203

1581

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
33 K
8
M

F. HECTORIS PINTI LVSITANI HIERONYMIANI IN EZECHIELEM PROPHETAM COMMENTARIA.

NVNC DEMVM MVLTIS IN LOCIS RECOgnita & illuſtrata, & plurimis mendis repurgata.

LVGDVNI,
Apud Ioannam Iacobi Iuntæ F.

M. D. LXXXI.

POTENTISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI SEbaſtiano, Luſitaniæ,& Algarbiorum regi citra & vltra mare, Africo, Aethiopico, Arabico, Perſico, Indico, ac domino Guinææ, frater Hector Pintus ſalutem & æternam fœlicitatem.

NON me fugiebat rex inuictiſſime, cum hac mea in diuinum vatem Ezechielem commentaria componere, measq́; cogitationes literis mandare decreuiſſem, eſſe hunc meum laborem, in hominum reprehenſionem incurſurum. Inurēt enim mihi notam nimia audaciæ, quòd nullis eruditionis ornamentis excultus, profundiſſimum prophetam explanare contenderim, eaq́; aggreſſus ſim, ad quæ non auſi ſint accedere viri ſapientes, qui præſtantibus ingenijs præditi. Chriſtianam philoſophiam literis illuſtrarunt. Sed cùm nihil mihi ſit antiquius, nihil magis in optatis, quàm fructum aliquem edere ſtudiorum meorum, ad id exiſtimaui eſſe mihi potiùs reſpiciēdum, quàm ad eorum iudicium, qui nihil approbandum cenſent, niſi quod fuerit omnino perfectum, omnibusq́; numeris abſolutum. Ego enim in ea ſum ſententia, pulchrum eſſe, ſumma eos experiri, qui res magnas, & magnoperè expetendas concupiſcunt. Quòd ſi non poſſint aſcendere ad faſtigium, honeſtum eſſe in medijs ſaltem conſiſtere. Nam apud Græcos non ſolùm Athanaſio omni ſapientia & ſanctitate præſtanti locus eſt, aut Magno Baſilio, aut eloquenti Chryſoſtomo, ſed multis alijs: quorum nonnulli etſi tantam nominis claritatem non ſunt conſecuti, non tamen fuerunt ſua laude priuati. Nec apud Latinos in diuinis literis explanandis præclarum Auguſtinum deterruit à ſcribendo erudiſſimi illius Hieronymi *amplitudo, qui omnes omnium rerum ad Chriſtianam pietatem pertinentium fortes, animo ac memoria continebat: nec ipſe Auguſtinus excellenti ingenio & exquiſita doctrina, cæterorum ſtudia reſtinxit. Quare non eſt, cur me vituperent, nec cur his, qui modò incumbunt in ſtudio literarum, debilitetur animus, & langueſcat induſtria. Sed non rectè ago ſereniſſime rex, qui in opere tuæ celſitudini dedicato aliorum timeo iudicium. Fuit hic propheta munere ſacerdos, ſanguine clarus, ſapientia inſignis, ſanctitate admirabilis, diuina charitate incenſus. Vaticinatus eſt in Babilonica captiuitate, in quam fuerat cum Ioachin Iudæorum rege coniectus. Dat operam hoc libro, vt mortales excitet ad virtutem, vt contemptis falſis mundi voluptatibus & diuitijs ad Deum aſpirent, & ad venam aquarum vitæ, ad perennem fontem remedij potius confugiant, quam mundi riuulos conſectentur. Eſt enim Deus fons ille, de quo ait diuinus pſaltes: Apud te eſt fons vitæ. Qui de ſe ait apud Iere. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Docet hunc Deum ad ſignificandam immenſam bonitatem & ſapientiam ſuam*

cœlum & terram, & omnia, quæ ampliſſimo cœli ambitu continentur, condidiſſe, hominemq́ rationis participem creaſſe. Cùm cæteras animantes abieciſſet ad paſtum, ſolùm hominem erexit, & ad cœli, quaſi ad patriæ conſpectum excitauit. At cùm homines ſe errorum tenebris operuiſſent, atque varijs ſcelerum maculis contaminaſſent, non paſſus eſt Deus eos diutius in caligine illa verſari: aperuit eorum oculos aliquando, mittens è cœli faſtigio filium ſuum vnigenitum, qui errantibus ac vagis hominibus viam conſequendæ immortalitatis aperiret. Locutus eſt illis in filio, per quem, vt verbis vtar Diui Pauli, fecit & ſæcula qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, nos ſanguine ſuo redemit, & ſuis vulneribus vulnera noſtra ſanauit, ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam denouens ac conſtituens. Hoc eſt ſalutare illud, quod patriarchæ & prophetæ expectabant eſſe mundo ſalutem allaturum. Hic eſt ille, de quo egregius patriarcha Iacob extremo afflatu, tremulis ac morientibus vocibus, cùm iam præcordijs mortem conceptam contineret, dixit: Salutare tuum expectabo domine. Hoc ſalutare, Chriſtum Deum noſtrum, optabat diuinus ac regius vates, cùm ad Deum patrē has voces emitteret: Oſtende nobis domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis. Illud animo ac brachijs complectens iuſtus Simeon cecinit: Nunc dimittis ſeruum tuum domine ſecūdum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum. Hunc Deum ait Ezechiel iuſtum eſſe & miſericordem, peccatores ad ſe conuerſos piè recipientem, eisq́ flagitia condonantem. Et poſtea de Gentium vocatione, de reditu ad vitam, & de vltimo iudicio vaticinatur. Eſt eius præcipuum inſtitutum prædicere myſteria redemptionis humanæ per Chriſtum: & eccleſiam, quæ erat ab ipſo conſtituenda, ſub imagine templi & ciuitatis deſcribere. Inde transfert ſermonem ad ciuitatem ſempiternam: & admirabilem cœleſtis beatitudinis amplitudinem & celebritatem: vt nos depulſa caligine amore tantæ pulchritudinis incendamur, & ſtudio adipiſcendæ æternitatis inflammemur. Vt enim generoſus falco in manu aucupis videns ardeam auem ſublimè volantem, ſtatim expandit alas, cupiens frangere vincula, quibus habet pedes ligatos, vt poſſit volare ad prædam: ſed habens caput corio coopertum nec mouetur, nec intuetur illam: ſic homo, cuius natura cæteris animantibus antecellit, cogitans ſupera ac cœleſtia, mentisq́ oculis aſpiciens æternam beatitudinem, eius deſiderio incenditur, & ſtimulis eius conſequendæ incitatur: at ſi fuerit tenebris, & corio deſiderij rerum caducarum coopertus, nec mouebitur deſiderio cœleſtis fœlicitatis, nec eam contemplabitur. Eius amore raptus nobiliſſimus ille falco, & illuſtriſſimus rex Dauid concinebat: Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Et Diuus Paulus optans e corporum vinculis euolare aiebat: Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Et paulò pòſt: Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et quoniam hæc omnia erant in euangelio explicanda, vaticinatur de ipſo euangelio, comparans illud cum fluuio dimanante ab oſtio ſanctuarij, hoc eſt à Chriſto porta cœli, qui de ſe ait: Ego ſum oſtium, ſi quis per me introierit, ſaluabitur. Hic fluuius noſtra hac, & patrum noſtrorum memoria fluxit ex tua hac Luſitania vſque ad Gangem & Indum magnos fluuios, odoriferos ditiſſimæ Indiæ campos alluentes: rigauit Braſilium, AEthiopiam, Arabiam, Perſiam, opulentam Indiam, & regiones ac inſulas orientis incognitas antea & inauditas, ad quas nunquam appulerant Romanorum, nec Magni Alexandri exercitus. Ad eas oras rex ſereniſſime, tui Luſitani tulerunt crucis vexillum, in illis veram Chriſti fidem nuntiarunt, habentes propitium Gentes prope infinitas, vano & impio idolorum cultui deditas, ad veram religionem pietatis pleniſſimam conuerterunt. Maiores enim tui Emanuel & Ioannes reges Chriſtianiſſimi & inuictiſſimi, regiones illas à Luſitania immenſo ſpatio remotiſſi-

mas

mas queſierunt, & ſubiugarunt, in ipſis ſanctiſſimum nomen domini noſtri Ieſu Chriſti celebrantes fama, eiuſq; cultus templa dedicata conſtruentes. Non enim ſolùm Luſitaniæ reges, regnum hoc habuerunt ſemper ſubiectum ſanctæ ſedi Apoſtolicæ Romanæ ſed magna alia regna illi ſubiecerunt. Noſtri enim homines exiguo exercitu, innumerabiles Agarenorum & Indorum Gentes locis infinitas, armis munitas, omni copiarum genere abundantes, & reges potentiſſimos, & Turcicos exercitus fortiſſimos cum multis militaribus ſignis captiuos duxerunt. Sed non erant hæ victoriæ abſque noſtrorum ſanguinis effuſione: multi nanq; ex illis præclaris æditis facinoribus, eximiam & honeſtam vitam glorioſa morte fortiter pugnantes obſignarunt. Illis aiebant mortem eſſe terribilem, quorum cum vita nomen extinguitur, non iſtis, qui pro Chriſto moriuntur, quorum laus emori non poteſt. Et quoniam regnum hoc eſt veluti fons quidam, vnde ad alias regiones longe diſtantes fidei puritas dimanat, voluit illud Deus in fide conſeruare. Nullus in eo eſt Luteranus, nulla factio, nulla ſecta, nulla hæreſis, ſed ſummus omnium in fide catholica conſenſus. Cui igitur eram dedicaturus prophetam, qui vaticinatus eſt de euangelio, per diſtantes terrarum oras nunciando, niſi regi Chriſtianiſſimo, qui hoc implet vaticinium, qui ab occidente vſque ad extremas orientis regiones mittit concionatores ad ſanctum Chriſti euangelium longe lateq; propagandum? Tu autem ſereniſſime rex ſuſtines non paruam expectationem imitandi & vincendi admirabilem illam regum, à quibus genus ducis, virtutis præſtantiam, Alfonſi illius, præſertim primi Luſitaniæ regis, qui Chriſti fide munitus, animi fortitudine ſeptus, ampliſſimis virtutum ornamentis decoratus, iuſtis legibus, & incredibilibus victorijs de hoſtibus reportatis, regnum illuſtrauit, & ad amplitudinem perduxit. Is cùm quadam die paruo exercitu eſſet cum maximis hoſtium Chriſtiani nominis exercitibus congreſſurus, vidit in cœlo Chriſti ſpeciem, admirabili ſplendore circumlucentem: illoq; aſpectu roboratus, quinque potentes Agarenorum reges vna die deuicit, & innumerabiles eorum copias ſuperauit.. Huius, & aliorum maiorum tuorum præclara facinora, inſignem pietatem, religionem, iuſtitiam, & in virtute conſtantiam ſperamus te non ſolùm imitaturum eſſe, ſed etiam ſuperaturum, Admiranda enim iam in te, in tam tenera ætate contuemur. Nos pro celſitudine tua vota facimus, & preces ad Deum fundimus. Viue tu fœlix, viue, vt patria viuat: & noſtra hæc commentaria ſingulari tua benignitate & clementia ſuſcipe. Progrediar enim vltrà. ſi mihi fuerit exploratum, non tibi mea ſcripta iniucunda contingere.

Vale.

APPROBATIO FRATRIS IOANNIS DE *Tobar viri doctiſsimi Prioris ſanctæ Mariæ de Atocha, ordinis Prædicatorum.*

EGO frater Ioannes de Tobar prior conuentus ſanctæ Mariæ de Atocha apud Matritium iuſſu Regij ſenatus, qua cura & diligentia potui, perlegi hunc librum, qui inſcribitur commentaria fratris Hectoris Pinti Luſitani Hieronymiani in Ezechielem prophetam, in quo tantum abeſt vt aliquid inuenerim contrarium bonis moribus, aut fidei catholicæ: quòd totus ille redolet Chriſtianam pietatem, & vbique ſanam atque orthodoxam fidem tuetur, præſertim contra huius temporis hæreticos. Explicat hic autor ſenſum literalem prophetæ, ex quo depromit moralem intelligentiam ad animos à flagitijs abducẽdos, & ad veram honeſtatem excitandos. Inde ſe aliquando erigit ad ſenſum allegoricum, in quo altiſſima Dei myſteria ſole ſplendidiora exponit. Multa affert diuinarum literarum loca, ex Latinis, Græcis & Hebraicis verſionibus explicata: multa ex ſanctis doctoribus alijſque varijs autoribus tam antiquis quàm recentioribus teſtimonia ingenioſè contexta, multa ſalutaria documẽta ex intima philoſophia deprompta, multas ſimilitudines pulchras & aptas ſubtiliter inſertas, multa denique ex omnium doctrinarum genere ſtylo quodam graui diſtincto & eleganti, (& vt vno verbo dicam) Ciceroniano explanata. Quare digniſſimum eſt, vt liber hic eruditiſſimus prælo mandetur: iuuabit.n. mirum in modum ſtudioſos ſacrarum literarum, & diuini verbi declamatores, & concionatores. Hæc eſt mea cenſura, cui ſubcripſi Die. 29. Septembris, anno à virginis partu. 1567.

Frater Ioannes de Tobar Prior.

APPROBATIO FRATRIS ANTONII DE SANCTO Dominico viri doctiſſimi, in Vlyſſiponenſi collegio ordinis Prædicatorum primarij ſacræ theologiæ profeſſoris.

PERLEGI *totum hoc opus mandante reuerendo Patre magiſtro, Fratre Franciſco Foreyro, cui à ſereniſſimo cardinale cura hæc cõmiſſa eſt: digniſſimámque exiſtimo, quod prælo mandetur, non ſolùm enim nihil continet, quod ſanæ ac ortodoxæ fidei aduerſum ſit, ſed quod plurimum poßet iuuare ſacræ ſcripturæ ſtudioſos, & illos qui ad populum conciones habent, eſt enim plenum admirabili eruditione & Christiana pietate.*

Frater Antonius de ſancto Dominico.

FVIT hic liber examinatus & approbatus ab illuſtri viro domino Georgio de Almeyda ordinario Vliſbonenſis digniſſimo, & ab admodum reuerendo patre fratre Franciſco Foreyro inquiſitore & librorum cenſore integerrimo, & ex eorum facultate & decreto typis mandatus.

Dominus Georgius de Almeyda.   Frater Franciſcus Foreyro.

EGO frater Hieronymus à Pauia prior monaſterij Bethlehemitici, & prouincialis ordinis Diui Hieronymi regni Portugalliæ do facultatem, vt hic liber fratris Hectoris Pinti fratris noſtri ordinis mandetur typis, quòd ſit verè doctus, pius, et vtilis. Datum in noſtro monaſterio de Bethlehem die 18. Iunij, anno à Virginis partu. 1567.

Frater Hieronymus à Pauia. Prior et Prouincialis.

COMMENTARIVS iſte in Ezechielem prophetam nihil habet S. Romanæ Eccleſiæ fidei contrarium, aut Reipubl. offenſiuum. Immo vtiliſſimus eſt qui in gratiam Catholicorum concionatorum ædatur, tum quod præter clariſſimam prophetæ Ezechielis explicationem etiam multa alia Sacræ ſcripturæ loca explicat, tum quòd ſolidè tueatur aduerſus noſtri temporis hæreticorum ſycophantias S. Romanæ Eccleſiæ fidem.

Quod atteſtor Sebaſtianus Baer Delphius inſignis Colle. Eccleſiæ S. Mariæ Hantuerpienſis Plebanus & canonicus.

AD ſACRARVM LITERARVM STV-
dioſos, Frater Rodericus Hieſpenſis monachus Diui Hieronymi: de propheticæ doctrinæ nimia obſcuritate, magna neceſſitate & fructu, atque horum commentariorum laudibus.

Eſa. 19.

Ignoratio prophetarũ pœna ingratitudinis.

INter cætera ſupplicia, quibus Deus Opti. Max. aduerſus populi Iſraelitici ingratitudinem & impietatem, animaduertere voluit, illud erat grauius, & quod impiis hominibus magis nocere poſſet, quòd per Eſaiam prophetam acriter illis comminatur capite vigeſimo nono. Miſcuit vobis dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros, prophetas & principes veſtros, qui vident viſiones, operiet: & erit vobis, viſio omnium, quaſi verba libri ſignati. Et ſiquidem infenſi Dei, & ob peccatorum ſcelera maximè irati ſignum (vt frequenter diuinis literis proditum eſt) prophetas auferre, & quòd populus doctore careat. Quo quidem ſupplicio, non deberent homines leuius affligi & condolore, quàm ſi corporeis oculis priuarentur. Sunt etenim prophetæ quaſi quidam noſtri oculi, quibus inter denſiſſimas ſeculi huius tenebras poſſumus diſpicere, quemadmodum ipſe ſol iuſtiſſima nomenclatura, mundi oculus compellatur per quẽ videt omnia tellus. Hos igitur lucidiſſimos oculos claudet dominus, & quoniam hebræa עצם *Atſem, cõdenſationem ſeu confirmationem ſignificat, idem eſt ac ſi diceret, conſolidabit ſeu cõprimet, & immobiles reddet, & veluti cõgellatos, ad videndum prorſus inutiles. Prophetæ inquã in quibus repoſuerat dominus, diuinæ ſuæ ſapientiæ theſauros, non maiori vſui & vtilitati erunt vobis, quàm eſſe ſolent hominibus oculi excæcati aut ophthalmia cooperti, & quoniam non vulgaris erit cæcitas, al a ſimilitudine & longa verborũ ſerie ſignificare perſiſtit Eſaias, quam maximã prophetarum & legis Dei in populo Iſrael futurã ignorationẽ, dum libro ſignato viſionem prophetarum aptiſſimè cõparat: quaſi diceret. Omniũ prophetarum vaticinia & viſiones, tanta erunt vobis caligine obſcuræ, & ab intelligentia veſtra reconditæ, vt nihil earum percipiatis: erunt nempè vobis tanquã verba libri obſignati & occluſi, quẽ cum dederint iis qui ſcientiã legis Dei profitentur, ſcribis videlicet & phariſæis, Rabbinis, & aliis legis doctoribus, exigentes ab eis interpretationẽ: reſpondebunt. Non poſſumus, & ſignatus eſt enim liber. Si verò dederint vulgari cuidam & indocto, duplex ſibi impedimentum ingenuè cauſabitur, hoc eſt, præter libri obſignationem ſe neſcire literas. Hanc vero excæcationem, & tam altam legis diuinæ ignorantiam, ob ſua ſcelera atque peccata populum Iſrael eſſe commeritum, plane oſtẽdit Eſaias, dum ait: Deũ miſcere ſpiritũ ſoporis, vt profunde dormientes à viſione lõge abſint, claudere oculos & prophetas, vt intelligamus (quod ex diuinis literis affirmare ſolent theologi) vnũ peccatũ eſſe cauſam alterius, & peccatorem ex vno ſcelere, in alia grauiora incidere, idque iuſto Dei iudicio, non*

Prophetæ oculi.

Deũ miſcere ſpiritũ ſoporis quomodo intelligatur.

quòd Deus ſit cauſa peccati (abſit impietas) ſed dicitur Deus immittere ſpiritum erroris, & ſpiritum vertiginis, ſpiritum ſoporis, excæcare, ſeducere, vt explicat D. Auguſt. primò non illuminando, neque diſcutiendo tenebras, deinde non auferendo occaſiones, quibus mens peccatoris magis ac magis induratur & excæcatur iuſto Dei iudicio, ſua tamen malitia exigente: vnde ſe indurare dicūtur peccatores, & excæcare dicuntur Iudæi: atque hanc ſentētiam alia tranſlatio huius loci clariſſimè cōfirmat his quidem verbis. Facite vos ipſos tardos & obſtupeſcite, oblinite vobiſipſis oculos.

Aug. li. 5. cont. Iud. c. 3. & de gratia et lib. arb. c. 20. & 21.

Cognitio legis & prophetarum quibus exhortamur ad opera.

Cùm ergo extremum ſupplicium impiæ gentis ſceleribus vindicandis ignoratio eſſet prophetarū, facile nobis erit intelligere contraria conſequētia, ſummum bonū populo Dei repoſitum in legis & prophetarū cognitione: vt quod Socrates frequenter dicere ſolitus erat nempe ſciētiam vnicum eſſe bonum, contra vnicū malum ignorantiam, id nos diuina inſtitutione informati, ad legis Dei & prophetarū ſcientiam vel ignorantiā referamus. Et quoniā prophetarū munus & inſtitutum aliud non eſt quàm legē Dei populo enarrare, & expendere, & ad illius obſeruātiā homines exhortari, coercere à peccatis, ſpem erigere, & ad amorē Dei & patriæ cœleſtis accēdere, ſummū vnicuiq; bonū in prophetis intelligendis à Deo nos percipere, vnuſquiſq; procul dubio fatebitur. Fuerunt namq; prophetæ illius tēporis in eccleſia Dei ad rudē populū edocendū miſſi cōcionatores: quemadmodum orto per euangelium ſole, Chriſtus redemptor noſter ad cunctas orbis plagas in lucem gentiū, & in ſalutē vſq; ad extremū terræ, apoſtolos & doctores deſtinauit. Quo vt Chriſtianorū omniū mores, doctrina prophetarum ſint componendi. Addiſcet enim per ſuos maiores populus ex prophetis, quid amare, quid fugere teneatur, & quē affectū ad conciones gerere, & quid ex concionatoribus debeat expectare. Et rurſus ipſi verbi dei enunciatores addiſcere poterūt quā doctrinā dum populo prædicant, debeant afferre, & quid potiſſimum prophetarū exemplo, veterum .ſ. concionatorum in hoc concionandi munere, corā mentis oculos debeāt obſeruare. Neque verò ſatis ſibi eſſe ducebāt prophetæ, quòd à Deo omnium creatore, ad ſuū populum edocendum prædicatores deſtinarentur, niſi etiam prædicationis materiam, & quid eſſent potiſſimum enuntiatur, diuinus ſpiritus illis præſcriberet ac conſignaret. Interrogabat dominum Eſaias: Domine quid clamabo? & oraculo diuino edoctus clamare incipit. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agrī, verbum autem domini manet in æternum. Et iterum: Clama nę ceſſes, annūtia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Quod quidem ſanctiſſimus vates diligentiſſimè executus eſt. Onus (iquit) Babylonis, Onus deſerti maris. Væ Ariel, Ariel ciuitas quam expugnauit Dauid. Væ filij deſertores. Quibus verbis præcipuum prophetæ ſtudium erat, ad ſuæ naturæ miſeram conditionem, & rerum humanarum fragilitatem agnoſcendam populum excitare, vt Dei gloriam & honorē exquireret, & cœleſtis patriæ deſiderio afficeretur. Deinde vt ſcelera ſua homines agnoſcentes, humiliter ſeſe deijcerēt, & morum correctione,

Summū bonum Socratis.

Prophetarū mun⁹.

Quid prastent pro. pheta populo & prædicatoribus.

Eſai. 40. 58.

13. 21. 29 30.

ctione, emendationeque vitæ, ad ſanctiorem aſpirantes per pœnitentiam, illius timore ex acerbiſſimis pœnis & calamitatibus propoſitis exterriti, Deum ſibi infenſum poſſent placare. Quam prædicationis formam atque doctrinam in primis amplexari debere concionatores ſancta ſynodus Tridentina ſtudioſiſſime exhortatur. Seſſione. 15. c 2.
Id ipſum mirum in modum Paulus egregius diuini verbi prædicator docet, dum epiſcopum Timotheum, futurum concionatorem perfectiſſime inſtituit his verbis. Laterã. ſub Leo. 10. ſeſ. 12 Clemens epiſtola. 1 2. Tim. 3.
Omnis doctrina diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus. Quaſi omnis diuinarum literarum ad populum explicatio, neceſſariò, triplici fructu & vſu contineatur. Tria in cõcione præſtanda.
Aut enim docendus eſt populus in fide & lege Dei, exprobrata infidelium impietate, & ſi res poſtulet, adductis in confirmationem fidei argumentis: aut corripiendi ſunt ob deprauatos mores iniqui: aut demum tribulatione aliqua deiecti & afflicti, conſolatione leuandi ſunt, atque vt ad vitam ſpiritualem & perfectiorem Chriſti Ieſu amore accenſi, excitatis virtutibus, prauis affectionibus mortificatis, contendant, & aſſurgant, ſunt commonefaciendi. Ac ſi tandem maximo cum fructu & vtilitate, ſuo munere concionandi functi erunt, tunc ſanè docebunt vtilia, quemadmodum diuinus ſpiritus per Eſaiam prophetam, ſuæ voluntatis eſſe oſtendit in hæc verba. Eſa. 48.
Hæc dicit dominus, redemptor tuus ſanctus Iſrael, ego dominus Deus tuus, docens te vtilia, gubernans te in via, in qua ambulas.

Sed proh dolor quot habet Eccleſia Dei prædicatores inutilia docentes & Abuſus eorũ qui cõcionãdo munere fungũtur.
eos ſæpenumerò, quos imperitum hominum vulgus maximè miratur, & audita concione in cœlum vſque ſolet efferre: cùm tamen poſt multas hebdomadas illorũm prædicationibus audiendis inſumptas, nihilo redeant meliores. Exiſtimant illi doctores & magiſtri, totam euulgandi euangelij prouinciam, in ſublimitate ſermonis, & in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, eſſe repoſitam, quod autem ſpiritus diuinus expoſtulat vitæ ſcilicet emendationem, iuſtitiam, charitatem, poſtremo ducunt loco. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis 1. Cor. 2.
fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte adulterantes verbum Dei, cœtum præuaricatorum; qui extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacij, & non veritatis. Hier. 9. a
Qui obſtrepero verborum ambitu dant ſine mente ſonum: qui ne peccatores ſceleribus inquinatos, ſermone ad horam contriſtent ad pœnitentiam, illorum vitia corripiendo (quos tamen contriſtaſſe in epiſtola gaudebat Paulus) 2. Cor. 7.
illis cupiunt morem gerere taciturnitate quadam præpoſtera, quæ ſibi ipſis in malum cedet ac perditionem cum ſanguis illorum de manu ſua requiretur. Ezech. 3.
Illis inquã applaudere eligunt, cùm ſint populus ad iracundiam prouocans, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei; qui dicunt videntibus: nolite videre, & aſpicientibus: nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt, loquimini nobis placẽtia. Illorum præcepto obedientes non vident illis quæ recta ſunt verba futilia quæ demulceant

aures, effundunt, quod nimirum rerum exitus probat, nam ex horum concionibus
Simile. *nullus ad pœnitentiam, ad lachrymas, ad ſæculi contemptum ad reſarcienda proximo illata damna commouetur. Sed quẽadmodum in machinis, aut tormento bellico experiri licet, ſi ſulphureo puluere infarcias, glande ſiue globo nõ adiecto, quãuis apponas ignem, neminem percuties tuo iactu, nihil habebis præter fulguris micantis quandam ſpeciẽ, tonitruum & fumum: ſic proculdubio iſti concionatores, verbis ſolummodo loquacibus, acclamationibus præter tempus & rem datis, plus nimio contenti, corda hominum ad pœnitentiam ſuorũ peccatorũ non concutiunt Quopropter illorum ora obſtruenda eſſent, nihil inanem loquacitatem reſonantia,*
Homer. Iliad. b. *ſicut olim facundiſſimum Vlyſſem feciſſe legimus, aduerſus Therſiten linguacem, quem cohibuit dicens.*

θερσῖτ' ἀκριτόμυθε, λιγύς περ ἐὼν ἀγορητὴς, ἴσχεο.

Therſite inelegans vocalis, quanquam concionator, deſine.

Horat. in arte poetica. Simile. *Nuſquàm his concionatoribus in animo eſt apud ſemeipſos opiniones verè, euangelicas & Apoſtolicas antequàm ſuggeſtum conſcendant concipere, & affectus eoſdem, verè intra ſe excitare, quos in eos qui audiunt, cupiunt excitatos, quẽadmodũ ethnicus poeta faciẽdũ eſſe decernit, Si vis me flere, dolendũ eſt primũ ipſi tibi, tunc tua me infortunia lædent. Malè ſi mandata loqueris, aut dormitabo aut ridebo. Quod cum minimè fiat, nihil amplius qui audiũt cõmoditatis excipiũt, quàm ſi ad lautiſſimas epulas & epiparam menſam conuocati, & condimenta ſolùm, ad gulam irritandam quàm plurima inuenirent appoſita, cùm nuſquam phaſides aues, perdices, aut alios ſolidos cibos afferat conuiuator.*
Ae Eugenium de conſiderat. *Accedit quòd ſi quãdo exhortatione ſua populari ad pœnitentiam & contritionem comouerint audientes, cum primum à ſuggeſto deſcendunt, ſcurriliter & prophane conuerſantur, facetijs & nugis, (quas in ore clericorum Diuus Bernardus vocat blaſ-*
Hiero. in Epiſtola ad Nepo. *phemias) leuiter profluentes: quibus iacta ad virtutem ſemina conuellunt, ludicra fuiſſe non ſeria quæ ab illis dicta fuerant, hac debachandi licentia ſignificantes: cùm interim ipſi vrbanos ſe Dei concionatores & curiales eſſe quàm maxime glorientur. Contra hos* ἀθυρόγλωσσους, *locutuleios, aut potius glaſſogaſtoras, euanidoſque*
Valde nota *verborum conuiuatores, acriter inuehitur beatus pater Hieronymus, tum præſertim in epiſtola ad Nepotianum de vita clericorum. Verba voluere & celeritate dicendi, apud imperitum vulgus admirationem ſui facere, indoctorum hominum*
Alia rationes ob ſcurrilitates in prophetis. *eſt, attrita frons interpretatur ſæpe quod neſcit, & cùm alijs perſuaſerit, ſibi quoque vſurpat ſcientiam. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam & indoctam concionem, linguæ volubilitate decipere, quæ quod minus intelligit, plus miratur. Et iterum ait. Docente te in Eccleſia non clamor populi, ſed gemitus ſuſcitetur, lachrymæ auditorum laudes tuæ ſint: ſermo præſbyteri ſcripturarum lectione cõditus*
1. Ratio *ſit. Nolo te declamatorẽ eſſe & rabulam garrulumque ſine ratione, ſed myſteriorũ peritum, & ſacramentorum Dei tui erudiſſimum. Hactenus Hieronymus. Verumta*

rumtamen ad noſtras prophetas iam redeat oratio, quæ calore dicendi, imò dolore animi, quò non putarunt, peruagata eſt.

Nihil igitur ijs, qui verbum Dei enunciandi munere cenſentur, nihil ijs qui ipſum verbũ Dei audiendi deſiderio capiuntur, cõmodius exponi poteſt, quam ſermo prophetarũ, ob rationes illas, quas ſuperius cõmemorauimus. Attamen ſermo propheticus (eſt non eſſent populo grauia peccata, quæ obſignationẽ libri mererentur) valde obſcurus eſt & impeditus, nam quæ tenebroſa aqua in nubibus aeris, vt quidam nõ incongrue explicat, difficilis & recondita doctrina in prophetis. Et vt præteream quamplures alias huius obſcuritatis cauſas, veluti de vna re & perſonæ in aliam atque aliam facilẽ tranſitũ, figuratas locutiones, geſta etiã prophetarum extrema, quibus verborũ loco vtebantur frequẽter: illud difficilẽ reddit prophetam ad intelligendum, quòd populi vitia atque prauos mores carperẽt prophetæ breui ſermonis ambitu, vtpote tanquam notiſſima illis ad quos loquebantur, nobis tamen non ita, ex quo fit, vt laconiſmo illo remoremur ab intelligentia. Adhæc admiſcent interdum prophetæ nomina barbara illarum prouinciarum, vbi res 2. Ratio.
agebantur, vt docet Hieronymus in commentariis ſuper Abdiam, atque illa qualia ſint, operet bene noſſe. Hiero. ſuper Abdiã. *Deinde phraſes erant apud Hebræos, & vulgati* 3. Ratio.
quidam dicendi mores, atque prouerbia, quæ à communi vſu hominum huius tempeſtatis longè poſita ſunt, vt erat illud prouerbium in terra Iſrael. In longum diſ- 31.
ferentur dies, & peribit omnis viſio. Et illud. Patres comederunt vuam acerbam 10. Hier. Ezech. 12
& dentes filiorum obſtupeſcunt. Et verba ingrati populi aduerſus concionantes Eſai. 28.
prophetas quæ refert Eſaias. Manda remanda, manda remanda, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi, & id genus innumera. Siquidem ea ſolet recenſeri obſcuritatis cauſa in Ariſtotele (vt à viris doctis obſeruatum eſt) dum Quid Ariſtotelem reddat obſcurum.
exempla refert illis qui loquebantur peruia & communi vſu poſita, cæteris verò non ſimiliter, cùm ad matheſeos, & aliarum artium ſpeculatorem, ex quibus exempla ſumuntur, non conſeneſcant, quemadmodum illius ætatis viri, quoniam ſa- 4. Ratio.
cram theologiam & alias facultates, aut ſaltem aliud melius non haberent, ſtudio philoſophiæ accenſi, facere compulſi ſunt. Accedit etiam quòd plures ex ſanctis doctoribus, quorum ſcripta & commentaria ſacram paginam nobis illuſtriorem reddunt: vel propter rei ſummam difficultatem, vel quod in enarrandis aliis ſacrorum bibliorum voluminibus occuparentur, ad explicandos prophetas minime applicauerunt. Qui verò rem hanc conſtanti animo aggreſſi ſunt, dum aduerſus hæreticos in explicatione prophetarum, longiſſimè diſputant, quamuis maximam lucem prophetis intelligendis eos inferre conſpiciamus: plurima tamen diducenda & explicanda, poſteritati reliquerunt, ex quibus theologorum eruditioni, & Chriſtianorum doctrinæ maximæ fient acceſſiones. Dum tamen antiquis patribus omnia re- Antiquis doctorib⁹ gratulandum.
feramus accepta, qui fontes nobis aperuerunt allegoriarum, & de rebus obſcuriſſimis loquendi initium dederunt. Inuenire enim non niſi ſapientis, explicare autem 3. Ethic. c.7.

cuiuſ-

cuiuſque, vt inquit Ariſtoteles. Quamobrem qui animum ſuum, ac ſuas lucubrationes, ad enarrandos prophetas vltro deuouerit, magno beneficio Remp ub. Chriſtianorum proſequeretur. Quo facto ſimul nomen & famam cum magna gloria mittet ad poſteros eo quod rem aggrediatur, tum magnis ſudoribus ſibi conſtantem tum perneceſſariam & quæ hominibus magnum emolumentum ſit allatura.

Ezechiel. propheta obſcuriſ. — *Hierony. in proœmio comment. ſuper Ezec.* — *Origines.* — *Hieronymus pulcherrimè*

Verùm enimuerò cum prophetis omnibus innata ſit obſcuritas, Ezechiel propheta, omnium eſt obſcuriſſimus, vel Hieronymo locupletiſſimo ac fideliſſimo teſte, qui idipſum frequenter in commentariis ſuper eundem prophetam aſſeuerat, ac reformidat tantus vir & Eccleſiæ lumen. Primùm in præfatione commentariorum ſic ait: Aggrediar Ezechiel prophetam, cuius difficultatem Hebræorum probat traditio, nam niſi quis apud eos ætatem ſacerdotalis miniſterij, id eſt, triceſimum annum impleuerit, nec principium geneſeos, nec canticum canticorũ, nec huius voluminibus exordium finẽ legere permittitur, vt ad perfectã ſcientiam & myſticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat. Idipſum colligere licet ex origine in proœmio homiliæ quartæ ſuper cantica. Itẽ ca. 44. ſuper Ezechielem ipſe Hieronymus impeditiſſimũ obſcuriſſimumq; aſſerit prophetã, & quoniam verba ſunt plena ſalibus & eruditione referre placet. Dũ eſſem Romæ puer & liberalibus diſciplinis erudirer, ſolebã cum cæteris eiuſdẽ ætatis & propoſiti, diebus dominicis ſepulchra apoſtolorũ & martyrũ circuire creboq; cryptas ingredi, quæ terrarũ profunda defoſſæ, vtraq; parte ingredientiũ, per parietes habeant corpora ſepultorũ, & ita obſcura ſunt omnia, vt propemodũ illud propheticũ cõpleatur: Deſcendãt in infernũ viuentes: (*Pſal. 54*) *& raro deſuper lumẽ admiſſũ horrorẽ temperet tenebrarũ, & vt non tam feneſtram quàm foramen demiſſi luminis putes, rurſumq; pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur.*

Pſal. 96. — *Pſal. 17.* — *Ezechiel oceano & labyrintho cõparatur.* — *Virgi. Aeneis. 6.*

Horror vbique, animos ſimul ipſa ſilentia terrent.

Hoc mihi dictum ſit vt lector prudens intelligat, quàm habeam ſententiam in explanatione templi Dei, in Ezechiele, de quo ſcriptum eſt. Nubes & caligo ſub pedibus eius. Et rurſum. Tenebræ latibulum eius. Vnde & Moyſes nubem ingreſſus eſt & caliginem, vt poſſet domini myſteria contemplari, quæ populus longè poſitus & deorſum manens videre non poterat. Hæc Hieronymus. Et iterum in proœmio libri 14. locum prophetæ Ezechielis oceanum ſcripturarum appellat, & myſteriorum Dei labyrinthum, illuſtris poëtæ carminibus adductus. Hic labor ille domus & inextricabilis error. Et alibi.

Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta,
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille vijs habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprehenſum & irremeabilis error.

Ezechieli plures ſe reuelauit Deus.

Satis igitur nobis conſtare poteſt quantis ſit difficultatibus obuolutus Ezechielis prophetæ liber, ſupereſt modò, vt cum difficultate vtilitatem penſemus, quæ qui-

dem

dem minor nullatenus eſt. Etenim propheta alius non reperitur, cui toties inuiſibi- Eccle. 49.
lis Deus, ſe viſibilem exhibuerit, vt in ſalutem hominum ipſum edoceret. Vnde per
Eccleſiaſticum, quin potiùs per ipſum diuinũ ſpiritum, maximè ob hanc rem com-
mẽdatur Ezechiel, qui vidit conſpectũ glorię quam oſtendit illi in curru Cheru- Ezech fi-
bim, nam cõmemoratus eſt inimicorũ in imbre, benefacere illis qui oſtenderunt vias lius homi-
rectas. Hęc ibi. Sępiùs etiam filius hominis appellatur Ezechiel, vt figuram eſſe nis.
intelligamus eius, qui dicit: filius hominis non habet vbi caput ſuum reclinet: & Luc. 9.
filij hominis Chriſti doctrinam enunciare in ſalutem: & ad tantas viſiones fuiſſe
euocatum vt oportuerit eum, ne magnitudine reuelationum ſuperbiret, recorda-
tione humanitatis humiliari.

Inſuper Ezechiel exemplum conſtituitur eximię cuiuſdã fortitudinis ad expro- Ezec. e xa-
branda vitia, quapropter κράτος κυρίου robur domini rectè appellatur, conuocatq́; emplũ for-
& adſciſcit illum Deus quaſi propugnatorẽ & vindicẽ ſuę glorię, contra vniuer- titudinis
ſos terrę peccatores, vt eos conſtantiſſimę coarguat. Et tu fili hominis pone faciem ad corri-
tuam contra filias populi tui. Fili hominis obfirma faciem tuam ſuper Themam & piẽda pec-
Daron, & Nageb. Fili hominis pone faciẽ tuam ad Hieruſalem. Fili hominis ob- cata.
firma faciem tuam contra Pharaonem regẽ Aegypti. Super Gog & Magog. Mi- Ca. 13. 20
rabilis ſane Daniel qui ad presbyterum mittitur delinquentem, Eſaias ad princi- Ca. 21. 29
pes, verùm Ezechiel nõ ſolùm ad principes ſed ad vniuerſam ſimul mittitur corri- 38.
piendam ciuitatẽ, quin ad vniuerſum orbem, erat ſiquidem in eo magna fides & Ezec. 2.
grandis audacia, duriſſima facies contra duritiem peccatorum, cui ideo dicitur. Vt Ezechiel.
adamantẽ & vt ſilicem dedi faciem tuam. Et pręter cõmunem illam vtilitatem pręcipua
quam in omnibus prophetis eſſe paulò antè aſſeruimus, Ezechiel propheta exhibet capita re-
nobis vbere ſententiarum copia, pręcipua capita religionis & doctrinę Chriſtianę ligionis
vt ſunt illa, quid ſit munus epiſcoporũ & prelatorũ omniũ erga ſubditos, ſubdito- tractat.
rũ erga prelatos. Qui ſint pręcipui actus paſtorũ, quibus potiſſimũ officiũ ſuum ad Cap. 44.
implerere debẽt exiſtimari. Requirere videlicet oues, viſitare, cõgregare, inducere in
terram ſuam, paſcere in montibus Iſrael, in paſcuis vberrimis, quę omnia exhiberi Pręcipui
minime poſſunt à paſtoribus, dũ longè abſunt à rege. Requirere quod perierat, abie- actus epiſ-
ctum reducere, confractum alligare, infirmum conſolidare, nihil ſibi antiquius eſſe coporum
debere, quàm incolumitatem gregis ſibi crediti. Non contra paſcere ſemetipſos, po- Abuſus
nere nomina ſua in terris ſuis, maioricatus erigere, domos ac familiam augere & paſtora-
amplificare, quaſi ſacerdotiũ Chriſti nihil aliud, quam quęſtum ac tyrannidem eſſe lis officij
putent, ita vt impune, imò impijſſime quidam ex iuriſperitis dicere auſus fuerit, ex Eza-
tum demum epiſcopũ optime ſuo munere functum, ſi nouerit lites diſcindere atque chiele.
diſſoluere, & vt ſuo vtar verbo (ſi ſupiare ſubſtantiar vn proceſſo) qua profectò
blaſphemia maior excogitari non potuit. Sed iſthęc miſſa faciamus.

Item illud vndiq; terrarũ Deum habere iuſtos aliquos, quorũ precatu & honore
cunctos alios clementer ſuſtineat, & quorũ interceſſione ad miſericordiã peccato-
rum

Cap. 14. rũ flecti velit vt patet ca. 14. Relinquetur in ea ſaluatio, Præterea etiã in ædifica-
Cap. 40. tione templi diuina quadã ſignificatione perfectio vitæ ſpiritualis explicatur, illi-
uſq; incrementa, & quàm plura alia id genus ſunt, quæ longum eſſet recenſere.

Authoris commendatio. Horum omnium fructũ exhibẽt nobis prophetarum enarratores, aperientes quæ
difficilia (vt diximus) ad intelligendum erant. Inter quos noſtra hac tempeſtate
principis locum tenet Reuerẽdus pater frater Hector pinctus, patria Luſitanus
qui cùm olim exhibuiſſet nobis prophetã euangelicum Eſaiam, lucidiſſimæ iam e-
uangelicæ & apoſtolicæ extra ſinagogam concionantẽ, nunc demum prophetam
Ezechielem in denſiſſimis tenebris obſcuritatis deliteſcentem (quod oſtẽdimus)
eloquentiſſimum facit concionatorem, ac profert in lucem. Et quem ſcripturarum
oceanum myſteriorum Dei labyrinthum appellat D. Hieronymus, ingreditur fœ-
Aenei. 6. liciter Hieronymiani inſtituti profeſſor Hector Pinctus, imò Theſeus (Abſit in
uidia dicto) qui Dei miſericordia & auxilio fretus, ipſe dolos tecti, ambageſq; re-
ſoluit, cæca regens filo eruditionis veſtigia: quem ſequentes ad portũ explanationũ
prophetæ Ezechielis peruenire poterimus. Cum verò in enarratione Eſaiæ omnes
partes optimi interpretis & enarratoris tanta cũ laude & doctorũ omnium con-
ſenſu impleuerit, profectò in hoc opere commẽtariorum in Ezechielem, non ſolum
meritam laudem & honorem ſuſtinuit ac expectationi ſatisfecit, verum etiam ſu-
Authoris eloquentia & eruditio. peràuit, vt ſeipſum viciſſe, vti Originem quondam dicere poſſe videamur. Sermo
eſt terſus & planus, frequẽs diuinæ paginæ teſtimoniys, eloquentia perſpicuus &
illuſtris, eruditione admirabilis, qualis apud ſanctiſſimos patres, regionis Chriſtia-
Indoctorũ exiſtimatio de theologia. næ heroas, Hieronymũ, Ciprianũ, Chriſoſtomũ, Lactantiũ, qui eloquentia, vt ſancti
tate floruerunt, vbiq; conſpiciuntur. Gratiſſimum perfecto eſt videre ſacras literas
tam purè tam eleganter tractatas ne immurmurare perſiſtant barbariſſimi & in-
fantiſſimi homines, qui quoniam ipſi nihil præter balbutire norunt, theologiam
niſi in cœno & barbariſmo poſſe concidere aiunt. Quaſi hi quos recenſuimus
ſancti patres, theologi non fuerint, quòd fuerunt eloquentia clari. Sed iſti perſimiles
In epiſtola ad Nepotia. & epiſtola ad Marcellum. ſunt iys, qui ſummam rerum ignorantiã ſanctitatem eſſe dicunt: quos acriter repre-
hendit, ac contumelia dignos indicat Hieronymus. Nec ſum ideò (inquit) hebetis
cordis & tam craſſæ ruſticitatis (quam illi ſolam pro ſanctitate habent) piſcatorum
ſe diſcipulos aſſerentes, quaſi idcirco ſancti ſint, ſi nihil ſcierint, &c. Habetis ergo
lectores integerrimi cõmentaria in Ezechielem ab eodẽ authore, à quo in Eſaiam
cõmẽtaria olim tam hilari vultu excepiſtis, ſed hoc loco author aſſurgit in cathur-
nos, & elegantiſſime omnia perſequitur, fuſiuſque omnia tractat: quod ſane in E-
ſaiæ lucubrationibus deſiderabatur, nam cùm gratiſſimæ eſſent, longiores vellent
theologi. Rurſus grauiorum authorum agmina vtriuſque literaturæ & diuinæ &
humanæ: ſuo tempore & loco, non ad venditationem & oſtentationem (quod fieri
ſolet) ſed magna cum neceſſitate & fructu afferuntur, Rabinos, & Hebræos illo-
rúmque linguam & phraſes, in catholicæ fidei ſubſidium teſtimoniúmque peri-
tiſſimæ

tiſſima facit ancillari. Quamplures etiam loci ſacrarum literarum perdifficiles, nec non philoſophorum, ad reconditiorem ſapientiam & doctrinam expectantes, magna dexteritate explicantur, ita vt μεμψίμοιροι, id eſt, queruli & quibus nunquam fit ſatis, nihil habeant quod ſugillare poſſint. Neque tamen in mentem meam vnquam illa incidit exiſtimatio, dicturos eſſe aliquos me de Hectore hæc magnifice prædicare, eo quòd ad eandem familiam & regionem Diui Hieronymi (etſi in alio regno) pertineat: iniqua eſt hæc & indigna ſapientibus cogitatio. Porrò horum omnium (præterea quod in his operibus latiſſimè parent, ita vt mendacij poſſem facile inſimulari & reprehendi, ſi affectu non veritate aſſererem) affatim experimentum ſumpſi per plures menſes, quibus apud nos diuerſatus eſt optimus pater in noſtro monaſterio, dum cudendi hæc cõmentaria, facultatem & priuilegium ſibi fieri expoſtulabat. Vbi ſimul integritatis ſuæ, religionis, pietatiſq́, ac eximiæ prudentiæ, prout ſacerdotem monachum, theologúmque decent, exemplo ac conuerſatione plurimum recreati ſumus.

Ecce igitur vobis (candidi lectores) prophetas reconditiſſimos, & magna caligine cæcos, præcipue Ezechielem quadam gratiſſima dicendi forma loquentes, quos, vt deinceps ab eodem authore plura ac forte maiora poſſitis expectare hilaribus animis excipite, fruimini, ac valete. Ex noſtro cœnobio Diui Hieronymi apud Madritum, quarto idus Nouembris, anno 1557.

MAGISTER MICHAEL VENEGAS
Abulenſis ad Chriſtianum lectorem.

ASSYRIO veluti concluſus carcere vates,
Et Solymo veluti puluere merſus erat.
Nec manus implicitas diſſolueret vlla catenas,
Diſpulerat tetrum, nec manus vlla chaos.
Denique nullus adhuc penitus tot viderat annis
Diuitis abſtruſas Ezechielis opes.
Lyſiadum donec veniens nouus Hector ab ora,
Hector eo dignum pectore mouit opus.
Nunc nitidum caput, atque pedes linguamque deſertam,
Nunc nihil Ezechiel ruſticitatis habet.
Luce noua, dulci nunc libertate potitur,
Nunc ſacro edidicit cultiùs ore loqui.

ALTERVM.

ECCE tibi Ezechiel alius non prodit & idem,
Hectoreoque ſacras lumine prodit opes.
Diuino antiquam pellit qui lumine noctem,
Tam bene qui pingit, Pintus hic Hector erit.
Lyſiades Hector decus ô Hieronyme veſtrum,
Doctrina ſimilis, pectore, & ore tibi.

PROPHETIA EZECHIELIS.

ARGVMENTVM PRIMI CAPITIS.

EXplicat diuinus vates, quo tépore atque loco ea viderit, quæ huic capiti mandauit: nomen ſuum, genus & munus oſtendit. Deſcribit multis verbis explicatu difficilimis ad mirabilem viſionem ſibi oſtenſam quatuor animalium, rotarum viuentium, throni Dei, & eius imaginis ſuper throno, vt inſinuet mittentis ſe authoritatem, ſuámque confirmet vaticinationem. Aperit diuinis quibuſdam ſententiarum luminibus, vtramque in Chriſto Deo noſtro naturam, diuinam & humanam, eius regnum, ſacerdotium, mortem acerbiſſimam, reditum ad vitam, & aſcenſum in cælum: qui cum eſſet totius vniuerſi moderator & rector, formam ſerui ſuſcepit, noſtram induens mortalitatem, vt immortalitatis ſuæ nos participes efficeret, quo eo in cæleſti beatitudine æuo ſempiterno frueremur. Prædicit iuſtorum charitatem, perpetuámque in recta viuendi ratione conſtantiam. Sed ita temperat hæc omnia, ne tunc rudis populus Deum eſſe corporeum exiſtimaret: eamque ob cauſam ea verborum tegumentis cooperit, quæ erant poſtea oſtendenda, & in euangelio apertè reuelanda.

CAPVT PRIMVM.

ET factum eſt in triceſimo anno, in quarto, in quinta menſis: cum eſſem in medio captiuorum, iuxta fluuium Chobar, aperti ſunt cœli, & vidi viſiones Dei: in quinta menſis, ipſe eſt annus quintus tranſmigrationis regis Ioachim. Factum eſt verbum domini ad Ezechielem filium Buzi ſacerdotē in terra Chaldæorum ſecus flumen Chobar: & facta eſt ſuper eum ibi manus domini.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt in triceſimo anno*. Obtinente Iudææ regnum iuſto illo Ioſia, qui ſingulari ſapientia, ſanctiſque inſtitutionibus patriam illuſtrauit, & ad ſummam amplitudinem perduxit, inuentus eſt in templo domini liber legis, ab Helchia pontifice maximo, vt Regum libro quarto diuinæ literæ memoriæ prodiderunt. 4.Re.22. 4.Re.23. Nam impius Manaſſes, qui antea regno præfuerat, vero Dei cultu neglecto, gentium idola, earúmque vanitates & ſuperſtitiones coluit: & cum eſſet cœleſti oblectatione deſtitutus, & ſcelere atque maleficio paſceretur, viros iuſtos ſapientia & pietate præſtantes eius impietati acquieſcere, atque ſubſcribere nolentes interfecit, & diuinam legem delere, penitúſque extinguere curauit. Quod intuens, vt aiunt, vir quidam virtutum præſidio ſeptus, amore pietatis & religionis incenſus, librum diuinæ legis inuito impio rege in quodam templi loco tuto & apto abſcondit: qui poſteà fuit tempore Ioſiæ inuentus, qui Dei cultum, quem eius maiores per ſummum ſcelus violauerant, inſtaurauit, populúmque ſuum in vera religione mirabiliter inſtruxit. 4.Re.23.
Poſt legem inuentam vixit Ioſias tredecim annos, cui ſucceſſit Ioachaz filius eius, & tres menſes duntaxat præfuit regno, poſt quem 4.Re.24.
regnauit Ioachim vndecim annos, cui ſucceſſit Ioachim, cognomine Iechonias, qui cùm tribus menſibus principatum tenuiſſet, fuit de dignitatis gradu deiectus, & captiuus ductus in Chaldæam cum noſtro Ezechiele, aliiſque multis, qui obſidioni reſiſtere non valentes, ſe Babyloniis facilè tradiderunt. 4.Re.24.
Pro Iechonia fuit Sedechias in regia dignitate cōſtitutus, & vndecimo anno ſui imperij fuit captus à Babyloniis, & oculis priuatus, vt talis eſſet eius facies, quale fuerat eius ſceptrū: & tota Hieroſolyma fuit funditùs euerſa. Et hæc appellatur vltima captiuitas, cùm ea quæ fuit ſub Iechonia potiùs tranſmigratio appelletur. Omnes hi reges dempto Ioſia fuerunt impij, ſceleſtiſſimíque maculis notati: quocirca ſuam dignitatem labefactarūt, patriámque ſuam penitùs deleuerunt. Cùm autem Ezechiel eſſet iuxta fluuium quendam Babylonis, nomine Chobar, inter captiuos Hebræos, anno quinto ſuæ captiuitatis, quam ipſe regis Ioachim tranſmigrationem vocat, vidit ea, quæ huic primo capiti mandauit, vt diuinarum vaticinationum veritas innoteſceret, eſſétque perpetuis monimentis conſignata. Eam ob cauſam aſſerit fuiſſe hoc anno triceſimo,

ſimo, nempe à libro legis reperto. Si enim ab eo tempore, ad annum vſque quintū tranſmigrationis Iechoniæ annos numeraueris, inuenies triginta: tot enim inter legis inuentionem, & hanc diuini noſtri vatis viſionem abſque dubio interfluxerunt. 4.Reg. 8. Lege quartum 2.Para. Regum, & ſecundum Paralipomenon, ſi hæc volueris copioſiùs perſpicere. Et ne me ex iſtimes hoc ſomniare, vide Chaldæam paraphraſin, cuius ad literam hæc ſunt verba: Factum eſt triceſimo anno ab eo tempore, quo liber legis repertus eſt, ab Helchia ſummo pontifice, anno decimo octauo Ioſiæ. Illud eſt hoc loco aduertendum non numeraſſe Ezechielem tempus, niſi ab inuenta lege, vt oſtenderet, non debere propriè tempus appellari ætatem illam, in qua diuina lex erat ob hominum ſcelera penè extincta, & de medio 1.Reg.13 ſublata. Eam ob cauſam libro primo Re- Act.13. gum ſcriptū legimus Saulem duos annos regnaſſe, cùm aſſerat in Actis diuus Paulus eum ad quadrageſimum ſui regni annum vitam perduxiſſe. Nam cùm ſolùm duobus primis annis iuſtitiam & religionem coluerit, tempore illo tantummodo dicitur regnaſſe, quo diuinam legem ſeruauit, nō autem illo, quo ea contempta ratio nihil valebat, iuſtitia iacebat, mos patrius occiderat. Immò nec tunc viuebat, ſed mortuus meritò poterat appellari, peccatum enim, cùm conſummatum Iaco.1. fuerit, vt verbis vtar diui Iacobi Apoſtoli, ge- Rom.8. nerat mortem. Id intuens animo diuus Paulus in epiſtola ad Romanos aiebat: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: & diuus Apoc.3. Ioannes in Apocalypſi: Nomen habes, quod viuas, & mortuus es. Diſcipulis ſuis dixit Chriſtus Deus noſter: Vos teſtimonium perhibebi- Ioan. 15. tis de me, quia ab initio mecum eſtis. Ac ſi diceret: Eam ob cauſam integrū erit & incorruptum teſtimonium veſtrum, quo & facta & miracula mea teſtificabimini, quia ea oculis aſpexiſtis, & tanquam vobis perſpecta & explo- Mat.9. rata narrabitis, cū à principio vitæ veſtræ me- Mar.2. cum familiariter ſitis. Sed dices: Quid? Non- Luc.5. ne Matheus publicanus ætatem longiùs prouexerat, cum relicto telonio ſecutus eſt Chriſtum: Nonne erat iam vita progreſſus? Non quidem; tunc enim cœpit viuere, cùm ſe cœpit à flagitiorum contagio ſeparare. Impiorū quæ dicitur vita, mors eſt: illi vixiſſe verè dicuntur, qui à ſcelerum vinculis euolauerūt, ſeque ad Chriſtum conuerterunt, cuius amo- Luc.23. re mirabiliter flagrarunt. Id de latrone ſancto dicendum puto. Et ſi enim ſunt, qui aſſerant eum vltima vitæ hora fuiſſe ſalutē animæ cōſecutum, ego tamen arbitror, eum prima vitæ ſuæ hora animam ſuam expiraſſe, cùm ſe ad fontem miſericordiæ conuertit, cùm inſignes maleficiorum maculas animo cōceptas, acerbiſſimo contritionis fletu diluit, & totam ſpem ſuam, totam cogitationem, totā denique mentem in Chriſto vulneribus traiecto fixit, atque locauit. Horam illam vitæ, quam alij vltimam appellant, exiſtimo ego eſſe primā appellandam. Non enim anteà vixerat, qui cupiditatis ſtimulis concitatus, alios ablatis diuitiis ſpoliabat. Imo nec talis ætas tēpus dici merebatur: nam cùm tempus ſit numerus, ſiue menſura motus cœli per priùs & poſteriùs, vt aſſerit Ariſtoteles libro quarto Phyſicorum, & alij philoſophi multis in locis teſtātur, qui fieri poteſt, vt cœli motionem attentè numerent, qui ſuarum motionum nec numerum habent, nec menſuram, nec ordinem: cùm neque vitam dirigant ad rationis menſuram, neque officiorum momenta perpēdant? Præterea quomodo cœlum rectè menſurabunt, qui eo contempto ſolùm terram intuētur, & vt verbis vtar regij ac diuini vatis, ocu- Pſal.16. los ſuos ſtatuerunt declinare in terram? Hac ratione ductus Ezechiel tempus ab inuenta lege numerat, dicens: Et factum eſt in triceſimo anno. Sed cur incipit à particula, &, copulatiua, quæ niſi aliquid præcedat, locum non habet? Exiſtimo, ideo hoc feciſſe, quia voluit ſignificare, quæ literis mandabat, priùs mentis oculis vidiſſe: eſt enim prophetia intellectus acie perſpecta, & diuinitùs inſpirata: quam ob cauſam eam diuini vates viſionē appellant, ipſique videntes appellantur, vt in noſtris in Eſaiam commentariis, in primi capitis explanatione oſtendimus. In prima epiſtola ad Corinthios ait in hūc modum diuus Paulus: Aliis per ſpiritum datur prophetia. 1.Cor.12 Et de ea interpretantur nonnulli id, quod anteà dixerat Iob: Inſpiratio omnipotētis dat in- Iob. 23. telligentiam. Et alibi: Et vidit oculus meus, & Iob.13. audiuit auris mea, & intellexi ſingula. Ideo quod prædixit, ait intellexiſſe, vt verè vaticinium eſſe oſtendat: non eſt enim prophetia id, quòd minimè intelligitur. Nec enim Pharao- Geneſ.41 nis per ſomnium viſio, ventura prænuntians debet propriè prophetia appellari, quoniā id quod viderat, intellectu non percipiebat: nec Caiphas, quamuis prophetauit, cùm eſſet pōtifex anni illius, vt ait diuus Ioannes, propriè Ioan.11. propheta fuit, quoniam verborum, quæ protulit, verus intellectus ipſum fugiebat. Et quoniam diuinus noſter vates ea, quæ literis mandauit, viderat in ſpiritu, & comprehenderat intellectu, incipit à particula copulante, continuās ea, quæ ſcribit, ad intimam reuelationē, & ea, quæ foris protulit, iis, quæ intùs aſpexerat connectens. Ait certè proleptis eſt, figura in ſa.

in ſacris literis non infrequens: cùm ea, quæ ſequi debēt, anteponuntur, vt primo capite *Ioan. 1.* Ionæ. Et factum eſt verbum domini ad Ionam, & *Pſal. 86.* pſalmo octuageſimo ſexto: Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.

In quarto, in quinta menſis. Hebraiſmus eſt, ac ſi dicat: quinta die menſis Iulij, qui eſt quartus in ordine menſium. Ita Ionathas Chaldæus hunc locum explanat. Sunt qui per hūc quartum menſem intelligant Ianuarium, aſſerentes Orientis nationem ſolitam fuiſſe incipere annum ab Octobri poſt torcularia, & frugum collectionem. Et quanuis opinio hæc ſit magnorum virorum authoritate munita, ego tamen exiſtimo priorem eſſe tenendam, non ſolùm ob Ionathæ interpretationē, ſed ob diuinarum literarum authoritatem. *Exod. 12.* Nam Exodi capite duodecimo loquens Moyſes de menſe Martio, quo Hebræi egreſſi ſunt ex Aegypto, inducit Deum in hunc modum loquentem: Menſis hic vobis principium mēſium, primus erit in menſibus anni. Sed tunc oritur quæſtio: quî fieri poteſt, vt Iulius appelletur menſis quartus à Martio, ſi eſt quintus in ordine? Huic dubitationi facilè reſpōdebis, ſi menſium rationem iuxta Hebræorum conſuetudinem perpenderis. Illi nanque menſes per lunas numerant: ex quo effectum eſt, vt apud eos menſis appelletur codex, quæ dictio innouationem ſignificat, quòd eo luna innouetur, quo etiam nomine prima dies lunæ appellatur. Annus apud Hebræos ſemper incipit à nouilunio propinquiore æquinoctio vernali. Quando autem nouilunium præcedit æquinoctium, reſpondet primus mēſis noſtro Martio, quando autem ſequitur, reſpondet Aprili. Sed plerunquè primus menſis capit partem Martij, partem vero Aprilis: quocirca menſis quartus, aliquando reſpondet noſtro Iunio, aliquando Iulio, aliquando vtrique. Eſt igitur perſpicuum eos in errore verſari, qui aſſerunt Octobrem, aut, vt alij dicunt, Septembrem eſſe anni principium, niſi dicant hoc fuiſſe ante Hebræorū egreſſum ex Aegypto. In qua ſententia fuerunt Rabbi Dauid, & Eliezer, exiſtimantes fuiſſe mundum in vno ex duobus iis menſibus creatum. At antiqui Romani annum à Martio incipiebant: vt authores ſunt Marcus Varro, & Macrobius, & alij. Et Strabus aſſerit fuiſſe mundum à deo menſe Martio conſtitutum, & ſolem in ſuo principio primum arietis gradum tenuiſſe: qua in ſententia fuerunt diuus Hieronymus, trium linguarum clariſſimus interpres, vitæque ſanctimonia probatiſſimus, immortalis Ambroſius, magnus Baſilius, glorioſus & inuictus Athanaſius, qui fontes veræ philoſophiæ aperuerūt, totúmque terrarum orbem ſplendore ſapientiæ illuſtrarunt: illud enim in illis lumen mirabiliter eluxit, quod nulla poſteritas extinguet, quod nulla vnquam obſcurabit obliuio. Quare eorum ſententia arbitror eſſe tenendam & amplexandam, & ex conſequenti dicendum, hunc quartum menſem, de quo hîc loquitur diuinus vates, eſſe eum, qui ab Hebræis appellatur Thammuz, noſtro Iunio, aut Iulio, aut vtrique ſimul plerunque reſpōdens. Et quoniam menſe Martio fuit mundus à Deo conſtitutus, pulchrum erat, vt eodem menſe eſſet ab eodem reparatus. Ideo menſe Martio in ſacrato virginis vtero naturam humanam aſſumpſit, ſibíque copulauit: & eodem menſe acerbiſſimam mortem tulit, ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam deuouens atque conſtituens, vt hominibus errantibus ac vagis viam conſequendæ immortalitatis aperiret, eorúmque ſcelera ſuo ſanguine expiaret. Diuus Athanaſius libro de variis quæſtionibus ſacræ ſcripturæ ad Antiochum aſſerit fuiſſe Adamum creatum de viceſimo quinto Martij, quo ſacratiſſimæ virginis Mariæ annunciationem celebramus. Nomina menſium apud Iudæos iuxta Eucherij ſententiam libro ſecundo inſtructionum ad Salonium capite ſeptimo hæc ſunt: Niſan, Iar, Siue Iiar, Siuan, Thammuz, Alo, Tiſri, Marcſon, Elul, Caſleu, Tebeth, Sabath, Adar. Niſan reſpondet Martio, deinde alii recto ordine noſtris etiam menſibus reſpondent.

Cum eſſem in medio captiuorum. Non ait: Cùm eſſem captiuus, ſed, in medio captiuorum, vt inſinuet ſe eſſe conſcientiæ indicio liberum, quanuis eſſet Nabuchodonoſoris iudicio captiuus. At diuino conſilio effectum fuit, vt in Chaldæam adduceretur, quò ſuis concionibus, conſilijs & vaticiniis Hebræos cōſolaretur, & inſtrueret, & ad diuinam miſericordiam implorandam excitaret. Duplex eſt captiuitas, altera animæ, altera corporis: ſed ea propriùs captiuitas appellatur, quæ animam ligat, quando homo in ſcelerum vinculis retinetur. De ea ait in Prouerbiis Salomon: Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. *Prou. 5.* Et in libro ſapientiæ, quem Irenæus, Aegeſippus, Lactantius, & omnis denique antiquorū chorus Salomoni tribuerūt, ſunt hæc verba literis mandata: Iniqui vinculis tenebrarum, & longæ noctis cōpediti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetuæ prouidētiæ iacuerūt. Vbi vides hominem maleficiis coinquinatū, eſſe in vincula coniectum. Impius, etſi regnet, ſeruus ta-

men eſt, non vnius hominis, ſed quod peius
eſt,tot dominorũ, quot ſunt vitia,quibus ob-
temperat. Quid prodeſt homine, ſibi ſubij-
Infr. 33 cete,ſi ſeipſum ſceleribus ſubijcit? Hæc intu-
ens Ezechiel: de impio loquens,Ille quidem,
inquit,in iniquitate ſua captus eſt. Id voluit
ſignificare diuina ſcriptura dicẽs in libro Ge
neſis: Aegyptios omnes captiuos fuiſſe, & in
Pharaonis ſeruitutem redactos. Vnde Chri-
Gen. 47. ſtus Deus noſter apud Ioannem: Qui facit,in
quit,peccatũ,ſeruus eſt peccati: & diuus Pau-
Ioan. 8. lus in epiſtola ſecunda ad Timothæum: vt
reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui te-
2. Tim. 2. nentur ad ipſius voluntatem. Erãt Hebræi in
Chaldæa vtraque captiuitate detenti. Si enim
à captiuitate animę eſſent liberi,nõ eſsẽt illuc
adducti,& vinculis mandati. Si animæ hoſtes,
hoc eſt,mundum,carnem,& dæmonem vicíſ-
ſent,de hoſtibus corporis victoriam reporta-
rent. Sed quoniam ſe animæ hoſtibus ſpontè
tradebant,& Deo relicto à vitiis ſuperari fa-
cilè patiebantur, fuerunt ignominioſè victi,
& capti, & ideo meritò vocati infœlices, quo
niam ſe ſcelerum miniſtros præbentes,Dei ho
minũmque iura violarũt, & patriã ſuam fun-
ditus euerterunt. Contra verò Abrahamus.
quoniã cum in calamitates incideret, ad Deũ
tanquam ad arcem tutiſſimam confugiebat,à
quo certiſſimam opem expectãdam putabat,
Gen. 14. vernaculis ſuis potentes,quatuor reges ſimul
vicit,eorũmque exercitũ percuſſit,& fugauit,
Iudi. 7. Trecenti milites Gedeonis, Madianitarum,
Amalechitarum,& Orientalium gẽtes imma-
nitate barbaras, multitudine innumerabiles,
armis munitas,omni copiarũ genere affluẽtes
ſuperarunt: quoniam afflictionum aquis pro-
bati genua non curuauerunt,ſed erecto atque
conſtanti animo rerũ humanarum tolerantia
munito,in virtute permanſerunt, hydrias ſuo
rum corporum pœnitentia frangẽtes, ignem
diuini amoris in cordium lampadibus oſten-
dentes,& tuba ardẽtium precationum ad cæ-
lum eleuãtes.Quid dicam de Dauide illuſtriſ-
ſimo rege, qui ab impio Saule afflictus, mul-
tis inuidiæ telis expoſitus, infinitis calamita-
tibus oppreſſus, capite & opibus vndique op
pugnatus, nulli ærumnarum oneri ſuccumbe-
bat: ſed diuino præſidio munitus canebat:Do
minus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?
Pſal. 26. Si cõſiſtãt aduerſum me caſtra, nõ timebit cor
meum:ſi exurgat aduerſus me prælium,in hoc
ego ſperabo. Vide quẽadmodũ nullos inimi-
corũ impetus extimeſcebat,ſed omnẽ fiduciã
ſuã in Deo cõſtitu. bat, mundique præſidia &
adiumenta abſque Deo inania exiſtere, & pro
nihilo ducẽda putabat. Cũ diaboli tẽtationib.
Pſal. 114 oppugnaretur,aiebat:pericula inferni inuene-

rũt me,ſeu, vt poteſt verti ex Hebræo: Muniti
ones inferni apprehenderunt me.Tentationes
vocat arma, & machinas pilas ſulphuris iacu-
lãtes,cæteraſque belli munitiones. Sed propri
am imbecillitatẽ perſpiciẽs,canebat: Nomẽ do Pſal. 114.
mini inuocaui: O domine libera animã meã,
miſericors dominus & iuſtus. Et alio in Pſal-
mo: In te eripiar à tentatione,& in Deo meo Pſal. 17.
tranſgrediar murũ. Ac ſi diceret: Auxilio tuo
Domine liberabor ab hoſtibus, delens eorum
copias: eorũmque vrbes munitiſſimas expu-
gnabo. Qui de animæ inimicis triumphat,de
corporis inimicis etiam triumphabit. Ieremiæ
dixit Deus: ne timeas à facie eorum, quia te- Iere. 1.
cũ ego ſum ait Dominus,vt eruam te.Et pau-
lò poſt, Bellabunt aduerſum te,& non pręua-
lebunt, quia ego tecum ſum, ait dominus, vt
liberem te. Attende quid dicam: Non poteſt
vinci ab homine, qui vitia ſua vicerit. Non e-
nim quis vincitur, niſi cũ ei ab aduerſario id,
quod ſummè amat, eripitur: qui ergo id ſolũ
ſummè amat, quod manti eripi nõ poteſt, il-
le abſque dubio inuictus eſt,& ſpiritualiter li-
ber, & ideo verè liber. Credo tamen multos
viros iuſtos & pietate præſtantes ſpiritualiter
liberos, eſſe corporaliter captiuos, & in ho-
minum impiorum carcerem coniectos. Ioſeph
omni ſapientia & charitate præſtanti fuit in
Aegypti vinculis retentus, vt in libro Geneſis
literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. De quo Gen. 39.
dicitur in libro Sapientiæ: Deſcenditque cũ Sap. 10.
illo in foueam, & in vinculis non dereliquit
illum. Ieremias fuit vinculis traditus in Iu- Iere. 20.
dæa: Ezechiel ductus eſt captiuus in Chal-
dæam, Ioannes Baptiſta, quo inter natos muli
erum nullus dicitur ſurrexiſſe iuſtior, nullus
charitate feruentior, nullus ſanctitate præſtan
tior,fuit ab impio Herode in vincula coiectus. Mat. 11.
Et infiniti alij,de quibus ait Apoſtolus in epi- Heb. 11.
ſtola ad Heb. Alij verò ludibria & verbera ex
perti, inſuper & vincula & carceres, lapidati
ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gla-
dij mortui ſunt:circuierunt in melotis,in pelli
bus caprinis,egẽtes,anguſtiati, afflicti,quib.di
gnus nõ erat mũdus.Permittit aliquando De-
us,vt ſui incidant in ærũnas,& doloribus pręe-
mãtur,vt eorum patiẽtia & cõſtãtia ſit aliis per
ſpecta & explorata,& aliis de cauſis,quas non
opus eſſe exiſtimo connumerare. Vt enim ſo- Simili-
lers artifex margaritarius facilè patitur Indi- tudo.
cũ adamantẽ percuti, & grauibus ictibus cõtũ
di,quoniam ſcit malleũ potiùs & incudẽ eſſe,
vulnus accepturũ,quã adamas cõteratur:ſic ſa
pientiſſimus ille artifex Deus,viros virtuũ ſplẽ
dore fulgẽtes,charitati præſidio munitos, &
firmitudine atque cõſtãtia ſeptos in varias ca-
lamitates patitur incidere,quoniam videt eos,
quamuis,

quãuis grauibus dolorũ moleſtiarũmque ictibus feriatur, eſſe tamẽ in charitate permanſuros. Vbi Amos propheta habet iuxta vulgatã editionẽ: Ecce dñs ſtãs ſup murũ litũ, & in manu eius trulla cæmẽtarii, habẽt ſeptuaginta: Ecce dñs ſtãs ſuper murũ adamãtinũ, & in manu eius adamas. Vbi diuus Hieron. per adamantẽ in manu Dei, vitũ iuſtũ, præſertim apoſtolo interpretatur: nã, vt in lib. Sapi. ſcriptũ legimus: Iuſtorũ animæ in manu Dei sũt. Et Chriſtu Deu noſter apud Ioannẽ de ſuis loquens, ait: Nõ rapiet eos quiſque de manu mea. Eſſe aũt viros iuſtos ſimiles adamãti oſtẽdit Deus dicẽs Ezechieli: Vt adamãtẽ, & vt ſilicẽ dedi faciẽ tuã, ne timeas eos, vel, vt poteſt verti ex Hebræo: Vt adamantem duriorẽ ſilice reddidi frõtem tuã, quãobrẽ ne metuas eos. Intueris igit viros charitate inſignes firmos adamãtes eſſe, & in Chriſti manu cõtineri, & ideo Deũ permittere eos variis calamitatib. agitari, vt eorũ amplitudinem illuſtret, cũ nihil magis cõducat, ad eximię virtutis gloriã magnificẽtiùs illuſtrãdã, quàm calamitas ipſa. Vt ille, qui filiũ habet integra valetudine pollẽtẽ, & ſeruũ ęgritudine laborantẽ, dutiùs & ſeueriùs tractat filiũ q̃ ſeruũ, nõ ꝙ magis diligat ſeruũ, ſed ꝙ velit eũ incolumitati reſtituere, quẽ ſcit graui morbo laborare, filiũ aũt quem amore incredibili proſequitur, reprehendit, vexat, & exulcerat: ſic Deus interdum filios, quos diligit, affligit, permitti u eos in gemitu & labore verſari, in ſceleratos aũt indulget, vt proſpera media, mundi opes, & externas commoditates cõſequantur, quò ab animi ægritudine libereutur. Hoc intelligens Ieremias, has voces emiſit: Caſtigaſti me domine, & erudirus ſum. Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: Quẽ diligit dominus, caſtigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Eam ob cauſam ad Romanos ſcribẽ, Gloriamur, inquit, in tribulationibus, & ad Galatas: Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mũdo. Vbi per crucem Chriſti afflictiones intelligit, in quibus ipſe Apoſtolus propter Chriſtum verſabatur: unde omnes vt ipſe in epiſtola ſecunda ad Timothæum ait: qui piè volunt viuere in Chriſto perſecutionem patientur. Vbi vides perſecutionem nõ eſſe infœlicitatẽ, imò Chriſtus eos beatos vocat, qui perſecutionẽ patiũtur propter virtutem. Quare non eſt mirum Ezechielem noſtrum, propheta illuſtrẽ, & ampliſſimis virtutum ornamentis decoratũ fuiſſe ab hoſtibus captũ, & in Chaldæam abductum. Cæterùm illud eſt certiſſimum, Hebræorum populum fuiſſe ob eorũ ſcelera illuc aſportatum, quoniam Hieroſolymę habitans, verum Deum reliquerat, & fraudes teterrimas conceperat. Tu autem, qui Chriſtiano nomine gloriaris, etiam ſi Hieroſolymæ in animi quiete, in viſione pacis commoreris caue ne te flagitiis contamines, Deũm que cõtemnas, nam duceris captiuus in Babyloniã, quæ eſt mundi confuſio: & Nabugodonoſori, hoc eſt, diabolo traditus teipſum perdes: erit dignitas tua ablata, ſplendor extinctus, & in dedecore & ignominia verſaberis. At ſi pœnitentia ductus, ad dominum fueris conuerſus, à regione Babyloniæ Hieroſolymam reuerteris, non dominabitur tibi Nabuchodonoſor, ſed Ieſus filius Ioſedech, veni et Eſdras, & reducet te in patriam tuam, in gloriã cœleſtem in terram promiſſam, ad quam ardenter aſpirabat diuinus ille atque regius vates, ita canens: Credo videre bona domini in terra viuentiũ. Illud eſt præterea hoc loco aduertendũ, nõ dixiſſe Ezechiel ſe eſſe cũ captiuis, ſed in medio captiuorũ. omnis enim pręſes, & quicũque eſt in dignitate cõſtitutus, in medio ſuorum eſſe debet, omnib. conſulens, æqualitatem ſeruãs, populũ ad ſummam pacem perducens. Fieri nequaquã poteſt, vt pax exiſtat, vbi inæqualitas regnat. Chriſtus Deus noſter ſuis apparens ſtetit in medio eorũ, & dixit: Pax vobis. Qui in medio eſt, omnibus prouidens, iuſtitiam, quæ in æqualitate conſiſtit, amplectens, hic ſubditos ſuos in pace conſeruabit Iuſtitia & pax, inquit propheta, oſculatæ ſunt. Et iterum. Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis. Aſpicis igitur neceſſariam eſſe iuſtitiam ad pacem cõſeruandam. Immò ad hoc fuerunt rerum publicatũ gubernatores conſtituti, vt ſeditionibus & diſcordiis ſedatis, poſſint hominũ vitã ad tranquillitatem & quietẽ traducere. Hoc nõ ſolùm Chriſtiani, ſed etiam gentium philoſophi intellexerunt. Et quod ſtectũ eſt, vt Mercurium, per quẽ principem ſignificabant, caduceum manu tenentem depingerent: et qui dem caduceum virga quædam ſerpentib. ſe inuicem oſculantibus circũdata, & ſupra alis ornata, atque extremo, coronata quadã re admira. Per virgã intelligit recta iuſtitia, de qua dicebat diuinus quid. m vates: Virga directio nis, virga regni tui. Per ſerpentem ſignificatur prudentia, iuxta illã Dei noſtri doctrinã: Eſtote prudẽtes ſicut ſerpentes. Per oſculum ſerpentium pax, de qua diuinus Paulus: Salutate, inquit, in oſculo ſancto. Ideo princeps iuſtitiam colit, & exercet, & prudentia munitur, vt reſpublica in pace & ſecuritate vitã degat. Qui autem ita rempublic. m rexerit, alas habebit ad volandum in cœlum, vbi ęterna gloriæ

Amos. 7. *Sap. 3.* *Ioan 10.* *Ezech. 3* *Similitudo.* *Iere. 13.* *Heb. 12.* *Rom. 5.* *Gal. 6.* *2. Tim. 3.* *Mat. 5.* *Pſal. 26.* *Ioan. 20.* *Pſal. 84.* *Pſal. 71.* *Pſal. 44.* *Mat 10.* *1. Cor. 16* *2. Cor. 13*

riæ coronam cõſequetur. Si hoc principes & præſules, & quicunque rempublicam gubernandam ſuſcipiunt, voluerint mentis oculis perſpicere, & ad veritatem rationem reuocare, erũt in medio cõſtituti, omnib. æqualiter conſulentes, noſtrúmque Ezechielem imitantes: non enim dixit: Cùm eſſem cum captiuis, ſed in medio captiuorũ. Sed penè lapſus ſum ad materiæ longitudinem, & propè infinitatem, & currente rota, inſtar figuli dùm vrceũ facere cogitabã, amphorã manus meę finxerunt. Qui aũt voluerit copioſè caducei rationẽ videre, legat Macrobiũ in Cœnis, Polybium libro quarto, Plinium libro 29. Cœlium Rhodiginum libro vndecimo antiquarum lectionum, Pierium Valerianum in ſuis Hieroglyphicis.

Iux a flumium Chobar. Exiſtimant nonnulli eſſe Euphratem: alij contendunt eſſe propriũ nomen cuiuſdam fluuij Babylonis: abundat enim fluminibus regio illa iuxta id, quod di-
Pſal. 136 citur in Pſalmo: Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dũ recordaremur tui Sion. Poterat etiam verti: Iuxta fluuium magnũ: id enim ſignificat Chobar. Lege diuinas
Gen. 1. literas & inuenies magna myſteria iuxta aquas oſtendi. In libro Geneſi, prima quæ viuebãt de aqua egreſſa ſunt: Dixit enim Deus: Producãt aquæ reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terrã. Et paulò pòſt: Producat terra animã viuentem. Vbi vides prima viuentia fuiſſe de aquis egreſſa, quoniam futurũ erat, vt aquis baptiſmi regeneraremur. Id volẽs ſi-
Gen. 1. gnificare Moyſes ait: Terra erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciẽ abyſſi, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Rudis ille mundus needum rutilante ſole, nec reſplẽdẽte luna, nec micantibus aſtris incõpoſitã materiã abyſſi magnitudine opprimebat. Ac ſpiritus Dei inſtar aurigæ ſuper aquas ferebatur & naſcentem mundum in baptiſmi figura generabat. Quid eſt homo ſine baptiſmo, niſi terra vacua & inanis, & chaos opertum abyſſo, tenebrarúmque caligine? Hunc Dei ſpiritum appellat Heſiodus amorem, & illam incompoſitam materiam Chaos, quam Moyſes hebraicè tohu & bohu appellauit, pro quo noſter interpres vertit: inanis & vacua, & ſeptuaginta: inuiſibilis & incompoſita. Hinc effectum eſſe exiſtimo, vt Empedocles duo principia cõſtrueret, litẽ & amicitiã, & Anaxagoras confuſionem & mentem, & Stoici hylem & Deum. Id quod Moyſes appellauit ſpiritũ Dei appellat Heſiodus amorem, Empedocles amicitiam, Anaxagoras mentem, Stoici Deũ. Moles autem indigeſta, terra inanis & vacua dicitur ab Heſiodo Chaos, ab Empedocle lis, ab Anaxagora confuſio, à Stoicis hyle. Et licet Theodoretus, & alij nonnulli exiſtiment per ſpiritũ Dei aerem intelligi, ego tamẽ Hieronymum ſecutus, Auguſtinu, Baſilium, Ambroſium, Cyrillum, Iunilium, Eucherium, & cœtum magnorum virorum, & virtute, & eruditione præſtantium in ea ſemper ſententia fui, vt crederem voluiſſe Moyſem hoc loco per ſpiritum domini ipſum Spiritum ſanctũ ſignificare, vt ſtatim in mundi conſtitutione ſanctiſſimæ trinitatis myſterium eluceſceret. Nec mirum ſi Chriſtiani Deum appellent ſpiritum, cùm de eo dicat Gentilis poeta:

Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus.
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et quoniam Deus erat hominem per baptiſmum regeneraturus, ideo in mũdi principio ferebatur ſuper aquas. Plantatur paradiſus in Gen. 2.
Eden, & quidem fons in quatuor flumina diuiditur. Contaminatur mundus, ſcelerúmque maculis conficitur, & abſque aqua tũ diluuio non purgatur. Quod baptiſmi ſacramẽtum, vt aſſerit diuus Petrus, adumbrabat. In Gen. 6. 1. Pet. 3.
egreſſu de Ægypto ſtatim apparent aquæ, in quib. obruuntur Ægyptij, & liberantur Hebræi: quoniam in baptiſmi ſacramento peccata moriuntur, & delentur, & gratia atque Exod 14.
virtute conferuntur. Hoc intuẽs diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios ait: Omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari. Id intellige- 1. Cor. 16.
bar regius vates, ita canens: Tu confirmaſti in virtute tua mare, contribulaſti capita draconũ in aquis: tu confregiſti capita draconis. Caput draconis eſt peccatum originale, quod cum alijs peccatis in baptiſmo deletur, in cuius typo fuit Pharao cum Ægyptijs omnib. ſuffocatus. Rebecca inuenitur ad puteum. Pſal. 73. Gen. 24.
Rachel propter aquas, iuxta puerum à Iacob pacis oſculo ſaluatur. De aqua baptiſmi prædixit Deus in hunc modum per Ezechielem noſtrũ: Effundam ſuper vos aquam mũdam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Et per Zachariam: In die illa erit fons Gen. 29. Infr. 37. Zach 13.
patens domini Dauid: & habitantibus Ieruſalem in ablutionem peccatoris & mẽſtruatę. Quod mentis oculis aſpiciens Michęa propheta, Deíque miſericordiam in baptiſmo cõtemplãs, aiebat: Deponet iniquitates noſtras & proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra. De vtero matris naſcitur homo, & de baptiſmi aqua renaſcitur. Nicodemo Micha. 7.
dixit Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Volens Nicodemum in rebus Ioan. 3.
fidei

fidei inſtruere, incipit à baptiſmo táquam à ſacramentotum oſtio & principio. Et quia Ioan. 19. ab aquis incœperat, in aquis vitam finiuit: latus enim eius percutitur lácea, & baptiſmi at que martyrij pariter myſteria funduntur. Dies me deficeret, ſi vellem omnes baptiſmi laudes recenſere. Volens itaque Deus diuino noſtro vati Ezechieli oſtendere eccleſiæ conſtitutionem, inſtorúmque fidem, & admirabilem in recta viuendi ratione firmitudinē, collocauit illum iuxta fluuium Chobar, vt per aquas illas ſacramentū baptiſmi ſignificaret, quo ſcelera delētur, & animę ampliſſimis gratiæ ornamentis decorantur.

Aperti ſunt cœli. Non diuiſione corporea, ſed apparentia, & fide credentis. Nam non ſolùm cœlos apertos non videmus, ſed nec ipſos cœlos aſpicimus. Ob eam cauſam lętabatur diuinus atque regius vates, quòd poſt mortem viſurus eſſet cœlos, vbi varia ſpectacula eſſet habiturus: ſic enim canebat: Quo- Pſal. 8. niam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti. Ac ſi diceret: Ea, quæ in hac vita fluxa & mortali non video, in altera, quæ eſt æterna & immortalis videbo. Ita hunc locum Gregorius Nazianzenus in libris de theologia explanat. Nā eū in gratia è corporū vinculis euolauerimus, ſtatim, ante facta purgatione, gaudio perfuſi in pulcherrimam & ſplendidiſſimam diuini numinis domum euolabimus: & tunc globos æthereos, ſublimia manuum diuinarum monumenta, pulcherrima illa, atque fulgentiſſima aſtra fixa, ſtelláſque vagas & errātes, & ſplendidiſſimū ſolem, qui in earum medio quartū cœlum obtinet, velut princeps & moderator luminum reliquorū, tanta magnitudine, vt omnia ſuo ſplendore luſtret & cōpleat, ſumma voluptate exultantes intuebimur. Quandiu enim in corpore verſamur, à clara ac perfecta cognitione non ſolùm creatoris, ſed etiam creaturarum longiſſimè diſtamus, earum veluti vmbras & imagines intuemur. At Ezechieli noſtro aperti ſunt cœli eo Apoc. 4. modo, quo diui Ioanni in Apocalypſi dicenti: Poſt hæc vidi: & ecce oſtium apertum in cœlo. Significat apoſtolus loco illo apparere ſibi in viſione imaginaria ianuam in cœlo patefactam, vt ſummi Dei maieſtas ſub ſpecie rerū corporearum ſibi oſtenderetur, ad innuendū ſibi deſuper ea reuelati, quæ literis mādabat. Iuxta hunc modum ait Ezechiel apertos ſibi fuiſſe cœlos, & vidiſſe viſiones Dei. Ac ſi diceret: Reuelata ſunt mihi deſuper hęc cęleſtia ac diuina myſteria, quæ volo monumē- Act. 7. tis conſignare. Et diuus Stephanus non timēs pro Chriſto vitam cum morte commutare, vt tali morte immortalitatē cōſequeretur, cùm raperetur ad ſuppliciū, oculis in cœlū erectis, aiebat: Video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei. Eodem modo in Chriſti baptiſmo, cœli leguntur aperti. Illud Matt. 3. eſt hoc loco aduertendum, viros iuſtos duntaxat apertos cœlo aſpexiſſe. Dùm in hac vita ſumus, poſſumus diuina gratia cęlum nobis aperire, ſi veram dignitatem in virtute collocante, omnem noſtrā curam & cognitionem ad comparandas animi diuitias contulerimus. Ac ſi Deo relicto fuerimus flagitijs cooperti, & falſa voluptatis ſpecie decepti, in ſceleribus volutati, cœlum ipſum nobis claudemus. Quid erit in die iudicij, quando iuſti gaudio cumulati cœlos videbūt apertos, impij aūt cœlos ſibi clauſos, inferos autem apertos conſpicient. Quos luctus percipient? quo dolore conficientur quibus ærumnis cruciabuntur? Tunc iuſtè damnati, & à cœtu ſanctorum ſecluſi, in tenebras obſcuras æternáſque miſerias relegabūtur: quoniā dùm hîc vitā degerent, ſcelerū furiis exagitati, ſe à Deo ſepararunt, & quocunque eos cupiditatū æſtus pellebat, eo infœlices præcipites ruebāt.

Et vidi viſiones Dei. Hoc eſt, vidi Deū, quēadmodū ipſe mihi ſe voluit oſtēdere: vel vidi viſiones à Deo mihi tributas. Ac ſi dicat: Non hominum ſomnia narro, ſed Dei veritates, viſiones ſcribo nō humanas, ſed diuinas. Fortaſſe ideo has viſiones dicit eſſe Dei, vt eas magnas eſſe & admirabiles ſignificet: ſolet enim hebræ ſmus ea quæ magna ſunt, Dei appellare, nam omnia eius opera ingentia ſunt, noſtra autem parua. Hinc montes Dei, cedri Dei, ciuitas Dei, cęterę que huiuſmodi locutiones, in diuinis literis frequētes. Aduerte. Erat Ezechiel in Chaldæa, pulſus patria in regionem illam idolorum cultricem, vbi mœſtus in communibus miſerijs præcipuo quodam mœrore angebatur: ſed quia ad diuinū numen tanquam ad arcem tutiſſimam confugiebat, voluit eum Deus his viſionibus mirabiliter reficere: ſolet enim eos, qui ad illum aſpirant, in medio calamitatū recreare. Tres viros in Babylonis fornacem ab impio rege miſſos quòd eius ſtatuam colere noluiſſent, cōſolatus eſt Deus, eripiēs eos à flāmis, ipſos Babylonios cōburentibus. Cùm autem tres Dani. 3. eſſent in medium ignis coniecti, & vinculis aſtricti, dixit Nabugodonoſor: Ecce ego video quatuor viros ſolutos, ambulātes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & Dani. 13. ſpecies quarti ſimilis filio Dei. Suſanna etiam cùm eſſet morti addicta, & horam neci deſtinatam videret, non habens ad humanum præſidiū recurſum, flens reſpexit ad cœlū inſtar

auis, quæ in terra ab aucupibus & canibus circumcincta nullum habet refugium, niſi vo let in altum, ſéque ferat in ſublime. Et fuit à Deo refecta, & mirabiliter liberata. Ipſe enim
Pſal. 90. Deus ait per os Dauidis: Cum ipſo ſum in tri bulatione, eripiam eum, & glorificabo eũ. Nõ poteſt calimitas impedire, quo minus viri pie tate & charitate præſtantes ſuaui voluptate in terdum potiantur, eámque alãt in diuina miſericordia contemplanda & imploranda.

Mat. 1. *Regis Ioachin.* Appellatur à diuo Mathæo Ieconias: erat enim binomius.

Factum eſt verbum Domini ad Ezechielem. Per verbum domini, prophetia intelligitur, & diuina reuelatio, quę & viſio, & verbum eò appellatur, quòd diuini vates ea, quæ ventura prædicuut, interioribus oculis videant, & mentis auribus audiant.

Filium Buzi. Explicat genus ſuum. Buzi ſo nat cõtemptum, Ezechiel roboratum à Deo. Illum, quem mundus contemnit, Deus corro borat, & fauore proſequitur.

Sacerdotem. Explicat, quo munere fungebatur.

In terra Chaldæorum iuxta fluuiũ Chobar. In dicat locũ viſionis. Illud eſt hoc loco aduer tendum poſſe homines pios, magníſque laudi bus decoratos habitare inter nefarios ex om nium ſcelerum colluuione compoſitos. Cùm homines eſſent flagitiis contaminati, omníſque caro, vt verbis vtar diuinæ ſcripturæ, cor
Gen. 7. rupiſſet viã ſuam, dixit domin⁹ Noe: Te vidi iuſtum coram me in generatione hac. Aſpicis
Iob. 1. inter impios virum piũ habitaſſe Iuſtũ. Iob in terra Hus inter iuſtos commorabatur, de
Iob. 30. quibus ipſe ait: Frater fui draconũ: & ſocius
Gen. 39. ſtruthionum Ioſeph inter Ægyptios, Tobi-
Tob. 1. as inter Niniuitas, & noſter Ezechiel inter Chaldæos in medio Iudæorum, qui Deũ reli querant: & patriæ ſuæ ſplendorem maculaue
Ezech. 2. rant. Quã ob cauſam illi dicebat Deus: Incre duli & ſubuerſores tecum ſunt, & cũ ſcorpio nibus habitas. Et multi alij viri virtutibus in ſignes inter flagitioſos habitarunt, ſéque inte gros ſeruauerunt: eũ enim vitæ curſum con ficiebant, qui non in vitiorũ humanorũ, ſed in quadam diuinæ bonitatis imitatione con ſiſtebat, non auaritiæ ſtimulis obtẽperabant, ſed eas diuitias quærebant, quæ animum am plificant, & diuitem faciunt, ex quib. ſciebãt poſſe verum decus redundare. Hoc intelligẽs
Philip. 2. diuus Paulus dicebat Philippenſibus: Omnia facite ſine murmurationibus & hæſitatio nibus, vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut lu minaria in mundo. Sed quanuis hoc ita ſe ha beat, præſtat tamen habitare inter iuſtos. Oportet enim ad beatam vitam conſequendã, eorum fugere familiaritatem, qui nos poſ ſunt à recto Dei cultu, & honeſta viuendi ratione ſeparare. In libro Exodi loquens Deus *Exod. 34* cum populo Iſraelitico præcipiebat illi, vt ſe abſtraheret à Philiſtinorum familiaritate, dicens: Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ ſint tibi in ruinam. In libro numerorum aiebat Moyſes: *Num. 26* Recedite à tabernaculis hominum impiorũ, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne in uoluamini in peccatis eorum. Eam ob cauſam prohibet Deus immundorum anima lium eſum, vt refert Euſebius Pamphilus li *Leuit. 11.* bro de præparatione euangelica: octauo mun dorum autem concedebat, vt homines à maleficiis deterreret, & ad virtutes hortaretur. Si immunda animalia tangenda nõ erant, quî fieri poteſt, vt ſceleratos homines, quorũ vitia ſunt omnibus perſpecta & explorata, nobiſcum coniunctos conſuetudine, & vetuſtate amicitiæ abſque ignominia teneamus? *Pſal. 1.* Hoc intuens Pſalmographus, Beatus vir, inquit, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum nõ ſtetit, & in cathedra pe ſtilentiæ nõ ſedit. Quibus verbis indicat impiorum hominũ conſilia eſſe magnoperè declinanda, eorúmque deprauatos mores ad æternos cruciatus ducentes, quos viam peccatorum vocat, atque eorum cõgreſſus eſſe penitùs fugiendo. Verbum, ſedere, conſuetudinem & familiaritatem ſignificat: in qua ſigni ficatione eo vtitur alio in loco idem pſa mographus, dicens, Non ſedi cum concilio vani *Pſal. 25.* tatis, & cum iniqua gerentibus nõ introibo: odiui eccleſiam malignantium, & cum impiis *Eſa. 46.* non ſedebo. Et Eſaias, Egredimini, inquit, de Babylone, fugite à Chaldæis. Ieremias item: *Iere. 50* Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini. Eſdras in oratione, *1. Eſd. 10* quã habuit apud Iudæos. Separamini à popu lis terræ, & ab vxoribus alienigenis. Victores Saulis quærentes Dauidem, cùm ad diuinos *1. Reg. 19* vates accederent, vaticinari cœperunt. Venit impius Saul, & ipſe vaticinatus eſt. Vide quàm perniciosum ſit impiorum vti familiaritate, & quàm vtile inter bonos verſari. Id quodammodo intelligens Antiſthenes aiebat, abſurdum eſſe non repurgare à lolio triticũ, hoc eſt, nõ remouere à republica homines vitii implicatos, ne ſceleratorũ ſocietate viri boni coinquinarentur. Ita locũ illũ inter pretatur Plutarchus, aſſerens non minus detrimenti afferre bonis homines iniquos, quã *Mat. 26.* lolium tritico. Diuus ille Petrus apoſtolus, qui admirabili erga Chriſtũ Charitate flagra bat,

bat, tunc cœpit frigere, cùm atrium Caiphæ
ingreſſus, ſceleratorum hominũ ſe implicuit
colloquiis, illúmque negauit, quẽ paulò an-
Mat. 16. teà Dei viuentis filium confeſſus fuerat. Sed
Luc. 22. cùm illum Chriſtus reſpexit, ipſéque oculos
Simile. coniecit in Chriſtũ, pœnitentia ductus fleuit
amarè, & maculã lachrymis deleuit. Vt luna
ea parte clara & cõſpicua eſt, qua ſolem in-
tuetur, ea verò obſcura & inanis, qua diuer-
tit à ſole: ſic ille reſpiciens in Chriſtũ ſolem
iuſtitiæ fuit illuſtratus, cũ verò ab illo auer-
ſus ſe cum impiis coniunxit, fuit metu obfu-
ſcatus, & tenebris circumfuſus. Corrumpunt
1. Cor. 15 enim, vt verbis vtar Paulinis, bonos mores
Eccle. 13. colloquia praua: & vt eſt Eccleſiaſtici libro
mandatum, Qui tetigerit picem, inquinabi-
tur ab ea. Quare eos familiaritate deuinctos
teneamus, quos intellexerimus, non ſolùm à
ſcelere & flagitio ſe abducere, ſed etiam ani-
mi agitationem caſtam inuiolatámque cõſer
uare: ab eorum autem cõſuetudine refugia-
mus, qui maleficiorũ maculis notati, ſceleri-
Simile. bus paſcũtur. Vt enim Hypanis fluuius aqua
rum puritate & dulcedine celebratus, poſt-
quam fontis Exampæi amaras & turbulentas
aquas in ſe recipit, inficitur, & inutilis reddi-
tur: ſic multi magno & excellenti ingenio vi-
ri, qui puris ac dulcibus virtutum aquis flue
bant, cùm ſe poſteà in hominum improborũ
familiaritatem immerſiſſent, fuerunt morum
amaritudine & impuritate infecti, & fraudes
inexpiabiles concipientes, vitiis teterrimis ſe
Simile. totos contaminarunt. Quemadmodũ in po-
morum reconditorio corruptis nõnullis, il-
lud, quod illis adhæſerit, etiam vitiabitur: ita
in hominum ſocietate qui nefarios cõſuetu-
dine habuerint implicatos, animi præſtãtiam
turpi dedecore plerũque maculabũt, quãuis
anteà fuiſſent egregia quadã gloria cumula
ti. Id intelligens diuus Paulus: ad Corinthios
2. Cor. 6. ſcribebat: Nolite iugum ducere cum infide-
libus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cũ ini
quitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Et
Chriſtus Deus noſter, Attendite à falſis pro-
Mat. 7. phetis, qui veniũt ad vos in veſtimentis ouiũ,
intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Mulri e-
2. Tim. 3. nim ſunt, vt verbis vtar Apoſtoli, ſpeciem pie
tatis habentes, virtutem autem eius abnegan
tes: horum & ſceleratorum omnium familia-
ritatem fugere debemus, etiam ſi fratres no-
minentur. Ideo aiebat ad Corinthios diuus
1. Cor. 5. Paulus: Si is, qui frater nominatur, eſt forni-
cator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut ma-
ledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmo-
di nec cibum ſumere. Hæc ille. Præuidebat e-
nim facilem eſſe tranſitum à virtutibus ad
vitia, niſi ipſę virtutes eſſent conſiliis, exem-
plis, & conſuetudinibus bonorũ virorũ con-
firmatæ. Proditum eſt memoriæ à viris doctiſ Simile.
ſimis, ſtatuas Dædali cùm eſſent magno arti-
ficio perfectæ, & eximia pulchritudine deco
ratæ, niſi tamen arctiſſimis vinculis cõſtringe
rentur, ſolitas eſſe dilabi, & facilè aufugere.
Meminit huius hiſtoriæ in Menone, & in Hip
pia maiore Plato vir admirabilis, non ſolum
intelligendi, ſed etiam dicẽdi grauiſſimus au-
thor, vt Socratis diſcipulum poſſis agnoſce-
re. Et Ariſtoteles libro politicorum primo, &
primo de Anima capite 3. refellens opinionẽ
Democriti Philippum comicũ ſequentis, ha-
rum ſtatuarum ſeipſas mouentium mentionẽ
facit. Eodem modo mores optimi, virtutum
ornamentis illuſtrati, niſi fuerint virorum ſa-
pientia & charitate præſtantium, conſiliis &
familiaritatibus roborati, facilè fluent, & fu-
gient, & penitùs amittentur. Vincet voluptas
rationem, & appetitus, relicta obedientia mo
dum tranſibit, & erit dignitas ablata, & ſplen-
dor extinctus. Aſpicis igitur, quàm vtile ſit à
bonorum virorum amicitia & conſuetudine
non declinare, ab iniquorum verò familiari-
tate abduci. Quam ob cauſam homines im-
pios à nobis reijciamus, ne ſermonibus ſuis
impuris, moribúſque deprauatis teterram ma-
culam nomini noſtro inurant, iuſtorũ autem
amicitia & conſociatione magnopere dele-
ctaretur. Illud tamen velim exiſtimes, me nõ
ita tutam eſſe bonorum ſocietatem credere,
quin ſciam multos inter vitos ſanctos cecidiſ-
ſe. Iudas in Apoſtolorum colleg o Chriſti do Mat. 27.
ctrina nutritus, ſeipſum teterrimis vitiis de- Acto. 1.
formauit, & laqueo ſuſpendit, fuitque ad infra Luc. 10.
tartara præcipitatus. Angelus cecidit de cœ Gene. 3.
lo, & Adam in paradiſo peccauit. Solus Deus
eſt firmus ac munitus locus, & domus refu- Pſal. 30
gij, vbi ſecuri poterimus habitare. Ideo cane-
bat regius pſaltes: Eſto mihi in Deum prote-
ctorem, & in domũ refugij vt ſaluum me fa-
cias. Et paulò pòſt de iuſtis loquens: Abſcon-
des eos in abſcondito faciei tuæ, à conturba-
tione hominũ. Quibus verbis explicat, quàm
tuti ſint, qui ad diuinum numen tanquam ad
arcem muniſſimam cõfugiunt, totóſque ſe-
ſe diuinæ miſericordiæ cõmittunt. Tales erãt
Apoſtoli, qui aiebant, Ecce nos reliquimus Mat. 19.
omnia: & ſecuti ſumus te. Talis noſter Eze-
chiel, qui cùm eſſet in terra Chaldæorum in-
ter homines ſceleribus coopertos, & vitiis ob
ſtinatos, tamen ad Deum aſpirabat, & confu-
giebat, & in terra corpore exiſtens, in cœlo a-
nimo commorabatur.

Et facta eſt ſuper eum ibi manus domini. Id
eſt, dedit ei ſpiritum prophetiæ. Ita hunc lo-
cum Ionathas Chaldæus interpretatur. Eſt

itur

igitur huius inſcriptionis ſenſus. Trigeſimo anno ab inuenta lege, quinta die menſis Iulij, anno quinto primæ captiuitatis Babylonicæ, cùm ego Ezechiel ſacerdos, filius Buzi, eſſem in Chaldæa inter Hebræos captiuos, iuxta fluuium Chobar, accepi à Deo ſpiritũ vaticinandi, vidiq́ue mentis oculis, & interioribus auribus audiui ea, quæ ijs literis mando, vt vigeant memoria omnium ſæculorum, ſiniq́ue ab ipſa perpetuitate confirmata. Sed de inſcriptione hactenus.

B Et vidi: & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens, & ſplendor in circuitu eius: & de medio eius quaſi ſpecies electri, id eſt, de medio ignis, & in medio eius ſimilitudo quatuor animalium: & hic aſpectus eorũ, ſimilitudo hominis in eis. Et quatuor facies vni, & quatuor pẽnæ vni. Et pedes eorũ pedes recti, & plãta pedis eorũ quaſi plãta pedis vituli: & ſcintillæ aſpectus quaſi æris candẽtis. Et manus hominis ſub pennis eorũ in quatuor partibus: & facies & pẽnas per
C quatuor partes habebãt. Iũctæque erãt pennæ eorum alterius ad alterum. Non reuertebantur, cùm incederent, ſed vnumquódque ante faciem ſuam gradiebatur. Similitudo autem vultus eorum, facies hominis, & facies leonis à dextris ipſorum quatuor: facies autem bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor: & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Et facies eorum, & pennæ eorum extentæ deſuper: duæ pennæ ſingulorum iungebantur, & duæ tegebant corpora eorum: & vnumquodque eorum coram facie ſua ambulabat: vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur: nec reuertebantur, cùm ambularent. Et ſimilitudo animalium, & aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum.

Et vidi. Viſione quadam imaginaria, & intellectuali.

Ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone. Hoc eſt, ecce ventus rapidus & tempeſtuoſus flabat à Babylonia, quæ ſita eſt ad aquilonem reſpectu Hieroſolymæ. Aquilo ventus eſt violentus, ſiccus, & frigidus, ſic dictus à rapidiſſimo aquilæ volatu. In Eccleſiaſtico ſcriptum legimus: Tempeſtas aquilonis, & cõgregatio ſpiritus. Et paulò pòſt: Frigidus
ventus aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab Eccl. 44.
aqua. Accipitur ſæpe in ſacris literis pro Babylonia, vt apud Ieremiam: Ollam ſuccẽſam ego video, & faciem eius à facie aquilonis.
Et dixit dominus ad me. Ab aquilone pande Ierem. 1.
tur omne malum ſuper omnes habitatores terræ. Per ollam ſuccenſam afflictionem ſignificat, vel, vt Ionathas ait, regem Babylonis inſtar ollæ propter calorem in bullas reſolutæ. erat enim crudelitate incenſus, & ſtudio Hebræos euertendi inflammatus. Et alibi adducit ipſe propheta Deum in hunc modum loquentẽ: Malum ego adduço ab aquilone. Quemadmodum per ollam igne ſuccenſam venientem ab aquilone apud Ieremiam ærumnarum vis intelligitur, qua Babylonij Hebræos lacerabant, ita per ventũ,
turbinem, & procellam flãtem à Babylonia Ierem. 4.
apud noſtrum Ezechielem calamitas ſignificatur, qua Hebræi premebantur, quãdo in eos Babylonij irruebant, eóſque ad excidiũ & vaſtitatem vocabant.

Et nubes magna. Aquarum nomine in literis diuinis, calamitas aliquãdo ſignificatur, iuxta id quod dicitur in pſalmo. Intrauerũt
aquæ vſque ad animam meam. Nubes plenę Pſal. 68.
aquis ſunt pericula minantia tempeſtates & dolores. Vnde Ioel propheta tempus pericu
li & timoris vocat diem nubis, turbinis, cali- Ioel. 2.
ginis, & tenebrarum. Vult hoc loco Ezechiel, pericula, quæ Iudæis imminebant, nomine magnæ nubis ſignificare. Tu verò ſi tibi im
pendentia pericula conſpexeris, ad Deum Gene. 9.
confuge, ipſe enim ait in libro Geneſis ſe arcum ſuum in nubibus in ſignum fœderis poſiturum. In nubibus noſtrarum moleſtiarũ, oſtendit Deus arcum cœleſtem & irim ſuæ miſericordiæ & propitiationis. Hic eſt ar-
cus, quem diuus Ioannes in Apocalypſi in Apoc. 10.
capite Chriſti ſe aſpexiſſe teſtatur. Volebat enim ſignificare Chriſtum crucifixũ noſtrũ eſſe propitiatorẽ. Fortaſſe ideo voluit Deus
myſteria ſua in caliginoſa nube oſtẽdere, vt Exod. 2.
ſignificaret latere in viſione hac arcanũ aduentus Chriſti: quam etiam ob cauſam Deus legem ſuam dedit in caligine.

Et ignis inuoluens. Innuit vidiſſe fulmina ignifera & micantia. Omnia hæc ſunt plena
timoris, & minarũ: quib⁹ Deus voluit ſuper- Similitudo.
bos Iudęos terrere. Quẽadmodũ clara fulmina liquãt aurũ, argẽtũ, & æs, nõ cõbuſtis ſacculis, ĩ quib⁹ hęc recõdũtur, ferrũ in capſula cerea cõterunt, ne cõfuſo quidẽ ſigno ceræ, vt ait.

vt ait Plinius libro ſecundo naturalis hiſto-
riæ,dura denique frangũt,mollia intacta re
linquũt:ſic vltio diuina impios homines, du
ros,& obſtinatos euertit,ſummiſque calami
tatibus interdũ vlcerat,& infringit,pios aũt,
fortè ſimplices & abiectos cõſeruat,eiſq; a-
Iacob. 4. nimi trãquillitatẽ impertit.Eſt enim diuinis
1.Petr.5. literis cõteſtatũ, Deũ ſuperbis reſiſtere, hu-
Altera ſi milib' verò gratiã tribuere.Et vt fulmina pin
militudo. nacula,& faſtigia in acumẽ tẽdẽtia,pyrami-
des in flãmæ formã deſinẽtes,& altas atque
natura munitas rupes petũt,& deijciũt:ſic a-
cerbiſſimæ ærũnæ iuſto Dei iudicio excitatæ
eos feriũt & frãgũt,qui inanẽ mũdi gloriã,
in certas opes,& in caſu ſitas adepti,in excel
ſa dignitate cõſtituti,alios cõtemnũt, & ſe-
ipſos vanè ferũt in ſublime.Huiuſmodi erãt
Iudæi,qui cũ de potẽtibus regib' diuino au
xilio victoriã reportarẽt,terrãq; promiſſam
obtinerẽt,immemores horũ Dei beneficio-
rũ ſe ſuperbia extulerũt,Dei fauorẽ cõtem-
pſerũt,eiúſq; legẽ per ſummũ ſcelus viola-
rũt.Eã ob cãm eis Deus fulgura igni fera mi
nitatur,quib' illis prædicit Hieroſolymæ in
cẽdiũ,tẽpore Sedechiæ,eiuſq; miſerabile ex-
cidiũ.Septuaginta pro igne inuolnẽte habẽt
ignẽ fulgurãtẽ.Poterat verti:Ignis inflãma
tus,aut,ignis ſeſe reciprocãs. Accipi ignem
pro calamitate & Dei indignatione indicat
Pſal.65. his verbis Pſalmographus: Trãſiuimus per
Pſal.88. ignẽ & aquã. Et alibi. Exardeſcet ſicut ignis
Nahũ.1. iratus.Et Nahũ propheta capite primo:Indi-
gnatio eius,nimirũ Dei,effuſa eſt tanquam
ignis.Vbi Aquila pro effuſa eſt,vertit:cõfla-
ta eſt,vt oſtẽderet creſcere diuinã indigna-
tionẽ,creſcẽtibus flagitiis noſtris:nos enim
vitia vitiis emulãtes Dei iram in nos cõfla
mus : quæ tẽpore ſuo inſtar ignis erũpentis
Exod.3. terribili impetu infundatur.Quãdo ſe Deus
oſtẽdit Moyſi in rubo ardẽte,cuius ſtipitẽ &
excelſa ramorũ cacumina ignis occupabat,
voluit illi ſignificare fore,vt ignis ille,qui ar
debat,ſed rubũ nõ comburebat, Aegyptios
horrẽdis calamitatib' vaſtaret,Iſraelitas aũt
mirabiliter eriperet. Id exiſtimo ſignificaſſe
Act.1. Deũ igne illo cœlit' delapſo,qui die pẽteco
ſtes ſuper apoſtolos linguarũ ignitarũ effi-
gie mirabiliter deſcẽdit.Etſi enim linguarũ
ardẽtiũ ſimilitudo eximiã apoſtolis donatã
dicẽdi libertatẽ & copiã ſignificaret,nõ poſ
ſum tñ cogitare,quin ignis ille certiſſimã di
uini numinis opẽ & præſẽtiã diſcipulos cor
roborãtẽ innueret, & totã illã vrbẽ Hieroſo
lymã eſſe miſerabili incẽdio & excidio delẽ
dam ob eius incredulitatẽ,& impia facino
ra,quibus ſe in dies polluebat,ſignificaret.
*Et ſplendor in circuitu eius.*Reſpondet tacitæ
obiectioni.Poterat aliquis dicere : Si nubes
erat denſa,& tenebris circumfuſa, quã fieri
poterat,vt ea,quæ intus erant,aſpicere vale
ret? Reſpõdet propheta,ideo ſibi perſpecta
fuiſſe,quæ in nube erãt,quoniã erat ipſa nu
bes in circuitu illuſtrata.Vult indicare,fuiſ-
ſe ſibi aperta Dei iudicia. Igitur per vẽtũ &
procellam aquilonarẽ, & nubem denſam &
fulgura intelligũtur ærũnæ,quibus diuinus
vates videbat eſſe Iudæos à Babyloniis affi-
ciẽdos, atq; incendiũ templi, & totius vrbis
vaſtatio:per ſplendorẽ autẽ clara diuini iu-
dicij reuelatio facta Ezechiẽli. Poteris per
ſplendorem in nube lucentẽ Dei miſericor
diam in eius ira micantem intelligere:nã in
medio præconiorum ſuæ iuſtitiæ,nõ obliui-
ſcitur ſuæ miſericordiæ.Id intelligens diui- Pſa.144.
nus pſaltes cõcinebat:Miſerationes eius ſu-
per omnia opera eius : vel,vt poteſt verti ex
Hebræo:Miſericordiæ eius in omnibus ope
ribus eius Vbi apertè indicat nullũ eſſe Dei
opus,etiam in quo ſe iratũ oſtendat,in quo
non vtatur miſericordia.Hoc ſentiens Ha- Haba. 3.
bacuch aiebat,cũ iratus fuerit,miſericordiæ Tob. 3.
recordaberis.Et Tobias:Cũ iratus fueris mi
ſericordiã facies Ieremias inducit Deum in Ierem.9.
hũc modũ loquentẽ:Ego ſum dominus, qui
facio miſericordiã & iudiciũ,& iuſtitiã.Ideo
nõ eſt quò fugias à Deo irato,niſi ad ipſum
Deũ miſericordẽ:eſt enim,vt ait diuus Pau-
lus pater miſericordiarũ & Deus totius cõſo 2. Cor.1.
lationis,qui cõſolatur nos in oĩ tribulatio-
ne noſtra.Nõ eũ vocat patrẽ miſericordiæ,
ſed miſericordiarũ,nec Deũ alicuius, ſed to
tius cõſolationis,vt eius pietatis immẽſitatẽ
ſignificet.Hic eſt cœleſtis ille Samaritanus,
qui,vt refert diuus Lucas,miſericordia mo- Luc. 10.
tus acceſſit ad eũ,qui deſcenderat à Ieruſalẽ
in Ierico,& incidẽs in latrones fuerat ab il
lis vulnerat' & ſpoliat',cuius vulnera ille cu
rauit.Samaritanus idem eſt ꝙ cuſtos,de quo
ait pſalmographus:Niſi dñs cuſtodierit ciui Pſa.120.
tatẽ,fruſtra vigilat,qui cuſtodit eã.Ille gene
ris humani vulnera ſuis vulnerib' curauit,
in ꝙ hoſtes animæ irruerãt,illud virtutũ or
namẽtis ſpoliãtes,& grauiſſimis vulneribus
ſauciũ relinquẽtes Hic eſt pater, qui miſeri Luc. 15.
cordia motus,filiũ prodigũ recepit: hic eſt,
qui ait:Miſereor ſuper turbã hãc.De quo ait Mar.8.
Zacharia,Per viſcera miſericordiæ Dei no Luc.1.
ſtri,in quib' viſitauit nos oriẽs ex alto. Qui
nõ ex operib' iuſtitiæ,quæ fecim' nos,vt ait
Apoſtolus ĩ epiſtola ad Titũ,ſed ſecũdũ miſe Tit.3.
ricordiã ſuã ſaluos nos fecit.Hic deniq; eſt,
qui ĩ medio iræ oſtẽdit miſericordiã,quẽadmo
dũ hoc loco apud Ezechiẽlẽ,vbi indicãs cæ-
des & calamitates,quas erat Hebræis illatu-

rus aperit etiã pietatem ſuã, nobis ſplendorem orbiculatim oſtendẽs, proſequitur enim amore creaturam ſuam, eámque monitis & ſignis ad cognitionem ſui, rectámque viuendi rationem reuocare contendit.

Et de medio eius quaſi ſpecies electri. Exibat de medio ignis color quidam aureus repræſentans electrum. Eſt autem electrum genus quoddã bituminis profluens ex ſaxis, primò liquidũ, poſteà verò maris frigiditate condenſatum, quod à Luſitanis appellatur alambre. Deus etſi ſit vbique, eſt tamen incomprehenſibilis, incircõſcriptibilis, & infinitus. Vnde dicebat Empedocles philoſophus: Deus eſt ſphera incõprehẽſibilis, cuius centrũ eſt vbique, circũferẽtia nuſquã. E alter philoſophus nomine Secũdus, Deum vocat celſitudinem incõceptibilem, inquiſitionem incogitabilem. Nihilominus tamẽ ex rebus ab eo creatis, eius bonitatem cognoſcimus. Id voluit hoc loco diuinus vates ſignificare: nam per hanc electri ſpeciem & aureũ colorem, Dei bonitas intelligitur: quæ cũ ſit nobis inuiſibilis, ex viſibilium tamen contemplatione videtur, iuxta id, quod eſt à diuo
Rom. 1 Paulo literis conſignatum: Inuiſibilia ipſius à creatura mundi per ea, quę facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Ac ſi diceret: Dei bonitas, & ſapiẽtia, & ſimilia intellecta, ex ipſius effectis à mundi creatione conſpiciũtur. Ex rerum enim creatarũ cõſideratione, ad creatoris cognitionem tanquam à riuis ad fontẽ peruenire poterimus. Hinc effectũ eſt, vt quidam eorum, qui quondam ſapiẽtes vocabantur, ſæculũ hoc ſpeculum rerũ inuiſibilium, quidam earũ librũ, alij verò vtrũque appellarent. Nã Triſmegiſtus in tertio Pymandri has voces emiſit: Tota mundi conſpiratio, & rerum pulcherrimus ordo, contẽplandi Deũ ſuggerit materiã, eſt enim natura velut liber vnus diuinitate plenus, ſpeculúmque diuinorũ. Id oſtẽdit grauiter & ſapiẽter diuus Athanaſius in oratione, quã habuit aduerſus idola. Magnus Baſilius homilia vndecima in Exameron diuini opificij hæc verba ſcripta reliquit: Vniuerſa hæc mũdi moles perinde eſt ac liber literis exaratus palã cõteſtãs atque prædicãs Dei gloriã, illiúſque auguſtiſſimam maieſtatẽ arcanã alioquin & inuiſibilẽ tibi intellectuali creaturę copioſè annũtiãs. Diuus Auguſtinus in explanatione pſal. 34. Duo, inquit, ſunt, quę in Dei cognitionẽ adducũt, ſcriptura ſcilicet & creatura. Et in explanatione pſal. 26. Ipſe ſpecies creaturarũ voces ſunt quædã creatorẽ laudantiũ. Cùm beatus Antonius eremita à cœtu hominum frequẽtiáque tanquã in portũ ſe in ſolitudinem recepiſſet, interrogatus à quodam viro docto, qui fieri poterat, vt in eremo ſine libris vitã degeret, reſpõdit, vt refert in hiſtoria eccleſiaſtica Nicephorus, librũ ſuũ mundũ eſſe, & rerum creatarum naturã, vbi quando erat opus, Dei oracula legebat: ibi enim Dei ſapientiã, potẽtiã, & virtutẽ admirabatur. Terra odoratis floribus cooperta, pulchritudo opacatũ atque feraciũ plantarũ, metalla, flumina, fontes ſcaturiẽtes, & pecorũ varietas, &, vt de cœlo loquamur, ſol nitẽs ſubter mediam ferè regionẽ, luna quæ in infimo cœlo radiis ſolis incẽſa cõuertitur, cæteráque aſtra tam fixa quàm vagãtia quæ circulos ſuos cõficiunt celeritate & cõſtãtia mirabili, omnia hæc quid aliud ſunt, quã diuinæ ſapientiæ, & potẽtiæ & bonitatis ſpeculum nitens, & liber quidã literis aureis exaratus. Quis intuẽs cœleſtem ambitũ, & aſtrorum curſus, diuerſos illos quidem, ſed in diuerſitate illa ordinem ſuum æqualiter ſeruãtes, non ſecum ratiocinetur, eſſe ſapientiſſimum & potentiſſimũ eorum rerum cõditorem & gubernatorẽ? Quis item aſpiciens quatuor elemẽta inter ſe contraria, eſſe ita coaptata, vt harmoniã quãdam conficiant, calida, frigida, ſicca & humida, nõ ſtatim cogitet, & animo percipiat ſummã harum rerũ creatoris & moderatoris vim & poteſtatem? Non enim pugnãtia ex ipſa natura in vnum coaleſcerent, niſi Deus, cui hæc obtemperant, infinita facultate & ſapiẽtia præſtaret. Eos, qui Dei inuiſibilia nolũt ex viſibilibus agnoſcere, vocat diuina ſcriptura in libro Sapientiæ vanos, vbi ad literam hæc ſunt verba. Vani ſunt omnes homines, in quibus Sap. 13.
non ſubeſt ſciẽtia Dei, & de his, quæ videntur bona, nõ potuerunt intelligere eum, qui eſt. Et paulò pòſt: A magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit creator horum videri. Et alio in loco eiuſdem libri ſunt hæc Sap. 1.
verba literis mandata. Hoc, quod cõtinet omnia, ſcientiam habet vocis. Ac ſi diceret: Mũdus cõtinens vniuerſa ſcit ſuo modo Deum laudibus extollere omnes enim creaturæ, ad diuini numinis cognitionem ducũt, & de eius Eſa. 5.
laudibus haudquaquam conticeſcunt. Vnde Eſaias in illos inuehitur, qui creaturarũ conſiderationem cõtemnunt, ita dicens: Væ qui opus Dei nõ reſpicitis, nec opera manuũ eius conſideratis. Eam ob cauſam rerũ naturã Deus admirabiliter cõſtituit, huiúſque vniuerſitatis machinã pulchrè cõſtruxit, vt qui ſuapte natura erat inuiſibilis, poſſet ex operibus cognoſci. Sæpè quidem ex operibus cognoſcuntur artifices, etiam ſi oculis minimè perſpiciantur. Id referũt de Phidia inſigni ſtatuario, quem imagines ſuæ ex commiſſione,

ſymme

ſymmetria, & partium inter ſe proportione etiam abſentem, vultu incognitum repræſentabant. Ita quoq;, ſed multò excellentiùs abſque vlla cõparatione ex mundi cõſtitutione, ordine, pulchritudine, & conſonantia eſt eius opifex & cõditor intelligẽdus, tametſi intuitũ noſtrum ſubterfugiat, nec poſſit corporis oculis ſpectari. Quid eſt mundus niſi congruens vndecunque diſpoſitio, & concentus inuiſibilia Dei oſtendens? Id quod nos habeamus in
Prou.8. Prouerbiis dictũ à ſapiẽtia, in mũdi conſtitutione: Ludens in orbe terrarũ, poteſt verti ex Hebræo, Delicians in vniuerſi conſonantia. Eſt enim mundi machina muſica quædam & admirabilis conſonantia Deũ ipſum ſuo modo prædicans & laudans. Id quod apertè cecinit Orpheus, aſſeruit Pythagoras, docuit Plato, & qui eũ ſecuti ſunt, Iamblicus, Chalcidius,
Simile. Syrianus, & Proclus. Quemadmodũ ſi è longinquo, citharã audias ex multis variiſq; neruis compoſitã, acutis, grauibus, & circunflexis, qui omnes pariter conſonẽt, & diſtinctos interuallis ſonos ſuos, melóſque conficiãt, intelligis planè vnũ illic eſſe peritum pulſatorẽ, qui fidium voces ex arte muſicæ ad harmoniæ concentum miſceat, & æquabiliter temperet, tametſi illum minimè intuearis: ſic ex concordia & conſona mũdi vbique diſpoſitione, vbi nec inferiora cõtra ſuperiora, neq; infima aduerſus ſublimia erigũtur & inſurgũt, ſed omnia vnũ ordinem admirabilẽ ſeruãt, cõfeſtim ad vnũ Deum animo recurris, omnia hæc ſua virtute mouentẽ, diuinæq; ſapientiæ ſplẽdore illuſtrantẽ. Ille quidem rerũ vniuerſitatem vt lyram tenens copulat cœleſtia cumq; aëreis, & aerea cũ terrenis, vniuerſa cum ſingulis coaptans & coagmentans: & ita mũdi concentũ, ordinem, & harmoniam congruenter abſoluit. Ipſe eſt qui omnia mouet, cùm ipſe quidẽ immobilis perſeueret. Eius nutu cœlũ micantibus aſtris refulget, & circulorum ſuorum ordinẽ conſeruat: ingens Oceanus terribilibus fluctibus criſpatur & intumeſcit, ſed intra legitimos fines motus ſuos coercet & continet: terra variis ſtirpibus comata frõdeſcit, diffunditq; herbeſcentẽ viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit: & omnia tandem elementa inter ſe diſtãtia cohærent, diuinámque virtutem ſuo modo oſtendunt. Tota mũdi machina eſt veluti ciuitas quædam ſui regis magnitudinem & excellentiam declarans.
Simile. Vt enim viſa ciuitate ex multis variiſque hominibus cõſtante, magnatibus & plebæis, opibus affluentibus, & inopia laborantibus, adoleſcentia floridis, & ſenectute decrepitis, vbi omnes tametſi inter ſe diuerſi, in magna concordia degant, rectáq; diſciplina cõtineantur ſtatim iudicas eſſe eius principẽ iuſtũ, potentem, & ſapientia præſtantem, quãquam illum non videas: ſic conſiderata mũdi mole, eiúſque rerum inter ſe diſtantium concordia & ſerie, totiúſque vniuerſitatis coaptitudine, fieri non poteſt, quin aliquo modo concipias animo eſſe ſummum quendam harum rerũ creatorem & conſeruatorem. Nec ſolum ex cognitione magni mundi, ſed etiam parui, hoc eſt hominis, qui à philoſophis microcoſmus, id eſt, paruus mundus appellatur, in admirabilem Dei ſcientiam peruenimus. Vnde Dauid Deum al- *Pſa.138.*
loquens canebat: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me. Ac ſi diceret. Ex cognitione mei aſcendi domine in admirabilem ſcientiam tui. Ideo Deus non ſolum nos mittit ad aliarum creaturarum conſiderationem, vt quando ait.
Conſiderate volatilia cœli, & lilia agri, ſed ad *Mat.6.*
conſideratione noſtri, cùm dicit: Præuaricato *Luc.12.*
res redite ad cor. Et cùm nos ad vineã, hoc eſt *Eſa.46.*
ad nos ipſos ire iubet, vt à cognitione noſtræ *Mat.20.*
fragilitatis ad cognitionẽ Dei virtutis aſcendamus. Hanc Dei virtutem ſignificat hoc loco ſcriptura, per hanc ſpeciẽ electri aureo colore fulgentis. Eſt etiã altera ratio, cur Dei bonitas electro cõparetur. Vt electrum paleas ad ſe *Simile.*
attrahit à terra, ſecũmq; vnit, & amplectitur, ſic Dei virtus nos ad ſe allicit à rebus terrenis, nóſque ſecũ retinet & adunat. Quid eſſemus abſque diuinæ bonitatis fauore, niſi paleæ in terra iacẽtes? Adhæſit pauimẽto anima mea, di-
cebat quidã: ac ſi diceret: Palea erã adhærens *Pſal.118.*
pulueri, humi eram proſtratus, ſcelere oppreſſus: at tu domine me attraxiſti ad te, & vt preciosum ſuccinum erexiſti, & ad teipſum eleuaſti. Fit enim diuino auxilio, vt à terra eleuemur & ad cœlũ exigamur, Deóque adhærẽtes
ſimus in ipſum trãsformati. Vnde diuus Pau- *1.Cor.6.*
lus, Qui adhæret, inquit, Deo, vnus ſpiritꝰ eſt.
Et rurſus: Nos verò reuelata facie gloriã do- *2.Cor.3.*
mini ſpeculantes, in eandem imaginem trãſ-
formamur à claritate in claritatem, tanquã à *1.Ioan.4.*
domini ſpiritu. Et diuus Ioannes: Deus chari-
tas eſt, & qui manet in charitate in Deo manet *Ioan.15.*
& Deus in eo. Id quod ſeruator noſter apud eundem Ioannem prædixerat: Qui manet in me, & ego in eo. Amor vim habet vnitiuã, & vt ait Dionyſius, transfert amantem in amatũ. Et Auguſtinus ait animam magis eſſe, vbi amat, quàm vbi animat: aſſeruit enim veritas ipſa,
ibi eſſe noſtrum cor, vbi eſt theſaurus noſter: *Mat.6.*
ac ſi diceret animam noſtram rei illi adhærere, quam ſingulari amore proſequitur, in eam transformati. Quam ob cauſam Dei virtus eſt meritò ſuccino comparata.

Et in medio eius. Subauditur ignis: nã in medio nobis ſplẽdore illuſtrata erat ignis inuolutus,

lutus,ſeſe reciprocans, in orbem ipſius nubis reſplendens,ex quo exibat quaſi ſpecies electri,& in medio huius ignis,erat animaliũ ſimilitudo.Quidam codices habent:Et in medio eorũ:alij:Et in medio earum. Correctiores tamẽ habent:In medio eius,nimirũ ignis.

*Similitudo quatuor animalium.*Non erant reuerà quatuor animalia,ſed res vna habẽs quatuor, animaliũ ſimilitudinẽ. Capite decimo.
Infra.10. vbi hæc viſio iterum narratur, ait propheta, hæc animalia eſſe cherubim, vt intelligamus hoc eſſe quippiam cœleſte & diuinum,terminos noſtri intellectus excedens. Quid autem ſint cherubim,indicat iis verbis Flauius Ioſephus capite octauo libri tertij Antiquitatum. Super regimẽ arcæ fœderis erãt figurationes duæ,quas Hebræi cherubim appellãt:ſunt enim animalia volatilem habentia figurã,quæ à nullo hominũ eſt inſpecta:Hæc dixit Moyſes ſe in Dei ſede figurata conſpexiſſe. At R. Cimhi in libro Radicũ ait cherubim habuiſſe puerorum figuras,idémque eſſe cherubim,ac quaſi pueros. Et hanc ait fuiſſe Hebræorum veterum ſententiam. Dionyſius Areopagita in libro de cœleſti hierarchia,nouem ordines angelorum enumerat in tres hierarchias,ſupremam,mediam,& infimam,diſtributorum.Suprema continet ſeraphim,cherubim,& thronos:media dominationes,principatus,& poteſtates:infima virtutes,archãgelos,& qui angeli proprio vocabulo,quod eſt alioquin omnibus commune,nominantur. Et capite ſeptimo eiuſdem libri ait:cherubim multitudinem aut infuſionem ſcientiæ ſignificare, ex ipſo enim ſapientiæ fonte exhauriunt, & ſcientiæ fluenta refundũt. Itaque quod capite decimo Ezechiel vocat cherubim,ait hic eſſe quatuor animalium ſimilitudinem,quorum vnũquodque habebat etiam ſimilitudinem quatuor animalium. Similitudo vultus eorum erat facies hominis,facies leonis,facies bouis,facies aquilæ.Eſt hæc viſio tot difficultatibus implicata,vt Hebræos ab eius explanatione deterruerit.Inter Latinos ſcriptores fuerunt, qui per hæc quatuor animalia quatuor intelligerent elemẽta,ex quibus cõſtant omnia miſta: quatuor enim ſunt nota illa principiorũ genera,è quibus magni philoſophi omnia oriri teſtantur.Quidã aiunt eſſe quatuor mũdi plagas,orientẽ,occidentem,meridiem, & ſeptẽtrionem.Alij per hæc quatuor animalia quatuor illas virtutes intelligunt, quas theologi cardinales vocãt,quarũ prima in perſpiciẽtia veri ſolertiáque verſatur, quam prudentiam appellarunt:ſecunda in tribuendo cuiq; ſuũ, hominúmque ſocietate conſeruanda,quæ dicitur iuſtitia:tertia in animi celſitate fortiter pro æquitate pugnantis, cui nomen fortitudinis tribuerunt,quæ eſt in iraſcibili: quarta in modeſtia,animíſque perturbationum ſedatione,& voluptatum repreſſione,in qua eſt vitæ ornatus,& rerum modus,quę temperantia vocatur,quæ eſt in concupiſcibili Diuus Hieronymus, qui lectione aſſidua, & meditatione diuturna pectus ſuum Chriſti fecerat bibliothecam,qui non ſolùm cum Latinis Græca cõiunxit, vt par eſſet in vtriuſq; orationis facultate, ſed etiam Hebraicarum literarum arcana penetrauit,exiſtimat hæc quatuor animalia quatuor eſſe euangeliſtas:cuius ſentẽtiam diuus ille Gregorius admirabili ſapientia præditus,omnibúſque virtutũ ornamentis excultus,non ſolùm amplectitur,ſed etiã multis verbis amplificat.Per hominem intelligũt Mathæum à Chriſti humanitate incipiẽtem: *Mat.1.*
per leonem Marcũ,in quo vox leonis in eremo rugientis auditur : Vox clamantis in deſerto,parate viam domini:per vitulum Lucam *Mar.1.*
à Zacharia ſacerdote ſumentem initium:per *Luc.1.*
aquilam Ioannem qui altiſſimè volans de diuinitate mirabiliter diſſerit, In principio, *Ioan.1.*
inquiens,erat verbum,& verbũ erat apud Deũ, & deus erat verbum. Hæc eſt eorum ſententia,quæ fuit ab omnibus ferè recepta:& meritò quidem:eſt enim vera, & ſublimis,& tam ſanctis atque ſapientibus viris digna. Eã ego amplector,vtpotè à magiſtris doctiſſimis aſſeriam,qui præſtantibus ingeniis in vita humana ſtudia diuina coluerunt.Quatuor euangeliſtæ ſunt hæc quatuor cœleſtia animalia. *Gen.2.*
Sunt etiam quatuor flumina de paradiſo voluptatis egredientia, vniuerſum orbem terrarum rigantia:hæc egrediuntur ab vno fonte, *Pſal.35.* *Ierem.2.*
hoc eſt à Chriſto, de quo dicitur in Pſalmo: *Zach.13.*
Apud te eſt fons vitę,qui ait per Ieremiã:Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ.De quo ait Zacharias:In die illa erit fons patens domui Dauid,& habitantibus Ieruſalẽ in ablutionẽ peccatoris & menſtruatæ.Ex hoc fonte manarunt quatuor illa flumina,de quibus ait diuinus vates:Eleuauerunt flumina domine ele- *Pſal.91.*
uauerunt flumina vocem ſuã. Sunt etiam quatuor elementa mundum ſuſtẽtantia, quorum ſupremum eſt diuus Ioannes, qui ob ſapientiæ altitudinẽ,diuiníque amoris feruorẽ, quo mirabiliter flagrauit, meritò cum altiſſimo igne comparatur.Præterea ſunt quatuor illæ literę nominis dei ineffabilis tetragrammatõ, quia ipſi quatuor,nomen dei mũdo notũ fecerunt euangelia ſcribẽtes,& ſanctiſſimi numinis cognitionem per omnes terrarum oras propagantes. Nihilominus tamen poteſt locus hic aliam admittere interpretationẽ, quam ego pro viribus explanare contendam. Nam &

ſitan

ſi tantam ingenij præſtantiam conſequi non poſſum,voluntate tamen & auiditate proximè accedendi abſque dubio incendor. Ego exiſtimo,hanc, quam vidit Ezechiel, ſimilitudinem quatuor animalium habentem, Chriſtum eſſe ſeruatorem noſtrum,verũ deum, & verũ hominẽ,quẽ diuinus noſter vates vidit eſſe venturũ,vt homines à vera Babylonis captiuitate,hoc eſt,à peccato liberaret, & ad veram dignitatem reſtitueret.Poſtquã propheta præmiſit ventum turbinis flantẽ ab aquilone, nubẽmque magnã,& ignem inflammatũ, per quæ omnia Babylonicã captiuitatẽ, omnẽſq; calamitatum anguſtias illatas à Babyloniis ſignificauit, ait ſe vidiſſe Chriſtum venturum, vt homines ab iis ærumnis eriperet. Quis nõ videt Babylonicam illam Hebræorum captiuitatem ſub Nabuchodonoſor flagitiorũ colluuionem, & peccatorum ſeruitutem ſub dæmone in mundi confuſione ſignificare, à qua nos Chriſtus ſaluator noſter eripuit?Eam ob cauſam eum redemptorem appellamus. De
Ephеſ. 1. illo loquẽs in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus ait:In quo habemus redemptionẽ per ſan
1.*Cor.* 1. guinẽ eius.Et in prima ad Corinthios:Chriſtus factus eſt nobis ſapiẽtia,& iuſtitia,& ſan
1.*Pet.* 1. ctificatio,& redemptio.Et diuus Petrus in prima ſua canonica. Non corruptibilibus auro vel argento redẽpti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti,& incõtaminati.Nec ſolùm nos à peccati captiuitate redemit,ſed etiã ab igne & nube, hoc eſt à mundi afflictionibus liberat, ſi ad illum toto animo cõfugimus. Sed iam oſtẽdendũ eſſe arbitror,qua ratione Chriſtus per hæc animalia ſignificetur. Capite decimo, vbi Ezechiel
Inf. 10. hanc repetit viſionẽ, ait:Et eleuata ſunt cherubim,ipſum eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar. Et paulò pòſt:ipſum eſt animal,quod vidi ſubter deũ Iſrael iuxta fluuium Chobar. Vbi apertè indicat hæc quatuor animalia eſſe vnum animal.Id quod etiã hoc primo capite innuit,dicens.Quatuor facies vni. Habet Chriſtus faciẽ hominis, quia verus eſt
Pſal. 86. homo. Id cecinerat diuinus pſaltes de terra Iudææ dicens : Homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus. Natus eſt in Iudæa filius dei, factus homo, vt homines filios dei
Gen. 28. efficeret:ideo è cœlo deſcendit in terrã, vt homines è terra in cœlum perduceret Id ſignificabat ſcala illa,quã in ſomniis aſpexit Iacob, cœlum & terram attingentem, quia futurum erat,vt per Chriſti incarnationem, per ſcalã ſignificatam terrena cum cœleſtibus coniun-
Mat. 8. gerentur. Et quia Chriſtus eſt verus homo,
Mar. 2. ideo ſe toties apud euangeliſtas filiũ hominis

vocat.De illo loquens Dauid aiebat:Quid eſt *Luc.* 5.
homo, quod memor es eius, aut filius homi- *Pſal.* 8.
nis,quia viſitas eum? Minuiſti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum. Quẽ locum diuus Paulus in epiſtola ad
Hebræos de Chriſto interpretatur. Fieri non *Hebr.* 2.
poterat,vt deus pro nobis pateretur, niſi carnem induiſſet. Habet faciem leonis, quia eſt verus rex,mundi victor:eſt enim leo animaliũ rex,fortis & inuictus. Ait namque Chriſtus in
pſalmo:Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo *Pſal.* 2.
ſuper Sion montem ſanctum eius. Quod eſt intelligendũ quatenus ille homo eſt,ſic enim pater tradidit illi regnum, nã quatenus deus
regnũ ſemper obtinuit. Et alio in pſalmo ait *Pſal.* 73.
regius vates:Deus autẽ rex noſter ante ſecula,
operatus eſt ſalutẽ in medio terræ. Et Eſaias: *Eſa.* 33.
Dominus rex noſter ipſe ſaluabit nos.Et Ioã *Apoc.* 5.
nes in Apocalypſi:Vicit leo de tribu Iuda.Ha- *Leuit.* 1.
bet faciem vituli,quia vitulus pro peccato offerebatur,& mactabatur, vt eſt in primo capi-
te Leuitici literis conſignatum. Et quia vitu- *Eſa.* 53.
lus ille Chriſtum adumbrabat, qui pro nobis *Pſal.* 39.
ſpontè mortuus eſt, &, vt ait Eſaias, Oblatus eſt, quia ipſe voluit, interpretantur nonnulli id,quod ipſe dei filius ait in pſalmo:In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam,de principio Leuitici.Per librum ſacrificiorum intelligunt Leuiticum,& per eius caput eius principiũ,vbi agitur de vitulo, hoc eſt de Chriſto,qui erat pro mundi peccato im
molandus.Intelligi autem verba illa pſalmo- *Hebr.* 10.
graphi de Chriſto teſtatur apoſtolus Paulus in epiſtola ad Hebræos.Hic vitulus non ſolũ fuit ſacrificiũ, ſed etiam ſacerdos ſeipſum in crucis ara immolans,vt nos patri reconcilia-
ret,& ſcelera noſtra ſuo ſanguine deleret.Hic *Gen.* 14.
eſt verus ille ſacerdos,qui panẽ & vinum, hoc
eſt ſuum corpus & ſanguinem obtulit iuxta *Pſal.* 109.
id quod eſt ſcriptum in pſalmo : Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchi-
ſedech.Quem locum ad Hebræos ſcribens di *Hebr.* 7.
nus Paulus,de Chriſto interpretatur. Queadmodum Melchiſedech non ſolum regno, ſed *Gene.* 14.
etiam ſacerdotio fungebatur,ſic dominus Ieſus non ſolum rex eſt,ſed etiam pontifex.Ille enim hominibus verũ dei cultũ aperuit, eiſq; docuit religionẽ pietatis pleniſſimam, & per vniuerſas terrarũ oras lõgè latéq; diffudit, eorum ſcelera ſacrificio deleuit, ſanguiniſq; ſui pretioſſimi effuſione expiauit. Habet faciem aquilæ altiſſimè volantis,ſéque in ſublime ferentis, quia virtute ſua ad cœlos aſcendit. Id
mentis oculis præuidens cecinit diuinus pſal *Pſal.* 46.
tes : Aſcendit Deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ.vt declararet cœlitum gaudium,triumphũ ſuo imperatori gratulãtium,

ſumniſque laudibus proſequentium. Et in
Pſal. 67. alio pſalmo: Aſcendiſti in altum, cepiſti capti
uitatem, accepiſti dona in hominibus. Quæ
verba apoſtolus in epiſtola ad Epheſios expo
Ephe. 4. nit de admirabili Chriſti aſcenſione. Et Mi-
Mich. 2. chæas: Aſcẽdet enim, inquit, pandẽs iter ante
eos. Id viderunt propriis oculis Chriſti diſci-
Act. 1. puli, vt refert diuus Lucas in actis apoſtolo-
rũ. Et quia nemo per ſe, ſuaq; virtute poteſt a-
ſcendere in cœlum, præter deũ, iuxta id, quod
Ioan. 3. ipſe ait apud Ioannem: Nemo aſcẽdit in cœ-
lum, niſi qui deſcendit de cœlo, & per aquilã
Chriſti in cœlum aſcenſus ſuapte virtute in-
dicatur, dicimus per aquilam eius diuinitatẽ
ſignificari. Aſpicis igitur hoc animal Chriſtũ
eſſe, & per ſimilitudinem quatuor animalium
indicari eum eſſe verum hominum, & verũ re
gem, & verum ſacerdotem, & verum Deum.
Habebat vnumquodque animal quatuor fa-
cies, quia hic homo eſt etiam rex, ſacerdos, &
deus. Hic rex eſt homo, ſacerdos & deus. Hic
ſacerdos eſt homo, rex, & deus. Hic Deus eſt
homo, rex, & ſacerdos. Mirabilis quippe viſio,
ſed mirabilior eius adimpletio. Intelligi viſio
nem hanc de deo indicat Ezechiel in fine ca-
pitis dicens: Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ do
mini. Quæ verba ſunt in nonnullis codicibus
in principio ſecundi capitis conſignata. Hæc
Mat. 1. tam ampla Chriſti myſteria comprehendit
paucis verbis diuus Mathæus ſtatim in prin-
cipio, & veluti frontiſpicio ſui ſacrati euan-
gelij, ita dicens: Liber generationis Ieſu Chri
ſti, filij Dauid, filij Abraham. In eo quod illum
filiũ vocauit Dauidis & Abrahami, eius huma
nitatem explicuit: & hæc eſt facies hominis,
Exod. 29. quam vidit Ezechiel, Chriſtus idem eſt quod
Exod. 40. vnctus, vngebatur autem rex, & ſacerdos, vt
1. Reg. 10. eſt in veteri teſtamento multis locis aſſertum,
1. Reg. 15 & perpetuis monumentis conſignatum. Affe-
4. Reg. 11 rens igitur Mathæus redemptorem noſtrum
eſſe Chriſtum, apertè innuit eum eſſe regem
& ſacerdotem. Et hæ ſunt facies leonis & vi-
tuli Ezechieli in ſpiritu oſtenſæ. In eo autem
quod eum vocat Ieſum, oſtendit eum eſſe
deum: Ieſus enim idem eſt quod ſaluator. I-
Mat. 1. deo dixit angelus Ioſepho, Vocabis nomen
eius Ieſum, ipſe enim ſaluum faciet populum
ſuum à peccatis eorum. Saluare à peccatis ne
mo poteſt, niſi deus. Vnde apud Eſaiam vo-
Eſa. 43. lens homini ſuam oſtendere diuinitatem: E-
go ſum, inquit, ego ſum ipſe, qui deleo ini-
quitates ſuas. Et idem propheta homines al-
Eſa. 35. loquens ait: Deus ipſe veniet, & ſaluabit vos.
Et hæc eſt facies aquilæ ab Ezechiele perſpe-
cta, Chriſtum ad cœlum ſuapte virtute aſcen
dentem ſignificantis. Intuere animo quàm
paucis verbis noſter euangeliſta magna illa,
& illuſtria myſteria contineat, quæ fuerũt ab
Ezechiele longa & difficili oratione ſignifi-
cata. Hæc eſt meo iudicio vera & germana
huius loci explanatio. Sed quia Mathæus tra-
ctat præcipuè de Chriſti humanitate, Marcus
de eius regno, Lucas de eius ſacerdotio, &
Ioannes de eius diuinitate, ideo hæc viſio me
ritò fuit illis à viris & ſapientia & ſanctimo-
nia præſtãtibus applicata. Poteris per faciem
hominis incarnationem Chriſti intelligere,
per faciem vituli paſſionem, per faciem leo-
nis reſurrectionem, per faciem aquilæ, aſcen-
ſionem. Quæ omnia Dauid his verbis comple
xus eſt: Quid eſt homo, quòd memor es eius, Pſal. 8.
aut filius hominis, quia viſitas eum? Minuiſti
eum paulominùs ab angelis, gloria & hono-
re coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper o-
pera manuum tuarum. In verbis, homo, & fi-
lius hominis, oſtenditur incarnatio, in ver-
bis, minuiſti eum, paſſio: in verbis, gloria &
honore, reſurrectio: in verbis, conſtituiſti
eum ſuper opera manuũ tuarum, aſcenſio. Po
teris etiã per faciẽ hominis Chriſti manſuetu
dinem & miſericordiam intelligere, per faciẽ
bouis eius labores, per faciem leonis eius iu-
ſtitiam, per faciem aquilæ eius ſapientiam.
Nos vero qui Chriſtiano nomine gloriamur,
nitamur has quatuor facies imitari, & diuinæ
bonitatis effigiem in noſtris moribus & factis
adumbrare, omnẽſq; noſtras actiones ad deũ
ipſum referre. Simus homines in ratione, hu-
manitate, & manſuetudine: leones in fortitu-
dine, iuſtitia, & rerum aduerſarum tolerantia.
boues in laboribus, in gubernatorum obſe-
quio, & in vtilitate communi quærẽda: aqui-
læ in diuinarum rerum cõtemplatione, in ve-
ritatis perſpicientia, & in actionum, in quibus
virtus conſiſtit, celeritate. Ille verè poteſt ho-
mo appellari, qui eo munere fungitur, cuius
colendi efficiendíque cauſa illũ deus ſui ſan-
ctiſſimi numinis ſimilem creauit, naturámque
rationis participem illi impertiuit. Quemad-
modum eſt ignis proprium flammam ſurſum
emittere, & terræ in ima ſede, cùm ſit mundi
centrum, conglobari: ſic eſt in natura homi-
nis inſitum Deũ colere, eiuſque præcepta cu-
ſtodire. Id intelligens Salomon in fine eius li-
bri, qui inſcribitur Eccleſiaſtes, hæc verba ſcri Eccl. vlt.
pta reliquit. Deum time, & mandata eius ob-
ſerua: hoc eſt enim omnis homo. Ille poteſt
merito nomen leonis vſurpare, qui ſeipſum
vincit, appetitum coercet, & aduerſus ani-
mi hoſtes fortiter pugnat. Eſt enim fortitu-
do claua illa Herculi tributa, quem vetuſtas
pro idea poſuit virtutis, qua ipſe monſtra do-
muit, hoc eſt tentationes vicit, & de vitiis triũ-
phauit. Debet Chriſtianus fortitudine mu-
niri,

niti,caque ſecũ gloriari.Ethan idem eſt quod
fortitudo, & hæc fuit tertia manſio filiorum
Num.33 Iſraelis ab Ægypto egredientium: magna eſt
enim fortitudo Ægyptum hoc eſt mundum
relinquere,& cum tentationibus pugnare.In
1.Cor. 9. tuere diuum Paulum fortiter prælıantem, &
has voces emittentem : Sic pugno,non quaſi
aerem verberans : ſed caſtigo corpus meũ, &
2.Tim.4. in ſeruitutem redigo.Et rurſus : Bonum cer-
tamen certaui,fidem ſeruaui,curſum cõſum-
maui.Ille dicetur bos,qui Deo ſeruiẽdo, & in
cõmunem vtilitatem cõparando omnem ſuã
curam & cogitationem fixerit , & locauerit.
Coloſ. 1. InChriſto Ieſu,inquit apoſtolus,ego laboro,
certando ſecundum operationem eius. Et
rurſus : In omnibus labora: opus fac euange
2.Tim. 4. liſtæ.Et ille præt rea qui ſeipſum Deo offert
in holocauſtum.Qui enim Chriſti ſunt,vt ait
Gal. 5. apoſtolus,carnem ſuam crucifixerunt cum vi
tijs & concupiſcentijs. Denique ille appella-
bitur aquila,qui in corpore humano vitã cœ
leſtem fuerit imitatus,qui ad Deum aſpiraue
rit,& in eius contemplatione inſiſtens,fuerit
animo in cœlum ſublatus, & mundi dignita-
tes,voluptates,& opes contempſerit,ad quas
plerique mortales auiditate inflãmati rapiũ-
tur. Vide aquilam illam ſe in ſublime confe-
Philip.3. rentem,& clamantem: Conuerſatio noſtra in
cœlis eſt : id cecinerat diuinus vates, & illu-
Pſal. 121 ſtriſſimus rex Dauid:Stantes erant pedes no-
ſtri in atrijs tuis Ieruſalẽ.Hæc Hieroſolyma,
vbi Dauidis pedes, hoc eſt animi affect⁹ erãt
eſt ciuitas illa cœleſtis , vbi ſancti nullo dolo
re affecti,nulla deformitate maculati,ſed mi-
rabilibus ac fulgentibus ornamentis muniti,
gloria cœleſti cumulantur. Omnes igitur ho
mines qui ſeſe ſtudent præſtare cæteris ani
mãtibus,ſumma ope niti decet, vt horũ qua-
tuor animaliũ,quæ hic vidit Ezechiel,homi-
nis,leonis,bouis,& aquilę ſignificationem in
ſuos mores transferre conẽtur Quod ſi fece
rint,poterunt gloriari nomine Chriſtiano: &
tunc ſi illud ſibi aſſumpſerit , videbuntur id
ſuo iure quodammodo vendicare.

Et ſimilitudo hominis in eis. Id eſt,hæc qua-
tuor animalia ſimul iuncta formã humanam
habere videbãtur:erant enim res vna,hoc eſt
Philip. 2. vnus Chriſtus,qui,vt verbis vtar apoſtoli,cũ
in forma Dei eſſet , non rapinam arbitratus
eſt, eſſe ſe æqualem Deo:ſed ſemetipſum exi
naniuit, formam ſerui accipiens , in ſimilitu-
dinem hominum factus , & habitu inuentus
vt homo. Volens Ezechiel ſignificare fore, vt
qui ſine tempore erat,in tempore naturam aſ
ſumeret humanam , hominis ſimilitudinem
in eo conſpexiſſe teſtatur.

Et quatuor pennæ vni. Vnum quippiam erat
quatuor habens facies , & ita erat vnum, vt
quatuor eſſent,quorum ſingula quatuor alas
habebant. Nomine alarum,quibus aſcendi-
tur ad alta, virtutes ſignificantur. Eſt igitur
ſenſus : Siue Chriſtum conſideres vt homi-
nem,ſiue vt regem,ſiue vt pontificem, ſiue vt
Deum , ſemper cum alis , hoc eſt virtutibus
plenum inuenies. Vel per alas eius verba in-
telliguntur,quæ ideo dicuntur quatuor,quia
per quatuor mũdi partes ortum & occaſum,
ſeptentrionem & auſtrum , fuerunt diffuſi,
& per vniuerſas terrarum nationes longè la-
téque propagata.Id mentis oculis multò an- Pſal.81.
teà intuens Dauid,has protulit voces: In om
nem terram exiuit ſonus eorum , & in fines
orbis terræ verba eorum. Quem locum di-
uus Paulus in epiſtola ad Romanos de ſono Rom.10.
euangelij,& concionibus virorum apoſtoli-
corum interpretatur. Nec eſt mirum habere
vnumquodque animal quatuor alas , cũ etiã
habeat quatuor facies , ſ rque, quatuor ani-
malium ſimilitudo. Numerus quaternarius
perfectus eſt,& parium numerorum primus:
nã binarius imperfectus eſt,quod careat me-
dio : omnis enim numerus pfectus principiũ
habet,& medium,& finem. Præterea numer⁹
binarius refert materiam & formam, vt ait
Pſellus in libello de arithmetica , nullámque
cũ deo habet ſimilitudinem Eam ob cauſam,
inter numeros pares quaternari⁹ eſt, qui pri
mum obtinet locum. Habet etiam quadratũ
in architectura principatũ,cũ omnes ſapiẽtes
architecti illi ſemper primas ſine cõtrouerſia
tribuerint. Cùm aũt Chriſtus venerit ad ec-
cleſiæ ædificium cõſtruendum,tam ſumptuo
ſum, vt ſanguinẽ pro eo fuderit in pretiũ re-
dẽptionis humanę,tantáque firmitudine ro-
boratum,vt ipſe dixerit apud Matthæum, ne Mat.16.
portas quidem inferi ad illud euertendũ vim
vllam habituras, æquum erat,vt ſimilitudinẽ
haberet quatuor animaliũ & eſſent quatuor
facies, & quatuor alæ,omniáque illa quadra
turam referrent, cui primæ in ædificijs defe-
runtur.Cùm enim videret Deus,falſorũ Deo
rum cultus per orbem terræ inualuiſſe,homi
néſque relicta veritate ad colenda figmenta,
dęmonũ fallacijs deceptos per tenebras inex
tricabiles vagari,eccleſiam conſtituit, ad quã
traduceret gentes ab impia ſuperſtitione ad
caſtiſſimũ ſui numinis cultũ,pleniſſimámque
ſanctitatis religionẽ. Ideo voluit quadrati ſi-
militudinem repræſentare.Diuus Ioannes in
Apocalypſi narrat ſe vidiſſe quatuor anima- Apoc.4.
lia: q̃ ob cauſam exiſtimarũt nõnulli hác Eze
chielis viſionem vná eſſe cum illa,& eandem.
Ego verò exiſtimo multùm inter eas diſtare:
nam Ioannis animalia plena ſunt oculis ante

& recto, hîc autem in Ezechielis animalibus nulla fit mentio oculorum:illic vnũquodque animal habet ſex alas,hîc quatuor:illic quod libet animal vnã duntaxat faciem habet, hîc quatuor: illic denique per quatuor animalia quatuor euang liſtæ ꝓpriè ſignificantur, hîc per vnum animal quatuor animaliũ referens ſimilitudinem, Chriſtus propriè intelligitur.

Et pedes eorum pedes recti. A parte totum intelligit:figura eſt ſynecdoch:. Vult ſignificare crura recta eſſe, promptáque ad pergendũ quoquo verſus:erant enim æquabili et deſinentia abſque genibus & poplitibus, apta ad currendũ ad quacunque partem. Senſus eſt. Vidi filium Dei venieutem in mundum, eum magna cum celeritate à dæmonis tyrannide erepturum, totúmque orbem terrarũ in magnis errorũ tenebris iacẽtem breui tempore illuſtraturum.Cùm volumus innuere eſſe aliquem velocem,&promptum ad currendum. dicimu. eum pedes agiles habere : ita volens propheta oſtendere fore, vt Chriſtus eſſet mundo opem celeriter laturus, dixit eum rectos pedes habuiſſe. Cũ primũ Chriſtus nat⁹ eſt, ſtatim cœpit mundo perdito ſalutem afferre,vocans paſtores Hebræos,& Magos Orientis, vt eos ad vitam perduceret beatam & immortalem. Hoc mentis oculis præuidebat Eſaias,cùm illi pater cœleſti. de filio ſuo loquens,quem erat in mundũ miſſurus, dixit:

Eſa. 8. Voca nomen eius: accelera,ſpolia detrahe,feſtina prædari. Hæc ſpolia erãt homines,quos Chriſtu de diaboli immaniſſimi hoſtis tyrãnide velociter eripuit.Nos verò Chriſtũ imitemur,& afflictis celeriter ſubueniam⁹.Quid enim tam proprium Chriſtianorum, quid tã magnificum,quid tam regium, quàm opem ferre ſupplicibus,moleſtia leuare miſeros,oc cidentíque reipublicę opitulari ? Habeamus

Eſa. 40. igitur pedes rectos ,& iuxta Eſaiæ ſententiã, rectas faciamus ſemitas Dei noſtri. Audiam⁹ diuum Paulum in epiſtola ad Hebræos dicen

Heb. 12. tem:Soluta genua erigite,& rectos greſſus facite pedibus veſtris.

Planta pedis eorum,quaſi planta pedis vituli. Pes bouis maturè incedit,& eſt diuiſus,&fortis,Huiuſmodi debent eſſe pedes noſtri.Non ita feſtinemus,vt cõſiderationẽ& deliberationem contemnamus,ſed iuxta id, quod iã tritum eſt vetuſtat: prouerbium,feſtinemus lentè. Habenda eſt etiam diuiſio & diſcretio in electione,& firmitudo in opere,vt ratio retineat appetitus,ne modum tranſcendentes, & cõſilium abijcientes,animum perturbent, eiúſque conſtantiam è ſua ſede & ſtatu deijciant.

Et ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis. Hoc eſt,Chriſti pedes erant fulgentes inſtar chalybis politiſſimi, & puri, atque ſcintillantes, Pedes apoſtolorum appellat Eſaias pulchros,

Eſa. 52. dicens: Quàm pulchri ſuper mõtes pedes annuntiantis & prædicantis pacẽ. Quem locũ in epiſtola ad Rom. diuus Paulus de concio- *Rom. 10.* natoribus euangelicis exponit. At putos & ſcintillantes non appellat ſolùm Chriſti pedibus hoc tribuitur.Imo de apoſtolis ait Chriſtus apud Ioannem: Qui lotus eſt,non indiget,niſi vt pedes lauet,ſed eſt mũdus tot⁹. Et *Ioan. 13.* Petro dixit: Niſi te lauerim,nõ habebis partẽ mecũ. Ipſe enim,vt verbis eiuſdẽ diui Ioãnis in Apocalypſi vtamur,lauit nos à peccatis no *Apoc. 1.* ſtris in ſanguine ſuo.Et qui,lauacrum hoc renuerit, æternã gloriam minimè cõſequetur. Pedes noſtri affectus noſtri ſunt,quos lauare, & de quibus calciamẽta ex mortuorũ animalium corijs cõfecta,hoc eſt mortiferas labes ſoluere debemus:iuxta id,quod in Exodo domi nus in flãma ignis de medio rubi Moyſi præ- *Exod. 3.* cipiebat,dicens:Ne appropies huc:ſolue calciamenta de pedibus tuis.Iuſtus erat Moyſes, & tamen coriã pecorum mortuorũ à pedib⁹ proijcere iubebatur.Amore Chriſti flagrabãt apoſtoli,propter quẽ omnia reliquerant,&nihilominus pedes nõ ita puros habebãt, quin tunc lotione indigerent. Multos eſſe fateor, qui tunc in corporibus humanis vitam cœleſtem quodammodo imitantur, atque diuinæ bonitatis effigiem in vita ſua repreſentare videntur , non tamen ſunt tam inſigni iuſtitia præditi,quin labãtur alienãdo:tanta eſt enim vis natiuæ labis& corruptelę,vt nõ poſſimus toto vitę tẽpore culpa ſaltem veniali vacare. Si dixerimus,inquit diuus Ioannes,nos pec- *1. Ioan. 1* catum non habere,ipſi nos ſeducimus , & veritas in nobis nõ eſt.Deus eſt ille,qui eſt ipſa ſanctitas,cuius pedes vidit Ezechiel inſtar ęris politiſſimi fulgẽtes,ſummóque ſplendore micantes. Illud eſt hoc loco aduertendũ,hos pedes non ligni eſſe,nec lapidis, ſed æris : eſt enim ęs ſonorum metallũ.Vnde ſerpens ille, quem Moyſes extulit in deſerto,Chriſtum in cruce pendentem adũbrans fuit æneus, quia futurũ erat , vt crucis prædicatio per vniuerſum orbem ſonaret , iuxta id ꝙ cecinerat regius vates: In omnẽ terrã exiuit ſonus eorũ, *Pſal. 18.* & in fines orbis terræ verba eorũ.Nos etiam ſtudeam⁹ pedes æneos,hoc eſt affectiones ſonantes habere,ex quib.erant ardentes ſcintillæ, vt deſideria noſtra ſonent verbo, & ardeant amore diuino: fundantíque animi noſtri pias atque frequentes ad dominũ preces, flagrẽntque ſancta rerum cœleſtiũ cupiditate.

Manus hominis ſub pennis eorũ in quatuor partibus. Senſus eſt. Ad partem animaliũ ad oriẽtem ſitã erant quatuor manus humanę,ad eã

quæ

quæ erat ad occidentem, ſimiliter quatuor to tidem ad partem auſtralē, totidē verò ad ſep tentrionalē. Itaque ſub qualibet ala erat manus vna. Cùm autem alæ eſſent ſedecim, toti dem erant & manus. Habebant partes hæ re ſpectū ad mūdi ſitū, non ad facies animaliū. Per alas virtutum habitus intellige, eſt enim virtus habitus animi iudicio ſuſceptus, in me diocritate conſiſtens, ex qua oritur vera illa gloria, quæ radices agit, atque etiam propaga tur. Et quoniam virtutis laus omnis, in actio ne cōſiſtit, per man⁹ opera intellige, ſine qui
Iac. 2. bus fides, vt ait diuus Iacobus, mortua eſt. Fi
Gal. 5. des enim, quę valet apud deū, ea eſt, vt ait di
Iac. 1. uus Paulus, quæ p charitatem operatur. Vnde ait diuus Iacobus: Eſtote factores verbi, & nō
Simile. auditores tantùm, fallentes voſmetipſos. Vt enim qui incidit in fluuiū, ſi nec brachia mo uet, nec manus, nec crura, ſtatim obruitur, & mortuus in profundū decidit, ſin aut natat, eripitur: ſic qui in ſola fide nixus virtutis actiones reliquerit, in profundiſſimum bara thri gurgitem mergetur: qui autem man⁹ pe deſque agitauerit, illiſque remotū loco vſus fuerit, & fidei coniunxerit opera charitatis, hic incolumis exibit in terrā, & portū æternę ſecuritatis obtinebit. Pot ris p alas contem plationē intelligere, qua anima fertur in ſub lime, quando ſeipſam reuocat à corporis ſen ſibus, & cogitationem à conſuetudine abdu cit. Opus eſt homini conſuetudo recedendi à ſenſibus exterioribus, & animā in ſeipſo col ligendi, vt ſeipſum cognoſcat, & ad rerum di uinarum contemplationem perueniat. Hanc optabat regius vates, cum has voces profere
Pſal. 54. bat Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam? Et meritò quidem, nam omnium actionum, quę à virtute dima nant, nulla eſt præſtātior cōtēplatione, nulla ſuauior, nulla diuturnior, & permanentior.
Simile. Vt excuſorium ferramentum feriens ſilicem excutit ſcintillas, ſic pia rerum diuinarū me ditatio elicit ex duro corde ignē diuini amo
Pſal. 38. ris. Id ſentiens diuinus pſaltes cōcinebat: Cō caluit cor meū intra me, & in meditatiōe mea exardeſcet ignis. Anima, quæ fuerit virtutib. prædita, rerumque diuinarum contemplatio ne munita alas habebit celerrimas, meritó que vocabitur auis petens alta, ſe à terræ la
Pſal. 133. queis eripiens. Huiuſmodi erat Dauidis ani ma dicentis: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Nos, quibus volan
Philip. 3. di data eſt facultas, feramur in Deū, & poſte riora obliuiſcentes, ad priora noſipſos exten dentes, atque ad cœleſtia aſpirantes ad palmā ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu tēda mus. Fugiamus procul à falſis mūdi volupta tibus, à peſtiferi ſeculi æſtibus, ne quod docti homines ficti hiſtorijs memoriæ perdiderūt nimio ſolis calore cera reſoluta Icar. os vo latus penna relabente deſtitutus. Nā qui pru denter volant, ad tutum perueniūt, qui verò inutilem leuitatem ſequentes illicitis cupidi tatib. obnoxiam, ſe per mundi æſtus efferūt, pereunt abſque dubio, & reflu ntib. pennis, meritorúmque compage reſoluta, perniciem ſibi pariunt, & in pfundum ignominioſè rela buntur. Auis illa cœleſtis Chriſtus Deus no ſter, ita ad cœlum volauit, vt nos vmbra pro tegat alarum ſuarum. In illā omnem ſpē no ſtram conferre debemus, aientes cū Dauide: *Pſal. 56.*
In vmbra alarum tuarum ſperabo, donec trā ſeat iniquitas. Non enim ſolum eius brachia & manus cruci affixæ fuerunt inſtar volātiū alarum extenſæ, ſed eius etiam opera velut cœleſtis vmbra mundi feruentis incendia tē perarunt Et quoniam ipſe vtrāque nos vitā docuit, & eā, quę in cōtemplatione, & eā, quę in actione conſiſtit, ideo manus illi, & pennæ tribuuntur. Et quia vita contemplationi de dita vitæ negotioſæ antecellit, eam ob cau ſam pennæ locum obtinent ſuperiorem, ſub quibus manus hominis collocantur. Hæ ma nus erant hominum animalium, de quib. hic agitur, ſed appellātur manus hominum, quin habebant cum manibus humanis ſimilitudi nem. habere autem hæc animalia manus, in dicat poſtea Ezechiel capite decimo. *Infr. 10.*

Et facies & pennas per quatuor partes habebāt. Vnumquodque animal habebat quatuor facies, vnā antè, alteram retrò, tertiā dextror ſum, quartā ſiniſtrorſum: & eodē modo tot alas Explicat diuinus vates, quomodo & faci es, & alæ eſſent ſuæ, & quo ordine collocatę.

Iunctæque erant pennæ eorum alterius ad alterū. In Chriſto omnia, quæ diximus, nēpè eſſe Deū & hominem, regem & ſacerdotem, erāt cohærentia & coniuncta. Poteris hoc de vir tutibus interpretari, quæ omnes ſibi mutuò cohærent.

Non reuertebantur cum incederent. Non re ſpiciebant retrò, ſed ibant pperuo greſſu, quò cœperant. Chriſtus enim nunquam amiſit cō ſtantiam. Apud Ioannem cum patre loquens, *Ioan. 17.*
Opus, inquit, cōſummaui quòd dediſti mihi, vt faciā. Tu verò ne de gradu firmitudinis de ijciaris, elige potiùs à loco dimoueri, quàm à virtute, & vitam potius amittere, quàm cō ſtantiam Eſt enim conſtantia animi firmitu do in propoſito perſeuerans, in hoc à pſeue rantia differens, quòd conſtantia ſit in propo ſito. pſeuerantia in opere, quam philoſophi appellant in ratione benè cōſiderata ſtabilem & perpetuam permanſionem: ſed pro eodem

B 2 ſæpenu-

ſæpenumerò accipiuntur. Vide quemadmodũ diuus Paulus nos ad cõſtantiam adhortetur. Ad Epheſios ſcribens: Ne ſimus, inquit, paruuli fluctuantes, & circũferamur omni vento doctrinæ. Ad Corinthios: Vnũquenque, ſicut vocauit deus, ita ambulet. Rurſus: Sic currite, vt comprehendatis. Ad Timothæum: Bonum certamen certaui, fidem ſeruaui, curſum conſummaui. Ad Hebræos. In diſciplina perſeuerate. Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæū: Qui perſeuerauerit, inquit, vſque ad finē, hic ſaluus erit. Volens Deus eripere Loth à Sodomorũ interitu & incendio, præcepit illi, vt ab impia ciuitate diſcederet, & nõ reſpiceret poſt tergum, ſed in montem aſcenderet. Sed reſpiciens eius vxor retrorſum, verſa eſt in ſtatuam ſalis. Hic mons eſt perfecta virtus omnibus numeris abſoluta, quæ altitudine ſua nubes tranſcendit, & cœlum attingit: efficit enim, vt homo in terra corpore cõſtitutus ſit in cœlo animo collocatus. Id ſentiebat diuus Paulus, cũ ad Philippenſes ſcribens conuerſationem ſuam in cœlis eſſe teſtaretur. Hunc excelſum virtutis mõtem vult Deus vt relicto mundo, ante oculos proponamus, ad eũ aſcendamus, & in eius aſcenſu cõſtanter perſeueremus. At ſi retro reſpexerimus, mundi vanitates & impietates iterũ cupientes, erimus omnibus virtutũ ornamentis ſpoliati, & in ſalis ſtatuã cõuerſi. Hæc ſtatua permanſit ad eccleſiæ vſque tẽpora: & Flauius Ioſephus libro primo Antiquitatũ aſſerit ſe illam vidiſſe. Sed cùm Deus ſtatuerit, vt hæc ſtatua vigeret memoria tot ſeculorum, eámque poſteritas intueretur, quæres fortaſſe, cur eam non ex duro marmore, aut ſilice, aut ex aliqua alia dura & firma materia, ſed ex ſale eſſe voluerit? Reſpõſio eſt in promptu. Voluit Deus, vt cõſcientias noſtras ſale illo condiremus, eiúſque ſtatuæ cauſam memoria repetentes, cuncta deteſtaremur flagitia, vt ita conſtantia muniti nullo modo reſpiceremus retro, ſed ad montis faſtigium & ſummitatem feſtinaremus. Inter cauſas quib. Hebræi animĩ pręſtantiã turpi dedecore macularunt, hęc vna extitit, quòd cũ ex Ægypto egreſſi eſſent, & in promiſſam terram per deſertum corporis pedibus conferebant, animi autem affectibus ad Aegyptum reuertebantur: panem cœleſtem, quo eos Deus ſatiabat, contemnebant, ollas autem Aegyptias vehementer optabant. Nemo, vt ait apud Lucam ipſa veritas, mittens manum ad aratrum, & aſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei. Hoc volens Deus ſignificare apud noſtrum Ezechielem, præcepit ne homines templum ingreſſi eo oſtio exirẽt, quo introierãt, ſed vltra tẽderent, ne terga verterent Deumque relinquere viderentur. Iuſti ibunt de virtute in virtutem vt ait regius & diuinus vates, & videbitur Deus deorum in Sion. Et diuus Paulus: Quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, ad ea verò, quæ ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauiũ ſupernę vocationis Dei in Chriſto Ieſu. At ſentienda eſt incõſtantia noſtra, omnìque lachrymarũ copia deploranda. Vt enim delicata aurificis ſtatera paruo quodã pondere mouetur, vt quolibet grano ſuprapoſito deorſum tendat: ſic nos quacũque re ſiue proſpera ſiue aduerſa perturbamur & fundũ petim⁹, & mutamus ꝓpoſitum: modò lętitia efferemur, modò dolore cõprimimur. quos nunc toto ore laudamus, ſtatim de cœlo deijcimus, & maledictis laceſſimus: quos modò amore ꝓſequimur, illicò ad exitium & vaſtitatem vocamus: nunc virtutem amplectimur, in eáque veram amplitudinem collocamus, ſed confeſtim eam abijcimus, & contemnimus: obtemperat voluntas effrænato appetitui, corruit cõſtãtia, & verus ſpĩdor extinguitur. Quemadmodum chamæleõ ad ſpecies rerum, quibus admouetur, mutat colorem: ſic nos quacunque tentatione obiecta, mutamus virtutis propoſitum, & quæcunque nefariæ cogitationes nos mouent, & quò volũt, impellunt, vt ita in ſcelere & ignominia volutemur. Et quẽmadmodum chamæleon colorem album non recipit, cùm cæteros recipiat: ſic nos ad omnia facilè & frequẽter præterquam ad animi candorem mutamur. At qui iuſtitiam coluerit, fueritque conſtantia roboratus, etſi violentis rerum aduerſarium ictibus cõcutiatur, tamen nec frangetur, nec vllis ſceleratorũ oppugnationibus debilitabitur. Cùm enim ſit magnitudine conſilij, tolerant a rerum humanarum, cõtemptione inanis gloriæ, firmitudine denique & cõſtãntia, vt mœnibus ſeptus, quanuis oppugnetur, nõ tamen expugnabitur, nec tetro reuertetur, ſed ſequetur ſancta animalia, de quibus hic ait noſter Ezechiel: Non reuertebantur, dum incederent.

Sed vnũquodque ante faciem ſuã gradiebatur. Hoc eſt, anteriora petebant, & directè procedebant. Vnumquodque animal quocunque ibat, habebat ante ſe vultum vnũ, abſque corporis ſui cõuerſione, habebat nãque quatuor vultus verſus quatuor partes oppoſitas. Id volens propheta explicare, adiecit paulò poſt: Vnumquodque eorum coram facie ſua ambulabat. Poteris hoc ita intelligere, vt gradi ante faciẽ ſuã, & corã facie ſua ambulare, ſit ſeipſum cognoſcere. Hæc eſt magna ſapiẽtia & ſublimis philoſophia cognoſcere ſeipſum, eſſeque ſibimet præſentem. Impij nõ ſolùm ſe non

Margin notes: Epheſ. 4. 1. Cor. 7. 1. Cor. 9. 2. Tim. 4. Heb. 12. Mat. 10. Geneſ. 19 Philip. 3. Exod. 16. Luc. 9. Ezec. 46. Pſal. 83. Phil. 3. Similitudo. Similitudo.

ſe non intelligunt,ſed à ſeipſis abſunt,& immenſo ferè diſtant interuallo. Id intelligens Eſaias aiebat: Redite prçuaricatores ad cor. Redeamus igitur ad noſipſos, ponamus nos ante nos,& coram facie noſtra gradiamur. Videamus & opera noſtra,& nos,& de nobis,ac ſi eſſemus alij, ſententiam feramus. Hoc apophthegma:Cognoſce teipſum,ait Plato fuiſſe quondam in foribus templi Delphici inſcriptum,velnti dignum, quod Deo tribueretur. Sed eſt magnopere aduertendū,ne noſtri cognitionē eripiat à nobis philautia, quæ ſolet mentis oculos occludere,& intellectum tenebris cooperire. Quæ nunc ita viget,vt exiſtimem de temporibus hiſce noſtris dixiſſe diuum Paulum: Inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes Multi nāque ſe nō coram ſe habent, ſe retrò, quò fit, vt ſua nec aſpicientes, nec curantes, aliena tā tùm inquirant,& cùm aliorum ſcelera acutiſſimè cernant, in ſuis prorſus cæcutiant: erga alios ſunt lynces,erga ſeipſos talpæ. Cōſignatum eſt literis dixiſſe quendam philoſophū, ſingulos mortales binas habere manticas ſiue peras viatorias, alteram ante pectus, alteram à tergo propendentem,ſed in priorem aliena vitia conijcere,in poſteriorem ſua. Vnde ortum eſt tritum illud vetuſtate prouerbium: Mantica à tergo. ad quod alludens Perſius ait:Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere,nemo: ſed præcedenti ſpectatur mantica tergo. Vnde diuus Hieronymus. Illa,inquit,eſt vera inter amicos reprehēſio,ſi noſtra opera nō videntes,aliorum iuxta Perſium,manticā cōſideramus. In quodam pſalmo loquens Deus cum impio aliorū crimina execrante,ſuáque non vidente: Arguam te, inquit,ſtatuā cōtra faciem tuam. Ac ſi diceret: Ego tecum diſceptabo,tua ſcelera tibi oſtendam, & ponam te coram te,vt teipſum planè aſpicias. Nō ſe cognoſcit,qui quid in ſe laudat, aut diſſimulat, in alijs execratur, eóſque ſuo nomine flagitioſos appellat. Hic contra Dei legem duob. vtitur ponderibus,altero ſibi,altero alijs, dicente Deo in Leuitico: Statera iuſta,& çqua ſint pondera,iuſtus modius, æ quúſque ſextarius. Et Salomon in Prouerbijs: Pondus & pondus,menſura & menſura, vtrunque abominabile eſt apud Deum.Vnde hæc ponderū varietas niſi ex ignoratione noſtri? Vt in ſemine cauſa eſt arborum & ſtirpium,ſic flagitiorū noſtrorum cauſa eſt ignoratio noſtri. In Creta proditum eſt memoriæ,fuiſſe labyrintum quendam à Dædalo factum, tot viarum ambagibus inflexum, tot curſibus & recurſibus inextricabilem, tot difficultatibus impeditum, vt nemo in illum ingreſſus poſſet ad primū oſtium tenerti quo efficiebatur vt omnes illuc introeſites perirent. Theſ. autem accepto fili glomere labyrinthū penetraſſe, & incolnmem regreſſum eſſe ope fil, quod manu tenebat,interfectóque Minotauro victorem rediſſe. Hęc poetæ, qui omnia ſibi licere arbitrabātur. Ego exiſtimo hoc labyrintho ſignificari mūdum, & filo hoc cognitionē ſui: quid enim mūdi negotijs implicatius?quid ſuperbiæ,auaritię,libidinis,& vanitatis laqueis inenodabilius?Ingreſſi mortales falſas & inexplicabiles huius ſeculi vias, irretiti eius fraudibus,negotijs,blanditijs,& voluptatibus, exitū ignorant huius labyrinthi, & exiſtimantes irremeabiles eſſe errores, in quibus verſantur, pereūt in mūdo,tetras maculas ſibiipſis inurentes,& Chriſtianæ dignitatis amplitudinem labefactantes. At qui ſecum aſportat filū cognitionis ſui ipſius, exit è ſeculo,& de occiſo effrenato appetitu victoriam admirabilem reportat, quoniā ſeipſum cognoſcens,& fragilitatem ſuam animo perſpiciens non ſe extollit,& inſolentem reddit, non vanitatibus fidit, nō ſe vitijs cōtaminat, non in falſa gloria ſpem ponit rerum ſuarū, quin potius dat operam,vt ipſa virtus eū trahat ad verum decus. Eam ob cauſam inſtitutum ſuum ad certam honeſtatis regulam dirigit,& officiorum omnium momenta perpendit. Qui huiuſmodi vitæ curſum conficiunt, cum glomere lini, hoc eſt, cum ſui cognitione inueniunt exitum,qui autem ſine eo procedunt, perniciem ſibi machinantur. Agnoſcamus igitur nos ipſos,& expulſis erroribus,atque cupiditatum ardore reſtincto mūdū cōtemnamus,& ad cœlū aſpiciamus. Nō in pręmijs humanis, ſed in Deo noſtro totam ſpei noſtræ anchoram figamus,ad eum tendamus, & iuxta id,quod ait Ezechiel,ante faciem noſtram ambulemus.

Similitudo ante vultus eorum. Id eſt,quatuor animalia habebāt ſedecim facies, vnumquodque quatuor, nimirum in frōte faciem hominis,ad dexteram faciem leonis , ad ſiniſtram vituli, à tergo aquilę,cæteris eminentiorem. Nā cùm Chriſtus videretur,id quod ſe prius hominibus obijciebat, erat eius humanitas, quā ob cauſam erat facies hominis in fronte. Erat facies vituli ad ſiniſtrā,quia ob eius mortem per vitulū ſignificatā multi fuerunt preſſi dolore: facies verò leonis ad dextram , quia ob eius reditum ad vitam per leonem intellectum multi fuerunt gaudio affecti: per dexteram enim proſperitatem intelligimus, quēadmodum per ſiniſtram aduerſitatem. At facies aquilæ à tergo erat. ſed altior& ſublimior, quia in Chriſto diuinitas in facie aquilę oſtē-

Eſa.46. *2.Tim.3.* *Pſal.49.* *Leuit.19* *Prou.20.* *Similitudo.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſa, erat in humanitate abſcondita, ſed multò excelſior & illuſtrior, quam ob cauſam inter alias facies emmebat.

Et facies eorum. Hic debet eſſe punctū. Senſus eſt: Ita quemadmodū dixi, erant facies diſpoſitæ & collocatæ: & de ijs hactenus.

Et pennæ eorū extentæ deſuper. Hoc eſt, tendebant in cœlū. Intuere quales debeant eſſe virtutes noſtræ, nimirum ad cœlum directæ, nō ad terrā. Quę ſurſum ſunt, quęrite, ait Apoſtolus, non quæ ſuper terrā. Hoc docebat Chriſtus, quādo oculos ad cœlū leuabat, quod nō ſine cauſa euangeliſtæ cōmemorant. Oculus noſter eſt intentio noſtra, quę debet in deum conferri Id ſignificauit Salomō dicens: Sapiētis oculi in capite eius. Caput noſtrum Chriſtus eſt, vt ait Apoſtolus, in quē deb. nt cōijci oculi noſtri. De iniquis ait pſalmographus: Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terrā. Et Oſeas: Victimas declinaſtis in profundū. Qui humana laude, inanique gloria ductus in virtutum actiones incumbit, eas amittit. Nulla eſt tinea, quæ ita veſtem terat, ac inanis gloria, virtutē. Sacrificāte Abrahamo ait diuina ſcriptura deſcendiſſe volucres ſuper cadauera, eúmque illas abegiſſe. Quid aliud eſt Abrahamum volucres abigere, quàm debere virum iuſtum laudes rerum geſtarum fugere, hominúmque rumuſculos declinare? Chriſtus debet eſſe finis, quo mentem & ꝓpoſitū dirigamus: Ille enim ait in Canticis: Pone me vt ſignaculū ſuper cor tuū. Ac ſi diceret. Cōſtitue me ſcopum in corde tuo, quò omnia tela tua rum cogitationum, verborum, & operū dirigantur. At qui ſermonis hominū inanē celebritatem conſequi deſiderant, & in populi temeritate, vitiorum plerunque laudatrice gloriam conſtituunt, hi non propter Chriſtum, ſed propter inanem gloriam virtutibus vtuntur, ſeu vt verius loquar, ſcelera ſua nefaria, & teterrimas fraudes fronte honeſtatis occultunt, fictęque ſanctimonię ſpecie tegūt. Vt organorū pulſatores, niſi eis ventoſos folles quis leuet, nullum penitus ſonitum efficient: ſic vani homines, niſi laudibus efferantur, in virtutis actionem nullo modo incūbent. Quemadmodum nautæ qui ventorum curſu ferūtur, exiſtentes in portu nō ſoluunt abſque venti proſperitate ad voluntatem ſtantis, & ſępè lōgi temporis interuallo expectant ventum, aliàs nō nauigaturi: ſic hypocritę populi plauſum quærunt, hominúmque rumuſculos, & inanem fauorem aucupantur, alioquin nulli bono ſtudio operam daturi. Hi non rectè facta, ſed rectè factorum præmia ſequuntur, de ſumque minimè intuentur. Hos nullo modo imitari debemus dicente. Chriſto apud Matthęum: Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, exterminãt enim facies ſuas, vt appateant hominibus ieiunantes: amen dico vobis, quia receperūt mercedem ſuam. At regius vates aiebat: Prouidebam dominum in cōſpectu meo ſemper, quoniam a dextris eſt mihi ne commouear. Ac ſi diceret: Deus mihi ſemper ante oculos obuerſatur: nihil cogito, aut loquor, aut efficio, quin illud ad eum dirigam, illūmque adeſſe cogitem. Et meritò quidem, nam ille mihi animi fortitudinem, & conſtantiam tribuit, ne illi ęrumnarum oneri ſuccūbam. In epiſtola prima ad Corinthios ait diuus Paulus: Siuè maducatis, ſiuè bibitis, ſiuè quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Vt nemus vmbriferū, prima fronte amœnū tāta oblectatione paſcit oculos virentium plantarum varietate & denſitate, vt videatur voluptatis cauſa cōparatum, cùm intus ſit plenū ſerpentib. venenoſis, lupis rapacibus, aliiſque feris nociuis & immanibus: ſic hypocrita, cū foris ſanct⁹ appateat, omnibúſque virtutum ornamentis excultus oblectat oculos videntium: at intus latet ſuperbia, auaritia, inuidia, cæteráque ſcelera indomitarum fetarū more in cordis ſylua paſſim vagantia. Hypocriſis iuxta Chryſologi deſcriptionē eſt ſubtile malum, ſecretum virus, venenum latens, virtutum fucus, tinea ſanctitatis. Et vt ego exiſtimo illi ſunt teterrimi iudicandi, qui cùm maximè fallant, tum id agunt, vt virtute præditi eſſe videantur. Illud tamen velim tibi perſuadeas, ne inanem gloriam vituperare, non eam quæ ſolida eſt, & virtutum conſectatrix, quæ altis radicibus innititur, quæ eſt honeſtatis præmium, & virtutis ſplendor. Hęc gloria eſt inanis gloriæ contemptrix, ambitionis expultrix, non popularem auram affectat, nō ambit præfecturas, ſed Dei gloria delectatur, ad quam abſque dubio refertur. Qui veris magnanimis, ſapientia atque virtute illuſtribus, qui ſe ad litterarum excolenda ſtudia vel ad rempublicam pace aut bello adminiſtrandam contulere, hanc verā ſolidámque gloriā prohibere voluerit, is mihi videbitur nautis præcipere, vt onerariam nauim vi remotū dūtaxat impellant, & in mari nauigent, abſque velis & ventis. Præceptum quidem aſperum & difficile. Poſſumus igitur verā gloriam ad Dei gloriā relatā appetere, ad quē pennas & alas noſtras, extendere & dirigere debemus.

Et duæ tegebant corpora eorum. Volabant, & corpora cooperiebant. Da operam vt voles virtutibus, ſed teipſum tegas, ne opera tua oſtentes. Laudabiliora ſunt, quæ abſque venditatione & ſine populo teſte fiunt: nullū theatrū conſcientia maius eſt. Vera gloria in virtute

Marginalia (left): Coloſ. 2. Mat. 7. Ioan. 6. Eccle. 2. Colo. 1. Pſal. 16. Oſe. 5. Gen. 15. Can. 8. Similitudo. Similitudo.

Marginalia (right): Mat. 6. Pſal. 15. 1. Cor. 10 Similitudo. Chryſolo. Similitudo.

tute conſiſtens radices agit, atque etiã ꝓpagatur: ficta omnia inſtar floſculorũ decidũt, nec ſimulatum quicquam poteſt diu permanere. Qui pro reb. à ſe benè geſtis, & beneficiorũ collatione inanes appetit laudes, non ſe deo offert, ſed ſua. *Gen. 4* Cain de fructib. terræ deo munera offerebat, & Abel de primogenitis pecorum ſuorum. At reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain aũt, & ad munera eius non reſpexit. Cur hoc niſi quia Cain malè diuidebat, dabat enim Deo aliquid ſuũ, ſibi aũt ſeipſum. Abel contrà priùs ſeipſum Deo offerebat, poſtea ſua: præ muneribus ibat in patina cor ſuum Deo oblatũ, nõ illud ſibi reſeruabat, ſed in holocauſtum ſeipſum totum penitùs Deo offerebat Ideo nõ ait ſcriptura, reſpexiſſe dominũ ad munera Abel & ad Abel, ſed reſpexiſſe ad Abel, & poſtea ad munera eius, prius enim reſpicit animum, quàm opus, priùs nos, quàm noſtra.

Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur. Impetu ſpiritus ducuntur iuſti, impetu aũt carnis ſcelerati. Impetus ſpiritus animum excitat ad virtutes, impetus carnis ad vitia. Si Dei es, ſpiritum ſequeris, ſi diaboli carnem. Conſidera quo impetu ducaris, & intelliges, cuius ſis ſeruus. Si Deo ſeruieris, fuerisque eius amore inflammatus, gloriam conſequeris æternam, ſin autem te vitijs contaminaueris, falſiſque voluptatibus dedideris, erit tibi iter ſecluſum à concilio cœlitum, & in tenebras æternas relegaberis.

Aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentiũ. Flammã diuini amoris ſignificat. Hic eſt ignis ille, in quo fuit immolatus agnus diuinus, qui morte ſua nos immortalitatis fecit eſſe participes. In ara enim crucis ſita in Caluariæ mõte ſe ꝓ nobis holocauſtũ conſtituit, vt nos patri reconciliaret. *Mat. 21. Luc. 19.* Ex monte illo, qui erat ſpelunca latronum, fecit locũ orationis, cùm illi, qui eum ad interitum vocauerãt, ex loco orationis ſpeluncã feciſſent latronum. At ille vſque adeò homines dilexit, tanto erga illos amore flagrauit, vt nõ dubitauerit etiam pro iis, qui incenſi odio eũ occidere conabãtur, crucem ſubire, & acerbiſſima ſupplicia tolerare, vt hominum genus è tenebris inextricabilibus ad veritatis ſplendorem adduceret, viámque oſtenderet ad gloriam immortalem coſequendam. Intuere tantã viam amoris, & erga eum, qui te ita dilexit, diuina quadam charitate ita inflãmare, vt ſit aſpectus tuus quaſi ignis prunarum ardentium. *Exod. 3.* Hic eſt ignis rubi, qui ardebat, & nõ comburebatur. *Leui. 2.* Hic eſt ignis, in quo præcipiebat ſpicas ſibi oblatas torreri: vult enim opera bona abſque fuco, ab ariſtis inanis gloriæ perpurgata, & virtutum grana ſolida & pura. Nõ vult opera frigida, & ariſtis humanarum laudum circundata, ſed amoris diuini igne ſuccenſa, & ad ipſum diuinum numen relata. *Leui. 6.* Hic eſt ignis, quem Deus in altari ſemper ardere præcipiebat, vt in ara cordis noſtri omnia noſtra deſideria omnémque voluntatem igne charitatis immolaremus. *4. Re. 2.* Diuinus hic amor currus eſt igneus, quo aſcendit Helias in cœlũ, qui nos etiam illuc aſportabit. Et quoniam Chriſti euangelium lex eſt amoris, ait diuina ſcriptura in libro Deuteron. *Deut. 33* apparuiſſe eum de monte Pharan, legem igneam dextera tenentem. Pharan idem eſt ꝙ frugiferum, quo ſignificatur Dei eccleſia mõs fertilis, mirabiles fructus producens. Et quoniam ꝑ dexteram id ꝙ magnifacimus & amore ꝓſequimur, intelligimus, dicitur Deus tenere euãgeliũ dextra, & nõ ſiniſtra. *Gen. 35.* Vnde filius, quẽ Iacob ex chariſſima Rachele genuit in ſenectute, fuit ab eo appellatus Beniamin, hoc eſt, filius dexteræ, quaſi filius dilectus. Et quoniam lex erat ignea, eam ob cauſam apparuerunt *Act. 2.* Chriſti diſcipulis diſpertitæ linguæ tanꝗ ignis, & repleti ſunt ſpiritu ſancto. Cùm enim eſſent legẽ amoris annũciaturi, oportebat eſſe amore repletos, & linguis cœleſtib. munitos, vt charitatis igne flagrarent, & veritatem intrepidè proferrent. De hoc diuinæ charitatis igne ait Chriſtus apud Lucam: *Luc. 12.* Ignem veni mittere in terram, vt quid volo niſi accendatur? Hæc terra cor noſtrũ eſt, terrã amans, & in terram conuerſum. *Simile.* Et quemadmodum frigidum hoc, & infimum elementum in media eſt mundi ſede conglobatũ, ſic cor humanum eſt in medio corporis conſtitutum. Hoc cor vult Deus vt diuina cõcipiat, quæ illud amore incendunt, & ſtudio immortalitatis inflamment. Illud eſt hoc loco aduertendũ cõparari aſpectus animalium prunis ardẽtibus, & lampadibus illuminantibus, quia in nobis priùs debet eſſe ardere, & poſtea illuminare: debemus ardere charitate, & illuminare motib. & exẽplo. De hoc ardore loquebãtur duo illi diſcipuli euntes in caſtellum Emaus, vbi Chriſtus euanuit ex oculis eorũ: *Luc. 24.* Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas? Oportebat eos priùs ardere, & poſteà illuminare. *Ioan. 5.* De Ioanne Baptiſta ait Chriſtus apud Ioannẽ: Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed quoniam hæc animalia vnum eſſe animal diximus, per quod Chriſtum intelligimus, poſſumus ꝑ ignem & lampadarũ ſplendorem eius diuinitatem explanare: ait enim diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos Deũ noſtrũ ignẽ *Heb. 12.* eſt conſumentem: & in Deuteronomio allo- *Deut. 4.*

dicens Moyſes Iſrahelitică populum aiebat: Deus tuus ignis conſumens eſt. Ad Hebręos
Hebr. 1. de Chriſti diuinitate ſcribens ait Apoſtolus, eum eſſe ſplendorem gloriæ & figuram ſubſtantiæ eius: vbi per gloriam intelligit patrē veluti ſolem, per ſplendorem filium coæternum patri, vt explicet eſſe Deū de Deo, lumē
Simile. de lumine. Vbi ſol nunquam fuit abſque ſplēdore, & cùm ſplendor procedit à ſole, eſt tamen ſimul cum eo: ſic pater nunquam fuit ſine filio, & cùm filius ꝓcedat à patre, eſt ſimul cum patre, in trinitate enim nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonę coæternæ ſibi ſunt, & coęquales. Nō me fugit poſſe etiam hoc animalium ſplendore ſignificari ſapientiam, quam omnes Chri-
Sap. 6. ſtū ſequentes diligere tenentur: monet enim Salomon, vt diligamus lumen ſapientiæ. Et Daniel, Qui docti, inquit, fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti. Illud eſt hoc loco aduertendum, viros iuſtos, qui ſe ad Chriſti Ieſu imitationem cōtulere, prunas eſſe ignis
Similia. ardentis, & lampades radiantes. Quo fit, vt quemadmodum qui ignem attingit, incendatur, ſic qui viris ſapientia & charitate præſtātib. familiariter vtitur, Dei exardeſcat amore, & ęternitatis incendatur ſtudio. Et quem-
Simile. admodum prunæ lucem ꝓximè emittunt, lāpades verò ſplendorem longiùs fundunt: ſic qui & virtute & ſapientia ſunt præditi, & charitate inflammati, nō ſolùm propinquos, ſed etiam lōgè diſtantes illuſtrant doctrina, & vitæ ſanctimonia, ne errorum caligine circunfundantur, & in cæcarum tenebrarum obſcuritate verſentur. Quo nihil poteſt eſſe glorioſius, nihil excogitari præſtantius. Huiuſmodi fuerunt, Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, & alij, qui mundum illuſtrarunt, quorū ſapientiæ & virtutis mouimenta ad immortalitatem, & religionem, & memoriam æternam celebrantur.

Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium, ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Et animalia ibant, & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Cúmque aſpicerem animalia, apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia, habens quatuor facies. Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris: & vna ſimilitudo ipſarum quatuor: & aſpectus earum & opera quaſi ſit rota in medio rotæ. Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur, cùm ambularent. Statura quoque erat rotis, & altitudo & horribilis aſpectus: & totum corpus oculis plenum in circuitu ipſarum quatuor. Cúmque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rotæ. Quocúnque ibat ſpiritus, illuc euntis ſpiritu & rotæ pariter eleuabantur, ſequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis. Cum euntibus ibant, & cum ſtantibus ſtabant, & cum eleuatis à terra, pariter eleuabantur & rotæ ſequentes ea: quia ſpiritus vitæ erat in rotis.

Hæc erat viſio diſcurrens Hoc eſt, & de viſione ſplendentis ignis, atque fulguris ex igne egredientis, quæ inter animalia diſcurrebāt. hæc habui, quæ dicerem.

De igne fulgur egrediens. Significat ingētem Chriſti charitatem, & miraculorum ſplendorem. Vel ſic: Ex igne amoris egrediebatur fulgur calamitatis. Ideo Chriſtus ſuos affligit, quia eos amore proſequitur. Hac ratione ductus aiebat in epiſtola ad Hebræos diuus Heb. 12.
Paulus: Quem diligit dominus caſtigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Vt Similitudo.
fulgur fecit terram, ſed cœlum illuſtrat: ſic afflictio propter Deum placatè & moderatè tolerata corpus debilitat, & dolore frangit, Ioan. 5.
mentem autem purificat, & clariorem reddit Quemadmodum in probatica piſcina per Simile.
aquæ motionem & tribulationem operabatur Deus ſanitatem: ita per moleſtiarum exagitationem efficit tranquillitatem, per paupertatem diuitias, per mortem vitam, per dolorem gaudium. Hæc eſt cauſa, cur permittit Deus, vt viri iuſti incidant ſæpè in calamitates, & in communibus miſerijs præcipuo quodam angantur dolore. fulgent enim iuſtorum dignitas & amplitudo calamitatibus ipſis, & ſceleratorum hominum iniuria illuſtrantur.

Et animalia ibant, & reuertebantur. Antreà dixerat: Nec reuertebantur, cùm ambularēt: nunc ait: E reuertebantur. Hæc quæ inter ſe prima fronte repugnare vidētur, magnoperè cohærent: nam prius ſignificatur, vt diximus in opere incœpto firma conſtantia, hîc autem poſt opus finitum obedientia. Igitur euntia non reuertebantur, donec munus ſuum perficerent, & functionem ſuam accuratè & perfectè exercerent: at abſoluto opere reuertebantur

bantur ad aliam functionem obeundũ para-
ta. Reuerſio inſtar fulguris coruſcãtis indi-
cat curſus diligentiam & velocitatẽ. Vel ſic:
Reuertebantur, quia ad quamlibet partẽ am
bulabant, & non reuertebantur, quia vultus
non conuertebantur: cùm enim vnumquod-
que animal quatuor facies haberet, abſque
earum conuerſione mouebatur.

*Apparuit rota vna ſuper terram iuxta anima
lia habẽs quatuor facies.* Hoc eſt, vidi quatuor
tuor rotas: nam vnũquodque animal habe-
bat ſub ſe rotam vnã. Eſſe quatuor rotas in
Inf. 11. dicat illud, quod paulò pòſt ſequitur: Et vna
ſimilitudo ipſarũ quatuor. Id quod capite vn
decimo, vbi hæc eadem viſio iterũ narratur,
apertè oſtenditur. Sed hæ rotæ ita erant qua-
tuor, vt eſſet vna, quia vna erat earũ ſimilitu
do, & ita erat vna, vt quatuor eſſe viderẽtur:
id ꝗ de animalib⁹ antea diximus. Inter Chri
ſtianos enim tãta debet eſſe cõcordia, tanta
animorũ coniunctio, vt vnum habeant ani-
mum, vnam & eandem voluntatem: iuxta id,
quod de eccleſia primitiua ait in Actis apo-
Act. 4. ſtolorũ diuus Lucas: Multitudini credentiũ
erat cor vnũ, & anima vna. Hæ rotæ erant in
loco minus ſublimi, nec enim erant intra ter
ram, nec accedebãt ad animaliũ altitudinẽ.
Per has rotas Chriſtum ſequentes viri iuſti
ſignificantur: & ideo quatuor ſunt, quia in
quatuor mũdi partibus iuſti reperiũtur, cùm
vera dei cognitio ſit per vniuerſum terrarũ
Similia. orbẽ lõgè lateq; propagata. Quemadmodũ
rotæ facilè currunt: ita iuſti ad quãcunque
virtutis actionem oblatam facilè mouẽtur.
Et vt rota vna tantũ particula terrã attingit,
cæteris autẽ ab ea eleuatur, ſic vir iuſtitia &
pietate præſtãte, ſolũ corpore habitat in ter
Similitu-do. ra, cũ & affectu, & deſiderio feratur in ſubli-
me, & in cœlo cogitatione commoretur. Vt
enim in noctis ſerenitate tranſeuntes iuxta
profundum fluuiũ vident in quieto pelago
globoſæ lunæ, & micantiũ ſtellarũ pulchras
imagines, illa autẽ aſtra, & ſi illic eſſe videan
tur, ſunt tamen in cœlis collocata. ſic viri ſa-
pietia præſtãtes, vitamque ad virtutis libel-
lam dirigentes, licèt in huius vitæ fluuio ad
mortis mare tendente exiſtere videãtur, ipſi
tamen ſpiritu & mẽte in cœlo ſunt fixi atque
locati, & vitam cœleſtem imitantes ea con-
temnunt, quæ flagitioſis eximia & præclara
videntur, ad quæ plerique mortales impia
auiditate inflammati rapiuntur.

*Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi vi-
ſio maris, & vna ſimilitudo.* Senſus eſt: Hæ ro-
tæ, quod attinet ad colorem & opus earum,
repreſentabãt mare, ꝗ verò attinet ad mo-
dum & diſpoſitionem, ita erant ſimiles, vt
viderentur eſſe vna & eadem. Harum rota-
rum nomine verè Chriſtiani ſignificãtur: &
ideo vna eſt rota, quia vna eſt catholica ec-
cleſia ex cunctis fidelibus in vnũ pulcherri-
mũ corpus, à ſpiritu ſancto coagmentata. cu
ius corporis caput eſt Chriſtus Ieſus, qui ſi- Epheſ. 4.
bi obedientes ad vitam perducet beatam & & 1.
immortalitatem. In hac Romana & vniuer- Coloſ. 1.
ſali eccleſia non ſolùm boni ſunt, ſed etiam
mali: eſt enim ſimilis ſagenæ miſſæ in mare, Mat. 13.
ex omni genere piſciũ cõgreganti. Sed quia
in hac vita non eſt gratia, niſi in hac Chriſti
eccleſia, meritò ſancta dicitur, & rotæ Chri
ſtum ſequenti cõparatur. Eam ob cauſam ait Exod. 14.
propheta eam ſimilem eſſe mari, quia in eo
fuit Pharao cùm ſuis obrutus & ſubmerſus,
Iſraëlitæ autem mirabiliter erepti: in baptiſ-
mo enim peccata delẽtur, & gratia atque vir
tutes cõferuntur. Erat in templo Salomonis Similitu-
mare quoddam fuſile & æneum, vbi ablue- do.
bantur, qui erant ad ſacrariũ ingreſſuri. ita
in eccleſia eſt lauacrum, vbi peccatorũ ſor- 3. Reg. 7.
des & labes abluuntur, vt cœlũ ingredian-
tur. Fortaſſe huic mari æneo in colore & o-
pere comparat diuinus vates rotã, quam vi-
derat. Vel eccleſiam mari Oceano ſimilem
dicit, ob eius magnitudinem & propagatio
nem.

Quaſi ſit rota in medio rotæ. Quatuor erant
rotæ, ſed ita implicatæ, vt ſphærã quaſi con Inf. 10.
ſtituerent. Erat currus quatuor rotarum ita Eccl. 49.
diſpoſitarum, vt rota vna ſecaret alteram ad
angulos circulares, & alia aliã eodẽ modo:
quemadmodũ cùm quatuor circuli ita ſunt
inſerti, vt ſeſe interſecẽt ad angulos rectos
ſphærales. Hæc animalia vocãtur capite de-
cimo cherubim: vnde in libro Eccleſiaſtici
ſunt hæc verba literis mãdata: Ezechiel qui
vidit cõſpectũ gloriæ, quã oſtendit ei in cur
ru cherubim. Currus erat, & rota in modum
crucis per mediũ rotæ, & ita implicatæ erãt
rotæ, vt vnius rotæ ſimilitudinẽ indicarent.
Significat mutuã charitatem, quæ debet eſſe
inter Chriſtianos, qui ita debẽt eſſe ſpiritua
libus vinculis cõiuncti, vt crucẽ potiùs quã
voluptatem ſequãtur. Fuerunt nonnulli, qui
per hunc currum rotarum ipſum cœlum in-
telligendum putarent, quòd rota ſiue ſphæ-
ra ab ipſis appelletur. Vt autem hoc proba-
rent, Platonem citarunt ſuæ explanationis
teſtem, qui cœlum appellauit volucrem cur-
rum. Per animalia autẽ intellexerunt ſigna
cœleſtia in zodiaco conſtituta, quæ ſunt a-
ries, taurus, & cætera, quorũ nomina mathe
matici finxerunt. At opinionem hanc irridet
diuus Ambroſius in libro de Abrahã patri-
archa: & meritò quidẽ, quoniã nõ ĩ veritate
theo

theologica, ſed iu opiuione philoſophica
nititur. Nos per currũ huoc vnumquemque
4. *Reg.* 2. virum iuſtitia & pietate inſignem iuxta diui
4. *Re.* 13. narum literarum motem interpretamur. nã
libro quatto Regum Helias currus appella
Pſal. 67. tur, ſimiliter & Eliſæus. In pſalmo etiam per
currum Dei multiplicẽ quidam electos Dei
interpretantur.

Ibant, & non reuertebantur. Oſtendit iuſto-
rum conſtantiam.

Statura quoque erat rotis. Id eſt, habebãt ro
tæ hæ maguitudinẽ. Poteris per ſtaturã ter-
ga intelligere, id enim ſigoificat dictio he-
braica. Seuſus eſt: Hæ rotæ tã ingeotia habe
baot terga, tãtamq; altitudinẽ, vt horribiles
aſpicientibus apparerẽt. Viri oãq; verè Chri-
ſtiani, qui verã digoitatem collocant, in vir-
tute, eaq; muniti nullo modo expugnantur,
illis metum iucutiunt, qui animã flagitiis de
formantes, peſtileotibus voluptatibus ducuo
tur. Poteris per rotarum terga iotelligere io
laboribus patientiam, rerumque aduerſarũ
tolerãtiam, per altitudinem verò hooorem,
& veram oobilitatem in virtute cooſiſtentẽ.

Et totum corpus oculis plenum Rotarum, cor
pus erat totum oculorum multitudioe orna
tum. Si corpus fuerit plenum oculis, ſeruiet
auimo, ſin autẽ cæcum fuerit, aoimum à vir-
tute detorquebit, & veluti effrænatus equus
præcipitabit, Triſmegiſtus in ſeptimo Pymã
dri hæç verba literis mãdauit: Oportet veſtẽ,
quam circumfers exuere, indumentũ inſci-
tiæ, prauitatis fundamentum, corruptionis
vinculum, velamen opacum, viuam mortẽ,
ſenſitiuum cadauer, ſepulchrum circumuer-
tibile, domeſticum furẽ, qui dum blaoditur,
odit, dùm odit inuidet Huiuſcemodi eſt, quo
circumtegeris vmbraculum inimicum. Hæc
ille de cæco corpore, animi oculis priuato:
quòd ſi oculis redundat, inſtrumẽtũ eſt quo
homo ſeruit numini ſanctiſſimo. Nihil eſt in
corpore pretioſius oculis, oihil præſtantius:
quã ob cauſam locũ obtinent altiſſimum, ex
quo plurima cõſpicientes veluti diligẽtes ſpe
culatores ſuo munere funguntur. Eſſe rotas
oculis circũquaque repletas, indicat debere
nos prouidos eſſe & cautos, propter varias
hoſtiũ animæ inſidias, & non ſolũ præterita
iu memoriã reuocare, & præſentia cõſpice-
re, ſed in poſterũ quàm lõgiſſimè prouidere.
Debemus itaque ſummo ſtudio vigilare, ne
in errore verſemur, & diligenter circumſpi-
cere, ne in carois, mundi, & dæmonis inſi-
1. *Pet.* 5. dias incidamus. Sobrij eſtote, iuquit in epi-
ſtola prima diuus Petrus, & vigilate, quia ad-
uerſarius veſter diabolus tanquã leo rugiẽs,
circuit quærẽs, quẽ deuoret, Diuus Paulus in
prima ad Corinthios: Nou dormiamus ſicut
cæteri, ſed vigilemus. Et apud Mathęũ Chri- 1. *Cor.* 16.
ſtus Deus noſter: Vigilate, quia neſcitis diẽ, *Mat.* 25.
nec horam. Chriſtianum hominem cõparat
in Apologetico Gregorius Naziaozeous fu-
nambulo. Vt illum, qui per diſtrictos in ex-
celſo, funes incedit, oportet diligẽter videre, *Simile.*
& celeriter aoimo circũſpicere, ue hùc vel il
lùc declioet, interibit enim, ſi vel aliqoantu-
lum, quãuis exiguũ deuiauerit: ſic nos opor
tet oculatos eſſe, & accurratè aſpicere, vbi pe
des figamus, ne in profundũ præcipitemur: ſi
enim pedes affectionum cũ deliberato con-
ſenſu io mortifero peccato poſuerimus, il-
lud perpetrautes, ſtatim à gratia excidemus,
& in culpæ barathrum præcipites ruemus, &
ita ob ooſtrã cæcitatẽ in prõptu erit noſtrũ
exitium. Quare daoda opera eſt, ne oculos
amittamus. amittemus autẽ eos, ſi oos falſis
voluptatibus tradiderimus. Hoc fuit in Sam- *Iudic.* 16.
ſone adumbratum: non enim Palæſtini illius
admirabilis viri oculos eruerũt, niſi poſtquã
in Dalilæ ſinu obdormiuit: ſic uoo te inimici
obcæcabunt, niſi fueris voluptate delinitus.
Quid voluit allegoricè ſignificare diuina ſcri
ptura aſſerẽs Nabugodoniſorem oculos Se-
dechiæ eruiſſe, eumq; captiuum abduxiſſe in
Chaldæam: niſi dæmonem eos obcæcare, &
ad mundi coofuſionem captiuos adducere,
qui ſeſe voluptatibus dedũt & in homioum
Societate violanda, fraudes ioexpiabiles cõ
mittunt? Nã dominãte libidine nullus eſt tẽ-
perantiæ locus, nec in cupiditatis regno vir-
tus poteſt conſiſtere. Vbi autem virtus deeſt,
ibi oou adeſt prudentia, vbi prudẽtia oõ eſt,
ibi oõ eſt viſus, ſed miſera mẽtis obcæcatio,
vbi mẽtis obcæcatio: ibi certos interitus, &
exitium luctuoſum. Id intelligens diabolus
conatur priuare uos oculis, quod ſignifica-
uit diuina ſcriptura ſub nomioe Naas, qui 1. *Reg.*
voluit oculos extrahere habitatorib' Iabes.
Naas ſonat ſerpeotẽ, qui nobis oculos in-
tellectus tenebris obruere contendit. Tauto
oos odio proſequitur diabolus ſerpens an-
tiquus, vt virtuti inſidietur, quo poſſit eã ſta-
tim in priocipio interficere. Quam ob cau-
ſam multis oculis, multiſque vigiliis opus
eſt, vt eius inſidias declioemus. Pharao io *Exod.*
partu volebat filios Iſraelis occidere, ne dei
populus propagaretur: diabolus vult bona
opera ſtatim interficere, ne creſcãt & dilatẽ-
tur. Hic eſt draco ſeptẽ capitũ, qui, vt ait in
Apocalypſi diuus Ioãnes, ſtetit ante mulierẽ, *Apoc.* 12.
quę erat paritura, vt cũ peperiſſet, filiũ ei' de
uoraret. At natus puer, fuit à deo liberatus.
Hæc mulier eſt aĩa deo deuota; quæ cũ bo-
na cogitat, & faciẽda proponit, cõcipere di-
citur,

citur, cùm verò fructũ cogitationis bonę in lucẽ edidit, atq; in virtutis actionẽ incubuit, tũc peperit. Id intelligẽs Eſaias, A facie tua, inquit, cõcepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritũ ſalutis. Sed adeſt dæmõ ſeptẽ capitum: ad ſeptẽ mortifera inuitãs flagitia, qui deſiderat fructũ virtutis interficere. At ſi anima eſt oculis circũſepta, & dęmonis inſidias cauere curat, eripitur honeſtatis fructus, & gratus eſt Deo: ſin autẽ ſe à dæmone patitur obcæcari, non ſolũ eius fructus, ſed ipſa etiã amittitur. Eã ob cauſam ſtudet diabolus noſtræ mẽtis oculos tenebris circumfundere. Sed Chriſtus Deus noſter, vera illa lux, quæ illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hũc mundũ, volẽs cæco à natiuitate mederi, eius oculos liniuit luto, & ad fontẽ Siloe mi ſit lauandũ. Vult Deus, vt ante oculos lutum ſceleũ noſtrũ habeamus, vt flagitiorum noſtrorũ maculas cognoſcẽtes, accedamus ad ſacramẽtũ cõfeſſionis, ad fontẽ Siloẽ, cuius aquæ, vt ait Eſaias, currunt cum ſilentio, vt ibi abſolutionem, lumenq́ue gratiæ recipiamus. Væ illis, quorũ intellectus eſt caligine coopertus, de quibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos: Obſcuratũ eſt inſipiens cor eorũ. Et ad Epheſios: Tenebris obſcuratũ habentes intellectũ. Meritò antiqui illi, qui apud gẽtes ſapientes habebantur, fictis fabulis ſcriptum reliquerunt, Gerionem Hiſpanorum Regem tricorporẽ fuiſſe, & ſex oculis ornatũ, & Ianum vetuſtiſſimũ Italiæ Regem geminam faciem prætuliſſe, & oculis antè & retrò pręterita & futura cõſideraſſe. Hoc enim abſq; dubio ad prudentiam, & ſolertiam, & vigilantiã referebant, quẽadmodum etiam Argum paſtorem totum oculis ſcatere fabulabantur. Et iuxta Mineruã draconem acutiſſimi viſus pingebant, ſignificãtes opus eſſe ſumma ſolicitudine vigilare, ne ſapientiã per Mineruã ſignificatã amitteremus. Per Mineruã autem non carnis prudentiam, quam diuus Paulus mortẽ vocat, ſed ſapientiam cũ honeſtate cõiunctam intelligebant, quam ob cauſam aſſerebant eã eſſe virginẽ, & ex cerebro Iouis prognatam, ad innuendum non eſſe verã ſapiẽtiam carnis inuentam, ſed ex inexhauſto diuinæ ſapientiæ fonte depromptam. Nos habemus Ezechielem diuinum vatem, cuius animum diuinus ſpiritus afflauit, qui rotas ait vidiſſe oculis plenas, vt nos ad perſpicientiã, & vigilantiam, & diuinatũ humanarũmque rerum contẽplationem excitaret. Eodem modo diuus Ioãnes in Apocalypſi ait, quatuor ſe vidiſſe aĩalia oculis plena antè & retrò, & paulò pòſt aſſerit eſſe intus oculata: non enim exteriora ſolũ, ſed interiora etiã ſunt nobis perſpicienda & exploranda. Et vbi hæc omnia prouiderimus, iam mẽtis acie perpurgata, oculos ad cœlum eleuemus, & diuina myſteria ſole fulgẽtiora ĩtuẽtes, atq; animũ ad æternitatẽ alẽtes, in ipſius Dei contẽplationẽ rapiamur, & reuelata facie gloriã dñi ſpeculantes, in eandem imaginẽ à claritate in claritatem, tanquã à domini ſpiritu tranſformemur.

Eſa. 26. | *Ioan.* 1. | *Ioan.* 9. | *Eſa.* 8. | *Rom.* 1. | *Epheſ.* 4. | *Rom.* 8. | *Apoc.* 4. | 2 *Cor.* 3.

Cùm ambularent animalia, ambulabant pariter, & rotæ iuxta ea. Rotæ viri iuſti ſunt, qui diuinum animal, hoc eſt Chriſtũ ſequũtur. Eleuantur à terra, humana contemnentes: & animum à cogitatione rerum fragiliũ & inanium abducentes, atque ad cœtũ mentium beatarum aſpirantes, Chriſtũ ſequuntur, vt eo in æterna beatitudine fruantur. Vide quemadmodum Apoſtoli Chriſtum ſecuti fuerint. Ecce nos, ait quidam ex illis loco omnium, reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. *Mat.* 19. Cùm Chriſtus curreret, exultauit enim vt gigas ad currendam viam, neceſſe erat, *Pſal.* 18. vt currerent & diſcipuli: at non poterant ita expeditè currere, niſi eſſent exonerati: eam ob cauſam omnia pro eo reliquerunt, ne diuitiarum pondere grauarentur. In Geneſi, vbi communis editio habet: Erat Abraham diues valde, habet verſio græca: *Βαρὺς σφόδρα*. id eſt grauis vehementer. Pondere *Gen.* 13. Aegypti grauabantur: licet enim diuitiæ leues videãtur, tamẽ quia Aegyptiæ ſunt, viris ſanctis graues ſunt. Omnia igitur reliquerunt. vt nudi nudũ ſequerẽtur. Multi nũc ſequerentur etiam Chriſtum, niſi detinerẽtur proprio amore ſui, eſſetq; eorum nauis remora philautię impedita. Refert Plinius lib. nono & trigeſimoſecũdo, & Aelianus libro, duodecimo, & magni alii authores, eſſe quẽdam piſciculum cruſtis tectũ nomine remoram, qui etiamſi ruant venti, & ſæuiant procellæ, remoratur magnũ nauigiũ, quod nullæ anchoræ, nulla vincula efficere potuerũt. Vt igitur remora naui expaſſis velis nauigãti curſum impedit. ſic philautia nos detinet & *Simile.* retardat, ne ſequamur Chriſtũ nos ducẽtem ad portũ æternæ ſecuritatis. Hoc plorabat ijs flebilib' vocib' Eſaias: Væ gẽti peccatrici, *Eſa.* populo graui iniquitate, filiis ſceleratis, ſemini nequã, dereliquerũt dñm, blaſphemauerunt ſanctũ Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Volẽs Abſolon impius Illuſtr. Dauidis 2. *Reg.* 5. filius Hieroſolymã expugnare, & optimũ patrẽ expoliare regno, bellũ illi parauit. Et ait S. ſcriptura oẽs toto corde ſecutos fuiſſe Abſolonem. Abſolõ filius ſceleratus eſt noſter deprauatus appetit', ĩ nobis genit': hic vult regna

reguare,& longiùs euagari,nulloq; modo à ratione retiueri:qui relinquẽs obediētiam, bellum aduerſus Hieroſolymã, hoc eſt aduerſus auimã cõſtituit, & in certamẽ deſceudit.Et ferè omnes cõtempto vero rege, hoc eſt,derelicto Chriſto,Abſolouem ſequimur, omnibúſque virtutum oruamentis nudati, iu maxima ignominia verſamur, & elauſis oculis imus ad mortem.Nonulli apertè relinquuut Chriſtum,alij malitiam diſſimulautes virtutem fingũt, & quò magis Chriſtum ſequi videntur,eò maiore fuga ab illo alie-

Similitudo. nautur.Vt ſtruthiocamelus iugens auis pennas habet,ſed nou volat,uec fertur in ſublime,ſic multi peuuis cæremouiarum ad cœlum extolli videntur,illi autem à terra uon eleuantur.nou dãno cæremouias,quas ſemper bonas, pulchras, & vtiles duxi, ſed eſſe

Altera ſimilitudo. apud multos virtute deſtitutas, hoc quidem eſt,quod doleo.Miluus ales rapaciſſimus aſceudit iu altum & volitaus expandit alas, ſed iu illa altitudiue conſtitutus oculos habet fixos iu terra,videns au poſſit pullũ gallinaceum,aut aliquid ſimile vngulis arripere:aſcendit quidem,ſed nou aſpieit cœlum, ſed terram.Itanonnullos videbis ſauctimouiam fingeutes,qui & ſi cõtemplatione rerũ altiſſimarũ à terra tolli exiſtimẽtur:uihil tamen uiſi terram aſpiciũt, vt poſſint gloriam humanã,aut reditus,aut diguitates,aut priucipum fauorem acquirere,& mundi opibus abũdare.Hi à deo fugiunt, & terga vertunt: quam ob cauſam à vero ſole deſtituti,quem videbantur quærere, iu cæcarũ tenebrarum caligíne verſantur.At qui deũ ſequũtur,animum à terra lõgiſſimè efferũt, & ad cœlum aſpirant, quã ob eauſam ſunt diuinæ gratiæ ſplendore illuſtrati : ipſe euim dominus ait

Ioan.8. apud Ioanuem.Qui ſequitur me, nõ ambulat in tenebris,ſed habebit lumen vitæ.Ideo rotæ Chriſtum ſequentes,erant oculorũ luminibus ornatæ.Sed eum nõ ſequemur, niſi nos ipſos reliquerimus:ait uanque ipſa ve-

Mat.16. ritas apud Mathæũ : Si quis vult veuire poſt me,abneget ſemetipſum & tollat crucẽ ſuã, & ſequatur me.Toties nos abnegamus, iuquit diuus Hieronymus, quoties priora vitia calcantes deſiuimus eſſe quod fuimus,& incipimus eſſe, quod uon fuimus: & iuxta

Ephes.4. id,quod ait Apoſtolus :deponentes uos ſecundum priſtinam cõuerſatiouem,veterem hominem,qui corrũpitur ſecundùm deſideria erroris earnis,renouemur ſpiritu mentis noſtræ. At nos Deo cõtẽpto propriæ noſtræ voluntatis impetũ ducem cõſtituimus. Quo imus? quò teudimus ? quem ſequimur?quid facimus?cur perniciem,quã uobis ipſis machinamur,nou cõſideramus?Coutemnamus terram,aſpiremus ad eœlũ,ſequamur Chriſtum Deũ noſtrum,& iuxta Apoſtoli doctri- *Hebr.12.* uam,iu epiſtola ad Hebræos , Depouentes omne poudus,& circũſtans nos peccatum, per patieutiã curramus ad propoſitũ uobis eertameu,aſpicieẽtes in authorẽ fidei,& confummatorem Ieſum,qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit erucem, eonfuſione cõtempta. Et iuxta Ezechielis noſtri viſionem, veluti rotæ cœleſtes Chriſtum imitemur.

Spiritus enim vitæ erat in rotis. Ideſt mouebautur ſpiritu vitæ,quẽ habebant. Non ait trahi rotas ab impulſu extrinſeco animalis, ſed habere vitã & volũtatẽ,& moueri ab ſpiritu intriuſeco viuificãte. Iuſti viuunt,& deo adiuuante voluntariè operautur:ſunt autem rotis ſimiles, quia inſtar eurrus Chriſtũ vehunt:ait enim diuus Paulus iu prima ad Co- *1.Cor.6.* rinthios:Glorificate & portate Deũ iu eorpore veſtro. Poteris per ſpiritũ vitæ ſpiritũ *Ioan.14.* Chriſti iutelligere,qui ait.Ego ſum via,veritas, & vita, vt ſit ſenſus : Rotæ ſequebantur Deum,quia eius ſpiritu ducebautur. Et quouiam hæ rotæ erant viuentes, ait diuus Ambroſius libro tertio de virginibus, rotam iu *Amb.3. de virg.* medio rotæ eſſe veluti vitam in medio vitæ, quòd ſauctorum ſibi vita uou diſſonet, ſed qualis fuerit ſuperioris ætatis, talis ſit & ſequentis.Vel quòd in hac vita corporis, vitæ voluatur vſus æternæ Hæc ille. Tunc ſpiritus vitæ, eſt in rota, cùm eſt vita in medio rotæ:tunc eſt vita in vita, cùm eſt gratia in anima:vt enim anima ipſi corpori vitam tribuit,ita gratia animæ. Quod vitam corpori tribuit, eſt auima, quod animæ vitã tribuit, *Augu.* eſt gratia:quam ob cauſam ait diuus Auguſtinus gratiam eſſe animam animę,quod eſt eſſe rotam iu medio rotæ, ſeu eſſe ſpiritum vitæ,iu rota.

Et ſimilitudo ſuper capita animaliũ F firmamenti:quaſi aſpectus cryſtalli horribilis , & extenti ſuper capita eorum deſuper. Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Vnumquodque duabus alis velabat corpus ſuum, & alterum ſimiliter velabatur. Et audiebam ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarum , quaſi ſonum ſublimis Dei , cùm ambularent: quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum. Cúmque ſtarent, demittebantur pennæ eorum. Nam cùm fieret

vox

vox ſuper firmamentum, quod erat ſuper caput eorum, ſtabant, & ſubmittebant alas ſuas. Et ſuper firmamentum, quod erat imminēs capiti eorum, quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni: & ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectū ignis intrinſecus eius per circuitum, à lumbis eius, & deſuper, & à lūbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu: velut aſpectus arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ. Hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum.

Et ſimilitudo. Hoc eſt, ſuper capita animalium erat quædam ſimilitudo cœli ſtellati, cuius color erat veluti aſpectus cryſtalli, ad mirabilis, & eximij ſplendoris. Firmamentū eſt cœlum octauum micantibus aſtris diſtinctum, ſub quo ſunt ſeptem orbes cœleſtes, ſeptem aſtra errantia continentes. Cryſtallus eſt gēma candida, tranſparens, & perlucida, ex aqua confecta, & vehementi gelu contracta. Per cryſtallum voluit deus ſignificare omnia in cœlo eſſe pura & ſplendida, atque eſſe cognitionem dei perſpicacē, cui nihil eſt occultum, nihil abſconditum. Per hanc firmamenti ſimilitudinē ſignificat gratiæ plenitudinem in Chriſto, de cuius plenitudine, vt ait diuus Ioannes, nos omnes accepimus. Cæterùm in literis diuinis nomine firmamenti nō ſolum octauum cœlum, ſed cœlum, omnes octo globos cœleſtes cōprehendens ſignificatur. Cùm enim in Geneſi ſcriptum legimus: Fecitque deus firmamentum, &c. per firmamentum, totū corpus cœleſte multis orbibus conſtans intelligitur. Quod cœlum, vt ait Theodoretus, quia ex fluxu aquarum natura conſtitit, & quę priùs liquabilis eſſet natura, effecta eſt ſolidiſſima, eam ob cauſam appellatum eſt firmamentum. De eo ait diuinus vates: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Ioan. 1.

Gen. 1.

Pſal. 18.

Pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Directæ erant eorū alæ, ſibíque mutuo cohærebant, & altera alteri correſpōdebat. Pennas rectas habebimus, ſi mutuā internos habuerimus charitatem. Pennæ noſtræ, inquit diuus Gregorius, iam rectæ non ſunt, ſi ad vtilitatem noſtram ſolummodo reflectuntur: ſed tunc rectæ ſunt, cùm ad vtilitatem proximi referimus, quod habemus. Duæ alæ, quibus ſumus volaturi, ſunt intellectus & affectus. Quemadmodum auis non vna duntaxat ala volat, ſed duabus, ſic non nobis ſat eſt benè intelligere, ſed opus eſt diuino amore inflammari. Seraphim etiam, quos vidit Eſaias, duabus alis volabant. Sed quærendum videtur, quomodo horum animalium alæ extentæ ſint, & rectæ, cùm dicat ſtatim Ezechiel vnumquodque eorum corpus ſuum alis ſuis velaſſe? Huic obiectioni facilimè reſpondebis dicens: vnumquodque animal quatuor alas habere, quarum duabus corpus tegit, cùm alias duas erectas ſurſum habeat, ad rectitudinem & charitatem oſtendendam. Sed curſe occultant hæc animalia? Nimirum vt nos doceant, vt in alios beneficia conferentes, & in virtutum actiones incumbētes, inanem gloriam vitemus.

Gregori.

Similitudo.

Eſai. 6.

Audiebam ſonum alarum. Nimirum quando volatu mouebantur. Tegebant ſe, ſed virtutes ſonabant. Contemne gloriā, ait Chryſoſtomus, & eris glorioſus. Ideo Ezechias theſauros amiſit, quia eos Babylonijs oſtendit. Si virtutes oſtentaueris, eas abſque dubio perdes, ſi populi oſtentationem quæſieris, recepiſti mercedem tuā. Poteris per hūc ſonum ſublimem euangelicam intelligere prædicationem, ſuauem ob bona promiſſa, terribilem ob comminationes.

Eſa. 39.

4. Re. 20.

Mat. 5.

Quaſi ſonum ſublimis Dei. Id eſt, quaſi ſonum magnum, nam hebraiſmus, quæ magna ſunt, Dei ſolet appellare, vt alibi oſtendimus. Vel erat ſonus, qualis Deo conueniebat, iuxta illud pſalmographi: Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia. Per ſublimem Deum intelligit Chriſtū, vt ſit ſenſus: Virtutes & miracula magnum ſonum emittebant, erant enim Chriſti per hoc animal ſignificati. Vel ſic: Voces Chriſti per apoſtolos prolatæ magnoperè ſonabāt. Fuerat enim Dauidi prædictum: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Pſal. 28.

Pſal. 18.

Cùmque ſtarent, demittebantur pennæ eorum. Alę, quæ ſurſum erāt erectæ ad volādū, demittebantur, quādo à volatu ceſſabant. Aliquando enim Chriſtus intermittebat cōciones, & miracula, & opera viſibilia. Chriſtus eſt verus Deus, oportebat enim, vt pontifex ille cœleſtis, qui nos erat expiaturus, Deus eſſet, in cuius figurā pontifex veteris legis laminam ferebat in fronte, in qua erat ſcriptum Dei nomen. Sed quoniā Deus quatenus Deus mori nō poterat, aſſumpſit humanam naturā, vt quatenus homo moreretur,

Exod. 28.

& qua

& quatenus Deus crimina noſtra deleret, & pro nobis ſatisfaceret. Et licet eius corpus carneũ eſſet,& humanũ,tamen quia erat diuinitati vnitum, effectus habebat diuinitatis. Magnes rapit ad ſe ferrum,deinde ferro illi à ſe rapto ita vim ſuam impertit. vt illud attrahat ad ſe alterum ferrum, & ſuſpẽſum teneat:atque vt prius ferrum lapidi, ſic alterũ illi priori cohæret. Quod diuus Auguſtinus libro viceſimo primo de Ciuitate Dei aſſerit proprijs oculis vidiſſe. Vt igitur ferrum magneti vnitum habet magnetis effectum, ita Chriſti corpus à diuinitate aſſumptum,habebat effectus diuinitatis. Vnde ægrotatione laborantibus diuinitus medebatur, & mortuos ad vitam reuocabat. Tangens incredulus Thomas Chriſti latus fuit fide repletus, exclamans ſtatim: Dominus meus, & Deus meus. Ioannes Damaſcenus vtitur hac ſimilitudine. Vt ferrum ignitum calefacit, & vrit vt ignis, ſic Chriſti humanitas à verbo aſſumpta habebat diuinitatis effectus, & miracula ingentia paſſim edebat,quibus diuinã ſuam potentiam declarabat. Et tunc alas erectas habere dicebatur,cùm verò ceſſabat à miraculis,alas demittebat.

Aug. 21 de ci.cap. Similitudo.

Ioan. 20.

Damaſcenus. Similitudo.

Cùm fieret vox ſuper firmamentum. Cũ deus pater ſedens in throno loqueretur,intermittebant animalia ſonitum alarũ, vt audiretur Dei vox. Vel ſic. Cùm Deus pater vellet,vt animalia ſonarent,ſonabant, cùm autem vellet,vt tacerent,tacebant. Ad eius nutum ſtabant & volabant animalia. Vox patris erat vox filij,vnáque erat vtriuſque voluntas, vna ſubſtantia, vna diuinitas, æqualis gloria, coæterna maieſtas. Ideo aiebat Chriſtus, Sermonem, quem audiſtis,nõ eſt meus,ſed eius,qui miſit me,patris. Erat quidem filij, ſed ita, vt eſſet patris,quaſi diceret: Sermo meus nõ ex authoritate humana, ſed diuina vim habet. Eodem modo alibi dicebat: Doctrina mea non eſt mea. Hoc eſt à meipſo non loquor, aut ex proprio corde,ſed ex volũtate patris. Et alibi: Non quæro voluntatem meam, ſed eius,qui miſit me. Et rurſum: Deſcendi de cœlo,non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius,qui miſit me. Quibus verbis Chriſtus naturam ſuam diuinam non oſtendit imbecillem, ipſe enim eſt, per quem omnia facta ſunt,ſed diuinam ſuam voluntatem eſſe cum patris voluntate vnam & eandem. Nam vt verbis vtar Cyrilli in quintum caput Ioannis,quoniam ex patris ſubſtantia filius eſt, ac omnes genitoris perfectiones naturaliter poſſidens, vnã cum ipſo identitate naturæ continetur: Ideo ſuorum operum virtutem irreprehenſibiliter ac verè pa-

Ioan. 14.

Ioan. 7.

Ioan. 5. Ioan. 6.

Ioan. 1.

Ciril. in 5 ca. Io.

tri attribuit,non quia ipſe minus poſſit hoc faciens,ſed quia vni deitatis actioni vniuerſa ſunt accommodanda. Diuus Auguſtinus verba illa explanans: Non quæro voluntatem meam,ſed eius,qui miſit me,ita ait: Sanctiſſimæ trinitatis vna eſt voluntas,vna poteſtas,vna maieſtas. Ideo tamen ait filius: Non veni facere voluntatem meam, ſed eius. qui miſit me quia Chriſtus non eſt de ſe,ſed de patre ſuo eſt,æqualis eſt patri, ſed tamen hic de illo,non ille de iſto. Quod autem habuit, vt homo appareret, de creatura aſſumpſit, quam ipſi formauit. Ioan. 5.

Quaſi aſpectus ſaphiri ſimilitudo throni. Id eſt, erat ſolij ſimilitudo inſtar lapidis ſapphiri. Eſt autem ſapphirus ſplendida gemma, de qua agit Plinius libro trigeſimo ſeptimo, capite nono. Diuus Hieronymus explicans locum illum Threnorum Saphiro pulchriores,ait eſſe ſapphirum aetrij coloris.cuius ſententiam hic ſequitur diuus Gregorius. Vult Deus ſignificare ſui throni puritatem, pulchritudinem & ſplendorem. De hoc throno dictum eſt in pſalmo. Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. Soli comparatur,vt eius perpetuitas & claritas ſignificetur. De illo ait in epiſtola ad Hebræos apoſtolus. Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur,& gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

Plin. libr. 37. c. 9.

Thren. 4.

Pſal. 88.

Hebr. 4.

Similitudo quaſi aſpectus hominis. Erat ſuper thronum ſimilitudo Dei inſtar hominis. Cũ homo factus ſit ad Dei imaginem & ſimilitudinem,æquum erat,vt appareret eius, ſimilitudo quaſi aſpectus hominis. Non ſolũ ſecundum animam eſt hæc imago & ſimilitudo,ſed etiã in corpore habet homo quãdam proprietatem hoc ipſum indicantẽ, eſt enim erecta ſtatura in cœlum aſpiciens. Cũ cætera animantia natura abiecieſſet ad paſtũ, ſolum hominem erexit,& ad cœlum tanquam ad propriæ patriæ cõſpectum excitauit. Nec terra pulchra & admirabili plantarum & florũ varietate ornata, ima ſede ſemper hærens,in quam feruntur omnia nutu ſuo ponderã,nec luna,quæ in infimo cœlo,radijs ſolis incenſa connertitur, nec ſol quartum obtinens globum ætherium, princeps & moderator luminum reliquorum, nec cætera aſtra micantia radijs, nec orbes ipſi cœleſtes admirabili conuerſione & celeritate cõcitati, ſed ſolus homo tanquam creatura illis nobilior, fuit ad Dei imaginem & ſimilitudinem procreatus. Et ſi enim Dei imago ſit etiam in angelis ſecundum id, in quo primò conſideratur ratio imaginis, quod eſt intellectualis natura, non tamen in eo eſt quo ad id,

Gen. 1

id: in quo altero modo cõſideratur, nam non eſt angelus de angelo, vt Deus de Deo: id quod cõuenit homini. Præterea hominis anima eſt tota in toto eius corpore, & tota in qualiber eius parte, quemadmodum Deus ſe habet ad mundum: id quod ſpiritibus cœleſtibus, & ab omni concretione mortali ſegregatis conuenire non poteſt. Cùm igitur Deus hominem excelſum creauiſſet, eique vim memoriæ, intellectus, & voluntatis impertiiſſet, illumq; in hoc medio mundi globo, tanquàm dominum collocaſſet, voluit in eius ſimilitudine apparere. Sunt etiam qui dicant deum ſumpſiſſe hominis figuram, quando hominem creauit, idque voluiſſe ſignificare ſcripturam, cùm ait fuiſſe hominem ad dei imaginem & ſimilitudinem creatum. Diuus Athanaſius in quæſtionibus veteris teſtamẽti ait in hunc modum: Præuidens deus vnigeniti ſui incarnationem, & humanæ naturæ aſſumptionem, cùm ſic illum, qui verus erat Deus, fore verum hominem præcognoſceret, atque vnam eandémque ſibi adorationẽ offerendam intelligeret, ipſi vnigenito filio dixit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Non cum angelis, nec cum aliis creaturis, ſed cum filio ſuo ſermonem hunc arbitror contuliſſe. Hanc ſententiam iiſdem ferè verbis ſequitur Theodoretus. Hic deus, quem hîc vidit Ezechiel ſedentem in throno, eſt cœleſtis pater. hoc diuinum animal eſt filius, æqualis patri ſecundum diuinitatem, minor patre ſecundum humanitatem. Spiritus ille, de quo ait diuinus noſter vates: Quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu & rotæ pariter eleuabantur, eſt ſpiritus ſanctus à patre filióque procedens. Aſpicis igitur, tres perſonas ſanctiſſimæ trinitatis coæternas ſibi & coæquales, fuiſſe ab Ezechiele mentis oculis perſpectas, & intellexiſſe, non tres deos eſſe, ſed vnum, ait enim in principio ſe dei viſiones vidiſſe, & in principio ſecundi capitis, Hæc, inquit, viſio ſimilitudinis gloriæ domini, vbi pro domino eſt in hebraico Iehouah nomen tetragrammaton, quod ſoli deo conuenire perſpicuum eſt. Quibus in locis vnum deum nominat, cùm tres eſſe perſonas aſſerat, vt diuinæ eſſentiæ vnitatem, & perſonarum diſtinctionem, & ſanctiſſimæ deinque trinitatis myſterium ſignificet. Quæ omnia in libris veteris legis, & apud diuinos vates multis in locis continentur. Sed ideo deus legem dedit in caligine, vt eſt in libro Exodi literis mandatum, quia in ea obſcurè diuina myſteria continebantur? quæ etſi non omnibus erant explicitè nota, illis tamẽ perſpecta erãt, qui deo adhærentes, eiúſque arcana cõtemplantes, ſe totos diuinæ voluntati committebant, quibus deniq; deus ea reuelare volebat. Sed Iudæi ideo trinitatis myſterium in libris ſuis contentum, diuiniſque monumentis teſtatum non credunt, quia ſunt & malitia & perfidia obſtinati. Eam ob cauſam in ſancto euangelio progenies & genimina viperarum appellantur. Nam vt viperæ matris ſuæ ventrẽ lacerant, & exedunt, vt egrediantur, ſic Iudæi matrem ſuam, antiquam legem lacerant, & prophetarum ac doctorum ſuorum intellectum & verba, tanquam ventrem & viſcera corrumpunt, vt à fide egrediantur & in perfidia confirmentur. Imò ipſos prophetas ſapientia & charitate præſtantes, diuina oracula proferentes ad excidiũ crudeliſſimum vocarunt.

Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum. Totam hãc orationem ita vertes: Et vidi veluti figuram electri, in medio cuius figuræ videbatur ſplẽdor tanquam ignis ipſam in orbẽ ambientis. Per electrum diximus ſuprà dei bonitatẽ ſignificari, per ignem autem eius amorem. Voluit deus ſignificare diuino vati, ſe charitate incenſum, miſſurum eſſe in mundum filium ſuum, vt aſperrimam diaboli tyrannidem euerteret, quo iuſti viri, cùm ex corporũ vinculis euolaſſent, non iam in latebras inferorum deſcenderent, ſed gaudio perfuſi, in ſedem illam cœleſtem, & ſplendidiſſimam domum peruolarent. Quid fuit hoc, niſi diuini ignis, ſummæque charitatis & bonitatis effectus? Sic deus dilexit mundum, vt verbis vtar diui Ioãnis, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, nõ pereat, ſed habeat vitam æternam. Vides non ex operibus & meritis noſtris, ſed ex dei voluntate proueniſſe, vt Ipſe Dei filius humanitatẽ aſſumeret, quo mortalitate noſtra indutus, ſuam nobis impertiret immortalitatem. In hoc, inquit, diuus Ioannes, apparuit charitas dei in nobis, quoniam filium ſuum vnigenitum miſit deus in mundum, vt viuamus per eum. In hoc eſt charitas, non quaſi nos dilexerimus deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Et diuus Paulus in epiſtola ad Titum, Apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuã miſericordiam ſaluos nos fecit. Habens vir quidam ampullam ſeu phialam plenam aqua odorifera & pretioſa, ſingulis amicis ſuis petentibus impertit ex illa parum quippiam, ſed volens magna vti liberalitate, ſingularémq; amorẽ ſuum erga aliquem oſtendere, totum ipſum

[Left margin: Gene. 1. Atha. — Theodoretus. — Infra. 2. — Exod. 19.]

[Right margin: Mat. 3. & 12. & 23. Luc. 3. Similitudo. — Ioan. 3. — 1. Ioan. 4. — Tim. 3. — Similitudo.]

vas infundit,totamque illi aquam tribuit:ſic
Deus contulit in Abrahamum alioſque ami
cos ſuos beneficia ex cœlo,at nobis dedit fi-
lium ſuum, infudit cœlum ipſum, & omnia
bona nobis donauit:&, vt ait regius pſaltes,
Pſal. 17. Inclinauit cœlos,& deſcendit. Et diuus Pau
Rom. 8. lus in epiſtola ad Romanos: Qui pro nobis
omnibus tradidit filium ſuum,quomodo nõ
etiam cum illo omnia nobis donauit? Filius
Dei, inquit Chryſoſtomus, factus eſt filius
hominis,vt filios hominis faceret filios dei.
Elegit autẽ paupertatẽ,vt nos ad diuinas o-
1. Cor. 8. pes quærẽdas & cõſequendas excitaret. Sci-
tis,ait diuus Paulus:gratiam Domini noſtri
Ieſu Chriſti,qui propter vos egenus factus
eſt,cũ eſſet diues,vt vos illius inopia diuites
eſſetis.Tanta fuit eius inopia vt eum natum
virgo mater in præſepio reclinaret, vt ait di
Luc. 1. uus Lucas,quia non erat ei locus in diuerſo
rio.Non erant illic peripitaſmata picturata,
& verſicolori textura ſpectabilia, non pre-
tioſa tapetia,nõ aulæa nobilia, quib' in ſplẽ
dido apparatu magnatũ parietes obtendun-
tur,quia non erat in præſepio, qui hæc aſpi
ceret:nã oculi immaculatæ virginis Mariæ.
& Ioſeph iuſti erant in puerũ Ieſum cõiecti.
non erat illic,qui aliud præter Ieſum vellet
intueri.Cùm princeps aliquis vrbem quan-
dam primò ingreditur,ſi eſt veſtibus admira
bilibus ex ſerico & auro cõfectis indutus,nõ
ad ſe,ſed ad pretioſa indumenta, quibus ad-
mirabilitatem facit,oculos hominum rapit.
Volens autem Dei filius , vt ad eum oculos
conuerteremus,non ad veſtes, nec ad mũdi
opes,& magnificos apparatus,nudus ingreſ
ſus eſt in mundum, naſcẽs in loco humili &
abiecto,poſitus inter paleas præſepij,vbi in-
fantulus frigore tabeſcẽs vagiebat, qui erat
cœli & terræ conditor & moderator. Quid
fuit hoc niſi magna vis amoris,& diuinæ bo
nitatis admirabilis effectus O charitatẽ im-
menſam,ô ſingularem Dei noſtri miſericor
diam, ô ſummã ineffabilis pietatis abundan
tiam.Id volens Ezechiel ſignificare,ait ſe in
Dei throno electri ſpeciem vidiſſe,& in me
dio eius ignis ſplendorem.

*Et à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpe-
ciem ignis.* Senſus eſt, vidi Deum quaſi in ho-
minis ſimilitudine, & ab aſpectu lumborum
ſurſum tendentẽ vidi ſpeciem electri, & ſpe-
ciem ignis,qui ignis erat intrinſecus in me-
dio electri,quam ob cauſam nullum foris
emittebat ſplendorẽ:totus ſplendor erat in-
tus. Hoc erat in parte ſuperiore à lũbis vſque
ad ſummum. At in parte inferiore nimirũ à
lumbis vſque deorſum ſplendebat ignis fo-
ris,& micabat in orbem. Vult ſignificare,dei

bonitatem,ſapientiam,& charitatẽ,vt in ipſo
ſunt,eſſe res nobis inuiſibiles,& incompre-
henſibiles,ſed per ſuos effectus eſſe nobis
vtcunque cognitas & exploratas. Quanquã
enim animi noſtri, quandiu in corporibus
verſantur,longè abſunt à clara diuini numi
nis cognitione,quòd eorũ acies ſit caligine
quadam circumfuſa, Deus autẽ ſit infinitus
& immẽſus,poſſunt tamen ex creatarum re
rum cõſideratione ad ipſius creatoris cogni
tionem deuenire:cõſiderantes enim elemẽ-
torum proprietates, & qualitates, mirabili
quadam diſcordia inter ſe conſentientium,
globos æthereos diuinarum manuũ moni-
menta,cãdorem ſolis & lunæ,aſtra vaga, &
fixa,cæteráſq; creaturas in ſuo genere mira
biles, hominum vtilitatibus ſeruientes, eũ,
qui eas produxit,animo intuemur,& inere-
dibili quãdã voluptate admiramur.Creatu-
ræ quatenus creaturæ omnes ſunt bonæ, à
deo enim nihil malũ:nihilominus tamẽ ma-
la multa res creatas ſæpenumerò ſequũtur
instar rubiginis æra ſequẽtis.Sed queãdmo- Simile.
dum ferramentorum opifex nõ induxit ru-
biginem,nec vituperatur, quod eius opera
contrahant ex humore nimio ferruginẽ: ſic
Deus opifex cœleſtis nõ inducit peccatum,
nec poteſt reprehẽdi,ſi eius creaturæ ſe ma
culent,ſcelerũque rubigine cõtaminẽt:ipſe
enim eas bonas cõſtituit. Vidit Deus cũcta, Gene. 1.
quæ fecerat,inquit diuina ſcriptura, & erãt
valde bona. Libro quartodecimo de Ciuita.
Dei,ait ita diuus Auguſtinus:Bona ſine ma-
lis eſſe poſſunt,mala autẽ ſine bonis eſſe nõ
poſſunt:quia naturæ,in quib' ſunt mala,in-
quantũ naturæ ſunt,vtique bonæ ſunt.Sunt
enim à Deo,& ad cuius cognitionẽ nos du-
cunt.Id intelligens diuinus pſaltes cõcine-
bat:Quã magnificata ſunt opera tua domi- Pſal. 91.
ne,nimis profundæ factę ſunt cogitationes
tuæ.Vir inſipiẽs nõ cognoſcet,& ſtultus nõ
intelliget hæc.Et quãuis Deus per ſuos effe-
ctus nobis bonitatẽ,& charitatem,& ſapiẽ-
tiam ſuam oſtendat,nulla tamẽ in re magis
hoc elucet,quàm in generis humani redem
ptione,quando omnium rerum dominus &
effector deus noſtræ ſalutis cauſa formã ſer
ui ſuſcepit,& poſt ſummos labores & acer- Philip. 2.
biſſimos cruciatus ſe pro nobis in ara crucis
hoſtiam cõſtituit,vitámque profudit, vt de-
uicta morte cõſequeremur vitã, pateréique
nobis aditus ad conciliũ Angelorum, &
ad ſedes mentiũ beatarum ſempiternas. Cũ
igitur Deus per effectus ſuos,& maximè per
ſuum in mũdum aduentum admirabilem,&
mortem acerbiſſimã nobis charitatem ſuam
erga nos aliaq; inuiſibilia oſtenderet , quæ

licet immenſa ſint, & incomprehenſibilia, nobis tamen ab effectibus apparent: voluit ſe oſtendere diuino noſtro vati in parte ſuperiore plenum igne non apparente foris, & in parte inferiore ex ſuis admirabilibus operibus apparente. Qua de re ea poteris videre, quæ copioſè ſupra annotauimus, verba illa explanantes: Et de medio eius quaſi ſpecies electri.

Velut aſpectum arcus, cùm fuerit in nube. Hic arcus eſt iris, quæ apparet in aere tẽpore pluuiæ, cùm ſolis radius cauę nubi immiſſus, repulſa aere in ſolem refringitur: & propter inæqualitatem nubis exprimit eximiam illam arcus varietatem. Hic arcus cœleſtis eſt ſignũ miſericordiæ, nam finito diluuio dixit Deus
Gen. 9. Noe: Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram. Itaque iris in circuitu throni, in quo erat pater, qui erat miſſurus filium, ſignificat diuinã miſericordiam. Non enim erat venturus Dei filius in mundum, vt rigorem iuſtitiæ exerceret, ſed vt benignitate & clementia vteretur,
Ioan. 3. Ideo ait diuus Ioannes: Nõ miſit Deus filiũ ſuum in mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Erat autem hic arcus ſplendidus in circuitu, ad oſtẽdendum eſſe diuinam miſericordiam per vniuerſum orbem terrarum nunciandam. Id quod ita effectum fuiſſe apertiſſimè cognoſcimus. Chriſti námque diſcipuli, & alij viri apoſtolici eius ſanctiſſimum nomẽ, ſummámque erga nos charitatem, per cũctas nationes fama celebrarunt, omnes gentium oras peragrãtes & Chriſtianam religionem veritatis pleniſſimam docentes. Hunc arcum vidit etiam di-
Apoc. 4. uus Ioannes, vt ipſe in Apocalypſi teſtatur: vbi poſtquàm dixit vidiſſe Deũ in throno ſedentem, ſubdidit: Et iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſionis ſmaragdinæ. Smaragdus eſt inſignis gemma eximiæ viriditatis. Eam ob cauſam eſt iris ſimilis ſmaragdo, quia diuina miſericordia vetuſtatem noſtram in nouitatem & pulchritudinem æternę viriditatis
Simile. reformabit. Et quemadmodum iris eſt diuerſorum colorũ varietate ornata: ſic diuinæ miſericordiæ multa ſunt dona, & varia munera. Hunc arcum vidit etiam diuus Ioannes in
Apoc. 10. Chriſti capite nube humanitatis amicti, vt eũ propitiatorem eſſe oſtẽderet. Propoſuit eum Deus, ait Paulus Apoſtolus, propitiatorem
Rom. 3. per fidem in ſanguine ipſius. Et diuus Ioan-
1. Ioan. 2 nes in ſua prima epiſtola: Ipſe eſt ꝓpitiatio pro peccatis noſtris. Et quoniam Deus viros virtute præditos, & pietate conſpicuos permittit aliquando in ærũnas incidere, eóſque magnis calamitatum anguſtijs exercet, & per varios caſus plerunque ad vitam ducit beatã & immortalem, monet eos, ne in moleſtijs & tempeſtatib. cadãt animo, ſed in diuina miſericordia totam ſpem collocent & conſtituant, ſintque ꝑpetuò in rectã viuẽdi ratione conſtantia muniti: ipſe enim Deus eos nõ derelinquet, quin potiùs in medio nubis, in medio afflictionis arcũ ſuæ ꝓpitiationis oſtender, & calamitatibus oppreſſos ſua miſericordia ſublenabit. Per nubem ſignificatur affli- ctio: eam ob cauſam appellat Ezechiel tem- Infr. 30
pus calamitatis diem nubis, & Ioel, Propè eſt Ioel. 2.
inquit, dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis. Et quemadmodum iris apparet in nube, ſic diuina miſericordia in calamitate. Eis Deus in maioribus procellis, impendentibus periculis ſuccurrit, qui ad eum vera cum fiducia confugiunt, ab eo certiſſimam opem expectantes. Id volens ſignificare diuinus noſter vates, ait ſe vidiſſe iuxta Deũ aſpectum arcus, quemadmodum eſt in nube in die pluuiæ.

Annotationes ex Hebræo in caput primum.

Facta eſt ſuper eum ibi manus Domini. Pro manu domini eſt in Hebræo יד יהוה iadh iehouah: pro quo ſeptuaginta verterunt: χεὶρ κυρίου hoc eſt manus Domini: quos ſecutus eſt noſter interpres: & rectè quidem, nam dictio iadh apud Hebręos manum ſignificat, quemadmodum chir apud Græcos. Capite vndecimo Numerorum, vbi commu- Num. 11
nis verſio habet: Nũquid manus domini inualida eſt? pro manu eſt, dictio hæc iadh. Similiter capite vigeſimonono primi Paralipo- 1. Para-
menon: Cuncti filij regis Dauidis dederunt lip. 29.
manum, & ſubiecti fuerunt Salomoni regi. Vbi dare manum idem eſt, quod obedientiã promittere. Significat enim hîc hebraiſmus pactum ac fœdus confirmare, vt quarto Re- 4. Re. 10
gum decimo: Da mihi manum tuam: qui dedit ei manum ſuam. Hoc eodem tropo vtitur diuus Paulus in epiſtola ad Galathas, dicens: Qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ, ſocietatis, &c. Nec a- Gal. 2.
pud Hebræos ſolùm, ſed etiam apud Latinos mos fuit manus mutuò dare in ſignum fœderis ſeruandi, vt qui mutuo ſeſe amore amplecterentur, dextras inuicem iungerent, eſſetque manuum coniunctio animorum coniunctionis apertiſſimum ſignum. Vnde Marcus Tullius in ſecunda Philippica dextram appellat teſtem fidei ſeu fœderis. Hanc excellentem conſuetudinem intuentur in Eccleſia catholica obſeruari, vt quos animorũ puri-

tas,& caſta dilectio,& ſpontaneus cõſenſus perpetuo matrimonij vinculo coniungere decernũt, hi dextras inuicẽ dent corã ſacerdote,perpetuam ſtabilis matrimonij ſocietatem & dignitatẽ corroborãtes. Præterea dare manus apud Hebræos ſignificat aliquãdo auxilium poſtulare, in quam ſignifi-
Thren.5. cationẽ accipitur à Ieremia aiente in quinta lamẽtatione:AEgypto dedimus manum. Ac ſi dicat:Eteximus manũ noſtram AEgyptiis,vt nos iacentes & debilitatos ſubleuarent,atque occidẽtibus opem ferrent. Cùm autem dare alicui manũ ſit ab eo opem implorare,extendere dorſum ad aliquem manum erit illi opitulari,& labẽti ac inclinato præſidium ferre.Manus etiã apud Hebræos ſignificat conſilium:quam ob cauſam locus
2.Re.14. ille ſecundi Regum:Nunquid manus Ioab tecum eſt? poterat verti: Nunquid conſilio Ioab agis hæc omnia? Vel:Nõne te Ioab in omnibus his conſilio inſtruxit? Significat
Num.33. præterea poteſtatẽ & præceptũ, vt Numer. 33.Egreſſi ſunt de AEgypto per turmas ſuas in manu Moyſi & Aaron,hoc eſt,ſub Moyſi & Aaronis poteſtate,illis obtẽperantes:vel eorum iuſſu & præcepto. Tandẽ ſignificat vaticinationẽ: ex quo effectũ eſt, vt factam eſſe ſuper aliquẽ manum Dei ſignificet eum eſſe dono prophetiæ erectũ & roboratum. Hoc intelligens Ionathas Chadæus vertit hunc Exechielis locum : Manſit ſuper eum ſpiritus prophetiæ.Et Pagninus:Erat ſuper eum ibi prophetia domini. Sunt qui aſſerãt eam ob cauſam accipi manum pro vaticinatione,quia manus ſignificat poteſtatem, vaticinario autem infunditur à Deo cum fortitudine & potentia. Eodem idiomate vtitur etiam Exechiel cap.3.& 8.&.37.

Inf.3.8.37. *Et de medio eius quaſi ſpecies electri.* Pro electro eſt in hebraico: החשמל hachaxmal: pro quo ſeptuaginta verterunt : ἤλεκτρον quæ dictio abſque dubio ſuccinũ ſignificat. Priſci exiſtimarunt electrum ſiuẽ ſuccinum ſuccum eſſe ex arboribus profluentẽ,naſcique in inſulis Exoticis, vt Plinius refert. At exploratum eſt memoria noſtra,nihil aliud eſſe quàm quodã bituminis genus ex ſaxis dimanãs,primò liquidũ,poſteà verò ob maris frigiditatem in duritiem conuerſum : ex quo fiunt globi quibus ſolemus preculas numerare. Eſt aureo colore decoratũ, & nonnullis ægritudinibus vtile remediũ. Naſcitur in inſula maris Germanici nõ procul à littore Prutenico : ex cuius inſulæ ſcopulis in maris aquas delabitur,ex quibus à quærentibus colligitur. Eſt etiã quoddã metalli genus electrũ appellatũ,quod ex auri & argenti commiſtione conficitur. Pagninus in Theſauro linguæ ſanctæ ait dictionem hãc chaxmal eſſe nomen Angeli, vel coloris ſimilis igni: at hic in texto vertit:Color electri ſequens & ſeptuaginta , & vulgarem editionem. Paraphraſtes Chaldaicus reliquit idem vocabulũ chaxmal, fortaſſe, quia propriam eius ſignificationem animo percipere non potuit.

Et facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Dictio,deſuper,nec eſt in hebraico codice,nec in græco apud ſeptuaginta.In editione vulgata inuenitur,ſed in multis codicibus notata obẽlo,quaſi vacãs,aut addita aliunde. Poteſt accipi pro vltimo loco,vt ſit ſenſus:Primo loco erat facies hominis,ſecũdo leonis, tertio bouis, vltimo autẽ aquilæ. Vel ob eã cauſam ponitur hîc particula,deſuper,coniuncta aquilæ, quia cùm tres primæ facies denotent humanitatẽ,regnũ, & ſacerdotiũ, facies verò aquilæ, diuinitatem, illi tantùm conuenit dictio hæc, quoniam diuinitas in infinitum ſuperat humanitatem. Secundùm humanitatem ait Chriſtus : Pater maior me *Ioan.14.*
eſt:ſecundùm diuinitatem:Ego & Pater vnũ ſumus In verbo,ſumus,ſignificauit perſona *Ioan.8.*
rum diſtinctionem,in verbo vnum, ſubſtantiæ vnitatem. Qui hoc referunt ad diuum Ioannẽ Euangeliſtã,poſſunt dicere, dictionem hãc,deſuper,illi meritò cõuenire,quoniam altiùs cæteris de Chriſti diuinitate locutus eſt:incipientẽ enim Euangeliũ,& quę viderat, mandare literis, vt eſſent perpetuis monumentis conſignata, eum diuinus ſpiritus procul à terra arripuit, & erexit, atq; in altum ab omnium penè cõſpectu abſtraxit. Ideo ait Ezechiel eũ eſſe ſuper alia quatuor animalia conſtitutum Sed oritur quæſtio, quî fieri poteſt , vt Ioãnes ſit ſuper quatuor Euãgeliſtas,ſi ille eſt vnus ex ipſis quatuor? Si diceret ſcriptura eſſe aquilã ſuper tria animalia, nulla eſſet dubitatio:ſed cùm dicat eſſe ſuper quatuor,magnã ingerit difficultatem. At altè ſpectare ſi voles, & intellectus oculos ad veritatem erigere, videbis abſq; dubio, diuum Ioannẽ nõ ſolùm ſuper alios eſſe,ſed ſuper ſeipſum,nõ enim alios tantũ, ſed ſeipſum etiã ſuperauit:ea enim vidit ea animo percepit,ea ſcripſit, quæ omnes humani ingenij terminos excedũt.Quã ob cauſam ſe ſuper ſe ipſum altiùs erexit: & iuxta id quod ait in Lamẽtis Ieremias, leuauit ſe *Thre.3.*
ſuper ſe.Et ſi quatuor euãgeliſtæ ſint quatuor elemẽta ſpiritualia mundũ ſuſtentãtia, diuus tamẽ Ioãnes velut ignis ſurſum tẽdẽs altiorẽ obtinet locũ.Hic eſt aquila cœleſtis *Ioan.13.*
obtinens inter omnes aues principatũ, quæ nec

necictu fulminis læditur, nec ſolis radiũ me
tuit, ſed eius fulgorem poteſt ſecura incóni-
Iob. 21. uentibus oculis aſpicere. Hic eſt, qui ſuper
pect⁹ domini in cœna recubuit, cui releuata
ſunt arcana cœleſtia, qui de ipſo ſacro domi
nici pectoris fonte Euãgelij fluẽta potauit.
Ioã. 21. Hic eſt, quem Chriſtus ſummè diligebat, de
quo dicitur in Euangelio: Vidit Petrus diſci-
pulũ illum, quem diligebat Ieſus. Explicans
Chriſoſtomus locũ illũ Euangelij: In finem
Ioan. 13. dilegit eos, ita ait: Chriſtus nihil reliquit eo-
rũ, quæ illum, qui valdè amat, oportet facere
Ac ſi diceret: Proſecutus eſt Chriſtus diſcipu
los ſuos ſumma charitate: acceſſit amor vſq;
ad finẽ, vſq; ad terminos amoris dilexit eos
At cùm plus Ioannẽ diligere: quàm cæteros
videtur cócludi, Chriſti amorẽ ergo illũ, finẽ
trãſiſſe, noſtrũque intellectũ ſuperaſſe. Iure
igitur per aquilã ſignificatur, quæ erat deſu-
per ipſorum quatuor, quoniã rapiebatur in
cœlum, in corpore humano vitã imitans an-
gelicã, & ambroſia cœleſti altiſſimarũ viſio-
nũ animũ ad æternitatẽ alẽs, in admirabilẽ
ſplendorẽ myſteriorũ cœleſtiũ aquilinos o-
culos, mẽtiſque aciem perpurgarã intẽdebat

Et animalia ib. it, et reuertebãtur. Pro ibant eſt
in hebrǫo ratſo רצוא à verbò רצה ratſah
Pſal. 59. quod ſignificat ire, currere, velle, cóplacere,
& perficere. Vnde illud pſalmi. Si videbas fu
rem, currebas cũ eo, poteſt verti: Si videbas
latronem, volebas eſſe cum illo, vel cóplace
Pſal. 48. bat tibi, ſeu eo oblectabaris. Et illud: Hæc via
illorum, ſcandalum ipſis: & poſtea in ore ſuo
complacebunt, poteſt ita transferri. Hoc eſt
illorum inſtitutũ obliuio eſt ipſis: & poſteri
eorum iuxta os ſuum, current. Ac ſi dicat: Im
pij pecudibus inſipientibus comparantur.
Huiuſmodi eſt eorũ modus viuẽdi, quia ob-
liuiſcũtur finis. Et non ſolũ illi obſunt, quòd
corrumpuntur, ſed quòd alios corrumpunt,
non ſolùm peccato nocent ſed etiã exemplo
nam poſteri eorũ iuxta eorum ſermones cur
rent. viam flagitiorũ, qua eorum maiores cu
currerunt eligentes Vel ſic: Nam eorum filij
& nepotes, ſcelera, quæ parẽtes dictauerint
perficient. Illud etiam Iob: Donec optata ve
niat ſicut mercenarij dies eius, ita poteſt lati-
Iob. 14. nitati. Donec perficiant ſicut mercenarius
diem ſuum. Sunt qui dicant dictionem hanc
ratſo, qua hîc vtitur Ezechiel, eſſe à verbo
rutz, quod ſignificat currere, & præuenire.
Pſal. 67. Vnde illud pſalmi AEthiopia præueniat ma
nus eius Deo, poterat verti in hũc modum:
AEthiopes currẽt ad expãdendas man⁹ ſuas
ad Deum. Solent enim, qui preces fundunt,
manus ad cœlum erigere. Volebat ſignifica-
re diuinus vates forte vt tempore Meſſiæ e-
tiam AEthiopes agreſtes & inculti currerent
ad eccleſiam, Chriſtum adoraturi. Id quod
eueniſſe apertiſſimè cognoſcimus. Ita hunc
locum explanat Ionathas Chaldeus. At R.
Dauid doctus inter Hebræos ita locum hũc
interpretatur: Congregatio AEthiopiæ cur
rere faciet manus ſuas cum muneribus deo
offerendis. ac ſi dicat: Tanta erit AEthiopum
lætitia myſterium humanæ redemptionis
agnoſcentium, tam prompta voluntate ſe
deo deuouebunt, vt ad illum non ſolùm pe-
dibus currant, ſed manibus, quibus mune-
ra deo oblaturi aſportabunt. Sed licet non-
nulli exiſtimet, verbum hoc, quo hoc loco
vtitur Ezechiel, eſſe rutz, doctiores tamen
aſſerunt eſſe verbum ratſah, vt anteà dixi-
mus. Et quoniam verbum hoc, vt oſtẽdimus
perficere ſignificat, poteſt locus hic Eze-
chielis ita conuerti: Et animalia perficiebant
& reuertebantur. Ac ſi dicat: Ibant anima-
lia conſtanter, nec reuertebantur niſi imple-
to opere: cùm autem munus ſuum perfice-
rent, redibant ad functionem aliam obeun-
dam. Conſidera meam hanc verſionem, &
fortaſſe non tibi diſplicebit.

Et aſpectus rotarum, et opus earum. quaſi viſio maris. Pro mari eſt in hebraico תרשיש
tarxix, pro quo ſeptuaginta habent *θαρσις*
tharſis. Sed tunc oritur quæſtio, quid ſit
tharſis. Pagninus in Theſauro ait eſſe lapi
dem prætioſum, cuius color declinat ad co- Exo. 28.
lorem hyacinthi Capite. 28. Exodi, vbi
agitur de quatuor ordinibus lapidum præ-
tioſorum, quibus erat ornandum rationale
ſacerdotis, in quarto ordine eſt hæc eadẽ di-
ctio, pro qua, loco illo ſeptuaginta verterunt
χρυσόλιθος, & noſter interpes chryſolithus,
Eſt autem chriſolithus gemma aureo nitore
translucẽs, dicta à chryſos græcè· quæ dictio
aurũ ſignificat, & lithos, lapis, quaſi lapis au-
reus. R. Dauid in cõmentarijs explicãs hunc
Ezechielis locũ, ait etiam dictionem tharſis
gemmã quadã ſignificare. Aquila etiã capite Dani. 10
decimo Danielis pro tharſi chryſolithũ ver-
tit, quem ibi ſecutus eſt noſter interpres. Sig
nificat præterea ciuitatem quandã, ex qua af
ferebãtur Salomoni dentes elephantorũ, pa
ui, aurũ, argentũ, & aliæ diuitiæ, vt tertio Re
gum, & ſecũdo Paralipomenõ literę diuinæ 3. Re. 10.
conteſtantur. Hanc ciuitatem, vbi claſſis pa- 2. Par. 9.
rabatur, ait Ioſephus eſſe Tharſum Ciliciæ
metropolim quẽ nonnulli ſequũtur. Alij ex-
iſtimant eam eſſe quæ hodie appellatur Suez
ſita in littore maris, Rubri vbi claſſis Turci- 3. Re. 10.
ca etiam præparatur. Ophir autem, vnde 3. Re. 20.
hæc deducebantur ad illam ciuitatem aiunt

eſſe Sophalam etiam ſi nonnulli Malacham
eſſe cõtendãt. Quæ duæ inſignes ac celebres
ciuitates fuerũt à Luſitanis fortiter expugna-
tæ, & hodie ab inuicto Luſitanorũ rege poſ-
ſidẽtur. Diuus Hieron in libro de Hebraicis
ait Carthaginem etiam appellatam quæſtio-
Eſa.23. nib. fuiſſe Tharſim. Et cap. 23. Eſaiæ, vbi nos
habemus. Vlulate naues maris, ꝓ mari eſt in
Hebraico Tharſis, pro quo ſeptuaginta verte
Infra 38. runt Carthaginẽ. Capite quoque 38. Ezechie
lis, vbi cõmunis editio habet. Negotiatores
Tharſis, habent ſeptuaginta: mercatores Car
thaginenſes. Sed & Hieronymus & docti in-
ter Hebræos exiſtimant dictionẽ hanc Thar
ſis, mare ſæpe numerò ſignificare, quẽadmo-
dũ illic apud Eſaiam, & hic apud Ezechielẽ,
& multis alijs in locis. Et ita intelligũt nõnul
Pſal. 47. li id, quod ſcriptum legimus in pſalmo: In ſpi
ritu vehemente conteres naues Tharſis. Ac ſi
dicat: Impetu procellæ poteris tu domine o-
nia maris nauigia obruere, & diſſipare. Et ca-
Eſai.2. pitẽ ſecũdo Eſaiæ, vbi cõmunis verſio habet:
Et ſuper omnes naues Tharſis, habẽt ſeptua-
ginta: Et ſuper omne nauigium maris. Cũ igi
tur vocabulũ hoc æquiuocũ ſit, in eã ſignifi-
cationẽ ſumitur, quæ ꝓprius literæ cõuenire
videtur. Ex quo effectũ eſt, vt ꝓ viſionẽ Thar
Infr.10. ſis hoc Ezechielis loco latinus interpres viſio
nẽ maris interpretaretur. Sed capite decimo,
vbi hæc eadem viſio reperitur, eſt ita: Species
aũt rotarum erant quaſi viſio lapidis chryſo-
lithi, vbi pro chryſolito eſt in Hebraico hæc
Infr. 10. eadem dictio Tharſis. Quamobrẽ rectiſſimè
poterat verti hic locus: Et aſpectus rotarũ &
opus earum quaſi viſio chryſolithi. Nihilo-
minus tamen non eſt improbanda cõmunis
verſio, quæ pro chryſolitho habet mare, cùm
eadem dictio vtrunque ſignificet: & mare ſo-
lis radijs repercuſſum colorem chryſolithi re
præſentet. Vnde ſi profundè intuearis, idẽ eſt
colorem habere chryſolithi, & maris fulgẽti-
bus ſolis radijs percuſſi, cum illud, reuerbera
tus fulgor, ſplendidum quodammodo red-
dit, quemadmodum hoc loco accipitur.

Et totum corpus oculis plenũ. In Hebraico eſt
וגבתםמלאותעינים ve gabbothã me
leoth enaim. Prima dictio eſt gab, quę ſignifi
cat excelſum, dorſum, altitudinẽ, corpꝰ. Quę
ferè omnia à prima ſignificatione deducun-
tur. Ideo poterat verti. Et dorſa earũ plena o-
culis. Et ita habẽt ſeptuaginta: *νῶτοι αὐτῶν*. hoc
eſt & dorſa ſiue terga. Per rotas populũ fide-
deliũ intelligimus, p eius dorſa, & partes ex-
4. Reg. 2. celſas & eminentes, principes & præſules, q
ſup ſe põdera portare debẽt. Id intelligẽs E-
liſæus Eliã vocabat currũ Iſraelis, & aurigã
eius, Auriga eſt, qui ducit, & viam oſtendit,
currus verò, qui ſupra ſe pondera ſuſcipit, illa
efficiens, quæ alijs præcipit facienda. Debet
Chriſtianus princeps & præſul aperire quid
ſit de ſanctiſſimo numine ſentiendum, quæ ſit
vera ſanctimonia, q pura & pia religio, quid
in vita ſequendum, quid fugiendum, iuxta ec
cleſiæ catholicę documẽta, ne ſubditi in erro
rum tenebris verſentur, ſed ad virtutem exci-
tentur, & ad labores pro Chriſto ſubeundos
moueantur. Hoc quidem eſt aurigę officium,
& præſulis Chriſtiani munus. Sed nõ ſat eſſe
putandũ eſt, quòd errantibus viam indicarit
& recta ſuaſerit, niſi ipſe portauerit põdera,
quæ alijs portanda monuerit: & hoc quidem
eſt, currũ eſſe pondera ſuſtinentem. Inuenies
præſulem, qui currus vocari poteſt, ſed non
auriga, alium, qui nomine aurigę gaudet, ſed
currus appellari nõ valet, alium, qui nec cur-
rus nec aurigæ nomen meretur, alium qui
vtroque dignus eſt. Hic eſt dorſum populi:
oculis plenum, omnibus conſulens, omnia
circunſpiciens, ſemper immortalitatis amore
flagrans, cuius laudes dignæ ſunt, quæ cele-
brentur omnium penè gentium literis & lin-
guis, de quibus nulla vnquã ætas conticeſcat. Sap. 9.
Talis eſt, qui Dei ſcientiã habet, & iuxta illã
operatur. Hoc intuens Salomon aiebat: Mitte
domine ſapientiam de cœlis ſanctis tuis, & à
ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecũ
laboret. Non ſat eſſe exiſtimabat alios excita-
re ad laborem, niſi ipſe etiam laboraret. Non
ſolùm habebat in optatis, vt ſapientia cũ eo
eſſet, ſed vt cũ eo laboraret. Hebręorum ma-
gnates in murorũ inſtauratione vna manu fa
ciebãt opus, altera tenebãt gladiũ, vt in libro
Nehemiæ ſcriptum legimus. Gladius acutus, Nehe. 4.
vt ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus,
eſt verbum Dei. Hic eſt gladius, quem de ore Epheſ. 6.
Chriſti procedentem vidit in Apocalypſi di- Apoc. 1.
uus Ioannes. Quid eſt principem altera ma- & 19.
nu tenere gladiũ, altera in opus incumbere,
niſi debere eum, qui inter alios obtinet prin-
cipatum, non ſolùm docere, ſed id, quod do-
cet efficere. Hic eſt verè præſul, qui & verbo
& opere omnibus conſulit; qui omnia proui-
det, tanquam ex aliqua ſpecula futura ꝓſpi-
ciens. Hunc appellat Deus p Ezechielem ſpe- Infra 3
culatorem, qui, cùm ſit in loco eminentiore
conſtitutus, debet eſſe ſolicitudine affectus,
& in illam curam & cogitationem ſemper in-
cũbere, quę illi ſummã afferat dignitatẽ. Hoc
ſuo modo cõplectens animo Latinus Poeta,
volénſque Æneam ſuũ laudibus efferre, ait
illũ ſemper ſecum habuiſſe Achatem comitẽ
indiuulſum. Dicitur autem Achates à verbo
Græco Acheos, quod curã ſignificat, innuẽs
debere

debere principē in perpetua cura verſari, & deorſum eſſe,quod populi onera ſuſtineat.Si hæc cura & ſolicitudo ſeculi principibus cōuenit,quantò magis paſtori eccleſiaſtico,qui debet animā ſuam ponere pro ouibus ſuis, *Ioan.* 10. illúmque imitari,qui ait.Ego ſum paſtor bonus, qui pro ouium ſalute ſanguinem ſuum fundere non dubitauit.

Spiritus enim vitæ erat in rotis. In Hebræo pro ſpiritu vitæ eſt רוח החיה ruach hachaiah.Hoc eſt ſpiritus animalis,ſeu,vt vertit noſter interpres:Spirit⁹ vitæ.chaiah enim viuere ſignificat:vnde dictio hęc,qua hic vtitur Ezechiel,& animal,ſignificat,& vitā.Pro *Pſal.* 67. animali eſt in Pſal.67. Animalia tua habita- *Pſa.*142. bunt in ea pro vita in Pſal.142.Humiliauit in terra vitā meam.Sunt qui aſſerāt,hoc in loco Ezechielis,accipi pro animali. Et tūc eſt ſenſus:Spiritus huius animalis, hoc eſt Chriſti, erat in fidelibus, nomine rotarū ſignificatis. Vnde colliges hoc animal vnū eſſe, per quod Chtiſtum ſignificari ſuprà oſtendimus.Huic interpretationi fauet Pagninus vertens : Voluntas animalis erat in rotis. Non dicit, animalium,ſed animalis,Chriſti myſteria repræſentātis. Beatus ille, qui propria voluntate auulſa,in corde ſuo, Dei inſerit voluntatem, & ad tātam peruenit perfectionem,vt nō ſolùm ab omni ſcelere ſe abducat,ſed etiā animi cogitationem inuiolatam cōſeruet & ita deum amplectatur, ita illi adhæreat,ita eius amore inflammetur,ita mentem ipſam cū eo connectat & cōiungat, vt ſit vnus ſpiritus cū *1. Cor.* 6. eo,iuxta id,quod ait apoſtolus:Qui adhæret Deo,vnus ſpirit⁹ eſt. nihílq; aliud velit, nihil aliud amet, quàm quod Deus vult, & quod amat. Hæc eſt Chriſtiana philoſophia, hæc eſt beatitudo,quæ poteſt in hac vita cōparari,quam gentiū philoſophi ignorauerūt. Etſi enim ſe ad inquirēdæ veritatis ſtudiū contulere,& in quo vera fœlicitas cōſiſtit intelligere cōcupiere, tamen nō id aſſecuti ſunt quoniam nō diuino auxilio,ſed proprio ingenio freti, arcana diuina ſe poſſe adipiſci exiſtimabāt. Pythagoras cenſebat eſſe verā beatitudinē in perfecta numerorū ſcientia cōſtitutam,Anaxagoras in ſpeculatione vitæ,Herilus in ſciētia,Antiſthenes in alacritate, Hecathæus in ſufficientia,Timon in trāquillitate, Simonides in ſanitate,& pulchritudine,& diuitiarū abundātia, Epicurus in voluptate, & alij aliis in rebus, quas magnas eſſe, & magnoperè expetēdas arbitrabātur.At illa conſiſtit in ſanctiſſimi numinis imitatione,in abnegatione propriæ voluntatis, & in vera charitate.Ille eam conſequitur,qui Chriſti amore incenſus:loco propriæ volūtatis diuinam voluntatem conſtituit. Hic eſt ſublimis illa rota, à Deo non diſcedens, Chriſti voluntate ducta, de qua ait Ezechiel : Voluntas animalis erat in rotis.

Quaſi ſonum ſublimis dei. Septuaginta habēt: Quaſi vocem omnipotētis, cum ambularent ipſa, vox verbi,&c. Vbi pro voce Dei vocem verbi verterunt, innuētes hoc verbum deum eſſe. Triſmegiſtus vetuſtiſſimus author, in quarto Pymādri ait vniuerſum mūdum fuiſſe verbo cōſtitutum. Et Plato in libro quem legibus ſuis additum, Epimonidē inſcripſit: vbi Ficinus ait eius latere theſaurū, verbum appellat mundi opificem:legerat enim apud Moſem, dixiſſe Deum,& omnia facta fuiſſe. *Gen.*1. Si dixit,ergo per verbum. Adeo enim verſatus fuit Plato in lege vetere, vt dicat Numenius Pytagoricus eſſe Platonem alterum ferè Moyſem atticè differèntem. Iuſtinus martyr & philoſophus aſſerit, omnia, quæ Plato benè & ſapienter dixit, fuiſſe à Dei lege deſumpta.Id quod Euſebius & Ambroſius conteſtantur. Eam ob cauſam non eſt mirum, fuiſſe mundi conditorem à Platone verbum appellatum, quem hoc loco ſeptuaginta interpretes verbum vocarunt.In libro Sapien- *Sap.*9. tiæ, in oratione ſapientis ſunt hæc verba literis mandata:Qui feciſti omnia verbo tuo. Hoc verbū filius Dei eſt, de quo ait pſalmographus:Verbo Domini cœli firmati ſunt,& *Pſal.*32. ſpiritu oris eius omnis virtus eorum,Vbi per cœlorum virtutem eorum intelligitur ornatus, nimirum aſtrorum ſplendor & pulchritudo,quibus cœli,vndíque diſtincti & ornati iucundum mortalibus ſpectaculum præbēt. Hoc eſt verbum, de quo ait diuus Ioannes *Ioan.*1. in ſui euangelij principio : In principio erat verbum,& verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. In epiſtola Didymi, Brachmanotum principis ad magnum Alexandrum,quam refert in prima parte hiſtoriali Antoninus,ſunt hæc verba literis mandata:Verbum Deus eſt:hoc mundum creauit, hoc regit, ac alit omnia : hoc diligimus, ex hoc ſpiritum trahimus.

ARGVMENTVM CAPITIS II.

OS[illegible] diuinus vates viſum admirabilis viſionis, quam ſuperiori capite mandauit. Mittitur à Deo ad Hebræos in Chaldæa ob eorum perfidiam & pertinaciam detentos, vt eos reprehendat, inſtruat, & ad virtutem cohortetur: ne velint Dei nomen maculare, ſed dent operam, vt ſint omnia eorum ſtudia ad illud magnificè illu-

ſtrandum deſtinata. Præcipitur Deus, ne impios timeat, quanquam eum vulnerent maledictis, in illumque irruant & impetum faciant: ſed erecto & invicto animo, ſuo munere fungatur. Nihil eſt enim homini tutius, nihil eſt omni parte munitius nihil ad animæ ſecuritatem conſequendam & conſeruandam præſtantius, quàm eſſe armis diuinis indutum, cæleſtique præſidio ſeipſum.

CAPVT II.

HÆC viſio ſimilitudinis gloriæ domini. Et vidi, & cecidi in faciem meam. Et audiui vocem loquentis: & dixit ad me. Fili hominis ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Et audiui loquentem ad me, & dicentem: Fili hominis mitto ego te ad filios Iſtael: ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerunt à me. patres eorum præuaricati ſunt pactum meum vſque ad diem hanc.

EXPLANATIO.

H*Aec viſio ſimilitudinis gloriæ domini.* Hæc verba ſunt in nõnullis codicibus in fine capitis ſuperioris, ſimiliter in verſione ſeptuaginta interpretum, & Pagnini, & nonnullorum aliorum. Eſtq; eorum ſenſus: Huiuſmodi eſt viſio ſimilitudinis gloriæ Dei, quæ mihi apparuit, quemadmodum dictum eſt, & de illa hactenus. Pro domino eſt in hebraico יהוה nomen Dei ineffabile, quod ſoli deo conuenire, nõ ſolùm catholici doctores, ſed etiam Hebræorum rabbini teſtantur. Non ait Ezechiel vidiſſe Deum in ſua eſſentia, ſed eius gloriæ ſimilitudinem: nam dei viſionem in ſua natura habere in corpore mortali nequaquam poſſumus: *Exod. 33.* ſtat enim firma Dei ſententia: Non videbit me homo, & viuet. Ac ſi dicat: Nemo in vita mortali me vnquam videbit. In patria Deum videbimus [illegible] eſſentia, non autem in via. *1. Cor. 3.* Videmus [illegible] apoſtolus, per ſpeculum in ænigmate, [illegible] autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcã, ſicut & cognitus ſum. *1. Ioan. 3.* Et diuus Ioannes in prima epiſtola ſua de viſione in gloria cœleſti loquens, Scimus, inquit quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Si intellectus noſter eſſentiam Dei videre nunquam poſſet, nunquã ſummam beatitudinem conſequeretur. Eſt igitur fatendum beatos in gloria Dei eſſentiam intueri, in hac autẽ vita fragili ac caduca id fieri non poſſe. Etſi enim ſit diuinis literis conſignatũ, Moyſem & alios *Exo. 24.* viros ſanctitate & diuinæ vaticinationis ſpi- *Eſa. 1.* ritu præſtantes Deum vidiſſe, illud eſt intelligendum, fuiſſe imaginatia quadã viſione factum, aut ſub alia ſpecie, qua ſeſe deus volebat illis oſtendere. Si enim ipſam Dei ſubſtantiam puram aſpexiſſent, nulla ex parte eam differentem intuerentur, quippe quæ ſimplex eſt: puta, non cõpoſita, non deſcriptibilis: non iacet, nõ ſtat, non ambulat. Cũ autẽ illi Deum diuerſis figuris viderint, apertè oſtenditur, non eum in ſua eſſentia & propria ſpecie vidiſſe. Differens diuus Ioannes de differentia *Ioan. 1.* legis & gratiæ euangelicæ, eam ob cauſam præſtantiorẽ ait eſſe gratiã, quòd eam Chriſtus attulerit, qui cùm Deus ſit, Deum ſemper intuetur: legem autẽ attulerit Moyſes, qui Deum non viderat ſicut nec alius quiſquam: ait enim: Deum nemo vidit vnquã. Et diuus Paulus in epiſtola ad Thimotheũ, Deus, in- *1. Tim. 6.* quit, lucem inhabitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt. Et in epiſtola ad Hebræos: Si enim qui per *Heb. 2.* angelos dictus eſt ſermo factus eſt firmus, &c. Quibus verbis vult oſtendere eſſe euangeliũ lege vetere preſtantius, debereq; diligentius obſeruari: quoniã lex Moyſi data eſt per angelos, euangeliũ autem per Chriſtum angelorum dominum. Si Deus locutus eſt Moyſi, *Exod 3.* illiq; in ſua eſſentia apparuit, aut fuit in rubo, *Exo. 20.* aut poſtea cùm illi legẽ daret in monte Sinai, ſed nec fuit in rubo, nec poſtea in mõte, ergo nuſquam. Non fuiſſe in rubo, oſtendit diuus Stephanus in cõcione, quam habuit apud Iudæos, ita inquiens: Apparuit Moyſi in deſerto *Acto 7.* montis Sina angelus in igne flãmæ rubi. Nõ fuiſſe autẽ poſtea in monte oſtẽdit idem Stephanus eodẽ loco, vbi differẽs de legis latione ait: Hic eſt Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in mõte Sina, & cũ patribus noſtris qui accepit verba vitę dare nobis. Hęc ille. Aſpicis igitur nec in rubo, nec in monte, & ex conſequente nuſquam fuiſſe Deum viſum à Moyſi in propria eſſentia, ſed in angeli ſpecie. Id cõfirmatur verbis illis, quæ illi dixit Deus, nimirum: Non poteris videre faciem meam. Motus his *Exod. 33.* locis & aliis nonnullis aſſerit Athanaſius aduerſus Arrianos Deum nõ fuiſſe ab antiquis patribus viſum, niſi in aſſumptione creaturæ, ſecundum diuinitatem verò eſſe inuiſibilem. In hac ſententia eſt Tertullianus in opere

aduer

aduerſus Praxeam, Chryſoſtomus in primum
caput Ioannis: & homilia quarta de incópte-
henſibili dei natura, Gregorius libro 17. Mo-
ralium, Damaſcenus libro primo ſuæ theolo
giæ. Ambroſius multis in locis, pręſertim li-
bro de incarnatione domini, & in primum ca-
put Lucæ tractans de angeli apparitione Za-
chariæ. Non tamen me fugit diuum Augu-
ſtinum in libro de videndo deum, & duode-
cimo ſuper Geneſim exiſtimare Moyſem &
diuum Paulum vidiſſe deum in eſſentia: tan-
tam enim gratiam ait fuiſſe eos conſecutos, vt
etiam in hac vita vſque ad diuinæ ſubſtantiæ
viſionem eleuarentur. Hanc eius ſententiam
ſequuntur nonnulli, illius authoritate com-
moti, quorum vnus eſt diuus Thomas Aqui-
nas prima parte, & latiùs ſecúda ſecundæ, vbi
de raptu diui Pauli diſſeruit, qui cum ſit admi
rabili doctrina præcellens, & eximia ſanctita-
te inſignis, viros etiam grauiſſimos & doctiſ-
ſimos ſua authoritate frangit & conuincit, vt-
ſuę ſententiæ acquieſcant. Quibus ſi obiicias
loca diuinarũ literarũ à me citata, & ſanctorũ
doctorum ſententiam literis conſignatã, aſſe-
rentiũ deũ à nullo fuiſſe vnquã in hac vita in
ſua eſſentia conſpectum, reſpondent cũ diuo
Thoma, hoc eſſe intelligendũ de viſione per
modum formæ immanẽtis, nam ſic nemo deũ
in propria ſpecie vnquam vidit, at per modum
paſſionis tranſeuntis, cum vidit Moyſes &
Paulus in ſua propria eſſentia. Id quod & au
thoritatibus & rationibus confirmant. Vtra
harũ ſententiarũ vera ſit, alij videtint, ego in-
genuè fateor me ignorare, quæ autẽ veriſimi-
lima, magna quęſtio eſt. Duę ſunt opiniones
validiſſimis rationibus roboratæ prima tamẽ
magis meo quadrat intellectui. Vnum hoc aſ-
ſero noſtrum Ezechielem nondei eſſentiam
aſſerere ſe vidiſſe, ſed ei⁹ glorię ſimilitudinẽ.

Et vidi, & cecidi in faciem meam. Hoc eſt,
poſtquam vidi hanc dei gloriæ ſimilitudinẽ,
cecidi pronus in terram ſuper faciem meam,
tanto ſplendore perterritus, tantáq; maieſta-
te ſtupefactus. Eodem modo Abraham cõſi-
Gen. 17. derata fragilitate ſua viſo domino cecidit pro
Eſa. 21. nus in faciẽ. Et Eſaias, Corrui, inquit, cũ audi-
rem, conturbatus ſum, cum viderem. Et Da-
Dani. 10 niel: Vidi viſionem grandẽ hanc, & non re-
manſit in me fortitudo. Et paulò poſt: Domi-
ne mi in viſione tua diſſolutæ ſunt compages
meæ, & nihil in me remanſit virium. Si diui-
ni vates tanto ſplendore & amplitudine obru
untur viſa dei ſimilitudine, quanta erit dei in
ſua eſſentia maieſtas? Illud eſt hoc loco ad-
uertendũ nõ cecidiſſe hos ſanctos retrorſum,
ſed in facies ſuas impios verò retro cecidiſſe
quoniã qui ante faciẽ ruunt, vident foueã, &
facilè ſurgũt quiaũt retrorſum haudquaquã.
Vnde ait ſcriptura: Fiat Dan coluber in via, Gen 49
ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt
cadat aſceſſor eius retro. Per Dan iuxta Hiero
nymi ſententiam in libro de quæſtionibus
Hebraicis, & Euſebium Emiſſenũ intelligi-
tur Sãſon, qui fuit de tribu Dan. Hic vicit Phi
liſtęos, eorum equos eneruauit & aſcenſores
eorum retrorſum deiecit, qui Chriſtum adũ
brauit, qui impios Iudęos à pertinacia ſua de
ſiſtere nolẽtes in terrã retrorſum proſtrauit.
Heli qui ſceleratos filios, ſuos nõ vt decebat, 1.Reg. 4.
caſtigabat, eoſq; effęnatos ſibiq; præſidẽtes
tanquã in gyrũ rationis & doctrinę nõ duce-
bat, cecidit retro, & fractis ceruicibus animã
efflauit Qui Chriſtum deum noſtrum cõpre-
hendere & ligare volebant, auditis his Chri- Ioan. 18.
ſti verbis: Ego ſum, abierũt retrorſum, & ce-
ciderunt in terram. Vna Chriſti vox leuis &
dulcis terribilem cohortẽ armis munitã per-
cuſſit, perterruit, & proſtrauit. Eſt etiam hoc
loco conſideranda dei bonitas, qui eum, qui
ob animi humilitatem cecidetat, exerit, incli-
nato opem tulit, cumque mirabiliter ad cœ-
leſtia myſteria intelligenda ſubleuauit.

Et audiui vocem loquentis. Deus erat, qui illi
loquebatur: ſed cùm ob tantam maieſtatem,
& tam eximium ſplendorẽ eſſet fortè attoni-
tus non omnino intellexit, quis eſſet, qui lo-
queretur. Eam ob cauſam non ait audiſſe deũ
loquentem, ſed vocem cuiuſdam loquentis.
Cùm autem ad ſe reuerteretur, percepit ani-
mo deum eſſe, qui illi loquebatur.

Fili hominis. Filius hominis conſuetudine
Hebrææ linguæ ſignificat virum hominẽ ob
noxium calamitatibus & doloribus. Eam ob
cauſam ſe Chriſtus filium hominis ſępenume
ro appellabat, oſtendens ſe, cùm eſſet deus,
infirmitates noſtras ſuſcepiſſe, vt mẽbris no
ſtris ægritudine vitiorum laborantibus me-
deretur. Hinc voces illæ: Quem dicunt ho- Matt. 16
mines eſſe filium hominis? Filius hominis nõ Mat. 8.
habet, vbi caput ſuum reclinet: & cęteræ hu- Ioan. 13.
iuſmodi, quæ paſſim in euangelijs reperiun- Eſa. 53.
tur. Eſaias eum vocat virum dolorum: & pau
lò poſt ait. Verè languores noſtros ipſe tulit,
& dolores noſtros ipſe portauit. Cùm igitur
filius hominis accipiatur pro re abiecta, vo-
luit deus tali nomine Ezechielẽ appellare, vt
eum de fragilitate ſua conſiderãda admone
ret, ne ob illam diuinam viſionem ſibi oſten-
ſã nimio gaudio efferretur. Tali fauore pro
ſequitur deus amicos ſuos, vt non inflentur,
quin potius ſeipſos abijciãt, & imbecillitatẽ
ſuam cognoſcãt. Contrà verò princeps ter-
ræ eos, quos diligit, fauore ſuo ſæpenumerò
ſuperbos vſque adeò efficiunt, vt eos etiam

atque etiam ad maximos errores adducant. Videntes enim in ſe principum oculos coniectos, omnes deſpiciũt, ſuæque fragilitatis obliti, ſummiſque ſuperbiæ ſtimulis concitati omnia iura diuina atque humana peruertũt. Reales igitur deus Ezechieli arcana ſua eum vocauit hominem, nec electione afficeretur. Quid eſt enim fragilius homine? quid imbecillius? quid calamitoſius? Homo, inquit Iob, quaſi flos egreditur, & conteritur: & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Et regius vates? Homo ſicut fœnum dies eius, tanquam flos agri ſic efflorebit. Quoniam ſpiritus pertranſiuit in illo, & nõ ſubſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum. Et Eſaias: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Qui modo vigebat, & admirabili pulchritudine ornatus oculos videntium oblectabat, dicto citius tabeſcit, & inſtar floris vento rapti decidit, & ad interitum vocatur. Nullum vitæ tempus eſt aut metu liberũ, aut calamitatibus vacuũ, aut mœroribus ſolutum. Vitam ingredientes ſtatim nos tradimus lamentis, & in ſignum futurarum ærumnarum exordium ducimus à ploratu. Homo, inquit Iob, natus de muliere, breui viuẽs tẽpore, repletur multis miſeriis. Cùm Ionas ſub vmbra hederæ, quæ celerrimè creuerat, requieſceret, eſſetq; gaudio perfuſus, venit vermis, & percuſſit hederam, & exaruit. Quam ob cauſam fuit Ionas tot curis confectus, tot doloribus implicatus, vt exitum vitæ optaret. Quæ eſt hebera hæc viriditate florẽs, citò pullulaſcens, & ſtatim euaneſcẽs, niſi vitæ iucũditas, & cætera illa, quæ magnoperè deſideramus, in quibus voluptatem conſtituimus? Quæ adepta ſtatim amittuntur. Venit vermis mortis aut mœroris, & omnia cõſumit. Quot homines vidimus, qui diuitias, honores & dignitates expectantes, ad quas auiditate inflammati rapiebãtur, eas fuerunt conſecuti, ſed in medio ſuæ letitiæ omnia illa momento temporis euanuerũt, & ipſi ad ſummam mundi gloriam, floreſcentes illico calamitatib9 preſſi, & in dedecore verſati aut ſtatim conſumpti ſunt, aut vitam ſibi acerbam eſſe putarunt. O falſam mortalium ſpem, ò variam volucremque mundi cõmutationem, ò cæcam noſtram cupiditatẽ, ò prę poſteram gratulationem, quã citò vitam noſtrã, mundi opes & honores ex fallaci voluptate ad verum luctum recidere intuemur! Omnia hæc inſtar imaginis conſumuntur, & pereunt, & vt Pindari vtar verbis, cũ vmbræ ſomnio comparantur. In libro Sapiẽtię ſunt hæc verba literis mandata: Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquàm nuntius percurrens, & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctantem aquam, quam cùm præterierit, non eſt veſtigium inuenire, nec ſemitam carinę illius in fluctibus. Hoc intuens diuus Ioannes in prima ſua canonica: Nolite, inquit, diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt. Et paulò poſt: Tranſit mundus, & concupiſcentia eius. Et diuus Paulus in prima ad Corinthios: Præterit figura huius mundi. Non ſubſtantiam dicit, ſed figuram huius mundi præterire. Si mundus tranſit, ſi id quod ſubſtantiam eſſe exiſtimamus, figura eſt, cur vitã noſtram, ſpem, opes, & voluptates cogitamus permanſuras? Quid eſt, inquit diuus Iacobus vita veſtra? Vapor ad modicum parens. Aſpice cui rei tam fragili vitam noſtram comparatit. In ſapientiæ libro ſcriptum eſt: Tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſoluetur. Videbis aliquando in aere nubem, hominis magni figuram habentem: quæ mox expanditur, & turres excelſas repreſentat: ſed ſtatim vento rapta diſſoluitur, & euaneſcit: Huiuſmodi eſt ſpes noſtra in mundo collocata. Ponit nobis mundus in imaginationis conceptu, futuros nos eſſe magnos homines, & nomen ab celebritatem conſecuturos: promittit nobis montes aureos, & turres gloriæ & dignitatũ, ſed omnia hæc ſunt arces in aere fabricatæ & caſtella ex vento compoſita, in vanitate fundata, quæ celerrimè diſſipantur. Ea pleroſque mortales falſis promiſſionibus oblectarunt, ſed ſpem ſuarum cogitationũ ſæpenumerò fefellerunt. Vnde Eccleſiaſticus, Hoc inquit, ſecundum hoc viſio omniorum. Ac ſi diceret: Diuitiæ, quę appellantur, quæ reuera nõ ſunt diuitiæ ſed diuitiarum imagines, & alia huiuſmodi, quæ non ſunt res ſolidæ & perpetuæ, vt mundus exiſtimat, ſed earum rerum vmbræ, & figuræ, & ſimulacra, omnia denique quæ non ſunt hoc, ſed id quod videtur hoc, ſunt abſq; dubio res quędam viſæ in ſomnijs, fallaces & inanes. Ideo exclamat Salomon: Vanitas vanitatũ, & omnia vanitas. Et pater eius in pſalmo: Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatũ ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Oculi non vident ſe, at videntes ſpeculum ſeipſos intuentur: nos non cõſideramus fragilitatem noſtram, ſed ſi ſpeculum memoriæ mortis, & cogitationis noſtri, coram oculis poſuerimus, illud aſpicientes, noſipſos in illo aſpiciemus. Hoc ſpeculum nobis tribuit ſancta mater eccleſia, feria quarta cinerũ, vt illud manu tenentes, & antẽ mentis oculos conſtituentes, nos puluerem cinerẽque eſſe cognoſcamus. Memento homo, inquit illa,

quia

Marginal notes: *Iob.14. Pſal.102. Eſa.40. Iob.14. Ion.4. Sap.5. 1.Ioan.2. 1.Cor.7. Iaco.4. Sap.2. Simile. Eccle. Eccleſ.1. Pſal.36. Similitudo.*

quia cinis es,& in cinerẽ reuerteris. Ac ſi dicat:Cognoſce teipſum,ne decipiaris.conſpice te in hoc ſpeculo veritatis. Vide quid ſis, & quid futurus es: redige in memoriã te eſſe hominem, & ex conſequente puluerem & cinerem. O excellentem memoriam, ò veritatem amplexandam, ò ſpeculum admirabile, & nunquam è manibus deponendum! Priuſquã eſſes homo,inquit Auguſtinus,terra eras, & priuſquam terra eſſes, nihil eras. Aſpice tuã progeniẽ,tuam nobilitatem,& ge- *Eccle.10.*
nerisq́; ſplendorẽ & amplitudinẽ. Quid igitur ſuperbis terra & cinis? Philippus Lacedęmoniorũ rex, cùm in palęſtra proſtratus ſurgeret, videretq́; in puluere corporis veſtigium, papè,inquit, vt minimam terræ partẽ natura ſortiti, orbẽ appetimus vniuerſum? Author eſt Plutarchus in Apophthegmatũ libro. Appelles,cui fuit pingendi palma reſeruata,pinxit Alexandrum Magnum fulmen manu tenentem,vt ait Plinius libro 35. vt oſtenderet eſſe eius gloriam per totũ orbẽ terrarum volitaturam,ſeculiq́; principes & magnates territuram,ſed inſtar fulminis ſubiti eſſe celeriter labefactandam, & penitus conſumendã. Ariſtoteles apud Stobæum ita hominẽ definit.Homo eſt imbecilitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago. Et Herodotus, Homo, inquit nihil
Herodot. omnino aliud eſt,quàm calamitas ipſa. Interrogatus à quodam rege quidã philoſophus quid eſſet homo,reſpondit, vt refert in tertia parte theologali diuus Antonius. Homo eſt mancipium mortis,hoſpes loci,viator tranſiens. Interrogatus rurſus quomodo ſe haberet,reſpondit,vt lucerna ad ventum,quæ citò extinguitur, vt ſcintilla in mari, quæ citò ab vndis abſorbetur, vt ſpuma gracilis, quæ citò à procella diſpergitur, vt lanugo,quę ſubitò à vento rapitur. Diuus Auguſtinus de verbis domini.Homo,inquit,vitreo vaſe fragilior eſt. Cùm homo ſit fragilis, debilis,caducus,morbis varijs oppreſſus,& incommodis propè infinitis agitatus,oportet imbecillitatem ſuam conſiderare,ſeq́; hominem eſſe intelligere. At nos quocunque fauore efferimur,atque in rebus proſperis,& ad voluntatem fluentibus,noſtri cõfeſtim obliuiſcimur: & ignorantes noſtra, alia etiam ignoramus. Qui fieri põt,vt alia cognoſcat,qui ſui ipſius nõ habet cognitionẽ? Hãc noſtri cognitionẽ appellat deus collyriũ, dicens in Apocalypſi
Apoc. 3. Ioannis: Collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Eſt autẽ collyrium medicamentum aduerſus oculorum lyppitudinem. Qui ſuam miſeriam intelligit, viſum, quem per ſuperbiam amiſerat, recuperat, Nec ſolum fideles

ſed etiã Gentes fide deſtitutæ hoc animo perſpiciunt. Ait Proclus Platonicus in libro ſuo de Anima,principium dialogorum Platonis, eiuſque philoſophiæ præcipuum inſtitutum eſſe naturæ noſtrę cognitionem.Et rectè quidem, nam hæc prauitatis cauſa, ignoratio ſui.Eam ob cauſam deus Ezechielem,cui arcana ſua oſtendebat,non filium viri,ſed filiũ hominis vocat,filium Adæ,filium terræ,vt ſe eſſe intelligeret fragilem,fluxum,& calamitatibus ac mœroribus obnoxium. Ideo ait:Fili hominis,&c.

1. *Sta ſuper pedes tuos.* Id eſt,ſurge.Sic Ieremię dixit deus:Surge, deſcende in domum figuli, *Ierem.18.*
& ibi audies verba mea.Et Ionæ:Surge,vade *Ion. 1.*
in Niniuẽ ciuitatẽ magnã,& prædica.Hoc in loco ſurgere & ſtare ſuper pedes, nõ ſolũ ad corpus,ſed ad mentẽ arbitror pertinere.Ac ſi dicat deus:Erige Ezechiel nõ ſolũ corpus ad ambulandũ, ſed animã ad cœleſtia myſteria intelligendũ. Vigila,expergiſcere,circũſpice ne iaceas in ſilẽtio & otio,nã qui alios eſt excitaturus, nõ debet ipſe dormire.His tribus, nimirum Ezechieli,Ieremiæ, & Ionæ demãdauit deus curam cõcionandi,& omnibus illis iuſſit,vt irent, & alios quæreret. Qui ſunt concionaturi, non ſolũ debent ſurgere,ſed à ſe exire, & propriam relinquere volũtatem, & proximos adducere ad Chriſtũ. Id voluit ſignificare diuina ſcriptura,cùm ꝓdidit memoriæ, dixiſſe Ioſephum fratribus ſuis: Non *Gene. 43.*
videbitis faciem meã,niſi fratrem veſtrũ minimum adduxeritis vobiſcum.Debent igitur concionatores à peccato ſurgere,& alios erigere, Qui fieri poteſt, vt iacentes alios, erigant,& in tenebris verſati alios illuminent? Moyſes locuturus cum deo in monte Sinai *Exo.34.*
ſtetit cum eo,dixerat nanque illi deus:Stabis mecum ſuper verticem montis. Qui iacet, non bene percipit animo diuinos ſermones. Iacenti Danieli dixit deus: Vir deſideriorum intellige verba, quæ ego loquor ad te, *Dan.10.*
& ſta in gradu tuo. Et regius pſaltes, Eduxit *Pſal 39.*
me,inquit, de lacu miſeriæ, & de luto fæcis, & ſtatuit ſupra petram pedes meos,& direxit greſſus meos: & immiſit in os meum canticum nouum. Intuere diuini vatis gradationem: primò ait fuiſſe eductum & ereptum à profunda peccati voragine, poſteà ſtetiſſe, deinde ambulaſſe, & tandem deum nouũ illũ carmina docuiſſe, quibus alios ad virtutem excitaret, illiq́; nouam ſuppeditaſſe materiã diuinæ prouidentiæ & miſericordię celebrã- *Ephe.6.*
dę State,inquit diuus Paulus, ſuccincti lum- *Act.9.*
bos veſtros in veritate Eidem Paulo iacenti, & paulò antè minarum & cędis in diſcipulos domini aſpiranti ait ipſe dominus: Surge, & ingre-

ingredere ciuitatem,& ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Iuxta Platonicorum ſententiam duplex eſt arbor,altera rationis particeps,altera ſenſus expers.Senſus expers eſt planta uotæ ſignificationis , arbor rationis cõpos,quam appellant inuerſam , homo eſt, qui radices habet erectas ad cœlũ , vnde illi venit alimentũ.Quò fit,vt hominẽ definientes dicant eſſe arborem inuerſam.Vt enim planta radices agit propagatas per terram vnde illi venit nutrimentum,ſic homo, qm̃ epulis cœleſtibus paſcitur,& diuina gratia nutritur,radices,hoc eſt,caput, mentem, cogitationem eleuat ad cœlum, habens ramos, hoc eſt,pedes in terra collocatos. Huiuſmodi ſunt , qui contemnunt humana, & aſpirant ad diuina. At homines impij,qui ſcelere& maleficio paſcuntur,arbores ſunt inſenſibiles,cœleſtia nõ contẽplantes, ſed radices omnes in profundũ terræ mittentes.Hi nõ ſunt ſuper pedes ſuos, ſed ſub pedibus , qm̃ radices habent in terra defixas,ramos autem in aëre pendentes Habẽt igitur ſe ſub ſe, & cor pedibus cõculcant, &tandem præcipites in æternum exitiũ rapiuntur.At viri iuſti ſtãt ſuper pedes ſuos,quia cùm terram pedibus terant, animã habent in ſublimi, cogitationem ab omni ſcelere abducẽtes , mentẽ à corporis ſenſibus abſtrahẽtes, & deũ animo contẽplantes.Hoc exiſtimo eſſe ſuper pedes ſtare:quemadmodum hi faciunt, qui patriam cœleſtem , & beatas illas ſedes, ſanctorum domicilia deſiderant a longe eas aſpicientes,& ſalutantes, & cõfitentes ſe eſſe peregrinos & hoſpites ſuper terram.Vt enim auicula in cauea concluſa,quãuis pretioſa ſit cauea,ſiue ex cedro,ſiue ex ebore,ſiue ex auro confecta , exire tamen cupit, & ad patriã, ad locũ ſuum euolare contendit, & præ deſiderio egrediendi roſtellum foras extra rete caueæ emittit: ſic anima viri pij diuino amore incenſi incluſa in corporis cauea, & ſi omnibus ad vitam humanam neceſſarijs circum fluat,patriam tamen ſuam,hoc eſt cœlum ardenter appetit , & pijs illuc eundi ſuſpiriis & deſiderijs flebili gemitu ſociatis inflãmatur, vt finito hoc exilio,in ſempiterno illo animarum beatarum domicilio requieſcat, vbi deo fruatur, & vitam beatiſsimam degat. Omnis Chriſtianus etſi opibus abundet, & tecta habeat magnifica,ebore & auro fulgẽtia,ad cœlum tamen aſpirare debet,& ad patriam deſiderio atque animo euolare,dicẽs cum Paulo: Cupio diſſolui , & eſſe cum Chriſto. Qui autem huiuſmodi eſt,ſtat ſuper pedes ſuos.Sed quia pedes in literis diuinis pro affectionib' ſæpe accipiũtur, fortaſſe ſtare ſup pedes erit, affectus,qui hominẽ huc atque illuc rapiunt, cõculcare.Vult deus, ne affectibus ducamur, quin potius in eos dominemur.Si eos liberos dimittimus,longiùs auagantur,& tanquã exultantes ſiue cupiẽdo, ſiue fugiendo finẽ tranſeunt,& non modũ,à quibus nõ modò animi perturbantur,ſed etiã corpora.Præterea nihil eſt quod magis intellectũ tenebris circũfundat, quàm hæc,de qua loquimur , affectio deprauata.Ex quo efficitur,vt ſi duo homines erga quendam tertium affecti ſunt , vnus amore, alter odio , nunquam eius res geſtas verè & purè narrent , nec de illis iuſtam ſententiam ferant. Vt enim eandem rem diuerſa ſpecula variè repræſentant , pro diuerſitate formatũ eorum:ſic idẽ factũ homines diuerſi variè interpretãtur,pro varia animarum affectione. Quod huic amplum & illuſtre,illi videtur vile & abiectum.Quod vnus laudat, alter vituperat. Quod hic aſſerit non poſſe eſſe maius, nec glorioſius, nec accõmodatius hominum memoriæ ſempiternæ,alter paruum,tetrum, & obliuione perpetua delendum cenſet.Hos affectus pedibus ſignificatos,animũ perturbantes,& è ſua ſede & ſtatu deijcientes præcipit deus,vt cõculcemus: quod nihil aliud eſt, quàm ſtare ſuper pedes,vt appetitus obtẽperet rationi , & homo mentis oculos reuocet ad veritatem, detque operam , vt ipſa virtus eum tradat ad veram dignitatem.

Similitude.

Heb. 11.

Simil.

Philip. 1.

Simil.

Et loquar tecum. Volens deus loqui cum Ezechiele , prius eum excitat, vt ſtet ſuper pedes ſuos. Ita Samuelem in templo domini dormientem vocauit deus , & erexit , & ſic eum docuit. 1.Reg. 3.

Et ingreſſus eſt in me ſpiritus. Hoc eſt , vbi deus mihi locutus eſt, ipſe introiuit in me per ſplendorem ſapientiæ,& gratiæ accretionem. Poteris per ſpiritum vires animi & corporis intelligere,vt ſit ſenſus Cùm plurimũ me Deus allocutus eſt,recepi animum,& recuperaui vires : manſi & animo & corpore robuſtus ,& diuino præſidio munitus.

Et ſtatuit me ſupra pedes meos. Id eſt erexit me,dedit mihi ſpiritum ſubſiſtendi:non ſurgerem , niſi ipſe me eleuaret, & ſuper pedes meipſum conſtitueret. Poteſt quis flagitium capitale admittere , in ſcelere volutari, & in caligine iacere : reſurgere à peccato ad gratiam,ex ſuis viribus nõ poteſt. Ea poſſumus cogitare & moliri,quę ſint imbuta maleficio, inquinata vitio,ſcelere maculata & infecta: at peccatũ euertere,à crimine ſolui, è vinculis emitti,& gratiã obtinere,nemo põt abſq; fauore diuino.Fieri nõ põt,vt impi' abſq; Dei gratia,veram, iuſtificationem conſequatur. Stat enim dei ſententia ab Oſea diuino vate literis mandata:Perditio tua Iſrael, ex te eſt Oſe. 13.

tantum

tantummodo in me auxilium tuũ. Vnde ſpõ-
Cant. 1. ſa ſponſum Chriſtum alloquens, Trahe, in-
Pſal. 77. quit, me poſt te. Et Pſalmographus: Spiritus
Thren. 5. vadens, & non rediens. Et Ieremias: Cõuer-
1. *Cor.* 5. te nos domine ad te, & conuertemur. Et Pau
lus: Gratia Dei ſum id, quod ſum. Et Chri-
ſtus Deus noſter: Nemo venit ad patrem niſi
per me. At homines ſceleribus capitalibus
maculati, poſſunt ſe ad gratiã præparare vir
Ioan. 14. tutis actionibus, quę animũ diſponãt ad Dei
iuſtitiam recipiendã. Ideo dicebat Samuel.
præparate corda veſtra domino, & ſeruite ei
1. *Re.* 7. ſoli, & eruet vos. Nã ſi actus noſtri nullo mo
do eſſent cauſa ablutionis & ſanctificationis
noſtrę, quorſum diceret Paulus: Mundemus
2. *Cor.* 7. nos ab omni inquinamento carnis & ſpiri-
tus, perficientes ſanctificationem in timore
1. *Ioan.* 3. dei. Et Ioannes Omnis, qui habet hãc ſpem,
Dani. 4. ſanctificat ſe. Et Daniel: Peccata tua eleemo
Prou. 15. ſynis redime. Et Salomon Prouerbijs: Per
miſericordiam & fidem purgantur peccata,
Prou. 16. Et iterum: Miſericordia & veritate redimitur
iniquitas. Et quorſum alia multa eiuſmodi
diuinis literis conſignata? Eſt igitur certum,
& de fide tenendum, opera bona noſtra in ca
pitali peccato effecta, etſi ex cõ digno gratiã
non mereantur, nos tamen ad gratiam prę
parare. Deumq́ue ex miſericordia ſua nobis
crimina omnia condonare, & in gratiã con-
ſtituere. verùm etſi ille pro omnibus mortu
us eſt, non omnes tamen mortis eius benefi
cium recipiunt ſed ij duntaxat, quibus meri-
tum paſſionis eius communicatur: vt eſt in
ſancto concilio Tridentino ſeſſione ſexta de
Simile iuſtificatione decretum. Nam quemadmo-
dum homines niſi ex ſemine Adæ propagati
naſcerentur, non naſcerentur iniuſti: ita niſi
in Chriſto renaſcerentur, nunquam iuſtifica
rentur. Iuſtificatio autem eſt peccatorum
remiſſio, & ſanctificatio, & renouatio inferi-
oris hominis per voluntariam ſuceeptionẽ
gratiæ & donorum. Vnde homo ex iniuſto
fit iuſtus, & ex inimico fit amicus, vt ſit hæ-
res ſecundum ſpem vitæ æternæ, & ita in iu
ſtificatione cum remiſſione peccatorum acci
pit charitatem. Nec audiendus eſt impius
Lutherus procella patriæ, turbo, ac tẽpeſtas
pacis, aſſerẽs omnes homines quãuis pietate
inſignes & iuſtitia preſtãtes, & erga deum ad
mirabili charitate ardẽtes, eſſe mortiferis cri
minibus implicatos, & funeſtis ſceleribus im
butos. Vult ille Chriſti gratiam labefactare,
eius gloriam obſcurare, & omnẽ denique e-
ius doctrinam funditus euertere. Si Chriſtus
maculas noſtras non deleret, ſi nos à crimi-
nibus nõ mũdaret, ſi mũdi peccata nõ tolle-
ret, falſum eſſet Ioannis teſtimoniũ dicentis:
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mun- *Ioan.* 1.
di. Ego ſum, inquit Deus apud Eſaiam, ego
ſum, qui deleo iniquitates tuas, & apud Eze- *Eſa.* 43.
chielem: Effundam ſuper vos aquam mun- *Ezec.* 36.
dam, & mundabimini ab omnibus inquina-
mẽtis veſtris. Zacharias etiam perennẽ illum *Zac.* 13.
fontem prędixit, & laudibus mirificis extu-
lit, qui erat in tempore humanę redemptio-
ne aperiendus ad omniũ ſcelerũ maculas ab-
luendas. De quo ait in Apocalypſi diuus Io- *Apoc.* 1.
annes: Dilexit nos Chriſtus, & lauit nos à pec
catis noſtris in ſanguine ſuo. Qua igitur frõ
te ò cæci heretici audietis aſſerere, Chriſtũ
deum noſtrũ peccata nõ delere, nec ijs, quos
gratia proſequitur: & amicitia comprehẽdit?
Vnum ex duobus fateri cogimini, aut Chri-
ſtum ijs, quos in amicitiã recipit, peccata de
lere non poſſe, aut non velle. Si non poteſt,
non eſt omnipotens, & ex conſequente nec
deus: Si poteſt & nõ vult, non eſt clemens nec
iuſtus, qui eis, qui ad ipſum confugiunt, il-
liq́ue totos ſeſe dedũt, nõ vult peccata remit-
tere. Aut igitur eum poteſtate & diuinitate
priuatis, aut clementia & iuſtitia. Vtrunque
impium eſt, immane, ſceleratum, & execran-
dum. O cæca hominũ pectora, ô mentes cim-
meriis, vt aiunt, tenebris tetriores! Tu es ô
Chriſte Ieſu verus Deus, qui eorũ, qui ad te
confugiunt, ſcelera funditus euertis, & fla-
gitia noſtra radicitus extrahis, & penitus ex-
ſcindis, qui ſacramenta gratiam conferentia
conſtituiſti, inter quæ eſt confeſſio, pœni-
tentiæ ſacramentum, per quod te excitante,
lapſi tanquã per ſecundam poſt naufragium
tabulam, amiſſam gratiam receperant. Tu es
ille, qui nos ſubleuas à peccato, & ſuper pe-
des noſtros erigis & ſtatuis.

Mitto ego te ad filios Iſraël. Concionaturus
mittitur à Deo, & priuſquam mittatur, gratia *Eſai.* 6.
impletur. Eodem modo Ezaias ad munus cõ-
cionatoris obeundum prius mundatur, & ita
à Deo mittitur. Audiant hoc euangelici con-
cionatores. Quomodo predicabunt, inquit *Rom.* 10.
apoſtolus, niſi mittantur? Ex quo colliges, ad
miniſterium verbi neminem niſi miſſum acce
dere debere. Cùm enim actus concionandi
authoritatem muneris ſupponat, oportet ver
bi Dei cõcionatorem vel à Deo mitti, vel ab
eius autoritatem gerente. Nec debet concio-
nari ſciẽs ſe eſſe mortiferis labibus coinqui-
natum, ſed prius animũ expiare, & ſic ad con-
cionem accedere. Rex Dauid priuſquã dice-
ret in Pſalmo: Docebo iniquos vias tuas, has *Pſal.* 50.
voces emiſit: Cor mundũ crea in me Deus, &
ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.
Ne proiicias me à facie tua, & ſpiritũ ſanctũ
tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam

ſalutaris tui,& ſpiritu principali cōfirma me. Vbi aſpicis eum ter dei ſpiritum poſtulaſſe, priuſquam aliis viam æternæ ſalutis cōſequēdæ demonſtraret. Abſque gratia & dei miſſione concionandi munus renuebat. Qui hoc nō curant, à Deo per Ieremiam his verbis reprehenduntur. Non mittebam eos,& ipſi currebant, non loquebar ad eos,& ipſi prophetabāt. Eſt quidē concionatoribus neceſſaria puritas mentis & illa ſpiritus ſancti vis, per quā animus ſplēdore gratiæ illuminatus,& charitatis ardore incenſus, & fortitudine ac conſtantia munitus populū imbuat doctrina ſancta, erecto animo vitia reprehendat, ad virtutem adhortetur, & auditores mittat ad ipſum ſapientiæ vberrimum fontem, cuius hauſtu ac potu conceptam viſceribus ſitim ſedent, flammamque humanarum rerum reſtinguant.

Ad gentes apoſtatrices. Hebræos in Chaldæa detentos vocat gētes apoſtatrices, quoniam à fide receſſerant,& dei iura violauerant. Relicto diuino cultu idola coluerunt, cùm in Iudæa habitarent, & poſtea in Chaldæa etiam gentiū ſuperſtitionibus adhæſerūt, ſeque immanitatibus contaminarunt. Ad huiuſmodi homines impios & immanes mittit deus diuinum ſuū vatem, quemadmodum Chriſtus diſcipulos inter barbaros, crudeles & incultos: quibus aiebat: Ecce ego mitto vos ſicut agnos in medio luporum. *Mat.* 10.

Et filij dura facie & indominabili corde ſunt, ad quos ego mitto te: & dices ad eos. Hæc dicit dominus Deus: ſi fortè vel ipſi audiant, & ſi fortè quieſcant, quoniam domus exaſperans eſt:& ſcient, quia propheta fuerit in medio eorum. Tu ergo fili hominis ne timeas eos, nec ſermones eorum metuas: quoniam increduli & ſubuerſores ſunt tecum, & cum ſcorpionibus habitas. Verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exaſperās eſt. Loqueris ergo verba mea ad eos, ſi fortè audiant,& quieſcant, quoniam irritatores ſunt. Tu autē fili hominis audi quæcūque loquor ad te:& noli eſſe exaſperans, ſicut domus exaſperatrix eſt. Aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Et vidi:& ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber: & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris: & ſcriptæ erant in eo lamentationes,& carmen,& væ.

Et filij dura facie, & indomabili corde ſunt. Ad maiorem eorum perfidiam eos vocat Deus filios, ſeipſum optimum patrem relinquentes, & ad iram prouocantes. Eodem modo Eſaias eos filios ſceleratos, & ſemē nequam vocauit, ad impia eorum ſcelera apertiùs oſtendenda. Vel filij his locis vocantur, non ad Deum relati, ſed ad impios eorum maiores, qui in exitu ex Aegypto vitulum coluerunt pro Deo, & poſtea gentium idola ſæpenumero adorarūt. Appellat eos Deus duros facie, quia abſque rubore adhibebāt flagitiis eff.... *Eſai.* 1. *Exod.* 32.

gitiis effrænatam cōtumaciam, à ſuperbia & perfidia inductam, non ab animi fortitudine & conſtantia. Cor etiā habebant indomitum: Quare ait Deus: Et indomabili corde ſunt. Nullo modo volebant ad Deum conuerti, quin potius diuturnitate peccādi modeſtiam amiſerant, & flagitiorum conſuetudine callum iam obduxerant conſcientiæ, & corda habebant dura & efferata,& ad omnia ſcelera propenſa. Tales ſunt hodie multi ex Chriſtianis duri & obſtinati, quibus id rectè accommodatur, quod ait Zacharias propheta: Cor ſuum poſuerunt vt adamantem. De ijs ait Eccleſiaſticus: Cor durum malè habebit in nouiſſimo. Aiunt magni authores nihil eſſe in rerum vniuerſitate durius adamante, præſertim Indico, qui inter omnes principatum tenet in firmitudine, duritie,& pretio: At ego exiſtimo multo durius eſſe cor hominis: nam adamas ſanguine hirci molleſcit & domatur: cor autem hominis deprauati, ſcelerum obſtinatione induratum, nec ſanguine hirci molleſcit & ſedatur, nec ſanguine illius agni immaculati, qui ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam conſtituit, & ſanguinem profudit, vt animos noſtros perturbationum callo efferatos mitigaret, viamque muniret ad vitam immortalem conſequendam. Hoc intuens diuus Bernardus exclamat: O duri & indurati filij Adam, quos non emollit tanta vis amoris! Per Eſaiam ait ita Deus: Sciui, quia durus es tu: & neruus ferreus ceruix tua,& frons tua ærea. Et per Ieremiam: Indurauerunt facies ſuas ſuper petram,& noluerunt reuerti. Vtinam hoc de Iudæis tantum diceretur,& nullis Chriſtianis conueniret. Sed ita ſunt multi ſceleribus imbuti, libidinibus dediti, perturbationum multitudine obruti, caligine circunfuſi,& contumacia indurati, vt veluti penitus indomiti, & ferè inſanabiles, ſint lachrymarum abundantia deplorandi. Illis accommodari poteſt id, quod dixerat Ieremias: Peccatū Iuda ſcriptum *Zach.* 7. *Eccl.* 3. *Diſſimilitudo.* *Eſa.* 48. *Ierem.* 5. *Ierem.* 7.

ſcriptum eſt ſtylo ferreo in vnguine adamã-
Similitudo. tino ſuper latitudinem cordis eorum O inf œ
liecs illos, ò deplorandos, ò miſeros, ſi ſe in
telligunt, miſeriores. ſi ſe intelligere nolunt
quorum peccata ſunt literis Indelebilibus in
duriſſimo eorum corde cõſcripta. Narrat Pli
nius libro ſecundo eſſe fluuium quendam
Lucaniæ nomine Silarum tã admirabilis na-
turæ, vt virgulta & folia in illum immerſa la
piideſcant. Huius naturæ eſt etiam fons in
Germania, in quem quicquid proijcitur, du-
reſcit in lapidem. Id quod Albertus Magnus
aſſerit ſe experientia comprobaſse. Nos ſu-
mus folia vento rapta in Silarum coniecta,
& flagitiorum conſuetudine in lapides con-
uerſa, atque ſcelerum duritie obſtinata. Ce-
cidimus in fontem Germaniæ, vbi indurati
ſumus. Hanc mortalium duritiem & immani
tatem videntes ij, qui à gentibus idolorum
cultricibus docti habebantur, dixerunt homi
num genus diluuio abſumptum, fuiſſe ex ſa-
xis à Deucalione Pyrrhaque proiectis inſtau
ratum. Non quòd ita fuiſſe crederent, ſed
quòd eos reprehenderẽt, qui corde duro, in
genioque agreſti, immanitatem colunt, & du
ritie gloriantur. Eos etiã ex ſaxis natos pro-
uerbialiter vocamus. Si Chriſtus reprehẽdit
Mar. 16 diſcipulos ſuos, &, vt ait diuus Marcus, ex-
probrauit duritiã cordis eorũ, cùm reſpectu
noſtri eſsent cera molliores, quid faciet no-
ſtræ duritiæ? Quibus ſupplicijs noſtrã obſti-
nationem caſtigabit? Quas pœnas illi noſtro
rũ facinorũ dabimus, qui vt equi effrænati,
ferocitate exultãtes, impetu volũtario ad om
nia flagitia abſque vllo cœleſtis numinis me
tu ibiramur? Sed vide diuinã miſericordiã.
Dicebat eſſe Iudæos impios & obſtinatos, de
quorũ duritie loquitur diuina ſcriptura Exo
Exod. 32 di trigeſimoſecundo, Deuteronomij trigeſi-
Deut. 31 moprimo, Actorum apoſtolicorum ſeptimo,
Act. 7. & multis alijs in locis Plenæ ſunt diuinæ li-
teræ querelis aduerſus Iudæos, plena diuino
rũ vatũ oracula, plenũ denique vtrũq; teſta-
mentũ. Et tamen ad eos mittit Deus Ezechie
lem prophetã ſuũ, vt eos ad virtutem cohor
tetur. Vult eos eripere, ne pereãt, & in ima
barathra in æternum præcipitentur. O ſingu
larem pietatem, ò immenſã bonitatem, ò præ
dicandam clementiam, ò infinitam Dei noſtri
miſericordiã, Quid eſt hoc bone Deus? Quò
attigit tua benignitas? Quis nõ admirabitur
tuæ manſuetudinis immenſitatẽ? Fateris eſſe
Iudæos dura facie, & indomabili corde, vt po
tè qui te derelicto gentiũ idola coluerint, &
fraudes ex ſe inexpiabiles concipientes, nul
la pœnitentia moueantur, & nihilominus eo
rum ſalutem quæris, illosque ad pœnitentiã
inuitas. Præclarè dixit Eſaias te eum eſſe, qui *Eſa. 42.*
calamum quaſſatũ non conteris, & linum fu
migans nõ extinguis. Tam miſericors eſt de *Mat. 2.*
us, vt in medio præconum ſuæ iuſtitiæ, non
obliuiſcatur ſuę miſericordię, noſque puniat
non vt perdat, ſed vt ſeruet, & eripiat. Sartor
recidit, & ſarcit, efficit, & deſtruit, & õnia hęc
vt veſtem efficiat, Scindit in hac parte vt eõ *Simile.*
nectat in illa integrum panum lacerat, ſed vt
coniungat, & ex eo pulchrum conficiat indu
mentum: Ita ſe habet Deus erga nos: cũ nos
calamitatibus lacerat, non eſt cauſa lacerãdi,
ſed coniungendi: diuidit, vt congreget, ſecat,
vt ſarciat: recidit mundi voluptates, vt in ani
mo noſtro cœli gaudia connectat, euertit di-
uitias caducas, vt nos diuitiarum æternarum
participes efficiat: ſecat nos, vt religet. & vin
ciat, ac vt ex nobis vtilem veſtem patientiæ
& tolerantiæ abſoluat. Id intelligens Eſai-
as ait: Vt faciat opus ſuum, alienum opus *Eſa. 28.*
eius vt operetur opus ſuum, peregrinum
eſt opus eius ab eo. Opus Dei proprium ap-
pellat miſereri, opus verò alienum ab eo æ-
rumnis premere & affligere. Sed agit nos ca-
lamitatibus, vt ad ſe conuertat, & in nos bene
ficia miſericorditer cõferat. Id aſſerit his ver
bis Ieremias in lamentationibus ſuis: Quia ſi *Thren. 3*
abiecit, & miſerebitur ſecundum multitudi-
nem miſericordiarum ſuarum, non enim hu
miliauit ex corde ſuo, & abiecit filios homi-
nũ. Et diuus Paulus: Pater miſericordiarũ, & *2. Cor. 1.*
Deus totius cõſolationis, qui conſolatur nos
in omni tribulatione noſtra. Quibus verbis
oſtendit, non eſse conſolationem, quæ à Deo
non eſt. Nulla eſt verior miſeria, quàm falſa
lętitia Ideo ait diuinus pſaltes: Renuit conſo *Pſal. 76.*
ri anima mea. Et ſubdit ſtatim. Memor fui dei
& delectatus ſum Vide quàm facilè & prom
ptum remedium ad veram oblectationem in
ueniendam. Quid prõptius memoria? Quid
paratius? Memor, inquit, fui Dei & delectatus
ſum. Omnem dolorem Dei recordatione
leuabat: & repudians inanem ſeculi volupta-
tem ad memoriam Dei confugiebat, tan-
quã ad ſingulare moleſtiarũ remediũ. O quã
facile remedij genus, quãta medicinæ veloci
tas: Si tã dulcis eſt memoria, quid erit præſẽ
tia? Quid erit frui eo, qui eſt pater miſericor
diarum, & Deus totius cõſolationis? Quis de
ſperabit de diuina miſericordia, cũ Deũ habe *2. Cor. 1*
at, qui eſt pater, & pater miſericordiarũ? Qui
latronẽ in cruce ob flagitia propria penden *Luc. 23.*
tem ſaluum fecit, qui Magdalenam è mundi
vanitatibus, eripuit, & tãta gratia impleuit, vt *Luc. 7.*
in terra corpore conſtituta, vitam cœleſtem *Mat. 28*
imitaretur, qui publicanos liberauit, qui pec- *Luc. 5*
catoribus facinoroſis, ſcelerũque maculis no
tatiſſimis

tatiſſimis gratiā tribuit, qui neminē eū pœnitenti corde innocātem coutēnit, qui deni-
1. Tim. 2. que, vt verbis vtar apoſtoli, vult omnes homines ſaluos fieri quomodo nos derelinquet ſi ad illū cōfugerimus, omnē noſtram ſpē & fiduciā in eū cōferentes? Quî fieri poteſt, vt qui pro omnibus mortuus eſt, nos, pro quibus ſanguinē fudit, penitus abiiciat, ſi ad illū fuerimus toto animo cōuerſi? Sca-
Gene. 28. la illa, quā vidit Iacob altera parte terrā, altera cœlū tangentē, quid eſt niſi via cœli: & grad⁹ eius quid ſunt, niſi virtutes, quib⁹ tēditur ad vitā immortalem? Per eā vidit patriarcha quoſdā aſcēdēres, quoſdā verò de-
1. Cor. 10. ſcendētes. Qui ſe exiſtimat ſtare, inquit apoſtolus, videat, ne cadat. Quemadmodū fieri poteſt, vt qui ſunt in virtutū faſtigio collocati, decidāt, & præcipitētur: ſic fieri pōt, vt qui ſunt ſcelere cōtaminati: & in imo vitiorū cōſtituti, qui cœlo contēpto terrā tantūmodo amplexātur, reſipiſcāt, in ſe cōuerſi pœnitentiā agāt, & per ſcalæ gradus ad cœlum tendāt, vt in cœleſtibus ſedibus ſint tādem collocati. Adhærebat terræ rex Dauid, cùm in crimē adulrerij & homicidij incidiſ-
Pſal. 129. ſet. & alibi: De profundis clamaui ad te Domine: & ſcim⁹ eū diuino adiutū fauore ſcalam aſcendiſſe, & cœlum penetraſſe. Nō eſt igitur, cur de diuina pietate deſperemus.
Gene. 21. Cùm Iſmael è domo patris egreſſus cū Agar matre ſua erraret in ſolitudine, & præ ſiti animā ferè efflaret, extulit plotatū, qui fuit à domino exauditus. Iacebat ille ſub quadā arbore, vbi eū Agar poſuerat, ne eū morientem oculis aſpiceret. Sed oſtēdit illis Deus fontē aquæ, cui⁹ potu ſitim ſedarūt, & ſeipſos refecerūt. Nos qui è domo patris egreſſi ſumus, qui deū optimū patrē reliquimus, & immūdi ſolitudine erramus, in peccatorum ſylua impediti, in vitiorū deſerto inuio & inaquoſo verſati, ne velimus peccatis noſtris adhibere deſperationē: ſed labes noſtras deteſtantes, & vim lachrimarū fundētes, accedamus ad arborē crucis, ad Chriſtum crucifixum, ad arborē vitæ. vbi fontē miſericordię pleniſſimum inueniemus, cuius ſalutari potu lethalē ſitim, qua aridi animi noſtri laborāt, extinguemus, vt ardore inutiliū cupiditatū ſedato intrāquillitate viuamus. Adea-
Hebr. 4. mus igitur eū fiducia, vt ait diuus Paulus, ad thronū gratię eius, vt miſericordiā cōſequamur. Qui enim duros Hebręos in Babylonica captiuitate detentos nō deſeruit, qui ad illos miſit diuinū ſuū vatē, ad gentes apoſtatrices & feritate barbaras, ad hoīes dura facie & īdomabili corde, multo min⁹ nos quorū ſcelera ſuo ſanguine expiauit, derelinqt.

Et dices ad eos: Hæc dicit dominus deus. Hæc erat diuinorū vatū prefatio. Senſus eſt. Ego te prophetā cōſtituo: ito ad Hebræos & incipe loqui illis more aliorū prophetarū. Dicesenim te, nō qua ratione homo es, ad eos verba facere. ſed quatenus diuinus es vates imò deū eſſe, qui per te loquitur, qui nec fallere pōt, nec falli. At omnis homo mendax,
vt ait regius vates. Sed dicet aliquis fortaſ- Pſal. 115.
ſe: Si omnis homo eſt mendax, cùm Dauid homo eſſet, videtur concludi eū quoq; eſſe mendacē. Si mēdax, ergo ei nō eſt adhibēda fides, ſi ei fides adhibēda non eſt, nō eſt hoc illi credendū, nimirum omnē hominem eſſe mendacē. ille enim homo eſt, qui ait Omnis homo mendax. At non hoc dixit quatenus
homo, ſed quaten⁹ dei propheta e cuius ore Pſal. 115.
deus loquebatur. Ita enim ait. Ego dixi in exceſſu meo: Omnis homo mendax. Hoc dixit in exceſſu cū eſſet ſpiritu prophetiæ agitat⁹.

Si forte vel ipſi audiant. Dictio hæc, fortè, nō denotat in deo ignorantiam, ſed in nobis li-
betum arbitrium. Sic deus Ieremiæ: Noli Ierem 25.
ſubtrahere verbum ſi fortè audiant, & con- Mat. 21.
uertantur. Et apud Mattheum. Fortè filium meum verebuntur.

Et ſi fortè quieſcant. Hoc eſt, ſi fortaſſe nolint te audire. Ac ſi dicat Deus: Loqueris, eis ſiue te audiāt, ſiue non. Et ſi deus certò ſciat, multos eſſe qui ei nō ſunt obtemperaturi, eos tamē vocat, ne poſteà dicant non fuiſſe ſe monitos ab eo: & vt nos doceat, debere nos cōferre beneficia etiā in eos, qui ingrati vide-
antur. Vt ſol non deſinit micare radijs, etiā Simile.
nubes velit eius lucem obſcurare ſic nos nō debemus à beneficijs deſiſtere, etiā erga eos qui noſtrorū benefactorum ſplendorē ma-
culare voluerūt. Vt enim nux & oliuæ notiſ- Simile.
ſimę plantæ, etſi virgis cædātur, vberrimos tamen fructos producunt ſic nos; etiam ob præclaras virtutis actiones obiurgati, male dictis læſi, & ingratitudine laceſſiti, eas relinquere nolimus quin potius in illas toto pectore incūbamus Eſt quidē, mortaliū labes quędam & macula virtuti inuidere, vellēq; ipſum florē dignitatis labefactare. Poſſunt etiā verba hęc ita explanari, vt ſi fortè quieſcāt, ſit idem, ac ſi fortè à vitijs deſiſtaut, impij cùm quandiu impij nō quieſcunt, ſed vt
ait Eſaias, ſunt quaſi mare feruēs, quod qui- Eſai. 58.
ſcere nō poteſt. Nā perturbationibus cōmoti, fremunt inſtar Euripi, & cupiditatū moribus magnoperè concitantur. Viri autē iuſti pietate & charitate viuunt, & animi ſecuritate & quiete, quæ illis afferunt cùm cōſtantiam, tum etiam dignitatem.

Domus exaſperans eſt. Id eſt rebelles ſunt,

meque

meque prouocant ad iram.
Et ſcient, quia propheta fuerit in medio eorum. Hoc eſt,tunc intelligent Deum miſiſſe prophetã,qui eos ſalutis admoneret.Et ita ſeruabuntur,qui inter eos pietatem coluerint, impij verò Deum accuſare non poterunt.
Ne timeas eos Ne taceas ob eorum metum, annũtia illis intrepidè ſcelera ſua. Huiuſmodi debet eſſe euangelicus concionator. Etſi maledictis vulneretur, permaneat tñ in veritate nuntianda, & ita beatitudinẽ illã obtinebit, de qua Chriſt⁹ apud Matthęũ:Beati
*Matt.*5. eſtis ,cùm maledixerint vobis homines,& perſecuti vos fuerint,& dixerint omne malũ aduerſum vos mẽtientes,propter me.Diſcipulis ſuis dicebat Chriſt⁹: Nolite timere pu
Luc. 12. ſillus grex.Et alibi: Nõ turbetur cor veſtrũ,
Ioan. 14. nec formidet. Vt aqua quieta & tranquilla,
Simile. oſtẽdit nobis eam intuentibus imaginẽ noſtram inſtar ſpeculi:ſed mota & perturbata nequaquã,ſic cor noſtrũ,ſi placidũ eſt & ſedatũ,vt prę̃ſẽtat nobis figurã noſtrã,vt nos ipſos agnoſcamus: id ꝙ fieri non põt, ſi eſt cõcitatione agitatũ,& metu perterritũ.Eam
Similitudo. ob cauſam oportet,vt cor noſtrum non perturbetur,nec formidet. Vt ſera pẽſilis, cùm turbata eſt, non põt claue aperiri, quia nõ illi accurrit artificium ob intemperiẽ ſuam: ſic cor noſtrum,cùm eſt perturbatione concitatum nulla vult exhortationis claue reſerari,quia nõ obtẽperat rationi appetitus. Quo fit, vt cor impij ob artificij intẽperiem non aperiatur deo, per Salomonẽ clamanti: Præbe fili mi cor tuum mihi : aperiatur aũt dæmoni claue adulterina abutẽti.Cor meũ,
Prou. 23. dicebat quidã, conturbatũ eſt in me. Et ali-
Pſal. 54. bi:Dormiui conturbatus.Sed qui ſuã cõtur-
Pſal. 56. bationem dolebat,deo volebat aperiri.Ille in magno verſatur periculo, cuius cor perturbatione & formidine motũ deo clauditur, nolens veritatẽ nuntiare,& munere cõcionandi intẽperanter abutẽs.Quid timet, qui ſecum deũ habet adiutorem?Dñs protector vitæ meæ,aiebat rex Dauid,à quo trepi
Pſal. 26. dabo?Et alibi:Non timebo mala, quoniã tu
Pſal. 22. mecum es Et Salomõ in Prouerbijs: Iuſtus
Prou.28. quaſi leo cõfidens abſq; terrore erit. Et di-
Rom. 8. uus Paulus in epiſtola ad Romanos:Si De⁹ pro nobis,quis cõtra nos? Quid poteſt eſſe tutius nobis, quàm arma diuina induere,& animum habere Chriſti gratia roboratum? Quid fortius?Quid munitius?quid inexpugnabilius?Si altè ſpectare voles,& ad veritatem mentis oculos reuocare,videbis apertè,nihil poſſe eſſe,vel ad vitæ ſuauitatem iucundius,vel ad vtilitatem accommodatius, vel ad animi pulchritudinẽ elegantius, vel deniqne ad fortitudinem & firmitatem obtinendam & conſeruandam præſtantius. His armis indutos mittebat Chriſtus diſcipulos ſuos, dicens illis:Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum . Ac ſi diceret *Matt*.10.
Mitto vos oues inter lupos,vt lupos in oues conuertatis. Oues eſtis, quarum lana alij *Luc*. 10.
induentur,quarum lacte & caſeis veſcẽtur. Vos manſuetudine veſtra eorum iram vincetis:veſtra tolerantia eorum excandeſcentiam, veſtra humilitate eorum ſuperbiam, veſtra manſuetudine eorum duritiẽ, veſtra virtute eorum iniquitatem ſuperabitis. Et tandem his armis de illis mirabiliter triumphabitis:ideo ne timeatis eos.
Quoniam increduli & ſubuerſores ſunt tecum. Hoc prædixit Deus prophetæ, ne eum moleſtiæ,imparatum inuenirent. Illis enim calamitas eſt grauis,quibus eſt repentina.
Cũ ſcorpionibus habitas. Scorpio animal eſt venenoſum,qđ placitè incedit,ſed vulnerat cauda.non ferit facie, ſed parte poſteriore. Talis eſt ille,qui etſi blandus videatur,occi *Simile.*
dere tamẽ deſiderat,intus Nero,foris Cato Vt apis ore portat florem,ſed retro aculeo ferit,ſic nonnulli blandè & ſuauiter loquũtur,vt eos verbis demulceãt,quibus ob malitiam perniciẽ machinantur.De illis aiebat regius vates: Circundederũt me ſicut apes, *Pſal*. 17.
& exarſerunt ſicut ignis in ſpinis. Illud eſt hoc loco aduertendũ,cõparari impios ho- *Eſa*. 14.
mines cũ brutis & feris:nã hic vocãtur ſcor *Mat*. 10.
piones, apud Eſaiã herieij , apud Matth.& *Ioan*. 10.
apud Ioannẽ lupi apud Lucam vulpes,apud *Luc*. 13.
Matthęũ & Lucã ꝓgenies viperarum. Vnde *Matth*.3.
pſalmographus,Homo,inquit,cùm in ho- *Luc* 3.
nore eſſet,nõ intellexit,cõparat⁹ eſt iumẽtis *Pſal*. 49.
inſipiẽtibus,& ſimilis factus eſt illis Ceterũ ſcorpiones poſsũt hic accipi pro herbis quibuſdã:eſt enim ſcorpio ſiue ſcorpius herba *Lib*. 22.
quædã ſemẽ habes inſtar ſcorpionis,de qua Plinius libro viceſimoſcđo. Et quẽadmodum hæ herbę ſpinas habẽt,quib⁹ calcãtes feriũt ideo cũ illis Iudęi meritò cõparantur. Pagninus vertit:Et cũ tribulis habitas: eſt eñ tribulus herba duris ſpinis plena. Vnde ſtimuli ferrei,& virgę,quibus ſolebãt quondã nocẽtes homines flagellari,tribuli vocantur , & ſcorpiones. Ita intelligitur id, ꝙ eſt libro tertio Regũ mandatũ: Pater meus cæcidit vos flagellis,ego aũt cędã vos ſcorpionib⁹.Illud *3. Re*.12.
eſt magnoperè aduertendũ,dicere Deũ Ezechieli,ne timeat Hebręos ,ad quos eũ mittebat,quoniã ſubuerſores ſunt , & ſcorpiones,& cõtumaces:Ac ſi diceret Si virtute ornati eſſent,ſi eſſent fide muniti,& charitate roborati,eſſent abſq; dubio timendi:at cùm

ſint

ſint omnium ſcelerum maculis notati, cùm
apud eos lex diuina nihil valeat, iudicia ia-
ceāt, vera religio occiderit, noli eos timere.
4. Reg. 6 Plus poteſt vnus virtute munitus, quàm mul
ti virtute nudati. Eliſæus obſeſſus à Syris di-
xit puero ſuo, innumerabiles hoſtiū copias
aſpicienti, & metu laboranti: Noli timere, plu
res enim nobiſcum ſunt quàm cum illis. Et
vidit puer exercitum Angelorū Eliſæo opē
ferentium Et fuerunt Syri cæcitate percuſſi,
& regi Iſraelis traditi in Samaria. Volebat
1. Reg. 18 impius Saul pium interficere Dauidem, & ait
diuina ſcriptura in hunc modū libro primo
Regum: Timuit Saul Dauidem, eò quòd eſ-
ſet Dominus cum eo. Rex erat Saul magnis
diuitijs affluens, multiſque militū copijs ſti
patus, & tamen pauperem Dauidem, exulem
& derelictū, quòd eſſet virtute præditus me-
tuebat. Magnas vires virtus habet: non enim
aſpicis quàm debiles ſint impij aduerſus iu-
ſtum, & quā formidabilis ſit iuſtus aduerſus
impios: Sed dices: Impius poterit detrahere
de me, & notam ignominiæ mihi inurere, &
mei nominis claritatem & amplitudinem ſuis
maledictis deformare: cui igitur eum non ti
mebo? Quid ais? Nonne intelligis magnifi-
cum eſſe ab impijs reprehendi? Eorum de te
detractio, eſt vitæ tuæ approbatio. Tunc o-
ſtendes eſſe te iuſtitia inſignem, ſi illis diſpli-
ceas, qui Deo non placent. Hoc intelligens
Pſal. 37 Dauid aiebat: Qui retribuunt mala pro bo-
nis, detrahebant mihi, quoniam ſequebar bo
nitatem. Antiſthenes inſignis philoſophus,
cùm aliquādo ab improbis & ſceleratis effer
retur laudibus, dixit, vt refert Diogenes La-
ertius, O me miſerum, metuo ne in crimen
aliquod inciderim. Et alibi dicenti cuidam
multi te laudant, Quid, inquit, mali feci? Sen
tiebat illuſtris Philoſophus opinionem im-
piorum hominum ſolere eſſe laudatricem vi
tiorum, & virtutum obiurgatricem. Hoc in-
tuebatur animo Seneca, modeſtia clarus, &
philoſophia admirandus, cùm diceret, argu
mentū eſſe recti malis diſplicere. Et pater la
tinæ eloquentiæ Cicero, Ea, inquit eſt profe
ctò iucūda laus, quæ ab his proficiſcitur, qui
& ipſi in laude vixerunt: Cùm igitur facino-
roſi & ſceleribus contaminati, nihil valeant
apud Deum, non ita ſunt metuendi, vt ob eo-
rum timorem, Dei veritatē celemus, nos qui
concionandi munus ſuſcepimus, quin potius
opus eſt vt munere noſtro benè, liberè & in
trepidè fungamur.

Aperi os tuum. Hoc eſt, diſpone te ad in-
telligendum, & ego in te ſcientiam infundā.
Quæ dixeris, mea erunt: erit os tuū diuinis
Pſal. 8. verbis abundās. Sic in pſalmo, Dilata os tuū,
& implebo illud. Et alibi dicebat Dauid: Os
meum aperui, & attraxi ſpiritū. Hebraiſmus Pſa. 118
eſt, quo oſtendit diuinus vates animum ſuū
præ deſiderio cœleſtis ſapientiæ ānhelantem,
fuiſſe à Deo ſpiritu prophetiæ illuſtratum.

Et comede quæcunque ego do tibi. Ad hoc
erat aperturus os ſuum vt ea comederet, quæ
Deus erat illi daturus. Volebat Deus, vt Eze
chiel, quæ dicturus erat prius comederet.
Debet enim concionator ea, quę dicit, nō ſo
lùm primoribus labijs attingere, ſed come-
dere, & inter guſtare, & diligenter perpēdere,
& memoria repetere. Si ille animi morbo, &
ſenſus ſtupore ſuauitatē Euāgelicæ doctri-
næ non ſentit, nec eorum, quæ prædicat, gu-
ſtū habet, qui fieri poteſt, vt aliis rectè & ardē
ter, vt oportet, ad comedendum perſuadeat.
Colliges hinc diuinam doctrinam eſſe ſpiri-
tus alimētum & eſcam. Nullus cibus eſt ſua-
uior ſapiētia cœleſti, nullæ epulæ dulciores.
Hæc eſt ambroſia diuina animum alens ad æ
ternitatem, qua incredibilis percipitur volu-
ptas. Hac illuſtratus animus oculos ad cœlū
tollit, Deum intuetur, & cœleſtia myſteria a-
ſtris fulgentiora contemplatur.

Inuolutus liber. Hoc eſt, papyrus quædam
circūplicata, ex vtraque pagina ſcripta. Erat
veluti libellus memorialis circunuolutus, ha
bens vtrāque partem literis exaratam, in quo
continebantur ſcelera, quæ Iudæi admitte-
bāt, & pœnę, quas erant pro illis daturi. Ita-
que erat prophetia calamitatum, quibus Iu
dæi propter eorum male ficia erāt miſere op
primendi: erat ibi Hieroſolymæ euerſio, tem
pli combuſtio. Hebræorum captiuitas, & eo-
rum incredibiles ærumnę: quæ omnia Eze-
chiel erat illis nūtiaturus. Ideò fortaſſe libel
lus erat circunuolutus, quia prophetiam rerū
futurarū cōtinebat: ſunt enim futura contin-
gentia hominibus occulta. Solus Deus ea co
gnoſcit, & ij, quibus ille ea voluerit reuelare.
Poteris per hunc librum ſacram ſcripturā in
telligere, quæ inuoluta eſt, & obſcura multis
in locis explicatu difficilimis. Sed expandit
eam Deus coram propheta: quia etſi ſit circū
plicata, eam tamen illis aperit Deus, quibus
vult ſuorū myſteriorū ſcientiā communica-
re hoc eſt viris pijs, animi ſubmiſſione inſi-
gnibus, & virtute præcellentibus Diuina ſa-
pientia, homines ſuperbos & impuros non
vult in ſua ſacraria admittere. Quo fit, vt qui
animi impuritate & elatione infecti, & flagi-
tijs contaminati, ad diuinā ſcripturam expla-
nandam arroganter & audacter accedunt, in
hęreſes ſæpe incidant, & in erroribus peſti-
lentibus verſentur Lutherus ait diuinas lite
ras facillimas eſſe, & apertiſſimas, & eam ob.
cau

cauſam non indigere magiſtro, ideo cõtem-
nendum eſſe diuum Hieronymũ, diuum Au-
guſtinum, & alios ſanctos, diuiuarum litera-
rum interpretes. Vt autẽ hoc prebet, affert lo-
Pſal.118. cum illũ pſalmographi: Declaratio ſemonũ
tuorũ illuminat: dicens, in hebraico pro de-
claratione eſſe oſt.ũ ſiue portam: vt ſit ſenſus:
Diuina ſcriptura in oſtio, in introitu, ſtatim
cum in eam ingredi cœperis, mentẽ illuſtrat.
Hæc eſt eius probatio. Et non videt cæcus, &
ſuperbus homo id, quod in eodẽ pſalmo ſta-
tim ſequitur: Et intellectũ dat paruulis. Vult
enim diuinus ac regius vates ſignificare di-
uinam legem etiã in principio mentes illu-
minare eorũ, qui ad eam humiliter accedunt,
paruuli enim pro humilibus accipiũtur. Ho-
rum intellectũ illuſtrant diuinæ literæ, non
ſuperborũ, non arrogantiũ, non antiquos pa
tres, & ſanctos doctores contẽnentiũ. Oſtiũ
diuinæ ſcripturæ eos illuminat, qui per illud
ingrediuntur: ingrediũtur autẽ per illud par-
uuli, ſubmiſſi, & humiles, qui ſe ſubijciunt, &
inclinant, non autẽ elati, inſolentes, arrogan
tes, hi enim cùm ſe nolint ad oſtij introitum
inclinare, retrorſum cadunt. Præterea nõ ſe-
quitur: Non ſolùm qui ſanctæ ſcripturæ in-
tima arcana penetrant, ſed etiam qui vel eius
oſtium ingrediũtur, lumine quodam illuſtrã-
tur, ergo tota ſcriptura eſt facilis & perſpi-
cua. Vnde hæc conſecutio? Et quãuis ſeque-
retur hoc, nõ tamen tibi intellectum daret ô
Luthere, qui inaudita arrogãtia omnes con-
temnis, &, ac ſi diuina oracula funderes, te ſo
Pſal.118. lum audiendũ prædicas. Audi diuinũ pſaltẽ
ita canẽtem: Declaratio ſermonũ tuorum il-
Matt.11. luminat, & intellectũ dat paruulis. De ijs ait
Chriſtus Deus noſter apud Matthæũ: Confi-
teor tibi pater, Domine cœli & terræ, quia
Matt.19. abſcondiſti hæc à ſapiẽtibus & prudẽtibus, &
reuelaſti ea paruulis. Horũ ait eſſe regnũ cœ-
lorũ. Niſi enim conuerſi humiliemur, & effi-
Simile. ciamur vt paruuli, nõ intrabimus in regnum
cœlorũ. Aiunt perſpectiui hominem in pro-
fundo & obſcuro antro, ſiue in imo altiſſimi
putei abſq; aqua conſtitutũ etiã in luce me-
ridiana videre ſtellas in cœlo, quas, fieri non
poterat, vt videret, ſi eſſet ſuper antrũ ſiue pu
teum collocatus: Sic qui ſe ob animi ſubmiſ-
ſionẽ ſubijcit, & ad id humilitatis deſcendit,
vt in profundo ſpecu cognitionis ſui ipſius
ſedeat aſpiciet meridie alta myſteria in cœ-
lo ſacræ paginæ inſtar micãtiũ ſyderũ fulgẽ-
tia, quæ nequaquã intueretur, ſi eſſet faſtu &
Prouerb. 11. ſupercilio inſignis, & ſuperbia ac inſolentia
elatus. In Prouerbijs ait ita Salomon: Vbi fue
rit ſuperbia, ibi erit contumelia, vbi autẽ eſt
humilitas, ibi eſt ſapiẽtia. Vnde ait Chryſo-
ſtomus: inter ſapiẽtes ſapiẽtior eſt, qui humi-
lior eſt. Didymũ philoſophũ legim⁹ hæc ver-
ba Alexãdro Magno dixiſſe: Parat⁹ eſt Deus
ad dãdã tibi ſapientiã, ſed nõ habes, vbi eam
recipias, cùm ſis ſuperbia refertus. Quemad- *Simile.*
modũ arboris ramus, quò eſt plenior, eò eſt
grauior, quantò plures & vberiores fructus
producit, tantò profundiùs ſe abijcit: ſic qui
ſapientior eſt, humilior eſt, quò quiſque ma-
gis eſt ſapientiæ fructibus onuſtus, eò magis
ſe deorſum ſubmittit & inclinat. At ſuperbus
inſtar inanis rami ſe erigit in ſublime, nõ ani
mæ vtilitatẽ quærens, ſed vanitatem. Quam *Exod.19.*
ob cauſam ad diuinã accedens ſcripturã in-
teritum ſibi ipſi machinatur: ea enim eſt mõs
ille, quo ſi quis accedat in figura hominis, vi-
tam beluæ gerens, lapidibus obruitur, vnde
veram ſapientiã poterat obtinere, ſi ad lite-
ras ſanctas, cum humilitate & reuerentia, &
diligenti animi pręparatione accederet: inde
exitium certum refert, quoniam eas vult in-
genio tumente penetrare. De huiuſmodi ho-
minib⁹ ait Salomõ in prouerbijs. Qui ſcruta- *Prou.25.*
tor eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Quẽ- *Simile.*
admodũ ſi quis vellet in ſplendidã ſolis ſphæ
ram fixè aſpicere, obcæcaretur, quia fragilis
oculorum acies nõ poteſt per ſe tantũ ſplen-
dorẽ ſuſtinere: ſic qui ſuo fretus ingenio ten-
tauerit in admirabilẽ diuinorũ arcanorũ cla-
ritatẽ mentis oculos cõijcere, obruetur tãto
ſplẽdore, & obcæcata mẽtis acie id, quod vo-
lebat, nequaquã conſequetur: quoniã ſummi
dei myſteria nõ poſſunt hominũ ingenio, ſu-
perbia elato cõprehendi, alioquin nihil inter
Deũ hominemq; diſtare, ſi arcana illius maie
ſtatis æternæ literis diuinis cõſignata, cogita
tio aſſequetur humana. Id ſignificabãt ea, quę *Exod 40.*
in ſãctis ſanctorũ erãt quodã facta & velata. *3.Reg.6.*
Fidens fortaſſe Paulus ingenio ſuo, volebat, *& 8.*
priuſquã Chriſti fidẽ reciperet, eius myſteria
penetrare, ſed ea nõ percipiẽs, in magno erro
re verſabatur, cùm incẽſus odio Chriſtianos
affligeret, eóſque, quos ne voce quidẽ vulne-
rare deberet, ferro trucidare cupiebat. At cir-
cũfulſit eũ lux de cœlo, qui cadẽs in terrã ni- *Acto.9.*
hil videbat, etiã apertis oculis. Quia in te fuit
eius diſpoſitio ſignificata. Sed poſteà cùm ſe
abijceret, cũ animi humilitatẽ amplecteretur,
& depoſita omnino animi elatione accederet
ad Ananiam, viſum recepit. Et in hac humili-
tate cõſtitutus aiebat. Ego ſum minimus apo *1.Cor.15.*
ſtolorũ, qui non ſum dignus vocari apoſto-
lus, quoniã perſecutus ſum Eccleſiam Dei. In
pſalmo, vbi cõmunis æditio iuxta tranſlatio-
nẽ ſeptuaginta habet: Firmamentũ eſt domi- *Pſal.25.*
nus timentibus eũ, pro firmamento eſt in he-
braico ſed, quæ dictio arcanũ ſignificat. Qua

ratione ductus vertit diuus Hieronymus in hunc modum locum illum. Secretũ Domini timentibus eum. Quibus verbis prominit Deus,ſe hominibus pietate & humilitate cõſpicuis ſecreta & arcana apertutũ, quæ ſanctæ ſcripturæ monumẽtis cõtinentur,Hoc eſt magnũ dei beneficiũ in homines mãſuetos,ſeque ſubmiſſè gerẽtes collatũ,quo nihil excellentius, nihil ſalutarius,nihil iucũdius excogitari poteſt. Ad huiuſmodi homines reſpicit Deus, dicẽs apud Eſaiam: Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum,& cõſtitutũ corde, & trementẽ ſermones meos? Vbi ſeptuaginta habẽt:Super quẽ intuebar niſi ſuper humilẽ, & quietũ, & trementẽ ſermones meos? Vnde beatiſſima virgo : Reſpexit,inquit,humilitatẽ aucillæ ſuæ.Cùm aũt tu ô Luthete & humilitatẽ,& dei timorẽ deſpicias,& dãnes,quũ fieri poteſt,vt tibi diuina ſcriptura intellectum illuſtret? Tibi, tibiq; ſimilibus implicata eſt, & liber inuolutus : quem Deus ſuis expãdit. Ait enim diuus Lucas Chriſtum diſcipulis ſuis ſcripturas aperuiſſe.Ille eſt,q iuxta diui Ioãnis ſententiã habet clauẽ Dauidis, qui aperit & nemo claudit,qui eſt dignus,qui aperiat librũ,quẽ Eſaias aſſignatũ vocat,& Ezechiel librũ inuolutũ.De quo Chriſtus apud Ioanuẽ, Scrutamini,inquit,ſcripturas,quia illæ ſunt, quæ teſtimoniũ perhibẽt de me.Quibus verbis innuit,nõ ſat eſſe earũ ſuperficiẽ intueri, & ſenſum hiſtoricũ ab aperto orationis argumẽto nõ recedentẽ intelligere, ſed opus eſſe earũ etiam interiores ſententias, & ſublimes intellectus, atq; altas & profundas diuinarũ rerũ cognitiones mentis acie perpurgata diligẽter perſpicere,ſummaq; cura inueſtigare. Eam ob cauſam ait Ezechiel eſſe librũ hunc ſcriptũ intus & foris,quia vtrũq; habet ſenſum,& literalem & ſpiritualem, quẽ veteres in tres ſenſus diuiſerũt, allegoricũ,tropologicum, & anagogicũ. Lege totũ vetus teſtamentũ, vbiq; illud de Chriſto loquens inuenies. Chriſtus eſt fructus virginis, quẽ Deus promiſit eſſe dæmonis caput contriturũ. Ipſe eſt verus Melchiſedech Rex & ſacerdos, qui panem obtulit,& vinum:idem ipſe hoſtia qui & ſacerdos.Ipſe eſt verus Iſaac,qui holocauſto deſtinatus ligna ſuper humerũ portauit, baiulans crucem ad Caluariæ montẽ,de qua dixit Eſaias:Principatus eius ſuper humerum eius.Ipſe eſt verus Ioſeph,à fratribus venundatus, & poſtea mundi ſaluator appellatus. Ipſe eſt verus Samſon ob amorẽ Dalilæ, hoc eſt ob Eccleſiæ dilectionem iniuriis affectus, qui facta magna inimicorũ ſtrage occubuit. Ipſe eſt verus Dauid ſuperãs Goliam ligno & quinq; lapidibus, qui ligno crucis & quinq; vulneribus mundũ ſuperauit. Ipſe eſt Deus, fortis, pater futuri ſæculi, princeps pacis apud Eſaiam. Ipſe germen iuſtitiæ apud Ieremiam. Ipſe eſt paſtor vnus & princeps apud Ezechielem. Ipſe eſt lapis abſciſſus, qui factꝰ eſt mons magnus,& impleuit vniuerſam terram apud Danielẽ.Ipſe eſt rex Sionis,iuſtus, & ſaluator apud Zachariã: Ipſe eſt dominator Iſraelis apud Michæam.Ipſe eſt deſideratus cunctis gentibus, qui ſtante ſecũdo templo venturus erat in mundũ,& in templo illo Hieroſolymæ prædicaturus, apud Aggæum. Ipſe eſt doctor iuſtitiæ apud Ioelẽ, & ſol iuſtitiæ apud Malachiam. Dies me deficeret, ſi vellẽ locosomnesdiuinatũ literatũ recẽſere, qui de Chriſto Deo noſtro loquuntur. Illud vnũ aſſero totã veteris teſtamenti ſummã illius myſteria ſpirate. Id voluit diuinus pſaltes innuere,cùm ipſum Chriſtũ in hunc modũ loquentem inducit:In capite libri ſcriptũ eſt de me. Ac ſi diceret:Tota legis & diuinorũ oraculorũ ſumma de me loquitur:inveteri teſtamẽto ſunt mea myſteria literis ac perpetuis monumẽtis cõteſtata. Poſſumus per hũc librũ ſcriptũ intus & foris cõſcientiã intelligere hominis maleficijs imbuti,ex vtraq; parte conſcriptam.Eſt enim veluti codex accepti & expenſi. In quadã pagina ſunt ſcripta quæ nobis deus impertiuit,nimirũ anima corpus, memoria,intellectus,volũtas,ſenſus,pulchritudo,ingeniũ,ſcientia, opes,& dignitates,& omnia deniq; talẽta,quæ nobis ad negotiandũ tradidit:nã alijs dedit quinq;,alijs duo,alijs vnũ,vt ipſe apud Matthęũ apertiſſimè teſtatur.Et apud Lucã, Negotiamini,inquit,dũ venio. Ex altera parte referimus in codicem peccata,errores,effectus,facinora,ſcelera,& ſexcẽtia maleficia,quæ oĩa in cõfeſſiõis ſacramẽto remittũtur, & de libro cõſcientiæ delẽtur, ne pro illis pœnis æternis cruciemur.Cõſtituit deꝰ in Eccleſia ſua diuinos quoſdã quæſtores, ad quos cũ rationibꝰ librorũ cõſcientiæ cõfugerimus,illiſq; errata oſtẽderimꝰ,vt ipſi nos à peccatis omnibus abſoluerẽt. Illis enim dixit deus:Accipite Spiritũ ſanctũ,quorũ remiſeritis peccata, remittũtur eis,& quorum retinueritis,retenta ſunt.Sed ſi hos diuinos quæſtores, hoc eſt ſacerdotes reliquerimus,& pœnitentiæ Sacramentũ cõtempſerimꝰ,ad ęterna ſupplicia dãnabimur,iuxta mortiſera crimina noſtræ cõſciẽtiæ libris exarata.Hi ſunt libri de quibus ait Daniel; Iudiciũ ſedit ; & libri aperti ſunt. Ac ſi diceret ; Vidi mẽtis oculis Chriſtũ mundũ iudicaturũ,corã quo libri cõſcientiarũ,in quibus ſcripta ſunt acta noſtra,patebũt Et diuus Ioãnes in Apocalypſi,Vidi, inquit, mortuos magnos & puſillos

Eſai. 66.
Luc. 1.
Luc 24.
Apoc. 3.
Eſai. 29.
Ioan. 5.
Geneſ. 3.
Gen. 14.
Gen. 22.
Eſa. 9.
Gen. 39.
Gen. 41.
Iudi. 16.
1. Re. 17.
Eſa. 9.
Iere. 23.
& 34.
Dan. 2.
Ezec. 34.
Dan. 2.
Zach. 9.
Micha. 5.
Agge. 2.
Ioel. 2.
Mala. 4.
Pſal. 39.
Mat. 25.
Luc. 19.
Ioan. 20.
Dan. 7.
Apoc. 20.

ſillos ſtantes in conſpectu throni: & libri aperti ſunt. Et alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudicati ſunt mortui ex ijs, quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum. In his libris non ſolùm actiones, & verba, ſed etiam cogitationes ſcribuntur. Et teſte
Rom. 2. diuo Paulo, teſtimonium reddet illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicē cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die, cùm iudicabit deus occulta hominum. Legamus hunc librum cōſcientiæ noſtrę plenum peccatis, videamus crimina noſtra, vt ea lachrymis deleamus, & ab illis in ſacramento confeſſionis abſoluamur. Si hoc facere neglexerimus, quid faciemus, cùm libri aperti fuerint, cùm vnicuique noſtrum cœleſtis ille iudex iuſtus & ſeuerus dixerit: Redde ratio-
Luc. 16. nem villicationis tuæ? Quid illic reſpondebunt ſuperbi, quid auari? Quid illi, qui turpibus voluptatibus ducuntur? quid illi qui virorum inſignium pietate ſplendorem extingere voluerunt? quid illi, qui homines innocentes ad excidium & interitum vocarūt? quid illi, qui bellum intulerunt quieſcentibus, vt eorum veteres illibataſq; diuitias in profundiſſimam vanitatum ſuarum voraginem proijcerent? Quid denique illi reſpondebunt ſcelerati, qui deo contēpto huius ſeculi amore flagrarunt? Demus igitur operam, vt liber conſcientiæ noſtræ in diuino conſpectu bonorum operū plenus appareat: hoc enim erit glorioſum, & illuſtre, & ampliſſimis laudibus decorandum. Et vbi librū conſcientiæ perpolierimus, & intelligenda myſteria diuinæ ſcripturæ accedamus, & librum illum, de quo ait Matthæus: Liber ge-
Mat. 1. nerationis Ieſu Chriſti, legamus, in quo, quid nos oporteat facere ad vitam æternam conſequendam, inueniemus.

Et ſcripta erant in eo lamentationes, & carmē, & væ. Diximus per hunc librum inuolutum intelligi prophetiam calamitatum, quibus Iudæi erant ob ſua impia facinora conficiendi. Aequum enim erat, vt in ærumnas inciderent, luctus perciperent, ſummis doloribus angerentur, qui deo contempto ſe vitijs contaminauerant, quibus obcæcati veluti domeſticis flagitijs ſe inquinauerant, & in lege diuina violanda fraudes impias conceperant. Ideo liber ille ſcriptus erat intus & foris, quia in vna pagina erant ſcripta eorum ſcelera, in altera eorum ſupplicia. Eā ob cauſam ſcriptæ erant in eo lamentationes, elegiæ, & plēctus, quia declarabat, quibus pœnis eſſent miſeri illi homines cruciandi. Hūc exiſtimo eſſe germanū huius loci intellectū. Sin autē per hunc librum ſacram intellexeris ſcripturam, poteris per lamenta, & lugubria carmina, & miſerabiles gemitus exponere comminationes cruciatuū, quibus damnati in inferno iuſtè torquentur: quorum cruciatuum memoria cōminatione nos vult diuina ſcriptura terrere, & à vitijs abſtrahere. Sin autem per hunc librum interpretari volueris peccatoris cōſcientiam, non eſt dubium, quin ſit plena cauſis lamentionum, & materia continui ploratus & gemitus. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta interpretum, quæ habet: In eo ſcripta erant, quæ antè, & quæ retrò, hoc eſt, ea, quæ palàm facimus, & ea, quæ occultè cōmittimus. Poteris per hunc librum contionem intelligere, quam Ezechiel erat apud Hebræos habiturus. Ideo in fine erant lachrymæ & lamenta. Debent enim cōcionatores ſermones ſuos ploratus, querelis, ſuſpirijs, & cōmiſerationibus concludere. Ita conciones ſuas terminauit Ieremias: ita diuinus concionator Chriſtus ſeruator Luc. 19.
noſter intuens ſe concionibus ſuis nō conuertiſſe Hieroſolimā, videns ciuitatem fleuit ſuper illam. Deplorauit Dauid infœlicē occaſum filij ſui Abſolonis, qui fuerat ignominioſè interfectus, dicens: Fili mi Abſolon, 2. Re. 18.
Abſolon fili mi, quis mihi det, vt ego morer pro te. Deplorauit cœleſtis Dauid filium ſuum, populum Iudaicum, dicens: Si cogno- Luc. 19.
uiſſent, & tu. Et pro eo, qui erat & animam & corpus amiſſurus, vim lachrymarum profudit. Moyſes ſuffocauit precibus ſuis inimicos populi dei in aquis maris rubri. Chriſtus vo- Exo. 14.
luit peccata noſtra ſuffocare in aquis lachrymarum ſuarum. Ideo non ſolùm ſuper ciuitatē, ſed in cruce pēdens pro peccatis noſtris Heb. 5.
cum lachrymis & clamore valido è vita migrauit.

Annotationes ex Hebræo in caput ſecundum.

Fili hominis. In hebraico eſt: בןאדם ben Adam: hoc eſt filius Adami. Adam idem eſt quod homo: & licèt ſit commune nomen, eo tamen vocatus eſt primus noſter parēs. Cùm enim rebus alijs nomina imponeret, ſibi ta- Geneſ. 2.
men imponere recuſauit. Nam ad nomina rebus conuenientia imponenda, oportet earū naturas intelligi: cùm autem Adam in ſtatu innocentiæ haberet earum rerum cognitionem, quæ naturaliter poterant cognoſci, facilè fuit nomina illis imponere: ſibi autē nomen proprium non ſumpſit, quia non auſus eſt dicere, habere ſui ipſius cognitionē. Vnde intelliges, quam ſublimis philoſophia ſit ſeipſum cognoſcere. Quemadmodum homo dicitur ab humo, ita Adam ab adamah, quæ dictio idem eſt quod humus ſiue terra. Ea

vtitur diuina ſcriptura capite viceſimo pri-
mo Deuteronomij, pro qua noſter interpres
terrã vertit, dicens: Quando inuentum fuerit
Deu. 21. in terra. Ex quo effectum eſt, vt apud Hebræ
os filius Adam, ſeu filius hominis accipiatur
pro homine abiecto & obſcuro, quem Latini
vocant filiũ terræ. Contrà verò virũ clarum
& nobilem, & in hominũ celebritate verſatũ
appellant Hebræi filiũ viri: appellatur autem
1. Re. 26. vir אִישׁ vt primo Regum capite 26. Nun-
quid non vir tu es? Ac ſi dicat: Nonne tu cla-
rus es, & illuſtris? Et capite 15. Exodi, quod
Exo. 15. nos habemus: Dominus quaſi vir pugnator,
poteſt verti ex hebræo: Dominus vir belli:
hoc eſt magnus & ſtrenuus in bello. In pſal-
Pſal. 48. mo, vbi communis editio habet: Quicũq; ter-
rigenæ, & filij hominum, habet verſio Com-
plutenſis ex hebræo deſumpta: Tam filij Adã
quàm filij viri: hoc eſt, tam abiecti homines,
& obſcuro loco nati, quàm nobiles, & cele-
Pſal 61. britate generis illuſtres. Verba etiã illa pſal-
mographi: Veruntamen vani filij hominum,
mendaces filij hominum in ſtateris: poſſunt
in hunc modũ transferri: Tã homines igno-
biles, & infimo loco orti, quàm magnates, &
nobilis generis laude celebrati, ſunt vani &
mendaces, quandiu non ſunt diuini ſpiritus
afflatu perfuſi. Eam ob cauſam deus Ezechi-
elem vocat filium hominis, vt ſuam fragili-
tatem agnoſcens, non ſe ob dei familiaritatẽ
& fauorem extollat, & inſolentem afficiat.
Qua in re monentur principes, vt quos diui-
tijs aut honoribus cumulauerint, ita eos gra-
tia & fauore proſequantur, vt eos tamen co-
ërceant, ne illos ſinant efferri ſuperbia, &
alios contemnere, atque humanæ ſocietatis
iura violare.

Ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Septua-
ginta habent: Venit ad me ſpiritus, & aſſum
pſit me, & eleuauit me, & ſtatuit me ſuper
pedes meos. Aduerte: Deiecerat deus Ezechi
elem, cum filium hominis appellans, ſed ita
eum deiecit, vt eleuaret. Contrà verò mun-
dus eleuat, vt deijciat. Deus inſignes pietate
viros per varios plerunque caſus, magnasq;
calamitatum procellas ad vitã ducit beatam
& immortalẽ, eos à faſtigio & amplitudine
gloriæ mũdi ad imam vſq; abiectionem de-
ijciens, vt eos inde ad æternam gloriam ex-
tollat. At mundus homines vitijs contamina
tos effert in ſublime, vt illos inde ad æternas
pœnas, quæ eorum ſcelera ſequũtur, præcipi
tet. Qui ſapiens eſt, rebus mundi ſecundis nõ
fidit, nõ tumet, nõ turgeſcit, ſed ſemper eius
Simile. animus ſuperbia vacat. Quemadmodum vo-
lens vt parua ignis flãma eleuetur, & in altũ
feratur, eam flabelli impetu, & veloci ventila
tione deprimit: ſic deus nos deprimit, vt extol
lat, & eijcit deorſum, vt erigat ad excelſum.
Cõtrà vt luctator eſt, qui ſecũ in palæſtra cõ
tendit, amplectẽs, fert in ſublime, vt eũ inde Simile.
proſternat in terrã: ſic mundus ideo nos ex-
tollit, vt præcipitet, vt ex vertice falſæ & flu
xæ gloriæ ruamus ad profundũ veræ & per-
petuæ ignominiæ. Id intelligẽs diuus martyr
Cyprianus in epiſtola ad Donatũ, hæc verba
ſcripta reliquit: Arridet, vt ſæuiat, blanditur
vt fallat, illicit, vt occidat, extollit, vt depri-
mat. Fœnore quodam nocendi, quàm fuerit
amplior ſumma dignitatis & honorum, tam
maior exigitur & vſura pœnarum. Vna igi-
tur placida & fida tranquillitas, vna ſolida,
& firma, & perpetua ſecuritas, ſi quis ab ijs
inquietatis ſeculi turbinibus extractus, ſalu-
taris portus ſtatione fundatusq;, ad cœlum
oculos tollit à terris, & ad domini munus ad-
miſſus, ac deo ſuo mente iam proximus, quic
quid apud cæteros in rebus humanis ſubli-
me ac magnum videtur, intra ſuam conſcien
tiam iacere gloriatur. Hæc ille.

Patres eorum præuaricati ſunt pactum meum.
In hebraico eſt: Ipſi & patres eorum præua-
ricati ſunt. Ita eſt in verſione Pagnini, & ita
habent ſeptuaginta. Eſt etiam hæc particula,
ipſi, in nonnullis biblijs correctis ad margi-
nem adiecta.

Quoniam increduli & ſubuerſores tecum ſunt.
Pro incredulis eſt in hebræo: סורבים ſa-
rauim. pro quo Pagninus vertit rebelles. Se-
ptuaginta totam hanc orationẽ ita verterũt:
Quia inſanient, & congregabuntur cõtra te
in circuitu. Pro incredulis habent illi παραφρο-
νήσουσι, hoc eſt inſanient. à verbo παραφρονεῖν
quod eſt inſanire. Intellexerũt ſapientes viri
incredulos omnes, & impios futere, & inſa-
nos eſſe. Quæ maior põt eſſe inſania, quàm
velle pro fluxis voluptatib⁹, gaudia amittere
ęterna, & cœlũ pro inferno cõmutare? Cõtra
verò quæ maior poteſt eſſe ſapientia, quàm
imperare cupiditatibus, refrenare libidines,
contẽnere voluptates, tenere iracundiã, co-
ërcere auaritiã, cęteras animi labes repellere
& tandẽ gloriã immortalem cõparare? Cùm Simile.
aũt hęc impij non curent, inſani quidẽ ſunt.
Quẽadmodũ furioſi & demẽtes ſibi ipſis ma-
nus inijciũt: ſic impij & ſcelerati vulnera ſibi
infligunt inſanabilia. Ideo ait Eccleſiaſticus:
Quaſi rõphęa bis acuta oĩs iniquitas, plagæ Eccl. 21.
illius nõ eſt ſanitas. Imò ſeipſos interficiunt,
nã, vt eſt in libro Sapiẽtię literis mãdatũ. ho-
mo per malitiã occidit animã ſuam. Quę põt Sap. 16.
eſſe maior inſania, quàm ruere in interitum
(volun-

volũtarium? Volens Iob impiorum oſtende-
re ignorantiam, eſſéque omnes illos etiam
in rebus apertis ſapientia deſtitutos ait: Per
diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte
Iob. 5. ſic palpabunt in meridie. Cùm timor Dei, vt
Pſa. 110. ait Dauid in Pſalmo, & filius eius in Prouer-
Prou. 1. biis, ſit ſapientiæ principium, homines au-
tem ſceleribus imbuti, ſint à timore Domini
alienati, apertè concluditur, eos non ſolum
ſapientia carere, ſed ne eius quidem habere
Pſal. 74. principiũ. Verba illa Pſalmographi: Dixi ini-
quis, inquit, nolite iniquè agere, verti poſſunt
ex Hebræo: Dixi demẽtibus: nolite inſanire,
vel, vt ea tranſtulit Paguinus: Dixi inſanis, ne
inſaniatis. Idem verbũ & improbum ſignifi-
cat & inſanum, quoniam omnes improbi in-
ſani ſunt. Eos in inferno cruciandos inducit
liber Sapientiæ in hunc modum loquentes:
Sap. 5. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus
inſaniam. Et paulò poſt: Pugnabit cum illo
orbis terrarum contra inſenſatos. Vbi aſpi-
cis apertiſſimè impios omnes inſenſatos ap-
pellari. Id intuẽs diuus Paulus in epiſtola ad
Rom. 1. Romanos ait: Euanuerunt in cogitationibus
ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum:
dicẽtes enim ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt.
Auguſt. Vnde rectè ait Auguſtinus peccata eſſe ani-
marũ tenebras: & Chryſoſtomus omnẽ mali-
tiam appellat cæcam: & Gregorius mentẽ ma
lignitate captam, cæteris eſſe ſtultiorem aſſe-
Lactant. ueranter affirmat. Lactantius Firmianus, O-
mnis, inquit, ſapiẽtia hominis in hoc vno eſt,
vt Deum cognoſcat & colat. Socrates idem
inquit eſſe ſapientiam & virtutem, intelli-
gens eſſe veram ſapientiam cum virtute co-
pulatam. Et quoniam videbat mortales fla-
gitiis contaminatos, aſſeruit nullam eſſe in-
ter illos ſapientiam. Eam ob cauſam fortaſſe
veteres Socratici Mineruã, quam deam ſcien-
tiæ fingebant, virginem eſſe dixerunt, vt ve-
ram ſcientiam à nullo homine eſſe cogni-
tam ſignificarent. Nam gentes illæ ob infide-
litatis cæcitatem veritatem non aſſequeban-
tur. Nam cùm veram ſapientiam nemo poſ-
ſit obtinere, niſi fuerit diuino lumine illu-
ſtratus, illud autem abſque fide nemo adi-
piſcatur, apertè oſtenditur, nullum eorũ, qui
ſunt à fide alieni, eſſe verum ſapientem, quin
potiùs ſtultum eſſe, denſiſq; tenebris circun-
Eccle. 1. fuſum. Fons ſapientiæ, inquit. Eccleſiaſticus,
verbum Dei in excelſis. Cùm autem gentes
abſque fide neſcierint verbum Dei, quis non
videt eas ex fonte ſapientiæ non bibiſſe? Eſt
igitur perſpicuum ſeptem illos, quos Græ-
cia iactat ſe habuiſſe ſapientes, nomen hoc
iniuſto titulo poſſediſſe. Alcinous in libro
de doctrina Platonis ait philoſophiam eſſe
ſolutionem animæ à corpore, & conuerſio-
nem quandam ad ea quæ vera ſunt, atq; diui-
na. Vbi vides philoſophiam potiùs eſſe in vir
tute ſitam, quàm in cognitione, & ſapientes
omnes, qui vera ſapientia ſunt prædití, eſſe
ad Deum conuerſos, improbos autem om-
nes amẽtes eſſe, atque in caligine tenebriſq;
verſatos. Id quodammodo intelligens Speu-
ſippus Platonicus in libro definitionum, Phi-
loſophia eſt, inquit, deſiderium ſapientiæ, cõ
templatio veritatis, vt veritas eſt, cura animæ
iuxta rectam rationem. Et Philo Platonicus
in libro de vita contemplatiua, philoſophiam
ait auocare hominem à rebus caducis ad cœ-
leſtes, ita vt præ deſiderio immortalis beatæ-
que vitæ quaſi iam hac mortali vita defun-
ctus humana relinquat. Illud eſt præterea an-
notandum pro ſubuerſoribus eſſe in Hebra-
ico: וסלובים veſallonim, quæ dictio
ſpiná etiam ſignificat, vt apud eundem Eze-
chielem. 28. Et nõ erit vltrà domui Iſrael ſpi- Infra 28.
na dolorem inferens. Sunt enim improbi ſpi-
næ, quibus viri boni pungunutur. Ideo vertit
Paguinus: Et ſpinæ tecum ſunt.

ARGVMENTVM CAPITIS III.

DIxit in fine capitis ſuperiorꝭ fuiſſe ad ſe librum diuinitus miſſum, & coram ſe apertum. Nunc oſtendit ſe fuiſſe intelligentiis illius velutis admirabilibus dapibus refectũ & recreatum: & accepta à ſanctiſſimo nnmine, animi magnitudine & conſtantia, atque tolerantia rerum humanarum, miſſum fuiſſe ad Hebræos in Babylonica captiuitate detẽtos: & poſtea à cœtu hominum frequentiaque tanquam in portum ſe in ſolitudinem recepiſſe, vbi Deum audiuit ſibi loquentem, & futura nuntiantem.

CAPVT III.

ET dixit ad me: Fili hominis: quodcunque inueneris, comede, comede volumen iſtud: & vadens loquere ad filios Iſrael. Et aperui os meum, & cibauit me volumine illo, & dixit ad me: Fili hominis venter tuus comedet, & viſcera tua complebuntur volumine iſto, quod ego do tibi. Et comedi illud: & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce. Et dixit ad me: Fili hominis vade ad domum Iſrael, & loqueris verba mea ad eos.

EXPLANATIO.

ET dixit ad me. Subauditur deus qui illi librum porrigebat.

Quodcunque inueneris, comede: comede volumen iſtud. Hoc eſt, intellige omnia, quæ ſunt in libro hoc conſcripta. Vnus erat liber, & tamen ait: Quodcunq; inueneris, comede: quia multa erant in eo literis conteſtata. Da, inquit, operam, vt ea animo percipias, & memoriæ mandes, atque illis mentem veluti cibis ſuauiſſimis paſcas & oblectes. Nullum eſt alimẽtum dulcius verbo dei. Id intelligens diuinus
Pſal. 18. pſaltes canebat: Quàm dulcia faucibus meis
*Pſal.*118. eloquia tua, ſuper mel ori meo! Et alibi: Iudicia domini vera iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum, & lapidẽ pretioſum multũ, & dulciora ſuper mel & fauũ. Hic eſt fauus qui ex ore leonis mortui exiuit, de quo
*Iudic.*14. dicitur in libro Iudicum: Examen apum in ore leonis erat, ac fauus mellis. Et paulò poſt De forti egreſſa eſt dulcedo. Leo fortis Chri-
*Apoc.*5. ſtus eſt, de quo ait in Apocalypſi diuus Ioannes: Vicit leo de tribu Iuda: morte enim ſua mortem ſuperauit. De huius diuini leonis ore verba cœleſtia fauis dulciora prodierunt. Nulla eſt eſca ſuauior illis, nulla dulcior ambroſia. verba Dei recreant animos, inanes ſollicitudines pellunt, cupiditates ſedant, detrahunt noxios timores, mẽtes alunt ad æternitatem, & vitæ tranquilitatem largiuntur. Nulla poſſeſſio, nulla vis auri & argenti, nulla marmorea tecta ebore & auro fulgentia, nullæ ſyluarũ amœnitates, nullæ ſuppellectilium deliciæ, nullæ epularum delectationes ſunt cum voluptatibus diuinorum verborum vllo modo conferendæ. At hoc non intelligunt homines impij, qui ſcelere & maleficio paſcuntur, & impuris mundi voluptatibus
Simile. oblectantur. Nam vt ſenſus ob ægrotationem aliquam deprauatus & corruptus, dulcem fauum iudicat amarum: ſic animus peſtiferis opinionibus corruptus, ſuauia dei verba con-
Similitudo. temnit, & inſuauia exiſtimat. Vt ſues roſas proijciunt, & lutum quærunt, perdices & bellaria reſpuunt, & glandibus agreſtibus atque immunditijs auidiſſimè paſcuntur: ſic amentes homines verborum Dei guſtum non habent, & ad mundi opes incertas, & in caſu ſitas aſpirant, eiuſque falſis voluptatibus, & peſtilentibus illecebris deliniuntur. Diuinus noſter vates paſcitur verbo Dei, & ſub figura libri comeſti reficitur ſpiritu diuino, & dono prophetiæ, & poſtea ex Dei iuſſu proficiſcitur ad filios Iſraëlis. Debet enim cõcionator verba dei prius intelligere, & guſtare, & animo quàm ea referat & auditoribus repetere guſtanda proponat illud eſt hoc loco aduertendũ, non dixiſſe Deũ: Fili hominis comede aliquid ex hoc libro, ſed quodcunq; inueneris, comede: nihil eſt diuinis literis mandatũ, quod non ſit animis noſtris vtiliſſimum. Quę *2.Tim.*3.
cunque ſcripta ſunt, inquit apoſtolus, ad no- *Rom.*15.
ſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et alibi: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum. in libris humanis poſſunt errores inueniri etiam ſi eorum authores ſint ſcientia exculti, & admirabili quadam doctrina præ- *Simile.*
clari. Vt enim in agro fertili inter medicinales herbas oriuntur etiam aliquæ venenoſæ: ſic hominum ingenia inter ſalutaria monita producunt interdum humanos errores. Gentium philoſophi etſi contemptis omnibus & publicis & priuatis actionibus ſe ad inquirẽdæ veritatis ſtudium contulerunt, inanes tamen cogitationes ſuas, & innumeras penè vanitates literis mandarunt. Omnis enim *Pſal.*115.
homo, vt ait Pſalmographus, mendax eſt. Quid dicã de inutilibus poëtarum figmentis? Mira canunt, ſed non credenda poëtæ. Si aliquid boni afferunt aliquando, illud mille conſpergunt mendacijs. At ſacra ſcriptura tota eſt vera, tota legenda, tota inquirenda, tota deuoranda. Vt qui erunt metalla, ne minima *Simile.*
quidem fruſtula contemnunt, verùm ſi venã aliquam aureã inueniunt, meatus omnes accuratè circunſpiciunt, & terram ſimul eruũt cum auro, & diligenter obſeruant: ſic nos in ſacra ſcriptura agere debemus. Nihil prætereamus, ne vnum quidem verbum diuinarum literarum contemnamus, imo multo auidiùs & diligentius huic theſauro inquirendo operam demus, & totum eruere conemur: non enim eſt ibi terra auro cõmiſta: totum eſt aurum puriſſimum omnibus gradibus probatiſſimũ: imò, vt ait regius vates ſuper millia au- *Pſal.*118.
ri & argenti. In diuina ſcriptura, quoniam eius author Deus eſt, qui nec falli, nec fallere poteſt, quicquid ſcribitur, eſt veritas, quicquid docetur, virtus, quicquid promittitur poſt mortẽ eſt immortalitas, & fœlicitas æterna. Verbũ Dei illuminat, & in viam dirigit cœlorum, ait enim diuinus pſaltes: Lucerna *Pſal.*118.
pedibus meis verbum tuum. Quam ob cauſam Dei amatores illud audire percupiunt. Vnde ait Chriſtus Deus noſter: Qui ex Deo *Luc.*11.
eſt, verba Dei audit. Et apud Lucam: Beati *Ioan.*8.
qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. O admirabiles reliquias tam pretioſas, & in mundo tam parui æſtimatas! Si magnificamus veſtes ſanctorum, ſi vel fruſtula indumenti eorum veneramur, & meritò quidẽ, quia eorum corpora tetigerunt, quantò pluris æſtimare debemus Chriſti verba

quæ

quæ ab eius corde per eius os ſanctiſſimum dimanarunt, eiuſque linguam & labia tetigerũt? Omnia ſunt diuina, ſanctitatis plena, myſteria cœleſtia ſpirantia. Moyſes incœpit
Gene. 1. librum ſuum à generatione creaturarum, di-
Mat. 1. uus verò Matthæus à generatione creatoris, dicens: Liber generationis Ieſu Chriſti. Et licet tota ſacra ſcriptura vnus dicatur liber, eſt tamen in particulares libros diſtincta, inter quos illi ſunt excellentiores, qui nouo teſtamento continentur, quorum primus eſt euangelium Matthæi, quod ipſe appellauit librum generationis Ieſu Chriſti. Hoc eſt chronicum Chriſti, hoc eſt eius teſtamentũ. Quis filius non legit patris ſui teſtamentum? Quis eſt qui audire nolit vltimam patris voluntatem? Hoc nouum teſtamentum eſt diuinæ ſapientiæ, & cœleſtium diuitiarum theſaurus inexhauſtus. In Geneſi ſcriptum eſt creaſ-
Geneſ. 1. ſe deum cœlum, ſtellas, & alias creaturas: in euangelio autem conſtituiſſe alteram nouam lucem, nimirum eccleſiam, alios nouos cœlos, nimirũ apoſtolos, alios ſacerdotes, alios pontifices, aliam legem, aliam vitam. Quod
Eſai. 57. intuens Eſaias induxit Chriſtum in hunc modum loquentem: Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam. In mundi creatione dedit deus hominibus eſſe naturale, in mundi redemptione eſſe ſupernaturale, ibi eſſe naturę humanæ, hic eſſe gratiæ, quæ eſt participatio naturæ diuinæ. Sed vtrunque teſtamentum vnus liber eſt, vna ſacra ſcriptura, vnum diuinorum arcanorum reconditorium, vnus cœleſtis cibus ex admirabilibus dapibus confectus. Ideo præcepit Deus Ezechieli, vt quicquid inueniret, comederet, totumque librum deuoraret. Id quod Deus diuo etiam Ioanni præcepit, vt ipſe in Apocalypſi teſtatur.

Apoc. 10. *Aperui os meum.* Hoc eſt, animum appuli ad diuinam ſcripturam intelligẽdam, meque ad librum deuorandum præparaui. Non ait: aperuit, ſed aperui ad arbitrij libertatem oſtendendam. Dicitur tamen Deus aperire os noſtrum, quia eſt prima cauſa: omnes tam naturales, quàm voluntarias cauſas abſq; dubio mouens: & ab eo tãquam à fonte bonũ omne procedit. quam ob cauſam ait diuus Iacobus
Iacob. 1. apoſtolus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſſe deſcendens
Pſal. 50. à patre luminum. Ideo ait pſalmographus:
Eccl. 15. Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. & Eccleſiaſticus: In medio eccleſiæ aperuit os eius. & impleuit illum ſpiritu ſapientiæ & intellectus.

Venter tuus comedet, & viſcera tua implebuntur volumine iſto. Id eſt: accipe, & ſerua verba mea, & donum prophetiæ. Non ſolũ hæc ore comedes, ſed etiam in ſtomacho retinebis: nõ ſolùm verba mea intelliges, ſed ea ſcrutaberis in animo verſabis, in ſtomacho intellectus coquenda & digerẽda ſeruabis. Quemadmodum nihil prodeſt plantam inſerere, ſi priuſ- Simile.
quam fructum ferat turbine aut procella euellatur: ſic parum nobis vtilitatis afferet verbũ dei auditum, & in animo inſertum & plantatum, ſi priuſquam fructum producat, fuerit tentationis vento conuulſum. Beatus vir, inquit regius vates, cuius voluntas eſt in lege Pſal. 1.
domini, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Non ait eum eſſe fœlicem, qui dei verbũ legerit, aut audierit, ſed, qui illud in animo verſauerit, & in ſtomacho intellectus concoxerit, illiq; ſtudioſe obtẽperauerit, in eiuſq; meditatione dies ac noctes conſumpſerit. Eã ob cauſam ait Deus: Venter tuus comedet, pro quo Ionatas habet: Anima tua ſaturabitur. Et adiecit ſtatim: Et viſcera tua complebuntur volumine iſto. nam multi comedunt verbum dei, ſed vacui manent: multi illud ſumunt, quorum viſcera, hoc eſt interiora animi non replentur, quia illius ſtatim obliuiſcuntur, aut illud non ad vtilitatem, ſed ad curioſitatem quærunt: nec ea obſeruant, quæ obſeruanda, animo percipiunt. Id objiciebat Deus ingratis Iudæis per Aggæum prophetam dicens: Seminaſtis multum, & intuliſtis Agga. 1.
parum: comediſtis, & non eſtis ſaturati. Illi multum comedunt, ſed minimè reficiuntur, qui multa legunt, & audiunt. ſed malè viuũt, ſe vſque adeò vitijs contaminantes. vt cum eorum vita mirabiliter pugnet ſtudium.

Et comedi illud. Hoc eſt, videbar mihi imaginaria viſione me ipſum librum comedere.

Vade ad domum Iſrael. Priùs comedit librũ, & poſtea iuſſus eſt alios docere. Prius ſe debet alimento ſpirituali reficere, qui alios reficiendos gerit. Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Sed Matt. 5.
dices: Si Ezechiel erat in medio captiuorum Hebræorum, vt fuit capite primo oſtenſum, quomodo nũc iubetur ad eos ire? Huius quæſtionis facilis eſt reſponſio: nam licet eſſet in Caldæa cum captiuis Hebræis, ab illis tamẽ ſe abducebat, quia ſceleratorum offendebatur aſpectu, & quietem ſolitariam diligebat, vt ſe poſſet tranquillius dedere contemplationi, & ad deum ſuum pias preces liberiùs profundere.

Et loqueris verba mea. Non tua. Qui enim non dei verba, ſed ſua proferebant, ijs verbis à Ieremia reprehenduntur. Nolite audire ver- Iere. 23.
ba prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos, viſionem cordis ſui loquũtur, non de ore domini.

Non enim ad populum profundi ſermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris Apo.10.a ad domum Iſrael: nec ad populos multos profundi ſermonis, & ignotæ linguæ, quorum non poſsis audire ſermones. B Et ſi ad illos mittereris, ipſi audirent te. Domus autem Iſrael nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde. Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum: vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciem tuam. Ne timeas eos, nec metuas à facie eorum, quia domus exaſperans eſt. Et dixit ad me: Fili hominis, omnes ſermones meos, quos ego loquor ad te, aſſume in corde tuo, & auribus tuis audi, & vade, ingredere ad tranſmigrationem, ad filios populi mei, & loqueris ad eos, & dices. Hæc dicit dominus Deus, ſi C forte audiant, & quieſcant. Et aſſumpſit me ſpiritus, & audiui poſt me vocem commotionis magnæ, benedicta gloria domini de loco ſuo, & vocem alarum animalium, percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum ſequentium animalia, & vocem commotionis magnæ. Spiritus quoque leuauit me, & aſſumpſit me & abij amarus in indulgentione ſpiritus mei. Manus enim domini erat mecum confortans me. Et veni ad tranſmigrationem ad ceruum nouarum frugum, ad eos, qui habitabant iuxta fluuium Chobar: & ſedi, vbi illi ſedebant, & manſi ibi ſeptem diebus mœrens in medio eorum. Cùm autem pertranſiſſent D ſeptem dies, factum eſt verbum domini ad me dicens. Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex Inſ.33. me. Si dicente me ad impium morte morieris, non annuntiaueris ei, nec locutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram.

Non enim ad populum profundi ſermonis. Non te mitto, inquit deus, ad viros eloquentes: non proficiſceris ad Græcos, qui ſemper incredibili dicendi ſtudio flagrauerunt, ſed ad Hebræos, qui nulla vnquam fuere illuſtri laude eloquentiæ celebrati.

Ad domum Iſrael. Non te mitto ad ignotos, ſed ad fratres tuos, ad familiares tuos, ad filios Iſraelis, quos ſemper implicatos cõſuetudine habuiſti.

Nolunt audire te, quia nolunt audire me. Qui euangelicas contiones contemnunt, & audire nolunt, deum non audiunt, nec illi parere deſiderant. His verbis conſolatur deus Ezechielem, ac ſi diceret: Ne mireris eſſe homines, qui te non audiant, cùm nec me velint audire. Samuelem ſimiliter à Iudæis è prin- 1. Reg. 8.
cipatu eiectum volens deus mœrore leuare, ita allocutus eſt. Non te abiecerunt, ſed me: ſicut dereliquerũt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt & tibi. Et apud Lucam diſcipulis ſuis ait: Qui vos audit, me audit, qui Luc. 10.
vos ſpernit, me ſpernit. Intuere, & mẽtis oculis aſpice infinitam dei pietatem: &, vt verbis vtar diui Pauli, diuitias bonitatis eius, & pa- Roma. 2
tientiæ & longanimitatis conſidera. Negligebatur à Iudæis eum audire nolentibus, & tamen eos expectabat, & ad pœnitẽtiam adducebat. Dicebat Ezechieli: Nolunt te audire, quia nec me audire volunt, & tamen eum ad illos mittebat. O ſummam dei benignitatem, & immẽſam miſericordiã! Contra verò cogita, & memoria repete inſolentiã noſtrã. Volumus vt omnes attentiſſimis animis, ſummaque cum benignitate nos audiant, ſin aũt nos contemni ſentimus, ſtatim excandeſcimus, munus cõcionandi relinquimus, ſtomachamur, mœrore laceramur, & cõficimur, virus acerbitatis in alios euomentes, eosq; ad iracundiam prouocantes. Quemadmodũ qui Simile.
proceram cupreſſum, ſterilem & funeſtam arborẽ ſecare contendit, vt alię plantę fructiferę creſcãt, quę ob eius noxiam vmbrã comprimuntur, nõ deſperat, tametſi eam nec primo ictu, nec ſecundo excidat, ſed ſenſim percutit ſecuri, donec eam proijciat in terram: ſic concionator etſi nullam ſuæ cõcionis vtilitatem videat, non tamen adhibere debet in conſilium ſuarum cogitationum deſperationem. concionetur iterum, atque iterum, vt ſecuri diuini verbi, inſtrumẽto illo vitia ſecandi, arborem infructuoſam deprauatæ conſuetudinis excidat, quo poſſint nouæ virtutum plantæ pullulare. Non eſt hoc loco ſilentio prætereunda Iudæorũ durities, & obſtinatio: Deum qui eos à Pharaone mirabiliter eripuerat,

puerat, qui eis legem ſuã tradiderat: qui eos ad ſummam dignitatem euexerat, audire nolebant. *Ioan. 3.* & Niuitiæ, in quos hæc beneficia non contulerat, eius prophetam Ionã receperunt, *Pſal. 17.* illi aures præbuerunt, eiuſque dictis obtemperarunt. De gentibus in cõmuni ait per Dauidem Deus: Populus quem nõ cognoui, ſeruiuit mihi auditu auris obediuit mihi. Et de Iudæis ſubdit ſtatim: Filij alieni mentiti ſunt mihi filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis. Ideo ſubdit hoc loco Deus: Omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde. Eodem modo capite ſecundo: Filij eorum dura facie & indomabili corde.

Dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum. Hoc eſt, dedi tibi magnam fortitudinem, & firmitudinem. Maior eſt conſtantia tua in bono, quàm eorum pertinacia in malo. De ſeipſo aiebat Eſaias. Poſui faciem meam vt petram duriſſimam.

Vt adamantem. Adamas eſt pretioſiſſimus lapis, huius euritia inenarrabilis eſt. Sunt autem adamantum quatuor genera, nempe Indicus, Arabicus, Macedonicus, & Cyprius. Sed inter omnes Indicus tenet principatum, eſt enim indomabilis & duriſſimus, victor ignis, nũquam incaleſcẽs. Hic diſſidet cum magnete lapide, tantaque illi vis eſt, vt iuxta magnetem poſitus ferrum ab eo abſtrahi non ſinat, *Similia.* aut abſtractum ad ſe rapiat. Eodem modo vir ſapientia & iuſtitia inſignis, firmus eſt & conſtans, victor ignis calamitatum, nulla flammarum dolorum vi ita incaleſcens, vt comburatur, & conſtantiã amittat. Tantumque eſt illi cum mundo diſſidium, vt in mundo collocatus non patiatur ab eo homines abduci & attrahi, ſin autem mundus inſtar magnetis eos ad ſe rapiat, dat operam, vt conſilijs, *Simile.* monitis, vita, & exemplo eos ad ſe adducat, & trahat ad verum decus. Et quemadmodum adamas venena facit irrita, & lympotiones, vanoſque metus abigit & expellit: ſic ille oſtendit hominibus vitiorum venena, vt ea deteſtẽtur, hortans illos vt inanes timores, vanaſque ſolicitudines depellant, & animi quietem & ſecuritatem ſtudeant adipiſci. Hæc quæ de adamantibus diximus, ſunt ex Plinio deprom- *Lib. 37. ca. 4.* pta libro 37. cap. 4. quem ſequitur Gaudentius Merula libro 4. ſuorum memorabilium. Has ob qualitates & admirabilem fortitudinem comparat Deus Ezechielem cum adamante, quo nihil eſt firmius, nihil diuturnius, & permanentius. Aſpice, quàm admirabilis & firmus adamas erat regius ille vates, qui nullis dolorum nullis calamitatum ictibus frangebatur, qui in potiùs periculis expoſitus, flammam & ferrum vocatus, & in ſummum capitis diſcrimen acceſſitus aiebat: Anima mea in manibus meis ſemper, & legem *Pſal. 118* tuam non ſum oblitus. Accipi animam pro vita eſt in literis diuinis frequentiſſimum. Afferre animam in manibus iuxta morem He- *Iudi. 12.* brææ linguæ eſt vitam omnibus periculis expoſitam habere: quod enim manu portamus, facilè amittimus. Hinc illud in libro Iudicũ: Poſui animam meam in manu mea. Quibus verbis explicat Iepthe ſe fuiſſe in ſummo vitæ periculo conſtitutum: nam locum illum ita vertit Ionatas Chaldæus: In periculo fuit anima mea. Eodem modo Iob calamitatum fluctibus iactatus, & periculis vndique cinctus aiebat. Quare lacero carnes meas dentibus meis, & porto animam meam in manibus meis? Fundens Ionatas filius Saulis preces ad patrem pro Dauide aiebat: Poſuit ani- *1. Reg. 19* mam ſuam in manu ſua. Ac ſi diceret: Propter te ſe mortis periculo expoſuit, & in dimicationes terribiles obiecit. Hoc hebraiſmo vtitur etiam diuina ſcriptura libro primo Re- *1. Reg 28* gum capite viceſimo octauo. Eſt igitur ſenſus carminis Dauidis: Sum periculis expoſitus, & calamitatibus ſeptus, & tamen legem tuam ò domine non ſum oblitus. Semper tibi patebo, ſemper te amore cõplectar, legem tuã à memoria mea nulla vnquam delebit obliuio etiam ſi verſer in gemitu & luctu, & magno vitæ diſcrimine. Quæ memoria, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obſeruãtiæ tuis in me beneficijs reſpõdere poterit? Quare nihil eſt, nec erit, quod me à voluntate tua poſſit vnquam auertere. Id de ſe, ſibique ſimilibus aſſe- *Rom. 8.* rebat diuinus ille Paulus dicens in epiſtola ad Romanos: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius? Certus ſũ, quod nec mors, nec vita nec vlla creatura nos poterit ſeparare, à charitate Dei Vide diuini Apoſtoli exaggerationem, orationis ornatum, & vehementem charitatis ardorem, & intuere cœleſtis adamantis firmitudinem. Appellatur figura hæc à rhetoribus auxeſis Græcè, quam Latini augmentum vocãt. Elixit potiùs Apoſtolus charitatem per omnes labores & calamitates tranſeuntem, quã omnia mundi bona abſque caritate. Hũc feruentem amorem igne ærumnarum probatum appellat Deus in Apocalypſi Ioannis aurum ignitum, quo ille munitur, qui adamas merito appellatur. Quomodo autem vir *Apoc. 3.* iuſtus appelletur adamas in manu Dei, oſtendimus primo capite, verba illa explanantes: Cùm eſſem in medio captiuorum.

Et vt ſilicem. Tota hæc oratio ita verti poteſt:

dixerat Moyſi: Vade: populus tuus peccauit,
Exod.32. quem eduxiſti ex AEgypto.

Et aſſumpſit me ſpiritus. Id eſt, raptus ſum in ſpiritu.

Audiui poſt me vocem commotionis magnæ. Voluit Deus magna hac vocis commotione promiſſionem ſuam cõfirmare: promiſerat enim Ezechieli daturum illi magnam animi fortitudinem & conſtantiam. Eodem modo volens Deus apoſtolos ſuos implere gratia, eoſque admirabili animi fortitudine, & inexpugnabili conſtantia munire, quemadmodum illis promiſerat, illud voce commotionis magnæ
Acto.2. ſignificauit. Factus eſt, inquit in Actis diuus Lucas, repentè de cœlo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totã domum, vbi erant ſedentes. Explicans autem Ezechiel, quæ eſſet hæc vox, ait: Benedicta gloria domini de loco ſuo. Ac ſi dicat. Hoc audiui, nimirum: Benedicta gloria domini de
Sup.1. loco ſuo Hæc erat vox, quæ ſonabat Et quoniam primo capite explicuimus, per hanc animalium viſionem Chriſtũ ſignificari, qui erat in mundum venturus, ideo illa apparẽte, vox auditur magnæ commotionis, ſignificans admirabilem eſſe Chriſti aduentum magnamq; habere vim & poteſtatem. Ideo ait hæc vox Benedicta gloria domini de loco ſuo. Ac ſi dicat. Hic eſt filius dei vnigenitus, hic eſt gloria patris, hic eſt benedictus, qui veniet in nomine domini de cœlo, qui deſcendet de loco
Prou.10. ſancto ſuo. Filius ſapiens, inquit Salomõ, lætificat patrẽ. Quare nõ eſt mirum, filium vocari gloriã patris. Eſaias enim eum gloriã domini appellat, nam cùm prædixiſſet, eum aſſumpta
Eſa.40. humanitate ſe mundo viſibilem præbiturum, has voces emiſit: Reuelabitur gloria domini,
Mala.3. & videbit omnis caro pariter, quòd os domini locutum eſt. Et Malachias, Ecce, inquit, dominus egredietur de loco, ſuo, & deſcendet: Locus autem eius, ex quo deſcendet, cœlum eſt, vbi eſt eius ſedes, iuxta id, quod
Eſa.66. ipſe ait per Eſaiam. Cœlum ſedes mea eſt. Et iuxta diui Ioannis ſententiam locus Chriſti ſinus eſt patris, quẽm locum diuus Paulus in
Ioan.1. epiſtola prima ad Thimotheum lucem inac-
1.Tim.6. ceſſibilem appellat. At filij Dei deſcenſus nõ eſt intelligendus ſecundum motum localem, nam Deus, vt Deus eſt, non mutatur, qui ait
Malac.3. per Malachiam: Ego dominus, & non mutor,
Iere.23. Et per Ieremiam: Cœlũ & terrã ego impleo. Sed dicitur deſcendere, quia ſeipſum exinaniuit, formam ſerui accipiẽs, cùm eſſet deus.
Philip.2. Non igitur cœlum deſeruit, ſed humanã naturã aſſumpſit in vnitatem perſonæ. Poteris per hanc vocem dicentem: Benedicta gloria domini de loco ſuo: canticum illud intelligere à diuo Luca relatum, mentium beatarũ laudantium deum in eius ortu, & dicentium:
Gloria in altiſſimis deo, & in terra pax homi- Luc.2.
nibus bonæ voluntatis. Forraſſe per hanc vocem ſtrepitus magni, voluit deus excidiũ Hieroſolymę Ezechieli ſignificare: dicebat enim hæc vox: Benedicta gloria domini de loco ſuo, ſubauditur, mox diſceſſura eſt. Ac ſi diceret propheta: Audiui magnam vocem dicentem diſceſſuram eſſe gloriam domini è templo Hieroſolymæ. Appellabatur templum locus domini, quia ibi erat propitiatorium, vbi Deus preces audiebat, & reſponſa dabat. Et hæc videtur huius loci germana explanatio, ſequitur enim.

Spiritus quoque leuauit, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei.

Cur obſecro abijt amarus, cur dolore angebatur, cùm antea gaudio perfunderetur, quando dulci cibo libri paſcebatur, niſi quia ex illa voce intellexit, & animo percepit, eſſe Hieroſolymam euertendã, & templũ domini igne flagraturũ? Intuebatur mẽtis oculis debitas eſſe & iuſtas pœnas illas, quas Iudęi ob eorum ſcelera erant perſoluturi. Et licet ſpiritus eius promptus eſſet, atque à diuina volũtate nõ diſcreparet, erat tamẽ caro infirma, & eã ob cauſam acie mẽtis aſpiciens diuinus vates conſanguineorũ ſuorũ excidium tẽpli incendiũ, & Hieroſolymę dulcis patriæ ſuę vaſtitatem, cõficiebatur curis, in cõmuni calamitate erat ſolicitus, & præcipuo quodã dolore angebatur. Id autem, quod ait, fuiſſe ſe à ſpiritu leuatum, & aſſumptum, nõ liquet fueritne in corpore an in ſpiritu extra corpus. Habacuc prophetam ſcimus fuiſſe ab angelo apprehenſum, & in corpore è Iudæa in
Chaldæam aſportatum, vt Danielem in lacũ
leonum coniectum cibo reficeret. Et ita fieri Dani.13.
potuit, vt Ezechielem etiam in corpore duceret Dei angelus quò vellet, ſed probabilius eſt, fuiſſe non corpore leuatum, ſed ſpiritu.

Manus domini erat mecum confortans me.

Hoc eſt, diuina cõſolatio me reficiebat, & recreabat. Aduerte. Eos deus conſolatur, qui alienas calamitates, vt proprias ſẽtiũt, eorũq; dolore anguntur, & cõmunem vtilitatem optant. De Simeone ſcriptum legimus apud Lu-
cam; Homo iſte iuſtus & timoratus, expe- Luc.2.
ctans conſolationem Iſrael. Bene quidem iuſtus dicitur, quia non propriam, ſed populi
conſolationem requirebat. Charitas, vt ait 1.Cor.
apoſtolus non quærit quæ ſua ſunt. Et ſubdit ſtatim euãgeliſta: Et ſpiritus ſanctus erat in eo, quaſi oſtẽdens, in illis ſpiritũ ſanctũ habitare, qui bonorũ virorũ oblectationem quæ ſunt, commune commodum deſiderant, & alienis

alienis miſerijs cruciantur. Huiuſmodi erat
Simeon, quem Deus præſentia ſua conſola-
tus eſt: huiuſmodi etiam erat Ezechiel, cui
afflicto ob aliorum afflictiones diuina con-
ſolatio occurrebat.

Et veni ad tranſmigrationem. Id eſt ad He-
bræos, qui Hieroſolyma migrauerant in Ba-
bylonẽ. Fuerat priùs cũ eis, ſed poſtea abſceſ
ſerat, & nũc ad eos ex iuſſu dei reuertebatur.

Ad aceruum nouarum frugum. Ad locum
quendam ſic appellatum. Vel ipſum popu-
lum Iudaicum aceruum vocat nouarum fru
gũ, quia ex illo erat futuri populi ſeminariũ.
Fortaſſe erant Hebræi iuxta areas, vbi tritura
batur frumentũ, & in aceruum cõferebatur.

Et manſi ibi ſeptem dies mœrens. Videns pro-
pheta Iudæorum ſcelera, & animi contuma
ciam & duritiem, mœrore conſumebatur, &
non poterat lachrymas cõtinere. Intuebatur
enim, quos luctus eſſent ob id percepturi, &
quibus calamitatibus opprimendi. Sed nõ va
cat myſterio deploraſſe Ezechielẽ ſeptẽ die-
bus Hebræorum ærumnas. Septem etiam die
bus ſederunt cum Iobo eius amici, qui cùm
eum calamitatibus affectum viderent, excla-
mantes plorauerũt: vt diuina ſcriptura teſta-
Iob.2. tur in libro Iobi. In Geneſi quoque ſcriptum
Gen.50. legimus, Iacobũ patriarcham in AEgypto à
vita exceſſiſſe, & fuiſſe extra AEgyptũ ſepul-
tum, fuiſſeq́; viros multos eius funus comita
tos: de quibus ita ait ſcriptura: Venerunt ad
aream Atad, quæ ſita eſt trans Iordanem, vbi
celebrantes exequias planctu magno atque
vehementi, impleuerũt ſeptem dies. Et voca-
tum eſt nomen loci illius plãctus AEgypti.
Mirandũ videtur, ſemper in mœrore & plan-
ctu ſeptem dies conſumi. Primus omnium
numerus eſt ternarius. Vnitas enim nõ eſt nu
merus, ſed numerorũ procreatrix & fons: bi-
narius verò nõ eſt propriè numerus quia me
dium non habet, cũ aſſerat Ariſtoteles libro
primo de cœlo capite primo, omnes nume-
ros tribus eſſe rebus definitos, principio, me
dio, & fine. Et quoniam omnia, quæ conſtant
materia & forma, ſunt fluxa & mortalia, nu-
merus autem binarius materiã refert & for-
mã dixit Pſellus in libro ſuo de Arithmetica,
eũ nullã cũ deo habere ſimilitudinem camq́;
ob cauſam verè numerum non eſſe. Sed alte
ra ratio eſt, nimirum quia diuidit ab vnitate.
Hanc cauſam affert diuus Hieronymus libro
primo aduerſus Iouinianum, quare cum ſcri-
pta in primo & tertio, & quarto & quinto die
expletis operibus ſingulorum dixerit: Vidit
Deus, quia bonum eſt, ſin ſecundo die hoc
omnino ſubtraxit. Hanc etiam rationem re-
fert Iunilius epiſcopus Africanus in cõmen-
tarijs in Geneſim. Primus igitur numerus eſt
ternarius, principium habens, medium, & fi-
nem myſteriorum pleniſſimus: ſed impar eſt.
At numerorum parium primus eſt quaterna-
rius, per quem Pythagoras iurabat, & qui eis
ſectam ſequebãtur, vt refert Macrobius Au
relius in expoſitione in Somnium Scipionis
quoniã per quatuor eius vnitates quatuor li-
teras nominis dei tetragramenton intellige-
bant. Ait enim Hermippus philoſophus Py-
thagoram à lege Moyſaica, plurima in ſuam
philoſophiam tranſtuliſſe. Id quod eleganter
refert Picus Mirãdulanus primo ſuo prologo
in Geneſim. Illa fortiſſimo vinculo colligan
tur, quibꝰ intericcta mediatas præſtat vinculi
firmitudinẽ cũ verò medietas geminatur quę
extima ſunt, indiſſolubiliter vinciuntur. Ter-
narius vnam habet medietatẽ, quaternarius
duas, quibus Deus elementa duxerit, vt eſt
in Timæo Platonis literis conſignatum. Ter-
ra & ignis elementa inter ſe repugnantia duo
bus medijs, nimirum aqua & aëre colligan-
tur. Ex his duobus primis numeris ternario
& quaternario componitur ſeptenarius, quẽ
numerum Cicero in ſexto libro de republica
ait eſſe ferè nodum omnium rerum. Et Ma-
crobius adeò eſſe plenum perfectum, vt nul-
lus alius numerus ſit tam varia maieſtate fœ-
cundus. Septimo die requieuit Deus ab om- *Gen. 1.*
ni opere, quod patrauerat. Iubilæus ſeptem *Leui. 25.*
hebdomadis conſtabat. Et ſeptem ſunt dona *Num.36.*
ſpiritus ſancti, de quibus Eſaias capite diſſe- *Eſai.11.*
rit vndecimo. De quibus loquitur diuus Io- *Apoc.3.*
annes in Apocalypſi, cùm ait, vidiſſe agnum
ſtantem tanquam occiſum habentem cornua
ſeptem, & oculos ſeptem. Et ſubdit ſtatim:
Qui ſunt ſeptem ſpiritus dei. Et hi ſunt ſep-
tem oculi ſuper vnum lapidem, de quibus lo-
quitur Zacharias. Lege diuinas ſcripturas, & *Zacha.3.*
inuenies numerum ſeptenarium eſſe ſpiritui
ſancto familiarem. Præterea ſeptem ſunt va-
gantia aſtra: & Oceanus in ſuo incremento
numerum ſeptenariũ obſeruat. In fabrica cõ-
cepti corporis in vtero matris, Hipocrates in
libro de natura pueri, & Straton Peripateti-
cus, & Diocles Cariſtius magnam vim habe-
re numerum ſeptenarium aſſeruerũt. Et quo-
libet ſeptenario hominis complexio muta-
tur. Et tandẽ omnis ætas numero ſeptenario
tranſigitur: ſeptem enim ſunt dies hebdoma-
dæ, quibus tempus curſum ſuum conficit cę-
leritate mirabili. Eam ob cauſam per numerũ
ſeptenarium tota vita, eiuſque perpetuitas in
telligitur, rerũque omniũ cõſummatio ſignifi
catur. Vnde Latinus poëta methematicę diſci
plinæ non expers, conſummatè & ſemper bea
tos exprimere volens, ait: O terque quaterq́;
beati

beati. Nos itaque Ezechielem noſtrum imitā
tes ob noſtram intēperantiam, omniumq́ue
ſceleratorum in omni vitiorum genere effrę
natam immanitatem ſeptē diebus, hoc eſt, to
to vitæ ſpatio mœrentes vim lachrimarum
profundamus. Septem dies, hoc eſt, ſemper
Iob. 2. cum Iobo in tolerantia & virtute ſedeamus,
vitæ miſeriam cōtemplantes & mortem Iaco
bi perpetuò extra AEgiptum deploremus.
Mori in AEgypto, eſt crimen mortiferum ad
Gene. 50. mittere, ſed mandare cadauer tumulo AEgy
pti, eſt in peccatis permanere, in ſceleribus vo
lutari, & in vitijs tandem ſepeliri. Sceleſtū eſt
mori in AEgypto, ſed multò ſceleſtius, mul
tò peſtilētius, & immanius in AEgypto huma
ri. Egrediatur igitur ab AEgypto, à mundi
tenebris, ſuperbia, ab auaritia, & à cęteris fla
gitijs nomine AEgypti ſignificatis, & mortē
AEgypti, lethale crimen in mundo perpetra
tum extra mundum deploremus, illudq́ue ſe
Pſal. 118. ptem diebus, hoc eſt tota vita luctibus & la
Ierem 9. mentis proſequamur. Exitus aquarum dedu
cant cum Dauide oculi noſtri: & cum Ieremia
dicamus? Quis dabit capiti meo aquam, & o
culis meis fontem lachrymarum? Vtinam ca
put noſtrum eſſet in perennem aquarum ab
undantiam conuerſum, quæ per oculos tan
quam per canales iugiter manarent, vt poſſet
vita noſtra planctus AEgypti meritò vocari.
Tetras ſcelerū maculas acerbiſſimo fletu de
leamus & mœrore cor debilitemus quoniam
animus fractus, ac propter flagitij conſcien
tiam dolore deiectus, eſt ſacrificium deo gra
Pſal. 50. tiſſimum: & vt ait regius vates: Sacrificium
deo ſpiritus contribulatus, cor contritū & hu
miliatum deus non deſpiciet. Non eſt hoc
loco prætereūda ratio, cur in euāgelio, quod
Ion. 16. tertia dominica poſt Paſcha canit eccleſia,
verbū hoc, modicum, ſepties inueniatur Nam
cùm tota vita, & quicquid videmus in ea, nu
mero ſeptenario ſignificetur, meritò modicū
ſepties nominatur: vt intelligamus parua eſſe
Ierem. 4. omnia, quæ in terra videmus, magna autem
ea, quæ in cœlo ſperamus. Ieremias terram
ait nihil eſſe: & mathematici eam mundi cē
trum ac punctum appellant. Si punctum in
diuiſibile eſt, ſi quantitatem non habet, licèt
ad quantitatem referatur, qui fieri poteſt, vt
magna ſint, quæ in re tam parua cōtinentur?
Quare modicum eſt, quicquid in terra eſt: a
nimus autem qui ea, quę mortales magna iu
dicant, ad quæ auaritia exagitati aſpirant,
parua ducit, & pro nihilo putat, ſed ſe ad cœ
leſtia extollit, hic magnus eſt, dignuſq́ue, qui
magnis laudibus celebretur.

Speculatorem dedi te domus Iſrael. Idem illi
Infr. 33. dixit cap. 33. Speculatorem cum conſtituit, &
ſcientiam illi tribuit, ſed priùs eum mittit
ad aceruum nouarum frugum, hoc eſt ad vir
tutes, & ad rerum præclarè geſtarū fructus.
In legis veteris victimis ſacerdos ſibi anima *Leui. 9.*
lis pectus, & dextrum brachium ſumebat, vt
in pectore ſcientiam & bonam cognationem
in brachiis verò opera ſignificaret. Sed quo
niā nō opera impia & ſiniſtra, ſed recta & dex
tra debent eſſe in ſacerdote cum ſcientia co
pulata, ideo non brachium ſiniſtrum aſſume
bat, ſed dextrum: vt quod piè & ſapienter mē
te conceperat exemplo vitæ probaret. Erat q;
brachium illud ſeparatum, ad innuendum de
bere in ſacerdote tantum eſſe virtutis faſtigi
um, vt ſint eius opera à cunctis hominibus ſe
parata, eorumque operibus multò excellen
tiora. Eam ob cauſam in veſte ſacerdotali ſu *Exod. 28.*
perhumerale copulabatur rationali, ne quid *Leuit. 8.*
eſſet iam aut diſſolutum ſed hæc duo ſibi
inuicem cohererēt: ratio enim indiget operi
bus quemadmodum opera ratione, vt quod
ratione percipitur, opere perficiatur. Super
humerale in humeris poſitum opera bona ſi
gnificabat, rationale verò in pectore rationē
& ſcientiam, quam ob cauſam erāt in illo he *Leuit. 8.*
literæ: Doctrina & veritas, ſed priùs erat ſu
perhumerale, quā rationale, nam priùs debe
mus facere, quàm docere, ne doctrinæ autho
ritas impijs actibus euertatur. Imò priùs eſt
bene operari, quā benè intelligere, iuxta id
quod ait pſalmographus: A mandatis tuis in *Pſal. 118.*
tellexi. Aſpicis igitur debere ſacerdotē ſcien
tiā habere & virtutū actiones toto pectore in *Specula quid*
cumbere. Specula locus eſt eminens & excel
ſus, vnde fiunt excubię ad videndos hoſtes,
& qui ſint, & veniant, ne, an maneant. Qui
autem ex ſpecula proſpectant, ſpeculatores *Speculatoris mun⁹*
dicuntur. Horū munus eſt acriter vigilare, ſu
iſq́ue referre, aduentare inimicos, & alia hu
iuſmodi. Et quoniam præſules & eccleſiaſtici
paſtores debent ſubditos monere, & in ouiū
ſalutem curas & cogitationes conferre & di
ligēter vigilare, meritò ſpeculatores appellā
tur. Cùm autem ſpeculatores ſint in excelſo
loco collocati debent etiam eſſe præſules nō
in imo peccatorum, ſed in vertice virtutū, vt
ſint in excelſitate veræ dignitatis cōſtituti. Vn
de ait Eſaias: Super montem excelſum aſcen *Eſa. 40.*
de, tu qui euangelizas Sion. Et diuus Gregori
us, Quiſquis, inquit, populi ſpeculator poni
tur, in ſublimi debet ſtare per vitam, vt poſſit *Ion. 21.*
prodeſſe per prouidentiam Non tradidit de
us primatum Petro, niſi poſtquam mare & re
tia reliquit. Vis eſſe perfectus antiſtes, mare
mundi relinque, retia ſuarum fraudum, qui
bus irretitus teneris. Quid eſt mundo ſimili *Simile.*
us quàm mare? Vt enim illud fluit, & refluit, &
omnes

omnes eius fluctus in terram tādem dilabuntur: ſic mūdus non quieſcit, hos extollit, illos deprimit, ſed omnes eius vanitates in ſepulchro terminantur. Si mare eſt periculis expoſitum, quid perículoſius mundo? Si mare eſt procellis agitatum, quas tempeſtas ſubeunt, qui mundo ſeruiunt? Quibus odij, inuidiæ, laborum nimbis iactantur? Concitat eos ſuperbię, cupiditatis, libidinis & doloris procella, & vt verbis vtar poetę: Velum aduerſa ferit, fluctúſque ad ſydera tollit. Si mare eſt amarum, quid amarius mundo, quid inſuauius, quid aſperius? Mœrore conficit, calamitatibus opprimit, ſummis cruciatibus torquet.

Similitudo. Et quemadmodum mare aſtra, & conchylia, & torpedines, & algas proijcit in littus extra aquam, ſed non multo pòſt iterū hæc omnia ſorbet, & proijcit in profundum: ſic mundus nos modò expellit, modò recipit: & quando in littore tranquillo arbitramur eſſe, & otiū requieſcendi, atque animum ad pręclara ſtudia referendi, nobis conceſſum eſſe exiſtimamus, tum nos deceptos aſpicimus, & rerum diſcriminibus plerumq́ue, magniſq́ue calamitatum anguſtijs concitatos: quoniam ſpem noſtrarum cogitationum varij caſus, falſęq́ue mundi promiſſiones fefellerunt. Qui igitur præſulum munere rectè fungi deſiderāt, mare fugiant, terra relinquant, & Chriſtum ſequantur. Priùs deus dixit Petro: Veni poſt

Mat. 4. me, quàm paſce oues meas. Extraxit eum à

Ioan. 21. mari, vocauit illum, & ſic eum antiſtitem, & apoſtolorum principem conſtituit, & in ſummo eccleſiæ principatu collocauit. Cùm magna eſſet frumenti penuria, & homines ob pluuiæ defectum incredibili fame laborarent, extraxit Helias ſuis precationibus nubeculā ex mari, veſtigium hominis repreſentantē, quæ operuit cœlum, & in aquam reſoluta mundum impleuit, & tanta viguit pluuia, vt fames ceſſaret. Helias Chriſtum deum noſtrū adumbrauit, non ſolùm rebus ſed etiam no-

3. Re. 18. mine Helias hebraicè idem eſt latinè quod deus dominus. Quis eſt hic verus deus, & verus homo, omnium dominus, niſi Chriſtus ſeruator noſter? Ipſe eſt verus & diuinus Helias, qui ex mari Galilęę Petrum eduxit, nubeculam illam hominis figuram repreſentātem & animal quoddam rationis particeps pręſe ferentem. Nō magnus aliquis homo erat, ſed vilis, abiectus, piſcator, rudis, indoctus, vt potiùs quaſi veſtigiū hominis, quàm homo appareret. Hunc deus ex mari ſeuocauit, vt mundum aridū pluuia adimpleret, & homines fame verbi dei reficeret, & aquam cœleſtis doctrinæ per orbem terrarum funderet, & per oras lōgè lateq́ue diſtātes propagaret. Aquę nomine doctrina ſignificatur. Ideo Moyſes,

Concreſcat, inquit, in pluuiam doctrina *Deut.* 32. mea, fluat vt ros eloquium meum. Eccleſia-

ſticus: Aqua ſapientiæ ſalutaris potauit il- *Eccl.* 15

lum Eſaias: Omnes ſitientes venite ad aquas. *Eſai.* 40.

Hæc eſt aqua, quam Ezechiel vidit de templi ſacrario egredientem, & terram irrigātē. *Infr.* 47.

Hanc nubeculam, hunc abiectum piſcatorē abduxit Chriſtus à mari, vt eum pręſulem, & concionatorem, & ſpeculatorem, ſemper vigilantem conſtitueret. Ex omnibus animalibus curuas vngues habentibus, ſolus leo videt, cùm primùm editur in lucem. Vnde effectum eſt vt à Plutarcho animal ſolare appellaretur. Dormiens habet oculos apertos & claros: quam ob cauſam fuerunt multi, qui exiſtimarunt leones nunquam dormire, vt refert Manethon AEgyptius in libro, quem Herodoto dicauit: quanquam me non fugiat, Ariſtotelem aſſerere omnia animalia dormire. Hac ratione ducti veteres ſapientes, per leonem pręſulem cuſtodem ſignificabant. Vnde inoleuit trita illa vetuſtate cōſuetudo, vt refert Pierius Valerianus, vt in portis ædium ſacrarum leonum ſimulacra ſtatuerent. Cuius conſuetudinis Gaudentius Merula, etiam meminit libro tertio ſuorum memorabilium. Paſtorem illum egregium Iacobum pa-

triarcham debent eccleſiaſtici paſtores imita- *Gene.* 31.

ri de ſeipſo aientem: Die noctuque æſtu vigebar & gelu: fugiebatq́; ſomnus ab oculis meis. *3. Reg.* 7

Sed & mortalium ſapientiſſimus Salomon in baſibus, per quas pręſules ſignificātur, leones iuſſit ſculpere, vt eorum innueret vigilantiā. Et Ieremias, Virgā inquit, vigilantem ego video. Ac ſi diceret: Deum aſpicio pręſulis mu-

nus repreſentātem. Eſt enim verus pręſul vir- *Ierem.* 1.

ga recta, ęqualiter iuſtitiā exercēs, atque ſemper vigilans. Non me latet pro vigilante poſſe verti ex Hebræo conſtantem, perſeuerantem, vt referatur ad iuſtitiam, quæ eſt conſtans & perpetua voluntas, ius ſuum vnicuique tribuendi: hoc eſt, animi habitus quo munita voluntas habet in tribuendo vnicuique ſuum perpetuam conſtantiam. Verbum enim Xachad, quod eſt in Hebręo, & vigilare ſignificat, & perſeuerare. Et noſter interpres primā ſignificationē elegit, & meritò quidē, cùm ſit pręſulis proprium vigilare. Negligentes & impij antiſtites ſemper dormiūt: ſunt nuntij & curſores claudi, præcones muti ſpeculatores cęci dediti ſomno & ventri, ſeipſos reficientes, & dignitatis præſtantiam turpi dedecore maculantes. Nec ſolùm de eccleſiaſticis pręſulibus, ſed etiā de ſeculi principibus id intelligendū puto. Non enim exiſtimare debent ſat eſſe rēpublicā gubernādā

tradere

tradere prætoribus, Iudicibus, conſiliarijs, ſe
natoribus illiſq; tanquam miniſtris totam iu
ſtitiam, regniq; pondus committere, ſi ipſi
principes totos ſe delicijs dedunt. Oportet
eos vigilare & onus humeris etiam ſuis im-
ponere ne iuſtitia pereat, & regnū euertatur.
Qui apud Gentes ſapientiū nomine gloria-
bantur, philoſophiam ſuam fictis hiſtorijs te
gentes, memoriæ prodiderunt Aeëtam regē
vellus aureū habuiſſe, quod draconi multorū
oculorum ſeruandum præbuit. At Iaſon pul-
ueribus à Medea aſſumptis draconem ſopi-
uit, & obcæcauit, atq; ita vellus illud aureum
ſummi prætij arripuit. Quid eſt draco multo
rū oculorū niſi ſenatus & relatio, vbi multi vi
ri docti ſunt congregati, quibus rex vellus au
reum pretioſum, hoc eſt, regni iuſtitiā ſeruā
dam tradit? Sed quemadmodum non proficit
Aeëtæ vellus illud, in quo eius vita & recta
regni gubernatione conſiſtebat, draconi per
uigili ſeruandum committere, cùm omnes il-
lius oculi pulueribus clauderentur: ſic nec
regi & principi iuſtitiam cuſtodiendā & exer
cendam tradere ſenatoribus iuſtitię miniſtris
ſi eorum oculi muneribus ſopiuntur & obcæ
cantur. Pulueres Iaſonis magno incantamēti
artificio confecti quid aliud ſunt quàm largi
tiones, quibus litem intendentes iudices cor-
rumpūtur, & veluti philtris irretiunt, & incan
tationibus ligant? Hæc ſunt munera, quæ o-
culos claudunt eorum, qui aut ſententiam fa
runt aut ad principem referunt. Et ita ſurripi
Exod. 23. tur iuſtitia, & veritas venditur auro. Eam ob
Eſa. 1. cauſam ait in libro Exodi Deus: Nō accipies
munera, quę excęcant etiam prudentes. Et E-
ſaias in catalogum ſcelerum gubernatorū re
tulit accipere munera. Et iterum, Væ, inquit,
Eſa. 5. qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iu-
ſtitiam aufertis ab eo. Tu, quem Deus princi-
pem aut antiſtitem cōſtituit, quem in eminē-
te ſpecula collocauit, vigila, ſpeculare, vide
cui iuſtitiæ officia committas, curre vt nūties,
& in cōcionibus tuis vocē tuā animo erecto,
& virtutibus exaggerato extolle. Eos ſpecula
tores imitare, qui ſemper vigilarūt, animos à
corporum contagio ſeuocarunt, atque totos
ſeſe ad Chriſti imitationem contulerunt.

Et nuntiabis ex me. Hoc eſt, meo nomine.

Morte morieris. Non ſolùm temporali, ſed
etiam æterna.

Non annuntiaueris ei. Explicatur pœna pa-
ſtoris ſcelera populi non annuntiantis.

Sanguinem autem eius de manu tua requiram.
Id eſt, tibi imputabitur eius pernicies. Tu mi-
hi mortis illius pœnas dabis. Hoc hebraiſmo
vtitur etiam capite 33. Requirere ſanguinem
Inf. 33. in diuinis literis, eſt cædē alicuius vlciſci, vt
apud pſalmographum: Quoniā requirēs ſan-
guinem eorum recordatus eſt. Ac ſi diceret: Pſal. 9.
Iuſtus Deus noſter non eſt oblitus ſuorū, qui
in gemitu & luctu verſantur, quin potius a-
cerrimè vltus eſt iniurias & cædes, quas illis
ſcelerati homines intulerant. Libro ſecundo
Regum ſunt hæc verba literis mandata: Nō- 2. Reg. 4.
ne quæram ſanguinē eius de manu veſtra? Ac
ſi dicat: Vos abſque dubio occidam. Eſſe re-
um ſanguinis ſignificat luere pœnas pro eius
morte, qui fuerit occiſus: vt conſtat ex capite
21. Exod. & 19. Deuter. At ſanguinem ipſius Deut. 19.
eſſe in capite eius, & eum ſibi cauſam mortis Exod. 22.
eſſe, ſibi ipſi interitum moliri, vt patet ex ca-
pite ſecundo Ioſue. Sanguis in literis diuinis Ioſu. 2.
accipitur aliquando pro morte & calamitate,
vt Geneſis capite 42. En ſanguis eius exqui-
ritur. aliquando pro vita, vt primo Parali- 1. Par. 11.
pomenon 11. Abſit, vt in conſpectu dei mei Gen. 42.
hoc faciā, & ſanguinem iſtorū virorum bibā.
aliquando pro peccatis, vt in pſalmo: Libera Pſal. 50.
me de ſanguinibus deus deus ſalutis meę, ali
quando pro operibus carnis, vt apud Matth,
Caro & ſanguis non reuelauit tibi. Etiāſi ca- Mat. 16.
ro & ſanguis pro quolibet homine poſſint
aſſumi, vt ſit ſenſus: Nullus hominum, ſed pa-
ter meus reuelauit tibi. Eodem modo intelli-
gi poteſt id quod ait apoſtolus in epiſtola ad
Gal. Continuò non acquieui carni & ſangui-
ni, nec veni Hieroſolymā. Hoc eſt, acceptū à Galat. 1.
Chriſto Euangeliū cū nullo hominū tūc cō-
tuli, ſed abij in Arabiā, vt euāgelium nūtiarē.
At hoc loco Ezechielis accipitur ſanguis pro
animę dānatione, licèt etiam pro corporis cę
de & pernicie poſſit intelligi. Intuere præſu-
lis periculū, ſi tacuerit, & ſubditos in crimina
incidere paſſus fuerit, ſubditi exitiū ſibi ipſis
machinantur, ſed horum delictorum ipſe prę
ſul rationem deo reddet, & pœnas perſoluet.
Vnde Eſaias: Væ mihi, quia tacui. Et apoſtol. Eſa. 16.
Væ mihi, ſi nō euangelizauero. Eſaiæ dicebat 1. Cor. 9.
deus: Annuncia populo meo ſcelera eorū. Et Eſa. 58.
Paulus Timotheo epiſcopo, & diſcipulo ſuo: 1. Tim. 4.
Prædica verbum, inſta opportunè importu-
nè, argue, obſecra, increpa, in omni patien-
tia & doctrina. Præſulum verba non debent
eſſe blandientia, ſed, vt ait Salomon, ſtimuli Eccle. 12.
ſunt, & quaſi claui in altum defixi.

Si autem tu annuntiaueris impio, &
ille non fuerit conuerſus ab impietate
ſua, & à via ſua impia, ipſe quidem in
impietate ſua morietur: tu autem ani-
mam tuam liberaſti. Sed & ſi conuerſus
iuſtus à iuſtitia ſua fuerit, & fecerit ini-
quitatem, ponā offendiculum coram eo:

ipſe

Psal. 9. F. ipſe morietur, quia non annunciaſti ei, in peccato ſuo morietur & non erunt in memoria iuſtitiæ eius, quas fecit: ſanguinem verò eius de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaueris iuſto, vt non peccet iuſtus, & ille non peccauerit, viuens viuet, quia annuntiaſti ei, & tu animam tuam liberaſti.

Si autem tu annuntiaueris. Si tu diſertè monueris impium, vt ſe abſtrahat à vitijs, & virtutem amplectatur.

Ponam offendiculum corã eo. Senſus eſt. Non eum ſtatim occidã, nõ licitò eum in tenebras æternas relegabo, ſed expectabo eũ, vt ſe ad meliorem frugem recipiat: ponã offendiculum corã eo, ne per viam illam iniquitatis incedat. Sed quęres, quomodo ponat Deus hoc offendiculum illi, qui cùm iuſtus eſſet, incidit in crimen lethale. Exiſtimo hoc offendiculum eſſe acerbam quãdam calamitatem, qua Deus virũ iuſtum errare incipientem opprimit, vt conuertatur. Hoc offendiculo cõuertit Dauidem dicẽtem: Conuerſus ſum in æ-

Psal. 31. rumna mea, dum configitur ſpina. Spinã vocat calamitatem eum pungentem & torquentem. Ita intelligitur id, quod Deus ait per Oſæam prophetã: Sepiam viam tuã ſpinis, &

Osa. 2. ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet. Aſpicis per offendiculum intelligi ſpinam, per ſpinam verò calamitatem. Huic expoſitioni fauet verſio Theodotionis, qui hoc loco Ezechielis pro offendiculo tormentum ſeu cruciatum vertit. Solet Deus homines virtute ac pietate præcellentes, ſi quando crimen aliquod admittant, calamitatibus exercere, & expiare & per magnas ærumnarum anguſtias à peccato auertere, & ad vitam perducere immortalem. Videntes enim ſe doloribus vrgeri, conuertuntur ad Deum ad quem contriti ardenter aſpirant. Vnde ait regius vates de iuſto loquens: Cùm ceciderit, non collidetur, quia dominus ſupponit manum ſuam. Ac ſi dicat: Vir pius contaminare animum flagitio poteſt, Deumq́ue aliquando grauiter offendere, ſed Deo fauente citò reſpiſcet, & pœnitentiam agetiat, ſi de peccatis deſiſtere noluerit, in æternum peribit. Poteſt Deus hominem à iuſtitia diſcedentem, cùm ſcelus admittit, ſtatim occidere, & in æternum barathrum præcipitare: ſed tanta eſt eius miſericordia, vt ſoleat eum ad pœnitentiam expectare, vt eum ad priſtinam gratiam reſtituat.

Viuens viuet. Hebraiſmus eſt, ac ſi diceret: Vitam deget. Vel ſic: Viuens per gratiam, viuet per gloriam.

Et facta eſt ſuper me manus domini, & dixit ad me: Surgens egredere in campum, & ibi loquar tecum. Et ſurgens egreſſus ſum in campum: & ecce ibi gloria Domini ſtabat, quaſi gloria, Sup. 1. quam vidi iuxta fluuium Chobar. Et cecidi in faciem meam. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper pedes meos: & locutus eſt mihi: & dixit ad me: Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Et tu fili hominis, ecce data ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis: & non egredieris in medio eorum. Et linguem tuam adhærere faciam palato tuo, eris mutus, nec quaſi vir obiurgans: quia domus exaſperans eſt. Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus: Qui audit, audiat: & qui quieſcit, quieſcat, quia domus exaſperans eſt.

Et facta eſt ſuper me manus Domini. Id eſt accepi Spiritum prophetandi. De hoc hebraiſmo diſſeruimus primo capite.

Surgens egredere in campum. Vt ſcilicet ſolitudini deditus poſſis expeditiùs diuinas percipere reuelationes. Ita per Oſçãait deus Osa. 2. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Vita ſolitaria, quæ agitur in ſeceſſu, & procul ab hominũ frequẽtia, eſt diuinę philoſophiæ conuenientior & accommodatior, quàm ea quæ in foro, & hominum cœtu & celebritate verſatur. Deſpicit enim mũdi vanitates, & ea, quæ eximia & præclera pleriſq; mortalibus videntur, ſtabili ratione contemnit, ad diuina verò ardenter aſpirat. De eorũ ſolitudine loquor, qui ſe à ſeculi tumultibus ſegregarunt, totoſq́ue ſeſe diuinarum rerum contemplationi dediderunt. Poteris hoc de euangelica doctrina gentibus nuntianda intelligere Poſtquàm Deus præcepit Ezechieli, vt Iudeis loqueretur, viſa eorum contumacia & perfidia eũ iubet ingredi in campi latitudinem diuinam doctrinam propagaturũ. Quod in Ezechiele fuit adumbratum, ſcimus fuiſſe tempore Apoſtolorum adimpletum. Vnde voces illæ Pauli & Barnabæ ad Iudęos Act. 13. relatæ à Luca in Actis Apoſtolorum. Vobis oportebat primum loqui verbũ Dei, ſed quoniam repelliſtis illud, & indignos vos indicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.

Et de Hebræis loquens in epiſtola ad Roma-
Rom. 11. nos ait:Illorum delicto ſalus eſt gentibus. Ac
ſi diceret: Pertinacia & obſtinatio Iudæorum
occaſio fuerunt ſalutis Gentilium, quoniam
Iudæis Euangelium reiicientibus aſſumpti
Eſai. 49. ſunt illi, Ideo dicebat Deus per Eſaiam: Dedi
te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad
Oſe. 2. extremum terræ. Quæ verba diuus Paulus in
Act. 13. actis ſibi, alijſq́; Apoſtolis dicta eſſe teſtatur.
Et per Oſeam: Dicã non populo meo: popu-
lus meus es tu: & ipſe dicet: Deus meus es tu.
Rom. 9. Quem locũ D. Paulus in epiſtola ad Roma-
nos de gentiũ vocatione interpretatur. An-
tea celebris erit in Iudæa deus, & inter filios
Iſraëlis illuſtris erat eius fama & amplitudo,
Pſal. 75. & vt verbis vtar pſalmographi: notus in Iu-
dæa deus, & in Iſraël magnum nomẽ eius. At
adueniente Chriſto, & per Apoſtolos ſuos fi-
dẽ ſuã per vniuerſas terrarũ oras propagante
impletũ eſt id, quod diuinus pſaltes cecine-
Pſal. 97. rat. Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, in
conſpectu gentiũ reuelauit iuſtitiam ſuã. Et
quod hic ſignificauit deus præcipiens Eze-
chieli, vt ſe à Iudæis concionem ſuam pro ni-
hilo ducentibus ſeduceret, & ad campũ, hoc
eſt, ad gentium latitudinem ſe conferret.

Et cecidi in faciem meam. Omnia hæc expla-
nata ſunt primo capite.

Ingredere & includere in medio domus tuæ Sen-
Eccle. 22. ſus eſt: Nunc non loqueris, omnia tẽpus ha-
bent: tẽpus tacendi, & tempus loquendi. Sed
ingredere domũ tuam, & poſtea tibi nuntia-
bo quid ſis locuturus, & quando. Interea in-
cludere, & in domicilio tuo veluti obſeſſus
detineberis, vt hoc ſigno exteriore ſignifices
eſſe Hieroſolymam à Babylonijs obſidendã,
& Iudæos intus includendos. Solebant diui-
ni vates ſignis interdũ exterioribus ventura
nuntiare, vt Eſaias, qui nuditate ſua ſignifica-
Eſai. 20. uit AEgyptiorum & AEthiopũ nuditatẽ &
calamitatẽ. Et Ieremias olla igne ſuccẽſa Hie
Ierem. 1. roſolymæ euerſionẽ, & templi Dei incendiũ
& excidium. Volens autẽ Deus hoc apertius
oſtendere, ait: Data ſunt ſuper te vincula, &c.
Ac ſi diceret: Tui famuli, & quibus familiari
ter vteris, te funibus ligabũt, & in vincula cõ-
ijciẽt, vt hoc facto oſtẽdas eſſe Iudæos nõ ſo
lùm obſidẽdos, ſed etiã captiuos vinculis mã
cipãdos. Itaq; his ſignis de Iudæorum ærũnis
vaticinaberis, qui ſub Sedechia habitant. Hie-
roſolymæ, vbi nõ ceſſant diuinam legem per
ſummũ ſcelus violare. Fortaſſe cum ligabat
Deus, ne ſe ad Iudæos conferret, non enim
tunc poſtulabat tẽpus, vt apud illos haberet
orationem, qui non erant ei aures præbituri,
cùm eſſent exagitati ſcelerum furijs ſummiſ-
q́ue cupiditatis ſtimulis concitati.

Qui audit, audiat, & qui quieſcit, quieſcat. Sen
ſus eſt: Audiant, qui voluerint, qui autẽ audi-
re recuſauerint, nõ audiant. Eodẽ modo in *Apo. 2*
Apocalypſi: Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat ad-
huc, & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Ver-
ba ſunt dolorẽ præ ſe ferentia. Vos, aiebat no
ſter vates, qui adeſtis corporibus, adeſtote a-
nimis erigite mẽtes, aureſq́ue veſtras, & me
dicentẽ attendite. Vos autem, qui animum à
ſcelerũ contagio nõ ſeuocatis, qui terras fla-
gitiorum maculas delere non vultis, qui me
audire contemnitis, me, quãdo vobis ira pla-
cuit, non audiatis. At vnum ſic habetote, eſſe
in inferno æternas pœnãs impiis reſeruatas:
His verbis, quibus bonus Ezechiel videtur
nepharios Iudæos à ſermonibus ſuis repelle
re, vult eos ad ipſos trahere, & ad audiendũ
veritatem adducere.

Annotationes ex Hebræo in caput tertium.

Comede volumen iſtud Septuaginta interpre-
tes pro volumine habent *κεφαλίδα* quæ di-
ctio caput ſignificat, & partem diuiſam, aut
locũ ſeparatum libri, quem vulgus capitulũ
vocat. In hebraico verò eſt מגלה megillah,
quæ dictio propriè ſignificat librum reuolu-
tum, deriuatur enim à verbo galal, quod inter
alia ſignificat reuoluere. Vnde Prouerbiorũ *Prou. 16.*
illud: Reuela domino opera tua poteſt etiam
verti: Reuolue ad Deũ opera tua. Ac ſi dice-
ret: Opera tua duas habent facies, alterũ ſimu
latæ virtutis, alterũ veræ iniquitatis, quarum
primã hominibus oſtendis, vt in luce & ocu-
lis hominũ iuſtus videaris, ſecundã verò te-
gis, vt flagitia tua honeſtatis tegumento co-
operias, & exiſtimas homines in te probitatis
& virtutis ſplẽdorẽ intueri. Sed reuolue Deo
actiones tuas, & earũ faciẽ flagitiorũ maculis
contaminatã ante eius oculos pone, eũ vehe-
menter orãs & obſecrãs, vt velit labes tuas te
terrimas delere & expiare. Vt enim mẽdicus
mẽbra ſana tetigit, ea aũt oſtendit, quæ ſunt *Similitu-*
ſaucia, & tabe confecta, & vulnere labefacta. *do.*
vt eleemoſynã obtineat: ſic peccator nõ eſt vir
tutis actiones deo oſtẽſurus, ſed vlcera ani-
mæ, & mẽbra ægritudine vitiorũ extabeſcen-
tia, vt miſericordiã conſequatur. A verbo hoc
galal deſcẽdit nomẽ galgal, quod cœlum ſi-
gnificat, quòd ſemper reuoluatur, & in orbem
moueatur, circuloſq́; ſuos admirabili ordine
cõficiat. Significat etiã ſphærã, quia volubilis *Pſal. 76.*
eſt, & rotam eadem ratione. Eam ob cauſam
illud pſalmi: Vox tonitrui tui in rota, po-
teſt etiam verti: vox tonitrui tui in cœlo-

Quidam vertunt: Vox tonitrui tui in ſphæra, per ſphæram cœlum intelligentes: quemadmodum ibi per rotam cœlum etiam ſignificari nonnulli arbitrantur. Alij per totam currum Pharaonis intelligũt in mari rubro ſubmerſum. Alij de apoſtolorum cõcionibus per orbem terrarum veluti in rota & circuitu diſcurrentium locum illum explanant. Ego exi-
Exo. 14. ſtimo Dauidem celebrare illic miraculũ ſubuerſionis AEgyptiorum in mari rubro, quando coëuntibus aquis, quæ filijs Iſraelis tranſeuntibus locum dederunt, impij fuerunt obruti, cœlo eos terrente fragoribus nubium, erumpentibus fulminibus. Et quoniam ſolet diuina ſcriptura aërem appellare cœlum, dixit, auditam fuiſſe vocem & clamorem tonitrui in cœlo, hoc eſt in aëre. Cùm enim antea dixiſſet: Vocem dederunt nubes, etenim ſagittæ tuæ tranſeunt, intelligens per ſagittas nimbos & grandines vehementes, ſubdit ſtatim: Vox tonitrui tui in rota: vt nõ ſolùm mare fluctibus agitatum, ſed etiam aërẽ ſignificaret procellis & tonitruis cõcuſſum. Narrat igitur diuin' vates facta Dei mirabilia, ſuęq; miſericordiæ & potentiæ clariſſima monumẽta, digna quæ ad æternã poſteri tẽporis memoriam tabulis publicis mandarentur. A verbo hoc galal deriuatur Galilæa, ad quam miſ-
Luc. 1. ſus eſt Gabriel Angelus à Deo, vt virginem conſolaretur, eiq; nuntiaret Dei matrẽ eã eſſe futuram. In Galilæa etiam voluit poſt reditum ad vitam ſuis diſcipulis apparere, vt euã-
Mat. 28. gelica narrat hiſtoria. Vis, vt ad te Deus cœleſtem mittat oblectationem, vis, vt tibi ſpiritualiter appareat, vis eum mentis oculis intueri placabilem, benignum, ſuauiſſimum, amabiliſſimum, da operam, vt habites in Galilæa. Galilęa reuolutionem ſignificat: reuolue conſcientiam, conſidera teipſum, verſa in animo vitam tuam, muta actiones tuas trãſi à vitijs ad virtutes, à dedecore flagitij ad amplitudinẽ honeſtatis, & eris Galilææ cultor, & deum animo contemplaberis, ad illum aſpitabis & rapieris, & tales ac tãtas voluptates percipies, quales & quantas nullus mundi cultor non dicam percipere, ſed ne cogitare quidem vnquam potuit.

Et aperui os meum. Septuaginta habent. Et aperiens os meum, nimirum Deus. Oſtendũt,
1. Cor. 2. bona, quæ agimus, à Deo eſſe. Ipſe enim, vt verbis vtar diui Pauli in epiſtola 1. ad Corin-
Philip. 2. thios operatur omnia in omnibus. Et in epiſtola ad Philipp. operari ait in nobis velle, & perficere. Non ſumus nos, ſoli, qui rectè & præclare, operamur, ſed nos, cum gratia diui-
1. Cor. 15. na. Ideo ait Apoſtolus: Non ego, ſed gratia Dei mecum, Sumus igitur Dei cooperatores, & liberũ arbitrium cooperatur gratiæ: & ita Deus in nobis bona opera operatur, vt nos etiam ea operemur. Hoc intuens diuus Ioannes in vltima epiſtola ſua ait: Cooperatores Ioan 3.
ſumus veritatis: hoc eſt dei, qui de ſeipſo ait Ego ſum veritas. Ioan. 14.

Ad filios populi mei In hebraico eſt: Ad filios populi tui. Et ita habent ſeptuaginta interpretes, & ita vertit Pagninus, & multi alij. Et ita habet verſio Complutenſis, quam dicunt eſſe propriam diui Hieronimi: & verſio cui idem adiecit commentaria. Et eodem modo habent ad marginem nonnulli codices correcti. Quare loco, mei, ſcribendum eſt, tui Fuit enim librariorum incuria, vt pro, tui, mei ſcriberent.

Percutientium alteram ad alteram Pro percutientium eſt in hebræo משיקות maxxicoht, à verbo נשק naxac, quod ſignificat
Cant. 1. oſculari, vt Canticorũ primo: Oſculetur me
Pſal. 2. oſculo oris ſui. Vnde illud Pſalmi: Apprehendite diſciplinã, ne quãdo iraſcatur dominus: Poteſt enim verti: Oſculamini filium, ne quãdo iraſcatur. Dixerat antea in eodem pſalmo cœleſtis pater filium alloquens: Filius meus es tu. nunc diuinus vates nos hortatur, vt eũdem Dei filium vnigenitum colamus, illi ſeruiamus, & obtẽperemus. Oſculum enim manuum more Palæſtinorum ſignum erat ſubiectionis, quemadmodum apud nos, qui principum manibus oſculandis ſolemus noſtram erga eos pietatem & obſeruantiam teſtificari. Eas manus ſumus oſculaturi, quæ pro nobis clauis perforatæ cruci fuerunt affixæ, ſauciæ, & vlneribus affectæ: quæ diuinum illum vatem Zachariam tenuerũt quaſi ſtupidũ, & ad-
Zach. 13. mirantẽ, & has voces emittentem: Quæ ſunt plagæ iſtæ in medio manuũ tuarũ? Eum deũ, qui ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam conſtituit, debemus ſumma pietate venerari illi nos in ſeruitutem libenter dicare, qui nos poteſt ad vitam perducere immortalem. Cùm igitur verbum hoc naxac oſculari ſignificet, erit horum verborum ſen ſus: Audiui ſonum earum, quæ perinde ſe contingebant, ac ſi ſeipſas oſcularentur. Diximus in explanatione nomine alarum virtutes ſignificari: quam ob cauſam non eſt mirum ſeinuicem oſcula-
Pſal. 84. ri, cùm dicat propheta. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Hæ enim virtutes beneficio Chriſti cõiunctæ ſunt: ipſe enim nos iuſtos reddidit ex iniuſtis, & patri recõciliauit: atque ita iuſtitia & pax inter ſe cohærere, ſeq; mutuo oſculari dicuntur.

Et manſi ibi ſeptem diebus mærens. Septuaginta habent: Et ſedi ibi ſeptem diebus conuerſans. Pro mœrente verterunt conuerſantem: Theo-

Theodotion admirantem, quem ſequitur Pagninus In hebraico eſt משמימ maxmim, à verbo xamam quod ſignificat diſperdere, mœreri, admirari, obſtupeſcere tacere præ admiratione: quæ omnia huic loco poterunt conuenire, Aquila habet: Manſi ibi quieſcens, & ſeorſum poſitus. Ac ſi eſſet corpore in medio captiuorum, ſed animo ab illis ſeparatus. Tales eſſe debent, qui inter nefarios homines degunt: ab eorum colloquio & familiaritate debent ſe abdncere, ne ſermonibus impuris, moribuſque deprauatis viri pietate præſtantes tetram maculam ſuo nomini inurant. Sed cùm apud eos corpore ſint, animo tamen in cœlo commorentur,
Pſa. 121. dicentes cum Dauide: Stantes erant pedes
Philip. 3. noſtri in atrijs tuis Ieruſalem. & cum diuo Paulo: Conuerſatio noſtra in cœlis eſt.

ARGVMENTVM CAPITIS QVARTI.

SVB deſcriptione & figura ciuitatis obſeſſa in latere, ſignificatur Hieroſolyma obſidio & vaſtatio. Prædicit Ezechiel obſidendos & opprimendos eſſe Iudæos à Babilonijs, & Hieroſolymam expugnandam, & funditus euertendam.

CAPVT IIII.

ET tu fili hominis, ſume tibi laterem, & pones eum coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem. Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones: & comportabis aggerem, & dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gyro. Et tu ſume tibi ſartaginem ferream inter te & inter ciuitatem: & obfirmabis faciem tuam ad eam: & eris in obſidionem: & circundabis eam. S gnum eſt domui Iſrael.

EXPLANATIO.

ET *tu fili hominis*. Hactenus præcepit deus diuino vati, vt animo erecto & intrepido peccata populi redargueret: nunc eum docet, quid acturus ſit. Et ne extolleretur videns ſe eſſe vocatũ à deo, vocatur filius hominis, hoc eſt, fragilis & abiectus. De quo hebraiſmo capite ſecundo diſſeruimus, & in explanatione, & in annotationibus ex hebræo.

Sume tibi laterem. Solebant diuini vates, vt iam explicuimus, nõ ſolùm verbis, ſed etiam factis & picturis ventura oſtendere, & futura nuntiare. Eam ob cauſam præcipit hoc loco deus Ezechieli, vt ſumat laterem quendã, in quo pingat atque deliniet veluti in mappa mundi ciuitatem Hieroſolymam à Babylonijs obſeſſam & oppugnatam: vt tali pictura aut graphide ſignificaret, quemadmodum Babylonij erant Hieroſolymam obſeſſuri, & oppugnaturi.

Pones eam coram te. Nimirum, vt expeditiùs & meliùs delineare, & effigiare poſſis, quę tibi deſcribenda præcipio, illorum more, qui accuratè aliquid depingere conantur.

Et deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem. Conſidera dei bonitatem & miſericordiam, qui rebus viſibilibus oſtendit Iudæis, velle patriam ſuam euertere, vt metu perterriti reſipiſcant, ſcelera relinquant, & animos expient pœnitentia, vt non pereant. Hic habent geometræ locum ad ſuæ artis dignitatem laudibus efferendam. Solent illi in lateribus lineas ſuas ducere, & figuras depingere: id quod deus hoc in loco præcipit Ezechieli faciendum. Hoc videbis clariùs & copioſiùs apud Inf. 40.
eundem prophetam capite quadrageſimo cum ſequentibus, vbi agit de figura & menſura templi, & ciuitatis futuræ. In libro Ioſue Ioſ. 18.
ſcriptũ legimus, miſſos fuiſſe exploratores, qui terram deſcriberent. Et apud Zachariam
prophetam capite ſecundo multa etiam de Zach. 2.
menſuris tractantur: quæ omnia ad geometriã pertinent: eſt enim illa, ars quædam terrã aliúdue quippiam dimetiendi & delineandi. Sed conſidera qua in re pręcipiebat deus, vt magna illa & opulenta ciuitas deſcriberetur, in paruo luto, in quodam latere. Vide quàm fragile fundamentum Opes & magiſtratus, regna & imperia, & oĩa deniq;, quæ magna mortalibus & pręclara videntur, parua ſunt & fragilia, ſita & delineata in puluere, & par uo quodã luto, in exiguo & vili latere. Si tota terra à mathematicis punctũ appellatur, quid erit paruũ terrę fructum, & modicum lutum? Seneca ait: Punctum, & adhuc puncto minus eſt in, quod colimus. Plinius libro ſecundo capite 68. lib. 2. cap. 60. non aliud eſſe, inquit, terram vniuerſam, quàm punctum. Eſt enim in medio mundi ſita, ad vniuerſi cœli complexum puncti inſtar obtinens, quod philoſophi centrum vocant. Sed quẽadmodum admirabilem illam Babylonis turrem in paruo numiſmate depictam, reſpectu parui tugurij iuxta illam colori- Simil.
bus repræſentati, incredibilis magnitudinis

eſſe exiſtimamus: quia arcis illius Babylonicæ ſimilitudinem animo concipimus, illa aũt pictura adeò exigua, vt numulo quodam comprehendatur: ſic ea, quæ in mundo ingentia & ſublimia nobis videntur, adeò parua ſunt, vt in terra, in puncto, in latere quodam luteo contineantur. Apparent autem magna, quia ea cum minimis conferimus, & quia eorum magnitudinis imaginarium cõceptum apprehendimus, ea magna exiſtimamus. Qui fieri poteſt, vt magna ſint, quæ punctum capit? Quomodo non minimum erit quod cum puncto comparatur? Imò Boetius libro ſecundo de philoſophica conſolatione terram ait eſſe punctum puncti. Hęc eſt ſedes diuitiarum, pro hac dimicãt mortales, hic tumultuantur, hanc maximam & ampliſſimam & altiſſimam inſipientes homines exiſtimant, pro qua ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis concitati cœlum amittere non dubitant. Cùm igitur tota terra iam exigua ſit, ne mirandum ducas, vrbem Hieroſolymam in paruo quodam latere fuiſſe ab Ezechiele ex dei iuſſu depictam. Lateres conficiuntur ex luto, & aqua diſſoluuntur: & ædificia ex illis conſtructa lateritia vocantur. Talia erant, quæ ab Hebræis in AEgypto ex Pharaonis decreto fiebant. Qui mundi cultores ſunt, qui Pharaoni, hoc eſt diabolo parent, non ædificia conficiunt ex lapide & calce, nõ opera firma ædificant, perpetuitatẽ promittentia, ſed flagitia & inconſtantia, ex paleis & luto. Ex hac materia erat later hic de quo hoc loco ait deus: Sume tibi laterem & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.

Exo. 1. & 5.

Et ædificabis munitiones. Pinges etiam in latere turres ligneas & propugnacula, quæ Babylonij extruent ad oppugnandam Hieroſolymam. Munitiones ſunt præparationes bellicæ, quibus duces caſtra ſua muniunt aduerſus hoſtes, ſiue propugnaculis ligneis, aut terræ plenis, ſiue foſſa, ſiue vallo, ſiue tormentis ignitos globos iaculantibus, ſiue quibuſcunque alijs machinis & armis.

Et comportabis aggerem. Aggeres ſunt coacernationes terræ & lapidum, quibus valla foſſæque implentur.

Dabis contra eam caſtra. Hoc eſt, depinges exercitus, Caldæos, ciuitatem oppugnantes.

Et pones arietes in gyro. Arietes ſunt machinæ quædã bellicæ, habentes capita duriſſima ferro tecta, quibus muri ſubruuntur, & lapidum iuncturæ deſſoluuntur. Sic appellati, quòd inſtar animalium huius nominis retro cedant, vt poſſint vehementiùs capitibus ferire.

Sume tibi ſartaginem ferream. Sartago eſt patella illa, in qua cibi friguntur, per quam hoc loco Iudæorum fiducia ſignificatur, ſimilis ſartaginæ ferrę, & denigratæ. Ferrea erat, quia ex cordis duritie procedebat, denigrata quia ex malitia eos ipſos inquinante oriebatur. Eſt igitur ſenſus: Non ſolùm deſcribes militum copias ciuitatem oppugnantes, ſed etiam Iudæorum fiduciam euerſentes. Tu autem pones faciem tuam: contra hanc fiduciam ſeu potiùs contumaciam, quæ erit veluti murus inter te & ciuitatem, diuidens te à cæteris Hebræis: non enim illorum perfidiæ & pertinaciæ aſſentiris, quia potiùs ab illis es diuiſus, & animo ſeparatus. Et hæc illorum pertinax fiducia erit obſeſſa & euerſa, & funditus corruet. Poteris per hanc ſartaginem inter prophetam & ciuitatem poſitã, iram dei intelligere vrbem Hieroſolymã euertere decernentis. Cùm Iudæi ſe vitijs contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dediſſent, quibus obcæcati iura diuina & humana violarent, & dolos teterrimos conciperent, decreuit deus conſtanter euertendã eſſe eorum ciuitatẽ, & eos in miſeram captiuitatem abducẽdos. Eã ob cauſam præcipit Ezechieli, vt inter ſe & ciuitatem deſcribat murum ferreum, ne eius precationes obtineat vrbis ſalutem, quoniã inter eum & vrbem opponebatur iuſta dei ira, quæ inſtar muri ferrei effectum precum ipſius prohibebat. Tũc dei ira eſt inflexibilis, cùm peccator eſt obſtinatus & indomabilis. Orant quidem deum viri iuſti, vt afflictis peccata condonet, eoſque à calamitatibus eripiat, ſed ad deum eorum piæ precationes nõ dicuntur accedere, vt effectum obtineant, quia afflicti illi nolũt ſcelera dimittere, ſeq; ad dominum conuertere. Tunc oſtendit nobis deus iram ſuam, cùm præces iuſtorum non audit. Ita poteſt intelligi illud pſalmographi: Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Veruntamen in diluuio aquarum multarum ad eum non aproximabunt. Ac ſi diceret: Pij homines veniam erratis poſtulabunt tempore precationibus apto, ne peccatores pœnas luant debitas & iuſtas. At in diluuio aquarum multarum, hoc eſt, in maximis ærumnis, vigente ſæuiſſima calamitatum procella, non approximabunt, non appropinquabunt deo iuſtorum preces, quoniam impij, pro quibus orant, deum ipſum offendere non deſiſtunt. Ideo aiebat Eſaias: Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & deum veſtrum. Ponit deus rupem altiſſimam inter ſe peccatores, aut nubem denſiſſimam preces detinentẽ. Id intelligens Ieremias aiebat in Lamentationibus.

Pſal. 31.

Iſa. 59.

Thre 3.

Nos

Nos iniquè egimus & ad iracundiã prouo-
cauimus, idcirco inexorabilis es: Operuiſti in
furore, & percuſſiſti nos: occidiſti nec perpe-
ciſti. Oppoſuiſti nubem, ne tranſeat oratio.
Id quod Ieremias appellat nubem preces im-
pedientẽ, & Eſaias rupem, appellat Ezechiel
ſartaginem fetream, & murum inter deum &
peccatores obſtinatos.

Et obfirmabis faciem tuam ad eam. Nimirum
ciuitatem. Quaſi dicat Deus, Dirige faciem
tuam aduerſus Hieroſolymam vultu irato &
truculento. Connumeratur Ezechiel cũ ho-
ſtibus Hebræorum, non quod hoſtis eſſet, ſed
quòd eos argueret, illiſque futuram perniciẽ
& vaſtitatem nuntiaret: veritas enim odium
parit Iudæorum reges diuinos illos vates ve-
3. Reg. 18 ritatem ſibi proferentes, quos ne voce quidẽ
Neem. 9. lædere deberent, ad excidiũ crudeliſſimũ vo-
Matt. 5. cabant. Poteris hoc ita intelligere, vt obfir-
Luc. 13. maretur Ezechielis facies ad ſartaginẽ fer-
reã, contra quã deſcriberetur obſidio. Et ita
per ſartaginẽ intelligitur Iudæorũ pertinacia
& vana fiducia, vt anteà explicuimus.

Signum eſt domus Iſrael. Hoc eſt. Id erit
certa ſignificatio obſidionis & euerſionis Iu-
dæorum.

Hic eſt planus huius loci ſenſus, ab aperto
literæ argumento non diſcedens, quẽ theo-
logi literalẽ vocant, cui primas inter omnes
ſenſus abſque controuerſia tribuunt. Sed ſi
verba hæc ad mores traducamus, ad eamque
interpretanda rationem aperiamus aditum,
quam moralem appellamus, intelligemus,
Deum hîc cum quocunque peccatore loqui,
velleque his verbis noſtros turbulentos mo-
tus componere, & animos noſtros ad æternæ
gloriæ deſiderium excitare. Ita enim ait: Tu
o peccator, qui ob flagitia tua non dei filius
nominari mereris, ſed filius hominis, ſume ti-
bi laterem, ſume cor tuum durum, & pone il-
lud iuxta te, nam longè à te diſtat, & deſcri-
bes in eo ciuitatem Hieroſolymã cœleſtem.
In primis oſtendit Deus peccatoris cor durũ
eſſe, terrã recoctam, & laterem in lapidẽ ferè
Deut. 15. cõuerſum. Ideo aiebat in Deuteronomio: Nõ
obdurabis cor tuum, nec contrahes manum:
Pſal. 94. Et per os Dauidis: Nolite obdurare corda ve-
Eſai. 46. ſtra. Et per Eſaiam. Audite me duro corde. Hi
neſcientes quid agant, æternã ſibi perniciẽ
moliuntur. Ideo ait in epiſtola ad Romanos
Rom. 2. diuus Paulus. Secundum duritiam tuam, &
impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die
iræ, & reuelationis iuſti iudicij. Deinde oſtẽ-
dit Deus cor impij peccatoris longè ab illo
Pſal. 39. abeſſe. Vnde Dauid dicebat: Cor meum de-
relinquit me. Et in libro ſecundo Regum cũ
2. Re. 7. Deo loquens aiebat: Inuenit ſeruus tuus cor
ſuum. Si illud inuenit, ergo antea non habue-
rat. Et Ieremias: Audi popule ſtulte, qui non *Ierem. 5.*
habes cor. Et Daniel de tyranno quodã, quẽ
rationis expertem vocat, loquẽs, ait: Cor eius *Dan. 7.*
datum eſt ei. Vnde diuus Gregorius, Cor, in- *Gregori⁹.*
quit, noſtrum non habemus, cùm grauiter de
linquimus. Et alibi: Nihil nobis vicinius eſt
corde, & tamen ſæpe euagatur. Nihil lon-
gius à nobis quàm nos mali, inquit Seneca,
vbique ſunt præterquã ſecũ. Et cùm longè à
ſeipſis diſtent, à deo etiam longè recedunt.
Ideo ait per Eſaiam Deus: Audite me, qui lon *Eſa. 27*
gè eſtis. Et Paulus in epiſtola ad Epheſios: *Epheſ. 1*
Qui eratis longè, facti eſtis propè. Hinc effe-
ctum eſt, vt ſceleratorum habitatio dicatur
terra longinqua. Id intelligens Ieremias aie- *Ierem. 8*
bat: Vox clamoris filiæ populi mei de terra *Luc. 15.*
longinqua. Et filius prodigus diſcedens à do
mo patris ſui ſe in terrã contulit longinquã.
Apud Marcum volens Chriſtus turbas paſce *Mar. 7.*
re ait: Quidã ex eis de longè venerunt. Id in-
terpretans Beda ait: Qui poſt magna peccata
veniunt de longinquo veniunt. Et regio illa
longinqua terra mortuorum appellatur: cum
iuſtorum regio terra ſit viuorũ, vt in pſalmo: *Pſa. 114.*
Placebo domino in regione viuorũ. Et: Cre- *Pſal. 26.*
do videre bona domini in terra viuentiũ. Ter
ram viuentiũ appellat Iudæã, quòd in ſola ea
Deus verè coleretur. Aberat tunc Dauid à pa-
tria ſua, à Hieroſolyma, à tẽplo Dei, & exul
metu Saulis ſolitudines peragrabat. Sed ingra
ueſcẽte rerũ aduerſarũ mole, nulli oneri ſuc-
cumbebat, quin potius diuinæ miſericordiæ
nitens ſperabat fore, vt Hieroſolymã intro-
iret, ſacrificijs Deo ſolẽnibus intereſſet, & dei
ſolennitates in templo celebraret. Hæc erant
bona, quæ credebat ſe eſſe viſurum in terra vi
uentiũ. Non tamen me fugit poſſe per terram
viuentium cœleſtẽ illam regionẽ ſignificari,
vbi beati ſempiterno gaudio perfuſi, Deum
ipſum intuentur. Illi enim, qui è corporũ vin-
culis euolarũt, & illic deo fruẽtes requieſcũt,
verè viuunt, noſtra nanque, quæ dicitur vita,
mors eſt. Veruntamen prior ſenſus videtur
germanior, & literæ accommodatior. Cùm
igitur regio iuſtorum appelletur terra viuen
tium, conſequens eſt, vt impiorũ regio terra
mortuorum vocetur, de quibus ait Chriſtus
apud Matthæum: Dimitte mortuos ſepelire *Matt. 8.*
mortuos ſuos. In hac regione cum filio pro-
digo, qui ſubſtantiam ſuam diſſipauerat, ſunt
impij paſcentes ſues, hoc eſt, appetitibus ſuis
immundis nihil omnino denegantes, quo eos
pertraxit effrænatũ falſæ libertatis deſideriũ.
Ad hanc regionem fugiunt à deo peccatores.
Adam admiſſo ſcelere fugit, & abſcõdit ſe à
facie domini poſt eſum funeſtarum epularũ, *Geneſ. 3.*

Deum noſtrum , & de illius ſententia omnia
vitę conſilia capiebat:omnem viuendi ratio-
nem ad illius volũtatem dirigebat,in eo om-
nes curas & cogitationes firmiter collocabat
Nos igitur leuemus oculos ad Chriſtum, & ,
vt verbis vtar diui Auguſtini, intueamur ca·
put noſtrum. Et vt flumina omnia tendunt in
Simile. mare,quoniam exeunt ab illo, & vt ait Salo-
Eccle. 1. mon in Eccleſiaſte,ad loca,vnde exeũt flumi
na reuertũtur: ſic nos ad Deũ tentamus,quo-
niam ab eo prodiuimus,& creati ſumus:eum
intueamur,eius gloriam contemplemus:ſan-
ctorum beatitudinẽ,cœtum beatorum aſpicia
mus,cęleſtem amorem concipiamus, qui ani
mos noſtros incendat, & ſtudio immortalita
tis ac ſupernę Hieroſolymę totos inflãmet.
Dicamus cum propheta : Conuertere anima
Pſal. 114. mea in requiem tuam,quia dominus benefe-
cit tibi,vel,vt poteſt cõuerti ex Hebręo: quia
dominus reddidit te tibi. Ac ſi diceret : Cùm
tu ò anima mea corpori ſeruires,nõ erat mi-
rũ , eius quęſiſſe voluptates,at modò quoniã
tua es,quoniã dominus reddidit te tibi , non
alienam,ſed propriam quęre voluptatẽ,quę-
re requiem tuã,non corporis,non carnis, nõ
mundi:quęre Deum,oblectare illo,ad eũ cõ-
fuge, in eo conquieſce, in eius amore & ſua·
uitate omnes moleſtias depone.Cogita ęter-
nam beatitudinem,eamq; in teipſo imprime,
& ſculpe . Hęc eſt ſpiritualis requies , hęc eſt
oblectatio tua . Conuertere igitur ad eam,
quoniam Dei beneficio reddita es tibi. Nos
deſcribamus hanc ciuitatem cęleſtem in cor-
de noſtro,iuxta id , quod hic ait Deus: Et de-
ſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.

*Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & adi-
ficabis munitiones* . Sed ne exiſtimes poſſe te
ad ciuitatem æternã peruenire abſq; labore,
depinges hoſtes,deſcribes dæmones te obſi-
dione cingentes,tibi bellum inferentes,& in
teritum crudeliſſimum machinantes. Nun-
tiabis animæ terribiles pugnas eſſe aduerſus
*Pſal.*6. eam paratas.Id intelligens Apoſtolus aiebat
in epiſtola ad Epheſios : Induite vos arma-
turam Dei,vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias
diaboli : quia non eſt nobis colluctatio ad-
uerſus carnem & ſanguinem , ſed aduerſus
principes & poteſtates , aduerſus mundi re-
1. *Pet.* 5. ctores tenebrarum harum.Et diuus Petrus in
ſua prima canonica : Sobrij eſtote & vigila-
te, quia aduerſarius veſter diabolus tãquam
leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.
Sic velim tibi perſuadeas,te eſſe tentationib⁹
oppugnandum , cùm primum ad cœlum aſ-
Eccl. 2. piraueris,Deoque ſeruire contenderis.Vnde
ait Eccleſiaſticus : Fili accedens ad ſeruitu-
tem Dei, ſta in iuſtitia, & in timore, & præ-
para animam tuam ad tentationem . Chri-
ſtus Deus noſter ſtatim poſt baptiſmum du- *Mat.*4
ctus eſt in deſertum a ſpiritu,vbi eum diabo-
lus tentare voluit. Et per multas tribulatio-
nes oportet nos intrare in regnum Dei , vt
dicebant Chriſti apoſtoli , quemadmodum
refert in Actis diuus Lucas , Nunquam tam *Acto.* 14
durè fuerunt à Pharaone filij Iſraelis oppreſ
ſi,quàm cùm Aegyptũ relinquere conarẽtur. *Exo.*5.
Eodem modo tunc nos dæmon fortiùs tentat,
cum mundi dolos, vanitates , voluptates, &
flagitia fugere decernimus . Cùm Chriſtus
eijceret quoddam dæmonium ab homine ab *Mar.*9.
eo poſſeſſo , exiijt ab eo exclamans , & mul-
tum diſſerpens eum,vt euangelica narrat hi-
ſtoria . Cùm homo ille vellet à dæmone ſe-
parari,tunc ab eo grauius premebatur. Et li-
cet diabolus nos interdum non tentet ne illi
vnquam fidamus , tametſi videamur in tran-
quillitate vitam degere. Hoc intuens animo
diuus Hieronimus ita ad Heliodorum ſcri-
bebat: Erras frater erras,ſi putas vnquã Chri
ſtianum perſecutionem non pati. Tunc maxi
mè oppugnaris,ſi te oppugnari neſcis. Tran
quillitas hæc tempeſtas eſt. Hæc ſanctus ille *Iob.*7.
Iob: Militia,inquit,eſt vita hominis ſuper ter *2.Cor.*10.
ram. Vnde Paulus apoſtolus , Arma, inquit,
militiæ noſtræ non carnalia ſunt,ſed poten-
tia Deo ad deſtructionem munitionum. His
armis muniti ſuperamus dæmonum tentatio *Iac.*1.
nes, & victoriæ coronã adipiſcimur. Ita enim
ait Iacobus apoſtolus : Beatus vir qui ſuffert
tentationẽ,quoniam cùm probatus fuerit ac *Pſal.* 20.
cipiet coronam vitę. Hæc eſt corona illa , de
qua dixerat diuinus vates : Poſuiſti domine
ſuper caput eius coronã de lapide pretioſo.
Eam vocat Paulus coronã vitę,& Petrus im- *2.Tim.*4
marceſſibilem coronã gloriæ. Diuus martyr *1.Pet.*5.
Ciprianus ita ait. Semel vincit,qui ſtatim pa-
titur, atqui manens ſemper in pœnis & ten-
tationibus cõgreditur cum dolore, nec vinci
tur,cotidie coronatur. Hęc ille. Quoties dæ-
monis,aut mũdi , aut carnis tentationes vin-
cimus toties à deo corona victorię exorna-
mur. Et quãtò quis iuſtior eſt,tãtò grauiùs ali
quãdo tẽtatur. Vt fragilis paries facile ruit,&
quacũq; machina euertitur : ſed fortiſsimus
murus,ſeu arx munitiſſima & firmiſſima for
titer reſiſtit,& opus eſt hoſtib⁹ machinas bel
licas adhibere,& mœnia illa validiſſmis tor *Simile.*
mentis,ſaxa,tela,globos ferreos, & plũbeos
iaculãtibus torquere,& fortiter cõcutere:ſic
diabolus hoĩes fragiles, parũq; in virtute cõ
ſtãtes quacũq; tẽtatione euertit:ſed ad ſuperã
dos viros iuſtitia & charitate munitos, & firmi
tudine ac cõſtantia ſeptos, varijs vtitur artifi *Mat.* 4.
cijs,& fortiſſimis tẽtationibus. Quẽ non ten-

tabit, ſi Chriſtum verũ Deũ tentare cõſtituit?
Vnde Paulus apoſtolus in epiſtola ait ad He
bræos: Non habemus pontificem, qui non
poſſit cõpati infirmitatibus noſtris, tẽtatum
autem per omnia pro ſimilitudine abſq; pec
cato. Ne exiſtimes eos eſſe à Deo derelictos,
qui tentatione exercentur. Pater duos habes
Simile. filios, alterũ virtutis ſtudioſum, virib⁹ corpo
ris robuſtum, & animi fortitudine præſtantẽ,
alterum depravatum ingenio, deditũ delicijs,
imbecillũ, & parui animi. Primum mittit ad
bellũ, & periculis exponit, vt ſe laboribus ex
erceat, alteri indulget, ſecũdas res facilè cõ-
cedit, domi illum habet delicijs matris ſuæ
delinitum. Sed ad extremum qui fortiter pu-
gnauit, præmium magnum obtinuit, qui verò
voluptatibus ducebatur, vacuus remãſit: Sic
pater noſter cœleſtis homines fortes & con-
ſtantes per varios caſus interdũ, & per acer-
bas calamitatũ & tentationũ anguſtias ducit,
& prælijs aduerſus animæ inimicos exercet,
eoſq; per magnos labores in virtute roborat,
atq; confirmat: hominibus autem fragilibus
ab honeſtate abhorrentibus, fundamenta na-
turæ violantibus res proſperas permittit, &
ad voluntatẽ fluentes. Sed ad extremum, qui
fortiter pugnarunt, æternam gloriam conſe-
quuntur, qui verò ſe illecebris, turpique otio
dediderunt, & vtilitatem ab honeſtate ſepara
runt, ſunt ignominioſè conſumpti, & in æter-
nas miſerias relegati. Vide deliciarum detri-
Simile. mentum, & ærumnarum vtilitatem. Vt fru-
mentũ in cellario, niſi pala & ventilabro ver-
ſetur & moueatur, gurgulione abſumitur: &
veſtis in repoſitorio & apodyterio, niſi con-
cutiatur, & exerceatur, à tinea corroditur: ſic
homo, niſi fuerit tentationibus agitatus, & ca
lamitatibus concuſſus, facilè corrumpetur, &
labefactabitur. At ijs rebus probatus redditur
firmior, & fortiter pugnans coronam gloriæ
adipiſcetur. Non coronabitur, inquit diuus
2. Tim.2. Paulus, niſi qui legitimè certauerit. Et alibi:
Fidelis eſt Deus, qui non patietur vos tentari
1.Cor.10. ſupra id quod poteſtis, ſed faciet etiam cũ ten-
tatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Sed
opus eſt, vt nos diuinis armis muniamus, nam
hoſtes nos variè oppugnãt, & fortiter tentãt,
conficiunt aduerſus nos excelſas turres va-
nitatis, vt inde nos expugnent. Et comportãt
aggeres, adducunt aduerſus nos terræ diui-
tias, vt earum cupiditate & affluentia foſſas
impleant, & euangelicam auferant pauperta-
tem, vt ſic nos poſſint facilè expugnare. Agge
res enim, vt diximus, ſunt terræ coacervatio-
nes, quibus foſſæ adimplentur. Poteris etiam
per aggeres terrenas cogitationes intellige-
re terram intuentes, cœlum autem minimè
contemplantes, quæ veluti montes terræ cor
dis foueas adimplent. Et quoniam diabolus
nos vndique cingit & circundat, ait Deus. Et
pones arietes in gyro: Ac ſi diceret: Nuntia
animæ ſe eſſe à dæmone oppugnandam ma
chinis ſuperbiæ, aggeribus auaritiæ, & cæte-
ris flagitijs, eſſeq; obſeſſam, & ex omni parte
circundatam. Et qui ſeculi milites in ſiniſtro
tantùm latere clypeum portant, & nos vndi-
que oppugnamur: & oportet tegere vtrunq;
latus, ideo ſcuto diuino indigemus nos vndi
que circundante. Scutum hoc Chriſtus eſt, ve
ritas ipſa, filius vnigenitus æterni patris, de
quo ait diuinus vates: Scuto circundabit te
veritas eius. Ipſe nobis dat arma, quib⁹ à dex *Pſal. 90.*
tris & à ſiniſtris protegamur: de quibus ait
apoſtolus in epiſtola prima ad Corinthios:
Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. Pote- *1.Cor.6.*
rat quidem Deus terram promiſſionis tradé-
re abſq; armis filijs Iſraelis, ſed voluit, vt eã *Ioſu.11.*
armis acquirerent, & gentes immanitate bar
baras, & copijs abundantes debellarent, per
mittens vt ſemper aliquæ huiuſmodi gentes
in terra illa manerent, aduerſus quas Hebræi
ſtrennuè dimicarent. Eodẽ modo vult Deus,
vt diuinis armis pugnantes vincamus tenta-
tiones, & in hoc bello ſpirituali nos ipſos ex
ercentes, de animæ hoſtibus, dæmone, mũdo,
& carne victoriam admirabilẽ reportemus,
Hæc ſunt ampla, hæc immortalia, hæc digna,
quæ fama celebrentur, monumentis annaliũ
mandentur, & nulla vnquam obliuione dele
antur. Et quoniam Ezechiel erat hæc nuntia-
turus, præcipit illi Deus, vt ſumat ſibi ſarta-
ginem ferream, quæ ſit illi inſtar muri, quo
ſeptus & munitus expugnari non poſſit. Hæc
ſartago erat ferrea & firma, & in ea cibi nõ ſi-
bi, ſed alijs frigebantur, dum inſe flãma ignis
flagraret. Quid eſt hoc, niſi Charitas fortitu-
dine pollens, de qua ſcriptum eſt in Cãticis: *Cant.8.*
Fortis vt mors dilectio. Hæc amoris flammis
incenſe omnibus prodeſſe cupit, alijſq; præ-
parans cibos ipſa cõburitur, vnde apoſtolus,
Quis, inquit, infirmatur, & ego nõ infirmor? *2.Cor.11.*
Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Quẽad
modum lucerna, vt alijs præbeat lumen, ipſa
vritur & conſumitur, & ſal vt cibis condimẽ- *Similia.*
tum & ſaporem præſter, ipſe cõfringitur, &
liqueſcit: ſic verè Chriſtianus, præſertim qui
eſt in dignitate conſtitutus, vt in alios confe-
rat beneficiũ, aut poſſit alijs prodeſſe, debet
ſeipſum comburere, & confringere, & laborẽ
quencunq; ſubire. Sunt enim Chriſtiani, præ
cipuè præſules & ſpeculatores, cuiuſmodi e-
rat Ezechiel, lux mundi, & ſal terræ, & debent *Mat.5.*
magnopere colere charitatem. Charitas aũt *1.Cor.13.*
teſte Apoſtolo, nõ inflatur, nõ eſt ambitioſa,
non

non quærit quæ ſua ſunt: Ideo poſtquàm De
us dixit: Et ordinabis aduerſus eam obſidio-
nem,& ædificabis munitiones,&c. ſubdit: Et
tu ſume tibi ſartaginem ferream. Sed de his
hactenus.

Et tu dormies ſuper latus tuum ſini-
ſtrum, & pones iniquitates domus Iſ-
rael ſuper eo, numero dierum, quibus
dormies ſuper illud: & aſſumes iniquita
nes eorum. Et ego dedi tibi annos i-
niquitatis eorum numero dierum ter-
centos & nonaginta dies: & portabis
iniquitatem domus Iſrael. Et cum com
pleueris hæc, dormies ſuper latus tu-
um dextrum ſecundo, & aſſumens ini-
*Num.*14. quitatem domus Iuda quadraginta die-
bus, diem pro anno, diem, inquam,
pro anno dedi tibi. Et ad obſidionem
Ieruſalem conuertes faciem tuam, &
brachium tuum erit extentum: prophe-
4.*Re.*25. tabis aduerſus eam. Ecce circundedi
te vinculis, & non te conuertes à latere
tuo in latus aliud, donec compleas dies
obſidionis tuæ. Et tu ſume tibi frumen-
tum, & hordeum, & fabam, & len
tem, & milium, & viciam, & mittes
ea in vas vnum, & facies tibi panes nu-
mero dierum, quibus dormies ſuper la-
lus tuum: trecentis & nonaginta diebus
comedes illud.

Et tu dormies. Hieroſolymę obſidio per Ba-
bylonios durauit annum vnum, & ſexaginta
quinque dies excepto tempore, quo Babylo-
nij fuerũt occupationibus diſtracti ob Aegy-
ptiorum exercitum. Nam aduentantibus Ae
gyptijs ad opem Iudæis ferendã iuerũt Baby-
lonij obuiã illis omiſſa Hieroſolyma, vt licet
*Ierem.*39 videre apud Ieremiam capite trigeſimo no-
no. Volens autem Deus nunciare Iudæis per
prophetam ſuum numerum dierum, quibus
erat Hieroſolyma obſidenda, ait prophetæ,
vt dormiat ſuper latus ſiniſtrum trecentos &
nonaginta dies, & ſuper dextrum quadra-
ginta, qui ſimul iũcti efficiunt numerum qua
dringentorum & triginta dierum, Samaria de
dita fuit idololatriæ annis trecentis & nona
ginta, & Hieroſolyma quadraginta, vt diuus
Hieronymus probat ex diuina ſcripta, qui
ſimul iuncti efficiunt annos quadringẽtos &
triginta. Si autem pro annis ſumas dies, quẽ-
admodum ait Deus, inuenies annum vnum,
& duos menſes, & quinque dies. Et tot die-
bus fuit Hieroſolyma obſeſſa à Babyloniis.
Conſidera Dei iudicia. Tot diebus fuerunt
Iudęi graui obſidione oppreſſi, quot annis
idolis ſeruierant. Hoc vaticinatus fuit E-
zechiel non ſolũ verbis, ſed etiã factis, dor
miens ſuper latus ſiniſtrum trecẽtos & nona-
ginta dies, & ſuper dextrum quadraginta Per
latus ſiniſtrum intelligitur Samaria, quę tem
pore Ieroboam vitulos aureos colere incœ- 3.*Reg.* 12
pit, quę ideo dicitur ſiniſtra, quia debilior &
fragilior erat, & prius fuit capta ab Aſſyriis,
quàm Hieroſolyma à Babylonijs, vt conſtat 4 *Reg* 17
ex quarto Regum, & ſecundo Paralipome- *et* 18.*et*
non Hieroſolyma verò vt fortior, dextra ap- 25.
pellatur. Samaria, & decem tribus, & Iſrael *Para.*36.
& domus Iſrael idem ſunt: quemadmodum
Hieroſolyma, & Iuda, & duæ tribus, nã Ben-
iamin Iudæ adhęrebat, pro eodem accipiun-
tur. Hinc autem ſomnus non fuit realis tot in
tegros dies: qui enim fieri poterat, vt Ezechi-
el ſuper vnũ latus trecentos & nonaginta di-
es continuo dormiret? & ſomno ſolutus ſu-
per aliud latus quadraginta? Sed fuit hoc fa-
ctũ in viſione quadã intellectuali & prophe
tica: videbatur enim illi tot dies dormire. Et
viſionem hanc mandauit literis, vt eſſet omni
bus cognitum & perfectum, quot dies eſſet
Hieroſolyma obſidenda.

Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum.
Hoc eſt, verti annos ſcelerum Iudæorũ in di-
es, quibus tu dormies, & ipſi obſidione op-
primentur, in eaq́; variis calamitatibus cru-
ciabũtur. Et ſi decẽ trib' eſſent iam adductę in
Aſſyriã, tamen multi ex illis erant Hieroſoly-
mę, ad quam metu hoſtium confugerant.

Et portabis iniquitatem domus Iſrael. Id eſt
tot dies dormies, quot dies Iudæi obſidebun-
tur, & quot annos idolorum cultui adhæſe-
runt Et quia Ezechiel dolebat, & grauiter fe
rebat Hebræorũ ſcelera, & pœnas, quas pro
illis luebant, atque pro illis ad dominum pre
ces & lachrimas fundere non ceſſabat, dicitur
portare iniquitatem eorum. Officium erat ſa-
cerdotum & prophetarum in lege populi fla-
gitia deplorare, eiuſq; pœnas portare, & pro *Leuit.*9
eo quodammodo ſoluere: vt ex libris Leui- *Num.* 18
tici, & numerorum conſtare videtur. Vnde Ie *Iere.* 9.
remias: Quis dabit, inquit, capiti meo aquam, *Oſa.*13
& oculis meis fontem lachrimarum, & plora
bo die ac nocte interfectos filiæ populi mei?
Et Oſeas: conſolatio ablata eſt ab oculis me-
is, quia ipſe inter fratres diuidet. Et apoſto-
lus in Actis: Per triennium nocte & die non
ceſſaui cum lachrimis monens vnumquenq; *Acto.*20.
veſtrum. Sed dices: Si propheta & ſceleribus
& ærumnis Hebręorũ affligebatur, cur tanto

quos paruus vrceus capiebat. Non ſolùm in illa obſidione Hebręi fame magna, ſed incredibili etiam ſiti laborarunt.

Operies illud. Hoc eſt, eoques illud. & ita eſt in Hebraico. In nonnullis regionibus ob lignorum defectum coquitur panis ſtercore boum deſiccato. Et ita fieri poſſet de humano ſtercore, ſed eſſet nimis horrendum & abominabile. Volens Deus ſignificare, eſſe Iudæos in alienis prouincijs panem horridum immundumque manducaturos, præcipit Ezechieli, vt in humani fimi deſiccati igne concoquat panem. A qua re abhorrens diuinus vates Deum obſecrat, ne illi hoc præcipiat, quod quidam impetrauit.

Aaa. Totũ hoc locum habet interiectionis admirantis, qua vſus eſt Ieremias cũ deo loquens capite primo. *Ierem. 1.*

Morticinum. Hoc eſt, quod abſque ſanguinis effuſione vitam amittit. Præceperat deus Hebræis ne morticinũ, & laceratum à beſtia comederent: vt in Exodo, & Leuitico diuina ſcriptura commemorat. At exiſtimabat propheta multò grauius ſibi eſſe, & deteſtabilius, pane ſic abominabili veſci. *Exod. 22. Leuit. 17. Leui. 22.*

Ecce ego conteram baculum panis in Ieruſalem. Panem vocat baculum, quòd eo homines ſuſtentrentur.

Corruat vnuſquiſq;. Nõ valẽs ſe prę fame ſuſtentare: ſed ob admiſſa ſcelera luctu cõfect⁹, & inopia debilitatus, ſuccũbet ægritudini, & cadens animo & corpore, excedet è vita. Hæc de Babylonica captiuitate interpretati ſumus hunc eſſe germanũ ac hiſtoricũ ſenſum exiſtimãtes. At Iudæi tẽpore Titi & Veſpaſiani vidẽtes Hieroſolymã funditus euerſam aſſerue runt hos quadringẽtos & triginta dies accepto anno pro die duraturã eſſe captiuitatem & ignominiã ſuã illis autẽ peractis venturũ eſſe Meſſiã ſuũ, qui eos à poteſtate gentiũ & Chriſtianorũ liberaret, mundi operibus & dignitatibus cumularet, & in priſtinam libertatem & legis cæremonias reſtitueret. Sed quàm vana & falſa fuerit hęc eorũ interpretatio, nemo eſt, qui nõ videat, cũ hodie poſt mille & quingẽtos ferè annos ab illa captiuitate, nec templũ habeãt, nec cęremonias, nec ſacrificia, nec ſacerdotẽ, nec regẽ, nec ciuitatẽ, ſintq; exules abiecti, calamitoſi ab omnibus nationibus cõtempti, & in dedecore & ignominia verſati. Nihilominus tamen tanta adhuc cæcitate laborant, tam craſſa caligine eorum intellectus obfunduntur, vt Meſſiam expectẽt terrenum illũ quidẽ, qui in eos bona terræ conferat, vt poſſint corporis voluptatibus perfundi, humaniſq; opibus redundare. Terreni homines terrenũ cupiũt Meſſiam. At verus Meſſias in eorum lege promiſſus Chriſtus, Deus noſter nõ terrę ſed cœli diuitias attulit, quę ſunt verę diuitię, animos amplificantes, eoſq; virtutibus, diuina gratia, & donis cœleſtibus adimplẽtes, quibus gloriã ſempiternã cõſequãtur. Zacharias propheta de Meſſia loquens ait: Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem: ecce rex tu⁹ veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, & aſcẽdẽs ſuper aſinam, &c. Id quod impletũ, cùm dominus Ieſus introiuit Hieroſolymam ſedens ſuper aſellum, ſternẽtibus hominibus veſtimenta ſua in via, & arborum ramos cædentibus, quibus viam tegebant: vt euangelica narrat hiſtoria. Cùm rex aliquis ſeculi verbum celebrem cum regia pompa ingreditur, & magnificè excipitur, fertur ſub pretioſo peripetaſmate, aut eleuato pallio, ex ſerico & auro confecto ad aeris intemperiem euitandã, & ſummum apparatũ oſtendendũ. Et ita ſub hoc nobili tegumento virgis eleuato incedit princeps, terram videns non autem cœlum: nec mirum, cùm rex ſit terræ non cœli. At Chriſto deo noſtro, qui rex eſt cœleſtis, qui de ſe ipſo ait: Regnum meũ non eſt de hoc mundo, non cœlũ operiebãt pallio aut peripetaſmate, ſed terram veſtibus & ramis. Et vt verus Meſſias, paupertatem diligendam oſtenderet, nõ ſuper equum ſedens introiuit, ſed iuxta Zacharię prophetiam ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ. In eius perſona dixerat Dauid: Infirmata eſt in paupertate virtus mea. Et rurſum: Pauper ego ſum, & in laboribus à iuuentute mea. Vbi igitur ſunt apparatus regij? vbi magnificentia munerum terrę? vbi phalerati equi? vbi magnificæ pompæ? vbi militum copiæ? vbi temporalis regis ornamenta? Si Meſsias venturus eſſet mundi diuitias daturus, diceret Zacharias: Ecce rex tuus venit tibi potens, diues, equo, aut curru triumphali vectus, & ſatellitum turba comitatus. At intelligens Meſſiam fore ſpiritualem, & cœleſtem regẽ, & mundi opes contemptu rum, eum pauperẽ & ſaluatorem appellauit, omneſq; eius apparatus deſcripſit. Eodẽ modo regius vates eum inopẽ fore prædixit, ſed mundi ſcelera deleturum eſſe apertiſſimè oſtendit. Ita enim ait: Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius. Dicens, ex omnibus iniquitatibus, declarauit fore Chriſtum animorum redemptorem: iniquitates enim vincula ſunt, quibus impij in dæmonis captiuitate detinentur. Hoc docuit idem Meſſias per Ieremiã ita loquens: Propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum nõ recordabor amplius. Et per Eſaiam: Deleui vt nubẽ peccata tua, & quaſi nubeculam iniquitates tuas. Hic eſt Meſſias in Iudęorum lege promiſſus, non

Zach. 9. Mat. 21. Mar. 11. Luc. 19. Ioan. 12. Pſal. 30. Pſal. 87. Pſal. 129. Ierem. 31. Eſai. 44.

non terrenus, non mundi diuitijs affluens, ſed diuinus,& diuinas tribuens opes,pauper tatem verò in hoc ſeculo & verbis & factis docens. Hoc intelligens diuus Paulus has voces emiſit: Scitis gratiam domini noſtri
2.Cor. 8. Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cùm eſſet diues, vt vos illius inopia diuites eſſetis. Eum Meſſiam expectabant antiqui patres,eius aduentum cupiebãt fideles,de eo vaticinabantur diuini vates,eu ius ſanguine erant mundi maculę abluendę, & iniquitates expiandę, qui erat infinitam hominum multitudinem è tenebris erepturus, & fidei, atque gratiæ lumine illuſtraturus. Sed quoniam in eum credere Iudęi noluerunt, fuerunt à Romanis obſeſſi, & victi & in miſeram ſeruitutem redacti. Et de hac obſidione & euerſione poteſt totum hoc caput explanari. Eam prçuidens dominus lachrymis proſecutus eſt, quando, vt refert diuus Lucas, videns ciuitatem fleuit ſuper il-
Luc.19. lam, dicens: Si cognouiſſes & tu, & cęt. Per primos trecentos & nonaginta dies ſuper latus ſiniſtrum intelligitur tempus obſidionis,per quadraginta verò,quibus quadraginta anni ſignificantur,intelligitur tẽpus,quod inter mortem Chriſti, & Hieroſolymę, per Titum Veſpaſianum filium Veſpaſiani euerſionem, interfluxit. In ea obſidione tanta fuit fames, teſte Ioſepho libro ſeptimo de bello Iudaico, vt nec à cingulis, nec calciamentis abſtinuerint, & coria ſcutis detracta manducauerint.Et, quod dictu quidem horrendum, auditu autem incredibile videtur, quędã mulier Eleazari filia proprium filium ſuum fame coacta occidit, & comedit. Vię vrbis plenę erant mulieribus exanimatis, & infantibus ac ſenibus mortuis, & adoleſcentibus palpitantibus.Quidem præ fame penitus excedebant è vita,alij veluti mortuorum vmbræ, inter defunctorum cadauera verſabantur,& vbi eos mors occupabat, ibi cadebant. Captiuorum, qui toto bello comprehenſi ſunt, nonaginta & ſeptem milium inuentus eſt numerus,mortuorũ verò vndecies centum millia Cùm enim paſcha,eſſet Iudæorum, & ex multis oppidis multi ad feſtum congregarentur fuerunt ſubito bello circunfuſi,& in ciuitatem veluti in carcerẽ coniecti. Hæc omnia Flauius Ioſephus natione Hebręus,teſtis oculatus literis mãdauit,vt eſſent perpetuis monumentis conſignata Euſebius in libro de temporibus breuiter ſed egregiè ſuper hoc philoſophatur. Oportuit, inquit ille,iiſdẽ diebus paſchæ eos in vrbe includi ad ſuam ipſorum cædem,quibus ſaluatorẽ cruci affixerunt. Aequum fuit, & iuſto dei iudicio effectum,vt illi eo tempore interirent,quo immaculatum illum & cœleſtem agnum ad interitum falſis criminibus vocarunt,& vulneribus confectum crudeliter occiderunt. Perſpicuum eſt enim,fuiſſe Chriſtum die paſchæ Ioan. 18.
Iudæorum occiſum. Et quoniam perfidi Iu- & 19.
dæi nec cœleſtem patrem, nec eius filiũ vnigenitũ venerati ſunt, imò nec cognouerunt, quia cognoſcere noluerunt ob malitiæ ſuæ obſcæcatioñẽ,dicente Chriſto diſcipulis ſuis Ioan. 16.
Hoc facient vobis, quia non nouerunt patrẽ, nec me:ideo de illis Veſpaſianus pater & Titus filius triumpharunt:vt Paulus Oroſius libro ſeptimo ſuarum hiſtoriarum grauiter & ſapienter annotauit. Eius enim ad literã hæc ſunt verba: Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus, inter centum & viginti triũphos,qui à condita vrbe vſque ad id tempus acti erant,hoc ſpectaculum fuit,patrem & filium vno triũphali curru vectos, glorioſiſſimam ab his, qui patrẽ & filium offenderunt, victoriam reportaſſe. Hæc ille. Nos autem, qui totũ hoc caput de Hieroſolymæ per Titum & Veſpaſianum obſidione & euerſione etiam interpretamur, deum vehementer obſecramus,vt nos à mundo,dæmone, & carne vndique obſeſſos eripiat, atque de ijs hoſtibus triumphantes,cœleſtique ſplendore fulgentes,ad vitam immortalem perducat.

Annotationes ex Hebræo.

in caput quartum.

ET *pones arietes in gyro*. Pro arietibus eſt in hebraico כרים carim.Nomen כר ſignificat agnum,arietem, principem ſeu ducem.Vnde illud Eſaiæ: Emitte agnum domine dominatorẽ terrę Poterat etiam verti: Emitte ducẽ domine dominatorẽ terrę. Hic Eſa.16.
enim erat dux ille,de quo prædixerat Michæas ad Bethlehem dirigens ſermonem: Ex te enim exibit dux, qui regat populũ meũ Iſra- Mic.5
el. Ideo R.Dauid hunc Ezechielis locum ita vertit: Et pones duces in circuitu. Vt oſtenderet eſſe Hieroſolymam à ducibus Chaldæorum obſiderandam.
Et viciã In hebraico eſt in plurali. וכסמים cuſſemin. Eſt quoddam leguminis genus dictum zea,ſiue ſpelta,vt ait R. Dauid. Speltæ autem duo ſunt genera,authore Dioſcoride libro ſecundo capite 8 .alterũ ſimplex, alterum duplicis grani.Symmachus & Aquila in prima editione habẽt zeas.Sunt qui exiſtimẽt eſſe legumen illud, quod Luſitanè apellatur eruilha.Septuaginta habent, ὀλύρας pro quo verſio

verſio Complutenſis deſumpta ex Græco habet ſiliginem. Et Theodorus ſiligenem etiam vocat, temetſi alij auenam interpretentur. Vtcunque ſit, genus eſt vilis leguminis, ex quo cum alijs præcipiebant deus Ezechieli, vt panem vilem & cibarium conficeret.

Conteram baculum panis. Septuaginta pro baculo panis habent ϛήριγμα ἄρτου, pro quo Latinus interpres vertit: firmamentum panis. Symmachus & Theodotiō, & Aquila in secūda verſione habent ϛήριγμα quod idem
Num. 17 ferè eſt. In hebraico eſt מַטֶּה matteh, quæ
Ezec. 7 dictio virgam ſignificat, vt Numer. 17. Accipe ab eis virgas ſingulas. Et Ezechiel. 7. Floruit virga, germinauit ſuperbia. Sed quoniā dictio hęc ſignificat etiam declinationem & iniuſtitiam, poterat illud verti: Floruit declinatio ſiue iniuria. Ita R. Ionac hunc locum interpretatur. Et videtur pulchra eius expoſitio, nam ſequitur: & germinauit ſuperbia. Significat etiam robur, firmamentum, & ſuſtentacu-
Pſal. 1.4 lum, vt in pſalmo: Omne firmamentum panis contriuit. Ac ſi diceret: Fecit deus vt deeſſet frumentum, quod eſt firmamentum humani corporis, vt omnes fame laborarent. Vtinam hæc panis egeſtas non opprimat etiam Chriſtianos. Panis hic verbum dei eſt de quo
Pſa. 105 poteſt illud pſalmographi explicari: Et panis cor hominis confirmat. Et id, propter quod
Tren. 4 lamentabatur Ieremias: Paruuli petierunt panem, & non fuit, qui frangeret eis. Ac ſi diceret: Infirmi & inſipientes, qui non valent intellectu comedere fortes & excelſas diuinarum literarum ſententias, & arcana atque alta myſteria, petierunt à viris doctis vt panem verbi Dei ſibi frangerent, & comminuerent, ſacram illis ſcripturam explanantes, & non erat, qui hoc facere vellet. Multis hodie poſſet hoc accommodari, qui cùm alios docere deberent, deditiventri & ſomno, vitam ſilentio, turpique otio tranſigunt, debitos labores cōtemnentes, indebitis voluptatibus ducuntur. Eam ob cauſam multis in locis deeſt panis hic, ob cuius penuriam debilitati multi in interitum ruerunt: & vt ait Eſaias, nobiles interierunt fame, & multitudo ſiti exaruit.
Eſai. 5. Et non ſolùm multi panem euangelicæ doctrinæ non guſtant cùm ſe euangelicos appellent, ſed etiam ſanctiſſimum euchariſtiæ ſacramentum, panem illum diuinum, panem viuum, qui de cœlo deſcendit, penitus negarunt, & fidem catholicam relinquētes Oeco-
Ioan. 6. lampadij, & Caluini, & cæterorum huiuſmodi peſtium hæreticorum Capharnaitarum perfidiæ adhęrerunt. Aiunt enim eum Capharnaitis: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Nos verò captiuemus intellectum in obſequium Chri- Ioan. 6.
ſti, qui dixit. Hoc eſt corpus meum. Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Hęc Chriſtus, hæc ipſa veritas. Non 2. Cor. 10.
poteſt mentiri veritas. Verbum domini ma- Mart. 26
net in æternum. Vide quid dicat Ioannes Damaſcenus: Non eſt figura panis & vini, cor- Ioan. 6
poris & ſanguinis Chriſti. Abſit hoc. Sed eſt Eſai. 40.
ipſum corpus domini deificatum, ipſo domino dicente. Hoc eſt corpus meum: non figura corporis, ſed corpus, non figura ſanguinis ſed ſanguis. Hæc ille. Idem Cyprianus martyr indicat in ſermone de cœna domini dicēs Panem angelorum ſub ſacramento manducamus in terris, eundem ſine ſacramento manifeſtiùs edemus in cœlis. Explicans] Auguſti- Pſal. 33,
nus illam pſalmi inſcriptionem: Pſalmus Dauid cùm mutaret vultum coram Abimelech, 1. Reg. 12,
& dimiſit eum, & abijt, ac locum illum ex libris Regum iuxta ęditionem ſeptuaginta interpretū pertractans: Ferebatur in manibus ſuis: Hoc verò fratres, inquit, quomodo poſſit fieri in homine, quis intelliget? Quis enim portatur in manibus ſuis? Manib⁹ aliorū portari poteſt homo, ſuis manibus nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipſo Dauide ſecundum literam, non inuenimus, in Chriſto autem inuenimus. Ferebatur enim Chriſtus in manibus ſuis, quando commendans ipſum corpus ſuum aiebat: Hoc eſt corpus meum, ferebat enim illud corpus in manibus ſuis, ſeipſum itaque ferebat Chriſtus in manibus ſuis. Hæc Auguſtinus. Id pſalmo ſeptua- Pſal. 17
geſimo primo, qui de Chriſti tēpore non ſolùm iuxta Chriſtianorum, ſed etiam iuxta Hebræorum ſententiam explanatur, ſunt hæc verba literis mandata: Erit firmamentum in terra in ſummis moncitū. Vbi diuus Hieronymus pro firmamento vertit memorabile triticum. Et Reuclinus ait vocabulum hoc hebraicum ſignificare placentulam frumenti. Et R. Kimhi ait eſſe miſſam frumenti. In hebraico eſt פִּסַּת בַּר piſſath bar, hoc eſt particula ſeu placenta frumenti: dictio enim bar frumentum ſignificat abſque controuerſia. Significat Pſal. 2
etiam filium, & puritatem. Vnde id quod eſt in pſalmo apprehendite diſciplinam verti poteſt, Apprehendite, ſiue oſculamini filium, ſiue puritatem. Ac ſi dicat, amplectimini, & ſummè diligite Meſſiam, qui eſt filius dei, & ipſa puritas. Poteſt etiam verti, Seruite frumēto, hoc eſt Chriſto, qui eſt panis vitæ. Vnde verba illa, Erit firmamentum in terra in ſummis montium, poſſunt rectè verti ex hebræo: Erit placenta tritici in terra in capitibus montium. Thargum habet: Erit panis confortans

tans in terra. Paulus epiſcopus Burgenſis citat quandam paraphraſim Chaldaicā, quę ita habet: Erit placenta tritici in capitibus ſacerdotū. Quæ interpretatio eſt abſque dubio admirabilis:eſt enim ſanctiſſimi ſacramēti altaris diuina vaticinatio,in quo ſub ſpecie placentulæ tritici, ſub ſpecie panis, & maſſæ triticeæ coctæ præſens nobis adeſt Chriſtus, verus deus,& verus homo.Rectè quidem iuxta Hieronymi verſionem memorabile triticum hoc ſacramentum appellatur, cùm ſit panis viuus,& diuinum manna, de quo ait Chriſtus. Qui manducat meam carnem, & bibit

Ioan. 6. meum ſanguinem, habet vitam æternam. Et verè ait Thargum eſſe panem confortantem, cùm de illo dicat diuinus Paulus?Omnia poſ-

Philip. 4. ſum in eo,qui me confortat. Et verè ait Paraphraſtes Chaldeus,eſſe hanc diuinam placentulam in capitibus ſacerdotum, quoniam ſuper eorum capita hoſtia conſecrata eleuatur, vt populo in miſſæ ſacrificio oſtendatur adoranda.Et R. Achilas transfert illū locū pſalmographi in hunc modū:Erit panis ſubſtantialis in terra in capitibus montium.Et R. Ionathas: Erit ſacrificium panis in terra in capite montiū. Quæ omnia diuino euchariſtiæ ſacramento accōmodantur. Hic eſt panis diuinus, hic eſt cibus cœleſtis, hoc eſt pignus æternæ noſtræ beatitudinis,& ſummæ fœlicitatis. Cùm deus ſit ſummè bonus,& eam ob cauſam ſummè communicatiuus,& ſui diffuſiuus,decebat ſe nobis ſummè communicare. Quæ maior poterat eſſe communicatio, quā poſt diſceſſum ſuum, poſt aſcenſum in cœlo manere nobiſcum in ſancto euchariſtiæ ſacramento? Non paſſus eſt eius amor, vt à nobis corporaliter diſcederet, quin nobiſcum ſacramētaliter maneret, vt eum videremus ſub accidentibus, ſub ſpeciebus panis & vini, vt eum coleremus,& manducaremus,vt in ipſo maneremus, & ipſe in nobis. Ipſe enim ait:

Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem,in me manet,& ego in illo. Hunc diuinum cibum,hunc panem cœleſtem reiecerunt noſtri temporis hæretici, ſiliquis porcorum ſeipſos paſcentes, doliſque dæmonū ſuam peſtilentem ſectam ſuſtentantes. Chriſti charitatem immenſam negarunt, eiuſque infinitæ pietatis ſplēdorē maculare voluerūt O rem indignam! ò ſcelus deteſtandum!Nihil vnquam ſol vidit indignius.Quid dicam? Quò me vertam?Quę res vnquā geſta eſt maior,quàm Chriſtū nobis ſeipſum relinquere in ſacramento?Quò vltrà poterat amor accedere?Quid diuinius quid glorioſius,quid accommodatius hominū memoriæ ſempiternę,

Pſal. 110 Memoriā fecit mirabiliū ſuorū miſericors & Miſericos dominus,eſcā dedit timentibus ſe. Et tamen hanc eſcam,hoc magnificentiſſimū beneficium, hoc ampliſſimum munus irrident, Caluiniſtæ, & Bucheriſtę, & Oecolampadiſtæ tenebris circumfuſi,& in caligine obſcuriſſima verſati. Quemadmodum Nabuzar- 4.Re.25

dan princeps militię Nabuchodonoſoris Hieroſolymam euertit,& templi vaſa profanauit: ſic noſtri temporis hæreſiarchę, principes militiæ diaboli,eccleſiam Chriſti conantur euertere,& ſacra templi vaſa,hoc eſt ſancta eccleſię ſacramenta,non à Salamone,ſed à Chriſto conſtituta penitus delere,aut ſaltem maculare. Nabuzardan ſonat ſermonē alieni domini ſeu alieni iudicij. Tales ſunt hęretici quorum ſermo non Ieſu Chriſti domini noſtri, ſed alieni domini,hoc eſt diaboli, quē chri- Ioan. 12.

ſtus principem mundi appellauit. Hunc ſe- et 14.

quuntur perditi homines, rectorem tenebrarū,& dominū impiorum,quam ob cauſam nō eſt mirū eorum iudicium alienum eſſe à veritate,ab eccleſia, & à Chriſto. Te precor clementiſſime deus, vt eorum animos ſplēdore veritatis illuſtres,ne tot homines ad imaginē tuam creati ex eorum tenebris, in quibus verſantur,ad caliginem æternam præcipitentur. Aperi aperi eorum oculos, incende amore tuo eorum voluntates,ne in flammas inextinguibiles æterni barathri proijciantur.Proijcietur enim,niſi tu eos illuminaueris, & ad fidem ſanctæ eccleſiæ Romanæ perduxeris. Quoniam teipſum panem diuinum reliquerunt,& baculum panis, de quo hic loquitur Ezechiel, repudiarunt.

Et contabeſcent in iniquitatibus ſuis. Pro iniquitatibus eſt in hebræo בעונם .uonam,quę dictio iniquitatem ſignificat,& pœnam Vnde illud pſalmographi: Appone iniquitatem ſu- Pſal. 68

per iniquitatē eorum, verti poteſt: Appone pœnam ſuper iniquitatem eorum: Ac ſi dicat: Puni eos domine iuxta eorum flagitia. Quare poterat locus hic Ezechielis ita transferri: Et contabeſcent in ſupplicijs ſuis.

ARGVMENTVM CAPITIS QVINTI.

CVm Hebræi diuina monita contemnerent, eſſetque eorum ratio obſcurata flagitiis, & voluntas conſtricta ſceleribus, & animus à mente diuina penitus alienatus, voluit deus eos vlciſci, vt tantorum maleficiorum pœnas luerent. At tanta eſt eius miſericordia, vt prius illis peſtem, & ferrum, & flammam minaretur, quo ſe ad illum conuerterent, eiuſque miſericordiam implorarent. Eam ob cauſam præcipit Ezechieli, in quo tunc diuinum quoddam & fidei et vaticinationis lumen elucebat, et charitatis flamma

flamma oſtendebatur & illis Hierolyma euerſionem prædicerat, & ſub pilorum ænigmate eorum interitum & exilium nuntiaret.

CAPVT V.

ET tu filij hominis ſume tibi gladium acutum, radentem pilos: & aſſumes eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam: & aſſumens tibi ſtateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igne combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obſidionis. Et aſſumens tertiam partem, & concides gladio in circuicuitu eius: tertiam verò aliam diſperges in ventum, & gladium nudabis poſt eos. Et ſumes inde partium numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui. Et ex eis rurſum tolles, & proijcies eos in medio ignis, & combures eos igne, & ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael. Hæc dicit Dominus Deus. Iſta eſt Ieruſalem, in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras. Et contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia, quàm gentes, & præcepta mea vltra quàm terræ, quæ in circuitu eius ſunt. Iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt. Idcirco hæc dicit Dominus deus. Quia ſuperaſtis gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt, & in præceptis meis non ambulaſtis, & iudicia mea non feciſtis, & iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt, non eſtis operati, ideo hæc dicit Dominus Deus.

EXPLANATIO.

ET *tu fili hominis.* Totum hoc caput continet ænigma quoddam pilorum, quo vaſtatio Hieroſolymæ ſignificatur. Gladius acutus ſiue raſorius, hoc eſt nouacula, eſt Dei voluntas & decretum: caput vrbs Hieroſolyma, pili verò, eius habitatores. Hi fuerũt in tres partes diſtributi, pars vna obijt fame & peſte, in obſidione, cùm Caldæi Hieroſolimam cingentes, eam vndique oppugnarẽt: altera gladio hoſtium, tertia verò fuit per orbem terrarũ diſperſa, quæ dederat ſe fugę ob Chaldæorum metum. Mortui fame & peſte intelliguntur per capillos igne cõbuſtos, occiſi ferro ſignificantur per capillos conciſos gladio, qui verò ſe in fugam contulerũt, per capillos in ventum diſperſos oſtẽduntur.

Eſt aũt ænigma figura, cùm per occultam rerum ſimilitudinem obſcura ſententia ſignificatur: vt infra capite trigeſimo nono, Dic *Inf. 39.*
omni volucri, & vniuerſis auibus, cunctiſq; beſtijs agri, &c. Et primo cap. Ioannis: Ecce
ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Cur au- *Ioan. 1.*
tem Ezechiel appellatur filius hominis, oſtẽdimus ſecundo capite.

Et duces per caput tuum. Hoc eſt, dabis operam, vt tonſoris manus per caput tuũ ducatur

Stateram ponderis. Hoc eſt, iuſtã & æquam, aptã ad ea põderanda, quæ nõ populari quadã trutina, ſed aurificis ſtatera examinantur.

In medio ciuitatis. Nimirum in qua habitas: non intelligit Hieroſolymam, quia Ezechiel erat tunc temporis in Caldæa, ſed vrbẽ quãdam, quam tempore illo incolebat. Vel intelligit vrbẽ illã, quam ex Dei iuſſu deſcripſerat in latere, vt capite præcedente explicamus, per quam Hieroſolima ſignificabatur.

Igne combures. Famis ac peſtis afflictionem comparat cum ardore ignis, inedia enim reddit homines nigros & ſqualidos, & peſtis eos febre comburit.

Et gladium nudabis poſt eos. Hoc eſt, ſignificabis eſſe illis vitam ferro eripiendam. Multi ex Hebręis Babylonios fugiẽtes ſe in Aegyptum contulerunt. Sed Nabuchodonoſor Babyloniorum rex intrauit Aegyptum, vbi eos partim occidit, partim in vincula coniecit, & ca-
ptiuos in Chaldæam inde abduxit. Lege quar *4. Reg.*
tum Regum, & Ieremiã hæc omnia narrãtẽ. *vlt.*
Et ſumes inde paruum numerum. Ex illa tertia *Iere. 42.*
parte pilorũ, quos in ventũ diſperges, ſume exiguum numerum, quos in ora veſtis tuæ ligabis, & ex illis conijcies aliquos in ignem, vbi incẽdio flagrẽt: ex quib⁹ egredietur ignis Iudæorũ poſteritatẽ cõburens. ſenſus eſt: Ex magna Iudęorũ multitudine, qui ex Aegypto & Iudæa fuerint in Chaldęam abducti, pauci Hieroſolymã reuertẽtur, veluti in pallio reſeruati. Et ex ijs nõnulli calamitatibus & ęrũnis premẽtur, ob quas aliqui ſe gentiũ regib⁹ tradẽt, eos ad Hieroſolymę vaſtitatẽ excitantes. Totũ hoc impletũ fuiſſe diuina narrat hiſtoria. Nã fuiſſe Iudęos in Iudęã ex Chaldea reuerſos, & in ędificãda & inſtaurãda Hieroſolyma labores incredibiles ſubiuiſſe, eſt in li-
bris Eſdrę literis mandatum. Prętereà deſe- *Eſd. 1. &*
ruiſſe nonnullos ex Iudęis patriam, & An- *2. lib.*
tiocho tyranno, alijſque regibus adhęſiſſe, qui reges à perfidis & fugitiuis Iudęis concitati

tati Iſraëlis populum ad excidium & vaſtitatem vocabunt, & odio incenſi, ſuperbiaq; inflati eum penitùs delere conabantur, eſt in Machabæorũ libris monumentis conſignatũ. Poſteà verò tanta fuit inter Iudæorum magnates Hircanum & Alexandrũ diſſenſio, tãto odio mutuò ardebant, vt occaſionem Pompeio præberent Iudęã expugnandi. Quæ oĩa ſunt à Ioſepho in libris & de Antiquitate, & de bello Iudaico apertis monumentis teſtata. Ex illis ergo egreſſus eſt calamitatũ ignis in omnem Iſraelem. At ego ex ſtimo dixiſſe hoc prophetã propter Phariſæos, qui ex illis Hebræis deſcendentes, de Chriſto occidẽdo cogitarũt, & in eius cædem acriter vigilauerunt. Tanta fuit eorum cæcitas, tantę fraudes, tot flagitia, vt ei, quem ne voce quidem offendere deberent, interitũ machinarentur. Homines ad omnia ſceleta paratiſſimi Chriſtum ſeruatorem, quem colere deberent vt patrem, venerari vt dñm, extimeſcere vt iudicem, ſequi vt ducem, ſitire vt fontem bonorũ omnium, eũ contempſerunt, ſummis cruciatibus affecerunt, & falſis criminibus in odiũ & cædem crudeliſſimã vocarunt. Quã ob cauſam deus eos à perfidia & obſtinatione recedere nolẽtes ærumnis terribilibus oppreſſit, ciuitatem Hieroſolymam funditus deleuit, & eius agros penitus vaſtauit. In tantã ignis flammam fuerũt Iudæi coniecti, in tot ęrumnis verſati, vt tam dura tormenta, tam aſperam captiuitatem, tam inſuetam ignominiã, tam inauditos cruciatus ferre nullatenus valerent. Hi igitur phariſæi ſunt illi, ex quibus egreſſus eſt calamitatis incendium, quo populus Iudaicus miſerè flagrauit.

Hæc dicit Dominus Deus. Reddit cauſam iræ dei in populum Iudaicum.

In medio gentium poſui eam. Et erant in Iudæa gẽtibus idolorũ cultricibus circundata. Vel dicitur Hieroſolymam eſſe in medio gẽtium, hoc eſt in medio terræ: nã eſt in quarto climate terræ habitabilis, in ſeptẽ climata diuiſæ. Et hic idem propheta eã capite trigeſimooctauo vmbilicũ terræ appellauit. Et pſalmographus: Deus autẽ rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem in medio terræ. Ac ſi diceret: Dei filius vnigenitus à cœli faſtigio ad terram deſcendens humanam induit formam, & in Iudæa natus eſt, ibi docuit ibi fuit vulneribus affectus, ibi fuit mortuus, & ſepultus & redditus ad vitam, ibi denique operatus eſt ea humanæ redẽptionis myſteria, quibus homines, qui in caligine verſantur, diuino lumine luſtraret, & à morte ad vitã perduceret. Et quoniã hæc hominũ ſalus, hæc redẽptio fuit in Iudæa, quæ eſt in medio mũdi ſita, tanquam in theatro peracta ſpectãtibus mortalibus, ait diuinus vates eam à deo fuiſſe in terræ medio effectã. Terra Iudęæ à parte orientis cingitur Aſia, ab occidente Europa, & mari Mediterraneo, à meridie Africa, à ſeptẽtione Scythia, Armenia, & cunctis Ponti nationibus. Et ita manent in medio terræ collata. Qui enim pro mũdo paſſus eſt, pulchrum fuit, vt in medio mundi pateretur. Sic Deus dilexit mundum, ait diuus Ioannes, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternã. Et quoniã deus eſt veluti centrum, à quo deducuntur lineæ pulchritudinis circuli, decebat, vt in medio ſphærę terrenæ genus humanum redimeret.

[Marginal notes: *Inf.* 38. — *Pſal.* 73. — *Ioan.* 3.]

Quia ſuperaſti gentes. Subaudi, flagitijs & ſceleribus. Quaſi dicat: quia multò eſtis peiores gentibus idolorum cultricibus, & legẽ meam contempſiſtis. Vel ſic: Quia cũ ope mea de gentibus immanitate barbaris, numero infinitis, fortitudine pollentibus, bellicarum munitionum copia abundantibus, victoriam reportaretis, tanta eſtis ingratitudine contaminati, tanto ſcelere conſtricti, vt meipſum contemneretis, & præcepta atque iudicia mea repudiaretis.

Iuxta iudicia gentium. Hoc eſt, infideliores eſtis ipſis infidelibus: nam gẽtes idolorum ſuperſtitionibus debitè deos ſuos venerantur, & amplectuntur, vos autem me deſpexiſtis, & pro nihilo reputa, & commentitiorum deorum vanitatẽ coluiſtis, vos ipſos perfidia maculantes, & in recto Dei cultu, puraque religione perſeuerare nolentes. Vel ſic. Nõ eam viuendi rationem tenetis, quam etiam gẽtes lumine naturali illuſtratæ iudicant eſſe tenendam, ipſæ enim monent ad vitam fœlicẽ pertinere, iuſtitiam colere, eorum autem cõſuetudinem declinare, qui non ſolùm ſe maculis contaminant ſed alios contaminare, & ab honeſta viuendi ratione conãtur abducere. Vos autem neutrum horum efficitis. Quare multò eſtis illis deteſtabiliores. Hunc eſſe exiſtimo germanum huius loci intellectum. Poteris etiam per capillos ſuperuacanea intelligere. Explicans diuus Auguſtinus pſalmũ quinquageſimum primum ait, capillis intelligi rerum ſuperfluitates, & quia ſine ſenſu præciduntur, ideoq; qui animo Deo adhęrent, ita habent hæc terrena tanquam capillos. Hæc ille. Qui pauperum miſerentur, illiſq; ſubueniũt mulierem illam euangelicam imitantur, quæ Chriſto pedes lachrimis abluit, & capillis terſit. Pedes Chriſti pauperes ſunt, quos tunc capillis tergis, cũ quæ habes ſuperflua, in eorũ eleemoſynis conſumis. Acs frigidum & gelatum

[Marginal note: *Luc.* 7]

Simil. latum in vaſe minutis foraminibus & fiſtulis
pleno, eſt integrum, in vna tantùm reſidens
parte, ſin autem eſt igne liquefactum, omnia
implet foramina: ſic diuitiarum copia frigore
auaritiæ gelata, eſt in arcula nemini vtilis, at
ſi diuini amoris igne liqueſcit & fūditur, fluit
ad omnes inopum partes, & indigētibus ſub
ueniens implet omnia paupertatum forami-
na. Eodem modo cor humanum abſq; amo-
re diuino, frigidum & gelatum eſt: diuino aūt
amore incenſum liqueſcit & funditur, omni-
buſq; inopijs deſiderat ſubuenire. Vnde ait in
Can.5. Canticis ſponſa: Anima mea liquefacta eſt,
vt dilectus locut' eſt. Et pſalmographus: Fa-
ctum eſt cor meum tanquam cera liqueſcēs.
Pſal. 21. Et rurſum: Emittet verbum ſuum, & liquefa-
147. ciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Et
quia homines nefarij, ſcelerumque vinculis
aſtricti, cum viris iuſtis & pietate pręſtātibus
lites intendunt, eoſq; affligunt, & ſpoliant, &
varijs calamitatibus conturbare nituntur, nō
illis pietatem eripiunt, non animi fortitudi-
nē, non virtutē, non conſtantiā, non deniq;
ea, quæ ſunt verè bona, & immortalē pariūt
memoriam, ſuntq; ad conſequendā æternam
beatitudinē neceſſaria, ſed opes & magiſtra-
tus, quæ omnia poſſunt ſuperflua vocari, quę
gentium philoſophi ludibria Fortunæ appel
larūt, cùm vita etiam hęc, vt ait Aurelius Au-
guſtinus, alia vitam cogitantibus ſit cū ſuper
fluis connumeranda, ideo impij cū nouaculis
raſorijs capillos ſuperfluos reſecātibus cōpa
rantur. Vnde aduerſus Doëgum hominē ſce-
lerum maculis notatū ait propheta: Quaſi no
uacula acuta feciſti dolum. Qui in alios exci-
Ioſu.51. tat procellas, ſeipſum in anima, alios aūt nō
niſi in corpore lædit, imò ſeipſum tātùm læ-
dit. Id intuens quidā philoſophus, qui Græ-
corum philoſophiā literis latinis illuſtrauit,
aduerſus flagitioſum hominē aiebat. Iactā &
immiſſam à te nefariam in me iniuriā ſemp
duxi, perueniſſe ad me nunquā putaui. Hoc
ideo dixit, quia ſceleratus ille ſolùm illi ca-
pillos, hoc eſt ſuperuacanea eripuerat. Et ab
offenſo petēda eſt venia, à ſeipſo eā petat, qui
alium lędere exiſtimauit, nā ſeipſum lęſit, ſibi
abſq; dubio intulit detrimentū. Sed ah miſer,
quos inter ſcopulos fragilem cimbā agis qui
alijs detrimentū moliris! Significant etiā ca-
pilli inanes cogitationes. Vt enim anima gi-
gnit cogitationes, ita caput capillos. Ideo ait
Eucherius fuiſſe iuſſum à Deo in libro Nu-
Num.8. merorum, vt leuitæ pilos omnes ſuos abrade
rent. Et diuus Gregorius in moralibus, Ca-
put, inquit, tōdere eſt cogitiones ſuperfluas
à mente reſecare. Iacto igitur hoc fundamē
to, dicimus, per hos pilos, quos nobis hoc lo-
lo Deus nomine Ezechielis præcipit, vt ex
capite præcidamus, & ponderemus, ſuperua-
canea omnia tam in opibus, quàm in cogita-
tionibus ſignificari. Ea debemus abradere, &
ponderare iniuſta ſtatera, & quàm ſuperflua
nobis ſint, quàm varia, quàm incerta, quàm
fluxa, mentis oculis intueri. Hæc aūt animo
percipiētes ea debemus gladio & igne cōſu-
mere, & maculas ob illa contractas lachrymis
& pœnitentia delerę, ea verò in pauperes di-
ſtribuere, vt iuſtitiam perpetuò manentē con
ſequamur. Ita enim ait diuinus ac regius va-
tes: Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius
manet in ſeculū ſeculi. In libro 2. Regum eſt *Pſal.* 111
literis conſignatū, Abſalonē mulo ex prælio *2.Re.* 18.
fugientē fuiſſe in quercu per capillos, ſuſpen
ſum. Capilli erāt eius deliciæ, & illi mortem
eidem obtulerunt. Mulus, cui inſedebat, per-
tranſiuit, & ille māſit ſuſpenſus, cōtra quem
Ioab dux exercitus equū concitauit, & in eius
corde tres haſtas infixit. Quid per Abſalonis
capillos niſi inania & ſuperflua intelligūtur,
quæ vanis mortalibus perniciē parant? Futi-
lis res eſt homo, & imago quædam vana &
adūbrata, &, vt ait propheta: Vniuerſa vani- *Pſal.* 38.
tas omnis homo viuens. Igitur homo eſt ina-
nis, & mulus mundi gloria: tranſit gloria, &
remanet id, quod eſt inane, nam mulus trāſit
illo in aëre manente. Et, vt ait diuus Ioānes:
Mundus tranſit, & concupiſcētia eius. Quæ-
rebat miſer homo ille gloriam inanem, ſed *1.Ioan.*2
aufugit gloria, & remanſit inane. Ioab, hoc
eſt mūdus, tribus haſtis eius cor traiecit: nam
quicquid eſt in mundo iuxta diui Ioānis ſen-
tentiam, concupiſcentia carnis eſt, & concu- *1.Ioan.*2.
piſcentia oculorum, & ſuperbia vitę. Sed cō-
ſidera Dei iudicium. Volebat Abſalon terrā
acquirere cœlo contempto, & per ſummum
ſcelus regnum terrenum comparare: at nō ſo
lùm cœlum amiſit, ſed terram, quia in aëre
mortuus eſt, capillis ſuſpenſus, nec cœlū at-
tingens nec terram. Permittit aliquādo deus,
vt qui cœlo ſpreto ſolùm ad terram aſpirāt,
neutrum conſequantur. Ideo ait Deus: Quę-
rite primò regnū Dei, & iuſtitiam eius, & om *Matt.6.*
nia alia adijcientur vobis. Nos igitur capil-
los præcidentes, & ſuperuanea reſecantes
mundi vanitates contemnamus, & ad cœle-
ſtia aſpiremus.

Ecce ego ad te, & ipſe ego faciam in
medio tui iudicia in occulis gentium, &
faciam in te, quod non feci, & quibus
ſimilia vltra non faciam, propter om-
nes abominationes tuas. Ideo patres
comedent filios in medio tui & filij

comedent patres ſuos. Et faciam in te iudicia, & ventilabo vniuerſas reliquias tuas in omnem ventum. Idcirco viuo ego, dicit dominus Deus. Niſi pro eo, quòd ſanctum meum violaſti in omnibus offenſionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis: ego quoque confringam: & non parcet oculus meus, & non miſerebor. Tertia pars tui peſte morietur, & fame conſumetur in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam verò partem tui in omnem ventum diſpergam, & gladium euaginabo poſt eos. Et complebo furorem meum, & requieſcere faciam indignationem meam in eis, & conſolabor. Et ſcient, quia ego dominus locutus ſum in zelo meo, cùm impleuero omnem indignationem meam in eis. Et dabo tibi in deſertum, & in oppro-

D. brium gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt, in conſpectu omnis prætereuntis. Et eris opprobrium, & blaſphemia, exemplum, & ſtupor in gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt, cùm fecero in te iudicia in furore, & in indignatione, & in increpationibus iræ, quæ ego dominus locutus ſum: quando miſero ſagittas famis peſſimas, quæ erunt mortiferæ, & quas mittam, vt diſperdam vos. Et famam cógregabo ſuper vos, & conteram in vobis baculum panis. Et im-

Sup.4.d. & inf.14. mittam in vos famem, & beſtias peſſimas vſque ad internecionem. Et peſtilentia & ſanguis vaſtabunt per te: & gladium inducam ſuper te. Ego Dominus locutus ſum.

Ecce ego ad te. Subaudi, veniam iratus.

Et ipſe ego faciam in medio tui iudicia. Id eſt ſumam de te pœnas, debitas illas quidem & iuſtas. Dicens iudicia, oſtendit ſententiam fore iuxta veritatem, & iram non excedere pœnarum menſuram.

In oculis gentium. Id eſt videntibus cunctis gentibus.

Et faciam in te, quod non feci. Hoc eſt, maiores vltiones de te ſumã, quàm vſq; huc ſumpſerim de nationibus alijs. Maiores mihi pœnas dabis, quàm gentes infideles Sed nunquid non exterminauit deus Cananæos? Nõne ſubmerſit AEgyptios? Verum eſt: ſed maior vltio eſt eijcere filium e domo paterna, quàm aduenam, atqui populus Iſraeliticus erat filius, alij autem aduenę Ita enim in Exo
do aiebat deus. Filius meus primogenitus Iſ- Exo 4.
rael. Et per Oſeam: Ex AEgypto vocaui filiũ Oſe.11.
meum Et per Eſaiam: Filios enutriui, & exal- Eſa.1.
taui, ipſi autem ſpreuerunt.

Et quibus ſimilia vltra non faciam. Sed nonne tempore Titi & Veſpaſiani aſperioribus calamitatibus oppreſſi fuerũt? Fuerunt quidem ſed flagella illa non fuerunt ſimilia, ſed maiora: hoc autem loco non dicit Deus: Non faciam vobis vltrà maiora, ſed ſimilia. Poterit etiam reſpõdere, pœnam hanc, quã hic Deus minatur Iudæis, de illa intelligi, quam ipſi in obſidione & captiuitate per Titum iure lue-
rũt. De ea ait Christus apud Matth Erit enim Mat.24
tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mũdi. Aut certè intelligitur hoc de vtraq;, nimirum de Babylonica, & de Romana. Sed ſi de ſola Babilonica intelligere volueris, nulla erit etiam contradictio, nam particula, vltra, in diuinis literis non ſemper deſignat à parte poſt perpetuitatem, ſed interdum inſignem
aliquam temporis durationem, Libro 4. Re- 4. Reg.6.
gum ſcriptum inuenies: Et vltrà non venerũt latrunculi Syriæ in terram Iſrael. Et tamen poſtea venerunt, vt ex eodem capite apertiſſimè conſtat Et in Geneſi eſt literis manda-
tum apparuiſſe deum Iacobo de Meſopota- Gen.35.
mia reuerſo, eiq; dixiſſe: Non vocaberis vltrà Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. Et tamen ſcimus eum poſtea Iacobum fuiſſe appellatum. Et Eſaias loquens de pace, quę viguit in aduentu Meſſiæ tempore Octauiani Auguſti, cùm Chriſtus Deus noſter à ſummo cœli vertice terram deſcendit, ait: Non leuabit gens
contra gentem gladium, nec exercitabuntur Eſa.2.
vltrà ad prælium. Quod ita effectum eſt, nam aliquo tempore tanta viguit pax, vt oſtium templi Iani Romę clauderetur iuſſu Auguſti,
quod non niſi, in ſumma pace fiebat. Nam Similitu-
quemadmodum aduentante aquila auium re do.
gina cæteræ aues alia ſubmittunt, & in pace quieſcunt, pugnare non audentes: ſic adueniente è cœlo aquila illa diuina, Chriſto deo noſtro, rege regum, & Domino dominantiũ, reges terræ quieuerunt, quoniã ille apparebat, qui eſt vera pax, de quo ait Apoſtolus:
Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. Ephe.2.
Quem Eſaias principẽ pacis appellat, quia à Eſa.9.
cœli veniẽs faſtigio terras luſtrauit, mortaliũ animos turbulẽtis motibus cõcitatos ſedauit, & pacem illis ſpiritus mirabiliter tribuit.

Fuiſſe

Fuiſſe autem templũ Iani clauſum ab Auguſto Octauiano aſſerit Suetonius Tranquillus in eius vita, quod ab vrbe condita nunquam niſi ſemel, aut bis clauſum fuiſſe aſſeuerat. Fuit autem templum illud à Numa Pompilio conditum, vt apertum in armis eſſe ciuitatẽ, clauſum vero vigere pacem oſtenderet, vt ait in libro ſecundo inſtauratæ Romæ, Blondus Flauius. Aſpicis igitur, particulam, vltrà, non perpetuitatẽ ſemper ſed durationẽ quandam temporis aliquando ſignificare.

Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij, &c. Tanta fuit fames in obſidione Hieroſolymæ per Chaldæos, vt patres filios comederent, filij autẽ patres. Hinc ait Ieremias
Thre.4. in Threnis: Manus mulierum miſericordiũ coxerunt filios ſuos, facti ſunt cibus earum. Et iterum: Melius fuit occiſis gladio quàm interfectis fame. Vide quartum Regum de Babyloniorũ obſidione. Sin autẽ hoc de obſidione per Romanos duce Tito intelligere volueris, vide Ioſephum libro ſeptimo de bello Iudaico. Poteris tamen hoc ita intelligere, vt dicantur patres comedere filios, & è conuerſo, quando vtrique vtriſque cibum ſurripiebant. Qui meum mihi victum eripit, ita vt ego fame conſumar, me dicitur occi-
Pſal.13. dere. Ita dicitur in Pſalmo: Nonne cognoſcent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis? Illi dicuntur populum deuorare, qui eum afficiunt calamitatibus, ei eripiunt cibum & ſubſtantiã eius, inexplebili deuorant cupidi-
Pſal.26. tate. Ita intelligitur illud pſalmi: Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas. Et illud: De abſconditis tuis adimple-
Pſal.16. tus eſt venter eorũ. Abſconditos appellat viros iuſtos, nam in pſalmo, vbi nos habemus: Cogitauerunt aduerſos ſanctos tuos, habet litera hebræa: Cogitauerunt ſeu conſultauerunt aduerſus abſconditos tuos. Et in alio:
Pſal.82. Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ. Vn-
Coloſſ.3. de diuus Paulus, Et vita, inquit, veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Igitur horũ verborũ: De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorũ: hic eſt ſenſus: Homines nefarij, qui libidinũ facibus inflaminantur: qui ſe hominum cruore ſatiant, qui alijs victũ eripiunt, qui rapina & maleficio paſcuntur, viros pios & iuſtos deuorant, eos ſpoliantes, eorumque diuitias in cupiditatum ſuarum gurgitẽ profundentes. Aſpicis igitur, comedere aliquem eſſe eius bona diripere, ſibique vendicare. Illud eſt hoc loco aduertendum, deum decora & honeſta ſibi tribuere, non autem ea, quæ ſe digna non ſunt. Ideo non ait Ego faciam, vt patres comedant filios & filij patres. Sed illis hoc tribuit, dicens: Patres comedent filios, &c. Quod autem decorũ eſt, diuinaque maieſtate non indignum, ſeipſum facere dicit. Sequitur enim: Et faciã in te iudicia, & vẽtilabo vniuerſas reliquias tuas. Id in maledictis in Deuteronomio ſcriptis, licet videre: vbi ita Deut.28.
ait deus: Glorificantes me glorificabo: qui autem me decipiunt, ad nihilum deducentur. Quibus verbis oſtendit eum ijs fauere, eoſq; ad claritatem & amplitudinem adducere, qui eum laudibus efferunt, qui verò eum contemnunt, à ſeipſis euerti, & ad nihilum deduci.

Idcirco viuo ego. Quaſi dicat: Quoniam ò populè Iudaice me grauiter offendiſti, teque ſcelerum maculis contaminaſti, ideo queadmodum verũ eſt me viuere, ſic verũ eſt, quod dico nimirũ eſſe te mihi pœnas grauiſſimas tuorum ſcelerum daturum.

Et quoque confringam. Hoc eſt, tuam gloriã delebo: admirabilem tuæ antiquæ dignitatis ſplendorem extinguam. Inimicis tuis te tradam, & ciuitatem tuam funditus euertam.

Et non miſerebor. Hoc eſt, non deſinam te affligere, hoc autem faciam, vt conuertaris, & ad me confugias. At hoc, non miſereri quid eſt niſi miſereri? Ideo aiebat diuinus pſaltes: Ira in indignatione eius, & vita in vo- Pſal.29.
lũtate eius. Et Habacuch: Cùm iratus fueris, Haba.3.
miſericordiæ recordaberis. Vnde apoſtolus, Pater inquit, miſericordiarum, & deus totius conſolationis. Et beatiſſima dei genetrix 2.Cor.1.
apud Lucam: Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Sed quanuis dei miſericordia ſit infinita, eſt tamen fa- Luc.1.
tendum eſſe etiam infinitam iuſtitiam eius, ne cùm miſericordiæ nitimur, iuſtitiã contẽnamus. Qui ob aciem oculorum obtuſam nõ Similitudo.
bene reſpiciunt, vtuntur ſpecillis, vt res illis maiores appareãt. Sunt autem ſpecilla vitrei illi orbiculi, quos, vt clariùs cernamus, oculis admouemus. At tranſeuntes pontem ligneũ arctũ, ponentes in naſo ſpecillã, exiſtimãt latiorem eſſe pontẽ, & figentes pedes in aëre, cadunt in profundũ gurgitẽ, vbi miſerè obruuntur. Dei miſericordia pons eſt ſine quo ab hac vita fluxa, ad eã, quæ eſt æterna, tranſire non poſſumus. Sed ſi ſpecillis noſtræ ſuperbiæ, & iactationis, & vanæ fiduciæ vſi fuerimus tantũ diuinæ miſericordiæ tribuemus, vt nihil diuinę iuſtitię relinquamus. Et ita ſcelera ſceleribus addẽtes, & pedes in aërem cõferentes, ruemus ignominioſè & in barathrũ æternæ damnationis miſerè præcipitabitur. Debemus igitur in diuina miſericordia niti, ſed ita vt in diuinã etiã iuſtitiam intueamur.

Tertia pars tui. Ediſſerit deus enigma pilorũ.

Et complebo furorem meum. Quid eſt hoc domine deus? Nonne tu es ille qui populũ Iſraëliticum ab alijs nationibus tuebaris? qui eo- *Pſal. 88.* rum ſalutem tutiſſima cuſtodia regebas? Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ domine, ſicut iuraſti Dauid in veritate tua? Cur te domine mutaſti? Nonne tu es ille, qui dixiſti per Mala- *Mala. 3.* chiam prophetam tuum: Ego dominus, & nõ mutor? Es quidem, & abſque dubio immutabilis es. Tu enim qui hoc aſſeris es veritas ipſa: & veritas mentiri non poteſt. Nos ſumus qui mutamur, & vento velociores ſumus. Dicitur deus nobis eſſe aliquando mutatus, quia *Similitudo.* ipſi nos mutamus. Quẽadmodũ columna modò tibi eſt dextera, modò ſiniſtra, quia tu ſitũ mutaſti, cùm illa ſit immobilis, & ſemper vna: ſic deus modò tibi eſt benignus, modò iratus, quia tu à virtute te ad vitium contuliſti, cùm ille ſit ſemper idem immutabilis & ſempiternus. Si in virtutũ actiones toto pectore incubueris, habebis diuinam columnã totum vniuerſum ſuſtentantem, tibi dextram & propitiam, ſi verò virtuti nuntium remiſeris, teq́ue flagitijs cõtaminaueris, eam habebis ſiniſtrã & iratã. Aſpicis igitur nos eſſe mutabiles, deũ verò immutabilẽ. Imò ſolus deus immutabilis eſt, quæ antẽ fecit, quia ex nihilo ſunt mutabilia ſunt. Et quanquã formæ inuariabiles ſunt, quòd non poſſint eſſe ſubiectæ varietatis, ſubijciũtur tamẽ varietati, quatenus ſecũdum eas ſubiectum variatur.

Requieſcere faciam indignationem meam in eis. Id eſt, permanebit in illis indignatio mea donec iuſtas pœnas perſoluant. Loquitur deus more humano, vt eum intelligamus.

Et conſolabor. Id eſt, vlſciſcar eorum flagitia. Loquitur eorum more, qui dum vltionem *Eſa. 1.* de hoſtibus ſumunt, oblectantur. Hoc hebraiſmo vtitur Eſaias inducens deum in hũc modum loquentem: Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.

Quando miſero ſagittas famis peſſimas. Hoc eſt cùm fame incredibili laboraueritis, cùm ego meſſes deleuero: Hæ ſagittæ famis ſunt grãdines, locuſtæ, erucæ, rubigines, & cæteræ pla- *Similitudo.* gæ, quibus fruges læduntur. Quẽadmodũ herus, cùm ei famuli voluntatẽ gerunt, præcipit vetulæ cuidam rei familiaris diſpenſatrici vt eis alimẽta omnia neceſſaria largiatur: ſin autem illi eum offendunt, & infideliter agũt, præcipit, vt illis alimenta adimantur: ſic deus cuius eſt quicquid eſt, de quod ait diuin' pſal- *Pſal. 23.* tes: Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarũ, & vniuerſi, qui habitãt in eo, ſi illi obtemperamus, eúmque ſumma, vt par eſt, colimus veneratione, præcipit terræ eius antiquæ diſpenſatrici, vt nobis alimentorum tribuat abundantiã: ſin autem eum contemnimus, & aduerſus illum admittere flagitia non dubitamus, præcipit terræ, vt nobis neget alimenta, nõ producat fruges, nos affligat acerbiſſimè, quo ad nos conuerſi ad ipſum confugiamus, ſcelera noſtra cõfitentes & dolentes, eiuſq́ue miſericordiam implorantes. Cùm aliquid volumus antiquum eſſe affirmare, dicimus eſſe vetuſtius terra: eſt enim terra antiqua illa villica, quæ domino diſponente nobis neceſſaria miniſtrat.

Et conteram in vobis baculum panis. De hoc hebraiſmo diſſeruimus capite præcedente, & in explanatione, & in annotationibus ex hebræo.

Et beſtias peſſimas. Quæ ſolent ſequi terræ depopulationem. Vel per beſtias gentes intelligit immanes & barbaras, & omni veri dei cultu abhorrentes. Ita intelligi poteſt pſalmographi illud. Ne tradas beſtiis animas confi- *Pſal. 73.* tentes tibi. Beſtias appellat infideles homines & propter ignorantiam, & propter immanitatẽ. Vnde paraphraſis Chaldaica in hunc modum verſum illũ vertit. Ne tradas populis ſimilibus animalibus ſylueſtris animas eruditas in lege tua. Accipitur anima pro homine, vt Geneſis cap. 46. Omnes animæ domus Ia- *Gen. 46.* cob, quæ ingreſſæ ſunt in AEgyptum, fuere ſeptuaginta. Et multis alijs in locis. Nec eſt mirũ diuinas ſcripturas docere homines immanes & inſipientes, & intẽperantiæ ſtimulis agitatos, vocare feras & bruta, cùm etiã gentium philoſophi illud etiã tradant. Reddens Socrates cauſam, quare Circe, cũ Vlyſſis ſocios in bruta animalia mutaſſet, ipſum Vliſſem mutare non potuerit, ait ideo hoc fuiſſe, quia illi erant incontinentes & intẽperantes, ille verò continẽtia & temperantia præditus. Ita hoc refert Michael Volateranus. Et quoniã Prometheus fuit ſcientia excultus, eamq; homines ſuæ ætatis docuit, à quibus abſtulit imperitiã & feritatẽ, finxerunt veteres poëtæ eũ homines creaſſe, innuentes eos antea non homines eſſe, ſed feras, & belluas immanes. Ita figmentũ hoc interpretatur Euſebius in libro de temporibus.

Ego dominus locutus ſum. Ac ſi dicat: Ne dubites, nam ego dominus, qui fallere non poſſum hæc aſſero. Sciebat deus ad id contumaciæ, & perfidiæ veniſſe Iudæos vt nulla cõſilia eos à flagitijs abducerent, nulla monita eos ab incœpto vitiorum curſu retardarẽt, eãque ob cauſam eſſe eos ſuorum ſcelerum pœnas daturos.

Annota-

Annotationes ex Hebræo in caput quintum.

ET *gladium nudabo poſt eos*, In nonnullis co-
dicibus eſt: Et gladium nudabis poſt eos.
At in margine codicũ correctorum eſt, nuda-
bo Et ita eſt in Hebraico, & in Græco, & ita
habet verſio Cõplutẽſis, & Pagnini, & Brixia
ni. Gladium nudare poſt aliquẽ Hebraiſmus
eſt in literis diuinis non infrequens: nam in
hoc capite bis eo vtitur Ezechiel: ait enim
pauló pòſt: Et gladium euaginabo poſt eos:
vbi pro nudare & euaginare vnum & idẽ ver
bum eſt in Hebraico, & in Leuitico capite 26.
Leui.26. Euaginabo poſt vos gladiũ. Significatur hoc
idiomate indignatio alicuius irati aduerſus
aliquem, quem affligit, minitans illi cædem:
In Hebraico eſt החרב אריק vechereq.ar
rit, gladium nudabo. Verbum eſt ריק raiac,
quod ſignificat euacuare & euaginare, euar
ginato enim gladio euacuatur vagina. Gene-
ſis illud cap. 37. Miſerunt eũ in ciſternã vete-
Gene 37. rem, pôt etiam verti; Miſerũtq; eũ in ciſter-
nam vacuã. Ab hoc enim verbo deriuatur no
men ree, & in plurali reeim, qđ ſignificat va-
cuum. Et quia ſtulti vacui ſunt intellectu, acci
pitur pro ſtultis. Vnde illud ſecundi Regum:
2. Reg.6. Quaſi ſi nudetur vnꝰ de ſcurris, poterat trãſ-
ferri: Quaſi ſi nudetur aliquis ſtultus. Et ſe-
cundo Paralipomenon: Congregati ſunt ad
eum viri vaniſſimi. pro vaniſſimis eſt in He-
2.Par.13. braico hoc nomẽ recim Inde eſt rahca, quod
ſignificat vilem hominem, futilem, & vacuũ,
vt apud Matthæum: Qui dixerit fratri ſuo
Mat. 5. rahca, reus erit concilio. Significat etiam ver
bum hoc effundere, vt Canticorũ primo: O-
leum effuſum nomen tuum. Vbi nomen acci-
Cant.1. pitur pro fama & claritate. Et quemadmodũ
effuſo vnguento euacuatur vas, in quo recon
ditum erat, ſic propagata nominis amplitu-
dine à virtute dimanans, oſtenditur animus
in quo virtus continetur, cuius ſplendor &
odor eſt fama ipſa diffuſa. Vbi vides bonam
famam cum vnguento odorifero, cum diffun
ditur, comparari. Ea eſt vnguenti excellentis
natura, vt cum eſt in vaſe recluſum, parum
aut nihil redoleat, ſed effuſum ſuauiſſimum
odorem procul emittat, & tota domus fra
grantia repleatur: Sic fama quò longius ex-
tenditur & propagatur, eò ſuauiorem mittit
odorem. Creſcit enim indies, &, vt ait Latinus
poëta: Mobilitate viget, vireſque acquirit eũ-
do. Hæc eſt Pegaſus, equus ille alatus, quem
veteres poëtæ & inſignes philoſophi ex ſan-
guine Meduſæ, quam Perſeus interemit, na-
tum eſſe fictis hiſtorijs memoriæ prodiderũt.
Meduſa illa mortalibus perniicioſa; turpe
otium eſt, quod diuus Bernardus ſentinam
appellat omnium malorum: & rectè quidem,
nam vt ait Eccleſiaſticus: multam malitiã do
cuit otioſitas. Et ingenioſus poëta: Otia ſi Eccle.38
tollas, periere Cupidinis arcus. Cùm rex Da-
uid deberet ad bellum procedere, domi otio- 2.Re.11
ſus remanſit, & in illo otio adulterium & ho-
micidium commiſit. Vide quàm periculoſum
ſit otioſum eſſe. Vnde ait dominus. Quid ſta
tis hic tota die otioſi? Equus alatus fama eſt, Mat.20.
& nominis celebritas & amplitudo, quæ ex
morte peſtilentis otij, ex cæde illius deteſtan
di mõſtri nomine Meduſæ ſignificati abſq;
dubio naſcitur. Interfice otium, & orietur
fama. Ideo aiebat Euripedes laborem, eſſe
patrem famæ, & Heſiodus virtutem per la-
bores incedere aſſerebat. Hæc eſt fama illa,
virtutiſque ſplendor & claritas, de qua ait in
Prouerbijs Salomõ: Melius eſt nomen bonũ, Prou.20.
quàm diuitiæ multæ. Et Auguſtinus de do-
ctrina Chriſtiana: Sic doctor bonam eligat
vitam, vt etiam bonam non negligat famam.
Et Caſſiodorus epiſtolo 24 Laborem quippe
non refugit, qui virtutis gloriam cõcupiſcit.
Occide igitur turpe otiũ & nominis celebri-
tatem conſequeris, quæ inſtar effuſi odorife-
ri vnguenti odorem longius emittat Quem-
admodum vt globus ferreus extenditur, vt Simile.
ex eo magna fiat lamina, aut bractea, opor-
tet mitti in ignem, atque in incude malleo cõ
tundi: ſic vt fama propagetur longiùs, neceſ-
ſe eſt, vt igne laboris confletur, & moleſtia-
rum ictibus tundatur. Et ita nomen cum oleo
effuſo meritò conferetur. Poterat etiam Can
ticorum illud transferri: Inſtar vnguenti eua
cuati fama tua: eſt enim illud effuſum à ver-
bo raiac, quod euaginare, & nudare, & eua-
cuare ſignificat. Eo vſus eſt hoc loco Ezechi-
el, dicens: Et gladium nudabo poſt eos.

Et contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quàm gentes. Pro & contẽpſit, eſt in Hebraicó
ותמר vattemer, à verbo מרה marach,
quod ſignificat rebellare, ſiue non obedire,
vt 3. Regum 13. Quia non obediens fuiſti ori
domini Pro quo Tharghũ habet: Quia rebel
laſti. Eam ob cauſam poterat locus hic Eze- 3.Re.13.
chielis conuerti: Rebellauit, vel non obedi-
uit iudicijs meis. Significat etiam verbũ hoc
mutare: Vnde illud 4. Regum, Vidit dominus
afflictionem afflictionis Iſrael amarã nimis,
vertunt nõnulli: viderat dominus afflictionẽ 4.Re.14.
Iſraelis mutabilẽ valde, hoc eſt, quæ dies in
ipſius mutabatur, & grauior euadebat Eã ob
cauſam Pagninus & alij nõnulli ita hõc Eze
chielis locum vertũt: Commutauit iudicia mea
in impietates, pluſquã ingentes. Symachus
habet: Cõmutauit iudicia mea in impietates,

qua didicit à gentibus. Ac ſi dicere Deus: Populus Iſraelticus leges meas ſáctiſſimas pro vaniſſimis gentium ritibus cómutauit, quos ritus non à me didicit, ſed ab idolorum culto tibus. Pro cœleſtibus terrena, pro futuris præſentia, pro æternis caduca, pro ſummis exigua, pro diuinis humana, pro vero Dei cultu dæmonum venerationem, atq; deniq; bonis mala complexus eſt. Quare incidet in calamitates, & tantorum ſcelerum pœnas debitas perſoluet.

Quia ſuperaſtis gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt. Pro ſuperaſtis eſt in Hebræo המנכם hamenecem, à verbo המן haman, quod ſignificat ſuperare, & multiplicare. Poterat hoc ita verti: Quia multiplicaui vos pręgétibus, quę in circuitu veſtro ſunt, ideo in pręceptis meis non ambulaſtis. Vt ſit ſenſus: Quia vos auxi, & propagaui familias veſtras, vobiſq; diuitiarum affluentiá largitus ſum, contra me calcitraſtis, & eff ęnati atq; perfidi omnia pręcepta mea co tempſiſtis. Iuxta id, quod eſt in Deuteronomio literis má datum. Incraſſatus
Deu. 32. eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo. Septuaginta ita totam hanc orationem verterunt: ἀνθ' ὧν ἡ ἀφορμὴ ὑμῶν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλῳ ὑμῶν. Hoc eſt, pro eo quod occaſio veſtrá ex gentibus quæ in circuitu veſtro ſunt. Ac ſi dicat Deus: Quó occaſionem ad impietates perpetrandas ſumpſiſtis ex gentibus, & flagitia multa admiſiſtis, ideo mihi pœnas dabitis grauiſſimas. Symmachus habet: Quia multitudo veſtra fuit ex gentibus, quæ in circuitu veſtro ſunt. Et ita etiam habet Pagninus. Vt ſit ſenſus: Ideo pęnas luetis, quia ad id impietatum veniſtis, vt non mereamini appellari populus ex fideli Iſraele deſcendens, ſed multitudo ex gentibus idolorum cultricibus procedens. Eundé ſenſum poteſt habere verſio Aquilę ita hunc locú transferétis: Propterea quòd numerati eſtis inter gentes, quę vos in orbem cingunt, & circundant. Et licet hæ interpretationes verbis differant, omnes tamen, ſi aduertis, in ſententia cohærent.

Sanctum meum violaſti. Pagninus habet. Sanctuarium meú violaſti. Sumitur pro templo, vt in Pſalmo Mittat tibi auxiliú de ſancto, & de
Pſal. 59. Sion tueatur te. Ac ſi dicat: Reſpiciat Deus, quibus fluctibus iactetis, in quibus periculis verſeris, quibus calamitatibus premaris: & é ſanctiſſimo tęplo ſuo, vbi eſt arca fœderis ad te mittat auxiliú. & de Sione, vbi eſt dom' arcę, tibi ferat opé. vitamq; tuá tutiſſima cuſtodia tueatur. Poſſumus per ſanctum ſiue ſanctuarium intelligere cœlum, iuxta id, quod paulò pòſt ſubditur in eodem pſalmo. Exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo. Videtur ſignificare diuinus vates, ſe per ſanctú, é quo Deus erat regem auditurus, illiq; opem laturus, intelligere diuini numinis domicilíú ſempiter-
nú, de quo ipſe Deus ait per Eſaiam: Cœlú ſedes mea eſt. At ſignificare nomé hoc mic dax Eſai. 66.
quo hic vtitur Ezechiel, templum, indicat idé Inf. 48.
cap 48. vbi ita ſcriptum eſt. Et erit ſanctuariú Exod. 25.
in medio eius. Et Exo. 25 Et facient mihi ſanctuarium Illud autè, quod habetur in pſal-
mo: Mirabilis Deus in ſanctis ſuis, vertunt Pſal. 97.
quidam. Terribilis Deus in ſanctuariis ſuis: Et per ſanctuaria templum Dei, aut tabernaculum Moyſi intelligunt in tres partes diſtributú, in porticum, tęplum externú, & oraculú ſeu adytú: Nos per ſanctuaria viros ſanctitate præſtátes intelligimus, in quibus Deus inha-
bitat per gratiá, de quibus ait apoſtolus: Ne- 1. Cor. 3.
ſcitis, quia tęplum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si quis aút tęplum Dei violauerit, diſperdet illú Deus. Tęplum enim Dei ſanctú eſt, quod eſtis vos Et iterum: Vos eſtis
tęplum Dei viui. Cùm igitur nomine tęplo- 2. Cor. 6.
rum ſiue ſanctuariorú ædes ſacræ, & viri fide les ſignificentur, perſpectú manet & exploratú, id quòd hic Deus ait per Ezechielé: Violaſti, ſiue ſanctuariú, ſiue tęplum meú violaſti, duos habere ſenſus: Vnus eſt: Ideo te ó popule Iudaice calamitatibus opprimá, quia tęplú ſanctum meú Hieroſolymæ, cultui meo dedicatú, vbi ego preces audiebam, & reſpóſa dabam, violaſti, in eoq; gentium idola coluiſti. Alter eſt: Eam ob cauſam te ó Hebræorú populead peſtem, famé, excidium, & vaſtitatem vocabo quia cùm eſſes fidelis, fidé abiecisti, me dereliquiſti, & animam à corporis contagio non ſeuocaſti. Vnuſquiſq; veſtrú menté ſuam, in qua eſt veræ nobilitatis ſedes ac domicilium flagitijs deformauit. Dei templum, hoc eſt ſe ipſum, criminum maculis polluit, & maleficiorum vinculis aſtrinxit.

ARGVMENTVM CAPITIS VI.

Reſcriptis ſuperioribus capitibus dura Hieroſolymæ obſidione & vaſtitate, quam diuinum vates fore mente oculis aſpexerat, nunc prædicit totius Iudææ euerſionem, eſſeque populum ob idolorum cultum grauiter puniendum, qui veri Dei religione contempta, ad falſos & commentitios géntium deos confugerat. Vaticinatur tamen fore, vt nonnulli ex Iudæis conuertantur, & à Babylonica captiuitate liberentur.

CAPVT VI.

ET FACTVS eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis pone Inf. 36.
faciem

faciem tuã ad montes Iſrael, & prophe-
tabis ad eos:& dicas. Montes Iſrael audi-
te verbũ domini Dei. Hæc dicit dominus
deus montibus, & collibus, rupibus, &
vallibus. Ecce ego inducam ſuper vos
gladium, & diſperdam excelſa veſtra, &
demoliar aras veſtras, & confringentur
ſimulachra veſtra. Et deiiciã interfectos
veſtros ante idola veſtra. Et dabo cada-
uera filiorum Iſrael ante faciem ſimula-
chrorum veſtrorum: & diſpergã oſſa ve-
ſtra circa aras veſtras in omnibus habita
tionibus veſtris. Vrbes deſertæ erunt, &
excelſa demolientur, & diſſipabuntur, &
interibunt aræ veſtræ, & confringentur,
& ceſſabunt idola veſtra, & conterentur
delubra veſtra, & delebuntur opera ve-
ſtra: & cadet interfectus in medio veſtri:
& ſcietis, quia ego ſum dominus.

EXPLANATIO.

ET factus eſt ſermo domini ad me dicens. He-
braiſmus eſt in diuinis literis frequens ac
ſi dicat: Locutus eſt mihi dominus.
Pone faciem tuam ad montes Iſrael Hoc eſt in
tuere eos vultu irato, & firmo, eſtoq́ue fortis
& conſtans. Soliti erant diuini vates, cùm ad-
uerſus locum aliquem mala ventura prædi-
cerent, faciem ad illum dirigere truculentã.
Vaticinatur Ezechiel aduerſus mõtes, & col-
les, rupes, & valles, quia his locis erant aræ
idolorum collocatæ, quibus vero deo relicto
Iudæi immolabãt. Cùm deberent ſanctiſſimũ
Exod 14. dei nomẽ qui eos à Pharaone mirabiliter eri
Ioſue. 11. puerat, & in terra promiſſiõis collocarat, per
& 12. & eunctas nationes fama celebrare, & purũ Dei
13. cultum nõ ſolũ in Iudæa, ſed in alijs etiã ter-
rarũ oris propagare, ipſi tamẽ ſommis infini-
tæ cupiditatis ſtimulis cõcitati, turpiũq; cri-
minũ facibus incenſi, caſtiſſimã dei religionẽ
contempſerunt, nullũ locum relinquentes, in
quo idolis aras nõ erigerent, & dæmonibus
immolarent. Aduerſus hæc loca dirigit Eze-
chiel vaticinatũ ſuum, dicẽs eſſe ſuper ea Ba-
byloniorum gladium venturũ, qui ea vaſtet,
aras idolorum euertat, & eorum cultorũ ante
ipſas aras vitam eripiat.
Montes Iſrael audite verbum domini. Quid ais
diuinæ vates? Confer ſermonem tuum cum
hominibus, non autem cum montibus. Cur
inſenſibilia alloqueris, Iudæos autẽ ſenſus par
ticipes relinquis? At altè ſpectare ſi velimus,
videbimus apertè Ezechielẽ ob Iudæorũ du-
ritiem, & perfidiam, & cõtumaciã iratum, ad
res inſenſibiles ſe merito cõuertiſſe, vt homi-
nes multò illis inſenſibiliores eſſe ſignifica-
ret Quærẽs alius propheta à mari, quid eſſet,
quòd in exitu Iſraelitarũ ex AEgypto fugiſ-
ſet, & à Iordane, cur fuiſſet retrorſum cõuer-
ſus, inducit has creaturas in hunc modũ re-
ſpõdentes: A facie domini mota eſt terra, à fa Pſal. 113
cie dei Iacob. Qui conuertit petram in ſtagna
aquarũ, & rupes in fontes aquarũ. Ac ſi dice-
rẽt. Quid mirũ ſi nos deo pareamus, cũ terra
multò nobis craſſior ei aures præbuerit, & mi
rabiliter obtemperauerit: Nec ſolũ terra, ſed
etiam duriſſimæ rupes fuerint ex eius iuſſu in
fontes aquarũ cõuerſæ? Figura eſt proſopo-
pœia, cum mutis rebus ſermonem damus. Eſt
enim proſopopœia perſonæ fictio, vt apud
Eſaiam Dixit Sion: Reliquit me dominus Et Eſai. 48.
in libro Iudicum: Iuerunt ligna & vnxerunt Iud. 9.
ſuper ſe regẽ. Et alio in pſalmo ſignificare vo
lẽs regius vates terræ obedientia deo, Cõmo
ta eſt, inquit, & cõtremuit terra, & fundamẽta Pſal. 17.
montiũ cõturbata ſunt, & cõmota ſunt, quo-
niã iratus eſt eis. Et in alio: Terra tremuit & Pſal. 75.
quieuit, cũ exurgeret in iudiciũ Deus. Quid
quæris? Cùm Chriſtus ſe in crucis ara hoſtiã
pro nobis conſtitueret, & ſanguinẽ profunde
ret, atq; vulneribus cõfoſſus expiraret, ſol ob Mat. 24.
ſcuratus eſt quaſi creatoris ęgdem indigniſſi-
mã proſequeretur luctu, & petræ ſciſſæ ſunt,
quaſi frangerentur mœrore: Iudæi autẽ læti-
tia efferebantur, eorumq; corda lapidibus du
riora nulla contritione frangebantur. Res in
ſenſibiles videbantur ſuo modo ſentire, ſen-
ſus autẽ compotes nõ ſentiebant. Imperante Mar. 8.
domino ventis ſæuientibus, & mari exagitato
procella, factaq; trãquilitate magna dicebãt
homines: Qualis eſt hic, quia mare & venti
obediunt ei? Idem quærũt modo multi à no-
bis, quis ſit hic, quẽ colimus. Quis eſt? Eſt fi- Heb. 1.
lius Dei vnigenitus, ſplẽdor gloriæ, & figura Luc. 2.
ſubſtantiæ eius. Eſt verus Deus & verus ho-
mo. Eſt ille, qui natus eſt ex virgine inter pa-
leas, & reclinatus in præſepio, quia nõ erat ei
locus in diuerſorio: qui pro nobis alapis per-
cuſſus eſt, & flagellis ſauciatus, qui tormenta
crudeliſſima, & cruciatus acerbiſſimos noſtræ
ſalutis cauſa tolerãter pertulit, qui tanq̃ ouis Eſai. 53.
ad occaſionẽ ductus eſt, & quaſi agnus corã
tondẽte ſe obmutuit, qui vniuerſi generis ho-
minũ flagitia ſuo ſanguine luit, qui tot acerbi
tates & dolores pro nobis perpeſſus eſt, quot
nemo vnq̃ poterit verbis vllis explicare. Qui
in ſepulchro mortuus iacuit, vbi ab illis fuit

 ſepul-

ſepultus, qui cum eo gaudia ſua ſepelſierunt.
O admirabile ſpectaculū! Quis videat vnquam
vitam in ſepulchro iacentem? O admirandum
ſepulchrū! ô arca fœderis diuina, in qua
fuit abſconditus panis cœleſtis! Cū quondam
arca domini capta à Philiſtæis ad tēplū
1. Reg. 5. Dagonis deferretur, cecidit in terrā Dagonis
ſimulachrū. Quæ eſt anima, in qua non ruat
ſimulachrū falſæ lætitiæ, & vanitatis idolū,
* alit. fabricato quod peccator * fabricatur in illa, ſi hoi' ſancti
ſepulchri in eam memoria ingrediatur?
Quis non ſtatim cōtemnet impias mundi voluptates,
videns deum ſuum pro ſeipſo mortuum
& ſepultum? Hic igitur eſt, quem adoramus,
cui mare & venti obediunt, cui elemēta
ſeruiunt, cuius vocem res inſenſibiles ſuo
modo audiunt, cuius pulchritudinem aſtra
cœleſtia admirantur. In pſalmo, vbi propheta,
res etiā inanimatas ad diuinas laudes cōcinendas
& prædicandas hortatur, innuens,
Pſa. 148. eas Dei voluntati parere, ait: præceptum poſuit,
& non præteribit. Inſenſibilia & inanimata
præceptū ſibi à deo poſitū cuſtodiunt:
ſolus homo eſt, qui illud renuit cuſtodire. Solus
homo eſt qui, deum audire non vult, qui
eius præceptis, & diuinis monitis nō acquieſcit,
littore ſurdidior, lapide durior, terra craſſior.
Hoc intuens Eſaias dolere affectus, diuinoque
amore inflamatus, quaſi neſciēs quò
ſe verteret, & apud quem haberet orationem,
Eſai. 1. aiebat: Audite cœli, auribus percipe terra,
quia dominus locutus eſt. Et noſter Ezechiel
Montes Iſrael audite verbum Domini. Dolor
animi, ſpiritualis libertas, prompta virtus, excellens
animi magnitudo, diuinos vates hortabātur,
vt relictis hominibus aliquando cœlum,
& terrā; & montes Iſraelis, & res demū;
ſenſu audiendi carentes alloquerentur. Etſi
Ezechiel eſſet in Chaldæa, & cū Hebræis in
captiuitate detentis ſermones conferret, conuertebat
ſe tamen interdū ad res abſentes, vtens
ea figura, quæ græcè ἀποστροφὴ latinè
conuerſio appellatur, cùm ſermonē à præſente
ad abſentem transferimus. Poteris per hos
montes, & colles, rupes, & valles, homines in
his locis habitantes intelligere: vt ſit figura
metonymia, cùm continens pro eo, quod cōtinetur,
vſurpamus: vt apud Eſaiam: Vlulate
Eſai. 23. naues maris, hoc eſt, qui in nauibus per mare
curſum conficitis. Et apud Lucam: Ieruſalem.
Luc. 13. Ieruſalem, quæ occidis prophetas, hoc eſt, ô
Iudæi Hieroſolymæ habitatores, qui cædem
diuinis vatibus infertis. Fortaſſe per montes
intelligit Ezechiel magnates, illuſtriq; loco
natos, per colles ciues, & homines ordinis equeſtris,
per rupes milites, per valles homines
obſcuros & plebeios. Omnibus enim opus
eſt verbū dei audire tam nobilitate aliquā
inſignibus, quàm infimo loco natis: vt ſit
metaphora, quā Cicero tranſlationē vocat.
Poteris homine montiū & colliū mundi ſapientes
intelligere, nomine vero rupium &
valliū inſipientes. Et ſi omnes has expoſitiones
recipiat hic locus, tamen eam arbitror
eſſe literę accommodatiorē: quæ fuit primo
loco explanata.

Et diſperdam excelſa veſtra. Loca, vbi idola
erant collocata.

Et confringentur ſimulachra veſtra. Id eſt, idola
veſtra. Vtinam Deus idola noſtra confringat.
Id, quod relicto deo colimus, & in quo fœlicitatem
conſtituimus, idolum noſtrum eſt. In
pſalmo, vbi nos habemus: Multiplicatæ ſunt Pſal. 15.
infirmitates eorum poſtea accelerauerūt. pro
infirmitatibus poteris vtere ex hebræo idola,
flagitia enim idola ſunt & ægritudines. Ambitio,
libido, nimia pecuniæ cupiditas, ſuperbia,
& cætera eiuſmodi ſcelera eorum ſunt
idola, qui in illis ſummum bonum collocarunt,
& ægritudines, quas Philoſophi appellant
animi contractiones aduerſante ratione.
in quas qui incidunt, grauiter ægrotāt, & nō
facilè curantur. Id, quod communis æditio
habet in pſalmo: Tranſierunt in affectū cordis Pſal. 72.
poteſt verti ex hebræo: Tranſierūt picturas
cordis. Verbum enim maſcioth, quod
eſt in hebraico, cogitationes ſignificat, & picturas
ſiue imagines, ſiue idola. Senſus eſt: Habebant
vani homines in corde imagines diuitiarum
& voluptatum, & hæc erant eorum
idola & ſimulachra. Sed tot, tantæque fuerūt
eorum proſperitates, vt etiam ſupra ſpē omnia
illis fœliciter euenerint, bona enim mūdi,
quæ illis obueniunt, ſuperant picturas & imagines
illas, quas in corde habebant ſculptas;
Itaque tranſierunt vltrà, & ſuperarunt cordis
picturas & imagines, ex quib' eſt illa, de qua
dicitur in eodem pſalmo: Imaginem eorum
ad nihilum rediges. Et licet hoc ſignificet ſimulachrum
& idolum, Ezechiel tamen hoc
loco accipit ſimulachra pro falſorū deorum
ſtatuis & imaginibus.

Et deijciam interfectos veſtros ante idola veſtra.
Occidentur Hebræi, falſorum deorum cultores
& eorum cadauera ego proſternam corā
altaribus idolorum. Erunt oſſa eorum inſepulta,
& carnes in vētribus auium & ferarum
ſepulchra. Itaque qui me relicto in idolis ſpem
poſuerint, miſerè peribunt, & veluti arbores
ſteriles excidentur, & in ignē æternū præcipitabuntur:
Hos comparat Ieremias cum myrica Ierem. 17
in loco arido & inculto nata. Eſt enim
mirica virgultum abiectum & ſylueſtre, quod
nec fructu, nec vmbra affert vtilitatem, nec
amœn

amœnitatis ſpeciei iocunditatem, nec radice medicinam, aut remedium aliquod ſalutare, ad nullum vſum reſeruatum, niſi ad ſecandũ & incendio conſumendum.

Et diſpergam oſſa veſtra circa aras veſtras. Hoc Ideo ait, quia tunc qui volebant loca aliqua polluere, cadauera ibi, aut oſſa quęcũq; *4 Reg. 23.* mortuorum ponebant. Ideo rex ille Ioſias, in quo diuinus fidei ſplendor priſcis illis tempo ribus mirabiliter eluxit, ſtatuas idolorũ con- *Moralis.* fregit, eorũq; aras impleuit oſſibus mortuorũ. Nos etiam demus operã, vt peccata, quæ ſunt idola noſtra cõteramus, & in anima, quæ eſt ara idolorum, ponamus mortuorum oſſa, hoc eſt mortis memoriam, vt mortem cogitantes, & iterum atque iterum animo repetẽtes, viuamus in tranquillitate, ſedata omnium cupiditatum perturbatione. Vt enim apes, cũ *Similitudo.* inter ſe contendunt, & motu aliquo vehementi concitantur, iactu pulueris componuntur: ita nos, cum exagitamur turbulentis perturbationibus, memoria pulueris, in quem ſumus conuertendi, & mortis recordatione placamur, appetituſq; longiùs euagantes, & obedientiam rationi debitam abiicientes, retinemus & comprimimus.

Vrbes deſertæ erunt, & excelſa demolientur. Vrbes veſtræ erunt à Babylonus euerſę, & in ſolitudinẽ redactę, & loca eminẽtia vbi dęmonibus immolatis, confringentur & deſolabuntur. Aſpice iuſta dei iudicia: Flagrabant Iudęi diuitiarum cupiditate, & mundi gloria, in vanitate conſtituta, quas ob cauſas deũ verum reliquerũt, & gẽtiũ idola adorauerũt. At corã ipſa idola & dęmonum ſimulachra amiſerunt diuitias, & nominis amplitudinẽ. Contrà verò qui propter Deum diuitias & nominis claritatem deſpiciũt, eas ipſas res, quas amittere vt deum non amitterent, nõ dubitabant, mul *Exod. 1* tò pęſtantiores abſq; dubio conſequuntur. *Heb. 11* Moyſes Pharaonis fauorẽ, AEgyptiq; opes *Exod 7* & faſtum contẽpſit, & poſtea fuit ipſo Phara- *Eod. 14* one illuſtrior & potentior, nam Pharaoni pa- *Eod. 17* rebant homines. Moyſi verò homines, maria flumina, rupes, & aliæ creaturæ. Qui mundi gloriam ardenter quęrit, ipſam non inuenit, qui verò eam cõtemnit ipſam adipiſcitur, gloriam enim contemnere eſt illã obtinere. Hac ratione ductus aiebat diuus Chryſoſtomus; Contemne diuitias, & eris diues, contemne *Simile.* gloriam, & eris glorioſus. Cùm olim pictor quidam inſignis equum pinxiſſet, velletque illi iuxta os ſpumam depingere, nunquam potuit. Quocirca ſpongiam, in qua tergebat penicilla, quam manu tenebat, iratus in picturam proiecit, vt refert Plutarchus, vt illam lineret, & macularet, & penitus euerteret. Sed multò aliter euenit, nam ſpõgię varijs imbutę coloribus cõtactu ſpumã, quam ſolers artis magiſter nequiuerat efficere, caſu expreſſit. Vbi exiſtimauit picturam diſſipare, eam perfecit: Sic ſi magno ingenij artificio mundi gloriam comparare volueris, id efficere non poteris: nã inanẽ illam gloriam appetere, & inquirere ignominia eſt: ſin autem huiuſmodi gloriam ſpreueris inanem, & in temeritate multitudinis conſtitutã, in eamq; proieceris contemptionis ſpongiam, veram profectò gloriam conſequeris: illa enim falſæ gloriæ *Simile.* abiectio eſt veræ gloriæ conſecutio Vt arbor quæ eſt altioribus defixa radicib⁹, excelſiùs fertur in ſublime: ſic homo, quò profundiùs *Simile.* per humilitatem abijcitur, eò magis aſcendit & ſurſum per virtutem eleuatur. Et quemadmodum arbor in vertice mõtis ſita ventorũ turbine conquatitur, & facilè conuellitur, ſic homo, quantò in maiori dignitate eſt conſtitutus, tantò maiori periculo eſt obnoxius. Vnde ait ingenioſus poëta: Summa perit liuor, perflant altiſſima venti: Summa petunt, dextra fulmina miſſa Iouis. Hæc eſt vna ex cauſis, ob quas in euangelio homo cum arbore cõparatur. Cùm igitur arbores ſimus opor *Math. 7* tet, vt fragilitatis noſtræ conſideratione radi *Mat. 8.* ces profundæ humilitatis longius mittamus, *Luc. 3. & 6* & in valle cognitionis noſtræ miſeriæ, in ſtatu humili, ſed virtutibus florente, conſiti ſimus, vt nulla nos procella conuellat, nulla vanitas diſperdat, nulla ambitio cõturbet, nulla auaritia contorqueat, nullum deniq; tempus nos poſſit ab humilitate & animi abiectione, & mundi contẽptu, & ab honeſtatis laudibus & ornamenti abducere. Tantò ædificiũ erit firmius & validius, quantò eius fundamentũ fuerit profundius iactũ: cùm autem philoſophię Chriſtianæ fundamentũ ſi humilitates, quantò ea fuerit profundior, tantò regionis ædificium erit ſecurius & permanentius. At cùm Hebręi non eſſent in humilitate, ſed in vanitate & auaritia, fundati, cum vrbes celebres, & magnificas aulas habere cuperent nõ ob dei honorẽ, ſed ob ſuam cupiditatẽ, & iactationẽ, & ſuperbiã, eamq; ob cauſam excelſa cõſtituerunt, vbi cõmentitiorũ deorũ ſimulachra colerent, omnia pariter amiſerunt, nã eorũ vrbes fuerunt ab hoſtibus penitus delete, & eorum excelſa deiecta, & ſolo ęquata: & qui ſe in altitudinem ſuperbiæ efferebant, in profunditatẽ ignominiæ ceciderunt. Manet enim firma domine ſententia: Qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur. *Luc. 14 & 18.*

Et delebuntur opera veſtra. Id eſt ſtatutæ idolorum, quas manibus veſtris artificioſẽ conficitis.

 Et re-

Et reliquam in vobis eos, qui fuge-
rint gladium, in gentibus cùm diſper-
C ſero vos in terris. Et recordabuntur
mei liberati veſtri in gentibus, ad quas
captiui ducti ſunt: quia contriui cor eo-
rum fornicans, & recedens à me, & o-
culos eorum fornicantes poſt idola ſua.
Et diſplicebunt ſibimet ſuper malis, quæ
fecerunt in vniuerſis abominationibus
illis: & ſcient, quia ego dominus non
fruſtra locutus ſum: vt facerem eis ma-
lum hoc. Hæc dicit dominus Deus: Per-
cute manum tuam & allide pedem tu-
um & dic: Heu ad omnes abominatio-
nes malorum domus Iſrael: quia gladio
fame, & peſte ruituri ſunt.

Et relinquam in vobis. Hoc eſt non omnes
interficiemini, ſed ex vobis relinquam non-
nullos, qui gladium euadant Babyloniorum.
Hi ducentur captiui, & inter gentes & natio-
nes barbaras vitam degent, & ibi ad me con
fugient, nullumq; erit tempus, quo apud eos
meorum erga populum Iſraelis beneficiorũ
memoria moriatur. Hoc ideo ait Deus, quia
ſciebat fore, vt in illa Babylonica captiuitate
nonnulli viri detinerentur, qui fide, gratia, &
ſpiritu vaticinandi eſſent illuſtres, qui diuini
numinis memoriam, iuſtitiam, miſericordiã
& immenſa beneficia colerent beneuolentia
ſempiterna. Quod ita euenit: nam aliqui non
ſolùm dum viuerent, fuerunt diuino amore
incenſi, & immortalitatis ſtudio inflammati,
ſed etiam poſt mortem monumenta diuino-
rum beneficiorum reliquerunt. Hi videntes
dei populum ob eius impia ſcelera captiuum
& ad maximas calamitatum anguſtias redu-
ctum & ſæuiẽte ærumnarum procella iactũ
nihilq; aliud intuentem niſi grauia pericula
mortem horribilẽ minitantia, eũ ad diuinam
miſericordiam implorandã excitabant, ſeq; s
deo totos tradebant. Hi fuerunt Ezechiel,
Daniel, Aggæus, Zorobabel, Ieſus filius Io-
ſedech, Eſdras, Neemias, & alij nonnulli, qui
ad deum confugientes, tanquam ad portum
tutiſſimum, omnem ſuæ ſpei anchoram in illo
fixerunt atque locarunt. Nonnulli etiam ex
perfidis Iudæis, qui ſe flagitiorum terris ma-
cu[illegible]ntaminauerant, deumq; relinquerant
fuerunt in captiuitate conuerſi, & deum inter
gentes idolo ſculirices laudibus extulerũt.
Cæterùm hæc omnia erant figuræ futurorum
bonorum. Cùm Iudæi eſſet vinculis ſauari-
tiæ conſtricti, & Hieroſolymæ exiſtentes
colerent Babylonem, hoc eſt mundi confu-
ſionẽ diligerẽt, omniq; vitiorũ genere ſe pol
luerẽt, & coinquinarent, venit Chriſtus Deus
noſter à cœli faſtigio, ad terrã deſcendens, vt
mentes hominũ, quæ in tenebris verſabãtur,
diuino lumine luſtraret, à Babylonica ſerui-
tute ad ſpiritualẽ libertatẽ, & ad cœleſtis Hie
roſolymę amplitudinẽ reuocaret, & à morte
ęterna ad vitã immortalem tandẽ perduceret.
At eũ Iudęi ſcelerũ maculis notati contẽpſe-
runt, & ad cædẽ crudeliſſimã innocentiſſimũ
agnũ vocarunt. Quare vtraq; morte & tẽpo-
rali & æterna eos deuotãte, fuerũt miſerè cõ
ſumpti, & in pœnas æternas præcipitati. Fue-
runt tamẽ ex illo populo ad Chriſtũ conuerſi
apoſtoli, & cęteri illi, qui fidem ſuſceperunt.
Hi ſunt, de quibus prędixerat ijs verbis Eſa- *Eſa.1.*
ias: Niſi dominus exercituũ reliquiſſet nobis
ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Go-
morrhæ ſimiles eſſemus. Ita hunc locũ diuus
Paulus in epiſtola ad Romanos explanat. Pau *Roma.9*
cos illos, qui ex magna illa Iudęorum multi-
tudine Chriſti fidẽ amplexati ſunt, appellat
Eſaias ſemẽ, volens agricolas imitari, qui cũ
meſſium ſterilitatem conqueruntur, aiunt, vix
ſemen ſuperfuiſſe. Hos appellat etiam reli-
quias idem propheta, dicens: Si fuerit popu- *Eſa 10*
lus tuus Iſrael quaſi arena maris, reliquię cõ-
uertentur ex eo. Et diuus Paulus in epiſtola *Rom.11.*
ad Romanos: Sic in hoc tẽpore reliquiæ ſecũ
dum electionẽ gratię ſaluæ factæ ſunt. Appel
lans Eſaias reliquias Iſraelis eos, qui Chriſto
adhæſerunt, indicauit non eſſe Iudeorum po
pulũ in chriſtũ crediturũ, ſed tantum paucos
ex eo. Id alio loco apertius explicans inducit
eundẽ Chriſtũ ita loquentẽ: Tota die expan- *Eſa.65*
di manus meas ad populum non credentem,
ſed contradicentem mihi. Et Ieremias, Nega *Ierem.5*
uerunt, inquit dominum, & dixerunt: non eſt
ipſe. Et Amos: Odio habuerunt corripientem,
& perfectè loquentem abominati ſunt. Vnde *Amos 5*
dominus Ieſus dirigens ad Hieroſolymam
ſermonẽ ſuum aiebat. Quoties volui congre
gare filios tuos, quẽadmodũ gallina congre *Matt.23*
gat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Ecce
relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Qui
bus verbis incredibilẽ Iudæorũ ingratitudi
nẽ & impietatẽ oſtẽdit, & eorũ excidiũ prędi-
cit. Inſipientes & iniqui pueri irridebant Eli- *4.Reg.2.*
ſęũ in montẽ aſcendentẽ, ſed venerunt duo
vrſi, qui illos lacerauerunt. Iudæi amentes &
impij Chriſtũ ad montẽ Caluariæ aſcẽdẽtẽ
illudebãt, ſed venerũt duo crudeles vrſi Ve-
ſpaſianus & Titus, qui eos ad ferrũ & flãmã
vocarũt, & immaniter occiderũt. Ex qbus qui
viui relicti ſunt, fuerunt in miſeram ſeruitutẽ
redacti: quorum poſtea nonnulli Chriſti fidẽ
recepe-

receperunt. Cùm igitur ex tanta Iudæorum
multitudine pauci eſſent puram Chriſti reli
gionem accepturi, ait hoc loco Deus per Eze
chielẽ, ſe eſſe nõnullos relicturũ, qui eius me-
mores eſſent, qui eius amore incenſi euange
liũ mũdo nũtiarent, & infideles ab impia & im
pura ſuperſtitione traducerẽt ad puriſſimũ di-
uini numinis cultum, pleniſſimamq; ſanctita
tis religionem. Ideo ait. Et relinquam in vo-
Eſa. 10 bis, &c. Relinquã ait, vt ad verbã alludat Eſa-
ię, qui eos, quos dominus reliquit, reliquias
appellat, quas conuertendas prędixit. Sũt qui
totum hoc intelligendum dicant de Babyloni
ca illa captiuitate ſub Nabuchodonoſore, in
qua aiũt fuiſſe nonnullos, qui Dei memores
fuerunt, quos Deus liberauit à gladio Babylo
niorum, vt per eos Dei notitia eſſet gentibus
perſpecta. Ita enim dixerat Tobias: Cõfitemi
Tob. 13 ni domino filij Iſrael. & in conſpectu gentiũ,
laudate eum, quoniã ideo diſperſit vos inter
gentes, quæ ignorãt eũ vt enarreris mirabilia
eius, & faciatis ſcire, quia nõ eſt alius Deus
omnipotens præter eum. Hoc impletũ eſt in
Dan. 4 Daniele, cuius doctrina Nabuchodonoſor, &
& 5. multi alij ad quandam Dei cognitionem per-
uenere. Similiter in Heſter, & Mardochæo
Heſt. 9 qui multos ad veri Dei fidem cõuerterunt, &
et 10. in alijs nõnullis, qui inter gentes diuini nomi
nis ſanctitatem & iuſtitiam prædicarunt. Hoc
aiunt illi, & rectè quidem: ſed in eo, quòd il-
lud ad myſterium redẽptionis noſtræ per
Chriſtum nullatenus referendum dicunt, gra
uiter errãt, & literarum diuinarũ ſtudio indo
ctè abutuntur. Homines terreni non ſe extol
lunt è terra, & alis altæ cognitionis deſtituti,
humi repunt, ad rerũ ſublimiũ ſapientiã haud
1. Cor. 10. quaquam volantes. Quis nõ videt omnia illa
vmbrã fuiſſe veritatis futuræ, &, vt verbis v-
tar Apoſtoli, oĩa hęc illis in figura contigiſſe?
Heb. 10. Nã vt ait idẽ apoſtolus. Lex vmbrã habet fu-
turorũ bonorũ, nõ ipſam imaginẽ rerũ. Hoc
eſt, vmbrã habet veri ſacrificij, & redemptio-
nis per Chriſtũ, non aũt viuam rerum imagi
nẽ & expreſſam veritatem. Ita Chryſoſtomus
hunc locũ explanat. Poſſumus tamen per ima
ginẽ rerũ, imaginẽ gaudiorũ cęleſtiũ in glo-
ria æterna intelligere. Et ad hanc explanatio
nem accedit Gregorius Nazianzenus. Vt ſit
ſenſus: Lex vetus vmbra tantùm erat, & ob-
ſcura quidem, myſteriorum Chriſti, & rerum
in nouo teſtamento ſcriptarum: at ipſum no-
uum teſtamentum, ipſa lex & vita euãgelica
imago eſt cœleſtiũ bonorum, quę nobis in vi
ta hac repręſentantur, ad quæ ſancti accedũt,
ex hac vita decedentes. Cùm igitur teſte Apo
ſtolo ea, quæ Hebræis contingebant, figuræ
eſſent earũm veritatum, quas in lege gratiæ
conſpicimus: quis eſt, qui non animo percipi
at, fuiſſe Babylonicam captiuitatem, à qua Iu
dęi fuerunt liberati per Cyrum, figurã capti-
uitatis peccati à qua genus humanũ fuit ere-
ptum per Chriſtũ. & eos qui ex Hebręis De-
um inter gentes nuntiabant, imaginem apo-
ſtolorum geſſiſſe, qui per orbem terrarum
Chriſti fidem prædicauerunt, niſi fuerit Iudę-
orum opinionibus addictus, & à ſanctorum
doctrina deſtitutus?

Quia contriui cor eorum. Id eſt, quia eis con-
tritionem dedi, dura eorum corda conſtrin-
gens. Cor fornicans appellat, quòd vero Dei
cultu relicto, cum idolis coniungitur, ea co-
lens, & amore complectens. Oculos ſimiliter
fornicantes vocat, qui idolo reſpiciebant, in
ea aciem intẽdentes, atque erga ea amorem
ſignificantes. Sumi fornicationem in literis
diuinis pro idololatria, nemo eſt in ipſis vel
mediocriter verſatus, qui neſciat.

Et diſplicebunt ſibimet ſuper malis, &c. Expli-
cat quid ſit id, quod dixerat. Quia contriui
cor eorum. De ratione contritionis eſt diſpli-
cẽtia. Siue enim accipias contritionem prout
eſt virtutis actus nuncupatus pœnitẽtia, ſiue
prout eſt pars ſacramenti pœnitentiæ habẽs
ad alias partes relationem, ſemper eſt dolor
voluntariè aſſumptus pro peccatis. Eſt autem
duplex contritionis dolor, vnus intellectua-
lis, qui eſt diſplicentia voluntatis, alter verò
ſenſualis qui producitur à primo. Sed horum
dolorum, ſolus primus eſt de contritionis eſ-
ſentia. Vt enim voluntatis complacentia re-
quiritur & ſufficit ad peccatũ, ſic volũtatis di-
ſplicẽtia requiritur & ſufficit ad contritionẽ.
Nã vnũquodque, vt ait Chryſoſtomus, per
quaſcunque cauſas naſcitur, per eaſdem diſ-
ſoluitur. Et oportet vt peccatum ſummè di-
ſpliceat, quo amor proprius in Dei amorem Simile.
conuertatur. Si in ſuccenſam fornacem ligna
arida, & ſarmenta incendio apta conieceris,
reſplendebit pura ignis flamma, ſin autem
conieceris ligna viridia, & iuncos paluſtres,
ardebunt quidem, ſed tota fornax erit fumo
repleta, & denigrata ob caliginem è fumi
denſitate productam. Sic cor noſtrum fornax
eſt ſemper ardẽs, ſi illud cogitationibus amo-
ris diuini nutriueris, ſplendebit flamma chari
tatis, ſi autem illud cogitationibus amoris tui
foueris totũ fumabit, eritq; cæca obſcuritate Rom. 1.
circũfuſum. Euanuerũt in cogitationibus ſu-
is, inquit diuus Paulus. & obſcuratũ eſt inſipi-
ens cor eorũ. Fons & origo omniũ malorũ, &
cẽtrũ, vnde lineæ flagitiorũ omniũ dimanãt,
eſt amor inordinatus ſui. In libro quartodecimo
cimo de ciuitate Dei ait Auguſtinus in hunc
ſui amorem prius Adam incidiſſe, quàm
pomum

pomum prohibitum comederet. Hi duo amores, vt ait Auguſtinus, duas ciuitates condiderunt, amor Dei Hieroſolymã, amor ſui Babylonem. Hic amor proprius eſt ille, de quo ait *Ioan. 12.* Chriſtus apud Ioannẽ: Qui amat animã, perdet eã. *2. Tim. 3.* Et diuus Paulus in epiſt. 2. ad Timotheum: Erunt in nouiſſimis tẽporibus homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi. Et *Rom. 15.* ad Romanos: Debemus firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. *2. Pet. 2.* Et diuus Petrus in epiſtola ſua ſecũda, eos qui ſui amore ducuntur, iniquos appellat, audaces, ſibi placentes. Nulla eſt verior miſeria, quàm ſuam non cognoſcere miſeriam. Cõtra verò pœnitẽtes ſibi diſplicent, dignoſq; ſe eſſe grauiſſimis cruciatibus arbitrãtur. Sed quò imperfectiores ſe eſſe exiſtimãt, eò propius ad perfectionẽ accedunt, hæc nanque eſt magna perfectio ſuæ imperfectionis cognitio. Hi torquentur dolore ob admiſſa peccata, & repudiato omnino illo & inordinato ſui ipſius amore ardenti Dei amore incendũtur. De iis ait hoc loco Deus per Ezechielẽ. Et diſplicebant ſibimet ſuper malis, quæ fecerant, &c.

Vt facerem eis malum hoc. Loquitur de malo pœnæ, non autẽ de malo culpæ, Ideo pro malo quidam calamitatem vertunt.

Percute manu tua, & allide pedem tuum. Qui ſunt irati & admirati, ſolent brachia mouere & manibus aërẽ aut femur percutere, & pede terrã complodere. His ſignis volebat Deus, vt Ezechiel oſtenderet Hebręis, quanta eſſet aduerſus eos ira commotus, & quàm grauia ſupplicia eſſet Deus de illis ſumpturus. Vt hoc viſo & conſiderato, ſcelerum, quorũ tam graues pœnas eſſent daturi, grauitatẽ & magnitudinem intelligerent. Prædicit igitur diuinus vates obſtinatorum excidium & vaſtitatem.

Et dic, Heu, ad omnes abominationes domus Iſrael. Hoc eſt, duces ſuſpiria, & verſaberis in gemitu & lamentis, & luctum percipies ob Iudęorũ ſcelera, propter quæ ſunt grauiter puniendi, & vita priuandi. Si pro morte corporis aliorũ ploratu funus, quid eſt pro morte animę faciendum? Si amicorum exiliũ lachrymis proſequimur, quòd non ſint ad tempus patriam viſuri, quid ſumus pro illis facturi, qui ſunt à cœleſti patria ad ęternum exiliũ damnati? Nolite flere mortuum, inquit Iere- *Iere. 22.* mias, nec lugeatis ſuper eum fletu: plangite eum, qui egreditur, quia non reuertetur vltrà nec videbit terram natiuitatis ſuæ. Ac ſi dicat: Non perſequamini lachrymis funera vulgi, ſed æternum regis veſtri exilium in Babyloniam. Infernus eſt Babylonia, hoc eſt con- *Iob. 10.* fuſio, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat. Illi patria expulſi in æternum exilium mittuntur, qui à cœtu ſanctorum ſeparari in pœnas ęternas relegantur. Deploremus igitur ſcelera, non ſolùm noſtra, ſed aliena: dicamus cum Dauide: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierũt le- *Pſal. 118.* gem tuam domine. Et cum Ieremia Quis da- *Ierem. 9.* bit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrimarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Fleamus ergo & inſignes ſcelerũ maculas acerbiſſimo luctu deleamus. Diuus Ambroſius de obitu Valentini. Paſcunt, inquit, frequẽter lachrymæ mentẽ, alleuant fletus. *Pſal. 41.* Id dixerat antea regius vates: Fuerunt mihi lachrimę meæ panes die ac nocte. Et diuus Hieronymus in Eſaiã: Oratio Deum lenit, ſed lachryma cogit: hæc vngit, illa pũgit. Diuus Ioannes Chryſoſtomus in Matthæum hac vtitur ſimilitudine: Vt poſt vehementes imbres aër purus efficitur, ſic & poſt lachry- *Similitude.* marũ pluuias ſequitur mẽtis ſerenitas, & tranquillitas. Flet⁹ eſt lauacrũ ſcelerũ, & refectio animarum. Tota maris aqua non extinguit vnam prunam purgatorij, & lachrymæ eius prunas & flãmas extinguũt. Lachrymis obtinuit Magdalena criminũ remiſſionẽ, & fratris mortui reditum ad vitam. Et Chriſtus videns *Luc. 19.* ciuitatem fleuit ſuper eam. Quare nos videntes animę noſtrę ciuitatẽ ſceleribus inquina- *Pſal. 54.* tam, de qua dixit regius vates: Vidi iniquitatẽ & contradictionẽ in ciuitate: die ac nocte circundabit eam ſuper muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniuſtitia: fleamus ſuper illam, & dicentes Heu, ad omnes abominationes, vim lachrymarum fundamus.

Qui longè eſt, peſte morietur, qui autem propè, gladio corruet: & qui relictus fuerit, & obſeſſus, fame morietur. Et complebo indignationem meam in eis. Et ſcietis, quia ego dominus, D cum fuerint interfecti veſtri in medio idolorum veſtrorum, in circuitu ararum veſtrarum: in omni colle excelſo, & in cunctis ſummitatibus montium, & ſubtus omne lignum nemoroſum, & ſubtus vniuerſam quercum frondoſam, locum, vbi accenderunt thura redolentia vniuerſis idolis ſuis. Et extendam manum meã ſuper eos, & faciam terrã eorum deſolatam, & deſtitutã à deſerto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, Et ſcietis, quia ego dominus.

Qui

Qui longè eſt. Id eſt, qui longè ab hoſtibus affuerit.

Et qui relictus fuerit. Subaudi, à peſte: & gladio.

Et complebo indignationem meam in eis. Hoc eſt, eos puniã, donec vltus fuero iniurias meas. Nõ deſinã eos opprimere, donec dent mihi pœnas omnium maleficiorum ſuorum.

Et ſcietis, quia ego dominus. Subaudi, per effectum iuſtitiæ meæ. Ac ſi dicat: Cùm de vobis ſũpſero pœnas iuſtas illas quidẽ, veſtriſq; flagitijs debitas tunc vobis erit perſpectũ & cognitum me eſſe deum omnipotentem, & iuſtum, & omnia gubernantem.

Cùm fuerint interfecti veſtri. Id eſt, cùm videritis multos ex vobis occiſos inter idola veſtra, circa aleorum altaria.

Et ſubtus vniuerſam quercum frondoſam. Id eſt, ſub omni quercu condenſa. Solebant idolorum cultores, ſub arboribus condenſis & amœnis altaria ſimulachris idolorum conſtituere. Cęterùm pro quercu habet paraphraſis Chaldaica vlmum.

Et extendam manum meam ſuper eos. Extendere manum ſuper aliquem, eſt illum caſtigare. Hebraiſmus eſt in literis diuinis frequentiſſimus, de quo in noſtris in Eſaiam commẽtariis copioſè diſſeruimus.

A deſerto Deblatha. Deſertum hoc teſte diuo Hieronymo eſt in terra Emath, vbi Nabuchodonoſor mãſit, cùm eius exercitus oppugnaret Hieroſolymam. Hic locus eſt terminus Iudææ ex vna parte. Eſt igitur ſenſus, eſſe deum vaſtaturum totam Iudęam per Chaldeos à principio vſque ad finem, à termino ad
4. Re. 25. terminum. At libro quarto Regũ appellatur
Iere. 39. hic locus Reblathah, etiamſi in græco ſit Deblatha. Et Ieremias, Comprehẽderũt, inquit, Sedechiam in campo ſolitudinis Iericho[n]tinę, & captum abduxerũt ad Nabuchodonoſor regem Babylonis in Reblatha, quæ eſt in terra Emath. Fortaſſe eſt idem nomen, ſed nũc Reblatha appellatum, nunc Deblata ob librariorum imperitiam, nam apud Hebræos magna eſt inter has duas literas, d, & r, ſimilitudo. In hebraico enim aliquando eſt בלתה aliquando רבלתה Significat autẽ Reblathah multitudinem ſeu multa. Sedechias Hieroſolymam relinquens, fugiens à templo dei in Reblathah, fuit ibi à Nabuchodonoſore oculis priuatus. Qui enim viſionẽ pacis, & animi quietem & ſecuritatem contemnit, & vnitatẽ relinquens multis ſe implicat rebus, & varijs atque inextricabilibus mũdi negotijs ſe inuoluit, obcęcatur à dæmone, & vitiis, atque perturbationibus obcæcatus, corruptelarũ illecebris irretitus, atque peſtilentibus opinionibus inductus, illud vnum relinquit, quod eſt ſupremũ ens ſuper omnia
etiam, de quo eſt apud Lucam ſcriptum: Porrò vnum eſt neceſſarium. De eo ait ita Trime- Luc. 10.
giſtus in Pymandro. 4. Deus monas eſt, vnitas illa, quæ eſt principium omnem numerum continens, à nullo contenta. Et Pſellus: Vnitas numerus cùm non ſit, numerorum tamẽ procreatrix eſt, fons, radix, & cauſa multitudinis omnis: expreſſaque dei imago, qui cùm rerum naturalium nulla ſit, eſt tamen terum naturalium effectus. Parmenides Pythagorꝗus, cùm aſſeruit vnũ eſſe id, quod eſt, de um intellexit, ſi credimus Simplicio. Sioli deo verã entis appellationẽ concedebat, quoniã per ſe eſt, omniaque alia per ipſum. Vbi nos legimus in Exodo. Ego ſum, qui ſum, eſt in
grꝗco ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Hoc eſt, ego ſum ens. Ab Exod. 3.
illa igitur vnitate, ab illo ente & vno, quod eſt neceſſariũ quod per ſe eſt, quod deus eſt, nullo modo diſcedamus, ne in Reblathah, in multitudine, id eſt diſtractione, varia mundi negotia & turbulentia diſſidia ſtatũ animarũ noſtrarum conuellant, & lumen intellectuum extinguant: vt mentis oculis priuati, in æterna caligine verſemur. Quin potiùs voluptates mundi obliuiſcentes, & Hieroſolymę habitantes, ad illum, qui eſt verè vnus, animũ tollamus, ad eum mentis aciem intendamus, in eo ſpem omnium noſtrarum cogitationũ collocemus.

Annotationes ex Hæbreo in caput ſextum.

H*Aec dicit dominus deus montibus, & collibus, rupibus et vallibus.* Pro rupibus eſt in hebraico לאפיקים la aphicim. à
verbo פאק quod ſignificat vim ſibi facere, Gene. 45
vt geneſis. 45. Non ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph. Ac ſi diceret: Non poterat vltrà ſibi vim facere Ioſeph: adeò enim amor vicerat ſimulationem, vt non poſſet lachrimas continere, cùm ſe fratribus cognoſcendum præberet. Nam, vt ait in libro de cõtritione cordis diuus Cyprianus, is amantium mos eſt, vt amorem ſuum ſilentio tegere nequeant. A verbo hoc deriuatur אפיק aphic, quod ſignificat rem fortem: ex quo effectum eſt, vt ſignifi-
cat tupẽ, quemadmodum hoc loco. Significat etiã tegẽ, quòd fortitudine polleat & poteſtate: vt apud Iob, Balthæũ regum diſſoluit. Iob 14.
Hoc eſt, Deus poteſtatẽ fortiũ, & principẽ aliquãdo cõfringit. Et quoniã aqua tẽpore nim
bortum & procellarum defluit cum impetu & Iob. 6.
vi, accipitur pro tempore, vt apud Iob: Fratres mei prætereiunt me ſicut torrens, qui raptim

raptim tranſit in cõuallibus ſeu, vt poteſt ver
Simile. ti ex hæbræo: Amici mei fefellerũt me inſtar
torrentis, qui raptim decurrit in cõuallibus
Vt enim torrens hyeme impetu magno fer-
tur, fluens vehementi aquarum abundantia,
cùm aqua neceſſaria nõ eſt, ſed æſtate areſcit,
cùm aqua deſideratur, ad quem viatores ſiti-
bundi accurrentes ſpe potius falluntur: ſic fi-
ctus amicus multa tibi promittit in tẽpore pro
ſperitatis, cùm tibi omnia ad voluntatem
fluunt: ſæuiente aduerſitate penitus areſcit:
& tu ſi ad illud in afflictione tua confugias,
Simile. eris ſpe potius deceptus Vt enim vmbra eum
ſequitur, qui ſolis radijs illuſtratur, ſin autem
ſol lateat, preſſus nubibus, ſtatim aufugit vm
bra, & penitùs euaneſcit: ſic fictus amicus eũ
comitatur, qui opum aut gratiæ principũ ſplẽ
dore illuſtratur, & nominis celebritatem con
ſequitur: ſin autem in calamitates inciderit, &
fuerit diuitijs, & nobilitatis ornamentis ſpo-
liatus eum confeſtim deſerit, & pro nihilo pu
tat. At verus amicus ſemper eſt idem. Vnde
Prou. 7. Salomon in prouerbijs, Omni, inquit, tempo
re diligit, qui amicus eſt frater in anguſtijs
Eccle. 12. comprobatur. Et Eccleſiaſticus: Non cogno-
ſcetur in bonis amicus, & non abſcondetur in
malis inimicus: Et D. Auguſtinus lib. 3. quæ
ſtionum: Nihil ſic probat amicum quemad-
modum oneris amici ſupportatio. Et Iſido-
rus libro 3 de ſummo bono: In proſperitate
incerto eſt amicitia, nec ſentitur vtrum perſo
na, an fœlicitas diligatur. Et Boëtius libro 3.
de Cõſolatione: Quem fœlicitas amicũ fecit,
infortunium facit inimicum. Vnde aiebat Ari
ſtoteles libro ſeptimo Moralium Eudemio-
rum tempus indicare quis ſcit, qui vero amo
re amicum proſequatur. Et Periãder, vt refert
Diogenes Laertius. Aurum igne probamus,
amicum autem in aduerſitatib[9] diſcernimus.
Et Ouidius libro primo de Triſtibus elegia
octaua: donec eris fœlix, multos numerabis a
micos, Tempora ſi fuerint nubila, nullus eris
Vt hirundines verno tempore abſunt, ſed ad
Simile. ueniente frigore recedunt: ita adultores ami-
corum perſonã induentes tranquillo vitæ tẽ-
pore, in ſtatu florẽte, in rebus proſperis, & ad
voluntatem decurrentibus præſto ſunt ſed ſi
hyemem calamitatis viderint, omnes auola-
bunt. Ideo cor Iob cum torrẽtibus compara-
uit: vbi pro torrentibus vſus eſt hoc nomine
aphic. Cùm autem nomen hoc & rupem ſi-
gnificet & torrentem, poteſt hic locus Eze-
chielis varie verti. Ex quo effectum eſt, vt &
Latin[9] interpres & ſeptuaginta tranſtulerint
rupes. Pagninus verò & alij nonnulli torren-
tes: Poteris per torrẽtes quemadmodum per
rupes viros intelligere fortitudine præſtãtes,
& ſibi ipſis vim inferentes. Et ita etſi varient
vocibus editiones, conſentiunt tamen ſen-
tentia.

Quoniam contriui cor eorum fornicans. Pro
cõtriui eſt in hebræo נשברתי nixbbarthi.
Verbum eſt שבר, quod ſignificat conterere,
apud Eſaiam: Contriuit dominus baculũ im- Eſa. 14.
piorum. R. Dauid hoc Ezechielis loco ait
verbum hoc eſſe paſſiuum, quam ab cauſam
illum ita vertit: Contritus ſum, quòd illo-
rum cor fornicans ſit. Et Pagninus: Con-
triui me propter cor eorum fornicans. Loqui
tur deus more humano, oſtendens ſe eſſe ob
Iudæorum ſcelera affectum mœrore. Nihilo-
minus tamen communis verſio recta eſt, & iu
re defendi poteſt. Significat etiam verbũ hoc Gene. 14
emere, vt Geneſis 41. Omnes prouinciæ ve-
niebant in AEgyptum, vt emerent eſcas. Eam
ob cauſam poteſt hic locus ita verti, & rectè
meo quidem iudicio: Quoniam emi eorum
cor à me recedens, ſimiliter eorum oculos à
me diſtractos, & aduerſos. Ad ſit ſenſus: Eorũ
cor, quod ſe dæmonibus tradiderat, eorumq́;
oculos, qui vanitatibus ſeruiebant, ego emi:
eorũ animos & oculos meos feci, cùm anteà
eſſent mũdi, dæmonis, & carnis. Homines ex
impijs cupiditatibus veluti cõflati, ſceleribus
imbuti nefarijs illecebris voluptatibuſq́; deli
niti nihil habent ſuum, nec cor, nec oculos,
nec manus, nec pedes, cùm omnia hæc vanita
tibus & impietatibus tradiderint, & animæ ho
ſtibus mancipauerint. At viri iuſti omnia hæc
habent: imò omnia eorum ſunt, dicente apo-
ſtolo: Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti. 1. Cor. 3.
Ideo: ſui ſunt, quia Chriſti ſunt. Hæc eſt ſpiri-
tualis libertas, de qua ait Apoſtolus: Vbi ſpiri
tus domini, ibi libertas. Qua libertate, vt alibi 2 Cor. 3.
ait idẽ Apoſtolus, Chriſtus nos liberauit. Ille Gal. 4.
nos emit, vt ſui eſſemus, vt illi ſeruientes re-
gnaremus: ſeruire enim deo regnare eſt Ideo
ait diuus Paulus: Empti enim eſtis prætio ma- 1. Cor. 6.
gno. Et diuus Ioannes in Apocalypſi de iuſtis Apoc. 14.
loquẽs Hi, inquit, empti, ſunt ex hominibus,
primitiæ deo & agno. Et diuus Petrus in epi-
ſtola ſua prima: Non corruptibilibus auro &
argento redempti eſtis de vana veſtra conuer 1. Pet. 1.
ſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſan
guine quaſi agni immaculati Chriſti, & incon
taminati. Cùm igitur hic Ezechielis locus de
illis intelligatur, vt in explanatione oſtendi-
mus, qui ſe ad C hriſti fidẽ cõuerterunt, illos
autem Chriſtus emerit, perſpicuum eſt, poſſe
locum hũc, ita vt diximus verti, cum verbum
hoc emere ſignificat, & qui loquitur Chri-
ſtus ſit.

*Et diſplicebunt ſibimet propter mala, quæ fe-
cerunt.* Pro diſplicebunt eſt in hebraico:

ונקטו venacottu, à verbo tut, קוט quod ſignificat ſuccidere, vt ſit ſenſus: Succidētur à facie ſua, hoc eſt pudore afficientur. Significat etiam verbum hoc litigare, & contendere: Qua ratione ductus R. Menachem vertit: Et litigabunt vnuſquiſque ſecum ob admiſſa ſcelera. Vnde pſalmi illud, Quadraginta annis proximus fui generationi huic, transferri poteſt: Quadraginta annis contendi & litigaui cum hoc Iudeorum populo in deſerto. Ita habet Targum. Et in hanc ſententiam vertit ex hebræo diuus Hieronimus, dicens: Quadraginta annis diſplicuit mihi generatio iſta Ex hac verbi æquiuocatione orta eſt verſionum varietas: nam ſeptuaginta habent: Et plāgent ante faciem ſuam Pagninus: Et ſuccidētur à facie eorū: Alij: Et ſecū pugnabūt. Quæ omnia cum verſione communi coincidere videntur, quæ habet: Et diſplicebunt ſibimet.

Percute manum tuam, & allide pedem tuum, In margine librorū correctorum eſt: Percute manu tua, & allide pede tuo. Pagninus vertit: Percute femur manu tua, & extende lutum pede tuo. Pro allidere in hebraico verbum רקע raegh, quod ſignificat firmare & extendere, vt apud Eſaiam 42. Firmans terram. Vel, vt alij vertunt, extendens terram. Et quū cūm ferrum extēditur, percutitur, ideo verbū hoc ſignificat percutere & allidere: & quoniā qui percutit pede lutum, illud extendit: vertit Pagninus: Et extende lutum pede tuo. Tharghum habet, Conculca terram ſub pede tuo. Vnde illud pſalmographi: Vt lutum plateatū delebo eos. poterat verti: Vt lutum plateatū cōculcabo eos, vel percutiā eos, vel extendā eos. Et quoniā cœlum eſt extenſum & expanſum, ideo raciagh cœlum ſignificat, vt Geneſ. 1. Fiat Firmamentum in medio aquarum.

Vbi accenderunt thura redolentia. Septuaginta habent: Vbi dederunt illic ὀσμὴν εὐωδίας, hoc eſt odorem ſuauitatis. Quidā vertunt ex hebræo: Vbi obtulerunt odorem quietis. Odorem quietis appellat propheta gratum & ſuauē: nihil eſt enim quiete & tranquillitate iucundius, nihil gratius, nihil præſtantius. Hanc animi quietē appellabat Democritus ſummā huius ſæculi fœlicitatē. Diuus Auguſtinus de ea loquens ait: In rebus creatis nihil gratioſius ſolet audiri, nihil delectabilius concupiſci, nihil vtilius poſſideri. Qui tranquillitatē hanc obtinet, beatitudinē illā conſequuntur, de qua ait Chriſtus deus Matth. 5. noſter: Beati pacifici, quoniā ipſi filij Dei vocabuntur. Si Dei vocantur filij, qui pacis ſunt amantiſſimi, erunt proculdubio à contrario ſenſu, diaboli filij qui animi fluctibus & perturbationibus concitati nullā habent quietē, nullā tranquillitatē: ſed pace confundunt, & conuellūt. Imò ipſi confunduntur, & conuelluntur, & pereunt, omne enim quod eſt tandiu, quandiu vnū eſt, ens enim & vnū conuertuntur. Cùm autē homines inquieti, diſſidia & contentiones quærentes, & non ſolùm cum alijs, ſed etiā ſecū pugnantes, ſe diſtrahant, & diſſoluant, & in varias partes fundant, & reparent, perſpicuū eſt eos vnitatē nō habere, nec vnū eſſe, & ex conſequenti non eſſe. Si nulla eſt domus tam ſtabilis, nulla ciuitas tam firma, quæ ſi concordia caruerit, nō odijs ac diſſidijs funditus euertatur, qui fieri poteſt vt homo diuiſus, contentioſus, ex cōtrarijs diuerſiſque inter ſe pugnantibus naturę ſtudijs, & diſcordijs quaſi conflatus poſſit ita exiſtere, vt vnum quippiam appelletur? & non potiùs ædificiū euerſum, & ruptum dicatur? Id intuens Plato in libris de republica aſſeueranter affirmat nihil eſſe ciuitati pernicioſius diuiſione, nihil vtilius pace. Pacem amantes Deum pacis authorem amant, & nō modò cum hominibus, & ſecum pacem habent, ſed cum virtutibus & probis moribus, cùm bellum perpetuum inferant vitiis & impietatibus. Et ita eā animi quietem & ſecuritatē poſſident, vnde vera dignitas effloreſcit.

ARGVMENTVM CAPITIS VII.

Capite ſuperiore deſcripſerat bella à Chaldæis aduerſus Hebræos concitanda, et Hieroſolymam penitùs euertendam. Nunc prædicit finem totius Iudææ citò venturum, huiuſque excidij et vaſtitatis cauſam deſignat.

CAPVT. VII.

ET factus eſt ſermo Domini ad me A
dicens: Et tu filij hominis: Hæc dicit Dominus Deus terræ Iſrael: Finis venit, venit finis ſuper quatuor plagas terræ. Nunc finis ſuper te: & immittam furorem meum in te: & iudicabo te iuxta vias tuas: & ponam contra te omnes abominationes tuas. Et non parcet oculus meus ſuper te: & non miſerebor, ſed vitas ſuas ponam ſuper te, abominationes tuæ in medio tui erunt: & ſcietis: quia ego dominus. Hec B
dicit Dominus Deus. Afflictio vna, afflictio ecce venit: finis venit, venit finis euigilauit aduerſum te: ecce venit.

C Venit contritio ſuper te, qui habitas in terra: venit tempus: propè eſt dies occiſionis, & non gloriæ montium. Nunc de propinquo effundam iram meam ſuper te, & complebo furorem meum in te, & iudicabo te ſecundum vias tuas, & imponam tibi omnia ſcelera tua. Et non parcet oculus meus, nec miſerabor ſed vias tuas imponam tibi & abominationes tuæ in medio tui erunt: & ſcietis, quia ego ſum dominus percutiens.

EXPLANATIO.

Et factus eſt ſermo Domini ad me. Eplicatum eſt hoc idioma capite præcedente. Id autem, quod ſequitur: Et tu fili hominis. capite ſecundo.

Finis venit. Hoc eſt, iam interitus imminet, & vaſtitas totius regionis Iſraelitarum ſuper omnes quatuor partes Iudææ: nam tota vaſtabitur ab oriente ad occidentem, ab aquilone ad meridiem. Hoc vaticinium fuit literis mādatum anno quinto principatus Sedechiæ ab 4.Re.ult. Ezechiele in Babylonica captiuitate detēto, & impletum fuit anno vndecimo eiuſdē Sedechiæ, quando ipſe fuit captus, & tota terra Iudææ euerſa, & penitus vaſtata. Itaque inter vaticinium hoc & eius effectum ſex tantùm anni interfluxerunt. Ideò ait imminere dei vltionē, ne Iudæi, qui Hieroſolymæ erant, hāc euerſionem tempore nepotum ſuorum poſt longā poſteritatē futuram eſſe exiſtimarent.

Et iudicabo te iuxta vias tuas. Hoc eſt, non iniuſtè, ſed meritò punieris: Pœnas tuis ſceleribus debitas mihi dabis. Viæ peccatorum ſunt turpes & flagitioſę viuēdi rationes, quæ ad inferorū tenebras & cruciatus ęternos ducunt. Ideo non hic ait Deus: Animaduertam in te iuxta vias meas, ſed iuxta vias tuas. Ita Oſe.2. apud Oſeam: Viſitatio Domini ſuper Iacob Pſal. 1. iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius Prou.4. reddet ei. Iudęorum flagitia, & vitioſam vitæ Eſa 40. inſtitutionem appellat vias & adinuentiones Ioan. 1. eorū. Beatus vir, inquit, pſalmographus, qui Luc.3. non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit. Et Salomon in prouerbijs: Via impiorum tenebroſa. Vnde de Ioanne Baptiſta prędictum fuerat: Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Non ait: Parate viam veſtram, ſed viam Domini.

Et ponam contra te abominationes tuas. Hoc eſt, ponam coram te ſcelera tua, vt eo mentis oculis aſpicias. Particula, contra accipitur ſępè pro è regione, vt in pſalmo: Et peccatum Pſal. 50. meum contra me eſt ſemper. Hoc eſt, peccatū meum aſſiduè video, ſemper coram me habeo, dies ac noctes mihi ante oculos verſatur Exo.6. Et Eccleſia.6. Si humiliauerit ſe contra te Et Mat. 27. Matthæ.27. Sedētes contra ſepulchrum. Nec ſolùm hoc eſt in literis diuinis, ſed etiam humanis, vt apud Vergilium. Vrbs antiqua fuit, Tirij tenuere coloni, Carthago, Italiam cōtra. Hoc eſt è regione Italiæ. Ait igitur Deus Pſa. 49. ſe eſſe poſiturum è regione Iudæorum, ſiue coram ipſis eorum impia facinora. Ita in pſalmo: Arguam te, & ſtatuam cōtra faciem tuā: Ac ſi diceret: Oſtendā tibi flagitia tua, & ſtatuam te coram te, vt ea valeas aſpicere. Poteris etiam hæc Ezechielis verba illa intelligere. Ponam aduerſum te hoſtes, qui te oppugnent, & ad excidium vocent. Hi autem hoſtes ſunt flagitia tua, quæ tibi perniciē machinabuntur. Eodē modo calamitates, in quibus Reſpublica Chriſtiana verſatur ob crudelia bella, quæ Turci & Sarraceni nobis inferunt peccatis noſtris fouētur. Scelera noſtra aduerſus nos pugnāt, & ob noſtra delicta expetit à nobis pœnas Deus noſter. Ceſſent flagitia noſtra, & prælia, clades, & ſtrages ceſſabunt. Vt ignis pyræ magnæ ſedabitur, & tan- Simile. dē extinguetur, ſi ligna ſubtraxeris: ſic Chriſtianorum afflictio conſumetur, ſi eorū peccata ceſſauerint. Peccata noſtra ligna ſunt, quibus infideliū pyra aduerſus nos fouetur, & in dies inflāmatur. Hęc peccata noſtra ſunt hoſtes noſtri, quos Deus ſtatuit ante oculos noſtros, vt eos intuētes deteſtemur, & ad ipſum Dominum toto corde conuertamur.

Et non miſerabor. Vt prius ac ſolers chirur- Simile. gus volēs tabida ægroti vulnera incidere, putridaſq́; carnes reſecare, aut cauterio adurere non miſeretur infirmi vt eius magis miſereatur, eūm morbum ſectione vel vſtione curare velit: ſic Deus cœleſtis ille medicus, & diuinus chirurgus percutit, vt ſanet, ſecat, & vrit, vt curet, ferit, quē diligit, & vt illi medeatur, caſtigat, vt ait Apoſtolus, omnem filium, quē Heb. 12. recipit. In lib. Deuteron. ait Deus: Ego occi- Deu. 32. dam & viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo: Et per Amos prophetam loquēs cū Iſraē- Amos.3. litis, Tantummodo, inquit, vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, ideo viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras: Hoc eſt, vlciſcar, & puniam omnia flagitia veſtra: Viſitare enim aliquando punire eſt, iuxta illud Pſalmi: Si iuſtitias meas prophanauerint, & Pſal. 88. mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorū, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam nō diſper-

diſpergam ab eo, nec nocebo in veritate mea vel, vt poteſt verti ex Hebræo: nec fallam illi veritatem meam. Ac ſi dicat: Si ſe ſceleſtū maculis cōtaminauerit, animaduertam in illum, at miſerabor eius, & promiſſis ſtabo: dedi enim fidem, me eſſe illius miſerturum. Vbi vides Dei flagellum miſericordiam eſſe. Quantò filij Iſraelis in AEgypto acerbioribus calamitatibus premebantur, tantò magis creſcebant. Nec enim ſolùm ſceleratos homines, ſed iuſtos interdum deus calamitatibus exercet, vt virtutem ſuā oſtendāt. Si volueris vim & ſapientiam gubernatoris nauis intelligere attende ſeuientem pelagi furorem. Vt enim in mari fluctibus ingentibus exagitato oſtenditur nauicularij prudentia & animi fortitudo, ſic vir pietate, & religione inſignis in medijs ærumnarum tempeſtatibus, cum in mille diſcriminum vrgeatur procellis, tum ſuam patientiam, & animi altitudinem, & firmam in virtute conſtantiam declarat. Dauid ærumnis afflictus, fugiens à facie Abſalonis iactas in ſeipſum contumelias à ſeruo ſuo æquo animo tulit, æterna nobis tolerantiæ monimenta relinquens: at obtenta victoria, inani quadam gloria elatus populum iuſſit recenſere, qua in re deum oſtēdit, qua propter fuit populus grauiter punitus. Aſpicis igitur calamitatis vtilitatem, & tùm Deum miſereri noſtri, etiam cùm nobiſcum nulla vti miſericordia videatur. Vide, quæ capite quinto explicuimus, hæc eadem verba ibi ſita explanātes. Et non miſerebor &c.

Exod. 1.

Simile.

2. Re. 16.

3. Re. 24.

Vias tuas ponam ſuper te. Quoniam leniare putas peccata tua, ego ea ponam ſuper te, vt eorum ſentias pondus & grauitatem. Id fecerat Deus Dauidi dicenti. Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meū, & ſicut onus graue grauatę ſunt ſuper me. Vide quē admodum ſceleris admiſſi pondere granabatur. At videre licet multos hac noſtra ætate ex omnium ferè flagitiorum colluuione natos, omniumq́; turpium facinorum maculis iniuſtos, qui ita ſecuti viuunt, ita geſtiunt, ita animi lætitia efferuntur, ac ſi deū nunquā offenderint. Tanta mentis cæcitate laborant miſeri, vt grauiſſima ſcelerū pondera, fœdiſſimas animæ labes non videant, nec quantum diſtent à puritate & præſtantia Chriſtianæ religionis conſiderent. Poteris etiam peccatum pro peccati pœna intelligere, iuxta id, quod eſt quarto Geneſis capite mandatum: Si malè egeris, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit. Ac ſi Deus diceret Caino: Si ſcelus admiſeris, ſtatim aderit punitio & pœna peccati: ſi te flagitia polluerit, pœnā illius inſtam perſolues. Horum igitur Dei verborū quæ ſunt

Pſal. 37.

Geneſ. 4.

hîc ab Ezechiele literis mandata, hic eſt ſenſus: Ponam ſuper te ô populę Iudaice pœnas, quas lues pro tuis impijs ſceleribus. Accipi vias pro moribus ſuprà oſtendimus.

Abominationes tuæ in medio tui erunt. Hoc eſt, eſt, affligam te pro meritis, & pœnam maleficijs tuis debitam perſolues.

Afflictio vna, afflictio ecce venit. Calamitas ſingularis, qualis antea non fuit, te opprimet, & iam quidem propè eſt. Vel crebritatem calamitatum ſe contingentiū vnā calamitatem appellat. Vt enim cotidianas febres adeò crebras vt finita vna, altera confeſtim incipiat, ita vt ſe inuicem attingāt, vnā febrem continuā dicimus, ſic ærumnarum multitudinē, & frequentes procellarum perturbationes mœrore cōtidiano lacerantes vnam miſeriam appellamus. Huic expoſitioni fauet paraphraſis Chaldaica ita habens: Multa mala tibi adnenient. Vnde alij vertunt: Calamitas calamitatem excipit. Voluit Deus ſignificare eſſe Iudęos omni miſeriarum genere conficiēdos, nihilque eſſe tam miſerum tā aſperum, tam metuendum, quod illi non eſſent perpeſſuri. Simile.

Finis venit. Profert ſæpe eadem verba, eam replicans ſententiam, vt populum ſcelerum vrgeat ad pœnitentiam, eumq́; veluti ab obliuionis ſomno dormientem excitet, & à ſceleribus reuocet, & abducat. Solent enim qui dolore premuntur, verba, quibus calamitatē ſuam oſtendunt, ſæpenumerò repetere. Battologia eſt, ſed neceſſaria verborum redundantia.

Euigilabit aduerſum te. Id eſt, excitabitur aduerſum te finis tuus, ac ſi hucuſq́ue dormiret.

Venit contritio ſuper te. Hoc eſt, calamitas te corrigens, atque miſerè comptimens iam imminet, iam tibi ferrum & flammam minitatur iam ſecuris ad radicem poſita eſt.

Qui habitas in terra. Nimirum Iſraelis. Vel ſic. Euerteris omnino tu, qui non cœlum colis, ſed terram, qui in terra, quæ eſt exiliū, tāquam in propria & perpetua patria, mūdi diuitias quæris, ſtimulis cupiditatis concitatus, & ad gloriam aſpiras fluxam & inanem, atque terris ignominiæ maculis defotmatam. Huiuſmodi hominibus minitatur æternam damnationem aquila volans, dicens apud ſublimē aquilam volantem: Væ, vę, vę habitantibus in terra. At viri pietate præcellētes, ſtudioq́; immortalitatis flagrantes in terra vt hoſpites & peregrini vitam degunt, tanquam in diuerſorio, non tanquam in domicilio, vtpotè qui mortem expectent, & ita viuant, ac ſi eſſent propediem è vita exceſſuri. Id intelligens Dauid has voces emiſit: vt literæ diuinę in Apoc. 8.

1. *Parali.* libro primo Paralipomenon memoriæ pro-
29. diderunt Peregrini ſumus coram te domine,
& aduenæ ſicut omnes patres noſtri.Dies no-
ſtri quaſi vmbra ſuper terram,& nulla eſt mo
ra. Hanc ſententiam repetit in pſalmo dicẽs:
Pſal. 38. Ne ſileas, quoniam aduena ſum ego apud te,
& peregrinus ſicut omnes patres mei.De qui-
Heb. 11. bus ita ait in epiſtola ad Hebræos diuus Pau-
lus: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non
acceptis repromiſſionibus,ſed à longè eas a-
ſpicientes & ſalutãtes, & cõfitentes, quia pe-
regrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Et in e-
2. *Cor.* 5. piſtola ſecunda ad Corinthios ait idem Apo-
ſtolus:Dum ſumus in corpore,peregrinamur
à Domino. Reliquum eſt, vt ad Deum aſpi-
remus,& dicamus cum diuino Paulo:Cõuer-
ſatio noſtra in cœlis eſt,ne terræ habitatores
Philip. 3. dicamur.

Et non gloria montium. Hoc eſt, venit tem-
pus, quando ô Iudæa in montibus tuis nulla
erit lætitia nulla gloria. Qui in montibus fue-
rint,percipient luctus,& in gemitu & lamen-
tis verſabuntur. Hoc ideo dicit, quia ſolebãt
Hebræi in montibus ludos exercere,& in ho-
norem idolorum dies feſtos celebrare.

Et ſcietis, quia ego ſum Dominus percutiẽs. Hoc
eſt, tunc me eſſe Deum cognoſcetis, cùm iu-
ſtitiam meã fueritis experti. Ita Hebræi à ſer-
pentibus ignitis lacerati deũ cognouerunt,&
Num. 21. diuinã miſericordiam implorarũt. Et impius
2. *Pa.* 33. Manaſſes in vincula Babyloniorum cõiectus,
atque calamitatibus vndique cinctus, ad do-
minum confugit,ſcelera ſua cognouit, & ar-
dentes preces mittens in cœlum, fuit a domi-
Nehe. 9. no exauditus Vnde ſcriptum eſt in libro Ne-
hemiæ: In tribulationis tempore clamauerũt
Simile. ad te domine, & tu de cœlo exaudiſti eos. Vt
enim vua ad vinum proferẽdum ad torcular
defertur,vt prelo comprimatur: ita homo ad
calamitatem ducitur,vt mœrore preſſus,& in
ærumnis verſatus virtutis liquorem produ-
cat,ſitque ad vetam dignitatẽ reuocatus. Ca-
lamitas plerunque temerarias cupiditates co
ercet,animũ ad Deum extollit, & in vera pie-
tate corroborat atque confirmat. Contra rerũ
proſperitas & voluntas, & diuitiarum afflu̇ẽ-
tia, & mundi honores & dignitates virtutum
ſæpenumerò vires illidunt, & alas ligant,ne
poſſit anima ad cœlum euolare In virentibus
enim & amœnis arboribus eſt aliquãdo mol-
lis viſcus,quo incautæ aues capiuntur. Hinc
fit,vt viri ſapiẽtes in calamitatibus gloriẽtur,
Rom. 5. in epiſtol.ad Roman. ait Apoſt.Gloriamur in
1. *Theſ.* 1. tribulationibus: & in prima ad Theſſaloni-
cenſes.Vos imitatores noſtri facti eſtis,& Do
mini,accipientes verbum in tribulatione mul
ta,cum gaudio Spiritus ſancti.

Ecce dies,ecce venit: egreſſa eſt con-
tritio, floruit virga, germinauit ſuper-
bia.Iniquitas ſurrexit in virga impietatis
non ex eis, & non ex populo, nec ex ſo-
nitu eorum: & non erit requies in eis.
Venit tempus,appropinquauit dies: qui D
emit,non lætetur,& qui vendit, non lu-
geat,quia ira ſuper omnem populum e-
ius:quia qui vendit, ad id,quod vendit,
non reuertetur: & adhuc in viuentibus
vita eorum. Viſio enim ad omnem mul-
titudinẽ eius non regredietur, & vir in
iniquitate animæ ſuæ non confortabi-
tur. Canite tuba, præparentur omnes:
& non eſt,qui vadat ad prælium. Ira e-
nim mea ſuper vniuerſum populum eius
Gladius foris, & peſtis, & fames intrin-
ſecus:qui in agro eſt gladio morietur,&
qui in ciuitate, peſtilentia & fame deuo-
rabuntur. Et ſaluabuntur, qui fugerint
ex eis,& erunt in montibus quaſi colum-
bæ conuallium:omnes trepidi,vnuſquiſ-
que in iniquitate ſua. Omnes manus
diſſoluentur, & omnia genua fluent a-
quis. Et accingent ſe cilicijs, & operiet E
eos formido, & in omni facie confuſio, *Eſa.* 15.
& in vniuerſis capitibus eorum calui- *Iere.* 48.
tium. Argentum eorum foras proijcie- *Prou.* 11.
tur, & aurum eorum in ſterquilinium *Soph.* 1.
erit. Argentum eorum & aurum eo- *Eccle.* 5.
rum non valebit liberare eos in die fu-
roris domini. Animam ſuam non ſa-
turabunt, & ventres eorum non imple-
buntur, quia ſcandalum iniquitatis eo-
rum factum.

Ecce dies. Hoc eſt, inſtat tempus finis & in-
teritus tui.

Egreſſa eſt contritio. Hoc eſt calamitas.Eadẽ
eſt ſententia aliis verbis repetita.

Floruit virga Hoc eſt,creuit,grandiſque fa-
cta eſt virga,qua te ſum flagellaturus.Minita
tur Deus populo Iudaico acerbam calamita-
tem,& durum ſupplicium. Vel accipitur vir-
ga pro ſceptro, vt ſit ſenſus: Regnum Nabu-
chodoſoris eſt florens, pollet authoritate,&
& potẽtia,& ab ipſo ſuperaberis, & euerteris.
Creuit & germinauit eius ſuperbia, ideo ad-
uerſus

uerſus te bella parabit,& tu eius poteſtati nõ poteris reſiſtere. Nabuchodonoſor cùm virgam ſuam florentem vidit, elatus eſt ſuperbia,& omnia iura diuina & humana peruertit propter eum,quem ſibi ipſi acquiſiuit principatum.

Iniquitas ſurrexit in virga impietatis. Hoc eſt, iniuſtitia Nabuchodonoſoris apparebit in flagello impio,quo Iudæos verberabit.Præteritum pro futuro. Capitur itaque pro fuſte, quo dominus ſeruos flagellat.Pro iniquitate vertunt quidam violentiã, qua Nobuchodonoſor homines opprimebat. Poteſt totũ hoc ad Iudęos referri, vt ſit ſenſus: Iniquitas Iudæorum ſurrexit in virgam impiam Nabuchodonoſoris. Ac ſi dicat: Hebræorũ flagitia in cauſa fuerunt,vt cõtra eos immanis tyrannus impie ſæuiret. Eorum iniuſtitia durũ aduerſus eos Babyloniorũ flagellum excitauit. Solet diuina ſcriptura virgã pro flagello v-
Prou. 13. ſurpare, vt in Prouerbijs: Qui parcit virgæ,
Prou. 23. odit filium ſuũ.Et rurſum: Noli ſubtrahere à puero diſciplinam, ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur.tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Vnde
1. Cor. 4. Paulus in prima ad Corinthios: Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate, & ſpiritu manſuetudinis? Poterit etiam accipi virga pro ſceptro regio,vt ſit ſenſus: Magna creuit iniquitas in Babyloniorum regno, nã eius tyrannus Nabuchodonoſor populum Iſraeliticum immaniſſimè oppreſſit: Quam ob cauſam poſtea regnum illud fuit à Medis & Perſis captum, & Babylon eius metropolis funditus euerſa.Id intuens Eſaias,has voces
Eſa. 14. emiſit: Contriuit dominus baculum impiorum,virgam dominantium cædentem populos in indignatione,plaga inſanabili,ſubijciẽtem in furore gentes.Tyrannidem Nabuchodonoſoris appellat baculum impiorum, & virgam dominantium, qua impius rex populos crudeliter flagellabat & percutiebat, inferens illis vulnera incurabilia.

Non ex eis, & non ex populo. Id eſt, nullus ex Iudæis,ſiue ſit generis claritate inſignis, ſiue obſcurus & infimo loco natus,calamitatẽ poterit declinare. Pro populo vertunt nonnulli opulentiã:idẽ enim vocabulum,& multitudinẽ hominũ, & multitudinem diuitiarũ ſignificat.Et ita erit ſenſus.Nõ ſolùm ipſi peribũt, ſed nec ex eorum diuitijs aliquid remanebit.

Nec ex ſonitu eorum. Hoc eſt, non remanebit ſonus eorum:ita exterminabũtur,vt nemo ibi remaneat, qui eorũ meminerit. Exaggerat Iudęorũ cladem & euerſionem vrbis & totius terræ vaſtitatem. Quidam vertũt: Nec ex eorum cœtu relinquetur, qui poſſit à miſera captiuitate euadere. Hoc ideo ait,quia cũ ex eis quidam in AEgyptum fugiſſent, fuerunt ibi capti à Babylonijs, & incredibilibus tormentis affecti, quemadmodum fuerat illis à Ieremia prędictũ. Vnde ſequitur: Et non erit Iere. 42.
requies in eis. Hoc eſt, nullam in AEgypto quietem habebũt: nulla ibi afficientur lętitia. Quidam vertunt: Nõ erit luctus propter eos, vt ſit ſenſus: Nõ ſolùm Babylonij nõ premẽtur dolore ob Iudæorum ærumnas,ſed etiam in eos inſultantes lætitia efferentur.

Venit tempus, Subaudi,calamitatũ veſtrarũ.

Qui emit, non lætetur, & qui vendit, non lugeat. Emptor non lætetur vanè,nam breui erat rem emptam amiſſurus: venditor autem non defleat, nam breui erat penitus ſpoliandus.

Ad id, quod vendidit, non reuertatur, & adhuc in viuentibus vita eorum. Hoc eſt, qui poſſeſſionem aliquam vẽdiderunt, nunquam ad illam redibunt,etiam ſi tunc viui ſupereſſent. Alludit ad annũ iubilæi, in quo vnuſquiſq; reducebatur ad poſſeſſiones, quas alienauerat, vt eſt in libro Leuitici literis mandatum. Cùm aũt iubilęus eſſet quinquageſimo anno & Iudę eſſent in Babylonica captiuitate ſep- Leui. 25.
tuaginta annos detinendi, non poterãt,etiam ſi tunc eſſent ſuperſtites, vti legis priuilegio. Præterea quomodo poterant ad ædificia reduci,ſi omnia erant penitus euertenda?

Viſio enim ad omnem multitudinem eius non regredietur. Hoc eſt, vaticinium hoc de euertenda Iſraelis multitudine nõ reuertetur vacuum:nam omnia hęc abſq; dubio euenient. Vel ſic: Viſio hęc prophetica ſuper omnẽ opulentiam,hoc eſt,prędicens perdendas eſſe Iudæorum diuitias, non erit inanis: non erunt duntaxat verba,ſed res ſequẽtur. Vel ſic: Oraculum hoc dirigitur ad Hebræorum cœtum, ſed nõ regredietur à via ſua nefaria:pręcipit deus populo Iſraelitico ne in flagitiorum via procedat,ſed regrediatur,& reſipiſcat,& pœnitentiã agat,ſed non regredietur,nec ab obſtinatione ſua deſiſtet, quin potius impia ei° contumacia longiùs propagabitur.

Et vir in iniquitate vita ſua non confortabitur. Nulli ex ſceleratis Iudæis proderit malitia ſua,vt eum poſſit à Babylonijs eripere:nemo ob iniquitatem ſuam gaudio efferetur.

Canite tuba, præparentur omnes: & non eſt qui vadat ad prælium. Iocus eſt cum amaritudine & irriſio cum inſultatione. Iubet Iudæos congregari ad dimicationem,& vanos eorum conatus irridet.Eodem modo Eſaias: Congrega- Eſai. 8.
mini populi,& vincimini. Appellatur à rhetoribus figura hæc ſarcaſmus.

Foris. Id eſt,extra ciuitatem,intrinſecus,id eſt in vrbe.

G 2

Omnes trepidi. Pauci illi qui confugerint ad montes, erunt ibi inſtar trepidantium columbarum, quæ metu aucupum à cõuallibus ad excelſa loca cõuolauere. Poteſt verò: Omnes gementes, vt ſit ſenſus: Erunt veluti columbę gemitum habentes pro cantu.

Omnes manus diſſoluentur. Tremeni, flacceſcent, nullo modo pugnare valentes. Et oĩa genua erunt nimio ſudore in aquas reſoluta ob incredibilem metum. Sunt qui hebraiſmũ hunc ita explanandum aſſerũt. Tanto timore afficientur Iudæi, & manus eius tremore cõcutientur, vt veſicæ vrinam continere non valeant, quo efficietur, vt crura madeſcãt. Diſſolnere manus eſt cadere animo, & prę timore & ſocordia nihil efficere: vt libro ſecundo Paralipomenon: Vos ergo confortamini, &
2.Pa.15. non diſſoluantur manus veſtræ. Et apud Sophoniam: Noli timere Sion, non diſſoluantur
Sopho. 3. manus tuæ. Dominus deus tuus in medio tui fortis. Et apud Eſaiam: Cõfortate manus diſ-
Eſai. 35. ſolutas, & genua debilia roborate. Et diuus
Heb.12. Paulus in epiſtola ad Hebræos: Remiſſas manus & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris. Ac ſi diceret: Eſtote aĩo forti & conſtante. Dixerat paulò ante Apoſtolus, vt ad propoſitum curreręt certamẽ, quod athletarũ eſt & pugilum, qui validis manibus ad luctandum, & fortibus pedibus indigẽt ad curſũ, nũc eandẽ ſeruãs metaphorã, remiſſas animi man⁹, & ſolutos pedes, hoc eſt opera & affect⁹ iubet erigere, & in cœlũ leuare, vt propoſitũ æternæ glorię premiũ cõſequãtur.

Et in omnibus capitibus erit caluitium. Hoc erat tunc mœroris ſignũ, vt videre licet apud
Eſai.3. Eſaiam 3. & Ieremiam. 48. & Michæam 1.
Iere 48. *Argentum eorum*. Volentes fugere abijcient
Mich.1. à ſe aurũ & argẽtum, vt poſſint ſe expeditiùs
Prou. 11. in fugam conferre. Nõ proderunt diuitiæ in
Eccle. 5. die vltionis, vt ait Salomon. Iuſtitia autem liberabit à morte. Et Eccleſiaſticus: Non proderunt tibi diuitiæ in die vltionis & vindictæ.

Animam ſuam non ſaturabunt. Hoc eſt, voluntatem ſuam nequaquam adimplebunt.

Quia ſcandalum iniquitatis eorum factum eſt. Hoc eſt, quia ceciderunt ob iniquitatem ſuã. Ac ſi dicerent: Talibus ob flagitia ſua calamitatibus prementur, & caſtigabuntur.

Et ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum ſuarum, & ſimulachrorum fuerunt ex eo. Propter hoc dedi eis illud in immunditiam: & dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impijs terræ in prædam: & contaminabunt illud. Et auertam faciem meam ab eis, & violabunt arcanum meum, & introibunt in illud emiſſarij, & contaminabunt illud. Fac concluſionem, quoniam terra plena eſt iudicio ſanguinũ, & ciuitas plena iniquitate. Et adducã peſſimos de gentibus, & poſſidebunt domus eorum. Et quieſcere faciam ſuperbiam potentium, & poſſidebunt ſanctuaria eorũ. Anguſtia ſuperueniente requirent pacẽ, & non erit. Conturbatio ſuper conturbationem veniet, & auditus ſuper audıtũ & quærent viſionem de propheta, & lex peribit à ſacerdote, & cõſiliũ ſenioribus. Rex lugebit, & principes induentur mœrore, & manus populi terræ conturbabuntur. Secundum viam eorum faciam eis, & ſecundum iudicium eorum iudicabo eos: Et ſcient, quia ego dominus.

Et ornamentum monilium ſuorum. Senſus eſt: Ideo Hebræi aurum ſuum amittent, quia eo intemperantes abuſi ſunt, nam ex eo ſuperna eanea monilia, & inania ornamenta ex collo pendentia ad iactationẽ & oſtentationem eõ fecerũt: & quod capitalius eſt, & deteſtabilius ex auro, inquit, deus, quod ego illis dederam, vt ſibi conſulerent, illudq; pauperibus largirentur, & ita mihi honorificè ſeruirẽt, fabricati ſunt idola, quę me derelicto coluerunt. Dederat dñs diuitias Hebręis, vt in eorũ honeſtum ornamentum redundarent, illi autem in ſuperbiã, gloriamq; inanẽ, & quod peius eſt, in commentitiorũ deorũ ſimulachra, eas turpiter conuerterunt. Ea, quibus animas lucrari poterant, in dœmonum ſtatuas cõſumpſerunt, quo priſtinam ſuã dignitatem turpi dedecore macularent. Hoc faciunt nunc hęretici, qui eloquentiam, & ſanctarum ſcripturarũ lectionẽ, quę hominibus data ſunt, vt in eorũ cederent ornamentũ & vtilitatẽ, ſumũt ad materiã ſuperbię, & iactãtiæ, & perfidię, & aliorũ maleficiorũ, atq; ex illis cõflãt varia idolorũ monſtra, & dęmonum ſimulachra. Deprauãt literas diuinas, & ex illis hæreſum peſtilentiũ peruerſorũq; dogmatũ portentoſas imagines fabricãtur. Itaq; ij ijſdẽ rebus numẽ ſanctiſſimũ offendunt, quibus illud poterãt laudibus efferre, & Chriſtianã religionem puritatis pleniſſimã illuſtrare. Tales fuerunt Lutherus, Bucerus, Mũſterus, Zuinglius, Caluinus, & cęteri huiuſmodi Epicurei, nouique milites Veneris, qui virginitatem, & pudicitiam, & continentiam

neutiam irrident, ieiunia & abſtinẽtiam pro-
nihilo putant,& id,quod etiã infideles in reli
gione noſtra Chriſtiana miris laud.bus ex
tollebant,& admirabantur,ipſi,volũt penitus
cõuellere,& ſe ab eccleſia ſancta catholica ſe
parantes caſtitatem, quã publicè ſolẽni voto
deo ſanctè promiſerant,impudicè repudiarũt
& ſub titulo matrimonij ſe turpi voluptati,&
Simile. perpetuo meretricio & ſacrilegio tradiderũt.
Quemadmodum ignis lignorum ſtrue accẽ-
ditur: ſic libidinis flamma gulæ vitio concita-
Eſai. 1. tur, Et non erubeſcunt miſeri, ſed, vt verbis
vtar Eſaiæ.Peccatum ſuum ſicut Sodoma prę
dicauerunt, nec abſconderunt. Ex amiſſione
abſtinẽtię adducti ſunt in continentię amiſſio
nem. His aũt virtutibus ſpretis & repudiatis,
Rom. 1. fuit etiã ſpreta & repudiata fides,&, vt ait in
epiſtola ad Romanos Apoſtol', tradidit illos
deus in reprobum ſenſum.Nam cæci & amẽ-
tes ſunt poteſtati libidinum traditi,vt qui ho
neſtatis pulchritudinẽ diligere noluerunt,in
ſordibus,& vitiorũ luto voluẽtur, & in perfi
dia,& hæreſum cõtumacia permaneãt Que-
madmodum ex nimia ſtomachi repletione &
Simile. ciborum redundantia, oritur obſtructio illa,
quã medici oppilationem vocant,ex qua pro
ducitur continuus capitis dolor,& phreneſis
ad inſaniã producens: ſic ex deprauata vitæ
cupiditate,& morũ corruptela, & gula & vo-
racitate oritur effrænatur libido,ex qua pro
ducitur phrenetica illa hęreticorũ inſania, &
in rebus fidei intellectus deprauatio.Qui cõ
ſcientiam contemnunt,ad fidei contemptum
ſæpenumerò perducũtur Id intelligẽs diuus
1. Tim. 2. Paulus ita in epiſtola prima ad Timothæum
ait:Habens fidem,& bonam conſcientiã,quã
quidem repellentes circa fidem naufragaue-
runt.Sunt etiam multi, qui etſi non reliquc-
rint fidem, relinquunt tamen charitatem. Hi
ſunt diuites illi,qui opes ſuas vanè conſumũt
ex quibus vanitatis ſuæ gloriæq; inanis ido-
la conficiunt,quæ intuentur & colunt: qui-
bus Deus hoc loco perniciem minatur Hi or
namentum monilium ſuorum & opes ſuas
poſuerunt in ſuperbiam,ex illis idola conflã-
tes,atque vanitates ſuas colentes,pauonibus
vaniores, qui caudæ pennas gemmantes in
rotam expandentes vario illo colorum fulgo
re, & oculorum pulchritudine gloriantur.
Qui aurum colit, in eoq; ſummam cõſtituit
fœlicitatem,idoli cultor appellatur. Vnde Ec
cleſiaſticus. Lignum offenſionis eſt aurum ſa
Eccl. 32. crificantium,væ illis,qui ſectantur illud. Vbi
vides eos idolo ſacrificare, qui auaritia &
auri cupiditate ducuntur. Id intelligens apo-
Colloſ. 3. ſtolus aiebat: Mortificate auaritiam, quæ eſt
Epheſ. 5. ſimulachrorum ſeruitus. Et hanc ſententiam
in alia epiſtola iterum refert. Auarus, inquit
Auguſtinus, antequam lucretur pecuniam,ſe
ipſum perdit,priuſquam aliquid capiat,capi
tur. Et Chryſoſtomus. Auaritia,inquit,eſt cru
delis tyrannus Diuitiæ ſunt idola, quibus il- *Ierem. 36*
lud accõmodari poteſt, quod dixit deus per
Ieremiam: Seruietis dijs alienis die ac nocte,
qui non dabunt vobis requiem. Volentes an-
tiqui philoſophi carminibus auaritiam deſ-
cribere, finxerunt Tantalum apud inferos
in medio aquarum ſiti cruciari, ſignificantes
eſſe auaritiam barathrum quoddã, vbi cupi-
di amore diuitiarum flagrantes,eas ardenter
appetunt,quibus abundant,& quò magis af-
fluunt,eò vehementiore cupiditate torquen-
tur. Et ſi auarus ſit auro onuſtus, & diuitia-
rum plenior naue illa, quæ veniebat ad Salo
monem ex Ophir, nunquam tamen ſatiabi-
tur.Quò amplius theſaurus diuitis augetur, *3. Reg. 9.*
eò magis populi opes extenuantur,& exhau- *2. Par. 8.*
riuntur. Imperator Traianus theſaurum di-
uitum cum liene comparabat,authore Sexto
Aurelio in vita Iuliani. Vt enim creſcente lie *Simile.*
ne reliqui artus tabeſcunt, ſic creſcente fiſco
tyranni, debilitantur diuitiæ ſubditorum,
cùm eas illis diripiat,vt ſe locupletem faciat.
Et quemadmodum creſcente liene, decreſ-
cunt alia membra: ſic creſcente auaritia de-
ficiũt penitùs virtutes, areſcit benignitas,li-
beralitas,charitas, veritas, iuſtitia,& cæteræ
huiuſmodi excellẽtes qualitates. Nec ſolùm
auari,ſed etiam prodigi ob diuitiarum abun-
dantiam incidunt ſæpenumerò in flagitia,
quibus ſibi ipſis perniciem machinãtur: Dat
Deus diuitias hominibus dat illis ingenium, *Mat. 25.*
induſtriam,ſcientiã,& multa alia nomine ta-
lentorum ſignificata,vt illi ſeruiãt,vt ſanctiſ-
ſimo numini bonorum omniũ largitori mini *Mat. 25.*
ſterium ſumma cũ veneratione exhibeãt,&,
vt verbis vtar euãgelicis,vocauit ſeruos ſuos
& tradidit illis bona ſua: ipſi aũt ea appetitui
tradunt deprauato, vt ipſe ad libitũ ea turpi-
ter cõſumat. Cõſidera euãgelij verba: Tradi
dit illis bona ſua. Diuitię,quas habes,dei ſũt
& bona alia ſimiliter. Quid habes,quod non
acceperis? Dñi eſt terra,& plenitudo eius, or *1. Cor 7.*
bis terrarũ,& vniuerſi,qui habitant in eo. Tu *Pſal. 23.*
ſeruus es,diſpenſator,& villicus, Quæ habes
dei ſunt, bona ſua ſunt, quæ tradidit tibi vt
illi ſeruires, & æternam gloriã lucrareris. Tu
aũt dei bona ab eo tradita tibi,in obſequium
carnis,dæmonis,& mundi,contra ipſius,dñi
voluntatẽ erogas & cõſumis O proditionem
nefariã, ô ingratitudinem deplorandã. Quot
ſunt,qui diuitijs,& bonis,ac dotibus naturali
bus, & talẽtis à deo acceptis exitũ ſibi neſci-
entes moliuntur? Ideo dicebat Eccleſiaſticus:

Eccle. 8. Multos perdidit aurũ & argentum Et Chry-
ſoſtomus. Nouerca virtutũ proſperitas beatu
lis ſatis applandit, vt noceat, & infœlici ſucceſ
ſu ſic in via fœlices obſequitur, vt in fine per
niciẽ operetur. Fluuij quamuis dulciſſimi, cũ
Similitudo. tamen mare ingrediũtur, ſunt amariſſimi: dũ
curſum cõficiunt, poterũt ſuauitate prętare,
at in fine amareſcunt: Sic mundi opes & pro-
ſperitates & ſi in vitæ curſu aliquos poſſeſſo-
res ſuos oblectẽt, in fine tamen dũ mare mor
tis attingũt, quò omnia flumina tandẽ ingre
diũtur, triſtes, amaræ, & intolerabiles videtur
Sciunt enim diuites, opes & ſecundas res ſuas
fuiſſe ſæpè illis flagitiorũ cauſam. Beatus Au
Serm. 2. guſtinus ſermone quodã, Diuitiarũ, inquit,
morbus ſuperbia eſt. Et de verbis dñi: Aurum
eſt materia laborũ, periculũ poſſidẽtium ener
uatio virtutum. Et Chryſoſtomus homilia ſe-
ptima de potentia, Opes, inquit, ſunt ſchola
Mat. 5. malitiæ. Doctor ille cœleſtis Chriſtus Deus
noſter ita ait: Beati pauperes ſpiritu, quoniã
ipſorum eſt regnũ cœlorum Et iterũ: Nolite
Mat. 6. theſaurizare vobis theſauros in terra Et rur-
ſus: Non poteſtis deo ſeruire & Mamonæ. Et
ſurſum: Nolite portare ſacculũ, nec perã. Ve-
Luc. 10 rum opes, vt ait in Lucã diuus Ambroſius, vt
impedimento ſunt improbis, ita adiumenta
virtutũ ſunt bonis Nã viri iuſti poſſident di-
uitias, & non poſſidentur ab illis: diuitię illis
ſeruiunt, nõ illi diuitijs. Et, vt ait diuus Gre-
gorius, omnia poſſumus relinquere etiam re
tinendo. Vt aurum probatur lapide ita homo
Simile. auro: & vt ait apud Laërtium Chilo Lacedæ-
monius, aurum noſtri dat apertum documen
tum. Ait Plutarchus in Apophthegmatũ opę
re dixiſſe eundẽ Chilonẽ, id quod lydius lapis
eſt auro, eſſe aurũ homini. lapis index affrictu
prodit quale ſit aurũ, ipſum aũt aurum prodit
qualis ſit homo: iuxta illud: Magiſtratus virũ
oſtendit. Nullus lydius eſt ita probens gradꝰ
virtutũ aut vitiorũ, ac aurũ, & diuitiarũ abun
dantia. Hebræi propenſi ad Aegyptiorũ ſu-
Exod 32. perſtitiones ſtatim ex Aegypto egreſſi ex au-
ro & monilibus vitulũ cõflarunt in deſerto,
quẽ pro deo venerati ſunt, & in terra promiſ
ſionis ſępè in fabricandis idolis aurũ cõſum-
pſerunt. Vnde orta eſt illa dei per Oſæã aduer
Oſe 2. ſus illos querela. Argentũ multiplicaui & au-
rũ quę fecerunt Bali. Ac ſi diceret: Dedi He-
bræis magnam auri & argenti copiã, quam
in conflatione idoli Baal perfidè cõſumpſere
Oſe. 8. Et iterum apud eundum prophetam: Aurum
ſuum & argentum ſuum fecerunt idola ſibi.
At viri pietate & religione præſtãtes in fabri
candis tẽplis, diuino cultui dedicatis, in pau-
peribus alendis, in captiuis redimendis, & in
alijs huiuſmodi operibus pijs & ſanctis diui-
tias ſuas expendunt. Nobiles Iſraelitarum à
Babylonica captiuitate redeuntes opes ſuas
ad templũ domini ædificandũ obtulerunt. Et
Tobias alebat eſurientes, & nudis veſtimenta 1. Eſd. 2.
præbebat, Et Magi Orientales apertis theſau Tob. 1. &
ris ſuis obtulerunt dño aurũ, thus, & myrrhã. 2.
Amedæus Sabaudius nepos ex parte patris Matt. 2.
Amedæi ducis Sabaudiæ & ex parte matris Ia
ni Cypri regis ex Anna filia nepos, à quibuſ-
dam oratoribus, qui cum eo ſermones confe-
rebant, interrogatus haberetne canes vena-
ticos, oſtendit eis mendicorũ multitudinem
ſimul diſcumbentiũ, vt refert libro tertio geo
graphiæ Raphaël Volaterranus. Atq; hi ſunt,
inquit, canes mei, quos alo coridie, quibus
cœleſtem gloriã me ſpero venaturũ. Magni-
fica verò vox, & Chriſtiano principe digna.
Eleemoſyna, inquit Auguſtinus, emũdat pec-
cata, & ipſa interpellat pro nobis ad dñm. Et,
vt ait Hieronymus, pars ſacrilegij eſt rẽ pau-
perum non dare pauperibus, Id, quod inter
pauperes diſtribuis, non amittis, nam, vt ait
in prouerbijs Salomõ, fœneratur dño, qui mi Prou. 19.
ſeretur pauperis, Nos qui paupertatem & mo
naſticam religionem profeſſi ſumus, eũ ſequa Mat. 8.
mur, qui ait: Vulpes foueas habent, & volu-
cres cœli nidos, filius aũt virginis nõ habet,
vbi caput ſuũ reclinet. Qui virtute pręditi ſũt,
ſoli ſunt diuites. Eas igitur opes quæramus,
quas nec caſus poſſit eripere, nec inuidia la-
befactare, nec vetuſtas vlla conſumere. Mun
di opes pro nihilo putemus, & ita veras opes
comparabimus. Nam, vt ait Chryſoſtomus,
Si vis eſſe diues, cõtemne diuitias. Et Seneca,
Breuiſſima, inquit, ad diuitias per contemptũ
diuitiarum via eſt. Quid poteſt eſſe demiſſius,
quid abiectius, quàm amare diuitias? Con-
trà verò quid magnificentius, quid illuſtrius
quàm eas contemnere, ſi non habeas, ſi ha-
beas inter pauperes diſtribuere, eaſque pro-
pter Chriſtum ad beneficentiam & liberali-
tatem conferre? Hæc ſunt magna & immor-
talia, digna profectò, quæ vigeant memoria
omnium ſeculorum, quæ ipſa poſteritas ſem
per intueatur. Si Hebræi diuitias ſuas ſanctè
& prudenter diſtribuerent, non eſſent ob il-
las grauiter puniti. At fuerunt à Babylonijs
obſeſſi, & ad extremum capti, cæſi, & in
ſeruitutem acerbiſſimam adducti, quia, vt hic
ait Deus per ſuum diuinum vatem, orna-
mentum monilium ſuorum in ſuperbiam po
ſuerunt, & imagines abominationum, &
idolorum fecerunt ex auro. Idola appellat
imagines abominationum, eſt enim in diui-
nis literis vſitatum idolum abominationẽ ap
pellari vt 4. Regum: Melchom abominationi
filiorum Ammon. Erat enim Melchom ido- 4. Re. 23.

lum

lum Ammonitarũ. Et ſecundo Paralipomenõ: Abſtulit Ioſias cũctas abominationes de vniuerſis regionibus filiorum Iſrael. Hoc eſt omnes ſtatuas idolorum. Vnde illud apud euangeliſtas: Cùm videritis abominationem deſolatiõis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtãtem in loco ſancto, vbi per abominationẽ intelligunt nonnulli ſtatuam Adriani in Dei tẽplo collocatam: quam infideles adorabant.

1. *Parali.* 34
Mar. 13.
Mat. 24.

Et violabunt arcanum meum. Babylonij Hieroſolymã expugnantes violabunt locum templi abſconditum & ſecretũ, hoc eſt ſancta ſanctorum, quò nullus laicus ingreditur.

Et intrabunt in illud emiſſarij. Hoc eſt ſagittati, ſanctũ ſanctorum ingredientur, & contaminabũt. Vel emiſſarij, hoc eſt, exploratores, qui ante exercitum mittuntur ad explorandũ, vel ad laceſſendum ad prælium. Emiſſarij etiã dicuntur calumniatores ab amicis ſubornati. Aſconius Prædianus ait eos eſſe, qui emittuntur, vt res furto oportunas explorent. Vnde Pagninus pro emiſſarijs vertit diruentes. Itaque ſunt homines conſcientia ſcelerũ profligati, abſq; pudore, latrocinia exercẽtes. Hi templum Dei violarunt. Deplorauit hoc Ieremias dicens in prima lamẽtatione: Vidit Ieruſalem gentes ingreſſas ſanctuarium ſuum, de quibus præceperas ne intrarent in eccleſiam tuam. Id dolorem angebat acerbiſſimum prophetæ ſancto, videre templum ſanctũ contaminari & in eo ab infidelibus Deo vero iniurias inferri, & contumelias intolerandas conſtari. Nihil enim vir pius magis expetebat, nihil erat illi magis in optatis, quàm eſſe omnibus perſuaſum de bonitate, & potẽtia, & iuſtitia Dei: Sed ingraueſcente rerum aduerſarũ mole debilitabatur diuinus vates, & vidẽs iniurias in Deum iactas ab ijs, qui eius numẽ irridebant, percipiebat luctus, tẽmq; indigniſſimam lamentabatur.

Thre. 1.

Fac concluſionem. Hoc eſt, annuntia ſummam calamitatum imminentium. Conclude, & in quadam ſumma, in epitome quadam prædic Iudæis omnia mala, quæ perpeſſuri ſunt. Poteris per concluſionem catenã intelligere, vt ſit ſenſus: Fac catenã quandam, quã oſtendes Iudæis, vt hoc ſigno intelligant ſe eſſe in vincula conijciendos. Accipitur concluſio pro catena ſeu carcere, & concluſus pro coniecto in vincula: vt apud Eſaiam: Vt educeres de concluſione vinctum. Et primo Machabæorum. Concluſi ſunt ab eo in turribus. Et prima epiſtola Petri: Hi, qui in carcere concluſi. Et alijs in locis, Hanc interpretationem ſequuntur Pagninus & Brixianus, qui verterunt: Fac catenam

Eſai. 25.
1. *Mac.* 5.
1. *Pet.* 3.

Iudicio ſanguinum. Id eſt, iudicio mortis. Acquum eſt, vt Iudæi, qui ſanctorum vatum ſanguinẽm fuderunt, ſanguinem ſuum fundant, & erudeliter occidantur. Eſt enim literis mãdatum fuiſſe Iudæam plenam ſanguine prophetarum, præſertim regnante Manaſſe.

4. *Re.* 21.
4. *Re.* 25.
Matt. 2;

Superbiam potentium. Hoc eſt, Sedechiæ, & magnatum Hieroſolymæ.

Et poſſidebunt ſanctuaria eorum. Id eſt, & Chaldæi poſſidebunt templũ Hieroſolymæ. Vtitur plurali, quia templum erat in tres partes diuiſum, atrium, templum, & ſancta ſanctorum.

Auditus ſuper auditum. Crebri rumores ſpargentur de aduentu Chaldæorum. Omnia erunt plena rumoribus, clamoribus, & calamitatibus.

Quærent viſionem de propheta, & lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. In ſummo periculo conſtituti confugient ad diuinos vates quos ſæpè cõtempſerunt, vt ab eis quærant vaticinia: ſed omnia inueniẽt aduerſus ſe. Lege caput 39. Ieremiæ, vbi hoc apertè videbis. Confugiebant etiam Iudæi ad ſacerdotes & ſeniores, at ſacerdotes erant immemores legis, & ſeniores conſilio deſtituti: Itaque nullam miſeri Iudæi inueniebant conſolationẽ. Opprimebantur & dolori nequaquam reſiſtere valebant: Neſciebant quò ſe verterent, vbi conquieſcerent, quem implorarẽt: neminem habebant, cuius in ſermone & conſilio curas ſuas, doloreſque deponerẽt: nam nec in prophetis, nec in ſacerdotibus, nec in ſenibus oblectationem aliquam inueniebant: Ea illis ſolatia deficiebant, quæ cæteris, quorũ ſibi exempla proponebar, nõ deſuetũt: Vide quàm periculoſum ſit, quàm malũ, quã calamitoſum Deum relinquere, & in hominibus duntaxat fiduciam locare: Si hi vero corde confugerẽt ad Deum, ſi ad illum extollerent animum, & intenderent mentis aciem, ſi ſpem ſuam haberent in eius clemẽtia defixam, ille eos nõ deſtitueret, nec fineret in tot calamitatibus abſque patiẽtia verſari: Illud eſt hoc loco aduertendũ, pro inſigni malo, & certo vaſtitatis argumẽto poni hic ab Ezechiele eſſe ſacerdotes legis oblitos, & ſenes abſq; cõſilio: At hodie multi ſunt ſacerdotes non ſolùm legis obliti, ſed penitùs ignorãtes: & multi ſenes iuuenilibus leuitatibus dediti, & perditorũ adoleſcẽtium vijs implicati: Orẽ indignam auditu, ſed dignã ploratu: Peribit, inquit, lex à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus Hebraiſmus eſt, quo vtitur etiam Ieremias capite 18. dicens: Non peribit lex à ſacerdote, nec conſilium à ſapiẽte, nec ſermo à propheta: Et cap. 49. Perijt conſiliũ à filijs, inutilis facta eſt ſapientia eorũ Eſaias capite 29. Peribit ſapiẽtia à ſapiẽtibus. Amos 2. Peribit fuga à veloce: Et Pſal-

Iere. 39.
Iere. 18.
Iere. 49.
Eſai. 29.
Amos 2.

Pſal.141. mogtaphos Periit fuga à me, & nõ eſt,qui re quitat animam meam. Ac ſi diceret: præclu-ſum eſt mihi refugium,non habeo quò confugiam,nec eſt qui ſtudeat eripere vitam meã. Itaque perire aliquid ab homine, idiomate linguæ Hebrææ eſt, eſſe hominẽ re illa deſtitutũ. Tũc perire dicitur lex à ſacerdote,cùm ſacerdos caret legis ſcientia,& conſiliũ ſenioribus,cùm qui ſunt ætate progreſſi, & maturitate ſenectus prouecti,qui alios conſilio inſtruere deberent, ſunt ab omni prudentia & conſilio alienati. Apex ſenectutis eſt conſiliũ: & quemadmodũ vani,& amentes ſenes,conſilio deſtituti,contemnuntur, ita magnifiunt, & admiratione quadam afficiuntur,qui ante ire exteros conſilio & ſapientia putantur.

Rex lugebit. Intelligit Sedechiam.

Secundum viam eorum. Id eſt,iuxta id,quod eorum ſcelera merentur.Hunc Hebraiſmum explanauimus in principio capitis.

Secundum iudicium eorũ iudicabo eos. Ita Chriſtus apud Matthæum: Quo iudicio iudicaue-

Matt. 7. ritis,iudicabimini.Et Iacobus Apoſtolus: Iu-

Iaco. 2. diciũ ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiam non quod ibi nulla ſit Dei miſericordia, ſed quod in tali iudicio euidentiùs reluceat iuſtitia,quàm miſericordia.

Annotationes ex Hebræo in caput ſeptimum.

Venit contritio ſuper te. Pro contritione eſt in Hebræo צפירה tſephirah, à verbo quod ſignificat ſurgere,& gyrare.Hic tſephitah coronam ſignificat, quòd in altum ſurgat,& caput cingat,& circum voluat. Eſa.28.

Eſa.28. Erit dominus exercituum corona gloriæ, & ſertum exultationis.Pro ſerto eſt inHebraico hæc noſtra dictio tſephirah, ſertum autẽ idẽ eſt,quod corona.Eam ob cauſam poterat hîc Ezechielis locus ita verti:Venit corona ſuper te.Hoc eſt,Nabuchodonoſor Babyloniorum rex, corona regia redimitus: venit contra te regnum Chaldææ. Huic expoſitioni fauet paraphraſis Chaldaica ita habens: Reuelatum eſt aduerſus te regnum. In diuinis literis poteſtas appellatur regnum,ſceptrum,virga, baculus, & clauis. Poteſt accipi corona pro obſidione: ſignificat enim corona hominum circunſtantium conuentum, vt apud Ciceronem pro Milone: Non enim corona, veſter conſeſſus cinctus eſt, vt ſolebat. Erit igitur ſenſus. Tota eris ô Hieroſolyma obſeſſa in orbem, & veluti corona quadam circundata: cinget te vndique Babylonicus exercitus.Pagninus habet:Venit ſententia tibi: & ita nonnulli ex Hebræorum commentariis verten-dum dicunt:vt ſit ſenſus: Venit ſuper te ſententia Dei,& non tardabit. Eris breui oppugnata,& iuſto Dei iudicio euerſa Septuaginta pro contritione habent πλοκή. Pro quo Latinus interpres vertit complicationẽ,& rectè quidem,vt ſit ſenſus:Veniet tibi omnium malorum nexus & cõplicatio. Sed quoniam vocabulum hoc græcum auulſionem etiam ſignificat, poterat ex græco etiam conuerti: Venit ſuper te auulſio: Ac ſi diceret: Eris deleta,& radicitus auulſa. Textus cui diuus Hieronymus adiecit commentaria habet: Venit cõtractio ſuper te. Et in nonnullis codicibus correctis editionis communis pro contritione eſt ad marginem contractio.Eſt autem cõtractio quidam doloris affectus,vt apud Marcum Tullium Tuſculana quarta:Eodem in vitio eſt effuſio animi in lætitia,quo in dolore contractio.At verſio communis Complutenſis habet cum communi antiqua contritione, & rectiſſimè abſque dubio:eſt enim hoc loco contritio afflictio magna, & intoleranda calamitatis anguſtia.Si diligenter perpendas,videbis omnes has verſiones à me recitatas cũ noſtra communi coincidere: ea enim eſt alijs præſtantior:& tutior: Quare illa eſt ſemper tenenda, & colenda, & meritò amplexanda:

Et non gloria montium. In Hebraico eſt, ולא הד הרים velo hed harim.Difficultas eſt in dictione hed, quæ celeuſma ſignificat, hoc eſt,clamorẽ nautarum, & calcantium vuas,aut aliorum,cum vno aliquid iubente omnes vniformiter reſpondent.Et tũc erit ſenſus: Propè eſt dies euerſionis Hieroſolymæ, vbi erit ſummus clamor,non vt celeuſma mõtium: non erit ſimilis clamori calcãtium vuas in montibus Hieroſolymæ vineatum plenis, ſed multò maior & horribilior. Vel ſic:In mõtibus non erit celeuſma,non erit cantus lætitiæ,ſed triſtis & queribundus, qui terram & aërem implebit,& omnia occupabit. Eodem modo Ieremias Moabitarum excidium prædi Ierem.48 cens aiebat: Ablata eſt lætitia & exultatio de Carmelo,& de terra Moab: & vinum de torcularibus ſuſtuli: nequaquam calcator vuæ ſolitũ celeuſma cantabit. De clamore Eſebon vſque Eleale & Iaſa dederunt vocem ſuam. Et quoniam cantus ille celeuſma vocatus lætitiam & gloriam deſignabat,capitur etiã pro gloria. Vnde noſter interpres vertit: & non gloriæ montium.Et ita habet etiam tranſlatio Theodotionis, quem ſequitur R. Ionah doctus inter Hebræos.Quorum verborum ſenſum in explanatione oſtendimus. Pagninus habet:Et non echo montium,vt ſit ſenſus: Inſtat verus clamor non autem fictus,qualis eſt, qui

qui editur repercuſſu concaui loci, quãdo clamante aliquo inter mõtes reparabilis aſſonat vocis reciprocatio. Id volens Brixianus apertius ſignificare, vertit: Et non voces montiũ.

Violabunt arcanum meum. Septuaginta habent: viſitationem meã: hoc eſt, ſancta ſanctorum, vbi deus ſuos viſitabat, ibi eos exaudiẽs illiſque reſpondens Pagninus transfert Violabunt adytum meũ. In hebraico eſt צְפוּנִי tſephuni, à verbo tſaphar, quod ſignificat abſcondere. Vt ſit ſenſus: Violabunt locum
Pſal. 82. meum abſconditum. In pſalmo vbi nos habemus: Cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos, eſt in hebraico, aduerſus abſconditos tuos, eſt enim ibi dictio tſephunecа, ab hoc verbo tſaphar. Et rectè profectò ſeptuaginta interpretes ſanctos verterunt. Sancti enim dicuntur
Pſal. 26 viri iuſti, quos Deus abſcondit, & cuſtodit, vt ſub eius alis deliteſcãt, & protegantur. Vnde alio in pſalmo aiebat regius pſaltes: Abſcõdit me in tabernaculo ſuo in die malorũ, prote-
Pſal. 9. xit me in abſcõdito tabernaculi ſui. Et illud eiuſdem diuini vatis: Oculi eius in pauperem reſpiciũt: poteſt etiã transferri: Oculi eius in paupere abſcondũtur Eſt enim idẽ verbum in heb æo Oculi dei accipiuntur pro gratia & diuino fauore. Et tunc eſt ſenſus: Fauet Deus humili ſeipſum abiicienti, & pro nihilo putanti: at hoc fauoris genus abſconditum eſt hominibus exteriora tantùm intuẽtibus Imò aliquando viri pij à deo negligi & derelinqui exiſtimantur, cùm eos deus maxima beneuolentia proſequatur. Sed homines ſtulti, veręque pietatis expertes, eos ſolùm putant protegi à Deo, quos vident nominis celebritatẽ conſequi, atque opibus, mundiq́ue honoribus abundare.

Anguſtia veniente. Aquila habet Calamitas adeſt. Septuaginta: Propitiatio venit. Moleſtias & ærumnas vocat propitiationem. Miſeretur deus eorũ, quos premit calamitatibus illiſq́; ſe oſtendit propitium. Contrà verò aduerſus eos ſe maximè oſtẽdit iratum, quibus non iraſcitur. Ideo per hunc eundem prophetam volens oſtendere eſſe ſe aduerſus Hero-
Inf. 16. ſolymã magnopere iratũ, ait: Auferetur zelus meus à te, & quieſcant, nec iraſcar amplius.
Similitudo. Aſpice afflictionis vtilitatem. Vt equi ferocitate exultantes ſolẽt fræni duritia domari ita effrænatę cupiditates, & indomitæ appetitiones freno calamitatis cohibentur, & tanquã in gyrum rationis contrahuntur.

ARGVMENTVM CAPITIS VIII.

DEſcribit quemadmodum ſibi apparuerit Dei ſimilitudo, cumque in ſpiritu adduxerit Hieroſolymam, vbi Iudæorum flagitia conſpexit, qui numine ſanctiſſimo contempto & relicto, vana gentium idola colebant, atque in ſcelere & ignominia verſabantur.

CAPVT VIII.

ET factum eſt in anno ſexto, in ſexto menſe, in quinta menſis. Ego ſedebam, in domo mea, & ſenes Iuda ſedebant coram me. Et cecidit ſuper me ibi manus domini Dei. Et vidi, & ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis: ab aſpectu lumborum eius & deorſum ignis, & à lumbis eius & ſurſum quaſi aſpectus Dani. 15 ſplendoris, vt viſio electri. Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei: & eleuauit me ſpiritus inter cœlum & terram. Et adduxit me in Ieruſalem, in viſione Dei iuxta oſtium interius, quod reſpiciebat ad aquilonem, vbi erat ſtatutum idolum zeli ad prouocandam æmulationem. Et ecce ibi gloria Dei Iſrael, ſecundùm viſionem, quam videram in campo.

EXPLANATIO.

E*T factum eſt*. Dixerat ſuperioribus capitibus propheta euertendam eſſe Hieroſolymam ob eius ſcelera: nunc explicat particularem quãdam huius euerſionis cauſam, quæ erat idolorum cultus. Oſtendens autem quo tempore ea viderit, quæ huic capiti mãdauit ait fuiſſe anno ſexto, nimirũ à tranſmigratione Ioacim regis Iuda, mẽſe ſexto, qui erat Auguſtus, vt primo capite explicuimus: & die quinta menſis. Ex quo perſpicuum eſt, fuiſſe hanc viſionem anno integro cũ duobus menſibus poſt eam, quæ fuit primo capite mandata: nam illa fuit anno quinto tranſmigrationis, menſe quarto, quinta die menſis, vt licet videre: hæc autem anno ſexto, menſe ſexto, die quinta menſis.

Sedebam in domo mea. Sedere accipitur ali- Sup. 1.
quando pro principatũ tenere, vt in Exodo: Exod. 11.
A primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quę eſt ad molam. Hoc eſt, à primogenito regis, qui inter alios erat præcipuus, & maiorem dignitatem & potentiam obtinebat. Aliquando idẽ

eſt quod verſari,& familiariter vti,vt in pſal-
Pſal. 15. mo:Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum
iniqua gerentibus non introibo: odiui eccle
ſiam malignantium,& cum impijs non ſede-
bo. Et ita intelligi poteſt id,quod dicitur pri-
Eſai.1. mo pſalmo:Et in cathedra peſtilentiæ nō ſe-
dit: ac ſi diceret:Et hominū peſtilentium con
ſuetudinem declinauit. At hoc loco Ezechie-
lis ſedere idē eſt,quod manere & immorari,
quemadmodum Deuteronomio: Sediſtis in
Deut.1 Cades Barne multo tempore.

Et ſenes Iuda ſedebant coram me. Venerant
enim,vt cum eo conferrent ſermones, eūq;
de ſtatu Hieroſolymæ interrogarent. Vel for
taſſe vt illi pararēt inſidias Ezechiel fugiebat
hominum frequentiam & conſuetudinem,ſe
que in ſolitudinem recipiebat:at nefarij homi
nes eum ibi quærebant, vt illi, qui eis verita-
tem nuntiabat,perniciem molirentur.

Et cecidit ſuper me ibi manus domini Manus do
Sup.c. mini accipitur pro diuina conſolatione, &
Eſai.8 dei auxilio, vt apud hunc eundem prophetā
capite tertio,Manus domini erat mecum cō-
fortans me:& apud Eſaiam:In manu forti eru
Pſal.143 diuit me. Aliquando pro opere, vt in pſalmo:
Eccle. 4. Qui docet manus meas ad prælium. Et in Ec-
Rom.8. cleſiaſte:Stultus complicat manus ſuas,& co-
medit carnes ſuas. Manus complicare eſt illas
ad opera non extendere, ſed turpi otio ſe tra
dere, carnes autem ſuas comedere eſt carnis
operibus oblectari,& carnis prudentiā ſequi
quam D.Paulus mortem appellat,quòd aduer
ſus deum,qui vita eſt,feratur:nā ſubdit ſtatim
Sapientia carnis inimica eſt deo, vel vt poteſt
etiam verti ex græco:inimicitia eſt aduerſum
deum. Qui non vult operam dare virtuti,ma
nus hoc eſt opera claudit & contrahit, & car
nibus ſuis paſcitur & oblectatur. Vbi vides
manū capi pro opere. Ita capite primo Hag-
Hagg.1 gæi prophetæ:Factum eſt verbum domini in
manu Haggæi prophetæ. Hoc eſt,locutus eſt
dominus Haggæo,qui talia geſſit opera, vt
illum Deus alloqueretur. Aliquando pro of-
Prou.18. ficio,vt in prouerbijs: Mors & vita in mani-
Ioſu.9 bus linguæ. Aliquando pro poteſtate, vt a-
pud Ioſue: Et nunc ecce nos in manu tua.
Aliquando pro flagello & percuſſione, vt a-
Eſa.1. pud Eſaiam:Conuertam manum meā ad te.
Pſal.20 Et in pſalmo:Inueniatur manus tua omnibus
inimicis tuis: dextera tua inueniat eos,qui te
Iob.19. oderūt. Et Iob: Manus domini tetigit me.
Aliquādo pro ſpiritu prophetæ, vt apud hūc
eundem Ezechielem:Fuit ſuper me manus do-
Inf.37. mini. Et hoc in loco: Et cecidit ſuper me ibi
manus domini. Hoc eſt, fui diuino lumine
illuſtratus, & raptus, & ſplendore interiore
ſpiritus prophetici repletus. Eam ob cauſam
Pagninus pro manu domini vertit ſpiritum
prophetiæ. Qua de re ea poteris videre, quę
in prima annotatione primi capitis literis mā
dauimus,hunc hebraiſmum explicantes.

Et Sedi Nimirum viſione imaginaria & in-
tellectuali.

Et ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis. Hoc eſt,
apparuit mihi ignea quędam hominis ſimili
tudo, quę ſplendebat inſtar ignis ardentis à
parte inferiore:ſed à lumbis ad partē ſupe-
riorem fulgebat inſtar electri. Hæc hominis
ſimilitudo ſignificabat deum fore hominem.
Inferior pars ſignificabat humanitatem,ſupe
rior diuinitatem. Per electrum ſignificatur à
ſeipſo habens ſplendorem. Sunt in Chriſto
duæ naturæ, diuina & humana,& quia vnio
verbi incarnati facta eſt in perſona,non autē
in natura, credimus & confitemur filium dei
vnigenitum non eſſe in duas perſonas diui-
ſum,ſed vnum & eundem eſſe dominum no-
ſtrum Ieſum Chriſtum, in quo duas naturas
cognoſcimus, vnam autem perſonam vnam
hypoſtaſim, vnum ſuppoſitum. Id quod ait
Diuus Cyrillus diuinam naturam eſſe incar-
natam,& Diuus Gregorius Nazianzenus hu
manam naturam eſſe deificatam, ita intelligi
tur quod ait D.Ioannes Damaſcenus, vt natu
ra diuina dicatur incarnata, quia eſt vnita car
ni perſonaliter,non quòd ſit in naturam car-
nis cōuerſa. Similiter & caro dicitur deifica
ta non per cōuerſionem, ſed per vnionem ad
verbū ſaluis ſuis proprietatibus naturalibus
vt intelligitur caro deificata, quod facta ſit
dei verbi caro,non quòd facta ſit deus. Cùm
igitur in Chriſto ſint duæ naturę nempè diui
na & humana,ſecundum humanam paſſus &
mortuus eſt,non autem ſecundum diuinam,
Deus enim quatenus Deus immortalis eſt,&
impaſſibilis. Eam ob cauſam erat hæc ſimili
tudo in parte inferiore igne ſuccenſa, hoc eſt
in humanitate tormentis affecta. Quēadmo-
dum ſuperiore parte diuinitas intelligitur,ſic
inferiore humanitas ſignificatur. Ignis autem
dolor eſt & cruciatus, vt apud Iob, Deuora- Iob.20.
uit eum ignis qui non ſuccenditur, ſeu vt po-
teſt verti ex hebræo:Deuorabit eū ignis nul-
lis follibus excitatus. Ac ſi dicat, Ignis à quo
comburetur,non erit fornacis fabri ferrarij,
qui follibus ventilatur,ſed fornacis moleſtia
rum & dolorum,opprimetur enim calamitati Pſal.16.
bus incredibilibus. Et in pſalmo. Igne me exa
minaſti,& nō eſt inuenta in me iniquitas. E-
rat tunc Dauid ab impio Saule acerbiſſimè ve
xatus, & maximis calamitatibus preſſus. Et vt
aurum igne exploratur: ita ille igne doloris
probatus fuit ærumnarū facibus incenſus. Et
rurſum, Tranſiuimus per ignem & aquam,& Pſal. 65.
induxiſti

induxiſti nos in refrigerium. Et ſi Chriſtus in inferiore parte, hoc eſt quatenus homo, eſſet vulneratus, & acerbiſsimis cruciatibus affe-ctus. non tamen in ſuperiore, hoc eſt, quatenus Deus. quia ſic nec mori vnquã potuit, nec pati. Carbunculus gemma eſt igniti carbonis ſimilitudinem referens, eximio ſplendore refulgens, quę, vt Plinius aſſerit, ignẽ non ſentit. Si gemmam hanc anulo plũbeo incluſam & vnitam in ignem conijcias, videbis plumbum liquefieri, & conſumi. eam autem integram manere, ignis enim in plumbum agit, in carbunculum autem agere non poteſt: Ita Chriſtus Deus noſter in igne tormentorum conſtitutus paſſus & mortuus eſt vt homo, nõ vt Deus: ignis afflictionũ & cruciatuum egit in plumbum humanitatis, gemma verò diuinitatis integra permanſit. Eã ob cauſam rectè dicimus fuiſſe Chriſtũ mortuum in infirmitate noſtra, ſemper autem viuentem in virtute ſua. Vt culpas noſtras ſuo ſanguine expiaret, exinaniuit ſemetipſum, vt verbis vtar diui Pauli, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem, mortẽ autem crucis. At diuinitatis ſplendor, eclypſim non patitur, fuit enim ſemper Chriſtus æqualis patri ſecundum diuinitatem. Aduerte Nõ ait hic propheta fuiſſe Chriſtum igne combuſtum, ſed igne inflammatum. Ille enim dicitur igne calamitatum comburi, qui patientiam amittit; at qui iniurias & cruciatus patienter tulerit, qui rerum aduerſarum molem, & acerbas ærumnarum anguſtias æquo animo ſuſtinuerit. qui fuerit animi magnitudine munitus, rerumq́ue humanarum tolerantia ſeptus, ardere dicitur, non autem comburi. Id ſignifica-
Exod. 3. bat rubus ille, in quo Deus erat, qui ardebat, ſed non comburebatur: vir enim iuſtus, ab omni contagio impietatis ſeuocatus, cuius anima eſt dei ſedes atque domicilium, rubus eſt, in quo Deus eſt, quoniam flammis rerum aduerſarum expoſitus, & infinitis calamitatibus preſſus, ardet quidem, ſed non conſumitur incendio, cùm nullæ eum poſſint calamitates de gradu dignitatis eijcere, nec à virtute abducere, nec ab incœpto honeſtatis curſu retardare. Diuinus ille Paulus in medio flam-
1. *Cor.* 4. marum conſtitutus aiebat: Maledicimur, & benedicimus, perſecutiones patimur, & ſuſtinemus, blaſphemamur, & obſecramus. Et alibi: Quis nos poterit ſeparare à Charitate
Rom. 8. Chriſti tribulatio? an anguſtia? an fames? &c. Ac ſi dicat: Nihil horum. Nullus eſt ignis, qui nos poſſit incendio comburere. Hæc eſt ratio cur dominus Apparuit igne incenſus, ſed nõ combuſtus. Fortaſſe eam ob cauſam apparuit Deus in figura ignis, vt ſuam agilitatem & puritatem oſtenderet: voluit enim ſuam celeritatem, hoc eſt vim omnia penetrantem, & cuncta cœlo, terraq́ue perluſtrantem ſignificare.

Vt viſio electri. Hoc fuit primo capite explicatum, & in explanatione, & in annotatione.

Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei. Hoc eſt ignea illa hominis ſimilitudo porrexit ſimilitudinem quandam manus, qua me apprehendit per intortos & calamiſtratos crines, & eleuatus à ſpiritu per aërem aſſumptus ſum in templum Hieroſolymæ, non corpore, ſed ſpiritu: fuit enim viſio hæc imaginaria. Nomine manus opera ſignificãtur, vt paulò antè oſtendim⁹. Aduerte, Spiritus diuinus eum eleuauit, quem manus apprehendebat, imò manus eum etiam eleuabat Bona opera ſunt, quę nos apprehendunt & rapiunt in cœlum, viamq́; muniunt ad gloriam immortalem conſequendam. Eos Deus effert ſublime, qui virtute præditi ſunt, qui in honeſtatis opera incũbentes, animos ſuos à corporis contagio abducẽtes, & cogitationes à populi temeritate ſeuocantes ſe totos ad Chriſti imitationem contulerunt. Da operam, vt virtus te apprehendat, & trahat ad veram dignitatẽ, manus enim, hoc eſt bona opera in gratia facta, decorata ſãguine Chriſti, ex quibus Chriſtiana nobilitas redundat, & effloreſcit, te ad cœleſtem patriam, ad mẽtium beatarum ſedes eleuabũt. Sequere Chriſtum, adhære illi, eum amplectere, & amore proſequere ſingulari, & eris etiam viuus à terra eleuatus, & in cœlo mente & cogitatio- *Philip.* 3.
ne conſtitutus. Et dices cum apoſtolo, Conuerſatio noſtra in cœlis eſt. Itaque in terra exiſtens, non eris terræ habitator, ſed cœli cuius omnia præclara tibi cõtemplanti & mirabilia videbuntur. Et tunc ſi ad terram oculos retuleris quibuſdam redimitam, & circundatam cingulis, parua tibi videbitur, & inſtar pũcti reſpectu cœli: & intelliges planè eſſe humana omnia contemnenda, cœleſtia autem ſemper ſpectanda. Et mentis acie cõtemplaberis ſedes illas æternas admirabili ſplendore fulgentes, vbi ſancti requieſcunt ad quas illi aſcendunt, qui ſunt operibus præclaris inſignes, in humilitate fundati, charitate conſpicui, diuinarum rerum contemplatione præſtantes, qui effigiem quandam diuinę bonitatis in ſuis moribus & factis adumbrant, & pręſtãtibus ingenijs in via humana diuina ſtudia ſectantur. Hos ſuſcipit virtutũ nubes & eleuat in cœlũ. Cũ Chriſtus Deus

noſter

noſter aſcendit in cœlum, eleuatus eſt, & vt ait diuus Lucas in Actis apoſtolorum, nubes
Act. 1 ſuſcepit eum ab oculis diſcipulorum. Vbiq; creatura ſuo creatori præſtat obſequiũ: aſtra eum indicat naſcentem, obnubilãt pariẽtem recipiunt nubes ad cœlum abeuntẽ. Aſcendit Chriſtus non alieno adminiculo, ſed propria virtute. nam, vt ait in homilia quadam diuus Gregorius, redemptor noſter non curru, non angelis ſublenatus legitur, quia qui fecerat omnia, ſuper omnia virtute ſua ferebatur. Et quãuis virtute ſua eleuatus eſt, nubes tamẽ eũ ſuſcepit, quam aiunt fuiſſe lucidam, ab eximio ſplendore diuinæ maieſtatis quaſi procedentem. Nos faciamus ſplendẽtes nubes, quę nos erigant in cœlũ, quę exeant à nobis à corde procedentes. Sunt nubes bonorũ operum, precationum, ieiuniorum, elemoſynarum, & omnium denique virtutum. Hę nubes ſunt manus, quæ nos apprehendent, & in cœlum aſportabunt.

In viſione Dei. Hoc eſt non corpore ſed ſpiritu in viſione, quã mihi Deus reuelauit: hæc enim Deo illuſtrãte mẽtis oculos aſpexi. Fortaſſe viſionem hanc dei eſſe dicit, vt eam magnam eſſe oſtendat: ſolet enim diuina ſcriptura, quæ magna ſunt, dei appellare.

Iuxta oſtium interius. Nimirum templi Salomonis. Habebat enim templum illud tria atria, primũ erat immundorũ, habẽs tria oſtia vnum ad orientem, alterum ad meridiem, tertium ad aquilonem. Secundum atrium erat mundorum, habens ſimiliter alia tria oſtia. Tertium erat ſacerdotum, habens vnum tantùm ingreſſum, nimirum ad orientem. Loquitur nunc Ezechiel de templo Salomonis, non autem de templo illo, de quo agit capite quadrageſimo vſque ad finẽ libri. In primo atrio propè ianuam aquilonarẽ erat altare quoddam, vbi erat ſtatua Baal, de qua hic loquitur propheta, dicens, eſſe ibi ſtaturum idolũ zeli. Appellatur autẽ idolum zeli, quia Iudæi ob eius cultum iram dei contra ſe prouocabant. Eam ob cauſam ſubditur ſtatim: Ad prouo-
Exo. 20. candam ęmulationem, hoc eſt indignationẽ
Dei aduerſus eos. Eſt enim Deus zelotes: ita
enim ait in Exodo: Ego ſum dominus Deus
tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitatẽ patrũ
in filios, &c &c. Et iterum: Dominus zelotes
Exo. 34. nomẽ eius, Deus æmulator. Et in Deuterono-
Deu. 32. mio: Ipſi me prouocauerunt in eo, qui nõ erat
Deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis. Vbi
Pſal. 77. Tharghũ habet: Et iraſci fecerũt me propter
3 Re 16. idola ſua. Pro vanitatib' interpretatur idola.
3. Re 18. Ita in Pſalmo: In ſculptilibus ſuis ad æmula-
4. Re 10. tionẽ eum prouocauerunt. Seruiſſe autem He
Ierem. 32 bręos Baal, gentiũ idolo, illudq; pro deo coluiſſe, aſſerit diuina ſcriptura multis in locis.

Et ecce ibi gloria dei Iſrael: Subaudi apparuit Oſe. 2.
mihi. Gloria Dei patris eſt Chriſtus, qui in tẽplo apparuit, ibi docuit, & miracula fecit.

Secundum viſionem, quam videram in campo. De qua capite primo & tertio diſſeruimus.

Et dixit ad me: Fili hominis leua oculos meos ad viam aquilonis. Et leuaui oculos meos ab viam aquilonis. Et ecce ab aquilone portæ altaris idolum zeli in ipſo introitu: Et dixit ad me. Fili hominis putas ne, vides tu quid iſti faciunt: abominationes magnas, quas domus Iſrael facit hic, vt procul recedam à ſanctuario meo? Et adhuc conuerſus videbis abominationes maiores. Et introduxit me ad oſtium atrij: & vidi: Et ecce foramen vnum in pariete. Et dixit ad me: filij hominis fode parietem: & cùm fodiſſem parietem, & apparuit oſtium vnum. Et dixit ad me: Ingredere, & vide abominationes peſſimas, quas iſti faciunt hic. Et ingreſſus vidi. Et ecce omnis ſimilitudo reptilium, & animalium, abominatio, & vniuerſa idola domus Iſrael depicta erant in pariete in circuitu per totum. Et ſeptuaginta viri de ſenioribus domus Iſrael, & Ie- D
zonias filius Sapham ſtabat in medio eorum ſtantium ante picturas: & vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua, & vapor nebulæ de thure conſurgebat. Et dixit ad me Certe vides fili hominis, quę ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui. Dicunt enim: non videt dominus nos dereliquit dominus terram.

Et dixit ad me Oſtendit Deus Ezechieli Iudæorum abominationes.

Porta altaris. In atrio immundorũ extruxerant Iudęi altare Baal in porta ſeptentrionali, quæ eam ob cauſam porta altaris dicebatur:

Idolum Zeli. Hoc eſt, Baal. In diuinis literis idolum appellatur fornicatio, mendacium, vanitas, abominatio, Baal: Eſt igitur Baal nomen vniuerſale idolorum, etiam ſi aliquãdo accipiatur pro idolo quodã ſingulari: Narrat diuus Hieronymus in cõmentarijs in Oſeã,

Niuam

Ninum filium Beli in Aſia regnaſſe, & Niniuem vrbem Aſſyrię condidiſſe, fuiſſeque tantam nominis celebritatem conſecutum, vt patrem ſuum Belum referret in deū. Ad id dementię perduct⁹ eſt, vt vellet filius dei appellari. Hanc ciuitatem Niniuē appellat Ptolemęus Ninum in Aſſyriæ deſcriptione, de qua vrbe loquitur Plinius libro. 6. & Strabo in principio libri 2. Et quoniam hic Belus ab ſtultis gentibus pro deo colebatur, & ab Hebręis appellabatur Bel, ſeu Bal, ideo quodcunque idolum nomen hoc ſortitum eſt. Hæc fuerat anteà Beroſi ſententia, qui hunc Ninum dixit regnum Babylonicum propagaſſe, & templū Belo patri erexiſſe, vnde demanauit idololatriæ principium. Nec ſolùm Ninus ſtatuam patri ſuo Belo erexit, ſed etiam eius vxor Semiramis vaſta ſtatutas & magnitudine mirandas erexit, vt refert libro quarto Diodorus Siculus.

Vt procul recedam à ſanctuario meo. Per ſubtractionem gratię & fauoris: nam per eſſentiam, pręſentiam, & potentiam, vbique eſt deus. *Ioan. 14.* Ita Chriſtus deus noſter apud Ioannem apoſtolis loquens, ait, Surgite, eamus hinc. Ac ſi diceret: Recedam⁹ ab ingrata Hieroſolyma, à terrena ciuitate, ab vrbe ſanguinū, ad conſtruendam eccleſiam, ad ædificandā ciuitatē ſpiritualē & congregationem fidelium. Exeamus à templo hoc materiali Hieroſolymę ad verum dei templum conſtruendum, in quo colatur deus in ſpiritu & veritate. Egreſſus eſt igitur Chriſtus ex Iudæorum templo, exiuit lux mundi, & cæco populo tenebras reliquit, & noctem perpetuam. *Mat. 23* Et fuit impletum id, quod ipſe dixerat Iudæis: Relinquetur vobis domus veſtra deſerta.

Fili hominis fode parietem. Intus erant animalia depicta quæ illa parte introeuntibus erāt propter parietem, qui ſe oculis offerebat, abſcondita. Præcepit igitur deus prophetæ, vt perforaret parietem quo poſſit imagines idolorum intueri. Per parietem quæ intra domū fiebant occultantem intelligitur hypocriſis prauas cordis intentiones abſcondens. Perfoditur autem paries, cùm hypocrita laceſſitur iniuriis, & calamitatibus vrgetur, & malleo moleſtiarū percutitur: nam ſtatim oſtium aperitur, & apparent maledicta, ira, excandeſcentia, impatientia, intemperantia, & alię huiuſmodi abominationes. *Simile.* Quemadmodū paries totus foris dealbatus nō cognoſcitur, ſitne ex lapidibus an ex luto conſtructus, niſi malleo concutiatur: ſic homo bonis exterioribus, & pulchris cęremonijs foris ornatus non facilè iudicatur, ſit necne tolerantia, charitate, cæteriſque virtutibus munitus, niſi fuerit malleo contumeliarum, ærumnarum, & tentationum contuſus. Vnde diuus Paulus cuidam, qui ſcelera nefaria volebat virtutis tegumento cooperire, dixit: Percutiet te Deus paries dealbate. *Acto. 23* *Simile.* Monetæ, quibus emitur cœlum, longè diuerſę ſunt ab ijs, quibus emitur terra. Intentio ſancta eſt aurum illarum, inſignia autem ſunt exteriora opera, veluti orare deum, eleemoſynas facere, frequentare templa, & cæt. huiuſmodi. Hypocritæ cudunt monetas, ſed adulterinas, ſculpūt inſignia ſcutorum aureorum in orichalco deaurato, effingūt inſignia bonorū operum in orichalco deprauati propoſiti, & intētionis corruptę. Nullus eſt hypocrita, qui non ſit monetarius falſus: paries eſt dealbatus, tegens multa flagitia calce virtutū. perfora parietem, & apparabit reptilium ſimilitudo. Diuus Gregorius lib. 26. Moralium explicans hunc locum, ait ita, Parietem fodere, eſt aſperis correptionibus duritiam cordis aperire. Et tunc apparet oſtium, quia cùm cordis duritia aſperis correptionibus aperitur, quaſi quædā ianua oſtenditur, ex qua omnia, in eo qui corripitur, cogitationum interiora videantur. Hæc ille.

Apparuit oſtium vnum. Hoc eſt, ex foramine factum eſt oſtium quoddam.

Et ingreſſus vidi, et ecce omnis ſimilitudo reptilium. Hæc abominatio ideo erat priore deteſtabilior, quia erat in loco interiore & ſacratione templi: nam ſtatua Baal erat in atrio primo, hæc autem idola in ſecundo, nimirum in atrio mundorum, vbi erant ſenes imaginibus reptilium in pariete depictis ſacrificantes. *Eſa. 2.* Ad id amentiæ & cæcitatis deuenerant Hebræi, vt omnia gentiū idola colerēt, & vt ait Eſaias talpas & veſpertiliones adorarent. *Amos. 5* Quid erāt cęci homines niſi cæca animalia cultori? Per Amos prophetam ait illis in hunc modum deus: Portaſtis tabernaculum Moloch, & imaginem idolorum veſtrorum, ſydus dei veſtri Rempham figuras, quas feciſtis vobis, adorare eas. *Sap. 13 et 14. et 15.* Et in libro Sapientiæ oſtendit deus magnam hominum in idolorum cultura cæcitatem. *Rom. 1* Vnde in epiſtola ad Romanos ita ait Apoſtolus: Mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. At ſi in cordis noſtri domicilium fuerimus ingreſſi, eaſdem abóminationes mentis oculis aſpiciemus. Penetremus conſcientias noſtras, & in cubilibus earum imagines idolorum prope infinitas intuebimur. Ea enim, quæ deo contempto colimus, in quibus fœlicitatē conſtituimus, idola ſunt, quibus ſacrificamus. Quidam vanitatem colunt, quidam aurum, quidam voluptatem,

quidam

quidam omnia hęc,& alia innumera. Qui vitis bonis detrahunt,eorumque famam lacerare contendunt,inuenient canes latrantes, & mordentes. Qui ſe corporis illecebris dediderunt,earumque ſe quaſi miniſtros præbuerunt,atque Dei, hominumq; iura violarunt, inuenient ſues iacentes in volutabro. Qui leuitate & iactione ducuntur, & populi rumuſculos aucupantur, inuenient pauones oblectantes ſeipſos pennarum in orbem conſtitutarum pulchritudine, & chamęleōtes ſeipſos aëre paſcētes. Qui crudelitate gloriantur, inuenient leones: qui pecuniæ ſunt cupidi, & auaritiæ ſerui,inuenient rubetas, & talpas in terra defoſſas, non audentes ſe terra ſatiare: loquaces inuenient ranas, inuidi viperas, raptores lupos:& ita de cęteris. Vide hominū miſerias & ærumnas. Qui debeant nō ſolùm ſe ab omni flagitio abducere ſed etiam omnē animi cogitationem integram caſtamque ſeruare,ſe vitijs coinquinant,& contaminant,& turbulentis ac conciratis animi motionibus agitantur, & violento quodam œſtro impetu vitiorum rapiuntur,& nunquam ſatiantur. Vt mare quamuis in ſe incurrentium fluminum multitudinem excipiat, nunquam tamen redundat:ſic flagitioſi homines nūquam vitijs ſatiantur,ſed quorundā ſcelerum ſtimulis ad alia deteſtabiliora excitantur,ita vt abyſſus abyſſum inuocet, quoniam vanis falſorum bonorū ſimulachris deluſi, vera & ſolida bona cōtemnunt,& pro nihilo ducunt: ſceleribus autem & maleficis ſe paſcunt,licet ſe illis prę deſiderio ſatiare non poſſint. Hi ſi penetralia cordis ſui intrauerint:omnem ſimilitudinem reptilium intuebuntur.

Similitudo.

Pſal.14

Et ſeptuaginta viri. Hi fuerunt conſtituti,ad legem Dei docendum:& ipſi aduerſus eā gentium idola colebant. Si hoc faciebant ſenes, quid facerent iuuenes? ſi in id impietatis inciderant,qui incumbebāt in ſtudium diuinarū literarum,quid exiſtimas illos facturos fuiſſe qui legem ignorabant? Moyſes ex conſortio ſermonis Dei fuit in facie mirabiliter illuſtratus,& nunc etiam lumine admirabili illuſtrantur,qui Dei verba eiuſque legem ſtudio intelligendi, beneq; operandi legunt, & in eius meditatione dies atque noctes conſumunt vt animo percipiāt Dei voluntatem, ad illā obſeruandam,& quas pœnas flagitioſi luāt,quę præmia viri iuſti conſequantur. Sed hoc debet eſſe in monte eum Moyſe,in virtutum altitudine,non in perfidiæ, vitiorumque vallis profunditate. Hi ſenes Dei legē legebant, ſed quia erant in ima terra,in ſcelerum valle cōſtituri,nullam inde vtilitatem reportabāt.

Exod.34.

Et Iezonias. Hic eos excitabant ad ſimulachrorum cultum, etatque princeps impiorū. Ideo appellatur filius Saphan: Saphan enim iudicium ſonat & damnationem. Non ſolùm peccabat, ſed alijs peccandum perſuadebat. Currus erat dæmonis, quo multi vehebantur in infernum. Vide cæcorum hominum impietatem: in templo Dei non deum, ſed dæmones colebant. O cæcitatem deplorandam!

Et vniſquiſque habebat thuribulum in manu ſua. Nimirum ad ſacrificandū picturis, quas colebant.

Dicunt enim:non videt Dominus nos Ad id amentię & cæcitatis perducti ſunt Iudęi illi, vt diuinam negarent prouidentiam. Audierant quidem, Deum cœlum & terram, & reliqua omnia quę ampliſſimo cœli complexu coërcētur,creauiſſe,omnia aſpicere & gubernare, & non ſolùm hominum actus ſed etiam eorū cogitationes intelligere:& tamen tantis ſe vitijs contaminauerant,in tam terra flagitia inciderant, tam obſcuris ſcelerum tenebris intellectum operuerant, vt quæ de Deo à diuinis vatibus, alijſque viris virtute inſignibus, ſapientia conſpicuis,& ſanctimonia præſtantibus audierant,& in ſcriptura diuina legerāt, non curarent,quin potiùs ea penitùs ex animo dolerent. Verſabantur in erroribus intolerabilibus, & vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatum,excæcauit eos malitia eorum. Et vt verbis vtar diui Pauli: Obſcurandum eſt inſipiens cor eorum. Inde euenit, vt vitæ ratio & ordo peruerteretur,eſſentq; illi omnia plena confuſione. Id quidem eſt, quod ait regius vates:Neſcierunt, nec intellexerunt, in tenebris ambulant: mouebuntur omnia fundamenta terræ. Gentes abſque fide, lumine naturali illuſtratę aſſeruerunt deum omnia videre. Ideo hieroglyphi volentes ſignificare Deum,pingebant ſceptrum rectum, & erectū cum oculo ſuprà omnia circunſpiciente: inuenies, vt ait diuus Cirillus libro aduerſus Iulianum nono,Deum eſſe iuſtum & rectum & omnia videntem,illiuſque nutu & poteſtate mundum gubernari. Per baculum rectum intelligebant regiam dignitatem,& rectā iuſtitiam,nulloque modo poſſe diuinam naturam labefactari:per oculum vero diuinā prouidentiam. Imò Deus appellatur grecè theos à verbo theaome,quod eſt videre & ſpectare quaſi omnia perſpiciens: quo fit, vt thea ſignificet viſionem. Homines à veri Dei cultu alinati hoc ſciebant, Iudæi verò diuinæ legis lacte nutriti illud ignorabant. Aſpice Iudæorum cæcitatem. Colebant idola vana & inſenſibilia,& exiſtimabant hos falſos & commentitios deos omnia videre, Deum autem ver um

Sap.2.

Rom.1

Pſal.81.

vetũ mundi conditorẽ nõ videte. Quæ poterat maior inſania excogitari? Hæc fnit falſa &
Iob. 22. impia ſtultorum illorum opinio, quos in hũc modum Iob inducit loquentes: Deus noſtra non conſiderat, & circa cardines cœli perambulat.
Pſal. 41. Hi aiebãt apud Pſalmographum: Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Homines nefarij, & errorum tenebris circunfuſi, videntes viros iuſtos, & pietate Chriſtiana præcellentes varijs agitari caſibus, aliquãdo, & in acerbis calamitatum anguſtijs verſari, & magnis cruciatibus interdũ torqueri, contrà verò homines impuros, omniumque ſcelerum maculis coinquinatos opibus circũfluere, dignitatibus extolli, rebus denique ſecundis abundare, negant etiam nũc prouidẽtiam diuinam: non intelligentes miſeri homines eſſe aliam vitam, vbi iuſti diuinis bonis cumulantur, impij autem torquentur, eſſeque ſempiternas pœnas illas, quæ eornm ſcelera ſequuntur.

Dereliquit Dominus terram. Hoc eſt, uon curat mortalia.

Et dixit ad me: Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores, quas iſti
F faciunt. Et introduxit me per oſtium portæ domus Domini, quæ reſpiciebat ad aquilonem. Et ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidem. Et dixit ad me: Certè vidiſti fili hominis. Adhuc cõuerſus videbis abhominationes maiores his. Et introduxit me in atrium domus Domini interius. Et ecce in oſtio templi Domini inter veſtibulum & altare quaſi vigintiquinque viri dorſa habentes contra templum Domini, & facies ad orientem, & adorabant ad ortum ſolis. Er dixit ad me: Certè vidiſti fili hominis. Nunquid leue eſt hoc domui Iuda, vt facerent abominationes iſtas, quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate conuerſi ſunt ad irritandum me? Ecce applicant ramum ad nares ſuas. Ergo & ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec miſerebor: & cùm clamauerint ad aures meas voce magna: non exaudiam eos.

Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores. Maiores dicuntur præcedentibus, quia erant in porta atrij ſacerdotum, quę appellabatur porta domus Domini: & quò interius fiebant, eò maiores vocabantnr. Vel ideo maiores dicuntur, quia in præcedente abominatione homines ſtabant, hîc autẽ mulieres ſedebant: per ſeſſionem autem conſuetudo intelligitur. Illud autem eſt abſque dubio perſpicuum in malis peiorẽ eſſe habitum, quàm actum. Magnum malum etiã in paruis eſt cõſuetudo. Cùm Plato, vt narrat in eius vita Laertius, quendã increpare, ille autem parua ea
eſſe aſſereret, quę admittebat, dixit Plato: Nõ *Simile.*
eſt res parua conſuetudo. Vt enim qui febre laborat, lenta illa quidem, ſed ethica & aſſidua, ſi fortè ob aliquam intemperãtiam incidit in febrem quãdam acutum & perurgentem, facilè eam expellit, & quacunque medicina curatur, manente tamen ſẽper ethica febre: ſic actus quidam vitioſius citò curatur, cõſuetudo autem peccandi difficillimè. Poteris per ſeſsionẽ hãc turpe otium intelligere, fontem libidinis, & fomentum multorum malorũ. Huic expoſitioni fauet id, quod ſequitur.

Et ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidem. Adonis, vt aiunt, fuit filius Cinyræ Cypriorum regis, quem ob eximiam pulchritudinem Venus fuit incredibili amore proſecuta. Et cùm eum haberet in delicijs, fuit ille ab apro percuſſus, & interfectus: quã ob cauſam illa ſe dedit lachrymis & lamentis. Hanc fabulam tãgit Theocritus, & Ouidius, & multi alij. Tanta autem fuit Hebrææ gentis ſtultitia, vt mulieres huius Adonidis Amaſij Veneris ſtatuam, in templo conſtitutam colerẽt, eiuſq; interitum in Veneris honorem lachrymis proſequerentur. Macrobius exiſtimauit Adonidem eſſe Solem: at ferè omnes eum Veneris amicum eſſe fatentur. R. Salomon ait idolum hoc fuiſſe cõeauum: & qnia artificio quodam videbatur plorare, ideò à mulierib⁹ plorãtibus colebatur. R. Moyſes AEgyptius ait fuiſſe quendam maximum idolorum cultorem, qui cùm eſſet interfectus, triſte ſui deſiderium reliquit. Et quoniam gẽtes à fide alienatæ exiſtimabant idola cædẽ eius deploraſſe, ideo eum plorantes venerabantur. Sed qnoniam Ezechiel ait non eum homines, ſed mulieres ſedentes deploraſſe, credibilius eſt loqui de Adonidè Veneris Amaſio.

Inter veſtibulum & altare. De quo ait Ioel: *Ioel. 2.*
Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes.

Dorſa habentes contra templum Domini. Ideo hæc abominatio erat alijs peſtilentior, quia erat in loco templi interiore: & quia qui eam
perperrabant, Deum penitus contemuebant. *Deut. 1[?]*
In Deuteronomio prohibuerat DEVS, ne

Hebræi

Hebræi in Dei cultu gentes imitatentur, quæ deos ſuos colentes ſe conuertebant ad Orientem. At hi Iudæi terga vertebant ad altare, & ad ſolis ortum reſpicientes idola colebant. Id plorabat Eſaias, dicens: Dereliquerũt Dominum, blaſphemauerunt ſanctũ Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Quatuor idololatriæ genera numerat hoc loco diuinus vates: primũ fuit ſtatuta Bael, in introitu primi atrij templi: ſecũdum, cultus picturatum in pariete in atrio ſcdo: tertium, ſeſſus mulierum colentiũ Adonidem in atrio tertio: quartum, vultuum cõuerſio ad orientem aduerſus Dei altare in ipſo templo, in luco ſacratiore & interiore. Prima abominatio eſt in deſiderio flagitij ad huc reipſa non cõmiſſi, ideo erat idolum in introitu, quoniã turpis cogitatio initium eſt ſceleris: ſecunda eſt perpetratio delicti, tertia eſt peccandi conſuetudo, quarta eſt defenſio ſcelerum cum Dei contemptu & obſtinatione. Hæc vltima eſt abominatio maxima, & vltimus ferè gradus excidij. Tria genera flagitiorum condonabit tibi Deus, ſi ad illum pœnitens confugeris: at quartum quoniam ad Deum non confugies, nequaquam, quoniam eſt impœnitentia, delicti cõplacentia, & obſtinatio: quamdiu enim tibi in ſcelere placueris, Deumq́ue neglexeris, qui fieri poteſt, vt remiſſiones conſequaris: Eam ob cauſam ait Deus per Amos prophetam: Super tribus ſceleribus Damaſci: & ſuper quatuor non conuertam eum. Ac ſi dicat: Prima tria ſcelera tibi remittam, quartum autem minimè. Auguſtinus ait: Qui creauit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. Poteſt hic locus Amos prophetæ ita exponi, vt per tria & quatuor flagitia ſeptem intelligat, & per ſeptem infinita: numerus enim ſeptenarius apud Hebræos rerum multitudinem ſignificat, vt ſit ſenſus: Si ſemel aut bis in flagitia incidiſſet, pepercißẽ illi, at quia peccandi nullum facit finem, luet mihi pœnas omnium delictorum. Si fueris ad Dominum conuerſus, & confugeris ad ſacramentalem confeſſionem ſanctumq́; hoc pœnitentiæ ſacramentum fueris amplexatus, cõſequeris abſque dubio remiſſionem: ſin autem peccãdi finem nullum feceris, nunquam gratiam conſequeris: & decedens in finali impœnitentia, eris in æternos cruciatus præcipitandus.

Ad ortum ſolis. Solem, cùm oriretur, colobant verum autem iuſtitiæ ſolem pro nihilo putabant. Phariſæi ideo contemnebant ſolem iuſtitiæ, & ſplendorem gloriæ, quia nominis ſplendorem, & falſam mundi gloriam & celebritatem cupiebant. Ambiebant opes, honores, magiſtratus, & vanitates, veram autẽ amplitudinem, quæ in virtute, diuiniq́ue numinis imitatione conſiſtit, aſpernabantur. Ideo illis dicebat Chriſtus apud Ioannem: Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriã ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis? Vbi vides huiuſmodi gloriæ mundi, potentiæ & opum auiditatẽ afferre ſecum perniciem. Non ſolùm non famem & ſitim extinguit, ſed nocet, & ſecum detrimentum ducit, & mortem. Vt enim quæ non ſunt apta noſtræ naturæ, nullamq́ue cum ea habẽt proportionem, veluti ignis & ſulphur, & cætera huiuſmodi manducata, non modò vtilitatem non afferunt, ſed lædunt, & necãt: ſic falſæ mundi diuitiæ nimis optatæ, honorum pompa, & vana oſtentatio, & reliqua illa, ad quæ multi decepti aſpirãt nimia flagrãtes cupiditate, non ſolùm animam non alunt ad æternitatem, nec eius impia deſideria mitigant & ſedant, ſed etiam excidium illi cõueniens virtus eſt, cuius eſt proprium, Deum ſummè diligere, illum optare, illi adhærere, nihil extimeſcere, vt ob timorem eius qua tut virtus, omnia humana propter Chriſtum contemnere, nihil quod homini accidere poſſit, intolerandum putare. Poſſunt quidem diuitiæ & honores poſſideri abſque peccato, ſed ſitiens earum rerum cupiditas, & ambitio quam diuus Paulus radicem omnium malorum vocat, abſque peccato poſſideri non poteſt. Ioan. 5. Simlitudo. 1. Tim. 6

Applicant ramum ad nares ſuas. In idolorum venerationem & obſeruantiam applicabant ramos ſtatuis, & poſtea eos oſculabãtur, & olfaciendos ad nares adiungebant. Vel ſic: Non ſolùm peccant, ſed peccatis oblectantur: idololatriæ fœtore ſeipſos reficiunt. Qui peccãt & peccaſſe gaudent, dicuntur herbam fœtidam ad nares applicare.

Non parcet oculus meus. Hæc explanata fuerunt capitibus præcedentibus.

Annotationes ex Hebræo in caput octauum.

V*BI erat ſtatutum idolum zeli ad prouocandum æmulationem.* In hebraico eſt: Vbi erat ſedes idoli הקנאה המקנה hacinah hamacneh. hoc eſt, zeli zelare facientis. Pro quo paraphraſis chaldaica habet. Vbi erat idolum zeli iraſci facientis, hoc eſt deũ ad iracundiam prouocãtis. Verbũ eſt קנא cana, quod ſignificat zelare, æmulari, inuidere, iraſci. Vnde in pſalmo: Noli æmulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. Vel vt poteſt verti ex hebræo: Pſal. 36

Ne

Ne ſuccenſeas ob improbos, nec inuidias impiorum proſperitati. Sequitur enim: Quoniã tanquam fœnum velociter areſcent. Ac ſi dicat: Ne grauiter mouearis ob ſecũdas impiorum res, eorumq́ue ſucceſſus ad voluntatem fluentes, quoniam nullam habent firmitudinem, nullam perpetuitatẽ: quin potius fluxæ ſunt eorum proſperitates, & inſtar floſculorũ *Pſal. 72.* euaneſcẽt. Et alio in Pſalmo: Quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum vidẽs. Vel, vt poteſt etiã ex hebraico transferri: Quia vrebat me ita & æmulatio propter ſtultos, cùm impiorum proſperitatem viderẽ. Ac ſi dicat: Fuit animus meus vehementer cõmotus, cùm aſpicerem inſanos opibus & dignitatibus florere, & adeò conturbatus, vt parum abfuerit, quin de recta ſententia abduceret, & impiorũ infœlicitati inuiderem. Vbi aduerte, pro iniquis eſſe in hebraico ſtultos: omnis enim improbus eſt ignorans. Vnde Apoſtolus optata mala & impia in epiſtola ad Epheſios, deſideria erroris appellat. Sed quid mirum, cùm in- *Epheſ. 4.* fideles hoc etiam intellexerint: Ariſtoteles enim peruerti iudiciũ iniquitate ait, omnemq́; iniquum ſtultum eſſe: & Cicero in oratione in Piſonẽ ita inquit. Sua quenq; fraus, ſuum facinus, ſuũ ſcelus, ſua audacia de ſanitate & mente deturbat. Cęterum hunc Ezechielis locum ſeptuaginta in hunc modum verterunt: Vbi erat ſtatua poſſidentis. Voluerũt innuere hoc idolũ eſſe Baal, idẽ enim eſt Baal, quod poſſidens ſiue habẽs, authore diuo Hieronymo in lib. de nominibus hebraicis. Sed attende: eum colebant, eius ſtatuã adorabant, qui eos poſſidebat: ſunt enim impij mancipia diaboli. cùm ei ſeruiant, & obtemperent. Vnde diuus Paul⁹ in epiſtola ad Romanos An neſ- *Roma. 6.* citis, inquit, quoniã cui exhibetis vos ſeruos ad obediendũ, ſerui eſtis eius, cui obedistis? Et diuus Petrus in epiſtola ſua ſecũda. A quo *2. Pet. 2.* quis ſuperat⁹ eſt, huius ſeruus eſt: Et Chriſtus Deus noſter apud Ioannem: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. *Ioan. 8.* Diuus Auguſtinus ita ait: Bonus homo ſi ſeruit alicui domino temporali, liber eſt: malus homo ſi regnet, ſeruus eſt, non vnius hominis, ſed quod peius eſt, tot dominorum, quot vitiorum Brachmanes, vt narrat hiſtoria tranſmarina, & refert Sãctus Antoninus quarta parte theologali, verba hæc ad Alexandrum magnum ſcripſerũt: Tu hoſtes exteriores expolias, vt interiores nutrias: tu homines tuæ ſeruituti ſubijcis, & intus tuis appetitibus ſeruis. Magna profectò, ſed laudabilis & philoſophica audacia. Seruus præditus virtute, corpore tantum captiuus eſt, rex autem vitijs deditus, captiuus eſt anima. Ex quo colliges multò maiorem eſſe principis ſeruitutẽ, quàm ſerui: quantò enim anim⁹ præſtantior eſt corpore, tantò eius ſeruitus eſt delectabilior, & deterior, Loquẽs Seneca de viris iuſtis, qui erant in vincula coniecti: Errant, inquit, qui exiſtimãt ſeruitutem in totum hominem deſcendere, pars melior excepta eſt: corpora dicimus obnoxia, mens ſui iuris eſt. Contra verò domini impij verè ſunt ſerui, qui peccato eos poſſidẽti ſeruiunt.

Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui. Poteſt verti ex hebręo: Vnuſquiſque in depictis cubilibus ſuis. Paguinus vertit: Vnuſquiſque in cubiculis picturæ ſuæ, Quod in idem recidit. In hebræo eſt: In abſcondito משכיתו maſcitho, à verbo ſacah, quod ſignificat depingere. Vnde Eſaiæ illud capite ſecundo: Super omne qđ viſu pulchrum eſt. Poteſt etiam *Eſa. 2.* verti: Super imagines, ſeu picturas deſiderij. Vel, vt habet Thaighum: ſuper aulas pulchritudinis, hoc eſt, ſuper palatia pulchra, imaginibus depicta. Fortaſſe imagines deſiderij ſunt ſimulachra vana, quę in corde noſtro collata, tanquã idola colimus, De quibus dicitur in pſalmo. Velut ſomniũ ſurgentiũ dñe, *Pſal. 72.* in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilũ rediges. Ac ſi diceret: Similis eſt impiorum proſperitas ſomnio expergiſcentis inani & fallaci: Et tu Domine in ciuitate tua oſtendes eſſe cõtemptibiles, & ad nihilum redactas vanas illas imagines, quas ipſi habẽt in corde fixas, quas colunt, & venerantur, cùm nihil aliud ſint quàm vmbræ, & nugæ, & inania ſimulachra. Cùm autẽ cubile excellentibus ornatũ imaginibus & ſupellectilibus ſit clauſum & abſconditum, rectè noſter interpres trãſtulit: Vnuſquiſq; in abſcondito cubilis ſui.

Plangentes Adonidem. In hebraico pro Adonide eſt תמוז tammu. Eſt autem tammu nomen menſis cuiuſdam apud Hebręos. Et quoniam aiebant fuiſſe Adonidem Veneris amaſium occiſum hoc menſe, illi menſis nomen impoſuerunt: & in eodem menſe eius feſtũ celebrabant. Sunt qui dicant eſſe bruiũ quoddam animal: alij principem quendam idololatrarum: alij aliter. At prima interpretatio eſt diui Hieronymi, aliorumque catholicorum interpretum. Quare eam arbitror tenendam eſſe. Mulieres amatorijs leuitatibus deditę, & libidinis facibus inflammatæ, mortem Adonidis dolebant: vt hoc obſequio Venerem ſibi haberent propitiam Fortaſſe per mulieres non ſolùm fœminas intelligit, ſed homines etiam effœminatos, traditos delitijs, totã fœlicitatem in voluptatibus corporis conſtituẽtes. Huiuſmodi homines mulieres iure appellantur qui Salmacei dant ſpolia ſine ſudore & ſanguine. Hi ſibi ipſis interitum parant, quo-

niam animæ languenti nullam volunt adhibere medicinam: nec enim volunt corpus damnare, nec effrænatos appetitus coercere, ſed voluptatibus defluentes ad excidium ducuntur. Quemadmodum cùm pars vna non eſt remedij capax, remedium illud ad alteram applicamus, quam ob cauſam laborantes graui capitis dolore ſcindimus venam brachij, quia caput non eſt capax phlebotomiæ, & venæ percutionis: ſic, vt medeamur animæ, oportet opprimere carnem. At hebræi illi non caſtigabant corpora, quin porius ſe in dies in voluptates ingurgitabant, & Adonidem colebant. *Simili. tudo.*

ARGVMENTVM CAPITIS NONI.

DIxerat Deus in fine ſuperioris capitis eſſe ſe ſupplicium ſumpturum de Hebræis, quoniam in templo ſuo colebant idola, & diuinam negabant prouidentiam: eiſque ferrum & flammam minitatus fuerat. Nunc explicat propheta terribilem harum minarum effectum. Deſcribit ciuium Hieroſolymæ cædes, & vrbis vaſtitatem: in qua illi ſolùm ſeruantur, qui ſunt than, hoc eſt, vltima hebraici alphabeti litera conſignati.

CAPVT IX.

ET clamauit in auribus meis voce magna, dicens, Appropinquauerunt viſitationes vrbis: & vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu. Et ecce ſex viri veniebant de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad aquilonem, & vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius: vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & attramentarium ſcriptoris ad renes eius. Et ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum. Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub, quæ erat ſuper eum ad limen domus & vocauit virum, qui indutus erat lineis, attramentarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis: & dixit Domi-
Exod.12. nus ad deum: Transi per mediam ciui-
Apoc. 7. tatem, in medio Ieruſalem, & ſigna thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium, ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius.

EXPLANATIO.

ET *clamauit in auribus meis voce magna.* Hoc eſt, me audiente: clamauit Deus non ſuppreſſa voce, ſed magna, vt me veluti dormientem excitaret, magnamq; eſſe viſionem hãc oſtenderet. Hæc Dei verba audiebat Ezechiel auribus interioribus: fiebant nanq; hæc omnia repræſentatione quadam imaginaria intus exhibita, exteriorũ ſenſuũ vſu ſuſpẽſo.

Appropinquauerunt viſitationes vrbis. Id eſt, propinquæ ſunt calamitates Hieroſolymæ. Solet diuina ſcriptura noĩe viſitationis cędes ſtrages, ærumnas, punitiones, & calamitates ſignificare. Ita illud Eſaię intelligitur: Quid facietis in die viſitationis? Ieremias itidẽ Hie *Eſai. 10:*
roſolymę euerſionẽ & vaſtitatem ſignificare *Ierem. 6.*
volens, eam appellat ciuitatẽ viſitationis Et Paulò pòſt: In tẽpore, inquit, viſitationis ſuæ corruent. Et alio in loco: Afferã ſuper eos ma *Iere. 23.*
la, annum viſitationis eorũ, ait dominus Ac ſi diceret: Eos opprimã calamitatibus, & lacerabo dolore. Annum viſitationis appellat, tẽpus dolorum & moleſtiarum, quibus erat Iudæos oppreſſurus Et Dauid ita Deum indu- *Pſal. 88.*
cit loquentem: Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Viſitare in literis diuinis aliquando eſt implere promiſſũ, vt in Geneſi. *Gen. 21.*
Viſitauit Dominus Saram, ſicut promiſerat. Hoc eſt, ſtetit promiſſis, & præſtitit, quod fuerat pollicitus. Ita poteſt illud intelligi Zacha riæ. Benedict' Dominus Deus Iſrael, quia vi- *Luc. 1.*
ſitauit, & fecit redemptionem plebi ſuæ. Hoc eſt, quia impleuit promiſſum, redimens populum ſuum, quemadmodũ fuerat per diuinos ſuos vates pollicitus. Eodem modo id, quod Chriſtus dixit, cùm videret Hieroſolymã, & fleret ſuper illã: eò quòd nõ cognoueris tem- *Luc. 19.*
pus viſitationis tuæ. Ac ſi diceret: In acerbiſſimas incidis calamitates, quia nõ cognoſcis, hoc eſſe tempus, quod tibi primiſit Deus, in quo erat filiũ ſuũ miſſurus, vt te à peccatorũ vinculis eriperet, & à demonũ tyrãnide liberaret. Id intelligẽs virgo Dei genitrix canebat. Suſcepit Iſrael puerũ ſuum, recordat' miſeri- *Luc. 1.*
cordię ſuę. Hoc eſt, vt oſtẽderet memorem ſe eſſe promiſſionis ſuæ. Sicut locutus eſt ad patres noſtros Abrahã, & ſemini eius in ſecula. At hoc Ezechielis loco accipitur viſitare pro punire, & ad interitũ & vaſtitatẽ vocare. Poterat hic locus ita verti: Appropinquauerũt viſitatores vrbis, & ſinguli portabant gladium, quo erant ciues eius occiſuri. Erant enim hi viri ad ſumendũ de Iudęis ſuppliciũ deſtinati. Id intelligẽtes ſeptuaginta interpretes verterunt: Appropinquauit vltio vrbis. &c.

Vnuſ-

Vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. Vnuſquiſque tenebat manu gladiũ ad interficiendũ populũ. Vas interfectionis periphraſis eſt gladij. Eſt autem periphraſis figura autore Quinti. in lib. 8 cum quod vno, aut certè paucioribus verbis dici poterat, pluribꝰ explicatur: qua vtitur frequenter diuina ſcriptura. Vas accipitur pro quocũque inſtrumẽto, & ſupellectile, & mulierum monilibus. Sumitur aliquando pro corpore humano, vt primo Regũ fuerunt, inquit, Dauid, vaſa puero-
1. Re.21. rum ſancta: hoc eſt corpora impolluta, nullo mulierũ cõtagio cõtaminata. In hãc ſignificationẽ accipitur à diuo Paulo in prima ad
1. Theſ.4. Theſſalonicẽſes aiẽte: Sciat vnuſquiſque veſtrũ vas ſuũ poſſidere in ſanctificatione & honore. Et in ſecunda ad Corinthios: Habemus
2.Cor.2. theſaurũ iſtũ in vaſis fictilibus: Sed & Marcus Tullius in prima Tuſculana quæſtione. Corpus inquit, quaſi vas eſt, aut aliquando animi receptaculũ. Accipitur etiã vas pro ſacculo aut pera, ſiue mantica, vt apud hunc noſtrum Ezechielẽ capite duodecimo: Fac tibi vaſa tráſ
Inf. 12. migrationis. Eſaias hoſtes, quibus deus im-
Eſa. 3. probos affligit, & occidit, appellat vaſa furo-
Rom.9. ris dei. D. Paulus in epiſtola ad Romanos homines ſceleratos, ad infernũ præſcitos appellat vaſa iræ, vaſa autẽ miſericordiæ homines
Pſal. 70. miſericorditer ad gloriã prædeſtinatos. Pſalmographus: Confitebor, inquit, tibi in vaſis pſalmi hoc eſt: in muſicis inſtrumẽtis: Et alibi:
Pſal. 7. Arcũ ſuũ tetẽdit, & parauit illũ, & in eo parauit vaſa mortis, hoc eſt ſagittas ad occidendũ directas, & mortifera tela. Ita hoc loco Ezechiel vaſa interitus appellat arma offenſiua, nimirũ gladios aut ſecures, quibus hi ſex viri erãt ad mortem nefarijs Iudæis inferendã inſtructi atq; parati. Pro vaſe interitꝰ ait Diuus Hieronymus poſuiſſe ſeptuaginta interpretes ſecurim, ſed tráſlatio græca, qua ego vtor, non habet ſecurim, ſed vaſa exterminationis. Fortaſſe fuit librariorũ inaduertentia in commẽtarijs diui Hieronymi, qui pro alio tráſlatore ſcripſerunt ſeptuaginta. At quicũque illi fuerunt, qui ſecurim interpretati ſunt rectè quidem fecerunt: Securis enim accipitur pro Dei ira, & iuſta eius vltione: de qua ait Chriſtus
Matt.3. apud Matthæũ: Iam ſecuris ad radicẽ arborũ poſita eſt: omnis enim arbor, quæ nõ facit bonum fructũ, excidetur, & in ignem mittetur. Non ait: iã ſecat, ſed iam poſita eſt ad arborẽ, vt ſignificet, eſſe in hac vita tempus huius iræ per pœnitentiam effugiendæ. Nec ait eſſe ſecurim hanc admotã ad arboris ramos, vt maneat poſt mortem ſpes vlla pullulandi, ſed ad radicem, vt funditus euellatur, & in ignem inextinguibilẽ præcipitetur. Hac ſecuri ſecti & occiſi ſunt impij illi Hebræi, de quibus, hoc loco agit Ezechiel, qui deo vero relicto inania gentium idola, eatumque portentoſas ſuperſtitiones coluerunt, qui in perfidia ſua decedentes, fuerũt vtraque morte puniti, & præcipites in exitium abſque termino à dæmonibus rapti. Tales ſunt, qui fraudes inexpiabiles cõcipiunt, ſeque mortiferis labibus contaminãt, quibus in lethalibꝰ peccatis à vita migrã tibus eſt diuinum quoddã iter ſecluſum à cõctio cœlitum, & ad damnatorum barathrũ, tenebraſque profundas directũ, vbi in æternum cruciantur.

Et ecce ſex viri. Miniſtri dei erant ad impios Iudæos interficiendos. Aiunt nonnulli eſſe Dei angelos, & non eſſe inconueniens eſſe eos dei vltores, & impiorum interfectores: nam dei angelus tráſiens nocte quodam omnes AEgypti primogenitos occidit. Et libro Exod 12.
quarto Regũ ſunt hæc verba literis mandata: 4.Re.19.
Factũ eſt in illa nocte venit angelus domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorũ centum octoginta quinque millia. Eſt etiam hæc hiſtoria Eſai. 37.
in lib. Eſaiæ, & in alijs locis veteris teſtamẽti Tob. 1.
perpetuis conſignata monumẽtis. Fuerũt aũt Mach. 7.
hi viri ſex, quia tot futuri erant Chaldæorũ principes, qui erant venturi Hieroſolymã op Iere. 39.
pugnatum, quorũ nomina explicat Ieremias cap. 39. Et licet ibi plures eſſe videantur, vnũ tamẽ ſic habeto, ſolùm ſex eſſe, ſunt enim ibi nomina cũ cognominibus. Vel ideo fortaſſe fuerũt ſex, quia ſexto die fabricationis mũdi creati ſunt homines, quorũ illi ſcelera puniebant. Vel quia flagitioſi homines mundo ſex diebus cõſtituto intẽperãter abutebãtur. Vel ſex mundi ætates per ſex dei miniſtros ſignificãtur. At qui ſignatos eripuit, lineis veſtitus, ſeptimꝰ erat, mũdi creator & redẽptor, humana carne opertus, qui toto ſeptimo die, toto ſabbato requieuit in ſepulchro mortuus pro nobis, vt nos à mortis faucibus eriperet, & ad cœleſtẽ requiẽ die ſeptimo ſignificatã, ad æternũ ſabbatiſmũ perduceret, vbi eſſemꝰ ſumma Heb. 4.
gloria cumulati: quẽ ſabbatiſmũ ait D. Paulus relinqui populo dei, ad quẽ debemus aſpirare, & ad ingrediendũ in illã requiẽ feſtinare.

De via portæ ſuperioris. Hæc erat porta ſeptẽtrionalis atrij mundorum, quæ appellabatur ſuperior, reſpectu alterius portæ ſeptẽtrionalis atrij immundorum. Templum erat in mõte ſitum, & hæc tria atria procedebãt ſurſum aduerſus tẽplum: cùm aũt hæc porta eſſet ſuperior, perſpicuũ eſt, ſecundã eſſe, aut tertiã, non erat tertia, quia tertium atriũ vnã duntaxat habebat portam, vt antea oſtendimus, quæ erat ad orientem, verſus præcipuam tẽpli portam, erat igitur ſecunda, Tria erant

attria in templo Salomonis, primum immun-
dorum, quod erat inferius alterum mundorũ,
quod erat ſuperiùs, tertium ſacerdorũ, quod
erat ſupremum. Hoc vltimum vnum duntaxat
habebat ingreſſum, aliorũ verò vnũquodque
tres vnum ad orientem, alterum ad meridiem,
tertium ad ſeptentrionẽ. Deſcribit propheta
diligenter hanc portam, & oſtendat venturos
eſſe hoſtes ad euertendum vrbem, & templũ
ab aquilone, hoc eſt, à Babylonia, quę erat ad
aquilonarem partem reſpectu Hieroſolymæ.

Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis. Veſtis linea candorem & puritatem ſi-
gnificat. Hic eſt Chriſt⁹ deus noſter veſte pō-
tificis indutus: de quo illud pſalmi intelligi-
Pſa.109. tur: Tu es ſacerdos in æternum ſecũdùm or-
Heb. 5. dinem Melchiſedech. vt ait in epiſtola ad He-
& 7. bræos D. Paulus. Et in eadem epiſtola ſummũ
Heb. 9. legis ſacerdotẽ multis verbis aſſerit imaginẽ
Chriſti geſſiſſe. Septuaginta pro lineis habẽt
poderem. eſt aũt poderis vna ex octo veſtibus
pontificis, quæ latinè dicitur talaris. Et diuus
Apoc 1. Ioannes in Apocalypſi ait vidiſſe filiũ homi-
nis, hoc eſt, Chriſtum, veſtitũ podere. Induit
enim filius dei humanitatem noſtram, factus
homo vt homines filios dei efficeret. Hæc
Chriſti caro veſtis linea ob puritatẽ appllatur,
nam etſi erat in ſimilitudinẽ peccati, erat
Rom. 8. tamẽ abſque peccato. Miſit deus, inquit. Apo-
ſtolus filiũ ſuũ, in ſimilitudinem carnis pec-
cati, & de peccato damnauit peccatum in car-
ne. Hoc eſt, de tota maſſa, quæ manauit ab
Adam, Chriſtus pro corpore ſuo cõſtruendo
aliquid ſuſcepit, ad peccati damnationẽ. To-
tam illam maſſam à primo homine procedẽ-
tem appellat peccatum, quòd peccato ſit ob-
noxia, & quòd peccati virus imbiberit: Ideo
dixit: in ſimilitudinem carnis peccati, vt verè
carnem intelligas, non verè peccatricem, ſed
ſimilẽ peccatrici abſque peccato, ita puram &
ſanctã, vt ea indutus, lineis veſtitus dicatur.
Diuus Cyrillus lib. 5. aduerſus Iulianũ, Cor-
pus, inquit, Chriſti non erat peccati corpus,
ſed ſimilitudo carnis peccati. Scio tamẽ Ori-
genẽ multò aliter hunc apoſtoli locũ explana
re. nã per peccatum intelligit, hoſtiã pro pec-
cato, vt ſit ſenſus: Miſit cœleſtis pater in mun-
dum filiũ ſuũ, vt humanitatem noſtrã aſſume-
ret: & de peccato, hoc eſt, de Chriſto hoſtia
pro peccato damnauit peccatũ, per holocau-
ſtum carnis ſuæ, quam obtulit pro mundi pec
cato, damnauit illud. Hanc interpretationem
ſequitur Auguſtinus libro tertio contra duas
epiſtolas Pelagianorum: & Primaſius Vticen-
ſis eius diſcipulus in cõmentarijs in epiſtolã
ad Romanos, & alij. Et rectiſſimè quidẽ: nã
2 Cor 5 in epiſtola ſecunda ad Corinthios videtur a-
poſtolus eandem ſententiam ijs verbis expli-
care. Eum qui non nouerat peccatum, pro no
bis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia
dei in illo. Euertit igitur deus peccatũ veteris
Adę Chriſto facto victima pro peccato in car
ne, ab Ezechiele ob candorem & ſanctitatem
lineo indumento comparata.

Et atramentarium ſcriptoris ad renes eius. Qui
erat ſignatur⁹ gemẽtes & dolẽtes litera thau.

Ingreſſi ſunt, & ſteterũt iuxta altare areũ. Duo
erant altaria, vnũ thymiamatis aureum intus,
alterũ æneum holocauſtorũ ante templum in
attrio ſacerdotum.

Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub. Exo. 25.
In templo dei erat arca fœderis, & propitiato 66 et 27.
rium, & duo cherubim vtrunque latus propi-
tiatorij tegentes, & expãſis alis oraculũ ce-
lantes, quemadmodum fuerat tabernaculo:
Ex illo propitiatorio loquebatur deus, & re-
ſpõſa dabat: Hinc dicitur in Pſa: Qui ſedes ſu
per cherubim: Sublata eſt gloria dei à che-
rub, & apparuit in limine domus, vnde vocauit 3. Reg. 8.
eũ qui erat veſte linea indutus. Recedẽs deus Hebr. 9.
à propitiatorio ſignificauit fore, vt ab illo tẽ- Pſal. 79.
plo recederet: erat enim eccleſiæ catholicæ
templum cõſtructurus, vbi ſemper erit: Vnde Mat. 28.
ipſe ait apud Matthæum: Ergo vobiſcum ſum
omnibus diebus vſque ad conſummationem
ſeculi. Poteſt hoc etiã intelligi de viſione illa,
quæ apparuit Ezechieli in campo, vbi erat de
us ſuper cherubim:

Et ſigna thau ſuper frontes virorum. In libro
Exodi eſt literis conteſtatum, tranſiſſe domi- Exod. 12.
num, & omnes primogenitos percuſſiſſe, prę-
ter eos, qui erãt ſanguine agni ſignati. Diuus
Lucas ait deſignaſſe dominus alios ſeptuagin Luc. 10.
ta duos, eoſque binos ante faciem ſuam con-
cionatum miſiſſe: Diuus Ioannes in Apoca-
lypſi ait dei angelum ſeruis dei in frontibus Apoc. 7.
ſignum impreſſiſſe, & eos, qui fuerunt vitam
æternam adepti, fuiſſe ſigno notatos: Ex tribu
Iuda erant duodecim mille ſignati, ex tribu
Ruben duodecim mille ſignati, & ita de cæte-
ris tribubus. D. Paulus Epheſios illos, qui erãt
veram religionẽ amplexati, & in Chriſtiana
dignitate conſtitui, hortari volens, ne animi
præſtantiã turpi dedecore macularẽt, in hũc
modum alloquebatur. Nolite contriſtare ſpi-
ritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis in die Epheſ. 4.
redemptionis. Ac ſi diceret: Ne admittatis ſce
leta, quibus ſpiritus ſanctus inſtar hominis
moleſtia affecti vos relinquat: reuocate ad me
moriã eſſe vos in illo ſignatos in die baptiſmi
Et noſter Ezechiel eos tãtùm ait fuiſſe à mor-
te ſeruatos, qui fuerunt litera thau à viro li-
neis induto conſignati. Omnia hæc in diem
recidunt, & vnam eandemq́ue rem meo qui-
dem

dem iudicio ſignificant. Agnus ille, cuius ſan
guine Iſraelitæ ſignabantur, vt vitam conſe-
querentur, abſq; macula, & aſſus igne, cuius
oſſa non erant confringenda, vt literæ diuinę
Exo 12. in libro Exodi memoriæ prodiderunt, quid
*Num.*9. niſi Chriſtum adumbrabat? Hoc voluit ſi-
gnificare diuus Ioannes, aquila illa cœleſtis
altiſſimorum myſteriorum penetratrix, quã-
do narrans non fuiſſe Chriſti crura in cruce
Ioan. 19. fracta, ſubdidit: hoc factum fuiſſe, vt adim-
pleretur ſcriptura dicens: Os non comminu-
etis ex eo. Hic agnus ille immaculatus, de
Eſai. 53. quo dixerat Eſaias: Quaſi agnus coram ton-
dente ſe obmuteſcet. Qui ait per Ieremiam:
Iere. 11. Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad
victimam. De quo aiebat Baptiſta apud euã-
Ioann. 1. geliſtam Ecce agnus dei, ecce qui tollit pec-
cata mundi. Hic fuit igne amoris incenſus, &
acerbiſſimorũ cruciatuum flammis aſſus, im-
molatus pro nobis in ara crucis, vt ſcelera no
ſtra ſuo ſanguine expiaret, noſq; ad verã ter-
ram promiſſionis perduceret. Qui nõ fuerint
eius ſanguine inſigniti, qui eius mortis nõ ha
buerint memoriam animis impreſſam, eã cre
dentes, in eaq; remedium noſtrum collocan-
tes, qui eius charactere, quem ipſe nobis im-
primit per baptiſmi ſacramentũ (qui chara-
cter nõ eſt ſicut in ſubiecto in aïæ eſſẽtia, ſed
in eius potẽtia) non fuerint ſignati, vitam æ-
ternam nequaquam adipiſcentur. Demus igi
tur operam, vt nõ ſolùm indelebili characte-
re ſacramentali, ſed etiam ſigno gratiæ ſimus
conſignati, ſi volumus, vt ſit deo gratum
obſequiũ noſtrum. Huiuſmodi erant hi, quos
ſeruator noſter miſit cõcionaturos, qui ideo
Luc. 10. erant ſeptuaginta duo, qui erãt veluti ſol mũ
dum illuſtraturi: cùm aũt ſol vigintiquatuor
horis orbem ſuum perficiat, illi autem fidem
trinitatis prędicarent, debebãt eſſe ter vigin-
tiquatuor: numera ter vigintiquatuor inue-
nies ſeptuaginta duos Hos ſignauit dñs fidei
ſigno, & ſpei, & charitatis Et qui in gratia ſi-
gnati migrant è vita mortali vitã immortalẽ
conſequuntur Hoc ſignum habebant in ani-
ma impreſſum oẽs illi, quos vidit in gloria
Apoc. 7. diuus Ioannes, pulcherrimis ornamentis ma
gnificentiſſimè munitos: Id abſque dubio eſt,
quod ait hoc loco Ezechiel, illos ſolũ fuiſſe
ſeruatos ad vitã, qui erant litera thau in fron
tibus inſigniti: Litera hęc thau eſt vltima he-
braici alphabeti veluti, ω mega alphabeti grę
Apoc. 1. ci. Et qm̃ ω eſt finis literarum, ſolent Gręci per
hanc literã finẽ ſignificare. Vnde ait in Apoca
lypſi deus noſter: Ego ſum, α & ω. principiũ &
finis Et quẽ admodũ apud Græcos hac litera
ω ſignificatur finis, quia eſt finis eorũ alphabe
ti, ita quoq; litera thau apud Hebræos, quo-

niam eorũ alphabeti eſt etiã finis. Accedit ad
hoc, quòd ipſa litera thau ſignificat finẽ & cõ
ſummationem, vt in libro de nominibus he-
braicis aſſerit diuus Hieronymus: oẽs enim
literæ hebraicæ ſuas habent ſignificationes.
Cùm autem Chriſtus ſit finis, iuxta locũ quẽ
modò citaui ex Apocalypſi, & iuxta id, quod
ait D. Paulus in epiſtola ad Romanos: Finis
legis Chriſtus eſt, apertè concluditur eũ eſſe *Rom.* 10.
quo debemus eſſe conſignati. Hoc ipſum ait
ille in Canticis Canticorum: Pone me vt ſigna *Cant.* 8.
culum ſuper cor tuum. Ac ſi dicat: fige me in
corde tuo tanquam ſcopum, quò tendant oĩa
tela tuarum cogitationum, verborum, & ope
rum. Hoc ſignũ eſt illud Lamnaſſeach, quod
Dauid præponit vt titulum multis in pſalmis,
pro quo ſeptuaginta verterũt, in finẽ, innuen
tes fuiſſe pſalmum illum cõpoſitum & canta-
tum in honorem Chriſti, eiuſq; gloriæ dedi-
catum, qui Chriſtus finis eſt & ſcop⁹, & ſignũ
in corde noſtro. Si enim cor noſtrum fuerit
hoc ſigno impreſſum, ſi fuerimus Chriſti ſan
guine decorati, ſi eius mortis memoria ex ani
mo noſtro non exciderit, ſi eius charitatem
in animo habuerimus ſculptam: ſi hac imagi-
ne, hoc ſigno, hac litera thau, ſi denique ipſo
Chriſto fuerimus inſigniti, erimus in æterna
beatitudine conſtituti. Qui fieri poteſt, vt vitã
conſequamur, niſi eo, qui eſt vera vita, ſimus *Ioan.* 14
conſignati? Hæc ſunt inſignia, quibus gloria
batur diuus Paulus, dicens in epiſtola ad Ga-
latas: Ego ſtigmata domini Ieſu in corpore *Galat.* 6.
meo porto. Hic, qui nos ſignat Chriſtus eſt,
ita enim ait apoſtolus in epiſtola ſecunda ad
Corinthios Qui vnxit nos, deus eſt, & qui ſi-
gnauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordi-
bus noſtris. Signat autẽ nos non ſolùm cha-
ractere ſacramenti, qui nunquam ex anima
deletur, ſed etiam gratia ſua, quæ deleri põt,
& amitti per peccatum: eſt enim gratia in ani
ma ſicut quędã forma habens eſſe completũ
in ea, character aũt, vt quædam virtus inſtru
mentalis à Xp̃i ſacerdotio deriuata: vt graui-
ter & ſapienter aſſerit in tertia parte D. Tho-
mas, decus Aquini, & ordinis prędicatorũ ful
gentiſſima gemma. Signat igitur nos Chriſtus *2. Cor.* 1.
ſua gratia, ſua charitate, ſeipſo, vt nos eripiat
ab ęterna morte, & viã nobis muniat ad vitã
immortalẽ conſequendã Ipſe eſt ſignũ, quo
debemus gloriari, etiam ſi videam⁹ mortales
impietatibus imbutos illi repugnare. Hoc e-
nim prædixit apud Lucam iuſtus ille Simeõ,
cùm puerum Ieſum brachijs tenẽs in quo ſpẽ
omnem ſuã locauerat, has voces emiſit: Ecce *Luc.* 2.
poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionẽ
multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contra-
dicetur. Signũ eſt, quo debemus ſignari, ſed

cui à mundo contradicitur: ipſe enim amat humilitatem, mũdus ſuperbiam, ipſe benignitatẽ, mundus auaritiã, ipſe honeſtatẽ, mũdus incõtinentiã, ipſe charitatẽ, mũdus inuidiam ipſe pacẽ, mundus diſcordiã, ipſe deniq; virtutem, mundus impietatẽ. Sed peribunt mũdi amatores, ipſe verò, cui illi cõtradicunt, permanebit. Ita enim ait Eſaias: Erit dñs nominatus in ſignũ æternũ, quod nõ auferetur. Et ſignum ipſum æternũ cui cõtradicitur, ait in pſalmo cũ patre loquens: Eripies me de contradictionibus populi, cõſtitues me in caput gentiũ. Diuus Cyprianus cõtra Demetrium tractatu primo ſignũ hoc ad paſſionẽ & ſanguinẽ Chriſti pertinere aſſeuerãter affirmat, illũq; duntaxat ſaluum ac incolumẽ reſeruari, qui fuerit Chriſti ſãguine inſignit⁹. Quod noſtram corroborat expoſitionẽ. Hęc eſt interpretatio viri lineis induti, & ſigni thau, & ſecurium in manib⁹ ſex virorũ, quã exiſtimo eſſe veram & germanam. Nos autem ſtudeamus, vt ſemper ſimus Chriſto, eiuſq; gratia ſignati, ipſumq; Xpm amplectamur, atq; tam firmo propoſito teneamus, vt eius amorẽ nihil à nobis auferat, eiuſq; memoriam ex aĩo noſtro nulla vnquam deleat obliuio. Poteris per virũ lineis ſiue podere veſtitum intelligere ſacerdotem, qui inſtrumentaliter abſoluit, & ſacramenta gratiam cõferentia miniſtrat. Qui etſi vita & exemplo candori lini non reſpondeat, non tamẽ eius ſacrificiũ nocet alij, ſed illi: valet enim illius ſacrificium ex opere operato, licet non ex opere operantis. Mali bona miniſtrantes ſe tantũmodo lædunt. Vt enim fax accenſa ſibi detrimentũ infert, alijs autem in tenebris lumẽ præfert alios illuſtrat ſeipſam verò vrit, & vnde alijs exhibet cõmodum, inde ſibi præbet diſpendiũ: ſic ſacerdos, qui fuerit vitijs coinquinatus, & lethalibus criminibus aſtrictus, ſibi exitiũ machinabitur, ſacramenta miniſtrans, alios aũt illuſtrabit. Et quãuis in ſancto miſſæ ſacrificio: ſi eã in mortifero peccato celebrat, iudiciũ ſibi mã ducat & bibit, impetrat tamẽ à Deo, quod pro offerentibus petit, ſimilis procuratori captiuorũ, cui eorũ contẽplatione, pro quibus petit, largè datur eleemoſyna, cùm tamen ipſi pro ſe petenti nihil daretur. Debet tamen ſacerdos eſſe tanta virtute præditus, tanta charitate munitus, vt iudicent alij, quaſi lumen aliquod cæteris extinctis eius ſanctitatẽ elucere. Poteris præterea per literam thau mortem intelligere: cùm enim thau finis ſit alphabeti, & mors finis ſit vitæ, poteris meritò per eam literam interitum ſignificare. Erit igitur ſenſus, vt mortãtur, qui mortem non habent in memoria impreſſam, & viuant, qui cogitãt, & memoria ſępenumerò repetunt, ſe eſſe morituros. In mortem incident æternã, qui mortis temporalis obliti ita degunt, ita ſe labibus peſtilentibus cõtaminant, ac ſi nunquam eſſent è vita exceſſuri. Id vult eccleſia ſignificare, cum feria quarta cinerum nos ſignat cinere & puluere, dicens: Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Hic cinis eſt thau Ezechielis, hæc eſt memoria mortis, quæ nunquam nobis debet excidere è mente. In illius diei euangelio ait Chriſtus, vt caput vngamus, & eccleſia nobis illud cinere vngit tanquam pretioſo & odorifero vnguento. Sunt, qui per literam thau intelligant crucẽ, aſſerentes literam hanc apud Hebræos crucem eſſe: ſed longè falluntur opinione, nullam enim habet crucis figuram: ita enim ſcribitur ת. Niſi dicat mutatos eſſe literarum characteres apud Hebræos, & manſiſſe apud Samaritanos, nam diuus Hieronymus aſſerit ſua ætate vſos fuiſſe Samaritanos cruce quadam loco huius literæ. Sed iam tempore diuĩ Hieronymi ijdem erant characteres apud Hebræos, qui nũc ſunt. Et ſi locus hic omnes has recipiat interpretationes, tamen prima mihi videtur literæ accommodatior, & diuini vatis inſtituto conuenientior, & ob diuinarum autoritatum conſonantiam præſtantior. Quare eam amplector, exiſtimans non eſſe alias cum illa conferendas.

Super frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus. Hi ſignantur thau, & ſeruantur ad vitam, qui mũdi ſcelera aduerſus Deũ admiſſa deplorant & ob ea mœrore afficiuntur, Væ illis, qui blaſphemias in Deum videntes non ſolũ eas prætereunt, ſed quod capitalius eſt, gaudio afficiũtur. Samuel planxit Saulem, & querula voce, qua ſuum ſignificabat dolorẽ, eius in Deum inobedientiam lamentabatur. Dauid aliorum ſcelera lachrymis proſequebatur, dicens: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia nõ cuſtodierunt legem tuam dñe. Ieremias perfuſus lachrymis, & totus deditus lamẽtis aiebat: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontẽ lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filię populi mei? Diuus Paulus afflictionem ſuam ob Iudæorum cęcitatem, & in Deũ impietatem & perfidiam ijs verbis in epiſtola ad Romanos oſtendit: Triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo: optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. Et in ſecunda ad Corinthios: Qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati. Et Chriſtus Deus noſter videns ingratam ciuitatem, & flagitijs coopertam, quę erat ob ſcelera, perfidiamq; euertenda, fleuit

Marginal notes: Eſa. 55. — Pſal. 17. — Simile. — Simile. — 1. Cor. 11. — Matt. 6. — 1. Reg. 15. & 16. — Pſal. 118. — Ierem. 9. — Rom. 9. — 2. Cor. 5. — Luc. 19.

fleuit ſuper illã. Si Christus lachrymas fudit, ſi iniurijs affectus, vulneribus traiectus, ad mortem acerbiſſimam falſis criminibus vocatus, cum clamore valido & lachrymis preces
Hebr. 5. Deo patri pro nobis obtulit, vt ait Apoſtolus cur nos non plorabimus? Cur delicias, voluptates, & falſam mundi gloriam quæremus? Pudeat membra, quibus caput ſuũ exhibetur inglorium, ſectari gloriam: pudeat ardenter concupiſcere fallacẽ & fugacẽ corporis pulchritudinem, cùm eius Deus fuerit affixus cruci vſqueadeo vulneratus, vt nõ eſſet ei ſpe
Eſai. 53. cies nec decor, de quo ait Eſaias: Vidimus eũ, & non erat ei aſpectus, & deſiderauimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum. Intueamur caput noſtrum ſpinis circundatum, & nõ optabimus mẽbra fieri delicata. Deploremus mũdi flagitia admiſſa aduerſus deum noſtrũ, vt ſuper nos gementes & dolẽtes ſuper cunctis abominationibus, ſit litera thau perpetuò ſculpta. At nos contumelias in Deum iactas, & impia aduerſus ipſum facinora prætermittimus, ſi autẽ ipſi vel ſolo verbo vulneremur, ſtatim excandeſcimus, & ſtomachamur, & in eos, à quibus ſumus iniuria laceſſiti, impetum facimus. O cæcam noſtram vanitatem, ò vanã cæcitatem, ò ſuperbiam intolerandam! Christus Deus noſter iniurias ſuæ humanitati illatas toleranter ferebat, eas autem, quæ diuinitatem directè reſpiciebant, non præteribat. Hinc effectum eſt, vt primas duas diaboli ten
Matt. 4. tationes à diuo Matthæo relatas æquo animo ferret, & dæmoni placatè reſponderet, tertiã verò, in qua diabolus cultũ & obſequiũ diuinitati debitum ſibi arrogare & aſſumere volebat, non tulit, quin potiùs tentatori durè re
Deut. 6. ſpondit, dicens: Vade Satana: ſcriptũ eſt enim: Dominum deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies. Lege diuinas literas, replica annalium memoriam, inquire ſanctorum patrum hiſtorias, & inuenies paſſim viros pietate illuſtres, animi magnitudine præcellentes, & diuina charitate præſtantes, ob aliorum ſcelera, qui
Similitudo. bus Deus offendebatur, oculos ſuos conuertiſſe in viuarum lachrymarum fontes. Vt hydria aut ampulla liquore plena, ſi fuerit ſubitò reuoluta, liquorẽ fundit, ſic piũ cor lachrymarum plenũ, ſi dolore moueatur ob illatas Deo contumelias, ſtatim veluti à ſummo ad imum reuoluitur, vimq́ue lachrymarum profundit. Ob iniurias in Deum iactas diluuiũ ex oculis emittunt iuſti, ſuas autem moderatè & placatè tolerandas ducunt. Hæc eſt vera humilitas, hæc eſt Chriſtiana philoſophia ſe demittere & abijcere, Deum autem ſummis laudibus efferre, & magnificentiſſimis honoribus pro viribus extollere. Vt qui ſcapham aut cymbam perticis per fluuium ducunt ob flatus proſperi defectum, currunt per eam à *Similitudo.*
prora ad puppim deorſum, vt aſcendant ſurſum: reuertuntur retrò, vt vltra progrediantur, ſic nos ſi voluerimus aſcendere ſurſum, deſcendamus deorſum per cordis ſubmiſſionem & humilitatem, regrediamur retro per fragilitatis noſtræ conſiderationem, vt in ſublime progrediamur. Nã, vt ait Chriſtus Deus *Luc.* 14.
noſter, qui ſe exaltat, humiliamur, qui ſe humiliat exaltabitur. Non ait: Qui corpus, aut veſtes humiliat, ſed qui ſe humiliat, qui cor ſuũ, qui ſe ipſum abijcit & demittit: Debet enim humilitas eſſe vera, nõ ficta, more eorum, qui animi fingunt ſubmiſſionem, vt alios fallant, & mundi gloriam aucupentur. Quemadmo- *Similitudo.*
dum feræ prædam inuaſuræ ſe inclinant, vt fortiore conatu in eam irruant, & inſiliant: ſic ſuperbi & flagitioſi homines vafri & callidi ſe aliquando demittunt, & ſupplices gerunt, vt hac virtutis ſimulatione ſimplices decipiant, ſibi dignitates acquirant, alijs verò excidium machinentur. Id voluit diuinus vates ſignificare, cùm de ſuperbo & impio loqueus dixit. Inclinabit ſe, & cadet, cùm dominatus fuerit *Pſal.* 9.
pauperum, vel, vt poteſt verti ex hebræo: Inclinabit ſe, & ſupplex curuabitur, vt fortius dominetur in pauperes. Nos non ita ſed verã animi ſubmiſſionem amplectamur, eumq́ue imitemur, qui ait: Diſcite à me, quia mitis ſum *Mar.* 11.
& humilis corde. Detractiones in vitam noſtram immiſſas, ventos in nos excitatos, iniurias innocentiæ noſtræ conflatas, quibus improbi contendunt bonorum virorum ſplendorem maculare, floremq́ue virtutis infringere, dimittamus, & facilè illis condonemus, iniurijs verò Deo factis conemur reſiſtere, eaſq́ue lachrymarum crebritate deplorare, vt ſimus inſigniti thau, ſuſpiria educẽtes, & nos ipſos dolore lacerantes ſuper abominationibus aduerſus Deum perpetratis: quo mereamur vitam adipiſci, vbi nullo dolore ſimus affecti, ſed bonorum omnium copia cumulati. Diuus Auguſtinus libro ſecundo contra epiſtolam Parmeniani ita ait: Cùm idem morbus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis reſtat, quam dolor & gemitus, vt per illud ſignum, quod Ezechieli ſancto reuelabatur illæſi euadere ab eorum vaſtatione mereantur. Quæ verba ſunt in ſacros canones relata 23. quæſt. 4. Non poteſt eſſe.

Et illis dixit audiente me: Tranſite per ciuitatem ſequentes eum, & percutite. Non parcat oculus veſter neque miſereamini. Senem, adoleſcentulum, C *Sup.* 7. a *Iudi.* 2. b

& virginem, paruulum, & mulieres interficite, vſque ad internecionem. Omnem autem, ſuper quem videritis Thau ne occidatis: & à ſanctuario meo in-
Sup. 8 f. cipite. Cœperunt ergo à viris ſenioribus, qui erant ante faciem domus. Et dixit ad eos: Contaminate domum, & implete atria interfectis. Egredimini. Et egreſſi ſunt: & percutiebant eos, qui erant in ciuitate. Et cæde completa re-
D manſi ego. Ruique ſuper faciem meam, & clamans animo: Heu heu heu, domine Deus: ergóne diſperdes omnes reliquias Iſrael, effundens furorem tuum ſuper Ieruſalem? Et dixit ad me: Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde, & repleta eſt terra ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt auerſione. Dixerunt enim: Dereliquit dominus terram, & dominus non videt. Igitur & oculus meus nõ parcet neque miſerebor. Viam eorum ſuper caput eorum reddam. Et ecce vir, qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in dorſo ſuo, reſpondit verbum, dicens: Feci ſicut præcepiſti mihi.

Et illis dixit. Nimirum ſex viris, qui vaſa interitus manibus tenebant.

Audiente me: Pro quo paulò antè dixit: In auribus meis:

A ſanctuario meo incipite. Hoc eſt, ob iis, qui in templo meo idola colũt: Vel à ſanctuario, hoc eſt, à ſacerdotibus & leuitis: Grauiùs peccat ſacerdos, ſi in crimen aliquod incidit ob exemplum, & muneris obligationem, quàm laicus idem ſcelus admittens: Ideo diabolus
Matt. 4. voluit Chriſtum in templum ducere, quia eũ optabat ex pinnaculo præcipitare: maior enim eſt eorũ ruina, qui in templo Dei ſunt, hoc eſt qui ſacerdotio ſunt aucti, quàm eorum, qui non ſunt ſacris initiati: Hanc Ezechielis ſententiam profert alijs verbis in prima epiſtola
1 Pet. 4. ſua beatus Petrus, inquiens: Tẽpus eſt, vt incipiat iudicium à domo dei: Diuus Hierony-
Mala 3. mus explicans verba illa Malachiæ: Et purgabit filios Leui: ita ait: Tempus enim eſt, vt iudicium à domo dei incipiat: Et alibi ſcribitur: A ſanctis meis incipite: In filijs autem Leui, omnem ſacerdotalem intelligit dignitatem: Hæc illa. Quibus verbis per filios Leui, & per domum dei, & per ſanctuariũ dei ſacerdotes intelligit. Habentur verba hæc 40. diſtinct. ca. Et purgauit.

Cœperunt ergo à viris ſenioribus. Ideo excidiũ orſi ſunt à ſenioribus, quia illi non ſolùm grauiter Deum offendebant, quòd ipſi corrupti eſſent, ſed etiam quòd alios corrumperẽt, nõ tantummodo peccato, ſed etiam exemplo nocentes. Eam ob cauſam Deus pœnas ab illis ob execrabiliora delicta priùs expetiuit, quã ab alijs.

Et dixit ad eos. Dixit Deus tenentibus manu ſecures.

Contaminate domũ, & implete atria interfectis. Id eſt, polluite templum ſanguine idololatrarũ, & templi atria implete corporibus mortuorum. Hæ ſunt tria illa atria, de quibus diſſeruimus capite ſuperiore.

Egredimini. Nimirum à templo. Vbi in tẽplo interfecerunt ſceleratos idola colentes, præcepit illi Deus, vt egrederentur è templo, & in eos, qui erant in ciuitate, irruerent, & impetũ facerent, Quod ita effectum eſt.

Remanſi ego. Fuit enim Ezechiel ſignatus thau, quia hominũ ſcelera aſpiciens dolebat, & vehementer angebatur.

Ruiq; ſuper faciem meam. Præ animi dolore tantæque cædis ſtupore. Cur ceciderit ſuper faciẽ ſuã, non retrorſum, diximus ſuprà, verba illa capitis ſecundi explanãtes: Et cecidi ſuper faciem meam.

Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde. Senſus eſt: Ideo Iudæos grauiſſimè punio, inquit Deus, quia grauiſſima ſunt eorũ flagitia: debent enim pœnæ eſſe delictis proportionatæ: Ita enim ait Deus in Deuterono-
mio: Pro menſura peccati, erit & plagarũ mo- Deu. 25.
dus: Et in libro Sapientiæ: Per quæ quis pec-
cat, per hæc & torquetur: Et per Eſaiam: Po- Sap. 11.
nam iudicium in pondere, & iuſtitiam in mẽ- Eſa. 28.
ſura: Vbi vides falſum eſſe Socratis paradoxũ omnia peccata aſſerentis æqualia eſſe, ſiquidẽ eſſet peccare tanquã tranſilire lineas: At perſpicuum eſt, grauius eſſe patrem optimũ vita priuare quàm ſeruũ peſſimũ: In ſeruo enim occidendo minus peccatur: in patris verò cæde deteſtabiliùs & capitaliùs: nã violatur is, qui procreauit, is, qui aluit, is, qui erudiuit, is qui in dignitate conſtituit, is, qui ad honores & diuitias euexit: Eam ob cauſam pœna maior vni delicto debetur, quàm alteri: Aſſerebãt tamẽ Stoici omnia crimina æqualia eſſe, quia exiſtimabant, nullam eſſe vim, quæ homines magis à minoribus improbitatibus arceret, quàm ſi putarent, nullum eſſe in delictis diſcrimen.

Et

Et repleta eſt terra ſanguinibus. Sanguines in
diuinis literis ſcelera ſignificant, iuxta illud
pſalmi: Libera me de ſangninibus Deus Deus
Pſal. 50. ſalutis meæ. Hoc eſt, eripe me à peccatis com
miſſis, quibus me ſubieci, & da mihi gratiã, ne
illis amplius ſubiiciar. Vide hominis improbi
miſeriam, qui ſe vltra ſubijcit peccato. Nihil
Geneſ. 1. eſt in mundo nobilius homine ad Dei imagi
nem & ſimilitudinem creato, nihil vilius pec-
cato, qnoniam non eſt ens, ſed priuato entis.
Quæ igitur conuenientia eſt, eſſe rem pretio
ſiſſimam rei omnium abiectiſſimæ ſubiectã?
Ideo aiebant Dauid: Libera me de peccatis
Dens De⁹ ſalutis meæ. Poteris per ſanguines
cędem intelligere, quã rex per nefarium ſce
lus Vrię parauit: vt ſic ſenſus: Eripe me domi
ne de flagitio, in quod impiè fateor incidiſſe,
cùm Vrię interitum machinatus ſum: cõdona
mihi huius cædis reatum. Vel ſic: Libera me
domine à pœna ob Vriæ mortẽ mihi debita.
Vnde viri ſanguinum illi vocautur, qni alios
vocant ad interitum, de quibus ait pſalmo-
Pſal. 25. graphus. Ne perdes cum impijs Deus ani-
mam meam, & cum viris ſanguinum vitam
meam. Homines humano ſanguine cruenti
plerunque crudeliter occiduntur. Habere
mus ſanguine plenes dicitur de homicidis,
iuxta illud Eſaiæ: Manus veſtræ ſanguine
Eſa. 1. plenæ ſunt, etiam ſi poſſit illud rectiſſimè de
Chriſti ſanguine intelligi, quem petierunt
Mat. 27. Iudæi dicentes: Sanguis eius ſuper nos, &
ſuper filios noſtros. Poteſt igitur hic Ezehi-
elis locus ita explanari. Repleta eſt terra pec
catis Vel, repleta eſt Hieroſolyma cædibus
& homicidijs. Vel ſic: Repleta eſt Iudæa
hominum immanium, interitum innocenti-
bus macinantium. Paraphraſis caldaica per
ſanguines intelligit homines dignos morte,
quibus Deus & ſi pro ſua ſingulari lenitate
diuturnam ſæpenumerò concedat impunita
tem, aliquando tamen iram ſuam oſtendit ad
iudicia exercenda, atq; ad vim ſeueritatis ſuę
apertiſſimè declarandam. Exiſtimo tameu per
ſanguines hoc loco homicidia ſignificari, qui
bus plena erat Hieroſolyma. Manaſſes enim
ſanguinem innoxium fudit, & vt verbis vtar
diuinæ ſcripturę, impleta eſt Ieruſalem ſan-
guine vſque ad os. Sed quid cito locum vnũ?
Lege vetus teſtamentum, prę ſertim libros
4. Reg. 21 Regum & Paralipomenon, & inuenies paſ-
ſim viros pios & iuſtos fuiſſe ab impijs &
flagitioſis per ſummum ſcelus crudeliter tru
cidatos, id illos obiiciebat ſaluator noſter di
cens apud Mattheum: Ieruſalem Ierul alem
Mat. 23. quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui
ad te miſſi ſunt. Et diuus Stephanus, vt re-
fert in Actis apoſtolorum diuus Lucas, in o-
ratione, quam habuit apud Iudæos, ait:
Quem prophetarum non perſecuti ſunt pa- Acto. 9
tres veſtri? Et occiderũt eos qui prænuntia-
bant de aduentu iuſti. Et diuus Paulus in e-
piſtola ad Hebręos: Lapidati ſunt, ſecti ſunt, Hebr. 11.
tentati ſunt in occiſione gladij mortui ſunt.
Vt aquilarum pennę aliarum auium pennas
ſuo tactu corrumpunt: ſic potentes & ma- Simile.
gnates Iudæorum, crudelitate & impietate
ſua debiles & innocentes ad exidium voca-
bant, & potentia ſua impiè abutebantur. Simile.
Vt magna flumina, cùm extra alueum difflu-
unt, & propter impetuoſam aquarum allu-
uiem & inundationem diffundatur, vix poſ-
ſunt agros implere, & vndis obruere, quin
illis noceant, & meſſes euertant: ſic magnæ
diuinæ potentię, & dignitates cùm creſcunt
impetu apud impios, & inundant, vix reipu-
blicæ campos operiunt, quin eos lædant, de-
bilium opes eradicent, & innocentium ſan-
guine foſſas impleant, & ſecum quicquid in-
uenerint, rapiant: vnde procedunt cędes, cla-
des, ſtrages, & multorum calamitates & detri
mentum. Sed illi præcipuè, qui talia inferunt
alijs, ſibi ipſis nocẽt, & neſcientes interitum
conflaut, quoniam cùm alios vulnerant in
corpore, ſuam animam interficiunt. Ipſi ru-
unt in perniciem voluntariam, & ſibi ipſis
æternam mortem moliuntur, cùm alios op-
primunt iniurijs, innocentes autem, quis eas
propter deum toleranter ferunt, æternã glo- Simile.
rię coronam adipiſcuntur. Quemadmodum
ſi quidam ira commotus, & excandeſcentia
perturbatus volens alium occidere in eum ia
ceret pretioſas gemmas & margaritas, & in-
gentis pretij monilia, nullum illi inferret
detrimentum, qui pretioſa illa colligebat, ſi-
bique obſeruat: ita tyranni volentes viros
pietate & charitate præſtantes lapidibus ob-
ruere, & ferro ac flamma vita priuare, eos ca-
lamitatibus & varijs martyrij generibus pre-
munt, quibus rebus illi gloriantur, & diteſ-
cunt, & tolerantia muniti, omnes cõtume-
lias, quas æquo animo propter deum ferunt
pretioſas & inęſtimabiles diuitias eſſe rectè
arbitrantur. Huiuſmodi erant Chriſti mar-
tyres, qui cùm raperentur ad ſupplicium, ita
læti progrediebantur, ac ſi ad excellentiſſi-
mum variarum epularum conuiuium duce-
rentur.

Et ciuitas plena eſt auerſione. Hoc eſt, defe-
ctione à Deo. Qui idola colunt, à deo defici-
unt, ſeque amore creaturarum à creatoris a-
more auertunt: & ita ſeipſos in anima occi- Prouer. 1.
dunt. Vnde in prouerbijs ait Salomon: Auer-
ſio paruulorum interficiet eos Paruulos vo-
cat nefarios, homines, qui adeò ſtulti ſunt, vt

propter res fluxas & fugaces velint amittere
Ioan.14. æternas & immortales,& deum, qui vita eſt,
relinquentes, in mortem irruant æternam.
Poteſt tamen locus ille ita connecti in Latinum ſermonem ex Hebræo: Otium ignauorum illos occidet. eſt enim turpe otium, infinitorum malorum cauſa.

Dereliquit dominus terram. Hoc eſt, mortalia non curat. Hoc dicebāt infideles Iudæi, qui à Deo defecerant.

Viam eorum ſuper caput eorum reddam. Id eſt, dabūt mihi pœnas ſuorum ſcelerum. Omnis eorum iniquitas & impia viuendi ratio in eorum caput redundabit. Iuxta eorum maleficia eos caſtigabo.

Et ecce vir qui erat indutus lineis, &c. Hoc eſt, his geſtis dixit Chriſtus deo patri: Mandatum tuum confeci,& opus abſolui. Qui occiderant alios, non tale referunt, quia nuntiū erat mœroris. Chriſtus ſecurim manu non tenebat, non enim venit in mundum vt occi-
Ioan.10 deret, ſed vt vitā tribueret. Ego veni, inquit, ille apud Ioannem, vt vitam habeāt,& abun-
Ioan.12. dantius habeant. Et rurſum: Non veni, vt iudicem mundum, ſed vt ſaluificem mundum. Id, quod hic ait. Feci ſicut præcepiſti mihi, ait etiam his verbis apud Ioannem: Ego te clari-
Ioan.17. ficaui ſuper terram: opus cōſummaui, quod dediſti mihi, vt faciam. Fuit enim, vt ait apo-
Phil.2 ſtolus, obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Sic Chriſtus non venerat, vt occideret, ſed vt occideretur, vt eius ſanguine nos vngeret, & ſignaret, & redimeret, non decebat portare gladiū aut ſecurim, ſed atramentarium, quo nobis ſuum ſcriberet cha-
Luc.2. racterem, noſque in libro vitæ deſcriberet. Ideo eo tempore voluit naſci, quo deſcribebatur vniuerſus orbis, quia ille veniebat in carne, qui nos in æternitate deſcriberet. Id docuerunt diuini vates, cùm Meſſiæ aduentum non in rigore & ſeueritate, ſed in miſericordia & veritate futurū eſſe prædixerunt, Dauid diuino ſpiritu afflatus dei filium vnigenitum
Pſal.88 in hunc modum alloquitur: Miſericordia &
Eſai.16. veritas præcedent faciem tuam. Hanc ſententiam confirmat Deus pater, dicens in eodem pſalmo: Veritas mea & miſericordia mea cum ipſo. Eſaias item, præparabitur, inquit, in miſericordia ſolium eius. Vnde Zacharias
Luc.1 has voces emiſit: Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium, qui oderunt nos, ad faciendam miſericordiā cū patribus noſtris, & memorari teſtamēti ſui ſancti. Et virgo dei genitrix: Et miſe-
Luc.1 ricordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Cæterùm hoc Ezechielis loco oſtendit Deus iuſtitiam & miſericordiam, iuſtitiam in occiſis, miſericordiam in reſeruatis, iuſtitiam in ſecutibus, miſericordiam in ſigno thau.

Annotationes ex Hebræo in caput nonum.

APpropinquauerunt viſitationes Vrbis Pro viſitationibus eſt in hebreo פְּקֻדּוֹת pecuddoth, à verbo pacad, quod ſignificat viſi-
tare, vt in pſalmo: Deus virtutū cōuertere, te- Pſal.79.
ſpice de cœlo,& viſita vineā iſtam. Significat Num.14
etiam punire vt Nume.14. Qui viſitas peccata patrum in filios. Significat quoque recordari. Et ita vertunt nonnulli illud Zachariæ: Viſitauit dominus exercituum gregem ſuum.
Pro quo Tharghum habet: recordatus eſt do Zach.10
minus virtutem populi ſui. Eodem modo interpretatur locum illum Geneſeos. Viſitauit dominus Saram. Significat præterea ſcrutari,
vt apud Iob: Quis poterit ſcrutari vias do- Geneſ.21
mini? Quaſi dicat, nemo. Poteſt etiam ver- Iob.36.
ti. Quis ſuper eum viſitabit vias eius? Ac ſi dicat: Quis maior deo eum corrigere poteſt? Significat demum præficere. Vnde pacid ſignificat præpoſitum & præfectum, vt 4. Re-
gum 25. Qui erat præfectus ſuper bellatores 4.Re.25.
viros. Ideo pecuddoth ſignificat vrbium præfecturas,& ipſos præfectos. Eam ob cauſam hic Ezechielis locus poterat ita transferri: Appropinquauerunt præfecti ciuitatis. Ita trāſtulit Pagninus. Prō quo paraphraſis Chaldaica habet: Appropinquauerunt conſtituti ſuper ciuitatem. Hi impios trucidarunt, pios autem ſuperſtites reliquerunt. Tales debent eſſe iudices,& prætores, & cęteri iuſtitię miniſtri, verſatur enim iuſtitia in hominum ſocietate tuenda, tribuendoque ſuum cuique,& denique in remuneratione & animaduerſione, quam ob cauſam legiſlatores præmia proponunt virtutibus, & ſupplicia vitijs. Hac ratione ductus Solon Athenienſium legiſlator rempublicam duabus rebus dixit contineri, pręmio & pœna. Hæc eſt legum ſumma. Archidamus interroganti cuidam qui nam eſſent Spartanæ ciuitatis præfecti, reſpondit, leges, ac legitimati magiſtratus. Ciconia ſerpentes dilacerat, & animalia venenata ex cauernis extrahit,& interficit, qua in re hieroglyphicū eſt iuſtitiæ, quę in homines ſceleribus imbutos animaduertit,& eos, qui vitus flagitiorum ſuorum in alia ſinfundunt grauiter punit. Habet etiam hæc ales proprietatem hanc, vt parentes ſenectute defectos viciſſim alat, volandi poteſtate priuatos humeris ſuis geſtet: qua in re priuatis ſymbo

ſymbolum gerit. Vide de ciconia Pliuium libro.10.cap.23.Iſidorum libro de natura auiũ, & libro 12.etymologiarum cap.7. Crinitũ li.4.ca. 13. Pieriũ Valerianũ in hieroglyphicis. Quibus in locis huius alitis bellum aduerſus ſerpentes & venenata reptilia,& pietatẽ erga parentes videbis, Eam ob cauſam ſolebãt veteres ſapientes ſuper regũ ſceptris imaginem *Suidas.* ſculpere ciconiæ,vt refert Suidas, innuentes debere principes,& qui reſpublicas gubernãdas ſuſceperunt,iuſtitiã & miſericordiã colere,improbos punire,& in viros pietate & virtute præditos beneficia conferre. At nũc multi iudices & rectores, & cæteri iuſtitiæ miniſtri,vt ea adipiſcantur,quæ cupiunt,iuſtitiam omnem peruertunt. Quid refert eſſe regem iuſtitia præſtantem,ſi eius famuli iuſtitiæ adminiſtratores ſunt auari, & iniuſti,& immenſæ cupiditatis ſtimulis concitati? Vt ſtatua *Simile.* Nabuchodonoſoris, etſi caput haberet au- *Dent.2.* reum,ruit tamen, & fuit penitùs confracta, quia pedes habebat luteos, qui cum fuerunt lapide tacti,totam machinam euerterunt: ſic iuſtitia cadit ſæpenumerò, quia etſi princeps qui rectè caput appellatur, ſit iuſtus, & ex auro virtutis veluti conflatus, admiſtratores tamen iuſtitiæ fictiles ſunt, terram & lutum intuentes, & muneribus ac largitionibus mouentur, ob quarum cupiditatem vendunt ſententiam, & præcipitant iuſtitiam: & tacti lapide aliquo pretioſo,monili aureo,vaſibus auro fulgentibus,cęlato auro,& argento, magna pecuniarum copia, aut alijs huiuſmodi muneribus omnia iura diuina atque humana peruertunt. Et quamuis hoc ita ſe habeat credo tamen multos eſſe iuſtitiæ miniſtros rectos,& iuſtos, viam ad certam rationis normam dirigentes,momenta officiorum perpendentes, iuſtitiam vitiorum expultricem nulla in re violantes.Sed ego in illos inuehor duntaxat,qui veri iuris, germanęque iuſtitię ſolidam & expreſſam effigem nullam tenent,vmbra tantùm vtuntur,quam vtinam ſequerentur: ſunt enim nonnulli non ſolùm à iuſtitia,ſed etiam à iuſtitiæ vmbra alienati. At hi, de quibus loco hoc agit Ezechiel, qui appropinquauerunt vt vrbis perfecti, iuſtitiam ſimul cum miſericordia rectè exercuerunt.

Et vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. Pro vaſe eſt in Hebraico כלי celc,quę dictio præterea, quę diximus in explanatio- *Gen.27* ne arma etiam ſignificat: vt Gen.27.Sume ar- *Gene.49.* ma tua. Et cap.49. Vaſa iniquitatis bellantia. Ideo poterat verti locus hic: Et vnuſquiſque tenebat manu arma ad interficiendum: ſiue interfectionis; pro quo eſt in Hebraico משחתו maxchetho,à verbo axchath quod ſignificat interficere,diſperdere,delere & corrumpere.Id,quod ait Oſęas,aut potiùs Deus *Oſe.13.* per illum:Perditio tua Iſrael ex te eſt tantum modò in me auxiliũ tuum:poteſt verti ex Hebręo:Perdidit te ò Iſrael,& ſubauditur, vitulus,vt ſit ſenſus:Vitulus quẽ coluiſti ò Iſrael te euertit,ego ſum,qui tibi poſſum ferre opẽ, & mittere auxiliũ,non autem idola tua Hunc locum ita tranſtulit Paraphraſtes Chaldæus: vt dicat dominus: Quando tu ò popule Iſraelitice perdebas opera tua dominabantur tibi gentes,quando verò reuertebaris ad legis obſeruantiam, ego tibi eram auxilio. Colens idola vincebaris,colens meipſum reportabas victoriam. Et vbi ait ſcriptura libro quarto Regum abſtuliſſe Ioſiam idola, quæ erant ad dextram partem mõtis offenſionis, pro offen *4 Reg.23* ſione eſt eadem dictio, quæ hoc loco apud Ezechielem. Et pro offenſione poterat verti, perditio, ſeu interfectio, ſeu deſtructio. Ita enim appellabatur mons Oliueti ob idololatriam, quæ ibi exercebatur.Nam explicare volens Tharghum,quis eſſet mons ille perditionis ſeu offenſionis, montem oliuarum tranſtulit, qui hominibus perniciem moliebatur, eorum animas perdens ob idolorum cultum. Ita etiam appellat Ieremias Babylonem, quæ erat hominum contaminatrix ob idololatriam,& varia vitiorum genera, quibus ſe homines coinquinabant. Nam capite 51. vbi diuinus vates inuehitur in Babylonem,vaticinans de eius excidio & euerſione, pro eo quod nos habemus: Ecce ego ad te mons peſtifer, eſt in Hebraico nomen hoc maxchith: quam ob cauſam poteſt etiam conuerti:Ecce ego aduerſus te mons perditionis, ſeu interfectionis, ſeu corruptionis. Quamquam Babylon erat in planitie ſita,teſte Strabone libro primo, & Herodoto libro etiam primo,tamen vocatur mons perditionis, ob ſcelerum magnitudinem:quam ob cauſam eã interpres Latinus montẽ peſtiferum meritò appellauit Et Eſaias eã montem vocauit caliginoſum Et noſter Ezechiel gladios ſeu ſecu *Eſa.13* res,quibus ſcelerati fuerũt interfecti,vaſa vocat interfectionis. Et paulò poſt repetẽs eandem ſententiam ait: Et vniuſcuiuſq; vas interitus in manu eius,vbi pro interitu nõ maxchith,vt anteà, ſed mappatſo poſuit Eſt enĩ à verbo napats, qđ ſignificat conterere, fran- *Pſa.136.* gere,diſperdere,allidere, vt in pſalmo:Beatꝰ qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram. Ac ſi dicat:Beatus ille erit,ò ciuitas Babylõ,qui filios tuos paruulos,qui infantes tuos crudeliter occiderit.Prędixit Pſalmographus calamitatẽ,qua poſtea fuerũt Babilonij oppreſſi,

oppreſſi, cùm eos Cyrus euertit, & occidit, & in acerbiſſimos cruciatus adduxit, eorum filios à ſinubus & pectoribus matrū auulſos ad duros lapides comminuens, vt ad eos alliſi immaniter interficerentur.

Atramentariū ſcriptoris ad renes eius. Aquila eodem ferè modo trāſtulit, ita enim habet: A- Exo 32. tramētariū ſcribæ ad lūbos eius. Symmachus vertit: Tabulas ſcriptoris habet in renibus ſu- Pſal. 68. is. Tabulis quondam pro libro vtebātur ſcribæ. Hic eſt liber, quem habet Chriſtus, in quo ſunt ſcripti viri ad gloriam prædeſtinati. Eſt enim ex vſu ſcripturarū perſpicuū, eſſe apud Deum librum quendam vitæ, de quo aiebat Luc. 10. Moyſes: Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro, quem ſcripſiſti. Et Pſalmographus, Deleantur de libro viuentiū, & cum iu- Pſal. 39. ſtis non ſcribantur. Et Chriſtus Deus noſter: Gaudete, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in Apoc. 20. cœlis. Et de hoc libro intelligunt nōnulli id, quod Chriſtus ait in pſalmo: In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerē voluntatem tuā. Simile. Et in Apocalipſi ait diuus Ioannes: Qui non eſt ſcriptus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis. Eſt autem hic liber diuina præſciētia. Vt in ſpeculo apparēt formæ ſenſibiles: ſic in libro relucēt veritates intelligibiles. Vnde diuina præſcientia, in quā relucent omnes veritates, liber vocatur: in quo legerunt diuini vates, & Chriſti diſcipuli, quorum mentes Deus diuinæ ſcientiæ ſplendore illuſtrauit, & diuino amore mirabiliter incendit, vt in corporibus humanis vitam cœleſtem imitantes futura prædicerent, & in ſuis moribus & actionibus diuinæ bonitatis effigiem quodam modo adumbrarent. Apparet Chriſtus cum libro, vbi ſuos ſcribebat: ideo iuxta Syxti Symmachi verſionem librum portat, ſiue tabulas ſcriptoris, & iuxta noſtram editionem atramentarium ad renes. Pro quo ſeptuaginta interpretes habent: Et zona ſaphiri ſuper lumbos eius. Eſt autem ſaphirus lapis pretioſus coloris aërij, aureis punctis collucens, de quo agit Plinius libro 37. Et hic lapis erat in ornamentis principis ſacerdotū Exod. 28. vt in Exodo, diuinæ literæ teſtantur, nimirum in rationali quadrato, in quo erant duodecim lapides cum nominibus filiorum Iſrael. At zona ſummi ſacerdotis legalis non erat ſaphirina, ſed erat cinctorium quoddam opere plumarij, ſiue baltheus, de quo in Exod. 28. 29. et 39. Exodo multa dicuntur. Hic baltheus erat in ſimilitudinem pellis colubri, qua exuit ſenectutem polymita arte diſtinctus, vt aſſerit diuus Hieronimus in epiſtola ad Fabiolam de veſte ſacerdotali. At baltheus hic, quo erat Chriſtus ſuccinctus, ſaphirinus eſt, & longè pretioſiſſimus: vt oſtenderetur multò eſſe præſtantiùs Chriſti ſacerdotium legali illo & Aronico: nam legis ſacerdos offerebat vitulos, Chriſtus autem obtulit ſeipſum, nobis corpus ſuum ſacratiſſimum, & ſanguinē pretioſiſſimum ſub ſpeciebus panis & vini relinquens, & ſe in crucis ara pro nobis hoſtiā deuouens ac cōſtituens. Fuit enim, vt dicitur in pſalmo ſacerdos in æternum ſecūdum ordinē Pſal. 109. Melchiſedech. Significat quippe Melchiſedech regem iuſtitiæ, qui rex erat Salem, quæ pacē ſonat, iuſtitia enim & pax oſculatæ ſunt. Pſal. 84. Et erat ſine patre & matre: quæ omnia Chri- Heb. 7. ſto cōueniūt. Ipſe enim eſt rex iuſtitiæ & pacis, ſine matre ſecundum generationem diuinam æternitatis, de qua dixit Eſaias: Genera- Eſai. 53. tionē eius quis enarrabit? Sine patre verò ſecundū temporalē ex immaculata ſemper virgine Maria abſque virili operatione. Adumbrauit præterea Melchiſedech Chriſtū Deū noſtrū, eo quòd panē obtulit & vinū in ſignū ſacramēti euchariſtię, quod Chriſtus erat cōſtituturus. Ideo non zona opere plumarij cōtexta præcinctus apparet ſacerdos noſter ſecundum ordinem Melchiſedech, ſed zona ſaphirina pretioſa. Ea illum vidit indutum & præcinctum diuus Ioannes, dicens in Apocalypſi: vidi in medio ſeptem candelabrorum Apoca. 1 ſimilem filio hominis veſtitū podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea. Significat autem zona aurea dignitatem non ſolùm ſacerdotalem, ſed etiam regiam, de qua dixerat regius vates: Dominus regnauit, decorem Pſa 92. indutus eſt, indutus eſt dominus fortitudinem, & precinxit ſe. Et alibi: Ego autem con- Pſal. 2. ſtitutus ſum rex ab eo ſuper Siō montem ſanctum eius. Aſpicis igitur Chriſtum regem eſſe & ſacerdotem, indutum lineis, & ſaphirina zona præcinctum.

Et gloria Dei Iſrael. Pro Deo eſt in Hebraico אלהים elohe in regimine. Dictio eſt elohim, quæ Deum ſignificat, vt Geneſis primo: Gene. 1. In principio creauit Deus cœlū & terrā. Elohim eſt in plurali, & ferè ſēper in eo numero inuenitur, vt trium perſonarum in diuinis deſignet diſtinctionē. Significat etiā angelos, vt in pſalmo. Minuiſti eum paulominus ab angelis. Pro quo quidam verterūt: Minuiſti eum Pſal. 8. paulominus à Deo. Sed quorſum opus eſt recedere ab ea tranſlatione, quam ſequitur diuus Paulus apoſtolus in epiſtola ad Hebræ- Heb. 2. os, vbi hunc locum de Chriſto interpretatur, qui ratione humanę naturæ minoratus eſt ab angelis, quæ tranſlatio eſt eccleſiæ authoritate confirmata? Imo Dauid Kimhi inſignis inter Hebreos commentator ſequitur verſionē ſeptuaginta interpretum quam diuus Paulus citat,

citat, & expouit, quãm ecclesia comprobar & confirmat: teſtatur enim hic Rabbinus poſitum eſſe hoc loco elohim pro angelis. Eodem modo in alio pſalmo: In conſpectu angelorũ pſallam tibi. Prætetea ſignificat iudices: vnde id, quod eſt in libro Exodi: Quòd ſi dixerit ſeruus: Diligo dominum meum, & vxorẽ, ac liberos, non egrediar liber: offeret eum dominus dijs poterat verti: Offeret eum dominus iudicibus, & ita habet Chaldea paraphraſis: nam pro dijs in hebraico eſt elohim. Eodem modo id eſt, quod eſt capite ſequẽte, Dijs nõ detrahes transferri poteſt, Iudices non vulnerabis maledictis, & rectè quidem in verſione noſtra pro iudicib⁹ poſuit Latinus interpres deos, quoniam debent iudices, iuſtum deum in terris modo ſuo repreſentare: nam iuſtitia, legis vtique finis eſt, lex iudicis opus, iudex imago quædam Dei eſt vniuerſa gubernantis. Hanc autem imaginem cõſequitur iudex non Phidiæ, & Polycleti induſtria, ſed iuſtitię exercitatione, quæ hominum vitæ apposita veluti fabrile læuigatorium quod rectum eſt, non contingit, quod verò tumens, & nodoſum, & ſuperuacaneũ eſt, recidit. Cùm igitur elohim ſignificet deum, quid mirum ſi iudicem de imaginem quandam repreſentantem ſignificet? Sed cùm in literis diuinis Deus multis nominibus vocetur, illud eſt aduertendum elohim ſignificare Deum iudicem, vt punit, & flagitioſos vlciſcitur, deriuatur enim à verbo alah, quod maledicere, & execratoriè iniurare, & vlciſci ſignificat. Quam ob cauſam hoc loco Ezechiel inducens Deum aduerſus Iudæos iratum, præcipientem viris vaſa interitus manu tenẽtibus, vt per mediam Hieroſolymam tranſirent, omneſque interficerent, qui non eſſent litera thau ſignati, eum vocat elohim, Sed dices. Qui fieri poteſt, vt elohim deum ſignificet iudicem, & vindicem, cùm in mundi conſtitutione Moyſes eum efferat ſub nomine elohim? Ita enim ait: In principio creauit elohim cœlum & terram. Ibi enim creationis meminit ſcriptura, non vltionis. Huic obiectioni reſpondendam exiſtimo, ideo Moyſem deum hoc nomine appellaſſe, vt Dei timorem & prouidentiam cum creatione conculcaret. ac ſi diceret, Res, quas videtis, ille produxit, qui non ſolũ rerum, ſed etiam punitionum eſt author, qui poteſt malè geſta punire. Ille, qui res omnes creauit, in eos grauiter animaduertet, qui illis fuerint intemperanter abuſi. Ita modum hunc ſoluit in ſuis commentarijs in Geneſim Hieronymus ab Oleaſtro, qui elapſis diebus obijt ſuum diem non ſine multorum dolore. Fuit eius mors luctuoſa ſuis, acerba patriæ, grauis viris doctis, cùm viderim è vita migrare virum, ſapientia & eruditione, & Chriſtiana pietate præſtantem, & eximium quoddam ordinis prædicatorum ornamentum. Primum Dei nomen eſt El, ſecundum Eloha & Elohim, tertium Tſabbaoth, quartum Helion, quintum Aſerihie, ſextum Adonai, ſeptimum Ia, octauum Iehouah, nonum Seddari. Habet etiam deus multa alia nomina, quibus vide Martinum Cantapetrenſem virũ hac noſtra ætate eruditiſſimum, libri ſecundi capite ſecundo ſuarum hypotypoſeon, quem librũ edidit Salmanticæ, vbi ſacrorum bibliorũ tribus in linguis primarius eſt, ac perpetuus interpres.

Ciuitas repleta eſt auerſione. Pro auerſione eſt in hebraico מטה mutteh. à verbo נטה natah quod ſignificat auertere, declinare, & peruertere. Hac ratione adductus Pagninus tranſtulit: Ciuitas plena eſt peruerſo iudicio.

Pſal. 137. *Exod. 12.* *Exod. 22.* *Simile.* *Gen. 1*

ARGVMENTVM CAPITIS X.

Repetit viſionem, quam primo capiti mandauit, animalium, rotarum viuentium, firmamenti ſuper capita cherubim, & throni ſapphirini ſuper firmamentum. Et in ſignum euerſionis Hieroſolymæ ait ſe vidiſſe virum è medio rotarum & animalium prunas accipientem, quibus erat ciuitas comburenda.

CAPVT X.

ET vidi, & ecce in firmamento, A
quod erat ſuper caput cherubim,
quaſi lapis ſaphirus, & quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij apparuit ſuper ea. Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, & ait: Ingredere in medio rotarum, quæ ſunt ſubtus cherubim, & imple manum tuam prunis ignis, quæ ſunt inter cherubim, & effunde in ciuitatẽ. Ingreſſuſque eſt in conſpectu meo, cherubim autem ſtabant à dextris domus, cùm ingrederetur vir &. nubes impleuit atrium interius. Et eleuata eſt gloria domini deſuper cherubim ad limen domus & repleta eſt domus nube. Et atrium repletum eſt ſplendore gloriæ domini, & ſonitus alarum, cherubim audiebatur vſque ad atrium exterius, quaſi vox Dei omnipotentis loquentis.

EXPLANATIO.

E*T vidi, & ecce in firmamento.* Hæc viſio fuit imaginaria, ſpiritu enim ea vidit, quæ ſequūtur: nimirū thronum ſiue ſolium, quod videbatur conſtare lapide ſaphiro, quēadmodum in fine capitis aſſueuerat, & firmamento ſub throno, &c. quæ in huius capitis diſcurſu licet videre. Et licèt primo capite dictum fuerit eſſe firmamentum inſtar aſpectus terribilis cryſtalli, hic autem dicatur firmamentum ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſaphirus: facilè tamen hic nodus diſſoluitur: nam hæc verba: quaſi lapis ſaphirus, referuntur ad ſolium, non autem ad firmamentum. Quid autem per firmamentum, & ſolium, & ſaphirum, & animalia & rotas intelligatur, oſtendimus copioſè, niſi me fallit opinio, primo capite.

Quod erat ſuper caput cherubim. Quæ primo capite appellat animalia, vocat hoc loco cherubim, vt oſtendat animalia illa cœleſtia eſſe & myſteria per illa ſignificata res omnes naturales ſuperare. Sed quare hic, nō autē primo capite appellat ea cherubim? Ratio eſt, quia hic erat propheta diuino ſplēdore plenius illuſtratus, & quantò propiùs ad viſionē accedebat tātò illi mirabilior videbatur. Quò enim homines magis illuminantur, eò illis *Simile.* Chriſti myſteria ſublimiora videntur. Vt pretioſa monilia ex puriſſimo auro confecta, magno artificio ſubtiliter elaborata, quò propiùs acceſſeris ad illa & attentiùs atq; clariùs aſpexeris, politiora & pręſtātiora iudicabis, ita tibi ad arcana diuina propiùs accedēti ea que ſplēdidiore animi puritate, & clariore diuinę gratiæ luce contemplanti ſublimiora in dies, & illuſtriora videbūtur. Opus eſt quidē diuina reuelatione, nam abſque ea nihil pro-
Pſal. 118 ficies. Id intelligens regius vates canebat: Reuela oculos meos, & cōſiderabo mirabilia de lege tua. Nam qui peſtilētibus animi labibus cōtaminatus, vitiis cōſtrictus, & ſceleribus imbutus voluerit proprio fretus ingenio, ſolùm viribus ſuis diuina myſteria intueri, & in eorum admirabilē ſplendorē mentis aciē dirigere, & altiſſima arcana percipere, & penetrare, operā perdet & induſtriam, & in erroribus intollerandis verſabitur. Ideo aiebat Dauid: A mandatis tuis intellexi. Ac ſi diceret,
Pſal. 119 Poſtquàm domine mandata tua ſeruaui, maximarū rerum intelligentiam acquiſiui. At qui voluit proprijs viribus fiſus ſe altiùs erigere, & efferre ſeipſum amittet. Vt enim accipiter tūc perditur, cū fretus alis vult volare excelſiùs, & extolli ſublimiùs: ſic vani homines
Simile. tunc labuntur, cùm volunt ſolo humano ingenio alta dei myſteria percipere, ac ſi æternæ illius maieſtatis conſilia & diſpoſitiones proprijs ſenſibus, & humanis cogitationibus comprehenderentur. Ideo ait in epiſtola ad *Rom. 11.*
Romanos diuus Paulus: Noli altum ſapere, ſed time.

Et quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij. Senſus eſt, Et ſaphirus ille referebat ſimilitudinem throni ſuper firmamentum imminens cherubim. Ideo ait: Apparuit ſuper ea: hoc eſt ſuper firmamentum & cherubim.

Et dixit ad virum. Nimirum ille, qui ſedebat in throno ſaphirino, per quem deus pater intelligitur, vt primo capite explicauimus. Alloquitur igitur pater filium ſuū vnigenitum per virum indutum lineis ſignificatū vt oſtēdimus capite præcedente. Species glorię domini quę primo capite apparuit Ezechieli in firmamento ſuper capita animalium, fuit ſuperiore capite tranſlata de cherubim ad templi limen: nunc redit ad firmamentum, non multo pòſt inde receſſura. Cùm autem eſſet in throno ſuper firmamento, alloquitur virum lineis indutum.

Imple manum tuam prunis ignis. Nam dictum fuit capite primo. Aſpectus animaliū quaſi carbonum ignis ardentium. Et paulò pòſt: Hæc erat viſio diſcurrens in medio animaliū: ſplēdor ignis, & de igne fulgur egrediens.

Effunde ſuper ciuitatem. Subaudi, Hieroſolymam. Significauit deus eſſe Hieroſolymam incendio flagraturam, & ob eius ſcelera penitùs delendam. Aduerte. Vir ille lineis indutus, & ſaphirina zona præcinctus, per quem Chriſtus intelligitur, verus ſacerdos, & verus iudex, qui capite precedente ſignauit thau electos ſuos, vt erepti à morte vitam immortalem conſequerentur, nunc mandatum accipit à patre perdendę ciuitatis, quoniā qui primo aduentu venit ad vitam tribuendā, in ſecundo veniet ad iudicandum, & impios ad ignem inextinguibilem damnandum, vbi in æternum *Ioan. 3.*
crucientur. De primo aduentu ait ipſe Chriſtus apud Ioannē: Non miſit deus filium ſuū
in mundum, vt iudicet mundū, ſed vt ſaluetur *Ioan. 10.*
mundus per ipſum. Et iterum. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeāt. Et apud *Mat. 9.*
Matthæum: Diſcite quid eſt, miſericordiam volo, non ſacrificium. Id autem, quod ait idē
Chriſtus apud Ioannem: Ego in iudicium ve- *Ioan. 12.*
ni in mundum: Et Nunc iudicium eſt mundi, intelligitur nō de iudicio iniquorum, ſed iniquitatū non de damnatione ſceleratorum ſed
ſcelerum. De ſecundo verò aduentu ait Eſa- *Eſai. 66.*
ias, Ecce dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadriga eius, reddere in indignatione furorē ſuum, & increpationem ſuam in

flamma

Pſal.9 flamma ignis. Et pſalmographus:Parauit in iudicio thronum ſuum:ipſe iudicabit orbem
Pſal. 8 terræ in æquitate, iudicabit populos in iuſtitia. Et rurſus:Cognoſcetur dominus iudicia faciens,in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.Et diuus Paul' ad Timo-
1.Tim.4. theum ſcribens.Teſtiſicor corā Deo, & Ieſu Chriſto , qui iudicaturus eſt viuos & mortuos.Et ſin primo aduētu venit in humilitate, tamē in ſecundo veniet in maieſtate: ipſe e-
Mat. 24 nim ait apud Mathæum, die vltimi iudicij loquens Plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientē in nubibus cœli cum virtute multa,& maieſtate. Et rurſum,
Mat. 25 Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua & omnes angeli eius cum eo,tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ , & congregabūtur ad eum omnes gentes. Et paulò pòſt: Ibunt hi in ſuppliciū æternum,iuſti autem in vitā æternā.Aſpicis igitur,non eſſe inconueniens eundem virum lineis indutum & vitam tribuere,& ad mortem damnare:ſi ad duos eius aduentus volueris reuocare rationem. Poteris etiam hæc duo de primo aduentu intelligere nam Chriſto adhęrentes vitam receperunt, eum autem ſubſannantes impegerunt in illum,quam ob cauſam fuerūt in ęternas pœnas relegati.Id prædixerat his verbis Eſaias,
Eſai. 8. loquens de Meſſia:Erit vobis in ſanctificatio nem,in lapidem autem offenſionis. & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael. Hoc
Luc.2. etiam conteſtatus eſt apud Lucam pius ille ſenex Simeon , cùm amplectens puerum Ieſum , tenens eum brachijs,ore , animo , dixit:Ecce hic poſitus eſt in ruinam , & reſurrectionem multorum. Loquens diuus Paulus de Iudæis illis,qui Chriſtum recipere noluerunt,alludit ad hunc Eſaiæ locum,dicens. Offenderunt enim in lapidem offenſionis.Et
Rom.9. Dominus I E S V S apud Matthæum:Beatus
Mat.11. qui non fuerit ſcandalizatus in me. Dicitur autem Chriſtus petra ſcandali occaſionaliter,vt ita loquar,quoniam impij ex mera malitia ſumebant ex ſanctiſſimis Chriſti verbis & factis ſpiritualis ruinæ occaſionē. Vt cla-
Simile. ros ſanoſq; oculos habētes à ſolis ſplendore lumen recipiūt, à quo qui ęgrotatione laborant,offendūt:ſic viri pietate preſtātes luce illa diuina,quę ait:Ego ſum lux mundi,illumi-
Ioan.8. nabātur,qua impij,& flagitioſi in maiorē animi cæcitatem & ęgritudinē incurrebāt.Calx, & aggates lapis authore Plinio aqua incēdun-
Simile. tur,qua omnia refrigerantur:ita Chriſto deo noſtro,aqua illa cœleſti , de qua ait per Ezechielem deus pater : Effundā ſuper vos aquā
Iez. 36. mundam,qua pij ſitim rerum humanarum extinguebant,& animarum refrigerationē comparabant, impij Iudęi odio inflammabantur. Ardebant in agnum innocentē eorum furiæ, ipſiq; ira incenſi,atq; ſtimulis inuidiæ cōcitati illum ad excidium crudeliſſimum vocarunt eiuſq; ſplendorem penitus extinguere voluerunt. At hæc pernicies in eorum peccata redundauit, nam fuit eorum ciuitas euerſa, & igne conſumpta , & ipſi in perpetua ignominia volutati , & in inferno in æternum ſepulti Intueris igitur poſſe duo hæc nimirum vitā & mortē de gratia & obſtinatione in primo Chriſti aduētu explanari:vita ſignificata fuit per ſignum thau , mors autem per ignem ,de Luc.12.
quo agitur hoc loco Poteris nihilominus per hunc ignem charitatē intelligere:ignis enim, quem Chriſtus miſit in terram,amor eſt,quo hominum corda incendere volebat. Hic eſt ignis ille,de quo ipſe ait apud Lucam: Ignem veni mittere in terram , & quid volo , niſi vt accendatur ? Vaticinatus fuit Ezechiel capite præcedente de ſalute electorum, quos Chriſtus ſignauit,nunc vaticinatur de eorum charitate , qua eos Chriſtus incendit , vt poſſent in obſequio diuino permanere, & varijs mūdi dæmonis , & carnis tentationibus fortiter ac firmiter obſiſtere:Vt olla dulci liquore ple Simile.
na,ſi vi ignis agitata ferbuerit, muſcas aiget, & longius fugabit,ſin autē friguerit, muſcas recipiet quæ in illam ſtatim ingrediuntur : ſic cor igne charitatis inflammatum tentationes ſuperuolantes non admittit, quin potius propellit,& longiùs amouet:at ſi linguidum , & remiſſum frigeſcit,eſt omnibus tentationibus patulum & apertū,& fit muſcarum & malarū cogitationum reconditorium & domicilium. Prætere per ignē ira ſignificatur,vt apud Ieremiā Ignis ſuccēſus eſt in furore meo:Chri-
ſtus autem in corda electorū ignem , hoc eſt Iere 15.
iram aduerſus ſcelera immittit, & vult vt con- Mat. 10.
tra illa pugnemus. Ipſe enim ait apud Matthæum:Non veni pacem mittere, ſed gladiū. Quid eſt hoc? Nonne Chriſtus Deus noſter docuit pacem ? Docuit quidem. Imò ad hoc venit in mundum , vt pacem doceret , vt ait diuus Gregorius , cuius verba ſunt facta canonibus mandata,xxiij quæſt.1.cap. Niſi bel- xxiij. q.1.
la. Adeò diligit Deus pacem , vt eam ob cauſam nec ad Cain , nec ad eius munera reſpexerit,quia cū fratre nō pacem, ſed zeli diſcordiam habebat. Hac ratione affert diuus Cy-
prianus,quæ eſt in ſacros canones relata d.ſt. 90.c.Nec
xc.cap.Nec ad Cain Chriſtus eſt pax noſtra, Epheſ. 2.
vt aſſerit in epiſt.ad Epheſios D Paulus:quem 2.Cor.13.
in ſecunda ad Corinthios deum pacis appellat.Qui igitur fieri poteſt, vt author pacis diſcordiam doceat? At aliē ſpectare ſi voluerimus videbimus apertiſſime abſque diſcordia

hac

hac euangelicam pacem eſſe non poſſe. Fieri
nequaquam poteſt, vt qui pacē habet eum vi-
tijs concordiam ſeruet cum virturibus: diſtāt
euim hæc maximè toto differunt diametro, &
nullo modo cohærēt. Qui eſt ſceleribus aſtri
ctus, mundoq; deditus, oportet, ſi vult couſe-
qui ſalutem, & adhærere Deo, vt diuidatur à
mundo, & congluuinatam cum flagitijs cōcor
diam deponens, concitet aduerſus ea diſcor-
diam, mundoque inferat bellum, vt ſit Chri-
ſti amore inflammatus. Eam ob cauſam ſpiri-
Matt. 3. tus ſanctus iu Chriſti baptiſmo apparuit in
Luc. 2. ſpecie columbæ, & ſuper Apoſtolos in ſpecie
Actio. 1. ignis columba pacem & manſuetudinē ſigni-
ficat, ignis verò diſcordiam & iram. Pax cum
Deo dicit diſcordiam cum mundo. Id intelli-
gens diuus Ioānes Apoſtolus ait in prima ſua
1. Ioan. 2. epiſtola: Si qnis diligit mundum, non eſt cha-
ritas patris iu eo qnoniam omne, quod eſt in
mundo, concupiſcentia caruis eſt, & concu-
piſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Et diuus
Iacob. 4. Iacobus: Neſcitis quia amicitia huius mundi
iuimica eſt Deo? Quicunqne ergo voluerit
amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei con-
ſtituitur. Si hirundines, vt ait Solinus, in do-
Solinus. mo minante ruiuam uon nidificant, imò fu-
giunt à malè materiatis ædificijs, quantò ma-
gis homines debent â mundo recedere, quem
ſciunt eſſe caducum, & ruinoſum, & ſibi ipſis
pericula molieutem? Quid dico fugere? imò
debent illi bellum fortiter inferre. Hanc exi-
Ioan. 19. ſtimo eſſe vnam ex cauſis, quare ex Chriſti la-
tere ſanguis fluxerit, & aqua. Aqua gratiā de-
ſiguauit, gratia pax eſt & amor, & ſupernatu-
ralis qualitas iu animæ eſſentia, à Deo infuſa
faciens creaturam gratā creatori: ſanguis au-
tem bellum dicit, & diſcordiam: nam verus
Chriſti ſectator ſumma ope niti debet, vt cū
Chriſto pacem habeat, cum mundo verò di-
ſcordiam: cum Chriſto ſit amore coniunctus
aſtrictns, & deuinctus, à mundo verò diuiſus,
anulſus, & ſepararus. Hanc mundi diſcordiā,
hoc eius diſſidium voluit deus hoc loco no-
mine ignis ſignificare, quem hic ait Ezechiel
à Chriſto iu ciuitatem immiſſum, hoc eſt iu
electorum corda infuſum.

Egreſſuſque eſt in conſpectu meo. Hoc eſt, me
vidente introiuit in medium rotarum. Hæc
fiebāt in viſione imaginaria intellectuali per
rerum ſimilitndines menti Ezechielis repræ-
ſentatas: quarum ſignificatioues Deo intus il
luminante intelligebant.

Et nubes impleuit atrium internum. Hæc nu-
bes deſignabat Dei præſentiā nam aſcendenti
Exod. 9. Moyſi in montem Sinai dixit Deus: Veniam
ad te in caligine nubes, & cùm nebula imple-
ret templum, dixit Salomon, Dominus dixit
vt habitaret iu uebula: vt iu tertio Regum, &
ſecūdo Paralipomenon literę diuinæ memo- I. Re. 8.
riæ prodiderunt. In euangelio etiam ſcriptū 2. Par. 6.
legimus in Chriſti transfiguratione, & aſcen Mat. 17.
ſione nubem apparuiſſe. Fortaſſe ideo per nu Mar. 9.
bem Dei præſentia deſignatur, vt intelligam' Luc. 9.
nullam mentis aciem eſſe tam acutam & per- Act. 1
ſpicacem, quę illum poſſit intueri: nulla enim
humana cogitatione poteſt eius natura com
prehendi. Qui fieri poteſt, vt in carne poſiti,
in exilio hoc conſtituti, diuinam intuamur
eſſentiam? Id ſignificabant nubes, quæ montē
Horebum, & Salamonis templum Deo aduē-
tante oppleuerunt. Ideo ait diuinus pſaltes
Inclinauit cœlos, & deſcendit, & caligo ſub Pſal. 17.
pedibus eius. Et paulò pòſt. Et poſuit tene-
bras latibulum ſuum, in circuitu eius taberna
culum eius. Dei habitatio eſt lux inacceſſibi-
lis, vt aſſerit Apoſtolus, quam ob cauſam per
lucem tabernaculum eius ſignificatur iuxta 1 Tim. 6.
Theodoreti, & Theodori Antiocheni ſenten
tiam. At huic tabernaculo circunfudit domi-
nus nubem in mundum deſceuſurus, vt oſten
deret non poſſe carnis oculis eius eſſentiam
videri.

Et eleuata eſt gloria Domini. Significauit deus
ſe eſſe locum illum relicturum per gratię ſub Pſa. 126.
tractionem: & ex conſequenti venturum eſſe
excidium illi: nā niſi dominus cuſtodierit ci-
uitatem; fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.

Et ſonitus alarum Cherubin. Subaudi quibus
volabant.

Quaſi vox omnipotentis Dei loquentis, Hoc eſt,
quaſi vox omnipotentis Dei, quando loque-
batur in monte Sinai. Vel ſic: Erat ſonus ala Exo. 19.
rum, quibus volabant animalia, tam ingens,
vt audiretur non ſolùm in templo, ſed etiam
vſque ad atrium exterius, quod erat immun-
dorum, & ita reſonabat tanquā ſonus magni
ficus atque admirabilis, qualem eſſe decet vo
cem dei omnipotētis, cùm eā emittit: de qua
præcinit diuinus pſaltes: Vox domini in vir- Pſal. 28.
tute, vox domini in magnificentia. Capite pri
mo dixit etiam Ezechiel: Audiebam etiam ſo
num alarum, quaſi ſonum aquarum multarū: Sup. 1.
quaſi ſonum ſublimis Dei. Quæ verba ibi à
nobis fuerunt explanata.

Cúmque præcepiſſet viro, qui indu- B.
tus erat lineis, dicens: Sume ignem de
medio rotarum, quæ ſunt inter che-
rubim: ingreſſus ille ſtetit iuxta rotam.
Et extendit cherub manum de medio
cherubim ad ignem, qui erat inter che-
rubim, & ſumpſit, & dedit in manus
eius, qui indutus erat lineis: qui acci-
piens

piens egteſſus eſt. Et apparuit in cherub
ſimilitudo manus hominis ſubtùs pen-
nas eorum. Et vidi: & ecce quatuor rotę
iuxta cherubim, rota vna iuxta cherub
vnum, & rota vna iuxta cherub alterum.
Species autem rotarum erat quaſi viſio
lapidis chryſolithi, & aſpectus earum
ſimilitudo vna quatuor: quaſi ſit rota in
medio rotę. Cumque ambularent, in
quatuor partes gradiebantur: & non re-
uertebantur ambulantes: ſed ad locum,
ad quem ire declinabat, quæ prima erat,
ſequebantur & cæteræ, nec reuerteban-
tur. Et omne corpus earum, & colla,
& manus, & pennæ, & circuli, plena
erant oculis in circuitu quatuor rota-
C rum. Et rotas iſtas vocauit volubiles
Sup. 1. audiéte me. Quatuor autem facies habe-
bat vnum. Facies vna facies cherub,
& facies ſecunda facies hominis, & in
tertio facies leonis, in quarto facies
aquilæ: & eleuata ſunt cherubim.

Cumque præcepiſſet viro. Repetitio eſt eius,
quod dixerat ſuprà: Ingredere in medium ro
tarum. Figura eſt Epimone in ſancta ſcriptu
ra non infrequens.

Et apparuit in Cherub manus hominis. Expli-
cat verſum ſuperiorem: ac ſi dicat: Ne mireris
extendiſſe cherub vnam manum ad ignem,
illumq́; accepiſſe, nam cherubim non tãtùm
habebat alas, ſed etiam manus, quibus vnus
ipſorum ignem ſumpſit, quem porrexit viro
albis veſtibus induto. Primo capite vocantur
animalia, quæ hic appellantur cherubim, vt
paulò antea diximus. Quid autem per manus
ſignificetur, fuit ibi explicatum.

Et ecce quatuor rotæ. Ex hoc loco colligitur
planè, rotas animaliũ primi capitis quatuor
eſſe, non aũt duas tantùm, vt nonnulli exiſti-
marunt. Sed ita erant quatuor, vt videretur
vna, quia vna erat earũ ſimilitudo, & ita erat
vna, vt quatuor eſſe viderẽtur. Eã ob cauſam
ait hic paulo pòſt Ezechiel: Et aſpectus eorũ
ſimilitudo vna quatuor. Ac ſi diceret: Omnes
quatuor habebant vnam & eandem ſimilitu-
dinem: erant enim ſimillimæ, & maximè con-
Simile. cordes. Tales debẽt eſſe fideles per has rotas
ſignificati. Quemadmodũ in horologio cer-
to, rotæ temperatæ, & debita proportione di
ſtinctæ circulos ſuos æquabiliter conficiunt,
& mota vna aliæ ſimiliter mouentur, & quie-
ſcente quieſcunt, ita vt cùm multæ ſint nu-
mero, ſint vna tantùm conformatione & con
ſonantia: ſic in Chriſtana republica omni-
bus debet eſſe eadem voluntas, & tanta con-
cordia & animorũ coniunctio virtute conci-
liata, vt cũ multi ſint corpore, ſint tamen vnus
homo conſenſu, & vnanimitate. Ad hoc venit
Chriſtus, vt verbis vtar Zachariæ, ad dirigen
dos pedes noſtros in viam pacis. Quam ob *Luc. 1.*
cauſam monet nos diuus Paulus in epiſtola
ad Epheſios, vt ſimus ſoliciti ſeruare vnitatẽ
ſpiritus in vinculo pacis. Et ad Rom. Non eſt, *Epheſ. 4.*
inquit, regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia
& pax. At nepharij homines diſcordiã ſemi-
nant, iuxta id, quod eſt apud Eſaiam: Non eſt
pax impijs, dicit Dominus. Eos autẽ connu-
merat Salomon in Prouerbijs in catalogo ini *Eſai. 48.*
micorũ Dei, dicens. Sex ſunt, quæ odit Deus, *Prou. 6.*
& ſeptimum deteſtatur anima eius. Explicãs
aũt hoc ſeptimum, quod eſt capitalius, inquit
eum, qui ſeminat inter fratres diſcordiã. Hi
nunquam quieſcunt, quin potiùs illis turbu-
lenta diſſidia ſtatum animi conuellunt. Nihil
eſſe exiſtimo homine diſcordiæ amatore de-
mentius, nihil eo furijs odij cõcitato dete-
ſtabilius. Ardent eius oculi, toto ex ore crude
litas emicat, portam quietis & ſecuritatis non
agnoſcit, ſemper in procelloſo mari verſatur,
fluctibus agitatus, ſcelere atq; furore incen-
ſus, & in graui periculo cõſtitutus. Quid põt
eſſe diſcordia turbulentius? quid inſuauius?
quid execrabilius? Contrà verò quid põt eſſe
pace ſuauius, & ad vitæ dulcedinẽ iucundius?
quid ad vtilitatẽ accommodatius? quid ad ve
ram animi pulchritudinem elegantius? Hanc
nobis Chriſtus in teſtamento reliquit, dicẽs:
Pacem meam do vobis, pacẽ relinquo vobis, *Ioan. 14.*
Quam ob cauſam hæreditatem domini non
poterit adipiſci, qui noluerit teſtamentũ pa-
cis obſeruare. Quemadmodum humanus ſpi *Simile.*
ritus nunquam vegetat membra, niſi fuerint
coagmentata: ſic Spiritus ſanctus non viuifi-
cat Eccleſiæ mẽbra, niſi fuerint pace cõiun-
cta: Qui enim nõ diligit, manet in morte. Di- *1. Ioan. 9.*
uus Auguſt. de verbis Domini in hũc modum
pacem definit: Pax eſt ſerenitas mentis, tran-
quillitas animi, ſimplicitas cordis, vinculum
amoris, conſortium charitatis. Gregorius in
paſtorali, Qui ſeruare, inquit, pacem non cu-
rat, fructum ſpiritus recuſat. Cyprianus lib 1.
epiſtolarum. Concordia ſimul iuncta vinci
non poteſt. Cicero in Philippicis. Nomen pa-
cis dulce eſt, & res ipſa ſalutaris. Et Silius Ita-
licus libro 2. Pax optima rerum, quas homini
nouiſſe datum eſt, pax vna triũphis, innume
ris melior, pax cuſtodire ſalutem, &c. Scilu-
rus Scytha homo prudentia preditus, & pacis

ſtudioſus cùm vocaretur ad exitum vitę, porrexit ſingulis filijs ſuis iaculorum faſciculum, vt ea confringerent: cùm autem ſinguli recuſaſſent, quòd videretur fieri non poſſe: ipſe iaculum diuiſit, & ita vnumquodq; facilè confregit: filios admonens, vt amicitiam & concordiam conſeruarent: nam ſi eſſent pace animiq; conſenſu conglutinati & coniuncti, validi & inuicti permanerent, ſin autem diſſidio & diſcordia ſepararentur: eſſent fragiles & imbecilli, & faciles expugnatu, & quilibet eos poſſet facilimo negotio cōfringere. Magnificū profectò apophthegma, & meritò à Plutarcho inter ſententias relatum. Sed quid ecto homines, cùm habeamus dei doctrinam dicē tis, Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabū-

Mat. 5. tur: Et alibi: Omne regnum in ſe diuiſum de-

Mat. 12. ſolabitur. Et diſcipulos ſalutans aiebat: Pax

Luc. 11. vobis. Hanc euangelicam pacem, hanc Chri-

Ioan. 20. ſtianam concordiam voluit deus hac rotarum ſimilitudine & concentu ſignificare: Oſtendimus enim copioſè capite primo eſſe iuſtos his rotis concordibus ſignificatos.

Rota vna iuxta cherub vnum. Videtur beriſſologia, hoc eſt ſermonis redundantia: ſed nō eſt niſi hebraiſmus: ac ſi dicat: Singulæ rotæ erant iuxta ſingulos cherubim, quot illi erāt, fuerunt primo Cap. explanata.

Quaſi viſio lapidis chryſolithi. Primo capite dicitur: Quaſi viſio maris In hebraico eſt vnum & idem vocabulum, quod & mare ſignificat, & lapidem chryſolithum. Qua de re differuimus in explanatione, & fusè in annotationibus ex hebræo in primū caput. Chryſolithus eſt gemma aureo colore refulgens, cōpoſitū nomen à dictione chryſos, quæ aurum ſignificat, & lithos lapidem, quaſi ſit lapis aureus. Per lapidem firmitudo intelligitur, per aurū

Apoca. 3. charitas, de qua ait Deus in Apocalypſi Ioannis. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. Innuit diuina ſcriptura debere Chriſtianos ſeruare firmam in charitate cōſtantiam. Ideo

Apoc. 21. fundamenta ciuitatis, quā vidit in Apocalypſi diuus Ioannes, erant lapidibus pretioſis ornata, quorum fundamētorum ſeptimus erat chryſolithus. Videtur enim gēma hæc ſcintillas ardentes emittere, quibus Chriſtiani in Eccleſia Chriſti debēt ardere, & alios ad amorem Dei & proximi inflammare. Et quoniam gemma hæc purificat intellectū, meritò charitatem deſignat, quę non ſolùm voluntatem accendit, ſed intellectum illuſtrat: vt enim vitium mentem tenebris cooperit, ita charitas eam ſuo illuminat ſplendore. Poteris per hāc gemmam aurei coloris intelligere ſapientiā, qua ſolùm præditi ſunt fideles: nam de inſipientibus ait apoſtol⁹ in epiſtola ad Romanos: Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et Socrates in Phedro Platonis animi ſapientiam vocat aurum diuinum. Vt nauclerus abſque claritate ſiue ſolis ſiue lunæ nō poteſt capere portum terræ: ita homo lumine gratiæ deſtitutus non poteſt capere portum gloriæ, & exiſtimās ſe anchoram iacere in locum tutum, eam iacit in ſcopuloſum, vbi nulla ſupereſt ſpes ſalutis. Rom. 1. Simile.

Quaſi ſit rota in medio rotæ. Hæc & ſequentia fuerunt 1. cap. explanata.

Et rotas iſtas vocauit volubiles. Id eſt, vocauit Deus ipſas volubiles rotas, & clamauit ad illas. Eadem dictio hebraica & rotas ſignificat, & volubiles. Ideo poterat verti locus hic: Et rotas has vocauit, dicens: ò rotæ. Deus vocat rotas, & ipſæ eum ſequentur. Iuſti à Deo vocati eum audiunt: illi adhærent, eum charitate amplexantur. Id ſignificat, quod paulò pòſt ſequitur: nimirum rotas ſecutas eſſe cherubim. In ſcuto aureo monetali eſt virtute centuſſis argenteus, & obolus cupreus, & nobiliùs quàm in ſe: nam in ſe centuſſis eſt argentum, & obolus eſt cuprum, in nobiliore autem & pretioſiore moneta nempe ſcuto aureo, ſunt aurum. Ita nos ſumus in deo nobiliore modo, quàm in nobiſipſis: nam in nobis ſumus caro, in deo autem ſpiritus. Qui adhęret deo, inquit Apoſtolus, vnus ſpiritus eſt. Ei autē adhęremus, cùm illum ſummè diligimus. Et præter hoc ſumus etiam in Deo, vt indicat D. Paulus in Actis Apoſtolorū, dicens: In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Bifariam verò in Deo ſumus, vno modo quatenus diuina virtute cōtinemur & cōſeruamur, altero quatenus ab eo cognoſcimur, & vt in primo exemplari. Et hoc ſecundo modo multò nobilius ſumus in Deo, quàm in nobis: nā vt grauiter & ſapienter oſtendit prima parte diuus Thomas, viuere Dei eſt eius intelligere: in Deo autem idem eſt intellectus, & quod intelligitur, & intelligere: ex quo efficitur, vt quicquid eſt in Deo vt intellectum, ſit ipſum Dei viuere, vel eius vita, cùm autem nos ſim⁹ in deo vt intellecti, apertè concluditur, eſſe nos in ipſo ipſam vitam diuinam, & ex conſequenti eſſe in illo præſtantiùs & illuſtriùs quàm in nobis, cum in illo vt intellecti ſimus vita diuina & immortalis, in nobis autem vitam habeamus humanam & mortalem, quę potius mors eſt quàm vita. cùm dicat diuina ſcriptura: Nos nati cōtinuò deſiuim⁹ eſſe. Cùm autem viuere ſit deſinere eſſe, deſinere autem eſſe ſit mori, planè oſtenditur vitam noſtram Simile. 1. Cor. 6. Act. 17. Sap. 5.

noſtram mortẽ eſſe. Ita intelligitur locus il-
Geneſ. 2. le Geneſis: In quocunque die comederis ex
eo morte morieris: Nam cùm Adam incidit
in crimen, quādo eum Eua ad lethales dapes
inuitauit, ſtatim mortuus eſt, & tota eius vita
fuit mors quædam dilatata, quoniam ſtatim
manſit obnoxius morti, quæ durauit ſimul cū
vita, quæ quoniā mortalis erat, mors potiùs
quàm vita à viris ſapiētibus appellatur. Diuus
Auguſtinus lib. 13 de ciuitate dei ita inquit:
Homo in morte & in vita ſimul eſt, in vita in
qua viuit, donec tota detrahatur, in morte,
quia iam moritur, dum vita detrahitur. Deum
igitur audiamus, illi obtemperemus, eū quæ-
ramus, illius amore inflāmati ſimus, illi adhę-
reamus, ſimus cum illo vnus ſpiritus, vt in illo
ſimus multò meliùs quàm in nobis, multò il-
luſtriùs & præſtantiùs.

Facies vna facies cherub. Hoc eſt, prima fa-
cies quæ mihi directiùs apparuit, quę ſe mihi
priùs obtulit oculis, fuit facies cherub, ſecun-
da fuit facies hominis, tertia leonis, quarta
aquilæ Primo capite dixit primam faciem fu-
iſſe hominis, quia illa apparuit tunc eius vul-
tui directiùs. Sed oritur hinc quæſtio, cur hęc
facies dicatur hoc loco facies cherub, cùm ca
pite primo dicatur facies bouis? Cherub eſt
in numero ſingulari, cherubim verò plurali,
more Hebræorum. Huic dubitationi reſpon-
det D. Hieronymus, ideo Ezechielem hoc di-
xiſſe, quia facies cherub eſt penitus ſimilis fa
ciei vituli, ſeu bouis, imò eſſe eandem, & eam
ob cauſam nullā eſſe diſſonantiam inter hæc
duo loca. At nonnulli aduerſus hanc Hiero-
nymi ſententiā magnas excitant tragœdias,
dicentes hoc eſſe falſum, quod probare con-
tendunt authoritate Flauij Ioſephi aſſerentis
faciem cherub eſſe faciem auis nunquam ab
hominibus viſæ, cuius ſimilitudinem deus o-
ſtendit Moyſi in Horebo, vbi vidit exemplar
omnium, quæ erant in tabernaculo facienda
Exo. 25. iuxta id, quod eſt in Exodo ſcriptum: Inſpice,
& fac ſecundum exemplar, quod tibi in mon-
te monſtratum eſt. Et non vident homines
parum conſideratè loquētes maioris eſſe au-
thoritatis Hieronymum quàm Ioſephum Prę
terea multi Iudæorum hoc loco diſcrepant
à Ioſepho, nam R. Salomon ait cherub eſſe
puerum elegantem, cuius ſententiam ſequi-
tur hîc Nicolaus Lyranus. Et explicans ca-
put vigeſimumquintum Exodi, ait R. Salo-
monē, & alios doctores dixiſſe cherubim ha-
buiſſe ſimilitudinem puerorum vel iuuenum
habentium alas: quem in hoc ſequitur Pau-
lus Burgenſis in additione ſecunda ad poſtil-
lam capitis viceſimi libri Exodi. Quibus fa-
uet Pagninus, dicens in Theſauro doctores
Hebræorum putaſſe cherub idem eſſe quod
quaſi puer. Sunt igitur de facie cherub tres
opiniones, prima diui Hieronymi, altera Io-
ſephi, tertia communis omnium ferè ſcripto-
rum: & vnaquæque ſuas pro ſe habet ratio-
nes: quam ob cauſam ego nullam earum au-
deo reprobare. At hoc loco ſequens opinio-
nem communem exiſtimo imagines cheru-
bim fuiſſe inſtar puerorū alis & pulchritudi-
ne præditorum, quemadmodū eos videmus
multis in locis depictos. Reſpondens autem
obiectioni arbitror ideo vidiſſe Ezechielem
primo capite faciē bouis ſiue vituli, quia illic
vidit Chriſtū, qui ſe erat pro nobis in crucis
ara oblaturus, vbi ſe ſacrificium deuouit ac
conſtituit: vitulus enim pro peccato mactaba
tur, & victimam deſignabat, vt copioſè pri-
mo capite explicuimus. At hîc Chriſtum men
tis oculis vidit poſt mortem, ideo non vituli
faciem intuetur, ſed cherub. Nam, vt ver-
bis vtar diui Pauli in epiſtola ad Romanos, *Rom. 6.*
Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non mo-
ritur, mors illi vltrà non dominabitur. Di-
ximus enim per illa quatuor animalia, quæ
hîc dicuntur cherubim, Chriſtum ſignificari.
Et meritò apparet facies cherub pueri alati,
vt oſtendat diuina ſcriptura Deum non ſene-
ſcere, ſed eſſe ſempiternum & immortalem.
Id intelligentes antiqui philoſophi aiebant
Deum eſſe ſphæram abſque principio & fine,
cuius centrum eſt vbique, circunferētia nuſ-
quam. Hinc effectum eſt, vt Apollinem, per
quem Deum intelligebant, pingerent pue-
rum impuberem, perpetuam illi adoleſcen-
tiam aſcribentes, Aeſculapium verò eius fi-
lium, per quem res naturales à Deo crea-
tas ſignificabant, barbatum & ſenectute de-
ficientem: vt ſignificarent Deum eſſe immor-
talem, entia verò naturalia caduca. Appa-
ruit etiam facies pueri alati, vt ſignificaret
Chriſti innocentiam, qui vt innocens agnus
ad occiſionem ductus eſt, & vt verbis vtar *Eſai. 53.*
Eſaiæ, oblatus eſt, quia ipſe voluit. Quam
ob cauſam ſolet diuina ſcriptura Chriſtum
appellare puerum, vt in pſalmo, quem & di-
uus Ioannes capite ſecundo ſui euangelij, &
Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de
Chriſto loquente interpretantur: in hunc mo-
dum ſaluator noſter tormentis vexatus pa-
trem alloquitur. Ne auertas faciem tuā à pue *Pſal. 68.*
ro tuo quoniā tribulor, velociter exaudi me. *Ioan. 2.*
Et Eſaias inducit patrem ita cum Chriſto lo- *Rom. 15.*
quentem iuxta ſeptuaginta tranſlationem:
Magnū tibi eſt, vt voceris puer meus, vt ſu- *Eſai. 49.*
ſcites tribus Iacob. Et de Chriſto intelli-
gunt Origenes & Victorinus illud Salomo-
nis in Eccleſiaſte: Melior eſt puer pauper & *Eccleſ. 4.*

ſapiens rege ſene & ſtulto. Per bouem ſignificatur labor & laborans. Vnde id, quod ait deus in Deuteronomio: Nō alligabis os bo-
Deu. 25. ui trituranti, diuus Paulus de concionatoribus euangelicis in verbo & doctrina laboran-
1.Cor. 9. tibus, in epiſtola prima ad Corinthios, & in
1.Tim.5. prima ad Timothæum, interpetatur. Id vo-
3.Reg. 7. luit ſignificare Salomon, cùm in baſibus templi boues ſculpſit: in præſulibus enim pōdus populi ſuſtinētibus debet reſplendere labor. Nec ſolùm literis diuinis, ſed etiam humanis eſt veritas hæc conteſtata. Vnde AEgiptij volētes laborem ſignificare, caput bouis pingebant, vt ait in ſuis hieroglyphicis Pierius Valerianus. Ex quo effectum eſt, vt antiqui Romani bouis caput corollis redimitum facerent, corymbos & ſerta inde à cornibus ſuſpendentes: cuiuſmodi faſcia molem Aeliam, quæ hodie caſtellum ſancti angeli vocatur, ambibat, vt fruſta, quæ adhuc Romæ integra permanent, oſtendunt. Huiuſmodi faſcia eſt nunc in choro cœnobij Bethlehemitici ſuper arcubus molem chori ſuſtentātibus ex parte exteriore, quæ templum reſpicit, vbi iacent Chriſtianiſſimi & inuictiſſimi Luſitaniæ reges ſepulti, qui monaſteriū hoc conſtruxere magnificētiſſimū, & in toto terrarum orbe celeberrimum. Capitibus, boum ſignificantur labores, corollis verò, & corymbis, fructus ex laboribus dimanātes. Cùm igitur per bouē mors & labor ſignificentur, meritò in prima Ezechielis viſione facies bouis oſtenditur, quando diuinus vates Chriſtum contemplabatur moriturum, & labores acerbiſſimos ſubiturum: nunc autem in ſecunda, quando eum reſpiciebat poſt reditum ad vitam, non facies apparet laborantis bouis, ſed cherub volantis, & in cœlum aſcendentis. Sed dices: Si quatuor hæc animalia in hoc capite appellantur cherubim, quomodo ait vnū ex illis eſſe cherub? Vult propheta ſignificare omnia hæc quatuor animalia alata ſimilitudinem quādam habere cum cherubim: & imaginem quandā eorum præ ſe ferre, ſed vnumquodque eorū quatuor facies habere, nempè faciē cherub, & hominis, & leonis, & aquilæ. Et quia prima facies vniuſcuiuſque, quæ diuino vati ſe obijciebat, erat facies cherub, eam ob cauſam omnia illa animalia appellātur cherubim, quia vnumquodque faciē vnam habebat cherub. Et quamuis aliæ facies in aliquo eſſent ſimiles cherubim, multò magis erat facies illa quam capite primo faciem bouis appellauit, quæ illi propiùs accedenti, & clariùs contēplanti ſublimior apparebat, & cherub faciem repræſentabat. Imò quò magis accedebat, & illuſtrabatur, cò excellentiota hæc animalia illi videbantur. Et volens ſignificare cœleſtia eſſe & diuina, vocat ea cherubim, ne aliquis ea eſſe terrena exiſtimaret.

In quarto facies aquilæ. Tam in primo capite quàm in decimo facies aquilæ vltima eſt, quoniā ea, vt primo capite oſtendimus, Chriſti aſcenſio ſignificatur: vltimum myſteriorū quæ per alata animalia ſignificātur. Sed dicet aliquis fortaſſe: Quî fieri potuit, vt hæc aquila aſcenderet, & filios ſuos, diſcipulos illos, quos tenerè diligebat de quibus vnus ex illis ait: Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, Ioan. 13.
in finem dilexit eos, Hieroſolymæ relinqueret? Huic obiectioni reſpondet apud Ioannē ipſe Chriſtus, dicens diſcipulis ſuis: Vado parare vobis locum. Et paulò poſt: Expedit Ioan. 14.
vobis, vt ego vadam: ſi enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Io an. 6.
Aquila quandiu pulli non ſunt omnibus ſuis plumis cooperti non eos ſinit egredi è nido, & altè volare: Similitudo.
ſed poſtquàm ſunt pennis omnibus induti & ornati, ipſa eos proijcit è nido, vt ſe ferant in ſublime: ita Chriſtus deus noſter aquila diuina habuit, in nido diſcipulos ſuos poſt reſurrectionem, donec in die Pentecoſtes eos ſpiritus ſanctus gratia idimpleuit: tunc enim præcepit illis, vt mundū peragrantes per varias terrarū oras euangelium longè latéque propagarent. Et quemadmodum aquila habens filios in nido incluſos etſi volitet in altū, Similitudo.
& aërem penetret excelſum, non tamen abducit oculos ab illis, & illi etiam clamitantes extentis collis eam intuentur: ſic ſeruator noſter aſcēdens in cœlū reſpiciebat in diſcipulos, qui ad illum aſpirantes, in eo quoque, oculos ſuos figebant, nec eum ab intuitu ſeparabant. Et licet ab eo corpore diuiderentur, animo tamen eum ſequebantur. Sed aquila diuina videns accipitrem contra nidum ſuum venire, vt diſperderet illum, deſcendit aduerſus accipitrem, eumque proiecit in terram, humique proſtrauit. Hic accipiter erat Acto. 9.
Saulus, qui, vt verbis vtar ſcripturæ, ſpirans minarū & cædis in diſcipulos domini acceſſit ad principem ſacerdotum, & petijt ab eo epiſtolas in Damaſcū aduerſus Chriſtianos. Sed proiecit eum dominus Ieſus in terram, eumque eccleſiæ ſuæ, pullis nidi ſui, quos ipſe euertere volebat, dedit in cibum, qui Paulus appellatus, totam Dei eccleſiam doctrina ſua reficit & recreat. Vide quomodo dominus nido ſuo cōſulebat. Vt Elias aſcendens curru igneo, reliquit Eliſæo diſcipulo 4. Reg. 2.
ſuo pallium ſuum, quo poſſet Iordanis aquas penetrare; ita Chriſtus curru diuini amoris in cœlum aſcendens, collegio diſcipulorum

ſuorum

ſuorum reliquit veſtem, qua poſſent mundi
aquas, hoc eſt calamitates & labores ſupe-
Eſa.52 rare. Hæc eſt veſtis, de qua ait Eſaias: Indue-
re veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem. Quæ
eſt hæc veſtis niſi charitas? Hæc eſt, de qua
1.Pet.4. ait diuus Petrus, Charitas operit multitudi-
Rom.13. nem peccatorum. Et diuus Paulus in epiſtola
ad Romanos: Induimini dominum Ieſum
Mat.22. Chriſtum. De qua denique ait Chriſtus apud
Matthæum: Amice quomodo huc intraſti nō
habens veſtem nuptialem? Fuit Chriſti aſcen
ſio in monte Oliueti, vbi ait diuus Hierony-
mus in libro de locis Hebraicis, vltima do-
mini veſtigia humo impreſſa tunc demonſtra
ri. Cumque terra eadem cotidie à credenti-
bus hauriretur, nihilominus tamen eadem
ſancta veſtigia priſtinum ſtatum continuò
Mar.16. recipere. Deniq; cùm templum in illo loco,
Act.1. in cuius medio veſtigia erant, rotundo ſche-
mate, & pulcherrimo opere conderetur, ſum
mum tamen faſtigium propter dominici cor-
poris meatum nullo modo potuit contegi &
concamerari, ſed in ſignum tranſitus eius à
terra in cœlum manſit ſemper patulum &
apertum. Hæc ille. Eo in loco apparuit diſci-
pulis ſuis dominus Ieſus, & poſtquam locu-
tus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet
à dextris Dei. Et vt ait in Actis diuus Lucas,
videntibus illis eleuatus eſt, & nubes ſuſce-
pit eum ab oculis eorum: & ipſi in cœlum in
tuebantur. O ſeparatio, ò deſiderium O Chri
ſte ſancte, ò Deus, ò pater, ò domine, ò dul-
cedo & ſuauitas mea, quis mihi daret illic eſ-
ſe, vt te aſpicere potuiſſem, & vltimo vale ſa
lutaſſem? Suſpiro ad te domine, ſed grauatus
non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate.
Vtinam tecum aſcenderem. vtinam mundum
relinquerem, vtinam tibi adhærerem, vtinam
te ſummè diligerem, vtinam te ſolum deſide-
rarem, vtinam eſſem beatis flammis tui ſan-
ctiſſimi amoris incenſus, & totus dulciſſima
memoria, & admirabili quodam deſiderio tui
penitus abſorptus. Trahe me poſt te, in odo
Cant.1. rem vnguentorum tuorum curram, vt poſſim
tibi in perpetuum adhærere. Tu es aquila di-
uina, cuius facies fuit Ezechieli oſtenſa: de
qua ipſe ait hoc loco: Et quartò facies aqui-
læ, &c.

Ipſum eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar. Cumque ambularent cherubim, ibant pariter & rotæ iuxta ea, & cùm eleuarent cherubim alas ſuas, vt exaltarentur de terra, non reſidebant rotæ, ſed & ipſæ iuxta erant. Stantibus illis ſtabant, & cum eleuatis eleuabantur: ſpiritus enim vitæ
erat in eis. Egreſſa eſt gloria domini à
limine templi, ſtetit ſuper cherubim. *Sup.1.*
Et eleuantia cherubim alas ſuas exaltata ſunt à terra coram me: & illis egredientibus rotæ quoque ſubſecutæ ſunt. Et ſtetit in introitu portæ domus domini orientalis, & gloria Dei Iſrael erat ſuper eo. Ipſum eſt animal, quod vidi ſubter deum Iſrael iuxta fluuium Chobar: & intellexi, quia cherubim eſſent: Quatuor per quatuor vultus vni, & quatuor alæ vni, & ſimilitudo manus hominis ſub alis eorum. Et ſimilitudo vultuum eorum, ipſi vultus, quos videram iuxta fluuium Chobar, & intuitus eorum, & impetus ſingulorum ante faciem ſuam ingredi.

Ipſum eſt animal Hinc colliges quatuor illa
animalia vnum eſſe animal, quo Chriſtus ſi-
gnificatur, vt primo capite copioſè oſtendi-
mus. Nec eſt inconueniens ſignificari Chri-
ſtum per animal hoc, quod habeat ſimilitu-
dinem quatuor cherubim, & per virum indu-
tum veſte ſacerdotali, quoniam idē Chriſtus
ſignificabatur per propitiatorium, quod erat *Exod.25.*
in ſanctis ſanctorum: nam ipſe eſt, ait diuus *Exod.27.*
Ioannes, propitiatio pro peccatis noſtris. Et *1.Ioan.2.*
ſignificabatur per oſtium, nam ipſe ait, Ego
ſum oſtium. Et ſignificabatur per ſummum *Ioan.10.*
ſacerdotem, qui per oſtium ingrediebatur ad
propitiatorium: vt aſſerit apoſtolus in epiſto-
la ad Hebræos. Nam cùm in priùs tabernacu-
lum ingrederentur cotidie ſacerdotes, vt ſa-
crificiorum officia conſummarent, in ſecun-
dum tamē, hoc eſt in ſanctum ſanctorum, vbi *Hebr.9.*
erat propitiatio, ſolus pontifex ſemel in an- *Exod.30.*
no, & non ſine ſanguine introibat. Quod ſi- *Leuit.19.*
gnificabat fore, vt Chriſtus aſſiſtens ponti-
fex futurorum bonorum peramplius & per-
fectius tabernaculum non manu factum, hoc
eſt cœlum, & vera ſancta ſanctorum, per pro
prium ſanguinem æterna redemptione inuē-
ta, ingrederetur. Eodem modo apud diuum
Ioannem, vbi Chriſtus loquitur de ouili &
paſtore, ait ſe eſſe oſtium ouilis, & illius pa- *Ioan.10.*
ſtorem. Quare non eſt inconueniens hic per
duas res ſignificari.

Sed & illa iuxta erant. Id eſt, Sed rotæ ipſæ prope cherubim erant.

Cum eleuatis eleuabantur. Cùm cherubim eleuarentur, eleuabantur etiam rotæ cum illis.

Hoc eſt viri iuſti, & charitate excellẽtes Chriſtum ſequuntur, & exiſtentes corpore in terra, habent in cœlo animum affixum. *Similitudo.* Margaritæ lapilli illi candidi & ſplendentes, qui naſcuntur in mari intra conchas marinas, ſunt in hoc admirabiles, quòd cùm in mari naſcantur, & procreentur, nullam tamen habẽt cum eo ſimilitudinẽ: mare eſt ceruleum, margaritæ verò cãdidæ: mare triſte & horribile, illæ lętæ, & aſpectu adeò pulchræ, vt oculos moueãt, & ad ſe alliciant: mare amarũ, illæ amabiles abſque vlla amaritudine. Quin potiùs claritate & ſplendore cœlum quodammodo repręſentant: cuius rei cauſa eſt, quia ex cœlo influentias accipiunt. Huiuſmodi ſunt viri charitate inſignes, & Chriſtiana religione præſtantes, qui in mundo nati & educati nullam cum eo habent ſimilitudinem, nullam repræſentationem: animo ſunt ab eo abſtracti, cogitatione diuiſi, verbis diſferentes, operibus diſcrepantes. Quin potiùs cœlum ſuo modo referunt, vnde illis influit gratia. *Apoc. 21.* In Apocalypſi narrat diuus Ioannes vidiſſe ciuitatem ſanctam, deſcendẽtem de cœlo, cuius duodecim portæ erant duodecim margaritæ. Ciuitas hæc eſt eccleſia catholica: duodecim portæ ſunt duodecim apoſtoli, per quos deo adiuuãte gentes ad eccleſiam introibant: quos ideo vocat margaritas, quia cùm fuiſſẽt in mari mundi procreati & nutriti, non ex mundo, ſed ex cœlo eſſe videbantur. Hæ ſunt portæ illæ Sionis, de quibus ait regius pſaltes: Diligit dominus portas Siõ *Eſa. 26.* ſuper omnia tabernacula Iacob. Chariores enim ſunt deo portæ eccleſię, quã fuerit vnq̃ vniuerſa ſynagoga. Cùm autẽ eos mitis laudibus diuus Ioãnes extollat, quòd eſſẽt portæ eccleſiæ militantis, quãtò maioribus laudibus efferẽda eſt virgo illa Dei mater, quæ eſt porta eccleſiæ triumphantis? & nõ quælibet, ſed fœlix cœli porta: ita em̃ in eius hymno canit eccleſia. Multò purior margarita cæteris ſanctis, multò pretioſior, multò fulgentior & præſtantior. Vnde exclamat diuus Hilarius: O virgo benedicta ſuper oẽs fœminas, quę angelos vincis puritate, ſanctos ſuperas pietate: Nos verò virginem hanc ſacratiſsimam quibus laudibus efferemus? quibus ſtudijs proſequemur; qua charitate amplexabimur? Nulla eſt tanta dicendi vis, tantaque copia, quæ poſsit eius merita non dicam exornare, ſed ne narrare quidem. Si iuſti in hac vita conſtituti rotæ ſunt, quę Chriſtũ ſequuntur, quãto magis rota illa admirabilis Maria ſẽper virgo Dei genitrix, quæ in terra collocata in cœlo verſabatur?

Spiritus enim vitæ erat in rotis. Hoc eſt, ſpiritus Chriſti de ſe ipſo dicẽtis: Ego ſum reſurrectio & vita Alij vertunt: Voluntas animalis erat in eis. Sed eadem eſt ſententia, nam per animal hoc cœleſte Chriſtus intelligitur.

Et ſtetit in introitu portæ. Nimirum cherub. Alij vertunt: Steterunt, vt intelligamus cherubim. Et ita habent Septuaginta: Steterunt in veſtibus. Itaque cherubim ſteterunt in introitu portæ orientalis, quæ erat in atrio, vbi populus orabat ad occidentem: quam ob cauſam oſtium erat ad orientem. Illud eſt aduertendum hęc animalia modò à diuino noſtro vate appellari quatuor, modò vnũ, nũc cherubim in plurali, nũc cherub in ſingulari: qua de re capite primo diſſeruimus, cũ per hoc animal Chriſtũ ſignificari oſtendimus.

Quod vidi ſubter deum Primo capite dixerat, ſuper throno ſimilitudinẽ eſſe quaſi aſpectus hominis, vbi per illum hominẽ nos diximus intelligi deum patrem: quod hoc loco apertiſsimè oſtenditur: illũ enim, quem illic Ezechiel vocauerat hominem, hic Deum vocat. Diuina ſcriptura ſeipſam interpretatur, locus vnus alterum explanat.

Et intellexi, quia cherubim eſſent. Primùm videbantur illi animalia, ſed propiùs intuens intellexit eſſe cherubim. Fortaſſe in hac viſione prius vidit vultum illum, quem capite primo appellarat faciem bouis, & hic intellexit eſſe cherub, & exiſtimauit alios vultus eſſe animalium: ideo dixit: Facies vna facies cherub. & facies ſecũda facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilæ. Sed cùm poſtea attẽtius & propitius vidiſſet, alios vultus, eſſetque maiori ſplendore illuſtratus, intellexit omnia illa eſſe quatuor cherubim, ſed ita quatuor, vt vnus cherub dici poſſet, & ita vnus, vt quatuor eſſent. Et eã ob cauſam ait: Et intellexit, quia cherubim eſsẽt.

Quatuor per quatuor vultus vni. In codicibus correctis eſt: Quatuor vultus vni In alijs verba hæc, per quatuor, ſcripta ſunt, ſed notata obelo.

Et ſimilitudo vultuum Hoc eſt, licèt apparentia vultuum videretur mutata, vultus tamen erant ijdem, quos viderã iuxta fluuium Chobar. Quorum viſionem primo capite narrauit.

Annotationes ex Hebræo in caput decimum.

E*t dixit ad virũ, qui indutus erat lineis.* Pro lineis eſt in hebraico בדים baddim. Nomen eſt בד, quod ſignificat linum. Septuaginta verterunt: Et dixit ad virum, qui erat indu-

indutus ſtola. Et paulò pòſt Qui indutus erat ſtola ſancta. Stolam ſanctam vocant veſtem ſacerdotalem, de qua ſcriptum legimus libro *1. Ma. 10.* primo Machabæorum: Stola ſancta induit *Eccle. 45.* ſe Ionathas. Et Eccleſiaſticus loquens de Aarone, eiuſque veſtibus ſacerdotalibus, ait Induit eum dominus ſtolam gloriæ. Volunt ſignificare ſeptuaginta, hũc virum eſſe Chriſtum ſummum ſacerdotem. Significat etiam dictio hæc baddim fortitudines: ideo poterat verti locus hic: Qui indutus erat fortitudine, vel fortitudinibus. Significat etiam ramos, & filios, quod ſint veluti rami arboris. *Oſe. 11.* Vnde id, quod ait Oſæas: Cœpit gladius in ciuitatibus eius & conſumet electos eius, poterat verti: Cœpit gladius in vrbibus eius, & interficiet filios eius, vel fortes eius. Eſt enim ibi idem nomen baddim, quod veſtes lineas, fortitudines, fortes, filios, & electos ſignificat.

Quæ ſunt ſubtus Cherubim. In margine codicum correctorũ pro cherubim eſt cherub in ſingulari, & ita eſt in Hebræo. Nihilominus tamẽ ſeptuaginta habent cherubim in plurali. Sed eadẽ eſt ſententia, cùm idem ſignificetur per cherub ac per cherubim, vt in explanatione oſtenſum fuit.

Quaſi viſio lapidis chriſolithi. Aquila habet eodem modo. Symmachus: Quaſi viſio lapidis hyacinthi. Hyacinthus cum aëre mutatur, nã in ſereno eſt perſpicuus, in nubilo ſub *Simile.* obſcurus: Tales eſſe debent doctores & concionatores, omnibus auditorum moribus, ætatibus, & qualitatibus ſe attemperantes. Diuus Paulus qui in epiſtola prima ad Corin- *1. Cor. 2.* thios aiebat: Sapientia loquimur inter perfe- *1. Cor. 3.* ctos, eiſdẽ Corinthijs imperfectis aiebat: Nõ potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam, nondum *1. Cor. 9.* enim poteratis. Euiterum: Omnibus omnia factus ſum, vt omnes facerem ſaluos. Quem- *Simile.* admodum non omnibus ægrotãtibus vna atque eadem medicina adhibetur, ſed variè pro morborum varietate: ſic non omnibus auditoribus vna atque eadem conuenit doctrina: ſed eorum varietati eſt oratio accomodan- *Simile.* da. Vt diligens & peritus medicus priuſquã adhibeat ægro medicamen, non ſolùm morbum, eius, cui vult mederi, debet inquirere & cognoſcere, ſed mores, conſuetudinem, & corporis, naturam, & qualitates: ſic ſapiens & ingenioſus concionator, diſertus & cordatus præſul, daturi ſunt operam, vt ægritudines, mores, & ingenia ſubditorum animo percipiant, vt poſſint medicamina vnicuiq; apta opportunè adhibere. Sed de Symmachi verſione hactenus. Septuaginta locum hunc ita tranſtulerunt: ὡς ὅρασις λίθου ἄνθρακος. Hoc eſt, quaſi viſio lapidis carbunculi. Carbunculus eſt gemma fulgentiſſima inter ardẽtes gemmas obtinens principatum, ſic dictus, quod vt ignitus carbo reſplendeat, cuius nec nocte vincitur fulgor: lucet enim in tenebris, adeò vt flammas vibret ad oculos. Per hunc lapidem ſignificatur gloria virtutũ, quam ob cauſam Eccleſiaſticus eum cum auro copula- *Eccle. 32.* tum in auri ait cedere ornamentũ, auro enim ſapientia ſignificatur, quæ virtutum ſpendore fit illuſtrior & prçſtantior. Vt quemadmo- *Simile.* dum carbunculus in tenebris ſplendorem nõ amittit, ita vir virtute præditus in calamitatũ nocte, inter medios calumniatores patiẽtiam oſtendit & tolerantiã, & veluti cæteris luminibus extinctis ipſe micat radijs, cùm nihil magis conducat ad eximiæ virtutis gloriam excelſiùs extollẽdã, quàm calamitas ipſa, qua viri ſapientia inſignes, virtute admirabiles, & vera nobilitate præcellentes iniuſtè aliquando opprimuntur. Meritò igitur ſpecies rotarum erat quaſi viſio carbunculi, ſpendidiſſimæ gemmæ, quoniã his rotis, vt diximus, fideles ſignificantur, qui debent virtutum claritate micare, cùm indeles in cæcarum tenebrarũ obſcuritate & caligine verſentur. Quã ob cauſam ait Paulus apoſtolus: Eratis aliquã- *Epheſ. 5.* do tenebræ, nunc autem lux in domino. De hyacintho, & carbunculo vide Plinium libro 37. naturalis hiſtoriæ.

Et intuitus eorum, & impetus ſingulorum. Poteſt verti ex Hebræo: Et aſpectus eorũ, & ipſi, ſinguli Hoc eſt, non ſolum eorum aſpectus, ſed eorum ſubſtantia. Pagninus habet: Aſpectus earum, & ipſæmet, vt totum hoc ad facies referatur.

ARGVMENTVM CAPITIS XI.

ABſoluit viſionem quam inceperat capite octauo, eorum, qui Hieroſolymæ remanſerãt euerſionem prædicens. Aduerſus eos præſertim vaticinatur, qui ciuitatem gubernantes, eam impiè ſeducebant: Nam Deo vero relicto, ſuique prophetæ Ieremiæ vaticinio contempto, clauum vrbis tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo curſu, & ſæuiſſima procella poſſe arbitrabantur. Prædicit futuram captiuorum reductionem per Cyrum regem Perſarum & Babyloniorum, adumbrans redẽptionis humanæ myſterium per Chriſtum Deum noſtrum. Eos denique ait liberandos, qui ſunt virtute præditi, & in vera dignitate cõſtituti, eos verò euertendos, qui corporis voluptatibus ducuntur, & ſceleribus oblectantur.

CAPVT XI.

Et eleuauit me ſpiritus, & introduxit me ad portam domus domini orientalem, quæ reſpicit ad ſolis ortum. Et ecce in introitu portæ viginti quinque viri. Et vidi in medio eorum Iezoniam filium Azur, & Pheltiam filium Benaiæ, principes populi. Dixitque ad me: Fili hominis, hi ſunt viri, qui cogitant iniquitatem, & tractant conſilium peſſimum in vrbe iſta, dicentes: Nonne dudum ædificatæ ſunt domus? Hæc eſt lebes, nos autē carnes. Idcirco vaticinare de eis: vaticinare fili hominis. Et irruit in me ſpiritus domini, & dixit ad me: Loquere. Hæc dicit dominus. Sic locuti eſtis domus Iſrael, & cogitationes cordis veſtri ego noui. Plurimos occidiſtis in vrbe hac, & impleſtis vias eius interfectis.

EXPLANATIO.

Et eleuauit me ſpiritus: Nimirum angelicus, Ac ſi dicat: Fui eleuatus à quodam angelo. Vel per ſpiritum intelligit ſpiritum ſanctum: vel ſuum proprium ſpiritum, vt ſit ſenſus: Ego non corpore, ſed ſpiritu fui raptus, & cùm eſſem corpore in Chaldæa, fui ſpiritu leuatus Hieroſolymam. Ex quo colliges fuiſſe hanc eleuationem ſpiritualem, & imaginariam, non autem corporalem. Sed aduerte. Qui ſpiritu reguntur, eleuantur ad aſpicienda myſteria diuina, qui verò ducuntur carne, deprimuntur, & in ſemetipſis ſepeliuntur: viui enim mortui ſunt. Ideo ait apoſto-
Rom. 8. lus: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetitis: Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Septuaginta habent: Aſſumpſit me ſpiritus. Qui enim propter Deum à mundo eijcitur, ab ipſo Deo aſſumitur.

Ad portam domus domini orientalem. Hoc eſt, ad portam atrij interioris templi Salomonis, quæ reſpicit ad orientem. Spiritus nos ad
Ioan. 10 oſtium ducit orientale, hoc eſt, ad Chriſtum, qui ait apud Ioannem: Ego ſum oſtiū, ſi quis per me introiuerit, ſaluabitur. Eſt autē oſtiū orientale, quia de illo ait Deus pater apud Za-
Zach. 3. chariam prophetam: Ecce enim ego adducā ſeruum meum Orientem. Vnde alius Zacharias apud Lucā dixit: Viſitauit nos Oriens ex Luc. 1.
alto illuminare ijs, qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent. Non tamen inficior poſſe verti ex Hebræo locum illum prophetæ: Ecce ego breui adducturus ſum ſeruum meum, non miue germen. Idem enim vocabulū Hebraicum & orientē ſignificat, & germen: & eſt perſpicuum, multis diuinarum literarū locis appellari Chriſtum germen. Eſaias eum capite Eſai. 4.
quarto germen domini vocat, & Ieremias tri- Iere. 33.
geſimo tertio, germen iuſtitiæ. Quibus locis Chaldęus Paraphraſtes vertit Meſſiā. Nihilominus tamen rectiſſimè vertit interpres noſter, quemadmodum capite ſexto Zachariæ: Zach. 6.
Ecce vir, Oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit templum domino. Vbi ſeptuaginta, quemadmodum etiā capite tertio, Orientem interpretantur. Eleuatus igitur Ezechiel ad portam orientalem, vbi diuini ſolis radijs illuſtratus eſt, ea myſteria mentis oculis aſpexit, quæ huius capitis literis mandauit.

Iezoniam. Alij codices habent: Iechoniam. Hic non eſt ille, de quo locutus fuerat capite octauo: nam ille erat filius Saphan, hic autem Azur, niſi fortè pater eius binomius fuerit, dictus Saphan, & Azur, quemadmodum multi alij, quorum multis in locis meminit diuina ſcriptura.

Et Pheltiam. Hi duo erant præcipui, qui publicè populum à vera fide auertere conabantur. Eam ob cauſam hîc eorum nomina ponūtur: publici peccatores publicè nominantur: quod de occultis non fit.

Hi ſunt viri cogitant iniquitatem, & tractant conſilium peſſimum in vrbe iſta. Pro iniquitate poterat verti ex Hebræo vanitas. Idē vocabulū & prauitatem ſignificat, & vanitatem. Hi igitur hortabantur populum ad ſumptuoſa ædificia extruenda, ac ſi nun, q̃ā eſſet ex vrbe migraturus: & conſilijs ſuis vanis & pernicioſis, homines ſeducebāt, & ad ſcelera perpetrāda excitabant. Cor hominis eſt veluti prunarium, ſiue thuribulum prunis refertum, paratum ad recipiendum quicquid conieceris in illud. Et quemadmodum ſi in prunariū con- Simile.
ijcias aromaticos paſtillos, tota domus ſuaui replebitur odore & ſuffimento, ſin autem immiſeris ſulphur, tota horribili odore contaminabitur: ſic ſi in cor alicuius ſalutaria conſilia immiſeris, ſi hominē vtilibus inſtruxeris conſilijs, illiq; fontem aperueris veritatis, efficies, vt ex eius corde odoris ſuauiſſimi fragrantia producatur: ſin autem illum deprauatis conſilijs contaminaueris, ſi impietates, odia, ſcelera, & cæteras huiuſmodi peſtes in

in eius conſilium adhibueris,eris cauſa profectò intollerandi fœtoris,egredietur ex illius corde fœtidus fumus, qui non ſolum ipſius eor, ſed totam domum, totam rempublicam corrumpat. Aſpices, bona conſiliā eſſe odoratorios paſtillos,mala autem ſulphurea & fœtida ſuffimenta. Vide conſiliorũ differentiam, & attende, à quo illa ſuſcipias. Hi duo homines, de quibus hoc loco agit Ezechiel, magnates erant, & docti, & in lectione legis domini verſati, & nihilominus copiam alijs
Simile. peſtiferorum conſiliorum faciebant. Vt ex myropolio,ex pharmacopolæ officina,vbi ſalutaria medicamenta, & pretioſa vnguenta venduntur,exit aliquando toxicum, & mortiferum venenum: ſic ex hominibus ſcientia excultis peſtiferum interdum egreditur conſilium.Ideo ait Eccleſiaſticus: Cõſiliarius tibi ſit vnus de mille.Et iterum:Cum extraneis
Eccle.6. 8. & 37. cõſilium non habeas:Hoc eſt ab hominibus à virtute alienis nõ capias conſiliũ. Et rurſum: A malo conſiliatio ſerua animam tuam. Ille te rectè conſilio inſtruet qui animã tuã fuerit amore proſecutus,eiuſque ſalutẽ optauerit. Vnde Gregorius libro primo Regiſtri: Nullus fidelior tibi ad conſiliũ poteſt, eſſe, quàm qui non tua,ſed te diligit. Opus eſt conſilio, ſed intuere conſiliariũ. Conſiliorum gubernaculũ:inquit Cyprianus,eſt lex diuina. Domus,quę huiuſmodi conſilijs regitur, omnibus eſt inſtructior & apparatior in rebus quã ea,quę temerè & nullo cõſilio adminiſtratur.

Nonne dudum ædificata ſunt domus? Vaticinatus fuerãt Ioannes euertẽdos eſſe eos, qui Hieroſolymæ remanſerãt,nolentes in Chaldæam migrare cum Ieconia & Ezechiele. Et ita euenit, nam pro Ieconia fuit in regia di-
4.Re.vl. gnitate cõſtitutus Sedechias, qui anno vndecimo ſui regni fuit captus à Babilonijs & ruit eius dignitas ablata,& tota Hieroſolyma funditus euerſa. At hoc nõ credentes Iudæi,qui Hieroſolymæ remãſerãt,inſana ædificia ſubſtruebant, impio Iezoniæ, & Pheltiæ conſilio adhærentes, qui Ieremiæ vaticinationem ſubſannantes aiebant:Nonne dudum poſt Ieremiæ oracula ædificatæ ſunt domus? Ac ſi dicerent: Nullã debemus prophetiæ Ieremiæ fidem adhibere de ciuitate hac delenda, nam poſtquam ille hoc aſſeruit,non ſolùm ciuitas non fuit euerſa,ſed etiam aucta quoniam perſpicuum eſt nos ædificia conſtruxiſſe.

Hæc eſt lebes, nos autem carnes. Hæc ciuitas eſt lebes,ſeu olla nos autem incluſę carnes in illa. Et quemadmodum carnes conſeruantur
Simile. in olla vſque ad earũ perfectam decoctionẽ, ſic Hieroſolyma nos conſeruabit vſq; ad extremam ſenectutẽ.Hoc dicebant illi,qui Dei prophetis fidem nullam adhibebant.Fortaſſe alludebãt ad verba Ieremiæ primo capiti ſuæ Ierem. prophetię mandata,vbi ille Hieroſolimæ afflictionem ſub metaphora ollæ incenſæ à Babylonia prouenientis prædixerat: in qua olla Iudei igne calamitatum afflicti continerentur. Cùm igitur Ieremias Babylonem vocaret incenſam ollam,quæ Iudæos affligeret & concoqueret, aiebant illi non ita eſſe, ſed Hieroſolymã eſſe ollam,in qua illi erant ſemper conſeruandi.Ita poteſt intelligi locus ille Dauidis: Moab olla ſpei meæ. Hoc eſt,ſpes Pſal.59. mea conſeruabitur in Moab. Nam ex Moab Ruth.4 fuit Rut,ex qua proceſſit Chriſtus ſecundum carnem, vt non ſolùm ex veteri teſtamento, Matt.1. ſed etiam ex euangelio conſtat.

Et irruit in me ſpiritus domini, & dixit ad me. Ex hoc loco cum multis alijs colligit Chryſoſtomus ſanctiſſimę trinitatis myſteriũ tomo tertio,ſermone de trinitate. Si Deus dixit ergo per ſuum verbum:hoc ille dixit,cùm in eũ irruit domini ſpiritus. Per Deum intelligit patrem,per verbum, filium, per ſpiritum domini,ſpiritum ſanctum.

Cogitationes cordis veſtri ego noui. Vnde pri- 1.Reg.16 mo Regum ait Deus:Non iuxta intuitum hominis ergo iudico. homo enim videt ea quæ Iob.42. parent,dominus autẽ intuetur cor. Hinc Iob 3.Reg.8. Scio,inquit,domine,quia omnia potes,& nulla te latet cogitatio. In tertio Regum alloquitur ijs verbis Salomon Deum: Tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominũ. Quæ ver 2.Par.6 ba ſunt etiã ſecũdo Paralipomenõ literis cõſignata Vnde diuus Auguſtinus de definitionibus eccleſiaſticorum dogmatum, Internas inquit,animi cogitationes diabolum non videre certi ſumus Sed motu eas corporis ab illo,& affectionum indicijs colligi, experimẽto didicimus.Secreta autem cordis ſolus Deus nouit,cui dicitur:Tu ſolus noſti corda filiorum hominum.Hæc ille. Quemadmodũ atũdinem manu tenẽtes,eſcaque hamatili in ob- Similitudo. ſcuro & turbulento pelago piſcantes,etſi piſcem non videant in eſcã irruiſſe,intelligunt tamen eſſe illum hamo abſque dubio captum, quod corticula lineæ piſcatoriæ kolis appellata,ſubmergatur:ſic dæmones piſcatores ſubtiliſsimi etſi cogitationes noſtras in profũdo cordis noſtri gurgite nõ aſpiciãt,ſignis tamẽ exterioribus eas ſæpenumerò cognoſcunt: motu bolidis,& actione corporis, & verborũ modo eas explorãt & intelligunt. Exire autem à corde cogitationes malas aſſerit apud Nathæũ Chriſtus Deus noſter. Et Salomon in Prouerbijs inter mala Deo odibilia nume- Mat.15 rat cor machiuãs cogitationes peſsimas.Vn- Prou.6 de colligitur non omnes noſtras malas cogi

tatiões forinſecꝰ aduenire, dęmonis inſtinctu excitatas, ſed emergere aliquando ex motu arbitrij humani. At cùm eas diabolus cognoſcit, ſtatim accendere illas ad vitia conatur: intimis viſceribus ſtimulos conturbat, & commouet, ortum inflammat ardorem, & faces admouet tentationum. *Similitudo.* Vt faber ferrarius prunas non efficit in officina, ſed follibus ignis exuſcitatoribus eas accendit: ſic diabolus cogitationes malas in animo conceptas follibus tentationum ſufflat, & inflammat, & incendium conflare nitens vitijs pabulum ſubminiſtrat. Cor noſtrum eſt ferraria officina, cogitationes malæ ſunt prunæ, diabolus ſufflator. Dolendum quidem eſt, & acerbè ferendum, nutriri in anima cogitatus peſtilentes, qui inſtar filiorum viperæ eam miſere occidant, aut certè polluant & contaminent. *Similitudo.* Anima noſtra eſt viridis ſmaragdus gemma tranſlucida, exigui pretij in regione mortalium, ſed in ſeipſa pretioſa, & immortalis: quam margaritarius ille cœleſtis Deus noſter ſumma ſapientia ſua perpoliuit, & annulo plumbeo corporis noſtri copulauit. Et quemadmodum peritus margaritarius premitur dolore, aſpiciens pretioſos lapillos ſua induſtria elaboratos, quos ipſe magno ingenio & artificio excoluit, & perpoliuit, in manibus puerorum, & hominum agreſtium, qui cùm eos nec cognoſcāt nec magnifaciant, illos contaminant: ſic Deus cum videt animas noſtras quas ipſe ad imaginem ſuam creauit, in poteſtate vanorum & immundorum cogitatuum eas coinquinantium & contemnentium, ægre fert, & veluti id grauiter ſentiens, exclamat: *Mat.9.* Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Et hoc loco: Cogitationes cordis veſtri ego noui. *Mar.2* Et paulò pòſt illis ferrum minatur dicens: Gladium metuiſtis, & gladium inducam ſuper vos. *1.Reg.2.* Heli audiens ſcelera, quæ eius filij admittebant, leniter eos reprehendit, cùm æquum eſſet, vt eos durè caſtigaret. Quam ob cauſam illum ita alloquutus eſt Deus: Magis honoraſti filios tuos, quàm me. Propterea ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui. *1.Reg.4.* Et paulò pòſt narrat diuina ſcriptura, filios eius in prælio corruiſſe, ipſumque Heli cecidiſſe de ſella retrorſum & fractis ceruicibus animam efflaſſe. Filij noſtri noſtræ cogitationes ſunt quas debemus grauiter punire, ſi modum tranſeuntes, imperium rationis repudiauerint, Deumque offenderint: alioquin à Deo grauiter puniemur.

Plurimos occidiſtis Nimirum iniuſtè, præſertim ſub rege Manaſſe, qui ſe flagitiorum miniſtrum conſtituit, & in vrbe peruertenda dolos peſtilentes concepit, & iura diuina & humana per ſummum ſcelus violauit.

Propterea hæc dicit dominus Deus C Iſrael: Interfecti veſtri, quos poſuiſtis in medio eius, hi ſunt carnes, hæc eſt hæc eſt lebes: & educam vos de medio eius. Gladium metuiſtis, & gladium inducam ſuper vos dicit dominus Deus. Et eijciam vos de medio eius: daboque vos in manum hoſtiũ, & faciam in vobis iudicia. Gladio cadetis: in finibus Iſrael iudicabo vos, & ſcietis, quia ego dominus. Quia in præceptis meis non ambulaſtis, & iudicia mea nõ feciſtis, ſed iudicia gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt eſtis operati. Et factum eſt, cùm prophetarem, Pheltias filiusꝰ Banaiæ mortuus eſt. Et B cecidi in faciem meam, clamans voce magna, & dixi: Heu, heu, heu, domine Deus, conſummationem tu facis reliquiarum Iſrael? Et factum eſt verbum domini ad me dicens: Fili hominis fratres tui, viri propinqui tui, & omnis domus Iſrael, vniuerſi, quibus dixerũt habitatores Ieruſalem: longè recedite à domino: nobis data eſt terra in poſſeſſionẽ propterea hæc dicit dominus Deus: Quia longè feci eos in gẽtibus, & quia diſperſi eos in terris, ero illis in ſanctificationem modicã in terris, ad quas venerunt. Propterea loquere: hæc dicit dominus Deus.

Interfecti veſtri. Id eſt, ij, quos immaniter interfeciſtis.

Hi ſunt carnes, & hæc eſt lebes. Dicitis, vos eſſe intra ollam tectos & conſeruatos inſtar carnium, ſed longè fallimini opinione: eritis enim ſummis calamitatibus oppreſſi. Contrà verò innocentes, quos crudeliter occidiſtis, hi ſunt carnes ſeruatæ, quoniã in gratia è vita migrauerunt & Hieroſolyma eſt lebes, vbi ſepulti ſunt. De huiuſmodi decedentibus ait pſalmographus, Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius. *Pſal.115.* Et diuus Ioannes in Apocalypſi, Beati mortui, qui in domino moriuntur. *Apoc.14.* Vel ſic. Hi quos dolore laceraſtis, & tandẽ ſęuè occidiſtis, ſunt carnes confractæ, hos cõcidiſtis tãquã carnes quas ſolẽt ſecare, cùm eas volũt in lebetẽ cõijcere, vt coquantur. Eodem modo loquitur Michæas, cùm *Mich.3.* inuehi-

Inuehitur in tyrannos, dicens: Oſſa eorum confregerunt,& conciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio ollæ. Sunt igitur viri innocentes carnes à verbis laceratæ,& Hieroſolyma eſt olla calamitatum, vbi eos compreſſiſtis Prima tamen expoſitio mihi magis placet, propter id, quod ſequitur: Educã vos de medio eius. Eſt enim ſenſus. non eſt Hieroſolyma olla, in qua vſque ad extremam ſenectutem cõſeruabimini: nam ego vos abſtraham ab illa,& tradam Babylonijs, qui vos in vincula conijcient, & in Chaldæam captiuos abducent, vbi immenſis calamitatibus occidemini,& trucidabimini.

Gladium metuiſtis. Timuiſtis, ne à Babylonijs occideremini, ideo confugiſtis ad Aegyptum. ſed nihil vobis proderit, occidemini nanque gladio Babyloniorum.

Faciam in vobis iudicia. Id eſt, ſumam de vobis pœnas, debitas illas quidem, & iuſtas.

In finibus Iſrael iudicabo vos. Hoc eſt, in Reblatha, quæ eſt in terra Emath. Ibi Nabuchodonoſor occidit filios Sedechiæ regis Iudæorum coram eo, ei autem oculos eruit, eumque in vincula conieciт, vt licet videre apud

Ierem. 9. Ieremiam capite nono,& quarto libro Regũ

4. Re. vlt. capite vltimo.

Hæc non erit vobis in lebetem. Id eſt, non remanebitis Hieroſolymæ vſque ad ſenectutem, vt exiſtimatis, ſed in alienam terram captiui ducemini.

Quia in præceptis meis non ambulaſtis. Hoc eſt, quia præcepta mea non cuſtodiſtis. Hebraiſmus eſt, in ſacris literis frequens, vt in

Pſal. 118 pſalmo: Beati immaculati in via, qui ambulãt

3. Reg. 8. in lege domini Tertio Regum: Ambulemus

4. Re 16. in decretis eius. Quarto Regum: Ambulauit in via regum Iſrael. Hoc eſt, ſeruauit rationẽ viuendi regũ Iſrael. Ambulare in cõſilio ſceleratorum, eſt eorũ cõſilium ſequi: vt pſalmo primo: Beatus vir, qui non abijt in cõſilio impiorum. Ambulare coram domino, eſt ita vitam degere, vt facta omnia ad deum dirigantur, illiq; ſint grata. vt Geneſ. 17. Dixit dominus ad Abraham: Ego dominus omnipotẽs: ambula coram me. Hoc eſt, da operam vt inculpatè viuas, & ad me tanquam ad ſcopum dirigas, quicquid egeris, dixeris,& cogitaueris. Ambulare aliquando idẽ eſt, quod viuere. Vnde Apoſt. in epiſt. ad Romanos: In nouitate vitæ ambulemus. Et iterum: Non ſecundũ carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Et ad Epheſios: Vt filij lucis ambulate Nec mirum eſt ambulare idem eſſe, quod vitã degere, quoniam tota hæc vita, via eſt,& deambulatio quædam ad alteram vitam. Si in præceptis dei ambulauerim⁹, finita via in patriã ingrediemur æternam, ſi in operibus carnis, in pœnas ſemper duraturas.

Iuxta iudicia gentium. Id eſt, iuxta mores & conſtitutiones gentilium.

Et factum eſt, cum prophetarem Pheltias, &c. Ezechiel erat corpore in Chaldæa, & raptus ſpiritu vidit ea, quæ fiebant Hieroſolymæ,& quemadmodum hic Pheltias diuino iudicio fuit vita priuatus. Quę omnia Iudęis in Chaldæa commorantibus narrauit, vt in fine capitis fatetur. Et fuit exploratum & perſpectum, eadem die,& hora, qua Ezechiel dixit, exceſſiſſe è vita Pheltiam, collatis dictis prophetæ cum dictis nuntiorum, qui à Iudæa in Chaldæam veniebant.

Et cecidi in faciem meam. Nimirum affectu compatientis,& vt ſupplex deum oraret, ne clades multiplicaretur.

Conſummationem tu facis reliquiarum Iſrael. Hoc eſt, Nunquid domine omnes, qui ſuperſunt ex Iudæis, tua vltione conſumes? Suſpicabatur fortaſſe Ezechiel, reliquias Iſraelis, quæ videbantur ſupereſſe, eſſe ad interitum vocandas,& penitus delendas. Nam cũ Pheltias ſonet ſalutem domini, exiſtimauit forſitan videns eum mortuum, fore vt etiam liberati à domino tunc morerentur.

Fratres tui. Hucuſque vaticinatus fuit de excidio eorum, qui remanſerant Hieroſolymæ: nunc eorum conſolationem prædicit, qui Ieremiæ obtemperantes ſe Babylonijs tradiderant,& in Chaldæam migrauerant. Solet Deus læta triſtibus miſcere, vt apud Eſaiam capite primo: Væ genti peccatrici populo graui iniquitate, &c. Deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili & derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario. Et paulò pòſt: Lauamini, mundi eſto te. Si fuerint peccata veſtra vt coccinũ, quaſi nix dealbabuntur,& ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Eodẽ modo Amos capite quinto: Luo ſuper vos planctũ domus Iſrael. Cecidit & nõ ad iciet vt reſurgat virgo Iſrael. Et paulò pòſt: Hæc dicit dominus Deus: Quærite me, & viuetis. Eſai. 1. Amos. 5.

Fratres tui. In nonnullis codicibus nõ ſunt verba hæc niſi ſemel: at in correctis bis poſita ſunt, Palilogia eſt figura ſatis frequens in diuinis literis, cùm repetitur idem verbum, vt tertio Regum: Altare altare hæc dicit dominus Deus. Et Chriſtus deus noſter apud Matthæum: Ieruſalẽm Ieruſalẽ, quæ occidis prophetas. Hãc figurã vocãt nõnulli epizeuxim: 3. Re. 13. Mat. 23.

Quibus dixerunt habitatores Ieruſalem. Exiſtimantes ſe eſſe fœlices,& poſſeſſuros eſſe quietè Hieroſolymam.

Longè

Longè recedite à domino. Quaſi indigni eius ciuitate. Reputabāt eos eſſe à Deo deiectos, & derelictos qui ſe tradiderant Babylonijs.

Ero eis in ſanctificationem modicam. Hoc eſt, dabo eis diuinos vates, qui eos poſſint mœrore aliqua ex parte leuare, & ab idolorū cultu auertere. Et qui ob peccata adducti ſunt à patria, ob pœnitentiam redibunt ad illam. Vel ſic: Ero eis in ſanctificationem, ſanctos reddā illos, ſed non omnes: non enim ero eis in ſanctificationem magnam, vt omnes ſancti ſint, ſed in ſanctificationē paruam, vt pauci ſalui fiant. Illos ſaluos faciam, quorum ſpem video in me ſitam, qui veram gloriam concupierint, eam autem contēpſerint, quæ incerta eſt & caduca, poſita non in virtute, ſed in populi temeritate. Eſſe autem Chriſtum quibuſdam in ſanctificationem, alijs autem in ruinā, aſſerit Eſaias, dicens: Erit vobis in ſanctificationem, in lapidem autem offenſionis & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael. Qua de re capite ſuperiore diſſeruimus: verba illa explanantes: Effunde ſuper ciuitatem. *Eſai. 8.*

Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis: daboque vobis humum Iſrael, & ingredientur illuc. Et auferent omnes offenſiones, cunctaſque abominationes eius de illa. Et dabo eis cor vnum, & ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum. Et auferam cor lapideum D de carne eorum, & dabo eis cor carneū, vt in præceptis meis ambulent, & iudicia mea cuſtodiant, faciantque ea, & ſint mihi in populum, & ego ſim eis in deum. Quorum autem cor poſt offendicula & abominationes ambulat: horum viam in capite ſuo ponam, dicit dominus Deus. Et eleuauerunt cherubim alas ſuas, & rotæ cum eis: & gloria dei Iſrael erat ſuper ea. Et aſcendit gloria domini de medio ciuitatis, ſtetitque ſuper montem, qui eſt ad Orientem vrbis: & ſpiritus leuauit me, adduxitque in Chaldæam ad tranſmigrationem in viſione, in ſpiritu dei. Et ſublata eſt à me viſio, quam videram. Et locutus ſum ad tranſmigrationem omnia verba domini, quæ oſtenderat mihi. *Iere. 2; f. Inf. 36. f.*

Congregabo vos de populis. Suadet Deus Iudæis, qui in Chaldaica captiuitate detinebantur, vt quamuis in varijs calamitatibus verſentur, in eo tamen ſpem omnem ſuam fixam habeant atque locatam. Promittit enim illis ſe eſſe eos ad patriam reducturum. Quod factū fuiſſe tempore Cyri Perſarum regis, literę diuinæ in libro Eſdræ teſtificantur. Nec ſolùm hoc loco, ſed multis aliis Ezechiel, & alij diuini vates de hoc reditu Babylonicæ captiuitatis poſt annos ſeptuaginta vaticinati ſunt. Sed quis non videt per hanc liberationem intelligi redemptionem humanam per Chriſtū verum ſaluatorem? Ipſe, genus hominum in vincula dæmonis coniectum, in mundi captiuitate retentum in carnis operibus tanquam in carcere, vinculis ſcelerum compeditū ſanguine ſuo liberauit, & ad ſpiritus libertatem, ad verum decus, ad ſummam amplitudinem illuſtriſſimis virtutum ornamentis decoratā perduxit. Seruitus Babylonica erat infidelitas carcer peccati, & confuſionis mundi captiuitas, vnde nos Chriſtus abſtraxit, & ad veram religionē, ad eccleſiam catholicam, ad veram Hieroſolymam perduxit. Ipſe eſt enim rex ille cœleſtis, qui iuxta diuinorum vatum oracula erat homines diſperſos in vnam eccleſiā congregaturus. Audi Eſaiam dicentem: Congregabit filios Iſraelis, diſperſos Iuda colligetà quatuor partibus terræ. *Eſa. 11.* Ieremias de qua congregatione vaticinans inducit Chriſtum ita loquentem: *Iere. 32.* Congregabo eos de vniuerſis terris, & reducam ad locum iſtum, vt habitēt confidenter. Vnde Oſeas. Congregabuntur, inquit, filij Iſrael, & filij Iuda pariter, & ponent ſibi caput vnum. *Oſe. 1.* Et pſalmographus. AEdificans Ieruſalem dominus, diſperſiones Iſraelis congregabit. *Pſa. 146.* Et idem Chriſtus apud Ezechielem: Aſſumam de medio nationum filios Iſrael, ad quas abierunt, & congregabo eos vndique, & erunt mihi populus. *Inf. 36.* Et hoc loco: Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quib' diſperſi eſtis, daboq; vobis humum Iſrael. In omnibus his locis, & multis alijs promiſerat Deus ſe eſſe cōgregaturum homines ex omnibus mundi regionibus in vnam eccleſiam. Erant diſperſi mortales, & per tenebras inextricabiles vagabātur. At non tulit Deus eos diutiùs errare, ſed venit in mundum, induit humanam formam, & à cœli ſummitate deſcendens terras illuſtrauit, & hominū oculos aperuit, qui veluti Agar & Iſrael errabāt in ſolitudine, *al. Iſmael* & aquæ veræ doctrinæ penuria laborabāt, & oſtēdit illis fontē vitæ, vt errātibus illis ac vagis vitā cōſequēdæ immortalitatis aperiret, *Geneſ. 21.* eoſque ſiti pereuntes reficeret, & cœlo exules, veriſque bonis

hoīs prorſus expulſos, ac varijs ſectis diuiſos in vnā eccleſiā catholicā cōgregaret. Hęc eccleſia in diuinis literis appellatur Ieruſalē: eſt enim eccleſia viſio pacis, id nanque ſonat Ieruſalem. Hæc eſt mons Sion, ſpecula illa, ex qua deū fide contemplamus. Hæc eſt domus Iacob, dæmonis ſupplantatrix, vitiorumque mūdi, & carnis expultrix quę aduerſus hoſtes animę lucta contendit, vt veram animę pacē conſeruet. Hæc eſt templum Salomonis, vbi habebat dominus viuis lapidibus hoc eſt fidelibus charitate pręſtantib⁹ extructū, qui cùm priùs eſſent toto terrarū orbe diſperſi, varia idola & monſtra colentes, fuerunt ſub vno Chriſto congregati in vna eccleſia, vna religione Chriſtiana, vna fide, vno baptiſmo cōiuncti. Chriſti ſaluatoris noſtri prædicatio & cognitio, ſic omnium gentiū oras peragrauit vt repudiatis ſuperſtitionibus, & dijs falſis ac commentitijs, homines etiam agreſtes & inculti eum huius vniuerſitatis effectorem & moderatorē intelligerent, & pro eius fide & honore ſe morti deuouere non dubitaret. In eccleſia hac regnat Chriſtus, cuius regnū erit ſempiternum. De hoc Chriſti regno in eccle-
Pſal. 144 ſia cecinit diuinus pſaltes: Regnum tuum regnum omnium ſęculorum, & dominatio tua
Eſa. 9. in omni generatione & generationem. Et Eſaias: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret amodo, vſque in ſempiternum.
Dani. 3 Daniel: Regnum eius regnum ſempiternum: & poteſtas eius in generatione & generatio-
Mich. 3 nem. Michęas: Regnabit ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc, & vſque in eternum. Id ex-
Luc. 1. plicuit deus dicens per Gabrielē angelū, Mariæ ſemper virgini: Dabit illi dominus ſedem Dauid patris eius & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Do-
Mat. 16 mus Iacob eſt eccleſia, quę ſēper durabit, de qua ait Chriſtus: Portæ inferi nō preualebūt aduerſus eam: in qua ipſe Chriſtus regnabit
1. Reg. 6. in æternū. Vnde colligitur, nō conuenire Salomoni ea dei patris promiſſio, quę eſt libro ſecundo Regum literis mandata: Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius: ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronū regni eius in ſempiternū. Cùm thron⁹ Salomonis defecerit eiuſque regnū eſſe deſierit, qui fieri poteſt, vt regnū, quod à deo, qui eſt ipſa veritas, aſſeritur ſempiternum, illi poſſit conuenire? Eſt igitur hæc Dei promiſſio ad verum Salomonem, ad Chriſtum regem, pacis amantiſſimum, cuius Salomon vmbram gerebat, referenda. Salomon ex mortuis lapidibus templum inſtruxit, Chriſtus ex viuis animabus eccleſiam ædificauit. Dauid ſanguinis fuſor templū ædificare non potuit, ſed Salomō, hoc eſt pacificus, idē enim ſonat nomen Salomonis, quoniā rex pacificus erat venturus, qui nō alieno fuſo ſanguine, ſed proprio erigeret eccleſiā pacis adeò amans, vt ne quiſquā periret, ipſe per ſanguinē ſuū nos eriperet à morte, mortem toleranter ferens vt nos immortalitate donaret: & vt verbis vtar diui Pauli ad Coloſſenſes, pacificans per ſangui- Coloſ. 1
nem crucis eius ſiue quæ in terris, ſiue quę in cœlis ſunt. Quam ob cauſam ab Eſaia fuit meritò princeps pacis vocatus: qui vt pacem doceret, eccleſiam cōſtituit, in qua regnat in æ- Eſai. 9.
ternum. Vnica eſt eccleſia, militans & triumphans, militās ſiquidem quatenus militans, ſed eius ciues in gratia decedentes, erunt in triūphantem tranſlati, quæ nullum vnquam habebit finem, cuius rex Chriſtus eſt, cuius habitatio ſemper eſt duratura cuius ciues cantica Sionis perpetuò concinentes, ipſum regē in æternū laudabunt. Id intelligens diuinus pſal-
tes pręcinebat: Beati qui habitāt in domo tua Pſal. 83.
domine, in ſæcula ſæculorū laudabūt te. Sed quoniam ad hanc trimphantē eccleſiam aſcēdere nemo poteſt niſi ſit eccleſiæ militāris mēbrum, inſtruxit deus eccleſiam hanc catholicam, quę eſt apud diuinos vates regnum Dauid, vera Hieroſolyma, mons Sion, domus Iacob, populus Iſraelis. Quicunque enim veram Chriſti dei noſtri fidem habet Iſraelita eſt, ſiue genus ducat à gētibus, ſiue ab Hebræis. Ideo voluit per ſe, & per apoſtolos ſuos ſanctiſſimum nomē ſuum per cunctas nationes fama celebrare, & caſtiſſimā, pleniſſimamque pietatis religionem longè lateque propagare, vt aſperrimam diaboli tyrannidem funditus euerteret, & eccleſiam hanc conſtitueret, in qua fideles congregaret. Hoc quippe eſt, quod hic ait per Ezechielem: Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis, daboque vobis humum Iſrael, hoc eſt Hieroſolymam, qua eccleſia ſignificatur.

Et auferens omnes offenſiones. Id eſt, omnia ſcelera.

Cunctaſque abominationes. Hoc eſt, omnia idolorum ſimulachra.

Et dabo eis cor vnum Idem ait deus infrà a-
pud hunc prophetam capite. 36. & apud Iere- Inf 36.
miam trigeſimoſecundo. Id impletum fuiſſe Iere. 32.
in eccleſia primitiua aſſerit diuus Lucas, dicēs Acto. 4.
in Actis apoſtolorum: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Et non ſolùm tunc ſed nunc etiam in rebus de fide, & ſuper.

ſemper,fidelium cor fuit,& eſt vnum: vna eſt
enim fides omnium, vnus eccleſiæ in creden-
do conſenſus. Sed hæc dei verba non tantùm
de fidei conſenſu.ſed de animorum cógrega
tione & coniunctione intelligenda videntur.
fuit enim ſumma inter Chriſtianos pax & có
Pſal. 17. cordia: de qua dixerat regius vates: Orietur
Pſa 75. in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis. Et
rurſum. Factus eſt in pace locus eius. Huius
Chriſtianę pietatis meminit Aggęus qui cum
Agg. 2. diceret: Veniet deſideratus cunctis gentibus,
adiecit ex Chriſti perſona: Implebo domum
Eſa. 57. iſtam gloria,& in loco iſto dabo pacem. Nec
hoc ſilentio præteriuit Eſaias Chriſtū in hūc
Mala. 2. modum faciens loquentē: Creaui fructū labi
orū pacem, pacē ei, qui longè eſt,& qui pro-
pè. Vnde Malachias: Pactum vitæ & pacis
fuit cum eo, & lex veritatis in ore eius. Sed
Philip. 4. pax hęc ſpiritualis eſt, quæ nos inter nos con
iungit, & Deo connectit & conciliat. Deni-
que eſt pax Dei, quæ exuperat omnem ſen-
ſum, qua carent homines flagitioſi. Ait enim
Eſai. 57. Eſaias Non eſt pax impijs dicit dominus Etſi
enim impij ſint aliquādo pace cōiuncti, ea ta-
mē pax mundi eſt,& vitiorum interdum pro
Ioan. 14. pagatrix. Eam ob cauſam ait Chriſtus: Pa-
cem meam do vobis, pacem relinquo vobis,
non quomodo mundus dat, ego do vobis.
Mundi pax quęrit propriam vtilitatē:& cor-
poris oblectationē, pax verò Chriſti conſiſtit
in vera animorum cōcordia inter ſe, & inter
ſe & deū, cuius gloriam quęrit. Hanc pacem,
hanc reconciliationem inter deū & hominē
adduxit Chriſtus Ieſus, quam ob cauſam ait
Coloſ. 1. Apoſtolus in epiſtola ad Coloſſenſes eſſe nos
per ipſum reconcilitos: eumque in epiſtola
ad Romanos propitiatorem appellat, dicēs:
Rom. 3 Propoſuit eum deus propitiatorem per fidē
in ſanguine ipſius. Et diuus Ioannes in pri-
1. Ioan. 2 ma ſua epiſtola: Ipſe eſt propitiatio pro pec-
1. Ioan. 4. catis noſtris. Et iterum: Miſit deus filium ſu-
um propitiationem pro peccatis noſtris Hoc
fuerat in legis veteris tabernaculo abumbra-
tū, vbi erat arca fœderis, ſuper qua erat pro-
pitiatiorium ex auro puriſſimo quod duo che
rubim regebant, alas expaſſas habentes, ſeq;
Exod 25. mutuò contemplantes. Super propitiatorium
26. 37. erat oraculum, ex quo dominus reſponſa da
bat, ſeq; propitium oſtendebat. Arca illa ec-
cleſiæ Chriſti gerebat imaginem, quę erat te
cta propitiatorio, quo Chriſtus figurabatur,
eccleſiam protegens & gubernans. Duo che-
rubim ſe mutuò reſpicientes ſunt duo teſtamē
ta inter ſe admirabili cōcentu cohærētia, nul-
laque in re diſcrepantia. Id quod indicat no-
menclatura, cherubim enim idem eſt quod
plenitudo ſcientiæ. Reſpiciūt enim hi cheru-
bim ad propitiatorium, quia vtrumque teſta-
mentū Chriſtum intuetur, de illo loquitur,
eum oſtendit, ita vt vetus ſit veluti vaticiniū
noui: nouum verò expoſitio veteris. Deſuper
erat oraculum, vnde deus loquebatur, oſten-
dens miſericordiam ſuam quoniam dominus
noſter Ieſus chriſtus, propitiator noſter Deū
patrem nobis reddidit propitiū & beneuolū
noſque illi reconciliauit, & in concordiā cū
illo reduxit, qui ab illo ob impia ſcelera no-
ſtra eramus diuiſi,& penitùs alienati. Hāc pa
cem conquirere debemus,& amplecti, eaque
ſummè oblectari. Si hominum pax à gētium
philoſophis veluti numen quoddam celebra
tur, qui fieri poteſt vt Chriſtianę philoſophię
cultores dei pacem ſine ſcelere nefario cōtē-
nāt? In monte Palatino fuit quondam Romę
templum Concordiæ dicatum, vt ait Blon-
dus libro ſecundo, de Roma inſtaurata, quod
templum ait Suetonius fuiſſe à Tiberio impe
ratore cōſtructum: tametſi alij cōtendant fu-
iſſe à Liuia germanici matre ædificatum. Et
prope montem Palatinum, vbi quondam via
erat quæ ſacra dicebatur, fuit à Veſpaſiano
imperatore inſtauratū templum pacis, cuius
ruinæ hodie apparēt fac lē oſtēdentes magni
ficentiſſimū ædificij apparatum. Nullum enim
fuit tunc in tota vrbe ędificium ſumptuoſius,
nullum admirabili pretioſarum rerum ampli-
tudine præſtantius. De eo ait ita Diuus Hie-
ronymus in Ioëlis prophetæ commentariis.
Veſpaſianus & Titus Romæ tēplo pacis ædi-
ficato vaſa templi Hieroſolymitani,& vniuer
ſa donaria in delubro illius cōſtituerūt: quę
græca & Romana narrat hiſtoria. Si igitur in
fideles pacem colebant, quantò magis nos e-
am colere debemus qui legem pacis, qui pa-
cis præceptoris euangelium ſeruare gloria-
mur? Cùm Neptunus & Minerua de dignita-
te contenderent, & Neptunus, vt antiqui
ſcriptores literis mandarunt, allegaret ſe eſſe
aquę, rei vtiliſſimę inuentorem, Minerua au-
tem pro ſe adduceret, ſe oliuam fructiferam
plantam inueniſſe: Cecidit cauſa Neptunus,
fuitque pro Minerua ſentētia lata, quia oliua
arbore fructuoſa ſignificabatur pax, qua ni-
hil eſſe dicebāt iucundius, nihil vtili⁹, nihil ad
ſecuritatem & tranquillitatem conſequendā
accommodatius. Voluerunt homines illi, qui
tunc ſapientes dicebātur, hac fictione ſignifi-
care eſſe pacem vtiliſſimā, eamque ob cauſam
auidiſſimè quęrendam & conſeruandam Pro
clus Platonicus vnum vni eſſe dicebat: ſignifi
cans dandam eſſe operam, vt omnes vnū eſſe
mus Deo, qui erat vnus. Hæc ſunt eius verba
in libro de anima & angelo. Per intellectum
noſtrū diuinum attingimus intellectū: ſic &
primum

primum vnum, à quo omnib⁹ ineſt vnio per
vnum, per quod ſanè noſtrum vnum diuino
maximè iungimur. Et paulò poſt: Diuini per
vnitatem efficimur, quando omnem multitu-
dinem fugientes, in ipſam vnitatem noſtram
confugimus, vnúq; efficimur & conformiter
agimus. Titus Liuius libr. 10. Deca. 3. Melior
eſt, inquit, tutior pax, quàm ſperata victoria.
Et Saluſtius in Iugurtha: Cõcordia paruæ res
creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. ſi gẽ
tiles tot laudibus efferunt pacem, quid nos
agere debemus, quibus Deus veſter illam de
dit? Ipſe eſt enim, qui hoc loco ait apud Eze-
chielem: Et dabo eis cor vnum.

Et ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorũ.
Hoc petebat regius vates, cùm diceret. Cor
mundum crea in me Deus, & ſpiritũ rectum
innoua in viſceribus meis. Hæc ſpiritus noui
Pſa. 50. tas ſeu renouatio eſt animi puritas, & vis illa,
per quam nihil niſi rectum & ſanctum deſide
rarut. Acquiritur autem inſtauratio hæc la-
chrymis & pœnitentia. Quemadmodũ aqui-
la, vt aiunt, renouatur aquis, ita anima lachry
marum abundantia. Vt oliuæ vbi ſunt perti-
Simile. cis concuſſæ, & virgultis omnibus confractis
amittunt pulchram amœnitatem, niſi pullula
uerint, & nouis ſurculis atq; ramulis germi-
nauerint, & denuò fronduerint, infructuoſę
manent, ſin autem ſylueſcunt, & germina e-
mittunt, ſpem tribuunt, vberrimos fructus
producendi: ſic homines poſt peccatum, niſi
inſtaurentur ſpoliantes veterẽ hominem cũ
actibus ſuis, & induentes nouum, ſteriles iu-
dicantur: ſin autem ſpiritu nouo germinaue-
rint, & per pœnitentiam floruerint, fuerintq;
in Chriſto renouati, pulcherrimos virtutum
fructus ferent, & vberrimarum baccarum co-
pia exornabuntur. Aſpice oliuam illam poſt
peccatũ adulterij & homicidij per pœniten-
tiam vireſcentem, lætiſſimorumq́ue fructuũ
pulchritudine abundantem, quomodo dice-
Pſal. 51. bat in pſalmo: Ego ſicut oliua fructifera in
Eccle. 50. domo Dei. Et Eccleſiaſticus virũ iuſtum com-
parat cum oliua pullulante. Hanc pullulatio-
nem & inſtaurationem promiſit hoc loco de-
us, dicens ſe eſſe fidelibus ſuis ſpiritum nouũ
tributurum.

Auferam cor lapideum. Id eſt, abducam ab il-
lis cor durum, & dabo illis cor tenerum, vt ve
luti blanda cera impreſſionem meę doctrinæ
facile recipiant. Cordi lapideo ex diametro
opponitur cor carneũ, hoc eſt pium, docile,
quod diuino amore molleſcat. Id voluit di-
2. Cor. 3. uus Paulus in epiſtola ſecunda ad Corinth.
ſignificare, dicens: Epiſtola noſtra vos eſtis,
ſcripta in cordibus noſtris, quæ ſcitur, & legi-
tur ab omnib⁹ hominibus, manifeſtati, quòd
epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, &
ſcripta nõ atramento, ſed ſpiritu Dei viui, nõ
in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis car-
nalibus. Appellat Apoſtolus Corinthios epi-
ſtolam ſuã, quòd eos ſcriptos haberet indele-
biliter in corde, & epiſtolam Chriſti, quòd illi
Chriſtum haberent in cordibus ſuis ſcriptũ.
Et ideo ait hãc Chriſti epiſtolam eſſe à ſeipſo
ſcriptam non atramento, ſed ſpiritu Dei viui,
vt ſignificaret inter ſeipſum & Moyſem dif Exod. 31.
ferentiã: Moyſes enim tabulas lapideas ador- Exod. 34.
nauit, vt in illis lex vetus ſcriberetur, Paulus Deut. 2.
autem Corinthiorum animos parauit non in-
ſtrumento corporeo, ſed ſpiritu Dei viui, quẽ
ipſo Deo largiente in illis ſculpſerat: nõ in ta-
bulis lapideis duris, vt quondã lex, ſed in cor-
dibus mollibus, & ad recipiẽdam euangelicã
doctrinam ab eo paratis. Sed heu, quot ſunt
hodie, qui cor habent lapideum rupibus mul-
tò duriùs! Horũ cor eſt petra illa, de qua ait Luc. 8.
Chriſtus. Aliud ſemẽ cecidit ſuper petram, &
natum aruit, quia non habebat humorem. Vi
de petram illam, de qua ait diuina ſcriptura:
Induratum eſt cor Pharaonis. Talis eſt homo Exod. 13.
impius & obſtinatus, de quo ait Iob: Cor e- Iob. 4.
ius indurabitur quaſi lapis. Et Deus per Ioelẽ Ioel. 2.
prophetam: Conuertimini ad me in toto cor
de veſtro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Scin-
dite corda veſtra, & non veſtimẽta veſtra. Ac-
ſi dicat: Corda veſtra volo, ſed non indurata,
volo corda mollia & contrita. Diuus Bernar-
dus in lib. de Conſideratione ita ait: Cor du-
rum eſt, quod contritione non ſcinditur, pre
cibus non flectitur, minis non cedit, flagellis
obduratur. Vt lapis tendit ad centrũ, ita cor-
de induratus deſcendit ad infernum. Ita dici Simile.
tur de obſtinatis Ægyptijs: Deſcenderunt in
profundum quaſi lapis. Corpora deſcenderũt Exod. 15.
in profũdum maris, animæ in profundũ in-
fernorum. Ideo ait Eccleſiaſticus, Cor durum
malè habebit in nouiſſimo. At de ſeipſo ait Eccle. 3.
Iob. Deus molliuit cor meum. Et diuina ſcri- Iob. 23.
ptura in lib. Exodi, & Numerorũ narrat fuiſſe Exod. 17.
à Moyſe petram percuſſam virga, & fluxiſſe a Num. 20
quarum abundantiam. Ad quod alludit his
verbis Pſalmographus, Percuſſit petrã, & flu- Pſal. 77
xerunt aquę & torrentes inundauerunt. Vti-
nam deus virga crucis, & memoria paſſionis
ſuæ percutiat cor meum lapideum, cõterat du
ram cordis mei petram, vt fundantur lachry-
marum flumina, & conuertat petrã in ſtagna Pſal. 113.
aquarum, & rupem in fontes aquarum. Diuus
Auguſtinus libro de gratia & libero arbitrio
ad Valentinum cap. 14. ita ait, Liberum homi-
nis arbitriũ pulſatur, vbi dicitur, Hodie ſi vo
cem eius audieritis nolite obdurare corda ve Pſal. 94.
ſtra. Sed niſi poſſet Deus etiam duritiã cordis
auferre,

auferre, nō diceret per prophetam: Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneū. Quod de nouo teſtamento fuiſſe prædictum
2. Cor 3. ſatis Apoſtolus oſtendit, vbi ait: Epiſtola noſtra vos eſtis ſcripta non atramēto: ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Quod non ideo dictum putemus, vt carnaliter viuant, qui debent ſpiritualiter viuere: ſed quia lapis ſine ſenſu eſt, cui comparatum eſt cor durum, cui niſi carni ſentienti cor intelligens debuit cōparari Hæc ille.

Quorum autem cor poſt offendicula. Hoc eſt, eos grauiter puniam, qui peccatis, quibus deus grauiter offenditur, paſcuntur, & idolorum cultum relinquere nolunt. Ponere eorum viam in capite ſuo, eſt in eos iuxta ſcelera ſua animaduertere Senſus eſt: Eos, qui Ieremiæ prophetæ, mexque voluntati obedientes ſe Babylonijs tradiderunt, & fuerunt in Chaldæam tranſlati, conſolabor, & in priſtinam dignitatem reſtituam, eos autem, qui Hieroſolymæ manſerunt, qui falſis voluptatibus ducuntur, & in ſceleribus verſantur, acerbiſſimis opprimam calamitatib⁹. Illi mihi pœnas ſuis flagitijs debitas perſoluent.

Et aſcendit gloria Domini de medio ciuitatis. Significauit ſubtractionem protectionis diuinæ. Id etiam ſignificauit Chriſtus dicēs apud
Ioan. 14. Ioannē: Surgite, eamus hinc. Et apud Lucam.
Luc. 19. Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Narrat Ioſephus fuiſſe in templo vocem angelorum auditam dicentium: Abeamus ab his ſedibus. O ingrata ciuitas, quæ illum, qui in te contulit innumera beneficia, ad crudeliſſimū interitum vocaſti! O ciuitas infœlix, quam Deus meritò reliquit per gratiæ, ſuæque protectionis ſubtractionem! O impij & nefarij Iudęi, qui Meſſiam veſtrum, quē expectabant antiqui patres, cuius aduentum optabāt patriarchæ, de quo vaticinati ſunt prophetæ aſſerentes eſſe illum humanā formam induturum, eiuſque miſericordia eſſe mundi maculas abluendas, acerbiſſimis cruciatibus affectum, ſcelere & inuidia incitati interfeciſtis! Qui erunt homines tam barbari, tā agreſtes, tam inculti, qui veſtram impiam crudelitatē & perfidiam non deteſtantur, qui Chriſti Dei noſtri immenſam pietatem, ſummam miſericordiam non immortalitatis memoria proſequantur? Dereliquit vos quia vos eum dereliquiſtis Ideo aſcendit gloria Domini de medio ciuitatis.

Stetitq; ſuper montem. Chaldeus Paraphraſtes ait montem hunc eſſe Oliueti. Diſtat ab vrbe vno miliario, vt habetur Actorum Apo-
Act. 1 ſtolorum primo. Ex hoc mōte aſcendit Chriſtus ad patrem, vt ex eodem capite colligitur Eam ob cauſam exiſtimo voluiſſe hoc loco Ezechielem aſcenſum Chriſti in cœlum ſignificare.

Et ſpiritus leuauit me. Erat realiter in Chaldęa, ſed ſpiritu fuit ductus Hieroſolymā, vbi ea mentis oculis aſpexit, quę huic capiti mādauit. His autem geſtis videbatur ſibi imaginaria viſione, à Iudæa in Chaldęā reuerti ad Iudęos, quos hic tranſmigrationem vocat.

Omnia verba Id eſt, res omnes. Narrauit iudæis omnia, quæ viderat ſpiritu, & eorum ſignificationem. Accipi autem verbum pro re quacunque pręter hunc locū oſtēdit Eſaias Eſa. 39.
capite. 39. vbi volens ſignificare oſtendiſſe Ezechiā regem nuntijs Babyloniæ omnia, quæ habebat, ait. Non fuit verbum, quod non oſtenderet eis Ezechias in domo ſua Et in hāc
ſignificationem ſumitur Deuteronomij capite octauo. Non in ſolo pane viuit homo, ſed Deut. 8.
in omni verbo, quod procedit ex ore Dei.
Quem locum citauit Chriſtus apud Matthæū Mat. 4.
& Lucam, ſignificans quacunque re, qua deus Luc. 4.
voluerit, poſſe hominem ſuſtentari. Id, quod
dicitur in pſalmo: Iucundus homo, qui miſe- Pſa. 111.
retur, & commodat, diſponit ſermones ſuos in iudicio, poteſt verti ex hebræo. Iucundus vir, qui confert in alios beneficia, & dat mutuò, & diſtribuit res ſuas recto iudicio. Pro ſermonibus ſuis poteris transferre verba ſua, & per verba ſua ſubſtantiam, opes, & omnes alias res ſuas intelligere: vt ſit ſenſus eum eſſe iucundum & beatum virum, qui propēſus eſt ad homines iuuandos, qui de re ſua familiari, inopia laborantibus impartitur, ſed iudicium adhibet in bonorum ſuorū diſtributione, omniaque rectè atque prudenter miniſtrat.

Annotationes ex Hebræo in caput vndecimum.

Nonne dudum ædificata ſunt domus? Septuaginta interpretes habent. Nonne nouiter ædificatæ ſunt domus? Eadē eſt ſententia, quā in explanatione expoſuimus. Pagninus vertit: Non in propinquo eſt contritio, ædificemus domos. Brixianus eodem ferè modo. Non eſt propinqua vaſtatio, ædificemus domos. In hebraico nō eſt contritio, nec vaſtatio. Ideo alij transferunt: Non eſt propè, ædificemus ædes. Quod in idem recidit. Horum verſionum hic eſt ſenſus: Id, quod dixit Ieremias, eſſe citò vrbem hanc vaſtandam, non eſt verum: nam non eſt propè eius euerſio & vaſtatio: ideo non timeamus, quin potiùs conſtruamus ædificia. In hebraico eſt ita.

לא בקרוב בנות בתים Lobecarob benoth batim. Quę verba poſſunt ita verti: Nõ
cito: ædificemus filios. Ac ſi dicerent impij
homines: Nihil nos moueat vanum Ieremiæ
vaticinium de vrbis euerſione, ſed voluptati-
bus ducamur, & filios generemus. Dictio Be-
noth eſt à verbo banah, quod ſignificat ędifi-
care, & filios ſuſcipere. Cap. 16 Geneſis, vbi
Gen. 16. vulgata editio habet: Si forte ſaltẽ ex ea ſuſci
piam filios, eſt in hebraico: Si fortaſſe ſaltem
ex ea ędificer. Inde deriuatur ben, quæ dictio
filium ſignificat, quòd ſit veluti ędificium pa-
rentum. Vnde benoni idẽ eſt quod filius do-
loris mei, & beniamin filius dextrę, hoc eſt, fi
lius dilectus: ſolebant enim antiqui nomine
dextræ ea ſignificare, quę magnoperè dilige
Gene. 35. bant. Ideo Iacob filium ſuum ſcdm, quem ha-
buit ex Rachaele, quam incredibili comple-
ctebatur amore, vocauit Beniamin, hoc eſt
filium chariſsimum, quòd illum genuiſſet in
ſenectute, quã ob cauſam eũ admirabili amo
re proſequebatur. Cùm enim pareret Rachel
ſummis oppreſſa doloribus, eum filium dolo
ris ſui appellauit, interruptis ac morientibus
vocibus quibus prolatis, efflauit animam, &
obitus ſui, triſte viro ſuo chariſſimo deſide-
rium reliquit. Pater autẽ pueri nomine muta-
to, ne cùm illud audiret, memoriam illius la-
chrymabilis mortis renouaret, & grauiſ tã tri
ſtis recordationis dolore, etiam ipſa, quę iam
conſenuiſſe viderentur, recrudeſcerẽt, impo-
ſuit ei nomẽ Beniamin, vt amorem filij & ma
tris ſe eſſe ſemper cõſeruaturum declararet.
Significat prętereа dictio hęc ben, multa alia
Gen. 15. adiunctis ſubſtantiuis Gene. 15 Filius domus
Iob 41. meæ, id eſt, vernaculus meus. Iob. 41. Filius
Thren. 3. arcus, id eſt, ſagitta. Thren. 3. Miſit in renes
meos filias pharetræ ſuæ Hoc eſt, ſagittis me
Eſa. 21. vulnerauit. Eſa. 21. Filius areæ meæ, id eſt,
1. Re. 20. frumentum. Primo Reg 20. Filius mortis, id
eſt, dignus morte. Illud pſalmi. 101. vbi nos
iuxta tranſlationẽ ſeptuaginta habemus: Vt
Pſal. 101. ſolueret filios interẽptorũ, poteſt verti ex he-
bræo: Vt è vinculis eripiat filios mortis, hoc
eſt homines morti addictos. Primo Regũ 9.
1 Reg. 3. Filius vnius anni erat Saul. Id eſt, innocens
inſtar infantuli. Quibus verbis vult ſignifica
re Saulis virtutem, & morum integritatẽ, ꝓpri
uſquam fuiſſet in regia dignitate cõſtitutus.
At cùm ad principem euectus eſt, ſcelera im-
pia perpetrauit. Vbi vides quàm periculoſa
ſit magna potentia, & opum abundantia. Ex
1. Re 24. emplum ſit etiam tibi Dauid, qui ſubditus ini
1. Re. 26. mico pepercit, & vitam tribuit, rex antẽ ami-
2. Reg 11. cum per ſummum ſcelus interfecit.

Et cogitationes cordis veſtri ego noui. Septua-
ginta habẽt. Cognitiones ſpiritus veſtri ego
ſcio. In hebraico pro cogitationibus cordis
veſtri eſt: Vemaaloth ruacem. Hoc eſt, & aſ-
cenſiones ſpiritus veſtri, Verbum עלה alah
aſcendere ſignificat, vt Gen. 19. Vidit aſcen-
dentem fauillam de terra. Ideo vertit Pagni- Gene. 19.
nus: Quę aſcendunt in ſpiritu veſtro noui. Et
qm̃ cognitationes cordis aſcendunt, meri-
tò vertit interpres noſter cogitationes. De
huiuſmodi aſcenſionibus in corde humano
ait regius vates: Aſcenſiones in corde ſuo diſ Pſal. 83.
poſuit. Et Xps Deus noſter apud Lucã: Quid
turbati eſtis, & cogitationes aſcendũt in cor- Luc. 24.
da veſtra? Eodem reſpicit, quod ait in prima
epiſtola ad Corint. diuus Paulus: Nec in cor
hominis aſcendit. Hoc idiomate vtitur Eſai- 1. Cor. 2.
as capite 65 Ieremias. 13. Ezechiel. 38 Aſcen- Eſa. 65.
dere autem ſuper labium linguæ apud He- Iere. 13.
bræos eſt in fabulam traduci, quando in ali- Inf. 38.
quẽ conijciuntur opprobria. Hebraiſmus eſt,
quo vtitur Ezech. cap. 36. Significat etiã ver-
bum hoc alah euaneſcere. In hãc ſignificatio Inf. 36.
nem põt accipi id, quod eſt apud Zachariam:
Et conſeretur manus eius ſuper manum pro-
ximi ſui, vt ſit ſenſus: Si quis tempore illo pe-
tierit opem ab amico ſuo ad oppugnandam Zac. 14.
Hieroſolymã, fruſtra id faciet: nihil vires hu-
manæ aduerſus diuinum conſiliũ valebunt:
nã ſi apprehenderit quiſpiam manũ proximi
ſui, euaneſcet manus eius, in manu opem illi
promittentis. Eã ob cauſam poterat etiã locꝰ
hic Ezechielis ita trãsferri Ea, quę euaneſcũt
in cordibus veſtris, ſunt mihi ſatis perſpecta,
impij enim, vt ait diuus Paulus in epiſt. ad
Romanos, euanuerũt in cogitationibus ſuis, Roma. 1.
& obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.

Ero eis in ſanctificationem modicã. In hebraico
eſt: Ego eis. למקדש מעט Lemiceddas
meat. Id eſt, in ſanctificationem paruulã. Pa-
gninus tranſtulit: In ſanctuarium paruum. In
Theſauro verò ait nomen hoc meat ſignifica
re paucitatẽ. Ideo poteſt verti: Ero eis in ſan-
ctuarium paucitatis, ſiue paucorum, vt ſit ſen
ſus. Eos paucos in Caldæa audiam, perinde
atque in templo celebri Hieroſolymæ: ero il-
lis paucis loco templi, vbi populi celebritatẽ
audire ſolebam. Nihilominus tamen commu
nis tranſlatio rectiſſima eſt, cuius ſenſum in
explanatione oſtendimus. & ita verterunt ſep
tuaginta dicentes: *εἰς ἁγίασμα μικρόν.*

Conſummationem tu facis reliquiarum Iſrael.
Pagninus eodẽ modo vertit, ſed cum interro
gatione. Et ita manet altera ſentẽtia, aliud eſt
enim rẽ aſſerere, aliud interrogare. Aliquãdo
enim eadẽ oratio quę affirmat, ſi interrogati
uè proferatur, & admiratiuè, negat. Verba illa
Michææ Et tu Bethlehẽ Ephrata paruula es,
in principibus Iuda, longe diuerſum ſenſum

videntur prima facie habere apud Mathæum illa iuhunc modum citantem: Et tu Bethelehē terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda. Apud Michæam aſſerunt Bethle-
Mich. 5. hem paruulam eſſe in principib' Iuda, apud Mathæum aſſeueranter oſtendunt non eſſe
Matt. 2. paruulam. At ſi hæc verba legeris apud Michæam interrogatiue, & admiratiuè, quemadmodum profectò legi debēt, videbis nullam eſſe inter prophetam & Euangeliſtam diſſonantiam. Ita enim ait Michæas: Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in principib' Iuda? Quaſi dicat, non. Et auferens negationis cauſam, ait: Ex te enim egredietur, &c. Et id quidem eſt, quod ait Mathæus: Nequaquam minima es. Nec in eo diſcrepant, quòd Micheas ait, Ephrata, Mathæus verò, terra Iuda, nam vtroque modo appellabatur Bethlehem. Prætera Ephrata ſignificat fructiferā, Iuda verò confeſſionem; at ex confeſſione producitur vberrimus fructus. Nihil eſt fructuoſius confeſſione, ſiue eam accipias pro laudatione diuina, ſiue pro peccatorum confeſſione. Confiteri de peccatis, eſt nuntiare virtutes. Quid eſt ſacramentalis culparum confeſſio, niſi ſanctitatis præconium? Aſpicis igitur nullam eſſe inter hos duos locos diſcrepantiam, quin potiùs vnum eſſe alterius expoſitionem.

ARGVMENTVM CAPITIS DVODECIMI.

PArabola vaſorum tranſmigrationis prædicit diuinus vates modum captiuitatis regis Sedechiæ, eorumque, qui illum ſequebantur, quos ſciebat eſſe Dei immemores, & ſui oblitos, contra verò in ſcelere vigilantes, & in rebus nefarijs diligentes. Studebat hortari Iudæos varijs argumentis, vt prophetarum oraculis fidem adhiberent, ſeque repudiatis idolis ad verum Deum conuerterent, in quo ſpem omnem ſuam collocarent.

CAPVT XII.

ET factus eſt ſermo Domini ad me,
A dicens: Fili hominis in medio domus exaſperantis tu habitas, qui oculos
habent ad videndum, & non vident, &
aures ad audiendum, & non audiunt:
quia domus exaſperans eſt. Tu ergo fili
hominis fac tibi vaſa tranſmigrationis,
& tranſmigrabis per diem coram eis.
Tranſmigrabis autem de loco tuo ad locum
alterum in conſpectu eorum, ſi forte
aſpiciant, quia domus exaſperans eſt.
Et efferes foras vaſa tua, quaſi vaſa
tranſmigrationis per diem in conſpectu
eorum. Tu autem egredieris veſpere B
coram eis, ſicut egreditur migrans ante
oculos eorum. Perfode tibi parietem,
& egredieris per eum in conſpectu
eorum. In humeris portaberis, in caligine
effereris. Faciem tuam velabis, &
non videbis terram, quia portentum
dedit domui Iſrael. Feci ergo, ſicut
præceperat mihi dominus. Vaſa mea
protuli quaſi vaſa tranſmigrantis per
diem, & veſpere perfodi mihi parietem
manu, & in caligine egreſſus ſum, & in
humeris portatus in conſpectu eorum.

ET *factus eſt ſermo Domini ad me*. Parabola eſt rerum diſſimilium ſimilitudo, quam Cicero collationem vocat, quòd illæ res inter ſe conferantur & comparentur. eſt autem duplex, altera verborum, quando in quibuſdam dictis alia intelliguntur: altera factorū, quando per quædam facta alia ſignificantur, quemadmodum in preſenti. Vtraque eſt in diuina ſcriptura frequentiſſima. Non ſolùm Iudæi Hieroſolymæ habitatores, ſed etiam plerique eorum, qui erant in Babylonica captiuitate detenti, irridebant Ieremiæ cōſilium & vaticinationem. Inſtruxerat Ieremias ſuo conſilio Iudæos, vt ſe traderent Babylonijs, & vaticinabatur in maiores ærumnas incurſuros eſſe eos, qui Hieroſolymæ manebant, quàm qui in Chaldæā tranſmigrabant. Cùm autem tranſmigrati ſe captiuos aſpicerent, eos aſt, qui in patria remanſerant, liberos, inuehebantur in Ieremiam, aſſerentes falſum eſſe eius vaticinium, eiuſq; dignitatem maledictis violantes. Sed poſtea experti ſunt vera eſſe omnia, quæ Ieremias prædixerat. Eam ob cauſam voluit Deus, vt Ezechiel oſtenderet Iudæis fore, vt rex Sedechias, & oēs, qui cum eo erant, magnis cruciatibus afficerentur, & in Caldæam ignominioſè ducerentur captiui, qui crudelem cædem euaderent, nam rex erat oculis priuandus à Nabuchodonoſore, & eius filij coram eo trucidandi, & oēs ſimul incredibilibus calamitatibus opprimēdi. Ex quo efficiebatur, vt vero infallabiliq; Ieremiæ oraculo fides adhiberetur. Et ita omnia euenerunt, quemadmodum Ezechiel vaticinatus fuit, quæ in hac prophetica parabola continentur.

In medio domus exaſperātis tu habitas. Hoc eſt

in

in medio Hebræorum contumacium, deum
ad iracundiã prouocantiũ. Quam ob cauſam
Bar. 4. ira in eos inuehitur Baruch propheta: In ira
dei ad iracundiam prouocaſtis dom.nũ: tra-
diti eſtis aduerſarijs: exacerbaſtis enim eum
qui fecit vos, Deum æternum. Aduerte. Non
ait, eum exaſperantibus habitas, ſed in medio
domus exaſperantis: vt oſtẽdat diuina ſcriptu
ra tantam eſſe Ezechelis virtutem, vt cæteris
luminibus extinctis, ipſe refulgeat, & in me-
dio inquinatorum purus ipſe permaneat. In-
ter nefarios honeſtatem ſeruare fortis animi
magnique ducendum eſt: eorum autem cõtu-
melias ita ferre, vt nihil à ſtatu naturæ diſce-
das, nihil à dignitate ſapientis, virtutis eſt in-
Similitu ſignis, admirabiliſque conſtantiæ. Vt Specu-
do. lum quamuis mundum & ſplendidum, ſit cõ-
taminato tamen ſtatu circunſtantiũ inficitur:
ſic vir quamuis honeſtate præditus, virtutum-
que ſplendore conſpicuus, impiorum tamen
conſuetudine & familiaritate contaminatur.
Eccle. 13. Vnde ait Eccleſiaſticus: Qui tetigerit picem,
inquinabitur ab ea, & qui cõmunicauerit ſu-
Similitu- perbo induet ſuperbiam. Si contigerit, vt pla-
do. neta alioquin beneuolus & ſalutaris alijs a-
ſtris maleuolis & malè influentibus fuerit cõ
iunctus, malã mittet influentiam: ita vir pius
ſi impios nimia familiaritate cõprehenderit,
impius efficietur. Vnuſquiſque denique eo-
rum mores, quibus familiariter vtitur, plerũ-
que imitatur: niſi eam habuerit animi firmitu
dinem, & virtutis conſtantiam, qua erat muni
tus Ezechiel: fueritq; ea veluti muro fortiſſi-
mo vndique ſeptus. Ezechiel enim cùm eſſet
Hebræorum concionator, & præſul, quẽ illis
Sup. 3. Deus, vt ſuprà vidimus, ſpeculatorem cõſti-
tuerat, merito in eorum medio habitabat, etiã
ſi ſæpenumerò ſe, vt antea diximus, in ſolitu-
dinem reciperet. Cùm quidam gymnoſophi-
ſta nomine Calanus viſeret quondam Ma-
gnum Alexandrum, attulit ſecum, vt narrat
Ioannes Monachus, corium bouis durum ad-
modum, & ſiccũ, quod in terrã proiecit: cum
autem ſuper vnam eius extremitatẽ pedes po
neret, erigebatur corium ex altera: & in omni
bus extremis partibus, ſimiliter eueniebat:
cùm autem ſe in medio illius collocaret, &
pedes figeret, conſtitit corium, & ex omni
parte quieuit. Voluit hac re inſignis philoſo-
phus perſuadere Alexandro, vt medium eli-
geret, ſi vellet regnum ſuum in tranquilitate
ſeruare. Colũna in medio domus ſuſtinet eiꝰ
pondus, ſin autẽ in alteram partem declinat,
ruit totum ædificium. Cor hominis eſt in me-
dio corporis, ſol in medio aſtrorum errantiũ,
centrum in medio ſphæræ: virtus in medio
extremorum. Ideo Ariſtoteles libro quarto
Politicorum, Quantò magis, inquit, aliquid
accedit ad medium, tanto melius eſt. Horati-
us ita ait. Eſt modus in rebus, ſunt certi deni-
que fines: quos vltra citraque nequit conſiſte
re rectum. Et Ouidius ſecundo Metamorpho
ſeos: Medio tutiſſimus ibis. Sed quid cito au-
thores humanos, cùm habeamꝰ ſacros? Diuus
Bernardus libro ſecundo de conſideratione,
Medium, inquit, tene, ſi non vis perdere mo-
dum. Et diuus Ioannes Chryſoſtomus homi-
lia duodecima in acta apoſtolorum: Medio- *Geneſ. 2.*
critate ſecluſa vbique malum eſt. Arbor vitæ *Ioan. 20.*
fuit in medio paradiſi. Chriſtus in medio di- *Luc. 2.*
ſcipulorum. Stetit enim, vt ait diuus Ioannes. *Ioan. 20.*
in medio. & dixit, pax vobis. Naſcitur in me- *Ioan. 19.*
dio animalium, inuenitur in medio doctorũ, *Ioan. 1.*
ſtat in medio diſcipulorum, moritur in medio
latronum. Medius veſtrum ſtetit, dicebat Di-
uus Ioannes, quem vos neſcitis. Quare Chri *Simile.*
ſtum in medio inuenies docentem nos, vt me
dium teneamus. Quemadmodum motis ele-
mentis ſola terra quieſcit, quia eſt in medio
mundi conſtituta: ſic alijs perturbatione con-
citatis, nullaque firmitudine conſiſtentibus tu
firmus & conſtans permanebis, ſi medium te-
nueris, ab eoque nõ declinaueris. Ex extremis
procedit peccatũ, ex peccato inſtabilitas. Au-
di Ieremiã dicentem: Peccauit Ieruſalẽ, pro- *Thren. 2.*
pterea inſtabilis facta eſt. De hac inſtabilitate
dicebat Eſaias: Quaſi pilam mittet te Deus in *Eſai. 22.*
terram latã & ſpatioſam. Et Dauid Deus me-
us pone illos vt rotam, & ſicut, ſtipulam ante *Pſa. 82.*
faciem venti. Vis non moueri, non fluctuari,
non duci varietate, non agitari inconſtantia?
Amplectere mediũ, & nullatenꝰ ab eo abſtra-
heris: & ita ratio coẽrcebit temeritatẽ, & eli-
ges potiùs à vita, quàm virtute dimoueri: da-
biſq; operã, vt ipſa virtus te trahat ad verã di
gnitatẽ. Id efficiebat diuinus noſter vates, qui
vt medium doceret eligendum, non in domo
Hebræorum, ſed in medio domus dicitur eſſe
conſtitutus. Et quamuis virtus ſit habitus ele-
ctiuus in mediocritate cõſiſtens, vt ait Ariſto-
teles ſecundo Ethicorum, eiuſque bonũ con-
ſiſtat in adæquatione ad menſuram rationis,
& ita in medio, hoc tamen non intelligitur de
virtutibus theologicis, ſed de moralibus, & in
tellectualibus etiã: nam virtus intellectualis
ſuam habet menſuram, & per conformitatem
ad ipſam accipitur in ipſa medium. At cùm in
omnibus, in quibus conſiſtit virtus in medio,
contingat peccare per exceſſum, ſicut per de
fectum, circa deum autem, qui eſt obiectũ vir
tutis theologicæ, nõ cõtingat peccare per ex-
ceſſum, iuxta id, quod ait Eccleſiaſticus: Bene *Eccle. 43.*
dicentes deum exaltate illum quantum pote-
ſtis, maior enim eſt omni laude: perſpicuũ eſt,

virtutem theologicam in medio non cõſiſtere Fieri non poteſt, vt homo tantum Deũ diligat, quantum ipſe diligi meretur, & tantum credat, & ſperet in ipſum, quantum debet Ex quo apertè concluditur non poſſe hic exceſſum eſſe, ſed tantò melius eſt harum virtutũ bonum, & quantò magis accedit ad ſummum Ideo aiebat diuus Bernardus amãdi Dei modum eſſe amare eum ſine modo. Quædã gloſſa de pœnitentia diſt. 2. cap. Charitas eſt aqua in verbo, ſunt itaque gradus, aſſerit in charitate non habere locum id quod dicitur de medioeritate virtutum, quia ei vnum ſolum vitium opponitur, ſcilicet odium, ſupra diſtin. 1. Omnis, qui non diligit. Eſſe autem medium ſpectandum oſtendunt multa iura. Cap. Cùm tu: extra de teſti. & xlv. diſt Diſciplina. & cap. Sunt nanque: Et. ff. de pœ. reſpiciendum. cum multis alijs. Qua de re ea poteris videre quæ ſuprà annotauim⁹, verba illa primi capitis ex

Sup. 1. plaudentes: Cùm eſſem in medio captiuorũ Et illa: In terra Chaldæorũ iuxta fluuiũ Chobar.

Qui oculos habent ad videndum, & non vident. Et ſi oculos habent corporis, mentis tamen oculis, ſe ipſi priuarunt. Tales ſunt omnes impij homines, & ſceleribus cõtaminati, qui in in rebus fluxis, vanis & tetris immerſi, intellectũ nõ erigunt ad diuina cõſideranda. Et licèt hoc omni ſcelerato conueniat, multò magis ei, qui eſt in inſigni dignitate conſtitutus: in

Zach. 11. quem Zacharias propheta in hunc modũ inuehitur: O paſtor, & idolum Idolum eum vocat, qui oculos habens non videt, & aures habens nõ audit. Nam, vt ait idem propheta eodẽ capite: Oculus dexter eius tenebreſcẽs obſcuratur. Oculus capitur aliquando pro intẽ

Eccle. 10. tione, vt apud Salomonem in Eccleſiaſte. Sapientis oculi in capite eius: intẽtio enim ſapiẽtum eſt in Chriſto capite noſtro: intẽtio autẽ

Psal. 16. ſtultorũ in terra, qui iuxta pſalmographi ſententiam. Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in

Matt. 6. terram. Vnde apud Mathæum ait Chriſtus: Si oculus tuus fuerit ſimplex totum corpus tuũ lucidum erit. Et ita intelligitur id, quod eſt a-

Zach. 6. pud Zachariã: Hæc eſt amphora egrediẽs: & dixit: hæc eſt oculus eorum. Amphora eſt mẽſura, & ſumitur pro intentione impiorũ, qui omnia non iuxta dei iudicium, ſed iuxta eorum cupiditatem & appetitum metiũtur: ideo ſubdit ſtatim: ſedere impietatem in amphora illa, vt impiam nefariorum hominum intentionem ſignificet. Et volens apertè oſtendere amphoram illam eſſe impiorum intentionẽ, aſſerit eſſe oculum eorũ Eam ob cauſam poteſt hic locus Ezechielis de intentione explanari, vt ſit ſenſus: Flagitioſi Iudæi deprauatã habent intentionem: ideo habentes oculos carnis dicuntur cæci, quia qui intentionem habent corruptam, in tenebris verſantur. Nã

iuxta dei noſtri ſententiam apud Mathæum: Matt. 6.

Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit. Cùm autem impia eſſet Iudæorum intentio, erant ipſi tenebris circunfuſi, & videntes non videbant: Dixerat

enim deus per Eſaiam: Audite audientes, & Esai. 6.

nolite intelligere, & videte viſionẽ, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius. Hoc eſt, annuntia eſſe ob eius impietates obcæcãdum Non enim deus homines obcæcat, erudiens illis oculos, aut rationem, ſed non dando gratiam, qua illi ſunt indigni, quia nec eam quærunt, nec petunt: ſed contemnunt, & pro nihilo putant, & circunfundentes ſe tenebris, à vita dei ſe abducũt, iuxta id, quod ait in epi-

ſtola ad Epheſios diuus Paulus. Alienati à vi- Ephes. 4.

ta dei per ignorantiam, quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis eorum. Cæci in rebus diuinis lynceos ſæpe oculos habent in rebus humanis. Hi ſignificantur per noctuam, vt ait Diuus Baſilius, quæ cùm nocte videat, inter-

diu tamen cæcutit. Ideo præcipiebat deus, ne Leui. 11.

hanc auem quis in lege comederet, eos enim deteſtatur, qui cùm in rebus prophanis ſint periti, in ſpiritualibus ſunt penitus obcæcati. Non tamen me latet Heſychium Hieroſolymitanũ aſſerere, per noctuam eos ſignificari qui cùm legem veterem ſe intelligere glorientur, quæ obſcura eſt, euangelicam claritatem ferre non poſſunt.

Et aures ad audiendum, & non audiunt. Habẽtes aures corporis, ſunt auribus cordis ob ſua ſcelera priuati. De ijs auribus ſpiritualibus a-

iebat Chriſtus. Qui habet aures audiendi au- Luc. 8.

diat. Audire enim hoc loco eſt intelligere. Vnde capite Quadrageſimo ſecũdo Geneſis,

vbi nos habemus: Neſciebant enim, quòd in- Gen. 42.

telligeret Ioſeph, eſt in hebraico: Ignorabant enim quod audiret eos Ioſeph. Itaque videre & audire hic apud Ezechielem eſt per ſenſus in animum inducere, & ſibi perſuadere. Hoc autem dicit ob verbi dei cõtemptũ, nec enim Ieremiæ, nec ipſi Ezechieli credebãt captiui, quin potiùs in eos inuehebantur, & inter ſe non cohærere aſſerebant. Ioſephus libro decimo capite decimo ita inquit: Ezechiel apud Babilonem eo tẽpore quo Ieremias apud Hieroſolymã vaſtationẽ templi prædicebat: idq; vaticinium Hieroſolymam trãſmiſit. Sed his oraculis non credebat Sedechias, quia etſi hi duo vates in omnibus conuenirent, quod ciuitas caperetur, & Sedechias captiuus abduceretur, in hoc tamen diſcrepare videbantur, quòd Ieremias aſſereret Sedechiã intraturũ eſſe Babylonẽ, Ezechiel autẽ aſſeuerabat eũ

nõ eſſe Babylonem viſurum. Quare cùm hic repugnantia dicere eos videret Zedechias, ne illa quidem vera putabat, in quibus conſentiebat. Hæc ille. At poſtea experimento didicit iniuſtus rex verum eſſe vtrunq; vaticinium, nam iuxta Ieremiæ oraculum ingreſſus captiuus Babylonem, & iuxta Ezechielis prophetiam non eam vidit, quia fuit in Re-
4. Re. 25. blatha oculis priuatus à Nabuchodonoſore, & intrans ciuitatem eam non vidit.

Quia domus exaſperans eſt. Id eſt, quia populus eſt rebellis, & Deũ prouocans ad irã. Notat Iudæorum pertinaciam, & obſtinationẽ.

Fac tibi vaſa tranſmigrationis. Hoc eſt, inſtrumenta apta viatoribus, qualia ſunt baculus, pera, manica viatoria, ſacculi à collo ad ventrem lumboſq; pendentes. Et ſume omnia ijs neceſſaria, qui aliò ſunt tranſmigraturi. Poſtea explicat huius parabolæ ſenſum.

Si fortè aſpiciant. Subaudi, quæ facis, vt credant, & pœnitentiam agant. Quoniam Iudęi verba prophetæ non curabant, pręcipit ei Deus, vt ſacculos viatorios accipiat, & tranſmigret de loco ad locum, & parietem fodiat, vt admirati Iudæi hac rerũ nouitate, eum interrogent, quid hæc ſignificent: & inſtruantur factis, qui verbis inſtrui nolebant. Videbatur extra propoſitum ſe ad viam præparare illũ, qui erat in captiuitate detentus, & parietem domus aperire, vt per illũ tranſiret, cùm oſtiũ haberet apertum. Sed faciebat hoc diuinus vates, vt homines hac admirabili nouitate excitaret ad quærẽdum, quid hoc eſſet. Cum volumus homines mouere, vt aduertãt, noſq; diligenter attendant, aliquid agimus inſuetũ & portentoſum, quo alij in nos oculos conijciant, & nouitatis cauſam inquirant. Et ita id, quod fieri extra propoſitum videbatur, eſt optimè propoſitum: vt eò homines aliàs obliti, ad Dei propoſitum intelligendum animam intendant. Eodem ferè modo Chriſtus Deus
Mat. 21. noſter Hieroſolymam proficiſcens cum ad-
Luc. 19. mirabili hominum applauſu & lætitia, canẽtibus alijs, & viam ramis ſternentibus, in medio triumphi cœpit plorare, & vim lachrymarum profundere, vt Iudæos ad cauſam tanti mœroris in feſto tanti gaudij inquirendam excitaret. Quo ploratus cauſam intelligentes, ſe à peccatis ad virtutes conferrent, & eas opes acquirerent, ex quibus intelligerẽt, poſſe illuſtrem laudem efflorеſcere, veramq; dignitatem redundare. Offerebant Deo veſtes exteriores, & non corda interiora, ramos arborum, non autem truncum & radicem, tradebant ei verba, non autem voluntatẽ. Ideò tam citò fuerunt de ſententia deiecti: nam qui eum tunc filium Dauidis vocabãt, poſtea eum malefactorem appellarunt, & qui eum tunc miris laudibus extollebant, non multò poſt eum intolerandis opprobrijs affecerunt Ioan. 18.
& lignis ramorum, quibus illi ſternebant viã, eum poſtea percutiebant & vulnerabant. Intuere hominum ſcelera, & mundi varietatem & commutationem.

Per diem. Id eſt, interdiu, vt planè & perſpicuè videaris ab illis.

Sicut egreditur migrans. Hoc eſt, mœſtus, & affectus dolore, inſtar eorum, qui in exilium ducuntur.

Perfode tibi parietẽ. Subaudi, domus tuæ.

In humeris portabis. Nimirum ſacculos, & ſarcinulas. Alij codices habent: Portaberis: vt ſit ſenſus: Tui te famuli in humeris ſuis aſportabunt inſtar hominis defeſſi, magnoq́ue dolore vexati.

In caligine efferreris. Id eſt, nocte. Interdiu te ad iter præparabis, ſed migrabis aduentãte nocte. Vel in caligine, hoc eſt, oculis clauſis, & velato capite: ſequitur enim: Faciem tuã velabis.

Portentũ dedi te domui Iſrael. Hoc eſt ſignum admirabile & ſtupendum captiuitatis & ærũnarum Sedechiæ, & eius ſequacium. Hac ratione volo ſignificare, quid illis accidet.

Feci ergo. Vide prophetæ obedientiã etiam in re, quæ portentoſa & extra propoſitum videbatur.

Et factus eſt ſermo domini manè ad me, dicens, Fili hominis nunquid non dixerunt ad te domus Iſrael, domus C
exaſperans: Qui tu facis: Dic ad eos: Hæc dicit dominus Deus: Super ducem onus iſtud, qui eſt in Ieruſalem: & ſuper omnem domum Iſrael, quæ eſt in medio eorum. Dic: Ego portentum veſtrum. Quomodo feci, ſic fiet illis. In tranſmigrationem & in captiuitatem ibunt, & dux, qui eſt in medio eorum, in humeris portabitur: in caligine egredietur. Parietem perfodient, vt edu- D
cant eum: facies eius operietur, vt non videat oculo terram. Et extendam rete meum ſuper eum, & capietur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem, in terram Chaldæorum, & ipſam non videbit; ibique morietur, & omnes, qui circa eum ſunt. Præſidia eius, & agmina eius diſpergam in omnem ven-

rum. Et gladium euaginabo poſt eos. Et ſcient, quia ego dominus, quando diſperſero illos in gentibus, & diſſeminauero eos in terris. Et relinquam ex eis viros paucos à gladio, & fame, & peſtilentia, vt enarrent omnia ſcelera eorum in gentibus, ad quas ingredientur. Et ſcient, quia ego dominus.

Et factus eſt ſermo domini manè. Id eſt, & poſtridie locutus eſt mihi dominus.

Nunquidnon dixerunt ad te. Ad hoc illud faciebat, vt alios ad interrogaodum, quid illud innueret, excitaret.

Dic ad eos, Hæc dicit dominus. Id eſt, explica illis parabolã, doce eos, quid ego velim illis hoc vaticinio ſignificare.

Super ducem onus iſtud. Vaticinium triſte, nuntians futurã calamitatẽ, appellatur onus.
Eſa.13. Sic Eſaias: Onus Babylonis, onus Moab. Vbi
Eſai.15. ſeptuaginta modò oraſin, hoc eſt, viſionem contra Babylonem, modò rhima, hoc eſt, verbum contra Moab. Heſychius ait tũc propheriam appellari onus, cũ dominus graue quippiam comminatur, plenum ponderis & laboris, quemadmodum hoc loco aduerſus regẽ Sedechiam, & Iudeos eum ſequentes Eſt igitur ſenſus: Hæc prophetia grauem calamitatẽ deounciaos, eſt aduerſus. Sedechiam ducem atq; regem Hieroſolymæ, & contra populum Iſraheliticum ibi commoranrem.

Ego portentum veſtrum. Ita illis dices: Ego ſum figura & typus ærumnarum, quibus Iudæi miſerè opprimentur. Iuxta id quod feci, eueoiet illis. Et ita factum fuit. Nã Ezechiel oſtendit ſe mitti in exilium ſumens vaſa tranſmigrationis, & proficiſcẽs mœſtus, & dolore laceratus: Significans Sedechiam, eiuſq́ue ſequentes migratnros eſſe ex Iudæa in Caldeam: & io acerbum exilium & duram captiuitatem ducendos. Aperuit parieotem, per quem fugeret, oſtendens id Sedechię euenturũ: qui cùm eſſet miſera Babyloniorũ obſidione vodique ſeptus, & incredibilibus calamitatibus exagitatus, fugit noctu ex ciuitate, noo valẽs hoſtium viribus reſiſtere, & perfodit parietẽ ſui viridarij & hortus, vt exiret loco abſcondito, & via ſubterranea, ne à Babylonijs videretur: vt eſt apud Ieremiã capite 49. & quar-
Ierem.39. to libro Regum capite vltimo. Et tamen ca-
4.Re.vlt. ptus eſt ab illis, & varijs iniurijs affectus Nã io campo ſolitudinis Ierichontinæ fuit ab exercitu Chaldæorum comprehenſus, & ductus ad Regem Babylonis io Reblatha, quæ eſt in terra Emath, vbi Babyloonius eius filios coram eo occidit, eumq́ue oculis priuauit, & compedibus vinxit, atque captiuum io Chaldæam abduxit. & omnes Hebræos partim. ferro trucidauit, partim io viocula coniecit Et fuit aula regis igne combuſta, & tota vrbs direptiooi commiſſa incendio flagrauit.

In humeris portabitur. Quia mœſtus & debilitatus ooo poterit ſe ſuſtinere. Id vaticinatus fuit Ezechiel, quãdo ſe humeris famulorum fecit aſportari. Ideo id quod pauló antè ſcriptum eſt io nonnullis codicibus: In humeris portaberis, rectius videtur, quàm id, quod alij codices habent: In humeris portabis.

In caligine egredietur. Id eſt, noctu: Id quod Ezechiel ſignificauit egrediens noctu.

Facies eius operietur, vt non videat oculo terrã. Io ſignum ſcilicet ignominiæ. Vel deſignatur excæcatio Sedechiæ.

Extendam rete meum ſuper eum. Rete & ſagenam appellat exercitum Caldæorum Concedeote enim domino fuit Hieroſolyma à Babylonijs expugnata, & penitus deleta. Iudæos illos tanquam piſces in profundo flagitiorum pelago voluit Deus capere ſagena quadam, & in terram Babyloniæ mittere, & pro ſagena vſus eſt exercitu Caldæorum.

Et ipſam non videbit. Indicat apertè Sedechiæ excæcationem. Ductus eſt Sedechias Babylonem, in qua erat, & ipſam nõ intuebatur. Babylonia regio eſt Aſiæ maioris, ſic dicta à Babylone vrbe ampliſſima, olim totius Chaldææ capite, & metropoli, à qua etiam magna Meſopotamia, Aſſyrięq́; pars fuit Babylonia appellata, vt libro ſexto aſſerit Plinius. Fuiſſe vrbem hanc Babylonem à Semiramide cooditam oſteodit Strabo, Iuſtinus, Solinus, & multi alij. Beroſus verò ait Belũ ſecundũ Aſſyriorum regem fundamẽta Babylonis ieciſſe, poſtea Semiramidem auxiſſe eam, & ex oppido vrbem feciſſe. Primum huius vrbis oomen fuit Babel, hoc eſt confuſio, à cõfuſiooe linguarum, quæ io eo accidit loco, vt in libro Geneſios diuinę literæ teſtaotur Huius con- Gene.11.
fuſioois meminit Sibilla ijs verbis: Cùm oẽs mortales vna liogua vterentur, quidam ex ijs altiſſimam turrim ædificarunt, cœlum per eam cupientes ſcandere: Deus verò turbines mittens euertit turrim, & propriam ac diuerſam voicuique tribuit linguam. Vnde cõtigit vrbem quoq; appellari Babylonem. Hæc refert Ioſephus ca.9. primi antiquitatum. Itaq; vrbs appellatur Babylõ, regio verò Babylonia. Ad haoc ciuitatẽ fuit ductus miſer Sedechias Iudæorum rex, quam incolens nõ videbat. Eodem modo populus Iudaicus in Babyloonica captiuitate cõſtitutus, ſuam perfidiã, cauſam calamitatis ſuæ, oon videt, & legem

veterem manu tenens non intelligit, quoniā
Exo 34. velamē, quo operiebatur Moyſes, vt eius fa-
ciem non aſpicerent Hebræi, manet hodie il-
2.Cor. 3. lis in lectione veteris teſtamenti, & vt ait di-
uus Paulus, velamē poſitum eſt ſuper cor Iu
dæorum. Cùm autē conuerſi fuerint ad Chri-
ſtum verum Deum, verum hominem, verum
Meſſiam, auferetur velamen. Nunc cæci ſunt,
& in Babylonica ſuæ infidelitatis captiuitate
detenti, à qua nolunt miſeri homines liberari
nec eum recipere, qui eos liberatum venit.
Legem Moyſi ſecum portant, exiſtimantes eā
eſſe vitam illis tributuram, & non vident inſi-
pientes homines, inde ſibi ipſis mortem con-
flari, vnde vitam cōſequi arbitrantur. Eadem
enim lex æternum illis minatur excidium, qui
2.Reg.11. Chriſtum recipere noluerint. Quemadmo-
dum Vrias literas, Dauidis ſecum portās, qui-
bus rex duci exercitus præcipiebat, vt ipſi
Vriæ cædem moliretur, exſtimans magnum
aliquid literis afferre, in illis mortem ſibi por
tauit: ſic perfidi Iudæi ſecum literas dei por-
tant, quibus ipſi damnantur, & ad mortē ſem
piternam ducuntur. Lex, & prophetæ, & om-
nis denique ſancta ſcriptura, qua Iudæi glo-
riantur oſtendunt veniſſe Meſſiam, eſſeque
Chriſtum ſaluatorem noſtrum, quem ipſi Iu-
dæi ob eorū inuidiam, & ſuperbiam, & aua-
ritiam, & alia nefaria ſcelera occiderunt. Id
quod fuerat antea à diuinis vatibus prædi-
ctum: qui illis, qui Chriſtum recipere nolūt,
æternum interitum minantur. Illud eſt præ-
terea aduertēdum, & magnoperè dolendum,
multos eſſe hodie non ſolùm ex Iudæis, ſed
etiam ex Chriſtianis, qui in medio Babylo-
nis collocati, eam non vident. Babylon mun-
1. Ioan. 5. dus eſt, qui vt verbis vtar diui Ioannis, totus
eſt poſitus in maligno. Quid eſt ſuperbia, aua
ritia, gula, incontinentia, quid denique mū-
dus & congeries, malorum, niſi Babylon, &
deteſtanda confuſio? Quot hodie in mundo
verſantur, qui illum non agnoſcunt? Quot
mundi confuſione circunfuſi, ipſam cōfuſio-
Similitudo. nem minimè intuentur? Mundus eſt veluti
calculorū ludus, vbi ſunt varia latrunculorū
genera. Et quemadmodū hoc in ludo euenit
ſæpè, vt ipſis ludentes veluti oculis capti ob
nimiam confuſionem non videāt, quomodo
latrunculos mouere debeant, vt pro eis ſtet
ludus, cùm illi, qui extra ludum ſedent, ipſum
ſortis conſiderantes, id rectè perſpiciant. ſic
qui inextricabilibus mundi negotijs impli-
cantur, & ſceleribus imbuuntur, excutiunt
mentis acie tenebris cooperta, cùm illi, qui
animum à mundo ſeparantur, ſeque in ſolita
riam quietē receperūt, mundi dolos, labores,
calamitates, vanitates, & confuſiones acutè
intueantur. Vt aliquid videamus oportet eſſe
aliquod interuallum inter oculos & obiectū: Simile.
ſic vt intueamur mundum, neceſſe eſt, eſſe a-
liquanm diſtantiam inter nos & illum. Cùm
autem homines nefarij, flagitijs imbuti ſint
mundus ipſe, quî fieri poteſt, vt mundum per
ſpiciant, ſi inter eos & illum nullum eſt in-
teruallum? Quemadmodum oculus palpe- Simile.
bras ſuas perſpicere non valet, quia nullum
eſt inter eum & illas medium interiectum: ita
flagitioſi mundum non vident, quia nulla di-
ſtantia ab illo ſeparantur. Eam ob cauſam in
medio Babylonis eam intueri non valēt, quia
ab illa fugere nullatenus volunt: ſed obcæ-
cati à Nabuchodonoſore, à diabolo à princi-
pe huius mundi, in tenebris verſantur. De ijs
ait regius vates: Supercecidit ignis, & nō vi- Pſal. 57.
derunt ſolem. Hic ignis eſt amor ſui inordi-
natus & corruptus, qui obfundit tenebras, qui
bus cooperit intellectum, ſi ſe homo ei totum
tradit: Hic autem ſol eſt ille, de quo eſt libro
Sapientiæ mandatum. Sol intelligentiæ non Sap. 5.
eſt ortus eis. Eſt igitur illius pſalmi ſenſus:
Homines ſeipſos nimio amore proſequentes
in magnis erroribus verſantur: nō enim ſunt
ſole ſapientiæ illuſtrati, qui igne amoris pro-
prij incenduntur. Comparatur amor cū igne Similia.
quia vt ignis eſt primum quatuor elemento-
rum: ſic amor eſt prima quatuor paſſionum.
& quemadmodū vehemens ignis in ſinu ce-
lari non poteſt, vt verbis vtar Salomonis, ſic Prou. 6.
nec vehemens amor poteſt abſcondi. Hic eſt
ignis, qui oues & pueros Iob incendio con-
ſumpſit, hoc eſt, qui innocentes cogitationes
comburit, & pios affectus concremat, & de-
uorat. Si iuſto Iob materialis ignis opes re-
uera abſumpſit, quid mirum ſi peccatori ignis Iob. 1.
proprij amoris animi diuitias comburat? Hic
proprius amor, hæc blanda philautia eſt Da-
lila illa, quę Samſonē, hoc eſt quemlibet parū Iudi. 16.
cordatum hominem tradit Philiſteis, id eſt
appetitibus & deſiderijs, qui eum penitùs o-
culis mentis priuent. Et quoniam ex hoc de-
prauato amore ſui procedit nimia erga varia
mūdi negotia ſolicitudo, ait diuina ſcriptura
fuiſſe Sedechiam obcæcatū in Reblatha, quæ
ſonat multitudinē. Qui enim Hieroſolymā,
qui pacis viſionē, qui ſpiritus vnitatē dereli-
querat, ſeque in Reblatha, in multitudinē, in
mūdi negotia, in varia flagitia cōtulerat, quid
aliud quàm mētis & corporis cæcitatē ſpera-
bat? Proclus philoſophus in libro de anima &
angelo has voces literis mādauit: Plato & Py-
thagoras iubēt fugere multitudinē, vt verita-
tē ſimpliciſſimā cōſequamur, nō ſolū multitu
dinē exterioris populi, ſed etiā interioris, quæ
magis diſtrahit atque fallit. Hæc ille quibus

oſtendit veterum philoſophorum ſententia debere nos non ſolùm hominum frequentiã, ſed etiam inutilium cogitationum multitudinem vitare, ſi volumus ſummum bonum adipiſci. Sed ſi relicta Hiroſolyma nos in Reblatha contulerimus, erimus à Nabuchodonoſore captiui, & obcæcati, & in vincula cõiecti, & ingreſſi Babylonem eam nequaquam intuebimur. Dæmon nomine Nabuchodonoſoris intellectus, eſt etiam per regem Ammonitarum, qui vocabatur Naas, rectè ſignificatus: Voluit enim dextros oculos eruere *1. Reg. 1.* viris Galaaditis. Hoc eſt dæmonis officium homines obcæcare, id quod efficit omni ei, qui ſe illi committit. O miſerum illum, qui ſe cæcum intelligens non deponit cæcitatẽ miſeriorem qui non intelligit, & tam tetris flagitijs corruptus eſt, vt ipſam cæcitatem colat, & reputet acutiſſimum viſum. Neſcis inquit in Apocalypſi diuus Ioannes, quia tu *Apoc. 3.* es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus? Dic igitur cum pſalmiſta. Dereliquit *Pſal. 37.* me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum. Tu qui Hieroſolymam colis, qui mentis acie diligenter perpolita oculos tollis ad cœlum, diuinaque myſteria contemplaris, caue ne deſcendas in Reblatha, vbi oculis captus Babylonijs tradaris: Nam ſi contempta vnitate fueris in varias turpeſque cogitationes diſtractus, obtẽperabit volũtas effrænato appetitui, corruet conſtantia, erit ſplẽdor honeſtatis extinctus, & denique in medio Babylonis cõſtitutus eã haud quaquam intueberis.

Diſpergam in omnem ventum. Id eſt, in omnes quatuor mundi plagas. Nam fugerunt multi ad diuerſas partes, regemque Sedechiã reliquerunt: quorum multi ſe contulere in Aegyptum, vbi fuere à Babylonijs interfecti, qui Aegyptum expugnarunt. Ideo ait Deus Et gladium euaginabo poſt eos. Noluerunt Iudæi Ieremiæ conſilio acquieſcere, illis ſuadenti, ne confugerent ad Aegyptios, vt ipſe *Iere. 37.* narrat capite quadrageſimo tertio.

Vt enarrent omnia ſcelera eorum. Vt videntes homines eorum flagitia, prædicent iuſtitiam diuinam in eorum punitione.

Et ſcient, quia ego dominus. Hoc eſt, meã iuſtitiam & potentiam experimento cognoſcent.

E Et factum eſt verbum domini ad me dicens: Filij hominis panem tuum in conturbatione comede, ſed aquam tuã in feſtiuatione & mœrore bibe. Et dices ad populum terræ: Hæc dicit dominus Deus ad eos qui habitant in Ieruſalem in terra Iſrael. Panem ſuum in ſolicitudine comedent, & aquam ſuam in deſolatione bibent: vt deſoletur terra à multitudine ſua, propter iniquitatem omnium qui habitant in ea. Et ciuitates P quæ nunc habitabantur, deſolatæ erunt? terraque deſerta: & ſcietis quia ego dominus. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis, quod eſt prouerbium iſtud in terra Iſrael dicentium. In longum differentur dies, & peribit omnis viſio? Ideo dic ad eos: Hæc dicit dominus Deus: Quieſcere faciam prouerbium iſtud, nec vulgò dicetur vltrà in Iſrael. Et loquere ad eos, quòd appropinquauerint dies, & ſermo omnis viſionis. Non enim erit vltrà omnis viſio caſſa, nec diuinatio ambigua in medio G filiorum Iſrael, quia ego dominus loquar, & quodcunque locutus fuero verbum, fiet. Non prolongabitur amplius, ſed in diebus veſtris domus exaſperans loquar verbum, & faciam illud, dicit dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce domus Iſrael dicentium: Viſio quam hic videt, in dies multos, & in tempora longa iſte prophetat. Propterea dic ad eos: Hæc dicit dominus Deus, Non prolongabitur vltrà omnis ſermo meus. Verbũ: quod locutus fuerit: complebitur: dicit dominus Deus.

Panem tuum in conturbatione comede. Ponit aliam parabolam, qua ſignificat famis & ſitis calamitatem, qua erant Iudæi Hieroſolymæ habitantes opprimendi. Nam in graui obſidione conſtituti, ob inopiam victus incredibili fame & ſiti laborarunt: & ob perpetuam fatigationem & laborem in defenſione ciuitatis nec tẽpus, nec facultas illis dabatur comedẽdi. Hoc ſignificauit Ezechiel comedens in conturbatione & tremore, & bibens feſtinanter. Docebat eos Deus ſchematibus, imaginibus, & portentis, vt nõ ſolùm auditu, ſed etiam viſu futuram ſuam recognoſcerent calamitatem. Non ſolùm diuinorum vatum dicta, ſed etiam facta oracula erant. Id volens

Deus

Deus ſignificare ait per Oſçam prophetam.
Oſe. 12. In manibus prophetarum aſſimilatus ſum.
Hoc eſt in eorum operibus, nomine manuum
Gene. 2. ſignificatis. Adã dormiens fuit Chriſti imago
in cruce dormientis, ex cuius latere fuit Eua,
hoc eſt eccleſia formata. Dauid Goliam ba-
1. Reg. 17 culo & quinque lapidibus vincens adumbra-
uit Chriſtũ, qui baculo crucis, & quinq; vul-
neribus ſuis de dæmone triumphauit. Et Io-
Iona. 2. nas tertio die egrediens de ventre ceti Chriſti
reditum ad vitam futurum oſtendit. Eam ob
cauſam paulò antè vocatur fuit Ezechiel por
tentum. Et apud Zachariam inducitur dei an
Zach. 3 gelus, ita loquens magno ſacerdoti: Audi
tu, & amici tui, qui habitant coram te, quia
viri portendentes ſunt, vel, vt poteſt tranſ-
ferri ex hebræo, quia viri portentorum ſunt,
id eſt viri, qui ſignis & factis ſuis ventura
prænuntiant.

Vt deſoletur terra à multitudine ſua. Per multitudinem intelligit diuitias & opes, vel hominum frequentiam.

Et ciuitates, quæ nunc habitantur. Nimirum ab Hebræis in terra Iudææ.

Fili hominis, quod eſt prouerbium iſtud? Prædictarum calamitatum acceleratio prædicitur. Impij Iudæi aſſerebant, nunquam, aut poſt tempora ferè infinita implendas eſſe Ieremię & Ezechielis vaticinationes. Et eas irridentes aiebant, In longum differentur dies, & peribit omnis viſio. Ac ſi dicerent, In mundi fine euenient, quæ à diuinis vatibus prædicũtur, aut omnino peribit eorum prophetia, quam ipſi viſionem appellant. Traducebant in prouerbium, & veluti in fabulam diuina oracula. Sed multò aliter ac putabant omnia illis euenere.

In longum differentur dies. Hæc longitudo non refertur ad tempus, ſed ad numerum, nõ
vt longi ſint dies, ſed multi. Ita in pſalmo: Do
Pſal. 92 mum tuam decet ſanctitudo domine in lon-
gitudine dierum.

Quieſcere faciam prouerbium iſtud. Id eſt, breui eos calamitatibus opprimam eorumq; ciuitatem euertam. Et tunc intelligent falſum eſſe eorum prouerbium, veras autem eſſe diuinorum vatum prophetias.

Non enim erit vltra eius viſio caſſa. Non erit prophetia vana: nõ fruſtrabitur effectu ſuo.

Non prolongabitur vltra. Oſtendit oraculum hoc citò effectum ſuum habiturum, iamque imminere Hieroſolymæ vaſtitatem.

Annotationes ex Hebræo in caput duodecimum.

F*Ac tibi vaſa transmigrationis.* In hebraico eſt, Fac tibi כלי גולה cele golah. Prima dictio ſignificat vas, inſtrumentum, &
ſuppellectilia. Primo Regũ capite 17. vbi nos 1. Re. 17.
habemus, Miſit Dauid manũ ſuam in peram,
eſt in hebraico hoc noſtrum vocabulũ. Quã
ob cauſam quidam vertunt. Miſit Dauid ma- Par. 16.
num ſuam ad vas. Primo Paralipomenon 16.
vbi noſtra tranſlatio habet. Et omnia muſico-
rũ organa. habet litera hebræa. Et omnia can
torum inſtrumenta. Illud Eſaiæ. In vaſis pa- Eſa. 18.
pyri ſuper aquas: poterat verti: In nauigijs ex
papyro. Aſſerit Plinius lib. 13. ſolitos fuiſſe
antiquos coſtruere nauiculas ex papyro. Eſt
autem papyrus arbuſcula, in Aegypti palu-
ſtribus naſcens, in cuius folijs olim ſcribere
ſolebant vnde chartas noſtras papyrum voca
mus. In geneſi, vbi editio vulgata habet, Scru-
tatus eos omnem ſuppellectilem meam: eſt Geneſ. 31
hoc idem vocabulum vnde quidam vertunt:
Cõtrectaſti omnia vaſa mea. Dictio altera eſt golah, quę & trãſmigrationẽ ſignificat & captiuitatem: verbum enim galah migrare ſignificat, & captiuũ duci. Eam ob cauſam ſeptuaginta tranſtulerunt: Fac tibi vaſa αἰχμαλωσίας hoc eſt captiuitatis, vt ſic ſenſus: Sume quęcunque vtenſilia captiuis accommodata.

In humeris portabis. Septuaginta habẽt, Super humerum portaberis. Et ita habet cõmunis editio Complutenſis: In humeris portaberis. Codices Latini variant, quidam habent actiuè, quidam paſſiuè. Vtrumq; poteſt eſſe, ſed ſenſuri prophetæ magis cõuenire videtur portaberis, in ſignum, quòd Sedechias captiuus in humeris portaretur.

Panem ſuum in ſolitudine comedent. Codices latini correctiores habent, in ſolicitudine. Dictio hebraica ſolicitudinem ſignificat & trepidationem.

Neque diuinatio ambigua. Pro ambigua eſt
in hebræo חלק chalac, à verbo חלק, quod
ſignificat blandiri. Id, quod nos habemus ca-
pite 19. Prouerbiorum. Homo qui blandis fi- Deut. 29
ctiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete
expandit greſſibus eius, poterat ita ad verbũ
transferri ex hebræo, Homo qui blanditur
proximo ſuo, extendit rete greſſibus eius.
Quaſi dicat, Officium adulatoris eſt, dare operam, vt blanditijs ſuis homines capiat, & vinctos teneat. Vnde ait Chryſoſtomus: Quẽadmodum oratoris finis eſt dictione perſuadere, & medici medicina ſanare: ita adulatoris finis eſt ſuauiloquio decipere. Et Seneca, Malum, inquit, hominem blandè loquentem agnoſce tuum laqueum eſſe. Ab hoc verbo chalac eſt id, quod impij dicebant di-
uinis vatibus apud Eſaiam, Loquimini no-
bis placentia. Ac ſi dicerent: Delinite nos il- Eſai. 30.
lecebris, & verbis blandis, auditu͏ique gratis

Nolumus veritatẽ audire, quæ nobis aſpera
videtur. Significat etiam verbũ hoc diuidere
& ſeparare, quoniam qui blanditur homini,
eumq́ue decipit adulationibus, à ſeipſo, ſepa
rat & diuidit, vt ſeipſum nec videat nec co-
gnoſcat. Ipſe à ſeipſo, ſeparatus & alienatus
qui fieri poteſt, vt ſeipſum cognoſcat? Eã ob
cauſam Plato in Phædro adulatorẽ appellat
feram humano generi peſtilentẽ, ſimilemq́;
eſſe aſſerit impuro dæmoni animos incautos
funeſtis epulis fouenti, & ſordibus noxijs co-
inquinanti. Et in Menexeno eum cum præſti
giatore comparat & veneficio. Eſt quidẽ adu
lator omni latrone deterior & capitalior quo
niam non ſolum pecuniam, ſed rationis iudi-
Leuit. 2. ciũ ſurripit & aufert. Eam ob cauſam prohi-
bebat Deus in lege vetere, offerri mel in ſa-
crificijs, quia per illud dulcis adulatio ſigni-
ficatur. Qui enim blandimentis, & adulatio-
num dulcedine perfunduntur, myſteriorum
dei dulcedinem non ſentiunt. Quam ob rem
paſcha comedebatur cum amaritudine, quòd
ſit auſtera diſtrictio veritatis. Duo ſunt gene-
ra perſecutorum, inquit Auguſtinus, vitupe-
rantium & adulantium, ſed plus perſequitur
lingua adulatoris, quàm manus perſecutoris
Diuus Hieronymus, Nihil eſt, inquit, quod
tam facilè corrumpat mentes hominũ, quàm
adulatio. Et rurſum, Nos ad patriam feſtinan-
tes mortiferos ſyrenarum cantus ſurda aure
tranſire debemus. & rectè quidem, nulla eſt
enim muſica auribus dulcior & ſuauior, quã
adulatio, ſed nulla pernicioſior & peſtilẽtior.
Pſal. 104 Id intelligens Dauid aiebat: Corripiet me
iuſtus in miſericordia & increpabit me, oleũ
autem peccatoris non impinguet caput meũ.
Explicans diuus Gregorius verba hæc, ait:
Tunc oleum peccatoris caput alicuius impin
guat, cùm demulcet mentem fauor adulãtis.
Simile. Quemadmodum oleum flammam ignis accẽ
dit, ſic adulatio erroribus fomentũ admini-
ſtrat. Ne credas adulatori, quoniam ſub ami-
Similitudo. ci ſuauiſſimi perſona eſt acerrimus inimicus.
Vt ſpeculum quicquid obijcitur, imitatur, &
intuentium imagines repræſentat, ſed vice
verſa, nam dextrum repręſentat ſiniſtrum, ſi-
niſtrum verò dextrum, & reſpicientem orien-
tem verſus refert ad occidentem, ſic adulator
voce, & geſtu te imitatur, ſi rides, cachinna-
tur, ſi ploras lachrimas fundit, ſi detrahis de
aliquo, eundem ille vulnerat maledictis, ſi te
laudas, mirificis teipſum laudibus effert. Ver
ſatili ingenio ſuo huc atq; illuc ſeipſum tor-
quet & flectit. Cùm triſtibus agit ſeuerè, cùm
remiſſis iucundè, cum ſenibus grauiter, cum
iuuentute comiter, cum facinoroſis audacter
cum libidinoſis turpiter. Habet denique per-
multa non magnę expreſſe ſigna amicitię ſed
adumbrata. Sed omnia verſat & deludit, &
tranſuerſum agit, & retrorſum conuertit. Si
orientem intueris, te repreſentat, ſed occa-
ſum intuentem. Te præſentem laudat, abſen-
tẽ irridet. Huic tali accommodari poteſt tri-
tum illud vetuſtate prouerbium natũ ex apo-
logo Amiani, Ex eodem ore calidum & frigi-
dum efflare. Refert libro ſecundo Plinius *Simile.*
fontem eſſe in Dodona, qui faces extinctas
accendat, accenſas extinguat, ſic adulator bi-
linguis modò laudibus extollit, modò iniu-
rijs deprimit. Id intelligebat diuinus ille va-
tes Eſaias, cùm deũ ita loquentem inducebat,
Popule meus, qui te beatum dicunt, ipſi te ſe- *Eſai. 3*
ducunt. Et iterum, Vę qui dicitis bonũ malũ, *Eſa. 5.*
& malum bonum. Et Pſalmographus, Qui lo
quuntur pacem cum proximo ſuo, mala autẽ *Pſal. 67.*
in cordibus eorum. Et alibi, Laudatur pecca- *Pſal. 9.*
tor in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus bene-
dicitur. Vel, vt vertit paraphraſtes Chaldæus
Iactat impius ſuper concupiſcentia animæ
ſuæ, & qui benedicit hominẽ raptorẽ, reijcit
Deũ. Et Salomõ in Prouerbis Meliora ſunt *Prou. 27*
vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula
blandientis. Nam quem coram predicat, re-
trò vituperat. Vnde ait diuus Paulus, Nec a-
liquãdo fuimus in ſermone adulationis, ſicut *Galat. 2.*
ſcitis. Hanc adulationem & fallaciam repre-
hendit his verbis in epiſtola ſua diuus Iaco-
bus apoſtolus, Ex ipſo ore procedit benedi- *Iac. 3.*
ctio & maledictio. Non oportet fratres mei
ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine
emanat dulcem & amaram aquam? Hæc apo
ſtolus Chriſti in adulationis vituperationem
quæ audientes ſeducit, eiſq́; iudicium eripit.
Ex quo effectum eſt, vt verbum hebraicũ cha
lac blandiri ſeu adulari ſignificet, & diuidere
atque dubitare, eſt enim adulator diuiſor, &
dubius atque ambiguus, quoniã ſeipſum cũ
tempore mutat, ille autem qui adulationibus
delinitur & capitur, à ſeipſo eſt diuiſus & a-
lienatus. Id quod eſt apud Oſęam, Diuiſum *Oſe. 10.*
eſt cor eorum, poterat verti Delinitũ eſt cor
eorum, eſt enim ibi verbum hoc chalac. Ex
hac verbi æquiuocatione fluxit interpretum
varietas in hoc Ezechielis loco nam commu-
nis tranſlator vertit, Nec diuinatio ambigua,
Pagninus autem, Nec diuinatio blandientis.
Alij, Nec diuinatio blanda. Poterat verti,
Nec vaticiniũ adulatorũ. Septuaginta habẽt.
καὶ μαντευόμενος τὰ πρὸς χάριν. Hoc eſt, & di-
uinans quæ ad gratiam, vt ſit ſenſus, Non erit
vltrà prophetia aliqua falſa, nec erit prophe-
ta, qui ea, quæ ad hominum gratiam aucupan
dam faciunt, vaticinetur.

ARGVMENTVM CAPITIS DVODECIMI.

INuehitur in eos, qui verbis dulcibus ſeducebant populum, tantumque ſibi aßumebant & arrogabant, vt ſe eße diuinos vates falsò & impudenter aſſererent, cum nullam à Deo haberent viſionem, nullam reuelationem, nullum vaticinium. Quin potiùs verorum prophetarum oraculis nullam eſſe adhibendam fidem aſſirmabant. Arbitrabantur nihil eſſe praſtantius, quàm poſſe dicendo tenere hominum cœtus, etiam contra diuina pracepta, mentes allicere, voluntates impellere quò vellent, vnde autem vellent deducere. Promittebant ſe opem laturos eſſe ſupplicibus, luctu leuaturos afflictos, & in pace perpetua eſſe homines in ciuitate retenturos. At omnia hac vana erant, & fallacia, & credentibus ea interitum machinantia: nam totam harum cogitationum ſpem acerbißimæ calamitates feſellerunt.

CAPVT XIII.

ET factus eſt ſermo domini ad me, dicens? Fili hominis vaticinare ad prophetas Iſrael, qui prophetant, & dices propherantibus de corde ſuo. Audite verbum domini. Hæc dicit dominus Deus: Væ prophetis inſipientibus, qui ſequuntur ſpiritum ſuum, & nihil vident, Quaſi vulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael erant. Non aſcendiſtis exad uerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael, vt ſtaretis in prælio in die domini. Vident vana, & diuinant mendacium dicentes: Ait dominus, cùm dominus non miſerit eos: & perſeuerauerunt confirmare ſermonem. Nunquid non viſionem caſſam vidiſtis, & diuinationem mendacem locuti eſtis? Et dicitis Ait dominus: cùm ego non ſim locutus. Propterea hæc dicit dominus Deus.

EXPLANATIO.

V*aticinare ad prophetas Iſrael.* Id eſt, argue & obiurga vaticinatione tua falſos prophetas, qui blandientes Iſraelitis læta illis, & grata nuntiant, cùm à Deo ſpiritum non habeant vaticinandi. Prophetas falſos appellat
prophetas, nõ quòd prophetæ ſint, ſed quòd
vulgo prophetæ vocarentur: quemadmodum
in varijs diuinarum literarũ locis prophetæ
Baal. Et diuus Paulus in epiſtola ad Titũ, E- *Tit.* 1.
pimenidem Cretenſem poëtã vocat prophetam, dicens: Dixit quidam ex illis proprius ipſorum propheta: Cretẽſes ſemper mẽdaces, malę beſtię, ventres pigri. Non deſunt tamẽ, qui prouerbium hoc referãt ad Callimachũ Cyrenęum. At verè & propriè prophetæ illi ſunt, de quibus ait apoſtolorum princeps in
ſecunda epiſtola ſua: Nõ voluntate humana 2.*Pet.* 1.
allata eſt aliquãdo prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines.

Et dices prophetantibus de corde ſuo. Explicat de quibus prophetis loquebatur, nimirũ de illis, qui nec diuina reuelatione, nec inſpiratione, ſed propria cogitatione & voluntate ea vaticinantur, quę deſiderant, ſuaque ſomnia pro veris oraculis obtrudunt. De quibus ait deus
per Ieremiam: Nolite audire verba propheta *Ierem.* 23
rum, qui decipiunt vos: viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore domini.

Qui ſequuntur ſpiritum ſuum. Non Dei. De rotis, per quas fideles ſignificantur, dixerat primo capite in hunc modum Ezechiel, Cùm
ambularent animalia, ambulabant pariter ro *Sup.* 1.
tæ iuxta ea. Quocunque ibat ſpiritus, rotæ pariter eleuabantur, ſequentes eum: ſpiritus enim vitæ erat in rotis Hæ rotę ſpiritum vitæ, voluntatemque Chriſti ſequebantur: ideo eleuabantur à terra, & ferebantur in ſublime: hi autem, in quos inuehitur noſter vates non Dei ſpiritũ ſequebantur, ſed proprium & fallacem: quam ob cauſam terrę adhærebant. Fœlices illi, quorum Chriſtus dux eſt, qui ſe-
quuntur ſpiritum eius, qui ait. Ego ſum reſur *Ioan.* 11.
rectio & vita. Spiritus tuus domine, inquit, *Pſal.* 142
regius vates, deducet me in terram rectam. *Pſal.* 118
Et rurſum: Deduc me domine in ſemitam rectam. Cupiebat Deum habere ductorem, vt omnes ſuas viuendi rationes ad normã diuinæ legis ipſe Deus dirigeret, eumq; ab omni ſcelere integrum purumque cõſeruaret, quò
poſſet ad cœleſtem patriam tãdem peruenire *Exod.* 13.
Id adumbrabat columna Dei, quæ populum ducebat, vt Aegyptum relinquenst, poſſe ad vetam promiſſionis terram penetrare. Qui
enim fieri poteſt, abſque Deo duce cœlum *Exod.* 33.
ingrediamur? Eam ob cauſam alloquens Mo
yſes Deum aiebat: Si non tu ipſe præcedas, *Eſa.* 53.
ne educas nos de loco iſto Et Eſaias iuſtos in hunc modum alloquitur: Præcedet vos dominus, & congregabit vos. Nos igitur non ſpi-
ritum noſtrum, ſed Chriſtum ſequamur aien *Ioh.* 8.
tem: Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitę.

Et ni-

Et nihil vident. Id eſt nihil illis reuelat Deus, quod populo annunttient. Dici propheti à viſionem diximus capite primo. Vel nihil vident hoc eſt, tenebris flagitiorum circunfunduntur. Qui fieri poteſt, vt ſpiritualiter videant, qui lucem diuinam amiſerunt, de ſe dicentem, Ego ſum lux mundi?

Quaſi vulpes in deſerto. Appellat eos fallaces omnia mendacijs ac fraudibus peruertentes.
Similia. Vt vulpes inſidiantur auibus domeſticis, ſic illi familiares ſuos decipere conabantur. Quidam vertunt, Quaſi vulpes in macerijs. Latēt enim vulpes in vinearū macerijs, vt in ſperatò prodeuntes eas vaſtent. Eodem modo hypochritæ malitiam ſuam ſub virtutis tegumento operiunt, vt cùm vires & tempus ha-
Similitudo. buerint, incautis alijs inferant detrimentum. Vipera quamuis peſtilens, dum tamen frigore torpet, tutè tractatur, non quòd deſit venenū ſed quòd illud nō poſſit exercere: ſic hypocritis pernicioſis ad impia facinora ſua executioni mandanda tempus deeſt aliquando & poteſtas, non voluntas, quæ in dies creſcit.
Ideo danda opera eſt, vt ſtatim in principio capiantur, ne eorum flagitia in immenſum augeantur. Id quippe eſt, quod ait ſponſus in
Cant. 2. Canticis: Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. Viro ſapienti vita ſua vinea ſua eſt, plena vitibus virtutum, & botris bonarū actionū, vinea impij tota ſpinis ſyluescit. Peſſima vulpes hypocrita eſt, & blandus adulator. Dabit autem vir iuſtus operam vt illos Deo capiat monitis ſalutaribus precibus feruentibus, beneficijs præſtantibus, ne ſpiri-
Similitudo. tuales vineæ, cultæ, & fructiferæ deuaſtētur. Vt pellis vulpis in pretio eſt, caro autē nihil valet: ſic exteriora hypocritæ magni æſtimantur, interiora autem nihili penduntur. Volēs Carbo prudens homo Syllam crudelē & fallacem vocare, aiebat, vt refert Plutarchus, eū leonem eſſe & vulpem. Et Lyſander addendam eſſe dicebat vulpinam pellem, ſi leonina non ſatis eſſet, hoc eſt addendam eſſe calliditatem & fraudem, quādo vires deeſſent. Itaque oēs veteres per vulpem intelligebāt hominē vafrum, & verſipellē, & dolos ſub virtutum tegumento conflantem, & vt vno verbo comprehendam, hypocritam. Vnde fluxit vetus prouerbium: Vulpes annoſa haud capitur laqueo. Explicans diuus Cyrillus lo-
Mat. 8. cum illum euangelij: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis
Luc. 9. nō habet vbi caput ſuum reclinet. Quæ verba Deus dixit cuidam dicenti velle eum ſequi, intelligit per vulpem hypocriſim, per auem iactātiam. Ac ſi diceret Christus: Cùm vulpes & volatilia in corde tuo habeant māſionem, qui fieri poteſt, vt in te Chriſtus requieſcat? non eum ſequitur hypocrita, nec arrogans. Hypocrita eſt pomum foris pul-
Similia. chrum, intus verò corruptum, & totum labefactatum. Arrogans eſt populus arbor procera, quę fertur in ſublime, ſed nullum fructum producit. Cùm Herodes vellet per ſummum ſcelus Chriſtum occidere, & flagitium hoc virtutis ſpecie occultaret, dixit Chriſtus illis, qui hoc ad illū referebant: Ite, & dicite vulpi
Luc. 13. illi, &c. Et diſcipulis ſuis: Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis
Matt. 7. ouium, intrinſecus autē ſunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcetis eos. De ijs ait
2. Tim 3. Apoſtolus in epiſtola ſecūda ad Timotheum Speciem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes. Et in ſecunda ad Corinthi-
2. Cor. 11. os: Satanas transfigurat ſe in angelum lucis: non ergo eſt mirum, ſi miniſtri eius trāsfigurentur, veluti miniſtri iuſtitiæ, quorum finis
Iob. 13. erit ſecundum opera eorum. Iob, Spes, inquit hypocritæ peribit: non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum fiducia eius. Et
Iob 20. rurſum: Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.
Pſal. 54. Et pſalmographus: Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, ipſi autem ſunt iacula. Eam ob cauſam ſunt magnopere euitandi. Vnde aiebat Chriſtus: Attendite à fermento phariſæorum, in quo eſt hypocriſis. Pythagoras non ob aliam cauſam aiebat: non eſſe ea
Luc. 12. guſtanda, quibus nigra erat cauda, niſi vt nos doceret eſſe hypocritarum inſidias declinandas. Et ſi enim candorem & animi puritatem prima facie habere videantur, cauda tamen & finis tetra eſt propoſitum deprauatum. Dulces ſunt verbis, ſed ita dediti vitijs, vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. Infœlices homines, ſuis ijs deprauatæ conſcientiæ cruciati: induunt perſonam ſanctorum, intus autem alata mente dolos, quibus ipſi torquētur. At magna voluptas eſt æqualem ac parem verbis & cæremonijs vitam agere, atque ita viuere, vt omnis oratio moribus conſonet, & exteriora cum interioribus cohæreant. Qui ita vitam degunt, cum ouibus poſſunt comparari, non autem cum vulpibus, quemadmodum hypocritæ, de quibus hîc ait noſter Ezechiel. Quaſi vulpes in deſertis.

Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murū pro domo Iſrael. Non increpaſtis populum noluiſtis eius ſceleribus reſiſtere, quibus Deus offendebatur: nec oppoſuiſtis vos tanquam murum Deo irato, ne populum vaſtaret. Loquitur cum falſis prophetis munus verorum prophetarum nō exercētibus: Eſt autem officium viri iuſti, qui à Deo habet ſpiritum vaticini-

vaticinandi, eos, qui in errore verſantur, ar-
guere, & pro illis preces fundere ad dominũ,
præſertim ſi eſt eorum præſul, & in dignitate
Eſai. 58. conſtitutus. Eſaię dicebat Deus. Annuntia
populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob
1.Tim. 4 peccata eorum. Et diuus Paulus Timotheo,
Argue obſecra, increpa in omni patientia &
doctrina. Quòd autẽ ſe debeat opponere pro
muro iræ diuinæ, vt in ſe potius recipiat ictus
& ignea machinarum iacula, indicat Moyſes
qui deo iram ſuam aduerſus rebellem popu-
Exod. 32. lum oſtẽdenti aiebat, Quieſcat ira tua, & eſto
placabilis ſuper nequitia populi tui. Et paulò
pòſt, Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non
facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti. Et
Diuus Paulus, Optabam ego ipſe anathema
Rom. 9. eſſe à Chriſto pro fratribus meis Cùm Iudęi
ob impia ſcelera ſua incendio flagrarẽt in de-
Num. 16 ſerto, & ingratitudinis ſuæ pœnas luerent,
cucurrit Aaron ad mediam populi multitu-
dinem, qui igne à Deo miſſo conſumebatur:
& obtulit thimiama, ſtanſq; inter mortuos &
viuos precationes ardentes pro populo ad do
minum fundebat. Et ita plaga ceſſauit. Poſuit
enim ſe pro muro, & iram domini detinuit,
eumque lachrimis profuſis placauit. Ad hanc
hiſtoriam alludit his verbis liber Sapientiæ,
Sapi. 18. Properans homo ſine querela deprecatus eſt
pro populis, pręferens ſeruitutis ſuę ſcutum
orationem, & per incenſum deprecationẽ al-
legans reſtitit iræ, interſtetit, & amputauit im
perum, & diuiſit illam, quæ ad viuos viã duce
bat. Feruentes preces dominũ mouẽt & quaſi
ligãt. Vnde ille dicebat Moiſi pro populo orã
Exod. 32. ti, Dimitte me, vt iraſcatur furor meus cõtra
eos & Ieremiæ, Ne obſiſtas mihi. Hoc intelli-
Iere. 7. gens Eſaias triſtes illas & queribũdas voces
emittebat, Non eſt domine, qui inuocet nomẽ
Eſa. 64. tuũ qui cõſurgat, & teneat te. Poſſunt etiã hęc
Ezechielis verba referri nõ ad falſos prophe
tas, ſed ad vrbis pręfectos & gubernatores,
qui falſa prophetantes nõ puniebãt. Eſtq; me
taphora ſumpta à re bellica, cùm enim hoſtes
partem muri euertunt oportet, vt ciuitatis cu-
ſtodes ſe ponant in muri rupturis, ſintq; loco
muri obſeſſis. Et tunc eſt ſenſus: Pſeudopro-
phetæ irruerunt in murum impetum fecerũt
in vrbem, eius ambitum diruerunt, docentes
falſa: vos autem, qui ad omnes eorum impe-
tus authoritatem veſtram velut munitiſſimũ
murum opponere deberetis tacuiſtis, illis reſi
ſtere nolentes. Diuus Gregorius in paſtorali,
ſecunda parte, cap. 4. ita ait. Ex aduerſo quip
pe aſcendere, eſt pro defenſione gregis voce
libera huiuſmodi poteſtatibus cõtraire, & in
die, domini in pręlio ſtare eſt prauis decertan
tibus ex iuſtitiæ amore. Paſtorem enim recta

timuiſſe dicere quid eſt aliud, quàm tacendo terga præbuiſſe? Qui nimirum ſi pro grege ſe obijcit, murum pro domo Iſrael hoſtibus opponit. Hæc ille, que ſunt in ſacros canones relata 43. diſt. cap. 1.

Et ſtaretis in prælio Precibus dimicantes, & dei iræ obſiſtentes. Vel non pugnantis cõtra pſeudoprophetas.

In die domini. Dies domini appellatur tempus illud, quo ille inimicos ſuos grauiter punit, oſtendens iuſtitiam ſuam. Eam ob cauſam dies vltimi iudicij dies Chriſti à D. Paulo epiſtola ad Philippẽſes appellatur: quoniã impij in pœnas æternas relegabũtur. Vocatur etiã in diuinis literis vaſtitas, grando, turbo confringens, ventilabrum, aqua diluuij, flagellũ inundans, & alijs eiuſmodi nominibus.

Vident vana. Mutat perſonas more prophetico: nunc alloquebatur eos, modò loquitur de illis

Ait dominus. Hic erat modus loquendi diuinorum vatum, quem falſi prophetę ſibi aſſumebant, & arrogabant.

Et perſeuerauerunt confirmare ſermonem. Hoc eſt, permanent in fundibus ſuis, perſuadentes populo vera eſſe quæ dicunt

Quia locuti eſtis vana, & vidiſtis mendacium, ideo ecce ego ad vos, ait dominus Deus: & erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana, diuinant mendacium. In conſilio populi mei non erunt, & in ſcriptura domus Iſrael non ſcribentur, nec in terram Iſrael ingredientur: & ſcietis, quia ego dominus Deus, Eò quod deceperint populum meum dicentes: pax, & non eſt pax. Et ipſe ædificabat parietem, illi autem liniebant eum luto abſque paleis. Dic ad eos, qui liniunt abſque temperatura, quòd caſurus ſit. Erit enim imber inundans, & dabo lapides pergrandes deſuper irruentes, & ventum procellæ diſſipantem: ſi quidem ecce cecidit paries. Nunquid non dicetur vobis: vbi eſt litura, quam liniſtis? Propterea hæc dixit dominus Deus. Et erumpere faciam ſpiritum tempeſtatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, lapides grandes in ira in conſummationem. Et deſtruam pario- C

tem

tem, quem liniſtis abſque temperamento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius, & cadet, & conſumetur in medio eius: & ſcietis, quia ego ſum dominus, & complebo indignationem meam in pariete, & in his, qui liniunt eum abſque temperamento, dicámque vobis: Non eſt paries, & non ſunt, qui liniunt eum. Prophetæ Iſrael, qui prophetant ad Ieruſalem, & vident ei viſionem pacis, & non eſt pax: ait dominus Deus.

Quia locuti eſtis vana, & vidiſtis mendatium. Hoc eſt, quia vos ò pſeudoprophetæ ſeduxiſtis populum, & vaticinati eſtis mendacium.

Ideo ecce ego ad vos. Qui dixiſtis. Dominus loquitur nobis, modò me audietis vobis loquentem, ſed longè diuerſo modo. Id enim, quod vobis dico eſt eſſe vos nihil daturos pœnas flagitiorum veſtrorum. Vel ſic. Ecce ego ad vos, ſubauditur, venio, vt in vos animadtam. Apoſiopeſis figura eſt, quam Latini reticentiá vocát, cùm intra nos ſupprimimus ea, quę dicturi videmur Paraphraſis Chaldæa habet, Miſſurus ſum iram meá aduerſum vos

Erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana. Hoc eſt, grauiter caſtigabo falſos prophetas. Ponere manum ſuper aliquē hebraiſmus eſt, quo punitio ſignificatur: vt in pſalmo: Eleuabit manum ſuam ſuper eos. Et apud Sophoniam. *Sophon 2* Extendet manũ ſuá ſuper aquilonē, & perdet Aſſur. Qua de re alibi diſſerui. Ideo Pagninus vertit: Erit percuſſio mea ſuper prophetas.

In concilio populi mei non erunt. Id eſt, delebuntur de cœtu populi Iſraelitici. Erunt interfecti, & luent morte ſua pœnas fraudũ ſuarũ. Vel, nõ erũt in cœtu beatorum: erit illis iter ſecluſum à concilio ſanctorum.

In ſcriptura domus Iſrael non ſcribentur. Quádo Iudæi rediere à Babylonica captiuitate, ſuæque in priſtinam illam dignitatē reſtituti, quam animo retentam, longo interuallo intermiſſam reuocarũt, ſcripſerunt nomina ſua in catalogo quodam, & familias & progenies, vt poſſet vniſquiſque maiorum ſuorum *2 Eſd. 2.* hæreditatem recuperare, vt eſt in libro Eſdrę literis mandatum. Voluerunt etiam omnia illa ſcribere, vt eſſent venturæ poſteritati monimentis illis conſignata. Et quoniá ſciebat Ezechiel falſos illos prophetas eſſe à Babylonijs interficiendos & non eſſe in patriam redituros ideo ait nõ eſſe ſcribendos in libro Hebreorum. Vel ſic: Non erunt in libro iuſtorum: de quo aiebat Moiſes: Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi nõ facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti. *Exod. 32.* Hic eſt liber vitæ, de quo ait regius vates: Deleantur de libro viuētium, & cum iuſtis non ſcribantur. *Pſa 68.* Et Diuus Paulus in epiſtola ad Philipenſes: Cum Clemente, & cęteris adiutoribus meis, quorũ nomina ſunt in libro vitę. *Philip. 4.* Et Chriſtus Deus noſter diſcipulis ſuis. *Luc. 10* Gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Qui Chriſtũ ſequuntur, ſcripti ſunt in cœlo. qui abſtrahuntur ab illo, in terra. Vnde ait Ieremias conferens cũ Deo ſermones ſuos: *Ierem. 17* Recedentes à te domine in terra ſcribentur.

Nec in terram Iſrael ingredientur. Nimirum poſt reditum a Chaldea. Poteris per terram hanc intelligere cœleſtem patriam, verá promiſſionis terram. De qua ait regius vates. *Pſal. 26.* Credo videre bona domini in terra viuentiũ. Et Diuus Paulus: *Heb. 4.* Feſtinemus ingredi in illam requiem. Et Chriſtus apud Matthæum. Beati mites quoniam ipſi poſſidebunt terram. *Mat 5.* Hæc eſt cœleſtis regio mentium beatarum domicilium, quam illi incolunt, qui in gratia migrarunt ex hoc mũdo, qui tum verè viuunt, cùm è corporum vinculis euolát, noſtra enim quę dicitur vita, mors potiùs eſt Hanc patriam appetebát antiqui patres, ad has cœleſtes manſiones, & æternas illas ſedes ardenter aſpirabant viri iuſti, de quibus ait diuus Paulus in epiſtola ad hebræos: *Hebr. 11.* A longè eas aſpicientes & ſalutantes, & cõfitentes peregrinos ſe eſſe & hoſpites ſuper terram. Qui hoc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere Et ſi quidem illius meminiſſent, de qua exierant, habebant vtiq; tempus reuertendi, nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cœleſtem. Hæc diuinus Paulus: quibus ſignificat, veteres illos patriarchas fide & charitate pręſtáces ſpem habuiſſe poſt huius vitæ calamitates & labores migrádi aliquando in oras illas beatiſſimas, vbi dulciſſima concordia, placidiſſima tranquillitas, & iucundiſſima voluptas vigent, vbi numē illud ſanctiſſimum non guttam & ſtillá ſed admirabilem ſuauitatis abundantiá, & flumios æternorum gaudiorũ dulciſſimos ſanctos eo fruentibus ex vberrimo ſuæ bonitatis fonte perfundit. Hoc perſpiciēs animo diuin⁹ atq; regius pſaltes concinebat: Inebriabũtur ab vbertate domus tuę, & torrēte voluptatis tuę potabis eos: quoniam apud te eſt fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen. *Pſal. 35.*

Dicentes: pax pax, & non eſt pax. Dicebant populo falſi prophetæ: Erit vobis pax quia non venturi ſunt Babylonij oppugnatum vos. Et licèt veniát, nihil illis proderit. At multò aliter euenit. Ideo ait propheta: Et nõ eſt pax. Eodē modo apud Iere. *Ierem. 6.* Pax pax: Et nõ erat pax.

Et

Et ipſe ædificabat parietem. Popul⁹ ipſe deceptus promiſſionibus pſeudoprophetarum ædificabat muros & domos, ac ſi nulla ei ætas eſſet finē allatura. Fidebant Iudæi muro vrbis loci natura, & hominum ingenio munitę, Dei autem oracula contemnebant. Pſeudo autē prophetæ liniebant eum luto abſque paleis, hoc eſt vanis in blandis verbis populo plaudebant, eum in errore ſuo confirmātes. Hunc locum explicans diuus Gregorius in moralibus, ait: Parietis quippe nomine peccati duritia deſignatur. Aedificare ergo parietem, eſt contra ſe quempiam obſtacula peccati conſtruere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, vt quod illi peruersè agentes ædificant, ipſi adulantes quaſi nitidū reddant. Hæc ille. Quæ ſunt in ſacros canones relata 46. diſtinctio. capite Sunt nonnulli. Significari autem per parietem peccatum indicat id, quod ait Eſaias: Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum. Ac ſi
Eſai. 59. dicat: Cōgeries ſcelerum veſtrorum eſt durus paries vos ſeparās à Deo veſtro. Hic eſt paries, ad quem Ezechias faciem ſuam conuer-
Eſai. 38. tit, vim lachrymarum profundens. Conſiderans enim peccata ſua lachrimas cōtinere nō
Iob. 1. potuit. Hic eſt paries, qui ſuper filios Iob ſimul cecidiſſe, eoſque oppreſſiſſe legitur. Hic
Sup. 8. eſt paries, quem Ezechiel perforare iubetur quem debemus mentis oculis intueri, & cogitatione penetrare, vt cognoſcentes flagitia noſtra, Deum ad iram prouocantia, ea lachrymis & lamentis deleamus. Hunc parietē ædificabant Hebræi nō acquieſcentes cōſilio Ieremiæ, ſed ſcelera ſceleribus accumulantes. Cùm autem pſeudoprophetę homines adulatores, & diuitiarū cupidi eos toto ore laudarent, meritò dicuntur hoc loco à propheta parietem luto linere. Lutum eſt deprauatū propoſitum totum terrenum, nequaquam cœlū aſpiciēs. Eſt igitur ſenſus, Populus incidebat in grauia flagitia, & eius falſi prophetæ ei blādiebantur, comprobātes eius impia facinora eiuſq; perfidiam laudibus mirificis extollentes. Qui ex luto conſtruunt parietem, ſolent priùs ligna diſponere, & plicare, & poſtea lutū adhibere. Hæc lignorū ordinata cōgeries appellatur paries hoc loco. Et eſt ſenſus: Populus figebat & diſponebat ligna, falſi autē prophetæ adhibebant lutum. Populus peccabat, illi autem peccata confirmabāt, aſſerentes veram eſſe doctrinam ſuam, firmam & ſtabilem. Volens autem Ezechiel oſtendere eā eſſe vanam, fragilem & fluxam, ait eos ædificare luto abſq; paleis: ruit enim ſtatim paries lignorū & luti abſq; palearū miſtura. Aſpicis hic flagitiorum ædificia terrena eſſe & lutea, atque nullę perpetuitatis: cuiuſmodi illa erant, quæ Hebræi in AEgypto ſub Pharao- Exod. 1.
ne conſtruebant. Poteris per linire parietem & 5.
luto, intelligere, illum iam effectum, luto complanare & incruſtare. Sed eadem manet ſententia. Theophylactus in Lucam capite 3. Qui, inquit, ad gratiam loquuntur, & arguūt peccata populi tantùm in ſuperficie, liniunt peccata populi veluti parietem quendam.

Dic ad eos, qui liniunt abſque temperatura. Id eſt, qui in ædificando non miſcēt luto paleas. Senſus eſt, Dic falſis prophetis non eſſe eorū ædificium permanſurum: nam breui venient Babylonij, qui eos calamitatibus incredibilibus lacerabunt, crudeliter occident, & totam Hieroſolymam funditus euertent.

Erit enim imber. Calamitatem, qua erant opprimendi Iudęi ab exercitu Caldeorum, cōparat cū imbre, & grandine, & vento procelloſo omnia conuellente.

Siquidem ecce cecidit paries. Quandoquidem caſurus eſt paries, & murus eſt Babylonijs euertendus, quem vos perpetuum fore affirmatis, nonne irridebimini? Tunc apparebit falſitas inanis veſtræ vaticinationis. Tunc dicetur vobis: Vbi eſt pax, & ſecuritas, quam nobis promittebatis falſi adulatores?

Et cōſumetur in medio eius. Subauditur popul⁹

In pariete, & in ijs, qui liniunt eum abſque temperamento. Hoc eſt, euertam ædificium, & ędificantes: diruam vrbem, & habitatores. Delebo populum, & magnates: perdam falſam doctrinam & falſos magiſtros. Oſtēdam eſſe pſeudoprophetas totos ex adulationibus & mendacijs conflatos.

Et tu fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde ſuo, & vaticinare ſuper eas: & dic: Hæc dicit Dominus Deus: Væ ijs, qui conſuunt puluillos ſub omni cubitu manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ętatis ad capiendas animas. Et cùm caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmē panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt, mentientes populo meo, credēti mendacijs. Propter hoc dicit dn̄s deus: Ecce ego ad puluillos veſtros, quibus vos capitis animas volantes, & dirumpā

eos de brachijs veſtris, & dimittam animas, quas vos capitis animas ad volandum. Et dirumpam ceruicalia veſtra, & liberabo populum meum de manu veſtra: nec erunt vltrà in manibus veſtris ad prædandum. Et ſcietis, quia ego Dominus. Pro eo quòd mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter, quem ego non contriſtaui, & confortaſtis manus impij, vt non reuerteretur à via ſua mala, & viuet. propterea vana non videbitis: & diuinationes non diuinabitis amplius: & eruam populum meum de manu veſtra. Et ſcietis, quia ego Dominus.

Pone faciem tuam contra filias populi tui. Hoc eſt, vaticinare contra falſas propheteſſas, quæ ſomnia ſua, & meras nugas vaticinantur. Tāta fuit tunc temporis audacia, vt non ſolū viri, ſed etiam nefariæ fœminę, ſe à Deo ſpiritū prophetandi habere affirmarent. Vel fortaſſe viros ipſos effœminatos mulieres vocat. Ponere faciem contra aliquem apud diuinos vates eſt aduerſus eum vēturas calamitates prędicere. Accipitur enim facies pro oculo, oculus pro viſione, viſio pro prophetia, vt hoc
Inf. 20. & 21. loco, & capite 20. Pone faciem tuam contra viam auſtri. Et 21. Pone faciem tuam ad Ieruſalem, & ſtilla ad ſanctuaria, & propheta contra humū Iſrael. Capitur etiam facies pro terrore, ira, & vltione abſq; prophetia, vt in pſal
Pſal. 33. mo: Vultus autem Domini ſuper faciētes mala, vt perdat de terra memoriā eorum. Loquitur more humano, nam homines irati ſolent vultu torno & truculento inimicos ſuos aſpicere. Et rurſum. Sicut fluit cera à facie ignis,
Pſal. 67. ſic pereant peccatores à facie Dei. Et apud
Infr. 14. noſtrū Ezechielē, Deus, Ponam, inquit, faciē meam ſuper hominem illum, & faciam eum in exemplum, & prouerbium, & diſperdam eum de medio populi meī. Accipitur quoque facies pro fauore, vt in pſalmo: Vſquequo a-
Pſal. 12. uertis faciem tuam à me. Et iterum: Oſtende
Pſal. 79. nobis faciem tuā, & ſalui erimus. In hunc ſenſum interpretantur nōnulli locum illū pſal-
Pſal. 4. mographi: Signatum eſt ſuper nos lumē vultus tui Domine, dediſti lętitiā in corde meo. Lumen vultus vocat faciem lucidam & lætā. Et eſt ſenſus: Fauore tuo domine nos proſecutus es, reſpiciēs nos vultu hilari inſtar amātis, dilectum ſuum ſuauiter tuētis. Hinc effectū eſt, vt reſpicere, & oculos figere in aliquem, ſignificet eum proſequi beneuolentia
Geneſ. 4. & fauore. Ita intelligitur Geneſeos illud: Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.
Et Leuitici illud: Reſpiciam, vos, & creſcere vos faciam. Hoc intelligens regius vates ca- Leuit. 4
nebat: Reſpice in me, & miſerere mei. Et ali- Pſal. 85.
bi: Oculi Domini in pauperem reſpiciunt. Ac Pſal. 10.
ſi diceret: Eum Deus amore amplectitur, ergo eum benignitatem ſuam oſtendit, qui animi ſubmiſſione ſeipſum abijcit & contemnit, nihil de ſe altum cogitans, nihil magnificū. Ita verba illa Dei apud Eſaiam intelliguntur: Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, & Eſai. 66.
contritum ſpiritu. Vbi ſeptuaginta pro pauperculo tapinon, hoc eſt, humilem tranſtulerunt. Nec ſolùm in literis diuinis, ſed etiam in humanis oculi ſignificant fauorē & beneficentiæ ſignū. Vnde Latinus poëta de ſuo Ioue loquens, ait: Conſtitit, & Libyę defixit lumina regnis. Et licet reſpicere, figere lumina, ponere faciem, & aliæ huiuſmodi locutiones multas habebant ſignificationes, hoc tamen loco ponere faciem eſt ęrumnas venturas vaticinari.

Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus. Hoc eſt, Væ illis, qui componunt & coniungūt mollia ceruicalia plumis delicatis referta, ea q; non ſolū in lectis ſubijciunt capitib⁹ dormientiū, nec ſolùm in ſellis & ſcamnis, vt mollior ſit ſeſſio, ſed etiā ea ſub cubitis manuū ponunt, vt brachia mollius, ac blandiùs quieſcāt. Tranſlatio, cui D. Hieronymus adiecit cōmentaria, habet: Væ illis, quæ conſuūt puluillos, vt referatur ad falſas propheteſſas. Sed parum refert, dicaturne de viris, an de fœminis, dūmodò intelligatur eſſe aduerſus adulātes. Illi cōſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & ponūt ceruicalia ſub capite aliorum, qui adulationibus, illecebris, ficto amore, & ſermonibus blandis ſeducūt vt illis quicquid velint, perſuadeant. Hunc locum ijs verbis enarrat in Moralibus D. Gregorius: Quiſquis malè agētibus adulatur, puluillū, ſub cubito, vel ceruical ſub capite iacentis ponit, vt qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quieſcat.

Sub capite vniuerſæ ætatis. Volebant enim omnes decipere, cuiuſcunque eſſent ætatis, ſiue adoleſcentes, ſiue iuuenes, ſiue ſenes.

Ad capiendas animas. Id eſt, ad decipiendos homines dolis & fallacijs.

Viuificabant animas eorum. Id eſt, promittebant illis vitā, & perpetuam quietem. Vel ſic. Cùm animas aliorum ſeducebant, tū animas ſuas viuere exiſtimabant. Eorū vita erat aliorum vitam conſumere. Huiuſmodi ſunt modò multi, qui vitam ſibi acerbam ducunt, niſi alijs perniciem machinentur. Vt ignis faculę Simile.
cereæ tandiu viuit, quandiu ceram cōſumit,

contempta ve[illegible] ille confeſtim extingui tur. ſic tota maleficorum peſtilentium [illegible] o- m[illegible] vita, tota eorum voluptas in [illegible] mortc & calamitate conſiſtit. Hæc eſt eorum lætitia, aliorum mœror: hæc eorum ſalus, alio rum pernicies. De illis ait in Prouerbijs Salomon: Lætantur, cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Sed væ illis, quoniam in- [illegible]us, quem alijs moliuntur, in eorum caput redundabit. Qui in ruina lætatur alterius, inquit Salomon, non erit impunitus.

Prou. 2.

Prou. 17

Et [illegible] labant me. Hoc eſt, Perſuadebant populo, me illis voluptatibus oblectari.

Propter pugillum hordei. Hoc eſt, ideo, adulatores hominibus blandiuntur, vt ab illis aliquid accipiant. Qui falſis laudibus dicuntur adulatores ſuos muneribus fouent, illi verò eos ſpoliant & diripiūt. Quemadmodū ligna ignem nutriunt, ignis autem ea incendio deuorat: ſic adulati ſuſtentāt adulotorem, adulator autem eos abſumit. Quādo viri illi priſci, qui eruditione habebantur inſignes fictis fabulis memoriæ prodiderunt, fuiſſe Actæonē à canibus ſuis, quos alebat, deuoratum: ſignificare voluerunt, vt ait Phauorinus philoſophus, eum, qui laudum ſuarum illecebris, & adulationum blanditijs delinitur, ab illis deuorari & cōſumi, quos ipſe ſæpenumerò educauit. Et non ſentiunt miſeri adulatores æternas eſſe pœnas, quæ eorum ſcelera ſequuntur. Sed intuere ob quam paruam rem amittunt cœleſtem gloriam, ob pugillum hordei, & fragmentum panis. Quid eſt enim quod lucrari poſſunt, niſi paruum quippiam, fluxū, & caducum, quod breui conſumitur, eripitur & euaneſcit? Vera virtus eſt illa, quæ nec cō- [illegible] poteſt, nec direptioni exponi, nec vi tē- peſtatum euelli, nec temporum commutatione labefactari: qua qui præditi ſunt, ſoli verè d[illegible]es à ſapientibus appellantur. Hanc contemnunt inſipientes homines, & æternam illam beatitudinem, quam ea poterant adipiſci, pro nihilo ducunt. Commutant & relin[illegible] cœlum pro terra, animam pro corpore, ſpiritum pro carne, Deum pro mundo, virtutem pro vitio. Nihil eſt illis magis in optatis, quàm conſequi mundi diuitias & dignitates, & voluptatibus perfundi: eas inquirunt [illegible]arum ſe miniſtros præbent, atq; Dei homi numq; iura violant & peruertunt. Et exiſtimantes ſe eſſe magnum aliquid conſecutos, perdunt ſeipſos, & omnia pariter amittunt. C[illegible]ruit architectus magnificum quoddam [illegible] ſumptuoſum, induſtria elaboratū, ma[illegible] artificio ſubſtructum. Et volēs vltimam [illegible] manum imponere, faſtigium conſummare, & ſuperbam fornicem claue condere, ruit totum ædificium, & euertitur tota machina, & artifex incredibili dolore obſtupeſcit: Talis eſt mundi lætitia, quam longo tē pore quæſiuiſti. [illegible] ū enim exiſtimas, te eſſe rebus ſecundis & ad voluntaté fluentibus abūdanté, nihilq; tibi deeſſe ad perfectā proſperitatem præter vltimá clauem, ruit & labefactatur omnis illa lætitia, & cadit atq; euertitur totum ædificium falſæ mundi voluptatis. Et, vt ait Salomō in Prouerbijs, Extrema gaudij luctus occupat. Quam ob rem clamat in Eccleſiaſtice idem ſapiens: Vanitas vanitatū, & [illegible] ſa vanitas. Quæ maior vanitas eſſe poteſt quàm pro pugillo hordei, pro re caduca vile amittere æternam fœlicitatē? Mūdi opes & diuitias appellat Ezechiel pugillū hordei, & bucellam panis. Vide quàm paruis rebus ea cōparet diuinus vates, quæ homines ſumma arbitrantur, ad quæ auiditate inflāmati rapiuntur. Sed dicunt adulatores ſe non ob diuitias acquirendas, nec ob fauorem aucupandum blanditijs vti, ſed vt amicitiam foueant & conſeruent. Videte errorem intolerādum. Nulla in amicitijs peſtis maior eſt, quam adulatio, delet enim veritatē, ſine qua nomen amicitiæ valere non pōt. Ego in ea ſententia ſum, vt in amicitia comitas adſit, ſed aſſentatio procul amoueatur, eſt enim adiutrix vitiorū, expultrix virtutū, illis abſq; dubio perniicioſa, qui ea vtuntur, & qui eā recipiūt, eaq; delectātur. Eam ob cauſam dicebat quidā ſapiens, melius eſſe in coruos, quàm in aſſentatores incidere, qm̄ corui mortuos, adulatores verò viuos exedunt. Corui tantùm mortuos impetunt, adulatores etiā viuis inſidiantur. Quare falſum eſt, quod aiūt, ſe aſſentationibus vti ad amicitiæ confirmationē, cùm id efficiant, ad gratiam eorum aucupandā, quib[9] blandiuntur, vt ab illis aliqmd acquirant.

Simile.

Simile.

Prou. 14

Eccl. 1.

Vt interficiant animas, quæ non moriuntur. Id eſt, volebāt occidere ſuis adulationib[9], & falſa doctrina aliorū animas, quę ſuapte natura immortales ſunt: proprijs aūt animabus ſuis mortuis per peccatū vitam tribuere: tunc enim viuere exiſtimabant, cùm alios decipiebant. Apertè aſſerit eſſe animas immortales ex natura, ſed mori per peccatum. Anima enim abſq; gratia gratum faciēte, dicitur mortua. Anima dat vitam corpori, gratia autem animæ, eſt enim gratia veluti anima animæ. In libro de ſpiritu & anima ait diuus Auguſtinus: Vita animę Deus eſt, mors animę peccatum: anima namq;, quæ peccauerit, ipſa morietur, quæ autem iudicium fecerit & iuſtitiam, viuet, & non morietur. Ita immortalis eſt anima, vt mori poſſit, ita mortalis, vt mori non poſſit: immortalis per naturam, mortalis

per peccatum Hæc ille. Animæ immortalitatem aſſeruerunt non ſolùm fideles, ſed etiam philoſophi à fide alienati. Nam Pythagoras, vt ait diuus Auguſtinus libro tertio contra Academicos, cõmotus Phærecidæ Syri philoſophi rationibus, immortalẽ eſſe animã credidit. Qđ poſteà Socrates apertiſsimè docuit, & Plato multis argumentis cõfirmauit: quorum nonnulla ſunt à Cicerone noſtro literis Latinis illuſtrata, & in librum ſextum de republica, in Senectute, in primam quæſtionem Tuſculanam grauiter & eleganter relata. Sed minimè mirandum eſt, aſſeruiſſe Platonem animæ immortalitatem, cùm fuerit vſq; adeò in lege Moyſi verſatus, vt dicat Euſebius libro nono de præparatione euangelica, bona eius dogmata fuiſſe à lege vetere deſumpta. Quod approbat Ariſtobol' in primo ad Philometora. Et diuus Ambroſius libro de bono mortis accepiſſe ait Platonem hortos ſuos à Canticis Salomonis. Et ſi Plato ſecutus fuerit in phyſicis Heraclitum, in moralibus Socratem, in mathematicis, Theodorum Cyreneum, in metaphyſicis Pythagorã, tamẽ illud eſt perſpicuum, in diuinis nonnulla ex Dei lege deprompſiſſe. Quid aũt ſenſerit de animæ immortalitate Ariſtoteles, non eſt oĩno perſpicuum: nam Gregorius Niſſenus, Plutarchus, & Alexander Aphrodiſæus contendunt ſenſiſſe Ariſtotelem, animam eſſe mortalem: contrà verò diuus Thomas, Theophraſtus, Ariſtotelis diſcipulus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Sophonius, Theodorus Metoclites, & alij propè infiniti, qui ex Ariſtotelis fontibus hortulos ſuos irrigarunt, aſſeueranter affirmant, credidiſſe Ariſtotelem animi immortalitatem. Quæ opinio cùm communior eſt, tum etiam credibilior. Demoſthenes, cum fugeret Antipatrum, vt refert Beſſarion pro defenſione Platonis, reſpõdit Archiæ pollicenti ſibi vitam verbis blandiſſimis, ſi rediret: Abſit, vt viuere turpiter malim, quàm honeſtè mori, poſtquàm Xenocratem & Platonem audiui de animi immortalitate differẽtes. Mercurius ille Triſmegiſtus, hoc eſt termaximus, ita enim eũ vocarunt, ꝙ diceret eũ eſſe maximũ regẽ, maximũ ſacerdotem, maximum philoſophũ, in primo dialogo Pymãdri ex vniuerſis terrenis animantibus ſolum hominem ait duplicis eſſe naturę: mortalis propter corpus, immortalis propter animam. Et paulo poſt de animo iuſti viri differens, ait, eum harmoniæ motione exutum ad cœlũ aſcendere, vbi vnà cum cœtu mentium beatarum laudat Deum, quo omnes illic fruuntur. In eadẽ ſententia erant priſci Romani, qui in funere imperatoris tabernaculum extruebãt, à quo aquilam cum igne quodam mittebant ætherem petituram, quæ ab illis animam defuncti ad cœlos vehere credebatur, vt ęternitatem beatitudinis cõſequeretur. Tradit hoc Herodianus, & refert Blondus libro ſecundo Romæ triumphantis. Et ſi veteres illi viã immortalitatis ignorabãt ob fidei defectum, res tamen ipſa eos non fugiebat. Nam niſi multorum pręceptis, multiſq; literis ſibi ab ineunte ętate perſuaſiſſent eſſe aliam vitam, vbi iuſtorum animę in ęternum quieſcentes ſummis gaudijs redundarent, pro qua obtinẽda, erant omnia pericula pro nihilo putanda, nũquam ſe pro ſalute patrię in tot ac tantas dimicationes, atq; in nefariorum hominũ tam terribiles impetus obiecissent. Eſt enim memorię proditum, nõ ſolum Romanos duces, ſed vniuerſos etiam exercitus ad nõ dubiam mortem cucurriſſe. Nec eſt credendũ eos hęc pro fama ſolùm feciſſe, motos vana tantummodò nominis celebritate, quæ de nullo vnquam perennis fuit, ſed pro fama ſimul, & animæ immortalitate, quæ nec obruitur hominum interitu, nec obliuione poſteritatis extinguitur. Hinc fluxit opinio Elyſiorum camporum, quos canit Vergilius li. 6. AEneidos, quos Homerus in extrema ponit Hiſpania, vbi Zephyri ſpirant: & alij in inſulis Fortunatis. Plato in Phædone in cœlo ſtellato regionem eſſe deſcribit admirabili pulchritudine decoratã, eximijſq; gaudijs affluentẽ, quã ait eſſe mentiũ beatarũ domiciliũ, quæ ex hac vita ſanctè migrarunt. Alij in cauo lunaris globi, vt Seruius refert, vbi purus eſt ęther, nullis tempeſtatibus agitatus: quã ob cauſam Vergilius aëris campos appellat. Proclus in libro de aĩa & angelo apertè inquit, iuſtorũ animas à corpore ſeparatas in cœlo quieſcere, improborum aũt in tartaro. Valerius Maximus capite de miraculis, & de ſomnijs multa dixit, quibus approbat animę immortalitatẽ. Didymus ille, qui inter Brachmanes obtinuit principatum, in epiſtola quadam ad Alexandrum Magnum ita ait: Non ſumus huius mundi incolæ, ſed aduenæ. nec ita in orbem terrarum venimus, vt in eo libeat cõſiſtere, ſed tranſire, properamus enim ad larem patriam. Seneca philoſophus inſignis in epiſtola quarta & quinta, & in libro de morte immatura, & multis alijs in locis: Macrobius in ſomnium Scipionis, Galenus libro de ſpermate, Apuleius in libro de Deo Socratis, & omnes denique philoſophi ſapientia exculti, & inſigni laude celebrati, animę immortalitatis ſe aſſertores, vindices, & patronos exhibuerunt. Et fuit hæc aſſertio omnium prudentium hominum aſſenſu & autoritate confirmata.

Nam cùm in omni natione, religione, & ætate conſtet inter omnes homines doctos pariter & indoctos Deum eſſe iuſtiſſimum, apertè concluditur, eum nullum bonum relinquere irremuneratum, nullum malũ impunitum. At qui hoc nõ eſt in hac vita, eſt igitur in alia. Videmus namque in hoc mundo magnos viros pietate cõſpicuos, virtutibus exaggeratos, ſapiẽtia admirabiles, iniurijs acerbiſſimis affici, incredibilibuſq́; calamitatibus lacerari: cõtrà vero, homines peſtilentes, ab omni honeſtate relictos, ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis cõcitatos, rebus proſperis & ad voluptatem fluentibus abundare. Oportet igitur eſſe animam immortalẽ, vt in alia vita ſit plena remuneratio & punitio. Præterea cùm nõ inueniatur corruptio, niſi vbi cõtrarietas inuenitur, in anima autem intellectuali nulla ſit contrarietas, cùm etiam contrariorum eadem ſit ſcientia, neceſſariò colligitur, animam intellectualem eſſe incorruptibilem, & ex cõſequenti immortalẽ. Si anima in corpore colligata, non ad corporis exiguitatem cõtrahitur, ſed ſæpe corpore in lecto iacente ipſa viribus ſuis excubat, corporiſq́ue tranſgreditur condionem cœleſtia ſpectat, & immortalia contemplatur, quî fieri poteſt, vt eadem à corpore abſoluta non habeat excellentiorẽ immortalitatis cognitionem? Si aĩa corpori colligata ab ipſo veluti ſeiuncta extra illud vitam degebat, quantò magis cùm fuerit à corporis vinculis ſeparata? Nihil omnino mortale, poteſt immortalia intelligere, cùm autẽ anima intelligat immortalia, apertè cõcluditur eam non eſſe mortalẽ. Vt corpus mortale ſuis ſenſibus corruptibilia intuetur, ita anima immortalis æterna cogitat & cõtemplatur. Eam ob cauſam Socratici Philoſophi duas eſſe vias aſſeuerant animarum è corpore exeuntium. Nam qui ſe humanis vitijs contaminant, & ſe totos flagitijs dedunt, ijs deuium quoddã iter eſt ſecluſum à concilio beatorum: Qui autem ſe integros impollutoſq́ue ſeruant, quibus eſt minima cum corporibus contagio, his ad cœlum, ad ſanctorum domiciliũ facilè patet aditus. Qui enim rectè & honeſtè curriculum viuendi à natura datum conficiunt, gloriam ſempiternam conſequuntur. Hæc habui nunc, quæ dicerem de animæ immortalitate ex philoſophis deprompta aduerſus eos: qui diuinas literas cõtemnunt, & ſola humana philoſophia ducuntur. In ſacra ſcriptura ſunt innumera teſtimonia, quorum tria tantum citabo. Prophera Daniel ijs verbis hanc Dan 12. aſſeruit veritatem: Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternã, & alij in opprobrium, vt videant ſemper. Chriſtus Deus noſter, veritas illa ſempiterna ita ait apud Mathæum. Nolite timere eos, qui occi- Matt. 10. dunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Quibus verbis aſſerit corpus noſtrum mortale eſſe, animã verò immortalem. Et rur- Mat. 15. ſum de impijs & iuſtis ait: Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Sanctorum doctorum authoritates adducere ſuperuacaneum eſſe exiſtimo, & laborem infinitum: pleni enim ſunt eorũ libri, plenæ ſunt eorum voces hac veritate: plena eſt præſens cõſenſio, & plena antiquorum vetuſtas. Multi ſunt & propè infiniti Chriſtiani doctores, qui veritatem hanc teſtantur, quos idcirco nõ nomino, ne mea oratio, ſi nimis de aliquo dixero, ingrata, ſi ſatis de omnibus, infinita eſſe videatur, cùm nullus ſit, qui vnquam de hac veritate dubitauerit. Eam aſſeuerat hoc loco Ezechiel, dicens: Vt interficerent animas, quę non moriuntur.

Ecce ego ad puluillos veſtros. Subaudi, miſſurus ſum iram meam, Apopiopeſis eſt. Ac ſi dicat: Ego perdam omnia inſtrumenta, quibus ſeducitis populum: vos & adulationes ac fraudes veſtras delebo.

Quibus vos capitis animas volantes. Comparat falſas prophetiſſas, retibus aues capientibus, ipſas autem animas illis credentes paſſeribus volantibus, qui retibus capiuntur. Vel animas volantes, nimirum à corporibus: vt ſit ſenſus: Perdam aſſentationes & dolos, quibus capitis animas, quæ cum corpore non moriuntur, ſed à corpore ſeparatę volant ad locũ ſuorum meritorum. Vel ſic. Quibus blanditijs capitis animas liberas, quæ poterant volare, ne à vobis caperentur. Quemadmodum aues Simile. vt aucupum retia fugiant, in altum volant, ſic homines vt tentationũ vincula declinent, debent ad Deum confugere, & in ſublime ſe efferre. Et quemadmodum volatilia, quæ de- Simile. ſcendunt ad grana aucupum capienda, capiũtur: ſic qui dęmonis, mundi, & carnis ſuggeſtionibus acquieſcunt, in eorũ vincula incidũt, vbi miſerè occiduntur: Quemadmodum triplex eſt vita, nempe naturæ, gratiæ, & gloriæ: ſic triplex eſt mors, nimirum naturę, culpę, & gehennæ. Volemus igitur animo ad deum, ne in hoſtium laqueos cõijciamur, & vt verbis vtar diui Bernardi, ſtudeamus furari aliquando noſmetipſos, & peſſimis cogitationibus ſurripere vel ad horam.

Et dirumpam ecc. Subaudi puluillos.

Pro eo quod mærere feciſtis cor iuſti mendaciter. Hoc eſt quoniam multa prædixiſtis, quibus cor iuſti affeciſtis dolore, aſſerentes dolos veſtros eſſe diuina vaticinia, cùm ego noluerim premere mœrore viros iuſtos: & quoniã

impios lætitia extuliſtis, cùm illis proſpera & læta vaticinaremini ex quo effectū eſt, vt illi non relinquerent flagitia ſua, propterea ego vos perdam, & acerbis calamitatibus afficiā. Et ita populum meū à manu veſtra liberabo. Cùm autem mihi dederitis pœnas ſcelerum veſtrorum, erit mea iuſtitia vobis perfecta, & me eſſe Deum cognoſcetis. Intuere quàm graui pœna ſint digni, qui iuſtos mœrore vrgent, nefarios autē afficiunt voluptate. Quid eſt enim credelius, qui d ſceleſtius, quid deteſtabilius, quàm dare operam, vt viri pij, & virtutibus exaggerati, luctus percipiant, & in ærumnis verſentur, flagitioſi autem ex omnia ſcelerum colluuione nati, lætitia geſtiant, & gaudio perfundantur? Illud eſt aduertendum, iniquos plerumq; proſperitate fieri deteriores, & in vitioſitate confirmari, diuitias enim & potentia comitatur ſuperbia, ſuperbia exit in tyrannidē, dum fœnum migrat in cornua. Ideo ait hoc loco Deus: Confortaſtis manus impij, vt nō reuerteretur à via ſua mala, & viueret. Nā confirmati in ſceleribus ſuis præcipitantur, & in ſempiternū exitium rapiuntur.

Propterea vana non videbitis. Hoc eſt, nō prædicetis poſt hac vanitates.

Annotationes ex Hebræo in caput XIII.

Non aſcendiſtis ex aduerſo. In hebraico eſt: 2.Re.5. Nō aſcendiſtis בַּפְּרָצוֹת ba peratſoth, à verbo פרץ parats, ſiue pharats, quod ſignificat diuidere, & euertere vt 2.Regum.5. Diuiſit dominus inimicos meos corā me. Quod poterat etiam verti diſſipauit ſeu euertit Deus inimicos meos coram me. Cùm Thamar Gen.38. geminos filios in vtero haberet, & in partu prius appareret manus eius, qui vocatus eſt Zara, & tamen Phares prius natus eſſet, dixit illi obſtetrix: Quare diuiſa eſt propter te maceria? Ac ſi diceret: Cur diuiſiſti tibi ſecundas? Cur rupiſti membranam, qua operiebaris, vt prodires ante fratrē tuum? Mēbrana illa qua infantulus in vtero matris eoopertus eſt, quā Latinus interpres maceriā appellauit, hebraicè dicitur pheres, hoc eſt diuiſio ſeu ruptura, quòd rupta illa prodire ſoleat infans. Tharghum ita hunc locū vertit: Quàm magna fortitudo fuit tibi, vt præualeres? Ideo nansille vocatus eſt Phares, hoc eſt, diuidens, à hoc verbo pharats. Vnde phariſæi, hoc eſt diuiſio, quia erāt ab alijs hominibus ſeparati Ideo poterat verti locus hic Ezechielis. Non aſcendiſtis ex diuiſo. Sed quoniam qui diuiſi ſunt & diſcordes, aduerſi ſunt ideo meritò Latinus interpres tranſtulit. Non aſcendiſtis ex aduerſo. Pagninus vertit: Non aſcendiſtis in fractuтas. Brixianus: Non aſcendiſtis per interruptiones. Poterat verti: Non aſcendiſtis per diuiſiones. Et omnes hæ tres verſiones in eādem recidunt ſententiam. Vt dicat Deus Falſi prophetæ veluti vulpes ruperunt maceriem, vt vineā meam deuaſtarent, vos autem vibis gubernatores, non poſuiſtis vos in rupturis & diuiſionibus parietis, ne vulpes in vineam introirent: ſed omnia vaſtare permiſiſtis. Septuaginta habent: οὐκ ἔστησαν ἐν στερεώματι Hoc eſt, non ſteterunt in firmamento. Ac ſi diceret: Non fuerunt conſtantes in virtute, non habuerunt ſtabilitatem, nec firmitatem. Huiuſmodi ſunt qui non ædificarunt domum ſuam ſuper petram, de qua ait Apoſtolus: Petra autem erat Chriſtus. ſed ſuper areuam, & 1.Cor.10. venerunt flumina, & flauerant venti, & cecidit domus illa. At de viro iuſto & conſtante ait dominus apud Mathæum: Aſſimilatur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram. Matt.7. Hic poterit canere cum Dauide: Pſal.39. Statuit ſuper petram pedes meos, & direxit greſſus meos. Proprium autem conſtantiæ eſt ferre ſapienter caſus aduerſos, retinere in rebus ſecundis temperantiam, & in aſperis dignitatem, mortem propter Chriſtum contemnere, eſſe ad omnes dolores paratum, nullam ob cauſam à virtute dimoueri, nihil quod homini accidere poſſit intolerandum putare. Qui hac conſtantia munitus migrauerit è vita gloriam immortalem conſequetur. nam vt ait apud Mathæum Chriſtus Deus noſter. Mat.10. Qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit.

Illi autem liniebant eum luto abſque paleis. In hebraico eſt: Ipſi autem liniebant eum luto תָּפֵל taphel. Dictio hæc ſignificat inſulſum, Iob.6. vt apud Iob. 6. Nunquid poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum? Quaſi dicat: Si homo comedere nō poteſt rem inſulſam, & inſipidā, qui fieri poteſt, vt comedam Thre.2. dolorem, quo premor? In Threnis ait ita Ieremias, Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta. Vbi in hebraico pro ſtulta eſt dictio hæc taphel Ideo poterat verti locus ille: Vates tui vaticinati ſunt tibi falſa & inſulſa. Poterat igitur locus hic Ezechielis ita verti: Illi autem liniebant eum luto inſulſo, hoc eſt abſq; firmitudine: pro quo paraphraſis Chaldaica habet luto ſine palea, & verſio cōis, luto abſque paleis Septuaginta interpretes explicantes quid per lutum abſque paleis intelligeretur, tranſtulerunt. Et iſti liniunt eum ſtultitia. Cæterum verſio

verſio, cui diuus Hieronymus adiecit commentaria, nõ habet liniebant, ſed linebant, & rectè meo quidem iudicio: nam verbum hoc ſignificat complanare & linire. Linire ſignificat vngere, mulcere, & tenuiter fricare: linere verò incruſtare & complanare, quòd eſt eorum proprium, qui luto parietes cooperiunt.

Quibus vos capitis animas volantes Pro volantibus eſt in hebraico לפרחות lephorchoth: quod verti poteſt ad volandum. Verbum eſt parach, quod ſignificat volare, & florere, & germinare, vt in Numeris: Inuenit
Num.17. germinaſſe virgam Aaron. Et apud Oſæam Flo-
Oſe.14. rebit ſicut Lilium. Paraphraſtes Chaldæus vertit: Quibus vos venamini animas, vt pereant. Tunc enim animæ pereunt, cùm ſe per vanas & turpes cogitationes diſpergunt, & latè diffundunt, illis aſſentientes, & per aërẽ vanitatis volantes.

ARGVMENTVM CAPITIS XIIII.

PErmittit aliquando Deus, vt ſuorum verborum contemptores à pſeudo prophetis decipiantur. Impij obſtinati luent ſuorum ſcelerum iuſtas pœnas, tametſi iuſti pro illis fundant ad dominum precationes. conſolatur Ezechiel eos, qui in Babylonica captiuitate detinentur.

CAPVT XIIII.

A ET venerunt ad me viri ſeniorum Iſrael, & ſederũt coram me, Et factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis, viri iſti poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuam. Nunquid interrogatus reſpõdebo eis? Propter hoc loquere eis, & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus: Homo homo de domo Iſrael qui poſuerit immunditias ſuas in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam, interrogans per eum me: ego dominus
B reſpondebo ei in multitudine immunditiarum ſuarum: vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo, quo receſſerũt à me in cunctis idolis ſuis. Propterea dic ad domum Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris, & ab vniuerſis contaminationibus veſtris auertite facies veſtras. Quia homo homo de domo Iſrael, & de proſelytis quicunque aduena fuerit in Iſrael, ſi alienatus fuerit à me, & poſuerit idola ſua in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuã, & venerit ad prophetam, vt interrogaret per eum me, ego dominus reſpondebo ei per me, & ponam faciem meam ſuper hominem illum: & faciam eum in exemplum, & in prouerbium, & diſperdam eum de medio populi mei, & ſcietis, quia ego dominus.

EXPLANATIO.

ET *venerunt ad me*. Quemadmodum pſeudoprophetæ Hieroſolymę exiſtentes deciperent eos, qui ibi remanſerant à tranſmigratione Babylonica, fuit ſuperiore capite explicatum. Nunc eorum dolus & perfidia oſtenditur, qui erant in Chaldæa, eorum præſertim, qui cæteros ætate anteibant. Narrat enim Ezechiel veniſſe ad eum nonnullos ex ſenibus eum interrogatum multa, grauia fortaſſe, & digna tanto viro: ſed quoniam ea iniquo animo interrogabant, & prophetæ dignitatem deformare cupiebant, volentes eum capere in ſermone, erant enim idolorum cultores, & ſcelerum maculis notati, ideo Deus grauiter per prophetam reprehendit, oſtendens non eſſe illos dignos reſponſione. Qui idolorum ſuperſtitioni adhærebant, dolis & fraudibus conſtabant, & flagitijs delectabantur, nullam habebant veram ſapientiam: erãt vera doctrina deſtituti, quia illi eam repellebant: & nec ſcire volebant, nec diuini vatis reſponſionem merebantur.

Viri ſeniorum Iſrael. Duabus rebus eorum ſcelera exaggerat, & quòd eſſent ſenes, & quòd eſſent Iſraelitæ. Pari gradu ſceleſtius eſt & indignius peccatum ſenis, quàm iuuenis: quoniam ſenex rerum experientia & ſapientia præſtat, & debet alios non ſolùm conſilio inſtruere, ſed etiam vita & exemplo. Incidens autem in flagitia non ſolùm obeſt, quod corrumpitur, ſed quod corrumpit: pluſque aliquando exemplo quàm

peccato nocet. Ideo ait Eccleſiaſticus: Tres
Eccle.25. ſpecies odiuit anima mea,& aggrauor valde
animæ illorum: pauperẽ ſuperbum, diuitem
mendacem, & ſenem fatuum & luxurioſum.
Quare eſt eius crimẽ grauius,& nonnunquã
periculoſius,quemadmodum apparet in aua-
Simile. ritia & cupiditate. Vt incendium periculo-
ſius eſt in veteribus ædificiis, quàm in nouis,
ſic flagitium plus nocet in ſenectute, quàm
ætate efflorescente. Primum igitur, quod eo-
rum peccatum aggrauabat,erat ętas,ſecun-
dum, genus:erant nanque filij Iſraelis, quos
Deus lege ſua inſtruxerat,& ad terrã promiſ-
ſionis adduxerat, & in ſumma amplitudine &
dignitate collocauerat. Hoc intelligens Io
nas propheta,interogatus à nautis,quod ſce-
lus admiſiſſet: Hebræus, inquit, ego ſum, &
Ioan. 1. dominũ deũ cœli ego timeo Non ſolum pec-
catum,ſed peccati circunſtantiã cõfitetur Eã
ob cauſam ait hoc loco Ezechiel, Venerunt
ad me viri ſeniorũ Iſrael. Sed nõ ait, omnes
ſeniores Iſrael,ne exiſtimemus omnes eos in
errore, & deorum commentitiorum ſuperſti-
tione verſari,ſed indefinitè,vt nonnullos in-
telligamus impios fuiſſe, non omnes.

Et ſederunt coram me. Prius quàm aliquid
quærerent à diuino vate,ſederunt,& ſedentes
cauſam aduentus ſui ſilentio præterire vide-
bantur. At Deus,qui eorum calliditatem,ma-
litiam, & iniquas cogitationes intelligebat,
eorum propoſitum Ezechieli reuelauit.

Poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis.
Hoc eſt,immundis cogitationibus, deprauа-
tis propoſitis, & turpib⁹ ſceleribus corda ſua
macularũt. In animo ſuo firmiter ſtatuerunt
eſſe ſe idola culturos.

*Scandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra
faciem ſuam*. Id eſt, iniquitatẽ ſuam, qua præ-
bent alijs occaſionem peccandi,decreuerunt
habere ſemper ãte oculos, tanquam rem ſibi
charã & dilectam. Solent enim homines ea,
quæ amore proſequũtur, ãte oculos ponere,
vt ex illis capiant voluptatẽ. Quô fit, vt aſpi-
cere accipiatur aliquãdo pro oblectari, vt in
pſalmo: Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo,
Pſal.65. non exaudiet dominus. Hoc eſt,ſi ego in ani-
mo meo delector iniquitate, non exaudiet
Deus preces meas. Ita intelligitur Geneſeos
Geneſ.1. illud: Dixit Deus: Fiat lux:& facta eſt lux:& vi
dit deus lucem. Et paulò poſt: Vidit Deus
cuncta,quæ fecerat,& erant valde bona. He-
braiſmus eſt, quo frequenter vtitur diuina
ſcriptura, vbi videre idem eſt quòd delectari
Vnde non videre,ſeu faciẽ auertere,eſt iratũ
Iob.13. ſe oſtendere, vt apud Iob: Quare faciẽ tuã ab
ſcondis,& arbitraris me inimicũ tuũ. Cęterũ
pro ſcandalo habent ſeptuaginta tormentũ.
Et ita eſt ſenſus Ante oculos intellectus ha-
bent ruinam & tormentum,& ærumnã.ũ an-
guſtias,in quas inciderant ob impia facinora
ſua, & nihilominu⁹ decreuerũt à flagitijs ſuis
non recedere. Parati ſunt ad omnia ſupplicia
potius ferenda,quàm ſtudeant pietati. Volũt
potiùs in calamitatibus verſari, quàm vero
deo obedire. O impiam pertinaciam! ò de-
plorandũ flagitium! Poteſt accipi ſcandalum
iniquitatis pro idolo,vt ſit ſenſus: Corã ocu-
lis ſuis collocant idolum ſuum, vt illud ſum-
mè venerentur. Id quod eſt flagitiorũ cauſa,
ſcandalum iniquitatis appellatur.

Nunquid interrogatus reſpondebo eis? Hæc in-
terrogatio vim habet negandi: ac ſi diceret
Deus: Et ſi me interrogent,tamen non reſpõ-
debo eis:ſed cognoſcent eſſe me ſuarum ma-
larum cogitationum perſpectorem. Interro-
gant enim non voluntate ſciendi,nec animo
ſe à ſceleribus ſeparandi, ſed curioſitate qua-
dam inutili & vana cõmoti, & vt me tentent,
&videant,poſſintne,oracula meorum vatum Simile.
obiurgare. Quemadmodũ peritus mercator
non oſtendit merces ſuas ijs, quos intelligit
non eſſe eas empturos,qui ad officinam veni
unt,vel vt nimis curioſi, vel vt exploratores
& proditores,non animo emendi,eos autem
vocat, quos intelligit velle emere:ita Deus
non oſtendit alta myſteria ſua, ijs, quos ſcit
vanè ea & curioſè inquirere,vel animo depra
uato inueſtigare, vt ea proterã & conculcẽt:
eos verò vocat ad eorum intelligentiam,eos
inſtruit & docet,quos ſcit eſſe ſibi,alijsq; pro
futuros Hoc videbis plerunq; Vnde Chriſtus
Deus noſter apud Mathæum, Nolite, inquit, Math.7.
ſanctum dare canibus, nec proiiciatis mar-
garitas veſtras ante porcos. Eam ob cauſam
ligatus coram impio Herode deſiderante mi Luc.23.
raculum aliquod ab eo,de quo multa audie-
rat, curioſis oculis aſpicere, tacuit omnino,
nolens illi oſtium,officinæ ſuorum myſterio-
rum & miraculorũ reſerare. Et Iudæis dicen-
tibus: Volumus a te ſignũ videre, reſpondit:
Generatio mala & adultera ſignum quærit,& Mat.12.
ſignũ nõ dabitur ei,niſi ſignũ Ionę prophetę:
& corã diſcipulis ſuis & alijs viris pijs mira-
cula magna edebat, ea ipſa nõ petẽtibus. Pe-
tebant Iudęi ſigna, & poſtea viſis multis aie-
bãt: Quid facimus, quia hic homo multa ſigna
facit? Sed aduerte. Nõ dicũt, Magiſter volum⁹ Ioan.11.
cõuerti miraculis tuis,ſed volumus ea videre
Exploratores erãt,& curioſi indagatores, vo
lentes Chriſtũ capere vel in verbis, vel in fa-
ctis: ideo aiunt: Volumus à te ſignum videre.
Sed inſipiẽtes homines prius deberẽt petere à
Chriſto

Chriſto oculos, quibus viderent. Quî enim fieri poterat, vt viderent, qui viſu carebant?
Mat. 15. Cæci erant, & duces cæcorum: &, vt eſt in libro Sapiẽtię literis mandatum: Excæcauit eos
Sap. 2. malitia eorum. Erant talpis cæciores, & leberide inaniores. Vt enim pellis illa ſicca, quam
Simile. ſerpens exuit ad ætatem renouandam, effigiẽ habet oculorum, & membranã tenuiſſimã, qua oculi anguis prætegũtur, oculos tamen verè nõ habet: ſic impij Iudæi oculos habere videbantur, cùm tamen cæci eſſent pelles inanes, & in hominum figura homines non eſſent. Chriſti miracula ſpecula erant diuina: cùm autem Iudæi illi cæci eſſent, quomodo illa abſque viſu videre volebant? Et, vt dicitur in prouerbio ab Stobęo ex Epicarmo recitato: Quid cæco cum ſpeculo? Si ſpeculũ nõ videbant, quomodo ſe poterant in ſpeculo videre? Ait euangeliſta, eos ad dominum acceſſiſſe vt eius miſteria perſpicerent. Et dicebãt: Hic
Mat. 2. vnde ſit neſcimus. Sed quoniã pedibus ad eũ
Ioan. 9 ibant, animo autem ab illo longè recedebant quoniam ficẽtè, vanè, curioſè, fraudulenter acceſſerunt, fuerũt à Deo grauiter obiurgati, & id quod petebant, non impetrarũt. In libro
Sap. 1. Sapientiæ ſunt hæc verba monimentis conſignata: Sentite de domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis, quærite illum quoniã inuenitur ab ijs, qui non tentant illum, apparet autem his, qui fidem habent in illum. Et Eſai-
Eſa. 28. as. Quem, inquit, docebit dominus ſcientiam, & quẽ intelliger faciet auditũ? ablectatos à lacte, auulſos ab vberibus. Ac ſi dicat: Eos inſtruet deus altiſſima doctrina ſua, illis arcana cœleſtia reſerabit, qui ſpirituales fuerint, eibi q̃ue ſolidi capaces De illis qui ſolũ attingunt
Heb. 5. rudimẽta & incunabula virtutis, ait in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: Facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo Nos verò Chriſtũ rectè quæramus, dũ inueniri poteſt,
Heb. 10. & vt ait diuus Paulus, Accedamus ad eũ cum vero corde, in plenitudine fidei. Ingrediuntur multi templum, verbum Dei à concionatore audituri, omnes illi præbent aures, ſed non omnes vtilitatem capiunt, quia non omnes re
Simile. cto animo illuc acceſſerunt. Vt ex multis aurificis officinam intreuntibus hic emit catenã auream, ille anulum pretioſum, quidam accipit monile elaboratum induſtria, & emblema te pictum, alius vas elẽgans & pulchrum: ſed quidam nigrum tantùm carbonem ſumit ex pauimento, quẽ manu tractat, & atterit, & nihil aliud vult ex officina, quàm carbonem illum quo inquinatur: ſic cùm multi eant ad cõcionẽ, & vnuſquiſque documentum aliquod animę ſuæ vtile, & cõſcientię aptum accipiat, non deeſt tamen, qui tetrum aliquid quærit, attendens diligenter vtrum concionator aliquid ſtultè, vel minus ſapienter dicat, aut verbis aliquibus barbaris vtatur, vt illa irridear, contemnat, & damnet. Et non conſiderat miſer homo, cùm vult atterere concionatorem, ſeipſum contaminare. Eſt quidẽ concio euangelica officina aurarij ditiſſima, excellẽtibus monilibus pleniſſima, diuinarũ literarũ, ſacrorumq́ue doctorum ſentẽtijs vberrima Sed oportet ſancto propoſito accedere ad illam, animoq́ue pio, ſciendi & proficiendi per cupido. Qui ita ad dominũ accedunt, ea diſcunt, quæ ad animæ pertinẽt ſalutẽ. Eos Deus docet, & inſtruit, & reficit, & amore ſacrũ diuinarum mirabiliter inflãmat. Contrà verò eos dimittit, qui ab eo animo fugientes, eũ corpore quærere videntur, pleni dolo, imbuti ſcelcribus, cõtaminati flagitijs, & malitia obſtinati. Tales erãt hi, de quibus hoc loco agit Ezechiel, qui cùm eum viſerent, vt per eum interrogarent dominum, ſuamq; malitiam ſpecie pietatis occultaſſent, non meruerunt reſponſionem. Quam ob cauſam ait Deus Ezechieli: Nunquid interrogatus reſpondebo eis? quaſi dicat: nequaquam.

Homo homo de domo Iſrael. Id eſt, quilibet homo Iſraelita. Exaggerat eorũ crimina, quoniam in ea incidiſſent, cùm eſſent non ſolùm homines, ſed homines ex genere Iſraelis, ex populo Dei, vbi erat fides & ratio, ipſi autem nec haberent fidem nec rationem.

Qui poſuerit immunditias. Explica vt ſuprà.

Ego dominus reſpondebo ei, in multitudine immunditiarum ſuarum. Hoc eſt, reſpondebo ei, prout eius ſcelera merẽtur. Ac ſi dicat: Ei non reſpondebo: quoniam flagitia ſua non ſunt digna reſponſione mea. Vel ſic: Reſpondebo ei, ſed ita obſcurè, ac ſi non reſpondiſſem. Vel ſic: Reſpondebo ei nõ ad interrogationẽ ſuã, ſed ſuam increpans malitiam. Vel ſic, & clariùs meo quidem iudicio: Ego ei reſpondebo, etiam ſi veniat plenus multitudine idololatriarum ſuarũ. Huic expoſitioni fauet Paraphraſtes Chaldæus ita hunc locum vertens. Reſpondebo illi, licet veniat ad me, reiertus idolorum cultu.

Et capiatur domus Iſrael in corde ſuo. Hoc eſt, vt decipiatur in cogitationibus ſuis. Sed particula, vt, non accipitur cauſaliter, ſed conſecutiuè. Deus enim non eſt cauſa mali culpæ. Eſt quidẽ author mali pœnæ: iuxta id, quod eſt apud prophetã Amos: Si erit malum in ci- *Amos. 3.*
uitate, quod dominus non fecerit? Et apud *Eſai. 45.*
Eſaiã: Faciens pacẽ, & creans malum Et apud Michæam: Deſcendit malũ à domino in portam Ieruſalem. Autor aũt peccati nequaquã. *Mich. 1.*
Ipſe enim eſt, de quo ait Eſaias. Iniquitatem *Eſai. 53.*

non fecit, nec dolus fuit in ore eius,quā ſen-
1. Pet. 2. tentiam repetit diuus Petrus prima ſua epiſto
Sap. 1. la canonica Et vt ait liber Sapiẽtię, deus mor
tem non fecit,nec lætatur in perditione viuo
rum Sed cùm Iudęi illi obſtinati in erroribus
& flagitijs verſarẽtur,& Deus illis aut nō re-
ſponderet,aut obſcurū reſponſum daret,hinc
efficiebatur,eos in erroribus ſuis permanere.
Poteſt hoc ita explanari.Ita domui Iſrael re-
ſpondebo , vt eam capiam in cogitationibus
ſuis,vt videāt apertè me eius dolos intellige-
re. Oſtendam nefarijs Hebræis nihil eos lo-
qui , aut agere , aut cum animo ſuo cogitare,
quod ego non intelligā. Et hoc modo parti-
cula,vt, accipitur cauſaliter.

Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris. Aſpi
ce Dei clementiā & miſericordiam.Eos,quos
ſuæ legis contemptores videbat, qui eo reli-
cto deos falſos & commentitios colebant,vo
cat.& hortatur , conuertantur. Intueris hic
quàm verum ſit quod de eo dixerat regius va
Pſal. 29. res:Ira in indignatione eius,& vita in volun-
tate eius.

Auertite facies veſtras. Hoc eſt,non ſolùm
ſcelera non admittatis , ſed ne ea quidem vi-
dere velitis.

Et de proſelytis. Proſelytus idẽ eſt quod ad-
uentitius & peregrinus.Propriè autẽ in literis
diuinis accipitur pro eo , qui ex ethnicis ad
Iudaiſmum veniebat.

Ego dominus reſpondebo ei per me Reſpōdebo
ei operibus,vt eius flagitia merentur.Reſpō-
ſio erit eius punitio. Vel reſpondebo ei pro-
pter me,vt reuelem ei ſecretum ſuarum mala-
rum cogitationum.

Et ponam faciem meam ſuper hominem illum.
Hoc eſt,cū caſtigabo.Dabit mihi pœnas ſuo-
rum ſcelerū. Metaphora eſt ſumpta à pugnā-
tibus,cum enim quidā eorū cadit,& alter eum
opprimit & percutit , qui ſuperior eſt dicitur
ponere faciem ſuam ſuper victū: Quid ſigni-
ficet facies in literis diuinis, explicuimus co-
dioſè capite præcedente.

Faciam eum in exemplum & in prouerbiū Hoc
eſt,tam ærumnoſus erit,tot calamitatibus op-
primetur,vt traducatur in maledictionem,ita
vt cùm aliquis inimico ſuo dira precatus fue-
rit,dicat:Deus tibi det ærumnas illius.

Et ſcietis,quia ego dominus. Calamitas vehit
hominem ad cognitionē Dei: ita enim ait Eſa
Eſa. 28. ias:Vexatio dat intellectū auditui. Ideo nos
caſtigat dominus,vt eū cognoſcamus, à vitijs
abducamur,& à propria voluntate noſtra ſe-
2. Re. 20. paremur,Obſidente Ioab Iſraelitarū duce vr-
bem Abelā,dabat exercitus operā , vt muros
fortiter concuteret:quod ciues obſeſſi ægre
ferebant.& vehemẽter ſoliciti in cōmunibus
periculis ſummis doloribus angebantur. Et
clamanti homine ciuitatis cuidam prudenti
mulieri,de oppugnatione illa conqueſtæ re-
ſpōdit Ioab,ſe vrbem ideo oppugnare , quia
intus receperat Sebam filium Bocri magnum
proditorem.Sed ſi eum ex vrbe proijcerẽt,da
bat fidem,eſſe eam ſtatim relicturum,& obſi-
dionem ſoluturum.Ciuitas hæc vnuſquiſque
noſtrū eſt vbi debet ratio dominari , & ſenſus
obedire. Sed ſi in hac republica habitat phi-
lautia,proprius amor noſtri,traditor ille,cœ-
leſtis regis inimicus , obſidet nos Deus , &
opprimit doloribus, ferit & cōcutit muros no-
ſtri corporis varijs moleſtijs,ęgrotationibus &
cruciatibus , & calamitatū machinis nos for-
titer oppugnat.Omnia hæc efficit,vt amorē
proprium deijciamus,nos ad Dei odiū & ex-
ecrabilia vitia excitantes.Vult Deus,vt ſimus
ab omni impuritatis cōtagio abſtracti,& bea
ta diuini ſui amoris flāma incenſi. Nō igitur
nos affligit,vt perdat, ſed vt nos à nobis ipſis
eripiat,& ad ſeipſum conuertat. Duo amores
cōdidere duas ciuitates,vt ait diuus Augusti-
nus , amor Dei Hieroſolimā id eſt, viſionem
pacis,amor proprius Babylonē,hoc eſt,cōfu
ſionē mūdi. Deſiderat Deus eſſe nos Hieroſo-
limam,nō Babylonē.Ideo nos affligit , vt à
nobis amorē noſtrū inordinatū in odiū ſui
tendentem euellat,ſuumque inferat & cōfir Simile.
met.Ait Strabo.& nonulli alij authores , eſſe
genus quoddam lapidis linei quod in lanę mol-
litiem confuſum netur in vſum innumarum vo
ſtium:pannus huius lapidis ſeu lini ſi fortè in
quinatur, mittitur in ignē , & manens illæſus
incendio mundatur. Sic qui ob inordinatum
ſui amorem vitijs polluūtur,igne calamitatū
perpurgantur:non eos lædit aduerſarum rerū
flāma,quin potius detergit. Ita enim dicitur
in libro Numerorū:Omne quod poteſt tranſ- Num. 31.
ire per flammas igne purgabitur.Eodem mo
de multi ærumnarū igne deterguntur. Et ma
nentes iuſti ideo aliquādo affliguntur,ne ite Simile.
rum in vita labātur. Vt enim myrrha corpo-
ra incorrupta conſeruat,& præſeruat à putre
dine,vt ait Plinius libro duodecimo,ita cala-
mitas æquo animo tolerata,multum prodeſt
ad animas præſeruandas à ſcelerū corruptio-
ne,& incontaminatè cuſtodiendas,Confugi
unt enim afflicti ad Deum ſingulare refugiū
ſuum,diuinā implorantes clementiā,& ad iu
cundam diuini numinis cogitationem re cur
runt. Quāquam exules,ærumnoſos,abiectos,
expulſos ab hominū cœtu , & vaſtas atque in-
cultas ſolitudines peragrantes ſe videant.nō
deponūt tamen ex mente memoriā Dei. Ver
ſatur illis ante oculos diuina bonitas & pie-
tas & eorū calamitas in ſuauiſſima cœleſtium
rerum

rerum memoria conquieſcit. Premuntur, ſed
non opprimuntur luctu & mœrore, triumphant gaudio, laborant paupertate, & poſſident omnia quotidie reſecetur, ſed redundãt
& refloreſcunt, affliguntur, ſed recreantur.
Quo fit, vt erga clementiſſimũ numen admirabi is illis exardeſcat amoris & obſeruantiæ
magnitudo. Intelligunt enim ideo ſe in ærũnis verſari, vt ad diuinum conſolatorem tanquam ad arcẽ tutiſſimam confugiant, & à pec
Tob. 3. caris auertantur. Id intelligẽs Tobias aiebat,
Cùm iratus fueris domine, miſericordiam facies, & in tẽpore tribulationis peccata dimittis iis, qui inuocant te. Iob, Deus, inquit, vul-
Iob 5. nerat, & medetur percutit, & manus eius ſana
Pſal. 31. bunt. Regius vates: Tu es refugiũ meũ in tri-
Pſal. 33. bulatione, quæ circũdedit me. Et iterũ, Iuxta
Oſe. 2. eſt dominus his, qui tribulato ſunt corde, &
humiles ſpiritu ſaluabit. Per Oſeam ait Deus:
In tribulatione ſua manè conſurgent ad me.
Ipſe autem ſolet afflictis diuinam conſolationem implorantibus opitulari. Ideo ait a-
Ioan. 16. pud Ioannem, Triſtitia veſtra conuertetur in
gaudium. Et diuus Paulus in epiſtola ſecun-
2. Cor. 1. da ad Corinthios, Sicut ſocij paſſionum e-
ſtis, ſic eritis & conſolationis. Et in Actis
Act. 13. Apoſtolorum: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Et diuus Ioannes in Apocalypſi, de ſanctis in cœlo Deo fru
Apoc. 7. entibus: Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione
magna. Vnde diuus Auguſtinus in Ioannem
ait, Quod te dominus permiſit pati, flagellũ
corrigentis eſt, non pœna damnãtis. Et diuus
Hyeronymus in epiſtola ad Heliodorũ, Quis
non tribulari velit, quis ſe non maledici deſideret, vt mereatur laudari Chriſti voce, & cœleſti copioſaque mercede munerari? Hi, & cæteri ſapientia & charitate præſtantes in medijs calamitatibus, ſe homines eſſe recordabantur ea lege natos, vt omnibus telis ærumnarũ eſſet obnoxia vita, nec eſſe recuſandum
quò minus ea, qua nati fuiſſẽt conditione vitam degerent, euentiſq; aliorum memoria repetendis nihil ſibi noui accidiſſe cognoſcebant. Leuat enim dolorem communis quaſi
legis & humanæ conditionis recordatio. Sed
quod præclarius eſt, cùm ſe aſpiciebant propter Chriſtum iniurijs affici & calamitatibus
vrgeri, tum ſe beatos eſſe arbitrabãtur. Et nõ
ſolum viri ſanctitate excellentes, ſed multi
qui ſe flagitijs dediderant, fuerunt afflictione
curati, tanquam cœleſti quadam medicina.
O diuinam bonitatem, ò ſummam clementiam, ò infinitam Dei noſtri miſericordiam.
Quis nõ admirabitur benignitatem tuã Deus
ſancte, qui ideo nos affligis, vt reficias, ideo
nos premis, vt conſoleris, ideo permittis, vt
in varias calamitates incidamus, vt noſtrã miſeriam cognoſcamus, & iuſtitiam ac miſericordiam tuam cõtemplaremur. Ita enim hoc
loco ait per Ezechielẽ: Ego vos tot ærumnis
exagitabo vt in Prouerbium calamitoſorum
traducamini, ita enim poſtulat iuſtitia mea,
& merentur flagitia veſtra. Sed hoc faciam,
non vt vos euertam, nolo enim mortem peccatoris, ſed vt me cognoſcatis quo ad me ipſũ
conuertamini. Nõ igitur nos perdere vis, ſed
ad gloriam tuam perducere.

Et propheta cum errauerit, & locu- C
tus fuerit verbum, ego dominus decepi
prophetam illum. Et extendam manum meam ſuper illum, & delebo eum
de medio populi mei Iſrael, & portabunt iniquitatem ſuam. Iuxta iniquitatem interrogantis, ſic iniquitas prophetæ erit, vt non erret vltrà domus Iſrael à
me, nec polluatur in vniuerſis præuaricationibus ſuis, ſed ſit mihi in populum
& ego ſim eis in Deum, ait dominus e-
xercituum. Et factus eſt ſermo domini D
ad me, dicens: Fili hominis, terra cum
peccauerit mihi, vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam ſuper
eam, & conteram virgam panis eius, &
immittam in eam famem, & interficiam
de ea hominem & iumentum. Et ſi fuerint tres viri iſti in medio eius, Noë, Daniel, & Iob, ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas, ait dominus exercituum.
Quod ſi beſtias peſſimas induxero ſuper terram, vt vaſtem eam, & fuerit inuia, eò quòd non ſit pertranſiens propter beſtias, tres viri iſti ſi fuerint in ea,
viuo ego dicit dominus Deus, quia nec E
filios nec filias liberabunt, ſed ipſi ſoli liberabuntur: terra autem deſolabitur.

Et propheta cũ errauerit. Intelligitur de fal- 1. Reg. 24
ſo propheta. Nolente rege Achab audire Michæam verũ prophetam, ſe acquieſcere conſilio & exhortationi pſeudo prophetarum, dixit Michæas ſe vidiſſe dominũ ſedentẽ in ſolio, & ſpiritum quendam erroris ſe obtuliſſe
ad decipiendũ regem, & dixiſſe, Ero ſpiritus
mendax in ore prophetarum regis. Qui præualuit, falſos vates seducẽs. Permiſit Deus, vt

rex Achab deciperetur per ſuos vates,quoniã
3.Reg.22 impius erat,& nefarius, & verorũ propheta-
rum oracula contemnebat. Ex quo effectum
eſt,vt rex ipſe in prælio occideretur & ſangui
nẽ eius canes lingerent.Magna Dei ira oſtẽ-
ditur,cum ipſe permittit, vt aut rex,aut popu
lus non veram doctrinam,ſed falſam ample-
Prou.27. ctatur. In Prouerbijs ait de Deo ita Salomon
Ipſe deludet illuſores,& manſuetis dabit gra
tiam. Hoc eſt permittet, vt diuini verbi illu-
ſores illudantur.

Ego dominus decepi prophetam illum Nonnul-
li mori hoc loco ab illis perperam intellecto
aſſeruerunt Deum nõnunquam homines de
cipere, etſi non per ſe, miniſterio tamen vel
humano vel angelico. Ego verò firmiter aſſe
ro Deum nõ eſſe deceptorẽ, quin potiùs eos
deceptos eſſe,lõgeq́ue opinione falli,qui ex
iſtimant Deum fallere,aut falli. Quod autem
afferunt de Iacob, quem dicunt ex diuina re-
Gene.27 uelatione patrem ſuum Iſaac mendacio fefel
liſſe,cùm illi diceret, ſe eſſe primogenitũ ſu-
um Eſau, vt ab eo acciperet benedictionem,
nihil pro illis facit. Nam etſi Iacob mendaciũ
diceret,non tamen inde ſequeretur Deum eſ
ſe mendacem. At nos dicimus Iacob non fu
iſſe mentitum, quin potiùs eius dicta & facta
Gentilium fidem adumbraſſe, & futuræ veri
tatis imaginem habuiſſe. Nam diuus Paulus
Rom.9. in epiſtola ad Romanos,volens oſtendere ex
emplo Iſmaelis & Iſaac & Iacob,& Eſau,fuiſ
ſe præfiguratã abiectionem populi Iudaici,
qui maior erat. Gentilicij verò qui minor erat
aſſumptionem, ait duo eſſe genera filiorum
Abrahæ. Non enim omnes, inquit ille, qui ex
circuncíſione ſunt Iſrael,ij ſunt Iſraelitę.nec
qui ſemen ſunt Abrahę, omnes filij Sed in I-
ſaac vocabitur tibi ſemen. Id eſt, non qui filij
carnis,hi filij dei ſunt,ſed qui filij ſunt promiſ
ſionis, æſtimantur in ſemine Et paulò pòſt,
Gene.25. Rebecha ex vno concubitu habẽs Iſaac patris
Malac.1. noſtri.&c. Ac ſi diceret: Cùm concepiſſet ex
Iſaac, haberetq́ue in vtero Eſau & Iacob, di-
ctũ eſt ei,quia maior ſeruiet minori. Quibus
verbis Apoſtolus ſemen Abrahæ appellat po-
pulum Gentium,eumq́ue filium ait eſſe Iſa-
ac, & fratrem minorem reſpectu Eſau,qui e-
rat ipſi minori ſeruiturus Quemadmodum
igitur abſque mendacio gentium populus ve
ra Chriſti fide munitus, & Iudæorum hære-
ditatem conſecutus dicere poteſt. Ego ſum
ſemen Abrahæ: Ita & Iacob quoniam ſciebat
ſe ius habere ad ſibi debitam primogenitu-
turam, in quam fuerat ex diuina voluntate
ſubſtitutus,dicẽte Deo, Iacob dilexi, Eſau au-
tem odio habui, verè abſq; dubio dixit: Ego
Malac.1 ſum primogenitus tuus Eſau. Quid Nonne
Chriſtus dixit, Ioannem Baptiſtam Heliam
eſſe? Quis negat. Nõ quòd eſſet Helias natura Mat.11.
ſed officio. Quare igitur Iacob quẽ Deus ele
gerat,qui ex diuino propoſito erat primoge-
nituram, patriſq; benedictionem conſecutu-
rus, non potuit eodem modo ſe eſſe primo-
genitum abſq; mendacio affirmare? Sed quo-
niam ſunt, qui doctorum authoritate potiùs
quàm rationibus moueantur,citabo nonnul-
los,qui Iacob aiunt non fuiſſe mentitum. Hi
ſunt, Auguſtinus quæſtione 74. ſuper Gene-
ſim. Chryſoſtomus homilia ſexta in epiſtolã
ad Coloſſenſes Ambroſius libro ſecundo de
Iacob & vita beata. Gloſſa greca in caput 27.
Geneſis. Et ibi Lyranus. Innocentius de di-
uor. c. Gaudemus. Magiſter ſententiam lib.
3 Gratianus vigeſima ſecunda quæſt 2.c. Quæ
ritur. Diuus Thomas ſecunda ſecundæ quęſt
12. arti. 3 Alexander de Ales. 2. parte, quęſt.
139 Gabriel 3. diſtinct. 38. quæſt. vnica cum
alijs aſſerentibus Iacob non decepiſſe patrẽ
ſuum, quin potiùs verum dixiſſe. Nec obſtat Iob. 2.
id, quod aduerſarij adducunt ex Iob dicente
Qui immutat cor principum, & decipit eos, Eſai. 63.
& errare eos facit quaſi ebrios Et illud Eſaię:
Quare errare nos feciſti domine de vijs tuis.
Et illud Apoſtoli in epiſtola ad Romanos, Rom.1.
Tradit illos Deus in reprobum ſenſum. Et
hoc loco per Ezechielem, Ego dominus de-
cepi prophetam illum Nam omnia hæc loca
intelliguntur concedendo & permittendo,
non autem efficiendo & operando Non e-
nim Deus aliquem decepit, ſed iuſto iudicio
permittit, vt decipiatur. In epiſtola ſua ait Iac. 1.
diuus Iacobus, Deus intentator malorum eſt,
ipſe autem neminem tentat, vbi de ea tenta-
tione loquitur, quæ eſt ad peccatum ſollicita-
tio. Et tamen Chriſto docente Deũ oramus, Mat.6.
ne nos inducat in tentationem. Hinc verba Zach.13
illa Dei patris literis à Zacharia conſignata:
Percutiam paſtorem,& diſpergẽtur oues gre Mat 26.
gis. Que Chriſtus apud euangeliſtas de ſe ipſo Marc.14.
percutiendo interpretatur Non percuſſit pa-
ter filium ſuum,ſed percuti permiſit. Clemẽs
Alexandrinus libro Strom. 1. explanans Ma-
thæi illud: Ideo in parabolis loquor,&c. Nõ Mat. 13.
dominus, inquit, præbet ignorationem, hoc
enim ſentire eſt nefarium,ſed ipſam, quę ine-
rat, prophericè arguit, Sic etiam homines
tradit Deus in reprobum ſenſum,& paſſiones
ignominiæ, nimirum permiſſiuè. Dimiſit eos
inquit, Pſalmographus, ſecundum deſide- Pſal. 80.
ria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus
ſuis: Ita intelliguntur verba illa ſcripturæ: In-
durauit deus cor Pharaonis. Et, Quem vult Exod.10.
deus,indurat. Hoc eſt,iuſto iudicio permittit, Rom.9.
vt induretur, auxilium alioquin nõ debitum
ſubtra

ſubtrahendo. Itá patres veteres, ita doctores antiqui, ita viri ſapientia & ſanctimonia præſtantes, ita omnis interpretum chorus, ita omnes recentiores, ita tota eorum theologorum ſchola, qui quæſtiones tractarunt, ita denique omnes catholici huiuſmodi locutiones indurationis, excitatis, erroris flagitiorum, quę Dei actionem ſonare videntur, interpretantur. ſolùm permiſſionem cognoſcentes, Deum autem ſemper iuſtum & miſericordem eſſe affirmantes. Eſt ille quidem prima cauſa, quod Gentium Philoſophi etiam fatentur, & generali naturalique concurſu cum omnibus cauſis agētibus operatur: at cauſam eſſe mortalem erroris aut ſceleris nullo modo admittimus. Qui fieri poteſt, vt à ſole ſempiterno oriatur cæcitas? à fonte ſapientiæ dimanet error? à centro bonitatis deducatur linea flagitij? ab arbore vitæ fructus mortis producatur? Quare id, quod hoc loco ait Deus, ſe prophetam decipere, intelligitur permiſſiuè, exigētibus illud populi peccatis. Tunc Deus dicitur aliquem decipere, cùm illi non dat ſcientiam, & veritatis cognitionem, quia nec ille eam meretur, nec ad eam adipiſcendam animum diſponit. Quemadmodum aër ſolis ſplendore illuſtratur, ſed occidente ſole manet tenebris coopertus: ſic animus diuina ſapientiæ claritate ſplendeſcit, ſed cum eſt à vera illa luce deſtitutus, caligine circunfunditur, & in excarum tenebrarum obſcuritate verſatur. Tales erant falſi prophetæ, de quibus hoc loco loquitur Deus, qui diuini ſolis abſentia, in vmbra terræ collocati, nefarijs ſceleribus imbuti, nō ſolùm erant eorum caligine coperti, ſed alios etiam eadem caligine cooperiebant. Cyrillus in Ioan. cap. 7. ita ait: Longè à veritate aberant, qui nō erubeſcant deū ſeductorē appellare, qui meritò audient: Væ qui dicitis bonum malū & malū bonum, qui putatis tenebras lucem, & lucem tenebras. Seducebantur igitur falſi prophetæ, quia ſcelerati erant, & ſeducebatur flagitioſus populus, quia veros Dei prophetas contemnebat, falſos verò & impios amplectebatur. Simile.

Extendam manum meam ſuper eum. Hoc eſt, illum puniam. Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

Portabunt iniquitatem ſuam. Tam fictè interrogans, quàm falſò reſpōdēs luēt iuſtas ſuorum flagitiorum pœnas.

Vt non erret vltrà domus Iſrael à me. Subaudi recedendo & falſis vatibus adhærendo.

Terra cum peccauerit. Ponit Deus differentiam inter punitionem terræ gentilium & terræ Iudæorum. Nam ſi vna ex quatuor calamitatibus hic explicatis inferatur alicui ciuitati Gentiū, eam penitùs euertet, & ad vaſtitatē reducet abſq; vlla inſtauratione, vt euenit Sodomæ & Gomorrę. Sed etſi omnes hæ calamitates premant Hieroſolymā, eamq; euertant, aliqui tamen reſeruabuntur ad futuram ciuitatis inſtaurationē. Hoc fuit Ezechielis vaticinium, & ita euenit: nam euerſa Hieroſolyma à Babylonijs fuerūt nōnulli ex Iudæis reſeruati, qui poſteà è Babylonica captiuitate redierunt cum Zorobabele nepote Iechonię, & Eſdra & Nehemia, ſub quibus fuit templum erectū, & vrbis mœnia in priſtinā dignitatē reſtituta. Voluit hac vaticinatione Ezechiel reficere & conſolari Hebręos in captiuitatē Babylonicā cōiectos, eoſq; ex parte aliqua luctu leuare. Eſt autē metonymia figura, nam accipitur terra pro terrę habitatorib', & cōtinens pro eo, quod cōtinetur. vt apud Eſaiam: Audite cœli, auribus percipe terra. Et iterum. Vlulate naues Tharſis. Et apud Lucam: Ieruſalem Ieruſalem quæ occidis prophetas. Gene. 19 1. Eſd. 1. & 2. Eſa. 1. Eſa. 25. Luc. 23.

Et conteram virgam panis eius. Hebraiſmus eſt, Hoc eſt, auferam ab ea panem: caſtigabo eam fame. Sic apud Eſaiam: Auferet è Ieruſalem omne robur panis. Et apud noſtrum Ezechielem: Conteram baculum panis in Ieruſalem. Virga panis, robur panis, baculus panis, idem ſunt. Appellatur ita panis, quia eo vires ſuſtentantur. Eſa. 24. Sup 4.

Interficiam de ea hominem & iumentum. Id eſt, nullum terrenū animans viuum euadet, ſiue ſi rationis particeps, ſiue expers. Poteris per hominem eum intelligere, qui vtitur ratione, per iumentum autem hominem immanem, ſceleratum inſanum, qui in hominis figura vitam bruti imitatur. Ita enim ait diuinus vates. Homo cùm in honore eſſet, nō intellexit, cōparatus eſt iumentis inſipiētibus, & ſimilis factus eſt illis. Quando Deus præcepit, ne iumentum aſcenderet in montem Sinai, quid voluit ſignificare, niſi diuinam ſcripturam eſſe mōtem excelſum, quò ſi quis accederet gerens in hominis figura, vitā beluæ, nolens ſuperbiam, cæteraſque funeſtas animi labes relinquere, mortem ſibi eſſe paraturum, vnde poterat vitam ſibi comparare? Diuus Ioānes Baptiſta impios homines progeniem viperarum vocabat. Chaldæorū ſententia fuit in hominis nefarij corde beſtias habitare: appetitus enim effrænati, qui lōgiùs euagantur, & à ratione minimè retinentur, beſtię vocātur. Hinc effluxit illud notū apophthegma, Vas impij inhabitāt beſtiæ terrę. Vnde AEgyptij veteres per ceruū ſerpētes ex cauernis extrahentē cruentū iudicem intelligebant, impios homines caſtigantem. Id voluit Pſal. 48. Exod. 19. Math. 3.

Pytha-

Pyrhagoras ſignificare, cum dixir ſceleratos homines migrare in bruta, hoc eſt, effici beluas ob impios mores. Hinc orra eſt fabula Circis, homines in varia animalia transformantis. Vnde Theocrirus, Illi, inquir, quos virtus & ſapientia aſpexerint, nõ poterunt eir ceis poculis labefactari. Quando AEſchylus dixir, non eſſe leonem in republica alendum, quid per leonẽ niſi homines immanes & ſuperbos, & taprores intellexit? Et quoniam ſępè in republica huiuſmodi homines, & alij beluinis moribus imbuti aluntur, dixit Plato in republica ſua, nos habere domi diuerſa genera brurorum. Ariſtoteles in Politicis hominem à lege & iuſtitia ſeparatum, eſſe ait peſſimum omniũ animaliũ. Diuus Ioannes Chryſoſtomus in Mathæum de homine improbo loquens, air: Qualiber beſtia vnum habet & proprium malum: homo antẽ omnia. Quare iumenrum hoc loco Ezechielis meritò appellatur, imò iumentum immaniſſimum.

Noë, Daniel, & Iob. Hos præcipuè nominat, quoniam fuerunt charitate ferentiſſimi, & pro alijs ardentiſſimas ad dominum preces fuderuut Chryſoſtomus homilia 43. in Geneſim ira ait: Vide minarum grauitatem, & quales iuſtos in medium adduxerit: quoniã & illi ſuis temporibus etiam alijs ſalutis cauſa fuerunt.

Nec filios ſuos, nec filias liberabunt. Si in ſceleribus permanere decreuerint.

Quod ſi & beſtias peſſimas. Quatuor plagis punit Deus terram peccatricem, fame, ſerpentibus, gladio, peſte.

Eo quòd non ſit pertranſiens propter beſtias. Quòd nemo per eam tranſeat ob metum ferarum.

Vel ſi gladium induxero ſuper terram illam, & dixero gladio: tranſi per terram, & interfecero de ea hominem & iumentum, & tres viri iſti fuerint in medio eius, viuo ego, dicit dominus Deus, non liberabunt filios nec filias, ſed ipſi ſoli liberabuntur. Si autem & peſtilentiam immiſero ſuper terram illam, & effudero indignationem meam ſuper eã in ſanguine, vt auferam ex ea hominem & iumentum. & Noe & Daniel, & Iob fuerint in medio eius, viuo ego, dicit dominus Deus, quia filium & filiam non liberabunt, ſed ipſi iuſtitia ſua liberabũt animas ſuas: quoniam hęc dicit dominus Deus. Quòd etſi quatuor iudicia mea peſſima, gladium, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiam immiſero in Ieruſalem, vt interficiam de ea hominem & pecus, tamen relinquetur in ea ſaluatio educentium filios & filias. Ecce ipſi egredientur ad vos, & videbitis viam eorum, & adinuentiones eorum: & conſolabimini ſuper malo, quod induxi in Ieruſalem in omnibus, quæ importaui ſuper eam. Et conſolabuntur vos, cùm videritis viam eorum, & adinuentiones eorum, & cognoſcetis, quòd non fruſtra fecerim omnia: quæ feci in ea: ait dominus Deus.

Vel ſi gladiũ induxero ſuper terram illam. Subaudi, quæ in me grauiter peccauerit. Senſus eſt: Si adduxero hoſtes, qui gladijs ſuis interficiant huius terræ habitatores, me ſuis maleficijs ad iram prouocantes, ibi fuerunt Noẽ Daniel, & Iob, viri charitate inſignes, & ſanctimonia clari, non poterunt alijs ſubuenire, etiam ſi filij ſint ſui. Seipſos tantum liberabunt, alijs autem, ſi à peccatis deſiſtere noluẽrint opem nullam ferent, nec ſalutem impetrabunt.

Ipſi ſoli liberabuntur. Propter iuſtitiam ſuam.

In ſanguine. Id eſt in vita, quæ eſt in ſanguine vt cõſtat ex Leuitici capite 17. vt ſit ſenſus. Si oſtendero iram meam auferens eorum vitam. Vel ſi ſic: effundero furorem meũ ſuper habitatores illius terræ corrumpendo eorum ſanguinem aëre peſtilente: nã corrupto ſanguine, totum corpus corrumpitur.

Quatuor iudicia mea peſſima. Id eſt quatuor effectus vltionis meæ. Flagella quibus homines caſtigat, appellat Deus peſſima reſpectu pœnæ. Ideo calamitates & ſupplicia mala pœnæ appellantur.

Tamen relinquetur in ea ſaluatio. Vaſtantibus quatuor plagis Hieroſolymam relinquam in ea nonnullos homines ob miſericordiam meam, qui è Iudea abducant filios ſuos in Babyloniam, quo venient captiui: vt vos qui hic eſtis, eorum ſcelera & calamitates vidẽtes intelligatis, me eſſe iuſtum, & gaudeatis quòd obtemperaueritis conſilio Ieremiæ, voſque Babylonijs tradideritis, me manẽtes Hieroſolymæ in ſimilibus ærumnis verſaremini. Et tũc cognoſcetis, me nõ fruſtra nec immerito ſed iuſto iudicio afflixiſſe Hieroſolymam.

Egre;

Egredientur ad vos. Hoc eſt, adducentur Babylonem.

Et videbitis viam eorum. Id eſt, & cognoſcetis [illegible] flagitia ex effectu calamitatum, quibus [illegible] illos [illegible]. Via flagitioſorum hominum [illegible] eſt vitioſus viuendi modus. Illa enim via [illegible] hominibus nefarijs & ſcelerib' imbutis [illegible] non ſolum ad ęrumnas tẽporales, ſed etiam ad obſcuras inferorum tenebras, & exitium æternum. Hæc eſt turpis illa ratio vitæ, de qua aiebat diuinus pſaltes. Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit. Ille dicitur nõ ſtare in via flagitioſorum, qui etſi incidat in aliquod peccatum ſtatim tamẽ ſurgit, & ad rectũ vitę curſum redit. Nihil eſt hic homini fœlicius, nihil bonis omnibus affluentius, quã nõ ingredi viam improborum, ſed optimum eſt, in ea diu non conſiſtere, ſed ſummoperè ſtudere, vt ad vitam iuſtorum, à qua fuerat digreſſus quàm celerrimè reuertatur. Vnde ait Diuus Hieronymus: Nomen iuſti non amittit, qui per [illegible] cito reſurgit. Quemadmodum [illegible] non ſolum dicitur bona pila, & [illegible] globulos luſorius, cùm expeditè volat, & [illegible] altiùs per aërem, ſed etiam ſi [illegible] pauimentum cadens in terram, dum [illegible] ob terræ reuerberationẽ ſaliat, [illegible] in ſublime, & reciprocetur. ſic nõ ſolum [illegible] iuſtus, qui nunquam cecidit in terram peccati, ſed ille etiam, qui etſi aliquando cadat, confeſtim tamen reſurgit. Per actũ criminis mortiferi, amittit gratiam & iuſtitiam, nomen tamen iuſti non amittit, ſi celerrimè ad gratiam redit. Cæterùm multi ſunt, qui cito reſurgũt, non tamen ſtatim. Cecidit Dauid, & ob crimina aduerſus dominum admiſſa in terram ruit: & non reſurgebat, donec Nathan vir ſingulari virtute præditus eũ grauiter reprehenderet, aſſerens Deum tam turpia ſcelera nequaquam impunita eſſe relicturum. Et deplorans Dauid maculas ſuorum ſcelerum, eaſque lachrimarum fluuio delẽs, aiebat: Adhæſit pauimento anima mea. Ac ſi diceret: Cecidit pila mea, adhæſit terræ, nõ pullulabat per pœnitentiam, nõ ſe per contritionem in altum ferebat. Non eſt magnoperè mirandum, nam omne graue naturaliter tendit deorſum, nos autem terreni ſumus. Vnde Iob aiebat: Memento domine, quòd ſicut lutũ feceris me. Sed dices, Ego cadam ſed ſtatim reſurgam. Ne decipiatis, vnũ hoc habeto, multos [illegible] grauia crimina admiſiſſe, à quib' non [illegible] ut ipſi exiſtimabant. [illegible] & paulatim decreſcũt, donec [illegible] quieſcit in terra. Sic ſi peccaueris [illegible], & toties per pœnitentiã ſurrexeris amittes ſenſim ferorẽ virtutis & poſtea tepidiùs reſurges, donec aſſuetus vitio omnino nõ reſurgas, ſed in terra iacens, ſcelere delectatus, nõ ſolùm eris à charitate, & iuſtitia, & Chriſtiana pietate, & pura religione deſtitutus, ſed quòd deteſtabilius eſt & omnis impro bitatis caput, eos, qui hęc colunt irridebis, & alios peſt fero exemplo & deprauatis moribus, & peſtilenti doctrina corrumpes. Huiuſmodi fuerunt Hebręi illi, qui Hieroſolymæ manſerunt, præſertim magnates, qui & deprauati erant & alios deprauabãt. Hunc eorum deteſtabilem vitæ curſum, appellat hoc loco Ezechiel viam illorum, & adinuentiones eorum, ſcelera enim, quibus ſe contaminabant, non res erant diuinę, ſed inuentiones humanę. Vnde ait Deus per pſalmographum, Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorũ, ibunt in adinuentionibus ſuis. Magnum eſt profectò ſupplicium, pati Deum, vt eo relicto cupiditatibus noſtris pareamus, noſtriſque inuentis, quibus nobis ipſis perniciem molimus, obtemperamus. Cõtrà verò magna Dei miſericordia eſt, cùm punit ſcelera noſtra. Quod intuens regius vates, canebat. Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum. Frequens eſt in literis diuinis, hominum peccata adinuentiones humanas appellari, vt apud Eſaiam: Adinuentiones eorum contra dominum. Et Apud Oſeam. Propter nequitiam adinuentionum ſuarum. Et alijs in locis.

Marginal notes, left column: Pſal. 1 — Hieron. — 2 Reg. 11 — 2 Re. 12 — Pſal. 118. — Iob. [illegible]

Marginal notes, right column: Pſa. 80. — Pſal. 98 — Eſa. 3 — Oſe. 9 — Pſal. 58. — Simile.

Et conſolabimini ſuper malo, quod induxiſti Ieruſalem. Quoniã videbitis fœlices vos fuiſſe reſpectu eorum. Vel lætabimini, non eorum ęrumnis inſultantes, ſed videntes gloriã Dei illuſtrari, illuſtratur enim impiorum punitione, quoniam multi dũ vident improbos dare pœnas ſuorum ſcelerum. Dei iuſtitiam celebrant, & à maleficijs deterrẽtur. Vnde ait pſalmiſta. Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictã, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.

Et cognoſcetis, quod non fruſtra fecerim omnia, quæ feci in ea. Erit vobis mea iuſtitia perſpecta & explorata, & cognoſcẽtes me ipſum ad me conuertemini, videbitis effectum meæ iuſtitiæ & potentiæ. Quemadmodũ amara potio non dicitur inutilis, & ſpe fruſtrata, ſi ſequitur ſanitas, etiã ſi ſumenti acerbitatem attulerit, ſic nec aſpera calamitas, qua Deus nos exercet, appellatur inanis, & fruſtra recepta, cũ ſequitur inde animarũ ſanitas, vt cùm diuina iuſtitia oſtenditur, multi corrigũtur, multi etiã ob patientiam & tollerantiam illuſtrãtur. Nihil enim magis conducit ad eximiæ virtutis gloriam nobilitandã, quàm calamitas ipſa æquo animo propter Chriſtum tolerata.

Annotationes ex Hebræo in in caput XIIII.

Poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis. Pro immunditijs ſuis eſt in hebraico: גלוליהם giilulehem, à galal, quod ſignificat reuoluere, & reuelare, vt pſalmo 36. [*Pſal. 36.*] Reuela domino viam tuam. Vel, vt ex hebraico tranſtulit Diuus Hieronimus. Volue ſuper dominum viam tuam. Hoc eſt, committe domino, & commenda illi inſtitutũ vitæ tuæ, & omnes tuas deliberationes & actiones: atq; proijce ſuper ipſum omnem tuam curã, ſolicitudinem, & ponderis ſubleuationem. Vel vt tranſtulit Felix: Circumuolue ſecus dominũ viam tuam. Id eſt, quicquid egeris, dixeris, & cogitaueris non recedas à domino, & quocũque ambulaueris, ſemper permane cũ deo, ne diſcedas ab ipſo adhęre illi, & ita ſecurus permanebis. [*Simile.*] Quandiu enim circa eum circũuolueris viam tuam, in tuto eris. Quemadmodum pupilli ſecuri ſunt ab accipitre, quandiu circunuoluunt circa matrem viam ſuam, ab ea autem longiùs diſcedentes facilè capiuntur: ſic qui à Deo non diſcedunt, ſed circa ipſum ambulant, ab eo cuſtodiuntur, ne à dæmone [*1. Pet. 5.*] rapiantur, ſin autem Deum relinquunt, & ab eo ſe longiùs ſeparant, incidunt in voracem illum accipitrem tartareum, qui circuit quærens quem deuoret. [*Prou. 16.*] Eandem ſententiam habent verba illa Salomonis in Prouerbijs: Reuela domino opera tua. Eſt enim ibi idem verbum galal. Vnde galil ſignificat reuolutionẽ, circulum, rotam, & globulũ, quod ſuper terram voluatur. Et eodẽ modo galal vt in pſalmo: [*Pſal. 28.*] Deus meus pone illos vt rotam, id eſt, permitte vt inſtabiles ſint, & agitati inſtar totæ. Eodem tropo vtitur Eccleſiaſticus ſtultorũ inconſtantiam notans, [*Eccle. 33.*] Præcordia fatui quaſi rota carri, & quaſi axis verſatilis cogitatus illius. Permittit enim Deus aliquando impios homines in circuitu inſtar globulorũ ambulare, nullamque in deliberatione ſuarum impietatum habere firmitudinem ne pios homines perdãt, Ita intelligitur id, quod ait regius vates: In circuitu impij ambulant: ſecundũ altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum. Ac ſi dicat: Inſtabiles ſunt immanes & ſceleſti homines, nõ habent in ſuis deprauatis cõſilijs conſtantiam, quibus de euertẽdis viris iuſtis cogitabant uã tu domine, quæ tua eſt altitudo, & potẽtia, & iuſtitia, & bonitas, ſeruas [*Pſal. 11.*] homines, qui cùm ſe filios Adam cognoſcãt fragileſque eſſe & caducos, totos ſeſe tuæ tutelæ committunt. Hebræi tamen aiunt ita poſſe verſum hunc ex hebraico transferri: In circuitu impij ambulãt, cùm exaltati fuerĩt viliſſimi filiorũ hominũ. Et ita habet tranſlatio Diui Hieronymi ex hebraico. Et tunc poteſt eſſe ſenſus: Impij inſaniunt more eorum, qui in orbem longo temporis interuallo voluuntur, eamque ob cauſam afficiuntur inſania, quia vident pios homines à Deo efferri in ſublime, & honore ac fama extolli, quos ipſi vt viliſſimos filiorum hominũ contempſerunt. Paraphraſtes Chaldæus habet: Circum circa impius obambulat ſicut ſanguiſaga, quæ ſugit ſanguinem filiorum hominũ. Et tunc ambulare in circuitu eſt circumire & obſidere, vt ſit ſenſus: Impij circunueniunt, & vndique cingunt pios homines, cùm ipſi principatum & tyrannidẽ obtinuerint, qui inter filios hominum perditiſſimi. Significat etiam hoc nomen galal excrementũ & ſordes, vt apud Sophoniam. [*Sopho. 1*] Et corpora eorum ſicut ſordes. Vnde effectum eſt vt idola appellarentur ſordes immũdatæ. Qua ratione ductus vertit ita Pagninus hunc Ezechielis locum: Aſcendere fecerunt idola ſua ſuper cor ſuum. Et Brixianus Poſuerunt idola ſua. Symmachus & Theodotio idola etiam verterunt. Nec eſt mirum, nã multis in locis diuinarum literarum immunditiæ pro idolis accipiũtur. Ita libro quarto regum, [*4. Reg. 21*] Manaſſes peccare fecit Iudam in immunditijs ſuis. Ac ſi diceret, Manaſſes fuit in cauſa, vt tribus Iuda coleret idola. Libro primo Machabeorum capite 11. [*1. Mac. 13*] ſcriptum legimus Hebræorum ducem Simonem expugnaſſe ciuitatem Gazam, & idola cõfregiſſe, eaque ex vrbe eieciſſe, ſubdit ſtatim ſcriptura: Et eiecta ab ea omni immunditia collocauit in ea viros, qui legem facerent. Aſpicis igitur hoc loco Ezechielis immunditias accipi poſſe pro idolis. Sed quoniam iniquæ cogitationes peccatorum, quibus ſe homines delectant, in quibus fœlicitatem conſtituunt, ſunt quædam idola & ſimulachra altaribus cordium conſtituta, ideo ſeptuaginta interpretes pro immunditijs pro quibus alij idola poſuerunt, verterunt [illegible], hoc eſt, cogitationes ſuas, ſiue imaginationes ſuas.

Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris. Septuaginta habent, Conuertimini, & recedite ab inuentionibus veſtris. Idola vocant Iudæorum inuentiones, quoniam cotidie noua idola inueniebant, quæ adorarent. Pagninus vertit: Conuertimini, & conuerti facite alios ab idolis veſtris.

Et ponam faciem meam ſuper hominem illum. Panim apud Hebræos ſignificat faciem: & qui ira apparet in facie, iram etiam ſignificat.

Eam

Eam ob cauſam R. Dauid in libro Radicum hunc locum ita vertit: Et dabo iram meam ſuper hominem illum. Vnde illud Exodi. Non
Exod. 20. habebis deos alienos coram me, poteſt verti ex hebræo, Nõ habebis deos alienos in iram meam. In hebraico eſt: Nõ habebis deos alienos עַל בָּנַי al panai, hoc eſt in faciem meã, vel in iram meã. Et tunc eſt ſenſus: Noli me idolis prouocare & concitare ad iram. Quẽ
Deut. 32. admodum in Deuteronomio: Prouocauerũt eum in dijs alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt. Et paulò pòſt, Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis. Idolum appellatur in diuinis literis abominatio, immunditia, ſordes, vanitas, fornicatio, adulterium, lignum frondoſum, mendacium, trũcus ligni & alijs nominibus, quæ frequenter in ſacra ſcriptura recipiuntur.

Sed ſit mihi in populum, et ego ſim illis in deum. Pro deo eſt in hebraico אֱלֹהִים elohim,
Geneſ. 6. quæ dictio Deum ſignificat, vt in libro Geneſis. Videntes filij Dei filias hominũ quòd eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant. Pro filijs Dei, eſt in hebraico filij elohim. Vnde orta fuit difficilis quæſtio, qui ſint hi filij Dei, qui pulchras mulieres ardente amore fuerint proſecuti: qui ita
Geneſ. 6. Deum offenderunt, vt diceret: Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt. Lactantius Firmianus libro ſecundo de falſa religione capit. 15. exiſtimat fuiſſe angelos, deceptus opinione aliquorum hominum parum in literis diuinis verſatorũ. Hanc opinionem confirmat Iulianus apoſtata in libro, quem aduerſus Chriſtianos edidit quàm Cyrillus ſapienter referat libro nono contra eundem Iulianum. Reddẽs autem huius loci intelligentiam ait, tempore Noë homines qui ex ſanguine Enos ſuam ducebant progeniem, dilexiſſe mulieres pulchritudine ornatas, quæ erant ex genere Cain, quas duxerunt, vt totos ſeſe dederent voluptatibus quarum ſe miniſtros præbuerũt, & quibus ſe coniunxerunt: & ea ob ſcelera & multa alia Deum vitiorum vltorem, immiſiſſe diluuium. Theodoretus hunc enarrãs locum ait: Filios Dei quidam Angelos malè intellexerunt, nec enim caro ſunt, nec terminus vitæ eorum definitus eſt. Attẽtè ergo ſcriptura diuina legi debet, ait: ex Adã Seth, ex Seth Enos natum eſſe, deinde addit iuxta interpretationẽ Aquilæ. Tunc cœptum eſt vocari in nomine domini, id eſt, Enos primus ob inſignem pietatem Dei appellatione dignus eſt habitus. Vnde ex illo nati filij Dei dicti ſunt. Filij et ã Seth dicti ſunt, quod virtutem colerent, ea ratione, qua principes & iudices dij in pſalmis & Moyſe dicuntur. Qui quidem generi Cain à deo maledicti nulla ratione ſe miſcuerũt per multos annos: Longo tamẽ poſt tempore, pulchritudine mulierum ex ſtirpe Cain delectati ſunt, & muſicis inſtrumentis, quę à Iubal è generatione Cain orto inuenta ſunt, atq; ita illis ſe immiſcuerunt. Hęc Theodoretus. Intelligi aũt per filios Dei homines, & non angelos, indicat id, quod ſtatim ſequitur. Et dixit dominus Deus: Nõ permanebit ſpirit' meus in homine in æternũ quia caro eſt. Priùs vocauit eos ſcriptura filios Dei, poſtea homines & carnẽ. Spiritu Dei ſácti fuerãt filij Dei, ſed cùm ſe turpibus inquinaſſent voluptatib', & humanis vitijs tradidiſſent, homines vocãtur nomine naturæ, nõ gratiæ. Intelligi hoc autẽ de filijs Seth aſſerit diuus Auguſt. lib. 15. de ciuitate Dei. Chryſoſtomus in explanatione ſexti capitis Geneſeos, Gennadius, Lirauus, & alij. Aquila pro filijs Dei, vertit filios deorum, per deos viros iuſtos intelligẽs, qui erãt ex genere Seth procreati. Cùm enim in genere Cain vigerent homicidia: ſtupra, veneficia & cætera huiuſmodi ſcelera, in genere tamẽ Seth vigebat pietas, honeſtas, religio, & ſumma Dei veneratio. Quare filij Cain filij hominum, filij verò Seth filij Dei vocabantur, & filij iuſtorum. Symmachus tranſtulit: Videntes filij potentum filias hominum. Vt hoc de magnatibus tantùm intelligatur. Sed hęc non videtur germana expoſitio: nã hæc cauſa particularis eſt diluuij, quo ad nobiles ſolùm & potentes: at litera ait: omnẽ carnem viã ſuam corrupiſſe: niſi dicamus innuiſſe diuinam ſcripturam, non eſſe mirum, eſſe populum deprauatum omniumq́ue hominum cœtus ſceleribus imbutos, cùm principes & magnates eſſent impijs facinoribus implicati, nefarijſq́ue flagitijs irretiti. Corruptis enim principib' facilè reliqui corrumpuntur, in quos principum impuritas deriuatur. Huic explanationi adſtipulatur paraphraſis Chaldaica, q̃ filios principium habet. Sunt igitur huius loci duæ pręcipuæ explanationes: vna, vt per filios Dei viros iuſtos intelligamus, filios Seth, altera vt per eoſdem principes & potentes explanemus. Has duas ſententias tangit Pagninus in Theſauro in verbo banah: & in verbo alah, ait elohim ſignificare Deum, iudicem, & Angelum: Vnde locus hic Ezechielis poterat ita verti: Sed ſit mihi in populum, & ego ſim illi vt princeps, ſiue vt iudex. Vt ſit ſenſus: Quemadmodum populus obtemperat ſuo principi, ſic domus Iſrael pareat mihi, & ego eam gubernabo, & tanquam iuſtus & clemens princeps eam protegam, & ad veram

ampli-

amplitudinem perducã. Nam ſi hoc facit rex terræ, qui iuſtitiam colit & pietatem, quantò magis cœleſtis princeps, rex regum, & Dominus dominantium? De hoc nomine elohim, quid ſignificet, & quàm variè accipiatur, diſſeruimus ſuprà copioſè, niſi me fallit opinio, in annotatione quadam in caput nonum.

ARGVMENTVM CAPITIS XV.

IN toto hoc opere viſionum Ezechielis prædicitur varijs ſimilitudinibus euerſio Hieroſolymæ. Et in hoc capite comparatur hæc ciuitas viti aridæ, & inutili, quæ nihil prodeſt, niſi ad comburendum ad ſignificandum vrbis incendium & excidium. Si Hebræi conſideraſſent, quæ eſſet hominum dignitas & amplitudo, eorum præſertim, quos Deus ſignis & miraculis à magnis ac imminentibus periculis eripuit, intelligerent, quàm turpe eſſet relinquere Deũ, diffluere voluptatibus, molliter atque iniuſtè viuere, quamque honeſtum, Deum ſummè diligere, continenter ac ſobriè vitam degere, omnium officiorum momenta grauiter perpendere. Sed quoniam hæc nec intellexerunt, nec intelligere voluerunt, tradiderunt ſe vitijs, conceperunt fraudes teterrimas, & infinitis denique flagitijs ſe contaminarunt. Quam ob cauſam comparantur vitibus aridis, infructuoſis, igne comburendis: quia futurum erat, vt eſſent à Babylonijs vincendi, & interficiendi, & incendio tradendi: & qui viui manerent, eſſent affligendi, in vincula conijciendi, & ad ignominiam traducendi.

CAPVT XV.

A ET factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? Nunquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus aut fabricabitur de ea paxillus vt dependeat in eo quodcunque vas? Ecce igni datum eſt in eſcam, vtramque partem eius conſumpſit, ignis, & meditas eius redacta eſt in fauillam. Nunquid vtile erit ad opus? Etiam cùm eſſet integrum non erat aptum ad opus, quantò magis
B cùm illud ignis deuorauerit, & combuſſerit, nihil ex eo fiet operis? Propterea hæc dicit dominus Deus: Quomodo lignum vitis inter lingua ſyluarum, quod dedi igni deuorandum: ſic tradam habitatores Ieruſalem, & ponam faciem meam in eos. De igne egredientur, & ignis conſumet eos. Et ſcietis, quia ego Dominus, cùm poſuero faciem meam in eos, & dedero terram inuiam & deſolatam, eò quòd præuaricatores extiterint, dicit dominus Deus.

EXPLANATIO.

ET factus eſt ſermo Domini ad me. Hoc eſt, locutus eſt mihi Dominus.

Quid fiet de ligno vitis? Quaſi dicat nihil. Non prodeſt vitis ſterilis, infœcunda, & exciſſa. Hæc interrogatio vim habet negationis Appellatam fuiſſe domum Iſraelis vineã domini, eſt omnibus incumbẽtibus in ſtudium diuinarum literarum ſatis perſpectũ & cognitum. Eſaias ait: Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt. Deus apud Ieremiam cũ Hebræorum populo loquens: Ego, inquit, plantaui te vineam electã. Et pſalmographus cũ illo: Vineam ex AEgypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam. Gentes verò erãt veluti ſyluæ ſteriles, & nemora arborũ agreſtiũ nullum religionis fructum producentiũ. Sed Iudæa, quæ vinea Dei electa appellabatur, quę ſalutares vuas producere deberet, tulit labruſcas, & conuerſa eſt in vites infructuoſas, quæ cùm non ferrent fructũ, fuerunt in ignem coniectæ, quoniam nulla ex illis prouenie bat vtilitas. Aliæ plantæ etſi ſteriles ſint, proſunt tamen ad trabes, ad naues, ad haſtas, ad vaſa, & ad plurima ædificiorum genera: at vitis infructifera, ad nihil prodeſt, niſi ad ignem. Quẽadmodum inter oẽs plantas nulla eſt iucundior vite frõdoſa & fructuoſa, nulla gratior, nulla vtilior: ita ſi exareſcat, nulla eſt triſtior, nulla deformior, nulla inutilior. Gentes idolorum cultrices, etſi ſteriles erant in rebus fidei & religionis, & arbores infructiferæ, erãt tamen multarum vtilitatum vſibus accommodatæ. at Iudæi infructuoſi, qui Deo vero relicto vanis gentiũ ſuperſtitionibus adhęſerunt, & in republica violanda ſcelera inexpiabilia perpetrarũt, ad nullum penitùs vſum proderãt, niſi ad ignẽ. Ideo fuerunt euerſi à Chaldæis, & poſtea à Romanis, & in vtraque vaſtatione incendio flagrarunt. Hanc eorum vaſtationem per Chaldęos, hoc horribile vrbis incendium vaticinatur hoc loco Ezechiel ſub figura vitis quæ erat ab igne deuoranda.

Ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum. Hoc eſt, ex omnibus plantis

in

Eſai. 5.
Ierem. 2.
Pſal. 79.

inf[illegible]ct[illegible]oſis Eſſe a[illegible]bo[illegible]rem inter l[illegible]gna ſyluæ, m[illegible]te l[illegible]gnæ hebrææ eſt eſſe ſt[illegible]r[illegible]lē, & agreſtem, nul[illegible]que lætiſſimorum fructuum vbi tate exornatam.

Nunquid tolletur de ea lignum, & fiat opus? Quaſi dicat, non. Senſus eſt: Ex omnibus lignis infœcundis nullum eſt inutilius vite infœcunda: nam ex ea non poteſt fieri opus aliquod. Non tolletur ex ea lignum aut materia, nec ad ſtatuas, nec ad ædificia, nec ad vaſa. Ne paxillus quidem fiet ex ea. Paxillus eſt clauus ligneus infixus parieti, in quo aliquid ſuſpendatur.

Vtranque partem eius conſumpſit ignis, & medietas eius, &c. Vitis arida in ignem coniecta ſtatim tota conſumitur, nam & extremitates & medium, & tota denique illa in fauillam redigitur. Hoc totum eſt Iudææ accommodandum, quæ duas extremitates habebat, & medium vnum: vna extremitas erat ad Samariam, altera ex illa parte, vbi erant ſita oppida Iudæorum, medium erat Hieroſolyma. Significat propheta & Hieroſolymam, & totam denique Iudæam eſſe deuaſtandam, & igne comburendam.

Ponam faciem meam in eos. Hoc eſt, iratus eos puniam. De hoc hebraiſmo diſſeruimus capite ſuperiore in explanatione, & in annotationibus. Vult Deus ſignificare euulſurum ſe populum Iudaicum tanquam arborem ſterilem, eamque in ignem miſſurum. Exciduntur arbores inutiles, ne terram fruſtra occupent, vt de ficu infructuoſo apud Lucā. Oſtē- Luc. 13. di[illegible] ſimilitudo hæc animę detrimentum, quæ eſt excīſa à Deo: nam cùm nullum edat virtutis fructum ſecatur, & in ignem æternum proijcitur varijs cruciatibus torquenda. Intelli[illegible] quid ſecum detrimēti afferat peccatū: offendit Deum & hominem, & ſecum affert æterna tormenta. Sed tam turpe eſt, vt etſi Deum lateret & homines, tamē propter eius deformitatem eſſet vitādum. Debet enim nobis eſſe perſuaſum, ſi creatorem & creaturas celare poſſemus, nihil tamen auarè, nihil per [illegible]oſè, nihil impudicè, nihil iniuſtè eſſe faciendum. Cùm autem peccatum per ſe ſit tetrum & turpe, & præter hoc offendat Deum & homines, & pariat mortem ſempiternam, quis non videt vitandum eſſe, & fugiendum, & penitus deteſtandum.

De igne egredientur, & ignis conſumet eos. Id eſt, ex vna calamitate incident in aliam: nullus erit dolor, quo non premantur: nulla ex parte luctu leuabūtur, nec tam miſerum erit quicquam, quin in eorū calamitoſam vitam cadere videatur. Exibunt nonnulli ex ciuitate obſeſſa, dabunt ſe fugæ, vt vrbis tormenta euadant, ſed incident in hoſtes, qui eos capient, & incredibilibus cruciatibus afficient. Hoc dicit propter Sedechiam regem, cuiúſ; ſectatores, qui fugientes ab vrbe, fuerunt capti à Babylonijs, & immaniſſimis cruciatibus lacerati. Et propter Iohannam filium Caree, & alios, qui poſt vrbis euerſionem ſe in AEgyptum contulerunt, vbi fuerunt à Babylonijs crudeliter trucidati, & templa AEgypti incendio conſumpta. Lege Ieremiam & quartum Regum, ſi hoc volueris copiosè intueri. Iere. 43. 4. Re. 25. Poteſt etiam hoc ita explanari. De igne concupiſcentię carnis exibunt per mortem, & ad ignem cruciatuum æternorum relegabuntur. Ignis præter communem acceptionem ſignificat aliquando carnis concupiſcentiam, vt in Prouerbijs: Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo? Aliquando pœnam Prou. 6. æternam, & ignem inferni, vt apud Eſaiam: Eſa. 66. Ignis eorum non extinguetur. Et apud Mathæum: Diſcedite à me maledicti in ignem Mat. 25. æternum. Accipitur præterea pro charitate, vt apud Lucam: Ignem veni mittere in ter- Luc. 12. ram. Pro ipſo deo, vt in Deuteronomio: Deus Deute. 4. veſter ignis conſumens eſt. Pro Euangelio, vt apud Ieremiam: Dedi verba mea in ore tuo Ierem. 5. in ignem. Pro calamitate, vt apud Malachiā: Mala. 3. Ipſe enim quaſi ignis conflans. Pro Angelis, Pſal. 103. vt apud pſalmographum, & diuum Paulum: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros Hebr. 1. ſuos flammam ignis. Pro auaritia, vt apud Mich. 6. Michæam. Adhuc ignis in domo impij. Pro iracundia, vt in pſalmo: Supercecidit ignis, & Pſal. 57. non viderunt ſolem. Pro tentatione dæmonum, vt apud diuum Paulum: In omnibus ſu- Ephe. 6. mentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere. Hoc autem loco Ezechielis pro calamitate meo quidem iudicio accipitur. Non eſt enim infrequens capi ignem pro dolore & moleſtia, etiā apud authores humanos, vnde natum eſt tritum illud Prouerbium: Ignem igni ne addas. Et illud: Ignis non extinguitur igne. etiam ſi in hoc ſecundo prouerbio ignis poſſit accipi pro ira, vt ſit ſenſus: Ira non curatur ira, ſed lenitate, excandeſcentia vincitur manſuetudine & tolerantia.

Eò quòd præuaricatores extiterint. Quoniam legem meam violauerunt, & pro nihilo putarunt. Populus Iſraeliticus cùm Deo obtemperabat, cùm in illo diuinum quoddam fidei & religionis lumen mirabiliter elucebat, fuit magnam nominis celebritatem conſecutus, & in ore hominum cum gloria & dignitate verſatur. At poſtquam virtuti nuntium remiſit, & diuina lege penitùs repudiata & contempta idolorum Gentium cultui adhæſit,

ſeque omni vitiorum genere contaminauit, fuit à Deo acerbiſſimis calamitatibus oppreſſus, & ab oībus irriſus, & in fabulā adduct⁹. Viderunt infœlices illi Iudæi ciuitatem ſuam euerſam, domos ſuas funditus deletas: templum ſuū incendij flammis conſumptū, opes ſuas direptioni commiſſas, corpora ſua cruciatibus infecta, filios ſuos, parentes, amicos & propinquos paſſim interfectos, vias plenas ſanguine, & in illis montes cadauerū, viduas deplorantes, & virgines ac matronas ſparſis capillis, aëtem lamentis, gemitibus, triſtibuſque lachrymis adimplentes. Verſabantur in gemitu patriæ ſuæ, & in afflictorum miſerrimis querelis Oculi augebant dolorem, quia ea, quæ cæteri audiunt, intueri cogebantur, nec auertere ab ærumnis, & cladibus, & incēdijs, & lachrymis cogitationem ſinebant. His miſerijs lacerati in vincula coniecti fuerunt, & in Caldæam traducti, exceptis his, qui fugerunt in AEgyptum, vbi fuerunt gladio Babyloniorum traditi, & immaniſſimè interfecti. Et qui in ſua perfidia & impietate migrarunt è vita, fuerunt in horribiles tenebras relegati, & in inferno ſepulti, vbi in æternum cruciabuntur. Aſpice peccati pœnam, & ſcelerum aduerſus Deum admiſſorum terribilem effectum. Deus ille, qui ſe Iudæis pium oſten-
Exod.4. derat, qui eos per mare rubrum mirabiliter
Exo.14. euexerat, qui eos filios vocauerat, fueratque
Oſe.11. ſummo fauore proſecutus, poſtea ſe illis ira-
Eſa.1. tum oſtendit, & furorē ſuum in illis exercuit.
Sed dices: Nonne Deus eſt immutabilis? Eſt quidem: ipſe enim ait per diuinum ſuum vatem Malachiam: Ego Dominus, & non mu-
Mala.3. tor. Sed cùm Deus dicitur mutare voluntatem, vt quibus lenis erat, verbi gratia, reddatur iratus, illi potiùs mutantur, quàm ipſe, & eum quodammodo mutatum in ijs, quæ pa-
Simile. tiuntur, inueniunt. Quemadmodum ſol, qui ſanis oculis gratus erat, ipſis morbo laborātibus moleſtus efficitur, cùm ipſe apud ſeipſum maneat ſemper idem, qui fuit: ſic Deus, qui benignis benignus oſtendebatur, & miſericordibus miſericors, ipſis in flagitia incidētibus, & immanitatis ęgritudine labantibus iratus apparet, cum ipſe ſit idem Deus immutabilis, qui antea erat. Vides igitur talem ſe Deum gerere erga homines quales ſunt ipſi. Id intelligens regius vates aiebat. Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſcdm puritatem manuum mearum in conſpectu oculorum eius: Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. Ac ſi diceret: Iuſtus es Domine, nam bonos beneficijs afficis, improbos verò dignis pœnis. Et licèt alij aliter hunc pſalmū interpretentur, tamen diuus Athanaſius, & Theodoretus aſſerunt, voluiſſe Dauidem ijs verbis ſignificare, qualem quiſque ſe oſtenderit, talem aduerſus eum ſe Deum oſtendere. Quare in illum, qui iuſtitiā coluerit & pietatem, confert Deus magna beneficia, in eum verò, qui iura diuina & humana peruerterit, ſeuerus ac acerbus exiſtet, ita vt peruerſus exiſtimet Deum aduerſus ſe
peruerſè agere, cùm tamen iuſtiſſimè agat. Simile.
Vt ſpeculum, quicquid obijcias, refert, ſi te placidum & benignum illi oſtendis, placidum & benignum ſe tibi oſtendit, ſi verò iratus es, & exagitatus excandeſcentia, vultum ſpeculi ſentis ſimiliter trucem, & furore commotum, cùm tamen ſpeculum ſit vnum atq; idem: ſic cùm Deus ſit vnus ſemper idem, im
mutabilis, & ſempiternus, & vt dicitur in li- Sap.7.
bro Sapientiæ, ſpeculum ſine macula, modò
comparatur agno manſueto, modò leoni ter Eſa.53.
ribili De eo ait Eſaias: Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt, & tanquam agnus coram tondente ſe obmuteſcet. Et diuus Ioannes Bapti- Ioan.1.
ſta: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata Mat.11.
mundi. Et ipſe de ſeipſo: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Vide eius māſue
tudinem. At de illo ait Eſaias: Iratus eſt furor Eſai.5.
domini in populum ſuum. Et paulò pòſt: Rugitus eius vt leonis. Et Amos: Leo rugiet, quis
non timebit? Et diuus Ioannes in Apocalyp- Amos.3.
ſi: Vicit leo de tribu Iuda. Eſſe deum miſericordem erga miſericordes aſſerit ipſe, dicēs:
Beati miſericordes, quoniam miſericordiam Math.5.
conſequentur. De immanibus autem aſſerit
diuus Iacobus: Iudicium ſine miſericordia Iaco.2.
illi, qui non facit miſericordiam. Nonne aſpicis quam variè ſe Deus oſtendat, nimirum miſericordibus miſericordem, crudelibus ſeuerum. Apud Mathæum ait Dominus dictu
rum ſe eſſe bonis in vltimo iudicio: Venite Math.25
benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c. Impijs verò. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. eſuriui enim, & non dediſtis mihi man-
ducare, &c. Eam ob cauſam Chriſt⁹ Deus no- Ioan 10.
ſter ſe in euangelio cum varijs rebus cōpa- Mat.13.
rauit: aliquando ſe paſtorem vocat, aliquan- Luc.8.
do agricolam, modò hominem, modò pa- Mat.25.
trem familias: nunc regem ponentem ratio- Luc.14.
nem cum ſeruis ſuis, præmio afficientem fideles, damnātem verò ingratos, nunc regem omnes ad nuptias & prandium inuitantē. Ita
enim ipſe ait apud Mathęum. Simile factum Mat.20
eſt regnum cœlorum homini regi, qui fecit Mat.21
nuptias filio ſuo. Rex hic ideo vocatur ho- Mat 18
mo, vt eius benignitas, & miſericordia oſten- Luc.19.
datur:

dat[illegible]r: ſed paulo poſt dicitur: Rex aũt cùm au diſſet, iratus eſt. Modo vocatur benignus, mo do iratus, & quando oſtenditur iratus, nõ dicitur homo rex, vt antea, ſed rex tantummodo. præterea appellatur Chriſtus in literis diuinis admirabilis, germẽ, iuſtus, decorus, ſpecioſus forma Ieſus, Meſſias, ſaluator, ſalus, ſalutare, petra, lapis angularis, conſiliarius, fortis, ſol, dilectus, dux, gygas, ſponſus, otiens princeps pacis, pater futuri ſeculi, dominus, pontifex, medicus, Emanuel, Aquila, mediator, fons aquæ viuę, fructus terræ, panis vitę, via, veritas, vita, lux, radix Ieſſe, velox ſpoliator, & aliis nominibus ſe paſſim offerentibus ijs, qui ſacras literas attentè ſcrutantur. Intuemur igitur eundem eſſe Deum ſemper immutabilem, qui populum Hebræorum ad magnã dignitatem adduxit, & ad ſummã ignominiã abiecit. Idem eſt ille, qui in terra promiſſionis collocauit, & qui eum in Babyloniceam captiuitatem coniecit: quibus in rebus Deus & miſericordiam ſuam oſtendit & iuſtitiam, ſemper vnus atque idem. Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà diximus capite quinto, verba illa explanantes: Et complebo futorem meum.

Mat. 12.

Annotationes ex Hebræo in caput XV.

VTranque partem eius conſumpſit ignis, & me dietas eius redacta eſt in fauillam. Pro vtra que parte vertit Aquila, duo nouiſſima eius. Symmachus, duas ſummitates eius. Quem ſequitur Pagninus. Alij vertunt, duas extremitates. Quod in idem recidit. Vult ſignificare propheta, Iudæam inſtar ligni tres partes habuiſſe, nimirum duo extrema, & vnum medium, quod erat Hieroſolyma: quæ partes omnes inſtar viti aridæ coniectæ in ignem erant ſimul abſumendæ. Septuaginta verò interpretes habent: Annuam purgationem eius conſumit ignis, & dimittit in finem. Quorum verborum hic eſt ſenſus: Quemadmodum aurum purgatur igne, ita populus Iſrae lis afflictione, non breui & parui temporis ſed longa & annua. Quæ afflictio ideo c s igne repurgat, vt ad finẽ, hoc eſt, ad Deũ mittat qui eſt finis, ad quem debent dirigi non ſolum actus noſtri, ſed mentis cogitationes. Ad hunc finem dirigebat regius vates hymnos ſuos, quibus loco tituli præponebat lamnatſeach, pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt: εἰς τὸ τέλος, hoc eſt, in finem. De eo ait Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Finis legis Chriſtus eſt. Hebræi illi Deum offenderẽ conabantur, Deus autem eos calamitatibus premebat, vt ſcelus ſuum cognoſcentes illud deteſtarentur, ſeque ad dominum conuerterent.

Rom. 10

Quomodo lignum vitis inter ligna ſyluarum. Pro ligno eſt in hebraico: עץ ets, quod ſignificat idolũ, vt apud Oſeam: Populus meus in ligno ſuo interrogauit. Hoc eſt, popul[9] Iſraeliticus ab idolo oracula quęſiuit. Significat crucem, vt apud Ieremiam. Mittamus lignum in panem eius. Ac ſi dicerent Iudæi: Ponamus crucem in humeris eius, qui ait ſe eſſe panem vitæ. Accipitur pro incarnata Dei ſapientia, vt in Prouerbijs. Lignum vitæ ijs, qui apprehenderint eam. Capitur pro arbore vt in libro Geneſis: Lignum vitæ in medio paradiſi. Et in pſalmo: Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum. Hoc eſt, erit vir iuſtus inſtar arboris fœcundæ ſatæ ad vberrimos fontes rigatus ſacrę doctrinę fluminibus, & vberrimos virtutum fructus producens. Solent diuinæ literæ homines eum arboribus comparare, vt apud Ezechielem: Ego dominus humilians lignũ ſublime, & exculi lignum humile. Et hoc loco, vbi per ligna & Iudæos intelligit, & gentiles. Et apud Mathæum: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Quemadmodum ſurculus arboris, fructiferæ inſitus in trunco & ſtipite arboris agreſtis eam trahit ad naturã ſuam, vt iã alia folia, & alios fruct[9] ferat: ſic Chriſti doctrina inſita in anima noſtra ſterili, eam mutat, & ad ſeipſam traducit & conuertit, vt iam alia verborum folia, alios virtutum fructus producamus. Sed neceſſe eſt, vt ramos peccatorum noſtrorum amputemus, quò in nobis Chriſtus inſeratur: & ita lætiſſimos fruct[9] feremus. Arbor bona quatenus bona, non poteſt malos fructus ferre, nec mala quaten[9] talis bonos. Nemo ſimul & turpibus voluptatibus oblectatur, & cœleſtibus gaudijs perfunditur, nemo ſimul eſt rerum diuinarum contemplatio ni deditus, & carnis prudentiæ intentus, non ſimul miſcetur vera vanis, æterna caducis, ſpiritualia corporalibus, ſumma imis, vt pariter ſapias, quæ ſurſum ſunt, & quæ ſuper terram vt pariter feras fructum bonum & malum, vt pariter ſis ſterilis, & fœcundus. Si mundum diligis, infructuoſus es, ſi Deum, fructuoſus ipſe enim ait: Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Qui autem virtutis fructum non tulerit, dabitur, vt hoc loco ait Ezechiel, igni ad deuorandum, vt non ſolum igne calamitatum in hac vita, ſed igne ęterno rum cruciatuum in altera torqueatur.

Oſe. 4
Iere. 11
Io an. 6.
Prou. 3
Geneſ. 2
Pſal. 1.
In fr. 17.
Matt. 7.
Simile.
Ioan. 15.

ARGVMENTVM CAPITIS XVI.

ENarraturus diuinus vates Iudaeorum flagitia, primum Dei erga eos beneficia commemorat. Inuehitur in eorum ingratitudinem, perfidiam et impiam superſtitionem, qui Deo vero contempto, qui in eos ſumma contulerat beneficia falſos ac commẽtitios Gentium Deos coluerunt. Minitatur eis ferrum & flammam, vaticinans de iuſtis pœnis, quas erant daturi ſuorum ſcelerũ, quæ indicat eſſe tam grauia, vt eorum comparatione impia Barbarorum infidelium facinora iuſtificentur. At in fine capitis aperit myſterium inſtaurationis humanæ per Chriſtum Deum noſtrum, qui à cæli faſtigio delapſus, ad terram, deſcendens, humanam induit formam, vt hominum animos, qui in caligine verſabãtur, diuino lumine luſtraret.

CAPVT XVI.

ET factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis notas fac Ieruſalem abominationes ſuas, & dices: Hæc dicit dominus Deus Ieruſalem: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa. Et quando nata es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis. Non pepercit ſuper te oculus, vt faceret tibi vnum de his miſertus tui: ſed proiecta es ſuper faciem terræ in obiectiones animæ tuæ in die, qua nata es. Tranſiens autem per te vidi te conculcatam in ſanguine tuo: & dixi tibi, cum eſſes in ſanguine tuo: viue. Dixi inquam tibi in ſanguine tuo: viue. Multiplicatam quaſi germen agri dedi te, & multiplicata es, & grandis effecta, & ingreſſa es, & perueniſti ad mundum muliebrem. Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda, & confuſionis plena. Et tranſiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum tempus amantium. Et expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam. Et iuraui tibi, ingreſſus ſum pactum tecum, ait dominus Deus: & facta es mihi. Et laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te: & vnxi te oleo, & veſtiui te diſcoloribus, calciaui te hyacintho: & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus, & ornaui te ornamento. Et dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, & veſtita es byſſo & polymito, & multis coloribus. Similam, & mel, & oleum comediſti, & decora facta es vehementer nimis. Et profeciſti in regnum & egreſſum eſt nomen tuum in gentes propter ſpeciem tuam, quia perfecta es in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit dominus Deus. Et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo, & expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeũti, vt eius fieres. Et ſumens de veſtimentis tuis feciſti tibi excelſa hinc inde conſuta, & fornicata es ſuper eis, ſicut non eſt factum, nec futurum eſt.

EXPLANATIO.

N*Otas fac Ieruſalem abominationes ſuas.* Hoc eſt, explica populo Iſraelitico, eique in memoriam reuoca flagitia ſua. Eodẽ modo dicebat Deus Eſaiæ: Annuntia populo meo *Eſai. 58.*
ſcelera eorũ, & domui Iacob peccata eorum. Per populum ſuum & per domum Iacob apud Eſaiam, & per Ieruſalem hîc apud Ezechielẽ idem intelligit. Vbi aſpicis munus eſſe cócionatorũ clamare, & populi ſcelera reprehendere. Ideo Chriſtus eos comparat cum ſale
dicẽs: Vos eſtis ſal terrę. Et Salomó in Eccleſi- *Matt. 5.*
aſte: Verba Sapientiũ ſicut ſtimuli. Quẽadmo *Eccle. 12.*
dũ in omni ſacrificio ponebatur ſal, vt eſt Leuitici literis conſignatũ, ita in omni cócione
debet eſſe aliqua reprehẽſio, cum debita pro- *Leui. 2.*
portione. Id intelligens Chryſologus aiebat: Omnium ciborũ ſal eſt ſalubre condimentũ, niſi deſit mẽſura: alioquin ſi ſine modo eſt, & ipſe perit, & quod ſalierit, perdidit: amarat enim

enim nimietas, quod cōdiret mēſura. Sed ſal nō erit, qui ea reprehēderit vitia, quibus ipſe eſt imputus & inquinatus. Sal conficitur ex aqua maris, ſed quādiu eſt in mari, nō eſt ſal. *Simile.* Oportet egredi è mari, & penetrare terrā vt in foſſis marinis exiſtens, radijs ſolis ſuperuenientibus, & flatu aëris ſpirante, aqua illa condenſetur, & in ſalem conuertatur. Mundus hic mare eſt, quādiu in mundo verſamur tumidis ſuæ ſuperbiæ fluctibus traditi, æſtibus ſuæ mutabilitatis accedētibus & recedētibus exagitati, amariſſimis ſuorum ſcelerum vndis ſubmerſi, ſal adhuc nos ſumus. Egreſſuri ſumus è mūdo & terram, hoc eſt, nos ipſos penetraturi, noſtrā imbecillitatem & miſeriam conſiderantes, & ira interueniente radio ſolis iuſtitię, & ſpirante diuina gratia, erimus fauore ſplendoris diuini illuſtrati, & in ſalutem admirabilem cōuerſi. Et tunc in aliorum ſcelera inuehemur, moderatè tamen, vt par eſt, ſed exclamantes, & aduerſus crimina præſertim apertā vocem extollētes. Ita enim *Ioel. 2.* ait per Ioëlem prophetam Deus: Canite tuba in Sion, vlulate in monte ſancto meo, cōturbentur oēs habitatores terræ. Et per Eſaiam: *Eſa. 58.* Clama ne ceſſes, quaſi tubę exalta vocem tuā. Hoc vult diuina ſcriptura ſignificare, cum aſ*Num. 10.* ſerit pręcepiſſe Deum Moyſi, vt faceret duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocaret multitudinem, cùm eſſent caſtra mouenda. Incitabatur enim populus illarum ſonitu ad bellum, & ad feſtos etiam dies celebrandos, quibus Deo ſacrificia offerebantur. Eodem modo concionator vocare debet peccatores ad mouenda caſtra ſua à mundo, languentē labentemq; populum ab errore deducere, & *Eſa. 55.* ad decus excitare, dicens cum Eſaia: Derelinquat impius viā ſuam, & vir iniquus cogita*Apoc. 18.* tiones ſuas, & reuertatur ad dominū. Et cum Ioāne in Apocalypſi: Fugite populę meus, de medio Babylonis, ne participes ſitis delictorum eius. Ac ſi diceret: Amouete & ſeparate vos à rebus mundi caducis & vanis, relinquite eius flagitia, & caſtra veſtra per ſanctam cogitationem, piumq; animi affectum in cœlo collocate. Debet enim euangeliens cōcionator auditores aduerſus animæ hoſtes pręparare, & exemplo ſuo incitare. Ita diuus Pau*Ephe. 6.* lus in epiſtola ad Epheſios. Induite vos, inquit, armaturā Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli, quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus mundi carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, ad *Rom. 13.* uerſus mūdi rectores tenebrarum harū. Et in epiſtola ad Romanos. Induamur arma lucis. *1. Cor 9* Et in prima ad Corinthios. Ego ſic pugno, *2. Cor. 10* non quaſi aërem verberans. Et in ſecūda: Arma militiæ noſtræ nō carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionū. Et in prima ad Timothęum: Hoc præceptum cōmen*1. Tim. 1.* do tibi, vt milites in illis bonā militiam. eſt enim, vt verbis vtar Iob, vita hominis militia ſuper terram. Debet itaq; prudens concionator auditores ad pugnam inuitare, & eorum *Iob. 7.* etiam animos deſiderio cœleſtis patriæ incēdere exemplo Chriſti, & ſanctorū, qui bona illius miris laudibus extulerunt, de quibus ait Paulus in prima ad Corinthios: Oculus *1. Cor. 2.* non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt ea, quę præparauit Deus ijs, qui diligunt illum. Et in epiſtola ad Hebręos: *Heb. 4.* Feſtinemus ingredi in illam requiem. In primis tamen dabit operam concionator verbi Dei, vt vitia vituperet, & ex animis auditorum quantum poterit, radicitus euellat. Quemadmodum enim prudens agricola priùs eat *Simile.* duos, ſentes, & venenoſas atq; ſylueſcentes herbas ex agris extrahit, & radicitùs euellit, & poſtea illis ſemina mandat: ſic ſapiens doctor priùs vitia extirpare debet, & animos colere, atque ex illis pro viribus ſcelera radicitus extrahere, vt illos præparet ad ſatus accipiendos, eaque ſeminet, quæ adulta, fructus vberrimos ferant. Et licet virtus improbis hominibus videatur horrida & amara, cùm ipſa ſit pulchra & ſuauis, nihil tamen eſt tam aſperum & difficile, quod diſcendo non fiat leue & facile, nihil tam obſcurum & incultum, quod non ſplendeſcat oratione. Si hoc ita ſe habet in rebus incredibilibus, quā tò magis in rebus certiſſimis, ipſius ſempiternæ veritatis teſtimonio comprobatis? Excitent igitur concionatores populum ad virtutes, & notas ei faciant abominationes ſuas quemadmodum hoc loco Deus Ezechieli illius temporis concionatori faciendum præcepit. Accipitur hic Hieroſolyma pro habitatoribus eius metonymicos vt apud Mathę*Mat 23.* um: Ieruſalē Ieruſalē, quę occidis prophetas.

Radix tua & generatio tua de terra Chanaan.

Id eſt, origo tua & patria tua eſt terra Cha*Gen. 12.* naan: ex qua velut è radice prodiuiſti. Nam *17. 21. 23* in regione illa habitauit Abraham, ibi natus *et 33.* eſt filius eius Iſaac, & nepos eius Iacob pater duodecim patriarcharum.

Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.

Hoc eſt, tanta eſt iniquitas tua, vt videaris genita ex parentibus infidelibus, omniumque ſcelerum colluuione contaminatis. Amorrhæi & Cethæi fuerunt immanitate barbari, à veri Dei cultu penitùs alienati, & incredibilibus flagitijs polluti. Harum nationum vocat Deus filiam ſynagogam Iudæorum, non quòd ita eſſet per naturam, ſed per imi-

tationem. Eodem modo phariſæos appellat *Mat.3.* Chriſtus genimina viperarum. Et gloriantibus illis ſe patrem habere Abrahã dixit: Vos *Ioan.8* ex patre diabolo eſtis. Eum locum explicans Cyrillus, ait: Conſuetudinis eſt ſacræ ſcripturæ ex imitatione vel ſimilitudine filios appellare, vt hic. Quia enim Iudæi imitati fuerant iniquitates Amorrhæorum, & Cethæorum, inde parentes eos habuiſſe dicuntur, de quibus per ſcelerum propaginem naſcerentur, & cum quibus pro ſimili ſcelere damnarentur. Hæc ille. Vides igitur quemadmodũ dominus Iudæorum gloriam inanem illam, & inutilem confregit, qui ſe vanè iactabant ab Abrahamo omni ſapientia & virtute præſtãti, genus ſuum ducere. *Simile.* Quid prodeſt riuulo fluere ex puro & ſalutari fonte, ſi ipſe eſt ſpurcitia plenus, corruptus, & omni ex parte cõtaminatus? Eodem modo quid prodeſt filio nobilitas patris, & ſtemma maiorum, ſi ipſe eſt vitijs omnibus imbutus, & veneno flagitiorum infectus? Qui non eſt ob facta ſua cognitus, qui ex operibus ſuis nulla eſt laude celebratus, quam claritatem & nominis amplitudinem putat adipiſci, ſi aliorum res geſtas, & præclaras virtutes ſibi iactabundus arroget? *Simile.* Quemadmodum Aeſopicus graculus pulchris aliarũ auiũ plumis indutus, pulchritudinem ſibi vanè aſſumebat, ſed exutus mãſit irriſus, & propria nigredine affectus, cùm quælibet auium ſuam ab eo pennam ſuſtuliſſet, ſic qui maiorũ ſuorum rebus præclarè geſtis gloriantur, aliorum bonis ſeſe venditant, & nobilitatem alienã ſibi vſurpant, cùm nulla ſint propria virtute muniti, exuunt ignominioſè in foro, aliena indumenta. Et, vt verbis vtar Horatij, moueat cornicula riſum, furtiuis nudata coloribus. Illuſtriùs eſt proprijs virtutibus & rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti. Ex terra fertili producitur aliquando cicuta venenoſa, & ex terra ſterili naſcitur pretioſum aurum. Qui maioribus ſuis honeſtate propria prælucent, vt ſi priùs noti non fuerint, ab illis accipiant initium memoriæ ſuæ, ſunt magnis laudibus efferendi. contrà verò qui vita turpiter acta, magnas ſuis obfundunt tenebras, vt etiam ſi nobilitate floruerint, veniant in obliuionem, ſunt acriter vituperandi. Si filij Abrahæ eſtis, dicebat Chriſtus Iudæis ſtirpe ſua gloriantibus, opera Abrahæ facite. Erant quidem illi na- *Ioan.8.* tura filij Abrahæ, ſed imitatione filij Amorrhæi & Cethæi. Amorrhæi & Cethæi terram illam Chanaan quondam coluerant, & Iudæi eorum impietatem imitari voluerunt. Poteris per Chanaan mundum intelligere, Chanaan enim idem eſt quod commutatio, & mũdus nunquam in eodem ſtatu permanet: Amorrhæus, qui amarum ſonat, diabolus eſt, *Iob.14.* cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum: qui imitatione pater dicitur impiorum. Huius domus eſt mundus, cuius ille princeps appellatur. *Sap.4.* Hæc eſt domus illa, de qua dicitur in Pſalmo: *Ioan.12.* Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. *& .14.* Ac ſi dicat ſponſus ſponſę ſuæ, hoc eſt Chriſtus animæ ſibi deuotæ: *Pſal.44.* Transfunde in me omnem amorem tuum, omniaque illa deleat obliuio, quæ antea vano proſequebaris affectu. Obliuiſcere populum impiorum, excidat tibi ex animo memoria mundi, qui eſt domus Amorrhæi, quondam patris tui. Cethæa, quæ ſonat confractã, affectio eſt corrupta, quæ hominem confringit, & intra ſeipſum varijs appetitibus conſcindit, ex qua perturbationes propè infinitæ dimanant. *Simile.* Vt enim ex luna, vt ex philoſophorum ſententia conſtare videmus, procedunt maris æſtus, & perpetui fluctus, & procellæ: ſic ex deprauata affectione prodeunt animi commotiones, contentiones, impiæ cupiditates, & turbidi inquietudinum fluctus. Hanc Cethæam improbi homines ſequũtur, quam ob cauſam eius filij vocantur.

Non eſt præciſus vmbilicus tuus. Solent obſtetrices præſcindere vmbilicũ infantulis naſcentibus, eorum corpuſcula repurgare à ſanguine & ſordibus aqua tepida, vt facile eorũ membra componantur: & cutem ſale ſolidare, & pannis inuoluere. Comparans autẽ Deus ſynagogam cum infantula nuper nata, ait omnia hæc ei defuiſſe, ſed ipſum eã vt infantulam expoſitam & eiectam, iacẽtem in terra ſuo ſanguine inuolutã, & pedibus conculcatam, eripuiſſe, & nutriuiſſe, & in magna dignitate collocaſſe. Iacebat populus Iudaicus in Aegypto abiectus & contemptus, & Deus eum inde mirabiliter eripuit, & ſanctis legibus, atque inſignibus victorijs de infidelibus reportatis, alijſque immortalibus beneficijs illuſtrauit, & ad ſummam amplitudinem perduxit. Cæterùm negatione exciſionis vmbilici ſignificat propheta populum illum non fuiſſe penitùs ab idolorum cultu ſeparatum, nam ſtatim poſt tranſitum maris rubri coluit vitulum, *Exo.32.* & impijs Gentium ſuperſtitionibus ſæpenumerò adhæſit. Dicens non fuiſſe ſynagogam lotam aqua, ſignificat eius duritiem, quæ inſignes flagitiorum maculas & ſordes animo conceptas lachrymarum abundantia non delebat. Dicens non fuiſſe ſale conditam, innuit, fuiſſe multoties ſalutari ſapientia deſtitutam, quia ipſe eam repellebat: Et ſi enim aliqui eſſent ex Iudæis ſapientia & charitate præſtantes, frequens tamen po-

pulus ſæpenumerò in errores incidebat. Dicens non fuiſſe indutam paunis, indicat, fuiſſe ſæpè virtutum indumentis nudatam. Poteris per negationē præciſionis vmbilici Iudæorum incontinentiam intelligere, iuxta id,
Iob. 40. quod de fœmina dicitur in libro Iob: Virtus illius in vmbilico ventris eius. Per lotionem aquæ baptiſmum, quē Iudæi recipere nolue-
Eſai. 52. runt. Per veſtem charitatem, de qua ait Eſai-
Rom. 13. as: Induere veſtimentis glorię tuæ Ieruſalem Et diuus Paulus: Induimini dominum Ieſum Chriſtum. Et diuus Ioannes in Apocalypſi:
Apoc 12. Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius. Hic ſol Chriſtus eſt, ſol iuſtitiæ, deus noſter.

Non pepercit ſuper te oculus. Offenſo à te Deo non inueniebatur, qui te oculo pietatis aſpiceret, vt in te aliquod ex ijs beneficijs conferret.

In abiectione animæ tuæ. Id eſt, in contemptu vitæ tuæ. Ac ſi dicat: Eras penitùs ſpreta.

Tranſiens autem. Loquitur ſcriptura de Deo more hominis tranſeuntis, qui videns infantulam eiectam & expoſitam in via miſeretur eius, cùm tamen Deus non moueatur de loco
Malac. 3. ad locum: ipſe enim ait: Ego dominus & non mutor. Fortaſſe alludit hoc loco Deus ad verba illa Exodi: Tranſibit enim dominus per-
Exod. 12. cutiens Aegyptios: cumq; viderit ſanguinem in ſuperluminari, & in vtroque poſte trāſcendet oſtium domus. Sed aduerte. Si Deus tot beneficia cōfert trāſiens, quid faciet ſedens?
Matt. 9. Vide quid dicat euangelium: Cùm tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in telonio, Mathæum nomine, & ait illi: Sequere me. Tranſibat, & hominē oculis miſericordię ſuæ aſpiciens, eum vocauit.

Vidi te: Subaudi oculis pietatis.

Viue Non ſolùm loquitur de vita naturæ, ſed etiam gratiæ.

Multiplicatam. Id eſt, auctam prole, opibus, & dignitatibus.

Ingreſſa es, & perueniſti ad mundum muliebrē. Id eſt, acceſſiſti ad ætatem, qua ſolent puellæ nubiles ornari. Mundus muliebris eſt ornatus fœminarum, velut ſpeculū inaures, anuli, armillæ, gemmæ, monilia. Senſus eſt: fuiſti infantula eiecta, & pauperrima, ſed meo beneficio creuiſti, & perueniſti ad annos pubertatis, quando iam puellæ maturæ viro ſolēt ornamentis muliebribus muniri. Et facta es nobilis, & verſata es in omnium ore cum gloria & dignitate: & duxi te in ſponſam. Et tu me relicto, & quo innumera acceperas beneficia, multa commiſiſti adulteria, adhærens idolorum cultui. Quot enim deos coluiſti, tot adulteria perpetraſti. Hac metaphora explicat Deus ſuam erga ſynagogā pietatem, eiuſque erga eum ingratitudinem. Symmachus habet: Perueniſti ad ornamentum mulierum. Pagninus: Ingreſſa es ad ornamentum ornamentorum.

Et eras nuda Hoc ideo ait, vt intelligant Iudæi à Deo fuiſſe omnino bona, quæ habuerunt. Nudi erant, ſed Deus eos induit virtutibus, & bonis ſpiritus, & corporis. Quid habes *1. Cor. 7.*
inquit Paulus, quod non accepiſti?

Tempus tuum tempus amantium. Quādo puellæ ſolent amatorijs leuitatibus deliniri. Veneras ad ętatem nuptijs aptam.

Expandi amictum meum ſuper te. Hoc eſt, te nudam texi pallio meo.

Et iuraui tibi. Id eſt, iuraui me ipſum eſſe te ducturum: & inij tecum fœdus.

Et laui te. Eras ò ſynagoga contaminata ſanguine, hoc eſt, cōtaminata peccatis. & ego te ablui ab illis. Capi ſanguinem pro peccato indicat Dauid, dicens: Libera me de ſanguini *Pſal. 50.*
bus Deus Deus ſalutis meæ: Ita appellat cædis & adulterij ſcelera deteſtabilia, quę commiſerat, cùm ſtuprum Berſabęę, eiuſque viro mortem tulit. Aqua hęc, qua Deus lauit ſynagogam, eſt infuſio ſpiritus ſancti. Ita enim ait *Ioan. 5.*
Chriſtus apud Ioannē: Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent. Interpretans autem euangeliſta, quid per hanc aquam ſignificaretur, ait: Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Vel laui te aqua, hoc eſt ſciētia legis, dans tibi ſacram ſcripturam. Accipi autem aquam pro legis ſapientia indicat Eccleſiaſticus, dicens: Aqua ſapientiæ *Eccle. 15.*
ſalutaris potabit illum. Vel laui te aqua, id eſt afflictione, in quā ſignificationem accipitur à pſalmographo dicente: Intrauerunt aquę vſq; *Pſal. 68.*
ad animam meam. Et iterum: Libera me de a- *Pſa. 143.*
quis multis.

Vnxi te oleo. Subaudi gratiæ meæ. Oleum lętitiæ eſt diuina gratia, vt in pſalmo. Vnxit te *Pſal. 44.*
Deus, Deus tuus oleo lætitię pię conſortibus tuis. Quem locum diuus Paulus in epiſtola ad Hebręos de Chriſto interpretatur: qui *Heb. 1.*
ſecundum humanitatem habet participes, quorum ipſe caput eſt quibus gratiam impertit, quam pręomnibus habet opulentiſſimam. At ſecundum diuinitatem tales participes nō habet, cùm Deus ſit, & Deus vnus ſolus ſit. Etſi in diuinis tres ſunt perſonę, tamen vna eſt eſſentia, vna diuinitas, vna ſubſtantia. Vel ſic: Cùm eſſes in Aegypto inter barbaros & immanes homines nutrita, eras etiam immanitate affecta, à qua ego te abduxi, vngens te oleo pietatis & miſericordię, vt eſſes mitis & lenis, eſſetque humanitas tua omnibus perſpecta & explorata. Oleum enim pro miſeri-

cordia ſæpè accipitur: præfertur nanque cæ-
teris liquoribus, atque ſupernatat: ita miſeri-
cordia ſupereminet Dei operibus, & plus cæ-
Pſa.144. teris in homine eluceſcit. Ita intelligitur lo-
cus illæ pſalmiſtæ: Et miſerationes eius ſuper
Pſal. 22. omnia opera eius. Ideo dicebat idẽ propheta:
Impinguaſti in oleo caput meum. Vbi Didy-
mus ait accipi caput pro mente. Et tunc eſt
ſenſus: Tu domine animam meã oleo miſeri-
Simile. cordiæ pinguem feciſti. Quemadmodũ oleũ
lucẽ nutrit, & faciem exhilarat: ſic miſericor-
dia lumen animi fouet, & alios reficit & læti-
Exod.49. ficat. Eam ob cauſam præcipiebat Deus, vt al-
tare holocauſti, & omnia vaſa oleo conſecra-
rentur: vult enim, vt omnia opera noſtra miſe
ricordia condiantur. Reddens Chriſtus cau-
Mat. 25. ſam apud Mathæum, cur iuſti cœleſtẽ gloria
conſequantur, opera miſericordiæ connume
rat. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare,
3. Reg.6. quando ait feciſſe Salomonem in ingreſſu o-
raculi duo oſtia de lignis oliuarum. Oraculũ
illud, & ſanctum ſanctorum figura erat cœle-
ſtis patriæ, vt aſſerit in epiſtola ad Hebræos
Heb: 9. diuus Paulus. Portæ autem quibus ad illam
ingredimur opera miſericordiæ ſunt in cha-
ritate conflata: quæ ideo oliuarum dicuntur,
quia per oleum & oliuam miſericordia ſigni
ficatur. Quo oleo Deus hoc loco ait ſe ſyna-
gogã olim vnxiſſe. Quidã in hunc locum in-
terpretãtur: Laui te aqua in baptiſmo, & mun
daui te à ſanguine peccatorũ, & vnxi te oleo
chriſmatis. Tunc ornata fuiſti auro gratiæ, &
argento præclaræ famæ, & virtutum ornamẽ
tis ac monilibus decorata: quibus gloriã con-
ſequereris æternam. Hęc ſunt beneficia, quæ
Chriſtus Deus noſter contulit in Hebræos,
quæ nonnulli ex illis acceperunt, etiam ſi ple-
riq; ea contẽpſerunt, & pro nihilo putarunt.

Veſtiui te diſcoloribus. Id eſt, veſtibus acu pi-
ctis. Ac ſi diceret: Ego te indui varijs virtutũ
ornamentis. De eccleſia dicitur in pſalmo:
Pſal.44. Omnis gloria eius filiæ regis ab intùs, in fim-
brijs aureis, circumamicta varietate: vbi per
aurum & pretioſas ac varias veſtes præclarę
multæ ac variæ virtutes ſignificantur. Vel per
hos varios pannorum colores intellige cor-
tinas tabernaculi, quæ erant pluribus colori-
bus ornatæ, & per partem totũ tabernaculũ,
vt ſit ſenecdoche figura, veluti quando ait
Exod.1. ſcriptura diuina Erant omnes animæ eorum,
qui egreſſi ſunt de fœmore Iacob, ſeptuagin-
ta. vbi capitur anima pro homine, pars pro to
Ioan. 1. to. Et aliquando caro pro toto homine: vt
Exo. 40 Verbum caro factum eſt. Vult Deus ſignifi-
care dediſſe ſynagogæ poſt cultum vituli
conflatilis tabernaculum fœderis & reconci-
liationis.

Et calciaui te hyacintho. Id eſt, dedi tibi cal-
ciamenta ex hyacintho pretioſo. Quaſi dicat:
Calciaui te pace. De ijs calceis ait diuus Pau-
lus in epiſtola ad Epheſios: Et calciati pe-
des in præparatione euangelij pacis. Qui ha-
bet pacẽ calciatus eſt: ſed pax hæc debet eſſe Epheſ. 6.
Dei, non mundi. pax cum virtute, non cum
vitio. Ideo non ait: Calciaui te corijs anima-
lium mortuorum, nam talia calciamẽta pacẽ
mundi, & amorem rerum caducarum ſignifi-
cant, ſed hyacintho pretioſo cœlum quodam-
modo referente. De calciamentis mortuorũ
animalium dicebat Deus: Solue calciamentũ Exod. 2.
de pedibus tuis. Hoc eſt, ſolue mortiferas co-
gitationes ab effectibus tuis: aufer à deſide-
rijs tuis, ab anima tua, labes mortuorũ pecca-
rum crimina mortẽ animæ inferẽtia. Per pe-
des, quibus corpus mouetur, intelligũtur af-
fectus, quibus anima ambulat, & mouetur. Eã
ob cauſam dicebat Chriſtus diſcipulis ſuis: Luc.10.
Nolite portare calciamenta. Non enim hoc
ſolùm de pedibus corporis intelligitur, ſed
etiam de animę affectibus: Prohibebat De-
us illis animalium mortuorum, non autem
hyacinthi calciamenta, vel accipitur hîc cal-
ciamentum hyacinthi pro toto ornamento
ſacerdotis: erat nanque hyacinthus in veſte
ſacerdotali, vt patet ex libro Exodi. Et tunc Exo. 28.
eſt ſenſus: Dedi tibi veſtes ſacerdotales, & ſa-
cerdotes, qui pro populo funderent ad me
preces. Hyacinthus eſt gemma colorem ha-
bens amethyſto non abſimilem, hoc eſt ru-
beum. Capitur etiam pro flore quodam, quẽ
appellant violam, purpurei, ſed ſubobſcuri
coloris. Philo Platonicus ait per hyacinthum
ſignificari cœlũ, ſeu cęleſtia. Ideo poteſt eſſe
ſenſus, vt dicat Deus. In pedibus tuis in affe-
ctibus animę tuę, poſui cœleſtia, quę cogi-
tares, ad quę aſpirares, quorum amore incẽ-
dereris. Fortaſſe per calciamina hyacinthina
intelligit calceos colore hyacinthino affe-
ctos. Sunt tamen nonnulli qui per hyacinthũ
hoc loco, nec gemmam intelligant, nec flo-
rem, nec colorem, ſed corium taxi: eſt autem
taxus animal quoddam ſylueſtre, infeſtum al-
uearibus, cuius pellem aiunt eſſe ad calceos
accommodatiſſimam: quod à Luſitanis appel-
latur texugo.

Cinxi te byſſo. Hoc eſt, pręcinxi renes tuos
zona byſſina. Quaſi dicat: Dedi tibi caſtitatẽ.
Iuxta illud: Sint lumbi veſtri pręcincti.

Indui te ſubtilibus Dedi tibi acutiſſimum in-
tellectũ. Quidã per byſſum & ſubtilia intelli- Luc.12.
gunt veſtes pontificis, quę erant ex byſſo ſub-
tiliter confectę: vt patet ex li. Exodi.

Dedi armillas in manibus tuis. Per armillas Exod.28.
in manibus intelliguntur bona opera. Seruus

Abrahę

Abrahæ inueniens Rebeccam ad fontē, aquā haurientem, eamque tribuentem hominibus & camelis, dedit ei armillas brachiorū & inaures. Et hæc fuit ſpōſā Iſaac filij domini ſui
Luc. 1. Miſſus eſt Gabriel angelus, à Deo patre ad quærendam ſponſam filij ſui Iſaac,& inuenit eam haurientem aquas, hoc eſt gratiam impetrantē,eamq; inter homines & camelos, hoc eſt,inter iuſtos & peccatores diuidentem. Inuenit prope fontem diuinę bonitatis diſpenſatricem gratiæ, per aquam illam ſignificatā.
Eſai. 12. de qua dixerat Eſaias: Haurietis aquas in gau
Ioan. 4. dio de fontibus ſaluatoris. De qua dicebat
Apoc. 21. Chriſtus. Aqua, quam ego dabo, fiet ei fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Et in Apocalypſi: Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Hæc virgo ſacratiſſima fuit ſponſa &
Geneſ. 22 mater Chriſti, veri illi⁹ Iſaac, qui humeris tulit lignum, quo erat immolādus. Hæc eſt gratiæ impetratrix, cui debemus offerre brachiolia & inaures, hoc eſt, opera & preces

Et torquem circa collum tuum. Per torquem circa collum ſignificatur abſtinentia, per monile ſuper os ſilentium, per circulos aurium preces,& auditus verbi Dei, per coronā decoram in capite victoria aduerſus vitia, & præmium virtutis. Sed omnia hæc amiſit ſynagoga ob ſuorum ſcelerum magnitudinem: vt eſt apud Eſaiam capite tertio.

Eſai. 3 *Et ornata ex auro & argento*. Id eſt charitate & eloquentia. Eſt enim charitas aurum illud,
Apoc. 3. de quo ait Deus apud Ioannē in Apocalypſi: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, pro-
1. Reg. 2. batum, vt locuples fias, Eloquentia autem eſt numus ille argenteus Deo oblatus, de quo lo
Num. 10. quebatur Deus libro primo Regum: & tuba argentea ductilis, de qua agitur libro Numerorum decimo.

Veſtita es byſſo & polymito. Pro quo antea dixerat: Cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus. Veſtis polymita eſt varijs coloribus affecta. Dicitur polymita, id eſt, multis licijs cōtexta.
Gene. 27. Tali veſte indutus erat Ioſeph, vt in Geneſi proditum eſt memoriæ.

Similam & mel Similia eſt flos farinæ triticeæ. Hoc, eſt, dedit tibi rerum omnium abundantiam, non ſolum earum, quæ pertinēt ad veſtium ornamentum, ſed earum, quę pertinēt ad victū,& delicatas epulas. Omnia tibi in terra promiſſionis affluētēter ſuppeditaui.

Et profeciſti in regnum. Fuiſti in regnū conſtituta, habens reges ditiſſimos, & potentiſſimos, Dauidem, Salomonem,& alios.

Et egreſſum eſt nomen tuum in gentibus. Id eſt, fama tua per omnes orbis oras vagabatur. In omni hominum cœtu celebrabaris. In omnibus regionibus verſabatur nominis tui gloria & amplitudo. Nulla erat natio, quæ non admiraretur pulchritudinem tuam, quæ de tuis rebus conticeſceret. Regina Saba venit è regno ſuo Hieroſolymam viſum celſitudinem & ſapientiam Salomonis, vt eſt literis di 3. Reg. 10
uinis conteſtatum. Et de populo Iſraelitico dixit diuina ſapientia. Et radicaui in populo Eccle. 24.
honorificato,& in partes Dei, mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentio mea. Tanti æſtimabatur Salomonis ſapientia vt eius epiſtolæ ad regem Tyri ſcriptæ ſeruarentur a Tyrijs etiam tēpore Flauij Ioſephi, vt ipſe aſſerit libro primo aduerſus Apionem Grammaticum.

Fornicata es in nomine tuo Coluiſti varia idola, expoſita es omnibus idololatriæ generibus,& hoc ex vitioſitate tua, ex nomine tuo, non autē nomine meo, tu ita voluiſti, nō autem ego. Vel ex nomine tuo, id eſt propter famam tuā, qua gloriabaris. Fiducia tuæ pulchritudinis & celebritatis te extulit, & vt me relinqueres, atque cōmentitios Gentiū deos adorares, excitauit. Aſpice, quàm periculoſa ſit pulchritudo,& vana nominis celebritas, ac falſa mundi gloria Loquor de corporis pulchritudine, qua multi efferuntur, ſed vanitate decepti, erunt præcipites in exitium ſempiternum. In prouerbijs ait Salomon, Fallax gratia,& vana eſt pulchritudo. Diuus Auguſti- Proue. 31
nus ita ait, Pulchritudo bonum Dei donum noſtro abuſu fit malum. Ouidius primo Faſtorum. Faſtus ineſt pulchris, ſequitur ſuperbia formam. Et alibi, Lis eſt eum forma magna pudicitiæ. Iuxta Socratis ſententiam, pulchritudo eſt modici temporis tyrannis. Et iuxta Theophraſtum eſt tacita deceptio. Euripides in Helena, Pulchritudo, inquit, res infœlix eſt Petrarcha libro primo de remedijs vtriuſque fortunæ, corpoream pulchritudinem appellat velum oculis, laqueum pedibus, viſcum alis, vt non facilè vera diſcernat, nec virtutem ſequatur, nec in altum poſſit animo volare. Et paulò pòſt, eam ait eſſe hoſtem domeſticum, raptorem quietis, materiā laboris, tormentū libidinis Diuus Hieronymus amorē corporeæ pulchritudinis ait eſſe obliuionem rationis. Proclus Platonicus libro de anima. Animæ, inquit, quæ ob peruerſam educationem à ſuperno munere decedunt, in ſimulachra pulchra incidentes, propter veræ pulchitudinis ignorantiam corporeas formas admirātur & depereūt. Et ſatyricus ait: Rara adeò eſt concordia formæ atq; pudicitiæ. Hæc corporea pulchritudo, & hic exterior ornatus pepererunt Hebræis vanitatē & ſuperbiā, quibus tumidi & electi à Deo ſuo defecerūt,& freti fama & nominis celebritate à vulgi opinione

pẽdentefalſiq; honoris ſpecie decepti,ſe peni tùs deformarunt, atq; omnibus vere nobilitatis ornamentis deſtituti,in ſummam ignominiam inciderunt.

Expoſuiſti fornicationẽ tuam omni tranſeunti.
Fornicatio in diuinis literis accipitur ſæpè
pro receſſione à Deo & idolorũ cultu vt apud
Ierem. 3. Ieremiam : Tu fornicata es cum amatoribus
multis.Et paulò poſt: Nunquid vidiſti, quid
fecerit auerſatrix Iſrael ? Abijt ſibimet ſuper
omnẽ montẽ excelſum,& ſub omni ligno frõ
doſo,& fornicata eſt ibi.Hoc ideo ait,quia in
montibus excelſis , & ſub lignis frondoſis c-
rant ſtatuæ idolorum collocatę. Et pſalmo-
Psal. 72. graphus: Perdidiſti omnes , qui fornicãtur
abs te. Igitur exponere fornicationẽ ſuam
omni trãſeunti,eſt omnes falſos deos admit-
tere,omnia idola colere,nullã impiã ſuperſti
tionẽ repudiare.Hoc fecerũt Iudæi cũ Deus
Exo. 20. illis cultum idolorum frequenter prohibuiſ-
Leuit 19 ſet,vt Exo.20. Leuit 19. Deutero. 4. Eſa. 40.
Deut.4 Ierem.2 & alijs in locis,quos;numeratẽ, niſi
Eſa. 40. innumerabiles eſſẽt. Fideles efficit inter Deũ
Ierem. 2. & animam matrimóniũ,vt apud Oſeã:Spon-
Oſe.2. ſabo te mihi in fide. Sed charitas illud con-
1.Cor. 6. ſummat,iuxta id,quod ait diuus Paulus : Qui
adhæret deo,vnus ſpiritus eſt.Fides enim,qua
Galat. 5. gloriam æternã adipiſcimur,ea eſt,quæ,vt ait
idem Apoſtolus,per charitatẽ operatur.Fides
eſt caſtitas mẽtis, & auerſio à fide adulteriũ.

Vt eius fieres. Id eſt,vt idolo illi ſeruires Quidam vertunt:Cui erat deſiderium tuum. Ac ſi diceret: Planè proſtituiſti te omnibus idolis, quorum deſiderio flagrabas.

Feciſti tibi excelſa hinc inde conſuta Id eſt lectos & cubilia,ſiue lupanaria ex multis pannis cõfecta. Septuaginta habent: Feciſti tibi idola conſuta. Poteſt verti: Feciſti tibi altaria pannis variorum colorum ornata.

Et tuliſti vaſa decoris tui de auro meo & argento meo, quæ dedi tibi: & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis. Et ſumpſiſti veſtimenta tua multicoloria, & operuiſti illas: & oleum meum, & thymiama meum poſuiſti coram eis, & panem meum, quem dedi tibi, ſimilam,& oleum, & mel, quibus enutriui te poſuiſti in conſpectu eorum
C in odorem ſuauitatis. Et factum eſt, ait dominus Deus,& tuliſti filios tuos,& filias tuas,quas genuiſti mihi, & immolaſti eis ad deuorandum. Nunquid parua eſt fornicatio tua ? Immolaſti filios meos, & dediſti illos conſecrans eis. Et poſt omnes abominationes tuas & fornicationes non es recordata dierum adoleſcentiæ tuæ, quando eras nuda & confuſione plena, conculcata in ſanguine tuo Et accidit poſt omnem malitiam tuam, væ væ tibi, ait dominus Deus. Et ædificaſti tibi lupanar,& feciſti tibi proſtibulum in cunctis plateis. Ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis tuæ & abominabilem feciſti decorem tuum. Et diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti,& multiplicaſti omnes fornicationes tuas. Et fornicata es cum filijs AEgypti vicinis tuis magnarum carnium,& multiplicaſti fornicationem tuam id irritandum me. Ecce ego extendam manum meam ſuper te & auferam iuſtificationem tuam. Et dabo te in animas odientium te filiarum Paleſtinarum quæ erubeſcunt in via tua ſcelerata. Et fornicata es in filijs Aſſyriorum,eò quod D
necdum fueris expleta. Et poſtquam fornicata es,nec ſic es ſatiata,& multiplicaſti fornicationem tuam in terra Chanaan cum Chaldęis,& nec ſic ſatiata es. In quo mundabo cor tuum,ait dominus Deus,cum facias omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis.

Et tuliſti vaſa decoris tui. Hoc eſt:vaſa ſacra cultui diuino dedicata. Vel inaures,armillas catenulas,& alia pulchra monilia,quibus ornabaris.

Et feciſti tibi imagines maſculinas. Permanet
in metaphora meretricis,quæ cum viris alie
nis copulatur Senſus eſt:Ex auro,& argento,
& monilibus,quæ tibi impertiui,conflaſti ido
la,quæ me relicto adorares. Eodẽ modo per
Oſæam prophetam dicebat Deus:Argentum
multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.
Sunt qui exiſtiment has imagines maſculinas
fuiſſe idola Priapi,quę multis in locis coleban
tur.Vnde lib. Regum 3. ſcriptum legimus A 3.Reg.15.
ſam regem amouiſſe matrẽ ſuã,ne eſſet in ſa-
cris Priapi princeps Hanc imaginem turpiſ-
ſimi idoli, & alias huiuſmodi faciebãt Iudæi
ex diuitijs, quas illis dominus ſuppeditabat.
Tales ſunt illi,qui opes ſuas vanè ac turpiter
conſu-

conſumunt, & quod ad Dei gloriam, ſuamq́; ſalutem domino concedente obtinuerant, in Dei vituperium, ſuamq́; perniciem conuertunt. Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà fuſe diximus, verba illa ſeptimi capitis explanantes: Et ornamentum monilium ſuorum.

Exod. 25. 27. et 30 Leuit. 26 *Oleum meum, et thymiama meum poſuiſti coram eis.* Obtulit idolis ea, quę mihi offerre debebas. In templo Dei offerebatur oleū ad nutriendum ignem lampadarum, & thymiama in altare incenſi ad odorē emittendū. Et hæc offerebant Iudęi Gentium Idolis.

Et immolaſti eis ad deuorandum. Hoc eſt, immolaſti idolis filios tuos, vt igne deuorarentur, & incendio combuſti è vita migrarēt. Vide Iudæorū ſtultitiā, qui filios proprios morti tradebant, vt placerent idolis. Id dixerat ijs
Pſal. 105 verbis regius vates: Immolauerūt filios ſuos, & filias ſuas dæmonijs, effuderunt ſanguinē innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan. Et quamuis in honorem multorum idolorum filios trucidarent, hoc præſertim faciebant in honorē Moloch, in cuius conſpectu eos cōburebant. Aiunt ſtatuā Moloch fuiſſe æream, in cuius concauitate accendebatur, ignis qui exibat per eius foramina, & ponebatur puer in manibus ſtatuæ, vbi cremabatur. Et ne parentes pueri lamenta eius audirent, percutiebant ſacerdotes tympana quā ob cauſam locus ille appellabatur Tophet, hoc eſt tympanum. O inſaniam deteſtabilem ò crudelitatem inauditam ò ingratitudinem erga Deum omni lachrimarum affluē-
Eſa. 1. tia deplorandam!

Immolaſti filios meos. De quibus apud Eſaiā ait Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Septuaginta habent: Filios tuos.

Adoleſcentia tua. Quando eras in AEgypto plena opprobrijs.

Et accidit poſt omnem maliciam tuam, Væ væ tibi. Hoc eſt, primum verſata es in magna miſeria, poſtea fuiſti conſtituta in magna gloria: nunc autem accidit, vt propter malitiam tuam in priſtinam incideres ignominiam. Vel ſic: Duplex væ, duplex pœna tibi accidit propter ſcelera tua, nimirū tēporalis & æterna. Vel altera ab Aſſyrijs, altera à Chaldęis.

In cunctis plateis Exaggerat Iudæorum idololatriam.

Fornicata es cum filiis Aegypti. Id eſt, nullum fuit idolum, quod non coleres. Hoc ait, quia nulla erat natio, quę plura idola haberet, quā Aegyptus.

Extendam manum meam ſuper te. Hoc eſt, te caſtigabo.

Et auferam iuſtificationem tuam. Hoc eſt, auferam à te legem tuam. Accipi iuſtificationē pro diuina lege eſt in literis diuinis admodū frequēs, vt in pſalmo: Dedit eis regiones gen- Pſa. 104
tium, & labores populorum poſſederunt, vt cuſtodiant iuſtificationē eius. Et rurſum: Cā-
tabiles mihi erant iuſtificationes tuæ. Ac ſi Pſa. 118.
diceret: Cantiones meæ erant leges tuæ. Appellat Deus legem ſuam Iudæorum legē, quia illis data fuerat: ſed quoniam ea intemperanter abuſi ſunt, abſtulit eam Deus ab illis. Ita
dixerat illis Chriſtus Deus noſter: Auferetur Mat. 21.
à vobis regnum Dei, & dabitur genti faciēti fructus eius. In libro Geneſis ſunt hæc verba
literis mandata: Dilatet Deus Iaphet, & habi- Gene. 9.
tet in tabernaculis Sem. Ex Iapheth deſcēdunt Gētiles, ex Sem Iudæi. Et quoniā Gentilitas multò maior futura erat, quā populus Iudaicus, voluit Deus vt per Iapheth ſignificaretur, ſignificat enim Iapheth latitudinem. His igitur verbis: Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem, innuebat ſcriptura fore, vt reiecto Iſrael, maneret ſcriptura & vera Dei cognitio in Gentibus, & à Chriſtianis coleretur. Ita hunc locum explanat Eucherius. Iudęi nūc nō habent Dei legē, habent quidē literam legis, ſed legē neqnaquā Nos verò qui ex Gentilitate diſcēdimus, legem veterem habemus, intelligētes ex ea ceſſaſſe eius cerimonias, & ſacrificia & iudicia: habemus enim teſtamentum nouū, quod quidē eſt ſpiritus literę teſtamenti veteris. Iudęi habent ſolùm literam, quę, vt ait diuus Paulus occidit, nos habemus ſpiritum qui viuificat. Lex vetus erat
figura & veluti vaticinium nouę, noua autem 2.Cor.2.
ſpiritus & explanatio veteris. Vetus erat antiquanda, & antiquata eſt, noua verò ferēda &
lata eſt. Miſera Iudęorum ſynagoga eſt Agar Gen. 16.
errans in ſolitudine, vbi ei deeſt aqua gratię & ſapientię ſalutaris, eiecta à domo Dei, patria ſua, ſine ſacerdotio ſine ſacrificio, ſine rege, ſine templo, mundum peregrans abſque
via, quę Chriſtus eſt: dicens de ſeipſo: Ego Ioan. 14.
ſum via. Sed non ſolum Gentilibus, ſed etiā Iudęis ad verā Chriſti fidem conuerſis dedit Deus nouum teſtamentū. Itaq́; omnes fideles ſiue ex Gētibus ſiue ex Iudęis, hoc eſt omnes verè Chriſtiani, qui meritò Iſraelitę ſecundū ſpiritum, & domus Iſrael & Iuda appellātur, legē gratię habent à Deo, quā ipſe illis per di-
uinos ſuos vates promiſerat. Ieremias ea, quę Iere. 31.
ſequuntur literis mandauit: Ecce dies veniēt, dicit dominus & feriā domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum, non iuxta pactū, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit domi-

Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſrael Poſt dies illos dicit Dominus, dabo legem meã in viſceribus eorũ, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deũ, & ipſi erunt mihi in populum. Hoc vaticiniũ confirmauit Deus per prophetam Baruch, dicens: Statuam illis teſtamentum alterum ſempiternum, vt ſim illis in Deum, & ipſi erũt mihi in populum. Vide quàm apertè promiſerit Deus nouum teſtamentum. Et ne exiſtimaret aliquis eſſe teſtamentũ illud, quod Deus dederat Iudæis in monte Sinai, quando eos eripuit ab Aegypto, ait ſtatim: Non iuxta pactũ quod pepigi cum patribus veſtris, quando eorum manum apprehendi, vt educerẽ eos de terra Aegypti, Illa enim lex data fuit in monte Sinai, lex aũt noua erat ferẽda in mõte Siõ. Ita enim prædierat eximius ille vates Eſaias, omni ſapientia & nobilitate præſtanti, cùm de Chriſti aduentu, eiuſque cœleſti doctrina ita vaticinaret: Docebit nos vias ſuas, & ambulabimos in ſemitis eius: quia de Siõ exibit lex, & verbum domini de Ieruſalem. Nõne vides teſtimonium luce meridiana ſplẽdidius. Illud confirmat Deus rurſus per eundẽ prophetã, dicens. Lex à me exibit, & iudiciũ meũ in luce populorum requieſcet. Planè conſtat non loqui Deum de lege vetere, quoniam iam lata erat, ſed de noua, quæ erat ferenda. Quod confeſtim explicare volẽs ait: Et iudiciũ meũ in luce populorum requieſcet. Satis eſt enim perſpectũ & cognitũ legẽ Moyſi in vno tantum populo requieuiſſe, ab eoque ſolũ quo ad cerimonias, & iudicia, & ſacrificia fuiſſe receptã. At Chriſti euangelium fuit per omnes mundi oras longè lateq; propagatũ, & in hominum cordibus ſcriptũ, & Chriſti ſacramẽta mundo vſitata. Hæc ſunt noua illa, de quibus aiebat deus per eundẽ Eſaiã: Ecce ego facio noua, & nunc orientur, vtiq; cognoſcetis ea. Ponã in deſerto viam, & in inuio flumina, & glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtruthiones. Quid per has feras niſi gentes barbaræ & incultę ſignificantur, quæ euangeliũ receperunt, & Deũ laudibus efferẽtes feritatẽ in manſuetudinem mutarũt? Ac ſi diceret Deus, Nõ ſolùm homines virtute morali præditi, & ſcientia exculti, ſed etiã agreſtes & indomiti legẽ meã nouam recipient, & illi quos nec ferrũ, nec ignis, nec vlla humana potentia potuit frangere & domare, qui velutiſ[?]ndo miti adamantes nulla armorũ vi valebant mitteſcere & mãſueſcere, fuerunt ſanguine agni immaculati Chriſti Dei noſtri domiti & mites, & fuit eorum barbaries compreſſa, & duritiea fracta. Et quoniam noua lex, nouum populum conſtituit, nouos mores, noua ſacrmẽta, nouas cæremonias, dixit Deus per Eſaiam Ecce ego creo cœlos nouos, & terrã nouã, & non erunt in memoria priora. Noui cœli, & noua aſtra mundum illuſtrantia ſunt apoſtoli de quibus ait Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Quibus aiebat Chriſtus, Vos eſtis mundi. Hi ſunt Chriſti diſcipuli, & ſancti doctores, & catholici viri ſapientia inſignes, & religione præſtantes. Terra noua nouus populus eſt, qui exuto vetere homine nouum induit, vt ſeruiat Deo non in vetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Hinc frequentes voces illæ apud pſalmographũ, Cantate domino canticum nouum. Quid eſt cantare domino canticum nouum niſi gratias illi agere, quòd per nouum Adamum dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum inſtaurauit & reparauit nos, qui per peccatũ veteris Adam periebamus? Accepto enim euangelio depoſuimus ſcdm priſtinam conuerſationem hominem veterem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, & renouamur ſpiritu mentis, induentes nouum hominem, qui ſcdm Deum creatus eſt, in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Et volens deus ſignificare fore, vt vetus teſtamentum ceſſaret, nouum aũt æternũ eſſet, voluit vt vetus ſanguine animalis mortui confirmaretur, nouũ aũt ſanguine ſuo, dùm viueret, & eum diſcipulis ſuis cœnaret. Dixit enim Chriſtus in vltima illa cœna: Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti. Ac ſi diceret: Hic eſt meus ſanguis cõfirmatiuus nouę & æternæ legis. Id vaticinatus fuerat olim Zacharias has voces emittens & cũ Chriſto, quem ſpiritu prophetico ventorũ aſpiciebat, conferens: Tu in ſanguine teſtamẽti emiſiſt vinctos. Quã ob cauſam diuus Paulus in epiſtola ad Heb. æos legem nouam appellat teſtamentum æternum. Nec caret myſterio, Deum, & diuinum ſuum vatem, & ſanctum eius Apoſtolũ meminiſſe illis in locis teſtamenti potiùs quàm legis: nam cùm audimus teſtamentũ nouum, abijciamus vetus: hæc eſt enim teſtamentorũ lex, vt nouũ deroget antiquũ: & morte confirmetur. Vbi enim teſtamẽtum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris, teſtamentũ enim in mortuis confirmatum eſt, alioquin nondum valet, dũ viuit, qui teſtatus eſt. Ideo Chriſtus noui teſtamẽti mediator eſt, vt morte intercedente in redẽptionem earum præuaricationũ, quæ erant ſub priore teſtamento, remiſſionem accipiãt, qui vocati ſunt ad æternam hæreditatem. Ideo vetus teſtamentum confirmatum fuit morte vituli Chriſtũ adumbrantis. Sed cum res illæ vete-

Baruc. 2. — Eſa. 2. — Eſai. 51. — Eſa. 43 — Eſa. 65. — Dan. 12 — Mat. 5. — Pſal. 32 95. 97. 143. et 149. — Ephſ. 4. — Exo. 24. — Mat. 26. — Zacha. 9. — Heb. 13. — Heb. 9. — Exo. 24.

veteres vmbrę eſſent & figuræ futurorum bo
norum, opus erat, vt ceſſarent aduenieute ve-
ritate. At nouum & æternum teſtamentũ fuit
ipſius Chriſti Dei noſtri morte cõfirmatum.
Heb. 10. Ideo ait Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræ-
os: Nunc autem Ieſus melius ſortitus eſt mi-
niſterium quantò melioris teſtamenti media
Heb. 8. tor eſt. Et rurſus, intercedente Chriſti morte
ait acceptam eſſe redemptionem veterum deli-
ctorum: & omnium, qui vocati ſunt vt parti-
pes fiant æternę hæreditatis. Meminit autem
æternæ hęreditatis, vt oſtendat in lege vetere
ſolùm quò ad literam bona terræ fluxa & fra
gilia promiſſa eſſe vt ex quarto & ſeptimo ca
Deut. 4 pite Deuteronomij & alijs ex locis conſtat a-
pertiſſimè & in euangelio, in nouo teſtamẽto
eſſe à Chriſto Deo noſtro bona cœleſtia &
Mat. 5. æterna clariſſimè promiſſa, vt patet ex capite
quinto Mathęi, vbi Chriſtus ait: Beati paupe-
res ſpiritu, quoniam ipſorũ eſt regnũ cœlorũ.
Et rurſus: Gaudete & exultate, quoniã merces
veſtra copioſa eſt in cœlis. Aſpicis igitur ceſ-
ſaſſe iam, & finita eſſe legis veteris ſacrificia,
eſſeq; penitùs abrogata. Id quod ipſamet lex
multis in locis palàm non ſolùm confitetur,
ſed etiam profitetur. Eſaias facit Deũ in hunc
Eſa. 1 modum loquentẽ. Quo mihi multitudinem
victimarum veſtrarum? Plenus ſum, holocau-
ſtum, arietem, & ſanguinem hircorum nolui.
Nonne intueris noluiſſe Deum ſanguinẽ bru
torum? Sanguis Chriſti erat ille, quo ipſe erat
reconciliandus, & æternum teſtamentum ſta
Amos 5. biliendum. Per Amos diuinũ vatem ait Deus.
Si obtuleritis holocauſtomata & munera ve-
ſtra, non ſuſcipiam. Similiter per Ieremiam,
Ierem. 6. Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, &
victimæ veſtræ non placent mihi. Et per O-
Oſe. 6. ſeam, Miſericordiam volui, & non ſacrificiũ.
Non reſpuebat Deus miſericordiam, nõ pie-
tatem, non opera charitatis, nec aiebat eſſe
hæc abroganda, ſed legis veteris ſacrificia,
quæ erãt vmbræ noui teſtamẽti, quę aduenië
te Chriſto erant finienda, quemadmodum fi-
niuntur vmbræ noctis adueniẽte ſole, & poſt
diuulgatum euangelium futura erant execra
Simile. bilia & peſtilentia. Quemadmodum apparen
te luce diſparet caligo: ſic apparente Chriſto,
& diuulgato euãgelio ceſſauit lex vetus. Ipſe
enim Chriſtus de ſe ait: Ego ſum lux mundi.
Ioan. 8. Et de lege vetere ait Apoſtolus. Lex vmbram
Heb. 10. habet futurorum bonorum. Ceſſauerunt ita-
que legis antiquę hoſtię quia venit hoſtia illa
cuius aliæ figuræ erant: venit Chriſtus verus
Meſſias, qui ſanguine ſuo mundi ſcelera dele
uit, ſeque in ara crucis pro nobis ſacrificium
conſtituit, vt cœleſtem patrẽ placaret, nobiſ-
que viam aperiret ad gloriam immortalem

conſequendam. At obſtinati Iudæi eum con
tempſerunt, & qui eos liberatum venerat, fal
ſis criminibus ad mortem crudeliſſimam vo-
carunt. Quare fuit illis ciuitas ſua euerſa, di-
reptioni commiſſa, atquę incendio tradita, &
templum funditus deiectum ad quos Aggæus Agg. 2.
propheta prędixerat venturum eſſe Meſſiam.
Si Meſſias venturus erat ad templum illud,
quemadmodum Deus per diuinũ ſuum vatẽ
promiſit, & templum eſt penitùs deletum, a-
pertè conſtat veniſſe Meſſiam ad illud, cùm
extaret. Et tamen tanta eſt Iudæorum cæcitas
tanta contumacia, tanta obſtinatio, vt adhuc
Meſſiam venturũ expectent, & legem Moyſi
mordicus retineant. Vident ſe ob perfidiam
ſuam & impiam pertinaciã per terrarum or-
bem diſperſos, vitam degentes ignominio-
ſam & abiectam, abſque proprio rege, abſq;
ciuitate, abſque ſacerdotio, abſque ſacrificio,
abſque propheta, abſque cęremonijs, abſque
legis intellectu, quia Meſſiam ſuum non rece
perunt, nec accipere volunt, & adhuc cæci &
flagitioſi homines Meſſiam expectãt. Et illis
ablata nominis amplitudo, extinctus ſplẽdor
deleta omnino antiqua gloria. Solùm illi qui
ex eis fuerunt Chriſtũ amplexati, in honore
& hominũ celebritate verſantur. Cęteri qui
in perfidia permanent, ſunt miſeri, calamitoſi
abiecti ſceleribus infinitis imbuti. Nulla eſt
apud eos veritas, nulla iuſtitia, nulla fidelitas
nulla animi fortitudo, nulla denique virtus.
Legem Moyſi habent im membranis ſcriptã
ſed ipſam penitùs ignorant. Cum ego Romę
ordinis noſtri negotia gererẽ ex iuſſu prima-
tis & aliorum patrum, diſputaui ſæpè cũ Iu-
dęis, eoſque lege ſua conuici: ſed nullus erat
eorum, qui vellet ad fidem conuerti. In vno
tantùm inueni ſigna quędam deſiderandæ ſa
lutis, qui à me petiuit, vt locum quẽdam euã-
gelij illi explicarem, & oſtendit velle eum
communicare, ſed ob aliorum Iudæorum me
tum non audere. Omnium aliorum admira-
bar impudentiam, ignorantiam, & cæcitatem
nam aut penitùs nihil, aut ferè nihil ex vete-
re ſua lege intelligebant. Et conuicti à me au
thoritatibus ſuorum prophetarum manebãt
obſtinati, vt antea. Tanta eſt eorũ pertinacia
vt quidam ex illis mihi diceret: Et ſi luce ma-
tidiana clariùs mihi oſtendas Chriſtum eſſe
Meſſiam, tamen non credam. Deplorabam eo
rum miſeriam, dolebam eorum infœlicitatem:
& illi meipſum irridebant, & conuicijs, atque
maledictis aliquando vulnerabant. Glorian-
tur cæci homines ſe legẽ Dei habere, cùm re-
uera legem non habeant, ſed ſolùm legis lite-
ram. quoniam lex fuit ab illis ob eorum ſce-
lera ablata. Quod illis hoc loco Deus per Eze
chielem

chielem prędixerat: Et auferam iuſtificationẽ tuam. Vbi ſeptuaginta pro iuſtificationẽ habent legitima tua hoc eſt legem tuam. Quod noſtram corroborat ſententiã. Accipi autem legitima pro lege conſtat multis ex locis diuinarum literarum. Leuit. 18. Iuxta morẽ regionis Chanaã, ad quã ego intraducturus ſum vos, non ageris, nec in legitimis eorum ambuletis. Et paulò pòſt, Cuſtodite legitima mea. Et 4 Reg. 17. Noluerunt ſeruire domino Deo ſuo, & abiecerunt legitima eius. Lex in diuinis literis appellatur iuſtificatio, legitimum teſtimonium, iudicium, mandatum, via, vita, ſtatutum, & alijs nominibus paſſim repertis.

Leuit. 18.

4. Re. 17.

Et dabo te in animas odientium te filiorum Palæſtinarũ. Id eſt permittã vt hoſtes tui te in ſuam poteſtatẽ redigãt. Filiæ Palæſtinę ſunt oppida regionis illius, quemadmodum apud Eſaiam, filiæ Moab. Et libro Iudicum, vbi nos habemus Manaſſes quoque non deleuit Bethſan & Canath eum viculis ſuis, eſt in hebraico, cum filiabus ſuis.

Eſa. 16.
Iudic. 1.

Eò quod necdũ fueris expleta. Hoc eſt, ideo Aſſyriorum idola coluiſti, quia nondum eras cultu aliorum idolorum ſaturata. Vide caput ſextumdecimum quarti Regum.

4. Re. 16.

In quo mundabo cor tuum? Intuere Dei miſericordiam. Ita apud Oſæam: Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Et apud Eſaiam: Super quo percutiam vos vltra?

Quia fabricaſti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelſum tuum fecisti in omni platea. Nec facta es quaſi meretrix faſtidio augens pretium, ſed quaſi mulier adultera, quæ ſuper virum ſuum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autem dediſti mercedem cunctis amatoribus tuis, & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum: factumque eſt in te contra conſuetudinem mulierum, in fornicationibus tuis, & poſt te non erit fornicatio. In eo enim quòd dediſti mercedes, & mercedes non accepiſti, factum eſt in te contrarium. Propterea meretrix audi verbum domini: Hæc dicit dominus Deus, Quia effuſum eſt æs tuum, & reuelata eſt ignominia tua in fornicationibus tuis ſuper amatores tuos, & ſuper idola abominationum tuarum in ſanguine filiorum tuorum, quos dediſti eis ecce ego congregabo omnes amatores, quibus commiſta es, & omnes, quos dilexi cum vniuerſis, quos oderas. Et congregabo eos ſuper te vndique, & nudabo ignominiam tuam coram eis. Et videbunt omnem turpitudinem tuam, & iudicabo te iudicijs adulterarum, & effundentium ſanguinem, & dabo te in ſanguinem furoris & zeli, & dabo te in manus eorum. Et deſtruent lupanar tuum, & demolientur proſtibulum tuum: & denudabunt te veſtimentis tuis, & auferent vaſa decoris tui. Et delinquent te nudam plenamque ignominia, & adducent ſuper te multitudinem. Et lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladijs ſuis: & comburent domos tuas igne, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum. Et defines fornicari, & mercedes vltrà non dabis. Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te: & quieſcam, nec iraſcar amplius, eò quòd nõ fueris recordata dierum adoleſcentiæ tuæ, & prouocaſti me in omnibus his. Quapropter & ego vias tuas, in capite tuo dedi, ait dominus Deus, & non feci iuxta ſcelera tua in omnibus abominationibus tuis.

Quia fabricaſti lupanar tuum in capite omnis viæ. Id eſt, quia ædificaſti fornicem tuum ad initia omnium viarum. quaſi dicat: Ideo te meretricem impudentẽ voco, quia vias Gentium quærebas, vt earum idololatrias exercres. Nõ contenta fuiſti idolis vnius nationis, ſed multarum nationum ſimulachra deſideraſti, & omnia illa relicto vero Deo coluiſti.

Faſtidio augens pretium. Meretrix pretium reſpuit, niſi fuerit magnũ, tu verò contrà amatoribus tuis pretium pollicebaris. Alia ſcorta munera ab hominibus oblata ſolent cõtemnere, vt ſe haud quaquam digna, quò maiora ab illis accipiant, tu contrà facere ſoles, inuitas enim amaſios, quib⁹ munera largiaris, vt cum illis exerceas adulteria. Oſtendit ardentiſſimum Iudæorum deſiderium colendi impios Gentium ritus, & commentitios Deos.

Et

Et poſt te non erit fornicatio. Subaudítur ta[..]s, quæ cum hac tua poſſit comparari. Tanta eſt idololatria tua, vt aliæ reſpectu huius non debeant idololatriæ appellari.

Ecce ego congregabo. Minatur ei pœnam.

Dabo te in ſanguinem furoris & zeli. Hoc eſt, ego te interficiam, quemadmodum facere ſolent viri zelotypi, furore pleni, cúm vxores ſuas in adulterio comprehenſas inueniunt. Significat Deus euerſurum ſe Iudæam ob eius idololatriam & impia ſceleta.

Vaſa decoris tui. Hoc eſt, vaſa tua pulchra, vt ſunt monilia, & ornamenta pretioſa.

Adducent ſuper te multitudinem. Hoc eſt, magnũ exercitũ, qui te oppugnet, & expugnet.

Et facient in te iudicia. Hoc eſt, afficient te acerbiſſimis calamitatibus in conſpectu aliarum ciuitatum.

Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te. Hoc eſt, non te ampliùs caſtigabo, ſed auertar à te. Recedet à te zelotypia mea, & ſingularis illa dilectio, qua te vt ſponſam proſequebar. Nõ te amplius eo amore cõplectar, quo ſolitus erã: nec iraſcar tibi, vt antea faciebam. Magna Dei ira eſt, non eã oſtendere: tũc enim nobis maximè iratus eſt, cùm nobis non iraſcitur. Vt medicus amaris potionibus & medicamẽtis eum curat, quem intelligit curabilem eſſe, eũ verò, de cuius ſanitate deſperat, naturæ relinquit, nullam illi adhibens medicinam: ſic Deus dilectos ſuos amaris potionibus exercet, in quos vult cõferre ſanitatem, illis medetur, ducẽs eos plerun-
A que per magnas calamitatũ anguſtias ad vitã immortalem, eos verò, quos videt incurabiles & obſtinatos, in manibus ſuorum deſideriorum relinquit, tanq̃ æternę nocti propinquos. Ex quo efficitur, vt hi ſæpenumerò affluant mundi opibus & voluptatibus. Magnũ profectò eſt & dolendum ſupplicium, quãdo nos Deus ſupplicio non coercet: quando nos ob ſcelera noſtra repudiat, quãdo in nos ſolita caſtigatione paterna nõ animaduertit. Loquitur Deus more hominis vxorem ſuã adulteram repudiantis, & iam nõ curantis. Ita ſe Deus habet ad impios, dùm illos liberè & impunè peccare permittit, quaſi ad ſe non pertineãt, vt poſtea acerbiſſimis cruciatib⁹ in ęter-
Pſa. 80. num torqueãtur. Eã ob cauſam ait in pſalmo: Dimiſi eos ſecundũ deſideria cordis eorum,
Oſe. 4. ibunt in adinuentionibus ſuis. Et apud Oſeã: Non viſitabo ſuper filias veſtras, cùm fuerint
Pſal. 88. adulteratæ. Cõtrà verò de electis ait per pſalmographum: Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Et in A-
Apoc. 3 pocalypſi: Ego quos amo, arguo, & caſtigo.
Heb. 12. Vnde ait in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: Quem digit Dominus, caſtigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Et paulò pòſt: Quod ſi extra diſciplinam eſtis, ergo adulteri, & non filij eſtis. Nullo fere maiore ſupplicio hîc afficit Deus illos, qui eum contemnunt, quàm ſi in eos non animaduerrat, ſed ſinat eos ſuis obtemperare cupiditatibus, & quà eos vehat appetitus libẽter euagari, & voluptatibus blandiſſimis deliniri. Nam ijs rebus, quibus vitam ſibi adipiſci putant, peſtem & perniciem ſibi ipſis ęternam machinantur. idque tùm maximè, cùm ſibi præclarè conſulere videntur. Si affligi propter Deum in hac vita erat expetendum tempore veteris teſtamenti, quãtò magis noui, poſtquam Deus ipſe fuit propter nos iniurijs & calamitatibus affectus, & vt ait Eſaias: Dolores noſtros tu- *Eſai. 53.*
lit, & languores noſtros ipſe portauit? Quẽ- *Simile.*
admodũ cenſetur illuſtre & glorioſum portare militem ſecũ inſignia & ſtẽmata ſui ducis: ſic ad veram Chriſtiani amplitudinem & claritatem cõducit affici moleſtijs & calamitatibus. Hęc enim ſunt Chriſtiani arma & inſignia. Vnde diuinus ille Paulus, qui propter Chriſtũ erat moleſtijs cinctus, & tempeſtati- *Galat. 6.*
bus, vindique exagitatus, aiebat: Ego ſtigmata domini Ieſu in corpore meo porto.

Eò quòd non fueris recordata dierum adoleſcentiæ tuæ. Hoc eſt, beneficiorum, quæ in te contuli in AEgypto, vnde te mirabiliter eduxi. Reprehẽdit Iudæorum ingratitudinem. Nihil eſt tam inhumanum, tam incultum, tã immane quàm obliuiſci beneficiorum acceptorũ. Cùm gratia referri nõ poteſt, quãta debetur habenda tamen eſt, quàm maxima haberi poteſt. In libro Eccleſiaſt. ait diuina ſcriptura: Nõ obliuiſcaris amici tui in animo tuo, & *Eccle. 37.*
nõ immemor ſis illius in operibus tuis. Iuxta Heſiodi ſententiam debemus imitari terram fertilem, quæ plus multò affert, quàm accipit. Si hominis erga hominem execrabilis eſt ingratitudo, quid erit erga Deum?

Vias tuas in capite tuo dedi. Hoc eſt, pœnã tuis ſceleribus debita te puniui: flagitia tua in caput tuum redundarunt. Sed adhuc multò maiora ſupplicia merebaris. Id quidem eſt quod ſtatim ait: Et nõ feci iuxta ſcelera tua. Ac ſi dicat: Nõ te caſtigaui eo rigore, quo ſcelera tua puniri merebãtur. Ex hebræo poterat hoc ita verti. Et non feciſti cogitationem in omnibus abominationibus tuis, vt ſit ſenſus: Exercui te calamitatibus, vt te corrigeres, ſed tu ne cogitaſti quidem de reſipiſcendo: nullum iniſti conſilium, nullam deliberationem de relinquendis vitijs. Nulla tormenta, nulla ærumnarũ telatuũ verſabant in deliberando animũ, ſed obſtinata in peccãdi propoſito manebas

Nolui-

Noluiſti tuum peſſimum relinquere conſilium, cùm optimus ſit portus pereunti munitio conſilij.

Ecce omnis qui dicit vulgò prouerbium, in te aſſumet illud, dicens: Sicut mater, ita & filia eius. Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum ſuum, & filios ſuos: & ſoror ſororum tuarum es tu, quæ proiecerunt viros ſuos, & filios ſuos. Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amorrhæus, & ſoror tua maior Samaria, ipſa & filiæ eius, quæ habitant ad
F ſiniſtram tuam. Soror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis, Sodoma, & filiæ eius. Sed nec in vijs earũ ambulaſti nec ſecundum ſcelera earum feciſti. Pauxillum minus penè ſceleratiora feciſti illis in omnibus vijs. Viuo ego dicit dominus Deus, quia non fecit Sodoma ſoror tua ipſa, & filiæ eius, ſicut feciſti tu, & filiæ tuæ. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuatæ ſunt, & fecerunt abominationes coram me, & abſtuli eas ſicut vidiſti. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit, ſed viciſti eas ſceleribus tuis, & iuſtificaſti ſorores tuas, in omnibus abominationibus tuis: quas operata es.

Ecce omnis qui dicit vulgò prouerbium. Id eſt, omnes, qui prouerbijs delectantur, tibi prouerbium hoc accomodabunt: Qualis eſt mater, talis eſt filia. Mater tua eſt Cethæa, eſt terra Chanaan, quæ verum non coluit Deum. Natio illa Chanaan idola colebat, quam ob cauſam fuit à terra ſua eiecta, ita tu ò ſynagoga quũ verum Deum reliquiſti, & deos cõmentitios venerаris, teque omnibus idolorũ ſordibus contaminas, eijcieris è Iuda, & in dedecore atque ignominia verſaberis. Imitata es patrem tuum Amorrhæum, & matrem tuã Cethæam, & inſuper duas ſorores tuas Samariam & Sodomam deteſtabilibus ſceleribus contaminatas. Quæ etſi abſolutè impiæ fuerunt, tui tamen cõparatione iuſtificantur: vincis enim omnem impietatem. Appellat Samariam maiorem ſororem Hieroſolymæ, quia maior populus erat decem tribuum in Samaria habitantium, quàm Iudę & Beniamin, quę duę tribus in Iudęa commorabãtur: populus autem Sodomæ minor erat vtroque. Prouerbiũ hoc qualis eſt mater, talis eſt filia, etiam hodie vulgò profertur: cui ſimile eſt illud: Qui naſcitur ex gallina, ſcalpit.

Et filiæ eius Hoc eſt oppida ei ſubiecta Diximus enim paulò antè per filias oppida intelligi. Solebant Iudæi per matres ſignificare vrbes metropoles & præcipuas, per filias verò oppida illis parentia.

Viuo ego, dicit dominus Deus Modus eſt iurandi aut aſſerendi Deo in vetere teſtamento nõ infrequens, quemadmodum in nouo, amen amen dico vobis. Significabat Deus verbis illis ſe viuum eſſe, & nihil præter illũ viuere. Sed dicet aliquis: Quid, nonne homines viuunt? Sed quid loquar de hominibus viuis, cùm multi etiam ex mortuis viuere dicantur? Illi enim, qui dùm hîc vitam degerent, prędi ti erant virtute, & charitate muniti poſt mortem abſque dubio viuunt. Id aſſerit apud Marcum Chriſtus Deus noſter, qui Saducæis aiebat Non legiſtis in libro Moyſi ſuper rubum, quomodo dixerit illi Deus, inquiẽs. Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Nõ eſt Deus mortuorum, ſed viuorum. Et in pſalmo ait Dauid: Placebo domino in regione viuorum: Si ex hominibus quidam viuunt, quidã mortui ſunt, quî fieri poteſt, vt ſolus Deus viuere dicatur? Huic obiectioni facilè reſpõdebis, ſi dixeris homines inter ſe cõparatos partim viuos eſſe, partim mortuos: at ſi cũ Deo comparentur, viuere haudquaquam dicũtur: ſolus enim Deus propriè & abſolutè viuit. Eodem modo multa inter ſe comparata dicũtur eſſe, cùm tamen dicat Deus: Ego ſum, qui ſum: & multa ſimiliter dicuntur bona, cùm tamen dicat Deus: Solus deus bonus eſt. Nam id verum eſt per ſe, & per naturã ſuam: per participationem verò dicitur homo bonus, arbor bona, ſeruus bonus, & cętera huiuſmodi. Quemadmodum Deus eſt ipſum ens, ipſa bonitas, ſic eſt ipſa vita, & fons, vnde rebus alijs vita dimanat. Id voluit ſignificare regius pſaltes, ita canens: Apud te eſt fons vitæ. Ac ſi diceret: Tu es domine fons vitæ: quemadmodum alibi dicit: Apud dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio Hebraiſmus eſt, quo ſignificauit Deum eſſe fontẽ vitæ, ipſam miſericordiã & redẽptionem. Eſſe autem deum fontem vitæ, & primum bonum, non ſolùm fideles, ſed etiam gentes à fide alienatæ dixerunt: nam Triſmegiſtus in ſeptimo dialogo has voces literis mãdauit: Reſpicite iam ò mortales, & reſipiſcite, & ad fontẽ vitæ recurri

Mar. 12. Exod. 3. Pſa. 114. Exod. 3. Luc. 18. Pſal. 35. Pſal. 119.

ecurrite. Et Alcinous in libro de doctrina
Platonis, Noſtrum bonum, inquit, ſi quis Pla-
onis libros accuratè & cõſideratè legerit, in
pſa primi boni contemplatione poſuiſſe re
periet: quod quidem primum bonũ & Deũ, &
primam mentem vocare licet. Hæc ille. Aſpi-
cis igitur gẽtium philoſophos aſſeruiſſe Deũ
eſſe primam vitam & primam bonitatem.

Superbia. Narrans cauſas ob quas Sodoma
in turpia ſcelera inciderit, incipit à ſuperbia:
nam vt ait Eccleſiaſticus initium omnis pec-
cati eſt ſuperbia. Hæc eſt in ſphęra vitę huma
nę centrum illud, vnde exeunt lineę ad circũ
ferentiam iniquitatis. Superbus nullã habet
iuſtitiam, nullã ęquitatem nullam ſecum ad-
mittit virtutem, oẽs deſpicit, ſuper oẽs vult
ſeipſum collocare. Vt in area extollitur palea
ſuper granum, nõ quod ſit dignior, ſed quòd
ſit leuior, & cùm ſit vilior, altiorem tamẽ ob-
tinet locum: ſic in hac vita ſuperbus fertur ſu
per humilem, non ob meritum & veram vir-
tutem, ſed ob vanitatẽ, & falſam de ſe opinio
nem: & cùm ſit parui momẽti ſe alijs antepo-
nit, à quibus virtute, ſapientia, & nobilitate
ſuperatur. Humilis verò ſe abijcit, non ꝙ ſit
minoris pretij, ſed quòd ſit maioris põderis.
Granum cùm ſit pretioſius, quęrit ſubmiſſum
locum: humilis cùm ſit Deo gratior, gaudet
inferiore gradu: ſuperbus aũt ſuper omnia ſe
extollit. Ex quo efficitur, vt iura oĩa diuina &
humana peruertat, propter eum, quẽ ſibi fin-
git deberi principatum. Tobias ille iuſt⁹, qui
oẽs ſuæ ætatis & charitate & ſapientia præi-
bat, his verbis filio ſuo animi ſubmiſſionem
4. perſuadere volebat: Superbiã nunquam in
tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permit-
7. tas. Eccleſiaſticus. Humilia, inquit, valde ſpi-
ritum tuum, qm̃ vindicta carnis impij ignis &
4. vermis. Et rurſum: Odibilis corã Deo & ho-
minibus eſt ſuperbia. Quid habes, inquit Apo
ſtolus, quod non acceperis? Si aũt accepiſti,
quid gloriaris, quaſi non acceperis? Et Chri-
4. ſtus Deus noſter Omnis qui ſe exaltat, humi
8. liabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur. Vnde
ait Auguſtinus: Vitanda nobis eſt ſuperbia,
quę & angelos voluit decipere, quãtò magis
homines diſſipare. Ambroſius, Superbia, in-
quit, ex angelis dæmonia fecit. Et Iſidorus:
Superbia ſicut origo eſt omniũ criminũ: ita
ule. & ruina cunctarũ virtutũ Volebant duo ho-
mines ingredi in magnificam quandã aulam
per poſtẽ depreſſum, quorũ quidã ſe depri-
mens & inclinans tranſiuit, alter verò erect⁹
magno impetu conãs introire, læſo capite ce
cidit retrò. Hęc magnifica aula eſt domus cœ
leſtis, ſanctorũ habitatio, cuius via arcta eſt,
10. vt ait Chriſt⁹ Deus noſter, cuius oſtiũ vſque a
deo depreſſum eſt & conſtrictũ, vt cum fora-
mine acus illud Deus cõpararit, Qui ſe hu- *Luc*. 18.
miliat & abijcit, intrat in diuini regis ampliſſi
mas ędes: at qui ſuperbia tumidus, & inſolẽtia
elatus ſeipſum abijcere nõ vult, nõ valẽs in-
gredi oſtiolum, cadit in terram, ſuperbia eius
eũ retro eijciente. Vnde ait Auguſtinus: Ex-
celſa eſt patria, humilis eſt via. Id voluit ſigni
ficare magiſter ille humilitatis, cùm de ſe ait:
Diſcite à me, qui mitis ſum, & humilis corde: *Mat*. 11.
cùm aduocans paruulum, eumq́; collocans
in medio diſcipulorũ, dixit illis: Niſi conuerſi *Mat*. 18.
fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intra
bitis in regnum cœlorũ. Superbia, vt ait Aug.
quartodecimo de ciuitate dei, eſt peruerſæ
celſitudinis appetitus: & differt ab inani glo-
ria, vt poſt D. Thomã ſecunda ſecundæ ait
Antoninus ſcđo tomo ſummæ theologalis,
quòd ſuperbiæ materia eſt propria excellen-
tia, inanis aũt glorię eſt ipſius excellentię ma
nifeſtatio. Et hæc eſt peſtilens quædã animæ
ægritudo. Sed vt vanũ eſt, inanes aucupari ru
mores, & vmbras gloriæ ſectari, ſic agreſtis
hominis eſt, & ſibi ac reipublicæ crudelis, in-
ſtã gloriã illam, quę eſt ſplẽdor virtutis, qua
alij ad virtutẽ excitantur, cõtemnere & macu-
lare, honeſtũ vitę bene actę fructũ cõfringe-
re, bonãq́; famã ſuam, à qua alię dependent,
deformare. Sed ita cõſulendũ eſt famę, vt ina-
nis gloria vitetur, & ſuperbia penitùs deijcia
tur. Efficit aũt ſuperbia, vt homo ſit à Deo, &
à ſeipſo, & à proximo diuiſus, & in varia vitia
diſperſus & diſtractus. Id ſignificauit ſacratiſ
ſima illa Dei genitrix, cùm in admirabili can-
tico ſuo has voces emiſit: Diſperſit ſuperbos *Luc*. 1.
mente cordis ſui Nos vitemus ſuperbiam, &
omnem animi inſolentiã & elationẽ, ne ani-
mi præſtantiam turpi dedecore maculemus,
& gloriam æternam penitùs amittamus.

Saturitas panis. Quatuor vitia tribuuntur
Sodomæ, nimirum ſuperbia in appetitu pro-
priæ excellentiæ, & inani de proprijs viribus
pręſumptione: gula in vſu alimentorũ, quam
hoc loco propheta appellat panis ſaturitatẽ,
nam panis nomine omnis cibus ſignificatur:
diuitiarum affluẽtia in delicijs & vanitatibus
diſtributarum, quã appellat abundantiã: & va
cationẽ à bonis operibus, quã appellat otiũ.
Ex quibus ſecutum eſt vitium illud turpiſſi-
mũ ineffabile, qđ Sodomitæ teſtãte ſcriptura *Gene* 19.
admittebant Nam tradidit illos Deus in re- *Rom*. 1.
probum ſenſum, in deſideria cordis eorũ, vt
verbis vtar Apoſtoli, in immunditiã, vt con-
tumelijs afficerẽt corpora ſua in ſemetipſis.
Poſt ſuperbiã numerat ſtatim gulã, qua dia-
bolus tentauit Euam, cùm eam ad prohibitas
& mortiferas epulas excitauit. Eſt quidẽ gula *Geneſ*. 2

multorum vitiorum mater. De Hebręis vitu-
Exod.32. lum aureum colentibus ait ſcriptura. Sedit po
pulus manducare & bibere, & ſurrexerunt lu-
dere, vbi ludere capitur pro adorare idolum.
Ita interpretantur etiam nonnulli Geneſis
Gene.21. illud: Vidit Sara Iſmaelem ludentem cum
Iſaac, hoc eſt, adorantem idolum, illudque
Iſaac oſtendentem, vt illud veneraretur. In li
Deut.31. bro Deuteronomij loquēs Deus de Hebreis,
ait: Cùm comederint, & ſaturati, craſſiq́; fue-
rint, auertētur ad deos alienos. Et per Oſeā:
Oſe.13. Saturati ſunt, & eleuauerunt cor ſuum, & ob
Luc.6. liti ſunt mei. Vnde ait Chriſtus apud Lucam:
Væ vobis, qui ſaturati eſtis, quia eſurietis.
Simile. Gula eſt lignorum ſtrues, quibus inflamma-
tur libido. Eam ob cauſam ait in epiſtola ad
Furiam diuus Hieronymus: Non Æthnæ ig-
nes, nō Vulcania tellus, non Veſuuius & O-
lympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueni-
les medullæ vino plenæ, & dapibus inflāma-
Dan.13. tæ. Colens rex Babylonis Belum idolū, quod
viuū eſſe, & comedere exiſtimabat, cùm eius
ſacerdotes omnia, quæ idolo apponerentur,
comederent, & regem deciperent, iuſſit eſcas
poni in altari idoli. Sed Daniel accipiēs cine
rem cribrauit per totum tēplum eorā Rege,
qui oſtio clauſo & ſignato abiuit. Sacerdotes
autem ingreſſi ſunt nocte, & omnia comede-
runt. Surrexit aūt rex primo diluculo, & Da-
niel cum illo, & aperiens oſtium, reſpiciēs ad
altare carnium & epularum exclamauit: Ma-
gnus Bele, exiſtimauit enim idolum ſuum
omnia deuoraſſe. At Daniel ſubridens, orauit
regem, vt videret pauimentum, & pedum ve-
ſtigia in cinere expreſſa. Cùm verò rex aſpice
ret ad cinerem pauimenti, ſtatim ei fuerunt
ſacerdotū fraudes perſpectę & exploratæ. Dū
locum carnium, & eſcarum intueretur, dece-
ptus eſt, cùm verò cinerem contemplatus eſ-
ſet, intellexit veritatem. Si ad eſcas, ad gulā,
ad ebrietatem reſpexerimus, ſi in his rebus
voluptatē conſtituerimus, erimus abſq; du-
bio decepti, & idolum colemus, & in errori-
bus intolerandis verſabimur. At ſi cinerem, ſi-
puluerem, in quē ſumus conuertendi, animo
contemplati fuerimus, reuocabimus ad veri
tatem rationem, & abſtinentiæ ſtudentes, no-
ſtramque fragilitatem contemplantes, dabi-
mus operam, vt carnem animo ſubijciamus,
eumque nullis flagitijs deformemus. Ieiuniū
Similia. eſt cos, vbi anima acuitur, & perpolitur. Quē
admodum auceps in eſcario tendit rete ad a-
Geneſ.2. ues capiendas ſic dęmon, vt Euam caperet, in
gula ei tetendit tentationem: & in ea volebat
etiam Chriſtū irretire, cùm illud dixit: Si fili-
Matt.4. us Dei es, dic vt lapides hi panis fiant Dæmō
qui Euam decepit, qui filium Dei etiam deci-
pere conabatur, qui multos ad gulam incita-
uit, his noſtris temporibus perſuaſit Luthero
eiuſque ſectatoribus, vt ieiunia ab apoſtolis
inſtituta, & ab ipſis vſque ad noſtra tempora
ſemper ab Eccleſia Catholica approbata &
obſeruata, contemnerent & eijcerēt, & eorū
loco colerent voracitatē, intemperantiam, &
gulam. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Læ
tam de inſtitutione filiæ, & libro ſecundo ad-
uerſus Iouinianum, & in Eſaiam cap. 58. mi-
ris laudibus extollit ieiunium quadrageſima
le, & aſſerit eſſe ab apoſtolis inſtitutum. Ieiu-
nauit Chriſtus quadraginta diebꝰ & quadra *Matt.4.*
ginta noctibus: & eam ob cauſam apoſtoli
quadrageſimale ieiunium inſtituerunt. Dixit
enim idem dn̄s: Qui vult venire poſt me, ab- *Mat.16.*
neget ſemetipſum, & tollat crucem ſuā, & ſe- *Luc.9.*
quatur me. Vnde Hieronymus ad Marcellam
aduerſus Montanum ait: Nos quadrageſimā
ſecundum traditionem apoſtolorum ieiuna
mus. Id quod vniuerſa tenet Eccleſia, & ſem-
per tenuit, quod nec eſt in ſacra ſcriptura
conſtitutum, nec con cilijs, nec decretis ſum-
morum pontificum, rectè ab apoſtolis tradi-
tum eſſe creditur. Cùm enim conſuetudinem
videamus in tota Eccleſia obſeruatam, cuius
origo eſt adeò antiqua, vt nullum demus cō-
cilium, ante quod iam non eſſet, nullum de-
cretum patrum, quod ipſa non præcedat, nul
lum doctorem Eccleſiaſticum, ad quem poſ-
ſit referri, cùm ante ipſum fuerit, & ad apo-
ſtolorum vſq; tempora retrò trahatur, eſt abſ
que dubio ab ipſis apoſtolis profecta. Huiuſ-
modi eſt conſuetudo ieiunandi, quæ fuit ab
apoſtolis conſtituta. Huius mentionem facit
Auguſtinus ad Caſulanum epiſtola 86. & ad
Ianuarium epiſtola 118. & 149. Ambroſius
ſermo. 25. & 38. Chryſoſtomus ad populum
Antiochenū homilia 3. & 16. Baſilius in con-
cione de ieiunio, & in ea, quam habuit in e-
brioſos. Origenes homilia decima in Leuiti-
cum. Irenęus apud Euſebium. cap. 24. libri
quinti Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, & lib. 1. ca. 1. ſuo
rum operū. Theleſphorus papa vicinus tem-
poribus apoſtolorum in epiſtola ad vniuer-
ſos. Ignatius epiſtola quarta ad Philippenſes.
Theophilus Alexādrinus libro Paſchali pri-
mo & tertio. Epiphanius hæreſi 80. Leo papa
in concione de Pētec. quæ incipit, Pleniſſimè.
Sozomenus hiſtoriæ tripartitæ ca. 10. Mari-
nus epiſcopus, & multi alij, quos longū eſſet
recenſere. Habemus etiam canonem apoſto
lorum 68. probatum etiam à Trullana ſyno-
do, canone 9 & 20. In concilio Nicæno cap. 5.
expreſſa ſit mētio ieiunij quadrageſimę, tan-
quam rei in eccleſia cōſuetiſſimę. Et refertur
caput illud. 18. diſt. ca. Habeatur. Cōciliū etiā
Agaten-

Agathenſe, & Aurelienſe, & Laodicenſe ieiunij meminerunt, illudque laudibus extulerût. Nullus eſt catholicus doctor, ſiue recens ſiue antiquus, qui ieiunij mentionem faciẽs, illud non laudet, qui non dicat ſanctam eſſe Dei legem de ieiunio. Solùm hæretici illud damnãt & irrident, quibus nihil eſt magis in optatis, quàm ſe in epulas ingurgitare, & Epicureum dogma contra Chriſti doctrina ſequi, & gentium cæcarum Bacchanalia reſtituere. In euãgelio aiebat Chriſtus Deus noſter: Venient dies, cùm auferetur ab eis ſpõſus, & tunc ieiunabunt. Illud opere impleuerunt apoſtoli: nã vt ait in Actis Diuus Lucas: miniſtrantibus illis domino, & ieiunantibus, dixit illis ſpiritus ſanctus: Segregate mihi, &c. Et rurſus: Cùm cõſtituiſſent illi ſuper ſingulas eccleſias preſbyteros, & oraſſent cum ieiunationibus commendauerunt eos domino. In epiſtola prima ad Corinthios ait ita D. Paulus: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros: in multa patientia in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs. Ipſemet Chriſtus Deus noſter ita ait: Tu cùm ieiunas, vnge caput tuũ, & faciem tuam laua, ne videaris ab hominibus ieiunans, ſed patri tuo, qui eſt in abſcondito: & pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi. Si pater cœleſtis reddit mercedem ieiunanti, ergo ieiunium meritorium eſt. Chriſtus ait ieiunium eſſe bonum & meritorium, Diuus Paulus ait, vt exhibeamus nos Dei miniſtros in ieiunijs apoſtoli ieiunauerunt, & legem de ieiunio obſeruando tulerunt, concilia hoc aſſerunt, omnes ſancti patres hoc affirmant, tota eccleſia catholica hoc præcipit & ſeruat: Lutherani illud execrantur: Cui credemus: Chriſto an Luthero? apoſtolis an hæreticis? eccleſiæ Chriſti, an ſynagogæ diaboli? Chriſtum ſequentibus, an Epicurum imitantibus? Miror abſque dubio hæreticorum noſtri temporis cæcitatem, impudentiam, & intemperantiã, qui vt ſe totos tradãt comeſſationibus & ebrietatibus, conantur auferre ab eccleſia id quod in ea non ſolùm catholici, ſed etiã & ethnici admirantur, & ſummis laudibus extollunt. Ieiunium enim & ciborum abſtinentiam etiam Gentes à fide alienatæ laudarunt. Liuius libro. 35. ita ait: Prodigiorum cauſa libros Sibyllinos ex ſenatus conſulto decem viri cùm adijſſent, renuntiauerunt ieiunium inſtituendum Cereri eſſe. Et Ouidius in Faſtis ait Numam Pompilium, quando oratio nem habuit pro frugibus, carnium eſu abſtinuiſſe. Seneca epiſtola 6τ. Verri, inquit, obedientes brutorum animalium loco numeremus, non hominũ. Eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos, in qua ſcriptum

Mat. 9. *Luc. 5.* *Acto 13.* *Acto. 14.* *1. Cor. 6.* *Mat. 6.*

eſt his ferè verbis: Nullo modo placuit bis in die ſaturũ fieri. Niniuitæ in calamitatibus cõſtituti, ad ieiuniũ confugerunt, quo Dei iram aduerſus ſeipſos placarũt. Contrà verò gula cauſa fuit excidij Sodomorum, vt aſſerit hoc loco Ezechiel.

Et abundantia. Subaudi diuitiarum. Quàm periculoſa ſit mundi opum affluentia, aſſerit Chriſtus Deus noſter, dicens: Væ vobis diuitibus, qui habetis hîc conſolationẽ veſtram. Et Diuus Paulus: Qui diuites volunt fieri in hoc mũdo, incidũt in tentationẽ, & in laqueũ diaboli. Capite. 39. aſſerit Ieremias omnes Hebræos, qui opibus abundabant, ductos fuiſſe à Nabuchodonoſore captiuos Babylonẽ, ſolùm autem pauperes Hieroſolymæ mãſiſſe. Hieroſolyma idem eſt quod viſio pacis, Babylon idem quod cõfuſio. Illi ſunt in mundi confuſionem, in ſcelerum vincula à dæmone coniecti, qui Deo contempto amore diuitiarum ducuntur: Illi verò Hieroſolymã colũt, in viſione tranquilla, ſolitaria quietẽ vitam degũt, qui propter Deum paupertatem amplexantur. Ea quæ ſunt ad finem aliquem directa, debent habere cũ illo aliquam ſimilitudinẽ & proportionẽ, cùm autẽ nos ſimus ad ęternã beatitudinẽ tanquam ad vltimũ finem directi, in quo quieſcit deſiderium noſtrum, oportet habere ad illam beatitudinem aliquam proportionem. Eſt autem hæc proportio ſeruare octo beatitudines, à Chriſto in euangelio explicatas, quarum prima eſt paupertas ſpiritus. Et in fine harum beatitudinũ eſt æterna beatitudo: illa eſt vltima & fruitiua, hæ aũt ſunt diſpoſitiuæ & præparatiuæ. Per has ambulauerunt ſancti, qui fuerunt æternã fœlicitatẽ conſecuti. Ibunt, inquit, diuinus pſaltes, de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. Si rex quidam domũ haberet clauſam, plenã auro & gemmis, & monilibus pretioſis, quo omnia promitteret ei, qui eam aperiret: & duas tibi claues porrigeret, vnam auream ex reſticula pendentem ex filijs ſericis & aureis confectã, ſed quæ domũ illam nõ aperiret: alteram verò ferream ferrugine labefacta: ã, ligatã vili funiculo, ſed quæ domũ aperiret, vt vtramuis eligeres, nonne meliùs & vtiliùs eſſet ferream accipere, quàm aureã? Quis dubitat? Aurea pretioſior eſt: ſed quid refert, cùm ſit ad aperiendũ inutilior? Paſcit oculos, ſed non conducit ad aperiẽdos & cõſequendos theſauros: ferrea verò abiectior eſt, ſed præſtantior. Hic rex Deus eſt hæc domus eſt cœleſtis illa habitatio, vbi ſunt theſauri inexhauſti, gaudia ęterna, & bona inenarrabilia quæ non poſſunt pro dignitate explicari: quæ, vt verbis vtar Apoſtoli, nec oculus vidit.

Luc. 6. *1. Tim. 6.* *Iere. 39.* *Mat. 5.* *Pſal. 38.* *Simile.* *1. Cor. 2.*

nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparanit dominus diligētibus ſe. Hæc omnia promittit Deus illis, qui illuc ingreſſi fuerint. Clauis aurea eſt diuitiarum abundantia, cum auaritia coniuncta, quæ domum illam cœleſtem bonis plenuſſimam non aperit, quin potius obſcurum mundi domicilium ſceleribus repletum frequēter patefacit Clauis ferrea & vilis eſt paupertas ſpiritus, quę aperit regnū cœlorū: ait enim Chriſtus
Mat. 5. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnū cœlorum. Eam ob cauſam nos clauem auream, & mundi opes, quæ vtiles pleriſq;, & præclaræ videntur, propter Chriſtum contemnamus, & pro nihilo putemꝰ: paupertatē verò, & ea, quæ abiecta & acerba videntur quę multa & varia in hominū vita verſantur, placatè & moderatè feramꝰ, & pio animo amplectamur: Quæramus eas opes, quę animū amplificaor, ex quibus vera dignitas redundat. De diuitibus delinitis delitijs dicitur in lib.
Iob 21. Iob: Ducūt in bonis dies ſuos, & in puncto ad infernum deſcendunt. Et Dauid, Relinquent,
Pſal. 16. inquit, alienis diuitias ſuas: & ſepulchra eorū domus illorum in æternum Et Salomon in
Prou. 11. Prouerbijs: Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iuſtitia autem liberabit à morte. Et in li-
Sap. 5. bro Sapientiæ: Quid profuit nobis ſuperbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierūt omnia illa tāquam vmbra, & ſicut nuntius præcurrens. Ideo ait Diuus Paulus in
1. Tim. 5. epiſtola ad Timotheum prima: Diuitibus huius ſeculi præcipe, nō ſublime ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarum. Et Chriſtus Deus
Matt. 6. noſter apud Mathæum: Nolite theſaurizare
Mat. 19. vobis theſauros in terra. Et rurſum: Facilius eſt camelum per foramē acus introire, quàm diuitem intrare in regnū cœlorum. Camelus eſt reſtis ex filis contorta Et Quemadmodum
Simile. huiuſmodi funis etſi foramē acus introire nō poſſit, ſi tamē in fila diuidatur, ingreditur, ſingulis per ſe filis ingredientibus: ſic diues etſi cum diuitijs ligatus in regnū cœlorum introire non poſſit, ſi tamen diuitiarum ſuarum fila diſtribuit, hoc in pauperem, illud in viduam, hoc in ægrotum, illud in pupillum, hoc in peregrinum, illud in coniectum in carcerem. Si ſubuenit miſero, ſi opitulatur inopi, ſi deniq; opes ſuas ob Chriſti amorem inter egenos diſtribuit, eaſque piè & rectè diſpenſat, regnū cœlorum penetrabit. At ſi fuerit auaritia ductus, in infernum relegabitur, vbi in tormētis viuens in æternum morietur Immò in hac vita iam mortuus eſt, & ſuiipſius ſepulchrum. Chryſoſtomus, ait auari animum ſepulchrū
Ioſue 6. eſſe. Præcepit Ioſue ne aliquis ex Iericho quic-
Ioſue 7. quam acciperet, & cum Acham regulam quādam aureā caperet, fuit iure interfectus. Immò *Ioſue 10.*
propter eius auaritiam & cupiditatem amiſit Ioſue victoriam. Ioſue qui potuit ſolem ſiſtere, ne procederet, auaritiam hominum nō potuit ſiſtere, ne ſerperet: ad vocem eius ſtetit ſol, auaritia Acham non ſtetit. ſtante ſole cōfecit Ioſue triumphum, auaritia procedēte amiſit victoriā. Licet Chriſtianis diuitias poſſidere, ſed nō ab eatū auaritia poſſideri. Muſca accedēs ad patinam mellis, ſi ſe totam nō *Simile.*
immittit in illud, ſed ore tantùm attingit & prælibat, atque neceſſariū ſumit, tutò abſcedit, & aliò aduolat, ſin autem ſe totam ingurgitat in mel, inuiſcatur in eo, & non valens volare perit omnino: Sic homo ſi ex diuitijs ea tantùm ſumit, quibus indiget, vt poſſit ſeipſum honeſtè ſuſtentare, poteſt eripi, & volare ad cœlū, ſin autem cupiditatis & auaritiæ ſtimulis agitatus ſe totum in diuitias immergit, colligatur illis, & inuiſcatis animi alis perniciem ſibi machinatur. Plutarchus ait contemptum diuitiarum eſſe philoſophiæ inſtrumentum. Et Seneca breuiſſimam ad diuitias viam eſſe per diuitiarum contemptionem Si Gentium philoſophi paupertatē magnis laudibus efferunt, quid acturi ſunt Chriſtiani, quorū dux, quorū magiſter, quorū Deus paupertatem dilexit & docuit, naſcens inter paleas, & nudus in cruce moriēs? Priuſquā Chriſtus appareret in carne, poterat inopia mortalibus acerba & ignominioſa videri: at poſtquā totiꝰ vniuerſi imperator & rector induit paupertatem, & de ſe dixit: Vulpes foueas habēt, *Mat. 8.*
& volucres cœli nidos, filius autem hominis *Luc. 9.*
non habet vbi caput ſuum reclinet, quis non videt eſſe paupertatem decoram, & honoratam, & Chriſtianæ nobilitatis clariſſimum ſignum?

Otium ipſum. Quemadmodum fax immota *Simile.*
torpet, & paulatim extinguitur, mota autē & agitata reſtituit flammā ſic vita otioſa extinguit ſenſim virtutem, ſed labore exercitata eam accendit. Ideo dicitur in libro Iob. Homo naſ- *Iob. 5.*
citur ad laborem. Et Eccleſiaſticus, Multam, *Eccle. 33.*
inquit malitiā docuit otioſitas. Eam ob cauſam ait Diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheum: Tu verò vigila, in omnibus la- *1. Tim. 4.*
bora. Et in prima ad Corinthios: Vnuſquiſq; *1. Cor. 3.*
propriam mercedem accipet ſecundum ſuum laborem. Aiunt iureconſulti hæreditatem acquiri cum ſuo onere, cùm autē verè Chriſtia- *Rom. 8.*
ni ſint hæredes Dei cohæredes autē Chriſti, vt ait Apoſtolus, oportet vt hāc ſublemē hæreditatem cum onere & labore conſequāſtur. Si nos dederimus ſomno & otio, erimus à dæmone decepti: nā cùm dormirēt homines, vt verbis vtar euāgelij, venit inimicꝰ, & ſuperſe *Mat. 13.*
minauit,

minauit zizania. Vnde Chriſtus otium dam-
Mat.20. nat dicens: Quid ſtatis hic tota die otioſi? Et paulò pòſt: Voca operarios ad mercedẽ. Non otioſi ad mercedem vocantur, ſed qui laborauerunt. Vocantur à labore ad requiem, à paupertate ad diuitias, à calamitatibus ad voluptates ſempiternas. Itaque beati mortui, vt
Apoc.14. inquit in Apocalypſi diuus Ioannes, qui in domino moriuntur: amodò enim iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis. Cùm
Tob.2. dormiret Tobias, cecidit ſuper eius oculos immunditia ex nido hirundinum, quæ illum obcæcauit: ita dormientibus nobis ſomno otij & ignauię, ex nido cordis exeunt cogitationes nefariæ, & peſtilentes, quæ obcæcant intellectum.

Et manum egeno & pauperi non porrigebant.
4.Reg.4. Vidua Eliſæi quandiu ex vaſe ſuo oleum infudit in vaſa vacua, ſenſit creſcere oleũ, cùm verò non infudit, ſtetit oleũ, & fuit retentũ, vt ampliùs non creſceret. Si vaſa vacua, hoc eſt pauperes, oleo eleemoſynarũ impleueris, augebuntur tibi diuitiæ, ſin autem ſiſtere eleemoſynam volueris, ceſſabit diuitiarum affluentia. Ait enim dominus apud Lucam: Date, & da-
Luc 6. bitur vobis. Et apud Mathæum: Omnia, qui
Mat 19. reliquerit aliquid propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Nonnulli
Simile. huius temporis Chriſtiani non relinquunt opes pauperibus niſi in morte, quando illæ eos relinquunt. Sunt veluti pecora, quæ non mãducantur niſi mortua & cocta. Non pôt ex illis pauper quicquã comedere, niſi eos concoquat prius mors. Cum viuunt nullam tribuunt pauperibus eleemoſynã, ſed in teſtamento legata quædã relinquunt poſt mortẽ. At quantò tutiùs eſſet in vita manũ pauperi porrigere. Non damno legata inopibus poſt mortẽ tribuẽda, ſed illis eleemoſynas in vita antepono. Conſidera homo vnde nomẽ ſumpſeris, ab humo vtiq; quę nihil eripit cuiquã ſed multa largitur omnib⁹, & varios in vſum omnium animantium fructus producit, & miniſtrat. Vide quemadmodum Deus arguat hoc loco illarum gentium auaritiam, & magnam erga pauperes immanitatẽ. In prouer-
Prou.14. bijs ait Salomon: Qui miſeretur pauperis, beatus erit. O quanta beatitudo pro paruis magna recipere, pro fluxis æterna, pro morituris ſemper viuentia. & dominum deniq; habere debitorem? Et iterum idem Salomõ: Fœneratur domino, qui miſeretur pauperis. Et
Prou.19. rurſus: Qui obturat autem ſuam ad clamorẽ
Prou.21. pauperis, ipſe clamabit, & non exaudietur.
Eccle.5. Et Eccleſiaſticus: Aqua extinguit ignem, &
Epheſ.5. eleemoſyna reſiſtit peccato. Diuus Paul⁹ aua-
Coloſ.3. ritiam appellat idolorũ ſeruitutem, & auarũ ait non habere hęreditatẽ in regno Dei. Qui non diligit fratrem ſuum, quem videt, inquit 1.Ioan.4
diuus Ioãnes, Deũ, quẽ non videt, quomodo poteſt diligere? Ideo ait dñs apud Lucam: Facite vobis ſacculos, qui non veteraſcunt, the- Luc.12.
ſaurum non deficientem in cœlis. Et apud Mathæum: In qua menſura menſi fueritis, re- Mat.7.
metietur vobis. Et, Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Anima auro auarè retento non ſolum non libe- Math.5.
ratur, ſed perit. Væ illis, qui cupiditatis & auaritiæ ſtimulis cõmoti nõ modò indigentibus nõ ſubueniũt, ſed eos ſpoliãt, qui in dæmonũ laqueis capti detinẽtur, vt inde in ęternas pœnas proijciantur. Auro parietes, auro laquearia, auro fulgẽt capita colũnarum: & nudi atque eſurientes ante fores pauperes Chriſti moriuntur. Longè aliter faciebat miſericors ille Dauid, qui aiebat: Liberauit me à
laqueo venantium, & à verbo aſpero. Sed vi- Pſal.90.
deamus quiſnã ſit hic venator, à cuius laqueo anima deo deuota ſe ereptam eſſe lætatur. Explicet nobis hoc diuus Paulus apoſtolus domini ſanctiſſimus. Qui volunt, inquit ille, di- 1.Tim.6.
uites fieri in hoc ſæculo, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Heu quàm paucos inuenimus, qui ab hoc laqueo liberari velint, & ab hoc venatore ſe eſſe ereptos exultent. Quàm multi ſunt, qui ſibi videntur parũ irretiti, qui ſe indies in hoc dæmonis laqueo inuoluere & intricare contendunt, quibus nihil eſt magis cordi, quàm eſſe ſe in fallacium diuitiarum vincula perpetuò cõiectos! Quid habent hi miſeri, quid conſequuntur, quid poſſident, ſi ſeipſos non poſſident? Habent velum oculis, viſcum alis, laqueum pedibus. Illos ego fœlices voco, qui reliquerunt omnia, & ſecuti ſunt Chriſtum, qui gaudio affecti, gratiaſque Deo agentes concinunt
cum Dauide: Ipſe liberauit nos de laqueo Pſal.90.
venantium. Diuidebat quoddam flumen duo Simile.
regna, quod ob nimiam latitudinem pontem non habebat, & ob impetum fluctuum atque ingentes aquarum moles, vi procellarum concitata, cymbam nõ admittebat. Itaq; nullus erat per illud tranſitus: tranſibat illud, ſed nemo per illud tranſibat. Volebant homines regnũ ditiſſimũ vltra illud penetrare, ſed tranſire minimè valebant. Venit quidem rex diuitijs affluens, & illic pulchrum ſumptuoſumque pontem ſuis expenſis fabricatus eſt, per quem omnes tranſirent, dummodo nummum aliquem ſuis famulis ſoluerent, quos illic poſuit ad pecuniam recipiẽdam. Hæc duo regna ſunt cœlum & terra, regnum æternũ, & regnum caducũ, hic mundus & aliud. Ante aduentum Chriſti nullus erat tranſitus, nulla

via à terra ad cœlum. Fluuius diuidens erat peccatum, iuxta id, quod ait Eſaias: Peccata veſtra diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum. Eam ob cauſam nemo in cœlum introibat. Quis eſt homo, qui viuet, inquit regius vates, & non videbit mortem, & eruet animam ſuã de manu inferi? Quaſi dicat nullus. Venit filius Dei immenſus ille Deus de Deo, mundi conditor & conſeruator, vt homines è tenebris inexplicabilibus ad veritatis ſplendorem adduceret, tranſitumque pararet, viamque muniret ad gloriam æternam, ad regnum immortale: & conſtituit firmum & magnificum pontem, qui iter præberet omnibus à terra ad cœlum tranſire cupientibus. Sed non ſine magnis ſuis ſumptibus & laboribus: nam propter eius ſtructionem, & tanti operis fabricam fuit alapis percuſſus, & cruciatibus affectus. Illi enim, quibus pontem fabricabat, eius capillos indignè auulſerunt, eius corpus duris flagellis cæciderunt, & manſuetiſſimum illum ac innocentiſſimum agnum iactis in illum infinitis contumelijs immaniter vulnerarunt. Ardebant in illum deteſtanda Iudæorum, odia, qui diabolico furore incenſi, & impiis inuidiæ ſtimulis concitati, eum, quem ſummè venerari deberent, in crucis patibulo tormentis terribilibus affectum, totum vulneribus ſanciatum ſuſpenderunt: vbi ſanguine ſuo ſacratiſſimo fuſo, migrauit è vita, vt nobis viam muniret ad vitam immortalem conſequendam. Mortuus eſt, vt nos eius mortę immortalitatem obtineremus. Aſpicis igitur, quemadmodum pro ponte illo conſtruendo & ædificando fuerit eius ſanguis effuſus, & vita ſublata. Huius pontis fundamentum eſt bonitas diuina, eius arcus & fornices ſunt ex charitate, eius roſtra verſus fluctus exporrecta ſunt ex firmitudine, & tota moles ædificij appellatur pons miſericordiæ. Qui noluerint aliquid dare huic domino, pontis conditori, nullum habebũt aditum per illum. Famuli pecuniam accipientes ſunt pauperes, de quibus ait idem dominus. Quod vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis. Oportet tamen eleemoſynas cum iudicio diſtribuere, iuxta id, quod ait pſalmographus: Iucundus homo qui miſeretur, & commodat, diſponit ſermones ſuos in iudicio. Per ſermones intelliguntur res, verbum enim hebraicum rem ſignificat, & opes, & verbum. Eſt igitur ſenſus: Vir ille bonus eſt, qui miſericordiam colit, qui beneficus eſt & liberalis, & de ſubſtantia ſua, de rebus ſuis familiaribus impartitur egentibus, ſed iudicium in diſtribuendo adhibet, omniaque ſapienter, & ordine recto miniſtrat. Atqui nihil habent, quod poſſint: pauperibus tribuere, habeant ſaltē bonum deſiderium. Nã vt ait diuus Auguſtinus, Coronat Deus intus bonitatem, vbi non inuenit facultatem. Si non habes pecuniã, nec victum, nec tegumentum, nec quicquam aliud, quo poſſis pauperi ſubuenire, da Deo aĩum, da gemitum da deſiderium, da ſuſpiriũ, da cor, da teipſum. Cùm Dauid à patria ſua, domóque paterna longiùs abeſſet, & fugiens à facie impij Saulis, exul & abiectus nemora deſerta & inculta peragraret, ſeque ad Palæſtinos conferret, emittens ad dominum has voces, canebat: In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Ac ſi diceret: Etſi ingratus tyrannus à me mea abſtulit, nunquam tamen à me poterit auferre me ipſum, nec ab animo meo deſideria ſeruiendi tibi: nunquam intermittam te venerari, laudes tuæ dies ac noctes mihi in animo & in ore verſabuntur, & deſideria tui à corde meo non recedent. In me enim Deus ſanctè ſunt vota tua, deſideria ſeruiendi tibi, teq; laudibus extollendi, quę reddam tibi. Quanquam omnia mihi deſint, hæc tamen me nunquam deficient. Nos igitur pontem hoc tranſire volentes: eleemoſynas pauperibus tribuamus, & cùm opes defuerint, bona ſaltem voluntas non deſit: quia ędificium, hoc eſt pons miſericordiæ, per quod nulli niſi miſericordes tranſeunt ad regnum cœlorum: ne de nobis id, quod hoc loco Deus gẽtibus illis impijs obijcit, dicatur. Manum egeno & pauperi non porrigebant.

Sicut vidiſti. Cum tamen te eius exemplo non caſtigaueris. Quidam legendum putant: Sicut vidi, vt ſit ſenſus: Vt ea ſcelera vidi, volui ciuitates illas euertere. Sunt, qui legant: Sicut decreui. Et tunc eſt ſenſus: Vrbes illas deleui, quemadmodum ſtatui.

Iuſtificaſti ſorores tuas Id eſt, oſtendiſti te eſſe multò illis flagitioſiorem. Tot ſcelera commiſiſti, vt Samaria & Sodoma, tametſi impiſſimę, comparatione tamen tui iuſtæ videantur. Ideo ait dominus: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm ciuitati illi Fuit Iudæa iniuſtior, quàm Sodoma, quoniam habens maiorem Dei cognitionem, fraudes teterrimas concepit, & impia ſcelera commiſit: & vt ait dominus: Ille ſeruus, qui cognouit voluntatem domini ſui, & non ſe præparauit, & non fecit ſecundum voluntatem eius, vapulabit multis. Sed quod deteſtabilius & capitalius eſt, dominum Deum ſuum interfecit, & ſanguinem eius periuit, dicens: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros Id quod ei obijcit Deus per Eſaiã: Manus veſtrę ſanguine plenę ſunt Effudit ingrata Hieroſolyma Chriſti ſanguinẽ

Eſa. 59. Pſal. 88. Pſal. 55. Mat. 25. Pſal. 111. Mat 10. Luc. 12. Mat. 27. Eſa. 1

eumq́ue ad interitum crudeliſſimum vocauit.

Ergo & tu porta confuſionem,
quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis,
ſceleratiùs agens ab eis: iuſtificatæ ſunt
enim à te. Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, qua iuſtificaſti ſorores tuas. Et conuertam reſtituens eas
conuerſione Sodomorum cum filiabus
ſuis, & conuerſione Samariæ & filia-
Pſal.55. rum eius: & conuertam reuerſionem
tuam in medio earum, vt portes ignominiam tuam, & confundaris in omnibus, quæ feciſti, conſolans eas. Et ſoror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam: & tu & filiæ tuæ reuertemini ad antiquitatem veſtram. Non fuit autem Sodoma, ſoror tua audita in ore tuo, in die ſuperbiæ tuæ, antequam reuelaretur malitia tua, ſicut in hoc tempore in opprobrium filiarum Syriæ, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæſtinarum, quæ ambiunt te per gyrum. Scelus tuum & ignominiam tuam tu portaſti, ait dominus Deus: Quia hæc dicit dominus Deus: Et faciam tibi ſicut deſpexiſti iuramentum, vt irritum faceres pactum: & recordabor ego pacti mei tecum in diebus idoleſcentiæ tuæ: & ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum. Et recordaberis viarum tuarum, & confunderis, cùm receperis ſorores tuas, te maiores cum
12. minoribus tuis: & dabo eas tibi in filias,
ſed non ex pacto tuo. Et ſuſcitabo ego
pactum meum tecum: & ſcies, quia ego
13. dominus, vt recorderis, & confundaris, & non ſit tibi vltrà aperire os præ confuſione tua, cùm placatus tibi fuero in omnibus, quæ feciſti: ait dominus Deus.

Ergo & tu porta confuſionem tuã Id eſt, Quia tot ſceleribus te implicaſti, tolera ignominiã tuam.

Qua viciſti ſorores tuas peccatis tuis. Hoc eſt, quæ fuiſti ſceleratior quàm Zodoma & Samaria. Quidam legũt: Quę iudicaſti ſorores tuas, vt ſit ſenſus: Et tibi ignominia tua placatè ferenda quoniam tu es ea, quæ iudicaſti Sodomam & Samariam fuiſſe meritò ob flagitia ſua vaſtatas.

Iuſtificatæ ſunt enim à te. Id eſt, ſi tecum conferantur iuſtæ videbuntur.

Et conuertam reſtituens eas. Promittit Deus ſe conuerſurum eſſe Gentiles & Iudęos per Chriſtũ: quod fecit: nã eccleſia catholica eſt fidelium congregatio tam ex Gẽtibus, quàm ex Iudæis, qui Chriſti fidem receperunt. Intuere magnam Dei miſericordiam. Narrauit & Gentium & Iudæorum ſcelera, & cum videretur ſequi: Ego eos mittã in infernũ, vbi æternis cruciatibus torqueãtur: ipſe tamen ita cõcludit: Ego eos conuertam ad verã fidẽ, & in priſtinam reſtituam dignitatẽ. Quis nõ admirabitur tam admirabilem Dei noſtri clementiam? Vna concione diui Petri tria milia Iu-
dæorum crediderunt. Et non ſolùm ex Iu- Acto.2.
dæa & Samaria, ſed ex omnibus mundi regionibus multi receperunt fidem, & fuit hoc Ezechielis oraculum tempore Chriſti & apoſtolorum apertiſſimè completum. Sed ad literæ explanationem veniamus: Conuertam, inquit Deus, & reſtituam conuerſionem Sodomæ cum oppidis ſuis, & cõuerſionem Samariæ ſimiliter cum ſuis oppidis. Conuertam regiones Sodomorum & Samaritanorum: & te etiam ò Iudæa quæ ſita es in medio harum duarum regionum, conuertam. Et cum fueris conuerſa, feres ignominiam tuam, erubeſcens, & dolens, & pœnitentiam agens, quòd Meſſiam tuum interfeceris, & ſcelera impia commiſeris. Et conſolaberis Samariam & Sodomam, & totam gentilitatem, quia ex te exibunt apoſtoli, qui Chriſti nomen per omnes nationes fama celebrabunt, & euangelium, hoc eſt, bonum nuntium prædicabũt: ex quo efficietur, vt fidelium mentes ſint gaudio affectæ, & diaboli tyrannis è medio tollatur. Sed dices: Quî fieri potuit, vt Iudæa & Samaria ad antiquam dignitatẽ reuerterẽtur? Quæ fuit hæc dignitas antiqua? Reſpõdeo in regionibus illis habitaſſe quõdam Abrahã, Iſaac, & Iacob, & poſtea Ioſue, Dauidẽ, Ioſiam, Eſaiam, & multos alios viros fideles, in quib⁹ diuina quędã charitatis flamma priſcis illis tẽporib⁹ mirabiliter eluxit. Fides, quàm illi habuerunt de Chriſto, eadem eſt cum ea, quàm nos habemus, niſi quod illi expectabant Chriſtum ventũrum, nos autem credimus eum veniſſe. Habuerunt igitur illi veram fidem, ſpẽ & charitatem, & virtutum aliarum abundantiam. quibus in rebus vera dignitas conſiſtit. Ab hanc dignitatem reſtituta eſt Iudæa &

Samaria, cum multi ex Iudæis & Samaritanis receperunt Chriſti fidem, & fuerunt virtuti-
Ioan. 4. bus præditi, & charitate inflammati. Fuiſſe Sa
Act. 4. maritanos ad fidem conuerſos, indicat diuus Ioannes capite quarto, & copioſiùs diuus Lucas capite octauo actorum Nam apoſtoli cœperunt prædicare verbũ Dei in Iudæa & Samaria, & in regionibus propinquioribus, quæ ſunt Moabitarum, & Ammonitarum Et quoniam Moab & Ammon fuerunt filij Loth, eiuſque filiarum, quæ natæ fuerunt Sodomæ,
Gen. 13. vt eſt libro Geneſis mandatum: ideo per Sodomam intelliguntur Moabitæ & Ammonitæ, qui ad veram fidem, quam habuerat quõdam iuſtus Loth eorum pater, redierunt. Poteris per Samaritanos & Sodomæos intelligere peccatores indefinitè: nam Iudæi quemcunque hominẽ nefariũ vocabãt Samaritanum. Vnde effectũ eſt, vt cum eorũ odia in Chriſtũ
Ioan. 8. Deũ noſtrũ arderent, & eum Samaritanũ ap-
Eſa. 1. pellarent. Et Eſaias capite primo impios Iudæorũ magnates vocat principes Sodomorũ, & plebeios ſceleratos populum Gomorrhæ. Eſt igitur ſenſus: Veniẽt dies ò Iudæa, quibus non ſolùm tu, ſed Gentes etiam ſceleribus infinitis imbutæ fidẽ recipient, & iuſtitiam atq; pietatem colent.

Vt portes ignominiam tuam. Particula, vt, accipitur cõſecutiuè. Ac ſi dicat: Hinc efficietur, vt portes ignominiam tuam, & ſcelera tua cognoſcas.

Conſolans eas Nã Apoſtoli eos, qui conuertebantur, reficiebãt. Vel loquitur de alijs nationibus more humano, ac ſi dicat: Priuſquam cõuertaris, ego te premã: & aliæ nationes gaudebunt videntes: te dare pœnas ſcelerũ tuorũ nam vt ait quidã: Solatium eſt miſeris ſocios habere pœnarum.

Nam fuit autem Sodoma Cùm tibi omnia eſſent proſpera, & ad voluntatem fluentia, cùm pompis delectareris, eſſeſque ſceleribus coinquinata, oblita eras Sodomæ, eamque contẽ
Gene. 3. nebas, & pro nihilo putabas. Moabitas &
Gene. 19. Ammonitas, qui à Loth Sodomæ habitatore procedunt, aſpernabaris. At nunc eos nominas & times quoniam fuerunt mundo cognita & perſpecta flagitia tua, pro quibus es à me afflicta, calamitatibus lacerata, & in miſerijs cõſtituta. Proſperitate inſaniebat, aduerſitate verò iudicium limauit, & aciẽ intellectus per
Eſai. 28. poliuit. Ideo aiebat Eſaias: Sola vexatio intellectum dabit auditui.

Sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syria. Hoc eſt, omnes te contemnent, quemadmodum faciũt nunc oppida Syriæ, & oppida Palæſtinæ, quæ te cingunt per gyrum Hoc ideo ait, quia Iudæa ſita eſt in media Palæſtinę. Id quod noſtra editio habet: Quæ te ambiũt per gyrũ, poteſt verti ex hebręo: Quę te diripiunt vndequaque.

Scelus tuum, & ignominiam tuam tu portaſti. Hoc eſt, pœnas ſoluiſti pœnas flagitiorũ tuorum. Fuiſti afflicta à Paleſtinis ratione maleficiorũ tuorum.

Et faciam tibi ſicut deſpexiſti iuramentũ. Animaduertam in te grauiter & ſeuerè te puniam vt ſcelera tua merentur: quoniam fregiſti pactum, quod mecum inieras, & fidem, quã mihi dederas, violaſti. Quando Deus populum Iſraeliticum ex Aegypto liberauit, eique legẽ dedit in monte Sinai, dixit populus: Omnia, *Exo. 24.*
quæ locutus eſt dominus faciemus, & erimus obedientes: vt libro Exodi literæ diuinæ memoriæ prodiderũt. Sed poſtea ſe à Deo ſepararunt, legemque ſuam penitùs contempſerunt. Vbi hoc dixit Deus, quo iuſtitiam ſuam oſtendebat, voluit etiam miſericordiam ſuam oſtendere. quam ob cauſam dixit ſtatim: Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ. Hoc eſt, implebo id quod tibi promiſi, quando te ex Aegypto reduxi, nimirum miſſurum ad te Meſſiam. Nam capite 18. *Deu. 18.*
Deuteronomij promiſit cœleſtis pater ore Moyſis miſſurum ſe eſſe Chriſtum, qui ſecundum humanitatem ſumpturus eſſet carnem ex genere Abrahę Sed quoniam ſolent Iudęi vti ſępenumerò futuris indicatiui pro ſubiunctiuis, poteſt totus hic locus ita explanari, vt dicat Deus: Ego tecum agerem, quemadmodum tu mecum egiſti ò ſynagoga, quæ iuramentum, & fœdus meum initum violaſti, ni aliud poſtularet meę miſericordię magnitudo. Sed ego ad te mittam filium meum, quemadmodum tibi promiſi, qui te in errorum & ſcelerum caligine verſatã illuſtret, & ad æternam gloriam adipiſcendam iter oſtẽdat. Ibit lux ad cęcos, vita ad mortuos, via ad errantes, veritas ad falſitate deceptos, ſalus ad ęgros, redemptio ad captiuos, iuſtitia ad iniuſtos, fortitudo ad fragiles, fons aquę viuę ad aridos, princeps pacis ad diſcordes, panis vitæ ad laborantes fame, Deus ad peccatores.

Et ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum Hoc eſt, dabo tibi nouum teſtamentum, cui nulla ętas eſt finem allatura. Vetus ceſſauit quo ad cęremonias, & iudicia, & ſacrificia, quia ęternum non erat, ſed ad tempus, nimirum vſque ad Meſſiam. Etſi decimoſeptimo capite Gene- *Gen. 17.*
ſis, & 12. Exodi, & 20. Leuitici videatur di- *Exod. 12.*
cere diuina ſcriptura cęremonias, & ſacrifi- *Leui. 20.*
cia, & victimas Iudęorum ęternas fore, non tamen hoc ait: lõgo tempore duraturas dixit, non autem ſemper. Dictio adolam hebraica, quę

quæ æternum ſignificat, aliquando etiam ſignificat longi temporis durationem, non autem perpetuitatem & infinitatem. Deus enim *Gene. 13 & 17.* qui fallere non poteſt, dixit Abrahamo, vt eſt in libro Geneſis literis conſignatum capite 13. & 17. Dabo terrã hanc ſemini tuo in ſempiternum. Sed quis non videt ſempiternum illic non tempus abſque fine ſignificare, cùm ſit omnibus perſpectum ſemen Abrahami terrã illam promiſſionis amiſiſſe, & nec eam poſſidere, nec multis retrò ſeculis in ea habitaſſe. Quemadmodum Deus dixit æternam fore terræ promiſſionis poſſeſſionem, ita dixit æternam fore circuncisionem, & Iudæorum ſacrificia. Præterea ſacrificia illa etſi nõ maneant iuxta literæ corticem, manent tamen iuxta ſpiritum, quoniam pro circunciſione carnis habet eccleſia circunciſionem ſpiritus, & baptiſmum: pro agno paſchali habet Chriſtum in ſancto euchariſtiæ ſacramento, pro terra promiſſionis regnum cœlorum. Quam ob cauſam pacta illa veteris teſtamenti poſſunt appellari æterna, quia licèt iuxta vmbram & literam deleta ſint, manent tamen iuxta virtutem & ſpiritũ & ideo excellentiore modo, quo ſemper durabunt, nam nulla erit poſteritas quæ afferat illis finem, quin potiùs vigebunt memoria omnium ſæculorum, quia veteris illius teſtamenti ſpiritus eſt ipſum nouum teſtamentum, legem *2. Cor. 3.* enim veterem appellat Apoſtolus literam occidentem, nouum verò teſtamentum ſpiritum viuificantem. Hoc teſtamentum nouum appellat hoc loco Deus per Ezechielem pactum ſempiternum. Vbi ſeptuaginta pro pacto ſempiterno habent teſtamentum ſempiternum. Quod noſtram ſententiam confirmat. Et quoniam teſtamentum morte teſtatoris confirmatur, mortuus eſt Chriſtus, vt eius morte, noſtra morerentur peccata, & nos à tenebris ad lucem transferremur. Id adumbratum fuit in magno paſchali in exitu Iſraelis ab Aegypto immolato. *Exod. 12.* Mortuus eſt agnus vt morerentur primogenita Aegypti, & liberarentur Hebræi, mortuus eſt Chriſtus, vt mundi ſcelera morerentur, & Chriſtiani à tyrannide Pharaonis, à poteſtate dæmonis, ab Aegypti caligine, à mundi tenebris ad patriã promiſſionis, ad libertatem ſempiternam, ad lucem cœleſtem, ad gloriam immortalem ducerentur.

Cùm receperis ſorores tuas. Subaudi Sodomam & Samariam. Has ſuſcepit apoſtolorũ congregatio, cùm ſe ad Chriſti fidem conuerterunt.

Te maiores cum minoribus tuis. Nam ex regionibus, quæ conuertebantur, quædam erant maiores Iudea, quædam minores.

Et dabo eas tibi in filias. Nationes, quæ fuerint ad fidem conuerſæ, tuæ filiæ erunt. Hoc *Eſa. 2.* ideo ait, quia eccleſia incœpit in Iudæa, &, vt prędixit Eſaias, de Sion exiuit lex, & verbum domini de Ieruſalem. Omnes autem, qui apoſtolis adhærebant, erant filij eccleſiæ, à Chriſto & apoſtolis inchoatę. Fuit igitur Hieroſolyma vt mater, aliæ verò regiones vt filię.

Sed non ex pacto tuo. Id eſt, non ex merito tuo, quoniã pactum mecum initum violaſti, ſed ex miſericordia mea, qui ſalutem tuam deſidero. Septuaginta habent: Et non ex teſtamento tuo. Hoc eſt, non ex virtute veteris teſtamenti, ſed noui: non virtute antiquę legis, ſed per meritum Chriſti. Vt ſit ſenſus. Introibis in regnum cœlorum non ob victimas legis Moyſi, ſed ob fidem Chriſti, quæ per charitatem operatur: nam oſtium paradiſi non aperietur ſanguine taurorũ & arietũ, ſed ſanguine Ieſu Chriſti. Veniet tempus, quãdo ſacrificia legis veteris ceſſabunt, & Meſſias erit verum ſacrificiũ, qui morte ſua vitam tibi tribuet immortalẽ.

Et ſuſcitabo ego pactum meum tecum. Id eſt, dabo tibi nouum teſtamentũ. Vel dabo tibi Meſſiam, quemadmodum tibi promiſi.

Et non ſit tibi vlterà aperire os. Id eſt, videns beneficia mea in te collata, tuamq; aduerſus me ingratitudinẽ, nihil habebis, quo me poſſis obiurgare, & te defendere.

Cùm placatus tibi fuero. Per carnis aſſumptionẽ filij mei, per eius ſanguinem, & per opera tua bona eius ſanguine decorata.

Annotationes ex Hebræo in caput XVI.

P*roiecta es ſuper faciem terræ.* Septuaginta habent: Super faciem campi. Vt ſit ſenſus Proiecta es in viam latã & ſpatioſam, de qua *Mat. 7.* ait ſaluator noſter apud Matheum, Lata porta & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem. Via quæ ducit ad vitam, arcta eſt & an- *Ioan. 14.* guſta, quæ Chriſtus eſt, qui de ſe ait: Ego *Ioan. 10.* ſum via, veritas, & vita. Ipſe eſt oſtium, qui de ſe ait: Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. At via ducens ad æternam mortem, latus eſt campus, in quo Cain occidit Abel, *Gene. 4.* vbi hominibus impijs ſecundæ res ſæpenumerò conceduntur, iuſtis autem & pietate pręſtantibus denegantur. Hic admittuntur homicidia, & impij inſurgunt in viros pios, eoſque premũt, maledictis lacerant, & factis affligunt. Eſt enim huius ſeculi labes con-

tɩ mnere virtutem, vel honeſtatis florē infrin
Simile. gere,& verę dignitatis ſplēdorē & pulchritu
dinē maculare. Sed quēadmodū herinaceus
marinus vt aiunt & refert Baſilius homilia ſe
ptima in Hexamenon, cum perturbationem
ventorū præſentit, præſcius futuræ procellæ
petrā ſubit ſuper qua tanquā ſuper anchora
ſeipſum firmat & figit, ne fluctibus trahatur
& agitetur:ſic vir iuſtus in mundi mari con-
ſtitutus, præſcius calamitatum & dolorum,
quibus viri iuſti premuntur ab iniuſtis, qui-
1.Cor.10 bus ipſe poteſt angi & vrgeri, ad petram il-
lam confugiat, de qua ait Apoſtolus: Petra
autem erat Chriſtus, eiq́ue adhærens, libe-
rabitur à mundi tempeſtatibus, & quanuis à
moleſtiarum & tentationum fluctibus concu
tiatur, firmus tamen, & conſtans in virtute
permanebit.

Tempus tuū tempus amantium. In Hebraico
eſt:Tempus tuum tempus דודים dodhim,à
Can.1. ſingulari דוד dodh,quod ſignificat amorem
& vber. Vnde id, quod habet in Canticis e-
ditio vulgata, Meliora ſunt vbera tua vino,
verti poteſt:Meliores ſunt amores tui vino,
ſiue,amores tui vinum bonitate ſuperant. Si-
gnificat etiam amantē,& dilectum, vt in Can
ticis:Quò abijt dilectus tuus?ſiue amans te.
Hanc ſignificationem ſecutus eſt communis
Can.5. interpres.Pagninus & Brixianus habent:Tē-
pus amorum.Symmachus tempus dilectionis
Aquila in prima editione tempus vberum, ſe-
cunda tempus nuptiarum. Septuaginta tem-
pus diuertentium. hoc eſt ab itinere declinan
tium. Tunc enim puellæ ſolent à via innocen
tiæ deflectere, & ad nuptias, ſeu amatorias
leuitates aſpirare. Vides igitur ea, quæ inter
ſe diſtare videbantur, in vnum eundemq́ue
ſenſum conſpirare.

Expandi amictum meum ſuper te. Septuagin-
ta habent: Expandi alas meas ſuper te, iuxta
Mat.22. illud: Quoties volui congregare filios tuos,
quemadmodum gallina congregat pullos ſu
Luc.13. os ſub alis, & noluiſti. Per amictum ſiue pal
Mat. 23. lium intelligitur charitas: quę eſt veſtis nupti
1.Pet.4. alis: de qua ait diuus Petrus: Charitas operit
multitudinem peccatorum.

Auferam iuſtificationem tuam. Paguinus ha-
bet:Diminuam ſtatutum cibi tibi. Brixianus.
Diminuā ſtatutum cibū tibi. Quidam vertūt:
Auferam à te demenſum. Eſt autem demen-
ſum menſura,quæ ſeruis datur frumenti ſin-
gulis menſibus. Alij exiſtimant vertendum
eſſe. Auferam à te annonam Quæ omnia in
idem recidunt. Ego exiſtimo multò recti-
orem eſſe verſionem communem, cum qua
aliæ nullo modo ſunt conferendæ. Nam
pro iuſtificatione tua, eſt in Hebraico חקך
chuccec,à verbo חקק chacac, quod ſigni-
ficat ſtatuere, ſcribere, & leges condere, vt
apud Eſaiam:Væ qui condūt leges iniquas Eſa. 10.
Illud libri Iudicum: Cor meum diligit prin- Iudic.5.
cipes Iſrael,poteſt verti rectiſſimè: Cor me-
um diligit legiſlatores Iſraëlis. Sed quoniam
principes leges ferunt,eam ob cauſam vertit
interpres noſter,& meritò quidem,principes.
Et Geneſis ca. 49. Non auferetur ſceptrū de Gene.49.
tribu Iuda, nec dux de fœmore eius, donec
veniat,qui mittendus eſt, pro duce eſt in He-
braico eadem dictio.Quam ob cauſam poteſt
verti:Non auferetur ſceptrum, & legiſlator
ſiue princeps,qui cōdat leges, &c.Ab hoc ver
bo chacac deriuatur nomē chac, quo vtitur
hoc loco Ezechiel,quod nomen abſq; dubio
legem ſignificat,& ſtatutum,& ius,& pręcep-
tum. Eſa. cap. 5. Mutauerunt ius. Pſal. 2. præ- Eſa.5.
dicans præceptum eius. Quibus in locis eſt i- Pſal. 2.
dem nomen,pro quo editio vulgata habet iu-
ſtificationem,hoc eſt legem,quæ, vt in expla-
natione oſtendimus, iuſtificatio in diuinis li-
teris appellatur, Huic verſioni fauet transla-
tio ſeptuaginta,ita habens: Et auferam νόμι-
μά σου hoc eſt, iura tua, vel legitima tua ſeu
leges tuas. Quemadmodum autem Deus ab-
ſtulerit à Iudæorum ſynagoga legem ſuam,
oſtendimus in explanatione.

Quia effuſum eſt æs tuum. In Hebraico pro
ęre tuo eſt נחשתך nachuxtec. Significat
hoc nomen ſerpentē,vt Num. 21.Fecit Moſes Num.21.
ſerpentem æneam. Significat etiā turpitudi-
nē,quā ob cauſā Thargū vertit in hūc modū
locum hūc:Diſcooperta eſt turpitudo tua. Ac
ſi diceret, Reuelata ſunt ô Iudæa ſcelera tua,
& ſunt maleficia tua perſpecta & explorata.
Hūc ſenſum explicans Pagni. vertit:Effuſa eſt
turpitudo tua.Brixianus: Effuſa eſt impuritas
tua. Significat pręterea dictio hæc æs. Vnde Eſa. 48.
Eſa.48.Frōs tua ærea,Et Iere.6. Ambulantes Ierem. 6.
fraudulēter vt æs & ferrū. Ac ſi diceret. Quē
admodum chalebs & ferrū copulantur & miſ
centur, vt fiat gladius ad occidendum, ſic hi
omnes tā magnates, quàm obſcuro loco nati
aduerſus te conſpirarunt,vt te occiderent. Et
quoniam æs accipitur pro pecunia, poterat
verti hic locus Ezechielis: Quoniā effuſa eſt
pecunia tua. Obiecerat enim illi Deus tantā
eſſe eius libidinem, vt opes ſuas amatoribus
ſuis largiretur,& ſubſtantiam ſuā cum profu
ſione diſtribueret. Hunc eſſe exiſtimo germa
num huius loci ſenſum,quem cōmunis editio
per æris effuſionem voluit explicare.

Et abundantia ex otium ipſius Pro abūdantia
eſt ī hebraico שלית xaluat, à verbo שלה
xalah,quod ſignificat abundare, vt Thren. 1.

Inimici eius locupletati ſunt. hoc eſt, diuitijs
ſunt abundantes & proſperi. Significat etiam
quieſcere, atque in pace & tranquillitate vitá
Thren. 1. degere. Ideo poterat verti locus ille Threno-
rum: Hoſtes eius quieti ſunt, vel, vt vertit R.
Selomòh, in pace habitauerunt. Vt ſit ſenſus:
Hoc accedit ad miſeriam Iſrael tuci populi,
quòd cum ille bello ſit preſſus & afflictus, ini-
mici eius in tranquillitate vitam agunt. No-
men xalauah pacem, quietem, & tranquilli-
tatem ſignificat: & etiam abundantiam, & di-
uitiarum affluentiam. Vnde illud pſalmogra-
phi: Ego dixi in abundantia mea: non moue-
Pſal. 29. bor in æternum. verti poterat: Cùm eſſem in
tranquillitate mea, dixi in animo meo, non
eſſe me dimouendum in æternum. Quibus
verbis ſeipſum obiurgat Dauid, qui cum vi-
deret regnum ſuum confirmatum, & vitam a-
geret quietam, exiſtimauit fieri non poſſe, vt
à pace illa & quiete dimoueretur. At poſtea
cùm Deus ab eo fauorem ſubtraheret & faci-
em auerteret, vidit ſeipſum commotum & per
turbatum: & tunc intellexit, debere viros pru
dentes ita ſe gerere in rebus proſperis, vt
3 Reg. 11 aduerſas viciſſim expectarent. Nam poſt
quam regnum obtinuit, cum omnia ei ex ani-
mi ſententia euenirent, incidit in grauia ſce-
lera, & fuit in tam acerbis calamitatibus ver-
ſatus, vt non ſolùm extranei, ſed etiam filius
eius aduerſus illum bella pararet. Ideo ſequi-
2. Re. 17. tur: Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum
conturbatus. Nonnulli ex Græcis interpreti-
bus exiſtimant, vt ait Euthymius, hæc in re-
gis Ezechiæ perſona dici. Sed eadem manet
ſententia. Diuus Auguſtinus arbitratur hoc
dictum eſſe ſub Adami perſona, qui cum in
Geneſ. 2. paradiſo tranquillitate bonorumque copia
Geneſ. 3. afflueret, putauit fore, vt nulla vis eum poſſet
de illo florenti rerum ſtatu dimouere, ſed cũ
Deus auerteret paulisper oculos ſuos, ilico
incredibilis facta fuit rerum commutatio.
Nam pomum prohibitum comedit, & fuit
Pſal. 121. ab illa fœlicitate deiectus. Illud etiam pſalmo
graphi: Et abundantia in turribus tuis, pote-
Prou. 1. rat verti: Et quies in ædibus tuis. Et illud Pro-
uerbiorum: Proſperitas ſtultorũ perdet eos,
conuerti poterat: Pax, ſiue qui es inſanorum
euertet illos. Otium enim eſt ſceleratis, cau-
ſa magnorum flagitiorum. Septuaginta verte
runt hunc Ezechielis locum: Et in abundan-
tijs affluebat ipſa delicijs. Pagninus: Et abun-
dantia otij fuit ei. Poteſt verti: Quies otioſa
fuit illi. At editio communis non hæc conne-
ctit, ſed ſeparat, vt præter alias, has duas cau-
ſas aſſignet euerſionis illius gentis, nimirum
opum abundantiam, & turpe otium: quod
Seneca appellat ſepulchrum hominis viui.
De quo ait ingenioſus poëta: Otia ſi tollas
periere Cupidinis arcus: contemptæque iacēt,
& ſine luce faces. Et diuus Auguſtinus libro
primo de ciuitate dei, Otio, inquit, perijt Ro-
ma, deleta Carthagine. Et Chryſoſtomus
in Geneſim: Otium omnem malitiam docet.
Cùm interrogaretur Cleomenes, vt narrat
Plutarchus, cur Lacedæmonij, cùm Argiuos
ſæpe vincerent, eos non delerent, Nolumus,
inquit, vt habeamus, qui iuuenes noſtros ex-
erceant. Parabant ſæpe Argiui bellum aduer-
ſus Lacedæmonios, & erat bellum illud ve-
luti cos, vbi iuuenes Lacedęmonij acuebán-
tur, & perpoliebantur, ne turpi otio diffluen-
tes fortitudinem amitterent, ſeque vitijs co-
inquinarent.

ARGVMENTVM CAPITIS DECIMI SEPTIMI.

SVb parabola aquilarum, arboris, & vineæ hoc capite contenta narratur tranſmigratio regis Ieconiæ, & aſſumptio Sedechiæ in regnum. Hic Aegyptiorum amicitia & auxilio fretus, defecit à Nabuchodonoſore, eique fidem frangens rebellauit. Quare fuit ab eo oppugnatus & captus, & in Chaldæam cum cæteris Hebræis cum magno dedecore abductus. Hanc Sedechiæ captiuitatem & miſeriam, & Hieroſolymæ euerſionem prædicit nunc Ezechiel ad oſtendendam diuinam iuſtitiam. Sed in fine capitis Hebræos ſpe futuræ libertatis erigit & conſolatur, ad oſtendendam diuinam miſericordiam. Eſt enim inſtitutum Iudæorum vitia reprehendere, eóſque ad virtutem excitare, ne ſe in tot vitia ingurgitarent. Et per captiuitatem Babylonicam, oſtendit peccati ſeruitutem, et per reductionem ab ea, inſtaurationem per Chriſtum, quem venturum eſſe mentis oculis intuebatur.

CAPVT XVII.

ET factum eſt verbum domini ad me, A
dicens: Fili hominis propone ænig-
ma, & narra parabolam, ad domum
Iſrael, & dices. Hæc dicit dominus Deus,
Aquila grandis magnarum alarum, lon-
go membrorũ ductu, plena plumis, & va
rietate, venit ad Libanũ, & tulit medullã
cedri. Summitatem frondium eius euul-
ſit, & tranſportauit eam in terram Cha-
naan in vrbe negatiatorum poſuit illam.

Et tulit de ſemine terræ, & poſuit illud in terra pro ſemine, vt firmaret radicem ſuper aquas multas: in ſuperficie poſuit illud. Cúmque germinaſſet, creuit in vineam latiorem, humili ſtatura reſpicientibus ramis eius ad eam, & radices eius ſub illa erant. Facta eſt ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emiſit propagines. Et facta eſt altera aquila grandis, magnis alis, multíſque plumis: & ecce vinea iſta quaſi mittentes radices ſuas ad eam, palmites ſuos extendit ad illam, vt irrigaret eā de areolis germinis ſui. Quæ in terra bona ſuper aquas multas plantata eſt, vt faciat frondes, & portet fructū, vt ſit in vineam grandem. Dic: Hæc dicit Dominus Deus: Ergóne proſperabitur?

EXPLANATIO.

Et factum eſt verbum domini ad me. Hoc eſt dixit mihi dominus, vt proponerem ænigma filijs Iſraelis, illudq́; eius explicarem.
Indic. 14. Eſt autem ænigma obſcura allegoria, quę nō facilè intelligitur, niſi à proponēte explicetur. Huiuſmodi eſt illud Samſonis in libro Iudicum: De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. Quibus verbis ſignificabat ſe abſtuliſſe mel de ore leonis, quem occiderat. Nam cū pòſt aliquas dies à cæde leonis eius cadauer inuiſeret, inuenit in eius ore apum examen, & mellis fauum, quē ſumpſit & comedit. Huiuſmodi ænigmata appellabant veteres ſcirpos, authore Gellio libro
Supra 2. duodecimo cap. 6. Quæ ænigmata cùm ſint in literis diuinis frequentia, ſunt tamē apud noſtrum Ezechielem frequentiſſima, vt capite 5. de gladio radente pilos, & hoc loco de duabus aquilis, & omnibus ferè capitibus.

Ad domum Iſrael. Hoc eſt, contra populum Iſraeliticum Hieroſolymæ commorantem. Vel narra parabolam hanc Iſraelitis, qui tecum ſunt in Babylonica captiuitate. Vel accipitur domus Iſrael pro omnibus Hebræis in communi.

Aquila grandis. Hoc eſt, Nabuchodonoſor rex Babylonis, qui ideo per magnā aquilam intelligitur, quia quemadmodū ea habet inter aues principatum, ſic ille inter homines. Aquilæ nomine aliquando intelligitur diuinæ aſcenſionis volatus & ſublimis intelligentia, vt primo capite explicuimus, cùm de quatuor animalium ſignificatione diſſereremus. Aliquando congregatio concionatorum fidelium, vt in Apocalypſi: Vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cœli, dicentis voce magna: væ, væ, væ, habitantibus in terra. Aliquando diabolus, pater ſuperbiæ, vt apud Abdiam: Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum, inde detraham te, dicit dominus. Aliquando res velocitate prædita, vt apud Ieremiam: Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis cœli. Aliquando rex aliquis magnus & potens, vt apud Ieremiam de Aſſyriorum rege ita aientem: Quaſi aquila volabit, & extendet alas ſuas ad Moab. Et de Nabuchodonoſore ait Oſæas: Quaſi aquila ſuper domū domini. Et Ezechiel hoc loco: Aquila grandis, &c.

Sup. 1. Apoc. 8. Abd. 1. Thre. 4. Iere. 48. Oſe. 8.

Magnarum alarum. Id eſt, magnos habens exercitus, qui alarum nomine ſignificantur, vt apud Eſaiam: Erit extenſio alarum eius implens latitudinem terrę, &c. Et apud Ieremiam: Extendet alas ſuas ad Moab. Apud Latinos etiam ala dicta eſt equitum turma, quòd pedites tegat alarum vice. Et in acie ala dextera locatus, & ſiniſtra, inſtar alarum auium.

Eſai. 8. Iere. 49.

Longo membrorum ductu. Rex dicitur caput, ſubditi membra. Vult ſignificare populorum multitudinem, quę erat Nabuchodonoſori ſubiecta.

Plena plumis & varietate. Erat hic rex ditiſſimus & potentiſſimus. Per pennas pictas varietate colorum decoratas ſignificat mundi opes, potentiam, & proſperarum rerū abundantiam. Conſidera obſecro altè rem hāc illamque tecum perpende, & memoria repete. Mundi gloria cum leuibus plumis, quę vento circunferuntur, hoc loco cōparatur. Quemadmodum plumæ aues ferunt in ſublime: ſic mundi diuitię & dignitates ſolent homines extollere, & vanitates in aërem eleuare. Quēadmodum accipitres pennis freti volentes altiùs aſcendere, & nubes penetrare, ob nimis excelſum volatum amittuntur: ſic qui proſperitatis plumis innixi elatione eriguntur, quò altiùs aſcendunt, eò infœliciùs præcipitantur. Hæ ſunt plumæ vanitatis, quas Deus in Leuitico pręcipiebat euellere, & in locum cinerum proijcere. Locus cineris eſt memoria mortis, vbi ea quę mortales iudicant eximia, ad quę cupiditate incenſi rapiuntur, reuoluere debemus, conſiderantes quàm breui omnia illa euaneſcant, & conſumantur, & nos cū illis in cinerē cōuertamur. Arbores in ſylua cognoſcuntur, quędam ob

Similia. Leuit. 1. Similitudo.

ob truncorum differentiam quędam ob frondium, aut florium, aut fructuum proprietatem. Hoc quippe eſt, dum viuunt. ſed traditæ igni, & in cinerem conuerſæ cognoſci neque unt. Qui fieri poteſt, vt miſtis cineribus proceram pinum, aut excelſum populum ab humili myrto, & paruo frutice poſſis vnquam diſcernere? Sic homines dum in mundi degunt ſylua, cognoſcuntur, quidam ob maiorum ſtipitem, quidam ob verborum folia hic in flore pulchritudinis, ille in honeſtatis fructu, nonnulli in cortice ruſticitatis, alij verò in lenitate manſuetudinis. Sed cùm mors eos reducit in cinerem, & omnia miſcet & cōfundit, quis poterit ex cineribus ex terra, & puluere illos cognoſcere? Miſtis cineribus quid intereſt inter excelſum principem, & infimū colonū? In horum cinerum memoriam proijcere debemus pulchras mundi plumas ne inflati opinionibus temperantiam amittamus, & in erroribus intollerā lis verſemur. Eſt enim perſpicuū dominante inani gloria temperantiæ locū non eſſe, nec in vanitatis regno virtutem poſſe conſiſtere. *Similitudo.* Falco, & niſus, & aliæ aues ex accipitrū genere dum viuunt, magni æſtimantur: nutriuntur magnis delicijs, & in manibus geruntur magnatum: ſed cùm moriuntur, proijciuntur in ſterquilinium. Contrà verò perdices dum viuunt, affliguntur ab omnibꝰ, quilibet agricola in eas irruit, & impetum facit: ſed mortuæ afferuntur ad principis menſam, eique honorificè offeruntur. Ita multi qui in hac vita illuſtres & pręclari cenſentur, rebuſque vtuntur ſecundis, illis ad voluntatem ſtantibus, migrātes è vita mittuntur in inferni ſterquilinium in æternū cruciandi: alij autem qui in vita varijs torquētur calamitatibus, & ob præclaras virtutis actiones in hominum ſceleratorum odia incurrunt, & à mundo contemnuntur, excedunt è vita, ad menſam afferuntur principis cœlorum, vbi requieſcāt in gloria illa æterna ſummo honore, ſummiſq; gaudijs abūdantes. Horum vitam cenſet mundus eſſe ornamentis omnibus ſpoliandam, cùm eam deberet perpetuis monumentis ornare. Contrà verò eos celebrat ſępenumerò pleniſque laudibus extollit, atque nominis amplitudine, claritateque illuſtrat, qui ſe in impia ingurgitant ſcelera, qui ſunt non ſolùm ab honeſtate, ſed etiam ab honeſtatis veſtigio relicti. Hi ſunt varijs plumis honorum mūdi inaniter ornati, quas breui amittunt: & ea, quę ſunt diu, ac multò labore quęſita, vna eripit hora, & ipſi ad æternas pœnas relegātur. Ideo ait Eccleſiaſticus: Subſtātię iniuſtorum ſicut fluuius ſiccabūtur, *Eccl. 40.* & ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt. Et Pſalmographus: Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt. *Pſal. 143* Moritur homo, & cum eo eius falſa gloria & proſperitas. Sed nec dum viueret vitam in tranquillitate traducebat: ſed acerbis ſæpe moleſtijs implicatus, in timore & dolore verſabatur. Quemadmodum fumus excelſa petit, *Simile.* ſic calamitas eos potiſſimùm inuadit, qui ſunt in altiore gradu cōſtituti. Quò fit, vt eos inde ſæpenumerò in puncto temporis ignominioſè præcipitet. O inanem mundi famam comparatam hominum temeritate vitiorum plerumque laudatrice! O impiorum gloriam fluxā, & tetris dedecoris maculis deformatā! Vbi eſt hic Nabuchodonoſor, quem diuinus noſter vates cum aquila magna, varijſque plumis decorata comparat hoc loco? Vbi eſt eius potentia, & diuitiarum abundantia? Euanuerunt omnia illi, & vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatum: *Sap. 5.* Tranſierunt ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurens. Reſtat igitur, vt mundi gloriam inanem illam & fallacem contemnamus, ſiquidem aſpicimus eam hoc loco cum leuibus pennis comparari.

Venit ad Libanum. Hoc eſt, templum Salomonis, ſic vocatum propter eminentiam & excelſitatem: vel quia erat ex lignis Libani conſtructum, vt patet ex tertio Regum. *3 Reg. 5.* Et per templum intellige Hieroſolymam. *2. Par. 1.* Figura eſt ſynecdoche, vbi ponitur pars pro toto. Eodem modo Zacharias: Aperi Libane portas tuas. *Zach. 11* Vbi paraphraſtes Chaldæus pro Libano vertit templum. Vel intelligitur hoc loco Hieroſolyma nomine Libani. Vt enim mons ille erat arborum denſitate plenus, ita Hieroſolyma hominum ac ſtatuum varietate referta. Fortaſſe per Libanum intelligitur tota terra promiſſionis, in qua ſitus erat mons Libanus.

Tulit medullam cedri. Aſportauit ſecum, quicquid erat pretioſum: vel ſtatum nobilium, nam cùm inter arbores ædificijs aptas cedrus teneat principatum, ſitque procera & odorifera, meritò eius nomine magnatū ſtatus ſignificatur. Vel per medullā cedri intelligitur rex Ieconias, per ſummitates verò frondium nobiles præclaris orti natalibus. Senſus eſt Venit Nabuchodonoſor Hieroſolymam, eam expugnauit, & ſecum in Chaldeā regem Iechoniā, & optimates ferè omnes abduxit. Cedrus eſt ciuitas, eius medulla eſt rex, ſummitates ramorum ſunt magnates, trunci ſunt plebeij. Quemadmodum ex arboris medulla *Simile.* progreditur vis, qua rami refloreſcunt, & fructus producunt, ſic ex principe debet exire virtus, qua populus commotus & excitatus vberri-

vberrimis bonorum operum fructibus exornetur.

Et tranſportauit eum in terra chanaan. Hoc eſt, in Chaldæam.) Chanaã ſignificat negotiationem, & quorum Chaldæi, præſertim Babylonij erant magni mercatores & negotiatores, appellatur eiꝰ terra mercatura & negotiatio. Eſt igitur hoc loco chanaan nomẽ appellatiuũ, non autem proprium: nam propriè terra promiſſionis appellabatur terra Chanaan, vbi quondam Chananæi habitauerunt, ex qua fuerant per Hebræos eiecti. Id volẽs propheta indicare ſubdit: In vrbe negotiatorum poſuit illam. Brixianus pro terra chanaan habet terram negotiatorum, quod noſtræ fauet
Oſe. 12. ſententiæ. Ita poteſt intelligi illud Oſeæ: Chanaan, in manu eius ſtatera doloſa Solent enim nefarij mercatores fallacibus ſtateris ponderate. Igitur ad terram mercatorum adduxit Nabuchodonoſor Iechoniam, & alios Iudæos, qui eum ſecuti ſunt, vt patet ex
4. Re. 24 4. Regum.

Et tulit de ſemine terræ. Loquitur nunc de Sedechia, quem Nabuſchonoſor regem Iudææ pro Iechonia conſtituit. Hic Sedechias erat de ſemine terræ, hoc eſt, vnus ex ijs, qui in terra illa Iudææ nati ſunt. Appellabatur antea Nathanias, erat patruꝰ regis Iechoniç, de
4. Re. 24 ſtirpe regum Iudah. Hunc poſuit Babylonius in terra pro ſemine Iechoniæ. præfecit illum terræ Iudææ, vt maneret ſemen ſtirpis regiæ. Vel poſuit illum in terra pro ſemine, vt creſceret. Ac ſi dicat. Mandauit illum terræ vt ſemẽ, quod naſceretur, vt viriditas herbaſcẽs, nixa fibris ſtirpis ſenſim adoleſceret, lætoſque fructus produceret. Quidam vertunt: Poſuit illum in terra ſeminis, hoc eſt, fertili, & fœcunda: quibus fauet tranſlatio ſeptuaginta habẽs Dedit illud in campo ſeminabili.

Vt firmaret radicem ſuper aquas multas. Hoc eſt, vt ſatus eſſet prope flumina, & perennes fontes totam terram irrigantes Quaſi diceret vt regnaret in terra frugifera & opulẽta, ſemper virens, nullos æſtus reformidans. Vel ſic
Apoc. 17. Vt regnaret ſuper populos multos, nam nomine aquarum populi ſignificantur iuxta illud Apocalypſis: Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt.

In ſuperficie poſuit illud. Non eum alta regni radice firmauit. Præfecit eum Iudæç, ſed ita ei vires fregit, vt ſupplex maneret, ne in magna potentia conſtitutus rebellet.

Creuit in vineam latiorem humili ſtatura. Regnum Iudæç fuerat quondam excelſa cedrus at fuit regnum hoc euerſum tempore Iechoniæ, & loco cedri floruit abiecta vitis. Nam tempore Sedechiæ nulla fuit ibi celebritas, nulla amplitudo. Creuit quidem vitis, & fuit latè propagata, ſed humili ſtatura, non creuit in altum, non ſe tulit in ſublime, quin potiùs parebat Babylonijs. Denique non erat alta cedrus, ſed depreſſa vitis. At quandiu obediuit Nabuchodonoſori, tulit fructus, ſed cum ab eo defecit, & fidem frangens confugit ad AEgyptios, exaruit, & non ſolùm rex ſed populus fuit ad interitum & vaſtitatem vocatus.

Reſpicientibus ramis eius ad eam. Vitis erat regnum, palmites erant magnates, qui non eleuabuntur, quoniam reſpiciebãt ad aquilam hoc eſt, ad regem Babylonis, cui obtemperabant.

Et radices eius ſub illa erant. Hoc eſt, firmitudo regni Sedechiæ erat ſub aquila: pendebat à Nabuchodonoſore. Vel ſic: Et rex Sedechias impius erat. Homo iuſtus eſt arbor inuerſa, iacẽs radices ad cœlum, vnde ad illum venit alimentum & aqua gratiæ cœleſtis. Hęc eſt aqua, de qua ait Diuꝰ in Apocalypſi. Ego *Apoc. 21.*
ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis Hæc eſt animi eſca, de qua ait Eſaias. Venite, & emite abſque argento, & abſque vlla cõmu- *Eſa. 55.*
tatione vinum & lac. Hoc alimentum de ſurſum venit à patre luminum, nam vt ait Diuus *Iaco. 1.*
Ioannes Baptiſta apud Diuum Ioannem Euã- *Ioan. 3.*
geliſtam, non poteſt homo accipere quicquã, niſi fuerit ei datum de cœlo. Alimentum animæ eſt illud, de quo ait dominus. Operamini cibum, qui non perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dat nobis. Hoc alimento, his dapibus cœleſtibus reficitur vis iuſtus, at impius radices iacit in terrã qui cœlo contempto ad terram tantummodo aſpirat, & terram comedit, ſiquidem rebus terrenis paſcitur & delectatur Nam cùm diabolus terram comedet cunctis diebus vitæ ſuæ vt eſt literis diuinis libro Geneſis mandatum. *Gene. 3.*
quid mirũ ſi ſeruos ſuos iiſdem paſcat alimentis, quibus ipſe paſcitur. Itaque qui iuſtitiam colit & pietatẽ radices habet ſuper ſe, qui verò ſcelere & maleficio paſcitur, ſub ſe volens igitur diuinus vates flagitia Sedechiæ ſignificare, ait eius radices ſub ipſo eſſe.

Et facta eſt altera aquila grandis. Hic erat, rex Aegypti, qui aquila etiam dicitur ob magnam potentiam, & diuitiarum abundantiã. Cùm autem ille eſſet hoſtis Babyloniorum, confugit ad illum Sedechias, totũ ſe ad eius fidem & amicitiam conferens, & fœdus cum Nabuchodonoſore initum, & iureiurando cõfirmatum violauit, qua in re ius diuinum humanumq́ue peruertit.

Et ecce vinea iſta. Hoc eſt, rex Sedechias Poteſt verti, vitis hæc.

Quaſi

Quaſi mittens radices ſuas ad eam. Adhæſit regi AEgypti, qui aquila dicitur. ſed cum prima nullo modo comparanda. Ad eum miſit legatos Sedechias petens ab eo auxilium aduerſus Babylonios.

Vt irrigaret eam areolis germinis ſui. Hoc eſt, vt rex AEgypti hanc vitem nempe Sedechiã tueretur contra Nabuchodonoſorem. Videtur alludere ad Nilum, qui irrigat Aegyptum immiſſus in agros per ſulcos.

Deut.6. *In terra bona.* Hoc eſt, in terra promiſſionis
Num.14. fertili & ferace, manante lacte & melle. Pote-
Eccle.46. rat Sedechias regnum dilatare, opibus affluere fructus vberrimos ferre, & quietè atq; honorificè viuere: ſed non illud ſcelera eius merebantur Ipſe perturbatiões quærebat, & cõcitatis animi permotionibus agitabatur. Torquebatur effrænata cupiditate, & inani ſolicitudine: modò lætitia temerè exultabat, modò dolore animum demittebat. Huiuſmodi ſunt inſipiẽtes homines, qui cùm ſint ipſa vanitas, neſciunt puſillũ illud temporis, quod ipſis datum eſt, placatè atque leniter traducere. Adeò deſipiunt, in his rerum imaginibus & vmbris ita ambulant, tumultuantur, belligerantur, & ſtudio fluxas mundi opes occupandi ſe con-
Pſal. 38. turbant, quaſi eximia bona ſint & immortalia Id volens explicare regius vates canebat: In imagine pertranſit homo, ſed & fruſtra conturbatur: Theſaurizat, & ignorat, cui cõgregabit ea. Eodem modo rex Sedechias cùm poſſet quietè viuere, ſeipſum & totum regnũ perturbauit. Permiſit Deus ob eius aliorumque Iudæorum flagitia, vt à Babylonijs deficerent, eiſq́ue fidem voluerunt, & expugnarentur, & miſeri ac calamitoſi adducerentur in Chaldæam, vbi eſſent in acerbiſſimis calamitatibus verſati.

Dic. Verbum eſt dei præcipientis Ezechieli, vt ea Iudæis dicat, quæ ſtatim ſequuntur.

Ergo ne proſperabitur? Subauditur vinea hęc. Quaſi dicat. non. Habent huiuſmodi interrogationes vim negationum.

Nonne radices eius euellet? Quaſi dicat: euellet quidem. Sẽſus eſt: Prima aliqua nimirum Nabuchodonoſor delebit Sedechiam, euellet radices eius, hoc eſt, maiores eius euertet, & fructus eius diſtringet, hoc eſt filios eius occidet, & omnes eius palmites, hoc eſt omnes e-
4.Re 25. ius conſanguineos & famulos labefactabit.
2.Para. Et hoc non in brachio grandi, hoc eſt, non
ult. cum magno exercitu, nec cum magna poten-
Iere. 39. tia. Lege 4. Regũ, & 2. Paralipomenon. & Ieremiam, & videbis fuiſſe oĩa hæc adimpleta.

Nonne cùm tetigerit eum ventus vrens, ſiccabitur, & in areis germinis ſui areſcet? Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Dic ad domum exaſperantem: Neſcitis quid iſta ſignificent? Dic: Ecce venit rex Babylonis in Ieruſalem, & aſſumet regẽ, & principes eius, & adducet eos ad ſemetipſum in Babylonem. Et tollet de ſemine regni, ferietque cum eo fœdus, & ab eo accipiet iuſiurandum, ſed & fortes terræ tollet, vt ſit regnum humile, & non eleuetur ſed cuſtodiat pactum eius, & ſeruet illud. Qui recedens ab eo, miſit nuntios ad AEgyptum, vt daret ſibi equos, & populum multum. Nunquid proſperabitur vel conſequetur ſalutem, qui facit hæc? Et qui diſſoluit pactum, nunquid effugiet? Viuo ego, dicit dominus Deus, quoniam in loco regis, qui conſtituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & ſoluit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Et non in exercitu grandi, nec in populo multo feciet contra eum Pharao prælium, in actu aggeris, & in extructione vallorum, vt interficiat animas multas. Spreuerat enim iuramentum, vt ſolueret fœdus: & ecce dedit manum ſuam, & cùm omnia hæc fecerit, non effugiet.

Nonne cùm tetigerit eam ventus vrens. Hoc eſt, exercitus Caldæorum.

Dic ad domum exaſperantem. Hoc eſt, ad populum Iudaicum rebellem, & me ad iram prouocantem.

Ecce venit rex Babylonis. Parabolę explicatio.

Et aſſumet regem. Futura pro præteritis, quẽadmodum aliquando præterita pro futuris ponuntur more prophetarum. Senſus eſt: Venit Nabuchodonoſor Hieroſolymam, & tulit eius regem Iechoniam, & magnates & diuites & tranſtulit eos in terram ſuam.

Et tollet de ſemine regni. Id eſt, eleuauit Sedechiam, eumq́ue conſtituit regem, qui eſt ex progenie regia: & pepigit cum eo fœdus, vt ſcilicet ipſe Sedechias regnaret, & tributum ei ſolueret ſingulis annis. Quod iuramẽto confirmauit.

Vt daret ſibi equos, & populum multum. Hoc eſt, equites, & magnam peditum multitudinem aduerſus Babylonios.

Nunquid proſperabitur? Quaſi dicat: Qui violauit fœdus iuramento cōfirmatum, non meretur proſpetitatem. Fides eſt proximo ſeruāda: uā Ioſue Gabaouitis promiſſam ſeruauit fidem, dicens: Iuranimus eis in nomine Dei Iſrael, & idcirco nou poſſumus eos contingere. *Ioſu. 9.* Et Eccleſiaſticus, Vir, inquit, bonus fidem facit cum proximo ſuo. *Eccl. 9.* Et hoc loco oſtendit Ezechiel ſeruandā eſſe fidem etiam inter hoſtes, & nou conſiderandum cui, ſed per quem iuraueris. Multò fidelior ille inuenitur, qui tibi propter nomen Dei tui credidit, & deceptus eſt, quàm tu, qui violato iureiurādo hoſti tuo, imò iam amico tuo inſidias paraueris. Hominis eſt ſceleratiſſimi amicitiam ſoluere iuramento confirmatam, eumq; fallere, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet. Diuus Ambroſius libro ſecundo officiorum. Fides, inquit, eſt etiā perfidis præſtanda. Et diuus Auguſtinus ad Bonifacium: Fides quando promittitur, etiam hoſti ſeruanda eſt. Et eſt hoc in ſacros canones relatum 23. quæſt. 2. cap. Noli exiſtimare. Sed intelligēdum eſt, ſi hoſtis nobis fidem ſeruet, alioquin non, vt patet multis ex locis à gloſſa ibi in verbo, hoſti, citatis. Nec mirandum eſt fidem à fidelibus cum hoſtibus ſeruari, cùm etiā eam illis conſeruauerint fideles Primo bello punico Marcus Regulus Romanus captus à Pœnis, cùm eſſet Romam miſſus ad captinos cōmutandos, iuraſſetq; ſe rediturum: redijt quidem non cōmutatis captiuis. Et ſi ab ijs, qui eū vnicè diligebant, retineretur Romæ, maluit tamen redire, quàm fidem hoſtibus datam fallere. Reuerſus eſt Cartaginē ad exquiſita ſupplicia, ad hoſtes crudeliſſimos, à quibus fuit incredibilibus cruciatibus affectus. At nemo illum eam ob cauſam ærumnoſam, nemo infœlicē vnquam putauit: non enim magnitudo animi eius torquebatur ab hoſtibus, nou grauitas, non virtus, non cōſtantia. Amiſit opes & magiſtratus, & ea, quæ deceptis mortalibus eximia & præclara videntur, virtutem autem nō amiſit. *Simile.* Quemadmodum fulmen quicquid inuenit in terra, ferit, præter laurum, vt ait Plinius libro ſecundo cap. 55. ſic magna calamitas omnia poteſt auferre & euertere præter firmam virtutē. Eſt enim conſtans virtus pulchra laurus, ſemper virens, nullo igne è nubibus erumpente, nullo impetu tormentorū & ærumnarum exuſta, aut labefactata. Ad hanc firmam virtutem nos hortatur Apoſtolus, dicens in epiſtola prima ad Corinthios: *1. Cor. 15.* Fratres mei dilecti ſtabiles eſtote & immobiles, abundantes in omni opere domini ſemper. Qui omnia fugiendę turpitudinis, adipiſcendæq; honeſtatis cauſa faciūt, in amore Chriſti fundati, non ſolùm mœrotis faces mundi fulmina contemnunt. Si Gentium duces, & philoſophi malebant vitam potiùs, quàm fidem hominibus datā amittere, cùm nullis perfectis virtutibus moralibus eſſent præditi ob theologalium defectum, vbi ſunt Chriſtiani fide Chriſti decorati, qui fidem frangūt, cùm multò magis debeant eam hominibus datam conſeruare, dareq́ue operā, ne de gradu conſtantiæ dimoueātur, atque ne quicquā excellētia atq; præſtātia Chriſtianæ religionis veritate pleniſſimę indignū cōmittant? Si autem mundi ictibus nos vulneratos ſenſerimus, & calamitatis vndique preſſos, nō frāgamur, nec animo cadamus, ſed ſit præſto regina ratio, quæ ita animum corroboret atque confirmet, vt mori potiùs velimus, quàm fidem iuramēto aſſertā violare. Fides aliquando accipitur pro ſponſione, vt apud D. Paulum prima ad Timotheum: Primam fidem irritam fecerunt *Tim. 5.* Aliquando pro conſcientia, vt in epiſt. ad Romanos: Omne quod nō eſt ex fide, peccatum eſt. *Rom 14* Aliquando pro fide theologali, de qua ait Apoſtolus in epiſt. ad Hebræos: Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. *Heb. 11.* Quæ aliquando eſt informis, aliquando formata. De informi ait Apoſtolus in 1. ad Corinthios: Et ſi habuero omnē fidem, ita, vt montes transferā, charitatē aūt nō habuero, &c. *1. Cor. 13.* De formata in epiſtola ad Galatas: In Chriſto Ieſu nec circuncifio aliquid valet, nec præputiū, ſed fides, quę per charitatem operatur. *Galat. 5.* De ea ait in epiſtola ad Romanos, Iuſtificati ex fide pacem habemus ad Deum. *Rom. 5.* Nonnunquam fides idem eſt quod fidelitas vt in Apocalipſi: Eſto fidelis vſque ad mortem & dabo tibi coronam vitę *Apoc. 2.* De hac fide ait Eccleſiaſticus, Fidem poſſide cū amico in paupertate illius. *Eccl. 22.* Hoc modo accepta fides eſt dictorum conuentorūq; conſtantia & veritas. Ita eam Marcus Tullius definit libro 1. Officiorum, vbi ait eam quia fiat, quod dictum eſt, appellatam fidem. De illa modò diſſeruimus, aſſerimuſq; eſſe non ſolùm amicis ſed inimicis etiam ſeruandam. Hāc veteres Romani tanti faciebant, vt eam tanquam numen aliquod ſanctiſſimum colerent, eiuſque imaginem in capitolio prope Iouem, quem inter vanitatem ſuorum deorū venerabantur collocarent, Huius virtutis propriū eſſe dicebant, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere, nihil, quod homini accidere poſſet, intolerandum putare. Hāc fidē iureiurādo cōfirmatā fregit Sedechias deficiens à Nabuchodonoſore, quā ob cauſam permiſit Deus, vt eſſet incredibilibus ærumnis laceratus, & nō ſolū ſe, ſed totū ſuū regnū penitùs euerteret quòd fidē nec Deo, nec hominibus ſeruabat.

Nun

Nunquid effugiet? Subaudi pœnam Quaſi dicat:non. Vel loquitur de fuga, cui ſe mandare volebat Sedechias, quando fuit à Babylonijs,captus,vt lib.4. Regum licet videre. 4.Regum vltimo.

In loco regis. Hoc eſt, in terra Nabuchodonoſoris.

Et non in exercitu grandi. Hoc eſt, Pharao rex AEgypti, qui promiſerat Sedechiæ, ſe eſſe paraturum contra Nabuchodonoſorem exercitum magnum, eumq́ue ſuperaturum, non ſtabit promiſſis, nam paruum exercitum aduerſus eum mittet: & nec iaciet aggerem, nec extruet vallorum foſſas, vt multos ex Babylonijs interficiat. Miſit quidem rex AEgypti aliquos, qui Sedechiæ opem ferrent, vt conſtat Iere. 37. ex cap.37. Ieremię, ſed metu perterriti reuerſi ſunt in AEgyptum.

In iactu aggeris. Hoc eſt, iaciens aggerem. Eſt autem agger coaceruatio terræ & lapidũ ad muros vrbis oppugnandos.

Vt interficiat animas multas. Hoc eſt, multos homines. Capitur pars pro toto metonymicos, vt multis in locis diuinarum literarum.

Et ecce dedit manum ſuam. Nimirum regi AEgypti. Ac ſi dicat: Sedechias ſe tradidit Pharaoni. Dare enim alicui manum eſt ſe ei committere. Vel firmauit iuramentum, quod fecerat Pharaoni. Solebant veteres tactu manus fœdera confirmare. Nunc etiam eodem modo apud nonnullos fit, qui pactum corroborare volentes, manus mutuò porrigunt more antiquorum. Vnde aiebat Pythagoras, non eſſe vnicuique dexteram porrigendam. Ac ſi diceret, non eſſe quempiam in fœdus amicitiæ temerè recipiendum. Citat hoc ſymbolum Plutarchus in hanc ſententiã in libro de multorum amicitia. Nunc ſolent Chriſtiani tangere manu Euangeliorum librum, cùm rem aliquam magni momenti volunt iureiurando confirmare.

Propterea hæc dicit Dominus Deus: Viuo ego, quoniam iuramentum, quod ſpreuit, & fœdus, quod præuaricatus
F eſt, ponam in caput eius. Et expandam
Sup. 12 D ſuper eum rete meum, & comprehende-
Inf 32. A tur in ſagena mea: & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in præuaricatione, qua deſpexit me. Et omnes profugi eius cum vniuerſo agmine ſuo gladio cadent: reſidui autem in omnem ventum diſpergentur. Et ſcietis quia ego dominus locutus ſum. Hæc dicit Dominus Deus: Et ſumam ego de medulla cedri ſublimis, & ponam de vertice ramorum eius: tenerum diſtringam, & plantabo ſuper montem excelſum, & eminentem. In monte ſublimi Iſrael plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam: & habitabunt ſub ea omnes volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondium eius nidificabit. Et ſcient omnia ligna regionis, quia ego dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile, & ſiccaui lignum viride, & frondere feci lignum aridum. Ego dominus locutus ſum, & feci.

Iuramentum quod ſpreuit. In hebraico eſt: iuramentum meum, quod violauit. Hoc eſt, iuramentum meo nomine initum, ictum inuocato nomine meo.

Ponam in caput eius Hoc eſt, luet pœnas tanti flagitij, quoniam iuramentum meum violauit Ponere in caput alicuius flagitium, eſt illum prout eius ſcelus meretur, caſtigare. Hebraiſmus eſt in diuinis literis frequens.

Expandam ſuper eum rete meum. Hoc eſt, exercitum Chaldæorum. Hoc tropo vſus eſt capite.12. & 32.

In omnem ventum diſpergentur Hoc eſt, per oẽs mundi partes: venti enim vndiq; perflant.

Et ſumam ego de medulla cedri ſublimis. Id eſt, ſumam Meſſiam, qui ſecundum carnem erit ex ſemine Dauidis, & conſtituam eum regem in Eccleſia catholica: & hic erit arbor magna, & cedrus excelſa, & mundi ſalus. Verba ſunt Dei patris, quibus promiſit miſſurum ſe eſſe ex cœlis filium ſuum vnigenitum, qui miſeros mortales è Babylonica captiuitate, è diaboli tyrannide, è tenebris obſcuriſſimis ad ſpiritus libertatem, ad purum Dei cultum, ad beatiſſimam regni ſui claritatem traduceret. Ipſe autem Chriſtus ſe ad hoc excellentiſſimum munus exequendum veniſſe, verbis, factis, & miraculis oſtendebat: & verã eſſe hanc Dei patris promiſſionem teſtificabatur. Id prędixerat idem Chriſtus dicens ore Dauidis: Iu-
ſticiam tuam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Faciens Pſal. 30.
ea, quæ pater per diuinos vates ſuos prædixerat, illum in perſoluendis promiſſis verum eſſe demonſtrabat. Hunc conſtituit, pater regẽ ſecundum humanitatem, nam ſecundum diuinitatem æqualis eſt patri, & regnum ſemper obtinuit. Eſt aũt rex ſuper Eccleſiam per montem Sionis ſignificatam iuxta id quod

Pſal. 2. ipſe ait in pſalmo: Ego autem conſtitutus ſum
rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius,
prædicans præceptú eius. Ad hoc enim venit
in mundum, vt teſtimonium perhiberet veri-
Ioan 18. tati, vt eſt apud Ioannem, & quicunque ex ve
ritate eſt, audit vocem eius. Diuus Hierony.
transfert Annuntiabo præceptú Dei, nam di-
ctio, el, habraicè ſignificat deú, ſcripta cú duo-
bus punctis, cum tribus verò ſignificat cú. Et
paraphraſis Chaldaica habet: Recitabo Dei
pactú. Inducit igitur pſalmographus Chriſtú
Dei legẽ, & pactú, & decretú narrantẽ & prę-
dicantem, & ſeipſum verum eſſe regem pro-
miſſum docentem. Sed quoniam per medullá
cedri rex Iudææ intelligitur, ſunt, qui dicant
hoc loco hunc, quem Deus dixit ſumpturum
eſſe de ſemine regis, eſſe Zorobabelẽ, qui erat
ex regia progenie: qui reduxit Iudæos à Chal-
dæa in Iudæá, tempore regis Cyri: cum qui-
bus non contendam, dúmodò fateantur fuiſ-
ſe hac in re Zorobabelem Chriſti figuram, &
prophetam ad humani generis redemptionẽ
per Chriſtum reſpexiſſe, cuius imago fuit re-
ductio illa ex Babylonica captiuitate. Nam
Chriſtus erat omnium proheiarum ſcopus,
quem non ſolùm Hebreorum liberatores, vt
Ioſue filius Nun, Gedeon, Ioſue filius Ioſe-
dech, Zorobabel, & alij, ſed etiam legis Mo-
ſaicæ inſtituta & ſacrificia adumbrabant. Hic
eſt rex ille ex ſemine Dauidis ſecundú huma-
nitatem de ſtirpe regia, de medulla cedri ſub-
limis, de quo hic loquitur diuinus noſter va-
tes. Eſſe autẽ Chriſtú ex progenie Dauidis ſe-
cundum carnem, aſſerit in epiſtola ad Rom.
Rom. 1. diuus Paulus, & diuus Mathæus initio ſui
Euangelij. Id promiſerat deus, & fuit oraculis
diuinorum vatum proditú. In pſalmo ſcriptú
legimus: Iurauit dominus Dauid veritatem, &
Pſal 131. non fruſtrabitur eum: De fructu ventris tui po-
nam ſuper ſedẽ tuam. Huc pertinet Dei pro-
miſsio facta Dauidi ijs verbis, ſecundo libro
2. Reg. 6. Reg. explicata: Suſcitabo ſemen tuú poſt te,
& firmabo regnú eius: & ſtabiliá thronú regni
eius in ſempiternum. Quis nó videt vaticina-
tionem hanc non eſſe ad fluxú Salomonis re-
gnú, ſed ad ęternum Chriſti regnum referẽ-
dam, qui futurus erat ex ſemine Dauidis, & in
Pſal. 11. æternú regnaturus? Id vaticinatus fuit Eſaias,
dicẽs: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos
de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eú
ſpiritus Domini. Hæc virga, eſt virgo dei ge-
nitrix, hic Ieſſe, à quo virga hæc proceſsit, eſt
pater Dauidis: hic flos ex virgine natus, eſt
Chriſtus verus deus, & verus homo, qui de ſe
Cant. 2. ait in Canticis: Ego flos campi, & lilium con-
uallium. Flos eſt non horti, hoc eſt non parti-
cularis, ſed cápi, flos communis, ſaluator om-

niú. Hic eſt rex ille de quo prædixerat pſalmo- Pſal. 71.
graphus: Rex noſter ante ſecula operatus eſt Pſal 143.
ſalutẽ in medio terræ. Et rurſus: Lętetur Iſrael
in eo, qui fecit eú, & filiæ Sion exultẽt in rege
ſuo. Et Eſaias: Dominus iudex noſter, domi- Eſa. 33.
nus legifer noſter, dominꝰ rex noſter, ipſe ſal-
uabit nos. Hic eſt rex de medulla cedri, qui
homines à Nabuchodonoſore, à diaboli pote-
ſtate eripuit, & Hieroſolymá, hoc eſt ad Eccle-
ſiam duxit, bonis excellentibus refertá, ad ve-
rum ac piú dei cultum, ad Chriſtianá religio-
nẽ, ad cóſcientiæ tráquillitatẽ, vt eos inde ad
cœleſtẽ patriá, ad æternas máſiones, ad Eccle-
ſiá triúphantem tandẽ perduceret, vbi eſt co-
rú bonorú affluentia, quá nec aſpectu oculo-
rum cóprehendimus, nec auribus percipimus,
nec vlla animi cogitatione complectimur.

Tenerum diſtringam, Hoc eſt, de regia ſtirpe
decerpam ramum tenerum: tollá Zorobabe-
lem nepotem regis Iechoniæ, & plantabo il-
lum in monte Sionis. Conſtituam Chriſtum
filium meum regem eccleſiæ catholicæ. Tene-
rum vocat Chriſtum propter eius pietatem &
miſericordiam.

Et plantabo ſuper montẽ excelſum. Hoc eſt, ſu- Eſa. 2.
per eccleſiam nomine Sionis intellectam. Hęc
eſt mons ille, de quo ait Eſaias: Erit in nouiſsi
mis diebus præparatus mós domus domini in
vertice montium, & eleuabitur ſuper omnes
colles. Poteris per hunc montem excelſum,
in quo plátata fuit hęc arbor ſublimis, montẽ
Caluariæ intelligere, vbi fuit arbor vitę plan-
tata. Hęc arbor eſt crux illa ſacratiſſima in mó
te Caluarię erecta, refugiú noſtrú, & diuinæ vi
ctoriæ clariſſimum monumentum. Cùm puer Geneſ 2.
Iſmael exul a domo patris in vaſta & inculta
erraret ſolitudine, & ſiti maxima cruciaretur, Gene. 21.
abiectus eſt ab Agara matre ſua ſubter arborẽ
quandam, vbi pias voces lachrymis ſociatas
ad cœlum emittens, fuit à domino exauditus,
qui ei fontem oſtendit, quo fuit mirabiliter re
fectus & recreatus. Tales ſunt peccatores, qui
patrem æternum Deum relinquentes, diuino
fauore indigni, ſyluas vitiorú peragrátes, la-
borant ſiti diuinæ conſolationis & nulla cœle
ſtis gratiæ aqua recreantur. De ijs ait diuinus Pſa. 106.
vates: Errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo.
Sed nemo adhibeat peccatis ſuis de diuina
pietate deſperationem. Eleuet oculos ad Chri
ſtum crucifixum, fundat ad ipſum vim lachry-
marum, confugiat ad arborẽ verę crucis, & ibi
inueniet vberrimum diuinę conſolationis fon
tem. Videbit Deum ſuum cruci affixum, cum
aquis gratiæ inuitantẽ, & dicentem: Omnes ſi- Eſa. 55.
tientes venite ad aquas. Et iterum: Si quis ſi- Ioan. 7.
tit, veniat ad me, & bibat. Et rurſus. Ego ſiti- Apoc. 21.
enti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Chriſti Ioan. 19.
latus

latus fons eſt mirabilis, vnde exiuit ſanguis & aqua. Curramus ad crucem hanc in monte
Caluariæ ſitam, amplectamur eam in qua fructus æternæ redemptionis pepēdit. Huius ar-
boris folia ſunt verba de eius laudibus prola-
ta, quibus illud accommodari poteſt, quod ait
Ezec. 47. Ezechiel: Folia eius ad medicinam, & Diuus
Apoc. 22. Ioannes in Apocalypſi. Folia eius ad ſanitatē
gentium. Flores eius ſunt charitas, humilitas,
patientia, obediētia, paupertas ſpiritus, & aliæ
virtutes, quas ſi eas in ſummo gradu, in altiſſi
ma perfectiōe videre deſideras, in cruce Chri
ſti omnibus numeris abſolutas abſque dubio
reperies. Fructus eius eſt ipſemet Chriſtus fi-
Ioan. 6. lius Dei, pomū pulchrū, è cœlis dimiſſum, de
quo ipſemet ait: Qui mānducat me, viuet pro-
Leuit. 23. pter me. Et in Leuitico ſcriptū legimus: Sume
tis vobis fructus arboris pulcherrimę. Eſt igi-
tur crux ſancta arbor nobiliſſima, omniū in
omnibus pulcherrima, in folijs, in floribus, in
fructu. Hęc nobis reprę ſentat Chriſtū crucifi-
xū, qui eſt ipſa arbor vitę, & ſapiētia patris, de
qua ait in Prouerbijs Salomon. Lignū vitę eſt
Prou. 3. ijs, qui apprehēderint eam. De qua ait hoc lo
co cœleſtis pater: Et plantabo ſuper montē
excelſum & eminentem.

Et erit in cedrum magnam. Erit Chriſtus ſub-
Mat. vlt. limis & glorioſus. Vnde poſt eius reditum ad
vitā ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo
& in terra. Et Diuus Paulus. Propter quod, in
Philip. 2. quit, Deus exaltauit illū, & donauit illi nomē,
quod eſt ſuper omne nomen. Vnde apud Da-
nielē appellatur lapis pręciſus de monte, hoc
Dan. 2. eſt de virgine maria virtutum altitudine prę-
ſtante, ſine manibus, hoc eſt, ſine opere huma
no, qui creuit in montē excelſum omnem ter-
ram adimplentē. Et Eſaias inducit patrem ita
cum filio loquētem: Dedi te in lucem gentiū,
Eſai. 49. vt ſis ſalus mea, vſque ad vltimum terræ.

Et habitabūt ſub ea omnes volucres. Sub Chri-
ſto habitabunt fideles, qui quoniam alis fidei
& charitatis altiùs volant, meritò volucres ap
pellantur. Vide auem illam cœleſtem aientē:
Philip. 3. Conuerſatio noſtra in cœlis eſt. Cōſidera ſub
limē eius à terra ad cœlum volatum. Hæ ſunt
aues, quas Abraham nō diuiſit, cùm animalia
Gen. 15. cætera diuiſiſſet, vaccam, capram, & arietem.
Impij his animalibus intellecti ſunt à ſe ipſis
& à Deo diuiſi & ſeparati: at viri iuſti de ſe
Rom. 9. aiunt: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti?
Qui fieri pōt, vt à deo ſint ſeparati, qui quic-
quid efficiūt, ad eius gloriā dirigūt, ſempérq;
ipſum Deum mentis oculis intuentur? Quē-
Simile. admodum in medio ſphęræ eſt centrū à quo
omnes lineæ deductę tendunt ad circunferē-
tiam: ſic vir iuſtus charitate & pietate præſtās
habet Deum pro circunferentia. Quicquid
cogitat, loquitur, & agit, tendit ad Chriſtum,
qui eos circundat: nam vt dicitur in pſalmo:
Dominus in circuitu populi ſui: Et iterū cir- *Pſal.* 124.
cundabit te veritas eius non timebis è timore *Pſal.* 90.
nocturno. Et rurſum: Sperantem autē in do- *Pſal.* 31.
mino miſericordia circūdabit. Eſt enim Chri-
ſtus diuina circunferētia cingens viros iuſtos
& eſt arbor cœleſtis vmbra ſua protegens &
circundans omnes, qui ad ipſum confugiunt.
Ideo ſubditur ſtatim: Vniuerſum volatile ſub *Pſal.* 56.
vmbra frondium eius nidificabit. Hæc eſt vm
bra illa, de qua dixerat regius vates: Sub vm-
bra alarum tuarum ſperabo. Sub qua protecti
viri iuſti cōmorantur, iuxta illud eiuſdē pro-
phetæ. Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in
protectione Dei cœli commorabitur.

Ego dominus humilians lignum ſublime. & ex- *Pſal.* 90.
altans lignum humile Hoc eſt, ego iuſtus Deus
depreſſi Sedechiam, qui ſe extulerat, & extu-
li Zorobabelem, qui ſe humiliauerat. Abieci
diabolum ſuperbū, & extollam Chriſtum hu-
milem. Ipſe Chriſtus de ipſo ait. Diſcite à me, *Matt.* 11.
quia mitis ſum, & humilis corde. De illo ait
in epiſtola ad Philippenſes Diuus Paulus: Se- *Philip.* 2.
metipſum exinaniuit, formam ſerui accipiēs.
Et paulò pòſt. Humiliauit ſemetipſum, fa-
ctus obediēs vſque ad mortem, mortem autē
crucis. Sed vide quid ſequatur. Propter quod
Deus exaltauit illū, & dedit illi nomen, quod
eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu o-
mne genu flectatur, cœleſtium, terreſtriū, &
infernorū. Et omnis lingua confiteatur, quia
dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei pa-
tris. Id prædixerat idem Dei filius ijs verbis
apud Eſaiam: Mihi curuabitur omne genu. & *Eſai.* 45.
iurabit omnis lingua: ergo in domino. Vel, vt
alij vertunt: Et iurabit omnis lingua duntaxat
per dominū. Quæ verba D. Paulus Chriſti eſ-
ſe indicat in epiſtola ad Romanos, ſed ita ea *Rom.* 14.
transfert. Mihi flectetur omne genu, & omnis
lingua cōfitebitur Deo: vel, vt verti poteſt, cō-
fitebitur me eſſe Deū. Intuere animo quēad-
modum cœleſtis pater eū extulerit, qui ſe ab-
iecerat & exinaniuerat. Contrà verò diabolū
è cœlo in profundū barathrū deiecit, quia ſe
extulerat. Hoc intelligēs virgo Dei genitrix *Luc.* 1.
canebat. Depoſuit potētes de ſede, & exalta-
uit humiles. Et idem Deus: Omnis qui ſe exal *Luc.* 14.
tat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabi- *&* 18.
Et D. Iacobus in epiſtola ſua: Deus ſuperbis *Iaco.* 4.
reſiſtit, humilibus autem dat gratiā Et paulò
pòſt: Humiliamini ī cōſpectu domini, & exal-
tabit vos. Et D. Petr. in prima ſua canonica Hu *1. Pet.* 5.
miliamini ſub potente manu Dei, vt vos exal-
tet in tēpore viſitationis. Et Abdias: Si exalta- *Abdi.* 1.
tus fueris vt aquila, & ſi inter ſydera poſueris
nidum tuū, inde detraham te, dicit dominus.

Et pſalmographus: Vidi impium ſuperalta- *Pſal.36.* tum, & eleuatum ſicut cedros Libani,& tranſiui,& ecce non erat: quęſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Superbi enim & elati etſi florere, rebuſque ſecundis vti videantur, infœlices tamen ſunt, quoniã miſeros exitus conſequuntur, & ex illo illuſtri rerum ſtatu ſæpenumero cadunt, & quod peius eſt, in pœ- *Simile.* nas æternas præcipitantur. Quemadmodum hyeme frigore vigente, & æſtate nimio calore omnia inflammante, rarò cadunt ingentia fulmina, vt ait Plinius libro ſecundo, ſed vere & autumno, quando aër eſt ſerenus & tranquillus, tunc maximè adurunt & feriunt: ſic maximæ calamitates & acerbiſſimæ ærumnæ proſperitati inſidiantur: nõ eos quærunt, qui frigore & æſtu in humili ſtatu laborant, ſed illos repentino vulnerant impetu eos deijciũt, & incendio comburunt, qui in tranquillo proſperitatis vere & autumno, ſuperbia extollũtur, & inani mundi gloria inſoleſcunt & in ſublime vanitatis eleuantur: Nihil eſſe exiſtimo in vita ſecurius nihil vtilius nihil præſtãtius, nihil ad virtutem magnificentiſſimè illuſtrandã accommodatius, nihil deniqúe tranquillitate alijſq́; bonis affluentius, quàm vera *Simile.* humilitas, & Chriſtiana animi ſubmiſſio Hęc eſt goſſipium, in quo conſeruatur virtutum *Simile.* moſchus præſtantiſſimum ſpirans odorem. In arte arithmetica eſt quædam notula appellata ſiphra, deriuata, vt mea fert opinio, à verbo hebraico ſaphar, quod ſignificat numerare, vnde ſiphara hebraice numerũ ſignificat. Hæc notula nihil valet, ſed facit valere: cõiũcta enim cum notula valente decem, efficit, vt valeat centum: auget valorem, cùm illum nõ habeat. Sic animi ſubmiſſio, & ſui ipſius abiectio, cùm ex ſe in hac vita apud homines *Pſal.33.* nihil valeat, pręſtat tamẽ valorẽ. Iuxta eſt dominus, ait pſalmographus, ijs, qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit. Et iterum: Excelſus dominus, & humilia reſpicit, & *Pſal.137.* alta à longè cognoſcit. Ac ſi diceret: Altiſſimus deus humiles diligit, & eos qui ſe ſubmiſſè gerunt, effert in ſublime: elatos verò & ſuperbos, mundi honores & dignitates ſibi aſſumentes & arrogantes à longè videt, quaſi res deteſtabiles, nolens eos è propinquo vt ſibi charos intueri: quippe qui indigni ſint, qui ab *Simile.* eo vt amici cognoſcantur. Animi demiſſio eſt vas, vbi virtutes reconduntur, & vt ait Diuus Bernardus, humilitas cordis receptaculum eſt gratiæ Chryſoſtomus. Humilitas, inquit, eſt ſacrificium maximũ. Et iterum: Humilitas eſt ſublimioris philoſophiæ mater. Humiles, vt ait Diuus Gregorius, dum ſe deijciũt, ad Dei ſimilitudinẽ aſcendunt. Superbi contrà dum ſe extollunt, diabolũ imitantur. At eos deijcit Deus & humiles extollit, quemadmodũ hoc loco ait per Ezechielem.

Succendi lignum viride Hoc eſt regem Sedechiam.

Frondeſcere feci lignum aridum. Hoc eſt. Iechoniam, qui etiã Ioachin appellabatur Hoc ideo ait, quia Nabuchodonoſor ſoluit illum à carcere, & honorificè tractauit Sedechiam *4.Re.vlt.* verò infinitis calamitatibus affecit. Poteſt hoc referri ad populum Iudaicum, quem Deus lignum viride appellat, quia in eo fuit fides & vera religio: & populum Gentium, qui eam ob cauſam lignum aridum dicitur, quia erat à fide & religione penitus alienatus. At lignum vireſcens, arbor illa fructifera, nobilis illa quondam Iudæorum ſynagoga, aruit omnino, & nullum fert veræ virtutis fructum: arbor autem Gentilica, quæ fuerat arida, ſterilis, & infœcunda, eſt lætiſſimorum fructuum copia exornata: in ea viget Chriſti fides, ſpes charitas, iuſtitia, ſapientia, verus Dei cultus, & cæteræ virtutes, quibus eccleſia repleta, a- *Eſai. 54.* quis gratiæ ſpiritus ſancti rigata, ſemper vire bit nulloſque æſtus reformidabit. Hoc prædixerat his verbis Eſaias: Lauda ſterilis, ſeu vt alij vertunt, Lætare ſterilis, quæ non paris, decanta laudẽ, & hinni, quæ non pariebas, quoniã multi filij deſertæ, magis quàm eius, quæ habebat virum. Gẽtilitatẽ appellat ſterilem, quę nullos habuerat prophetas, nullos fideles nullam charitatẽ: ſed fidem Chriſti recipiens multò plures fructus edidit, quàm Iudæorũ ſynagoga, Alludit diuinus vates ad Sarã ſterilẽ, ex qua productus eſt populus infinitate innumerabilis à Deo aſſumptus, cùm filius Agaræ fuerit eiectus. Eã ob cauſam Diuus Paulus *Gene.21.* locũ hunc in epiſtola ad Galatas ſub nomine Saræ de eccleſia, ſub nomine verò Agaræ de ſynagoga interpretatur. De eccleſia dixerat *Galat 4.* Eſaias: Lætabitur deſerta & inuia, exultabit ſolitudo. De ſynagoga verò Ieremias: Infirmata eſt, quæ peperit ſeptẽ, defecit anima eius, occidit ei ſol, cũ adhuc eſſet dies. Vbi per ſeptẽ *Eſai. 35.* multi intelliguntur more Hebræorũ. De hac quondã ſterili hoc oraculũ literis mãdauit regius vates Qui habitare facit ſterilẽ in domo *Iere.15.* matrem filiorum lætantẽ. Ac ſi diceret: Deus eſt ille, qui miſericordia ſua efficiet, vt Gentilitas, quæ ſterilitate laborat, habitet in domo *Pſa.112.* Dei, in eccleſia catholica, & facta fœcunda infinitate filiorum oblectetur. Hæc catholica eccleſia coaceruata eſt ex Gẽtilibus, & ex Iudęis *Eſai.1.* quos ſacra ſcriptura ſemen & reliquias appel *Eſai.10.* lat, quoniã licet multi ex Gẽtibus, pauci tamẽ ex Hebręis fidẽ receperũt. Cęteri Iudæi infide *Rom.12* les ſunt abiecti & reprobati, & eorũ ſynagoga

euanuit

cuanuit & exaruit à Deo penitus alienata: & Gentilitas ab illo aſſumpta. De ea ait Deus *Oſe.2.* per Oſeam: Miſerebor eius, quæ fuit abſque miſericordia: & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipſe dicet: Deus meus es *Rom.9.* tu. Quem locum diuus Paulus in epiſtola ad *1.Pet.2.* Romanos, & diuus Petrus in prima ſua canonica de eccleſia ex Gentibus congregata interpretantur. Eſt igitur Gentilitas arbos antea ſterilis & arida, cui Deus hoc loco prædixit ſe eſſe frondes præbiturum, vt admirabiles virtutum fructus produceret, ex quibus vera dignitas eﬄoreſceret & redundaret. Hanc exiſtimo eſſe huius loci intelligentiam. Qui verò totum hoc ad reditum ex Babylonica captiuitate referendum putant, quando Hebræi ſub Zorobabele duce ad patriam, ex qua fuerant magna iactata procella expulſi, ſe retulerunt, nullamq́; volunt de Chriſto nec à propheta, nec à ſeipſis fieri mentionem, in errore intolerabili meo quidem iudicio verſantur. Scio enim nonnullos, qui cum nomine Chriſtiano glorientur, vſque adeò ſeſe opinionibus Iudæorum addixerunt, & quaſi conſecrarunt, vt nihil doctum, nihil literale eſſe dicant, niſi quod ex turbulentis eorum riuulis hauriatur: cùm nihil Hebræis ſit magis in optatis, quàm literam peruertere, & verum ſenſum delere, ſanctam noſtram religionem labefactare.

Annotationes ex Hebræo in caput XVII.

P*Lena plumis*. Septuaginta habent πλήρης ὀνύχων. Plena vnguium. Ac ſi dicerent: Hęc Aquila erat rapaciſſima. Nabuchodonoſoris tyrannidem ſignificat, qui alienas diuitias rapiebat, & externa regna vaſtabat. Huiuſmodi ſunt, qui bellum inferunt quieſcentibus, vt eorum veteres illibataſq́; opes in profundum ſuorum appetituum gurgitem profundant. Hi per aquilam, & haliætum, & cæteras alites curuungues in literis diuinis ſignificantur: *Leuit.11.* cùm Deus earum vſum prohibeat in Leuiti- *Deut.14.* co, & Deuteronomio. Heſychius his alitibus eos intelligẽdos exiſtimat, qui eũ ſubtilia perſcrutari videãtur, parant alijs inſidias inexplicabili auaritia æſtuantes. Pythagorę præceptum fuit non eſſe animalia curuarũ vnguium nutrienda. Volebat enim ſignificare eſſe rapacitatem ex ciuitate penitus alienandam. Ita Triphon, & poſt eum Valerianus ſymbolum hoc interpretantur.

Et tulit medullam cedri. Pro medulla in Hebraico אתצמרת & tſammeret. R. Dauid in libro radicum, & R. Selometh in commentarijs aiunt eſſe ramum altiorem omnibus in arbore. Vnde Pagninus vertit: Et tulit ſummitatem cedri, Et Brixianus: Et tulit ſupremum faſtigiũ cedri. Septuaginta: & tulit electa cedri. Rex eſt medulla, & ramus altior & eminentior, qui non ſolum dignitate, ſed virtute & ſapientia debet alios ſuperare. Et qui in ſubliniore loco eſt conſtitutus, debet eſſe in excelſiore virtutis gradu collocatus, vt non ſolùm vitam dirigat ad rationis normam, ſed etiam ſubditis ad id faciendum exemplum prębeat. Ei enim, qui reipublicæ præfuturus ſit, duo tenenda ſunt, vnum, virtutem colere, alterum, totum corpus reipublicæ curare, & ad eius vtilitatem munus ſuum referre. Ad quod maximè conducit mores habere incorruptos, vt eos populis imitetur. Vt enim qualis erat *Gene.3.* color virgarum Iacob, talis erat color pecorũ, *Simile.* quæ naſcebantur ex ouibus in aſpectu virgarum concipientibus, vt literæ diuinæ memoriæ prodiderunt: ſic quales ſunt regis ac præſulis actiones, tales ſolẽt ſubditi cogitationes concipere. Iacob eſt princeps, virgæ ſunt eius opera, oues ſubditi, conceptus cogitationes. *Eccle.10.* Vnde ait Eccleſiaſticus: Qualis rector eſt ciuitatis, tales & habitantes in ea. Quare deberent principes leges, quas condunt obſeruare, vt exemplo ſuo excitarent ſubditos ad earũ obſeruationem. Interrogatus Alcamenes cur à Meſſenijs oblata munera recuſaſſet, quoniam ſi recepiſſem, inquit, cum legibus pacem habere non poteram. Magnifica verò vox, & tanto principe digna, quę declarat eſſe legũ authoritatem magno obuioq́; lucro anteponendã.

In vrbe negotiatorũ poſuit illã. Pro vrbe negotiatiorum habent Septuaginta ciuitatem muratam, Hoc eſt Babylonem, cuius murus fuit à veteribus inter mundi mirabilia connumeratus. Eam Iulius Solinus hoc modo deſcribit. Chaldææ gentis caput Babylon eſt, à Simiramide condita, tam nobilis, vt propter eam & Aſſyrij & Meſopotamij in Babyloniæ nomen tranſierint. Vrbs eſt ſexaginta millia paſſuum circuitu patens, muris circundata, quorum altitudo ducentos pedes detinet, latitudo quinquaginta: in ſingulos pedes ternis digitis vltra quàm menſura noſtra eſt altioribus. Hæc ille. Strabo li.16. ita eam deſcribit: Babylon in campo iacet: muri ambitum habet 385 ſtadiorum eius craſſitudine pedum. 32 altitudinem inter turres cubitorum quinquagenum. turrium ipſarum ſexagenum, viam ſuper mœnibus tam latam, vt quadrigæ occurrentes facilè pertranſire poſſint. Vnde & hoc ex ſeptem ſpectaculis orbis vnum dicitur. Hæc Strabo. Cùm igitur vrbs illa fuiſſet muris celeberrima, rerumq́ue geſtarum gloria florentiſſima, nomine vrbis muratæ per antonomaſiam intelligitur

verùm pro in vrbe negotiatorũ eſt in Hebrai-
co: in vrbe רכלים roelim, à verbo רכל ra-
cal, quod ſignificat negotiari, & vendere: vt
Infr. 27. apud Ezechielẽ 27. Carthaginenſes negotia-
Cant. 3. tores tui. Id, quod eſt in Canticis. Quæ eſt iſta,
quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi
ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi
pulueris pigmẽtarij, poterat verti ex Hebręo:
Quæ eſt hęc, quæ aſcẽdit per deſertum, quaſi
colũna fumi odorati ex aromatibus myrrhæ,
& thuris, & omnis pulueris mercatoris. Nam
pro pigmentario eſt in Hebraico rocel, quod
propriè ſignificat mercatorem & negotiato-
rem. Per quem ille hoc loco intelligitur, qui
ſpecies vendit aromaticas, quæ cõtuſæ in pul-
ueres rediguntur. Significat locus ille effice-
re religionem Chriſti, vt homines bona verè
Chriſtianorum opera videntes admirentur, &
glorificent patrem, qui in cœlis eſt. Per myr-
rham intelligitur continentia, per thus ſuaui
tas orationis, per pulueres aromaticos omnes
Simile. virtutes. Et quemadmodum hæc aromata in
igne maximè effundunt odorem: ſic vir iuſtus
in igne calamitatis poſitus maximè virtutem
oſtendit, & fragrantia patientiæ redolet. Sed
quamuis in Hebraico ſit: Et vniuerſi pulueris
mercatoris, rectè tamẽ interpres Latinus trãſ-
tulit: Et vniuerſi pulueris pigmentarij, vt ex-
plicaret qualis eſſet hic puluis. Ab hoc verbo
racal deriuatur nomen racil, quod ſignificat
mercatorẽ, & detractorẽ: quod ſoleant mer-
catores de aliorũ mercibus detrahere, vt ſuas
cum aliorum vendant iactura. Pro hoc nomi-
ne vertit interpres Latinus criminatorẽ & ſu-
Leui. 19. ſurronem cap. 19. Leuitici, dicens: Non eris
criminator, nec ſuſurro in populo. Pro quo
vertunt nonnulli: Non incedas mercator in
populo tuo. Nec ineptè: ſolent enim merca-
tores technis & dolis homines circumuenire,
& mẽdacijs ac periurijs lucrũ ſuũ augere. Id,
Prov. 11. quod eſt in Prouerbijs: Qui ambulat fraudulẽ
ter, reuelat arcana, transferunt nonnulli: Am-
bulat vt mercator, qui arcanum reuelat. & per
mercatorẽ intelligunt delatorem, & ſuſurro-
nem, & hominem veluti ex dolis conflatum.

In monte ſublimi Iſrael plantabo illud. Septua-
ginta habent: Et ſuſpendã illũ in monte ſubli
mi Iſrael. Hoc eſt, permittam, vt in cruce ſuſ-
pendatur in mõte Caluariæ. Loquebatur cœ-
leſtis pater de filio ſuo Meſſia venturo, & dixit
ſe eſſe illum ſuſpenſurum in crucis patibulo.
Multa dicuntur concedendo non iubendo, vt
Zach. 13. apud Zachariam. Percute paſtorem, & diſper-
gentur oues. Verba ſunt Dei patris, quibus ait
ſe permittere, vt populus Iudaicus Xp̃m inter
Mat. 26. ficeret. Quæ verba diuus Mathæus per futu-
rum vertit primę perſonæ, dicens: Scriptũ eſt
enim: Percutiam paſtorem, & diſpergentur
oues gregis. Ita intelligitur id, quod eſt in ora
tione dominica: Et ne nos inducas in tentatio Matt. 6.
nem. Hoc eſt, ne permittas vt inducamur in
tentationem. Eodem modo pater dicitur filiũ
in manus impiorum tradidiſſe, & illum in cru
ce ſuſpendiſſe. Ait Damaſcenus li. 4. cap. 14.
morem eſſe diuinę ſcripturæ permiſſionẽ Dei,
actionem eius vocare. Quemadmodum hoc
loco ait pater ſe eſſe filium ſuum in crucis ar-
bore ſuſpenſurum. In ea pependit Chriſtus Deu. 28.
Deus noſter, de quo fuerat in libro Deutero-
nomij perpetuis monimentis conſignatum:
Erit vita tua pendens ante te. Ac ſi diceret:
Chriſtus qui eſt vita: pro te morietur, & erit
coram te cruci affixus. Ipſe de ſe ait: Ego ſum
reſurrectio & vita. Cuius figura fuit ſerpens Ioan. 11.
æneus, quẽ Moyſes extulit in deſerto, de quo Num. 21.
ait Chriſtus apud Ioãnem: Sicut Moſes exal-
tauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari opor- Ioan. 3.
tet filium hominis, vt oĩs, qui credit in ipſum
non pereat, ſed habeat vitam æternã. Fuerunt
in cruce duo ligna, vnum erectum, alterum
tranſuerſum, ſed ambo coniuncta. Natura an-
gelica lignum rectum eſt, natura verò huma-
na, tranſuerſum. Qua in re voluit nobis Deus
ſignificare per Chriſti mortem & crucis my-
ſterium homines eſſe ſimiles angelis effectos
in eo, quòd in cœlo, vtrique Deo in æternum
fruuntur. Fuit hæc crux, vt ait Origenes, virga
illa Moyſi, quę vicit Aegyptum, mare aperuit,
& de Pharaone triumphauit. Hæc fuit in mon
te Caluariæ fixa, in qua pependit redemptor
noſter. Quã ob cauſam ait hic Ezechiel iuxta
ſeptuaginta tranſlationem. Et ſuſpendam illũ
in monte ſublimi Iſrael.

ARGVMENTVM CAPITIS XVIII.

INducit diuinus vates Deum loquentem, & errorem quendam, in quo Iudæi verſabantur, execrantem. non enim agnoſcebant culpam ſuam, quod eſt, totius improbitatis caput & metropolis: quin potius aiebant ſe non ob ſua, ſed ob maiorum ſuorum flagitia calamitatibus premi, & alienorum ſcelerum pœnas iniuſtè dare. Explicat illis Deus ab vnoquoque eſſe pœnam proprij peccati perſoluendam. Promittit ſalutem impio, ſi reliquerit impietatem, & ad diuinum numen confugerit, iuſto verò exitium, ſi contempta iuſtitia, in expiabiles fraudes conceperit, ſeque impiorum facinorum maculis contaminauerit. Tandem hortatur peccatores ad pœnitentiam, ne præcipites in æternum exitium rapiantur.

CAPVT XVIII.

ET factus eſt ſermo domini ad me dicens: Quid eſt quod inter vos pa-
rabo-

rabolam vertitis in prouerbium in terra
Iſrael? dicentes: Patres comederunt vuā
Mat. 6. acerbam,& dentes filiorū obſtupeſcunt.
Ier. 31. E Viuo ego dixit dominus Deus, ſi erit vobis
vltrà parabola hæc in prouerbium
in Iſrael. Ecce omnes animæ meæ ſunt
vt anima patris, & anima filij mea eſt.
Anima quæ peccauerit ipſa morietur.
Et vir, ſi fuerit iuſtus, & fecerit iudicium
ca. 28. & iuſtitiam, in montibus non comederit,
& oculos ſuos non leuauerit ad idola
B domus Iſrael, & vxorem proximi ſui nō
violauerit, & ad mulierem menſtruatam
non acceſſerit, & hominem non
contriſtauerit, pignus debitori reddiderit,
Eſa. 58. B per vim nihil rapuerit, panem ſuum
Mat. 25. c eſurienti dederit, & nudum operuerit
veſtimento, ad vſuram non accommodauerit,
& amplius non acceperit, ab iniquitate
auerterit manum ſuam, & iudicium
verum fecerit inter virum & virū,
& in præceptis meis ambulauerit, & iudicia
mea cuſtodierit, vt faciat veritatem,
hic iuſtus eſt, vita viuet, ait dominus
Deus. Quòd ſi genuerit filium la-
C tronem effundentem ſanguinem, & fecerit
vnum de iſtis, & hæc quidem omnia
non facientem, ſed in montibus comedentem,
& vxorem proximi ſui polluentem,
egenum & pauperem contriſtantem,
rapientem rapinas, pignus non reddentem,
& ad idola leuantē oculos ſuos
abominationem facientem, ad vſuram
dantem, & amplius accipientē, nunquid
viuet? Non viuet: Cum vniuerſa hęc deteſtāda
fecerit, morte morietur, ſanguis
eius in ipſo erit.

Quid eſt quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium? Parabola eſt ſermo obſcurus, aliud verbis proferens, aliud ſenſu explicans, rerumque genere diſſimilium cōparatio. Prouerbium eſt ſententia in omniū ore verſans, rebus temporibuſque accomodata. Oratio hæc: Patres cōederunt vuam acerbā, & dentes filiorum obſtupeſcunt, parabola eſt qua ſignificatur: filios ſcelerum maiorum ſuorum pœnas luere. Hanc parabolam ferebāt in ore Iudæi vſque adeò frequenter, vt eam in prouerbium conuerterent. Volebant enim Deum arguere: & in eius iuſtitiam inuehebantur, aſſerentes ſe eſſe iniuſtè punitos, cùm nullas conſcientiæ labes haberent in animo, nulla vulnera, nulla flagitia: ſed propter patrū ſuorum ſcelera immeritò vexari. Si illi iuſti fuiſſent, culpas ſuas agnoſcerent: ſepties enim in die cadit iuſtus, vt ait Salomō in Prouerbijs. Prou. 24 Et in eodem libro ait. Iuſtus prior eſt accuſator ſui. Prou. 18 Inter alias cauſas, cur Deus ficum nō ferentē fructum aridirate percuſſit, hanc aſſignat diuus Athanaſius: quòd Adā poſt tranſmigrationē acceperit folia ficus, quibus nuditatē ſuā obtexit. Mat. 21. Mar. 11 Geneſ. 3. Cū autē Chriſtus deſtrueret tranſmigrationis peccatū, illudq; deleret, & in cruce cōfigeret, arefecit operculū peccati, hoc eſt folia ficus, quibus Adā tegebatur poſt peccatū. Tegebat Adam tranſmigrationē ſuā & Iudęi ſimiliter ſcelera ſua, & ea ad maiores ſuos referebant. Tanta erant mentis obſcuritate cooperti, tot errorū tenebris circūfuſi, vt minimè viderent impietates ſuas, ſed eas reijcerent in maiores ſuos, deoq; iniuſtitiæ tribuerent, quòd eos in tot ærumnis verſari permitteret. Ideo hoc iam trito prouerbio vtebantur, Patres comederunt vuā acerbam, &c. Hoc eſt, illi commiſerunt ſcelera Deū ad irā prouocantia, pro quibus nos filij luimus pœnas. Hæc verba ita vertit paraphraſtes Chaldęus. Patres peccauerunt, & filij vapulant. Reprehēdit igitur eos Deus, quia parabolā hāc vertebāt in prouerbiū, illis oſtendens, nō eſſe eos punitos ob maiorū ſuorū ſcelera, ſed ob propria: nam à fide defecerāt, & vana Gentiū idola coluerāt, & nullā veri iuris germanęq; iuſtitiæ ſolidā & expreſſam effigiē tenebant, ſed ſe in dies teterrimis vitiorū maculis coinquinabant. Quā ob cauſam eos hortabatur ne deinceps tā falſo prouerbio vterentur, ſed ſcirent, nec filiū puniri pro iniquitate patris, nec patrē pro iniquitate filij, ſed vnumquēq; pœnam ſui peccati ſuſtinere.

Si erit vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Apoſiopeſis eſt, figura à Latinis reticentia appellata, cum intra nos ea ſupprimimus, quæ dicturi videbamur. Eſt igitur ſenſus. Si deinceps hoc vtimini prouerbio, ego in vos grauiter animaduertā. Sed quoniam particula, ſi, apud Hebræos habet ſępe vim negatiōis, pōt hîc accipi pro non, ac ſi dicat: Non erit vobis vltrà hęc parabola frequēs ī ore, quoniā ego eius falſitatē oſtendā per Ieremiā. Iere. 31. ſimiliter ait Deus: In Diebus illis nō dicetur vltrà: Patres comederunt vuā acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt: ſed vnuſquiſque in iniquitate ſua morietur. Omnis homo, qui comederit

vuam acerbam obſtupeſcent dentes eius.
Ecce omnes animæ meæ ſunt. Subaudi per cre-
ationem: non enim ſunt ex traduce, ſed cre-
ando infunduntur, & infundendo creantur.
Senſus eſt: Etſi patres generent filios, animas
tamen eorum nõ generãt, ego enim eas creo.
Eam ob cauſam, nec pater torquebitur pro fi-
lio, nec filius pro patre: ſed anima quæ pecca-
uerit, ipſa morietur morte peccati in via, &
morte æterna in gehenna, niſi per pœnitentiã
ſurrexerit. Peccatum mors eſt, & peccatis im-
Sap. 6. buti mortui dicuntur. In libro Sapientiæ ait
diuina ſcriptura: Homo occidit per malitiam
animam ſuam. Et diuus Paulus in epiſtola ad
Epheſ. 2. Epheſios: Cum eſſemus mortui peccatis cõ-
uiuificauit nos Chriſtus. Hoc eſt, cũ per pec-
cata nos pariter vobiſcum, qui idolorum cul-
tores eratis, mortui eſſemus, tribuit vobis vi-
tam cœleſtis Pater per Chriſtum ſaluatorem
Iaco. 1. noſtrum. Et diuus Iacobus in epiſtola ſua:
Peccatum cùm cõſummatum fuerit, generat
mortem. Aeternus etiam in inferno cruciatus
mors eſt, & qui in perpetuas illas tenebras ſe-
cluſi à cœtu, & concilio iuſtorum relegantur,
mortui dicuntur. Eam ob cauſam ait pſalmo-
Pſal. 1. graphus: Non reſurgunt impij in iudicio, Re-
uocabuntur quidẽ conuerſi mortales ad vita,
cum venerit Ieſus Chriſtus ad iudicium vlti-
mum exercendum: ait enim apoſtolus: Om-
1. Cor. 15. nes quidam reſurgemus, ſed non omnes im-
mutabimur. Sed pſalmographus non loqui-
tur, de corporum reſurrectione, ſed de reſur-
rectione ad vitam æternam, quæ eſt vera vita.
Cùm autẽ reſurgere ſit ad vitam redire, vita
autem damnatorum mors potius æterna ſit,
quàm vita, verè aſſeritur, eos non reſurrectu-
ros eſſe quia non reſurgent ad vitam, ſed ad
mortem æternam. Scio tamẽ verbum hebra-
icum nõ ſolùm reſurgere ſignificare, ſed con-
ſiſtere, & cauſam in iudicio obtinere, cuius
contrarium eſt cauſa cadere, & litem amitte-
re. Quam ob cauſam poterit eſſe ſenſus illius
verſus: Ideo non conſiſtent impij in iudicio
Dei, ſed cauſa cadentes, æterno ſupplicio ad-
iudicabuntur. De ijs ait ita diuus Ioannes in
Apocalypſi: Erunt in ſtagno ardenti igne &
Apoc. 21. ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Aſpicis igi-
tur præter mortem naturalem duas eſſe mor-
tes, vnam animæ per mortiferum peccatũ in
hoc mundo, alteram æternam in inferno. De
vtraque loquitur hoc loco Deus, cum ait: A-
nima quæ peccauerit, ipſa morietur. Sed quo-
niam in diuinis literis frequenter anima ac-
cipitur pro homine. vt Geneſ. 14. Dixit rex
Sodom Abrahæ: Da mihi animas, & ſupel-
Gen. 14. lectilem tu capito. vbi ſeptuaginta habent
τοὺς ἄνδρας id eſt viros. Et multis alijs in
locis diuinæ ſcripturę, ideo forſitan hoc loco
anima pro homine accipitur. Et tunc erit ſen-
ſus: Quicunque homo flagitium dignũ mor-
te commiſerit, morte corporis multiplicatur:
& in peccato ille lethali excedens è vita, erit
in interitum ſempiternum præcipitandus.
Et fecerit iudicium & iuſtitiam. Hoc eſt, iuſtè
vixerit, Hebraiſmus eſt literis diuinis non in-
frequens. Facere iudicium & iuſtitiã eſt id ef-
ficere, quod decet virum ſapientia & iuſtitia
præditũ. Poteſt hoc loco accipi iudicium & iu-
ſtitia pro gradu pœnitentiæ ad ſalutem, cum
homo ſeipſum accuſat apud Deũ & cogno-
ſcens delicta ſua aduerſus ſeipſum ſententiã
fert. Eam ob cauſam: ait Apoſtolus: Si noſ- 1. Cor. 14.
metipſos iudicaremus, non vtique à domino
diiudicaremur: Cùm noſmetipſos accuſamus
& damnamus, abſoluimur à Deo, ſi eius boni
tati fidentes, ad tutum diuinæ miſericordiæ
portum confugimus. Audi Dauidẽ ſcelus ſuũ Pſal. 56.
cognoſcentem, & clamentẽ. Iniquitatem meã
ego cognoſco, & peccatum meum contra me
eſt ſemper: Hoc eſt aſſiduò mihi ante oculos
mentis verſatur. Viciſſitudo fuit, inquit Chry-
ſoſtomus. Deus dedit Dauidi miſericordiam,
Dauid dedit Deo confeſſionem. Ac ſi dice-
ret: Scio domine non futurum eſſe impuni-
tum flagitium meum, noui eius iuſtitiam, cu-
ius imploro miſericordiam. Sed ideo à te do-
mine peto, ne ſcelus meum punias, quia ego
illud punio: ideo precor vt ignoſcas, quia ego
cognoſco: & quia te offendi, vim lachrymarũ
profundo.
In montibus non comederit. Id eſt, non fuerit
idolorum cultor. Solebant, qui commenti-
tios deos venerabantur, in montibus eorum
ſtatuas collocare, ibique cibos illis oblatos
comedere. Ad id dementiæ & impietatis vene
runt Iudæi, vt vanos Gentium deos colerent
eoſque idola domus Iſraelis appellarent. Vo-
lens autem propheta explicare, quid eſſet, in
montibus non comedere, ſubdit. Et oculos
ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael, ea
ſcilicet adorando.
Et hominem non contriſtauerit. Hoc eſt, non
læſerit, eum vulnerando, aut maledictis &
conuicijs laceſſendo. Oportet, vt neminem
triſtitia afficiamus niſi ob vtilitatem aut ſuã,
aut aliorum, ita ratione exigẽte. Eam ob cau-
ſam ait in epiſtola ſecunda ad Corinthios di-
uus Paulus: Et ſi contriſtaui vos in epiſtola, 2. Cor. 7.
non me pœnitet. Gaudeo enim, nõ quia cõ-
triſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœ-
nitentiam. Et paulò pòſt. Quę ſecundum Deũ
triſtitia eſt pœnitentiam in ſalutem ſtabilem
operatur. De hac triſtitia ait Salomõ: Cor ſa- Eccleſ. 7
pientium vbi triſtitia, cor ſtultorũ vbi lætitia.

Pignus debitori reddiderit. Hoc ab eos fortaſſe dicit, qui cùm pro mutuata pecunia pignus maioris prætij recipiant, illud poſtea negant. Vel vt hortetur diuites ad reddenda pignora, etiã ſi illis pecunia non reddatur, non cuicunq; debitori, ſed impia laboranti, quẽ-
Exod.22. admodũ in Exodo eſt literis conſignatũ Incidunt aliquando tẽpora, cum quæ maximè videntur viro virtute prędito conuenire cõmutantur, fiuntq́; contraria. Nam depoſitũ furioſo reddere, aut pignus debitori ditiſſimo, omnia ſua in turpium voluptatum gurgitem profundenti, contra officium erit.

Lu.14. *Panem ſuum eſurienti dederit, nudum operuerit veſtimento.* Commendat opera miſericor-
Mat. 5. diæ. Etenim beati miſericordes, quoniam ipſi
Eſa. 58. miſericordiam conſequentur. Per Eſaiam ait Deus, Frange eſurienti panem tuũ, & hic dicit, vt panem tuum diſtribuas inter eſuriẽtes,
Pſal.56 ſi volueris viuere. Quomodo vis, vt Deus te audiat, ſi tu eum non putas audiendum? Quo corde audes ab eo petere regnum, cui nõ vis buccellã panis porrigere? quomodo tibi dabit veſtem gloriæ immortalem, qui eius pauperi nudo, frigore tabeſcenti vnã ex veſtibus ſuperuacaneis corruptibilem dare recuſas? Quid ad hoc reſpondebũt vani homines, qui diuitias ſuas in res inanes profundunt, & magnificis apparatibus inanites delectãtur? Canes & accipitres alũt, pauperes & inopes nec in extrema inopia curant, induũt parietes pręcioſis auleis, & Chriſti pauperes nuditate deficiunt, cooperiunt lapides, qui nihil ſentiunt, & carnes proximorum nuditatem ſuam ſentientium cooperire nolunt. In phaletis cõſumunt aurum, in collo ferunt torques, & in auribus inaures pendẽtes, & prætioſa monilia, quibus poſſent captiuos redimere, viduas indigentes alere, virgines pupillas dotare, & miſeris inopibus ſubuenire. Sunt, qui conferãt aliquando in aliquos opes ſuas illis nõ indigentes, nõ charitate & miſericordia, ſed vanitate & inani gloria ducti, & repẽtino quodam quaſi vento impetu animi cõcitati.
Simile. Sunt ſimiles fluminibus aquas ſuas in mare mittentibus, terras autẽ ſitientes minimè rigantibus. At dominus, ait vt pauperi opitulẽtur, & nudũ veſte cooperiant. Quid ad hoc reſpondere poterũt auari, qui opes ſuas recõditas colunt, & veluti idola venerãtur? Hi aurum tantùm reſpiciunt, fratrem non aſpiciũt. Audiunt pauperis lamẽta, ſed nec eius lachrymæ eos ad miſericordiam mouent, nec eius ſuſpirijs eorum corda molleſcunt. Aurum cupiunt, ad illud aſpirant, illud eſt eis dormientibus inſomnium, & vigilantibus deſiderium. Libentius vident aurum quàm ſolem, illudq́; ſplendidius & micantius omnibus aſtris iudicant & aſſerunt. Quæcunq; intuentur in aurum verti ardentiſſimè cupiunt. Permanat morbus hic in venas & hæret in viſceribus, & inueteratus non euellitur, ſed mores indies corrumpit. Nihil eſt tam ſanctum, quod inſatiabilis diuitiarum cupiditas non contendat violare, nihil tam munitũ, quod non oppugnet. Vnde Latinus poëta: Quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames? O inſatiabilẽ auaritiam, ò impiam cupiditatẽ, ò amentiam deplorandã? Non intelligunt cæci homines nihil magis conducere ad opes conſequendas quã eas inter pauperes diſtribuere. Ait enim ipſa veritas: Omnis, qui aliquid reliquerit propter nomẽ meũ, centuplũ accipiet & vitã Mat. 19.
æternam poſſidebit. Et Salomon in prouer- Prou. 11.
bijs: Alij diuidunt propria, & ditiores fiũt, alij rapiunt nõ ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Et Heb.13.
diuus Paulus in epiſtola ad Hebręos. Sint mores ſine auaritia, cõtẽti præſentibus ipſe enim dixit: Non te deſeram, nec derelinquã Quem Simile.
admodũ frumentũ in horreo recõditum non augetur, imò ſæpe à curculione corroditur & abſumitur, in terrã autẽ proiectũ vberrimũ fert fructum & proijcienti maximum lucrum parit: Sic pecunia in arcula recondita ſæpenumerò direptioni committitur, aut quocunq; alio modo conſumitur, in pauperes autẽ collata, fructum centuplũ producit, & ſummam in poſterũ producit vtilitatem. Vt putei & la- Simile.
cus aquarũ viuentium ſordibus obturati & inquinati, ſi exhauſti fuerint, fluẽt vberiore & pulchriore aqua, dimiſſi verò & quieti corrũpuntur, & putent, ſic opes diſtributæ, & in egenos translatæ creſcunt, & opes edunt copioſas & ſalutares: nã accipientes reficiunt, dantium autẽ animos alunt ad æternitatẽ, recondite verò & quieſcẽtes ſunt penitùs inutiles. Pſal. 40.
Vide quid dicat regius vates: Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperẽ, in die mala liberabit eum dominus. Miſericordiam appellat ad beatam vitam certiſſimũ aditum, & diem malam vocat tempus aſperũ & calamitoſum, quo Deus viros non deſerit miſericor Pſal.111
dia præſtantes. Et rurſus: Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi Audi Chriſtum Deum noſtrum ita apud Lu- Luc.16:
cam dicentem: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula: Ac ſi dicat, Diſtribuite inter pauperes diuitias veſtras, vt cum migraueritis è vita, recipiamini ob eleemoſynas veſtras in gloria ſempiterna. Et laudauit dominus, villicum iniquitatis, quòd prudenter feciſſet, nam aliena pecunia comparauit ſibi amicos, qui eum receperunt. Sed

dices: Si villicus iniquus erat, ſi iniquè fecit, Simile. cur fuit à domino laudatus? audi obſecro. Vt in crudeli homicidio eleganter depicto artem pictoris miris laudibus effers rem verò ipſam deteſtaris: ſic dominus induſtriam villici laudat, rem verò ipſam vituperat: iniquum enim erat domini ſubſtantiam ſibi traditam perdere ſed induſtria fuit amicos, qui eum reciperent, eique poſteà conſulerent acquirere. Eodem modo qui pauperibus diuitias largiuntur, prudentes ſunt, quoniam comparant amicos, quorum precibus in æterna gloria recipiantur. Et licet pauperes pro illis non fundant preces, ipſæ tamẽ eleemoſynæ pro illis dominũ deprecantur. Et non ſunt villici iniquitatis, ſed miſericordiæ, nec villicum iniquitatis in eo imitantur, quòd ſubſtantiam à domino ſubripiebat, ſed in eo, quòd diuitijs amicos, qui in eum cõferrent beneficia, comparabat. Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà annotauimus, cap. 1 <. verba illa explanantes: Et manum egeno & pauperi non porri- Deut 32. gebant.

& 24. *Ad vſuram non commodauerit.* Aſpicis in vniuerſum vſuram prohiberi. Nec obſtat cõceſſiſſe Moyſen Hebræis commodare extraneis ad vſuram: nam illud fuit permiſſiuè ob eorum imperfectionem, quemadmodũ vxo- Mat. 19. res repudiare. Quærentib' enim illis à Chri- Deut. 24 ſto, cur Moyſes mandarit dare libellum repudij, & vxores dimittere, reſpondit ipſe: Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras. Idem exiſtimo de Pſal. 14. vſura dicendum. In deſcriptione viri iuſti ait Simile. diuinus pſaltes: Qui pecuniam ſuã non dedit ad vſuram. Quemadmodum manus formatæ fuerunt, vt ſe mutuò iuuarent, ſimiliter & pedes quoniam membra ſunt corporis vnius, ſic nobis inuicem ſubuenire debemus, cũ ec- 1. Cor. 12 cleſia ſit corpus quoddã cuius nos mẽbra ſu- Epheſ. 5. mus, vt ait Apoſtolus. Imò non ſolũ Chriſtiani, ſed omnes homines proximi ſunt, & huius vniuerſitatis membra. Et quemadmodum naturę repugnaret pedes ſe mutuò impedire: ita rationi aduerſatur, homines ſeipſos inuicem Galat. 6 lædere, & alterum alteri in neceſſitate non opitulari. Alter alterius onera portare, inquit apoſtolus, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Nõ longè aberrat ab huius exhortationis intelligentia Chriſippus inſignis philoſophus, cum aiebat, homines ad homines iuuandos fuiſſe editos in lucem. Natura ipſa vi rationis hominem conciliat homini, ingeneratque amorem quendam inter ipſos. Et quamuis qui Simile. pecuniam accipit vſurariã exiſtimat magnũ in ſe eſſe beneficium collatum, poſtea tamen detrimentum ſentit. Vt percuſſus ab aſpide, vt aiunt, voluptate delinitus ſomnum capit, & in illa ſoporis ſuauitate quieſcit, donec vult animam exhalare, quoniam venenum latens per omnia membra diſcurrit, ſic qui accipit ſub vſura, pecunia oblectatur, ſed vſuræ venenum per omnes eius facultates diſcurrit, illumq; totum in debitum conuertit: & qui Luc. 6. antea liber erat, poſtea in alienis ſummis verſatur. Ideo ait dominus: Mutuum date, nihil inde ſperantes: & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi. Vide quid dicat Ambroſius lib. de bono mortis, & habetur. 14. quæſt. 4. ca. Si quis. Si quis vſuram accipit, rapinam facit, vita non viuet. Alludit ad verba noſtri Ezechielis in hoc capite. Et Chryſoſtomus in Matheum: Nihil vſuris turpius, nihil crudelius, alienas hic negotiatur miſerias, & lucrum ſuum alterius detrimentum facit. Similis eſt ei, qui aliquem manu ſuſcipiens, eum extollit, vt in naufragium impellat.

Iudicium verum fecerit inter virum & virum. Hoc pertinet ad iudices & arbitros, qui debẽt iuſtam ferre ſententiam.

Et iudicia mea cuſtodierit. Hoc eſt leges meas ſeruauerit. Colligit in ſumma id, quod diſtribuerat in partes, & quod in vniuerſum quiſq; tenetur facere, vt poſſis iure vir iuſtus appellari.

Vita viuet. Hoc eſt, non morietur pro delicto patris, ſed vitam deget non ſolùm corpoream, ſed ſpiritualem, hic per gratiam, poſtea per gloriam. Impij verò nullam vitam habẽt ſpiritualem, imò nec corporeã, cùm citò diſcedant è vita, & immatura ac acerba morte corripiantur. Ita enim ait pſalmographus, Pſal. 54. Viri ſanguinũ & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Et quamuis aliquando vſque ad ſenectutem perueniant, tamen parum viuunt, quoniã nihil efficiunt, quod eos vixiſſe teſtetur. Et ita ſemper eſt vera diuini vatis ſententia. At viri ſapientia & charitate præſtãtes, quibus nihil eſt iucundius virtute, nihil antiquius, diu viuunt, etiamſi in adoleſcentia eos à vita migrare contingat. Nam puritas animæ & integritas morum, tempus maturum mortis affert. Eam ob cauſam nõ eſt dicendus parũ vixiſſe, qui iuſtitiã coluit & pietatẽ, quoniã vinculis corporis ſolutus, ad ęternã patriam volauit & in ea virtutis ſtudia hic incubuit, quæ ei eam famam pepererunt, quæ breuitatem vitæ memoria poteſtatis conſolatur, quæ efficit, vt abſens adſit, & mortuus viuat.

Rapientem rapinas. Hebraiſmus eſt, hoc eſt, aliena rapientem.

Ad idola leuantem oculos ſuos. Id eſt, idola venerantem.

Abominationem facientem. Antea dixerat

Ad mu-

Ad mulierem menſtruatam accedere.

Cum vniuerſa hæc deteſtanda fecerit. Id eſt, vnum aliquod ex ijs. Capitur dictio, vniuerſa, diſtributiuè, non collectiuè.

Sanguis eius in ipſo erit. Id eſt, luet pœnas ſuorum ſcelerū: illi imputabitur eius pernicies,
Mat. 27. quia grauiter peccauit. Ita aiebant Iudęi: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Ac ſi dicerēt. Si culpa eſt occidere Chriſtum volumus, vt nos cū filijs noſtris huius culpę pœnam perſoluamus. Hic eſt ſanguis, de quo illis
Eſai. 1. dixerat Deus per Eſaiam: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Quemadmodū eſſe ſanguinem alicuius in illo, & eſt ipſum ſui ſceleris pœnas dare, & pro delicto ſuo puniri, ſic requirere ſanguinē alicuius de manu alteri*, eſt ipſum luere pœnas pro eius morte, cuius ipſe cauſa fuit. Ita ait Deus apud noſtrum Ezechi-
Sup. 3. elem cap 3 Sanguinē autem eius de manu tua requiram Vbi de ſanguinis ſignificationibus latè diſſeruimus.

Quòd ſi genuerit filium, qui videns omnia peccata patris ſui, quæ fecit, timuerit, & non fecerit ſimile eis, ſuper montes non comederit, & oculos ſuos
D non leuauerit ad idola domus Iſrael, & vxorem proximi ſui non violauerit, & virum non contriſtauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento, a pauperis iniuria auerterit manum ſuam, vſuram, & ſuperabundantiā non acceperit & iudicia mea fecerit, & in præceptis meis ambulauerit, hic non morietur in equitate patris ſui, ſed vita viuet. Pater eius quia calumniatus eſt, & vim fecit fratri, & malum operatus eſt in medio populi ſui, ecce mortuus eſt in iniquitate ſua. Et dicitis: Quare non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius iudicium & iuſtitiam operatus eſt: om-
Deu. 24. 4. Re. 14. 2. Pa. 25. nia præcepta mea cuſtodiuit, & fecit illa viuet vita. Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit ini-
E quitatem filij: iuſtitia iuſti ſuper eum erit, impietas impij erit ſuper eum. Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam, vita viuet, & non morietur: omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor in iuſtitia ſua, quam operatus eſt viuet. *Pſ. 29. a. Inf. 33. 6.*
Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij dicit dominus Deus, & non vt conuertatur à vijs ſuis, & viuat?

Quòd ſi genuerit filium. Hoc eſt, ſi impius genuerit filium, qui pietatem colat & iuſtitiam: qui ſcelera patris perpendens, ea deteſtetur, non puniatur pro peccatis patris ſui, quem noluit imitari.

Super montes non comederit. Subaudi in honorem idolorum. Hæc fuerunt paulò antè explicata.

Et vim fecit fratri. Id eſt, per vim, rem proximi rapuerit.

Ecce mortuus eſt in iniquitate ſua. Id eſt, ratione flagitij ſui, & non alieni.

Et dicitis. Id eſt, ſin autem dixeritis.

Anima quæ peccauerit. Ionathas Chaldæus habet: Homo qui peccauerit.

Filius non portabit iniquitatem patris. Id eſt, vnuſquiſq; iuxta opera ſua præmio afficiatur aut pœna: ne filius punietur pro delicto patris in quo non conſenſit, & cuius particeps non fuit: & eodem modo nec pater iuſtus pro flagitio filij iniuſti. Hæc ſententia eſt etiā à Moyſe literis mādata capite vigeſimo quarto Deuteronomij, & refertur lib 4. Reg. cap. 14. & 2. *Deu. 24.*
Paralipomenō ca. 25. Sed dices. Quid eſt hoc? *4. Re. 14.*
Nonne Deus loquens populo Iſraelitico ait *2. Pa. 25.*
libro Exod Ego ſum dominus Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in *Exo. 20.*
filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me? ait quidem, Et rurſum in eodem libro ait Moyſes: Dominator domine, miſericors & clemens, patiens, & mul- *Exo. 34.*
tæ miſericordiæ, & verax, qui reddis iniquitatem patrum filijs, ac nepotibus, in tertiam, ac quartam progeniem. Ieremias etiam, Domine deus, inquit, qui facis miſericordiam in *Iere. 32.*
milibus, & reddis iniquitatem patrum in ſinū filiorum eorum poſt eos fortiſſimè. Præterea libro ſecundo Regum ſcriptum legimus fu- *2. Re. 14.*
iſſe pro peccato Dauidis eius populum percuſſum. Et in Geneſi mortuos fuiſſe infantes innocentes propter peccata Sodomorum. *Gene. 14.*
Cū igitur ex ijs locis, alijſque huiuſmodi colligamus apertè, filios pro patrum ſceleribus,

aliosque

alioſq; pro alijs puniri, qui fieri poteſt, vt verũ ſit id, quod hic ait Ezechiel, aut Deus per illum, neminem pro peccato alterius puniri? Quomodo poſſunt hæc cohærere? Quoniam in hanc incidimus quęſtionẽ, opus eſt, vt eam abſoluamus. Pœna conſideratur dupliciter, primo modo ſub ratione pœnæ pro peccato, ſecundo ſub ratione medicinæ peccati. Pœna primo modo ſumpta non debetur niſi peccato, quoniam per pœnam reparatur æqualitas iuſtitię, & hac pœna nõ punitur niſi peccator. Et de ea agit hoc loco Ezechiel, dicens, nec filium puniri pro peccato patris, nec patrem pro peccato filij. Pœna autem ſecundo modo ſumpta prout eſt medicina irrogatur aliquibus abſq; propria culpa, ſed non abſq; cauſa. Huiuſmodi pœna non ſolùm conſeruat virtutem, ſed præſeruat à vitio, illamq; æquo animo ferentibus mirabiliter prodeſt. Et de illa intelliguntur autoritates, quibus oſtendebatur, alios aliquando pro aliorum peccatis puniri. Sed ita affliguntur, vt pro peccatis aliorum non amittant bona ſpiritualia & æterna, ſed corporalia & temporalia tantùm. Et quoniam filij & ſerui ſecundum corpus ſunt res & poſſeſſio patrum & dominorum, puniuntur aliquando pro eorum peccatis: & ita ipſi patres & domini puniuntur in illis pœna, vt eſt pœna, ipſi autem filij & ſerui, vt eſt medicina, ne ſimilibus ſceleribus contaminentur. Et ita huiuſmodi pœna cedit in bonum patientium: aliquando enim calamitate ſe meliorem frugem recipiunt, aliquando è vita migrant, ne incidant in ſcelera. Vnde illi, qui propter Dauidis peccatum occiſi ſunt, ſi iuſti erant, fuerunt erepti à mundi laboribus, & ærumnis, & à flagitijs, in quæ incidere poterant, præ-

Gene.14. ſeruati. Similiter innocentibus Sodomæ vtilis fuit mors, ne viuentes ſe vitijs parentum coinquinarent. Itaque concedimus aliquando pro aliorum peccatis puniri, ſed non in ſpiritualibus, & æternis, niſi ipſi conſentiant aliorum flagitijs, illorumque ſe participes efficiant. Tunc enim punit Deus patres in filijs nepotibus vſque ad tertiam & quartam generationem: & ita intelliguntur authoritates citatæ, quando filii parentum vitia imitan-

Mat.23. tur. Ideo aiebat Chriſtus Iudæis: Implete menſuram patrum veſtrorum. Id innuunt verba

Exo.20. Dei dicentis in Exodo: Viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me. Vbi verba hęc qui oderunt me, referũtur ad filios, qui patrum ſcelera imitantes Deum odio habuerunt. Quanquam me non fugit poſſe etiam ad patres ipſos referri. Sed quare filij innocẽtes puniuntur propter patrum ſcelera in corpore, non autem in anima. Ratio eſt in promptu: quia, filij ſunt res patrũ, quo ad corpora, quæ genuerunt, non aũt quoad animas, quas Deus creauit. Anima enim, vt ſupra diximus, non eſt ex traduce, nec à patre generatur, ſed à Deo creatur & infunditur. Ideo ait hoc loco Deus: Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Et dixerat paulo antè. Ecce omnes animæ meæ ſunt. Dicimus igitur poſſe filios puniri pro patrum peccatis, corporaliter & temporaliter, prout ipſa pœna medicina eſt, non autem ſpiritualiter & æternaliter, quia anima Dei eſt, non autem patris. Hinc effectum eſt, vt iura humana præcipiant animaduerti in filios eorum, qui crimen leſæ maieſtatis commiſerunt, & in filios hæreticorum etiam innocentes. Sed hi ſolùm multantur pœna pecuniæ & infamiæ, nõ autem mortis nec flagelli. Qua de re vide Alphonſum à Caſtro virum eruditiſſimũ libro ſecundo de iuſta hæreticorum punitione capite vndecimo, & Ioannem Arboreum omni ſapientia excultum libro ſexto ſuæ Theoſophiæ capite nono.

Egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis. Non dicit, ab aliquibus, ſed ab omnibus peccatis, contritio nanque integra eſſe debet, nõ enim dimittitur vnum mortale ſine alio.

Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, amplius non recordabor. Id eſt, non eũ puniam æternaliter. Punietur quidem in hac vita, & in altera etiam in purgatorio, niſi tanta hic fuerit contritio, tantus peccati dolor, vt pro eo ſatisfaciat in hac vita vt nõ ſolùm culpa, ſed etiam tota ei remittatur pœna. Perſpicuũ eſt contritionẽ delere peccatũ quo ad culpã, tantamq; eſſe poſſe, vt illud etiam deleat quo ad pœnã. Sed conſidera obſecro immenſam Dei miſericordiã: connumerauit impij flagitia: & videbatur inde ſequi, ſe eſſe illum abſque vlla remiſſione in æterna ſupplicia relegaturũ. At tanta eſt eius pietas, vt dicat, ſe eſſe ei omnia condonaturum ſi egerit pœnitentiam, & diuina præcepta cuſtodierit. Omnium, inquit iniquitatum, in quas incidit, amplius non recordabor. O admirabilem clementiam, ò infinitam Dei noſtri benignitatem. Ideo aiebat Eſaias: Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad dominum, & miſerebitur eius, & ad Eſa.55. Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad ignoſcendum. Vel vt poteſt verti eſt Hebræo: quoniam multiplicat ad ignoſcendum. Ac ſi dicat Non ſolùm ſemel ignoſcit, ſed ſæpiſſime. Eodem modo Ieremias inducit Deum cum Iudæorũ ſynagoga in hunc modum loquentem: Tu fornicata es cum amatoribus multis. Ierem 3.

tamen

tamen reuertere ad me. Et iterum cùm dixiſſet ſe eſſe eradicaturum & deleturum impios
Iere. 18. adiecit: Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaueram, vt facerem ei. Intuere ſummam Dei clementiam, Ideo eum vocat Apoſtolus patrẽ
2. Cor 1. miſericordiarum & Deum totius conſolationis. Cùm Saul Dauidi perniciem machinaretur, eumq́ue ad interitũ crudeliſſimum vocaret, congregarat aduerſus eum exercitum ma
1 Re. 26. gnum vt illum caperet in deſerto At ipſe Dauid clam noctu ingreſſus eſt tentorium Saulis, quem arctior quàm ſolebat, ſomnus com plexus erat. Cùm autem eum Dauid occidere poſſet, dimiſit illum intactum, & abijt ferẽs ſe cum eius ſcyphum & haſtam. Et recedens inde clamauit voce magna, narrans quæ fecerat. Id audiens Saul iam ſomno ſolutus, fractus animo has voces emiſit: Peccaui nequaquam vltrà te lædam, quoniam cùm me poſſes vno ictu interficere, vitam meam ſeruaſti. Id quod fecit pius ille Dauid, fuit primo Regum libro mandatum, illiſque conſignatum monumentis, quorum memoriam nulla obruet vetuſtas, nulla vnquam delebit obliuio. Dauid ille Chriſtum adumbrauit pietatis pleniſſimum Saul autem impium peccatorem aduerſus Deum, impiorum cogitatuum & operum congregantem. Tunc peccator aduerſus Deum parat exercitum, cùm impias deliberationes addit impijs deliberationibus, & flagitia adijcit flagitijs in ipſa enim deliberatione facinus ineſt, etiam, ſi ad id non perueniti, dummodo voluntas plenè conſentiat.

Qui itaque in hæc impia ſcelera iterum ac iterum incidit, omnibuſq́ue virtutum ornamentis nudatus in ſumma ignominia verſatur, copias inſtruit aduerſus Deum, illiq́ue inferre bellum conatur. Sed Chriſtus illum euertere & perdere, vnoq́ue ictu & corpus & animam occidere valens, & in tenebras æternas emittere, illam expectat, & vocat ad pœnitentiam, non enim vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Aufert tamen ab illo ſcyphũ, quo oblectabatur, hoc eſt, voluptates corpores, vires & ſanitatem corporis, & illecebras ac delicias, aufert etiam ob eo aliquando haſtam, hoc eſt, potentiam, & opes, quibus rebus peccator corroborat impietatẽ ſuam qua pugnat aduerſus ipſum Deũ. Affligit illũ, & permittit, vt magnos percipiat luctus & in varijs calamitatibus verſetur, quò cognoſcat ſua ſcelera, & Dei miſericordiã qui cùm ipſum poſſet perdere, ſeruauit, & ad diuinam pietatem, ad portum miſericordiæ, ad arcem tutiſſimam diuinæ protectionis confugiat. Ipſe enim Deus eum benignus recipiet, qui ait hoc loco, omniũ iniquitatum eius, quas operatus eſt ampliùs non recordabor. In ſua iuſtitia, quam operatus eſt viuet.

Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij? Quaſi dicat: Non. Confirmat Deus id, quod dixerat, ſuam erga peccatores miſericordiã oſten *Inf. 33.*
dens. Hæc eadẽ ſententia eſt infrà literis cõſignata capite. 33. Quid hic vides, quod non indicet Dei miſericordiam, quod non clamet & prædicet eius pietatem? Non ſolùm dixit ſe eſſe peccatorum ſcelera obliturũ, ſed etiam cauſam reddit, dicens: ſe mortem non velle peccatoris, ſed eius conuerſionem & vitã Si hoc intelligas de morte culpæ. perſpicuum eſt, Deũ eam nõ cupere, ſin autem de pœna culpę, vult eam diuina ita exigente iuſtitia ſed non directè, nec per ſe, ſed iniquitate noſtra ſuppoſita. Ideo ſcriptum eſt in libro Sapientiæ: Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuentium. Quæ verba ſunt e *Sap. 1.*
tiam libro Tobiæ mandata. Intueris Deum nullum hominis excidiũ per ſe & directè vel- *Tob. 3.*
le. Imò vult, vt verbis vtar Diui Pauli, omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quę ſunt de voluntate antecedente intelligenda, non autem de conſe- *1. Tim. 2.*
quente: quemadmodum multa alia, quæ in diuinis literis inueniuntur. Voluntas Dei conſequens ſemper impletur, antecedens autem non ſemper Id quod grauiter & ſapienter docet Diuus Thomas prima parte, quæſtione 19. articulo ſexto. Vides enim hoc loco apud Ezechielem, velle Deum vitam impiorum, quæ per conuerſionem ad ipſum, veramq́ue contritionem acquiritur, quod non ſemper adimpletur ob impiorum ſcelera & obſtinationem, qui ad Deum nolunt conuerti. Premit eos calamitatibus aliquando cœleſtis pater, non vt eos perdat, ſed vt illos à flagitijs abducat: ſed illi indurauerunt facies ſuas ſupra petram, vt ait Ieremias, & noluerunt reuerti. Hic oſtenditur verum eſſe id, *Ierem. 5.*
quod de Deo cecinit diuinus pſaltes: Ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. *Psal. 29.*
Ira iuxta Euthymij ſententiam caſtigatio eſt, quæ eſt in excandiſcentia Dei, ſed licet vt iuſtus puniat, tamen vt miſericors vitam tribuere deſiderat. Deo efficit, nimirum punire & miſereri, vnum non eſt ex eius electione, ſed propter noſtra delicta, alterum eſt eius natura & voluntate. Ex quo efficitur vt eius caſtigatatio ſit breuis, miſericordia autem, qua nos proſequitur, ducat omnem vitam. Id oſtendit verſus hic, ſi eum voluerimus profundiùs ſcrutari. Nam pro ira eſt in hebraico

braico regagh, quod nomen ſignificat momẽtum ſiue inſtans, hoc eſt, breuiſſimum tempus. Quare poteſt in hunc modum verti ex hebræo. Quoniam ad punctum temporis eſt indignatio eius, & vita in voluntate eius, ſeu vt habet tranſlatio Complutenſis, & vita in repropitiatione eius. Poteſt etiam transferri. Et vita in amore eius. Vt ſit ſenſus: Etſi in eos Deus grauiter aliquando animaduertat, momentanea tamen eſt hæc eius excandeſcentia, amor, quo nos amplectitur, quo ſuæ erga nos charitatis fontem aperit, quo vult vitam nobis tribuere immortalem,
Eſa.54. ſemper duratur. Id voluit ipſe apud Eſaiam ſignificare dicens: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis cõgregabo te.

Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundũ omnes abominationes, quas operari ſolet impius, nunquid viuet? Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. In præuaricatione qua præua-
Inf.33.d. ricatus eſt, & in peccato ſuo, quo peccauit, in ipſis morietur. Et dixiſtis: Non eſt æqua via domini. Audite ergo domus Iſrael: Nunquid via mea non eſt æqua, non magis, viæ veſtræ prauæ ſunt? Cùm enim auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis: in iniuſtitia, quam operatus eſt, morietur. Et cùm auerterit ſe impius ab impietate ſua, quam operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit. Conſiderans enim, & auertens ſe ab omnibus iniquitatibus ſuis, quas operatus eſt, vita viuet, & non morietur. Et dicunt filij Iſrael: Non eſt æqua via domini.
Nunquid viæ meæ nõ ſunt æquæ domus Iſrael, & non magis viæ veſtræ prauæ? Idcirco vnunquenque iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait dominus Deus
Mat.3.a. conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum. Et quare moriemini domus Iſrael. Quia nolo Inf.33.
mortem morientis, dicit dominus Deus. Reuertimini, & viuite.

Si autem auerterit ſe. Iuſto ſe à via recta auertenti mors prædicitur.

Omnes iuſtitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur. Sub audi ad conſequẽdam beatitudinem immortalem, Senſus eſt: Si iuſtus peccatum lethale commiſerit, cuius pœnitentiam non egerit, in æternum peribit, Iam enim deſinit eſſe iuſtus, & ob virtutes illas, in quas antea incubuerat, vitam æternã non obtinebit. Bona opera in gratia facta gloriam æternam merentur, ſed per crimen mortiferum mortificantur: ita enim loquuntur ſcolaſtici, verùm per pœnitentiam & conuerſionem ad Chriſtum reuiuiſcunt. Quod non conuenit operibus mortuis: nam hæc fieri non poteſt, vt fiant viua per pœnitentiã. Opera mortua ſunt, quæ fiũt in crimine lethali, opera autẽ mortificata, quæ in gratia fiunt, ſed per mortiferũ flagitium mortificantur. Illud eſt aduertendum, iuſtitias accipi hoc loco pro virtutum Mat.6.
actionibus, vt apud Mathæũ, Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Et Apud Diuum Paulum in epiſto. ad Hebræos, Operati ſunt iuſtitiam Heb. 11
adepti ſunt repromiſſiones. Et multis alijs in locis. Vbi vides homines iuſtitiam facere, & iuſtitiam operari. Et hoc loco ait Ezechiel: Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. Et paulò antè dixit: In iuſtitia ſua quam operatus eſt viuet. Vbi ſunt, qui affeſunt hominem nihil facere, ſed omnia à Deo neceſſariò venire? Quid ad hæc loca reſpondebit Lutherus, qui liberum tollit arbitrium, & homines facit ſtipites habẽtes ſe merè paſſiuè, & nihil penitùs efficientes? Quid ad hoc reſpondere poterit Melancthon, qui in annotatione in epiſtolam ad Romanos aſſerit, Iudam in traditione ſua nihil feciſſe, ſed Deum illam fuiſſe operatum, & æquè proprium eſſe Dei opus, proditionem Iudæ & vocationem Pauli? Latinus ille quidem, impius tamen, vt Lutheri diſcipulũ poſſis agnoſcere. Quid ex hæreticæ impietatis ſchola exire poterat niſi hæreticũ & impiũ? Quid deteſtabilius quàm omnia flagitia, omnem malitiam ad fontẽ bonitatis referre, impuritates ipſas puriſſimo Deo tribuere? Deus ait iuſtos facere iuſtitias hęretici negãt, Deus ait impios operari impietates: ipſi aiũt impios nihil efficere, ſed ſolùm Deũ eſſe omniũ impietatum authorem & effectorem. O impietatẽ deteſtandam. Quis nõ

videt

videt eſſe hæc eorũ verba in Satanæ officina conflata? Quis non intelligit, pectora vnde illa ex erint, eſſe à dæmone inimico Chriſto occupata? Nihil, inquiunt hæretici, eſt in noſtra poteſtate, nihil facimus omnino, ſed omnia fataliter eueniunt. Si hoc Lutheri dogma eſſet verum, nec iuſti præmio afficerentur, nec impij pœna: & ita iniuſtus eſſet Deus, qui toto hoc capite aſſeuerat ſe punire impios pro ſceleribus ſuis, iuſtos autem pro virtutibus ſuis præmio afficere, ſceleratos homines pœnas luere ſuorum flagitiorum, non ſolùm hic ad tempus, ſed etiam in inferno abſque fine, virtute autẽ præditos & charitate præſtãtes, nõ ſolùm in hac vita habere gratiam, ſed etiam in altera æternã beatitudinẽ, & tandem vnumquenque iuxta opera ſua iudicari. Cur hoc niſi quia cùm in hominũ poteſtate, quibus Deus dedit liberum arbitriũ, ſit eligere bonum aut malum, vitam & mortẽ illi qui virtuti ſtudent, & vitam ad normam honeſtatis dirigunt, & ad Deum ipſum confugiunt, digni ſunt præmio, qui autem ſe vitijs dedunt, & Deo relicto fraudes terras cõcipiunt, & iura diuina atque humana peruertunt, digni ſunt pœna. *Rom. 2.* Ait enim diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Deus reddet vnicuique ſecundum opera ſua. *Mat. 16.* Et Chriſtus Deus noſter apud Matheum, Filius, inquit, hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis, & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. Quid poteſt apertius dici? Sunt igitur opera, quæ facimus noſtra, & nos, ea operamur, & in manu noſtra eſt illa operari, ob arbitrij libertatẽ. Fatemur Deũ eſſe primã cauſam omnium rerum, nihilque ſine ipſo fieri poſſe, & ad omnem effectum naturalem generaliter influere, & ad bonas hominum operationes concurrere ſpeciali quodam influxu, & ab eo eſſe omnẽ ſalutarem inſpirationem. At noſtræ poteſtatis eſt illi acquieſcere. Aſſerimus quippe Dei tractum per gratiam præuenientem, & cooperantem, ſed acquieſcere tractioni, hoc eſt in arbitrij libertate: quod bonas Dei inſpirationes acceptat & concurrit actiuè ad merita, atque gratiæ cooperatur. Vnde diuus Ioannes in Apocalypſi inducit Deum in hunc modum loquentem: Ecce ſto ad oſtium & pulſo: ſi quis audierit vocem, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo, & ipſe mecum. Nonne intueris Deum corda noſtra pulſare, ſed non *2. Tim 4.* neceſſariò cogere, quin potius electiones ipſas in nobis eſſe, ſuppoſito tamen diuino auxilio? Sunt innumera ſacrarum literarum teſtimonia non ancipitia, non dubia, non obſcura, ſed aperta, perſpicua, & luce meridiana clariora, quæ liberam eſſe humanæ voluntatis facultatem conteſtantur, quorum pauca ſolummodò citabo. In Eccleſiaſtico ſunt hæc verba literis conſignata: Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in *Eccl. 15.* manu conſilij ſui: adiecit mandata & præcepta. Si volueris mandata conſeruare, conſeruabunt te: & in perpetuam fidem placita ſeruare. Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrigere manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Hæc ibi. In Deuteronomio alloquitur Deus populum his verbis: Conſidera quòd hodie poſuerim in *Deut. 30.* conſpectu tuo vitam & bonum, & econtrariò mortem & malum, vt diligas Dominũ Deum tuum, & ambules in vijs eius, & cuſtodias mandata illius, & cæremonias atque iudicia: & viuas, ac multiplicet te, benedicatque tibi in terra, ad quam ingredieris poſſidendam. Sin autem auerſum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque deceptus adoraueris deos alienos, & ſeruieris eis, prædico tibi, quòd pereas, & paruo tempore morieris in terra, ad quam Iordane tranſmiſſo ingredieris poſſidẽdam. Teſtes inuoco hodie cœlum & terram, quòd propoſuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionẽ. Elige ergo vitam, vt & tu viuas & ſemen tuum. Hęc Dei verba eſſent prorſus ſuperuacanea & ridicula, ſi nullum eſſet in homine liberum arbitriũ. Imò omnia præcepta & conſilia, quibus plena eſt diuina ſcriptura, eſſent inutilia, & ſtultè tradita, & mera figmenta. Si nulla eſſet in poteſtate noſtra electio, quomodo diceret Ieremias: Et eligent magis mortem quàm vitã *Ierem. 5.* omnes, qui reſidui fuerint de hac cognitione peſſima? Quî fieri poſſet, vt verum eſſet id, quod ait diuina ſcriptura libro ſecundo Regum, fuiſſe datam Dauidi optionem vnam *2. Re. 24.* ex tribus plagis eligendi? Atquis non videt optionem ſine libero arbitrio eſſe non poſſe? In libro Sapiẽtiæ ſcriptum legimus: Ad quod *Sap. 16.* quiſque volebat, conuertebatur. Ieremias ait *Ierem. 3.* Ecce locuta es, & feciſti mala, & potuiſti. Et Chriſtus Deus noſter apud Mathæum alloquens *Mat. 23.* Hieroſolymam, Quoties, inquit volui congregare filios tuos, quemadmodũ gallina congregat pullos ſuos ſub alis, & noluiſti. Non videtis Lutherani volente Deo hominẽ non velle per liberum arbitrium? In epiſtola ad Philemonem ait ita diuus Paulus: Sine cõſilio tuo nihil volui facere, vti ne velut ex neceſſitate bonũ tuũ eſſet, ſed voluntarium. *Philem.* At Lutherus omnia neceſſariò fieri profitetur. Profectò tã apertè, tã dilucidè, tã ſimpliciter omnia hæc loca, quæ citaui, oſtẽdunt arbitrij liber-

libertatem, vt ſi ego vellem teſtimonia ex induſtria cō fingere, nulla apertiora excogitare valerem. Sed Martinus Lutherus voluit euertere non ſolùm ſanctorum doctorū libros, & ſalutarem Eccleſiæ catholicæ doctrinam, & ipſam diuinam ſcripturam, ſed etiam legē naturæ. Id nanq; quod eſt ſine cōtrouerſia verum omnium prudentium & eruditorum hominum authoritate probatū, quod homines docti & indocti pariter affirmant, eſt abſq; dubio iudicandum legem eſſe naturę. Arqui nihil eſt maiore conſenſu omnium mortalium aſſertum, quam eſſe in hominibus liberam arbitrij volūtatem, eamq́ue ob cauſam legibus ac ſtatutis indigere, quæ eos excitent prēmio atque pœna ad impietatem fugiendam, & virtutem amplexandam. Sunt enim leges vitiorum emendatrices commendatricesq́ue virtutum: ab eis enim viuendi doctrina ducitur. Docent domitas habere cupiditates, effrenatos coërcere appetitus, tueri mōſtra, animum ab alienis & manus abſtinere. Nulla natio eſt tam inculta, nulla gēs tā barbara & fera quę etiam ſi ignoret qualis debeat eſſe lex, nō tamen intelligat vtilem eſſe & hominum ſocietatis conſeruationi accommodatam. Hoc illos docet lex illa, quę eſt iuſtorū iniuſtorumq́; diſtinctio ad illam antiquiſſimam & rerum omnium principem expreſſa naturam, ad quā leges hominum diriguntur: quę ideo ſupplicio improbos afficiunt bonos autem tuentur, quia cùm in hominum poteſtate ſit bona eligere, mala autem declinare cum auxilio diuino flagitioſi pœnam, iuſti autem prēmiū merentur. Flagitioſi enim legem violarunt, iuſti autem eam cuſtodierūt. Et Salomō ait in Pro-
Prou.29. uerbijs: Qui cuſtodit legem, beatus eſt. Quod nullo modo eſſet tollerandum, ſi omnia fataliter & neceſſariò eueniſſēt. Sed nemo eſt, cui non ſit perſpectum & exploratum, eſſe multa contingentia, vt Ariſtoteles in libro de interpretatione, capite de futuris cōtingentibus & omni doctrina ſua apertiſſimis rationibus oſtendit. Pythagoræ, Socratis, Platonis, cęterorumq́ue nobilium philoſophorum authoritatē ſecutus. Quare aſſerere, nulla eſſe cōtingētia, nullū liberum arbitrium, ſed omnia neceſſariò & fatali neceſſitate venire, eſt nō ſolùm theologiam, ſed etiam philoſophiam de medio tollere, & iura omnia naturalia, diuina & humana conculcare. Sed dices: Nonne Lutherani hoc vident? Vident quidem, ſed afferunt & tuentur contrarium, ne quis eorū vitia reprehendat, cùm dicant nō eſſe in eorum poteſtate illa euitare, ſed omnia fato ineuitabili euenire. Vt autē pro ſe authores aliquos citent, confugiunt ad poëtas, quorū nonnulli videntur omnia fato tribuere, quoniā, vt ipſi dicunt, fatum nominant aliquando. O cæcitatem inauditam, ò amentiam deplorādam! O homines talpis obſcuriores, dēſiſſimis tenebris circonfuſos, qui humana philoſophia ſubſannata, ſanctorum patrū eruditione contēpta Eccleſiæ catholicæ doctrina relicta, omnium doctorum virorum cōſenſu repudiato, diuinorum vatum oraculis ſpretis, ſanctorū Chriſti Apoſtolorum, martyrum & confeſſorum documentis pro nihilo habitis, vtroque Dei teſtamento veteri & nouo reiecto, Chriſti præceptis & conſilijs repulſis, poëtas amplectantur, eorum ſapientiam laudibus efferunt, eamq́ue diuinæ ſapientiæ antepounnt. Sed quoniam ad fatum confirmandum recurrunt ad poëtas, volo illis ex ipſorum poëtarum literis oſtendere falſa eſſe & commentitia ea, quę de fato & ineuitabili neceſſitate dicunt. Homerus Græcorum poëtarum facilè princeps, qui non ſolùm ſuæ ætatis homines, ſed etiam antiquitatis memoriā artificio poëtico & pholoſophico ſuperauit, libro primo Odyſſeæ Iouem, quem ſummum eſſe Deum cæcæ Gentes exiſtimabāt, inducit in hūc modum loquentem: Quàm temerè incuſant mortales numina, uoſq́ue authores faciūt, ſi quid ſenſere malorum: cùm præter fatū his patiat mens ſtulta dolores. Vergilius etiā, qui Latinæ poëſis fōtes aperuit, eamq́ue Latio ſermone illuſtrauit, qui maieſtate verborum & grauitate ſententiarum alios poëtas mea ſentētia facilè vicit, totam de fato ſentētiam lib. quarto AEneidos hoc vno verſiculo de Didonis interitu locutus, comprehendit. Nā quia nec fato, merita nec morte peribat. Non poterant apertioribus verbis fati neceſsitatem tollere hi duo, qui inter poëtas obtinent principatū. Clariſſimè aſſerunt nullā eſſe fatalem neceſſitatem. Sed non me fugit, eſſe hunc meum laborem in varias hominum reprehenſiones incurſurum, quòd in tam craſſo hoc Lutheri errore refutando tempus conſumpſerim: preſertim cùm iam multi ex ipſius Lutheri familia hac in re defecerint à magiſtro, eiuſque ſuperbam inſaniam damnarint. Reliquum eſt, vt intelligamus nos eſſe operū noſtrorum authores, & arbitrium noſtrum liberum eſſe, & gratiæ cooperari, & bona opera facta in charitate meritoria eſſe vitæ æternę: pro quibus reponitur iuſtis in cœlo iuſta corona, iuxta id, quod ait diuus Paulus, poſtquā benefacta ſua cōnumerauit. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitię, quā reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Nō ait: Quā dabit mihi, ſed quā reddet mihi. reddere enim, eſt dare alicui id, quod meretur ille, eiq́ue debetur: daretur *2.Tim.4*

aurem iuſto vita æterna ex iuſtitia fundata in diuina miſericordia. At ſi iuſtus in ſcelus inciderit mortiferum, amittit gratiã: & vt hoc loco ait Deus Ezechielis ore: omnium iuſtitiarum eius, quas fecerit, non erit recordatio.

Animam ſuam viuificabit Quæ antea erat mortua, quo ad vitam gratiæ, per peccatum: peccatum enim cùm conſummatum fuerit, gene-
Iacob. 1. rat mortẽ, vt ait diuus Iacobus: Sẽſus eſt. Qui antea mortuus erat per peccatũ, reſurget per
Rom. 6. pœnitentiã. Ait enim diuus Paulus: Serui eſtis eius, cui obeditis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam. Et paulò pòſt: Stipendia peccati mors, gratia aũt Dei vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Hoc eſt, ſicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito iuſtitiæ tanquam ſtipendium
Mat. 5. vita æterna, vnde etiam multis diuinarum li-
20. teratum locis merces appellatur. Sed quia hęc
Mar. 9. iuſtitia noſtra, omniumq́ue noſtrarum virtu-
Luc. 6. tum congeries, ſine diuina gratia inefficax eſt, cum diuina autem gratia meritoria eſt æternę beatitudinis, ideo ait diuus Paulus vitam æternam dari ob gratiam Dei. Noluit Apoſtolus vt merita ipſa, quibus datur vita æterna, noſtris viribus aſcriberemus, cùm gratiæ Dei nitantur. Sed mortem appellat ſtipendiũ peccati, à qua liberamur per pœnitentiam reſurgendo ad vitam gratiæ, in qua gratia exiſtentes bona opera efficimus, quibus æternam cõſequimur fœlicitatem.

Conſiderans enim Nimirum ſe iuſtum Deum, piumq́; patrem offendiſſe: & conſiderans quis fuerit, & quis debuerit eſſe, & verſans in animo Dei erga ſe pietatem, ſuamq́; in Deum ingratitudinem, Si hæc, inquit, cogitauerit, & memoria ſæpenumerò repetierit, ſeque à vitijs ſuis abduxerit, vitam abſque dubio habebit.

Et dicunt filij Iſrael. Verti poteſt: Sin autem dixerint filij Iſraelis.

Idcirco Quia viæ meæ iuſtę ſunt.

Conuertimini Subauditur ad me Sequitur: Et agite pœnitentiam. Hortatur peccatores ad pœnitentiam. Eodem modo Ioannes Baptiſta: Pœnitentiam agite: appropinquauit enim re-
Mat. 3. gnum cœlorum: Et rurſus: Facite fructus di-
Luc. 3. gnos pœnitentia.

Facite vos cor nouum, & ſpiritum nouum. Hoc eſt, cor & ſpiritum per pœnitẽtiam & bona opera cum Dei gratia renouate. Hoc ait, non quòd homo per ſe, ex ſuis viribus tantummodo id facere queat: quoniam gratiæ infuſio à ſolo Deo eſt: ſed quòd ſe homo ad gratiam diſponere poſſit per liberum arbitrium, & attritionem cum Dei auxilio. Et faciẽti quod in ſe eſt, Deus non denegat gratiã. Quid ad hæc Dei verba dicent Lutherani? Deus ait, vt faciamus nobis cor nouum, & ſpiritum nouum: illi aiunt nos nihil facere poſſe. Si nihil poſſumus efficere, cur nobis Deus præcipit, vt hoc faciamus? Deus nobis non præcipit impoſſibilia, alioquin iniuſtus eſſet & impius: id nobis præcipit, quod eſt in manu noſtra cõſtitutum: atqui præcipit, vt hoc faciamus, vt operemur, ergo poſſumus facere & operari. Falſum eſt igitur, quod aiunt Lutherani nos nihil omnino efficere, nihil penitus operari poſſe. Illud eſt hoc loco aduertendum ſpiritum, & cor noſtrum gratia innouari. Ideo ait Apoſtolus in *Epheſ.* 4
epiſtola ad Epheſios: Renouamini ſpiritu mẽ- *Coloſſ.* 3.
tis veſtræ, & induite nouum hominem. Et ad Coloſſenſes. Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem Dei. Et ad Ro- *Rom.* 6.
manos: In nouitate vitæ ambulemus. Sed quoniam hæc innouatio fieri non poteſt abſque
Deo, aiebat regius vates: Cor mundum crea *Pſal.* 50.
in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.

Et quare moriemini domus Iſrael? Senſus eſt: Cur o Iudæi datis operam, vt moriamini? Ea enim committitis, quæ vobis perniciem machinantur. Si fueritis in tartari tenebras relegati, & æterno interitu puniti, vos eſtis in cauſa: ego enim nolo mortem peccatoris, ſed potiùs vt conuertatur & viuat. Exitium veſtrum non prouenit à parte mei, qui ſum clementia
pleniſſimus, ſed à parte veſtri, qui eſtis ſcelerũ *1. Tim.* 2.
maculis notatiſſimi. Ego volo omnes homines ſaluos fieri, vos veram animi ſalutem repudiatis.

Annotationes ex Hebræo in caput XVIII.

O*culos ſuos nõ leuauerint ad idola domus Iſrael.* Pro idolis eſt in hebraico גִּלּוּלֵי gillule. à verbo galal, quod ſignificat voluere, vt Prouerb. 26. Qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. Vnde galal ſignificat reuolutionem, vel reuolutam rem. Hinc effectum eſt, vt immunditia à ſe voluendo hoc nomine appelletur. Eam ob cauſam Hebræi, qui erant inſtructi fide per contemptum Gentium idola gillulim, hoc eſt, ſordes & immunditias appellabant. Quare meritò cõmunis interpres hoc in loco pro gillulim tranſtulit idola: quem ſequitur Pagninus, & alij. At ſeptuaginta interpretes pro idolis tranſtlerunt ἐνθυμήματα, hoc eſt cogitatus, ſeu animi conceptus. Impiæ enim animi commentationes, & turpes illæ cogitationes, quibus homines relicto Deo oblectãtur, in quibus fœlicitatem conſtituunt, idola ſunt & ſimulachra, quę colunt more gentium,

quę infinitos ferè deos ſummè venerabantur.
Ait Heſiodus, & refert Blondus libro primo
Romæ triumphantis, triginta deorum milia
fuiſſe in terris ab hominibus culta. Vtinam
nunc non tot nefaria commenta, tot impiæ
cogitationes, tot ſcelera, tot vanitates cole-
rentur. Vnus eſt Deus, quem adorare debe-
Eſai. 45. mus: ipſe enim ait: Ego Dominus, & non eſt
alius ampliùs: extra me non eſt Deus. Et fide-
lis eius amicus: Dominus Deus noſter, Deus
Deut. 6. vnus eſt. Eſt autem Deus immenſus, quam
ob cauſam non poteſt ab homine verbis enar-
rari, aut ſenſibus æſtimari, aut intellectu com-
prehendi. Plato in libris legum, ait non eſſe
quærendum quid omnino ſit Deus, cùm nec
carnis oculis videri poſsit, nec ſermone expli-
cari. Libro primo de natura deorum ait Mar-
cus Tullius quæſiſſe tyrannum quendam à Si
monide quid eſſet Deus, Simonidem verò de-
liberandi ſibi vnum diem poſtulaſſe. Cùm idē
ex eo poſtridie quæreret, biduum petijt. cùm
ſæpiùs duplicaret numerum dierum, requiſi-
uit tyrannus cur ita faceret: cui ipſe reſpōdit:
Quia quantò diutiùs conſidero, tantò mihi
res videtur obſcurior. Alij dicunt, admira-
tum tyrannum, quòd philoſophus in dies
tempus duplicaret, dixiſſe. Hoc eſt, quip-
piam infinitum, & reſpondiſſe philoſophum:
Id ipſum eſt Deus. Diuus Hieronymus ita
ait: Deum cùm audis, ſubſtantiam intellige
ſine initio, ſine fine, ſimplicem, ſine vlla admi-
ſtione inuiſibilem, incorpoream, inæſtimabi-
lem. Diuus Auguſtinus, Deus, inquit, eſt in ſe-
ipſo ſicut alpha & omega, in mundo ſicut re-
ctor & author, in angelis ſicut ſapor & decor,
in Eccleſia ſicut paterfamilias in domo, in ani-
ma ſicut ſponſus in thalamo, in iuſtis ſicut ad
iutor & protector, in reprobis ſicut pauor &
horror. Et quanuis Deus ſit incomprehēſibi-
lis, nulla tamē natio tam barbara eſt & inculta,
quæ neſciat deum eſſe. Quid enim poteſt eſſe
tā perſpicuum, cùm cœlum ſuſpicimus, cœle-
ſtiaq; intuemur, quàm eſſe numē vnum immē-
ſum, à quo hæc regantur? Et tamen tanta fuit
Iudeorum cæcitas, vt hunc Deum negarent,
& ad vana Gentium idola confugerent.

Et iudicium verum fecerit. Quidam vertunt:
Et iudicium ac veritatem fecerit. Facere veri-
tatem, tropus eſt hebraicus, ſignificans candi-
dè, & bono animo operari, quemadmodum
Eſai. 38. ambulare in veritate. Apud Eſaiam, & libro
4. Re. 20. quarto Regum aiebat rex Ezechias Obſecro
domine, memēto quomodo ambulauerim co-
ram te in veritate. Ita hoc noſtro capite dici-
tur paulò pòſt: Et iudicia mea cuſtodierit, vt
faciat veritatem. Vbi ſeptuaginta habent: Et
leges meas cuſtodierit, vt faciat eas. Quibus
in locis veritas potiùs eſt ad volūtatem, quam
ad intellectum referenda. Duplex eſt veritas,
vna in verbis, altera in factis: veritas in verbis
eſt adæquatio verborum ad rem, veritas in fa-
ctis eſt adæquatio operum ad verba. De hac
ſecunda veritate, quando id quod docetur,
efficitur, intelligitur hic locus. Vult enim Deꝰ
vt vita noſtra reſpondeat doctrinæ.

Qui alios ſalutari inſtruit doctrina, cùm ſe- Simile.
ipſum ita vitijs contaminet, vt cum eius vita
apertè pugnet oratio, eſt ſimilis farrario, quo
decutitur farina, quod pollinem & ſimilam
extra emittit, & furfures ſibi retinet: alijs florē
& medullam triticeæ farinæ porrigit, ſibi au-
tem aſſumit furfurea purgamenta. Eam ob
cauſam præcipiebat Deus, vt in rationali ſa- Exo. 28.
cerdotis eſſent hæc verba ſcripta: Doctrina &
veritas: Ille enim verus eſt doctor, qui id effi-
cit, quod docet. Hoc quidem eſt in veritate
docere. Id innuere volebant phariſæorum
diſcipuli, cùm adulantes Chriſto, vt eum ca-
perent in ſermone, dicebant ei: Scimus quia
verax es, & viam Dei in veritate doces. Vbi Mat. 22
prima veritas ad verba, ſecunda ad vitam re-
fertur.

Quòd ſi genuerit filium latronem. Pro latrone
eſt in hebraico פָּרִיץ parits, à verbo parats
ſiue pharats quod ſignificat diuidere: vnde de
riuatur phariſæus, hoc eſt, diuiſus: vt ſecundo
Regum quinto: Diuiſit Dominus inimicos 2. Reg. 5
meos coram me, ſicut diuiduntur aquæ. Signi
ficat etiam inundare, vt apud Oſeam quarto Oſe. 4:
capite: Maledictum, & mendacium, & homi-
cidium, & furtum, & adulteriū inundauerunt.
Ac ſi dicat: Capitalia flagitia cumulatim creſ-
cunt, & inſtar diluuij omnia adimplent: fuit
quondam mundus aquis obrutus inundanti-
bus, at nunc eſt vitiorum diluuio ſubmerſus.
Poterat etiam ita verti locus ille: Dant homi-
nes operam maledicto, mendacio, homicidio,
furto, adulterio, & diuidunt. vel, vt vertit pa-
raphraſtes Chaldæus, rumpunt, nimirum ſe-
pem & cuſtodiam diuinorum præceptorum,
ſcelera multiplicantes. Ita hunc locum R. Da
uid in commentarijs interpretatur. Significat
etiam verbum hoc euertere & vaſtare, vt apud
Eccleſiaſten: Tempus deſtruendi, & tempus Eccleſ. 3.
ædificandi. Hinc effectum eſt, vt nomen hoc
parits latronem ſignificaret ab euertendis do-
mibus ita vocatus. Significat etiam præuari-
catorem, vt apud Danielem: Filij quoque prę- Dan. 11.
uaricatorum populi tui extollentur. Illud pſal
mi: Ego cuſtodiui vias duras: poteſt etiam Pſal. 16.
verti: Ego cuſtodiui vias latronum, ſeu præ-
uaricatorum: eſt enim ibi hoc nomen patris.
Ac ſi diceret regius vates: Non ſolùm dedi
operam, vt ipſa virtus me traheret ad verum
decus

decus, ſed etiam intuens quemadmodum ſe mortales ſceleribus inquinarent, tanto tenebar deſiderio obſeruantiæ legum tuarum, vt nefariorum hominum vias cuſtodirē, ne per eas ambularent. Eos à maleficio deterrebā & ad præcepta tua domine colenda & obſeruā-da excitabam: Eſt igitur cuſtodire vias, prohibere ne ijs quis incedat. Eodem modo Ge-
Galat. 3. neſis 3. Collocauit Deus ante paradiſum voluptatis cherubim, & flammeum gladium, atque verſatilem, ad cuſtodiendam viam ligni vitæ hoc eſt ad prohibendum, ne quis via illa ad arborem vitæ tendente ambularet. Aſpicis igitur nomen hoc parits æquiuocum eſſe, ex cuius æquiuocatione fluxit hoc loco interpretum varietas. Nam editio vulgata habet: Quod ſi genuerit filium latronem. Septuaginta habent filium peſtilentem. Symmachus tranſgreſſorem. Alij graſſatorem: Poteris etiam vertere diuidentem: hoc eſt, diſcordiam ſeminantem. Verbum enim pharats, vt diximus, diuidere ſignificat & ſeparare.

Et fecerit vnum de iſtis Pro vno eſt in hebra-
ico אח ach, quæ dictio fratrem ſignificat, vt
Pſal. 48. in pſalmo 48. Frater non redimet, redimet homo? Vt ſit ſenſus: Si in die iudicij frater fratrē non redimet, qui fieri poteſt, vt ibi hominem extraneum poſſit liberare? Ideo nonnulli hūc Ezechielis locum vertunt: Et fecerit fratrem, ſed per fratrem vnū aliquid intelligitur: vnaquæque enim res reſpectu ſocij ſui frater ap-
Exod. 26. pellatur, aut ſoror. Vnde in Exodo cap. 26. vbi nos habemus: Cortinæ ſibi iungentur mutuò, eſt in hebraico: Vnaquæque cum ſorore ſua iungetur. Ionathas Chaldęus habet & fecerit fratri aliquid ex iſtis.

ARGVMENTVM CAPITIS XIX.

ARguit impietatem domus regia ſub duplici metaphora, altera leana, altera vinea. Oſtendit filios regis Ioſia fuiſſe ſcelerum maculis notatos, & immanitatibus inſignes: quàm ob cauſam ait eos meritò fuiſſe in vincula coniectos, & ex alto regia dignitatis gradu præcipitatos. Nam Ioachaz fuit captus à Pharaone Nechao, ab eóque ductus in Aegyptū, pro quo fuit eius frater Ioachim vocatus antea Eliachim in regia dignitate conſtitutus, qui a Babylonijs oppugnatus ſe tradidit illis, manens tamen in regno: ſed cùm poſteà rebellaſſet incidit in acerbiores ærumnas Nam Chaldæi eius hoſtes irruerunt in eum, omnibus diuitiarum ornamentis illum ſpoliauerunt, & grauibus calamitatibus ſaucium deformarunt. Et ita ex luctuoſa vita ignominioſè migrauit. Huic ſucceſſit Iechonias filius eius, vocatus Ioachim, qui optatus à Nabuchodonoſore, eique reſiſtere non volens, ſe tradidit illi, fuitque in Chaldæam aſportatus: quo fuit regno præpoſitus Sedechias, vocatus antea Matthatias, qui cùm fœdus Babylonij violaret, fuit captus ab illis, & priuatus oculis, & in Chaldæam abductus, & in acerbiſſima calamitate verſatus. Et in hunc modum fuit regibus Iuda dignitas ablata, & claritas extincta, & omnia denique regiæ amplitudinis ornamenta ceciderunt. Quæ omnia ſunt libro quarto Regum ſcripta, & ad diuinam iuſtitiam oſtendendam perpetuis monumentis conſignata. Horum principum calamitates deplorat hoc capite Ezechiel, eorúmque infœlicitatem à flagitijs productam lamentatur.

CAPVT DECIMVM NONVM.

ET tu aſſume planctum ſuper principes Iſrael, & dices: Quare mater A
tua leæna inter leones cubauit: in medio leunculorum enutriuit catulos ſuos? Et eduxit vnum de leunculis ſuis, leo factus eſt: & didicit capere prædam, hominemque comedere. Et audierunt de eo Gentes & non abſque vulneribus ſuis ceperunt eum, & adduxerunt eum
in catenis in terram AEgypti. Quæ cùm B
vidiſſet, quoniam infirmata eſt, & periJt expectatio eius, tulit vnum de leunculis ſuis, leonem conſtituit eum. Qui incedebat inter leones, & factus eſt leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare. Didicit viduas facere, & ciuitates eorum in deſertum adducere: & deſolata eſt terra, & plenitudo eius à voce rugitus illius. Et conuenerunt aduerſus eum Gentes vndique de prouincijs, & expanderunt ſuper eum rete ſuum: in vulneribus earum captus eſt. Et miſerūt eum in caueam: in catenis adduxerunt
eum ad regem Babylonis, miſeruntque C
eum in carcerem, ne audiretur vox eius vltrà ſuper montes Iſrael.

EXPLANATIO.

E*T tu aſſume planctum.* Verba ſunt Dei ad Ezechielem, quorum hic eſt ſenſus. Deplora captiuitatem & infœlicitatem Ioachaz, & Ioachim, & omnium denique principum Iſraelis, qui cùm eſſent à Ioſia progeniti rege illuſtriſſimo, ſingulari ſapientia & iuſtitia exculto, ſe vitijs cōtaminarunt, & patris decus & ſplendorem extinxerunt. Oſtende lamentis, eſſe te ob eorum calamitates, mœrore confectum.

Quare mater tua leæna. Iudæorum ſynagogā leænam vocat, quia viguerat fortitudine, floruerat regia dignitate, & alias hominū ſocietes fide ſuperauerat. De ea dixit ſapientia: In Eccle. 24. Siō firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Ieruſalē poteſtas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentio mea. Eam ob cauſam appellatur leæna: & quia principes, & magnates nutrierat fortitudine pręſtantes, qui inſtar leonum abſque metu non ſolùm Gentium regibus reſtiterūt, ſed etiam de illis inſignes victorias reportauerunt. Vocatur etiam leæna, quòd in medio leonum ſecura conſiſteret. Poteris per hanc matrem leænam intelligere Hieroſolymam, vel domum regiā ob aſſignatas rationes. Fortaſſe domum regiam vocat leænam ob crudelitatem, & rapacitatem. Et tūc erit ſenſus: Quare regia progenies inter leones accubuit? Hoc eſt, quare hominum crudelium conſilio acquieuit? Cur homines indomitos & truculentos, immanitate barbaros, & ferocia exultantes cum leonibus crudelibus comparatos in conſilium adhibuit, & eorum impietatem piæ atque rectæ iuſtorum virorum ſententiæ antepoſuit? In medio horum leonum crudelitate ferorum enutriuit catulos ſuos, hoc eſt, principes ſuos, filios Ioſiæ, qui ad crudelitatem declinarunt, ſeque ſceleribus teterrimis inquinauerunt. Enutriti inter homines crudeles quid niſi crudelitatē ſequerentur? Vnde ſcriptum legimus in li-
Iob. 22. bro Iob. Conſilium impiorum longè ſit à me. Et in pſalmo: Beatus vir, qui non obijt in cō-
Pſal. 1. ſilio impiorum. Initum actionum noſtrarum eſt conſilium, danda opera eſt, ne iniquis cōſiliarijs adhæreamus. Adam impium Heuæ conſilium ſecutus, Heua autem ſerpentis fallacis conſilio acquieſcens, ſibi parauerunt interitum, & poſteritatem ſuam in miſerias magnas adduxerunt. Primus impij conſilij author fuit diabolus, qui non deſinit de noſtra pernicie cogitare. & quod per ſe non poteſt per impios cōſiliarios agit tanquam per ſuos miniſtros. Quare eſt eorum familiaritas omnino euitanda, & ſapientum conſuetudo amplectanda. In prouerbijs ait Salomon: Qui Prou. 13.
cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur. Et Eccleſiaſti- Eccle. 13.
cus: qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam. Et Diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: Modicum fermentum totam
maſſam corrumpit. Quemadmodum chamęleon modò niger eſt, modò viridis, modò pallidus, modò cæruleus, ſumit enim colorem rei, quam è proximo intuetur, & cuiuſcunque rei obiectæ colorem refert, & repræſentat: ſic princeps eorum plerunque ingenium & mores imitatur, quorum vtitur conſilio & familiaritate. Id intelligens illuſtriſſimus ille rex Dauid in pſalmo, vbi optimi principis officia deſcribit, eiuſque virtuti expreſſam effigiem proponit, has voces emiſit: Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabit. 1. Cor. 5.
Non habitabit in medio domus meæ, qui fa- Pſa. 100.
cit ſuperbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculorum meorum. Ac ſi diceret: Diligenter perquiram, quinam ſint, qui in hac terra, in hoc meo regno fidem colāt & iuſtitiam, eorumq́ue inſtruar conſilio & vtar familiaritate. At ſuperborum & nefariorum conſuetudinem repudiabo, & penitùs reijciā. Non conijciam oculos meos niſi in viros fide inſignes, virtute præditos, ſapientia excultos, vt eis familiariter vtar, eorumq́ue conſilio acquieſcam.

Et eduxit vnum de leunculis ſuis. Hoc eſt, extolit Ioachaz filiū Ioſiæ, eumq́ue regem cōſtituit: qui ſubditorū opes rapiebat, & in profundum appetituum ſuorum gurgitem profundebat, ſeque eorum ſanguine ſatiabat. Vnde eius vitæ meritò notam immanitatis & rapacitatis inurebant.

Leo factus eſt. Id eſt, rex impius. Quidam ex hebraico vertunt: Leūculus, quòd eius regnū debile fuerit.

Et didicit capere prædam. Arguit regis Ioachaz auaritiam & rapacitatem. Et volens etiam eius crudelitatem reprehendere ſubdit: Hominemq́ue comedere. Tropus eſt, quo vtuntur Hebræi volentes hominem crudeliſſimum ſignificare. Fuit hic Ioachaz regno expulſus, & infinitis ærumnis oppreſſus: & non
ſolùm ſe, ſed regnum ſuum euertit. Cùm in Simile.
corpore humano cor non impertit membris ſpiritus vitales, ſed arteriæ occludūtur, & ſanguis venas relinquit, ſignum eſt mortis: aut homo ille exceſſit è vita, aut breui excedet. Ita cùm rex non præbet ſubditis ſuis influxū munerum

nerum ſuorum, & ſemitæ atq; fiſtulæ quibus
ſolent fluere eleemoſynæ obſtruũtur, & cha-
ritatis opus pauperes derelinquit, argumen-
tum eſt interitus regni, regiſque exitij aper-
tiſſimum ſignum. At principis clementia & cha
ritate in ſubditos refloreſcit regnum, & in
ipſum principem tranquillitas & ſecuritas re
Prov.20. dundant. Vnde ait Salomon: Miſericordia &
veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clemẽ
Prov.23. tia thronus eius. Et rurſum: Aufer impietatem
de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus
eius. In libro Eſter ait in hunc modum Arta-
Eſt.13. xerxes: Cùm plurimis gentibus imperarem,
& vniuerſum orbem meæ ditioni ſubiugaſ-
ſem, nequaquam volui abuti potentiæ magni
tudine, ſed clementia & lenitate gubernare
ſubiectos. Diuus Hieronymus ita ait: Sicut
miſericordia hominem ſurſum eleuat ad Deũ
ita deorſum crudelitas in infernum deiicit.
Si in priuato crudelitas eſt deteſtanda, quan-
tò magis in principe, qui debet eſſe ſubdito-
rum paſtor? Loquens Ieremias de Iudææ re-
gibus, dirigenſque ad Iudæam ipſam, ſer-
Iere. 22. monem ſuum, ait: Omnes paſtores tuos paſ-
cet ventus. Hoc eſt, vani ſunt, & res inanes
futileſque moliuntur. Cùm veluti paſtores de
berent paſcere ſubditos, ipſi tanquam cha-
Eſai. 44. mæleontes aëre paſcuntur. Et per Eſaiam lo-
quens Deus de Cyro Perſarum rege, ait: Qui
Eſa. 63. dico Cyro: paſtor meus es. Et iterum: Vbi eſt,
qui eduxit eos de mari cum paſtoribus ſuis?
Paſtores appellat Moyſem, & Aaronem, & a-
lios Iudeorum principes & magnates. De aſ-
Mich. 5. ſyriorum rege ait ita Michæas: Suſcitabimus
ſuper eum, ſeptem paſtores. Ponitur nume-
rus finitus pro indefinito. Voluit ſignificare
ſuſcitandos eſſe aduerſus Aſſyriam principes
Perſarum & Medorum. Vbi per paſtores prin
cipes intelliguntur. Diuus Gregorius, Sum-
mus, inquit, locus benè regitur, cùm is qui
præeſt, vitijs potius quàm fratribus domina-
tur. Nomine Aegypti intelligitur mundus,
cum omnibus vitijs: quam ob cauſam ait Ori-
genes, voluiſſe diuinam ſcripturam ſignifi-
Gene.45. care, quando dixit in libro Geneſis fuiſſe Io-
ſephum toti Aegypto dominatum, victoriam
eum de vitijs omnibus reportaſſe, falſas do-
muiſſe voluptates, & omnem impietatem vi-
ciſſe. Id ait etiam Philo voluiſſe diuinas lite-
ras oſtendere, cùm aſſerunt Iacobum tenuiſ-
ſe manu plantam fratris ſui Eſau: planta
Gene.25. enim pedis, quæ terram attingit, ſymbolum
eſt vitiorum, quæ vir fortitudine & ſapientia
præſtans debet coercere, ne ipſæ dominentur
in eum, ſed ipſe potius illis. Debet qui guber-
nat, ratione gubernari, & cum ſit aliorum
paſtor, clementiam ac pietatem in primis am-
plecti. Et hoc non ſolum fideles, ſed ethnici
etiam conteſtantur. Homerus regem Aga-
memnonem paſtorem vocat. Ariſtoteles octa
uo Ethicorum ait regem ſe debere ad ſubdi-
tos habere, quemadmodum ſe habet paſtor
ad oues. Ageſilaus apud Plutarchum, Ille, in-
quit, rex tutus eſt, qui ſic ſubditis imperat, vt
filijs pater. Intueris igitur principes non ſo-
lum paſtores eſſe debere, ſed patres pios &
clementes. Seneca libro de Clementia ait: Si
dij placabiles & æqui, delicta potentium non
ſtatim fulminibus ſequuntur, quantò æquius
eſt hominem hominibus præpoſitum miti ani
mo exercere imperium? Et in epiſtola ad Ne-
ronem: Inexpugnabile monimẽtum eſt amor
ciuium. Quid pulchrius, quã viuere optantibꝰ
cunctis? In nummis imperatoris Antonij Pii
ſculptum erat fulmen ſedens in throno. Vole-
bat clemens princeps, nomine & re pius oſtẽ-
dere ſe fulmen habere, hoc eſt poteſtatem
alios feriendi, ſed non ea vti: nam ſedebat in
tranquillitate & quiete fulmẽ illud. Quemad- Simile.
modum inter omnes apes ſola ea, quæ regit,
aculeum non habet, aut certè non eo vtitur:
ſic inter omnes homines nulli magis conue-
nit clementia, quàm principi. Quare oportet
dare operam, vt hilaritatem & clementiam
populo oſtendat. Ideo ait Salomon: In hila- Prov.16
ritate vultus eius vita, & clementia eius quaſi
imber ſerotinus. Refrenet princeps animi
impetum, cohibeat iracundiam, deteſtetur
crudelitatem, cæteras animi labes repellat: tũ
incipiat alijs imperare, cùm immanitati, furo-
ri, & dedecori parere deſierit. Cum exigente
iuſtitia aliquos interfecerit, fundat prius la-
chrymas ex oculis proprijs, quam ſanguinem
ex corporibus alienis. Sed ita pietatem colat,
vt iuſtitiã non derelinquat. Ita enim ait Deus
in libro Sapientiæ: Diligite iuſtitiam, qui iu- Sap 1.
dicatis terram. Et per Salomonem: Rex iuſtus Prov.29.
erigit terram. Si clementiam & iuſtitiam co-
luiſſent principes Hebræorum, regnum ſuum
non euertetent: at ſtuduerunt diripere homi-
nibus imbecillis vitam & opes, ſuorumque
maiorum gloriam, & nominis celebritatem &
amplitudinem ex hominum memoria fundi-
tus delere. Dæmones acerrimos humani ge-
neris inimicos venerati ſunt, illoſque numini
ſanctiſſimo prætulerunt. Inter omnes qui
hunc infœlicem vitæ curſum confecerant,
vnus eminebat Ioachaz, de quo ait hoc loco
Ezechiel: Didicit capere prædam, hominem-
que comedere.

Et audierunt de eo Gentes. Id eſt, fuit rumor
crudelitatis eius per orbem diſſipatus: percre-
buit eius cupiditatis & auaritiæ fama.

Non abſque vulneribus ſuis ceperunt eum. Expu-

gnauerunt Aegyptij eius ciuitatem, eumq́ue captum in vincula coniecerunt, ſed non abſq; ſanguine ſuo: fuerunt enim nonnulli eorum vulneribus traiecti. Reportarunt quidem de rege Ioachaz victoriam, ſed cruentam.

Quæ cum didiſſet Subauditur leæna: per quam vt diximus. Iudæorum ſynagoga, aut, Hieroſolyma, aut domus regia ſignificatur.

Quoniam infirmata eſt, & periit expectatio eius. Hoc eſt, cùm vidit euaneſcere ſpem ſuam, eſſeq́; regem ſuum abductum à Iudæa in Aegyptum, abſque ſpe redeundi, tulit vnum de leunculis ſuis, hoc eſt Ioacim fratrẽ Ioachaz, eumq́ue in regia dignitate cõſtituit. Etſi enim
4. Re. 23. eum Pharao regno præfecit, fuit tamen de Hieroſolymæ conſenſu.

Qui incedebat inter leones. Id eſt, qui hominum crudelium conſilium ſequebatur, & fratris impietatem ſecutus impiorum familiaritate vſus eſt. Vt leo alia animalia dilacerat, ſic rex impius & ſuperbus ſubditos. Ideo ait Salomon in Prouerbijs: Verba impiorũ inſidiantur ſan-
Prou. 10. guini. Et rurſus: Regnantibus impijs ruinæ ho-
Prou. 28. minum. Nec ſolùm alijs, ſed ſibi ipſis perniciem machinantur: euaneſcit eorum poteſtas & amplitudo, perit eorum vita, & ipſi ad infernum relegantur. Vidi impium ſuperexaltatum
Pſal. 36. & eleuatum ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Expandit enim ramos potentiæ ſuæ, ſed citò areſcit & euaneſcit. Vbi noſtra editio habet: & tranſiui, eſt in hebraico, & tranſiuit, ſiue præterijt & fluxit, vt referatur ad impium. Et ita per tertiam perſonam vertit paraphraſtes Chaldæus. Et ita legit Dauid Kimhi. Et Chryſoſtomus in cap 3. epiſtolæ Pauli ad Coloſſenſes homilia nona, vbi hunc locum citat, legit καὶ παρῆλθε. Hoc eſt, præterijt. Diuus tamen Hieronymus, & Felix, & alij vertunt per primam cum noſtra editione Sed eadem manet ſententia, infœlicem impij interitum explanans. Huiuſmodi fuit huius regis finis, qui leo dicebatur, & inter leones habitabat, hoc eſt inter magnates ſuos & conſiliarios immanitatibus inſignes. Vel ideo dicitur inter leones inceſſiſſe, quia duos reges immanitate barbaros Babyloniam & AEgyptium amicitia comprehendebat, & obſequio tuebatur. Hic fuit etiam teterrimis, deditus vitijs, præſertim auaritiæ & crudeli-
4. Re. 23. tati, & diuini numinis contemptor.

Et didicit prædam capere. Idem dixerat de rege Ioachaz.

Didicit viduas facere. Viros earum interficiendo ob eius immanitatem & auaritiam.

A voce rugitus illius. Hoc eſt, exterrita eius Comminationibus, & ferocibus verbis. Indicat crudelitatem & impietatem regis Ioachim, comparans illum cum leone rugiente. Eodem modo Salomon, Leo, inquit rugiens, & vrſus eſuriens princeps impius ſuper populum pauperem. In nummis Traiani impe- Prou. 7.
ratoris ſculptum erat leonis caput cum claua quadam deſuper, ad deſignandum imperatorem eſſe leonem, ſed debere obtemperare doctrinæ & rationi, quæ per clauam, qua Hercules monſtra domabat, intelligitur. Nihil enim aliud volebant ſignificare veteres ſcriptores, cùm aiebant robuſtum Herculem claua quadam monſtra ſuperare, quàm debere poteuriam eſſe cum ſapientia coniunctam, & corporis vires animi rationi obedire, vt vitia per monſtra ſignificata vincerentur. Erat igitur Ioacim leo, ſed qui clauæ rationis minimè pareret.

Expanderunt ſuper eum rete ſuum. Hoc eſt, exercitum, quo illum obſederunt & expugnarũt.

Et miſerunt eum in caueam. Hoc eſt, in carcerem, vbi eum compedibus ligauerunt, & italigatum eum Caldæi adduxerunt ad Nabuchodonoſorem: ſed mutato in via conſilio eum reduxerunt Hieroſolymam, ante cuius muros eum interfecerunt, quemadmodum prædixe- Iere. 22.
rat Ieremias. Quidam exiſtimant hunc fuiſſe Iechoniam vocatum Ioachim filium Ioacim, alij Sedechiam, quem aſſerit diuina ſcriptura fuiſſe in vincula coniectum, & ignominioſe 4. Re. vlt.
in Caldæam tranſlatum. Nam Iechonias tradidit ſe Babylonijs, à quibus non fuit ita immaniter tractatus. At quoniam Ezechiel deplorat hoc capite calamitoſum filiarum Ioſiæ occaſum, quorũ vnus fuit captus ab AEgyptijs, alter à Babylonijs, videtur rationi accommodatius, & literæ textus congruentius, vt hoc intelligatur de Ioacim fratre Ioachaz, qui fuit à Babyloniis coram conſiliarijs ſuis ignominioſè interfectus: cuius cadauer fuit extra portas Hieroſolymæ proiectum. Et quã-uis hic dicat Ezechiel, fuiſſe illum ad regem Babylonis adductum, nõ intelligit eum ibi mãſiſſe. Iuit enim, ſed ex via ligatus, reuerſus eſt Hieroſolymam, in qua ex Nabuchodonoſoris decreto fuit publicè occiſus.

Miſeruntque eum in carcerem Ionathas Chaldæus vertit: Poſuerunt ei torquem ferreum, & compedes, Alij transferunt: Introduxerunt eum in munitiones, hoc eſt, in caſtellũ quoddam munitum, vbi ligatus cuſtodiretur

Ne audiatur vox eius vltra ſuper montes Iſrael. Id eſt, vt deſtituatur regno Permanet in metaphora leonis, cuius rugitus in montibus auditur, donec interficiatur.

Mater tua quaſi vinea in ſanguine

tuo

tuo ſuper aquam plantata eſt. Fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis, & factæ ſunt ei virgæ ſolidæ in ſceptra dominantium,& exaltata eſt ſta- D tura eius inter frondes. Et vidit altitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum. Et euulſa eſt ira, in terrá nq; proiecta, & ventus vrens ſiccauit fructum eius: marcuerunt, & areſactæ virgæ roboris eius. Ignis comedit eam. Et nunc tranſplantata eſt in deſertũ in terra inuia & ſitienti. Et egreſſus eſt de virga ramorum eius, qui fructũ eius comedit: & non fuit in ea virga fortis, ſceptrum dominantium. Planctus eſt,& erit in planctũ.

Mater tua quaſi vinea. Hæc eſt altera metaphora: in prima cõparabatur ſynagoga leęnę tn hac vineæ. Senſus eſt: Hieroſolyma plantata eſt in terra huberi & fœcũda inſtar vineę fructiferæ, eratq́ue florens & fertilis in ſanguine tuo, hoc eſt, in regia progenie. Plantatam eſſe ſuper aquam, ſignificat eſſe in terra irrigua & fœcunda, vt ſuprà oſtendimus c. 7. *Sup. 17.* vbi dixerat Ezechiel: Vt firmaret radicẽ eius ſuper aquas multas. Eodem modo Eſaias, Be- *Eſa. 32.* ati, inquit, qui ſeminatis ſuper omnes aquas. Per ſanguinem intelligitur genus regium, vel ſanguis Iudæorũ, hoc eſt, Abraham, Iſaac, & Iacob, à quibus Iudæi geniti fuerunt. Et quoniam his tribus patriarchis Deus promiſit terram Chanaan ſuis poſteris poſſidẽdam, ideo ait. Mater tua ſynagoga veluti admirabilis vinea fuit in terra optima cõſita ob ſanguinem tuum, hoc eſt, ob merita maiorum tuorum virorum illuſtrium, fide & charitate præſtantium, quibus tu ò Iudæa vitijs tuis tenebras obfudiſti.

Facta ſunt ei virgæ ſolidæ in ſeptra dominantiũ. Hoc eſt, habuit multos viros fortitudine inſignes de genere regio.

Et exaltata eſt ſtatura eius inter frondes. Hoc eſt, vinea hæc ſe extulit ſuperbia. Quidã vertunt: ſuper ramũ medium: Qui altiorem locũ tenet in arbore. Sed eadem manet ſententia.

Et vidit altitudinem ſuam. Id eſt, animo elato reſpexit indignitatem ſuam. Quare euulſa eſt magno impetu & furore à Babylonijs, ita diuina iuſtitia permittente. Deus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam: vt *1. Petr. 5.* & diuus Petrus, & diuus Iacobus literis con- *Iaco. 4.* ſignarunt. Conuerſa eſt vitis illa nobilis in labruſcam: extulit ſe aduerſus Deum ſuum, nullum charitatis & humilitatis fructum producebat: ideo eam Deꝰ per Babylonios euulſit: & poſtea per Romanos. Igitur ſub metaphora vineæ euulſæ oſtenditur calamitas ſynagogæ, quæ culpa ſua fuit penitùs euerſa.

Ventus vrens ſiccauit eam. Id eſt, exercitus Aegyptiorum, Aſſyriorum, Babyloniorum, & poſtea Romanorum. Quidam vertendum putant. Ventus orientalis areſecit eam. Et tunc non poteſt intelligi de Aegyptijs, quoniam ſunt ad auſtrum reſpectu Iudææ, nec de Romanis, quoniã ſunt ad occidentem, ſed de Babylonijs, qui etſi ſint ad Aquilonem, vergunt tamen ad Orientẽ. Poteris per ventũ vrentẽ Iudæorum aduerſus Deũ ingratitudinem intelligere, quæ illis perniciem machinata eſt. Nã, vt ait diuus Bernardꝰ, ingratitudo eſt ventus vrens, ſiccans fontes pietatis, & gratiæ fluenta. Cùm omne graue tendat deorſum, nu- *Simile.* bes tamen aqua plenæ & grauidæ aſcendunt ſurſum, quoniam ſol eas effert à terra in ſublime, & atrahit virtute ſua: quæ in aëre eleuatæ conglobantur, & condenſantur: & ſolis, eius auxilio & attractione fuerunt eleuatę ſurſum, claritatem abſcondunt, at ipſis inuitis & diſſipatis ſol tenebrarum victor micat ſuis radijs: Ita Hebręi cùm iacerent in ſilentio apud Aegyptios, terræq; adhærerẽt, fuerunt à ſole iuſtitiæ eleuati, & in inſigni dignitate cõſtituti, ſed poſtea ipſius Dei, cuius beneficio fuerant nominis claritatem adepti, ſplendorẽ extinguere voluerunt. At cùm eſſent terris [illegible]bibus ſimiles, fuerunt diſſipati, & euanuerũt. Chriſti autem gloria eluxit, eiuſq́ue nominis *2. Pet. 2.* ſplendor Iudæis inuitis totum terrarum orbẽ illuſtrauit. Impios & ingratos appellat diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda nebulas turbinibus exagitatas. Chriſtus autem eſt ſol ille ſummus & ſempiternꝰ, de quo ait cœleſtis pater per prophetam Malachiam: Vobis timen- *Malac. 4.* tibus nomẽ meũ orietur ſol iuſtitiæ. Hic eſt, qui mundum illuminat inuitis Iudæis, qui tenebris circunfuſi ſunt & per vniuerſas mũdi nationes diſperſi. Ita enim eſt in lib. Sapiẽtiæ *Sap. 16.* mandatũ. Ingrati ſpes tanquã hyemalis glacies tabeſcet, & diſperibit tãquam aqua ſuperuacanea. Id intelligens diuinus pſaltes canebat: Benedic anima mea domino & noli obli- *Pſa. 102.* uiſci omnes retributiones eius. Sed Iudæi immemores beneficiorũ Dei, qui eos ad magnũ extulerat honorem, eum impiè cõtempſerat. Ipſe enim ait per Eſaiã: Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Quare fuerunt meritò oppreſſi, & vineæ euulſæ & aridę *Eſai. 1.* comparati, quam ventus vrens ſiccauit.

Ignis comedit eam. Ignis deuorauit & com-

buſſit Hieroſolymam. Nomine ignis intelli-
Pſal 16. gitur calamitas, vt in pſalmo: Igne me exami-
naſti, & non eſt inuenta in me iniquitas. De
1. Pet. 1. quo igne ait apoſtolorum princeps: Vt proba
tio veſtræ fidei multo pretioſior auro, quod
per ignem probatur, inueniatur in laudem, &
gloriã & honorẽ, in reuelatione Ieſu Chriſti.
Pſal. 65. Et iterũ regi⁹ vates: Probaſti nos Deus, igne
nos examinaſti ſicut examinatur argẽtum. Et
paulò pòſt: tranſiuimus per ignem & aquã.
Vbi ait diuus Hilarius per hæc duo contra-
riarum qualitatum elementa omne ſupplici-
orum genus, quibus in hoc mundo viri iuſti
Simile. premuntur, ſignificari. Quemadmodum aurũ
igne exploratur: ſic Deus viros iuſtos aliquã-
do rebus aduerſis comburi permittit, atque æ-
rumnarum facibus incendi. Hic eſt ignis, de
Iere. 15. quo aiebat Deus per Ieremiã: Ignis ſuccen-
ſus eſt in furore meo, & ſuper vos ardebit. Et
Amos. 1. per Amos: Mittam ignem in domum Azabel.
Nahũ 3 Et per Nahum: Comedet te ignis. Et hîc per
Ezechielem: Ignis comedit eam. Vel per ignẽ
intelligitur ira Babyloniorum. Vel ignis, quo
templum Salomonis flagrauit, & tota ferè ci-
uitas fuit combuſta. Poteris nomine ignis in-
uidiam intelligere, quæ animum comburit.
Appellat enim Chryſoſtomus inuidia ignem
inextinguibilem. Et Iſidorus, Inuidia, inquit,
cuncta bona deuorat ardore peſtifero. Inui-
dia pectus vrit, mentem affligit. Eſt quidẽ in-
uidia meo iudicio inferni quædam imago,
quæ torquet abſque vlla vtilitate & volupta-
Simile. te. Quemadmodum tinea non naſcitur in ce-
dro arbore nobili odorifera, & perpetuo vi-
rente, cuius ligna cariẽ nõ ſentiũt: ſic inuidia
non gignitur in corde hominis ſapientis, &
virtute præſtantis, ſed in animo hominis ſce-
lerati, qui aliorum bonis mœrore afficitur,
triſtior ijs, qui in Trophonij antrũ deſcende-
bant Zoilum inuidentia ſuperans, illis maxi-
mè inuidẽs, quos ſe relicto videt euolare. Viri
iuſti, virtute vndiq; ſepti, & animi fortitudi-
ne muniti hoſtes ſuos vincere poſſunt, at eo-
rum inuidiã nõ poſſunt, eſt enim penitus in-
domita. Ea eſt ignis corda aſſumens incendio
perpetuo, quo ardebant Iudæi, quoniã flam-
ma ex alienis rebus ſecundis exorta flagra-
bant: quam ob cauſam ſibi ipſis excidiũ para-
uerunt. Hoc enim morbo interficiuntur mul-
ti, qui quoniam ab alijs ſe ſuperari arbitrãtur
paruuli iure dicuntur. Hoc ſignificant verba
Iob. 5 illa Iob dicentis: Paruulum occidit inuidia.
Prou. 23. Vnde Salomon in Prouerbijs: Ne comedas
cum homine inuido, & ne deſideres cibos e-
Gala 5. ius. Et diuus Paulus in epiſtola ad Galatas:
Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicẽ
prouocantes, inuicẽ inuidẽtes: Diuus Hiero-
nymus in epiſtola ad Demetriadem, Oro te,
inquit, quid ei delectationis præſtat inuidia?
Quem ſecretis quibuſdam cõſcientię angu-
lis liuor ipſe diſcerpat, & alienam fœlicitatẽ
eius tormentum facit. Hæc ille. Nefarius ho-
mo oblectatur ſuo malo, ſed torquetur alieno
bono. Ait Quintus Curtius lib 8. de geſtis Ale
xandri, dixiſſe Alexandrũ inuidos homines ni
hil aliud eſſe, quàm ſui ipſorũ tormenta. Pro-
ſper in via regia inuidentiam cum igne etiam
cõparat, dicens: Inuidia cuncta virtutũ culmi
na cõcremat, cuncta bona peſtiferè deuorat.
Hic eſt ignis, qui Iudæos deuorauit, quo eorũ
ſynagoga fuit combuſta, quẽadmodũ ait hoc
loco Ezechiel: Ignis comedit eam.

Et nunc plantata eſt in deſertum, in terra inuia & ſitiente. Hoc eſt, in acerbiſſima calamitate,
in terra Chaldæorum.

Et egreſſus eſt ignis de virga ramorũ eius. Hæc
virga fuit Sedechias, de quo exijt ignis, qui fi-
lios eius deuorauit. Nã propter ſcelera Sede-
chiæ fuerunt eius filij interfecti, vt eſt libro
quarto Regũ memoriæ proditum. Vel ſic: De 4. Re. 25.
virga ramorũ huius vineæ, hoc eſt de genere
regio egreſſus eſt Iſmael filius Nathaniæ, qui
Godoliã, quẽ Nabuchodonoſor præfecerat
Iudæis, occidit, & fructum eius comedit, hoc
eſt, filios eius interfecit, & omnes qui cum eo
erant, dolo percuſſit. Quę omnia Ieremias li- Iere. 41.
teris mandauit. 4. Re. 25.

Et non fuit in ea. Nimirũ vinea. Senſus eſt:
Et deinceps non fuit in Iudęa vir aliquis ani-
mi fortitudine præſtans, qui eam gubernaret:
nã interfecto Godolia fugerunt Iudæi in Ae-
gyptum, nolentes Ieremiæ cõſilio acquieſce-
re: vbi fuerunt à Babylonijs capti, & propè in Iere. 43.
finitis calamitatibus affecti.

Planctus eſt, & erit in planctum. Hoc eſt, ple-
na ſunt hæc mea verba lachrymis & lamẽtis.
Nam quis eſt: qui audiens iuſti Ioſiæ, regis il-
luſtriſſimi & optimi filios tot perccpiſſe luct⁹,
in tam acerbas & varias calamitates incidiſ-
ſe, in tot ærumnarũ anguſtijs fuiſſe verſatos,
& tam crudeliter & ignominioſè interfectos,
qui poſſit lacrymas continere? Conuertantur
igitur oculi noſtri in fontes, & corda noſtra
vim lachrymarum profundant. Hic eſt horũ
verborum ſenſus, quę ego exiſtimo non fuiſ-
ſe à diuino vate abſque lachrymis & ſuſpirijs
literis conſignata.

Annotationes ex Hebræo in caput XIX.

NON *abſque vulneribus ceperunt eum.* Pa-
gninus habet: Reti eorum captus eſt.

Vt

Vt permanet in metaphora ſumpta à venatoribus feras retibus capientibus eundẽ ſenſum refert Brixianus vertens: Et retibus ſuis ceperunt eum. Alij transferunt: Comprehenſus eſt in forma eorum. Eodem modo paulò pòſt: in vulneribus earum captus eſt. Quibus in locis Septuaginta habent ἐν τῇ διαφθορᾷ Hoc eſt in corruptione. Quod cum vulgata editione coincidere videtur. Et rectè quidem nam in Hebræo eſt בשחתם bexachttam *Gene. 6.* à verbo xachath, quod ſignificat corrumpere vt Geneſ. 6 Corrupta eſt autem terra coram Deo. Vnde xachath corruptionem ſignificat, & vulnus. Significat etiam hoc nomen foueam. Vnde id, quod eſt in Pſalmo: Et eripuit *Pſal. 106.* eos de interitionibus eorum poterat verti: Et eripuit eos de foueis eorũ, ſeu de ſepulchris eorum, ſeu de retibus eorum. Illud etiam Iobi: *Iob. 33.* Eruens animam eius à corruptione, vertũt nonnulli: prohibens animam eius à fouea. Quare omnes verſiones citatas rectas eſſe exiſtimo, cùm idem nomen omnes has ſignificationes amplectatur, eaſque litera recipiat, ſine vllo in commodo ſententię.

Didicit viduas facere. Diximus in explanatione Ioacim immanitate & auaritia commotũ multos viros occidiſſe. Et quoniam eam ob cauſam eorum vxores viduæ manebant, ait: Ezechiel eum didiciſſe viduas facere. In Hebraico eſt וידע אלמנותיו vaiedhagh almenothau Prima dictio eſt ידע iadhagh, verbum actiuum, quod ſignificat ſcire, cognoſcere, contere, acceſſum ad mulierem habere. *Exod. 1.* Exod. primo: Surrexit interea rex nouus in Aegyptum, qui nõ cognoſcebat Ioſeph. Deu *Deu 31.* tero. 31. Scio enim cogitationes eius. *Gene. 4.* Gene. 4. Adam verò cognouit vxorem ſuam Heuam. Id quod eſt apud Eſaiam. Scientem infirmitatem poterat verti. Contritum *Eſa. 53* ſeu confractum infirmitate. Altera dictio eſt almenothau à ſingulari almanah, quę ſignificat viduam, vt Threno. 1. Facta eſt quaſi vidua domina gentium. Significat etiam domũ, *Thren. 1.* vt apud Eſaiam. 13. Vlulæ in ędibus eius, vel vt quidam vertunt, in magnificis domibus eius. *Eſa. 13* Iacto hoc fundamento poteſt rectè locus Ezechielis ita conuerti: Cognouit viduas eorum. Vt ſit ſenſus: Non ſolùm viros occidebat ſed cum eorum vxoribus hebebat cõgreſſum. Ita hũc locum interpretatur R. Ioſeph: quem ſequitur Pagninus ita transferens: Et cognouit viduas eius. Vel ſic: Et confregit ſiue diruit ædes eorum: Ac ſi dicat: Non ſolũ homines ad excidium vocabat, ſed magnificas eorum domos funditus euertebat. Ita hunc locum interpretatur paraphraſtes Chaldæus, quem ſequitur R. Ionah. At R. Dauid in libro radicum contendit nomen hoc almanah hoc loco viduam ſignificare, ſed per viduas intelligit ciuitates deſolatas: quemadmodum Ieremias prima ſua lamentatione euerſam à Babylonijs Hieroſolymam deplorans, ait, Facta eſt quaſi vidua domina gentium. *Thren. 1.* Nam vt ciuitas florens, hominum illuſtrium cœtu referta, diuitijs rerumq́ue neceſſariarũ copia affluens comparatur cum muliere nupta, ita ea quæ expugnata fuit, & direptioni commiſſa, & funditus euerſa vidua meritò appellatur. Poteſt verti locus hic, Contriuit viduas eorum, viros ſcilicet illarum interficiendo. Et hunc ſenſum ſecutus eſt cõmunis interpres. Septuaginta non tam verba, quàm ſenſum hoc loco curantes, tranſtulerunt. Et paſcebatur audacia ſua. Ac ſi diceret propheta: Nullum erat impium facinus, quod non admitteret: nõ ſolùm in viros nobiles irruebat, & impetum faciebat, ſed hac impia audacia oblectabatur.

Quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquam plantata. In explanatione per ſanguinem expoſuimus maiores, à quibus ſynogoga originem ſuam ſumebat. Septuaginta habent: Quaſi vinea ὡς ἄνθος ῥοᾶς, hoc eſt quaſi flos mali granati. Vt ſit ſenſus, Fuit hæc vinea pulchra, ſimiliſq́ue floribus purpureis mali granati. Tãtus erat eius ſplendor, tanta pulchritudo, vt poſſet cum floribus pulcherrimis comparari. In Hebraico eſt: Quaſi vinea, בדמך bedhamea. Dictio eſt deriuata à verbo damah, quod ſignificat ſimilem eſſe, ſilere, & excidere ſeu interficere. Illud pſalmi, Similis factus *Pſal. 101* ſum pelicano ſolitudinis, poterat etiam verti *Pſal. 48.* Silui inſtar pellicani ſolitarij. Et illud, Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis, poteſt verti: Comparatus eſt brutis inſipientibus, quę exciduntur, ſiue interficiuntur. Vt ſit ſenſus Homo ad imaginem Dei factus, & ab eo in excelſa dignitate conſtitutus, qui niſi in crimen incideret, eſſet immortalis, abiecit ſeipſum per peccatum, & cũ Deo parere, & cœleſtia expectare deberet, pomum prohibitum comedit, quo mortem ſibi parauit, & manſit mortalis ſimilis animalibus brutis, quæ intereunt. Et ſi enim anima immortalis eſt, corpus tamen perit & corrumpitur. Sunt quidam homines ex terra, non vt incolæ & habitatores, ſed quaſi ſpectatores & cõtemplatores rerum ſupernarum, quarũ conſiderationem nullis alijs animantibus conuenire intelligimus. Sed qui nolunt intueri hominis dignitatem & excellentiam,

ui manum meam pro ſtirpe domus Iacob, & apparui eis in terra AEgypti, & leuaui manum meam pro eis, dicens: Ego dominus Deus veſter. In die illa leuaui manum meam pro eis, vt educerem eos de terra AEgypti, in terram, quam prouideram eis fluentem lacte & melle, quæ eſt egregia inter omnes terras. Et dixit ad eos: Vnuſquiſque offenſiones oculorum ſuorum abijciat, & in idolis AEgypti nolite pollui: ego dominus Deus veſter. Et irritauerunt me, noluerúntque me audire Vnuſquiſque abominationes oculorum ſuorum non proiecit, nec idola AEgypti reliquerunt. Et dixi, vt effunderem indignationem meam ſuper eos, & implerem iram meam in eis, in medio terræ AEgypti. Et feci propter nomen meum, vt non violaretur coram Gentibus, in quarum medio
Leu 18.a. erant, & inter quas apparui eis, vt educe-
Ro.10.a. rem eos de terra AEgypti. Eieci ergo
Exo 10.b eos de terra AEgypti, & eduxi eos in de-
Exo.31.c. ſertũ & dedi eis pręcepta mea, & iudicia
Deut.5.x mea oſtendi eis, quæ faciẽs homo viuet in eis. Inſuper & ſabbata mea dedi eis, vt eſſet ſignum inter me & eos, & ſcirent quia ego dominus ſanctificãs eos. Et irritauerunt me domus Iſrael in deſerto: in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis, & ſabbata mea viola-
Exod. 16. uerunt vehementer. Dixi ergo, vt effunderem furorem meum, ſuper eos in deſerto, & conſumerem eos. Et feci propter nomen meum ne violaretur coram Gentibus, de quibus eieci eos in conſpectu earum.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt in anno ſeptimo*. Senſus eſt: Euenit id, quod ſum hoc capite narraturus anno ſeptimo à trãſmigratione Iechonię, quinto menſe, qui vocatur ab Hebræis Ab, decima die menſis. Iuxta numerum & computationem annorum apud Hebræos contigit hoc anno à mundi creatione. 3343. ſed iuxta computationem Euſebij Cæſarienſis in libro de temporibus contigit anno à mundi conſtitutione. 4607. Ait enim fuiſſe captiuitatem ſiue traſmigrationem Iechoniæ anno mundi. 4600. hoc autem euenit anno ſeptimo à tranſmigratione, regnante Romæ Tarquinio Priſco, olympiade 45.

Venerunt viri de ſenioribus Iſrael. Id eſt, acceſſerunt ad me quidam ex magnatibus Iudęorum, qui exteros ætate & authoritate anteibant, & in Chaldæa populum ſuum captiuum quodammodo gubernabant, vt per me Deum interrogarent. Solebant Hebræi à Deo per prophetas ea quærere, de quibus dubitabant. Saul quærens aſinas pergit ad videntem, ita enim prophetam appellabant. AEgrotante fi- *3.Re.14.*
lio Ierobam, mittitur vxor eius in Silo ad Ahiam prophetam. David etiam cùm diuinus *3.Re.17.*
eſſet vates Natan diuinum quoque vatem interrogat, eſſetne templum domino erectu- *Ioſue. 9.*
rus. Cùm Gabaonitæ filijs Iſraelis fraudulenter loquerentur, ait diuina ſcriptura eos deceptos fuiſſe, & os domini nõ interrogaſſe, vbi per os domini intelligitur diuinus vates, per quem Deus loqui ſolebat, quem interrogare deberent. Cùm igitur mos eſſet Hebræorum à Deo per diuinos ſuos vates ea quærere, quæ verſabant in deliberando eorum animos, afferebantq́ue ancipitem curam cogitandi, venerunt quidam ex ſenioribus interrogatum Deum per prophetam Ezechielem nonnulla, de quibus dubitabant. Sed quoniam iniquo animo veniebant, non Dei gloria ducti, ſed iniquitate ſua commoti, non meruerunt accipere reſponſionem: Volebant hi quidem diuinam habere ſcientiam, ſed nolebant iuxta illam operari. Huiuſmodi ſunt multi, qui ſunt ſcientia illuſtrati, ſed factis ſuis obſcuri: intelligunt temperandum eſſe ab omni maleficio, eſſeq́ue mentem ipſam ab omni nefario contagio puram integramq́ue ſeruandam, ſed ſceleribus nihilominus paſcuntur, & omni vitiorum genere contaminantur. Vt ſol men- *Simile.*
ſe Decembri etſi eos illuminet, qui Noruegiam regionem ſeptentionalem incolunt, non tamen illos calefacit: ſic ſcientia multos, quos inſtruit quid ſit faciendum, non continuò ad faciendum accendit: eos attingit ad ſciendum, non ad operandum. *Simile.*
Quemadmodum non ille dicitur diues, qui multas intelligit diuitias, ſed qui poſſidet eas: ſic non ille iuſtus eſt, qui ſcit de virtute diſſerere, eiuſque definitionem agnoſcit,
ſed

ſed qui illa præditus,eam colit & exercet.Sci-
1.Cor.8. entia,vt ait apoſtolus, inflat. charitas verò æ-
dificat Quod intelligirur d. ſcientia, quæ eſt abſque charitate. Omnes trahimur & ducimur ad ſcientiæ & cognitionis cupiditatem: ſed danda opera eſt, vt ſcientia ſit eum virtu-
Simile. te copulata. Qui alios docet quid ſir faciendum,ipſe verò in rectè facta illa,ad quę alios hortatur,non incumbit, qui alijs ſuadet vitia ſua videre,vt ea declinent, ipſe autē ſeipſum non cognoſcit, ſimilis eſt claro ac perſpicuo ſpeculo,quod alijs maculas ſuas oſtendit,ip-
Simile. ſum autem ſeipſum non videt. Vt enim ſpeculum imagines obiectas illud intuentibus repræſentat, vt ſe præclarè poſſint colere & ornare,cùm illud ſeipſum minimè perſpiciat, ſic eloquens ſed deditus vitijs concionator verum vittutum cultum & ornatū auditores docet,cùm ſeipſum non doceat,nec curet. In huiuſmodi magiſtros inuehitur his verbis in
Rom.7. epiſtola ad Romanos diuus Paulus: Qui alium doces,teipſum non doces: qui prædicas non furandum,furaris:qui dicis non mæchandum, mæcharis. Marcus Tullius in Verrem has voces emiſit: Non modò accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur Et in Salnſtio: Omni vitio debet carere, qui in alterum paratus eſt dicere.
Simile. Eos qui,recta dicerent, nec facerent cōparabat Diogenes apud Laërtium cū cithara, quæ cū ſuauem concentum efficiat; quo alios oblectet,ipſa tamē ſeipſam nec audit,nec ſentit. Imò plerunq; etſi delectet, parum tamen aut nihil prodeſt: nam vt ait in moralibus diuus Gregorius: loquendi authoritas perditur, quando vox operibus non iuuatur. Et iterū, Tunc eſt ſermo viuus & efficax, cū eſt prædicantis pura ſanctitas, & virtus perfecta. Si ſcientia eſt cū virtute coniuncta, admirabiles habet effectus,& hæc eſt ſcientia, quam ſummopere oportet comparare.Nam velle ſcire, tantum vt ſcias,curioſitas eſt,velle ſcire vt ſciaris,vanitas eſt,velle ſcire,vt opes aut honores acquiras, turpis quæſtus eſt,velle autem ſcire,vt ardentius diuino amore inflāmeris,& alios excites ad eiuſdem amoris flammam,virtus eſt.Sed quoniam hi ſeniores Hebræorum de quibus hoc loco agit Ezechiel Dei ſcientiam habere volebant,ſed quod illa docet,repudiabant,non enim ad eam virtute, nec prudentia, nec charitate incitabantur, ſed curioſitate,vanitate,& propoſito iniquo abſque timore domini,ideo eam non compararunt,nā vt ait diuinus ac regius vates, Initium ſa-
Pſal.110. pientiæ timor domini.Id quod poſtea filius e-
Prouer.1 ius in Prouerbijs prædixit.

Viuo ego. Ita ſolebat Deus loqui apud diuinos vates, cum volebat rem aliquam confirmare.

Quia non reſpondebo vobis. Subauditur ad votum veſtrum. Vel,nullum vobis dabo reſponſum ob ingratitudinem veſtram: video enim propoſitum veſtrum iniquitate plenum. Septuaginta habent, Si reſpondebo vobis. Vt ſit oratio imperfecta, oſtendens dei iram. Eſt enim apoſiopeſis figura,quam alij reticentiam appellant, cùm intra nos ob iram ſuperuenientem ea ſupprimimus, quæ dicturi vedebamur.

Si iudicas eos, iudicas fili hominis, abominationes patrum eorum oſtende eis Hoc eſt,ſiquidem ò filij hominis Hebręos iudicas iudicio diſcretionis oſtende eis quomodo viuere debeant. Dum ego te eorum ſpeculatorem conſtituerim,ne illis blandiaris, ſed erecto animo annuncia eis ſcelera maiorum ſuorum, quos ipſi imitantur: vt eorum ſupplicia metuant, quorum flagitia ſequuntur. Itaque particula, ſi hoc loco accipitur pro ſiquidem, vel quia, vt apud Eſaiam. Si poſuerit pro peccato ani-
mam ſuam, videbit ſemen longæuum. Ac ſi Eſa.53.
diceret: Siquidem Chriſtus poſiturus eſt vitā ſuam, ſe in crucis ara pro mundi ſceleribus hoſtiam conſtituens, videbit Chriſtianorum multitudinem ſanguine ſuo genitorum,& veram religionem longè lateque propagatam. Apud authores Latinos etiam ſi,pro ſiquidem ſæpe inuenitur, vt apud Vergilium Georgicorum primo: Veſtro ſi numine tellus Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta. Poterunt hæc Dei verba ita verti ex hebræo: Cur iudicas eos? Cur iudicas fili hominis? Et tunc erit ſenſus: Ne iudices eos penitùs periiſſe, quin potiùs da operam, vt eos reuoces ad pœnitentiam, reducens illis in memoriam flagitia parentum,quibus ipſi ſunt etiam irretiti. Septuaginta habent: Si vltus eos fuero vltione fili hominis. Et tunc eſt ſenſus: Si ego in eos grauiter animaduertero ò fili hominis, oſtende tu eis cauſam, vt ſciant me eſſe iuſtum, eos autem meritò ſuorum ſcelerum pœnas perſoluere.

In die qua elegi Iſrael. Id eſt, quando elegi
Iſraelitas in populum meum, miſique ad eos Exod.3.
Moyſem,qui eos educeret ex AEgypto.

Et leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob. Hoc eſt, cùm propter Hebræos percuſſi AEgyptios. Manum leuare, eſt vehementer percutere: quoniam qui flagellat: quantò plus erigit manū,tantò grauiùs ferit. Ideo vi-
dēs ſe Dauid à Deo grauiter percuſſus aiebat: Pſal.31.
Die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua. Eſt etiam manum leuare promittere, vt in

libro

libro Numerorum. Non intrabitis, inquit De
us, terram, ſuper quam leuaui manum meam.
Num. 14 Sunt qui dicāt leuare manum eſſe oſtendere
vires & potentiam ad aliquem protegendum
& geſtibus ac ſignis animū ad id promptum
ſignificare. Quæ omnia huic loco conueni-
unt. Nam Deus in exitu Iſraelitarum ex AE-
gypto promiſit eis terram Chanaan, & in
eorum protectione potentiam ſuam oſten-
dit.

Et apparui eis in terra AEgypti. Septuaginta
habēt. Et cognitus ſum illis in terra AEgypti.

Quæ eſt egregia inter omnes terras. Fuit terra
promiſſionis quondam fertiliſſima, ideo ap-
pellabatur fluens lacte & melle: hoc eſt, bonis
omnibus abundans. Diuus Hieronymus aſſe-
rit nunquam totam terram promiſſionis poſ-
ſeſſam fuiſſe ab Hebręis, quoniam ipſi ob eo-
rum flagitia eam non meruerūt: quin potiùs
ſemper in ea habitaſſe Gentes barbaras & in
cultas, quas Iudæi ex illa nunquam eiecerūt.
Sed etſi terra illa eſſet amœna & fœcūda, exi-
ſtimo tamen ideo eam inter omnes terras e-
gregiam appellari, quia futurum erat, vt in il-
la Chriſtus ſecundū carnem naſceretur. Sed
poſtquam ipſe in ea fuit occiſus, facta eſt ſte-
Eſa. 1. rilis & infructifera: & eſt vaſtata, & inutilis. Id
vaticinatus fuerat Eſaias, dicens: Deſolabitur
ſicut in vaſtitate hoſtili, & derelinquetur fi-
lia Sion vt vmbraculum in vinea, & ſicut tu-
gurium in cucumerario, & ſicut ciuitas, quæ
vaſtatur.

*Vnuſquiſque offenſiones oculorum ſuorum ab-
ijciat.* Hoc eſt, idola repudiet. Quod ſtatim ex-
plicat, dicens: Et in idolis AEgypti nolite
populi. Pro offenſionibus vertūt nonnulli ab
Exod. 8. ominationes: ita enim ſolent idola in diui-
nis literis appellari. vt Exod. 8. Abominatio-
nes Aegyptiorū immolabimus domino Deo
noſtro? Et quarto Regum vigeſimo tertio.
4. Re. 23. Melchon abominatio filiorum Ammon. Et ſe
2. Pa. 34 cundo Paralipomenon. 34. Abſtulit Ioſias cun
ctas abominationes. Hoc eſt, omnia idola.
Poteris per oculorum offenſiones ea intelli-
gere, quibus homines ad turpia deſideria ex-
citātur. Qui ſunt ex AEgypto, ex mundi ſer-
uitute, ex Pharaonis, hoc eſt, dæmonis pote-
ſtate egreſſi, qui mūdi voluptates & vanitates
reliquerunt, dent operam, vt ea penitùs abij-
Pſa. 118. ciant, quibus oculi offenduntur. Dicant cum
Dauide: Auerte oculos meos, ne videant va-
nitatem, in via tua viuifica me. Ea relinquāt
Ierem. 9. quibus mundi amatores oblectantur, ne vt
verbis vtar Ieremiæ, aſcendat mors per fene
ſtras eorum.

Et dixi vt effunderem indignationem meam.
Exod. 1 Dixi mecum, & ſtatui me eſſe in illos grauiter
animaduerſurum. Et ita factum fuit: nam eos
per Pharaonem caſtigauit, qui eorum filios
interficiebat, eoſque operibus luti & palearū *Exod.* 5.
vexabat. Aſſerunt nonnulli voluiſſe Deū mul-
tos ex Hebręis poſt viſionē ſignorū in plagis
Aegypti interficere, quoniam Moyſi parere
nolucbant. Et hoc voluiſſe hoc loco Ezechie-
lem ſignificare. Nam quartodecimo capite *Exod.* 14.
Exodi ſcriptum legimus, eos etiam viſis Dei
mirabilis verbis Moyſi repugnaſſe. Erant in
AEgypto multi ex Hebræis qui idola cole-
bant, ſeque labibus AEgyptiæ Gentis conta-
minabant, etiam ſi ibi eſſent multi fide inſig-
nes & charitate præſtantes. Sed noluit Deus
cædem illam iniquis inferre, ne dicerent AE-
gyptij, eum non poſſe populum ſuum eripe-
re, & incolumen reducere: Ideo ſubdit, Et feci
propter nomen meum, vt non violaretur co-
ram Gentibus. Ac ſi diceret: Sed benignè eos
tractaui, & mirabiliter eripui, ne nomen me-
um blaſphemaretur inter Gentes quin potiùs
eſſet in omnibus terrarum oris illuſtri laude
celebratum. Ea ſigna & mirabilia edidi in
AEgypto, & tranſitu maris rubri, quæ nulla *Exod.* 14
eſſet obſcuratura obliuio, de quibus nulla vn
quam ætas conticeſceret.

Inter quas apparui eis. Innotui illis per ſigna
diuinitatem meam oſtendentia.

*Et dedi eis præcepta mea & iudicia mea oſten-
di eis.* Per præcepta hoc loco moralia & cæ-
remonialia intelliguntur, per iudicia verò
iudicialia.

Quæ faciens homo viuet in eis. Hoc eſt, legem
illis tuli, quæ mortem minaretur eam violan-
tibus, vitam autem polliceretur eam cuſto-
dientibus. Ideo hoc ait, quia iudicialia legis
Moyſi multa flagitia morte multabāt, eos au-
tem, qui legem ſeruabant, viuere ſinebant. At
Ionathas Chaldeus hoc intelligit de vita æ-
terna: & rectè quidem meo iudicio, ſi hoc de
illis intelligas qui fidem venturi Chriſti habe
bant & propter Deum legem ipſam ſeruabāt:
nam apud Matheū ait Chriſtus Deus noſter:
Si vis ad vitā ingredi, ſerua mandata. Vbi abſ- *Mat.* 19.
que dubio de via loquitur æterna, nā pręceſ-
ſerat hæc quæſtio adoleſcētis, Magiſter bone
quid faciendo vitam æternam poſſidebo? Et
apud Lucam, cum legiſperitus Dei præcepta
recitaret, reſpōdit Chriſtus, Hoc fac & viues.
Ante aduentum Chriſti nemo in regnum cœ- *Luc.* 10.
lorū introibat, erat enim clauſum. at Chriſti
ſanguis illud aperuit, quam ob cauſam eū Di-
uus Hieronymus vocat clauem paradiſi. Qui
tamen Dei legē obſeruabāt, in fide Chriſti vē
turi ſaluabantur, & migrantes in gratia dece
debant ad limbū, aut ad purgatoriū vbi Chri
ſtum expectabant, qui eos ad æternam vitam
perdu-

perduceret. Sed dices: Ergo opera legis vete-
ris iuſtificabant? Minimè. ait enim Apoſtolus
Galat. 2. in epiſtola ad Galatas: Ex operibus legis non
iuſtificatur omnis caro. Et paulò pòſt. Si enim
per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mor-
Galat. 3. tuus eſt. Et rurſus: Si data eſſet lex, quæ poſ-
ſet viuificare, vere ex lege eſſet iuſtitia. Sed
concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt pro
Rom. 3. miſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credenti-
bus. Et in epiſtola ad Romanos: Ex operibus
legis non iuſtificatur omnis caro coram illo.
Vbi appellatione carnis homines intelligit ſe
cundum vires naturæ, auxilio diuini ſpiritus
deſtitutos, qui etſi toto pectore & naturę co-
natu contendat opera legis efficere, nequeũt
abſque fide præuia, diuinique numinis auxi-
lio veram obtinere iuſtitiam: per opera verò
legis exiſtimo intelligere Diuum Paulum nõ
ſolùm cæremonialia, ſed etiã moralia, ipſum
q́ue decalogum, cuius opera per ſe non iuſti-
ficabant. Nam explicans de qua lege loque-
retur, ſubdit. Per legem enim cognitio pecca
ti. At qui illud eſt planè perſpicuum, legem
per quam nobis innoteſcit peccatum eſſe de-
calogum, quæ eſt norma quædam morum, ad
quam debemus vitam dirigere. De qua ait ca
Rom. 7. pite ſeptimo eiuſdem epiſtolæ: Concupiſcen-
tiam neſciebam, niſi mihi lex diceret, Nõ con
cupiſces. Quod quidem eſt in decalago lite-
ris mandatum. Vnde Diuus Auguſtinus aſſe-
Exod. 20 uerantet affirmat, non ſolùm literam cære-
Deut. 5. moniarum, ſed opera decalogi per ſe occide-
et 7. re, quòd peccatum oſtenderent, vnde noſter
excitatur appetitus, per ſe autem remedium
non præſtarent. Nulla eſt lex, cuius operibus
nos ex viribus naturæ noſtræ iuſtificemur,
niſi præuia fide diuino auxilio adiuti. Qui
autem diuina gratia fuerit iuſtitiam conſecu
tus, Deoq́ue, qui eſt æterna iuſtitia reconcilia
tus, poterit verè implere legem, & opera illa
Mat. 19. in gratia facta vitam æternam merentur. Hęc
Rom. 2. ſunt opera, de quibus aiebat Chriſtus: Si vis
ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et Diuus
Paulus: Non auditores legis iuſti ſunt apud
1. Cor. 7. Deum ſed factores legis iuſtificabuntur. Et
iterum: Circuncifio nihil eſt, & præputium
nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei.
Sed ſi hæc legis opera ſint abſque fide, nullo
Heb. 11. modo iuſtificant apud Deum, ſine fide enim
impoſſibile eſt placere Deo. Ideo ait Apoſto
lus, ex operibus legis non iuſtificari omnẽ car
Heb. 7. nem. Et alibi, Lex, inquit, nihil ad perfectum
ſimile. adducit. Quemadmodum laniſta ſciomachiæ
ludo perfectus docet percutere inimicos, eo-
rumq́ue ictus declinare, ſed nec præbet ani-
mum nec vires: ſic lex vetus docebat quemad
modum homines eſſent cum animi hoſtibus,
nempe mundo, dæmone, & carne pugnaturi,
at nec gratiam conferebat, nec vitam æternã
Per legẽ, inquit Apoſtolus, cognitio peccati: Roma. 3.
ſed iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti. Iuſti-
ficamur enim gratis per gratiam Dei, per re-
demptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hoc eſt
certum, à Chriſti paſſione, quæ eſt cauſa hu-
manæ iuſtificationis, deriuari virtutem iuſti-
ficatiuam ad ſacramenta nouæ legis, non au-
tem ad veteris legis ſacramenta, Iuſtificaban
tur tamen per fidem paſſionis Chriſti antiqui
patres, ſicut & nos. Erant enim ſacramenta il-
la vetera quædam illius fidei proteſtationes,
quatenus acerbos Chriſti cruciatus, eiuſque
mortẽ innocentiſſimã ſignificabant, erantque
ſolùm ſignũ fidei iuſtificantis. Id intuens Apo
ſtolus ait in epiſtola ad Romanos, Abraham Rom. 4.
recepiſſe ſignum circuncifionis, ſignaculũ iu-
ſtitiæ fidei. Conferebatur quidem in circun-
ciſione gratia quatenus erat ſignum paſſionis
Chriſti futuræ, ſed non ex opere operato. Vn
de rectè dicimus opera legis veteris ex pro-
pria vi ſua gratiam non contuliſſe. Nihilomi-
nus tamẽ legẽ illã obſeruãti, ſi faciebat quod
in ſe erat Deus vitã gloriæ largiebatur. At lex
ipſa per ſe eius præcepta corã hominibus cu-
ſtodientibus vitam tantũmodò corporis pol-
licebatur. His rationibus adductus exiſtimo
Ezechielem hoc loco de vtraque vita & cor-
poris & animæ locutũ fuiſſe, cùm dixit, Quæ
faciens homo, viuet in eis.

Inſuper & ſabbata mea dedi eis. Pręcepi illis, vt
ſabbata ſanctificarent, & à laboribus ſeruili
bus abſtinerẽt quò poſſent totos ſeſe mihi de
dere: & myſteria mea in animo verſare: eſſet-
q́; ſignũ inter me & eos, hoc eſt, mutui amo-
ris ſignificatio, eorum erga me, quod mihi ad
hęrerent, oſtenderentq́ue cęteris populis eſſe
meæ legis cultores, meiq́ue erga eos, quod
illos voluerim requieſcere & vitam æternam
adipiſci. Præcepit etiam Deus, vt ſabbatum
obſeruaretur, in quo ipſe requieuerat in mun
di creatione poſt opera ſex dierum, vt eſſet
omnibus perſpectum & cognitum non fuiſſe
mundum ſempiternum abſque principio, ſed
ab eo creatum. Creauit Deus mundum, & Geneſ. 2.
die ſeptimo requieuit: ideo dies illa obſerua-
batur. At contaminatis hominibus, & mo-
rum corruptela deprauatis mortalibus, fecit
Deus alterum quodammodo mũdum, & cùm
multis diebus laboraret, & pro nobis mortẽ
crudeliſſimam pateretur, requieuit die domi-
nica, reſurgens à mortuis, vt nos à morte libe
raret, & vt verbis vtar Diui Pauli: traditus eſt Rom. 4.
propter delicta noſtra & reſurrexit propter iu
ſtificationẽ noſtrã. Eã ob cauſam decreuit ec-
cleſia, vt pro ſabbato dies dominica obſerua
retur

tetur. Nam queadmodum in lege vetere ideo dies ſeptima obſeruabatur, quia in ea requieuit Deus ab omni opere, quod patrarat: ſic in lege noua obſeruatur dies octauus, quia in eo
Geneſ. 1. Chriſtus quieuit patratis humanę redemptionis operibus. Sed dices: Si ſabbati obſeruantia eſt diuinum præceptum morale, qui fieri potuit, vt mutaretur? Nam etſi cæremonialia ablata fuerint, moralia tamen auferri non poterant. Huic obiectioni facilè reſpondetur: In ſabbati ſanctificatione erat quippiam morale quippiam verò cæremoniale: morale eſt obſeruari diem vnum in hebdomada, & hoc non abſtulit Eccleſia: eſſe autem hunc diem, vel illum, hoc erat cæremoniale: & hoc meritò mutauit, quia mutare poterat: imo mutare debebat ob reſurrectionis myſterium. Et non nulli pſalmi inſcribuntur: Pro octauo: per quam diuus Hieronymus diē reſurrectionis intelligit. Et ipſa lex vetus innuebat Iudæorū ſabbata eſſe abroganda, ſolumque vſque ad
Oſe. 2. Chriſtum duratura. Oſeas diuinus vates deum in hunc modum inducit loquentem: Ceſſare faciam omne gaudium eius, ſolennitatem eius, neomeniam eius, ſabbatum eius, omnia feſta tempora eius. Vide quàm apertè ipſorum Iudæorum propheta, cuius ore ipſi Deum loqui teſtabantur, eorum ſabbata & feſtiuitates abrogandas eſſe prædixerit. Per Amos prophetam ait hoc modo Deus. Odi, &
Amos 5. proieci feſtiuitates veſtras, & nō capiam odorem cœtuū veſtrorum. Non ſolū dixit eſſe Iudæorum ſolennitates ceſſaturas, ſed etiam ſibi moleſtas eſſe. Eodem modo per Eſaiā: Neo
Eſa. 1. meniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri. Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta. Nō quòd tunc feſta impia eſſent, ſed quòd Iudęi eſſent impij: Erāt illa quidem lege durante bona, ſed adueniēte euangelio ceſſatura. Et intuens idem propheta mentis oculis venturum eſſe Chriſtum qui alterum quodammodò mundum conſti-
Pſal. 18. tueret, qui nouos cœlos, hoc eſt nouos Apo-
Pſal. 95. ſtolos, qui enarrarent gloriam Dei, efficeret, & nouum populū, qui cantaret domino can-
Pſal. 97. ticum nouum, illiq; nō vmbris & figuris, ſed
Eſa. 66. ſpiritu & veritate ſeruiret, has voces emiſit: Si cut cœli noui, & terra noua, ſtabit ſemen veſtrum coram me: & erit menſis ex mēſe, & ſabbatum ex ſabbato, & veniet omnis caro, vt adoret corā facie mea. Nonne intueris, quàm apertè prædixerit, eſſe noua feſta inſtituenda in lege gratię, nouoſq; dies diuino cultui dedicandos? Erant feſta illa vetera vmbræ quędā futurorum, quæ erant adueniēte ſole diſceſſura. Eam ob cauſam ait diuus Paulus in epi-

ſtola ad Coloſſenſes. Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut ī parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt vmbra futurorū. Vult ſignificare Apoſtolus feſta legis Moſaicæ, eiuſq; cæremonias & ſacrificia iam ceſſaſſe: quoniam adumbrauerant venturū Chriſtum, qui iam venerat. Et quoniam vmbra erant, Chriſtus autem erat eorum ſubſtantia & veritas, & ipſe Meſſias, quem illa omnia figurabant, oportebat adueniente ſole abſcondere vmbram, & adueniente veritate abſcedere figuram. Agnus paſchalis immolatur ſignifi- Exod. 12.
cat Chriſtum pro nobis in crucis ara immo- Ioan. 19.
landum: arca fœderis Eccleſiam: duo cheru- Exod. 25.
bim ſuper ea duo teſtamenta: propitiatorium Chriſtum, qui nos erat patri reconciliaturus. Iſaac faſcem lignorum humeris impoſitū fe- Gen. 25.
rens, quibus erat immolādus, adumbrauerat Chriſtum, qui erat crucem humeris baiulatu- Mat. 27.
rus, in qua ſe hoſtiam pro mundi peccato cō- Ioan. 18.
ſtitueret, vt ſanguine ſuo animas noſtras expiaret, & ſcelerum noſtrorum pœnas perſol- Num. 21.
ueret. Serpens æneus, quem Moyſes extolit Ioan 3.
in deſerto, in quem ſauciati oculos conijciebant, vt à vulneribus curarētur, Chriſtum crucifixum deſignabat, in quem ſuſpicimus, vt à peccati vulneribus ſanemur: nam in eius cru- Ioan. 3.
ce eſt remedium animæ noſtræ. Ionas qui ter- Matt. 12
tia die egreſſus eſt de ventre ceti, imaginem Exod. 16.
geſſerat reditus Chriſti ad vitam. Manna ſan- Num. 11.
ctum Euchariſtiæ ſacramētum figurauit. He- Ioan 6.
lias aſcendens in cœlum, Chriſti aſcenſum 4. Re. 2.
glorioſum præoſtenderat, de quo præcinerat Pſal. 46.
regius vates: Aſcendit Deus in iubilatione, & Mich. 2.
dominus in voce tubę. Et Michæas: Aſcendet pandens iter ante eos. Neomenię, quæ erant feſta innouationis lunę, imaginem gerebant eius innouationis, quę erat in animis facienda tempore gratię, quando Deus erat in ſpiritu & veritate colendus. Sabbatū Chriſti requiem in die reſurrectionis adumbrabat. Omnia denique Iudæorum feſta in lege conſtituta fuerūt noſtrorum feſtorum vmbræ & figurę. Sed dices: Nonne in lege vetere tenebantur Iudæi ſabbatum obſeruare? Tenebantur Deut. 5.
quidem, vt patet ex lege: nam Deus elegit po- Exod. 20.
pulum illum, in quo ſe oſtenderet mundo, & cui legem ſuam traderet, ex quo filius ſuus vnigenitus carnē ſumeret, & in quo de illo nata teſtimonia extarent: quemadmodū oſtendit Apoſtolus in epiſtola ad Rom. Et conſti- Rom. 3.
tuens Deus hāc politiam & corporale regnū & 9.
vſque ad Chriſti aduentū, volenſq; Hebræos ab alijs populis diſcernere & ſeparare, tribuit illis certos ritus & cæremonias, & dies feſtos & alia quæ voluit, vt durante lege illa vſq; ad Meſſię aduentū ſeruarentur ab illis, eſſentq́

ſignai

ſigna fœdecis inter Deum & illos. Sed in aduentu Chriſti altera lex ferretur, quæ prędicaretur in omnibus terrarũ oris, & repudiata ſynagoga, atq; Eccleſia conſtituta omnia veteris leges ſacrificia, cæremonię, & iudicialia ceſſaret & ſabbatum, quod erat datum in ſignum, in diem dominicã mutaretur. Irenæus lib.4.cap.30. hunc Ezechielis locum enarrans ita ait: In ſigno data ſunt hæc, non autem ſine argumẽto & otioſa, tanquam quæ à ſapiente artifice darentur. Sabbata autem perſeuerantiam totius diei erga Deũ deſeruitionis edocebant. Rom.8. AEſtimati enim ſumus, ait Apoſtolus Pſal. 43. Paulus, tota die vt oues occiſionis, ſcilicet & conſecrati, & miniſtrantes omni tempore fidei noſtræ, & perſeuerantes ei, & abſtinentes ab omni auaritia. Et paulò pòſt Manifeſtatur autem & tanquam ad ea, quæ facta ſunt, requietio Dei. Hæc ille.

Et irritauerunt me. Id eſt, prouocauerũt me ad iram, Nonnulli vertunt: Rebellauerunt in me domus Iſrael in deſerto. Nam ibi vitulum Exo. 32. cõflauerunt, & adorauerunt, & innumera fecerũt, quibus Dei legem violarunt, vnde aiebat Deus ore pſalmiſtæ, Quadraginta annis Eſai. 43. proximus fui, vel vt poteſt verti ex hebræo, offenſus fui, generationi huic, vel cum tędio pertuli generationem hanc, dixi: Semper hi errant corde.

Et ſabbata mea violauerunt vehementer. Nam Exo. 16. ſtatim ea fregerunt, vt patet ex libro Exod. cap.16. & poſtea ſępiſſimè.

Dixi ergo, vt effunderem furorem meum ſuper eos. Dixi, & mecum ſtatui, me eſſe eos grauiter puniturum. Eodem tropo vſus fuit paulò antè, Dixi: vt effunderem indignationem meam.

Ne violaretur coram Gẽtibus. Id eſt, ne nomen meum malè audiret apud gentes, quibus ſpectantibus, Iſraelitas eripui ab earũ poteſtate.

Ego igitur leuaui manum meam ſuper eos in deſerto, ne inducerem eos in terram, quam dedi eis, fluentem lacte & melle, præcipuam terrarum omnium: quia iudicia mea proiecerunt, & in præ-
C ceptis meis non ambulauerunt, & ſabbata mea violauerunt. Poſt idola enim cor eorum gradiebatur. Et pepercit oculus meus ſuper eos, vt non interficerem eos: nec comſumpſi eos in deſerto. Dixi autẽ ad filios eorum in ſolitudine: In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec in idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus veſter. Et exacerbauerunt me filij, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea non cuſtodierunt, vt facerent ea. quæ cùm fecerit homo viuet in eis: & ſabbata mea violauerunt. Et comminatus ſum, vt effunderem furorem meum ſuper eos, & implerem iram meam in eis in deſerto. Auerti autem manum meam: & feci propter nomen meum, vt non violaretur coram Gentibus, de quibus eieci eos in oculis earum. Iterum leuaui manum in eos, in ſolitudine, vt diſpergerem illos in nationes, & ventilarem in terras, eò quòd iudicia mea non feciſſent, & præcepta mea reprobaſſent, & ſabbata mea violaſſent, & poſt idola patrum ſuorum fuiſ- D
ſent oculi eorum. Ergo & ego de eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuent: & pollui eos in muneribus ſuis, cùm offerrent omne, quod aperit vuluam, propter delicta ſua: & ſcient, quia ego dominus. Quamobrem loquere ad domum Iſrael fili hominis, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Adhuc & in hoc blaſphemauerunt me patres veſtri, cùm ſpreuiſſent me contẽnentes, & induxiſſem eas in terram, ſuper quam leuaui manum meam, vt darem eis.

Leuaui manum meam ſuper eos in deſerto. Hoc eſt, grauiter eos puniui. Etſi non omnes eos interfeci, tamẽ varijs calamitatibus laceraui. Poſtulabat iuſtitia vt eos occiderem in deſerto, ne terram promiſſionis ingrederentur, ſed præualuit miſericordia mea. Leuare manum hoc loco, eſt caſtigare & ferire. Vel eſt promittere: ſolemus enim, cùm aliquid promittimus, erigere manum. Vel eſt mortẽ alicui vel vulnera minitari. Et tunc eſt ſenſus: Minitatus ſum Hebræis ferrum & flammam, & varias ęrumnas, niſi relicto idolorum cultu, & repudiatis ſceleribus ſuis ad meipſum conuerterẽtur. Hoc tropo vſus eſt Ezechiel paulò antè.

Poſt idola enim cor eorum gradiebatur. Id eſt, idola colebãt. Ire cor, vel cor gradi poſt aliquam rẽ, eſt illã deſiderare, colere & diligere.

Cor

Ierem. 4. Cor enim accipitur pro anima, vt apud Ieremiam: Laua à malitia cor tuum. Aliquãdo pro
Gene 31. opinione. In Geneſi cap 31. vbi nos habemus. Noluitque Iacob confiteri ſocero ſuo, quòd fugeret habet litera hebraica: Iacob verò furatus eſt cor Laban Syri, quòd non indicaret ei, quòd fugeret. Opinabatur Laban eſſe Iacob cum pecudibus ſuis, & ipſe fugerat. Accipitur aliquando pro iudicio & intellectu, vt
Pſal. 39. apud pſalmographum: Cor meum dereliquit
Rom. 1. me. & apud diuum Paulum: Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et quoniam intellectus debet eſſe cum virtute copulatus, & ſciẽtia cum
Eccl. 10. bonis operibus cõiuncta, ait Eccleſiaſtes: Cor ſapientis in dextera eius. & cor ſtulti in ſiniſtra illius. Quaſi dicat: Qui verè ſapiẽs eſt habet ſcientiam cordis ſignificatione deſignatã in manu, hoc eſt in opere, & nõ in manu ſiniſtra, ſed in dextra, nõ in operibus iniquis, ſed præclaris: inſipiens verò è cõtrario. Aliquando ſumitur pro medio, vt apud Ezechielem.
Inf. 27. O Tyre tu dixiſti: Perfecti decoris ego ſum, & in corde maris ſita. Id eſt in medio maris.
Pſal. 4. Ita intelligitur illud pſalmographi: Nõ timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur mõtes in cor maris. Et illud ſaluatoris noſtri.
Mat. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus. Hoc eſt in foſſa & ſepulchro, in medio terræ. Accipitur aliquando cor pro voluntate,
Pſal. 56. vt pſal. 56. Paratum cor meum deus. Et apud
Eccleſ. 3. Eccleſiaſt. Cor ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus. Hoc eſt, voluntas propenſa ad vitia, eaque amplectens, ſed virtutem fingens & tegens ſcelera honeſtatis ſpecie, ambulans coram Deo per viam flagitiorum, & corã hominibus per viam virtutum, infœlicem habebit ſucceſſum. Itaq; ire cor poſt virtutem, eſt eam diligere, & in eius actiones incumbere, contrà verò tũc cor dicitur ire poſt vitia, cùm ad illa voluntas eſt propenſa, eaque cupit, & amplectitur, & ipſis oblectatur. Eodem modo accipitur hoc loco, gradi cor poſt idola.

Et non interficerem eos. Nimirum filios cum patribus. Occideram patres, ſed filios reliqui ſuperſtites, quibus dixi, ne parentũ ſcelera ſequerentur. Sed nec filij me audire voluerunt.

In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere. Seruate præcepta mea. patribus autem veſtris vobis, vt à me deficeretis ſuadentibus, atque ad impia facinora vos ipſos excitantibus nolite parere. Ne eorum imitemini flagitia, quorum vidiſtis tormenta. Docet hic locus ſatis apertè non teneri filios parentibus obedire in illicitis: imò debere impia eorum præcepta re-
Prou. 15. pudiare. In Prouerb. ait Salomon: Meus iuſti meditabitur obedientiam. Sed hoc intelligitur, niſi id, quod præcipitur, Dei legi repugnet

Auerti autem manum meam. Deſtiti à punitione. Nolui eos penitus delere, cùm poſſem.

Iterum leuaui manum meam. Interpretare, vt paulò ante.

Poſt idola patrum ſuorum fuiſſent oculi eorum. Id eſt, obſeruarent parentum ſuorum idola: eorumque ſimulachra venerarentur.

Dedi eis præcepta non bona. Si Dei præcepta bona non ſunt, quomodo ait diuus Paulus in epiſtola ad Rom. Lex quidem ſancta, & man-
datum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Et Da- Rom. 7.
uid Lex Domini immaculata, conuertens animas? Huic obiectioni reſpondent nonnulli, Pſal 18
ideo legis veteris mãdata mala dici, quòd bona reſpectu meliorum quaſi bona nõ ſint. Bona ſunt illa, ſed reſpectu legis gratiæ nõ bona appellantur. Nam ſicut grauius delinquenti Iudæa, quàm Sodoma & Samaria dicitur apud
noſtrum Ezechielem: Iuſtificaſti ſorores tuas Sup. 1
in omnibus abominationibus tuis, ita excellentioribus noui teſtamenti præceptis ſubſequẽtibus præcepta bona, quę rudi populo data ſunt, non bona eſſe dicuntur. Vel ſic: Et ſi bona eſſent veteris legis pręcepta, Iudæis tamẽ qui ea violabant, bona non erant, quoniam
grauius puniebantur. Cùm enim per legẽ pec- Rom. 5.
cata intelligerent, per legem enim cognitio peccati, & per eam eis Deus præciperet, vt iuſtitiam colerent & charitatem, ipſi autem ſe vitijs polluerunt, grauius peccabant, ijs qui legem non habebant. Vnde dicitur apud Lucã:
Seruus qui cognouit voluntatem domini ſui, Luc. 12
& non ſe præparauit, & non fecerit ſecũdum volũtatem eius, vapulabit multis. Poteris hoc intelligere de pręceptis cæremonialibus, quę ideo dicuntur non bona, quia gratiã non conferebant, nec etiam duratura niſi ad tempus. Hanc explanationem tangit diuus Hieronymus, & Dionyſius. Eam tenet diuus Thomas
in prima ſecundę, & Dominicus Soto in com- 12. q.
mentarijs in epiſt. Pauli ad Romanos, explicans locum illum capitis ſeptimi: Itaque lex quidem ſancta, & mãdatum ſanctum. Intelligi autem hunc Ezechielis non de moralibus præceptis, ſed de cæremonialibus, indicat id, quod ſubditur ſtatim: Et iudicia, in quibus nõ viuent. Vnde colligitur, loqui prophetam de cęremonialibus, & iudicialibus, quę erãt ceſſatura, non autem de moralibus, quę nunquã erant delẽda. Vel ſic: Quoniam præcepta mea, inquit Deus, ſeruare noluerunt, permiſi, vt eſſent ſubiecti Gentibus idolorum cultricibus, quæ illis pręcepta non bona, leges aſperas, & tributa intoleranda imponerent. Hinc effectũ eſt, ex eorum flagitijs, vt impijs Gentium ritibus obtemperarent, & primogenita ſua dæmonibus offerrent. Idquod illis diuinus pſaltes

Q

obijciebat Pſal. 105. Id accidit Græcis, qui
Pſa.105. cùm eſſent Chriſtiani, ſed Chriſti legem peruerterent, ſeſque vitijs cõtaminarent, fuerunt à Turcis infidelibus capti, qui eos opprimunt tributis, illiſque leges acerbiſſimas ferunt Nã filius primogenitus Chriſtiani traditur Turcis, & nutritus ab illis, fit Chriſtianorum acerrimus hoſtis.

In quibus non viuent. Nam iudicialia ob multa flagitia mortem inferri iubebant. Vel loquitur de vita gratiæ & gloriæ, eo modo quo paulò antè diximus. Poterit hoc ita explanari: Permiſi, vt Iudæi ob impietatem ſuam Gentium iudicijs ſubijcerentur, in quibus nullam inuenirent tranquilitatem, nullam quietem, nullam vitam.

Pollui eos in muneribus ſuis Hoc eſt, permiſi, vt pollurentur in muneribus oblatis idolis, quæ mihi offerri deberent. Cùm Deus alicui gratiam non tribuit, ſed eum in manu relinquit deſideriorum ſuorum, dicitur illum indurare, aut ſceleribus polluere: non quòd illum aut induret, aut polluat, ſed quòd illi gratiam non impertiat, quam nec ille meretur, nec efficaciter petit. Ita intelligitur id, quod eſt diuinis literis mandatum: Indurauit Deus cor Pha
Exo.10. raonis. Vel ita: Pollui eos, hoc eſt, oſtendi eſſe
& 14. pollutos in oblationibus ſuis. Offerebant enim filios ſuos primogenitos dæmonijs more Gentium agreſtium & incultarum, quæ eos, quos ardentiore amore proſequebantur, in honorem ſuorum idolorum & vanorum ſimulachrorum comburebant.

Omne quod aperit vuluam. Hoc eſt, omne primo genitum.

Super quam leuaui manum meam vt darem eis. Hoc eſt, quam promiſeram me eſſe illis daturum. De hoc hebraiſmo diſſeruimus paulò ante.

Viderunt omnem collem excelſum, & omne lignum nemoroſum, & immolauerunt ibi victimas ſuas, & dederunt ibi irritationem oblationis ſuæ, & poſuerunt ibi odorem ſuauitatis ſuæ, & libauerunt libationes ſuas. Et dixi ad eos: Quid eſt excelſum, ad quod vos ingredimini? Et vocatum eſt nomen eius excelſum vſque ad hanc diem. Propterea dic ad dominum Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: Certè in via patrum veſtrorum vos polluimini, & poſt offendicula eorum vos fornicamini. Et in oblatione donorum veſtrorũ, cùm traducitis filios veſtros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis veſtris vſque hodie: & ego reſpondebo vobis domus Iſrael? Viuo ego dicit Dominus Deus, quia non reſpondebo vobis, nec cogitatio mentis veſtræ fiet, dicentium: Erimus ſicut Gentes, & ſicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides. Viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vos Et educam vos de populis, & congregabo vos de terris, in quibus diſperſi eſtis. In manu valida, & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vos, & adducam vos in deſertum populorum: & iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem. Sicut iudicio contendi aduerſus patres veſtros in deſerto terræ AEgypti, ſic iudicabo vos, dicit Dominus. Et ſubijciam vos ſceptro meo, & inducam vos in vinculis fœderis. Et eligam de vobis tranſgreſſores, & impios, & de terra incolatus eorum educam eos: & terram Iſrael non ingredientur: & ſcietis quia ego Dominus. Et vos dominus Iſrael hæc dicit dominus Deus: Singuli poſt idola veſtra ambulate, & ſeruite eis.

Viderunt omnem collem excelſum. Id eſt, loca ſublimia, & arboribus conſita, ad exercendam idololatriam apta elegerunt. Quaſi dicat deus: Tãta fuit Hebræorum ingratitudo, vt cùm ego eos intromitterem in promiſſionis terrã, ſtatim me contemnerent, & loca quærerẽt, vbi idola collocarent.

Et dederunt ibi irritationem oblationis ſuæ. Id eſt, obtulerunt ibi idolis ſacrificia, quibus me ad iram irritauerunt.

Poſuerunt ibi odorem ſuauitatis ſuæ. Hoc eſt, thura & thymiamata, & alias odoriferas confectiones dæmonijs obtulerunt.

Quid eſt excelſum, ad quod vos ingredimini? Præceperat Deus Hebræis, vt in templo ei ſacrificarent: illi autẽ Gentium ſuperſtitioni adhærentes, altaria conſtituebant idolis extra tẽplum in locis excelſis. Soliti enim erant idolorũ cultores in locis eminentibus aras erigere, vbi ſimulachra collocabant. Poſtea effecit vſus, vt omnis locus, etiam ſi infimus eſſet, vbi dæ-

dæmonibus ſacrificia offerebantur excelſum vocaretur. Nec ſolùm loca ſacrificiorum, ſed ipſa etiam dæmoniorum ſacrificia excelſa vocabantur. Eſt igitur ſenſus: Quid facitis? Quid eſt excelſum, quò conuenitis? Nonne hic eſt locus idolorum, quæ ego vobis prohibui? In
Deut. 33. libro Deuteronomij allocut⁹ eſt Deus in hũc
modum Hebræos: Quando tranſieritis Iordanem intrantes terram Chanaan, diſperdite cunctos habitatores terræ illius: confringite titulos, & ſtatuas comminuite atque omnia excelſa vaſtate. Illi autem è cõtra hoc Dei præceptum in dies erigebant. De Ieroboam, qui
3. Re. 12. fecit vitulos aureos, ait ſcriptura fecit phana
3. Re. 15. in excelſis. De ijs excelſis fit mentio libro Re-
& 22. gum tertio, cap. 15. & 22. & 4. Reg. 12. & mul-
4. Re. 12. tis in locis diuinarum literarum.

Et poſt offendicula eorũ vos fornicamini. Id eſt, poſt eorum idololatriã vos etiam idola colitis. Accipi fornicationem pro idolorum cultu eſt diuinis literis frequentiſſimum. Pro offendiculis vertunt quidam abominationes, alij idola.

Cùm traducitis filios veſtros per ignem. Solebãt barbari & impij homines filios ſuos igne cõburere, vt idola placarent. Ita aſſerit diuina ſcriptura lib. 4 Reg. cap. 17. Vnde impius Ma-
4. Re. 17. naſſes impiarum Gentium morem ſecutus, fi-
4. Re. 21. lium ſuum per ignem traduxit, vt conſtat ex
eodẽ libro. Et de Achaz ait ita ſancta ſcriptura libro ſecundo Paralipomenon: Luſtrauit filios ſuos in igne iuxta ritum Gentium. Non-
2. Pa. 28 nulli filios penitùs comburebãt, quidã verò
eos per ignem tantummodò tranſmittebant, exiſtimantes omnia flagitia igne illo purgari. Chaldæi exiſtimabant ignem materialem Deum eſſe, ideo illum ſummè venerabantur, & pro Deo colebãt: quamobrem per illũ currentes tranſibant, vt manerẽt ab omnibus animi labibus perpurgati. Vnde Heraclitus & Empedocles ignem intelligibilẽ Deum eſſe ſtatuerunt. Poterit igitur locus hic vtroque modo explanari, & de traductione filiorũ per ignem eos necantem, quando penitùs incendio flagrabant, & de trãſmiſſione per ignem, vt luſtrarentur, & mundarentur. Vide deplorandam hominum ſuperſtitionẽ & cæcitatẽ.

Et ego reſpondebo vobis domus Iſrael? Quaſi dicat, non Veniant magnates Hebræorum ad Ezechielem, vt per illum Deum interrogatẽt, quibus Deus oſtendit non eſſe eos dignos reſponſione ſua, quoniam Gentium idola colebant. Intuere Iudæorum pertinaciam. Fuerunt eiecti è patria ſua, quòd fuiſſent idolorũ cultores, & in Babylonica captiuitate ob idololatriam conſtituti, idola etiam colebãt. Me-
Ierem. 5. ritò de illis aiebat Ieremias: Indurauerunt fa-
cies ſuas ſuper petram, & noluerunt reuerti.

Regnabo ſuper vos. Promittit Deus Iudæis reditum à captiuitate Babylonica ob miſericordiam ſuam, cùm ipſi illum ad iram prouoca-
rent. Verũ eſt enim id, quod dixit Ionas pro- Iona. 4
pheta: Scio enim quia tu Deus clemens, & miſericors es, patiens & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitiam. Ait igitur Deus: Non vos penitùs derelinquam, ſed eripiã vos, etiam ſi de hoc nõ cogitetis. Multi ex Iudæis illis in captiuitate detentis quærebant à Deo reſponſa per Ezechielẽ, vt ſi Deus illis ad votum reſponderet, illiſque mũdi opes & voluptates promitteret, eum colerẽt, eiuſque fidẽ proteſtarentur. Sin autem aliter reſponderet, ſe ſtatim ab eo penitùs alienarẽt, & deficerẽt, atque omnes Gentium ritus & ſuperſtitiones omnino amplecterentur. At Deus nec illis ad votum reſpondet, nec permittit vt penitùs extinguantur. Vide Iudæorum aduerſus Deum impietatem, & Dei erga eos miſericordiam.

Educam vos de populis. Nimirum Babylonijs, inter quos captiui detinemini. Nõ ſinam vos eſſe in perpetua captiuitate. Permiſi, vt vos Babylonij expugnarent, & in vincula conijcerent, non vt vos omnino perderẽt, ſed vt pœnitentiam agentes ad meipſum conuerteremini. Hinc diſces, quàm ſalutaris ſit calamitas illis, qui eam toleranter ferunt. Prodeſt quidem non ſolùm illis, qui vitijs contaminantur, ſed illis etiam, qui virtutibus muniuntur.
Pater qui filio, quem ſingulari proſequitur a-
more, thoracem ſericum dedit ſub tunica in- Simile.
duendum, permittit, vt prædatur aliquibus in locis exterius indumẽtum, vt interius ſeri-
cum foris appareat. Ita pater ille miſericordia-
rum, & Deus totius conſolationis, eum quem 2. Cor. 1.
diligit, vulnerari ab impijs permittit aliquando, & calamitatibus feriri, vt ſericus ille patientiæ thorax, quo eum intus induerat, foris oſtendatur. Eam ob cauſam ait in epiſtola ad
Hebræos Diuus Paulus: Quem diligit domi- Heb. 12.
nus caſtigat, flagellat autem omnẽ filiũ, quẽ
recipit. Et in Apocalypſi Diui Ioannis ait ipſe Apoc. 3.
Deus: Ego quos amo, arguo & caſtigo. Et a- Mat. 5.
pud Mathæum: Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Beata patientia,
quæ, vt verbis vtar Diui Pauli, probationem Rom. 5.
operetur, probatio ſpem, ſpes autem non cõfundit. Induite, vos inquit, idem Apoſtolus in
epiſtola ad Coloſſenſes, ſicut electi Dei patiẽ- Coloſſ. 3.
tiam. Et ad Hebræos: Per patiẽtiam curramus Heb. 12.
ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorẽ fidei, & cõſummationẽ Ieſum, quam propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem cõfuſione contempta. Oportet enim nos in calamitatibus conſtitutos ad dominum cõfugere,

eumque precari vt ope ſua tanquam ſplendidiſſimi ſolis fulgore diſſipet noctem ærumnarum noſtrarum, ne creſcentibus malorũ tenebris arctiſſimo peccatorum ſomno conſopiamur, ne obdormiamus in morte, ne dicat inimicus noſter: præualui aduerſus eos. *Pſal. 12.* Si enim D-ũ fuerimus toto corde amplexati, erimus abſq; dubio tutiſſimi. Et ſi flagitioſi homines impietate barbari, & immanitate feri pios homines affligãt, ſeſque efferant inſolẽter, quòd potentia ſua ad perniciem virorum iuſtorum tolerantia inſignium abutantur, tamen boni præualebunt, & ad gloriam æternam perducentur. Nam vt ait regius vates, patientia pauperum non peribit in finẽ. *Pſal. 9.* Etſi enim ad tempus ſinat eos Deus afflictionibus angi ad virtutis perfectionem, & maiorem vitæ futuræ gloriam: tempore tamẽ illis oportuno eos ex omnibus moleſtiarũ ictibus procellis eripit, & conſortes efficit regni ſui in gloria ſempiterna. Id volens ſignificare in eodem pſalmo diuinus vates, ſubdit paulò pòſt: Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Impij autem qui Dei cultores calamitatibus premunt, pœnas luẽt ſuæ immanitati debitas, & ad cæcas inferorum tenebras tandem detruduntur. Nec ſolùm poſt mortem, ſed in hac etiam vita exercet Deus aliquando in impios iudicium ſuum, illos coërcendo & flagellando, vt intelligant ſe eſſe mortales, & caducos, & calamitatibus obnoxios, reſq́ue mundi proſperas & florẽtes nullam habere firmitudinẽ, nullã perpetuitatem: eſſeque illos infœlices, qui in illis ſpem ſuã locant & figunt: illos autẽ fœlices, qui per varios caſus plerunque, & magnas calamitatum anguſtias patiẽtia induti rerumque humanorũ tolerantia muniti ad vitam immortalem perducuntur. Qui poſſident animas ſuas, cõſequentur immortalitatẽ, atqui qui ſunt patientia induti, eas poſſident, dicente Chriſto: *Luc. 21.* In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras, illi igitur immortalitatẽ adipiſcentur. Hoc intelligens D. Iacobus apoſtolus ait in epiſtola ſua: Patiẽtes eſtote & vos & confirmate corda veſtra. *Iaco. 5.* Et D. Gregorius: Nos ſine ferro & flamma martyres eſſe poſſumus, ſi patiẽtiã in animo verè cuſtodierimus. Poſtquam Deus minatus eſt Hebræis ærumnas & tempeſtates, vt flagitia ſua intelligerẽt, & lachrymis delerent, excitat eos ad patiẽtiã, ne calamitatibus ſuis adhibeãt deſperationẽ, ſed eas ęquo animo ferãt, nã illis promittit ſe eſſe eos ab illa captiuitate erepturũ, in quam illos cõiecerat, non vt perderet, ſed vt ad ſui cognitionẽ adduceret. Nos autem, qui Chriſtiano nomine gloriamur, eo animo eſſe oportet quẽ veritas & rõ pręſcribit, vt nihil pręter culpã & peccatũ homini accidere poſſe arbitremur, quod ſit horribile aut pertimeſcendũ: omnia alia humana placatè & moderatè feram⁹. Cùm nos abiectos, afflictos, calamitatũ fluctibus vehementer agitatos viderimus, euenta ſanctorũ memoria repetamus, nihilq́ue nobis noui accidiſſe cogitemus. Adſit nobis princeps fortitudo, quæ nobis animum eriget, & aduerſa obruet memoria virorũ illuſtriũ, qui varijs fuerũt ęrumnarũ procellis cõcuſſi. leuat enim moleſtiã cõmunis quaſi legis, & humanæ cõditionis recordatio. Sed nullũ eſt ſalutarius remediũ, nulla prõptior & efficatior medicina, quàm confugere ad Chriſtũ Deũ noſtrũ, tanquã ad arcẽ tutiſſimã, quia ait: Clamauit ad me, exaudiã eum, cum ipſo ſum in *Pſal. 90.* tribulatione, eripiam eũ & glorificabo eum. Ipſe eſt pater miſericordiarum, vt verbis vtar Apoſtoli, & Deus totius cõſolationis, qui cõ- *2. Cor. 1.* ſolatur nos in omni tribulatione noſtra.

In furore effuſo. Hoc eſt, effundens furorem cogam vos flagellis ad obſequium meum. Id intelligẽs. Oſęas propheta inducit Iudęorum *Oſe. 2.* populum hoc modo loquẽtem. Vadam, & reuertar ad virũ meũ priorem, quia benè mihi erat tunc, magis quam nũc: Loquitur ſynagoga more adulteræ ſe ad virũ cõuertentis, quæ cum Gentium dijs fuerat fornicata.

Adducã vos in deſertũ populorũ. Hoc eſt reducã vos à Chaldęa in Iudæã per deſertũ, quod eſt inter Babylonios & Hieroſolymitanos.

Et iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem. Id eſt, diſceptabo vobiſcũ ſignis apertiſſimis arguẽs vos remotis arbitris, & oſtendens me nõ vos ex odio afflixiſſe, ſed ex amore, vt vos ad pietatem & religionem reducerem.

Inducam vos in vinculis fœderis. Vt ſcilicet his vinculis ligati, ab amore meo non recedatis, vincula fœderis ſunt amoris ligamina, quib⁹ Deus nos vult vincire, & in ſuauiſſimum diuini amoris carcerẽ conijcere, in ijſque dulciſſimis vinculis retinere. De ijs ait ipſe per Oſęam: In funiculis Adã traham eos in vinculis *Oſe. 2.* charitatis. Hoc eſt, ligaminibus blãdis, quibus non tauri & leones, ſed homines trahuntur, clementer & ſuauiter te traham ad meipſum.

De terra incolatus. Id eſt, de Babylonica.

Singuli poſt idola veſtra ambulate. Id eſt, colat vnuſquiſque idola ſua, illiſque ſeruiat. Ironia eſt.

Quòd ſi & in hoc non audieritis me & nomen ſanctum meum pollueritis vltrà in muneribus veſtris, & in idolis veſtris in monte ſancto meo, in monte excelſo Iſrael, ait dominus

Deus

Deus, ibi ſeruiet mihi omnis domus Iſrael, omne', inquam, in terra, in qua placebunt mihi. Et ibi quæram primitias veſtras, & initium decimarum veſtrarum in omnibus ſanctificationibus veſtris. In odorem ſuauitatis ſuſcipiam vos, cum eduxero vos de populis, & congregauero vos de terris, in quas diſperſi eſtis, & ſanctificabor in vobis in oculis nationum, Et ſcietis, quia ego dominus, cum induxero vos ad terram Iſrael, in terram, pro qua leuaui manum meam, vt darem
G eam patribus veſtris. Et recordabimini ibi viarum veſtrarum, & omnium ſcelerum veſtrorum, quibus polluti eſtis in eis: & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro in omnibus malitiis veſtris, quia feciſtis, & ſcietis, quia ego dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, & non ſecundum vias veſtras malas, nec ſecundum ſcelera veſtra peſſima domus Iſrael, ait dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam contra viam auſtri, & ſtilla ad aphricum, & propheta ad ſaltum agri meridiani, & dices ſaltui meridiano: Audi verbum domini: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ſuccendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum. Non extinguetur flamma ſuccenſionis: & comburetur in ea omnis facies ab auſtro vſque ad aquilonem: & videbit vniuerſa caro, quia ego dominus ſuccen-
Sup. 4.a di eam, nec extinguetur. Et dixi: A, a, a, domine Deus ipſi dicunt de me: Nunquid non per parabolas loquitur iſte?

Quòd ſi & in hoc non audieritis me. Si in Chaldæa me non colueritis, faciam, vt in terra promiſſionis me colat omnis domus Iſrael. Per montem ſanctum intelligit Sionē: per quem mons ſpiritualis, hoc eſt, eccleſia catholica ſignificatur. Eſt igitur ſenſus: Quoniam mihi ô Iudæi parere non vultis, quin potiùs nomē meum violare contenditis, efficiam, vt colar à Gentibus in eccleſia mea, vbi tota domus Iſrael. hoc eſt, omnis fidelium concio me adorabit. Perſpicuum eſt diuinas literas intuentibus per montem Sionē eſſe eccleſiam intellectam. Ita illud Michææ intelligitur: Regnabit ſuper eos in monte ſancto ſuo, ex nunc & vſque in ſæculum. Et Eſaię illud: Reſpice Sion ſolennitatem ciuitatis noſtræ, oculi tui videbunt Hieruſalem habitationem opulentam. Et illud pſalmographi: Elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. Mich. 3. Eſa. 33. Pſa. 13

In odorem ſuauitatis ſuſcipiam vos. Id eſt, ero vobis propitius. Proſequar vos amore & fauore.

Sanctificabor in vobis in oculis nationum. Hoc eſt, ſanctū me dicent Gētes, cū meo ſanguine mūdū à peccati captiuitate liberauero: erit nomen meum per cunctas orbis terrarum oras laude celebratum, eiuſq́; cognitio ita omnes vniuerſitatis fines peragrabit, vt repudiatis falſis & ementitijs dijs non ſolùm homines docti & politici, ſed agreſtes & inculti me cœli ac terræ effectorem & moderatorem, mūdiq́; redemptorem eſſe nō modò fateantur, ſed profiteātur. Id preuiderat regius vates ita canens: Domine dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra! quoniā eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Ex ore infantium & lactētium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem. Infantes appellat homines ſimplices & rudes, quales fuerunt apoſtoli, per quos Deus ſalutarem potentiam ſuam mundo oſtēdit, cùm per illos nomē ſuum antea ſolùm Iudæa notū per cunctas nationes fama celebrauit. Hi ſunt cœli gloriam Dei enarrantes, de quibus ait idem propheta: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quem locum diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de Chriſti apoſtolis interpretatur. Poſſumus & veriſſimè per infantes & lactētes eos intelligere, quos diuinus ac regius vates præuidit in ſpiritu, in ciuitate, & tēplo Hieroſolymę clamantes in introitu Chriſti, & dicentes: Hoſanna filio Dauid. Narrat enim Mathæus indignatos fuiſſe principes ſacerdotum & ſcribas, quòd infantes Chriſtū mirificis laudibus extollerent, Chriſtū autem illis dixiſſe: Nunquam legiſtis, quia ex ore infantiū & lactentiū perfeciſti laudem? Sed illud eſt loco illo aduertendum. In primo verſiculo vbi eos habemus, Domine, eſſe in Hebraico Iehouah, nomen Dei tetragrammaton, ſoli Deo tributum, vbi aūt habemus: dominus noſter, eſſe in hebraico adhon, quod homini tribuitur. Quibus verbis voluit diuinus pſaltes Chriſti diuinitatē & humanitatem ſignificare. Ideo primo loco eum appellat Deum, ſe- Pſal. 8. Pſal. 18. Rom. 10. Mat. 21.

cundo autem dominum noſtrum,quia ſecun-
dum humanitatem noſter eſt, ex carne noſtra
humana,quam ſibi copulauit. Et licèt ratione
potentiæ ſuæ,quę immenſa eſt,& infinita,do-
minus ſit omniũ, tamen quia naturam noſtrã
aſſumpſit,peculiari quadam ratione dominus
noſter appellatur, & ſanctus in oculis omniũ
nationum dicitur.

Pro qua leuaui manum meam. Hoc eſt, quam
patribus veſtris promiſi.

Viarum veſtrarum. Hoc eſt, veſtrorum mo-
rum. Ionathas Chaldæus vertit: Operum ve-
ſtrorum. Via peccatoris appellatur modus il-
le viuendi vitioſus, viam muniens ad æternos
cruciatus. De ea ait pſalmographus: Beatus
vir,qui non abijt in conſilio impiorũ,& in via
Pſal. 1. peccatorum non ſtetit.

Diſplicebitis vobis. Recordabimini ſcelerum
veſtrorum, eorumq́ue pœnitebit vos. Habe-
bitis dolorem & diſplicentiam ob peccata ve-
ſtra: agetis flagitiorum veſtrorum pœnitẽtiã.
Vbiq̃ue Deus pœnitentiam commendat: A-
Iere. 18. pud Ieremiã: Si pœnitentiam egerit gens illa à
malo,quod locutus ſum aduerſus eam,agã &
ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui,
vt facerem ei. Et per Ezechielem: Si impius
Sup. 18. egerit pœnitẽtiam ab omnibus peccatis ſuis,
quæ operatus eſt,& cuſtodierit omnia præce-
pta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam, vita
viuet, & non morietur: omnium iniquitatum
eius, quas operatus eſt, non recordabor. Cœ-
pit Ioannes Baptiſta prędicare,& fuit eius the
ma: Pœnitentiam agite. Eodem modo cœpit
Chriſtus dicẽs: Pœnitemini,& credite euãge-
Mat. 3. lio. Et rurſus: Non veni vocare iuſtos,ſed pec
catores ad pœnitentiam. Et in Actis apoſto-
Mar. 1. lorum refert Lucas dixiſſe diuum Petrum: Pœ-
Luc. 5. nitemini,& conuertimini, vt deleantur pecca-
Acto. 3. ta veſtra. In epiſtola ſecunda ad Corinthios
2. Cor. 7. ait diuus Paulus: Nunc gaudeo,non quia con-
triſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœ-
nitentiam,quæ enim ſecundum Deum eſt tri-
ſtitia, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem ope-
ratur. Quid ad hanc nubem authoritatum reſ-
pondebunt hæretici noſtri temporis, qui pœ-
nitentiam negant. Aiunt enim nihil aliud eſſe
pœnitentiam,quàm colere virtutem nihilque
habere cum lachrymis, diſplicentia, dolore,
& triſtitia. Si pœnitentia nihil habet cum tri-
ſtitia, quorſum ait Apoſtolus: Gaudeo quia
contriſtati eſtis ad pœnitentiam, quæ enim
2. Cor. 7. ſecundum Deum eſt triſtitia, pœnitentiam in
ſalutem ſtabilem operatur. Nonne hic con-
fundit hæreticorum inſaniam? Aiunt bonam
eſſe peccatoris conuerſionem ad Deum ſed
nec lacrymas requiri, nec dolorem,nec diſ-
plicentiã criminum. Quorſum igitur ait Deus
per diuinum ſuum vatem Ioelem: Conuerti-
mini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, Ioel. 2.
& planctu: & ſcindite corda veſtra,& non ve-
ſtimenta veſtra? Quorſum caneret regius va-
tes: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, Pſal. 50.
cor contritum & humiliatum Deus non deſ-
picies? Et penitentiam ſuam explicans ait: La-
boraui in gemitu meo,lauabo per ſingulas no Pſal. 6.
ctes lectum meũ, lacrymis meis ſtratum meũ
rigabo. Nõne intueris quàm acerbum animi
dolorem & cruciatum ſignificet,quo ob Dei
legem violatam, & turpitudinem ſceleris ad-
miſſi torquebatur? Verſabatur in perpetuo lu-
ctu, inter flebiles gemitus & amara ſuſpiria
conſumebat, lectulumque ſuum perpetuo la-
chrymarum fluuio lauabat. Glorioſus martyr
Cyprianus ſermone quinto de lapſis ita ait:
Agite pœnitentiam plenam. Vir hic, qui fuit
in omni præditus honeſtate & ſanctimonia,
qui pectus ſuum fecerat armarium diuina-
rum literarum,qui fuit oĩbus virtutum,bona-
rumq́ue artium ornamentis excultus, qui fuit
pro Chriſti fide interfectus, & animo firmo &
recto, oculiſque in cœlum eleuatis emiſit ani-
mam, quę angelis ſociata diuinas laudes vndi
que concinentibus in cœlum glorioſa euola-
uit, aſſerit pœnitentiam plenam doloris eſſe
debere, cum alijs ſanctis, cum diuo Paulo,
cum Chriſto, cum omni ſacra ſcriptura: Lu-
therus negat,homo libidinum ſeruus,ſeditio-
ſus, impius, inſatiabili voracitati & ebrietati
deditus,qui ob nimiam ſtomachi repletionem
noctu mortuus eſt, morte ſubita correptus,
cùm nocte illa recta corporis valetudine cœ-
naret, & cubitum iret. Vtri credemus ſancto
Chriſti martyri,an impio hæretico? ei qui pro
Chriſti fide mortem ſubiuit,an illi,qui à Chri-
ſti fide defecit, & apoſtatauit? Ephrem ille,
quem diuus Hiero. in catalogo de viris illu-
ſtribus aſſerit tantam nominis celebritatem
fuiſſe conſecutum, vt eius ſcripta publicè in
eccleſijs recitarentur, duos libros,& ſermonẽ
vnum ſcripſit de pœnitentia, vbi peccatores
ad lachrymas & dolorem mirum in modum
hortatur. Gregorius Nazianzenus in ſermone
de ſanctis luminibus pœnitentiam vocat Bap
tiſmum lachrimarum, & Ioãnes Damaſcenus
lib. 4. ſuę Theologiæ baptiſmum laborioſum,
Ioannes Chryſoſtomus hom 22. ad populum
Antiochenum: Si magnus, inquit, eſt lapſus
tuus, maior ſit torrens tuarum lachrymarum.
Euſebius Emiſenus homi. 5. Multo opus eſt
fletu, multo gemitu, multo dolore cordis ad
ſanandos ipſius cordis dolores. Tota inſiſten-
dum eſt ſpiritus contritione, vt vetuſta ma-
la tanquam ſagittæ de conſcientia euellãtur.
Dies me deficeret,ſi vellem antiquorũ patrum
authori-

authoritates quibus peccatores magnoperè hortātur ad pœnitētiā, recēſſere. Quid quęris? Ipſa naturæ lex nos docet ſcelerū pœnitere. Etſi enim pœnitentia, vt eſt nouæ legis ſacramentū, fuit à Chriſto inſtituta, nō à lege naturæ præcepta, tamē vt eſt virtus, aut virtutis actus, res eſt ad quam tenemur lege naturæ. Et ethnici ſecum anguntur dolore, ob memoriam ſuorum flagitiorum, ducti ipſa lege naturæ. Ouidius de Ponto ita ait: Pœnitet ò ſi quid miſerorū creditur vlli, pœnitet, & facto torqueor ipſe meo. Cumque ſit exilium, magis eſt mihi pœna dolori: eſtque pati pœnā, quàm meruiſſe minùs. Et Iuuenalis: Euaſiſſe putas quos diri conſcia facti: mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit. Hinc orta eſt apud Gentiū poëtas furiarū opinio: de quibus Vergilius tertio Aeneidos: Et ſceleris furijs agitatus Oreſtes: Nihil aliud furiarum nomine ab illis ſignificatur, quā animus ſibi malè conſcius, & quibuſdam quaſi ſtimulis conſcientiæ ſcelerū exagitatus. Vnde Marcus Tullius in oratione pro Roſcio Amerino, Sua, inquit, quēq; fraus, & ſuus error maximè vexat ſuumque quenque ſcelus exagitat. Macrobius ex Paulino aſſerit morem eſſe apud Gētes, vt qui ſacra facturus eſſet, ſe in primis reū eſſe fateretur, ac ſi aſſereret, ſe ſuorū maleficiorum pœnitere. Refert hoc Blondus libro primo Romæ triūphantis. Quid plura? Natura ipſa nos docet impiorum facinorum pœnitentiam. Et volūt voluptuarij homines defendere debere peccatorem nullā agere pœnitētia, nullam crucē tollere, quin potiùs delicijs affluere. Huiuſmodi eſt Lutherus, & eius ſectatorum multitudo, qui ſe vocant euangelicos, cùm nihil illis ſit magis in optatis, quàm euangeliū de medio tollere, & ſectā Epicuri inſtaurare. Si nemo debet crucē ſuā baiulare

Mat. 10. quomodo ait Chriſtus. Qui vult venire poſt
Mar. 16. me abneget ſemeipſum, & tollat crucē ſuā, &
Luc. 9. & ſequatur me? Quomodo laudat euangeliū
Luc. 7. lachrymas Magdalanæ, quibus rigauit pedes
Mat. 27. Ieſu & fletum Petri, qui egreſſus foras fleuit
Eccleſ. 2. amare? Quomodo ait Eccleſiaſticus: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei? Quomodo ait Chriſtus: Gaudium erit in
Luc. 15. cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agēte, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent p œnitentia? Si tota vita eſt in delitijs & voluptatibus conſumēda, quorſum
Mat. 7. ait ipſa veritas: Intrate per anguſtam portam, quia lata porta & ſpatioſa via eſt, quę ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui intrant per eam? Quorſum ait diuus Ioannes in Apoca-
Apoc. 2. lypſi: Memor eſto, vnde excideris, & age pœnitentiā? Quorſum euangeliſtæ pœnitentiam laudant, eiuſq; pręconia extollunt? Quorſum Chriſtus nos ad pœnitentiā exhortatur? Hoc Mat. 1.
docet ſanctum Chriſti euangeliū, ſecta autē Lutheri contrarium affirmat. Et audēt Lutherani ſe euangelicos appellare, cùm ex diametro euangelio repugnent. Niſi ſe eo euangelicos vocent, quod euangelium euertere, & penitùs delere contendant, quēadmodū vocatus eſt Scipio Aphricanus, qui Aphricā euertit, & Numantinus, qui Numantiā celebrem Hiſpaniæ vrbem debellauit. Vt enim quondā Romanorum duces cognomina ab vrbibus, quas expugnabāt & vaſtabāt ſumebāt, ſic Lutherani ab euāgelio, quod oppugnāt, & euertere conantur, cognomen ſibi aſſumpſerūt, & arrogarunt. Appellant ſe eccleſiæ reformatores, inſtauratores puritatis & fidelium magiſtros, cùm nihil illis ſit antiquius, nihil magis cordi, quàm eccleſiam deformare, mores corruptiſſimos introducere, & Chriſti fidem penitùs euertere. Negant pœnitentiam, quam tota eccleſia catholica à principio apoſtolorum vſq; ad noſtrā ætatem ſemper prędicauit & magnificis laudibus extulit, qua ipſe cœleſtis doctor Chriſtus Deus noſter docuit, & ad quā omnes viri ſapiētia & ſanctitate præſtantes eos, qui in crimina inciderūt, ſemper excitarunt. Nos verò pœnitentiā amplectamur, & vt hîc ait Deus per Ezechielē, de peccatis noſtris nobis ipſis diſpliceamus. Vel, vt poteſt verti ex Hebræo, nos ipſos intra nos dolore ſuccidamus, & conteramus.

Pone faciem tuam contra viam auſtri. Hoc eſt, reſpice in Iudæam, conijce oculos in Hieroſolymam, quæ reſpectu Babylonis ſita eſt ad meridiem: & vaticinare intrepidè aduerſus eam.

Et ſtilla ad Aphricum. Hoc eſt, loquere aduerſus plagam meridionalē. Stillare ſiue pluere idē eſt quod doctrinā proferre: & pluuia Deu. 32.
idē eſt quod doctrina. Vt in Deuteronomio: Coureſcat in pluuiā doctrina mea, fluat vt ros eloquiū meū: quaſi imber ſuper herbā, & quaſi ſtillæ ſuper gramina. Eodem modo in li Iob. 29.
bro Iob: Super illos ſtillabat eloquium meū. Vnde apud Eſaiā ait Deus Nubibus mādabo, Eſai. 5.
ne pluant ſuper eum imbrē. Hoc eſt viris apoſtolicis prohibebo, ne velint dare ſanctum Mat. 7.
canibus & ſublimem doctrinam veluti pretioſas margaritas ne mittāt ante porcos. Vnde regius pſaltes de diuina ſapiētia loquens canebat: Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſi- Pſal. 71.
cut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. Ac ſi diceret: Similis erit pluuiæ roranti, irriganti terrā ſitientē, & in mortales beneficia cōferenti.

Et propheta ad ſaltum agri meridiani. Hoc eſt, vaticinare aduerſus Hieroſolymam: Po-

nere faciem coutra viam auſtri, ſtillare ad a-
ſ hrienm, & prophetare ad ſalta meridiannm
idē eſt, etiamſi diuerſis verbis profetatur. Ap-
pellatur Hierosolyma ſaltns agri meridiani,
quia erat ad meridiē reſpectu Babylonis, vbi
Iere. 8. erar Ezechiel, cùm hæc literis mandabat. Vo-
lens Ieremias ſignificare exeidium euentutū
Hieroſolimæ à Babylonia, dixit vidiſſe ollam
ſuccenſam à facie aquilonis, ſignificās per a-
quilonē Babylouiam, reſpectu Hieroſolymę:
eſt enim aqnilo ventus flans à ſepteutrione,
Appellatur Hieroſolyma ſaltus, quia quem-
admodum in memore & ſaltu feræ vagantur,
ita in ea feri & immanes homines habitabāt
Et vt in ſaltu varia ſunt plantarum genera,
quædam ſunt fructiferæ, quædam ſteriles, &
inutiles, ita Hieroſolymæ diuerſi homines,
quidam iuſti, quidam impij morabātur. Ideo
ſolebaut diuini vates eum eum ſaltu & ſylua
Eſai.9. comparare. Eſaias: Succendetur in denſitate
Iere.12. ſaltus. Ieremias: Succendam ignem in ſaltu e-
Zach. 11. ius, & deuorabit omnia in circuitu eius. Za-
charias: Succiſus eſt ſaltus munitus. Fortaſſe
per ſaltum intelligitur mons Libanus, & per
Libanū templum Salomonis, quòd eſſet ex li-
gnis Libani conſtructū Vtcunq; ſit, vaticina-
tio eſt aduerſus Hieroſolymā, qua diuinus va
tes eam incendio flagrandā eſſe prædicit: id
Iere. 1. quod antea Ieremias vaticinatus fuerat.

Omne lignum viride, & omne lignum aridum.
Hoc eſt, tam nobiles, quàm plebeios. Ac ſi di-
cat: Erit tota ciuitas incendio tradita, & con-
ſumpta. Poteris per lignum viride bonos in-
telligere, per aridum verò improbos. Sed cur
Deus occidit iuſtos cum iniuſtis? Nimirū ne
iuſti in flagitia cadant, & fiant iniuſti, iniuſto-
rum facta imitantes: quemadmodum in li-
Sap. 4. bro Sapientiæ eſt literis mandatum, Placens
deo factus eſt dilectus, & viuens inter pecca-
tores tranſlatus eſt: raptus eſt, ne malitia mu-
taret intellectum eius: aut ne fictio deciperet
animam illius. Cùm Impij viros iuſtos inter-
ficiunt, non illis auferunt quietem, ſed labo-
Sap. 5. rem, iuxta illud eiuſdem libri Sapientiæ: Sta-
bunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos,
qui ſe anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt la-
bores illorum. Exeunt enim viri pij & iuſti ex
calamitatibus, & euolant in æternam beatitu-
dinem, vbi magnis gaudijs cumulati, in ſua-
uiſſima pulcherrimi numinis viſione cōquie-
ſcunt. Ideo aliquando iuſti ſimul cum iniuſtis
moriuntur. Aut ideo eos Deus aufert ex vita,
ne imminentibus calamitatibus, & ſummis
ærumnis opprimantur. Hi enim caſus ſequū-
tur interdum, vt non erepta viris charitate
præſtantibus à Deo vita, ſed donata mors eſ-
ſe videatur. Nō enim corporeis oculis intuen-
tur cædes ſuorum crudeliſſimas, & ignomi-
nias acerbiſſimas, & in omni genere defor-
matam eam ciuitatem, in qua ipſi florentiſſi-
ma præ alijs dignitate, nominiſq́ue amplitu- Luc.13.
dine præſtabant. Chriſtus Deus noſter apud
Lucam ſe comparat cum ligno viridi, Iudæos
autem cum arido: ita enim inquit: Si in viridi
ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ac ſi di-
ceret: Si me innocentem ita affligunt, quas
pœnas dabunt Iudæi ſuorum flagitiorū, apti
ad incendium?

Non extinguetur flamma ſuccenſionis. Alij le-
gunt: ſuccenſionis, vt ſit ſenſus: Flamma ſucce
dens flammæ non extinguetur. Ac ſi dicat
Deus: Ego te crebris calamitatib[us] caſtigabo.

Et comburetur in ea omnis facies ab auſtro vſq; ad aquilonem. Hoc eſt, tota vrbs comburetur
ab extremo ad extremum.

Et videbit vniuerſa caro. Id eſt, omnis homo.
Solet enim diuina ſcriptura per omnē carnē
omnes homines intelligere. Ita intelligitur il-
lud Geneſis. Omnis caro corruperat viā ſuā. Geneſ. 6.
Et illud pſalmographi: Ad te omnis caro ve- Pſal. 64.
niet. Et illud Eſaiæ, Omnis caro fœnū. Et illud Eſai. 40.
Lucæ. Et videbit omnis caro ſalutare Dei. Et Luc.3.
illud Apoſtoli, Ex operibus legis non iuſtifi- Rom. 3.
cabitur omnis caro. Gala. 2.

Nunquid non per parabolas loquitur iſte. Dolet
Ezechiel, quòd eum Iudæi non intelligerent,
imò nec eum intelligere vellēt: dicebāt enim
eum vti metaphoris obſcuris. Eā ob cauſam
verbis apertis prædicit illis ſequēte capite Hi
roſolymæ vaſtitatem & euerſionem.

Annotationes ex Hebræo in caput XX.

IN die qua elegi Iſrael, & leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob. Quid ſit manum leuare
diximus in explanatione, Septuaginta ha-
bent: Ex qua die elegi domum Iſrael, & no-
tus factus ſum ſemini domus Iacob. Non ver-
bum ad verbū tranſtulerunt, ſed ſenſum ver-
borum verbis alijs expreſſerunt. Tunc enim
Deus notus factus eſt ſemini domus Iacob,
cū pro illo manum ſuper Aegyptios leuauit,
eos plagis percutiēdo, & mirabilia perpetrā-
do. Leuare enim manū contra aliquē eſt illum
percutere, iuxta id, quod dicebat Ioab, cum
quæreret Sebam filium Bochri Ad occidendū
illum: Leuauit manum ſuam contra regē Da- 2.Re.20.
uid. In hebraico pro leuare eſt verbū נשא
naſa, quod ſignificat leuare ſiue extollere, vt
4. Regum cap. 25 Subleuauit Euilmerodach
rex Babylonis caput Ioachin regis Iuda. Hoc 4.Re.25.
eſt, eum proſecutus eſt fauore: honorauit
illum

ſlum, & euexit ad amplitudinẽ. Id quod nos
Toren 4. habemus in Threnis: Facies ſacerdotũ non
erubuerunt, verti poteſt: Facies ſacerdotũ nõ
Eſa.53. leuauerunt: eſt enim ibi verbum hoc naſa Le
uare caput, vel faciem alicuius Hebræorum
more, eſt illum honorare. Significat etiã ver-
bum hoc ferre. vt apud Eſaiam: Verè longuo
res noſtros ipſe tulit. Significat etiã parcere
Pſal.31. & emittere. vt in pſalmo: Beati quorum re-
miſſæ ſunt iniquitates. Et quia, qui alicui par-
cit, offenſionis eius obliuiſcitur, accipitur
pro obliuiſci vt Geneſ. 50. Obſecro, vt obli-
Gene.50. uiſcaris ſceleris fratrũ tuorũ. Quod poterat
verti: Condona quæſo fratribus tuis iniqui-
Oſa.1. tatẽ eorum. Hoc eſt, parce illis. Vbi nos ha-
bemus apud Oſeam 1. Non addam vltra mi-
sereri domui Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar
eorũ, pro obliuiſcar eſt in hebraico hoc no-
ſtrũ verbũ. Ideo poterat verti locus ille: Non
miſerebor vltrà domui Iſrael, quin potiùs in
vniuerſum tollam eos. Hoc eſt auferam eos
à facie mea. Significat his verbis diuinus va-
tes tanquam regnum decem tribuum inſtan-
tandũ, nam Iſraelitæ illi, qui fuerunt in Aſſy-
riã ducti, nunquã poſtea redierunt, aut certè
pauciſſimi. At Thargum ita vertit locum il-
lum: Si conuerſi fuerint remittendo remit-
tam eis. Quaſi dicat Deus. Ipſi ob eorum
impietates & nefaria ſcelera captiui ducti fu-
erunt ab Aſſyrijs, ſed tanta eſt miſericordia
mea, vt illis parcam, eis flagitia condonem, ſi
egerint pœnitentiam. Poteſt etiam verti lo-
cus ille. Sed eleuando eleuabo ſuper eos, ſub
audi inimicum. Et ita interpretatur R. Da-
uid in commentarijs. Vt ſit ſenſus. Auferam
miſericordiam meam antiquam à decem tri-
bubus, & eleuabo ſuper eos regem Aſſyrium,
qui eos incredibilibus calamitatibus premat.
Pſal.4. Illud etiam pſalmographi: Signatum eſt ſu-
per nos lumen vultus tui domine: poteſt
verti ex hebræo: Eleuatum eſt ſuper nos, vel
eleua ſuper nos lumen vultus tui domine. Lu-
men vultus Dei, quo illuminamur, fides eſt:
quæ eleuata eſt vt vexillum erectum, ſub quo
debemus militare. Si enim ſignum hoc cha-
ritate ornatum ſecuti fuerimus, non deſtitue-
mur neceſſario ad militiam commeatu, ſed
diuino præſidio adiuti, de animæ hoſtibus ad
mirabiles victorias reportabimus. Deriua-
tur enim verbum, hoc naſa, à nomine nos,
quod ſignificat vexillum militare. Ideo Sep-
tuaginta tranſtulerunt. Signatũ eſt ſuper nos
&c. ad ſignum ſiue vexillum alludentes, Sig-
nificat deniq́ue verbum hoc portare, vt 3. Re-
3.*Reg*. 2. gum ſecundo: Quia portaſti arcam domini.
Et omnibus his ſignificationibus elegit no-
ſter interpres eam, quæ eſt propior huic lo-
co dicens. Et leuaui manum meam pro ſtirpe
domus Iacob. Nihilominus tamẽ poterat ita
verti locus hic: Et peperci manui meæ pro fa
milia domus Iacob. Quaſi dicat Deus. Cùm
decreui me non eſſe Hebræos caſtigaturũ, vt
eorum peccata poſtulabãt. Vel ſic. Et portaui
in manu mea ſtirpem domus Iacob. Hoc eſt
cùm elegi Iſraelitas in populum meum, eoſq́;
vt puerulos inſtar nutricis in manibus meis
portaui, educens eos mirabiliter ex Aegypto
& in terram promiſſionis adducens.

In terram, quam prouideram eis. Septuaginta
habẽt. In terram quã præparaui eis. Pro pro-
uideram eſt in hebraico, תרתי tarcti. Ver-
bum eſt tur, quod ſignificat explorare, vt Nu- *Num*.14.
me. 14. Explorastis terrã. Ideo poterat verti
locus hic: In terram, quam explorauerам eis.
Vel diſpoſueram eis. Ab hoc verbo diriuatur
תורה thorah, quæ dictio diſpoſitionem ſi-
gnificat. Vnde lex appellatur thorah, quod ſit
verborum Dei diſpoſitio & forma: vel per
quam Dei volũtas ſit nobis explorata & ſper-
ſpecta. Sunt tamen, qui dicant thorah deriua
ri à verbo ירה iarah, quod ſignificat docere
quod nos doceat viam rectam.

Quæ eſt egregia inter omnes terras. Pro egre-
gia eſt in hebraico צבי tſeui, à verbo צבה
tſanah, quod ſignificat tumeſcere: vnde tſeui
ſignificat gloriam, pulchritudinem, deſideri
um, amorem. Eſai. 13. Erit Babylon illa glo- *Eſa*.13.
rioſa in regnis. Vel vt poteſt verti ex hebræo.
Gloria regnorum. Ideo poterat hic Ezechie-
lis locus transferri: Quę eſt gloria omnium
terrarum. Illud etiam Danielis: Stabit in terra *Dan*.11.
inclita, vertunt nonnulli: Stabit in terra de-
ſiderij, hoc eſt deſiderabili. Hinc effectum eſt
vt id, quod hic Ezechiel, variè ab interpre-
tibus verteretur. Nam ſeptuaginta ha-
bent, *κηρίον ἐςὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν*. Hoc eſt,
fauus, eſt vltra omnem terram. Quaſi di-
cat: terra eſt dulcis & fertilis. Aquila in prin-
ma editione pro egregia ſine fuco vertit fir-
mamẽtũ. Theodotio fortitudinẽ. Symmachus
religionem: quòd in ea eſſet templum, & vi-
geret fides & diuinus cultus. Pagninus habet
Deſiderabilis eſt omnibus terris. Quæ om-
nia in ornamentũ cedunt terræ promiſſionis,
& in idem ferè concidunt.

Vt non violaretur. In hebraico eſt: לבלתי
חחל leuilni ehechel. Verbum eſt chalal,
quod ſignificat occidere, violare, incipere. Il-
lud pſalmi: Et dixi: Nunc cœpi: hæc mutatio *Pſal*. 76.
dexteræ excelſi, poteſt verti: Et dixi, nunc oc-
ciſus ſum, ſed memini annorũ dexteræ excelſi
Vt ſit ſenſus, Tam acerbis ærumnis premebar
vt cogitationibus de ſalute mea deſperatio-

nem penè adhiberem. Dixi enim apud me, Perij. Sed in tot calamitatũ anguſtijs hæc mihi occurrebat conſolatio, memoria antiquæ Dei pietatis, nam diuinæ miſericordię, & antiquæ dei clementię recordatione ſuſtentabar Confugiebam ad memoriã annorũ antiquorum, intuebar mentis oculis diuinæ pietatis clariſſima monumenta, cũ dextra excelſi eos, qui ad ipſum confugerant, ex terribilibus procellis eripuerat, & ad vitę tranquillitatem reuocauerat. Significare verbum hoc
Iere 14. occidere indicat Ieremiæ locus cap. 14. Ecce
Leui. 3. occiſi gladio. Significare verò incipere oſtendit locus Deuteronomij cap. 3. Tu cœpiſti
Geneſ. 4. oſtendere ſeruo tuo magnitudinem tuam. Et Geneſ. 4. Iſte cœpit inuocare nomẽ domini, nimirum Enos. Tunc enim inſtauratus eſt Dei cultus, cœpitque Deus paſſim coli, & in-
Geneſ. 4. uocari. Caietanus explicans locum illum ait, fuiſſe iam Deũ inuocatũ ab Abelo & Caino, cùm illi munera offerrent, ſed nõ fuiſſe inuocatum Iehouah, nomen Dei quatuor literarũ voluiſſe autem Moyſem initium vocationis in hoc nomine explicare. Tribuebant enim Hebræi huius nominis inuocationi admirabiles virtutes. Sed quoniam verbum hoc nõ ſolùm ſignificat incipere, ſed violare & contaminare, ideo R. Dauid in libro radicum exponit: Tunc violatum, aut prophanatum eſt nomen domini. Nam tempore Enos coluerunt homines idola, illis nomen domini tribuentes. Euſebius Emiſenus legit. Hic ſperauit inuocari nomine domini, hoc eſt dici Deus. Non quòd eum deũ eſſe exiſtimarent, qui illum nomine Dei vocabant, ſed ob eximias eius virtutes nomen elohim illi tribuebant. Vnde effectum eſt, vt qui ex eo deſcenderent, filij dei vocarentur, vt ex capite 6. Geneſis
Geneſ. 6. conſtare videtur. Qua de re in annotatione quadã ad caput 14. ſuprà diſſeruimus. Chaldaica paraphraſis habet: Tunc cœperunt hominum filij orare in nomine domini.

Poſt idola enim eorum gradiebatur. Septuaginta habent: Poſt cogitationes cordiũ ſuorum ambulabat. Impias cogitationes quibus homines oblectantur, idola vocauerunt.

Iudicabor vobiſcum. Thargum habet. Vlciſcar de vobis. Et paulò pòſt, vbi nos habemus, Iudicio contendi aduerſus patres veſtros. habet Thargum, Vltionem ſumpſi de patribus veſtris.

ARGVMENTVM CAPITIS XXI.

Vaticinatur de clade & excilio Hieroſolymæ, & in communibus calamitatibus præcipuo quodam dolore conficitur. Videbat enim improbos Babylonios opibus et potentia florẽtes eſſe templum illud euerſuros, ob Iudæorum ſcelera, in quo ſolita erant diuina laudes celebrari. Predicit lamentabilem regis Sedechiæ occaſum, & Ammonitarum euerſionem.

CAPVT XXI.

ET factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam ad Ieruſalem, & ſtilla ad ſanctuaria, & propheta contra humum Iſrael: & dices terræ Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te: & eiiciam gladium meum de vagina ſua, & occidam in te iuſtum & impium. Pro eo autem quòd occidi in te iuſtum & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina ſua ad omnem carnem ab auſtro vſque ad aquilonem: vt ſciat omnis caro, quia ego dominus eduxi gladium meum de B vagina ſua irreuocabilem. Et tu fili hominis ingemiſce in contritione lumborum, & in amaritudinibus ingemiſce coram eis. Cúmque dixerint ad te: Quare tu gemis? dices: Pro auditu, quia venit, & tabeſcet omne cor: & diſſoluentur vniuerſæ manus, & infirmabitur omnis ſpiritus, & per cuncta genua fluent aquæ. Ecce venit, & fiet: ait dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens. Fili hominis, propheta, & dices: Hæc dicit dominus Deus: Loquere: Gladius gladius exacutus eſt, C & limatus. Vt cædat victimas exacutus eſt, vt ſplendeat, limatus eſt. Qui moues ſceptrum filij mei, & ſuccidiſti omne lignum. Et dedi eum ad læuigandum, vt teneatur manu. Iſte exacutus eſt gladius, & iſte limatus eſt, vt ſit in manu interficientis. Clama, & vlula fili hominis, quia hic factus eſt in populo meo, hic in cunctis ducibus Iſrael, qui fugerant, gladio traditi ſunt cum populo meo. Idcirco plaude ſuper femur, quia probatus eſt, & hoc cum ſceptrũ ſubuerterit,

terit, & non erit, dicit dominus Deus Tu ergo fili hominis propheta, & percute manu ad manum, & duplicetur gladius, ac triplicetur gladius interfectorum.

EXPLANATIO.

Fili hominis pone faciem tuam ad Ieruſalem. In fine capitis ſuperioris queſtus fuerat Ezechiel de Iudæorum hebetudine, quod eius vaticinia non intelligerent: dicebant enim velle ſe audire ſententias apertas, non autem parabolas obſcuras, quas non poterant animo percipere. Eam ob cauſam explicat nunc clarius, quæ dixerat obſcurè. Pro eo quod dixerat: Pone faciem tuam contra viam auſtri, ait nunc: Pone faciem tuam ad Ieruſalem. Eſt enim Hieroſolyma ad auſtrum ſiue meridiem reſpectu Babylonis, vbi tùm erat Ezechiel, cùm hęc literis mandabat. Pro eo quod dixerat: Stilla ad Aphricum, ait nunc: Stilla ad ſanctuaria, hoc eſt, ad templum Hieroſolymę. Pro eo quod dixerat: Propheta ad ſaltum agri meridiani, ait nunc: Propheta contra humum Iſrael. Ac ſi dicat Deus: Ne dicant Iudæi eſſe oracula tua intellectu difficilima, & percipi animo non poſſe, prædic illis apertè eorum miſerabilem interitum, & acerbas calamitates. Quid ſit ſtillare, diximus capite pręcedente. Templum Salomonis appellat ſanctuaria numero multitudinis, quòd eſſet in tres partes diuiſum, in atrium, domum, & ſancta ſanctorum, vt conſtat ex 3 Regum cap. 6. Vel ideo de templi euerſione loquens illud pluraliter nominauit, vt ſignificaret eſſe bis euertendum, priùs per Babylonios, poſteà per Romanos. Septuaginta habent: Vaticinare fili hominis, & obfirma faciem tuam contra Ieruſalem, & aſpice ad ſancta eorum.

Ecce ego ad te. Hoc eſt, contra te.

Educam gladium meum de vagina ſua. Hoc eſt, educam exercitum Babyloniorū de Chaldęa, qui te interficiat. Ac ſi dicat: Chaldæi me volente te ò Hieroſolyma ad excidium & vaſtitatem vocabunt. Exercitus ſceleratorum eſt gladius, quo Deus occidit populum ſuum, quando deficit ab eo, ſeque ſceleribus contaminat. Hunc gladium appellauerat capite ſuperiore flammam, quæ erat ſaltum, hoc eſt, Hieroſolymam combuſtura. Apud Eſaiam Sennacherib Aſſyriorum rex, qui Samariam euertit, virga furoris Dei appellatur. Et id quod ait pſalmographus: Eripe animā meam ab impio, frameā tuam ab inimicis manus tuę vertit diuus Hieronymus ex Hebræo: Salua

Eſai. 10.
Pſal. 16.

animam meam ab impio, qui eſt gladius tuus, à viris manus tuæ. Vel vt alij vertunt, à viris, qui ſunt manus tua: Intuemur enim ſæpenumerò Deum loco armorum vti hominibus flagitioſis ad improborum facinora caſtiganda, & iuſtorum virtutem exercendam Et non ſolùm impios homines appellat gladiū Dei, ſed manū: illis enim vtitur Deus ad maleficia impiorum puniendà, & ad piorum tolerantiā declarandam. Nec ſolùm qui alios calamitate premit & lacerat, ſed etiam ipſa calamitas manus dei appellatur. Ideo ait Iob: Manus domini tetigit me. Et iterū: Manū tuam longè fac à me. Et Eſaias: Iratus eſt furor domini in populo ſuo, & extēdit manū ſuam ſuper eum. Poteris per gladiū dei eius iram intelligere, iuxta illud pſalmographi: Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuū vibrauit, arcum ſuū tetendit, & parauit illum. Quibus verbis immanem Saulem per ſummam ignominiā prædicit interiturum, & diuinæ vltionis pœnam ſubiturum, niſi eum ſcelerum ſuorum pæniteret.

Iob. 19.
Iob. 13.
Eſai. 5.
Pſal. 7.

Et occidam iniuſtum & impium. Pro quo dixerat capite ſuperiore: Comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum. Cur autem Deus iuſtos pariter cū iniuſtis puniat aliquando, ibi oſtendimus. Poteris etiam per iuſtū eum intelligere, qui cū ſit ſceleribus imbutus, ſibimet iuſtus videtur, nomenque iuſti ſibi inſolenter arrogat. Hoc intelligentes Septuaginta pro iuſto & impio verterunt iniquum & iniuſtum. Vt lanx libræ quantò leuior eſt, tantò amplius ſurſum aſcendit: ſic quantò homo vanior eſt, & inutilior, & iniuſtior tantò ſublimius ſe extollit, & cum ſit impius, iuſtitiā ſibi iactabundus aſſumit, & iuſti nomen impudenter vſurpat. Cōtrà verò quē admodum bilancis pars plenior & grauior ſe deprimit deorſum, ſic vir virtute clarus, & honeſtate inſignis, ſe abijcit & inclinat & quātò eſt apud alios virtutibus onuſtior, tātò apud ſeipſum iudicatur imperfectior. Hæc eſt enim magna perfectio, ſuæ imperfectionis cognitio. Sed etſi ſe demittat, illū tamen Deus erigit, efficiēs vt eius fama perpetuò vigeat. Nā vt ait pſalmographus: In memoria ęterna erit iuſtus. Et Salomon in Prouerbijs: Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcit. Eos Deus effert, qui ob animi ſubmiſſionem ſe deprimunt, eos deprimit, qui ſe elatione vanè efferunt, in ſublime. Huic pertinet reſponſio Chilonis Lacedęmonij, qui interrogatus quid ageret Iupiter, Excelſa, inquit, deprimit, depreſſa extollit.

Simile.
Pſal. 111.
Prou. 10.

Pro eo autem quod occidi in te. Senſus eſt: Quoniā te ò Hieroſolyma occidi, ideo occiſurus ſum omnes gētes ab auſtro ad aquilonē, hoc

eſt,

eſt à te vſque ad Chaldæam. Nã hę gentes fuerunt ærumnis tuis delectatę: quã ob cauſam eas opprimam ærumnis: & procella, quã tibi optabant, in eorum caput redũdabit: Gaudẽt quidem viri iuſti immortaleſq́; gratias agũt numini ſanctiſſimo, cum vidẽt flagitioſos ho-
Pſa. 57. mines puniri ſuorumq́; maleficiorũ iuſtas pę nas perſoluere, iuxta id quod ait regius vates Lętabitur iuſtus, cùm viderit vindictã, manus
Pſal. 66. ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Abluere manus in ſanguine peccatoris, eſt ingenti affici lætitia. Et alio in pſalmo: Lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Poſtulat enim æquitas, vt nefarij pœnis afficiantur.
Prou. 17. At non licet illorum calamitatibus inſultare, nec in eos iacere cõtumelias: nã vt ait Salomõ in Prouerbijs: Qui ruina lætatur alterius, nõ erit impunitus: imo dolendum, eſt & acerbè ferendum, illos in tam acerbas ærumnas incidiſſe, & tam graui pœna fuiſſe mulctatos. Sed debemus affici voluptate: aſpicientes immanes homines, ſcelerũque maculis notatos dignas ſuis flagitijs pœnas luere, non aliam ob cauſam, niſi quia iuſta punitione Dei gloria illuſtratur, & hominũ ſocietas ſecuritate & quiete cõſeruatur: & tã virtute præditi, quàm labibus contaminati repetita iuſtitiæ memoria à maleficijs deterrentur. Nihil enim ferè eſt, quod magis hominum animos excitet ad diuinã religionem colendã, & ad ſanctiſſimũ numen laudibus celebrandũ, quàm diuinę iuſtitiæ in homines ſceleratos executio. Tunc Deũ ſummis efferunt præconijs, cùm ille inſigni aliquo ſupplicio flagitia impiorũ coẽrcet, & diuinæ vltionis illuſtria documenta cõ-
Pſal. 7. ſtituit. Eã ob cauſam petebat à Deo Dauid, vt in impios animaduerteret, dicens: Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum tuorum Et exurge domine Deus in præcepto, quod mandaſti, & ſynagoga populorũ circundabit te. Ac ſi diceret: Declara domine vim ſeueritatis tuæ, opprime impios calamitate: fac vt pœnas luant ſuorum ſcelerũ, quemadmodum gubernatoribus vrbium faciendum pręcepiſti: nam ſi vltionem iuſtitiæ tuę in nefarios oſtenderis, congregatio populorum te ſummis laudibus efferet, & hymnis perpetuis celebrabit. Sed illud eſt hoc loco aduertẽdum. Si Deus eos grauiter punit, qui aliorum calamitatibus inſultant, etiamſi earum nõ ſint authores & conflatores, quantò grauiùs in illos animaduertet, qui viros iuſtos affligũt, oppugnant, & ad capitis periculum vocant? Sunt enim, qui tùm maximé lętantur, cùm maiora detrimenta viris virtute præditis, & ſapientia præſtantibus inferunt. & cùm illis deſint vires, conſilijs ſuis ad aliorum interitum vtuntur, & impijs exhortationibus viris claris & honeſtate perſpicuis perniciẽ machinantur. Aman,
Eſth. 7. vt in libro Eſther proditum eſt memoriæ, ſuſpenſus eſt in patibulo, quod Mardochæo virtutis ornamentis exculto parauerat. Et quẽad
Simile. modum Perillus Athenienſis faber, qui vt Phalaridi tyranno gratus eſſet, taurum illi æneum donauit, vbi incluſi homines nouo tormento cruciarẽtur, ſuo perijt inuento, vt ait Plinius libro 34. & refert Sabellicus lib. 10. exemplorum: nam iuſſu impij tyranni machina illa incluſus quã fabrefecerat, vt immaniſſimi phalaridis aures delectaret humanis lamentis & cruciatibus, ipſe primus pœnam illam expertus eſt, & tam elaboratum opus ſui ipſius imbuit ſupplicio: ſic immane conſilium, in authorum caput aliquando redundat. Et vt ait diui-
Pſal. 7. nus pſaltes: Laqueum aperuit, & effodit eũ, & incidit in foueã, quã fecit: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet.

Irreuocabilẽ. Id eſt, qui à nullo homine poſſit impediri:

Et tu fili hominis ingemiſce in contritione lumborum. Verba ſunt Dei ad Ezechielem, quorum hic eſt ſenſus. Tu intuens animo eorum corpora confracta & conciſa, educ de intimo pectore tuo gemitus & lamenta: & eorũ crudeliſſimum exitium deplora. Itaque per lumborum contritionẽ intelligitur cadauerũ cõfractio, & corporum ſauciatorũ in partes diuiſio. Vel contritio, lumborũ ipſius Ezechielis, vt ſit ſenſus: Ingemiſce magno dolore per lumborum tuorum cõfractionem deſignato. Erat tunc Ezechiel in Chaldæa, & iubetur coram Iudæis ingemiſcere, & futurum interitũ Hebræorum Hieroſolymę habitantium lamẽtari, qui de hoc nõ cogitabãt, quin potiùs lætitia geſtiebant. fuit hoc ita effectũ fortaſſe, vt ipſi Iudæi ab eo quærerent, quam ob cauſam lachrymas illas profunderet, vt cognita pernicie ſua ob admiſſa flagitia ad Deum tanquã ad arcem munitiſſimam confugerent. Eodem modo Chriſtus Deus noſter in medio triũphi concinentibus alijs, eiuſq́; aduentũ mirificis laudibus celebrantibus, videns ciuitatem illam ingratam, quæ illum erat occiſura, ſciens eſſe eam ob immane illud flagitium penitùs euertẽdam, vim lachrymatũ profudit: vt Iu-
Luc. 19. dæi eius pietatem videntes, lachrymarũ cauſam interrogarẽt, & ſceleribus ſuis nuntium remitterent.

Pro auditu. Hoc eſt, pro rumore aduentãtis exercitus Babylonici: vt ſuprà capite ſepti-
Sup. 7. mo: Cõturbatio ſuper conturbationẽ: veniet auditus ſuper auditũ. Vnde ſeptuaginta pro auditu

auditu nuntium verterunt. Vel accipitur auditus pro propheta, quam diuini vates audiunt ex Deo: ex quo efficitur, vt ſermo, & verbum domini appelletur, quẽadmodū in principio huius capitis: Et factus eſt ſermo domini ad me: Prophetia in diuinis literis appellatur viſio, verbum, ſermo, auditus, onus oraculum, vaticinatio.

Et tabeſcet omne cor. Hoc eſt, & animo cadẽt Iudęi. videntes Babyloniorum exercitum. Manus prę nimio metu palpitabunt tremore & arma tenere non poterunt: & fortitudo in ſtuporem conuertetur. Metus procedit ex corde: cum autẽ ſanguis ſit carnis amicus, & ſuccurrat membris deliquium patientibus ſubuenit cordi metu deficienti, & ita alias corporis partes derelinquit quò ſit, vt ſanguine destitutæ pallidæ maneant & trementes.

Per cuncta genua fluent aquæ. Solet enim ob nimium timorem veſica deſſolui, ita vt vrina per genua fluat. Vel ita: Omnia genua tremẽt inſtar aquarum agitatarum. Hoc tropo vſus eſt etiam ſuprà cap. 7.

Sup. 7. *Ecce venit.* Nimirum quod dico.

Et limatus. Hoc eſt, terſus & expolitus, vt ſplendore ſuo terreat hoſtes.

Qui moues ſceptrum filij mei. Alloquitur deus Nabuchodonoſorem, dicens. Tu qui conturbas regnum populi Iſraelitici, es gladius acutus, vt interficias omne lignum, tam viride quàm aridum. Non parces plebeijs, nec nobilibus, ſed totam Hieroſolymam euertes, & incredibilẽ ei cladem inferes ciuium ſuorū. Sceptrum filij ſui appellat Deus regnum populi Iſraelitici. Vbi aſpicis populum Iſraelis vocari à Deo filium ſuum. Eodem modo in Exodo Exod. 4

Oſe.11. ſcriptum legimus: Hæc dicit dominus. Filius meus primogenitus Iſrael. Et per Oſęam: Ex

Eſai.1. Aegypto vocaui filium meum. Et per Eſaiam Filios enutriui & exaltaui. Conturbabat antẽ rex Babylonis ſceptrum ſiue regnum Iudaicum bellū illi inferendo, ſceptrum à Iudæa in Caldæā tranſmutando. In Chaldæa enim non fuit ſceptrum ablatum de tribu Iuda: nam ibi per gubernatores quosdam tribus regebātur Hebræę Nō fuit ſceptrum ablatum niſi tempore Meſſię, iuxta id quod prædixerat Iacob: Non auferatur ſceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius: donec veniat, qui mittendus

Gen. 49. eſt. Pro quo paraphraſtes Chaldæus habet: Donec veniat Meſſias. Quem locum copioſè explicuimus in noſtris cōmentarijs in Eſaiam in annotatione ex hebraico in caput vltimū vbi Iudæorum & catholicorum explanationes latè recenſuimus. Etſi in Sedechia regnum Hebræorum finem habuit quatenus ad vnctionem & ſucceſſionem illam antiquam ſemper tamen vſque ad Chriſti aduentum fuit in Iuda quidam principatus, & ſceptrum atque dominium. Poteris hæc verba ad Ezechielem referre, vt ille Nabuchodonoſorem alloquatur. Tu qui amouiſti ſceptrū Iechoniæ regis, omnes Iudæos, qui Hieroſolymæ manſerunt, interficies. Vocat Iechoniam filium ſuum, quòd eius præcepto paruiſſet, tradens ſe Chaldæis. Solent nanque magiſtri eos, quos docent, filios vocare. Quidam per ſceptrum intelligunt tribum & per filium Dei Chriſtum Deum noſtrum, acſi diceat Deus: Tu ò rex Babylonis ducis in Chaldæam tribum Iuda, quæ eſt tribus filij mei, ex Mat. 1.

qua ille ſumptus eſt carnem. Eſt enim perſpi- Luc 3.

cuum Chriſtum ſecundum carnem eſſe de Hebr. 7.

tribu Iuda, vt ait Diuus Mathæus primo capite ſui euangelij, & Diuus Lucas cap. 3. in catalogo maiorum eius, & diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos.

Dedi eum ad leuigandum. Ne pondere premat manum, ſed commodius teneatur. Vel ad planandum & perpoliendum, vt melius occidat. Vt Nabuchodonoſor & eius milites aptiùs eo vtantur ad cladem Iudęorum.

Clama & vlula fili hominis, quia hic factus eſt in populo meo. Hoc eſt, imminentes ærumnas ò Ezechiel lamentatione teſtare, non tantū quia interficiendi ſunt Iudæi, ſed præcipuè quia gladius, quo ſunt interficiendi, ab ipſis conflatus eſt. Ipſi fabricati ſunt arma, quibus ſunt crudeliter occidendi. Quæ ſunt arma hæc, niſi ſcelera, quæ commiſerunt? Qui flagitia perpetrant, quid aliud efficiunt, quàm arma quibus ſibi perniciem machinantur? Quemadmodum Goliath, Philiſtæus fuit ſuo 1. Re. 17

proprio gladio iugulatus, eiuſque caput proprio ferro præciſum in vrbem fuit allatum, ſic nefarij homines ſuis maleficijs animas ſuas occidunt, id quod eſt in libro Sapientiæ li- Sap. 16.

teris mandatum: Homo per malitiam occidit animā ſuam. Et non ſolùm perditi homines animæ perniciem machinantur, ſed etiam ſępenumerò corpori. Quando infideles homines vrbes noſtras expugnant, & de nobis victoriam reportant, nos illis arma porrigimus: flagitijs enim noſtris nos oppugnant, & vincunt. Nec ſolùm actiones impiæ nefariorum hominum, ſed etiam eorum ſenſus & membra arma ſunt, quibus ſe ipſos traijciunt & crudeliter vulnerant & occidunt. Id intelligens Diuus Paulus ait in epiſtola ad Romanos: Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo Rom. 6.

tanquam ex mortuis viuentes & membra veſtra, arma iuſtitiæ Deo. Ac ſi dicat: Nolite

nim-

membris veſtris intemperanter abuti, nolite ex illis arma conflare flagitij ad peccati executionem, cum ea vobis Deus tribuerit, vt ſint arma virtutum, quibus aduerſus animæ hoſtes pugnetis, ſed illi ſeruite tanquam à morte culpa ad vitam gratiæ ſuſcitati, exhibentes membra veſtra arma iuſtitiæ, actiones per illa virtutum exercentes. Homo vitijs imbutus, & à virtute ſeparatus vtitur, membris ſuis tanquam gladijs & haſtis, quibus animam ſuam transfigit: ſin autem vitia deteſtatur, & ad Chriſtum confugit, gladios in vomeres conuertit, quibus ſui ipſius agrum euangelica colit doctrina, & haſtas in falces, quibus vberrimas virtutum fruges metit. Hoc eſt quod in Chriſti aduentu Eſaias fore prædixerat, eùm has voces emiſit. Et

Eſa.2. conflabant gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces. Vt enim ager quamuis fertilis, ſine cultura tamen fructuoſus eſſe nō poteſt ſic ſine Chriſtiana doctrina animus. Id au

Simile. tem quod eſt vomer apud iuſtum, eſt gladius apud impium. Sed auerte. Non ait Deus, Quia hic factus eſt in populo Iudaico, ſed in populo meo: ac ſi dicat: non haberes tantam plorandi cauſam, ſi gladius hic conflatus eſſet in populo extraneo at cùm ſit in populo meo conflatus, æquiſſimum eſt lachrimarum copiam profundas, & perniciē hanc lamentis proſequaris.

Qui fugerant, gladio traditi ſunt. Eos intelligit qui relicta Hieroſolyma ſe fugæ mandarunt, & contempto Ieremiæ conſilio in Aegyptu contulerunt: vbi fuerunt à Babylonijs interfecti. Non deſunt, qui hoc intelligant de nonnullis, qui ex oppidis immunitis Hieroſolimā confugerunt tanquā ad tutū aſylum in aduentu Babyloniorū, vbi fuerunt cum ciuibus gladio hoſtiū immaniter occiſi.

Plaude ſuper femur. Hoc eſt, oſtende ſignum doloris, pulſa manu femur more hominum qui ingenti cruciatu torquentur. Hoc hebra-

Iere.31. iſmo vtitur Ieremias cap.31.

Quia probatus eſt. Nimirū à me gladius Babylonicus. Caſtigabat Deus Hieroſolymam per Babylonios: ideo ait eſſe ſibi gratam Iudæorum cædem. Sed quoniam Babylonij diuinæ iuſtitię miniſtri iniquo animo iram ſuā in populum Iudaicum exercebant, fuerunt à Deo grauiter puniti celebris eorum ciuitas à Medis & Perſis funditus euerſa Ideo ait Ezechiel. Et hoc cū ſceptrum ſubuerterit, & non erit. Ac ſi dicat: Potentia Babyloniorum eſt mihi grata, quatenus euertit ſceptrū Iudæorū, eos affligendo, & in vincula coniejendo, & morte multando: ſed non erit eā ſinietus hæc Babyloniorū potentia, peribit corū gladius, delebitur eorū metropolis, & iam plius non erit. Babylon enim ciuitas illas florētiſſimas inter ſeptem orbis ſpectacula numerata, fuit à Medis & Perſis fundit᷑ euerſa, quemadmodū prædixerat Eſaias, & alij diuini vates: Babyloniorum regnum fuit labefactatum, & penitus conuulſum. Nā Babylon Aegypti, de qua loquitur Strabo lib.17. fuit à Babylonijs quibuſdam condita, qui finibus patriæ expulſi ſedē ibi delegerunt, & nomine Babylonis euerſæ eam appellarunt, quæ hodie Cayro vocatur. Sed hęc eſt in Aegypto, illa autē antiqua, in qua Iudæi captiui detinebantur, erat in Chaldea ad Euphratem fluuium ſita: de qua ait hoc loco Ezechiel: Et non erit. Babylonis Aegyptiæ meminit Stephanus & Ptolemæus, & poſt eos Cælius libro quinto lectionum antiquarū. Poteſt hoc referri ad populum Iſraeliticum: & tunc erit ſenſus: Hic populus probatus eſt calamitatibus. Quemadmodū aurum igne perſpicitur, ſic ego illū rebus aduerſis explorabo, & tunc maximè, cùm ſceptrū ſuum labefactatum fuerit mortuo rege Sedechia. Nam etſi illis maneat ſceptrum, & quidam principatus in tribu Iuda, non tamen illis manebit regia illa dignitas, ſacra vnctio, qua ante Babylonicam captiuitatem in Iudæa floruerat. Premetur igitur calamitate ſceleratus populus & nō erit, hoc eſt, & ita non erit impius. Ita intelligitur Prouerbiorum illud: Verte impios & non erunt. Hoc eſt, conuerte domine impios, & non erunt amplius impij, ſed iuſti. Non erunt quales fuerunt, ſed quales eſſe debent, peribunt non quo ad ſubſtantiam, ſed quo ad flagitia, non amittendo vitam, ſed impietatem. Eodem modo regius vates Chriſtum venturum alloquens, ac ſi eum iam veniſſe mētis oculis perſpiceret, canebat: Increpaſti gentes, & perijt impius, nomen eorum deleſti in æternum, & in ſæculum ſæculi. Id prędixerat in libro Numerorum ijs verbis Balaam: Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael, & percutiet duces Moab, vaſtabitque omnes filios Seth. Ac ſi diceret. Veniet Chriſtus, & percutiet dæmones, & peribunt peccatores. Per duces ſiue principes Moab, diabolos intellig t, quos Diuus Paulus principes appellat, & poteſtates, harumque tenebrarum rectores. Hos percuſſit Ieſus Chriſtus verus Deus: de illis glorioſè triumphans. Per filios Seth homines ſignificantur impuri, & flagitijs contaminati, quos cùm Chriſtus ad ſe conuerteret, deleuit, non ab illis ſalutem auferendo, ſed peccatum. Intelligi autem hunc locum de Chriſto apertè iudicat paraphraſis Caldaica, ita habens:

Eſa. 13. & 14.

Simile.

Prou.12.

Pſal.P.

Num.24

Epheſ.6.

Conſur-

Conſurget rex de domo Iacob, & vngetur Chriſtus de domo Iſraelis, & occidet principes Moab,& dominabitur ſuper omnes filios hominum. *Eſa. 11. & 14.* Vbi vides vaſtationem illam & interitum filiorum: Seth eſſe flagitiorum cædē, non perſonarum: eſſeque ſeruitutem Deo debitam, quę eſt vera ſpiritus libertas, magnaq; charitas & amplitudo: ſeruire enim Deo regnare eſt. Quare verba hæc: Et nō erit, ad populum Iſraeliticum referuntur, quem Deus calamitatibus exercuit, vt non eſſet impius, ſed periret, non quo ad vitam, ſed quo ad perfidiam,& contumaciam,& idolorum cultum. Nam poſtquam è Babylonica ſeruitute reuerſus eſt in Iudæam, non coluit idola, imò templum Dei inſtaurauit, vbi eum veneraretur.

Percute manu ad manum. Id eſt manuū percuſſione ingentem oſtende dolorem & calamitatem.

Et duplicetur gladius, atque triplicitur. *Simile.* Hoc eſt, annuntia magnā fore cladem interficiendorum. Fortaſſe ideo dixit triplicandum Babyloniorum gladium, quia Babylonij ter Hieroſolymam expugnarunt, & ſtragem Iudęis intulerunt, nimirum ſub rege Ioacim,& ſub rege Iechonia,& ſub rege Sedechia, vt literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. *4 Re. 24 & 25.*

Hic eſt gladius occiſionis magnę, qui
D obſtupeſcere eos facit, & corde tabeſcere, & multiplicat ruinas. *Prou. 21.* In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladij acuti & limitati ad fulgendum amicti ad cædem. Exacuere, vade ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram, quocunque faciei tuæ eſt appetitus. *Pſal.* Quin & ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam. Ego Dominus locutus ſum. *Num. 24.* Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens. Et tu fili hominis pone ibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis: de terra vna egredientur ambo, Et manu capiet coniecturam, in capite viæ ciuitatis conijciet. Viam ponēs, vt veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, *Ephes. 4.* & ad Iudam in Ieruſalem munitiſſimam. Stetit enim rex Babylonis in biuio, capite duarum viarum, diuinationem quærens, commiſcens ſagittas. Interrogauit idola, exta conſuluit. Ad dexteram eius facta eſt diuinatio ſuper Ieruſalem, vt ponat arietes, vt aperiat os in cæde, eleuet vocem in vlulatu, vt ponat arietes contra portas, vt comportet aggerem, vt ædificet munitiones. Eritque quaſi conſulens fruſtra oraculum in oculis eorum & ſabbatorum otium imitans. Ipſe autem recordabitur iniquitatis ad capiendum. Idcirco hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quòd recordati eſtis iniquitatis veſtræ, & reuelaſtis præuaricationes veſtras, & apparuerunt peccata veſtra, in omnibus cogitationibus veſtris: pro eo, inquam, quod, recordati eſtis, manu capiemini.

Hic eſt gladius occiſionis magna. Id eſt quo occidendi ſunt principes & magnates Iudæorum.

In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladij. Nulla erat porta in qua non iacerent occiſi aliqui. Ionathas Caldæus habet: In omnibus portis eorum erant cædes gladij. Quod noſtram explicat interpretationem.

Amicti ad cædem. Hoc eſt, præparati ad occidendum. Ille gladius dicitur amictus ad cædem, qui eſt capulo inſertus.

Exacuere. Verba ſunt Dei ad Babyloniorum gladium: ac ſi diceret: Tu ò gladie eſto ſemper acutus ad occidendos Iudæos, qui me ſuis flagitijs offenderunt. Interfice ad dextram ſiue ad ſiniſtram, quemadmodum volueris.

Quin & ego plaudam manu ad manum. Tu ò Babyloniorum exercitus ingredere audacter, quò volueris, nam me habebis fautorem contra populum Iudaicum, à quo ſum grauiter offenſus. Plaudere manu ad manū hoc loco, eſt ſignis exterioribus alicui fauere,& congratulari,& ſignum lętitiæ oſtendere. Verbum plaudite in fine comædiarum dicebatur. Non deſunt tamen, qui dicant plaudere manu ad manum hoc loco idem eſſe quod manum ad manum percutere, qua locutione vſus eſt paulò antè propheta, volens manuum percuſſione acerbum dolorem ſignificare. Et tunc eſt ſenſus: Tu ò Ezechiel, inquit Deus, deplora populi Iſraelitici vaſtitatem & excidium, *Sup. ca.* oſtende te eſſe dolore compreſſum,& ego etiam te cum dolorem oſtendam,& perniciem Iudęorum lugebo. Dicitur autem Deus plorare, & præ dolore ingemiſcere, quando viros charitate præſtantes ſibique amore vnitos plorare, & ingemiſcere permittit. Id quod illi patiuntur, ipſe etiam dicitur pati. Eodē modo Saulo Chri-

Chriſtianos tormentis proſequenti dixit Chri *Act. 9.* ſtus Deus noſter: Saule Saule quid me perſequeris? At prior expoſitio videtur aptior, & literæ congruentior, & tropo, loquendique modo diuinæ ſcripturæ accommodatior. Eſt enim perſpicuum plaudere manu, ſibi manibus lætitiam, & plauſum, & riſum ſignificare: vt in *Pſal. 46.* pſalmo: Omnes gentes plaudite manibus, iu *Pſal. 97.* bilate Deo in voce exultationis. Et in alio: Flumina plaudent manu, ſimul montes exultabunt à conſpectu domini, quoniam venit iudicare terram Quibus in locis regius ac diuinus vates, non ſolum omnes nationes, ſed fluuios & montes, & res alias ſenſu carẽtes hortatur ad plauſum & lætitiam ob Chriſti in mũdum aduentum, ob victoriam eius de dæmone reportatam, & ob veri Dei cultum toto terrarum orbe diffuſum. Eodẽ modo Eſaias Eccleſiæ gaudium ob idolorum ſuperſtitionem euulſam, & puram Chriſti religionẽ per cunctas mundi oras propagatam his verbis prędi *Eſai. 55.* xit: Montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu Vbi per montes, & colles, & ligna poteris Chriſtianos diuerſi generis intelligere, qui manum plauſerant in Chriſti aduentu gaudium oſtenſuri. Volens Ieremias ſummam po *Thren. 2.* puli Iſraelitici calamitatem in euerſione Hieroſolymæ ſignificare, ait: Plauſerunt ſuper te manibus tranſeuntes per viam, ſibilauerũt, & mouerunt capita ſua. Ac ſi diceret: Cæteræ nationes, quę fuerũt ærumnis exagitatę, habuerunt quò confugerent, vbi conquieſcerent, & tandem inueniebant aliquem, in cuius ſermone & ſuauitate partem curarum ſuarum deponere potuiſſent: at Hebræi nullum habuerunt conſolatorem Nam gentes, quæ prætetibant, illos irridebant, geſtientes lætitiæ de eorũ calamitatibus. & manuum plauſu gaudiũ ſignificantes Quibus ex locis, & alijs, quos breuitatis cauſa relinquo, intelliges planè, plaudere manu ad manum hoc loco actionem ſignificare lætitia exultantis.

Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Et tu fili hominis. Repetit euerſionem Hieroſolymæ ſub rege Sedechia, de qua modò vaticinatus fuerat. Ad cuius intellectum ſciendum eſt, regem Babylonis exiuiſſe ex vrbe, cũ exercitu ſuo, & ſtetiſſe in quodam biuio. Via, qua fuerat egreſſus in duas ſe diuidebat, quarum altera ducebat in Iudæã, altera verò in Ammonitarum regionem. Et quoniam Chaldæi deditj erãt ſuperſtitionibus, eiecit ſortes, per quam iret. Decreuerat quidem Iudęos euertere, & Ammonitas ſucceſſiuè, & volebat videre, vtra via eſſet ſibi prius eligenda pro victoria futura, an ea, quæ Hieroſolymam tendebat, an quę in Ammonitas. Et quia cecidit ſors & diuinatio ſuper viam ducentem in Iudæam ideo prius Nabuchodonoſor aduerſus eam exercitum direxit. Sed priuſquam hoc eueniſſet, fuit ab Ezechiele prędictum, & literis mandatum.

Pone tibi vias tuas. Exeuntes ab eodem loco.

Et manu capiat coniecturam. Nimirum qua illarum deberet ire.

In capite viæ ciuitatis conijciet. Explicatio eſt ſuperioris. Sẽſus eſt. Ponet ſe in principio viarũ, vbi illę propè Babylonem coëunt: ibique cõiectura conſequetur, vtram ſit electurus.

Vt veniat gladius. Id eſt, vtrum veniat priùs exercitus Babylonicus Rabbath, an Hieroſolymam. Rabbath eſt metropolis Ammonitarũ. Exiſtimant nonnulli eam eſſe, que poſteà fuit Philadelphia appellata.

Commiſcens ſagittas Miſcuit in pharetra ſagittas, quarũ vna habebat nomen Hieroſolymę, altera Rabbath, & indifferẽter erat vna extrahẽda: ſi extraheretur ea quæ habebat nomen Hieroſolymæ: erat priùs exercitus ad vrbẽ illã ducendus, ſin autẽ ea, in qua erat Rabbath ſimiliter erat Rabbath priùs oppugnanda Sũt qui dicant, ſagittas fuiſſe in aërem coniectas, vt aſpicerent, in quam partem caderent, vtrũ verſus Hieroſolymam, an verſus Rabbath, & cecidit verſus Hieroſolymã. Præter hoc erãt apud Gentes duo genera diuinandi, alterũ ex idolorum reſponſis, aliud ex extorum inſpectione. Intuentes enim harioli viſcera animalis immolati futura prædicabant, ſed ſæpenumerò fallebantur, & fallebant. Harum ſuperſtitionum nullam reliquit Nabuchodonoſor. Ideo ait Ezechiel: Interrogauit idola exta cõſuluit. Omnia hæc tria diuinandi genera in *Leui. 20.* hoc conuenerunt, vt exercitus viam Hieroſo- *Deu. 18.* lymæ, quæ erat ad dexterã, ſequeretur. Et ita *Iere. 27.* factum eſt, ſuadentibus hoc ipſum ariolis & *Leui. 20.* Magis Hi arioli & aruſpices erant in lege *1. Reg. 28* prohibiti Leuit. 20 & Deut. 18. & apud Ieremiam. 27. Imò morte multabantur. Leuit. 20 1. Regum 28.

Et ponat arietes. Decreuerunt, vt rex arietibus muros Hieroſolimæ concuteret. Eſt autem aries machina bellica, qua ædificia concutiuntur.

Vt aperiat os in cæde. Id eſt, vt milites ad cædem Iudæorum hortetur. Vel vt voce furibũda hoſtes terreat. Quod ſtatim explicat, dicens: Et eleuet vocem in vlulatu.

Eritque quaſi conſulens fruſtra oraculum in oculis eorum. Hoc eſt, Iudæi muris vrbis ſuæ fidentes contemnent Nabuchodonoſorem, dicentes enim fruſtra ſuas diuinationes conſuluiſſe nec plus effecturũ eſſe quàm qui maxi

me

Exo. 16. mè quieſcit, & in ſummo eſt otio. Et id quidẽ
Eſ. 20. eſt,quod ait:Et ſabbatorũ otium imitans.Erat
Deut. 5. enim in ſubbato magna quies. Vel ſic:Hæc di
Iere. 7. uinatio videbitur. Iudæis ridicula, & ipſe rex
ſortes mittens videbitur illis ludere,& per iocum & otium ſabbatorum illa facere.

Ipſe autem recordabitur iniquitatis ad capiendum. Id eſt, ipſe Nabuchodonoſor memor violatæ fidei à Sedechia decernet ſe eſſe Hieroſolymam expugnaturum. Sedechias fregit fœdus inter ſeipſum & Nabuchodonoſorem iureie-
4.Re. 24 rando confirmatum Quam ob cauſam ſpera-
Sap. 16. bat Babylonius ſe eſſe de illo triumphaturum,
17. quoniam Deus non erat ei laturus opem, qui iura diuina & humana peruertiſſet.Hinc apud Ieremiam princeps militiæ regis Babylonis dixiſſe legitur ipſi Ieremiæ: Dominus Deus
Iere. 50. tuus locutus eſt malum hoc ſuper locum iſtũ. & adduxit,& fecit Dominus,ſicut locutus eſt, quia peccaſtis Domino, & non audiſtis vocem eius.

Pro eo quod recordati eſtis iniquitatis veſtra. Hoc eſt,quoniam iniquitate veſtra gloriamini,Vel ſic:Quoniam ea ſcelera admiſiſtis,quibus perpetuam iniquitatis memoriam relinquetis & in poſteritatem propagabitis.

Tu autem prophane,impie dux Iſrael, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita. Hæc dicit Dominus Deus: Aufer cidarim, tolle coronam. Nonne hæc eſt quæ humilem ſubleuauit, & ſublimem humiliauit: Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam. Et hoc non factum eſt, donec venerit, cuius eſt iudicium: & tradam ei. Et tu fili hominis propheta,& dic:Hęc dicit Dominus Deus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum: & dices: Mucro mucro euagina te ad occidendum:lima te, vt interficias, & fulgeas: cùm tibi viderentur vana, & diuinarentur mendacia, vt dateris ſuper colla vulneratorum & impiorum, quorum veniet dies in tempore iniquitatis præfinita. Reuertere ad vaginam tuam,in loco, in quo creatus es. In terra natiuitatis tuæ iudicabo te, & effundam ſuper te indignationem meam. In igne furoris mei ſufflabo in te, daboque te in manus hominum inſipientium, & fabricantium interitum. Igni eris cibus: ſanguis tuus erit in medio terræ, obliuioni traderis, quia ego Dominus locutus ſum.

Tu autem prophane. Fidifragum Sedechiam alloquitur, eiuſq́ue deiectionem prænunciat, cuius pernicies imminebat, & tempus excidij eius præficitum aduentabat.

Aufer cidarim,tolle coronam. Prædicit expoliandum eſſe Sedechiam regem eius diademate. Poteſt verti, Auferam cidarim, &c. Ac ſi dicat Deus:Ego te priuabo regno & principatu. Sunt qui dicant Sedechiam non ſolùm regno præfuiſſe,ſed etiam ſacerdotium vſurpaſſe: eamq́ue ob cauſam prædixiſſe Ezechielem eſſe ab illo cidarim & coronam auferendam: nam cidaris pertinebat ad Pontificem,corona verò ad Regem.In Exodo, vbi agitur de or-
natu ſacerdotis, præcipiebat Deus, vt cidaris *Exo. 28.*
fieret Aaroni.Et in Leuitico ſcriptum legimus *Leuit. 8.*
texiſſe Moyſem caput pontificis cidari, ſuper quam verſus frõtem poſuit laminam auream conſecratam. Erat autem cidaris vitta,qua ſacerdotis caput erat redimitum, & circunuolutum. Accipitur tamen aliquando pro capitis tegumento,quo reges præſertim Perſarum peculiariter vtebantur. Quintus Curtius lib. 3. ſuæ hiſtoriæ cidarim regum capitis inſigne vocauit.

Nonne hac eſt, qua humilem ſubleuauit? Senſus eſt:Hæc eſt corona regum Iuda,hæc eſt Sedechiæ poteſtas, quæ nihil effecit iuſtè: nam eos,quos deberet abijcere,extulit, eos autem, quos deberet extollere,abiecit. Accipitur hoc loco humilis pro homine infimo,virtute deſtituto,ſublimis autem pro viro animi celſitudine excellenti,& virtute ac ſapientia pręſtanti. Ideo Sedechias fuit regno priuatus,& patriæ finibus expulſus, quia iuſtitiam non ſeruauit. Eſt quidem iuſtitia habitus animi,cõmuni vtilitate ſeruata, ſuam cuique tribuens aut pœnã aut dignitatem. De illa ait Deus In libro Sa-
pientiæ. Diligite iuſtitiam, qui iudicatis ter- *Sapi. 1.*
ram.Nam ſi rectores iuſtitiam cõtemnunt, labefactatur omnis ſtatus reipublicę,quoniam,
vt ait Eccleſiaſticus: Qualis eſt rector ciuita- *Eccl. 10.*
tis,tales habitantes in ea.Quemadmodum ma *Simile.*
re præſertim mediterraneũ aërem imitatur,vt ſi aër eſt tranquillus viget maris trãquillitas,ſi procelloſus,eſt etiam mare procellis exagitatum: ſi populus regem plerunque ſequitur: ſi princeps eſt iuſtus, colunt ſubditi iuſtitiam,ſi verò eſt ſceleribus coopertus,ipſa ſcelera amplectuntur. Meritò igitur fuit à viris ſapientibus obſeruatum, literis & memoriæ proditũ, eſſe populum principis vmbram. Quam ob

cauſam rex teterrimus ſcelerumque maculis notatiſſimus plus aliquando exemplo nocet, quàm peccato, quòd permulti eius imitatores exiſtant. Videmus enim, quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo ſecutam. Non enim ſolùm virtutes aut vitia concipiunt ipſi principes, ſed ea quę con-
Simile. cipiunt, in ipſam ciuitatem infundunt. Vt riuulus fontis ſequitur naturam, ſic populus principis ingenium. Turbato fonte turbatur riuulus, turbato rege, turbatur populus. Id intellexit diuus Mathæus, cùm dixit: Turbatus eſt
Mat. 2. rex Herodes, & tota Hieroſolyma cum illo. Illo regnante regnabat impietas, leges nihil valebant, iudicia iacebant, mos patrius occiderat: nulla vigebat tranquillitas, nulla pax, quæ eſt finis humanæ gubernationis: ad hoc enim gubernator eligitur, vt in pace viuatur. Id intelligens Eſaias, ait: Erit opus iuſtitiæ pax: Et
Eſa. 32. regius vates: Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Et
Pſal. 84. rurſus: Orietur in diebus eius iuſtitia & abun-
Pſal. 71. dantia pacis. Quemadmodū corrupta penitùs
Simile. arboris radice non poſſunt rami pullulaſcere, & lætos fructus ſuo tempore ferre: ſic violata iuſtitia fieri nō poteſt, vt floreat pax, & fructus vberes producat. Vt cùm aliqua diuerſa, quæ ſub vna virtute continentur, non diſponuntur
Simile. in proportione cuiuſcunque parti debita, totus ordo labefactatur, vt licet in armonia lyrica videre, vbi nerui niſi à manu pulſatoris æquali proportione tangantur, ſonum reddunt diſſonum, & cōfuſum diſſipato muſico concētu: ſic in humana ſocietate, vbi varia eſt hominum vita, varij mores, varia merita, diuerſę virtutes, diſtantia flagitia, niſi pręmio & pœnę æquali proportione diſtribuantur, magna in republica oritur diſſonantia, & totus politiæ ordo labefactatur, & corrūpitur. Vt ſonus ſit dulcis & temperatus, oportet vt interuallis cō iunctus imparibus, ſed tamē pro rata propor tione diſtinctis, impulſu ipſius principis & gubernatoris efficiatur, qui nobiles & illuſtri laude celebratos cum obſcuris & plebeijs, ſapientia & virtute præſtantes, cum inſipientibus & ſcelerum maculis notatis tēperans, tribuēs vnicuiq; quod meretur, admirabilem efficit concentum. Hoc cōtemnebat Sedechias: quin potiùs viros illuſtres, quos ipſa virtus trahebat ad verū decus, deſpiciebat, eos aūt, qui ſe voluptatū miniſtros præbuerāt, atq; Dei, hominūq; iura violauerāt, fauore proſequebatur. Itaq; iuſtitiā, quæ eſt in principe fundamentū perpetuæ commendationis & famæ, cui ineſt maximus virtutis ſplendor, peruertebat.

Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam, ſubaudi coronam. Quaſi dicat Deus: Deponam regiam coronā à Sedechia ob eius triplicem iniquitatem, nam iniquè egit aduerſus me, & aduerſus populum ſuum, & aduerſus Babyloniorum regem, violans illi fœdus iure iurando confirmatum. Quam ob cauſam eum penitùs euertam.

Et hoc non factum eſt. Id eſt, ſed hoc non faciam, niſi cùm ex Babylonia venerit Nabuchodonoſor, qui aduerſus ipſum Sedechiam ſententiam feret, vt filij eius luce communi priuentur, & ipſe oculis orbetur, & per ſummum dedecus in Caldæam abducatur, & ipſe Nabuchodonoſori tradam eum. Quæ omnia *4. Re. 25.*
ita euenerunt, vt liber 4. Regum capite vltimo teſtatur.

Poteris hoc ita interpretari. Ego, ait Deus, auferam ſceptrum & coronam à populo Iudaico, vt nullum penitùs habeat proprium regē, ſed hoc non erit niſi tempore Meſſiæ, cuius eſt iudicium, & illi regnum tradam, eritq; verus rex, cuius regni non erit finis. Verba ſunt Dei patris, à quo Chriſtus quatenus homo fuit rex in Eccleſia conſtitutus. Id prædixerat regius vates, inducens in pſalmo in hunc mo- *Pſal. 2.*
dum ipſum Chriſtum loquentem: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper montem ſanctum eius. Vbi per Sionem montem ſanctum Eccleſia ſignificatur, quemadmodum multis alijs in locis diuinarum literarum. Intelligi autem pſalmum hunc de Chriſto, non de Dauide indicat diuus Lucas Actorum *Act. 4.*
quarto: & diuus Paulus apud eundem Act. *Act. 13.*
13. & in epiſtola ad Hebræos capite primo, *Heb. 1. 5.*
& quinto, & diuus Ioannes in Apocalypſi ca- *Apoca. 2.*
pite ſecundo. Et licet hi ſancti id ſilentio præterireut, veritas tamen ipſa per ſe loquetur. Nam qui fieri poteſt, vt verba ipſa, quæ ſtatim ſequuntur, poſſint ad Dauidem referri? Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Quando dixit Deus Dauidi: Ego hodie genui te? Quando dedit ei in hæreditatem Gentes, & omnes terrarum oras in poſſeſſionem? Nunquam quidem. Chriſtus Deus noſter eſt ille, cui Gentes obediunt: de *Gene. 49.*
quo dixerat Iacob: Ipſe erit expectatio Gen- *Gene. 22.*
tium. Et Deus Abrahamo: Benedicentur in ſemine tuo omnes Gentes. Per quod ſemē Apo- *Galat. 3.*
ſtolus in epiſtola ad Galatas Chriſtum ait ſignificari. Sin autem verba hæc ad Iſaac referre volueris, oſtende quomodo Gentes fuerint per Iſaac benedictæ. Cum autem admirabilem hanc Dei promiſſionem in Iſaac impletam eſſe haudquaquam poſſis oſtendere, fatere fuiſſe Gentes in Chriſto, cuius typus fuit Iſaac, illuſtratas & benedictas. Reliquerūt enim vanas ſuorum rituum ſuperſtitiones, &

peſti-

peſtilentem commentitiorum deorum cultū. Qui in eorum tenebris verſabantur, fuerunt diuino ſplendore illuſtrati, & Chriſtianā religionem veritatis ac puritatis pleniſſimam amplexati, fuerunt in diuina gratia conſtituti, vt vitā immortalē obtinerent, & ipſo Deo in æterna beatitudine fruerentur. Nō eſt paſſus Deus eos diutiùs oberrare, & tenebris inextricabilibus cooperiri. Aperuit eorum oculos aliquando, & mortalibus errantibus viam immortalitatis oſtendit. Hæc fuit per Chriſtum Gentium benedictio. Id prædixit *Eſai. 49.* Eſaias, cùm Deum patrem inducit eum Chriſto ita loquentem, Dedi te in lucem Gentiū, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Et rurſus. Ecce teſtem populis meis dedi te, du- *Eſai. 55.* cem ac præceptorem Gentibus. Ecce Gentes quas neſciebas, vocabis & Gentes, quæ non cognouerunt te, ad te current. Et rurſum: *Eſai. 60.* Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi: Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo ma- *Iere. 16.* ris, fortitudo Gentium venerit tibi. Ieremias in hunc modum alloquitur Chriſtum: Ad te Gentes venient ab extremis terræ, & dicent: Verè mendacium poſſederunt patres noſtri, vanitatem, quæ non profuit eis. Id intelligens iuſtus ille, ac venerabilis ſenex Simeon cum dulciſſimum puerum Ieſum am- *Luc. 2.* plecteretur, voce cygnęa cecinit: Nunc dimittis ſeruum tuum domine ſecundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum: lumen ad reuelationem Gentium & gloriam plebis tuæ Iſrael. Vbi vides eſſe *Pſal. 2.* Chriſtum lumen ad reuelationem Gentium. Hic eſt ille, qui fuit à Deo patre conſtitutus rex ſuper Sion montem ſanctum eius, Cui pater dedit omnem poteſtatē, & cuius eſt iudicium, vt hoc loco ait Ezechiel. Id vatici- *Pſal. 71.* natus fuerat diuinus pſaltes, dicens. Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Intelligi autem verba hæc de Chriſto, non autem de Dauide, aut Salomone, indicant ea, quæ ſequuntur: Et permanebit cum ſole, & ante lunam in generatione & generationem. Ac ſi diceret: Hic rex, de quo agitur hoc loco, tandiu permanebit in regno ſuo, tandiu eius ſanctiſſimum numen mortales venerabuntur, quandiu ſol aſtrorum princeps mundum luſtrauerit, lunaque radijs ſolis incenſa circulos ſuos confecerit. Nunquam regnum eius finietur, ſed erit abſque dubio perpetuū, quod ipſa æternitas ſemper intuebitur. Id quod indicat Daniel capite 7. *Dan. 7.* & Michæas. 4. *Mich. 4.* & angelus ſacratiſſimæ virgini dicens: Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Quî fieri po- *Luc. 1.* teſt, vt poſſint verba hæc ad Salomonem aut purum aliquem hominem referri? & multa alia, quæ ſunt in eodem pſalmo, quemadmo- *Pſal. 71.* dum ſunt illa: Et dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Hoc eſt, ab oceano orientis vſque ad oceanum occidentis. Et illa: Adorabunt eum omnes reges, omnes Gentes ſeruient ei. Et alia nonnulla quæ ibi ſunt literis mādata. Eſt igitur perſpicuum, regem hunc, quem diuinus pſaltes prædixit iudicium & iuſtitiā à patre accepturum, vt mundū iudicaret, Chriſtum eſſe qui ait apud Ioannem: *Ioan. 5* Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Et apud Mathæum: Data *Mat. 28.* eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. De illo dixit cœleſtis pater hoc loco apud Ezechielem, non auferendam eſſe coronam à populo Iudaico, donec veniret Meſſias, cuius eſt iudicium, cui erat regnum traditurus. *Gen. 49.* Similis huic fuit vaticinatio illa Iacob dicentis: Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium. Quæ verba interpretatio Chaldaica typis mandata iuſſu Leonis decimi pontificis maximi ita vertit: Nō auferetur habens principatū à domo Iuda, nec ſcriba à filijs filiorum eius, donec veniat Meſſias, cuius eſt regnum, & ei obediens populi. Vbi vides per eum, qui mittendus, intelligi Chriſtum, quem Deus pater erat iuxta humanitatem regem conſtiturus.

Ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum. Id eſt, ad Ammonitas in opprobrijs verſatos, fuerunt enim ignominioſè victi & oppreſſi à Babylonijs: fuerunt eorum mœnia euerſa, ipſique ferro ac flamma conſumpti. Vel ad opprobrium, quo affecerunt Hebræos, videntes eos ærumnis laceratos, ſummoque mœrore confectos.

Mucro mucro euagina te ad occidendum. Prædicit Ammonitarum interitum & exidium. Chaldæi euerterunt Iudæos, & poſtea Ammonitas.

Cùm tibi viderentur vana. Hoc eſt, cùm tui vates tibi vana annuntiarēt. Ea, quæ Dei pro- *1. Reg. 9.* phetæ prædicebāt, mentis oculis intuebātur: quam ob cauſam appellabantur videntes, & prophetia viſio vocabatur. Vt viſio Eſaiæ filij Amos. Et liber viſionis Nahum. At falſus pro- *Eſa. 1.* pheta dicebatur vidēs vana, eiuſq; vaticiniū *Nahū. 1.*

viſio mendax. De huiuſmodi vatibus ait Deus
Iere. 14. per Ieremiam: Non ſum locutus eis viſionem mendacem, & diuinationem fraudulẽtam, &
Oſe.10. ſeductionem cordis ſui prophetãt. Et per Oſeam: Loquuntur verba viſionis inutilis. Et per
Sap.13. Ezechielem: Vident vana, & diuinant mendacium. Et hoc loco: Cùm tibi viderentur vana.

Vt dares ſuper colla vulneratorum impiorum. Falſi vates Ammonitarum prædixerant illis, non eſſe eos à Babylonijs ſuperandos. Quam ob cauſam Ammonitæ cùm ſe ad bellum non pararent, capti fuerunt & interfecti. Hoc vult hoc loco Ezechiel ſignificare, ac ſi diceret: Falſi veſtri prophetæ ò Ammonitæ vaticinati ſunt vobis falſa: ex quo effectum eſt, vt daretis colla & ceruices gladio impiorum vulnerantium, & ab immanibus Babylonijs occideremini. Sed quoniam hoc nondum euenerat, ſed erat euenturũ, ſubdit Ezechiel: Quorum veniet dies in tempore iniquitatis præfinita. Hoc eſt, interficiemini vos ò Ammonitę, ſed erit, cùm tempus, quòd eſt à Deo præfinitum ad excidium veſtrum, venerit.

Reuertere ad vaginam tuã in locum, in quo creatus es. Tu ò gladio Babyloniorum, poſtquam & Iudæos & Ammonitas interfeceris, redibis ad vaginam tuam, ad locum tuum: reuerteris ad Babyloniam, vnde exiuiſti. Ibi te iudicabo, effundens ſuper te furorem meum. Et ita factum eſt: nã cùm Babylonij ſuperbia commoti, & cupiditatis ſtimulis exagitati Hebræos, & Ammonitas immaniter occidiſſent, æquum erat, vt ipſi etiam crudeliter occiderentur. Ideo permiſit Deus vt eſſent à Perſis & Medis ſuperati, & incredibilibus calamitatibus affecti. & immaniter occiſi, & eorũ reliquiæ omnium rerũ egeſtate atque exilio perpetuo multarentur. De hac Babyloniorum e-
Pſal.136. uerſione vaticinatus fuerat pſalmographus,
Eſai. 13. ſed copioſius Eſaias & Ieremias, & hoc loco
14. 21. Ezechiel huius euerſionis hiſtoriam manda-
Iere.50. uit literis. Herodotus Halicarnaſſæus libro
51. primo, & Flauius Ioſephus Antiquitatũ decimo, & multi alij authores. Vide Dei arcana & iudicia, mundiq; viciſſitudines & varietates. Iudæi & Ammonitæ fuerunt per Babylonios ſuperati, Babylonij per Medos & Perſas, hi per Alexandrum, Alexander verò cum magnã nominis celebritatẽ cõſequeretur, & ad ſummum imperiũ per omnes honoris gradus efferretur, eamq́ue obtineret potentiam, quam decepti mortales exiſtimarent eſſe omnium ſæculorũ memoria duraturam, ruit in interitum voluntarium. Aſſerunt enim nonnulli fuiſſe eum tanto dolore compreſſum, vt ſe ferro traijceret, & vita priuaret. Scio tamen, Solinum capite quartodecimo dicere, eum qui alios ſuperauerat, fuiſſe à vino ſuperatum, & apud Babylonem morbo vinolentiæ extinctum: alios verò aſſerere eũ fuiſſe ab Antipatro veneno infectum, & ſtatim acerbo dolore conſumptum, etiam ſi eius cuſtodes cauſam morbi intemperiem ebrietatis fuiſſe diſſeminarent. Hanc opinionem cùm alijs multis refert in eius vita Plutarchus Itaque ille fuit victus, & miſerè cõſumptus, & eius regna diuiſa, & ciuitates ſeiunctæ, quæ dũ imperare ſinguli cuperẽt, imperiũ omnes amiſerunt. Hæ ſunt humanarum rerum cõmutationes. Cùm igitur hæc ita ſe habeant, non debemus falſæ hominum potentiæ, mundiq́ue opibus incertis, & in varietate ſitis confidere, ſed ad Chriſtum Deum noſtrum confugere, & omnem noſtram ſpem & cogitationem in eius infinita miſericordia collocare. Mundi proſperitas eſt ſerenitas hyemis, tranquillitas maris, ſtabilitas lunæ. Quemadmodum hæc vacillant, Similitas
& ſtatim mutantur, ita opum, humanarúmque rerum ſtatus nullam habet firmitatem, nullam perpetuitatem, nullam conſtantiam. Et, vt ait Sapientia: Tranſeunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens. Et Iob: Homo fugit velut vmbra, & Sap.5.
nunquam in eodem ſtatu permanet. Fit enim
aliquando, vt cùm exiſtimas te eſſe magnas Iob.13.
diuitias & dignitates adeptum, & in honoris faſtigio eſſe conſtitutum, ſpolieris in inſtanti omnibus tuis ornamentis, & ex illa ſublimi mundi gloria præcipiteris. Nam ex eo loco, quem quietis & ſecuritatis pleniſſimum eſſe exiſtimaras, maximæ interdum calamites, & turbulentiſſimæ procellæ ſubitò oriuntur. Quemadmodum in ora Dalma- Simile.
tiæ ſpecus eſt vaſto in præceps hiatu, ex quo, ſi in illum leue pondus deijcias quanuis die tranquillo, magna protinus, vt ait Plinius, oritur tempeſtas: ſic in vita humana cùm trãquillitas vigere videatur, ex leui quadã cauſa incredibiles moleſtiarum turbines, omnia turbantes repente excitantur. Eripiuntur voluptates, auferturt dignitas, deletur honor, omnes denique mundi opes & ornamenta in temporis puncto amittuntur. Eam ob cauſam narrat Diuus Lucas oſtendiſſe diabolum Luc.4.
ſaluatori noſtro omnia regna mundi in momento temporis, vt mentis oculis intueremur, eſſe mundi diuitias & voluptates caducas, & in momento fluere & euaneſcere, illud autem remanere, quod ſimus ſolida virtute, rectéque factis conſecuti. Conſidera quemadmodum obſcurata ſit Babyloniorũ gloria & potentia, & quàm cito omnia illa ex lautia

& vo-

& voluptate in lachrymas & in mœrorem teciderint. Id volens oſtendere diuinus noſter vates prædicit hoc loco luctuoſum florentiſſimæ Babylonis excidium, eiuſque incredibilem vaſtitatem.

In igne furoris mei. Hoc eſt in magna mea ira.

Dabo te in manus hominum inſipientium, et fabricantium interitum. Id eſt, tradam te Perſis & Mædis idolorum cultoribus, qui tibi perniciem machinabantur.

Igni eris cibus. Hoc eſt, igne conſumeris, incendio flagrabis.

Sanguis tuus erit in medio terra. Id eſt, effundetur per terram. Vel erit abſconditus intra terram. Ac ſi diceret: Nemo vlciſcetur mortem tuam: non erit, qui de interitu tuo ſumat vltionem. Quemadmodum mater cùm vult, vt viri ſui interfecti cædem filius vlciſcatur, ei patris ſanguinem, eiuſque Veſtes cruore contaminatas oſtendit: ſic cùm viri occiſi vltionem non vult, ſanguinem abſcondit. Eam ob cauſam ſanguinis occultatio impunitatem ſignificat, nullamque eſſe culpæ memoriam. Ita
Iob. 16. intelligunt nonnulli id, quod ait Iob. Terra ne operias ſanguinem meum. Exiſtimo tamē voluiſſe Iob ijs verbis ſignificare eſſe ſibi in optatis notam omnibus eſſe calamitatem ſuā, neminemque latere ſuum caſum.

Obliuioni traderis. Id eſt, erit iniuria tua impunita. Non erit, qui cogitet calamitatem tuam, qui memoria repetat contumeliam in te iactam, vt eius pœnas velit ab aliquibus expetere. Vel ſic: Eris penitùs euerſa: non eris
Eſai. 14. amplius audita, nec laude vlla celebraberis. Id
Prou. 10 prædixerat ijs verbis Deus per Eſaiam: Perdam Babylonis nomen. Et meritò quidem, nam, vt ait Salomon in prouerbijs, Memoria iuſti cùm laudibus, nomen autem impiorum putreſcet.

Annotationes ex Hebræo in caput XXI.

QVi moues ſceptrum filij mei, ſuccidiſti omne lignum. Quid his verbis propheta ſignificare voluerit, oſtendimus in explanatione. Septuaginta habent: Iugula, contemne, repelle omne lignum. Vt alloquatur Deus gladium Babylonis, quo velit Iudæorum ſcelera punire, quòd nec diuini numinis amore, nec metu voluerint ſe à maleficijs continere. Pagninus totam hanc orationem ita vertit: Quo modo gaudebimus de hoc gladio, tribum filiorum Iſrael abijciente, & omne lignum? Aeſi diceret propheta: Qui fieri poteſt ò magne Deus, vt gaudeam, cum tu filios meos reprobaueris, excidendo eos, ac ſi eſſent ligna? Sunt qui hoc ita explanent: Præcipis mihi domine, vt annuntiem populo Iudeorum, paratum eſſe gladium, qui eos terreat, & interficiat: quo nuntio ego acerbo dolore conficior, cùm videam eſſe in manu Babyloniorum ferrum ad occidendum, non ſolùm ſceptrum filij mei, hoc eſt tribum Iuda, ſed ligna, hoc eſt, multos ex alijs tribubus. Appellat propheta tribum Iuda ſceptrum filij ſui, quòd ſoleant magiſtri diſcipulos appellare filios. Certè in hebraico hæc oratio eſt ſatis obſcura, breuis & conciſa, veluti prolata animo dolore vlcerato.

Hic eſt gladius occiſionis magna, qui obſtupeſcere eos facit. Pro, qui obſtupeſcere eos facit, eſt in hebraicoꝗ: תהוותלחמב hachod hereth lechē. Prima dictio deriuatur à nomine chedher, quod ſignificat conclaue & cubiculum, ſiue locum interiorem & abſconditum: vt in
Canticis: Introducam illum in domum matris Cant. 3.
meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Iob capite nono de deo loquens, ait: Qui facit arcturum, & oriona, & hyadas, & interiora auſtri. Iob. 9.
Per arcturum intelligit conſtellationem vrſæ maioris circa polum arcticum, per oriona alteram in cancro, ſiue vt alijs placet, in tauro & geminis, per hyadas aliam in fronte tauri ſeptem ſtellarum, per interiora auſtri intelligit ſidera circa polum antarcticum, quod etiam polum meridianum, & auſtri ſeu auſtrale appellatur. Et quoniam nec polum antarcticum, nec aſtra ei proxima à nobis videntur, qui ſumus in oppoſito hemiſphærio, quemadmodum etiam erat Iob, eam ob cauſam rectè interiora ſiue abſcondita auſtri appellantur. Imò ipſe auſter ſiue meridies hebraicè dicitur chedher, hoc eſt abſconditus, ſiue oc-
cultus. Id quod eſt apud Iob: Ab interioribus Iob. 37.
egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus, poterat verti, ab auſtro egredietur procella, & ab aquilone frigus. Pro interioribus eſt in hebraico hoc nomen chedher, ſolet enim auſter ſeu meridies procellas excitare, & quia polus antarcticus ſiue meridianus, ſiue auſtralis eſt nobis occultus, appellatur chedher. Qua ratione ductus Pagninus vertit locum illum: A meridie veniet turbo. Ab hoc nomine chedher venit verbum chadhar, quod ſignificat penetrare & latere, ſiue occultum & abſconditum eſſe, & terrere ſeu obſtupefacere. Solent enim ea, quæ ſunt in locis obſcuris, timorem inijcere. Ex hac verbi æquiuocatione fluxit interpretum in hoc Ezechielis loco varietas. Quidam vertunt: Hic eſt gladius cædis magnæ penetrans eos. Alij: Hic eſt gladius occiſionis magnæ, qui verſabitur in cubicu-

lis illis. Hoc eſt, qui Iudæos latitantes occidet. Alij. Qui hactenus delituit in cubilibus. Hoc eſt, hic eſt gladius Iudeis occidendis incognitus. Pagninus. Qui percutit eos in cubiculis. Brixianus: Penetrans ad interiora eorum. Ac ſi diceret: Hic eſt gladius, qui Hebræorum viſcera traijcict. R. Dauid in libro radicum: Qui inſidiantur in cubili. In commentarijs vero exponit: Hic eſt gladius magnæ ſtragis, qui percutiet Iudæos in penetralibus domorum ipſorum. Thargum habet: qui terret, vel obſtupefacit eos. Diximus enim verbum hoc & terrere & facere obſtupeſcere ſignificare. Hanc ſignificationem ſecutus eſt interpres vulgatæ editionis, & rectè quidem: explicuit enim latinè verbi proprietatem apertè & diſtinctè, & ſecutus eſt paraphraſim Chaldaicam, & ſeptuaginta interpretes, qui ita verterunt: *καὶ ἐκστήσαντος* Hoc eſt, & obſtupeſcere facies eos. Quare eſt communis verſio hoc loco amplexanda, & ſimpliciter & abſolutè omnibus alijs anteponenda.

Exacuere. In hebraico eſt: התאחדי hittachadi, Hoc eſt, vnicum fac te ipſum. Nomen Gene. 22. echadh ſignificat vnum, vt in Geneſi: Offeres eum in holocauſtum ſuper vnum montium. Zach. 11. Et apud Zachariam: Vnam vocaui decorem, alteram vocaui funiculum. Id quod eſt apud Eſaiam: Lupus & agnus paſcentur ſimul, eſt in hebraico Lupus & agnus paſcētur vt vnus. Eſa. 65. Hinc verbum ex hithpahal, quod ſignificat vnicum. Vnde Pagninus vertit: Solus eſto in aliquo loco. Septuaginta tamen vertunt: Exacuere. Quos ſecutus eſt noſter interpres: & rectiſſimè abſque dubio: nam quandiu gladius intra thecam eſt, ſimul eſt cum vagina, cùm autem eſt à vagina eductus & exacutus, vnicus dicitur, & ad interficiendum paratus. Id explicare volens noſter interpres, ſtudens & claritati & breuitati, dixit: Exacuere, vade ad dextram ſiue ad ſiniſtram.

Commiſcens ſagittas. In hebraico eſt: קלקל בחצים cilcal bachitſim, à verbo calal, quod ſignificat leuem & velocem eſſe, Iob 7. vt apud Iob: Dies mei velociùs tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur. Vel vt poteſt verti ex hebræo. Dies mei fuerunt velociores radio textoris. Eſt quidem radius inſtrumentum textoris, quo ſubtegmē ſtamini inſeritur: appellatur Luſitanè lançadeira. Et Ionas, Miſerunt, inquit, vaſa, quæ erant in naui, vt al- Ion. 1. leuiaretur. Hoc eſt, vt nauis maneret leuior & velocior, & ad nauigandum aptior. Ita apud Eſaiam: Alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim. Hoc factum fuit, quando Theglath phalaſar abduxit duas tribus Zabu- Eſa. 9. lō & Nephtalim à Samaria in Aſſyriam. Comparat Eſaias Samariam naui mercibus onuſtę, quæ cum ob nimium pondus naufragium minetur, alleuiatur coniectis mercibus in mare. Aſſyria eſt mare, quò fuerunt filij Zabulonis & Nephtalini ob nimium peccatorum eorum pondus coniecti, vt terra Samariæ velox eſſet, & ad nauigandum apta, eiuſque habitatores poſſent tranquilla mente conſiſtere. Significat etiam verbum hoc tergere & polire, & candidum reddere: vt apud Ezechielem. 1. Quaſi aſpectus æris candentis. Vel vt poteſt etiam verti: Quaſi aſpectus chalybis politi, Sup. 1. ſiue terſi, ſiue candidi. Eam ob cauſam vertit Pagninus: Terſit ſagittas. Alij, vt perpoliat ſagittas. Solebant enim veteres illi idolorum cultores ferrum ſagittarum perpolire, & ſplēdidum reddere, vt in eo arioli & diuinatores viderent futura, quemadmodum in ſpeculo dæmonis artificio faciebant. Significat præterea verbum hoc proiicere, & miſcere res aliquas ad proiiciendum. Quam ob cauſam R. Ioſeph hunc locum ita tranſtulit. Iecit ſagittas, ac volare fecit in aëre, vt videret, in quam partem caderent. Thargum quoque vertit: Iecit ſagittas. Et noſter interpres: Commiſcens ſagittas, nimirum ad eas in aërem proijciendum.

Nonne hac eſt, quæ humilem ſubleuauit, et ſublimem humiliauit. Septuaginta habent *αὕτη οὐ τοιαύτη ἔσται*. Hoc eſt, ipſa non erit ſimilis aut talis. Et poſtea ſequitur: Humiliaſti excelſum, & ſubleuaſti humilem. Quorum verborum hic eſt ſenſus: Hæc tua corona ò Sedechia, hæc tua poteſtas longè diuerſa eſt à Meſſiæ corona. Ille nanque æquitate vtetur, tu autem iniquitate: nam improbos ſolida & expreſſa bona contemnentes muneribus afficis, ſed caducis illis, & celeriter interituris, viros autem virtute præditos, iuſtitia & pietate præſtantes facibus calamitatum incendis, & ad interitum & vaſtitatem vocas. Deus autem contra viris charitate munitis ampliſſima præmia pro virtute & charitate perſoluit, in eos autem, quos murum corruptela à recta viuendi ratione abducit, ſeuerus & vltor exiſtit. Pagninus vertit: Hæc, quæ modò eſt, non erit: humilem ſublenabo, & ſuperbum humiliabo. Acſi dicat Deus: Hæc corona, qua nunc vteris ò Sedechia, non erit ampliùs tua: nam humilem Iechoniam, qui Ezechielis conſilio inſtructus ſe tradidit Babylonijs, honoribus afficiam, te autem, qui ſuperbia elatus me ipſum contemnis, deprimam, & ex ſublimi regiæ dignitatis gradu præcipitabo. Quæ omnia ita eueniſſe, eſt in quarto libro Regum memoriæ proditum. 4. Re. ſl. Deus enim, vt verbis vtar virginis ſacratiſſi- Luc. 1. mæ, de-

mæ,depoſuit potẽtes de ſede,& exaltauit hu-
Iaco. 4. miles. Et vt aiunt apoſtoli, ſuperbis reſiſtit,
1.Petr.5. humilibus autem dat gratiam. De eo ait Eſa-
Eſa. 25. ias: Humiliabit gloriam eius. Vel, vt poteſt
verti ex Hebræo: Deprimet & eijeiet ſuperbiam elati. Et ipſe Deus apud Ezechielẽ cap.
Sup.16. 17. Ego dominus,inquit,humiliaui lignũ ſub
lime,& exaltaui lignũ humile. Et pſalmogra-
Pſal.17. phus: Quoniam tu populum humilem ſaluũ
facies,& oculos ſuperborum humiliabis. Solet enim Deus viros pios, animi humilitate & demiſſione inſignes, quando magis afflicti & iacentes videntur, extollere, eos autem, qui ſe ob ſuperbiam efferunt in ſublime, deprimere, aut præcipitare. Eos, qui ſe demittunt, ad altum dignitatis gradum erigit Deus, eos verò qui opinionibus inflati, ſibique fidẽtes animos in excelſum ſuſtulerunt, præcipites ad ima deturbat.

Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem. Pro iniquitatẽ eſt in Hebraico: עוה auach, quæ dictio iniquitatẽ ſignificat & euerſionem. Primam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres cum ſeptuaginta: ſecundam Pagninus cũ nonnullis alijs. Sunt qui vertant diminutionem, vt ſit ſenſus: Ego inquit Deus, diminuã regiam Hebræorum dignitatem vſque ad aduentum Meſſiæ, qui erit quatenus homo in regia, ſummaque dignitate conſtitutus, rerumque maximarum gloria præſtantiſſimus.

ARGVMENTVM CAPITIS XXII.

DEplorat Hebræorum perniciem, qui virtutum præſidio nudati, quas penitus abiecerant tetra committebant flagitia, quorum exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniebant. Vituperat impiam falſorum vatum, ſceleratorúmque ſacerdotum doctrinam, & inexplebilem auaritiam, qui opibus circumfluentes ea maxime cupiebant, quibus abundabant, quoniã eorum non ſatiebatur cupiditatis ſitis. Inuehitur in principum tyrannidem, quorum fides & poteſtati omnium ciuium ſalus, vita, libertas, diuitiæ, foci, & domicilia erant credita ac commiſſa, quibus illi intemperanter abutebantur, Hieroſolymam vaſtantes, omnéque Iſraeliticæ nobilitatis patrimoniũ diripientes.

CAPVT XXII.

A ET factum eſt verbum domini ad me dicens: Et tu fili hominis nonne iudicas ciuitatem ſanguinum, & oſtendis ei omnes abhominationes ſuas? Et dices: Hoc dicit dominus Deus, Ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui, vt veniat tempus eius: & quæ fecit idola contra ſemetipſam, vt pollueretur. In ſanguine tuo, qui à te effuſus eſt, deliquiſti, & in idolis tuis, quæ feciſti, polluta es, Et appropinquare feciſti dies tuos, & adduxiſti tempus annorum tuorum. Propterea dedi te opprobrium Gentibus, & irriſionem vniuerſis terris, quæ iuxta ſunt, & quæ procul à te. Triumphabunt de te, ſordida, nobilis, grandis
interitu. Ecce principes Iſrael ſingu- B
li in brachio ſuo fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem patrem & matrem contumelijs affecerunt in te. Aduenam calumniati ſunt, in medio tui: pupillum & viduam contriſtauerunt apud te: Sanctuaria mea ſpreuiſtis, & ſabbata mea polluiſtis. Viri detractores fuerunt in te ad effundẽdum ſanguinẽ, & ſuper montes comederunt in te ſcelus operati ſunt in medio tui. Verecundiora patris diſcooperuerunt in te: immunditiam men
ſtruatæ humiliauerunt in te. Et vnuſquiſ- Thre. 5.c.
que in vxorem proximi ſui operatus eſt abominationem: & ſocer nurum ſuam polluit nefariè, frater ſororem ſuam fi-
liam patris ſui oppreſſit in te. Munera C
effuderunt apud te ad effundendum ſanguinem: vſuram & ſuperabundantiam accepiſti, & auare proximos tuos calumniabaris, meique oblita es, dicit dominus Deus.

EXPLANATIO.

ET tu fili hominis nonne iudicas, nonne iudicas ciuitatem ſanguinum? Repetit ſæpè Ezechiel Iudæorũ ſcelera, ne aliquis exiſtimaret, eorum Deũ aut crudelem eſſe in eorũ ſupplicijs, aut non potuiſſe eos ab hoſtium manu liberare: Nihil in eorũ ore niſi fraus inueniebatur, nihil in eorũ manibus niſi rapina nihil in eorum corde niſi effrenatæ cupiditates, & impiæ cogitationes: Nihil erat tam terrum, tam nefarium, tam aſpernandũ, quod non admit-

terent.Sitiebant ob impiam crudelitatem hu-
manum ſanguinem,violabant Dei,hominũ-
q́ue leges, & ad id amentiæ & perfidiæ pro-
greſſi ſunt,vt diuino numine cõtempto vana
colerent ſimulachra, & idola propè infinita.
Quam ob canſam expulit eos Deus de ciuita
te ſua, tradidit illos Babylonijs ſummiſq́; ca-
lamitatibus oppreſſit, vt eos ad virtutẽ redu-
ceret,& ad ſe ipſum conuerteret, & vt eius iu
ſtitiæ & ſeueritatis apud cunctos mortales im
mortalia monumenta permanerẽt. Et quoniã
Deus diuinum noſtrũ vatem Ezechielem po-
pulo illi præfecerat, & ſpeculatorem conſti-
Sup.3. tuerat, vt ipſe Deus ei capite tertio dixerat:
Speculatorem dedi te domui Iſrael, ideo eũ
nunc alloquitur,vt ciuitatẽ crudelẽ, humanũ
q́ue ſanguinẽ paſſim effundentem iudicet &
reprehendat, proponens Hebræis ante ocu-
los impia eorũ flagitia. Ait igitur Deus:Non-
ne tu Ezechiel iudicas Hieroſolymã immanẽ
ciuitatem? Quaſi dicat iudicas profectò. Ac-
cipitur hoc loco iudicare pro iuſtruere, cõer-
ouari,viam veritatis aperire, vocibus & ſcri-
ptis docere, reuocare à vitijs cohortari ad vir
tutem,vituperare homines flagitijs contami-
natos,excitare iacentes, laudare virtute præ-
ſtantes. Hoc eſt ſpeculatoris officiũ,quod tam
ardenter exercere debet, vt non ſolùm alios
incendat, ſed ipſe ſit diuino quodam amore
inflammatus. Vt enim facilius gemmis inſcul
Simile. pes, quæ voles, ſi terebra ferueat: ſic magis
mouebit concionator, ſi exarſerit, & diuini
numinis charitate flagrauerit. Hoc eſt pręſulis
munus non langueſcere,non tacere, ſed cla
mare, & ſubditis conſulere. Id volens Deus
ſignificare dicebat Eſaiæ: Pone ſpeculatorẽ,
Eſai. 21. & quodcunque viderit,annuntiet. Per quem
ſpeculatorem ipſe Eſaias intelligitur: qui de
eccleſię catholicę fœlicitate vaticinãs,aiebat:
Vox ſpeculatorũ tuorum. Subaudi,audietur.
Et ſubdit ſtatim: Leuauerunt vocem, ſimul
Eſai. 52. laudabunt. Nam ſi præſules & primates po-
puli flagitia ſilentio præterierint, & pœnas
mortis eius ipſi perſoluent, quemadmodum
Deus capite tertio dixit Ezechieli. Huiuſmo-
Sup 3. di præſides vocat Eſaias canes mutos nõ va-
Eſai. 56. lentes latrare, Eam ob cauſam diuus Paulus
in epiſtola prima ad Thimothæum, vbi epiſ-
1 Tim. 3. copum & præſulem deſcribit, ait eum debere
eſſe doctorem. Et quoniam ipſe Thimothęus
2 Tim. 4. epiſcopus erat, ita illum in epiſtola ſecunda
cohortatur. Prædica verbum, inſta oportunè,
importunè arguè, obſecra, increpa, in omni
patientia,& doctrina. Verùm Hieroſolymam
appellat hoc loco Deus ciuitatem ſanguinũ,
quoniam multa in ea homicidia cõmitteban-
tur, & innocentium ſanguis fundebatur. Id
obijciebat Deus Hebræis per Eſaiam his ver-
bis: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Eſt Eſai.1.
igitur ſanguis cædes inſontium. Ideo re-
gius vates, Libera me, inquit, de ſanguinibus
Deus Deus ſalutis meæ. Sanguines appellat Pſal. 50.
crudelitatem, & ſcelus illud, quod in cæde
Vriæ commiſerat, decernens, vt ille immani-
ter trucidaretur. Igitur ciuitas ſanguinum ea
reſpublica eſt, in qua potentes trucidant in-
fimos, vt ſuæ ſuperbię & crudelitati ſatisfa-
ciant, & alienas diuitias diripiant. Quæ re-
ſpublica mortua potius appellari debet, quã
viua. Vt enim corpus abſque anima mor- Simile.
tuum dicitur, quòd nec neruis, nec membris
vtatur: ſic ciuitas abſquę lege, quod nec iu-
ſtitiam exerceat, nec virtutem, quæ ſunt ho-
minum ſocietatis vincula,& præcipuę reipu- Infr.23.
blicę partes. Capite 24. appellat etiam Deus
Hieroſolymam ciuitatem ſanguinum. Hoc Nahũ.3.
tropo. Nahum propheta capite tertio vtitur Haba. 2.
in Niniuem, & Habacuc in principes im-
manes.

Ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui. Id
eſt, hæc eſt ciuitas, quæ publicè interficit in-
nocentes.

Vt veniat tempus eius. Subaudi euerſionis
Particula, vt, non eſt hoc loco cauſalis, ſed cõ-
ſecutiua: eſt enim ſenſus: Hæc ciuitas eſt ho-
micidiorum perpetratrix: ex quo efficietur, vt
citò veniat eius vaſtitas & euerſio. Deus eam
breui funditus euertet,& vim ac furorẽ homi
num immaniũ, qui aliorum vitam ferro atque
inſidijs appetunt, infringet. Non igitur ideo
Iudęi ſcelera admiſerunt, vt punirentur, quin
potius ideo puniti ſunt, quia ſe ſceleribus
contaminarunt.

Et appropinquare feciſti dies tuos. Id eſt, imma-
nitate & ſceleribus tuis feciſti, vt acceleraret
finis dierum tuorũ. Ob tua flagitia feſtinauit
tempus tuę luctuoſę euerſionis. Id ait etiã ijs
verbis regius vates. Viri ſanguinum & doloſi Pſal. 54.
nõ dimidiabũt dies ſuos. Excedũt enim è vita
morte plerunque immatura.

Et adduxiſti tempus annorum tuorum. Repeti-
tio eſt ſuperioris.

Sordida, nobilis, grandis interitu. Sordida vi-
tiorum maculis: nobilis ob templi magnificẽ-
tiam & amplitudinem,& antiquorum regum
diuinorumq́ue vatum celebritatem: grandis
interitu, cui paratum imminet magnum exi-
tium,& luctuoſiſſima calamitas. Vel ſic: Sor-
dida nobilis, hoc eſt, quę antea nobilis eras,
& in omnium ore verſabaris, in qua vera Dei
religio floreſcebat,& virtus redundabat, mo-
dò iaces in obſcuro, vitiorũ labibus cooper-
ta. Fuit tibi ob tetra facinora tua honor abla-
tus, gloria obſcurata, claritas extincta: quàm
ob

ob cauſam magnus tibi imminet interitus. Vel accipitur nobilis pro inſigni ſceleribus: Mat.27. quemadmodum apud Mathæum: Habebat autem tunc vinctum inſignem, qui dicebatur Barrabas. Nomen hoc, nobilis, vſurpatur à Latinis authoribus eloquentia præcellentibus pro inſigni in quacunque re etiam mala. Cicero in oratione 4 in Verrem, in qua eius terra ac nefaria facinora commemorat, accipite, inquit, nunc aliud eius facinus nobile. Et Titus Liuius: Nobilis ille clade Romana locus. Poteſt hic locus verti ex Hebræo: Sordibus nobilis, vel, flagitijs inſignis.

Ecce principes Iſrael ſinguli in brachio ſuo. Id eſt, vnuſquiſque ex principibus tuis pro virili homicidia faciebat, periculum capitis innocentibus afferebat & odium vſque ad ſanguinem excitabat. Eodem modo Eſaias Hieroſo- Eſa.1. lymam alloquebatur: Principes tui infideles, ſocij furum.

Patrem et matrem. Exponit eorũ crimina ſigillatim.

Sanctuaria mea ſpreuiſtis. Id eſt templũ meũ violaſtis, in eo idola collocantes.

Viri detractores. Homines impij: qui alios maledictis vulnerabant, in odium & inuidiam arceſſebãt, vt eorum ſanguinem profun- Ire.26. derent. Ita de Ieremia dicebant: Iudicium mortis eſt viro huic. Aliquando grauius offendunt animos auditorum, qui aliena flagitia apertè narrant, quàm qui committunt. Et ſæpenumerò accidit, vt qui alios maledicentis laceſſunt, ipſi grauioribus madeant vitijs. Prou.4. In Prouerbijs ait Salomon: Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te. Rom.1. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, de- 1.Cor. 6. tractores Deo odibiles, & in prima ad Corinthios: Nec maledici, nec rapaces regnum Dei poſſidebunt.

Super montes comederunt. Quando idolis immolabant. Comedere in montibus Hebraiſ- Sup. 18. mus eſt ſignificans idolorũ cultum. quo vſus eſt etiam Ezechiel capite 18.

Scelus operati ſunt in medio tui. Hoc eſt, Quid plura? Omne flagitiorũ genus publicè admiſerunt.

Verecundiora patris diſcooperuerunt in te. Hebraiſmus eſt ſignificatus filiorum cum nouer- Leuit.18. cis ſuis inceſſum. Id quod in Leuitico Deus ijs verbis prohibuit: Turpitudinẽ vxoris patris tui non diſcoperies.

Meique oblita eſt. Hoc eſt, in hæc flagitia incidiſti ò Hieroſolyma, qui mei oblita es. Aſpice quæ mala ex obliuione Dei procedant.

Ecce complosi manus meas ſuper auaritiam tuam, quam feciſti, & ſuper ſanguinem, qui effuſus eſt in medio tui. Nunquid ſuſtinebit cor tuum, aut præualebunt manus tuæ in diebus, quos ego faciam tibi? Ego dominus locutus ſum, & faciam. Et diſpergam te in nationes, & ventilabo te in terras, & deficere faciam immunditiam tuam à te: & poſſidebo te in conſpectu Gentium: & ſcies: quia ego dominus. Et factum eſt D verbum domini ad me, dicens: fi i hominis verſa eſt, mihi domus Iſrael in ſcoriam: omnes iſti æs, & ſtannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis ſcoria argenti facti ſunt. Propterea hæc dicit dominus Deus: Eò quòd verſi eſtis omnes in ſcoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Ieruſalẽ congregatione argenti, & æris, & ſtanni, & ferri, plumbi in medio fornacis: vt ſuccendam in ea ignem ad conflandum. Sic congregabo in furore meo, & in ira mea, requieſcam. Et conflabo vos: & E congregabo vos, & ſuccendam vos in igne furoris mei: & conflabimini in medio eius. Vt conflatur argentum in medio fornacis, ſic eritis in medio eius. Et ſcietis, quia ego dominus, cùm effuderim indignationem meam ſuper vos.

Ecce complosi manus meas ſuper auaritiã tuam. Loquitur Deus more humano, vt eum intelligamus. Senſus eſt: Ego inſtar hominis dolore affecti ob auaritiam tuam ò Iudæorum ſynagoga & ob alia ſcelera tua percuſſi. & coniunxi manus: cum Balaac rex Moab eſſet mœrore preſſus ob verba Balaam, ait diuina ſcriptura, eum complosis manibus fuiſſe aduer- Num.24 ſus Balaam locutum. Vel ita: Complosi manus meas ſuper auaritiam tuam, hoc eſt. puniuiſte ob auaritiæ ſcelus. Diſpoſui manus meas ad vltionem auaritiæ tuæ.

Nunquid ſuſtinebit cor tuum? Nimirum ſupplicium, quo ſum te affecturus. Quaſi dicat: non tanta erunt flagella, quibus te feriam, vt non poſſis ea ſuſtinere.

Et poſſidebo te in conſpectu gentium. Hoc eſt, non tu ò Iudæorum ſynagoga me poſſidebis:

nō ero vt antea hæreditas tua: quin potius ſcient Gentes te eſſe à me poſſeſſam, captiuā & afflictā ob tetra facinora tua Poteſt hoc in bonam accipi partem, vt ſit ſenſus: Poſtquam te in Chaldæam diſperſero calamitatibus vl cerauero, & igne ærumnarum polięro, reducam te in patriam tuam, reuerteris Hieroſoly mam, vbi mea eris, vt antea, ibi te poſſidebo in gentium conſpectu. Tanta eſt clementia mea, vt hæ procellæ tibi in tranquillitatem vertantur, & placata ita mea, meam experiaris miſericordiam. Te affligo, vt abluaris ab immunditia tua, vt ſis hæreditas mea, & in priſtinam dignitatem reſtituaris. Eodem mo do apud Eſaiam ait Dinus: Hæreditas mea

Eſai.19. Iſrael. Ac ſi diceret: Auertam à te faciem meam ob ſcelera tua ò Iſraelitice popule, ſed eum ad me conuerſus fueris oculos meos pla eatus ad te conuertam, non enim me peccantium interitus & pernicies, ſed adhibita cor-

Sup.18. rectione & pœnitentia, conuerſio & vita delectat. Non enim volo mortem impij, ſed vt conuertatur, & viuat.

Verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam. Ex puro argento conuerſa eſt in immundā ſcoriā, eius fides conuerſa eſt in perfidiam, eius prudentia in dementiam, eius fortitudo in timorem, eius iuſtitia in iniquitatē, eius temperantia & perturbationum ſedatio, in turbulētā appetituum immoderationem. Appetitus tui longiùs euagantur effrænati & indomiti, ſiue cupiendo, ſiue fugiendo, nullomodo à ratione retinentur. Cùm fuiſſes populus meus electus, defeciſti à me, & innumeris te vi-

Eſa.1. tijs contaminaſti. Id dixerat ei Deus his verbis per Eſaiā: Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij. Iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidę: argentum tu-

Eſai.5. um verſum in ſcoriam, vinum tuum mistum eſt aqua Et rurſus idem Eſaias: Plantauit vineā electam, & expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruſcas.

Omnes iſti as, & ſtannū, & ferrum, et plumbum in medio fornacis. Aes propriè ſpecies eſt metal li rubro colore ſimilitudinem quandā haben-

Similia. tis auri, cùm aurum non ſit. Stannum etiā argentum imitatur, cùm nihil minus ſit quàm argentum. Huiuſmodi ſunt hypocritę, qui ſpecie ſanctitatis flagitia cooperiunt. Tunc tetriores ſunt, cùm ſe candidiores oſtendere nituntur. Totius enim improbitatis nulla perniciosior eſt, quàm eorū qui cum maximè fallunt, tum id agunt, vt viri virtute prę diti eſſe videantur. Et quamuis cum laudantur ab hominibus, exultent, eorum tamen vo

Iob.20. luptas fluit ſtatim, & euaneſcit. Id intelligens Sophar, dicebat apud Iob: Laus impiorum breuis eſt, & gaudium hypocritæ inſtar puncti Et Salomon in Eccleſiaſte: Vidi impios Eccle.8.
ſepultos qui etiam cum adhuc viuerent, in lo co ſancto erant, & laudabātur in ciuitate qua ſi iuſtorum operum. Sed & hoc vanitas eſt. Et Chriſtus Deus noſter apud Matheum, Cū ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Mat.6.
Et rurſus: Attendite à falſis prophetis, qui ve Mat.7.
niunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſūnt lupi rapaces. De his ait Apoſto lus in epiſtola ſecunda ad Timotheum: Speciem pietatis habentes virtutem autem eius 2.Tim.3.
abnegantes. Quemadmodum qui ficto boue Similitudo.
perdices aucupatur, non eſt ille bos, ſed ſub ſpecie illius ſimplicis animalis auibus illis inſidiatur, vt eas capiat, & occidat, ſic qui ficta virtute flagitia tegit, gloriā quærens humanā non eſt ille iuſtus, ſed ſub ſpecie iuſtitiæ alijs perniciem machinatur, vt eorū diuitias poſſideat, & nominis celebritatem conſequatur. Et quamuis ex hypocritis nonnulli opes ſuas relinquant eas in pauperes conferendo, hoc tamen efficiunt, vt alias multò ampliores obtineant. Vt enim falco accipitrum velociſſimus arripere cupiens ardeam auē altè volan Similitudo.
tem, de qua ait Latinus poëta: Atq; alta, ſuper volat ardea nubem: nō ſtatim cum primū cā videt, ad eam rectò tendit volatu, ſed potiùs primo curſu & anfractu videtur eam relinq; re, & contemnere, & ab ea fugere, & ſeparari, at ſecundo volatu, aut tertio ad eam admirabili tendit impetu, & incredibili velocitate, vt illam vnguibus rapiat in aëris altitudine: ſic hypocritæ primo anfractu videntur aliquādo mundi opes & dignitates relinquere & aſpernari, ſed hoc fingūt, vt eas altiores aucupentur, cum illuſtriore nominis amplitudine & celſitate, ſecundo enim aut tertio volatu mira celeritate & induſtria eas arripere conantur. Nihil eſt illis magis cordi, nihil magis in optatis, quàm ea conſequi, quæ deſpicere videntur: Id quod in nonnullis conſpe ximus, qui ad ea quæ contemnere, & pro nihilo putare fingebant, cupiditate incitati rapiebātur. Et quoniā ea, cum flagitioſi eſſent, conſequi nō poſſent, flagitia ſua charitatis co lore ornabant, & æs vanitatis & malitiæ, auro charitatis & virtutis cooperiebant. Eſt enim charitas aurum ignitum, de quo ait Deus in Apoc.3.
Ioannis Apocalypſi: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum. Hypocrita eſt fal ſum numiſma ęneum, ſed deauratum. virtutem fingens, cum ſit vitio imbutus. Omnis homo numiſma eſt, in quo eſt imago Dei. Sed vt ait diuus Hieronymus, etſi ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditi ſimus, ex vitio tamen noſtro perſonas nobis plurimas indui-

induimus. Adami peccatum, vt ait Epiphanius, imaginem Dei non perdidit, ſed contaminauit. Tetri & nefarij homines Dei imaginem ſceleribus ſuis quantū in ſe eſt, polluunt & contaminant. Et, vt ait in Lamentis ſuis Ieremias: denigrata eſt ſuper carbones facies eorum Nihilominus tamen numus Dei ſunt, eius imagine inſigniti. Quare reddendi ſunt Deo, quemadmodum numus Cæſaris Cæſari Quærit Chriſtus numum ſuum, quærit Cæſar ſuum. Ille enim ait: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, quæ ſunt Dei, Deo. At vult, vt numus ſuus ſit ex auro aut argento, non autē ex ære & ſtanno. Cupit virtutem ſolidam & expreſſam, non fictā & adulterinam: eos diligit, qui pietatem & iuſtitiam diligunt & colunt, non qui harum rerum vmbris ſolùm vtuntur. Hi ſunt, de quibus ait ſcriptura. Væ dupliei corde, & labijs ſceleſtis, & manibus malefacientibus: & peccatori terrā ingredienti, duabus vijs. Duabus vijs terram ingreditur hypocrita, cùm aliud recondit in animo, aliud factis oſtendit: aliud eloquitur, aliud agit. De eo dicitur in Deuteronomio Nō indueris veſtimento, quod ex lana linoque contextum eſt. Ac ſi dicat: quod ſubtilitatem malitię ligno deſignatę cooperit, & ſimplicitatē innocentiæ lana ſignificatæ exterius fingit Quemadmodum fecit Herodes, qui magis Orientalibus deuotionem in Chriſtum exterius demonſtrabat, ſed gladium acuens, nefariam cordis immanitatem colore virtutis depingebat. Huiuſmodi erant Hieroſolymæ habitatores regnante Sedechia, qui Dei lege gloriabantur, ſed eam ſeruare nolebant. Vera virtus eſt aqualem ac parem verbis vitam agere, atque ita viuere, vt verba conſonent factis. Sunt qui, cùm iuſtitiam oppugnent, verbis conſequi volunt, vt iuſti eſſe videantur. Vt C. Graccus cùm largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærariū, verbis defendebat ærarium. Eodem modo Hebræi illi vocibus protegebant virtutem, factis verò eam de medio tollere nitebantur. Eos hoc loco Deus non aurum & argentum, ſed æs & ſtannū appellat. Vocat eos etiam ferrum ob cordis duritiam & contumaciam, & ob nimiam ſcelerum ferruginem: Plumbum ob effrænatam libidinem, quoniam metallum hoc ad ignis colorem confeſtim liqueſcit: & ob graue peccatorum pondus. Nam Zacharias peccatum talentum plumbi appellat ob eius onus grauiſſimū. Vnde pſalmographus: Iniquitates meæ ſuper greſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue, grauatę ſunt ſuper me. Ac ſi diceret: Tanta vi, tam graui onere flagitiorum opprimor, vt humeros tantò ponderi pares non habeam: ſed animus fractus & debilitatus penitus ſuccumbet, niſi diuina miſericordia adiuuetur. Vnde Eſaias Iudeorum populum appellat grauem iniquitate. Cum his metallis comparat Deus Hebræos Hieroſolymæ habitantes, & vt eorum ſcelera exaggeret, ait eos nō ſolùm eſſe hæc vilia metalla, ſed etiam ſcoriam argenti, quæ eſt ſpurcitia illa, quæ ex metallo inter coquendum veluti ſpuma quædam egreditur, nulli vſui ſeruiens, nullam penitùs habens vtilitatem. Erant Hebræi illi nefarij, & ſcelerum maculis inſignes, miſit eos Deus in calamitatis fornacem, vt expurgarentur: ſed illi peiores euaſerunt. Erant vilia metalla, & remanſerunt inutiliſſimæ ſcoriæ. Eam ob cauſam ait Deus: Omnes iſti æs, ſtannum, & ferrum, & plumbum, in medio fornacis, ſcoria argenti facti ſunt. Hac dicendi exornatione vtitur Deus per Eſaiam dicens: Exeoquam ad purum ſcoriam tuam. Et per Malachiam: Ipſe erit quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: ſedebit conflans, & emundans argentum, &c. Deus eſt, vt ait diuina ſcriptura, ignis conſumens, afflictio autem eſt fornax. Mittit Deus homines aliquādo in calamitatis fornacem, vt eos mundus exploret, & cognoſcat, ſintne aurum, an æs, an ſtannum, ſed nihil interdum inuenit niſi ſcoriam, ſordes & immunditias metalli. Id volens ſignificare Ezechiel, ait: Et ſcoria argenti facti ſunt. Ac ſi diceret: Et inuenit Deus eos nihil eſſe præter vilem ſcoriam, & inutilem metallorum ſpumam.

Propterea ego congregabo vos in medio Ieruſalem congregatione argenti, etc. Hoc eſt, quemadmodum ſolent congregari argentum, & æs, & extera metalla, vt in ignis fornacem mittantur, & ibi probentur, ſic ego vos in hac ciuitate explorabo. Erit Hieroſolyma fornax afflictionum, vbi eritis congregati, & obſeſſi à Babylonijs, & infinitis ærumnis oppreſſi. Sufflabo flammas calamitatum, affligam vos fame, ſiti, peſte, clade, & alijs moleſtijs acerbiſſimis. Et quoniam cum ſceleratis afflicti etiam fuerunt nonnulli iuſti, vt fuit capite ſuperiori oſtenſum, ideo ait: Congregatione argenti: nam viri pij argenti nomine ſignificantur. Accipitur aliquando argentum pro diuina lege, vt in pſalmo: Eloquia domini eloquia caſta, argentum igne examinatum: aliquando pro viro virtute prædito & eloquente, vt in Prouerbijs: Argentum electum lingua iuſti. Hoc autem loco accipitur pro viro candido & innocente.

Et requieſcam. Inſtar hominis irati, qui poſtquā ſeruum iniquū flagellauit, requieſcit.

Loqui

Thre. 4. Mat. 22. Eccleſ. 2. Deut. 22. Mat. 2. Zach. 5. Pſal. 37. Eſai. 1. Eſa. 1. Malac. 3. Deut. 4. Hebr. 12. Sap. 21. Pſal. 11. Prou. 10.

Loquitur Deus;more humano. Quidam vertunt: Et relinquam vos in fornace. Quaſi dicat Deus: Permittam, vt diu duret calamitas veſtra.

Et conflabimini in medio eius. Hoc eſt, in medio Hieroſolymæ liquefietis. Comparat Hieroſolymam cum fornace ardente.

Et factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis dic ei: Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris. Coniuratio prophetarum in medio eius: ſicut leo rugiens rapienſque prædam, animas deuorauerunt, opes & pretium
F acceperunt: viduas eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes eius contempſerunt legem meam, & polluerunt ſanctuaria mea: inter ſanctum & prophanum non habuerunt diſtantiam: & inter pollutum & immundũ non intellexerũt. Et à ſabbatis meis auerterunt oculos ſuos: & coinquinabar in medio eorum.
Mich. 5. d Principes eius in medio illius quaſi lupi
Soph. 3. d rapientes prædam, ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & auarè ſectanda lucra. Prophetæ autem eius liniebant eos abſque temperamento: videntes vana, & diuinantes eis mendacium:
G dicentes: Hæc dicit dominus Deus. cùm dominus non ſit locutus. Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter: egenum, & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia abſque iudicio. Et quæſiui de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparẽ eam: & non inueni. Et effudi ſuper eos indignationem meam, & in igne iræ meæ conſumpſi eos: viam eorum in caput eorum reddidi: ait dominus Deus.

Fili hominis dic ei. Nimirum Hieroſolymæ.

Et non compluta. Hoc eſt, non irrigata pluuia tempore opportuno, quia flagitijs tuis dominum ad iracundiam prouocaſti. Quẽadmodum terra nõ cõpluta infrugifera eſt & infœcunda, ita Hieroſolyma abſque pluuia diuinę gratię arida erat & ſterilis. Poteris per hanc ſiccitatem defectũ diuinæ doctrinæ intelligere: pluuia enim doctrinam ſignificat.
Ita intelligitur illud Eſaiæ: Nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem. *Eſai. 5.* Vbi per nubes ſignificantur diuini vates & Chriſti apoſtoli, de quib' rurſum ait Eſaias. Qui ſunt hi, qui vt nubes volant? *Eſai. 60.* Vnde Moyſes inſtar nubis terram irrigantis aiebat: *Deu. 32.* Creſcat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum. Et Eccleſiaſticus cum Deo loquens has voces emittit: *Eccleſ. 1.* Aqua ſapientiæ ſalutaris potabis eos.

Coniuratio prophetarum. Scilicet falſorum. Septuaginta habent: Cuius duces in medio eius quaſi leones rugientes. Vt ſit ſenſus: Hieroſolymæ magnates ſunt immanes & raptores. Pſeudoprophetæ, & qui apud Hieroſolymitanos potentia valebant, aduerſus veros prophetas coniurarunt. Excitarunt aduerſus eos populũ, illiſque perniciem machinãtes eorum opes rapiebant. Non vitupero rei familiaris amplificationẽ nemini nocentẽ, ſed illud aſſero, non ferre naturã, vt aliorum ſpolijs noſtras facultates & diuitias augeamus.

Animas deuorauerunt. Accipitur anima pro vita. Quaſi dicat: vitam illis ferro eripiebãt. Sin autem accipiatur pro anima, tunc eſt ſenſus: Pſeudoprophetæ animas populi perdebant, eum ad necem diuinorum vatum incitantes.

Inter ſanctum & prophanum non habuerunt diſtantiam. Hoc eſt, inter Dei templũ & alias ædes nullam fecerunt differentiam. Ita idolis in templo immolabãt, quemadmodum in locis prophanis. Nihil intereſſe putabant inter animalia munda & immunda, cõtra, id quod *Leuit. 11* Deus illis præceperat. *Leuit. 20* Poteris per polluũ & mundũ vitium & virtutem intelligere. *Deut. 14*

A ſabbatis meis auerterunt oculos. Nolentes ſabbati fractionẽ videre, non corripiebant eos, qui ſabbata violabant. Arguit ſacerdotum impietatem, qui ad humana aſpirantes, diuina non curabãt, de quibus ait Deus per Ieremiã: *Ierem. 2.* Sacerdotes non dixerunt, vbi eſt dominus? & tenentes legem neſcierunt me. Vel auertere oculos à ſabbatis capitur pro diuini cultus contemptione.

Princeps eius. Nempe Hieroſolymę. Vt ex ſalutari medicina nihil proficiſcitur, niſi quod ad corporis ſanitatẽ & vtilitatẽ pertinet quoniã eius cauſa eſt inſtituta. ſic à legibus quas tulerit princeps, nihil debet exire, niſi quod ad reipublicę cõmodum ſpectet, quoniã illius cauſa fuerunt inſtitutæ. Narrat Iudæorũ principum legiſlatorum flagitia, qui

leges

leges iniquas ferebant,& populũ ſpoliabant iniuſtè ferentes ſententiam,& aliorum incõmodo ſuum commodum amplificantes: ſi eõ modum dici poteſt, quod aliorum augetur
Mich. 3. iniuria. Eodem modo inuehitur in principes
Sopho. 3. iniuſtos Michæas capite tertio: & Sophonias eodem capite. Etſi eos temeraria populi multitudo iudicat beatos,qui præſtat valetudine viribus,forma,qui poſſidẽt diuitias,honores Imperia,opes,gloriam,tametſi fuerint hi qui hæc habent,improbi,iniuſti, vitijs coopérti, hi erunt profectò non ſolùm infœlices, ſed infœliciſſimi, non ſolùm miſeri, ſed miſerrimi. Huiuſmodi erant hi, quos hoc loco arguit propheta.

Ephes. 5. Coloſſ 3. 1.Tim.6. *Et auare ſectando lucra.* Arguit auaritiã,quàm Diuus Paulus appellat idolorum ſeruitutem, & omnium malorũ radicem. Ex illa enim tãquam ex ſtirpe cæteræ flagitiorum peſtes oriuntur,quæ cordis occupant terram, & admirabilia illa virtutum ſemina noſtris ingenijs
Eccle. 31. innata adoleſcere non ſinunt. Beatus vir, inquit Eccleſiaſticus, qui poſt aurum non abijt nec ſperauit in pecunia& theſauris. Omnia animantia manus habentia terram attingunt præter hominem,qui manus à terra habet eleuatas. Cùm enim bruta creata nõ ſint ad poſſidendum cœlum, ſed terram,decet eãmanibus terere & attingere: at homo ad Dei imaginem & ſimilitudinem creatus, ad cœleſtem beatitudinem poſſidendam, non terit manibus terram, ſed pedibus eam conculcat. Voluit Deus vt ipſa noſtra compoſitio nos moueret,vt vellemus contemnere terram, & ad cœlum ſemper aſpirare. Eam ob cauſam cũ cæteros animantes natura abieciſſet ad paſtum, ſolùm hominem erexit, eius manus abduxit à terra, & oculos ad cœli conſpectum quaſi ad proprium domicilium excitauit. Si conſiderare velimus quæ ſit in natura hominis excellentia & dignitas,quid differat à cæteris animantibus, & ad quid fuerit creatus,intelligemus quàm turpe ſit duci auaritia, diuitias ardentiùs quàm cætera omnia cupere,& pro rebus fluxis velle amittere æternas. Quemadmodum aquila fertur in ſubli-
Simile. me, ad terram autem non deſcendit niſi ad neceſſarium victum quærẽdum, capta autem præda ſtatim volat, nec in ima terra detinetur:ſic nos debemus in cœlo animo verſari & depoſita ſuperuacanea rerum humanarũ ſolicitudine,Deum mentis oculis contemplari & quieta ac tranquilla mente conſiſtere. Ad terram non debemus deſcendere, niſi vt ea, quæ ſunt vitæ neceſſaria accipiamus: quibus obtentis debemus ad ipſum Deũ cogitatione volare,& animo confugere. Ad id nos hortatur Diuus Paulus ijs verbis in epiſtola prima ad Timothæum: Habentes alimenta, & 1.Tim. 6.
quibus tegamus, ijs contenti ſimus: nam qui volunt diuites fieri,incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Salomon ille,qui antiquitatis memoriam ſapientia ſuperauit, fundens ad Deum precationes ſuas,has voces emiſit. Tribue tantùm victui meo neceſſaria, Prou 30.
ne forte ſatiatus illiciar ad negandum: Et rur Prou.15.
ſus: Melius eſt parũ cum timore domini,quã theſauri magni & inſatiabiles. Id quod his verbis dixerat eius pater. Melius eſt modicũ iuſto ſuper diuitias peccatorum multas. Eam Pſal. 36.
ob cauſam dixit Eccleſiaſticus: Noli anxius Eccleſ. 5.
eſſe in diuitijs iniuſtis, non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ. Paupertas, vt ait Chryſoſtomus in epiſtola ad Hebræos, eſt manuductrix in viam,quæ ducit ad cœlum. Et Diuus Auguſtinus in pſalmum 76. Omnis,inquit,philoſophiæ magiſtra nobis eſt inopia. Sed quid mirandum,eũm Gentium philoſophi idipſum conteſtentur? Plutarchus, Contemptus, inquit, diuitiarum eſt inſtrumentum philoſophiæ. Bias, Quis diues? qui nihil cupit. Quis pauper? auarus. Seneca Breuiſſima ad diuitias per contentum diuitiarum via eſt. Crates ille Thebanus,qui opibus affluebat, cùm ſe Athenas ad philoſophandum tanquam ad bonarũ artium mercaturam conferret, magnũ dicitur auri pondus in mare conieciſſe, quoniam non putauit, ſe poſſe ſimul & virtutes & diuitias poſſidere, & cùm illud in altum gurgitem profunderet, dixiſſe aiunt, Abite peſſum malæ cupiditates,ego vos mergam,ne ipſe mergar à vobis. Melius feciſſet, ſi diuitias illas propter Deum inter pauperes diſtribuiſſet, nec ego in eo laudo perdere illas,ſed eas aſpernari. Fœlices illi,qui paucis contenti, opes ſuas propter Chriſtum inopibus largiuntur, & ad eas opes aſpirant ex quibus credunt poſſe verum decus refloreſcere, veramque dignitatẽ redundare,qui poſſunt dicere cum apoſtolis, Mat. 19.
Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. Horum animi è vinculis corporum euolauerint,non ad æterna ſupplicia, & cæcas in fœtorum tenebras relegabuntur, ſed gaudio exultantes ſedes illas cœleſtes, & ſplendiſſimam domum conſequentur vbi pulcherrimã diuini numinis,cæterarumque rerum ſcientiam obtinebunt, diuitijs nunquam interituris redundabunt, & Deo ipſo æuo ſempiterno fruentur. Auari homines contrà cupiditatis ſtimulis cõcitati,dabunt ſuorum flagitiorum pœnas:& qui poſthabita animi cura, & diuinarum rerum contemplatione omnes cogitationes ſuas conferunt ad fallaces diuitias cõ-

quiren-

ſis homo etiam doctus hac ſolutione minimè contentus aliam quærit. Ait enim, hoc reuera de viro tantùm vno intelligi, vt litera ſonare videtur. Et quamuis tunc eſſent Hieroſolymę nonnulli viri iuſti, qui Deum orarent pro populo, nullum tamen ex illis tanti meriti fuiſſe, vt per eius precationes Deus iratus placaretur. Alij, quibus hoc loco Burgenſis non arridet, quòd videatur eximiæ Ieremiæ ſanctitati derogare, cuius merita ſunt in literis diuinis perpetuis cōſignata monimentis, aiunt Deum iuſtos aliquos in ciuitate inueniſſe, inſignes illos quidem, virtutibus & meritis præſtantes, ſed nullum, qui ſe poneret ſpem pro ea, quoniam erat ciuitas illa definitiua Dei ſententia delenda. Non igitur hoc loco defectum aiunt fuiſſe virtutum aut meritorum intercedentium, ſed eam ob cauſam neminē ſe murum conſtituiſſe ad ciuitatem protegendam, quoniam ob eius impia facinora decreuerat Deus ſe illam euerſurum ſententia irrefragabili & definitiua. Eā ob cauſam allocutus eſt Deus ijs verbis prophetā Ieremiā: Tu ergo noli orare pro populo hoc, neque aſ-

Ierem. 7. ſumas pro eis laudem & orationem, & non

Iere. 11. obſiſtas mihi, quia non exaudiam te. Hæc

& 14. verba mandauit Ieremias capiti ſeptimo, & vndecimo, & quartodecimo. Capite autem quintodecimo ita facit Deum loquentem: Si

Iere. 15. ſteterint Moiſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populū iuſtum. Et apud noſtrum Ezechielem dixit euerſurū eſſe vrbem,

Sup. 15 etiam ſi Noë, Daniel, & Iob pro illa intercederent. Vaticinia comminatoria non ſemper adimplentur, quando non ſunt definitiua, vt patet in Niniuitis apud Ionam: & in morte Ezechiæ apud Eſaiam, & libro quarto Regum.

Iere. 3. At quia hæc Dei ſententia hoc vaticinio ex-

Eſa. 38. plicata de delenda Hieroſolyma, non erat

4.*Re.* 20. comminatoria tantùm, ſed definitiua, ideo

2.*Par.* 32. nullus inuentus eſt, qui eam protegeret. Harum opinionum nullam audeo reijcere: omnes enim mihi placent. Quæ verior ſit, docti viderint: mihi quidem vltima veriſimilior videtur.

Et effudi. Pro effundam: præteritum pro futuro, more prophetarum. Senſus eſt: Eos ob ſcelera ſua grauiter puniam.

Viam eorum in caput eorum reddidi. Hoc eſt, vnumquenque affligam iuxta criminis eius magnitudinem. Pro qualitate & quantitate ſcelerum luet vnuſquiſque pœnas. Homines immanitate barbari, humano ſanguine eructi, ingurgitati in flagitia, non ſolùm occidentur corpore, ſed ſcelusi à concilio cœlitum ſempiternis cruciatibus afficientur. Vel ita: Petitiones, quam alijs machinabantur, in eorum caput redundabit. Fortaſſe accipitur caput pro rege: & tunc erit ſenſus: Sedechias mihi pœnas perſoluet non ſolùm ſuorum, ſed etiā populi criminum. Eorū enim ſcelerum, quæ ſubditi exemplo impij regis committūt, ipſe rex, qui fuit eorum cauſa, reddet rationem. Eam

ob cauſam aiebat Dauid: Ab alienis parce ſer- *Pſal.* 18.

uo tuo. Hoc eſt, à peccatis aliorum, quæ meo malo exemplo fuerunt perpetrata. Pro alienis eſt in hebraico zedhim, quæ dictio ſuperbum & ſuperbiam ſignificat. Quare hic poteſt eſſe huius loci ſenſus: A te domine mirandum in modum peto, vt qui mihi tolerantiam ad calamitates ęquo animo tolerādas deſtitiſti, animi etiam ſubmiſſionem & humilitatem præſtes, vt me à deteſtabili & intoleranda ſuperbia eripias: nulla eſt enim capitalior peſtis importunitate & ſuperbia, nulla perniecioſior, nulla deteſtabilior & immanior. Verùm quia dictio hebraica alienum etiā ſignificat, meritò ſeptuaginta interpretes trāſtulerūt: Et ab alienis

parce ſeruo tuo. Quoniam qui exemplo ſuo *Sup.* 3.

alios excitat ad peccandū, eorū ſanguinem perſoluit. Eodem modo apud Ezechielē ait Deus præſuli ſcelera ſubditi nō curanti: Sanguinem eius de manu tua requirā. De hebraiſmo ibi fusè diſſeruimus.

Annotationes ex Hebræo in caput XXII.

Viri detractores fuerunt in te. Septuaginta habent ἄνδρες λῃσταὶ Hoc eſt, viri latrones. Qui enim de aliorum vita detrahunt, eorum famam diripiunt, & latrones multò peſtilentiores ijs, qui diuitias rapiunt: quo enim fama nobilior eſt opibus & diuitijs, tantò pernicioſiores ſunt latrones famæ, quàm pecuniæ. nihil eſt velocius maledicto & detractatione: nihil facilius emittitur, nihil latius diſſipatur. Nulla res eſt, quæ facilius direptioni cōmittatur, quæ breuius amittatur, quàm gloria, qua detractor ſpoliat poſſidentē. Quod de falſa mundi gloria intelligendū puto, quæ eſt temeraria, & inaniſſimis ſplēdoris inſignibus collocata, & à ſapiētibus omnibus repudiata. Vera enim gloria ſolida eſt expreſſa, nō adumbrata: eſt verus virtutis ſplendor, benefactorum comes, conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute, quæ radices agit ac longius propagatur. In hebraico pro detractoribus eſt רכיל racil, quæ dictio detractorem ſignificat, & mercatorem, & deceptorem. Vnde id, quod eſt apud Ieremiam: Ambulantes fraudulen-

dulentet, vt æs & ferrũ, poterat verti. Ambu-
Ierem. 6. lantes in detractione, aut in fraudibus, ſimi-
les ſunt æri & ferro: Hoc eſt impudentes ſunt
frontẽ habentes chalybeam & ferreã. Id etiã
*Sap.*17. quod ait Ezechiel capite 17. in vrbe negotio-
torum poſuit illam, verti poterat. In ciuitate
latronum, vel detractorum. Qua de re ea po-
teris videre, quæ ibi annotauimus.

Et poßidebo te. In hebraico eſt בוונחלת
veniehalibac. Verbum eſt nachal, quod ſigni-
*Zach.*2. ficat hæreditare, accipere, poſſidere: vt apud
Pſal. 18. Zachariam: Et poſſidebit Dominus Iudã par-
tem ſuã. Et apud Pſalmographũ: Surge Deus
iudica terram, quoniam tu hæreditabis in om
nibus gentibus. Ac ſi diceret: Obſecro te do-
mine Deus, vt ex alto cœli faſtigio deſcẽdas,
& regendi negotium ſuſcipias: intueor enim
mentis oculis eſſe ad te gentes omnes peruẽ-
turas, quæ prius erãt ob dæmonis tyrannidẽ
oppreſſæ: tu eas poſſidebis & erunt hæreditas
tua. Hanc ſignificationem ſecuti ſeptuaginta
interpretes tranſtulerunt καὶ κατακληρονο-
μήσω. Hoc eſt, & hæreditate poſſidebo. Quã
etiã ſignificationem ſecutus eſt cõmunis in-
terpres. Pagninus vertit: Et eris capiens hære-
ditatem in te. Et in Theſauro ait, R. Dauidem
in libro radicum hunc locum ita etiam ver-
tere: vbi ait hunc eſſe ſenſum illius: Olim ò ſy
nagoga, inquit Deus, fuiſti hæreditas mea, &
populus meus: at cùm te ſceleribus contami-
Pſal. 88. naueris, non eris hæreditas mea, ſed tua: non
eris in me, ſed in te. Sed quoniam radix huius
verbi põt eſſe chalal, quod ſignificat pollue-
re, & prophanare, ſunt qui hunc locũ ita ver-
tant: Et pollueris, vel prophanaberis in te in-
ter Gẽtes. Hoc verbo vſus eſt pſalmographus
in loco illo. Prophanaſti in terra ſanctuarium
eius. Vel vt poteſt verti ex hebræo: Polluiſti
in terra diadema eius. Ac ſi diceret: Regnum
Dauidis, eiuſq́ue dignitatem penitùs contem
pſiſti. Voluit igitur ſignificare Ezechiel fore,
vt Iudæi in babylonica captiuitate detenti ſe
impijs Gentium ritibus, vaniſq́ue ſuperſtitio
nibus coinquinarent. Thargum habet: Et ſan
ctificabar in te. Vt ſit ſenſus: Reuerteris ò po-
pule Iudaice ex captiuitate Babylonica & me
ipſum coles in Iudæa, vbi ego ero in te ſancti
ficatus. Hæc interpretatio etſi verbis differat
à vulgata editione, in ſenſu tamen concidit
cum illa.

*Eſa.*1. *Verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam.* Pro ſco-
*Pſa.*108. ria eſt in hebraico זונה ſiug, quę dictio abſq;
dubio ſcoriam ſignificat, vt apud Eſaiam. 1.
Excoquam ad purum ſcoriam tuam. Id quod
eſt in pſalmo: Præuaricantes reputaui omnes
peccatores terræ, verti poteſt ex hebræo: Sco
riam reputaſti omnes peccatores terræ. Sep-
tuaginta tamen ita hunc Ezechielis locũ tra-
ſtulerunt. Facta eſt mihi domus Iſrael cõmi-
ſta, ſeu in cõmiſtionem. Vt ſit ſenſus: Popu-
lus Iſraeliticus eſt nunc quædam metallorũ
miſtura, non eſt purum argentum, ſed cũ ſtan
no, & plumbo, & ferro miſtum: at ego eum ig
ne afflictionis purgabo, vt poſt captiuitatem
remaneat argentũ purum abſque vlla idolo-
rum cultus miſtione. Hinc poteris colligere, *Pſal.* 25.
quàm vtilis ſit calamitas. Hoc intelligens re-
gius vates canebat: Proba me Domine, & ten
ta me, vre renes meos, & cor meum. Vbi pro
tenta eſt in hæbraico tſarphah, quod verbũ
explorare ſignificat, more eorum qui igne ex
periuntur aurum & argentum, ſitne purũ ab
ſcoria. Per renes voluptates ſignificat, quòd
libidinum ſedes in renibus eſſe perhibeatur,
per cor occultas cogitationes, quod earũ offi-
cina & receptaculũ cor ſit. Quaſi dicat: Scru-
tare Domine, experire quis ſim: explora igne
non ſolùm opera mea, ſed animi cogitationes
& conſilia. Fac periculum innocentiæ meæ: *Simile.*
nam quemadmodũ aurum & argentum igne
perſpiciuntur, ſic in ærumnarum fornace, cor
poris opera, & intimæ animi affectiones ex-
plorantur. Hoc aiebat pius Dauid non temera
ria audacia: ſed cùm falſis criminibus vocare-
tur ad interitum, quòd necem Sauli regi mo-
liretur, dominum appellabat, qui eſſet ſuæ cau
ſæ diſceptator, cui erat compertum cum nun-
quam violaſſe Saulem, quin potiùs hac in re
animũ ſemper ab omni flagitio & ſcelere alie-
num habuiſſe. Id quod poſtea fuit omnibus
cognitum & exploratum per id quod in ſpe-
lunca Enaddi factum legimus, & in deſerto, *1.Re.*24.
vbi haſtam & ſcyphum Sauli dormienti eri- *1.Re.*26.
puit: & per rerum aduerſarum tolerantiam, &
in virtute firmitudinem.

Sacerdotes eius contempſerunt legem meam. In
Hebraico pro contempſerũt eſt חמסו cha
meſu, à verbo חמס chamas, quod ſignificat
contemnere, & rapere, & lædere. Vnde illud *Prou.*8.
Prouerbiorum: Qui in me peccauerit, lædet
animam ſuam, poteſt etiã verti: Qui in me pec
cauerit, expoliabit animam ſuam. Nam anima
flagitium mortiferum committens, manet bo
nis gratiæ, quæ verè ſunt bona, ſpoliata. Eam
ob cauſam poterat etiam locus hic Ezechie-
lis ita verti: Sacerdotes eius ſubripuerunt le-
gem meam. Ac ſi dicat Deus: Nefarij Hiero-
ſolymæ ſacerdotes legem meam populo nun-
tiare & explanare noluerunt. Qui eam tene-
bantur populo exponere, illam autem nõ ex-
ponebant, eam dicebantur populo furari.
Vtinam hoc præſules illi eccleſiaſtici conſi-
derarent, & iterum ac iterum memoria repe-
terent

terent, vt furta ſua viderent, & deteſtarentur: qui cùm Dei verbum ſubditis nunciare teneantur, populumque diuina inſtruere doctrina, nec per ſe hoc, nec per alios efficiunt: quin potiùs dediti ventri & ſomno in perpetua ignominia verſantur. Non loquor de illis, qui ſunt virtute & ſapientia præditi, qui populum vita, doctrina, & pietate ad diuinum amorem, Chriſtique Euangelij obſeruantiam excitare contendunt, quorum multos ſcio eſſe in Eccleſia Catholica. Illos ſolùm duco obiurgandos, qui turpi otio diffluunt, teтras ſibi maculas inurunt, & populi ſibi crediti ſalutem contemnunt. Non damno vacationem a laboribus aliquando, & honeſtam requiem. Vt enim aues aſpicimus cum labore & induſtria nidos conſtruere, eaſdem autem poſt fatigationem leuandi laboris ſui cauſa paſſim ac liberè ſolutas opere volitare, ſic animi noſtri magnis curis & laboribus defeſſi deſiderant interdum quieſcere, & veluti laboribus vacui volitare, & honeſto ac pio otio vti. Illud eſt otium deteſtandum, quod alit delicias & flagitia, & labor ille amplectendus, qui famam parit immortalem, qui ob Chriſti gloriam ſumitur, quo ea conficiuntur, quę vigent memoria omnium ſęculorum. Si quid feceris honeſtum cum labore, labor abit, honeſtum manet: ſi quid turpe cum voluptate, turpitudo manet, voluptas abit. In libro Geneſis ſcriptum legimus: Tulit Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſo voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum. Et Salomon in Prouerbijs, Egeſtatem, inquit, operata eſt manus remiſſa, manus autem fortium diuitias parat. Vnde diuus Paulus in prima ad Corinthios, Laboramus, inquit, operantes manibus noſtris. Et in prima ad Theſſalonicenſes: Memores enim facti eſtis fratres laboris noſtri & fatigationis, nocte ac die operantes. Et in ſecunda ad Corinthios: Inſtantia mea cotidiana, & ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Vtinam hanc diuini præſulis Pauli ſolicitudinem præſules noſtri temporis aſpicerent. Qui docet, inquit ille in epiſtola ad Romanos, in doctrina, qui præeſt in ſolicitudine. Et paulò pòſt: Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes. Et in prima ad Theſſalonicenſes: Fiduciam habuimus in Deo noſtro loqui ad vos Euangelium Dei in multa ſolicitudine. Et quoniam hanc in annuntianda Dei lege ſolicitudinem contemnebant ſacerdotes & antiſtites Iudæorum, ait hic DEVS per Ezechielem, eos legem ſuam furatos eſſe, aut, vt vertit communis interpres, contempſiſſe.

Simile. *Gene. 2.* *Prou. 10.* *1. Cor. 4.* *1. Theſ. 2.* *2. Cor. 11.* *Rom. 12.* *1. Theſ. 2.*

ARGVMENTVM CAPITIS XXIII.

INuehitur in Hieroſolymam et Samariam ſub nomine Ohola et Oholiba incontinentium ſororum. quæ neglecto pio Dei cultu, repudiata vera religione, adhæſerint vana Gentium ſuperſtitioni, et falſos ac commentitios deos coluerint. Oſtendit impudentiorem eſſe Hieroſolymæ impietatem et perfidiam, quàm Samariæ. Deplorat nefariam Iudæorum viuendi rationem: lamentatur eorum perniciem ſibi ob ſcelera ſua conflatam, et de eorum luctuoſiſſima euerſione per Chaldæos vaticinatur.

CAPVT XXIII.

ET factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: fili hominis quæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt, & fornicatæ ſunt in AEgypto: in adoleſcentia ſua fornicatæ ſunt. Ibi ſubacta ſunt vbera earum, & fractæ ſunt mammæ pubertatis earum: nomina autem earum Ohala maior, & Oholiba ſoror eius minor. Et habui eas, & pepererunt filios & filias. Porrò earum nomina Samaria Ohola, & Ieruſalem Oholiba. Fornicata eſt igitur ſuper me Ohola, & inſaniuit in amatores ſuos, in Aſſyrios propinquantes, veſtitos hyacintho: principes & magiſtratus, iuuenes cupidinis vniuerſos, equites vaſcenſores equorum: & dedit fornicationes ſuas ſuper eos: electos filios Aſſyriorum vniuerſos, & in omnibus, in quos inſaniuit, & in immunditijs eorum polluta eſt. Inſuper & fornicationes ſuas, quas habuerat in AEgypto, non reliquit. Nam & illi dormierunt cum ea in adoleſcentia ſua, & illi confregerunt vbera pubertatis eius, & effuderunt fornicationem ſuam ſuper eam. Propterea tradidi eam in manus amatorum ſuorum, & in manus filiorum Aſſur, ſuper quorum inſaniuit libidine. Ipſi diſcooperuerunt ignominiam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipſam occiderunt

A B

gladio. Et factæ ſunt famoſæ mulieres: & iudicia perpetrarunt in ea. Quod cùm vidiſſet ſoror eius Oholiba, pluſquam illa inſaniuit libidine: & fornicationem ſuam ſuper fornicationem ſororis ſuæ ad filios Aſſyriorum præbuit impudenter, ducibus & magiſtratibus ad ſe venientibus indutis veſte varia, equitibus qui vectabantur equis, & adoleſcentibus forma cunctis egregia. Et vidi, quòd polluta eſſet: via vna ambarum, & auxit fornicationes ſuas. Cumque vidiſſet viros depictos in pariete, imagines Chaldeorum expreſſas coloribus, & accinctos balteis renes, & thyaras tinctas in capitibus eorum, formam ducum omnium, ſimilitudinem filiorum Babylonis, terræque
C Chaldæorum, in qua orti ſunt, inſaniuit ſuper eos concupiſcentia oculorum ſuorum, & miſit nuntios ad eam in Caldæam. Cúmq; veniſſent ad eum filij Babylonis ad cubile mammarum, polluerunt eam in ſtupris ſuis, & polluta eſt ab eis, & ſaturata eſt anima eius ab illis. Denudauit quoque fornicationes ſuas, & diſcooperuit ignominiam ſuam. Et receſſit anima mea ab ea, ſicut receſſerat anima mea à ſorore eius.

EXPLANATIO.

D*Va mulieres filiæ matris vnius*. Hoc eſt, Hieroſolyma & Samaria, quæ fuerunt ab vna matre Sarah progenitę. Populus Hebręorum mortuo Salamone fuit in duas partes diuiſus: tribus Iuda & Beniamin obedierunt Roboam filio Salomoni, aliæ antem tribns ſecutæ ſunt Ieroboam. Et cùm tempore Saulis, & Dauidis, & Salomonis vnum eſſet regnum, tempore tamen Roboam propter verbornm eins duritiem decem tribus ſe ab eo ſegregarunt, & adhæſerunt Ieroboam, vt literæ diuinæ libro tertio Regum memoriæ prodiderunt. Et deinceps fuerunt duo regna diuiſa, vnum erat duarum tribuum, quod appellatur regnum Iuda, regnum Ieruſalem, & duæ tribus, alterum erat decem tribnum, & appellabatur regnum Samariæ, Iſrael, ſiue Ephraim, ſiue decem trib⁹. Samaria cùm primùm ſe tradidit Ieroboam, defecit à fide, & poſtea Hieroſolyma: & ita Iudæorum populus varia Gentinm ſimulachra colebat, exceptis quibuſdam viris pietate præſtantibus, in quibus diuinum quoddam ſui dei lumẽ cæteris extinctis infælicibus illis temporibus mirabiliter eluxit. Hos nullæ tentationes potuerunt a virtute abducere, nec à fide remouere, nec ab honeſtatis curſu retardare. Hoc clariùs elucebat Hieroſolimæ propter Dei templum diuino cultui dedicatum. Et quoniam obtinente Saule Iudæorum regnum, illud vnum erat. quanuis ſe poſtea diuiſit in duo, ideo ait hoc loco diuinus vates duas has mulieres, hoc eſt, duo hæc regna nempe Samariæ & iuda, fuiſſe vnius matris filias & ſorores: præſertim cùm omnes Iudæi fuiſſent ab vna matre, hoc eſt, à Sarah vxore Abrahami progeniti. Eam ob cauſam Iudæos alloquens Eſaias, aiebat: Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis, & ad cauernam laci, de qua præciſi eſtis. Attendite Ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos. Sed quoniam ſuprà Ezechiel capite decimoſexto Hieroſolymam per cõtemptum filiam appellauerat Cethææ, quæ fuerat idolorum cultrix, ideo fortaſſe hoc loco Hieroſolymam & Samariam filias huius matris appellat, hoc eſt ſimulachrorum cultrices, quæ impiæ matris flagitia imitabantur. Cùm Iudæi gloriarentur, ſe eſſe filios Abrahami, viri eximij, ſapientia & charitate prę̨ſtãtis, cuius virtutes imitari nolebant, vocat eos Deus filios Cethææ, cuius impias ſuperſtitiones ſequebantur. Oſtendit illis Deus, veram nobilitatem non conſiſtere in maiorum celebritate, ſed in propria virtute, à qua illi erant relecti. Vir nobilis, virtutum ornamentis decoratus eſt veluti cœlum ſerenum, pulchrorũ ſyderum varietate diſtinctum Et quemadmodum denſæ retræque nubes ſplendida obſcurant ſydera: ſic poſteri degeneres, & ſcelerum labibus contaminati maiorum ſplendorem, eorumque inſignium virtutum claritatem extinguunt, ſuorumq; vitiorum tenebras illis obfundunt: vt etiam ſi fuerint nobiles, certè veniant in obliuionem Satius eſt proprijs rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti, Non debent nobilium hi filij appellari, qui in perpetua verſantur ignominia, ſed nefariorũ quorum viuendi rationem imitari cõtendunt. Vnuſquiſque eius dicitur filius, cuius ſequitur opera. Eam ob cauſam Chriſtus Deus noſter impios Iudæos apud Ioannem filios diaboli appellat. Et idẽ Ioãnes de chriſtianis ait: Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et hoc loco Ezech. idolo-

3. Re. 12. *Eſa. 51.* *Sup. 16.* *Simile.* *3. Re. 13.* *Ioan. 8.* *Ioan. 1.*

idolorum cultores filios impiæ Cethææ meri
Galat.6. tò vocauit:in Chriſto enim Ieſu,vt ait Diuus
Paulus nec circuncifio aliquid valet,nec præ
putium,ſed noua creatura.Significat Apoſto
lus veram apud Deum nobilitatem eſſe animę
renouationem per fidem charitate formatã,
quę nõ in ſtẽmatib⁹ maiorũ, & generis ampli
tudine conſiſtit,ſed in nouitate vitæ,& in di-
uini numinis imitatione. Nos qui ex Getibus
originem ducimus,potiùs filij Abrahę ſumus
cùm illius fidẽ referamus,quàm ij, qui ſe or-
tos ab illo putant,nec tamẽ domeſtico exem
plo à ſcelere & impietate reuocantur. Cùm
enim in diuina cognatione omnia ſint à ſen-
ſu corporis ad mentis dignitatem conferẽda,
non multum refert,cuius ſanguine procree-
mur,ſed cuius veſtigijs ingreſſi vitã inſtitua-
mus. Ita hoc explanat Hieronymus Oſorius
epiſcopus Algarbiorũ digniſſimus in libro,
quem cõpoſuit de nobilitate Chriſtiana, vbi
dulci & admirabili eloquẽtia ſua, veluti ſuaui
quadã Orphei cithara verã Eurydicẽ,hoc eſt,
pulcherrimã philoſophiã ab obſcuris tene-
bris tanquam ab inferis reuocauit.

Et fornicatæ ſunt in Aegypto. Hoc eſt, idolo-
rum cultui ſe tradiderũt, cùm eſſent in Aegy-
pto.Perſpicuum eſt in literis diuinis nomine
fornicationis idololatriam ſignificari,vt ſępè
oſtendimus:animus enim à vero Deo per illã
ſeparatur,& ad falſos Deos conuertitur. Hic
habes locũ apertè oſtendentẽ fuiſſe multos
ex Iudæis in Aegypto idolorũ cultores. Non
enim eis de Aegypto egredientibus lex idolo
rum cultum prohiberet, niſi ſibi fuiſſent Gẽ-
Exod.20. tium ſuperſtitiones imitati In Exodo dixit il-
lis Deus:Non facietis Deos argẽtos, nec De-
Exo. 23. os aureos facietis vobis. Et iteru:Nõ adorabis
Deos eorũ,nec coles eos,nec facies opera eo
Leui.19. rum Et in Leuitico. Nolite conuerti ad idola,
nec Deos cõflatiles faciatis vobis.Ego domi-
Deu.4. nus Deus veſter. Eodẽ modo in Deuterono-
mio.Et multis alijs in locis.

Obola maior, & Oholiba ſoror eius minor. Sa-
mariam vocat maiorẽ non natiuitate,ſed po-
puli multitudine: comprehendebat enim de-
cem tribus,Hieroſolyma verò duas. Samaria
erat ciuitas quædam metropolis, à qua totũ
regnum Samaria etiam vocabatur: quemad-
modum Hieroſolyma metropolis erat regni
Iuda. Samariam appellat Deus Oholam, hoc
eſt,tabernaculum eius Ac ſi dicat:Non eſt ta-
bernaculum meum,ſed ſuum, quoniam tem-
plo meo relicto decem tribus coluerunt vitu-
los aureos, & templũ Baal ædificarãt.Hiero-
ſolymam verò appellat Oholibam,hoc eſt,ta-
3.Re.12. bernaculum meum in ea, quoniã ibi erat tem
4.Re.10. plum diuino cultui dedicatum. At vtrunque
regnum Deo verò contempto,Deus commẽ-
titios venerabuntur.

Habui eas, & pepererunt filios & filias. Hoc
eſt mihi quondam obtemperarunt, & varios
virtutum fructus produxerunt.

*Inſaniuit in amatores ſuos, in Aßyrios propin-
quantes*. Hoc eſt,Samaria deperijt Aſſyrios ſi-
bi propinquos tam loco,quàm morib⁹:& tur-
pi viuendi ratione eorumque ſuperſtitiones
impatiẽter adamauit:Magnageu rex Samarię *4.Re.15.*
petiuit à rege Aſſyriorũ,vt illũ in regno con-
firmaret:quam ob cauſam magnũ illi tribu-
tum ſoluebat.Et contra Dei pręceptum Iudęi *4.Re.17.*
inito fœdere cum Gentibus,omnia eorũ ido-
la coluerunt.Et,vt ait pſalmographus, cõmi *Pſal.105.*
ſti ſunt inter Gẽtes,& didicerunt opera eorũ,
& ſeruierunt ſculptilibus eorum, factum eſt
illis in ſcandalum. Quemadmodum dulcis *Simile.*
Iordanis fluuius cùm in Aſphaltitem inſalu-
brem Palæſtinæ lacum ingreditur,redditur in
ſuauis,& virtutem amittit:ſic qui eſt cum ſce-
leratis amicitia coniunctus, & familiaritate
copulatus,flagitioſus efficitur,eorumq; vitijs
contaminatur,etiam ſi antea in virtutem inen
buiſſet. Meritò igitur dicebat Eccleſiaſticus: *Eccleſ.7.*
Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te. *1.Cor.5.*
Et Apoſtol⁹ in prima ad Corinthios, & in ea *Gala.5.*
quę ſcripſit ad Galatas:Modicum fermentum
totam maſſam corrumpit Non ſatis habuerũt
Iudæi omnia ſcelera moliri, quibus humanã
læderent ſocietatem,niſi etiam ſummi Dei re-
ligionem polluerẽt, & verum Dei cultum pe-
nitùs violarent.

Iuuenes cupidinis Hoc eſt,ad libidinem pro-
uocantes.

*Fornicationes,quas habuerunt in Aegypto, non
reliquit*. Colebant Iudæi in Aegypto lapides
& ſerpentes,& Idola propè infinita, quorum
cultũ in terra promiſſionis etiã obſeruabant.
Ideo ſequitur: Nam & illi dormierunt cum
ea in adoleſcentia ſua. Hoc eſt, ipſi Aegyptij
ſuis idololatrijs Iudæorũ nationem corrupe-
runt in adoleſcentia ſua. Appellat Ezechiel
adoleſcentiam ſynagogæ tempus illud, quo
fuit in AEgypto ſub Pharaone. Poterit hoc
ita explanari: Iudæorum ſynagoga in Aegy-
pto non ſolùm AEgyptiorum, ſed Aſſyrio-
rum coluit idola: nam illi, nimirum Aſſyrij
non ſolùm nunc eam contaminant, ſed etiam
in AEgypto eam ſuis ſuperſtitionibus corru-
perunt.

Ipſa occiderunt gladio. Quando Aſſyrij Sama-
riam penitus euerterunt.

Et factæ ſunt famoſæ mulieres. Hoc eſt, inſi- *1.Re.17.*
gnes flagitijs.Verſabãtur in dedecore & igno
minia.Accipitur nomẽ hoc,famoſum in malã
partem, vt apud Plautũ. Qui etiã me miſerũ

famoſum fecit flagitijs ſuis.

Iudicia perpetrarunt in ea. Aſſyrij tanquã diuinæ iuſtitiæ miniſtri eam varijs,acerbiſque calamitatibus oppreſſerunt.

Quod cùm vidiſſet ſoror eius Oholiba. Cũ Hieroſolyma vidiſſet:fuiſſe Samariam ob eis idolatriam meritò euerſam, non ſolùm ſe non recepit ad meliorẽ frugem, quin potius ſe in deteſtabiliora vitia ingurgitauit. Et facta eſt peior quàm Samaria. Vnde Ieremias,iuſtifica

Ierem.3. uit,inquit,aĩam ſuã auerſatrix Iſrael cõparatione præuaricatricis Iudæ. Vide 4 Re.16.& 21.

Cum vidiſſet viros depictos in pariete. Solent

4.Re.16. & 21. enim multa bella, & inſignia virorũ illuſtriũ facta, imò etiam ipſos illuſtres viros depingere in tabulis, aulæis,& ædium parietibus. Narrat Vergilius primo Aeneidos Troianos cùm appelleret Carthaginẽ,ſe, ſuaſq; ærumnas & varios caſus,& Græcorum victorias vidiſſe in parietibus depictas.

Et ſaturata eſt anima eius de illis. Hieroſolyma cùm prius Babylonios vnicè dilexiſſet poſtea fuit ab illorum amicitia diſiuncta:& omnem fœderis memoriam perpetua diſcordia delendam cenſuit. Hinc colligis inter impios & flagitioſos homines amicitiam eſſe diu non poſſe: cùm enim eam vtilitas aut voluptas inter eos conglutinet, ea commutata illã diſſoluit. Vt flos ſolſtitialis herbæ illius, quã ephemerã appellãt,quo die oritur,marceſcit, & euaneſcit,& vrẽte ſole penitus cõſumitur, ita multorum amicitia fluxa eſt,& adueniente quacũque moleſtia ſtatim areſcit, & omnino amittitur. Id quod Ariſtoteles etiam de ephemero animalculo prope Hypanim fluuiũ narrat:cuius vita ſpacium nõ excedit vnius diei.

Similes Quemadmodum columbæ in domum dealbatam ſe vltrò conferunt,& cãdida tecta frequẽtant,terra autẽ domicilia contemnunt:ſic infidi amici eorum amicitiam conciliant quorũ opibus rebuſque proſperis iuuẽtur,inopes & abiectos pro nihilo ducũt. Sed cum moleſtia aliqua eorum fallit opinionem, amicitiã etiã diuitum confeſtim abſcindunt. De amico fi-

Prou.17. deli ait Salomon in Prouerbijs:Omni tẽpore diligit,qui amic⁹ eſt, & frater in anguſtijs cõprobatur, De infidis autẽ ait: Diuitiæ addunt

Prou.91. amicos plurimos, à paupere autẽ & hi,quos habuit,ſeparãtur. Eſt igitur perſpicuum inter ſceleratos nõ permanere diu amicitiam. Sed quid dico? Imò nullo modo inter nefarios homines amicitia põt vnquã eſſe:ſi de vera amicitia loquamur. Nã virtus amicitiam giguit & continet.quã ſine virtute,qua conglutinatur, nullo pacto poſſe eſſe exiſtimo. Ea eſt diuinarum humanarũque rerũ cum beneuolẽtia & charitate cõſenſio. Hãc viri ſapiẽtes in expetendis ducunt,aſſerentes nullã poſſeſſionem, nullam vim auri & argenti eſſe pluris æſtimã Eccle.25. dam. Ideo ait Eccleſiaſticus:Beatus,qui inuenit amicum verum.

Et receſſit anima mea ab ea: Verba ſunt Dei dicentis ſe à Hieroſolyma receſſiſſe, vt iam à Samaria receſſerat. Prius euerſa fuit Samaria ab Aſſyrijs, & poſtea Hieroſolyma à Babylonijs. Et quoniã hoc fuit ob Iudæorũ ſcelera, ait Deus receſſiſſe animã eius à ciuitate illa ingrata. Eodẽ modo per Ieremiã, Non eſt in- Iere. 15. quit,anima mea ad populũ iſtũ. Ac ſi diceret: Quoniam Iudęi receſſerũt à me, & dijs falſis adhęſerunt,receſſit ab illis dilectio mea.

Multiplicauit enim fornicationes ſuas, recordans dies adoleſcentiæ ſuæ, quibus fornicata eſt in terra AEgypti: & inſaniuit libidine ſuper concubitum eorum,quorũ carnes ſunt carnes aſinorum & ſicut fluxus equorum fluxus eorũ: Et viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ: quando ſubacta ſunt in AEgypto vbera tua, & & confractæ ſunt mammæ pubertatis tuæ. Propterea Oholiba, hęc dicit dominus Deus: Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus ſaturata eſt anima tua, & congregabo eos aduerſum te in circuitu, filios Babylonis, & vniuerſos Chaldæos, nobiles, tyrannóſque, & principes omnes: filios Aſſyriorum, iuuenes forma egregia, duces & magiſtratus vniuerſos, principes principum, & nominatos aſcenſores equorum. Et venient ſuper te inſtructi curru, & rota, & multitudo populorum: lorica, & clypeo, & galea armabuntur contra te vndique: dabo coram eis iudicium: & iudicabunt te iudicijs ſuis. Et ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore: naſum tuum, & aures tuas præcident: & quæ remanſerint, gladio concident. Ipſi filios tuos & filias tuas capient, & nouiſſimum tuum deuorabitur igne. Et denudabunt te veſtimentis tuis, & tollent vaſa gloriæ tuæ. Et requieſcere faciam ſcelus tuum de te, & fornicationem tuam

tuam de terra AEgypti: nec leuabis ocu-
los tuos ad eo',& AEgypti non recor-
daberis amplius. Quia hæc dicit domi-
nus Deus: Ecce ego tradam te in manus
eorum, quos odiſti, in manus de qui-
bus ſatiata eſt anima tua: & agent tecum
in odio,& tollent omnes labores tuos,&
dimittente nudam, & ignominia ple-
nam: & reuelabitur ignominia fornica-
tionum tuarum, ſcelus tuum, & forni-
E cationes tuæ. Fecerunt hæc tibi, quia for
nicata es poſt Gentes, inter quas pollu-
ta es in idolis earum. In via ſororis tuæ
ambulaſti: & dabo calicem eius in manu
tua. Hæc dicit dominus Deus: Calicem
ſororis tuæ bibes profundum & latum:
eris in deriſum & in ſubſannationem,
quæ eſt capaciſſima. Ebrietate & dolore
repleberis: calice mœroris & triſtitiæ,
calice ſororis tuæ Samariæ. Et bibes il-
lum,& epotabis vſque ad fæces,& frag-
menta eius deuorabis, & vbera tua la-
cerabis, quia ego locutus ſum, ait do-
minus Deus. Propterea hæc dicit domi-
nus Deus. Quia oblita es mei. & proie-
ciſti me poſt corpus tuum, tu quoque
porta ſcelus tuum, & fornicationes tuas.

Multiplicauit enim fornicationes ſuas, recordans dies adoleſcentiæ ſuæ. Id eſt, auxit idololatrias ſuas, memor temporis adoleſcentiæ ſuæ quando in Aegypto infinita idola colebat. Itaque dictio, recordans, refertur ad regnum Iuda. Poteſt ad Deum referri, vt ſit ſenſus: Cum populus Hieroſolymæ indies ſe ingurgitaret in vitia, & impia coleret idola, eaque cotidie multiplicaret, meminit Deus eius temporis, quo populus ille in Aegypto vana ſimulachra adorabat. Deus videtur obliuiſce flagiriorum noſtrorum, cùm ea non punit: cùm autem nos calamitatibus exercet, videtur meminiſſe.

Inſaniuit libidine. Id eſt, adamauit Aegyptios omni ſuperſtitionum generi deditos. Vult ſignificare Aegyptiorum idololatriam ſummam fuiſſe, eiuſque inſatiabile Iudæorum deſiderium, ſub libidinoſorum perſona.

Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te. Prædicit Hieroſolymæ euerſionem per Chaldæos, quos ipſa fuerat amore proſecuta, & quorum ſuperſtitiones elegerat. Hieroſolyma poſthabito Dei amore dilexit Babylonios,

a quibus poſtea fuit diſtracta & ſciuncta, &
tandem deuicta, & penitùs deleta. Aequum
eſt, vt ea, quæ Deo relicto ſummè diligimus,
perniciem nobis moliantur. Vide quid inter
ſe differant amor Dei,& amor mundi, de quo *Iaco.* 4.
ait diuus Iacobus apoſtolus: amicitia huius
mundi inimica eſt Deo, quicunque voluerit
eſſe amicus ſeculi huius, inimicus Dei conſti-
tuitur. Amor Dei confert in nos vitam, amor
mundi mortem. Ideo dicebat Deus in Deute- *Deut.* 3.
ron. Elige vitam, vt & tu viuas, & ſemen tuum
& diligas dominum Deum tuum, vtque obe-
dias voci illius, & illi adhæreas: ipſe enim eſt
vita tua, qui Deum toto animo diligunt, eum-
que ſummo amore proſequuntur, immorta-
lem vitæ coronam obtinebunt, de qua ait apo-
ſtolus Iacobus: Accipiet coronam vitæ quam
repromiſit Deus diligentibus ſe. Qui verò *Iaco.* 1.
mundum Deo pro nihilo habito amplectun-
tur, in æternas pœnas mittentur. Ideo ait di-
uus Ioannes: Nolite diligere mundum, nec ea, *Ioan.* 2.
quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mundum,
non eſt charitas patris in eo. Et diuus Paulus:
Scimus quoniam diligentibus deum, omnia *Rom.* 8.
cooperantur in bonum. In Deutero. dicebat *Deut.* 6
Deus: Diliges dominum Deum tuum ex toto
corde tuo,& ex tota anima tua, & ex tota for-
titudine tua. Et in Euangelio ait Chriſtus hoc *Mat.* 22
eſſe maximum & primum mandatum. Cur *Mat.* 12
eum non amabimus, qui nos amat, qui de ſeip
ſo ait: Ego diligentes me diligo, & qui manè *Luc.* 10.
vigilant ad me, inueniunt me. Et rurſum: In *Prou.* 8.
charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te *Iere.* 31.
miſerans. De quo ait diuus Ioannes: Dilexit *Apoc.* 1.
nos,& lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine
ſuo. Eum debemus diligere non ex parte cor
dis, ſed ex toto corde. Ipſe enim ait: Præbe mi
hi fili mi cor tuum. Totum cor noſtrum po- *Prou.* 14.
ſtulat à nobis. Non vult vt cum eius amore
mundi amorem copulemus, amor enim euer-
tit amorem, corporalis ſpiritualem, terrenus
cœleſtem. Filij Aaronis quoniam in thuribulis *Leuit.* 10.
ignem alienum poſuerunt, fuerunt igne com-
buſti. Ignis alienus in thuribulo, eſt amor mũ
di in corde. Si aues quærunt aërem, piſces a- *Simile.*
quam, ignis terræ, ignem elementarem, cuius
locus eſt ſpatium inter conuexum aëris & con
cauum lunæ, ſi omnia denique querunt ſuum
locum & centrum, & illuc tendunt, quare nos
non quæremus Deũ, qui eſt quies noſtra, no-
ſtrum centrum, & ſummum bonum? Si flumi-
na magno impetu tendunt in mare, quia, vt
ait Salomon, exeunt è mari, cur nos non ama- *Eccle.* 1.
bimus, non aſpirabimus, non tendemus omni
conatu amoris in Deũ, in illud immẽſum ma-
re bonitatis diuinæ, vnde procedimus: ipſe e- *Gene.* 1.
nim nos creauit ad imaginẽ & ſimilitudinem

ſuũ? Si tenemur præcepta Dei ſeruare, quantò magis hoc, quod eſt maximũ & primũ, quod eſt præceptũ charitatis, quę tenet inter omnes virtutes principatum, cuius obiectũ eſt Deus, omnium obiectorum excellentiſſimum? Vt ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagãdum canis, ſic, imò multò magis ad amandum Deum natus eſt homo. Eſt enim Deus excellens illud præſtãtiſſimę bonitatis numen, ſummum & ſempiternum, perennis vitæ fons, vniuerſi conditor & opifex, qui cum ſapientiæ ſuæ opes hominibus communicare decreuiſſet, eos creauit immortali anima illuſtratos, vt eum ipſum diligerent, eum contemplarentur, eius amore flagrarẽt, quo vita beatiſſima æuo ſempiterno fruerentur. Hic igitur eſt ad ęternam beatitudinem certiſſimus aditus, ſi Deum ardenter amauerimus, ſi id effecerimus, cuius cauſa nos Deus ſui ſanctiſſimi numinis ſimiles creauit, & naturam rationis participem impertiuit. At ſi eo contempto Babylonem vnicè dilexerimus, ſi mundi amore incẽſi ad inania & caduca aſpirauerimus, ea ipſa, in quibus quietem & vitam inuenire putabimus, perturbationem nobis & interitum conflabunt. Quemadmodũ Dei amor ſedat effrænatas appetitiones eaſque coërcet, & efficit vt obtemperent rationi, conſeruatq; recta animi iudicia: ita huic aduerſarius mundi amor, omnem animi ſtatum exagitat, incendit, & perturbat. Et mundus ipſe amatores ſuos dilacerat, exulcerat, affligit. Intuere Iudæos illos Hieroſolymæ habitatores, eorũq; ſtatũ alta mente repete, & id, quod dico, in illis expletum apertiſſimè cognoſces. Atſerunt amore erga Babylonios, & contra Dei præceptum impias eorum ſuperſtitiones ſuſceperunt, dilexerunt eorum diuitias, contulerunt ſe ad eorum amicitiam, & ipſi Babylonij eos vndiq; oppugnarunt, & ad interitum crudeliſſimum vocarunt. Ideo alloquẽs hoc loco Deus Iudeorum populum ait: Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te.

Et dabo coram eis iudicium. Id eſt, permittam eis poteſtatem te ſuis legibus iudicandi, faciã eos miniſtros iuſtitiæ meæ.

Et iudicabunt te iudicijs ſuis. Explanatio eſt ſuperioris.

Et ponam Zelum meum in te, quem exercent tecum furore. Hoc eſt, oſtendam contra te iram meam, quam Chaldęi exercebunt, te grauiter punientes. Accipitur zelus aliquando pro amore, vt in libro numerorum: Zelo
Num. 25 meo commotus eſt. Et tertio libro Regum di-
3. Re. 19. cebat Elias. Zelo zelatus ſum pro domino. Quaſi diceret. Ardente amore erga Deum flagro, crucior ob Dei amorem, quod videã multos ab eo deficere. Eodem modo Chriſtus apud pſalmographum: Zelus domus tuę comedit me. Pſal. 64. Id enim expletum in Chriſto fuiſſe, diuus Ioannes teſtatur. Aliquando verò accipitur zelus pro ira & furore, vt apud Eſaiam: Sicut vir præliator ſuſcitabit zelum. Ioan. 2. Eſai. 42. Et apud Sophoniam: In igne enim zeli deuorabitur omnis terra. Sopho. 1. Et apud diuum Paulum: Cùm ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis? 1. Cor. 3. Et hoc loco apud Ezechielem.

Naſum tuum, et aures tuas præcident. Deformabunt te, & membra tua mutilabũt. Poteris per naſum, qui eminet in facie, & medium obtinet locum, regem intelligere, per aures verô, quibus diſcitur ſcientia, ſacerdotes, de quibus ait Aggæus propheta: Interroga ſacerdotes legẽ. Agg. 2. Et Malachias: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſciẽtiam, & legem requirant ex ore eius. Mala. 2. Et noſter Ezechiel: Non peribit lex à ſacerdote. Sup. 7.

Et nouiſſimum tuum deuorabitur igne. Id eſt, & tẽplũ tuũ, quod euerſis alijs ædificijs integrũ remanebit, tandẽ ruet, & incendio flagrabit.

Et tollent vaſa gloriæ tuæ. Hoc eſt, vaſa templi. Vel loquitur de monilibus, & veſtibus pretioſis Iudæorum.

Et requieſcere faciam ſcelus tuum de te. Tam acerbis calamitatibus te opprimã, vt nulla tibi idola colendi detur facultas. Ideo te ærumnis lacerabo, vt impios Gentium ritus deteſteris, & ad meipſum conuertaris. Pſa. 82. Vide afflictionis vtilitatẽ. Ideo aiebat regius ac diuinus vates: Imple facies eorũ ignominia, & quærent nomen tuũ domine. Ac ſi diceret. Permitte domine eos in ærumnas incidere, & percipere luctus, afflige eos, & preme dolore, vt potentiam tuam ſentientes diuinum numen tuum venerentur, nomenq; tuum quęrant, vt illud perpetua memoria & obſeruantia celant.

De terra Ægypti. Id eſt, quam didiciſti in Aegypto.

In via ſororis tuæ ambulaſti. Id eſt, ſecuta es ò Hieroſolyma flagitia Samariæ, turpem eius viuendi rationem amplexata es.

Dabo calicem eius in manu tua. Hoc eſt, eius calamitates ſubibis, cuius flagitia imitata es. Puniam te eadem pœna, qua puniui Samariam, qui eam imitata in eadem vitia te ingurgitaſti. Verſabimini ò Hieroſolymæ cultores in eadem calamitate cum decem tribubus. Illæ fuerũt captæ, vos etiam capiemini, ſed decem tribus ab Aſſyrijs, vos à Babylonijs. Bibere calicem, eſt calamitatem ſuſtinere, perſpicuum eſt enim in literis diuinis nomine calicis afflictionẽ ſignificari. Ita in pſalmo: Pluet Pſal. 10. ſuper peccatores laqueos, ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum. Et ſubdit: Pars calicis eorum. Ac ſi dicat: Hæc erit eorum calamitas,

hæc

hæc erit portio, quæ in eos conferetur. Metaphora eſt ſumpta à vetere conuiuiorũ conſuetudine, vbi præſes ſympoſij cuique ſuam portionem vini in calice impartiebat Sed aduerte obſecro, & impiorũ ſupplicia alta mẽte perpende. Dicens: pluet, ſignificat pœnarum multitudinẽ: Dicens laqueos, oſtẽdit nullam eſſe ſpem declinandi ſupplicia, quæ à Deo exhibentur: contra Deũ enim nõ eſt ſpes. Nominans ignẽ, ſulphur, & ventum procellarũ, terribilem ſuppliciorũ magnitudinem & acer-
Pſal. 74. bitatem declarat. Et in alio pſalmo: Calix, inquit, in manu domini, vini meri plenus miſto & inclinabit ex hoc in illud: veruntamen fæx eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Acſi dicat: Habet Deus in manu ſua iuſtæ vltionis diſpenſationẽ, quã improbis propinat. Vinum huius calicis ira Dei eſt: quod vinũ dicitur merũ abſq; miſtione aquæ & nihilominus dicitur miſtum hoc eſt turbulentum & fæcis plenum, ad atrocitatẽ & amaritudinẽ pœnarũ ſignificandã. Ex hoc calice potum propinat Deus omnibus impijs, quos ſimul damnat iudicio: ideo calicẽ hunc ex impio inclinat in impium: ſed fæx eius ſemper durat, eũm ex eo bibãt omnes peccatores. Vo-
Eſai. 51. lens Eſaias acerbiſſimas Iſraelitici populi calamitates exprimere ait: Cõſurge Ieruſalem, quæ bibiſti de manu domini calicem iræ eius: vſq; ad fundum calicis ſoporis bibiſti, & potaſti vſq; ad fæces. Primoribus labijs hũc calicem guſtare eſt pœnã leuem ſuſcipere: illũ autem vſque ad fundum, & fæces potare, eſt pœnas luere grauiſſimas, ſummiſq; doloribꝰ cruciari. Ieremias inducit Deũ ſibi in hũc mo-
Iere. 25. dum loquentẽ: Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cũctis
Thren. 4. Gentibus, ad quas ego mittã te. Et in Threnis alloquens Idumæã, ad te quoque, inquit, per-
Apoc. 14. ueniet calix. Diuus Ioannes in Apocalypſi de pœnis loquens, quas nefarius luet, has voces emiſit: Hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtũ eſt mero, in calice iræ ipſius. Vinum furoris domini merum appellat, hoc eſt forte abſq; aqua, & miſtum, hoc eſt fæculentum, & turbulentũ, tropum imitans pſalmographi. Ex hoc calamitatum calice bibunt non ſolum impij, ſed iuſti, quos Deus per varias ærumnarũ anguſtias ad vitam ducit immortalem. Sed quid dico? Imò ille, qui eſt ipſa iuſtitia, ipſa bonitas, ipſe Chriſtus Deus noſter, afflictionis calicem bibit, vt doloribus ſuis animos noſtros expiaret. Quam ob cauſam ait D. Bernardus: Super omnia reddit te amabilẽ mihi domine
Ioan. 13. Ieſu calix, quem bibiſti. Hic eſt calix, de quo ipſe dixit diuo Petro: Calicem, quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Et Iacobo ac Ioanni primatum affectantibus: poteſtis bibere calicem, quẽ ego bibiturus ſum? Hic eſt Matt. 20
calix boni Ioſeph inuentus in ſacco Beniamin, quem Ioſeph incredibili cõplectebatur Gen. 44.
amore. quoniã illis, quos bonus Ieſus diligit, ſuum afflictionis calicem propinat. Quemadmodum magni piſces non influuijs dulcibus nutriuntur, ſed in aquis amaris: ſic magni viri, excellenti virtute prædit, non falſis mundi voluptatibus oblectantur ſed amaris calamitatibus, quas propter Deum toleranter ferunt, nutriuntur. Et veluti eſt glorioſum & illuſtre militi, arma & ſtemmata ſui principis portare: ſic nihil eſt homini præſtantius, nihil illuſtrius, nihil perpetuę hominum memoriæ accommodatius, quàm eſſe Chriſti armis indutum, hoc eſt calamitatibus affectum, & tolerantia munitum. Audi ſtrenuum illum ac diuinum militem Paulum aientem: Ego ſtigmata Ieſu Chriſti in corpore meo porto. Imo Galat. 6.
omnes, vt verbis vtar eiuſdem Apoſtoli, qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutiones patientur. Si eas paſſus eſt Chriſtus, 2. Tim. 3.
quid mirũ ſi illas eius membra patiantur? Has calamitates, & mortẽ ipſã propter Deũ æquo animo toleratam appellat diuina ſcriptura calicem. Hic eſt calix, ad quem recipiendum ob Pſal. 115.
Dei gloriam paratus erat regius vates, cum ita canebat: Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Explicãs autem quis eſſet hic calix, ſubdit: Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius. Habet Chriſtus calicem ſuum, habet etiam mundus ſuũ: Chriſti calix portionem habet amaram, ſed ſalubrem, mundi verò contra aureus eſt foris, & intus voluptatis plenus, ſed peſtilens & mortifer: potionem habet ſenſibus dulcem, ſed animæ lethalem. Quemadmodum medicus amara quædam & inſuauia ægrotis propinat, vt Simile.
noxius corporis humor expellatur: ſic Deus medicus cœleſtis volens ſceleribus noſtris mederi, porrigit nobis calamitatis & moleſtiæ calicẽ, vt ablatis ſceleribus inſtauremur, & ad priſtinam ſalutem reſtituamur At mundi calix pulcher apparet, ſed plenus eſt veneno: oblectat oculos & guſtum, ſed perniciem animis infert, & interitũ ſempiternum. Id voluit diuus Ioannes in Apocalypſi ſignificare, cum literis mandauit, ſe mulierem quandam Apoc 17.
vidiſſe nomine Babylonem, per quam mũdũ intelligebat, auro ornatam & margaritis, habentem poculum aureum in manu ſua plenũ abominatione & immunditia. Hunc calicem deteſtemur, non nos decipiat exteriore auro, & guſtus ſuauitate, quoniam intus mors eſt, ducens ad excidium ſempiternum. Calicẽ domini læti accipiamus, pœnas iuſtas, noſtris

flagitijs debitas æquo animo luamus, quibus ſcelera noſtra expiemus. Hunc calamitatum & moleſtiarum calicem propinauit Deus Hieroſolymæ, vt eam à maleficijs abduceret, & ad ſeipſum conuerteret, dicens hoc loco: Dabo calicem eius in manu tua. Sed conſidera ſummam Dei miſericordiam, qui volens Hieroſolymam punire, priùs ei futuram annuntiauit calamitatem, vt præmeditatio futurorum malorum leniret eorum aduentum, ſunt enim omnia repentina grauiora, & prouiſio ac præparatio moleſtias extenuant & diluunt, ſubita maris procella plus terret nauigantes, quàm antea prouiſa, & repentinus hoſtiū aduentus magis ſæpenumerò perturbat quàm expectatus, & omnia denique mala improuiſa acerbiora videntur.

Calicem ſororis tuæ bibes profundum & latum. Magnitudinem pœnæ ſignificat intenſiuè, & extenſiuè. Sequitur: Et eris in deriſum & in ſubſannationem, quæ eſt capaciſſima. Hoc eſt, incides in maximam contemptionem opprobriorum omnium capaciſſimam. Poteſt dictio capaciſſima, ad pateram ſiue calicem referri. Quam ob cauſam vertit Pagninus: Magnus, vt multum capiat vini. Poteſt ita verti locus hic: Eris in deriſum: & contemptum, quòd hic calix multæ ſit capacitatis.

Et potabis vſque ad feces. Innuit acerbiſſimā calamitatem. Et quemadmodum qui totum vinum bibit, videtur quodāmodo vas ipſum deglutire, ſic tu totam ſuſtinens calamitatem, videberis ipſam deuorare. Id indicans ait. Et fragmēta eius, ſiue reſtas eius deuorabis. Hoc eſt, eris ſummè afflicta:

Proiecisti me poſt corpus tuum. Hoc eſt, auertiſti à me faciem tuam & metipſum fugiēs ad mundum confugiſti. Verba ſunt Dei aduerſus Hieroſolymam, Eodem modo apud Iere-
Ierem. 2. miam. Elongauerunt ſe à me patres veſtri, & ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt. Et paulò pòſt. Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ non valent aquas continere. Et rurſum.
Iere. 32. Verterunt ad me terga, & nō facies. Id lamen-
Eſai. 1. tabatur Eſaias, has flebiles voces emittēs. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filijs ſceleratis, dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Et quoniam Iudæi Deum ſuum eiecerunt, ideo eos eiecit Deus
Oſee. 9. dicens per Oſæam prophetā: Propter malitiā adinuentionem eorum de domo mea eijciam eos non addam vt diligam illos.

Tu quoque porta ſcelus tuum Hoc eſt, tu etiā Hieroſolyma perſolues pœnas tuis flagitijs debitas. Cùm hoc cohæret id quod eſt apud Michæam prophetam. Iram domini portabo, quia peccaui ei.

Et ait dominus ad me, dicens. Fili hominis nunquid iudicas Oholam, & Oholibam, & annuntias eis ſcelera earum? Quia adulteratæ ſunt, & ſanguis in manibus earum: & cum idolis ſuis fornicatæ ſunt. Inſuper & filios ſuos quos genuerunt mihi, obtulerunt eis ad deuorandum. Sed & hoc fecerunt mihi polluerunt ſanctuarium meum in die illa, & ſabbata mea prophanauerunt. Cumque immolarent filios ſuos idolis ſuis, & ingrederentur ſanctuarium meum in die illa, vt polluerent illud: etiam hæc fecerunt in medio domus meæ. Miſerunt ad viros venientes de longè, ad quos nuntium miſerant: itaque ecce venerunt: quibus te leuaſti, & circunliniſti ſtibio oculos tuos: & ornata es mundo muliebri. Sediſti in lecto pulcherrimo: & menſa ornata eſt ante te: thymiana meum, & vnguentum meum poſuiſti ſuper eam. Et vox multitudinis exultantis erat in ea, & in viris, qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deſerto, poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum. Et dixi ei, quæ attrita eſt in adulterijs: Nunc fornicabitur G
in fornicatione ſua etiam hæc. Et ingreſſi ſunt ad eam quaſi ad mulierem meretricem: ſic ingrediebantur ad Oholam, & ad Oholibam mulieres nefarias. Viri ergo iuſti ſunt: hi iudicabunt eas iudicio adulterarum, & iudicio effundentium ſanguinem: quia adulteræ ſunt, & ſanguis in manibus earum: & cum idolis ſuis fornicatæ ſunt. Hæc enim dicit dominus Deus: Adduc ad eas multitudinem: & trade eas in tumultum, & in rapinam: Et lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladijs eorum: filios

filios & filias earum interficient, & domos earum igne ſuccendent. Et auferam ſcelus de terra, & dicent omnes mulieres, ne faciant ſecundum ſcelus earum. Et dabunt ſcelus veſtrum ſuper vos: & peccata idolorum veſtrorum portabitis: & ſcietis, quia ego dominus Deus.

Nunquid iudicas Oholam & Oholibam. Quaſi dicat, iudicas, tu debes iudicium ſuorum ſcelerum illis nuntiare. Vel ſic. Nonne abſque ſingulari iuſſu nuntiabis Iudæis eſſe ob ſcelera ſua iuſtè affligendos? Non proferes eorum interitus iudiciũ, niſi ego tibi hoc pręcipiã?

Sanguis in manibus earum. Hoc eſt, innocẽ-
Eſa. I. tes interficiunt. Sic apud Eſaiã: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Vel loquitur de ſanguine animaliũ, quæ Iudæi idolis immolabãt, nõ enim ſolũ bruta, ſed filios etiam ſuos in ido-
Pſal. 105 lorum honorem interdũ trucidabãt. Ita enim ait pſalmographus: Immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmonijs, & effuderunt ſanguinem innocentẽ, ſanguinẽ filiorum & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerũt ſculptilibus Chanaan. Solebant Gentes ſanguine humano aras imbuere, nec ſolùm eæ, quæ erant barbaræ & inecultæ, ſed illæ, etiam, quæ erant literis & doctrina perpolitæ. Nã Græci ferre oẽs, priuſquam bellũ hoſtibus inferrent hominũ cæde templa funeſtabant, & Romani interdũ etiamſi minus frequenter, dijs ſuis homines immolabant, quibus diuinum numen placari credebant. Quid dicam de natione Scythica ab omni humanitatis cultu relicta, & de alijs huiuſmodi nationibus ab omni doctrinæ cultu abhorrentibus, quæ nulla crudelitate ſatiabantur? Dæmonum enim impulſu exagitatæ Gentes illæ filios ſuos, quos ſingulari amore proſequebantur, in magnis æ rumnis ſuis iugulabant. Hanc nefariam & funeſtam conſuetudinem ſecuti ſunt Iudæi, quã ob cauſam eis obijcit diuinus vates ſanguinẽ in quo impij homines verſabantur. Qua de
4. Re. 16 re alibi locuti ſumus.
& 21. *Polluerunt ſanctuarium meum.* Id eſt, contaminauerunt templum meum, in eo idola collocantes. Hoc factum fuit præcipuè tempore Achaz, & Manaſſes.

Miſerunt ad viros venientes de longe Deſcribit ſuperſtitionem & idolorum cultum Samariæ & Hieroſolymę ſub nomine harum duarum mulierum, tanta libidine ardentium, vt non ſolùm homines præſentes ad libidinem excitarent, ſed abſentes quærerent, & ad eos etiam longè diſtantes nuntios mitterent, vt ad eas ingrederentur. In quorum aduentum ſe abluunt, & ornant, & oculos ſtibio fucant, & lectum pulcherrimum parant. Denique nihil omittunt, quo poſſint homines ad ſe turpiter allicere. Exagerat diuinus vates Iudæorum idololatriam.

Thymiama meum. Pręcipiebat Deus in libro Exodi, vt ipſi ſoli offeretur thymiama, at Iu- Exod. 30
dæi illud idolis offerebant. Verba Dei ſunt hæc: Sanctũ ſanctorum erit vobis thymiama. Talem compoſitionem non faciatis in vſus veſtros, quia ſanctum eſt domino. Erat autem Thymiama compoſitio quædam odorifera, quę in ignem coniecta ſuffitum & vaporationem efficiebat ſuauiſſimi odoris.

Et vox multitudinis exultantis erat in ea. Deſcribit hominum multitudinem, qui congregabantur ad laudes idolorum concinendas.

Viri ergo iuſti ſunt. hi iudicabunt eas iudicio adulterarum Hieroſolymam & Samariã comparat cũ duabus mulieribus nuptijs, viros cõtemnentibus, & infinitis ſe propè adulterijs contaminantibus. Et quoniam fuerunt grauiter punitæ earum more, quæ adulteria & homicidia perpetrarũt, ideo ait, viros earũ iuſtos eſſe, qui eas grauiſſimis pœnis multarũt. Nominat propheta viros numero multitudinis, quoniam duarum mulierum fecerat mentionem, ſed vnus re vera erat earum vir, nimirum Deus, qui cũ eas antea ardẽter amaret, & incredibilibus beneficijs afficeret, poſtea tamen eas magnis calamitatibus oppreſſit, & Aſſyrijs ac Babylonijs capiendas & iugulandas tradidit ob earum ſuperſtitiones, & idololatrias, & cætera flagitia, quibus paſcebentur. Nec mirandum eſt, ſi Deũ, quem Ezechiel vnum eſſe ſciebat, numero plurali appellauerit, quoniã eum eſſe credebat triuũ in per-
ſonis. Tres ſunt, inquit diuus Ioannes, qui te- 1. Ioan. 5.
ſtimoniũ dant in cœlo: pater, verbũ, & ſpiritus ſanctus· & hi tres vnum ſunt. In pſal. 49. vbi nos habemus: Deus deorum dominus lo-
cutus eſt, eſt in hebraico, el elohim iehouah Pſal. 49.
diber. Quæ verba ita poſſunt rectiſſimè verti. Deus, deus, deus, locutus eſt, Dicens ter, Deus, oſtendit trium perſonarum diſtinctionem, ſed vt eſſentiæ vnitatẽ ſignificaret, dixit: locutus eſt, non autẽ locuti ſunt. Diuus Antoninus quarta parte theologali titulo decimo aſſerit fuiſſe à Mercurio Triſmegiſto homine ethnico hæc verba literis mandata. Monas genuit monadem, & in ſeipſo reflectit ardorem. Hoc eſt, vnus genuit vnum, pater ingenitus genuit filium vnigenitum, & ſpiritus ſanctus procedit ab vtroque. Ardor reflexus ſiue amor ille à patre & filio procedẽs eſt abſque dubio ſpiritus ſanctus. Fieri

potuit, vt ethnicus ille verba illa non intelligeret, quoniam Aegypti ſapientes poſtquam (*Exod. 7.* *Exod. 8.*) virgæ ſuæ fuerunt à virga Moyſi deuoratæ, in tertio ſigno defecerunt, hoc eſt, Gentium philoſophi admirabile trinitatis ſanctiſſimæ myſteriũ ignorarunt: quemadmodum multis verbis aſſerit libro primo magiſter Sententiarũ. Nihilominus tamẽ id, quod Triſmegiſtus (*Num. 22.*) dixit, Deo ita diſponente, qui, aſinæ Balaam dedit loquelam, admirabile trinitatis arcanũ continere videtur, Perſona ſignificat in diuinis relationem vt rem ſubſiſtentem in natura diuina, cùm autem in diuinis ſint plures relationes reales, apertè concluditur, plures eſſe res ſubſiſtentes in diuina natura: & hoc eſt, eſſe plures perſonas in diuinis. Id intelligens Eſechiel, Deum hoc loco numero multitudinis expreſſit, dicens: Viri, &c.

Adduc ad eas multitudinem. Hoc eſt, vaticinare me aduerſus eam magnum Chaldæorũ exercitum eſſe adducturũ qui eas oppugnet, & funditus euertat. Sed dices: Quomodo Deus per exercitum Chaldęorum erat aduerſus decem tribus, ſiue Samariã per Oholã ſignificatam, ſi eam per Aſſyrios euerterant? Huic obiectioni reſpondendum eſt multos ex decem tribubus ſe fugę mandaſſe in vaſtatione Samarię, ſeq́; Hieroſolymam contuliſſe. Eſt enim perſpicuum multos confugiſſe ad regẽ Iuda, fuiſſeque in Iudæa ſeruatos. Et ita ex omnibus tribubus fuerunt Hebręi in Babyloniã adducti, & inde in Iudęam reuocati, etiãſi plures fuerint ex tribu Iuda & Beniamin. Vn- (*Luc. 2.*) de legimus in euangelio fuiſſe Hieroſolymæ Annam prophetiſſam filiã Phanuel de tribu Aſer, cùm virgo Dei genitrix puerum Ieſum illuc ferret, vt ſiſteret eum domino.

Et tradet eam in tumultum & rapinam. Hoc eſt, vaticinaberis eſſe Hieroſolymam magno cum tumultu vaſtandam, & direptioni committendam.

Et diſcent omnes mulieres. Et aliæ nationes videntes Hieroſolimam ob flagitia ſua deletã, diſcẽt virtuti incumbere, eiuſque ſcelera non imitari.

Et dabunt ſcelus veſtrum ſuper vos. Hoc eſt, vidẽtes cæteræ nationes ærumnas veſtras eas veſtris maleficijs imputabunt: vos autem luetis eorum pœnas. Alloquitur diuinus vates Iudæos, quorum luctuoſiſſimam calamitatem lamentabatur.

Annotationes ex Hebræo in caput XXIII.

I*uuenes cupidinis.* In hebraico eſt: Iuuẽs חמד chemedh: quod nomen ſignificat deſideriũ. Eam ob cauſam vertit Pagninus: Iuuenes deſiderabiles. Deriuatur à verbo חמד chamadh, quod ſignificat deſiderare, vt in Cãticis: Sub vmbra illius, quem diſideraueram, ſedi. (*Canti. 2.*) Illud Geneſis: Veſtibus Eſau valde bonis, quas apud ſe habebat domi: induit eum. (*Gene. 27*) poteſt etiam ita verti: Veſtibus deſiderabilibus Eſau, &c. nam in hebraico eſt החמדות hachamudhoth, ab hoc verbo chamadh, pro quo noſter interpres vertit valde bonas, & rectè quidẽ, nam veſtes illæ dicuntur deſiderabiles quæ valde bonę & pretioſæ ſunt. Illud etiã Danielis: Vir deſideriorũ es. poterat verti, Vir deſiderabilis es. (*Dani. 9.*) Hoc eſt bonus, & Deo gratus. Pro quo quidã vertunt: Rerum expetendarum cupidus es. Et quoniam Ezechiel hoc loco elegantem Aſſyriorum ornatum & decorem deſcribit, quos Ohola & Oholiba ardenter amabant, poteris vertere: Iuuenes eleganter, ſeu pulchritudine ornati. Solet enim apta membrorum compoſitio oculos mouere & oblectare. Septuaginta habent: Iuuenes ἐπιλέκτους hoc eſt ſelectos. Id enim dicitur ſelectum, quod eſt cum iudicio inter alia electum, quemadmodũ Romani iudices ſelectos eos appellabant, qui erãt cũ delectu & magna deliberatione ex ordine equeſtri electi, & in honore conſtituti. Vnde Cicero pro Cluentio, Iurati inquit, debent optimum quenque in ſelectos iudices referre.

In immunditijs eorum polluta eſt. Pagninus habet: In cunctis idolis eorum polluit ſe. Dictio hebraica gillulim & ſordes ſignificat & idola. Septuaginta autem explicantes quid per hæc idola, & per has immunditias ſignificaretur, tranſtulerunt. In omnibus deſiderijs ſuis polluta eſt.

Indutis veſte varia. Pro veſte varia eſt in hebraico dictio vana, nimirũ מכלול miclol, quæ ſignificat vniuerſitatẽ, perfectionẽ, & venuſtatem, & pulchritudinẽ. Senſus eſt. Erant quidã inducti omni genere pulchrarũ veſtiũ. Ita vertit hunc locum Pagninus. Poteſt verti. Indutis venuſtate & decore. Septuaginta habẽt: Inducti ſpecioſis. Illud pſalmi. Ex Siõ ſpecies decoris eius, deꝰ manifeſtè veniet, poteſt ita trãsferri: Ex Sione vniuerſitate decoris eiꝰ (*Pſal. 49.*) Deus reſplẽdebit. Vt ſit ſenſus: Deus ex terra Sionis, in qua eſt vniuerſus decor, vbi recõditur omnis aliarũ regionũ pulchritudo, lucem ſuã emittet, quæ vniuerſas orbis terrarũ oras illuſtrabit. Id quod ita eueniſſe eſt omnibus cognitũ & perſpectũ. Nã Chriſtus Deus noſter ex Sione diſcipulos ſuos ad oẽs mundi prouincias concionaturos miſit, qui mortaliũ animos veritatis ſplẽdore illuminarunt. Miſit Deus ex Sione lucẽ fidei, & ſplendidiſſimam

ſuam

Eſai.2. ſuę ſapiĕtię claritatĕ. Et illo enim loco egreſſa eſt enāgelij prædicatio, & vt dixit Eſaias: De Siō exibit lex, & verbū domini de Ieruſalĕ. Vocat pſalmographus Sionĕ vniuerſitatĕ decoris, ſeu perfectionĕ pulchritudinis, quia mĕtis oculis intuebatur fore vt in ea regione crux reſplenderet, euangeliū inciperet, nouę legis ſacramenta cōſtituerentur, & alia multa à Chriſto præclarè geſta micarent. Illic edita ſunt ſigna & miracula: illic fuit Chriſti prædicatio, mors, reditus ad vitam, aſcenſus in cœlum, illic incœperūt procœmia & initia noſtrę ſalutis, & nūciata fuerunt arcana diuina, & alta redemptionis humanæ myſteria.

Saturata eſt anima eius ab illis. Septuaginta habent: Receſſit anima eius ab illis. Quos ſequuntur Pagninus, Brixianus, & alij. Sed eadem eſt ſententia. Qui enim amicitiam diſſuit & deponit, & ab eo, quem amore comprehendebat, animum diſtrahit, dicitur eſſe ſatur, & faſtidio plenus.

Et viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ. Pro & viſitaſti eſt in hebraico: ותפקדי vatiphcedhi: à verbo פקד pacadh, quod ſignificat viſitare. Et hanc ſignificationem ſecutus eſt cōmunis interpres: & ante eū ſeptuaginta, vt ſit ſenſus. Iterum redijſti ad ſcelera, quæ cōmiſeras in Aegypto, cùm adhuc eſſes in tenera ætate. Ad ea te flagitia retuliſti, quæ longo temporis internallo intermiſſa reuocaſti. In Geneſi
Gene 50. cap. quinquageſimo, vbi nos habemus: Poſt
Exod.3. mortem meam Deus viſitabit vos, eſt verbum hoc pacadh: & capite tertio Exodi, vbi nos habemus: Viſitans viſitaui vos. Et multis alijs locis, vbi hanc retinet ſignificationĕ. Significat etiā verbū hoc præter alia recordari, & reſpicere. Eam ob cauſam Pagninus ita hūc trāſfert locum: Et recordata es fœditatis adoleſcentiæ tuæ. Ideo locus ille Geneſis paulò antè citatus ita poterat conuerti: Poſtquam exceſſero è vita, Deus recordabitur veſtri. Et illud Exodi, Reſpiciens reſpiciam vos. Id, quod eſt apud Zachariam: Viſitauit dominus exercituum gregem ſuum, vertit R. Dauid: Recordatus eſt dn̄s exercituum. Et eodem modo paraphraſtes Chaldæus. Vnde illud Pſalmi: Viſita vineam iſtam, poteſt verti: Recordare vineam hanc. Populum Iſraeliticum comparat cum vinea. Qua ſimilitudine vtitur etiam Eſaias cap. 5. & Chriſtus in euangelio. Similiter illud pſalmi: Quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis, quia viſitas eū? pōt in hunc modum transferri: Quid eſt homo, quòd memor ſis eius, aut filius hominis, quòd illum intuearis? Ac ſi dicat diuinus vates: Cōſideranti mihi domine, & incredibilem tuam erga nos beneficentiam memoria repetenti, illud mirabile in primis videtur, quòd hominem memoria teneas, & in illum oculos tui fauoris conijcias. Cùm enim ſis omnium rerum dominus & effector, libertatis noſtræ cauſa ſuſcepturus es formam ſerui, & vt nobis immortalitatem largiaris, noſtram immortalitatem es induturus. Quare tanti beneficij admirabilitate ſtupefactus, exclamo: Quid eſt homo, quòd eius à te non excidat memoria, aut filius hominis, quòd eum tam admirabili benignitate proſequaris?

ARGVMENTVM CAPITIS XXIIII.

Nomine olla liquefacta ſignificatur Hieroſolymæ incendium. Explicatur parabola de vxore Ezechielis, quæ exceſſerat è vita. Oſtenduntur Iudæorum ſcelera, propter quæ pœnas debitas perſoluerunt.

CAPVT XXIIII.

ET factum eſt verbum domini ad me, A
in anno nono in menſe decimo, decima die menſis, dicens: Fili hominis ſcribe tibi nomen diei huius, in qua confirmatus eſt rex Babylonis aduerſus Ieruſalem hodie. Et dices per prouerbium ad domum irritatricem parabolam: & loqueris ad eos: hæc dicit dominus Deus. Pone ollam, pone inquam, & mitte in eam aquam: congere fruſta eius in eam, & omnem partem bonam & femur & armum, electa, & oſſibus plena. Pinguiſſimum pecus aſſume: compone quoque ſtrues oſsium ſub ea: efferbuit coctio eius, & diſcocta ſunt oſſa illius in medio eius. Propterea hæc dicit dominus Deus. Væ ciuitati ſanguinum ollæ, cuius rubigo in ea eſt: & rubigo eius non exiuit de ea: per partes & per partes ſuas eiice eam: non cecidit ſuper eam ſors: ſanguis enim eius in medio eius eſt, ſuper limpidiſsimam petram effudit illum: non effudit illum ſuper terram, vt poſsit operiri puluere. Vt ſuperinducerem indignationem meam, & vindicta vlciſcerer, dedi ſanguinem eius ſuper petrā limpidiſsimam, ne operiretur.

Nah. 3.c. Propterea hæc dicit dominus Deus : Væ
Hab. 2.c. ciuitati ſanguinũ, cuius ego grandẽ faciã
pyram. Congere oſſa, quæ igne ſuccen-
dam: conſumentur carnes, & coquetur
vniuerſa compoſitio, & oſſa tabeſcent.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt verbum domini ad me in anno nono.* Quando Ezechiel hęc literis mandauit, erat in Babylon cum Iudæis, qui cum Iechonia illuc tranſmigrauerãt. Cùm aũt Sedechias defeciſſet à Nabuchodonoſore, qui eũ in regia dignitate conſtituerat, parauit ipſe Nabuchodonoſor exercitũ aduerſus illum, & obſedit Hieroſolym. eãq; euertit, & incẽdio conſumpſit. Hoc Hieroſolymæ excidiũ oſtẽdit nunc Ezechiel ſub ollæ liquefactæ metaphora. Et deſcribit & deſignat diẽ, quo Hieroſolyma obſeſſa fuit, cum ipſe tũc in Chaldæa habitaret, vt Iudęi, qui cum eo erant & alij intelligerent eũ eſſe verũ prophetã, qui in Chaldęa exiſtens ea, quæ Hieroſolymę fiebãt, mẽtis oculis intuebatur. Diuini vates non ſolùm de futuris vaticinantur, ſed etiã de pręteritis:
Geneſ. 1. quemadmodum Moyſes, qui mundi conſtitutionem deſcripſit. Et de pręſentibus, quemadmodũ hoc loco Ezechiel, qui ea, quæ alio loco longo interuallo diſtãte fiebant, aperte oſtendebat, & diẽ deſignabat, dicẽs: Scitote, hodie obſeſſam eſſe Hieroſolymam. At propriè vaticinatio eſt futurorum prædictio.

In anno nono. Subaudi, tranſmigrationis Iechoniæ, qui alio nomine appellabatur Ioachin, qui fuit annus etiam nonus regni Sede-
4.Re.Vl. chiæ eius ſucceſſoris. Narrat diuina ſcriptura
Ierem.39 libro 4. Reg. & cap. trigeſimo nono Ieremiæ fuiſſe Hieroſolymã obſeſſam à Babylonijs anno nono regis Sedechiæ, mẽſe 10. qui fuit nonus à tranſmigratione, vt ait hoc loco Ezechiel: & durraſſe obſidionem vſque ad annũ vndecimum, quo ciuitas fuit funditus deleta.

Scribe tibi nomen dei huius. Vt hæc tua enunciatio ſit perpetuis monimentis conſignata. Non ſolum Ezechiel diem obſidionis deſignauit, ſed quotus eſſet, literis ac memorię prodidit.

In qua confirmatus eſt rex Babylonis. Hoc eſt, quo die ſe Nabuchodonoſor aduerſus Hieroſolymam roborauit, eamq; cœpit obſidere. Pagninus habet. In qua appropinquauit rex Babel aduerſus Ieruſalem ipſomet die.

Ad domum irritatricem. Hoc eſt ad Iudæorum populum, qui ob ſcelera ſua miſericordem Deum ad iram prouocauit.

Pone ollam. Nimirum vt poni ſolet ad ignẽ vt in ea carnes excoquantur. Appellatur Hieroſolyma, olla quia in eam cõuenerant Iudęi omnes, qui erant per Iudæam diſperſi, vt in ea ſe poſſẽt à Babylonijs protegere. Vel quia in illa Deo ita diſponente fuerunt calamitatum igne inſtar carnium concocti, & diluti.

Emitte in eam aquam Per hanc aquam quã Ezechiel fudit in ollam illã, intelligebãtur Babyloniorum exercitus, qui Hieroſolymã obſidebat. Prædicẽs Eſaias aduentũ Aſſyriorũ in Iudęã, qui eam pręter Hieroſolymã vaſtarũt,
hac voces emiſit: Dominus adducet ſuper eos Eſai.8.
aquas fluminis, fortes, & multas. Explicãs autem quid aquarũ nomine intelligere, ait: Regem Aſſyriorum, &c. Vbi aſpicis per aquas intelligi populos, iuxta id, quod ait in Apocaly-
pſi diuus Ioannes: Aquæ, quas didiſti populi Apoc 17.
ſunt, & ex cõſequenti hanc aquã, de qua hic loquitur ꝓpheta, eſſe Babyloniorũ populum Hieroſolymæ bellum inferentem, Poteris nomine aquæ calamitatem, & pericula & res aduerſas intelligere, id enim ſæpè in literis diui-
nis per aquas ſignificatur Id volens innuere Pſal.17.
regius vates aiebat: Miſit de ſummo, & accepit me, & aſſumpſit me de aquis multis. Ac ſi diceret: Cum ego eſſem maximè afflictus, vndique oppugnatus, & in ſummum capitis periculum falſis criminibus adductus, miſit Deus manũ ſuam de cœlo, & ex profundis ęrũnarum gurgitibus, quæ me propè obruerant,
extraxit. Et alio in pſalmo: Saluũ me fac Deus, Pſal. 68.
quoniam intrauerunt aquæ vſq; ad animam meã Et paulò pòſt, Libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum: Nõ me demergat tẽpeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundũ. Et in alio: Cùm iraſceretur furor eorum
nimis, forſitan aqua abſorbuiſſet nos Torren Pſal 123.
tem pertranſiuit anima noſtra, forſitã pertrãſiſſet anima noſtra aquã intolerabilem. Hæ ſunt
aquæ, de quibus in Canticis: Aquæ multæ non Cant. 8.
potuerunt extinguere charitatem. His aquis fuerũt Gedeonis milites explorati. Et quoniã
has calamitatum & tentationum aquas non Iudi. 7.
poſſumus abſq; diuino auxilio firmiter tranſire, & ſecurè penetrare, ait diuina ſcriptura Iacobum patriarcham Iordanis aquas baculo
tranſiſſe, cùm moleſtijs angeretur, per quẽ ba Gene.32
culum crux Chriſti ſignificatur, in quo innixi poterimus ab afflictionũ pelago liberari. Hic eſt baculus ille quo amaræ aquæ Mara ſunt in
dulcedinem conuerſæ. Eliſæus abſque pallio Exod.15.
Eliæ Iordanis aquas nõ tranſiuit: quia abſque 4.Reg 2.
Chriſti fauore nemo poteſt à tẽtationũ & moleſtiarum fluctibus eripi, & profundas ac inũdantes calamitatũ aquas conſtanter penetra-
re. Id intelligens Ieremias, aiebat in ſuis lamẽ- Thren 3.
tis:

tis:Inundauerunt aquę ſuper caput meũ Dixi perij, inuocaui nomen tuum domine de lacis nouiſſimis, vocem meam audiſti. Lacus nouiſſimos, appellat altiſſimos dolorũ gurgites, quibus erat penitùs obruendus, niſi eũ dominus liberaret. Has aquas ſignificat hoc loco Ezechiel eſſe in ollam Hieroſolymę mittẽdas Hãc ollam collocauit Ezechiel inter oſſa quę erant loco lignorũ: fecitque ea, quę ſuot hnic capiti mandata, vt per ea Hieroſolymæ obſidionem & calamitatem, & luctuoſum deniq; excidium ſignificaret.

Congere fruſtra eius in eam. Hoc eſt, mitte Iudæorum partes & frequentiam in illam. Maiora fruſtra erant Iudæi nobiles, illuſtri aliqua laude celebrati, minora verò erãt ijqui in ſilẽtio iacebant, obſcuro loco nati, in nulla dignitate conſtituti Carnes poſitæ in olla erãt indifferenter Iudæi, vrbis mœnibus ſepti, vndique oppugnati.

Omnem partem bonam, femur & armum Per femur, quod dicitur à ferendo, quòd femora totum corpus ferant, & præcipuè ſuſtineant, intelligitur rex, qui debet totius regni corpus & pondus ſuſtinere. Quã ob cauſam appellatur græcè Baſileus: baſis ſedes & fundamentum eſt, laus populus: quaſi rex populũ ſuſtẽtet: quantò enim ſublimius rex iuſtus & clemens collocatus eſt, tantò amplius laborum pondere grauatur. Illud pſalmi, quod nos iuxta ſeptuaginta tranſlationem habemus: Quoniam quæ tu perfeciſti deſtruxerũt poteſt verti ex hebręo: Quoniam fundamenta euerterunt. Vbi per fundamenta pij principes & iuſtitia præſtantes intelliguntur. *Pſal. 10.* Quanquã R. Selomoh doctus inter Iudęos intelligit ſacerdotes Deo ſeruientes, quos ait eſſe mũdi fundamenta, pondus omne ſubſtantia. Nec mirandum accidat alicui, eſſe reges fœmora, & baſes, ac fundamenta appellatos, cũ eos diuina ſcriptura clypeos appellat, quòd in ſe ict⁹ pro ſubditorũ ſalute recipiant, eorumq; virtuti & tutelæ ſit regnum commendatum. Deplorans Dauid luctuoſum Hebręorum interitum in montibus Gelbore, has lamẽtabiles voces emiſit: Ibi abiectus eſt clypeus fortium *1. Reg. 1.* intelligẽs per clypeũ regem Saulem. Id quod eſt apud Oſæam: dilexerunt afferre ignominiã protectores eius: poteſt verti ex hebręo. *Oſe. 4.* Dilexerunt inferre alijs ignominiam clypei eius. Vt ſit ſenſus: Principes Iſraelis, qui ſcuta ſunt populi, non ſolùm illum non tuebantur, ſed etiam opprobrijs afficiebant. Nomen enim magen, quod eſt in hebraico, clypeum ſignificat, vt in libro Iudicum: Clypeus & haſta ſi apparuerũt in quadraginta milibus Iſrael. *Iud. 5.* Illud etiam pſalmi. Quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati ſunt, transferri poteſt: *Pſal. 46.* Quoniam principes, qui ſuot clypei terræ, vehemẽter erecti ſunt. Vel, vt vertit Diuus Hieronymus, Dij ſcuta terræ vehementer eleuati ſunt. Quibus verbis ſignificat diuinus ac regius vates fore, vt principes & reges eſſẽt veram dignitatem & amplitudinem conſecuturi, quoniam erant in Chriſto congregandi, qui eſt verus ille Deus, quem coluit Abrahã. *Ioan. 8.* qui exultauit, vt videret diem eius: vidit, & gauiſus eſt. Aſpicis igitur reges clypeos appellari: quibus illud poteſt accommodari, *1. Mac. 6* quod eſt primo Machabeorum libro mandatum: Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenduerunt montes ab eis. Debet enim virtutum ſplendor in magnatibus micare, vt vita, doctrina & exemplo mõtes terrę illuſtrẽt, hoc eſt, ſubditos terrã colentes excitent ad cœleſtia contẽplanda, & ad deſideriũ æternas beatorum ſedes poſſidendi. Rex igitur, qui baſis populi, & fundamentũ, & ſcutũ vocatur, per femur hoc loco intelligitur. Per armum autẽ, hoc eſt, per humerum, intelligũtur nobiles & magnates. Per electa oſſibus plena, viri fortes & robuſti. Per pecus pinguiſſimum diuites, & opibus affluentes. Omnes hi erãt in olla: hoe eſt, in vrbe cõcludendi, & calamitatum igne diluendi, atque ſummo dolore lacerandi.

Compone quoque ſtrues oſſium ſub ea Hoc eſt, loco lignorum pones ſub olla magnam oſſium multitudinem, quę incenſa efficiẽt, vt carnes intra olam coucoquantur. Per hæc oſſa intelliguntur cedes innocentiũ, quos immanes Iudæi cruciatibus effectos ad interitum vocauerunt. Quod fuit in cauſa, vt Hieroſolyma noĩe ollę ſignificata, ærumnarũ igne torqueretur. Fortaſſe per hæc oſſa incẽſa, quæ nõ facilè ab igne cõſumũtur, voluit propheta ſignificare, eſſe obſidionem Hieroſolymæ longo *4 Re. 25.* tempore duraturã. Permanſit enim ab anno nono vſque ad vndecimum principatus Sedechiæ. Sunt qui exiſtiment hæc oſſa nõ eſſe extra ollã ſtruendo lignorũ loco, ſed intra ollã, vt ſit ſenſus: Pones in fundo ollæ oſſa, & partes duriores, quæ alias ſuſtentẽt. Ac ſi diceret Deus: Ita erũt diſpoſiti habitatores Hieroſolymę vt fortiores ſint fragilibus fulcimentũ.

Et efferbuit coctio eius. Pręteritum pro futuro. Senſus eſt Efferueſcat olla vehementer, & ebulliat: tam concitata ſit coctio, vt non ſolũ carnes, ſed etiam dura oſſa concoquãtur. Tãtus enim erit calamitatis ignis, vt non ſolum debiles & imbecilli ſed fortes & robuſti ſint acerbiſſimis doloribus preſſi, ſummiſque ærumnis exagitati: quã ob cauſam efferuentes extra ollã exibunt. Nam multi fracto muro ſe in fugam contulerunt: vt eſt 4. lib. Regum *4. Re. 25.*

memo-

memoriæ proditum,ſed fuerunt capti à Babylonijs, varijſq; pœnis cruciati. Ieremias etiā per ollam ſuccenſam ſignificauit ſuccēdendā eſſe Hieroſolymam, & igne per Babylonios comburendā. Quam ob cauſam ait ſe faciem illius ollæ bullientis à facie aquilonis vidiſſe.

Væ ciuitati ſanguinum. Explicat quodammodo parabolā, Olla eſt Hieroſolyma,à qua Babyloniorū obſidio,ignis calamitas, carnes & oſſa intra ollam,Iudæi tam nobiles,quàm obſcuro loco nati,ollā incenſa cędes innocentū ob quas Hieroſolyma, hoc loco ciuitas ſanguinū vocatur. Eam ob cauſam illā alloquēs Christus aiebat, Ieruſalē Ieruſalem, quæ oc-
Mat.23. cidis prophetas,& lapidas eos,qui ad te miſſi
Luc.13. ſunt. Hoc ſignificat etiam in parabola de vi-
Mat.21. nea agricolis locata, qui ſeruos domini occiderunt,varijſque modis vulnerauerūt. Solēt diuini vates vrbes in quibus cædes innocētibus inferuntur, ſanguinū ciuitates appellare:
Nahū.3. vt hoc loco Ezechiel, & paulò pòſt hoc eodē
Haba.2. capite:& Nahum. cap.3.& Habacuch.2.

Cuius rubigo in ea eſt, & rubigo eius non exiuit de ea. Hęc olla ęnea plena eſt rubigine,nā nec aqua nec ignis eam purgarunt. Significat Hieroſolymæ malitiā & obſtinationē, in qua etiam afflicta permanſit. Ille dicitur rubigne affectus,qui eſt peccato contaminatus. Quēad
Simile. modū gladius rubigine inquinatus abluitur cinere & oleo, ſic anima ſordib⁹ peccatorum polluta mundatur cinere, hoc eſt, memoria mortis,& pœnitentia,atq; oleo miſericordiæ & eleemoſinarū. Et ita remanet anima perpolita,& ſplendida. Quemadmodū ſunt nōnulli
Simile. qui qui cū primū vident gladiū rubigine aliqua affectū,illū ſtatim exacuunt& perpoliūt, alij ſemel in anno, alij nunquā, niſi ſint in extrema neceſſitate cōſtituti & tunc accidit ſępè vt nō poſſint gladiū è vagina educere,ex quo efficitur,vt enſis cū vagina in ſterquilinium mittatur: ſic ſunt nonnulli, qui cùm animam intelligunt eſſe crimine aliquo contaminatam,confeſtim ſe conferunt ad expolitorem, vt eam excolant & perpurgent,hoc eſt,ad cōfeſſarium,ad ſanctum pœnitentiæ ſacramentum, vbi anima expietur & perpoliatur. Præclare illi quidem,qui ilico ad cōfeſſionis lauacrum confugiunt. Alij ſemel in anno minus pij,Chriſtiani tamen. Alij nunquam, niſi fortè cùm iam habent mortem in viſceribus conceptam,tunc enim magis metu commoti quàm Chriſtiana pietate confeſſionem petunt,ſed accidit plerunq;,vt nō poſſint de peccatis confiteri : tanta enim rubigine contaminatus eſt gladius,tantis ſordibus inquinata eſt anima, vt non poſſit educi è vagina & oſtendi ſacerdoti, & ita abſque contritione,abſque confeſſione,abſque ſatisfactio ne abſq; eccleſię ſanctæ ſacramentis diſcedit è vita, & ſterquiliniū pœnarum ęternarū pro ijcitur,quoniam migrat ſceleribus polluta, à Eſai.1.
quibus ſe non abluit Lauamini,inquit.Eſaias, Epheſ.4.
mundi eſtote, auferte malū cogitationū ve- 2.Cor.7.
ſtrarum. Et D. Paulus in epiſtola ad Epheſios Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Et in ſecunda ad Corinthios: Mūdemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus.

Per partes & per partes ſuas eijce eam. Id eſt, oſtende eſſe carnium partes, quæ ſunt in olla, extra eam eijciendas abſque diſcrimine. Hoc eſt,annuntia,occidēdos eſſe habitatores Hieroſolymę,& extra muros ſine delectu proijciendos, non enim cadet ſuper eorū cadauera ſors,ſed abſq; ordine & cōſideratione dignitatis eijcietur extra vrbē. Hoc ideo ait quia in obſidione illa factæ ſunt magnæ cædes & immanitates à Babylonijs, & intra vrbē ex Hebræis multi perierūt fame,multi peſte, multi gladio, & eorum cadauera ob nimiū fœtorē extra vrbem per muros proijciebantur.

Sanguis enim eius in medio eius eſt. Senſus eſt: His calamitatibus opprimitur Hieroſolima quia plena eſt ſanguine prophetarū & aliorū virorum pietate præſtantiū, quos ad interitū publicè vocauit. Ideo ſubdit,Super limpidiſſimam petram effudit illum. Ac ſi diceret,Non effudit ſanguinem in locum occultum,ſed ſuper lapidē purū & lucentē,vt ab omnib⁹ videretur. Explicat publicā Iudæorū immanitatē.

Dedi ſanguinem eius. Quoniā ipſa publicè aliorū ſanguinē fundebat,ideo ego permittam, vt Babylonij eius ſanguinē publicè etiā fun- Exod.1.
dant. Aegyptij obruebant filios Hebręorum Exod.7.
aquis fluminis, & poſtea aquę illæ verſæ ſunt Exod.14.
in ſanguinē, & bibebāt Aegyptij ſanguinem, Sup.18.
qui videbatur eſſe eorū infantiū innocētum, quos illi in flumine ſuffocauerāt. Sed quid dico? Imò ijdē Aegyptij fuerūt maris rubri aquis obruti,& in ꝓfundū demerſi. Aquis peccarūt,aquis pœnas ſuorum ſcelerū luerunt.

Cuius ego grādem faciam pyram. Hoc eſt, quā ego magno incendio conſumam. Et eius habitatores cōcoquentur. Indicat acerbiſſimas Iudæorum ærumnas.

Oſſa tabeſcent. Viri fortitudine pollentes labefactabunt,& timore hoſtium penitus tabeſcēt Babylonij feri & immanes furore incitati ad Hebræorum cædem rapiebantur.

Pone quoque eam ſuper prunas vacuam, vt incaleſcat, & liqueſiat æs eius : & conſletur in medio eius inquinamentum eius, & conſumatur rubigo eius. Multo labore ſudatum eſt : & non

non exiuit de ea nimia rubigo eius, nec per ignem. Immunditia tua execrabilis, quia mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis. Sed nec mundaberis priùs, donec quieſcere faciam indignationem meam in te. Ego Dominus locutus ſum. Veniet & faciam, non tranſeam, nec parcam, nec placabor. Iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit dominus. Et factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum in plaga: & non planges nec plorabis, nec fluent lachrymæ tuæ. Ingemiſce tacens, mortuorum luctum non facies. Corona tua circunligata ſit tibi, & calciamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. Locutus ſum ergo ad populum manè, & mortua eſt vxor mea veſperi. Fecique mane ſicut præceperat mihi. Et dixit ad me populus. Quare non indicas nobis, quid iſta ſignificent, quæ tu facis? Et dixi ad eos: ſermo domini factus eſt ad me dicens: Loquere domui Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus.

Pone quoque eam ſemper prunas vacuam. Id eſt, dicens eam eſſe ponendã vacuam ſuper prunas, vt ab igne abſumatur. Explicat Hieroſolymæ incendium. Non modò carnes & oſſa intra ollam lacrabuntur, ſed etiã ipſa mœnia incendio flagrabunt. Voluit Deus vti potentia ſua, & oſtenderet vim ſeueritatis & iuſtitiæ cõtra magnitudinem ſcelerum Iudæorum:

Et conflетur in medio eius inquinamentum eius. Hoc eſt, & malitia eius erit in ea. Ac ſi dicat: In flagitijs ſuis peribit.

Multo labore ſudatũ eſt. Loquitur Deus more humano, ac ſi diceret: Dedi operã, vt mundaretur Hieroſolyma: ſed ipſa noluit munda-
Eſai.1. ri. Eodem modo apud Eſaiam, Laboraui, in-
Eſai.49. quit, ſuſtinens. Et rurſum: In vacuum laboraui, ſine cauſa, & vanè fortitudinem meã con-
Iere.15. ſumpſi. Et apud Ieremiam: Laboraui rogans: & diſperdam eos ventilabro in portis terræ. Vbi per portas terræ intelliguntur fines, & egreſſus, atque limites terræ ſanctæ. vt ſit ſenſus laboraui, rogans eos, vt relictis flagitijs ad me confugerent: ſed quia mihi parere noluerunt, mittam eos in exiliũ extra terrã promiſſionis. Poteris hoc de diuinis vatibus intelligere, vt ſit ſenſus: Toto pectore in ſtudiũ hoc incubuere diuini vates, vt Hieroſolymã à vitijs abducerent, & ad virtutẽ impellerẽt: ſed oleum & operam perdiderunt. Lege totũ Ieremiam, & videbis eius conciones nihil Iudæis profuiſſe, quia nequitia & obſtinatione indurati prophetam contemnebant, cuius labores fruſtra ſuſceptos pios illos quidem, & ſanctos, vitio tribuebant, eumq́ue ad odium, & interitum falſis criminibus vocabãt. Nemo eos cohortabatur ad virtutẽ ardentiùs, nemo eorum flagitia vituperabat aſperiùs, nemo viros virtute præſtantes laudabat ornatiùs, nemo in vanas nefariorum hominũ ſuperſtitiones inuehebatur vehemẽtiùs. Et pro ijs laboribus in eum procellas excitabant. Quid dicam de diuino illo Eſaia, tanta eloquẽtia excult, vt non ſolùm homines ſuæ ætatis, ſed antiquitatis memoriam vi admirabili dicendi ſuperauerit? Hic pro rectè factis, & conſtantibus diuinarũ ſuarum concionũ laboribus fuit à Iudæis neglectus & ad interitum luctuoſiſſi-
mum reſeruatus. Audi diuum Paulum in epi- *Heb.11.*
ſtola ad Hebræos ita de viris iuſtis aientem. Alij ludibria & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tẽtati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes anguſtiati, afflicti, quibus dignus nõ erat mũdus. Multi damnantur mundi iudicio, quos Dei iudicium laudabiles oſtendit. Suſanna à laſciuis ſenibus accuſata damnata mũdi iudi-
cio, fuit per Danielem erepta, Daniel enim ſo- *Dani.*
nat iudicium Dei. Multi mundi iudicio damnantur, qui Dei iudicio abſoluuntur. Sed quãuis impiorũ gladius viris iuſtitiã & pietatẽ colentibus vitã eripuerit eorũ tamẽ laudes nulla
vnquã obſcurabit obliuio: quin potiùs, vige- *Simili-*
bũt memoria omnium ſæculorũ. Cœlum pri- *tudo.*
mũ mobile appellatũ vehementi ſuo impulſu & incitata conuerſione alios globos ætheros coërcet, & rapiat, atque efficit, vt ab oriẽte ad occidentẽ violenter, & per occidens moueantur. Nihilominus tamen hi inferiores cœli inuito primo mobili mouentur ſuapte natura proprio motu ab occidente ad orientem, ſic quamuis tempus ſuo diſcurſu omnia, quę poſſunt labefactari, cõſumat ea rapiẽs & ad occaſum adducens, tamẽ velit nolit, rectè facta & admirabiles virtutes ſemper habẽt ſuum curſum & motũ in ſphæra famę immortalis, quæ veluti cœlũ varijs ſyderibus ornatũ, pulchriſq́; luminibus diſtinctũ de tẽpore ipſo triumphat, quoniã illã ipſa perpetuitas ſẽper intuetur. Nec ſolùm viri iuſti, qui ſeſe à cõtagione

corpo

corporis integros caſtoſque ſeruarũt totoſq́, ſeſe diuini numinis venerationi dediderũt, in hominũ cœtu in hac vita celebrãtur, ſed etiã quod illuſtrius eſt, in cœlum peruolant, vbi requieſcunt, in beatiſſimis ac ſplendidiſſimis ſanctorum ſedibus nullo dolore affecti, nulla deformitate maculati, ſed rerum ſuperarũ cõtemplatione fruentes, & gloria immortali redundantes. Et tamen hi ſunt, qui dum in hoc mundo vitam agerent, non poterãt nefarios
Gala. 4. homines à vitijs deterrere. Scribẽs diuus Pau
Tim. 4 lus ad Galatas, aiebat illis: Timeo vos, ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis. Et Timotheo: In hoc enim laboramus, & maledicimur. Poteſt etiam loci hic ita explanari. Multo labore ſudauit Hieroſolyma. Hoc eſt multis ſe flagitijs contaminauit. Nullus labor maior eſt impietate. Eos, qui animum à corporis contagio non ſeuocantes fuerunt ſummis cupiditatis ſtimulis cõcitati, & infinitis flagitijs cooperti, inducit liber Sapientiæ in hunc modũ loquẽtes. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, ambulauimus vias diffici-
Eſai. 47. les, Alloquens Eſaias nefariam Babylonẽ ſceleribus imbutã, ait. Sta cum multitudine maleficiorum tuorũ, in quibus laboraſti ab adoleſcentia tua. Et Ieremias de Hebræis illis, qui erant ſcelerum nota inuſti, & in facinoribus
Ierem. 9. impijs verſati, aiebat: Vt iniquè agerent, laborauerunt Et regius vates verba faciẽs de anima flagitioſi hominis, quã ciuitatẽ nequitia
Pſal. 54. & controuerſia plenã vocat. Iniquitas, inquit & labor in medio eius, & iniuſtitia. Qui ſe vitijs dedunt, & tetras fraudes concipiunt, non poſſunt vitam tranquillè leniterq́; traducere: quin potiùs turbulentis animi permotionib⁹ exagitati, ſemper inaui ſolicitudine, ait effrænata cupiditate cruciantur. Et licèt videantur foris lætitia geſtientes, intus tamẽ dolore torquentur: nam aut odio & inuidia ad vltionẽ, aut violento auaritiæ impetu ad diuitias, aut incitata aduerſus rationem libidine ad peſtiferas voluptates rapiuntur. Ex quibus omnibus gignuntur pœnæ illæ interiores, quas poëtæ & philoſophi furias vocabant. Hinc voces Didonis apud Vergiliũ AEneidos quarto: Heu furijs incenſa feror. Et multa apud Euripidem in Oreſte. Id intelligens diuus Hieronymus, Quot, inquit, ſunt vitia, tot ſunt animi tormẽta. Et diuus Ambroſius: Impius ipſe ſibi pœna eſt, iuſtus gloria. Et diuus Bernardus: Nihil eſt in hac vita laborioſius, quàm deſiderijs terrenis æſtuare, & nihil quietius, quàm ſeculi huius nihil appetere. Hęc viri hi & ſanctitate & ſapientia inſignes. Sua quenq́; fraus, ſuus terror, ſuum ſcelus vexat, & exagitat: ſuę cõſcientiæ & peſtilentes cogitatus, eos qui aliquid im

piè commiſerunt, veluti ardentes tædæ vrunt, terrent, & excruciant. Hæ ſunt canes illæ latrantes, de quibus ait Latinus poëta 6 Aeneidos: Viſæq́; canes vlulare per vmbram Quid acerbius, quid plenius dolore & labore, quàm memoria peccati? Cõtrà verò quid poteſt eſſe vel ad vitæ ſuauitatem dulcius, vel ad animi tranquillitatem comparandam accõmodatiùs quàm colere virtutem, amplecti Deum, ſuauiſſimo eius amore inflammari? Nec ſolùm ſcelera, priuſquam dimittantur, ſed etiam poſtquam ſunt per pœnitentiam dimiſſa, & acerbo fletu deleta, pœnam in animo relinquunt. Vt enim abſtracto à corpore telo non ſtatim ſanatur vulnus: ſic remiſſo peccato non ſtatim Simile.
neceſſe eſt remitti pœnam peccati. Remittitur tamen in purgatorio: & tãta ac talis poteſt eſſe pœnitentia, vt etiam in hac vita remittatur. Quemadmodum non eſt idem abſtrahere telum, & vulneri mederi: ſic non eſt idem condonare peccatum, & pœnam illi debitam remittere. Duplex eſt pœna, prima debita culpę, altera verò, qua homines afficiuntur, dum ſe peccaſſe recordantur, Et vtraque poteſt poſt peccatum in animo remanere. Cùm igitur vita ſcelerati ſit laborum pleniſſima, & non ſolùm ipſa culpa ſit labor, ſed etiam nutrix laboris, rectè dixit hoc loco Ezechiel, Hieroſolymam, quæ ſe vitijs contaminanerat multo labore ſudaſſe. Poſſunt itaque verba hęc referri ad Deum, & ad Hieroſolymã, ſi ea referas ad Deum, ſignificant, illum laboraſſe in Iudęorũ ſalute, ſi ad Hieroſolymam, ſignificãt eam in vitijs ſuis exercendis laborẽ ſubiuiſſe, & peccando laboraſſe.

Mundare te volui, & non es mundata. Verba ſunt Dei ad ingratam & fidifragam Hieroſo- Mat. 23.
lymam: Eodem modo Chriſtus in euangelio: Luc. 13.
Ieruſalem Ieruſalem quæ occidis prophetas & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui ſti congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti! Sed dicet aliquis. Si Deus volebat Hieroſolymam expiare, quomodo illud non fecit? Quomodo non impleta eſt voluntas eius cùm ipſe dicat apud Eſaiam: Cõſilium meum Eſai. 46.
ſtabit, & omnis volũtas mea fiet: Et dicat per pſalmographum: Omnia, quæcunque voluit, fecit Deus: Huic obiectioni facilè reſponde- Pſa. 113.
bis, ſi dixeris, voluntatẽ Dei quæ in ipſo eſt, quæ eſt ipſemet volẽs, ſemper habere effectũ ſuum: non autem eam voluntatem, quæ volũtas ſigni appellatur. Fieri quidẽ poteſt, vt aliquid fiat extra ordinem alicuius cauſæ particularis agentis, non autem extra ordinẽ cauſæ vniuerſalis, ſub qua omnes cauſę particulares cõprehendũtur: nam ſi accidat, vt cauſa aliqua

aliqua particularis effectum ſuum non obti-
neat, hoc erit ob alicuius cauſæ particularis
impedimentum, quæ ſub ordine cauſæ vni-
uerſalis neceſſario contineatur. Cùm autem
voluntas Dei ſit cauſa vniuerſalis omnium re
rum, fieri non poteſt, vt ſuum effectũ non con
ſequatur. Eam ob cauſam id, quod recedere
videtur à diuina voluntate iuxta quendam or-
dinem, relabitur in ipſum iuxta alterũ: quem
admodum qui tetra facinora committit, ſeq̃ue
à Deo abducit & ſeparat, & ſi ſecundum ordi-
nem gratiæ recedit à voluntate diuina, tamen
ſecundum ordinem iuſtitiæ incidit in eam,
cùm pœnas luit ſuis ſceleribus debitas & iu-
ſtas. Volebat Deus mundare Hieroſolymam
à delictis ſuis, imò vt verbis vtar Apoſtoli,
vult omnes homines ſaluos fieri, ſed hoc, vt
1.Tim.2. ait Damaſcenus, intelligitur de voluntate an-
tecedente, non autem de voluntate conſequẽ
te. Quicunque iuſtus iudex vult omnem ho-
minem viuere voluntate antecedente: ſed vo-
luntate conſequẽte vult, vt homicida vita pri-
uetur. Eodem modo vult Deus antecedenter,
vt omnes gloriam immortalem conſequãtur,
at conſequenter vult, illud diuina iuſtitia exi-
gente, quoſdã in cæcas tenebras relegari, vbi
ob nefaria facinora ſua in æternum crucietur
Volebat voluntate antecedente mundare &
conſeruare Hieroſolymam, ſed quia illa no-
luit, voluit voluntate conſequente eam vaſta
re & euertere. Et hęc voluntas eius impleta eſt
quæ eſt propriè voluntas. Nam voluntas ante-
cedens non eſt ſimpliciter voluntas, ſed ſecũ-
dum quid: & vt verbis vtar ſcholaſticis, potius
dicitur velleitas, quàm ſimpliciter voluntas.
Ex quibus concluditur, omne id, quod Deus
ſimpliciter vult, fieri, etiam ſi id, quod antece-
denter vult, aliquando non fiat. Hæc Dei vo-
luntas, quæ propriè voluntas eſt, appellatur
voluntas beneplaciti, & voluntas cõſequens:
altera verò voluntas ſigni, & voluntas ante-
cedens.

Veni, & faciam. In libris nonnullis eſt, Ve-
nit. vt ſubaudiatur calamitas tua. Et ſubdi-
tur: Non tranſibo. Hoc eſt, non deijciar à ſen-
tentia mea: ſed implebo, quod dico. ¶ Verba
ſunt Dei promittentis ſe eſſe Hieroſolymam
euerſurum.

*Ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum
in plaga.* Hæc eſt altera metaphora: cuius hic
eſt ſenſus. Ecce ego auferam à te vxorem tuã
chariſſimam interitu repentino: & tamen nõ
plorabis. Solent homines oculos in rem di-
lectam conijcere: & Ezechiel, vt par erat, vxo-
rem ſuam magno proſequebatur amore, Viri,
Epheſ. 5. inquit Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios, di-
ligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit
Eccleſiam. Et in epiſtola ad Coloſſenſes: Di- Coloſſ. 3.
ligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad il-
las. Et tamen præcepit illi Deus, ne mortem
vxoris ſuæ, quam ardenter in Deo amabat, la-
chrymis & lamentis proſequeretur. Quem- Simile.
admodum ſanies vlceris intus latitans ægro-
tum magnopere angit, & exagitat: ſin autem
exeat, & erumpat, mitigatur dolor, ſic mœror
in corde incluſus vehementer affligit, ſed ſi
per lachrymas & ſuſpiria fundatur, animum
placat & lenit. Quo fit: vt illi mirum in mo-
dum crucientur, quibus erepta flendi & ſuſ-
pirandi facultas. Exceſſit è vita chariſſima
Ezechielis vxor, & fuit ei mors hæc grauis &
acerba: & inſuper augebat illi dolorem, non
poſſe ſuum dolorem deplorare. Eſt in corde
fons doloris, cuius aquæ niſi fluant per ocu-
los, obruunt cor ipſum, & cogitationem à
languoribus auertere non ſinunt. Vt magnus Simile.
frequenſq́ue fumus ex nigro igne exhalans,
niſi habeat luculentum caminum, aut aper-
tam ianuam, qua egrediatur foras, totam do-
mum denigrat, ſic meror ex igne calamita-
tum procedens, in cordis domo incluſus eam
afficit nigredine, & atra bile corrumpit, niſi
per os & oculos erumpat, & fiat ſuſpiriorum
exhalatio, quæ ab imo pectore egrediatur.
Non laudo muliebrem eiulatum, non gemi-
tus lamentabiles, abiectos, & ſeruiles: turpe
enim viro eſt muliebriter lamentari, dolore
omnino debilitari, & frangi: at deplorare
mortuos, eos præſertim, quos in vita chariſ-
ſimos habueras, idq́ue moderatè & honeſtè,
non ſolum non vitupero, ſed pium eſſe & lau
dabile exiſtimo. Oportet tamen non ita op-
primi dolore, vt temperantia amittatur: ſed
quòd allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ ſen-
ſim progrediens dolorem extenuat & diluit,
id nos præcipere debemus conſilio, nec expe-
ctate temporis medicinam, quam conſequi
ratione valemus. Notum eſt illud Anaxagorę,
quem ferunt nuntiata filij morte dixiſſe: Scie-
bam me genuiſſe mortalem. Et illud Lacænæ
illius clariſſimæ, quæ cùm filium, quam vnicè
amabat, in prælio interfectum audiſſet, Ideir-
co, inquit, genueram, vt eſſet, qui pro patria
non dubitaret mortem ſubire. Illud tamen ve
lim tibi perſuadeas, nunquam mihi gratam
fuiſſe illam Stoicorum opinionem: Sapientem
nunquam moueri: nec miſericordia, nec do-
lore, nec ira cõcitari. Nam commotiones ani-
mi ratione, & conſilio, & prudentia oportet
moderari, non autem radicitus euellere. Illud
enim præclarum eſt, & in poteſtate noſtra
cum diuino fauore ſitum, hoc autem fieri nec
põt nec ſi fieri potuiſſet, expetendum eſſet, &
in bonis connumerandum. Quemadmodum

Simile. in mari non ea optatur tranquillitas, quæ eſt omnis venti expers omnino, ſed illa potius in qua perflat aura, qua fluctus mouentur, & nauis proſpero curſu impellitur: ſic in animo nõ eam debemus cupere quietem, quæ ſit languida, & ab omni ſenſu abhorrens, ſed temperatam commotionem, qua animus in vaſto mundi gurgite ad æternæ gloriæ portum tendat, & fœlicem vitæ curſum conficiat. Illa eſt eximia ac præclara virtus, quæ procedit ab animo commoto amore Chriſti, & ſtudio æternæ beatitudinis cõſequendæ incitato. Quare non ſunt audiendi, qui omnem animi commotionem penitus euellendam dicunt, qui aſſerunt neminem debere mortem alicuius deplorare. Quanquã enim Ezechiel necem vxoris ſuę nullis lachrymis proſecutus eſt, hoc fuit particulari quadam ratione, quæ rarò inuenitur: communiter autem laudabile eſt pro ijs, qui excedunt è vita, lachrymas fundere, & ſigna mœroris oſtendere. In libro Eccleſiaſtici
Eccl. 22. ait ita diuina ſcriptura. Mortuum lamenteris, quòd ſit luce priuatus. Et rurſus: Fili in mortuum produc lachrymas: & quaſi dira paſſus,
Eccl. 38. incipe plorare. Cùm Maria Magdalena mortem Lazari fratris eius deploraret, & alij eum ea lachrymas etiam funderent, tantum abfuit, vt Chriſtus hoc reprehenderet, vt potius ipſe defleret: Ita enim ait diuus Ioannes: Et lachrymatus eſt Ieſus: Dixerunt ergo Iudæi: Ecce
Ioan. 11. quomodo amabat eum.

Corona tua circumligata ſit tibi. Hoc eſt, contine intus dolorem tuum: non illum ſignis exterioribus oſtendas. Solebant olim, qui rem aliquam ſibi charam amittebant, non ſolùm lachrymas fundere, ſed etiam capita pileis & coronis nudare. Quod erat doloris apertiſſimũ ſignum. Id quod prohibet hoc loco Deus Ezechieli. Pro corona vertunt nonnulli tiaram, quæ erat capitis ornamentum, quo ſacerdotes vtebantur. Erat enim Ezechiel ſacerdos. Ieremias deplorans miſerum Iudeorum excidium, aiebat: Verſus eſt in luctum chorus noſter, cecidit corona de capite noſtro.
Tren. 5. Poteris per coronam comam intelligere: nam antiqui in ſignum doloris capillos tondebant.
Iob. 1. Vnde Iob cùm opes & filios amiſiſſet, ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adorauit. Volens Ieremias, ſummum Moabitarum mœrorem explicare, ait: Omne
Iere 48 caput caluitium, & omnis barba raſa erit. Et per Amos prophetam annuntiat Deus ijs verbis Iudæis ſuam luctuoſam calamitatem:
Amos 8. Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum, & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium. Huic expoſitioni fauet tranſlatio ſeptuaginta, qui pro corona habent crines. Et paulo pòſt, vbi nos habemus: Coronas habebitis in capitibus veſtris, habent illi: Comæ veſtræ ſuper capita veſtra.

Calciamenta tua erunt in pedibus tuis. Hoc eſt, non ambulabis nudis pedibus more lugentium & afflictorum. Qui quondam angorem ſuum oſtendere volebant, pedes nudabant. Dauid in magna calamitate verſatus, cùm fugere Abſolonem, aſcendit cliuum oliuarum 2. Re. 15. ſcandens, & flens, nudis pedibus incedens. Volens Deus, vt Eſaias oſtenderet imminentem Iudæis calamitatem, dixit illi: Calciamenta tua tolle de pedibus tuis. Soliti etiam Eſa. 20. erant mœſti homines die funeris caput velare pannis tetris & non comedere niſi cibos miſſos ab alijs, qui appellabantur cibi lugentium Hoc etiam Ezechieli prohibet Deus, Dicens: Nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. Sed cur Deus præcipiebat ei, vt in die funeris vxoris ſuæ, quam ardente complectebatur amore, nec ploraret, nec ſigna aliqua mœroris oſtenderet? Nimirum vt Iudæi huius rei tam inſolitæ admirabilitate ſtupidi, ab eo cauſam quærerent tam portentoſæ & inſuetæ nouitatis, & ita intelligerent ſummam ſibi imminere calamitatem.

Locutus ſum ergo ad populum mane. Id eſt, manè prædixi populo, vxorem meam eſſe illo die è vita migraturam, & ita euenit: nam veſpere eiuſdem diei mortua eſt.

Ecce ego polluam ſanctuarium meum, ſuperbiam imperij veſtri, & deſiderabile oculorum veſtrorum, & ſuper quo pauet anima veſtra, & filij veſtri, & filiæ veſtræ, quas reliquiſtis, gladio cadent. F
Et facietis, ſicut fecit: ora amictu non velabitis, & cibos lugentium non comedetis: coronas habebitis in capitibus veſtris, & calceamenta in pedibus: & non plangetis, nec flebitis, ſed tabeſcetis in iniquitatibus veſtris, & vnuſquiſque gemet ad fratrem ſuum: eritque Ezechiel vobis in portentum. Iuxta omnia quæ G
fecit, facietis, cùm venerit iſtud: & ſcietis, quia ego dominus Deus. Et tu fili hominis ecce in die, qua tollam ab eis fortitudinem eorum, & gaudium dignitatis, & deſiderium oculorũ eorum, ſuper quo

quo requieſcunt animæ eorum, filios & filias eorum: in die illa cùm venerit fugiens ad te, vt annunciet tibi: in die inquam illa aperietur os tuum eſt eo: qui fugit, & loqueris, & non ſilebis vltra: riſque eis in portentum, & ſcietis, quia ego dominus.

Ecce polluam ſanctuarium meum. Explicat parabolã: cuius hic eſt ſenſus. Quærentibus Iudæis, inquit, diuinus vates, cur ego contra omnium morẽ hæc facerẽ, ita reſpondi. Quemadmodum Deus abſtulit a me vxorem meã, quam ſingulari amore proſequebar, ita auferet à vobis templum Hieroſolymæ, & filios ac fratres, & cæteros, quos ibi reliquiſtis, quibus eſtis admirabili amicitia deuincti. Et cùm inter Babylonios habitetis, nõ audebitis deplorare calamitatem veſtram, & Hieroſolymæ euerſionem, ne videamini ob Babyloniorum, victoriam comptimi dolore, eorũque triumphum proſequi lamentis. Si enim vos intellexerint dolore angi ob eorũ gaudiũ torquebunt vos, & ad excidium crudeliſſimũ vocabunt. Præterea tantus erit dolor veſter, cùm audieritis cladem & ſtragem amicorũ & cõſanguineorũ veſtrorũ, & patriæ veſtræ vaſtitatem & incendiũ, vt veluti ſtupidi & admirantes ob ſummam veſtrã miſeriã & calamitatẽ ne flere poſſitis, nec ordinẽ ac conſuetudinẽ mœſtorũ ſeruare, cùm dolor veſter aliorum ſuperet dolorem, & ea ſolatia deficiant, quæ cæteris, qui poterant lugere, in ærumnis ſuis non defuerunt. Verùm illud eſt hoc loco aduertendũ per ſanctuariũ intelligi templũ Salomonis, de quo Deus ait: Ecce ego polluã ſanctuariũ meũ. Hoc eſt, pollui permittã, ſinã enim Babylonios illud contaminare & euertere.

Superbiam imperij veſtri. Hoc eſt, templũ, de quo ſuperbè & arroganter gloriamini. Tanta erat Iudæorũ inſolentia, vt non modò rebus humanis, ſed etiã diuinis intemperanter abuterentur, non ad Dei cultũ, ſed ad eorũ ſuperbiã. Eam ob cauſam fuerunt victi, abiecti, & calamitoſi, ita Deo permittente, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiã, vt eius
Iaco. 4. apoſtoli teſtantur. Et, vt ait pſalmographus:
1. *Petr.* 5. Quoniam tu populũ humilẽ ſaluũ facies, &
Pſal. 17. oculos ſuperborum humiliabis. Solet enim Deus homines humiles, ſubmiſſè de ſe ſentientes, extollere, inſolentiã autem ſuperborum ſe ſe efferentium deprimere. Nam vt ait
Eccle. 10. Eccleſiaſticus: Odibilis corã Deo & hominibus eſt ſuperbus. Et paulò pòſt: Initiũ omnis peccati eſt ſuperbia. Et Iob de diabolo lo- *Iob.* 41.
quens, ait: Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Egreſſi latrunculi quidã de Syria ca- 4. *Reg.* 5.
ptiuam duxerunt puellam Iſraeliticam, quã Naaman principi tradiderunt. Syria cuius Naaman princeps erat ſonat elationẽ & ſuperbiam, cuius dæmon princeps eſt qui dixit: Aſcendã ſuper altitudinẽ nubium, ſimilis ero altiſſimo. Naaman idem eſt quod pul- *Eſai.* 14.
cher, ſiue præparans motum. Talis fuit lucifer, admirabili pulchritudine decoratus, ſed præparans motum ſibi à cœli faſtigio ad inferni profunditatem, imò ipſe eſt, qui in hominum cordibus motus ſuperbiæ, & perturbationes arrogantiæ præparat. Latrones ſunt appetitus noſtri, qui puellam, hoc eſt, animã noſtram principi Syriæ tradunt, cùm ſuperbia clari omnem nobis excellentiã ſumimus & arrogamus, & in domicilio & arce inſolentiæ collocati omnia contemnimus, nobiſque inferiora ducimus, atque ipſo Dei templo vanè & ſuperbè gloriamur. Tanta mortalium ſuperbia, vt etiam opera alioquin bona deprauent, cùm in illis iactantiam, & populi rumuſculos quærant, eaque ob vanitatem efficiant. Quemadmodũ Athenienſes, *Simile.*
vt illis obiecit Anacharſis philoſophus, non habebant numos, niſi vt eos numerarent, ſic multi non aliam ob cauſam in virtutũ actiones incumbunt, niſi vt eas arroganter prædicent, & mundi gloriã aucupentur. Fumus ini- *Simile.*
tio ingens, & denſus, ſurſum aſcendens facilè diſſipatur & amittitur: & ſic gloria ſuperborũ ſe ſim obſcuratur, & penitus euaneſcit. Id fatebantur impij pœnis æternis cruciati, quos liber Sapientiæ ita facit loquẽtes: Quid *Sap.* 5.
nobis profuit ſuperbia, & diuitiarũ iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens. Nos igitur cœleſtia ſpectemus, humana fluxa & fragilia contemnamus. ſi enim voluerimus alte contaminare, & æternam beatitudinem contueri nec nos dabimus ſermonibus vulgi, nec vanos hominũ rumuſculos aucupabimur nec in præmijs humanis locabimus ſpẽ rerũ noſtrarũ, ſed ad Deũ ipſum aſpirabimus, qui ſemper eſt, quem nulla conficit & conſumit vetuſtas, de quo ait Dauid: Tu autem perma- *Pſa.* 101.
nebis, & omnes vt veſtimentum veteraſcent: Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Eã ob cauſam dicebat dominus Moy- *Hebr.* 1.
ſi: Ego ſum, qui ſum, Sic dices filijs Iſrael: *Exod.* 3.
Qui eſt me miſit ad vos. Hoc eſt: Qui ſemper fuit, qui eſt: qui ſemper erit, cuius ſempiternitas nullis finibus comprehenditur, ille me

miſit ad vos. Si nos humana mouent, quorum nulla eſt, tanta vis quę tempore non debilitetur & penitus conſumatur, ſi id quod non eſt ſtabile in vita, ſed ſubito frangitur, & perit, aut ſaltem ſenſim defloreſcit, & vetuſtatur extinguitur, nos excitat ad labores magnos ſubeundos, cur nos ad eos, imò ad multò maiores non mouebit, non excitabit ille, qui ſemper eſt, quē ipſa ęternitas ſemper intuebitur, qui ſeipſum ſummo amore proſequentibus præmia largitur immortalia, eoſque in cœleſti beatitudine collocat & conſtituit, vbi eo in æternum fruantur? Relinquamus igitur ea quæ ſunt caduca & mortalia, & ſtudio immortalitatis inflammati, Deum ipſum, ſempiternam illam pulchritudinem contemplemur, & amore ardentiſſimo amplectamur, ne Iudęos immitantes, coijciamur in vincula Babyloniorum, qui lapidibus templi gloriantes, & in rebus etiam ſpiritualibus vanam mundi gloriam quærentes, Deum verum repudiarunt, & gloriam imperij ſui amiſerunt.

Deſiderabile oculorū veſtrorū. Hoc eſt, quod magnoperè diligitis, Idem repetit ſequētibus verbis, dicēs: Et ſuper quo pauet anima veſtra. Solent enim amantes timere, ne rei amatæ aliqua veniet calamitas.

Quas reliquiſtis. Nempè in Iudæa, cum vos contuliſtis in Chaldæam.

Ora amicta non velabitis. Hæc ſupra explicuimus.

Eritque Ezechiel vobis in portentum. Hoc eſt, in ſignum calamitatis, qua opprimemini: nā vt ille vxoris ſuæ interitum non deplorauit, ſic vos nec amicorum cædem, nec patriæ euerſionem flere poteritis, ſed afflicti & ærumnoſi in doloribus acerbiſſimis verſabimini

Fortitudinem eorum. Templum, quod paulò antè appellauerat ſanctuarium, & gloriā imperij Iudæorum, & deſiderable oculorum ſuper quo pauebant, appellat modò fortitudinem Hebræorum, & gaudium dignitatis ſuæ, & deſiderium oculorum, & requiem animarum.

Cùm venerit fugiens ad te. Id eſt, cùm aliquis qui euaſerit, fugerit, & venerit ad ſe, vt tibi Hieroſolymę narret euerſionem. Poteſt totū hoc referri ad tempus Titi Veſpaſiani, qui Hieroſolymā vaſtauit, & funditus euertit: quoniam Iudæi Chriſtum Deum noſtrū, qui eos liberatū venerat, immaniter occiderunt Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel: Væ ciuitati ſanguinum. Hic ſanguis eſt cædes agni innocentiſſimi, de quo ſanguine aiebat Eſaias
Eſai. 1. alloquens Iudæos: Manus veſtræ ſanguine
Mat. 27. plenę ſunt. Ipſi enim dixerunt: Sanguis eius
1. Cor. 10. ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Et quoniam Chriſtus eſt petra illa, de qua ait Apoſtolus: Petra autem erat Chriſtus, ait hoc loco propheta, fuiſſe hunc ſanguinem ſuper limpidiſſimā petrā effuſum, hoc eſt, ſuper Chriſtum innocentiſſimū & puriſſimum, qui plenus & aſperſus ſanguine ſuorū vulnerū noſtra vulnera ſanauit. Hic eſt filius hominis, cuius vxor, hoc eſt, ſynagoga mortua eſt veſperi, hoc eſt, in fine temporis: nam à Chriſto ad mundi finē vltima ætas eſt. Hi ſunt vltimi illi dies, de quibus vaticinatus fuerat Iacob, cùm iam mortē in viſceribus conceptā teneret,
dicens filijs ſuis: Congregamini, vt annuntiē, Gen. 49.
quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis.
Et Eſaias: Et erit in nouiſſimis diebus præ- Eſai. 2.
paratus mons domus domini in vertice mōtium. Et quemadmodū Ezechiel Iudæis prædixit euerſionem Hieroſolymæ per Babylonios, ita eis Chriſtus prædixit vaſtitatē & in-
cendiū eius per Romanos. Quod ita abſque Luc. 19.
dubio euenit.

Annotationes ex Hebræo in caput XXIIII.

Compone quoque ſtrues oſſium ſub es. Pro componere ſtrues in hebraico vnum tantùm verbum, nimirū, דור dur, quod ſignificat ſtruere ligna ad pyram, aut incendere rogū. vnde medurah ſignificat pyram, vt paulò pòſt: Grandem faciam pyram. Vel, vt poteſt etiam verti, crebreſcere faciam cōbuſtionem. Et quoniam vita conſumitur inſtar pyræ, ponitur hoc nomen dor pro tempore vi-
tæ. Vnde verba illa Ezechiæ apud Eſaiā Ge- Eſai. 38.
nerato mea ablata eſt, poſſunt verti: Tempus vitæ meæ ablatū eſt. Vel peregrinatio mea finita eſt. Septuaginta hunc Ezechielis locū ita transferunt: Succende oſſa ſub eis. Pagninus Incende oſſa ſub ea.

Super limpidiſſimam petram. Pro lympidiſſima eſt in hebraico צחיח tſechiach. quod nomen ſignificat locum eleuatum & eminentē in petra. Eam ob cauſam vertit Pagninus: Super eminentem petrā. Septuaginta habent: ἐπὶ λεῖαν πέτραν Hoc eſt, ſuper leuiſſimam petram: Tharghum habet: Super leuitatem petræ nudæ. Ac ſi dicat: Super petram putam, in qua nullus ſit puluis. Poteſt verti: Super petram aridam, vbi emineat, & non poſſit occultari. Significat enim dictio hæc locum aridum: pro quo ſeptuaginta alibi tranſtulerūt ſepulchrum. Vnde illud pſalmi: Similiter eos
qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris, Pſal. 67.
poteſt transferri: Similiter rebelles, qui habitant in locis aridis. Quem locum Diuus Hierony-

Hieronymus ita tranſtulit ex hebræo, Increduli autem habitauerunt in ciuitatibus. Vt ſit ſenſus: Viros iuſtitia munitos, & virtutum præſidio ſeptos abducit Deus à locis incultis & agreſtibus ad terras fertiles & amœnas, nefarij autem & dei contemptores loca incolunt ſterilia & arida. Et licèt ij, qui ad id flagitij & furoris perducuntur, vt quicquid impetet effrænatus appetitus, quicquid ſuadeat inſatiabilis intemperantia, expetendum ducant, in florentibus ciuitatibꝰ, atque in ſumma rerum omnium affluentia vitam ad extremam ſenectutem perducāt, verum eſt tamen, eos vaſtas & incultas terras habitare, quoniam etiam in hominum cœtu ſoli ſunt. Quomodo non erunt ſoli, qui abſque temperantia ſunt, ſine charitate, ab omni virtute penitus derelicti? Quemadmodum viri pij, honeſtate & charitate præſtantes, quocunque loco vitam degāt, in cœlo commorantur, iuxta id quod aiebat Phil. 3. Apoſtolus. Conuerſatio noſtra in cœlis eſt, ſic impij, vitijs contaminati vbiq; miſeri ſunt, & tanquam relegati in ſterilem ſolitudinem, vitam degunt aridā & infructiferā. Oēs enim ſcelerati, & flagitijs dediti, quos leges exilio affici volunt, exules ſunt, etiāſi ſolū non mutarūt.

Multo labore ſudatum eſt. Septuaginta habent. Humiliabitur, ſiue affligetur rubigo eius Vt ſit ſenſus: Contendetur Hieroſolyma ob eius nequitiam. Solet enim Deus improbos coërcere & affligere: ne ob diuturnam impunitatem teteriora ſcelera admittant. Pagninus habet: Mendacia faciendo laborare fecit ſeipſam. Vt ſit ſenſus: Dedit Hieroſolyma operam mendacijs. Et ita R. Dauid hunc locum interpretatur. Dictio hæc auen, hebraica mendacium ſignificat, & nihil, & iniquitatem, & afflictionem. Nihil eſt enim, quod magis animum affligat, quàm conſcientia malefactorum. Pro labore accipitur à pſalmographo dicente: Pſal. 89. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Ac ſi dicat: Anni vitæ noſtræ ad ſummū ſunt octoginta in viris robuſtis, poſt quos quicquid eſt, labor eſt & moleſtia. Vel, vt alij interpretantur. Tota vita noſtra non excedit ſpatium octoginta annorum, quorum præcipuum plenum eſt laboris & calamitatis. Quid eſt enim vita humana, niſi quædam rota viuens laborum? Alij verba illa: Amplius eorum labor & dolor, ita exponunt: Fortitudo eorum eſt nihil. Dictio ſignificans amplius, ſignificat etiam præcipuum, & fortitudinem, & dictio ſignificans laborem, ſignificat etiam nihil. Id quod fortius, & præcipuum, & magnificentius apparet in vita vanitas eſt, & nihil, non vita ſolida, ſed vitæ quædam vmbra & imago. Ideo aiebat idem diuinus vates. Vniuerſa vanitas Pſal. 38. omnis homo viuens: veruntamen in imagine pertranſit homo, ſed & fruſtra conturbatur. Non ſolùm hominem appellat vanum, ſed ipſam vanitatem: nec ait eum in ſubſtantia pertranſire, ſed in imagine, per quam intelligit inanem quandam vmbram rerum. Et alibi: Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego Pſal. 101 ſicut fœnum arui. Pro iniquitate accipitur nomen hoc ab Habacuc propheta, cùm ait: Pro Haba. 3 iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ. Ac ſi dicat Aſpicio mentis oculis fore, vt propter iniquitatem, tentoria inferni conturbentur, cùm Chriſtus humanū genus morte ſua ex mortis faucibus liberauerit. Non deſunt tamen qui loco illo pro iniquitate vertant nihilum, vt ſit ſenſus: Quemadmodum Aethiopiæ tentoria tempore Gedeonis fuerunt irrita & euerſa, ſic mentis oculis intueor futurum eſſe tempore Meſſiæ, cœleſtis Gedeonis: morte enim ſua cœtus Gentium idolorum cultricium diſsipabuntur, & in nihilum redigentur. Ab hoc nomine deriuatur dictio teunah, qua vtitur hoc loco Ezechiel, quæ ſignificat laborem, & mendacium: primam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres, ſecundam Pagninus.

Veni, et faciam. Veni viſum ſcelera hominum, & faciam, quod illis minitatus ſum. Verba ſunt Dei, more humano loquentis. Eodem modo cùm diuina ſcriptura impiam eorum temeritatem narraret, qui Babylonis turrim ædificabant, ait: Deſcendit autem dominus, vt vi- Gene. 11. deret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij Adam. Docet nos Deus, ne temerè ſolo rumore fratres damnemus, niſi priùs certi reddamur. Ideo ait capi. decimooctauo Geneſis: Geneſ. 18. Deſcendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. At in nonnullis codicibus eſt. Venit, in tertia perſona, vt ſit ſenſus: Venit Hieroſolymæ calamitas: ſeu venit, quod Deus decreuit. Septuaginta habent. Veniet, de futuro. Et ſubditur: Et faciam. Quaſi dicat Deus: Veniet excidium Hieroſolymæ, quemadmodum dixi, & faciam, quod promitto. Pagninus habet: Venit, quod decreuit, nimirum Deus.

Super quo pauet anima veſtra. Septuaginta trāſtulerunt: Quibus parcunt animæ veſtræ. Hoc eſt, quibus nimium indulgetis. Pagninus habet: Indulgentiam animæ veſtræ. Quod idem eſt. Accipitur enim indulgentia pro molli permiſſione oppoſita ſeueritati, quæ indulgentia neruos allidit virtutis, & nimium oſtendit amorem.

Super quo requieſcunt animæ eorum. Pro ſuper quo requieſcunt, eſt in hebraico ſolùm vna dictio, nimirum משא maſſa, quæ ſignificat

requiem, eleuationem, prophetiam, pondus
Eſa. 13. ſiue onus. Eſa. 13. Onus Babylonis, Hoc eſt vaticinium nuntians futuram Babylonis calamitatem. Septuaginta verterunt: Elationem animæ eorum, quos ſecutus eſt Pagninus, & alij. Significat Ezechiel templum, quod Iudæi diligebant, & quo magnopere oblectabantur. Solent enim homines ad rem, quam amore complectuntur, animum extollere, in eamq́ue mentis oculos coniicere, atque in illa conquieſcere. Verbum eſt נשא naſa, quod ſignificat extollere, recipere, condonare. Vtitur eo diuina ſcriptura capite quarto
Gene. 4. Geneſis pro recipere, Cùm enim Cain iratus eſſet, & vultus eius concidiſſet, dixit ei deus: Nonne ſi bene egeris, recipies? Subaudi mercedem à deo. Poteſt tamen locus ille ita verti: Nonne ſi bene egeris, condonabit tibi Deus peccatum tuum? Vel ſic: Nonne ſi bene egeris, attolles vultum? Thargum habet: Nõne ſi benefeceris, remittentur tibi opera tua? ſin autem non benefeceris, ad diem iudicij peccatum tuum reſeruabitur. Sunt, qui ita vertant: Nonne ſi bene egeris, exaltatio ſeu gloria erit tibi? Ac ſi dicat. Fers animo iniquo eſſe te à fratre tuo ſuperatum, quòd ego eum maiore fauore proſequar, quàm te, ſed ſi in virtutum ſtudium incubueris, eris ad honorem euectus, vt ille, eris à me eodem fauore affectus, & in eadem gloria conſtitutus. Significat etiam verbum hoc quieſcere, & nomen ab eo deriuatum quietem, Et hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres.

ARGVMENTVM CAPITIS XXV.

VAticinatur de futura Ammonitarum, Moabitarum, Idumæorum, & Palæſtinorum vaſtitate et euerſione, qui cum opibus et potentia florerent, et diuturnam ſcelerum ſuorum impunitatem obtinerent, ſe latitia extulerunt, videntes decem tribus è Samaria in Aſſyriam adductas, et in miſeram captiuitatem coniectas; et duas tribus tempore Iechoniæ partim Hieroſolymæ afflictas, partim in Babyloniam tranſlatas. Et poſtea Hebræorum calamitatibus inſultarunt, intuentes Hieroſolymam à Babylonijs expugnatam, et templum contaminatum tempore Sedechiæ, quando Vrbs fuit direptioni commiſſa, et penitùs deleta, et templum incendio flagrauit, et Hebræi fuerunt partim inhumaniter occiſi, partim in miſeram captiuitatem abſtracti, et ſummis doloribus oppreſſi.

CAPVT XXV.

ET factus eſt ſermo domini ad me, dicens: fili hominis pone faciem tuam A
contra filios Ammon & prophetabis de eis, & dices filijs Ammon: Audite verum domini Dei. Hæc dicit dominus Deus. Pro eo quod dixiſti: euge euge ſuper ſanctuarium meum, quia pollutũ eſt, & ſuper terram Iſrael, quoniam deſolata eſt, & ſuper domum Iuda, quoniam ducti ſunt in captiuitatem: idcirco ego tradam te filijs orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas ſuas in te, & ponent in te tentoria tua. Ipſi comedent fruges tuas, & ipſi bibent lac tuum. Dabóque
Rabba in habitaculum camelorum, & B
filios Ammon in cubile pecorum, & ſcietis, quia ego dominus: quia hæc dicit dominus Deus. Pro eo quod plauſiſti manu, & percuſſiſti pede, & gauiſa es ex toto affectu ſuper terram Iſrael, idcirco ecce ego extendam manum meam ſuper te: & tradam te in direptionem Gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris, & conteram: & ſcietis, quia ego
dominus. Hæc dicit dominus Deus: Pro C
eo quod dixerunt Moab & Seir: ecce ſicut omnes Gentes domus Iuda, idcirco ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus inquam eius, & de finibus eius inclytus terræ: Bethleſimoth, & Beelmeon, & Cariathiarim filijs orientis cum filijs Ammon.

EXPLANATIO.

P*One faciem tuam contra filios Ammon*, A ſecũdo capite vſq; ad hunc locum vaticinatus eſt Ezechiel contra Hebræos, pauca inſerens de Gentibus, nunc aduerſus eas ſuam dirigit vaticinationem, imprimis cõtra Ammonitas, qui cũ deberent dolore affici ob Iſraelitarum ærumnas, qui afflicti & oppreſſi, atq; auxilio humano deſtituti in luctu & mœrore iacebant, eosq́ue aliqua ſaltem ex parte angore & mo-

& moleſtia leuare deberent, quod deſcende-
Gene. 19. rent ab Ammone filio Loth conſanguineo
Abraham, à quo Iudæi genus ſuum ducebãt,
Gene. 12. eorum calamitatibus inſultabant: Non ſolùm
non opitulabantur illis, ſed ob eorum exci-
dium efferebantur lætitia. Eam ob cauſam
permiſit Deus, vt ipſi in ærumnas acerbiſſi-
mas inciderẽt, & in eiſdem calamitatibus ver
ſarentur Non enim debemus aliorum aduer-
ſitate lætari. Volens Iob innocentiam ſuam
oſtendere, non vt virtutes ſuas prædicaret, aut
iuſtitiam iactaret, ſed vt qui eum obiurga-
bant, in quo accuſabatur, culpa vacare co-
gnoſcerent, aiebat: Si gauiſus ſum ad ruinam
Iob. 31. eius, qui me oderat, & exultaui, quòd veniſ-
ſet in eum malum. Vbi particula, ſi, ponitur
Pſal. 94. pro non, vt in pſalmo: Quibus iuraui in ira
mea, ſi introibunt in requiem meam. Hoc eſt,
iuraui, impios Hebræos non eſſe terram pro-
miſſionis ingreſſuros, quam ipſorum quieti
deſtinauerã. Et multis alijs in locis, vbi huic
particulæ, ſi, vis ineſt negandi. Cùm immanis
Saul ne verbo quidem violatus, à Dauide
animum alienaſſet, illumq́ue ad crudeliſſi-
mum excidium vocauiſſet, tantùm abfuit, vt
1. Re. 24. pius Dauid iniurias grauiſſimas vlciſceretur,
1. Re. 26. vt cùm illi bis eius occidendi facultas accidiſ
ſet, noluerit eum tangere, quin potius eius
vitam ſeruauit, & propriæ ſuæ præpoſuit. Et
poſtea audito triſti cædis Saulis nuntio cle-
2. Reg. 1. mentiſſimus ille, & illuſtriſſimus rex Dauid
non ſolùm eius calamitati & excidio non in-
ſultauit, ſed etiam dolore confectus vim la-
Prou 17. chrymarum profudit. In Prouerbijs ait ita
Prou. 24. Salomon: Qui in ruina alterius lætatur, non
erit impunitus. Et rurſum: Cùm ceciderit ini-
micus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne
Eccleſ. 7. exultet cor tuum. Et Eccleſiaſticus Non de-
ſis plorantibus in conſolatione, & cum lu-
Eccle. 27. gentibus ambula. Et iterum: Laqueo peri
bunt, qui oblectantur caſu iuſtorum, dolor
autem conſumet eos, antequam moriantur:
Rom. 12. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Be-
nedicite perſequentibus vos, benedicite, &
nolite maledicere, gaudere cum gaudentibus,
flere cum flentibus Sed quoniam Ammonitæ
huic doctrinæ repugnantes Deum grauiter
offendeiſſet, præcepit hoc loco dominus Eze
chieli, vt contra eos poneret faciem ſuam ac
ſi diceret: Dirige aduerſus Ammonitas vul-
tum tuum minacem, & vaticinare contra eos.
Vocat eos filios Ammon, quemadmodum
Vlyſiponenſes appellamus filios Vlyſippo-
nis, ſiue Vlyſſiæ, ita enim Strabo libro tertio
hanc celebrem ciuitatem vocat. Et Luſitanos
vocamus filios Luſitaniæ. Ammon fuit quon-
dam ciuitas Arabiæ, quæ poſtea, vt ait diuus
Hieronymus in libro de nominibus hebrai-
cis, appellata fuit Philadelphia. Ab hac ciui-
tate denominata eſt tota illa prouincia Am-
mon, de qua hîc agit Ezechiel, cuius etiam ſu
prà meminit capite vigeſimo primo. Aduer-
ſus eam vaticinatus eſt etiam Ieremias capite *Iere. 49.*
quadrageſimo nono multis verbis. Et Amos *Amos 1.*
capite primo in hunc modum inducit Deum
loquentem: Super tribus ſceleribus filiorum
Ammon, & ſuper quatuor non conuertam
eum. Ac ſi diceret, Ammonitæ luent pœnas
ſuorum ſcelerum, euertam eos, quoniam nul-
lum peccandi finem faciunt. Per tria & qua-
tuor intelligit numerum ſeptenarium, qui a-
pud Hebræos infinitam multitudinem ſigni-
ficat. Vt ſit ſenſus: Si ſemel, aut bis inciderent
in flagitia, & iterum ac iterum ſe polluerẽt vi-
tijs, & agerent pœnitentiam, ego illis omnia
maleficia condonarem. Sed quoniam eorum
delicta nullum habent terminum, nec ſolùm
ipſi nullam agunt pœnitentiã, ſed flagitia cu-
mulant, & in dies augent, ſum ego de omni-
bus illis vltionem ſumpturus.

Euge euge. Interiectiones ſunt exultantium
& plaudentium, quibus Ammonitæ, Iudæo-
rum calamitati inſultabant, videntes eorũ tẽ-
plum à Babylonijs contaminatum, quod hîc,
quemadmodum alijs in locis appellatur ſan-
ctuariũ. Cõtaminarunt illud Gentes ingreſſu
ſuo, & eius vaſa rapientes, & illud poſtremò
penitus vaſtantes.

Et per terram Iſrael. Hoc eſt, ſuper decem
tribus, alias autem duas appellat domum Iu-
da. Ammonitæ torquebãtur inuidia videntes
res Iudæorum ſecundas & florentes. Et rectè
illis congruebat nomẽ Ammon, quod præter
alias ſignificationes ſonat populum mœro-
ris: erant enim mœrore affecti ab aliorum
fœlicitatem. Et videntes eus poſteà magnus
luctus percipere, & in miſerijs incredibilibus
verſari, lætitia geſtiebant. Magnum eſt pro-
fecto inuidorum malum, qui alienis malis in-
ſultant, alienis autem bonis cruciantur. Ma-
gna eſt eorum infœlicitas & miſeria, qui alio
rum infœlicitate & miſeria perfundũtur gau-
dio, fœlicitate verò & proſperitate infœlici-
ter & aduerſè torquentur. Inuidus eſt ſepul-
chrũ ſui ipſius, ipſe eſt ſuus hoſtis & carnifex.
Sed quid dico? Eſt ſui ipſius infernus De eo
ait Iob: Paruulum occidit inuidia. Et Salomõ
in Prouerbijs. Putredo oſſium eſt inuidia. *Iob. 5.*
Quemadmodum rubigo ferrum, & ſic inuidia *Prou. 14.*
inuidum conſumit. Torquentur inuidi fœlici *Simile.*
tate ſuperioris, quoniam illi non ęquãtur, in-
ferioris, ne ſibi æquetur, paris, quia ſibi ęqua
tur. Diuus Baſilius, & poſt eum diuus Bernar-
dus comparant inuidum cum vipera, vt enim *Simile.*

illa concipit prolem, quæ, vt aiunt, abrupto matris ventre naſcitur ipſam matrē occidens: ſic inuidus eam concipit inuidiam, quæ eum ipſum corrodit & lacerat, illiúſque interitum machinatur. *Simile.* Inuidia eſt imago inferni, damnum abſque vllo commodo: Huius ſtimulis concitatus Cain occidit iuſtum Abelum *Geneſ. 3.* fratrem ſuum. Et filij Iacob innocentem Ioſephum ſuum etiam fratrem inuidentia exagitati vendiderunt. *Gene. 35.* Ea perturbatus Saul fideli Dauidi vitam ferro eripere cupiebat, *1 Re. 18.* cum ad periculum capitis arceſſens, qui vt eum ab ho*1. Re. 17.*ſtibus liberaret, mortis periculum in ſingulari certamine non timuit, quin potius pro eius ſalute ſe in aſperam dimicationē, & fortiſſimi Goliæ vaſta proceritate terribilis impetū obiecit. *Sap 3.* Et, vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatum, Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Quid plura: Phariſæorum inuidia Chriſtum Deum noſtrū ad interitū crudeliſſimū falſis criminibus vocauit. Id quod etiā impius Pilatus intellexit, vt euā*Mat. 27.*gelica conteſtatur hiſtoria. Eſt enim huius *Mat. 15.* ſæculi labes quædā & macula virtuti inuidere, velleque ipſum florem decoris labefactare, & honeſtatis ſplendorem extinguere. Si volueris legere hiſtorias, & annalium replire memoriā, videbis apertiſſimè nullum fuiſſe hominem ingenio excellenti, doctrina exquiſita, fortitudine admirabili, animi magnitudine illuſtri, virtute præſtante, qui non fuerit ab inuidis oppugnatus, & eorum telis ſæpenumerò petenſſus. Hoc intelligens Pittacus philoſophus aiebat, vt refert Stobæus, Tandiu mihi videbor fœlix, quandiu inui*Simile.*dioſus fuero. Quemadmodum inter facientes per ſolem neceſſariò comitatur vmbra, ſic incedentibus per gloriā comes eſt inuidia. Nulla, inquit Valerius maximus, tam modeſta fœlicitas eſt, quæ inuidiæ dentes vitare poſſit. Vnde cùm quidā virum doctū interrogaret, quomodo inuidos non haberet, ſi nihil, inquit ille, ex magnis rebus habueris, aut nihil fœliciter geſſeris. Virtutis ſocia eſt inuidia, & viros præcellentes plerunque, inſectatur, ſola miſeria non admittit inuidiā. Omnis inuidus etſi alijs in rebus inuidioſo ſuperior, in hoc tamen quod inuidet, inferior eſt. Vt *Simile.* enim planeta inferior ſuperiorem obſcurat eclypſi, non autem contra, ſic qui minus ſapientia, & fortitudine, & virtute valent, digniorum decus nitūtur maculare, eorūque ſplen*Iob. 5.*dorem extinguere. Ideo Iob, eum qui inuidentia diſcruciatur, panullum appellat. Inuidus tam inutilis eſt ciuitati, quam lolium tritico, ignauus bello. Inter omnes labores, quos vetuſtas tribuit Herculi, nullus fuit maior illo, quem ſubiuit aduerſus hydram. Erat hydra, vt antiqui ſcriptores fictis fabulis memoriæ prodiderunt, ſerpens multorum capitū in Lerna palude viuens, qui ob id inuictus dicebatur, quia pro vno capite ei exciſo multa ei capita continuo renaſcebantur. Per Herculem ideā virtutis intelligebant. Quam ob cauſam aiebant eum magnos ſubiiſſe labores & terribilibus certaminibus obiectū fuiſſe quia virtus magnas habet in hac vita ab impijs aduerſus ſeipſam contradictiones: accumulant namque omnes impij contra eam ſuarum detractionum aceruos, & in illam inuehuntur. Sed præcipua aduerſus virtutem contradictio eſt inuidia per hydram ſignificata, quæ ideo fingitur paluſtris, & è cœno ſordido pullulare, quod non niſi in obiecto & polluto animo reperiatur. Non in terra fertili & feraci, ſed in paludibus, & aquis ſtagnantibus: hoc eſt, non in cordibus nobilibus, & fructuoſis nutritur, ſed in ſordidis, impuris, vitiorumque luto infectis. Et quoniam inuidus, ſi eum in vno conuineas, & rebus addicas neceſſarijs, iterum inuidet, & ex victoria, quam de illo reportaſti, alia atque alia illi oritur inuidia, dixerunt veteres, parum prodeſse capita hydræ ſecare, cùm ei alia confeſtim orirentur. Eam ob cauſam aſſerebant, Herculē in nullo monſtro domando magis laboraſse, quàm in hoc. Qui in virtutū ſtudiū toto pectore incumbunt, non debent cadere animo, cùm ſe viderint inuidorum pondere premi: premantur, ſed non opprimantur: non cedant oneri, ſed ſurgant aduerſus illud inſtar palmæ, cui Plutarchus in octauo Sympoſiacorum, & Ariſtoteles in octauo Problematum, & Gellius in tertio Noctium Atticarum, eam vim & naturā tribuunt, vt oneribus impoſitis renitatur. Si Chriſtus verus ille Deus noſter contradictionem ſuſtinuit, & vt de illo dixit iuſtus Simeon, poſitus *Luc. 2.* eſt in ruinam, & reſurrectionem multorum, & in ſignum, cui contradicetur, quid mirū, cos, qui illi adhærent, à mundo contradictiones ſubiere? Sed debent recogitare, vt ait in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus, eum qui talē *Heb. 12.* ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeipſum cō tradictionem: & iuſtorum calamitates ab impiorum inuidia ortas aditum aliquando ad gloriam & nominis celebritatem aperuiſse. Niſi fuiſſet inuidia filiorum Iacob, non obtineret Ioſeph Aegypti principatum. *Gen. 37.* Inuidia fuit beſtia illa, & hydra paluſtris, de qua aiebat Iacob: Fera peſſima deuorabit eum. Sed quæ illi perniciem machinabatur, eiuſque lucem extinguere volebat in cauſa fuit, vt ipſe conſequeretur nominis claritatem & amplitudinem

tudinem,eſſetque in omniū ore cum illuſtri laude verſatus,& in magna dignitate conſti-

Gene. 41. tutus. Cùm autem poſtea eius fratres calamitatibus premerentur,aiebant inter ſe, Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrē noſtrum. Philo Platonicus in libro qui inſcribitur ait πολιτικὸς βίος id, quod Gentium literę ſub Herculis ænigmate ſignificatūt,fuiſſe re vera in Ioſepho adimpletum, & hydrā illam in Lerna fuiſſe fratrum inuidentiam Per Ioſephum etiam qui rectè factis aduerſus ſeipſum incitauit æmulationem,eos intelligē dos cenſet,qui rerum publicarum tractāt gubernacula, & in præclara virtutum facinora incumbūt, per fratres verò Ioſephi exiſtimat inuidos omnes ſignificari. Huiuſmodi fuerunt Ammonitæ, qui quoniam in Hebræos peccauerunt, eorum priſtinæ fœlicitati inuidentes,& poſtea eorum ærumnis inſultantes, fuerunt calamitatibus oppreſſi, & incredibilibus doloribus lacerati.

Tradam te filijs orientalibus in hæreditatem. Hoc eſt,Perſis & Medis, qui ſunt ad orientē reſpectu terræ Ammoniorum. Sunt,qui per filios orientis intelligant Chaldæos. Quod poteſt cum prima opinione cohęrere nam Perſę & Medi euerſa Babylone in Chaldea habitarunt. Ego exiſtimo hos filios orientis fuiſ-

Sup. 12. ſe milites Nabuchodonoſoris, qui Ammonitas ſuperarunt, vt ſuprà explicuimus capite vigeſimo primo. Et ſi Iudæi fuerunt ob ſcelera ſua in captiuitatem adducti,erat tamen inter eos nonnulli, in quibus lumen fidei eluceſcebat, iuſtitia inſignes, & in omni virtutum genere admirabiles. Quare impium fuit gaudere Ammonitas in eorum calamitatibus Et quamuis omnes illi Hebræi impij eſſent, non tamen Ammonitæ eos deberent odio habere,ſed ſcelera eorum, nec eorum ęrumnis lętari ob inuidiam & maleuolentiam, ſed ob iuſtitiam,& Dei gloriam. Sed quoniam iniquo animo illis inſultabant,fuerunt immanibus Babylonijs traditi, & in cæcas inferorum tenebras detruſi,indigni luce, quoniam lucis largitorem aſpernabantur.

Et collocabunt caulas ſuas in te. Hoc eſt,pecorum habitacula.

Daboque Rabbath in habitaculum camelorum. Id eſt ita vaſtabo regionem Ammonitarum,

Eſa. 34. vt vbi erant vrbes inſignes, ſint foueæ & paſcua iumentorum. Eodem modo Eſaias de regione alia deuaſtanda dicebat: Erit cubile draconum,& paſcua ſtruthionum Rabbath ciuitas fuit Ammonitarum,& vt ait diuus Hieronymus,totius regni metropolis.

Et ſcietis quia ego dominus. Mirum cùm iuſtitiam meam ſenſeritis. Tanta eſt Dei miſericordia,vt etiam ad hoſtes nominis ſui reſpiciat,non tantùm Deus eſt vnius nationis, ſed omnium. Ideo non ſolum eorum, qui ipſum colunt,curam gerit,ſed impiorum etiam, qui ab eo animum habent penitùs alienatū. Eos punit, vt intelligant eum eſſe Deum,& ad illū cōuertantur,eos coërcet,vt cognoſcentes diuinā iuſtitiā & potentiā ſe nō efferant in ſublime ſed timeant timeant & diuitijs,rebuſq; proſperis, & ad voluntatem fluentibus non abutantur ad excidium miſerorum, ſed intelligant aliquando, & animo perſpiciāt eſſe ſe mortales & caducos, ea lege natos, & florentes eorum res poſſint marceſcere, & in luctū ac mœrorem mutari. In prouerbijs ait Salomon: Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit, ſi autem corripueris ſapientem, intelli- Prou. 19. get ſapientiam.

Extendam manum meam ſuper te. Hoc eſt, puniam te. Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

Moab et Seir. Vaticinatur aduerſus Moabitas & Idumæos. Moab eſt vrbs Arabiæ, quæ tempore diui Hieronymi,vt ipſe teſtatur, vocabatur Aropolis, dicta MOAB ab vno ex filijs Loth appellato MOAB,hoc eſt à patre,filia enim LOTH eū habuit à patre ſuo. Quod ijs ver- Gen. 19. bis literæ diuinæ memoriç prodiderunt. Cōceperunt duæ filiæ Loth de Patre ſuo, peperit q; maior filiū, & vocauit nomen eius Moab, ipſe eſt pater Moabitarum vſque in præſentē diē. Minor quoq; peperit filiū, & vocauit nomen eius Ammon,&c. Ab vrbe Moab appellata eſt tota illa regio hoc nomine. Seir mons eſt in terra Eodē,in qua habitauit Eſau is re- Gene. 36. gione Gabalena quæ quia Eſau piloſus erat, Eſa. 23. appellata eſt Seir,hoc eſt, piloſus. Meminit E- Mala. 2. ſaias montis Seir in viſione Iudumææ, & Ma- Inf. 35. lachias capite primo, & noſter Eſechiel capite trigeſimo quinto.

Ecce ſicut omnes Gentes domus Iuda. Id eſt, de relictus eſt populus Iſraeliticus, ſicut populi idolorū cultores. Gloriari ſolebat populus Iudaicus eſſe ſe populū Dei,& ſibi ipſi tantū notum eſſe dominum, iuxta illud pſalmographi, Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum Pſa. 75 nomen eius. Sed videntes Moabitæ eum eſſe calamitatibus preſſum, & in ſeruitutem adductum,illum irridebant, exiſtimantes fortaſſe,Deum nulla tangi cura rerum humanarū, nullum iuſtorū iniuſtorumque habere delectum. Hac opinione erant imbuti nonnulli, qua nulla eſt deterior peſtis, nulla capitalior delet enim fundamētū religionis, omniaque iura diuina & humana peruertit.

Ecce ego aperiam humerū Moab de ciuitatibus.

hoc eſt, aperiam muros & turres munitas ciuitatum Moab, vt in eas ingrediãtur hoſtes, eaſque capiant, & direptioni cõmittant. Humerum appellat quemcunque locum fortem & munitum. Vel ſic: Ego puniam vrbes Moab, nam aperire humeros alicuius, eſt eum flagellis grauiter vulnerare. Vel ſic: Ego infringam omne robur vrbium Moab. Verba illa Dei apud Eſaiam: Dorſa regum vertam, ita Eſa. 45. poſſunt verti: Humeros regũ aperiam. Hoc eſt, reddam reges imbecillos, & auferam ab illis vires & fortitudinem. Quæ verba ſeptuaginta in hunc modum tranſtulerunt. Fortitudinem regum confringam. Hunc autẽ Ezechielis locum ita verterunt. Ecce ego diſſoluã humerum Moab. Hoc eſt, omne robur eius labefactabo, & confringam.

Bethleſimoth, et Beelmeon, et Cariathiarim. Ciuitates erant Moab inſignes, quibus Deus euerſionem minatur.

Filij Orientis cum filijs Ammon. Conſtructio pendet à ſuperioribus. Dixerat ſe eſſe aperturum muros ciuitatũ Moab: nũc eos explicat, quibus erat illos aperturus, vt per illos introirẽt, & vrbes expugnarent. Hi erãt filij orientis qui ingreſſi ſunt ciuitates Moabitarum cum filijs Ammon. Non poſtquam milites Nabuchodonoſoris, qui per filios orientis intelliguntur, victoriam reportarunt de Ammonitis, nonnullos ex ipſis captiuis ſecum duxerunt ad Moabitas expugnandos. Vel cũ filijs Ammon, hoc eſt quemadmodũ dixi tradendos eſſe filios Ammon. Poteſt totum hoc ita verti ex Hebraico: Idcirco ecce ego aperiam muros ciuitatum Moab, ciuitatum, inquam, quæ ſunt in finibus, ſeu limitibus eius inclytæ, & nobiliores, quæ ſunt Bethleſimoth, & Beelmeõ, & Cariathaim, & tradam eas filijs Orientis euntibus contra Moab, & contra filios Ammon.

Et dabo eam in hæreditatem, vt non ſit vltra memoria filiorum Ammon in Gentibus. Et in Moab faciam iudicia, & ſcient, quia ego dominus. Hæc dicit dominus Deus: Pro eo quod fecit Idumæa vltionem, vt ſe vindicaret de filijs Iuda, peccauitque delinquens, & vindictam expetiuit de eis, idcirco hæc dicit dominus Deus. Extendam manum meam ſuper Idumæam, & auferam de ea hominem & iumentum: & faciam eam deſertam ab auſtro: & qui ſunt in Dedan, gladio cadent. Et dabo vltionem meam ſuper Idumæam per manum populi mei Iſrael: & facient in Edom iuxta iram meam & furorem meum: & ſcient vindictam meam, dicit dominus Deus. Hæc dicit dominus Deus: Pro eo quòd fecerunt Palæſtini vindictam, & vlti ſe ſunt toto animo, interficientes & implentes inimicitias veteres, propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego extendam manum meam ſuper Palæſtinos, & interficiam interfectores, & perdam reliquias maritimæ regionis, faciamque in eis vltiones magnas, arguens in furore. Et ſcient quia ego dominus, cum dedero vindictam meam ſuper eos.

Et dabo eam. Subaudi Ammon ciuitatem, ſeu regionem. Totam illam regionem dedit Deus Babylonijs.

Vt non ſit vltra memoria filiorum Ammon, in Gentibus. Hoc eſt, vt nulla ſint inter gentes illuſtri laude celebrati. Euaneſcet & obſcurabitur eorum memoria. Vidi impium ſuperexaltatum, ait diuinus pſaltes, & eleuatum ſicut ce- Pſa. 36. dros Libani, & tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum & non inuentus eſt locus eius. Et Salomon in Prouerbijs: Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet. Scelerati homines, qui maleficijs paſcuntur, etſi exitus proſperos aliquando, & nominis celebritatem conſequantur, non diu tamen permanent in illo florente rerũ ſtatu. Qui illos lau- Prou. 10 dibus efferebant, poſtea de illis penitùs conticeſcunt. Nam illi gloriam illam falſam, poſitam non in virtute, ſed in populi temeritate amittunt in vita, aut ſaltem poſt vitam, quãdo in æternas miſerias præcipitantur. Nõ eſt igitur in falſa mundi gloria nitendũ, quoniã, vt ait Eſaias, Omnis caro fœnũ, & omnis glo- Eſa. 40. ria eius quaſi flos agri. Et Eccleſiaſticus: Om- Eccl. 10 nis caro, inquit, ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut filiorũ fructificãs in arbore viridi, alia generantur, & alia deijciuntur. Loquens Dauid de imperio potente, & mũdi fama celebrato, ait: Cũ interierit, nõ ſumet omnia, nec deſcẽ- Pſal. 48. det cum eo gloria eius. Quod ait non ſumet omnia, hebraiſmus, eſt, pro quo non dicimus nihil ſumet. Et Eccleſiaſticus memoriam ſuperborũ perdidit Deus, & reliquit memoriã Eccl. 10. humilium. Ideo aiebat Eſaias: Auferetur glo- Eſai. 16. ria Moab. Et rurſus: Auferetur gloria Cedar. Eſai. 21. Et poſtea inducit Deum ijs verbis loquentẽ:

Ego

Eſa. 45. Ego glorioſos terræ humiliabo. Similiter O-
ſeas ita aduerſus impios Iudæos Deum hæc
verba dixiſſe teſtatur: Gloriam eorum in igno-
Oſe. 4 miniam commutabo. Oportet nos Dei glo-
riā quærere, &, vt admonet Apoſtolus, omnia
in gloriam eius facere, vt gloriam immorta-
Cor. 10. talem comparemus Nam mundi gloria fluxa
eſt, & caduca, quoniam obtinitur hominum
interitu, & obliuione poſteritatis extinguitur.
Audi diuinum Paulum aientem: Non efficia-
mur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocan
Galat. 5. tes, inuicem inuidentes. Si gloriam cupis, in-
quit Chryſoſtomus, gloriam deſpice: & omni
bus eris glorioſior Et Hieronymus: Si verè
laudabilis eſſe cupis, laudes hominum non re
quiras. Falſa gloria eſt veræ pœnæ procrea-
trix: & quamuis te dilatet, & magnum oculis
populi efficiat, in ſummo te tamen periculo
Simile. conſtituit. Quemadmodum ſagittarius ſco-
pum magnum facilè attingit, à paruo autem
aberrat: ſic diabolus eum, qui ſe inani mun-
di gloria amplificat, ictu ſagittarum ſuarum
facilè percutit, ſubmiſſum autem & abiectum
non item. Omnis inanis gloriæ cupidus inſi-
piens eſt, quoniam apud dæmonem inflatur,
vt eius transfigatur telo & ſagitta. Ideo ait in
Prou. 7. Prouerbijs Salomon: Neſcit, quòd ad vincula
ſtultus trahatur, donec transfigat ſagitta ic-
cur eius. Vera gloria in virtute conſiſtit, quæ
radices agit, ac longius propagatur: vana om
nia celeriter decidunt, nec inane quicquam
poteſt eſſe perpetuum. Ammonitæ & Moabi-
tæ in omnium ore quondam cum gloria ver-
ſabantur, ſed ita ab illa deciderunt, vt nō eſſet
eorum memoria in gentibus, vt ait hoc loco
Ezechiel. Sed dices: Nonne Ieremias poſtquā
de Ammonitarū euerſione vaticinatus eſt, ſub
Iere. 49. didit: Poſt hæc reuerti faciam fugientes & ca
ptinos filiorum Ammon, ait dominus: Sub-
didit quidem: Imò poſtquam Moabitarū exci-
dium prædixit, adiunxit: Et conuertā captiui-
Iere. 74. tatem Moab in nouiſſimis diebus, ait domi-
nus. Sed hæc non repugnant huic Ezechielis
vaticinio: nā Ezechiel loquitur de vana mūdi
proſperitate & amplitudine, in temeraria vul
gi opinione cōſtituta, quā Ammonitæ & Mo-
abitæ amiſerunt, quæ vſque adeò euanuit, vt
poſtea longo temporis ſpatio nulla eſſet eius
memoria: Ieremias autem loquitur de vera
nobilitate, in virtute collocata, quam erant in
tempore gratiæ per Chriſti fidem cōſecuturi.
Multi enim ex regionibus illis per apoſtolo-
rum prædicationem fuerunt ad Chriſti fidem
conuerſi, & repudiatis idolis ad nomen ſan-
ctiſſimum confugerunt. Ideo dixit Ieremias
illud implendū eſſe in nouiſſimis diebus. So-
lent nanq; diuinæ literæ tēpus Meſſiæ nouiſ-
ſimos dies appellare. Ita patriarcha Iacob,
quo nemo tunc erat ſanctior, nemo ſapientia
illuſtrior, nemo charitate feruentior, cum ad
exitū vitę vocaretur, conuocatis filijs ſuis has
voces emiſit: Cōgregamini, vt annuntiē quæ *Gen. 49.*
ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. Et
tunc myſteria Chriſti venturi illis altè præ-
dixit. Hi ſunt dies, quos Apoſtolus in epiſtola
prima ad Corinthios fines ſæculorum voca- *1. Cor. 10.*
uit, & in epiſtola ad Galatas, temporis pleni- *Galat. 4.*
tudinem.

In Moab faciam iudicia. Id eſt, eos grauiter
caſtigabo. Septuaginta habent: In Moab fa-
ciam vltionem.

Pro eo quod fecit Idumæa vltionem. Idumæa
appellatur etiam Edom, ſumpto nomine ab *Gen. 25.*
Eſau illius regiōis habitatore, qui vocabatur *Gen. 27.*
Edom, hoc eſt rufus, & terrenus. Et quoniam
Iacob obtinuit primogenituram & benedi-
ctionem paternam, quā fratri ſuo Eſau ma-
iori natu ſubripuit, fuit vexatus ab illo. Simi-
liter Idumæi poſteri Eſau Iſraelitas à Iacob
originem ducentes odio proſequebātur. Et
in vltionem primogenituræ & benedictionis
inſultarunt Hebræorum calamitatibus, eoſq; *Deut. 32.*
oppugnarunt, & opprobrijs affecerunt. *Ezech. 9.*
Quam ob cauſam euertit Deus Idumæos: nā
ipſe ait: Mihi vindictam, & ego retribuam.
Quem locum affert diuus Paulus in epiſtola *Rom. 12.*
ad Romanos, dicēs, Non voſmetipſos defen-
dentes, ſed date locum irę, ſcriptum eſt enim:
Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit do-
minus. Vbi participium, defendentes, non
accipitur pro ſe protegere, vimque vi repel-
lere, & bona ſua tutari, id enim cuique licet,
dummodò bono fiat animo. Nam ipſe Apo-
ſtolus dedit operam, vt ſe à Iudæorum coniu *Acto. 32.*
ratione per milites tribuni tueretur. Vult e-
nim natura eſſe cōſeruatrix ſui, eſtq; omni a-
nimantiū generi à natura tributum, vt ſe, vi-
tam, corpuſq; tueantur, declinentq; ea, quæ
eis nocitura videntur. Eſtque lex hæc nō ſo-
lùm ſcripta, ſed nata, quam non ſolum didi-
cimus, accepimus, legimus, verùm ex natura
ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad
quam non modò docti, ſed ſancti, non ſolum
inſtituti, ſed imbuti ſumus: vt ſi vita noſtra in
hoſtium incidat inſidias, vt ſi vim nobis ini-
mici inferant, ſi nos ad excidiū vocauerint,
liceat nobis defendere nos ipſos cū modera-
mine inculpatæ tutelæ. Quis non videt hone
ſtam eſſe rationem expediēdæ ſalutis? Poteſt
accidere aliquando vt laudabilius ſit ſeipſum *Matt. 5.*
non protegere, iuxta id, quod dixit domi-
nus: Si quis te percuſſerit in vna maxilla,
probe ei & alteram, & id quod ait Apoſtolus *1. Cor. 6.*
in prima ad Corinthios: Quare non magis

inin

iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini? Verùm id, quod ait Chriſtus de maxilla altera præbenda eſt in animi præparatione pręcipuè obſeruandum vt cū opus fuerit, non ſolū maxillam, ſed corpus & vitā pro Dei fide & honore iniurijs, & opprobrijs, & vulneribus, & gladijs, & flammis offeramus. Sed cōmuniter vnicuiq; ſe protegendi datur facultas. Quare defendere loco illo apud diuum Paulum non ſignificat protegere, ſed vlciſci. Id quod oſtenditur ex ſequētibus: ſubditur enim: ſed date locum irę: Scriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam. Vbi vides vindictā eſſe prohibitam, non autē defenſionem Solent tamen literæ diuinę verbū defendere pro vindicare & vlciſci aliquando vſurpare, vt in libro Iudith, vbi ſcriptum legimus iuraſſe Nabuchodonoſorem ſe eſſe de-
Iudith.1. fenſurum de regionibus his, à quibus nuntij ſui fuerant cum dedecore repulſi. Et loco illo apud Apoſtolum modò citato. Nec exiſtimes prohibitam eſſe omnem vltionem, ſed eam, quæ propria fit poteſtate, poteſt enim quis iure per publicam poteſtatem aduerſariū punire, vt iuſtitia exerceatur, & hominū ſocietas conſeruetur: dummodò abſit ira, & ſpiritus non iuſtitiæ, ſed vltionis. Ideo ait: Sed date locum irę. Hoc eſt deponite iram, cū qua nihil rectè, nihil cōſideratè fieri poteſt. Vel date locum irę inferentis iniuriam. Vel relinquite locū irę Dei. ipſe enim vltionem ſumet qui ait: Mihi vindictam, & ego retribuā Sed quoniam Idumæi ſeipſos cum Babylonijs ad Iudęorum euerſionem & excidium cōiunxerunt, & propria authoritate eos vlti ſunt, in eoſque ventos excitarunt, nulla iuſtitia moti, ſed odij & inuidiæ ſtimulis concitati, quoniā quæ vitia in alijs reprehendebant, in ijs ipſis deprehendebantur, meritò fuerunt puniti, & ab ijſdem Iudæis ſuperati, & in ſummam ignominiam adducti. Per quæ enim quis peccat,
Sap. 11. vt dicitur in libro Sapientiæ, per hæc & torquetur.

Extendam manum meam in Idumaam. Hoc eſt, animaduertam grauiter in illā. Extendere Deum manum in aliquem, eſt in eo facere iudicium, qua dicendi exornatione vſus eſt paulò antè, cùm dixit: In Moab faciam iudicia.

Ab Auſtro, & qui ſunt in Dedan gladio cadent. In hebraico pro Auſtro eſt Theman, quæ dictio auſtrum ſignificat. Eſt etiam nomen eiuſdam ciuitatis, Latinè Auſter appellatæ. Igitur Auſter & Dedan nomina ſunt vrbium inſignium Idumææ. Sunt, qui dicant nō eſſe vrbes, ſed loca quædam ita vocata. Diuus Hieronymus ita ait: Theman regio eſt principum Edom in terra Gebalitica à Theman filio Eliphaz filij Eſau ſortita vocabulū. Sed & vſque hodie eſt villa nomine Themā, diſtās ab vrbe Petra quinque milibus, vbi Romanorum militum præſidium ſedet. Hæc ille in libro de locis Hebraicis. In libro autem de nominibus Hebraicis ait Theman ſonare auſtrum.

Et dabo vltionem meam Id eſt, ſumam vltionem de Idumæis per manus Hebræorum. Solet enim Deus aliquando homines per homi- *Eſa. 10.*
nes punire Vnde impium & immanem Aſſyriorum regem vocat virgam furoris ſui, quoniam eo ſceleratos caſtigabat. Vbi autem ſcripta ſit victoria hæc quam Iudæorum populus *Mat. 5.*
obtinuit de Idumæis, non inuenio in ſacra ſcriptura, niſi ſit ea, de qua agitur libro primo Machabæorum cap. quinto.

Pro eo quod fecerunt Palæſtini vindictam. Prędicit Palæſtinorum excidium. Philiſtim fuit quædam ciuitas celebris, quæ poſtea amiſſo nomine tēpore diui Hieronymi, vt ipſe teſtatur, vocabatur Aſcalon, à qua tota regione nominata eſt Philiſtæa, & Palæſtina eiuſque habitatores Palęſtini, & Philiſtijm, & Philiſtini, de quorū excidio vaticinatur hoc loco Ezechiel, quod eò paſſi ſunt, quod de filijs Iſraelis vltionem ſumpſerant. Hi fuerunt antiqui Iudæorum hoſtes, qui cùm vidiſſent Babyloniorum exercitum aduerſus Hieroſolymam, adhæſerūt illis, vt oēs ſimul Iudęos oppugnarent, & acerbis calamitatibus opprimerent.

Et perdam reliquias maritima regionis. Id eſt, Palæſtinæ, quę ſita eſt ad mare mediterraneū. Vaticinās Sophonias de Palæſtinorum exci- *Sophon.2*
dio ait: Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorū. Verbum domini ſuper vos Chanaā terra Philiſtinorū. Quaſi dicat. Væ vobis, qui habitatis in ora maritima terrę ſanctę, hoc eſt in Palæſtina. Væ vobis, qui [illegible] gēs vaſtatrix & perdita: latum eſt contra vos verbum domini ò Chananæi, quo indicat ſtatuiſſe perdere vos, & totam terram Chanaan euertere & deuaſtare. Vbi nos habemus, gens perditorum, poteſt verti ex Hebræo gens Cerethæorum, ita enim appellabantur Palæſtini.

Et ſcient, quia ego dominus. Per experientiam diuinæ iuſtitiæ.

Cùm dedero vindictam meam ſuper vos. Id eſt, cùm vos puniero, cum mihi dederitis pœnas ſcelerum veſtrorum. Tunc enim apparet gloria Dei, cū de impijs ſumit vltionem. Eodem modo loquēs Eſaias de ſceleratorū Iudæorū *Eſai. 2.*
excidio, ait. Exaltabitur autē dominus ſolus in illa die. Et rurſum: Exaltabitur dominus exercituū in iudicio, & Deus ſanctus ſanctifica- *Eſa.3.*
bitur in iuſtitia. Et pſalmographus: Cognoſcetur dominus iudicia faciens, in operibus *Pſal. 9.*
manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.

Pro

Pro cognoſcetur eſt in Græco & in Hebraico cognoſcitur, ſed parum refert, dummodo intelligas, falſam & impiam eorum opinionem, qui ſomniantes aiunt, Deum nõ curare res humanas, ſed ſinere mundũ temerè ferri. impios impunè grassari, innocentes affligi & opprimi, nullamq́ue eſſe Dei prouidentiam, nullum indicium, cùm appareat ſapienter intuentibus Deum mundi eſſe opificẽ & gubernatorem, & iuſtitiam ac potentiã ſuam in ſceleratorum hominum caſtigatione oſtendere: tunc eum cognoſcitur cùm iudicia facit. Tũc eum gentes miris laudibus efferunt, cùm impios ſuperbos deiectos vident, & publicorũ maleficiorum ſuorum iuſtas pœnas perſoluere. Solent tum homines Deum iuſtum eſſe experimento cognoſcere. cùm eum vident confringentem vires & opes improborum ferocitate exultantium, eoſque calamitatibus inſignibus opprimentem. Nihil eſt, quod vulgi animos magis excitet ad diuinam religionem colendam, quàm vltio diuina, vbi Deus iuſtitiæ ſuę manifeſta documenta conſtituit, bonos eripiens, iniquos autem delens. Ideo ait
Pſal.7. Dauid: Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum. Exurge Domine Deus meus in pręce pro quod mandaſti, & ſynagoga populorũ circũdabit te. Ac ſi diceret, Oſtẽde Domine iuſtitiã tuam, ne me ſinas tãdiu impiorum hominũ calamitatibus exerceri, & vndiq; oppugnari: extolle teipſum in ira contra hoſtes meos immanes. Tu iuſte Deus mũdi gubernator & rector, fac quod rerum publicarum gubernatoribus faciendum præcepiſti, vlciſcere impios bellum & interitum innocentibus publicè inferentes: & ita populorum cœtus te tanto ore laudabit, cùm aperta tuæ ſeueritatis monimẽta cõſpexerit.

Annotationes ex Hebræo in caput XXV.

Ecce ego tradam te filijs orientalibus. Pro orientalib' eſt in hebraico קוּמ cedẽ, quæ dictio ſignificat orientem: & quoniam oriens appellatur mundi principium, accipitur pro
Geneſ.2. principio: & quoniam principium rei eſt antiquius medio & fine, accipitur etiam pro antiquitate. Cap. 2. Geneſis vbi nos habemus. Plantauerat aũt dominus Deus paradiſum voluptatis à principio, eſt in hebraico: Plantauerat autẽ dominus Deus paradiſum מִקֶּדֶם בְּעֵדֶן behedẽ micedẽ. Dictio hedem ſignificat voluptatem, & delicias, pro quo Symmachus trãſtulit paradiſum florentẽ. Cedẽ eſt dictio, de qua agimus, pro qua Aquila trãſtulit, ἀπὸ ἀρχῆς, Hoc eſt, à principio. Symmachus verò ἐκ πρώτης quod idem fere eſt. Eodem modo paraphraſis Chaldaica: Plantauit Dominus Deus hortum in loco voluptatis ab exordio. Hos omnes ſecutus eſt noſter interpres & rectè quidem. At ſeptuaginta verterũt κατὰ ἀνατολάς, hoc eſt, ad orientem. Ita enim habẽt: Et plantauit dominus Deus paradiſum in Edem orientem. Quos preter authores Græcos ſecutus eſt diuus Ambroſius in libro de paradiſo, cuius ad literam hæc ſunt verba: Legimus in Geneſi à Deo paradiſum eſſe plãtatum ſecundum orientem. Et diuus Hieronymus in quęſtionibus in Geneſim: Et plantauit Dominus Deus paradiſum in Edem cõtra Orientem. Eodem modo legit diuus Auguſtinus octauo de Geneſi ad literam. Qui legunt plantatam fuiſſe paradiſum voluptatis à principio, non ita intelligunt à principio, vt eam plantatam fuiſſe credant ante cœlum & terram, ſed à principio, hoc eſt, à tẽpore creationis mundi, quando Deo iubente terrã herbam lignaq; germinauit, Ita Rupertus abbas, & Hoc de ſancto Victore locum illum interpretantur. Eodem modo apud Ioannẽ, vbi Dominus de diabolo loquens ait: Ille homicidia erat ab initio, hoc eſt à ſexto die, in quo homo per peccatum incidit in mortem, quam illi diabolus machinatus fuit. Aſpicis igitur nomen hoc cedem orientẽ ſignificare & principium. Capite vigeſimo nono Geneſis, vbi nos habemus: Profectus ergo Iacob venit in terrã orientalem: pro orientali eſt in hebraico dictio hæc cedem: pro qua etiam ſeptuaginta tranſtulerunt orientem, & ſimiliter paraphraſtes Chaldæus. In Hebraico ita eſt, ſi verbum verbo reddere volueris: Et erexit Iacob pedes ſuos, & abijt in terram filiorum orientis. Vbi per filios orientis gentes ille ſignificatur, quę vltra Euphratem habitabãt, & Meſopotamiam incolebant, quæ reſpectu Iudææ erant ad orientem. Accipitur nomen hoc cedem pro re antiqua capite trigeſimo-tertio Deuteronomij, vbi ita ſcriptum eſt: De pomis fructuum ſolis ac lunæ, de vertice antiquorum montium. Vel vt poteſt ex hebraico verti ad literam: de vertice montium antiquitatis. Quorum verborum hic eſt ſenſus. Sit terra Ioſeph benedicta à Deo, plena excellentibus fructibus qui ſolent produci & matureſcere beneficio caloris ſolis, & influentię lunæ, & fructibus prouenientibus in cacuminibus montium antiquorum, vel montium orientalium, ſeu reſpicientium ad orientem, vel montium, qui fuerunt à principio mundi. Ab hoc nomine cedem deriuatur nomẽ cidmath quod

Margin notes: Ioan.8. — Gene.28 — Deut.33.

quod ſignificat principium, orientem, antè, Geneſ. 2. contra. Capite ſecundo Geneſis, vbi nos habemus: Nomen fluminis tertij Tigris ipſe vadit contra Aſſyrios. pro contra eſt in hebraico eidmath, Eã ob cauſam paraphraſis Chaldaica habet. Ipſe fluit ad orientem Aſſyriæ. Et reuera hic fluuius, vt ait Strabo, fertur in partem Aſſyriæ, quæ ſpectat ad orientem. Noſter autem interpres tranſtulit: contra Aſſyrios, ſecutus ſeptuaginta, qui eodem modo verterunt: & rectè quidem, quoniam perſpicuum eſt, dictionem hanc id etiam, vt diximus, ſignificare, Appellatur autem fluuius hic Tigris, vt ait diuus Hieronymus de locis Hebraicis inſtar beſtiæ hoc nomine appellatæ admirabili pernicitate currentis: qui fluuius, vt aſſerit Ioſephus, poſt multos circuitus influit in mare rubrum. Et quoniam dictio cedem, qua hoc loco vtitur Ezechiel, ſignificat, vt dictum eſt, antiquitatem, poterat hic locus ita verti: Ecce ego tradam te filijs antiquitatis, vel filijs antiquorum. Hoc eſt, Caldæis: nam ab illis ducebant Idumæi genus, & originem ſuam: Idumæi enim deſcen-

Gene. 36. debãt ab Eſau, Eſau ab Iſaac, Iſaac ab Abra-

Gene 25 ham, Abraham verò à Chaldæis, Ego à pri-

Gene. 21 mo ad vltimum antiquitatem ſuam ducebant

Gene. 11. à veterib' Chaldæis, qui hoc loco antiqui appellãtur. Filij autem antiquorum erant recẽtiores Chaldæi, à veteribus Chaldæis principium familiæ ſuæ afferentes: qui quidem veteres Chaldæi fuerunt maiores & antiqui Iudæorum. Septuaginta interpretes noluerunt dictionem mutare ſed eandem intactam relinquentes verterunt. Ecce ego tradam vos filijs Cedem.

Ecce ego extendam manum meam ſuper Paleſtinos, & interficiam interfectores. Pro interfectoribus eſt in hebraico כרתים Cerethim, à verbo carath, quod ſignificat prædicere, va-

Sup. 16. ſtare, predare, interficere. Vt apud Ezechielem decimo ſexto: Non eſt præciſus vmbilicus tuus. Vnde Cerethim ſignificat vaſtatores præciſores, & interfectores. Et hanc vltimam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. R. Dauid in libro radicum ait Cerethim ſiue Cerethæos eſſe familiam quandam, & nomen gentilitatis, ac magni generis apud Paleſtinos, poſſeque hunc locum ita verti, Caſtigabo Palæſtinos, & occidam Cerethæos, qui ſunt apud eos nobiles, & magnæ atq; illuſtris gentilitatis & familiæ. Vbi communis verſio apud Sophoniam habet. Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum, habet lite-

Sopho. 2. ra hebraica. Væ qui habitatis ad tractum maris gens Cerethæorum. Quidam exiſtimant Cerethæos idem eſſe quod ſagittarios, nam ſecundo Regum octauo, vbi communis ver-

ſio habet: Banaias autem filius Ioiadæ erat ſu 2. Reg. 8.

per Cerethi, & Phelethi: habet paraphraſis Chaldaica: Erat ſuper ſagittarios, & fundibularios. Sunt, qui arbitrentur fuiſſe duas nobiles familias & cognationes, quę ab aula Dauidis nunquam recedebat. Diuus Hieronymus duas aſſerit fuiſſe legiones, quarum vna ideo Cerethæorum vocabatur, quòd homines interficeret & iugularet. Aquila, Symmachus, & Theodotio pro Cerethim ſiue Cerethæis vertunt interfectores. Pagninus nomẽ ipſum non mutat, ita enim hunc Ezechielis locum vertit: Succidere faciam Cerethęos. At ſeptuaginta pro Cerethęis habent Cretenſes. Ita enim tranſtulerunt: Et diſperdam Cretẽſes. Lo

cum etiam Sophoniæ paulò antè citatum ita Sopho. 2.

verterunt: Væ qui habitatis funiculum maris aduenæ Cretenſium. Hi Cretenſes ſunt hi, de quibus ait Epimenides: Cretẽſes ſemper mẽ-

daces, malæ beſtię, ventres pigri. Quem locum Titum. 1.

citat diuus Paulus in epiſtola ad Titum Etiã ſi non deſinit, qui teſtimonium hoc ad Callimachum Cyreneum referunt, apud quem initium huius carminis inuenitur. Erant Cretenſes vafri & fallaces. Vnde ortum eſt tritum vetuſtate prouerbium. Cretiza cum Cretenſe. Quo vſus eſt Plutarchus in vita Lyſandri, & in vita Pauli Aemilij. Creta eſt inſula in mari mediterraneo, quæ hodie appellatur Candib, celebris centum vrbium fama, quarũ præcipua fuit Gnoſſus, Minois regia, & Strabonis coſmographi patria. Fortaſſe fuit apud Palæſtinos ciuitas aliqua vel regio appellata Creta, cuius habitatores appellarentur Cretẽſes de quibus iuxta editionẽ ſeptuaginta loquitur hoc loco Ezechiel: quemadmodũ apud Scythas teſte Valerio Flacco oppidum eſt appellatum Creta. Sed in diuinis literis huiuſmodi vrbis mentionem factam non inuenio nec talium Cretenſium. Niſi fortaſſe ſint illi,

de quibus ait in Actis D. Lucas, Iudæi quo- Act. 2.

que, & proſeliti, Cretes & Arabes, audiuimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei. Sed credibilius eſt Cretes illos eſſe inſulę Cretę habitatores, qui tempore Apoſtolorum negotia Hieroſolymæ gerebant.

ARGVMENTVM CAPITIS XXVI.

TYrum nobilem Phœnicię ciuitatem, totius regni metropolim euertendam predicit, quod in Hieroſolymam deletam inſultauerit: & in Iudeos calamitoſos, ærumnis acerbiſsimis oppreſſos inſolentes contumelias iecerit.

CA-

CAPVT XXVI.

ET factum eſt in vndecimo anno prima menſis, factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis pro eo quod dixit Tyrus de Ieruſalem. Euge, confractæ ſunt portæ populorum, conuerſa eſt ad me, implebor, deſerta eſt, propterea hæc dicit dominus Deus Ecce ego ſuper te Tyre, & aſcendere faciam ad te gentes multas, ſicut aſcendit mare fluctuans. Et deſsipabunt muros Tyri, & deſtruent turres eius. Et radam puluerem eius de ea, & dabo eam in limpidiſsimam petram, ſiccatio ſagenarum erit in medio maris, quia ego locutus ſum, ait dominus Deus, & erit in direptionem Gentibus. Filiæ quoque eius, quæ ſunt in agro, gladio interficientur, & ſcient, quia ego dominus: quoniam hæc dicit dominus Deus, Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonoſor regem Babylonis ab aquilone, regem regum cum equis & curribus, & equitibus, & cœtu, populóque magno. Filias tuas, quæ ſunt in agro, gladio interficiet, & circundabit te munitionibus, & comportabit aggerem in gyro, & eleuabit contra te clypeum, & vineas & arietes temperabit in muros tuos: & turres tuas deſtruet in armatura ſua. Indignatione equorum eius operiet te puluis eorum, à ſonitu equorum, & rotarum, & curruum mouebuntur muri tui. Cùm ingreſſus fuerit portas tuas quaſi introitum vrbis diſcipatæ, vngulis equorum ſuorum conculcabit omnes plateas tuas: populum tuum gladio cædet: & ſtatuæ tuæ nobiles in terram corruent. Vaſtabunt opes tuas, & deſtruent muros tuos, & domos tuas præclaras ſubuertent; & lapides tuos, & ligna tua, & pul-
Iere.7.8. uerem tuum in medio ponent. Et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum: & ſonitus citararum tuarum non audietur amplius.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt in vndecimo anno*. Subaudi tranſmigrationis Iechoniæ, quo anno captus eſt Sedechias, vt vltimo capite quarti libri Regũ diuinæ literę memoriæ prodiderũt. 4.Re. vl.
In fine capitis ſuperioris vaticinatus eſt Ezechiel aduerſus Palæſtinos: & quia Palæſtinæ ſuccedit Phœnicia, cuius metropolis & emporium erat Tyrus, aduerſus eã dirigit nũc vaticinium ſuum. Vocata fuit quondam hæc vrbs Sarra, vt refert Aulus Gellius libro quarto decimo noctium Atticarum. Meminit eius Plinius libro quinto, capite decimo nono ijs verbis: Tyrus quondam inſula, præalto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa, nunc verò Alexãdri oppugnantis operibus cõtinens. Huius vrbis fuit colonia Carthago illa inſignis, Romani imperij æmula, terrarum orbis auidiſſima, vt ait idem Plinius, & Ioſephus contra Apionem, & oſtendit ijs verbis Virgilius: Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni: Carthago, Italiam contra, &c. Fuiſſe Tyrum ab Alexandro magno expugnatã, aſſerit Ioſephus libro Antiquitatum vndecimo. Nicolaus Damaſcenus, & Pomponius Mela libro primo de ſitu orbis, capite duodecimo: vbi ait fuiſſe illam quondam inſulam in corde maris ſitam, ſed ab Alexandro propter expugnationẽ multis breui comportatis aggeribus, & in fretum iactis factam fuiſſe terram continentẽ, quod Plinius antea dixerat, & Diodorus in vita Alexandri, vbi eam appellat dominam maris, & orbis emporium. Ioſephus libro primo contra Apionem aſſerit ſeruatas fuiſſe etiam ſuo tempore apud Tyrios epiſtolas multas Salomonis regis ad Hiramum Tyriorum regem, & Hirami ad Salomonem. Fuiſſe enim hos duos reges amicitia coniunctos literæ diuinæ libro tertio Regum teſtantur. Bero- 3.Re.5.
ſus Chaldæus ait, vrbem hanc à quodam, qui Tyrus vocabatur, conditam fuiſſe anno poſt diluuium. 189. Ioſephus ait conſtructam fuiſſe ante templum Salomonis anno. 240. Iuſtinus libro decimooctauo refert fuiſſe conditam à Sidonijs. Fuit hęc vrbs à Mauris extructa, à Dominico Veneto capta, & à Soldano anno à virginis partu. 1290. incendio tradita, & fundatus euerſa. Huius ciuitatis meminit diuina ſcriptura libro Ioſue, capite deci- Ioſue.10.
monono, dicens, Reuertitur in Horma vſque ad ciuitatem municiſſimam Tyrum. Et lib. 3.

Regum

3. *Reg.* 5. Regum cap. 5. Et apud Eſaiam cap. 23. vbi e-
Eſai. 23. ius euerſio prædicitur. Et apud Ieremiam. 47.
Iere. 47. Et apud Amos. 1. & multis alijs in locis.
Amos. 1. *Pro eo quod dixerit Tyrus de Ieruſalem: euge.*
Id eſt, quia Tirij videntes Hieroſolymam e-
uerſam, illi verbis inſolentibus inſultarunt, lę
titia geſtientes ob eius vaſtitatem.

Confracta ſunt portæ populorum. Id eſt, euerſa
eſt vrbs, quæ erat porta omnium gentium. Pe
riphraſis eſt Hieroſolymæ, quę ideo porta po-
pulorum dicebatur, quia ex omnibus terrarũ
oris multi ad eam cõueniebant. Id indicat D.
Act. 2. Lucas Actorum ſecundo, vbi ait fuiſſe ibi tem
pore apoſtolorum Parthos, & Medos, & Ela-
mitas, & Meſopotamios, & Cappadoces, &
qui incolebant Pontũ & Aſiã, Phrygiã, & Pam
philiam: Aegyptios, Libios, Romanos, Cre-
tes, & Arabes. Ioſephus libro ſeptimo de bello
Iudaico ait in euerſione Hieroſolymæ fuiſſe
numerum captiuorum nonaginta & ſeptẽ mil
lia, quorum multi Gentiles erant. Poteris per
portas fortitudinẽ & robur intelligere, vt ſit
ſenſus: Euerſa eſt vrbs, cuius fortitudinem ho-
mines admirabantur. Apud veteres enim in
portis vrbium agitabantur iudicia: quam ob
Deut. 22. cauſam ait ſancta ſcriptura in libro Deutero-
nomij Deferent ſigna virginitatis eius ad ſeni
ores vrbis, qui in porta ſunt. Et in pſalmo: Nõ
Pſal. 126. confundetur, cùm loquetur inimicis ſuis in
porta. Ac ſi dicat: Non timebit vir iuſtus, cùm
ei aduerſarij intenderint litem, nulla afficie-
tur ignominia, cùm reſponderit accuſatori-
bus ſuis in iudicio, quod fieri ſolet in vrbis
porta. Ibi erant iudices & ſatellites, & arma, &
Gene. 22. tormenta bellica. Vnde dixit deus Abrahamo:
Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſu-
orum. Volens Ieremias ſignificare nullũ eſſe
Hieroſolymæ robur nullam fortitudinẽ, di-
Iere. 14. xit: Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt. Ex
quo effectum eſt, vt portæ pro fortitudine &
potentia accipiantur. In hanc ſignificationẽ
Mat. 16. accipiuntur apud Mathęum, cùm Chriſtus di
xit: Tu es Petrus: & ſuper hanc Petram ædi-
ficabo eccleſiam meam: & portæ inferi non
præualebunt aduerſus eam: Fortitudo inferi,
eius potentia, vires, & arma, ſunt tentationes
dæmonum, immanitates tyrannorum, hæreti
corum perfidiæ, & impiorum hominum frau
des, & ſcelera: quæ omnia non poterũt Dei
eccleſiam delere. Hoc enim Dei templum vi-
gebit memoria omnium ſæculorũ: nullo po-
terit incendio amitti, nulla vi tempeſtatum
obrui, nullis dæmonum machinis expugnari.
Gen. 6. Hæc eſt enim arca Noë, quæ nullis potuit di-
luuij fluctibus ſubmergi. Hęc eſt vera illa ſpe
Pſal. 86 cula, de qua ait diuinus pſaltes: Diligit domi-
nus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Ia
cob. Hæc eſt turris illa Dauidis, quæ ædifica-
ta eſt cum propugnaculis, vt dicitur in Can-
ticis, ex qua mille clypei pendent, & omnis *Cant.* 4.
fortium armatura. Hæc eſt domus illa, Dei, vt
ait apoſtolus, columna & firmamentum veri- 1. *Tim.* 3.
tatis, quàm D. Ioannes in Apocalypſi appellat
tabernaculum Dei cũ hominibus. Hæc eſt ve- *Apoc.* 21.
ra Hieroſolyma inexpugnabilis, non terrena
illa, quæ fuit in cineres conuerſa, ſed cœleſtis
quã ipſa perpetuitas ſemper intuebitur: quã
Diuus Ioannes vidit deſcẽdentem de cœlo, à *Apoc.* 21.
Deo paratam, ſicut ſponſam ornatã viro ſuo,
admirabilibus ac pulcherrimis ornamentis
magnificentiſſimè decoratam, & Deo ipſo
munitam. De ea ait Eſaias: Vrbs fortitudinis *Eſai.* 26.
noſtræ Sion, ſaluator ponetur in ea, murus &
antemurale. Et ipſe ſaluator ait apud Zacha-
riam prophetam. Ego pro eis murus ignis in *Zach.* 2.
circuitu, & in gloria ero in medio eius: Hæc
eſt aduerſus quam inferorum portæ nunquã
poterunt præualere.

Conuerſa eſt ad me: Implebor deſerta eſt. Ver-
ba ſunt Tyri dicentis: Conuerſa eſt ad me Hie
roſolyma, tota eius opulẽtia & negotiatio ad
me tranſiuit. Ideo ea euerſa ero ego in ma-
gna dignitate conſtituta: implebor diuitijs &
delicijs abũdabo mercibus: eius euacatio erit
mea impletio, eius vaſtitas erit mea celeritas,
eius ignominia redundabit in meam gloriam
Illa deſerta eſt, ideo ego ero frequẽtione mer
catorum multitudine referta. Intuere mundi
conditionem & qualitatẽ: non ornãt hoc, quin
ſpoliet illos, ſi quendam cumulat diuitijs, aliũ
premit inopia, non poteſt impleri hic, quin e-
uacuetur ille, nec vnus affluit diuitijs, quin ali
us opum ſuarum naufragium facit. Quemad *Simile.*
modum fieri non poteſt, vt ſol hemiſpherium
noſtrum compleat ſplendore, quin alteri he-
miſphęrio tenebras obfundat: quo fit, vt cùm
nobis dies eſt, illis ſit nox, qui è regiõe nobis
è contraria parte terrę ſtant contra noſtra ve
ſtigia, quos antipodas vocamus, & è cõtrario
ſic non his efulget dies proſperarum rerum,
quin alios atra calamitatum nox tenebris ob
ſcuret, quo fit, vt vt cùm quidam lucrãtur alij
amittant, cùm quidã lętitia efferũtur, alij mœ
rore comprimantur. Vt in hauſtrorum rota
non poſſunt quidam modioli impleri, quin *Simile.*
alij exhauriantur, ita in huius mundi varietate
ſi quiam opes & dignitates conſequuntur,
alij eas amiſerunt, & ſine miſeria horum non
poſſet illi mundi amplitudinem comparare
ſine tenebris vnius nõ poteſt alter ſplendorẽ
adipiſci. Ideo monet Salomon in Eccleſiaſte *Ecc.* 12.
vt creatoris noſtri meminerimus, antequam
tenebreſcat ſol & lumen, hoc eſt, dum fluunt
ſecundę res dum micat claritas proſperitatis:
prius-

priuſquam veniat atra & triſtis rerum aduerſarum caligo. Nemo confidat, ſemper ſibi illud ſtabile & firmum permanſurum, quod in alijs fluxũ & fragile intuetur. O vanam mundi gloriam, incertã & fallacem, & terris ignominiæ maculis deformatã, ad quam ſine alterius ruina nemo aſcendit! Nos igitur ad eas opes & dignitates aſpiremus, quas abſq; aliorum detrimento comparare poſſimus, quas nec caſus eripit, nec inuidia labefactat, nec vetuſtas vlla conſumit. Hę à viro iuſto poſſidentur, de quo [*Pſa. 111.*] ait diuinus vates: Gloria & diuitiæ in domo eius, & iuſtitia eius manet in ſæculũ ſæculi. Et alibi: Spera in Deo, & fac bonitatem, & [*Pſal. 36.*] inhabita terram, & paſceris diuitijs eius. Ac ſi dicat: Si pietatem & virtutem colueris, velim tibi perſuadeas, eſſe te vitam placidè & tranquillè traducturum, & magnis diuitijs abundaturum, non illis, quæ tranſeunt, & fluunt, & tã quam floſculi decidunt, ſed quæ permanẽt, & animum verè diuitem faciunt, ex quibus vera nobilitas refloreſcit. His carebant Tyrij, & eam ob cauſam Iudæorum mœſtitia lætabantur, vt humanas diuitias augerent, & portum ſuum varijs mercibus amplificarent.

Ecce ego ſuper te Tyre. Subaudi veniam, vt te euertam. Poteſt verti: Ecce ego cõtra te. Quaſi dicat Deus: Quoniam tu aliorum euerſione delectaris, ego te euertam. Conſidera quàm nefarium ſit aliena pernicie delectari. Qua de re diſſeruimus initio capitis ſuperioris.

Sicut aſcendit mare fluctuans. Id eſt, quemadmodum procelloſum mare extollit in aere fluctus ſuos turbulẽtos & innumerabiles, ſic ego efficiam, vt Babylonia aduerſus te mittat milites immanitate barbaros, & numero infinitos. Comparat Babyloniam cum mari ſæuo atq; tempeſtuoſo, milites verò eius cum fluctibus innumeris, vi ventorum concitatis.

Et diſſipabunt muros Tyri, et deſtruent turres eius. Euerterũt enim Babylonij mœnia omnia vrbis. Poteris per muros & turres magnates intelligere & ſuperbos, quemadmodum apud [*Eſai. 2*] Eſaiam. Super omnem turrim excelſam, & ſuper omnem murum munitum. Explicans autẽ ſeipſum ait. Super omnem ſuperbum & excelſum: Ita poteſt illud Ieremiæ in Lamentatio- [*Thren. 2.*] nibus explicari: Cogitauit dominus diſſipare murum filiæ Sion. Et id, quod ſequitur: Luxit antemurale, & murus pariter diſſipatus eſt. Vel vt poteſt etiam verti ex hebręo: Luxerunt propugnacula, & muri pariter euerſi ſunt.

Et dabo eam in limpidiſſimam petram. Hoc eſt, non manebit in ea lapis ſuper lapidem, ita eius ędificia delebo, vt ſolùm remaneat rupes, vbi vrbs ſita eſt, & nullum appareat priſtinę ciuitatis veſtigium.

Siccatio ſagenarum erit in medio maris. Vbi nunc eſt Tyrus ciuitas frequentiſſima & florentiſſima, erit locus deſertus, vbi piſcatores retia expandant. Nonnulli codices ad marginem pro ſiccatione habent expanſionem.

Filiæ quoque eius, quæ ſunt in agro. Hoc eſt, eius oppido, quæ ſunt in continente. Vrbs pręcipua dicitur mater, villæ verò & oppida filiæ, vt primo capite Iudicum: Manaſſes quoque non deleuit Bethſan, & Canaih cum viculis [*Iud. 1.*] ſuis: vbi pro viculis eſt in hebraico cũ filiabus ſuis. Vbi Eſaias ait: Sic erunt filiæ Moab in [*Eſai. 16.*] tranſcenſu Arnon, per filias Moab intelligit oppida & vicos. Eodem modo Ieremias: Ocu- [*Thren. 3.*] lus meus deprædatus eſt animã meam in cunctis filiabus vrbis meæ. Quaſi dicat: Oculi mei dolore affecerũt animam meam in omnibus oppidis regni Iuda euerſis & deuaſtatis: fleui amarè ob oppidorũ Hieroſolymæ excidium. Quæ verba ita vertit paraphraſtes Chaldæus: Fletus oculi mei aſcẽdit, vt noceat animę meæ propter deſolationem regionis populi mei, & propter euerſionem filiarum Ieruſalem vrbis meæ. Ezechiel etiam ca. 16. Dabo te in animas [*Sap. 16.*] odientium te filiarum Palæſtinarũ: ſeu filiarũ Palæſtinæ. Vbi vides filias oppida eſſe, & villas, & vicos, reſpectu ciuitatis metropolis. Accipitur etiam filia pro ipſa metropoli, ſi eã ad totam contuleris regionem, cuius ipſa metropolis pars eſt. Hinc efficitur vt Hieroſolima [*Thren. 2.*] appelletur filia Ieruſalem, vt apud Ieremiam. Mouerunt capita ſua ſuper filiam Ieruſalẽ. Et [*Sophon. 3*] apud Sophoniam: Lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem. Et apud Zachariam: Ex- [*Zach. 9.*] ulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem. Et a- [*Pſa. 136.*] pud pſalmographum: Filia Babylonis miſera. [*Pſal. 44.*] Et alibi. Et filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabũtur omnes diuites plebis. Vbi in hebraico eſt filia Tyri, ſimiliter in Græca tranſlatione. Voluit enim diuinus vates ſignificare fore, vt Tyrus idolorum cultrix, dona offerret Chriſto, & templa conderet diuino cultui dedicata, cùm ſe ad Chriſti fidem apo- [*Luc. 1.*] ſtolorum prædicatione conuerteret. Accipitur etiam filia pro tribu: vt apud Lucam: Fuit in diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos quidam nomine Zacharias de vico Abiæ: & vxor illius de filiabus Aaron, hoc eſt, de tribu ſacerdotali. Hoc tamen loco apud Ezechielem accipitur filia pro oppidulo & vico.

Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonoſor. Dixerant miſſurum Gentes aduerſus Tyrum: modò explicat, quę eſſent Gentes illæ.

Et comportabit aggerem in gyro. Id eſt, circundabit vndique vallo, & coaceruatione lapidum & terræ. Id enim ſignificat agger.

Et vineas & arietes temperabit in muros tuos.

Hoc eſt, collocabit è regione ad muros tuos machinas bellicas, quibus te conuetiat. Vinea eſt bellicum inſtrumentum, ex lignis compactum, crudis ac fortibus corijs exterius contectum. Aries tormentum eſt inſtar capitis arietis, quo hoſtes ſolent muros diruere.

Statua tuæ nobiles in terram corruent. Hoc eſt, idola tua aurea & argẽtea decident in terram. Poteris per has ſtatuas trophæa intelligere, & monumenta à victoribus erecta in ſignum victoriæ. Vnde Pompeius deuictis Hiſpanis, vt narrat Saluſtius, trophæa in iugis Pyrenæi montis collocauit. Et Romæ ſolebant veteres trophęorũ loco fornices ſiue arcus triũphales conſtruere, quorum nonnulli nunc extant, vt eſt arcus Conſtantini imperatoris in radicibus montis Palatini verſus amphitheatrum, quod nunc appellatur Coloſſęum, erectus ob victoriam de Maxentio reportatam. Et arcus Seueri in radicibus Capitolij verſus aquiloneum & zephyrum: & arcus Veſpaſiani in via ſacra ab deuictam Hieroſolymam extructus. Et arcus Domitiani ad ſanctum Sylueſtrum qui vulgò dicitur arcus Portugalliæ. Quos ego vidi Romæ, cùm ibi ordinis noſtri negotia gererem. Cùm Saul mirabilem de Amalechitis victoriam reportaret, ait diuina
1 Reg. 15. ſcriptura libro primo Regum, eum ſibi fornicem triumphalem erexiſſe, etiã ſi aliqui interpretentur eum trophęum in loco victorię collocaſſe. Sunt, qui per has nobiles ſtatuas excelſas turres intelligant, & munita propugnacula. Alij aiunt eſſe imagines virorum illuſtriũ. Solebant enim antiqui ſimulachra ex lapide, aut ęre, aut aliqua alia materia illis decernere & in loco conſpicuo collocare, qui facto aliquo inſigni rempublicam illuſtrabant, vt nulla de illis obmuteſceret vetuſtas, & vt alijs ad-
Simile. derent ſtimulum ad virtutum labores. Quemadmodum vt globus ferreus expandatur, vt ex eo fiat extenſa lamina, oportet illũ in ignis fornacem mittere, & in dura incude poſtea contundere, & recudere: ſic non poteſt fama extendi & propagari, niſi ſit in honeſtorum laborum ignem coniecta, & calamitatum ictibus percuſſa. Etſi enim veteres illi cognoſcerent ſatis in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructum eſſe, tamen mortalibus immortalitatem illam non exiſtimabant eſſe contemnendam. Sed quoniam multi ad id idololatriæ perducti ſunt, vt ſtatuas exhiberent illis ſummum hono-
Exod. 34. rem & latriam venerationem ſoli Deo debitã
Num. 33. tribuentes, prohibuit Deus ne ſimulacra eri-
Deut. 7. gerent, ne idola venerarentur. Ait enim Diuus
Rom. 1. Paulus eos mutaſſe gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Non tamen prohibuit Deus imagines ſanctorum. Imò pium eſt & laudabile eas venerari: eas autem confringere, detreſtari, & delere impium eſt, & hæreticum, & diabolicum. Qua de re copioſe diſſeruimus in noſtris in Eſaiam commentarijs, verba illa capitis ſexageſimi quinti explanantes. Qui ponitis Fortunæ menſam.

Et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum. Eodem modo Eſaias euerſionem prędicens Moabitarum, ait: Auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit, nec iubilabit. Et Ieremias Deum in hunc modum inducit loquẽtem. Quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Ieruſalem vocem gaudij, & vocem lætitiæ. Eſai. 16. Ierem. 7.

Et dabo te in limpidiſſimam petram: E
ſiccatio ſagenarum eris: nec ædificabe-
ris vltra, quia ego dominus locutus ſum,
dicit dominus Deus. Hæc dicit dominus
Deus de Tyro: Nunquid non à ſonitu ru-
inæ tuæ, & gemitu interfectorum tuo-
rum, cùm occiſi fuerint in medio tui,
commouebuntur inſulæ, & deſcendent
de ſedibus ſuis omnes principes maris,
& auferent exuuias ſuas, & veſtimenta
ſua varia abijcient, & induentur ſtupo-
re? In terra ſedebunt, & attoniti ſuper re-
pentino caſu ſuo admirabuntur, & aſſu-
mentes ſuper te lamentum, dicent tibi:
Quomodo periſti, quæ habitas in mari D
vrbs inclyta, quæ fuiſti fortis in mari
cum habitatoribus tuis, quos formida-
bant vniuerſi? Tunc ſtupebunt naues in
die pauoris tui, & turbabuntur inſulæ in
mari, eò quòd nullus egrediatur ex te:
quia hæc dicit dominus Deus: Cùm de-
dero te vrbem deſolatam, ſicut ciuitates,
quæ non habitantur, & adduxero ſuper
te abyſſum, & operuerint te aquæ multæ,
& detraxero te cum his, qui deſcendunt
in lacum ad populum ſempiternum, &
collocauero in terra nouiſſima ſicut ſoli-
tudines veteres cum his, qui deducuntur
in lacum: vt non habiteris. Porrò cùm
dedero gloriam in terra viuentium, in ni-
hilum redigam te, & non eris: & requiſita

non

non inuenieris vltrà in ſempiternum, dicit Dominus Deus.

Et dabo te in limpidiſſimam petram. Explica vt ſuprà paulò antè.

Nec ædificaberis vltrà. Eſaias capite vigeſimo ſecundo, vbi de Tyri vaſtatione & excidio vaticinatur, ita ait: In obliuione eris ò Tyre ſeptuaginta annis, ſicut dies regis vnius. Poſt ſeptuaginta autem annos erit Tyro quaſi cáticum meretricis. Ac ſi dicat: Septuaginta annis eris euerſa ò Tyre, tot enim annos durabit captiuitas Babylonica, in qua erunt filij Iſraelis detenti, quorum calamitatibus tu inſultaſti. Sed finito hoc tempore inſtauraberis: dabiſque operam, vt ad te negotiatores allicias, quemadmodū ſolet meretrix canticis ſuis ad ſe amatores excitare. Cùm aũt Ezechiel dicat hoc loco non eſſe Tyrum vltrà ædificandam, nō videntur prima frōte hęc duo vaticinia cohærere. Pręterea quī fieri poteſt, vt verū ſit id, quod hîc ait Ezechiel, non eſſe Tyrum vltrà inſtaurandam, cùm cōſtet eam poſt euerſionē à Nabuchodonoſore ſibi illatam, inſtauratā fuiſſe, & ab Alexandro Magno iterum deletā, & poſtea ad priſtinam dignitatē reſtitutam? Nam quo tempore Chriſtus Deus noſter humanam formā induit, & tranſluſtrauit, ac cū hominibus vixit, extabat Tyrus, vt ex multis locis Euangelij cōſtat. Ait enim Matthæus: Egreſſus inde Ieſus ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et Marcus: Qui circa Tyrum & Sidonem audientes quæ faciebat, veniebat ad eū. Huic obiectioni reſpondendū eſt, particulam vltrà non ſignificare hoc loco in æternū, ſed longum tempus, quemadmodū multis alijs in locis, vt in explanatione quinti capitis ſupra oſtendimus. Dicens Ezechiel, non eſſe Tyrū vltrà ædificandā, intelligit hoc eſſe ſpatio ſeptuaginta annorū. Et ita nō diſſentit ab Eſaia, imò vtriuſq; oracula maximè cohærēt. Poteris etiā dicere fuiſſe inſtauratā poſt ſeptuaginta annos iuxta Eſaiæ vaticinationē, ſed nō eodē loco, nec eadē ſtructura & magnificētia, iuxta Ezechielis oraculū. Fuerat prius Imari ſita, poſtea ī terra firma cōiectis in mare innumeris aggeribus: prius excelſis muris, fortibus propugnaculis, munitis arcibus, pulchris mœnibus cōſtructa, poſtea abiecto muro ſepta, & humilibus ædificijs inſtaurata.

Eſai.32. (margin)
Mat. 15. (margin)
Mar. 3. (margin)
Sup. 5. (margin)

Commouebuntur inſulæ. Id eſt, qui inſulas incolunt tuam euerſionem audiêntes terrebuntur. Metonymia eſt: ponitur enim locus pro locato.

Omnes principes maris. Hoc eſt, omnes inſularum dominatores. Vel omnes duces claſſiū in alto nauigantes.

Auferent exuuias ſuas, & veſtimenta ſua varia abijcient. Deſcribit admirationem & ſtuporē, quo illi tenerentur, qui euerſionem Tyri audirent: & multò magis qui eam viderent: nam oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, aſpicere coguntur, ne ſinunt cogitatio nem ab ærumnis ſeparare. Exuuię ſunt veſtes etiam ſi pro ſpolijs hoſti detractis propriè ſumantur. Veſtimenta varia ſunt ex multis licijs cōfecta, varijſq; coloribus diſtincta, quę polymitæ veſtes appellantur: qualis erat, qua induebatur Ioſeph. Huiuſmodi erat velum tabernaculi, & ſuperhumerale ſacerdotis, & rationale, & veſtis ea qua induta erat Hieroſolyma, iuxta id, quod ſuprà dixit Ezechiel ea pite ſextodecimo. Sciētes igitur principes maris excidiū Tyri, ornamenta ſua abijciebāt: & admirati ac ſtupidi reddebantur. Id ſolent diuini vates literis mādare, cùm volunt magnā alicuius ciuitatis vaſtitatem ſignificare. Ita Eſaias prædicens Babylonis ruinam has voces conſignauit monumētis: Corrui, cùm audirē, conturbatus ſum, cùm viderem: emarcuit cor meum: tenebræ obſtupefecerūt me. Et Nahū de euerſione Niniuæ, Omnis, inquit, qui viderit te, reſiliet à te, & dicet: Vaſtata eſt Niniue. Quis commouebit ſuper te caput? &c. Verùm pro exuuijs habent ſeptuaginta interpretes coronas.

Gen. 37. (margin)
Exod. 36. (margin)
Exo. 28. (margin)
Exod. 39. (margin)
Sup. 16. (margin)
Eſai. 26. (margin)
Nahū. 3. (margin)

Attoniti ſuper repentino caſu tuo admirabuntur. Solent enim repētina videri grauiora: nō eſt enim dubiū, quin omnia quæ mala exiſtimātur ſunt improuiſa acerbiora. Eam ob cauſam ſapienter cogitant, qui temporibus ſecūdis caſus aduerſos reformidāt: oportet enim cùm res ad voluntatem fluunt, meditari, quopacto aduerſarum rerū moles declinetur, aut feratur. In humanis hiſtorijs ſcriptū legimus imperatorem Adrianū annulū geſtaſſe, quē aiebat fuiſſe Druſij Germanici, in quo erāt hę literę ſculptę: Illis grauis eſt fortuna, quibus eſt repentina. Auguſtinus de ſingularitate clericorum, Vbicunque, inquit, fuerit prouidentia, fruſtrantur vniuerſa contraria: vbi autem prouidentia negligitur, omnia contraria dominantur. Et Gregorius in homilia: Minus iacula feriunt, quæ præuidentur, & tolerabilius mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hęc perprouidentiæ clypeū munimur. Et Seneca in Prouerbijs: Grauius nocet quodcunq; inexpertū accidit: melius eſt prǽcauere, quàm cauere. Et Scipio maior dicere ſolebat, turpe verbum eſſe: Non putaram. Ideo oportet conſilio vti, quod eſt veluti oculus futurorū: Nā vt ait Salomon in Prouerbijs: Aſtutus omnia agit cum conſilio. Et Eccleſiaſticus, Filij, inquit, ſine eō ſilio nihil facias, & poſt factū non pœnitebis

Prou. 13. (margin)
Eccle. 32. (margin)

Et Moyſes: Vtinam ſaperent,& intelligerent, Deu. 32. & nouiſſima prouiderent.

Nunc ſtupebunt naues. Hoc eſt, nauigantes. Metonymia eſt.

Eò quòd nullus egrediatur ex te Hoc eſt,quòd nullus mercator exeat ex portu tuo. Quidam vertunt: Terrebuntur inſulæ,quæ ſunt in mari ab exitu tuo, hoc eſt ob exilium tuũ, quòd ciues tui captiui ducantur.

Et adduxero ſuper te abyſſum. Hoc eſt, aquarum multitudinem,quæ te obruant, & penitus operiant. Erat Tyrus inſula: quã ob cauſam ait Deus adducturum ſe eſſe ſuper eam abyſſum aquarũ: ſolent enim aliquando oppida maritima inſularũ fluctuum maris inũdatione ſubuerti. Sed per has aquas intelligit diuinus vates afflictiones: & nominans abyſſum innuit ſummam calamitatum magnitudinem. Volens regius vates deſcribere rerũ aduerſarum anguſtias,& vim ærumnarũ, atque calamitatũ multitudinẽ, quibus penè fuerat Pſal. 39. demerſus, Exaudiuit inquit, preces meas, & eduxit me de lacu miſerię, & de luto fæcis. Vbi pro lacu miſerię, poteſt verti ex hebræo, ciſterna ſtrepitus. Quaſi dicat. Cùm eſſem periculis cinctus, eripuit me Deus de ciſterna calamitatũ, in quam turbulentæ & impetuoſę moleſtiarum aquę vndique irruebant,& cum ingenti ſtrepitu decidebant,ac prę nimia agitatione reſonabat. Cùm autem aquarũ nomine intelligãtur ærumnę,dolores,& cruciat⁹, par eſt,vt per abyſſum ſumma calamitatũ magnitudo ſignificetur: abyſſus enim aquam ſignifi- Geneſ. 1. cat profundiſſimã Id quod eſt in lib. Geneſis ſcriptum: Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, ſignificat eſſe aquarum vim & profunditatem tenebris coopertam. Et de AEgyptijs in mari rubro mirabiliter obrutis ait diuina ſcriptura Exod. 15. in Exodo: Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundũ quaſi lapis. Eſt igitur abyſſus aduerſitas acerbiſſima, periculis pleniſſima,& ferè intoleranda. In hanc ſignificatio- Pſal. 41. nem accipitur à regio vate in pſalmo dicente: Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarũ tuarum. Hoc eſt, calamitas magna alterã ſecundam ducit non minus ingentem calamitatem, in voce nubiũ pluuiã vehementẽ effundentium. Vna afflictio alteram ſecum trahit, te domine pluẽte ſuper me calamitates: finis vnius eſt principiũ alterius Infinita imbrium copia,& ingens aquarũ procella me ferè obruũt & ſubmergunt. Et ſubdit ſtatim. Omnia excelſa tua,& fluctus tui ſuper me tranſierũt. Ac ſi dicat: Eheu quare me tot premis ærũnis, refugium meum,& ſingularis ſpes mea? nam excelſa tua, hoc eſt, tonitrua, & fulmina, & grãdines,quæ te diſponẽte in aëre fiunt,& fluctus aquarum in terræ fluuijs agitatarũ, omnia denique aſpera & aduerſa,plena moleſtiarum & dolorum ita decidunt ſuper me,vt nulla detur à miſerijs intermiſſio. Quod ait: in voce cataractarum tuarum, poteſt transferri: ad imitationem vocis cataractarum tuarum. Sunt autem cataractæ ianuæ penſiles, & vaſa penſilia, vbi aquæ ſiſti ſolent, & vnde demittuntur pro hominum arbitrio. Imò ipſæ aquę ex alto cum impetu defluentes,& nubes in aquas reſolutæ,& ipſæ pluuię ex nubibus vehementer decidentes cataractę appellantur, atque in hanc ſignificationem hoc loco accipiuntur,vt horribiles calamitates ſignificẽt. Sed quoniam in his ærumnis cõfugiebat ad diuinum numen, & in eius ſuauiſſima memoria conquieſcebat,fuit ab illis ereptus,vt ipſe ijs verbis in alio pſalmo teſtatur: Quantas oſtendiſti mihi domine tribulatiões multas,& malas,& conuerſus viuificaſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me. Vbi etiã per abyſſos calamitatum profunditas & immenſitas ſignificantur. Pſal. 70.

Et detraxero te cum his, qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum. Hoc eſt, cùm te interfecero. Poteſt verti: Tunc detraham te cum deſcendentibus, &c. Senſus eſt. Cùm te vaſtauero,& abyſſo calamitatum oppreſſero, tunc te deponam cum his, qui deſcendunt in ſepulchrum ad eos, qui ante multa ſæcula à vita migrarunt Accipi lacum pro fouea & ſepulchro indicat locus ille pſalmographi De⁹ meus ne ſileas à me, ne quando taceas à me: Pſal. 27. & aſſimilabor deſcendentibus in lacum: Hoc eſt,ne ad precationes meas obſurdeſcas Deus meus: præbe mihi aures miſericordiæ tuæ,ne ſi mihi opem non tuleris, ſimilis ſim illis, qui demittuntur in ſepulchrum. Et illud: AEſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Vel accipitur hîc ab Ezechiele lacus pro inferno, in quam ſignificationem accipitur in loco illo Eſaiæ: Veruntamen ad infernum detraheris, ad profundum laci. Et à Zacharia: Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Chriſtũ alloquitur qui ſanguine ſuo mundum redemit, & patres detraxit è limbo, quem vocat carcerem ſiue lacum ſine aqua. Noſter etiam Ezechiel capite trigeſimoprimo infernum his verbis lacum appellat: Traditi ſunt in mortem ad terram vltimam in medio filiorum hominum ad eos,qui deſcendunt in lacum. Populum ſempiternum vocat Ezechiel eos, qui in cæcas inferorum tenebras relegantur, vbi in æternum torquentur. Ibi cruciãtur omnes,qui abſque gratia decedũt è vita,

Pſal. 87. Eſai 14. Zach. 9. Infr. 31.

vita, etiam ſi dum viuerent, in virtutum nonnullarum actiones incumberent. Nulla enim
Simile, virtus abſque charitate perfecta eſt. Quemadmodum ſol lunam illuminat & ſtellas, ſic charitas illuſtrat, & perficit virtutes. Audi Paulũ
1.Cor.13 apoſtolum dicentem: Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Hæc autem charitas ſine gratia eſſe non poteſt, gratia autem cum peccato mortifero, nunquam eſt. Quicunque ergo eſt funeſto delicto contaminatus, eſt charitate & gratia alienatus, & vinculo diaboli aſtrictus: & migrans hoc modo è vita, in mortem æternam, & pœnas ſemper duraturas relegatur, & in lacum inferorum proijcitur.

Et collocauero te in terra nouiſſima. Hoc eſt, in inferno. Eſt enim infernus locus pœnarum impiorum in medio terræ, ideo eum hic vocat terram nouiſſimam, & capite trigeſimo primo terram vltimam, quod eſt idem. Vide pe-
Infr. 31. riphraſes inferni. Præterea appellatur in literis diuinis gehenna, terra obliuionis, vmbra mortis, abyſſus, puteus interitus, lacus mortis. Quidam pro terra nouiſſima vertunt inferiorem terræ: at ex hebraico rectiùs verti poteſt,
Pſal. 62. in inferioribus terræ. Quemadmodum in pſalmo. Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ. Ac ſi dicat diuinus vates: Hoſtes mei fruſtra conati ſunt eripere mihi vitam, nequaquam machinati ſunt mihi perniciem, quoniam tu domine protexiſti me, ipſi aũt ad inferos detrudentur. In hebraico pro in vanũ eſt leſoah, quod poteſt rectè verti in excidium, vt ſit ſenſus: Inimici mei ad excidiũ quæſierunt vitam meam, ſed ego ereptus ſum, ipſi autem æternos ſuorũ ſcelerum cruciatus in inferno perſoluent.

Sicut ſolitudines veteres. Deſcendes ad inferos, & lacus, vbi nunc ſita eſt vrbs, erit diu deſertus inſtar ſolitudinum antiquorum. Eodem modo dixit Deus per Ieremiam, loquens
Iere. 25. de Iudæis, qui erant in Caldæam captiui ducendi: Ponam eos in ſtuporem & ſibilum, & in ſolitudines ſempiternas. Sempiternas vocat eas vaſtitates, quæ durauerunt ſpatio annorum ſeptuaginta. Nam tot annis durauit captiuitas Babylonica, quibus elapſis reuerſi ſunt Iudæi in terram ſuam, quæ erat in ſolitudinem redacta.

Porro cum dedero gloriam in terra viuentium. Hoc eſt, cum per vltionem, quam ſumpſero de te, oſtendero gloriam meam in mundo. Ac ſi dicat Deus: Ego te ò Tyre ciuitas opulenta euertam ob ſuperbiam & immanitatem tuam, & ob cætera flagitia, quibus es cõtaminata: & in hoc apparebit iuſtitia mea, & gloria mea, cùm oſtendero me eſſe iuſtum & potentem. Oſtendere autem Deũ gloriam ſuam in hominum ſceleratorum punitione, oſtendimus copioſè in fine capitis viceſimi quinti. Hunc mediũ mundi globum appellat propheta terram viuentium, ad differentiam inferni, qui vocatur terra mortuorum & obliuionis, vt in Pſa. 8
pſalmo: Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis? Appellari autem hanc terram, in qua viuimus, terram viuentium, indicat locus ille pſalmographi: Propterea Deus deſtruet te in Pſal. 51
finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Quæ verba ita poſſunt ex hebraico in latinũ conuerti. Deus etiam perdet te in æternum, cõſternabit te, & euellet te de domicilio tuo, & generationem tuam de terra viuentium, vt nulla tibi in vita poſteritas relinquatur. Ac ſi dicat: Non ſolum tu, ſed domus tua, & poſteri tui, omnes peribitis. Vbi vides terram viuentium eſſe terram hanc, in qua vitam degimus. In eandem ſignificationem accipitur ab eodem propheta in verſiculo illo: Credo vide- Pſa. 26.
re bona domini in terra viuentium, cuius hic eſt ſenſus: Et ſi me video periculis expoſitum, & ab inimicis meis vndiq; oppugnatum, qui me ad eædem crudeliſſimam vocant, & hanc lucem mihi eripere conantur, tamen credo eſſe me viſurum in hoc mundo ea bona, quæ mihi promiſit Deus, nimirum regnum ſecurum, vitam tranquillam, & exterorum bonorum abundantiam. Eſaias etiam volens Chriſti Ieſu mortem ſignificare, ait: Abſciſſus eſt Eſai. 53.
de terra viuentium. Quare non eſt dubium, quin terra viuentium mundum hunc ſignificet. Sunt, qui hunc Ezechielis locum ita interpretentur. Ego te ò Tyre delebo, cùm affecero gloria Hieroſolymam, eamque finita captiuitate Babylonica inſtaurauero, & ad priſtinam dignitatem reſtituero. Dixerat Deus euerſurum ſe eſſe Tyrum, ſed quoniam poterat quis interrogare, quãdo futura eſſet euerſio hæc, reſpondit tunc fore, cùm Hieroſolyma amiſſam gloriam recuperaſſet. Tunc enim aiunt euerſam fuiſſe Tyrum, cùm Iudæi reuerſi ſunt ex Babylonica captiuitate in patriam ſuam Et hoc modo accipitur terra viuentium pro ſola Iudæa, in qua tantùm erat verus cultus, & ſacrificia Deo vero oblata, ibi erat fides & religio, & vera vita, quare terra viuentium vocabatur. Illi enim viuere dicũtur, qui fide, Gal. 5.
quæ per charitatem operatur, muniti, Deo ſeruiunt, eumque ſummè venerantur. Illi verò mortui ſunt, qui ſceleribus imbuti, maleficijs paſcuntur, & omnes, qui ſunt à fide alienati,

Non enim viuunt, qui Deo grati non ſunt, *Hebr. 11.* atqui ſine fide, vt ait Apoſtolus, impoſſibile eſt placere Deo. Eorum enim quæ dicitur vita, mors eſt. Hæc terra viuentium eſt illa, de qua ait regius pſaltes: Placebo domino in regio- *Pſa. 114.* ne viuorum. Appellabatur igitur Iudæa terra viuentium, & terra ſancta, quia ſolùm fideles viuunt, & ibi fides erat. Vel quia viri iuſti, qui ibi è vita migrauerant, reſurrexerunt cũ Chri- *Mat. 17.* ſto. Ita enim ait diuus Matthæus: Monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorũ, qui dormierant, ſurrexerunt Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Fortaſſe id intuẽtes mentis oculis ſpiritu pro- *Gen. 94.* phetico illuſtratis Iacob & Ioſeph, illuſtres pa- *Gen. 50.* triarchæ, qui in Aegypto exceſſerunt è vita, dederunt operam, dùm viuerent, vt eorum oſſa ad terram promiſſionis afferrentur, vt ibi ſepulti cum Chriſto ad vitam redirent. Sed tunc inſurgit difficilis quædam quæſtio. Si Tyrus euerſa eſt, cum Hieroſolyma fuit per Iudæos à Chaldæa in Iudæam reuerſos inſtaurata, quomodo verum erit id, quod hic dixit Ezechiel eam euertendam eſſe per Nabuchodonoſorem, ſi iam Nabuchodonoſor erat mor- *Dani. 5.* tuus, eiuſque memoria extincta? Nam, vt literæ *1. Eſd. 1.* diuinæ teſtantur, Perſæ & Medi Babylonem expugnauerunt, & vaſtauerunt, eiuſque regem vita priuarunt. Et tunc Cyrus rex Perſarum Iudæos liberauit, & in patriam miſit, vt Hieroſolymam inſtaurarent, & ad antiquam magnificentiam reſtituerent Huic obiectioni reſpondebis facile, ſi per Nabuchodonoſorem intelligas Cyrum, qui rex fuit totius Babyloniæ, qui & Iudæos liberauit, & Tyrios deuicit. Nec eſt inconueniens, Cyrum vocari Nabuchodonoſorem, nam conſuetudo eſt ſcripturarum reges omnes Babylonios Nabuchodonoſores appellare. Eodem modo reges Palæſtinæ quondam Abimelech appellabantur, vt aſſerit Lypomanus vir omni ſapientia & virtute præſtans in Catena ſua in Geneſim, explicans locum illũ capitis vigeſimi primi: Ab- *Gen. 21.* iji Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum. Abimelech, inquit ille, nõ perſonæ nomen eſt, ſed regiæ dignitatis nomenclatura apud Palæſtinos, eſt enim Abimelech idem quod pater meus rex. Huiuſmodi enim debent eſſe, qui populis præficiuntur, patres, & reges. Eodem modo reges Aegypti dicti ſunt Pharaones, & poſtea Ptolomæi, & reges Perſarum Arſacidę, & Athenienſium Cecropidæ, & Romani imperatores, Auguſti, & Cæſares. Sed quoniam non inuenimus in hiſtorijs Cyrum euertiſſe Tyrum, cùm Iudęos niſi in patriam ſuam: & multi ſcriptores magni & graues aſſerũt fuiſſe Tyrum ab Alexandro magno deletam, per Nabuchodonoſorem intelligunt Alexandrum Nabuchodonoſor rex Chaldæorum capta Hieroſolyma templum incendit, quod, vt ait Euſebius de tẽporibus, & Clemens in primo ſtromatũ ab initio ædificationis ſuæ manſerat *Dan. 5.* annis. 442. Mortuo Nabuchodonoſore obtinuit imperium Euilmarodach, cui ſucceſſit frater eius Balthaſar, qui vidit ſcripturam in pariete mirabiliter oſtenſam, quam Daniel interpretatus eſt, ſignificans imperium Chaldęorum eſſe ad Perſas & Medos transferendũ. Et eadem nocte mortuus eſt Balthaſar, & Babylon capta fuit. Et regnauerunt in Chaldæa Cyrus rex Perſarum, & auunculus eius Darius rex Medorum, ſed poſtea totũ imperium fuit ad Cyrum redactum. Hic Hebræorum captiuitate ſoluta eos miſit honorificè in Iudeam, & fuit primus rex Perſarum, Medorum, & Chaldæorum. Poſt eũ conſecuti ſunt principatum duo fratres, qui Magi appellabantur, quibus ſucceſſit Darius, poſt quẽ regnauerunt Xerxes, Artabanus, Artaxerxes, Xerxes ſecũdus, Sogdianus, Darius cognomento Nothus, Artaxerxes ſecundus, Artaxerxes tertius, Arſes, Darius Arſani filius, in quo fuit imperium *1. Mat. 1.* Chaldæorum & Perſarum euerſum, fuit enim victus ab Alexandro, qui Dario interfecto Babyloniam obtinuit, & Tyrum expugnauit & euertit: & de illa euerſione loquitur hoc loco Ezechiel. Vide chronica Euſebij de temporibus, vbi hæc copioſiùs inuenies. Cùm igitur à Cyro, à quo fuerunt Hebræi in priſtinam dignitatem reſtituti, & gloria Hieroſolymæ inſtaurata vſque ad Alexandrum Magnũ, qui Tyrum deleuit, quatuordecim reges regno Caldææ præfuerint, & inter Nabuchodonoſorem & Alexandrum, tot anni interfluxerint, in quibus Tyrus non fuit deleta, niſi tempore Alexandri, videtur concludi, hunc Nabuchodonoſorem, de quo hic loquitur Ezechiel, Tyri euerſorem, eſſe Alexandrum Magnum, qui Dario interfecto imperium totius Chaldææ fuit magnificentiſſimè adeptus, qui more aliorum Babyloniæ regum fuit etiam Nabuchodonoſor ab Ezechiele hoc capite meritò appellatus. Præterea omnibus illis veteres tribuebant nomen Nabuchodonoſoris, qui per inſolentiam & immanitatem viribus imperij abutebantur. Talis fuit Alexander Magnus, qui fratribus ſuis, & vxori patris ſui, & Amintæ conſanguineo ſuo eadem immaniter inτulit. Inſuper amicum ſuum Parmenidem, & Philiotam, & venerandum ſenem Clitum patri ſuo multis de cauſis amiciſſimum, & condiſcipulum ſuum Caliſthenem, & Atthalum, Eurilocum, Pauſaniam, multoſq;

multoſque alios Macedoniæ principes, & viros ſapientes, animique magnitudine præſtãtes crudeliter occidit, & quos ne verbo quidẽ violare deberet, ferro vita priuauit, quia ei veluti deo diuinum cultum tribuere noluerunt. Quam ob cauſam eum Paulus Oroſius magnum miſeriarum gurgitẽ vocat, & totius orientis atrociſſimum turbinem. Et eadẽ ratione Ezechiel eum hoc capite Nabuchodonoſorem appellauit. Sed dices: Quî fieri, poteſt: vt de euerſione Tyri per Alexãdrum loquatur hîc Ezechiel, cùm dixerit, hoc futurum eſſe, cum Deus daret gloriã Iudææ: Quæ fuit gloria hæc? Reſpondendum exiſtimo hanc Hieroſolymæ gloriam fuiſſe, cùm idem Alexander, qui vt libro primo Machabæorũ ſcri-
1. Mac. 1. ptum legimus, obtinuit omnium munitiones, & interfecit reges terræ, & obtinuit regiones Gentium, & tyrannos, capta Tyro ingreſſus eſt Hieroſolimam, vbi Deo victimas immolauit, & templi pontificem ſummis honoribus proſecutus eſt, & Iudæorum religionem coluit, & alia fecit, in ornamentum & gloriã Hieroſolymæ cedentia: quæ Ioſephus libro Antiquitatum vndecimo capite octauo multis verbis deſcripſit, & tanquam veriſſima perpetuis monimentis conſignauit: quorum meminit Euſebius in Chronico de temporibus. Aſſerunt nihilominus graues authores fuiſſe Tyrum bis euerſam, ſemel à Nabuchodonoſore, & iterum ab Alexandro. Verùm tota hęc euerſio, de qua hoc loco agit diuinus noſter vates, poteſt ad vitia referri, ac ſi dicat Deus: Ego te delebo ò Tyre, non quò ad ſubſtantiam, ſed quò ad flagitia, & idolorum cultum deſines eſſe, non quò ad mœnia, ſed quò ad peccata. Peribis, nõ quò ad perſonas, ſed quò ad impietates. Ita intelligitur locus ille pſal-
Pſal 9. mographi: Increpaſti gentes, & perijt impius, nomen eorum deleſti in æternum, & in ſæculum ſæculi. Increpauit Deus Tyrios idolorum cultores per Apoſtolos ſuos: & relicta vana idolorum ſuperſtitione fidem receperunt: & animorum pulchritudinẽ, quã flagitijs deformauerant, fidei, cæterarũque virtutum ornamentis inſtaurarũt. Eam ob cauſam loquẽs hoc capite Deus de hac ſcelerũ euerſione, dixit eam futurã eſſe, cùm ipſe in terra viuentium gloriam ſuam oſtenderet: hoc eſt, cùm ad terras ex cœli faſtigio filium ſuum mitteret, quem diuus Paulus ſplendorem gloriæ in epiſtola ad Hebræos appellauit. Et hoc
Hebr. 1. eſt, quod ait. Cùm dedero gloriam meam in terra viuentium.

In nihilum redigam te, & non eris. Poteſt hoc referri ad ædificiorum euerſionem, vt ſit ſenſus: Delebo te ò Tyre: & longo tempore non habitaberis. Sequitur: Et requiſita non inuenieris. Ita dicitur in pſalmo: Vidi impium ſu- Pſal. 36.
perexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani: tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Et in Apocalypſi: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur. Vel, Apoc. 18.
non eris quò ad flagitia, & idolorum cultum, vt paulò antè dicebam. Id autem quod ſequitur, Vltrà in ſempiternum, non æternitatem ſignificat, ſed longi temporis ſpatium, nimirũ ſeptuaginta annorum, iuxta Eſaiæ vaticiniũ. Eſai. 23.
Dictio Hebræa, pro qua noſter interpres vertit in ſempiternum, ſignificat temporis continuitatem, vſque ad terminum præſcriptum rei, de qua agitur. Vnde ſi attribuatur Deo, qui nullum habet præſcriptum terminum, quoniam ipſe eſt ſua vita, & ſuum eſſe, & ſemper fuit, eſt, & erit, ſignificat veram ſempiternitatem. Sed ſi attribuatur temporis ſpatio, ſignificat totũ ætatis interuallũ vſque ad rei, de qua agitur, præſcriptum finem. Si nautem attribuatur homini viuenti, ſignificat eius vitæ curriculum. De Deo ait Ieremias: Ipſe Iere. 10.
eſt Deus viuens, & rex ſempiternus. Et Daniel: Poteſtas eius poteſtas ſempiterna. Et di- Dan. 4.
uus Paulus: Sempiterna quoque eius virtus. Rom. 1.
De ætate ad ſpatium præfinitum intelligitur id, quod Deus dixit filijs Iſrael de feſto paſ- Exod. 12.
chali: Habebitis hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam ſolennem domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno. Hoc eſt, vſque ad Meſſiam, quouſque durabãt veteris legis ſacrificia, & ceremoniæ. Eodẽ modo de ſabbato: Cuſtodiant filij Iſrael ſabba- Exod. 31.
tum, & celebrent illud in generationibus ſuis pactum eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael. Similiter illud Numerorum. Hæc ſunt Num. 28.
ſacrificia, quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos, duos cotidie in holocauſtũ ſempiternum. Tres ſunt ætates, in quas Hebræi mundum diuidebãt: prima à principio mundi vſque ad exitum filiorum Iſraelis de Aegypto, & legem Moyſi: altera à lege ad Chriſtum: tertia à Chriſto vſque ad finem ſeculi. Et quoniam ſacrificia, & cæremoniæ, & iudicia, quę Deus illis cõſtituit, duratura erãt tota illa ætate ſecunda vſque ad Meſſiã, ideo æterna vocabantur. Significari verò æternum & ſempiternum vitæ humanæ ſpatium indicant verba illa Achis regis Geth: Erit mihi 1. Re. 26.
Dauid ſeruus ſempiternus. Hoc eſt, quandiu vixero. Ita intelligunt nonnulli verſiculum illum regij vatis: Quoniam dixiſti: In æternũ Pſal. 88.
miſericordia ædificabitur. Vt ſit ſenſus: Tu domine promiſiſti Dauidi, eſſe miſericordiam tuam cum illo duraturam, quandiu ipſe

vineret:hoc eſt,te illi vſque ad mortem regnũ
Iſraeliticum, potẽtiam, diuitias, & opes daturum.
Eſa.23. rum. Et quoniam Eſaias prædixerat, duraturã
eſſe Tyri vaſtitatẽ ſpatio annorũ ſeptuagin-
ta, quod eſt vitæ humanæ curriculũ, iuxta il-
Pſal.89. lud pſalmi: Dies annorũ noſtrorũ in ipſis ſe-
ptuaginta anni:& toto illo ſpatio deſertã eſſe
vrbem illã, & nõ inueniendã, ideo ait hoc lo-
co Ezechiel: Et requiſita non inuenieris vltra
in æternum. Hoc eſt annis ſeptuaginta, ſiue
toto vitæ ſpatio vnius hominis, quod idẽ eſt.
Eodem modo vaticinans Ieremias de capti-
Iere 25. uitate Iudæorũ in Chaldæa, vbi fuerunt ſep-
tuaginta annis detenti, inducit Deum ita lo-
quentẽ, Interficiam eos, & ponam eos in ſtu-
porem, & in ſibilum, & in ſolitudines ſempi-
ternas. Sempiternas eas vocat, quæ annos ſe-
ptuaginta durarunt.

Annotationes ex Hebræo in caput XXVI.

Confracta ſunt portæ populorum. Septuagin-
ta habent: Contritę ſunt: perierunt Gen-
tes. Iudæos vocat Gentes, quòd Gentium ido-
la colerent, eorumque ritibus & ſuperſtitio-
nibus adhærerent. Ad id amentiæ & perfidiæ
deuenerunt Iudæi, vt Deo ſuo, vero vniuerſi
conditore relicto falſos & vanos Gentium
deos adorarent. Eodem modo Eſaias: Væ gen
Eſai.1. ti peccatrici, populo graui iniquitate ſemini
nequam, filijs ſceleratis, dereliquerunt domi
num, blaſphemauerunt ſanctũ Iſrael, abalie-
nati ſunt retrorſum.

Implebor, deſerta eſt. Septuaginta verterunt
Qui fuit plena, deſerta eſt. Poterat hoc ita trãſ
ferri: Quæ fuit exciſa, euerſa eſt. Pro imple-
bor eſt in hebraico אמלאה immaleah.
Verbum eſt מלא male, quod ſignificat im-
plere, excidere, & perire. Pro implere accipi-
Iob.15. tur etiam à Iob aiente: Nunquid ſapiens re-
ſpondebit, quaſi in ventũ loquens, & & imple-
bit ardore ſtomachum ſuum? Ac ſi dicat: Lo-
queturne ſapiens verba inania, & vento ſimi-
lia? Stomachabiturne, & implebit ſe furore?
Quaſi dicat: nõ. Pro ardore ſeu furore poteſt
verti ex hebraico eurus. Paraphraſis Chaldęa
habet: Et replebit tanquam vento orientali
ventrem ſuum? Per ventrem ſiue ſtomachum
intelligit animum, per ventum orientalẽ, va-
nas opiniones. R. Moyſeh ita vertit hunc lo-
cum: Nunquid ſapiens reſpõdebit ſocijs ſuis
verba ventoſa, & eius cogitationes erunt ven
tus & vanitas? Et paulò pòſt in eodem capite:
Antequam dies eius compleãtur, peribit. Pro
peribit eſt in hebraico idem verbum. Loqui-
tur de homine ſceleribus imbuto, quem ait
morte immatura excedere è vita. Id quod di- Pſal.54.
xit regius vates: Viri ſanguinum & doloſi nõ
dimidiabunt dies ſuos. Mors immatura viro
iuſto nunquam accidit, nam integritas vitæ
ipſam adoleſcentiam in ſenectutem cõuertit
Nec dicendus eſt aliquis parum vixiſſe, ſi vi-
tam ad certam rationis normã direxit, & offi-
ciorum momenta perpendit. Poterat verſus
ille Iob ita verti ex hebraico: Ante diẽ ſuum
ſuccidetur. Thargum vertit. In die nõ ſuo im-
plebitur ſepulchrum eius R. Abrahã Peruſol:
In non die ſuo complebit impius diem ſuũ:
& implebit ſepulchrum ſuum. Illic iacent à
vermibus deuorati, qui in hac vita homines
deuorabant: illic conuertuntur in terram, qui
in hoc mundo terrã cupiebant, & terræ pom-
pis & diuitijs abundabant. Vox quandiu pro- Simile.
fertur, quia multa ad eius articulationem cõ-
currunt, vt dentes, lingua, guttur, palatum, la-
bia, videtur quippiam magnũ exiſtens, ſoli-
dum, & admirabile: at in domo teſtudine cõ-
camerata, vbi nihil præter ſonũ quendã per-
cipitur, ſtatim iudicans id, quod magnum vi-
debatur, nihil eſſe præter aërem quẽdam per-
cuſſum, & inanem ſonum. Eodẽ modo princi-
pes & magnates quandiu vitam degunt, quo-
niam multa conueniunt, quæ eos augere &
amplificare videntur, vt opes, potentia, digni-
tates, mundi gloria, & celebris nominis am-
plitudo, videntur magni, ſtabiles, & permanẽ-
tes: at poſiti in ſepulchro, in domicilio illo cõ
cauo, & veritatem oſtendente, confeſtim co-
gnoſcis, & animo comprehẽdis, eos, qui illu-
ſtres videbantur, puluerẽ eſſe fœtidũ, & parũ
quippiam venti. Vbi eſt inanis eorum gloria?
vbi eorum pulchritudo? vbi eorũ pompa? Trã Sap.5.
ſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquã nun
tius præcurrens. Nihil in vita ſemper fluet:
nemo eſt, quamuis ſit adoleſcens, cui ſit explo-
ratum ſe ad veſperu eſſe victurum. Sed quã-
uis in terrã conuertamur, & naturalia corpo-
ra eò abeãt. Vnde orta ſunt, tamen ea manẽt,
quæ rectè factis obtinentur. Moriuntur viri
iuſti, ſed non moritur eorũ virtus, quoniã nec
obliuione eorũ, qui ſunt, nec reticentia poſte-
rorũ poteſt eſſe ſepulta. Breuis eſt vita & mor-
talis, ſed gloria, quæ vita beneacta compara-
tur, magna & ſempiterna. Exiguum nobis vi-
tæ curriculum Deus dedit, immenſum glorię,
cuius ſpe mortales ad immortalitatem, exci-
tantur. At homines nefarij, in lethali crimi-
ne migrantes in die non ſuo implent ſepul-
chrum ſuum cadaueribus, & eorum animæ
deſcendunt ad inferos, æternis cruciatibus
torquendæ.

Et dabo eam in limpidiſsimam petram. Pagni-
nus ha-

nus habet. Et ponam eam, vt eſt ſummitas pe trę. Brixianus: Dabo eam in eminentem petram. Paraphraſis Caldaica: Dabo eam ſuper leuitatem petræ nudæ. Quæ omnia in idem recidunt. Vult diuinus vates ſignificare. Tyri euerſionem. Ac ſi dicat: Publicè punietur ei- nitas hæc:non ſub tecto occulto ſed ſuper lapidem lenem eminentem, vt ab omnibus vi-
Sup.24. deatur. Hac dicendi exornatione vſus eſt etiam capite vigeſimo quarto. Lapis accipitur aliquando pro eo, quod eſt totum, quod la-
Gene.49 pis ſit corpus vnum, iuxta ſententiam R Kim hi. Vnde effectum eſt, vt id quod habet communis editio quadrageſimo nono capite geneſis: Inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſrael vertant nonnulli: Inde paſtor eſt lapidis Iſraelis. Quaſi dicat Iacob. Filius meus Ioſeph diuus, & pulcher, varijs calamitatibus fuit preſſus à fratribus, & domina ſua, ex omnibus illis enim eripuit Deus Iacob, obtinuit enim magnum in Aegypto principatum, & ipſe pauit totum Iſraelem, paſtor fuit totius lapidis, hoc eſt totius corporis, ſeu omnis congregationis Iſraelis. Poteſt tamen locus ille ita explicari. Etſi Ioſeph fuit multis ac acerbis ærumnis expoſitus, ſemper tamen ſtabilis ac firmus permanſit: nullæ eum tentationes potuerunt de gradu cõſtantiæ deijcere. Quin potiùs ex voluntate Dei Iacob fuit paſtor & princeps totius Aegypti, ille qui ſemper fuit lapis immobilis Iſraelis, qui fuit firmamentum ſuſtentans Iſraelis, cuius firmitas & fortitudo lapidi firmo & valido compa rantur. Sed quoniam præcedunt verba hæc. Et diſſoluta ſunt vincula brachiorum & manuum Ioſeph, per manus potentis Iacob, qui potẽs eſt & ſubditur ſtatim. Inde paſtor egreſ ſus eſt lapis Iſrael, poſſunt hæc verba ad Deũ de quo loquitur, referri: vt ſit ſenſus: Multa perpeſſus eſt Ioſeph, ſed protexit eum Deus Iacob, ex quo Iacob egredietur, ſecundũ carnem Meſſias, qui erit paſtor, & lapis Iſraelis, qui Iſraelitas non ſolũ paſcet, ſed firmiter ſuſtentabit, qui verè credentes & fideles doctri-
Pſa.28. na, gratia, & virtutum dapibus oblectabit, & firmiter tuebitur. Ipſe eſt lapis ille, de quo di-
Pſa.117. xerat cœleſtis pater apud Eſaiam: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, prætioſum. De
Rom.10. eo prædixerat Dauid: Lapidem, quem repro-
I.Pet.2. bauerunt ædificantes hic factus eſt in caput anguli. Quem locum diuus Paulus in epiſt.
Mat.21. ad Romanos, & diuus Petrus in prima ſua epiſtola de Chriſto exponunt: imò ipſe
Deut.25. Chriſtus de ſeipſo apud Mathæum interpretatur. Accipitur etiã lapis pro pondere. Ideo cap.25 Deuteronomij pro eo quod eſt in hebraico: Non habebis in ſaeculo diuerſos lapides, vertit communis interpres. Non ha- *Mi.ba.6.*
bebis in ſaeculo diuerſa pondera. Illud etiam Michæę: Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſaeculi lapides doli? vertit ille & rectè quidem: Nunquid iuſt ficabo ſtateram impiam, & ſaeculi pondera doloſa? Accipitur etiam lapis pro re pertinaci & obſtinata, vn-
de cor lapideum apud Ezechielem capite vn *Sup.11_.*
decimo, ſignificat animum impium & induratum. Hic autem petra limpidiſſima capitur pro publica punitione: idem enim eſt, dabo eam in petram limpidiſſimam, ac publicè eam euertam.

Et ſtatua tuæ nobiles in terr.m corruent. Pro
ſtatuis eſt in hebraico: מצבות marſeuoth, *Gene.29.*
à verbo יצב iatſan, quod ſignificat ſtare, ſtatuere, erigere: vt ca.29 Geneſis: Vidit ſcalam ſtantem ſuper terram, ſiue erectam. Illud
quarti: Fecerunt ſibi ſtatuas, poterat verti: *4.Reg.17*
Erexeũt ſibi ſtatuas. Vbi Ieremias habet: Sta- *Iere.31.*
tue tibi ſpeculã, pone tibi amaritudines, pro ſtatue eſt in hebraico hoc noſtrum verbum. Eſtque horum verborum ſenſus. Erige ſpeculam ò Iſraelitice popule, pone te in excelſo quodam loco vnde vias omnes circunſpicias, & videbis te non virtutum ſed vitiorum vias percurriſſe: aſpicies infinita ſcelera tua, intueberis vias, quibus ambulaſti, impias, & ad infernum ducentes. Et cùm hoc perſpexeris, pone tibi amaritudines in animo tuo, dole flagiria tua, & dolore confectus ob tuas impietates, age pœnitentiam, & ad viam veritatis concurrere. Pro ſpecula eſt in hebraico tſinuim, pro quo quidam vertunt titulos, alij, ſigna, alij aceruos lapidum. Pro amaritudinibus eſt in hebraico: tamrurim, pro quo nonnulli vertunt lapides erectos, ſeu titulos. Quibus verbis aiunt Deum velle populum Iudæorum in captiuitatem Babylonicam euntem conſolari, ac ſi diceret: Vias has, quibus iter facis ductus in Chaldæam ſigna titulis & altis lapidum aceruis: vt cùm in patriam tuam redieris, poſſis vias, quibus tranſiuiſti facilè cognoſcere: reuerteris enim Hieroſolymam, & in dulcem patriam tuam longo interuallo intermiſſam reuocaberis. Nec eſt inconueniens, dictionem pro qua noſter interpres poſuit amaritudines, titulos erectos ſignificare: nam deriuatur à verbo marar quod & amarum eſſe, & erigere ſignificat. Vnde *Oſe.13.*
illud Oſeæ, Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, hoc eſt, in ſuis ſceleribus, quibus conſcientia amateſcit & torquetur, poteſt verti ex hebræo: Ad iram me prouocauit Ephraim in titulis, & ſtatuis ſuis. Quaſi dicat Deus. Volebam ob pie-

tatem meam decem tribus magnis honoribus afficere, illiſque libertatem ac quietem largiri: at ipſæ me derelicto ſtatuas ac ſimulachra coluerunt, quibus me ad iram prouocarunt. A verbo hoc מצבה deriuatur dictio יצב quæ ſtatuam ſignificat, & titulum erectum in rei alicuius inſignis memo-
4.Reg.18 riam, & permanſurum monumentum, vt quar
to Regum Ipſe diſſipauit excelſa, contriuit ſta
Gene.35. tuas: & capite trigeſimo quinto Geneſis. Hic
1.Reg 13 eſt titulus monumenti Rachel. Significat etiã ſtationem, vt primo Regum: Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſtijm. Eſt autem ſtatio locus, in quo milites conſederunt, qui præſidium dicitur, & capitur pro ipſis militibus, cum ſuo præfecto præſidentibus vniuerſo exercitui, vel cuſtodiæ arcis, ſeu oppidi, ſeu principis. Quam ob cauſam ſtationes ſignificant anteſignanos, & præcipuos milites caſtra cuſtodientes. Ideo poterat verti locus hic Ezechielis: Et duces tui nobiles, ſeu præcipui tui milites corruent in terram. Pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ἰσχύος σου ἐπὶ τὴν γῆν κατάξει. Hoc eſt, Et ſubſtantiam fortitudinis tuæ in terram deducet. Quaſi dicat Deus. Euerteris ò Tyre ciuitas celeberrima, & exercitus hoſtium tuorum proſternet in terram robuſtiores & fortiores milites tuos qui ſunt tota ſubſtantia fortitudinis tui.

ARGVMENTVM CAPITIS XXVII.

IDem eſt argumentum huius capitis & ſuperioris, nimirum euerſio Tyri. Sed additur altera cauſa quæ eſt ſuperbia ex nimia opum, rerumque proſperarum affluentia proueniens. Eſt hoc caput ita apertum et clarum, et nulla ferè indigeat explanatione, niſi in aliquorum nominum ſignificationibus.

CAPVT XXVII.

A ET factum eſt verbum domini ad me dicens: Tu ergo filij hominis aſſume ſuper Tyrum lamentum, & dices Tyro, quæ habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad inſulas multas: Hæc dicit dominus Deus: O Tyre, tu dixiſti: Perfecti decoris ego ſum, & in corde maris ſita. Finitimi tui, qui te ædificauerunt, impleuerunt decorem tuum, abietibus de Sanir extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Cedrum de Lybano tulerunt, vt facerent tibi malum: quercus de Baſan dolauerunt in remos tuos: tranſtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, & prætoriola de inſulis
Italiæ. Byſſus varia de Aegypto texta eſt B
tibi in vellum, vt poneretur in malo, hyacinthus & purpura de inſulis Eliſa facta ſunt operimentum tuum. Habitatores Sidonis & Aradij fuerunt remiges tui: ſapientes tui Tyre facti ſunt gubernatores tui, ſenes Biblij, & prudentes eius præbuerunt nautas ad miniſterium variæ ſupellectilis tuæ. Omnes naues maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ: Perſę, & Lydi, & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui clypeum & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu ſuo ſuper muros tuos in circuitu, ſed & Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum. Ipſi com-
pleuerunt pulchritudinem tuam. Car- C
thaginenſes negotiatores tui. A multitudine cunctarum diuitiarum, argento, ferro, ſtanno, plumbóque repleuerunt nundinas tuas. Græcia, & Thubal, & Moſoch ipſi inſtitores tui. Mancipia, & vaſa ærea adduxerunt populo tuo de domo Thogorma: equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum. Filij Dedan negotiatores tui. Inſulæ multæ negotiatio manus tuæ. Dentes eburneos & hebeninos commutarunt in pretio tuo. Syrus negotiator tuus. Propter multitudinem operum tuorum guttam, & purpuram, & ſcutala, & byſſum, & ſericum, chodchod poſuerunt in mercatu tuo. Iuda & terra Iſrael, ipſi inſtitores tui, in frumento primo, balſamum, & mel, & oleum, & reſinam propoſuerunt in nundinis tuis.

EXPLA-

EXPLANATIO.

TV *ergo fili hominis aſſume ſuper Tyrum lamẽtum*. Præcipit Deus Ezechieli, vt Tyrum
euertendam lamentetur. Vt eſt cœli proprium
in orbem moueri, & ignis ſurſum aſcendere,
& terræ in ima ſede veluti mundi centro cõglobari, ita eſt in animo hominis inſitũ miſereri afflictorũ, eorũq; calamitates deplorare, aut ſaltem dolere. Fera appellari poteſt, &
non homo, qui hominum ærumnis non mouetur. Agreſte eſt & immane non tangi mœrore eos, qui in aliorũ gemitu, & ruina, & fle-
Iudi. 21. bilibus querelis verſantur. Etſi Iſraelitæ fuerant filijs Beniamin grauiter offenſi, tamen
vidẽtes eorũ cladẽ, & luctuoſum excidiũ omnes lamentabilibus vocibus plorauerũt. Audi
1. Reg. 1. eus Dauid cædem Saulis hoſtis ſui acerrimi
& cladem populi iudaici planxit amarè, & lachrymarum affluentiam profudit. Hoc excidium intuens mentis oculis Samuel lamẽtis
illud proſequebatur, vt aitijs verbis diuina
1. Re. 15. ſcriptura: Lugebat Samuel Saulem, quoniam
dominum pœnitebat, quòd conſtituiſſet eum
regem ſuper Iſrael. Prædicens Eſaias Moabi-
Eſai. 16. tarum excidium has voces plenas doloris e-
Eſai. 21. miſit: Super hoc plorabo in fletu Iazer. Et paulò pòſt: Super hoc venter meus à Moab quaſi cithara ſonabit. Et Babylonis euerſionem
his verbis deplorauit: Repleti ſunt lumbi mei
dolore: anguſtia poſſedit me, ſicut anguſtia
Iere. 48. parturientis: Ieremias: Cor meum ad Mo-
Ierem. 9. ab quaſi tibia reſonabit. Et alio in loco, Quis,
inquit, dabit capiti meo aquã, & oculis meis
fontem lachrymarum, & plorabo die ac noctè interfectos filiæ populi mei. Eius lachrymarũ abundãtiam oſtẽdunt triſtes illæ lamẽtationes, quas ſedens, & amaro animo ſuſpirans compoſuit, ac mœſtiſſimus literis mãda-
Luc. 19. uit. Et Chriſtus Deus noſter videns euertẽdã
ciuitatẽ fleuit ſuper illã. Eodẽ modo Ezechiel intuens animo futuram Tyri vaſtitatem, eã
hoc capite lamẽtatur inquiens eſſe ſibi à Deo
iuſſum ſumere lamentum ſuper illam. Sed vt
planctus triſtior appareat, deſcribit huius ciuitatis nobilitatem, opulentiã, diuitias, & celebritatem ex ſitu, & mœnium pulchritudine
& magnificentia, & magnatum frequentia, &
mercatorum veritate. Fuit enim hæc vrbs florentiſſima, vt capite ſuperiore oſtendimus, &
celebre totius orbis emporium. Sed quoniam
pro hac proſperitate, cuius memoriam Tyri
beneuolentia & pietate perpetua colere tenebantur, Deo nullo modo gratias agebant,
quin potius immemores, & ingrati, & impij
extiterunt, fuerunt meritò vi calamitatum
oppreſſi, & victi, & partim captiui, partim
ferro trucidati, & ciuitas proſtrata, & diruta
& funditus euerſa. Eam etiam ob cauſam cõnumerat diuus vates eorum opes, rerumq́ue
ſecundarum abundantiã, vt eorum appareat
ingratitudo, & in eorum pœnis diuina iuſtitia oſtendatur.

Quæ habitat in introitu maris. Id eſt, quæ eſt
inſula iuxta oſtia maris. Erat Tyrus cincta mari, ſed littori propinqua.

Negotiationis populorum. Negotiationem populorum eam vocat quia ad eam vndique
mercatores concurrebant.

O Tyri, tu dixiſti. Scilicet te iactãdo, & diuitias tuas tibi arrogantet tribuendo. Crimen
eſt, bona ſua non Deo attribuere, ſed ſibi.

In corde maris ſita. Hoc eſt intra mare. Ita in-
telligitur verſiculus ille pſalmographi: Non Pſal. 45.
timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. Quaſi dicat, Nos
diuino præſidio freti vitam in animi ſecuritate
& tranquillitate degemus, etiã ſi terra terribilibus motibus tremat, & concutiatur, & montes intra mare projiciat. Magnus Baſilius hæc
verba dicta exiſtimat ſub omnium illorũ perſona, qui fiducia roborati, & vinculis charitatis aſtricti Deo adhærent, propter quem nihil
timent, nihil intollerandum ducunt. At diuus
Auguſtinus per terram intelligit Iudæã, quæ
Chriſti prædicatione perturbata eſt, ac tãdem
adeò cõmota, vt montes, hoc eſt apoſtoli tranſ
ferrentur inde in cor maris, hoc eſt, in corda
gentilitatis, quæ cũ mari magno comparatur.
Et licet hæc Auguſtini expoſitio pia ſit, vera,
& præclara, illa tamen Baſilij promitur magis
ex litera, quę per cor maris profundum maris
intelligit. Ita illud intelligitur euãgelij: Sic erit Mat. 12.
filius hominis in corde terræ tribus diebus &
tribus noctibus. Vbi cor terræ ſignificat intra
terram, hoc eſt, foueã & ſepulchrũ. Cor etiam
accipitur aliquando pro opinione, vnde furari cor alicuius, eſt aliquid efficere eo inſcio, id
q; non opinãte. Hebraiſmus eſt, quo vtitur di-
uina ſcriptura capite trigeſimo primo Geneſis Gen. 31.
dicens: Iacob furatus eſt cor Laban Syri, quod
fugam ſuam ei non indicaſſet. Pro quo noſter
interpres tranſtulit, & rectè quidem: Noluitq;
Iacob confiteri ſocero ſuo, quòd fugeret.

Abietibus de Sanir extruxerunt te. Loquitur
cum Tyro, quaſi cum naui in medio maris. Sanir mons eſt abietum proceritate inſignium
plenus, qui authore diuo Hieronymo appellatur etiam Samor, vnde afferebantur ligna
abiegna ad conſtruendas naues Tyri, cum
omnibus ſuis tranſtris & tabulatis.

Vt facerent tibi malum. Id eſt, nauis arborem,
vbi vela expanduntur. Ex Libano mõte Phœniciæ deducebantur ligna cedrina ad nauium
mala,

mala. In hac Phœniciæ regione ſunt Tyrus
& Sidõ vrbes, & Carmelus & Libanus mõtes.
Quercus de Baſan. Baſan eſt regio trans Ior-
danem, vnde quercus proceritate inſignes de-
Eſa. 2. ducebantur Tyrum ad remos conficiendos.
De ijs loquitur Eſaias capite ſecundo. Tran-
ſtra ſunt remigum ſedilia in nauibus. Præto-
riola verò ſunt cellaria nauium, & recondito-
ria, vbi victualia ſeruantur.
De inſulis Italiæ. Quæ ſunt Sicilia, & Corſi-
ca, & aliæ ex quibus ligna pulchra deferebau-
Gen. 10. tur ad vrbem Tyriorum, ad prætoriola nauiũ
conſtruenda, & ad naues ipſas ornandas.
De inſulis Eliſa. Eliſa fuit filius Iauan, qui
cum alijs fratribus ſuis inſulas coluit, vt in li-
bro Geneſis memoriæ proditum eſt. Ab hoc
Eliſa denominatæ ſunt nonnullæ inſulæ, quæ
ſunt hæ, de quibus hic loquitur Ezechiel. Iona
thas Chaldæus per Eliſam intelligit Italiam.
Alij inſulas maris Ionij.
Habitatores Sidonis et Aradii. Sidon vrbs
eſt Phœniciæ, cuius paulò antè meminimus,
Chananæorum terminus. Aradus eſt inſula
in mari Phœnicio, cuius meminit Plinius li-
bro 5. capite trigeſimo, & Strabo libro ſexto
decimo.
Sapientes tui Tyre facti ſunt gubernatores tui.
Effert laudibus Tyrum, quòd viros eligeret
ſapientes, à quibus gubernaretur. Verè ſapi-
entes nihil admirantur. Verè ſapientes nihil
priuſquam accidat, non euenire poſſe arbitrã-
tur. Non pendent ex inſipientium ſermone,
nec extrinſecus ab imperita & temeraria mul-
titudine aut benè aut malè viuendi ſuſpenſas
habent rationes, ſed incumbunt in virtutum
actiones, & quicquid homini accidere poſſit,
præmeditãtur, & priuſquam calamitas adue-
niat, eã declinãt, aut ſaltẽ toleranter & mode-
ratè ferunt. Eam ob cauſam ſunt eligendi ſapi
entes ad rempublicam gubernãdam, qui eam
conſeruent, qui intercludant omnes ſeditio-
num vias, qui ſi eam viderint labefactari, va-
leant opem ferre patriæ, ſuccurrere cõmuni
omnium ſaluti, occidẽti reipublicę opitulari.
Ei, cui reſpublica cõmittitur, neceſſaria eſt ſa-
pientia, qua regat populũ, leges ferat, puniat
ſceleratos, fauore proſequatur viros virtute ꝑ
ditos, reuocet à vitijs, cohortetur ad virtutes.
Tũ ait Plato poſſe ciuitates appellari fœlices
cùm aut philoſophi regnãt aut reges Philoſo-
phantur. Volẽs Moyſes gubernatores populi
Deut. 2. conſtituere in hunc modũ fuit Hebræos allo-
cutus. Date è vobis viros ſapientes, & gnaros,
quorũ conuerſatio ſit probata in tribus ve-
ſtris, & ponã eos vobis principes. Sapiẽs Mo-
ſes ſapientiã in principibus populi imprimis
optabat. Debet enim: qui alios regit, eos ſapi-
entia antecire. Hoc intelligẽs. Salomõ nõ di-
uitias à Deo poſtulauit, ſed ſapientiã. Id illi *3. Reg. 3.*
optauerat eius ſapiens pater, cùm ad Deũ has
preces emiſit. Deus iudiciũ tuũ regi da, & iu-
ſtitiã tuã filio regis. Et in alio pſalmo: Erudi- *Pſal. 71.*
mini, qui iudicatis terrã. Per Oſæam ait Deus: *Pſal. 3.*
Quoniã tu ſcientiã repuliſti, repellam ego te. *Oſe. 4.*
Cùm Salomon nõ ſolùm homines ſuæ ætatis
ſed antiquitatis etiã memoriã ſapiẽtia ſupera
ret, aiebat in lib. illo Sapi. quẽ viri & ſanctitate *Sap. 6.*
& eruditione prę̃ſtãtes illi tribuerunt. Si dele-
ctamini ſedibus & ſceptris ò reges populi,
diligite ſapientiã, vt in perpetuũ regnetis. Di-
ligite lumẽ ſapiẽtię omnes, qui pręeſtis popu
lis. Et paulò pòſt: Rex ſapiens ſtabilimentum
populi eſt. Et Eccleſiaſticus: Rex, inquit, inſipi *Eccle. 10.*
ens perdet populum ſuum. Eam ob cauſam di
cebat Deus per Ieremiam: Introducam vos in *Ierem. 3.*
Sion, & dabo vobis paſtores, ſecundũ cor me
um, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Intue
re animo, quàm neceſſaria ſit ſapiẽtia rempu
blicam gubernantibus, cùm aſſerat ipſe Deus
eos ſibi placere, qui populum ſcientia & do-
ctrina paſcunt. Gubernator reipublicę abſq;
ſcientia eſt nauis abſque clauo, & auis abſque
pennis. Gubernandi dignitas magiſtratus ap- *Similia.*
pellatur à magiſtro, vt ait Varro, quoniã qui
alijs præeſt, eorum vitæ debet eſſe magiſter,
Vnde diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios, *Epheſ 4.*
Deus, inquit, dedit quoſdam apoſtolos, quoſ-
dam autẽ prophetas, alios verò euangeliſtas,
alios aũt paſtores & doctores. Paſtores & do
ctores ſimul copulat & connectit: Non ait: a-
lios paſtores, alios doctores, ſed alios paſto-
res & doctores, ſignificans debere illos prędi-
tos eſſe doctrina, qui rempublicam gubernan
dam ſuſceperunt. Id quod in epiſtola prima *1. Tim. 3.*
Ad Timothęũ, & in epiſtola ad Titum in epi- *Tit. 1.*
ſcopi deſcriptione apertiſſimè oſtendit. Apud
Plutarchum ait ita Antiſthenes: Nõ ſolùm ſa
pientia præſtare eũ par eſt qui antecedit alios
imperio, ſed religione etiã & pietate. Et Ve-
getius de arte militari, Nullus, inquit, eſt quẽ
oporteat vel plura, vel meliora ſcire, quàm
principẽ, cuius doctrina debet omnibus pro-
deſſe ſubiectis. Prometheus fuit ſapiẽtia prę
ſtãti, promithias enim idem eſt ꝙ prudentia.
Ideo fictis hiſtorijs dixerunt poëtæ hunc fu-
iſſe hominũ creatorem, quòd cum ſapiens eſ
ſet, hominum feritatem & imperitiam ad hu-
manitatem & ſcientiam traduxit, vt aſſerit Eu
ſebius de temporibus. Non eos vocabant ho
mines, qui inculti, indocti, ab omni eruditio-
ne alienati vitam degebant. Eum verò qui e-
os vagos & errantes ratione quadam compu
lit in vnum locum, docuit inſtruxit, & mites
reddidit, hominem conditorem appellauere.

Vide

Vide quantũ principi erudito tribuerint. Sed debet princeps eum viris ſapientibus cõmunicare, & ſermones conferre, ac philoſophis doctrina præſtantibus familiariter vti, vt ſcientiam conſequatur. Hinc natum eſt vetus illud Prouerbium: Commercio ſapientium rex ſapit: quod Zenodotus refert ex Aiace Locrẽſi: & Plato tribuit Euripidi. Si princeps fuerit ſapientia munitus, non ſolùm dũ vixerit, populum in trãquillitate & iuſtitia gubernabit, ſed etiam poſt eius mortem durabit aliquo tẽpore eius regendi ratio, & gubernandi iuſtitia. Vt enim ſol poſt occaſum ſuum non ſtatim lucem penitùs abſcondit, quin potiùs claritatem quãdam relinquit, quę adueniẽte noctè ſenſim euaneſcit, donec terra caligine penitùs obſcuratur: ſic princeps ſapientia ornatus, & virtutũ præſidio ſeptus etiã poſtquàm excedit è vita, relinquit pacem & iuſtitiam, & admirabilẽ illam gubernandi rationem, quæ aliquandiu durat, donec ſenſim labefactatur & adueniente alterius principis tyrannide penitùs conſumitur. Quemadmodum triremis non ſolùm mouetur, dum à remigibus vi brachiorum exagitatur, ſed etiã quieſcẽtibus illis ea currit, & vi prioris impetus aquas ſcindit & ſulcat: ſic reſpublica nõ modò eo rege viuẽte, qui eã ſapientia & iuſtitia illuſtrauit, & vi ſuę virtutis ad ſummam amplitudinem perduxit rectè gubernatur, ſed vbi ille migrat è vita, formã illam præclarã adminiſtrãdi aliquo temporis ſpatio conſeruat Non aliam ob cauſam veteres mathematici, eruditione inſignes dixerunt Iouem & Saturnum eſſe in cœlo cõiunctos, nullo eos ſydere diuidente, niſi vt ſignificarent non debere potentiã à ſapientia ſeparari, per Iouem enim potentiã, per Saturnum verò ſapientiam intellig bant. Illa reſpublica poterit dici beata, quã viri ſapientia pręſtantes adminiſtrandam ſuſcipiũt. Talis eſſet Tyria illa, quam hoc loco ait diuinus vates fuiſſe à ſapientibus gubernatã, niſi eorũ ſapientia humana fuiſſet, & cum malitia coniuncta: de qua ait Apoſtolus: Sapiẽtia carnis inimica eſt Deo. Vera ſapientia cœleſtis eſt, & cũ virtute copulata, & vt verbis vtar Lactantij Firmiani libro primo de diuinis inſtitutionib⁹ Omnis ſapientia hominis in hoc vno conſiſtit, vt Deum cognoſcat, & colat. Cùm autem Tyri ſapientes à veri Dei cultu deniarent, & ſceleribus imbuti, in idololatrijs & erroribus intollerandis verſarentur, perſpicuũ eſt eorũ ſapientiam fuiſſe potiùs ignorantiam. De huiuſmodi ſapientibus dicitur in libro Iob. Apprehendit Deus ſapiẽtes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat. Et Eſaias. Sapientes, inquit, conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens. Prudentia carnis, inquit Apoſtolus, mors eſt. Et alibi: Scriptũ, inquit, eſt enim: Perdã ſapientiam ſapientũ, & prudẽtiam prudentium reprobabo. Et rurſus: Sapiẽtia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Non eſt vera ſapientia ea, quę eſt à fide, ſpe, & charitate ſeparata. Vnde Gentes illę quæ fide carebant, non fuerunt veram ſapientiã conſecutæ: Ipſi enim philoſophi cõfuſionem ſuam aſpicientes id aliquando veritate coacti fatebãtur. Nam Socrates, cui Apollinis oraculũ primas ſapientię tribuit, in Apologia planè aſſeruit eſſe mortales vera ſapientia deſtitutos, & ſe nihil ſcire niſi idipſum. Et iudicatus fuit cæteris præſtare, quòd illi, quæ neſcirẽt, ſe ſcire putarent, ille ſe nihil ſcire, id vnum ſciret. Id quod etiam aſſeruit poſtea Carneades. Hinc fluxit Academicorum ſecta, qui nihil omnino aſſerebãt: quoniam nullam eſſe ſapientiã exiſtimabant. Hoc ſignificare volẽtes antiqui dixerunt Mineruam, quam ſapientiæ deam finxerunt, virginem fuiſſe, à nullo homines contactã, vt à nullo cognitã eſſe veram ſapientiã oſtẽderunt Quod ita reuera erat in ijs, qui erãt à fide alienati Democritus & Empedocles & alij veteres philoſophi aiebant, nihil verè percipi, nihil ſciri: anguſtos eſſe ſenſus, imbecillos animos, breuia curricula vitę: in profundo veritatẽ eſſe demerſam: opinionib⁹ omnia teneri, nihil ſolidæ veritati relinqui: omnia deniq; tenebris circũfuſa eſſe dixerunt. Arceſilas, qui altero nomine Arcefilaus appellatur negabat eſſe quicquam, quod ſciri poſſet, ne illud quidẽ ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. Lælius apud Ciceronẽ aſſeruit à nemine fuiſſe poſſeſſam ſapientiam, quam Stoici interpretãtur. Vide quibus tenebris cooperiebantur homines illi miſeri, qui veri Dei fide carebãt Chriſtus eſt ſapientiæ fons, & vt verbis vtar Eccleſiaſtici: fons ſapientię verbum Dei in excelſis. Cũ autẽ Gentiles hoc Dei verbũ ignorauerint, apertẽ concluditur, eos fontẽ ſapientiæ nõ cognouiſſe, & ex conſequẽti non eſſe veram ſapientiã conſecutos. Et quoniã eam mortales inquirebant, non eſt paſſus Deus eos diutiùs oberrare, aperuit eorũ oculos aliquando, & errantibus ac vagis viã adipiſcendę immortalitatis aperuit. Miſit filium ſuum vnigenitum, doctorem cœleſtem, ducẽ virtutis, fontem ſapientiæ cuius hauſtu ac potu poſſet homines diuinam philoſophiã comparare, cõceptã in viſceribus ſitim ſedare, ardoremq; rerũ humanarũ reſtinguere. Illi ſunt vera inſtructi ſapientia, qui huic diuino parẽt præceptori, qui Chriſti Dei, noſtri doctrinam ſequuntur, eumq; pro viribus, cum eius gratia imitãtur: Chriſtiana philoſophia medetur animis

Simile. Simile. Rom. 8. Iob. 5. Eſai. 9. Rom 8. 1. Cor. 1. Eccle. 1.

animis, vanas ſolicitudines detrahit, impijs cupiditatibus liberat, noxios timores expellit. Hæc eſt vitæ mortalium dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quę conſcientiæ tranquillitatem largitur, & mortis terrorē docet auferendum & viam oſtendit ad beatitudinem ſempiternam comparādam. O mortaliū philoſophia magiſtra, ò vera animarū cultura, quid ſine te eſſe potuiſſemus? Christe ſanctę ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, tu nobis hanc cœleſtem tradidiſti doctrinam tu nos ad veram ſapientiam inuitaſti, tu vt nobis vitam tribueres, mortem ſubire nō dubitaſti, ſed te in crucis ara pro nobis hoſtiā cōſtituiſti. Quare nulla erit memoria, nulla vis ingenij, nulla magnitudo obſeruātiæ, quę tot tantiſq; beneficijs poſſit vnquam reſpōdere.

Hebr. 1.

Perſæ & Lydij, & Libyes. Perſia regio eſt orientalis delicijs abundans, quam Ptolemæus lib. 5 deſcribit. Lydia regio eſt Aſiæ minoris Crœſo rege notiſſima, Phrygiæ vicina. Libya eſt tertia pars orbis, quam Africam vocamus Ex omnibus his oris conueniebant Tyrum milites ſtrenui, qui eā defenderent, & aduerſus eius hoſtes pugnarent.

Pigmæi. Hi erāt homines paruę ſtaturæ, qui, vt Plinius ait lib. 7. ca. 2. ternos dodrantes nō excedebant, Ariſtoteles ait eos in cauernis habitare. Verùm pro pygmęis verterūt ſeptuaginta, cuſtodes. Simmachus, medos: Aquila tamen trāſtulit Pygmæos.

Carthaginenſes negotiatores. Carthago fuit vrbs Africæ celeberrima, à Didone condita, à Scipione Aemiliano penitùs euerſa.

Græcia, & Thubal, & Moſech. Græcia Europę regio eſt, omniū bonarum artium quondam mercatura, & Muſarum domicilium: nūc impijs Turcis ſubiecta. Thubal eſt Hiſpania, Moſoch Cappadocia, cuius metropolis appellabatur Mazaca: quæ poſtea ab Auguſto Cęſare fuit vocata Cęſaria. Inſulæ & regiones poſt diluuiū obtinuerunt nomina à cōditoribus & primis occupatorib', vt in libro Geneſis ſcriptū legim'. Noë habuit tres filios, Sem, Cam, & Iaphet. Iaphet habuit ſeptem filios, vibium principes & conditores, Gomer, Magog, Madai, Iauan, Thubal Moſoch, Thiram. Iauan coluit Ioniam & Græciam, Thubal Hiſpaniam, Moſoch Cappadociam: de quibus regionibus hic loquitur Ezechiel. Gomer habuit quendam filium nomine Thogormam. Iauan genuit Eliſam, Tarſim, Citim, & Dodanim. Gomer occupauit Gallatas, Thogorma Phryges & Troianos, Eliſa Aeolios, ſiue Italiam Tharſis Ciliciam, Citim Cyprios, Dodanim Rhodios. Filij Cham fuerunt Chus, Meſraim, Phut, Chanaā. Chus conſtituit Aethiopiam. Meſraim Aegyptum, Phut Africam & Lybiam, Chanaan populum Chananæorū. Chus habuit filium nomine Saba. vnde Sabęi & alterum nomine Regma, Vnde Regmęi populi in Arabia. Hic Regma habuit filium nomine Dadan qui conſtituit veteres Idumæos priusquam Idumæi appellarētur. Chanaā genuit Sidonem, qui condidit vrbē eo nomine appellatam: & Aradium, qui Aiadum inſulam coluit, & Hethæum, & Iebuſæum, & Amorthęum, & alios, qui populum Chananæorum deſeminarunt. Sem habuit filios Aelam, vnde Aelamitæ, & Perſæ, Aſſur, vnde Aſſyrij. Lud, vnde Lydij: Aram, vnde Aramæi. Aſpicis igitur per Thubal Hiſpanorum conſtitutorem Hiſpaniam ſignificari. Hic Thabal, vt ait Beroſus lib. 5. deflorationis Chaldaicæ floruit tēpore Nini filij Beli, & Celtiberos, qui nunc Hiſpani vocantur, legibus inſtruxit. Diuus Hieronymus & Euſebius aiunt eū fuiſſe primum Hiſpanorum regem. Quod etiam ex Hebręis concedit Ioſephus, quemadmodum ex Chaldæis Beroſus Prima vrbs Hiſpaniæ, vt aiunt appellata eſt Thubal ab ipſo cōditore nomine deſumpto, quam viri docti eā dicūt eſſe, quę nūc Setubal appellatur, in hac noſtra Luſitania ſita, ad occidētē in littore pulcerrimo maris Oceani, circūdata muro admirabili, toto iaſpido. Omnes eius lapides ſunt pretioſi. & magna pars templorum & ædium eſt ex iaſpidibus conſtructa. Prope Setubalum eſt magna quędam ciuitas euerſa, & ſolo adęquata in pulchro illo & ſpatioſo littore, quam incolę Troiam appellant, vbi hodie multa anti quitatis ſigna conſpiciuntur. Illuc ego me cōtuli appetitu has ciuitates videndi, de quibus memoranda nonnulla audieram, quę ibi oculis aſpexi. Sed licet viri magni contendant, ciuitatem Thubalum à Thubal conditam eſſe hanc, de qua loquor, iu noſtra Luſitania ſitam, non tamen me fugit eſſe nonnullos, qui teſtimonio quondam Pomponij Melæ petam meaquidem ſententia intellecto eam in Bętica ſitam eſſe contendāt. Eſt autem Bætica pars quædam Hiſpaniæ in tres partes diſtributæ, Tarroconam, Luſitaniam, & Bæticam.

Gene. 10.
Gen. 6.
Gene. 10

De domo Thogorma. Hoc eſt, de Phrigia, quæ fuit poſtea à Troo rege vocata Troia. Vel à Thogorma Troa dicta fuit, & Teucria, quæ hodie appellatur Turcia. nam Iudæi noſtri tēporis pro Turcia Thogormā dicūt. Diximus paulò antè Thogormam fuiſſe filium Gomer & Phryges ac Teucros conſtituiſſe.

Filij Dedan. Id eſt, Idumæi. Pro Dedam ſcribūt nōnulli Dadan, ſed idem eſt. Diximus ſuprà fuiſſe Dadan filium Regmæ, & Idumęam conuiſ-

coluiſſe. Hic condidit vrbem quandá in Idumęa quam à nomine ſuo Dedan appellauit, cuius ſuprà meminit Eſechiel cap. 25.

Hebeninos. Hebenus eſt arbor in India & Aethiopia naſcens, quæ, vt ait Plinius lib. 12. cap. 4. dureſcit in lapidem.

Guttam. Lachrima eſt ab arbore quadá fluens in Libya, quæ deſtillans decidit in ſubiectam arenam, vbi in grumos inſtar thuris cócreſcit. Eſt odorifera, & appellatur etiam ammoniacum, ſiue ammoniaca. De ea, dicitur in
Pſa. 44. pſalmo: Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis. Vbi Baſilius ait guttá eſſe ſpecié myrrhæ tenuiſſimam: ex hoc enim aromate contuſo omne quod exit liquidum in guttá ſeparatur, reliquú, quod reſtat craſſius appellatur myrrha Dioſcorides aſſerit eam eſſe eximiá guttá, magniq; Pretij, quæ ex myrræ flore exprimitur. Eius meminit Eccleſiaſticus, dicens:
Ecc. 24. Quaſi mirrha electa dedi ſuauitaté odoris: & quaſi ſtorax, & galbanus, & vngula, & gutta.

Scutulata, et byſſum. Scutalata ſunt veſtes habentes quoſdá orbes, quaſi ſcutulis diſtinctos quales habet ſericú Damaſcenú. Sunt qui exiſtiment eſſe indumenta varijs coloribus depicta Byſſus genus eſt lini tenuiſſimi, ex quo delicatiſſimæ fiunt veſtes. Súr qui has duas dictiones ita coniungant: polymitam byſſum.

Chodchod. Dictio eſt hebraica, quam interpretes ferè omnes ita reliquerunt, vt erat in hebræo: Aiunt nonnulli ex Hebræis ſignificare pretioſas merces, alij exiſtimát eſſe carbunculú pretioſum lapidé: alij margaritam: quos ſecutus Pagninus vertit, vniones.

D Damaſcenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum, in multitudine diuerſarum opum, in vino pingui, in lanis coloris optimi. Dan, & Græcia, & Mozel in nundinis tuis, propoſuerunt ferrum fabrefactum, ſtacten, & calamum, in negotiatione tua. Dedan inſtitores tui in tapetibus ad ſedendum. Arabia, & vniuerſi principes Cedar ipſi negotiatores manus tuæ, cum agnis, & arietibus, & hœdis venerunt ad te negotiatores tui. Venditores Saba, & Rema ipſi negotiatores tui, cum vniuerſis primis aromatibus, & lapide pretioſo & auro, quod propoſuerunt in mercatu tuo. Aram, & Chamne & Edem negotiatores
E tui. Saba, Aſſur, & Chelmach venditores tui, ipſi negotiatores tui, multipharíam inuolucris Hyacinthi, & polymitorum, gazarumque pretioſarum, quæ obuolutæ & aſtrictæ erant funibus: cedros quoque habebant in negotiationibus tuis. Naues maris, principes tui in negotiatione tua: & repleta es, & glorificata nimis in corde maris. In aquis maris adduxerunt te remiges tui, ventus auſter contriuit te. In corde maris diuitiæ tuæ, & theſauri tui, & multiplex inſtrumentum tuum. Nautæ tui, & gubernatores tui, qui tenebant ſuppellectilem tuam, & populo tuo præerant, viri quoque bellatores tui, qui erant in te cum vniuerſa multitudine tua, quæ eſt in medio tui, cadant in corde maris, in die ruinæ tuæ.

Damaſcenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum. Hoc eſt, Damaſcenus negotiatur tecum propter copiá rerum miro artificio effectarum, quæ inter alia præclara videntur. Damaſcus eſt ciuitas florentiſſima, caput Syriæ: & regio ipſa, quæ totá illam Syriæ partem complectitur, quę adiacet monti Libano, Damaſcene appellatur. Autores ſunt Pomponi' Mela lib. 1. & Strabo lib. 16.

In vino pingui. Hoc eſt, excellenti. Solet diuina ſcriptura res optimas, pingues appellare. Ita in lib. Geneſis, ca. 27 dicebat Iſaac filio: Gen. 27.
Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ. Prępoſuit cœlum terrę, nam per rorem cœli intellexit bona animi, per pinguedinem terrę ea, quę in terra electa ſunt & optima ad corpus pertinentia. Capite etiam Geneſis 45. Gene. 45.
vbi nos habemus: Vt comedatis medullá terræ, habet litera hebraica: Vt comedatis pinguedinem terræ. Et capite 49. eiuſdem libri, Gen. 49.
id quòd habet editio vulgata: Aſer pinguis panis eius, pót verti ex hebræo. Ex Aſer pingui terra panis eius. Quaſi dicat. Abundabit Aſer omnibus ad vitam neceſſarijs, nam terra eius erit electa & frugifera, & frumentum huberrimum producet. Sacrificium pingue appellatur illud, quod eſt electum & Deo gratum, vt in pſalmo: Memor ſit omnis ſacrifi- Pſal. 19.
cij tui, & holocauſtum tuum pingue fiat Ac ſi dicat: Gratum ſit Deo munus tuum, & holocauſtum tuum ſit optimum. Quidam vertendum ducunt: Et holocauſtum tuum pingue faciat nimirum Deus: ſeu pingue æſtimet. Alij vertút. Et holocauſtum tuum in ciueré cóuertat. Vt ſit ſenſus: Immittat Deus igné de cœlo,

qui

qui holocauſtum tuũ deuoret & abſumat; atque ita illud gratum ſibi eſſe oſtendat. Eodẽ modo teſtatus eſt Deus gratam ſibi eſſe primam illam Aaronis oblationem, cuius meminit ſcriptura 9. capite Leuitici: & ſacrificium Eliæ, cuius meminit capite decimoſeptimo libri Regum tertij.

Leui.9.

3 Re.17.

Dan, & Græcia, & Mozel. Dan locus eſt, in quo habitaut tribus Dan. Fuit Dan filius Iacob, à quo & tribus, & locus nomẽ acceperũt. Græcia & Mozel regiones ſunt, quarũ habitatores ad nundinas Tyri conueniebant.

Geneſ 3.

Arabia Regio eſt inter Iudæã & AEgyptũ, Iuxta Plinium triplex eſt Arabia, vna fœlix altera Petræa, tertia deſerta.

Cedar. Regio eſt Agatenorum, aduerſus quam vaticinatus eſt Ieremias. Fuit autẽ Cedar filius Iſmaelis, à quo prouincia nomen accepit.

Iere. 49.

Gen. 25.

Ipſi negotiatores manus tuæ. Id eſt, tecum negotiantur manibus mutuò datis.

3.Reg. 3. *Venditores Saba.* In hac regione regnauit regina Saba, quæ venit viſum Salomonem. De

Mat 21. ea dicitur in pſalmo: Reges Arabum & Saba

Pſal. 71. dona adducent. Pro quo alij vertunt. Reges Arabiæ fœlices, & reges Aethiopię munera honoraria offerent. Quod Tertullianus libro

Mat.2. vno aduerſus Iudæos de magis orientalibus exponit, qui Chriſto aurum thus & myrrham obtulerunt. Et, vt ait diuus Auguſtinus libro quarto de ſymbolo ad Catechumenos nõ ſolùm hæc, verumetiam animas ſuas obtulerũt Domino.

Chelmath. Paraphraſtes Chaldęus exiſtimat eſſe Mediam. Eſt autem Media regio Aſiæ terminata à ſeptentrione mari Hyrcano, à meridie Perſide.

Multipharià, inuolueris hyacinthi & polymitorum gazarumque precioſarum Totum hoc poteſt ita verti: In multis generibus retũ, in pallijs hyacinthinis, & polimitis, in ſcrinijs veſtium pretioſarum.

Sup. 24. *In aquis multis adduxerunt te.* Hoc eſt, ad multas te adduxerunt calamitates. Significari calamitates aquarum nomine oſtendimus capite 24. & 26.

Ventus auſter contriuit te. Hoc eſt, exercitus Babylonicus: Babylonia enim eſt ad oriẽtem reſpectu Tyri.

F

A ſonitu clamoris gubernatorum tuorum conturbabuntur claſſes, & deſcendent de nauibus ſuis omnes, qui tenebant remum. Nautæ, & vniuerſi gubernatores maris in terra ſtabunt, & eiulabunt ſuper te voce magna, & clamabunt amarè. Et ſuperiacient puluerem capitibus ſuis, & cinere conſpergentur, & radent ſuper te caluitium: & accingentur cilicijs. Et plorabunt te in amaritudine animæ ploratu amariſſimo, & aſſument ſuper te carmen lugubre: & plangent te: Quæ eſt vt Tyrus, quę obmutuit in medio maris? Quę in exitu negotiationum tuarum de mari impleſt populos multos, in multitudine diuitiarum tuarum, & populorum tuorum: ditaſti reges terræ. Nunc contrita es à mari: in profundis aquarum opes tuę, & omnis multitudo tua, quæ erat in medio tui, ceciderunt. Vniuerſi habitatores inſularum obſtupuerunt ſuper te, & reges earum omnes tempeſtate perculſi mutauerunt vultus. Negotiatores populorũ ſibilauerunt ſuper te. Ad nihilum deducta es: & non eris vſque in perpetuum. G

Conturbabuntur claſſes. Hoc eſt, tantus erit nautarũ clamor, vt claſſes omnes maris conturbentur. Verti poteſt ex hebræo: Conturbabuntur ſuburbia. Tyrus erat inſula prope littus, in littore autem erant ædes ſuburbanę Tyri, quæ ob horribilem nautarum clamorem turbabantur.

Superiacient puluerem capitibus ſuis. Hoc erat quondam ſignum doloris & luctus. Cùm capta eſſet arca fœderis à Philiſtæis, ait diuina ſcriptura: Currens autem vir de Beniamin ex acie venit in Silo in die illa, ſciſſa veſte, & con- 1.Reg. 4

ſperſus puluere caput. Eodem modo interfecto Saule in prælio, apparuit homo veniens de caſtris Saulis veſte conſciſſa, & puluere conſperſus caput. Id etiam, quod ſequitur Et cinere conſpergentur, idem ſignificat. Sedere in cinere ſignũ erat planctus & miſeriæ. Ideo dicebat Eſaias: Sede in puluere virgo filia Babylon. Quaſi diceret: Indica clariſſima doloris ſigna ciuitas Babylon, quià funditus euerteris. Et Niniuæ rex audita Ionæ prophetæ concione indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere. 2.Reg. 1. Eſa. 47. Ion. 3.

Radent ſuper te caluitium: Hoc erat quoque ſignum luctus & mœroris, vt alibi oſtendimus: quemadmodum etiam accingi cilicijs, ſeu ſaccis.

Quæ eſt Tyrus, quæ obmutuit in medio maris Hoc eſt, quænam ciuitas fuit vnquam ſimilis Tyro, quæ prę timore obmutuit, cùm eſſet in medio maris. Poteſt verti: quæ ſucciſa eſt, ſeu euerſa eſt, in medio mari. Vt ſit ſenſus.

ſus, Nulla vrbs fuit vnquam ſimilis Tyro, quę cùm inexpugnabilis eſſet in medio maris, fuit tamen expugnata.

Et non eris vltrà in perpetuum. Hoc eſt, annis
Eſai. 23. ſeptuaginta, vt prædixerat Eſaias, Qua de re in fine capitis ſuperioris diſſeruimus.

Annotationes ex Hebræo in Caput XXVII.

DE *inſulis Italiæ.* In hebraico eſt: De inſulis בהיים Cittijm. Paraphraſtes Chaldæus habet: De inſulis Apuliæ. Quod cum lectione communi maximè cohæret: eſt enim Apulia Italiæ regio mari Adriatico contermina, inter Dauniam & Calabriam in regno Neapolis. Inſulæ Italiæ ſunt Sicilia, Corſica, & aliæ huiuſmodi, ſitæ in mari Mediterraneo, litoribus Italiæ propinquæ. Septuaginta habent: ἀπὸ νήσων τῶν χεττιιμ. Hoc eſt, de inſulis Chettijm. Pagninus: De inſulis Cittim. Sunt qui exiſtiment Cittijm eſſe numeri pluralis, & ſignificare eos, qui incolunt inſulas maris Ionici & Græci. R. Dauid Kimhi aſſerit eſſe in numero ſingulari, etiamſi formam habent pluralem. Ex literis diuinis conſtat Cit-
Gene. 10. tim fuiſſe filium Iauam. Iauam autem fuiſſe filium Iaphet: Iaphet autem filium Noe, Habuit hic Iauan quatuor filios, quorũ hæc ſunt
Gene. 10. nomina: Eliſa, Tharſis, Cittim, & Dodanim: vt in lib. Geneſis literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Et ab ijs, vt ibi aſſerit diuina ſcriptura, diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis. Et quoniam ex his inſulis quædã eſt Cyprus, exiſtimant nõnulli eam eſſe Cittijm. Quã ob cauſam per has inſulas, de quibus hic loquitur Ezechiel intelligunt Cyprum, & nõ nullas paruas inſulas illi ſubiectas. Huc accedit, eſſe in Cypro vrbem quandam celebrem nomine Citium, patriam Zenonis philoſophi, cuius meminit Laertius in eius vita: quã ob cauſam Zeno Citieus appellabatur. Hæ ſunt coniecturæ, quibus inducti nõnulli poſſunt exiſtimare Cittim eſſe Cyprum inſulam nobilem in Carpathio mari ſitam inter Syriã & Ciliciam: hodie Venetijs ſubiectam. At rectius eſt meo quidẽ iudicio, vt per Cittim Ita-
Num. 24. lia intelligatur: nã capite viceſimoquarto numerorum eſt hoc idẽ nomẽ Cittijm, per quod abſque dubio Italia intelligitur: & eã obcauſam Latinus interpres pro illo Italiã vertit, dicẽs: Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntque Hebræos. Verba ſunt Balaam, qui vbi vaticinatus fuit de Chriſti aduentu in mundum, vidit mentis oculis eum eſſe à Iudæis crucifigendum, & eam ob cauſam Iudæos à Romanis vaſtandos tempore Veſpaſiani, & venturum eſſe exercitum ab Italia, qui de Aſſyrijs victoriam reportaret, & Hieroſolymam funditùs euerteret. Et quoniam exercitus Romanorum vectus fuit nauibus vſque ad portum Iudææ, dixit Balaam: Venient in trieribus de Italia. Sũt enim trieres naues oblongæ, quas Latini à tribus remorum ordinibus trieres vocarunt. Vbi ſeptuaginta habent: Et exibit de manu Italorum, & affligent Aſſur, & affligent Hebræos. Paraphraſis Chaldaica Oncelli ita hunc locum vertit. Et naues venient à Romanis. Tharghum Hieroſolymitanum vertit: Egredientur copiæ multæ ex prouincia Italię vnà cũ multis legionibus Romanorũ. Eſt etiã dictio hæc Cittijm apud Da- *Dani. 11.*
nielem capite. 11. pro quo etiam noſter interpres Romanos tranſtulit, dicens: Et veniẽt ſuper eũ trieres, & Romani. Quẽ locũ R. Abraham in commentarijs de Romanis etiã interpretatur. Inuenitur quoque dictio hæc apud *Iere. 2.*
Ieremiam capite ſecundo dicentẽ: Tranſite ad inſulas Cettim: vbi in hebraico eſt Cittijm, nõ Cettim. Eodem modo apud Eſaiam capite 23. De terra Cittijm reuelatũ eſt eis, & pau- *Eſai. 23.*
lò pòſt. In Cittijm conſurgens trans freta. Quibus in locis per Cittijm intelligitur Italia, Quare rectè hoc loco tranſtulit noſter interpres. De inſulis Italiæ. Beroſus Chaldeus libro quinto deflorationis Chaldaicæ aſſerit Cittim regnaſſe apud Ianigenas, à quibus fuit Italus vocatus. Ianigenæ verò appellabantur hi, qui Italiam colebant à Iano antiquiſsimo rege denominati, à quo nomen deſumpſit Ianiculus mons trãs Tyberim prope Romam, & antiquum oppidum in eo ab eodem Iano conditum, Ianiculũ vocatum, Hic Italus Cittim authore Fabio Pictore in libro de Aureo ſeculo regionẽ illã Italiam vocauit. Et ab eo fuit etiam vocata Cittim, cùm antea Oenotria à Iano vocaretur: quem enim Aramæi Ianum dicunt, vocant Græci Oenotrium. Duo igitur ferunt Cittijm, vnus filius Iauan, qui inſulam Cyprum coluit, qui fuit Nepos Iapheth filij Noe, alter poſtea appellatus Italus, qui in Italia obtinuit principatũ, à quo regio illa denominata fuit. Cittijm, de qua loquitur hoc capite noſter Ezechiel Scribitur aũt Cittim cũ litera, i, non aũt cum litera, e, nam Cetthim, quę per, e, ſcribitur, vrbs eſt Macedonię, cuius meminit, ſcriptura cap. primo libri pri- *1 Mal. 1.*
mi Machabæorum.

Senes Biblij. Biblia eſt Thraciæ regio vino excellenti quondam inſignis. Huius regionis ſenes & viri prudentes, terræ adminiſtratores præbuerunt nautas ac miniſteriũ nauiũ Tyri. Vel loquitur, de Byblo vrbe Phœniciæ, quæ

vt ait Strabo 16. libro, ſita eſt in excelſo quo-
dam loco non procul à mari. Eſt etiã quędam
parua inſula maris Mediterranei vocata By-
blis: cuius meminit Plinius libro quarto, cap.
duodecimo. Quidam vertunt: Senes Gebal:
eſt enim Gebal regio quædam Palæſtinæ au-
thore Stephano. In hebraico eſt: Et ſenes
גבל: à verbo גבל gaual, quod ſignificat ter-
Exo. 28 minare. Vnde illud Exod.: Facies in rationa-
li catenas ſibi inuicem cohęrentes ex auro pu
riſſimo: poteſt verti. Facies in rationali cate-
nas termini opere tortili ex auro puriſſimo.
Catenas termini ſeu terminales vocat, quia
erãt in fine & termino pectoralis. Alij dicunt
eas appellari catenas termini, quia erãt paruę,
& terminatæ magnitudinis. Ab hoc verbo de-
riuatur gebelim, quę dictio ſignificat dolato-
res lapidem ad terminũ & menſuram, dictiã
gebul, hoc eſt, à termino, quòd terminũ men-
ſuræ lapidibus imponant. Ita intelligũt non-
3. Reg. 5. nulli id, quod eſt in tertio lib. Regum capite
quinto. Porrò giblij præparauerunt ligna &
lapides ad ędificandã domum. Hoc eſt, latomi
periti & fabri ſolertes pręparauerunt lapides
& ligna ad conſtruendum templum Salomo-
nis. Et hunc Ezechielis locum ita vertendum
ducunt. Senes & latomi prudentes inſtaurane
runt in te ruinas tuas. Exiſtimo tamen & in 3.
Regum, & hic apud Ezechielem Giblios acci
pi pro hominibus Gebal, qui erant optimi ar
tifices, & in nauibus efficiendis, ac ædibus fa-
bricandis principatum tenebrant.
Dentes eburneos et hebeninos. Pro hebeninis
eſt in hebraico הובנים hoobenim. Exiſti-
mant nonnulli eſſe genus ligni, de quo locu-
ti ſumus in explanatione. R. Abraham ait eſſe
beſtias quaſdam ex quarum cornibus fiebant
opera elaborata & ſubtilia. Alij arbitrantur
eſſe pauones, inter quos eſt Ionathas Chal-
dæus. & Pagninus Lucenſis. D. Hieronymus
ait eſſe ligna nigra pretioſa.
Gutta In hebraico eſt: נטב nophec. Pa-
gninus vertit carbunculum. Eſt autem carbũ-
Exo. 28. culus lapis pretioſus, ſplendidus. In Exodo
præcepit Deus, vt in rationali ſacerdotis eſ-
ſent quatuor ordines gemmarum, in quorum
primo eſſet ſardius, topazius, ſmaragdus, in
ſecũdo nophec, ſaphirus, iaſpis. Vbi pro no-
phec poſuit noſter interpres carbũculum. Et
ita tranſtulerunt ſeptuaginta, & paraphraſtes
Chaldęus. Quare hoc loco pro gutta poterat
transferri, carbũculus. Et nõnulli codices ha
bent ad marginem gẽmam pro gutta. Dictio
hęc abſq; dubio vtrũq; ſignificat, & guttã, &
gemmã. Quare rectè vertit interpres noſter.
Quid aũt ſit gutta, diximus in explanatione.
Gratia, & Mozel. Pro Mozel eſt in hebraico
מאוזל meuzal, à verbo אזל azal, quod ſi-
gnificat abiri, & tranſire, & proficiſci Capite
nono lib. primi Regum, vbi æditio vulgata 1. Reg. 9.
habet: Panis defecit in ciſtarijs noſtris, pro
defecit eſt in hebraico verbum hoc azal. Ideo
poterat locus ille ita verti: Panis abijt è vaſis
noſtris. Ac ſi diceret. Panem iam non habe-
mus. Capite 32. Deuteronomij pro azal ver- Deut. 32.
tit noſter interpres infirmari, dicens: Videbit
quòd informata ſit manus, & clauſi quoque
defecerunt, reſiduique conſumpti ſunt. Quæ
verba poterant in hunc modum in Latinum
conuerti. Videbit abijſſe fortitudinem, & nul
los eſſe clauſos, neminemque relictum eſſe,
qui non ſit in captiuitatem ductus. Per ma-
num intelligitur fortitudo & robur, per clau-
ſos ij, qui erant in arcibus cõcluſi, per relictos
hi, qui à pugna euaſerunt Eſt igitur ſenſus.
Poſtquam Deus oppreſſerit populum, illun-
que hoſtib' tradiderit, miſerebitur eius, cùm
eum aſpexerit fortitudine deſtitutum, & eius
arces expugnatas, & vacuas habitatoribus, &
eos, qui ſuperſtites euaſerint, eſſe in vincula
coniectos Libro 1. Regum vbi cõmunis ver- 1. Re. 10.
ſio habet: Sedebis iuxta lapidem, cui nomen
eſt Ezel, exiſtimant nonnulli dictionem Ezel
eſſe ab hoc verbo azal, eſſeque illorum ver-
borum ſenſum. Sedebis prope lapidem tran-
ſeuntis, hoc eſt, qui indicat viam tranſeunti-
bus. Quidam vertunt. Moraberis iuxta lapidẽ
viæ, indicem itineris, quod idem eſt. Cùm igi-
tur verbum hoc azal abire ſignificet, & tran-
ſire, poteſt hic locus Ezechielis ita verti, Græ-
cia abiens, ſiue inquieta, ſiue vagabunda. Erãt
enim Græci negotiatores, diuitiarum cupidi,
quam ob cauſam huc atque illuc gradieban-
tur. Symmachus tranſtulit. Græcia deferens,
vt ſubintelligas, merces ad nundinas.

*ARGVMENTVM CAPITIS VIGE-
SIMI OCTAVI.*

Vaticinatur aduerſus principem Tyri, qui cùm in domicilio ſuperbia, & in ſede inſolentia collocatus omnia eximia ſibi attribueret, & arrogaret, incidit in ſummam abiectionem & calamitatem: & ciuitatem ſuam funditùs euertit. Inuitatur dominus vates ad eius miſerias deplorandas. Et poſtea Sidonis euerſionem prædicit. Multa tamen dicit ſub nomine regis Tyri, quæ ad literam de diabolo, eiuſque ſuperbia & caſu intelliguntur.

CAPVT XXVIII.

ET factus eſt ſermo domini ad me, A
dicens: Fili hominis dic principi
Tyri: Hæc dicit dominus Deus: Eò
quòd

quòd eleuatum eſt cor tuum, & dixiſti: Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris, cùm ſis homo, & nõ Deus: & dediſti cor tuum quaſi cor Dei, Ecce ſapientior es tu Daniele: omne ſecretum non eſt abſconditum à te. In ſapientia & prudentia tua feciſti tibi fortitudinem, & acquiſiſti aurum & argentum in theſauris tuis, in multitudine ſapientiæ tuæ, & in negotiatione tua multiplicaſti tibi fortitudinem: & eleuatum eſt cor tuum in robore tuo. Propterea hæc dicit dominus Deus: Eò quòd Eleuatum eſt cor tuum, quaſi cor Dei, idcirco ecce ego adducam ſuper te alienos, robuſtiſſimos gentium: & nudabunt gladios ſuos ſuper pulchritudinem ſapientiæ tuæ, & polluent decorem tuum. Interficient, & detrahent te, & morieris interitu occiſorum in

B corde maris. Nunquid dicens loqueris: Deus ego ſum coram interficientibus te, cùm ſis homo, & non Deus, in manu occidentium te: Morte incircunciſorum morieris, in manu alienorum, quia ego locutus ſum, ait dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis leua planctum ſuper regem Tyri, & dices ei: Hæc dicit dominus Deus: Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, perfectus decore, in delicijs paradiſi Dei fuiſti. Omnis lapis pretioſus operimentum tuum: ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, & berylus, ſaphirus, & carbunculus, & ſmaragdus. Aurum opus decoris tui, & foramina tua in die, qua conditus es præparata ſunt. Tu cherub extentus, & protegens, & poſui te in monte ſancto Dei. In medio lapidum ignitorum ambulaſti, perfectus in vitijs tuis, à die conditionis tuæ donec inuenta eſt iniquitas in te. In multitudine negotiationis tuæ repleta ſunt interiora tua iniquitate, & peccaſti: & eieci te de monte Dei, & perdidi te ò cherub, protegens de medio lapidum ignitorum.

EXPLANATIO.

E*O quòd eleuatum eſt cor tuum.* Regis Tyrij ſuperbiam arguit, qui tanta ſe extulit inſolẽtia, vt Deum ſeipſum vocaret. Deteſtabilis eſt homo ſuperbus, & vt ait Eccleſiaſticus, *Eccl. 10* Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia. Eam ob cauſam illam Deus opprimit: & vt ait D Iacobus apoſtolus: Superbis Deus re- *Iaco. 4.* ſiſtit, humilibus autem dat gratiã. Ideo ait Eccleſiaſticus Humilia valde ſpiritum tuũ, quo- *Eccleſ. 7.* niam vindicta carnis impij ignis & vermis. Et rurſus: Quid ſuperbis terra & cinis? Et Iob: *Eccleſ. 10.* Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna co- *Iob. 15.* gitans attonitos habes oculos. Cùm Alexãder magn⁹ ad id ſuperbię deueniſſet, vt ſolus vellet eſſe totius orbis imperator, & Dario dimidiũ regni ſui offerenti reſpõderet, nec terrã duos ſoles, nec Aſiam duos reges ferre poſſe, decreuit, vt illum omnes Deũ appellarent. At oſtendit ei Deus fragilitatẽ ſuã: nam cùm in prælio vulnus ſagittæ acciperet in crure, multis accurrentibus, qui ei diuinitatẽ tribuebãt, dixit. Vos vocatis me Deum, impatibilem, & immortalẽ, at hic ſanguis oſtendit me eſſe hominẽ fragilẽ, & caducũ. Id euenit principi Tyrio, qui cùm ſe efferret in ſublime, ſummamq; ſibi poteſtatẽ vſurparet, tum cognouit ſe eſſe hominem cùm fuit vulneratus, & varijs calamitatib⁹ oppreſſus. Cecidit animo, amiſit vires, ruit præceps in ignominiam, & fuit deſperatione penitus labefactus. *Simile.* Vt oſtria & conchilia cũ luna creſcunt pariter, & decreſcunt: ſic inſipientes homines, qui à mundi pendẽt opinione, nũc ſe ſuperbia extollunt, non penitus imbecillitate debilitãtur, cũ inopinato accidentiũ rerũ euentu ſeipſos mutantes. Nunc turgeſcunt, & intumeſcunt, ſeque magnos iactant nunc animo fracti quacũque calamitate ſe abijciunt, & turpiter deprimũt, & paruos oſtendũt. At viri ſapiẽtes ſemper ijdẽ ſunt: & cõtra omnes mundi ictus muniti nihil intolerãdũ putãt, nihil, à quo culpa abſit, in malis numerandũ ducũt. Ea, quę habẽt ſpeciẽ glorię collecta ex inaniſſimis ſplendoris inſignibus cõtẽnũt, breuia, fugacia, caduca exiſtimãt: verũ decus in virtute, & diuini numinis imitatione collocãt & cõſtituũt. At cùm Tyri princeps à vana & temeraria diuitiarũ fiducia pẽderet, & in mũdi potẽtia beatitudinẽ collocaret, ea mutata mutatus eſt rempublicam ſuam funditus euertit, & ipſe languit animo & cum

mundi gloria vires & fortitudinem amiſit. Vi-
de eius ſuperbiæ finem, & ad quem miſerum
Geneſ. 11. caſum eum adduxerit eius arrogantia. Humili-
tas homines ſanctis angelis quodammodo
efficit ſimiles, ſuperbia angelos in dæmones
conuertit. Superbia turrem cõtra Deum ere-
Exod. 14. xit: ſed illam euertit ille, eamq́ue ædificantiũ
1. Re. 17. lingua confudit. Hæc obruit Pharaonem in
Eſter. 7. mari rubro, proſtrauit Goliã, ſuſpendit Amã,
1. Mac. 6. interfecit Sennacherubim, euertit Antiochũ,
Dani. 4. Nabuchodonoſorem eiecit è regno, vt fœnũ
comederet, & cum beſtijs habitaret. Hæc de-
nique regem Tyri ex alto dignitatis faſtigio
in profundum ignominiæ barathrum præ-
cipitauit. Non rueret fortaſſe Tyrus, ſi regem
haberet prudentia munitum, humilitate pręditum, iuſtitia ornatum, cæteriſq́ue virtuti-
bus tanquam mœnibus ſeptum, quas ſubditi
aſpicerent, & imitarentur. Quales enim in
republica principes ſunt, tales ſolent eſſe &
ciues. Vt anima in corpore omnibus mem-
Simile. bris motum tribuit & vitam: ſic optimi regis
prouidentia omnibus regni ſui partibus ad-
eſt, excitans ad virtutem totam rempublicã,
eamq́ue tanquã pręſens iuſtè gubernãs. Dua-
bus rebus dicebat Solon contineri rempubli-
Simile. cam, præmio & pœna. Vt oportet viros virtu-
te præſtantes præmijs afficere, ita flagitioſos
pœna mulctare. Vt medici membrum putre fa-
ctum ſæpenumerò incidunt, ne alia membra
corrumpat, & labefactet: ſic oportet, ſi rempu
blicam ſaluam eſſe volumus homines peſtilẽ
tes ex illa extirpare, ne corrupti integris, vio-
lati caſtis, impij iuſtis labẽ infringãt. Sed nul
la debet eſſe in principe temeraria feſtinatio
nulla inconſiderata celeritas, ſed maturitas &
Simile. prudentia. Vt enim Saturnus, qui ex aſtris er-
rantibus ſummum obtinet locũ, quãuis mo
tu violẽto & raptu celerrimè circũagatur, mo-
tu tamen proprio & ſecundum naturã tardiſ-
ſimè mouetur: ſic princeps & quicũque eſt in
excelſa dignitate cõſtitutus, quanuis cura &
cogitatione debet omnia diligentiſſimè per-
currere, vt poſſit omnibus conſulere & proui
dere debet tamen à pręcipitatione longiſſimè
abeſſe, & cum prudẽtia magna & deliberatio-
ne gubernare. Hoc ſignificare volentes vete-
res philoſophi bouẽ pingebant humano vul-
tu præditum cum delphino ſuper caput, per
delphinum velocitatem, per bouem tarditatẽ
ſignificantes. In omnibus enim rebus conſi-
lium prius cum deliberatione deinde factum
cum celeritate poſtea fœlices euentus ſpectã
tur. Sed regnante ſuperbia hæc omnia exclu-
duntur, non enim admittit conſilium non re-
gitur ratione, expellit æquitatem. Quare in
rebus ſecundis & ad voluntatem noſtram flu-
entibus ſuperbia magnoperè cum omni inſo
lentia & arrogantia fugienda eſt. Si hoc cõſi-
derare & imitari vellet Tyrius princeps, non
ſe efferret in excelſum aẽrem, vnde miſere in
calamitatũ mare decideret. Id quod Icaro e-
ueniſſe veteres fictis fabulis memoriæ prodi-
derunt. Vnde ingenioſus poëta canit: Dum
petit infirmis nimium ſublimia pẽnis, Icarus
Icareas nomine fecit aquas. Cùm Phaëthon
patri ſuo in regno ſucceſſiſſet, illudque ob ſu
perbiã & temeritatẽ perderet, finxerũt antiqui
eſſe eum filiũ Solis, cui pater currũ tradidiſſet,
vt eius curſum conficeret, eumq́; cùm exceſ-
ſiſſet viam ſolis, ruiſſe, totumq́ue orbem incẽ-
dio vaſtaſſe. Id accidit regi Tyri, qui ob inſi-
pientiam ſuam regnũ à maioribus ſuis partũ
& conſeruatum, funditus euertit. Verum eſt id
quod ait Eccleſiaſticus: Rex inſipiens perdet *Eccle.* 10.
populum ſuum, & ciuitates habitabuntur per
ſenſum prudentium. Et paulò pòſt: Sedes du-
cum ſuperborũ deſtruet De⁹, & ſedere faciet
mites pro eis. Et Eſaias, Diſſipatione, inquit, *Eſai.* 24.
diſſipabitur terra, & direptione prædabitur,
quia trãgreſſi ſunt reges, mutauerunt ius, diſ-
ſipauerunt fœdus ſempiternum.

Et dixiſti: Deus ego ſum. Non poterat maior
ſuperbia & impudẽtia excogitari. Hoc vel ſe-
cum cogitauit, vel ore protulit. Duo ſunt, quæ
Deus ſibi retinet, vltio & gloria: de primo ait
Deus in libro Deuteronomij: Mea eſt vltio, & *Deu.* 32.
ego tribuam eis in tempore. Et Eccleſiaſti- *Eccle.* 28.
cus: Qui vindicare vult, à domino inueniet *Rom.* 12.
vindictam. Et D. Paulus in epiſtola ad Roma- *Pſal.* 93.
nos. Date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi
vindictam, & ego tribuã, dicit dominus. Eam
ob cauſam dominus Deus vltionum appella-
tur. De ſecundo autem ait Deus per Eſaiam: *Eſai.* 32.
Gloriam meam alteri non dabo. Et Dauid pri *& 42.*
mo Paralipomenon: Tua eſt domine magni- *1. Pa.* 29.
ficentia, & potentia, & gloria. Quã ob cauſam
eum in pſalmo regem glorię vocauit, cùm an
gelos Chriſtum in aſcenſu cœlorũ comitãtes
in hunc modũ facit loquẽtes. Attollite portas *Pſal.* 23.
principes veſtras, & eleuamini portę æterna-
les, & introibit rex gloriæ. Vel, vt poteſt verti
ex hebræo: Attollite portæ capita veſtra, & tol
lamini portæ, quæ ab æterno fuiſtis clauſæ, &
ingredietur rex glorię. Vt ſit proſopopœia, fi-
gura in literis diuinis nõ infrequẽs. Qui igi-
tur vltionẽ à contumelijs in ſe iactis ſumere
vult, & gloriã ſibi de diuitijs, pulchritudine,
ſcientia, & rebus geſtis vendicare, hic Dei offi-
ciũ vſurpat, & Deum ſeipſum appellat. Talis
fuit princeps, de quo hîc loquitur Ezechiel.
Fortaſſe ob nimiã ſuperbiam volebat, vt ſibi
diuinus cultus exhiberetur, quemadmodum
Nabuchodonoſor apud Danielẽ præcepit, vt *Dani* 3.
omnes

omnes ſtatuam eius adorarent. Narra Suetonius Tranquillus Iulium Cæſarem fuiſſe ad id arrogantię perductum, vt ampliores honores humano faſtigio decerni ſibi pateretur, nimirum templa, aras, ſimulachra iuxta deos, & è ſuo nomine menſis appellationem. Fuerunt etiam multi alij ex Romanis imperatoribus, qui diuinitatem ſibi per ſummam inſolẽtiam tribui voluerunt. Populus verò eos deos appellabat, & ſummis honoribus venerabatur. Sed quid mirum, cùm Iouem, Satu rnum eius patrem, Martẽ, Venerem, Iunonẽ, Bacchũ, & alios huiusmodi maxima veneratione coluerint, diuina eſſe numina eſſerentes, quorũ acta eos non ſolùm mortales fuiſſe indicant, ſed mortalium omnium teterrimos, & cunctorum ſcelerum maculis notatiſsimos. Illi ipſi hoc fatentur, qui eos deos prædicauerunt, & eorũ res geſtas monumẽtis mandarunt. Iupiter rapuit Ganymedem, corrupit Iunonem ſororẽ ſuam, quam & vxorem habuit, & ſororem: in Lædam, Alcmænam, Dianam, Maiam, Deusẽ, Antiopam, ſtupra, & ſcelera portentoſa patrauit. Nulla erat turpis voluptas, cui non ſuccumberet. Inſuper patrem ſuum vulnerauit, & ea admiſit flagitia, quæ nullæ humanæ leges impunita reliquerunt Quis erit iam agreſtis, & incultus, & ab omni intellectu alienatus, qui hæc audiens non ipſum vituperet, & morte multandum cenſeat? Et tamẽ tanta fuit hominũ cæcitas, tanta inſania, vt eum quem funeſtam terræ peſtem, & vitiorum voraginẽ eſſe crederent, pro ſummo deo adorarent. Fatebantur Martis cum Venere adulterium, & Vulcani contra vtrunq; inſidias, & alios deos fuiſſe à Vulcano ad ſtupri ſpectaculum vocatos, qui etiam ſcelere & maleficio paſcebantur, & nihilominus tantis tenebris erant miſeri homines circunfuſi, vt quos ea committere crederẽt. quæ erant peſtilẽtia & execranda, & ſuis legibus prohibita, & perpetuam ignominiam ſecum ferentia, illos eſſe deos immortales cenſerent, ad eorum aras ſupplices accederent, eoſque numina ſanctiſsima vocarent. Et non ſolùm homines pro dijs coluerunt, ſed, vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Roma-
Roma. 1. nos, mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Et paulò pòſt, ait: Tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum. Pro quo vertũt nõnulli, in improbã mentẽ, aientes rectiorẽ eſſe hanc ſuam verſionẽ. Sed mihi magis placet tranſlatio noſtra. Mens enim, quæ dicitur ſpi-
Gala. 3. ritus, concupiſcit aduerſus carnẽ: & quamuis caro præualeat, praua adiuta conſuetudine, non videtur tamen ſpiritus ipſe, qui eſt in homine quippiam ſupremum, fieri poſſe reprobus, cùm ſemper aſpiret ad bona, & mala deteſtetur, Senſus tamen reprobus dici poteſt, per quẽ intelligitur intellectus, vt diuus Bernardus in ſermone de intellectu & affectu
ait. Ita accipitur in loco illo Sapientiæ: Depri- Sap. 9.
mit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantẽ. Nec improbus ſenſus, ſed reprobus illic dicitur ab Apoſtolo: nam etſi quandiu quis in crimine lethali Dei permiſſione permaneat, ſenſum habeat improbum, quemadmodũ di-
uus Petrus in trina negatione, non tamen ſta- Luc. 22
tim neceſſarium eſt, reprobum habere ſenſum, vel in ſenſum reprobum tradi, quod non niſi obfirmatis in malitia ſua, & in ſceleribus obſtinatis conuenire videtur. Grauius enim eſt tradi in ſenſum reprobum, quàm in ſenſum improbum Quare non illis aſſentior, qui vulgatam editionem ab eccleſia approbatam reprehendunt. Non damno verſiones, ex quibus fructus vberrimus colligitur, ſed omnibus illis eam anteponendam duco, quæ communis eſt, qua vtitur Romana eccleſia, quæ eſt in concilijs vniuerſalibus approbata. Huiuſmodi eſt ea, quæ habet: Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. Nonne reprobum habebant intellectũ, qui execrandarum impietatũ authores tanquam ſanctitate pleniſsimos colebant, & in deos referendos putabant? Nonne reproba erat in illis vis rationalis ſecundũ inferiorem ſui portionem, cùm ſe affectu corrupto, firmo cùm carne fœdere coniungens, bruta animalia, & res inſenſibiles deos eſſe iudicabat? Ait diuus Athanaſius in oratione, quam habuit aduerſus idola, nõ apud omnes eoſdem exiſtimari deos, ſed quot eſſent gentes, totidem deorum genera confingi. Nam crocodilus apud quoſdam vt deus colebatur, apud alios habebatur abominationi. Leo apud nõnullos habebatur loco dei in ſumma veneratione, apud alios vt belua immaniſ-
ſima necabatur. Vt ij, qui Solem ob lippitu- Simile,
dinẽ auerſantur, oculos aperire non audentes delectantur locis vmbroſis & obſcuris, & cum ſolẽ nõ videant, circunferuntur per multa inuia: ſic qui verum Deum contẽnunt ob animi caliginem, tenebris errorũ reficiuntur, & verã illã ac diuinã lucẽ nõ conſiderantes, per multas opiniones falſas deorũ incedunt Hæc, & multa alia pulchra, & lectu digniſſima Athanaſius Alexandrinus. Sed ſi inſanũ gentilitiorum deorum cultũ, & deploradam deceptorum hominũ cæcitatem copioſè videre volueris, lege Blondum libro primo de Roma triumphante: vbi præter alia refert ſolitos fuiſſe duces in prælio effigies animaliũ in galeis ſculptas ferre, & ea animalia, quorum ima-

gines geſtaſſent, parta victoria in deos referre, & adorare. Et ait, dixiſſe Heſiodum poëtam, fuiſſe ſuo tempore in terris triginta deorum millia, præter ea quę poſtea culta fuerũt. Nã ligna & lapides, & ęra, & infinitas res alias pro dijs venerabantur. Sed illi erãt omni ſuperbia & inſolentia elati, qui dum viuerent in terris, ſe deos faciebant, ſibiq́; diuinum cultũ arrogabant, cuiuſmodi fuit rex Tyri, cui hoc loco ait Ezechiel: Et dixiſti Deus ego ſum.

In cathedra Dei ſedi in corde maris. Hoc eſt, quemadmodum Deus inhabitat lucem inacceſſibilem & ſecuram, ita ego locum tutum poſſideo: ille in loco cœleſti, ego in vrbe ſublimi. Nemo poteſt ad ciuitatem meam me inuito accedere, cum ſit intra mare ſita, & vndique munita, tuta, & inexpugnabilis. Cor maris medium maris, ſeu intra mare ſignificat, vt oſtendimus ſuperiore capite.

Cum ſis homo. Hoc eſt, fragilis, imbecillus, caducus, miſerijs, laboribus, & calamitatibus obnoxius. Hoc explicuit Iob planè his verbis: Iob.14. Homo natus de muliere, breui viuens tẽpore, repletur multis miſerijs, qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Vide quàm breuiter & apertè hominem deſcribat, omnemq́ue eius imbecillitatem, & vitæ breuitatem complectatur. Et alibi: Memento do- Iob.10 mine, quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Pſal.141. Et pſalmographus, Homo, inquit, Pſal.101. vanitati ſimilis factus eſt. Et rurſus: Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. Et Salomon in Eccleſiaſte: Eccle.2. Cuncti dies hominis doloribus & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc nonne vanitas eſt? Cùm quidam philoſophus interrogaretur, quid eſſet hominis vita, mouit ſe ſubitò in orbẽ, & ſtatim diſparuit, ſignificans eſſe breuiſſimum circulum, non quietũ ſed perturbatum, & laboribus plenum. Volẽs Ioannes Damaſcenus hoc idem oſtendere, hac vtitur ſimilitudine ab Antonino in primam partem theologalem relata. Fugiens quidam a facie rhinocerotis ſæuiſſimi animalis, ne ab illo deuoraretur, incidit in quoddam profundũ barathrũ, & ruens, arbuſculã quandam manibus apprehẽdit, & in baſi lubrica & inſtabili pedes affixit. Reſpiciens verò vidit duos vermes, vnum album, alterum nigrum radicem fruticis, quem apprehenderat, continuò corrodentes, & propè reſecantes. In imo autem barathri vidit draconem terribilem, ſpirantem ignẽ, apertis faucibus ipſum deglutire cupientem. Cùm autem oculos extolleret, exiguumq́; mellis in fruticis ramis aſpiceret, oblitus periculorũ, quibus erat vndique circundatus, totum ſe voluptati dedidit, mel illud exiguum ſuauiſſimè guſtans. Rhinoceros eſt mors quæ hominem ſequitur, & apprehẽdere cupit, vorago eſt mundus malorũ multitudine plenus, qui, vt ait diuus Ioannes, totus in 1.Ioan.5 maligno poſitus eſt: arbuſcula eſt vniuſcuiuſque vita, quæ per dies & noctes, tanquam per vermes albos & nigros corroditur, & conſumitur: baſis lubrica, eſt corpus fragile & caducum: draco terribilis eſt infernus omnes deuorare deſiderans: dulcedo ramuſculi melliti eſt fallax mundi voluptas, qua deliniti mortales ſeducuntur, ne pericula, quibus ſunt expoſiti, intueantur. Et ita cũ voluptas vincat rationem, blandæq́; deliciæ, quæ celeriter defloreſcunt & conſumuntur, homines teneãt impeditos, illiq́; ſeipſos libentiſſimè tradant peſtiferis mundi oblectationibus & illecebris, non vident ſe eſſe è vita exceſſuros. Et hoc modo conſumpta arbuſculæ radice, corrupta & euerſa baſe terrena, in voraginem præcipitantur, & à leonis faucibus abſorbentur. Si volueris planè hominis miſeriam & fragilitatẽ intueri lege ea, quæ literis mandauimus, verba illa ſecundi capitis huius diuini vatis explanantes: Fili hominis ſta ſuper pedes tuos: & commentaria noſtra in quadrageſimum caput Eſaiæ, vbi verba illa explicuimus: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.

Et dediſti cor tuum, quaſi cor Dei. Hoc eſt, exiſtimaſti diuinum eſſe cor tuum, eiq́ue diuinam tribuiſti ſapientiam.

Ecce ſapientior es tu Daniele Ironia eſt. Eodem modo poſtquam Adam funeſtas epulas comedit, ad quas eum Heua inuitauit, dixit Geneſ.3. Deus: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum. Cùm quondam tractabatur de eximia ſapientia, afferebatur in medium Daniel quaſi loco prouerbij: fuit enim admirabili ſapientia præditus, vt ex eius libro apertiſſimè conſtat. Poteſt hæc legi per interrogationem.

1.Cor.3. *In ſapientia.* Quæ erat apud Deum ſtultitia, Pſal.110. quoniam erat à virtute ſeiuncta. Initium enim ſapientiæ timor domini. Sapientes huius ſe- Eſa.5. culi inſipientes ſunt: de illis ait Eſaias: Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & corã vobiſmetipſis prudentes. Et Ieremias: Sapientes ſunt, vt faciant mala, benè autem facere neſci- Rom.8. erunt. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Prudentia carnis mors eſt, prudentia autem ſpiritus vita & pax. Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubiecta. Vel vt poteſt verti ex græco: inimicitia eſt Deo. Et ita vertit Eraſmus. Sed Origenes legit inimica eſt Deo, quemadmodum eſt in editione vulgata. Eodem modo

Theo-

Theophilactus. Et ex Latinis Hieronymus & Auguſtinus. Quare eſt verſio noſtra communis hoc in loco, imò in omnibus tranſlationibus alijs præferenda, cum ſit à cœtu omnium doctorum recepta, & ab eccleſia comprobata, & omnibus alijs grauior, conuenientior, & præſtantior.

Feciſti tibi fortitudinem. Hoc eſt, paraſti milites fortitudine præſtãtes. Vel cõſtruxiſti mœnia, & arces munitiſſimas: & fortiſſimas. Quidam vertũt: Paraſti tibi diuitias: Mundus enim fortitudinem in opibus conſtituit.

Adducam ſuper te alienos robuſtiſſimos gentiũ. Hoc eſt, Chaldęos, qui cęteris hominibus prę ſtant robore & fortitudine.

Nudabunt gladios ſuper pulchritudinẽ ſapientia tua. Hoc eſt, ſuper Tyrũ ciuitatẽ tuam quam ſapientia tua pulchrã feciſti, & varijs mœnibus& ornamentis decoraſti. Vel ſuper te, qui ſapientẽ te eſſe arbitraris. Ac ſi dicat: Perdent tuam pulchram ſapientiam.

Et morieris in interitu occiſorum in corde maris Hoc eſt, morieris vulneribus confoſſus in vrbe, tua, quæ eſt in medio maris ſita, quã tu inexpugnabilẽ putabas, & in qua fiduciã tuã figebas. Vel ſic, Vbi fueris hoſtiũ gladijs traiectus, proijcieris in cor maris, vbi ſepelieris. Mare erit frigidum & inquietum ſepulchrum tuum, vbi à piſcibus deuoraberis, in quorum ventre erit cadauer tuum miſerè ſepultũ Vide obſecro ſuperbi regis infœliciſſimũ finem, & alta mente conſidera, in quam miſeram calamitatem fuerit eius inſolens potentia conuerſa. Vidit vrbem ſuã euerſam, opes ſuas direptioni commiſſas, & ſeipſum inimicorũ telis traiectũ, qui eum in profundũ maris gurgitem proiecerunt. Quid illi profuit potentia, quid ſapientia, quid opum abundantia? Meri-
Eccle. 1. rò dixit Salomon: Vanitas vanitatum, & om-
Eccle. 1. nia vanitas. Et rurſum: Riſum reputaui erro-
Sap. 5. rem, & gaudio dixi: Quid fruſtra deciperis? Moriuntur potẽtes, & aiunt in inferno: Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarum iactãtia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens. Extulit ſe princeps Tyri in ſuperbiã, ſed eum dedit Deus paſtum piſcibus. Eodem modo de Pharaone ait diuus pſaltes cum Deo loquens
Psal. 73. Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam populis Aethiopum Et in alio pſalmo:
Psal. 72. Deieciſti eos, dum eleuarentur. Quomodo facti ſunt in deſolationem? ſubitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam. Et ſi impij valuerint potentia, omniumque affluentibus rerum copijs floruerint, tamen eorum exitus infœlix fuit: fluxit eorum proſperitas, euanuit eorum memoria, obſcura eſt eorum claritas & nominis amplitudo, & ipſi fuerunt tandẽ in æternas pœnas pręcipitati. Hanc eorum miſeriã expreſſit Eſaias, alloquẽs ijs ver
bis Nabuchodonoſorem: Detracta eſt ad in- Esai. 14.
feros ſuperbia tua, concidit cadauer tuũ, ſubter te ſternetur tinea, & operimentum tuũ erunt vermes. Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui manẽ oriebaris? Corruiſti in terram, qui vulnerabas gentes, &c. Cõfert diuinus vates regẽ Babylonis cum Lucifero, qui ob ſuperbiam ſuam de dignitate, in qua fuerat cõſtitutus, decidit in infernum.

Nunquid dicens loqueris, Deus ego ſum coram interficientibus te? Quaſi dicat nõ. Tunc te eſſe hominem fateberis, cum te ſummis ærumnis preſſum videris.

Morte incircumciſorum morieris. Hoc eſt, mors tua erit infœliciſſima, non ſolùm temporalis, ſed æterna. Morieris, quẽadmodum mori ſolent homines ſceleribus imbuti, qui fide carent, & à veri Dei cultu ſunt omnino alienati. Incircumciſos appellat Gentiles, qui nec corpore, nec animo circumcidebantur Incircumciſi etiam appellabantur Iudæi illi, qui etſi erant corporis circũciſione à Gentibus diſtincti, cor tamen non circumcidebant, nec malas cogitationes, & impia facinora reſecabant.
In Deuteronomio ſunt hæc Dei verba literis Deu. 10.
mandata: Circumcidite præputium cordis ve- Esai. 1.
ſtri. Et apud Eſaiam: Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Et apud Ie- Iere. 4.
remiam: Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Vnde diuus Stephanus in oratione, quã habuit apud Iudæos, Dura, inquit, Act. 4.
ceruice, & incircũciſi cordibus & auribus, vos
ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. In libro Deu Deut. 21.
teronomij ſunt hæc verba literis conſignata: Si mulierem pulchram poſt bellum victis hoſtibus captam vo'uerit, qui eam ceperit, habere vxorẽ, introducet in domũ ſuam, quę radet cæſariẽ, & circuncidet vngues, & deponet veſtem, in qua capta eſt, & flebit patrẽ & matrẽ menſe vno, & ſic erit illi vxor, Mulier hęc anima noſtra eſt, pulchra Dei imagine decorata, quam victo mundo, & tenebrarũ principe eiecto foras Chriſtus cepit in prælio paſſionis ſuæ. Hæc ſi Chriſto cupit deſponſari in eius domũ, hoc eſt eccleſiã, debet per fidẽ introduci. Deinde pilos ſuperuacanearum & inutilium cogitationum eſt diligẽter abraſura, & vngues, hoc eſt prauarũ actionũ ſordes circunciſura. Sed oportet deponere veſtem, hoc eſt, veterem peccandi conſuetudinẽ relinque-
re, iuxta id, quod ait diuus Paulus: Deponite Ephes. 4.
vos ſecundum priſtinam conuerſationem hominẽ veterẽ, qui corrumpitur ſecundũ deſideria erroris. Renouamini aũt ſpiritu mentis

veſtræ, & induite nouum hominem qui ſecũdum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Demum ob patris & matris ſeparationem, quod ſe à Dei, & eccleſiæ præceptis aliquando ſeparauerit, vim lachrymarũ profundat. Anima hoc modo circumciſa erit, per-
Luc. 2. charitatem Chriſto copulata. Ipſe etiam Chri-
Simile. ſtus voluit octauo die circumcidi, quia nos erat ſuo ſanguine redempturus. Inſignis mercator in nundinis magnis cum ab alio ē mercatore merces emit, nõ ſtatim pretium omne perſoluit, ſed relicto ſigno, ſoluta parte aliqua pretij, cùm poſtea ſiunt nundinę, reliquum perſoluit. Hic mundus eſt emporiũ, ad quod venit ex cœli faſtigio filius Dei cœleſtis ille mercator, vt animas noſtras emeret ſuo ſanguine: octauo die partẽ eius diſperſit in noſtræ redemptionis ſignũ, & pretiũ, ſed poſtea in crucis nundinis totũ ipſũ profudit, & in pretiũ emptionis noſtræ perſoluit. Ideo
1. Cor. 6. ait diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: Empti enim eſtis pretio magno. Et di-
1. Pet. 1. uus Petrus in prima ſua canonica: Non corruptibilibus auro & argẽto redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immacu-
Ierem. 11. lati Chriſti, & incõtaminati. Hic eſt agnus il-
Simile. le, qui dicebat per Ieremiã: Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam. Solent aliquando periti medici, cum ægrotus totius corporis torpedine laborat, capitis venã ſcindere, vt ſanguinis effuſio poſſit corpus morbo illo leuare. Chriſtus eſt caput noſtrum, vt ait
Coloſſ. 1. diuus Paulus, nos autem membra: ſcinditur vena capitis, vt totum corpus ſanetur, patitur Chriſtus, vt genus humanum redimatur. Cum venit plenitudo temporis, ait Apoſto-
Galat. 4. lus, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret. Mortuo autem Chriſto, mortua eſt corporalis illa circumciſio, & euangelio promulgato non ſolùm mortua eſt, ſed mortifera, nam vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Galatas: Si circumcidamini, Chriſtus vobis
Galat. 5. nihil prodeſt. Relictũ eſt nobis id, quod illa adumbrabat, & nimirum baptiſmus, & vera cordis ſuperfluitatum reſectio. Id præuidens Ieremias, has voces emiſit: Nouate vobis no-
Ierem. 4. uale, & nolite ſerere ſuper ſpinas, circumcidimini domino, & auferte præputia cordiũ veſtrorum. Et rurſum. Ecce dies veniunt, dicit do-
Iere. 16. minus, & viſitabo ſuper omnem, qui circumciſum habet præputium. Aſpicis igitur circũciſionem Deo gratã ſpiritualem eſſe, terramque inutilium & peſtilentiũ amputationem. Fuit circumciſio corporalis neceſſaria ad ſalutem ante aduentum Chriſti, at nunc peſtilens eſt, ſed nihilominus ab impijs & pertinacibus Iudæis obſeruata, qui Incircumciſi appellantur, quòd non reſecent flagitia, impietatẽ, & perfidiam.

Leua planctum ſuper regem Tyri. Inuitatur propheta ad regis Tyri mortem lugendam, eiuſque luctuoſam perniciem deplorandam. Gen. 23.
Pium eſt mortuos deplorare. Nam diuina oſtendit hiſtoria veniſſe Abraham in ciuitatẽ Arbeæ, vt vxorem ſuam Saram, quam ſingulari amore fuerat proſecurus, mortuam lugeret Gen. 37.
Iſaac matrem ſuã fleuit: & Iacob ſciſſis veſtibus luxit Ioſeph filium ſuum, quem è vita migraſſe arbitrabatur: Ipſe autem Ioſeph, cum Gen. 50.
cognouit patrem ſuum Iacob clauſiſſe ſuum diem, flens & deoſculãs eum prorupit in lachrymas pro quo factus fuit plãctus ſeptuaginta diebus. Filij Iſraelis videns Aaronem Num. 20.
exceſſiſſe è vita, eum deplorarunt triginta diebus. & totidem Moyſem in Cãpeſtribus Mo- Deut. 34.
ab. Dauid ille, quo nemo tunc ſapientior, nemo charitate illuſtrior, nemo pietate præſtãtior, non ſolùm mortem Ionathæ, quem ſingulari comprehẽ lerat amore, ſed Saulis, qui eum affligerat, & ad excidium vocauerat, fuit lachrymis & lamẽtis proſecutus, & filium ſuũ 2. Reg. 1.
Abſalonem acerbiſſimo luctu defleuit. Mar- Ioan. 11.
tha etiam & Maria Magdalena ſorores Laza- Acta. 8.
ri: eius mortem deplorarunt. Et in Actis Apoſtolorum euangelio coruſcante fecerunt fratres Stephano protomartyri planctũ magnũ. Eccle. 22.
Et Eccleſiaſticus ait: Supra mortuum plora, defecit enim lux eius. Sed quia oportet calamitates toleranter ferre nihilq́; quod accidere poſſit, intolerandum putare, monet ſtatim, ne nimis & abſque temperantia lugeamus, dicens. Modicum plora ſuper mortuum, quoniam requieuit. Memoriæ proditum eſt diuũ Ambroſiũ lachrymas continere non potuiſſe, cum alicuius iuſti viri mortẽ audiebat, tũ quòd præceſſerat ad præmium, tum quòd ablata eſſet à fidelibus talis columna. Nec repugnat hoc verbis illis diui Pauli in prima ad Theſſalonicenſes epiſtola: Non cõtriſtemini 1. The. 4.
de dormientibus, ſicut & cæteri, qui ſpem nõ habent, nam Apoſtolus eos reprehendit, qui deſperatione futuræ reſurrectionis eos, qui è vita migrabant, intemperanter lugebant. Non prohibet amicorum obitum deplorare, moderatè, & affectu pietatis, & humanitatis intuitu, ſed deſperationem, & intemperantiam reprehendit. Nos qui reditum ad vitam, & animæ immortalitatem credimus debemus ab ſorbere dolores, quibus pro amicorum interitu angimur, ne videamus argumentum infidelitatis præbere in nimia lachrymarũ effuſione. In epiſtola ad Paulum ſuper obitu Bleſillæ

ſillæ ait ita diuus Hieronymus: Ignoſcimus matris lachrimis,ſed modũ quærimus in dolore. Si parentem cogito, non reprehendo, quod plangis,ſi Chriſtianam & monacham, iſtis nominibus mater excluditur. Recẽs vulnus eſt & tactus iſte quò blandior, nõ tam curat, quam exaſperat, attamen quod tempore mitigandum eſt, cur ratione non vincitur? Hęc ille. Illud eſt hoc loco aduertendum, dixiſſe ſcripturam, factum fuiſſe planctũ ſuper

Deu. 34. Moyſe, non autem ſuper Ioſue eius ſucceſſore. Nam in Moyſe, hoc eſt in lege vetere per Moyſem ſignificata, omnes ad inferos deſcendebant: in Ioſue verò, hoc eſt in euangelio per illum deſignato, cùm fuit apertus paradiſus, non deſcribitur planctus, quia iuſtorum animæ ad cœleſtẽ beatitudinẽ cœtu angelorũ comitante ingrediũtur. Meritò flebãt antiqui, quia nondum de cœli faſtigio venerat Dei filius, qui fontem illum lachrimarum ſua reſurectione ſiccaret, meritò lamentabantur, quia adhuc cœlum clauſum erat, & inferorum portæ patebant. Amodò nos qui fide inſtructi, ſanctorum animas ſcimus ad cœlũ euolare, eorum mortem moderatè lugeamus & quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ ſummos luctus vetuſtate delet, id nos præripere conſilio & prudentia debemus.

Tu ſignaculum ſimilitudinis. Eius dotes commemorat, & laudibus extollit, vt miſerior appareat eius calamitas, nihil eſt enim infœlicius, quàm fuiſſe fœlicem. Horũ verborum hic eſt ſenſus: Tu eras perfecta imago, quam alij imitari deberẽt, tu eras omnibus numeris abſolutũ exemplar. Poterat hoc ita verti ex Hebraico: Tu eras ſigillum figuræ. Et quoniam qui ſigillum imprimit epiſtolæ, eam perficit & abſoluit, accipitur ſigillum pro re perfecta, in quam debemus oculos conijcere, vt ſimilem alteram faciamus. Quare poterat locus hic ita verti: Tu eras perfecta figura, aut conſummata imago ad imitãdũ propoſita. Vel po

Gene. 1. teſt hoc ita intelligi: Etſi omnes homines ſint ad Dei imaginem & ſimilitudinem creati, tamen in te hoc expreſſius apparebat. Loquitur ad literam de rege Tyri, ſed ita, vt etiã de primo angelo, qui ſuperbia elatus à Deo receſſit

Eſa. 14. & fuit in æternum præcipitatus, etiam loquatur. Eodem modo Eſaias ſub ſpecie Nabuchodonoſoris loquitur de Luciferi caſu. Id intuens Cyrillus in Ioannem libro ſexto, capite ſexto ait: Quid boni nõ habuit Lucifer, ſi ſignaculũ Dei ſimilitudinis fuit? Propterea ſub typo & nomine regis Tyri, qui membrũ erat diaboli, de diabolo dicit: Tu ſignaculum, &c. Hæc ille. Loquuntur aliquando diuini vates permiſtim de diabolo & reprobis, quoniam eius ſunt membra. Diuus Gregorius in Moralibus, & habetur de pœnitẽ. diſt. 2. principium exponit totum hoc de primo angelo, quem vocat Beemoth, Luciferum, & cherub, dicens Licet homo ad ſimilitudinem Dei creatus ſit, angelo tamen quaſi maius aliquid tribuens, non eum ad ſimilitudinem Dei cõditum, ſed ipſum ſignaculum ſimilitudinis Dei dicit, vt quò ſubtilior eſt natura, eò in illo ſimilitudo dei credatur expreſſa.

In delicijs paradiſi dei tu fuiſti. Hoc eſt, in magna rerum proſperarum abundantia. Omnia tibi ad voluntatem fluebãt. Deſcribitur regis Tyri proſperitatem, & deliciarum affluentiã, qui in aula gemmis coruſcãte habitauerat, & margaritis auro incluſis veſtes ſuas adornauerat. Vtitur propheta hyperbolica locutione, & ferè tragica, ad deliciarum & opum regis Tyri explicandã. Eodẽ modo loquitur diuina ſcriptura in libro Geneſis cũ ait, regionẽ circa Iordanẽ irrigari inſtar paradiſi Dei. Gene. 13.
Vel ſic: In delicijs paradiſi Dei tu fuiſti, hoc eſt in ciuitate Tyria, quam tu paradiſum Dei eſſe putabas, habitaſti tu, qui te Deũ eſſe credebas. Aſſerebas te eſſe Deũ, & ciuitatem tuã eſſe paradiſum tuum. Totum hoc refertur etiam ad primũ angelũ, qui in delicijs cœli fuit, ex quo ob ſuperbiam ſuam præceps ruit in infernum. Sed quoniam propheta mentionẽ facit paradiſi Dei videtur regis Tyri proſperitatem ſub perſona Adã ſignificare, qui fuit in paradiſo Dei omnibus bonis affluens, ex quo ob peccatum eiectus eſt. Adam etſi non fuit natus in paradiſo, in eo tamen habitauit, quoniam fuit illuc à Deo tranſlatus. Tertullianus li. ſecundo aduerſus Marcionẽ ita ait: Nemo hominũ in paradiſo Dei natus eſt, ne ipſe quidem Adã, tranſlatus potiùs illuc. Auguſt. ſermone 16. in natali domini, Primus, inquit, homo, quo cadẽte oẽs cecidimus, cuius ruina eſt mortalitas noſtra, non eſt natus, ſed factus, patre nullo, nulla matre, ſed Deo operante. Hæc eſt hominis prima conditio. Adã de terra, ſecunda hominis conditio eſt, cũ Deus creauit fœminã de latere viri, tertia, qua natus eſt homo ex viro & fœmina: quarta cõditio eſt Dei & hominis qua natus eſt Chriſtus de fœmina ſine viro. Non eſſe autem creatũ in paradiſo, ſed illuc tranſlatũ, indicant hęc verba ſecundi capitis Geneſeos: Tulit ergo domin⁹ deus hominẽ, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur, & cuſtodieret illum. Gene. 2.

Omnis lapis pretioſus opertimentum tuum. Hoc eſt, eras lapidibus pretioſis ornatus. Et ſtatim ponit nouem gemmarum ſpecies, quoniã nouẽ ſunt chori angelorũ, quibus ille primus & ſupremus apoſtata fertur præornat⁹, quoniã

vrentem. Non ſolùm angeli boni ſplendidi ſunt, ſed etiam in angelis malis poſt lapſum dona naturæ ſplendida manſerunt, vt ait diuus Dionyſius capite quarto de diuinis nominibus.

Peccaſti et eieci te de monte ſancto Dei. Si an-
Geneſ. 3. gelus peccauit in cœlo, & Adam in paradiſo, quis locus erit tutus in terra? Etſi multi angeli peccarunt, tamen cum Lucifero præcipuè loquitur Deus, quia ipſe fuit ſupremus inter omnes, ita enim ait diuus Gregorius in homilia de centũ ouibus: Primus angelus, qui peccauit, dum cunctis agminibus angelorũ prælatus eorum claritatem tranſcenderet, ex eorum comparatione clarior fuit. Et præterea eius peccatum fuit alijs cauſa peccandi, non cogens eos, ſed quadam quaſi exhortatione inducens. Eam ob cauſam ait diuus Ioannes in
Apoc. 12. Apocalypſi, draconem traxiſſe ſecum tertiam partem ſtellarum.

E- eleuatum eſt cor tuum in decore tuo. Perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo, in terram proieci te, ante faciem
C Regum dedi te, vt cernerent te. In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuæ polluiſti ſanctificationem tuam. Producam ergo ignem de medio tui, qui comedat te, & dabo te in cinerem ſuper terram in conſpectu omnium videntium te. Omnes qui viderint te in gentibus, obſtupeſcent ſuper te. Nihil factus es, & non eris in perpetuum. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis pone faciem tuam contra Sidonem, & prophetabis de ea, & dices: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te Sidon, & gloriabor in medio tui. Et ſcient, quia ego dominus, cum fecero in ea iudicia, & ſanctificatus fu-
D ero in ea. Et immittam ei peſtilentiam & ſanguinem in plateis eius: & corruent interfecti in medio eius gladio per circuitum: & ſcient, quia ego dominus. Et non erit vltra domui Iſrael offendiculum amaritudinis, & ſpina dolorem inferens vndique per circuitum eorum, qui aduerſantur eis, & ſcient, quia ego dominus Deus. Hæc dixit dominus Deus: Quãdo congregauero domum Iſrael de populis, in quibus diſperſi ſunt, ſanctificabor in eis coram gentibus: & habitabunt in terra ſua, quam dedi ſeruo meo Iacob, & habitabunt in ea ſecuri. Et ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt confidenter, cum fecero iudicia in omnibus, qui aduerſantur eis per circuitum: & ſcient, quia ego dominus Deus eorum.

Perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo. Hoc eſt, elatus ob pulchritudinem tuam intumuiſti ſuperbia, quæ tibi intellectum obſcurauit, & ignorantiæ tenebris circunfudit. Aſpicis hic omnes ſuperbos inſipientes eſſe. Nam vt ait diuus Paulus: Obſcuratum eſt inſipiens cor
eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti Rom. 1.
facti ſunt. Vbi nomine cordis animus intelligitur, qua parte carneus factus, ſubſidet ijs rebus, quæ ſenſu percipiuntur:. qui ideo obſcuratus eſt, quia illi ſe à vero ſole auertentes, tenebras ipſas quæſierũt. Superbia enim inflati eam ſibi gloriam arrogauerũt, quam Deo tribuere debebant. Vnde effectũ eſt, vt quilibet ſectam inuenire & tueri conaretur, vt nominis ſibi celebritatẽ cõpararet. Sed quò ſe ad altiorem ſapientiam perueniſſe exiſtimabãt, eò denſioribus tenebris obfundebantur. Eos alloquens Eſaias aiebat: Væ qui ſapientes eſtis
in oculis veſtris. Quemadmodũ Narciſſus tri Eſai. 5. Simile.
buens ſibi eximiã pulcritudinis præſtantiam, vt eſt fictis hiſtorijs proditũ memoriæ, videnſque ſeipſum in fonte quodã, tam ardẽti amore imaginis ſuæ cõſpectæ captus eſt, vt cõtabeſceret, & in vnum florẽ conuerteretur, ſic vani philoſophi excellentem ſibi ſcientiam arrogantes, videntes ſe in ſpeculo vanitatis, tam incredibili ſui amore flagrarunt, vt penitus euaneſcerent. Noluerunt oculos in Deũ conijcere, ſed terram deorſum intueri voluerunt, non quæſierunt fontem vitæ & ſapientiæ, qui Deus eſt, ſed fontem mortis & ignorantiæ, & originẽ omnis peccati, quæ eſt ſuperbia, vnde effectum eſt, vt quaſi humana effigie deſtituti
abirent in vanitatem, & vt ait Apoſtolus. Eua- Rom. 1.
nuerunt in cogitationibus ſuis.

In terram proieci te. Hoc eſt, pepulit te abieci, & decus tuum in ignominiam cõmutaui. Ita Ieremias in ſecunda lamentatione. Proie-
cit de cœlo in terram inclytam Iſrael. Vel, vt Thren. 2.
poteſt verti ex hebræo: gloriam Iſraelis. Apud Ciceronem detrahere aliquem de cœlo eſt obſcurare eius ſplendorẽ, & extinguere eius famam.

Polluiſti ſanctificationem tuam. Id eſt contaminaſti virtutem tuam. Sunt, qui per ſanctificatio-

ficationem intelligant templum Salomonis, cui aiunt hoc loco aulam regis Tyri in ſtructæ magnificentia, auro, & ornamentis cōparari. Vel ſic: Maculaſti tu ô Lucifer ſanctitatem tuā: Omnes enim angeli in gratia creati ſunt, quam ob ſuperbiam multi amiſerunt.

Producam enim ignem de medio tui, qui comedat te. Alloquitur vrbem, cui ſui ciues excidium machinati ſunt. Labefactata æquitate, humanæ ſocietatis conciliatrice, amittitur pax, & ſuccedit diſcordia, malorum multorū inuentrix, & tranquillitatis expultrix, & totius reipublicæ pernicies. Hoc fuit à Tyrijs ſatis perſpectū & exploratū. Nam cùm eſſent inter ſe diſcordes, & in varias ſententias diſtracti, & odio incenſi, inuicem ſibi perniciem machinabantur. Hinc euenit, vt nōnulli ex illis ad Babylonios cōfugerent, eoſq; ad euertendā Tyrum excitarent. Hoc odiū appellat Ezechiel ignem de Tyria republica productū, qui eam cōbuſſit. Vel ad literam loquitur de igne, quo Tyrus flagrauit: fuit enim fortaſſe incendio abſumpta & combuſta.

Dabo te in cinerem ſuper terram. Non ſolùm igne flagrabis, vt maneas carbo, ſed tota in cinerem redigeris.

Pone faciem tuam contra Sidonem. Hoc eſt, vaticinare aduerſus eam. Eſt Sidon vrbs Phœniciæ, cuius ciues, vt aiunt, Tyrū condiderunt. Et igitur Tyrus colonia Sidonis, quemadmodum Carthago colonia Tyri. Ioſephus ait dictam eſſe Sidonem à Sichem filio Chanaan, & ab Hebræis Sichem appellatam fuiſſe. Euſtathius tamen à Side Beli filia dictam putat Sidonem.

Glorificabor in medio tui. Hoc eſt, in euerſione tui victor glorioſus apparebo. Tot vitiis es contaminata, vt homines me laudibus efferant, & potentiam meam pleno ore celebrent, cùm te per Babylonios deleuero.

Et non erit vltra domui Iſrael offendiculum amaritudinis. Poſtquam euerſa fuerit Sidon, manebunt Hebræi liberi à calamitatibus, quibus à Sidonijs opprimebantur. Erant Sidonij acerrimi Hebræorum hoſtes, & in illos ſæpè ventos excitabant. Pomponius Mela libro primo, capite duodecimo vocat Sidonē opulentam, & maximam vrbium maritimarum.

Quando congregauero domum Iſrael. His verbis promiſit Deus congregaturū ſe eſſe Iſraelitas in Babylonica captiuitate deiectos, eoſq; in patriam ſuam reducturum. Quod ita euenit, cùm Cyrus illis facultatem dedit redeūdi
1. Eſd. 1. in terram promiſſionis, & Hieroſolymam inſtaurandi. Sed hæc requies, quam Deus hic promittit Iſraelitis, potiùs eſt ſpiritualis quā corporalis. Hieroſolyma eſt eccleſia Babylon mūdus idolorum plenus, à quo Chriſtus eos, qui in eum credere voluerunt, abduxit, & in eccleſia collocauit, vbi poſſent in animi quiete & ſecuritate viuere extincto peſtilentium cupiditatum ardore. Verè Iſraelitæ ſunt veri Chriſtiani, tranquilli & quieti. Ad hanc tranquillitatem nos vocat, & inuitat Chriſtus Deus noſter apud Mathæum dicens. Venite Mat. 11.
ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris. Sed aduerte. Non ait: Et inuenietis requiem corporibus veſtris, ſed animabus. Non nos Deus ad carnis delicias inuitat, ſed ad animi tranquillitatem, quæ non in regione mortis, non in falſis voluptatibus, non in peſtilentibus flagitijs, ſed in mundi contemptione, in vera virtute, & in Chriſti imitatione conſiſtit. Hoc intelligens D. Auguſt. in libro confeſſionum, deceptos mortales in mundi peccatis requiē quærētes, ijs verbis alloquitur: Nō eſt requies, vbi quæritis eam: quærite, quod quæritis: ſed ibi non eſt, vbi quæritis. Vitam beatam quæritis in regione mortis: nō eſt illic: quomodo enim beata vita, vbi nec vita? Hæc ille. Vocat Chriſtus omnes laborātes ſub ſarcina peccatorum, nihil enim grauius peccato. Vnde Zacharias propheta, Zacha. 5.
Ecce, inquit, talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ: & dixit: hæc eſt impietas. Et Dauid: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut Pſal. 37.
onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Et paulò pòſt: Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem. Cognoſcens peccator pondus ſuorum ſcelerum ita frangitur & debilitatur, vt tanto oneri penitùs ſuccumbat, niſi ad diuinā confugiat miſericordiam, & ad Chriſtum accedar, qui omnes ad requiem inuitat animarum. Sed qui in maxima ſui ignoratione verſantur, & errorum tenebris circunfunduntur, nec grauitatem maleficiorum ſentiunt, nec quantū abſint à Chriſtianæ philoſophiæ præſtantia cognoſcunt. Ideo Chriſtum nō quærunt, portum diuinæ pietatis deſpiciunt, fontem ſuauitatis contemnunt, & amaros riuulos conſectantur. Quid aliud eſt mundus, quàm Eſai. 13.
onus laborum & calamitatum: Onus Babylonis, ait Eſaias, onus Aegypti. Solus Deus eſt, Eſa. 19.
qui à laboribus liberat, & verā tribuit quietē. Hoc intelligens Dauid canebat: Iacta ſuper Pſal. 54.
dominum curam tuā, & ipſe te enutriet. Vel, vt poteſt verti ex hebræo: Iacta ſuper dominū pondus tuum, & ipſe te ſubleuabit. Et diuus 1. Pet. 5.
Petrus, Omnem, inquit, ſolicitudinem veſtrā proijcientes in Deum, quoniam ipſi eſt cura Phil. 4.
de vobis. Et diuus Paulus Dominus propè eſt, nihil ſoliciti ſitis. Ac ſi dicat: Reijcite in illum

illū omnia veſtra pondera, qui ait: Venite ad
Mat. 11. me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Cum omnibus veſtris ſolicitudinibus, curis, oneribus, calamitatibus, & tentationibus confugite ad Chriſtum vos ipſos vocantem, eaq́ue omnia, quæ grauia exiſtimatis, in ſinum diuinæ miſericordiæ reijcite. Ipſe vos moleſtijs leuabit, & tranquillitatem tribuet, vt nulla vos procellarum vis poſſit de ſpe abducere, nec de gradu firmitudinis vnquam depellere.

Cùm fecero iudicia Hoc eſt, cùm caſtigauero. Hebraiſmus eſt frequens in literis diuinis.

Annotationes ex Hebræo in caput XXVIII.

IN *cathedra Dei ſedi.* In hebraico eſt ישבתי מושב אלהים moxan elohim iaxanti. Verbum iaxan ſignificat ſedere & habitare, vnde moxau ſignificat cathedram & habitationem. Elohim ſignificat Deum, & fortem, & principem. Ideo poteſt totum hoc ita verti. Hab taui in habitatione forti. Hoc eſt, in inſula ſita in medio maris vndique munita, & arcibus ac propugnaculis cincta. Similiter illud Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit: poteſt ita transferri: In habitatione peſtilentiū non habitauit. In hāc ſignificatione accipitur à pſalmographo, vbi in hūc modum inducit Deum
Pſal. 1. loquentē. Hæc requies mea in ſęculum ſęculi, hic habitabo, quoniam elegi eam Quibus verbis voluit Deus ſignificare, ſe eſſe in Eccleſia Catholica perpetuum domicilium collocaturū Dixerat antea: Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi Et ne aliquis exiſtimaret per Sionem intelligi Hieroſolymam illam terrenam, quam ſcimus fuiſſe poſtea euerſam, & in cineres redactam, ſubdit ſtatim Dei verba, quibus ſignificat: eſſe hoc de Sione perpetua, hoc eſt, de Eccleſia catholica intelligendum, quæ eſt ſemper duratura. Ciuitatem illam mentis oculis intuebatur diuinus
Apoc. 21. vates, quam diuus Ioannes in Apocalypſi ait ſe vidiſſe de cœlo deſcendentem. Aſpicis igitur verbum hoc iaxau non ſolùm ſignificare ſedere, ſed etiam habitare. Hanc ſignificationem ſecuti ſeptuaginta verterunt. κατοικίαν θεοῦ κατῴκησα. Hoc eſt, habitationem Dei habitaui.

Tu ſignaculum ſimilitudinis. In hebraico eſt, אתה חותם תכנית atiah chothē thacenith. Dictio thacenith, ſiue vt alij habent, thocnith ſignificat ſummam, aut numerum aliorū numerorū: deriuatur enim à verbo tacā, quod ſignificat numerare, & ponderare, & appendere. Vt in prouerbijs: Appēdit autem corda dominus. Ac ſi dicat: Ille qui penderat & expen- *Prou. 21.*
dit hominum corda, Deus eſt. Vel qui numerat hominum cogitationes. Vnde verba illa *1. Reg. 2.*
cantici Annæ libro primo Regum. mandata: Deus ſcientiarum Dominus eſt, & ipſi præparantur cogitationes: ita poſſunt verti: Deus ſcientiarū Dominus eſt, ab ipſo numerātur cogitationes. Vel, ab ipſo ponderantur hominū opera & ſtudia. Sed quoniam particula, lo, ſignificat ipſum & eſt etiam negatiua, ſignificās non, ideo poſſunt ita verti verba illa: Nō ſunt numerata opera eius: Ac ſi dicat. Tot ſunt magnifica opera Dei, vt nullo modo poſſint præ multitudine numerari. Eam ob cauſam poterat hic locus Eſechielis ita verti: Tu es ſignaculum ſummæ: ſeu numeri perfecti. Hoc eſt; tu perficis totā ſummā, tu es totum ſigillū R. Dauid in cōmentarijs ita hunc locū interpretatur. Tu es plenus ſapientia tu es ſigillū ſummę & numeri omniū ſcientiarū, glorię, & opum. Ionathas Chaldæus: Tu es ſimilis monetæ figuratæ, quæ directa eſt in ſapientia, & perfecta in pulcritudine ſua. Pagninus vertit: Tu ſigillas ſummam. Septuaginta: Tu es ſignaculū ſimilitudinis. Ab hoc verbo eſt cho- *Cant. 8.*
tham pro ſignaculo, vt in Canticis: Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuū, vt ſignaculū ſuper brachium tuum. Quibus verbis ſponſus amorē erga ſponſam ſingularē ſignificat: ac ſi diceret. Ne me ſepares à corde tuo, nec à manibus tuis, Quemadmodum annulus, quo literę ſigillātur, nō remouetur à manu ſigillantis, ſic nec tu me ſepares à te. Quicquid cogitaueris corde, & feceris manibus, ſit in meipſum directū. Ideo ait ſpōſę, vt eū in manu portet loco annuli ſigilli, quia ſolet ſcriptura rē dilectā nomine annuli in manu ſignificare.
Apud Ieremiā ait Deus. Si fuerit Iechonias fi- *Iere. 22.*
lius Ioacim regis Iuda annulus, in manu dextera mea, inde euellam eū. Quaſi dicat. Et ſi mihi Iechonias antè fuerit dilectiſſimus, & ſi eū fuerim admirabili amore proſecutus, & tanquam annulum ſignatorium pretioſiſſimum in manu mea dextera geſtauero, tamen ſi in mortifera ſcelera inciderit, ſi fraudes teterrimas commiſerit, illum proijciam, & in Chaldæam tradnam.

Omnis lapis pretioſus operimentum tuum. Septuaginta habent: Omni lapide pretioſo indutus es. Quod in idem recidit In hebraico eſt: Omnis lapis pretioſus מסכתך meſucathea, è verbo maſac, quod ſignificat miſcere, vt
in pſalmo: Potum meū cū fletu miſcebā. Ideo *Pſa. 101.*
poterat hic locus ita verti. Omnis lapis pretioſus miſtio tua. Vel, Omni lapide pretioſo miſtus es. Poteſt eſſe à verbo ſuc, quod ſignificat

ficat ſepire, & circundare. Et tunc erit ſenſus: Septus erat & redimitus lapidibus pretioſis. Brixianus habet: Omnis lapis pretioſus tabernaculum tuum. Alij, Lapis pretioſus vmbraculum tuum.

Tu cherub extentus, & protegens. In hebraico eſt: את כרוב ממשח הסוכך at cerub mimxach ha ſocec. Dictio cerub diriuatur à carab, & ſignificat figuram: & cherub, qui erat in ſacrario humanam habebat effigiem: ob cuius magnitudinem & dignitatem rex appellabatur cherub. Ita ait R. Dauid in libro radicum. Eam ob cauſam hoc in loco per cherub extentum regem magnum interpretatur. Dictio mimxach, pro qua noſter interpres vertit extentus, deriuatur à verbo maxach, quod
1.Re.15. ſignificat vngere: vt in libro primo Regum: Me miſit Dominus, vt vngerem te in regem. Id quod eſt apud Eſaiam capite 21. Surgite
Eſa.21. principes, arripite clypeum: poterat verti: Surgite principes, vngite clypeum. Ac ſi dicat: Actum eſt de via Baltaſaris Regis: eam ob cauſam vos magnates regem conſtituite, qui ſit populi clypeus. Diximus alibi, in literis diuinis regem clypeum appellari. Sunt qui exiſtiment, vngere clypeum eſſe illo loco ſcuta oleo linire, ne illa penetrent hoſtium gladij. Et ita explanant verba illa Dauidis ſecundo
4.Reg.1. libro Regum mandata. Ibi abiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul, quaſi non eſſet vnctus oleo. Solebant enim veteres preſertim nobiles parmas & ſcuta inungere, vt inimicorum ictibus faciliùs reſiſteret. Quanquam per clypeum poſſit illo loco intelligi Saul, vt ſit ſenſus. Illic occiſus eſt Saul, clypeus & defenſor populi, ac ſi non eſſet vnctus oleo, quo reges Iſraelis vngebantur: A verbo hoc maxach deriuatur mexiach, qui græcè dicitur Chriſtus, latinè verò vnctus, vt in pſal-
Pſal.2. mo: Aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtũ eius. In hebraico eſt. Aduerſus dominum, & aduerſus Meſſiam eius. Eam ob cauſam poterat hic Ezechielis locus ita verti. Tu cherub vnctus ſiue rex. Rex enim vnctus vocabatur, quod eſſet oleo vnctionis delibutus, & quoniam vnctus idem eſt quod Chriſtus, ideo rex appellabatur Chriſtus. Hinc effectum eſt, vt Dauid regem Saulem Chriſtum vocaret, dicens: Non faciam hãc rem domino meo Chri-
1.Re.24. ſto Domini, hoc eſt Sauli, qui fuit vnctus à do-
Pſa.104. mino Et in pſalmo: Nolite tangere Chriſtos meos, hoc eſt, reges, ſiue ſacerdotes, qui etiam vngebantur. Septuaginta interpretes ita hunc Ezechielis locum verterunt. Præparatus es cũ cherub vnctus oleo. Thargum habet. Tu rex vnctus ad regnum. Pagninus. Tu cherub magnus tegens. Poterat rectiſſimè verti. Tu cherub vnctus vnguento pretioſo. Dictio enim ſocec, pro qua communis editio habet, protegẽs, poteſt eſſe à verbo ſuc, quod etiam vngere ſignificat, vt apud Danielem. Nec vn- Deut.10
guento vnctus ſum. Hæc eſt opinio R Ionah aſſerentis dictionem ſocec vnguentum optimum ſignificare.

Polluiſti ſanctificationem tuam. In hebraico eſt: Polluiſti מקדשיך miedaxeca à verbo קדש cadhax, quod ſignificat ſanctificare, vt
in Exodo 29. Omnis, qui tetigerit altare, ſan- Exo.29.
ctificabitur. Significat etiam præparare. Vnde
id, quod eſt apud Michæam: Si quis non de- Mich. 3
derit in ore ipſorum quippiam, ſanctificãt ſuper eum prelium: poteſt verti: Si quis illis non dederit, quod petunt, præparant prelium aduerſus illum. Non dare in ore alicuius hebraiſmus eſt, vbi os accipitur pro verbo & petitione: & ſignificat totum hoc, negare alicui quod petit. Poteſt nihilominus verbum cadhax accipi illic pro ſanctificare, & rectè quidem. Nam ille dicitur ſanctificare prælium contra aliquem, qui aſſerit iuſtum eſſe prælium illud, ſanctumque eſſe bellum impijs hoſtibus inferre. Illud etiam, quod eſt primo capite Iob: Mittebat ad filios ſuos Iob, & ſan-
ctificabat illos: poterat verti: Mittebat Iob Iob.1.
nuntium ad filios ſuos, & præparabat eos: nimirum ad ſanctitatem. Vel ſanctificabat eos, hoc eſt, ſuadebat illis abſtinentiam & cæteras virtutes. Hinc codhax ſanctitatem ſignificat
& ſanctificationem. Ita appellabatur locus, Pſal. 16.
vbi erat arca Domini, vt in pſalmo: Mittat ti-
bi auxilium de ſancto. Hoc eſt de loco arcæ Pſal. 3.
teſtamenti. Vbi Ionathas habet, de domo ſanctuarij tui. Et in alio pſalmo: Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte ſancto ſuo. Vel de monte ſanctitatis ſuæ. Hoc eſt de monte Sione, vbi erat propitiatorium ſuper arcam fœderis, è quo Deus promiſerat, exauditurum ſe eſſe illos, qui preces ad illum ardentes funderent. Aſſerit ijs verbis Dauid in grauiſſimis calamitatibus ſuis ad ſanctum Dei templum erexiſſe ſupplices manus, Deumq; ei attentas aures ad preces ſuas adhibuiſſe, eumque à periculis quibus vndique erat expoſitus, liberaſſe. Vel per montem
ſanctum Dei intelligit cœlum, quò oculos di- Pſa.121.
rigebat ad Deum ipſum aſpirans quemadmodum alibi dicebat, Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. Ab hoc verbo deriuatur
nomen hoc miedax, quod ſignificat ſanctua-
rium, vel aulam regiam. Apud Amos prophe- Amos.7.
tam ſunt hæc Dei verba literis mãdata. in Bethel non adijcias vltra, vt prophetes, quia ſanctificatio regis eſt. & domus regni. Vbi pro ſanctificatione poterat verti ſanctuariũ regis

Ita apellabatur mons Bethel, quia illic erat vitulus aureus, quem impius rex Iſrael pro Deo adorabat. Quidam pro ſanctificatione ſiue ſanctuar o reg s, aulam regis verterunt: exiſtimãtes eſſe illic ſitum regis Iſraëlis palatium. Eodem modo hunc locum Ezechielis interpretantur. Vbi enim nos habemus: Polluiſti ſanctificationem tuam: habent illi: Polluiſti palatium tuum.

ARGVMENTVM CAPITIS VIGESIMINONI.

PRadicit Pharaonis calamitatem, & Aegypti per Babylonios euerſionem Inducit Deum pollicentem ſe poſt annos quadraginta eſſe Aegyptum reſtituturum.

CAPVT XXIX.

A IN anno decimo, decimo menſe, duodecima die menſis, f ctum eſt verbum domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam contra Pharaonem regem Ægypti, & prophetabis de eo: & de AEgypto vniuerſa loquere, & dices: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te Pharao rex AEgypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum: & dicis: Meus fluuius, & ego feci memetipſum. Et ponam frænum in maxillis tuis: & conglutinabo piſces fluminum tuorum ſquamis tuis. Et extraham te de medio fluminum tuorum: & vniuerſi piſces tui ſquamis tuis adhærebunt. Et proijciam te in deſertum, & omnes
B piſces fluminis tui. Super faciem terrę cades: non colligeris, nec congregaberis. Beſtijs terræ, & volatilibus cœli dedi te ad deuorandum: & ſcient omnes habitatores AEgypti, quia ego dominus Pro eo quòd fuiſti baculus arundineus domui Iſrael, quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & laceraſti omnem humerum eorum, & innitentibus eis ſuper te comminutus es, & diſſoluiſti omnes renes eorum propterea hæc dicit, dominus Deus: Ecce ego adducam ſuper te gladium meum, & interficiam de te hominem & iumentum, Et erit terra AEgypti in deſertum, & in ſolitudinem: & ſcient, quia ego dominus. Pro eo quòd dixeris: Fluuius meus eſt, & ego feci eum: idcirco ecce ego ad te, & ad flumina tua. Daboque terram AEgypti in ſolitudinem gladio diſſipatam à turre Syenes vſque ad terminos AEthiopiæ. Non pertrãſibit eam pes hominis, nec pes iumenti gradietur in ea: & non habitabitur quadraginta annis. Daboque terrã AEgypti deſertam, in medio terrarum deſertarum, & ciuitates eius in medio vrbium ſubuerſarum: & erunt deſolatę quadraginta annis.

EXPLANATIO.

I*N anno decimo*. Subaudi, tranſmigrationis Iechonię & principatus Sedechię, tunc enim fuit Sedechias in regia dignitate cõſtitutus, cùm Iechonias fuit in Chaldæã trãſlatus. Sed occurrit quædam dubitatio. Qui fieri poteſt, vt hæc viſio facta fuerit anno decimo, cũ viſio quæ pręceſſit, tribus præcedentibus capitibus cõtenta, facta fuerit anno vndecimo, vt ex principio capitis viceſimiſexti apertiſſimè cõſtat? præſertim cùm hæc viſio illius meminerit, vt perſpicuum eſt caput hoc legenti. Huic quęſtioni reſpondendum puto, diuinas viſiones fuiſſe à prophetis in libris ſuis non ſemper diſpoſitas iuxta ordinẽ temporis ſed aliquando ſecundum regionũ connexionem. Priùs vidit Ezechiel viſionem hanc Aegyptiæ calamitatis, quàm eam, quæ tribus pręcedentibus capitibus mandata fuit, euerſionis Tyriorum, ſed ideo priùs conſignauit monumẽtis prophetiam aduerſus Tyrum & Sydonem, quàm aduerſus Aegyptũ, quia hæ duæ vrbes Tyrus & Sido propinquiores ſunt Hieroſolymæ, quàm Aegiptus: & acerbiores iniurias iecerãt in Iudęos. Eſt enim diuini noſtri vatis propoſitum hoc libro, onera gentiũ vaticinari, à quibus Iudęi fuerant afflicti, & calamitatibus oppreſſi Propterea & ſi priùs diuin' vates mẽtis oculis aſpexerit Aegypti calamitatẽ & euerſionẽ, tamen priùs erat Tyrus euertenda: quod hoc caput intuenti erit ſatis perſpectũ cũ Babylonij fuerint in Aegypti vaſtatiõe pro Tyri labore remunerati, Quare poſt on'

1 Reg.

Sup. 26.

Tyri

Tyri agitur de Aegypti excidio & vaſtitate.
Duodecimo menſe Qui ab hebręis appellatur
Ader, à Latinis autem Februarius: nam pri-
mus menſis, qui ab Hebræis vocatur Niſan,
eſt Martius apud Latinos.
Duodecima die menſis. Quidam codices ha-
bent: Vna dia menſis. Hoc eſt prima die men-
Gene. 1. ſis Ita in libro Geneſis Factum eſt veſpere &
Mar. 16. mane dies vnus, hoc eſt, primus. Et apud Mar
cum: Valde mane vna ſabbatorum veniſſet ad
Luc. 22. monumentum. Et apud Lucam: Vna autẽ ſab-
bati valde diluculo venerunt ad monumentũ.
Hoc eſt, prima die poſt ſabbatum. Vna ſabba-
ti periphraſis eſt dominicæ.
Pone faciem tuam contra Pharaonem. Hoc eſt,
vaticinare contra regem Ægypti. Omnes
Aegypti reges Pharaones vocabantur.
Ecce ego ad te. Hoc eſt, ecce ego contra te
veniam.
*Draco magne qui cubas in medio fluminum tu-
orum.* Draco aquatilis vocatur rex Aegypti in
medio fluminis, veluti cete magnum in me-
dio maris. Nam Aegyptus fluuio magno ri-
gatur. & cùm ſit aquarum inundatio, tota
terra campeſtris ita tegitur aquis, vt mare
videatur. Ad hoc alludens propheta vocat
Pharaonem draconem magnum fluminum, &
ipſum Nilum flumina, quoniam ſeptem oſtijs
mare mediterraneum ingreditur. Authores
ſunt Plinius lib. 10. Solinus capite quadra-
geſimoquinto, Pomponius Mela libro pri-
mo capite nono. Dauid etiam Pharaonem
Pſal. 73. draconem vocat ita canens: Tu confregiſti
capita draconis, dediſti eum eſcam populis
Exod. 14. Aethiopum. Quibus verbis miraculum ma-
Eſai. 15. ris rubri, & Pharaonis excidium commemo-
rat. Ad quod alludens Eſaias ita dominũ al-
loquitur: Nunquid non tu percuſſiſti ſuper-
bum, vulneraſti draconem? Nunquid tu non
ſicceaſti mare? Draco hic appellatur leuiathã,
Eſai. 27. de quo ait Eſaias: In die illa viſitabit dñs in
gladio ſuo duro, & grãdi, & forti ſuper leuia-
than ſerpentẽ veterẽ: Per hunc draconẽ, Aegy
pti regem, poteris diabolum intelligere, quẽ
Chriſtus principem huius mundi appellauit.
Ioan 12. Cùm Aegyptus tenebras ſignificet, impij aũt
14. & 16 ſint tenebræ, iuxta id, quod ait Diuus Paulus.
Eratis aliquando tenebræ, apertè concludi-
tur, principem Aegypti eſſe principem impio
Ephe. 5. rum. Cùm autem diabolus ſit Aegypti prin-
ceps planè oſtenditur, eum habere ſuper im-
pios principatum Eã ob cauſam dęmones ap-
pellat D. Paulus rectores tenebrarum, hoc eſt
Ephe. 6. principes impiorũ, quos antea tenebras eſſe
aſſeruerat. Id voluit Chriſtus ſignificare, cùm
dæmonem principem mundi vocauit, nomi-
Ioan. 12. ne enim mundi impij ſignificantur: vt apud
Ioannem: Mundus eum non cognouit. Et rur Ioan. 1.
ſus: Vos non eſtis de hoc mundo, ſed ego ele- Ioan. 15.
gi vos de mundo. Hic mundi princeps eſt dra
co ille fluuiatilis, qui in aquis verſatur turbu-
lentis & cœnoſis: à quibus Ieremias his ver-
bis homini ſuadet, vt ſeparet ſeipſum: Quid
tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbi- Ierem. 2.
dam? Contrà verò Chriſti aqua munda eſt &
ſalubris, de qua ipſe ait apud Ezechielẽ: Ef- Infr. 36.
fundam ſuper vos aquam mundam, & mun- Ioan. 4.
dabimini. Et apud Ioãnem: Aqua, quam ego
dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitã
æternam Ad huius aquæ affluentiam nos in-
uitat per Eſaiam ipſe dominus, dicẽs: Omnes Eſai. 55.
ſitientes venite ad aquas.
Meus eſt fluuius. & ego feci memetipſum. Vide
intolerabilem Pharaonis ſuperbiam, qui non
ſolùm ait ſe eſſe dominum Nili, ſed eſſe ſui ip
ſius factorẽ. Imitabatur regis Tyri ſuperbiã, Sup. 28.
qui ſe Deum vocabat, vt ſuperiore capite oſtẽ
ſum fuit. Vel ſignificat ſe ob prudẽtiam ſuam
eſſe in ſumma dignitate conſtitutum. Omnia 1. Cor. 4.
ſibi tribuit, nihil autem Deo, cùm dicat Diuus
Paulus: Quid habes, quod non acceperis: ſin
autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non ac-
ceperis? Poteris per fluuium totam Aegypti
planitiem Nilo irrigatam intelligere. Id autẽ,
quod ait: Ego feci memetipſum, poteſt ita ver
ti: Ego feci eum mihimetipſi. Nam paulò
pòſt ſubditur: Pro eo quòd dixeris: Fluuius
meus eſt, & ego feci eum.
Et ponam frenum in maxillis tuis. Te homi-
nem effrenatum, tibíque fidentem coërcebo
vi miſeriam tuam, rerumque humanarum va
rietatem cognoſcas. Vt equus coërcetur fræ-
no, ita tu eris conſtrictus calamitate, & in gy-
rum rationis ductus Poteſt verti: Ponam ha-
mum in ore tuo, vt te capiam, & extraham è
regno tuo, & premam acerbiſſimis ærumnis.
Eodem modo apud Eſaiam dixit Deus Aſſy- Eſai. 3.
riorum regi: Ponam circulum in naribus tuis,
& frænum in labiis tuis.
Et conglutinabo piſces. Non modò te magna
opprimã calamitate, ſed omnes alios te ipſum
imitantes Quemadmodum extracto è flumio Simile.
magno aliquo piſce, extrahuntur ſimul cum
eo alij minores ei adhærentes, ſic Aegyptij ti-
bi amore & imitatione diuincti ſimul tecum
euertentur: efficiam enim, vt impij tecum ag-
glutinentur: quo vnà tecum deleantur. Et ita
factum eſt: nam rex & eum ſequentes fuerũt
à Babylonijs immaniter occiſi Aſpicis hoc lo
co homines eſſe piſces in aquis mundi ver-
ſatos. Quid eſt mundus niſi mare tentatio-
num fluctibus exagitatum, procellis mo eſtia
rum concitatũ, ventis vanitatum concuſſum?
Quis Euripus, quæ Syrtes quæ Charybdis,
quod

quod promontorium bonæ ſpei tot tantoſq́; fluctus habet, & tam varios ac proceloſos motus quàm mundus? Quis gurges tam vaſtus, quod fretum tam anguſtum, tot turbinibus concutitur, tot ventis commouetur, tam furentibus tempeſtatibus, tam denſis nimbis, tam ſæuis procellis horribili eum fragore coortis concitatur? In hoc mari ſunt duo præcipui piſcatores, vnus eſt Chriſt⁹ ſeruator noſter, alter dæmon immaniſſimus hoſtis. Chriſtus piſcatur homines, non vt illis mortē tribuat, ſed vitam, diabolus contrà. *Simile.* Quemadmodum piſces ſe inuicem lacerant, & quidem alios deglutiūt: ſic homines lites ſibi inuicem intendunt, & alij alios euertunt, & eorum ſanguine ſatiantur. Aqua huius maris amara eſt, quò magis ex illa biberis, eò maiore ſiti cruciaberis. Huiuſmodi ſunt mundi opes, tecta magnifica, magiſtratus, & ea, quibus decepti mortales aſtringuntur, peſtiferę voluptates, quæ oīa viri ſapientes nunquam in rebus magnopere expetendis eſſe duxerunt, quippe cùm aſpicerent, homines his abundantes ea tamen maximè deſiderare, quibus circumfluerent, & tum ardēti⁹ ſitim cupiditatis augeri, cùm plus ſe in amaras hui⁹ ſęculi aquas ingurgitarent. At Chriſti aqua ſitim extinguit, & cupiditatum ardore ſedat, *Ioan. 4.* ipſe enim ait: Oīs, qui bibit ex aqua mundi, ſitiet iterum, qui aūt biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum. Chriſtus homines piſcatur, vt ex tractis illis ex aqua maris, ſuauiſſimā gratiæ aquam impertiat. Sed Chriſtus piſcatur arundine hamatili, & paucos extrahit, dæmon aūt impius piſcator retib⁹ & ſagenis piſcium extrahit multitudinem, qui ſe illi ſponte tradunt ab eoq́; capi patiuntur. O inſaniam inſignem, & deplorandam hominum cæcitatem! Piſcatur Chriſtus, vt conferat gratiam, & vitam tribuat æternā, & piſces eum fugiunt, piſcatur diabolus, vt occidat, & ad æternos cruciatus perducat, & piſces ad eum confugiunt. Ambulans diabolus iuxta mare ſęculi infinitā piſcium multitudinem venabatur, Ieſus aūt ambulans iuxta mare Galilææ vidit duos fratres Simonē, *Matt. 4.* qui vocabatur Petrus, & Andręam fratrem eius, & procedens vidit alios duos, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius. Qui omnes quatuor relictis retibus eum fuerunt ſecuti. Quatuor piſcatus eſt bonus Ieſus, cùm impius dæmon infinitos piſcaretur. Piſcatur enim diabolus hamo, & plures prehendit, quā Chriſt⁹, & cauſa eſt, quia eius eſca dulcior eſt humano appetitui, & gratior deprauatæ hominum volūtati. Eſca diaboli, eſt falſa voluptas opum abundantia, inanis mundi gloria, diuitiæ, magiſtratus, potētia, vanitas, & inſatiabilis dominandi cupiditas. His eſcis decepti piſces non ſentiunt hamum, niſi poſtquam ſunt diabolo traditi, & in eius vincula miſerè coniecti. Grauiſſimus ille Plato, quem Panætius ſapientiſſimum, & Homerum philoſophorū principem vocabat, eſcam malorum appellat voluptatem, quòd eo videlicet homines capiantur, vt hamo piſces. Et Archytas Tarētinus aſſerebat, vt refert in Senectutis libro Marcus Tullius, libidine dominante temperantię nullum omnino locum eſſe, nec in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere. At Chriſtus Deus noſter cœleſtis ille piſcator, qui vult animas noſtras in beatitudinem traducere ad cœleſtem immortalitatem obtinendam, piſcatur aſpera eſca, & corrupto appetitui inſuaui, nimirùm ieiunio, precum crebritate, vigilijs, honeſtis laboribus, mundi diſplicentia, paupertate ſpiritus, pijs lachrymis, ardentibus ſuſpirijs, humilitate & ſubmiſſione cordis, manſuetudine, pace, patientia, iuſtitia, rerum humanarum tolerantia, alijsq́ue huiuſmodi rebus, quæ & ſi amore diuino incenſis ſuaues ſunt, voluntati tamen carnis amicę, difficiles, & deprauato guſtui amaræ videntur. Diuus Bernardus comparat monaſteria ſtagnis aut *Simile.* viuarijs, in quæ Deus conijcit piſces quos extrahit ex mundo, vt ibi eos in tranquillitate animi cuſtodiat, & gratia ſua nutriat ad gloriam. Diabolus in iactu retis hoc vtitur artificio, quærit aquæ venam, qua vnuſquiſque nutritur: non enim omnes eodem modo aggreditur. Hunc diuitijs tentat, illum voluptatibus, hunc ſuperbia, illum inuidentia, prout conſpicit vniuſcuiuſque propenſionem & affectum. Os retis latiſſimum eſt, & introitus apertiſſimus, ſed exitus difficilis, inſtar naſſæ, quò cùm ingreſſus fuerit piſcis, exire magno labore non poteſt. *Simile.* Quemadmodum piſcator, cùm magnum aliquem piſcem capit, non ſtatim violenter aſtringit, ſed extendit filum piſcatorium, donec piſcis deuoret penitùs hamum, ſibique machinetur perniciem, ne ſi confeſtim nimis coërceat, ſcindatur filum & ſeta, & ita piſcis aufugiat: ſic diabolus cùm peccatorem hamo ſuo deuinctum tenet, mortifero ſcelere conſtrictum, & illecebris voluptatum alligatum, nō illum ſtatim opprimit, & exaſperat, ne vehementer à dæmone irritatus & concitatus vincula abrūpat, & euadat. Mulcet illum, eumq́; permittit in aliquas virtutum actiones incumbere, vt paulatim hamo flagitij irretitus, ipſe ſibimet exitium pariat. Extendit itaque dæmon ſetam ſeu filum piſcatorium, non vt peccatorem dimittat, ſed vt ſecuriùs teneat. Herodi hamo ſuo apprehenſo permittebat, vt Ioānem Baptiſtam audire, *Luc. 6.*

einſq; conſilio nonnulla facta ad iuſtitię normam dirigeret, donec illum penitùs horribilibus maleficijs occiſum in naſſam æternorum cruciatuum coniecit. Præſules & concionatores, & omnes deniq; piſcatores animarū cùm aliquem extraxerint è mundi flagitijs, non debent illum ilicò conſtringere, vt vno die perfectus euadat: abſcindet enim filum, & aufugiet, tam ſubitanea territus difficultate: ſed arundinē mediocriter extendentes, & hamatilem ſetam prudenter aliquādo laxantes, apprehendant animas eſca diuini amoris, eaſq; ad littus eccleſiaſticæ doctrinæ diuino fauore adducant: piſcantes cautè & ſapienter, hamū difficultatis humanitate tegētes, ne homines in principio perterriti, & deſperatione debilitati, expetiti virtutis faſtigium nolint, quod ſe aſſequi poſſe diffidant & ad ſolita ſcelera reuertantur. Sed aſſueſcant aſcendere paulatim, donec ad euangelicæ perfectionis verticem perueniāt. Nihil eſt ſimul & inuentum & perfectum: nihil ſe vniuerſum profundit, nihil totum euolat repente, ſed omnia, quæ fiunt, paruis exordijs natura ipſa prætexuit. Efficere Deus poteſt, vt aliquid ſit repentè omni ex parte perfectum, non tollo diuinam potentiam, ſed de ijs rebus loquor, quæ ferè ſemper accidunt. Sed aduertant eccleſiaſtici præſules & concionatores, ſe non eſſe honorum, redituum, opum piſcatores, ſed hominum: animas quærere debent, non mundi diuitias. Id docuit Chriſtus, dicens Petro: Fa-
Mat. 4. ciam vos fieri piſcatores hominum. Hominum ait, non redituum. Ea potiùs curare debent, quæ pertinent ad ſpiritum, quam quæ ad corpus. Tales fuerunt hi duo apoſtoli Petrus & Andreas, quos Chriſtus elegit, vt per eos multos alios piſcaretur. Sed dices: Cur homines elegit tam obſcuro loco natos? Huic obiectioni ita reſpondet Diuus Auguſtinus: Si rex electus eſſet, diceret: Dignitas mea electa eſt. Si diuites, dicerent: Diuitiæ meæ electæ ſunt. Si imperator, poteſtas: ſi orator, eloquentia: ſi philoſophus ſapientia. Pauperibus dictum eſt: Venite poſt me Quia enim vacui erant, multum erat in illis implendum. Ad hanc veritatem defendendam ſurrexerat Diuus Paulus, ita in epiſtola prima ad Corinthios dicens: Quæ ſtulta ſunt
1. Cor. 1. mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi, ac contemptibilia, & ea, quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret. Inter omnia, in quibus diuina ſapientia illuſtriùs reſplenduit, vnum fuit apoſtolorum vocatio, vt per illos mundum expugnaret. Non arma quæſiuit, non machinas ſulphureas, non munitiones, non bellica inſtrumenta, non corporis vires, non opes, nō potentiam, non generis nobilitatem & amplitudinem: ſed paucos piſcatores, eoſque inermes, inopes, obſcuro loco natos, abſq; nominis ſplendore & claritate. Eos miſit, dicens il- *Mat. 10.*
lis: Mitto vos ſicut agnos inter lupos. Illi autē *Luc. 10.*
Deo fauēte lupos in oues conuerterunt. Quē admodum ex multis tranſeuntibus, magnoſ- *Simile.*
que lapides impolitos prope viam videntib⁹, ſolus ſtatuarius & ſolers ædificandi magiſter lapides contemplatur, & animo perſpicit, poſſe ex illis admirabiles confici columnas, & capit ſtatim artem ſuam exercere, & induſtria columnarum elaborararum ſtructura ſuū oſtendere artificium: ſic ex multis iuxta mare Galilææ ambulantibus ſolus ille cœleſtis ſtatuarius, & admirabilis architectus Chriſtus Deus noſter, quem diuina ſcriptura libro Sapientiæ omnium artificem vocat, & *Sap. 7.*
Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos ciuita- *Hebr. 11.*
tis cœleſtis artificem & cōditorem, duos illos impolitos lapides Simonem & Andream intuitus, admirabiles ex illis eccleſiæ columnas conficiendas intellexit. Quid eſt hoc domine, nonne hi lapides iacent impoliti? Nonne ſunt pauperes piſcatores? Verum eſt, inquit, Chriſtus, ſed ego, qui non ſolùm exteriora, ſed interiora cognoſco, in illis ea video me eſſe facturum, quæ alij videre non poſſunt. Et cupiens ſtatim cœleſtis ille architectus, qui, è faſtigio cœli conſtructum eccleſiam venit, in illis artem ſuam exercere diuinam,
vocauit eos dicens: Venite poſt me, faci- *Mat. 4.*
am vos fieri piſcatores hominum: qui relictis omnibus eum fuerunt ſecuti, & piſces multos piſcati. Aſpicis igitur homines piſces eſſe, & regem piſcem magnum: qui ſi flagitioſus eſt, & ſcelerum maculis inquinatus, multos ſecum contaminat: qui ei adhærentes, illiuſque nequitiam imitantes cum eo ſimul euertuntur, & parem ſibi perniciem machinantur. Hoc illis Deus his verbis hoc loco minatur. Conglutinabo piſces fluminum tuorum ſquamis tuis. &c.

Et proiiciam te in deſertum. Alludit ad piſciū capturam, qui cùm extrahuntur è mari, proijciuntur in terram, vbi moriūtur. Fortaſſe fuit prælium in deſerto aliquo, vbi Pharao occubuit. Ex hebræo verti poteſt: Deſeram te in deſerto.

Non colligeris, nec congregab eris. Hoc eſt, non ſepelieris: inſepultum iacebit cadauer tuum, donec illud feræ, & volucres deuorēt. Hebraiſmus eſt in diuinis literis non infrequēs, accipi colligi & congregari pro ſepeliri. Capite trigeſimo primo Numerorum ſunt hæc verba

literis

literis mandata: Colligeris ad populum tuũ.
Num. 31. Et capite 22. lib. quarti Reg. Colligam te ad
4. Re. 22. patres tuos, & colligeris ad ſepulchrum tuum
in pace. Hoc eſt, ſepeliam, te cum maioribus
tuis, & deferent te in ſepulchrum tuum. Hoc
Eſai. 57. tropo vſus eſt Eſaias dicens: Viri miſericor-
diæ colliguntur. Hoc eſt viri pietate prçſtanti
humo mandantur.

Beſtijs terræ Hoc eſt, brutis animalibus. Vel
per beſtias terræ intelligit Babylonios, crude-
les, immanitate barbaros, ipſas feras feritate
ſuperantes Ita intelligitur locus ille pſalmo-
Pſal. 73. graphi: Ne tradas beſtijs animam confitentẽ
tibi. Pro quo Chaldæa paraphraſis habet: Ne
tradas populis ſimilibus animalibus ſyluestri
bus animas diſcentium legem tuam per be-
ſtias hoſtes intelligit, nimirum Palæſtinos,
aut Babylonios, qui Hebræis vim inferebant.
Felix vertit: Ne des feris animam turturis tuę.
Hoc eſt, ne tradas hoſtibus populum tuum,
qui pro canticis vtitur gemitibus, & te ipſum
aſſidua meditatione contemplatur. Hoc eſt
enim turturis officium, gemere & meditari.
Per aues etiam homines ſuperbi intelliguntur,
qui inflati opinionibus, in magnis erroribus
Mat. 8. verſantur. Hi ſunt, de quibus ait Chriſtus: Vul
Luc. 9. pes foueas habent, & volucres cœli nidos, fi-
lius autem hominis non habet, vbi caput ſuũ
reclinet. Cyrillus per vulpes & aues dæmo-
nes intelligit: vt ſit ſenſus. Cùm vulpes & vo-
lucres, hoc eſt, cùm dæmones manſionẽ in te
habeant, qualiter Chriſtus in te requieſcet?
Quidam per aues in aërem ſe efferẽtes, elatos
& iactabundos homines intelligunt, per vul-
pes verò hypocritas.

*Pro eo quòd fuiſti baculus arundineus domui Iſ-
rael.* Id eſt quoniam tibi fidentes Iſraelitæ &
innixi in promiſſione tua fuerunt decepti, &
ſpem ſuarum cogitationum grauiſſimæ cala
mitates fefellerunt. Promiſerat Pharao ſe
Hebræis aduerſus Chaldæos opem laturum,
ſed non ſtetit promiſſis. Baculus fuit in pro-
miſſione, ſed arundineus in ſolutione: quam
ob cauſam fuerunt Iudæi miſerè occiſi. Hoc
permiſſit Deus, quia illi Deo ipſo relicto &
contempto ad AEgyptios confugerunt. Au-
xilium mundi abſque Deo baculus eſt, non
ligneus & firmus, ſed arundineus & fragilis.
cùm autem facilè confringatur, ſi ei fueris in
nixus, vulneraberis, & corrues. Id intelligens
ait Ieremias: Maledictus homo, qui confidit
Iere. 17. in homine, & ponit carnem brachium ſuum,
& à Domino recedit cor eius. Ac ſi diceret:
Maledictus homo, qui vero Deo relicto ad
mundi præſidium confugit, quod eſt vanum
& fallax, & denique baculus arundinis. Hic
eſt baculus, de quo dicebat Chriſtus: Nolite
portare virgam. Ac ſi diceret: Nolite mundo
fidere, ſed omnem veſtram fiduciam & ſpem Mat. 10.
in me figite ac locate. Ad id hortabatur Eſai-
as, dicens: Sperent in nomine Domini & in- Eſai. 50.
nitantur ſuper Deum ſuum. Vt baculus arun-
dineus eſt vacuus: ſic mũdi fiducia eſt inanis. Simile.
Ideo pręcipiebat Deus populo Iſraelitico per
Eſaiam, ne ad Aegyptum confugeret, eiuſque Eſai. 31.
illuc cõfugientis ijs verbis denuntiat excidiũ:
Væ qui deſcendunt in Aegyptum ad auxiliũ.
Et rurſus apud eundem Eſaiam aiebat Rabſa Eſai. 36.
ces: Ecce confidis ſuper baculum arundineũ
confractum iſtum, ſuper Aegyptum: cui ſi in-
nixus fuerit homo, intrabit in manum eius,
& perforabit eam. Non ſolùm AEgyptij non
tulerunt opem Iudæis, ſed ipſis detrimentum
intulerunt. Tale eſt humanum auxilium, ad
quod mortales ſpreto Deo confugiunt. Nos
verò virgæ diuinę innitamur, quæ virgas AE- Exod. 7.
gyptiorũ deuorauit: & mare rubrum diuiſit: Exod. 14.
de qua dicitur in pſalmo. Virga tua & bacu- Pſal. 22.
lus tuus ipſa me cõſolata ſunt. Vbi per virgam
& baculũ diuina protectio intelligitur. Euthy
mius tamen grauis pſalmorum interpres per
virgam correctionem intelligit, per baculum
verò ſuſtentationem.

Laceraſti omnem humerum eorũ. Hoc eſt fre-
giſti eorũ vires. Idem ſtatim repetit, cùm ait
Diſſoluiſti omnes renes eorũ Humeri pro vi-
ribus accipiuntur, quemadmodum & renes.
Vidẽtes Iudęi Aegyptios victos à Chaldęis,
fuerunt perteriti, & timore confracti.

Ecce ego adducam ſuper te gladium. Cladẽ AE-
gyptiorum prædicit. Gladius in literis diuinis
accipitur aliquando pro poteſtate, vt in Exo-
do dicebat Moyſes. Exuit me de gladio Pha Exod. 18.
raonis, Pro quo ſeptuaginta habent: De ma-
nu Pharaonis. Accipitur etiam pro hoſtili in-
dignatione, & cæde ab inimicis illata, vt apud
Eſaiam. Quod ſi nolueritis, & me ad iracun- Eſai. 1.
diam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.
Aliquando pro acerbiſſimi doloris magnitu-
dine, vt apud Lucam: Tuam ipſius animam Luc. 2.
pertranſibit gladius. Aliquando pro verbo
Dei: vt apud diuum Paulum in Epiſtola ad E-
pheſios: Sumentes gladium ſpiritus, quod eſt Ephſ. 6.
verbum Dei. Hic eſt gladius acutus, quem
diuus Ioannes in Apocalypſi aſpexit exire de Apoc 1.
ore Chriſti Dei noſtri. De eo intelligitur, id,
quod ait ſponſus in Canticis: En lectulum Cant. 3.
Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex for-
tiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad
bella doctiſſimi. Lectus eſt par Eccleſiæ, Sa-
lomon, qui ſonat pacificum, eſt Chriſtus pax Epheſ. 2.
noſtra, qui fecit vtraque vnum, noſque patri
reconciliauit, fortes, qui pacẽ cuſtodiunt, ſunt
verè concionatores, qui ſunt ex fortiſſimis

Iſtaelis, hoc eſt, qui ioter fideles præſtaot ani-
mi fortitudine, qui dicitur ſexagiota, hoc eſt,
multi oumero definito pro iodefioito, gladius
eſt vetbum Dei, bellom eſt perpetuum certa-
men interoos & hoſtes aoimarum, iuxta id
Iob 7. qood ait Iob. Militia eſt vita hominis ſuper
terrã. Vode aiebat D Paulus in epiſt. prima ad
1. Tim. 1. Timothæum. Hoc præceptum commendo ti-
bi, vt milites io illis booam militiam. Ad bel-
lum hoc iodigemus verbo Dei, quod eſt gla-
dius ille de quo Chriſtus aiebat. Nõ veoi mit-
Mat. 10. tere pacem, ſed gladium. Hoc autẽ loco apud
Ezechielem accipitor giadius pro glade, quã
Babylooij erant AEgyptijs illaturi.

Fluuius meus eſt. Nilum intelligit, vt dixi-
mus paolò antè.

A turre Syenes vſque ad terminos AEthiopia.
Hoc eſt, ab vuo termino vſqoe ad alterum, à
priocipio Aegypti vſque ad finem Ac ſi dicat:
Totam turrẽ Aegypti vaſtabo. Syene eſt vrbs
iu confinibus Aegypti. Hæc ſunt verba Soli-
ni cap. 45. Ditionis Aegyptiæ eſſe incipit à
Syene, in qua fines Aethiopum. Pomponius
Mela connomerat Syenem inter præcipoas
AEgypti ciuitates. Plioius libro 2. ait eam
eſſe ſupra Alexaodriam quinque millibus ſta-
diorum.

Erunt deſolata. Ex hebraico verti poteſt. E-
runt ipſa deſolatio.

Et diſpergam Aegyptios in nationes,
& ventilabo eos in terras. Quia hæc di-
cit Dominus Deus: poſt finem quadra-
ginta annorum congregabo Aegyptum
de populis, in quibus diſperſi fuerant, &
reducam captiuitatem Aegypti, & col-
locabo eos in terra Phathures terrã nati-
uitatis ſuæ, in terra, de qua ſumpti ſunt:
& erunt ibi in regnum humile. Et inter
cætera regna erit humilima, & non ele-
uabitur vltrà ſuper nationes, & immi-
D nuam eos, ne imperent gentibus. Nec
erunt vltra domui Iſrael in confidentia,
docentes iniquitatem, vt fugiant, & ſe-
quantur eos: & ſciet, quia ego Dominus
Deus. Et factum eſt in viceſimo ſepti-
mo anno, in primo, in vna menſis, fa-
ctum eſt verbum Domini ad me, dicens:
Fili hominis, Nabuchodonoſor rex Ba-
bylonis ſeruire fecir exercitum ſuum ſer
ui·ute magna aduerſus Tyrum. Omne
caput decalnatum: & omnis humerus
depilatus eſt: & merces non eſt reddi-
ta ei, nec exercitui eius de Tyro, pro ſer-
uitute, qua ſeruiuit mihi aduerſus eam.
Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ec-
ce ego dabo Nabuchodonoſor regem
Babylonis in terra AEgypti, & accipiet
multitudinem eius, deprædabitur ma-
nubias eius, & diripiet ſpolia eius. & erit
merces exercitui illius. Et operi, pro
quo ſeruiuit aduerſus eam, dedi ei ter-
ram AEgypti, pro eo quòd laborauerunt
mihi ait dominus Deus. In die illo pul-
lulabir cornu domui Iſrael, & tibi dabo
apertum os in medio eorum, & ſcient,
quia ego dominus.

Et diſpergam Aegyptios in nationes. Ad quas
captiui ducentur. Sequitur: Et veotilabo eos
in terras. Metaphora eſt ſumpta è paleis, quę
in area, cùm graoũ trituratur, à vẽto in dioer
ſas partes proijciuotur. Vbi aſpicis homines
impios & vanos cum paleis comparari. De il-
lis aiebat Baptiſta: Ventilabrum in manu Do *Mich. 3.*
mioi, & permundabit aream ſuam: & cõgrega *Luc.*
bit triticum ſuum in borreum, paleas autẽ cõ
buret igne ioextioguibili.

Et collocabo eos in terra Phatures Phatures eſt
eſt io Aegypto. Aiont nooooulli eſſe Aegypti
Metropolim. Diuus Hierooymus libro de lo-
cis hebraicis ait regionem eſſe, io qoa profu-
gi Iudæi habitauerunt.

Et erunt ibi in regnum humile Reſtituentur
quidem io patriam, ſed noo in priſtinã pom-
pam & poteotiam.

Et factum eſt in viceſimoſeptimo anno. Subau-
di, à Tyri euerſione, de qua Ezechiel ſuperio-
ribus tribos capitibus vaticinatus eſt. Anne- *Sup. 26.*
ctitur hæc viſio ſuperiori, quia in vtraque de *27. et 28.*
eadem agitor re. Suot, qui exiſtiment hos ao-
nos cõputari à Iechoniæ trãſmigratione. Sed
tunc ioſurgit hæc dobitatio. Anno vndecimo
tranſmigratioois euerſa eſt Hieroſolyma, vt *4. Re. vl.*
ex qoarto lib. Regum, & ex Ieremia apertiſſi- *Iere. 39.*
mè cooſtat. Et fuerunt Iudæi in vincula con- *& 52.*
iecti, & in Chaldæam tranſlati, exceptis pau-
cis, qui Hieroſolymæ maoſerunt, qoibus Na-
bochodonoſor Godoliam præfecit. Septimo
autem menſe irruerunt Iodæi in Godoliam,
quo occiſo ad Aegiptom confogeruot. Quo-
ſcientes Babylonij paraoerunt aduerſus AE-
gyptum bellum, & totam eius terram deoaſta

runt multo ante annũ vigeſimum ſeptimum, quo factum fuit hoc verbum domini Ezechieli de quo agit in præſentia. Cùm igitur ante annum vigeſimum ſeptimum à prima transmigratione euerſa fuerit Aegyptus, non videtur fieri potuiſſe, vt anno vigeſimo ſeptimo fuerit Ezechiel de euerſione illa vaticinatus. At altè ſpectare ſi voluerimus, videbimus apertè, fuiſſe hanc Aegypti vaſtationem ante annum vigeſimum ſeptimum factam, ſed Ezechielem hoc loco non illam vaticinari, ſed ſolum cauſam reddere, cur Deus Aegyptum tradiderit Babylonijs, quia videlicet in euerſione Tyri laborarunt, & loco mercedis laborũ ſuorum Aegyptum receperunt. Anno decimo fuit reuelata diuino vati clades & vaſtatio Aegypti, vt in principio capitis oſtendimus. Hoc autem loco, multò poſt cladem & excidium non prædicit factum, ſed narrat facti rationem. Ex quo fit, vt tres cauſæ huius euerſionis aſſignentur: prima Aegyptiorum ſuperbia & inſolentia, altera eorum fraus & perfidia, quia ſuaſerant Iudæis, vt relicto Deo ad ipſos confugerent, qui eos erant protecturi, quod minimè fecerunt, tertia, quia Deus volebat tradere Babylonijs Aegyptum, & præmium ob acceptum laborem in oppugnatione Tyri, in illos conferre. Sunt tamen qui aſſerant, hanc Aegypti euerſionem, de qua hic agitur, non eſſe eam, quæ facta fuit poſt cædẽ Godoliæ, ſed aliã multò poſt illam.

Seruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna. Nimirum in oppugnatione Tyri, qua in remihi ſeruierunt: vbi milites præ frequenti galearum armatura calui reddebantur, cum diu noctuque capita haberent galeis cooperta: & humeri eorum eſſent detriti præ crebra ponderum & ſarcinarum magnitudine: baiulabãt enim aggeres, & machinas bellicas ad muros euertendos. Et cùm miniſtri mei eſſent, inquit Deus, ego enim eos miſi, non fuerunt præmio affecti. Aiunt nonnulli ideo Babylonios in illa Tyri expugnatione ſpolia non inueniſſe, quia Tyrij de ſalute deſperantes oẽs diuitias ſuas partim in mare proiecerunt, partim igni tradiderunt: & ij qui ſe potuerunt in fugam conferre, eas ſecum aſportarunt. Eam ob cauſam Deus dedit terram Aegypti ſpoliandam Babylonijs. Ex quo infertur, eos, qui ſunt mortiferis criminibus implicati, aliquid temporale mereri pro aliquibus virtutum actionibus, in quas aliquãdo incumbunt, ſed hoc non ex condigno, vt ego mihi ſtatuo, ſed ex congruo, vt verbis vtar ſcholaſticis. Hinc colligitur, non omnem actionem infidelis peccatum eſſe, poteſt enim infidelis bonum opus facere in genere moris, ſeu bonum morale, quemadmodum ſi parẽtes honore proſequatur, ſi inopibus ſubueniat, ſi innocentum cauſam ſuſcipiat. Quibus in rebus, & alijs huiuſmodi non peccat: infidelitas enim, & quodcunque lethale flagitium & ſi vitam auferant gratiæ, non tamen tollunt bonum naturæ, & morale, ad quod ſe extendit naturalis potentia. Deus, inquit Eccleſiaſticus, ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Et paulò poſt: Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. At ſi infidelis bonum, quod facit, referat ad finem perfidiæ ſuæ, incidit abſque dubio in peccatum, nam actio recipit ſpeciem à termino ad quem, & boni moralis vel mali ratio ab agentis intẽtione, cum autem agentis propoſitum ſit deprauatum, deprauatur etiam ipſa virtutis actio. Illud velim ſic exiſtimes, me de virtute loqui imperfecta, cùm infidelium virtutis mentionem facio, virtus enim vera, & perfecta, & Deo grata abſque fide eſſe non poteſt, dicente Apoſtolo: Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Imò vera & perfecta virtus abſque charitate eſſe non poteſt, tunc enim habet abſolutum omnibus numeris nomen, cum operatur bonum in ordine ad vltimum finem ſupernaturalem, ad quem perficit & ordinat hominem ſimpliciter, quod abſque charitate fieri non poteſt. Vnde diuus Auguſtinus virtutem ait eſſe ordinem amoris, quia vera virtute præditus Deũ ſummo amore proſequitur, proximum autem ſicut ſe ipſum diligit. At qui non diligit, vt ait diuus Ioannes, manet in morte, cùm autem veris & perfectis virtutibus vita ſpiritualis perficiatur, apertè concluditur, ſine charitatis dilectione eſſe illas non poſſet. Non eſt tamen negandum, poſſe homines, non ſolum fideles mortifero ſcelere aſtrictos, ſed etiam infideles, eſſe aliquibus moralibus virtutibus ornatos, & aliquid efficere, quod peccatum non ſit. Nec huic ſententiæ repugnat id, quod ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Nam verba illa hunc habent ſenſum: Omne id quod eſt contra conſcientiam, peccatum eſt. Agebat Apoſtolus de ciborum ſumptione, & ait, eum, qui concedit id, quod impurum & prohibitum eſſe exiſtimat, peccare, quoniam contra perſuaſionem & conſcientiam facit, id enim quod fit non ex fide, hoc eſt repugnante cõſcientia, peccatum eſt. Hic eſt germanus huius loci intellectus. Hæc eſt ſententia diui Auguſtini libro tertio Hypognoſtici contra Pelagianos: & libro de ſpiritu & litera ca. 28. & alijs in locis. Fuit hæc ſententia decreto ſanctæ Tridentinæ ſynodi

Eccl. 15.

Heb. 11.

1. Ioan. 3.

Rom. 4.

ſeſſione ſexta confirmata, canone ſeptimo, cuius ad literam hæc ſunt verba: Si quis dixerit opera omnia, quæ ante iuſtificationem fiunt, quacunque ratione facta ſint, verè eſſe peccata, vel odium Dei mereri, aut quantò vehementiùs quis nititur ſe diſponere ad gratiam, tantò eum grauiùs peccare, anathema ſit. Quare de hoc non eſt amplius dubitandum. Id autem quod ait Apoſtolus in epiſtola ad Titum: Inquinatis & infidelibus nihil eſt mundum, intelligitur de ijs, quæ agunt ex ſua infidelitate, malaque intentione. Sin autem ea quæ ex genere ſuo bona ſunt, faciant, ſolo fine à natura eis præſcripto, ſunt abſq; dubio moraliter bona. Et à fortiori ſi ea dirigant ad Deum. Eam ob cauſam Deus, cùm nullum bonum relinquat irremuneratum, ea bona opera, munere aliquo compenſat, vt conſtat ex hoc Ezechielis loco, vbi Deus ait tradidiſſe Aegyptum loco mercedis his, qui in euerſione Tyri ei ſeruierant. *Tit. 1.*

Ecce ego dabo Nabuchodonoſor regem Babylonis. Aſſerunt nonnulli hunc Babylonis regem, qui Aegyptum expugnauit, fuiſſe Cambyſem filiū Cyri. Aſſerit enim Herodotus hunc Cambyſem totam Aegyptum ad excidium & vaſtitatem vocaſſe, & omnia eius ſimulachra deleuiſſe. Nec eſt inconueniens appellari hoc loco Nabuchodonoſorem, nam vt alibi diximus, hæc erat omnium Babylonis regum nomenclatura.

Et accipiet multitudinem eius. Hoc eſt, accipiet ſibi promiſcuam plebem in ſeruitutem ſuam. Omnes erunt ſerui eius.

Et operi pro quo ſeruiuit aduerſus eam, dedi ei terram Aegypti. Hoc eſt, pro opere, quo mihi miniſtrauit aduerſus Tyrum, dedi ei loco præmij terram Aegypti.

In die illa pullulabit cornu domui Iſrael. Hoc eſt, cùm hæc euenerint, faciam, vt refloreſcat regnum Iſraelis, & robur eius pulluleſcat, quia illum rex Cyrus inſtaurabit, & in priſtinam dignitatem reſtituet, & in illo florenti re rum ſtatu vigebit, cum Cambyſes rex Cyri Aegyptum vaſtauerit. Sunt qui hoc ad tẽpus illud referant, quo Iechonias in Babylonica captiuitate conſtitutus fuit à rege Babylonis magnis honoribus affectus, & in throno regio collocatus, vt diuina hiſtoria libro quarto Regum teſtatur. Accipi autem cornu pro potentia, & robore, & regno, colligitur ex primo capite Zachariæ prophetæ, vbi agens de regnis, à quibus Hieroſolyma afflicta fuit, ait: Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Et paulò pòſt: Hæc ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Iſrael, *1. Eſd. 1.* *4. Re. vl.* *Zach. 1.*

& Ieruſalem. Et dicem cornua regnatura Daniel propheta cap. 7. ſe vidiſſe teſtatur. Vnde illud Zachariæ apud Lucam: Et erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui. Vbi per cornu regnum, & potentia, & robur, & propugnaculum inexpugnabile intelligitur. Sed hæc Ezechielis verba ad Chriſti regnum referuntur. Expugnata Aegypto, euerſa mundi idololatria, pullulabit, inquit, fortitudo credentium, qui ſunt Iſraelitæ ſecundum ſpiritum, & Chriſti regnum fide, ſpe, & charitate, doctrina, miraculis, & virtutibus florebit. Hanc exiſtimo eſſe veram huius loci intelligentiam. Erat enim Chriſtus omnium diuinorum vatum ſcopus. Et quemadmodum qui ſunt in denſas tenebras coniecti, ibique diu detenti, non poſſunt ſubitam ſolis lucem intueri, ſed oportet in ſublucido aëre eos prius verſari, alioquin erunt repentino obcæcati ſplendore, ſic mortales ſcelerum maculis contaminati, errorum caligine cooperti, & in ignorantię tenebris ſepulti, nō poſſent in ſplendidiſſimam illam claritatem Chrĩſtum Deum noſtrum fidei oculos repentè cōijcere, niſi prius diuinorum vatum oracula veluti ſtellulæ quædam emicuiſſent, & aërem modo ſuo illuſtraſſent. Chriſtus ſol eſt, de quo ait per Malachiam Deus pater: Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ. Ipſe eſt lux illa, de qua ait diuus Ioannes: ille erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. De qua ait ipſemet deus: Ego ſum lux mundi. Eum appellat diuus Paulus ſplendorem gloriæ, & figuram ſubſtantiæ eius. Fuerunt itaque prophetæ ſapientia præſtantes, & vaticinijs ſuis aliquid lucis afferentes, quo homines erroribus obrutos, & in antiqua ignoratione verſatos, ad veram ſalutis claritatem intuendam præpararent. Vt igitur ſol præmittit luciferum: & ſtellas alias ad diem prænuntiandum: ſic Chriſtus patriarchas & prophetas præmiſit ad ſuum futurum aduentum in mundum oſtendendum. Lege vtrunque teſtamentum, & videbis apertè, nouum teſtamentum fuiſſe in vetere incluſum. Id intelligens diuus Auguſtinus in libro de catechizandis rudibus ait nihil aliud eſſe vetus teſtamentum, quàm occultationem noui, & nouum nihil aliud, quàm reſerationem veteris. Et explanans primum Ioannis caput aſſerit euangelium eſſe veritatem, quæ latebat in lege veteris teſtamẽti: lex enim vt ait diuus Ioannes, per Moyſen data eſt, ſed gratia & veritas illius legis per Chriſtum in euangelio facta eſt. Origenes in Mathæum ait, teſtamentum vetus ſepulchrum fuiſſe, in *Dani. 7.* *Luc. 1.* *Rom. 9.* *Simile.* *Mala. 4.* *Ioan. 1.* *Ioan. 8.* *Hebr. 1.* *Ioan. 1.*

quo

quo erat clauſum euangelium, & velū quod-
Mat. 27. dam, quo operiebatur euangelica veritas: ſed
in Chriſti morte velum templi ſciſſum fuiſſe,
& aperta monumenta, & tunc fuiſſe reſera-
tam veritatem euangelicam, quæ ibi recon-
dita latebat. Ideo dicebat Chriſtus Iudæis:
Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas, quia ipſæ ſunt, quæ te-
Luc. 24. ſtimonium perhibent de me. Et diuus Lucas,
Incipiens, inquit, Ieſus à Moyſe, & prophetis
interpretabatur illis omnia, quæ de ipſo erant
ſcripta. Hoc dico, vt oſtendam propheta-
rum vaticinia eſſe de Chriſto intelligenda.
& ex conſequenti eos in erroribus intolera-
bilibus verſari, qui vſqueadeo ſeſe opinioni-
bus Iudæorum addixerunt, vt nihil, aut certè
parum ad Chriſtum referant, nihil doctū ni
hil literale, nihil denique approbandum du-
cunt, niſi quod ex turbidis Hebræorum fon-
tibus hauſerint teſtimonia de Chriſto aper-
tiſſima, noſtræque redemptionis myſteria al-
tiſſima continentia trahunt violenter ad res
geſtas Iudæorum, eaque de illis duntaxat in-
terpretantur. Ego non ſolùm fateor, ſed etiā
profiteor, nunquam mihi horum hominum
iudicium fuiſſe probatū, quinpotius illud iu-
dicio deteſtabile, à Chriſtiani profeſſione
alienum, & veræ religioni veritatis ac pieta-
tis pleniſſimæ contrarium.

Et tibi dabo apertum os in medio eorū. Hoc eſt,
dabo tibi loquendi libertatem. Vel ſic, & me-
lius meo quidem iudicio. Tunc faciam, vt va-
ticinium tuum ſit apertum inter verè Iſraeli-
tas. Tunc intelligent completa fuiſſe oracula
tua, & ſcient me eſſe Deum, de quo tu fuiſti
mirabiliter vaticinatus.

Annotationes ex Hebræo in caput vigeſimum nonum.

D*Raco magne.* In hebraico eſt הגדול
התנים hatanim hagadhol. Nomen
tanim draconē ſignificat, & magnis piſcibus
cōmune eſt cuiuſmodi ſunt balenæ, & orcæ
thynni, & ſimiles, qui omnes nomine ceti in-
Eſai. 27. telligūtur. Vnde noſter interpres Apud Eſaiā
pro tanim cetum vertit, dicēs: Et occidet cetū
qui in mari eſt. Vbi Franciſcus Forerius vir
hac noſtra ætate eruditiſſimus & concionator
regius eximius, pro ceto vertit draconem, per
quem in commentarijs diabolum intelligit &
antichriſtum, per draconem verò animal in-
telligit marinum, non terrenum. Quare hoc
Ezechielis loco per draconem piſcis magnus
intelligitur: pro quo Pagninus vertit cetum,
& alij nonnulli. Accipitur etiam hoc nomen
tanim pro dracone terreno, vt capite 32. Deu- *Deut. 32.*
teronomij: Fel draconum vinum eorum, &
venenum aſpidum inſanabile. Vel vt poteſt
verti ex hebræo: Toxicum ſerpentium eſt vi-
num eorum, & virus aſpidum citò necans.
Quaſi dicat: Homines impij, & idolorum cul-
tores vites ſunt peſtiferæ, producentes pro vi
no venenum, nefaria ſunt eorum opera, &
impij eorū cogitatus. Pro hoc nomine tanim
vertit etiam noſter interpres lamias apud Ie-
remiā, Threnorū quarto: Sed & lamiæ nuda- *Thren. 4.*
uerunt mammam. Sunt autē lamiæ feræ quæ-
dam in intima Africa muliebri facie, vt ait
Dion, Chryſoſtomus, & vberibus pulchris,
quæ homines alliciunt in fraudem, captoſq;
deuorant. Vnde pro veneficis illis accipiūtur,
quæ ſitiunt ſanguinem infantium, de quibus
copioſè diſſerit Cœlius Rodiginus. Eſt igitur
Ieremiæ ſenſus: Immanes feræ catulos ſuos
alunt, ſola Hieroſolyma filios ſuos penitus
relinquit.

Et diſſoluiſti omnes renes eorum. In explana-
tione diximus, diſſoluere renes hoc loco eſſe
vires infringere. At Pagninus vertit: Et ſtare
facies eis omnes renes. Quorum verborū hic
eſt ſenſus. Tu quidem confringeris, es enim
baculus arundineus: & ita in cauſa eris, vt ſtēt
recti renes eorum. Quando inte innitebau-
tur, curui erant, ſed remoto ſuſtentaculo ſta-
bunt recti. Huic interpretationi fauet para-
phraſis chaldaica ita habens: Stare facies eos
ſuper lumbos ſuos, vt vltrà tibi non nitantur.
Quidam codices ad marginem pro diſſoluiſti
habent firmabis. Quod cum Pagnini & Iona-
thæ Chaldæi tranſlatione cohæret. Harum
verſionū varietas pēdet ab hebraico, vbi pro
diſſoluiſti eſt העמדת ha amadhta: quod
poteſt eſſe à verbo amadh, quod ſignificat ſta-
re, & ſtatuere, vt in pſalmo: Stantes erant pe- *Pſal. 121.*
des noſtri in atrijs tuis Ieruſalem. Vnde am-
mudh ſignificat fulcimentum & columnam,
vt capite 13. Exodi: Columna nubis. Hanc o- *Exod. 13.*
pinionem ſecutus eſt paraphraſtes Chaldæus
& Pagninus, & alij Poteſt etiam eſſe à verbo
maad, quod ſignificat diſſoluere, & incuruare
vt in pſalmo: Obſcurentur oculi eorum ne vi- *Pſal. 68.*
deant, & dorſum eorum ſemper incurua: vel
diſſolue: Hoc eſt, adime eis domine iudi-
cium, & vires nocendi, labefacta peruerſa eo-
rum conſilia: diſſolue eorum dorſum, atque
robur illis confringe, ne innocentes calami-
tatibus opprimant, eisque vim inferāt, & per
ſummum ſcelus ad excidium vocent. Deum

obſecrat diuinus vates, & impiorum intellectum tenebris circunfundat: nō quòd ſcientia ex ſe mala ſit, ſed quod flagitioſi & impij eam non habeant, niſi vt illa ad aliorum perniciem intemperanter abutantur. Non detrahit de ſapientibus, non in eos inuehitur diuinus pſaltes, qui ſcientiam cum virtute cōiungunt, ſed ſceleratorum aſtutiam alijs perniciē machinantem deteſtatur. Non eorum habebat ingenium: qui viris verè ſapientibus noxā ignorantiæ inurunt: qui non exiſtimant ſe efferre poſſe ſurſum, niſi alios deijciant deorſum. Quā ob cauſam obliti Chriſtiani decori viros catholicos & doctos maledictis inceſſunt, reprehendunt, & maculāt, volentes eorū famam extinguere, eorūque nominis ſplendorem tenebris cum mentitijs obfuſcare. Vt qui in ſtudium currit, eniti & cōtendere debet pro viribus, vt ſuperior euadat, Supplantare autē concertatorē, aut in manu depellere nō debet: ſic in ſtudiū literarū debemus toto pectore incumbere, ſummaq; ope niti, vt palmam conſequamur: at eos reprehendere, in eos inuehi, eos obiurgationibus inſectari, qui nobiſcum certant, & literis ſtrenuè operā nauant inurbanū eſſe & nefarium ſemper duxi. Poteris hæc pſalmographi verba ita rectiſſimè meo quidē iudicio exponere, vt non ſint precationes, ſed vaticinia: quaſi dicat: Obſcurabuntur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incuruabitur. Hoc eſt, Auferetur illis verus intellectus ſacræ ſcripturę: erūt Iudæi tenebris circunfuſi, non intelligent cœleſtia diuinarum literarum myſteria malitia obcæcati: & ita manentes ſub iugo ſeruitutis, & libertatem ſpiritus non recipientes, portabunt onera legis, quo fiet, vt eorum dorſum ſemper incuruetur, pondus ſuſtinentes legis veteris ſacrificiorum, & cæremoniarū, à quibus liberi eſſent, ſi Chriſtum recipere voluiſſent. Vbi vides verbum maadh incuruare & diſſoluere ſignificare. Et hanc deducendi rationem ſecutus & eſt rectè quidem noſter interpres, vertens: Et diſſolviſti omnes renes eorum.

Simile.

Nec erunt vltrà domui Iſrael in confidentia docentes iniquitatem. Hoc eſt, Non fident poſthac Iſraelitæ AEgyptijs docentibus iniquitatem. Solebāt enim AEgyptij docere Hebræos impium idolorum cultum. Vbi nos habemus docentes, eſt in hebraico מַזְכִּיר mazecir, à verbo zachar, quod ſignificat recordari, reminiſci. memorare, mentionem facere, adolere, ſuffire, adorari. Vt in pſalmo: Recordatus eſt, quoniam puluis ſumus. Et in alio pſalmo: Memor ſit omnis ſacrificij tui. Vel olfaciat ſacrificium tuum. Solebant enim Hebręi thus incendere in ſacrificijs, vt conſtat ex capite ſecundo Leuitici. Significat ijs verbis populus, qui pro rege ſuo Danide ad bellum difficile proficiſcente, preces fundebat, ſe cupere, vt eius ſacrificium eſſet Deo gratiſſimū. Verba illa pincernarum magiſtri capiti quadrageſimo primo Geneſis mandata: Confiteor peccatum meum: poſſunt ita verti: Commemoro peccatum meum, vel recordor peccati mei: eſt enim ibi verbum hoc zachar. Ab hoc verbo deriuatur mazecir, pro quo noſter interpres vertit à commentarijs, dicens capite 8. lib. ſecundi Regum: Porrò Ioſaphat filius Ahilu erat à commentarijs. Hoc eſt, qui res geſtas memorabiles mandabat literis, vt poſteritatis memoria vigerent. Vel qui negotia gerenda commemorabat. Aiunt nonnulli regem Dauidem conſtituiſſe miniſtrum quendam, qui ei ad memoriam reduceret eos, qui pro illo aliquid fecerant inſigne, vt rex illud munere & præmio compenſaret. Intuere admirabilem regis iuſtitiam & æquitatem, qui hominem iuſtum mercede conducebat, vt ſibi ſubditorum ſuorum præclara facinora in memoriam reuocaret, vt illa digno præmio remuneraret, & alios ſtudio eorundem benefactorum incēderet. Cùm rex Aſſuerus noctē quandam duxiſſet inſomnem, iuſſit ſibi afferri hoſtias & annales, & cum corā eo legerētur, inuenit illic ſe beneficium quoddam accepiſſe à Mardochæo, & ſtatim illud remunerauit. Qui igitur principi ſuadet, vt ſuorum benefacta dignis pręmijs recompenſet, eiq́ue illos in memoriam redigit, qui pro eo labores ſub ieeerunt, & in dimicationes & pericula pro re publica ſe conijcere non dubitarunt, à commentarijs vocatur deducto nomine à verbo zachar, quod commemorare, & in memoriā reducere ſignificat. Quare poteſt locus hic Ezechielis ita verti: Non erunt deinceps domui Iſrael in confidentiam, ei in memoriam redigentes iniquitatem. Vel ita: Non erunt poſthac domui Iſrael in confidentiam reducentem iniquitatem in memoriam. Hoc eſt in confidentiam, quæ ſit cauſa, vt Deus memor ſit illorum ſcelerum. Hebræi cùm deficiebant à Deo, & freti AEgyptiorum promiſſis ad eos confugerent, à Deo puniebantur. Et eam ob cauſam tunc dicebantur venire in mentem Deo, quoniam eorum ſcelerum reminiſcebatur, vt de illis pœnas debitas ſumeret, qui eo relicto in humano auxilio ſpem omnem ſuam figebant ac locabant.

Pſa. 102.
Pſal. 19
Leuit. 2.
Gene. 41.
2. Reg. 8.
Eſter. 6.

ARGVMENTVM CAPITIS XXX.

INuitat diuinus vates homines ad lachrymas & la-

Lamenta ob Aegyptiorum calamitatem, eorumque vrbium per Chaldaos luctuoſiſſimam euerſionem: de qua fuerat capite ſuperiore vaticinatus.

CAPVT XXX.

A ET factum eſt verbum domini ad
me, dicens. Fili hominis propheta,
& dic: Hæc dicit dominus Deus: Vlulate,
væ, væ diei, quia iuxta eſt dies, & ap-
propinquabit dies domini, dies nubes
tempus gentium erit. Et veniet gladius
in Aegyptum, & erit pauor in Aethio-
pia, cum ceciderint vulnerati in Aegy-
pto, & ablata fuerit multitudo illius, &
deſtructa fundamenta eius. Aethiopia, &
Libya, & Lydi, & omne reliquum vul-
gus, & Chub, & filij terræ fœderis, cum
B eis gladio cadent. Hæc dicit dominus
Deus: Et corruent fulcientes Aegyptũ,
& deſtruetur ſuperbia imperij eius: à tur-
re Syenes gladio cadent in ea, ait domi-
nus Deus exercituum: & diſſipabuntur
in medio terrarum deſolatarum, & vr-
bes eius in medio ciuitatum deſertarum
erunt. Et ſcient, quia ego dominus, cùm
dedero ignem in Aegypto, attriti fuerint
omnes auxiliatores eius. In die illa egre-
C dientur nuntij à facie mea in trieribus
ad conterendam AEthiopiæ confiden-
tiam, & erit pauor in eis in die AEgypti:
quia abſque dubio veniet. Hæc dicit do-
minus deus: Et ceſſare faciam multitu-
dinem AEgypti in manu Nabuchodo-
noſor regis Babylonis. Ipſi, & populus
eius cum eo, fortiſſimi gentium adducen
tur ad diſperdendam terram, & euagina-
bunt gladios ſuos ſuper AEgyptum, &
implebunt terram interfectis: & faciam
alueos fluminum aridos, & tradam ter-
ram in manus peſſimorum: & diſſipabo
terram, & plenitudinem eius in manus
alienorum. Ego dominus locutus ſum.
Hæc dicit dominus Deus: Et diſperdam
D ſimulachra, & ceſſare faciam idola de
Memphis: & dux de terra AEgypti non
erit amplius: & dabo terrorem in terra
AEgypti. Et diſperdam terram Phathu-
res & dabo ignem in Taphnis, & faciam
iudicia mea in Alexandria: & effundam
indignationem meam ſuper Peluſium
robur AEgypti: & interficiam multitudi-
nem Alexandriæ: & dabo ignem in AE-
gypto.

EXPLANATIO.

ET *Factum eſt*. Superiore capite prædixit AEgypti vaſtationem: nunc eam deplorat, tempus illud calamitoſum, vocãs, & infœlicẽ diem, quo Aegyptus erat euertenda.

Vlulate. Nempe vos ò Aegyptij, & cæteri, quorum calamitatem prænuntio. Hoc ideo illis dicebat, vt ærumnarum ſuarũ timore perterriti à ſceleribus deſiſterent, & intimis ſuſpirijs, flebilibuſq; lamentis dediti ad diuinum numen, tanquã ad arcem munitiſſimã confugerent. Ita fecerunt Niniuitæ, & fuerunt ab euerſione, quam Ionas propheta illis prædicebat, liberati. Solet nanque Deus homines af- Iona. 3.
flictos, ſeipſum vocantes, in lachrimis & ſqua 2.Cor. 1.
lore iacentes, placidis oculis intueri: eſt enim vt verbis vtar Apoſtoli, pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Niſi Ionas liberè & intrepidè concionatus fuiſſet illiſque ob flagitia ſua excidium nuntiaſſet, non eſſent à vitijs ſuis ad pœnitentiam conuerſi. Huiuſmodi debet eſſe euangelicus cõcionator, Eſaiæ, Ieremiæ, Ezechielis, Ionæ, Ioannis Baptiſtæ, & apoſtolorum imitator, quos diuinus amor, libertas ſpiritus, excellens promptaq́ue virtus excitabant, vt pro veritate nuntianda nec exilium, nec cruciatus, nec mortem ipſam timerẽt nihilq́; quod ipſis propter Deum accidere poſſet, intolerandum putarent. Quemadmodum Alexander
magnus prohibuit, ne quis illũ pingeret præ simile.
ter vnum Appellem, cui in arte pictoria antiquorum ætas primas abſque controuerſia tribuit, ſic non decet Christum Deum, noſtrũ à quolibet concinatore timido, indocto, adulatore prædicari, ſed à viris animi fortitudine pręſtantibus, & ſapientia ac virtute excellentibus, qui poſſint labentem & iacentẽ populũ ad decus erigere, ab errore deducere, oẽs in rerũ cœleſtiũ amorẽ incẽdere, de arcanis redemptionis noſtrę granitet diſſerere, & quẽcunque in animis hominum motum quando res & cauſa poſtulat, vel excitare, vel ſedare:

[1.Tim.4] qui denique iuxta diui Pauli doctrinam poſſint rectè arguere, obſecrare increpare in omni patientia & doctrina. Diuus Ambroſius in ſermone de ieiunio, & habetur diſt. 35. ſexta die, ita ait: Qui Chriſtum annunciat, ab omni vitiorum incendio præſtare ſe debet alienũ. Et diuus Gregorius in homilia quadam: Cuius, inquit, vita deſpicitur, reſtat, vt eius prædicatio contemnatur.

Quia iuxta eſt dies. Id eſt quia iam imminet tempus acerbiſſimę veſtræ calamitatis. Hoc tempus appellat diem domini, hoc eſt diuinæ vltionis quoniam tunc Aegyptij Deo ſuorũ flagitiorum pœnas dederunt.

[Infra 32.] *Dies nubis.* Hoc eſt, tempus triſte & nubiloſum, plenum mœrore & moleſtia. [Ioel.2.] Idem ſignificare volens, ait cap. 32. Solem nube tegam, & luna non dabit lumen ſuum. Et Ioël: Quia venit dies domini, quia propè eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis. Fortaſſe per nubem intelligit hoc loco Ezechiel Babyloniorum exercitum, vt oſtendat, ſubitam procellam, quam mentis oculis intuebatur, [Simile.] eſſe Aegyptios oppreſſuram & obruturam. Vt enim ex nube oritur aliquando repentina [Eſa.19.] & ſęua tempeſtas: ſic ex Babyloniorũ exercitu erat AEgyptijs prouentura ſubita & horribilis vaſtatio. Eam ob cauſam Eſaias Aſſyriorum exercitum nubem leuem appellat, nubem ob nimbos & procellas, leuem ob velocitatem & agilitatem: tam celeriter enim, & concitato impetu ad Aegypti cladem & excidium properabant Aſſyri, vt potiùs volare, quàm ambulare viderentur. Erant AEgyptij læti, in voluptatibus verſati, & repentè fuerũt afflicti, & partim capti, partim occiſi. Intuere [Prou.14.] mundi varietatem & viciſſitudinem: poſt lætitiam & voluptatem ſequitur mœror & calamitas: & vt ait Salomon in Prouerbijs, extrema gaudij luctus occupat. Si cœli aſtra nonnullam aliquando recipiunt mutationem, nã ſol & luna, & planetę patiuntur eclipſim, nonne ſumma erit dementia, terrena ſtabilia & fixa ducere? Verum eſt id, quod ait poëta quidam: Sola manet virtus, labuntur cætera quæque. Et Seneca: Momento mare euertitur, & eodem die vbi luſerunt nauigia, ſorbentur.

Tempus Gentium erit. Hoc eſt tempus Babyloniorum, qui tunc de AEgyptijs vltionem & ſupplicium ſument. Poteris per Gentes Aegyptios intelligere, vt ſit ſenſus: Tempus calamitatis Aegyptiorum erit. Huic expoſitioni fauet paraphraſis chaldaica ita habens. Tempus erit, quo affligẽtur Gentes.

Veniet gladius in Aegyptum. Hoc eſt, inferetur cædes Aegypti, ab exercitu Chaldęorum. Et timebunt Aethiopes videntes Aegyptios tempeſtate calamitatum iactatos, huc ac illuc impulſos, partim occiſos, partim in vincula coniectos: munitas ac celebres eorum vrbes incendio commiſſas, & penitùs conſumptas. Erant enim Aegyptij & AEthiopes vicini & fœderati.

Et deſtructa fundamenta eius. Hoc eſt, munita militum caſtra. Poteris per fundamenta vrbes intelligere: vel principes & magnates, quibus populi ſuſtentantur vnde rex gręce dicitur baſileus, hoc eſt baſis & fundamentum populi. Vel per fundamenta intelligit leges, in quibus nititur omnis ciuitatem ſalus. Id quod dicitur in pſalmo: Quoniã quæ perfeciſti, deſtruxerunt: vertunt nonnulli ex hebræo [Pſal.10.] Quoniam fundamenta deſtruxerunt, vel diſſipata ſunt. Vbi pro fundamentis intelligunt leges, iuxta Symmachi tranſlationem, qui ita hunc locum vertit: Quoniam leges diſſipatæ ſunt. Quem ſequitur diuus Hieronymus in verſione iuxta hebraicam veritatem.

Aethiopia, & Libya, & Lyds. Aethiopia eſt pars Africę Aegypto finitima, torridę zonæ ſubiecta. Libia eſt altera pars Africæ vbi habitaſſe aiunt Libyã filiam Epaphi. Lydia prouincia eſt Aſiæ, Phrygię vicina. Sed hi Lydi, de quibus hic agitur, nõ ſunt ex Lydia, ſed ex Lyda vrbe Palæſtinæ Aegypto finitima. Chub eſt ciuitas Arabię. Sunt qui exiſtiment eſſe ipſam Arabiã, inter quos eſt Symmachus, qui pro Chub Arabiam vertit. Fortaſſe hi Chubi ſunt hi quos Ptolomęus Cobios vocat.

Et filij terra fœderis. Id eſt, omnes illarũ regionum cultores, quæ cum Aegypto fœdus ferire voluerunt. Sunt, qui per terram fœderis intelligant Iudæam, quæ fecerat cum Deo fœdus, & per eius filios Iudæos, qui in legiſlatione fuerunt cum domino fœderati. Fortaſſe ideo terra promiſſionis terra fœderis vocatur, quia fuit à Deo promiſſa Abrahamo, & ſemini eius in fœdere, quod iniji cũ eo, cuius [Geneſ.15] meminit ſcriptura Geneſis capite quinto decimo Hoc ideo ait, quia Iudæi, qui poſt cædẽ Godoliæ ſe in Aegyptũ contulerunt fuerũt à Chaldęis partĩ interfecti, partim vinculis ligati

Et corruent fulcientes Aegyptum. Hoc eſt peribunt, qui opem tulerunt Aegyptijs. Sed dices: Nonne hi erãt laudibus efferendi, qui Aegyptiis, quibus erant fœdere coniuncti, opẽ tulerũt? Quis negabit debere homines opitulari miſeris, & calamitoſis, eorumq́ue ærumnas [Iob.16.] dolere? Iob enim ita ait: Auris audiens beatificabat me. & oculus vidẽs teſtimoniũ reddebat mihi, eò quòd liberaſſem pauperẽ vociferantem, & pupillum cui non eſſet adiutor. Et paulò poſt. Oculus fui cæco, pes fui claudo, &c.

&c. Audiẽs Nehemias miſetabilẽ Hieroſoly-
mæ ſtatum fleuit diebus multis, & tandem cō
ſilium ádhibuit, & auxilium opportunum. Et
Elaias aiebat: Recedite, amarè ſtebo, nolite in
cūbere, vt cōſolemini me ſuper vaſtitate filię
populi mei. Et poſtolus ſuadei flere cum flen-
tibus & gaudere cum gaudentibus. Tunc e-
nim innoteſcit nembrorum in corpore vno
colligantia, cùm vnius affectione reliqua alia
afficiuntur. vt rerum proſperarum affluentia
amici vna cum illo afficiamur gaudio, eiuſ-
que rerum aduerſarum molẽ ſimul doleam'.
Amicus enim, vt philoſophorum ſententia
conſtare videtur, eſt alter idem, & amicitia eſt
diuinarum humanarumq; rerum cum bene-
uolentia & charitate ſumma conſenſio. Hanc
aſſerebant antiqui ſapientes eſſe rebus huma
nis antepnuendam, nihilq́ue eſſe tam naturæ
aptum, tam conſentaneum ad res vel ſecūdas
vel aduerſas, nihil eſſe amabilius, nihil copu-
latius morum ſimilitudine bonorum. In qui-
bus enim ſunt eadem ſtudia, eædem volunta
tes, in his efficitur, vt æquè quis altero ac ſe-
ipſo delectetur. Sed cùm in amicitia fuerint
aliqua poſtulata, quæ honeſta non ſint, opor-
tet ipſi amicitiæ fidem & religionẽ præferre.
Non enim lætitia efferri debemus, quotieſcū-
que amicus lætitia geſtit, nec quocunq; mœ-
1. Cor. 13. rore ſuo angi dolore, ſed iuxta charitatis prę
ſcriptū, quæ non gaudet ſuper iniquitate, cō-
Prou. 2. gaudet aūt veritati, Si enim amici lętitia affi-
ciuntur ob ſcelus aliquod perpetratū, & iuxta
id, quod ait Salomō in Prouer. Lætātur, cùm
malè fecerint, potius dolendum nobis eſt co-
rum impiū gaudiū, & ægrè ferenda eorū mi-
ſeria, quàm lætitia oſtendenda ob impia faci-
nora. Verùm eorum fœlicitati ſine Dei offen
ſione debemus congratulari, eorumq́ue cala-
mitatibus ſubuenire. Quid plura? Hic noſter
Ezechiel in hoc capite homines ad ærumnas
Aegyptij deplorandas inuitat. Quare non æ-
quū videbatur, vt qui Aegyptijs oppreſſi opi-
tulabantur, ob id ipſum corruerent. Sed Deus
potius reſpicit ad animū, quàm ad opus. Cùm
Cain Deo de fructibus terrę munera offerret,
& Abel de gregibus ſuis ait diuina ſcriptura
reſpexiſſe Deū ad Abel & ad munera eius, ad
Gene. 4. Cain autem, & ad munera eius nō reſpexiſſe.
Abel ſeipſum, & ſua Deo offerebat, prius cor
ſuū, quàm munera præbebat, ideo ait diuina
ſcriptura, Deum reſpexiſſe ad Abel, & ad mu-
nera eius, prius reſpexit ad illū, quàm ad mu-
nera, potius vult animum, quàm opus, etiā ſi
velit vtrunq;. Ad munera Cain non reſpexit,
quia malè diuidebat dans Deo aliquid ſuum,
ſibi aūt ſeipſum. Deo offerebat fruges, ſed cor
Prou. 23. ſuum ſibi ipſi reſeruabat, cùm dicat Deus. Fili
præbe mihi cor tuū. Opitulari Aegyptijs ca-
lamitate oppreſſis ex ſe bonum opus videba-
tur, ſed illud deprauabant hi, qui illis opẽ fe-
rebant, cùm non Dei honorem, nec bonū cō-
mune, ſed propriā quærerent vtilitatẽ, & Ba-
byloniorū perniciem, & animo deprauato &
obſtinato vellẽt Dei voluntati reſiſtere. Fieri
poteſt, vt duo homines in idem opus tam di-
uerſo animo incūbant, vt vnus Deo ſit gratus,
alter eum ad iracundiā prouocet. Corā Pha- *Exod. 7.*
raone ediderunt mirabilia Moyſes & Aaron,
qua in re fuerunt Deo grati, & malefici Aegy- *Num. 16.*
ptiorum, qua in re fuerunt Deo inuiſi. Chore
& Aaron thus in thuribulis Deo obtulerunt,
ſed non æqualis fuit eorū acceptio apud Deū,
nam Aaron Deū placauit, Chore autẽ eū of- *Exod. 20.*
fendit & laceſſiuit. Grata erat durante lege ve *31.*
teri feſtorum obſeruatio, & tamen impijs Iu- *Eſai. 1.*
dæis dicebat per Eſaiam dominus: Calendas *Luc. 12.*
veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima
mea, Vnde dominus oblationẽ viduæ duo mi
nuta offerentis diuitū muneribus antepoſuit
obtulit enim quicquid habebat, & quod præ-
ſtantius eſt obtulit ſeipſam, Qui autẽ munera
offerebant Deo, ſeipſos autẽ mundo, nō Dei
honorem, & pietatem, ſed inanem mundi glo
riam & populi rumuſculos quærentes, tantū
aberant à gloriæ merito, vt æternam pœnam
mererentur. Huiuſmodi fortaſſe erant, qui
Aegypto auxilium dederunt. Hoc innuens
Ezechiel, ait: Fulciẽtes Aegyptum, ac ſi dicat:
Qui tenebras fulciunt, qui ſcelera ſuſtentant,
qui mundi flagitia defendunt, ęternam ſibi *Ioan. 16.*
perniciem machinantur. Chriſtus Aegyptum
hoc eſt mundum vicit, eiuſq́ue impietatem e-
uertit, flagitioſi autem mundi ſcelera & vani- *Ioſue. 6.*
tates renouant & fulciunt, & ciuitatẽ Iericho
quam Ioſue deleuerat, hoc eſt, mundi nequi-
tiam, quæ Ieſu Chriſti prędicatione corrue-
rat, inſtaurant, cùm ſit libro Ioſue mandatum
maledictum eſſe, qui ſuſcitauerit & inſtaura-
uerit Iericho.

Et deſtruetur ſuperbia imperij eius. Hoc eſt,
peribunt Aegypti opes, peribit eius rex, & oīs
eius imperij gloria & ſuperbia ſubito euane-
ſcet. In libro Sapiētiæ inducuntur dānati has
voces in inferno mittentes: Quid nobis profu *Sapi. 5.*
it ſuperbia & diuitiarū iactantia quid cōtulit
nobis? Tranſierūt omnia illa ſicut vmbra, &
tanquā nūtius pręcurrens. Cur igitur tātope-
re deſideratur, ꝙ tam facilè amittitur? Et ſi o-
pum affluentia perpetuò duraret, deberemus
tamẽ eas ratione ſtabili firmaq; contemnere,
& in expetendis non connumerare. Quem- *Simile.*
admodum luna non patitur eclypſim, niſi cū
plena eſt: ſic homo tum maximè ſolet obſcu-
rati, cùm plenus diuitijs eſt, & mundi opibus
abun-

abundat. Et quemadmodum luna cum plena
Simile. eſt lõgiùs diſtat à ſole:ſic multi ex iis, qui mũ
di opibus circunfluũt,ſolent ſe à Deo lõgiſſi-
mè ſeparare Et quanquam in illis virtutes ali
quę apparere videantur,obruuntur tamen ſo
licitudinibus,& diuitiarum curis opprimun-
Mat. 13. tur. Eã ob cauſam ſaluator noſter diuitias cũ
Mat. 4. ſpinis cõparauit,explicans enim,quid per ſpi-
Luc. 8. nas illas intelligeretur,in quas cecidit ſemen
quod ſuffocatum ab illis fructum non tulit,
dixit eſſe mundi diuitias,quæ licèt colore ob-
lectent,opere tamen pungunt. De ijs ait Eſa
Eſa. 34. ias:Orientur in diebus eius ſpinæ, & vrticæ.
Et D. Auguſtinus,Diuitias,inquit, inueniſti,
requiem perdidiſti. Vnde Cretes ille Theba-
nus philoſophus inſignis, nomorum ſacculũ
in mari proiecit, exiſtimans fieri non poſſe,vt
ſimul & corporis diuitias poſſideret, & animi
quietem,auferunt enim plerunq; animi ſecu-
ritatẽ,in qua nonnulli ex philoſophis beati-
tudinẽ conſtituerũt. Sunt tamen multi,qui eã
ob cauſam aiunt,ſe mundi opes ardenter cu-
pere,vt in vita obtineant amplitudinem, & in
ter homines nominis celebritatẽ,in eos enim
aiunt eſſe omnium oculos coniectos,qui diui
tes exiſtimãtur.Sed cauſa hæc vana eſt,& ina
nis , & omni homine præſertim Chriſtiano
indigna, non enim veram amplitudinem diui
tiæ pariunt , ſed virtutes. Qui virtutibus eſt
Simile. ornatus,& ſi pauper ſit , eſt tamen in honore
conſtitutus. Vt enim gemmæ , quanuis abij-
ciantur in lutũ, fulgorem tamen & proprieta-
tem non amittunt: ſic viri honeſtate præditi,
quanuis iaceant in ſilentio , & à mundo con-
taminantur,non tamen ſplẽdorem, & verum
decus in diuini numinis imitatione cõſiſtens,
amiſerunt.Qui virtute muniuntur, ſunt ma-
gni, quanuis eos mũdus paruos exiſtimet, qui
verò vitijs cõtaminãtur, ſũt infimi, etiãſi eos
mundus in honorum vertice conſtituat. Ni-
hil altius eſt, nihil ſublimius virtute,nihil de-
preſſius, nihil inferius vitio . Vbicunq; eſt in-
ſtus,ibi eſt magnus,vbicunque impius,ibi exi-
guus. Vt exigua ſtatua etiã ſiſit in excelſo mõ-
re collocata,puſilla tamẽ eſt,coloſſus aũt in i-
ma valle magnitudinem ſuã nõ amittit:ſic ho-
mo nefarius , & ſceleribus imbutus in ſublimi
mũdi honore, rerumq; proſperarũ abũdantia,
puſillus eſt,contrà verò vir ſapientia & pieta-
te prẽſtanti in ſua inopia & abiectione eſt abſ
que dubio magnus.

A turre Syenes. Capite ſuperiore de turre
hac diſſeruimus.

In medio ciuitatum deſertarum. Hoc eſt, vr-
bes eius erunt de numero regionum vaſtata-
rum.

Et ſcient quia ego dominus. Pharao in rebus
proſperis & ad voluntatem fluentibus aiebat,
vt in Exodo narrat diuina hiſtoria:Quis eſt do
minus ? Neſcio dominum.Deum non cogno-
ſcebat, à quo omnia facta ſunt, qui eſt totius
orbis moderator & rector.At poſtea calamita
tibus preſſus Moyſem & Aaronem rogabat,
vt pro eo ad Deum funderent precationes.
Mundi proſperitates & vitæ turpitudo eum ad
id dementię perducebant,vt Deum ipſum ne-
garet,& creatorem ſuũ non cognoſceret. Quæ
poterat maior excogitari ſtultitia ? De huiuſ-
modi ignorantibus ait diuinus pſaltes: Dixit
inſipiens in corde ſuo : Non eſt Deus. Et licet
Chryſoſtomus hoc de Saule dictum eſſe exi-
ſtimet, quòd relicto Deo conſuluerit Pytho-
niſſam : & Arnobius de illis hoc intelligendũ
putet, qui Chriſtũ ob carnis humilitatem, &
formã ſerui,contempſerunt,& Deũ eſſe nega-
runt,exiſtimo tamen diuinum vatem in gene-
re hoc dixiſſe de omnibus his qui vitioſitate
deprauati,& ſtultitia ducti diuinam prouidẽ-
tiam negarunt. Pro inſipiente eſt in hebraico
nabal, quod nomen ſignificat non quẽcunq;
inſipientem, ſed ſtultum malitioſum. Hic in
cordis penetrabilibus ſtatuit non eſſe Deum,
qui mortalia curaret. Huius peſtilentis opini
onis omnia iura diuina & humana peruertẽ-
tis,originem eſſe exiſtimo opum affluentiã &
morũ corruptelam. Nam qui inflantur ob di-
uitiarum poſſeſſionẽ,qui paſcũtur furijs, qui
inflammantur libidinum facibus,qui torquẽ-
tur inuidia , qui ob diuitias, & potentiam,&
ſpem impunitatis alia huiuſmodi ſcelera cõ-
cipiunt,quibus ſe coinquinãt & contaminãt,
hi ad id deueniunt inſaniæ, vt ſit ex eorũ ani-
ma Dei cognitio & memoria deleta, & peni-
tus euulſa. Sed cùm calamitatum opprimun-
tur anguſtijs,conuertuntur ad Deum aliquã-
do,eum in tormẽtis cognoſcentes, quẽ in de-
licijs negauerunt.Ideo canebat diuinus pſal- *Pſal. 82.*
tes.Imple facies eorum ignominia, & quęrũt
nomen tuum domine.Et Eſaias, Cùm feceris
inquit,iudicia tua in terra,iuſtitiã diſcent ha- *Eſai. 26.*
bitatores orbis.Et paulò pòſt:Domine in an-
guſtia quæſierũt te. Aſpice,quàm vtilis ſit af-
flictio,quæ te excitat ad cognoſcendũ,& quæ
rendum Deum,quẽ in proſperitate nec quæ-
rebas,nec cognoſcebas ,quin potius in errori
bus intolerabilibus verſabaris.Nec ſolùm im
pijs hominibus vtilitatẽ affert calamitas , ſed
etiam pijs Ait enim Chriſtus Ieſus diſcipulis *Ioan. 16.*
ſuis apud Ioannem:Triſtitia veſtra conuerte-
tur in gaudium. Et D. Paulus in epiſtola ad
Romanos:Gloriamur in tribulationib[9], ſciẽ- *Rom. 5.*
tes quia tribulatio patiẽtiã operatur, patiẽtia
autem probationẽ , probatio verò ſpem, ſpes
autẽ non confundit. Intuere horum verborũ
empha-

emphaſim, non ſatis eſſe exiſtimauit dicere, ſe calamitates æquo animo tolerare, & placarè, ac moderatè ferre, ſed quod præſtātius eſt, ſe illis gloriari. Docebant antiqui philoſophi & Gentium ſapientes eſſe ærumnas tolleranter ferendas, & quicquid mortalibus accidiſſet, non eſſe intollerabile putandum, & caſus non ſolū aduerſos, ſed funditus euerſos, quos nullo modo vitare poſſent, eſſe fortiter & ſapienter ſubeundos, ad calamitatibus propter Deū gloriari, & ærumnarū procellis oblectari, & gaudio perfundi, hoc fuerat mortalibus inauditū, priuſquam Deus diceret: Beati pauperes
Mat. 5. beati, qui legent, beati, qui perſecutionem patiuntur. Nonne glorioſum eſt, & illuſtre, tolle re crucem, & ſequi Chriſtum ducem & magiſtrum, colaphis cæſum, ſputis conſperſum, flagellis verberatum haſta percuſſum, & vulneribus immineıur ſaucium, in cruce pendentem & pro perſecutoribus exorantem? Eā ob cauſam gloriabatur Apoſtolus afflictionib⁹, ſciēs afflictionē operari potentiam, patientiā probationem, probationē ſpem, ſpem autem non confundere. Gradatio eſt, figura oratoribus nō infequens, quæ græcè climax, latinè verò ſcala poterat appellari Hanc Diui Pauli ſen-
Iaco. 1. tentiam explicat his verbis Diuus Iacobus: Omne gaudiū exiſtimate fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quod probatio fidei veſtram patientiam operatur, patientia autē opus perfectū habeat. Et paulò pòſt: Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.

Cum dedero ignem in Aegypto. Hoc eſt, cùm Aegyptū igne combuſſero. In hac Aegyptiorum vaſtatione eorum vrbes incendio flagrarunt. Vel accipitur ignis pro calamitate in communi.

Egredientur nuntij à facie mea. Hoc eſt, exibunt Chaldæi à finibus ſuis Aethiopiam oppugnaturi, quos ego mittā, ait dominus. Ibūt autem vecti nauibus ad vaſtandos Aethiopes, qui in otio degent.

Erit pauor eis in die Aegypti. Id eſt, ita terrebūtur, quemadmodum Aegyptij tempore ſui excidij terrebantur. Velerit pauor Aegyptijs in die ſuarum calamitatum.

Quia abſque dubio veniet. Subauditur, Aethiopiæ vaſtatio.

Et ceſſare faciam multitudinem Aegypti in manu Nabuchodonoſor. Hoc eſt, Aegyptus, quæ populis & vrbibus frequens eſt, amittet frequentiam & celebritatem, quoniā Nabuchodonoſor omnia vaſtabit & perdet.

Et faciam alueos fluminum aridos. Tanta erit militum multitudo, vt bibant omnes aquas fluuiorum. Vel tanta fuerunt Aegyptiorū ſcelera, vt iratus Deus Noli alueos ſiccaret, quo poſſent Babilonij tranſire, & terram omnem penetrare. Facilè erat Deo ſiccare fluuios Ae-
gypti, de illo ait diuinus pſaltes: Tu ſiccaſti Pſal. 73.
fluuios Ethā hoc eſt, fluuios fortes & rapidos qualis erat Iordanis, quē Deus in traſito Hebræorū ſiccum fecit: Ethan enim fortitudinē ſignificat. Eam ob cauſam vertit D. Hieronymus ex hebræo: Tu exiccaſti flumina fortia. Chaldæus paraphraſtes per hæc flumina fortia intelligit Arnum & Iordanem. Symmachus vertit. Fluuios antiquos, hoc eſt, celebres, alij vehementes & rapidos.

Diſperdam ſimulachra, et ceſſare faciam idola de Nemphis. Euerſa Aegypto euertentur eius ſimulachra & idola. Nemphis fuit vrbs pyramidibus celebris, & philoſophis inſignis, qui Memphitici vates appellabantur, fuit totius Aegypti metropolis, plena ſuperſtitionibus, & omnium vanitatum domicilium. Exiſtimāt nōnulli eam eſſe, quę hodie vocatur Dammia ta, alij contendunt vocari nunc o Cayro, alij Meſſer. Verùm nomine Egypti hoc loco mūdus intelligitur, à quo Chriſtus Deus noſter abſtulit idolorum cultum. Loquens diuinus vates Zacharias de Meſſiæ aduentu eum facit
in hunc modum loquentem: Diſperdam no- Zach. 13.
mina idolorum de terra, & non memorabun-
tur vltrà. Eſaias, Eleuabitur, inquit, dominus Eſa. 2.
ſolus in die illa & idola penitùs contererentur. Et paulò pòſt: In die illa proieciet homo idola argenti ſui, & ſimulachra auri ſui. Et rurſus: In die illa inclinabitur homo ad factorem ſuum, & oculi eius ad ſanctum Iſrael reſpicient, & non inclinabitur ad altaria, quę fecerūt manus eius, & quæ operati ſunt digiti eius, non
reſpicient lucos & delubra Michæas facit De- Mich. 5.
um in hunc modum loquentem: Perire faciā ſculptilia tua, & nō ſtatuas tuas de medio tui, & non adorabis vltrà apera manuum tuarum. Quis non videt, ceſſaſſe ob euangelicam prędicationem Gentium honores olim Ioni, & Saturno, ceterisq; dijs commentitijs & falſis exhibitos, & vanè conſecratos? Vbi eſt cultus Iunanis, & Dianæ, & Mercurij, & Martis, cæterorumque portentorum veneratio? Perijt, vt
prędixerat pſalmographus, memoria eorū cū Pſal. 9.
ſonitu, & dominus in æternum permanet. Nomē Ieſu vanas ſuperſtitiones deleuit, eſt enim nomē ſuper omne nomen, vt verbis vtar Apo
ſtoli, in quo flectitur omne genu cœleſtium, Philip. 2.
terreſtium, & infernorum. Id prædixerat his verbis dominus per Eſaiam: Mihi curuabitur omne genu. Noſter etiam Ezechiel Deum in
ducit hac voces emittentem: Ecce ego inducā Eſai. 45.
ſuper vos gladiū, & diſperdā excelſa veſtra, & Sup. 6.
demo-

demoliar aras veſtras, & con fringentur ſimu
lachra veſtra. Et pauló pòſt: Ceſſabũt idola ve
ſtra, & cõterentur delubra veſtra. Sed hic gla-
dius ſpiritualis eſt de quo dixerat Eſaias: Ca-
Eſa. 31. det Aſſur in gladio non viri, & gladius nõ ho
minis vorabit eũ, gladius hic, quo Chriſtus
de mundo victoriam reportauit, verbum Dei
eſt, cuius meminit diuinus pſaltes, dicens: Ac-
Pſal. 44. cingere gladio tuo ſuper femur tuum potẽtiſ-
Epheſ. 6. ſime: Et Diuus Paulus in epiſtola ad Epheſi-
os. Aſſumite gladium ſpiritus, quod eſt verbũ
Dei. Hoc gladio ita Chriſtus ſuperauit Aegy-
ptum, hoc eſt mundum, vt nõ ſolùm homines
obſcuri, & humili loco nati, ſed magnates illu
ſtri laude celebrati, & reges illuſtres, potentia
Eſa. 49. valẽtes repudiaris idolis ipſius iugo colla ſub
miſerint. Id vaticinatus fuerat quondam his
verbis Eſaias: Reges videbunt, & conſurgent
Eſa. 60. principes, & adorabũt propter dominum. Et
rurſum: Ambulabunt Gentes in lumine tuo,
& reges in ſplendore ortus tui. Et quoniam
per Memphiticam vrbem, quæ erat olim do-
ctrinarum mercatura, ſeu potiùs inſipientiæ
1. Cor. 3. academia, mundi ſcientia intelligitur, quam
Apoſtolus ait eſſe ſtultitiã apud Deũ, ait hoc
loco Deus per Ezechielem, eſſe ſe de Mem-
phis idola deleturum. Hoc prædixerat in hũc
Eſa. 9. modum Eſaias: Peribit ſapientia à ſapienti-
Eſa. 44. bus, & intellectus prudentium abſcondetur.
Et rurſus: Conuertens ſapientes terrorſum, &
ſcientiam eorum ſtultã faciens. Vnde Diuus
Paulus in epiſtola prima ad Corinthios, Scri-
1. Cor. 1. ptum eſt enim, inquit, Perdam ſapientiam ſa-
pientium, & prudentiam prudentiũ reproba-
bo. Vbi ſapiens, vbi ſcriba, vbi inquiſitor hu-
ius ſęculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapien-
tiam huius mundi? Aſpicis igitur, hoc Eze-
chielis vaticinium eſſe nunc completum, eſſe
que de idolorum cultus per euangelicam præ
dicationem ceſſatione intelligendum, & de
Eſa. 49. Gentium ad Chriſti fidem vocatione, iuxta
id quod prædixerat Eſaias ex perſona patris
Iere. 16. ad filium. Dedi te in lucem Gentium, vt ſis
ſalus mea vſque ad extremũ terræ. Ieremias
etiam ita Chriſtum alloquitur: Ad te Gentes
venient ab extremis terræ, & dicent: Verè mẽ-
dacium poſſederunt patres noſtri, vanitatem
Gene. 22 quæ non profuit eis. Hoc fuerat Abrahamo à
cœleſti patre his verbis promiſſum: Benedicẽ
tur in ſemine tuo omnes Gentes. Quæ verba
ita explanat in epiſtola ad Galatas Apoſtolus:
Gala. 3. Non dicit, in ſeminibus, quaſi in multis, ſed
quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus.
Hoc intelligẽs Iacob ipſius Abrahami nepos
ex filio, de Chriſto loquens dixit: Ipſe erit ex-
Gene. 49. pectatio Gentium. Vnde Simeon ille virtute
& pietate pręſtanti puerũ Ieſum brachijs te-
nens ipſum lumen ad reuelationẽ Gentiũ vo-
cauit. Illum, quem habebat in corde, & in ore, Luc. 2.
manibus amplexabatur inſinuãs tenendũ eſſe
Chriſtum non ſolùm cogitationibus, & ver-
bis, ſed etiã operibus & factis, eumq; eſſe gẽ
tiũ ſalutem, qui iuxta id, quod hoc loco præ-
dixit Ezechiel, euertit ſimulachrorũ cultũ, &
ceſſare fecit idola de Mẽphis, cùm perdidit
falſam, inanemq; mundi ſapientiã, & eorum,
quos decepti mortales vocabant prudentes,
qui inflati falſis opinionibus in erroribus ver
ſabãtur intollerandis, prudentiã reprobauit. 1. Cor. 1.
Et dux de terra Aegypti non erit amplius. Id eſt,
per longum tempus. Non amplius, & non vl-
trà longum temporis ſpatium ſignificant ali- Sup. 26.
quando, non autẽ æternitatẽ. Qua de re cap.
26. diſſeruimus.
Diſperdam terram Phathures. Phathures re-
gio eſt Aegypti, vt capite ſuperiore diximus
Taphnis ſiue Tanis, & Alexandria ciuitates
ſunt Aegypti. A Tani accipit nomen quod-
dam Nili oſtium, quod Tanicum vocatur. A-
iunt hac ciuitate Moyſem miracula ſua edi-
diſſe. Alexandria fuit ab Alexandro Macedo-
ne condita, & ob fertilitatem & commodita-
tem eſt totius Aegypti emporium. Dare ignẽ
in Taphnis, eſt ciuitatem illam incendio cõ-
burere, facere verò iudicia in Alexandria, eſt
in illam grauiter animaduertere. Quando
hæc vaticinabatur Ezechiel, nondum erat A-
lexandria condita ab Alexandro, ſed dixit hoc
per anticipationem. Ita Vergilius. Italiam
fato profugus, Lauinaque venit, littora, &c.
Quando Aeneas acceſſit ad Latium, nondum
littora illa appellabãtur Lauina, ſed poſtea
eo nomine dicta ſunt à Lauinio, vrbe condita
ab Aenea à nomine Lauinæ vxoris ita appel-
lata. Erat in Ægypto quædam parua vrbs,
appellata No, quam poſtea Alexander auxit,
ampliſſimis muris cinxit, & nobiliſſimis mœni
bus decorauit, & Alexandriam vocari iuſſit.
De hac vrbe loquitur hoc loco Ezechiel, &
eam ob cauſam textus hebraicus non habet Iere. 46.
Alexandriam, ſed No, ita enim vocabatur tunc Nahũ. 3.
quæ poſtea fuit Alexandria vocata. Huius ci-
uitatis meminit Ieremias capite. 46. & Na-
hum tertio.
*Effundam indignationem meam ſuper Peluſium
robur Aegypti.* Hoc eſt euertam Peluſium, for-
tiſſimam Aegyptiarum ciuitatum. Peluſium
vrbs eſt Aegypti, à qua vnũ ex Nili oſtijs no-
men accipit. Dicitur hæc ciuitas robur Aegy-
pti, quia erat munitiſſima, & portum habebat
amplum tutumque, quam ob cauſam erat opi
bus & mercibus florentiſſima.

Quaſi parturiens dolebit Peluſium,

&

& Alexandria erit diſſipata, & in Memphis anguſtiæ cotidianæ. Iuuenes Heliopoleos, & Pubaſti gladio cadent: & ipſæ captiuæ ducentur. Et in Taphnis nigreſcet dies cùm contriuero ibi ſceptra Aegypti, & defecerit in ea ſuperbia potentiæ eius: ipſam nubes operiet, filiæ autem eius in captiuitatem ducentur. Et iudicia faciam in Aegypto: & ſcient, quia ego Dominus. Et factum eſt in vndecimo anno, in primo menſe, in ſeptima menſis, factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis, brachium

F Pharaonis regis Aegypti confregi: & ecce non eſt obuolutum, vt reſtitueretur ei ſanitas, vt ligaretur pannis, & faſciretur linteolis, & recepto robore poſſit tenere gladium. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti: & comminuam eius brachium forte, ſed confractum, & & deijciam gladium de manu eius. Et diſpergam Aegyptũ in Gentibus, & ventilabo eos in terris. Et confortabo brachia regis Babylonis, daboque gladium meum in manu eius. Et contringam brachium Pharaonis, & gement gemitibus interfecti coram facie eius: & confortabo brachia regis Babylonis, & brachia Pharaonis concident. Et ſcient, quia ego Dominus, cùm dedero gladium meum in manum regis Babylonis, & extenderit eum ſuper terram Aegypti, & diſpergam Aegyptum in nationes & ventilabo illos in terras: & ſcient, quia ego Dominus.

Quaſi parturiens dolebit Peluſium. Hoc eſt, in gentibus doloribus premetur, quales ſolent eſſe mulieris parturientis. Ex hebraico poterat hoc ita verti: Dolendo dolebit Sin. Peluſium enim appellabatur olim Sin.

Iuuenes Heliopoleos & Pubaſti. Heliopolis ciuitas erat Aegypti, idem eſt Heliopolis ac ciuitas ſolis, de ea ait Eſaias: Ciuitas ſolis vocabitur vna. Huius ciuitatis erat ſacerdos Putiphar ſocer Ioſeph, vt in lib. Geneſis literę diuinæ memoriæ prodiderunt. Pubaſtus fuit etiã Aegypti vrbs, vocata quondã Phibeſeth. (Eſai. 19. Gene 41)

Nigreſcet dies. Hoc eſt, non erit lux lętitiæ, ſed nox luctus & mœroris. Omnia erunt dolorum tenebris circunfuſa.

Ipſam nubes operiet. Idem eſt diuerſis verbis Quaſi dicat: Erit ſummo mœrore compreſſa: nullus apparebit ſolis ſplendor, qui tam atrã calamitatum noctem diſpellat. Vt nubes obſcurat aërem, & ſolem tegit: ſic calamitas animum obnubilat, & gaudium tollit. Et non ſolùm ipſa Taphnis vaſtabitur, ſed eius filiæ in captiuitatem ducentur: hoc eſt, eius oppida & villæ euertentur, & habitatores in regiones hoſtium relegabuntur. Diximus alibi per vrbis filias oppida illi ſubiecta, villas, & vicos ſignificari. (Simile.)

Et factum eſt in vndecimo anno Subaudi tranſmigrationis Iechoniæ, quo tempore fuit captus Sedechias, vt librorum Regũ diuina narrat hiſtoria. (4. Re. 25.)

Brachium Pharaonis Regis Aegypti confregi. Præteritum pro futuro more prophetarum. Senſus eſt: Ego conteram vires Pharaonis, & ita eum calamitatibus opprimã, eiuſq; fortitudinem & ſuperbiam confringam, vt nũquam ſe poſsit ad priſtinã dignitatem reſtituere: vſq; adeò eum deijciam, vt non poſsit amplius ſtatum ſuum inſtaurare. Metaphora eſt ſumpta à chirurgia: nam cùm brachium percuſſum non ligatur pannis aut faſcijs, nõ poteſt ſanitatem recuperare. Ita Eſaias de animorum ægritudine, & ſcelerum Iudæorum vulneribus loquẽs, quę volebat incurabilia eſſe oſtẽdere, aiebat: Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo. Fortaſſe loquitur hic Ezechiel de calamitate, qua Aegyptij fuerant oppreſsi quarto anno regis Ioachim, quando Pharao Necao cæſus eſt à Chaldeis, à quo vulnere curatus poſteà non fuit. Significari autem vires, & ſuperbiam nomine brachij, indicat locus ille pſalmographi: Contere brachium peccatoris & maligni. quæretur peccatum illius, & nõ inuenietur. Ac ſi diceret: Infringe Domine vires & ſuperbiam flagitioſi, ſcelerũ maculis notati: conſtitue quæſtionem de maleficijs eius. & ille non apparabit, ſed in tenebras æternas relegabitur. Vel ita: Quære Domine peccatum impij, ad illud puniendum, & non inuenietur, qui ſit impius: periti enim nefarij homines, vltione & pœnis aliorum reſipiſcẽt, & flagitijs relictis ad te ipſum conuertentur. Vel ita: Tanta eſt vis iudicij tui, vt ſi quęratur impius ad reddendam ſuorum peccatorum rationem, exterius euaneſcat prę timore, haud ſecus atque tenebræ ad lucis ingreſſum, aut puluiſculus à facie procellæ: & ita contereturbra- (Eſa. 1. Pſal. 9.)

brachium peccatoris & maligni, Illis conterit Deus aliquando brachia & vires,qui opibus, & gloria mali tumeſcunt, & ſuperbia inflantur,præſertim ſi ad illam potentiã & amplitudinem ex infimo loco venerunt. Multi enim nulla commendatione maiorũ,ſed ficta beneuolentia & virtute, ad verticem dignitatũ extolluntur:qui cùm in vita priuata affabilitatẽ. comitatem, & animi ſubmiſsionem animorũ conciliatricẽ præ ſe ferrent, adepto tamẽ magiſtratu inſolentiam,auſteritatem,&ſuperbiã voluntatũ irritatticem apertiſsimè oſtendũt. Huiuſmodi homines ſignificabãt antiqui per crocodilum & ouum: eſt enim crocodilus incredibilis magnitudinis animal ex ouo quodã paruo productum: ſoli Aegypto, & ijs regionibus, quæ Noli alluuntur,cognitũ, hac in re admirabile, quòd nullum eſt animal,quod à tam exiguo principio in tantam excreſcat

Simile. magnitudinem. Vt Bucephalus Alexãdri Magni equus, cùm eſſet phaleris & ornamentis deſtitutus, equiſonem in tergum admittebat, inſtratus verò regio ornatu neminem præter vnum Alexãdrum recipiebat in ſedem.autore Plinio libro octauo:ſic multi inopia laborantes,& in abiecto ſtatu iacentes, quãuis ferunt, beneuolentiam ac obſeruantiam erga omnes fingunt, grauitatem & ſingularẽ manſuetudinem vnicuique oſtendũt: intus Nerones,foris Catones,Multis ſimulationum inuolucris tegunt iram, odiũ, malitiam, & impietatem. At diuites facti,& in mundi honoribus conſtituti,omnes præter vnum illũ deſpiciũt, cui ſunt ſubiecti lege principatus. Tunc detegunt occultam voluntatem, & multiplicem naturã, & ſuperbiã ac immanitatem, quã ſpecie ſubmiſsionis operuerant, apertiſsimè demonſtrant. Hos ita ſuperbia inflatos,omniq́ue maleficiorum genere inſtructos & imbutos,ſolet Deus opprimere ſæpenumerò:eos autẽ, qui eũ colunt,& vera animi ſubmiſſione, pietate, tolerantia, & cæteris virtutibus tanquam mœnibus muniũtur,extollit in ſublime, etiãſi apud homines abiecti,& cõtẽpti videãtur. Hi verũ obtinent honorem,& admirabile decus, non qui generis amplitudine,opibus,& magiſtratibus florentes Deum relinquunt, ſed qui iuſtitia præſtãtes ſe ſe ab omni vitiorũ labe puros ac integros ſeruauerũt,& humana ac caduca contemnentes ad cœleſtia ac immortalia aſpirarunt. De impijs, ſuperbia elatis,ait

Pſal. 72. diuinus pſaltes:Deiecisti eos, dum alleuarentur.Quomodo facti ſunt in deſolationẽ,ſubitò defecerunt,perierunt propter iniquitatem ſuam. Velut ſomnium ſurgentium domine in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilũ redi

Pſal. 91. ges.De pijs autẽ & iuſtis canit: Iuſtus, vt palma florebit,ſicut cedrus Libani multiplicabitur. Et rurſus:In memoria æterna erit iuſtus, Pſal. 111. ab audi tione mala non timebit.

Ecce ego ad Pharaonem Subaudi,veniam, vt eum puniam. Apoſiopeſis eſt,quæ à Cicerone dicitur reticentia.Quidam vertunt.Ecce ego contra Pharaonem.

Et deijciam gladium de manu eius. Id eſt,vincetur,& corruet in terram. Solent victores in ſingulari certamine,poſtquã aduerſarios ſuperant, in terram proijcere, gladium de manu eorum deijcere.

Daboq́ue gladiũ meum in manũ eius. Id eſt,dabo regi Babylonis robur,arma,& exercitus,vt expugnet Aegyptum.Per eum tanquam iuſtitiæ meæ miniſtrum feriam Aegyptos.

Et gement gemitibus interfecti coram facie eius. Hoc eſt,clamabunt Aegyptij cõfeſſi vulneribus,more interfectorum, qui eiulant coram hoſte gladijs eiecti.

Et extenderit eum ſuper terram Aegypti. Id eſt cùm rex Babylonis cædem Aegyptijs intulerit, totamq́ue Aegypti regionem vaſtauerit. Extendere gradium ſuper aliquem eſt illum occidere

Annotationes ex Hebræo in caput XXX.

ET filij terræ fœderis. Septuaginta habẽt: ex filijs teſtamẽti mei. Quare Hebræi appellentur filij terræ fœderis,diximus in explanatione. Appellabantur etiam filij teſtamenti Dei,quia vetus teſtamentum vſque ad Chriſti aduentum acceperant obſeruandum. Hæc eſt teſtamẽtorum natura, vt primũ per ſecundum derogetur: eſt enim teſtamẽtum vltimæ voluntatis teſtimonium.Cùm autem euangelium ſit nouum & ſecundũ teſtamentũ, quod Deus per diuinum ſuum vatẽ Ieremiã promiſerat,apertè concluditur, primũ ruptum & ir- Ierem. 31 ritum eſſe,& abrogatum. Hæc ſunt verba Ieremiæ:Ecce dies venient,dicit dominus, & feriam domui Iſrael,& domui Iuda teſtamentũ nouum,nõ iuxta pactũ,quod pepegi cum pa- Bar. 2. tribus veſtris,&c. Hanc promiſſionem cõfir- Exo. 24. mauit Deus ijs verbis apud Baruch: Statuam illis teſtamentum alterum ſempiternũ. Teſtamentum quippe vetus fuit ſanguine vituli roboratum,nouum verò ſanguine Ieſu Chriſti, Heb. 9. Dei noſtri. Vide vtriuſq; differentiã, De hoc Zach. 9. ſanguine fuerat quondam vaticinatus Zacharias,dirigens ita ad Chriſtum ſermones ſuos: Tu quoq; in ſanguine teſtamenti emiſiſti vinctos De quo ſanguine ait idem Chriſtus: Hic eſt ſanguis meus, noui & æterni teſtamenti, Mat. 26. qui

qui pro multis effũdetur. Cùm igitur nouum audimus teſtamentum, intelligere debemus ceſſaſſe vetus. Eam ob cauſam Apoſtolus in
Hebr. 8. epiſtola ad Hebræos de Chriſto loquens has voces emiſit. Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quantò & melioris teſtamenti
Hebr. 9. mediator eſt. Et rurſus. Vbi teſtamentum eſt mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris: teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt. Vnde nouum teſtamentũ fuit morte Chriſti confirmatum. Ex quo ſequitur, non eſſe nunc Iudæos filios teſtamenti Dei, quòd teſtamentum illud primũ, quod ipſi quo ad cæremonias, iudicia, & ſacrificia obſeruant, fuit per ſecundum abrogatum. Illi nunc filij teſtamenti Dei appellantur, qui Chriſti fidem amplectũ-
Ioan. 1. tur: de quibus ait D. Ioannes: Quotquot autẽ eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, ijs, qui credunt in nomine eius.

Egredientur nuntij à facie mea. Pro nuntijs eſt in hebraico מלאכים malacim, quæ dictio nuntios ſignificat, & angelos.
Iob. 1. Iob. 1. Nũ-
Gene. 16. cius venit ad Iob. Et Geneſis 16. Cumque in-
Pſal. 103. ueniſſet eam angelus Domini. Et pſalmo 103.
Nahũ. 2. Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Eodem vocabulo vſus eſt Nahum, dicens: Nõ audietur vltrà vox nũtiorum tuorum. Vaticinabatur Aſſyriorum euerſionem, qui cùm eſſẽt ſuperbi, & opibus ac potentia florerent, volebant aliorum ciuitates ſibi ſubijcere, & ſolebant eas prius nuntijs & præconib⁹ terrere, vt illas minis ad ditionem ſuam inuitarent. Aſpicis igitur dictione hac & nũtium ſignificari, & angelũ: angeli enim nuntij Dei ſunt, & vt verbis vtar
Hebr. 1. Apoſtoli in epiſtola ad Hebræos: Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, ad miniſterium miſſi. Sed quoniam diuini vates à Deo mittuntur, malacim etiam appellantur. Vnde cùm populus Iſraeliticus peteret à rege Edõ, vt liceret illis per terrã ſuam tranſire, inter alia hęc ad
Num. 20. illum retulerunt: Noſti, quomodo in Aegypto clamauerimus ad Dominum, & exaudierit nos, miſeritq́; angelum, qui educeret nos de Aegypto. Per angelum intelligebãt Moyſem, quem Deus miſit, vt eos educeret, eiſq́ue futura prædiceret. Ideo loco illo pro angelo põt verti propheta, ſeu nuntius. Eodem modo ſe-
2. Par. 36. cundi Paralypomenon capite 36. loquens diuina ſcriptura de Iudæorum perfidia & contumacia, ait. Illi ſubſannauerunt nuntios Dei. Vbi per Dei nuntios prophetæ abſque dubio intelliguntur. Ab hoc nomine malacim deriuatur melacah, quod ſignificat opus: ad hoc enim nuntij mittebantur, vt opus aliquod efficerent. In hanc ſignificationem accipitur
Leui. 16. capite 16. Leuitici: Omne opus non facietis. Pro hoc nomine vertunt nonnulli opus apud Ieremiam capite ſeptimo, vbi volens prophe- Ierem. 7.
ta magnum idololatriæ ſtudium indicare, quo populus Iudaicus tenebatur, ait: Filij colligunt ligna, & patres ſuccendunt ignem, & mulieres conſpergunt adipem, vt faciant placentas opere cœli, vt libent dijs alienis. Vbi pro opere eſt hoc nomen in hebraico. Placentas opera cœli appellat panes latos & rotundos ex farre & melle, cum ſtellulis quibuſdam depictis. Solebant enim Gentes falſis dijs offerre dulciora quædam, & liba tenuia & lata cruſtarum ſeu laganorum imaginem referentia, ſtellulis ſigillata. Ideo huiuſmodi placentas ait eſſe opere cœli, hoc eſt, rotundas & ſtellatas. Sunt tamen, qui exiſtiment hoc nomẽ malach hoc loco deriuari à verbo malac, quod ſignificat regnare, & ſignificare reginam: quam ob cauſam vertunt: Vt faciant placentas reginæ cœli, hoc eſt lunæ, quam Gentes cœli reginam eſſe exiſtimabant. Et ita tranſtulit noſter interpres. Tharghũ vertit: Vt faciant genera libi ſtellæ cœli. Septuaginta habent. vt faciant placentas τῇ ϛρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, hoc eſt, militiæ cœli. Vbi per cœli militiam ſeu exercitum omnia aſtra intelliguntur, quæ inſipientes homines vt diuina quędã numina colebãt. Et ſi omnes has verſiones recipiat locus ille, ea tamen rectior videtur, quæ communior eſt, quæ eſt editionis vulgatę. Cum autem malacim angelos, & nuntios, & prophetas ſignificet, hoc Ezechielis loco pro nuntijs accipitur: quos Deus dixit à facie ſua egreſſuros, ita enim ait: Egredientur nuntij à facie mea. Sed videndum eſt, quid ſit in literis diuinis egredi, ſeu ire, aut fugere à facie Dei. Cum Deus Ionæ præciperet, vt ſe Niniuem conferret, ad concionandum, & Niniuitarum excidium prædicendum, ait diuina ſcriptura, ſurrexiſſe Io-
nam, vt fugeret à facie Domini in Tharſis. Ion. 1.
Exiſtimant nonnulli fugere Ionam à facie Domini eſſe tendere velle in locum aliquem, vbi Deum non videret, vbi eius præſentiam declinaret. Facies Dei idem eſt quod eius præſentia. eſt autem Deus vbique per eſſentiam, potentiam, & præſentiam: vt cauſa in
effectibus bonitatem participantibus. Ideo Eſai. 66.
Deus apud Eſaiã: Cœlum, inquit, ſedes mea eſt, & terra ſcabellum pedum meorum. Et
apud Ieremiam. Cœlum & terram ego im- Iere. 23.
pleo. Ab hac Dei præſentia nemo fugere po-
teſt, teſte Dauide aiente. Quo ibo à ſpiritu Pſa. 138.
tuo, & quò à facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Eſt autem altera præſentiæ ratio, quæ dicitur ſpiritualis, quam ſolum ſentiunt viri pietate & virtute præſtantes. Hoc modo

dicitur Deus illic præſens eſſe, vbi cognoſcitur & colitur. Et quia in ſola Iudæa tunc cognoſcebatur & colebatur Deus, iuxta illud
Pſal. 75. pſalmographi: Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius: ideo per Dei præſentiam terra ſancta intelligitur, à qua Ionas fugere volebat, ne apud Niniuitas cõcionaretur. Exiſtimabat eſſe Niniuitas ad eius concionem conuertendos, & ideo non eſſe eorum ciuitatem delendam, quam ipſe delendam prędixiſſet, eamque ob cauſam arguendum eſſe mendacio. Vel exiſtimabat eſſe Iſraelitas eijciendos à Deo, qui ad prophetarum prædicationem conuerti nolebant. Ideo mandabat ſe fugæ, exiſtimans Deum ei, ſi extra Iudæam eſſet, prouinciam illam Niniuitarum non demãdaturum: potius enim Hebræorum, quàm Niniuitarum ſalutem cupiebat. Poteſt tamen locus hic multò aliter explanari. Fugere Ionam à facie Domini idem eſt quod properare ad Niniuitas ob præceptum domini, & fugere à Iudæa in celebrem illam ciuitatem, ad quam mittebatur à Domino. Nam quemadmodum hic apud Ezechielem egredi nuntios à facie Dei eſt properare Chaldæos ab Aegypto ad Aethiopiã, quò mittebantur à Deo, vt ex eius præcepto eam vaſtarent, ita fugere Ionam à facie Dei, eſt celeriter tendere Niniuem, quò mittebatur à Deo, vt ex eius præcepto eam ad pœnitentiam excitaret. Sed quoniam nihil ei erat magis in optatis, quàm Hebræorũ ſalus, & exiſtimabat eos eſſe ad excidium & vaſtitatem vocandos, ſi Niniuitæ ad Deum conuerterentur, dabat operam, vt velociter iret, Deiq; præceptum citò adimpleret, ne interim ſi moram faceret, Deus ſignum aliquod & miraculum oſtenderet, quo moti Niniuitæ ei fidem adhiberẽt, ſeq; à vitijs ſepararent: quod eſſet cauſa excidij Iudæorum. Ideo ſe mari commiſit, vt breuius munus ſibi demandatum perficeret. At miſericors Deus, qui eius nouerat
Ion. 2. propoſitum, dedit ei ſignum in mari: nã nautę illi, qui eum in mare proiecerant, & à ceto deuorari conſpexerant, cùm ſe conferrent Niniuem ibi eum ſuperſtitem agnouerunt, & populo rem mirabiliter geſtam nuntiarunt. Ex quo effectum eſt, vt miraculi fama percrebreſcẽte, & ad regem volitante, omnes illum audirent, eique tanquam à Deo miſſo obtemperarent. Id quod Ionas efficere nitebatur ne ei Niniuitæ fidem adhiberent, vertit Deus in contrarium. Verum enim eſt id, quod ait Salo
Prou. 21. mon in Prouerbijs: Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium cõtra dominum. Fugiebat à facie domini, hoc eſt, dabat operam, vt breui munus ſuũ obiret, & ideo mare traijciebat, ne Deus in terra ederet aliquod miraculum: at Deus in mari edidit illud: & nauigatio, quam ipſe elegit, ut Niniuitæ ei Geneſ. 4.
fidem adhiberent, in cauſa fuit, vt ei aures attentè præberent, & ſummam fidem tribuerẽt. Eodem modo explanari poſſunt verba illa Geneſis: Egreſſus Cain à facie Domini habitauit profugus in terra. Dixerat ei paulò antè Deus: Vagus & profugus eris ſuper terram: & paucis interpoſitis ſequitur. Egreſſus Cain à facie domini, hoc eſt, miſſus à domino, vt breui eius adimpleret præceptum, in terra profugus habitauit. Fortaſſe ideo dicitur Cain egreſſus à facie domini, quia Deus cum eo loquebatur in figura humana. Quia à diuinitate, quæ vbique eſt, nullus poteſt egredi, egreſſus eſt Cain à facie ſimilitudinis, vel creaturæ, in qua Deus illi loquebatur. Et eodem modo poſſumus dicere de Iona.

Ceſſare faciam idola de Memphis. Septuaginta habent: Ceſſare faciã magnates de Memphis. Eos, qui opibus, & potentia florentes honores ſoli Deo debitos ſibi aſſumunt, & attribuunt, idola vocauere. Pro idolis eſt in hebraico אלילים elilim, ab elil, quod nomen ſignificat vanum, inutile, nihil, & idolum. Vt cap. 16 Leuit. Non facietis vobis idola. Idolum enim vanitas eſt, imò nihil. Vnde ait D. Pau- Leui. 16.
lus in epiſtola 1. ad Corinth. Scimus, quia ni- 1. Cor. 8.
hil eſt idolum in mũdo. Hoc eſt, nec Deus eſt, nec diuinitatem habet, nec animã, nec aliquã potentiam. Hoc intelligens Eſaias aiebat: Cõfundantur confuſione, qui confidunt in ſcul- Eſa. 42.
ptili, qui dicunt conflatili: Vos dij noſtri.

ARGVMENTVM CAPITIS XXX.

Comparat fœlicitatem regis Aegypti cum fœlicitate Aſſyriorum regis, & ſimilem vtriuſq; calamitatem et interitum prædicit. Explicat admirabili verborum maieſtate et amplitudine, ſtylo ferè tragico, regis Aſſyriorum opes, potentiam et celebritatem: vt eius lamentabile excidium calamitoſius appareat. Quo enim excelſius eſt, et magnificentius ædificium, eò maior eſt, et inſignior eius ruina. Oſtendit quanti æſtimanda ſit virtus, quæ nec eripi poteſt, nec naufragio amittitur, nec incendio abſumitur, nec vi procellarum excutitur, nec vlla temporum varietate labefactatur: qua qui præditi ſunt, ſoli poſſunt meritò diuites appellari. Mundi potentia obruitur fluctibus rerum aduerſarum, diuitiarũ fama extinguitur poſteritatis obliuione, vires corporis vincũtur ferro, et debilitantur, ætate, vrbes mœnibus fortiſſimis ſepta expugnãtur ab hoſtibus. at ſapientis animus mundi contemptione, rerum humanarũ tolerantia, virtutum denique muro cinctus poteſt diuina gratia ſancta fortitudine conſiſtere, vt quamuis oppugnetur, non tamen expugnetur, nec vincatur.

CAPVT XXXI.

A ET factum eſt in anno vndecimo, tertio menſe, vna menſis, factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis dic Pharaoni regi Ægypti, & populo eius. Cui ſimilis factus es in magnitudine tua: Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano, pulcher ramis, & frondibus nemoroſus, excelſúſque altitudine: & inter cõdenſas frondes eleuatum eſt cacumen eius. Aquæ nutrierunt illum abyſſus exaltauit illum, flumina eius manabant in circuitu radicum eius, & riuos ſuos miſit
B ad vniuerſa ligna regionis. Propterea eleuata eſt altitudo eius ſuper omnia ligna regionis: & multiplicata ſunt arbuſta eius, & eleuati ſunt rami eius, præ aquis multis. Cúmque extendiſſet vmbram ſuam, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli: & ſub frondibus eius genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum, & ſub vmbraculo illius habitabat cœtus Gentium plurimarum. Erátque pulcherrimus in magnitudine ſua, & in dilatione arbuſtorum ſuorum: erat enim radix il-
C lius iuxta aquas multas. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei abietes non adæquauerunt ſummitatem eius: & plantani non fuerunt æquæ frondibus illius. Omne lignum paradiſi dei non eſt aſſimilatum illi, & pulchritudini eius. Quoniam ſpecioſum feci eum, & multis cõdenſiſque frondibus: & ęmulata ſunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiſo Dei.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt in anno vndecimo.* Nimirum à tranſmigratione Iechoniæ: tertio menſe, qui ab Hebræis appellatur Siuã, reſpondẽs noſtro Maio. Qua de re ea poteris videre, quæ de menſium ratione primo capite explicuimus. Dicitur autẽ Maius à maioribus authore Macrobio quorum conſilio reſpublica gerebatur, quemadmodum Iunius à iunioribus, qui rempublicam armis defendebant.

Dic Pharaoni regi Aegypti. Nuntia Aegyptiorum regi, quomodo rex Aſſyriorum à ſua gloria ceciderit, cùm eſſet illo potentior, & excelſior. Eos cõiunge in variciatione, ſiquidem ſunt in tormẽto coniungendi. Et quoniã eadem eſt cauſa calamitatis amborũ, nempe ſuperbia & iactantia, idem erit interitus vtriuſque: par culpa pari pœna punitur. Aiũt hũc regem Aſſyriorum fuiſſe Sennacheribum, cu- 4. *Re.* 19.
ius exercit⁹ fuit mirabiliter occiſus, cùm Dei *Iob.* 5.
angelus in caſtris Aſſyriorum centum octo- *Eccle.* 41.
ginta quinque millia virorũ nocte vna interfecit: & ipſi regi fuit à proprijs filijs vita ferro erepta: vt literę diuinę conteſtantur. Alij exi-
ſtimant nõ eſſe Sennacheribum, ſed aliũ, qui 1. *Mat.* 7.
fuit à rege Babylonis in prælio ſuperatus, & *Eſai.* 37.
miſerè occiſus, Imperium Aſſyriorum fuerat ſeparatum ab imperio Babyloniorũ: ſed fuit poſtea coniunctum, & appellatum imperium Babylonicum.

Cui ſimilis factus es in magnitudine tua? Senſus eſt. Tu ais eſſe te in celſitudine, & potentia, & celebritate ſimilem Aſſyriorũ regi: at longè falleris opinione: ille enim omnibus his rebus ſuperauit: fuit enim teipſo potẽtior ditior, & illuſtrior. Sed eſto: ſis illi ſimilis & æqualis. Nonne ille deiectus eſt? Nõne fuit ab illuſtri glorię vertice præcipitatus: Nõne omnes eius voluptates & deliciæ in luctum & lachrymas recideruñt? Si ille fuit omnibus mundi ornamẽtis ſpoliatus, & à proprijs filijs immaniter occiſus, & eorum gladijs impiè traiectus, & ad ima tartara immiſſus: quomodo poteris tu euadere, & eandem calamitatẽ fugere? Erit tibi potẽtia tua ablata nominis claritas extincta, ad ferrum ac flammã vocaberis eris immaniter occiſus, & in cæcas & æternas tenebras tandem relegatus.

Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano. Oſtendit fœlicitatem regis Aſſyriorum, eumq́ue cõparat cum cedro altiſſima montis Libani. Eſt enim diuinæ ſcripturæ mos, hominem potentem, florentem opibus, & diuitijs, & mũdi gloria cum cedro Libani cõparare. Ita in pſalmo:
Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatũ ſi- *Pſa.* 36.
cut cedros Libani, trãſiui, & ecce nõ erat. Etſi enim viri pij & iuſti grauiter premãtur, impijs autem & nefarijs omnia videantur fluere ad volũtatẽ, tamen viri virtute præditi exitus proſperos cõſequũtur: illi verò qui ſunt flagitijs cõtaminati ex illuſtri & florẽte rerũ ſtatu in ęternos cruciat⁹ relegãtur. Voce vna Dei cadũt impij iuxta, id, quod ait pſal. Vox dñi cõtrin-

gentis cedros,& confringet dominus cedros
Pſal. 28. L·bani: & comminuet eas tanquam virulum
Libani. Vbi per cedros Libaui poteutes & ſu-
perbi huius mundi principes intelliguntur,
qui fulmine verbi Dei percuſſi corruunt, &
euaneſcunt,inſtar vituli illius, quem ab He-
bræis in Horeb fabricatũ cõminuit ac diſſipa-
Exod. 23. uit Deus per Moyſem Quam ob cauſam ver
ba huius carminis ita connectũtur. Et commi
nuet eas arbores Libani,tanquam vitulũ, qui
fuit in puluerem redactus. Vel, vt legit Euthy
mius: Et comminuet eas tanquam virulũ. Li-
banum. Vt ſit ſenſus, Quemadmodum Deus
confregit vitulum ab Hebræis conflatum in
Horeb: ſie has cedros cõminuet. Deinde poſi
to puncto, legitur per ſe dictio Libanũ: Quaſi
dicat: Non ſolùm confringet & comminuet
arbores Libaui, ſed ipſum Libanum totum.
Eſai. 2. Eſaias etiam, Dies, inquit, domini ſuper om-
nes cedros Libani ſublimes & erectas Hoc
eſt ſuper principes & magnares. Et quoniam
inter planras nulla erat, quæ ſe in altitudine
cedro Libani adæquaret, volens ſignifieare
diuina ſcriptura diſſeruiſſe Salomonẽ de plã-
tarum omnium natura, ab altiſſima arbore vſ
3.*Reg.* 4. que ad infimam herbã, ait: Diſputauit ſuper
lignis à cedro, quæ eſt in Libano, vſq; ad hyſ-
ſopum, quæ egredirur de pariete. Quemad-
modum cedrus Libani omnes alias arbores
ſuperabat magnitudine, ita rex Aſſyriorum
gloria,& diuitijs,& potentia omnes alios an-
teibat.

Pulcher ramis. Hoc eſt, filijs ornatus, ab eo
tanquam è radice productis.

Frondibus nemeroſus. Hoc eſt, ſylua & fron-
dium multitudine faciens vmbram. Quaſi di-
cat: multis principib⁹ & magnatibus ſtipatus
Quemadmodum arbor ramorum magnitudi
ne extenſa locum occupat latum, ita rex Aſ-
ſyriæ diuerſas prouincias & regiones obtine-
bat, & potentiam ſuam per orbem terrarum
propagabat.

*Aquæ nutrierunt illum, & abyſſus exaltauit
illum.* Abyſſus eſt aquarum altitudo & profun
ditas. Per aquas & abyſſum intelligit diuitias
& potẽtiam. Hæ ſunt aquæ, quibus Aſſur irri-
gatus creuit, & mirum in modũ dilatatus eſt.
Hæ duæ res eum extulerunt, & ex ſublimitate
in imam profunditatem præcipitarũt, nimirũ
opum abundantia & potẽtia. Solẽt enim hæc
duo intellectum tenebris circũfundere, & er-
rorum ac vitiorum caligine operire. Eam ob
cauſam appellauit ea Ezechiel hoc loco aquas
Gene. 1. & abyſſum, ad abyſſum illam alludens, de qua
in Geneſi ſcriptum legimus: Tenebræ erãt ſu-
per faciem abyſsi. Ac ſi diceret: Tenebræ tege
bant immenſam aquarum profunditatem. Per
tenebras reuera lucis priuatio & abſentia in-
telligitur, non dæmonum multitudo, vt qui-
dam ineptè dixerũt, in quos D. Baſilius, & D.
Ambroſius in illius loci explanatione graui-
ter inuehunt. Nihilominus tamen in ſenſu al-
legorico, cùm ſcripturæ verba ad ſpirituales
& arcanas ſententias traducuntur, nomine
abyſſi magna mundi potẽtia intelligitur, quã
ſæpe ſuperbia ſequitur, qua intellectus ob-
ſcuratur. Hinc effectum eſt, vt locus quidam
Perſephones, ſiue Proſerpinæ, in quo ſumma
vis auri erat multis ſæculis congeſta, abyſſus,
vt ait Suidas, vocaretur. Sed quid profuit Aſ-
ſyrio diuitiarũ abyſſus, ſiquidem eas amiſit, &
ex abyſſo diuitiarum ad abyſſum miſeriarum
peruenit. Nonne aſpicimus cotidie multos,
qui ex ſumma opulentia ad ſummam deſcen-
dunt inopiam: Hoc intuens ingenioſus poëta
cecinit: Irus erit ſubitò, qui modò Cræſus e-
rat. Fuit Crœſus Lydorum rex ditiſſimus, Irus
autem mẽdicus quidã apud Ithaſenſes, cuius
meminit Homer⁹ in Odyſſa Poteris per abyſ-
ſum illã, & aquarũ multitudinẽ tenebris coo-
pertã in ſenſu myſtico Gentium multitudinẽ
intelligere Ita enim ait D. Ioannes in Apoca- *Apoc.* 17.
lypſi: Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gen-
tes, & linguæ. Sed hæ aquę tenebris erant cir-
cunfuſæ abſentia ſolis Secũdo die fecit De⁹ *Gen.* 1.
firmamentum & diuiſit aquas ab aquis: tertio
die ſegregauit aquas ab arida: quarto fecit
ſolem & aſtra. Sed adhuc aquæ nõ profere-
bant piſces. Quinto autem die cùm iam ſol
appareret aquę fructum produxerunt. Prinſ-
quam ſol ille ſempiternus in carne appareret
de quo ait per Malachiam pater cœleſtis: Vo-
bis timentibus nomen meũ orietur ſol iuſtitię
Gentes nõ ferebant charitatis fructum. Ante
aduentum Chriſti Gentes abſque fide opini- *Mala.* 6.
onibus inflatæ in erroribus intolerandis ver-
ſabantur. Et vt ait Diuus Paulus in epiſtola
ad Hebræos: Sine fide impoſſibile eſt pla-
cere Deo. Aquæ erant, ſed abſque piſcibus. *Hebr.* 11.
Gentes erant, ſed abſque fide, nullum cha-
ritatis fructum ferentes. Terra ante ſolis ap-
paritionem protulerat plantas, ſed non peco-
ra: aqua nihil. Tertia Iudæa, populus Iudai-
cus fructũ protulerat, ſed nõ omnino pfectũ:
quia lex anthore Diuo Paulo, nihil ad perfe-
ctum adduxat. Habebant nõnulli ex Hebræis *Heb.* 7.
fidem, & veram colebant pietatem: ſed è vita
migrantes cœlum ingredi non poterant, do-
nec ſol ille eluxit, qui de ſe ait: Ego ſum lux *Ioan.* 8.
mundi. Qui eſt via, veritas, & vita, cuius ſan- *Ioan.* 14.
guis fuit clauis paradiſi, qui morte ſua viã no
bis muniuit ad vitã immortalem cõſequẽdã.
Ergo ante ſempiterni ſolis apparitionẽ terra
hoe

hoc eſt Iudæa fructum aliquē producebat,
ſed minus perfectum, aqua verò, hoc eſt Gen-
tilitas nullum. At poſt Chriſti aduentum &
terra & aqua admirabiles fructus, omnibus
numeris abſolutos protulerūt. Secundo crea-
tionis die factum fuit cœlum, ſed nondū ap-
parebat ſol: ideo in die ſecundo non ait ſeri-
Geneſ. 1. ptura: Vidit Deus, quòd eſſet bonū. Quarto
die apparuit ſol, quia quaternarius eſt primus
numerus par, & perfectus: nam binarius pro-
priè nō eſt numerus, cū careat medio, vt alibi
oſtēdimus. Itaq; dies quartus eſt optata illa
tēporia plenitudo, de qua ait Apoſtolus in epi
Gal. 4. ſtola ad Galatas: Cùm venit plenitudo tem-
poris, miſit Deus filium ſuum, factum ex mu-
liere, factū ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant,
redimeret, vt adoptionem filiorum reciperc-
mus. Cœlum ſecundo die ſine ſole, luna, &
ſyderibus, eſt lex obſcura, de qua dixerat di-
uinus vates. Tenebroſa aqua in nubibus aë-
ris. Nubes ſunt prophetæ, & veteris teſta-
Pſal. 17. menti ſcriptores, qui ob ſententiarum obſcu-
ritatē dicuntur plenæ aqua tenebroſa. Hi ſunt
illi, de quibus ait Eſaias: Qui ſunt hi, qui vt
nubes volant? Venit dies quartus, venit tem-
Eſa. 60. poris plenitudo, & apparuit ſol, Chriſtus Deus
noſter, qui legē expleuit, & illuſtrauit: appa-
ruit luna, hoc eſt eccleſia, & ſtellæ, hoc eſt a-
poſtoli, quibus dixit dominus. Vos eſtis lux
mundi. De quibus dixerat Daniel: Qui ad iu-
Math. 5. ſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellę in perpe-
Daniel. 12 tuas æternitates. Et quemadmodum ſol non
diſſoluit cœlum, ſed perficit: ſic Chriſtus non
Simile. venit ſolutum legem ſed impletum. Hic dies
Math. 5. quartus eſt ille, de quo ait diuin' pſaltes: Hæc
Pſal. 117. dies quam fecit dominus, exultemus, & lætc-
mur in ea. Et de quo ait Chriſtus: Abraham
Ioan. 8. exultauit, vt videret diem meū, vidit, & gaui-
ſus eſt. Hoc die fuit impia dæmonis tyrannis
euerſa, mors extincta, via ad immortalitatem
munita, & vera religio pietatis pleniſsima per
omnes terrarū oras propagata. Apparuit ſol,
Tit. 3. apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris
noſtri Dei: & aquæ tulerunt piſces, hoc eſt,
Gentes fructus virtutum huberimos produ-
xerunt. Tenebræ, quæ erāt ſuper faciē abyſsi
aduentu ſolis diſparuerunt, quia cæcitas Gen-
tium, & idolorum cultus, & impię mortalium
ſuperſtitiones prædicatione Chriſti, & apo-
ſtolorum ceſſarunt. Aquæ & aquarū abyſsi,
hoc eſt Gentes & populi relictis nefarijs fal-
ſorum deorum vanitatibus amplexati ſunt ve-
ram Chriſti fidem, & calore ſolis incenſi, hoc
eſt diuino Cſtriſti amore inflammati, pro ini-
quitate & impietate iuſtitiam & pietatē colu-
erunt. Aſpicis igitur nomine aquarum popu-
los intelligi, quibus erat Aſſyriorum rex nu-
tritus, & irrigatus, vt ait hoc loco Ezechiel.

Flumina eius manabant. Hoc eſt, fluuij eius
abyſsi fluebant circa radices. Vult ſignificare,
tantam fuiſſe diuitiarum affluentiam regis Aſ
ſyrij, tantam opum abundantiam & abyſſum,
vt ex ea fluerent ad ſubditos diuitiæ: & aliæ
arbores vbertate aquarum huius cedri irriga-
rentur. Regis opulentia ſubditos fouebat, qui
erant vſqueadeò diuites & potentes, vt dice-
ret Rabſaces quarto lib. Regum, totam Hie- *4. Re. 18*
roſolymam non poſſe reſiſtere vni ex minimis
ſatrapis Aſſyriorum regis.

*Multiplicata ſunt arbuſta eius, et eleuati ſunt
rami eius*. Hoc eſt filij & nepotes eius.

*In ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cæ-
li*. Hoc eſt, principes & magnates ei adhæſe-
runt pendentes ab illo, ſeque illi ſubiicientes.
Et omnes beſtiæ ſaltuum, hoc eſt homines
agreſtes, & immanes brutis comparati ei ob
temperarunt: domuit enim gentes incultas &
immanitate barbaras, & copijs abundantes,
quæ ei tributum ſoluebant.

Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei.
Hyperbole eſt, figura à Cicerone vocata ſu-
perlatio, ab alijs exceſſus: cùm ſentētia aliqua
fidem excedit augendæ rei gratia: vt cùm di-
cimus eſſe aliquid niue candidius. Huiuſmo-
di videtur eſſe id, quod ait Chriſtus: Faciliùs *Mat. 18.*
eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm *Mat. 6.*
diuitem intrare in regnum cœlorum. Et illud:
Non cognoſcat dextera tua, quid faciat ſini-
ſtra tua. Ac ſi dicat: Tantum abſit, vt alijs oſten
tes eleemoſynam, quam feceris, vt ne tu qui-
dem illud ſcias, quod facis. Exaggerat ver-
bis, quàm fugienda ſit in benefactis oſtenta-
tio, & gloria inanis. Volentes exploratores à
Moyſe miſſi magnitudinem vrbium terrę pro
miſſionis ſignificare, & earum murorum alti-
tudinem, dixerunt: Vrbes ſunt magnæ, & ad *Deut. 1*
cœlum vſq; munitæ. Hyperbolicè quidē, quē-
admodum hoc loco Ezechiel, qui volens ſi-
gnificare nullum fuiſſe regem ſimilē Aſſyrio,
qui tot diuitijs, tantaq; potentia floreret, ait
nec in Dei paradiſo fuiſſe cedros altiores Aſ-
ſyriorum rege. Poteris per paradiſum Dei ma
gnum aliquē pomarium, amœnum, arborūq;
proceritate inſignem intelligere. Solet enim
diuina ſcriptura, ea quæ magna ſunt, dei ap-
pellare, vt cum dicit cedros Dei, montes Dei,
viſiones Dei, &c. Paradiſus idem eſt quod hor *Pſal. 79*
tus. Vnde locum hunc ita vertit Pagninus: *Pſal. 35.*
Cedri nō abſconderunt eā in horto Dei. Hoc *Sup. 1.*
eſt, non eam ramis cooperuerunt, quia illa
erat excelſior illis in illo magno horto.

Abietes. Nec excelſæ abietes, nec ſublimes
platani, nullæ denique plantæ ad huius ce-

dei altitudinem aſcenderunt: nulli principes quãuis diuites & potentes ſe Aſſyriorum regi adæquarunt Abies arbor eſt altiſsima, tectiſſimaq́;, cuius pars inferior ſapinus vocatur, ſuperior verò ſuſterna authore Plinio libro ſextodecimo. Accipitur aliquando in diuinis literis pro magnatibus, & hominibus potentia, & rerum proſperatũ abundantia florentibus: vt apud Eſaiam: Abietes quoque lætatæ ſunt ſuper te. Quibus verbis ſignificat lætitiam qua efferebantur optimates interitu Nabuchodonoſoris. At apud Zachariã: Vlula abies, quia cecidit cedrus Ac ſi diceret: Lamẽtamini, & vim lachrymarum profundite magiſtratus Hieroſolymæ, quia ruit dignitas regia, & princeps veſter ex eminente dignitatis gradu præcipitatus eſt Et hoc loco apud noſtrum Ezechielem: Abietes non adæquarunt ſummitatem eius. Platanus etiam arbor eſt opaca, latè diffundens ramos, vmbræ ſolùm cauſa expetita. Gaudet maximè aquarum decurſibus: quam ob cauſam Eccleſiaſticus inducit ſapientiam in hunc modum loquentem Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas.

Eſa. 14.

Zach. 11.

Eccl. 24.

Omne lignum paradiſi dei non eſt aſſimilatum illi. Hoc eſt, nulla arbor in magno aliquo pomario inueniri potuit, quæ poſſet cum rege Aſſyriorum in pulchritudine comparari. Pagninus vertit: Omnis arbor in horto Dei non fuit ſimilis ei in pulchritudine ſua. Vbi per hortum Dei magnum aliquod intelligit viridarium D Gregorius libro 32. Moralium per hunc regem Aſſyrium intelligit angelum apoſtatam, reliquis angelis eminentiorem, & per cedros, abietes, & platanos virtutum cœleſtiũ agmina, in ſummæ lætitiæ viriditate plantata, quæ quamuis excelſa ſint condita, Lucifero tamen nec prælata ſunt nec æquata Hic ſpecioſus factus in multis condenſiſque frondibus eſſe dicitur, quia prælatum cæteris legionibus tanta illum ſpecies pulchriorem reddidit, quanta & ſuppoſita angelorum multitudo decorauit. Iſta arbor in paradiſo Dei tot quaſi condenſas frondes habuit, quot ſub ſe poſita ſupernorum ſpirituum legiones attendit. Hæc ille grauiter quidem & ſapienter, qui ſub ſpecie Aſſyriorum principis diabolum intelligendum ducit. Nos verò explanationẽ de rege Aſſyrio proſequamur.

Aemulata ſunt eum omnia ligna voluptatis. Id eſt, omnes reges & principes ei inuidebãt: ſequitur enim inuidia eum, qui aut diuitiis, aut ingenio, aut rectè factis, aut gloria alios ſuperat. Cain per inuidiam occidit Abel, quia eius opera iuſta erant, & deo grata: & de ijs qui ſequuntur Cain ait Iudas in epiſtola ſua: Væ illis, qui in viam Cain abierunt. Quemadmodum vmbra ſequitur corpus, ſic inuidia virtutem. O teterram peſtem, & deplorandam hominum maculam, qui de monumentis pulcherrimorum facinorum detrahunt, volẽtes obliuione ſempiterna pulchram eorum memoriam delere, qui falſis voluptatibus ſpretis in excellentium virtutum actiones toto pectore incumbunt, nullisque laboribus perterriti ad res magnas, & magnoperè expetendas aſpirant. Eorum vitam dicunt inuidi eſſe ſpoliandam ornamentis, quorum etiam mortem deberent perpetuis monumentis ornare. Id intuens Ioſephus in libro de bello Iudaico hanc ſententiam literis mandauit: Fieri nullo modo poteſt. vt in rectè factis effugias inuidiã. Quis enim vmbram effugiat inuidiæ, niſi pariter & virtutem effugerit? Grauiter ille quidem & eleganter. Cohærent enim gloria & inuidia, atque rem omnium pulcherrimam res turpiſſima comitatur. Sin autem dederit operam, vt virtutis magnitudine opprimas inuidentiam, tunc eam videbis acrius inniti, & contentius intumeſcere Quemadmodum ignis alta petit, ſic liuor in altum inſurgit, & excelſam virtutis gloriam ſuperare contendit. Et ſi fortes & ſapientes viri non tam præmia ſequi ſoleant rectè factorum, quàm ipſa rectè facta, & gloriæ inanis rumuſculos contemnant, tamen mortalibus immortalitatem non eſſe exiſtimant contemnendã Hanc inuidus vult labefactare, & per ſummũ ſcelus penitus illis auferre, omnia in eos maledicta conferendo, & ventos excitando: ſimilis diabolo, qui hominis gloriæ inuidens, ei voluit perniciem machinari. Ideo ait diuina ſcriptura in libro Sapientiæ: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Vſque adeo peſtilens eſt inuidiæ vitium, vt horretur Solomon in Prouerbijs, ne quis comedat cũ homine inuido. Et in libro Sapientiæ: Nec cum inuidia, inquit, tabeſcente iter habebo, quoniam talis homo non erit particeps ſapientiæ. Et diuus Paulus in epiſtola ad Galatas: Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicẽ inuidẽtes. Queadmodũ ciconia veſcitur ſerpẽtibus venenatis, ſic inuidus paſcitur aliorum detrimentis. Vt noctua caligine oblectatur, lucẽ autẽ odit: ſic inuidus aliena lętatur calamitate, luce aũt bonorũ operũ, & ſplendore rectè factorũ triſtatur O infœlicẽ miſerorũ hominũ conditionẽ? Vt ferrũ nutrit ferruginẽ, quę ipſũ corrũpit, ſic inuidus corrũpit inuidiã, quę ipſũ cõſumit. Inuidus aliorũ errata cõſiderat, imo inquirit, vt ea narret & vituperet, rectè vero aliorũ ſilẽtio pretęrit, nec ea vult aſpicere, nec in lucẽ proferre, niſi vt detrahat illis. Huc poteſt referri

Geneſ 4.

Simile.

Simile

Sap. 2.

Prou. 23.

Sap 6.

Gal. 5.

Simile.

Simile.

Simile.

referri, id quod ait Aulus Gellius libro nono Noctium Atticarum, capite quarto: eſſe apud Albanos homines, qui nocte melius quàm die viderent. Aiebat Apollonius Tyaneus, vt refert Raphael Volaterranus, ſapienti maius periculũ imminere ab inuido, quàm vel nauiganti à tempeſtate, vel prælianti ab hoſtibus. Gubernator prudens poteſt è maris procellis tutus euadere: dux ſtrenuus poteſt hoſtium fortitudinem vincere: at maleuolorum inuidiam nequaquam poſſunt ſuperare. *Simile.* Vt in Græcis artificibus aiũt, eos aulædos eſſe qui citharędi fieri nõ potuerint, ſic multos aſpicimus, qui cum nec ad ſcientię, nec ad fortitudinis, nec ad honeſtatis excellentem gloriam poſſint peruenire, cum ſe terris vitiorũ maculis contaminẽt, fiunt detractores alienarum laudũ: hoc eſt eorum munus, virorũ memorabilium ſplendorẽ obfuſcare. Infimum profectò officium, imò deteſtabile maleficiũ. Polypus piſcis eſt, qui nõ ſolùm piſces alios deuorat, ſed etiam propria brachia aliquãdo corrodit & comedit. Ita aſſerunt Aegyptij, quos ſequitur Plutarchus, Aelianus, & Alceus, qui ait: Ipſum me comedo, vt polypꝰ. Quẽ verſum citat Athenæus, & refert Pierius Valerianus in libro de antiquis characteribus, etiã ſi me non fugiat Ariſtotelem & Plinium multò aliter ſentire. Quis eſt, qui & alios & ſeipſum lacerat, niſi inuidus, qui rectè aliorũ facta reprehendit, & ſeipſum inuidia corrodit? Quot ſunt aliorum laudes, tot ſunt eius ſupplicia. Sed quid dico ſeipſum corrodere, imò ſeipſum occidit, ita enim ait Iob: Paruulũ oc-
Iob. 5. cidit inuidia. Huiuſmodi erant magnates illi & principes, qui regis Aſſyrij diuitijs, celebritate & potentia torquebatur. Hos ait hoc loco Ezechiel fuiſſe veluti arbores in paradiſo Dei inſitas & collocatas, hoc eſt floruiſſe diuitijs & dignitatibus, fuiſſeq; in magnis mundi honoribus cõſtitutos: & nihilominus Aſſyriorũ regi inuidiſſe, eumq́ue fuiſſe æmulatos.

Propterea hæc dicit dominus deus: Pro eo quòd ſublimitas eſt in altitudine, & dedit ſummitatem ſuam virentem ac condenſam, & eleuatum eſt cor eius in altitudine ſua, tradidi eam in manibus fortiſſimi Gentium. Faciens faciet ei iuxta impietatẽ eius. Et eieci eum: ſuccident eum alieni, & crudeliſſimi nationum. Et proijcient eum ſuper montes, & in cunctis conuallibus corruent rami eius. Et confringentur arbuſta eius in vniuerſis rupibus terræ: & recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ, & relinquent eum. In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cœli, & in ramis eius fuerũt vniuerſæ beſtiæ regionis. Quam ob rem nõ eleuabũtur in altitudine ſua omnia ligna aquarum, nec ponent ſublimitatem ſuam inter nemoroſa ac frondoſa: nec ſtabunt in ſublimitate ſua omnia, quæ irrigantur aquis, quia omnes traditi ſunt in mortem ad terram vltimam, in medio filiorum hominum, ad eos, qui deſcendunt in lacum.

Et dedit ſummitatem ſuam virentem ac condenſam. Id eſt, quia ſuperbia motus ſe extulit in ſublime, & poſuit faſtigium ſuum condenſum, & ſtipatum multitudine principũ & magnatum.

Tradidi eum in manibus fortiſsimi Gentium. Hoc eſt, Nabuchodonoſori regi Chaldæorũ: Quoniam ſe ſuperbia extulit, deieci ego illũ, ait dominus. Vt potentiam Pharaonis cum Aſſyriorũ celſitudine contulit, ita ſimile eius excidium eſſe dicit. Aſpiciant reges & principes ad exemplum hoc, & ſupplices ſe rationi ſubijciant ne à Deo deijciantur. Illud eſt hoc loco aduertendum quondam diuerſum fuiſſe imperium Chaldæorum ab imperio Aſſyriorum, vt anteà diximus. Metropolis Chaldæorum erat Babylon, metropolis verò Aſſyriorum Niniue. Decem tribus captę fuerũt ab
Aſſyrijs, duæ verò, nempe Iuda & Beniamin *4. Re. 18.*
à Chaldæis. Sed incenſo odio inter hæc duo *4. Re. 25.*
imperia bellum ſibi inuicem intulerunt, in quo victi fuerunt Aſſyrij, & fuit eorum imperium extinctum, & tota eorum terra Chaldæis ſubiecta, & res geſtæ Chaldæorum laudibus Aſſyriorum obſcuritatem attulerunt. Hinc factum eſt, vt Aſſyrij & Meſopotamij in Babyloniæ nomen, vt ait Iulius Solinus, tranſierint. Babylon eſt vrbs præcipua Chaldææ, Babylonia verò regio à metropoli regni denominata.

Et faciens faciet ei. Nimirũ quicquid voluerit. Hæc verborum geminatio eſt Hebræis familiaris, & in diuinis literis frequens.

Iuxta impietatẽ eius eieci eum. Ita dixit Deus regi Tyrio. Peccaſti, & eieci te de monte Dei
vt capite 28. licet videre. *Sup. 25.*

Et ſuccident eum alieni, & crudeliſsimi nationum. Hoc eſt, Babylonij immanitate inſignes. Dicens eueniſſe euerſionem Aſſyrio ob eius immanitatem, hortatur Babylonium ad

miſericordiam.

Recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ. Subaudi, quibus imperabat. Populi ei ſubiecti videntes eum victũ ſe ab illo ſeparabunt, eum contemnent & relinquent. Conſidera mundi varietatem.

In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cæli. Hoc eſt, mortuo rege magnates Chaldæorum poſſederunt Aſſyriam. Vel ſic: Super trũco huius arboris poſtquam cecidit, & confracta fuit, ſederunt volucres, id eſt, ſuper regem Aſſyriorum occiſum, & humi proſtratũ ſe cõſtituerunt magnates volatilium nomine ſignificati, & ſuper ramis eius ſe poſuerunt plebei, & agreſtes homines, infimo loco nati, nomine beſtiarum intellecti. In eum, quem, dũ viueret, & floreret, ſummis laudibus celebrabant, poſt ærumnas & luctuoſum obitum cõtumelias iaciebant. Eum occiſum conculcabant, & aſpernabantur, ad quem antea accedere nõ audebant. Intuere obſecro rerum humanarũ inconſtantiam & viciſſitudinem. Vel ſic: Poſt huius arboris ruinam, poſt regis Aſſyrij, eiuſque exercitus interitum, conuenerunt aues & feræ, vt eorum cadauera deuorarent. Hic fuit tam excelſi principis exitus, hic fuit miſerabilis eius finis, fuit interfectus ab hoſtibus, eiuſque cadauer inſepultum in campo iacuit, vbi fuit à volucribus, & beſtijs ſyluarum deuora- *1. Ioan. 2.* rum. Præclarè quidẽ diuus Ioãnes Apoſtolus Nolite inquit, diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt. Et paulò pòſt: Mundus tranſit, & concupiſcentia eius, qui autem facit vo- *Iudic. 4.* luntatem Dei manet in æternum. Cum Siſara princeps exercitus regis Iabin fatigatus è prælio ſe in fugam conferret, ingreſſus eſt in tẽtoriũ Iaëlis vxoris Cinei quæ eum vocauerat, vt ad ſeipſam confugeret. Hæc illum ſuſcepit benignè, & blanditijs delinitũ lacte pauit, & pallio cooperuit Quẽ feſſum de via, & quòd ad multũ diem laboraſſet, arctus ſomnus complexus eſt. Illa verò eum dormientem interfecit. Hæc Iaël mundi tenet imaginem, qui nos ad voluptates, & opes, & potentiam inuitat, vt perniciem nobis, & excidium machinetur Magnus ille princeps Siſara, qui in oculis, gẽtium verſabatur, in quẽ omnes connijciebant oculos, fuit à fragili quadam muliere inter- *Exod. 14.* fectus Magnus ille Pharao, qui potentia ſua terrarum orbem perterrebat, fuit cũ curribus & equitibus, & innumerabili exercitu in ma- *1. Re. 13.* ri rubro mirabiliter ſubmerſus. Rex Saul ad tantam peruenit calamitatem, vt amitteret exercitũ, & ipſe dolore compreſſus rueret ad in- *2. Re. 18.* teritum voluntarium. Abſalon qui patris ſui regnũ affectauerat, & copias innumerabiles parauerat, perijt miſerè, ex arbore ſuſpenſus.

Et vt humanas attingam hiſtorias, Achæyus rex Lydiæ in factione populari ſuſpenſus eſt ignominioſè, & ita vitam finiuit. Polycrates Samiorum rex, cũ tota vita fuiſſet ditiſſimus & rerum proſperarũ ac ad voluntatem fluentium perpetuũ ſenſiſſet decurſum, fuit ad extremum ab hoſte cõprehenſus, & in furcam rectus, docuit cum Solone nihil in mundo ex omni parte beatum. Valens imperator frater Valentiniani, prælio ſuperatus à Gothis, in tugurio, quò ſpe ſalutis confugerat, ab eiſdẽ cõbuſtus eſt Dies me deficeret, ſi vellem ærũnas & triſtes caſus principum aliorumq́; clarorum virorum narrare, qui cum eſſent ſummos honores conſecuti, exiſtimantes ſe firma & illuſtria claritatis fundamẽta ieciſſe, & perpetuã poſteritatis memoriã cõparaſſe, ruerũt ad imam ignominiam, fuerunt ad ſummũ dedecus præcipites deuoluti, & eos penitùs ex hominũ memoria perpetua deleuit obliuio. Non eſt igitur cur mundo fidamus, non eſt cur in eo ſpem noſtrã collocemus. Qui vtũtur *1. Cor. 7.* hoc mundo, inquit Apoſtolus, ſint tanquã nõ vtantur, præterit enim figura huius mundi.

Quam ob rem non eleuabuntur in altitudine ſua. Hoc eſt, eam ob cauſam Aſſyrij magnis plantis iuxta fluuina aquarum comparati nõ reſtituentur in priſtinã potentiã & dignitatẽ, ſed morientur, & ad infernum relegabuntur. Non eos opes ſuæ poterunt eripere, nec potẽtia & amplitudo à morte liberare.

Ad terram vltimam. Hoc eſt, ad infernum, qui eſt in imo terræ. Ideo dicitur in pſalmo: *Pſal. 62.* Introibunt in inferiora terræ. Volens autẽ Ezechiel hoc explicare, ſubdit: Ad eos, qui deſcendũt in lacũ. De hoc lacu ait diuinus pſaltes: Nõ auertas faciem tuã à me, & ſimilis ero *Pſal. 142.* deſcendentibus in lacum Eodem modo dixit de rege Tyri diuinus noſter vates, aut potius Deus per illum: Cum detraxero te cum his, *Sup. 26.* qui deſcendũt in locum ad populũ ſempiternum, & collocauero te in terra nouiſſima. Id quod illic appellauit terram nouiſſimã, appellat hic terram vltimã, & paulò pòſt, terrã infimam. Et Eſaias infernum, & profundũ laci. Pro terra vltima vertit hoc loco Pagninus, ter- *Eſai. 14.* ram inferiorem, quod eſt idem.

Hæc dicit dominus Deus: In die, quãdo deſcẽdit ad inferos, induxi luctũ, operui eum abyſſo, & prohibui flumina eius: & coercui aquas multas. Contriſtatus eſt ſuper eum Libanus, & omnia ligna agri concuſſa ſunt. A ſonitu ruinæ eius commoui gentes, cum deducerẽ eum ad infer-

infernum cum ijs, qui deſcendebāt in lacum. Erconſolata ſunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia ac præclara in Libano, vniuerſa quæ irrigabantur aquis. Nam & ipſi cum eo deſcendent ad infernum ad interfectos gladio, & brachium vniuſcuiuſque ſedebit ſub vmbraculo eius in medio nationum eius Cui aſſimilatus es ò inclyte atque ſublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltmam. In medio incircunciſorum dormies, cum eis, qui interfecti ſunt gladio. Ipſe eſt Pharao, & omnis multitudo eius dicit dominus Deus.

Induxi luctum. Ob mortem regis Aſſyriorum induxi amicis eius lachrimas & mœrorem. Pro induxi vertunt nonnulli, induxi, ſed eadem manet ſententia. Diuus tamen Hieronymus & in textu, & commentarijs legit, Induxi,

Operui eum abyſſo. Hoc eſt, multitudine pœnarum, feci vt eum abyſſus inferni abſorberet. Vel operui eum diuitiarum affluentia per abyſſum ſignificata. Vt ſit ſenſus: Quanuis opertus eſſet diuitijs, tamē ad infernum deſcendit, ſequitur enim ſtatim: Et prohibuit flumina eius Ac ſi diceret: Rigaui eum abyſſo diuitiarū: ſed poſtea prohibui, ne eū flumina rigarēt, ne eum opes comitarētur: Omni opulentia priuaui illū. Diximus anteà per aquas
Pſa. 48. & abiſſum opes & potentiam ſignificari, quas rex ſecū non aſportauit. Ait enim pſalmographus: Cum interierit, non ſumet omnis, nec deſcendet cum eo gloria eius.

Contriſtatus eſt ſuper eum Libanus. Hoc eſt, mons ille feraciſſimus vbi plātata fuerat hęc arbos excelſa, hæc cedrus ſublimis, affectus eſt mœrore ob eius exciſionē ruinam Senſus eſt: Aſſyria fuit dolore preſſa ob ſui regis excidium. Quidā codices habent. Contritus eſt ſuper eum Libanus. Hoc eſt dolore confractus eſt: ſed ſenſus idem eſt.

Et omnia ligna agri concuſſa ſunt. Hoc eſt omnes populi videntes luctuoſum Aſſirij occaſum fuerunt timore perterriti. Poteris per libanum arbores montis illius intelligere, & per eas principes & magnates: per arbores verò agri, homines plebeios, nulla illuſtri laude celebratos. Aſſyrij enim exceptis paucis nonnullis ob cædem ſui regis communi dolore angebantur.

A ſonitu ruinæ eius commoui gentes. Eodem modo dictum eſt de Tyri rege: A ſonitu ruinæ tuæ, & gemitu interfectorum tuorū, cum occiſi fuerint, commonebuntur inſulæ. Sup. 26.

Et conſolata ſunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia. Id eſt, magnates illi, qui in hoc mundo fuerāt veluti arbores Libani pro ceritate inſignes, qui delicijs affluentes, voluptatibus deliniti, gloria cæteris pręſtātes fuerāt ab Aſſyrio rege afflicti, & tandē ob eorum ſcelera in ima tartara præcipitati, eum ibi vidiſſent regem, à quo in vita fuerant oppreſſi, lætati ſunt, nam ſolatium eſt miſeris, vt quidam ait, ſocios habere pœnarum, præſertim eos, à quibus fuerant dolore affecti, & inſigni Eſai. 14.
aliqua calamitate vexati. Eodem modo Eſaias capite quarto decimo, vbi Nabuchodonoſoris ad inferoū deſcenſum deſcribit, eos: qui in inferno torquebantur, quos ille vulnerauerat, facit in hunc modū loquētes, & de eius excidio exultantes: Et tu vulneratus es, ſicut & nos, noſtri ſimilis effectus es Detracta eſt ad infernos ſuperbia tua cōcidit cadauer tuū ſubter te ſternetur tinea, & operimentū tuū erūt vermes. Illud eſt hoc loco aduertendū in inferno nullā eſſe lętitiā, nec hos principes ſimpliciter ob Chaldæorū & Aſſyriorū regū excidium fuiſſe lætatos, ſed habuerūt ſe ad modum eorum, qui gandio aliquo afficiuntur. Vel ideo ait propheta eos oblectatos fuiſſe, quia reſpectu cruciatuum regis eorū pœna exigua videbatur. At illi ſemper cruciātur. Ita Eſai 66.
enim ait Eſaias: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et apud diuum Marcum ait Chriſtus: Bonum eſt tibi de Mar. 9.
bilem introire in vitam, quàm duas manus habetem ire in gehennam, in ignem extinguibilem, vbi vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. Iob pœnas damnatorū de- Iob. 24.
ſcribens, ad nimirū calorem. inquit, tranſeat ab aquis niuium: & vſque ad infernos peccatum illius. Id intuens animo diuinus pſaltes, deſcribens miſerabilem impiorum exitum canebat: Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors Pſal. 48.
depaſcet eos, & dominabuntur eorum iuſti in matutino, & auxilium eorum veteraſcet in inferno à gloria eorum. Vbi impios in inferno cruciatos cū ouibus comparat, non ad animi manſuetudinem, & vitæ innocentiam, quā nō habuerunt, ſed ad ignauiam eorū imbecillitatem ſignificandam, qua nec effugere nec depellere ſupplicia vnquā potuerunt. Paſtor qui tales paſcit oues, crudeliſſimus eſt, nēpe mors ęterna, & ſuppliciū, quod nunquam finietur. Eſa. 30.
Eſaias capite 39. infernum & damnatorum pænas multis verbis deſcribit.

Nam ipſi cum eo deſcendent ad infernum. Co-

dices correcti habent, deſcenderunt. Senſus eſt: Qui in inferno erant gauiſi ſunt quòd omnes illuc deſcenderāt non ſolū ipſi, ſed rex, etiam ſi temporibus diuerſis.

Et brachium vnuſcuiuſque ſedebit ſub vmbraculo eius. Id eſt, vnuſquiſque principum illorū in medio nationū, quæ erat in inferno requieſcet ſub pœna regis Aſſyrij, quaſi ſub vmbraculo quodā Vidētes enim eius tormenta quodammodo exultabunt, ꝙ eorū memoria ſint. Metaphora eſt ſumpta ab ijs, qui defeſſi de via, & ſolis feruore fatigati accedētes ad opacam arborē, ſub eius vmbra requieſcunt. Quidam ita vertunt: Sed & ipſi deſcenderunt cū eo ad infernos ad interfectos gladio, qui ſub vmbra brachij eius ſederūt in medio gentium. Dilucidè perfectò & diſtinctè.

Cui aßimilatus es ò inclyte. Apoſtrophe eſt ad Pharaonem. In principio capitis dixerit diuinus vates verba ſua ad Pharaonē regē Aegypti, qui ſe ſimilē in operibus, & potentia, & nominis celebritate regi Aſſyriorū faciebat, etiam ſi multò eſſet inferior illo, vt fuit ex capitis proceſſu perſpectum & exploratum. Sed & ſi Aegyptius ſe vellet Aſſyrio comparare, non deberet tamen ſibi perpetuitatē promittere, cùm luctuoſiſſimum Aſſyrij exitum conſpiceret. Narrat igitur florente Aſſyriorū regis fœlicitate, & miſerabili excidio, vt vnde digreſſa fuerat, rediret oratio reuertitur ad Pharaonem, dicens: Cui te ſimilem feciſti ò rex illuſtris? Quæ eſt hęc tua verborum iactatio? Quid inflaris, & intumeſcis? Tu certè calamitoſum habebis exitum, & cū rege Aſſyriorum ad infernum deſcendes, vbi in æternum cruciaberis. Et cui te ſimilem in vita feciſti, ſimilis eris in morte. Ne exiſtimes fieri nō poſſe vt calamitati ſuccūbas, ac ſi eſſes immortalis, & ſemper fœlix, nam eris abſque dubio ęrumnis oppreſſus, nihilque erit tam miſerum, & calamitoſum, quod in te cadere non videatur, & poſtremò ad cæcas inferorum tenebras, & æternas tartarorum pœnas relegaberis.

Et ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam. Id eſt, tu cum alijs principibus, qui tibi ſimiles, mundi voluptatibus ducebantus, æternis in inferno cruciatibus torquebe-ris. Ita ait diuus Ioannes in Appocalypſi: Quātum glorificauit ſe, & in delicijs fuit tantū date illi tormentū & luctum. Apoc. 18. Vide loci damnatorum epithet a. Hoc capite appellatur terra vltima, abiſſus, terra infima, lacus, infernus. Alijs autem locis appellatur fouea, gehenna terra obliuionis. puteus interitus.

In medio incircumciſorum. Hoc eſt, inter infideles, qui enim circuncisi erat, & in gratia migrabant, ad limbū patrum deſcendebant, non ad locum impiorum. Durante lege vetere ſolum circunciſi fideles vocabantur, at vera cordis circūciſio à veris Chriſtianis obſeruatur. De ea dixerat Deus: Circuncidite præputium cordis veſtri. Qua de re ea poteris videre, quæ ſupra diximus cap. 28. verba illa explanantes: Deu. 10. More incircunciſorum morieris. Sup. 28.

Ipſe eſt Pharaon, et omnis multitudo eius. Hoc eſt, hic eſt finis Pharaonis, hic eſt triſtis & ęrūnoſus exitus illius, & multitudinis ac faſtus eius, in hac miſeria clauſit ſuū diē ille, qui opibus, & mūdi gloria magnos principes ſuperabat, In hoc conuerſa eſt eius ſuperbia & arrogantia, & diuitiarum opulētia. Ita obſcuratus eſt eius ſplendor, ita extincta eſt eius claritas ita labefactata eſt eius amplitudo. Conſidera quęſo mūdi inconſtantiā: In hoc ſolū eſt conſtās, ꝙ nullā habet cōſtantiā eius ordo eſt nō ſeruare ordinē, eius firmitudo nullā habere firmitudinem. Eius opes & potentiam appellat merito Eſaias puluerem tenuem, fauillam Eſa. 29. pertranſeuntem, ſomnium viſionis nocturnę, Et liber Sapientiæ vmbram, nuntium percurrentem, nauē fluctuoſas aquas velociter per- Sap. 5. meantem, cuius veſtigium, cùm præterierit, inueniri non poteſt, & auem aēre peruolantem, cuius itineris ne ſignum quidē videtur, & ſagittam emiſſam, cuius tranſitus non apparet. Id intuens cecinit diuinus pſaltes: Beatus vir, cuius eſt nomen domini ſpes eius, Pſa. 39. & non reſpexit in vanitates & inſanias falſas. Inanem mundi gloriam, fallacem eius ſpem, & incertas diuitias appellauit vanitates & inſanias & non quaſcunque ſed inſanias falſas. Voluit illuſtriſſimus rex, & ſapiētiſſimus propheta ſuadere mortalibus eſſe immortalitatē quærendam, & ad Deum ſumma cum fiducia confugiendum, fallacem verò mundi fœlicitatē non eſſe in bonis commemorandam, cū vana ſit, & inſana, & mendax, & ab ijs ſæpè poſſideatur qui ſibi temerè fidunt, & ſcelerum maculis contaminanur, & cogitationes ſuas Eccl. 40. in res inanes abijciunt, quæ eos ſæpenumerò fefellerūt. Id intuens Eccleſiaſticus dixit: Subſtantiæ impiorum ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt. In humanis hiſtorijs ſcriptum legimus fuiſſe tempore Octauiani Auguſti quendam inſignem pictorem, qui tabulam manu ſua depictam, & ſingulari induſtria elaboratum obtulit imperatori, in qua erāt omnes illi principes depicti, qui illuſtri laude celebrati nomen ſuum immortalitati commendauerant, quorum res geſtæ fuerant annalium monumentis conſignatæ, & poſteritati propagatæ, inter quos in loco eminentione erat idem Octauianus imperator tanquam eorum princeps,

ceps collocatus. In parte verò inferiore tabulæ erant omnes tyranni immanitate notati, & ſcelerum maculis imbuti, quorum princeps erat Phalaris impius Siciliæ rex, tyrannorum quondam altricis. Cùm autem Auguſtus oculos in tabulam ſibi dedicatam conieciſſet, miris laudibus extulit eius picturam, nō autem inuentionem. Dixit enim non eſſe æquum, vt Phalaris illic poneretur, tanquā tyrannorum princeps, cùm ſapientes viros proſecutus fuiſſet fauore & amore, inſipiētes verò minimè. Præterea non decere ſeipſum imperatorem adhuc viuentem principem conſtitui mortuorum, qui ob res præclarè geſtas eam memoriam reliquiſſent, de qua nulla ætas conticeſceret: nam durante vita nullus erat homo quamuis in excelſo dignitatis gradu conſtitutus, qui nō poſſet & à ſublimi mūdi gloria, & ab inſigni virtute præcipitari. Eam ob cauſam Solon Salaminius Athenienſium legiſlator Crœſo Lydorū regi ditiſſimo ingentes ei opes oſtentanti intrepidè dixit, neminem eſſe fœlicē, dum viueret, cum temporū varietati ſubiaceret: & tum denique iudicari, beatus ne quis fuerit, cùm extremum vitæ diem morte confeciſſet. Cuius ſententiæ Crœſus quanquam tunc fuit irriſor, poſtea tamen meminit, cùm captus à Cyro ad vitæ exitum vocaretur. Authores ſunt huius hiſtoriæ Herodotus libro primo, & Plutarchus in vita Solonis, & alij. Hanc Solonis ſententiam confirmauit Darius Perſarum rex, qui Alexandrum Macedonem contemnens bello eum aggreſſus eſt, de quo Alexāder exiguis copijs victoriā reportauit. Ditiſſimus fuit Darius, & faſtu ac potentia mortales oēs ſuperabat: ſed in tātā incidit calamitatē & inopiā, & ignominiā vt amitteret regnū, & opes, & videret exercitum ſuum profligatum, vxorem & filias ſuas captiuas, & eos quos amore proſequebantur interfectos. Et cùm eſſet vulneribus traiectus & mortē in viſceribus haberet cōceptā, petijt à Polyſtrato poculū aquæ, quam cum ſitiens ebibiſſet. Ad id, inquit, ærumnarū perueni vt tibi beneficiū hoc, quod in me contuliſti nullo poſſim præmio recompenſare. Quibus dictis efflauit animā, ſignificans interruptis ac morientibus vocibus in quam infirmā miſeriā ex alto dignitatis gradu incidiſſet. Author eſt Ioannes Monachus poſt Quintum Curtium in vita Alexandri. Multos ſilentio prætereo, qui cum ingentibus opibus, & magna potentia floruiſſent, in grauiſſimas ærumnas ad extremum inciderunt. Sed dices fortaſſe: Cur permittit Deus, vt impij tyranni aliquando diuitijs circunfluant? Huic obiectioni reſpondit quondam Dionifius tyrannus in hūc modum vt refert Euſebius libro de præparatione euāgelica octano. Vt animalibus, quæ ſaginantur, *Simile.* ſolet copia cibi & potus offerri, non ad aliud quàm ad eorum perniciem, vt occidantur, & comedantur: ſic mundus eos reficit & recreat aliquando, qui ſunt intollerandis vitiorū labibus contaminari, vt eos interficiat, & deuoret. Vt arborum rami nimia vbertate, & fru- *Simile.* ctuum pondere franguntur: ſic multis immoderata diuitiarū affluentia & proſperitas perniciem machinantur. Et quemaomodū ab excelſo potentiæ loco, à mundi gloriæ faſtigio multi precipites ad extremam ruerunt ignominiā, ita à virtutum vertice ad infima & exe- *Gene 28.* cranda flagitia. Id voluit diuina ſcriptura in illa altiſſima ſcala ſignificare, quā vidit Iacob per quā quidam aſcendebant, quidā verò deſcendebāt. Cecidit ex ſcala ille, qui aiebat: *Pſal 118* Adhæſit pauimento anima mea. Qui antea erat in cacumine conſtitutus, ruit in terrā, vbi proſtratus pauimento adhærebat. Ideo ait di- *1.Cor 10.* uus Paulus: Qui ſtat, videat, ne cadat. Hoc *Luc. 10.* homini illi euenit, qui deſcendebat à Ieruſalē in Iericho, & incidens in latrones, fuit omnibus virtutum ornamentis ſpoliatus. Qui à virtute, à gratia, ab animi ſecuritate & quiete, à viſione pacis, qui denique à Hieroſolyma in peccatum mortiferum, in mundi ſcelera, in peſtilentia flagitia, qui denique in Iericho deſcendit, & ab ſcalæ faſtigio ad pauimentū cecidit, in latrones incidit immaniſsimos, in impios cogitatus, in dæmonē, carnem, & mūdum, crudeliſſimos animorum inimicos, qui in illum irruerunt, omnibuſque virtutū diuitijs ſpoliauerūt, grauiſſimiſq; vulneribus ſauciū deformarunt. Vt autē intelligeremus peccatum ſummè Deo diſplicere, noluit Chriſtus *Luc. 10.* hominem illum nominare: tantum ait: Homo *Luc. 16.* quidā deſcendebat de Ieruſalem in Iericho. Eodem modo cū Chriſtus hiſtoriā narraret de iuſto mendico & diuite epulone, dixit mēdicum appellari Lazarū, nomē autē diuitis impij noluit exprimere. nominari non meretur, qui ſe vitijs cōtaminat. Diſcipulis ſuis dixit Chriſtus: Nomina veſtra ſcripta ſunt in cœ- *Luc. 10.* lis. Et diuus Paulus in epiſtola ad Philippen- *Philip. 4.* ſes, vbi adiutorium ſuorum meminit, ſubdit: Quorum nomina ſunt in libro vitæ. De impijs verò ait pſalmographus: Deleantur de li- *Pſal. 68.* bro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Idem videtur eſſe & iuſtorum & viuentium *Haba. 2.* liber, qui non ſcribuntur cum iuſtis, etiam cum viuis non ſcribentur, iuſtus enim ex fide viuit. Diuus tamen Hilarius exiſtimat in li- *Rom. 1.* bro viuentium eos eſſe, qui omnia legis præſcripta ſeruabant abſque Chriſti cognitione, iuxta id quod ait Apoſtolus in epi ad Galatas:

Quia

Quia qui fecerit ea, viuet in illis: in libro autem iuſtorum eos ſcriptura eſſe, quibus iuſtitia Chriſtus factus eſt. Itaque in libro viuentium ſcriptum eſſe, & iuxta eius ſententiam prædeſtinatum eſſe ad vitam, eſſe autem in libro iuſtorum ſcriptum, eſt eſſe iam per Chriſtum iuſtificatum. Et vt hic homo, qui deſcẽdit à Iuruſalem in Iericho, quem Deus ob eius flagitium noluit nominare, ruit ad dedecus & miſeriam, ita magni principes à mundi gloria ad infamiam interdum deſcendunt, & amiſsis opibus & honoribus ad cæcas illas & æternas tenebras relegantur, vbi perpetuis cruciatibus torquentur. Huiuſmodi ſunt rex Aſſur, & rex Aegyptius, vt hoc loco diuinus noſter vates teſtatur. Hic eſt verus, & germanus meo quidẽ iudicio huius capitis ſenſus. Poteris nihilominus per regem Aſſyrium Luciferum intelligere principem apoſtatarum angelorum, qui ſuperbia elatus è cœlo cecidit in infernum, per regem verò Aegypti antichriſtum. Et tunc eſt ſenſus: Si Lucifer cecidit è cœlo in infernum, cum eſſet angelus Dei, quomodo tu ò antichriſte non corrues, cum ſis homo, ſiquidem es incredibili ſuperbia elatus.

Annotationes ex Hebræo in Caput XXXI.

F*Rondibus nemoroſus*. Septuaginta habent: Denſus in vmbra. Pagninus: Ramis denſis inumbrans. Quæ omnia in idem recidunt: In hebraico eſt חֹרֶשׁ מֵצַל chorex matſal.
Nomen chorex propriè ramum ſignificat, &
Eſa.17. aratrum. Vbi Eſaias ait: In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ ſicut aratra. Pro aratris verti poteſt, ſicut rami. Vt ſit ſenſus: Quemadmodũ Euæi, & Amorrhæi venientibus ex Aegypto Hebręis relinquebant in ſylua ramos & ligna, quæ cædebant, ſeq́; fugę mandabant, ſic ò Samaria aduenientibus Aſſyrijs ciuitates tuas munitas relinques. Vertit autẽ interpres Latinus aratra, quoniã deriuatur dictio hæc à verbo חרש charax, quod
Pſal.128. ſignificat arare, & fabricare, vt in pſalmo: Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores prolongauerunt iniquitatem ſuã. Quę verba in hunc modũ vertit ex hebræo diuus Hieronymus: Super ceruicem meam arabãt arãtes, prolongauerunt ſulcum ſuum. Et Felix: Supra dorſum meũ arauerunt arantes, protraxerũt ſulcum ſuum. Vult ſignificare impoſuiſſe ſceleratos homines eius dorſo grauiſſimũ pondus, & acerbiſſimas in illum contumelias iecisse, quibus eũ dominus leuauerat. Ipſe enim
Mat.11. ait: Venite ad me omnes, qui laboratis, & oneratieſtis, & ego reficiam vos. Significat autem verbum hoc arare indicat apertè locus
ille Oſeæ. Araſtis impietatem, iniquitatem
meſſuiſtis. Significat etiam ſilere, & obſurdeſ Oſe.10.
cere, vt in pſalmo: Deus meus ne ſileas à me
Vel, vt poteſt verti: Ne obſurdeſcas mihi. Pſal.27.
Prophetica loquendi forma & conſuetudine tum Deus dicitur reſpondere fundenti precationes, cùm eum exaudit, eíque poſtulata cõcedit: tum autem dicitur ſilere, cùm non exaudit, & orantis voluntati reſiſtit, aut ei petita
non largitur. Loqui Deum idem eſt quod fa Pſal.32.
cere: Ipſe dixit & facta ſunt: tacere autem & ſilere eſt non facere. Videbatur Deus Dauidi ſilere, cùm permittebat eũ affligi, & varijs calamitatibus torqueri, & exagitari. Ideo has pias & ardentes voces ad dominum fundebat: Ad
te domine clamabo: Deus meus ne ſileas à Pſa.142
me, ne aſſimiler deſcendentibus in lacum. Clamabo dixit Hebræorum more, pro, clamo iugiter. Significat præterea verbum hoc co-
gitare, & machinari: ideo Prouerbiorũ illud. Prou.14.
Erãt qui operantur malum: vertit Pagninus. Errant cogitãtes malum: Poteſt verti: Fruſtrabuntur, qui malum machinantur. Ab hoc verbo deriuatur nomen charax, quod ſignificat artificem ab excogitando, quòd ſolers & ingenioſus artifex nihil faciat abſque cogitatione, & deliberatione, & conſilio. Vel à tacẽdo quòd alios faciat ſilere, & attonitos reddat atque ſtupefactos. Eam ob cauſam erat Patauij ſtatua Tyti Liuij ſuper fores prætorij claudens os digitis ſuis. Voluerunt imaginis illius opifices ſignificare, tantam fuiſſe Liuij eloquentiã, vt alios redderet ſtupidos & admirantes, eiſq́; indicerent ſilentium. Propriè tamen nomen hoc ſignificat fabrum lignariũ locus autem arborum & lignorum ex quibus ille efficit opera ſua, dicitur chorxah. Vnde chorez ſignificat arboris ramũ, & ipſius rami frondes: & hanc ſignificationẽ ſecutus eſt noſter interpres, dicens: Frondibus nemoroſus.

Ramos ſuos emiſit ad vniuerſa ligna regionis. Pagninus habet: Ad vniuerſa ligna agri. Dictio hebræa & regionem ſignificat & campũ. Senſus eſt: Vorago illa opum, nutriebat ſubditos, in omni Aegypti regione habitantes.

Operuis eũ abyſſo. In hebraico eſt. האבלתי heoualti. Verbum eſt aual, quod ſignificat operire, & lugere. Eam ob cauſam verterunt ſeptuaginta interpretes: Luxit eum abyſſus. Diximus in explanatione nomine aquarum ſignificari populos, & ex conſequente nomine abyſſi multitudinem populorum. Eſt igitur ſenſus iuxta tranſlationem ſeptuaginta. Multitudo & celebritas gentium, & populorum regi Aſſyrio ſubiectorũ, & oẽs denique, qui

eum

eum viuum laudibus efferebãt, mortuũ deplo
rauerunt. Quidam veetſit: Operui ſuper eum
abyſſum. Vt ſis ſenſus: Pro eius nece operui
luctu omnem populum ſuum. Hic interpreta-
tioni fauet Pagninus, qui trãſtulit Operire fe
ci ſuper eum voraginem ſacco. Solebat quon
dã populus pro obitu regis ſe ſaccis induere.
Per voraginem aquarũ profunditatẽ intelli-
git, hoc eſt, innumerabilẽ hominũ multitudi-
nem, qui fuerunt ob luctuoſum ſui regis inte-
ritum ſaccis induti. Si hi pro corporis morte
lachrimas fundebant, & ſaccis induti iacebãt
Iacob 1. in ſqualore, nõne debemus pro animarũ mor
te nos multò acerbiùs affligere? Peccatũ, cùm
conſummatũ fuerit, generat mortem. Sin antẽ
homo mortuus per peccatum nõ reſurgit per
gratiam, ſed in lethali migrat flagitio, moritur
Sap. 16. in æternum. Quæ eſt cauſa huius mortis? Pec-
Sap. 18. catum. Ita dicitur in lib. Sapientiæ Homo per
malitiam occidit animam ſuam. Et Ezechiel.
Anima inquit, quę peccauerit, ipſa morietur.
Sed mors hæc, dum homo viuit, mori poteſt,
& per Chriſti gratiam deleri. Ait enim Chri-
Ioan. 5. ſtus: Venit hora, & nunc eſt, quãdo mortui au
dient vocẽ filij Dei, & qui audierint: viuent.
Rom. 6. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Sti-
pẽdia peccati mors, gratia autẽ Dei vita æter-
na in Chriſto Ieſu domino noſtro. At mors
inferni æterna penitùs eſt, à qua nemo eorũ,
Apo. 20. qui illic iacent, liberatur. De illa ait diuus Io
annes in Apocalypſi: Infernus & mors miſſi
Mat. 25. ſunt in ſtagnum ignis: hæc eſt mors ſecunda.
Mar. 9. Cùm autẽ ignis ille ſit æternus vt ait Chriſtus
Mat. 24. Deus noſter: ęterna eſt etiam illorũ mors, qui
eo cruciantur, Ideo ait idem dominus: Ibunt
impij in ſupplicium æternum, iuſti autẽ in vi-
tam æternam. Quã ob cauſam canit Eccleſia:
In inferno nulla eſt redemptio. Nec ſolùm
Chriſtiani, ſed nonnulli ex ethnicis hoc aſſe-
ruerunt quorum vnus fuit Vergilius, qui poſt
quam in ſexto Aeneidos dixit facilem eſſe de-
ſcenſum ad infernũ, ſubdit: Sed reuocare gra-
dũ ſuperaſq́; euadere ad auras, hoc opus, hic
labor eſt. Plutarchus in lib. de his, qui ſeriùs
à Deo puniuntur, quendam aſſerentẽ inducit,
homines teterrimos ſcelerumq́; maculis no-
tatiſſimos poſt mortem in obſcurum quendã
& qui reſerari nequeat, locum intrudi. Socra-
tes apud Xenocratem ait impij animam in oc
cultum ſub terra locum migrare, & regionẽ
illam æneis catenis vndique vinciri. Mercu-
rius Triſmegiſtus multis etiam verbis ęternã
mortem in inferno deſcribit. In hac ſentẽtia
fuit Orpheus, Iamblicus, Plotinus, & ante hos
duos admirabilis ille Plato, quẽ Aurelius Au-
guſtinus Chriſtianę veritati facit propinquio
rẽ Mercuri, & Platonis verba refert Cœlius
Rhodiginus lib. 6. lectionum antiquarum. Et
quãuis ethnici & fide & charitate carerent, ſe
ſeque in ſcelera nefanda ingurgitarẽt, multa ta
men dixerunt vera & vtilia, quibus perpetuã
ſibi famã compararunt. Vt ex vili terra pretio *Simile.*
ſum aurum aliquando producitur: ſic permit-
tente Deo ex infideli homine bona aliquãdo
procedit doctrina. Et vt aurum eligitur, & ter
ra relinquitur: ſic nos ab iniquis doctrinã ſa-
lutatem accipere debemus ſi eam protulerint
deprauatos autem eorũ mores deteſtari: Nec
ob eorum infidelitatem debemus elegantes
eorum libros cõtemnere, & penitùs repudia
re, dummodò non ſint prohibiti, quin potiùs *Simile.*
moderatè & cautè legere interdum, ſi opus
ſit. Vt ſi vigente ſolis ęſtu iter fecerimus, e-
tiam ſi illam ob cauſam illud faciamus, fiet na
tura tamen, vt coloremur: ſic ſi eorum libros
attentè legerimus, qui eloquentia & philoſo
phia pręſtiterunt, etiam ſi nõ eam ob cauſam
ſentiremus tamẽ orationem noſtram eorum
elegantia quaſi colorari.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXII.

Capite ſuperiore oſtendit multis verbis regis Aſſyriorum opes, potentiam, & celebritatem, quæ omnia ad extremum miſer ille princeps amiſit: nam omni humano præſidio nudatus, fuit ſummis calamitatibus oppreſſus, & immaniter occiſus & ruit præceps ad exitium ſempiternum. Et in fine capitis prædixit fore, vt ſimilibus ærumnis rex Aegypti vrgeretur. Nunc eius deiectionem & miſeriam verbis perſequitur, & flebilibus vocibus lamentatur. Sed prius eius fœlicitatem deſcribit, vt infœlicitatis exaggeret magnitudinẽ: nulla eſt enim maior moleſtia, quàm ea, quæ eſt cum præterita voluptatis recordatione ſociata. Nihil magis calamitoſum eſt, quàm fuiſſe fœlicem, graue eſt magnum aliquid amittere, quod vehementer diligebas, ſed facilis eſſet hæc iactura, niſi eſſet rei amiſſæ recordatio.

CAPVT XXXII.

ET factum eſt duodecimo anno, in menſe duodecimo in vna menſis: factum eſt verbum domini ad me dicens Fili hominis aſſume lamentum ſuper Pharaonem regem Aegypti: & dices ad eum: Leoni gentium aſſimilatus es, & draconi, qui eſt mari. Et ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas a-

quas

quas pedibus tuis, & conculcabas flumina earum. Proptetea hæc dicit Do-
Sap.12. minus Deus: Expandam ſuper te rete
d.&17.f meum in multitudine populorum multorum,& extraham te in ſagena mea, & projjciam te in terram, Super faciem agri abijciam te, & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cœli, & ſaturabo te beſtijs vniueſæ terræ: Et dabo carnes tuas ſuper montes,& implebo colles tuos ſanie tua. Et irritabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper montes,& valles im-
B plebuntur ex te. Et operiam,cùm extin-
Eſa.13.b. ctus fueris, cœlos, & nigreſcere faciam
Ioel.13.c. ſtellas eius: ſolem nube regam, & luna
Mat.24. non dabit lumen ſuum. Omnia lumina-
c. ria cœli mœrere faciam ſuper te, & dabo tenebras ſuper terram tuam,dicit Dominus Deus. Cùm ceciderint vulnerati in medio terræ,ait Dominus Deus: Et irritabo cor populorum multorum, cùm induxero contritionem tuam in gentibus,ſuper terras quas neſcis,& ſtupeſcere faciam ſuper te populos multos.Et reges eorum horrore nimio formidabunt ſuper te propter vniuerſas iniquitates, quas operatus es, cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum: & obſtupeſcent repentè ſinguli pro anima ſua in die ruinę tuę,quia hæc dicit Dominus Deus: Gladius regis Babylonis veniet tibi,in gladijs fortium deijciam multitudinem tuam. Inexpugnabiles omnes gen-
C tes hæ. Et vaſtabunt ſuperbiam Aegypti, & diſſipabitur multitudo eius. Et perdam omnia iumenta eius, quæ erant ſuper aquas plurimas: & non conturbabis eas per homines vltrà,nec vngula iumẽtorum turbabit eas.

EXPLANATIO.

ET factum eſt duodecimo anno. Subaudi,à tráſmigratione Iechoniæ, mẽſe duodecimo, qui ab Hebræis appellatur Adar', noſtro Frebruario reſpõdens. Diximus enim primo cap. primũ apud Iudęos menſem appellari Niſan qui eſt martius apud nos. Vna menſis,hoc eſt, prima die Februarij. Iuxta Hebræorum computationem,fuit hoc anno à mundi creatione 3348.anno autem ante aduentũ Chriſti 614. ſed iuxta computationem Euſebij, Cæſarẽſis in lib. de temporibus fuit anno à mundi conſtitutione. 4612. Aſſerit enim contigiſſe Iechoniæ tranſmigrationẽm anno mundi 4600 hoc autem contigit anno duodecimo,à tranſmigratione, obtinente Romæ regnum Tarquinio Priſco,olympiade.45.

Aſſume lamentum ſuper Pharaonem. Quoniã fuit à ſumma mundi gloria ad ſummam miſeriam præcipitatus. Hortatur nos Deus ad miſericordiam,quæ eſt iuxta Damaſceni ſententiam triſtitia in malis alienis. De illa ait Chri- Mat.5.
ſtus: Beati miſericordes,quoniam ipſi miſeri- Mat.9.
cordiam conſequentur. Et rurſus: Euntes diſcite, quid eſt miſericordiam volo,non ſacrificium.

Leoni gentium aſſimilatus es, et draconi, qui eſt in mari. Vt leo inter terrena bruta obtinet principatum in fortitudine, & crudelitate, & draco ſiue cetus inter aquatilia in magnitudine & potentia:ſic tu gentes omnes ſuperas potentia,immanitate, & nominis amplitudine. Prou 30.
Leo, vt ait Salomon in prouerb. eſt fortiſſimus beſtiarum.Eam ob cauſam ſolet ſcriptura tyrannos leones appellare Loquẽs Dauid de tyrannide Saulis, cumq; ſequentium, qui cum ipſum ad cędem cupidiſſimè quærebant, ait:Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prędã Pſal.16.
& ſicut catulus leonis habitans in abditis. Et rurſum:Salua me ab ore leonis, & à cornibus Pſal. 21.
vnicornium humilitatem meam. Vbi leones & vnicornes appellantur homines potẽtes & Pſal 33.
feri.& immanitate barbari Pſalmo 33.vbi editio vulgata habet:Diuites eguerunt,& eſurierunt: habet tranſlatio diui Hieronymi ex Hebraico.Leones indiguerunt,& eſurierunt. Ita appellat tyrannos & potentes, qui ſolent infirmiores opprimere. Eodem modo Eſaias. Vi- Eſai. 11.
tulus,inquit,& leo, & ouis ſimul morabuntur Quibus verbis nihil aliud voluit diuinus vate ſignificare,quàm gentium indomitarum & immanium à tauris & leonibus non differentium ad pios & mites mores eorum qui manſuetudine & pietate cum omnibus conſerũtur futuram conuerſionem.Loquebatur de admirabili Chriſti in mũdum aduentu,& de Gentiũ ad fidem vocatione,& tunc more prophetico eas,quæ feræ erãt propter mores ferinos, prędixit relicta feritate eſſe ad religionẽ pietatis pleniſſimã conuertendas. Ita hũc locũ interpretatur verè quidem & ſapiẽter Euſebius Cæſarienſis libro ſecũdo de demonſtratione Euangelica, cap. 41. & libro tertio, capite 1.

Ieremias etiam volens Hebræorum excidium
per crudelem Nabuchodonoſorem narrare,
ait: Percoſſit eos leo de ſylua. Aſpicis igitur
nomine leonis ſignificari hominem potentẽ
& immanem. Sed volentes antiqui ſignificare
debere potentiam cedere ſapientię, leonẽ pin
gebãt caput noctuæ inclinantem, per noctu-
am Mineruę dicatam ſapientiam ſignificãtes,
cui leo, hoc eſt, humana potẽtia ſe ſubijcere
debet. Poteris per leonẽ rapacitatẽ intelligere
quę eſt è republica proijcienda & expellenda.
Id ſignificabat Pytagoricum illum præceptũ
animalia curuiunguia non eſſe nutrienda. Id
intellexit Aeſchilus, cùm leonis catulum aſſe
ruit non eſſe in republica nutriendum, ſed ex
ca ſeparandum. Intelligi autem per cetũ ſiue
Eſai. 27. draconem maris mundi principes & tyrãnos
indicat locus ille Eſaię. In die illa occidet do-
Eſai. 51 minus cetũ, qui in mari eſt. Et rurſus de Pha-
Pſal. 73 raonis interitu in mari rubro ait. Nunquid nõ
Sup. 29. tu domine percuſſiſti ſuperbũ, vulneraſti dra
conem? Nunquid non tu ſiccaſti mare? Et
pſalmographus: Tu confregiſti capita draco-
nis. Et noſter Ezechiel cap. 29 eundem Pha-
raonem, de quo loquitur in præſenti, draconẽ
magnum vocauit. Quemadmodũ draco aqua
tilis ſiue cetus alios deuorat piſces, ſic Pharao
homines minus potentes trucidabat, & eorũ
veteres, illibataſque opes in profundiſſimum
libidinum ſuarum gurgitẽ profundebat. For-
taſſe ideo Pharao comparatur cum leone ter
reno, & dracone marino, quia dominũ terræ,
& maris ſe eſſe exiſtimabat. Vel quia Aegyptię
regioni dominabatur, quæ non ſolùm magnã
obtinet terræ planitiem, ſed propter maximã
Nili inundationem eſt aliquando ferè tota a-
quarum pleniſſima. Et quoniam hæc Aegypti
inundatio incipit ſingulis annis menſe Iulio,
intrante ſole leonis ſignum, tunc enim incipit
creſcere Nilus, & aquarum inundatio totam
operire terram, & ideo per caput leonis ſigni
ficabant quondam Aegyptij aquarum multi-
tudinem.

Et ventilabas cornu in fluminibus tuis. Hoc
eſt, in Aegypto aquis Nili redundante tuam
fortitudinem & potentiam oſtẽdebas. Venti-
lare cornua eſt ſuperbiam, & potentiam, & fe-
rociã oſtendere, & diuitias iactare Metapho-
ra à tauris deſumpta. Põt dictio hæc, cornu,
in ablatiuo eſſe, vt ſit ſẽſus. Tu cornu tuo, hoc
eſt, potentia tua alios vulnerabas, & lõgè pro
ijciebas. Ita ĩtelligitur illud pſalmographi: In
Pſal. 43 te inimicos noſtros vẽtilabim' cornu. Hoc eſt
ſi tu domine tuleris nobis opẽ, hoſtes noſtros
ſuperabimus, & à nobis longe propellemus.
Vẽtilabat Pharao ſuperbia ſua imbecillos ho
mines, non conſiderans ſe eſſe mortalem, nec
aduertens, eſſe Deum ſummum iudicem, cui
erat ſuorum factorum ratio reddituros. Nõ
exiſtimabat ſe eſſe moriturum, nec verſabat in
deliberando animũ, ſed quicquid illi veniebat
in mentem deprauato appetitui gratũ, abſque
deliberatione faciebat. A prima cogitatiõe ad
opus nulla erat diſtãtia, quoniam nulla inter-
erat ratio, nulla deliberatione, nullũ cõſilium,
pro ratione ſuccedebat volũtas, pro delibera-
tione voluptas. Nõ intuebatur, deliberandum
eſſe diu quicquid ſtatuendũ ſit ſemel. Vita no-
ſtra ſcala quędã eſt in excelſo loco cõſtituta, cu
ius primus gradus cogitatio eſt, vltimus verò
op' in medio aũt ſunt multi alij gradus cõſide Simile.
ratiõis & deliberatiõis. Vt aũt homo facile ca-
deret, ſi vellet à primo ad vltimũ abſq; medijs
peruenire, ſic qui primã cogitationem ſtatim
exequitur abſque deliberatione, quę affert vti
lẽ curam cogitãdi, nec conſiderat, offendat nec
Deum, aut proximum, nec aſpicit rerũ hu-
manarum exitum, & mundi varietates, facile
ruit, & præceps in exitium cadit oportet de-
liberationũ gradus prius attingere, & per eos
firmiter incedere, vt in vltimo & altiſſimo gra
du tranquilli maneamus. At ſuperbus hic Ae-
gypti princeps ob cõſiderationis defectũ ruit
in interitum miſerabilem, quem nunc noſter
Ezechiel flebilibus vocibus deplorat.

Et conturbabas aquas. Hoc eſt, populos dixi-
mus capite ſuperiore nomine aquarum popu
los ſignificari, iuxta illud Apocalypſis: Aquæ Apoc. 17.
quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguæ.
Vel per aquam conturbationem intelligitur
turbulenta gubernandi ratio. Princeps debet
populũ paſcere pabulo pingui, & aquis claris Eccleſ. 15.
& ſalutaribus. Aqua lucida & pura eſt vitę mo-
deſtia & tranquillitas, & pia ac catholica do-
ctrina, iuxta illud Eccleſiaſtici: Aqua ſapien- Pſal. 22.
tiæ ſalutaris potabit illũ. Hæc eſt illa recrea-
trix aqua, de qua ait regius vates: Super aquã
refectionis educauit me. At Pharao rex Aegy-
pti omnia miſcebat & conturbabat, erat enim
impius, & immanis, & diſcordiæ amãtiſſimus.
Poteris noĩe clararũ aquarũ viros pios, virtu
te præditos, & ſapiẽtia præſtantes intelligere
quos nefari' homo cõturbare cõtẽdit, oppri-
mere, & lõgius propellere, ne ei' ſcelera aper
tè videãtur. Camelus, vt author eſt Plinius li.
8. cap. 18. accedẽs ad puras & claras aquas, pri- Simile.
us eas conturbat, quàm bibat. Nam ſi tranquil-
lę & lucidę extiterint, terretur camelus, vidẽs
in illis ſuam deformitatem & fœditatẽ. Aquæ
lucidę & quietę ſpeculum ſunt, in quo reſplẽ-
dent proſpicientium vultus. Eodem modo
viri iuſti & ſapientes aquæ ſunt perſpicuæ, in
quibus veluti in claro ſpeculo apparent non
ſolùm virtutum imagines, & earum claritas &
pulch-

pulchritudo,ſed fœdæ ſceleratorum labes, & maculæ teterrimę.Ideo impij homines & ſceleribus imbuti viros honeſtate cōſpicuos, & doctrina excellentes affligere contendunt, in eoſq; cōtumelias iaciūt,& ventos excitant,vt eos perturbēt,& à conſpectu ſuo longè proijciant, ne coram illis impia eorum flagitia apertè conſpiciantur.Efferunt ſe homines flagitioſi inſolenter,& potentia ad aliorum perniciem abutuntur.Eſt memoriæ proditum,pictorē quendam,qui malè pinxerat gallos galliuaceos,iuſſiſſe famulo,vt veros gallinaceos longè propelleret à tabula,ne facta comparatione eius deprehenderetur ignauia: Sic qui ſpecie honeſtatis flagitia cooperit,qui virtutis imaginem malè depingit, viros virtutibus inſignes procul abigere conatur,ne ex illorum collatione eius fictæ virtutes apertè cognoſcantur Ex quo efficitur,vt homines impij vitam iuſtis conentur eripere,& eorū nomen ex hominum memoria funditus delere. Hæc eſt cauſa, cur nefarij Iudæi Chriſtū Deū noſtrū eos à maleficijs & ſceleribus deterreutē,& ad virtutem & ſincerum diuini numinis cultum adhortantem iniurijs acerbiſſimis proſequerentur,nec ab impio illo furore deſiſterēt,donec eum maximis cruciatibus affectū, & grauiſſimis vulneribus confoſſum immaniſſimè interfecerunt.Vt cantharites venenoſi vermiculi inter triticum vberrimum & lætiſſimum naſcūtur, & inter roſas odoriferas,& maximè florentes, ſic impiorum inuidia in præclaris aliorū virtutibus verſatur,res pulcherrimè geſtas illuſtrium virorū cogitat, eos comitatur, qui virtute & ſapiētia alijs præſtāt, ex quibus vera gloria efflorescit,& redundat.Hinc procedit detractio & maledictum: eſt enim inuidus vſque adeo corruptus,vt quo clariora fini iuſtorum facinora,eò magis ea deteſtetur.Illi accommodantur verba illa Eſaiæ: Vę qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras,ponentes amarum in dulce,& dulce in amarum. Hanc inuidię corruptionem innuit ijs verbis Salomon in Prouerbijs: Putredo oſſium eſt inuidia.Vt veſtis putrefacta nō recipit ablutionem:ſic anima corruptione inuidentiæ putrida non facilè abluitur. Quin potiùs quò amplius creſcit aliorū gloria,eò magis ipſa corrumpitur,& reprobatur. Nec ſolū inferiores ſuperioribus inuident, ſed qui in excelſiore loco ſunt conſtituti,ſubditorū virtute aliquēdo cruciantur:quò fit,vt eos affligant, & conturbent, quēadmodum faciebat Pharao Cui dicit Ezechiel:Qui conturbabas aquas.

Simile.

Simile.

Eſai.5.

Prou.14.
Simile.

Et conculcabas, flumina earum. Non ſolùm quaſcunq; aquas pedibus conculcabas,& cōturbabas,ſed aquarum flumina. Quidam codices habēt: Flumina eorum hoc eſt,aliorum agros aquis affluentes. Fortaſſe hoc dit propter Pharaonici exercitus magnitudinē, qui omnes Aegypti aquas poterat tranſiens conculcare.

Expandam ſuper te rete meum. Ego,ait Deus te capiā,& occidam. Metaphora eſt ſumpta à piſcatoribus retia in mare proijcientibus ad piſces capiendos & necandos. Rete ſuum appellat Deus regē Babilonis,quo miniſtro homines ſuperbos & impios euertebat.Hac dicē di exornatione vſus eſt ſupra Ezechiel capite duodecimo,& decimo ſeptimo aduerſus Sedechiam vaticinans.

Sup.12. et 17.

Super faciem agri abijciam te. Id eſt, poſtquam fueris interfectus, proijciam cadauer tuum in terram,vbi erit auibus expoſitum, & beſtijs.

Montes & valles implebuntur ex te. Hoc eſt, cadaueribus exercitus tui.Tu morieris,& copiæ tecum euertentur.

Et operiam, cùm extinctus fueris, cælos, & nigreſcere faciam ſtellas. Hoc eſt, erit tēpus illud ærumnoſum, doloribus & calamitatibus pleniſſimū. Nulla erit quies,nulla ſecuritas,nulla oblectatio,ſed terror,clades,& turbulentiſſima tēpeſtas. Audientur ſuſpiria, gemitus,eiulatus, flebiles querelæ, & omnia mortē intentabunt. Tanta erit mœſtitia & miſeria veſtra, vt omnia vobis obſcura videantur. Nec ſol, nec luna, nec reliqua aſtra vobis videbuntur fulgere,ſed obſcura eſſe abſque vlla claritate. Nox calamitatum veſtrarum omnem ſolis cādorum diſſipabit. Solet diuina ſcriptura magnum timorem, & acerbas ærumnas ſolis,& lunæ,& cæterorum ſyderum obſcuritate ſignificare. Volens Eſaias triſtē Babyloniorū excidium deſcribere,ait:Stellæ cœli,& ſplendor earū non expandent lumen ſuū:obtenebratus eſt ſol in ortu ſuo, & luna non ſplendebit in lumine ſuo. Et Iudęorum excidiū prædicens,ita Deum loquentem facit:Induā cœlos tenebris & ſaccum ponam operimentum eorū. Eodem modo Ioel:Sol & luna obtenebrati ſūt,& ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuū.Et noſter Ezechiel cap. 34. tempus ærumnis plenum vacat diem nubis & caliginis. Chriſtus Deus noſter in euangelio:Sol obſcurabitur, & luna nō dabit lumen ſuum, & ſtellę cadent de cœlo. Latini etiam per tempora nubibus operta calamitatem ſignificant.Vnde ingenioſus poëta primo de triſtibus: Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris. Verùm ſunt, qui hæc diuinatum literarum loca de ſignis inteligant diem iudicij præcedētibus, cùm Deus venturus eſt iudicaturum viuos & mortuos. Sol autem, & luna, & ſtellæ

Eſai.13.

Eſai.50.

Ioel.2.

Infr.34.

Mat.24.
Mar.13.
Luc.21.

ſtellæ cōtra naturam ſuam obſcurabuntur, vt oſtendant eſſe alienum à clementiſſimo Deo oſtendere rigorē in diſtrictiſſimo illo vltimo iudicio. Oſtendent igitur cœli mœrorē, quia Deus ille, qui ſemꝑ pius eſt & miſericors, cuius proprium eſt miſereri, tunc durè caſtigabit reprobos, & ad ſupplicia æterna abſq; vlla remiſſione relegabit, eo iuſtitiæ rigore vtēs, qui à blanda & ſuaui clementia ſua, & ab antiqua pietate videbitur alienus. Ille enim eſt, qui vult omnes homines ſaluos fieri: qui eſt pater
1.Tim. 2. miſericordiarū, & Deus totius conſolationis.
Sed tūc ſeueritatē iuſtitiæ exercebit, & diſtri-
2.Cor. 1. ctè iudicabit. Qui ſigna hæc ad myſticā intelligentiā traducūt, per ſolem intelligunt principes eccleſiaſticos, per lunā ſeculares, per ſtellam monachos, qui in religione tanquam in cœlo fixi alios debent virtutū ſplendore illuſtrare: qui tales eſſe debent, vt poſſint dicere
Philip.3. cum apoſtolo: Cōuerſatio noſtra in cœlis eſt. At tūc ſol obſcuratur, & luna nō ſplendet claritate, cùm principes & præſules, contempta iuſtitia & æquitate, poſt habita religione, affectibus gubernantur, & gubernāt, & iniquitate concitati falſis voluptatibus ducuntur. Stellæ de cœlo cadentes ſunt monachi illi, qui ſolitariam quietem, & monaſticam trāquilitatem reliqunūt, & ad mundū reuertuntur. Vt enim
Simile. piſces nonnulli marini aquā fluuiorum dulcē fugiūt, amara autē, & maris ſalſedine delectātur, ſic nōnulli tranquillā religionis obſeruātiam deſpiciunt, & turbulentas mundi tempeſtates eligunt, dulcedinem vitæ cōtemplatiuæ
Simile. faſtidiunt, & ad amaras mūdi perturbationes decepti homines rapiūtur. Sed qui ſolitudinē & quietem colūnt, & eorū, qui ad mundū redierunt, ſcient pericula, flagitia & calamitates, illis ſimiles ſunt, qui ex terra aliorum naufragium intuentur.

Nigreſcere faciam ſtellas. Hoc nunquam fuit, ſi vt litera ſonare videtur, intellexeris: ſed voluit ſignificare fore, vt omnia Ægyptiis triſtia & obſcura apparerent, etiam aſtra ſplendidiſſima.

Dabo tenebras ſuper terram tuam. Obſcurato ſole obſcuratur etiam terra. Sic vitioſo rege, & flagitiorū labibus corrupto, populus quoque ſceleribus contaminatur.

Et irritabo cor populorum multorum. Subaudi, contra te: cùm te afflictum captiuum duxero ad gentes tibi penitùs ignotas. Vel ſic: Concitabo aduerſus te populos multos, cùm calamitatem tuam perfectam fecero nationibus illis, ad quas tui poſt cladem tuam confugerint.

Cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum. Hoc eſt, cùm gladius iræ meæ vibrare, & coruſcare cœperit ante facies eorum. Poteris per gladium Dei Nabuchodonoſorem intelligere, quo Deus impios occidebat. Eodem
modo apud Eſaiam appellat Deus regem Aſ- Eſai.10.
ſyrium virga furoris ſui. Impius Tamorlanus, qui attritis Turcis eorum imperatorem catenis vinctū, currui, quo vehebatur, adiunxerat, qui Armenos, Perſas, Ægyptios, Damaſcenos ſuperauerat, & infinitam hominum multitudinem immaniter interfecerat, dixit ſe eſſe flagellum Dei: & vt ait Palmerius Florentinus, quocunque eius tranſcenderat nomen, ſola fama, quaſi fuiſſet miſſus à Deo peccatorum vltor, terribilis imminebat. Sabellicus libro octauo exemplorū, cum roganti cuidam, cur nullis precibus flecteretur, toruo ac exādeſcenti aſpectu reſpondiſſe: An tu me hominem putas, & non potiùs Dei iram ad hominum perniciem in terris agentem? Idem aiunt dixiſſe Lupo epiſcopo Cretenſi Hunnorum regem crudeliſſimum. De huiuſmodi hominibus dixit Salomon in Prouerbiis: Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit;

Et diſſipabitur multitudo eius. Nam Ægyptij partim fuerunt occiſi, partim capti, & in diuerſas partes diſperſi.

Quæ erat ſuper aquas plurimas. Id eſt; ſupra agris aquarum abundantibus.

Et non conturbabit eas pes hominis vltrà. Id eſt, tanta erit Ægypti ſolitudo propter hominum excidium, & iumentorum interitum, vt multo tempore nec hominis, nec iumenti pedibus
aquæ eius conturbentur. Vaſtationem Aegy- Prou.27.
pti à rege Babylonis venturam his verbis prædicit.

Tunc putiſſimas reddam aquas eorum, & flumina eorum quaſi oleum adducam: ait dominus Deus: cùm dedero terrā Aegypti deſolaram: deſeretur autem terra à plenitudine ſua, quando percuſſero omnes habitatores eius, & ſciēt, quia ego dominus. Planctus eſt, & plangent eum, plangent eum filiæ Gentium, ſuper Aegyptum & ſuper multitudinem
eius plangent eum, ait dominus Deus. Et D
factum eſt in duodecimo anno, in quintadecima menſis, factum eſt verbum domini ad me, dicēs: Fili hominis cane carmen lugubre ſuper multitudinem Aegypti, & detrahe eam ipſam, & filias Gentium robuſtarum ad terram vltimá, cum

his qui deſcendunt in lacum. Quo pulchrior es, deſcende, & dormi cum incircuncifis. In medio interfectorum gladio cadent Gladius datus eſt: & attraxerunt eam, & omnes populos eius. Loquentur ei potentiſſimi robuſtorũ de medio inferni, qui cum auxiliatoribus eius deſcẽderant, & dormierunt incircuncifi, interfectíque gladio. Ibi Aſſur, & omnis multitudo eius: in circuitu illius ſepulchra eorũ: omnes interfecti & qui ceciderunt gladio, quorum data ſunt ſepulchra
E in nouiſſimis laci. Et facta eſt multitudo eius per gyrũ ſepulchri eius: vniuerſi interfecti, cadẽtéſque gladio, qui dederant quondá formidinem ſuam in terra viuẽtiũ. Ibi Aelam, & omnis multitudo eius per gyrum ſepulchri ſui: omnes hi interfecti, ruentéſque gladio, qui deſcenderũt incircuncifi ad terram vltimá: qui poſuerunt terrorem ſuum in terra viuentium, & portauerunt ignominiam ſuam cum his, qui deſcenderunt in lacum. In medio interfectorũ poſuerũt cubile eius, in vniuerſis populis eius: in circuitu eius ſepul
F chrum illius. Omnes hi incircuncifi, interfectíq; gladio: dederũt enim terrorem ſuum in terra viuentium: & portauerunt ignominiã ſuam cũ his, qui deſcẽdunt in lacũ: in medio interfectorũ poſiti ſunt.

Tunc puriſsimas reddam aquas. Alij vertunt Tunc profundas reddã aquas eorum, ſed eadem manet ſententia, ſolent enim aquæ altæ limpidæ eſſe, & tranquillæ.

Et deſertur terra à plenitudine ſua. Id eſt, cũ terra Ægypti fuerit hominibus & iumentis deſtituta.

Planctus eſt. Hoc eſt, hæc eſt lamẽtatio, cuius ſupra memini, ad quam me dominus inuitauit. Eodem modo apud Eſaiam: Vocauit dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum. Et Amos Ego, inquit, leuo ſuper vos planctum. Supra etiam dixerat Deus Ezechieli cap. 19. Aſſume planctũ ſuper principes Iſrael Et cap. 28. Leua planctum ſuper regem Tyri. (*Eſa.23. Amos. 5. Sup. 19. Sup. 28.*)

Et factum eſt in duodecimo anno Eodem anno & eodẽ menſe facta eſt hæc viſio cũ ſuperiore, ſed nõ eodẽ die, præcedẽs enim facta fuit prima die menſis, hæc die quintadecima: præcedẽs nouilunio, hæc plenilunio. Lamentatur Ezechiel deſcenſum Aegyptiorũ ad infernũ.

Et detrahe eam ipſam, & filias gentium robuſtarum. Hoc eſt, vaticinare non ſolùm Aegyptiorum multitudinem, ſed filias gentiũ, hoc eſt, ciuitates aliarũ regionũ Aegypto vicinarum eſſe ad inferos proiiciendas, atq; in tenebroſum pœnarum lacum relegandas. Infernũ vocat terram vltimam, & lacum. Qua de re præcedente capite diſſeruimus. (*Sup.31.*)

Quo pulchrior es, deſcende Pro deſcendes: imperatiuus pro indicatiui futuro, more ſcripturæ. Alloquitur Pharaonẽ, ac ſi dicat: Quantò es aliis affluẽtior deliciis & opibus, tantò durius in inferno torqueberis. Quò quis blandiùs carnem nutrit, eámq; blãdiùs reficit illecebris, & corporis pulchritudinẽ animæ pulchritudini anteponit: quò eſt potẽtior, & turpibus voluptatibus inquinatior, eò acerbioribus cruciatibus punitur: iuxta illud Sapientiæ: Iudicium duriſſimum in his, qui præſunt, fiet Exiguo enim cõceditur miſericordia, potẽtes autẽ potenter tormẽta patiẽtur. Et iuxta illud Apocalypſis: Quantũ glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctũ. Eſt enim coërcenda caro & abſtinentia domanda, atque iuxta Pauli apoſtoli ſentẽtiã cum vitiis & concupiſcentiis crucifigenda. Vt enim equo ferocienti, & ſeſſori minimè obtẽperanti pabulũ ſubducitur, & pro hordeo tribuitur ei palea: ſic carni noſtræ ſpiritui aduerſatrici, & ob dapes, & delicias, & epularum varietates rationi rebellatrici ſubducenda eſt eſcatũ copia, & cibus ſobrius ſuppeditandus, vt ſedata & caſtigata anima ſeſſori ſuo libenter obediat. Audi D. Paulum dicentem: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutẽ redigo, ne cũ aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Domato corpore, & in ſeruitutẽ redacto, liberiùs inſurgit ſpiritus ad obſequiũ Dei, & ad diuina myſteria contemplanda. Nam, vt ait idem apoſtolus, Licèt is, qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamẽ is, qui intus eſt, renouatur de die in diem. Vt inimici in obſidione ſe dedunt hoſtibus, ſi illis alimenta auferantur, ita caro & ſenſualitas hoſtes animæ ablatis epulis ſe tradũt ipſi animæ, & ieiunio inutilia deſideria coercẽtur. His cauſis adducta ſancta mater eccleſia Romana catholica, ieiunia inſtituit à tẽpore apoſtolorũ, nõ ſine exẽplo Ieſu Chriſti ſeruatoris noſtri, qui in deſerto quadraginta dieb⁹ ieiunauit Cũ autẽ ipſe dicat. Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum & tollat crucem ſuá, & ſequatur me, oportet nos ieiunare, vt illũ ſequamur. Si commortui ſumus, inquit Apoſtolus in ſecũda ad Timot (*Sap.6. Apo.18. Gal. 5. Simile. 1.Cor. 9. 2.Cor.4. Simile. Mat.4. Luc.4. Mar. 18. Mat. 16. Mar. 8. Luc 9. 2.Tim.2.*)

con

cõuiuemus,ſi ſuſtinebimus,cõregnabimus.Et
2.Cor.1 in ſecunda ad Corin. Sicut ſocij paſſionũ eſtis,
Rom.8 ſic eritis & conſolationis. Et ad Romanos: Si
filij,& hæredes,hæredes quidẽ Dei, cohære-
des autẽ Christi: qui tamen cõpatimur, vt &
cõglorificemur. Nõne aſpicis apertè op⁹ eſſe
cõpati cum Chriſto,vt cum illo glorificemur?
Id intelligens diuus Ioannes Chryſoſtomus
ait:Si vis regnare cum Chriſto, patiaris cum
Chriſto. Noſtra in hac vita beatitudo in Chri-
ſti imitatione cõſiſtit. Sed cum imitamur eos,
qui Chriſtum imitati ſunt,Chriſtũ ipſum imi-
tamur.Eam ob cauſam aiebat diuus Paulus in
1.Cor.11 prima ad Corinthios: Imitatores mei eſtote,
ſicut & ego Chriſti. Sed diabolus,qui Chriſtũ
Mat.4 tẽtauit,vt frangeret ieiuniũ,& comederet,vi-
dens nihil aduerſus Chriſtũ profeciſſe, ſe ad
eius mẽbra conuertit,Chriſtianis ſuadens,vt
ieiunio repudiato,epulis ſe dedant, & corpo-
ris voluptatibus. Et his ſuggeſtionibus & inſi-
diis magnã hominũ multitudinẽ hac noſtra
ætate decepit,& omnino ſuperauit, qui con-
tempto ieiunio,defecerunt à fide, ſeq; ad Lu-
theranos contulerunt, qui à diabolo poſſeſſi
ieiunia irrident, alimentorũ abſtinentiã ſub-
ſannãt,ſeſeq́ue totos in turpes voluptates in-
gurgitãt.Tandem ſequũtur magiſtrum ſuum
Lutherum, hominẽ deditum ventri, libidinũ
facibus incenſũ, qui nocte quadã ob nimiam
comeſſationem & ebrietatẽ fuit morte ſubita
correptus, & à dæmone ſuffocatus. Hic eſt
præceptor,quẽ hæretici noſtri tẽporis ſequun
tur,qualis magiſter,tales diſcipuli.Et cùm ſint
ab Eccleſia catholica ſeparati, & Satanæ ſyna-
gogæ addicti,& lumine gratię deſtituti,ſe vo
cãt euãgelicos,& Chriſti ſectatores. Cùm to-
ta eorũ perfidia,in hoc potiſſimũ cõſtat,nem-
pe in euertendo & cõculcando Chriſti euan-
Mar.9 gelio,& ipſius, eiuſq́ue Apoſtolorũ imitatio-
ne delenda. Vnde ieiunium vituperant,quod
Chriſtus obſeruauit,& miris laudibus extulit.
Tanta eſt ieiunij vis, vt interrogãtibus diſci-
pulis quare non potuiſſent dæmoniũ quod-
dam eijcere,reſponderit Ieſus,vt aſſerit in euã-
gelio diuus Marcus. Hoc genus in nullo po-
teſt exire,niſi in oratione,& ieiunio.Sed quo-
niã ieiunium eijcit dæmoniũ, præcipit ipſum
dęmoniũ Lutheranis ieiuniũ penitùs repudia
re:Nec ſolùm Chriſtus ieiunauit, & ieiunium
laudauit,ſed etiã voluit eius modũ docere ne
res tam eximia ob inanẽ glorĩã amitteretur.
Mat.6 Eã ob cauſam ait: Cùm ieiunatis, nolite fieri
ſicut hypocritæ triſtes. Nihilominus tamen
audent hęretici ieiuniũ irridere,& repudiare.
Nonne illud eſt Euangeliũ Chriſti velle dele-
re,eiuſq; doctrinã extinguere: Quis non vi-
det?Et tamen tãta eſt eorũ inſania, tã intole-
rabilis inſolentia,tam deteſtanda ſuperbia, tã
impudens obſtinatio, vt ſe Euãgelij vindices
eſſe, & Eccleſiæ Catholicæ inſtauratores ia-
ctent,& Chriſti,ac Apoſtolorũ imitatores ap-
pellent!O inaudita demẽtia, ò cæcitas deplo-
randa! Per diuinum vatem Ioëlem ait ita de- Ioel.1.
us: Conuertimini ad me in toto corde veſtro, Tob.12
in ieiunio,& fletu,& planctu.In libro Tobiæ
ſunt hæc verba literis conſignata:Bona eſt o-
ratio cũ ieiunio,& eleemoſyna, magis quàm
theſauros auri recondere.In lib.Iudith:Scito- Iudith.4
te, quoniã exaudiet dominus preces veſtras,
ſi manẽtes permanſeritis in ieiuniis. Diuinus
pſaltes cecinit:Genua mea infirmata ſunt à ie Pſa.108
iunio,& caro mea immutata eſt propter oleũ.
Et alibi: Humiliabam in ieiunio animã meã. Pſal.34
Et iterum: Operui in ieiunio animam meam. Pſal.80
Eſdras libro 1. Prædicaui ieiunium iuxta flu- 1.Eſd.8
uium Ahaua,vt affligeremur coram Domino
Deo noſtro. Moyſes ieiunauit quadraginta Deut.19
dies,ſimiliter & Helias:quã ob cauſam ait di- 3.Re.16
uus Hieronymus eos apparuiſſe in mõte cum Mat.17
Chriſto trãſfigurato, qui quadraginta dies ie Mat.9
iunauerat. Ideo aiebat diuus Paulus Apoſto-
lis in epiſtola prima ad Corinth. In omnibus 1.Cor.6
exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros,
in vigiliis,in ieiuniis. Quid poterunt ad tan-
tam nubem teſtimonium diuinorum hære-
tici reſpondere?Quid contra hæc poterunt di-
cere illi,qui nomen Chriſtianum pro Luthe-
ranico mutauerũt?qui Chriſtum pro Luthero
reliquerunt:Abſtulerunt ieiunium,deleuerũt
abſtinentiam, tradiderunt ſe totos epulis, &
potibus,& voluptatibus, prædicant libertatẽ
carnalem,ſpiritus libertati inimicam.& audẽt
ſe Chriſti cultores,veri Chriſtianiſmi refor-
matores appellare.O cultores Bacchi ô ſectę
Epicureæ inſtauratores! Creuiſtis libertate
ipſa Mahumetica liberiore accedẽte.& vultis
arcem ſanctæ Eccleſiæ Romanæ munitiſſimã
& tutiſſimã expugnare,& Ieſu Chriſti, ac ſan-
ctorum patrum doctrinã penitùs delere:ſed il-
lud nunquã poteritis efficere:eſt enim ſancta
& vniuerſalis Romana Eccleſia turris illa Da Cant.4
uidis,ex qua mille pẽdẽt clypei. & omnis for-
tiũ armatura:de qua ait Deus noſter.Et portæ
inferi nõ præualebũt aduerſus eã. Inferi por Mat.16
tæ ſunt impiæ hæreſes veſtræ,quę etſi eccleſiã
oppugnẽt, eam tamen nunquã expugnabunt.
imò Chriſtiani inuicti ſemper in vera fide per
manebunt.Stat enim firma Dei promiſſio illis
facta.Ecce ego vobiſcũ ſum omnibus diebus
vſq; ad conſummationẽ ſeculi.Doleo Luthe- Mat.28
rani,& ægrè fero veſtram ruinam,& ob exci-
dium veſtrum vim lachrymarum profundo,
qui ex veritate in errorem excidiſtis, ex Ec-
cleſia in Lutheraniſmum, ex fide in perfidiã,

ex excelſo illuſtris gloriæ gradu fuiſtis in ſummam iguominiam præcipitati, ex qua eſtis in æternos inferni cruciatus relegandi, niſi vos ad fidem cõuerteritis,& ad ſanctam, ac piam matrem Eccleſiá confugeritis,quæ vos viſceribus miſericordiæ recipiet, ſi ad eam volueritis ſupplices accedere. Sed dicetis fortaſſe, eſſe in ſancta ſcriptura locum aliquẽ, qui faciat aduerſus ieiunium: qua in re apertiſſimè fallimini. Nullus eſt in diuinis literis talis locus,niſi vos illum fingatis,aut deprauetis:ſenſus autem,quem depromitis ex illo,falſus eſt, & impius, & toti ſcripturæ ſanctæ repugnas. Quare nõ eſt, cur talem ſenſum ſummis laudibus efferatis, & autem voeetis. Vt aurũ extra templũ non erat ſanctificatũ,nam templũ nõ ſanctificabat aurũ, quod extra ipſum erat, ſed quod erat in ipſo; ſic ſenſus extra diuinã ſcripturã,licet quibuſdam admirabilis videatur,ſanctus tamen nõ eſt, nã ſancta ſcriptura nõ approbat ſenſum ipſi repugnãtem,qui extra illã eſt,ſed qui in ipſa eſt, & cũ illa cohæret,nõ approbat ſenſum falſum,impiũ,hæreticũ,qualis veſter eſt:ſed verũ,pium, catholicũ,cuiuſmodi eſt ille, quẽ tenet ſancta mater Eccleſia Romana,quæ abſtinentiam à cibis,& vitiis laudat,& aſſerit tantò vnũquemque maiorem pœnã mereri, quantò magis fuerit deditus ventri, & turpibus deliciis & illecebris. Quo enim quis maiore ſtudio corporis pulchritudinẽ affectauerit contẽptis ornamentis animi,eò ad acerbiora tormẽta deſcẽdere,quẽadmodũ hoc loco ait Ezech. Sed de ieiunio ea poteris videre,quæ cap. 16. diximus,verba illa explanantes:Saturitas panis,& abundantia.

Simile. *Mat. 23*

Et dormi cum incircumciſis. Hoc eſt,cum ſceleratis, qui corde ſunt incircumciſi, dormies: iacebis inter eos, qui fuerunt gladio interfecti,tu & Ægyptij tecum.

Gladius datus eſt. Subaudi,à Deo regi Babylonis: ei enim dedit Deus facultatem Aegyptios interficiendi.

Attraxerunt eam. Subaudi,Aegyptũ. Senſus eſt.Babylonij Aegyptios ad mortẽ adduxerũt.

Ibi aſſur & omnis multitudo eius. Hoc eſt, in inferno eſt rex Aſſyrius, & ij, qui cùm eo occiſi fuerunt. Capite ſuperiore diximus, fuiſſe hunc Aſſyriũ à rege Babylonis victum, & interfectũ ante Pharaonis euerſionẽ, & magnã cũ eo Aſſyriorũ multitudinẽ. Hos omnes, nẽpè regẽ, & eos,qui eius impietatẽ ſecuti ſunt, ait hoc loco Ezechiel, fuiſſe in nouiſſimis laci, hoc eſt, in inferno ſepultos. Hac dicendi exornatione vſus eſt diuus Lucas, dicẽs: Mortuus eſt diues,& ſepultus eſt in inferno. *Luc. 16*

In terra viuentiũ. Hoc eſt,in hoc mũdi globo. Terra viuentium eſt orbis terrarũ,cui opponitur terra mortuorũ,quę eſt infernus. Vel per terram viuentium intelligit Iudæã, in qua iuſti erãt,qui viui dicuntur. Impiorũ quæ dicitur vita,mors eſt. Omnis illa terra,vbi viget verus Dei cultus,ſpes,fides,charitas, eſt terra viuentiũ: atqui in Iudæa hæc omnia vigebãt, ea igitur erat viuentium terra. In Iudæa erat illuſtre nomen Domini, & vt ait regius ac diuinus vates: Not' in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius. *Pſal. 75* Fuiſſe aũt Iudæã perterritã à Syriorũ rege indicat diuina ſcriptura 4. Regum, & ſecundo Paralip. & capite 36. & 37. Eſaiæ. *4 Reg. 18 & 19.* *2. Par. 32* Hæc eſt terra illa, de qua aiebat diuinus pſaltes: Credo videre bona Domini in terra viuentiũ. *Eſai 36 & 37.* Erat tunc Dauid exul à Iudæa,à Saule vndiq; oppugnatus, & periculis incredibilibus cinctus: ſed ſperabat fore, vt *Pſal. 264* poſt longũ exiliũ, & graues calamitates Hieroſolymã rediret, vbi templum,& diuinũ cultum,& arcam Domini cõſpiceret. Euthymius tamẽ cum alijs nõnullis in illius verſiculi explanatione per terram viuentium hunc mundum intelligunt, vt dicat Dauid: Cecidiſſem animo,niſi credidiſſem fore,vt in hac vita regno meo potirer mihi diuinitùs promiſſo, & bonis illis, quæ mihi Dominus pollicitus eſt viuenti. Vel per bona domini intellige Chriſtũ, quẽ Dauid ſperabat viſurũ in terra viuẽtiũ,hoc eſt, in Eccleſia Dei: ipſe enim, vt par eſt credere, cũ Chriſto reſurrexit, eũq; vidit, & lætatus eſt in die illo reſurrectionis,de quo die ipſe cecinerat. Hæc eſt dies quã fecit Dominus,exultemus, & lætemur in ea. *Pſal. 117* *Ioan. 8* De qua dixit Chriſt'. Abrahã exultauit, vt videret diẽ meum,vidit, & gauiſus eſt. Abrahã enim fuit vnus ex illis, vt credibile eſt, qui cũ Chriſto ad vitã redierũt, de quibus ait diuus Mathæus: *Mat. 27.* Multa corpora ſanctorum, qui dormierãt, ſurrexerunt: & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem,& apparuerunt multis.

Ibi Aelam. Hoc eſt, rex Aelamitarum, qui gladio interfecti ad inferos deſcenderunt. D. Hieronym' hoc loco ait Aelamitas eſſe Perſas. In libro aũt de locis hebraicis ait Aelamitas ſic vocatos fuiſſe ab Aelam filio Sem. Ioſephi Flauij libro antiquitatum primo, capite 14 hæc ſunt verba: Sem verò tertio Noë filio quinque fuerunt nati: Aelam ſiquidem Aelamitas,qui Perſarum fuit princeps: dereliquit, &c. Plinius libro 6. capite 28. meminit Aelamitarum. *Iere. 49* Quid plura? Ieremias propheta horum Aelamitarum facit mentionem cap. 49. vbi eorum euerſionẽ prædicit. Hi ſunt Aelamitæ,de quibus ait in Actis diuus Lucas Parthi,& Medi,& Aelamitæ. *Act. 2* Ait igitur nunc Ezechiel, Aelamitas in inferno iiſdem pœnis

torqueri

torqueri, cum rege Aſſur. Nam omnes hi fuerunt in infernũ relegati, quem hoc loco appellat terram vltimam, & lacum. Qua de re ſupra diſſeruimus.

Et portauerunt ignominiam ſuam Id eſt, ſecum aſportarunt opera ſua ignominiæ plena. Ait enim diuus Ioannes in Apocalypſi: Opera

Apo. 14. enim illorum ſequuntur illos. Vel portauerunt ignominiam ſuam ſecum cum his, qui deſcenderunt in lacum, hoc eſt, hi & alij, qui ad æternos cruciatus deſcenderunt, nõ ſolùm hic dum viuerent, erant ignominia affecti, ſed in æternum erant ignominioſi.

Poſuerunt cubile eius in vniuerſis populis eius. Hoc eſt, dæmones poſuerũt infernale habitaculũ Aelam regis Aelamitarũ inter vniuerſos populos qui dum viuerent, paruerant ei. In circuitu eius erant ſepulchra populi ſui.

Ibi Moſoch, & Thubal, & omnis multitudo eius: in circuitu eius ſepulchra illius: omnes hi incircuncisi, interfectíque, & cadentes gladio, quia dederunt formidinem ſuam in terra viuentium. Et non dormient cum fortibus, cadẽtibúſque & incircuncisis, qui deſcenderunt ad infernum cum armis ſuis, & poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis: & fuerunt iniquitates eorum in oſſibus eorũ, quia terror fortium facti ſunt in terra viuentium. Et tu ergo in medio incircunciſorum contereris, & dormies cum interfectis gladio. Ibi Idumæa, & reges eius, & omnes duces eius, qui dati ſunt cum exercitu ſuo cum interfectis gladio, & qui cum incircuncisis dormierunt, & cum his, qui deſcenderunt in lacum, & vniuerſi venatores, qui deducti ſunt cum interfectis, pauentes, & in ſua fortitudine confuſi, quia dormierunt incircunciſi cum interfectis gladio, & portauerunt confuſionem ſuam cum his, qui deſcendunt in lacum. Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt ſuper vniuerſa multitudine ſua, quæ interfecta eſt gladio, Pharao, & omnis exercitus eius, ait dominus Deus. Quia dedit terrorem ſuum in terra viuentium, & dormiuit in medio incircunciſorum, cum interfectis gladio, Pharao; & omnis multitudo eius, ait dominus Deus.

Ibi Moſoch, & Thubal Moſoch eſt Cappadocia, Thubal eſt Hiſpania. Sunt qui per Thubal intelligant Italiam, quoniam apud Eſaiã Eſai. 66.
capite vltimo, in loco illo: Tenẽtes ſagittã in Italiam, pro Italia eſt in hebraico Thubal, pro quo ſeptuaginta habent Thobel. Paulus Burgenſis explicans hunc Ezechielis locum ait per Thubal Hiſpaniam ſignificari. Lyranus per Thubal intelligit Iberiam, quod in idem recidit: Iberia enim eſt Hiſpania. Sed quoniam duplex eſt Iberia, vna oriẽtalis, altera occidentalis, orientalis eſt iuxta Pontũ inter Colchida & Armeniam, occidentalis eſt Hiſpania, nõ deeſt, qui aſſerat hoc loco Thubal Iberiam orientalem ſignificare. Fuit Thubal nepos Noë ex filio Iaphet, vt ait Hieronymus & Euſebius, qui condidit Hiſpaniam anno à diluuio centeſimo quadrageſimo, ante Troiam conditã annis ſeptem & triginta ſuper ſexcentos, & ante annum Chriſtianæ ſalutis annis quatuor & ſeptuaginta ſupra centum & duo millia, vt videre licet apud Euſebium, & Beroſum. De his duobus nominibus
Moſoch & Thubal diſſeruimus capite 27. Sup. 27.

Eo non dormient cum fortibus. Id eſt, nõ ſepelientur cum incircũciſorum magnatibus, qui morte naturali non violenta exceſſerunt è vita, qui vt ſtrenui equites honorifice fuerũt ſepulti cũ mundi põpa & gloria. Sed potiùs interficiẽtur gladio, & iacebunt in campis inſepulti, feris, & volucribus expoſiti & eorũ oſſa in vltionem, & ſupplicium ſuorum ſcelerũ cõfringentur. Hoc ideo ait, quia ſolebãt tunc, qui fuerãt inuicti, cum armis ſepeliri, quibus antea induti pugnauerãt, vt oſtenderent nunquam ſe arma amiſiſſe in bello. Sed quoniam erant ſceleribus contaminati, ad infernum deſcendebant. Non ſolùm dum viuerent, iniqui erant, ſed poſt mortem in eorum oſſibus videbatur quodammodo eorum nequitia inhærere. Id fortaſſe ſignificant verba hæc: Et fuerunt iniquitates eorum in oſſibus eorum. Sunt nonnulli, qui proponũt flagitia in æternum committere, & quamuis moriantur, non tamen moritur impium eorum deſiderium. Cõtrà verò viri iuſti parati ſunt ad virtutum
actiones in æternum, & licèt eis vita deſit, nõ Pſal. 118
deeſt tamen prompta voluntas. Eam ob cauſam dicebat regius vates: Inclinaui cor meum ad faciẽdas iuſtificationes tuas in ęternũ, propter retributionem. Vel, vt poteſt verti ex Hebræo, propter finem, vt ſit ſenſus: Ego cõſiderans finem rerum, paraui domine cor meũ, ad ſeruandas leges tuas in æternum: Non tamen

me fugit, poſſe literam illam ita diſponi: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionem æternam. Eſt autem retributio æterna ipſe Deus, quo beati in cœlo fruuntur, qui eius præcepta in hac vita fideliter ſeruarunt. Poteris per arma cũ quibus ait Ezechiel, impios ad infernũ deſcendere, eorũ mẽbra intelligere, de quibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos: Non exhibea-
Rom. 6. tis mẽbra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuẽtes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Quẽadmodum iuſtorum membra arma ſunt, quibus ipſi aduerſus hoſtes animæ pugnant, ita impiorum mẽbra arma ſunt, quibus & alios vulnerant, & traiciunt, & animam ſuã occi-
Pſa. 56. dũt. Filij hominum, inquit regius vates, dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Vnde diuus Gregorius in Moralibus, libro nono, capite 46. Arma inquit peccantium ſunt membra eorum, quibus peruerſa, quæ concipiunt, deſideria, exequuntur.

Et tu ergo. Subauditur Pharao. Alloquitur regem Aegypti, quem dicit eſſe confringendum inter impios, & ſepeliendum in inferno cum his, quibus vita fuit ferro erepta.

Ibi Idumæa. Hoc eſt, in inferno erunt Idumæi. Eſau filius Iſaac appellatus fuit Edom, à
Gene. 25. quo regio, quã coluit, appellata fuit Idumæa.

Ibi principes Aquilonis. Hoc eſt, Babylonis. Erat enim Babylon ad Aquilonẽ reſpectu Ieroſolymæ: quamobrem ſolent eam diuini vates per Aquilonem ſignificare, vt Ieremias capite primo, & Ezechiel capite etiam primo,
Iere. 1. quemadmodũ ibi explicuimus, verba illa ex-
Sup. 1. planantes: Ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.

Et vniuerſi venatores. Hoc eſt, omnes tyranni. Venatores enim oppreſſores ſunt animalium, eorũmque deceptores, & occiſores. Loquẽs diuina ſcriptura de Nemrod, ait: Ipſe cœ-
Gene. 10 pit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram domino. Ac ſi diceret: Nemrod primus omnium affectauit tyrannidem, & cœpit dominari genti ſuæ, fuitque tyrannus omnibus potentior, qui erant ſub cœlo. Id quod dicitur, corã domino, hebraiſmus eſt, ac ſi diceret, ſub cœlo, ſeu ſub ſole. In hebraico eſt, in facie domini. Quæ verba hunc poſſunt habere intellectum. Erat fortis oppreſſor contẽpto cõſpectu Dei. Quaſi diceret: Nõ timebat Deũ eius ſcelera videntem. Exaggerare volẽs ſcriptura tyrannidẽ & flagitia Nemrod, ait ea feciſſe in facie Dei. Vel in facie Dei, hoc eſt, ſimulans ſe eſſe Dei cultorem, & Deũ ante oculos habere. Vt enim ſubditi cũ ferro poſſent, ſuadebat illis, ſe eſſe à Deo miſſum, & ex eius decreto principatum obtinere: exercebat tyrannidem, & populũ opprimebat, fingens virtutem, & tegens ſub ea innumera maleficia. Nõ tamen me latet diuum Auguſtinum libro ſexto decimo de ciuitate Dei pro corã domino legere contra dominum, cuius ad literam hæc ſunt verba: Tutam, verámq; in cœlo viã molitur humilitas, ſurſum leuans cor ad dominum, non contra dominum, ſicut dictus eſt gigas, Iſte venator contra dominum. Hoc deprompſit Auguſtinus ex trãſlatione ſeptuaginta, quæ habet: Hic cœpit eſſe gigas ſuper terram. Iſte erat gigas venator contra dominum. In græco enim pro contra dominum eſt ἐναντίον κυρίου. Et paulò pòſt: ἐναντίον κυρίου. Dictio enantion ſignificat contra, & coram. Vnde enantios ſignificat contrariũ. Quare vtroque modo poteſt ex græco in latinum transferri. Sed rectiùs eſt meo quidem iudicio vt transferatur coram domino, ſiue in conſpectu domini: nam dictio enanti propriè ſignificat, in conſpectu. Diuus Hieronymus ait venatorem in literis diuinis nunquam accipi in Gene. 21.
bonã partem. Iſmael & Eſau venatores fue- Gala. 4.
runt, quorũ vnum proſecutus eſt odio fratrẽ Gene. 27.
ſuum Iſaac, alter fratrem ſuum Iacob. Volens diuinus vates ſignificare fuiſſe ſe diuino fauore à periculis illis ereptum, quæ in illũ nefarij Pſal. 90.
ac potentes homines machinati fuerãt, ait Liberauit me de laqueo venantium. Et rurſum: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Hoſtium impiorum inſidias laqueos venantium vocat. Talis erat Nemrod, qui venator appellatur, quòd eſſet hominum oppreſſor, & extinctor, aut quòd eſſet animarum deceptor.

Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt. Aſpiciet Pharao aliorum miſerias, & communis calamitas leuabit ei quodammodo dolorem. Leuis eſt conſolatio ex aliorum moleſtiis, ſed efficit aliquo modo aliorum perpeſſio, vt ea, quæ nobis accidunt, minora videantur. Aeſtimabat Pharao in inferno tormenta ſua leuiora, cum multis communicata. Impij in imo tartaro nullam habent conſolationem, ſed dicuntur quodam modo lætari, cùm alios vidẽt ſimilibus, aut grauioribus pœnis torqueri. Qua de re ea, poteris videre, quæ diximus capite præcedente. Verùm præterita hæc, quibus vtitur propheta hoc loco, pro futuris accipiuntur more prophetarum, nondũ enim mortuus fuerat Pharao, de quo loquitur in præſenti.

Quia dedi terrorem ſuum in terra viuentium. Id eſt, quia Pharao potentia ſua mortales in vita hac perterruit. Quidam codices correcti habent ad marginem: Quia dedi terrorem

meum,

meum. Quaſi dicat Deus: Fiet hoc, quia ego tempore ſuo homines terrebo.

Annotationes ex hebræo in caput XXXI.

V*Entilabas cornu in fluminibus tuis.* Eodem modo habent ſeptuaginta interpretes. Ex hebraico poteſt rectè transferri: Educebas per flumina tua, ſubaudi, aquas. Pagninus vertit: Educebas flumina tua. Alij, Laſciuiſti in fluminibus tuis. Quæ omnia in idem coincidunt.

Et implebo colles tuos ſanie tua. In hebraico eſt: מלאתי הגאיות רמותך Vmillethi hage aioth ramutheca. Dictio ramutheca poteſt eſſe à verbo רום rum, quod ſigni- Eſa.14 ficat extollere, vt apud Eſaiam: Super aſtra Dei exaltabo ſolium meum. Inde dictio rum ſignificat altitudinẽ, vt apud eundem prophe- Eſa.2 tam: Humiliabitur altitudo virorum. Hoc eſt, magnatũ ſuperbia deijcietur. Et apud Haba- Habac. 3 cuc: Altitudo manus ſuas leuauit. Id eſt, ſęculi potẽtia in primordiis naſcẽtis eccleſię, manus ſuas ô domine aduerſus diſcipulos tuos leuabit, eoſque varijs moleſtijs afficiet. Quidam hoc referentes ad trãſitum Iudæorũ per Iordanem aiunt voluiſſe hoc loco prophetam ſignificare, fluuij illius altitudinẽ manus ſuas ex parte ſuperiore extuliſſe, hoc eſt aquas ſuas in tumulum eleuaſſe. Sed rectior eſt prior expoſitio, & diuini vatis propoſito congruentior. Cùm igitur verbũ hoc ſignificat leuare, & efferre in ſublime, conſequens eſt, vt dictio ab eo deriuata altitudinem ſignificet & celſitatem. Quare poteſt hic Ezechielis locus ita verti. Et implebo colles tuos altitudine tua, hoc eſt, aceruo inclitum tuorum, vt capiatur altitudo pro cumulo cadauerũ. Pro collibus poteris etiã vertere valles, colles enim reſpectu montiũ valles quodammodo appellantur. Vnde Pagninus habet: Implebo valles celſitudine tua. Poteris per Pharaonis celſitudinẽ & altitudinem duces & magnates Ægyptiorum intelligere, quibus ipſe gloriabatur. Hæc erat eius ſublimitas & altitudo ſubditos habere illuſtri loco natos, fortitudine ac potentia inſignes. At omnes hi in prælio ceciderunt, & fuerũt valles & colles eorum cadaueribus pleni. Poteſt deduci dictio hæc à verbo ramach, quod ſignificat proijcere. Vnde quidam vertunt. Implebo valles proiectionibus tuis, hoc eſt, militibus tuis in terram projectis. R. Dauid in commentarijs legit. Implebo valles cadaueribus tuis. Tharghum. Implebo valles cadaueribus exercituum tuorum. Poteſt rectiſſimè deduci à nomine rimmah, quod ſignificat vermẽ & ſaniem: quam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. Eſt enim ſanies ſanguis corruptus. Vnde ſeptuaginta tranſtulerunt: Replebo valles τῷ αἵματί σου Hoc eſt ſanguine tuo.

Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper montes. Pro fœtore eſt in hebraico צפתך tſaphatheca, à verbo צוף, quod ſignificat natare, & inundare: vt apud Ieremiam. Inun- Thren.3 dauerunt, ſiue natauerunt aquæ ſuper caput meum. Quibus verbis ſummam calamitatem, qua premebatur, ſignificat. Vnde poterat locus hic verti: Irrigabo terram natantem ſiue inundantem ſanguine tuo ſuper mõtes. Vt ſit ſenſus. Terra tua Aegyptia, quæ aquis inundat, nunc inundabit ſanguine exercitus tui: ex quo tanta occidetur multitudo, vt interfectorum, ſanguis mõtes excedat. Hyperbole eſt, à Cicerone appellata ſuperlatio, qua vult ingentem Aegyptiorum cladem ſignificare. Hac ratione ductus vertit Pagninus: Irrigare faciam terram inundantem tuam ſanguine tuo vſque ad montes. Poteſt dictio hæc deduci à verbo tſaphah, quod ſignificat ſpeculari, & proſpicere. Eam ob cauſam R. Dauid ita hunc locũ interpretatur: Irrigari faciã terram ſpeculationis tuæ ſanguine tuo. Ac ſi diceret Deus: Non ſolũ profundas valles, ſed loca etiam excelſa, ex quibus tu longè diſtãtia proſpiciebas, ſanguine tui exercitus rigabo. Significare autem verbũ hoc ſpeculari indicat Ezechiel Deũ ita inducens loquentem: Sup.3 Speculatorem dedi te: Sophim autem ſpeculatores ſignificat, & homines cõtemplationi, & philoſophiæ deditos. Ideo verba illa primi 1.Reg.1 Regũ: Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim, poſſunt rectè verti: Fuit vir quidam ab altera Ramatha, nempe ab ea, quæ eſt ſpeculatorũ. Duo erant oppida vocata Ramatha, in quarũ altero habitabant diuini vates, & viri cœleſti philoſophiæ dediti, qui Sophim, hoc eſt ſpeculatores dicebantur, vbi Elcana commorabatur. Ramathaim eſt in plurali: hoc eſt, ex vna illarum ciuitatum, quarum vtraq; dicebatur Ramatha. Tharghum habet: De Ramatha, de diſcipulis prophetarum. Vt ſit ſenſus: Erat Elcana ab oppido Ramatha, & erat ex diſcipulis prophetarũ, qui vocantur Sophim. Significat etiam verbum hoc operire, & quia immunditia ſolet tegi, accipitur pro immunditia, & ſtercore, & fœtore. Hac ratione ductus vertit, & rectè quidem, noſter interpres: Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui. Pro quo ſeptuaginta verterunt: Et irrigabitur terra ſtercoribus tuis.

Cùm vibrare cœperit gladium meum ſuper facies

eorum. Pro cùm volare cœperit, eſt in hebraico: בעופפי Verbum eſt עוף vph, quod ſignificat vola, vt apud Eſaiã: Et Et volabunt in humeros Philiſtijm per mare. [Eſai 11] Ac ſi dicat: Et Chriſti diſcipuli pleni ſpiritu ſancto celeriter ſe conferent in Palæſtinam, Syriam, Idumæam, & alias orbis terrarum oras, in quibus ſanctum Ieſu Chriſti nomẽ, fama celebrabũt, eiuſque ſacrum euangelium docebunt. Significat etiam illuſtrare, & coruſcare. Quamobrem vertit Pagninus: Cùm coruſcare fecero gladium meum ſuper facies eorum.

Et non conturbabit eas pes hominis vltra. Pro vltrà eſt in hebraico ועד: quæ dictio hoc loco, & multis alijs longum temporis ſpatium ſignificat, non autem æternitatem. Qua de re [Sup 26] capite 26. diſſeruimus, Eſt dictio hæc deriuata à verbo עדה anadh, quod ſignificat expoliare. [Pſa. 118] Vnde verba illa pſalmographi: Funes peccatorum circumplexi ſunt me, poſſunt verti ex hebræo: Funes impiorũ expoliauerũt me. Per funes impiorum cateruas intelligit hominum immaniũ, qui ſcelere & maleficio paſcebantur, qui eum omnibus mũdi opibus expoliauerant, eum cogẽtes vi domo propria relicta ſe in ſolitudinem conferre. Thargum habet. Cœtus nefariorũ congregati ſunt aduerſus me. Sunt, qui verſum illum in hunc modum explanant: Dolores, quibus me flagitioſi homines vrgent, inſidias mihi parantes, & perniciem molientes, mihi tranquillitatem eripuerunt.

Quò pulchior es. Poteſt verti ex hebræo: Quò magis es deditus deliciis. Verbum eſt naam, quod ſignificat pulchrum eſſe, & illecebris ac voluptatibus delinitum. Vnde ver-[Pſal. 104]ſus ille pſalmographi: Et non communicabo cum electis eorum, poteſt ita verti: Et non comedam de voluptatibus eorum. Ac ſi diceret diuinus pſaltes: Velim nunquã delectari his delicijs, quibus impij homines paſcuntur. Vtinam animus meus nulla peſtifera voluptate deliniatur, ſed ea firmo propoſito repudiem, & contemnam, ad quæ ſcelerati homines nefaria auiditate incenſi rapiuntur.

Et dormis cum incircumciſis. Pro & dormi eſt in hebraico: והשכבה à verbo xacab, quod ſignificat dormire, vt apud Iob. 7. [Iob. 7] Ecce nunc in puluere dormiam, & ſi mane me quæſieris, non ſubſiſtã, Hoc eſt, ecce mox in terra dormiam, nam breui moriturus ſum: ſi autem me poſtea quæſieris, vt in me in hoc mundo aliquod conferas beneficium, non me inuenies, cùm citò ſim à vita migraturus. Significat coæquare, proſternere, & deijcere: vt ſecundo [2. Reg. 8] Regum 8. Percuſſus eſt Moab, & menſus eſt eos funiculo, coadæquans terræ. Hoc eſt, Subiugauit Dauid Moabitas, & veluti ad funiculum, & certam mẽſuram eos exegit, quos voluit interficere, eoſq; mortuos in terrã proſtrauit, & deiecit: Thargum habet: Percuſſit Moabitas, & menſus eſt eos ſorte, proijciendo eos in terram. Et quoniam verbum hoc ſignificat proijcere, nomen mixcab ab eo deductum ſignificat vas, ex quo proijcitur aqua ad manus abluẽdas, quod gutturnium appellatur: ſignificat etiã ſtratum, ſeu lectum. Vnde id, quod eſt capite decimoſeptimo libri ſecundi Regum: Obtulerunt ei ſtratoria & ta- [2. Reg. 17] petia, poteſt verti: Obtulerunt ei lectos & tapetia. Vel, vt alij volunt, gutturnia & cratcres. Nomen enim, quo ibi vtitur ſcriptura: nempè mixcab, ſtratorium ſignificat, & lectũ, & gutturnium: à ſternendo, & proijciendo. Ideo poterat hic Ezechielis locus ita verti: Et proijcieris cum incircumciſis.

Gladio datus eſt. Poteſt verti ex hebræo: Gladio data eſt. Vt ſit ſenſus: Ægypti regio tradita eſt gladio Babyloniorum. Ita tranſtulit Pagninus cum multis alijs.

Ibi Moſoch, & Thubal. Symmachus & Theodotio habent: Ibi cubile eorum. Hoc eſt infernus eſt impiorum cubile. Moſoch ſonat inſaniam, Thubal vniuerſam, vt ait hoc loco diuus Hieronymus. Vniuerſa inſania habet in infernum domiciliũ ſuum. Omnes, qui ad infernũ relegãtur, inſani ſunt, & viros pietate & ſapientia præſtãtes ſtultos eſſe arbitrantur. Impios in inferno cruciatos inducit liber Sapientiæ in hunc modum loquentes. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam. Et paulò pòſt, Pugnabit, inquit, orbis terra- [Sap. 5] rum contra inſenſatos: Vbi vides impios inſanire. Hæc fuit ſententia Socratica, longeq́ue veriſſima, improbos omnes non ſolum ſtultos eſſe, ſed dementes & inſanos. Eam ob cauſam ſapientiam à virtute nõ ſeparabat: quæ autem eſſet à virtute ſeiuncta, eam ignorantiam eſſe aſſerebat. Non diſcrepabat à ſententia hac diuus Auguſtinus, cùm veram philoſophiam eſſe diceret, Deum ſummo amore complecti. Et ſi quis ſit illuſtri mundi gloria, & ſublimi dignitate conſtitutus, tamen ſi eſt vitiis imbutus & contaminatus, abiectus eſt, & inſanus: imò quò altiorem obtinet dignitatem, eò maiore cauſa irridetur, ſi eſt flagitiis coopertus. Vt citharœdus prodiens ornatus, [Simile.] pretioſa veſte indutus, varijs coloribus intexta, citharam ferens politiſſimam, auro & ebore diſtinctã, ipſe præterea forma ſit præditus eleganti, & appoſita ad decorem, & his rebus magnam populo expectationem commoueat, ſi ſubitò indicto ſilentio citharam

abſur

abſurdiſſimè pulſet, & vocẽ emittat raucam, agreſtem, & acerbam, cum turpiſſima corporis actione, quò pretioſiùs ornatus ſit, & auidiùs expectatus, eò magis deriſus, & deſpectus deijcietur: ſic quantò quis in ſublimiore dignitate fuerit collocatus, & amplioribus bonis & mundi, & naturæ præditus, eò vehementiùs erit deriſus & contemptus, ſi pulchrã reipublicæ citharam inſipienter attigerit, & flagitia antea occulta palam oſtenderit. Quò magis cæteris rebus erat celebris & expectatus, eò maiore ratione ſubſannabitur, & indignior cenſebitur.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXIII.

Hortatur populum, vt diuinorum vatum oraculis fidem habeat, oſtendens obiter, quod ſit & præſulis officium, & ſubditi. Dat operam, vt hominum voluntates a vitiis abducat, & ad virtutem impellat. Eos, qui animo ceciderant, & in conſilium ſuarum cogitationum deſperationem adhibuerant, erigit, & ſpe diuina miſericordia corroborat atque confirmat: ne deſperatione oppreſſi, id experiri nolint, quod ſe aſſequi poſſe diffidant, ſed ad Deum confugiant, clementiſſimum patrem, animúmque transferant ad ea, quibus ſecunda res ornantur, aduerſa adiuuantur. Narrat luctuoſum Hieroſolymæ excidium, quod antea prædixerat multis verbis flebilibus: & poſtremò impios ſuarum vaticinationum irriſores obiurgat.

CAPVT XXXIII.

A ET factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis loquare ad filios populi tui, & dices ad eos: Terra, cùm induxero ſuper eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorem: & ille viderit gladium venientem ſuper terram, & cecinerit buccina, & annuntiauerit populo: audiens autem quiſquis ille eſt, ſonitum buccinæ, & non obſeruauerit, veneritque gladius, & tulerit eum, ſanguis ipſius ſuper caput eius erit. Sonum buccinæ audiuit, & non ſe obſeruauit: ſanguis
B eius in ipſo erit. Sin autem cuſtodierit,
Sup. 3. d animam ſuam ſaluabit. Quòd ſi ſpeculator viderit gladium venientem, & non inſonuerit buccina, & populus ſe non cuſtodierit, veneritque gladius, & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinem autem eius de manu ſpeculatoris requiram. Et Sup. 3. d
tu fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael. Audiens ergo ex ore meo ſermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium: Impie morte morieris, non fueris locutus, vt ſe cuſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impiũ, vt à viis ſuis conuertatur, non fuerit conuerſus à via ſua, ipſe in iniquitate ſua morietur: porrò tu animam tuam liberaſti. Tu ergo fili hominis dic ad domum Iſrael: Sic locuti eſtis dicentes: Iniquitates noſtræ & peccata C
noſtra ſuper nos ſunt, & in ipſis nos tabeſcimus: quomodo ergo viuere poterimus? Dic ad eos: viuo ego dicit dominus Deus: Nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat. Con- Sup. 18. g
uertimini à viis veſtris peſſimis: & quare moriemini domus Iſrael? Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui: Iuſtitia iuſti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit: & impietas impij nõ nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. Et iuſtus non poterit viuere in iuſtitia ſua, in quacunque die peccauerit. Etiã ſi dixero iuſto, quòd vita viuet: & confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate ſua, quam operatus eſt, in ipſa morietur.

EXPLANATIO.

F*ili hominis, loquere ad filios populi tui.* Hoc eſt, ad Hebræos. A primo capite vſque ad finẽ viceſimiquarti locutus eſt Ezechiel de Iudæis: à capite viceſimoquinto vſq; ad finem

triceſimiſecundi de varijs Gentium nationibus. Nunc ad Hebræos, vnde digreſſa fuerat oratio reuertitur. Idem eſt loquere ad filios populi tui ac ad populum tuum. Aduerte: Non ait Deus: Loquere ad populum meum, quoniã ei non ſeruiebat. Non erat dignus, qui populus Dei vocaretur, qui Deo parere nolebat. Eodem modo dixit Deus Moyſi in monte Sinai, *Exo.32.* cum filij Iſraelis vitulum aureum coluiſſent: Vade deſcẽde, peccauit populus tuus quẽ eduxiſti de terra Aegypti. Non dixit, populus meus, ſed tuus. Vel ideo ait Ezechieli: Loquere ad filios populi tui, vt intelligant præſules ſe eſſe patres populi, quibus conuenit eum à vitijs reuocare, ad virtutem excitare atque fontem illi veræ philoſophiæ aperire. Ideo ait diuus Bernardus: Solicitudo officium prælati eſt, non celſitudo. De Eliachim quem conſtituit dominus loco Sobnæ præpoſiti, ſcriptum legimus apud Eſaiam. Erit quaſi pater habitantium in Ieruſalem. *Eſa.22.* Vnde abbas idem eſt quod pater.

Terra, cum induxero ſuper eam gladium. Solẽt ciuitates quæ hoſtium metuũt aduentum, hominem aliquem in alta quadam ſpecula collocare, qui eam ob cauſam dicitur ſpeculator, vt inde poſſit longè proſpicere inimicorum exercitum, eiuſque aduentum ciuibus nuntiare, vt ſe in vrbem recipiant, & aduerſus hoſtes muniant & præparent. Ab hoc more bellico ſumit Ezechiel præſentem metaphoram, à Deo ſibi nuntiatam, in qua inducit Deum in hunc modum loquentem. Cùm ego permiſero, vt veniat contra vrbem aliquam hoſtium exercitus, illa autẽ ciuitas elegerit ſpeculatorem, oportet ei credere. Nam ſi ſpeculator viderit inimicorum copias aduentantes & nuntiauerit populo, populus autem ſe non ſeruauerit, & eam ob cauſam perierit, culpa huius interitus ſibi imputabitur non autem ſpeculatori. Sin autẽ ſpeculator aduentum hoſtium ſilentio prætereíerit, & ob id aliquis fuerit captus & occiſus, ſpeculator reddet rationem huius excidij, illíque culpa imputabitur, & vitio tribuetur, qui, cùm deberet clamare, ſubticuit. Peribit quidẽ populus, ſed de manu ſpeculatoris ſanguinem eius requiram. Non aliter euenit eccleſiaſtico ſpeculatori. Collatio eſt inter duos ſpeculatores, corporeum, & ſpiritualem Præſul eſt ſpeculator, cuius munus eſt ſubditis nuntiare exercitum, & inſidias & potentiam, & imminentia prælia dæmonis, mundi & carnis. Si populus præſuli fidem habuerit, ſeque aduerſus hoſtiũ tentationes munierit, & in virtutum actiones incubuerit, animæ ſalutem conſequetur: ſin autem illi non crediderit, quin potiùs eius monita contempſerit, ſeque vitijs cõtaminauerit, in æternas pœnas relegabitur, & tota culpa imputabitur ei ſe polluenti, non autẽ præſuli veritatẽ nũtianti. Obſcurant quidem quodammodo ſcelerati ſubditi præſulis nomẽ, & Chriſtianæ reipublicæ ſplendorem, dedecorãtes & religionis autoritatem, & magiſtri. At ſi præſul vitam ad certam rationis normam dirigit, & officiorum momenta diligenter perpendit, ſi toto pectore contendit ſubditos à vitijs acriter reuocare, ad virtutem incendere, caſtigare improbos, præmijs afficere virtute præditos, ſi denique Chriſtum imitatur, ipſe inuitis impijs, & nominis celebritatem in hac vita, & in altera æternam beatitudinem cõſequetur, ipſi autem impij vtroque priuabuntur. At ſi præſul fuerit diuturno ſilentio vſus, & flagitia nõ reprehenderit, nec populi ſalutem curauerit, peribũt quidem improbi, ſed eorum exitium præſuli tribuetur, qui eam ob cauſam meritò damnabitur. Eadem metaphora ſpeculatoris vſus eſt etiam Ezechiel capite tertio. Erigant *Sup.3.* igitur mentes Chriſtiani præſules & concionatores, & hanc Dei ſententiam diligenter attendant. Apertè hoc loco ait Deus illis tacentibus imputari populi perniciem: eorũ enim munus eſt populum à vitijs deterrere. Quam ob cauſam eos, qui tacent vocat Eſaias canes *Eſa.56.* mutos, non valentes lattare. Et in libro Exodi *Exo.28.* ſcriptum legimus ſummum ſacerdotem ingredientem ſanctuarium, & ex eo egrediẽtem tintinnabula ſonantia habuiſſe, alioquin moriebatur. Eſaiæ illius temporis concionatori *Eſa.58.* dixit Deus: Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Non ſolùm debet loqui euangelicus concionator, ſed clamare, nec ſolùm clamare & ſtatim tacere, ſed à clamore non deſiſtere. Ideo ait: Clama ne ceſſes. Sed non contentus Deus his duntaxat verbis: adiecit: Quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera *2.Tim.4.* eorum. Et diuus Paulus, imò Deus per illum Timothæo ait: Prædica verbũ: inſta opportu- *Ioan 13.* nè importunè. Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Lauans Chriſtus pedes diſcipulis ſuis, oſtendit debere magiſtros, & præſules, & concionatores, ſubditorum im- *Mat.5.* munditias abluere reprehenſionibus, & cæteris remedijs ſalutaribus. Ideo dominus diſcipulos ſuos, quos præſules & concionatores cõſtituit, cum ſale comparauit exulcerante, non cum melle deliniente. Væ concionatori, qui principum & magnatum gratiam aucupans, & populi laudes effectans, loco reprehẽſionũ vtitur adulationibus, & cũ loquendi libertatem oſtendit, tum magis adulatur. Cicuta her- *Simile.* ba eſt venenoſa, teſte Plinio libro 25. cap. 13.

cuius

cuius ſucco Athenienſes iudicio capitis damnatis necem inferre ſolebant. Sed vinum eſt promptum aduerſus eam remedium, nam ci° venenum penitùs extinguit, at ſi cicutæ parum vini admiſceas, reddetur venenum pernicioſius, & prorſus immedicabile, quòd vini calor & vis venenum citiùs perferat ad cor. Sic adulatio eſt vitæ Chriſtianę venenum, ſed exhortandi & reprehendendi libertas extinguit adulationem, at ſi nonnihil libertatis eum adulatione cõiungas, vt tùm maximè blãdiaris, cũ maximè reprehendere videris, iam huiuſmodi adulatio immedicabilis eſt. Totius enim aſſentationis nulla eſt capitalior illa, qua vtuntur illi, qui ita blandiuntur, vt libertatis aman-

Pſal. 9. tiſſimi eſſe videantur. Tunc impletur id, quod ait regius pſalmographus: Laudatur

Prou. 27. peccator in deſiderijs animę ſuæ, & iniquus benedicitur. At melius eſt, vt ait Salomon in Prouerbijs, à ſapiente corripi, quàm ſtulto-

Gal. 1. rum adulationibus decipi. Et diuus ille Paulus admirabilis concionator: An quæro, inquit,

1. Teſ. 2. hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et iterum: Nec enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis. Intueris igitur, quanta ar-

Simile. guendi libertate debeat vti euangelicus concionator. Sed quẽadmodũ periti medici pharmacis amaris dulce aliquid admiſcent, vt eos, quorum ægrotationibus mederi cupiunt, alliciant: ſic prudentes concionatores reprehenſionũ acerbitatẽ debent ſuauitate quadam, ſi opus ſit, moderari, & ex aſperitate & lenitate ſalutarem medicinam conficere. Omnibus enim quæ fiunt, & dicuntur, adhibenda eſt modeſtia & temperãtia, vt perturbationum ſedatio cernatur, & decorum cõſeruetur. Eſt enim in omni re conſiderandum quid aptum ſit, & conſentaneum tempori, & perſonarum quid

Simile. in dictis actioneque dedeceat. Vt periti oratores in cauſis agendis non vtuntur ſemper eodem ſtatu, ſed illud accommodant ad locum, tempus, & perſonas, prout controuerſiæ ac litis poſtulant qualitates: ſic prudentes concionatores & præſules nõ ſemper aſperitate, nec ſemper lenitate vtũtur, ſed quid poſtulet ægritudo, & quam quiſque curationẽ recipere poſſit diligenter aſpiciunt. In primis autem opus eſt, vt concionatori in ſtudium diuinarum literarum toto pectore incumbãt: eſt enim verbum Dei lucerna, & lux, vt ait Salomõ in Prouerbijs, vitæ verò via, & correptio, & caſtiga-

Prou. 6. tio. Et vt ait diuus Paulus in ſecunda ad Timotheum: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata

2. Tim. 3. vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, & ad erudiendum in iuſtitia. Sunt nonnulli, qui priuſquam diuinam ſcrutentur ſcripturam, volunt cõcionari, & vi ventorum inanis gloriæ verba ſua proijciunt, quò fit, vt nullam populo afferant vtilitatem. Vt poma **Simile.**

immatura, quæ vento decutiuntur, nec ſuauitatem habent, nec ſtomacho proſunt, ſed quæ ſunt matura, & manu collecta, hæc grata & ſuauia ſunt, ſic huiuſmodi conciones, quæ humani fauoris gratia habentur, quæ ante tempus vi venti decidunt, nec dulcedinem habent ſpiritualem, nec vtilitatem mentibus afferunt, at quæ ſunt tempore opportuno ex ſacris literis collectæ & ad Dei honorem diſpoſitæ, hę laudabiles ſunt, & vtiles, & ſuaues, & ſalubres.

Nec ſatis eſt diuinas perlegere literas, ſed oportet iuxta illas vitam degere, & poſtea concionari, & non ſemper tacere. Nam, vt ait Eccleſiaſticus, Sapientia abſcõdita, & theſaurus occultus, quæ vtilitas in vtriſque? Et Chriſtus **Mat. 5.**

Deus noſter: Non accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo ſunt. Si ſacerdotibus Dianæ, quam gentes abſque fide inter falſorum numinũ vanitates numerabant, tria tempora erant conſtituta, vt ex antiquorum monimentis cõſtare videmus, primum, in quo ſapientiam diſcerent, & virtutes, alterum in quo eas exercerẽt, tertiũ, in quo alios inſtruerent, quid faciendum cenſes euangelicis cõcionatoribus, qui debent eſſe admirabili ſapiẽtia præditi, inſigni vitæ puritate ornati, & in **Simile.**

magna authoritate conſtituti? Vt lucerna vna alteram incendere non poteſt, ſi illa fuerit extincta: ſic præſul, aut concionator alios non inflammabit amore diuino, ſi ille fuerit lumine eiuſdem amoris deſtitutus. Non tamen me fugit fieri poſſe, vt Deus per vnũ flagitio- **Simile.**

ſum præſulem aut concionatorem, ſi velit, peccatores conuertat. Nam vt herus per famulum iniquum bonam aliquando porrigit eleemoſynam, ſic Deus miniſterio ſceleſti hominis poteſt ad ſe impios allicere. Nihilominus tamen datutus eſt operam præ- **3. Re. 17.**

ſul, vt careat omni vitio, & tunc vitia vituperet. Forcipes, & emunctoria, quæ erant in templo Salomonis, quibus lampades emungebantur, ex auro erant puriſſimo, vt diuinæ literæ memoriæ prodiderunt, ad ſignificandam eorum puritatem, qui aliorum immunditias purgare & corrigere, eorumque ſcelera obiurgare tenentur. Eorum enim munus eſt ſpeculari, & reprehendere, & vigilanter prouidere, & lucernam in candelabro locare.

Vt hominum maledictis vulneratur, qui triticum abſcondit, ne fame laborantibus ſub- **Simile.**

ueniat, laudibus verò effertur, qui vendit illud: ſic obiurgandus eſt præſul, qui non vult ſcientiam ſuam cum ſubditis communicare.

nec

nec illis horreum doctrinæ aperire, ille verò laudibus extollendus, qui docet, concionatur
Prou. 11. & ſpeculatoris munus exercet. Vnde Salomō in Prouerbijs. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium.
Ierem. 48 Hinc Ieremias: Maledictus, qui prohibet gladium ſuum à ſanguine. Hic eſt gladius, de quo ait pſalmographus: Gla-
Pſal. 48. dius meus deuorabit carnes. Et quia Eſaias gladium prohibuerat à ſanguine, hoc eſt, ver-
Eſa. 6. bo Dei non reprehenderat peccata, dixit: Væ
Apoc. 22. mihi, quia tacui. Et diuus Ioannes in Apocalypſi. Et qui audit, dicat: Veni. At tacet præſul dormit nauclerus, cùm periclitatur nauis, medicus, cùm graſſatur peſtilentia, ianitor, cùm deprædatur fur, ſpeculator, cùm hoſtium exercitus aduentat, vigil, cùm ciuitas obſidetur. Id intuens Chryſoſtomus in epiſtolam ad Hebræos, Miror, inquit, ſi quem ex his, qui obtinent principatum, contigerit æternam beatitudinem comparare in tanta eorum deſidia, & in tot Dei aduerſus eos comminationibus. Dormiebant Petrus, Ioannes, & Iacobus, & ſo-
Mat. 14. li Simoni dixit Deus: Simon dormis? Quare, niſi quia voluit innuere, quid inter ſomnum præſulis & ſubditorum intereſſet? Credo equidem innumerabiles eſſe in Dei eccleſia pontifices, præſules, & concionatores, quibus, ſpeculatorum nomen apertiſſimè conuenit, qui curam habent ſubditorum, qui animos à corporum contagio ſeuocarunt, ſeque ad Chriſti imitationem contulerunt. Sed ego in eos duntaxat inuehor, qui non curant de officio & miniſterio, ſed honoribus & reditibus, qui dediti voluptatibus vitam in ſilentio tráſeunt veluti pecora, quæ natura prona, ventríque obtemperantia finxit. Hi ſi hunc Ezechielis locum attentè legerent, & has terribiles Dei minas intelligerent, multò aliter fortaſſe vitæ ſuæ rationem inſtituerent. Sed de ſpeculatoris munere hactenus.

Et tulerit populus terra virum vnum de nouiſſimis ſuis. Hoc eſt, & populus regionis illius elegerit ſpeculatorem quendam, etiam ſi ſit ex ijs, qui ſunt infimo loco nati, debet tamen ei fidem adhibere. Per nouiſſimos intelligit plebeios homines, nulla illuſtri laudatione euectos. Eodem modo tenentur ſubditi præſuli obedire, etiam ſi ſit ſanguine obſcurus, nullaque generis nobilitate inſignis: vera enim nobilitas in virtutum amplitudine conſiſtit. Præſtat quidem virum nobili progenie eligere, ſi commodè fieri poteſt, quoniam virtus cum generis ſplendore copulata illuſtrior apparet & pretioſior, inſtar gemmæ in auro puriſſimo incluſæ. Sed vera claritas eſt eſſe clarum virtutibus. Vt enim neceſſe eſt lancem in libra pondere impoſito deprimi: ſic hominem impoſita obedientiæ ſeruitute obedire primati, & credere maiori. Vel de nouiſſimis, hoc eſt, de nobilioribus, & magnatibus, & conſularibus. Nouiſſimum ſignificat vltimum: qui autem in republica eſt ſanguine illuſtrior, & rerum geſtarum gloria præſtantior, vltimus eſt in aſcendendo. Quemadmodum in ſcala altiſſimus gradus vltimus dicitur & nouiſſimus, ſi aſcendas, ſic vir ille poteſt vltimus & nouiſſimus appellari in republica, qui eſt in altiſſimo nobilitaris gradu conſtitutus. Ita poteſt intelligi locus hic, nam ſpeculator hic refertur ad Ezechielem, qui erat ex genere regio, & ſacerdotali. Exiſtimo tamen per nouiſſimos homines, qui eligendi ſunt, intelligi humiles, qui ſe propter Deum abijciunt, & infimos reputant, qui nec inanem aucupantur rumorem, nec vmbras falſæ gloriæ conſectantur. Hi debent in principatu, & dignitate conſtitui, & ſpeculatores eſſe, vt quanto ſe inferiùs per humilitatem demittunt, tantò ſublimius per dignitatem erigantur. Et in dignitate poſiti debent priſtinam humilitatem ſeruare. Rectorē, inquit Eccleſiaſticus, te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis, quaſi vnus ex ipſis. Et domi- *Eccl. 32.*
nus Ieſus apud Mathæum: Scitis, quia princi- *Mat. 20.*
pes gentium dominantur illis, & qui maiores ſunt, poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter, & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus, ſicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Vnde diuus Paulus in epiſtola ad Phi- *Philip. 2.*
lippenſes de Chriſto loquens, Semetipſum, inquit, exinaniuit, formam ſerui accipiens. Hinc effectum eſt: vt ſummus pontifex, cum antea eſſet dominus, agens priuatam perſonā. Vbi eſt, in ſumma illa dignitate conſtitutus, ſe ſeruum ſeruorum Dei appellat. Inſignis quidem titulus, & præclata antiſtitis Chriſtiani nomenclatura. Pontifex verè Chriſtianus eſt ſeruus publicus: & quo primum die eligitur, ſuis delicijs debet mori, vt aliorum vtilitatibus viuere incipiat, nec eligi debet ſuperbus, ſed humilis. Vt nonnullæ aues priuſquam euolēt, ſeque erigant in ſublime, caput deprimunt, ro-
ſtroque terram attingunt: ſic animi humilita- *Simile.*
tem, ſuique abiectionem oſtendere quis debet, priuſquàm ad excelſas euehatur dignitates.

Et ille viderit gladium venientem. Hoc eſt, hoſtium exercitum aduerſus ciuitatem aduentantem.

Et cecinerit buccina. Hoc enim ſigno ſignificabant ſpeculatores hoſtium aduentum, vt ſe ciues in vrbem reciperent, & aduerſus inimi-

inimicos pararent & appellabatur illud pulſa-
re ſeu canere receptui. Sed hæc buccina eſt
verbum Dei, quo cōcionatores & præſules de-
Eſa.58. bent tonare. Apud Eſaiam ait dominus: Quaſi
tuba exalta vocem tuam Et apud Oſeam: Clā-
Oſe.5. gite buccina in Gabaa Et rurſum: In gutture
Oſe.8. tuo ſit tuba. In libro Ioſue ſcriptum legimus
Ioſue.6. tuliſſe ſacerdotes buccinas, & clanxiſſe, & ad
earum ſonitum corruiſſe muros Iericho. Ciui
tas hæc Iericho, quæ vt ibi ait diuina ſcriptura,
ob timorem filiorum Iſraelis clauſa erat, & mu
nita, myſticè ciuitas eſt diaboli, ciuitati Dei vi-
uentis ſemper aduerſatrix. Huius ciuitatis mu
ri, & turres, & propugnacula ſunt ſuperbia, a-
uaritia, ira, &c. flagitia lethalia, quæ ad euāge-
lij prædicationem euertuntur. Sed non caret
myſterio id, quod non ſolum in libro Ioſue,
ſed etiam apud Diuum Paulum in epiſtola ad
Hebr.11. Hebræos memoriæ proditum eſt, muros Ieri-
cho circuitu ſeptem dierum corruiſſe. Septem
diebus totum tempus, quod ſpatio voluitur
ſeptem dierum intelligitur. nam vſque ad finē
mundi Chriſti euangelium prædicabitur, &
mundi corruet elatio, eiuſque delebitur infi-
delitas Primaſius epiſcopus Vticenſis beati Au
guſtini quondam diſcipulus, locum illum diui
Pauli explanans per tubas concionatores intel
ligit, per Ioſue, qui arcam circunducit, Chri-
ſtum, qui eccleſiam ſuam per hunc mundum
gubernat: Arca enim illa eccleſiæ imaginem
gerebat.

Sanguis ipſius ſuper caput eius erit. Hoc eſt, ip-
ſe erit ſui interitus cauſa Tota ei culpa imputa
bitur. Hebraiſmus eſt in diuinis literis nō in-
frequens. Aduerte: vnuſquiſque ex officio ſuo
iudicatur, præſul ſi mutus fuerit, populus, ſi ei
non obedierit, cùm debeat præſul clamare, po-
pulus parere.

Veneritque gladius, & tulerit de eis animam.
Hoc eſt, aliquem hominem. Solet diuina ſcri-
ptura hominem appellare animam, quoniam
cùm cōſtet ex corpore & anima, eſt anima ex-
cellētior corpore, eiuſque forma: & vt ait libro
ſecundo de anima Ariſtoteles, capite primo,
ipſa eſt perfectio prima primuſque actus cor-
poris naturalis. Et quamuis omnis forma intē-
dat eſſe perpetuū, quantū poteſt, nulla tamen
forma rei corruptibilis perpetuitatem ſui aſſe-
quitur. præter animam rationis participem: nō
eſt enim materiæ corporeæ omnino ſubiecta,
inſtar aliarum formarum, quin potiùs propriā
habet operationem immaterialem, & propor-
tionata eſt ſuo fini, qui eſt æterna beatitudo.
Quam ob cauſam diuinæ literæ homines ap-
Gene.14. pellant animas à parte præcipua, vt conſtat ex
Gene.46. capite quartodecimo Geneſis, & ex capite. 46.
Acto.28. & Actorum. 28. & multis alijs ex locis. Plato
etiam in dialogo de natura hominis, qui Alci-
biades primus inſcribitur, ipſo Alcibiade ve-
nuſtiore, ait apertè hominem eſſe animam ra-
tionis compotem, mentis participem, corpore
vtentem. Vt compos eſt rationis in ſeipſam cir
culo quodam ratiocinationis reflectitur: vt mē
tis particeps, in diuinum numen velut riuulus
in fontem ſuum refluit: vt vtens corpore, in hu
mana negotia gubernanda incumbit. Intelli-
gebat Plato abſolutum hominis munus eſſe,
ſe priùs cognoſcere, deinde à natura ſua tan-
quam ab effectu ad primam cauſam ſe conuer
tere, eiuſque alta myſteria aſtris ſplendidiora
contemplari: cuius lumine animus illuſtratus
ipſum iuſtum, ipſum pulchrum, ipſum ſummū
bonum cognoſceret, eius ſe amore inflamma
ret. Poſtremò quoniam ex corpore fragili con
ſtabat, ſibi, aliiſque neceſſaria conſulerat, quo-
niam non ſolùm nobis, ſed alijs etiam nati
ſunt.

Ille quidem in iniquitate ſua captus eſt Omnis
impius captus eſt Loquens Diuus Auguſtinus
de ſeipſo adoleſcente in libro octauo ſuarum
confeſſionem, has voces emittit. Suſpirabam
ad te domine grauatus non ferro alieno, ſed
mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat ini-
micus, & inde catenam mihi fecerat, & con-
ſtrinxerat me. Hæc ille: ex quibus colliges pro
priam voluntatem catenam eſſe noſtram. Sed
quoniam decepti homines ſuaue eſſe exiſti-
mant ita viuere, vt velint, ideo cùm maximè
conſtringuntur, tum ſe maximè liberos eſſe ar-
bitrantur. Eſt enim carnis libertas miſera cap-
tiuitas.

*Sanguinē autē eius de manu ſpeculatoris requi-
ram.* Id eſt, ipſe ſpeculator pœnas mihi dabit
huius interitus, quoniam eius cauſa fuit. Aſpi-
cis hoc loco, iniquum præſulem ſubditos oc-
cidere, cùm eorum excidij ſit cauſa Id intelli-
gens D Auguſtinus ait: Paſtor malè viuens ho
micida eſt. requirere ſanguinem de manu ali-
cuius hebraiſmus eſt, quo vſus eſt Ezechiel ca. Sup.3.
3. vbi de illo diſſeruimus.

Speculatorem dedi te Explicat Deus metapho
ram, ac ſi dicat Tu es ſpeculator ille de quo lo-
quor, quem ego dedi populo Hebrǣorū. Qua-
re oportet te ei veritatem nuntiare, illum autē
tibi credere & obedire. Hæc Dei verba ſunt Sup.3.
etiam tertio capite mandata, & ibi à nobis ex-
poſita.

Annuntiabis eis ex me. Non ait: Ex te illis
ventura nuntiabis, ſed ex me: authoritate mea
veteris, ſed miniſterio tuo. Lingua tua ſit inſtru-
mentum, & veluti calamus, quo ego ſcribam. Pſal 145.
Huiuſmodi erat ille, qui dicebat: Lingua mea
calamus ſcribæ velociter ſcribētis. Quibus ver
bis oſtendit, ea quæ dicebat, non eſſe à ſeipſo

exeo

excogitata. & compoſita, vt ait Chryſoſtomus. locum illum exponens ſed ea eſſe Dei ſe autē eis linguam accommodaſſe Ac ſi diceret:Qui commouit cor meum ad eructandum verbum bonum vtitur lingua mea ad proferendum ea, quæ animo ſuggeſſit tanquam velociſſimus ſcriba.qui omnia in promptu habens vtitur ca
Mat. 10. lamo ad ſcribendum Id voluit Chriſtus ſuis diſcipulis tribuere, quibus dixit. Cùm tradēt vos nolite cogitate quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini

Vt ſe cuſtod. et impius à via ſua Hoc eſt ab impia viuendi ratione.

Dic ad domum Iſrael.Hoc eſt. ad Iudæos qui nunc tecum ſunt in Chaldæa Vel Hebræo in communi Iſraelis domum appellat

Iniquitates noſtra & pecc. ta noſtra ſuper nos ſunt Hoc dicebant nefarij homines ſceleribus contaminati & deſperatione oppreſſi. Ac ſi dicerent. Grauamur ponderibus agitior m tot tantaque ſunt ſcelera noſtra vt ab illis liberari nequaquam poſſimus quoniam ſunt penitùs inexpiabilia Et in ipſis nos tabeſcimus Hoc eſt nulla iam vulneribus noſtris proderit medicina Sequitur Quomodo ergo viuere poterimus?Hoc eſt qui fieri poteſt, vt in hac vita habeamus vitam gratiæ, & in altera vitam gloriæ cùm ſimus teterrimi & omnium ſcelerum maculis notatiſſimi: Hæc erāt verba de diuina miſericordia deſperantium Hæc eſt hæreſis Caina, quæ diuinæ pietati & miſericordiæ finē ponit & menſuram.cùm ea ſit infinita & immenſa In hac hæreſi fuit Iudas Scarioth:qui conſiderans impiam proditionem, & deſperans de diuina pietate laqueo ſe ſuſpendit Magis pec
Mat. 27. cauit deſperando de miſecordia Dei, quàm vēdendo ipſum Deum In hunc modū ait D. Auguſtinus lib. 1. de ciuitate Dei cap 17. Iudæ factum meritò deteſtamur: eùmque veritas indicat eū ſe laqueo ſuſpendit, ſceleratæ illius traditionis auxiſſe potiùs, quā expiaſſe cōmiſſum quoniā de Dei miſericordia deſperando exitia biliter pœnitens, nullum ſibi ſalubris pœnitētiæ locum reliquit: Hæc ille quæ ſunt in ſacros canones relata 23 q 5 Si non licet Et Leo papa Sceleratior. inquit omnibus ô Iuda. & infœlicior extitiſti. quem non pœnitentia reuocauit ad dominum. ſed deſperatio traxit ad laqueū. Simili inducti deſperatione dicebant Iudæi: Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt. ideo deſperamus Et quamuis in hoc errabant Iudæi illi quòd de Dei clementia deſperabant in eo tamen verum dicebant. quòd affirmabant, ſuper ſeipſos eſſe flagitia ſua velut pōdera grauiſſima. Nam cùm Dauid in Berſabæā & Vriam deteſtanda facinora commiſiſſet, aie-
bat:Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput Pſa. 37.
meum. & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me Verba ſunt hominis peccata ſua cognoſcē tis ſeu ſibi illa remitti ac condonare deprecantis Multi tamen ſcelera ſua non vident: nec mirum, cùm ea ſuper caput habeant, non coram oculis alio rum autem ſcelera intuentur, quia in ea oculos conijciunt.

Nolo mortem impij Erigit Hebræos Ezechiel promiſſione miſericordiæ Dei, cohortans illos, vt animum recipiāt & ſpem conferant in diuinam pietatem. Etſi enim eſſent grauiſſimis ſceleribus irretiti, tamen intelligerent infinitis partibus eſſe maiorem diuinam clementiam, quæ freti veniam ſuis flagitijs ſupplicites poſtularent Inducit igitur Deum miſericordiam ſuam promittentem peccatoribus eoſque ſpe infinitæ bonitatis ſuæ conſolantem ſi ſe à maleficijs ſepararent & ad ipſum conuerterent. Conſidera & iterum ac iterum memoria repete infinitam Dei miſericordiam Confugiamus ad illum quem inueniemus maiore alacritate paratum ad nos recipiendnm. quàm nos ipſos ad eum amplexandum. Ipſe eſt qui ſalutem noſtram deſiderat, qui pro nobis acerbiſſima tormenta ſubiuit, qui in crucis ara ſe conſtituit hoſtiam. vt ſuo ſanguine crimina noſtra expiaret. Ipſe eſt, vt verbis vtar Diui Pauli, qui vult om- 1. Tim. 2.
nes homines ſaluos fieri & ad agnitionem veritatis venire Ipſe eſt qui dixit Petro dimitten- Mat. 18.
dum eſſe proximo non ſolùm ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. Ipſe eſt, qui ouem perditam Luc. 15.
quæſiuit. & inuenit, & ſuis humeris aſportauit Luc. 15.
Ipſe eſt, qui filium prodigum qui omnia bona ſua turpiter diſſipauetat benignè recepit Ipſe eſt pater miſericordiarum, & Deus totius con- 2. Cor. 1.
ſolationis Accedamus ergo ad eum, & vt ait diuus Paulus Adeamus cùm fiducia ad thro- Heb 4.
num gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur & gratiam inueniamus. Impius Cain Gene. 4.
vbi iuſtum Abel per ſummum ſcelus interfecit dixit Deo: Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear Ieremias inducit impios ita Ierem. 2.
loquentes: Deſperauimus: poſt cogitationes noſtras ibimus: & vnuſquiſque prauitatem cor Epheſ. 4.
dis ſui mali faciemus Et D Paulus aiebat: Deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ. Iob. 13.
Contrà vera Iob dicebat: Etiam ſi occiderit Eſa. 33.
me, in ipſo ſperabo. Et Eſaias Domine miſerere noſtri, te enim expectauimus. Et Dauid: Vi- Pſa. 30.
riliter agite & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in domino. Et rurſus: Beatus Pſa. 31.
vir cuius nomen domini ſpes eius Et eccleſia- Eccl. .
ſticus. Reſpicite filij nationes hominū, & ſcitote quia nullus ſperauit in domino, & derelictus eſt. Et D Paulus in æpiſtola ad Hebræos: Hebr. 10.
teneamus ſpei noſtræ cōfeſſionē indeclinabilē

Quis

Quis deſperaturus eſt de miſericordia illius Dei,qui ait Viuo ego:Nolo mortē impij , ſed vt conuertatur à via ſua,& viuat.Viuo ego,eſt Dei affirmatio,& veluti iuramētum. Vel ſunt verba hæc Chriſti reſurgentis,quaſi dicat:Velit,nolit Iudæus,viuo ego Nolo mortem peccatori , qui mori volui pro peccatoribus.Volo,vt fructuoſa ſit mors mea, vt viuant hi,pro quibus mortuus ſum. Hæc eadem ſententia

Sup.18. fuit cap. 18. mandata , vbi eam explicuimus, verba illa explanantes:Omnium iniquitatum eius,quas operatus eſt , ampliùs non recordabor.

Et quare moriemini? Hoc eſt,ſi ad me fueritis conuerſi , & in gratia permanſeritis , non incidetis in mortem æternam.

Iuſtitia iuſti non liberabit eum Vt iuſto,ſi ad peccandum ſe addixerit, & in peccatum inciderit mortiferum, nō prodeſt prior iuſtitia ad vitam æternam conſequendam,ita impio pœnitenti & verè contrito,anteacta peccata non imputantur, vt propterea ad infernū in æternum cruciandus relegetur. Hæc omnia fuerunt capite decimooctauo explanata.

Etiamſi dixero iuſto,quod vita viuet Subauditur,ſi permanſerit in ſua iuſtitia : tunc enim vitam obtinebit , hic per gratiam , poſtea per gloriam.

D Si autem dixero impio:Morte morieris:& egerit pœnitentiam à peccato ſuo, feceritque iudiciū & iuſtitiam,& pignus reſtituerit ille impius, rapináque reddiderit,in mādatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquā iniuſtum, vita viuet, & non morietur.Omnia peccata eius , quæ peccauerit , non imputabuntur ei : iudicium & iuſtitiā fecit, vita viuet. Et dixerunt filij populi tui:Non eſt æqui ponderis via domini,& ipſorum via iniuſta eſt. Cùm enim receſſerit iuſtus à iuſtitia ſua, feceritque iniquitates,morietur in eis.Et cùm receſſerit impius ab impietate ſua, feceritque iudicium & iuſtitiam,viuet in

Luc.18. eis.Et dicitis:Non eſt recta via Domini.

E Vnumquenque iuxta vias ſuas iudicabo de vobis domus Iſraël. Et factum eſt in duodecimo anno, in decimo menſe, in quinta menſis tranſmigrationis noſtræ, venit ad me qui fugeret de Ieruſalem, dicens:vaſtata eſt ciuitas. Manus autem Domini facta fuerat ad me veſperè, antequam veniret,qui fugerat : aperuitque os meum , donec veniret ad me manè,& apetto ore meo non ſilui ampliùs.Et fa- F ctum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis,qui habitant in ruinoſis his ſuper humum Iſraël, loquentes aiunt: Vnus erat Abraham , & hæreditate poſſedit terram : nos autem multi ſumus: nobis data eſt terra in poſſeſſionem. Idcirco dices ad eos. Hæc dicit Dominus Deus. Qui in ſanguine comeditis, & oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras , & ſanguinem funditis, nunquid terram hæreditate poſſidebitis? Stetiſtis in gladiis veſtris,feciſtis abominationes,& vnuſquiſque vxorem proxi- G mi ſui polluit,& terram hæreditate poſſidebitis?

Si autem dixero impio:Morte morieris. Indicat hic locus apertè neminē debere de diuina miſericordia deſperare , etiamſi ipſe Deus ei dicat,eum eſſe damnandū in æternū. Meritò ait diuus Thomas primo ſententiarum,ſi reuelaretur alicui ſe eſſe reprobatum, & damnandū, nō debere credere , ſed exiſtimare eſſe illud illuſionem diaboli ſub ſpecie angeli lucis. Etſi sciret à Deo eſſe talem reuelationem,tamē dubere credere dictam eſſe ſub conditione,videlicet niſi pœnitentiam egerit , & ad Deū confugerit. Ait enim Dominus apud Lucam Non Sup.18. eſt voluntas patris,vt pereat vnus ex his puſillis.Et hoc loco poſtquàm dixit:Nolo mortem peccatoris,ſed vt conuertatur,& viuat, ſubdit paulò poſt:Si autem dixero impio: Morte moriens,& egerit pœnitentiam à peccato ſuo,vita viuet

Et egerit pœnitentiam à peccato ſuo Pœnitentia,vt ait D. Hieronymus , eſt ſecunda tabula poſt naufragium. Et habetur de pœnit.diſt. 1. cap.Secūda.Prima tabula eſt baptiſmus,ſecūda pœnitentia. Hæc nos ducit ad portū ſalutis,delet enim omnē culpam , ſiue ſit venialis, ſiue mortifera. Et quoniā lethalia flagitia ex parte auerſionis à Deo habent connexionem eā ob cauſam iuxta approbatam diui Thomæ ſententiam vnum ſine alio non dimittitur:at reſurgenti per pœnitentiam omnia dimittuntur. Et vt Chriſtus ait : Gaudium eſt in cœ- Luc.15. lo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quam ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia. Hæc eſt pœnitentia in

Chriſti nomine prædicata, de qua ait ipſe do-
Luc. 14. minus: Sic oportebat pati Chriſtum, & reſur-
gere à mortuis tertia die, & prædicari in nomi
ne eius pœnitentiam, & remiſſionem pecca-
torum in omnes Gentes. De illa dicebat Petr⁹
Apoſtolorum princeps: Pœnitemini, & con-
Act. 3. uertimini, vt deleãtur peccata veſtra. Et quan-
uis omnia peccata pœnitentia deleantur, non
tamen dicendum eſt, neceſſe eſſe, eum, qui à
lethali crimine per pœnitentiam reſurgit, in
eodem gradu gratiæ & charitatis, quam ami-
ſerat, reſurgere: poteſt enim reſurgere in ma-
iore, vel minore, vel æquali, iuxta ipſius pœni-
tentis conatum. Communiter melior eſt inno
centia, quã pœnitẽtia, quemadmodum melior
eſt veſtis integra, quàm diſſuta, & ſciſſa, etiãſi
commiſſuris quibuſdam reſarciatur. Sed tan-
ta poteſt eſſe pœnitentia, tam ardens, & inſi-
Simile. gnis, & in tam excelſo charitatis gradu, vt ſit
incorruptione & innocẽtia præſtantior. Vt ve
ſtis ciſuræ ſi aureis funiculis, & pretioſis gem
mis copulentur, pulchriorem reddunt veſtem
ipſam, quàm ſi tota ſana fuiſſet, & integra: ſic
fieri poteſt, vt tam acerbo animi dolore, tanto
feruore, tanta vi lachrymarum, tanta gratia &
charitate quis reſurgat, vt pulchior reddatur,
quàm ſi in crimen nõ incidiſſet. Sed de pœni-
tentia cap. vigeſimo fusè diſſeruimus.

Feceritque iudicium & iuſtitiam. Hoc eſt, ho-
neſtè & iuſtè vixerit. Hebraiſmus eſt, de quo
alibi diſſeruimus.

Et pignus reſtituerit. Hoc explanatum fuit
capite 18.

In mandatis vita ambulauerit. Id eſt, & in præ
ceptis Dei ambulauerit, quæ ſunt media ad vi-
tam æternam conſequendã. Ita enim ait Deus
Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. In le
Mat. 19. ge etiã vetere cuſtodientibus Dei mãdata vita
promittebatur. Capite decimooctauo Leuitici
Leui. 18. ſunt hæc verba literis mandata. Cuſtodite le-
ges meas, atque iudicia, quæ faciens homo,
viuet in eis. Et quanquam ſint, qui dicant,
illud intelligi de vita duntaxat temporali, pa-
raphraſtes tamen Chaldæus de æterna intel-
Deut. 4. ligit, ita vertens: Quæ faciens homo viuet in
eis vita ſempiterna. Deuteronomij cap. 4. ait
Sup. 18. ita Deus: Audi præcepta & iudicia, quæ ego
& 20. doceo te, vt faciens ea viuas. Et ſuprà apud no
ſtrũ Ezechielem capit. 18. & cap. 20. eadem eſt
Rom. 10. ſententia. Diuus Paulus in epiſtola ad Roma-
nos ca. 10. ait ita: Moyſes ſcripſit quoniã iuſti-
tiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet
in ea: quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit: Ne
dixeris in corde tuo, &c. Vbi Apoſtolus in-
nuit Moyſem in lege vetere de vita locutum
fuiſſe corporis, quæ præcepta ſeruantibus
promittebatur. Similiter in epiſtola ad Gala-
tas cap. 3 idem aſſerit his verbis: Quoniam
autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum *Gal.* 3.
manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide viuit: lex
aũt non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea, viuet in
illis. Hæc Apoſtolus: quibus oſtendit promiſ-
ſam fuiſſe corporis vitam, legis obſeruatori-
bus, non autem vitam animæ. Sed hoc intelli-
gitur de iuſtitia, quæ ex lege erat, ſeparata, &
excluſa fide. At ſi illi fidem habebant Meſſiæ
vẽturi, & ſpẽ ac charitatẽ, illa legis obſeruan-
tia, & virtutum actionibus vitam ęternã con-
ſequantur, & cœlorum ingreſſum poſt Chriſti
mortem viuentes, & bona opera in gratia effi
cientes vitam æternam merebantur, & cœlo
rum gloriam immortalem, quam fuerũt poſt
Chriſti mortem conſecuti. Appellantur er-
go hoc loco legis præcepta mãdata vitæ, quia
lex cuſtodientibus ea vitam pollicebatur. Pro
mandatis vitæ poteris vertere, mandata viuen
tis: nam viri probi, qui viuentes appellantur,
ſolent Dei præcepta ſeruare: impij enim mor-
tui dicuntur. In mandatis viuentes ambulant.
Quod ijs verbis expreſſit regius vates: Beati *Pſa.* 118.
immaculati in via, qui ambulãt in lege Domi
ni. Et rurſus: Beati omnes qui timent Dominũ *Pſa.* 127.
qui ambulant in vijs eius. De impijs verò di-
cit: Neſcierunt, nec intellexerunt, in tenebris *Pſal.* 81.
ambulant. Ipſe verò Dauid non ſolùm in via
Dei ambulabat, ſed etiam currebat. Viam, in-
quit ille, mandatorum tuorũ cucurri, cũ dilata *Pſa.* 118.
ſti cor meum. Et in Canticis ait Eccleſia: Tra *Cantic.* 1.
he me poſt te, curremus in odorẽ vnguentorũ
tuorũ. Et diuus Paulus in epiſt. prima ad Co- 1 *Cori.* 9.
rinthios: Sic currite, vt comprehendatis. Et
paulo pòſt Ego igitur ſic curro, non quaſi in
incertũ. Et in epiſtola ſecunda ad Timotheũ: 2. *Tim.* 4.
Curſum cõſummaui. Et ad Hebręo: Per patien *Heb.* 12.
tiam curramus ad propoſitum nobis certa-
men, aſpicientes in authorẽ fidei: & conſum-
matorem Ieſum Nõ igitur in via ſedere, ſed
ambulare debemus, imò currere. Matri filio-
rum Zebedæi dicẽti: Dic, vt hi duo filij mei ſe-
deant, vnus ad dexterã, & alter ad ſiniſtrã tuã. *Mat.* 20.
reſpondit Chriſtus: Neſcitis, quid petatis: ipſi
namque per matrem petebant: Poteris per mã
data vitæ præcepta Chriſti, qui vita eſt, intelli
gere: ipſe enim de ſe ait: Ego ſum reſurrectio, *Ioan.* 11.
& vita. Et rurſus. Ego ſum via, veritas, & vita. *Ioan.* 14
Hęc eſt vita, de qua dicebat Moyſes populo
Iudaico: Erit vita tua quaſi pendens ante te. *Deut.* 28.
In monte enim Caluariæ coram Iudæis pepẽ
dit Chriſtus Deus noſter: qui eſt vita iſta, de
qua hic erit Ezechiel. In mandatis vitæ ambu
lauerit. Ambulare in mãdatis, eſt mandata ſer
uare. Hebraiſmus eſt, quo vtitur etiam Eze-
chiel cap. 5. dicens: In præceptis meis non am *Sup.* 5.
bulauerunt. Tertio libro Regum dicebat Sa-
lomon

3. Reg. 8. lomon: Sic cor noſtrum perfectum cum domino Deo noſtro, vt ambulemus in decretis eius. Explicās autē quid eſſet ambulare in decretis eius, ſubdit: & cuſtodiamus mandata eius. Vbi particula, & ponitur pro id eſt. Accipitur etiam ambulare pro viuere & conuerſari, vt apud diuum Paulum: *Rom. 13.* Sic vt in die honeſtè ambulemus. Pro ſequi & imitari. Vt 3. Regum capite 15. Ambulauit in via patris ſui. Et *3. Re. 15.* ſecundo Paralipomenon cap. 17. Ambulauit *2. Par. 17.* in viis Dauid patris ſui. Et apud D. Paulum *Gal. 5.* in epiſtola ad Gal. Spiritu ambulate, & deſideria carnis ne perfeceritis.

Non eſt aequi ponderis via Domini. Hoc eſt, inique agit Dominus. Hoc dicebant impij. Si malitia humana detrahit de bonitate diuina, quid mirum, ſi viros pietate & ſapientia præſtantes voce vulneret, & maledictis proſequatur.

Et factum eſt. Narrat excidium Hieroſolymæ, de quo antea fuerat vaticinatus.

Manus autem Domini facta fuerat ad me. Hoc eſt, fueram afflatus ſpiritu prophetico. Diximus alibi accipi aliquando manum pro vaticinatione, & ſpiritu prophetico. Explicās autem quando hoc fuerat, ait, fuiſſe veſperè, pridiè quàm nuntius veniret: quod tempus apud Iudæos eſt principium diei, qui diem incipiunt à noctis crepuſculo.

Qui habitant in ruinoſis his. Hoc eſt, Hieroſolymæ, quæ poſt euerſionē à Babyloniis manſit plena ruinis. In his ruinis vrbis reliquit Nabuzardam quoſdam pauperes, qui terram *Iere. vlt.* colerent: vt conſtat ex Ieremia, & quarto Re- *4. Re. vlt.* gum. Alij ſe mandarunt fugæ, & in agros contulerunt. Alij ſe in ſpeluncis occultarunt. Aduerſus hos omnes vaticinatur modò Ezechiel. Nam cùm audiſſent populi gemitum, & flebiles querelas, verſarenturque in vrbis ruinis, & aliorum direptionibus, deberent dolere, & vehementer angi, atque ob admiſſa flagitia lacerari: ipſi lætitia efferebantur, quòd exiſtimarent, ſe eſſe totam promiſſionis terrā poſſeſſuros. Sed multò aliter illis euenit: nam mortuo Godolia contulerunt ſe in Ægyptū, vbi eos Babylonij immaniter occiderunt.

Qui in ſanguine comeditis. Exprobrat illis comedere carnem cum ſanguine, quod tūc erat *Leuit. 19* lege prohibitum, vt patet ex cap. 19. Leuit. Vel vult ſignificare eos inter comedēdum de fundendo ſanguine proximi tractare.

Et oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras. Hoc eſt, oculos coniicitis in idola veſtra, ea ſumma veneratione colentes. Solet diuina ſcriptura idola appellare immūditias, & abominationes. Fortaſſe per immunditias libidinem intelligit, & vitia turpia, quibus ſe Iudæi contaminabant. Leuare oculos in rem aliquam eſt eam diligere, & venerari, & ſuſpicere: vt in pſalmo: Leuaui oculos meos in mon- *Pſal. 120* tes, vnde veniet auxilium mihi. Et rurſus: Ad *Pſal. 122* te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. Et *Eſa. 15.* apud Eſaiam: Leuate in cœlū oculos veſtros.

Et ſanguinem funditis. Subaudi, innocentium. Vel quorumcunque nullo iuſtitiæ ordine ſeruato.

Stetiſtis in gladiis veſtris. Nimirum ad effundendū ſanguinē innocentū. Notat habitū paratorum ad occidēdum. Appellat eos ſanguinolentos & homicidas. Stare in gladio eſt nō ſolùm ſemel occidiſſe, ſed inſtructū eſſe & paratum ad occidēdū ſæpè, & arte militari ſibi cōparare victū, & tandem crudelē eſſe, & ſanguinis diffuſorem. Idem etiam ſignificat viuere in gladio, qua dicendi exornatione vſus eſt *Gen. 27.* Iſaac, cum filio ſuo Eſau benedixit. Benedixerat patriarcha ille filio ſuo Iacob ſecūdo genito & quia Eſau primogenitus calamitatē ſuā deplorauit, dixit illi: Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies. Quæ verba arcanā continent ſententiam, & excelſum myſterium. Eſau primogenitus populus eſt Iudaicus, quē Deus filiū ſuum primogenitum vocauit, vt ex capite 4. *Exodi 4.* Exodi conſtat apertiſſimè. Iacob verò ſecundo genitus populus eſt Gentilicius, qui Chri- *Ioan. 1.* ſti fidē recepit, quem Chriſtus genuit ſanguine ſuo: de quo ait diuus Ioannes: Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatē filios Dei fieri, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluptate carnis, ſed ex Deo nati ſunt. Hi ſunt filij ſecundo geniti, Deo placentes: Iudæi autē infideles primogeniti, Deo odibiles: de qui- *Eſai. 1.* bus ipſe ait per Eſaiam: Filios enutriui, & exaltaui: ipſi autē ſpreuerunt me. Fuit populus Iudaicus adūbratus in Caino, Iſmaele, Eſau, primogenitis. Gentilicius verò in Abel, Iſaac, & Iacob, ſecūdogenitis. Eam ob cauſam in ge- *Mat. 1.* nealogia ſaluatoris, nec apud Math. nec apud *Luc. 3.* Lucā vllū ex iis primogenitis ingreſſum fuiſſe reperies. Reprobantur quidem, quoniam populum Iudaicum in perfidia ſua manſurum adumbrabāt, quem Deus meritò reprobauit. Quid igitur voluit diuina ſcriptura in Gene- *Gene. 27.* ſi ſignificare, dicens: Eſau audita benedictione Iacob cum eiulatu magno fleuiſſe, niſi innuere, impiam Iudæorum ſynagogam ingemiſcere, quòd ſe videat à Deo derelictam, eccleſiam autem Catholicam benedictā & electam? Porrò Deus per filios diuinorū vatū, & Chriſtianorū prædicationē, cotidie dicit Iudæorū ſynagogæ, ſe filio ſecūdo, hoc eſt, Gentium populo benedixiſſe, in eúmq; omnē excellentiā & amplitudinē contuliſſe, fidémque ſuā per vniuerſas gentiū oras fama celebraſſe,

Primogenita, & benedictio, & ea, quæ dolet Eſau fuiſſe ſibi ſublata, & Iacob conceſſa, ſunt fides, ſpes, charitas, & cæteræ virtutes, & nominis claritas, & honorum amplitudo: in quibus omnibus aſpicit planè ſynagoga eſſe Chriſti eccleſiā antepoſitam. Et quemadmodum pater filio ærumnas ſuas deploranti aliquid impertiuit benedictionis, ita Deus derelictæ ſynagogæ rorem aëris, & terræ pinguedinem tribuit, nō eam omnino in mundi opibus deſtituens. Sed ait illi: Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies. Nam populus Iudaicus diuinorum vatum ſanguinem fudit, & viros omnes, qui ſingulari pietate, & eximia ſapientia alios antecibant, ad perniciem & vaſtitatem vocauit. Quid plura? ipſum ſuum Meſſiam, verum Deum, qui humanitate aſſumpta illum veritatem docuit, viámque ad æternam beatitudinem conſequendam aperuit, qui è cœli faſtigio deſcendens cum eo contulit ſermones ſuos, vt illum qui in caligine verſabatur, diuino lumine luſtraret, & ad gloriā immortalem tandem perduceret, impius populus, ad omnē immanitatē paratus, flagellauit, percuſſit, vulneribus traiecit, & cruci duris clauis affixit. Et ſanctos eius diſcipulos, quos ne, voce quidem lædere deberet, cùm in eum magna conferrent beneficia, ingratus populus trucidare conabatur. Et nunc omnia Iudæorū odia in Chriſtum, eiúſque pios ſectatores erudiliter ardent: &, vt de illis vaticinatus eſt Iſaac,
Gene. 27. in gladio viuunt, hoc eſt, in odio & impietate: ſed fratri ſuo minori, hoc eſt, populo gentiū, ſeruiunt: nam nec regem habēt Hebræum, nec patriam ſuam colunt, nec templum poſſident,
Gene. 21. nec legis ſacrificia exercēt. Errat Agar in ſolitudine, errat ſynagoga exul à patria: neſcit viā, ignorat Chriſtum, qui de ſe ait: Ego ſum via. Vitam agunt Iudæi infœlicē, omni dedecore
Ioan. 14. & ignominia plenam, per totum orbem terrarum diſperſi, contempti, calamitoſi, & execrabiles. Qui autem ex illis ad Chriſtum cōuertuntur, in honore & celebritate verſantur. Et quoniam Iudæi illi, qui tempore Ezechielis manſerant Hieroſolymæ, crudeles erāt, & ſanguinolēti, ait illis hoc loco diuinus vates: Stetiſtis in gladiis veſtris. Sunt qui exiſtiment, ſtare in gladiis eſſe enſes manu portare ad occidendum: vt ſit ſenſus: Quemadmodum alij baculos portant, vt ſe ſuper eos ſuſtentent, ita vos gladios, vt illis alios interficiatis. Accipitur aliquādo gladius pro ira, & indignatio-
Eſai. 1. ne, & hoſtili potentia: vt apud Eſaiam: Si me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Vnde gladiū ſanguine inebriare eſt
Eſa. 34. occidere: vt apud eundem Eſaiam: Inebriatus eſt in cœlo gladius meus. Ac ſi dicat Dominus: In cœlo decreui interficere Idumæos. In præſenti tamē gladius pro enſe accipitur ſanguinem immaniter effundente.

Hæc dices ad eos: Sic dicit Dominus Deus: Viuo ego, quia qui in ruinoſis habitant, gladio cadent: & qui in agro eſt, beſtiis tradetur ad deuorandum: qui autem in præſidiis & ſpeluncis ſunt, peſte morientur. Et dabo terram in ſolitudinem, & in deſertum: & deficiet ſuperba fortitudo eius, & deſolabuntur montes Iſrael, eò quòd nullus ſit, qui per eos trāſeat. Et ſcient, quia ego Dominus, cum dedero terram eorum deſolatam, & deſertam propter vniuerſas abominationes ſuas, quas operati ſunt. Et tu fili hominis fili populi tui, qui loquuntur de te iuxta muros, & in oſtiis domorum: & dicunt vnus ad alterum, vir ad proximum ſuum loquētes: Venite, & audiamus, quis ſit ſermo egrediens à domino. Et veniūt ad te, quaſi ſi ingrediatur populus: & ſedent coram te populus meus, & audiunt ſermones tuos, & non faciunt eos: quia in canticum oris ſui vertunt illos: & auaritiam ſuam ſequitur cor eorum. Et es eis quaſi carmen muſicum, quod ſuaui, dulcíque ſono canitur, & audiunt verba tua, & non faciunt ea. Et cùm venerit, quod prædictū eſt, ecce enim venit, tunc ſcient, quòd prophetes fuerit inter eos. G

Viuo ego. Hoc eſt, id quod dico, abſque dubio veniet. Eſt veluti quædam forma iurandi: ac ſi dicat Deus: Quàm verum eſt me viuere, tàm verum erit, eos euertendos eſſe. Et ita reuera impletum fuit. Nam qui in ruinis Hieroſolymæ habitabāt, & qui ſe in agros contulerant, & qui ſe in ſpelūcas, & locos abſtruſos receperant, omnes periere, & fuere miſerabilē exitum conſecuti. Quidam mortui ſunt hoſtium gladio, quidam beſtiarum dētibus, quidam fame & peſte.

Et deſolabuntur montes Iſrael. Hoc ideo ait: quia terra promiſſionis montoſa erat. Vel per montes homines intelligit ſuperbia elatos, vt in pſalmo Montes ſicut cera fluxerunt à facie Eſa. 46.
Domini. Et apud Eſaiā A facie tua mōtes de- Pſa. 64.
fluent. Et apud Habacuc: Aſpexit, & diſſoluit Haba. 3.

Gen

Gentes, & contriti ſunt montes ſeculi. Per, montes ſæculi, ſiue æternos,vt vertût alij,intelliguntur reges ſuperbi, qui multis ſeculis regnauerant.

Et tu fili hominis. Locutus fuerat de Iudæis qui capto Sedechia, & trâſlatio in Chaldæam remanſerât Hieroſolymæ,nunc ad eos reuertitur,qui ſecum erant in Babylonica, eiuſque verba irridebant. Mouebat eos diuinus vates, deterrens eos à vitiis & exhortâs ad virtutes, atque illis prædicês futura,ſed illi hæc omnia in cantilenas deriſorias traducebât. Eum audiebant,ſed ſubſannabant. Oſtendebât velle dictis eius obedire,& ad illum ſe conferebât, ſed poſtea iuxta muros ad ſolem in hyeme, & inter priuatos parietes, ſeu ad ianuas domorum in æſtate de illo detrahebât, eumq́; opprobriis vulnerabant.Contra domini ſenten-
Deut.27 tiam dicentes:Maledictus, qui clâ percuſſerit
Psal.100 proximum ſuum. Ideo aiebat Dauid: Detrahentem ſecretò proximo ſuo. hunc perſequebat. Et Iob:Cùm ab eis receſſiſſem, detrahe-
Iob 19 baut mihi.

Quaſi ſi ingreditur populus Hoc eſt,ad te veniunt cateruatim.Septuaginta habêt: Veniût ad te quomodo populus congregari ſolet.

Et audiunt ſermones tuos. Curioſitate addu-
Luc.11 cti.fingentes ſe velle illos ſeruare,ſed eos cô-
Psal.106 plere nequaquam volunt. Beati qui audiunt verbum Dei,inquit dominus, ſed ſi cuſtodiût illud Beati qui memores ſunt mandatorum
Ioan.6 eius,ſed vt faciât ea. Verba enim vitæ æternæ habet.

Et es eis quaſi carmen muſicum. Audiût te voluptatis cauſa: ſed doctrinam tuam minimè ſequûtur. Quemadmodû nonnulli oblectantur muſica, & muſicos, aliquorû fortitudinê, & res geſtas, ac facta præclara canêtes,libenter audiunt, ſed virtutes, quas illi laudibus efferunt,& cantu celebrât imitari non curant, ſic filij Iſraelis oblectationis & recreationis ſolummodò cauſa te audiunt,côſilia autê tua penitùs contemnunt. Huiuſmodi ſunt, qui nunc concionatores audiunt, vt eorû mulceantur artificio,eloquentia,& doctrina: nô autem vt iuxta eam rationem dirigant viuendi.
Simile. Vt apes multa percurrêtes, ſolùm floribus delectâtur,& illos decerpunt,alia relinquût,ſic hi auditores totam concionem audientes nihil volunt niſi flores, & pulchrè dicta. Hæc tantùm curant, ſolidam autem doctrinâ contemnunt,& iuxta eam viuere penitùs ſpernût.
2.Tim.4 Adulationes quærunt & fabulas, vtilê veritatem faſtidiunt.Id præuidens D.Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheû,aiebat:Erit tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus,ad fabulas autê conuertentur. In Actis apoſtolorum ſcriptum legimus.Athenienſes ad nihil aliud vacaſſe, quâ vt aliquid noui dicerent, aut audirent. Sed nô propterea côcionatores relicturi ſum munus concionandi, nam etſi nonnulli ſint auditores curioſi,vani,& impij,ſunt tamen multi graues, docti, & pij, qui animi vtilitatem quærunt. Et quamuis omnes abirent præter vnum,ei tamen eſſet veritas nuncianda. Notum eſt illud Antimachi clari poëtæ dictum, qui, vt refert Cicero de claris oratoribus cùm conuocatis auditoribus legeret eis volumen ſuum,eumq́ue loquentem omnes præter Platonem reliquiſſent:Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi vnus inſtar eſt omnium. Actor. 17

Et cùm venerit. Hoc eſt,aiunt impij, te non eſſe verû prophetâ, ſed cùm veneris id quod tu prædixiſti, quod quidem iam venit, ſcient te eſſe diuinum vatem.

Annotationes ex hebræo in caput XXXIII.

ET tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis. In hebraico pro de nouiſſimis ſuis eſt מִקְצֵיהֶם mictſehem: à verbo קָצָה catſah,quod ſignificat ſuccidere,& finê facere. Vnde nomen cetſeh ſignificat finem, extremitatem,vltimum,& nouiſſimum.Apud Habacub cap.2. vbi communis editio habet: Habac. 2.
Cogitaſti confuſionem domui tuæ, côcidiſti populos multos, & peccauit anima tua: Pro côcidiſti eſt in hebraico cetſoth,quę dictio poteſt eſſe verbû, & nomê, Noſter interpres trâſtulit,conſidiſti, vt ſit verbû noſtrû catſah, & rectè quidem. Alij exiſtimant eſſe nomê. Ideo poteſt transferri: Cogitaſti côſilium ad confuſionem domus tuæ,in finibus multorum populorû, & peccaſti in animâ tuam. Ac ſi diceret propheta: Tu ô Nabuchodonoſor cepiſti conſilium, quod non ſolùm in regno tuo, ſed etiam extremitatibus aliorum populorum, in omnibus terrarum oris in ignominiâ domus tuæ redundauit. Nâ propter illud eiectus ſuiſtis ab hominum conſortio, & oſſa tua fuerût deiecta è ſepulchro. Eâ ob cauſam hoc Ezechielis loco pro de nouiſſimis ſuis poteſt rectè verti, ex finibus ſuis, vel ex terminis ſuæ regionis. Vt ſit ſenſus: Si elegerit popul⁹ virû aliquem in ſpeculatorê,de his, qui intra ſuos limites cômorâtur. Vel de extremis ſuis, hoc eſt, de his, qui in finibus habitant regionis. Vnde ſeptuaginta tranſtulerunt: Et tulerit populus terræ hominem vnum de ſuis. Soles

enim ſpeculæ in finibus prouinciæ cõſtitui,& in illis ſpeculatores in eiſdem extremitatibus degentes collocari, quoniam hi terrã melius cognoſcũt,& hoſtes vicinos maiore odio proſequuntur. Huiuſmodi eſſe debent præſules, qui ſubditos optimè cognoſcant, & hoſtium animæ acerrimi ſint hoſtes,& veritatẽ intrepidè,ſed cum modeſtia annunciẽt, & rempublicam prudenter gubernent, potius amari, quàm timeri cupiẽtes. Nã ſi omnia voluerint timore,& aſperitate, & inſolentia menſurare
Simile. & regere,ea facilè euertẽt. Vt aqua magni ac profundi lacus cùm natura ſua trãquilla ſit,vi tamen venti agitatur, & commouetur:ſic populus etſi ſua ſpõte mitis ſit & quietus, nimia tamen ſeueritate & aſperitate præſulis veluti
Prou. 16 violẽta procella cõcitari ſolet, & perturbari. Ideo ait Salomon in Prouerbiis. In hilaritate vultus regis vita,& clemẽtia eius quaſi imber
Prou. 20 ſerotin⁹. Et rurſus. Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clemẽtia thro-
Mat. 23 nus eius. Et Chriſtus Deus noſter: Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter. Ita tamen debet princeps & præſul miſericordiã & tranquillitatem colere, vt iuſtitiam nõ amittat. Ita
Prou. 29 enim ait Salomon: Rex iuſtus eriget terram, vir auarus deſtruet illam. Et liber Sapientiæ:
Sap. 1 Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. Oportet republicæ gubernatorem animum ad Deũ erigere, eiuſque pręcepta ſeruare, vt ſubditos ſuos rectè ac ſapiẽter regat. Ideo dicebat rex Dauid: Et nũc reges intelligite, erudimini, qui
Pſal. 2 iudicatis terram. Seruite domino in timore,& exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinã, &c. Quibus verbis principes & antiſtites exhortatur, vt reſipiſcãt, ne veſano furore ſe illi opponant, cuius potentiæ nemo poteſt reſiſtere, ſed potiùs eum colant, eius mandata obſeruent, & ſapienter expendant, qui faciãt. Vbi nos habemus: Apprehẽdite diſciplinam, habet litera hebraica נשקו־בר. Quæ verba poſſunt latinè verti: Adorate filium ſiue oſculamini filiũ. Id quod dixit: Seruite domino in timore, intelligitur de Deo patre: id quod ait: Adorate ſeu oſculamini filium, intelligitur de filio Meſſia: qui hoc ait eſt ſpiritus ſanctus, qui per os Dauidis loquebatur. Vbi vides ſacroſanctæ trinitatis expreſſum myſteriũ, illis latens, qui illud nolũt cõſiderare. Huic ſanctiſſimæ & indiuiduæ trinitati ſeruire, & parere debent principes, ſi volũt, vt eis ſeruiãt & pareant ſubditi, & virtutũ momenta perpendãt. Nam vt ait Eccleſiaſticus: Secundũ iudicem
Eccle. 10 populi, ſic & miniſtri eius, & qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes eam.

Oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras. Septuaginta pro immũditiis tranſtulerũt abominationes. Pagninus idola. Solent enim idola in literis diuinis immunditiæ appellari, & abominationes.

Et es eis quaſi carmen muſicum. Septuaginta habent: Et es eis quaſi vox pſalterij. Thargum habet: Es quidẽ illis quaſi canticum organorum. Verti poteſt: Et es illis veluti canticum amorum ſiue amatorium. In hebraica enim eſt agauim, à verbo agau, quod ſignificat amare, vt apud Ieremiam cap. 4. Contempſerunt te *Iere. 4* amatores tui. Et apud noſtrũ Ezechielem ca. 23. Tradidi eam in manus filiorum Aſſur, ſuper quorum inſaniuit libidine. Inſanire libidine Aſſyriorum, eſt amare eorũ ritus, & eorum idolorum cultum vehemẽter diligere, & amplecti. Significat illis verbis dominus, ſe ideo Samariam, hoc eſt, decem tribus Aſſyriis *Sap 23* tradidiſſe, quoniã ingratus ille Iudæorũ populus Deo vero contempto cõmentitios Aſſyriorum Deos coluit, & impias eorũ ſuperſtitiones deperiit, ardenterque, & impatienter corruptus eorum mores amauit.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXIIII.

INuehitur in paſtores, qui grege neglecto ſeipſos paſcunt voluptatibus & deliciis, & vt verbis vtar diui Pauli, quæ ſua ſunt, quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Inducit Deum promittentẽ ſe eſſe oues ſuas in ouili eccleſiæ congregaturum. Vaticinatur de magno illo, veróque paſtoris in mundũ aduentu, hoc eſt, de Chriſto Deo noſtro, qui deſcendit è cælis humanámque induit formam, vt oues errantes diuino lumine luſtraret, & coadunaret, vberrimis paſcuis gratiæ, rerũque diuinarum contemplatione, atque aquis cæleſtium donorum, ſanctarũmque literarum reficeret, & ad cæleſtem beatitudinem perduceret, vbi admirabilibus, immortalibúſque oblectationibus paſcerentur.

CAPVT XXXIIII.

ET factum eſt verbũ domini ad me, dicens: Fili hominis propheta de paſtoribus Iſrael: propheta, & dices paſtoribus: Hæc dicit dominus Deus: Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod craſſum erat, occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis, & quod ægrotum non ſanaſtis,

quod conf.actum eſt, non alligaſtis, & & quod abiectum eſt, non reduxiſtis, & quod perierat, non quæſiſtis: ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Et diſperſæ ſunt oues meæ, eò quòd non eſſet paſtor, & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri,
B & diſperſæ ſunt. Errauerunt greges mei in cunctis montibus, & in vniuerſo colle excelſo, & ſuper omnem faciem terræ diſperſi ſunt greges mei, & non erat, qui requireret, non erat, inquam, qui requireret. Propterea paſtores audite verbum domini. Viuo ego, dicit dominus Deus: quia pro eo q òd facti ſunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuorationem omnium beſtiarum agri, eò q òd non eſſet paſtor, nec enim quæſierunt paſtores mei gregem meum, ſed paſcebant paſtores ſemetipſos, & greges meos non paſcebant, propterea paſtores audite verbum domini. Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ipſe ſuper paſtores:
D requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare faciam, vt vltra non paſcant gregem meum, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos: & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit vltrà eis in eſcam. Quia hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo eas. Sicut viſitat paſtor gregem ſuum in die, quādo fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum, ſic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus diſperſæ fuerant in die nubis & caliginis.

EXPLANATIO.

F*ili hominis propheta de paſtoribus* Iſrael. Hoc eſt aduerſus Hebræorum præſules, & magnates, quibus gubernandi populi cura commiſſa eſt. Sed omnia hæc ad Chriſtianos etiā illos antiſtites & principes referri poſſunt, qui non ſuos, ſed ſeipſos tantùm curare contendunt.

Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſeipſos. Subauditur, neglectis omnibus. Senſus eſt: Æternum illis excidium annuntio, qui cum principatum obtineant, ſe illecebris tradunt, & ſceleribus contaminant: saluti autem animarum nolunt conſulere. Intelligens Moyſes quàm neceſſaria eſſet paſtoris cura & diligentia, aiebat: Prouideat dominus Deus ſpirituū, omnis carnis hominē, qui ſit ſuper multitudinem hanc, vt poſſit exire, & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere, ne ſit populus domini ſicut oues abſque paſtore. Et alibi dicebat Hebræis: Date ex vobis viros ſapientes, & gnaros, quorū conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis principes. De iniquis autē ait Deus per Oſeā: Ipſi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. Hoc eſt, non approbaui. Et per Zachariam: Ego ſuſcitabo paſtorem, qui derelictum non cuſtodiet, & qui diſperſa non quæret. Et paulò pòſt: ô paſtor, & idolum derelinquens gregem. Permittit aliquādo Deus ob hominū peccata, vt paſtores eligantur, qui ſubditis perniciē machinentur. Tales paſtores idola ſunt foris imaginē præſulum oſtendentia, intus vana. Qui oculos habent, & non vident, aures, & non audiunt, qui flagitia publica diſſimulant, qui veritatē audire nolunt, nonne idola meritò vocantur? Deus, inquit Iob, regnare facit hominē hypocritam propter peccata populi. Ideo dicebat Deus per Eſaiā: Dabo pueros principes eorū, effœminati dominabuntur eis. Et paulò pòſt: Vos depaſti eſtis vineā meam, & rapina pauperis in domo veſtra. Et per regium ac diuinum vatem: Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis. Multi enim principes & præſules ſtimulis auaritiæ & cupiditatis concitati populum per ſummum ſcelus ſpoliant, & lacerant, eiúſque diuitias inexplebili deſiderio deuorant, & in altum ſuorum flagitiorū profundunt. Huiuſmodi principes & paſtores mundi honores quærunt & diuitias, non autem ſolicitudinem & laborem. At paſtor ille cœleſtis, Chriſtus Deus noſter titulum dignitatis regiæ in cruce habuit, nō in menſa: in laboribus, nō in deliciis. Et de ſeipſo ait: Ego ſum paſtor bonus: bonus paſtor animā ſuam ponit pro ouibus ſuis. Ea cognomina ſumit, quibus homines amore ad ſe alliciat. Ipſe eſt, qui omnia paſcit: pauit populum Iſraeliticum quadraginta annis in deſerto: pauit Moyſem & Eliam cibo inuiſibili quadraginta dies, & quadraginta noctes ieiunantes: paſcit naturalibus eſcis cuncta animantia: & fideles ſuos pane gratiæ, & excellentibus ſacramentorum epulis admirabiliter reficit, & recreat. Vocans Deus ſe paſtorem, ſuam erga nos charitatem & ſolicitudinem oſtendit. De eo ait Dauid

Num. 27
Deut. 1.
Oſe. 8.
Zach. 10
Iob 34.
Eſa. 3.
Pſal. 52.
Ioā. 19.
Exo. 16.
Exo. 24.
3 Reg. 19
eut: 9.

Dominus regit me,& nihil mihi de erit:in lo-
Pſa.22. co paſcuæ ibi me collocauit. Et rurſus : Do-
Pſa.26. minus illuminatio mea,& ſalus mea,quem ti-
Zach.2. mebo?Et ipſe paſtor ait ore Zachariæ prophe
tæ:Ego ero murus igneus in circuitu eorum.
Pſal. 46. Et ore Eſaiæ : Etſi mater obliuiſcatur infan-
tis ſui,ego tamen nõ obliuiſcar tui.Et per Pe-
trũ,quẽ vniuerſalẽ eccleſiæ paſtorẽ cõſtituit,
Ioan. 2. dixit: Paſce oues meas. Non dixit paſce te
ipſum,ſed oues:nec dixit Occide illas,ſed pa
ſce eas:Non ſuperbiam, faſtum,& inſolentiã,
ſed ſolicitudinẽ,curã, & vigilantiã illi cõmẽ-
1. Pet. 5. dauit. Et idem Petrus aliis paſtoribus dice-
bat:Paſcite,qui in vobis eſt, gregem Dei Do-
Rom.12. cens diuus Paulus tribuentium , & præſulum
munus,ait: Qui tribuit , in ſimplicitate , qui
præeſt,in ſolicitudine. Et curã ſuam oſtẽdens
2.Cor.11. connumeratis laboribus ſuis ait. Præter illa,
quæ extrinſecus ſunt,inſtãtia mea cotidiana,
ſolicitudo omniũ eccleſiarum Qui in functio
ne præfecturæ ſolicitudinẽ præſtat , reliquos
numeros ſuæ dignitatis facilè explebit. Sed
hæc ſolicitudo erga oues debet eſſe , vt illas
ſpirituali cibo , & corporeo alimento paſcat,
non erga mundi honores & vanitates. Sunt
enim nõnulli,qui eã , quã eccleſiæ debẽt ſoli-
citudinẽ,ſeculo tradiderunt,vanã nominis ce-
lebritatẽ quærentes,ſuũ ſanguinem,non Ieſu
Chriſti illuſtrare conantes. Hinc effectũ eſt,
Deo ita permittente,vt ſubditi aduerſus præ
ſules ſæpenumerò inſurrexerint , & cõtra ex-
celſas eccleſiæ dignitates oſtenderint rebellio
nẽ,quoniã ipſi præſules eccleſiarum ſolicitu-
dinẽ reliquerũt. Vltionẽ diuinã eſſe arbitror,
& iuſtũ Dei iudiciũ,ita peccatis exigẽtibus,vt
ſubditi à præſulũ obedientia deficiant , quòd
prçſules à ſolicitudine eos paſcẽdi defecerint.
Antiqui philoſophi principem & præſulẽ cũ
ſole comparabant,que appellabãt theon,hoc
eſt currentẽ, vt ſignificarent debere illũ omnia
animo percurrere,eſſéque ei ſolicitudinẽ , &
curã,& vigilantiã ſummè neceſſariã. Eam ob
cauſam ei ſceptrũ rectũ abſq; ſoliis tribuebãt.
vt innuerent,iuſtitiã debere eſſe rectã, & affe-
ctionibus deſtitutã. Vt autẽ firmitudinẽ eius
in æquitate & iuſtitia oſtenderent , Martem,
per quem principẽ ſignificabant,indutũ tuni-
ca adamatina pinxerũt. Vt autẽ ipſum princi-
pẽ veritatis cultorẽ eſſe debere indicaret,prin
cipis ſtatuã collocauerũt in quodã AEgypti
ædificio , vbi erat rex Simandius ſepultus, &
habebat ſtatua illa principis veritatem ex col-
lo pendentem,tanquam pretioſam monile,in
quod ipſe oculos habebat coniectos. Author
eſt Diodorus Siculus libro 2 Bibliothecæ.
Nolebant veteres illi , vt princeps aſpiceret
affectus corruptos, adulationes , & vanitates,
ſed vt in veritate oculos figeret,qua adductus
gubernaret,vt ſe non paſceret deliciis, & tra-
deret voluptatibus,ſed ſubditorum ſaluti cõ-
ſuleret,& pro illis curas , & labores ſubiret.
In vita Alexandri Magni,quam Ioannes mo-
nachus literis mãdauit,proditũ eſt memoriæ,
Alexandrũ has voces emiſiſſe. Seruile eſt de-
dere ſe voluptatibus , laboribus autẽ ſe exer-
cere,res eſt principibus digna. Si hoc Gentes
abſq; fide animo perſpiciebant,qui rationem
Deo reddẽt fideles , ſi illud intueri noluerint,
quibus Deus dicit:Væ paſtoribus Iſrael , qui
paſcunt ſeipſos Si ſæculi principes ſaluti po-
puli cõſulere tenẽtur , quanta magis paſtores
eccleſiaſtici & religioſi,qui ſunt aureæ mone-
tæ ingẽtis pretij in eccleſia Chriſti ? Oportet
eos nihil intra ſe habere vilis cupri,nullã alie
næ materiæ miſtionem recipere , nullũ raucũ
ſonum plumbi edere,nihil adulterinũ intrin-
ſecus admittere.Et quoniã ſunt virtutis picto
res præcipui,à quibus ſubditi artem pingẽdæ
virtutis diſcunt,vt ait in Apologetico Grego-
rius Nazianzenus,ſumma ope nitendũ eſt,ne
inueniatur pulchræ virtutis peſſimi pictores,
vel certè ne aliis pictoribus , qui eam debent
in ſeipſis depingere , imaginis eius peſſima
præbeant exemplaria. Pulchram autem de-
pingent virtutẽ,ſi in eius actiones toto pecto-
re incubuerint,& eccleſiæ ſolicitudinem præ-
ſtiterint. Audiant diuum Paulum dicentem:
Obedite præpoſitis veſtris , & ſubiacete eis: Hebr.13.
ipſi enim peruigilãt quaſi rationem reddituri
pro animabus veſtris.Et alibi : Oportet epiſ-
copum irreprehenſibilem eſſe.Et rurſum: At- 1.Tim. 3.
tendite vobis,& vniuerſo gregi , in quo vos
ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos , regere ec- Act.20.
cleſiam Dei , quam acquiſiuit ſanguine ſuo.
Lac comedebatis & lanis operiebamini. Nomi-
ne lactis intelligit opes,nomine lanæ veſtium
varietatem.Ionathas Chaldæus habet.Come-
ditis,& abſumitis ſubditorum diuitias
Quod craſſum erat occidebatis. Hoc eſt,diuiti-
bus mortem inferebatis,vt eorum diuitias ac-
ciperetis. Arguit paſtores impios,quòd pieta-
tis momenta perpendere noluiſſent. Eſt enim
eorum munus mederi ægrotis, infirmos con-
ſolidare,fractos alligare , abiectos reducere,
perditos quærere, & leniter ac iuſtè guberna- 1.Theſ. 5.
re. Ideo ait Apoſtolus : Corripite inquietos,
conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos,
patientes eſtote ad omnes. Paſtor ille cœleſtis,
Chriſtus Deus noſter relictis nonaginta no- Mat.18.
uem ouibus in deſerto venit eam,quæ errauε- Luc.15.
rat,quęſitum,eámque inuentam aſportauit in
humeris. Nonaginta nouem oues ſunt angeli
electi,ouis,quæ perierat,genus humanũ , de-
ſertum cœlum eſt, à nobis ſeparatũ, educentus
ad quæ

ad quærendam ouem perditam, eſt Chriſti incarnatio, ouis impoſitio in humero eſt generis humani in proprio corpore redemptio, reuerſio ad deſertum eſt reditus Chriſti ad vitã, eiuſq; in cœlũ admirabilis aſcenſus. Fœlices illi paſtores, qui quærunt oues perditas, imponunt ſuis humeris, earũ ſaluti cõſulunt, & munus Chriſtiaui paſtoris exercent. At væ illis, de quibus hoc loco loquitur Ezechiel,
Iere.23 quibus per Ieremiã ait Deus: Væ paſtoribus, qui diſperdũt, & dilacerãt gregẽ paſcuæ meæ. Ait diuus Gregorius tot mortibus prælatos dignos eſſe, quot ad ſubditos ſuos perditiõis exempla trãſmittunt. Debet paſtor primò panem habere in pera, hoc eſt, ſacram ſcripturã
Malac.2 in cogitatiõe, iuxta id, quod ait Deus per Ma-
Oſe.4 lachiã: labia ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiam. Et per Oſeã: Quoniam tu ſcientiam repuliſti, repellã ego te, ne ſacerdotio fungaris mihi. Vnde diuus Paulus in epiſtola prima ad Ti-
1.Tim.3 moth. præſulem ait debere eſſe doctorẽ: & ad
Tit.1 Titũ, Oportet, inquit, continentem eſſe, amplectentẽ eum, qui ſecundũ doctrinã eſt, fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui cõtradicũt arguere. Secundò debet habere baculũ ad delinquentiũ
1 Tim.5 correctionẽ. Ideo ait Apoſtolus: Peccãtes corã omnibus argue, vt & cæteri timorẽ habeãt.
2.Tim.4 Et rurſum: Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Oportet enim infundere vinũ & oleũ, more cœleſtis Samaritani, vt correctio & pietas, iuſtitia & miſericordia, ſeueritas & clementia copulentur. Et quoniam præſules paſtores vocãtur, in quatuor illos inſignes paſtores oculos conijciãt, vt eos imitẽtur, de quibus loquitur diuina ſcriptura, eos ſummis laudibus efferẽs. Primus eſt Abel iu-
Gene.4 ſtus, quẽ liber Geneſis aſſerit fuiſſe ouiũ paſtorẽ. Abel idẽ eſt, quod lugẽs, debẽt enim paſtores populi ſcelera deplorare. Id exercebant
Ioel.2 illi, de quibus ait Ioẽl: Inter veſtibulũ & altare plorabũt ſacerdotes miniſtri domini, & dicent: Parce domine, parce populo tuo. Id intel-
Iere.6 ligens Ieremias aiebat: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarũ, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Alter paſtor eſt Iacob, qui de ſeipſo dicebat: Die noctuq; æſtu vrgebar, & gelu, fugie-
Geneſ.31 batq; ſomnus ab oculis meis. Et Chriſtus cœleſtis paſtor apud Ioannẽ patrẽ cœleſtẽ allo-
Ioan.17 quẽs: Quos, inquit, dediſti mihi, ego cuſtodiui, & nemo ex eis periit, niſi filius perditionis.
1.Re.17 Tertius paſtor eſt Dauid, qui de ſe ait: Paſcebã patris mei gregem, & veniebat leo, & vrſus, & tollebat arietẽ de medio gregis, & perſequebat eos, & percutiebam, eruebamq́; prædam de ore eorum, & ſuffocabam, interficiebamq́;

illos. Oportet ſe bonos paſtores leoni illi opponere, de quo ait diuus Petrus in prima ſua canonica: Aduerſarius veſter diabolus tanquã *1.Pet.5* leo rugiẽs circuit, quæriẽs quẽ deuoret. Quar- *Exod.3* tus eſt Moyſes, qui oues Ietro paſcebat. Hic pro populo ad dominum ardẽtes preces fun- *Exod.32* dens aiebat. Quieſcat domine ira tua, & eſto placabilis ſuper ira populi tui. Debent enim præſules pro ouibus ſuis deũ orare, eaſq́ue ex Ægypto auferre, & in terrã promiſſionis dirigere, hoc eſt, ex mũdi flagitijs auertere, & ad cœleſtis patriæ deſideriũ exhortari. Tenetur bonus paſtor cõmunem vtilitatẽ ſuæ propriæ anteponere. Vt contẽnendus eſt, qui in naui- *Simile.* gando ſe mauult incolumẽ ſeruare, quàm nauim: ſic eum vituperandũ exiſtimo, qui in reipublicæ diſcrimine ſuum propriũ commodũ temporale cõmuni animarũ ſaluti anteponit. At præter hos quatuor paſtores, de quorũ laudibus nulla vnquam ætas conticeſcet, quorũ res geſtæ ſunt diuinis literis cõſignatæ ad memoriã poſteritatis ſempiternã, oportet principes & præſules verè Chriſtianos paſtorẽ illum cœleſtem imitari, Chriſtum Deũ noſtrũ, qui de ſeipſo ait: Ego ſum paſtor bonus. Ille pro nobis ſanguinem fundere, & crucis mor- *Ioan.10* tem ſubire non dubitauit. Ideo humanam naturam aſſumpſit immenſus ille Deus, mundi conditor & conſeruator, vt oues in tenebris inextricabilibus errãtes, ad veritatis ſplẽdorem adduceret, viamq; illis muniret ad gloriã immortalem conſequendã. Illum expectauerant patres antiqui, de eius aduentu vaticinati fuerant diuini vates, aſſerentes fore, vt diuinus hic paſtor veniret, cuius ſanguine mũdi maculæ abluerentur, & iniquitates expiarentur: cuius numine prædicebãt eſſe infinitã hominum multitudinem ex impia idolorũ ſuperſtitione ſeuocandam, & ad veram Dei fidẽ & religionem conuertendam. Huius paſtoris veſtigia ſequũtur præſules illi, qui pro terrenis quærunt cœleſtia, pro fluxis, æterna, pro exiguis magna, & pro animarũ ſalute corporis vitam, ſi opus ſit, periculis exponunt, quorũ multi in Dei eccleſia fuerũt, ſunt, & futuri ſunt. Et licèt nonnulli aliquando reperiantur præſules, & principes immanes, & impij, qui ſcelere paſcũtur, & maleficia, & viros opprimuũt iuſtos & pios, eoſque vocant ad cædem & vaſtitatẽ, nõ eſt tamẽ, cur animo cadamus, & ſcãdalo aſſũpto aduerſus Deũ aliquid cogitemus. Et ſi enim impios tyrannos interdũ regnare permittit, illiſq́; pro ſua ſingulari pietate diuturnam ſæpe concedit impunitatẽ, non tamen flagitia impunita relinquit, quin potiùs ea differt æternis cruciatib⁹ puniẽda. Solet etiam ex impiorum malis magna bona

colligere. Vt qui pulchram artificis officinã, *Simile.* pretioſis monilibus ornatam ingreditur, non debet ęgrè ferre fornacem, & carbones, quos ibi videt, quoniam ad annulos illos, & inaures, & cætera auri monilia & ornamenta cõficienda opus eſt igne, & carbonibus; ſic qui in Dei eccleſia, vbi ſunt infiniti viri ſapientia inſignes, pietate cõſpicui, charitate feruẽtes, omni virtutum genere præſtantes, aliquos viderit indoctos, fallaces, nefarios, tyrannos, & impios, non debet occaſionem ſumere ruinæ, quia non eſſent martyres, niſi eſſent tyranni. Nõ permitteret De⁹ malos, niſi poſſet ex illis bonũ aliquod elicere. Capite decimo octauo libri vndecimi de ciui: dei ait ita D. Auguſt. Nec Deus vllũ, non dico angelorum, ſed vel hominũ crearet, quẽ malum futurũ eſſe præſciſſet, niſi pariter noſſet, quibus bonorum vſibus commodaret. Atque ita ordinem ſæculorum tanquam pulcherrimum carmen etiam ex quibuſdam quaſi antithetis honeſtaret. Hæc Aurelius Auguſtinus ibi. Et multis aliis in locis iniquos ait vtiles ideo eſſe, quia viros pios exercent ad virtutem patientię, & ad honeſtatis conſtantiã, cùm afflictio maximè cõducat ad immortalitatis coronã obtinendam. *Tob. 3* Vnde aiebat apud Tobiam Sara cum Deo loquens: Hoc habet pro certo omnis, qui colit te, quòd vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur, ſi autẽ in tribulatione fuerit, libera *Pſa. 33* bitur. Et David: Iuxta eſt dominus his, qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit. *2. Cor. 12* Et diuus Paulus: Placebo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionib⁹, in anguſtiis pro Chriſto. Sed infœlices illi, qui affligẽtes iuſtos, ſeipſos crudeliter affligũt, & alios calamitatibus lacerãtes æternũ ſibi ipſis cõflant excidiũ. Infœlices paſtores, qui cum ouiũ ſaluti cõſulere teneãtur, quod craſſum eſt, occidunt, Dei gregem non paſcunt, & ſeipſos in vitia ingurgitant, in quos h[illegible]c loco inuehitur Ezechiel.

Sed cum auctoritate imperabatis eis, & cum potentia Hoc eſt, aſperè, inſolẽter, & ſuperbiè illis dominabamini, & vt paucis dicã, tyrannidem exercebatis in eos. Per Eccleſiaſticũ ait *Eccle. 3.* Deus: In mãſuetudine opera tua perficẽ, & ſuper hominum gloria diligeris. Quantò maior es, humilia te in omnibus, & coram Deo *Eccle. 32* inuenies gratiam Et rurſum: Rectorem te po- *Tit. 1* ſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. Et diuus Paulus in epiſtola ad Titũ, Oportet, inquit, epiſcopũ ſine crimine eſſe, ſicut *Simile.* Dei diſpenſatorem, nõ ſuperbum, non iracũdum, nõ vinolentũ, non percuſſorem. Quemadmodum æſtate cùm vehementius tonuerit quàm fulſerit, ſignum eſt ventorũ, vt Plinius ait, ſic qui in aliorum peccata vehementer inuehitur, & clamores queribundos attollit, cũ ipſe non perinde vitæ puritate micuerit, facilè oſtẽdit animum habere auſteritatis potius, & ambitionis, ac vanitatis vento tumẽtem, quàm colentem iuſtitiæ, & Chriſtianæ pietatis. Bariona ſonat filiũ colũbæ, & talis debet eſſe, qui alios ſuſcipit gubernãdos, Quorſum *Mat. 16.* enim Chriſtus Deus noſter promittẽs Petro ſummum pontificatum, ei dixit: Beatus es Simon Barinoa, niſi vt oſtẽderet, debere Eccleſiaſticum paſtorem columbæ habere manſuetudinem & ſimplicitatẽ? Sed quoniam oportet vti aliquãdo auctoritate, & grauiter puniri, & obiurgationes nonnunquam incidunt neceſſariæ in quibus neceſſe eſt vti acerbiore contentione verborum, & acriore reprehenſionis & ſupplicij ſeueritate, ſed ita vt procul abſit ira & intemperantiã, ait Gregorius Nazianzenus in libro de Ieremiæ dictis, difficile eſſe ſcire regere ſeipſum, ſcire autem regere alios difficiliùs. Et in Apologetico, Reuera, inquit, mihi videtur ars artiũ, & diſciplina diſciplinarũ hominẽ regere, vel imbuere, qui eſt inter omnes animãtes maximè & moribus va- *Simile.* rius & voluntate diuerſus. Et in corporibus multæ inueniũtur diſſimilitudines, alios enim aſpicim⁹ celeritate inſtructos ad curſum, alios viribus ad paleſtram, quoſdam facie nigro colore affectos, quoſdã albo, alios formę grauitate prędites eſſe, alios venuſtate, ſic in animis exiſtunt diuerſæ propenſiones, & infinitæ varietates Quas omnes debet cognoſcere, qui rempublicã gubernandã ſuſcipi[illegible] ideant igitur electores, ne rẽpublicã amẽtib⁹ & ſceleratis committant. Latrunculi Syriæ ceperũt puellam Iſraeliticam, eamque Naaman Syro *4. Reg. 5* lepra contaminato tradiderunt. Eodẽ modo faciunt nonnulli electores, impiè quidẽ illi, & nefariè, qui religionem eripiunt virginem pulcherrimam, quam lepröſo cuidam, flagitioſo, inerti, indocto, vitiis imbuto gubernandam committunt, vt ipſe eis ſuorum vitiorum impunitatem largiatur, & cum erga eos ſit indulgentiſſimus, ſit aduerſus alios aſperrimus, impetans illis cum auſteritate.

Et diſperſæ ſunt oues meæ. Eſt enim hoc magnum periculum, nam lupus in oues ſimul congregatas non audet impetum facere, at ſi diſpergantur in eas ſtatim inuehitur.

Errauerunt greges mei in cunctis montibus. Alludit ad loca excelſa, vbi ſolebant Iudæi idola conſtituere, & ibi ea colere.

Super omnem faciem terræ. Hoc eſt, terrena ſectabantur, nõ cœleſtia. At in epiſtola ad Co- *Coloſſ. 3.* loſſenſes ait Apoſtol⁹: Quæ ſurſum ſunt, quęrite, vbi Chriſt⁹ eſt, in dextera Dei ſedẽs, quæ

ſurſum ſunt ſapite,non quæ ſuper terram. Si altè ſpectare voluerimus, & æternas beatorũ ſedes contueri, & ſupera ac cœleſtia gaudia cogitare,omnia terrena contemnemus,& exigua ac fragilia reputabimus.

Et non erat qui requireret. Nec rex,nec princeps,nec ſacerdos,nullus denique erat,qui errantem populum ad viam Dei reuocaret,quoniam hi extra viam,ſyluas vitiorum peragrabant. Omnes tam nobiles,& illuſtri loco nati, quàm obſcuri, & plebeij erant ſceleribus im-

Eſa.1. buti.Hoc intelligens Eſaias dicebat: A planta pedis vſque ad caput non erat in eo ſanitas. Hoc eſt,ab agricola vſque ad principem, ab infimo vſque ad ſupremum,omnes erant flagitiorum labibus infecti. Verba hæc repetit Ezechiel ad tanti mali magnitudinem exaggerandam.

Ecce ego ipſe ſuper paſtores. Subaudi veniam, vt in eos grauiter animaduertam.

Requiram gregem meum de manu eorum. Id eſt petam ab illis rationem excidij populi mei,eiuſque detrimentum illis imputabo.

Vt vltra non paſcant gregem meum. Auferam ab eis oues meas,quas opprimunt & perdunt. Hoc fuit impletum tempore Chriſti,enim ipſe electos ſuos liberauit ab ſcribis & phariſæis,

Mat 23. qui populum oneribus grauibus opprimebant,

Luc.11. vt apud Mathæũ,& Lucã licet videre. Ab hac legis ſeruitute,& onerum impoſitione liberati ſunt fideles per euangelicam libertatem, vt

Gala.4. copioſè oſtendit Apoſtolus in epiſtola ad Ga-

& 5. latas.At oportet,quid ſit libertas hæc intelligere,ne eã male intellectã in ſcelerũ occaſio-

Gala.5. nem ſumamus. Ita enim ait diuus Apoſtolus: Vos in libertatẽ vocati eſtis fratres,tantũ ne libertatẽ in occaſionẽ detis carni,ſed per chari-

Rom.8. tatem ſpiritus ſeruite inuicem. In epiſtola ad Romanos ait ita Apoſtolus: Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati, & mortis. Et in ſecunda ad Corinth. Vbi autem

2.Cor. 3. ſpiritus domini,ibi libertas.Sed ad Romanos

Rom.6. Liberati,inquit,à peccato ſerui facti eſtis iuſtitiæ.A duplici dominatione, in quã incurrimus per Adam,nimirum peccati & mortis, liberati ſumus per Chriſtum. Eam ob cauſam ſanctus Apoſtolus eius legẽ appellat legẽ ſpiritus contra peccatũ,& legẽ vitæ contra mor-

Rom.8. tem,dicens: Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis.Vnde libertas noſtra ſpiritualis eſt,non carnalis.

Et non erit vltra eis in eſcam. Id eſt, non amplius poſt hac impij paſtores gregem meum deuorabunt.

Eſa.40. *Requiram oues meas & viſitabo eas.* Eodem modo apud Eſaiam: Sicut paſtor gregem ſuũ paſcet:in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit,fœtas ipſe portabit. Et apud Zachariam: Viſitabit dominus exercituũ do-

mum ſuam,domum Iuda. Zac. 40.

In die nubis & caliginis. Hoc eſt,tempore calamitatis Qua de re ea poteris videre,quæ capite 32.diximus,verba illa explanantes. Et ope- Infr. 32.

riam cœlos.

Et educam eas de populis,& congre- D

gabo eas de terris,& inducam eas in terram ſuam: & paſcam eas in montibus Iſrael,in riuis, & in cunctis ſedibus terræ. In paſcuis vberrimis paſcam eas, & in montibus excelſis Iſrael erunt paſcua earum: ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur ſuper montes Iſrael. Ego paſcam oues meas,& ego eas accubare faciã dicit dominus Deus. Quod perierat, requiram, & quod abiectum erit, reducam:& quod confractum fuerat,alligabo: & quod infirmum fuerat, conſolidabo:& quod pingue & forte,cuſtodiam: & paſcam illas in iudicio. Vos autem greges mei,hæc dicit dominus Deus:Ecce ego iudico inter pecus & pecus,arietum & hircorũ. Nonne ſatis vobis erat paſcua bona depaſci? Inſuper & reliquias paſcuarum veſtrarũ conculcaſtis pedibus veſtris:& cùm puriſſimam aquam biberitis, reliquam pedibus veſtris turbaſtis. Et oues meæ his, quæ conculcata fuerant pedibus veſtris, paſcebantur: & quæ pedes veſtri turbauerant,hæc bibebant. Propterea hæc dicit dominus Deus ad vos: Ecce ego ipſe iudico inter pecus pingue,& macilentũ: pro eo quòd lateribus & humeris impingebatis, & cornibus veſtris ventilabatis omnia infirma pecora, donec diſpergerentur foras. Saluabo gregem meum, & non erit vltra in rapinam: & iudicabo inter pecus,& pecus.

Et educam eas de populis,& congregabo eas. Per populos regiones intelligit Chaldæorũ. Sed quis non videt intelligi hoc præcipuè de Chriſto Deo noſtro,qui eos,qui diſperſi erant

& vanis ac variis Gentium ſuperſtitionibus addicti, ad veram Hieroſolymam, hoc eſt, ad eccleſiam catholicam duxit, vbi eos cõgregauit, vt impio idolorum cultu relicto regionẽ veritatis pleniſſimam amplecterẽtur? Qua de re non ſolùm alibi apud hũc noſtrum Ezechielem, ſed etiam in noſtris in Eſaiã commentariis fuſè diſſeruimus, verba illa vndecimi capitis explanantes: A Phetros, & ab Æthiopia, & verba illa capitis vigeſimi ſeptimi: Et erit in die illa, clangetur in tuba magna.

In montibus Iſrael, in riuis, & in cunctis ſedibus terræ. Hoc eſt, in montibus, & vallibus aqua fluminũ irriguis, & in omni denique loco fertili & herboſo. Explicãs autem ſeipſum, ait: In paſcuis vberrimis paſcã eas. Fœlices illi, qui ſe Deo cõmittunt, & tã diligẽti paſtori
Pſal. 22 cuſtodiendos & paſcẽdos tradunt. Audi vnũ ex illis aientẽ. Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. Super aquã refectionis educauit me, animã meã conuertit. Locum paſcuæ vocat vberrimum cõtemplationis rerum diuinarum paſtũ, quo mentes admirabili voluptate afficiũtur, aquis verò refectiõis, gratiã ſpiritꝰ ſancti, & amœna diuinarum literarum flumina. Ex his rebus tantùm roboris animis iuſtorũ accedit, vt nullis calamitatum fulminibus terreantur, nullis ſceleratorum oppugnationibus debili-
Simile. tentur.

Quod perierat, requiram. Quemadmodũ paſtor ouem perditam requirens, ſolet in locum excelſum aſcẽdere, vt inde ad eam clamet, ita Chriſtus genus humanũ requirens in excelſam crucem in monte Caluariæ defixã aſcendit, vt nos ad ſeipſum clamore magno vocaret. Et quamuis impij Iudæi, Chriſti voces cõ-
Prou. 1 temnunt, quod ipſe iam iis verbis dixerat per Salomonem: Vocaui, & renuiſtis: extendi manum meã, & non fuit, qui aſpiceret, eius tamẽ voces emiſſas è cruce audiunt electi, veluti oues ſibilum ſui paſtoris attendentes. Ipſe e-
Zach. 10 nim dixerat per Zachariam prophetam: Sibilabo eis, & cõgregabo illos, quia redemi eos. Sibilat Chriſtus, ſibilat etiam diabolus. Vis ſcire cuius paſtoris ſis ouis, intuere cuius ſibilum ſequaris.

Quod confractum fuerat alligabo. De eo dixe-
Eſa. 42 rat Eſaias: Calamum quaſſatũ non conteret.
Mat. 12 Quẽ locũ diuus Mathæus de Chriſto interpretatur. Per calamũ quaſſatũ homines intelligit imbecillos, & fragiles in fide, quos Chriſtus roborauit, congregauit, & vinxit.

Quod infirmum fuerat, conſolidabo. Præſulis
Eſai. 53 & cõcionatoris munus eſt vulnera curare, nõ exulcerare, morbis mederi, nõ eos efficere. De Chriſto dixerat Eſaias: Verè dolores noſtros ipſe tulit, & languores noſtros ipſe portauit. Quem locum diuus Mathæus & diuus Petrus de Chriſto interpretantur. Sed Mathæus de *Mat. 8*
corporis languoribus, quibꝰ ipſe mirabiliter *1. Pet. 2*
medebatur, Petrus autẽ de animi ægritudinibus, hoc eſt, de peccatis, à quibus genus humanum liberauit. Et vterque rectiſſimè, & literaliter, nam vnus ac idem ſcripturæ locus duos poteſt habere ſenſus literales.

Quod pingue & forte cuſtodiam. Ne ſcilicet ægrotet. Aegros curabo, vt reſtituãtur in priſtinã ſanitatẽ, robuſtos autem ac valẽtes præſeruabo, ne incidant in morbũ. Pro cuſtodiam verti poteſt, exterminabo, ſiue diſperdam. Et tunc erit ſenſus: Pingues & potentes, qui opprimunt imbecillos, & in viros innocẽtes cõtumelias iaciunt, caſtigabo. Id voluit diuina *Exod. 21*
ſcriptura in Exodo ſignificare, cùm dixit, eſſe bouem cornupetam lapidibus obruendum. Quid per bouẽ cornu percutientẽ niſi homo immanis intelligitur, qui alios vexat, & ad excidiũ vocat? Aſpicis hic totũ præſulis munus numeris ſuis abſolutũ. Debet enim bonos remunerari, malos verò punire, vitia euellere, & virtutes plãtare. Vnde Ieremiæ dixit Deus: *Ierem. 1*
Cõſtitui te hodie ſuper gẽtes, & ſuper regna, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices, & plantes. Sed ad hoc opus eſt habere præſulẽ, amorẽ charitatis in animo, laborem in negotiis, fortitudinem in periculis, conſilium in prouidendo, induſtriã in agendo, conſtantiam in perſeuerando.

Et paſcam illas in iudicio. Hoc eſt, ſapienter, ſciẽs quid cuiq; conueniat. Vel in iudicio, id eſt, in rectitudine, & æqualitate, dãs vnicuiq; quod ſuũ eſt. In hoc conſiſtit iuſtitia, quæ eſt omniũ moraliũ domina, ac regina virtutum.

Vos autem greges mei. Increpatis iniquis principibus increpat modò ſubditos iniquos, qui cùm lautè & ſplendide vitã agant, volunt alios opprimere, & inter eos diſcordiã ſeminare. Ideo ait: Ecce ego iudico inter pecus & pecus, hoc eſt, inter bonos & malos. Id explicare volẽs ſubdit, & inter arietẽ & hircũ. Per arietẽ ſubditũ bonũ intelligit, per hircũ malum, per aquas pedibus cõculcatas pacẽ perturbatã. Poteſt hoc hæreticis accõmodari, qui cùm legant ſacram ſcripturã, quæ eſt aqua pura, & lucida, eã turbãt, & cõculcãt, & perperã interpretantur. Et ita decipiunt multos, quibus familiariter vtũtur. Quãobcausã oportet eos ſummoperè vitare. Hæreticũ hominẽ, inquit *Tit. 3*
diuus Paulus in epiſtola ad Titũ, poſt vnam, & ſecundam correptionem deuita, ſciẽs quia ſubuerſus eſt, qui eiuſmodi eſt, & delinquit, cùm ſit proprio iudicio condẽnatus. Et diuus Ioãnes in epiſtola ſua ſecũda, Si quis venit ad *2. Ioan. 1*

vos,& hanc doctrinã non affert,nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Et ſi hæretici velint ſanctitatem oſtentare, non eſt illis habenda fides.Ideo dicebat Chriſtus:Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium:intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcetis eos.Citant quidem diuinas ſcripturas,ſed deprauatè:& ad hæreſes ſuas confirmandas locos afferunt ſacrarũ literarũ,ſed qui illud minimè dicant.Vt regis imaginem ex auro,& gẽmis pretioſis à ſolerte artifice fabricatam diſſoluunt, & transferunt aurum illud & gẽmas in carnis imaginem,quã ex eadem materia cõficiũt, aiunt imaginem illam ſuam carnis,eſſe regis imaginem, quoniam idem eſt aurum, & ijdem pretioſi lapilli:ſic hæretici imaginem fidei diſſoluunt,& ex ijſdem ſacræ ſcripturæ authoritatibus perperam ac falſò expoſitis, imaginem perfidiæ conficiunt,& ornant: & aiunt illam eſſe fidei & veritatis imaginem, quoniã eſt ex ijſdem locis ſanctarum ſcripturarũ conſtructa. Et hoc modo imbecillos & fragiles homines ſæpenumerò fallunt, ſuadentes illis turpem illam carnis figuram,hoc eſt peſtiferã ſuam hæreſim eſſe pulchram regis,hoc eſt expreſſam veritatis imaginem.Hac ſimilitudine vtitur Irænæus libro aduerſus Valentinum primo.

Mat.7. *Simile.*

¶*Pro eo quod lateribus & humeris* Metaphora ſumpta à bouibus pinguibus & robuſtis, qui imbecillos & macilentos impellunt, & lateribus,humeris,ac cornibus eos percutiunt.

Ioan.1.g Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum
Ioã.10 b qui paſcat eas,ſeruum meum Dauid:ipſe
Eſa.30.c paſcet eas:& ipſe erit eis in paſtorẽ.Ego
Dan.9.g autem dominus ero eis in Deum, & ſeruus meus Dauid princeps in medio eorum.Ego dominus locutus ſum. Et faciã cum eis pactum pacis: & ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra:& qui habitant in deſerto ſecuri dormient in ſaltibus.Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem:& deducam imbrem in tempore ſuo,& pluuiæ benedictionis erunt. Et
C dabit lignum agri fructum ſuum,& terra dabit germen ſuum,& erunt in terra ſua abſque timore:& ſcient, quia ego dominus,cum contriuero catenas iugi eorum, & eruero eos de manu imperantium ſibi:& non erunt vltra in rapinam in Gentibus, nec beſtiæ terræ deuorabunt eos: ſed habitabunt confidenter abſque vllo terrore. Et ſuſcitabo eis germen nominatum: & non erunt vltrà imminuti fame in terra, neque portabunt vltrà opprobrium Gentium. Et ſcient, quia ego dominus Deus eorum cum eis, & ipſi populus meus domus Iſrael:ait dominus
Deus. Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis, & ego dominus Deus veſter, dicit dominus Deus. *Ioã.10.b*

Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas,ſeruum meum Dauid. Verba ſunt Dei patris verum paſtorem Chriſtum promittentis. Cùm Moyſes ad exitum vitæ vocaretur, populo Iſraelitico benedixit. Et poſtquam multa de Chriſti protulit aduentu, has voces emiſit:Habitabit Iſrael confidenter ſolus,oculus Iacob in terra frumenti & vini,cœlique caligabunt rore.Iſraelem,qui vocatur Iacob,oculum appellat per appoſitionem,non corporis oculum,ſed aquæ, hoc eſt fontem, à quo deductus eſt populus Iſraeliticus, veluti flumins à fonte.Oculus fuit & vena aquarũ multarum,à qua deriuatus eſt populus,qui Iacob etiam appellatur Hũc Iſraeliticum populum, hos Hebræos à Iacob genus ſuũ ducentes,dixit loco illo Moyſes eſſe tempore Chriſti cũ animi ſecuritate in eccleſia catholica habitaturos Eccleſiam autem vocat terram frumenti & vini,hoc eſt in qua futurus erat Chriſtus in ſancto euchariſtiæ ſacramento ſub ſpeciebus frumenti & vini. Vel per vinum & frumentum intelligit abundantiam donorum cœleſtium.quod alijs verbis idem ſignificantius repetit,dicens: Cœlique caligabunt rore. Hoc eſt, ex cœlis diſtillabuntur pluuiæ eccleſiam fœcundantes: erit eccleſia irrigata affluentia gratiæ,& diuinorum bonorum. Hęc eſt terra illa fertiliſſima,de qua dixit pſalmographus: In loco paſcuæ ibi me collocauit, ſuper aquam refectionis educauit me. Per Iſraelitas hi intelliguntur, qui erant fidem Chriſti recepturi,qui ſunt Iſraelitæ ſecundum ſpiritum,ſiue ſint ex Hebræis, ſiue ex Gentibus Qui autem ſunt infideles, hi etiam ſi ſint Iſraelitæ ſecundum carnem, non tamen ſunt ſecundum diuinam promiſſionem. In epiſtola ad Romanos ait ita diuus Paulus: Non enim omnes,qui ex circũciſione ſunt Iſrael,hi ſunt Iſraelitæ,nec qui ſemen ſunt Abrahæ,oẽs filij.Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemẽ.Id eſt, nõ qui

Deut.33 *Pſal. 22.* *Rom.9.f*

qui filij carnis hi filij Dei ſunt, ſed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine. Et in
1.Cor.10 epiſtola prima ad Corinthios, Videte, inquit, Iſraëlem ſecundum carnem: innuens alterum eſſe ſecundum ſpiritū. De hoc Iſraële ſecundum ſpiritum vaticinatus eſt loco illo Deuteronomij Moyſes, prædicens illum eſſe in ecclesia Dei ſilenter habitaturū. Id aſſeruit po-
Ierem.23 ſtea Ieremias ita dicens: Ecce dies venient, dicit dominus, & ſuſcitabo Dauid germē iuſtū, & regnabit rex, & ſapiens erit & faciet iudiciū & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſraël habitabit confidenter. Et hoc eſt nomē, quod vocabunt eum: dominus iuſtus noſter. Vbi in editione vulgata eſt dominus, eſt in hebraico Iehouah, quod nomen ex omniū & Hebræorū & Chriſtianorū ſententia tantū de vero Deo dicitur, & illi ſoli tribuitur. Indicat apertè Ieremias his verbis Meſſiam eſſe verum Deum, in cuius aduentu erant Iſraëlitæ, cum animi fiducia & tranquillitate in eccleſia cōmoraturi, & æternā ſalutē conſecuturi, ipſumque futurū eſſe paſtorem, & regem, & verum Dauidē, & ſuper Dauidis thronum ſeſſurum. Illum autem locū intelligunt de Chriſto omnes, tā Iudæi quàm Chri-
Iere.33. ſtiani, ſed variant in tempore. Idem repetit Ieremias trigeſimotertio, dicens. Ecce dies veniunt, dicit dominus: & ſuſcitabo verbum bonum, quod locutus ſum ad domum Iſrael, & ad domum Iuda: in diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauid germen iuſtitiæ, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter, & hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, dominus iuſtus noſter. Vel vt alij vertunt, Deus iuſtitia noſtra. Chriſtus enim
1.Cor.1. eſt ille, qui iuſtificat nos, de quo ait diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: Qui factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio. Hic eſt ſupremus rex, cœleſtis Dauid, ex eius ſemine ſecundum
Eſa.9. carnem, de quo dixerat Eſaias: Super ſolium Dauid ſedebit, & ſuper regnum eius. Ideo dixit Gabriel angelus ſacratiſſimæ virgini:
Luc.1. Vocabis nomen eius Ieſum: hic erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur. Et dabit illi dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Et quia Chriſtus proceſſit ex genere Dauidis, fuitque paſtor & rex quēadmodū Dauid, & multis in rebus fuit adumbratus in Danide, ideo Ezechiel hoc loco appellat eum Dauidē, imò Deus pater per illū, dicens: Et ſuſcitabo ſuper eos paſtorē vnum, qui paſcat eos, ſeruum meum Dauid. Et
Inf.37. rurſus capite 37. Et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum. Eam ob cauſam Ieremias duobus locis paulò antè citatis eum vocat Dauidem, regem & paſtorem, quemadmodum Ezechiel. Eſſe autem Chriſtum paſtorem à patre cœleſti miſſum indicat Eſaias iis verbis: Ecce Deus veſter, Eſa.40.
ecce dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur, ecce merces eius cū eo, & opus illius corā illo. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit. Intuere quàm dilucidè aſſerat Chriſti diuinitatem & humanitatē: apertè eum vocat Deū & dominū & paſtorē humeris ſuis oues portantē. Poſtquā Michæas cap. 5. locutus eſt Mich.5.
de vtraq; Chriſti natiuitate, tēporali & æterna, ſubdit: Stabit, & paſcet in fortitudine domini. Hoc eſt, perpetuò regnabit in eccleſia paſcēs oues ſuas magna fortitudine, efficiētq; per ſe, & per apoſtolos ſuos clariſſima miracula. Ideo Dauid in perſona eccleſiæ canebat: Pſal.78.
Nos autē populus eius, & oues paſcuæ eius, Oues ſunt Chriſtiani & fideles oēs paſtoris illius qui de ſe ait: Ego ſum paſtor bonus: & cognoſco oues meas. Aſpicis non eſſe nouū nomen hoc paſtoris, quo ſe Chriſtus cognominauit, ſed tributū ei fuiſſe à prophetis: nec eſſe nomen, quo nos terreret, ſed quo nos ad amorem excitaret. Ipſe enim ait per Oſeā: In funi- Oſe.11.
culis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Hunc paſtorē imitabatur ille, qui ouibus ſuis 1.Theſ.2
dicebat: Cupidè volebamus tradere vobis nō ſolū euangeliū Dei, ſed etiam animas noſtras, quoniā chariſſimi nobis facti eſtis. Vocans ſe Chriſtus paſtorē, oſtendit quāta cura nos paſceat, & quanto nos labore redemerit, vt ex remedij qualitate periculi noſtri magnitudinē cogitemus. Cū duplex ſit paſtus, alter animæ, alter corporis, multò magis ſe Chriſtus ſolicitū oſtēdebat erga oues ſuas in paſtu animæ, quā corporis: nā præ fame ſpicas vellebāt aliquādo & calamitatibus premebātur, at in paſtu animæ ſummā curā habuit: cōcionabatur, docebat, arguebat, cōſolabatur. At hodie à multis ille vocatur præſtātior paſtor, cui maior eſt cura corporū quā animarū: tamē panis permiſit Chriſtus diſcipulis ſuis, non autem famem doctrinę: eſt enim verus animarū paſtor. Quapropter diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos Hebr.13.
Ieſum Chriſtū appellat magnum paſtorem. Huic aſſentiens Petrus apoſtolorū princeps in prima ſua canonica, Conuerſi, inquit, eſtis nunc ad paſtorē, & epiſcopū animarū veſtrarum. Id prædixit hoc loco Ezechiel inducens promittentem Deū patrē, ſe eſſe ſuſcitaturū paſtorē vnū, ſeruū ſuū Dauidē. Et Oſeas dicens. Poſt Oſe.3.
hæc reuertentur filij Iſrael, & quærēt dominū Deum

Deum ſuum,& Dauid regem ſuum. Pro quo
habet tranſlatio Chaldaica:Poſt hæc reuertē-
tur filij Iſraelis,& quærent cultum Dei ſui, &
obedient Meſſiæ.filio Dauidis,regi ſuo Perſpi
cuum eſt,nec Ezechielem,nec Ieremiam, nec
Oſæam, nec alios prophetas illius memoriæ,
de Danide patre Salomonis locutos fuiſſe,cū
eum venturum prædicebant,quoniam iam ex
ceſſerat è vita, & inter eos & illum , longum
annorum interuallum interfluxerat.Sed intel
ligebantur vaticinia illa de cœleſti Dauide,cu
ius ille terrenus eximia pietate pręſtante geſ-
ſerat imaginem.Quemadmodū Dauid baeu-
1.Re.17. lo & quinque lapidibus vicit Goliam:ſic Chri
ſtus cruce,& quinque vulneribus mundū ſu-
Ioan.16. rauit.Ipſe enim de ſe ait: Confidite, ego vici
mundum Tanta eſt eius fortitudo , vt manus
eius in cruce vulneribus confoſſæ,& duris cla
uis traiectæ mundum vincerent , & dæmonis
tyrannidem depellerent Manus enim illæ Dei
ſunt, quæ mundum condiderunt: quoniam
Chriſtus Deus eſt & homo,duas in eo naturas
cognoſcimus,vnam autem perſonam , vnum
ſuppoſitum,vnam hypoſtaſim. Perſona ſuper
hypoſtaſim nō addit niſi determinatā naturā,
nēpe rationalē,& īChriſto nō eſt alia hypoſta
ſis præter hypoſtaſim verbi. Quā ob cauſam
in concilio Epheſino aſſertū & decretū fuit,
factam fuiſſe vnionē in hypoſtaſi aut ſuppoſi-
to, quemadmodum in concilio Chalcedonen
ſi factā fuiſſe in perſona.Et ita verè aſſerimus
manus illas,quæ in cruce affixæ fuerunt,eas eſ
ſe,quæ cœlū formarunt, quoniā harū manuū
ſuppoſitum & perſona eſt Deus.Videbatur il-
le,qui erat inuiſibilis,tangebatur ille, qui erat
intangibilis,moriebatur ille,qui erat immor-
talis Et brachijs extenſis pulſabat citharam
1.Re.16. cœleſtis ille Dauid,& dæmō vincebatur. Hic
eſt ille Dauid, qui pro omīū ſalute mortu' eſt,
qui nos ſuo corpore ſacratiſſimo,& ſuo ſan-
guine pretioſiſſimo recreat & reficit , qui nos
paſcit ſua gratia,& bonorum abundantia ; de
quo ait hoc loco Deus pater per Ezechielem:
Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum,qui pa
ſcat eas,ſeruum meum Dauid &c.

Seruum meum.Pater cœleſtis Chriſtum vo-
cat ſeruum ſuum ratione humanitatis aſſum-
ptæ,ſecundum quam minor eſt patre,iuxta id
quod ipſe ait:Pater maior me eſt. At ſecundū
Ioan.14. diuinitatem æqualis eſt patri. Ipſe enim ait:
Ego & pater vnum ſumus:Dicens vnum,ſigni
ficat vnitatem naturæ & ſubſtantiæ:dicens ſu-
mus,diſtinctionem perſonarum.Vnde D.Pau
lus in epiſtola ad Philippēſes.Hoc,inquit, ſen
Philip.2. tite in vobis,quod in Chriſto Ieſu.qui cum in
forma Dei eſſet,non rapinā arbitratus eſt eſſe
ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit,
formam ſerui accipiens,in ſimilitudinem ho-
minum factus , & habitu inuentus vt homo.
Ac ſi diceret : Ita afficiamini erga vos, quoniā
ſibi affectus fuit Chriſtus , qui noſtram quæ-
rens vtilitatem abiecit ſemetipſum. Nā cùm
in eadem eſſet cū patre ſubſtantia, Deo patri
æqualis & cōſubſtantialitatē ſine rapina & in-
iuria ſibi tribuere,noluit eam apud homines
imperioſè vendicare:quin potius ſeipſum exi
naniuit, aſſumēs hominis naturā,planè inſtar
hominū,ac verus homo factus eſt perinde ac
vnus quiuis ex hominibus,quo ad naturā atti-
net,nō autē quo ad vitiū contractū.Et quoniā
Dei filius formā ſerui accepit,& vt ipſe ait nō *Mat.20,*
venit miniſtrari, ſed miniſtrare , & quia Deo *Philip.2.*
patri obediuit factus obediens vſq; apd mor-
tem,mortē,mortē autē crucis, ideo à patre ap *Inf.37.*
pellatur ſeruus hoc loco.& cap.37. Et ſeruus
me' Dauid rex ſuper eos. Et apud Eſaiā : Ecce *Eſai.42.*
ſeruus meus,ſuſcipiā eū,electus meus:cōpla- *Mat.12.*
cuit ſibi in illo anima mea. Quem locū diuus
Mathæus de Chriſto interpretatur.

Princeps in medio eorū.Quaſi centrum, à quo
ductæ ad circunferantiā lineæ omnes ſunt ę-
quales.Vult ſignificare Chriſtū iudicē rectum
apud quem non eſt acceptio perſonarum. Id
quod aſſerit his verbis in Deuteron. diuina *Deut.10*
ſcriptura:Deus perſonā nō recipit,nec mune-
ra.Et Iob, Deus,inquit, nō accipit perſonam *Iob.34.*
principū, nec cognouit tyrannū.Hanc ſentē-
tiam affert D.Petrus cap. 10. Actorum , & D. *Act.10.*
Paulus capite 2.epiſtolæ ad Rom. Qui in me- *Rom.2.*
dio eſt , omnibus vult æqualiter conſulere,
quod eſt Chriſtiani principis & præſulis mu-
nus. Volentes veteres AEgyptij regē ſignifica
re,turrem pingebant à ſerpente in orbem cir-
cūdatam & redimitā Turris illa tutiſſima eſt
regis præſentia & voluntas,quæ in medio cir-
culi,in medio regni,in medio rerum debet eſ-
ſe,vt omnes eū videant, participent,ament,&
ad eum neceſſaria referant,& ab eo videātur,
amentur,& iuſtè iudicētur. Serpēs ille tenens
principem in medio populus eſt prudens, qui
eum eligit præſulē,& rectorem,qui mediū te
neat,& colat æqualitatem:prudens enim cum
ſerpente comparatur , iuxta ſaluatoris illud: *Mat.10.*
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes.Plato libro 5.
legum,vrbē ſuæ reipublicæ metropolim,prin
cipis domicilium in medio regionis dicebat
eſſe conſtituendum. In libro Geneſis ita ſcri- *Gen.23.*
ptum legimus : Habitabat autem Ephron in
medio filiorum Heth.Et rectè in medio eorū
habitabat,qui inter eos principatum obtine-
bat,Qua de re fusè diſſeruimus capite duode-
cimo,verba illa explanātes: In medio domus
exaſperantis.

Et faciam cum eis pactum pacis. Ipſe enim di-
Ioan. 14. xit Pacem meam do vbis, pacem relinquo vobis

Et ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra. Qui totum hoc intelligunt de reditu Hebræorum ex Babylonia per paſtorem intelligunt Zorobabelem & per oues Iudæos:& per beſtias peſſimas intelligunt ad literam feras.quæ erant in terra promiſsionis ob eius ſolitudinem. Nos autem qui totum hoc præcipuè intelligimus de Chriſto, exiſtimamus paſtorem eſſe Chriſtum oues fideles.beſtias autem peſſimas eſſe vitia nefaria,& homines impios, ſcelerumque
Pſa.73. labibus infectos ac dæmones generis humani inimicos iuxta illud pſalmographi: Ne tradas beſtijs animas confitentium tibi.

Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionē. Hoc eſt, ponam fideles meos intra Eccleſiam meam,vbi erunt fœlices.Accipitur benedictio pro fœlicitate & fœcunditate:& collis pro eccleſia in excelſo loco ſita.

Et pluuia benedictionis erunt. Hoc eſt, erunt pluuiæ fertilitatis & fœcunditatis.Non ſolùm non nocebunt fructibus. ſed proderunt Erit
Deut.32. tempus illud fœlix & affluens doctrinis Accipitur pluuia pro doctrina, vt in Deuteronom.
Simile. Concreſcat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum.Nam quemadmodū pluuia agros rigat,& fœcundat & ſegetes educat, atque confirmat,& plantas lætiſſimorum fructuū copia exornat:ſic Chriſtiana doctrina pios homines irrigat,eorūque animos alit ad æternitatē, vberrimóſque virtutū fructus producit.Hanc tribuit Deus populo ſuo tempore opportuno copioſam & abundantem,iuxta id quod ait regius vates:Pluuiam voluntariam ſe
Pſa.67. gregabis Deus hæreditati tuæ.Pluuiam volūtariam appellat doctrinam deſideratam & tēpeſtiuam:hæreditatem verò Dei vocat populū Chriſtianum, quem Deus tanquam agrum hæreditarium excolendum ſuſcepit: quem, cū eſſet antea ſterilis, doctrinæ ſuæ imbribus irrigauit,& fructiferum reddidit.

Cum contriuero catenas iugi eorum. Chriſtus contriuit graue diaboli iugum, quod erat hominum ceruicibus impoſitum,& loco eius iugum nobis impoſuit ſuaue Id prædixerat his verbis Eſaias: Iugum oneris eius,& virga hu-
Eſa.9. meris eius & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti.Ac ſi diceret: Cùm veneris ô Domine Ieſu, & aſſumpta humanitate viam ad gloriam immortalem munieris, eripies homines à graui dæmonis iugo, quo ipſe dæmon eorum colla deprimit & à virga qua eos percutit,& à ſceptro,quo imperat:& diaboli denique tyrannidē delebis.Sed heu quàm multi hodie Chriſti iugum repellunt,ſéque Satanæ iugo ſubmittunt

Eſt quidem dæmonis iugum aſperum,& graue & intolerandum,Chriſti verò leue ſuaue,& amplectendum inuitat diabolus mortales ad pondus ſui iugi. & currunt libenter, inuitat eos Chriſtus ad ſui iugi ſuauitatem,& renuunt.Venite ad me, inquit clementiſſimus Dominus, Mat. 11.
omnes qui laboratis, & onerati eſtis & ego reficiam vos.Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem animabus veſtris, iugum enim meū ſuaue eſt,& onus meū leue.Per Ie- Ierem. 6.
remiam ait ita Deus:Ambulate in via bona, & inuenietis refrigeriū animabus veſtris Et dixerunt:Non ambulabimus:Impij homines diuinum iugum aiunt durum eſſe,& laboribus plenum:at Chriſtus qui eſt ipſa veritas, illud leue & ſuaue eſſe aſſeuueranter affirmat. Et diuus Ioannes in prima epiſtola ſua. Mandata, in- 1.Ioan.5.
quit:Dei grauia non ſunt quoniā omne, quòd natum eſt ex Deo,vincit mundum Et diuinus Pſal. 39.
pſaltes:Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis,qui fingis laborem in præcepto?Ac ſi dicat: Tu qui fingis Dei præcepta dura eſſe & intolerabilia, nonne ſedes in flagitijs? Sedes quidem Dei iugum graue appellas,in eius præceptis fingis labores, non quòd hoc ita ſit, ſed quod tu ſis in ſede iniquitatis collocatus, ex qua ſurgere non vis. Dum lignum viride eſt, poteſt eſſe graue iugum ex illo factum:ſed longum tempus reddit lignum ſiccū & leue Priuſquam Dei filius ſuper ſe iugum ferret.poterat illud graue eſſe, ſed poſtquam illud Chriſtus collo ſuo impoſuit,atque 30 & tres annos portauit,effectum eſt ſiccum & leue.Poterat Chriſtus legem ſuam cum lapide comparare,aut ligno, aut aliqua huiuſmodi re,ſed ideo voluit eam cum iugo comparare,quia iugū niſi à duobus portari nō poteſt.vt ſignificaret Dei ſeruū non eſſe ſolū,cùm pōdus aliquod aut laboris aut calamitatis propter Chriſtū ferret toleranter,eiuſque iugū portaret:ipſe enim Chriſtus illud ex altera parte tollit,& ſeruo ſuo vires ſuppeditat Et ita Dei ſeruus labores vitæ, ærumnas mundi.& grauia humanarū m oleſtiarū pōdera valet ſuſtinere, & cū ſocietate Chriſti ea inuenit ſuauia,& adiumenta quædā.atque veluti alas,quibus volat in ſublime vſque ad cœlū.Vt enim currus etſi grauis ſit, efficit tamen, Simile.
vt boues onus alias intolerandū ferāt:ſic Chriſti iugū,quāuis iugum ſit,efficit tamen, vt Dei ſeruus vitæ onera ſuſtineat,& ferat & ſe extollat in excelſum tendens ad Chriſtum in curru Eliæ eiuſque alta myſteria ſole ipſo lucidiora Simile.
lætus ac tutus contemplatur Vt pennæ quamuis ſuum habeant pondus, tamen corpus auis oneroſum ferunt in ſublime:ſic Dei iugū,licet naturæ per peccatum corruptæ graue videatur tamē hominē ſuapte natura grauē extollit in excel

excelſum & volare facit vſque ad cœlorum altitudinem. Tam ſuaue eſt Chriſti iugum, vt qui illud collo ſuo imponit admirabiles voluptates percipiat & incredibilibus animæ oblectationibus perfundatur Iugum eſt, fateor æquidē, ſed ſuaue pondus eſt, ſed leue. Non omninò Chriſtus nobis ſubtrahit iugū & onus, non nobis laborem penitùs affert, ſed commutat. Pro aſpero mundi iugo tribuit ſuaue, & pro graui onere leue, vt in hac vita animæ tribuat quietē
Zacha.5. & in altera gloriam ſempiternam Gloriā onus
Pſa.37. eſt iniquitas ſedens ſuper talentum plūbi, quo ille premebatur, qui aiebat: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Sed Deus tunc nos onerat cùm à peccati pondere exonerat, onerat beneficio cum exonerat peccato Onera no
Pſa.54. ſtra ſuper ſe portauit, vt nos mundi leuaret impedimentis Ideo canebat diuinus pſaltes: Iacta ſuper dominum curam tuam, vel, vt poteſt ver
Mat.11. ti ex hebræo, pondus tuum, & ipſe te enutriet, ſeu vt ali: vertunt, ſubleuabit Quid plura? Ipſe Chriſtus nos vocat laborantes & pondere preſſos, vt nos laboribus leuet & oneribus. O immenſam Chriſti clementiam, ô infinitam Dei noſtri pietatem? Quis nō admirabitur tam ſingularem erga nos amorem admirabilem charitatis abundantiam? Si cadimus erigit nos, ſi torpemus, excitat ſi dormim⁹, exuſcitat, ſi erram⁹ ducit ad viā, ſi laboram⁹, clamat & vocat nos, vt pro labore requiem nobis largiatur, ſi vinculis vitiorum detinemur, catenas iugi dæmonis conterit & confringit. Quid igitur retribue
Pſa. 115. mus domino pro omnibus, quæ retribuit nobis? Ipſe eſt, qui à nobis iugum ſatanæ repellit, qui ait hoc loco per Ezechielem: Cùm contriuero catenas iugi eorum, &c.

Ioan.8. *De manu imperantium ſibi.* Hoc eſt, de poteſtate diaboli, mundi, & carnis, & ipſius peccati.
Rom.6. Qui facit peccatum, inquit, ipſa veritas, ſeruus
2.Pe. 2. eſt peccati Hanc ſententiam explicuit D Paulus in epiſtola ad Romanos cap 6 & Diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda capite ſecūdo Vel de manu imperantium hoc eſt, de Chaldæorū ſeruitute Nam totum hoc poteſt referri ad reductionem populi Iſraelitici à Chaldæa in terram promiſſionis nec nos inficimur illud, ſed apertè fatemur. Verùm arbitramur eſſe totum hoc ad Chriſti tempus referendum, quando gentes receperunt fidem, & cum Iudæis credentibus fuerunt in eccleſia vna congregatæ. Id voluit diuinus vates in primis prædicere, hoc fuit eius præcipuum propoſitum & inſtitutum, & hanc exiſtimo eſſe literalē & germanam huius loci intelligentiam.

Et ſuſcitabo eis germen nominatum. Hoc eſt, mittam ad eos Chriſtū, Verba ſunt Dei patris. Eum, quem paulò antè appellauit Dauidē appellat modò germen nominatum. Eodem mo-
do apud Ieremiam: Suſcitabo Dauid germen Iere. 23.
iuſtum. Et apud Eſaiam. In die illa erit germen Eſa.8.
domini magnificentia & gloria Ac ſi dicat. Tēpore humanæ redemptionis celebrabitur Chriſti nomen, & verus ac purus Dei cultus in omnibus terrarum finibus propagabitur, & dæmo
nis tyrannis euertetur Apud Zachariā prophe Zach. 3.
tam, vbi Chriſtus appellatur Oriens, pro Oriēte poterat verti germen, vtrunque enim eadem dictio hebraica ſignificat Accipitur igitur germē domini pro Chriſto vero Deo, & vero homine quē ideo hoc loco Ezechiel appellat germen nominatū, quia eſt celebratus ſermone omnium nationum, & ille, quem diuini vates nominarūt, & nuntiarūt, de cuius nomine præ
dixerat regius pſaltes: Domine dominus no- Pſal.8.
ſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra? Ac ſi diceret: Quàm celebris eſt tui nominis amplitudo, quæ omnes Gentium oras peragrauit. Famam huius germinis nominati celebrauit ipſe Deus omnibus terrarum fini-
bus per apoſtolos ſuos de quibus dixerat idē Pſal. 18.
diuinus vates: In omnē terram exiuit ſonus eo
rum & in fines orbis terræ verba eorum Et Luc.vlt.
Chriſtus Deus noſter apud Lucam Sic oportebat Chriſtū pati & reſurgere à mortuis & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes Gentes. Vides igitur eſſe Chriſtum non in vna tantùm natione, ſed in omnibus Gentibus, omnium linguis & literis nominatum & celebratum. Quidam aiunt hanc quem Ezechiel vocat germen nominatum eſſe Zorobabelē, nos credimus Ezechielēm hoc loco de Chriſto vaticinari, & hoc præcipuè intēdere etiamſi minus præcipuè de Zorobabele & reditu Hebræorum à captiuitate vaticinetur.

Et non erunt vltrà imminuti fame in terra. Hoc eſt nō deerit vnquā in eccleſia catholica vera doctrina, non erit fames verbi Dei. Qui hoc intelligunt ſolùm de reditu Iudæorum in terram ſuam per famam ad literam intelligūt penuriam ciborum corporeorū, & annonæ caritatem, quam aiunt non fuiſſe in Iudæa poſt Hebræorum regreſſum ad illam ſed fuiſſe ſemper magnam terræ fertilitatem, & alimentorū abundantiam At neſcio quomodo ſe poterūt à dubijs explicare, cū m conſtet ex libro primo Eſdræ capite 4 & 5 & ex primo Machabæorū Iudæos poſtea famem ſuſtinuiſſe Niſi dicant hanc abundantiam frugum & ciborum pro-
miſſam fuiſſe iuſtis nō impiis. Sed tūc quomo Eſ 4.5.
do probabūt, omnes illos qui in agrorū ſteri- 1.Mat. 1.
litate abūdabāt frumēto iuſtos eſſe, omnes verò, qui fame laborabāt, impios? Non ſe poterūt facilè

facilè eripere, niſi forte dicāt,promiſiſſe Deū hanc ciborum affluētiam ſtatim poſt reditū, non autem perpetuò.

Et ſcient, quia ego dominus Deus eorū cum eis Ipſe enim ait apud Mathæum: Ecce ego vobiſcum ſum cunctis diebus vſque ad conſummationem ſæculi.

Mat. 28

Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis. Hæc litera eſt ita diſponēda. Vos autē ò homines eſtis greges mei, greges paſcuæ meæ. Locutus fuerat Deus de ouibus, & ne aliquis exiſtimaret eſſe hoc ad literā de pecoribus intelligendū, explicat nunc ſeipſum dicens, ſe per oues & greges homines intelligere, non autē pecora. Exponit Deus metaphorā, qua vſus fuerat. Vel ſic. Vos ò greges mei Chriſtiani, qui meis ſacramētis paſcimini, & mihi adhæretis, digni eſtis, qui homines vocemini. Infideles, & nefarij feræ ſunt, non homines, vos autem qui cœlum aſpicitis, quia ratione vtimini, qui turpes voluptates, falſos mūdi honores, incertas & fallaces diuitias, & alia huiuſmodi, qui mortales flagitiis coperti ardenter amant, contemnitis, & parua duci tis, atque ad bona immortalia aſpiratis, homines eſtis: illi autem, qui ſolùm terrā intuētur & corporis illecebris ducuntur, bruta potiùs quàm homines appellantur. In Eccleſiaſte ait ita Salomon: Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt omnis homo. Vnde qui nec Deum timet, nec eius ſeruat præcepta, homo dici nō meretur. Licèt enim veterem induat hominē, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, tamen quia non renouatur ſpiritu mētis, nec induit nouum hominē, qui ſecundū Deū creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis, bellua potiùs quàm homo poteſt appellari. Homo cùm in honore eſſet, inquit diuinus vates, nō intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Vnde ait Apoſtolus in epiſtola prima ad Corinthios: Primus homo de terra terrenus, ſecūdus homo de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus, tales terreni, & qualis cœleſtis, tales cœleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginē terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Et ad Coloſſenſes: Expoliātes veterem hominem cum actibus ſuis, & induētes nouū. Hoc intuens D. Auguſtinus ait ſermone 18. in Ioānem: Homo ſi viuit ſecundum carnem, pecoribus coniungitur, ſi ſecundum ſpiritum, angelis ſociatur. Cùm Deus ſtatuiſſet ex omnibus animātibus ſolùm hominem facere rationis participem, & cœli cultorem, eum ad cœli contemplationē erexit, vt illud aſpiceret, quò erat migraturus, ſi eo munere fungeretur, cuius colēdi efficiendiq; cauſa eū Deus ſui præſtantiſſimi numinis ſimilem efficiebat. Eſt hoc animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, & tantæ excellētiæ & dignitatis, vt ſi ſeipſum vellet cōſiderare, Deū perpetuò ſummè diligeret, à quo tantam accepetit præſtantiam. Etſi homo ſit ex terra, non tamen vt incola & habitator, ſed vt ſpectator rerum ſuperarū & cœleſtium, quarū ſpectaculum nulli alij generi conuenit animantium. Sed nefarij ac flagitioſi homines ſuæ dignitatis obliti diffluunt voluptate virtute inimica, quæ boni naturā fallaciter imitando adulterat, eamq́; omni honeſtati anteponūt. Quare ſe hominis abdicant dignitate & amplitudine & brutorū animal ū, quorū mores ſequuntur, nomine appellātur. Hinc procedūt proditiones, inimicitię, & diſcordiæ, hominum dignitati & præſtantiæ maximè inimicæ: homo enim dicitur ab homonoeo, ὁμονοεῖν, quod ſignificat conſentio & concordo, vnde homónous idem eſt quod concors & cōſentaneus, & homonia concordia. Eſt enim natus ad concordiam & amorem. Marcus Varro hominē deriuari ait ab humo, ſed prior etymologia videtur rectior, eiuſque dignitati congruentior.

Eccle. 12

Epheſ. 4

Pſal. 48

1. Cor. 15

Coloſſ. 3.

Et ego dominus Deus veſter. Cùm Deum habeamus, & ille ſit noſter, quod præter illū deſideramus? Id intelligens regius vates aiebat: Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram? Ac ſi diceret. Deſiderēt alij, quod voluerint, ego certè domine De⁹ te ipſum deſidero, tui amore inflammor, nec in cœlo, nec in terra aliquid volo præter te ipſum. Ad te aſpiro, te amplector, te cōtemplor, tu es ſpes mea fortitudo mea, refugium meum, opes meæ, & denique omne meum bonum. Pſal. 72

Annotationes ex Hebræo in caput XXXIIII.

PRopheta de paſtoribus Iſrael. Septuaginta habent. Propheta ſuper paſtores Iſrael. Et ita etiā habet Pagninus. Pro, de, eſt in hebraico עַל quæ particula ſignificat ſuper, iuxta, de, contra, ad, apud, propter. Geneſis primo cap. Tenebræ erāt ſuper faciē abyſſi. Et pſal. 136. Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus. Hoc eſt, iuxta Tigrim & Euphratē. Et Numerorū cap. 41. Murmurauerunt cōtra Moyſem & cōtra Aarō. Ideo poterat hic Ezechielis locus ita verti. Vaticinare contra paſtores Iſrael. Pro paſtoribus eſt in hebraico רֹעֵי à verbo רָעָה rahah, quod ſignificat paſcere, cogitare, affligere, cōſtringere, côterere, amare, côiungere In hoc eodem capite ait Deus per Ezechielē: Paſcā eā in mōtib⁹ Iſrael. Loquēs Michæas de rege Aſſyriorū ait: Suſcitabimus Gene. 1 Pſal. 40 Num. 41 Mich. 5

tabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates homines, & paſcent terram Aſſur in gladio, & terram Nemrod in lanceis ſuis. Per ſeptem & octo numeros definitos intelligit numerum indefinitum, & per paſtores principes Medorum, & Perſarum, qui terram Aſſur, & terram Nemrod, hoc eſt, Aſſyriam & Babyloniam deuaſtarunt, & armis percuſſerunt. Vbi in verſione vulgata eſt: Et paſcent terram, eſt in hebræo hoc noſtrũ verbum rahah. ideo poterat locus ille ita verti: Et cõterent, ſeu confringent terram. Vel vi armorum cõiungent terram Aſſur & terram Nemrod: hoc eſt, ex duobus regnis Aſſyriorum & Babyloniorum regnum vnũ efficient. Id quod re vera effectum eſt. Vel paſcent regiones illas armis ſuis. Id eſt, eas violenter gubernabunt. Omnes has explanationes recipit locus ille, quia verbũ rahah illic poſitũ omnes has habet

Iere. 22. ſignificationes. Capite 22 ait Ieremias: Omnes paſtores tuos paſcet ventus. Hoc eſt, omnes tui principes & præſules res friuolas & vanas molientur, oblectabuntur vẽto vanitatis, & veluti chamæleontes aëre paſcentur. Poteſt tamen locus ille ita transferri. Omnes paſtores tuos cõteret vẽtus. Pro quo Thargum habet: Omnes gubernatores tui diſpergentur in omnẽ ventum. Ac ſi diceret: Reges Aſſyriæ & Aegypti perinde contererentur, ac ſi eos ventus validus in varias partes expuliſſet. Vel ſic Omnes paſtores tui cogitabunt ventũ vel diligent ventũ. Significat enim verbũ hoc cogitare, & diligere. Vnde רֵעַ reagh ſignificat cogitatio-

Pſa. 138. nẽ, & amicum. vt in pſalmo: Intellexiſti cogitationes meas de lõgè. Quibus verbis vult diuinus pſaltes Dei prouidentiã & cogitationem ſignificare, cui nõ ſolùm facta, ſed etiam cogitata notiſſima ſunt. Ideo ait. De lõge domine, hoc eſt, de cœlo intellexiſti meas cogitationes cùm ego in terra ſim. Vel de longè, hoc eſt priuſquam ego rẽ cogitem, iam tu ſcis quid ego ſim cogitaturus. Vel à longè, hoc eſt, cũ adhuc ſit lõgè ab opere cognoſcis enim cogitationes noſtras dùm adhuc res ſunt in potentia, priuſquam exeant in actum Ideo verò, quod eſt in eodem pſalmo paulo poſt. Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus, verti poteſt: Mihi autem valdè pretioſæ ſunt cogitationes tuæ Deus. Eſt enim idem nomẽ reah, quod, vt diximus, & amicum ſignificat, & cogitationẽ. Eſt autem ſenſus Mihi domine eximia & præclara videntur cõſilia tua Sed quoniam dictio ſignificans pretioſum ſignificat etiam rarũ, poteſt locus ille ita verti Mihi autẽ domine raræ fuerunt cogitationes tuæ. Hoc eſt, rarò intelligo cogitationes tuas, ex cõſiliis tuis pauca cognoſco. Vnde id, quod eſt capiti tertio libri Regum primi mandatum Sermo domini erat pretioſus in diebus illis, poterat verti: Rarus 1. Reg 3.
erat ſermo Dei in tempore illo. Rarò enim tũc Deus prophetis loquebatur. In Eccleſiaſte, vbi Eccle. 1.
vulgata editio habet: Et ecce vniuerſa vanitas & afflictio ſpiritus, pro afflictione eſt rehuth, ab eodem verbo noſtro rahah. Quare in hunc modum verti poteſt locus ille: Et ecce omnia vanitas, & cogitatio ſpiritus. Vel & paſtus ſpiritus, vt ſpiritus pro vento accipiatur, quemadmodum multis in locis diuinarum literarum Et tunc erit ſenſus: Poſtquam omnia, quæ in mundo ſunt, in animo verſaui, eáque caduca eſſe, & fragilia perſpexi facta ſumma omnium harum rerũ, intellexi omnes eſſe vanas, & inanes, & cibum venti, & homines, qui his rebus paſcuntur, & oblectantur, ventum ipſum bibere, & comedere dixi, eóſque cum chamælcõtibus, qui aere ſuſtentantur, comparaui. At Simile.
paraphraſtes Chaldæus ſpiritus fractionẽ ſeu contritionem vertit, quod coincidit cum vulgata editione. In pſalmo. 36. vbi nos dabemus, Pſal. 164
Spera in Deo, & fac bonitatẽ, & inhabita terram, & paſceris in diuitiis eius. Pro paſceris eſt hoc idem verbum, & pro diuitiis eius eſt in hebraico, fide, ſeu veritate. Voluerunt ſignificare ſeptuaginta, fidẽ & veritatẽ magnas eſſe diuitias. Nonnulli vertunt: Paſce fidem, vt ſit ſenſus: Ne te torqueat flagitioſorũ hominum proſperitas, quoniam mundi opes tanquam floſculi decidunt, euaneſcunt, & cõſumuntur. Incumbe in virtutũ actiones, fige ſpem tuam in Deo, & nutri te ipſum fide & veritate, comede hæc, quæ animũ alunt ad æternitatem. Vel doce veritatem, & fidei doctrinam. Qui alios inſtruit, eos paſcit, iuxta id quod ait Deus apud Ieremiam. Dabo vobis paſtores Ierem. 3.
iuxta cor meum & paſcent vos ſciẽtia & doctrina. Ab hoc verbo rahah deriuatur dictio hæc rohe, qua in præſenti vtitur Ezechiel, dicens: Propheta de paſtoribus Iſraël.

Et cum puriſſimam aquam biberetis. Pro puriſſima eſt in hebraico מִשְׁקַע mixcagh, quod nomen profunditatem ſignificat, à verbo xacah, quod ſignificat profundum eſſe, & ſubmergere. Eam ob cauſam verti poterat hic locus: Et cum profunditatem aquæ biberetis, hoc eſt, aquam profundam & multam. Sed quoniam aqua nimis alta non facilè turbatur, rectè vertit interpres noſter pro aqua profundiſſima aquam puriſſimam. Eodem modo cap 32. pro eo quod multi vertunt ex Sup. 32.
hebraico: In profundum deſcendere faciam aquam eorum, clariùs vertit noſter interpres: Puriſſimas reddam aquas eorum.

Et faciam cum eis pactum pacis. Pro pacto pa-

habent ſeptuaginta: *διαθήκην εἰρήνης*, Hoc eſt, teſtamentum pacis. Promiſit Deus hoc loco nouũ teſtamẽtum, quod eſt pacis pleniſſimũ. Naſcente Chriſto nonóque teſtamento incipiente cecinerũt angeli: Gloria in excelſis Deo,
Luc. 2. & in terra pax hominibus bonę volũtatis. Vel vt poteſt verti ex græco: Et in terra pax, hominibus bona voluntas. At vetus teſtamentum
Exod 19. datum fuit in monte Sinai ſonantibus tonitruis, & micãtibus fulguribus. Quę omnia terrorem incutiebant, cùm angelorum cantica pacem & amorem ſignificarent. Eam ob cauſam hoc loco legem euangelicam vocat Ezechiel teſtamentum pacis.

Germen nominatum. Septuaginta habent plãtam pacis. Hoc eſt, Chriſtum, qui arbor eſt vitæ, & planta producens pacẽ. Pagninus vertit: Plãtationẽ in nomen. Alij, plantam celebri nomine. Quod in idem coincidit. Id eſt Chriſtum, qui ſuis pariet nomẽ, nam ab eodẽ Chriſto Chriſtiani vocabuntur. Plãta ſignificat deum factum hominem. Pro germine eſt in hebraico מטע mattagh, à verbo natagh, quod ſignificat plantare, vt in pſalmo Manus tua
Pſal. 43 Gentes diſperdidit, & plantaſti eos. Hoc eſt: Potentia tua domine euertit Gentes barbaras & incultas, quæ Palæſtinam incolebant, & earum loco plantaſti Iſraelitas.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXV.

PRædicit Idumæorum euerſionem, quod populum domini afflixerint. Idem eſt argumentum cum eo, quod capite vigeſimoquinto tractauit, poſtquam aduerſus Ammonitas & Moabitas vaticinatus eſt.

CAP. XXXV.

A ET factus eſt ſermo dominĩ ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam aduerſus montem Seir, & prophetab:s de eo, & dices illi: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te mons Seir: & extendam manum meam ſuper te, & dabo te deſolatum, ac deſertum. Vrbes tuas demoliar: & tu deſertus eris: & ſcies quia ego dominus. Eò quòd fueris inimicus ſempiternus,
B & concluſeris filios Iſraël in manus gladij in tempore afflictionis eorum, in tempore iniquitatis extremæ: propterea viuo ego, dicit dominus Deus, quoniam ſanguini tradam te, & ſanguis te perſequetur: & cùm ſanguinem oderis, ſanguis perſequetur te. Et dabo montem Seir deſolatum atque deſertum, & auferam de eo euntem & redeuntem. Et implebo montes eius occiſorum ſuorum: in collibus tuis & in vallibus tuis, atque in torrentibus interfecti gladio cadent.

EXPLANATIO.

POne faciem tuam aduerſus mõtem Seir. Seir mons eſt in terra Edom, in qua habitauit *Gene. 36.* Eſau, in regione Gabalena. Et quoniam Eſau piloſus erat, & hiſpidus, vocata eſt regio illa Seir, quæ ſonat piloſum. Oram illam coluerat *Gene. 14.* prius Corthæus, quẽ Chodorlaomor vita pri *Deu. 2.* uauit. Huius mõtis Seir meminit liber Gene. *Eſai. 21.* & Deuteronomij, & Eſaias in viſiõe Idumææ, *Mala. 1.* & Malachias capite primo, & noſter Ezechi- *Sup. 25.* el capite vigeſimoquinto: & Ioſephus libro ſecundo antiquitatum capite primo: vbi ait, Eſau habitaſſe in Seir, & regionem à ſeipſo appellaſſe: cùm autem ille Edom vocaretur, fuiſſe regionem illam Edom etiam & Idumæam vocatam. Et quoniã Idumæi ab Abraham genus ducẽtes, incenſi odio perpetuo in Iſraelitas, eos iniuriis conati ſunt opprimere, qui ab Abraham etiam deſcendebãt, fuerunt iuſtè oppreſſi ab ipſis Iſraelitis tempore Machabęorũ, & tandem ob flagitia ſua meritò euerſi. Et de *1. Mac. 1.* eorum euerſione vaticinatur hoc loco Ezechiel. Cùm in fine capitis ſuperioris locutus fuiſſet de regno Chriſti, & de eccleſia catholica, atque de verorũ Iſraelitarum nobilitate, quos ibi Deus gregẽ vocauit ſuum, hoc eſt, de Chriſtianorum dignitate & amplitudine, & de ſaluatoris noſtri mirabili in mundum aduentu, per quem erant credentes vitam conſecuturi, nunc agit de euerſione impiorum, quos mentis oculis proſpiciebat, non eſſe Chriſtum recepturos. Et ſub nomine Edom aduerſus eos vaticinatur. Edom idem eſt quod terrenus, terreni verò ſunt, qui cœlo contempto intuentur terram duntaxat, & neglecta virtute, vitiis contaminantur.

Ecce ego ad te. Hoc eſt, ecce ego aduerſus te venturus ſum. Poteſt verti: Ecce ego cõtra te. Hoc explicans ſubdit Extendam manum meã ſuper te. Hoc eſt, te grauiter puniturus ſum. Euerſurus ſum te. Hebraiſmus eſt vſitatiſſimus in literis diuinis, de quo alibi locuti ſumus. De hac euerſione Idumææ vaticinatus eſt in

hunc

hunc modũ Abdias capite vnico: Perdam ſa-
Abd. 1 pientes de Idumæa, & prudentiam de monte
Eſau. Et paulò pòſt: Propter interfectionẽ &
propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob
Eſa. 34 operiet te confuſio, & peribis in æternũ. De
Iere. 49 ea vaticinatus eſt Eſaias cap. 34. & Iere. 49.

Eò quòd fueris inimicus ſempiternus. Ego te
euertam, ait Deus, propterea quòd odio per-
petuo fueris proſecutus populum Iſraelis: e-
iuſque ſanguinẽ manu armata effuderis, cùm
illi calamitatibus premerentur acerbiſſimis.
Hoc ideo ait, quia Idumæi in bello aduerſus
Hebræos Babyloniis adhæſerunt, illis opem
Gene. 27 ferẽtes. In lib. Geneſis ſcriptũ legimus Eſau
primogenitũ Iſaac odio habuiſſe Iacob pro-
pter benedictionem ſibi ereptam, dixiſſeq; in
corde ſuo: Veniẽt dies luctus patris mei, & oc
cidam Iacob fratrem meum. Hoc odium fuit
in poſteris Eſau aduerſus poſteritatem Iacob
perpetuò confirmatum. Cùm nihil ſit peſtilẽ-
tius odio, nihil magis hominum naturæ repu-
gnans, tamen nihil magis durat, nihil eſt diu-
turnius & permanentius, Volens illud è cor-
Mat. 5 dibus hominũ eradicare Deus aiebat: Diligi-
te inimicos veſtros, benefacite iis, qui oderũt
vos, & orate pro perſequẽtibus vos. Et diuus
Epheſ. 4 Paulus in epiſt. ad Epheſ. Sol non occidat ſu-
1. Ioan. 5 per iracundiam veſtram. Et D. Ioannes in pri-
ma ſua canonica: Qui odit fratrẽ ſuum homi-
cida eſt. Et paulò pòſt: Chariſſimi diligamus
nos inuicem: qui non diligit, non nouit deũ.
Odia noſtra in ſcelera ardere debent, non in
perſonas. Qui diligitis dominum, inquit re-
Pſal. 96 gius vates, odite malum. Et alibi: Iniquitatem
Pſal. 118 odio habui, & abominatus ſum.

In tempore iniquitatis extremæ. Hoc eſt, cùm
Deus ſummam eorum iniquitatem puniret.
Ac ſi diceret: In tempore punitionis maxi-
morum ſcelerum. Vel capitur iniquitas pro
pœna: vt ſit ſenſus. Tunc tu ò Edom Hebræ-
os occidebas, cùm ipſi ſumma pœna afficerẽ-
tur. Homines ſummè afflictos & calamitoſos
affligebas. Vel in tempore quo illi ſuorũ pec-
catorum pœnas perſoluebant. Tunc dicitur
iniquitas extrema, cùm Deus punitionẽ am-
pliùs nõ differt. Vel tempore ſummæ iniqui-
tatis tuæ. Summũ fuit Idumæorũ ſcelus, quod
populũ Dei vndiq; oppugnarẽt, cùm ille à Ba
byloniis opprimeretur. Pagninus vertit: In tẽ-
pore quo propter iniquitatem eorũ, venit fi-
nis. Hoc eſt, quando tota Hieroſolyma ob
Iudæorum ſcelera fuit euerſa, & incenſa, &
ſolo adæquata.

*Quoniam ſanguini tradam te, & ſanguis te per-
ſequetur.* Hoc eſt, ego te tradã hominibus ſan-
guinolentis, homicidis, & crudelibus, qui te
trucident, & ferro vitam eripiant. Sequitur. Et
cùm ſanguinẽ oderis, ſanguis te perſequetur.
Hoc eſt tu homines illos occiſores odio ha-
bebis. Illi autem te interficient. Vel ita. Ego
te ò Idumæa tradam Hebræis, qui tibi inferãt
cædem. tu eos odio proſequeris, cùm ſint cõ-
ſanguinei tui, illi verò te ad ferrũ & flammã
vocabunt. ideo Iudæos vocat ſanguinẽ Idu-
mæorum, quia vtrique ab Abraham, per Iſaac
originẽ ducebãt, Iudæi per progeniẽ Iacob,
Idumæi per progeniẽ Eſau, filios, Iſaac & Re Geneſ. 25
beccę. Quidam pro, cum, vertũt niſi, vt ſit ſen-
ſus: Niſi ſanguinem oderis, niſi ab hominum
cæde te abſtinueris, tu ipſe gladio peribis.

Auferam de eo euntem & redeuntem. Non ſo-
lùm non habebit habitatorem mons ille, ſed
nec erit, qui per illum iter faciat. Erit penitus
deſertus.

In ſolitudines ſempiternas tradam te, C
& ciuitates tuæ non habitabuntur: &
ſcietis, quia ego Dominus Deus. Eò quòd
dixeris: Duæ gentes, & duæ terræ meæ
erunt, & hæreditate poſſidebo eas, cùm
dominus eſſet ibi: propterea viuo ego,
dicit dominus Deus: quia faciam iuxta
iram tuam: & ſecundum zelum tuum,
quem feciſti, odio habens eos: & notus
efficiar per eos, cùm te iudicauero. Et
ſcies, quia ego Dominus audiui vniuerſa
opprobria tua, quæ locutus es de monti-
bus Iſrael, dicens: Deſerti nobis ad deuo- D
randum dati ſunt. Et inſurrexiſtis ſuper
me ore veſtro, & derogaſtis aduerſum
me verba veſtra: ego audiui: Hæc dicit
Dominus Deus: Lætante vniuerſa terra
in ſolitudinem te redigam. Sicuti gaui-
ſus es ſuper hæreditatem domus Iſrael,
eò quòd fuerit diſſipata, ſic faciam tibi:
diſſipatus eris mõs Seir, & Idumæa om-
nis: & ſcies, quia ego Dominus Deus.

*Eò quòd dixeris duæ gentes, & duæ terræ meæ
erunt.* Per duas gẽtes, & duas terras intellige-
bant Idumæi Iudæam cũ duabus tribubus, &
Samariã cum decem tribubus. Exiſtimabant
enim ſe eſſe cum Babyloniis totam terrã He-
bræorũ vaſtaturos, eáque poſſeſſuros. Vel per
duas gẽtes & duas terras intelligũtur duæ re-
giones, nimirum Iudæa & Idumæa, quas Idu-
mei dicebant ſuas futuras eſſe. Volebant Iu-
dæos affligere, & occidere, atque eorũ terram
poſſidere, at poſtea fuerũt ab ipſis Iudæi ſupe-

rati & interfecti. Vide quibus odiis hic cõſan-
guinei inuicem ardebant. Omnes procede-
bant ab vno principio, nempe Iſaac: ſed quã
uis eſſent ſanguine cõiuncti, erant tamen vo-
Simile. luntatibus diſtracti. Vt ex eadem materia pri-
ma elementa, contrarias habent qualitates, ſic
fratres ex eodem patre progeniti, & conſan-
guinei ex eadẽ ſtirpe producti ſecum diſcor-
dant, ardentibuſque inter ſe odiis aliquan-
do diſſident, & tanta eſt inter eos, quanta ma-
ximè poteſt eſſe, morum ſtudiorumque diſtã-
tia. Fit enim, & neſcio quomodo, vt cùm de
vita, opibus, & honoribus aliquis contende-
Ioan. 15 rit, cuius cùm ex inſidiis euaſerit, hũc ſemper
oderit, nulla conſideratione eius, qui ait: Hoc
eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſi-
cut dilexi vos

Cùm Dominus eſſet ibi. Hoc eſt, cùm Deus
in Iudæa coleretur. Vel ſic: Hoc tu dicebas au
diente Deo, qui ibi erat, vbi tu verba hæc e-
mittebas: Deus enim vbique eſt, & omnia vi-
det, & audit.

Cùm te iudicauero. Hoc eſt, cùm te puniero,
& opes tuas hoſtibus tuis tradidero. Homi-
nes ſcelerati, qui auiditate incenſi ad mundi
opes aſpirant, nulla re magis torquentur, quã
earum amiſſione: hanc exiſtimant ſummam
eſſe calamitatem. At viri ſapientia & charita-
te præſtantes non opum direptione, non te-
ctorum exciſione, non oppidorũ vaſtitate ita
mouentur, vt de gradu honeſtatis & conſtã-
tiæ deiiciantur. In harum rerum amiſſione di-
cunt cum Iob. Dominus dedit, Dominus ab-
Iob. 1 ſtulit ſicut domino placuit, ita factum eſt: ſit
nomen Domini benedictum. Eam ob cauſam
non tam earum rerum facultatem & copiam
expetendam putant, quàm in vtendo ratio-
nem, & in carendo patientiam. Et quamuis di
uites ſint, magis in illis virtus eluceſſit, quàm
Simile. opum abundãtia. Vt obſcuratur luce ſolis lu-
men lucernæ. ſic rerum corporearum ęſtima-
tio virtutis ſplendore euaneſcit, & quaſi tene-
bris obfuſcatur. Sed quoniam Idumæi auari-
tiæ ſtimulis agitabãtur, nihilque erat illis ma
gis in optatis quàm diuitiarum affluẽtia, ideo
illis Deus earum amiſſionem minatur. Abſtu-
lit eas Deus ab illis, quoniam eis intemperã-
ter abutebantur. Et ſi enim diuitiæ ex ſe ma-
læ non ſint, ſunt tamen periculoſæ, & eam ob
cauſam non eſt illis cor tradendum. Ideo aie-
Ephes. 8 bat Eccleſiaſticus: Multos perdidit aurum &
argentum. Et Chriſtus Deus noſter. Nemo po
Mat. 16. teſt duobus dominis ſeruire, non poteſtis ſer-
uire Deo & Mammonæ. Et Dauid: Diuitiæ ſi
affluant, nolite cor apponere. Ac ſi dicat. Si
Pſal. 61. mundi opes obtinueritis, nolite eas ardenter
diligere, non illis adiiciatis animum, poſſide-
te, ſi volueritis diuitias, ſed non illis ſeruiatis,
ſeruate cor Deo: erga diuitias autem perinde
affecti ſitis, ac ſi nihil poſſideatis. Tranſit e-
nim breui imago caducarum rerum inanis &
adumbrata. Quã ob cauſam ſunt pro nihilo
putandæ, Deus autem, qui ſemper eſt, ſumma
charitate diligendus.

Deſerti. Subaudi, ſunt mõtes Iudeæ. Tanta
eras ò Idumæa ſuperbia elata, vt diceres, iam
montes Iſraelis euerſos eſſe, & deſertos, tibiq;
traditos ad deuorandũ. Hoc aiebant Idumæi
aſſerentes nõ poſſe Deum Hebręos in Iudęã
reducere, nec ex Babylonica captiuitate in
priſtinam libertatem reuocare.

Et inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro. Id eſt, læ-
ſiſtis me verbis blaſphemiæ, quæ in meã iniu-
riam redundabãt. Id explicat aliis verbis ſub-
dẽs. Et derogaſtis aduerſum me. Derogabant
Idumæi aduerſum Dei legẽ & populum: & ait
Deus iniurias in populũ ſuũ iactas, ſibi ipſi il-
latas eſſe. Ideo dicebat Chriſtus Saulo Chri *Act. 9*
ſtianos opprimere, & de medio tollere conãti. *Luc. 10*
Saule Saule quid me perſequeris? Et diſcipu-
lis ſuis. Qui vos ſpernit, me ſpernit.

Lætante vniuerſa terra Subaudi, ob euerſio-
nẽ tuam. Poteris per vniuerſam terrã eã intel
ligere, quam ipſi Idumæi vaſtare conabãtur,
nempe Idumæã: vt ſit ſenſus. Cùm tota Idu-
mææ regio gaudio exultauerit, & Idumæi fue
rint per Cyrũ ad patriã ſuã priſtinamque di-
gnitatẽ reſtituti, tũc eris tu ò Idumæa euerſa;
& in ſolitudinẽ redacta. Quemadmodum ob
Hebræorũ erumnas efferebaris lætitia, ita illi
tuas ærũnas videntes, diuinamque iuſtitiã cõ-
templantes gaudio perfundẽtur. Simile quip-
piam ait Deus per Eſaiam: Ecce ſerui mei co- *Eſai. 65*
medent, & vos eſurieris, ecce ſerui mei bibẽt,
& vos ſitietis: ecce ſerui mei lætabũtur, & vos
confundemini. Sed quoniam per Iſraëlitas fi-
deles, per Idumęos verò infideles ſignifican-
tur, poſſunt verba hæc ad tẽpus gratiæ referri,
quando viri iuſti vidẽtes delerã eſſe impiorũ
idololatriã, & Gentes ad Chriſti fidem reli-
gionemque conuerti, mirabiliter lætabantur.
Cum impij relicto idolorũ cultu adhærẽt ve-
ritati, perire dicuntur, & euerti, non quo ad
perſonas, ſed quo ad impietates. Perit eorum
perfidia & infidelitas, pereũt eorũ ſcelera &
flagitia. Lætatur igitur Eccleſia ob Idumææ,
hoc eſt, ob idololatriæ euerſionem. Id effecit
omnipotens ille ſaluator noſter ſuas vires ex-
plicans, omnia illuſtrãs, tum quæ oculis ap-
parent, tum quæ oculos ſubterfugiunt. Ipſe *Hebr. 1.*
eſt lumen de lumine, ſplendor glorię, & figu-
ra ſubſtantiæ eius, verus Deus, qui omnia cõ-
tinet & coërcet, nihil deſertum à ſua potentia
relinquens.

AN

Annotationes ex hebræo in
CAP. XXXV.

E*T ciuitates tuæ nō habitabūtur.* Pro nō habi-
tabūtur eſt in hebræo: לא הישבנה
lothaxobnarh. Verbū eſt שוב, quod ſignifi-
cat habitare. Quare rectè tranſtulit interpres
noſter. Septuaginta etiā & nonnulli alij eodē
modo tranſtulerunt. Sed quoniam verbū hoc
ſignificat etiā reuerti & reuocare, non deſunt,
qui hunc locū ita vertant: Et vrbes tuæ nō re-
uertentur, nimirum ad dignitatem & ampli-
tudinem ſuam. Ac ſi dicat: Nunquam ciuita-
tes tuæ ad priſtinam celebritatem reuocabū-
Nahū. 2. tur Significat etiam reddere, vt apud Nahum
prophetam: Reddidit dominus ſuperbiam Ia-
cob, ſicut ſuperbiā Iſrael, Vbi ſuperbia accipi-
tur in bonā partē pro gloria & amplitudine.
Poterat locus ille ita verti: Reuocabit domi-
nus magnificētiam & dignitatem Iacob iuxta
maieſtatē Iſraelis. Vbi Iacob & Iſrael pro eo-
dem accipiſitur, vt ſit ſenſus: Reſtituet domi-
nus populū Iudaicū in priſtinū illū ſuū ſplē-
dorem, quē ei Sennacheribus obſcurauit. Sed
quoniam verbū hoc ſignificat etiā quieſcere,
vertunt nōnulli in hunc modū. Quieſcere fe-
cit dominus gloriam Iacob, iuxta gloriā quā
quondā habuerant filij Iſraelis. Et pro gloriā
Hebræorum intelligunt Hieroſolymā, quæ
quanuis in aduentu Sennacheribi fuit cōtur-
bata, & magna ex parte deſtituta fortitudine,
fuit tamē erepta, & ad priſtinam quietē reſti-
4. Re. 19. tuta, & exercitus Sennacheribi ab angelo mi-
rabiliter nocte quadam occiſus. Ionathas ha
bet: Redire fecit dominus fortitudinē ſuā ad
Pſal. 22. Iacob. Illud etiā pſalmographi: Vt inhabitē in
domo domini in longitudinē dierū, verti po-
teſt: Vt requieſcam in domo domini tempore
longiſſimo. Ab hoc verbo deducitur dictio
mixbali, quæ ſignificat auerſionem, & quietē
Pro. 1. ſiue otium Vnde illud Prouerbiorum: Auer-
ſio paruulorum interficiet eos, verti poteſt:
Otium ſtultorum perdet illos. Nam vt ait
Eccle. 33. Eccleſiaſticus: Multam malitiam docuit otio-
ſitas. Alit enim delicias, & omne flagitiorum
genus.

*Et derogatis aduerſum me, verba veſtra, ego
audiui.* Poſſunt hæc ita diſponi: Et derogatis
aduerſum me verba veſtra, & poſt cōma ſub-
ditur, ego audiui. Pro derogare eſt in hebrai
co verbum athar, quod ſignificat loqui, effla-
gitare, verba dura multiplicare. Hac ratio-
ne ductus vertit Pagninus: Et multiplicaſtis
aduerſum me verba veſtra, ego audiui. At ſe-
ptuaginta verba veſtra cōnectūt cū verbo au-
diui, ita vertētes: Et vociferati eſtis cōtra me,
verba veſtra ego audiui.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXVI.

*P*ROMITTIT *Deus Iſraelitis ſe eſſe eos à Genti-
bus, & Babyloniorum captiuitate liberatu-
rum. Miſericors eſt enim, & non patitur fra-
gilitatem hominum ſupra vires affligi & tenta-
ri: quin potiùs poſt tempeſtatem tranquillita-
tem largitur. Indicat Hebræorum calamitatum
cauſam eſſe eorum impietatem & perfidiam: be-
neficia verò in illos collata eſſe diuinæ miſericor-
diæ tribuenda. Prædicitur Chriſti Dei noſtri in
mundum aduentus, & cordium hominum inſtau-
ratio.*

CAPVT XXXV.

TV autem fili hominis propheta ſu- A
per montes Iſrael, & dices: Montes
Iſrael audite verbum domini. Hæc dicit
dominus Deus: Eò quòd dixerit inimi-
cus de vobis: Euge altitudines ſempiter-
næ in hæreditatem datæ ſunt nobis: pro- *Sup. 6.*
pterea vaticinare, & dic: Hæc dicit do-
minus Deus: Pro eo quod deſolati eſtis,
& conculcati per circuitum, & facti in
hæreditatem reliquis gentibus, & aſcen-
diſtis ſuper labium linguæ, & oppro-
brium populi, propterea montes Iſrael
audite verbum domini Dei. Hæc dicit
dominus Deus montibus & collibus,
torrentibus, vallibúſque, & deſertis, pa-
rietinis, & vrbibus derelictis. quæ depo-
pulatæ ſunt, & ſubſannatæ à reliquis
gentibus per circuitum. Propterea hæc
dicit dominus Deus: quoniam in igne B
zeli mei locutus ſum de reliquis genti-
bus, & de Idumæa vniuerſa: quæ dede-
runt terram meam ſibi in hæreditatem
cum gladio, & toto corde, & ex ani-
mo, & eiecerunt eam, vt vaſtarent: idcir-
co vaticinare ſuper humum Iſrael, &
dices montibus & collibus, iugis, &
vallibus: Hæc dicit dominus Deus.
Ecce ego in zelo meo, & in furore meo
locutus ſum. Eò quòd confuſionem
gentium ſuſtinueritis, idcirco hæc di-
cit dominus Deus. Ego leuaui manum

eam,vt gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt, ipſæ confuſionem ſuam portent. Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis,& fructum veſtrum afferatis populo meo Iſrael, prope enim eſt,vt C veniat.Quia ecce ego ad vos,& conuertar ad vos,& arabimini, & accipietis ſementem. Et multiplicabo in vobis homines,omnémque domum Iſrael: & habitabuntur ciuitates,& ruinoſa inſtaurabũtur.Et replebo vos hominibus, & iumentis,& multiplicabuntur, & creſcent.

EXPLANATIO.

Propheta ſuper montes Iſrael. Hoc eſt,vaticinare de inſtauratione montiũ terræ promiſſionis.Superiore capite locutus eſt monti. Seir,per quẽ ſignificauit Idumæam:nũc montibus Iſraelis, per quos totam Iudæam, quæ montoſa eſt,abſque dubio intelligit. Synecdoche eſt,figura frequentiſſima, cum pars accipitur pro toto, *Geneſ.6.* vt in Geneſi: Omnis caro corruperat viam ſuam.Accipitur caro pro toto homine.

Montes Iſrael audite verbum domini. Res alloquitur inſenſibiles,quoniam homines eum *Eſa.1.* audire nolebant.Eodem modo Eſaias: Audite cœli,auribus percipe terra. Vel eſt metonymia ſeu transformatio, cum continens pro eo *Eſa.23.* quod continetur,vſurpatur, vt apud Eſaiam: Vlulate naues maris. Hoc eſt, lamentemini, qui in nauibus nauigatis.Et apud Lucam:Ie- *Luc.13.* ruſalem Ieruſalem, quæ occidis prophetas. *Mat.23.* Vrbs ipſa non occidebat diuinos vates, ſed Iudæi eam colentes.Et noſter Ezechiel capite *Sup.35.* ſuperiore. Ecce ego ad te mons Seir. Hoc eſt, ego vos caſtigabo Idumæi, qui habitatis in monte Seir.

Eo quod dixerit inimicus de vobis, euge. Hoc eſt,quoniam Idumæi hoſtes veſtri calamitate veſtra delectati dixerunt lætantes, eſſe vos ab illis poſſidendos Videntes Idumæi Iſraelitarum ærumnas, Hieroſolymæ euerſionem per Chaldæos,& totius terræ promiſſionis vaſtitatem,fuerunt incredibili voluptate affecti, & exiſtimarunt totam regionem illam eſſe in ditionem ſuam redigendam, vt capite ſuperiore oſtenſum fuit.Eam ob cauſam aiebant: Euge,altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis.Ac ſi dicerent: Vaha,montes Iſraelis poſſidebimus tanquam hæreditatem in nos collatam, qui alti ſunt non hominum artificio,ſed Dei voluntate, qui eos à mundi principio excelſos conſtituit. Ideo poterat verti locus hic: Euge, excelſa loca à ſæculo, nobis ſunt data in hæreditatẽ Sed ideo montes Iudææ vocabant Idumæi altitudines ſempiternas,vt eos in perpetuum duraturos, vel ſuos ſemper futuros eſſe ſignificarent.Poteris per hos montes martyres intelligere,tempore Diocletiani,& aliorum tyrannorum, quãdo Chriſtiani fuerunt calamitatibus preſſi, & variis tormentorũ generibus cruciati, eiſque paſſim infideles periculum capitis afferebant, & aduerſus illos odium vſque ad ſanguinem excitabant. Tunc fuerunt multæ Chriſtianorum eccleſiæ proſcriptæ, multæ direptioni commiſſæ,multæ funditùs vaſtatæ. Et montes Iſraelis, hoc eſt, verè Chriſtiani excelſo animo,& virtutũ magnitudine cumulati fuerunt ab Idumæis, hoc eſt,à terrenis hominibus, terram tantùm intuentibus immaniter afflicti.Edom enim terrenum ſignificat Hos montes,quorum nomine,eccleſiæ magnates, & viri apoſtolici, & Chriſti martyres intelliguntur, conſolatur hoc loco noſter Ezechiel, promittens illis quietem & proſperitatem, & neceſſariarum rerum affluentiam tempore Conſtantini imperatoris. Qui ad Chriſtum confugiunt,& ſi ſe videant magnis calamitatum fluctibus exagitari, & inimicorum ſuorum telis transfigi, non debent tamen cadere animis,quoniam Deus qui eos affligi permittit,eorum prælium & certamen intuetur, & eos,cum opus fuerit,liberabit. Vult enim eos per varias calamitatum anguſtias ad vitam perducere immortalem, quare oportet eas æquo animo tolerare.Ita enim faciebant, qui montes hoc loco appellantur.Appellari viros iuſtos & ſapientes montes, eſt in diuinis literis ſatis vſitatũ,vt in pſalmo:Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam, Nam *Pſal.1.* quemadmodum ſol priùs montes illuſtrat, *Simile.* à quibus poſtea ſuſcepti luminis ſplẽdor reſilit in valles:ſic Deus viros charitate excellẽtes illuminat,vt ipſi ſapiẽtiæ lumen ad alios fundant. Dicuntur autẽ hoc loco montes ſiue altitudines ſempiternæ, nõ quòd fuerint ab æterno,ſed quòd ab æterno fuerint ad hoc præordinati à Deo,vt per eos ipſe Deus alios illuminaret. *Pſa.75.* Id cecinit his verbis regius vates. Illuminãs,tu mirabiliter à mõtibus æternis. Ex ſe nõ poterant emicare ſapiẽtiæ & charitatis ſplendore,eúmq; in alios diffundere, niſi eos Deus priùs illuminaret. Id ingenuè fatebatur diuus Paulus,dicẽs. Nõ ſumus ſufficiẽtes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis, ſed *2.Cor.3.* omnis noſtra ſufficiẽtia ex Deo eſt.Et rurſus: *2.Cor.4.* Deus qui dixit,de tenebris lumẽ ſplẽdeſcere, ipſe eluxit in cordibus noſtris ad illuminatio

n.m

nem ſcientiæ claritatis Dei. Et alibi. Non ego (1. Cor. 15) aũt, ſed gratia Dei mecũ. Verũ in pſalmo illo, (Pſa. 75) pro à montibus æternis, vertit diuus Hieronymus, à montibus captiuitatis. Et Symmachus, à mõtibus prædæ, quod idẽ ferè eſt. Ac ſi dicat pſalmographus: Tu Deus mundum illuminaſti per viros excelſos & præcellentes, qui etſi eſſent ſpiritu liberi, corpore tamen à tyrannis captiui, detinebantur. Præda erant infidelibus, qui eos cõijciebant in vincula, & variis quotidie cruciatibus torquebãt. Per captiuitatẽ Hebræorũ ſub Babyloniorum poteſtate ſignificabatur Christianorũ afflictio ſub poteſtate Romanorũ, quæ à Nerone vſq; ad Conſtantinum durauit. (Pſal. 36) De hac afflictione dixerat regius vates: Gladiũ euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum ſuum, vt decipiant pauperem & inopẽ, vt trucident rectos corde. Et quoniam Roma erat caput imperi, & in ea habitabat impius Nero, & alij tyranni, qui apoſtolos, & viros apoſtolicos affligebant vocauit eam diuus Petrus in prima (1. Pet. 5) epiſtola ſua Babylonẽ, vbi verè Iſraëlitæ, hoc eſt Christiani veluti in babylonica captiuitate angebantur. At imperante Maximo Conſtantino, & ad Christi fidẽ cõuerſo, facta fuit in tota eccleſia admirabilis tranquillitas: & vrbs inclyta Roma, quæ ab infidelibus imperatorib⁹ poſſeſſa fuerat, fuit donata eccleſiæ, & à ſummis põtificibus gubernata, & in ſumma dignitate cõſtituta. Id vaticinat⁹ fuit hoc loco Ezechiel promittens eccleſiæ Romanæ proſperitatẽ. In vrbe Roma cõſtituit diuus Petrus cathedrã ſuã Deo ita præcipiẽte, & eccleſiã hanc Romanã rexit idẽ Petrus apoſtolorũ princeps, eiuſq; ſucceſſores ſummi põtifices: in qua, vt aſſerit in epiſtola 126. D. Auguſtinus, apoſtolicæ cathedræ ſemper viguit principatus. Nã cũ aliæ eccleſiæ, quibus apoſtoli præfuerunt, defecerint à fide, ſola Romana eccleſia, ſancta, & apoſtolica, mater noſtra, ob Christi gratiã à tramite apoſtolicæ prędicationis nunquã declinauit: ſed in noua illa, quam ab exordio fidei Christianę ab apoſtolicis accepit, ſemper illibata permãſit. Eã ob cauſam Romanæ eccleſiæ fides ſemper habita eſt fides catholica, vſqueadeo, vt Gratianus imperator quo gubernãte floruit diuus Hieronymus, præcepit, ne quis de fide diſputaret, ſed oẽs eam religionẽ retinerẽt, quã vertex apoſtolorũ Petrus initio tradidiſſet, ac tũc Damaſus ſummus pontifex, epiſcopus Romanus cuſtodiret Et non ſolũ hoc fuit tunc præceptũ, & mandatum eccleſiaſticæ hiſtoriæ, & perpetuis cõſignatũ monumentis, ſed etiã edictũ ipſum Gratiani eſt in codicẽ imperatoris Iuſtiniani relatũ, ca. 1. de ſumma trinitate & fide cathol.

Quemadmodum in grano eſt virtualiter, vt ita loquar, herba, folia, ſpica, & fructus: ſic in (Simile.) his verbis, Credo quicquid credit ſancta Romana eccleſia, cõtinetur totũ euangeliũ, cũcta cõcilia vniuerſalia, & omnis deniq; ſacra ſcriptura. In ſancto Chalcedonenſi concilio legimus acclamatũ fuiſſe: Omnes ita credimus: Papa Leo ſic credit, anathema ei, qui partit, & ei, qui diuidit Et iterũ: Petrus per Leonem ita locutus eſt, apoſtoli ita docuerũt, piè, & verè Leo docuit. Omnes ita credimus, ſicut Leo, ita credimus Aſpicis eccleſiæ Romanæ excellentiam, in quam apoſtoli ſancti doctrinã cũ ſanguine ſuo profuderunt, cui euangelium Petrus & Paulus ſanguine ſuo ſignatum reliquerũt, in qua ſedit beatus Petrus, & eius ſucceſſores Fuiſſe autẽ beatũ Petrũ eccleſiæ caput, eſſeq; Romanũ pontificẽ Petri ſucceſſorem, & totius eccleſiæ paſtorẽ aſſerũt omnes doctores catholici, quotquot hac de re ſententiam ſuã monumẽtis conteſtatã reliquerunt. Cyrillus patriarcha Alexandrinus in libro Theſauri ita ait: Sicut Chriſtus accepit à patre ſceptrum eccleſiæ gentiũ dux ex Iſrael, egrediens ſuper omnem principatũ & poteſtatẽ, ſuper omne quodcunq; eſt, vt ei cuncta curuentur, ſic & Petro, & eius ſucceſſoribus pleniſſimè commiſit, & nulli alij apoſtolorum quàm Petro, Chriſtus quod ſuũ eſt plenũ, ſed ipſi ſoli dedit. Et rurſus: Petro omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipſi domino Ieſu obediunt. Chryſoſtomus explanans verba illa Chriſti apud Mathæũ: Super hãc petrã ædificabo eccleſiã meã: (Mat. 16.) Deus, inquit, concedere ſolus poteſt peccatorum remiſſionem, & vt futura eccleſia tot, tantiſq; fluctibus impetu erumpentibus immobilis permaneat, cuius paſtor & caput piſcator homo, atq; ignobilis, terrarũ orbe reluctante adamantis naturam firmitate ſuperet: hæc, inquã, omnia, quę ſolius Dei ſunt, ſe pollicetur daturum Et infra Hunc Petrum vniuerſo terrarũ orbi Chriſtus præpoſuit. Theophilactus etiam explicãs verba illa apud Lucam: Et tu aliquando conuerſus cõfirma fratres tuos, beatum Petrum principem apoſtolorum vocat, & omnium principatum, atque (Luc. 22.) orbis præfecturã ait recepiſſe Diuus Ambroſius enarrans locum illum diui Pauli in epiſtola prima ad Timothæũ: Vt ſcias, quemadmodum oporteat te in domo Dei conuerſari, (1. Tim. 3) quæ eſt eccleſia Dei viui Cùm inquit, totus mundus Dei ſit, eccleſia tamẽ domus eius dicitur, cuius hodie rector eſt Damaſus. Diuus Hieronymus in epiſtola ad papã Damaſum, & habetur vigeſimaquarta quæſt. 1 Quoniã vetus. Ego, inquit, nullum præmium niſi

Chriſtum ſequens beatirudini tuæ, id eſt ca-
thedræ Petri cómunionem conſortior: ſuper
illam petram ædificatã eccleſiam ſcio. Et pau-
lò pòſt: Quicunque tecum non colligit, ſpar-
git, hoc eſt, qui Chriſti non eſt, antichriſti eſt.
Diuus Gregorius libro 4. regiſtri, epiſtola
32. Cunctis, inquit, euangelium ſcientibus li-
quet, quòd voce dominica ſancto, & omnium
apoſtolorum principi Petro apoſtolo, totius
eccleſiæ cura commiſſa eſt: ipſi quippe dici-
tur: Petre amas me Paſce oues meas. Ipſi dici-
Ioan. 21 tur: ecce Satanas expetiuit cribare vos ſicut
Luc. 22. triticum: & ego pro te rogaui, vt non deficiat
fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma
Mat. 16 fratres tuos. Ipſi dicitur: Tu es Petrus, & ſu-
per hanc Petram ædificabo eccleſiam meam:
& portæ inferi non præualebunt aduerſus eã.
Et tibi dabo claues regni cœlorũ, & quod-
cunque ligaueris ſuper terrã, erit ligatum &
in cœlis: & quodcunque ſolueris ſuper terrã,
erit ſolutũ & in cœlis. Ecce claues regni cœ-
leſtis accepit, poteſtas ei ligandi & ſoluendi
tribuitur, cura ei totius eccleſiæ, & principa-
tus cõmittitur. Diuus Bernardus Romanum
pontificem appellat totius eccleſiæ caput, &
vicarium Ieſu Chriſti. Et in epiſtola prima ad
Exod. 30 Eugenium papam, Locus, inquit, in quo ſtas,
terra ſancta eſt: locus Petri eſt, locus principis
apoſtolorum, vbi ſteterunt pedes eius. Locus
illius eſt, quem conſtituit dominus dominum
domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis
Pſa. 104 ſuæ. In Conſtantienſi concilio damnatus eſt
eorum error, qui aiebãt Romanam eccleſiam
nõ eſſe inter alias eccleſias ſupremam. In cõ-
cilio Florẽtino ſub Eugenio quarto ſunt hæc
verba literis mandata: Diffinimus ſanctã apo-
ſtolicam ſedem, & Romanum pontificem in
vniuerſum orbem tenere primatum, & ipſum
Romanum pontificem ſucceſſorẽ eſſe beati
Petri principis apoſtolorum, & verũ Chriſti
vicarium, totiuſque eccleſiæ caput: & omniũ
Chriſtianorum patrem ac dominũ exiſtere:
& ipſi in beato Petro paſcendi, regendi, & gu-
bernandi vniuerſam eccleſiam à domino no-
ſtro Ieſu Chriſto plenam potẽtiam traditam
eſſe, quemadmodum etiam in geſtis œcume-
nicorum conciliorum, & in ſacris canonibus
continetur. Vbi aſpicis hanc veritatem non
eſſe nouam, ſed antiquam à ſanctis patribus,
& catholicis doctoribus aſſertam, multis ſa-
cris concilijs œcumenicis, & eccleſiæ vniuer-
ſalis decretis & canonibus confirmatam. Id
quod modò multis in locis ſacroſancti gene-
ralis concilij Tridentini aſſertum fuit, vt in
ſeſſione quartadecima de caſuum reſeruatio-
ne, capite 7. & ſeſſione vigeſimaquinta, capite
vigeſimoprimo in principio, & in decreto de
indulgentiis, & aliis in locis. Dies me defice-
ret, ſi conciliorum omnium decreta, ſacrorũ
canonum conſtitutiones, doctorum eccleſia-
ſticorum, tam veterum quàm recentium ſen-
tentias veritatem hanc aſſerentes vellẽ recen
ſere. At hæretici noſtri temporis, cũ extra ec-
cleſiã ſint, & eam ob cauſam eã euertere toto
pectore contendant, magnopere nitũtur ſum-
mum ex ea tollere põtificem, & ad vnum il-
lum expugnandum totas ſuas diabolicas ma-
chinas conuertunt. Exiſtimant enim deleto
pontifice maximo, eccleſiam ipſam conſiſtere
non poſſe, & ſublato capite à corpore ſtatim
ruere, & perire. Eã ob cauſam ſtudent, vt quẽ
Chriſti vicarium, Petri ſucceſſorem, eccleſiæ
caput eſſe perſpiciunt, cuius miniſterio in ec-
cleſia vnitas ſpiritus in vinculo pacis retine-
tur, omnibus reddant exoſum & inuiſum.
De eo iniuſtè detrahunt, in eum iaciunt con-
tumelias, illũ denique in odium & inuidiam
falſis criminibus vocant. Vt qui vult rempu- Simile.
blicam euertere, & in ea ſeditionem cõcitare,
principem petit in primis, illum famoſis li-
bellis proſcindens, & ex illuſtris dignitatis
gradu præcipitare cõtendẽs: ſic hæretici vo-
lentes eccleſiam perturbare, & extinguere, in
eius caput ſub Chriſto capite, hoc eſt in pon-
tificem maximum inuehuntur, eius dignitatẽ
& principatũ auferre, ſplendorẽ extinguere,
& omnia denique ornamenta eius delere cõ-
tendunt. At longè opinione falluntur. Quò
enim fortiùs eccleſiam Romanam labefactare
voluerint, eò magis illam Deo permittẽte il-
luſtrabunt. Et quemadmodũ hæretici in pri-
mis ſummum pontificem volunt deiicere, ſic
catholici eum in primis tueri debent. Vt ſo- Simile.
lertes & periti pictores ante omnia caput ef-
figiant, nec in alia membra priùs deſtinant li-
neas, & artem dirigunt ac manum, quàm ima-
ginis faſtigiũ abſoluant: ſic qui aduerſus im-
pias Lutheri hæreſes ſcribere voluerint, & ex
cellẽtem eccleſiæ imaginem depingere, à ca-
pite debent exordiũ ſumere, hoc eſt, à ſummi
pontificis authoritate & principatu, & perfe-
cto capite, abſoluto opere hoc, de pontificis
maximi dignitate, tũc ad reliqua mẽbra deli-
nianda progrediantur. Arx, quam contra nos
conſtruxerunt, eſt negare ſummi põtificis au-
toritatem: hæc eſt turris, ad quam præcipuè
confugiunt: ſed ea victa & expugnata omnes
hæreticorum aduerſus catholicam fidem, ma
chinas ruere neceſſe eſt. Et quoniã eccleſia
eſt, vt ait Apoſtolus, columna & firmamentũ
veritatis, ſemper firma permanebit. Hæc ec- 1. Tim 3
cleſia etſi in principio ſub credulibus & im-
piis imperatorib⁹ calamitates ſuſtinuit, fuit ta
mẽ poſtea trãquillitatẽ cõſecuta. Id cecinerat
regius

regius vates, vaticinans tempus fore, cùm Deus fideles ſuos ab impetatorum infidelium *Pſa.84.* tyrannide liberaret, ita dicens: Benedixiſti domine terrá tuam, auertiſti captiuitaté Iacob. Vbi præterita pro futuris, more prophetico ponuntur. Ac ſi diceret: Eccleſiam tuam domine cœleſtibus bonis afficies, eamque ab infidelium tyrãnide liberabis. Poteſt benedictio hęc de ea fœlicitate intelligi, quam pater cœleſtis mundo impertiuit vnigenam, filium ſuũ mittens è cœlo: de qua ait in epiſtola ad Ephe- *Epheſ.1.* ſios diuus Paulus. Benedictus Deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto. At Ezechiel de illa loquitur hoc loco, quam eccleſia tempore diui Syluestri põtificis maximi, imperium obtinente Conſtantino, fuit mirabiliter adepta, præter infidelium ſpem: Dixerat enim de Chriſtianis afflictis infidelis populus. Euge, altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis.

Facti in hæreditatem reliquis gentibus. Diuerſæ nationes poſſederunt terram Iſraelis poſt Hebræorum excidium & captiuitatem. Vnde aiebat Mathathias ſecundo capite libri ſecun- *2.Mac.2* di Machabæorum de Iudæa loquens: Quæ gens non hæreditauit regnum eius? & quæ nõ obtinuit ſpolia eius?

Aſcendiſtis ſuper labium linguæ Hoc eſt, traducti eſtis in fabulam. Populus in vos paſſim cõ- *Pſa.78.* iecit opprobria: eſtis omnibus in deriſionẽ, & prouerbium. iuxta illud pſalmi: Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & deriſio ijs, qui in circuitu noſtro ſunt.

Quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus, & de Idumæa vniuerſa. Hoc eſt, quoniam cum ira & affectu iuſtitiæ & ſeueritatis meæ locutus ſum contra gentes, præſertim contra Idumæam. Loqui in igne zeli hebraiſmus eſt, pro effundere verba cum ſtomacho & ita. Loquitur Deus more humano, ſignificans his verbis, tempus fore, vt commot⁹ ille, Gentium infidelium immanitatibus & flagitijs, eas ferro, peſte, ac flamma conſumeret: earumq́ue reliquias exilio & egeſtate multaret. Ita per Sophoniam prophetam, Effundam *Sopho.3.* inquit Deus, indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra.

Qui dederunt terram meam ſibi in hæreditatẽ cum gladio. Id eſt, qui dicebant, datam ſibi eſſe in hæreditatem Iudæam, quam gladijs oppugnauerunt. At pro gladio eſt in nonnullis libris correctis: cũ gaudio, & ita eſt in hebraico. Et ſequitur: Toto corde: & ex animo. Vt ſit ſenſus Hoc fecerunt exultantes, lætitia animi affecti, cùm nihil illis eſſet magis in optatis.

Et eiecerunt eam, vt vaſtarent. Id eſt, eiecerũt terræ habitatores, vt eam redderent deſertam. Pro vaſtarent, poteſt verti, in prædã: vt ſit ſenſus. Eiecerunt habitatores, vt terram direptioni committerent.

Ecce ego in zelo meo. Id eſt indignatus, Eodem modo etiamſi diuerſis verbis dicitur de Deo in pſalmo: Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & *Pſa.2.* in furore ſuo conturbabit eos. Solet diuina ſcriptura Deum inducere humano aliquando more loquentem, & operantem, vt eum intel-

Ego leuaui manum meam in Gentes. Hoc eſt, ego iuraui eſſe me gentes puniturũ ipſe abſq; dubio, quæ circa Iudæam ſunt, ignominiam ſuam ferent: & ſuorum ſcelerum mihi pœnas perſoluẽt. Leuare manum pro iurare hebraiſmus eſt. Huiuſmodi erat quõdam geſtus iurãtium, & ſtatura appoſita ad aliquid magnum promittendum In libro Geneſis ſcriptum le- *Gene 14.* gimus, dixiſſe Abraham: Leuo manum meam ad dominum Deum: hoc eſt, eleuata manu iuro domino. Eodem modo accipi poteſt apud *Sup.20.* Ezechielem capite vigeſimo, vbi Deus ait: Et leuaui manum meam pro ſtirpe domus Ia- *Pſal.118.* cob. Eſt etiam leuare manum, dare operam, vt in pſalmo: Leuaui manus meas ad mãdata tua quæ dilexi. Aliquando idem eſt quod miſeri- *Pſal.62.* cordiam poſtulare, ſignumq́ue deuotionis o- *Eſa.1.* ſtendere, vt in pſalmo: In nomine tuo leuabo *Ierem.* manus meas, Et apud Eſaiam: Cum extenderi *Pſal.73.* tis manus veſtras, &c. Et apud Ieremiam: Leua ad Deum manus tuas. Eſt etiam manum leuare vehementer percutere, vt in pſalmo: Leua manus tuas in ſuperbias eorum. Hoc autem Ezechielis loco leuare manũ idẽ eſt quod promittere. Poteſt nihilominus accipi pro caſtigare: vt ſit ſenſus. Ego, inquit Deus, in Gentes, quæ in circuitu terræ promiſſionis habitant, grauiter animaduertam.

Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis. Montes terræ promiſſionis inſigniores quindecim. Iaphia, Libanus, Bahalgad, Hermon maior, Hermon minor, Thraconimotes Galaad, Habarim, Ferreusmons Seir, Ephraim montana, Somrom, Gelboë montes, Acrabitenæ montes, Thabor, quinque montes in circuitu Heroſolymæ, de quibus Hieronymus in locis Hebraicis, & poſt eum Ziegletus in ſua Palæſtina. Hos montes alloquitur in præſenti Deus, ac ſi dicat: Efficiam, vt qui vos vaſtarunt, & in circuitu veſtro ſunt, luant ſuorũ flagitiorum pœnas, vos autem montes terræ promiſſionis, qui nunc eſtis inculti, producatis arbores, & ramos frondoſos, fructumq́ue lætum feratis populo Iſraelitico à Babylonica captiuitate reuerſo. Hoc ideo ait, quia tẽpore

obſidionis fuerant montes Iſraelis vaſtati, & arbores cæſæ. At nunc eis proſperitatem promittit, & fructuum abundantiam. Id cecinerat his verbis regius vates: Etenim dominus dabit
Pſa. 84. benignitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Qui maioribus calamitatibus fuerãt oppreſſi, vberiorem fructum produxerunt. Nam, vt ait apud Ioannem Chriſtus Deus noſter:
Ioan. 12. Niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. ſi autem mor-
Exo. 1. tuum fuerit, multum fructum affert. Et in libro Exodi ſcriptum legimus, tantò magis creuiſſe filios Iſraelis, quantò magis opprimebãtur. Loquitur hoc loco Ezechiel de tẽpore reuerſionis in Iudæam, quando arbores, & cæte-
Pſal. 64. ræ plantæ Deo ita volente plus ſolito fructiferæ fuerunt. Id prædixerat ijs verbis diuinus pſaltes: Viſitaſti terram, & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam. Sed pſalmus hic etſi de Hebræorũ reductione à Babylonica captiuitate intelligatur, vt aſſerunt Origenes, & Euſebius Cæſarienſis, præcipuè tamen de Chriſti eccleſia intelligitur, & de ijs, quos Deus à captiuitate peccati, ab idololatrijs, & impijs
Ephes. 5. Gentium ſuperſtitionibus in vnũ corpus ad-
Coloſ. 1. duxit & cõgregauit, ad vnam fidem, ad vnam eccleſiam, cuius caput Chriſtus eſt. Non nego poſſe de ea benignitate intelligi, qua vſus eſt Deus erga Iſraelitas, cum illis à Chaldæa reuerſis omnia neceſſaria ſuppeditauit, ſed hoc aſſeueranter affirmo, debere in primis ad Chriſti myſteria referri, & ad eius eccleſiam ex Gẽtibus & Iudæis congregatam, plenam ſacramentorum fructibus, & cœleſtium donorum abundantia. Hęc eſt fertilitas, de qua loquebatur Dauid, & de qua vaticinatur hoc loco Ezechiel.

Propè eſt enim, vt veniat. Nimirum à Babylonica captiuitate in patriam ſuam. Conſolatur populum Iſraeliticum in Chaldæa detentum. Vel ſic: Futurum eſt, ait Deus, vt citò ad me veniat populus Hebræorum. Ideo eos ad vos ô montes reducam, quia ſunt citò ad me conuertendi. Vel ſic: Propè eſt vt veniat id, quod promitto: non enim tardabit. Vel prope eſt, vt veniat Chriſtus, quem ego miſſurus ſum, vt vos congreget, & vobis viam muniat ad cœleſtem Hieroſolymam, atque ad æternam ducat beatitudinem, vbi eo in ęternum fruamini.

Agg. 1. *Quia ecce ego ad vos.* Subaudi venturus ſum,
Zach. 4. vt omnia vobis neceſſaria ſuppeditem. Qua
& 6. de re multa prædixit Aggæus cap. 2. Zacha-
Malach. 3. rias cap. 4. & 6. Malachias cap. 3. vbi ea poteris videre.

Et multiplicabo in vobis homines. Homines vocat eos, qui ad rationis normam vitam dirigunt: qui peſtilentibus delicijs repudiatis virtutem amplectuntur, qui cauent, ne quid indecorè effœminatéve faciãt: tum in omnibus & deliberationibus & factis ne quid impiè moliantur, aut cogitent. Nec enim figura corporis humani, nec ratio excellens hominum naturæ ſignificat natum eſſe hominem, & corporis voluptatibus frueretur, ſed vt res ederet præclarè geſtas, & in honeſtatis actiones toto pectore incumberet, & tandem gloriam ſempiternam obtineret.

Et habitabuntur ciuitates. Hoc in libris Eſdrę impletum oſtenditur.

Et replebo vos hominibus & iumentis. Hoc eſt, mitibus, & immanibus, iuſtis iniuſtis. Efficiam, vt qui fuerant tyranni & crudeles depoſita tyrannide & crudelitate, cum impijs & manſuetis in eccleſia viuant. Id vaticinatus fuerat his Eſa. 11.
verbis Eſaias: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Vitulus, leo, & ouis ſimul morabimur. Solet ſacra ſcriptura homines aliquando cum brutis comparare.

Et habitare vos faciam ſicut à principio, boniśque donabo maioribus, quam habuiſtis ab initio: & ſcietis, quia ego dominus. Et adducam ſuper vos homines populum meum Iſrael, & hæreditate poſſidebunt te. Et eris eis in hæreditatem & non addes vltrà, vt abſque eis ſis. Hæc dicit dominus Deus. Pro eò quòd dicunt de vobis: Deuoratrix hominum es, & ſuffocans gentem tuam: propterea homines non comedes amplius, & gentem tuam non necabis vltra, ait dominus D
Deus. Nec auditam faciam in te amplius confuſionem Gentium, & opprobrium populorum nequaquam portabis, & gẽtem tuam non amittes amplius: ait dominus Deus. Et factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Iſrael habitauerunt in humo ſua, & polluerunt eam in vijs ſuis, & in ſtudijs ſuis. Iuxta immunditiam menſtruatæ facta eſt via eorum coram me, & effudi indignationem meam ſuper eos, pro ſanguine, quem fuderunt ſuper terram. Et in idolis ſuis polluerũt eam, & diſperſi eos in Gentes, & ventilati ſunt in terras: iuxta vias eorum, & adinuentiones eorum iudicaui eos.

Et habitare vos faciam ſicut à principio. Scilicet quando repleti eratis habitatoribus Hebræis. Quidam vertunt. Habitare faciam vos iuxta antiquitates veſtras. Hoc eſt, vt anteà.

Beniſque donabo maioribus quam habuiſtis ab initio Hoc eſt, maiora beneficia in vos conferam poſt reditū à captiuitate quam anteà. Hic oritur difficilis quædā quæſtio, quando Deus Hebræis hāc fœlicitatē largitus eſt. Ante Babylonicā captiuitatem Hebræi viros habuerunt omni ſanctitate, ſapiētia, & animi fortitudine præſtātes, & præterea fuerūt ditiſſimi, præſertim tēpore Dauidis, & Salomonis, tot opibus repleti, tanta diuitiarum abundātia cumulati, tot victoriis de hoſtibus reportatis inſignes, tam ampla ſumptuoſorū ædificiorū magnificētia muniti, in tam eximia dignitate & amplitudine cōſtituti, vt nullus eſſet populus cū illis cōparādus. At poſt reditum à Chaldæa in egeſtate & inopia vitā traducebāt, ſubditi Perſis & Medis, afflicti & calamitoſi. Et quanuis templum inſtaurarent, tamen tantum aberat à prioris templi magnificentia & præſtantia, vt ſenes qui illuſtre Salomonis templū aſpexerant, eiuſq; ſumptuoſitatis, pulchritudinis, amplitudinis, & præſtātiæ recordabantur, cū ſecundi templi paupertatem aſpicerent, lamē-
1. Eſd 3. tarentur, & non poſſent lachrymas tenere, vt libro primo Eſdræ literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Id quod etiam Ioſephus vndecimo antiquitatū libro literis mādauit. Quæ eſt igitur maior hæc fœlicitas, quàm illis hoc loco Deus tempore ſecundi templi promiſit?
Agg. 2. Auget huius quæſtionis difficultatē id, quod ait Aggæus propheta capite ſecūdo, qui cùm reuerſus eſſet cum Hebræis ſuis ex Babylonica captiuitate, & quadam die viſeret templū, quod Hieroſolymæ inſtaurabatur, afflatus ſpiritu prophetico has voces emiſit: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, pluſquam primæ, dicit dominus exercituum. Quid eſt, in quo maior hæc ſecundi templi gloria conſiſtit? Non quidē in diuitiis, nō in templi magnitudine & maieſtate, nō in cæremoniis, non in ſacerdotum ſanctitate, non in diuinorū vatum oraculis & vaticinationibus, nam omnia hæc multò illuſtriora in primo tēplo fuerūt. Quæ eſt igitur hæc gloria ſecundi templi, & quod eſt hoc præſtantius bonum, de quo loquebatur Aggæus, & agit hoc loco Ezechiel? Credo abſque dubio & Ezechielem hic, & Aggæum illic de admirabili Chriſti præſentia in terra locutos fuiſſe. Videbant mentis oculis per ſpiritum propheticum, tempus fore, cum Deus factus homo in terra promiſſionis, intra mœnia Hieroſolymæ, in ſecundo illo Iudæorum templo ſeſe videndum mortalibus præberet, ipſos Hebræos alloqueretur, cum illis coniunctiſſimè verſaretur, illis prædicaret, & viam ad æternam beatitudinem cōſequendam muniret. Illic docuit Chriſtus veritatem, & cœleſtē doctrinā, ingentia miracula edidit, euangeliū prædicauit, & ex ea regione euāgelium exiuit. Ita futurum eſſe prædixerat iis verbis Eſaias: De Sion exibit lex, & verbū Eſa. 24.
domini de Ieruſalem. Vbi per legem & verbū domini intelligitur abſque dubio euangeliū. Nam vetus teſtamentū exiuit à monte Sinai, nouum aūt à mōte Sione, de quo prædixerat Exo. 20.
Baruch inducens Deū in hūc modum aientē, Gala. 4.
Et ſtatuā illis teſtamentū alterū ſempiternū. Bar. 2.
In vetere teſtamēto promittebat Moyſes obſeruantibus illud bona terræ fluxa & caduca, in nouo autem promittit Deus bona cœli immortalia & ſempiterna. Hęc lex eſt gratię, hoc eſt euangelium, hoc eſt bonum nuntium, hoc eſt teſtamentum illud. de quo locutus fuerat Deus per Ieremiā: Ecce dies venient, dicit do Iere. 31.
minus, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum. Et per Eſaiam: Inclinate Eſa. 55.
aurem veſtrā, & venite ad me, audite, & viuet anima veſtra, & feriā vobiſcum pactū ſempiternum. Apparuit Chriſtus verus Deus, & verus homo, & vt verbis vtar diui Pauli, appa- 1. Tim. 3.
ruit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri Dei, nō ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundū ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrū regenerationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos abundè per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ. Hæc fuit gloria Hieroſolymæ: hæc fuit illuſtrior illa dignitas, & illud præſtātius bonū, quod Deus ſecundo templo promiſit. Quid poterat glorioſius eſſe, quàm videre Deū verū, humanitate aſſumpta, eūq; audire, & amplecti? Quid poterat in hac vita maius bonū excogitari? Quid poterat eſſe ad animæ ſuauitatem iucundius? ad veram vtilitatem ac commodatiùs? ad gloriam æternam conſequendam præſtantius? Hæc ſunt illuſtria illa, quæ de Hieroſolyma vaticinati ſunt prophetæ, iuxta id quod ait regius vates: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. In ea viſus eſt Deus, & euangeliū illud docuit, quo apoſtoli Pſal. 17,
Gētes barbaras & agreſtes, & idolorū cultrices ab impura ſimulachrorū ſuperſtitione ad caſtiſſimū diuini numinis cultū, pleniſſimāq; veritatis religionem traduxerunt, & ſanctiſſimum Ieſu Chriſti nomen per totum orbem terrarum celebrarunt. Id intellexit Aggæus loco citato abſq; vlla dubitatione. Sed vt hoc perſpicuum euadat, eius verba expendamus. Loquens propheta Zorobabelo, & Ieſu filio

Ioſedech, & reliquis Hebræis ſecundi templi ædificium intuentibus, has voces emiſit: Quis
Agg.2. in vobis eſt relictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima? Et quid vos videtis hãc nũc? Nunquid non ita eſt, quaſi nõ ſit ex oculis veſtris? Ac ſi diceret: Quis ex vobis reliquus eſt, qui viderit primum templum in magnificentia ſua, videns nunc templum hoc ſecundum, non ne intelligit planè non eſſe hoc cum illo cõparandum? Et paulò pòſt, vbi eos conſolatus eſt ob Chriſti aduentum ita ait: Hæc dicit domin' e xercituum: Adhuc vnum modicum eſt & ego commouebo cœlum, & terram & mare & aridam, & mouebo omnes gentes. Ac ſi diceret. Poſt tempus aliquod, & illud breue reſpectu annorum à mundi creatione, ego veniam, & mouebo totum orbem terrarum: magnus erit motus non ſolũ inter Iudæos, ſed etiam inter gentes circa fidem & religionem Et ſubdit ſtatim: Et veniet deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit dominus exercituum Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ pluſquam primæ Hæc diuinus vates Nõne vides quàm apertè prædixerit mirabilẽ Dei in terrã aduentum & ideo ſecundũ templũ glorioſius eſſe primo, quia ipſe Deus erat illud ingreſſurus, & in eo prædicaturus: Quare inquit præſtantius fore ſecundũ tẽplũ quã primũ niſi quia ad illud veniet deſideratus cũctis gẽtibus, illudque gloria implebit ob præſentiam ſuam? In ſancto euangelio ſcriptũ legimus fuiſ
Luc.2. ſe Chriſtũ Deum noſtrum in tẽplo præſentatũ. Ibi cõcionatus eſt, & edidit miracula, quam ob cauſam illud ingenti gloria decorauit. Cũ autem tẽplum illud ſecundum ſit euerſum, & funditus deletum, apertiſſimè oſtenditur, veniſſe Meſſiam, qui iuxta diui vatis oraculum erat ad templum illud venturus. Si Deus promiſit per Aggæum prophetã venturum eſſe Meſſiam ad illud templum dum extaret, templum autem eſt ſolo adæquatum nec eſt tale templum, nec lapis ſuper lapidem, quæ inſania eſt Meſſiam venturum expectare? Ad quod templum ſecundum venturus eſt, ſi corruit ſi eſt funditus deletum, ſi nec talis templi reperitur veſtigium? Nec poſſunt dicere Iudæi ſe habituros eſſe templum aliud, ad quod Chriſtus veniat, nam Aggæus eorum propheta de eo ipſo templo locutus eſt, quod tunc Hieroſolymæ conſtruebatur & non de alio, vt eius verba planè teſtantur Imò apertè dixit, nullum aliud futurum eſſe, coniiciens enim oculos in templum ipſum, dixit: Magna, ſiue vt ex Hebræo rectè verti poterat maior erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, quàm primæ Aſſeruit propheta templũ illud nouiſſimũ eſſe, & vltimũ, vltra quod nullum aliud illis futurũ eſſet. Id quod hodie impletum aſpicimus. Vbi enim Iudæi templũ habent, vbi Immolent ſacrificia? Nuſquã quidem Nullam habent fidem, nullum ſacrificiũ, nullum regem, nullum ſacerdotiũ, nullum tẽplum. Sed qui ex illis veram Chriſti fidem receperunt, eiuſque adhæſerunt conſiliis, ſunt beatitudinem cœleſtem ſummúmque bonum cõſecuti Et quoniam diuini vates mentis oculis intuebantur, vnigenitum Dei filium hãc ad illos fœlicitatem allaturum, qui in eorum ciuitate & templo erat videndus, & cum illis locuturus, & in regione illa verſaturus promiſerũt illis ex parte dei bona hæc, de quibus hîc, & alijs locis loquitur Ezechiel. Sed dices: Nonne Ezechiel hoc loco loquebatur de Iudæorum reditu à Babylonica captiuitate? Loquebatur quidem: ſed de ea liberatione ſe trãsfert ad liberationem captiuitatis ſpiritualis & ad redẽptionem generis humani per Chriſtum more aliorum prophetarũ. Dauid in pſalmo 71. lo- Pſal.71.
quens de Salomone terreno, transfert ſermonem ſuum ad Salomonem cœleſtẽ hoc eſt, ad Chriſtum Ieſum Nam dicens priùs: Deus iudicium tuum regi da & iuſtitiã tuam filio regis, ſubdit paulò pòſt: Permanebit cum ſole & ante lunam in generatione & generationem. Quæ verba Salomoni nullo modo poſſunt cõuenire, ſed Chriſto, regi pacifico, cuius Salomon imaginem gerebat, quemadmodum nec illa, quæ paulò pòſt ſequuntur: Et benedicentur in ipſo ómnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Nam hoc multis retro ſæculis Deus promiſerat Abrahamo eſſe in Gene.22.
Chriſto adimplendũ, dicens: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Quod explanans diuus Paulus in epiſtola ad Galatas, Nõ dicit, inquit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed Gala.3.
quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Oſtendit Apoſtolus ſignificare verba illa omnes nationes Deo patri per Chriſtum reconciliandas eſſe, omnéſque eſſe gloriam immortalem conſecuturos, qui ſe illi cõmiſerint, eius verba cuſtodierint & in fide formata perſeuerauerint Eodem modo volens Eſaias loqui de Chriſto incipit ſermonẽ à Cyro tempora- Eſa.45.
rio liberatore, ſed cõuertit ad cœleſtem voces ſuas, cum in capite 45. diceret: Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro. Et poſteà multa de eo, qui capta Babylone Iudæos miſit in terram promiſſionis, diſſereret, ſubiunxit: Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael ſaluator. Quæ verba de Chriſto apertiſſimé intelliguntur Appellatur Deus abſconditus, quia diuinitas in humanitate deliteſcebat, & fortitudo in fragilitate abſcondebatur Ita dixerat Haba. prop. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Et ipſe de ſe Heb.3.
ait

ait apud Mathæum: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro. Ipſe enim eſt regnum cœlorum, qui de ſe ait: Regnum dei intra vos eſt. Aſpicis igitur morem eſſe diuinorum vatum ſermonē ſuum ex rebus corporis ad ſpiritnales transferre, & à reductione à captiuitate Babylonis ad liberationē animæ ex peccati captiuitate verba ſua traducere quod erat præcipuū eorū inſtitutū, erat enim Chriſtus ſcopus omnium prophetarum. *Mat. 13.* *Luc. 17.*

Et hæreditate poßidebunt te. Id eſt, viri probi te firmiter poſſidebunt.

Et non addes vltra, vt abſque eis ſis. Aſpicis hoc non referri ad tēpus Zorobabelis, & Eſdræ, ſed eſſe ad Chriſti tempus referendū. Etſi de reditu agat à captiuitate Babylonis, tamen multa inſerit, quæ ſoli eccleſiæ Chriſti conueniunt, & liberationi à ſeruitute peccati. Non eſt igitur dicendū terrā illam Iudææ poſt Hebræorum reditum non fuiſſe vnquam vaſtatā & à Iudæis deſtitutam, cùm ſciamus luce meridiana clariùs, fuiſſe poſteà vaſtatā à Romanis, & Iudæos partim interfectos, partim captiuos, & per orbem terrarum diſperſos, & Hieroſolymam incendio traditam, & in cinerē cōuerſam. Sed intelliguntur hæc de ſancta Chriſti eccleſia, aduerſus quam portæ inferi non præualebunt, quæ in perpetuum durabit. *Mat. 16.*

Deuoratrix hominum es. Hoc dicebát Iudææ inimici eius, quòd multi Iudæi in ea fuiſſent à Babylonijs interfecti, multi peſte & fame mortui, in captiuitatem ducti. Præterea ipſi Iudæi inter ſe ſæpe dimicabant, & ſeipſos occidebát & turbulentis illis diſſidijs conuellebatur animorum ſtatus, & ipſi diſſidentes vita priuabantur.

Gentem tuam non necabis vltrà. Hoc eſt, longo tempore. Qua de re alibi diſſeruimus.

Domus Iſrael habitauerunt in humo ſua, & polluerunt eam in vijs ſuis. Oſtendit fuiſſe filios Iſraelis è terra ſua ob fraudes ſuas expulſos. Sēſus eſt: Hebræi dum colerēt patriam ſuam, eā vitijs ſuis polluerunt, ac ſeipſos ſceleribus cōtaminarunt. Quare in eos grauiter animaduertit. Accipitur via pro viuēdi ratione, vt in pſal. Et in via peccatorum non ſtetit. *Pſal. 1.*

Iuxta immunditiam menſtruatæ. Immunditia & pānus menſtruatæ, hoc eſt mulieris menſes ſuos habentis, ſignificat in literis diuinis animi impuritatem & cōtaminationem. Ita apud Eſaiam dicebant Iudæi: Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. *Eſa. 64.*

Iuxta vias eorum, & adinuentiones eorum iudicaui eos. Id eſt, iuxta eorum ſcelera illos puniui. Alibi diximus in ſancta ſcriptura peccata appellari hominum adinuentiones, vt in pſalmo: Ibunt in adinuentionibus ſuis. *Pſa. 80.*

Et ingreſſi ſunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen ſanctum meum, cùm diceretur de eis: Populus domini iſte eſt, & de terra eius egreſſi ſunt. Et peperci nomini ſancto meo, quod polluerat domus Iſrael in Gentes, ad quas ingreſſi ſunt. Idcirco dices domui Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: Non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum, quod polluiſtis in Gentibus, ad quas intraſtis. Et ſanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum eſt inter Gentes, quod polluiſtis in medio earum, vt ſciant Gentes, quia ego dominus, dicit domin⁹ exercituum, cùm ſanctificatus fuero in vobis coram eis. Tollam quippe vos de Gentibus, & congregabo vos in terram veſtram. Et effundam ſuper vos aquam mūdam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri. Et auferam cor lapideū de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in medio veſtri. *Eſai. 52. e* *Rom. 2. d* *Sap. 11. d* *Sap. 11. d*

Et ingreßi ſunt ad Gentes, ad quas introierunt. Id eſt, Gentium, ad quas ducti ſunt, ſuperſtitionibus adhæſerunt.

Et polluerunt nomen ſanctum meum. Hoc eſt, in cauſa fuerunt, vt nomen meum inter Gentes blaſphemaretur, Videntes enim Gētes eorum maleficia dicebant. Qualis eſt Deus ille, qui talem populū habet, tā flagitioſum, tot ſceleribus contaminatū? Si ſanctus eſſet, nō eſſent illi impij, ſi potens eſſet, non permiſiſſet eos de terra depelli. Aſpicis hoc loco impios homines nomini Dei, quantum in ſe eſt, maculā inurere. Eſt quidem nomē Dei ex ſe ſanctum, & impollutum, at illud polluunt impij. Ita per Eſaiā ait Deus: Ablatus eſt populus meus gratis: dominatores eius inique agunt, dicit dominus, & iugiter tota die nomen meum blaſphematur. Illum locū citat Apoſtolus in epiſtola ad Romanos. Cùm Dauid Bethſabææ ſtuprū, & viro eius mortem intuliſſet, illeque peccata ſua agnoſceret, & ſibi remitti ac condonari de *Eſa. 52.* *Rom. 2.* *3. Reg. 11.*

peeca

2.Reg.12 precare tur, dixi ei Nathan vir omni ſapientia & pietate præſtans: Quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen domini, propter hoc verbum filius, qui natus eſt tibi, morte morietur. Vbi aſpicis Dauidẽ ob peccata ſua dediſſe hoſtibus domini, occaſionem eum blaſphemãdi. Dicebant enim Deum Iudæorum conſtituiſſe regem iniuſtum, qui ſe vitio contaminaſſet, &
2.Re.11. innocentem Vriam ad certum capitis periculum miſiſſet. Hunc locum ita vertit Ionathas Chaldæus: Aperiendo aperuiſti os inimicorum domini in hoc negotio Ac ſi diceret: Dediſti cauſam impijs hominibus contra ipſum loquendi, qui te in regia conſtituit dignitate.

Et peperci nomini ſancto meo. Hebraiſmus eſt ac ſi diceret Deus: Nolui, vt nomen meum irrideretur, & fama mea apud Gentes obſcuraretur: Qui alicui rei parcit non vult eam irrideri, aut extingui. Senſus eſt: Ideo populum à ſeruitute Babylonica liberabo, & in priſtinam dignitatem reducam, vt videant Gentes potentiã meam Beneficia in Hebræos collata non eorũ meritis attribuuntur, ſed diuinæ miſericordiæ. Eam ob cauſam ſubdit Deus: non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum. Id intelligens Dauid aiebat:
Pſa.25. Propter nomen tuum domine propitiaberis peccato meo, multum eſt enim. Nos etiam in calamitatibus noſtris debemus ad dominum confugere ab eo liberationem & victoriam petentes, non gloriæ noſtræ cauſa, ſed ne eius ſan
Pſa.113 ctiſſimum nomen ludibrio ſit impijs. Quemadmodum idem Dauid. Non nobis, inquit, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. pro-
Pſa.48. pter miſericordiam tuam ne quando dicant Gentes Vbi eſt Deus eorum Et ipſe dominus per Eſaiam: Propter me, inquit, ego faciam, vt non blaſphemer, & gloriam meam alteri non dabo Verùm ſeptuaginta interpretes hunc Ezechielis locum ita vertũt: Et peperci eis propter nomen ſanctum meum.

Et ſanctificabo nomen meum. Hoc eſt ſanctum & admirabile illud oſtendam. Vel ſic: Efficiam, vt fama mea in omni orbe terrarũ celebretur. Ita intelligitur id, quod Chriſtus docuit petẽ-
Mat. 6. dum. Sanctificetur nomen tuum. In qua peti-
Luc. 11. tione hæc occurrit dubitatio: Cùm id petamus quod deeſt ſit autem nomen Dei ſanctum, cur petimus, vt ſanctificetur? Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo, Dei nomen ſanctum in ſe eſſe, nos autem petere, vt nobis ſanctificetur quo alij opera noſtra videntes, Deum ſummis laudibus efferant: iuxta illud ſaluatoris noſtri Sic luceat lux veſtra coram hominibus vt
Mat.5. videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Et iuxta illud Diui Petri in prima ſua canonica: Ex operibus vos conſiderantes glorificent Deum in die vi- 1.Pet.2.
ſitationis. Vel petimus, vt nomen Dei, quod in ſe ſanctum & magnum eſt, ita ab omnibus cognoſcatur. Nam licèt fuerit notus in Iudæa dominus, & in Iſraele magnum nomen eius, in alijs tamẽ regionibus nõ colebatur, nec cogno- Pſal.75.
ſcebatur. Et ob euangelij prædicationem Dei nomen fama celebratur illuſtri, & regionibus abſtruſis innoteſcit, & in illis colitur, & laudibus effertur Et hoc eſt ſanctificari Dei nomẽ. Petimus itaque, vt Dei nomen, quod in ſe eſt omni prædicatione digniſſimum, vbique terrarum celebretur, & diligatur, eique omnes homines cultum adhibeant, & honorem.

Cum ſanctificatus fuero in vobis coram eis. Hoc eſt, cùm vos coram illis me ſanctum eſſe oſtenderitis: oſtendetis autem hoc, cùm eorum ſuperſtitionibus & vitijs repudiatis incubueritis in virtutum actiones, inuocaueritis meipſum, me vnum Deum adorandum eſſe aſſerueritis, mihi ſeruieritis, & ſummis laudibus extuleritis. Tunc ego vos eripiam à miſera ſeruitute, & oſtendam potentiam meam, & intelligẽt Gentes me eſſe verum & potentem Deum.

Et effundam ſuper vos aquã mundam, & emũdabimini Dixerat Deus Iudæis paulò antè ſe eſſe eos ablaturum de Gentibus, & congregaturum de vniuerſis terris & adducturum in Iudæam, id quod effectum fuit tempore Cyri, vt conſtat ex primo capite libri primi Eſdræ, quẽ- 1.Eſd. 1.
admodum vaticinatus fuerat Eſaias cap 44 & Eſa.44.
45. & alij diuini vates. Nunc promittit illis, & & 45.
daturum ſe eis eſſe aquam mundam, qua ab immunditijs ſuis abluerentur, Multi ex iudæis intelligunt hoc de tempore Meſſiæ, dicentes hanc aquam eam eſſe, de qua agit capit 47. per quam bonorum intelligunt affluentiam. Rectè illi quidem, niſi in hoc errarẽt, quòd Meſſiam, qui iam venit, venturum eſſe expectarẽt Si hoc de Chriſti tempore aſſerunt etiam Iudæi, quis erit Chriſtianus, qui illud neget ad Chriſtum referendum? Quis non videt hæc de eccleſia præcipuè intelligi in qua Deus fideles coadunauit & à dæmonis tyrannide eripuit? Eccleſia eſt Sion mons noſter fidei & virtutum, de quo ait Chriſtus Deus noſter, de Deo patre loquens: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, prædicans præce- Pſal.2.
ptum eius De eccleſia id intelligitur, quod ait diuinus pſal. Elegit dominus Sion, elegit eã in Pſa.131.
habitationem ſibi. Et Eſaias: Reſpice Sion ſo- Eſa.33.
lennitatem ciuitatis noſtræ: oculi tui videbunt Ieruſalem, habitationem opulentem, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit. Super eccleſiam effudit Deus aquam mundam, vt ab omnibus peccatis mundaremur. Nam

Nam ſi hoc ſolùm de reditu Hebræorũ à Ba-
bylonica ſeruitute intellexeris, dic obſecro,
quando Deus illis aquam mundã effudit, qui
per aquã intelligis lympham materialẽ? Quæ
eſt hęc aqua munda, quæ ſcelerũ labes ablue-
bar, & animas expiabat? Hęc aqua abſque du-
bio eſt diuina gratia, & ſpiritualium bonorũ
abundãtia, quæ de ſaluatore Ieſu Chriſto per
ſacramenta tanquam per fontes dimanat, &
Eſai. 12 totam Eccleſiam rigat. De ea dixerat Eſaias:
Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſalua-
toris. Non ait: Haurietis aquã, ſed aquas, nec
de fonte, ſed de fontibus, vt gratiæ magnitu-
dinem, & donorum ſpiritualium multitudinẽ
ſignificaret. In fonte eſt aqua, at in pharmoco
polæ officina ſunt diuerſa aquarum ſalutariũ
genera: ita in Eccleſia, quæ eſt diuini medici
officina, & miropolium cœleſte, ſunt multa
ſacramẽta, multa dona, varia gratiarũ genera,
cœleſtis doctrina, diuinę inſpirationes, admi-
rabilis ſalutarium medicamentorũ abundan-
tia: quæ omnia aquarũ nomine ſignificantur.
Ad has, ſaluatores aquas nos inuitat alibi idẽ
Eſai. 55 Eſaias, dicens: Omnes ſitientes venite ad a-
quas, & qui non habetis argentum, properate
emite, & comedite. Hæ ſunt aquæ, quæ Eccle-
ſiam Dei perpetuis gaudiis afficiũt, quæ, vt eſt
Cant. 4 Canticorum litetis proditũ, impetu currũt de
Pſal. 45 Libano. De quibus ait regius vates: Fluminis
Iſa 22 impetus lætificat ciuitatẽ Dei. Et rurſum. Su-
Zach. 13 per aquã refectionis educauit me. Et Zacha-
rias de tẽpore Meſſiæ loquens, In die illa, in-
Ioel. 3 quit, erit fons patẽs domui Dauid, & habitan-
tibus Ieruſalẽ in ablutionẽ peccatoris, & mẽ-
ſtruatæ. Et Ioël. Per omnes riuos Iuda ibunt
aquæ, & fons de domo domini egredietur, &
irrigabit torrentẽ ſpinarũ. Riui Iuda ſunt ec-
cleſiæ ſacramẽta, aquas gratiæ cõtinẽtia, do-
mus aũt domini, vbi in principio congregati
ſunt fideles, eſt Hieroſolyma, vnde fons cœle
ſtis doctrinę manauit, quæ orbẽ terrarũ adim-
pleuit. Et quoniã gratia, vt ait D. Paulus in e-
Rom. 11 piſt. ad Rom. nõ eſt ex operib⁹, alioquin gra-
tia iam nõ eſſet gratia, ait Chriſtus in Apocal.
Apoc. 21 Ioannis. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vi-
uæ gratis. Huius aquæ imaginẽ gerebat illa,
quã virgo Rebecca ſeruo Abrahã, eiuſq; ca-
Gene. 24 melis impertiuit. Quoniam futurum erat, vt
diuina Rebecca, glorioſa Dei genitrix virgo
eſſet gratiæ diſpẽſatrix, eãq; nõ ſolùm homi-
nibus, ſed etiã brutis, hoc eſt, nõ ſolùm iuſtis,
ſed peccatoribus ad ipſam cõfugientibus im-
petraret. Hæc eſt aqua, de qua ait Chriſt⁹ Sa-
Ioan. 4 maritanæ Qui biberit ex aqua, quã ego dabo
ei, nõ ſitiet in æternũ, ſed aqua, quam ego da-
bo ei, fiet in eo fons aquæ ſaliẽtis in vitã æter
Simile. nã. Quemadmodũ auceps auiculã capit, qua
vtitur ad alias capiẽdas, eamq; aliarum auiũ
vocatricem & inuitatricem iuxta fontem ali-
quem in vinculum coniectam collocat, vt a-
liis illuc conuenientibus impleat ſuum rete:
ſic Dominus Ieſus mulierem illam Samarita-
nam veluti turturem quãdam voluit aucupa-
ri iuxta fontem Iacob, vt illa eſſet multorum
volucrum inuitatrix, qui exeuntes è ciuitate
ad Chriſtum conuenerunt, quos ille in admi-
rabili reti fidei recepit, vt ex illo aucupio ad
vitam æternam perduceret. Aquam illam po-
tauerunt, de qua ait hoc loco Deus per Eze- Inf. 47
chielem: Effundam ſuper vos aquam mun-
dam, & emundabimini. De qua ait etiam ca-
pite 47.

Et ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos.
Quia ea actu, & effectu à vobis proiicietis, vt
illis derelictis mihi ſeruiatis. Nemo enim po-
teſt duobus dominis ſeruire, vt ait apud Ma- Mat. 6
thæum Chriſtus Deus noſter. Cùm Pharao
permitteret Hebræis, vt Deo in Ægypto vi-
ctimas immolarent, reſpondit Moyſes: Non
poteſt ita fieri: abominationes enim Ægyptio Exod. 8
rũ immolabimus Deo noſtro? Fieri nõ poteſt,
vt Pharaoni, hoc eſt, diabolo, & Deo ſimul ſer
uiamus. In templo Dagonis nõ potuit eius ſi-
mulachrũ cum arca Dei erectũ eſſe, & coli. Et 1 Reg. 5
Helias illis, qui de Deo vero, & Baali deo cõ-
mentitio ſeruire gloriabantur, Vſquequo, in- 3 Re. 18
quit, claudicatis in duas partes? Si Dominus
eſt Deus, ſequimini eum, ſi autem Baal, ſequi-
mini illum. Id explans D. Paulus in epiſto-
la 2. ad Corinth. Quæ, inquit, participatio iu- 2. Cor. 6
ſtitiæ cum iniquitate? Quæ ſocietas luci ad te
nebras? Quæ conuentio Chriſti ad Belial? -

Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum.
Id eſt, dabo vobis animi puritatem, & vim il-
lam, per quã nihil niſi rectum, iuſtum & piũ
experitur. Hui⁹ diuinæ reformationis eò ma-
gis participes efficimur, quò magis ſpiritus
noſter ad imaginẽ Dei renouatur. Hãc refor-
mationem, & cordis nouitatem, & ſpiritus in- Pſal. 50
ſtaurationẽ petebat à Deo Dauid, dicẽs: Cor
mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum
innoua in viſceribus meis. Cor poſtulauit mũ
dum, nam de immundo exeunt ea, quæ homi- Mat. 15
nem cõtaminãt, qualia ſunt, cogitationes ma-
lę, homicidia, adulteria, furta, falſa teſtimõia,
blaſphemiæ. Hæ ſunt, inquit Deus, quæ coin-
quinant hominẽ. Hæc ſunt quæ mentis ocu-
los tenebris obfundunt, ne Deũ aſpiciãt. Bea-
ti verò illi, qui ſunt mundi corde, quoniã ipſi Mat. 5
Deum videbunt Beati qui ſpiritu nouo, indu-
ti homine nouo Deũ eos innouantem ample-
ctuntur. Vnde D. Paulus in epiſtola ad Ephe- Epheſ. 4
ſios, Renouamini, inquit, ſpiritu mẽtis veſtræ.
Hoc promiſerat Deus his verbis per Zachar.

E:fin

Effundam ſuper domum Dauid.& ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum. Cùm Deus cæremonias & ſacrificia legis veteris antiquaret,& nouam ferret legem,opus erat noua in hominib⁹ corda creare.Id intel-
Pſal. 95 ligens regius vates canebat: Cantate domino canticum nouum,cantate domino omnis ter
Eſa. 43. ra.Et Eſaias:Noua ego annũtio. Et ruſus ita
Eſa. 65. Deum loquentem inducit: Creo cœlos nouos,& terram nouam. Vbi per cœlos nouos intelligit Apoſtolos, & viros iuſtos,per terrã verò nouam Eccleſiam catholicam,in qua eſſent corda noua & ſpiritus noui, qui in nouitate animorum noua Deo cantica emitterẽt.
Apo. 21. Ideo ait in Apocalypſi beatus Ioannes: Vidi cœlum nouum, & terrã nouã. Et paulo poſt. Vidi ſanctam ciuitatem Ieruſalem nouam,deſcendentem de cœlo. Et iterum. Et dixit, qui ſedebat in throno: Ecce noua facio omnia.
Ioã. 13. ſic apud eundem Ioannem ait Chriſtus:Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Et ſi mandatum de proximi dilectione fuerit
Mat. 22 antiquum,& in lege vetere ſcriptum,nã Chriſtus apud Mathæum illud ait eſſe vnũ de primis legis præceptis,hoc tamen loco illud nouum appellat, quia erat ab eo inuouatũ & inſtauratum,quoniã fuerat per phariſæorũ tra-
Mat. 5. ditiones ferè deletum. Addiderant enim præcepto de charitate:& odio habebis inimicum tuum, quæ verba in lege nuſquam inueniũtur.Dicitur etiam præceptum nouum, quod in nouo teſtamento frequentiùs inueniatur. Cùm lex de cæremoniis,& ſacrificiis frequẽtiſſimè faciat mentionem,tardò meminit huius præcepti: at Euangelium Chriſti illud vbique prædicat,& inculcat. Præterea ideo dicitur nouum,quia quemadmodum quod nouum eſt,propinquũ eſt principio ſuo:ſic charitas nos Deo rerũ omnium principio vnit, & propinquos reddit. Poſtremò nouum appellatur charitatis præceptum, quod nõ poſſit perfectè niſi nouo ſpiritu adimpleri. Nam
Rom. 5. charitas Dei teſte diuo Paulo ad Romanos, diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctum,qui datus eſt nobis.Spiritus ſanctus corda noſtra innouat,diffundens in ea charitatẽ, non ſolùm erga Deum,ſed erga proximũ. Et licèt charitas & dona Dei propria ſint totius trinitatis,tamen ſpiritui ſancto attribuuntur, quòd ſola diuina voluntate donentur,per cuius modũ ſpiritus ſanctus à patre & filio ſpiratur. Et inter alia præcipua quadam ratione illi charitas aſcribitur,quod per illũ,qui charitas eſt patris & filij ſtatuit nos Deus ſecum, & inter nos inuicem charitate coniungi.Ideo ait Apoſtolus dari nobis charitatem Dei per
Rom. 5. ſpiritum ſanctum,qui datur nobis. Nõ quod ſpiritus ſanctus ſecundum ſubſtantiam illabatur nobis,& in nobis inſit ſecũdum ſuam naturam, ſed datur nobis in effectu ſuo,nimirũ per charitatem,quã infundit in corda noſtra: qua charitate & Deum diligimus & proximũ. Ideo diuus Auguſtinus hanc charitatem eam dicit eſſe,non qa diligit nos Deus,quæ eſt eius eſſentia diuina,ſed quia in nobis inhærẽte ipſum Deum amamus,quæ quidam effectus eſt, & impreſſio in nobis diuinæ bonitatis. De vtraque charitate intelligitur id,quod ait Chriſtus Deus noſter:Qui diligit me, diligetur à patre meo. Et de vtraque ait Origenes hũc locum diui Pauli intelligi:de ea quæ prima cauſa eſt noſtræ ſalutis,quæ eſt illa,qua nos diligit Deus,diuino enim fauore præuenimur,nõ quaſi nos dilexerimus Deum,ſed quoniã ipſe prior dilexit nos. Sed hæc charitas Dei in cor- 1. Ioã. 4.
da noſtra diffunditur, quemadmodum dicimus diffundi cauſam per effectus,& principis magnificentiam,quæ in ipſo eſt,dicimus in ciues per beneficia diffundi. De hac igitur charitate locum illum Apoſtoli interpretatur, & de ea etiã,qua nos ipſum Deum ſummo proſequimur amore,& proximum ſicut nosipſos diligimus. Et quoniam hæc charitas,qua proximum amplectimur,nõ eſt niſi in corde nouo,ideo eius præceptum nouum vocatur,preſertim cùm Deus illud innouauerit. Quemad- Simile.
modum qui feudum habet tãtùm in vita ſua, ſibi a patre ſuo relictum,ita vt dominium penes concedentem remaneat,innouat illud, & nouum conficit contractum,& ita dicitur habere nouum feudum,nõ quod ſit nouum, ſed ob nouum pactum,& feudi innouationẽ: ſic cùm præceptum de proximi charitate datum à Deo in lege vetere eſſet obliuione poſteritatis ferè deletum & extinctum,& veluti feudũ in vltima vita quaſi pœnitus finiretur,innouauit & inſtaurauit illud Chriſtus Deus noſter: quam ob cauſam nouum ab illo meritò appellatur. Dedit nobis Dominus præceptum hoc denuò,vt illud vicinius intuentes, & ſuũ eſſe contemplantes, obligationem ſeruandi illud in memoriam redigeremus. Et quoniam ad illud implẽdum nouo corde indigebamus,promiſit hoc loco, ſe illud nobis eſſe daturum. Hoc idem dixit ſuprà cap. 11. vbi ea poteris Sup. 11.
videre,quæ ibi expoſuimus.

Et auferam cor lapideum. Indicat legem gratiæ,Chriſti ſanguine confirmatam,quæ duriſſima hominũ immanium & indomitorũ corda emolliuit, & mitia fecit. Annotauit hoc Tertullianus,& rectè quidem,Chriſti ſanguinem ea corda domuiſſe, & mollia reddidiſſe, quæ terribilis Romanorum potentia lenire & domare nũquam potuit.Corda hominum lapidea

pidca,dura,& in ſcceleribus obſtinata; nullam piæ & ſalubris doctrinæ impreſſionẽ admittẽtia,fuerunt iu carnea cõuerſa,docilia,& mollia,& ad diuinam doctrinam accipiendam accommodata Diuus Gregorius lib 10. Moralium hunc explicans locum ait:Cor lapideum tollit Deus,cùm à nobis ſuperbiæ duritiam ſubtrahit:& cor carneũ tribuit,cùm eandem duritiam ad ſenſum reducit. Cùm cor noſtrum ſit id,quod à nobis Deus præcipuè exigit,ſumma ope niti decet illius duritiam & prauitatem vitare. Abominabile domino, ait
Proue. 11 Salom.eſt cor prauũ.Et Ieremiae: Laua à ma-
Ierem. 4. litia cor tuum Vnde ait Apoſt.in epiſtola 2 ad
2.*Theſ.*3 Theſſalonicenſes Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei & patiẽtia Chriſti.Idem dixit Ezechiel cap. 11. vbi de cordis duritia latè diſſeruimus.

Et faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis & operemini.Et habitabitis in terra, quam dedi patribus veſtris:& eritis mihi in populum,& ego ero vobis in Deum.Et ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamentis veſtris,& vocabo frumentum, & multiplicabo illud,& non imponam vobis famem.Et multiplicabo fructum ligni, & genimina agri,vt non portetis vltrà opprobrium famis in gentibus:Et recordabimini viarum veſtrarum peſſimarum, ſtudiorúmque non bonorum:& diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ,& ſcelera veſtra. Non propter vos ego faciam,
*Rom.*6.*d* ait dominus Deus:notum ſit vobis.Confundimini,& erubeſcite ſuperviis veſtris
G domus Iſrael. Hæc dicit dominus Deus: In die qua mundauero vos ex omnibus iniquitatibus veſtris, & inhabitari fecero vrbes,& inſtauraucro ruinoſa, & terra deſerta fuerit exculta, quæ quondam erat deſolata in oculis omnis viatoris,dicent:Terra illa inculta facta eſt vt hortus voluptatis, & ciuitates deſertæ & deſtitutæ, ac ſuffoſſæ, munitæ ſederunt. Et ſcient gentes,quæcunque derelictæ fuerint in circuitu veſtro, quia ego Dominus ædificaui diſſipata,plantauíq; inculta:ego dominus locutus ſim,& fecerim. Hæc dicit dominus Deus: Adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael, vt faciã eis. Multiplicabo eos ſicut gregem hominũ vt gregem ſanctũ,vt gregem Ieruſalem in ſolennitatibus eius.Sic erunt ciuitates deſertæ, plenæ gregibus hominum:& ſcient,quia ego Dominus.

Et habitabitis in terra quam dedi patribus veſtris. Diuus Auguſtinus lib.tertio de doctrina Chriſtiana,capite 34.hunc enarrans locum, ait:Nõ carnaliter,ſicut carnalis Iſrael,ſed ſpiritualiter,ſicut ſpiritualis Iſrael, debemus accipere Eccleſi. quippe ſine macula & ruga ex omnibus gentibus cõgregata, atq; in æternũ regnatura cũ Chriſto,ipſa eſt terra beatorum, terra viuentium.Ipſa eſt intelligenda patribus data,quãdo eis certa,& immutabili Dei volũtate promiſſa eſt: quoniam ipſa promiſſionis vel prædeſtinationis firmitate iam data eſt, quæ danda ſuo tẽpore, à patribus credita eſt. Hæc ille:quibus per terrã promiſſionis patriã intelligit cœleſtẽ,& eccleſiã triumphantẽ Sed quoniã in Eccleſiã illam triumphantẽ nemo ingreditur, niſi fuerit huius eccleſiæ militantis membrũ,& ciues huius, qui in gratia migrant,in illam transferuntur, per hanc terrã.
quam Deus hoc loco promiſit, eccleſia hæc 1.*Tim.* 3.
catholica abſque dubio ſignificatur, quæ eſt *Pſal.* 47.
domus Dei,columna & firmamentum verita- *Apo.*21.
tis.Hæc eſt ciuitas regis, vinea electa, noua *Pſal.*45.
Hieroſolyma,ciuitas Dei,& terra promiſſa.

Et dabo frumentũ Hoc eſt,ad iuſſum meum, ad vnam vocem meam veniet magna frumenti copia Reddam terram fertiliſſimã: & fame non laborabitis.Non ſolùm loquitur de cibis corporis, ſed de alimentorum animæ abundantia.Ac ſi dicat:Ego vobis gratiã tribuam, & ſacramenta,& verbi Dei cõcionatores:quæ omnia frumenti ſine cibi nomine ſignificantur. Verus animi cibus ſpiritualis eſt,& vera fames eſt rerum ſpiritualium penuria.Hac fame laborabat filius ille prodigus,qui in ſe re-
uerſus dixit. Quanti mercenarij in domo pa- *Luc.* 15.
tris mei abundant panibus,ego autem hic fame pereo. Comparatione ſtatus illius præſentis,in quo erat,& præteriti,quem amiſerat, excitatus eſt ad pœnitentiam.Vidit famem præſentem,& meminit abundantiæ præteritæ, & in ſuſpirium erupit. Et ſi peccator ſe videat omni humanarũ opum copia affluentem, tamen cognoſcit ſe veris diuitiis carere: nã torquetur animo,& nec ſatiatur,nec eius ſitis vnquã expletur.Quid habet, qui Deum nõ habet? Quid poſſidet, qui ſeipſum nõ poſſidet? Id intelligens D. Auguſtinus aiebat: Omnis

copia, quæ Deus meus nõ eſt, egeſtas mihi eſt. *Simil.* Omnia appetunt in ſorte ſphera ſuo cõquieſcere: ideo ignis ſurſum tendit, lapis autẽ deorſum. Eodem modo anima noſtra in Deo quieſcere deſiderat tanquã in cẽtro ſuo. Eã ob cauſam ait Aurelius Auguſtinus: Creaſti nos domine ad te, ideo inquietũ eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te. Hinc efficitur, vt mũdi diuitiæ, & proſperarũ rerum abundãtia, hono- *Simile.* res, & dignitates nequaquã poſſint animã ſatiare, cùm centrũ non ſint, vbi illa quieſcit. Et vt lapis & ſi auro ornetur, & in arcula pretioſa includatur, nõ tamen propenſionẽ amittit, quã habet ad centrũ & proprium locum, vbi eſt eius quies: ſic anima noſtra quãuis magnis mũdi opibus & dignitatibus affluamus, nõ tamen trãquilla omnino & ſatiata eſt, donec in cœlo cõquieſcat in Deo, illóque in æternum fruatur. Sentit quidem ob gratiæ aſſiſtentiam modum quendã quietis & ſuauitatis, ſed perfectã quietem & ſuauitatem in cœlo tantùm cõſequitur. At impij homines nullam habent effigiem quietis, nec ſaturitatis. Imagines & vmbras rerum comedunt peccatores, ideo nõ *Prou. 13.* replentur. Id intelligens aiebat Salomon: Iuſtus comedit, & replet animã ſuam, venter autem impiorũ inſaturabilis eſt. Et Eſaias: De- *Eſa. 9.* *Oſe. 4.* clinabit ad dexteram, & eſuriet. Et Oſeas: Co- *Amos 8.* medent, & non ſaturabũtur. Et Amos, aut potiùs, Deus per illum: Emittam famem in terram, non famem panis, nec ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini. Hanc famem permittit Deus aliquando ob hominum ſcelera nefanda, permittens vt impij præſules rempublicam gubernandam ſuſcipiant, qui nec cõcionantur, nec concionatores admittũt, ſed ſcientiam repellunt, & veram animorum eſcam abſcondunt. De huiuſmodi paſtoribus ait Salo- *Prou. 11.* mon in Prouerb. Qui abſcondit frumenta, maledicitur in populo. Cùm hæc fames in terra viguiſſet, venit diuus ille concionator Chriſtus Deus noſter, qui eam abſtulit, & frumenti ſaturitatem tribuit.

Et multiplicabo fructum ligni, & genimina agri. Hoc eſt, arbores lætiſſimorum fructuum copia exornabo, & terram frugiferam reddam. Poteris per lignum hoc lignũ vitæ intelligere, & per agrum eccleſiam, cuius admirabilis & vbertimus fructus viros Chriſtiana pietate *Prou. 3.* præſtantes reficit & recreat. Nã, vt ait in Prouerbiis Salomon, de ſapiẽtia patris, quæ Chri- *Prou. 11.* ſtus eſt, loquens, lignũ vitæ eſt his, qui apprehenderint eam. Et rurſus: Fructus iuſti lignũ vitæ. Poteris per lignum virum iuſtum intel- *Pſal. 1.* ligere, de quo ait regius vates: Erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Vir enim iuſtitia præſtanti inſtar arboris fœcundæ pulchros virtutis fructus, illóſque tempeſtiuos producit.

Recordabimini viarum veſtrarum peſſimarum. Impiam veſtram priſtinam viuendi rationem in memoriam redigeris, vt eius pœnitentiam agatis, eámq; deteſtemini. Ideo ait Ieremias: *Iere. 2.* Vide vias tuas in conualle: ſcito quid feceris. Ac ſi dicat: Adhuc veſtigia tua apparẽt in valle, quibus terram attingebas, cùm ibas ad idola colenda, intuere ea, conſidera peccata tua, vt illa execreris, téque illorum pœniteat. Et in Deuteronomio ſcriptum legimus: Memento, & ne obliuiſcaris, quomodo ad iracundiam *Deute. 9.* prouocaueris dominũ Deũ tuum. Ideo præterita vitia ſunt in memoriam reuocãda, vt ea deploremus, nõ vt ex illorum cogitatione voluptatem capiamus. Audi diuũ Paulum dicẽtem: Quæ quidẽ retro ſunt obliuiſcens, ad ea *Philip. 3.* verò, quæ ſunt priora, extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauiũ ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Aſpicis igitur deber. nos peccatorum præteritorũ & recordari, & obliuiſci: recordari ob acquirendum dolorem, obliuiſci ob fugiendã voluptatẽ. Multa ſunt enim, quorum vtile eſt obliuiſci. Ferunt floruiſſe apud Græcos virum quendam nomine Themiſtoclem, incredibili quadã animi atque ingenij magnitudine, cui cùm Simonides artẽ memoriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallem: nam memini eorũ, quæ nolo: obliuiſci nõ poſſum, quæ volo. Meminit huius apophthegmatis Cicero lib. 2. de Oratore, & 4. de finibus. Et Plutarchus lib. 5. apophthegmatum. Sed quoniã neceſſe eſt de peccatis confiteri, & ſanctũ pœnitentiæ ſacramẽtum frequẽtare, neceſſe eſt reuocare in memoriam delicta, vt debitã illorum confeſſionem faciamus. Vt qui incidit in flumẽ, non obrui- *Simile.* tur, quãdiu aqua non accedit ad os, quoniam reſpirare poteſt, & nõ ſubmergi: ſin aũt aqua attigerit, & adimpleuerit os, ſtatim obruitur, & moritur: ſic qui incidit in peccati gurgitẽ, ad hũc ſpem habet vitæ, ſi os nõ habet impeditum ſi paratus eſt de ſceleribus debitè confiteri, ſin autem tanta eſt culparũ aqua, vt ei ſuper os aſcendat, quò flagitia ſua ſilentio prætereat, nolens de illis confiteri, obruitur miſer, & ad ima tartarorum deſcendit. Eã ob cauſam dicebat regius vates: Non me demergat tem- *Pſal. 68.* peſtas aquæ, nec abſorbeat me profundũ, nec vrgeat ſuper me puteus os ſuum. Aquis ma- *Exo. 14.* ris obruti ſunt Ægyptij, non Iudæi: Iudæus enim ſignificat cõfitentẽ, Ægyptius turbatũ. Ille eripitur, qui ad veram confugit cõfeſſionem, ille perit, qui obſtinatione turbatus, peccatorum ſuorum confeſſionem contemnit.

Non propter vos ego facio. Hoc eſt, nõ ex ope-
ribus iuſtis, quæ feceritis, ſed meam intuens
miſericordiam vos liberabo Hoc ita eueniſſe
teſtatur his verbis in epiſtola ad Titum Di-
Tit. 3 uus Paulus: Apparuit benignitas & humani-
tas ſaluatoris noſtri Dei, non ex operibus iu-
ſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam
miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauachrũ
regenerationis, &c.

Et inſtaurauero ruinoſa. Hoc eſt, hoc faciã,
cùm ciuitates terræ promiſſionis, quæ modò
euerſæ ſunt, fuerint inſtauratæ, & deleta ac
diruta ædificia in priſtinã amplitudinem re-
ſtituta. Liberabo vos à Babylonica ſeruitute,
& erunt mœnia veſtra magnificentiſſimè in-
ſtaurata. Per hæc mœnia homines ſignifican-
tur, quaſi dicat Deus: Homines antea variis
cõtaminari, infidelitate corrupti, inſipiẽtia cæ-
ci, omnibus flagitiorũ maculis notati, qui per
peccatum ceciderãt, & fuerãt funditùs euerſi,
erunt diuino fauore erecti, mundati, illumi-
nati, & in Chriſtiana nobilitate conſtituti.

In oculis omnis viatoris. Hoc eſt, coram ocu-
lis omniũ tranſeuntium. Poteris per viatores
homines intelligere. Ait enim in epiſtola ad
Hebr. 13 Hebræos Apoſtolus: Nõ habemus hic manẽ-
tem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Et de
patribus antiquis ait in eadẽ epiſtola: Iuxta
Hebr. 11 fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis
repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpiciẽtes,
& ſalutãtes, & cõfitentes, quia peregrini ſunt
& hoſpites ſuper terrã. Qui enim hoc dicunt,
ſignificant ſe patriam inquirere, &c. Et in ſe-
cunda ad Corint. Dum ſumus, inquit, in cor-
2. Cor. 5 pore, peregrinamus à domino.

Terra illa inculta facta eſt vt hortus voluptatis. Hoc eſt, terra promiſſionis quę nũc incul-
ta eſt, & deſerta, quòd fuerint ex ea Hebræi in
Chaldæam abducti, poſt eorum reditum à ca-
ptiuitate, erit culta & frugifera inſtar hortus
amœniſſimi, & viridarij pulcherrimi. Idẽ præ-
dixerat his verbis Eſaias: Conſolabitur domi-
Eſai. 51 minus Siõ, & cõſolabitur omnes ruinas eius,
& ponet deſertum eius quaſi delicias, & ſoli-
tudinẽ eius quaſi hortũ domini. Poſſunt hæc
referri, & rectè quidẽ ad Gentilitatẽ, quæ cũ
ante gratiam inculta fuiſſet, & deſerta, abſque
fide & charitate, fuit poſteà per euãgelij præ-
dicationem culta & fructifera, & ob fidem, &
ſacramentorum receptionem vberrimos vir-
tutum fructus mirabiliter tulit.

Et ciuitates deſertæ. Subaudi, ab habitatori-
bus, deſtitutæ ab alimentis ſuffoſſæ, hoc eſt,
euerſę ab inimicis, muros funditùs delẽtibus.
Hę ciuitates reſtaurabũtur, & munitę colẽtur.

Adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael, vt faciam eis. Quærẽt me verè Iſraelitæ, & inueni-
ar ab eis, quibus ea faciam, quæ ſequuntur.

Multiplicabo eos ſicut gregem hominum. Hoc
eſt, non erit grex pecorum, ſed hominum. E-
runt viri iuſti, ratiõe vtẽtes, qui ea officia ex-
ercebunt, quorum cauſa eos mũdi creator ſui
diuini numinis ſimiles effecit, & naturã ratio-
nis compotem impertiuit. Comparat ſe Chri-
ſtus cũ paſtore, & fideles ſuos cum ouibus, nõ Ioan. 10
brutis, ſed intellectus participibus. Id quod a-
pud D. Ioannem cap 10. multis verbis expli-
cuit, Qua de re cap. 34. ſuprà diſſeruimus. Sup. 34

Vt gregem Ieruſalem in ſolennitatibus eius. Hoc
eſt, numerus hominum excedet numerũ oui-
um, quæ in feſtiuitatibus conueniunt Hiero-
ſolymam, vt ibi immolentur, & comedantur.
Diebus ſolẽnibus erat Hieroſolymæ magna
pecorũ multitudo, præſertim tribus ſolenni-
tatibus, quibus Iudæi tenebantur venire ad
templum, de quibus loquitur diuina ſcriptu-
ra ca. 23. Exodi, & aliis in locis. Exod. 23

Annotationes ex hebræo in caput XXXVI.

PRo eo quòd deſolati eſtis, & conculcati per circuitum. Septuaginta habent: Pro eo quòd
inhonorati eſtis vos ab iis, qui ſunt in circui-
tu veſtro. Pagnin⁹: Pro eo quòd deſoliauerũt
& abſorbuerunt vos vndique. Quæ omnia in
idẽ coincidũt. Pro deſolati eſtis eſt in hebrai-
co, שמות xammoth, à verbo xamam, quod
ſignificat deſolare, perire, & euertere, vt 5. ca.
Threnorum. Propter montẽ Sion, quid diſpe-
riit. Vel, vt alij verũt, qui deſolatus eſt. Id ve- Thren. 5
rò quod ait Iob: In nihilum redacti ſunt om- Iob. 16
nes artus mei, poteſt verti ex hebræo: Deſo-
laſti omnẽ congregationẽ membrorũ meorũ.
Ac ſi diceret: Omnia membra mea vulneraſti.
Eſt enim idem verbum. Significat etiã obſtu-
peſcere, & conturbari, vt apud eundẽ Iob: At- Iob 21
tendite me, & obſtupeſcite. Vnde id, quod eſt
in pſalmo: In me turbatum eſt cor meũ, verti
poteſt: Intra me obſtupuit cor meum. Id etiam Pſal. 142
quod eſt apud Eſaiam: Et aporiatus, eſt quia Eſa. 59
non eſt, qui occurrat, pro aporiatus eſt, eſt in
hebraico hoc idẽ verbũ. Quare poterat ver-
ti locus ille: Et obſtupuit quia nõ erat, qui oc-
curreret. Ex his omnibus colligitur poſſe hũc
Ezechielis locum ita verti: Eo quòd in nihilũ
redacti eſtis. Vel, quòd præ nimio dolore ob-
ſtupuiſtis.

Propè enim vt veniant. Ex hebraico poteſt
verti: Appropinquarunt enim, vt veniãt, Sub
audi, ad me. Ac ſi dicat Deus. Dederunt ſigna
futuræ reſipiſcentiæ: oſtenderũt ſe pœnitẽti-
am velle agere, & ad me cõfugere. Pro propè

eſt, in hebraico eſt קרבו cerenu, à verbo ca-
Pſal.65 rau, quod ſignificat appropinquare, vt apud
Iſa.26 Eſaiam: Recede à me: nō appropinques mihi.
Et in pſalmo: Dū appropiāt ſuper me nocen-
tes, vt edant carnes meas. Significat etiam di-
Pſal.69 micare & pugnare, vnde cerau ſignificat bel-
lum, vt in pſalmo: Diſſipa gentes quæ bella
volunt. Vnde id, quod modò citabam ex pſal-
mo: Dum appropiant ſuper me nocentes, ſeu
vt legit Auguſtinus: dum appropinquant ſu-
per me nocentes, poteſt rectè transferri ex
hebræo: Dum dimicāt aduerſus me impij. Si-
gnificat præterea verbum hoc offerre, vt ca-
Num.3 pite tertio Numerum: Mortui ſunt enim Na-
dab, & Abiu, cùm offerrent ignem alienū. Si-
gnificat poſtremò adhærere, vt in pſalmo:
Mihi adhærere Deo bonum eſt. Vel mihi bo-
Pſal.62 num eſt offerre meipſum Deo. Vnde loc⁹ hic
Ezechielis poterat rectè conuerti ex hebræo:
Obtulerunt enim ſe, vt veniant.

Et adducam ſuper vos homines, populum meum
Iſrael. Hoc eſt: Super vos ò montes Iudææ ad-
ducam homines, nimirum populū meum Iſ-
rael, qui modò in Babylonica captiuitate de-
tinetur. Efficiam, vt incolant Iudæi, qui modò
à vobis abſunt. Septuaginta ita tranſtulerunt
καὶ γεννήσω ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀνθρώπους ἐπὶ τὸν λαόν μου
Ἰσραήλ. Hoc eſt, & generabo ſuper vos ho-
mines pro populo meo Iſrael. Ac ſi dicat
Deus: Ego ò eccleſia mea pro populo Iſraeli-
tico quondam fideli generabo tibi apoſtolos,
& viros apoſtolicos, & magnam fidelium
Chriſtianorum infinitatem. Id cecinerat iis
Pſal.44 verbis regius vates: Pro patrib⁹ tuis nati ſunt
tibi filij, conſtitues eos principes ſuper om-
nem terram. Hi ex indoctis piſcatoribus fa-
cti ſunt principes totius orbis terrarum, nō ſo
lùm dum vitam agerent tantummodò, vt Iu-
lius Cæſar, & Octauianus Auguſtus, ſed etiā
per millequingētos annos talē obtinent prin
cipatum, vt etiam ſummi imperatores & illu-
ſtriſſimi mundi monarchæ, ante eorum oſſa
venerabundi procumbant, optantes vel veſti-
gia pedū eorū exoſculari. Horū tanta eſt au-
thoritas & maieſtas, vt qui eos audit, ipſum de
Luc.10 um audiat, qui eos ſpernit, ipſam Deū ſpernat.
Patres fuerūt patriarchæ & prophetæ, quorū
loco nati fuerunt apoſtoli, qui orbis terrarum
principatu potirentur, & viri alij ſapiētia inſi-
gnes, virtute præcellētes, charitate præſtātes,
qui omnes mūdi nationes ſancta religione
imbuerunt, & admirabile Ieſu Chriſti nomen
vbiq; celebrarūt. Hos genuit Chriſtus ſangui
ne ſuo, hæc eſt admirabilis illa genetatio, de
Iſai.53 qua ait Eſaias: Generationē eius quis enarra-
bit? Ac ſi diceret: Quis poterit conſequi ota-
tione magnam illam ſpiritualem, & infinitam
hominum prolem, quā Chriſtus eſt ſuo ſan- Ioan.1
guine geniturus? Id explicans Diuus Ioan-
nes ait. Quotquot autem eum receperunt, de-
dit eis poteſtatem filios Dei fieri qui his cre-
dunt in nomine eius, qui nō ex ſanguinibus,
nec ex volūtate carnis, nec ex voluntate viri,
ſed ex Deo nati ſunt. Non ait euangeliſta fu-
iſſe beneficiū hoc conceſſum magnatibus, &
in ſolos principes collatum, ſed in omnes, qui
cunque in Chriſtum crediderūt. Intuere Dei
noſtri bonitatem. Non eſt apud eum acceptio 10. Deu.
perſonarum, vt 10. Deuteronomij, & ſecūdo 2.Par.19
Paralipomenon. 19. & capite ſecundo epiſto Rom.2
læ ad Romanos, & multis aliis in locis literæ Gal.2
diuinæ conteſtantur. Deus eſt omnium, com-
munis omnibus, qui vult omnes homines ſal-
uos fieri. Quotquot autē eum receperūt, ſiue
ſint Iudæi, ſiue Gentes: ſiue reges, ſiue coloni. 1.Tim.2
ſiue diuites, ſiue pauperes, ſiue mares, ſiue fœ-
minæ, ſiue ſenes, ſiue adoleſcentes, Neminem
reijcit, neminem contemnit, omnibus in eum
credentibus dedit poteſtatem filios Dei fieri.
Quod poterat maius erga homines beneficiū
excogitari? Quid nobis poterat eſſe glorio-
ſius, quid illuſtrius? Quæ poterit tāta ingenij
vbertas exiſtere, quæ tāta dicendi copia, quod
tam eminens atque incredibile genus oratio-
nis, quo quiſquam poſſit ſingulatē hanc Dei
noſtri erga nos charitatem non dicam am-
plecti dicendo, ſed recēſere munerādo? Quid
eſt eſſe filios Dei, niſi eſſe Chriſti ſanguine
ſpiritualiter genitos, ipſius Dei hæredes? Si e-
nim filij, & hæredes, ait Apoſtolus. Hæredes
Dei, cohæredes autem Chriſti. Hæc eſt gene- Gal.4
ratio, de qua hoc loco ait Deus per Ezechie-
lem iuxta ſeptuaginta interpretum trāſlatio-
nem: Et generabo ſuper vos homines pro
populo meo Iſrael.

Et diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ. In he-
braico pro & diſplicebunt eſt ונקטתם vne
cotthē, à verbo קוט, quod ſignificat abomi-
nari: Ideo ſeptuaginta tranſtulerūt: Et abomi-
nationi habebimini ante faciē veſtrā iniqui-
tatibus veſtris. Significat etiā excidere & in-
terficere. Ideo vertit Pagninus: Et quòd ſucci
ſione digni eſſetis, iudicabitis in cōſpectu ve-
ſtro propter iniquitates veſtras. Ac ſi diceret:
Videntes ſcelera veſtra corā oculis veſtris, in-
dicabitis vos dignos eſſe morte, Significat
etiā litigare, vt in pſalmo. Quadraginta annis
litigaui cū generatione hac. Pro quo ſeptua Pſal.94
ginta verterunt: Quadraginta annis offenſus
fui generationi illi. Et alij: Quadraginta an-
nis proximus fui generationi huic. Significat
etiā diſplicere & tabeſcere, vt in pſalmo: Sup
inimicos tuos tabeſcebā. Vel inimici tui mihi Pſa.134
diſpli

diſplicebant. Vel aduerſus inimicos tuos litigabam. Vnde poterat locus hic Ezechielis verti: Et tabeſcetis intra vos ſuper iniquitates veſtras. Vel litigabitis intra vos aduerſus flagitia veſtra.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXVII.

Capite ſuperiore promiſit Deus ſe eſſe reducturum filios Iſrael à Babylonica captiuitate in terram promiſsionis, & Hieroſolymam inſtauraturum: vbi per Babylonicam captiuitatem mundum intelligit & peccatum, per Hieroſolymam verò eccleſiam catholicam, & gratiam, quæ in hac vita non eſt niſi in eccleſia. Hoc autem capite pollicetur Deus idem ſub alia dicendi forma: nam impios homines ſcelerum labibus infectos, oſſa arida appellat, quibus campus, hoc eſt mundus, quem ſupra ſignificauerat nomine Babylonis, plenus erat. Sed illa erecturum, & ſuſcitaturum pollicetur, Hieroſolymámque reducturum. Qua in re voluit oſtendere, fore vt peccatores ab infidelitate & impia ſuperſtitione eriperet, tetráſque illorum maculas, & ſcelerũ labes ſuo ſanguine expiaret, eóſque in eccleſia ſua conſtitueret. Itaque capite hoc aſtruitur fides promiſsioni præcedenti, ducto argumento à corporum reſurrectione, vt à re certiſsima. Oſtenditur decem tribuum cum duabus ſocietas: & Chriſti in mundum prædicitur aduentus, quem diuinus vates regem, & paſtorem vnum, eúmque æternum vocat.

CAP. XXXVII.

A Facta eſt ſuper me manus domini, & eduxit me in ſpiritu domini, & dimiſit me in medio campi, qui erat plenus oſſibus: & circunduxit me per ea in gyro. Erant autem multa valde ſuper faciem campi, ſiccáque vehementer. Et dixit ad me: Vaticinare de oſſibus iſtis, & dices eis: Oſſa arida audite verbum domini. Hæc dicit dominus Deus oſſibus his: Ecce ego intromittam in vos ſpiritum, & viuetis: & dabo ſuper vos neruos, & ſuccreſcere faciam ſuper vos carnes, & ſuperextendam in vobis cutem, & dabo vobis ſpiritum, & viuetis: & ſcietis, quia ego dominus. Et prophetaui, ſicut præceperat mihi. Factus eſt autem ſonitus prophetante me, & ecce commotio. Et acceſſerũt oſſa ad oſſa: vnumquodque ad iuncturam ſuam. Et vidi, & ecce ſuper ea nerui, & carnes aſcenderunt, & extenta eſt in eis cutis deſuper, & ſpiritum non habebant. Et dixit ad B
me: Vaticinare ad ſpiritum, vaticinare fili hominis: & dices ad ſpiritum: Hæc dicit dominus Deus: A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant. Et prophetaui, ſicut præceperat mihi. Et ingreſſus eſt in ea ſpiritus, & reuixerunt, ſteterúntque ſuper pedes ſuos: exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me: Fili hominis oſſa hæc vniuerſa, domus Iſrael eſt. Ipſi dicunt: Aruerunt oſſa noſtra, & periit ſpes noſtra, & abſciſſi ſumus.

EXPLANATIO.

Facta eſt ſuper me manus domini. Hoc eſt, venit in me ſpiritus prophetiæ: afflatus ſum
ſpiritu prophetico. Hebraiſmus eſt, quo etiam
eſt vſus capite primo, & tertio: quibus in locis *Sup. 2.*
manus pro ſpiritu vaticinandi accipitur: pro *& 3.*
quo dixit capite vndecimo: Irruit in me ſpiri- *Sup. 11.*
tus domini. Fortaſſe per manum domini intelligit Dei filium: qui manus domini eam ob
cauſam appellatur, quia per ipſum omnia fa- *Ioan 1.*
cta ſunt. Ob eam etiam cauſam brachium domini appellatur ab Eſaia dicente: Parauit do-
minus brachium ſuum in oculis omniũ gen- *Eſai. 52.*
tium. Ac ſi diceret: Mittet de cœlis pater æternus, filium ſuum vnigenitum, & videbunt
homines eum, per quem omnia facta ſunt. Et
rurſum: Quis credidit auditui noſtro, & bra- *Eſa. 53.*
chium domini cui reuelatum eſt? Quaſi dicat: Quis noſtris verbis fidem habebit? & qui ſunt illi, quibus innoteſcet, Chriſtum illum, qui pro humano genere ſummos cruciatus perpeſſurus eſt, eſſe rerum omnium conditorem & moderatorem? Vel ſic: Facta eſt ſuper me manus domini, & duxit me, &c. Hoc eſt videbar mihi aſportari manu, effigiei cuiuſdam Deum repræſentantis, & in campum duci, &c.

Et eduxit me in ſpiritu domini. Refertur hoc ad manũ, vt ſit ſenſus: Eduxit me manus domini in ſpiritu domini. Vel refertur ad dominum, ac ſi diceret: Afflatus ſum ſpiritu domini, qui dominus eduxit me, &c. Particula illa domini poteſt verti per nominandi caſum, vt

dicat diuinus vates. Et adduxit me in ſpiritu dominus. ſenſus eſt: Nō corporaliter ductus ſum de loco ad locum, ſed totū hoc per ſpiritum imaginariè mihi oſtenſum eſt: videbar enim mihi egredi ad quendam campum, & in ſpiritu Dei vidi manum, quæ me ducebat.

Et dimiſit me in medio campi, qui erat plenus oſſibus. Ænigmaticè deſcribit Iudæorum liberationem, eóſq; meritò cum oſſibus aridis conferunt, nam vt oſſa arida per ſe animum recipere, & ad vitam redire nequaquā poſſunt, ſed neceſſe eſt vt diuino fauore adiuuentur, ſic Hebræi in Babylonica ſeruitute cōſtituti, nec ad patriā reuerti per ſe poterāt, nec à miſera captiuitate liberari, niſi eos Deus mirabiliter eriperet. Cùm autē per captiuitatē peccatū intelligatur, & qui captiui erant oſſibus aridis comparentur, nō eſt dubium quin per oſſa arida peccatores intelligantur. Et meritò quidē fieri: enim non poteſt, vt impij per ſe, ex viribus propriis iuſtificentur. Cùm autem à peccati morte redeunt ad vitam iuſtitiæ, hoc Dei miſericordiæ tribuitur, qui gratiam ſuam largitur peccatori. Opera noſtra ex ſe bona in lethali flagitio facta, gratiā qua iuſtificamur, cùm ex impiis efficimur iuſti, non merentur ex condigno. Id quidē eſt quod aiunt catholici doctores opera noſtra non mereri primā
Rom. 11. iuſtificationem. Si enim gratia eſt, iam non ex
Tit. 3. operibus: alioquin, vt verbis vtar diui Pauli, gratia iam nō eſt gratia. Et alibi: Non ex operibus, inquit, iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundū ſuam miſericordiā ſaluos nos fecit. Eſt tamen neceſſe, vt huiuſmodi iuſtificationi cōcurrat motus liberi arbitrij. Ideo ait diuus Auguſtinus: Qui creauit te ſine te, nō ſaluabit te ſine te. Non enim fit hæc iuſtificatio abſq; bono opere, & motu voluntatis diuinam gratiā acceptantis. Verū bona opera primā iuſtificationem præcedentia etſi iuſtificationem ipſam non mereantur, ſunt tamen diuinæ miſericordiæ prouocantia, & hominē ad ipſam recipiendā diſponētia.. Et poſt iuſtificationem cū gratia gratū faciēte de cōdigno meremur, incumbentes in bona opera, & virtutū actiones, ſed meriti noſtri fundamentū eſt in diui-
Simile. na miſericordia collocatum. Vt anulus cupreus pretioſiſſimo adamāte ornatus ſummi valoris eſt, non ob cuprū, ſed ob gemmā inæſtimabilē, cupro ipſi incluſam: ſic bona opera noſtra in gratia, vitam æternam merentur, nō quod noſtra ſint, quia ſic vt cuprū ſunt parui pretij, ſed quia fiūt in gratia, & inſignita ſunt tanquam inæſtimabili adamāte merito mortis & paſſionis Chriſti, qui per gratiā adhæremus: qui nobis ob miſericordiam ſuam bona opera in gratia facientibus vitam æternam promiſit. Eam ob cauſam in euangelio vita æterna merces iuſtorū appellatur, quòd eam *Mat. 20.* bonis ſuis operibus mereantur. Vnde diuus Paulus in epiſtola ſua ſecunda ad Timothæū *2. Tim. 4.* connumeratis laboribus ſuis ſubdit: In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex, non ſolū autem mihi, ſed & iis, qui diligunt aduentum eius. Præmium ſuorum operum, hoc eſt vitam æternā appellat coronam iuſtitiæ, quòd eam meruerit, & Deum eſſe eam ei daturum dicit, quòd iuſtus ſit iudex. Illud eſt aduertendum, non dixiſſe: quam dabit mihi dominus, ſed quam reddet mihi dominus: reddere enim eſt dare, quod debetur. Vnde in *Rom. 13.* epiſtola ad Romanos: Reddite, inquit, omnibus debita. Volens Chriſtus hanc oſtendere *Mat. 16.* veritatē ait apud Mathæum: Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis, & tunc reddet vnicuiq; ſecundum opera eius. Attende: Non ait, dabit, ſed reddet. Et rurſum loquens de eorū præmio, qui bene in vinea, hoc eſt, in eccleſia laborarunt. Voca, *Mat. 20* inquit, operarios, & redde illis mercedē. Merces eſt id, quod debetur ex merito. Aſpicis igitur exigi opera ad æternam ſalutē, per quæ illam conſequimur, non ex ipſorum operum in ſe dignitate, ſed ex illis cū fide, ſpe, & charitate cōiunctis, per quæ ex Dei miſericordia ita nobiſcum paciſcentis vitam æternam dicimur mereri. Quamuis enim quis fidem habeat, ſi tamen eſt peccato mortifero aſtrictus, non prodeſt ei fides ad æternā ſalutē conſe- *Gal. 5.* quendam. Fides, qua vitam æternam meremur, ea eſt, quæ, vt ait Apoſtolus, per charitatem operatur. Nam ipſe ait: Si habuero omnē *1. Cor. 13* nem fidem; ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Hoc quidem eſt, quod ait diuus Iacobus apoſtolus in canonica ſua: Videtis, quòd ex operibus iuſti- *Iaco. 2.* ficatur homo, & non ex fide tantùm. Loquitur de ſecunda iuſtificatione, de qua ait diuus *Apoc. 22.* Ioannes in Apocalypſi: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, ſanctus ſanctificetur adhuc. Ex operibus enim, adiuncta gratia meremur ſalutem, & iuſti nominamur. Nec repugnat hæc Iacobi ſententia diui Pauli doctrinæ, qui in epiſtola ad Romanos ait hominem non iuſti- *Rom. 11.* ficari ex operibus. Ibi enim loquitur Apoſtolus de prima iuſtificatione, quando peccator ex impio fit iuſtus per Dei gratiam: Iacobus autem loquitur de ſecunda iuſtificatione, de qua loquitur Ioannes in Apocalypſi. Diuus *Apoc. 22.* Paulus errorem Iudæorum refellit, qui ſe meritis bonorū operū gratiam euangelicam arbitrabantur obtinuiſſe, aſſerentes nō eſſe ad euangelium recipiendos Gentiles, qui fuerāt idolo

ſdolorũ cultores,& in opera legis veteris non
incubuerant, Apoſtolus aũt docet nõ iuſtifica
ri hominẽ ex operibus fidẽ & primam iuſtifi-
cationem præcedentibus,ſed ex Dei gratia.
Sed quoniam erant nonnulli,qui ex hac Pau-
li doctrina perperã intellecta bona opera cõ-
temnebant,& ſolam fidem ad vitam æternam
conſequendã ſatis eſſe affirmabant, voluit il-
lis diuus Iacobus veritatẽ illius doctrinæ be-
ati Pauli oſtẽdere,aſſerentes hoc de prima in-
telligi iuſtificatione , non aũt de ſecũda,nã ſi
poſt primã iuſtificationẽ quis bona opera re-
liquerit,ſeq́; ſceleribus contaminauerit,amit
tet gratiam manente fide,quæ ſine operibus
Iaco.2 mortua eſt. Aſpicis igitur horũ duorũ apoſto-
lorũ ſententias inter ſe non repugnare,quin-
potiùs maximè cohęrere,&impios nõ mereri
ex condigno primã iuſtificationẽ,etiã ſi poſt-
quam ſunt in gratia conſtituti,bonis ſuis ope-
ribus vitam æternã mereantur. At noſtri tem-
poris hæretici nõ ferunt meriti vocabulũ,aſſe
rentes nullum eſſe meritum,& vocabulũ hoc
delendũ penitùs eſſe,& bona opera noſtra in
gratia nihil mereri, imò peccata eſſe. Quod
quidem mirandũ nõ eſt. Cùm enim illi ſint à
fide ſeparati, & ab eccleſia excluſi,cum cæci
ſint,ſeque vitiis contaminauerint, & Satanæ
dediderint,& vt verbis vtar Apoſtoli,cum tra
Rom.1 diderit illos Deus in reprobum ſenſum,quid
mirum eſt eos dicere, nullũ eſſe meritum, cũ
ipſi nihil boni mereantur? Meritum vocabu-
lum eſt ſanctorum doctorũ, Hieronymi, Au-
guſtini, Ambroſij, Gregorij, & reliquorũ pa-
trum,qui vitæ ſanctitate,& miraculorum eui-
dentia fuerunt præcellẽtes,& ingenij acumi-
ne,ac doctrinæ & ſapiẽtiæ celebritate pręſtã-
tes. Pleni ſunt libri doctorum theologorum,
tam veterum, quàm recentium dictione hac,
plena eſt præſens ſchola,plena eſt antiquorũ
vetuſtas, quorum ſcripta ad memoriam im-
mortalem conſecrantur. Res ipſa per ſe loqui-
tur, infinitis lucet exemplis, clarior eſt luce
meridiana. Nihilominus tamen audent Lu
therani aſſerere vocem hanc nunquam fuiſſe
in eccleſia auditam, nec inter doctores vſitatã,
nec in ſacris bibliis reperiri. O errorem into-
lerabilem, ò figmentum impudens? Nume-
rarem doctorum ſanctorum loca, niſi eſſent
innumerabilia. Paſſim vocabulum hoc in ca-
tholicorum patrum tam Latinorum, quàm
Græcorum libris inuenitur. Quinimò ipſa
ſacra ſcriptura hoc vtitur vocabulo, nimi-
rum capite Eccleſiaſtici ſexto decimo, quod
eam ob cauſam annotandum duxi. Ita enim
Eccle.16 eſt loco illo ſcriptũ: Omnis miſericordia fa-
ciet locum vnicuique ſecundum meritum o-
perũ ſuorũ. Sed cur in tã manifeſto Luthera-
norum errore refutando tempus cõſumo? Vt
autem eò, vnde deducta eſt, reuertatur oratio,
cum plerique Iudæorũ, qui in Babylonica ca-
ptiuitate detinebantur, eſſent flagitiis cõſtri-
cti, meritò eos, imò peccatores omnes nefari
os, mortiferis labiis pollutos vocat noſter
Ezechiel oſſa arida, quæ per ſe ad vitam ſine
diuino fauore nõ poſſunt redire, quemadmo-
dum nec impij abſq; diuina gratia iuſtificari.
Hoc intelligens regius vates canebat: Spiri- Pſal.77
tus vadens & non rediẽs. Ac ſi diceret: Per ſe
quidem poteſt homo lethale flagitium com-
mittere, & à Deo recedere, verùm per ſe-
ipſum niſi adiu' ſpeciali Dei auxilio ad Deũ
redire nõ poteſt. Eſt enim gratia qualitas, quæ
per ſe vadit, ſed per ſe non redit. Vnde no- Sap.2
ſter Ezechiel capite ſecundo: Ingreſſus eſt, in-
quit, in me ſpiritus, poſtquã locutus eſt mihi,
& ſtatuit me ſupra pedes meos. Et Cantico-
rum primo. Trahe me poſt te. Et Ieremias in Cant.1
Lamentationibus. Conuerte nos domine ad Thre.5
te, & conuertemur. Et diuus Paulus: Gratia 1.Cor.15
Dei ſum id, quod ſum. Et Chriſtus Deus no- Ioan.6
ſter: Nemo venit ad me, niſi pater meus traxe
rit eum. Et quoniam per cãpum intelligit hoc
loco Ezechiel Babylonem, per Babylonem
autem mundum, qui, vt ait diuus Ioannes, to- 1.Ioan.5
tus in maligno poſitus eſt, apertè cõcluditur,
per campum plenum oſſibus mortuorum, mũ
dum plenum peccatoribus ſignificari.

Et circumduxit me per ea in gyro. Vt ſcilicet
ea plenius viderem. Noluit Deus, vt otioſus
eſſem, ſed vt ambularem, non inter oſſa, ea tã-
gendo, ſed in eorum circuitu, ne eorum tactu
contaminarer. Licebat illi oſſa videre, & in eo
rum circuitu ambulare, ſed non tangere illa,
& ſeipſum ex eorũ tactu polluere. Erat enim Leuit.11
lege prohibitum tangere cadauera. Ita licet Num.19
viro iuſto & ſapienti alloqui impios & ſcele-
ratos, eoſque à vitiis deterrere, & ad virtutem
cohortari, ſed illis familiariter vti non licet,
ne eorum flagitiis coinquinetur. Id intelli-
gens Moyſes dicebat: Recedite à tabernacu- Num.19
lis hominum impiorum: nolite tangere, quæ
ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis Simile.
eorum. Quemadmodũ qui è terra naufragiũ
alicuius intuetur, poteſt illum tabula vel li-
gno, vel fune, aliquo modo iuuare, ſed non ita
ſe debet inuoluere cum illo, vt obruãtur am-
bo, ſic qui iuſtitia & ſapientia præſtat, debet
teterrimis hominibus ſcelerum maculis nota-
ris, in vitiorum gurgite laborantibus opẽ fer-
re verbis, conſilus, & exemplis, illiſque aliqui-
bus modis ne penitùs ſubmergãtur, opitula-
ri, ſed ita cautè & ſapienter, ne eorum male-
ficiis contaminetur.

Erant autẽ multa ſuper faciem campi, ſiccáque

Vehementer. Hoc eſt, erant hæc oſſa multa, & inhumata, & ob temporis vetuſtatem aridiſſima. Vult ſignificare multos eſſe peccatores
Simile. ſummè vitioſos, & longa temporis diuturnitate flagitiis cootamioatos. Vt eoim oſſa qoo ſuot aridiora, eò magis indicant longè abeſſe à vita, ita peccatores quaotò ſicciores vocaotur, tantò longiùs à gratia, quæ eſt animæ vita abeſſe iotelliguotur.

Dixit ad me. Nimirũ domious, vel aogelus, qui me ducebat.

Oſſa arida audite verbum domini. Volebat Deus illis vitam tribuere, ſed vt viuerent, op⁹ erat verbum domioi audire. Eſt enim perſpicuum magoam vim habere verbũ Dei ad cõuertendos ad Chriſtũ peccatores. Diuus Pau
Hebr.4 lus io epiſtola ad Hebræos: Viuus eſt, ioquit, ſermo Dei, & efficax, & peoetrabilior omoi gladio ancipite, Dei verbum gladio vtrinque ſcindenti comparatur. Eſaias ioducit Chri-
Eſai.49 ſtum ita loquentem: Poſuit os meum quaſi
Epheſ.6 gladium acutum: Hic eſt gladius de quo ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Et gladius ſpiritus, quod eſt verbum dei. Poteſt tamẽ locus ille diui Pauli ad Hebræos de Chriſto intelligi, qui verbum dei eſt, de quo ait diuus Io
Ioan.1 annes: In principio erat verbum. Etiamſi ooo
Luc.11 deſint, qui de verbo illo intelligant, de quo ait Chriſtus. Beati, qui audiunt verbum dei, & cuſtodiuot illud. Si magnifacimus, & veneramur ſaoctorum veſtes, quoniam eorum corpora tetigerunt, & meritò quidẽ, quantò magis venerari debemus verba illa, quæ ex ore Chriſti prodierũt, quæ ex eius corde exierũt, quibus ipſi ſaocti ſanctitatẽ compararunt? O verba Chriſti diuina, ò reliquias ſanctas, tam
Acto.2 pretioſas, & tam parui æſtimatas? Coocione voa diui Petri tria milia hominũ io Chriſto crediderũt. Vide admirabilem Dei verbi vim & virtutem. Eam ob cauſam coouocantes apoſtoli diſcipulorum multitudinem, vt nar-
Acto.6 rat in Actis diuus Lucas has voces emiſſerũt Non eſt æquum oos relinquere verbum Dei, & miniſtrare meoſis. Et ſi mẽſæ illæ erant pauperum & viduarum, tameo opus predicationis verbis Dei illis prætulerunt.

Factus eſt autem ſonitus. Id eſt, cœperuot peccatores ſcelera ſua deteſtari.

Et ecce commotio. Hoc eſt, attritio quædam. Sed adhuc vitam ooo habebant, quia ſcelerũ deteſtatio & attritio eſſe poſſunt abſque contritione, & ex conſequente abſque gratia. Fieri enim poteſt, vt qui. agitia deteſtetur, & attritus ſit, cum tamen exiſtat in mortifero peccato, quod tamen tollitur per veram contritionem. Vera aotem contritio tria exigit, vt verbis vtar ſcolaſticis, quæ ſunt diſpliceotia de cõmiſſis peccatis ſupra omoe odibile, propoſitum vitanda peccata ſupra omne vitabile & propoſitum confiteodi ſeu ſatisfacieodi, ſi homo coofeſſus ooo eſt. Poſſũt referri verba hæc literaliter ad ipſa oſſa, quando ſe cooiunxerunt. Sunt qui commotionem hanc referendam dicant ad Babyloniorum conturbationẽ à Perſis & Medis excitatam, quando Babilooem expugnaruot, & Iudæos io patriam ſuam liberos miſeruot. Et ita oſſa cooiuncta ſunt, quodlibet ad iuncturã ſuã, quia vouſquiſq; tribui & familiæ ſuæ adhærebat Et hoc modo fuerũt reuerſi in Iudæam, & in priſtina ſua dignitate conſtituti.

A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos. Iudæi, qui oſſibus aridis, & hominibus ioterfectis comparantur, captiui erant in omni regione Chaldææ, quidam ad plagam Orieotalem, quidam ad Occideotalem, hi ad Meridiem, alij ad Septentrionem. Ideo inuocat propheta ſpiritum ſanctum, qui ad eos veniat excitandos à quatuor vẽtis, hoc eſt, à quatuor mundi plagis, in quibus exulabaot, eisque vires tribuat & aoimũ, & audaciam. Erant enim adeo debilitati, & fracti, & deterriti. vt ooo putarent ſe poſſe ad Iudæam redire, etiam ſi eis Cyrus copiam faceret redeundi. Quam ob cauſam id uoo audebaot experiri, quod oullo modo obtioere poſſe credebant. At cum ad eos veoit ſpiritus aoimum receperunt, quo ſe tetulerunt io patriam, vbi vrbem & templum inſtaurarunt. Sed per hanc Iudeorum in patriam reductiooem, vti diximus, & per hæc oſſa ad vitam reuocata impiorum iuſtificatio intelligitur, & humani geoeris per Chriſtum redemptio. Eam ob cauſam inuocat diuious vates ſpiritum ſanctum, qui veniat à quatuor ventis, hoc eſt vodique, qui vbique eſt, & Chriſtiaoos ex quatuor orbis partibus in vna eccleſia catholica, in voitate voius fidei in ſpiritu Dei coogreget, & coaduoet. Diuus Abmroſius libro 3. de ſpiritu ſancto explicans huoc locum, per hunc ſpiritũ intelligit ſpiritũ ſãctum. Per aduentũ ſpiritus à quatuor vẽtis voluit fortaſſe diuinus vates ſigoificare eũ occultè venire, eiuſque aduentũ nõnullis in rebus eum veoti qualitatibus quodammodò cooferre. Eodem modo Chriſtus *Ioan.3*
apud Ioãnem, Spiritus, inquit, vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veoiat, aut quo vadat. Licet enim apud Ioannem loco illo per ſpiritum intelligatur vẽtus, vt multi interpretaotur, tamen omnes aiunt vſum fuiſſe Chriſtum quadam ſimilitudine ob nominis & multarum rerum conuenieotiam, quemadmodum hic apud Ezechielem. Vt enim veotus libere fertur impetu ſuo, nullis humaois legi-

legibus conſtrictus,ſed vbique ſpirat,in aëre,
in terra,& in mari,penetrás aliquãdo viſcera
terræ:ſic ſpiritus ſanctus in operationib⁹ ſuis
liber eſt,nemo eũ cogere, nemo retinere po-
Rom.9 teſt. Eius miſeretur, quẽ vult proſequi fauo-
re,quem verò vult indurat,poteſt ex vaſe iræ
facere vas miſericordiæ, & ex vili luto ma-
gnũ & pretioſum vas, & ex abiecta materia
1.Reg.16 opus inſigne. Dauidẽ paſtorẽ euexit in regiã
dignitatem, eiq; ſpiritum vaticinandi imper-
Mat. 4. tiuit. Petrũ piſcatorem apoſtolum conſtituit,
Mat.16. & principem apoſtolorum: Mathæum ex pu-
Mat.9. blicano fecit euangeliſtam: Paulũ ex perſe-
Acta 9. cutore doctorem Gentium, & vas electionis.
Et quemadmodũ ventus etſi inuiſibilis,mag-
na tamen efficit, nam deiicit turres, arbores
euellit,& ſaxa rupium ſcindit,ſic ſpiritus ſan-
ctus eos, qui ſuperbia elati in illuſtri ſunt di-
gnitate conſtituti,deiicit aliquando, vt fragi
litatem ſuam,mundi varietatem,& diuini nu-
Dan. 4. minis potentiã agnoſcãt. Id quod Nabucho-
Mal.9. donoſori,& Antiocho, & multis aliis eueniſ-
ſe diuinæ literæ conteſtantur.Poteſt arbores
ſteriles,hoc eſt, impios peccatores radicitùs
euellere,iuxta illud pſalmographi:Proprerea
Pſal.51. De⁹ deſtruet te in finẽ,euellet te,& emigrabit
te de tabernaculo tuo,& radicem tuam de ter
ra viuentiũ. Poteſt etiã ſaxea & dura hominũ
corda conuertere, & ad pœnitentiã adduce-
re,quemadmodum fecit latroni,peccatrici,&
Luc.23 Zachæo.Præterea vt vẽtus ſe per omnia trãſ-
Luc. 7. fundit:ſic ſpiritus ſanctus omnia implet, iux-
Luc.19. ta id quod eſt libro Sapientiæ mandatũ: Spi-
Sapie.1. ritus domini repleuit orbem terrarum. Tri-
Dan.3. bus pueris affuit in ignis fornace, Danieli in
Dan.6. lacu leonum,Moyſi in deſerto, Ionæ in ven-
Exod.3. tre ceti.Petro in carcere, Paulò in profundo
Iona.2. maris.Omnia ſcit, omnia penetrat, & vt ver-
Acto.12. bis vtar Apoſtoli in epiſtola prima ad Corin-
2.Cor.11 thios:Spiritus omnia ſcrutatur etiã profunda
1.Cor.2. Dei. Deinde vt vẽtus interdum tranquillus &
ſuauis eſt,interdum violẽtus & fortis: ſic ſpi-
ritus ſanctus quoſdam ſuauitate & trãquilli-
2. Par. 33. tate reficit, vt Petrum & Ioannem,quodã ve-
Acto. 9. rò in impetu deiicit & proſternit, vt Manaſſẽ
regem,& Saulum Tharſenſem.Impius Manaſ
ſes cùm ſe vidit regno ſuo priuatum,& in Ba-
bylonicã captiuitatem coniectum,Deũ cogno
uit,& ad illum ſupplex confugit. Saulus autẽ
proſtratus,captus viſu,oculos aperuit, & pro
eo,quẽ odio proſequebatur,acerbiſsimos cru
ciatus tulit,ſe hoſtium telis intrepidè millies
obiecit,& tandem mortem ipſam alacri & ere
cto animo ſubiuit.Demũ vt venti vocẽ audi-
mus,cùm ignoremus,vnde veniat,aut quo va
dat,quoniã non eſt nobis perſpectus & explo-
ratus definitus locus eleuatiõis eius,nec defe-
ctionis:ſic vocẽ internam ſpiritus ſancti audi
mus aliquando,& intelligimus nos ab eo do-
ceri,rapi,& abſorberi,ſed neſcimus,quomo-
do animam noſtram ingrediatur, qui vbique
eſt,aut quomodo inde recedat.Eas ob cauſas
exiſtimo dixiſſe noſtrum vatem: A quatuor
ventis veni ſpiritus,& inſuffla ſuper interfe-
ctos iſtos.

Et ingreſſus eſt in ea ſpiritus. Hoc eſt,introi-
uit in ea ſpiritus vitalis,& vixerunt. Vel per
ſpiritum intelligit gratiã ſpiritus ſancti, qua-
ſi dicat.Impertiuit illis Deus gratiã,& vixerũt,
cùm anteà eſſent per peccatum mortua, imò
oſſa arida mortuorũ. Impij ſceleribus cõtami
nati mortui dicuntur: cùm autẽ diuino fauo-
re peccata relinquunt,& gratiã conſequũtur,
viui nominantur.Homo,inquit in libro Sapi- *Sap.18.*
entiæ diuina ſcriptura,occidit quidẽ per ma-
litiam animam ſuam.Ex quo colligis impium
hominem eſſe ſui ipſius homicidam. Diuus Ia *Iaco.1.*
cobus in epiſtola ſua canonica,Peccatum,in-
quit,cùm conſummatũ fuerit,generat mortẽ.
Ac ſi dicat:Peccatũ tũc eſt mortiferũ,& mor-
tẽ gignit,cùm plenè fuerit deliberatum, cùm
volũtas impiæ cõcupiſcentiæ perfectè cõſen-
ſerit,ſiue in actũ exeat exteriorẽ,ſiue nõ. De *Sap. 16.*
eo dixit ſuprà Ezechiel:Anima,quæ peccaue-
rit,ipſa morietur.Ex quibus verbis probatur,
vitam impij eſſe mortem. Vnde ait Salomon *Eccle.8.*
in Eccleſiaſte:Vidi impios ſepultos,qui etiam
cũ adhuc viuerent,in loco ſancto erãt,& lau-
dabantur in ciuitate quaſi iuſtorũ operũ.Hoc
eſt horribile quoddam monſtrum eſſe animã
mortuam in corpore viuo.Qui fieri poteſt,vt
viui ſint,qui ſunt in vitiorum tumulo ſepulti?
Quãdo Deus in lege præcepit,ne quis homi-
nẽ mortuũ attingeret, volebat in primis pro-
hibere,ne quis impiis hominibus familiariter
vteretur: qui enim ſunt flagitiis inquinati,
mortui vocantur. Exiſtimamus ſæpè nos in
homines reſpicere,cum homines nõ ſint, ſed
hominum ſepulchra.In hominibus nõ homi- *Num.19*
nes videmus,ſed cadauera. Intuemur quaſdã
ſtatuas viuas quoad ſenſum, mortuas quoad
animã.Intuemur oſſa arida in cãpo, hoc eſt,in
mundo cõſtituta. Sed beati,qui audiũt verbũ
Dei,vt à vitiis reſurgant.Venit hora,inquit a-
pud Ioannẽ Chriſtus,& nũc eſt,quando mor- *Ioan.5.*
tui audient vocẽ filij Dei,& qui audierint,vi-
uent.Quẽadmodum fulmen enſem attingẽs,
vaginam foris integram relinquit,ferrum aũt *Simile.*
intus ferit:ſic lethale flagitium corpus viuum
foris relinquit,animam aũt intus occidit,ſepa
rans ab illa gratiam,quæ eſt animæ vita.

Et vixerunt, Redierunt oſſa ad vitã.Voluit
diuinus vates his verbis reſurrectionem mor
tuorum ſignificare,& eſt perſpicua quædam

de reditu ad vitam vaticinatio. Quoniam capite ſuperiore oſtendit inenarrabilia vitæ æternæ bona, voluit hîc oſtendere reſurrectionẽ, & viros iuſtos in corpore & anima ſuſcitatos
Dan. 12 bona illa eſſe obtenturos. De hoc reditu ad vitã ait Daniel: Multi ex iis, qui dormiũt in terræ puluere, reſurgent, iſti in vitam æternam, & iſti in opprobrium, vt videant ſemper. Seu vt alij vertunt ex Hebræo, & iſti in opprobrium, & confuſionẽ æternã. Quod autẽ ait: Multi ex ijs, qui dormiunt, vult ſignificare omnes mor-
Ioan. 5. tuos quos, quoniam multi ſunt, multos appellat. Hunc locum explanare videtur Chriſtus Deus noſter, dicẽs apud Ioannẽ: Venit hora, in qua omnes, qui in monimentis ſunt, audiẽt
Eſa. 26. vocem filij Dei, & procedent, qui bona fecerũt, in reſurrectionẽ vitæ, qui verò mala ege-
Ioel. 3. runt, in reſurrectionẽ iudicij. Hæc eſt Danielis paraphraſis. Eſaias etiã, Viuent, inquit, mortui tui, interfecti mei reſurgent. Ioel inducit
Iob. 19 Chriſtum in hunc modum loquentẽ: Conſurgant, & aſcendãt gẽtes in vallẽ Ioſaphat, quia ibi ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Et Iob: Credo, quòd redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo deum ſaluatorem meum. Quem
1. Cor. 15 viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios toto quinto decimo capite probat carnis reſurrectionem, & concludens ait: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur, oportet enim corruptibile hoc induere immortalitatem. Hoc aſſerit in epiſtola ad Ro
Rom. 8. manos capite octauo, & prima ad Theſſalonicenſes capite 4. & alijs in locis. Sed cum diuus
1. Theſ. 4
1 Cor. 15. Paulus dicat reſurrectionem futuram eſſe in momẽto, in ictu oculi, quæ rendũ videtur, cur hoc loco dicat Ezechiel, neruos & carnes aſcẽdiſſe, & cutẽ deſuper extẽsã eſſe, & poſtea ait, ſpiritum fuiſſe ingreſſum in oſſa, illiſq; vitam tribuiſſe, Quæ omnia videntur innuere reſurrectionẽ fore ſucceſſiuè. Huic obiectioni reſpondendũ puto, omnia hæc quæ narrat Ezechiel, ſimul facta fuiſſe, ſed nõ ſimul potuiſſe à diuino propheta explicari. Non intelligas tamen per momentum illud inſtans ſignificari, partium expers, in quo aiunt philoſophi nihil fieri, ſed tempus breuiſſimum, inſtãs enim nõ eſt tempus, imò nec pars temporis, vt aſſerit Ariſtoteles quarto Phyſicorum capite 11. ſed id quo tẽporis partes cõnectũtur, quod auctore Ariſtotele libro Phyſicorum capite 3. indiuiſibile eſt, ita vt nihil in eo moueatur. De hoc igitur inſtanti non loquitur Apoſtolus, ſed de parua temporis mora, in qua erit collectio cinerum & mortuorum reſurrectio, immenſa eſt enim Dei virtus, quæ in tã breui tẽpore rem tã admirabilẽ operabitur. Hũc Ezechielis locũ exponit D. Ambroſius de reſurrectione mortuorũ in libro de fide reſurrectionis, & Tertullianus in libro de reſurrectione carnis.

Steteruntque ſuper pedes ſuos. Hoc eſt, ſurrexerũt, & erecti ſteterunt. Sed quoniã ducto argumẽto à mortuorũ reſurrectione explicat diuinus vates impiorum iuſtificationem, dicendũ eſt homines illos poſt reditum ad vitam gratiæ ſuper pedes ſuos, hoc eſt ſuper affectiones ſuas ſtetiſſe, ſub quibus, cũ eſſent ſceleribus aſtricti, iacebant. Quid autem ſit ſtare ſuper pedes oſtendimus capite 2. verba illa explanantes: Fili hominis ſta ſuper pedes tuos. Sup. 2.

Oſſa hæc vniuerſa domus Iſrael eſt. Hoc eſt, per hæc oſſa populus Iſraeliticus ſignificatur. Nam cum tibi oſtendam eſſe me reſuſcitaturũ mortuos omnes, quid mirum poſſe me Hebræis opem ferre, eoſque qui tanquam mortui in regionibus Chaldææ veluti in ſepulchris detinentur, ad patriam ſuam reuocare?

Ipſi dicunt: aruerunt oſſa noſtra. Ita Iudæis infringitur audacia, & langueſcit induſtria, vt dicant euanuiſſe omnem fortitudinem ſuam, & eam ob cauſam nullam habere ſpem in patriã redeundi. Explicantes autẽ quod dixerãt ſubiungunt: Et periit ſpes noſtra. Repetitio eſt ſuperioris ſub alijs verbis apertioribus. Sequitur, & abſciſſi ſumus. Subaudi à patria noſtra. Ac ſi dicerent: Vt fieri non poteſt, vt ramus ab Simile. arbore penitus abſciſſus illi poſtea cõiungatur, & inſeratur: ſic fieri non poteſt, vt nos à Iudæa Simile. ſeparati ad illã reuertamur. Et vt arbor deſtituitur ſpe ſua, ſi euellantur radices eius: ita cũ nos ſimus à priſtina noſtra dignitate radicitus euulſi, quomodo poterimus ad illã vnquam reſtitui? Ita aiebat Iob: Pereo, & quaſi euulſæ ar- Iob. 19. boris abſtulit ſpẽ meã. Non deſperabat de ſalute animæ, & de diuina miſericordia: ſed tãta erat eius calamitas, vt diffideret redire poſſe ad priſtinã proſperitatem. At multi ad id impietatis perueniunt, vt deſperent poſſe veniam conſequi ſuorum ſcelerum, & morti corporis propinqui, nullum ſpirituale admittunt remediũ, nullã animæ medicinã. Id quod tu vita leue eſſe & facile, illis diabolus ſuadebat, in morte grauiſſimum eſſe, & prorſus inexpiabile illis perſuadet. Vt arboris truncus in gurgite fluuij natans à quouis homine facilè attrahitur adunco inſtrumento à medio aquarum ad Simile. littus, at vbi terram attingit, non poſſunt illud quatuor homines mouere, ſic peccatum, dum

viuit

viuit homo, vſque adeo videtur leue, vt facilè illud admittat: at mortis tẽpore cum iam homo eſt terræ propinquus, tunc apparet ita graue, vt non valens peccator tantum onus ferre cogitet de tanta ponderis magnitudine, & tali cogitationi deſperationem penitùs adhibeat. Duplici tentatione aggreditur diabolus hominẽ, vna eſt facilitatis in admiſſione, altera difficultatis in deſperatione. Vita noſtra fluuius eſt, mors littus, truncus arboris peccatum. Quandiu peccator ſpem figit in Deo, non eſt de ſalute eius deſperandum, ſed ſi ipſe de diui-
Mich. 1. na miſericordia penitùs deſperet, incurabilis eſt. Talis erat ille, de quo aiebat Michæas propheta: Super hoc plangam, & vlulabo, quia deſperata eſt plaga eius.

Propterea vaticinare & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris populus meus: & inducam vos in terram Iſrael. Et ſcietis, quia ego dominus, cùm aperuero ſepulchra veſtra, & eduxero vos de tumulis veſtris popule meus, & dedero ſpiritum meum in vobis, & vixeritis. Et requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram, & ſcietis, quia ego dominus locutus ſum, & feci, ait dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad me dicens: Et tu fili hominis ſume tibi lignum vnum, & ſcribe ſuper illud, Iudæ, & filiorum Iſrael, & ſo-
C ciorum eius: & tolle lignum alterum, & ſcribe ſuper illud: Ioſeph lignũ Ephraim, & cunctæ domus Iſrael, ſociorumque eius. Et adiunge illa vnum ad alterum tibi in lignum vnum, & erunt in vnionem in manu tua. Cùm autem dixerint ad te filij populi tui loquentes: Nonne indicas nobis, quid in his tibi velis? Loqueris ad eos: Hæc dicit dominus Deus. Ecce ego aſſumam lignum Ioſeph, quod eſt in manu Ephraim, & tribus Iſrael, quæ ſunt ei adiunctæ, & dabo eas pariter cũ ligno Iuda, & faciam eas in lignum vnũ, & erunt vnum in manu eius. Erunt autem ligna, ſuper quæ ſcripſeris, in manu tua in oculis eorum, & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationum, ad quas abierunt, & congregabo eos vndique, & adducam ad humum ſuam.

Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris. Tumulos & ſepulchra vocat carceres Chaldææ, & loca, vbi filij Iſraelis captiui detinebãtur, captiuitas enim mors dicitur ciuilis. Senſus eſt: Ego vos liberabo à babylonica ſeruitute: Ego mundum eripiam à captiuitate peccati. Nulla eſt maior ſeruitus *Ioan. 8.*
quã ſeruire peccatis, Qui facit peccatũ, inquit dominus, ſeruus eſt peccati. Cõtrà, nulla maior libertas, quã ſeruire Deo: ſeruire deo regnare eſt. Qui ſpiritu Dei ducitur, liber eſt. Nã vt ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad *2. Cor. 3.*
Corinthios: Vbi ſpiritus domini, ibi libertas. *Galat. 4.*
Eam ob cauſam in epiſtola ad Galathas: Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. Hæc eſt cauſa, cur euãgelium Chriſti lex perfectæ libertatis appellatur, ita enim ait Iacobus apoſtolus: Qui autẽ *Iaco. 1.*
perſpexerit in lege perfectæ libertatis, & permanſerit in ea, nõ auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit. Hæc apoſtolus. Qui mẽte purgata nõ ſolũ exterioribus, ſed interioribus oculis euangeliũ penetrat, in eius fertur authorẽ, eius erga ſe cognoſcit charitatẽ, & ſuo erga eũ inflãmatur amore, hic liber eſt, & ſpiritu libertatis fretus *Rom. 8.*
clamat abba pater. Sed hac libertate hæretici intẽperanter abutũtur. Prędicant carnis libertatem, cùm Chriſtiana libertas ſpiritualis ſit. Creſcũt Mahumetica & Epicurea libertate accedente, eiuſq; ſacerdotes repudiato voto caſtitatis ſub titulo cõiugij ſe ingurgitãt in perpetuũ cõcubinatum & ſacrilegiũ. Appellãt matrimonia ea, quæ ſunt impuriſſima & obſtinatiſſima meretricia: & dicunt libertatẽ Chriſtianam eſſe nemini obedire, ſed carnis voluptate duci. O cæca pectora, ô intellectus cimmerijs tenebris atriores? Audite obſecro hæretici diuum Petrũ apoſtolorũ principẽ in prima epiſtola ſua veſtram impiam opinionem hoc modo refutantem: Subiecti eſtote omni huma- *1. Pet. 2.*
næ creaturæ propter dominum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquã à Deo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum, quia ſic eſt voluntas Dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentiũ hominũ ignorantiã, quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem: ſed ſicut ſerui Dei. Hæc princeps apoſtolorum. Quid poterat dici clariùs? Quid poterat ô infœlices

Luthe

Lutherani veſtram hæteſim dãnare apertiùs? Veſtrum abuſum tollit, quem prætextu libertatis chriſtianæ prætenditis. Liberi ſunt verè Chriſtiani a iugo legis veteris, à peccatis, à tyrannide, dæmonis, à ſeruitute Babylonis. His
Mat.22. non debent ſeruire, ſi volunt Chriſtiana vti
Gal.5. libertate Sed parendũ eſt magiſtratibus abſq;
Mat.16. euangelij contumelia. & reddenda ſunt, quæ
Luc 9. ſunt Cæſaris Cæſari quæ ſunt, Dei, Deo. crucifigeuda eſt caro cũ vitijs & concupiſcẽtijs, neganda eſt propria voluntas, & ferenda crux propria, vt ita à peccato liberi Ieſum Chriſtum ſequentes vitam æternam conſequamur. Hæc eſt Chriſtiana libertas non ea, qua hæretici gloriantur, quæ eſt illis ſuorum flagitiorum velamen & vana impiorum ſcelerum excuſatio. Vocant libertatem cæci homines diſfluere illecebris, & turpibus voluptatibus, euertere templa Deo eiuſque ſanctis à principio Eccleſiæ vſque ad hanc noſtram memoriam dedicata, eripere ſacramenta à Chriſto inſtituta, turbare ordinem eccleſiæ, ſupplantare veterum patrum diſciplinam, antiquitatis authoritatem conuellere, extinguere religionem, pietatem, timorem honeſtatem, pudorẽ, & virtutem denique de medio tollere, & penitus delere. Hæc eſt eorum libertas, quam prædicant impij Lutherani quæ ex diametro repugnat Chriſtianæ libertati, quã Deus hoc loco apud Ezechielem promiſit. Illud eſt hoc loco aduertendum, impios omnes eſſe in ſcelerum tumulis ſepultos. Sed poteſt eos Deus à peccatis abducere, eiſq; gratiam ſuam impertiri. ipſe enim ait: Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris Qui Lazarum fœtẽtem eduxit de ſepulchro,
Ioan.11. & ad vitam reuocauit, poterit, ſi voluerit, impium conuertere & ad ſeipſum adducere. Sed attende. Apud Mathæum comparat dominus
Mat.23. impios homines cum ſepulchris dealbatis oſſibus mortuorũ plenis, hic autem dicit ſe eſſe eos ablaturum de ſepulchris. Cùm igitur impij ſint ſepulchra, & dicat Deus ſe eſſe illos educturum de ſepulchris, nonne vides eũ dicere. ſe eſſe impios homines an ſeipſis educturũ? Vult dicere Deus: Ego liberabo vos à vobis. Vtinam Deus me à meipſo eripiat Eripe me à me Chriſte ſancte, eripe me ab intimis inimicis meis, qui ſunt mei proprij appetitus, mea propria voluntas, mea vana deſideria Libera me ab acerrimo meo inimico, hoc eſt à meipſo, educ me à tumulo mei ipſius, vt à meipſo liberatus, ad teipſum confugiam Iaceo in me ipſo tanquam in ſepulchro, expecto vocem tuam illam dulciſſimam, miſericordiæque pleniſſimam: Hector exi foras. Vbicunque, ſum meum habeo mecum inimicum: quocunq; eo, illum mecum fero, nimirum corpus meum mihi non licet occidere Sed exclamo cũ Apo-
ſtolo: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Rom.7.
De corpore loquitur Apoſtolus, non quatenus ſedes eſt, & organum naturale animæ, ſed qua ratione obnoxium eſt corruptioni, nã corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Sap.9.
Triſmegiſtus ille Hermes AEgyptius, cuius eruditionem antiquitas admirabatur, in ſeptimo Pymandri de corpore loquens, quod veſtem animæ appellat. hæc verba literis mandauit: In primis oportet veſtem. quam circunfers exuere, indumentum inſcitiæ. prauitatis fundamentum, corruptionis vinculum, velamen opacũ, viuam mortem, ſenſitiuum cadauer, ſepulchrũ circunuertibile, domeſticum denique furem: qui dùm blanditur, odit dùm odit, inuidet Huiuſmodi eſt, quo circũtegeris, vmbraculum inimicum Ad ſeipſum te deorſum raptat, ne fortè conſpiciens veritatis decorem, ac proximum bonum, huius oderis prauitatem, néve huius inſidias, quas in te aſſiduè machinatur, aliquando perſentias. Hæc ille. Vidè quæ nomina imponat corpori AEgyptius ille, cuius admirabilem doctrinam priſci omnes magnis laudibus extulerunt. Intuere quàm apertè corpus appellet ſepulchrum. Hinc eueniſſe arbitror, vt Græci corpus appellent ſoma, ſepulchrum verò ſima: innuentes corpus noſtrum ſepulchrum eſſe, σῶμα enim quaſi σῆμα, quòd anima ſit in corpore quaſi ſepulta. Sed quoniã homo caro dicitur & corpus, per ſynecdochen vt pars accipiatur pro toto, vocatur homo ipſe ſepulchrum. Ex quo concluditur promiſiſſe Deum hoc Ezechielis loco eſſe nos à nobis ipſis erepturum, cùm ait educam vos de ſepulchris veſtris.

Et requieſcere vos faciam ſuper humũ veſtram. Qui nunc in aliena laboratis. Dabo vobis trãquillitatem & pacem in Sione. Pollicetur Deus pacem illam eccleſiæ ſuæ, de qua poſteà dixit:
Pacem relinquo vobis, pacem meam do vo- Ioan.14.
bis Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Pollicetur Deus viris iuſtis proſperitatem & quietem, quàm illis impertit. Et quamuis eos acerbis calamitatibus aliquando exerceat, nõ
tamen eos vult perdere, ſed illuſtrare. Vt au- Simile.
rum in aquam coniectum non amittit colorem, nec pretium, in ignem verò immiſſum purius redditur, & ſpendidius: ſic vir iuſtus & ſapiens in aqua proſperitatis non amittit virtutem nec ſplendorem, in igne verò calamitatis redditur illuſtrior & preſtãtior, habet enim cum auro ſimilitudinem. Impius autem ſimilis eſt luto, quod in aqua diſſoluitur, in igne induratur: nam rebus ſecundis & ad voluntatẽ fluen

ſucutibus ducitur voluptatibus & illecebris,
& opinioue inflatus verſatur in erroribus, cũ
verò reſlauerit, ſi ſe ærumnis videt oppreſſum
indureſcit, & ab omni tolerãtia relictus in ſce-
leribus obſtinatur.

Et ſcietis quia ego Dominus locutus ſum, & feci
Cùm ea, quæ dico, videritis cõpleta, tunc ſcie-
tis vera eſſe ea, quæ nunc vobis per Ezechielẽ
polliceor.

Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Nar-
rat diuina hiſtoria libro tertio Regum omnes
3.Reg.12. duodecim tribus Iſraelis cõiunctas fuiſſe ſub
vno rege Salomone, ſed poſt eius obitum ob-
tinente regnum filio eius Roboam, fuiſſe decẽ
tribus diuiſas à duabus, & ſecutas fuiſſe Iero-
boam. Itaque duæ tribus nimirum Iuda & Bẽ-
iamin cum magna parte ſacerdotum & leuita-
rum adhæſerũt Roboam filio Salomonis, qui
regnauit in Iuda & Ieruſalem, & appellatus eſt
principatus eius regnum Iuda, decem autem
tribus cum parte ſacerdotum & leuitarum ad-
hæſerunt Ieroboam, cuius principatus appel-
latus eſt regnum Iſraelis Et quoniam Ieroboã
erat de tribu Ephraim, Ephra m autem fuerat
filius Ioſeph, & hi qui eum ſequebantur, habi
tabant in Samaria, appellabãtur hæ decem tri-
bus, Ephraim, & Ioſeph, & Samaria. Decem tri
bus fuerunt captæ ab Aſſyrijs, duæ verò à Ba-
bylonijs: nam etſi poſtea regnũ Aſſyriorum &
Babyloniorũ vnũ fuit, & ſub vno principe, tũc
tamẽ duo erãt regna diuiſa, Aſſyria, & Babylo-
nia. Cùm autem Ezechiel eſſet in Babylonia
captiuus, vidit mentis oculis per ſpiritum pro-
pheriæ fore, vt multi ex decem tribubus adhæ
rerent duabus, & ita omnes duodecim tribus
in Iudæa coniungerentur, eſſentque coaduna-
tæ in vnũ populum, vt antea tempore Salomo
nis. Illud eſt certiſſimum, pleroſque Iudæos ex
decẽ tribubus nunquã redijſſe Hieroſolymam
captiui enim & poſiti inter gentes idolorũ cul
trices, ipſi etiam idola coluerunt, & legẽ Moy-
ſi penitùs repudiarunt, exceptis paucis, in qui-
bus fides & virtus eluceſcebant. Sed illi, qui re-
dierunt Hieroſolymã, fuerunt cum alijs He-
bræis duarum tribuum cõiuncti, & omnes fue
runt in vnum corpus redacti. Hoc voluit Eze-
chiel hoc loco ſignificare ſub figura duorũ li-
gnorum in vnum coniunctorum.

Sume tibi lignum vnum Hoc eſt, accipe duo
ligna, & ſcribe in vno nomine tribus Iuda cum
Hebræis illis, qui illi adhæreſerunt, nimirũ cũ
illis, qui ſunt ex tribu Beniamin, & ſacerdoti-
bus ex tribu Leui, & in altero ligno ſcribe no-
men decem tribuũ, quæ ſecutæ ſunt Ieroboã,
qui fuit ex tribu Ephraim filij Ioſeph, & adiũ-
ge duo hæc ligna, ita vt ex duobus vnum effi-
ciatur. Et explica tuis Hebræis, ita eſſe duo re-
gna, nimirũ Iudæ & Samariæ inter ſe coniun-
genda poſt Babylonicam captiuitatẽ: & ex duo
bus populis vnum eſſe efficiendum. Solebant
aliquando diuini vates ſigno aliquo ſenſibi li
futura prædicere, vt vehementiùs populũ mo-
uerent, quemadmodum fecit hîc Ezechiel: &
cap. quinto, quando aſſumptione gladij acuti- Sup. 5.
pilos radentis vaſtationem populi ſignificauit
& capite duodecimo, quando vaſa aſportauit Sup. 5.
tranſmigrationis, vt futuram regis Sedechiæ
captiuitatem oſtenderet: & multis alijs in lo-
cis. Similiter Eſaias. cap. 20. apparens nudus co Eſa. 20.
ram populo, futurã Aegyptiorum nuditatẽ &
captiuitatem vaticinatus eſt. Et Ieremias capi- Iere. 27.
te. 27. imponens collo ſuo vincula & catenas,
ſignificauit eſſe regem Iuda, & reges alios à
Nabuchodonoſore expugnandos; & in vincu-
la conijciendos. Verùm per hæc duo ligna in-
telligũt nonnulli duo ſceptra lignea, eſt enim
ſceptrum ſymbolum regni. Huic interpre-
tationi fauet tranſlatio ſeptuaginta, pro li-
gnis virgas conuertens, ſceptrum enim aliquã
do virga appellatur, iuxta illud pſalmographi.
Virga directionis, virga regni tui. Alij pro li-
gnis tabellas interpretantur, quibus Ezechiel
erat & nomina duarum, & decẽ tribuum ſcri-
pturus. Sed per hanc duorũ populorũ vnionẽ
intelligebat propheta eſſe duos populos, nimi
rum Iudæorũ, & gentiũ ad vnum Chriſtũ per
fidem cõuenturos, & ex ijs duobus populis eſ-
ſe vnã eccleſiã conſtituendã per eundẽ Chri-
ſtum. Id intelligens D. Paulus has voces emiſit.
ſit. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum, & Epheſ. 2.
medium parietẽ maceriæ ſoluens, inimicitias
in carne ſua, legem mandatorum decretis eua
cuans, vt duos condat in ſemetipſo in vno no-
uo homine, faciens pacem, vt reconciliet am-
bos in vno corpore Deo per crucem. Hæc illæ.
Duo itaque populi inter ſe diſcrepantes Iudai
cus & Gẽtilic⁹ in vnã fidem, in vnã eccleſiam,
in vnã Chriſtianã religionẽ conuenerunt. At
multò plures ex Gentilitate, quæ ſterilis erat,
quàm ex fertili Iudaiſmo ſe ad Chriſtũ contu-
lerunt, & vanas ſuperſtitiones repudiarunt. Id
prædixerat ijs verbis Eſaias: Lauda ſterilis, q̃ Eſa. 54.
non paris, decanta laudem, & hinni, quæ non
pariebas, quoniam multi filij deſertæ, magis
quàm eius, quæ habebat virum, dicit domin⁹,
Hanc duorum populorum in vna eccleſia cõ-
gregationẽ & vnionẽ ſub figura Iuda & Iſrael
prædixit his verbis Oſeas. Congregabũtur fi Oſe. 1.
lij Iſrael, & filij Iuda pariter, & ponẽt ſibimet
caput vnum. Ac ſi diceret: Congregabuntur fi-
deles, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus, & re-
cipient Chriſtum, qui erit eorum Deus, prin-
ceps, & dominus. Hoc etiam vaticinatus fuit
Zachar. in hunc modũ ſub figura aurei cãdela- Zach. 4.
bri:

bri: Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud, & septem infuſoria lucernis, quæ erant super caput ipsius, & duæ oliuæ super illud, vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius. Candelabrum aureum humanitaté Chriſti ſaluatoris noſtri ſignificabat ab omni macula peccati penitùs alienã. Lampas ſuper caput eius diuinitatem carni cõiunctam oſtendebat: ſeptẽ lucernæ cum infuſorijs imaginem ſeptem donorum ſpiritus ſancti gerebant, quæ Eſaias connumerat, & ſuper dominum Ieſum requieuiſſe oſtendit. Oliua à dex-
Eſa. 11. tris Iſraeliticum populum, oliua à ſiniſtris Gẽtilicum adumbrabat. Hi duo populi erãt Chriſtum recepturi, & in Eccleſia catholica coadunandi. Eam ob cauſam in fine capitis adiecit: Hi ſunt duo filij olei ſplendoris, qui aſſiſtũt dominatori vniuerſæ terræ. Hoc ipſum poſtea
Zach 14. clariùs ſignificauit, dicẽs: Erit dominus rex ſuper vniuerſam terram: In die illa erit dominus vnus, & erit nomen eius vnum. Ac ſi diceret: Propagabitur Eccleſia ex Gentibus & Iudæis congregata, cuius rex erit Ieſus Chriſtus. Ille coletur in tempore illo, & in omni Eccleſia nomen eius inuocabitur. Vnus erit Chriſtus, vnũ baptiſma, vna fides, vna Eccleſia: & ex duobus lignis antea diuiſis efficietur vnum, hoc eſt, ex duobus populis efficietur vna congregatio.

Ioſeph lignum Ephraim. Ioſeph ſignificat decem tribus, quæ lignum Ephraim dicũtur, quia diuiſo regno, vt diximus, Ieroboam qui erat de tribu Ephraim filij Ioſeph imperauit Iſraeli, hoc eſt, decem tribubus.

Et erunt vnum in manu eius. Id eſt, in manu Dei. Poteſt verti ex Hebræo: Et erunt vnum in manu mea. Vt dicat Deus: ego ero rex horum duorum populorũ, vterque erit in manu mea, ſed ita, vt ex duobus populis ſit vna Eccleſia.

Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationũ. Explicat quod dixerat. Senſus eſt: Ego liberabo filios Iſraelis à Babylonica captiuitate, & credentes omnes in vna congregabo eccleſia catholica.

D Et faciam eos in gentem vnam in terra, in montibus Iſrael, & rex vnus erit omnibus imperans. Et non erunt vltrà duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo regna. Nec polluentur vltrà in idolis ſuis, & abominationibus, & cunctis iniquitatibus ſuis: & ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis, in quibus peccauerunt: & emundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus: & ſeruus meus Dauid rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum. In iudicijs meis ambulabunt, & mandata mea cuſtodient, & facient ea. Et habitabunt ſuper terram, quam dedi ſeruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres veſtri, & habitabunt ſuper eam ipſi, & filij eorum, & filij filiorum eorum vſque in ſempiternum. Et Dauid ſeruus meus princeps eorum in perpetuum. Et percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis. Et fundabo eos & multiplicabo, & dabo ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis: & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient Gentes, quia ego dominus ſanctificator Iſrael, cùm fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

Et faciam eos in gentem vnam in terra, in montibus Iſrael, & rex vnus erit. Cum hac vaticinatione conuenit id, quod ait Sophonias: Læta- Sopho. 3
re, & exulta in omni corde filia Ieruſalem: abſtulit dominus iudicium tuũ, auertit inimicos
tuos: rex Iſrael dominus in medio tui, non ti- Zach. 9.
mebis malum vltrà. Et Zacharias: Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalẽ: ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, &c. Hic eſt rex, quem diuini vates prædixerunt, eſ-
ſe homines in varijs mundi partibus diſperſos Eſa. 11.
in vnam Eccleſiam congregaturum, quemadmodum hîc ait Ezechiel, & paulò antè oſtẽdimus. Et Eſaias: Congregabit filios Iſrael, & di-
ſperſos Iuda colliget à quatuor partibus terræ. Ierem. 32.
Non in ſilentio tranſiuit Ieremias, ſed ita inducit Meſſiam loquentem: Congregabo eos de
vniuerſis terris, & reducam ad locum iſtum, & Pſa. 146.
habitabunt confidenter. Et diuinus pſaltes: Aedificans Ieruſalem dominus: diſperſiones Iſraelis congregabit. Hic dominus eſt rex ille, de
quo hoc loco ait Ezechiel: Et rex vnus erit om- Mat. 2.
nibus imperãs. Hic eſt, de quo dicebant magi Orientales: Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorũ? Non dicunt: Vbi eſt rex Iudæorũ: ſed qui natus eſt rex, priuſquam enim naſceretur, rex erat, & iam natus eſt rex. De eo dixit angelus virgini
ſanctiſſimæ Mariæ: Regnabit in domo Iacob Luc. 1.
in æternum, & regni eius non erit finis. Et Nathanael apud Ioan. Chriſtum alloquens: Rab-
bi inquit, tu es filius Dei, tu es rex Iſrael. Multi Ioan. 1.
ſunt in repub. Chriſtiana reges & dominatores.

res,ſed vnus eſt omniū regū, & dominus dominantiū,cui alij parere debent,quē colere & ſequi tenentur. Tūc enim reges,& principes, & præſules rectè munere ſuo fungentur,& nomen ſuum cōmendabunt immortalitati,cùm Chriſto paruerint,ei per charitatem adhæſerint,& in rectæ iuſtitiæ virtutum actiones inbuerint. Fœlix appellabitur regnum,quod tales obtinuerit gubernatores , calamitoſum verò, quod fuerit à tyranni: gubernatum.

Simile. Vt homo oculis priuatus manet in tenebris, ita reſpublica orbata iuſtis & ſapientibus rectoribus circunfunditur caligine. Eſt enim gubernator oculus reipublicæ, quemadmodum dux oculus exercitus. Eam ob cauſam Demas inſignis orator,cùm videret, migraſſe Alexandrum Magnum è vita, exercitum Macedonum cum Cyclope comparauit.

Et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos. Verba ſunt patris cœleſtis , qui Chriſtum filiū ſuum

Ioan 14. vnigenitum verum Deum , & verum homi-

Ioan.01. nem ſeruum ſuum vocat ob aſſumptā humanitatem,ſecūdum quam minor eſt patre,cùm ſecundum diuinitatem æqualis ſit illi. Eodem

Sup. 34. modo ſuprà dixit cap.34. Suſcitabo ſuper eas paſtorem vnum,qui paſcat eas,ſeruum meum Dauid. Dauidem vocat Chriſtum,hoc eſt,manu fortem,cuius alter Dauid imaginem geſſerat. Vbi hic ait:Et ſeruus meus Dauid,dictio, Dauid,poteſt eſſe in recto , vt ſit ſenſus. Meſſias ſeruus meus,qui erit verus Dauid,qui Goliam,hoc eſt mundū ſuperabit. Vel in gignendi caſu,vt ſit ſenſus Seruus meus , Dauidis filius ſecundum carnem. Eodē modo Deus pater per Ieremiam: Seruiet, inquit, domino

Iere. 30. Deo ſuo , & Dauid regi ſuo,quem ſuſcitabo eis Hunc regem expectabant Iudæi , qui erat illis magna bona largiturus.Erant autem hæc bona ſpiritualia & cœleſtia. Sed dices : Cur igitur audientes natū eſſe regem turbati ſunt?

Mat.2. Cùm enim reges magi interrogarent, vbi eſſet,qui natus erat rex iudæorū , ait euangeliſta turbatum eſſe regem Herodem, & totam Hieroſolymam cum illo. Turbari Herodem alienigenam non videtur mirum, qui tyranni cè principatum obtinebat:ſed turbari Iudæos ortu ſui regis,quem ipſi expectabant,hoc mirandum quidem videtur Sed turbabat eos eorum impietas,& vt ait Sapientia:Excæcauit

Sap. 5. eos malitia eorum. virtute præditi fuiſſent, regem ſuum iuſtum,quem expectauerant antiqui patres , de quo vaticinati fuerant vates diuini , cuius aduentu ent homines à vitiorum tenebris eripiendi & fidei atque gratiæ lumine mirabiliter illuſtrandi, venire gauderent.

Simile. Vt bonus villicus eum vberrimos fructus videt labore ſuo productos,cupit venire dominum,vt ſuſcepti laboris vtilitatem aſpiciat,vt eum afficiat præmio,& miles ſtrenuus poſt prælium & victoriam præſentiam regis deſiderat,vt ſudores ſuos,& vulnera, & animi corporiſque fortitudinem remuneratione cōpenſet: ſic qui villicationem ſibi traditam à Deo fideliter geſſit , & aduerſum mundum, diabolum,& carnem fortiter dimicauit,atque de illis illuſtrem victoriam indeſeſſa virtute fuit conſecutus,cupit ad præmium , & palmā ſuam Chriſtum venire. Contràverò qui mundi voluptatibus & peſtilentibus illecebris deliniti,& cupiditatis ſtimulis concitati virtutem contemnunt,& à vitiis ſuperantur , cùm pœnam formident, & conſcientiæ furiis exagitentur. Chriſtum nequaquam venire deſiderant.Hæc eſt cauſa,cur Iudæi nato Chriſto turbati ſunt, qui timebant domini ac regis præſentiam,quem iuſtum eſſe iudicem credebant.Reus non vult videre iudicem , nec proditor principem,nec perfidus cognitorem.Iudæi euerterant villam, tradiderant ſe hoſtibus,omnia bona dilapidauerant,ob eam cauſam audito nuntio de regis ſui aduentu , cœperunt turbari

Et paſtor vnus erit omnium Ipſe ait apud Ioannem:Fiet vnum ouile,& vnus paſtor. Hic Ioan. 10.
eſt paſtor ille , de quo dixerat Deus pater per Zachariam : Percutiam paſtorē,& diſpergentur oues , quem Dominum Chriſtus Deus noſter apud Mathæum de ſeipſo interpretatur. Hic Mat. 26.
eſt paſtor,qui ouem errantem quæſiuit,& ſuis Luc. 15.
humeris impoſuit. Qui languores noſtros tulit,& labores noſtros portauit , vt ait Eſaias. Eſa. 53.
Nam vt ait idem propheta eodem capite. Omnes nos quaſi oues errauimus : vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & poſuit dominus in eo iniquitatem omniū noſtrum. Qua de re diſſeruimus cap. 34.

Zach.13.

In iudiciis meis ambulabunt. Hoc eſt , legem meam cuſtodient.

Et filij filiorum eorum in ſempiternum Non igitur intelligitur hoc de terra Iudææ, ex qua pulſi fuerunt Iudæi,& nunc à Turcis poſſidetur.Sed intelligitur de eccleſia catholica , quæ nunquam delebitur , in qua fideles in perpetuum habitabunt.

Et Dauid ſeruus meus princeps eorum in perpetuum. Id quidem eſt, quod dicebat Gabriel angelus Dei genitrici Mariæ:Et regni eius nō Luc.1.
erit finis.Semper enim Chriſtus in eccleſia ſua regnabit.Vnde dicebat turba apud Ioannem: Ioan 12.
Nos audiuimus ex lege,quia Chriſtus manet Pſal.109.
in æternum.Et pſalmographus : Tu eſt ſacerdos in æternum.

Percutiam illis fœdus pacis. Id prædixerat iis verbis Dauid : Audiam quid loquatur in me Pſal. 84.
dominus

dominus Deus, quoniam loquetur pacem in
Ioan. 14 plebem ſuam. Et ipſe dominus, Pacem, inquit, relinquo vobis, pacem meam do vobis, Chriſti euangelium fœdus eſt pacis, totum ſpirans amorem pacem, & charitatem. Et quoniã euãgelium ſemper eſt duraturũ, ſequitur: Pactum ſempiternum erit eis. Hunc locum ita ſeptuaginta tranſtulerunt: Et ponam eis teſtamẽtum pacis, teſtamentum ſempiternum erit eis. Quibus verbis apertè indicant eſſe hoc ad nouum teſtamentum referendum. quod eſt pace pleniſſimum Naſcente Chriſto cœlites pacem nũ
Luc. 1. tiauerunt, & hanc optatiſſimam pacem poſtea Chriſti diſcipuli in toto terrarum orbe prædicarunt. de quibus prædixerat Eſaias: Quam
Eſa. 52. ſpecioſi pedes euangelizantium pacem. euangelizantium bona. Quem locum Diuus Paulus
Rom. 10. in epiſtola ad Romanos de apoſtolis interpretatur & euangelicis concionatoribus. Loquebatur illic Eſaias de Hebræorum libertatione à Babylonica captiuitate. & Diuus Paulus explicans præcipuum prophetæ propoſitũ de captiuitate à peccato & redemptione per Chriſtũ & apoſtolorum prædicatione illud explanat. Docet apoſtolus prophetarum inſtitutum fuiſſe in primis Chriſti myſteria prædicare, & de corporis liberatione ad iuſtificationem animæ ſe transferre. Alta redemptionis humanæ arcana verborum tegunt inuolucris. & nomine Babylonis mundum, nomine verò Hieroſolymæ eccleſiam ſignificat, quemadmodũ hoc capite Ezechielem feciſſe intuemur. Quare nõ eos audiendos eſſe exiſtimo, qui cum glorientur nomine Chriſtiano, hebraizant cum Hebræis, tepent humi, nihil altiùs à terra conſurgunt, omnia diuinorum vatum oracula de ereptione ſeruitutis Babylonicæ loquentia ad illam tantummodò corporis reductionem ad Iudæam referenda eſſe aſſeuerant, & alia huiuſmodi quæ apoſtoli de arcanis, & altis redemptionis humanæ per Chriſtum myſterijs interpretantur, ipſi literam perſequentes, nõ autem literæ ſpiritum, ea ſolùm ad Iudæorum res geſtas aſſeueranter affirmant pertinere.

Et fundabo eos. Hoc eſt, ſtatuam eos in terra firma, vbi habebunt ſolidum fundamentum. Ponam eos in terra promiſſionis, vbi vrbem habebunt munitam, & in locis firmis fundatam. Hæc eſt catholica eccleſia fundata ſuper Chriſtum. Chriſtus eſt primum illud fundamentũ,
1. Cor. 1. de quo ait Diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ipſe eſt ſanctorum fundamen-
Ephes. 2. tum, de quo ait idem Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamento apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto. Illud eſt certiſſimum eſſe eccleſiam ſuper Petrum ædificatam iuxta illud Mat. 16.
Chriſti Dei noſtri: Tu eſt Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Ita illum locum Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, & omnes doctores catholici interpretantur, quorum multas citat Ioannes Eckius in libro qui inſcribitur Enchiridion locorum communium aduerſus Lutherum, & in libro ſuo primo de primatu Petri. Et albertus Pighius libro ſuæ hierarchiæ eccleſiaſticæ, ambo viri doctiſſimi & optimi. Et ſanctus ille epiſcopus Ioannes Roffenſis Anglicus, aut potiùs angelicus, qui pro vera fide Chriſti incredibiles tulit cruciatus, & animo erecto & inuicto mortem ſubire non dubitauit, ab impio & hæretico tyranno ſibi iniuſte illatam, hanc veritatem in libro ſuo aureo aduerſus articulos Lutheri apertiſſimè oſtendit Itaque omnes orthodoxi partes tam Græci quàm Latini omnibus ab initio eccleſiæ ſæculis, ex omnibus terræ cardinibus per Petram intelligunt Petrum, ſuper quem ædificatam eſſe eccleſiam Chriſti omnes non ſolùm fatentur. ſed profitentur. Sed Petrus eſt ſecundum fundamentum, Chriſtus autem primum Itaque eccleſia eſt fundata ſuper Petrum Petrus autem ſuper Chriſtum, & ita primum eccleſiæ fundamentum Chriſtus eſt. Id quidem eſt, quod dicitur hoc loco: Et fundabo. Illud eſt hoc loco aduertendum, eos eſſe fundatos. qui fide muniti ſunt, qui iuſtitiam colunt & pietatem, qui ſanctæ eccleſiæ Romanæ catholicæ obediunt qui Chriſtum eiuſdem eccleſiæ conſtitutorem ſequuntur, contrà verò, eos qui Babylonem colunt, qui Lutheranã perfidiam tenent, qui ſe, vitijs contaminant, fundatos nullo modo eſſe. Quî fieri poteſt, vt fundamentum habeat, qui ſunt eiecti ab eccleſia in Chriſto fundata, qui deficiunt à fide, qui ruunt vento tentationis, qui ſeruiũt Nabuchodonoſori, hoc hoc eſt, diabolo, in Babylonia regno, hoc eſt in Lutheranica congregatione, in hæreticorum confuſione in ſpirituali capti- Mat. 7.
uitate? Omnes impiorum turres parua procella euertit. Eam ob cauſam ait Chriſtus apud Mathæum: Omnis, qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerũt in domũ illam, & non cecidit, fundata enim erat ſupra petram. Et omnis, qui audit verba mea hæc & non facit ea ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuã ſuper arenam, & deſcendit pluuia & flauerunt venti, & irruerũt ĩ domũ illã, & cecidit. Id animi oculis

prout

Eſa. 46. præuidens Eſaias,dicebat: Mementote iſtud,
Eſa. 54. & fundamini. Et rurſum:In iuſtitia fundaberis,Ac ſi dicat: Vera virtus eſt firmum fundamentum: non poteſt eſſe autem vera & perfecta virtus abſque fide.Ea autem, quæ vera eſt & perfecta,ſolidum fundamentum eſt. Hæc eſt,quæ radices agit,atque etiam propagatur: cætera omnia mundi opes, deliciæ, voluptates,honores, alia huiuſmodi ad quæ pleriſque cupiditate incenſi aſpirant, tanquam floſculi decidunt,& incerta ſunt,nō in hominum poteſtate ſita,ſed in mundi varietate collocata.

Et dabo ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Hoc eſt, ſemper erit in eccleſia mea ſanctitas,ſemper erūt aliqui, qui ſint virtutibus ſepti,vitæque ſanctimonia ornati.Poteſt hoc referri ad ſanctum euchariſtiæ ſacra-
Pſa.110. mentum De eo dixerat pſalmographus, Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors, & miſerator dominus, eſcam dedit timentibus ſe.Memor erit in ſeculum teſtamenti ſui.
Mala. 1. Et Malachias:ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Et erit tabernaculum meum in eis. Hoc eſt,erit habitatio mea in manibus eorū,priùs per gratiam,poſteà per gloriam. Per tabernaculum etiā intelligitur eccleſia,cuius imaginē gerebat legis veteris tabernaculū.Eam ob cauſam
Eſai. 33. Eſaias eccleſiā appellauit tabernaculū, quod
Pſal. 45 nequaquam transferri poteſt.Et regius vates, Fluminis,inquit,impetus lętificat ciuitatē dei. Hoc eſt donorū & gratiarū influxus eccleſiā catholicam,in qua verus Dei cultus viget,tutam reddit,& ſpirituali gaudio afficit, atque perpetua lætitia exhilarat.Et volēs idem aliis verbis oſtendere,ait:Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus, per tabernaculum eccleſiam catholicam ſignificans. Non me fugit, non deeſſe, qui per flumen hoc intelligant Iordanem,cuius impetū aiunt lætificaſſe ciuitatem Dei,hoc eſt,populum Iudaicū,cùm ad eius tranſitum illius aquæ cōſtiterunt. Sed tunc dicendum erat:Fluminis diuiſio, & aqua
Ioſue.3. rum ſtatio,non autem,fluminis impetus.Oblectētur ſuo Iordane Iudæi.ego nanque aliud flumen exiſtimo illud eſſe, quod ciuitatem Dei gaudio afficit,cum Baſilio Magno & Aurelio Auguſtino,& aliis huiuſmodi patribus, qui præſtantibus ingeniis, admirabili ſanctimonia, eximia ſapientia exculti, per flumen hoc intelligūt ſpiritum ſanctum, per fidem & virtutes influentes in pectore credentiū,vnde fluunt admirabiles illæ aquæ, de quibus ait
Ioan 7. Chriſtus:Qui credit in me,ſicut dicit ſcriptura,flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Et ſubiungit euangeliſta: Hoc autem dixit de ſpiritu,quē accepturi erant credentes in eum. Hic ſpiritus eſt inexhauſta bonorū omnium copia & comparatur flumini placidiſſimo inter amœnas ripas & viridaria parata,impetu delectabili, & dulci aquarum ſonitu, ciuitatem ingredienti,& admirabili influentia irriganti. Ciuitas autem Dei eccleſia eſt, de qua ait D. Ioannes in Apocalypſi: Vidi ciuitatem ſanctā Ieruſalem nouam, deſcēdentē de cœlo,à Deo parata,ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Hæc Apo. 21. eſt ciuitas Dei, & tabernaculum admirabile, quod ſanctificauit altiſſimus, aduerſus quod nec portæ inferi prænalebunt Ex hebraico vertunt nonnulli verſum illum pſalmogra- Mat. 16. phi: Sanctuarium tabernaculorum altiſſimi. Sed illud noſtram non euertit expoſitionem, imò eam confirmat:eſt enim Dei eccleſia ſanctuarium omnium tabernaculorum, hoc eſt, omnium particulariū eccleſiarū,quarum nulla poteſt eſſe tabernaculum altiſſimi,niſi fuerit in vnitate catholicæ eccleſiæ ſanctificata, quæ eſt vniuerſale Dei tabernaculum, de quo ille ait hic per Ezechielem:Et erit tabernaculum meum in eis. Poteris per tabernaculum Chriſtum intelligere,de quo ait Diuus Ioannes in Apocalypſi: Ecce tabernaculum Dei Apoc. 21. cum hominibus,& habitabit cū eis,& ipſi populus eius erunt,& ipſe Deus cum eis erit eorū Deus.Videtur D.Ioānes ad hunc Ezechielis locum alludere, illúmque de Chriſto explanare. Appellatur Chriſtus tabernaculum, quòd in eo inhabitet, vt ait Diuus Paulus ad Coloſſenſes ſcribens, omnis plenitudo di- Coloſſ. 1. uinitatis. Et bene ait, cum hominibus eſſe, nam ipſe Chriſtus de ſeipſo ait in Prouerbiis Salomonis. Diliciæ meæ ſunt eſſe cum filiis Prou. 8. hominum.Cùm autem Deus pater promittat tabernaculum ſuum fore ſemper cum hominibus, & per tabernaculū Chriſtus intelligatur,apertè concluditur,Chriſtū in perpetuum eſſe in eccleſia ſua futurum. Id quod ait ipſemet Chriſtus apud Mathæum: Ego vobiſcum Mat. 28. ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.

Ego dominus ſanctificator Iſrael. Duplex eſt Iſraēl,alter ſecundum carnem, alter ſecūdum ſpiritum.Iſraēl ſecundum carnem eſt Iudæorum populus,Iſraēl ſecundū ſpiritum eſt concio fidelium,ſiue ex Iudæis ſint,ſiue ex Gentibus,dummodo Chriſtum ſequantur. Eorum Deus dicitur ſanctificator.Id quidē eſt, quod Eſai. 1. volebat ſignificare Eſaias capite primo, cùm Deum ſanctū Iſraēlis vocauit hoc eſt,ſanctificatorem omnium eorum,qui fidem & iuſtitiam colebāt.Et hæc erat Dei periphraſis,qua diuini vates vtebantur.

Ee

Annotationes ex hebræo in

CAP. XXXVII.

A *Quatuor ventis veni ſpiritus.* In hebraico pro ventis & pro ſpiritu idem eſt nom~, népe רוח ruach ſimiliter in trãſlatione ſeptuaginta πνεῦμα Vnde verſio Latina Compluten. ſis deſumpta ex græca habet. A quatuor ſpiritibus veni ſpiritus. Dictio hæc ru ach ſignificat ſpiritum, & quia ventus ſpiritus etiam dicitur, ſignificat ventũ. Vnde id, quod eſt primo cap te Gen ſis. Spiritus Dei fereb tur ſuper aquas, intelligũt nõnulli de vento magno, qui ſufflabat ad ſiccandas aquas, appellatur autẽ Dei, quia ſolet ſcriptura, ea quæ magna ſunt, Dei appellare, vel ideo dicitur ſpiritus Dei, qui fuit miſſus à Deo Sed ego exiſtimo ſpiritum Dei loco illo non accipi pro vento, imò nec tũc fuiſſe ventũ, vẽtus fit enim terræ exhalationibus cũ aëris motione, at tũc nõdũ erat aer, quoniam nondũ erat cœlũ, nec ignis, eſt enim aer inter cœlũ & terrã aut inter terram & ignem. Præterea nec tũc erant exhalationes terræ, cùm terra eſſet inanis & vacua, & tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi Quare arbitror locum illũ intelligi de ſpiritu ſancto, qui, vt ait D Hieronymus, incubabat ſuper aquis, fouens illas inſtar volucris oua calore animantis. Idem ait Magnus Baſilius referens Syri cuiuſdam ſententiam aientis ſpiritũ ſanctum vitalem fœcunditatem aquarũ naturæ præbuiſſe, incubantis auis effigie vim vitalem imprimẽtis in ea, quæ ab ipſa fouentur Et aſſerit probatũ eſſe maioribus intelligi locum illũ de ſancto Dei ſpiritu. Diuus etiã Ambroſius enarrans locum illum, ait: Etſi aliqui pro aere accipiãt, aliqui pro ſpiritu, quẽ ſpiramus, nos tamen cũ ſanctorum & fidelium ſententia congruentes, ſpiritum ſanctum accipimus, vt in cõſtitutione mundi operatio trinitatis eluceat Hæc ille, quibus oſtendit non ſolùm ex ſua, ſed ex antiquorum patrum ſententia per ſpiritum Dei ſpiritũ ſanctum ſignificari. Exiſtimo tamen ſpiritum pro vento accipi cap. 1. Eccleſiaſtis, vbi ait Salomon: Luſtrãs vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Quaſi dicat: Circuit, & pergit ventus, & in ſuos orbes reuertitur, vt iteru ſufflet. Spiritus labiorũ ſignificãt verba, quòd ex ore cum ſpiritu egrediatur, vt apud Iſaiã: Spiritu labiorum ſuorum interficiet impiũ. Aliquando ſpiritus ſignificat iram, vt apud Zachariã: Qui egrediuntur in terrã Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra aquilonis. Et in Prouerbiis: Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, Hoc eſt, omnẽ ſuorum ſuum effundit ſtatim inſipiens. Quidam exiſtimant illic ſpiritum accipi pro voluntate & deſiderio. Et quamuis multa ſignificet, hoc tamẽ Ezechielis loco in prima parte capitut pro mũdi plagis, oriente, occidente, aquilone, & meridie: in ſecunda verò pro ſpiritu vitali. Vnde poterat hic locus ita verti. A quatuor mundi plagis veni vitalis ſpiritus.

Geneſ. 1. *Eccle. 1.* *Esai. 11.* *Zacha. 6* *Pro. 29.*

Et ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis. Septuaginta habent. Et eruã eos ex omnibus iniquitatibus ſuis. Peccata impiorum ſunt ſedes in quibus illi ſedent. Humanum eſt incidere in peccatum, & lineas trãſilire, ſed in peccatis ſedere & perſeuerare, hoc eſt penitùs intolerandum, & diabolicum. Qui, qui ſe ab errato reuocare molitur, facilè ignoſcitur ſi ad Deum ſupplex confugit, at obſtinatus, qui in Dei præcepto fingit laborem, & non vult recedere à peccato, quomodo veniam cõſequetur? Eum alloquitur ita pſalmographus: Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? Quaſi dicat Tu qui ais te non eſſe Dei præcepta ſeruaturum, quòd nimis difficilia ſint, nonne ſedes in peccatis? Sedes quidem. Peccata tua & ſceleta tua ſunt ſedes tuæ. *Pſal. 93.*

Et dabo ſanctificationẽ meam in medio eorũ. Pro ſanctificatione mea eſt in hebraico: מקדשי mieddaxi, à verbo cadhax, quod ſignificat ſanctificare. Vnde id quod paulò pòſt ſequitur: Ego dominus ſanctificator Iſrael, poteſt verti: Ego dominus ſanctifico Iſraelem. Ab hoc verbo deriuatur codhex, quæ dictio ſignificat ſanctitatẽ, vt capite tertio Exodi: Locus, in quo ſtas, terra ſanctitatis eſt, pro quo noſter interpres tranſtulit, terra ſancta eſt. Et pſalmo. 19. Mittat tibi auxiliũ de ſanctitate, pro quo noſter interpres vertit: Mittat tibi auxiliũ de ſancto, hoc eſt, tabernaculo, vbi tunc arca fœderis quieſcebat Nam Thargum habet, de domo ſanctuarij. Vel de ſancto, hoc eſt, de cœlo. Ac ſi populus, qui pro rege ad bellũ difficile proficiſcẽte vota faciebat, ita diceret: Intueatur Deus periculum tuum è ſancto cœlo ſuo, téque ſaluum & triũphãtem à bello reducat. Dictio autem hæc mieddax ſignificat ſanctuarium, & templum Deo ſacratum, vt capite 15. Exodi: Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es domine, ſanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuæ Quibus verbis vaticinatus eſt Moyſes, eſſe Hieroſolymæ templũ à Deo conſtituendum, quod appellat ſanctuarium. Hac ratione ducti nonnulli aiunt, Deum hoc Ezechielis loco promiſiſſe Hebræis in Babylonis vincula coniectis, eſſe illis tẽplũ Hieroſolymę inſtauratorũ, quod *Exod 3.* *Pſal. 19.* *Exo. 15.*

quod hic ſanctificationem ſuam, ſeu ſanctuarium ſuum vocat Sed negare non poſſunt per templum illud Eccleſiā ſanctificari. Ego exiſtimo per hanc Dei ſanctificationem intelligi ſeptem Eccleſiæ ſacramēta gratiā conferentia ex opere operato, quæ Chriſtus Deus noſter inſtituit in perpetuū duratura Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta ita habens: Et ponam ſancta mea in medio eorū in perpetuū. Sācta ſunt ſacramenta quibus ſanctificamur, quæ in medio fidelium dicuntur eſſe, vt omnes ea cōmunicent. Id quidem eſt, quod dicimus in ſymbolo: ſanctorum cōmunionem: eſt enim ſanctorum cōmunio ſacramentorum participatio. Fateor equidem Eccleſiam ipſam eſſe ſanctorum, hoc eſt fideliū omnium cōmunionem & ſocietatem In primitiua enim Eccleſia omnes fideles ſancti appellabantur, etiamſi minus ſanctè atque irregrè viuerent: ſatis erat ad hoc, vt ſancti dicerentur, nomen dare Chriſto, eiuſque Eccleſiæ aſcriptos eſſe. Eſt enim Eccleſia congregatio fidelium, & corpus vnū ex multis mēbris cōpactum, cuius caput Chriſtus eſt In epiſtola ad Rom. ait ita D Paulus: Sicut in vno cor-
Rom. 12 pore multa membra habemus, omnia aūt mēbra non eundem actum habent, ita multi vnū corpus ſumus in Chriſto ſinguli autem alter alterius membra Et in epiſtola 1 ad Corinth.
1. Cor. 12 Sicut corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia autē mēbra corporis cùm ſint multa, vnū tamen corpus ſunt, ita & Chriſtus. Et ad Epheſios: Creſcamus in illo per omnia, qui
Epheſ. 4 eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus cōpactum & connexum, per omnem iuncturā ſubminiſtrationis. Et rurſus: Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Vides igitur Eccleſiā cōmunem eſſe fideliū ſocietatē ſub vno capite Chriſto. Sed ſi hæc cōmunicatio per Eccleſiæ ſacramēta, quę vocātur ſancta, quorū eſt in Eccleſia ſocietas quędam & cōmunio, iuxta id quod ait in epiſtola
1. Cor. 10 1. ad Corinth. Apoſtolus: Vnus panis, & vnū corpus multi ſumus, qui de vno pane participamus. Hæc Eccleſiæ ſacramenta, quæ ſunt ſigna quædā, quibus Chriſtiani ab infidelibus diſcernuntur, & ſigna ſacræ rei, nimirū inuiſibilis gratiæ, quę in elemento viſibilis cōfertur, & ſigna efficacia: quæ ipſam cōtinent gratiam, eiuſq; cauſa ſunt, atque id, quod ſignant efficiunt, & ſigna, quibus præteritorū admonemur, & præſentiū, & futurorū, hæc, inquā, ſunt ea, quæ hoc loco Deus ore Ezechiēlis ſe fidelibus ſuis daturum promiſit Quæ ſunt numero ſeptenario comprehenſa, qui numerus
Eſai. 11 eſt ſpiritui ſancto familiaris. Dona ſpiritus
Apoc. 5 ſancti ſeptem ab Eſaia recēſentur. In Apoca. ait D. Ioannes ſe vidiſſe agnū ſtantem tanquā occiſum habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptē ſpiritus Dei. Et in eodem loco ſeptē ſigillis ait fuiſſe veteris teſtamenti paginam ſignatā, quam agnus, qui habet clauē Dauid, quia aperit, & nemo claudit, reſerauit. Et rurſum: Septē Angeli, qui habebant ſeptem tubas, præparauerūt, vt tuba canerent. Et alio eiuſdē Apocalypſis loco: Hæc dicit, qui tenet ſeptē ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorū aureorum. Septem ſunt panes, quibus Dominus turbas pauit apud Math. Septem ſunt oculi apud Zachariam ſuper vnum lapidem Et ſeptem lucernæ tabernaculi ſuper vnū candelabrum. Et ſeptem denique fuerunt lotiones Naaman in Iordane. Quibus omnibus fuerunt ſeptem ſacramēta adumbrata, de quibus hic loquitur Ezechiel.

Apoc. 8; Apoc. 2; Mat. 15; Zach. 3; Zach. 4; 4. Reg. 5

ARGVMENTVM CAPITIS XXXVIII.

PRædicit aduentum Gog, & Magog in terram promiſsionis, & eorum cladem & euerſionem. Hæc eſt penultimum Ezechielis vaticinium, quod his duobus capitibus ſequentibus continetur: vltimum verò eſt de imagine templi inſtaurandi, quod incipit à capite quadrageſimo, & durat vſque ad finem libri Cum toto hoc opere Ezechiel vaticinatus fuiſſet de Chriſti regno & gratia, nunc quaſi per oppoſitionem voluit de Antichriſti regno & tyrannide tractare.

CAPVT XXXVIII.

ET factus eſt ſermo Domini ad me, A. dicens: Fili hominis pone faciem tuam contra Gog, & terram Magog, principem capitis Moſoch, & Thubal: & vaticinare de eo, & dices ad eum: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te Gog principem capitis Moſoch, & Thubal. Et circumagam te: & ponam frænum in maxillis tuis, & educam te, & omnem exercitum tuum, equos, & equites veſtitos loricis vniuerſos, multitudinem magnam, haſtam, & clypeum arripientium, & gladium. Perſæ, Æthiopes, & Libyes cum eis, omnes ſcutati & galeati. Gomer, & vniuerſa agmina eius, domus Thogorma latera aquilonis & to...

dicat diuinus vates. Et adduxit me in ſpiritu dominus. ſenſus eſt: Nō corporaliter ductus ſum de loco ad locum, ſed totū hoc per ſpiritum imaginariè mihi oſtenſum eſt: videbar enim mihi egredi ad quendam campum, & in ſpiritu Dei vidi manum, quæ me ducebat.

Et dimiſit me in medio campi, qui erat plenus oſſibus. Ænigmaticè deſcribit Iudæorum liberationem, eóſq; meritò cum oſſibus aridis confert: nam vt oſſa arida per ſe animam recipere, & ad vitam redire nequaquā poſſunt, ſed neceſſe eſt vt diuino fauore adiuuentur, ſic Hebræi in Babylonica ſeruitute cōſtituti, nec ad patriā reuerti per ſe poterāt, nec à miſera captiuitate liberari, niſi eos Deus mirabiliter eriperet. Cùm autē per captiuitatē peccatū intelligatur, & qui captiui erant oſſibus aridis comparentur, nō eſt dubium quin per oſſa arida peccatores intelligantur. Et meritò quidē fieri: enim non poteſt, vt impij per ſe, ex viribus propriis iuſtificentur. Cùm autem à peccati morte redeunt ad vitam iuſtitiæ, hoc Dei miſericordiæ tribuitur, qui gratiam ſuam largitur peccatori. Opera noſtra ex ſe bona in lethali flagitio facta, gratiā qua iuſtificamur, cùm ex impiis efficimur iuſti, non merentur ex condigno. Id quidē eſt quod aiunt catholici doctores opera noſtra non mereri primā *Rom. 11.* iuſtificationem. Si enim gratia eſt, iam non ex *Tit. 3.* operibus: alioquin, vt verbis vtar diui Pauli, gratia iam nō eſt gratia. Et alibi: Non ex operibus, inquit, iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundū ſuam miſericordiā ſaluos nos fecit. Eſt tamen neceſſe, vt huiuſmodi iuſtificationi cōcurrat motus liberi arbitrij. Ideo ait diuus Auguſtinus: Qui creauit te ſine te, nō ſaluabit te ſine te. Non enim fit hæc iuſtificatio abſq; bono opere, & motu voluntatis diuinam gratiā acceptantis. Verū bona opera primā iuſtificationem præcedentia etſi iuſtificationem ipſam non mereantur, ſunt tamen diuinæ miſericordiæ prouocantia, & hominē ad ipſam recipiendā diſponētia.. ɛ poſt iuſtificationem cū gratia gratū faciēte de cōdigno meremur, incumbentes in bona opera, & virtutū actiones, ſed meriti noſtri fundamentū eſt in diui- *Simile.* na miſericordia collocatum. Vt anulus cupreus pretioſiſſimo adamāte ornatus ſummi valoris eſt, non ob cuprū, ſed ob gemmā inæſtimabilē, cupro ipſi incluſam: ſic bona opera noſtra in gratia, vitam æternam merentur, nō quod noſtra ſint, quia ſic vt cuprū ſunt parui pretij, ſed quia fiūt in gratia, & inſignita ſunt tanquam inæſtimabili adamāte merito mortis & paſſionis Chriſti, qui per gratiā adhæremus: qui nobis ob miſericordiam ſuam bona opera in gratia facientibus vitam æternam promiſit. Eam ob cauſam in euangelio vita æterna merces iuſtorū appellatur, quòd eam *Mat. 10.* bonis ſuis operibus mereantur. Vnde diuus Paulus in epiſtola ſua ſecunda ad Timothæū *2. Tim. 4.* connumeratis laboribus ſuis ſubdit: In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex, non ſolū autem mihi, ſed & iis, qui diligunt aduentum eius. Præmium ſuorum operum, hoc eſt vitam æternā appellat coronam iuſtitiæ, quòd eam meruerit, & Deum eſſe eam ei daturum dicit, quòd iuſtus ſit iudex. Illud eſt aduertendum, non dixiſſe: quam dabit mihi dominus, ſed quam reddet mihi dominus: reddere enim eſt dare, quod debetur. Vnde in *Rom. 13.* epiſtola ad Romanos: Reddite, inquit, omnibus debita. Volens Chriſtus hanc oſtendere *Mat. 16.* veritatē ait apud Mathæum: Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis, & tunc reddet vnicuiq; ſecundum opera eius. Attende:, Non ait, dabit, ſed reddet. Et rurſum loquens de eorū præmio, qui bene in vinea, hoc eſt, in eccleſia laborarunt. Voca, *Mat. 20.* inquit, operarios, & redde illis mercedē. Merces eſt id, quod debetur ex merito. Aſpicis igitur exigi opera ad æternam ſalutē, per quæ illam conſequimur, non ex ipſorum operum in ſe dignitate, ſed ex illis cū fide, ſpe, & charitate cōiunctis, per quæ ex Dei miſericordia ita nobiſcum paciſcentis vitam æternam dicimur mereri. Quamuis enim quis fidem habeat, ſi tamen eſt peccato mortifero aſtrictus, non prodeſt ei fides ad æternā ſalutē conſe- *Gal. 5.* quendam. Fides, qua vitam æternam meremur, ea eſt, quæ, vt ait Apoſtolus, per charitatem operatur. Nam ipſe ait: Si habuero omnē *1. Cor. 13* nem fidem; ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Hoc quidem eſt, quod ait diuus Iacobus apoſtolus in canonica ſua: Videtis, quòd ex operibus iuſti- *Iaco. 2.* ficatur homo, & non ex fide tantùm. Loquitur de ſecunda iuſtificatione, de qua ait diuus *Apoc. 22.* Ioannes in Apocalypſi: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, ſanctus ſanctificetur adhuc. Ex operibus enim, adiuncta gratia meremur ſalutem, & iuſti nominamur. Nec repugnat hæc Iacobi ſententia diui Pauli doctrinæ, qui in epiſtola ad Romanos ait hominem non iuſti- *Rom. 11.* ficari ex operibus. Ibi enim loquitur Apoſtolus de prima iuſtificatione, quando peccator ex impio fit iuſtus per Dei gratiam: Iacobus autem loquitur de ſecunda iuſtificatione, de qua loquitur Ioannes in Apocalypſi. Diuus *Apoc. 22.* Paulus errorem Iudæorum refellit, qui ſe meritis bonorū operū gratiam euangelicam arbitrabantur obtinuiſſe, aſſerentes nō eſſe ad euangelium recipiendos Gentiles, qui fuerāt

idolo

idolorũ cultores,& in opera legis veteris non
incubuerant, Apoſtolus aũt docet nõ iuſtifica
ri hominẽ ex operibus fidẽ & primam iuſtifi-
cationem præcedentibus, ſed ex Dei gratia.
Sed quoniam erant nonnulli, qui ex hac Pau-
li doctrina perperã intellecta bona opera cõ-
temnebant,& ſolam fidem ad vitam æternam
conſequendã ſatis eſſe affirmabant, voluit il-
lis diuus Iacobus veritatẽ illius doctrinæ be-
ati Pauli oſtẽdere, aſſerentes hoc de prima in-
telligi iuſtificatione, non aũt de ſecũda, nã ſi
poſt primã iuſtificationẽ quis bona opera re-
liquerit, ſeq; ſceleribus contaminauerit, amit
tet gratiam manente fide, quæ ſine operibus
Iaco.2 mortua eſt. Aſpicis igitur horũ duorũ apoſto-
lorũ ſententias inter ſe non repugnare, quin-
potiùs maximè cohęrere,& impios nõ mereri
ex condigno primã iuſtificationẽ, etiã ſi poſt-
quam ſunt in gratia conſtituti, bonis ſuis ope-
ribus vitam æternã mereantur. At noſtri tem-
poris hæretici nõ ferunt meriti vocabulũ, aſſe
rentes nullum eſſe meritum,& vocabulũ hoc
delendũ penitùs eſſe,& bona opera noſtra in
gratia nihil mereri, imò peccata eſſe. Quod
quidem mirandũ nõ eſt. Cùm enim illi ſint à
fide ſeparati, & ab eccleſia excluſi, cum cæci
ſint, ſeq́ue vitiis contaminauerint, & Satanæ
dediderint,& vt verbis vtar Apoſtoli, cum tra
Rom.1 diderit illos Deus in reprobum ſenſum, quid
mirum eſt eos dicere, nullũ eſſe meritum, cũ
ipſi nihil boni mereantur? Meritum vocabu-
lum eſt ſanctorum doctorũ, Hieronymi, Au-
guſtini, Ambroſij, Gregorij, & reliquorũ pa-
trum, qui vitæ ſanctitate,& miraculorum eui-
dentia fuerunt præcellẽtes,& ingenij acumi-
ne, ac doctrinæ & ſapiẽtiæ celebritate pręſtã-
tes. Pleni ſunt libri doctorum theologorum,
tam veterum, quàm recentium dictione hac,
plena eſt præſens ſchola, plena eſt antiquorũ
vetuſtas, quorum ſcripta ad memoriam im-
mortalem conſecrantur. Res ipſa per ſe loqui-
tur, infinitis lucet exemplis, clarior eſt luce
meridiana. Nihilominus tamen audent Lu
therani aſſerere vocem hanc nunquam fuiſſe
in eccleſia auditam, nec inter doctores vſitatã,
nec in ſacris bibliis reperiri. O errorem into-
lerabilem, ò figmentum impudens? Nume-
rarem doctorum ſanctorum loca, niſi eſſent
innumerabilia. Paſſim vocabulum hoc in ca-
tholicorum patrum tam Latinorum, quàm
Græcorum libris inuenitur. Quinimò ipſa
ſacra ſcriptura hoc vtitur vocabulo, nimi
rum capite Eccleſiaſtici ſexto decimo, quod
eam ob cauſam annotandum duxi. Ita enim
Eccle.16 eſt loco illo ſcriptũ: Omnis miſericordia fa-
ciet locum vnicuique ſecundum meritum o-
perũ ſuorũ. Sed cur in tã manifeſto Luthera-
norum errore refutando tempus cõſumo? Vt
autem eò, vnde deducta eſt, reuertatur oratio,
cum plerique Iudæorũ, qui in Babylonica ca-
ptiuitate detinebantur, eſſent flagitiis cõſtri-
cti, meritò eos, imò peccatores omnes nefari
os, mortiferis labibus pollutos vocat noſter
Ezechiel oſſa arida, quæ per ſe ad vitam ſine
diuino fauore nõ poſſunt redire, quemadmo-
dum nec impij abſq; diuina gratia iuſtificari.
Hoc intelligens regius vates canebat: Spiri- Pſal.77
tus vadens & non rediẽs. Ac ſi diceret: Per ſe
quidem poteſt homo lethale flagitium com-
mittere, & à Deo recedere, verùm per ſe-
ipſum niſi adiut⁹ ſpeciali Dei auxilio ad Deũ
redire nõ poteſt. Eſt enim gratia qualitas, quæ
per ſe vadit, ſed per ſe non redit. Vnde no- Sup.2
ſter Ezechiel capite ſecundo: Ingreſſus eſt, in-
quit, in me ſpiritus, poſtquã locutus eſt mihi,
& ſtatuit me ſupra pedes meos. Et Cantico-
rum primo. Trahe me poſt te. Et Ieremias in Cant.1
Lamentationibus. Conuerte nos domine ad Thre.5
te, & conuertemur. Et diuus Paulus: Gratia 1.Cor.15
Dei ſum id, quod ſum. Et Chriſtus Deus no- Ioan.6
ſter: Nemo venit ad me, niſi pater meus traxe
rit eum. Et quoniam per cãpum intelligit hoc
loco Ezechiel Babylonem, per Babylonem
autem mundum, qui, vt ait diuus Ioannes, to- 1.Ioan.5
tus in maligno poſitus eſt, apertè cõcluditur,
per campum plenum oſſibus mortuorum, mũ
dum plenum peccatoribus ſignificari.

Et circumduxit me per ea in gyro. Vt ſcilicet
ea pleniùs viderem. Noluit Deus, vt otioſus
eſſem, ſed vt ambularem, non inter oſſa, ea tã-
gendo, ſed in eorum circuitu, ne eorum tactu
contaminarer. Licebat illi oſſa videre,& in eo
rum circuitu ambulare, ſed non tangere illa,
& ſeipſum ex eorũ tactu polluere. Erat enim Leuit.11
lege prohibitum tangere cadauera. Ita licet Num.19
viro iuſto & ſapienti alloqui impios & ſcele-
ratos, eoſque à vitiis deterrere,& ad virtutem
cohortari, ſed illis familiariter vti non licet,
ne eorum flagitiis coinquinetur. Id intelli-
gens Moyſes dicebat: Recedite à tabernacu- Num.16
lis hominum impiorum: nolite tangere, quæ
ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis Simile.
eorum. Quemadmodũ qui è terra naufragiũ
alicuius intuetur, poteſt illum tabula vel li-
gno, vel fune, aliquo modo iuuare, ſed non ita
ſe debet inuoluere cum illo, vt obruãtur am-
bo, ſic qui iuſtitia & ſapientia præſtat, debet
teterrimis hominibus ſcelerum maculis nota-
tis, in vitiorum gurgite laborantibus opẽ fer-
re verbis, conſiliis,& exemplis, illiſq́ue aliqui-
bus modis ne penitùs ſubmergãtur, opitula-
ri, ſed ita cautè & ſapienter, ne eorum male-
ficiis contaminetur.

Erant autẽ multa ſuper faciem campi, ſiccáque

vehementer. Hoc eſt, erant hæc oſſa multa, & inhumata, & ob temporis vetuſtatem aridiſſima. Vult ſignificare multos eſſe peccatores ſummè vitioſos, & longa temporis diuturnitate flagitiis contaminatos. Vt enim oſſa quo ſunt aridiora, eò magis indicant longè abeſſe à vita, ita peccatores quantò ſicciores vocantur, tantò longiùs à gratia, quæ eſt animæ vita abeſſe intelliguntur.

Simile.

Dixit ad me. Nimirū dominus, vel angelus, qui me ducebat.

Oſſa arida audite verbum domini. Volebat Deus illis vitam tribuere, ſed vt viuerent, op[*] erat verbum domini audire. Eſt enim perſpicuum magnam vim habere verbū Dei ad cōuertendos ad Chriſtū peccatores. Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: Viuus eſt, inquit, ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipite, Dei verbum gladio vtrinque ſcindenti comparatur. Eſaias inducit Chriſtum ita loquentem: Poſuit os meum quaſi gladium acutum: Hic eſt gladius de quo ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Et gladius ſpiritus, quod eſt verbum dei. Poteſt tamē locus ille diui Pauli ad Hebræos de Chriſto intelligi, qui verbum dei eſt, de quo ait diuus Ioannes: In principio erat verbum. Etiamſi non deſint, qui de verbo illo intelligant, de quo ait Chriſtus. Beati, qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. Si magnifacimus, & veneramur ſanctorum veſtes, quoniam eorum corpora tetigerunt, & meritò quidē, quantò magis venerari debemus verba illa, quæ ex ore Chriſti prodierūt, quæ ex eius corde exierūt, quibus ipſi ſancti ſanctitatē compararunt? O verba Chriſti diuina, ò reliquias ſanctas, tam pretioſas, & tam parui æſtimatas? Concione vna diui Petri tria milia hominū in Chriſto crediderūt. Vide admirabilem Dei verbi vim & virtutem. Eam ob cauſam conuocantes apoſtoli diſcipulorum multitudinem, vt narrat in Actis diuus Lucas has voces emiſſerūt Non eſt æquum nos relinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis. Et ſi mēſæ illæ erant pauperum & viduarum, tamen opus prædicationis verbis Dei illis prætulerunt.

Hebr. 4

Eſai. 49

Epheſ. 6

Ioan. 1

Luc. 11

Act. 2

Act. 6

Factus eſt autem ſonitus. Id eſt, cœperunt peccatores ſcelera ſua deteſtati.

Et ecce commotio. Hoc eſt, attritio quædam. Sed adhuc vitam non habebant, quia ſcelerū deteſtatio & attritio eſſe poſſunt abſque contritione, & ex conſequente abſque gratia. Fieri enim poteſt, vt qui [illegible]agitia deteſtetur, & attritus ſit, eum tamen exiſtat in mortifero peccato, quod tamen tollitur per veram contritionem Vera autem contritio tria exigit, vt verbis vtar ſcolaſticis, quæ ſunt diſplicentia de cōmiſſis peccatis ſupra omne odibile, propoſitum vitanda peccata ſupra omne vitabile & propoſitum confitendi ſeu ſatisfaciendi, ſi homo confeſſus non eſt. Poſſūt referri verba hæc literaliter ad ipſa oſſa, quando ſe coniunxerunt. Sunt qui commotionem hanc referendam dicant ad Babyloniorum conturbationē à Perſis & Medis excitatam, quando Babilonem expugnarunt, & Iudæos in patriam ſuam liberos miſerunt. Et ita oſſa coniuncta ſunt, quodlibet ad iuncturā ſuā, quia vnuſquiſq; tribui & familiæ ſuæ adhærebat Et hoc modo fuerūt reuerſi in Iudæam, & in priſtina ſua dignitate conſtituti.

A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos. Iudæi, qui oſſibus aridis, & hominibus interfectis comparantur, captiui erant in omni regione Chaldææ, quidam ad plagam Orientalem, quidam ad Occidentalem, hi ad Meridiem, alij ad Septentrionem. Ideo inuocat propheta ſpiritum ſanctum, qui ad eos veniat excitandos à quatuor vētis, hoc eſt, à quatuor mundi plagis, in quibus exulabant, eiſque vires tribuat & animū, & audaciam. Erant enim adeo debilitati, & fracti, & deterriti. vt non putarent ſe poſſe ad Iudæam redire, etiam ſi eis Cyrus copiam faceret redeundi. Quam ob cauſam id non audebant experiri, quod nullo modo obtinere poſſe credebant. At cum ad eos venit ſpiritus animum receperunt, quo ſe retulerunt in patriam, vbi vrbem & templum inſtaurarunt. Sed per hanc Iudeorum in patriam reductionem, vti diximus, & per hæc oſſa ad vitam reuocata impiorum iuſtificatio intelligitur, & humani generis per Chriſtum redemptio. Eam ob cauſam inuocat diuinus vates ſpiritum ſanctum, qui veniat à quatuor ventis, hoc eſt vndique, qui vbique eſt, & Chriſtianos ex quatuor orbis partibus in vna eccleſia catholica, in vnitate vnius fidei in ſpiritu Dei congreget, & coadunet. Diuus Ambroſius libro 3. de ſpiritu ſancto explicans hunc locum, per hunc ſpiritū intelligit ſpiritū ſāctum. Per aduentū ſpiritus à quatuor vētis voluit fortaſſe diuinus vates ſignificare eū occultè venire, eiuſque aduentū nōnullis in rebus eum venti qualitatibus quodammodò conferre. Eodem modo Chriſtus apud Ioānem, Spiritus, inquit, vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quo vadat. Licet enim apud Ioannem loco illo per ſpiritum intelligatur vētus, vt multi interpretantur, tamen omnes aiunt vſum fuiſſe Chriſtum quadam ſimilitudine ob nominis & multarum rerum conuenientiam, quemadmodum hic apud Ezechielem. Vt enim ventus libere fertur impetu ſuo, nullis humanis legi-

Ioan. 3

legibus conſtrictus,ſed vbique ſpirat,in aëre,
in terra,& in mari,penetrãs aliquãdo viſcera
terræ:ſic ſpiritus ſanctus in operationib⁹ ſuis
liber eſt,nemo eũ cogere, nemo retinere po-
Rom.9 teſt. Eius miſeretur , quẽ vult proſequi fauo-
re,quem verò vult indurat,poteſt ex vaſe iræ
facere vas miſericordiæ , & ex vili luto ma-
gnũ & pretioſum vas , & ex abiecta materia
1.Reg.16 opus inſigne. Dauidẽ paſtorẽ euexit in regiã
dignitatem , eiq; ſpiritum vaticinandi imper-
Mat. 4. tiuit. Petrũ piſcatorem apoſtolum conſtituit,
Mat.16. & principem apoſtolorum: Mathæum ex pu-
Mat.9. blicano fecit euangeliſtam : Paulũ ex perſe-
Act.9. cutore doctorem Gentium, & vas electionis.
Et quemadmodũ ventus etſi inuiſibilis,mag-
na tamen efficit , nam deiicit turres , arbores
euellit,& ſaxa rupium ſcindit,ſic ſpiritus ſan-
ctus eos, qui ſuperbia elati in illuſtri ſunt di-
gnitate conſtituti,deiicit aliquando, vt fragi
litatem ſuam,mundi varietatem,& diuini nu-
Dan. 4. minis potentiã agnoſcãt. Id quod Nabucho-
2.Mal.9. donoſori,& Antiocho , & multis aliis eueniſ-
ſe diuinæ literæ conteſtantur. Poteſt arbores
ſteriles,hoc eſt, impios peccatores radicitùs
euellere,iuxta illud pſalmographi:Propterea
Psal.51. De⁹ deſtruet te in finẽ,euellet te,& emigrabit
te de tabernaculo tuo,& radicem tuam de ter
ra viuentiũ. Poteſt etiã ſaxea & dura hominũ
corda conuertere , & ad pœnitentiã adduce-
re,quemadmodum fecit latroni,peccatrici,&
Luc.23 Zachæo.Præterea vt vẽtus ſe per omnia trãſ-
Luc. 7. fundit:ſic ſpiritus ſanctus omnia implet , iux-
Luc.19. ta id quod eſt libro Sapientiæ mandatũ: Spi-
Sapie.1. ritus domini repleuit orbem terrarum. Tri-
Dan.3. bus pueris affuit in ignis fornace , Danieli in
Dan.6. lacu leonum.Moyſi in deſerto , Ionæ in ven-
Exod.3. tre ceti.Petro in carcere, Paulò in profundo
Iona.2. maris.Omnia ſcit , omnia penetrat , & vt ver-
Acto.12. bis vtar Apoſtoli in epiſtola prima ad Corin-
2.Cor.11 thios:Spiritus omnia ſcrutatur etiã profunda
1.Cor.2. Dei. Deinde vt vẽtus interdum tranquillus &
ſuauis eſt,interdum violẽtus & fortis : ſic ſpi-
ritus ſanctus quoſdam ſuauitate & trãquilli-
2.Pa Gl. tate reficit, vt Petrum & Ioannem,quodã ve-
Act. 9. rò in impetu deiicit & proſteruit , vt Manaſſẽ
regem,& Saulum Tharſenſem.Impius Manaſ
ſes cùm ſe vidit regno ſuo priuatum,& in Ba-
bylonicã captiuitatem coniectum,Deũ cogno
uit,& ad illum ſupplex confugit. Saulus autẽ
proſtratus,captus viſu,oculos aperuit , & pro
eo,quẽ odio proſequebatur,acerbiſsimos cru
ciatus tulit,ſe hoſtium telis intrepidè millies
obiecit,& tandem mortem ipſam alacri & ere
cto animo ſubiuit.Demũ vt venti vocẽ audi-
mus,cùm ignoremus,vnde veniat,aut quo va
dat,quoniã non eſt nobis perſpectus & explo-
ratus definitus locus eleuatiõis eius,nec defe-
ctionis:ſic vocẽ internam ſpiritus ſancti audi
mus aliquando,& intelligimus nos ab eo do-
ceri,rapi,& abſorberi,ſed neſcimus,quomo-
do animam noſtram ingrediatur , qui vbique
eſt,aut quomodo inde recedat.Eas ob cauſas
exiſtimo dixiſſe noſtrum vatem : A quatuor
ventis veni ſpiritus,& inſuffla ſuper interfe-
ctos iſtos.

Et ingreſſus eſt in ea ſpiritus. Hoc eſt,introi-
uit in ea ſpiritus vitalis,& vixerunt. Vel per
ſpiritum intelligit gratiã ſpiritus ſancti, qua-
ſi dicat.Impertiuit illis Deus gratiã,& vixerũt,
cùm anteà eſſent per peccatum mortua , imò
oſſa arida mortuorũ. Impij ſceleribus cõtami
nati mortui dicuntur : cùm antẽ diuino fauo-
re peccata relinquunt,& gratiã conſequũtur,
viui nominantur.Homo,inquit in libro Sapi- *Sap.18.*
entiæ diuina ſcriptura,occidit quidẽ per ma-
litiam animam ſuam.Ex quo colligis impium
hominem eſſe ſui ipſius homicidam.Diuus Ia *Iaco.1.*
cobus in epiſtola ſua canonica,Peccatum,in-
quit,cùm conſummatũ fuerit,generat mortẽ.
Ac ſi dicat:Peccatũ tũc eſt mortiferũ,& mor-
tẽ gignit,cùm plenè fuerit deliberatum, cùm
volũtas impiæ cõcupiſcentiæ perfectè cõſen-
ſerit,ſiue in actũ exeat exteriorẽ,ſiue nõ. De *Sap. 16.*
eo dixit ſuprà Ezechiel:Anima,quæ peccaue-
rit,ipſa morietur.Ex quibus verbis probatur,
vitam impij eſſe mortem. Vnde ait Salomon *Eccle.8.*
in Eccleſiaſte:Vidi impios ſepultos,qui etiam
cũ adhuc viuerent,in loco ſancto erãt,& lau-
dabantur in ciuitate quaſi iuſtorũ operũ.Hoc
eſt horribile quoddam monſtrum eſſe animã
mortuam in corpore viuo.Qui fieri poteſt,vt
viui ſint,qui ſunt in vitiorum tumulo ſepulti?
Quãdo Deus in lege præcepit,ne quis homi-
nẽ mortuũ attingeret, volebat in primis pro-
hibere,ne quis impiis hominibus familiariter
vteretur: qui enim ſunt flagitiis inquinati,
mortui vocantur. Exiſtimamus ſæpè nos in
homines reſpicere,cum homines nõ ſint, ſed
hominum ſepulchra.In hominibus nõ homi- *Num.19*
nes videmus,ſed cadauera. Intuemur quaſdã
ſtatuas viuas quoad ſenſum, mortuas quoad
animã.Intuemur oſſa arida in cãpo,hoc eſt,in
mundo cõſtituta. Sed beati,qui audiũt verbũ
Dei,vt à vitiis reſurgant.Venit hora,inquit a-
pud Ioannẽ Chriſtus,& nũc eſt,quando mor- *Ioan.5.*
tui audient vocẽ filij Dei,& qui audierint,vi-
uent.Quẽadmodum fulmen enſem attingẽs,
vaginam foris integram relinquit,ferrum aũt *Simile.*
intus ferit:ſic lethale flagitium corpus viuum
foris relinquit,animam aũt intus occidit,ſepa
rans ab illa gratiam,quæ eſt animæ vita.

Et vixerunt, Redierunt oſſa ad vitã.Voluit
diuinus vates his verbis reſurrectionem mor
tuorum ſignificare,& eſt perſpicua quædam

de reditu ad vitam vaticinatio. Quoniam ca-
pite ſuperiore oſtendit inenarrabilia vitæ ęter
næ bona, voluit hic oſtendere reſurrectionẽ,
& viros iuſtos in corpore & anima ſuſcitatos
Dan. 12 bona illa eſſe obtenturos. De hoc reditu ad
vitã ait Daniel: Multi ex iis, qui dormiũt in ter
ræ puluere, reſurgent, iſti in vitam ęternam, &
iſti in opprobrium, vt videant ſemper. Seu vt
alij vertunt ex Hebręo, & iſti in opprobrium,
& confuſionẽ æternã. Quod autẽ ait: Multi ex
ijs, qui dormiunt, vult ſignificare omnes mor-
Ioan.5. tuos quos, quoniam multi ſunt, multos appel-
lat. Hunc locum explanare videtur Chriſtus
Deus noſter, dices apud Ioannẽ: Venit hora,
in qua omnes, qui in monimentis ſunt, audiẽt
Esa.26. vocem filij Dei, & procedent, qui bona fece-
rũt, in reſurrectionẽ vitæ, qui verò mala ege-
Ioel.3. rint, in reſurrectionẽ iudicij. Hæc eſt Danie-
lis paraphraſis. Eſaias etiã, Viuent, inquit, mor
tui tui, interfecti mei reſurgent. Ioel inducit
Iob.19 Chriſtum in hunc modum loquentẽ: Conſur-
gant, & aſcendãt gẽtes in vallẽ Ioſaphat, quia
ibi ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circui-
tu. Et Iob: Credo, quòd redemptor meus viuit,
& in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum,
& rurſum circundabor pelle mea, & in carne
mea videbo deum ſaluatorem meum. Quem
1.Cor.15 viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpectu-
ri ſunt, & non alius. Diuus Paulus in epiſtola
prima ad Corinthios toto quinto decimo ca-
pite probat carnis reſurrectionem, & conclu-
dens ait: Omnes quidem reſurgemus, ſed non
omnes immutabimur. In momento, in ictu o-
culi, in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, &
mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabi
mur, oportet enim corruptibile hoc induere
immortalitatem. Hoc aſſerit in epiſtola ad Ro
Rom.8. manos capite octauo, & prima ad Theſſaloni
1.Thes.4 cenſes capite 4. & alijs in locis. Sed cum diuus
1.Cor.15. Paulus dicat reſurrectionem futuram eſſe in
momẽto, in ictu oculi, quærendũ videtur, cur
hoc loco dicat Ezechiel, neruos & carnes aſcẽ
diſſe, & cutẽ deſuper extẽſã eſſe, & poſtea ait,
ſpiritum fuiſſe ingreſſum in oſſa, illiſq; vitam
tribuiſſe. Quæ omnia videntur innuere reſur-
rectionẽ fore ſucceſſiuè. Huic obiectioni re-
ſpondendũ puto, omnia hæc quæ narrat Eze-
chiel, ſimul facta fuiſſe, ſed nõ ſimul potuiſſe
à diuino propheta explicari. Non intelligas
tamen per momentum illud inſtans ſignifica-
ri, partium expers, in quo aiunt philoſophi ni-
hil fieri, ſed tempus breuiſſimum, inſtãs enim
nõ eſt tempus, imò nec pars temporis, vt aſſe-
rit Ariſtoteles quarto Phyſicorum capite 11.
ſed id quo tẽporis partes cõnectũtur, quod an
thore Ariſtotele libro Phyſicorum capite 3.
indiuiſibile eſt, ita vt nihil in eo moueatur. De
hoc igitur inſtanti non loquitur Apoſtolus,
ſed de parua temporis mora, in qua erit colle-
ctio cinerum & mortuorum reſurrectio, im-
menſa eſt enim Dei virtus, quæ in tã breui tẽ-
pore rem tã admirabilẽ operabitur. Hũc Eze-
chielis locũ exponit D. Ambroſius de reſurre-
ctione mortuorũ in libro de fide reſurrectio-
nis, & Tertulianus in libro de reſurrectione
carnis.

Steteruntque ſuper pedes ſuos. Hoc eſt, ſurrexe
rũt, & erecti ſteterunt. Sed quoniã ducto argu
mẽto à mortuorũ reſurrectione explicat diui-
nus vates impiorum iuſtificationem, dicendũ
eſt homines illos poſt reditum ad vitam gra-
tiæ ſuper pedes ſuos, hoc eſt ſuper affectio-
nes ſuas ſtetiſſe, ſub quibus, cũ eſſent ſcelerib⁹
aſtricti, iacebant. Quid autem ſit ſtare ſuper pe
des oſtendimus capite 2. verba illa explanan-
tes: Fili hominis ſta ſuper pedes tuos. Sup.2.

Oſſa hæc vniuerſa domus Iſrael eſt Hoc eſt, per
hæc oſſa popul⁹ Iſraeliticus ſignificatur. Nam
cum tibi oſtendam eſſe me reſuſcitaturũ mor-
tuos omnes, quid mirum poſſe me Hebræis o-
pem ferre, eoſque qui tanquam mortui in re-
gionibus Chaldææ veluti in ſepulchris deti-
nentur, ad patriam ſuam reuocare?

Ipſi dicunt: aruerunt oſſa noſtra. Ita Iudæis in-
fringitur audacia, & langueſcit induſtria, vt di
cant euanuiſſe omnem fortitudinem ſuam, &
eam ob cauſam nullam habere ſpem in patriã
redeundi. Explicantes autẽ quod dixerãt ſub-
iungunt: Et perit ſpes noſtra. Repetitio eſt ſu-
perioris ſub alijs verbis apertioribus. Sequi-
tur, & abſciſi ſumus. Subaudi à patria noſtra.
Ac ſi dicerent: Vt fieri non poteſt, vt ramus ab Simile.
arbore penit⁹ abſciſſus illi poſtea cõiungatur,
& inſeratur: ſic fieri non poteſt, vt nos à Iudęa Simile.
ſeparati ad illã reuertamur. Et vt arbor deſti-
tuitur ſpe ſua, ſi euellantur radices eius: ita eũ
nos ſimus à priſtina noſtra dignitate radicitus
euulſi, quomodo poterimus ad illã vnquam re Iob.19.
ſtitui? Ita aiebat Iob: Pereo, & quaſi euulſæ ar-
boris abſtulit ſpẽ meã. Non deſperabat de ſa-
lute animæ, & de diuina miſericordia: ſed tãta
erat eius calamitas, vt diffideret redire poſſe
ad priſtinã proſperitatem. At multi ad id impi
etatis perueniunt, vt deſperent poſſe veniam
conſequi ſuorum ſcelerum, & morti corporis
propinqui, nullum ſpiritnale admittunt reme-
diũ, nullã animæ medicinã. Id quod in vita le-
ne eſſe & facile, illis diabolus ſuadebat, in mor
te grauiſſimum eſſe, & prorſus inexpiabile il-
lis perſuadet. Vt arboris truncus in gurgite
fluuij natans à quouis homine facilè attrahi-
tur adunco inſtrumento à medio aquarum ad Simile.
litus, at vbi terram attingit, non poſſunt illud
quatuor homines mouere, ſic peccatum, dum

viuit homo,vſque adeo videtur leue,vt facilè
illud admittat:at mortis tẽpore cum iam ho-
mo eſt terræ propinquus,tunc apparet ita gra
ue,vt non valens peccator tantum onus ferre
cogitet de tanta ponderis magnitudine, & tali
cogitationi deſperationem penitùs adhibeat.
Duplici tentatione aggreditur diabolus homi
nẽ,vna eſt facilitatis in admiſſione,altera dif-
ficultatis in deſperatione. Vita noſtra fluuius
eſt,mors littus , truncus arboris peccatum.
Quandiu peccator ſpem figit in Deo,non eſt
de ſalute eius deſperandum,ſed ſi ipſe de diui-
Mich. 1. na miſericordia penitùs deſperet , incurabilis
eſt. Talis erat ille,de quo aiebat Michæas pro-
pheta:Super hoc plangam , & vlulabo , quia
deſperata eſt plaga eius.

Propterea vaticinare & dices ad eos:
Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ape-
riam tumulos veſtros , & educam vos
de ſepulchris veſtris populus meus : &
inducam vos in terram Iſrael. Et ſcietis,
quia ego dominus,cùm aperuero ſepul-
chra veſtra , & eduxero vos de tumulis
veſtris popule meus,& dedero ſpiritum
meum in vobis,& vixeritis. Et requieſce
re vos faciam ſuper humum veſtram,&
ſcietis, quia ego dominus locutus ſum,
& feci, ait dominus Deus. Et factus eſt
ſermo domini ad me dicens:Et tu fili ho
minis ſume tibi lignum vnum, & ſcribe
ſuper illud,Iudæ,& filiorum Iſrael,& ſo-
C ciorum eius:& tolle lignum alterum , &
ſcribe ſuper illud:Ioſeph lignũ Ephraim,
& cunctæ domus Iſrael, ſociorumque
eius. Et adiunge illa vnum ad alterum ti-
bi in lignum vnum,& erunt in vnionem
in manu tua. Cùm autem dixerint ad te
filij populi tui loquentes:Nonne indicas
nobis , quid in his tibi velis ? Loqueris
ad eos : Hæc dicit dominus Deus. Ecce
ego aſſumam lignum Ioſeph , quod eſt
in manu Ephraim,& tribus Iſrael , quæ
ſunt ei adiunctæ, & dabo eas pariter cũ
ligno Iuda,& faciam eas in lignum vnũ,
& erunt vnum in manu eius. Erunt au-
tem ligna,ſuper quæ ſcripſeritis, in manu
tua in oculis eorum,& dices ad eos:Hæc
dicit dominus Deus:Ecce ego aſſumam
filios Iſrael de medio nationum,ad quas
abierunt , & congregabo eos vndique,
& adducam ad humum ſuam.

*Ecce ego aperiam tumulos veſtros , & educam
vos de ſepulchris veſtris.* Tumulos & ſepulchra
vocat carceres Chaldææ,& loca, vbi filij Iſrae
lis captiui detinebãtur,captiuitas enim mors
dicitur ciuilis. Senſus eſt:Ego vos liberabo à
babylonica ſeruitute. Ego mundum eripiam à
captiuitate peccati. Nulla eſt maior ſeruitus *Ioan.* 8.
quã ſeruire peccatis, Qui facit peccatũ,inquit
dominus,ſeruus eſt peccati. Cõtrà, nulla ma-
ior libertas,quã ſeruire Deo : ſeruire deo re-
gnare eſt. Qui ſpiritu Dei ducitur, liber eſt.
Nã vt ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad 2. *Cor.* 3.
Corinthios : Vbi ſpiritus domini,ibi libertas. *Galat.* 4.
Eam ob cauſam in epiſtola ad Galathas : Non
ſumus ancillæ filij , ſed liberæ , qua libertate
Chriſtus nos liberauit. Hæc eſt cauſa,cur euã-
gelium Chriſti lex perfectæ libertatis appella
tur,ita enim ait Iacobus apoſtolus : Qui autẽ *Iaco.* 1.
perſpexerit in lege perfectæ libertatis,& per-
manſerit in ea,nõ auditor obliuioſus factus,
ſed factor operis,hic beatus in facto ſuo erit.
Hæc apoſtolus. Qui mẽte purgata nõ ſolũ ex-
terioribus,ſed interioribus oculis euangeliũ
penetrat,in eius fertur authorẽ , eius erga ſe
cognoſcit charitatẽ,& ſuo erga eũ inflãmatur
amore,hic liber eſt,& ſpiritu libertatis fretus *Rom.* 8.
clamat abba pater. Sed hac libertate hæretici
intẽperanter abutũtur. Prędicant carnis liber-
tatem,cùm Chriſtiana libertas ſpiritualis ſit.
Creſcũt Mahumetica & Epicurea libertate ac
cedente,eiuſq; ſacerdotes repudiato voto ca-
ſtitatis ſub titulo cõiugij ſe ingurgitãt in per-
petuũ cõcubinatum & ſacrilegiũ. Appellãt ma
trimonia ea,quæ ſunt impuriſſima & obſtina-
tiſſima meretricia:& dicunt libertatẽ Chriſtia
nam eſſe nemini obedire,ſed carnis volupta-
te duci. O cæca pectora,ô intellectus cimme-
rijs tenebris atriores? Audite obſecro hæretici
diuum Petrũ apoſtolorũ principẽ in prima epi
ſtola ſua veſtram impiam opinionem hoc mo
do refutantem : Subiecti eſtote omni huma- 1. *Pet.* 2.
næ creaturæ propter dominum,ſiue regi qua
ſi præcellenti,ſiue ducibus tanquã à Deo miſ-
ſis ad vindictam malefactorum,laudem verò
bonorum,quia ſic eſt voluntas Dei,vt benefa
cientes obmuteſcere faciatis imprudentiũ ho
minũ ignorantiã,quaſi liberi,& non quaſi ve-
lamen habentes malitiæ libertatem : ſed ſicut
ſerui Dei. Hæc princeps apoſtolorum. Quid
poterat dici clariùs? Quid poterat ô infœlices
Luthe

fluentibus ducitur voluptatibus & illecebris,
& opinione inflatus verſatur in erroribus, cũ
verò reſlauerit, ſi ſe ærumnis videt oppreſſum
indureſcit, & ab omni tolerãtia relictus in ſce-
leribus obſtinatur.

Et ſcietis quia ego Dominus locutus ſum, & feci
Cùm ea, quæ dico, videritis cõpleta, tunc ſcie-
tis vera eſſe ea, quæ nunc vobis per Ezechielẽ
polliceor.

Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Nar-
rat diuina hiſtoria libro tertio Regum omnes
3. *Reg.* 12. duodecim tribus Iſraelis cõiunctas fuiſſe ſub
vno rege Salomone, ſed poſt eius obitum ob-
tinente regnum filio eius Roboam, fuiſſe decẽ
tribus diuiſas à duabus, & ſecutas fuiſſe Iero-
boam. Itaque duæ tribus nimirum Iuda & Bẽ
iamin cum magna parte ſacerdotum & leuita-
rum adhæſerũt Roboam filio Salomonis, qui
regnauit in Iuda & Ieruſalem, & appellatus eſt
principatus eius regnum Iuda, decem autem
tribus cum parte ſacerdotum & leuitarum ad-
hæſerunt Ieroboam, cuius principatus appel-
latus eſt regnum Iſraelis. Et quoniam Ieroboã
erat de tribu Ephraim, Ephraim autem fuerat
filius Ioſeph, & hi qui eum ſequebantur, habi
tabant in Samaria, appellabãtur hæ decem tri-
bus, Ephraim, & Ioſeph, & Samaria. Decem tri
bus fuerunt captæ ab Aſſyrijs, duæ verò à Ba-
bylonijs: nam etſi poſtea regnũ Aſſyriorum &
Babyloniorũ vnũ fuit, & ſub vno principe, tũc
tamẽ duo erãt regna diuiſa, Aſſyria, & Babylo-
nia. Cùm autem Ezechiel eſſet in Babylonia
captiuus, vidit mentis oculis per ſpiritum pro-
pheticæ fore, vt multi ex decem tribubus adhæ
rerent duabus, & ita omnes duodecim tribus
in Iudæa coniungerentur, eſſentque coaduna-
tæ in vnũ populum, vt antea tempore Salomo
nis. Illud eſt certiſſimum, pleroſque Iudæos ex
decẽ tribubus nunquã rediſſe Hieroſolymam
captiui enim & poſiti inter gentes idolorũ cul
trices, ipſi etiam idola coluerunt, & legẽ Moy-
ſi penitùs repudiarunt, exceptis paucis, in qui-
bus fides & virtus eluceſcebant. Sed illi, qui re-
dierunt Hieroſolymã, fuerunt cum alijs He-
bræis duarum tribuum cõiuncti, & omnes fue
runt in vnum corpus redacti. Hoc voluit Eze-
chiel hoc loco ſignificare ſub figura duorũ li-
gnorum in vnum coniunctorum.

Sume tibi lignum vnum Hoc eſt, accipe duo
ligna, & ſcribe in vno nomine tribus Iuda cum
Hebræis illis, qui illi adhæreſerunt, nimirũ cũ
illis, qui ſunt ex tribu Beniamin, & ſacerdoti-
bus ex tribu Leui, & in altero ligno ſcribe no-
men decem tribuũ, quæ ſecutæ ſunt Ieroboã,
qui fuit ex tribu Ephraim filij Ioſeph, & adiũ-
ge duo hæc ligna, ita vt ex duobus vnum effi-
ciatur. Et explicatuis Hebræis, ita eſſe duo re-
gna, nimirũ Iudæ & Samariæ inter ſe coniun-
genda poſt Babylonicam captiuitatẽ: & ex duo
bus populis vnum eſſe efficiendum. Solebant
aliquando diuini vates ſigno aliquo ſenſibili
futura prædicere, vt vehementiùs populũ mo-
uerent, quemadmodum fecit hîc Ezechiel: &
cap. quinto, quando aſſumptione gladij acuti- *Sup.* 5.
pilos radentis vaſtationem populi ſignificauit
& capite duodecimo, quando vaſa aſportauit *Sup.* 5.
tranſmigrationis, vt futuram regis Sedechiæ
captiuitatem oſtenderet: & multis alijs in lo-
cis. Similiter Eſaias. cap. 20. apparens nudus co *Eſa.* 20.
ram populo, futurã Aegyptiorum nuditatẽ &
captiuitatem vaticinatus eſt. Et Ieremias capi- *Iere.* 27.
te. 27. imponens collo ſuo vincula & catenas,
ſignificauit eſſe regem Iuda, & reges alios à
Nabuchodonoſore expugnandos, & in vincu-
la conijciendos. Verùm per hæc duo ligna in-
telligũt nonnulli duo ſceptra lignea, eſt enim
ſceptrum ſymbolum regni. Huic interpre-
tationi fauet tranſlatio ſeptuaginta, pro li-
gnis virgas conuertens, ſceptrum enim aliquã
do virga appellatur, iuxta illud pſalmographi.
Virga directionis, virga regni tui. Alij pro li-
gnis tabellas interpretantur, quibus Ezechiel
erat & nomina duarum, & decẽ tribuum ſcri-
pturus. Sed per hanc duorũ populorũ vnionẽ
intelligebat propheta eſſe duos populos, nimi
rum Iudæorũ, & gentiũ ad vnum Chriſtũ per
fidem cõuenturos, & ex ijs duobus populis eſ-
ſe vnã eccleſiã conſtituendã per eundẽ Chri-
ſtum. Id intelligens D. Paulus has voces emiſit.
ſit. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum, & *Epheſ.* 2.
medium parietẽ maceriæ ſoluens, inimicitias
in carne ſua, legem mandatorum decretis eua
cuans, vt duos condat in ſemetipſo in vno no-
uo homine, faciens pacem, vt reconciliet am-
bos in vno corpore Deo per crucem. Hæc illæ.
Duo itaque populi inter ſe diſcrepantes Iudai
cus & Gẽtilic⁹ in vnã fidem, in vnã eccleſiam,
in vnã Chriſtianã religionẽ conuenerunt. At
multò plures ex Gentilitate, quæ ſterilis erat,
quàm ex fertili Iudaiſmo ſe ad Chriſtũ contu-
lerunt, & vanas ſupeſtitiones repudiarunt. Id
prædixerat ijs verbis Eſaias: Lauda ſterilis, q̃ *Eſa.* 54.
non paris, decanta laudem, & hinni, quæ non
pariebas, quoniam multi filij deſertæ, magis
quàm eius, quæ habebat virum, dicit domin⁹,
Hanc duorum populorum in vna eccleſia cõ-
gregationẽ & vnionẽ ſub figura Iuda & Iſrael
prædixit his verbis Oſeas. Congregabũtur fi *Oſe.* 1.
lij Iſrael, & filij Iuda pariter, & ponẽt ſibimet
caput vnum. Ac ſi diceret: Congregabuntur fi-
deles, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus, & re-
cipient Chriſtum, qui erit eorum Deus, prin-
ceps, & dominus. Hoc etiam vaticinatus fuit
Zachar. in hunc modũ ſub figura aurei cãdela- *Zach.* 4.
bra:

bri: Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas rius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput ipſius, & duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius. Candelabrum aureum humanitatē Chriſti ſaluatoris noſtri ſignificabat ab omni macula peccati penitùs alienā. Lampas ſuper caput eius diuinitatem carni cōiunctam oſtendebat: ſeptē lucernæ cum infuſorijs imaginem ſeptem donorum ſpiritus ſancti gerebant, quæ Eſaias connumerat, & ſuper dominum Ieſum requiuiſſe oſtendit. Oliua à dextris Iſraeliticum populum, oliua à ſiniſtris Gētilicum adumbrabat. Hi duo populi erāt Chriſtum recepturi, & in Eccleſia catholica coadunandi. Eam ob cauſam in fine capitis adiecit: Hi ſunt duo filij olei ſplendoris, qui aſſiſtunt dominatori vniuerſæ terræ. Hoc ipſum poſtea clariùs ſignificauit, dicēs: Erit dominus rex ſuper vniuerſam terram: In die illa erit dominus vnus, & erit nomen eius vnum. Ac ſi diceret: Propagabitur Eccleſia ex Gentibus & Iudæis congregata, cuius rex erit Ieſus Chriſtus. Ille coletur in tempore illo, & in omni Eccleſia nomen eius inuocabitur. Vnus erit Chriſtus, vnū baptiſma, vna fides, vna Eccleſia: & ex duobus lignis antea diuiſis efficietur vnum, hoc eſt, ex duobus populis efficietur vna congregatio.

Eſa. 11.

Zach 14.

Ioſeph lignum Ephraim. Ioſeph ſignificat decem tribus, quæ lignum Ephraim dicūtur, quia diuiſo regno, vt diximus, Ieroboam qui erat de tribu Ephraim filij Ioſeph imperauit Iſraeli, hoc eſt, decem tribubus.

Et erunt vnum in manu eius. Id eſt, in manu Dei. Poteſt verti ex Hebræo: Et erunt vnum in manu mea. Vt dicat Deus: ego ero rex horum duorum populorū, vterque erit in manu mea, ſed ita, vt ex duobus populis fit vna Eccleſia.

Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationū. Explicat quod dixerat. Senſus eſt: Ego liberabo filios Iſraelis à Babylonica captiuitate, & credentes omnes in vna congregabo eccleſia catholica.

D Et faciam eos in gentem vnam in terra, in montibus Iſrael, & rex vnus erit omnibus imperans. Et non erunt vltrà duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo regna. Nec polluentur vltrà in idolis ſuis, & abominationibus, & cunctis iniquitatibus ſuis: & ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis, in quibus peccauerunt: & emundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus: & ſeruus meus Dauid rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum. In iudicijs meis ambulabunt, & mandata mea cuſtodient, & facient ea. Et habitabunt ſuper terram, quam dedi ſeruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres veſtri, & habitabunt ſuper eam ipſi, & filij eorum, & filij filiorum eorum vſque in ſempiternum. Et Dauid ſeruus meus princeps eorum in perpetuum. Et percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis. Et fundabo eos & multiplicabo, & dabo ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis: & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient Gentes, quia ego dominus ſanctificator Iſrael, cùm fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

Et faciam eos in gentem vnam in terra, in montibus Iſrael, & rex vnus erit. Cum hac vaticinatione conuenit id, quod ait Sophonias: Lætare, & exulta in omni corde filia Ieruſalem: abſtulit dominus iudicium tuū, auertit inimicos tuos: rex Iſrael dominus in medio tui, non timebis malum vltrà. Et Zacharias: Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalē. ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, &c. Hic eſt rex, quem diuini vates prædixerunt, eſſe homines in varijs mundi partibus diſperſos in vnam Eccleſiam congregaturum, quemadmodum hîc ait Ezeechiel, & paulò antè oſtēdimus. Et Eſaias: Congregabit filios Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor partibus terræ. Non in ſilentio tranſiuit Ieremias, ſed ita inducit Meſſiam loquentem: Congregabo eos de vniuerſis terris, & reducam ad locum iſtum, & habitabunt confidenter. Et diuinus pſaltes: Aedificans Ieruſalem dominus: diſperſiones Iſraelis congregabit. Hic dominus eſt rex ille, de quo hoc loco ait Ezechiel: Et rex vnus erit omnibus imperās. Hic eſt, de quo dicebant magi Orientales: Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorū? Non dicunt: Vbi eſt rex Iudæorū: ſed qui natus eſt rex, priuſquam enim naſceretur, rex erat, & iam natus eſt rex. De eo dixit angelus virgini ſanctiſſimæ Mariæ: Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Et Nathanael apud Ioan. Chriſtum alloquens: Rabbi inquit, tu es filius Dei, tu es rex Iſrael. Multi ſunt in repub. Chriſtiana reges & dominato-

Sopho. 3

Zach. 9.

Eſa. 11.

Ierem. 32

Pſa. 146.

Mat. 2.

Luc. 1.

Ioan. 1.

res,ſed vnus eſt omniũ regũ, & dominus dominantiũ,cui alij parere debent,quẽ colere & ſequi tenentur. Tũc enim reges,& principes, & præſules rectè munere ſuo fungentur,& nomen ſuum cõmendabunt immortalitati,cùm Chriſto paruerint,ei per charitatem adhæſerint,& in rectæ iuſtitiæ virtutum actiones inbuerint.Fœlix appellabitur regnum,quod tales obtinuerit gubernatores , calamitoſum verò, quod fuerit à tyrannis gubernatum.
Simile. Vt homo oculis priuatus manet in tenebris, ita reſpublica orbata iuſtis & ſapientibus rectoribus circunfunditur caligine. Eſt enim gubernator oculus reipublicæ, quemadmodum dux oculus exercitus. Eam ob cauſam Demas inſignis orator,cùm videret, migraſſe Alexandrum Magnum è vita, exercitum Macedonum cum Cyclope comparauit.

Et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos. Verba ſunt patris cœleſtis , qui Chriſtum filiũ ſuum
Ioan 14. vnigenitum verum Deum , & verum homi-
Ioan.01. nem ſeruum ſuum vocat ob aſſumptã humanitatem,ſecũdum quam minor eſt patre,cùm ſecundum diuinitatem æqualis ſit illi. Eodem
Sap. 34. modo ſuprà dixit cap.34. Suſcitabo ſuper eas paſtorem vnum,qui paſcat eas,ſeruum meum Dauid. Dauidem vocat Chriſtum,hoc eſt,manu fortem,cuius alter Dauid imaginem geſſerat. Vbi hic ait: Et ſeruus meus Dauid,dictio, Dauid,poteſt eſſe in recto , vt ſit ſenſus. Meſſias ſeruus meus,qui erit verus Dauid,qui Goliam,hoc eſt mundũ ſuperabit. Vel in gignendi caſu,vt ſit ſenſus Seruus meus , Dauidis filius ſecundum carnem. Eodẽ modo Deus pater per Ieremiam : Seruiet , inquit, domino
Iere. 30. Deo ſuo , & Dauid regi ſuo,quem ſuſcitabo eis Hunc regem expectabant Iudæi , qui erat illis magna bona largiturus. Erant autem hæc bona ſpiritualia & cœleſtia. Sed dices : Cur igitur audientes natũ eſſe regem turbati ſunt?
Mat. 2. Cùm enim reges magi interrogarent, vbi eſſet,qui natus erat rex Iudæorũ , ait euangeliſta turbatum eſſe regem Herodem , & totam Hieroſolymam cum illo. Turbari Herodem alienigenam non videtur mirum, qui tyrannicè principatum obtinebat: ſed turbari Iudæos ortu ſui regis,quem ipſi expectabant,hoc mirandum quidem videtur Sed turbabat eos eorum impietas,& vt ait Sapientia: Excæcauit
Sap. 5. eos malitia eorum. Si virtute præditi fuiſſent, regem ſuum iuſtum,quem expectauerant antiqui patres , de quo vaticinati fuerant vates diuini , cuius aduentu erant homines à vitiorum tenebris eripiendi & fidei atque gratiæ lumine mirabiliter illuſtrandi, venire gauderent.
Simile. Vt bonus villicus cum vberrimos fructus videt labore ſuo productos, cupit venire dominum,vt ſuſcepti laboris vtilitatem aſpiciat,vt eum afficiat præmio,& miles ſtrenuus poſt prælium & victoriam præſentiam regis deſiderat,vt ſudores ſuos,& vulnera, & animi corporiſque fortitudinem remuneratione cõpenſet: ſic qui villicationem ſibi traditam à Deo fideliter geſſit , & aduerſum mundum, diabolum,& carnem fortiter dimicauit,atque de illis illuſtrem victoriam indeſſa virtute fuit conſecutus,cupit ad præmium , & palmã ſuam Chriſtum venire. Contràverò qui mundi voluptatibus & peſtilentibus illecebris deliniti,& cupiditatis ſtimulis concitati virtutem contemnunt,& à vitiis ſuperantur , cùm pœnam formident, & conſcientiæ furiis exagitentur. Chriſtum nequaquam venire deſiderant. Hæc eſt cauſa,cur Iudæi nato Chriſto turbati ſunt , qui timebant domini ac regis præſentiam,quem iuſtum eſſe iudicem credebant. Reus non vult videre iudicem , nec proditor principem,nec perfidus cognitorem. Iudæi euerterant villam , tradiderant ſe hoſtibus,omnia bona dilapidauerant,ob eam cauſam audito nuntio de regis ſui aduentu , cœperunt turbari

Et paſtor vnus erit omnium Ipſe ait apud
Ioannem: Fiet vnum ouile,& vnus paſtor. Hic *Ioan. 10.*
eſt paſtor ille , de quo dixerat Deus pater per
Zachariam : Percutiam paſtorẽ,& diſpergen- *Zach. 13.*
tur oues , quem locum Chriſtus Deus noſter
apud Mathæum de ſeipſo interpretatur. Hic *Mat. 26.*
eſt paſtor,qui ouem errantem quæſiuit,& ſuis *Luc. 15.*
humeris impoſuit. Qui languores noſtros tu- *Eſa 53.*
lit,& labores noſtros portauit , vt ait Eſaias. Nam vt ait idem propheta eodem capite. Omnes nos quaſi oues errauimus : vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & poſuit dominus in eo iniquitatem omniũ noſtrum. Qua de re diſſeruimus cap. 34.

In iudiciis meis ambulabunt. Hoc eſt , legem meam cuſtodient.

Et filij filiorum eorum in ſempiternum Non igitur intelligitur hoc de terra Iudææ, ex qua pulſi fuerunt Iudæi,& nunc à Turcis poſſidetur. Sed intelligitur de eccleſia catholica , quæ nunquam delebitur , in qua fideles in perpetuum habitabunt.

Et Dauid ſeruus meus princeps eorum in perpetuum. Id quidem eſt , quod dicebat Gabriel
angelus Dei genitrici Mariæ: Et regni eius nõ *Luc. 1.*
erit finis. Semper enim Chriſtus in eccleſia ſua
regnabit. Vnde dicebat turba apud Ioannem: *Ioan 12.*
Nos audiuimus ex lege ,quia Chriſtus manet *Pſal. 109.*
in æternum. Et pſalmographus : Tu eſt ſacerdos in æternum.

Percutiam illis fœdus pacis. Id prædixerat iis
verbis Dauid : Audiam quid loquatur in me *Pſal. 84.*
dominus

dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem ſuam. Et ipſe dominus, Pacem, inquit, relinquo vobis, pacem meam do vobis, Chriſti euangelium fœdus eſt pacis, totum ſpirans amorem pacem,& charitatem. Et quoniã euãgelium ſemper eſt duraturũ, ſequitur: Pactum ſempiternum erit eis. Hunc locum ita ſeptuaginta tranſtulerunt: Et ponam eis teſtamẽtum pacis, teſtamentum ſempiternum erit eis. Quibus verbis apertè indicant eſſe hoc ad nouum teſtamentum referendum. quod eſt pace pleniſſimum Naſcente Chriſto cœlites pacem nũtiauerunt,& hanc optatiſſimam pacem poſtea Chriſti diſcipuli in toto terrarum orbe prædicarunt. de quibus prædixerat Eſaias: Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Quem locum Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de apoſtolis interpretatur & euangelicis concionatoribus. Loquebatur illic Eſaias de Hebræorum libertatione à Babylonica captiuitate. & Diuus Paulus explicans præcipuum prophetæ propoſitũ de captiuitate à peccato & redemptione per Chriſtũ & apoſtolorum prædicatione illud explanat. Docet apoſtolus prophetarum inſtitutum fuiſſe in primis Chriſti myſteria prædicare, & de corporis liberatione ad iuſtificationem animæ ſe transferre. Alta redemptionis humanæ arcana verborum tegunt inuolucris. & nomine Babylonis mundum, nomine verò Hieroſolymæ eccleſiam ſignificat, quemadmodũ hoc capite Ezechielem feciſſe intuemur. Quare nõ eos audiendos eſſe exiſtimo, qui cum glorientur nomine Chriſtiano, hebraizant cum Hebræis, repunt humi, nihil altiùs à terra conſurgunt, omnia diuinorum vatum oracula de eteptione ſeruitutis Babylonicæ loquentia ad illam tantummodò corporis reductionem ad Iudæam referenda eſſe aſſeuerant, & alia huiuſmodi quæ apoſtoli de arcanis, & altis redemptionis humanæ per Chriſtum myſterijs interpretantur, ipſi literam perſequentes, nõ autem literæ ſpiritum, ea ſolùm ad Iudæorum res geſtas aſſeueranter affirmant pertinere.

Luc. 14
Luc. 1.
Eſa. 52.
Rom. 10.

Et fundabo eos. Hoc eſt, ſtatuam eos in terra firma, vbi habebunt ſolidum fundamentum. Ponam eos in terra promiſſionis, vbi vrbem habebunt munitam,& in locis firmis fundatam. Hæc eſt catholica eccleſia fundata ſuper Chriſtum. Chriſtus eſt primum illud fundamentũ, de quo ait Diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ipſe eſt ſanctorum fundamentum, de quo ait idem Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamento apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto. Illud eſt certiſſimum eſſe eccleſiam ſuper Petrum ædificatam iuxta illud Chriſti Dei noſtri: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Ita illum locum Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius,& omnes doctores catholici interpretantur, quorum multas citat Ioannes Eckius in libro qui inſcribitur Enchiridion locorum communium aduerſus Lutherum, & in libro ſuo primo de primatu Petri. Et albertus Pighius libro ſuæ hierarchiæ eccleſiaſticæ, ambo viri doctiſſimi & optimi. Et ſanctus ille epiſcopus Ioannes Roffenſis Anglicus, aut potiùs angelicus, qui pro vera fide Chriſti incredibiles tulit cruciatus,& animo erecto & inuicto mortem ſubire non dubitauit, ab impio & hæretico tyranno ſibi iniuſte illatam, hanc veritatem in libro ſuo aureo aduerſus articulos Lutheri apertiſſimè oſtendit. Itaque omnes orthodoxi partes tam Græci quàm Latini omnibus ab initio eccleſiæ ſæculis, ex omnibus terræ cardinibus, per Petram intelligunt Petrum, ſuper quem ædificatam eſſe eccleſiam Chriſti omnes non ſolùm fatentur, ſed profitentur. Sed Petrus eſt ſecundum fundamentum, Chriſtus autem primum. Itaque eccleſia eſt fundata ſuper Petrum Petrus autem ſuper Chriſtum, & ita primum eccleſiæ fundamentum Chriſtus eſt. Id quidem eſt, quod dicitur hoc loco: Et fundabo. Illud eſt hoc loco aduertendum, eos eſſe fundatos, qui fide muniti ſunt, qui iuſtitiam colunt & pietatem, qui ſanctæ eccleſiæ Romanæ catholicæ obediunt qui Chriſtum eiuſdem eccleſiæ conſtitutorem ſequuntur, contrà verò, eos qui Babylonem colunt, qui Lutheranã perfidiam tenent, qui ſe, vitijs contaminant, fundatos nullo modo eſſe. Quî fieri poteſt, vt fundamentum habeãt, qui ſunt eiecti ab eccleſia in Chriſto fundata, qui deficiunt à fide, qui ruunt vento tentationis, qui ſeruiũt Nabuchodonoſori, hoc hoc eſt, diabolo, in Babyloniæ regno, hoc eſt in Lutheranica congregatione, in hæreticorum confuſione in ſpirituali captiuitate? Omnes impiorum turres parua procella euertit. Iam ob cauſam ait Chriſtus apud Mathæum: Omnis, qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram, & deſcendit pluuia,& venerunt flumina,& flauerunt venti, & irruerũt in domũ illam,& non cecidit, fundata enim erat ſupra petram. Et omnis, qui audit verba mea hæc & non facit ea ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuã ſuper arenam,& deſcendit pluuia & flauerunt venti, & irruerũt ĩ domũ illã,& cecidit. Id animi oculis prout

1. Cor. 1.
Epheſ. 2.
Mat. 16.
Mat. 7.

Eſa. 46. præuidens Iſaias, dicebat: Mementote iſtud, Eſa. 54. & fundamini. Et turſum: In iuſtitia fundaberis, Ac ſi dicat: Vera virtus eſt firmum fundamentum: non poteſt eſſe autem vera & perfecta virtus abſque fide. Ea autem, quæ vera eſt & perfecta, ſolidum fundamentum eſt. Hæc eſt, quæ radices agit, atque etiam propagatur: cætera omnia mundi opes, deliciæ, voluptates, honores, alia huiuſmodi ad quæ pleriſque cupiditate incenſi aſpirant, tanquam floſculi decidunt, & incerta ſunt, nō in hominum poteſtate ſita, ſed in mundi varietate collocata.

Et dabo ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Hoc eſt, ſemper erit in eccleſia mea ſanctitas, ſemper erūt aliqui, qui ſint virtutibus ſepti, vitæque ſanctimonia ornati. Poteſt hoc referri ad ſanctum eucharistiæ ſacramentum De eo dixerat pſalmographus, MePſa. 110. moriam fecit mirabilium ſuorum miſericors, & miſerator dominus, eſcam dedit timentiMala. 1. bus ſe. Memor erit in ſæculum teſtamenti ſui. Et Malachias: ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Et erit tabernaculum meum in eis. Hoc eſt, erit habitatio mea in manibus eorū, priùs per gra tiam, poſteà per gloriam. Per tabernaculum etiā intelligitur eccleſia, cuius imaginē gerebat legis veteris tabernaculū. Eam ob cauſam Eſai. 33. Eſaias eccleſiā appellauit tabernaculū, quod Pſal. 45 nequaquam transferri poteſt. Et regius vates, Fluminis, inquit, impetus lętificat ciuitatē dei. Hoc eſt donorū & gratiarū influxus eccleſiā catholicam, in qua verus Dei cultus viget, tutam reddit, & ſpirituali gaudio afficit, atque perpetua lætitia exhilarat. Et volēs idem aliis verbis oſtendere, ait: Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus, per tabernaculum eccleſiam catholicam ſignificans. Non me fugit, non deeſſe, qui per flumen hoc intelligant Iordanem, cuius impetū aiunt lætificaſſe ciuitatem Dei, hoc eſt, populum Iudaicū, cùm ad eius tranſitum illius aquæ cōſtiterunt. Sed tunc dicendum erat: Fluminis diuiſio, & aqua Ioſue. 3. rum ſtatio, non autem, fluminis impetus. Oblectētur ſuo Iordane Iudæi. ego nanque aliud flumen exiſtimo illud eſſe, quod ciuitatem Dei gaudio afficit, eum Baſilio Magno & Aurelio Auguſtino, & aliis huiuſmodi patribus, qui præſtantibus ingeniis, admirabili ſancti monia, eximia ſapientia exculti, per flumen hoc intelligūt ſpiritum ſanctum, per fidem & virtutes influentes in pectore credentiū, vnde fluunt admirabiles illæ aquæ, de quibus ait Ioan. 7. Chriſtus: Qui cre dit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Et ſubiungit euangeliſta: Hoc autem dixit de ſpiritu, quē accepturi erant credentes in eum. Hic ſpiritus eſt inexhauſta bonorū omnium copia & comparatur flumini placidiſſimo inter amœnas ripas & virētia parata, impetu delectabili, & dulci aquarum ſonitu, ciuitatem ingredienti, & admirabili influentia irriganti. Ciuitas autem Dei eccleſia eſt, de qua ait D. Ioannes in Apocalypſi: Vidi ciuitatem ſanctā Ieruſalem nouam, deſcēdentē de cœlo, à Deo parata, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Hæc Apo. 21. eſt ciuitas Dei, & tabernaculum admirabile, quod ſanctificauit altiſſimus, aduerſus quod nec portæ inferi præualebunt Ex hebraico vertunt nonnulli verſum illum pſalmograMat. 16. phi: Sanctuarium tabernaculorum altiſſimi. Sed illud noſtram non euertit expoſitionem, imò eam confirmat: eſt enim Dei eccleſia ſanctuarium omnium tabernaculorum, hoc eſt, omnium particulariū eccleſiarū, quarum nulla poteſt eſſe tabernaculum altiſſimi, niſi fuerit in vnitate catholicæ eccleſiæ ſanctificata, quæ eſt vniuerſale Dei tabernaculum, de quo ille ait hic per Ezechielem: Et erit tabernaculum meum in eis. Poteris per tabernaculum Chriſtum intelligere, de quo ait Diuus Ioannes in Apocalypſi: Ecce tabernaculum Dei Apoc. 21. cum hominibus, & habitabit cū eis, & ipſi po pulus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorū Deus. Videtur D. Ioānes ad hunc Ezechielis locum alludere, illūmque de Chriſto explanare. Appellatur Chriſtus tabernaculum, quòd in eo inhabitet, vt ait Diuus Paulus ad Coloſſenſes ſcribens, omnis plenitudo diColoſſ. 2. uinitatis. Et bene ait, cum hominibus eſſe, nam ipſe Chriſtus de ſeipſo ait in Prouerbiis Salomonis. Diliciæ meæ ſunt eſſe cum filiis Prou. 8. hominum. Cùm autem Deus pater promittat tabernaculum ſuum fore ſemper cum hominibus, & per tabernaculū Chriſtu: intelligatur, apertè concluditur, Chriſtū in perpetuum eſſe in eccleſia ſua futurum. Id quod ait ipſemet Chriſtus apud Mathæum: Ego vobiſcum Mat. 28. ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.

Ego dominus ſanctificator Iſrael. Duplex eſt Iſraël, alter ſecundum carnem, alter ſecūdum ſpiritum. Iſraël ſecundum carnem eſt Iudæorum populus, Iſraël ſecundū ſpiritum eſt concio fidelium, ſiue ex Iudæis ſint, ſiue ex Gentibus, dummodo Chriſtum ſequantur. Eorum Deus dicitur ſanctificator. Id quidē eſt, quod Eſai. 1. volebat ſignificare Eſaias capite primo, cùm Deum ſanctū Iſraēlis vocauit, hoc eſt, ſanctificatorem omnium eorum, qui fidem & iuſtitiam colebāt. Et hæc erat Dei periphraſis, qua diuini vates vtebantur.

Annotationes ex hebræo in

CAP. XXXVII.

A *Quatuor ventis veni ſpiritus.* In hebraico pro ventis & pro ſpiritu idem eſt nomẽ, népe רוח ruach ſimiliter in tráſlatione ſeptuaginta πνεῦμα Vnde verſio Latina Complotenſis deſumpta ex græca habet. A quatuor ſpiritibus veni ſpiritus. Dictio hæc ruach ſignificat ſpiritum, & quia ventus ſpiritus etiam dicitur, ſignificat ventũ. Vnde id, quod eſt primo cap. te Geneſis. Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas, intelligũt nõnulli de vento magno, qui ſufflabat ad ſiccandas aquas, appellatur autẽ Dei, quia ſolet ſcriptura, ea quæ magna ſunt, Dei appellare, vel ideo dicitur ſpiritus Dei, qui fuit miſſus à Deo. Sed ego exiſtimo ſpiritum Dei loco illo non accipi pro vento, imò nec tũc fuiſſe ventũ, vẽtus fit enim terræ exhalationibus cũ aëris motione, at tũc nõdũ erat aer, quoniam nondũ erat cœlũ, nec ignis, eſt enim aer inter cœlũ & terrã aut inter terram & ignem. Præterea nec tũc erant exhalationes terræ, cùm terra eſſet inanis & vacua, & tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi. Quare arbitror locum illũ intelligi de ſpiritu ſancto, qui, vt ait D. Hieronymus, incubabat ſuper aquis, fouens illas inſtar volucris oua calore animantis. Idem ait Magnus Baſilius referens Syri cuiuſdam ſententiam aientis ſpiritũ ſanctum vitalem fœcunditatem aquarũ naturæ præbuiſſe, incubantis auis effigie vim vitalem imprimẽtis in ea, quæ ab ipſa fouentur. Et aſſerit probatũ eſſe maioribus intelligi locum illũ de ſancto Dei ſpiritu. Diuus etiã Ambroſius enarrans locum illum, ait: Etſi aliqui pro aere accipiãt, aliqui pro ſpiritu, quẽ ſpiramus, nos tamen cũ ſanctorum & fidelium ſentẽtia congruentes, ſpiritum ſanctum accipimus, vt in cõſtitutione mundi operatio trinitatis eluceat. Hæc ille, quibus oſtendit non ſolùm ex ſua, ſed ex antiquorum patrum ſententia per ſpiritum Dei ſpiritũ ſanctum ſignificari. Exiſtimo tamen ſpiritum pro vento accipi cap. 1. Eccleſiaſtis, vbi ait Salomon: Luſtrãs vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Quaſi dicat: Circuit, & pergit ventus, & in ſuos orbes reuertitur, vt iterũ ſufflet. Spiritus labiorũ ſignificãt verba, quòd ex ore cum ſpiritu egrediãtur, vt apud Eſaiã: Spiritu labiorum ſuorum interficiet impiũ. Aliquando ſpiritus ſignificat iram, vt apud Zachariã: Qui egrediuntur in terrã Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra aquilonis. Et in Prouerbiis: Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, Hoc eſt, omnẽ ſuorum ſuum effundit ſtatim inſipiens. Quidam exiſtimant illic ſpiritum accipi pro voluntate & deſiderio. Et quamuis multa ſignificet, hoc tamẽ Ezechielis loco in prima parte capitur pro mũdi plagis, oriente, occidente, aquilone, & meridie: in ſecunda verò pro ſpiritu vitali. Vnde poterat hic locus ita verti: A quatuor mundi plagis veni vitalis ſpiritus.

Geneſ. 1. · Eccle. 1. · Eſai. 11. · Zacha. 6 · Pro. 29.

Et ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis. Septuaginta habent. Et eruã eos ex omnibus iniquitatibus ſuis. Peccata impiorum ſunt ſedes in quibus illi ſedent. Humanum eſt incidere in peccatum, & lineas tráſilire, ſed in peccatis ſedere & perſeuerare, hoc eſt penitùs intolerandum, & diabolicum. Ei, qui ſe ab errato reuocare molitur, facilè ignoſcitur ſi ad Deum ſupplex confugit, at obſtinatus, qui in Dei præcepto fingit laborem, & non vult recedere à peccato, quomodo veniam cõſequetur? Eum alloquitur ita pſalmographus: Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? Quaſi dicat Tu qui ais te non eſſe Dei præcepta ſeruaturum, quòd nimis difficilia ſint, nonne ſedes in peccatis? Sedes quidem. Peccata tua & ſcelera tua ſunt ſedes tuæ. Pſal. 93.

Et dabo ſanctificationẽ meam in medio eorũ. Pro ſanctificatione mea eſt in hebraico: מקדשי mieddaxi, à verbo eadhax, quod ſignificat ſanctificare. Vnde id quod paulò pòſt ſequitur: Ego dominus ſanctificator Iſrael, poteſt verti: Ego dominus ſanctifico Iſraelem. Ab hoc verbo deriuatur eodhex, quæ dictio ſignificat ſanctitatẽ, vt capite tertio Exodi: Locus, in quo ſtas, terra ſanctitatis eſt, pro quo noſter interpres tranſtulit, terra ſancta eſt. Et pſalmo. 19. Mittat tibi auxiliũ de ſanctitate, pro quo noſter interpres vertit: Mittat tibi auxiliũ de ſancto, hoc eſt, tabernaculo, vbi tunc area fœderis quieſcebat. Nam Tharghum habet, de domo ſanctuarij. Vel de ſancto, hoc eſt, de cœlo. Ac ſi populus, qui pro rege ad bellũ difficile proficiſcẽte vota faciebat, ita diceret: Intueatur Deus periculum tuum è ſancto cœlo ſuo, téque ſaluum & triũphãtem à bello reducat. Dictio autem hæc mieddax ſignificat ſanctuarium, & templum Deo ſacratum, vt capite 15. Exodi: Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es domine, ſanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuæ. Quibus verbis vaticinatus eſt Moyſes, eſſe Hieroſolymæ templũ à Deo conſtituendum, quod appellat ſanctuarium. Hac ratione ducti nonnulli aiunt, Deum hoc Ezechielis loco promiſiſſe Hebræis in Babylonis vincula coniectis, eſſe illis tẽplũ Hieroſolymæ inſtauratũ, quod

Exod 3. · Pſal. 19. · Exo. 15.

quod hic ſanctificationem ſuam, ſeu ſanctuarium ſuum vocat. Sed negare non poſſunt per templum illud Eccleſiã ſanctificari. Ego exiſtimo per hanc Dei ſanctificationem intelligi ſeptem Eccleſiæ ſacramẽta gratiã conferentia ex opere operato, quæ Chriſtus Deus noſter inſtituit in perpetuũ duratura. Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta ita habens: Et ponam ſancta mea in medio eorũ in perpetuũ. Sãcta ſunt ſacramenta quibus ſanctificamur, quæ in medio fidelium dicuntur eſſe, vt omnes ea cõmunicent. Id quidem eſt, quod dicimus in ſymbolo: ſanctorum cõmunionem: eſt enim ſanctorum cõmunio ſacramentorum participatio. Fatenr equidem Eccleſiam ipſam eſſe ſanctorum, hoc eſt fideliũ omnium cõmunionem & ſocietatem. In primitiua enim Eccleſia omnes fideles ſancti appellabantur, etiamſi minus ſanctè atque integrè viuerent: ſatis erat ad hoc, vt ſancti dicerentur, nomen dare Chriſto, eiuſque Eccleſiæ aſcriptos eſſe. Eſt enim Eccleſia congregatio fidelium, & corpus vnũ ex multis mẽbris cõpactum, cuius caput Chriſtus eſt. In epiſtola ad Rom. ait ita D. Paulus:
Rom. 12 Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia aũt mẽbra non eundem actum habent, ita multi vnũ corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra. Et in epiſtola 1 ad Corinth.
1. Cor. 12 Sicut corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia autẽ mẽbra corporis cùm ſint multa, vnũ tamen corpus ſunt, ita & Chriſtus. Et ad Epheſios: Creſcamus in illo per omnia, qui
Epheſ. 4 eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus cõpactum & connexum, per omnem iuncturã ſubminiſtrationis. Et rurſus: Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Videsigitur Eccleſiã cõmunem eſſe fideliũ ſocietatẽ ſub vno capite Chriſto. Sed fit hæc cõmunicatio per Eccleſiæ ſacramẽta, quę vocantur ſancta, quorũ eſt in Eccleſia ſocietas quędam & cõmunio, iuxta id quod ait in epiſtola 1. ad Corinth. Apoſtolus: Vnus panis, & vnũ
1. Cor. 10 corpus multi ſumus, qui de vno pane participamus. Hæc Eccleſiæ ſacramenta, quæ ſunt ſigna quædã, quibus Chriſtiani ab infidelibus diſcernuntur, & ſigna ſacræ rei, nimirũ inuiſibilis gratiæ, quę in elemento viſibilis cõfertur, & ſigna efficacia: quæ ipſam cõtinent gratiam, eiuſq; cauſa ſunt, atque id, quod ſignant efficiunt, & ſigna, quibus præteritorũ admonemur, & præſentiũ, & futurorũ, hæc, inquã, ſunt ea, quæ hoc loco Deus ore Ezechiëlis ſe fidelibus ſuis daturum promiſit. Quæ ſunt numero ſeptenario comprehenſa, qui numerus
Eſa. 11 eſt ſpiritui ſancto familiaris. Dona ſpiritus
Apoc. 5 ſancti ſeptem ab Eſaia recẽſentur. In Apoca. ait D. Ioannes ſe vidiſſe agnũ ſtantem tanquã occiſum habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptẽ ſpiritus Dei. Et in eodem loco ſeptẽ ſigillis ait fuiſſe veteris teſtamenti paginam ſignatã, quam agnus, qui habet clauẽ Dauid, qui aperit, & nemo claudit, reſerauit. Et rurſum: Septẽ Angeli, qui habe- Apoc. 8
bant ſeptem tubas, præparauerũt, vt tuba canerent. Et alio eiuſdẽ Apocalypſis loco: Hæc Apoc. 2
dicit, qui tenet ſeptẽ ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorũ aureorum. Septem ſunt panes, quibus Dominus turbas pauit apud Math. Septem ſunt oculi Mat. 15
apud Zachariam ſuper vnum lapidem. Et ſe- Zach. 3
ptem lucernæ tabernaculi ſuper vnũ cande- Zach. 4
labrum. Et ſeptem denique fuerunt lotiones 4. Reg. 5
Naaman in Iordane. Quibus omnibus fuerunt ſeptem ſacramẽta adumbrata, de quibus hic loquitur Ezechiel.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXVIII.

PRædicit aduentum Gog, & Magog in terram promiſſionis, & eorum cladem & euerſionem. Hoc eſt penultimum Ezechielis vaticinium, quod his duobus capitibus ſequentibus continetur: vltimum verò eſt de imagine templi inſtaurandi, quod incipit à capite quadrageſimo, & durat vſque ad finem libri. Cùm toto hoc opere Ezechiel vaticinatus fuiſſet de Chriſti regno & gratia, nunc quaſi per oppoſitionem voluit de Antichriſti regno & tyrannide tractare.

CAPVT XXXVIII.

ET factus eſt ſermo Domini ad me, A.
dicens: Fili hominis pone faciem tuam contra Gog, & terram Magog, principem capitis Moſoch, & Thubal: & vaticinare de eo, & dices ad eum: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te Gog principem capitis Moſoch, & Thubal. Et circumagam te: & ponam frænum in maxillis tuis, & educam te, & omnem exercitum tuum, equos, & equites veſtitos loricis vniuerſos, multitudinem magnam, haſtam, & clypeum arripientium, & gladium. Perſæ, Æthiopes, & Libyes cum eis, omnes ſcutati & galeati. Comer, & vniuerſa agmina eius, domus Thogorma latera aquilonis & totũ

robur eius, populique multi tecum. Præpara & in ſtrue te, & omnem multitudinem tuam, quæ coaceruata eſt ad te, & eſto eis in præceptum. Poſt dies multos viſitaberis: in nouiſſimo annorum venies ad terram, quæ reuerſa eſt à gladio, & congregata eſt de populis multis ad montes Iſrael, qui fuerunt deſerti iugiter. Hæc de populis educta eſt: & habitabunt in ea confidenter vniuerſi. Aſ-
C cendens autem quaſi tempeſtas venies, & quaſi nubes, vt operias terram tu, & omnia agmina tua, & populi tui tecum. Hæc dicit dominus Deus: In die illa aſcendent ſermones ſuper cor tuum, & cogitabis cogitationem peſſimam, & dices: Aſcendam ad terram abſque muro. Veniam ad quieſcentes, habitanteſque ſecurè: hi omnes habitant ſine muro, vectes & portæ non ſunt eis. Vt deripias & inuadas prædam, & inferas manum tuam ſuper eos, qui deſerti fuerant, & poſtea reſtituti, & ſuper populum, qui eſt cõgregatus ex gentibus, qui poſſidere cœpit, & eſſe habitator vmbilici terræ.

EXPLANATIO.

Pone faciem tuam contra Gog, & terram Magog. Hoc eſt, vaticinare aduerſus Gog, & Magog. Superiore capite prædixit diuinus vates fore, vt Iudæi, qui in Babylonica detinebantur captiuitate, ad patriam redirent, & Hieroſolymam colerent, vbi ab vno rege in perpetuum gubernarentur. Quo oraculo voluit ſignificare eſſe fideles omnes in vna Eccleſia cõgregandos, & ab vno Chriſto in perpetuum regendos. Et quoniã intuebatur mentis oculis futuros eſſe multos tyrãnos, & hæreticos, & alios impios & immanes homines, qui Eccleſiam Chriſti affligerent, & Chriſtianos variis calamitatibus opprimerent, inuehitur nunc in illos, quos nomine Gog & Magog ſignificauit. Et quia præcipuus Eccleſiæ perſecutor, & acerrimus hoſtis futurꝰ eſt Antichriſtus, ideo aduerſus eum his duobus capitibus præcipuè vaticinatur. Antichriſtus appellatur Gog, populus autem, qui eum ſecuturus eſt, Magog: nam in ſacris literis, & in ſanctorum doctorum libris Gog & Magog Antichriſtũ, eiuſque mẽbra deſignãt. Gog idem eſt quod tectum, authore diuo Hieronymo, quoniam Antichriſtus erit diaboli tegumẽtum ſub ſpecie humana. Erit quidem homo, ſed quoniam in eo diabolus habitabit, tectum & domus diaboli vocatur. Magog verò idem eſt quod à Gog: nam apud Hebræos litera, m, eſt præpoſitio, à, vel ab. Ideo per Magog gentes impiæ intelligũtur, à Gog, hoc eſt, ab Antichriſto deceptæ. Ex filijs Iaphet fuit quidam appellatus Magog, vt in lib. Geneſis diuina teſtatur ſcri- Gene. 10
ptura, qui Magogas à ſe nominatos inſtituit, vt aſſerit Flauius Ioſephus libro 1. Antiquitatum capite 11. Vbi etiã ait hos Magogas eos eſſe, quos Græci Scythas appellarunt. Hac ratione ducti exiſtimant nonnulli ex Hebræis Gog & Magog gentes eſſe quaſdã è Scythia, quæ venerunt aduerſus Iudæos, & oppugnarunt Hieroſolymam, ſed poſtea perierunt. Ex Latinis quidã putant Gog & Magog non eſſe determinatas gentes, ſed omnes Eccleſiæ catholicæ perſecutores: ita vt per Gog intelligantur tyranni & hęreſiarchæ, per Magog verò eorum ſatellites & ſectatores. Sed quoniã magni authores aſſerunt has gẽtes Scythicas eſſe, & Turcæ teſte Pomponio Mela, referẽte Hermolao Barbaro, ſunt populi Scythici, à quibus orti ſunt, qui hodie Turci dicuntur, & latiſſimè imperitant, & Chriſtianos immaniter affligunt, fortaſſis hi ſunt, de quibus hoc loco agit Ezechiel, quorũ tyrannidẽ prædicit, & tandẽ eorũ interitum & perniciẽ vaticinatur. Spero enim fore, vt citò eorũ ruat imperiũ, & ipſi de medio deleãtur. Diuus Ambr. lib. 2. de fide ait hunc Gog Gotum eſſe. Et diuus Iſidorus in etymologiarum libro, Gotos ait fuiſſe denominatos à Magog filio Iaphet. Quam ob cauſam non deſunt, qui dicant has gentes Gog & Magog Gothos eſſe, qui Dei Eccleſiam grauiter vexarũt: ſed poſtea omnes periérũt. Paulus Oroſius, Eutropius, Blondus, Leonardus Aretinus, & multi alij ſcriptores narrant Gothos immanes populos fuiſſe, & ſubiugaſſe Italiã, Galliã, Hiſpaniã, & magnã partẽ Africæ, & Aſiæ. Hi Romã orbis caput, bonarũ diſciplinarũ mercaturã, & antiquitatũ monimẽtis ornatã euerterũt, & vrbes alias celebres, mœnibus altiſſimis munitas, ſolo ad æquarunt. Voluerunt, vt aiunt nonnulli, antiqua omnia delere, & alterũ mundum conſtituere, ne præteritorum ſeculorũ vllum maneret veſtigiũ, ſed omnis vetuſtatis memoria extingueretur, vt ipſi ſolùm eſſent per vniuerſum orbem celebrati, tanquam noui mundi conditores: Sed omnes fuerunt conſumpti, & cunctæ eorum contentiones ad magnam mundi gloriã floreſcentes corruerunt. Petrus Apianus in libro de mundi deſcriptione ait

Magog

Magog eſſe ciuitatem Aſiæ regionis Cyrrheſticæ. Plinius libro quinto hiſtoriæ naturalis, capite 13. Cœleſyria, inquit, habet Bambycē, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris verò Magog. Ibi prodigioſa, &c. At Ioannes Annius Viterbienſis in commentariis in Beroſum hæc vltima Plinij verba legis in hunc modum: Syris verò Magog ibi. Hoc eſt patria Magog. Et paulò pòſt ait idem Plinius, in eadem regione eſſe vrbē Cyrrhum, à qua denominata eſt Cyrrheſtica prouincia. Quod cōuenit cum Petro Appiano. Strabo etiam libro quarto decimo meminit Magogorum, & multi alij authores. Sunt, qui dicant, Gog, & Magog eſſe Getas & Maſſagetas, quorū opinionem D. Auguſtinus libro 20. de ciuitate Dei reprobauit cap. vndecimo. Et quoniam Gog ſignificat tectum, Magog verò detectū, exiſtimant nonnulli per Gog intelligi hypocritas, qui Dei eccleſiā occultè odio proſequūtur: per Magog verò homines apertè impios, ex omnium ſcelerum colluuione natos, non ſolùm à virtute, ſed etiam à ſimulatione virtutis alienos. Ego etſi nullam harum improbo opinionū, exiſtimo tamen per Gog & Magog intelligi præcipuè Antichriſtū eiúſque ſectatores tēpore illius, poſſe tamen hoc ad omnia eius membra omni tempore accommodari.
Apo. 20. Nam diuus Ioannes in Apocalypſi loquens de Antichriſto meminit Gog & Magog, quaſi Gog ſit Antichriſtus, Magog verò populus ab eo ſeductus. Membra præcipua Antichriſti ſunt hæretici, vt quondam Arrius, nūc autem Lutherus, homo ad omnia ſcelera paratus, nulla dignitate conſpicuus, ſolùm erroribus notus, procella patriæ, turbo ac tempeſtas pacis & veræ doctrinæ, & eccleſiæ catholicæ acerrimus hoſtis. Et omnes, qui illius impiis hæreſibus adhærent, eáſque augēt, & amplificant, vt Caluinus, & alij hæretici, qui fide inſtituti, omniúmque virtutum ornamentis nudari in ſumma ignominia verſantur. Hi omnes, ac impij Turci hoſtes eccleſiæ crudeliſſimi ſunt abſque dubio membra Antichriſti, aduerſus quos hoc loco vaticinatur Ezechiel.

Principem capitis Moſoch & Thubal. Hoc eſt vaticinare contra Antichriſtum, qui erit princeps principis Cappadociæ & Hiſpaniæ. Rex Cappadociæ, & rex Hiſpaniæ Antichriſto ſubiicientur. Nomine capitis intelligitur rex, nomine Moſoch Cappadocia, nomine Thubal Hiſpania, vt ait Flauius Ioſephus libro Antiquitatū primo, & nos ſupra oſtendimus cap. 27. Poteſt hoc rectè ad Turcorū principē referri, qui modò eſt princeps capitis Moſoch & Thubal, accipitur autē caput non pro rege, ſed pro ciuitate præcipua ſedis imperatoriæ, hoc eſt pro Cōſtātinopoli vrbe florentiſſima, quò ſe tranſtulit imperator Cōſtantinus Maximus, poſtquam ſe ad Chriſti fidē conuertit, Romámq; eccleſiæ, ſummíſque pontificibus donauit. Ciuitas illa Conſtantinopolis, quæ antea Bizantiū vocabatur, à Cōſtantino aucta & denominata, fuit quondam caput imperij, cui Moſach & Thubal, hoc eſt, Cappadocia in Oriente, & Hiſpania in Occidente ſubiectæ erant. Nunc non ſine graui orbis Chriſtiani iactura crudeliſſimi Turcorum tyranni paret imperio. Impius Turcorū imperator, eius ciuitatis eſt princeps, quæ olim imperij Chriſtianorū fuit caput. Nam Ammurates impius Turcorū rex, qui vaſtauit Illyricos & Vngaros, Peloponeſſum vi cepit, & murum Iſthmi Corinthiaci deiecit, Albāque Vngariæ anno à Chriſto nato 1439 cinxit obſidione, filio Mahumeto regnum reliquit, acerrimo Chriſtianorum inimico. Hic Bulgariam & Ruſſiam ſibi ſubiecit, Nigropontum in deditionem accepit, Moldauiam, & Vualachiam euertit, & Conſtantinopolim expugnauit, quam modò poſſident gentes Turcicæ nominis Chriſtiani inimicæ, aduerſus quas intelligi poteſt hoc Ezechielis vaticinium. Sed nos primā de Antichriſto expoſitionem ſequamur, qui eſt Turcorum, & aliorum impiorum caput.

Et circumagam te, & ponam frænum in maxillis tuis. Hoc eſt, te coercebo, ne facias, niſi quod ego permiſero. Eodem modo apud Eſaiam dixit Deus impio Sennacheribo: Ponam circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis. Et apud Ezechielem noſtrum cap. 29. dixit Pharaoni: Ponam frænum in maxillis tuis. Eſa. 37. Sup. 29. Tanta erit Antichriſti impietas & immanitas, tot erunt eius flagitia, vt ſi ei daretur nocendi ad libitum facultas, totum orbem terrarum penitùs deleret & vaſtaret. Metaphora eſt ſumpta ab equo, quem ſtrenuus aſſeſſor domat fræno, & in gyrum ducit & coercet.

Et educam te, & omnem exercitum tuum. Hoc eſt permittā, vt venias cum magno exercitu ad affligendos & probandos Chriſtianos. Volens Antichriſtus populum Chriſtianorum opprimere, gentes congregabit, & in ordinem rediget, & harū gentiū ordinata multitudo appellatur exercitus. Nō enim dicitur exercitus multitudo militū, niſi ſint diſpoſiti & ordinati. Ordo eſt digeſtio, & in ſuo loco rei cuiuſque collocatio. Tanta eſt ordinis vis vt etiā qui ordinem conantur euertere, illud abſq; ordine non valeant efficere. Vt lapides, latera, ligna, regulæ, hæc omnia confuſe miſta, & inordinatim cōiecta non efficiūt domū, cùm verò ordinātur & diſponūtur, tūc fit domus: ſic homines inordinati, vt Socratis vtar

ſimilitudine apud Xenophontē,non efficiunt exercitū,cùm verò ordine diſponuntur, efficiunt. Hoc intelligens Antichriſtus ad eccleſiaſticum ordinē oppugnandum copias ducet ordinatas.Sed eius ordo erit confuſio.

Veſtitos (?)cuncti vniuerſos. Poterat ita verti ex hebræo:indutos omni armorum genere à pedibus ad capita.

Perſa, Æthiopes. Deſcribit exercitum Antichriſti,cui omnes hæ gentes parebūt. Per Perſas intelligit Orientales, per Æthiopes Meridionales,per Lybies Occidētales, per Gomer & Thogorma Septentrionales. Ex omnibus his orbis plagis inſurgēt multi aduerſus Chriſtum Ipſe enim lapis eſt & ſignū,cui cōtradi-
Eſa. 8. cetur.Id intuens Eſaias de Chriſto loquēs dicebat:Erit vobis in ſanctificationē,in lapidem autem offenſionis & in petrā ſcandali duabus domibus Iſrael Ad quæ verba alludit apoſto-
1.Cor. 1. lus in epiſtola prima ad Corinthios, dicens. Offenderunt in lapidē offenſionis. Et iuſtus
Luc. 2. ille Simeon apud Lucam: Ecce poſitus eſt hic in ruinā, & in reſurrectionem multorum in Iſrael,& in ſignum,cui contradicetur Verùm per Gomer intelligunt nonnulli Galatas, per Thogorma Phryges,alij verò Germanos.

Præpara & inſtrue te. Hoc eſt,mea permiſſione te aduerſus fideles inſtrues & præparabis.

Et eris eis in præceptum. Id eſt, tu exercitui
Pſal. 88. tuo imperabis,illi autem tibi parebit.
Eſa. 13. *Poſt dies multos viſitaberis.* Tu ò Antichriſte affliges fideles,ſed punieris grauiſſimè. Viſitare in literis diuinis punire aliquando ſignificat,vt in pſalmo: Viſitabo in virga iniquitates eorum.Et tertio decimo Eſaiæ cap. Viſitabo ſuper orbis mala,& contra impios iniquitatem eorum.

In nouiſſimo annorum venies ad terram, quæ auerſa eſt à gladio. Hoc eſt in fine mundi venies aduerſus eccleſiā,quæ liberata à tyrannorum gladio, ab impiorum cædibus & calamitatibus in pace & ſecuritate quieſcet.

Et congregata eſt de populis multis. Nam multi ex omnibus mundi plagis in vnam eccleſiā cōuenerunt,in qua ſunt coadunati. Sequitur: Ad mōtes Iſrael.Hæc verba duos poſſunt ſenſus recipere. Primus eſt: Veniés ad eccleſiā ex multis gētibus collectā, montibuſq; Iſraelis, hoc eſt patriarchis inſitam & prophetis. Hoc ideo ait, quoniam populus Gentilicus fidem recepit,quam habuerant antiqui patres, & vt ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus, eū oleaſter eſſet, inſertus eſt fractis ramis oliuæ.
Rom. 11. Comparauit Apoſtolus populū Iſraeliticum
Ierem. 11 cum oliua,Ieremiam ſecutus,qui illū oliuam vberem, pulchram, & fructiferam vocauit: populum autem Gentilium cum oleaſtro qui nihil habuit dulcedinis ex oliuagermana,niſi poſtquam in eius radicem fuit inſitus,hoc eſt, in fidem patriarcharū, & virorum veteris teſtamēti fide & virtute præſtantiū, & in eorum locū aſſumptus.Id intuens diuinus pſaltes ita alloquitur eccleſiā:pro patribus tuis nati ſunt tibi filij.Fides,quam habuerunt ſancti veteris Pſa. 44.
teſtamenti,& quam nos habemus, eadem eſt, ſed ipſi credebant in Chriſtum vēturum, nos antè in eum quem veniſſe aſſeueramus. Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel, eſſe eccleſiam cōgregatam de populis multis ad montes Iſraelis,hoc eſt,ad patres antiquos fide illuſtres,virtute præditos,& ſapientia inſignes. Hic eſt primus huius loci ſenſus.ſecundus eſt hic.Venies ad eccleſiā ex varijs hominum generibus congregatam, & præterea venies ad montes Iſrael,hoc eſt,ad terram ſanctā, quæ fuit ſæpe vaſtata & euerſa, & ibi in Chriſtianos impietatem tuam exercebis.

Hæc de populis educta eſt. Id eſt hæc eccleſia Chriſti fuit de Gentibus vocata, & de earum ſuperſtitionibus abducta vel ſic: Hæc terra Iſraelis eruetur à poteſtate populorū infidelium,priuſquā veniat Antichriſtus,& à Chriſtianis ſecurè poſſidebitur. Sed in fine mundi ab Antichriſto oppugnabitur.

Aſcendens autem. Nimirū tu ò Gog,ò Antichriſte. Comparat eum cum tempeſtate ob feroci verba,& comminationes, quibus homines terrebit,& nubi, ob falſam doctrinam, qua homines decipiet & obcæcabit. Vel per tempeſtatē intelligitur crudelitas, per nubem voluptas Nam ad Chriſti fidem euertendam quoſdam calamitatibus vexabit,quoſdam verò illecebris & delicijs alliciet.

Aſcendent ſermones ſuper cor tuum. Hoc eſt, verſabis in animo tuo cogitationes,inibis tecum cōſilium de affligenda eccleſia. Deus illi permittet eccleſiā oppugnare. Aſcendere cogitationes in cor alicuius, eſt phraſis hebræa pro cogitare. Ita apud Lucam: Quid turbati eſtis,& cogitationes aſcendūt in corda veſtra? Luc. 24.
Si hi cogitatus impij ſunt,ſtatim ſunt interficiendi. Vt Pharao non dimiſit Iſraelitas,donec Exo. 12.
primogeniti occiſi ſunt,ſic ſi volumus, vt nos Simile.
dimittat dæmon; oportet nefarios occidere cogitatus,qui primum in corde gignuntur.

Et dices, Aſcendam ad terrā abſque muro. Hoc eſt,ad eccleſiam, quæ tunc erit omni ferè humano auxilio deſtituta. Ac ſi dicat: Capiā terram,ac ſi eſſet oppidū abſq; muro & defenſione. Vide Antichriſti ſuperbiam. Murus vniuſcuiuſq; eccleſiæ particularis,eſt diligēs præſul,iuſtus & ſapiens, qui debet eccleſiā ſuam ſeruare,illámq; loco vectis & portæ cuſtodire.

Vt di-

Vt diripias ſpolia, & inuadas prædam. Spoliabit enim eccleſias, & affliget viros eccleſiaſticos. Idem faciunt tyranni, qui ſuni membra Antichriſti: virorum piorum diuitias diripiunt, ſed perniciem machinantur ſibi, aliis autem, quos affligunt, & quorum opes cōmittunt direptioni, coronam tolerantiæ neſcientes conficiunt. Vt qui verſatur in theatro aut circo, vbi exagitatur taurus, ſi ſolers eſt, venienti tauro, atque in illum incurrenti relinquit pallium in cornibus, ipſe verò ſe vertit in fugam: & hoc modo ſaluus euadit: ſic viri iuſti pietatem & charitatem colentes in mundi agonibus & certaminibus relinquunt tyrannis diuitias humanas, ipſi autem incolumes ad Chriſtum confugiunt, dicentes cum Apoſtolo: Propter Chriſtum omnia detrimentum feeimus, & arbitramur vt ſtecora, vt Chriſtũ lucrifaciamus. Veræ tamen Chriſtianorũ diuitiæ, quibus eos Antichriſtus conabitur ſpoliare, ſunt fides, ſpes, charitas, & cæteræ virtutes. Fortaſſe per ſpolia ipſos homines intelligit, qui Antichriſto adhærentes, eius præda & ſpolia dicuntur. Nam apud Eſaiam ait Deus pater: Diſpertiā ei plurimos. Hoc eſt, dabo filio meo ſeruos multos. Et ſubiūgit ſtatim: Et fortium diuidet ſpolia. Spolia fortium eos appellat, qui dæmoni ſeruiebant, & mūdo, & carni, quos Chriſtus ab hoſtibus animæ ereptos diſtribuit. Nam quoſdã, vt ait in epiſtola ad Epheſios beatus Paulus, dedit apoſtolos, quoſdã aũt prophetas, alios verò euãgeliſtas, alios autē paſtores & doctores. De iis ſpoliis ait Chriſtus apud Lucã: Cũ fortis armatus cuſtodit atriũ ſuum, in pace ſunt ea, quæ poſſidet: ſi autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet: Sed quoniam hoc poteſt ad literam de Turcis intelligi, vt diximus, & ad illos totũ hoc rectè referendũ putam*, ideo per hæc ſpolia opes intelligimus humanas, quas gentes Turciæ nobis diripuerunt. Et hac in re apertè videmus eſſe hoc vaticinium adimpletũ. Nam oculis noſtris aſpicimus, non ſine acerbo animi dolore eccleſiæ terras, & Chriſtianorum diuitias eſſe hodie à Turcis poſſeſſas, eoſq; populo Chriſtiano magnas clades & ſtrages intuliſſe. Exigunt hoc peccata noſtra, quibus Deus iuſenſus nos ab infidelibus veluti ſuæ iuſtitiæ miniſtris torqueri permittit. Sed euertentur tamē aduerſarij noſtri, vt euerſi fuerunt Ægyptij, Babylonij, Macedones, Pharao, Sennacherib, Nabuchodonoſor, & alij huiuſmodi tyranni, qui Dei populum afflixerunt, & magnis calamitatibus lacerarunt.

Simile.

Philip. 3

Eſa. 53

Epheſ. 4

Luc. 11

Et inferas manum tuam ſuper eos, qui deſerti fuerant, & poſtea reſtituti. Hoc eſt, dabis operam ò Antichriſte, vt Chriſtianos ſummis premas calamitatibus: qui Chriſtiani deſerti ſunt & ſpoliati à terra ſãcta, ſed poſtea reſtituētur, & totam Paleſtinam à Turcis captam expugnabunt, & ſecurè poſſidebunt. Colligitur ex hoc diuini vatis oraculo, Chriſtianos expugnaturos eſſe Iudæã, eamq; ab impiis infidelibus erepturos, à quibus nunc tyrannicè poſſidetur: & ibi incipiendã eſſe primã Antichriſti perſecutionē in fine mūdi. Sed quoniã verba hæc poſſunt fortaſſe aliũ ſenſum recipere, noſque de futuris incerti ſumus, altero modo literam hanc interpretabimur, pio lectori electionem committentes. Conaberis ò Antichriſte Chriſtianos ſummo vrgere mœrore, & ad æternum vocare exitium: qui ex Gentilitate quondam ſterili ad eccleſiam Chriſti repudiato idolorum cultu venerunt. Hæc Gentilitas eſt ſterilis illa, de qua cecinit regius vates: Qui habitare facit ſterilē in domo, matrem filiorum lætãtem. Et Eſaias: Lauda ſterilis, quæ non paris, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam multi filij deſertę, magis quàm eius, quæ habebat virũ. Quem locũ diuus Paulus de Chriſti eccleſia ex Gentibus congregata in epiſtola ad Galatas interpretatur. Deſerta dicebatur Gentium congregatio, quæ ſeruiens idolis nullos producebat virtutum fructus: vbi autem adhæſit Chriſto, quem Iudæorum ſynagoga repudiauit, facta eſt multorũ filiorum mater. Aſpicis igitur eos qui deſerti fuerant, & poſteà ſunt reſtituti Gentiles eſſe, qui ad eccleſiam conuenerunt. Id explare volens diuinus vates ſubdit: Et ſuper populum, qui eſt congregatus ex Gentibus. Vbi particula &, accipitur pro, id eſt.

Pſal. 112

Eſai. 54

Gala. 4

Qui poſſidere cœpit, & eſſe habitator vmbilici terræ. Hoc eſt, qui populus poſſeſſionibus colendis operã dedit, cœpitq; habitare in terra promiſſionis. Vmbilicus terræ eſt periphraſis Iudææ, quæ eſt in medio terræ conſtituta veluti vmbilicus in medio corporis. Id intuens Dauid de Chriſto loquens, Operatus eſt, inquit, ſalutē in medio terræ. Antiqui coſmographi diuiſerūt terrã habitabilē in ſeptē ſpacia, quę climata vocarunt, & Hieroſolyma eſt in quarto climate ſita Ex quo concluditur, eã rectè medium & vmbilicũ terræ appellari. Ibi operatus eſt Chriſtus ſalutem, ibi prædicauit, docuit, & miracula edidit, & ibi pro nobis mortuus eſt. Et inde exierunt primi Chriſtiani, qui per orbem terrarum ſanctum Chriſti euangelium nunciarunt.

Pſa. 73

Saba, & Dadan, & negotiatores

E. . 4

Tharſis, & omnes leones eius dicent tibi: Nunquid ad ſumenda ſpolia tu venis. Ecce ad diripiendam prædam congregaſti multitudinem tuam, vt tollas argentum & aurum, & auferas ſupellectilem atque ſubſtantiam, & diripias manubias infinitas. Propterea vaticinare fili hominis, & dices ad Gog: Hæc dicit dominus Deus: Nunquid non in die illo, cùm habitauerit populus meus Iſrael cõ-
E fidenter, ſcies? Et venies de loco tuo à lateribus aquilonis tu, & populi tui tecum: aſcenſores equorum vniuerſi, cœtus magnus, & exercitus vehemens. Et aſcendes ſuper populum meum Iſrael, quaſi nubes, vt operias terram. In nouiſſimis diebus eris, & adducam te ſuper terram meam, vt ſciant gentes meæ, cùm ſanctificatus fuero in te, in oculis eorum ò Gog. Hæc dicit dominus Deus: Tu ergo ille es, de quo locutus ſum in diebus antiquis in manu ſeruorum meorum prophetarum Iſrael, qui prophetauerunt in diebus illorum temporum, vt adducerem te ſuper eos.

Saba & Dedan, & negotiatores Tharſis. Populi ſunt, qui Antichriſto adhærebũt, & multi alij, qui ob vires & immanitatẽ leones hoc loco appellantur.

Et diripias manubias infinitas. Manubiæ dicuntur, quæ manu capiũtur ab hoſtibus. Deſcribit auaritiam & cupiditatem Antichriſti, & omnium, qui euangelij veritatem, & eccleſiam catholicam oppugnant. Poteris per manubias animas intelligere fidelium, Chriſti victoriis congregatas, quæ ſe ſunt Antichriſto tradituræ.

Cum habitauerit populus meus Iſrael confidenter. Hoc eſt, cum populus Chriſtianus, qui eſt Iſrael ſecundũ ſpiritũ, recuperata terra promiſſionis, vitam degerit ſecurè, & terram illã tutò coluerit, tunc veniet Antichriſtus à lateribus aquilonis, hoc eſt, à plaga ſeptentrionali, per quam fortaſſe intelligit Babylonem, quæ eſt ad aquilonem reſpectu Hieroſolymæ, iuxta id quod ait Ieremias: Ab aquilone
Ierem. 1 pandetur omne malum. Poteris per latera aquilonis Scythiam intelligere, quæ reſpectu terræ ſanctæ eſt ad ſeptentrionẽ, vnde venerunt Turci, qui ſunt membra Antichriſti.

Et aſcendes ſuper populum meum Iſrael, quaſi nubes. Id eſt, venies ſubitò contra eccleſiam quaſi nubes atra, quæ ſurgit inſperatò, ex qua ſtatim magna oritur procella totam terram operiens & vaſtans. Omnia metu implebis, &
terroribus & calamitatibus. Erit enim tunc Mat. 24
talis tribulatio, qualis non fuit ab initio mũdi vſque modo, nec fiet.

In nouiſſimis diebus eris. Hoc eſt, non venies modò, ſed prope finem mũdi in vltimis temporibus.

Et adducam te ſuper terram meam. Id eſt, permittam te venire contra terram promiſſionis. Terram illam appellat Deus ſuam ſingulari quadam ratione, quia ibi natus eſt, ibi myſteria redemptionis humanæ confecit. Ibi fuit eius mors, reditus ad vitam, & aſcenſus in cœlum. Eam ob cauſam etſi eius ſit omnis terra
iuxta id, quod ait diuinus pſaltes: Domini eſt Pſal. 23
terra, & plenitudo eius, orbis terrarũ, & vniuerſi, qui habitant in ea: terrã tamen promiſſionis ſuam appellat. Ideo loquens Eſaias cũ
Chriſto, de illa dixit: Erit extenſio alarũ eius Eſai. 8
implens latitudinẽ terræ tuæ ò Emanuel. Sed quæres fortaſſe, cur Deus permiſſurus ſit venturum eſſe Antichriſtum, qui tot calamitatibus Chriſtianos affligat. Noli hæc ſcrutari, nec rationes conſiliorum Dei, quæ ad te non
attinent, curioſè intueri. Et vt verbis vtar Rom. 11
apoſtoli, Noli altùm ſapere, ſed time. Verùm Deus ideo mala permittit, vt ex illis eliciat bona. Antichriſtus affliget iuſtos, ſed dabit illis Deus gratiam & patientiam, quibus plus
mereantur. Conficere monile pretioſum & Simile.
elaboratum induſtria ex auro excellenti non eſt mirum, ſed ex vili plumbo efficere purum aurum, hoc eſt abſque dubio mirabile. Ex auro quilibet artifex cõficiet monile, ſed ex infimo cupro pretioſum aurum educere, & aureum monile conflare, emblemate pictum, & mirabiliter elaboratum, eſt alchimia cœleſtis. Ita ex bono bonum, facere bonũ eſt, ſed humanum, at ex vitio depromere virtutem, hoc eſt diuinum. Homines ex auro virtutum efficiunt monilia meritorum, ſed artifex ille, qui ex ſcelerum plumbo extrahit virtutũ aurum, Deus eſt. Ille ex impiorum ſceleribus, aduerſus iuſtos admiſſis, ipſorum iuſtorũ elicit gloriã & vtilitatem: imò ex culpa noſtra elicit cõmodum noſtrum, nam largitur nobis contritionem, & fauore ſuo agimus pœnitentiam. Incidunt homines in peccata, & ille miſericordiam ſuam oſtendit, pœnitentibus flagitia remittens, & iuſtitiam ſuam, deiiciens in æternas pœnas obſtinatos. Ex noſtris malis

ingen

ingentia bona depromit. Ideo ait Augustinus: Deus adeò bonus eſt, vt non permitteret malum, niſi præuidiſſet, poſſe inde aliquod elicere bonum. Permittet vt Antichriſtus varijs tormentis vrgeat viros pietate & charitate præſtantes, vt eorum firmitudo clariùs eluceſcat, & eorum gloria magnificentiùs illuſtretur.

Mat.5. Beati, inquit dominus, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Vnde diuus Paulus, Perſe-

1.Cor.4. cutionẽ, inquit patimur, & ſuſtinemus. Et rur-

2.Cor.4. ſum: Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

Vt ſciant Gentes me. Hoc eſt, vt ſciant fideles me eſſe Deum iuſtum & potentem, cum te interfecero. Tunc Deus iuſtitiam & potentiam ſuam declarat, cùm aſperam alicuius impij tyrannidem euertit, illúmque ad pœnam & cruciatum rapit.

Cùm ſanctificatus fuero in te.. Id eſt, cùm me ſanctum oſtendero te occidendo, & exercitũ tuum tecum ad æternum exitium relegãdo. Tu ô Antichriſte, ô hoſtis immanis, tanquam leo furore incitatus ad Chriſtianorum meorũ cædẽ rapieris. Sed ego ex tuo ore ac faucibus fideles illos meos eripiam, qui voluerint in fide permanere, téque inſigni ſupplicio coërcebo, & illuſtria iuſtitiæ meæ documenta conſtituam: qua in re ſanctus ac potens apparebo: vt qui fuerint in fide & charitate conſtantes, gaudio afficiantur, & ad colendum diuinum numen ardentiùs excitentur. Aſpicis hoc loco celebriorem eſſe apud homines, domini gloriam, cùm impios homines, omnibus ſceleribus coopertos punit & ingentibus oppri-

Exo.14. mit calamitatibus. Cùm Deus impium Pharaonem obruit in mari, adhibuerunt ei Iſraelitæ

Exo.15. cultus & honores, agentes ei gratias, eiuſque ſanctiſſimum nomen hoc carmine celebrãtes: Cantemus domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare. Ideo aiunt Deum fuiſſe glorioſè magnificatũ, quia impium tyrannum deiecit in mare. Eccle-

Eccle.36. ſiaſticus etiam Deum in hunc modum alloqui tur, Glorifica manum, & brachium dextrum, excita furorem, & effunde iram: aufer aduerſarium, & affige inimicum. Et de ipſius Antichiſti ſupplicio ait pſalmographus: Cognoſce-

Pſal.9. tur dominus iudicia faciens, in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.

In manu ſeruorum meorum prophetarum Iſrael. Hebraiſmus eſt id eſt, per ſeruos meos diui-

Pſal.9. nos vates. Multis enim in locis vaticinati ſunt

Dan.7. de Antichriſto. Dauid pſalmo nono, & multis

8.9. alijs. Daniel capite ſeptimo, octauo, nono, Eſaias, Ieremias, & alijs varijs in locis. Libro Numerorũ cap.24. vbi noſtra verſio habet: Tol- *Num.24* letur propter Agog rex eius, & auferetur regnum illius, habet tranſlatio ſeptuaginta: Exibit homo ex ſemine eius, & dominabitur gentibus multis, & exaltabitur pſoch regnũ eius. Quæ verba diuus Hieronymus de Antichiſto interpretatur. Et pro pſoch legit ille Gog. Ita fortaſſe erat in eius codice.

Et erit in die illa, in die aduentus Gog F ſuper terram Iſrael, ait dominus Deus: Aſcendet indignatio mea in furore meo, & in zelo meo. In igne iræ meæ locutus ſum, quia in die illa erit commotio ma- *Mat.24.* gna ſuper terram Iſrael: & commouebũ- *Luc.21.* tur à facie mea piſces maris, & volucres cœli, & beſtiæ agri: & omne reptile, quod mouetur ſuper humum, cunctáque homines, qui ſunt ſuper faciem terræ. Et ſubuertentur montes, & cadent ſepes, & om- G nis murus corruet in terram. Et conuocabo aduerſus eum in cunctis montibus meis gladium, ait dominus Deus. Gladius vniuſcuiuſque in fratrem ſuum dirigetur. Et iudicabo eum peſte & ſanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immẽſis. Ignem & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius, & ſuper populos multos, qui ſunt cum eo. Et magnificabor, & ſanctificabor, & notus ero in oculis multarum gentium: & ſcient quia ego ſum dominus.

Et erit in die illa. Prædicit Deus ſe eſſe grauiter puniturum Antichriſtum.

Commouebuntur à facie mea piſces maris, & volucres cæli. Vtitur ea orationis exornatione, quam rhetores Græci ὑπερβολὴν Latini ſuperlationem vocant. Ea vtuntur aliquando diuini vates ad vim & impetum iræ diuinæ oſtẽdendum & exaggerandum. Ad hunc modum ait Dauid: Commota eſt, & contremuit terra, *Pſa.17.* & fundamenta montiũ conturbata ſunt, quoniam iratus eſt eis. Et Eſaias ita Deum loquentem induxit: Cœlum turbabo, & moueb.tur *Eſa.13.* terra de loco ſuo propter indignationem domini exercituum. Poteris per piſces maris homines intelligere, mundi negotijs irretitos, & peſtilentibus voluptatibus deditos: per volu-

eres cœli vanos,& ſuperbia elatos:per beſtias agri voraces,& ventri obedientes:per reptilia cupidos,& auaritiæ ſeruos. Et quia ſolent diuini vates interpretari ea,quæ obſcuris verbis proponunt,& ea,quæ ſunt explicatu difficilia, verbis alijs apertis explanant, ſubdit ſtatim: Cunctiq́ue homines,qui ſunt ſuper faciem terræ:innuens ſe per hæc animalia rationis expertia homines ſignificare maculis ſcelerum contaminatos, qui non homines appellari merentur,ſed feræ.Nec eſt mirum nomine brutorum homines intelligi,nã in Actis apoſtolorũ *Act.10.* fuit vas brutorũ animalium diuo Petro oſtenſum,per quæ homines ſignificabantur.Et in euãgelio Iudæi genimina appellãtur viperarũ *Mat.3.* *Luc.3.*

*Et ſubuertentur montes,& cadent ſepes,& omnis murus corruet.*Per mõtes intelliguntur magnates & eloquentes,quos Antichriſtus decipiet,per ſepes & muros concionatores elati, & præſules vani,qui gloriantur ſe eſſe eccleſię defenſores,& mundi ſcientia & eloquẽtia ornatos Multi ex his relinquent Chriſtũ, & Antichriſto adhærebunt. Superbi eloquentes tradent ſe Antichriſto, ſed humiles in charitate fundati,in fide & virtute permanebunt. *Simile.* Vt æs plus innit quã aurum,& longiùs auditur, cum tamen aurum multò ſit præſtantius:ſic eloquẽtia cum ſcientia coniuncta longiùs ſonat, quã humilitas cum charitate copulata,cùm tamen *1.Cor.8.* huiuſmodi humilitas multò ſit illuſtrior & pręſtantior. *1.Cor.13.* Scientia,inquit Apoſtolus,inflat,charitas ædificat.Et rurſum:Si linguis hominum loquar,& angelorum, charitatem autem non habeam,factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Concionator ſuperbia elatus tinnitu ſuo longiùs ſonat,ſed humilis Chriſtianus maioris eſt pretij.

*Et conuocabo aduerſum eum in cunctis montibus meis gladium.*Hoc eſt in terra Iſraelis quæ magna ex parte montoſa eſt,aduerſus Antichriſtũ eiuſque ſectatores ſupplicia excitabo. Verba ſunt Dei ſeueritatem iuſtitiæ ſuæ declarantis aduerſus impios, eosq́; ad internecionem redacturum eſſe promittentis. Conabitur Antichriſtus eccleſiam Dei euertere,& ad excidiũ & vaſtitatem vocare:ſed illum impia flagitia, cædeſque tetras anhelantem,& infinitam hominum multitudinem opprimentem conteret Deus,illum ſummis vrgebit calamitatibus, & ad æternos inferorũ cruciatus tandẽ relegabit.Peſtis quam alijs machinabitur,in eius caput redundabit:iuxta id quod dixit Eſaias: *Eſa.33.* Væ qui prædaris,nõne ipſe prædaberis? Et Dauid: *Pſal.7.* Lacum aperuit,& effodit eum,& incidit in foueam,quã fecit:Conuertetur dolor eius in caput eius,& in verticẽ ipſius iniquitas eius deſcendet.Nihil ſceleris,nihil fraudis prætermittet Antichriſtus,vt homines ſeducat,& à veritate auertat:atque in homines pios, ſummam exercebit tyrannidem & immanitatem.Inſano furore,& cæco impetu debacchabitur,ſed ipſe miſer peribit,& ſuorum flagitiorum pœnas dabit,& impietas,quæ illum ad aliorum exacuet perniciem,eum perdet,& ad cædem, ignominiam & æternum exitium adducet.

Gladius vniuſcuiuſque. Mortuo Antichriſto pugnabunt eius ſectatores contra ſeipſos,mutuis ſe vulneribus interficientes.Præterea puniet eos Deus peſte ſæuiente,& procella horribili:& mittet in illos fulgura & ſulphur: & ita ſuorum ſcelerum iuſtas pœnas perſoluent.

Et magnificabor, & ſanctificabor. Hoc eſt,& tunc oſtendam eſſe me magnum & ſanctũ, cũ me viderint homines piorum & impiorum habere rationem,& impiũ immaniſſimi tyranni furorem terribili ſupplicio coercere. Interficiam Antichriſtum,eumq́ue cum ſectatoribus ſuis in barathrum obſcurarum tenebrarum proijciam,vbi omnes illi ęternis cruciatibus torquebuntur. Loquens diuus Paulus de Antichriſto in epiſtola ſecunda ad Theſſalonicenſes, *2.Theſſ.2.* ait non venturum eſſe diem vltimi iudicij, priuſquam veniat Antichriſtus,cuius ad literã hæc ſunt verba:Quoniam niſi venerit diſceſſio primum,& reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis,qui aduerſatur, & extollitur ſuper omne,quod dicitur Deus,aut quod colitur,ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus. Beatus Gregorius in Moralibus locum illum Geneſis: Fiat Dan coluber *Gene.49.* in via,de Antichriſto interpretatur:atque nõnullorũ ſententiã eſſe Antichriſtum eſſe de tribu Dan proceſſurum.Hanc ſententiam ſequitur in quarta parte theologali diuus Antoninus,aſſerens Antichriſtum futurum eſſe de tribu Dan.Ideo diuum Ioannem in Apocalypſi, *Apoc.7.* vbi agit de numero ſignatorum,de quibus dixerat angel⁹:Nolite nocere terræ,& mari, nec arboribus,quoaduſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum, numeratis tribubus Iſraelis de tribu Dan nullã feciſſe mentionẽ. Ait etiam ibi diuus Antoninus,Antichriſtũ ædificaturum eſſe Hieroſolymæ quoddam templum,in quo ponet ſoliũ ſuum,aſſerens ſe eſſe Deum,& Meſſiam in lege promiſſum:& attracturum eſſe ad ſe homines terrore tormentorum,promiſſione diuitiarum & voluptatum,& operatione falſorum miraculorum.Et duraturam eſſe prędicationem eius tribus annis cum dimidio,iuxta id quod ait Daniel capite duodecimo, & Apocalypſis duodecimo. *Dan.12.* Vincentius in Speculo hiſtoriali ita ait: *Apoc.12.* Antichriſtus circa finem mundi naſcetur in Ba-

byſonia

bylonia ex viro & muliere, ſed concepto & animato, vt ait magiſter in hiſtoria ſcholaſtica deſcendet diabolus in vterū matris ad implendum illū omni malitia, vtens eo vt vaſe ſuo. Hæc ille. Et ſi angelus bonus detur ei ad cuſtodiā, vt aliis hominibus datur à Deo iuxta beati Thomæ in prima parte ſententiam, poſtquam tamen inceperit vti malitia, nullū effectum cuſtodiæ in eo obſtinato exercebit. Hic Antichriſtus, vt ait Vincētius, cùm venerit Hieroſolymam, circumcidetur, & illum Iudæi vt Meſſiam recipient, & venerabuntur. Id ſignificauit illis Chriſtus dicens apud Ioannem. 5. Ego veni in nomine patris mei, & nō accepiſtis me, ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Ait diuus Gregorius, & habetur de cōſecratione diſtin. 3. capit. Peruenit. præceptorum eſſe Antichriſtum, vt dies ſabbati, & dies dominica ab omni opere cuſtodiatur, dies ſabbati propter Iudæos, dies dominica propter ſeipsū, affirmabit enim ſe eſſe poſt mortē die dominica ad virā rediturum. De illo ait ita Apoſtol⁹ in epiſtola ad Theſſalonicenſes ſecunda. Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus ſecundū operationē Satanæ in omni virtute, & ſignis, & prodigiis. Vbi accipitur virtus pro vi & potentia diaboli, qua Antichriſtus ſigna magna efficiet, quibus multos perdet. Et quemadmodum leo proſpicit ex inſidiis, ſi qua ſe offerat præda, ſic ille nihil aliud dies noctesque machinabitur, quàm quomodo homines decipiat, ſeq; poſſit illorū ſanguine ſatiare. Poſtremò tamē ipſe ſpiritu oris Chriſt interficietur. Id prædixit iis verbis Daniel: Sine manu cōteretur. Et Eſaias: Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Zacharias propheta vocat Antichriſtum paſtorem ſtultum & idolū. Quæ maior poteſt eſſe ſtultitia, quàm ſeipſum & alios perdere. Quam ob cauſam eum Apoſtolus filium vocat perditionis, Et quis poteſt veriùs appellari idolum, quàm ille, quem cæci & impij homines colent vt Deū, & diuino cultu venerabuntur? Eū euangeliſtæ vocāt abominationē. & deſolationem, & in diuerſis ſacræ ſcripturę locis appellatur percuſſor, perſecutor, beſtia, iniquus, ſuperb⁹, aduerſarius, fur, pſeudo propheta, immūdus, impius, fraudulentus, inimicus, ſemen peſſimum, fera ſingularis, & hoc loco apud noſtrum Ezechielem Gog, eiuſq; ſectatores Magog.

Ioan. 5

2. Theſſ. 2

Simile.

Dan 7
Eſai. 11
Zach. 11

2. Theſſ. 2

Annotationes ex Hebræo in caput XXXVIII.

Venies ad terram, quæ reuerſa eſt à gladio. Pro quæ reuerſa eſt, eſt in Hebraico: מְשׁוֹבֶבֶת mexobebeth, à verbo שׁוּב quòd ſignificat reuerti, auertere, etipere, quieſcere, conterere. Ex hac ſignificationum varietate fluxit interpretum varietas: Noſter tranſlator vertit: Quæ reuerſa eſt. Pagninus: Ad terram contrita gladio. R. Dauid: Ad terram ereptam à gladio. Pagninus reſpexit ad terræ vaſtationem & calamitatem. R. Dauid. ad eius liberationem. Poteſt verti ad terram, quæ quieuit à gladio. Significare autem verbum hoc auertere indicat locus ille pſalmographi: Auertiſti captiuitatem Iacob. Qui poterat rectè verti: Eripuiſti captiuitatē Iacob. Hoc eſt, liberaſti à captiuitate Babylonica Hebræos. Sed cùm in illo pſalmo multa dicantur, quæ hiſtoriæ de reditu à Chaldæa non conueniant, ſed humanæ redemptioni, interpretantur illū viri doctiſſimi de liberatione à tyrannide diaboli, & peccati ſeruitute. Illud etiam pſalmographi: Conuertere anima mea in requiem tuā, quia dominus benefecit tibi, poteſt trāsferri: Quieſce anima mea in tranquillitate tua, quia dominus reddidit te tibi. Ac ſi dicat: Cùm antea ob admiſſa ſcelera non eſſes tua, ſed corporis, cui obtemperabas, corporis voluptate oblectabaris, eius quæ tebas requiem, cui te ſubieceras, at nunc delecta te gaudio ſpirituali, oblectare gaudio tuo, quoniam iam es tua, quoniam dominus reddidit te ipſam tibi, liberans te à peccato, quieſce igitur in requie tua, ſeu conuertere in requiē tuam.

Pſal. 84

Pſal. 115

Quaſi tempeſtas venies. In Hebraico eſt: כַּשֹּׁאָה caxoah venies. Dictio eſt deriuata à verbo xoah, quod ſignificat deſolare, vaſtare, ſonare, impetū facere. Vnde Pagninus vertit: Veluti multitudo aquarum. Alij transferunt. Tanquam inundatio aquarum repēte veniētium cum impetu. Poteſt verti: Venies tanquā deſolatio, aut vaſtatio. Significat hoc nomen idem quod xaon, pro quo Latinus interpres vertit aliquando miſeriā, vt in pſalmo. 39. Eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. Quod poteſt trāsferri: Eduxit me de lacu ſtrepitus, ſeu ſonitus, ſeu inundationis. Hoc eſt, extraxit me de ciſterna, inquam aquæ inundantes & vehemētes cum impetu magno deſcendebant. Ac ſi diceret: Eripuit me Deus à plurimis & vehementiſſimis calamitatib⁹, quæ vi dolorū & moleſtiarū me obruebāt. Deſcribit impetum & magnitudinē ærumnarū quibus eſſet penitùs ſubuerſus, niſi eum Deus mirabiliter liberaſſet.

Pſal. 39

Negotiatores Tharſis. Septuaginta tranſtulerunt ἔμποροι καρχηδόνιοι. Hoc eſt, mercatores

totes Carthaginenſes. Quidam vertunt: Mercatores maris. Dictio Tharſis ſignificat mare, & Carthaginem, & alia, de quibus ſopra diſſeruimus in aunotationibus iu primum caput, verba illa exponeutes: Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXIX.

VAticinatur aduerſus Gog & Magog, qui eos, qui fuerint in fide Christi conſtantes, tolerantia rerum humanarum muniti, & virtutibus denique omnibus veluti mœnibus ſepti oppugnabunt, ſed non expugnabunt: quoniam viri iuſti eligent de ciuitate, imò de vita potius quàm de veritate dimoueri. Deſcribit acerbiſsimum impiorum interitum, qui honeſtate contempta ſe corporis voluptatibus tradunt, Dei, hominúmque iura peruertunt, & in cæcas tenebras tandem proiiciuntur. Idem ferè eſt huius capitis ac ſuperioris argumentum.

CAP. XXXIX.

A TV autem fili hominis vaticinare aduerſum Gog, & dices: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ſuper te Gog ptin-

Apo. 20. cipem capitis Moſoch & Thubal. Et circumagam te, & ſeducam te, & aſcendere te faciam de lateribus aquilonis, & adducam te ſuper montes Iſrael. Et percutiam arcum tuum in manu ſiniſtra tua, & ſagittas tuas de manu dextera tua eiiciam. Super montes Iſrael cades tu, & omnia agmina iua, & populi tui, qui ſunt tecum. Feris, auibus, omníque volatili cœli, & beſtiis terræ dedi te ad deuorandum. Super faciem agri cades, quia ego locutus ſum, ait domi-

B nus Deus. Et immittam ignem in Magog, & in iis, qui habitant in inſulis confidenter, & ſcient, quia ego dominus. Et nomen ſanctum meum notũ faciam in medio populi mei Iſrael: & non polluam nomen ſanctũ meum ampliùs: & ſcient gentes, quia ego dominus ſanctus Iſrael. Ecce venit, & factum eſt, ait dominus Deus. Hæc eſt dies, de qua locutus ſum, Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſrael, & ſuccendent, & comburent arma, clypeum & haſtas, arcum & ſagittas & baculos manuum, & contos: & ſuccendent ea igni ſeptem annis. Et non portabunt ligna de regio-

nibus, nec ſuccident de ſaltibus, quo- G

niam arma ſuccendent igni, & deprædabuntur eos, quibus prædæ fuerant, & diripient vaſtatores ſuos, ait dominus Deus. Et erit in die illa, dabo Gog locum nominatum ſepulchrum in Iſrael, vallem viatorum ad orientem maris, quæ obſtupeſcere faciet prætereuntes.

EXPLANATIO.

VAticinare aduerſus Gog. Quid intelligatur per Gog & Magog, diximus capite ſupiore, vbi etſi multas attulimus expoſitiones, eam tamen præcipuè ſecuti ſumus, quæ videtur literæ accõmodatior, & diuini vatis propoſito conuenientior, vt per Gog Antichriſtum, per Magog eius ſectatores intelligemus, etiam ſi fateamur poſſe per Gog & Magog principem Turcarum ſignificari, & tyrannos alios, ac hæreſiarchas cũ ſequacibus ſuis, qui omnes ſuut Antichriſti membra. Horum animi caligine flagitiorum obducti diuinæ iuſtitiæ ſeueritatem uon intuentur, cuius coutemplatioue ſolent homines à ſceleribus deterreri, & ad virtutem excitari.

Ecce ego ſuper te Subaudi, venturus ſum, vt te perdam. Hebraiſmus eſt in diuinis literis uon infrequens.

Principem capitis Moſoch. Hoc fuit explicatũ capite ſuperiore.

Circumagam te, & educam te. Id eſt, coercebo te in gyro fræno ſeueritatis meæ, & educãte de terra aquilonis. Permittam, vt de aquiloue ad oppugnaudam eccleſiam educaris. Ita noſtra hac memoria permiſit Deus oppugnari eccleſiã ſuam à Luthero, Munſtero, Caluino, & aliis huiuſmodi peſtibus, qui cũ nihil aliud molirẽtur, quàm extinguere veritatẽ, ſe tamẽ veritatis eſſe aſſertores iactabundi gloriabantur. Vt in pharmacopolæ officina & myropolio inter alia vaſa ſunt nonnulla ornata literis medicamentũ aliquod ſalutare illic incluſum ſignificautibus, cùm tamen nihil præter toxicum contineant, & remedium aduerſus venenum præ ſe ferentia, ſunt plena veneno: ſic hæretici, ſapientes falſi fingunt ſe eſſe virtute

tute prædicor & ſapiētia ornatus, cùm ſint ne-
farijs ſcelcribus imbuti. & peſtilentibus hære-
ſibus contaminati,& omni vera ſapientia de ſti
Rom. 1. tuti. Et vt verbis vtar D. Pauli, tepleti ſunt om-
ni iniquitate,malitia,fornicatione,auaritia, ne-
quitia,inuidia h micidio.contentione,& dolo.
Itaque non docent virtutes.ſed vitia. Et quan-
uis virtutes docerent. nihil hoc prodeſſet illis,
cùm id quod verbis docerent operibus deſtrue
Simile. rent. Vt ſaltandi magiſter non poterit commo
dè diſcipulos ſuos verbis inſtruere niſi ipſe lu-
dum ſaltatorium ingrediatur, & ſaliat ac tripu
diet:ſic qui ſe magiſtros vēditant virtutum de-
bent eas exercere,& operibus inſtruere, eaque
actis efficere,quæ verbis alios docent. Exeant
ad circum, exerceant tripudium virtutum.&
ita plus operibus proficient vno die quàm ver
bis multis annis, ſi facta diſcrepant à verbis.
Oleum perdunt & operam plerunque qui ho-
neſtatem in ore continent duntaxat, in corde
verò & manibus impia flagitia. In huiuſmodi
magiſtros inuehitur poſtolus ijs verbis in e-
Rom. 2. piſtola ad Romanos: Qui alium doces, teipſum
non doces qui prædicas non furādum, furaris:
Mat. 15. qui dicis non mœchandum, mœcharis. Et Chri
Eſa. 29. ſtus Deus noſter apud Mathæum: Hypocritæ
bene prophetauit de vobis Eſaias, dicens: Po-
pulus hic labijs me honorat cor autem eorum
longè eſt à me Huiuſmodi ſunt hæretici, quos
Deus permiſit, vt ab Aquilone hoc eſt à Ger-
mania,vbi natus eſt Lutherus venirent, vt affli
gerent eccl ſiam Illis verba hæc Dei per Eze-
chielem cōueniunt, etiam ſi propriè. vt dixi. ad
Antichriſtum referantur, cui Deus ait. Educam
te, vt ſubaudiatur, de terra aquilonari Vel, Edu
cam te in gyrum, cohibens tuam deprauatam
voluntatem duritia fræni ne indomitæ tuæ cu-
piditates & effrænatæ libidines longiùs dilatē-
tur ſed ſeueritate diuinæ iuſtitiæ contrahātur.
Paucis enim annis regnabis, quoniam ego te
interficiam.& telam tuorum ſcelerum. & vitæ
tuæ concidam. Quidam codices habent pro
educam te, ſeducam P te. Ac ſi dicat Deus: er-
mittam, vt ſeducaris. Ad id enim furoris & in-
ſaniæ perducetur Antichriſtus, vt Deum con-
temnat. & pro nihilo putet, & perpetuam ſibi
fœlicitatem polliceatur. Nullam exiſtimabit
tantam eſſe alicuius potentiam, quæ illum va-
leat de ſuo florente ſtatu dimouere. Id intelli-
gens pſalmographus ita de illo vaticinatus eſt:
Pſal. 9. Non eſt Deus in cōſpectu eius, inquinatæ ſunt
viæ illius in omni tempore. Auferuntur iudicia
tua à facie eius, omnium inimicorum ſuorum
dominabitur. Dixit enim in corde ſuo: Non
mouebor à generatione in generationem, ſine
malo Hæc vltima verba ſine malo. ſuſpenſa ma
nent, niſi illis adiungas verbum ero, vt ſit ecli-
pſis in figura diu nis literis frequens. Quaſi di-
cat Antichriſtus. Tanta firmitudine & perpe-
tuitate roboratus ſum, vt nihil me poſſit dimo
uere: ſemper ero ſine malo, hoc eſt, ſine dolore
& calamitate. O cæcum hominis furorem, ô ca
liginem ſtupendam. Cùm omnia corporea ſint
fluxa & caduca, & homo ſit bulla, & omnis ca- Eſai. 40.
ro fœnum, audebit Antichriſtus ſe æternum
appellare, & perpetuam ſibi vitæ proſperitatē
polliceri.

Aſcendere te faciam de lateribus aquilonis. & adducam te ſuper montes Iſrael. Hoc eſt, venies à
regione ſeptentrionali ad Iudæam, quæ mon-
tibus abundat. Poteris per montes Iſrael viros
intelligere fide inſignes, virtutúmque altitudi-
ne præſtantes. Nihil eſt enim excelſius virtute,
nihil illuſtrius & ſublimius. Neſciunt plerique
mortales, quantam celſitatem virtus habeat, no
men virtutis tantùm vſurpāt, quid ipſa valeat,
ignorant. Virtus in horribili procella tranquil-
la eſt, in tenebris lucet pulſa loco non dimoue
tur quantò humilior videtur, tantò altior ap-
paret. Nihil tam altum natura conſtituit quod
poſſit cum eius altitudine comparari. Hæc eſt,
quam ſolam Stoici ſatis eſſe dicebant ad bene
beatéque viuendum. Sed illi vmbram quādam
virtutis videbant, ipſam autem veram virtutē
non intuebantur. Nam non eſt vera virtus, vt
ait Auguſtinus libro quarto de ciuitate Dei ni
ſi quæ ad eum finem tendit, vbi eſt bonum ho-
minis. quo melius non eſt. Sed virtutis alti-
tudinem illi non aſpiciunt, quorum cogitatio
eſt in terram prona humíque defixa de quibus
ait diuinus pſaltes: Oculos ſuos ſtatuerunt de- Pſal. 16.
clinare in terram Seneca ſolo lumine naturali,
aut Chriſtianorum conſortio, aut vtroque illu
ſtratus ait epiſtola 88. Virtus extollit homi-
nem & ſuper aſtra mortales collocat. Et tra-
gœdia nona: Nunquam ſtygias fertur ad vm-
bras inclyta virtus. Et Salustius in procemio
de bello Catilinario: Quæ homines arant, na-
uigant, ædificant, virtuti omnia parent. Et Vir-
gilius libro Aeneidos ſexto Iupiter aut ardens
euexit ad æthera virtus Tanta eſt virtutis alti-
tudo, vt non ſolùm Chriſtiani eam lumine fidei
& doctrinæ aſpiciant. ſed etiam nonnulli ex in-
fidelibus & indoctis eam quodammodò intue
antur. Hæc eſt quæ hominē etiam in vita mor-
tali fert in cœlum, eius animum à rerum cadu-
carum cogitatione abducēs & ad altiſſimā re-
rum diuinarum transferens cōtemplationem.
Vnde D Paulus aiebat: Conuerſatio noſtra in Philip. 3.
cœlis eſt Sed virtus hæc, de qua loquor quæ
hominē rapit in cœlū eſt cū illa charitate cō-
iuncta. quæ, vt verbis vtar Auguſtini, eſt rectiſ-
ſimi animi affectio, qua diligitur Deus propter
ſe, &

ſe, & proximus propter Deũ. Hæc eſt virtus, ad quam debemus aſpirare, & in cui' actiones debemus incũbere Dãda opera eſt, vt appetitus pareant rationi, eãq; nec ob cæcũ impetũ præcurrãt nec ob ingnauiã deſerãt ſintque ab omni turbulentia animi perturbatione alieni, ex quo eluceat animi tranquillitas & moderatio.

Et percutiã arcũ tuũ in manu ſiniſtra tua. Hoc eſt, omnẽ potentiam tuam labefactabo, & penitus euertã. Poteris per arcum & ſagittas dolos Antichriſti intelligere. Solẽt ſagittarij arcũ manu ſiniſtra tenere, ſagittas verò dextera Si verò illis arcũ auferas & ſagittas, omnem illis aufers poteſtatem. Impij autem, quoniã cogitatione nihil niſi peſtem aliis & perniciem moliuntur,
Pſal. 10. cum ſagittarijs comparantur Ideo ait in pſalmo regius vates: Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in occulto rectos corde.
Ephe. 6. Sed ab omnibus his ſagittis ſumus Dei armis liberandi & ſcuto fidei protegẽdi Id intelligẽs D Paul' in epiſtola ad Epheſios, Propterea, inquit accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo Diem malum vocat tempus calamitatũ & tentationum. Et paulò poſt in omnibus ſumentes ſcutũ fidei in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.

Feris auibus. Mortuo Antichriſto eiuſque populo, manebunt cadauera inſepulta ſed in ventribus ferarum & auiũ ſepelientur. Intuere Dei iudicia, & mundi viciſsitudines & varietates. Ille, qui potẽs erat & magna ſatellitum caterua comitatus, qui mundum terrebat, & quaſi æſtro, impetu ſcelerũ abſque vllo metu ad omnia maleficia incitabatur, corruit ignominioſè. & fuit à Deo interfectus, & eius cadauer factũ eſt auium & ferarum alimentum O mirabilem, & breui tam celerem & tam variam mundi cõmutationem. Cùm ſe viderit in illuſtri dignitate, vt mundi fert opinio conſtitutum, omnẽ virtutem conabitur extinguere, & Chriſtianæ religionis ſplendorẽ maculare. & reipublicæ ac ſibi ipſi perniciem machinabitur. Nec mirum. cũ ad rẽpublicã gubernãdã ingreſſurus ſit abſque cõſilio: cũ enim futurus ſit omni ſapientia deſtitutus, cõſequens eſt, vt cõſilio etiã deſtitua-
Prou 13. tur. In Prouerbijs ait ita Salomon: Qui agunt
Simile. omnia cum conſilio reguntur ſapiẽtia. Vt dux qui prælium difficile abſque armis ingreditur, facilè corruit: ſic qui abſque conſilio rempublicam gubernandã capeſſit, facilè ſeipſum perdit & in dedecus perpetuũ incurrit Poteris per has beſtias dæmones intelligere, de quibus dicitur in pſalmo: Ne tradas beſtijs animas cõfitentes
Pſal. 73. tibi, & animas pauperum tuorũ ne obliuiſcaris in finem. Similiter per volucres, de quibus ait
Luc. 8. Chriſtus in euangelio: Aliud ſemen cecidit ſe-

cus viam & conculcatum eſt, & volucres cœli comederunt illud. Vbi per volucres dæmones ſignificantur quos diuina ſcriptura in pſalmo populos Aethiopum vocat: hoc eſt coruos, & Pſa. 73.
cæteras aues nigridine affectas ita dicens: Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam populis Aethiopum. Quibus verbis voluit ſignificare impios Aegyptios in mari rubro obruptos dæmonum fuiſſe prædam & paſtum. Cibus diaboli peccator eſt, iuxta id quod ei dixit Gene. 3.
Deus: Terrã comedes cũctis dieb' vitæ tuæ. Eſt enim perſpicuũ in literis diuinis nomine terræ impios ſignificari Hos dicitur diabolus deuorare. cùm illis perſuadet, vt ſe vitijs lethalibus 1. Pet. 5.
contaminẽt iuxta id quod ait D. Petrus: Aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.

Et immittam ignem in magog, & in ijs qui habitant in inſulis confidenter. Hoc eſt Ego immittam fulmina in populum Antichriſto adhærentem & in omnes illos qui cùm ſint varijs periculis expoſiti, & maris mundi fluctibus exagitati degunt tamen in ſtulta quadam ſecuritate, fiduciam ſuam in Antichiſto figẽtes. Quemadmodum per continentem & terram firmam intelliguntur iuſti, ita per inſulas & inſularũ cultores intelliguntur impij & ſcelerati. Ita intelli- Pſa. 96.
gitur locus ille pſalmographi: Dominus regna- Rom. 4.
uit, exultet terra, lætentur inſulæ multæ Ac ſi diceret: Chriſtus deleuit diaboli tyrannidẽ: mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtrã. & regnat in orbe terrarum, & occiſurus eſt Antichriſtum, eã ob cauſam gaudio exultent nõ ſolùm iuſti ſed peccatores. Mittet enim ignem aduerſus Magog nouiſſimis temporibus priuſquam è cœlo deſcendat ad iudicia exercenda. De eo igne loquitur eodem pſalmo propheta, dicens: Ignis ante ipſum præcedet & inflammabit in circui- Pſal. 96.
tu inimicos eius. Per hunc ignem intelliguntur fulmina quibus Antichriſtus perterrebitur, & interficietur: vel vis & poteſtas, qua Chriſtus in Antichriſtum, eiuſque ſectatores vtetur.

Et nomen ſanctum meum notum faciam in medio populi mei Iſrael. Subaudi, cùm impios puniero. Ideo pſalmogr. Cognoſcetur dominus Pſal. 9.
iudicia faciens. Quod autem ſequitur: Et non polluam nomen ſanctum meum ampliùs hũc habet ſenſum Non permittam, vt homines amplius de me detrahant, quòd Antichriſtum non puniam Eius blaſphemias coercebo, eúmque ignominioſè interfectum ad pœnas æternas relegabo.

Quia ego dominus ſanctus Iſrael. Id eſt ſanctificans Iſraelem. Ita Eſaias: Blaſphemauerunt, ſanctum Iſrael id eſt eum, qui ſanctificat Iſrae- Eſa. 1.
lem. Et rurſus: Redemptor noſter dominus Eſa. 49.
exerci-

exercituum: nomen eius ſanctus Iſrael.

Ecce venit, & factum eſt. Præterita pro futuris. Senſus eſt: Id quod futurum vaticinor, ita certum eſt, ac ſi iam veniſſet, & factum eſſet. *Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſrael, & comburent arma.* Hoc eſt, mortuo Antichriſto, eiuſque exercitu interfecto, egredientur verè Chriſtiani habitatores ciuitatem Eccleſiæ, & accipient hoſtium mortuorum clypeos haſtas, arcus, & extera arma, eaque igne comburent. Tanta autem erit armorum copia, vt multo temporis ſpatio non ſit illis neceſſe ligna ſuccidere ad comburendum, ea enim pro lignis ſufficient. Quod autem ait: Succendent ea igni ſeptem annis, ponitur tempus certum pro incerto. Eſt enim numerus ſeptenarius hebræis familiaris propter diē ſeptimū, quem obſeruant. Volens Eſaias ſignificare tam admirabilem futuram eſſe Hieroſolymæ virorum paucitatem ob cladem Iudæorum, vt multæ viduæ apprehenderent virū vnū quem vix poſſent inuenire, dixit: Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum. Vbi ſeptē mulieres pro multis po- *Eſa. 60.* nuntur. Et rurſus: Lux ſolis erit ſeptempliciter, *Iere. 15.* ſicut lux ſeptem dierum. Explicans Ieremias Hieroſolymæ calamitatem & Hebræorum interitum, Infirmata eſt, inquit, quæ peperit ſeptem. Ac ſi diceret: Oppreſſa eſt Hieroſolyma mater multorum virorum, qui in prælio corruerunt. Mulier cùm filijs augetur, dicitur corroborari, cùm autem eos amittit, infirmari. Id *Geneſ. 4.* quod eſt in Geneſ.: Omnis, qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur, hunc habet ſenſum: Qui Cain interfecerit, multiplici pœna multabitur & perfectè punietur. Nō quòd ſepties pu- *Pſa. 11.* niatur, cùm nec bis Deus iudicet idem, ſed perfectè caſtigabitur. Quemadmodum dicitur in pſalmo: Argentū igne examinatum, purgatū *1. Reg. 2.* ſeptuplū. In oratione Annæ, quæ eſt capit. ſecundo lib. 1. Regum mandatis, vbi cōmunis verſio habet: Sterilis peperit plurimos, eſt in hebraico: Sterilis peperit ſeptē. Vbi aſpicis acci- *Prou. 24.* pi numerum definitū pro indefinito. Eodē mo- *Mat. 18.* do arbitror intelligi Prouerbiū illud: Septies in die cadit iuſtus. Et illud Euangelij: Quoties peccabit in me frater meus, & dimittā ei? vſque ſepties? Quibus Petri verbis reſpōdit Chri- *Amos. 1.* ſtus: Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Ac ſi diceret: Non ſolùm ſæpe dimittes pœnitenti, ſed quoties peccauerit. Nec obſtat id, quod Deus dixit per Amos prophetam, Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eam, ſiue, vt poteſt verti ex Hebræo, non parcam ei. Ac ſi diceret: Quoniam Damaſcus ter & quater, hoc eſt, ſepties incidit in ſcelera, quoniā ſæpe flagitia committit, non ea illi condonabo: nam apud Mathæum agit de pœnitēte, apud Amos autē de peccatore obſtinato nullum faciente finem peccandi. Huiuſmodi erat Syria, cuius caput erat Damaſcus, de qua loco illo Deus per ſuū diuinū vatem loquebatur. Sed ratā eſt Dei miſericordia, vt ſi bene aduertas, verba illa, quibus Syris ſupplicium minabatur, eos voluit excitare ad pœnitentiam, vt illis ad ſeipſum conuerſis flagitia condonaret. Sed vt eò, vnde digreſſa eſt, redeat oratio, his verbis vult Ezechiel ſignificare, poſt Antichriſti interitum fore multis diebus in Eccleſia tam mirabilē pacem, vt arma cōburantur. Et licet hoc poſſit rectè de pace corporis intelligi, ego tamen exiſtimo eſſe potius ad pacem ſpiritus referendū. *Eſa. 2.* Eodem modo Eſaias volens ſignificare fore, vt tempore Meſſiæ magna eſſe ſpiritualis trāquillitas, ait, conflandos eſſe gladios in vome- *Pſa. 45.* res, & lanceas in falces. Et pſalmographus: Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram, auferens bella vſque ad finem terræ: Arcum cōteret, & cōfringet arma, & ſcuta comburet igne. Quibus verbis dulciſſimam illam animi pacē prædixit, quam hominibus attulit Chriſtus, quæ ab illis ſolùm cognoſcitur, qui iuſtitiam colunt & pietatem, & Chriſtianā religionem amplectuntur. Arma dæmonis, mundi & carnis, ſunt tentationes, doli, ſpes diuitiarum, & honorū, & peſtilentiū voluptatum, quibus animæ hoſtes nos vndique oppugnare contendunt. At illa debemus illo diuini amoris igne comburere, de quo ait Dominus apud Lucam: Ignem veni mittere in ter- *Luc. 12.* ram, & quid volo, niſi vt accendatur? Hanc eſſe exiſtimo germanam huius loci interpretationem. Antiqui Iudæi huius loci Ezechielis explanatione aſſeruerunt ſe eſſe calamitoſos, & varijs acerbiſque ærumnis oppreſſos, & hanc ſuam calamitatē eſſe mille annos duraturā ab euerſione Hieroſolymæ per Titum, illis antē finitis venturum eſſe Meſſiam, qui eos eriperet à Gog & Magog, & ad priſtinam fœlicitatē reuocaret. At vanam eſſe & commentitiā hanc eorum ſpem, & falſam interpretationem, clarius eſt luce meridiana, cùm ſit apertiſſimum ab illa Hieroſolymæ euerſione ad hanc vſque ætatē mille quadringentos nonaginta & quatuor annos interfluxiſſe. Currit enim nūc annus à virginis partu milleſimus quingenteſimus ſexageſimus ſeptimus. Hieroſolyma autē fuit euerſa anno domini ſeptuageſimo tertio iuxta Euſebij ſententiam de temporibus, & cæterorum, qui Romanorum geſta cum annorum memoria literis mandarunt. Eamob cauſam alij hoc corrigere volentes, dixerunt hos mille annos numerandos eſſe nō à Tito imperatore, ſed ab Hadriano, qui idolum in loco

templi

templi Hieroſolymæ collocauit. Sed hoc eſt
planè falſum, cùm ſit perſpicuum abſque du-
bio Hadrianum migraſſe è vita anno centeſi-
mo quadrageſimo à Chriſti natali die, vt aſſe-
rit Euſebius de temporibus, & conſtat ex hi-
ſtoriis, & certiſſima annalium computatione.
Ex quo concluditur, ab eius interitu vſq; ad
noſtra tempora præteriſſe annos mille qua-
dringentos viginti ſeptem, & ex conſequente
vanum eſſe, & planè commentitium, id quod
Hebræi veteres de ereptione ſua à Gog, &
Magog per Meſſiam ſuum, quē miſeri expe-
ctant, prædixerunt Intelligitur ergo per Gog
Antichriſtus, quē Chriſtus interficiet, & per
Magog populus deceptus, Antichriſti ſecta-
tor. Sed inſurgit hinc non parua difficultas.
Nam nonnulli doctores Catholici aiunt poſt
Antichriſti interitum, poſt eius perſecutionē,
quam dicunt eſſe tres annos cum dimidio du
raturam, vſque ad quadraginta quinque dies
futurum eſſe diem vltimi iudicij: hos autem
quadraginta quinque dies dandos eſſe à Deo,
vt illi qui fuerant ab Antichriſto decepti, lo-
cum habeant, & tēpus pœnitendi. Et hoc col-
ligunt ex dictis Danielis prophetæ capite 12.
Dan.12 Cùm autem hîc dicat Ezechiel futuros eſſe
poſt mortem Antichriſti annos ſeptē eximiæ
pacis & quietis, & per ſeptem multi intelligā-
tur, videtur eſſe inter hos duos locos repugnā
tia. At dicendum exiſtimo in vtroq; loco po-
ni numerum certum pro incerto. Nam ſi aper-
tè ex ſcripturis conſtaret, futuros eſſe præci-
sè & determinatè quadraginta quinque dies
ab Antichriſti morte vſque ad diem iudicij,
ſcirent homines diem illum poſt Antichriſti
mortem, imò incipiēte eius perſecutione, quæ
Mat. 24 duratura eſt tres annos cū dimidio: atqui hoc
repugnat verbis Chriſti dicentis: De die antē
illo & hora nemo ſcit, nec Angeli cœlorum,
niſi ſolus pater. Imò veniet dies ille inſpera-
tus & repentinus, vt Dominus loco illo aſſe-
ruit. Hoc etiam aſſerit diuus Paulus in prima
1.Theſſ.5 ad Theſſalonienſes, dicens: Dies Domini ſi-
cut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixe-
rint: Pax & ſecuritas, tunc repētinus eis ſuper
ueniet interitus. Ego exiſtimo locum illum
Danielis eſſe explicatu difficilimum, nec ex
eo colligi apertè id, quod nonnulli dicunt de
illis quadraginta quinque diebus ab Antichri
ſti morte vſque ad vltimi iudicij diem. Non e-
nim ſequitur: poſt Antichriſti obitum erunt
quadraginta quinq; dies, ergo nō plures, ſed
ſtatim immediate ſequetur vniuerſale iudi-
cium. Præterea non cōſtat, ſiutnē dies illi na-
turales, an annuales inſtar illorum, de quibus
Deus dixerat noſtro Ezechieli capite quarto
Diem pro anno dedi tibi. Fortaſſe accipitur
dies pro menſe, aut pro hebdomoda Sed quo-
niam hæc, de quibus vaticinatur diuinus va-
tes, futura ſunt, & obſcurè ab eo dicuntur, &
de huiuſmodi rebus incerti ſumus, nihil au-
deo temerè affirmare: præſertim cùm eodem
capite duodecimo, vbi Daniel agit de his dic- Dan.12
bus, dicat, clauſos eſſe eius ſermones & ſigna-
tos vſque ad præfinitum tempus. Illud velim
tibi perſuadeas, me exiſtimare, ſi aliquid poſ-
ſum conſequi coniecturis, mundum poſt An-
tichriſti interitum eſſe nonnullos annos dura
turum, ſed incertum nobis eſſe tempus illud,
futuramq̃ue eſſe poſt tempeſtatē quietem, &
poſt bellum pacem, de qua exiſtimo Ezechie-
lem locutum fuiſſe hoc loco. Verùm per habi-
tatores ciuitatis Iſraëlis, quos hîc ait Ezechi-
el, egreſſuros eſſe, & inimicorum arma igni
tradituros, poteris ſanctos intelligere habita-
tores manſionum cœleſtiū, de quibus ait Chri
ſtus: In domo patris mei manſiones multæ Ioan.14
ſunt. Hi egredientur cum Chriſto Deo noſtro
ad impiorum arma comburenda: quia veniēt
cum eo in die iudicij ad iudicanda ſcelerato-
rum flagitia. Diuina autem ſententia, quā ſan-
cti approbabunt, deijcientur impij cum armis,
hoc eſt cum fraudibus & ſceleribus ſuis, in i-
gnem inextinguibilem, vbi ſemper ardebunt,
pœnas maleficiorum ſuorum iuſtas illas qui-
dem luētes, ac ſine ſpe vlla gloriæ ſeipſos cru-
ciantes. De ſanctis eſt in libro Sapientiæ lite-
ris mandatum: Iudicabunt nationes, & domi- Sap.3
nabuntur populis, & regnabit Dominus illo-
rum in æternum. Et Chriſtus in euāgelico di-
ſcipulos ſuos alloquens: Vos, inquit, qui ſe- Mat. 19
cuti eſtis me, in regeneratione, cum ſederit fi-
lius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, Sedebitis
& vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duo-
decim tribus Iſrael. De impijs verò dictū fuit
ſupra capite 32. Deſcenderunt ad inferunm Sap.32
cum armis ſuis.

Et deprædabuntur eos, quibus prædæ fuerant.
Hoc eſt, ſpoliabuntur eos, à quibus fuerāt ſpo
liati. Vult ſignificare propheta magnā impio-
rum cedem & calamitatem, piorum verò ad-
mirabilem victoriam.

*Dabo Gog locum nominatum, ſepulchrum in
Iſrael, Vallem Viatorum.* Ego, ait Deus, dabo
ipſi Gog pro ſepulchro in terra Iſraëlis vallē,
qua viatores eunt ad mare verſus orientē. Ibi
iacebit Gog, cum ſectatoribus ſuis, vbi tantus
erit fœtor cadauerum, vt prætereuntes obſtu-
peſcant, & nares obturent. Aduerte. Ille, qui
excelſos montes ſibi aſſumebat, in infima val-
le mortuus iacebit, vbi ob nimium ſœtorem
ſepelietur Mortuo Alexandro Magno, dixit
quidam philoſophus, vt refert in quarta parte
theologali diuus Antoninus: Hic qui terram
heri

heri totam conculcabat, hodie ab ea cõculcatur. Heri poſſidebat eam, hodie poſſidetur ab illa: heri non ſufficiebat ei totus mundus, nũc ſufficiunt ei quatuor vlnæ terræ. Eodem modo Antichriſtus cui totus orbis terrarũ paruus videbitur in valle ima ignominioſè ſepelietur prope mare. Hoc mare non eſt Oceanum, nec Mediterraneum, ſed mare mortuũ, quod eſt ad partem Orientalem Iudææ. Poteris per vallem viatorum, vbi ſepelietur Antichriſtus infernum intelligere, vbi impij ſepeliuntur. Ibi iacet diues ille, de quo ait Chriſtus apud Lucam: Mortuus eſt diues, & ſepul-
Luc. 16. tus eſt in infernum. Appellatur autem infernus vallis viatorum, quia ad eum illi eunt, qui via illa lata incedunt, de qua ait Dominus Ie-
Mat. 7. ſus: Lata porta & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionẽ, & multi ſunt, qui intrant per eam. Dicitur autem vallis hæc ad orientem maris, quia ex eo oritur amaritudo, & in eo eſt fons amariſſimus dolorum.

Et ſepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius & vocabitur vallis multitudinis Gog. Et ſepelient eos domus Iſrael, vt mundent terram ſeptem menſibus. Sepeliet autem eum omnis populus terræ, & erit eis nominata dies, in qua glorificatus ſum, ait Dominus Deus. Et
D viros iugiter conſtituent luſtrantes terram, qui ſepeliant, & requirant eos, qui remanſerant ſuper faciem terræ, vt emũdarent eam: poſt menſes autem ſeptem quærere incipient. Et circuibunt peragrantes terram: cúmque viderint os hominis, ſtatuent iuxta illud titulum, donec ſepeliant illud pollinctores in valle multitudinis Gog. Nomen autem ciuitatis Amona, & mundabunt terram. Tu ergo fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, dic omni volucri, & vniuerſis auibus, cunctíſque beſtijs agri: Conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem ſuper montes Iſrael: vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Carnes fortium comedetis, & ſanguinem principũ terræ bibetis, arietum, & agnorum, & hircorum, taurorúmque, & altilium, & pinguium omnium, Et comedetis adipem in ſaturitatem, & bibetis ſanguinem in ebrietatem, de victima, quam ego immolaui vobis: & ſaturabimini ſuper menſam meam de equo, & equite forti, & de vniuerſis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.

Et vocabitur vallis multitudinis Gog. Septuaginta habent: Et vocabitur tunc cœmeterium Gog.

Et ſepelient eos domus Iſrael. Hoc eſt, Chriſtiani ſepelient Antichriſtum, & exercitum eius. Sed dices: Nónne paulò antè dixerat per hunc prophetam Deus: Feris auibus, omníq; volatili, & beſtiis terræ dedi te ad deuorandum: ſuper faciem agri cades? Dixit quidem, ſignificans his verbis fore, vt Antichriſti, eiúſque ſectatorum cadauera inſepulta iacerẽt in campo, & eſcæ fierent volucrum & ferarum. Sed id nõ repugnat huic loco, vbi ait eſſe Antichriſtum à Chriſtianis ſepeliendum. Nam cadauera Antichriſti, eiúſque ſequacium primò iacebunt in terra inſepulta, vbi ab auibus & beſtiis magna ex parte deuorabuntur: & ita intelligitur id, quod paulò ante dictum fuit. Sed poſteà ob nimium cadauerum fœtorem ſepelient ea Chriſtiani, non ob eorum honorem, ſed ne aër tot corporum corruptorũ fœtore corrumpatur: & ita intelligitur id, quod modo ait diuinus vates. Poteſt hoc ita intelligi. Domus Iſrael, hoc eſt, populus Chriſtianus ſepeliet Antichriſtum, hoc eſt, eius memoriam extinguet, eiuſq; errores & ſcelera quaſi fœtores in obliuionis ſepulchra proijciet. Delebitur eius nomẽ, & celebrabitur fama iuſto- *Prov. 10*
rum, iuxta id quod ait Salomon in Prouerb. Memoria iuſti cum laudibus, & nomẽ impiorum putreſcet.

Et erit eis nominata dies. Id eſt, celebrabunt fideles diem illum, quo ego ſum Antichriſtũ interfecturus. Vel erit illis dies illa nominata, hoc eſt, nomen illis pariet & famam. Et tanta erit impiorum clades, vt viri iuſti conſtituant homines, qui terram luſtrent, & mundent, cadauera ſepelientes, ne ob eorum corruptionem aër corrumpatur.

Poſt menſes autem ſeptem. Septem menſibus ſepelient cadauera, quæ inuenerint: illis autẽ finitis finem facient quærendi. Poteris hoc ita intelligere: Viri docti & pij, verè Chriſtiani dabunt operam, vt nihil remaneat hæreſum, quod non ſepeliatur cũ hæreſiarcha, hoc eſt, cum Antichriſto: & ita terra Eccleſiæ munda manebit. Sin autem poſtea oſſa aliqua, hoc eſt hæreticæ prauitatis duritiem, & ſcelera obſti-

nata inuenerint, ea annotabunt, vt ſepeliant, & igne comburant. Poteris per hæc vacua oſ- *Simile.* ſa hypocriſim intelligere. Vt os plenum medulla eſt vtilis eſca, & optimum alimentũ, at abſque medulla cibus eſt canis: ſic cæremoniæ exteriores cum virtute coniunctæ, & ſpecies honeſtatis refertæ medulla, & ſubſtantia religionis epulæ ſunt excellentes & ſalutares: at exteriorum apparentia abſque virtute cibus eſt dæmonis, qui non virtutis ſubſtantia, ſed vitio ſub ſpecie virtutis delectatur. Non comedit cœlum, ſed terram, iuxta id quod ei *Gene. 3.* dixit Deus: Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Has exteriores ſuperficies, hæc oſſa virtute vacua, ſepeliunt viri iuſti, dantes operam vt vera virtus ſplendeſcat, hypocriſis verò extinguatur. Nec eſt mirum, miniſtros Satanæ tranſfigurare ſe in miniſtros iuſtitiæ, cùm *2. Cor. 11.* ipſe Satanas, vt verbis vtar Apoſtoli, transfiguret ſe in Angelum lucis.

Pollinctores. Id eſt, funerum accuratores, & cadauera ſepelientes.

Nomen autem ciuitatis Amona. Amona idem eſt quod multitudo. Ita vocabatur ciuitas prope vallem interfectorum ob cadauerum multitudinem. Septuaginta pro Amona habent πολυάνδριον. Hoc eſt, cœmeterium, vel multitudo hominum ſepultorum. Sunt qui ciuitatem hanc Hieroſolymam eſſe contendant.

Conuenite, properate. Conuocat aues & feras ad deuorandum hoſtium cadauera. Eodem *Eſa. 56* modo Iſaias: Omnes beſtiæ agri venite ad de- *Iere. 12.* uorandum. Similiter Ieremias: Congregamini omnes beſtiæ agri, properate ad deuorandum.

Vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Priuſquam enim cadauera ſepeliantur, erunt nonnullis diebus inſepulta in terra, quò aues & beſtiæ cõgregabuntur ad deuorãdum illa. Vocat igitur diuinus vates bruta animalia, vt cadauera comedant, eorũmque ſanguinẽ bibant. Poteris per carnem & ſanguinem homines intelligere ventri deditos, cupiditatũ ſeruos, & libidinum ſtimulis concitatos: de quibus ait in epiſtola prima ad Corinth. diuus Paulus: Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt.

Arietum, agnorum, hircorum, taurorumque, & altilium, & pinguium omnium. Per hæc omnia ſignificantur ſceleratorum hominum diuerſitates, qui Antichriſto adhærebunt, & cum eo interficientur. Sed quoniam poſtquam propheta hæc animalia nominauit, ſubdidit: Et pinguium omnium: quibus verbis ſignificat, non de iis omnibus loqui, ſed de illis ſolùm quæ pinguia ſunt, & viribus præſtantia. non deeſt, qui dicat, per hæc pinguia animalia eos intelligi, qui cùm potentia valeant, & in alios dominentur, ſunt ſceleribus conſtricti, & in flagitiis cum ignominia verſati. Sunt enim nonnulli, qui etſi dum vitam agerent priuatam, iuſti viderentur, cùm tamen in dignitatibus conſtituuntur, & publicam induunt perſonam, nullam oſtendunt virtutem, nullum ſplendorem: imò potẽtia fiunt deteriores. Pauci ſunt quibus velle & poſſe ſimul non afferant detrimentum. Multos vidimus in aduerſitate fulgere, quos in rerum proſperarum abundantia aſpeximus obſcurari. Vt gemmæ *Simile.* quædam ſunt in obſcuro ſplendidiores quàm in luce: ſic nõnulli in vita quietæ latitantes probitatis claritatem oſtendebant, qui poſteà ad magiſtratus, & gubernãdæ reipublicæ munus euecti, vitia occulta pre ſe ferunt, & in dedecore & ignominia verſantur. Dum erant priuati, & abſconditi, lucebant, ſed exeuntes in lucem & ad rempublicã miniſtrandam accedentes, lucem amiſerunt. Huiuſmodi futuri ſunt multi ex his, qui Antichriſto adhærebunt, qui vbi ab eo fuerint in dignitatibus conſtituti, & honores ac magiſtratus geſſerint, impietates ſuas peſtilentes, quas antea quodammodo operuerant, declarabunt. Ad id perducen- *Prou. 15.* tur ſceleris, vt Deum ipſum deſpiciant, & pro nihilo putent, iuxta id quod ait in Pro- *Pſal. 36.* uerbiis Salomon: Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit, ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium. De talibus ait pſalmographus: Iniuſti autem diſperibunt, ſimul reliquiæ impiorum interibunt. Et Eccleſiaſticus: Vindicta carnis impij *Eccle. 7.* ignis & vermis.

E Et ponam gloriam meam in gentibus, & videbunt omnes gentes iudicium meum, quod fecerim, & manum meam, quam poſuerim ſuper eos: & ſcient domus Iſrael, quia ego Dominus Deus eorum à die illa, & deinceps. Et ſcient gentes, quoniam in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael, eò quòd dereliquerint me, & abſconderim faciem meam ab eis, & tradiderim eos in manus hoſtium, & ceciderint in gladio vniuerſi. Iuxta immũditiam eorum & ſcelus feci eis, & abſcõ- F di faciem meam ab illis. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miſerebor omnis domus Iſrael. Et aſſumam zelum pro nomine ſancto meo, & portabunt cõfuſionem

nem ſuam, & omnem præuaricationem, qua præuaricati ſunt in me, cùm habitauerint in terra ſua confidenter, neminem formidantes, & reduxero eos de populis, & congregauero de terris inimicorum ſuorum, & ſanctificatus fuero in eis in oculis gentium plurimarum.
C Et ſcient, quia ego dominus Deus eorum, eò quòd tranſtulerim eos in natio-
Sap.23.c nes, & congregauerim eos ſuper terram ſuam, & non dereliquerim quemquam ex eis ibi. Et non abſcondam vltrà faciem meam ab eis, eò quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domum Iſrael, ait dominus Deus.

Et ponam gloriam meam in gentibus. Hoc eſt, ob iuſtitiæ meæ ſeueritatẽ in flagitioſos nomen meum gentes celebrabunt, quòd aſperrimam Antichriſti tyrannidem funditùs euerterim.

Et manum meam, quam poſuerim ſuper eos. Hoc eſt, & videbunt, quemadmodum eos punierim. Ponere ſuper aliquem manum, eſt illum ſupplicio afficere. Hebraiſmus eſt in literis diuinis creberrimus, de quo alibi diſſeruimus.

Et ſcient gentes, quoniam in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael. Id eſt, erit hominibus perſpectum & cognitum, fuiſſe populũ fidelem meritò afflictũ. Nam tunc abundabit iniquitas, vt ait dominus Ieſus, & refrigeſcet chari-
Mat. 24 tas multorum. Vnde ait Diuus Paulus in epi-
2.Tim 4 ſtola ſecũda ad Timothæum: Erit tẽpus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabũt ſibi magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidem auditũ auertent, ad fabulas autem cõuertentur. Cùm autem multa futura ſint flagitia, punientur fideles, & diuina permiſſione oppugnabit eos Antichriſtus: acerbis eos premet calamitatibus, & fraudibus peſtilentibus ſeducet. Cùm autẽ mortuus fuerit tyrannus, confugient ad Deũ, intelligentes iuſtas ſe ſuorum ſcelerũ pœnas dediſſe. Poteris per domũ Iſraelis intelligere Iudæos, & tũc erit ſenſus: Cognoſcẽt Gentes fuiſſe meritò Hieroſolymam à Romanis captam & euerſam, & Iudæos interfectos, & afflictos, & vſque ad Antichriſti interitum diuerſis principibus ſubiectos, quia Chriſtum verum Deum & hominem, qui ideo humanam induit formã, vt eos, qui in caligine verſabantur, diuino lumine luſtraret, falſis criminibus ad interitum vocarunt, & vulneribus ſauciatum immaniter occiderunt. Sed in fine mũdi poſt Antichriſti cædem omnes Iudæi ad veram Chriſti fidem conuertentur, & in vna eccleſia cum alijs catholicis congregabuntur.

Et abſconderim faciem meam ab eis. Oſtendere faciem alicui, eſt illum proſequi fauore, abſcondere verò faciem ab eo, illi non fauere, non ſe ei propitium oſtẽdere. Eam ob cauſam iis verbis diuinus pſaltes Deũ alloquebatur:
Deus virtutum conuerte nos, & oſtende faci- Pſa 79
em tuam, & ſalui erimus. Ac ſi diceret: Quouſque eris nobis iratus domine Deus exercituum? Iam quæſo nos reduc tecum in gratiã, proſequere nos fauore tuo, & ſalutem conſe-
quemur. Et in Canticis: Oſtende mihi faciem Can.2
tuam, ſonet vox tua in auribus meis. Oſtendẽs Deus Moyſi futurã populi Iudaici rebellio-
nem dixit ei: Irritum faciet fœdus, quod pepi- Deut.31
gi cum eo, & iraſcetur furor meus cõtra eum, in die illo, & derelinquam eum, & abſcõdam faciem meam ab eo, & erit in deuorationem.
Et apud Eſaiam: In momento indignationis Eſa.54
abſcõdi faciem meam parumper à te. Et rurſum idem propheta impios Iudæos alloquẽs
aiebat: Peccata veſtra abſconderunt faciem Eſa.59
eius à vobis. Hoc eſt, ſcelera veſtra Deum aduerſus vos irritarunt, ea fuerunt in cauſa, vt ipſe à vobis auerteret faciem illã ſuam rerum veſtrarum quondã fautricem. Effecerunt flagitia veſtra, vt Deum illum, quem antea propitium & fautorem habuiſtis, modò infeſtum & iratum ſentiatis. Et iterum ipſos Iudæos in Babylonica ſeruitute detentos ita inducit cũ
Deo loquentes: Abſcondiſti faciem tuam à Eſa.64
nobis, & alliſiſti nos in manu iniquitatis no-
ſtræ. Et David: Faciem tuam, inquit, illumina Pſal.118
ſuper ſeruum tuum. Et alibi: Signatum eſt Pſal.4
ſuper nos lumen vultus tui domine. Ac ſi diceret: Vultu tuo domine ſplendidiſſimo nos aſpexiſti, alacritate & iucunditate faciei tuæ tuum erga nos fauorẽ dicaſti, ex quo effectũ eſt, vt nobis omnia florerẽt, & ingentibus bonis circunflueremus.

Nunc reducam captiuitatem Iacob. Mortuo Antichriſto manebũt fideles liberi ab eius tyrãnide & aſpera captiuitate. Poteſt hoc referri ad Iudæos, qui videntes mortuum Antichriſtum, quem Meſſiam ſuũ eſſe crediderãt, & ſeipſos deceptos, & in erroribus intolerãdis verſatos, conuertentur ad Chriſtũ, in quẽ antea credere nolebant. Id quidẽ eſt, quod nunc ait: Reducam nimirum ad me captiuitatẽ Iacob, hoc eſt, infideles Iudæos, qui captiui à dæmone detinebantur. Tunc videbunt impletum id, quod ait Diuus Paulus in epiſtola ad
Romanos: Cæcitas ex parte contigit in Iſraël, Rom.11

donec plenitudo Gẽtium intraret, & ſic om-
nis Iſrael ſaluus fieret Ex parte dicit, quia nõ
omnes Iſraelitæ cæci fuerũt, ſed magna eorũ
pars, quæ fuit multò maior, quàm reliquiarũ
quæ fidem ſuſceperunt. Huius cæcitatis non
eſt diccndum fuiſſe Deum cauſam effectricẽ,
Rom.10 cùm ſit diues, vt verbis vtar Apoſtoli, in om-
Ephes.2 nes, qui inuocant illum, & diues in miſeri-
Eſai.6 cordia. Id autẽ quod eſt apud Eſaiam: Excæ-
ca cor populi huius, hunc habet ſenſum: An-
nuntia tuò Eſaia excęcandum eſſe cor populi
Iudaici. Non quòd Deus populũ obcæcaret,
ſed vt obcæcaretur permiſit, nõ dãs illis gra-
tiam, quia illi eã non ſolùm nullo modo me-
rebantur, ſed nec eam petebant, nec volebãt.
Imò Chriſtus alloquens Hieroſolymam aie-
Mat.23 bar. Quoties volui congregare filios tuos, &
noluiſti. Nec dicit Diuus Paulus: Cæcitas ex
parte contigit in Iſrael, vt plenitudo Gentiũ
intraret, quaſi non poſſent Gẽtes intrare, niſi
Iudæi obcæcarentur, ſed donec plenitudo Gẽ
tium intraret. Non igitur eos Deus obcæca-
Ioan.1 uit, ſed eorum inuidia, & malitia, & pertinatia
eos tenebris cooperuerũt. Deus enim eſt lux
vera, quæ illuminat omnem hominem veniẽ
tem in hunc mundum, qui Gentes antea cæ-
cas vero fidei lumine illuſtrauit. Et quia Iudæ
orum cæcitas accepta occaſione viã muniuit,
qua Gentes ingrederentur, duratura eſt, do-
nec Gentium plenitudo recipiat fidem, &
Ioan.10 tunc finita cæcitate mortuo Antichriſto, in-
gredientur omnes Hebræi: & erit tunc vnum
ouile, & vnus paſtor. Id prædixerat regius va
Pſal.20 tes ita canens: Cogitauerunt conſilia, quæ nõ
potuerunt ſtabilire: quoniam pones eos dor
ſum, in reliquijs tuis præparabis vultum eo-
rum. Hæc Iudæorum conſilia fuerunt, velle
Chriſti famam extinguere, eiusque ſpledorẽ
maculare, quæ eos ſefellerunt: nã quantò ma
gis eius famam voluerunt ſepelire, tantò eam
ſplendidiùs illuſtrarunt. Eos poſuit Deus de-
orum, permittẽs vt caderent retro, ſed in reli
quijs, hoc eſt in Enoc & Elia, tempore Anti-
chriſti præparabit vultum illorum, eos illu-
minando, & ad veram fidem conuertendo. Et
tunc implebitur id, quod dixit Eſaias: Et ve-
Eſai.59 niet Sion redemptor, & eis, qui redeunt ab
iniquitate in Iacob, vel vt vertit Diuus Pau-
Rom.11 lus: Venit ex Sion, qui eripiat, & auertat impie
tatem à Iacob. Tunc enim plenitudo Genti-
um introibit, & omnis Iſrael ſaluus erit, & re-
ducetur in libertatem captiuitas Iacob. Iudæi
Gentiles, & Mahumeti, recipient Chriſti fi-
dem. Diuus Auguſtinus, Diuus Hierony-
mus, & infiniti propè doctores aiũt citra finẽ
mundi venturos eſſe Eliam & Enoch, & con-
uerſuros eſſe Iudæos ad Chriſti fidẽ. De Elia
enim ait Deus per Malachiam: Ego mittam
vobis Eliam prophetam, antequam veniat di- Mala.4.
es domini magnus & horribilis, & conuertet
cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres
eorum.

Et aſſumam zelum pro nomine ſancto meo. Id
eſt, proſequar Iudæorum populum amore, vt
antea ſolebam, & hoc nõ propter eorum me-
rita, ſed propter nomen ſanctum meum.

Et portabunt confuſionem ſuam. Quando in
memoriam reduxerint, ſe de Chriſto detraxiſ
ſe, eumque iniurijs affeciſſe, & ad cædem cru
deliſſimam vocaſſe.

Et reduxero eos de populis. Hoc eſt, de Gẽtiũ
erroribus & idololatrijs. Ac ſi dicat? Mortuo
Antichriſto, Chriſtiani illi, qui fuerant inter
fidei hoſtes captiui, liberabuntur, & ad terras
ſuas reducentur.

*Eò quod effuderim ſpiritum meum ſuper omnẽ
domum Iſrael.* Id eſt, eccleſię meæ fauebo, nam
illi conferam gratiam, & ſpiritum meum.
Hic eſt ſpiritus ille, de quo dixit Deus per Io-
ëlem prophetam. Effundã de ſpiritu meo ſu- Ioel.2
per omnem carnem. Totum hoc ab illo lo-
co: Nunc reducam captiuitatem Iacob, vſque
ad finẽ huius capitis, vbi agitur de reductio-
ne à captiuitate, poteſt intelligi de reditu à ca
ptiuitate Babylonica, in qua Iudæi, cùm hæc
Ezechiel literis mandaret detinebantur, Lo-
cutꝰ fuerat primò de liberatione ab illa ſerui-
tute, poſtea ſe tranſtulit ad liberationem ſpi-
ritualẽ à peccato, & ad redẽptionẽ per Chri-
ſtum in primo aduentu, vnde ſe contulit ad
Antichriſti tyrannidem, & ad liberationẽ ab
ea per Chriſtum prope finem mũdi, & ad pa-
cem & tranquillitatem, & vnitatem eccleſiæ
poſt mortem Antichriſti: nunc redit ad id, vn
de digreſſus eſt, nimirum ad liberationẽ He-
bræorum à Babylonica ſeruitute, quam Deus
illis hoc loco promiſit.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXIX.

C*Ircum agam te, & educã te.* In hebraico eſt:
ושבבתיך וששאתיך vexonaurti-
ca vexixerhica. Primum verbum eſt xauau,
quod ſignificat circumagere, conterere, & in
ſcintillas redigere. Vnde xeuib ſignificat ſcin-
tillam, fragmentum, & contritionẽ, & araneæ
telam. Id quod eſt apud Oſeam cap.8. In ara-
nearũ telas erit vitulus Samariæ, poteſt verti: Oſe.8
In fragmenta ſeu ſcintillas redigetur vitulus
Samarię. Ac ſi diceret: Cõfringẽdus eſt ab Aſ-
ſyriis vitulus, quẽ decem tribus Deo vero re-
licto coluerunt, Ergo pro circumagam te hoc 3.Reg.8
loco

loco poterat verti: Conteram te, ſiue confrin-
gam te, ſiue in fruſta aut ſcintillas redigam te.
Septuaginta tranſtulerunt: *συνάξω σε* Id eſt,
congregabo te. Ac ſi dicat Deus: Ego per-
mittam, vt exercitum tuum congreges, & pa-
res. Secundum verbum eſt xaxah, quod ſigni-
ficat ſuccidere, adducere, euertere, ſeducere, &
ſextare, hoc eſt, ſextam partem detrahere Vn-
de dictio xex ab hoc verbo deriuata ſignificat
ſex. Eam ob cauſam verti poterat locus hic:
Et ſuccidam, ſiue euertam te Vel, & ducam
te, quemadmodum tranſtulit noſter inter-
pres, ſeptuaginta interpretes ſecutus. Vel per-
mittam vt ſeducaris. Cui interpretationi fa-
uet paraphraſis Chaldaica habens: Errare fa-
ciam te. Vel, Et relinquam ſextam partem ex
te Et ita vertit Pagninus. Quaſi dicat: Quin-
que partes populi tui interficiam, ſextam
autem intactam reſeruabo. Vel, Et ſex plagis
afficiam te Has plagas connumerauit capite
præcedente, cùm dixit: Et iudicabo eum pe-
ſte, & ſanguine, & imbre vehementi, & lapidi-
bus immenſis, & igne, & ſulphure. Perpende
hanc vltimam interpretationem, & fortaſſe
tibi non diſplicebit, placuit enim nonnullis
viris doctis. Ea, quæ literis mando, priuſquam
proferantur in lucem, amicis oſtendo, viris
Simile. doctis & limato iudicio præditis. Vt enim
pictor ſolers & prudens tabulas à ſe pictas, &
induſtria elaboratas aliis porrigit conſideran
das: vt ſi quod in illis deprehenderint erratū,
emendetur, illéque ſecū, & cum aliis quid in
illis reprehenſibile ſit, exquirit: ſic amicorum
ſapientium conſilio permulta nobis facienda,
& omittenda, & corrigenda ſunt.

*Et immittam ignem in Magog, & in iis, qui ha-
bitant in inſulis confidenter.* Septuaginta habēt.
Et mittam ignem in Magog, & habitabuntur
inſulæ in pace. Ciuitates ſeditionibus com-
motæ, & ſceleratorum procellis exagitatæ in-
Eſa. 20. ſulæ appellantur. Ea ratione ductus Eſaias
Hieroſolymam vi impiorum oppugnatam,
& concuſſam, inſulam his verbis vocauit: Et
dicet habitator inſulæ huius Inſulæ ētiā pro
Gentibus flagitiorum ſtimulis concitatis ac-
Eſa. 41. cipiuntur, vt apud eundem Eſaiam: Taceant
ad me inſulæ. Hoc eſt animum recipiant, & in
rerum aduerſarum mole viribus roborentur:
æquo, tranquillo, ac forti animo me expe-
ctent. Hactenus ceciderant animo, & vitiis
ſe tradiderant: nunc recipiant nouas vires. &
ad me conuertantur. Volens autem diuinus
vates indicare, quid per inſulas intelligeret,
ſubiunxit: Et Gentes mutent fortitudinem
ſuam. Vbi particula, &, accipitur pro id eſt.
Tacere inſulas ad Deum, & Gentes mutare
fortitudinem ſuam, idem eſt. Mutare autem
fortitudinem hebraiſmus eſt, ſignificans acci-
pere nouas vires, quemadmodum tacere ad
Deum. Vnde idem propheta, In ſilentio, in- *Eſa. 30.*
quit, & ſpe erit fortitudo tua. Et diuinus *Pſal. 36.*
pſaltes: Tace domino, pro quo noſter in-
terpres habet: Subditus eſto domino. Vtro-
que enim modo verti poteſt. Accipi autem
inſulas pro Gentibus indicat aperte locus
Eſaiæ capite quadrageſimo ſecundo. Nam *Eſa. 42.*
vbi communis editio habet: Legem eius in-
ſulæ expectabunt habent ſeptuaginta inter-
pretes: Gentes ſperabunt. Quam verſionem *Mat. 12.*
diuus Matthæus capite ſui euangelij duode-
cimo ſecutus eſt. Poterat igitur transferri
locus hic Ezechielis: Mittam ignem in Ma-
gog, & habitabuntur vrbes in pace. Vel, &
Gentes quæ fuerant ab Antichriſto exagi-
tatæ, eo mortuo in tranquillitate vitam de-
gent.

*Dabo Gog locum nominatum, ſepulchrum in
Iſrael.* Pro loco eſt in Hebraico: מקום me-
com, à verbo קום, quod ſignificat ſtare, & *Ioſ. 28.*
ſtabile eſſe. Secundo capite Ioſue, vbi nos
habemus: Non remanſit in nobis ſpiritus,
pro remanſit eſt in hebraico verbum hoc.
Ideo poterat verti locus ille: Non ſtetit
in nobis ſpiritus. Nam cùm homo metu
perterretur, cadit eius ſpiritus, & concidit
cor eius. Id ſignificant verba illa Dauidis *1. Reg. 17*
primo libro Regum mandata: Non conci-
dat cor cuiuſquam in eo. Cùm autem eſt
intrepidus, nullo timore commotus, dici-
tur ſtare. Vnde apud Latinos ſtare animo,
eſt eſſe fortitudine roboratum, & nullo mo-
do deſpondere. Ita Cicero in epiſtola qua-
dam ad Atticum: Stamus, inquit, animis. Et
ſtare pro durare & permanere ſæpenumerò
vſurpat, vt libro Officiorum ſecundo: Vti-
nam reſpublica ſteriſſet, quo cœperat ſtatu. *Eſa. 46.*
Capite quadrageſimo ſexto, inducit Eſaias
Deum in hunc modum loquentem: Conſi-
lium meum ſtabit, & voluntas mea fiet. Vbi
pro ſtabit eſt verbum hoc תקום. Ac ſi dicat
Deus: Permanens erit & ſtabit conſilium *Pſal. 11.*
meum, & quicquid voluero, fiet. Significat *Pſal. 1.*
etiam verbum hoc ſurgere, vt in pſalmo vn-
decimo: Nunc exurgam, dicit dominus: Et
pſalmo primo: Ideo non reſurgunt impij in
iudicio. Et ſi omnes reſurrecturi ſunt, iuxta
id quod ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda
ad Corinthios. Omnes quidem reſurge- *2. Cor. 6.*
mus, ſed non omnes immutabimur, tamen
impij non dicuntur reſurgere, quia non ſunt
ad vitam æternam reſurrecturi, quæ eſt reſur-
rectio iuſtorum, de qua loquitur illic pſal-
mographus. Cùm reſurrectio ſit reditus ad
vitam: vita autem damnatorum mors potius

dicatur quàm vita, rectè dicit diuinus pſaltes impios non eſſe reſurrecturos. Sed quoniam verbum hoc, quod pro reſurgere ponitur, ſtare etiam ſignificat, vti diximus, poteſt locus ille hunc habere intellectum. Quanquã mortales omnes ſunt ad vitam reuocandi, cùm Chriſtus de cœli faſtigio ad vniuerſale iudicium exercendum venerit, tamen nefarij homines, qui ſe impiis tradiderunt ſceleribus, & vitiorum ſuorum conſtituerunt monumenta, & in lethali flagitio è vita migrarunt, non poterunt in iudicio conſiſtere, aut ſtare, ſed cauſa cadent, & ſeparati à cœtu iuſtorum, in barathrum eternatum pœnarum præcipitabuntur. Apud Marcum Tullium, & graues illos authores, qui nobis fontes aperuerunt eloquentiæ, & linguam illuſtrarunt Latinam, ille dicitur cadere cauſa, qui litem amittit, aduerſus quem iudex ſententiã fert. A verbo hoc קוּם deriuatur nomen maeon, quod ſtationem ſeu locum ſignificat: vt apud
Iob.20. Iob: Nec vltra intuebitur eum locus ſuus. Vbi locus accipitur pro oppido, ſeu congregatione, in qua habitabat. Et pſalmo centeſi-
Pſal 103 mo tertio: In omni loco dominationis eius benedic anima mea dominum. Ea ratione doctus interpres noſter vertit ita hunc Ezechielis locum: Dabo Gog locum nominatum. Pro nominato eſt in hebraico dictio xam,
Pſal.136 quæ ſignificat ibi, & illic, vt in pſalmo: Super flumina Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus. Pro illic eſt in hebraico hæc eadem dictio. Si-
Iob. 32. gnificat etiam illuc, Vt apud Iob; Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Vbi per vterum matris intelligit ſepulchrum & terram, quæ eſt omnium mater. Id intuens Salomon dicebat in Eccleſiaſte: Omnia pergunt ad vnum locum: de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Narrat Titus Liuius libro primo ab vrbe condita de, filiis Tarquinij Delphos profectis & interrogantibus, quis eorum eſſet Romæ principatum obtenturus, dictum eſſe, eum regnaturum, qui priùs matrem oſculatus eſſet. Cùm autem illi currerent, vt matrẽ oſcularentur, Iunius Brutus, qui aderat, & reſpõſum audierat, prolapſum ſe finxit, & terram oſculatus eſt eam eſſe matrem ſuam intelligens. Idque factum eius rei euentum comprobauit. Nam cum eiuſdem Bruti opera Tarquinius expulſus eſſet, ob eius ſuperbiam & cætera flagitia, fuit ipſe Brutus primus cõſul creatus. Oſculatus eſt enim primũ matrem ſuam, hoc eſt terram, quam Iob vterum matris ſuæ appellauit, dicens: Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Et pro illuc eſt in hebraico dictio xam. Vides igitur dictionem hanc ſignificare illic, illuc, & ibi. Eam ob cauſam Paguinus ita vertit hunc Ezechielis locum. Dabo ipſi Gog locum ſepulchri ibi in Iſrael. Sed quoniam hæc particula xam deriuatur à dictione xem, quæ ſignificat nomen, ideo ponitur pro re nominata: quam ſignificationem ſecutus eſt, & rectè quidem, noſter interpres.

Eo quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnẽ domum Iſrael. In explanatione per hunc ſpiritum diximus ſignificari ſpiritus ſancti gratiam. Poteſt nihilominus per illum intelligi ira Dei, quam ipſe aduerſus Iudæos oſtendit, puniens eos iuxta eorum ſcelera. Huic expoſitioni fauet ſeptuaginta interpretum tranſlatio, quæ pro ſpiritu habet θυμὸν, hoc eſt furorem, pro quo in hebraico eſt dictio רוּח ruach, quæ ſpiritũ ſignificat, vt apud Eſaiam capite 32. Donec effundatur ſuper nos ſpiri- Zach. 6.
tus de excelſo. Et furorem, vt apud Zacha- Eſa.6.
riam: Requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra aquilonis.

ARGVMENTVM CAPITIS XL.

Oſtenditur diuino vati Dei templi & ciuitatis, hoc eſt eccleſiæ militantis per Chriſtum inſtitutio, & eccleſiæ triumphantis gloria, & mirabilis amplitudo, vbi beati pulcherrimis ornamentis muniti, & cæleſtibus inexplicabilibúſque gaudiis magnificentiſſimè cumulati Deum ipſum intuentur, & ſempiterna diuini numinis contemplatione oblectantur. Intuetur Ezechiel mentis oculis diuino lumine luſtrata menſuram longitudinis, latitudinis, & altitudinis portarum, thalamorum, feneſtrarum, veſtibulorum, cubiculorum graduum, & totius denique ædificij: quod verbis deſcribit difficilimis explicatu. Qui erat ſpiritu prophetico afflatus, qui animi aciem perpurgatam in rerum omnium dominum & moderatorem intendebat, alta hæc myſteria ſole ipſo ſplendidiora penetrabat. Nos verò, qui humi repimus, & in tam eximium rerum excelſorum ſplendorem extollere intellectum non valemus, dabimus operam, vt literam in apertiore ſententia exponamus, illis ſaltem aperiens fores, qui in arcana interiora penetrare voluerint. Nos experiemur hæc, illi ſublimiora conſequi contendant: par enim eſſe exiſtimo, omnes omnia experiri, qui res magnas, & magnoperè expetendas conceperunt.

CAP.

CAPVT XL.

A IN vigeſimo quinto anno tranſmigrationis noſtræ, in exordio anni, decima menſis, quarto decimo anno poſtquam percuſſa eſt ciuitas, in ipſa hac die facta eſt ſuper me manus domini, & adduxit me illuc in viſionibus Dei. Adduxit me in terrã Iſrael, & dimiſit me ſuper montem excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum: & introduxit me illuc. Et ecce vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus menſuræ in manu eius. Stabat autem in porta, & locutus eſt ad me idem vir: Fili hominis, vide oculis tuis, & auribus tuis audi, & pone cor tuum in omnia quæ oſtendam tibi: quia vt oſtendantur tibi, adductus es huc. Annuntia omnia quæ tu vides, domui Iſrael.

EXPLANATIO.

IN vigeſimo quinto anno. Cùm Hebræi eſſent in Babylonica captiuitate detenti, eorumq; langueſceret induſtria, & vires cõfringerentur, non exiſtimabant fieri poſſe, vt ad patriam aliquando redirent, & templum ac ciuitatem ſuam inſtaurarent. At voluit eos Deus ſpe reſtitutionis ſuæ per Ezechiëlem reficere & roborare. Eam ob cauſam oſtendit ei templi Hieroſolymæ, eiuſdemque vrbis inſtaurationem, præcipiens illi, vt annunciaret Hebræis viſionem hanc, qua intelligerent, eſſe ſeipſos ad patriam ſuam reuocãdos, & in priſtinam dignitatem reſtituẽdos. Vt autem huius vaticinationis memoria nõ deleretur obliuione poſteritatis, mandauit eam literis diuinus vates, vt eſſet perpetuis conteſtata monumentis. Nuntiabat illis ventura, hortans eos ne exilio & calamitate, & rerum aduerſarum fluctibus vſqueadeò commouerentur, vt ærumnis ſuis adhiberent de diuina pietate deſperationem. Quin potiùs eos excitabat, vt ad Deum confugerent, in quo ſpem ſuam collocarent, nam ipſe ſciebat fore, vt ad terram promiſſionis gaudio exultãtes redirent, quoniam ſpiritu prophetico viderat templi & ciuitatis reædificationem, quam à principio huius capitis vſque ad finem libri multis verbis deſcribit. Et ita euenit, vt ipſe prædixit. Nam ſub Zorobabele, & Ieſu filio Ioſedech, & Nehemia, fuerunt Iſraëlitæ ad patriam cum gaudio & honore reuocati, & templum ac vrbem collapſam reſtituerunt, vt in 1.*Eſd.* 1
libris Eſdræ literæ diuinæ teſtantur. Sed vati- 2.3.4
cinans Ezechiel de templo Hieroſolymæ ædificando rapitur ſpiritu, & à templo materiali ad templum ſpirituale ſe transfert, & de eccleſia catholica, de hoc admirabili templo, quod mentis oculis intuebatur conſtruendum à Chriſto, vaticinatur. Templum enim hoc, quod ſpiritu prophetico vidit, de quo præcipuè tractat in hac viſione, multò ſublimius eſt & magnificẽtius tẽplo illo ſecũdo ſub Zorobabele ædificato, imò ipſo primo tẽplo à ditiſſimo & illuſtriſſimo rege Salomõe ſumptuoſiſſimè condito, multò illuſtrius & præſtantius. Et ciuitas hæc, quam ædificandã perſpexit, per quam etiam eccleſia ſignificatur, multò eſt amplior, & capacior, & celebrior ciuitate illa, quam Nehemias & Zorobabel inſtaurauerũt. Præterea templũ illud ſecundum reædificatũ fuit in loco, vbi priùs fuerat,
vt cõſtat ex libro primo Eſdræ, capite 3. atqui 4.*Eſd.* 3.
primum templum fuerat in vrbe ædificatum, vt patet ex tertio, & quarto Regum, ergo ſe-
cundum fuit in eadem vrbe conditum à Ne- 3.*Reg.*6
hemia, & cæteris Hebræis. At templum hoc, 4.*Re.*24
de quo hic loquitur Ezechiel, non erat in ciuitate, imò longo interuallo diſtabat ab illa, quoniã inter templum & ciuitatem erat pars quædam portionis ſacerdotum, & tota por-
tio leuitarum, vt cap. vltimo huius viſionis li- *Inf.*48
cet videre. Et multa alia dicit de aquis è tem- *Inf.*47
plo egredientibus, & in mare mortuorum intrantibus, de arboribus fœcũdiſſimis, quę ſingulis menſibus vberrimos fructus ferebãt, & de multis aliis, quæ in ſecundi templi inſtauratione nunquam fuerunt, nec erunt in æternum in populo Iudæorum. Quare in errore aperto verſantur, qui aiunt omnia hæc eſſe ad reditum Iudæorũ ex Babylonica captiuitate in partiũ referenda, & ad vrbis Hieroſolymæ ac templi lapidij inſtaurationem tantummodò accommodanda, & ad nihil aliud Ezechiëlem reſpexiſſe. Quis non videt hæc omnia, & multa alia, quæ hîc fuerunt prædicta, quæ diuinus vates cõſpexit fore in huius ſui templi & vrbis cõſtructione, nec in primo nec in ſecũdo templo, nec in ciuitate Hieroſolyma terrena vnquã fuiſſe. Referũtur quidẽ ad eccleſiã catholicã & ad humani generis redemptionem per Chriſtum, vt ipſo adiuuante in huius viſionis progreſſu oſtendemus. Erat enim præcipuũ diuini vatis inſtitutũ de tẽplo.

illo vaticinari, quod Chriſtus erat cõſtructu-
rus, & de ciuitate illa pietatis & religionis ple-
niſſima, hoc eſt, de eccleſia catholica, quã ſal-
uator noſter verus Deus & verus homo mira-
biliter cõſtituit, tanta firmitudine & fortitu-
dine roboratam, vt nullis vnquã nec tyran-
Mat. 16 norum, nec hæreticorũ machinis poſſit euer-
ti. Ea enim eſt illa, de qua dixit ipſe dominus:
Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.
Calx, qua fuit hæc domus coagmentata & a-
ſtricta, nõ materialis eſt, ſed ſpiritualis, ſangui
ne ipſius Chriſti cõglutinata, vt homines cœ-
leſti patri reconciliaret, & duos populos diui-
ſos Gentium & Hebræorum in hac vna domo
coniungeret, ſibique per fidem & charitatem
Epheſ. 2 copularet. Ideo ait diuus Paulus in epiſto-
la ad Epheſios: *Vos qui aliquando eratis lon-
gè, facti eſtis propè in ſanguine Chriſti. Ipſe
enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum, &
medium parietem maceriæ, ſoluens inimici-
tias carne ſua.* Medius paries, quem Chriſtus
diruit morte ſua, qui & Gentes & Iudæos di-
uidebat, & vtroſque à Deo ſeparabat, pecca-
tum erat, & hominũ flagitia, & odia inter Gẽ-
tes & Iudæos, quæ omnia idẽ Apoſtolus ſta-
tim appellat inimicitias, & ex duob⁹ populis
domum vnam conſtituit. Hæc eſt domus illa,
de qua ait Apoſtolus in epiſtola prima ad Ti-
1. Tim. 3 mothæum: *Vt ſcias, quomodo oporteat te in
domo Dei conuerſari, quæ eſt eccleſia Dei vi-
ui, columna & firmamentum veritatis.* Et in
1. Cor 3 prima ad Corinthios: *Templum, inquit, Dei
2. Cor. 6 ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Et in ſecũda: *Vos
eſtis templum Dei viui.* Hoc templum, hanc
eccleſiam catholicam cõſummauit Chriſtus,
cum pendẽs in cruce vulneribus ſaucius, vo-
lens ſpiritum emittere dixit: *Conſummatum
Ioan. 19 eſt.* Et quoniam eccleſia catholica non ſolùm
templũ vocatur in diuinis literis, ſed ciuitas,
eam ob cauſam agit in hac viſione Ezechiel
de templi & ciuitatis, hoc eſt, de eccleſiæ per
Chriſtum conſtructione. Eccleſia enim eſt ci-
Pſal 45 uitas illa, de qua ait regius vates: *Fluminis
impetus lætificat ciuitatem Dei.* Ac ſi diceret:
Donorum cœleſtiũ & gratiarum affluẽtia ec-
cleſiam Chriſti gaudio perfundit. Vocatur ec-
cleſia, aurora, mater, ſponſa, columba, amica,
electa, fons Iſraëlis, cœlũ, regina, vinea ele-
cta, regnum Dei, ſolium Dauidis, domus Ia-
cob, Sion, Hieroſolyma, domus Dei, columna
& firmamentum veritatis, mõs ſanctitatis, ta-
bernaculum, templũ, ciuitas Dei, & aliis no-
minibus eius dignitatem explicantibus. Sed
ex omnibus his elegit Ezechiel hæc duo, nẽ-
pe templum & ciuitatem, quibus ipſe, imò
Deus per ipſum eã ſignificauit. Et quoniã di-
uini vates prædixerunt Meſſiam eſſe regem,

vt Dauid pſalmo 2. Zacharias capite 9. So-
phonias capite tertio. Ezechiel capite trigeſi- Pſal. 2
mo ſeptimo, & multi alij idipſum conteſtan- Zach. 9
tes, huius autem regis munus erat ædificare Sopho. 3
templum & ciuitatẽ, agit modò Ezechiel de Sup. 37
hac ædificatione ſibi à Deo oſtẽſa in ſpiritu,
fuit enim hæc viſio intellectualis & imagina-
ria. De ædificatione hac fuerat Dauid in hũc Pſal. 146
modum vaticinatus: *Ædificãs Ieruſalem do-
minus diſpoſitiones Iſraëlis congregabit.* Nõ
loquitur diuinus pſaltes præcipuè de mœniũ
terrenæ vrbis conſtructione, ſed ædificatio-
ne eccleſiæ, diuinis ſacramentis tanquam fir-
miſſimis muris & propugnaculis munitę. Za- Zach 6
charias de Meſſia loquens, *Ecce, inquit, vir,
Oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, &
ædificabit templum domino.* De hoc Orien-
te ait alter Zacharias Ioannis Baptiſtæ pater: Luc. 1
*Viſitauit nos Oriens ex alto, illuminare iis,
qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent.*
Sed pro Oriente eſt apud Zachariam dictio
tſema, quę germen etiam ſignificat, cuius no-
mine Chriſtus quoque ſignificatur, vt apud
Eſaiam: *In die illa erit germẽ domini in ma-* Eſai. 4
gnificẽtia & gloria. Et apud Ieremiam: *Suſci-* Iere. 23
*tabo Dauid germẽ iuſtum, & regnabit rex, &
ſapiens erit.* Quæ verba non de Dauide, qui
mortuus erat, ſed de Chriſto qui erat venturus
intelliguntur. Huius ædificationis meminit
etiam Eſaias, cùm Deum patrẽ ita inducit de Eſai. 45
filio ſuo loquentem: *Ipſe ædificabit ciuitatem
meam, & captiuitatem meã dimittet non pre-
tio, nec muneribus.* Ac ſi diceret: Ipſe meam
conſtituet eccleſiã, & homines à dæmone ca-
ptiuos eripiet, non auro & argẽto, ſed verbo,
& pretioſo ſanguine ſuo, & verã propagabit
religionem toto terrarũ orbe, & eos, qui erãt
variis ritibus & ſuperſtitionibus obſtricti, &
per diuerſas regiones diſperſi, in vna eccleſia
congregabit. Hæc eſt Hieroſolyma ſpiritua-
lis, in qua regnat Chriſtus, & regnabit in æter
num, quæ cõſtructa eſt viuis ex lapidibus, hoc
eſt, fidelibus Chriſtianis Deũ colentibus, ve-
ramque fidem eius amplexantibus. Per Na-
than illum prophetam ſapiẽtia inſigni & vir-
tute præſtãti, quẽ effert laudibus diuina ſcri-
ptura allocutus eſt Deus Dauidem in hunc
modum: *Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod* 2. Reg. 7
*egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum
eius, ipſe ædificabit domum nomini meo, &
ſtabiliam thronum regni eius vſque in ſempi-
ternum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit
mihi in filium.* Quem locum diuus Paulus Hebr. 1
in epiſtola ad Hebræos de Chriſto interpre-
tatur. Incœpit propheta loqui de Salomone
caduco, terrenæ Hieroſolymæ rege, ſed ra-
ptus in ſpiritu transfert ſermonẽ ad Salomo-
nem

nem æternum, eccleſiæ catholicæ regem, more prophetarum. Id enim, quod præcipuè verbis illis ſpiritus ſanctus intendit, fuit promittere Chriſtum, qui eſſet eccleſiam ædificaturus. Si perpendere volueris, inuenies nonnulla in illo vaticinio, quæ non Salomoni, ſed Chriſto cõueniunt. Qui enim fieri poteſt, vt ei verba illa accommodentur: Stabiliam thronum regni eius in ſempiternũ, cùm videamus clariùs luce meridiana thronum eius defeciſſe, & fuiſſe Hieroſolymam penitùs euerſam, & terram illam Iudææ eſſe ab infidelibus occupatã? Sed dicuntur illa de Salomone, quatenus erat Chriſti figura, & eam ob cauſam ſunt præcipuè de Chriſto intelligenda, qui templum perpetuum, hoc eſt, eccleſiam ædificauit & erexit nunquam interituram. Illud Salomonis tẽplum, quia manu factum eſt, manu cecidit, eccleſia verò quia diuino ſpiritu ædificata eſt, nunquam peribit, eſt enim ædificium diuinum quod nulla humana vis euertet, nulla vetuſtas conſumet, nulla poſteritatis obliuio delebit.
Hoc eſt ædificium, de quo vaticinatus eſt hoc capite cum ſequentibus Ezechiel. Hic eſt ſenſus literalis huius viſionis, hic eſt eius germanus intellectus, non autem ille qui prima facie videtur vocibus ſignificari, ſed quem præcipuè diuinus vates intelligit, & ſpiritus ſanctus intendit. Et quoniam duplex eſt eccleſia, altera militans in terra, altera triumphans in cœlo, loquẽs diuinus vates de militante, trãſfert ſe interdum ad triũphantem, quoniam omnes, qui ad triumphantẽ aſcendunt, ciues fuerunt militantis. Cùm autem ad ſublimem illam, quæ triumphat in gloria, & ad excelſam myſteriorum eius contemplationem ingreditur, illum quaſi quidam æſtus ſpiritus, procul arripit à terra, atque in altum à conſpectu penè omnium tollit. Hinc efficitur, vt nobis viſio hæc obſcuriſſima videatur. Et quoniam ego nunquam tantum mihi tribui, & arrogaui, vt ſperarem eſſe me huic obſcuritati lucem aliquam allaturum, eiuſque difficultas me deterrebat, & ab ijs commentarijs ſcribendis retardabat, cogitaui ſæpè de illis dimittendis. Sed ingredienti mihi, conſiderandũ fuit, quid agere deberem, nunc quidem iam quocunque ferar, danda nimirum vela ſunt. Vtinam aura ſecunda, & diuinæ ſapiẽtiæ flatu nauigationem conficiam: vtinam diuinus ſpiritus animum meum afflet, vt poſſim diuini vatis mentem explicare, eiuſque cœleſtis philoſophiæ fontes aperire. Sed iam ad literæ explanationem accedamus.

In vigeſimo quinto anno tranſmigrationis noſtræ. Obtinente Iudæorum regno Ioachin, qui fuit etiam Iechonias appellatus, capta fuit Hieroſolyma à Chaldæis, & multi Iudæorum fuerunt cum rege ſuo in Chaldæam trãſlati. Poſt *4. Re. 24.* Iechoniam fuit Sedechias in regiam dignitatem euectus, ſed anno ſui principatus vndecimo fuit oppugnatus à Chaldæis, & captus, & *2 Re. 24.* acerbiſſimis calamitatibus oppreſſus, & tota Hieroſolyma vaſtata, & funditus euerſa, & Iudæi in vincula coniecti, ac in Chaldæam ignominiosè adducti. Et hæc propriè appellatur captiuitas Babylonica, cùm ea quæ fuit ſub Iechonia tranſmigratio appelletur. Ait igitur nunc Ezechiel, qui cum Iechonia tranſmigrauerat, fuiſſe ſibi oſtenſam à Deo viſionem hãc anno viceſimo quinto à tranſmigratione, & quarto decimo à captiuitate, quando ciuitas ſub Sedechia vaſtata fuit. Idem annus, qui fuit vndecimus à tranſmigratione Iechoniæ, fuit vndecimus à regno Sedechiæ, in quo euerſa fuit ciuitas. Si autem iungas quatuordecim cũ vndecim, inuenies viginti quinque, tot enim interfluxerunt inter tranſmigrationem Iechoniæ, & viſionem hanc. Vnde conſtat fuiſſe annum quartum decimum à ciuitatis euerſione, viceſimum quintum à tranſmigratione Iechoniæ. Fuit autem eius tranſmigratio anno viceſimo quinto à lege inuenta, & à iubileo, nam liber legis inuentus fuit anno iubilei. Cùm autem Ezechiel inciperet vaticinari anno quinto à tranſmigratione, vt ipſe capite primo aſſeruit, rectè ſequitur, fuiſſe annum illum trigeſimum ab eo tempore, quo liber legis regnante Ioſia fuit à ſummo pontifice repertus, vt in explanatione primi capitis oſtendimus. Atqui à prima viſione vſque ad hanc fluxerunt viginti anni, & à tranſmigratione ad illam vigintiquinque. Ergo viſio hæc facta fuit anno quinquageſimo ab inuenta lege, & ex eõ ſequente à iubileo? Cùm autem iubileus eſſet anno quinquageſimo, apertè concluditur, fuiſ *Sup. 1.* ſe viſionem hanc oſtenſam Ezechieli anno iubilei, quando omnia ſunt libera. Aequum enim erat, vt in iubileo, in anno libertatis oſtenderetur hæc viſio de Chriſti in mundum aduentu, & eccleſiæ conſtitutione, & redemptione humana, quando vnigenitus Dei filius homines à peccato, & à dæmonis tyrannide, & ab *Gal. 4.* Agar ancilla in ſeruitute generante, & cum filijs ſuis ſeruiente eripuit, & in eccleſia catholica, quæ eſt ſuperna Ieruſalem, non terrena, reſpiciens vt ſynagoga, ſed quæ ſurſum ſunt, quærens, quæ libera eſt, & mater noſtra, collocauit. Quam ob cauſam ait Apoſtolus: *Gal. 4.* Itaque fratres non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. Hæc eſt libertas, de qua ait idẽ Apoſtolus: Vbi ſpi- *2. Cor. 3.*

ritus, domini, ibi libertas. Et diuus Iacobus apoſtolus euangelium vocat legem libertatis. *Iaco. 1.* Sed hæc libertas ſpiritualis eſt, non carnalis, qualis eſt illa, quam prædicant Lutherani, & cæteri hæretici carni obedientes, quorum libertas eſt impia ſeruitus, quoniam ſeruiunt dæmoni, mundo & carni. Et prætextu euangelicæ libertatis carnalem prædicant libertatem, & omnem doctrinam euangelicam, omnemq́; eccleſiaſticam diſciplinam euertere contendunt. Qua de re alibi diſſeruimus. Vera libertas eſt nõ ſeruire peccatis, & repudiatis veteris legis cæremonijs, & Gentium ſuperſtitionib⁹, euangelij ſequi puritatem. Hanc libertatem attulit in mundum Chriſtus Deus noſter, hæc eſt libertas ſpiritualis & perpetuus Iubileus, cuius figura fuit iubileus ille antiquus in lege cõſtitutus, in quo Ezechiel vidit eccleſiæ per Chriſtum conſtitutionem, & libertatẽ euangelicam, & cætera quæ huic vltimæ parti ſuarum viſionum mandauit. Præterea non deſunt, qui aſſerant fuiſſe viſionem hanc Ezechieli oſtenſam menſe ſeptimo, die expiationis, qui decimus erat, & celebris apud Hebræos, vt eſt in *Leui. 16.* libro Leuitici literis mandatum. Nec obſtat dicere Ezechielem hoc loco, fuiſſe in exordio anni. Et ſi enim annus apud Hebræos incipie-*Leui. 25.*bat à prima die menſis primi, tamen annus iubilei incipiebat à decima die menſis ſeptimi. Vnde in Leuitico dicebat Deus. Clanges buccina menſe ſeptimo, decima die menſis propitiationis tẽpore, in vniuerſa terra veſtra, ſanctificabiſque annum quinquageſimum. Cùm igitur viſio hæc facta fuerit in principio anni iubilei, atqui principium anni iubilei inciperet die decimo, qui erat dies expiationis & celebritatis, apertè concluditur, factam fuiſſe viſionem hanc in die expiationis & celebritatis. Et pulchrè quidem, nam viſio hæc agit de eccleſiæ catholicæ ædificatione, in qua eſt vera peccatorum expiatio, & perennis ſanctorum celebritas. Eodem modo apparitio angeli facta Zachariæ, in qua fuit exordium redemptionis humanæ denunciatum, fuit die expiationis, vt validiſſimis rationibus Paulus Burgenſis in additione ad caput primũ diui Lucæ pro-*Luc. 1.*bauit. Triplex erat annus apud Iudæos, nimirum vſualis, legitimus, & emergens. Vſualis incipiebat à Ianuario, & eo vtebantur in contractibus: legitimus incipiebat primo die lunæ propinquioris æquinoctio vernali, & eo vtebantur in ſolennitatibus, emergens incipiebãt prima dei iubilei, quæ erat decima dies menſis ſeptimi, aut aliquo die celebri & memorabili ob factum aliquod egregium & inſigne. Et de hoc tertio anno loquitur in preſenti Ezechiel, qui fuit quartus decimus à ciuitate percuſſa, quia à tranſmigratione Babylonis fuerunt, teſte diuo Mathæo, quatuordecim gene-*Mat. 1.*rationes vſque ad Chriſtum, quando promiſſa eſt reſtitutio, & vera ſpiritualis Hieroſolimæ inſtauratio.

Facta eſt ſuper me manus domini. Hoc eſt, afflat⁹ ſum diuino ſpiritu. Vidi intellectuali & imaginaria viſione per ſpiritum propheticum ea, quæ ſequuntur. Fortaſſe videbatur ſibi aſportari manu cuiuſdam effigiei Deum repræſentantis. Pagninus vertit: Fuit ſuper me prophetia domini. Alij transferunt: Facta eſt vis diuina ſuper me. Hebraiſm⁹ eſt, quo vſus fuit Eze-*Sup. c. 3.*chiel capite primo, & tertio, & trigeſimo ſep-*& 37.*timo.

Et adduxit me illuc. Adduxit me manus domini in terram Iudææ. Nihil præceſſit in litera, ad quod referatur hoc aduerbium illuc. Sed volens oſtendere eſſe ad terram promiſſionis referẽdum, ſubdit: Adduxit me in terram Iſrael. Prolepſis eſt figura, cùm quæ ſequi debẽt, præ-*Pſal. 86.*ponuntur, vt in pſalmo: Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit dominus portas Sion *Sup. 1.* ſuper omnia tabernacula Iacob. Et ſupra capite primo: Et factum eſt, &c.

In viſionibus Dei. Id eſt, in viſionibus egregijs & diuinis. Ea, quæ magna ſunt & eximia, dei appellantur, vt ciuitas dei, cedrus dei. Et ſi tota hæc viſio vna ſit vſque ad finem libri, tamẽ voluit propheta vti numero plurali, quia longa eſt, & multa complectens. Tu autem perpende eius maieſtatem & amplitudinem. Qui eam videt, propheta Dei eſt, qui eam oſtendit, eſt Deus, locus, in quo oſtenditur, eſt terra ſancta, quò propheta raptus fuit, qui eum illuc duxit, eſt dominus, aut manus domini, id quod videtur, eſt humani generis redemptio. Quis tanta rerum celſitudine non mouebitur?

Et dimiſit me ſuper montem excelſum nimis. Hic eſt mons Sion, quem nimis excelſum vocat ob rei dignitatem, ſublimemq́ue myſteriorum ibi effectorũ celſitudinẽ. Erat diuinus vates corpore in Babylonia, ſpiritu verò, & viſione prophetica in Iudæa, quę lõgo inter ſe interuallo diſtabant. Duplex fuit hui⁹ viſionis locus, vnus ſubiectiuè, hoc eſt, Babylonia, alter obiectiuè, hoc eſt, Iudæa. Et in vtroque erat Ezechiel eodem tempore, ſed diuerſo modo.

Super quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum. Non vidit oculis corporis ædificium aliquod realiter, ſed mentis oculis imaginem quãdam ædificij conſpexit, eam ob cauſam ait: Super quem erat quaſi ædificium. Poteſt etiam particula, quaſi, referri ad verbũ ciuitatis, vt ſit ſenſus: Super montem illum excelſum vidi mentis oculis ædificium quaſi

ciuitã

ciuitatis vergentis ad auſtrum. Hoc ædificium
templum eſt, ſed quoniam templum hoc erat
cinctum muris, munitum domibus, atriis, por
tis, & mœnibus, ideo ob eius amplitudinem
& magnificentiam cum ciuitate comparatur.
Et quoniam mons ille erat altior ex parte a-
quilonari, ideo dicitur ædificium hoc eſſe in-
ſtar ciuitatis vergentis ad auſtrum, quia ex
parte auſtri erat aliquãtulum dimiſſum. Sunt
qui dicant duo hîc vidiſſe prophetam, nimi-
rum templum & ciuitatem, qui per ædificium
intelligunt templum, per ciuitatem verò ver-
gentem ad auſtrũ nouã Hieroſolymã, de qua
loquitur Ezechiel in fine viſionis. At prior ex-
poſitio eſt planior, & literæ accommodatior:
non enim ait: ſuper quem erat quaſi ędificium
& ciuitas, ſed ſuper quem erat quaſi ędificium
ciuitatis. Vidit quidem ciuitatem, ſed modò
de illa non loquitur, loquetur autem poſtea.
Nunc deſcribit templum illud magnificum
cum vrbe comparatum, quod etiã dicitur ſuo
Pſal. 121 modo Ieruſalẽ. De eo ait ita pſalmographus:
Ieruſalem, quæ ędificatur vt ciuitas, cuius par
ticipatio eius in idipſum. Aduerte. Non ait:
Ieruſalem, quæ ædificata eſt ciuitas, ſed vt ci-
uitas: quemadmodum hoc loco Ezechiel non
ait vidiſſe ædificium ciuitatis, ſed quaſi ædi-
ficium ciuitatis. Verba illa Dauidis: Cuius par
ticipatio eſt in idipſum, hunc habent ſenſum:
Ædificatio eius eſt omnibus numeris abſolu-
ta, nam participatio ſuorũ ciuium eſt ſibi ipſis
cõiuncta, & vna fide adunata. Primũ huius ci-
uitatis fundamentum eſt Chriſtus. de quo ait
1. Cor. 3. Apoſtolus in prima ad Corinthios: Fundamẽ-
tum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod
poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus: Et quia
Deus hanc ædificauit eccleſiam, ait eodem lo
1. Cor. 3. co Apoſtolus: Dei ædificatio eſtis. Et paulò
pòſt: Templum dei ſanctũ eſt, quod eſtis vos.

Ecce vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris.
Hic erat filius Dei, Chriſtus Deus noſter, ve-
rus Deus & verus homo. Hic eſt, qui prophe-
tam ex Babylonia ad montem illum excelſum
adduxit: hic eſt, quem ante Ezechiel vocaue-
rat manũ domini, quia ipſe eſt, per quẽ Deus
Ioan. 1. fecit omnia: omnia per ipſum facta ſunt, & ſi-
ne ipſo factum eſt nihil, quare manus Dei me
ritò appellatur. Ipſe eſt, quem modò vocat vi-
rum ob aſſumptam humanitatẽ, quemadmo-
dum vocatur multis locis diuinarum ſcriptu-
rarum. Eſaias inducit Deum patrem ita lo
Eſa. 26. quentem: Voco ab oriente iuſtum, & à terra
longinqua virum voluntatis meæ. Intelligi
autẽ verba hæc præcipuè de Chriſto indicant
ea, quæ ſequuntur. Propè feci, aut vt poteſt
verti ex hebræo, prope faciam iuſtitiã meam,
non elongabitur: & ſalus mea non morabitur
Eum, quem appellauerat virum, appellat iuſti
tiam & ſalutem ſuam. Et Ieremias de Chriſti
incarnatione loquens: Creauit, inquit, do- Iere. 31.
minus nouum ſuper terram: fœmina circũda-
bit virum. Hoc eſt, virgo ſacratiſſima in vtero
ſuo circundedit Chriſtum, virum perfectum,
qui ab inſtanti conceptionis ſuæ fuit virtute
& ſcientia plenus. Et Zacharias: Ecce vir, Zach. 2.
Oriens nomen eius. Et diuus Petrus in Actis Act. 2.
apoſtolorum: Ieſum Nazarenum virum ap-
probatum à Deo. Incidens diuus Ambroſius
in hunc locum libro 5. de fide ait: Vir erat,
quia typus ſuſcipiendi corporis declarabatur:
Apparet autem Chriſtus colore æreo, quia
æs forte eſt, & longiſſimè ſonat. Eſt enim
Chriſtus fortis, & verba eius longè ſonue-
runt, in omnibus terrarum oris fuerunt audi-
ta, per apoſtolos ſuos nuntiata, de quibus ce-
cinerat regius vates: In omnem terram exi-
uit ſonus eorum, & in fines orbis terræ ver-
ba eorum. Nulla eſt regio tam barbara & re-
mota, ad quam non peruenerit aliquando ali- Pſal. 18.
qua de Chriſto notitia. Præterea æs funditur
igne, eiúſque calore liqueſcit, quando ex eo
ſtatua aliqua conflatur, & Chriſtus Deus no-
ſter fuit igne diuini ſui amoris perfuſus, & ar-
dente charitate inflammatus. Eas ob cauſas Num. 21.
exiſtimo ſerpentẽ illum in ligno erectum, in
quem ægroti oculos coniiciebant, vt conſe-
querentur ſanitatem, æneum fuiſſe, quia Chri
ſti crucifixi imaginem gerebãt, ad quem men-
tis aciem extollere, quem fidei oculis intueri,
ad quem denique confugere debemus. Ita Ioan. 3.
enim dixit ipſa veritas: Sicut Moyſes exalta-
uit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet
filium hominis, vt omnis, qui credit in illum
non pereat, ſed habeat vitam æternam. Cùm
autem ſerpens ille eſſet ex ære, par erat, vt ille,
qui in ſerpente adumbrabatur, ſpeciẽ haberet
æris duri & candentis, vt in duritie oſtende-
retur eius firmitudo & fortitudo, in ſonitu
eius euangelium longè diuulgatum, in colo-
re ignito eius ardentiſſima charitas.

Et funiculus lineus in manu eius. Septuaginta
pro funiculo lineo habẽt funiculum ædifica-
torum. quod idem eſt. Eodem modo Zacha-
rias: Ecce, inquit, vir, & in manu eius funicu- Zach. 6.
lus menſorũ. Et dixi: Quo vadis? Et dixit mi-
hi, vt metiar Ieruſalẽ. Hic vir apud Ezechie-
lem hoc loco manu vna habebat funiculũ li-
neum, quo vtuntur cæmentarij ad diſponen-
dos recto ordine lapides, altera calamum, hoc
eſt amuſſim ſiue regulam architectoriam ad
ipſos lapides menſurandos. Nam admirabilis
eccleſiæ ordo eſt inſignis quædam ſtructura
tanquã ad regulam facta, & ad lineam reſpon-
dens. His duobus inſtrumentis & menſuris,
funicu

funiculo lineo, & virga menſoria vtũtur architecti in ædificijs conſtruendis. Apparet Chriſtus Deus noſter in habitu architecti, quia ipſe eſt, qui mundum condidit, & qui venturus erat, quemadmodum venit, ad conſtituendam eccleſiam, nouam Hieroſolymam & ad nouum hoc & admirabile templum ædificandum. Et *Rom. 2.* quia iuſtus eſt, imò ipſa iuſtitia, in manibus habet menſuras tribuens vnicuique iuxta opera *Acto. 10.* ſua, apud quem non eſt acceptio perſonarum, vt aſſerit multis in locis diuina ſcriptura, ipſe omnium merita diſcutit & menſurat. Funiculo lineo menſurare poterat res magnæ longitudinis, vt atria, veſtibula, & mœnium circuitum, virga verò lignea ſeu cãnea res minores, vt muri craſſitudinem, portarum aditus & alia huiuſmodi. Omne vitæ noſtræ ædificium debet eſſe ad normam & funiculum Chriſti directum, ſi volumus ne ruat, & euertatur. Verùm per regulam ſiue amuſſim & funiculum architectoriũ cum perpendiculo intelligitur euangeli prædicatio, quæ debet eſſe in manibus. hoc eſt in operibus per manus enim opera ſignificantur. Id quod iuxta verſionem ſeptuaginta citatam *Rom. 10.* ab Apoſtolo in epiſtola ad Romanos ait pſal- *Pſal. 18.* mographus: In omnem terram exiuit ſonus eorum, poteſt verti ex hebræo: In omnem terram exiuit norma eorum, ſiue amuſſis, ſiue funiculus, & directorium. Quod iuxta diui Pauli ſententiam de euangelica prædicatione intelligitur. Eſt enim euangelicus concionator architectus, eiuſque conciones ſunt regulæ honeſtè viuendi, & eius vita debet eſſe ad certum verborum eius perpendiculum directa. Vnde *1. Cor. 3.* egregius ille concionator Paulus aiebat: Vt ſapiens architectus fundamentum poſui. Apparet itaque Chriſtus vt architectus, & vt iuſt⁹ iudex cum virga menſuratoris, non duas virgas habet, ſed vnam, ad omnes æqualiter iuxta eorum merita menſurandos. Vtinam omnes, quibus eſt regendi cura demandata, hunc diuinum architectum & iudicem imitarentur. At ſunt nonnulli, qui eorum, aduerſus quos odio flagrant, res geſtas magnas & illuſtres parua quadam arundine metiuntur, volentes eorum gloriam minuere & extenuare, & ſi poſſent penitus extinguere: eorum autem res, paruas illas quidem, & minimè laudabiles, quos amore proſequuntur, longa virga menſuraria metiuntur, eos laudibus efferentes, & nimijs ſtudijs celebrantes. Duas habent virgas, vnam odij & inuidiæ, alteram deprauati amoris & affectionis. Itaque menſurant res non virga iuſtitiæ rectæ, ſed affectus corrupti. Non de illis loquor, qui iuſtitiam colunt & pietatem quorum multos eſſe non ignoro, ſed de ijs, qui pro norma non habent rationem, ſed voluntatem, qui dicunt: Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Stabat autem in porta. Subaudi, muri exterioris. Ideo Chriſtus ſtabat ad portam, quia per ipſum habem⁹ acceſſum ad patrem: ipſe enim ait apud Ioannem: Nemo venit ad patrem niſi *Ioan. 14.* per me. Fieri non poteſt, vt quis ad hoc admirabile eccleſiæ ædificium ingrediatur niſi per Chriſtum. Vel ideo ſtabat in porta, quia quondam iudicium in porta vrbis fiebat: ibi exercebatur iudicis officium. Qua in re voluit oſtendere Chriſtus, eum eſſe iudicem viuorum & mortuorum. Apud Hebræos appellabatur iudex arguens in porta, quia ibi ſolebat arguere delinquẽtes. Ita intelligitur illud Eſaiæ: Arguẽtem in porta ſupplantabant. Hoc eſt homines *Eſa. 29.* ſcelerati iuſtum iudicem opprimebãt. Et illud Amos: Odio habuerũt corripientem in porta. *Amos. 5.*

Vide oculis tuis, & auribus tuis audi. Non erat illic Ezechiel corpore, ſed animo: ideo hoc de oculis & auribus non corporis intelligitur, ſed mentis. Præcipit Deus diuino vati, vt animo diligenter perpendat viſionem hanc inſinuans eſſe magni ponderis, quæ magnam requirit at- *Luc. 8.* tentionem. De ijs auribus ait Chriſtus in euãgelio: Qui habet aures audiendi, audiat, Simi- *Apoc. 2.* liter Ioannes in Apocalypſi. Qui huiuſmodi *& 3.* aures & oculos non habent, idola appellari poſſunt, licèt corporis oculis linceis, & auribus *Pſa. 113.* ceruinis ſurrectis ſint inſtructi. De ijs ait pſalmographus: Oculos habent, & non videbunt, *Zach. 11* aures habent, & non audient. Vnde Zacharias O paſtor, inquit, ô idolum. Sunt nonnulli, qui nõ proprijs oculis vident, ſed alienis, ita enim ſunt ducti affectibus, vt credant, non quod vident, ſed quod alij ſe audiſſe teſtentur: cum dicat prouerbiũ: Pluris eſt oculatus teſtis vnus, quàm auriti decem. Vnde oculata fides tertio Inſtitutionum Iuſtiniani de gradibus cognationum, tum dicitur, cùm res ſubijcitur oculis.

Et pone cor tuum in omnibus, quæ ego oſtendam tibi. Hoc eſt, cogita, & memoria repete ea, quæ tibi ſum oſtenſurus. Non ſolum Deus Ezechieli præcepit, vt hæc videret, & audiret, ſed vt ea cognitioni mandaret, & in animo verſaret, & in memoriæ theſauro reponeret.

Quia vt oſtẽdatur tibi adductus es huc. Attulit Deus Ezechielem in ſpiritu ad montem Sionem, vt oſtenderet illi ædificium eccleſiæ catholicæ, quod erat conſtructurus, vt ipſe viſionem hanc intelligeret, & alijs nuntiaret. Ideo ait illi Deus: Annuntia omnia, quæ tu vides, domui Iſrael, hoc eſt fidelibus, qui Iſraëlis nomine ſignificantur. Ideo Deus hominibus ſcientiam impertit, vt illi & ſibi proſint, & alijs. Quid prodeſt lucerna ſub modio?

Simile. Vt tabula etiam ſi ſit à Michaele Angelo mirabiliter picta & accuratè elaborata, inutilis tamen erit, ſi fuerit tenebris cooperta, indiget enim luce, vt poſſit conſpici. & conſpicientibus vtilitatem afferre. nam in obſcura domo recondita nullum præ ſe fert artificium, nullum ſplẽdorem, nullam vtilitatem: ſic ſcientia etiam ſi ex ſe ſit admirabilis & fructuoſa, nullam tamẽ affert admirationem, nullum fructum, niſi ſit alijs communicata & luce participationis perſpecta Ideo ait Eccleſiaſticus: *Eccle.10.* Sapientia abſcondita & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſq;? Contrà verò de viris doctrina præſtantibus, & alios eruditione ſua inſtruentibus ait Daniel: *Dani.12.* Qui docti fuerint fulgebunt quaſi ſpleudor firmamenti & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Non ſolum ſibi ſapientes eſſe debent velle, qui ſunt instructi ſcientia ſed alijs. Ad Architam ita ſcribebat Plato: Non ſibi ſoli ſe natum homo meminerit ſed patriæ, ſed ſuis, vt perexigua pars illi relinquatur.

**Et ecce murus forinſecus in circuitu domus vndique, & in manu viri calamus menſuræ ſex cubitorũ & palmo: & menſus eſt latitudinem ædificij calamo vno, altitudinẽ quoque calamo vno. Et venit ad portam, quæ reſpiciebat viã orientalem, & aſcendit per gradus eius: & menſus eſt limen portæ calamo vno latitudinẽ, id eſt, limen vnum calamo vno in la-
B titudine. Et thalamũ vno calamo in longũ, & vno calamo in latum: & inter thalamos quinque cubitos: & limen portæ iuxta veſtibulũ portæ intrinſecus, calamo vno. Et menſus eſt veſtibulũ portæ octo cubitorum, & frontẽ eius duobus cubitis. Veſtibulũ autem portæ erat intrinſecus.**

Ecce muros forinſecus in circuitu domus vndique. Locum illum, vbi conditum erat totum ædificium, appellat Ezechiel domum: quæ domus cincta erat muro vudique per circuitum Volẽs autem propheta totum hoc ædificium deſcribere incipit à muro forinſeco, vt ad intrinſecũ templi preueniat. Nam naturalis cognitio incipit ab extrinſeco nimirum à ſenſu: ſenſus enim portæ ſunt intellectus, nam, vt ait Ariſtoteles, priùs ſentimus quàm intelligamus: imò, vt ipſe ait libro tertio de Anima, capite tertio, exiſtimatio nõ poteſt eſſe abſque imaginatione nec imaginatio abſque ſenſu: eſt enim ſenſus oſtiũ ad imaginationem & exiſtimationẽ, & intelligentiam Hinc fit vt ſenſu videamus Dei creaturas, ex quarum cognitione ad creatoris cognitionem poſſimus peruenire & eius bonitatem & ſapientiam oculis intellectus intueri. Id ait his *Rom.1.* verbis in epiſtola ad Rom. D Paulus: Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciunt. Ac ſi diceret: Per Dei affectus, reſque ab eo creatas, ſenſibus expoſitas, intelliguntur eius inuiſibilia à creatura mundi hoc eſt à conſtitutione mundi, exquo conditus eſt mundus. Vel à creatura mundi, hoc eſt ab homine qui inter omnes creaturas, quæ ſenſu percipiuntur, primum ſemper locum obtinuit Vel à creatura mundi. hoc eſt, ex mundi creaturis Ea enim eſt rerũ à Deo creatarũ pulchritudo & diſpoſitio vt nemo ſit tanta barbarie & inmanitate affectus qui earum excellentem ordinẽ, & admirabilẽ ſpeciem ſentiens nõ poſſit eximiũ earum effectorẽ contemplari: & à ſenſu exteriore ad interiorẽ intelligentiã diuinæ ſapientiæ, & potentiæ, & bonitatis perduci. Diuus Auguſt lib. octauo de Ciuitate dei, cap. nono & 11. incidens in hunc Apoſtoli locum ad dubitationem tollendam legit, à conſtitutione mundi. Plato in Timæo vnum eſſe principem & originem rerum ſenſit & docuit cuius maieſtatem tantam eſſe aſſeruit, vt nec poſſet lingua explicari, nec animo comprehendi. Ex rebus enim creatis ad rerum omnium effectoris aſcendit cognitionem Marcus Tullius libro primo de natura deorum, Deus, inquit, eſt aliquis, qui regit, qui gubernat, qui curſum aſtrorum, qui mutationes temporum, rerum viciſſitudines, ordinéſque conſeruat. Et in ſecundo, Quid, inquit, poteſt eſſe tam apertum, tamque perſpicuum, cùm cœlum ſuſpeximus, cœleſtiáque contemplati ſumus, quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo hæc regantur? Et noſter Lactantius: Nemo, inquit, tam rudis vnquam fuit, tamque feris moribus, quin oculos ſuos in cœlum tollens, aliquam Dei prouidentiam intelligat ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione, conſtantia, vtilitate & pulchritudine. Hæc ille. Sed illud velim tibi perſuadeas, Deum non ita cognoſci per creaturas, vt nobis per illas ſecundum naturam & eſſentiam ſuam innoteſcat, ſed ſecundum potentiam, qua eſt rerum conditor & affector. Vt enim videntes ſolis effectus, non ſtatim intelligimus eius ſubſtantiam quod at- *Simile.* tinet ad metaphyſicum, nec eius quantitatem, quod attinet ad aſtrologum, ſed ex eius affectibus cognoſcimus eum eſſe cauſam & effectorem, lucidum, calidũ, & ſiccum: ſic videntes Dei

crea

creaturas non ſtatim per illas intelligimus ei' ſubſtantiam & naturam, ſed ex illis intelligimus eum eſſe primam cauſam, bonum, potentem, ſapientem, & huius vniuerſitatis moderatorem. Vnde Auguſtinus libro ſexto de Trinitate in creaturis apparere ait Dei veſtigium. Vt enim greſſus animalis in terra expreſſus eius oſtendit diſtinctionem viſo enim veſtigio intelligis eſſe equi, ſed non cognoſcis ex veſtigio eſſe equum pulchrum aut ruſum, aut nigrum: ſic Deus ex creaturis cognoſcitur, ſed confuſa notitia, viſis enim rebus creatis tanquam Dei veſtigijs ducimur in creatoris cognitionem, ſed non ita diſtinctè, vt eius naturam comprehendamus. Aſpiris igitur ſenſum viſus iuxta diui Pauli ſententiam principium eſſe cognitionis diuinæ. Quod etiam verum eſt in ſenſu audiendi. Nam ipſe Apoſtolus in eadem epiſtola, Quomodo inquit, credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Et paulò pòſt: Ergo fides ex auditu. Poteſt quidem Deus inſpirare cognitionem ſui abſque corporis auribus, fidémque ſine exteriore auditu: ait enim Dionyſius fuiſſe quoſdam Gentiles ſolo angelorum miniſterio ad Chriſti fidem cõuerſos. Sed de illa non loquor ſed de ea de qua loquitur Apoſtolus, quæ eſt ex auditu: quia eo modo communiter adducti ſunt homines ad fidem: auditus enim ad fidem diſpoſitiuè inducit, Deus autem eam tribuit. Cùm igitur totum hoc ædificium Eccleſiam ſignificet & adumbret, eccleſia autem ſit collectio habẽtium Dei cognitionem & fidem, quæ eſt imprimis neceſſaria, cùm ſine fide authore D. Paulo impoſſibile ſit placere Deo, fides autem ſit ex auditu, auditus verò ab exteriore, ideo diuinus noſter vates ab exteriore voluit incipere tanquam à principio.

Sent. ele. — Rom. 10. — Hebr. 11.

Et in manu viri calamus menſuræ ſex cubitorũ, & palmo. Cùm ia dixerat ſuprà, habuiſſe virum in manu menſuræ calamum hoc eſt, cannam menſoriam & non expreſſerat quantitatẽ menſuræ ideo nunc eam voluit exprimere. Erat inquit, calamus ille mẽſurandi ſex cubitorum & palmi. Quidam exiſtimant habere virgam illã menſoriam ſex cubitos, & palmum vnum: quidam verò, & rectiùs meo quidem iudicio, ſex tantùm cubitos ſed hos cubitos non eſſe prophanos & vulgares, ſed ſacros qui palmo vno maiores erant prophanis. Diuus Ioannes in Apocalypſi, vbi viſionem nouæ ciuitatis deſcribit ita ait: Et qui loquebatur mecum, habebat menſuram arundinem auream. Hoc eſt, menſuram auri, ſimilem arundini menſoriæ. Per aurum intelligitur diuina ſapientia, & per menſuram aureã iuſtitia ſapientiæ diuinæ. Erat igitur calamus hic aure' iuxta diui Ioãnis ſententiam, & habebat ſex cubitos, quorũ vnuſquiſque excedebat palmo vno cubitum vulgarem iuxta id, quod hoc loco ait Ezechiel. Perſpicuum eſt libros Exodi, Leuitici, Numerorũ, & Deuteronomij legentibus apud Hæbreos menſuras ſanctuarij maiores eſſe alijs cõmunibus. Cubitus vulgaris continebat quinque palmos: cubitus verò ſanctuarij ſex. Accipitur autem palmus pro quantitate quatuor digitorũ, quæ Luſitanè dicitur man traueſſa. Et quoniã cubitus ſacer continebat cubitum prophanum & palmum vnum, ait Ezechiel, hunc calamum menſorium, quem vir manu tenebat, eſſe ſex cubitorum ex illis cubitis, quorum quilibet habet cubitum vulgarem cum palmo, hoc eſt, ſex palmos. In hebraico enim eſt: In manu viri calamus menſuræ ſex cubitorum in cubito & & palmo. Ac ſi diceret: Loquor de cubito, qui præter vlnam communem continet vnum palmum. Hoc oſtenditur apertè capite quadrageſimo tertio vbi hæc ſunt verba: Iſtæ autem menſuræ altaris in cubito veriſſimo qui habet cubitum & palmum. Veriſſimum cubitum eũ vocat, quo vtebantur in templo ſacerdotes.

Apoc. 21.

Maior erat menſura templi, quã ſæculi quia largius mẽſurari ſumus & largiri Deo quàm mundo, & diuinarum rerum vſibus quàm humanarum: nam ipſe Deus eſt bonorum omniũ largitor. Et Eccleſiæ ſuæ mẽſura vera eſt & plena: ſed hæc plenitudo in Eccleſia triumphante ſupereffluens eſt. Mundi menſura decipiens eſt & fallax: at gloriæ ſempiternæ menſura pleniſſima eſt & veriſſima. Per ſex palmos cuiuſque cubiti & per ſex cubitos cuiuſque calami, quo vir hic metiebatur, intelligitur Chriſti ſapientia & iuſtitia, qui omnia cognoſcit & menſurat. Numero enim ſenario omnia creata ſignificantur: quoniam ſpatio ſex dierum Deus mũdum creauit. Illud eſt etiam ſciendum calamũ illum ſacrum habuiſſe cubitos diſtinctos quibuſdam ſignis & notulis, quemadmodum in vlnis noſtris menſorijs & medietates, & quartæ deſignantur.

Inf. 43.

Geneſ. 1. & 2.

Et menſus eſt latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoque calamo vno. Loquebatur de muro exteriore totum ædificium cingente, & de viro habente calamum quo erat totum ædificium menſuraturus. Nunc ait virũ illum mẽſuraſſe ædificium illud calamo vno in latitudine, & calamo vno in altitudine. Sed hæc prima facie nõ videntur poſſe cum ſequentibus cohærere. Quî enim fieri poteſt, vt totius ædificij latitudo vnius ſit calami ſex cubitos continentis, cùm hic murus exterior quatuor habeat latera æqualia, quorum vnumquodque habet

quingen

quingentos calamos in exteriore ſuperficie?
Hac ratione ducti aiunt nõnulli intelligi hoc
nõ de cãpi latitudine, ſed de muri ſpiſſitudine
& denſitate, vt ſit ſenſus: Menſurauit craſſitu-
dinem muri illius, & erat ſex cubitorũ, ſimi-
liter & altitudinẽ. Sed cùm diuini vatis inſti-
tutum ſit ædificium deſcribere rectè diſpoſi-
tum, non ſit autẽ rectè diſpoſitus murus, cu-
ius craſſitudo æqualis eſt altitudini, dicũt alij
per hoc ædificium, quod priùs fuit menſura-
tum, intelligi domunculam quandam, quæ
erat ſupra portã muri exterioris ad vigilũ ex
cubias deputata, quæ intra parietes ſpatiũ ha-
bat ſex cubitorum, & tot etiam in latitudine.
Ego exiſtimo per ædificium hoc intelligi to-
tum ædificium cum muris, atriis, thalamis, &
templo & totã denique hanc machinã, quam
his capitibus deſcribit Ezechiel. Per latitudi-
nem autem intelligo totam magnam plani
ciem, in qua erat ſitũ ædificium, per altitudinẽ
verò murorum & parietum celſitatem. Exiſti-
moque nihil aliud voluiſſe his verbis diuinũ
vatem ſignificare niſi totum hoc magnum æ
dificium fuiſſe vno calamo menſuratum, non
quod vnius tãtùm calami eſſet tã ingens ma-
china, ſed quòd tota menſuratio non diuerſis
calamis facta fuerit, ſed illo ſolo, quẽ vir mẽ-
ſurator manu tenebat. Ac ſi diceret Ezechiel:
Non habebat vir ille multos calamos, vnum
tantùm habebat, quo totum ædificium tam in
latitudine, quàm in altitudine mẽſus eſt. Hæc
eſt clara & germana huius loci intelligentia.
Vult ſignificare propheta, Chriſtum eſſe iuſtũ
iudicem, apud quẽ non eſt acceptio perſona-
rũ, vt decimo Deuteronomij, & decimonono
Deut. 10 ſecundi Paralipomenon, & aliis in locis diui-
2 *Par.* 19 næ literæ teſtantur. Rectus iudex, qui merito-
Iob. 37 rum momenta perpendit, & munus ſuum ad
Rom. 2 rectam iuſtitiæ in æqualitate cõſiſtentis nor-
Acto. 10 mam dirigit, vnam tantùm virgã habet, rectã
illam, bona ac mala metientem Duabus enim
Prou. 20 rebus reſpublica cõtinetur, præmio & pœna.
Id voluit in Prouerbiis Salomon iis verbis ſi-
gnificare. Pondus & pondus, mẽſura & men-
ſura, vtrunque abominabile eſt apud Deum.
Ac ſi diceret: Eos deteſtatur Deus, qui diuer-
ſis vtuntur ponderibus & menſuris, qui idem
factũ in inimico vituperãt, in amico laudibus
efferunt: qui non voluntatẽ ſuam iuxta leges,
Simile. quin potius leges ipſas iuxta ſuam volũtatem
metiuntur. Vt enim cymbaliſtæ vſq; adeo va-
riè cymbala pulſant, vt in defunctorũ obitu,
tempore luctus plorare videãtur, diebus autẽ
feſtis, vel publicis ludis ridere & lætitia exul-
tare: ſic iniuſti & affectibus ducti iudices, qui
non ratione & æquitate, ſed volũtate & appe-
titu reguntur, leges ad libitum interpretãtur,
Adducunt eas ad deprauatam affectionẽ ſuã,
illaſque ita vertunt, & euertũt, vt modò vide-
antur lugere, modò lætitia geſtire & tripudia-
re. Duos homines idem delictũ pariter com-
mittentes, ſeque pari culpa implicãtes vno ac
eodem textu impariter iudicat, quem ample-
ctũtur amicitia, aut à quo munera acceperũt,
liberè abſoluunt, & virga affectionis menſu-
rant, alterã autem, quem tali non proſequun-
tur affectu, grauiter damnant. Cùm lex debe-
ret eſſe regula recta, ad quã mores dirigeren-
tur, efficiunt illi ex ea regulam Leſbiam, quæ
ad eorum mores dirigatur. Erat quidem regu-
la Leſbia plumbea, & applicabatur lapidibus,
cùm ei lapides applicari deberent, ad quam
alludit Ariſtoteles quinto Moralium: Vt ara- *Simile.*
neæ ex floribus ſalutaribus conficiunt vene-
num ſic nõnulli iudices & iuriſperiti ex legi-
bus iuſtis conflant & ſibi & aliis perniciem.
Leges conditæ ſunt ad lites dirimendas, illi
autem ex illis occaſionem ſumũt lites propa-
gandi: remedium controuerſiarum in earun-
dem venenum conuertunt. Leges iubent ſer-
uari æqualitatem, illi autem eas peruertentes
depromunt ex illis inæqualitatis ſententias.
Huiuſmodi iudices duos habẽt calamos, du-
as menſuras, vna metiũtur diuites, altera me-
tiuntur pauperes, vna magnos, altera paruos,
vna amicos, altera inimicos. Hos alloquitur
Deus in leuitico, dicẽs: Nolite facere iniquũ *Leuit.* 19
aliquid in iudicio, in regula, in põdere, in mẽ-
ſura. Ipſe Deus omnia in mẽſura, & numero,
& põdere diſpoſuit, vt eſt libro Sapiẽtiæ man- *Sap.* 11
datum. Et apud Eſaiam ait: Ponam in ponde- *Eſai.* 28
re iudicium, & iuſtitiam in menſura. Non ait,
in ponderibus, ſed in põdere, nec in mẽſuris,
ſed in menſura. Duas habet menſuras iudex,
qui reſpicit ad munera. Nullum eſt in iudice
virium terrius cupiditate & auaritia, habere
enim quæſtui rempublicam ſceleratum eſt &
nefarium. Cùm perſpicuum ſit, corrumpi ho-
mines admiratione diuitiarum, nihilque eſſe
tam ſanctum, quod non violẽt amore pecu-
niæ, nihil tam munitum, quod non oppu-
gnent, ſumma ope niti decet, ne capiãtur di-
uitiarum cupiditate, ne & ſe, & rempublicam
euertãt Scitum eſt illud Pontij Samnitis, qui
aiebat ſe velle tunc natum eſſe, quando Ro-
mani munera accipere cœpiſſent, non enim
paſſus eſſet diutiùs eos imperare. Intelligebat
vir ſapiens, vix poſſe rempublicam ſtare, cùm
iudices & gubernatores accipiũt munera In
Deuteronomio ait ita Deus, Non accipies *Deut.* 16
perſonam, nec munera, quia munera excæ-
cant oculos ſapientum, & mutãt verba iuſto-
rũ. Et Salomõ in Prouerbiis: Munera de ſinu *Prou.* 17
impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij.
Et

OCCIDENS.

AQVILO.

AVSTER.

ORIENS.

Ædificium hoc ſitũ erat in ſpatio quadrato, cuius vnum latus reſpiciebat rectè ad Orientem, & hoc erat anterius, oppoſitum verò ad Occidentem: & hoc erat poſterius, alia duo etiam oppoſita, vnum ad ſeptentrionem, alterum ad meridiem. Habebat ædificiũ hoc tres muros, vnum exteriorem totum ædificiũ cingentem, alterum medium, tertiũ interiorem Intra vnum quodque erat atriũ, in intimo autem erat templum conſtructum. Atrium intimum inter templum & murum intimũ appellatur atrium ſacerdotum, ſeu atrium interius. Atrium inter murum intimum & mediũ appellatur exterius reſpectu interioris, ſiue atrium mundorum. Atrium inter medium & exteriorem murum appellatur locus vulgi, ſeu atrium immundorum, quoniam illuc poterãt etiam Gentiles introire ad Deum colendum,
3. Reg. 8. vt ex tertio libro Regum, & ex euangelio
Ioan. 12. Ioannis conſtare videtur. Sunt qui exiſtiment intimum atrium eſſe ſacerdotum, quod erat altius, & templo propinquius, medium eſſe virorũ, illud autem, quod erat inter primum & ſecũdum murum eſſe atrium fœminarum. Sed nos primã ſequemur denominationem Primus murus in quadrum diſpoſitus, totum ambiẽs ædificiũ latera habebat æqualia, quorum vnumquodque habebat quingentos calamos in longitudine, in exteriore ſuperficie. Cũm autem quilibet calamus ſex cubitos cõtineret, vt anteà diximus, apertè oſtenditur, vnumquodque latus tria millia cubitorũ continere, & ex cõſequente totum ædificium habere in circuitu duodecim millia cubitorum, nam quater tria millia, efficiũt duodecim millia. Murus medius minor erat, interior autem minimus. In primo muro erãt tres portæ, vna ad Orientem, altera ad aquilonem, tertia ad auſtrum. Similiter in ſecundo, & in tertio. Itaque in his tribus muris nouem erant portæ, tres ad Orientem ſeipſas directè reſpiciẽtes, totidem eodem modo ad aquilonem, & totidem ſimiliter ad meridiem. Portæ muri exterioris nullã habebãt porticum, portæ verò ſecũdi & tertij muri porticus habebant in qualitate ſimiles, in quantitate æquales, in hoc tãtum modo differẽtes, quod ſecũdi muri porticus ſeptẽ habebãt gradus, tertij verò octo. Et porticus muri ſecũdi erant ab interiore parte muri ſui, porticus verò muri tertij erat ab exteriore. Præterea illud eſt intelligendum ex vulgi loco aſcenſum eſſe ſeptem graduum ad atrium mundorum, ab atrio autem mundorũ ab atrium ſacerdotum aſcenſum eſſe octo graduum, & ab atrio ſacerdotum ad templum ſimiliter octo graduum aſcenſum Ex quo colligitur eſſe templum in loco quodam excelſo conſtitutum Excelſa eſt enim Dei eccleſia, omnibúſque cõſpicua nã vt dominus ait: Non Mat. 5.
poteſt ciuitas abſcõdi ſupra montẽ poſita. Hic eſt mons ille, de quo ait D. Ioannes in Apoca Apoc. 21.
lypſi: Suſtulit me angelus in ſpiritu in montem magnum & altũ, & oſtendit mihi ciuitatẽ ſanctam Ieruſalẽ. Diximus enim in huius capitis exordio totũ hoc ædificiũ quaſi ciuitatẽ, & Ieruſalẽ appellari Eſt ædificiũ hoc quadrãgulare in quadro æquilatero ſitũ, de quo ait in Apocalypſi D. Ioãnes: Ciuitas in quadro po- Apo. 21.
ſita

ſita eſt,& longitudo eius tanta,quãta latitudo. Voluit ſpiritus ſanctus hic apud Ezechielem, & illic apud Ioannem ſignificare perpetuam Eccleſiæ catholicæ firmitudinẽ ac conſtantiã. Nam corpus quadratũ quocunque vertatur, ſemper manet fixum. Quã ob cauſam Ariſtot. lib. I. Moralium Micomachiorũ aduerſus eos diſputans, qui hominis felicitatẽ in bonis externis,incertis, & in caſu ſitis collocabant,ait non eſſe fœlicẽ eum,qui inſtar chamæleontis ad ſpeciem rerum,quibus admouetur, mutat colorẽ,ſed qui virtute & cõſtantia munitus, quadratus eſt. Libro etiam Rhethoricorũ tertio huius prouerbij mentionem facit. *Simile.* Quemadmodũ enim figura quadrata, in quácunq; partem voluatur,ſui ſimilis eſt,ſic vir virtute & ſapiẽtia præſtãti animũ tenet immobilem: nec florenti rerum ſtatu,nec aduerſarum rerũ procella propoſitũ mutat, & à virtute detorquet.nec eſt quicquam, qui illum de fortitudinis & conſtantiæ gradu deiiciat. Et quoniã Gentiles aiebant Mercurium deum eſſe veritatis eum ſuper lapidem quadratũ pingebãt, ſignificantes veritatẽ eſſe firmã, ſib q; cohærere,mendacium verò tãquam inſtabile ſuper globum mobilem,nuſquã firmiter conſiſtentem Si conſtantiam ipſam in virtute vndique perfectam & abſolutã oculis cernere mus,ad miraremur abſque dubio eius pulchritudinẽ & præſtantiam,ipſaq; mirabiles erga nos ſui ipſius amores excitaret Cùm aũt tanta ſit Eccleſiæ catholicæ veritas,& firmitudo ac cõſtantia,vt ne inferiorem quidẽ portæ poſſint aduerſus eam præualere,non eſt mirum, ſi quadrata deſcribatur. *Mat.16* Preterea in architectura nihil eſt ipſa quadratura pretioſius& antiquius. Cùm autem Ezechielis propoſitũ fuerit pulcherrimum deſcribere ædificiũ, quod Eccleſiæ pulcherrimæ gereret imaginẽ, oportebat eam quadratã deliniare. Rurſus per quadraturã hanc voluit Deus quatuor Euangeliſtarum, & quatuor virtutum cardinalium adumbrare quadraturam: ſinuare quatuor mundi partes, ex quibus erãt multi ad Eccleſiã venturi Per murum templum hoc vndique cingentem intelligitur Deus: de quo dixerat *Eſai.26* Eſaias de Eccleſia loquẽs:Vrbs fortitudinis noſtræ Sion,ſaluator ponetur in ea murus & antemurale.Appellat eam Sion, hoc eſt,ſpeculam, quoniam ex ea cœleſtia contemplamur. Huius Eccleſiæ murus Deus eſt, eam vndiq; protegens & circundans. Hoc iis verbis prædixit *Zach 2* Zacharias:Ego ero ei,ait Dominus,murus ignis in circuitu,& in gloria ero in medio eius.Et pſalmiſta.Dominus in circuitu populi ſui,ex hoc nunc, & vſque in ſeculum. *Pſal.124* Et alibi:Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fru- *Pſa. 126* ſtra vigilat,qui cuſtodit eam. Vbi vides,Deum eſſe eccleſiæ murum,& gloriam,& cuſtodem. Hanc eccleſiæ dignitatem & amplitudinem intuens mentis oculis idem diuinus vates cõcinebat.Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. *Pſal.86* Hic eſt murus ille, de quo ait diuus Ioannes in Apocalypſi,vbi eccleſiæ militantis ciuitatem deſcribit, *Apoc.21* etiam ſi nonnulla interdum miſceat ad Eccleſiam triumphantem pertinentia: Et habebat ciuitas hæc murum magnum & altum Sed dices forſitan? Quí fieri poteſt, vt hi duo loci Ezechielis & Ioannis cohæreant, cùm Ioannes vnum tantùm murum deſcribat,Ezechiel autẽ tres? Huic obiectioni eſt in promptu reſponſio. Nam cùm per murum Eccleſiæ Deus intelligatur, Deus autem vnus ſit,apertè concluditur, ſcripſiſſe meritò diuum Ioannem vnicum murum At cùm in diuinis tres ſint diſtinctæ perſonæ,poſuit Ezechiel tres muros. Diuus Ioannes reſpexit ad vnitatem eſſentiæ, diuus Ezechiel ad diſtinctionem perſonarum. Eſt enim Deus vnus in ſubſtantia, trinus autem in perſonis. Aſpicis igitur miram eſſe conſonantiam inter ea,quæ inter ſe repugnantia videbantur. Poſſumus etiam huic obiectioni ita reſpondere. Diuus Ioannes capite illo loquitur de Eccleſia militante, ſed quatenus eſt ad Eccleſiam triumphãtem transferenda: quam ob cauſam multa connectit & cõiungit ad eccleſiã ipſam triumphantem concernentia:Ezechiel autem hoc capite de eccleſia militante in ſe, etiam ſi poſtea in fine viſionis nonnulla dicit, quæ poſſunt ad triumphantem referri. Ideo dicimus diuum Ioannem vnicum murum vidiſſe, quia ciuitas triumphans diuina tantùm eget protectione: Ezechielem verò tres, quia eccleſia militans triplici indiget præſidio, diuino,angelico,humano, per præſules & principes. Habebat prætetea diuerſas portas ad diuerſas mundi plagas reſpicientes, quia de diuerſis mundi regionibus erant multi ad templũ hoc ingreſſuri,qui repudiatis ſuperſtitionibus ſanctæ religioni adhæſerũt,& verũ Dei cultum toto orbe terrarũ amplexati ſunt.Hoc intuens Dauid eccleſiam ipſam ob Chriſti victoriam adeptam,& dæmonis tyrãnidẽ expulſam inducit hoc modo gaudio exultantem. Omnes gẽtes plaudite manibus,iubilate Deo *Pſa.46* in voce exultationis: quoniam Dominus excelſus,terribilis,rex magnus ſuper omnẽ terram. Subiecit populos nobis, & gentes ſub- *Eſai.35* pedibus noſtris. Et Eſaias, Ambulabunt, inquit,qui liberati fuerint,& redempti à Domino:conuertentur,& venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum. Et rurſus alloquens Eccleſiam primitiuam,.

Leua, inquit, in circuitu oculos tuos, & vide, *Eſa 60* omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quādo conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Ac ſi diceret: Reſpice ô Eccleſia primitiua ad omnes terrarū oras, intueberis ingredientem per portas tuas innumerabilem gentium multitudinem. Omnes ad te repudiato idolorum cultu conuenient, nō vno loco, ſed vna fide. Fideles tui non ſolùm à terris propinquis, ſed etiam ab vltimis totius globi terrarū regionibus venient, quos tu ad te properātes intueberis, & oblatione perfuſa exultabis: & præ admirabili gaudio erit cor tuū propagatū, cùm hominū multitudo cum magno mari collata, Gentiumque fortitudine inſignium varietas ad te confugerint, miraculorumq; fulgura coruſcauerint. Chriſtus quoque apud Lucam: Venient, inquit, ab oriēte, & occidente, & aquilone, & auſtro, & accumbent in regno Dei. His igitur prænotatis ad literæ expoſitionem accedamus.

Et aſcendit per gradus eius. Nimirum portæ orientalis ſecūdi muri, ad quam venit de porta orientali primi muri, quem exteriorē vocamus. Sunt, qui dicāt gradus hos eſſe in porta hac orientali muri ſecundi in eiuſdē muri ſpiſſitudine diſpoſitos. Alij dicunt eſſe vltra portā. Ego exiſtimo eſſe ante portā. Nā poſt quā per eos ductor Ezechielis aſcēdit, mēſus eſt limē portæ. Si aūt eſſent vel in muri latitudine, vel vltra portā, diceret Ezechiel: Menſus eſt limē portæ, & aſcendit per gradus. At non ita ait: ſed, Aſcendit per gradus eius, & poſteà ſubdit: Et menſus eſt limē portæ. Cùm igitur priùs introeunti occurrerint gradus, quàm limen portæ, apertè oſtēditur, eſſe illos ante portā. Non eſt ſilentio prætereundū per varios grad⁹ eſſe ad ſacrariū, hoc eſt, ad cœlū aſſenſionem. Hi ſunt gradus virtutū & meritorum. Nemo enim repētè fit ſummus. Nihil ſe vniuerſum profundit, & totum ſubitò euolat, ſed quæ fiunt & agūtur, ex paruis principiis procedūt, & ſuis progreſſionibus augentur. Hæ progreſſiones appellantur gradus ab Ezechiele. De illis ait pſalmographus: Beatus *Pſal. 63* vir, cuius eſt auxiliū abs te, aſcēſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarū, in loco, quē poſuit. Etenim benedictionē dabit legiſlator: ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. Ex his verbis colliges eſſe mundū hunc vallem lachrymarū, cœlum verò eſſe montis excelſi cacumen, quò per virtutum gradus, & Chriſtianæ philoſophiæ progreſſiones illi perueniūt, qui meritò fœlices appellantur. Loquens Iob de vitæ ſuæ libro aiebat: Per ſingulos grad⁹ meos pronūtiabo illum, & quaſi principi offerā eum. Ea, quæ perfectionem conſequuntur, non ſtatim ad verticem illius perueniunt, ſed per incrementa meritorum illuc extolluntur. Vt terra, *Similitudo.* vbi ſemen ſparſum recipit, primùm ideo occultatū cohibet, deinde diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpiū paulatim creſcit, erigitur calamus geniculatus ſtipulis ipſum ambiētibus, & fundit frugem ſpicæ ordine ſtructā, aduerſus auicularum morſus ariſtis munitam, donec fructus ad maturitatē perducitur: ſic vita Chriſtiana à virtute ad virtutē progreditur, donec vehitur ad culmen. Quidam incipiunt, alij proficiunt, alij verò faſtigium obtinēt. Hos nimirum gradus dominus apud Marcū ſub meſſis *Mar. 4* nomine his verbis deſcribit. Sic eſt regnū Dei, quemadmodū ſi homo iaciat ſementē in terram, & dormiat: & exurgat nocte & die, & ſemē germinet, & increſcat, dū neſcit ille. Vltrò enim terra fructificat, primùm herbā, deinde ſpicam, deinde plenū frumentū in ſpica. Cùm deſideria bona concipimus, ſpargimus ſemē in terrā, cùm in virtutum actiones incūbimus, herba ſumus, cùm in earum firmitudinē mentem omnē figimus & locamus, & Chriſtianæ philoſophiæ cōparamus perfectionem, iam plenam frugem in ſpica proferimus. Verùm quot ſint gradus huius portę nō explicat hoc loco Ezech. Aiunt nonnulli ſeptem eſſe: quorum ſententiæ ego libenter aſſentior, ductus trāſlatione ſeptuaginta interpretū ita dicētiū: Et ingreſſus eſt in ſeptē gradibus portā reſpicientem ad orientem. Explicās D. Gregorius hunc locum ait: In virtutum noſtrarū gradibus Chriſtus aſcēdere dicitur, quia tantò nobis ipſe ſublimior oſtenditur, quātò noſter animus à rebus infimis ſeparetur. Et ſunt hæc eius verba in ſacros canones relata, de Pœni. diſt. 2. cap. Cùm ſanctum.

Et menſus eſt limen portæ calamo vno. Duorū liminum fit mentio capite hoc, nempe huius, quod erat in oſtio muri ſecūdi ex parte oriētis, & illius, quod erat in eadē porta ex parte occidentis verſus pauimentum. Vtrūque habebat calamum vnum, hoc eſt, ſex cubitos in latitudine, quia eandem latitudinem habebat muri ſpiſſitudo. Erat autem limen aliquantulum à terra erectum.

Et thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum. Hoc eſt, quemlibet ſex thalamorum. Hi thalami erant cubicula quædam, ſiue domunculæ ad vſus templi deſtinatæ. Erantque nonnullæ illarum iuxta portas: quia ſignificant manſiones præſulum, & cōcionatorum

eorum qui eos, qui ad portam, hoc eſt ad fidem ſeu ad pœnitentiam accedunt, leniter & beneuolè ſuſcipiunt. Vel eam ob cauſam erant hæ manſiones iuxta oſtium, quia ibi acquieſcendum eſt, in eo manendum, qui de ſeipſo
Ioan. 14. ait: Ego ſum oſtium. Et turſus: Ego ſum via
Ioan 10. veritas, & vita.

Et inter thalamos quinque cubitos. Subaudi menſus eſt. Inter primum & ſecundum thalamum ſpatium erat ſiue veſtibulum quinque cubitorum, inter ſecundum autem & tertium thalamum alterum veſtibulum eiuſdem menſuræ.

Et limen portæ iuxta veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno. Limē portæ, quod anteà fuit menſuratum, erat in porta muri medii, ex parte exteriore verſus orientem, limē verò, quod hic menſuratur, erat in eadem porta ex parte interiore verſus occidentem. Erant autem hæc duo limina eiuſdem menſuræ, nimirum vnius calami, vt ſupra dictum eſt. Limina ſolent vulgò ſtatui in ingreſſu foris, hoc autem limen erat internum, quam ob cauſam additur hic particula hæc, intrinſecus, quòd eſſet præter conſuetudinem. Aduerte. Non ſolum huius ædificij calamus & cubitus erant, vt anteà diximus, à vulgi menſuris differentes, ſed etiam limen à mundi conſuetudine diſcrepabat Debemus enim non mundi mores ſequi, ſed diuinam voluntatem Eam ob cauſam fuit Acham filius Charmi obrutus lapidibus iuſſu Ioſue, quia regulam auream Iericho contra ipſius Ioſue preceptum ſurripuit. Ioſue Chri-
Ioſue. 70 ſti figuram gerebat, Iericho mundi, regula Ierico ſignificabat mundi regulam eiúſque impiam conſuetudinem, quam viri Chriſtiani ex Chriſti præcepto ſub mortis æternæ pœna declinare tenentur. Id intelligens D Paulus in
Rom. 2. 1 epiſtola ad Romanos aiebat: Nolite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus veſtri Dicens, huic ſeculo, indicat alterum eſſe ſeculum, cui debemus conformari. Conformamur autem huic ſeculo, cum eius voluptates, illecebras, diuitias, & impiam viuendi rationem ſequimur, cùm vitiis contaminamur, mundíque vanitatibus amore defigimur. Contra verò tùm reformamur in nouitate ſenſus, cùm ad Chriſtum confugimus, cùm contemnimus voluptates, cùm omnem vitæ curſum in Dei obſequio, in labore corporis, atque in animi contentione conficimus, cùm nihil in vita expetendum ducimus, niſi quod eſt honeſtum, & cum vera dignitate coniunctum. Demum tunc mundo conformamur, cum eius res fallaces & nefariæ veluti æneum ſigillum in cordibus noſtris, quæ earum dulcedine inſtar ceræ molleſcunt, imprimuntur, In ſuam nos vanitatem transformantes, vt eas quocunque nos ducant, ſequamur. Tunc verò reformamur in nouitate ſenſus, cum Chriſtum induimus, eiúſque amorem habemus in animis impreſſum, & iuxta eiuſdem Apoſtoli ſententiam, Sicut portauimus imaginem terreni, portamus imaginem 1. Cor. 15
cœleſtis. Et cùm deponimus ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui Epheſ. 4.
corrumpitur, & renouamur ſpiritu mentis noſtræ.

Et menſus eſt veſtibulum portæ octo cubitorum. Supra portam erat ex parte interiore porticus quædam, habens quoddam ſpatium, quod appellatur hoc loco veſtibulum portæ Menſurauit murum, & primum limen exterius, deinde thalamos, nam menſurato vno omnes menſurabantur, cùm omnes eſſent eiuſdem menſuræ & quantitatis, poſtea menſurauit veſtibula quinque cubitorum, quæ erant inter thalamos, deinde ſecundum limen, quod erat ex parte interiore, poſtremò veſtibulum octo cubitorum, quod erat ſpatium porticus, ſiue, vt dicunt nonnulli, ipſa porticus. Eſt autem porticus locus amplus tecto incluſus ad repentinos imbres, & feruentis ſolis æſtus declinādos, & vmbræ ac deambulationis gratia ædificatur. Aſpicis igitur menſuratam eſſe totam porticus latitudinem præter ſpatium illud duorum cubitorum, quod erat inter ſecundum hunc murum & primum thalamum. Diſtulerat autem illum menſurare vſque adhuc, quòd eſſet minor huius porticus pars. Nunc redit ad illud menſurandum, vocans illud frontem, dicens. Et frontem eius duobus cubitis. Spatiū illud ideo vocatur frons, quia per illud videbatur frons porticus verſus orientem conſtituta. In qualibet porticu duæ erant frontes. Sunt qui per has frontes intelligant duas columnas rotundas muro adhærentes, quarum vna erat ad dexteram, altera ad ſiniſtram, quæ erectæ erant vltra totum portæ ædificium, & habebat quælibet earum duos cubitos in diametri craſſitudine. Sed quoniā in iis frontibus erant feneſtræ obliquæ ad illuſtranda eius interiora, vt poſtea videbimus, non videtur fieri poſſe, vt in tam paruo circulo, cuius diameter duorum duntaxat eſſet cubitorum, eſſet interior concauitas, & cochleæ & feneſtræ. Quare rectius illi meo quidē iudicio ſentiūt, qui exiſtimant has duas frontes duas eſſe turres, portam ex vtraque parte munientes & ornantes, in quarum turriū ſummitatibus erant pomelli, ſuper quos erant rami palmarum cœlati. In his turribus erant intus aſcenſus ſurſum per cochleam, quarum turrium murus cochleā circundans habebat

duos cubitos craſſitudinis ex vtraque parte. Quidã per frontem, de qua hic loquitur propheta, intelligunt frontiſpiciũ, alij paraſtades, quas Vitruuius antes vocat, hoc eſt lapides vtrunque latus portæ munientes. Erant quidem in porta turres illæ, quæ frontes appellãtur, ſed longè diuerſæ ab iis frontibus, de quibus modo loquitur Ezechiel, nam hic nõ loquitur de frontibus portæ, ſed de ſpatiis illis, quæ erant inter ſecundum murum & primum thalamum, quæ frontes appellantur. illud eſt hoc loco aduertendum, ideo veſtibulũ hoc eſſe octo cubitorum, quia octauum diem, hoc eſt domini reſurrectionem adumbrabat, & reditus Chriſti ad vitam imaginem gerebat. Ille enim reſurrexit, vt ait Apoſtolus, propter
Rom. 4. iuſtificationem noſtrã. Per hoc veſtibulũ ducimur ad ſancta ſanctorum hoc eſt ad æternã beatitudinem, ſi tamen per frontem duobus cubitis menſuratam tranſierimus. Frons hæc dilectio eſt, duo cubiti ſunt amor dei, & amor
Mat. 22. proximi Duo mandata ſunt, in quibus, vt ait ipſa veritas, vniuerſa lex pendet & prophetæ: diligere Deum ſuper omnia, & proximum ſicut teipſum. Vnde ait diuus Paulus in epiſto-
1. Tim. 1. la prima ad Timothæum: Finis præcepti eſt charitas. Eſt enim charitas plenitudo legis, & totius diuinæ ſcripturæ ſcopus. Amore ſociata eſt creatori ſuo creatura rationis cõpos, & vinculũ dilectionis ligat vtroſque in idipſum tantò fœliciùs, quanto fortiùs. Sed vt indiuiſa ſocietas & mirabilis concordia vtrobique perfecta haberetur, geminatus eſt nexus in charitate Dei & proximi, vt per charitatẽ Dei omnes vni adhærerent, per charitatem proximi omnes vnum fieret, vt quod de illo vno quiſque in ſemetipſo non caperet, pleniùs per charitatem proximi in altero poſſideret, & bonum omniũ fieret totum ſingulorum: Hi duo
Eſa. 6. nexus ſunt duæ partes forcipis apud Eſaiam, quibus pruna comprehenditur, & duo cubitus, de quibus hoc loco agit Ezechiel.

Veſtibulum autem portæ erat intrinſecus. Solent veſtibula eſſe extra portam, Hoc autem erat intra. Nam in templo Dei conſuetudo mundi poſiti in maligno non admittitur. Qua
1. Ioan. 6. de re paulò antè diſſerui. Eſt autem veſtibulum locus ante ædium ianuã inter ædes ipſas & viam relictus. Vnde Plautus in Moſt: Viden veſtibulum ante ædes.

Porrò thalami portæ ad viam orientalem tres hinc, & tres inde, menſura vna trium, & menſura vna frontium ex vtraque parte. Et menſus eſt latitudinem liminis portæ decem cubitorum: & longitudinem portæ tredecim cubitorum? Et marginẽ ante thalamos cubiti vnius, & cubitus vnus finis vtrinque: thalami autem ſex cubitorum erant hinc & inde. Et menſus eſt portam à recto thalami vſque ad tectum eius, latitudinem viginti quinque cubitorum: oſtium contra oſtium. Et fecit frontes per ſexaginta cubitos, & ad frontem atrium portæ vndique per circuitum. Et ante faciem portæ, quæ pertingebat vſque ad faciem veſtibuli portæ interioris quinquaginta cubitos, Et feneſtras obliquas in thalamis, C
& in frontibus eorum, quæ erant intra portam vndique per circuitum: ſimiliter autem erant & in veſtibulis feneſtrarũ per gyrum intrinſecus: & ante frontes pictura palmarum cælata. Et eduxit me ad atrium exterius, & ecce gazophylacia, & pauimentum ſtratum lapide in atrio per circuitum: triginta gazophylacia in circuitu pauimenti. Et pauimentum in fronte portarum ſecundum longitudinem portarum erat inferiùs. Et menſus eſt latitudinem à facie portæ inferioris vſque ad frontem atrij interioris extrinſecus, centum cubitos ad orientem & ad aquilonem. Portam quoque, quæ reſpiciebat viam aquilonis atrij exterioris menſus eſt tam in longitudine, quàm in latitudine. Et thalamos eius tres hinc, & tres inde, & frontem eius, & veſtibulum eius ſecundum menſuram portæ prioris: quinquaginta D
cubitorum longitudinem eius, & latitudinem viginti quinque cubitorum. Feneſtræ autem eius, & veſtibulum & ſculpturæ ſecundum menſuram portæ, quæ reſpiciebat ad orientem: & ſeptem graduum erat aſcenſus eius: & veſtibulum ante eam. Et porta atrij interioris cõtra portã aquilonis, & orientalẽ: & mẽſus eſt à porta vſque ad portam cẽtum cubitos.

Porrò thalami portæ ad viam orientalem tres hinc, & tres inde. Quoniam vnius tantùm thalami meminerat, ne aliquis exiſtimaret vnum tantùm

mntium eſſe in qualibet porticu, explicat nũc, eſſe in porticu illa, quæ erar ad viam orientalem, tres ex vno larere, & tres ex altero. A porta muri ſecundi vſque ad portam muri tertij erat quædam via, quæ infrà medium veſtibulum appellatur, quoniam per medium illud veſtibulum tranſgrediebatur. Et ex vna parte illius viæ erat quoddam latus illius porticus, quę illic erat, ex altera verò alterũ: & in vtroque erant tres thalami, & duo veſtibula quinque cubitorum: inter thalamos etiam vnum veſtibulũ octo cubitorũ, & frons illa duorum cubitorum, quę erat inter primum thalamum & murum. Et ne quis exiſtimaret hos thalamos inæquales eſſe, explicat eſſe eiuſdem dimenſionis, ſimiliter frontes. Diximus enim ſuprà in latere vno vnã eſſe frontem, in altero verò alteram, quæ ambæ eadem habebãt quantiratem. Hæ frontes nõ erant portæ, ſed ſpatia inter murum & primum thalamũ. Sunt, qui exiſtiment eſſe frontes thalamorum: ſed nos noſtram ſequimur expoſitionem.

Et menſus eſt latitudinem liminis portæ decem cubitorum. Suprà menſus eſt ſpiſſitudinem liminis, procedẽdo ab oriente ad occidentem, nunc verò metitur latitudinem ab aquilone ad meridiem. Erar autem hæc latitudo decem cubitorum, altitudo verò, quæ hic appellatur longitudo, tredecim cubitorũ. Numero denario decem præceptorũ decalogi additur ternarius numerus, quia ille legis perficit mandatá, qui fide viua in ſanctiſſimã credit trinitatem. Qui autẽ huiuſmodi eſt, inter homines
Pſal. 118 obtinet verum honorem, iuxta id quod ait
Pſal. 111 pſalmographus: Tunc non cõfundar, cũ perſpexero in omnibus mandatis tuis. Et rurſus: Beatus vir, qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis: gloria & diuitiæ in domo
Mat. 19 eius. Apud Deum autem obtinet gloriam im-
Ioan. 11 mortalem iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et illud: Scio quia mandatum eius vita æterna eſt.

Et marginem ante thalamos. Ante domunculas illas, quæ hoc capite thalami appellantur, erat ſedile quoddã, quod vocatur margo hoc loco. Habebat autem cubitum vnum in altitudine, & cubitum vnum in latitudine. Per thalamos, vbi habitabãt, qui ad portam accedentes recipiebant, ſignificatur charitas, per ſedile ante eos fides, quæ charitatẽ antecedit: poteſt enim eſſe fides in hac vita abſque charitate, charitas autem abſque fide non item. Poſſe quidem eſſe fidem abſque charitate, in-
1. Cor. 13 dicat diuus Paulus in epiſtola ad Corinthios, dicens: Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autẽ non habuero nihil ſum. Non poſſe autem eſſe charitatem abſque fide in hac vita, oſtendit idem Apoſto-
lus, dicens in epiſtola ad Hebræos: Sine fide Hebr. 11
impoſſibile eſt placere deo. Eam ob cauſam thalami multorum ſunt cubitorum, ſedile autem vnius, quia charitas non ſolum deum, ſed proximos omnes complectitur, fides autẽ vna eſt, ne in ſchiſmata & ſectas diuidatur: vnde magnitudinem arcæ Noë vnus cubitus inclu- Geneſ. 6
dit. Et quoniam & Deum & proximum debemus amplecti charitate, ideo ex vtraque parte ſunt thalami conſtituti: & quia charitas in vtroque teſtamento præcipitur.

Oſtium contra oſtium. Hoc eſt, erat porta è regione portæ: ſibi portę mutuò reſpõdebant. Poteſt hoc intelligi de portis murorum. Nam in latere orientali tres erant portę, vna in vno quoque muro, quæ omnes directè ſibi inuicẽ reſpondebãt: totidem ſimiliter in latere aquilonari, & totidem in auſtrali. Vel poteſt intelligi de portis thalamorum: nam eorum portæ quæ erant ex vno latere porticus, erant directè verſus portas thalamorum ex altero latere. Hæc videtur rectior expoſitio, quoniam de thalamis loquebatur, non de muris.

Et fecit frontes per ſexaginta cubitos. Hoc eſt, menſurauit frontes, quę erant ſexaginta cubitorum. Numerus ſenarius pertinet ad mundi creationem, qui ſex diebus conditus eſt: denarius verò propter decalogum ad perfectionẽ: vt per ſingulos dies decades ſingulæ ſupputentur: & à creaturarum contemplatione ad perfectam Dei contemplationem veniamus. Ea enim, quæ Deus ſex diebus creauit, homines mouent, vt vim diuinam admirentur, Deumque ipſum rerum omnium effectorem cognoſcant, eiuſque amore inflammati ad ipſum rapiantur.

Et feneſtras obliquas in thalamis. Aiunt nonnulli, has feneſtras ideo vocari obliquas, quia erant exterius ſtrictę, intus verò latæ: ita enim fieri ſolent cõmuniter feneſtræ, vt domus poſſint magnã claritatẽ recipere. De Salomone ait diuina ſcriptura libro Regum 3. Fecit in 3. Reg. 6
templo feneſtras obliquas. Nam illi, quibus lumen ſapientiæ conceditur, templi penetralia replent, & qui ſplendorem diuinæ cõtemplationis percipiunt, mox animum dilatant, & ad maiora recipienda ſe præparãt. Ego nihilominus exiſtimo, has feneſtras obliquas cõtrario modo dici, nẽpe quia erãt foris latæ, intus verò ſtrictæ, vt parũ exterioris claritatis reciperent. Ideo dicebantur obliquæ, quia non erant inſtar aliarũ feneſtrarũ cõſtructæ. Nã templũ illud Salamonis, & ſimiliter dom⁹ hæ, quæ hîc vocantur thalami, diuino ſplẽdore magis quã corporeo lumine illuſtrabãtur. Etſi vtrunque lumen bonũ ſit, & interius per

cóſcientiam,& exterius per exemplũ, tamen
multò illuſtrius & præſtantius eſt interius,
Pſal 44 quã exterius. Omnis gloria filiæ regis, inquit
regius pſaltes, ab intus, in fimbriis aureis cir-
cumamicta varietatibus. Ac ſi diceret: Omnis
animæ decor & pulchritudo, & omnes eius
voluptates ſunt intus in ipſa anima conſtitu-
tæ: eius gloria & ornamenta ſunt præcla-
ræ virtutes. At ita interiore ornatu delecta-
tur, vt exteriorem etiam curet, & exquirat.
Vult autem fimbrias hominum cóſpectui ob-
iectas, & exemplorum bonorum varietatem
in operibus exteriobus apparentem. Aſpicis
igitur bonum eſſe vtrunque ſplendorem, ſed
illum longè præſtare, qui intus in rectè facto-
rum conſcientia inuenitur. Id intelligens di-
2.Cor.1 uus Paulus aiebat: Hæc eſt gloria noſtra te-
Simile. ſtimonium conſcientiæ noſtræ. Vt pyrum &
nucis nucleum comedimus, putamina autem
& operimenta in terram deiicimus: ſic virtute
oblectamur, ſpeciem autem virtutis à virtute
ſeparatam contemnimus. Virtus eſt veluti
ſubſtantia, exterior verò ſuperficies oculis
expoſita veluti accidens. Sed vt ſuperficies
nucleum cuſtodit, ſic exteriora virtutem con-
ſeruant. Bonæ ceremoniæ ad honeſtatem &
Dei cultum pertinentes non ſunt per ſe reli-
gionis ſubſtantia, ſed ſunt ipſius ſubſtantiæ
ornatrices & conſeruatrices, & veluti folia
quædam, quæ cedunt in fructuum pulchri-
tudinẽ & cuſtodiã. Hoc de ſuperficie illa ex-
teriore intelligendum duco, quæ eſt cum in-
teriore virtute coniuncta, nam qui tetra ſce-
Simile. lera, alba virtutum ſpecie cooperit, ſimulans
ſanctitatem, non religioſus eſt, ſed hypocri-
ta, cygno ſimilis, qui plumas omnes candidas
habet, carnes autem nigras, foris albus, intus
niger. Eam ob cauſam lex vetus eſum cygni
Leuit.11 prohibebat. Et quamuis hypocrita ieiuniis &
precibus ſeipſum cruciet, nullam tamen con-
ſequitur veram ſalutem. Eſt latro ille, qui à
Marc.15 ſiniſtris cum domino pependit, & Simon Cy-
Mat. 27 renæus crucem ferens alienã, quoniã inanis
gloriæ auiditate incenſus ea facit, quæ non
diligit. Vt arundo foris pulchra intus vanã la-
nuginem pro fructu producit: ſic hypochrita
Simile. ſpecie exteriore virtutis ornatus foris, intus
autẽ à vera virtute penitus alienus pro ſoli-
do gloriæ fructu ramuſculos producit, ina-
nes illos quidem, & vento vndique agitatos.
Vnde ait in libro Sapientiæ ſcriptura diuina:
Sapien. 1 Spes impij quaſi lanugo. Quemadmodũ non
Simile. nulli mercatores pelles tantùm vendunt vul-
pium & martium, corda autem & interiora
eorum animalium non curant: ſic hypocritæ
exteriora tantùm hominibus vendunt, de in-
terioribus non tractant: Pelliones ſunt, & pel-
les vendunt, quibus diuitias, honores, digni-
tates lucrãtur: mercatura eſt ſordida, ſed vti-
lis, quæ tota in pellibus verſatur: cũ Deus præ- Leuit. 1
cipiat in lege, vt pellis animalis illi immolati
extraharur: Sed væ miſeris illis, qui neſciunt,
quod ob tale lucrum amittant, am trunt cœlũ
pro terra, animam pro corpore, Deum pro
mundo. Pretium, quod ex hac negotiatione
hypocritæ conſequuntur, pœna eſt æterna, &
cæcarum tenebrarum vorago, imò in hac vita
cruciantur, & cotidianis cruciatibus æternos
ſibi emunt cruciatus. Non obtinebunt glori-
am, nec Deum in beatitudine intuebuntur.
Ideo ait Iob: Non veniet in conſpectu eius Iob. 13
omnis hypocrita. Illi ſolùm Deum videbunt,
qui fuerint animi puritate præditi. Vnde ait Mat.5
Chriſtus Deus noſter: Beati mundo corde,
quoniam ipſi Deum videbunt. Quomodò
deum videbunt, qui ſeipſos non vident? Ea
cæcitate laborant impij hypocritæ, vt ſibi li-
benter aſſententur, vt nec fœdiſſimas labes
ſuas, & tetras maculas aſpiciant, nec quàm
longè abſint à pietatis excellentia, & iuſtitiæ
præſtantia cognoſcant. Qua ob cauſam rarò
ad Deum cõnertũtur. Cùm enim ſe eſſe Chri-
ſtianę reliogionis diſciplina inſtructos cõfin-
gant, effugant ſpiritum ſanctum, abſque quo
conuerti non poſſunt. In libro Sapientię ſunt
hæc verba literis mãdata: Spiritus ſanctus di- Sapien. 1
ſciplinæ effugiet fictũ. Eam ob cauſam Chri-
ſtus væ, & æternã hypocritis annunciat dam- Mat. 23
nationem. Apud Mathæũ. Væ, inquit, vobis
ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui comeditis
domos viduarum, orationes longas orantes,
propter quod amplius accipitis iudicium. Hi
nullum habẽt intus in conſcientia ſplendorẽ,
totam lucem ab exteriore aucupantur. At viri
euãgelica pietate inſignes, & Chriſtiana pie-
tate præſtantes interna claritate gloriantur.
Ideo feneſtras conficiunt obliquas, quibus ab
exteriore parum luminis introeat, quoniam
diuino lumine oblectantur. Cæterùm per has
feneſtras ſignificantur præſules, & cõciona-
tores, per quos debet ſolis diuini claritas ad
populum introire. Ideo hæ feneſtræ obliquæ
ſunt & anguſtæ, vt per eas poſſit ſplendor in-
gredi, non latro. Sed quoniam per hos thala-
mos, per has domunculas, & manſiones præ-
ſules & cõcionatores ſignificari diximus, per
earum feneſtras illorum ſenſus intelligimus:
qui obliqui, hoc eſt à falſa mundi opinione
abhorrere debent, ne impiam ſceleratorũ cõ-
ſuetudinem imitantes, dicant cum illis: Aſcẽ-
dit mors per feneſtras noſtras, ita enim eos Ierem. 9
facit Ieremias loquentes.

Similiter autem erant & in veſtibulis feneſtræ.
Per veſtibula hæc intelliguntur porticus,
hue

hoc eſt ſpatia tecto cooperta.

Et ante frontes pictura palmarum cælata. In ſuperiore parte frontiū muri,quæ erant in lateribus portæ hinc & inde , erāt palmæ ad ornatum & pulchritudinem ſculptæ. Nomine palmæ ſignificatur corona victoriæ,quę templum Dei ingredientibus promittitur,ſi legitimè pugnauerint , non coronabitur , inquit 2.Tim.2 Apoſtol⁹,niſi qui legitimè certauerit. Sed duplex eſt corona, vna in hac vita, altera in futura , corona huius vitæ poteſt amitti & euaneſcere , corona gloriæ eſt ſempiterna. Ideo non ait Ezechiel eſſe illic palmas verè & reipſa, ſed palmarum imaginē & cælaturam: quoniā huius mundi res fluxæ ſunt, & veluti imagines & figuræ , corona autem gloriæ in 1.Pet.5 cœlo immortalis eſt,quam beatus Petrus ap- 1.Cor.9 pellat immarceſſibilem: beatus Paulus incor- Iaco.1 ruptam,beatus Iacobus coronā vitæ, & pſal- Pſal.20 mographus coronā de lapide pretioſo. Ideo ait Ezechiel has frontes excelſas eſſe palmis veluti coronis redimitas , quoniā viri magni qui rerum cœleſtiū auiditate inflammati ad Deum aſpirant,de mundo, dæmone, & carne 2.Tim.4 mirabilem victoriam reportāt. In reliquo repoſita eſt illis corona iuſtitiæ,quam reddet illis dominus in illa die iuſtus iudex.

Et eduxit me ad atrium exterius. Id eſt, vir, qui me ducebat , introduxit me ad ſecundum atrium,quod,vt diximus, appellatur exterius reſpectu interioris,in quo ſitum erat tēplum. Primum atrium erat inter primum & ſecundum murū , de quo atrio hucuſque locuti ſumus,quod appellabatur locus vulgi,ſeu atriū immundorū. Ab hoc primo atrio eductus eſt Ezechiel ad ſecundū , quod appellabatur exterius,ſeu atrium mundorū, de quo nunc loquitur , quod erat inter murum ſecundum & tertium procedendo ad templum. Hoc ſecundum atrium erat altius primo,quod erat immūdorū, & inferius vltimo,quod erat ſacerdotū. Hoc autē ſacerdotum atriū erat aliis altius,& templo propinquius. Nam ſacerdotes ſunt in excelſa dignitate conſtituti, & debent eſſe Deo propinqui per charitatem, & animi puritatem,& exteras virtutes. De illis ait dominus:Sacerdotes, qui accedunt ad dominū, Exod.19 ſanctificentur,ne percutiā eos. Et pſalmogra- Pſal.131 phus, Sacerdotes tui Induantur iuſtitia. Et Eſa.52 Eſaias:Mundamini,qui fertis vaſa domini.

Et ecce gazophylacia. In hoc ſecundo atrio erant triginta gazophylacia. Sunt autem gazophylacia reconditoria diuitiarum. Fortaſſe erant illic poſita,vt in ea poſſent , qui vellent, eleemoſynas conijcere , vel vt in illis templi theſauri reconderentur Eccleſiam introeuntibus gazophylacia exponuntur ſpiritualium diuitiarum plena : de quibus eſt in Prouerbiis literis mandatum : Redemptio animæ viri di- Prou.13 uitiæ ſuæ. Hoc eſt , anima viri redimitur opibus ſuis,quæ ſunt veræ virtutes. Septuaginta pro gazophylaciis habent thalamos. Aquila habet cellaria. Symmachus exedras. Sunt,qui dicant habitationes eſſe leuitarum,qui tēplo ſeruiebant. Alij aſſerūt in illis gazophylaciis ſolitos eſſe miniſtros templi occidere animalia,quæ erant Deo immolanda.

Et pauimentum ſtratum lapide. Pauimentum hoc erat in atrio ſecūdo inter portam orientalem ſecūdi muri , & portam orientalē muri tertij,qui erat interior, & tēplo propinquior. In hoc pauimento erant triginta gazophylacia , quindecim in latere auſtrali, quindecim in aquilonari.

Portam verò , quæ reſpiciebat viam aquilonis. Deſcribitur porta aquilonaris , quæ erat portæ orientali ſimilis.

Et thalamos eius tres hinc , & tres inde Subaudi,menſus eſt. Ex vno latere portæ aquilonaris erant tres thalami , ex altero alij tres. Vtraque pars eſt vtrunq; teſtamentum : & litera & ſpiritus : quæ omnia ſanctiſſimæ trinitatis miſterium docent.

Secundum menſuram portæ prioris. Portam priorem appellat portam orientalem , de qua prius locutus eſt.

Quinquaginta cubitorum longitudinem eius. Accipitur longitudo pro altitudine.

Et ſculptura. Subaudi palmarum. Dixerat enim antea, eſſe in frontium capitibus picturam palmarum cælatā. Septuaginta pro ſculpturis habent palmas.

Et ſeptem graduum erat aſcenſus eius. Hinc apparet,à vulgi loco ad atrium mundorū aſcenſum eſſe ſeptē graduū. Nam per ſeptē dona ſpiritus ſancti,de quibus agit capite vndecimo Eſaias,poſſumus ad excelſam rerum di- Eſa.11 uinarum contemplationem aſcendere. Prætereа portam ſalutis ingredientibus nondū eſt animi quies & ſecuritas, niſi ſeptem gradus virtutum tranſeant:quarum tres theologales dicuntur,quatuor verò cardinales.

Et porta atrij interioris contra portam aquilonis & orientalem. Hoc eſt,portæ atrij interioris erant è regione aliarū portarū. Tres muri erant in hoc ædificio,& in quolibet erant tres portæ ,vna ad orientem , altera ad aquilonē, alia ad meridiem & ita erant diſpoſitæ, vt qui eſſent in exteriore, viderēt alias duas, & portam tēpli. Templū enim tres habebat portas, murorū portis reſpōdentes. Itaq; in parte orientali quatuor erāt directæ portæ, tres murorum,& vna templi. Similiter in parte auſtrali, & ſeptentrionali. In parte verò occidentali

nulla erat porta, quia ibi erat ſacrarium, quo nemo ingrediebatur, niſi ſummus ſacerdos: & ſocratium hoc, quod ſanctum ſanctorum vocatur, non habebat introitum niſi per templũ. Eam ob cauſam templum hoc multas portas habebat, vt ad illud ex varijs partibus introirent: quia futurum erat, vt in eccleſiam catholicam hoc templo ſignificatam multi ex diuerſis orbis terrarum oris ingrederentur. Portarũ varietas introeuntium varietatem ſignificabat. Hæ ſunt portæ, de quibus dixerat regius

Pſal. 86. vates: Diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Acſi diceret: Chariores habet Deus portas eccleſiæ, quam habuerit vnquam vniuerſam ſynagogam. Quis eſt tam omni intellectu alienus, qui credat hoc de portis terreuæ Hieroſolymæ præcipuè intelligi, quas ſcimus fuiſſe traditas igni, & in cineres

Pſal. 99. ac fauillas conuerſas? De portis ſpiritualis Hieroſolymæ loquebatur propheta: de quibus ite rum cecinit: Introite portas eius in confeſſione, atria eius in hymnis confitemini illi. Has portas ingrediuntur nonnulli ab oriente venientes, qui tepidi erant & laſſi, & alij ab aquilone frigidi, alij à meridie feruentes. Præterea alij veniebant à ſtatu vitæ florentis per orientem ſignificato, alij de auſtro procelloſo, & mundi aduerſitate ſæculum fugientes, alij ab alto aquilonẽ, hoc eſt, à mundi ſuperbia, de qua ait Ieremias: Ab aquilone pandetur omne

Iere. 1. malum Nam, vt ait Eccleſiaſticus: initium om-

Eccle. 10. nis peccati eſt ſuperbia. Ea relicta, & vana mundi pompa repudiata multos ad Chriſti eccleſiam veniſſe cognouimus. Ex parte occidentis non erat in hoc templo porta vlla, quoniam ex occidente, ex morte æterna per occaſum ſignificata, nemo venit ad Chriſtum: poſt mortem corporis nullus eſt locus reuertendi.

Gala. 6. Ideo ait Apoſtolus: Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad

Ioan. 9. domeſticos fidei. Et Chriſtus Deus noſter apud Ioannem: Operamini, dum dies eſt, veniet nox, quando iam nullus poterit operari. Promerendi tempus in hac duntaxat vita eſt.

Et menſus eſt à porta vſque ad portam centum cubitos. Hæc erat pauimenti longitudo inter duas portas aquilonares muri ſecundi & tertij.

Et eduxit me ad viam auſtralem: & ecce porta, quæ reſpiciebat ad auſtrum: & menſus eſt frontem eius, & veſtibulũ eius iuxta menſuras ſuperiores. Et feneſtras cæteras, quinquaginta cubitorum longitudine & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et in gradibus ſeptem aſcendebatur ad eam: & veſtibulum ante fores eius: & cælatæ palmæ erant, vna hinc, & altera inde in fronte eius. Et porta atrij interioris in via auſtrali: & menſus eſt à porta vſque ad portam in via auſtrali centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam auſtralem: & menſus eſt portam iuxta mẽſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulum eius iiſdem menſuris, & feneſtras eius, & veſtibulum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vingintiquinque cubitos. Et veſtibulum per gyrum longitudine vingintiquinque cubitorum, & latitudine quinque cubitorum. Et veſtibulum eius ad atrium exterius: & palmas eius in fronte: & octo gradus erant, quibus aſcendebatur per eam. Et introduxit me in atrium interius per viam orientalem: & menſus eſt portam ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius: & veſtibulum eius ſicut ſuprà: & feneſtras eius, & veſtibula in circuitu longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et veſtibulum eius, id eſt, atrij exterioris: & palmæ cælatæ in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcenſus eius. Et introduxit me ad portam, quæ reſpiciebat ad aquilonem: & menſus eſt ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulũ eius, & feneſtras eius per circuitum longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudinẽ vigintiquinque cubitorum.

Et adduxit me ad viam auſtralem. Verti poterat: Inde me duxit per viam meridiei.

Iuxta menſuras ſuperiores. Id eſt, hæc porta auſtralis cum poſtibus ſuis eiuſdem erat magnitudinis cum porta priùs deſcripta.

Et cælatæ, palmæ erant. Erant frontes palmis in ſummitate ſculptis ornatæ, & veluti coronis

coronis victoriæ redimitæ, quemadmodum de alijs frontibus diximus. Aduerte. Palma vna erat ad dextram, & altera ad ſiniſtram, quia & illi à Deo coronantur, qui in proſperitate habent temperantiam & moderationem, & illi, qui in aduerſitate patientia ſe muniunt, rerumque humanarum tolerantia. Per dextram florens ſtatus intelligitur, & mundi fœlicitas. per ſiniſtram vero aduerſitas & calamitas.
2. Par. 3. Palma verò victoribus datur. Ideo eam Salomon in templo pingere præcepit. Sed oportet
Iob. 14. fortiter laborare, & contendere. Iob compa-
Iob. 7. rat hominem cum milite dicens: Cunctis diebus, quibus nunc milito. Et alibi: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Et comparat eum cũ mercenario dicens. Sicut dies mercenarij dies eius. Vult ſignificare, debere hominem cautè viuere velut inter perpetuos inimicos inſtar militis in bello, & fortiter dimicare, & altera ex parte debere ignauiam repellere, & labores ſubire inſtar mercenarij tota die laboran-
2. Eſai. 4. tis. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare, cum dixit, eos, qui templum Hieroſolymæ, & mænia ciuitatis inſtaurabant, manu vna feciſſe opus, & altera tenuiſſe gladium. Armati ædifi-
Mat. 20. cabant pugnantes & laborantes. Et dominus non reddit denarium niſi ijs, qui in vinea la-
Luc. 1. borant. Denari⁹ autem eſt merces æterna, eſt palma victoriæ, & corona vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe, quæ hoc loco apud Ezechielem per palmam ſignificatur.

Et porta atrij interioris in via auſtrali. Hoc eſt, porta tertij muri, qua erat ingreſſus ad atrium interius per viam reſpicientem ad auſtrum.

In via auſtrali centum cubitos. Hæc erat pauimenti longitudo à porta ad portam, in parte auſtrali. Tria pauimenta menſurauit, orientale aquilonare, & auſtrale.

Thalamum eius & frontem eius. Id eſt, thalamos eius & frontes ſeu poſtes eius.

Et octo gradus erant, quibus aſcendebatur per eã. Ex atrio primo ſiue immundorum aſcendebatur ad atrium ſecundum ſiue mundorum per ſeptem gradus, ab atrio verò ſecundo ad atriũ tertium ſiue ſacerdotum per octo.

Et veſtibulum eius, id eſt, atrij exterioris, & palma cæla. Poterat hoc ita verti. Et veſtibulum eius erat in atrio exteriore, & quædam palmæ in poſtibus, &c.

Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius: & cælatura palmarum in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcenſus eius. Et per ſingula gazophylacia oſtium in frontibus por-
B tarum. Ibi lauabant holocauſtum. Et in veſtibulo portæ duæ menſæ hinc, & duæ menſæ inde: vt immoletur ſuper eas holocauſtum, & pro peccato, & pro delicto. Et ad latus exterius, quod aſcendit ad hoſtium portæ, quæ pergit ad aquilonem, duæ menſæ: & ad latus alterum ante veſtibulum portæ duæ menſæ. Quatuor menſæ hinc, & quatuor menſæ inde: per latera portæ octo menſæ erant, ſuper quas immolebant. Quatuor autem menſæ ad holocauſtum de lapidibus quadris extructæ: longitudine cubiti vnius & dimidij, & altitudine cubiti vnius ſuper quas ponent vaſa, in quibus immolatur holocauſtum & victima: & labia earum palmi vnius reflexa intrinſecus per circuitum: ſuper menſas autem carnes oblationis. Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ reſpicientis ad aquilonem: & facies eorum contra viam auſtralem, vna ex latere portæ orientalis, quæ reſpiciebat ad viam aquilonis. Et dixit ad me: Hoc gazophyla- G
cium, quod reſpicit viam meridianam, ſacerdotum erit, qui excubant in cuſtodiis templi. Porrò gazophilacium, quod reſpicit ad viam aquilonis, ſacerdotum erit, qui excubant ad miniſterium altaris. Iſti ſunt filij Sadoch, qui accedunt de filiis Leui ad dominum, vt miniſtrent ei. Et menſus eſt atrium longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadrum: & altare ante faciem templi. Et introduxit me in veſtibulum templi, & menſus eſt veſtibulum quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde, & latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde. Longitudinem autem veſtibuli viginti cubitorum: & latitudinem vndecim cubitorum: & octo gradibus aſcendebatur ad eum. Et columnæ erant in frontibus, vna hinc, & altera inde.

Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius, & celatura, &c. Poterat hoc ita verti: Et frontes eius erant in atrio exteriore, palmæq; in ipſis frontibus ex vtroque latere.

Et ibi lauabant holocauſtum. Vnumquodque gazophylacium habebat oſtium verſus pauimentum, quod erat in frontibus portarum: Et in oſtiis horum gazophylaciorum abluebãt mi niſtri templi carnes immolandas, quæ erant penitus comburendæ: quæ hic vocantur holocauſtum, holocauſtum idem eſt quod totũ crematum. Qui ſe Deo offerunt in holocauſtum debent anĩmũ expiare, & cõſcientiam pijs lachrymis abluere. Eſt enim animus fractus, atque ob criminis admiſſi conſcientiã iuſto mœrore, & lachrymarum abundantia deiectus ſa-
Pſa. 50. crificium Deo gratiſſimum. Ita enim ait David: Sacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus, cor tritum & humiliatum Deus non deſpicies. Si magnifacimus aquas florũ aut herbarum, quia abluunt oculos, aut medentur non nullis vulneribus, cur nõ magnifacimus lachrymas, quæ abluunt animæ ſordes, eiuſque vlcera curant
3. Reg. 7. Hic liquor eſt omni balſamo pretioſior, vtilior & ſalutarior. Id voluit ſignificare Salomõ, cùm mare fuſile, & luteres in templo conſtituit. Per mare fuſile & æneum, in quo lauaban tur ſacerdotes Deo ſacrificium oblaturi, ſignificabatur vera peccatorũ confeſſio cum lachrymis coniuncta, qua ſacerdotes nouæ legis ad altare accedentes debent cõſcientiæ maculas expiare. Luteres autem in quibus carnes in al-
Ioan 9. tari holocauſtorum offerendæ abluebantur, lachrymæ ſunt contritionis, quibus debent verè Chriſtiani labes ſuas delere, vt ſanctum fiat domino ſacrificium, & ad fontem Siloë, hoc eſt, ad veram ſcelerum confeſſionem, ad ſanctum pœnitentiæ ſacramentum confugere, vt cæcitatem & flagitiorum tenebras detergant. Omnes fluuij non poſſunt prunam vnam extinguere purgatorij & piæ contritionis lachry
Simile. mæ ignem illum extinguunt. Vt cùm domus aliqua incendio flagrat, qui eam volunt à flammis eripere, ad aquas confugiunt: ſic nos videntes animas noſtras flammis impiarum cupiditatum flagrantes, ſumus ſtatim ad lachry-
Simile. mas recurſuri, quibus incendium extinguam*. Vt in peluí poſitus numus à certo quodam loco non cernitur, at ſi vas illud fuerit impletũ aqua, ſtatim videtur numus à longe intuentibus: ſic anima noſtra in vaſis fictilibus, intra noſipſos numus hic admirabilis imagine Dei inſignitus non videtur à nobis, quo fit, vt nos ipſos ignoremus, at tanta poteſt eſſe piarum lachrymarum copia, vt ipſam animam noſtrã intueamur, eiuſque peſtilentes labes emundemus. Quatuor ſunt piarum lachrymarum formæ, prima eſt earum, quæ ob peccata propria funduntur, de quibus dixit David: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis Pſal. 5.
ſtratum meum rigabo. Secunda eſt ob aliena flagitia, iuxta illud eiuſdem diuini vatis: Exitus Pſa. 118.
aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam. Ac ſi diceret: Ideo oculos meos in lachrymarum fontes cõuerti, quia intueor mortales legem tuam cõtemnere, ſeque ſceleribus contaminare. Hac ratione duct* aiebat Ieremias: Quis dabit capiti meo aquã, Iere. 9.
& oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Ac ſi diceret: Vtinam caput meum eſſet fons perennis, & oculi mei venæ lachrymarum, vtinam caput meum eſſet in aquas cõuerſum, quæ per oculos tanquam per canales perpetuò manarent, vt ita poſſem ſcelera populi mei debita lachrymarum abundantia deplorare. Tertia lachrymarum ſpecies eſt, cùm pro longo Pſa. 136.
huius vitæ incolatu, & memoria exilij à patria cœleſti diffunduntur, iuxta illud: Super flumi- Pſa. 41.
na Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Et illud: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi cotidie, vbi eſt Deus tuus? Quarta eſt pro acerbiſſimorum cruciatuum, & innocentiſſimæ mortis Ieſu Chriſti memoria. Eam animo intuens Ieremias, vimque lachrymarũ profundens, aiebat: Defecerunt præ lachry- Thren. 2.
mis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea. Hæ quatuor lachrymarum formæ ſunt quatuor illæ hydriæ, quas aquis impletas iuſſit Elias effundi ſuper holocauſtum, quod fuit gratum Deo, & igne cœleſti mirabiliter 3. Reg. 18.
deuoratum. Nec caret myſterio fuiſſe ignem cum his aquis copulatum, ita enim debet Nilus cum Aetna coniungi, vt piarum lachrimatum affluentiam fundamus, & ardenti diuini amoris incendio flagremus. Eſt in Gallia Simile.
fons quidam frigidiſſimus, qui, vt teſtatur Baptiſta Fulgoſus, cum aquis aliquando flammas ignis diffundit: ſic vir verè Chriſtianus cum pijs lachrymis debet diuinæ charitatis flammas connectere, & beato illo ac admirabili incendio flagrare. Aqua lachrymarum eſt veluti mare rubrum, vbi Pharao, hoc eſt, im- Exo. 14.
pius appetitus cum vitiorũ exercitu obruitur, & flagitiorum capita confringuntur, iuxta il- Pſa. 73.
lud: Contribulaſti capita draconum in aquis. Nec ſolum lachrymæ obruunt flagitia, ſed etiã Hiere. 3.
cordis terram irrigant, & frugiferam reddunt. Eſt enim lachrymarum abundantia fons ille paradiſi irrigans vniuerſæ terræ ſuperficiem,

ciem, & conſitum hortum, de quo aiebat Ec-
Eccle. 14. cleſiaſtheus: Rigabo hortum plantationis. Eſt etiam natatorium Siloë, vbi oculi animorum
Ioan. 9. abluuntur. Fœlix ille, qui pijs lachrymis offunditur, quoniam in æterna beatitudine oble-
Pſal. 125. ctabitur. Nã, vt ait regius vates, Qui ſeminant in lachrymis, in exulatione metent. O beata
Mat. 5. ſemina, quæ pro fructu æternam producunt voluptatem. Vnde Chriſtus Deus noſter, Bea-
Ioan. 11. ti, inquit, qui lugent, quoniam ipſi conſolabũtur. Ipſe dominus ſuper Lazarũ plorauit mor-
Luc. 19. tuum, & videns ciuitatẽ fleuit ſuper illã. Dauid luxit Abſalonem, Chriſtus populum Iu-
Hebr. 5. daicum, fleuit mundi ſcelera, petẽs à patre cœleſti eorum remiſſionem, & vt ait Diuus Paulus in epiſtola ad Hæbreos, cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. Audiamus Diuum Bernardũ ijs verbis falſam noſtram lætitiam obiurgantem: Chriſtus compatitur, & plorat, homo patitur & ridebit? Et alibi: Deliciæ angelorũ ſunt lachrymæ noſtræ, & delectabiles lachrymæ pœnitentis. Et iterum: Fœlices lachrymæ, quas benignæ manus conditoris abſtergunt, & beati oculi, qui in talibus liquefieri elegerunt. D. Hieronymus ita inquit: O lachryma, ſublimis tua eſt potentia, tuum regnum, tribunal iudicis non vereris: amicorum tuorum accuſatoribus ſilentiũ imponis. Non eſt qui te accedere vetet, ſi ſola intraueris, vacua non redibis, magis crucias diabolum, quã pœna infernalis. Quid plura, vincis inuincibilem, ligas omnipotentem, inclinas filium virginis. Et Diuus Gregorius: Regnum cœlorum rapi vult noſtris fletibus, quod noſtris meritis non debetur. Et Caſſiodorus in pſalmos: Fletus eſt cibus animorum, corroboratio ſenſuum, abſolutio peccatorum refectio mẽtium, lauacrum culpatũ.
Simile. Hæc ille. Vt gelu dureſcit in vaſe quodam incluſum, ſed ſi igne agitatur, liqueſcit, & per vaſis egreditur foramina: ſic peccati frigiditas vertitur in duritiẽ, at ſi diuini amoris igni admoueatur, liqueſcit gelata illa frigiditas, & in lachrymas reſoluta diffunditur per oculos.
Pſal. 147. Quærendus eſt hic ignis, vt diffluãt lachrymæ & peccata deleantur. Emitit enim illũ Deus, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Lugeamus igitur, & affluentiam lachrymarũ fundamus, atque in atrio interiore, in intimo conſcientiæ noſtræ, holocauſtum, hoc eſt nos ipſo Deo dicatos perẽnibus lachrymis lauemus, eos in ſpiritu imitantes, de quibus hic ait Ezechiel: Et ibi lauabant holocauſtum.

Vt immoletur ſuper eas holocauſtum. Occidebatur animal, & caro eius lauabatur & cremabatur, & ita oblata Deo vocabatur holocauſtum, hoc eſt ſacrificium totum combuſtũ. Et ſi hoc ſacrificij genus antiquatum eſt, remanſit tamẽ id, quod ſignificabatur per illud. Caro noſtra eſt diuini amoris igne comburenda, & tota Deo immolanda. Si enim eam effrænatam, ſibique præſidentem exultare & nutriti reliquerimus, abijciet moderationem & cõtinentiam, & animum perturbabit, & ad perniciem ſempiternam adducet. Hæc eſt Heua nos ad pomũ prohibitum inuitans. Hæc eſt Aegyptia Putiph

aris vxor Ioſephũ ad falſas voluptates volens allicere. Hæc eſt Iahel Siſarẽ ficto amo-
re ſeducens, ſed verè occidens. Hæc eſt Dali- *Geneſ. 3.*
la, quæ Samſonem in ſinum ſuum blandè exce- *Gene. 39.*
pit, eique capillos amputauit, tradiditque Philiſtæis hoſtibus ſuis, qui illum oculis priuarunt
& ad ignominiã perduxerunt. Hæc eſt puella *Iud. 4.*
ſaltatrix, quæ Ioãnis caput petiuit. Hæc eſt an- *Iud. 16.*
cilla oſtiaria, ad cuius vocem Chriſtum negauit.
mus. Eam debemus coërcere & caſtigare iux- *Mar. 6.*
ta id, quod ait Apoſtolus in prima ad Corin- *Ioan. 8.*
thios: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo. Et ad Romanos: Obſecro vos fratres
per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora *1. Cor 9.*
veſtra hoſtiam viuẽtem, ſanctã, Deo placentẽ,
rationabile obſequium veſtrum. Hoſtia occi- *Rom. 12.*
debatur, & Apoſtolus monet carnem mortificemus, vt ſit hoſtia viuens, vt ſit victima viua. Si victima eſt, occiſa eſt: ſi occiſa, quomodo viua? Qui fieri poteſt, vt mortua & viua eodẽ tẽpore ſit? Vult ſignificare Apoſtolus, ita nos debere carnem mortificare, vt ſit mortua peccato, viua autem gratiæ, mortua cõcupiſcentiæ, viua verò virtuti. Imò viua eſſe nõ poterit, niſi hoc modo fuerit mortua. Ait enim Apoſtolus:
Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini, ſin *Rom. 8.*
autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Viuere ſecundum carnem, eſt eius imperio ſubeſſe, eius legibus obtemperare, eius deſiderijs duci. Ideo ait poſtea in eadem epiſtola
Apoſtolus: Curam carnis ne feceritis in deſiderijs. *Rom. 13.*
Et ad Coloſſẽſes: Mortificate mẽbra veſtra *Colo. 3.*
quæ ſunt ſuper terram. Et ad Galatas: Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt *Gala. 5.*
cum vitijs & concupiſcentijs.

Et pro peccato, & pro delicto. Peccatum eſt in commiſſione, delictum verò in omiſſione. Vel per peccatum intelligitur culpa venialis, per delictum verò flagitium mortiferum.

Et ad latus exterius, quod aſcendit ad oſtiũ portæ, quæ pergit ad aquilonem. Ex his verbis colligitur, huius ædificij locum altiorẽ eſſe ex parte aquilonari, quod ſupra aſſeruimus, verba illa explanantes. Quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum.

De lapidibus quadris extructa. Non rotundis, qui non ſunt ad ædificium apti, ſphærica enim in pũcto ſe tangunt. Lapides quadrati ex omni

latere

Pſal. 117. Epheſ. 2. latere firmiter manent, lapidem angularẽ imitantes. qui factus eſt in caput anguli, de quo ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum & prophetarũ ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit

In quibus immolarent holocauſtum, & victimæ. Holocauſtum erat totum crematum, victima non cremebatur tota, ſacrificium comprehendit vtrumque.

Gazophylacia cantorum in atrio interiore. Quatuor gazophylacia erant in intimo atrio, duo cantorum duo verò ſacerdotum. Sacerdotes immolabant Deo victimas & cãtores inter immolandum canebant, Deum laudibus efferentes. Ea ſacrificia ſunt Deo grata, quæ ſponte & cum gaudio fiunt. Id intelligens regius vates

Pſal. 53. canebat: Voluntariè ſacrificabo tibi & confitebor nomini tuo domine, quod bonum eſt Vbi confiteri accipitur pro laudare. Sunt, qui exiſtiment in ijs duobus gazophylacijs ſolitos eſſe habitare ſacerdotes per hebdomadas ſucceſſiuè qui templo miniſtrabant, & in alijs duob' ſimiliter cantores. Quidam exiſtimant, nec ſacerdotes nec leuitas in his gazophylaciis commorari ſed ſeruari in illis inſtrumenta, ſacerdotum & cantorum miniſterio neceſſaria, qualia ſunt, thuribula, gladij ad occidendum victimas. phialæ & alia huiuſmodi pro ſacerdotib', pro cantoribus verò citharæ. tympana, cymbala, & alia huiuſmodi.

Iſti ſunt filij Sadoch. Tertio libro Regum fuit

3. Re. 2. memoriæ proditum fuiſſe Ablatharũ de ſummo ſacerdotio deiectum, & Sadochum à Salomone eius loco conſtitutum. Et ita reductum fuit ſummũ ſacerdotium ad progeniẽ Eleazari Aaronis filij. Huius Sadochi erant filij, qui huic templo ſeruiebant. Sadoch idem eſt quod

Pſal. 10. iuſtus & iuſtificans. per quem Chriſtus ſignificatur, de quo dicitur in pſalmo: Iuſtus dominus & iuſtitias dilexit. æquitatem vidit vidit

1. Cor. 1. vultus eius. Et D. Paulus in prima ad Corinthios. Factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio Huius ſunt filij omnes verè Chriſtiani de quibus ait D. Ioannes:

Ioan. 1. Quotquot autem eum receperũt. dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, ijs qui credunt in nomine eius qui non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis ſed ex Deo nati ſunt.

Et menſus eſt atrium longitudine centum cubitorum. Loquitur de atrio interiore, quod erat in medio totius ædificij, in quo atrio ſitum erat templum. Erat autem atrium hoc quadratum, tam latum quàm longum.

Longitudinem autem veſtibuli viginti cubitorũ. Incipit deſcribere templũ in quo erat veſtibulum, ſanctum & ſancta ſanctorum. In veſtibulo ſunt catechumeni in ſancto baptizati in ſanctis ſanctorum charitate præditi ſapientia ornati. virtutum omnium mœnibus muniti. qui diuinarum rerum contemplationi dediti, corpore habitant in terra, animo verò in cœlo, in carne humana degentes vitam cœleſtem ac diuini bonitatis effigiem in ſuis moribus ac factis adumbrantes Huius ſanctuarij ſiue ſancti ſanctorum porta anguſta eſt, & pauci per eam ingrediuntur. De ea ait regius vates: Hæc porta domini iuſti intrabunt per eam. Et Chriſtus Deus noſter apud Mathæum Intrare per anguſtam portã & apud Lucam: Contendite intrare per anguſtam portam Pſa. 117. Mat. 7. Luc. 13.

Et octo gradibus aſcendebatur ad eam Subaudi interiorẽ portã Hi octo gradus ſunt octo illæ beatitudines, de quibus ait Chriſtus: Beati pauperes ſpiritu quoniã ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Beati qui lugẽt, quoniam ipſi conſolabuntur, & cæteræ quæ in euangelio D Mat. recitantur quod euangelium canitur in feſto omniũ ſanctorum. Celebrat eccleſia eorum memoriam. qui animũ à corporis cõtagio ſeuocarũt, ſeq; ad Chriſti imitationẽ contulerũt Epiſtola Apocalypſis illo feſto deſtinata narrat multos eſſe beatos in gloria cœleſti, euangeliũ explicat vias quibus ſe ad gloriam illã ſempiternam cõtulerunt, & gradus, quibus illuc aſcẽderunt & cœleſtẽ illã beatitudinem cõpararunt: Eſt euangelium illud ſumma quædã graduum paradiſi & veluti itinerariũ quoddam, docens vias ad æternitatem ducẽtes De ijs vijs dicitur in Pſal Vias tuas domine demõſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. Mare rubrũ in exitu Iſraelitarũ de Aegypto fuit in vias varias diuiſum. Ita enim ait diuinus vates. Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones aquarũ. Nõ dixit, in diuiſionẽ. ſed in diuiſiones. vt multas fuiſſe vias oſtẽderet. Fluuius autẽ Iordanis vnã ſolùm habuit quãdo ad ingreſſum Hebræorũ fuit retrorſum mirabiliter cõuerſum. Nã volentibus ab Aegypto, à mundi caligine, à flagitijs & ſceleribus exire viæ multæ oſtendũtur: terrã autem promiſſionis hoc eſt. cœleſtẽ patriam ingredientibus vna patet via. nimirũ deſcendere in gratia gratũ faciẽte ad quã viæ aliæ dirigũtur, & per hanc portam illi ad æternam ingrediũtur beatitudinem, qui ex hac vita in charitate migrãt, vel ſtatim. vel ſi nõ ſunt omnino purgati, poſtea in purgatorio permũdantur Vocantur autem hi octo gradus beatitudines, quòd ad certam illam tendant beatitudinem, in qua cœt' mentiũ beatarum Deo in æternum fruuntur. Quæ ſunt ad finem aliquem ordinata. debent habere Mat. 5. Apoc. 7. Pſa. 24. Exo. 14. Pſa. 135. Ioſue. 3. Pſa. 113.

habere ſimilitudinem aliquam & proportionē
cum illo fine, cùm autem nos ſimus ordinati
ad æternam beatitudinem, oportet habere cū
cum ea aliquam ſimilitudinem & proportio-
nem. Eſt autem hæc ſimilitudo & proportio
ſeruare beatitudines diſpoſitiuas & præpara-
tiuas ad obtinendam beatitudinem vltimam
& fruitiuam. Beatitudines autem ſunt pauper
tas ſpiritus, manſuetudo, lacrymæ, deſiderium
iuſtitiæ, miſericordia, munditia cordis, pax, pa
tientia. Vt ſi quis in papyro delineatum ædifi-
Simile. cium magnificæ aulæ portaret manu, interro-
ganti quid manu teneret, poſſet rectè reſpon-
dere, ſumptuoſam aulam: nō quòd re ipſa ma-
nu teneret lapides, ligna, calcem, & magnam
clauorum vim, ſed quod graphidem ædificij &
linearum ductum, & ipſum denique ædificiū
illic deſcriptum geſtaret: ſic paupertas, man-
ſuetudo, miſericordia, & cæteræ huiuſmodi
virtutes hic connumeratę dicuntur beatitudi-
nes, non quòd re vera ſint ipſa æterna beati-
tudo, ſed quòd ſint imago quædam & deſcri-
ptio, quam debet intueri & imitari, qui cœleſtē
aulam conſequi, ſibique quodammodo ædifi-
care voluerit: & quòd qui his virtutibus eſt
præditus, & in corpore humano vitam cœleſtē
imitatur, gerat imaginem beatorū, quare ipſe
beatus etiam appellatur. Has octo beatitudi-
nes appellat hoc loco Ezechiel octo gradus,
dicens: Et octo gradibus aſcendebatur ad
eam.

Et columna erant in frontibus. Frontes hoc
loco appellantur duæ partes parietis, quæ ex
vtraque parte oſtij exiſtebant. In vno latere
oſtij erat vna, in altero altera, quemadmodum
in templo Salomonis, vt 3. Regum literæ diui-
3.Reg.7. uinæ teſtantur. Per has duas columnas ſignifi-
cantur principes ſæculares Chriſtianam rem-
publicam in temporalibus gubernātes & præ-
ſules eccleſiaſtici eandem in ſpiritualibus re-
Gala.2. gentes. In epiſt. ad Galatas. Petrus & Ioannes
columnæ vocantur. Imò ipſe Chriſtus Apo-
ſtolos omnes & viros apoſtolicos, principes &
præſides columnas vocat in pſalmo, dicens:
Pſal.74. Liquefacta eſt terra, & omnes, qui habitant in
ea, ego confirmaui columnas eius. Ac ſi dice-
ret: Cùm mundus eſſet veluti antiqua domus
minitans ruinam, & prope ruitura, ego eā ful-
ciui columnis, hoc eſt, Chriſtianis principi-
bus & præſulibus confirmaui. De ijs columnis
ait Salomon in Prouerbiis: Sapientia ædifica-
uit ſibi domum, excidit columnas ſeptē. Hæc
Prou.10. ſapientia Chriſtus eſt, qui domum, hoc eſt ca-
tholicam Eccleſiā ædificauit, de qua tota hac
viſione loquitur Ezechiel. Et columnis ſeptē,
id eſt, multis principibus catholicis & præla-
tis ſapientibus eam muniunt. Frequens enim
eſt, & in diuinis literis vſitatū, numero ſepte-
nario intelligi indeterminatā multitudinem,
vt alibi oſtendimus. Volens Deus oſtendere
apud Salomonem multos futuros eſſe, nume-
ro vtitur ſeptenario, volēs autem ſignificare,
non ſolùm de Eccleſiaſticis loqui, ſed etiā de
ſæcularibus, apud Ezechielem duos nomina- Simile.
uit duabus columnis ſignificatos. Vt homo ex
duabus partibus conſtat, corpore & anima: ſic
reſpublica Chriſtiana duobus regiminibus gu
bernatur, nimirum ſpirituali, quod animæ reſ-
pondet, & temporali, quod corpus ſpectat. Et
vt anima & corpus tam intimam habent inter
ſe coniunctionem, vt nec anima velit corpus
deſerere, nec corpus ab ea ſeparari: ſic hæ duæ
gubernationes mutuam debent inter ſe, ſum-
mamque habere concordiam & amicitiam.
Quemadmodum ea, quæ ex India aſportan- Simile,
tur Orientali, magnifacimus, quòd deferātur
ex regione remotiſſima: ſic principes terræ ſpi
ritualem principatum & veram religionē, quam
filius Dei attulit ex cœlo in terram, quapro-
pter humanam naturam aſſumpſit, debēt plu-
ris quàm terrena, imò ſummo pretio æſtima-
re: nā ea, quæ ex oris remotis adducuntur, par-
ua ſunt & caduca, ea autem, quæ de cœlo ve-
nerunt, magna ſunt, & perpetua. Quare debēt
duæ templi columnæ mutua, maximaque inter
ſe conſuetudine & charitate coadunari. Hæ Cant.3.
ſunt duæ illæ columnæ, de quibus eſt in Can-
ticis literis mandatum. Lectulum fecit ſibi rex
Salomon de lignis Libani, columnas eius fe-
cit argenteas, reclinatorium aureum, aſcēſum
purpureū media charitate conſtrauit. Hoc eſt,
verus Salomon, rex pacificus, Chriſtus Deus
noſter Eccleſiam cōſtituit de lignis cedrorum
Libani, hoc eſt, de Chriſtianis odoriferis, vbi
columnas, id eſt, principes & antiſtites collo-
cauit, argēteos ob vitæ puritatem & doctrinæ
ſplendorem: cuius Eccleſiæ pauimentum eſt
aureum propter charitatem, & tectum purpu-
reum ob Chriſti ſanguinē: & medium ſiue in-
timum eius diuino circūdatum amore. Quem-
admodū operimentum tentorij ſiue cœlum le-
cti eos tegit, qui in lecto ſunt: ſic & Chriſti
ſanguis eos, qui in Eccleſia commorantur. At
principes illi, & antiſtites, qui diuina lege con-
tempta ſe turpibus dedunt voluptatibus, qui
non ſolùm nocent, quòd ipſi deprauātur, ſed
quod alios deprauent, peccato & exemplo læ-
dentes, non merentur appellari columnæ: ſed
qui appetitus ſuos domuerint, & de mundo,
carne, & dæmone victoriam reportauerint. Ita
enim ait apud Ioannem in Apocalypſi Deus
noſter. Qui vicerit, faciam illum columnam
in templo Dei mei. Hæ ſunt columnæ, de qui-
bus loquitur hic Ezechiel.

Annotationes ex hebræo in

CAP. XL.

IN *exordio anni.* Septuaginta habent: *ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ* Hoc eſt, in primo menſe. Si primus erat menſis, aperte colligitur, principium eſſe anni. Sed hic primus mēſis non erat anni legitimi, ſed anni iubilæi, qui annus incipiebat mēſe ſeptimo, die decima menſis, quæ eſt dies expiationis, vt oſtēdimus in explanatione. Pro exordio eſt in hebræo: בראש

Pſal 118 berox: quæ dictio principium ſignificat, & exordium, vt in pſalmo: Principium verborū tuorū veritas. Ac ſi diceret: A principio, à mūdi conſtitutione ſemper verba tua fuerunt veritate pleniſſima. Significat etiā caput, & ſum-

Geneſ.3 mitatem, & principem. Pro capite accipitur capite tertio Geneſis: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemē tuum, & ſemen illius, & ipſa conteret caput tuum. Septuaginta habent: Ipſe tuum conteret caput, Chriſtum intelligentes virginis filium, qui dæmonis opera euertit, hominéſq; ab eius tyrannide libe-

Rom.16 rauit. Huc alludens Apoſtolus Romanis dicebat: Deus autem pacis conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. Ex hebraico poteſt verti: Et inter fructū tuum & fructum illius, & ipſe cōfringet caput tuū. Paraphraſis Chaldaica habet: Inimicitiam ponā inter te & inter mulierem, & inter filiū tuum & filiū eius. Ipſe obſeruabit tibi, quod feciſti ei à principio, & tu obſeruabis ei in finem. At editio vulgata refert hoc ad virginem Mariā ita vertens. Et ipſa conteret caput tuū. Et rectè quidem: ipſa enim eſt cœleſtis Iudith, quæ caput impij Olophernis præcidit, quoniā eum pe-

Geneſ.2 perit, qui hanc de dæmone victoriam reportauit. Capite 2. Geneſis, vbi nos habemus. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum, qui inde diuidebatur in quatuor capita. Pro capitibus eſt in hebraico nomen hoc rox. Ea enim quæ ab vno diuidūtur, appellantur capita, quia vnumquódq; caput ſibi ipſi efficitur. Ideo habet paraphraſis Chaldaica: Erat in quatuor capita fluminum. Septuaginta verò tranſtulerunt: Diuiditur in quatuor principia. Sed quoniam dictio hæc ſignificat præcipuum, poteſt verti locus ille: Qui inde diuiditur in quatuor flumina præcipua. R. Ionah vertit: In quatuor flumina magna. Eam ob cauſam verti poterat hic Ezechielis locus: In præcipuo anno. Hoc eſt in anno iubilæi, qui apud Hebræos inter omnes alios annos principatum obtinebat. Et appellabatur annus emergens.

Et ecce vir, cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris. Septuaginta habent: Et ecce vir, & viſio eius erat quaſi viſio æris ſplendentis. Et præclarè quidem, nam de eo ait D. Paulus in epiſto ad Hebræos: Qui cùm ſit ſplēdor gloriæ, & figu- Hebr.2 ra ſubſtantiæ eius. Vbi Cyrillus per ſplendorē gloriæ coæternitatē ait ſignificari. Photius per hanc paternæ gloriæ relucentiā ſignificari ait filium à patre procedētem. Nec otioſum putat participium *ὢν*, eſt enim in græco: Qui ens ſplendor gloriæ: ens enim nomē filij eſſe exiſtimat ſicut & patris. Loquens enim Deus Moyſi dixit illi: *ἐγώ εἰμι ὁ ὤν* Id eſt, ego ſum ens. Pro quo vertit noſter interpres: Ego ſum, qui ſum. Cæterū pro ære eſt in hebraico נחשת nechoxeth, quod nomen æs ſigni- Ierem.6 ficat, & chalybē: pro quo apud Ieremiā tranſtulit etiā æs noſter interpres, dicens: Ambulantes fraudulēter, vt æs & ferrū vniuerſi corrupti ſunt. Vbi nonnulli pro ære chalybem tranſtulerunt. Solent fabri ferrarij chalybem cū ferro miſcere, vt gladiorum acies acutiſſimæ ſint, & ſplēdidiſſimæ, & celerrimè ſecent. Eſt igitur Ieremiæ ſenſus. Quemadmodum chalybs cum ferro copulatur in armorū conflatione: ſic homines nefarij, ex fraudibus cōpoſiti mutua inter ſe familiaritate cōiunguntur, vt aliis perniciem machinentur.

Et feneſtras obliquas in thalamis. Pro obliquis eſt in hebraico: אטמות atumoth, à Pſal.57 verbo אטם atam, quod ſignificat claudere, & obturare, vt in pſalmo. Furor illis ſecūdum ſimilitudinē ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas. Ea ratione ducti vertunt quidā Feneſtras clauſas. Pagnin9 retulit nomē hoc ad portas, nō aūt ad feneſtras, cùm in hebraico ad feneſtras referri videatur, nō aūt ad portas. Et in Theſauro incidens in hūc locū ad feneſtras illud refert, & exponit feneſtras clauſas, id eſt, anguſtas forinſecus. Septuaginta verterūt: Et feneſtræ abſcōditæ ſuper theim. Domūculas illas, quas noſter interpres vocat thalamos, appellāt illi theim Symmachus habet. Et feneſtras toxicas. Fortaſſe ideo eas toxicas vocat, quia inſtar ferri ſagittæ taxico tinctæ ex parte interiore erāt ſtrictæ, ex parte verò exteriore latæ. Ea enim in templo hoc deſcribuntur, ſunt ab vſu populari abhorrentia, & à mundi opinione diſcrepantia.

Et labia earum palmæ vnius, reflexa intrinſecus per circuitum. Diuus Hieronymus ait, labia hæc eſſe coronas mēſarū margines ipſas ambiētes. Hugo cardinalis ait eſſe erecturas eminentes ſuper qualibet menſarum in mēſæ extremitatibus per orbem. Quæ duæ ſententiæ ididem concidunt. In hebraico pro labiis eſt שפתים xephattaim, à verbo xaphath,

quod

quod ſignificat diſponere. Exiſtimant Hebræi xephattaim eſſe vncinos: nam Tharghum ita hunc locum tranſtulit Et vncini egrediebantur menſuræ vnius, quat or digitorũ, fixi in columnis in domo immolãtium inſtr porticum. Hæc verba explanãs R Dauid in commentariis ait fuiſſe vncinos ferreos in columnis, & parietibus defixos, vt in illis miniſtri templi animalia immolanda ſuſpenderent ad ea excorianda. Hac ratione ductus vertit Pagninus. Et vncini ferrei ad ſuſpẽdendum carnem, menſuræ quatuor digitorum, præparati intrinſecus circum circa. Hoc nomine vſus
Pſal. 67. eſt in Pſalmo 67. regius vates, pro quo ſeptuaginta interpretes tran tulerunt cleros, hoc eſt, ſortes: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Hæreditates appellantur ſortes Dormire inter medias ſortes, ſiue inter medios cleros, eſt habitare, vbi nulla eſt ſecuritas, nimirum in terminis & limitibus duarũ hæreditatum, ſiue regionum inter ſe diſsidentium. Eſt ergo ſenſus. Si habitaneritis vos ô præſules iuxta inimicos inter veſtram & eorũ hæreditatem, non aulis veſtris pigri & otioſi, dediti ventri & ſomnó, ac ſi nullum ſit periculum, ſed tanquam peruigiles, & ad quemuis hoſtis rumorem poſſitis excitari, pulchra & decora erit Eccleſia vobis commiſſa: erit inſtar columbæ candidæ pennas d argẽtatas, & dorſum fuluo auro ſimile habentis. Huic expoſitioni fauet tranſlatio diui Hieronymi ita ex hebraico vertentis. Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargẽtatæ, & poſteriora dorſi eius in virore auri. Quod in Pſalmo vocauit terminos, vocat hîc apud Ezechielem labia, ſeu fines & terminos menſarũ, ſeu coronas menſas ipſas circundantes, & vndiq; ambientes Qui vocabulum hoc aiunt ſignificare vncinos, aſſerunt etiã tripodes, & ollas, & locum, vbi ſunt ollæ, ſignificare. Aiúntque hunc eſſe verum huius Pſalmi intellectum. Etſi nunc tam ſordidi & atri ſitis, quàm hi, qui inter fuliginoſas ollas, & tripodes, & vncinos iacẽt, eritis tamẽ poſtea nitidi, & tanto candore affecti, vt poſsitis eum columna cõparari, quæ pulchra eſt, & alas habet argenteas, corporiſq; pennas auro fuluo ſimiles, & excellente colore effectas. Etſi nunc in luctu & gemitu verſemini, & acerbis calamitatibus premamini, tamen polliceor vobis fore tempus, quo eritis gaudio perfuſi, & in veſtrũ decus reſtituti, ac in priſtinam dignitatem reuocati. Poteſt locus ille ita verti. Si dormiatis inter media labia, &c. Et tunc erit ſenſus. Si cùm de vobis homines impij detraxerint, cùm nomẽ veſtrum maledictis violauerint, & ſplendorem veſtrum maculare voluerint, inter eorum labia ſecurè quieueritis, nullam de illis vltionem ſumẽtes, ſed eorum contumelias æquo animo tolerantes, eritis abſque dubio albis columbis ſimiles, quæ ſunt pulchro eximióque colore inſtar auri & argẽti affectæ, & admirabili pulchritudine decoratæ. Quo magis famam veſtram voluerint ſuis verbis obſcurare, eò ampliùs veſtra potẽtia, virtutis cõſtantia, & erecti animi firmitudo eam illuſtrabunt Nihil enim magis conducit, ad præclaræ famæ amplitudinem glorioſiùs augẽdam, quàm ſceleratorũ hominum iniuria. Virorum enim iuſtitiam & pietatem colentium dignitas flagitioſorum hominum contumeliis magnificẽtiſsimè illuſtratur. Vera huius vitæ gloria non conſiſtit in vocibus malè iudicãtium, nec in temeraria & inconſiderata multitudinis opinione impiorum facinorũ plerumque laudatricis, ſolida res eſt, & expreſſa, non adumbrata ea eſt ſplendor virtutum, conſentiẽs laus bonorum, incorrupta vox bene de excellente virtute ſentientiũ. Et ita nomen hoc xephattaim, & illic apud Dauidẽ, & hîc apud Ezechielem eandem habet ſignificationem, labia in vtroque loco ſignificans, ſed ita vt labium æquiuocum ſit, non vniuocum.

ARGVMENTVM CAPITIS XLI.

INgreditur diuinus vates in templum, & ædificandæ Eccleſiæ catholicæ admirabilem perſpicit diſpoſitionem. Introduxerat eum vir ille, qui calamum menſorium, & funiculum lineum manu tenebat, in tria illius ædificij atria, vt ea, quæ templum cingebant, aſpiceret. Nunc enim in templum ipſum introducit, vt poſſit extima illius myſteria penetrare, & ſanctæ Eccleſiæ Romanæ ordinem, pulchritudinem, hierarchiam, & ſacramenta mentis oculis intueri.

CAP. XLI.

ET introduxit me in templum, & A menſus eſt frontes ſex cubitos latitudinis hinc, & ſex cubitos latitudinis inde, latitudinem tabernaculi. Et latitudo portæ decem cubitorum erat: & latera portæ, quinque cubitis hinc & quinque cubitis inde: & menſus eſt longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum. Et ingreſſus intrinſecus men-

ſus eſt in fronte portæ duos cubitos: & portam ſex cubitorum, & latitudinem portæ ſeptem cubitorum. Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi. Et dixit ad me: Hoc eſt ſanctum ſanctorum. Et menſus eſt parietem domus ſex cubitorum, & latitudinem lateris quatuor cubitorum vndique per circuitũ domus. Latera autem latus ad latus bis trigintatria: & erant imminentia, quæ ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, & continerent, & non attingerent parietem B templi. Et platea erat in rotundum, aſcẽdens ſurſum per cochleam, & in cœnaculum templi deferebat per gyrum. Idcirco latius erat templum in ſuperioribus: & ſic de inferioribus aſcendebatur in ſuperiora, & in medium. Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad menſuram calami ſex cubitorum ſpacio, & latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum: & erat interior domus in lateribus domus.

EXPLANATIO.

ET *introduxit me in templum.* Viri ſapientia præſtantes, qui philoſophiæ fontes voluerunt aperire, & res cognitu digniſſimas ab obliuione hominum atque ſilentio vindicare, tres eſſe mundos aſſerunt, & has ſuas aſſertiones literis mandarunt. Primum mundum alios excelſitate, dignitate, & amplitudine facilè vincentem appellarunt ſupramundanũ, angelicum, & intellectualem: qui à nemine ſatis pro dignitate laudibus effertur, quoniã eſt ſupremum illud mentium beatum domicilium, quæ Deo ſempiterno æuo fruuntur. Tãta eſt gloria refertũ, vt eius admiratione quadam veluti perculſus D. Paulus has voces emiſit: ſicut ſcriptum eſt. Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽderũt, quæ præparauit Deus his, qui diligunt illum. Alterum ſecundum appellarunt cœleſtem, qui nouem orbibus ſeu globis conſtat: quorum vnus primum mobile appellatur, & extimus cœleſtis qui reliquos omnes cõplectitur. Tertium & poſtremum appellarunt ſublunarem, quatuor elementis conſtantem, quorum infimũ eſt terra immobilis, in quam feruntur omnia ſuo nutu pondera, quæ ima ſede ſemper hæret, complexa medium totius vniuerſitatis locum. In hoc mundo propoſuit Deus hominem, qui etiam mundus appellatur, ſed mundus paruus, qui à Græcis dicitur microcoſmos, & in euangelio omnis creatura nuncupatur: quia rerum omnium creatarum communicationem re ipſa complectitur. Quemadmodum magni reges, cùm vrbem aliquam mœnibus inſignem olim condebant, ſoliti erant ſtatuam ſuam in ea collocare, vt vrbe abſoluta imaginem ſuam omnes aſpicerent: ſic ſummus ille Deus totius mundi effector, & moderator conſtructa mundi machina poſtremum omnium hominem in medio illius tanquam imaginem ſuam conſtituit: hac enim in re homo ſuperat cœlos admirabili conuerſione & celebritate concitatos, & micantibus aſtris diſtinctos, quòd non illos, ſed eum ſciamus eſſe ad Dei imaginem & ſimilitudinem procreatum, & in hoc tertio mundo, quem incolimus, vt primum conſequatur, conſtitutum. Hic tertius mundus, in quo mortales vitam degunt, plenus eſt tenebrarum: primus plenus lucis: medius ex luce & tenebris temperatus. Hic per aquas ſignificatur fluxas & inſtabiles, ille per ignem ſplendidiſſimum, & immortalem, medius hoc eſt cœlum mediam obtinens naturam per ignem & aquam: quam ob cauſam ab Hebræis vocatur ſamaim: eſt enim ſamaim: ex quod ſignificat ignem, & maim, quod ſignificat aquas, compoſitum, vt nonnulli ex Hebreis arbitrantur. Horum trium mundorum imaginem gerebat antiquum illud tabernaculum à Moyſe mirabiliter conſtructum: & poſteà templum illud magnificum à Salomone ædificatum. Erat enim tabernaculum quemadmodum & templum in tres partes diuiſum, quarum ſingulæ ſingulos, quos dixi, mundos repræſentabant. Prima pars, quæ atrium nuncupabatur, vbi homines ambulabant non ſolùm mundi, ſed immundi, nõ ſolùm ſacri, ſed etiam prophani, vbi animalia Deo oblata occidebantur, erat huiuſmodi ſublunaris expreſſum ſimulachrum. Hic enim boni commorantur, & mali, éſtque perpetua ortus & interitus viciſſitudo. Pars illa tabernaculi ſecunda, quæ dicebatur ſancta, tota auri micans ſplendore, candelabróque ſeptẽ lucernis diſtincto illuminata cœlũ repræſentabat, quod ſeptem planetis per ſeptẽ lucernas ſignificatis illuſtratur. Pars illa intima, quæ erat ſacratior, vocata ſancta ſanctorũ, vbi erat propitiatoriũ, & cherubim alas ſuas expandẽtes, & ſeipſos ſpectãtes, imago erat mũdi illius angeli

Margin notes: 1. Cor. 2. — Mat. vlt. — Similε. — Exo. 25. — 3. Reg. 6. — Exo. 25. — Exo. 26. — 3. Reg. 6.

angelici, ſupremi, & ſempiterni, vbi ſancti re-
quieſcūt, diuina viſione ſummè oblectati, bo-
norum copia repleti, & pulcherrimis gloriæ
immortalis ornamentis magnificentiſſimè mu-
niti. Illa enim Dei ciuitas ſempiterna, eſt ta-
bernaculū illud, quod, vt verbis vtar Apoſto-
Hebr. 8 li in epiſtola ad Hebræos, fixit Deus, & non
Hebr. 9 homo. Nā in ſancta ſanctorū ſemel in anno
ſolus pontifex cum ſanguine introibat, quo-
niā futurū erat, vt Chriſtus Ieſus aſſiſtēs pon-
tifex futurorum bonorū per amplius & per-
Hebr. 9 fectius tabernaculum, per propriū ſanguinē
introiret ſemel in ſancta ſanctorū æterna re-
demptione inuenta. Aſpicis igitur per tres ta-
Exod. 38 bernaculi partes, tres mundos ſignificari hūc
quem homines & bruta incolunt, cœleſtē in
quo micantes planetę coruſcant, & ſupercœ-
leſtem, beatiſſimū ſanctorum domicilium. Et
quoniam ſanctum ſanctorum æternā adum-
Mat. 27 brabat beatitudinē, ad quam ante Ieſu Chri-
Mar. 15 ſti mortem nemo aſcendebat, erat velo tectū,
quod fuit illo moriēte ſciſſum, vt intelligere-
mus eſſe nobis per Chriſti ſanguinem & cru-
Luc. 23. cem ad ſupercœleſtem patriam, & cœlitū cō-
ſortium viam reſeratā. Ideo crux Chriſti duo
ligna habebat coniuncta, vnum rectū, tendēs
ſurſum, alterū trāſuerſum, vt intelligeremus
naturam humanā per lignum trāſuerſum ſi-
gnificatam ſociatā eſſe angelicæ naturæ per
lignum ſurſum erectum intellectæ, & merito
crucis & mortis innocētiſſimi agni fuiſſe ho-
mines angelorum conſortiū in æterno taber-
naculo conſecutos. Sciſſio veli indicauit pate-
re deinceps nobis aditum ad patriā, ad gloriā
ſanctorum, ad cœtum mentium beatarum, vn
de ob primi parētis peccatum eramus à prin-
cipio ſecluſi. Et licet hi tres mūdi ſint diſtin-
cti inter ſe, poſſunt tamē vnus mūdus appel-
lari, quòd ab vno principio, & ad eūdem finē
omnes referantur, & vno quodā concentu in-
ter ſe tēperentur. Quod in vno eſt, in alio e-
tiā quodāmodo inuenitur, eſt apud nos ignis,
eſt in cœlo ſol, eſt in æterna beatitudine per-
fecta & ſūma charitas. Elementaris ignis vrit,
cœleſtis illuminat, ſupercœleſtis amore ſua-
uiſſimo & beatiſſimo inflāmat. Hi tres mundi
nō ſolū in tabernaculo Moyſi, & in tēplo Sa-
lomonico, ſed in hoc etiā admirabili Ezechi-
elis templo fuerunt adumbrati. Et præter eos
alius eſt mundus, nimirū eccleſia catholica,
in qua hi tres quodāmodo continentur, nā in
ea eſt vita & mors mūdi ſublunaris, eſt clari-
tas & obſcuritas mūdi cœleſtis, eſt charitas
mūdi ſupra cœleſtis, quę hic incipit, ſed ibi eſt
Hebr. 11 omnibus numeris abſoluta. In eccleſia eſt fi-
des illa, quæ eſt iuxta D. Pauli ſententiā ſubſtā-
tia rerum ſperandarum, argumentū non ap-
parentium. Dicitur autē ſubſtātia, quòd per
fidē ſubſiſtāt in nobis etiā modò ſperāda, quæ
in futuro per experientiam ſubſiſtēt. Id intel-
ligēs Chryſoſtomus in expoſitione in epiſto-
lam ad Hebræos ait: Fides in anima noſtra fa-
cit ſubſiſtere ea, quæ non videntur. Itaque in
eccleſia ea dicūtur ſuo modo eſſe, quę in æter
na ſunt beatitudine. Et licet ibi non ſit fides
cum beatitudine, quoniā fides in ratione ſui
habet imperfectionē, quæ eſt ex parte ſubie-
cti, vt ſcilicet credens nō videat id, quod cre-
dit, beatitudo autē ex ſui ratione habet per-
fectionem ex parte ſubiecti, vt ſcilicet beatus
videat id, quo beatificatur, eſt tamē in beati-
tudine, id quod credimus, etiam ſi ibi fides nō
ſit, nec quo ad actum, nec quo ad habitū. Imò
iuxta D. Thomæ ſententiam fieri nequaquam
poteſt, vt eadē fides numero maneat in patria,
itaque non ſolùm manet, ſed nec manere po-
teſt. Non tamen me fugit Durandum ſubtili-
bus & ingenioſis argumentis oſtēdere velle,
poſſe in beatitudine fidem quo ad habitū ma-
nere, ſed D. Thomæ ſententiam ſemper am-
plectendam duxi ob eius rationē, & admira-
bilem doctrinā, & ſapientiam, & ſanctitatē.
Cùm autem per hoc Ezechielis templū tres
mundi ſignificentur, hi autem mundi in eccle-
ſia intelligātur, rectè aſſerunt, qui per templū
hoc eccleſiam intelligendā dicunt, quā Deus
voluit diuino noſtro vati in hoc admirabili
ædificio demonſtrare. Duo alia ædificia ſæpè
tabernaculū Moyſaicū, & tēplū Salomonicū
eccleſiam etiā adumbrabāt, ſed tēplū præpuè;
nā per tabernaculū propriùs legis veteris ſtatus
ſignificabatur, per tēplū verò ſtatus eccleſiæ,
Eam ob cauſam ad tabernaculi cōſtructionē
ſolùm Hebræi conuenerunt, ad ædificationē
verò templi non ſolùm Iudæi, ſed Gētiles, vt
diuina commemorat ſcriptura. Ideo taberna-
culum erat mutabile, templum verò firmū & *3. Reg.* 5
immobile. Et quanuis hoc ita ſit, vt toto tēplo
ſignificetur eccleſia, tamē per ſācta ſanctorū
ſignificatur æterna beatitudo & eccleſia triū-
phans. Vt enim nemo poterat ingredi ad ſan-
cta ſanctorum niſi per templum; ſic nemo ad
gloriam peruenit immortalem & eccleſiam
triūphantem, niſi per eccleſiā militantē. Qui
ſunt extra hoc ædificiū, ſunt extra eccleſiam,
qui in illo ſunt, in ea morantur, ſed qui ma-
gis accedūt ad ſācta ſanctorū, maiore flagrāt
charitate. Quidā ingrediuntur, quidā proficiūt
quidā lōgiùs procedūt, perfectionē euāgelicā
obtinētes, & in cœlis cōuerſantes, aiētes cū A
poſtolo: Cōuerſatio noſtra in cœlis eſt. Hoc
templū ingreditur nunc Ezechiel cū ductore
ſuo, ipſius templi architecto, & menſuratore,
hoc eſt cùm Chriſto, quem magnoperè obſe- *Philip.* 3

cro & precor, vt me ipſum ducat vtramq; mihi eius intelligentiam oſtendat.

Et menſus eſt frontes. Frontes hoc loco appellãtur ſuperficies exteriores parietũ ex vtraque parte oſtij exiſtentium, quòd ad portam accedẽtibus è fronta ac è regione apparerẽt. Superficies autẽ interiores non appellantur frontes, quòd ingredi volẽtes laterẽt. Habebant verò hæ frontes ſex cubitos latitudinis
Gene. 1 ex vtraque parte. Sex diebus cõditus eſt mundus, quã ob cauſam per numerũ ſenariũ creaturarũ creatio intelligitur, ex qua creatoris cõſiderationẽ poſſumus peruenire, ex rerum creatarũ ordine, pulchritudine & cõſtãtia cognoſcẽtes effectorẽ. Ideo ſex cubiti erãt latitudinis in frontibus templi, quę ſe templũ ipſum ingredientibus offerebant.

Latitudinem tabernaculi. Hoc eſt menſus eſt totam tẽpli latitudinem. Accipitur tabernaculum pro templo. Porticus templi habebat viginti cubitos lõgitudinis, & vndecim latitudinis, corpus tẽpli appellatũ ſanctum habebat quadraginta cubitos longitudinis, & viginti latitudinis, ſanctũ ſanctorũ habebat viginti cubitos longitudinis, & totidẽ latitudinis. Longitudo autẽ ſancti, & ſancti ſanctorũ erat ab oriente ad occidentem, latitudo verò ab aquilone ad auſtrũ. Sed in porticu diuerſo modo, nã eius longitudo erat ab aquilone ad auſtrũ, latitudo verò ab oriente ad occidentẽ. Igitur lõgitudo portic⁹, & latitudo ſancti, & latitudo ſancti ſanctorũ, eandẽ habebãt mẽſuram, nimirũ cubitos viginti. Itaque ſemper tẽplũ ſiue in porticu, ſiue in ſancto, ſiue in ſancto ſanctorũ habet viginti cubitos ab aquilone ad auſtrũ. Nunc menſuratur ea pars tẽpli, quæ appellabatur ſancta, quæ erat tẽpli corpus, & primũ menſuratur eius latitudo, & ait diuinus vates, duas eius frõtes habere in latitudine duodecim cubitos, nam vnaquæque ſex cubitos habebat, & ait hãc eſſe tabernaculi hoc eſt tẽpli latitudinẽ. Et ſubdit ſtatim: Et latitudo portæ, duodecim cubitorum erat. Erat in medio, porta decem cubitorum, in latitudine, quæ ex vtroque latere frontem vnã habebat longitudinis ſex cubitorum, cùm autem duæ eſſent frontes longitudinem efficiebant duodecim cubitorum. Sed hæc non videntur prima fronte cohærere, nã ſi porta in medio parietis trãſuerſi decẽ erat cubitorũ, & duæ eius frõtes duodecim cubitos habebãt, rectè ſequitur totam templi latitudinẽ eſſe vigintiduorum cubitorum, decem enim cubiti portæ cum duodecim frontiũ efficiunt vigintiduos: at nos dicimus totã eius latitudinem viginti duntaxat eſſe cubitorum. Sed diligenter intuẽtibus nulla hic apparet cõtrarietas, nã porta hoc loco non pro muri apertura accipitur, ſed pro foribus, & valuis ligneis, quæ aperturam ipſam claudebant, quæ valuæ latiores erant ipſa oſtij apertura. Duæ valuæ portã in medio claudebant, quarum vtraque quinque habebat cubitos, & ex cõſequenti ambæ decẽ cubitos efficiebãt, cũ tamẽ apertura ipſa octo tantùm eſſet cubitorum. Iuxta valuarũ cardines erant duæ erecturæ extra aperturã, quarũ vnaquæque vnum cubitum habebat. Et ita licet valuæ, cùm clauſæ erant, decẽ haberẽt cubitos latitudinis, porta tamen octo duntaxat habebat quia duæ erecturæ duos cubitos occupabãt. Cùm ergo porta eſſet octo cubitorũ, & ex vtraq; eius parte ſex eſſent cubiti, apertè oſtenditur, totam templi latitudinẽ viginti eſſe cubitorum, vt ſtatim aſſerit propheta.

Et latera portæ. Poteſt verti ex hebræo. Et humeri portæ. Et rectè quidem, nã humeri ad opera referuntur, propter quæ per portã fit ad vitam ingreſſus. In veſte põtificis ſuperhumerale cum rationali cõſtringebatur, vt rationi Exod. 39
opera copularẽtur, & poſſet dicere vir eccleſiaſticus: A mandatis tuis intellexi. Pſal. 118

Et menſus eſt eius longitudinem quadraginta cubitorum. Hoc intelligitur de parte illa tẽpli, quæ appellabatur ſancta, q̃ erat quadraginta cubitorum in longitudine ab oriẽte ad occidentem, & ab ingreſſu vſque ad ſanctuarium, Acto. 14
quia p multas calamitates oportet nos introire in regnũ Dei: Numer⁹ quadragenarius afflictiones plerunq; deſignat. Vnde Moyſes & Exod. 24
Elias quadraginta dies ieiunãt, & filij Iſraëlis 3. Reg. 19
quadraginta annis in ſolitudine affliguntur. Num. 14

Et ingreſſus intrinſecus. Hoc eſt, in ſancta ſanctorum. Deut. 29

Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubitorum, & altitudinem viginti cubitorũ. Hæc pars tẽpli erat æquilatera, tota vndique quadrata & æqualis, & omnibus numeris abſoluta: cùm aliæ duæ partes inæquales eſſẽt, nẽpe portic⁹ & ſancta. Vt autẽ hæc perfectè intelligantur, cõducere arbitror, eorũ ortũ à fõte repetere. Hieroſolymæ templũ, non fuit à Dauide ſanguinis effuſore conditũ, ſed à Salamone pacis 3. Reg. 5
amantiſſimo, quia futurũ erat, vt rex cœleſtis 67.
verus Salomõ, hoc eſt verè pacific⁹. Chriſtus Eſai. 9
Deus noſter, quẽ Eſaias principẽ pacis vocat, Epheſ. 2
& D. Paulus pacem noſtrã, nõ alieno ſanguine diffuſo, ſed proprio ędificaret eccleſiã, cuius locus erat in pace futurus, iuxta id, quod Pſal. 75
cecinerat regi⁹ vates: Et factus eſt in pace locus eius. Luc. 22
Hic eſt clemẽtiſſimus ille Deus noſter Chriſt⁹ Ieſus, qui nõ ſolùm humanũ ſanguinẽ nõ ſitiuit, ſed etiã ne homines perirẽt, ipſe ſanguineas guttas ſudauit, & ſanguinem ſuũ fundi, permiſit, eoq; perfuſus, vulneri⁹ cõ-

foſſus

foſſus migrauit è vita, pacificãs, vt ait Apoſto-
Coloſ. 1. lus, per ſanguinẽ crucis, ſiue quæ in terris, ſiue
quæ in cœlo ſunt. Hic eſt verus Salomon, hic
eſt verè pacificus, hic eſt noſter verus archite-
ctus, eccleſiæ catholicę ædificator. Et quemad
modũ Salomoni, pater Dauid neceſſaria pæra
uit ad templi ſtructuram, ſic pater Chriſto,
Chriſtus autem nobis. Et quemadmodũ con-
ſummato tẽplo, & fundẽte Salomone preces,
ignis deſcendit de cœlo: vt in libro ſecundo
2 *Par.* 7. Paralipomenon literæ diuinæ teſtantur: & ſa-
cerdotes ſonitũ tubis eleuabant: ſic conſtru-
Ioan. 19. cta eccleſia, poſtquã Chriſtus dixit: Conſum-
Ioan. 14. matum eſt, & in cœlo rogauit patrẽ iuxta id,
quod ipſe dixerat apud Ioannẽ: Ego rogabo
Act. 2. patrem, & aliũ paracletũ dabit vobis, deſcen-
dit ignis ſuper diſcipulos, & apparuerũt illis
diſpertitæ linguæ tanquã ignis, ſeditque ſu-
per ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes ſpi-
ritu ſancto. Et ſonitu tubarum & concionum
ſuarũ mundũ repleuerunt. Quod per Salomo
nicũ templum: id etiã per hoc Ezechielicũ ſi-
gnificabatur. In vtroq; media illa pars, quę vo
cabatur ſancta, longa erat, & ſtricta. Quis inæ-
qualitatẽ hanc nõ lamẽtabitur? Quis hoc cõ-
templãs poterit lachrymas cõtinere? Quis nõ
ingemiſcet, & ab intimo pectore ſuſpiria non
educet, videns eſſe huius templi longitudinẽ
duplo maiorem eius latitudine. Indicat enim
inæqualitas hæc, nihil eſſe in hac vita, quod
animũ satiet & impleat, eique quietẽ & ſecu-
ritatẽ penitùs tribuat. Omnia ſunt plena do-
lore, ægritudine, calamitate, & anxia quadam
expectatione. Et vt verbis vtar diui Pauli in
Rom. 8. epiſtola ad Romanos: Omnis creatura inge-
miſcit, & parturit vſque adhuc: non ſolùm au-
tem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus ha-
bentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem
filiorum Dei ſpectantes redemptionem cor-
poris noſtri. Admonemur hac templi diſpari-
tate, non eſſe hic conſummatam pacem, non
perfectum gaudium, non ſtabiles honores, nõ
permanentes diuitias, non firmas iucundita-
tes. Quæ firma poteſt eſſe lætitia, cùm dies &
noctes cogitandũ ſit, iamiã eſſe moriendum
& propter caſus incertos imminere mortẽ co-
tidie, & propter breuitatẽ vitæ nunquã longè
poſſe abeſſe? Non quod vir iuſtus morte per-
terreatur, illis enim mors terribilis eſt, quorũ
cũ vita extinguitur nomẽ, nõ illis, quorũ laus
emori non poteſt, ſed cũ ſimus incerti, ſimus
necne in libro vitæ conſcripti, & peccata no-
ſtra memoria ſæpenumerò repetamus, ideo ti
memus, & in cõmunibus moleſtiis verſamur.
Vera ſecuritas & perpetua tranquillitas æter-
næ beatitudini reſeruãtur. Hic anxiam vide-
mus inæqualitatẽ, nam hic paupertate labo-

rat, ille diuitiis affluit: hic ſitit, ille ebrius eſt,
hic lætitia geſtit, ille ærumnis opprimitur.
Quidã naſcuntur, quidã moriuntur: quidã ri-
dent, quidã copiã fundunt lachrymarum. Sed
omnes obnoxij ſunt miſeriis & calamitatibus,
& omnes interdum moleſtiis lacerantur, &
omnia tandem conſumuntur. Nihil eſt opere
aut manu factum, quod aliquando non con-
ficiat & conſumat aut caſus, aut vetuſtas.
Ideo longum eſt templum, quia hic longani-
mitate indigemus, & rerum humanarum to-
lerantia: & ideo eſt anguſtum, quia ærumna-
rum angimur anguſtiis. Sed ideo fortis eſt
murus & validus, quia etſi impij & hæretici
eccleſiã velint impietate & perfidia ſua euer-
tere, nunquã illud tamen poterũt efficere. Li- *Math.* 13
cet zizania ſimul creſcant cũ tritico vſque ad
meſſem, triticum tamẽ ſolùm infertur in hor-
reum Dei, zizania verò tradũtur igni. Et ideo
altum eſt ædificiũ, quia excelſa ſunt eccleſiæ
myſteria & ſacramenta. Erat autem ſanctum
à ſancto ſanctorum diuiſum, quia eccleſia mi-
litans per ſanctum intellecta in terra eſt, triũ-
phans verò per ſanctum ſanctorũ ſignificatã
ſuper cœlos. Ad eam ſuſpiramus ex hoc exi- *Hebr.* 11.
lio à longè eam aſpicientes & ſalutantes, &
cõfitentes, eſſe nos peregrinos & hoſpites ſu-
per terrã. Id intuens diuus Paulus in epiſtola *2. Cor.* 5.
ſecunda ad Corinthios aiebat: In hoc inge-
miſcimus, habitationẽ noſtram, quæ de cœlo
eſt, ſuperindui cupientes, ſi tamen veſtiti, &
nõ nudi inueniamur. Nã & qui ſumus in hoc
tabernaculo ingemiſcimus grauati. Et paulò
pòſt. Dum ſumus in corpore peregrinamur à
domino: per fidem enim ambulamus, & non
per ſpeciem. Quemadmodũ niſi amoto velo
in templo Salomonis, & reſerato oſtio in tẽ-
plo Ezechielis nemo poterat ſanctum ſancto-
rum penetrare, ſic nemo ingreditur in æternã
beatitudinem, niſi amoto corpore, in quo dũ
viuimus, ſumus à cœleſti patria ſecluſi. Eam
ob cauſam dicebat Apoſtolus: Cupio diſſolui, *Philip.* 1.
& eſſe cum Chriſto. Etſi enim erat cum Chri-
ſto, quoniam vt ipſe aiebat eius conuerſatio erat *Philip.* 3.
in cœlis, tamen exulabat, & in corpore exi-
ſtens peregrinabatur. Illic quando diſſoluto
carnis vinculo Deum viderimus, erimus verè
præſentes, quoniam diuina viſione oblecta-
bimur, & Deo ipſo fruemur. Illic viuemus,
hic morimur: noſtra enim quæ dicitur vita,
mors eſt: hi viuunt, qui è corporum vinculis
tanquam è carcere euolauerunt. Hic ſuper flu- *Pſal.* 136
mina Babylonis ſedemus, & flemus, cogi-
tantes ſuper cœleſtem montem Sionem,
cũmque memoria repetẽtes. Et euntes imus,
& flemus, mittentes ſemina noſtra, illic verò *Pſal.* 125
introibimus in potentias domini, exultan- *Pſal.* 70.

cõſcientiam,& exterius per exemplũ, tamen multò illuſtrius & præſtantius eſt interius, quã exterius. Omnis gloria filiæ regis, inquit regius pſaltes, ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus. Ac ſi diceret: Omnis animæ decor & pulchritudo, & omnes eius voluptates ſunt intus in ipſa anima conſtitutæ: eius gloria & ornamenta ſunt præclaræ virtutes. At ita interiore ornato delectatur, vt exteriorem etiam curet, & exquirat. Vult aures fimbrias hominum cõſpectui obiectas, & exemplorum bonorum varietatem in operibus exterioribus apparentem. Aſpicis igitur bonum eſſe vtrunque ſplendorem, ſed illum longè præſtare, qui intus in rectè factorum conſcientia inuenitur. Id intelligens diuus Paulus aiebat: Hæc eſt gloria noſtra teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Vt pyrum & nucis nucleum comedimus, putamina autem & operimenta in terram deiicimus: ſic virtute oblectamur, ſpeciem autem virtutis à virtute ſeparatam contemnimus. Virtus eſt veluti ſubſtantia, exterior verò ſuperficies oculis expoſita veluti accidens. Sed vt ſuperficies nucleum cuſtodit, ſic exteriora virtutem conſeruant. Bonæ cæremoniæ ad honeſtatem & Dei cultum pertinentes non ſunt per ſe religionis ſubſtantia, ſed ſunt ipſius ſubſtantiæ ornatrices & conſeruatrices, & veluti folia quædam, quæ cedunt in fructuum pulchritudinẽ & cuſtodiã. Hoc de ſuperficie illa exteriore intelligendum duco, quæ eſt cum interiore virtute coniuncta, nam qui tetra ſcelera, alba virtutum ſpecie cooperit, ſimulans ſanctitatem, non religioſus eſt, ſed hypocrita, cygno ſimilis, qui plumas omnes candidas habet, carnes autem nigras, foris albus, intus niger. Eam ob cauſam lex vetus eſum cygni prohibebat. Et quanuis hypocrita ieiuniis & precibus ſeipſum cruciet, nullam tamen conſequitur veram ſalutem. Eſt latro ille, qui à ſiniſtris cum domino pependit, & Simon Cyrenæus crucem ferens alienã, quoniã inanis gloriæ auiditate incenſus ea facit, quæ non diligit. Vt arundo foris pulchra intus vanã lanuginem pro fructu producit: ſic hypochrita ſpecie exteriore virtutis ornatus foris, intus autẽ à vera virtute penitus alienus pro ſolido gloriæ fructu ramuſculos producit, inanes illos quidem, & vento vndique agitatos. Vnde ait in libro Sapientiæ ſcriptura diuina: Spes impij quaſi lanugo. Quemadmodũ non nulli mercatores pelles tantùm vendunt vulpium & martium, corda autem & interiora eorum animalium non curant: ſic hypocritæ exteriora tantùm hominibus vendunt, de interioribus non tractant: Pelliones ſunt, & pelles vendunt, quibus diuitias, honores, dignitates lucrãtur: mercatura eſt ſordida, ſed vilis, quæ tota in pellibus verſatur: cũ Deus præcipiat in lege, vt pellis animalis illi immolati extrahatur. Sed væ miſeris illis, qui neſciunt, quod ob tale lucrum amittant, amittunt cœlũ pro terra, animam pro corpore, Deum pro mundo. Pretium, quod ex hac negotiatione hypocritæ conſequuntur, pœna eſt æterna, & cæcarum tenebrarum vorago, imò in hac vita cruciantur, & cotidianis cruciatibus æternos ſibi emunt cruciatus. Non obtinebunt gloriam, nec Deum in beatitudine intuebuntur. Ideo ait Iob: Non veniet in conſpectu eius omnis hypocrita. Illi ſolùm Deum videbunt, qui fuerint animi puritate præditi. Vnde ait Chriſtus Deus noſter: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Quomodò deum videbunt, qui ſeipſos non vident? Ea cæcitate laborant impij hypocritæ, vt ſibi libenter aſſententur, vt nec fœdiſſimas labes ſuas, & tetras maculas aſpiciant, nec quàm longè abſint à pietatis excellentia, & iuſtitiæ præſtantia cognoſcant. Qua ob cauſam rarò ad Deum cõuertẽtur. Cùm enim ſe eſſe Chriſtianę religionis diſciplina inſtructos cõfingant, effugant ſpiritum ſanctum, abſque quo conuerti non poſſunt. In libro Sapientię ſunt hæc verba literis mãdata: Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictũ. Eam ob cauſam Chriſtus væ, & æternã hypocritis annuntiat damnationem. Apud Mathæũ. Væ, inquit, vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, propter quod amplius accipitis iudicium. Hi nullum habẽt intus in conſcientia ſplendorẽ, totam lucem ab exteriore aucupantur. At viri euãgelica pietate inſignes, & Chriſtiana pietate præſtantes interna claritate gloriantur. Ideo feneſtras conficiunt obliquas, quibus ab exteriore parum luminis introeat, quoniam diuino lumine oblectantur. Cæterùm per has feneſtras ſignificantur præſules, & cõcionatores, per quos debet ſolis diuini claritas ad populum introire. Ideo hæ feneſtræ obliquæ ſunt & anguſtæ, vt per eas poſſit ſplendor ingredi, non latro. Sed quoniam per hos thalamos, per has domunculas, & manſiones præſules & cõcionatores ſignificati diximus, per earum feneſtras illorum ſenſus intelligimus: qui obliqui, hoc eſt à falſa mundi opinione abhorrere debent, ne impiam ſceleratorũ cõſuetudinem imitantes, dicant cum illis: Aſcẽdit mors per feneſtras noſtras, ita enim eos facit Ieremias loquentes.

Similiter autem erant & in veſtibulis feneſtræ. Per veſtibula hæc intelliguntur porticus, hoc

Marginal notes: Pſal. 44; 2. Cor. 1; Simile.; Simile.; Leuit. 11; Marc. 15; Mat. 27; Simile.; Sapien. 1; Simile.; Leuit. 1; Iob. 13; Mat. 5; Sapien. 1; Mat. 23; Ierem. 9

hoc eſt ſpatia tecto cooperta.

Et ante frontes pictura palmarum cælata. In ſuperiore parte frontiũ muri, quæ erant in lateribus portæ hinc & inde, erãt palmæ ad ornatum & pulchritudinem ſculptæ. Nomine palmæ ſignificatur corona victoriæ, quę templum Dei ingredientibus promittitur, ſi legitimè pugnauerint, non coronabitur, inquit
2.Tim.2 Apoſtol⁹, niſi qui legitimè certauerit. Sed duplex eſt corona, vna in hac vita, altera in futura, corona huius vitæ poteſt amitti & euaneſcere, corona gloriæ eſt ſempiterna. Ideo non ait Ezechiel eſſe illic palmas verè & reipſa, ſed palmarum imaginẽ & cælaturam: quoniã huius mundi res fluxæ ſunt, & veluti imagines & figuræ, corona autem gloriæ in
1.Pet.5 cœlo immortalis eſt, quam beatus Petrus ap-
1.Cor 9. pellat immarceſſibilem: beatus Paulus incor-
Iaco.1 ruptam, beatus Iacobus coronã vitæ, & pſal-
Pſal.20 mographus coronã de lapide pretioſo. Ideo ait Ezechiel has frontes excelſas eſſe palmis veluti coronis redimitas, quoniã viri magni qui rerum cœleſtiũ auiditate inflammati ad Deum aſpirant, de mundo, dæmone, & carne
2.Tim 4 mirabilem victoriam reportãt. In reliquo repoſita eſt illis corona iuſtitiæ, quam reddet illis dominus in illa die iuſtus iudex.

Et eduxit me ad atrium exterius. Id eſt, vir, qui me ducebat, introduxit me ad ſecundum atrium, quod, vt diximus, appellatur exterius reſpectu interioris, in quo ſitum erat tẽplum. Primum atrium erat inter primum & ſecundum murũ, de quo atrio hucuſque locuti ſumus, quod appellabatur locus vulgi, ſeu atriũ immundorũ. Ab hoc primo atrio eductus eſt Ezechiel ad ſecundũ, quod appellabatur exterius, ſeu atrium mundorũ, de quo nunc loquitur, quod erat inter murum ſecundum & tertium procedendo ad templum. Hoc ſecundum atrium erat altius primo, quod erat immũdorũ, & inferius vltimo, quod erat ſacerdotũ. Hoc autẽ ſacerdotum atriũ erat aliis altius, & templo propinquius. Nam ſacerdotes ſunt in excelſa dignitate conſtituti, & debent eſſe Deo propinqui per charitatem, & animi puritatem, & cæteras virtutes. De illis ait dominus: Sacerdotes, qui accedunt ad dominũ,
Exod. 19 ſanctificentur, ne percutiã eos. Et pſalmogra-
Pſal.131 phus, Sacerdotes tui induantur iuſtitia. Et
Eſa.52 Eſaias: Mundamini, qui fertis vaſa domini.

Et ecce gazophylacia. In hoc ſecundo atrio erant triginta gazophylacia. Sun autem gazophylacia reconditoria diuitiarum. Fortaſſe erant illic poſita, vt in ea poſſent, qui vellent, eleemoſynas conijcere, vel vt in illis templi theſauri reconderentur Eccleſiam introeuntibus gazophylacia exponuntur ſpiritualium diuitiarum plena: de quibus eſt in Prouerbiis literis mandatum: Redemptio animæ viri di- Prou.13
uitiæ ſuæ. Hoc eſt, anima viri redimitur opibus ſuis, quæ ſunt veræ virtutes. Septuaginta pro gazophylaciis habent thalamos. Aquila habet cellaria. Symmachus exedras. Sunt, qui dicant habitationes eſſe leuitarum, qui tẽplo ſeruiebant. Alij aſſerũt in illis gazophylaciis ſolitos eſſe miniſtros templi occidere animalia, quæ erant Deo immolanda.

Et pauimentum ſtratum lapide. Pauimentum hoc erat in atrio ſecũdo inter portam orientalem ſecũdi muri, & portam orientalẽ muri tertij, qui erat interior, & tẽplo propinquior. In hoc pauimento erant triginta gazophylacia, quindecim in latere auſtrali, quindecim in aquilonari.

Portam verò, quæ reſpiciebat viam aquilonis. Deſcribitur porta aquilonaris, quæ erat portæ orientali ſimilis.

Et thalamos eius tres hinc, & tres inde Subaudi, menſus eſt. Ex vno latere portæ aquilonaris erant. tres thalami, ex altero alij tres. Vtraque pars eſt vtrunq; teſtamentum: & litera & ſpiritus: quæ omnia ſanctiſſimæ trinitatis miſterium docent.

Secundum menſuram portæ prioris. Portam priorem appellat portam orientalem, de qua prius locutus eſt.

Quinquaginta cubitorum longitudinem eius. Accipitur longitudo pro altitudine.

Et ſculptura. Subaudi palmarum. Dixerat enim antea, eſſe in frontium capitibus pictuтam palmarum cælatã. Septuaginta pro ſculpturis habent palmas.

Et ſeptem graduum erat aſcenſus eius. Hinc apparet, à vulgi loco ad atrium mundorũ aſcenſum eſſe ſeptẽ graduũ. Nam per ſeptẽ dona ſpiritus ſancti, de quibus agit capite vndecimo Eſaias, poſſumus ad excellam rerum di- Eſa.11
uinarum contemplationem aſcendere. Præterea portam ſalutis ingredientibus nondũ eſt animi quies & ſecuritas, niſi ſeptem gradus virtutum tranſeant: quarum tres theologales dicuntur, quatuor verò cardinales.

Et porta atrij interioris contra portam aquilonis & orientalem. Hoc eſt, portæ atrij interioris erant è regione aliarũ portarũ. Tres muri erant in hoc ædificio, & in quolibet erant tres portæ, vna ad orientem, altera ad aquilonẽ, alia ad meridiem & ita erant diſpoſitæ, vt qui eſſent in exteriore, viderẽt alias duas, & portam tẽpli. Templũ enim tres habebat portas, murorũ portis reſpõdentes. Itaq; in parte orientali quatuor erãt directæ portæ, tres murorum, & vna templi. Similiter in parte auſtrali, & ſeptentrionali. In parte verò occidentali

nulla erat porta, quia ibi erat ſacrarium, quo nemo ingrediebatur, niſi ſummus ſacerdos: & ſocratium hoc, quod ſanctum ſanctorum vocatur, non habebat introitum niſi per templũ. Eam ob cauſam templum hoc multas portas habebat, vt ad illud ex varijs partibus introirent: quia futurum erat, vt in eccleſiam catholicam hoc templo ſignificatam multi ex diuerſis orbis terrarum oris ingrederentur. Portarũ varietas introeuntium varietatem ſignificabat. Hæ ſunt portæ, de quibus dixerat regius *Pſal.86.* vates: Diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Acſi diceret: Chariores habet Deus portas eccleſiæ, quam habuerit vnquam vniuerſam ſynagogam. Quis eſt tam omni intellectu alienus, qui credat hoc de portis terrenæ Hieroſolymæ præcipuè intelligi, quas ſcimus fuiſſe traditas igni, & in cineres *Pſal. 99.* ac fauillas conuerſas? De portis ſpiritualis Hieroſolymæ loquebatur propheta: de quibus iterum cecinit: Introite portas eius in confeſſione, atria eius in hymnis confitemini illi. Has portas ingrediuntur nonnulli ab oriente venientes, qui tepidi erant & laſſi, & alij ab aquilone frigidi, alij à meridie feruentes. Præterea alij veniebant à ſtatu vitæ florentis per orientem ſignificato, alij de auſtro procelloſo, & mundi aduerſitate ſæculum fugientes, alij ab alto aquilonẽ, hoc eſt, à mundi ſuperbia, de qua ait Ieremias: Ab aquilone pandetur omne *Iere.1.* malum Nam, vt ait Eccleſiaſticus: initium om- *Eccle.10.* nis peccati eſt ſuperbia. Ea relicta, & vana mundi pompa repudiata multos ad Chriſti eccleſiam veniſſe cognouimus. Ex parte occidentis non erat in hoc templo porta vlla, quoniam ex occidente, ex morte æterna per occaſum ſignificata, nemo venit ad Chriſtum: poſt mortem corporis nullus eſt locus reuertendi. *Gala.6.* Ideo ait Apoſtolus: Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei. Et Chriſtus Deus noſter apud *Ioan. 9.* Ioannem: Operamini, dum dies eſt, veniet nox, quando iam nullus poterit operari. Promerendi tempus in hac duntaxat vita eſt.

Et menſus eſt à porta vſque ad portam centum cubitos. Hæc erat pauimenti longitudo inter duas portas aquilonares muri ſecundi & tertij.

Et eduxit me ad viam auſtralem: & ecce porta, quæ reſpiciebat ad auſtrum: & menſus eſt frontem eius, & veſtibulũ eius iuxta menſuras ſuperiores. Et feneſtras cæteras, quinquaginta cubitorum longitudine & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et in gradibus ſeptem aſcendebatur ad eam: & veſtibulum ante fores eius: & cælatæ palmæ erant, vna hinc, & altera inde in fronte eius. Et porta atrij interioris in via auſtrali: & menſus eſt à porta vſque ad portam in via auſtrali centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam auſtralem: & menſus eſt portam iuxta mẽſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulum eius iiſdem menſuris, & feneſtras eius, & veſtibulum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vingintiquinque cubitos. Et veſtibulum per gyrum longitu- E dine vingintiquinque cubitorum, & latitudine quinque cubitorum. Et veſtibulum eius ad atrium exterius: & palmas eius in fronte: & octo gradus erant, quibus aſcendebatur per eam. Et introduxit me in atrium interius per viam orientalem: & menſus eſt portam ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius: & veſtibulum eius ſicut ſuprà: & feneſtras eius, & veſtibula in circuitu longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et veſtibulum eius, id eſt, atrij exterioris: & palmæ cælatæ in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcenſus eius. Et introduxit me ad portam, quæ reſpiciebat ad aquilonem: & menſus eſt ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulũ eius, & feneſtras eius per circuitum longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudinẽ vigintiquinque cubitorum.

Et adduxit me ad viam auſtralem. Verti poterat: Inde me duxit per viam meridiei.

Iuxta menſuras ſuperiores. Id eſt, hæc porta auſtralis cum poſtibus ſuis eiuſdem erat magnitudinis cum porta priùs deſcripta.

Et cælatæ, palmæ erant. Erant frontes palmis in ſummitate ſculptis ornatæ, & veluti coronis

coronis victoriæ redimitæ, quemadmodum de alijs frontibus diximus. Aduerte. Palma vna erat ad dextram, & altera ad ſiniſtram, quia & illi à Deo coronantur, qui in proſperitate habent temperantiam & moderationem, & illi, qui in aduerſitate patientia ſe muniunt, rerumque humanarum tolerantia. Per dextram florens ſtatus intelligitur, & mundi fœlicitas. per ſiniſtram vero aduerſitas & calamitas.
2. Par. 3. Palma verò victoribus datur. Ideo eam Salomon in templo pingere præcepit. Sed oportet
Iob. 14. fortiter laborare, & contendere. Iob compa-
Iob. 7. rat hominem cum milite dicens: Cunctis diebus, quibus nunc milito. Et alibi: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Et comparat eum cũ mercenario dicens. Sicut dies mercenarij dies eius. Vult ſignificare, debere hominem cautè viuere veluti inter perpetuos inimicos inſtar militis in bello, & fortiter dimicare, & altera ex parte debere ignauiam repellere, & labores ſubire inſtar mercenarij tota die laboran-
2. Eſai. 4. tis. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare, cum dixit, eos, qui templum Hieroſolymæ, & mœnia ciuitatis inſtaurabant, manu vna feciſſe opus, & altera tenuiſſe gladium. Armati ædifi-
Mat. 20. cabant pugnantes & laborantes. Et dominus non reddit denarium niſi ijs, qui in vinea la-
Loco. 1. borant, Denari⁹ autem eſt merces æterna, eſt palma victoriæ, & corona vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe, quæ hoc loco apud Ezechielem per palmam ſignificatur.

Et porta atrij interioris in via auſtrali. Hoc eſt, porta tertij muri, qua erat ingreſſus ad atrium interius per viam reſpicientem ad auſtrum.

In via auſtrali centum cubitos. Hæc erat pauimenti longitudo à porta ad portam, in parte auſtrali. Tria pauimenta menſurauit, orientale aquilonare, & auſtrale.

Thalamum eius & frontem eius. Id eſt, thalamos eius & frontes ſeu poſtes eius.

Et octo gradus erant, quibus aſcendebatur per eã. Ex atrio primo ſiue immundorum aſcendebatur ad atrium ſecundum ſiue mundorum per ſeptem gradus, ab atrio verò ſecundo ad atriũ tertium ſiue ſacerdotum per octo.

Et veſtibulum eius, id eſt, atrij exterioris, & palmæ celatæ. Poterat hoc ita verti. Et veſtibulum eius erat in atrio exteriore, & quædam palmæ in poſtibus, &c.

Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius: & cælatura palmarum in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcenſus eius. Et per ſingula gazophylacia oſtium in frontibus por-
E tarum. Ibi lauabant holocauſtum. Et in veſtibulo portæ duæ menſæ hinc, & duæ menſæ inde: vt immoletur ſuper eas holocauſtum, & pro peccato, & pro delicto. Et ad latus exterius, quod aſcendit ad hoſtium portæ, quæ pergit ad aquilonem, duæ menſæ: & ad latus alterum ante veſtibulum portæ duæ menſæ. Quatuor menſæ hinc, & quatuor menſæ inde: per latera portæ octo menſæ erant, ſuper quas immolebant. Quatuor autem menſæ ad holocauſtum de lapidibus quadris extructæ: longitudine cubiti vnius & dimidij, & altitudine cubiti vnius ſuper quas ponent vaſa, in quibus immolatur holocauſtum & victima: & labia earum palmi vnius reflexa intrinſecus per circuitum: ſuper menſas autem carnes oblationis. Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ reſpicientis ad aquilonem: & facies eorum contra viam auſtralem, vna ex latere portæ orientalis, quæ reſpiciebat ad viam aquilonis. Et dixit ad me: Hoc gazophyla- G
cium, quod reſpicit viam meridianam, ſacerdotum erit, qui excubant in cuſtodiis templi. Porrò gazophilacium, quod reſpicit ad viam aquilonis, ſacerdotum erit, qui excubant ad miniſterium altaris. Iſti ſunt filij Sadoch, qui accedunt de filiis Leui ad dominum, vt miniſtrent ei. Et menſus eſt atrium longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadrum: & altare ante faciem templi. Et introduxit me in veſtibulum templi, & menſus eſt veſtibulum quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde, & latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde. Longitudinem autem veſtibuli viginti cubitorum: & latitudinem vndecim cubitorum: & octo gradibus aſcendebatur ad eum. Et columnæ erant in frontibus, vna hinc, & altera inde.

Et

Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius, & cælatura, &c. Poterat hoc ita verti: Et frontes eius erant in atrio exteriore, palmæq; in ipſis frontibus ex vtroque latere.

Et ibi lauabant holocauſtum. Vnumquodque gazophylacium habebat oſtium verſus pauimentum, quod erat in frontibus portarum: Et in oſtiis horum gazophylaciorum abluebãt miniſtri templi carnes immolandas, quæ erant penitus comburendæ: quæ hic vocantur holocauſtum, holocauſtum idem eſt quod totũ crematum. Qui ſe Deo offerunt in holocauſtum debent animũ expiare, & cõſcientiam pijs lachrymis abluere. Eſt enim animus fractus, atque ob criminis admiſſi conſcientiã iuſto mœrore, & lachrymarum abundantia deiectus ſa-
Pſa.50. crificium Deo gratiſſimum. Ita enim ait Dauid: Sacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Si magnifacimus aquas florũ aut herbarum, quia abluunt oculos, aut medentur nonnullis vulneribus, cur nõ magnifacimus lachrymas, quæ abluunt animæ ſordes, eiuſque vlcera curant
3.Reg.7. Hic liquor eſt omni balſamo prætioſior, vtilior & ſalutarior. Id voluit ſignificare Salomõ, cùm mare fuſile, & luteres in templo conſtituit. Per mare fuſile & æneum, in quo lauaban tur ſacerdotes Deo ſacrificium oblaturi, ſignificabatur vera peccatorũ confeſſio cum lachrymis coniuncta, qua ſacerdotes nouæ legis ad altare accedentes debent cõſcientiæ maculas expiare. Luteres autem in quibus carnes in al-
Ioan 9. tari holocauſtorum offerendæ abluebantur, lachrymæ ſunt contritionis, quibus debent verè Chriſtiani labes ſuas delere, vt ſanctum fiãt domino ſacrificium, & ad fontem Siloë, hoc eſt, ad veram ſcelerum confeſſionem, ad ſanctum pœnitentiæ ſacramentum confugere, vt cæcitatem & flagitiorum tenebras detergant. Omnes fluuij non poſſunt prunam vnam extinguere purgatorij, & piæ contritionis lachrymæ ignem illum extinguunt. Vt cùm domus
Simile. aliqua incendio flagrat, qui eam volunt à flammis eripere, ad aquas confugiunt: ſic nos vidẽtes animas noſtras flammas impiarum cupiditatum flagrantes, ſumus ſtatim ad lachrymas recurſuri, quibus incendium extinguam⁹.
Simile. Vt in pelui poſitus numus à certo quodam loco non cernitur, at ſi vas illud fuerit impletũ aqua, ſtatim videtur numus à longe intuentibus: ſic anima noſtra in vaſis fictilibus, intra noſipſos numus hic admirabilis imagine Dei inſignitus non videtur à nobis, quo fit, vt nos ipſos ignotemus, at tanta poteſt eſſe piarum lachrymarum copia, vt ipſam animam noſtrã intueamur, eiusque peſtilentes labes emundemus. Quatuor ſunt piarum lachrymarum formæ, prima eſt earum, quæ ob peccata propria fundũtur, de quibus dixit Dauid: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis Pſal.5.
ſtratum meum rigabo. Secunda eſt ob aliena flagitia, iuxta illud eiuſdem diuini vatis Exitus Pſa.118.
aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam. Ac ſi diceret: Ideo oculos meos in lachrymarum fontes cõuerti, quia intueor mortales legem tuam cõtemnere, ſeque ſceleribus contaminare. Hac ratione duct⁹ aiebat Ieremias: Quis dabit capiti meo aquã, Iere.9.
& oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Ac ſi diceret: Vtinam caput meum eſſet fons perennis, & oculi mei venæ lachrymarum, vtinam caput meum eſſet in aquas cõuerſum, quæ per oculos tanquam per canales perpetuò manarent, vt ita poſſem ſcelera populi mei debita lachrymarum abundantia deplorare. Tertia lachrymarum ſpecies eſt, cùm pro longo Pſa.136.
huius vitæ incolatu, & memoria exilij à patria cœleſti diffunduntur, iuxta illud: Super flumi- Pſa.41.
na Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Et illud: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi cotidie, vbi eſt Deus tuus? Quarta eſt pro acerbiſſimorum cruciatuum, & innocentiſſimæ mortis Ieſu Chriſti memoria. Eam animo intuens Ieremias, vimq̃ue lachrymarũ profundens, aiebat. Defecerunt præ lachry- Thren.2.
mis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea. Hæ quatuor lachrymarum formæ ſunt quatuor illæ hydriæ, quas aquis impletas iuſſit Elias effundi ſuper holocauſtum, quod 3.Reg.18.
fuit gratum Deo, & igne cœleſti mirabiliter deuoratum. Nec caret myſterio fuiſſe ignem cum his aquis copulatum, ita enim debet Nilus cum Aetna coniungi, vt piarum lachrimarum affluentiam fundamus, & ardenti diuini amoris incendio flagremus. Eſt in Gallia Simile.
fons quidam frigidiſſimus, qui, vt teſtatur Baptiſta Fulgoſus, cum aquis aliquando flammas ignis diffundit: ſic vir verè Chriſtianus cum pijs lachrymis debet diuinæ charitatis flammas connectere, & beato illo ac admirabili incendio flagrare. Aqua lachrymarum eſt veluti mare rubrum, vbi Pharao, hoc eſt, im- Exo.14.
pius appetitus cum vitiorũ exercitu obruitur, & flagitiorum capita confringuntur, iuxta il- Pſa.37.
lud: Contribulaſti capita draconum in aquis. Nec ſolum lachrymæ obruunt flagitia, ſed etiã Hen.3.
cordis terram irrigant, & frugiferam reddunt. Eſt enim lachrymarum abundantia fons ille paradiſi irrigans vniuerſæ terræ ſuperficiem,

ciem, & conſitum hortum, de quo aiebat Ec-
Eccle.14. cleſiaſticus: Rigabo hortum plantationis. Eſt
etiam natatorium Siloë, vbi oculi animorum
Ioan.9. abluuntur. Fœlix ille, qui pijs lachrymis offun
ditur, quoniam in æterna beatitudine oble-
Pſa. 125. ctabitur. Nã, vt ait regius vates, Qui ſeminant
in lachrymis, in exultatione metent. O beata
Mat.5. ſemina, quæ pro fructu æternam producunt
voluptatem. Vnde Chriſtus Deus noſter, Bea-
Ioan.11. ti, inquit, qui lugent, quoniam ipſi conſolabũ-
tur. Ipſe dominus ſuper Lazarũ plorauit mor-
Luc.19. tuum, & videns ciuitatẽ fleuit ſuper illã. Da-
uid luxit Abſalonem, Chriſtus populum Iu-
Hebr.5. daicum, fleuit mundi ſcelera, petẽs à patre cœ-
leſti eorum remiſſionem, & vt ait Diuus Pau-
lus in epiſtola ad Hæbræos, cum clamore va-
lido & lacrymis offerens exauditus eſt pro
ſua reuerentia. Audiamus Diuum Bernardũ
ijs verbis falſam noſtram lætitiam obiurgan-
tem: Chriſtus compatitur, & plorat, homo pa-
titur & ridebit? Et alibi: Deliciç angelorũ ſunt
lachrymæ noſtræ, & delectabiles lachrymæ
pœnitentis. Et iterum: Fœlices lachrymæ, quas
benignæ manus conditoris abſtergunt, & bea
ti oculi, qui in talibus liquefieri elegerunt. D.
Hieronymus ita inquit: O lachryma, ſublimis
tua eſt potentia, tuum regnum, tribunal iudi-
cis non vereris: amicorum tuorum accuſato-
ribus ſilentiũ imponis. Non eſt qui te accede-
re vetet, ſi ſola intraueris, vacua non redibis,
magis crucias diabolum, quã pœna infernalis.
Quid plura, vincis inuincibilem, ligas omni-
potentem, inclinas filium virginis. Et Diuus
Gregorius: Regnum cœlorum rapi vult noſtris
fletibus, quod noſtris meritis non debetur. Et
Caſſiodorus in pſalmos: Fletus eſt cibus ani-
morum, corroboratio ſenſuum, abſolutio pec-
catorum refectio mẽtium, lauacrum culparũ.
Simile. Hæc ille. Vt gelu dureſcit in vaſe quodam in-
cluſum, ſed ſi igne agitatur, liqueſcit, & per va-
ſis egreditur foramina: ſic peccati frigiditas
vertitur in duritiẽ, at ſi diuini amoris igni ad-
moueatur, liqueſcit gelata illa frigiditas, & in
lachrymas reſoluta diffunditur per oculos.
Pſa. 147. Quærendus eſt hic ignis, vt diffluãt lachrymæ
& peccata deleantur. Emitit enim illũ Deus, &
liquefaciet ea, flabit ſpirit⁹ ei⁹, & fluent aquæ.
Lugeamus igitur, & affluentiam lachrymarũ
fundamus, atque in atrio interiore, in intimo
conſcientiæ noſtræ, holocauſtum, hoc eſt nos
ipſo Deo dicatos peniẽtibus lachrymis laue-
mus, eos in ſpiritu imitantes, de quibus hic ait
Ezechiel: Et ibi lauabant holocauſtum.

Vt immoletur ſuper eas holocauſtum. Occideba-
tur animal, & caro eius lauabatur & cremaba-
tur, & ita oblata Deo vocabatur holocauſtum,
hoc eſt ſacrificium totum combuſtũ. Et ſi hoc
ſacrificij genus antiquatum eſt, remanſit tamẽ
id, quod ſignificabatur per illud. Caro noſtra
eſt diuini amoris igne comburenda, & tota
Deo immolanda. Si enim eam effrænatam, ſi-
biq́ue præſidentem exultare & nutriri relique
rimus, abijciet moderationem & cõtinentiam,
& animum perturbabit, & ad perniciem ſem-
piternam adducet. Hæc eſt Heua nos ad pomũ
prohibitum inuitans. Hæc eſt Aegyptia Puthi
pharis vxor Ioſephũ ad falſas voluptates vo-
lens allicere. Hæc eſt Iahel Siſarẽ ficto amo-
re ſeducens, ſed verè occidens. Hæc eſt Dali- *Geneſ.3.*
la, quæ Samſonem in ſinum ſuum blandè exce *Gene.39.*
pit, eique capillos amputauit, tradiditq́ue Phi-
liſtæis hoſtibus ſuis, qui illum oculis priuarunt
& ad ignominiã perduxerunt. Hæc eſt puella *Iud.4.*
ſaltatrix, quæ Ioãnis caput petiuit. Hæc eſt an- *Iud.16.*
cilla oſtiaria, ad cuius vocem Chriſtum nega
mus. Eam debemus coërcere & caſtigare iux- *Mar.6.*
ta id, quod ait Apoſtolus in prima ad Corin- *Ioan.8.*
thios: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem
redigo. Et ad Romanos: Obſecro vos fratres
per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora *1.Cor 9.*
veſtra hoſtiam viuẽtem, ſanctã, Deo placentẽ,
rationabile obſequium veſtrum. Hoſtia occi- *Rom. 12.*
debatur, & Apoſtolus monet carnem mortifi-
cemus, vt ſit hoſtia viuens, vt ſit victima viua.
Si victima eſt, occiſa eſt: ſi occiſa, quomodo vi-
ua? Qui fieri poteſt, vt mortua & viua eodẽ tẽ-
pore ſit? Vult ſignificare Apoſtolus, ita nos de-
bere carnem mortificare, vt ſit mortua pecca-
to, viua autem gratiæ, mortua cõcupiſcentiæ,
viua verò virtuti. Imò viua eſſe nõ poterit, niſi
hoc modo fuerit mortua. Ait enim Apoſtolus:
Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini, ſin *Rom.8.*
autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, vi-
uetis. Viuere ſecundum carnem, eſt eius impe-
rio ſubeſſe, eius legibus obtemperare, eius de-
ſiderijs duci. Ideo ait poſtea in eadem epiſtola
Apoſtolus: Curam carnis ne feceritis in deſide- *Rom. 13.*
rijs. Et ad Coloſſẽſes: Mortificate mẽbra veſtra *Colo.3.*
quæ ſunt ſuper terram. Et ad Galatas: Qui au-
tem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt *Gala.5.*
cum vitijs & concupiſcentijs.

Et pro peccato, & pro delicto. Peccatum eſt in
commiſſione, delictum verò in omiſſione. Vel
per peccatum intelligitur culpa venialis, per
delictum verò flagitium mortiferum.

*Et ad latus exterius, quod aſcendit ad oſtiũ por-
te, quæ pergit ad aquilonem.* Ex his verbis colli-
gitur, huius ædificij locum altiorẽ eſſe ex par-
te aquilonari, quod ſupra aſſeruimus, verba il-
la explanantes. Quaſi ædificium ciuitatis ver-
gentis ad auſtrum.

De lapidibus quadris extructa. Non rotundis,
qui non ſunt ad ædificium apti, ſphærica enim
in pũcto ſe tangunt. Lapides quadrati ex omni

latere

habere ſimilitudinem aliquam & proportionẽ cum illo fine, cùm autem nos ſimus ordinati ad æternam beatitudinem, oportet habere eũ cum ea aliquam ſimilitudinem & proportionem. Eſt autem hæc ſimilitudo & proportio ſeruare beatitudines diſpoſitiuas & præparatiuas ad obtinendam beatitudinem vltimam & fruitiuam. Beatitudines autem ſunt paupertas ſpiritus, manſuetudo, lacrymæ, deſiderium iuſtitiæ, miſericordia, munditia cordis, pax, patientia. Vt ſi quis in papyro delineatum ædificium magnificæ aulæ portaret manu, interroganti quid manu teneret, poſſet rectè reſpondere, ſumptuoſam aulam: nõ quòd re ipſa manu teneret lapides, ligna, calcem, & magnam clauorum vim, ſed quod graphidem ædificij & linearum ductum, & ipſum denique ædificiũ illic deſcriptum geſtaret: ſic paupertas, manſuetudo, miſericordia, & cæteræ huiuſmodi virtutes hic connumeratæ dicuntur beatitudines, non quòd re vera ſint ipſa æterna beatitudo, ſed quòd ſint imago quædam & deſcriptio, quam debet intueri & imitari, qui cœleſtẽ aulam conſequi, ſibique quodammodo ædificare voluerit: & quòd qui his virtutibus eſt præditus, & in corpore humano vitam cœleſtẽ imitatur, gerat imaginem beatorũ, quare ipſe beatus etiam appellatur. Has octo beatitudines appellat hoc loco Ezechiel octo gradus, dicens: Et octo gradibus aſcendebatur ad eam.

Simile.

Et columna erant in frontibus. Frontes hoc loco appellantur duæ partes parietis, quæ ex vtraque parte oſtij exiſtebant. In vno latere oſtij erat vna, in altero altera, quemadmodum in templo Salomonis, vt 3. Regum literæ diuinæ teſtantur. Per has duas columnas ſignificantur principes ſæculares Chriſtianam rempublicam in temporalibus gubernãtes & præſules eccleſiaſtici eandem in ſpiritualibus regentes. In epiſt. ad Galatas. Petrus & Ioannes columnæ vocantur. Imò ipſe Chriſtus Apoſtolos omnes & viros apoſtolicos, principes & præſides columnas vocat in pſalmo, dicens: Liquefacta eſt terra, & omnes, qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. Ac ſi diceret: Cùm mundus eſſet veluti antiqua domus minitans ruinam, & prope ruitura, ego eã fulciui columnis, hoc eſt, Chriſtianis principibus & præſulibus confirmaui. De ijs columnis ait Salomon in Prouerbiis: Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptẽ. Hæc ſapientia Chriſtus eſt, qui domum, hoc eſt catholicam Eccleſiã ædificauit, de qua tota hac viſione loquitur Ezechiel. Et columnis ſeptẽ, id eſt, multis principibus catholicis & prælatis ſapientibus eam muniuit. Frequens enim eſt, & in diuinis literis vſitatũ, numero ſeptenario intelligi indeterminatã multitudinem, vt alibi oſtendimus. Volens Deus oſtendere apud Salomonem multos futuros eſſe, numero vtitur ſeptenario, volẽs autem ſignificare, non ſolùm de Eccleſiaſticis loqui, ſed etiã de ſæcularibus, apud Ezechielem duos nominauit duabus columnis ſignificatos. Vt homo ex duabus partibus conſtat, corpore & anima: ſic reſpublica Chriſtiana duobus regiminibus gubernatur, nimirum ſpirituali, quod animæ reſpondet, & temporali, quod corpus ſpectat. Et vt anima & corpus tam intimam habent inter ſe coniunctionem, vt nec anima velit corpus deſerere, nec corpus ab ea ſeparari: ſic hæ duæ gubernationes mutuam debent inter ſe, ſummamque habere concordiam & amicitiam. Quemadmodum ea, quæ ex India aſportantur Orientali, magnifacimus, quòd deferãtur ex regione remotiſſima: ſic principes terræ ſpiritualẽ principatum & veram religionẽ, quam filius Dei attulit ex cœlo in terram, quapropter humanam naturam aſſumpſit, debẽt pluris quàm terrena, imò ſummo pretio æſtimare: nã ea, quæ ex oris remotis adducuntur, parua ſunt & caduca, ea autem, quæ de cœlo veniunt, magna ſunt, & perpetua. Quare debẽt duæ templi columnæ mutua, maximaque inter ſe conſuetudine & charitate coadunari. Hæ ſunt duæ illæ columnæ, de quibus eſt in Canticis literis mandatum. Lectulum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcẽſum purpureũ media charitate conſtrauit. Hoc eſt, verus Salomon, rex pacificus, Chriſtus Deus noſter Eccleſiam cõſtituit de lignis cedrorum Libani, hoc eſt, de Chriſtianis odoriferis, vbi columnas, id eſt, principes & antiſtites collocauit, argẽteos ob vitæ puritatem & doctrinæ ſplendorem: cuius Eccleſiæ pauimentum eſt aureum propter charitatem, & tectum purpureum ob Chriſti ſanguinẽ: & medium ſiue intimum eius diuino circũdatum amore. Quemadmodũ operimentum tentorij ſiue cœlum lecti eos tegit, qui in lecto ſunt: ſic & Chriſti ſanguis eos, qui in Eccleſia commorantur. At principes illi, & antiſtites, qui diuina lege contempta ſe turpibus dedunt voluptatibus, qui non ſolùm nocent, quòd ipſi deprauãtur, ſed quod alios deprauent, peccato & exemplo lædentes, non merentur appellari columnæ: ſed qui appetitus ſuos domuerint, & de mundo, carne, & dæmone victoriam reportauerint. Ita enim ait apud Ioannem in Apocalypſi Deus noſter. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei. Hæ ſunt columnæ, de quibus loquitur hic Ezechiel.

3. Reg. 7. Gala. 2. Pſal. 74. Prou. 10. Simile. Simile. Cant. 3.

ANNO-

Annotationes ex hebræo in

CAP. XL.

IN exordio anni. Septuaginta habent: *ἐν τῷ πρώτῳ μηνί* Hoc eſt, in primo menſe. Si primus erat menſis, aptè colligitur, principium eſſe anni. Sed hic primus mẽſis non erat anni legitimi, ſed anni iubilæi, qui annus incipiebat mẽſe ſeptimo, die decima menſis, quæ eſt dies expiationis, vt oſtẽdimus in explanatione. Pro exordio eſt in hebræo: בראש *Pſal 118* berox: quæ dictio principium ſignificat, & exordium, vt in pſalmo: Principium verborũ tuorũ veritas. Ac ſi diceret: A principio, à mũdi conſtitutione ſemper verba tua fuerunt veritate pleniſſima. Significat etiã caput, & ſum- *Geneſ.3* mitatem, & principem. Pro capite accipitur capite tertio Geneſis: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemẽ tuum, & ſemen illius, & ipſa conteret caput tuum. Septuaginta habent: Ipſe tuum conteret caput, Chriſtum intelligentes virginis filium, qui dæmonis opera euertit, hominéſq; ab eius tyrannide libe- *Rom.16* rauit. Huc alludens Apoſtolus Romanis dicebat: Deus autem pacis conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. Ex hebraico poteſt verti: Et inter fructũ tuum & fructum illius, & ipſe cõfringet caput tuũ. Paraphraſis Chaldaica habet: Inimicitiam ponã inter te & inter mulierem, & inter filiũ tuum & filiũ eius. Ipſe obſeruabit tibi, quod feciſti ei à principio, & tu obſeruabis ei in finem. At editio vulgata refert hoc ad virginem Mariã ita vertens. Et ipſa conteret caput tuũ. Et rectè quidem: ipſa enim eſt cœleſtis Iudith, quæ caput impij Olophernis præcidit, quoniã eum pe- *Geneſ.2* perit, qui hanc de dæmone victoriam reportauit. Capite 2. Geneſis, vbi nos habemus. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum, qui inde diuidebatur in quatuor capita. Pro capitibus eſt in hebraico nomen hoc rox. Ea enim, quæ ab vno diuidũtur, appellantur capita, quia vnumquódq; caput ſibi ipſi efficitur. Ideo habet paraphraſis Chaldaica: Erat in quatuor capita fluminum. Septuaginta verò tranſtulerunt: Diuiditur in quatuor principia. Sed quoniam dictio hæc ſignificat præcipuum, poteſt verti locus ille: Qui inde diuiditur in quatuor flumina præcipua. R. Ionah vertit: In quatuor flumina magna. Eam ob cauſam verti poterat hic Ezechielis locus: In præcipuo anno. Hoc eſt in anno iubilæi, qui apud Hebræos inter omnes alios annos principatum obtinebat. Et appellabatur annus emergens.

Et ecce vir, cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris. Septuaginta habent: Et ecce vir, & viſio eius erat quaſi viſio æris ſplendentis. Et præclarè quidem, nam de eo ait D. Paulus in epiſto ad Hebræos: Qui cùm ſit ſplẽdor gloriæ, & figu- *Hebr.1* ra ſubſtantiæ eius. Vbi Cyrillus per ſplendorẽ gloriæ coæternitatẽ ait ſignificari. Photius per hanc paternæ gloriæ relucentiã ſignificari ait filium à patre procedẽtem. Nec otioſum puiat participium *ὤν*, eſt enim in græco: Qui ens ſplendor gloriæ: ens enim nomẽ filij eſſe exiſtimat ſicut & patris. Loquens enim Deus Moyſi dixit illi: *ἐγώ εἰμι ὁ ὤν.* Id eſt, ego ſum ens. Pro quo vertit noſter interpres: Ego ſum, qui ſum. Cæterũ pro ære eſt in hebraico נחשת nechoxeth, quod nomen æs ſigni- *Ierem.6* ficat, & chalybẽ: pro quo apud Ieremiã tranſtulit etiã æs noſter interpres, dicens: Ambulantes fraudulẽter, vt æs & ferrũ vniuerſi corrupti ſunt. Vbi nonnulli pro ære chalybem tranſtulerunt. Sólent fabri ferrarij chalybem cũ ferro miſcere, vt gladiorum acies acutiſſimæ ſint, & ſplẽdidiſſimæ, & celerrimè ſecent. Eſt igitur Ieremiæ ſenſus. Quemadmodum chalybs cum ferro copulatur in armorũ conflatione: ſic homines nefarij, ex fraudibus cõpoſiti mutua inter ſe familiaritate cõiunguntur, vt aliis perniciem machinentur.

Et feneſtras obliquas in thalamis. Pro obliquis eſt in hebraico: אטמרח atumoth, à *Pſal.57* verbo אטם atam, quod ſignificat claudere, & obturare, vt in pſalmo. Furor illis ſecũdum ſimilitudinẽ ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas. Ea ratione ducti vertunt quidã Feneſtras clauſas. Pagnin⁹ retulit nomẽ hoc ad portas, nõ aũt ad feneſtras, cùm in hebraico ad feneſtras referri videatur, nõ aũt ad portas. Et in Theſauro incidens in hũc locũ ad feneſtras illud refert, & exponit feneſtras clauſas, id eſt, anguſtas forinſecus. Septuaginta verterũt: Et feneſtræ abſcõditæ ſuper theim. Domũculas illas, quas noſter interpres vocat thalamos, appellãt illi theim. Symmachus habet. Et feneſtras toxicas. Fortaſſe ideo eas toxicas vocat, quia inſtar ferri ſagittæ taxico tinctæ ex parte interiore erãt ſtrictæ, ex parte verò exteriore latæ. Ea enim in templo hoc deſcribuntur, ſunt ab vſu populari abhorrentia, & à mundi opinione diſcrepantia.

Et labia earum palmæ vnius, reflexa intrinſecus per circuitum. Diuus Hieronymus ait, labia hæc eſſe coronas mẽſarũ margines ipſas ambiẽtes. Hugo cardinalis ait eſſe erecturas eminentes ſuper qualibet menſarum in mẽſæ extremitatibus per orbem. Quæ duæ ſententiæ ididem concidunt. In hebraico pro labiis eſt שפתים xephattaim, à verbo xaphath,

quod

quod ſignificat diſponere. Exiſtimant Hebræi xephattaim eſſe vncino: nam Thargum ita hunc locum tranſtulit Et vncini egrediebantur menſuræ vnius, quatuor digitorū, fixi in columnis in domo immolātium infra porticum. Hæc verba explanās R Dauid in commentariis ait fuiſſe vncinos ferreos in columnis, & parietibus defixos, vt in illis miniſtri templi animalia immolanda ſuſpenderent ad ea excorianda Hac ratione ductus vertit Pagninus. Et vncini ferrei ad ſuſpēdendum carnem, menſuræ quatuor digitorum, præparati intrinſecus circum circa. Hoc nomine vſus
Pſal. 67. eſt in Pſalmo 67. regius vates, pro quo ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt cleros, hoc eſt, ſortes: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Hæreditates appellantur ſortes Dormire inter medias ſortes, ſiue inter medios cleros, eſt habitare, vbi nulla eſt ſecuritas, nimirum in terminis & limitibus duarū hæreditatum, ſiue regionum inter ſe diſsidentium. Eſt ergo ſenſus. Si habitaueritis vos ô præſules iuxta inimicos inter veſtram & eorū hæreditatem, non aulis veſtris pigri & otioſi, dediti ventri & ſomno, ac ſi nullum ſit periculum, ſed tanquam peruigiles, & ad quemuis hoſtis rumorem poſſitis excitari, pulchra & decora erit Eccleſia vobis commiſſa: erit inſtar columbæ candidæ pennas deargētatas, & dorſum fuluo auro ſimile habentis. Huic expoſitioni fauet tranſlatio diui Hieronymi ita ex hebraico vertentis. Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargētatæ, & poſteriora dorſi eius in virore auri. Quod in Pſalmo vocauit terminos, vocat hic apud Ezechielem labia, ſeu fines & terminos menſarū, ſeu coronas menſas ipſas circundantes, & vndiq; ambientes Qui vocabulum hoc aiunt ſignificare vncinos, aſſerunt etiā tripodes, & ollas, & locum, vbi ſunt ollæ, ſignificare. Aiūntque hunc eſſe verum huius Pſalmi intellectum. Etſi nunc tam ſordidi & atri ſitis, quàm hi, qui inter fuliginoſas ollas, & tripodes, & vncinos iacēt, eritis tamē poſtea nitidi, & tanto candore affecti, vt poſsitis cum columna cōparari, quæ pulchra eſt, & alas habet argenteas, corporiſq; pennas auro fuluo ſimiles, & excellente colore effectas. Etſi nunc in luctu & gemitu verſemini, & acerbis calamitatibus premamini, tamen polliceor vobis fore tempus, quo eritis gaudio perfuſi, & in veſtrū decus reſtituti, ac in priſtinam dignitatem reuocati. Poteſt locus ille ita verti Si dormiatis inter media labia, &c. Et tunc erit ſenſus. Si cùm de vobis homines impij detraxerint, cùm nomē veſtrum maledictis violauerint, & ſplendorem veſtrum maculare voluerint, inter eorum labia ſecurè quieueritis, nullam de illis vltionem ſumētes, ſed eorum contumelias æquo animo tolerantes, eritis abſque dubio albis columbis ſimiles, quæ ſunt pulchro eximióque colore inſtar auri & argēti affectæ, & admirabili pulchritudine decoratæ. Quò magis famam veſtram voluerint ſuis verbis obſcurare, eò amplius veſtra potētia, virtutis cōſtantia, & erecti animi firmitudo eam illuſtrabunt Nihil enim magis conducit, ad præclaræ famæ amplitudinem glorioſiùs augēdam, quàm ſceleratorū hominum iniuria. Virorum enim iuſtitiam & pietatem colentium dignitas flagitioſorum hominum contumeliis magnificentiſsimè illuſtratur. Vera huius vitæ gloria non conſiſtit in vocibus malè iudicantium, nec in temeraria & inconſiderata multitudini opinione impiorum facinorū plerumque laudatricis, ſolida res eſt, & expreſſa, non adumbrata ea eſt ſplendor virtutum, conſentiēs laus bonorum, incorrupta vox bene de excellente virtute ſentientiū. Et ita nomen hoc xephattaim, & illic apud Dauidē, & hìc apud Ezechielem eandem habet ſignificationem, labia in vtroque loco ſignificans, ſed ita vt labium æquiuocum ſit, non vniuocum.

ARGVMENTVM CAPITIS XLI.

Ingreditur diuinus Vates in templum, & ædificandæ Eccleſiæ catholicæ admirabilem perſpicit diſpoſitionem. Introduxerat eum Vir ille, qui calamum menſorium, & funiculum lineum manu tenebat, in tria illius ædificij atria, Vt ea, quæ templum cingebant, aſpiceret. Nunc eum in templum ipſum introducit, Vt poſsit extima illius myſteria penetrare, & ſanctæ Eccleſiæ Romanæ ordinem pulchritudinem, hierarchiam, & ſacramenta mentis oculis intueri.

CAP. XLI.

ET introduxit me in templum, & menſus eſt frontes ſex cubitos latitudinis hinc, & ſex cubitos latitudinis inde, latitudinem tabernaculi. Et latitudo portæ decem cubitorum erat: & latera portæ, quinque cubitis hinc & quinque cubitis inde: & menſus eſt longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum. Et introgreſſus intrinſecus men-

ſus eſt in fronte portæ duos cubitos: & portam ſex cubitorum, & latitudinem portæ ſeptem cubitorum. Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi. Et dixit ad me: Hoc eſt ſanctum ſanctorum. Et menſus eſt parietem domus ſex cubitorum, & latitudinem lateris quatuor cubitorum vndique per circuitũ domus. Latera autem latus ad latus bis trigintatria: & erant iminentia, quæ ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, & continerent, & non attingerent parietem
B templi. Et platea erat in rotundum, aſcēdens ſurſum per cochleam, & in cœnaculum templi deferebat per gyrum. Idcirco latius erat templum in ſuperioribus: & ſic de inferioribus aſcendebatur in ſuperiora, & in medium. Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad menſuram calami ſex cubitorum ſpacio, & latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum: & erat interior domus in lateribus domus.

EXPLANATIO.

ET introduxit me in templum. Viri ſapientia præſtantes, qui philoſophiæ fontes voluerunt aperire, & res cognitu digniſſimas ab obliuione hominum atque ſilentio vindicare, tres eſſe mundos aſſerunt, & has ſuas aſſertiones literis mandarunt. Primum mundum alios excelſitate, dignitate, & amplitudine facilè vincentem appellarunt ſupramundanũ, angelicum, & intellectualem: qui à nemine ſatis pro dignitate laudibus effertur, quoniã eſt ſupremum illud mentium beatum domicilium, quæ Deo ſempiterno æuo fruuntur. Tãta eſt gloria refertũ, vt eius admiratione quadam veluti perculſus D. Paulus has voces emiſit: ſicut ſcriptum eſt. Quod oculus nõ vi- 1.Cor.2.
dit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽdeiũt, quæ præparauit Deus his, qui diligunt illum. Mundum ſecundum appellarunt cœleſtem, qui nouem orbibus ſeu globis conſtat: quorum vnus primum mobile appellatur, & extimus cœleſtis qui reliquos omnes cõplectitur. Tertium & poſtremum appellarunt ſublunarem, quatuor elementis conſtantem, quorum infimũ eſt terra immobilis, in quam feruntur omnia ſuo nutu pondera, quæ ima ſede ſemper hæret, complexa medium totius vniuerſitatis locum. In hoc mundo propoſuit Deus hominem, qui etiam mundus appellatur, ſed mundus paruus, qui à Græcis dici- Mat. ult.
tur microcoſmos, & in euangelio omnis creatura nuncupatur: quia rerum omnium crea- Simile.
tarum communicationem re ipſa complectitur. Quemadmodum magni reges, cùm vrbem aliquam mœnibus inſignem olim condebant, ſoliti erant ſtatuam ſuam in ea collocare, vt vrbe abſoluta imaginem ſuam omnes aſpicerent: ſic ſummus ille Deus totius mundi effector, & moderator conſtructa mundi machina poſtremum omnium hominem in medio illius tanquam imaginem ſuam conſtituit: hac enim in re homo ſuperat cœlos admirabili conuerſione & celebritate concitatos, & micantibus aſtris diſtinctos, quòd non illos, ſed eum ſciamus eſſe ad Dei imaginem & ſimilitudinem procreatum, & in hoc tertio mundo, quem incolimus, vt primum conſequatur, conſtitutum. Hic tertius mundus, in quo mortales vitam degunt, plenus eſt tenebrarum: primus plenus lucis: medius ex luce & tenebris temperatus. Hic per aquas ſignificatur fluxas & inſtabiles, ille per ignem ſplendidiſſimum, & immortalem, medius hoc eſt cœlum mediam obtinens naturam per ignem & aquam: quam ob cauſam ab Hebræis vocatur xamaij: eſt enim xamaijm: ex quod ſignificat ignem, & maim, quod ſignificat aquas, compoſitum, vt nonnulli ex Hebreis arbitrantur. Horum trium mundorum imaginem gerebat antiquum illud taberna- Exo 25.
culum à Moyſe mirabiliter conſtructum: & 3.Reg. 6.
poſteà templum illud magnificum à Salomone ædificatum. Erat enim tabernaculum quemadmodum & templum in tres partes diuiſum, quarum ſingulæ ſingulos, quos dixi, mundos repræſentabant. Prima pars, quæ atrium nuncupabatur, vbi homines ambulabant non ſolùm mundi, ſed immundi, nõ ſolùm ſacri, ſed etiam prophani, vbi animalia Deo oblata occidebantur, erat huiuſmodi ſublunaris expreſſum ſimulachrum. Hic enim boni commorantur, & mali, éſtque perpetua ortus & interitus viciſſitudo. Pars illa tabernaculi ſecunda, quæ dicebatur ſancta, tota auri micans ſplendore, candelabróque ſeptẽ lucernis diſtincto illuminata cœlũ repræſentabar, quod ſeptem planetis per ſeptẽ lucernas ſignificatis illuſtratur. Pars illa intima, quæ erat ſacratior, vocata ſancta ſanctorũ, vbi erat Exo. 25.
propitiatoriũ, & cherubim alas ſuas expandẽ- Exo. 26.
tes, & ſeipſos ſpectãtes, imago erat mũdi illius 3. Reg. 6.
angeli

angelici, ſupremi, & ſempiterni, vbi ſancti requieſcũt, diuina viſione ſummè oblectari, bonorum copia repleti, & pulcherrimis gloriæ immortalis ornamẽtis magnificẽtiſſimè muniti. Illa enim Dei ciuitas ſempiterna, eſt tabernaculũ illud, quod, vt verbis vtar Apoſto-
Hebr. 8 li in epiſtola ad Hebræos, fixit Deus, & non
Hebr. 9 homo. Nã in ſancta ſanctorũ ſemel in anno ſolus pontifex cum ſanguine introibat, quoniã futurũ erat, vt Chriſtus Ieſus aſſiſtẽs pontifex futurorum bonorũ per amplius & per-
Hebr. 9 fectius tabernaculum, per propriũ ſanguinẽ introiret ſemel in ſancta ſanctorũ æterna redemptione inuenta. Aſpicis igitur per tres ta-
Exod. 38 bernaculi partes, tres mundos ſignificari hũc quem homines & bruta incolunt, cœleſtẽ in quo micantes planetę coruſcant, & ſupercœleſtem, beatiſſimũ ſanctorum domicilium. Et quoniam ſanctum ſanctorum æternã adum-
Mat. 27 brabat beatitudinẽ, ad quam ante Ieſu Chri-
Mar. 15 ſti mortem nemo aſcendebat, erat velo tectũ, quod fuit illo moriẽte ſciſſum, vt intelligeremus eſſe nobis per Chriſti ſanguinem & cru-
Luc. 23. cem ad ſupercœleſtem patriam, & cœlitũ cõſortium viam reſeratã. Ideo crux Chriſti duo ligna habebat coniuncta, vnum rectũ, tendẽs ſurſum, alterũ trãſuerſum, vt intelligeremus naturam humanã per lignum trãſuerſum ſignificatam ſociatã eſſe angelicæ naturæ per lignum ſurſum erectum intellectæ, & merito crucis & mortis innocẽtiſſimi agni fuiſſe homines angelorum conſortiũ in æterno tabernaculo conſecutos. Sciſſio veli indicauit patere deinceps nobis aditum ad patriã, ad gloriã ſanctorum, ad cœtum mentium beatarum, vnde ob primi parẽtis peccatum eramus à principio ſecluſi. Et licet hi tres mũdi ſint diſtincti inter ſe, poſſunt tamẽ vnus mũdus appellari, quòd ab vno principio, & ad eũdem finẽ omnes referantur, & vno quodã concentu inter ſe tẽperentur. Quod in vno eſt, in alio etiã quodãmodo inuenitur, eſt apud nos ignis, eſt in cœlo ſol, eſt in æterna beatitudine perfecta & ſũma charitas. Elemẽtaris ignis vrit, cœleſtis illuminat, ſupercœleſtis amore ſuauiſſimo & beatiſſimo inflãmat. Hi tres mundi nõ ſolũ in tabernaculo Moyſi, & in tẽplo Salomonico, ſed in hoc etiã admirabili Ezechiẽlis templo fuerunt adumbrati. Et præter eos alius eſt mundus, nimirũ eccleſia catholica, in qua hi tres quodãmodo continentur, nã in ea eſt vita & mors mũdi ſublunaris, eſt claritas & obſcuritas mũdi cœleſtis, eſt charitas mũdi ſupercœleſtis, quę hîc incipit, ſed ibi eſt
Hebr. 11 omnibus numeris abſoluta. In eccleſia eſt fides illa, quæ eſt iuxta D. Pauli ſentẽtiã ſubſtãtia rerum ſperandarum, argumentũ non apparentium. Dicitur autẽ ſubſtãtia, quòd per fidẽ ſubſiſtãt in nobis etiã modò ſpectãda, quæ in futuro per experientiam ſubſiſtẽt. Id intelligẽs Chryſoſtomus in expoſitione in epiſtolam ad Hebręos ait: Fides in anima noſtra facit ſubſiſtere ea, quæ non videntur. Itaque in eccleſia ea dicũtur ſuo modo eſſe, quę in æterna ſunt beatitudine. Et licet ibi non ſit fides cum beatitudine, quoniã fides in ratione ſui habet imperfectionẽ, quæ eſt ex parte ſubiecti, vt ſcilicet credens nõ videat id, quod credit, beatitudo autẽ ex ſui ratione habet perfectionem ex parte ſubiecti, vt ſcilicet beatus videat id, quo beatificatur, eſt tamẽ in beatitudine, id quod credimus, etiam ſi ibi fides nõ ſit, nec quo ad actum, nec quo ad habitũ. Imò iuxta D. Thomæ ſententiam fieri nequaquam poteſt, vt eadẽ fides numero maneat in patria, itaq; non ſolùm manet, ſed nec manere poteſt. Non tamen me fugit Durandum ſubtilibus & ingenioſis argumentis oſtẽdere velle, poſſe in beatitudine fidem quo ad habitũ manere, ſed D. Thomæ ſententiam ſemper amplectendam duxi ob eius rationẽ, & admirabilem doctrinã, & ſapientiam, & ſanctitatẽ. Cùm autem per hoc Ezechielis templũ tres mundi ſignificentur, hi autem mundi in eccleſia intelligãtur, rectè aſſerunt, qui per templũ hoc eccleſiam intelligendã dicunt, quã Deus voluit diuino noſtro vati in hoc admirabili ædificio demonſtrare. Duo alia ædificia nẽpè tabernaculũ Moyſaicũ, & tẽplũ Salomonicũ eccleſiam etiã adumbrabãt, ſed tẽplũ præcipuè; nã per tabernaculũ propriùs legis veteris ſtatus ſignificabatur, per tẽplũ verò ſtatus eccleſiæ. Eam ob cauſam ad tabernaculi cõſtructionẽ ſolùm Hebræi conuenerunt, ad ædificationẽ verò templi non ſolùm Iudæi, ſed Gẽtiles, vt diuina commemorat ſcriptura. Ideo tabernaculum erat mutabile, templum verò firmũ & 3. Reg. 5
immobile. Et quanuis hoc ita ſit, vt toto tẽplo ſignificetur eccleſia, tamẽ per ſãcta ſanctorũ ſignificatur æterna beatitudo & eccleſia triũphans. Vt enim nemo poterat ingredi ad ſancta ſanctorum niſi per templum; ſic nemo ad gloriam peruenit immortalem & eccleſiam triũphantem, niſi per eccleſiã militantẽ. Qui ſunt extra hoc ædificiũ, ſunt extra eccleſiam, qui in illo ſunt, in ea morantur, ſed qui magis accedũt ad ſãcta ſanctorũ, maiore flagrãt charitate. Quidã ingrediuntur, quidã proficiũt quidã lõgiùs procedũt, perfectiorẽ euãgelicã obtinẽtes, & in cœlis cõuerſantes, niẽtes cũ Apoſtolo: Cõuerſatio noſtra in cœlis eſt. Hoc templũ ingreditur nunc Ezechiel cũ ductore ſuo, ipſius templi architecto, & menſuratore, hoc eſt cùm Chriſto, quem magnoperè obſe- Philip. 3

cro & precor, vt meipſum ducat vtramq; mi-
hi eius intelligentiam oſtendat.

Et menſus eſt frontes. Frontes hoc loco ap-
pellãtur ſuperficies exteriores parietũ ex vtra
que parte oſtij exiſtentium, quòd ad portam
accedẽtibus è fronta ac è regione apparerẽt
Superficies autẽ interiores non appellantur
frontes, quòd ingredi volẽtes laterẽt. Habe-
bant verò hæ frontes ſex cubitos latitudinis
Gene. 1 ex vtraque parte. Sex diebus cõditus eſt mun-
dus, quã ob cauſam per numerũ ſenariũ crea-
turarũ creatio intelligitur, ex qua creatoris
cõſiderationẽ poſſumus peruenire, ex rerum
creatarũ ordine, pulchritudine & cõſtãtia co-
gnoſcẽtes effectorẽ. Ideo ſex cubiti erãt lati-
tudinis in frontibus templi, quę ſe templũ ip-
ſum ingredientibus offerebant.

Latitudinem tabernaculi. Hoc eſt menſus eſt
totam tẽpli latitudinem. Accipitur taberna-
culum pro templo. Porticus templi habebat
viginti cubitos lõgitudinis, & vndecim lati-
tudinis, corpus tẽpli appellatũ ſanctum habe-
bat quadraginta cubitos longitudinis, & vi-
ginti latitudinis, ſanctũ ſanctorũ habebat vi-
ginti cubitos longitudinis, & totidẽ latitudi-
nis. Longitudo autẽ ſancti, & ſancti ſanctorũ
erat ab oriente ad occidentem, latitudo verò
ab aquilone ad auſtrũ. Sed in porticu diuerſo
modo, nã eius longitudo erat ab aquilone ad
auſtrũ, latitudo verò ab oriente ad occiden-
tẽ. Igitur lõgitudo portic⁹, & latitudo ſancti,
& latitudo ſancti ſanctorũ, eandẽ habebãt mẽ
ſuram, nimirũ cubitos viginti. Itaque ſemper
tẽplũ ſiue in porticu, ſiue in ſancto, ſiue in ſan
cto ſanctorũ habet viginti cubitos ab aquilo-
ne ad auſtrũ. Nunc menſuratur ea pars tẽpli,
quæ appellabatur ſancta, quæ erat tẽpli cor-
pus, & primũ menſuratur eius latitudo, & ait
diuinus vates, duas eius frõtes habere in lati-
tudine duodecim cubitos, nam vnaquæque
ſex cubitos habebat, & ait hãc eſſe tabernaculi
hoc eſt tẽpli latitudinẽ. Et ſubdit ſtatim: Et la-
titudo portæ, duodecim cubitorum erat. Erat
in medio, porta decem cubitorum, in latitudi-
ne, quæ ex vtroque latere frontem vnã habe-
bat longitudinis ſex cubitorum, cùm autem
duæ eſſent frontes longitudinem efficiebant
duodecim cubitorum. Sed hæc non videntur
prima fronte cohærere, nã ſi porta in medio
parietis trãſuerſi decẽ erat cubitorũ, & duæ
eius frõtes duodecim cubitos habebãt, recte
ſequitur totam templi latitudinẽ eſſe viginti-
duorum cubitorum, decem enim cubiti portæ
cum duodecim frontiũ efficiunt vigintiduos:
at nos dicimus totã eius latitudinem vigin-
ti duntaxat eſſet cubitorum. Sed dil genter in
tuentibus nulla hic apparet cõtrarietas, nã por
ta hoc loco non pro muri apertura accipitur,
ſed pro foribus, & valuis ligneis, quæ apertu-
ram ipſam claudebant, quæ valuæ latiores e-
rant ipſa oſtij apertura. Duæ valuæ portã in
medio claudebant, quarum vtraque quinque
habebat cubitos, & ex cõſequenti ambæ decẽ
cubitos efficiebãt, cũ tamẽ apertura ipſa octo
tantùm eſſet cubitorum. Iuxta valuarũ cardi-
nes erant duæ erectura extra aperturã, quarũ
vnaquaque vnum cubitum habebat. Et ita li-
cet valuæ, cùm clauſæ erant, decẽ haberẽt cu-
bitos latitudinis, porta tamen octo duntaxat
habebat quia duæ erecturæ duos cubitos oc-
cupabãt. Cùm ergo porta eſſet octo cubitorũ,
& ex vtraq; eius parte ſex eſſent cubiti, aper-
tè oſtenditur, totam templi latitudinẽ viginti
eſſe cubitorum, vt ſtatim aſſerit propheta.

Et latera portæ. Poteſt verti ex hebræo Et
humeri portæ. Et rectè quidem, nã humeri ad
opera referuntur, propter quæ per portã fit ad
vitam ingreſſus. In veſte põtificis ſuperhume
rale enim rationali cõſtringebatur, vt rationi Exod. 39
opera copularẽtur, & poſſet dicere vir eccle-
ſiaſticus: A mandatis tuis intellexi. Pſal. 118

*Et menſus eſt eius longitudinem quadraginta
cubitorum.* Hoc intelligitur de parte illa tẽpli,
quæ appellabatur ſancta, quę erat quadraginta
cubitorum in longitudine ab oriẽte ad occi-
dentem, & ab ingreſſu vſque ad ſanctuarium, Acto 18
quia per multas calamitates oportet nos intro-
ire in regnũ Dei: Numer⁹ quadragenarius af-
flictiones plerunq; deſignat. Vnde Moyſes & Exod. 24
Elias quadraginta dies ieiunãt, & filij Iſraëlis 3. Reg. 19
quadraginta annis in ſolitudine affliguntur. Num. 14

Et ingreſſus intrinſecus. Hoc eſt, in ſancta ſan Deut. 29
ctorum.

*Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubito-
rum, & altitudinem viginti cubitorũ.* Hæc pars
tẽpli erat æquilatera, tota vndique quadrata
& æqualis, & omnibus numeris abſoluta: cùm
aliæ duæ partes inæquales eſſẽt, nẽpe portic⁹
& ſancta. Vt antẽ hæc perfectè intelligantur,
cõducere arbitror, eorũ ortũ à fõte repetere.
Hieroſolymæ templũ, non fuit à Dauide ſan-
guinis effuſore conditũ, ſed à Salamone pacis 3 Reg. 5
amantiſſimo, quia futurũ erat, vt rex cœleſtis 67.
verus Salomõ, hoc eſt verè pacific⁹. Chriſtus Eſai. 9
Deus noſter, quẽ Eſaias principẽ pacis vocat, Epheſ. 2
& D. Paulus pacem noſtrã, nõ alieno ſangui-
ne diffuſo, ſed proprio ędificaret eccleſiã, cu-
ius locus erat in pace futurus, iuxta id, quod Pſal. 75
cecinerat regi⁹ vates: Et factus eſt in pace lo- Luc. 22
cus eius. Hic eſt clemẽtiſſimus ille Deus no-
ſter Chriſt⁹ Ieſus, qui nõ ſolum humanũ ſan-
guinẽ nõ ſitiuit, ſed etiã ne homines perirẽt,
ipſe ſanguineas guttas ſudauit, & ſanguinem
ſuũ fundi, permiſit, coq; perfuſus, vulnerib⁹ cõ-
foſſus

foſſus migrauit è vita,pacificans,vt ait Apoſto-
Coloſ. 1. lus,per ſanguinē crucis,ſiue quæ in terris,ſiue
quæ in cœlo ſunt. Hic eſt verus Salomon, hic
eſt vere pacificus,hic eſt noſter verus archite-
ctus,eccleſiæ catholicę ædificator. Et quemad
modū Salomoni,pater Dauid neceſſaria parauit ad templi ſtructuram, ſic pater Chriſto,
Chriſtus autem nobis. Et quemadmodū conſummato tēplo,& fundēte Salomone preces,
ignis deſcendit de cœlo vt in libro ſecundo
2 Par. 7. Paralipomenon literæ diuinæ teſtantur:& ſacerdotes ſonitū tubis eleuabant. ſic conſtru-
Ioan. 19. cta eccleſia,poſtquā Chriſtus dixit: Conſum-
Ioan. 14. matum eſt,& in cœlo rogauit patrē iuxta id,
quod ipſe dixerat apud Ioannē: Ego rogabo
Acto. 2. patrem,& aliū paracletū dabit vobis, deſcendit ignis ſuper diſcipulos, & apparuerūt illis
diſpertitæ linguæ tanquā ignis, ſeditque ſuper ſingulos eorum,& repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto. Et ſonitu tubarum & concionum
ſuarū mundū repleuerunt. Quod per Salomonicū templum:id etiā per hoc Ezechielicū ſignificabatur. In vtroq; media illa pars,quę vocabatur ſancta,longa erat,& ſtricta. Quis inæqualitatē hanc nō lamētabitur? Quis hoc cō
templās poterit lachrymas cōtinere? Quis nō
ingemiſcet,& ab intimo pectore ſuſpiria non
educet, videns eſſe huius templi longitudinē
duplo maiorem eius latitudine. Indicat enim
inæqualitas hæc,nihil eſſe in hac vita, quod
animū ſatiet & impleat,eique quietē & ſecuritatē penitùs tribuat. Omnia ſunt plena dolore,ægritudine,calamitate, & anxia quadam
expectatione. Et vt verbis vtar diui Pauli in
Rom. 8. epiſtola ad Romanos Omnis creatura ingemiſcit,& parturit vſque adhuc:non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes,& ipſi intra nos gemimus adoptionem
filiorum Dei ſpectantes redemptionem corporis noſtri Admonemur hac templi diſparitate, non eſſe hic conſummatam pacem, non
perfectum gaudium,non ſtabiles honores,nō
permanentes diuitias, non firmas iucunditates Quæ firma poteſt eſſe lætitia, cùm dies &
noctes cogitandū ſit, iamiā eſſe moriendum
& propter caſus incertos imminere mortē cotidie,& propter breuitatē vitæ nunquā longè
poſſe abeſſe? Non quod vir iuſtus morte perterreatur,illis enim mors terribilis eſt,quorū
cū vita extinguitur nomē,nō illis,quorū laus
emori non poteſt,ſed cū ſimus incerti, ſimus
necne in libro vitæ conſcripti, & peccata noſtra memoria ſæpenumerò reperamus,ideo timemus,& in cōmunibus moleſtiis verſamur.
Vera ſecuritas & perpetua tranquillitas æternæ beatitudini reſeruātur. Hic anxiam videmus inæqualitatē, nam hic paupertate laborat,ille diuitiis affluit: hic ſitit,ille ebrius eſt,
hic lætitia geſtit, ille ærumnis opprimitur.
Quidā naſcuntur,quidā moriuntur:quidā rident,quidā copiā fundunt lachrymarum. Sed
omnes obnoxij ſunt miſeriis & camitatibus,
& omnes interdum moleſtiis lacerantur, &
omnia tandem conſumuntur. Nihil eſt opere
aut manu factum, quod aliquando non conficiat & conſumat aut caſus, aut vetuſtas.
Ideo longum eſt templum, quia hic longanimitate indigemus, & rerum humanarum tolerantia:& ideo eſt anguſtum, quia ærumnarum angimur anguſtiis. Sed ideo fortis eſt
murus & validus, quia etſi impij & hæretici
eccleſiā velint impietate & perfidia ſua euertere,nunquā illud tamen poterūt efficere. Licet zizania ſimul creſcant cū tritico vſque ad *Math.* 13
meſſem,triticum tamē ſolùm infertur in horreum Dei,zizania verò tradūtur igni. Et ideo
altum eſt ædificiū, quia excelſa ſunt eccleſiæ
myſteria & ſacramenta Erat autem ſanctum
à ſancto ſanctorum diuiſum,quia eccleſia militans per ſanctum intellecta in terra eſt,triūphans verò per ſanctum ſanctorū ſignificatā
ſuper cœlos. Ad eam ſuſpiramus ex hoc exilio à longè eam aſpicientes & ſalutantes, & *Hebr.* 11.
cōfitentes,eſſe nos peregrinos & hoſpites ſuper terrā. Id intuens diuus Paulus in epiſtola
ſecunda ad Corinthios aiebat: In hoc inge- *2. Cor.* 5.
miſcimus,habitationē noſtram, quæ de cœlo
eſt,ſuperindui cupientes, ſi tamen veſtiti, &
nō nudi inueniamur. Nā & qui ſumus in hoc
tabernaculo ingemiſcimus grauati. Et paulò
pòſt. Dum ſumus in corpore peregrinamur à
domino:per fidem enim ambulamus, & non
per ſpeciem. Quemadmodū niſi amoto velo
in templo Salomoni-, & reſerato oſtio in tēplo Ezechielis nemo poterat ſanctum ſanctorum penetrare,ſic nemo ingreditur in æternā
beatitudinem,niſi amoto corpore, in quo dū
viuimus,ſumus à cœleſti patria ſecluſi. Eam
ob cauſam dicebat Apoſtolus: Cupio diſſolui, *Philip.* 1.
& eſſe cum Chriſto. Etſi nim erat cum Chriſto,quoniam vt ipſe aiebat eius conuerſatio erat *Philip.* 3.
in cœlis, tamen exulabat, & in corpore exiſtens peregrinabatur. Illic quando diſſoluto
carnis vinculo Deum viderimus, erimus verè
præſentes, quoniam diuina viſione oblectabimur, & Deo ipſo fruemur. Illic viuemus,
hic morimur: noſtra enim quæ dicitur vita,
mors eſt: hi viuunt, qui è corporum vinculis
tanquam è carcere euolauerunt. Hic ſuper flu- *Pſal.* 136
mina Babylonis ſedemus, & flemus, cogitantes ſuper cœleſtem montem Sionem,
cūmque memoria repetētes. Et euntes imus,
& flemus,mittentes ſemina noſtra, illic verò *Pſal.* 125
introibimus in potentias domini, exultan- *Pſal.* 70.

in gaudio : & portantes manipulos no-
ſtros perpetuum allelnia cantabimus. Hic ſu-
mus in templo, in quo longitudo ſuperat la-
titudinem, illic erimus in ſancto ſanctorum
vbique quadrato, vbi tanta eſt latitudo, quã-
ta longitudo. Hic ſunt odia, & diuiſiones
propter charitatis defectum; illic ſumma pax,
ſumma concordia ob charitatis eximię abun
dantiam. O fœlix patria, ô votis omnibus
optanda ciuitas, omni ex parte quadrata, om-
nino perfecta, vbi nulla eſt inæqualitas, nulla
iniuſtitia, nullum ſcelus, nullus dolor, nulla
nox, nullum denique malum. Quid poteſt ex-
cogitari glorioſius, quã in ſancto illo ſancto-
rum ſupercœleſti habitare, ſummum illũ cœli
moderatorem omnia nutu gubernantem in-
tueri, illum ſempiternam pulchritudinem
aſpicere, eiúſque inæſtimabili gloria ſemper
cumulari? Sed illud eſt lachrymarum abun-
dantia deplorandum, templũ quod ſanctum
dicitur, quadraginta cubitis protendi, ſanctũ
verò ſanctorum viginti ſolum, quoniam his
monemur menſuris, multos eſſe in eccleſia
militante, qui non erunt ad triumphantem-
nem iuxta Dei noſtri ſententiam Multi ſunt
Mat. 22. vocati, pauci verò electi. Quam ob cauſam ec-
cleſia catholica cũ ſagena miſſa in mare cõpa-
Mat. 13. ratur, promiſcuam hominum multitudinem
continentẽ: quam, cũ impleta eſſet, educẽtes,
& ſecus littus ſedẽtes elegerunt bonos in va
ſa, malos autem foras miſerunt. Erat in ſanctis
ſanctorum propitiatoriũ: quia futurũ erat, vt
filius Dei humanitate aſſumpta aduocatus
noſter eſſet in gloria æterna. Vnde ait diuus
Ioannes in prima ſua epiſtola: Aduocatũ ha-
bemus apud partem Ieſum Chriſtum iuſtum:
& ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: nõ
pro noſtris autem tantùm, ſed etiã pro totius
mundi. Propitiatoriũ illud Chriſtum adum-
brabat, quẽ iuxta diui Pauli ſententiam, pro-
Rom. 3. poſuit Deus propitiatorem per fidem in ſan-
guine ipſius. Cherubim adumbrantes propi-
tiatoriũ, ſéque mutuò reſpicientes, ſumma &
altiſſima Chriſti myſteria ſignificabant, & ad-
mirabilem ipſorum myſteriorum conſonan-
Exo. 25. tiam. Loquebatur autem Deus de medio eo-
3. Reg. 6. rum, & reſponſa dabat, & in illis ſedebat. Ad
Pſal. 98. quod alludit his verbis regius vates: Domi-
nus regnauit, iraſcantur populi, qui ſedes ſu-
per cherubim moueatur terra. Cherub idem
eſt quod ſcientiæ plenitudo, & quia Deus om-
nem ſuperat ſcientiã, ſuper plenitudinẽ ſcien
tiæ dicitur ſedere, & ex oraculo, vbi erant
Cherubim date reſpõſa, quia Deus ex ſciẽtiæ
plenitudine reſpondebat. Ipſe enim omnia
ſcit, omnia videt, omnia cognoſcit, ipſe eſt
ipſa ſapientia, quæ omnia nutu ſuo gubernat
& moderatur. Ipſe eſt, quem in ſancto ſancto-
rum viſuros nos eſſe ſperamus, in æterna illa
beatitudine omnibus numeris abſoluta, per
hoc ſanctũ ſanctorũ ſignificata, vbi eſt perfe-
cta quadratura, vbi longitudo & latitudo ean-
dem habent menſuram, de qua ait hoc loco
Ezechiel. Et menſus eſt longitudinẽ eius vi-
ginti cubitorũ, & latitudinẽ viginti cubitorũ.
Poteris hoc ita explanare, vt per propitiato
rium in medio duorũ cherubim ipſum propi-
tiatorium contemplantiũ, & mutuò ſe reſpi
cientium intelligas Chriſtum in medio duo
rum teſtamentorũ, quæ de Chriſto loquũtur,
& ambo ſummo cõcentu cohærent: vetus eſt
figura noui, nouum explicatio veteris. Per E-
liam qui pugnaturus eſt cũ Antichriſto, ſigni-
ficatur nouum teſtamentum per Moyſen, qui
legem tulit, vetus. Igitur propitiatoriũ in me-
dio duorum cherubim, eſt Chriſtus in medio
Moyſi & Eliæ transfiguratus. Cæterùm ea- Mat. 17.
dem menſura fuit ſancti ſanctorum taberna-
culi Moyſi, & templi Salomonis, vt in libro Exo. 25.
Exodi, & in tertio Regum literæ diuinæ me- 3. Reg. 6.
moriæ prodiderunt.

Et menſus eſt parietem domus: Subaudi, in ſpiſſitudine.

*Et latitudinem lateris quatuor cubitorum vn-
dique per circuitum domus* Hoc eſt, menſus eſt
latitudinem ſingulorum ſedilium Erant in
templo trigintatria ſedilia ex parte auſtrali,
& alia trigintatria ex parte aquilonari iuxta
murum templi: & vnumquodque habebat
quatuor cubitos in latitudine. In his ſedilibus
ſeu cathedris ſedebant ſacerdotes in choro.
Longitudo templi diſpoſita erat ab oriente
ad occidentem: & erant hæc ſedilia veluti ſtal-
la, quæ ſunt in choris monachorum: & vocã-
tur hoc loco latera, quæ erant ita diſpoſita.
In ſanctis ſanctorum ex parte aquilonis erant
decem latera ſine ſedilia: extra ſancta ſancto-
rum in anteriore parte templi iuxta murũ ex
parte etiam aquilonari erant viginti latera:
iuxta murũ frontis oriẽtalis erant tria. Et eo-
dẽ penitùs modo erant diſpoſita alia triginta
tria verſus auſtrum. Ab oſtio templi vſque ad
latera iuxta murum aquilonis erant ſex cu-
biti, templum habebat in longitudine qua-
draginta, & ſanctum ſanctorum viginti. Cùm
igitur ex vtraque parte eſſent triginta ſedilia,
& quælibet pars ſexaginta cubitos haberet,
apertè ſequitur vnumquodque ſedile duos
occupare cubitos. In longitudine erant ſexa-
ginta ſedilia, triginta ex vna parte, & tri-
ginta ex altera: ſex autem ſedilia erant in la-
titudine, ſcilicet à porta ad parietem aquilo-
nis tria, & ab eadem porta ad parietem
auſtri alia tria, quia quælibet illarum partium

habebat

habebat ſex cubitos, & vnumquodque ſedile
duos & ita erant ſex ſedilia in ſpatio duode-
cim cubitorum. Aut erant in hoc pariete & in
altero, qui erat inter ſanctum & ſanctum ſan-
ctorum hæc ſex ſedilia. Quod autem ait Eze
chiel, vnumquodque ſedile quatuor: cubi-
tos occupare, id intelligendum eſt à parte an-
teriore in poſteriorem, in altitudine verò
vnumquodque ſex cubitos occupabat, at à
dextera parte in ſiniſtram duos tantùm. Ita
hunc locum exponit Hugo cardinalis vir do-
ctiſſimus. Richardus de ſancto Victore vir
etiam eruditiſſimus ait hæc latera eſſe deam-
bulatoria quædam. Lyranus verò nõ minore
ſapientia excultus ait eſſe appẽdicia, lateribus
templi exterius adhærentia. Alij pro lateribus
vertunt thalamos, dicũt eſſe domũculas pro-
pe templum ex parte exteriore Hæ ſunt ſen-
tentiæ virorum doctorum hunc locum expla-
nantium, variæ illæ quidem, ſed nulla earum
abſq; ratione & fundamento. Et licèt quæli-
bet harũ defendi poſſit, prima tamen videtur
conuenientior, & expeditior. Nec obſtat id,
quod aiunt eius improbatores, nempe in
ſancto ſanctorũ templi Salomonis non fuiſ-
ſe ſedilia, quoniam nemo illuc ingredieba-
tur niſi ſummus ſacerdos ſemel in anno, & eã
ob cauſam in ſancto ſanctorũ huius templi
Ezechielis non debere eſſe ſedilia & ex cõſe-
quenti nõ eſſe aptam Hugonis ſententiã, qui
ibi viginti ſedilia collocauit, decẽ ex vna par-
te, decem verò ex altera. Hæc, inquam, obie-
ctio non obſtat, imò ſatis fragilis eſt, multa
enim in hoc Ezechielis templo deſcribun-
tur, quæ in templo Salomonis nunquam fue-
runt. In templo Salomonico non erat æquũ
eſſe ſedilia, in Ezechielico autem erat. Nam
ſacrarium ſiue ſanctũ ſanctorum templi Sa-
lomonis imaginẽ gerebat æternæ beatitudi-
nis ante mortem Chriſti, quam ob cauſam te-
gebatur velo, & nemo illuc ingrediebatur
præter ſummum pontificẽ ipſius Chriſti ima-
Hebr.9 nem gerẽtẽ, vt aſſerit in epiſtola ad Hebræos
diuus Paulus. At ſanctum ſanctorum huius
templi Ezechielis figura erat eccleſiæ trium-
phantis poſt Chriſti mortem, poſtquam ſciſ-
ſum eſt velum, & cœlum ob crucem Chriſti
reſeratum, poſtquam Chriſtus dixit latroni:
Mat.27 Hodie mecum eris in paradiſo, & innumera-
Mar.15 bilis ſanctorum multitudo fuit gloriam ſem-
Luc.23 piternam conſecuta. Quod verò obiiciũt, tot
ſedilia non poſſe in templo locari, quoniam
occuparent totũ illud ex vtraque muri parte,
& ita nullus eſſet ingreſſus in templũ ex par-
te aquilonari, nec ex auſtrali, & ex cõſequen-
te duo oſtia tẽpli, quorũ vnum erat ad aqui-
lonem, alterum ad auſtrum, inutilia eſſent: id
parum habet vigoris. nã fieri potuit, vt ſedile
illud, quod erat iuxta oſtiũ ex parte aquilo-
nari, ſciſſum eſſet à porta vſque ad templũ, vt
introire volẽtibus præberet ingreſſum, & ni-
hilominus nomẽ ſedilis nõ amitteret, & ſimi-
liter de eo, quod erat in parte auſtrali. Illud
eſt hoc loco aduertendum, hæc latera eſſe bis
triginta tria, quia futurũ erat, vt ſpiritualẽ pur
gationem haberemus. In Leuitico ſcriptũ eſt, *Leuit.12*
debere mulierem poſt partus hebdomadã ex- *Luc.2*
plere triginta tres dies, vt veniret ad tẽpli pu-
rificationẽ. Sed hoc erat in primo ortu, nimi-
tũ naturali cùm autẽ nos indigeamus ſecũda
natiuitate, nẽpe ſpirituali regeneratione, in-
digemus bis triginta dieb⁹, vt ad templũ ſem-
piternum, ad immortale gloriæ domiciliũ in-
grediamur. Oportet magnam animi puritatẽ
acquirere, nec ſolùm abhorrere à maleficio
exteriore, ſed etiã mentem & cogitationẽ in-
tegram & purã ſeruare. & Chriſto adhærere,
vt vita noſtra ſit laudabilis & perfecta, quæ
tãtò erit purior, quãtò erit Deo propinquior,
Vt in rebus naturalib⁹ ſunt cauſæ & effectus, *Simile.*
ſic in ſpiritualibus Et quemadmodum in na-
turalibus quãtò effectus propinquior eſt cau-
ſæ, eique ſimilior, tãtò eſt perfectior, vt in ig-
nis calore videmus qui igni proximus effica-
ciſſimus eſt, quantò aũt ſe magis diſtrahit &
elõgat ab igne, tantò magis ex vi ſua amittit:
ſic in ſpiritualibus tantò vita Chriſtiana eſt
nobilior & præſtãtior, quãtò magis ad Chri-
ſtũ accedit, eſtq; eius imitatione propinqui-
or. Cùm aũt ab eo non diſcedit, imò illũ am-
plectitur, & cũ eo ardentiſſima charitate cõ-
nectitur, tum dicitur ſuis numeris abſoluta:
Et quoniã charitatis officiũ eſt nos cũ Chri-
ſto vnire & coniungere iuxta id, quod ait D.
Ioannes: Qui manet in charitate, in Deo ma- *1.Ioan. 4*
net, & Deus in eo: & iuxta id quod ait D. Pau- *1.Cor.6.*
lus Qui adhæret Deo vnus ſpirit⁹ eſt Et alibi: *Coloſſ.3.*
Super omnia aũt charitatem habete, quòd
eſt vinculũ perfectionis, & per hanc noſtram
cum Chriſto coniunctionẽ perfectionem ob-
tinemus, ſumma ope niti decet, hanc quærere,
retinere charitatem, vt vita noſtra Chriſtum
ſequatur & imitetur, & effectus ſit cauſæ pro-
ximus & ſimilimus, vt eximiã regenerationis
puritate cõſequamur. Et ita nõ ſolùm naturæ
puritatẽ triginta triũ dierũ obtinebimus, ſed
etiã bis triginta tribus dieb⁹, hoc eſt, perfecta
puritate ornati tẽplũ ſuper cœleſtis beatitudi-
nis ſummo gaudio exultantes penetrabimus.

Et erat eminentia. Hoc eſt quædã ligna exi-
bant ex parte tẽpli, & eminebant foras, quæ
ingrediebantur ipſa ſedilia, vt ea ſuſtẽtarent
per circuitũ, ne ipſa ſedilia attingerẽt parie-
tẽ. Sedilia illa, quæ erãt iuxta murũ orientalẽ

quorum tria erãt ex vno latere portæ, tria verò ex altero, diſtabant à pariete cubito vno, vt poſſent palmæ cælatæ videri, alia verò ſedilia, quæ erant in lateribus templi, parum diſtabant à pariete, quoniã palmæ cælatæ erant ſuper illa.

Et platea erat in rotundum. Platea vocatur ſpatium quoddã rotundũ, vbi erat turris rotunda intus vacua cũ gradibus, quibus aſcendebatur in orbem per cocleam ab inferiore manſione templi ad ſecũdum & tertium cœnaculum. Ideo platea hæc, quæ ad ad ſupremã habitationem præbebat viam, rotunda erat, perfectiſſima, capaciſſima, & pulcherrima. Talis eſt virtus, per quam ad æternã aſcendimus beatitudinem. Ideo cleměta à Deo creata rotũda ſunt, ſimiliter ſol, luna, & globi illi ætherij, monuměta diuinitatis perpetua. Et ea, quæ ſingulari proſequimur amore, cùm rotunda oculi pupilla comparamus. Hæc cochlea, per quam aſcendebatur ad ſupremã manſionem, arcta erat, quia arcta eſt via, quę ducit ad vitã, vt ait Chriſtus Deus noſter, & pauci ſunt, qui inueniũt eam. *Mat.7* Hæc via anguſta eſt pœnitentia & corporis caſtigatio, & afflictio propter Deum æquo animo tolerata. Ad hanc vocat nos Chriſtus Deus noſter, qui de ſeipſo ait: *Luc.5* Nõ veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Et rurſum, Niſi pœnitentiam, inquit habueritis, omnes ſimiliter peribitis. *Luc.13* Et D. Ioannes Baptiſta: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorũ. *Mat.3* Si Chriſtus verus Deus noſter ieiunauit, ſi orauit, ſi iniurias pertulit, ſi calamitatum anguſtiis vndiq; afflictus, & vulneribus traiectus mortem acerbiſſimã tolerauit, quare nos voluptatibus ducemur, deliciis diffluemus, & labores honeſtos repudiabimus? *Simile.* Properat quidam rex ad prælium vndique armatus, ducens exercitũ militum omnibus armis indutorum, erigitur ſignum militare, expãduntur vexilla & regia ſtěmata, duces bellica armatura muniti cohortes adhortantur Sed ſi videres eſſe in exercitu homines aliquos dearmatos, illecebris delinitos, qui pro thoracibus & loricis leuia ſerica induerent, pro galeis pileos bõbycinos, & pro gladiis flabella portarẽt, eos inſanos cenſeres, monereſque ne coram rege ita apparerent indui, quin potiùs ſe armis induerẽt, vt decet ſtrenuos milites ſui ducis & regis imitatores. Eodem modo cùm Chriſtus laboribus, & doloribus, & tormentis, & patientia ſe induerit, & ſignum crucis erigat, procedantque armati apoſtoli & martyres, & cæteri, qui Chriſtum regem ſuũ ſequũtur, quare nos relictis armis delicias amplectemur, & contěptis laboribus Chriſtiano dignis ad falſas mundi voluptates auiditate incenſi aſpirabimus? Mutemus veſtimenta, & armis pœnitentiæ muniamur. Hæc ſunt arma illa reſplendětia, de quibus ait D. Paulus in epiſtola ad Romanos: Induamur arma lucis. *Rom.13* Et in ſecũda ad Corinthios: Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. *2.Cor.6* Et rurſum. Arma militiæ noſtræ nõ carnalia ſunt, ſed potětia Deo ad deſtructionem munitionum. *2.Cor.10* Et ad Epheſios. In duite vos armaturam Dei. *Ephe.6* Exeuntes de Ægypto oportet, vt armati incedamus, ſi volumus veram promiſſionis terram penetrare. Id volens ſignificare diuina ſcriptura in libro Exodi ait: Armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Ægypti. *Exod.13* Induere hanc armaturam, idem eſt quod agere pœnitětiam, & per arctam viam, per anguſtam cochleam ad vltimũ & ſupremum cœnaculum, hoc eſt, ad æternam beatitudinem peruenire.

Idcirco latius erat templũ in ſuperioribus. Hæc refertur ad id, quod dixerat de lateribus. Nã cùm latera ſiue ſedilia eſſent in parte inferiore templi iuxta parietes, bonãque templi partem occuparent, conſequens eſt, vt templum maius ſpatiũ haberet ſurſum, quàm deorſum. Vel ideo ait latius eſſe templum in ſuperioribus, quia parietes multò erant latiores infrà quàm ſuprà, & quãtò magis aſcendebãt ſurſum, tantò erãt anguſtiores, quantò autě magis ſe ſtringebãt ſurſum ſe erigentes, tãtò latiùs vacuum efficiebant. Nam templũ viuum firmũ debet habere fundamentũ, & plus habere ſolidi, quàm oſtentationis. *Simile.* Et quemadmodum murus ille, quantò altiùs erigebatur, tantò debilior appaiebat, ſic virtuoſi quanto excelſiùs ad cœlum virtutibus extolluntur, tãtò fragiliores & inutiliores à mũdo cěſětur.

Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera, &c. Exprimit laterum ſiue ſedilium altitudinem. Senſus eſt: Vidi in templo altitudinem laterum per circuitum, quarũ laterum ſiue ſedilium vnumquodque habebat ſex cubitos in altitudine, erantque hæc latera fundata in trabibus, quę ex parietibus exibãt, vt ſudibilia ſuſtětarent. Et habebãt hæ trabes fundamentales intra parietes quinque cubitos extra ipſa latera.

Erat interior domus in lateribus domus. Hoc eſt, & eodem modo ſe habebat ſanctum ſanctorum circa hæc ſedilia.

Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique. Et oſtium lateris ad orationem: oſtium vnum ad viam aquilonis, & oſtium vnum ad viã auſtralem: & latitudinem

dinem

dinem loci ad orationem quinque cubi-
torum in circuitu. Et ædificium, quod
erat ſeparatum, verſumque ad viam re-
ſpicientem ad mare latitudinis ſeptua-
ginta cubitorum, paries autem ædificij
quinque cubitorum latitudinis per cir-
cuitum,& longitudo eius nonaginta cu-
C bitorum. Et menſus eſt domum longitu-
dinis centum cubitorum: & quod ſepa-
ratum erat ædificium, & parietes eius
longitudinis centum cubitorum. Lati-
tudo autem ante faciem domus, & eius,
quod erat ſeparatum contra orientem
centum cubitorum: Et menſus eſt longi-
tudinem ædificij cõtra faciem eius, quod
erat ſeparatum ad deorſum: ethecas ex
vtraque parte centum cubitorum: & tẽ-
plum interius,& veſtibulum atrij. Limi-
na & feneſtras obliquas,& ethecas in cir
cuitu per tres partes contra vnuſcuiuſ-
que limen, ſtratúmque ligno per gyrum
in circuitu: terra autem vſque ad fene-
ſtras,& feneſtræ clauſæ ſuper oſtia. Et vſ-
que ad domum interiorem, & forinſe-
cus, per omnem parietem in circuitu
intrinſecus, & forinſecus, ad menſu-
ram.

*Et inter gazophylacia latitudinem viginti cu-
bitorum.* Id eſt, latitudo omnium ſpatiorũ, quæ
erat inter gazophylacia ſiue exedras, erat vi-
ginti cubitorum.

Et oſtium lateris ad orationem. In vtroque là-
tere templi erat oſtium, quo poſſent ingredi
ad preces ad dominũ fundendas. Accipitur
hic latus pro parte aquilonari,& auſtrali. Per
aquilonem ſignificatur calamitas per meridiẽ
proſperitas, vt intelligamus debere nos orare
& in mœrore & in lætitia in ærumnarum an-
guſtijs,& in rerum proſperarum affluentia, in
vtroque ſtatu, & calamitoſo & florente. Eſt
enim deprecatio portus tutus, ad quẽ in om-
ni procella debemus confugere. In illa inue-
niemus quietẽ,& animi oblectationem, & per
eam effectũ noſtri pij deſiderij cõſequemur,
Iud. 9. præſertim ſi fuerit cũ humilitate,& animi ſub-
Pſal. 36. miſſione cõiuncta. In libro Iudith ita ſcriptum
legimus: Humilium & manſuetorum domine
ſemper tibi placuit deprecatio. Regius vates,
Pſal. 101. Subditus, inquit, eſto domino,& ora eũ. Et rur
Eccl. 35. ſum: Reſpexit in orationẽ humilium. Eccleſia-
ſticus. Oratio humiliantis ſe nubes penetra-
bit,& donec propinquet, nõ cõſolabitur,& nõ
diſcedet, donec altiſſimus aſpiciat. Hoc intel-
ligẽs Daniel has voces emittebat: Propter te-
metipſum inclina Deus meus aurem tuã,& au *Dan. 9*
di. Nec enim in iuſtificationibus noſtris pro-
ſternimus preces ante faciem tuã, ſed in miſe
rationibus tuis multis. Deus ipſe, qui nullius
in ſe ſuperari viribus poteſt, humilis publica-
ni precibus fuit victus. At qui ſuperbia elati
preces ad Deũ fundũt, cũ nec ſeipſos cognoſ- *Luc. 18.*
cant, nec velint à ſceleribus deſiſtere, non me-
rẽtur exaudiri. Ideo huiuſmodi hominib⁹ aie-
bat Deus per Eſaiam: Cùm extenderitis man⁹
veſtras, auertã oculos meos à vobis,& cũ mul- *Eſa. 1.*
tiplicaueritis orationem, non exaudiã. Idem
Eſaias, Peccata, inquit, veſtra abſcõderũt faciẽ *Eſa. 59.*
eius à vobis. Et Ieremias: Nos iniquè egimus,
& ad iracundiã prouocauimus, idcirco tu in- *Thren. 3.*
exorabilis es. Cõtra verò viris iuſtitiã & pie-
tatẽ colẽtibus dicebat apud Ioannẽ Chriſtus
Deus noſter Si mãſeritis in me, & verba mea
in vobis mãſerint, quodcunque volueritis, pe-
tetis,& fiet vobis. Et apud Lucã: Petite,& dabi- *Ioan. 15.*
tur vobis, quærite,& inuenietis, pulſate,& ape
rietur vobis. At ſi Deus nõ ſtatim ſuis poſtula-
ta concedat, illud eſt, vt ea pluris æſtimẽt ade- *Luc. 11.*
pta, vel quia illis quæ petũt, nullã afferũt vtili
tatẽ. Nã vt præclarè ait D. Auguſtinus, Sæpe
Deus multos non exaudit ad voluntatẽ, vt ex-
audiat ad ſalutem. Et alibi: Non eſt tam miſerũ
non adipiſci quod velis, quàm adipiſci velle,
quod non oporteat. Id intelligens Menedem⁹
philoſophus, vt narrat Raphaël Volaterranus
iuueni dicenti: Magna res eſt aſſequi quod op-
tes, reſpondit: Multò magis eſt optare quod
deceat. Effectum precationum noſtrarũ obti-
nebimus abſque dubio, ſi id quod fuerit Deo
gratũ, noſtræque animæ vtile & ſalutare à
Deo cum humilitate,& feruore, & conſtantia
petierimus. Et quoniã oratio, vt ait Damaſce-
nus, eſt aſcenſus intellectus in Deũ, & per in-
tellectũ vtraque vis intelligitur apprehenſiua
& motiua, oportet, eũ qui vult precibus à Deo
petita impetrare, cognoſcere defectus ſuos,&
Dei potentiã miſericordiamque intelligere,&
ad illum cũ deſiderio, ſpe,& vero corde cõfu-
gere. Moyſes præcibus pugnans contra Ama-
lech manus habebat ad Deum leuatas. Et Iere *Exo. 17.*
mias ait: Leuemus corda noſtra cum manibus *Thren. 3.*
ad dominum. Et quemadmodũ ad preces Eliæ *4. Reg. 1.*
deſcendit ignis de cœlo: ſic nobis pias præca-
tiones fundentibus veniet ignis diuini amoris
qui corda noſtra incendat,& ſtudio immorta
litatis inflammet. Et vt verbis vtar beati Cy-
priani in epiſtola prima ad Cornelium, incũ-
bamus gemitibus aſſiduis,& deprecationibus

crebris, hæc ſunt enim nobis arma cœleſtia. quæ ſtare & perſeuerare firmiter faciunt, hæc ſunt munimenta ſpiritualia,& tela diuina quæ protegunt Illud eſt hoc loco aduertendum in templo hoc oſtia eſſe adorationem,& templũ Salomonis domum orationis vocatum fuiſſe.
Eſai. 56. Ipſe Salomon confecto templo has voces in eo emiſit quæ ſunt lib Reg 3. mandata Audi
3 *Reg.* 8. domine hymnum & orationem, quum ſeruus tuus orat coram te hodie vt ſint oculi tui aper ti ſuper domum hanc nocte ac die, ſuper domũ de qua dixiſti. Erit nom.n meum ibi, vt exaudias orationem quam orat in loco iſto ad te ſeruus tuus, vt exaudias deprecationem ſerui tui & populum tuum Iſrael, quodcũque oraue rint in loco iſto. Hæc ibi Credimus abſque dubio Deum vbique eſſe per eſſentiam præſentiã & potentiam, ſicut cauſam in effectibus eius bonitatem participantibus. Vult tamen eſſe tẽpla precibus & diuino cultui deſtinata In Deu
Deut. 16. teronomio ita ait: Non poteris immolare phaſe in qualibet vrbium tuarum, ſed in loco, quẽ elegerit dominus Deus tuus, vt inhabitet nomen eius ibi Daniel cum eſſet in Babylonica
Dan. 6. captiuitate detentus, & non poſſet templũ adire Hieroſolymæ, illuc dirigebat oculos fundẽs preces facie ad templum verſa. Et multi etiam exules, ad templum verſa facie orantes exau-
3. *Reg.* 8. diebantur Poteriſne oſtendere locũ in Iudæa, cui tale ſit conceſſum priuilegium? Minimè quidem. In templo dabat Deus olim reſponſa,
3. *Reg.* 6. & ibi angelus apparuit Zachariæ. De templo eiecit Chriſtus Deus noſter ementes & vendẽ-
Luc. 1 tes, vocans templum domum patris ſui, cùm
Mat. 21. tamen ſciret totum vniuerſum domum patris
Mar. 11. ſui eſſe Ingreſſus enim templum dixit: Scriptũ
Luc. 19. eſt: Domus mea, domus orationis vocabitur,
Ioan. 2. vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. At poſtea uam Iudæi eundem Chriſtum ſeruato tem n...ſtrum falſis criminibus ad cædem vocarunt & vulneribus traiectum cruci affixerũt fuit templum illud euerſum. Et eius euerſione appropinquante auditæ ſunt angelorum voces dicentium: Recedamus ex iis ædibus. Et ne me hoc fingere exiſtimes lege Ioſephum libro de bello Iudaico ſeptimo, capite decimo ſeptimo, Egeſippum lib 5 cap. 44 Euſebium libro de hiſtoria Eccleſiaſtica 7. capit 3. qui omnes hoc memoriæ prodiderunt. Sed quando templum illud euerſum eſt, multæ iam erant eccleſiæ Chriſtianorum quæ fuerunt tempore apoſtolorum ædificatæ vbi fideles, quæ ad religionem & Chriſti fidem pertinerent, docerentur, Deum orarent, & ſanctiſſimum domini corpus ſumerent Sed quoniam in iis eccleſijs nonnulli ex Corinthijs diſcordiam excitabant & cibum ſumebant, reprehendit eos Apoſtolus in epiſtola prima ad eos miſſa, capite 11.
dicens: Conuenientibus vobis in eccleſiam audio ſciſſuras eſſe inter vos. Et paulo pòſt: *1. Cor.* 11
Nunquid non domos habetis ad manducandum & bibendum? An eccleſiam Dei contemnitis? Et ipſe Apoſtolus docet ibi, quemadmodum & viri & fœminæ in eccleſijs debeant ora re Et capite 14. ait: Mulieres in Eccleſijs taceant non enim permittitur eis loqui. Nonne vides apertiſſimè iam tunc eccleſias fuiſſe? In *Act.* 14.
Actis apoſtolorum ſcriptum legimus Paulum & Barnabã per ſingulas eccleſias presbyteros conſtituiſſe Lege hiſtoriam eccleſiaſticam Euſebij, & videbis multas fuiſſe eccleſias à Chriſtianis tempore apoſtolorum, & poſt eorum obitum ædificatas, quarum nonnullas impij tyranni in odium Chriſti aliquando euerterunt. Libro ſeptimo memoriæ prodidit, voluiſſe Chriſtianos eccleſiam conſtruere in quodam loco ruris anguſti vbi rupes quædam ſpatium, quantum eccleſiæ ſatis eſſet, denegabat, ſed precibus cuiuſdam fidelis, viri iuſti, nomine Gregorij fuiſſe rupem mirabiliter motam, & aliò tranſlatam, quantum ſpatij ad condendam quærebatur eccleſiam, Diuus Hierony- *Act.* 10.
mus in commentarijs in epiſtola ad Galathas ait diuum Ioannem Apoſtolum, cùm ad exitum vitæ vocaretur, iuſſiſſe ſe ferri in eccleſiã, & in vita ſanctæ Paulæ ait eam oculis proprijs domum aſpexiſſe Cornelij, cuius meminit diuus Lucas in Actis, quæ facta fuerat eccleſia. Diuus Auguſtinus multis locis eos laudibus effert, qui eccleſias erigunt præſertim libro vigeſimo contra Fauſtum, & libro 22. de Ciuitate Dei. . Maximus ille Conſtantinus imperator, vbi Chriſti fidem recepit, & gentilitia ſuperſtitione repudiata veram religionem dilatare contendit, Romæ in monte Cœlio magnificam Lateranenſem eccleſiam, ſaluatoris appellatam conſtruxit, quam diuus Syluester ſummus pontifex conſecrauit. Aedificauit etiam eccleſiam diui Petri Apoſtolorum principis in Vaticano, & eccleſiam diui Pauli in via Oſtienſi, & alias alijs in locis, quas omnes magnificis ornauit muneribus, magniſque prouentibus dotauit. Narrat Nicephorus Calliſtus libro ſeptimo ſuę eccleſiaſticæ hiſtoriæ capite 49. cum tria maxima templa Conſtantinopoli ſeruatori Chriſto conſtructa dedicaſſe. Et multa alia diuerſis in locis, quorum meminit lib. 8. cap. 4. Tanta fuit illius principis pietas, tanta fidelium illius memoriæ religio, vt fuerint Romæ illo tẽpore pluſquã tria millia templa Deo & diuinis conſecrata, vt refert Andreas Fuluius in libro ſuo de Antiquitate Romana. Vide epiſtolas diui Pauli, & Acta apoſtolorũ, lege hiſtorias fide dignas,

tam

tam antiquas quàm recentes: erue memoriam nõ ſolum ex ſermone hominum huius ætatis, ſed etiam ex annaliũ vetuſtate. Reuolue graues authores tam eos, qui cõmunem vitæ curſum cõfecerũt, quã eos, qui ſe à corporis cõtagio ſeuocantes, & in carne humana vitã cœleſtem ſequentes, diuinæ bonitatis effigiem in ſuis moribus adumbrarunt, & videbis abſque dubio fuiſſe ſemper in eccleſia Chriſti à tempore apoſtolorũ vſq; ad hãc noſtrã memoriã ſacras ædes in Dei diuorũmq; honorẽ cõſtitutas, quæ tẽpla & eccleſiæ appellãtur: in quibus fideles orãt, adorãt Deũ in ſpiritu & veritate audiũt ſanctũ miſſæ ſacrificiũ: vbi verbũ Dei prædicatur, & ſacramenta miniſtrantur. Hoc fuit ſemper in eccleſia catholica, & modò eſt, & ſemper erit. Hoc eſt certum, & clariùs luce meridiana. Et tamen audent Lutherani, Caluiniſtæ, Buceriſtæ, & cæteri hæretici noſtri temporis hãc apertiſſimã veritatem negare. Et aiunt ſacras ædes & eccleſias Deo dedicatas mera eſſe figmẽta: imò eas contaminãt, & ſpiritu ſatanico concitati funditùs euertunt. Impletum videmus apud illos id, quod dixit ipſa
Mat. 23. veritas: Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Ea delere conantur, quæ ſancti Dei apoſtoli conſtituerunt, quæ pia, vtilia, ſalutaria, & ſancta cẽſuit antiquitas, quæ eccleſia catholica ſemper tenuit, & conſenſus populi Chriſtiani Deo ita volente per tot ſecula cõprobauit. Volunt turbare ordinẽ eccleſiæ, extinguere veterũ diſciplinã, cõuellere omnem omnium temporũ authoritatem. Diripiũt eccleſias, vaſtãt monaſteria, expellũt monachos, contaminãt virgines, conculcant religionem, cõtemnũt legũ ſeueritatẽ, conãtur auferre iudicia, ne quid ſit illis in tãta impietate & atrocitate metuendũ, & totã deniq; Chriſti eccleſiam cõtendunt ad interitũ & vaſtitatẽ vocare. Quid viſum fuit vnquã indignius ſub ſole? O homines inſipientes, qui vt Lutherum ſequ[illegible] hominẽ natũ ad ſeditionẽ, impiũ & factioſum, qui ſe ſcelerum miniſtrum præbuit, Dei hominũmq; iura violauit, & patriã ſuam euertit, verã religionem reliquiſtis, pro fide perfidiã amplectẽtes, & vos ipſos ampliſ-
Mat. 21. ſimo Chriſtianorum nomine ſpoliantes. Vocat Deus templũ domum ſuã, & domum orationis, conſtituerunt apoſtoli eccleſias ad orandum, ſeruauit hoc eccleſia à ſui principio vſq; adhuc abſq; vlla intermiſſione, vos autẽ eccleſias euertitis, & precationes eccleſiæ atq; horas canonicas arridetis, & pro nihilo puta-
Ioſue 6. tis. Quid voluit diuina ſcriptura in libro Ioſue ſignificare, quãdo memoriæ prodidit, corruiſſe muros Iericho, cũ ſacerdotes ſeptẽ buccinis clangẽtes vrbẽ ſepties circuirẽt, niſi fore vt diaboli machinæ ſeptem horarum canonicarum buccinis corruerent? Septem fuerunt buccinæ clangentes, & Dauid: Septies, inquit, *Pſal. 118.*
in die laudem dixi tibi. Diuus Cyprianus in expoſitione orationis dominicæ aſſerit horas canonicas fuiſſe etiam in vetere teſtamento obſeruatas. Vide quanta ſit earũ antiquitas. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Demetriadem de virginitate ſeruanda, & in epitaphio diuæ Paulæ, horarum canonicarum mentionem facit. Similiter & Chryſoſtomus homilia quinquageſima nona, & Baſilius de inſtitutione vitæ religioſorum, & innumeri alij patres, quos longum eſſet recenſere. Hanc piam & antiquã eccleſiæ conſuetudinem ſacris canonibus roboratam, ſanctis concilijs confirmatam, quam illi mirabiliter & inuiolabiliter ſeruarunt, qui ob admirabilem doctrinam, & vitæ ſanctitatem nomen ſuum immortalitati commendarunt, & pro Chriſti fide, impij ferri crudelitatẽ erecto animo ſubierunt, cõtemnunt hæretici noſtri temporis, qui eccleſias, & earum precationes non ſolũ irrident, ſed etiam damnant, & impetu diabolico funditùs delent. Cum Chriſtiani quondam, imperiũ obtinente Alexãdro homine infideli, publicũ quendã locum occupaſſent, ibiq; eccleſiã condidiſſent, vbi funderẽt precationes, contrà autem caupones quidã Gentiles antè ſuũ eſſe locũ illũ contenderent, imperator Gentilis audita controuerſia reſpondit, quoquo modo eſſet, ſatiùs eſſe in eo loco Deum coli, quàm cauponarias exerceri. Refert hiſtoriam hanc Baptiſta Fulgoſus. Homo à Chriſti fide alienus, ſolo lumine naturali illuſtratus templa à Chriſtianis condita cõſeruabat, & Lutherani, qui ſe Chriſtianos iactãt, templa diruunt: & vbi olim ſanctæ miſſæ ſacrificium celebrari ſolebat, & alta humanæ redemptionis myſteria tractabantur, ibi nunc meretricia, & nefandæ turpitudines à Lutheranis exercentur. O ſcelus inauditum ô flagitium deteſtabile! ô impudentiam omni lachrymarum abundantia deplorandam! Quis non videt, eſſe hos hæreticos omnibus tyrãnis Gentilibus immaniores & teteriores? Quis non intuetur eorum exitiũ, & nõ dolet æternam eorũ damnationẽ? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, vt plorem die ac nocte eorũ perniciem, qui à vera Chriſti fide defecerunt, fraudes inexpiabiles concipiũt, in vitia ſe ingurgitant, & eum nihilminus habeant quàm fidem, fideles ſe eſſe iactant, & fide gloriantur, cùm repudiauerint fidem, ſeque ex Chriſtianæ nobilitatis altiſſimo gradu præcipitauerint? Subſannant eccleſias, & preces canonicas, cùm dicat hoc

Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius Quod de illis intelligendum eſt qui vſque ad lucem & vſum liberi arbitrii perueniunt. Nam prima gratia quæ ante rationis vſum in baptiſmo in infantulos confertur, eiuſque gloria reſpondens non eſt operũ remuneratio, ſed affectus diuinæ pietatis, & mortis ac paſſionis Chriſti De adultis loquitur Dominus cùm ait ſe illis iuxta eorũ ope-
Eccle.16. ra redditurum. De illis ait eccleſiaſticus: Omnis miſericordia facit locum vnicuique ſecun-
Pſa.27. dum meritum operum ſuorum Et pſalmog. Da illis ſecundum opera eorum. & ſecundum nequitiã adinuentionum ipſorum tribue illis.
Rom.2. Et D. Paulus in epiſt. ad Rom de Deo loquẽs: Qui reddet inquit, vnicuique ſecundum opera
Pſal.9. eius Id prædixit ijs verbis Dauid. Iudicabit orbem terrarum in æquitate Hæc eſt menſura & proportio intus & foris, de qua hic agit Ezechiel. nihil enim in hoc templo eſt abſque mẽſura & ratione.

Et fabrefacti cherubim & palmæ: & palma inter cherub & cherub. Duaſque facies habebat cherub, faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte expreſſam. Per omnem domum in circuitu, a terra vſque ad ſuperiorem partem cherubim: & palmæ cælatæ erant in pariete templi. Limen quadrangulum, & facies ſanctuarij aſpectus contra aſpectum. Altaris lignei trium cubitorum altitudo, & longitudo eius duorum cubitorum, & anguli eius, & longitudo eius, & parietes eius lignei. Et locutus eſt ad me: Hæc eſt menſa coram Domino. Et duo oſtia erant in templo, & in ſanctuario: & in duobus oſtijs ex vtraque parte bina erant oſtiola, quæ in ſe inuicem plicabantur. Bina enim oſtia erant ex vtraque parte oſtiorum. Et cælata erant in ipſis oſtijs templi cherubim, & ſculptura palmarum, ſicut in parietibus quoque ex expreſſa erant. Quam ob rem & groſſiora erant ligna in veſtibuli fronte foris, ſuper quæ feneſtræ obliquæ, & ſimilitudo palmarum hinc ac inde in humerulis veſtibuli ſecundũ latera domus, latitudinemque parietum.

Et fabrefacti cherubim & palmæ Hoc eſt in tabulis cedrinis parietes templi cooperientibus erant ſculpti cherubim & palmæ, ita vt eſſet palma inter cherub & cherub: & vnuſquiſque cherub duas facies habebat alteram hominis, alteram leonis. ſed vtraque ad palmam reſpiciebat Quæ eſſent imagines hæ, quæ appellabantur cherubim, alibi oſtendimus. Cherub idem eſt quod quaſi plures. per quem ſignificatur princeps, in quo virtutes omnes, quæ ſunt per ſubditos diſperſæ debent recondi & copu-
lari. Debet etiam eſſe quaſi plures, quia debet *Simile.*
omnibus conſulere. & de omnium ſalute cogitare. Vt in ſolo capite ſunt oculi, vt omnia videant & non in membro alio: ſic ſoli principi & præſuli, & dominium obtinenti conuenit omnium vitam inquirere & cognoſcere, omnia videre, omnibus conſulere, eſſe pro omnibus vehementer ſolicitum & omnia denique. quæ ad rectam ſuæ reipublicæ gubernationem pertinent. circunſpicere, & mentis oculis colluſtrare. Quid aliud eſt, vnumquenque cherub duas habere facies, vnam hominis ſerenam & lenẽ, alteram leonis iratam & truculentam, niſi debere principem viris iuſtis ſe benignum oſtendere & ſuauem, ſceleritatis verò ſeuerum & terribilem? Quibuſdam debet humanitatem oſtendere, quibuſdam terrorem incutere: illis debet fauere. hos autem punire. Sed ſiue præmio ſubditos afficiat. ſiue pœna, ſemper coniecturus eſt oculos in palmam, hoc eſt, in præmium victoriæ quod diuus Paulus in epiſtola
ſecunda ad Timoth appellat coronam iuſtitiæ *2.Tim.4*
& diuus Iacobus coronam vitæ, & diuus Pe- *Iac.1.*
trus immarceſſibilem gloriæ coronam. Hæc *1.Pet.5.*
eſt retributio illa, de qua dicebat regius vates: *Pſa.118.*
Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem, ſeu vt poteſt verti ex hebræo: propter æternam retributionem In hac æterna retributione in primis numerandus eſt Deus, quo in patria cœleſti illi fruuntur in æternum, qui in corporibus humanis vitam cœleſtem imitati ſunt.
Abrahamo dixit Deus. Ego merces tua magna *Gen.15.*
nimis. Hæc eſt merces illa. de qua aiebat Chri- *Mat.5.*
ſtus diſcipulis ſuis: Merces veſtra copioſa eſt in cœlo In hoc præmio debent principes figere oculos, nihilque habere antiquius quam intelligere. quid velit Deus, quid iubeat, quid prohibet, vt ad normam voluntatis diuinæ omnia ſua conſilia. omnes cogitationes, omnia opera & verba, omnes denique vitæ ſuæ rationes dirigant, & officij ſui momenta perpendant.

dant. Vt numero diſcernimus plures à paucioribus, & menſura maius à minore, & ſtatera ab bilance, graue à leui: ſic iudicio integro iuſtum ab iniuſto diſcernimus & iudicamus. Sin autem principis iudicium vel ob amorem, vel ob odium, vel ob perturbationem aliquã fuerit corruptum, iam tunc non oculos conijcit in palmam, ſed in terram: inter illos connumerandus, de quibus ait pſalmographus: Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. *Pſa. 16.* *Simile.* Vt enim aqua quanto eſt purior, & quãtò minus habet terrenæ miſtionis, tantò eſt ſalubrior, & humanæ naturæ accommodatior: ſic ille eſt muneri publico, & reipublicæ gubernationi conuenientior & aptior, qui minus permiſtus eſt, qui in rebus ad iuſtitiam pertinentibus non terræ affectione ducitur, nec perſonam recipit, ſed rectam iuſtitiæ puritatem intuetur. Eſt enim iuſti principis cognoſcere ſe agere perſonam ciuitatis, debereque eius pulchritudinem & dignitatem ſuſtinere, reſiſtere temeritati multitudinis, bonos præmio afficere, iniquos caſtigare, ſuccurrere ſaluti communi, intercludere ſeditionum vias, vt nec diuitibus obſit inuidia, nec pauperes circumueniantur. Poteris hoc loco per palmam ſemper virentẽ, nullos vnquam æſtus reformidantem virum, virtute & conſtantia præditum intelligere, de quo dicitur in pſalmo. *Pſal. 1.* Iuſtus vt palma florebit. Hæc eſt arbor illa, de qua ait pſalmographus: *Pſal. 1.* Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſum aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Eam ob cauſam virtutis cõſtantia per palmã ſignificatur, quia incorruptibilis ferè eſt, & pondere non flectitur, & nunquam illi decidunt folia, niſi vi tollantur. Et ſi etiam laurus & oliua, & nonnullæ aliæ huiuſmodi plantæ perennem habeant foliorum viriditatem, tamen non ita retinent folia, quin alijs ſuccreſcentibus priora decidant. Videmus ex illis folia quædam interdum cadere: ex palma verò nunquam. Huic perenni immobilitati virtutis firmitudo cum gratia cõnecta comparatur. Hæc in ſolo templo, hoc eſt in ſola Eccleſia Chriſti inuenitur: qui verò illa præditus eſt, palma dicitur ob virtutis firmitudinem. & cherub duas habens facies, vnam animalis ratione vtentis, alteram leonis fortitudine præſtantis, quoniam prouidentia vtitur, & fortitudinis præſtantia: præditus eſt forti prouidentia, & prouida fortitudine. Sed quoniam virtus à vitiorum tẽtatione oppugnatur, ſed nihilominus vincit, pingebant antiqui draconem pectus leonis mordentem, quem tamen ipſe leo vnguibus lacerabat: vt ſignificarent impiam cupiditatem & tentationem in animum fortitudine pollentem inuehi, & impetum facere, ſed ab ipſo ſuperari, & mirabiliter exſcindi. Et quoniã palma multis durat ſæculis, accipitur aliquando pro longa temporis diuturnitate. Hinc effectum eſt, vt Quintus Græcus author aſperum quendam locum & excelſum, ac ſuperatu difficilem poſuerit: in cuius vertice palma conſurgeret, cuius in faſtigio virtus inſideret. Per montis aſperitatem varios labores ſignificat, per palmã verò, temporis longinquitatem. Non enim exiſtimabat, fieri naturaliter poſſe, vt quiſpiã ad perfectam aliquam virtutẽ perueniret, niſi per labores, quos diu tolerasſet. Omnia enim præclara ardua ſunt, & rara, & difficilia: nec quicquam difficilius quàm inueniri, quod ſit omni ex parte repentè in ſuo genere abſolutum. Quam ob cauſam poteris hoc loco nomine palmæ diuturnitatem intelligere, in quam viri ſapientes vtraque facie & hominis & leonis, hoc eſt, vtroque tempore & pacis & belli debent oculos conijcere, exiſtimantes neminem repentè ad ſummum virtutis cacumen peruenire: ſed oportere diu laborare, vt Chriſtianæ philoſophiæ perfectio comparetur, & ad gloriam ſempiternam tandem perueniatur.

Limen quadrangulum, & facies aſpectus ſanctuarij contra aſpectum. Hoc eſt, poſtes templi erant quadrati, quales etiam erant poſtes ſanctuarij: erat enim aſpect⁹ ſicut aſpectus, id eſt, poſtis ſanctuarij poſti templi reſpondebat.

Hæc menſa coram Domino. Hæc menſa eſt cõtemplatio rerum diuinarum, quæ eſt ſaluberrima ſuauiſſimaq; animarũ eſca. In hac menſa reficiuntur ij, qui ſe Deo tradunt, & pabulo ſpiritualis dulcedinis recreantur, animamque alunt ad æternitatem. *Pſal. 22.* De illa aiebat regius pſaltes: Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me. Hoc paſtu recreatus vir iuſtus nullis calumniatorum fulminibus perturbatur, nullis ſceleratorũ oppugnationibus opprimitur. *Prou. 9.* Eſt enim menſa hæc doctrina Euangelica, de qua ait Salomon in Prouerbijs: Sapientia propoſuit menſam ſuam. Ac ſi diceat: D E I filius, qui eſt ſapientia patris, propoſuit Euangelicam doctrinam veluti menſam cœleſtium epularum, ad quas homines inuitauit. De hoc conuiuio vaticinatus fuerat his verbis Eſaias: Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium. *Eſai. 25.* Per montem hunc ſignificatur Eccleſia, quæ celſitudine ſua mons altiſſimus appellatur: per conuiuium doctrina Euangelica, quo ſaluberrimo alimento mentes ad immortalitatem aluntur. His diuinis dapibus, & ſuauiſſimis poculis refecti viri pij nullis incommodis de tranquillitate

animi,

animi,& gradu cõſtantiæ deiiciuntur. Nullæ humanæ epulæ, nullæ delicatæ exquiſitæque dapes ſunt vllo modo cũ ſuauiſſimis Chriſti verbis eiuſque euangelio ſacratiſſimo comparandæ. Hoc ſanctiſſimum euangelium eſt prandiũ illud, ad quod cœleſtis pater mortales inuitauit, dicẽs: Dicite inuitatis: Ecce prãdium meum paraui: tauri mei, & altilia occiſa ſunt, & omnia parata, venite ad nuptias. *Mat. 22* Hæc eſt cœna illa magna, de qua ait apud Lucam *Luc. 14* Chriſtus Deus noſter: Homo quidam fecit cœnam magnã & vocauit multos, qui cœperunt ſe excuſare. Magna eſt, quia Dei eſt. Magna opera domini, ait Dauid, exquiſita in omnes voluntates eius. *Pſal. 110* Cœna mundi parua eſt, Dei verò magna. At nos paruã magna relinquimus, pro mundi cœna Chriſti cœnam cõtemnimus, eximios & ſalutares Dei cibos repudiamus, & falſas ac peſtiferas mundi dapes exquirim⁹. Inuitat nos mũdus ad epulas corruptibiles & venenoſas, & accurrim⁹, inuitat nos Chriſt⁹ ad eſcas cœleſtes & immortales, & non mouemur. Vocaui, inquit ipſe per Eſaiam, & nõ erat, qui audiret. *Eſai. 50* Et per Salomonem: *Prou. 1* Vocaui, & renuiſtis, extẽdi manum meam, & nõ fuit, qui aſpiceret. Et apud Matthæum: *Mat. 11* Venite ad me oẽs, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: Sed cœperunt ſe excuſare. Primus dixit: Villam emi, & neceſſe habeo exire, & videre illam. Alter dixit: iuga boũ emi quinque, & eo probare illa. Ali⁹ dixit: Vxorem duxi. Et omnes voce domini damnati ſunt. Sed dices: Quid nonne hæc dicta ſunt? Quis vnquã damnauit emere villã, emere boues, & vxorem ducere? Si igitur hæc abſque peccato fieri poſſunt, quare Chriſtus eos damnat, qui ea fecerunt? Huic obiectioni reſpõdendum puto, non ideo eos damnatos fuiſſe, quia hæc fecerũt, ſed quia ea vſq; adeò vehementer amarunt, vt pro illis Chriſtũ relinquerent. Non ideo æternũ merentur exitium, quod hæc poſſiderẽt, ſed quòd ea Chriſto anteponerẽt. Non illis præcipiebat Chriſtus, vt illa relinquerẽt, ſed ne propter illa Deum relinquerent, vt ſe cum illis non coniungerẽt, ſed vt ſeipſos à corrupta affectione diſiungerent, & à deprauato amore ſepararent. *Gene. 12* Id voluit Deus ſignificare, quãdo Abrahamo dixit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua & de domo patris tui. Amandus eſt pater, amanda eſt patria, amãda vxor, amãda cognatio, ſed amore ſancto & ordinato. At ſi hic amor nec puritatem habet, nec ordinẽ, ſi Dei amorem excludit, & totum amantẽ rapit & abſorbet, & à Deo alienat, impius eſt, & perniciem parit ſempiternã. Sed aduerte, & quid primus eorum, qui ſe excuſauit, reſponderit, perpende. Emi, inquit, villam, & neceſſe habeo exire, & videre illam. O cæcum hominem! O inſipientiam deplorãdam. Dic obſecro, ſi villam non videras, quomodo eam emebas? Volo, inquit, videre illam. Adhuc eam non viderat, & iam tanti faciebat, vt pro illa relinqueret cœnam domini. Non videmus mundum, non eius dolos conſideramus, nullam veram in eo quietem aſpicimus, & tamen illum emimus, pro illo Deum contemnimus, & pro nihilo putamus. Neceſſe habeo exire, & videre illã. Quæ eſt hæc neceſſitas? Quis te cogit? Vnde vis exire, & quid vis videre? Egrederis à ratione, à iudicio, à veritate, & tãdem à te ipſo. Vide quid dicat Deus per Eſaiã: Præuaricatores redite ad cor. *Eſai. 46* Præcipit Deus, vt redeas, & tu vis exire. Vis videre mundũ, ſi teipſum vidiſſes, mundũ videre nõ cuperes. Vis aſpicere res breues, fluxas, fugaces, incertas, & in caſu ſitas, vis intueri dolos, mendacia, ſuperbiã, auaritiã & cætera huiuſmodi, ad quæ cæci mortales, ſtimulis cupiditatis exagitati ardenter aſpirant! Hæc ſunt quæ incredibiles ſui in te amores excitarunt, cùm te ipſa turpia ſint, vana, & fallacia, & citò peritura. Et pro illis honeſtatẽ relinquis, decus, & virtutẽ, qua nihil eſt in vita pulchrius, nihil firmius, nihil præſtantius, nihil diuturnius. Nihil eſt tam tetrũ, nihil tam aſpernandum, nihil homini tã indignũ, quàm repudiare virtutẽ, & relinquere rationẽ, eſt enim ratio quæ hominem ſeparat à bruto, quæ eſt domina & regina, quę cõuexa per ſe, & progreſſa lõgiùs fit perfecta virt⁹, hæc in animæ republica imperare debet, & appetitui obedire, hæc debet cõcupiſcentias vincere, iracundiã cohibere, turbationes ſedare, vt in homine reſplendeat conſtantia & moderatio. Si hanc ſequereris, non pro rebus mundi Chriſtum relinqueres, non velles videre mundum, qui, vt ait Diuus Ioãnes, totus in maligno poſitus eſt. *1. Ioan. 5* Mũdus hic mare eſt, in quo omnia flumina vanitatum ingrediuntur, quo conueniunt aquæ delectatum, imbecillitatũ, fallaciarum, mendaciorum, ſuperbiæ, auaritiæ, inuidiæ, & cæterarum huiuſmodi peſtium. Imò ſepulchrum eſt peccatorum. Peccauerunt in paradiſo primi parẽtes noſtri, & per peccatũ mortem incurrerũt, dixerat enim Deus: Quocunque die ex eo comederitis, morte moriemini: *Gene. 2* Comederunt, & mortui ſunt, & fuerũt in hũc mundum tãquam in ſepulchrum deiecti. *Gene. 3* Tu igitur, qui corporis ſepulchrum exhorteſcis, cur flagitioſorum ſepulchrum ardenti amore proſequeris? O rem Chriſtiano homini indignam! Sed videte hominis vanitatem. Emi, inquit, villam. Emiſti eam pretio animæ.

In

In villa empta, inquit Auguſtinus, dominatio notatur. Volebat aliis præeſſe, qui ſibi nõ preerat: volebat aliis imperare, qui ſibi non imperabat, qui non refrænabat appetitũ, non ſpernebat voluptates, non coercebat vanitates, non cæteras animi labes repellebat. Quomodo alios teneret qui ſeipſum nõ tenebat? Sed volebat primus videri, & inani quadam gloria

Simile. oblectari. Vt ignauo & imbecillo equiti prælium ingredienti, pretioſis armis induto, non ſolùm nihil prodeſt galea auro fulgens & gemmis, ac pulchrarum pennatũ criſta decorata, ſed etiam obeſt, quoniam hoſtium multitudo in eum vehementiùs irruit & impetum facit: ſic homini vano, & inani gloria ducto nihil prodeſt mũdi dignitas & dominatio, quin potiùs detrimẽtum illi affert & incommodum, quoniam illum plerique vocibus vulnerant, & irrident, & hoſtes etiam animæ vehementius lædunt. Nos verò mũdum relinquamus, eius vanitatem deteſtemur, eius ambitionem vt peſtem fugiamus, & ad menſam domini, ad euangelicam doctrinam properemus, cuius imaginẽ gerebat menſa hæc, quam vidit Ezechiel in templo ſibi oſtenſo cõſtitutam. Illud eſt hoc loco aduertendum, menſam hanc habere in altitudine tres cubitos, quia in ea non reficiuntur, niſi qui fidem habuerunt trinitatis, in longitudine duos cubitos, quia in duo-

Mat. 22. bus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ, in amore Dei, & proximi. Non dicitur autem hoc loco habere latitudinẽ, quia ſummè lata eſt, iuxta id quod ait pſalmographus: La-

Pſal. 118. tum mãdatum tuum nimis. Huius menſæ cibi integri ſunt & ſalutares, quos euãgelici cõcionatores debent populo proponere. At tantum eſt auditorũ faſtidium, vt nolint has epulas guſtare, quin potiùs floſculis delectantur, & lepore ac ſuauitate quadam dictorum alli-

Simile. ciuntur. Vt apes fructus, ſolidáſq; eſcas contemnunt, flores autem carpunt, & delibãt: ſic multi ex auditoribus grauem cõcionum doctrinã faſtidiunt, ioco autem aliquo oblectãtur: nõ ſubſtantiam ſequũtur & ſalubritatem, ſed pigmẽtum, & oblectationem, flores quærunt, non ſolidũ cibum. Poteris per hãc menſam ſacrum eccleſiæ altare intelligere, vbi eſt ſanctum eucharistiæ ſacramentũ, quod nobis Chriſtus reliquit, vt ſuam erga nos admirabilem charitatem oſtenderet, & vt nos hoc cœleſti cibo recreati nouas vires aduerſus animæ hoſtes reciperemus. Non communi aliquo, & vſitato cibi genere, ſed ſui ſanctiſſimi corporis ſuíq; pretioſiſsimi ſanguinis alimẽto nos mirabiliter reficere in hoc ſancto ſacramẽto curauit. Quis loquetur potentias domini, au-

Pſal. 105. ditas faciat omnes laudes eius? Quis vnquam proprio ſenſu ductus talia cogitaret? Ille qui vita eſt, vt nos viueremus, ſuo proprio corpore & ſanguine ſibi voluit vnire & coniungere, ipſe enim ait: Caro mea verè eſt cibus, & *Ioan. 6.* ſanguis meus verè eſt potus, qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinẽ, in me manet, & ego in illo. In hoc admirabili ſacramento ſimul vt ad materiam acceſſerit forma, fit, vt Chryſoſtomus ait, tranſmutatio, vel vt ait Theophylactus, tranſelamentatio, vel vt in magno & ſacro Lateranenſi concilio definitum eſt, fit tranſſubſtantiatio panis & vini in corpus & ſanguinẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nec obſtat eſſe ſacerdotes aliquos ſacramentum hoc conficientes inquinatos ſceleribus, quoniam vt preclarè ait diuus Auguſtinus, non merito conſecrantis, ſed in verbo perficitur creatoris, & in virtute ſpiritus ſancti. Conſecrat ſacerdos non virtute propria, ſed vt Dei miniſter, poteſt autẽ quis miniſter Dei eſſe, etiam ſi iuſtus non ſit. Vt elemoſyna *Simile.* fructum non amittit, quam dominus largitur per iniqui ſerui miniſterium, ſic ſacramentum etſi per iniuſtum miniſtretur ſacerdotem, non tamen amittit virtutem ſuam. Quemad- *Simile.* modum per lapideum canalem tranſit aqua ad areolas, plurimam hortis afferens vtilitatem, cum in ipſo lapideo canali nihil generet; ſic ſpiritualis virtus ſacramenti admirabilem fructum in recipiẽtibus producit, cùm tamen ſacerdotibus, ſi impij ſunt non proſit. Siue igitur per ſacerdotes flagitiis contaminatos, ſiue per iuſtos, vt verámque pietatem colẽtes ſanctum eucharistiæ ſacramentum conficiatur, idem eſt, quoniam non virtute hominum, ſed Dei conſecratur. Vt medici ægrotatio nõ im- *Simile.* pedit medicinæ virtutem, ſic nec ſacerdotis flagitium ſacramenti effectum. Hoc eſt diuinũ pabulum, hæc eſt cœleſtis refectio, hæc eſt eſca illa, quam in memoriam mirabilium ſuorum nobis dominus reliquit, de qua ait diuinus ac regius vates. Memoriam fecit mirabi- *Pſal. 118.* lium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe. Accedamus ſupplices ad has epulas diuinas, ad hanc admirabilem menſam, de qua ait hoc loco Ezechiel: Hæc eſt menſa coram domino.

Et duo oſtia erant in templo, & in ſanctuario. Hoc eſt, in pariete diuidente templum à porticu erãt duo oſtia, & alia duo in pariete diuidente templum à ſancto ſanctorum. In fronte templi erat porta vna, qua patebat ingreſſus in templum, altera in ſacrario ſeu ſanctuario, ſeu ſancto ſanctorum, qua ad illud patebat ingreſſus. Sed quodlibet oſtiũ duas habebat valuas inuicem copulatas, quarum vnaquæq; habebat oſtiolum, quod poterat claudi, & aperiri

hinc

ſine alio. Et quẽadmodũ porta habebat duas
valuas ſiue fores in introitu: ſic etiam eas ha-
bebat in fine ex parte interiore. Vult Deus
hoc loco ſignificare magnum eſſe in hoc tem-
plo theſaurũ, quòd tot foribus claudatur The
ſaurus hic eſt cœleſtium diuitiarum copia in
eccleſia catholica repoſitatum. Hic eſt theſau-
rus fidei, ſpei & charitatis, & præterea merito-
rum Chriſti & ſanctorum. Merita paſsionis &
mortis domini noſtri Ieſu Chriſti, à ſacratiſ-
ſimæ virginis Mariæ, & aliorum diuorum, qui
fuerunt propter Deum afflicti, & qui propter
eũ calamitates ſuas æquo animo tulerunt, in
quibus patiebatur ipſe Chriſtus, & patitur mo
dò, & vſque in finẽ ſæculi patietur, multò ſunt
abundantiora, quàm omnia mũdi flagitia, pro
quibus ſola vna gutta ſui ſanguinis ſatis face-
re potuiſſet. Hęc meritorum Chriſti & ſancto-
rum eius, hoc eſt capitis & corporis ſuperabũ-
dantia, eſt theſaurus ille inexhauſtus Eccleſię,
cuius diſpẽſatio cum ad epiſcopos, tũ ad ſum-
mum pontificẽ præcipuè pertinet, qui totius
Eccleſię ſub Chriſto capite, caput eſt cui Chri
ſtus ipſe peculiariter claues regni cœlorũ cõ-
miſit, dicens: Tu es Petrus, & ſuper hanc petrã
Mat. 16. ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi nõ
præualebũt aduerſus eam. Et tibi dabo claues
regni cœlorum, & quodcunque ligaueris ſu-
per terram, erit ligatum in cœlis, & quodcun-
que ſolueris ſuper terram, erit ſolutum in cœ-
lis. Nullum apoſtolorum hoc dixit Deus, niſi
Petro, quẽadmodũ illi ſoli dixit: Paſce agnos
Ioan. 21. meos paſce oues meas. Quibus verbis Petri,
eiuſque ſucceſſorũ primatus oſtenditur. Etſi
Apoſtoli ligandi & ſoluendi, & greg: Chriſti
paſcendi poteſtatẽ habebant, quibus Deus di-
Ioan. 20. xit: Quorũ remiſeritis peccata, remittũtur eis,
tamen ſoli Petro dictũ fuit: Tibi dabo claues
regni cœlorum: Et paſce oues meas, tanquam
præcipuo, & Chriſti vicario, & principi Apo-
ſtolorũ. Et quoniã ſummus pontifex, Chriſti
vicarius, ſucceſſor beati Petri, claues habet li-
gandi, & abſoluendi, poteſt indulgentias ex
Chriſti theſauro concedere. Hac ratione pœ-
nitens nõ ſolùm à culpa, ſed etiã ab omni pœ-
na, vel ab eius parte abſoluitur. Aſpicis igitur
eſſe in Eccleſia ſuperabundãtiam meritorum
Chriſti & ſanctorum, ex quibus quatenus ſa-
tisfactoria ſunt, pendet & cõſtat indulgentia-
rum theſaurus. De huius theſauri diſpenſatio
1. Cor. 4. ne dicebat Apoſtolus Paulus: Sic nos exiſti-
1. Cor. 9. met homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſato-
1. Cor. 2. res myſteriorũ Dei. Et iterũ: Diſpenſatio mi-
hi credita eſt. Et rurſus: Cui donaſtis aliquid,
& ego, nã & ego quod donaui, ſiquid donaui
propter vos, in perſona Chriſti. Omne opus
bonũ in charitate factum meritoriũ eſt, & ſa-

tisfactorium, meritoriũ qua ratione bonũ eſt,
factum in gratia, ſatisfactorium, quatenus pœ
nale. Et licet quatenus meritorium non exce-
dat perſonam merẽtis, quod nullus (Chriſtũ
ſemper excipio) poſsit alteri vitã æternã me-
reri, ſaltẽ de condigno, quatenus tamen ſatiſ-
factoriũ eſt, etiam de condigno eã excedit. Et
ita merita Chriſti pœnalia, & ſacratiſsimæ Dei
genitricis Mariæ, & aliorum ſanctorũ manẽt
in eccleſia per ſummum pontificem diſpenſa-
bilia. Vnde pontifex maximus concedit in-
dulgentias. Et licet hæretici noſtri temporis
indulgentias irrideant, eſt tamen cum tota ec
cleſia catholica firmiter tenendum, eas eſſe v
tiles, & animæ ſalutares, & à ſummis pontifi
cibus meritò & verè concedi. Aduerſus hunc
hæreticorum errorem de irridendis indulgen
tijs diſſeruit Ioannes Roffenſis vir eximia e-
ruditione & Chriſtiana pietate præditus, ab
articulo. 17. vſque ad vigeſimum ſeptimum,
vbi grauiter & euidenter Lutheri impieta-
tẽ refutat & conuincit. Et poſt illũ Martinus
Ledeſmius præceptor meus doctiſsimus, non
minore pietate & eruditione excultus in ſua
ſecũda quarti, quæſtione vigeſimaſeptima. Et
ante illũ innumeri doctores ſcholaſtici in. 4.
ſententiarũ, diſtinctione 20. & decretorũ do
ctores in cap. Indulgentiæ, de pœni. & remi.
lib. 6. & alijs in locis. Et poſt eos ſacro ſancta
ſynodus Tridentina ſeſsione 25. decreuit po
teſtatem conferendi indulgentias à Chriſto
Eccleſiæ conceſſam eſſe, atque huiuſmodi po
teſtate diuinitùs ſibi tradita ãtiquiſsimis etiã
temporibus illã vſam fuiſſe, eſſeque indulgen
tiarum vſum Chriſtiano populo maximè ſalu
tarẽ, & ſacrorum conciliorũ authoritate pro
batum, & in Eccleſia retinendum. Factum fuit
hoc decretum ad refutandam hæreticorũ per
fidiam, & veritatẽ oſtendẽdã, non autẽ, quod
aliquis catholicus de hoc dubitaret. Omnes
Chriſtiani doctores indulgentias amplectun
tur, & apertiſsimè probant eſſe in Eccleſia the
ſaurum meritorum Chriſti, & ſanctorum eius
Hic eſt theſaurus, quem hoc loco Ezechiel fo
re in Eccleſia ſignificauit, cùm templi portã
ex vtraque parte clauſam eſſe oſtendit, qua-
tuor foribus cõcluſam. In ſancto ſanctorum,
per quod ſupercœleſtis patria intelligitur,
clauſum eſſe eodem modo oſtiũ dicit, vt ma-
gnum ibi eſſe theſaurum ſignificaret, nempe
æternam beatitudinem, diuinam viſionem,
& fruitionem Dei, vbi illi, quibus fuit minima
cum corpore contagio, qui ẽ vita in gratia mi
grarunt, qu eſcunt, admirabilibus diuitiis cu-
mulati.

Super quæ feneſtra obliqua. Id eſt arctę ex par
te interna.

Secundum latera domus. Latera hoc loco appellantur muri claudentes porticũ templi ab oriente in occidentem. Hi muri continuabãtur muris templi longitudinem claudẽtibus.

Annotationes ex hebræo in
CAP. XLI.

L*atera autem, latus ad latus bis trigintatria.* In nonnullis codicibus eſt, bis triginta triũ, nimirum pedum Particula, bis, non eſt in tranſlatione ſeptuaginta interpretum, nec Pagnini. In hebraico eſt בעמימ pehamim,
Num. 20 quæ dictio idem eſt quod bis, vt cap. Numerorum 20 Et percuſſit petrã virga ſua bis Significat etiam pedes, & manus. Nã in pſal. 57.
Pſal 57. vbi communis editio habet: Lauabis manus ſuas in ſanguine peccatoris pro manibus eſt hoc idẽ nomen, pro quo D. Hieronymus vertit ex hebræo, pedes, dicẽs: Pedes ſuos lauabit in ſanguine impij. Quẽ ſequitur eo loco Pagninus. Vt ſit ſenſus: Facta ſtrage impiorũ, vir iuſtus victor, per ſanguinem eorũ gradietur,
Pſal. 73. abluens in illo pedes ſuos. Et in pſal 73. vbi nos habemus: Leua manus tuas in ſuperbias eorum in finẽ, pro manibus vertit vtrique pedes, cùm ſeptuaginta in vtroque loco tranſtulerint: χεῖρας hoc eſt manus. Cùm autem nomen בעמ ſignificet bis, & pedem & manũ, vertit Diuus Hieronymus bis triginta trium, & Pagninus: Trium & triginta pedum. Poteſt etiam verti: Triginta trium manuum, ſiue palmorum, Sed quoniam dictio hæc deriuatur à verbo paham, quod ſignificat terrere, & cõterere, vt apud Danielẽ: Vidit Nabuchodono-
Daniel. 2. ſor ſomnium, & conterritus eſt ſpiritus eius, poteſt verti locus ille pſalmi: 73 Leua terrore tuos, vel malleos tuos in ſuperbias eorum ac ſi diceret. Contere Domine, & calamitatibus eos optime, qui templum ſanctum tuum immaniter euerterũt Verùm pro lateribus in hebraico eſt hoc nomẽ צלע tſelagh quod propriè coſtam ſignificat, vt cap. 2. Geneſis: Tulit
Geneſ. 2. vnam de coſtis eius, & repleuit carnẽ pro ea. Et ædificauit dominus Deus coſtam, quã tulerat de Adam in mulierẽ. Et quia coſtæ ſunt in vtroque latere animalis, appellatur cuiuſlibet rei latus hoc nomine. Et quia trabes domus ſunt veluti eius coſtæ, transfertur nomẽ hoc ad trabes ſignificãdas. Ideo poteſt hic Ezechielis locus ita verti: Erant autem trabes, trabes ſuper trabem trium & triginta pedum, parietem templi ingredientes.

Et duo oſtia erant in templo. Pro oſtiis eſt in habraico: דלתות delathoth Dictio hęc abſ-
Pſal. 140. que dubio oſtium ſignificat, vt in Pſal: Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtiũ circũſtantiæ labiis meis. Labia indigent oſtiis, quòd in Iob. 41. ſtar oſtiorum debeant frequẽter claudi, & rarò aperiri. Vnde Iob: Portas vultus eius quis aperiet? Vbi per portas vultus ſiue faciei labia intelligit. Obſecrabat Deum regium vates, vt linguam ſuam coërceret, ne quid vnquam loqueretur, niſi quod in ipſius Dei gloriam, aut in verã hominũ vtilitatem redundaret. Nam, Prouer. 10
vt ipſe alio loco ait: Vir linguoſus non dirige- Pſal. 139
tur in terra. Et Salomon in Prouerbiis: In multiloquio nõ deerit peccatum, qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. Ideo D. Iacobus in canonica ſua, Sit, inquit, omnis ho Iaco. 1.
mo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et rurſum: Si quis autẽ putat ſe re- Iaco. 3.
ligioſum eſſe nõ refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuũ, huius vana eſt religio Homo nõ cuſtodiens os ſuum eſt vas abſq; operculo, de quo dicitur in lib. Numerorum: Vas Num. 19
non habens operculum, nec ligaturam deſuper, immundũ erit. Eſt etiã equus abſq; fræno, & nauis abſque gubernaculo. Lingua iniqui & ſcelerati non ſolùm præſentibus nocet, ſed etiam abſentibus, quam ob cauſam gladio comparatur & ſagittæ: gladio quidem, quòd eos, qui propè ſunt, vulneret & occidat, ſagittæ verò, quòd remotos & longè diſtãtes trãſfigat Exacuerunt, ait pſalmographus, vt gla- Pſal. 63
diũ linguas ſuas. Et iterum: Lingua eorũ gla- Pſal. 56.
dius acutus. Et Ieremias. Extenderunt linguã Ierem. 9.
ſuam arcum mendacij. Et paulò poſt. Sagitta vulnerãs lingua eorum Omnis linguæ immoderatio ex cordis immoderatione procedit. Quemadmodum mota tota radice mouẽ- Simile.
tur etiam folia: ſic perturbato corde, perturbatur etiam lingua. Ea autẽ immoderata generat mortem, quemadmodum moderata vitam. Eam ob cauſam ait Salomon in Prouer- Math 12
biis: Mors & vita in manibus linguæ. Et Chri- Prouer. 18
ſtus Deus noſter apud Mathæum: Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis cõdẽnaberis. Pittacus Amaſidi regi miſit è victima linguam vt membrum peſſimum, & idem optimum. Antipater apud Plutarchum, cùm quidam mentionẽ feciſſet de Demade ſenio confecto, ſed craſſo & loquace, vel at, inquit, ex immolata victima venter tantũ & lingua ſupereſt. Hoc ideo dicebat, quia tunc immolantes Græci abſq; fide animalia ſuis falſis diis, linguam tamen eorum tanquam prophanum membrum non immolabant. Non adhibebant ſacris ſuis linguam, qua ſciebant multa ſcelera committi, etiamſi non ignorarent, eam plurimum vtilitatis mortalibus afferre. Vnde eſt omni eſt prouerbium: Lingua quò vadis? Erectum ciuitatem, eandem denuo ſub-

uerſura, Refertur à Suida, Zenodoto, & Diogeniano. Cùm autem os hominis ſit porta
1. Cor. 3. quædam, homo autem iuxta Diui Pauli ſen-
2. Cor. 6. tentiam ſit templum Dei oportet habere duo oſtia in ore, quibus operturã cuſtodiat, firmiterq́ue obſerat & claudat, ne linguæ moderatæ theſaur' à furibus rapiatur. Id intelligens Ezechiel ait: Et duo oſtia erant in templo, & cætera.

ARGVMENTVM CAPITIS XLII.

Capite ſuperiore deſcripſit templum in tres partes diuiſum, porticum, ſanctum, & ſanctum ſanctorum. Nunc loquitur de Gazophylaciis, & de duobus ædificiis, quæ ſita erant extra templum, ab eius muris decem cubitos diſtantia.

CAPVT XLII.

A ET eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad aquilonem, & introduxit me in gazophylacium, quod erat contra ſeparatum ædificium, & contra ædem vergentem ad aquilonem in facie longitudinis centum cubitos oſtij aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos contra viginti cubitos atrij interioris, & contra pauimentum ſtratum lapide atrij exterioris, vbi erat porticus iuncta portícui triplici. Et ante gazophylacia deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora reſpiciens viæ cubiti vnius. Et oſtia eorum ad aquilonem, vbi erant gazophylacia in ſuperioribus humiliora, quia ſupportabant porticus, quæ ex illis eminebant
B de inferioribus, & de mediis ædificij. Triſtega enim erant, & non habebant columnas, ſicut erant columnæ atriorum. Propterea eminebant de inferioribus, & de mediis à terra cubitis quinquaginta. Et peribolus exterior ſecundum gazophylacia, quæ erãt in via atrij exterioris ante gazophylacia. Longitudo eius quinquaginta cubitorum, quia longitudo erat gazophylaciorum atrij exterioris quinquaginta cubitorum, & longitudo ante faciem templi centum cubitorum. Et erat ſubter gazophylacia hæc introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriore in latitudine peribolí atrij, quod erat contra viam orientalem in faciem ædificij ſeparati. Et erant ante ædificium gazophylacia, & via ante faciem eorum iuxta ſimilitudinem gazophylaciorum, quæ erant in via aquilonis. Secundum longitudinem eorum ſic & latitudo eorum, & omnis introitus eorum, & ſimilitudines & oſtia eorum ſecundum oſtia gazophylaciorum, quæ erant in via reſpiciente ad auſtrum.

EXPLANATIO.

ET *eduxit me in atrium exterius.* Capite quadrageſimo diximus totũ hoc ędificiũ triplici muro eſſe vndique cinctum, eſſe autẽ atrium, quod immundorũ appellabatur inter primum & ſecũdum murum, alterum autem, quod appellabatur mundorum ſiue exterius reſpectu interioris, inter ſecundum & tertium murũ, intra tertium verò murũ & templũ eſſe atrium interius, ſeu ſacerdotum. Ex atrio primo eductus eſt propheta à ductore ſuo ad ſecundum, & tertium, & ad templum, & ſanctum ſanctorum, quia ab exterioribus eſt ad interiora progreſſus, & à cognitione creaturarum ad creatoris cognitionẽ. Ita enim ait
Iob: Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, & indicabunt tibi, loquere terræ, & reſpondebit tibi, & narrabunt piſces maris. Iob. 12.
Qui vero templum intimum ingrediuntur, & diuina charitate & ſapientia replentur, dicũt cum apoſtolo: R eleuata facie gloriam domi 2. Cor. 3.
ni ſpeculantes in eandem imaginem tranformamur, à claritate in claritatem, tãquam à domini ſpiritu. Talis fuit diuinus noſter vates, qui ab exterioribus ad intima penetrauit. Et egreſſus ex tẽplo ad atrium interius, vt videret perfectiùs ea, quę ante viderat, modò ex atrio interiore ducitur à ductore ſuo ad atriũ exterius, quod erat mundorum per viã aquilonarem, per portam reſpicientem ad aquilonem, quæ erat in muro interiore. Per tres muros tria atria, tres portas in quolibet muro, tres partes templi, tres hominum gradus intelliguntur, incipientium, proficientium, &

perfectorum. Ait igitur Ezechiel: Eduxit me,
nimirum qui me ducebat, & templum menſu
rabat, in atriũ exterius. Iam diuinus vates hoc
atrium aſpexerat, priuſquam ad interiora in-
grederetur, ſed tunc non habuit perfectum o-
mnibuſque numeris abſolutã cognitionem.
At poſtquam templum, & ſanctum ſanctorũ
vidit & alta Dei myſteria mentis oculis diui-
no lumine luſtratis perſpexit, & intima pene-
trauerit: redit ad exteriora, vt ea expeditiùs &
abſolutiùs intueatur. Illi perfectè creaturarũ
naturas cõtemplantur, qui ſe creatoris con-
templationi dediderunt, eiuſque deſiderio &
amore flagauerunt. Oſtendit Deus Ezechieli
atrium exterius, & omnia incluſiuè vſque ad
ſancta ſanctorũ: nunc illum ad exteriora du-
cit, vt ea perfectè contemplentur Sapientia e-
nim non eſt in principio tota & abſoluta do-
cenda: ſed ſenſim progrediendũ eſt, & ad pri
ùs oſtenſa interdum reuertendum. Oportet e-
nim ea in animo verſare, & iterũ ac iterũ me-
moria repetere. Poſtquã regius vates fuit di-
uino amore incenſus, & alta Dei arcana ani-
mo perſpexit, redibat ad contemplationẽ glo
borum cœleſtium, & intuens ſolem, lunam, &
reliqua aſtra diuini luminis perpetua monu-
mẽta, contẽplabatur ſingularem Dei erga ho
mines amorẽ, qui illis tã eximia opera condi-
diſſet: & memoria tãti effectoris aiebat: Quo
Pſal. 8 niam videbo cœlos tuos opera digitorũ tuo-
rum, lunã, & ſtellas, quæ tu creaſti. Quid eſt
homo, quòd memor es eius, &c. Et in fine
pſalmi diuino quodam amore abſorptus has
voces emittebat: Domine Dominus noſter
quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuer-
ſa terra. Intuere quemadmodum à creatoris
contemplatione ad creaturas contemplandas
reuertitur, vt ab illis ad illum redeat, cuius a-
more flagraret. Cùm animus ſe à corporis ob
ſequio ſeiungit, voluptatemq́ue veluti peſti-
feram labem honeſtatis reſpuit, ſeq́ue Dei a-
more incendit, ſi tum cœlum, terram, mare,
rerumq́ue omnium naturam intuetur, eaq́ue
vnde generata, quò recurrant, quãdo, & quo
modo peritura, quid fluxum & mortale, quid
ſtabile & æternum cõtemplatur, in hoc con-
ſpectu, & cogitatione, & rerum magnificẽtia,
De⁹ immortalis, quãto gaudio efficitur, quã-
ta firmitudine delicias mũdi perituras contẽ-
nit, & ea, quæ inſipientes mortales expetenda
exiſtimãt, ꝑ nihilo putat, & ad cœleſtia & im-
mortalia ardẽti charitate inflãmatus rapitur.

Et introduxit me in gazophylacium. Hoc eſt,
ex atrio illo exteriore eduxit me ad gazophy-
laciũ. Duo erãt gazophilacia, de quibus modò
agit, iuncta duabus porticibus interioribus,
aquilonari & auſtrali. Nunc autem loquitur
de auſtrali: ſed quod de vno dicit, de altero
vult intelligi, cùm vtrunque eiuſdem eſſet
menſuræ & ſtructuræ.

*In facie longitudinis centum cubitos oſtij aqui
lonis.* Hoc eſt, in fine illius ſpatij, quod habe-
bat in longitudine centum cubitos, quæ lon-
gitudo erat ante oſtium templi aquilonare.
Vel ſic: Porta aquilonaris reſpiciebat faciem
huius ædificij centum cubitos habentis in
longitudine, & quinquaginta in latitudine.
Porta hac egrediebantur ad locum propha-
num: nam ſpiritualis perfectio publicam vti-
litatem ſpectat, & ad hominum ſalutem in-
tuetur. Ita enim ait Deus: Diliges proximum *Deut. 6*
tuum ſicut teipſum. Et iterum: Hoc eſt præce- *Mat. 22*
ptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi *Ioan. 15*
vos. Moyſes cùm eſſet in monte cum Deo, *Exo. 32*
audita populi defectione, contemplationem
reliquit, & ad ſuccurrendum populo perrexit.
Et Dominus Ieſus cùm in horto preces fun- *Mat. 26*
deret ad patrẽ, ſurrexit ab oratione, & venit *Mar. 14*
ad diſcipulos ſuos, exhortãs eos, vt vigilarẽt,
& orarent. Et diuus Paulus in epiſtola prima
ad Theſſalonicẽſes, De charitate fraternita *1. Theſſ. 4*
tis, inquit, non neceſſe habemus vobis ſcribe-
re, ipſi enim vos à Deo didiciſtis, vt diliga-
tis inuicem.

Contra viginti cubitos atrij interioris Senſus
eſt: è regione ſpatij viginti cubitorũ atrij in-
terioris, & è regione pauimenti atrij exterio-
ris erat quædam porticus ante porticũ, qua-
rum vtraq; triplex appellabatur, quod tripli-
cem haberet manſionem. Cæterùm pro porti-
cu vertunt quidam exedrã, alij cameram, alij
gazophylacium vel cellulam: Aiũtq; vnam
eſſe poſt alteram, eſſeq́; tres cellularũ gradus:
& ideo appellari triplicem cellulã, quòd tres
eſſent ordines earum. Erãt hæ cellulæ coram
atrij exterioris pauimẽto lapidib⁹ ſtrato, ne
pedes aut luto hyemis, aut puluere æſtatis cõ-
taminarentur. Pedes ſunt affectiones noſtræ,
de quibus ait diuinus pſaltes: Stantes erãt pe-
des noſtri in atriis tuis Ieruſalem. Eius enim *Pſa. 121*
amor, & deſideriũ, & affectio in cœleſti Hie-
roſolyma verſabãtur. Hos pedes, has affectio
nes abluere oportet, ne ſcelere aliquo polluã
tur. Sin autẽ eas inquinauerimus, ſumus ſta-
tim ad diuinum lauacrum properaturi, vt ita
æternam beatitudinem conſequamur. In lib.
Geneſis ſcriptũ legimus Abrahamum ange-
lis in hominum viatorum ſpecie hoſpitio ac-
ceptis dixiſſe: Lauẽtur pedes veſtri, & requie-
ſcite ſub arbore: ponamq́; buccellã panis, vt
confortetur cor veſtrum, & poſtea tranſibitis.
Qui in fide Eccleſiæ quaſi in patriarchæ fide-
lis hoſpitio vt peregrin⁹ in hoc mũdo recipi-
tur, ſi cum angelis cupit trãſire, & in æternas
gloriæ

gloriæ ſedes fœliciter volare, ſtudeat lauare
pedes piatũ lachrymarũ aqua,& ad ſpiritua-
lem Siloem,ad ſacramenti cõfeſſionis fontẽ,
ad hoc admirabile pœnitentiæ lauacrũ acce-
dere, vt flagitiorum maculas poſsit abluere.
Partem enim cum Chriſto non habebit, vt
ipſe Petro dixit, qui ab ipſo lotus non fuerit.
Ioan. 13. Ipſe, vt ait in Apocalypſi D. Ioannes, dilexit
nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſangui-
ne ſuo. Et huius ſanguinis merita currunt per
Apo. 1. ſanctum pœnitentiæ ſacramentum,& per alia
ſacramenta, & oportet accedere ad illa: non
enim nobis proderũt medicamẽta,niſi ea lan-
guoribus applicemus. Cùm autem peccator
lotus fuerit, ad crucem confugiat, & ſub ipſa
arbore requieſcat,in qua ſpem ſuam collocet
& conſtituat. Et ita aſſumpta cœleſtis panis
buccella, viuo ac diuino pabulo refectus,via-
tico ſalutari munitus trãſibit lætus ex hoc mũ-
Ioan. 13. do ad patrem.Eam ob cauſam Chriſtus Deus
noſter pedes diſcipulorum lauit,& poſtea ſan-
ctum illis euchariſtiæ ſacramentum tribuit.

Deambulatio decem cubitorum latitudinis. Di-
xerat eſſe gazophilacia contra pauimentũ la-
pidibus ſtratum,& ne aliquis exiſtimaret, ni-
hil eſſe inter medium,ait nunc eſſe inter gazo-
phylacia deambulationem decem cubitorum
latitudinis, ad interiora reſpicientem verſus
viam, quæ erat cubiti vnius in latitudine. Ad
uerte. Erat quædam latitudo in hoc ædifi-
cio,ſed ad viam arctam in ſanctuariũ tenden-
tem reſpiciebat, intuebatur ſtrictam viam,cu-
bitum vnum latitudinis habentem.Hæc lati-
tudo eſt vita principũ & magnatum, qui pur-
pura induuntur & ſerico, & epulis delicatis &
exquiſitis paſcuntur. Hi in fide eccleſiæ Ro-
manæ vitã degentes,æternã cõſequentur bea
Mat. 7. titudinem, ſi eius viam aſpexerint, ſi arctam
viam,quæ ducit ad vitam aſpirauerint, ſi Dei
præcepta cuſtodierint, & à vita in gratia exceſ
ſerint. Sed perpende. Non ait: Reſpiciens ad
viam cubiti vnius, ſed reſpiciens ad interiora
viæ cubiti vnius. Semper enim vir Chriſtia-
nus debet interiora intueri, ne ſi retro aſpi-
Gen. 19 ciat, in ſtatuam ſalis inſtar vxoris Loth con-
Luc. 17. uertatur. Vnde Apoſtolus in epiſtola ad Phi-
Philip. 3 lippenſes, Quæ quidem, inquit, retro ſunt
obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora, extẽ-
dens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad
brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto
Ieſu. Et licet principes ſplendidè induãtur &
comedant,nõ tamen eorum vita latitudo vo-
catur,quòd ſit ſecura & tranquilla abſque la-
bore & moleſtia,ſed ob eorum opes,domina-
tum, ædium regiarum magnificentiam, & ob
eorum amplitudinẽ & maieſtatẽ. Sunt tamen
hæc omnia laborum & dolorum pleniſsima.

Scitum eſt illud regis Dionyſij à Cicerone in quinta Tuſculana traditũ, qui Damoclem cum fœliciſsimum vocaret, eiúſque beatitudinem experiri cupienti eam tribuit ad tempus. Iuſſit enim illum in ſtrato aureo collocari,textili ſtragulo ſumptuoſis emblematis picto, tum ad menſam præſtãti pulchritudine pueros delectos præcepit conſiſtere, ad ſeruiendum illi promptos ac paratos. Afferebantur prætioſa vnguenta,cremabantur odoriferi paſtilli,menſæ delicatiſsimis dapibus replebantur. Sed in hac regia pompa conſtitutus Damocles, beatúmque ſe exiſtimans, vidit fulgentem gladium, quem rex Dionyſius è lacunari ſeta equina appenſum iuſſerat demitti,vt eius capiti immineret. Et tantò fuit metu perterritus vt nec in elegantes miniſtratores oculos conijceret, nec ad exquiſitas epulas manum porrigeret, quin potiùs regem obteſtabatur, vt ei permitteret diſcedere,erat enim iam ei breui illo tempore ſatis perſpectũ & exploratum, eſſe regiam dignitatem periculis obnoxiam, moleſtijs expoſitam, & laboribus ac anxietatibus vndique cinctam.

Et oſtia eorum. Hoc eſt oſtia gazophylaciorum erãt verſus auſtralem partem,ſuper his gazophylacijs erant etiam alia gazophylacia habentia arctiores parietes. Tres erant ordines gazophylaciorum,quædam erat infima,quædam media, quædam ſuprema, & quantò ſuperiùs aſcendebant, tantò erant humiliora ex parte exteriore.Nam paries primæ manſionis erat craſſior pariete manſionis ſecundæ, paries autem manſionis ſecundæ, craſſior pariete manſionis tertiæ, & ita ſuprema gazophylacia parietem habebãt anguſtiorem. Erat hic paries ex parte interiore ad perpendiculum rectus, ſed ex parte exteriore erat ſurſum anguſtior,& retractior. Quam ob cauſam ſuprema gazophylacia humiliora & arctiora erãt ex parte exteriore. At ex parte interiore æqualia erant,ſi parietes erãt æquales ad perpendiculum directi, vel capaciora, ſi parietes ex parte interiore ſurſum aſcendentes ſe etiam aſtringebant. Præterea in gazophylacijs infimis & medijs erat porticus eminẽtes ex ædificio, quæ illud craſsius efficiebant, quod in ſuprema manſione nõ erat. Hoc vult propheta ſignificare, dicens, quia ſupportabant porticus,quæ ex illis eminebant de inferioribus, & de medijs ædificij. Sequitur: Triſtega enim erant. Id eſt, tres habebant manſiones, infimam, mediam, & ſuperam. Ea autem gazophylacia, quæ in ſummo erat ordine, humiliora erat. Nam in eccleſia Chriſti quantò quis altior eſt dignitate & amplitudine, tantò debet eſſe ſubmiſsior humilitate & animi

abiectione. Id docuit Chriſtus Deus noſter,
qui aduocato paruulo dixit diſcipulis ſuis de
Mat. 18. dignitate contendentibus: Quicunque ſe hu-
Luc. 19. miliauerit ſicut paruulus hic, hic eſt maior in
regno cœlorum. Et iterum: Quicunq; volue-
rit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter. Et
Mat. 20. rurſum: Qui ſe humiliat, exaltabitur. Et de
Mat. 24 ipſo Chriſto ait ita D Paulus: Humiliauit ſe-
Philip. 2 metipſum, factus obediẽs vſq; ad mortẽ, mor
tem autẽ crucis, propter quod Deus exaltauit
illum, & dedit illi nomẽ, quod eſt ſuper omne
Eccle. 3. nomen Quantò maior es, inquit Eccleſiaſti-
cus, humilia te in omnibus, & coram Deo in-
1. *Pet.* 5. uenies gratiam. Et diuus Petrus in prima epi-
Simile. ſtola ſua: Humiliamini ſub potẽti manu Dei,
vt vos exaltet in tempore viſitationis. Granũ
frumẽti in terram deiectum cæſpites frangit,
& deorſum tendit, & quò profundiùs deſcen-
dit eius radix, eò excelſiùs eius culmus crebris
geniculis interſectus ſurſum erigitur. Na-
turæ propoſitum eſt ex ſemine illo fructum
producere, illúdque ſurſum extollere, vt au
tem hoc faciat, opus eſt, vt radix profundiùs
defigatur, cùm verò ſurſum extollitur, ſolem
quærit abſque quo non vegetatur. Eodem
modo qui altiùs volunt efferri, in Dei contẽ-
plationem rapi, & veram dignitatem adipiſci,
debent per animi humilitatem deſcẽdere, im-
becillitatem ſuam intueri, ſéque omni hono-
re penitùs indignos iudicare. Et ita erigun-
tur, ſolem iuſtitiæ quærẽtes, in eo totam ſpem
ſuam, totam curam & cogitationem collocan-
tes Ariſtoteles, qui cæteris philoſophis (ex-
cipio ſemper Platonem) eruditione præſtitit,
hominem definiens ait eſſe animal rationis
particeps, mortale Has duas differentias for-
mæ procreatrices poſuit in definitione, vocãs
eum morti obnoxium, nõ ſolùm vt à dijs ſuis
commentitijs ſepararet, ſed vt illum ſuæ fra-
gilitatis admoneret. Si ſe extolleret aſpiciens
ſe compotem rationis, & bonorum immorta-
lium capacem, ſtatim ſe intueretur eſſe cadu-
cum & mortalem, quo ſuperbiã deponere, &
imbecillitatem ſuam perſpiceret. Hac conſide
ratione ducti magni viri, in ſublimi dignitate
conſtituti, & mentis opibus muniti profun
dam humilitatem amplectuntur. Id ſignifica-
re volens diuinus noſter vates ait, ſupera ga-
zophylacia humiliora eſſe inferioribus, quia
viri iuſti, qui ſunt gazophylacia & theſauri
gazarum Dei, quantò ſuperiorem obtinent
Simile. locum, tantò humiliores ſunt. Vt enim vaſa,
cùm replentur liquore, aërem expellunt: ſic
qui in virtute proficiunt, deiiciunt vanitatem,
omnéque ſuperbiæ genus deteſtãtur. Contrà
verò quemadmodum vaſa, cùm euacuantur
liquore, implentur aëre: ſic multi deſtituti vir-
tute implentur ſuperbia de qua ait Eccleſiaſti- *Eccle.* 10
cus: Initium omnis peccati eſt ſuperbia. Hæc *Eſa.* 14.
de cœlo præcipitauit Luciferum, hæc de pa- *Geneſ.* 3.
radiſo eiecit Adam Hæc hæreſes inuenit, & *Eſa.* 14.
hæreticos efficit, & ſeparat ab eccleſia. Luci- *Geneſ.* 3.
fer voluit eſſe ſimilis altiſsimo: Adam & He-
ua voluerunt eſſe ſicut dij ſcientes bonum &
malum, hæretici volunt eſſe ſuper magnos
eccleſiæ epiſcopos ac paſtores ſuper omnes
doctores, ſuper ſummum pontificem Chriſti
vicarium, ſuper concilia œcumenica. Talis
fuit Lutherus ordinis deſertor, ſuæ religionis
apoſtata, homo libidini traditus, commeſſa-
tionibus & ebrietatibus deditus, impius, & ſe-
ditioſus, qui [illegible]lentibus hæreſibus ſuis ve-
luti incantamentis quibuſdam quampluri-
mos infatuauit: quorum nonnulli in illam
Circem incidentes, hauſto venenato poculo
libertatis carnalis, verſi ſunt in bruta ipſa pe-
ſtilente Circe peſtilentiora.

Et peribolus exterior. Deſcribit murum ædi-
ficium aquilonare claudentem. Deriuatur pe-
ribolus à verbo periballo græco, quod ſigni-
ficat cingere & amplecti. Hic igitur murus,
qui porticum ædificij aquilonaris circunda-
bat, habebat quinquaginta cubitos longitu-
dinis. Ex quo ſequitur habere ipſam porti-
cum eoſdem ſeptuaginta cubitos in longitu-
dine. Et eandem longitudinem habebant de-
cem illa gazophylacia, quę cum porticu aqui-
lonari, muri ſecundi cohærebant

*Et longitudo ante faciem templi centum cubito-
rum.* Hoc eſt, longitudo huius ædificij aqui-
lonaris erat ante faciem templi, id eſt, iuxta
longitudinem templi. Eadem etiam erat men-
ſura ædificij auſtralis.

Et erant ante ædificium gazophylacia. Præter
templum erant in hoc ambitu tria ædificia ſi-
milia, vnum appellabatur ſeparatum, alterum
aquilonare; aliud auſtrale. Et habebant hæc
tria ædificia ſua gazophylacia ſimilia & æqua-
lia. Ait verò nunc Et erant ante ædificium, ni-
mirum ſeparatum, gazophylacia, erátque via
ante oſtia eorum inſtar gazophylaciorum viæ
aquilonis. Ac ſi diceret: Gazophylacia ædi-
ficij ſeparati erant ſimilia gazophylacijs aqui-
lonaris ædificij, & eandem ſimilitudinem ha-
bebant gazophylacia ædificij auſtralis.

Reſpiciente ad auſtrum. Quidam codices ha-
bent: Reſpiciente ad notum, ſed pro eodem
accipitur.

**Oſtium in capite viæ, quæ via erat an-
te veſtibulum ſeparatum per viam oriẽ-
talem ingredientibus. Et dixit ad me:
Gazophylacia aquilonis & Gazophyla-**

cia

cia auſtri, quæ ſunt ante ædificiũ ſeparatum, hæc ſunt gazophilacia ſancta, in quibus veſcuntur ſacerdotes, qui appropinquant ad dominũ in ſancta ſanctorum. Ibi ponent ſancti ſanctorum, & oblationem pro peccato, & pro delicto: locus enim ſanctus eſt. Cùm autem ingreſſi fuerint ſacerdotes, non egredientur de ſanctis in atrium exterius: & ibi reponent veſtimenta ſua, in quibus miniſtrant, quia ſancta ſunt veſtienturque veſtimentis aliis, & ſic procedent ad populum.
D Cumque compleſſet menſuras domus interioris, eduxit me per viam portæ, quæ reſpiciebat ad viam orientalem: & menſus eſt eam vndique per circuitum. Menſus eſt autem contra ventum orientalem calamo menſuræ: quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et menſus eſt contra ventum aquilonis quingentos calamos in calamo menſuræ per gytum. Et ad ventum auſtralem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et ad ventum occidentalem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ. Per quatuor ventos menſus eſt murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum diuidentem inter ſanctuarium & vulgi locum.

Oſtium in capite viæ. Id eſt, ſecundum oſtia gazophylaciorum, quæ ſpectabant ad meridiẽ, erat oſtiũ in initio viæ, quæ erat ante veſtibulum ſpetatum: vel vt poteſt verti ex hebræo: quæ erat ante parietem elegantem verſus orientem, cum homine ingrediebantur templũ. Hæc gazophylacia auſtralia habebãt oſtium verſum ad orientẽ. Appellatur autẽ hic paries elegans, quòd eſſet aptiſſimus, & conſtaret lapidibus cæſis. Rectè tamen traſtulit interpres noſter, quia idem nomen ſignificat parietem, ſepem, & veſtibulum. Erat autem veſtibulum hoc pulchrius aliis, quam ob cauſam dicitur ſeparatum.

Et dixit ad me. Subauditur, ductor meus, ædificij menſurator.

Gazophylacia aquilonis. Deſcripſit gazophylacia: nunc oſtendit eorum vſum.

In quibus veſcuntur ſacerdotes. Ibi comedebant ſacerdotes oblationes, quæ offerebantur in templo.

Ibi ponent ſancta ſanctorum. Hoc eſt, in his gazophylaciis ponent ſacerdotes carnes immolatas Deo. Victimas Deo oblatas appellat ſancta ſãctorũ: vel vt poteſt verti ex hebræo, ſanctitates ſanctitatum. Huiuſmodi oblationes erant in loco ſancto comedẽdæ iuxta legis decretum. *Deut. 12* *Deut. 14*

Pro peccato & pro delicto. Per peccatum intelliguntur culpa venialis, per delictum mortifera. Vel per peccatum intelligitur flagitium per cõmiſſionem, per delictum flagitium per omiſſionem. Fortaſſe per peccata intelliguntur ſcelera ex induſtria perpetrata, per delicta verò ea, quæ ſunt ignoranter admiſſa: de quibus ait pſalmographus: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo. *Pſal. 18*

Cumque ingreſſi fuerint ſacerdotes. Cùm ſacerdotes veſtibus ſanctis induti diuino cultui dedicatis ingreſſi fuerint hæc gazophylacia, non inde cum illis exibunt ad populum. Exuent veſtes ſanctas, eaſque in gazophylaciis deponent: & aliis induti ad populũ accedent. Vult hoc loco dominus ſignificare, non eſſe rudi populo alta Dei myſteria manifeſtanda. Qui nõ poſſunt templi abdita penetrare, nec ſublimia diuinæ ſapiẽtiæ arcana intelligere, lacte facili ſimplicis eiuſdem doctrinæ nutriendi ſunt, non ſolido excelſorũ myſteriorum cibo. Id intelligens diuus Paulus aiebat Corinthiis: Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potũ dedi, nõ eſcam: nondũ enim poteratis. Non ſunt paſſim quilibet ad ſublimium arcanorum interpretationem admittendi. Id dixerat iis verbis Eſaias. Secretũ meũ mihi, ſecretum meum mihi. Et rurſum: Quem docebit dominus ſcientiam, & quem faciet intelligere auditũ? Ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus. Paruulis ac lactentibus nõ ſolũ non prodeſt ſolidus cibus, ſed etiam ſuffocat eos, & occidit, qui integræ ætatis hominibus conuenit. Incipientes non cõfeſtim cogẽdi ſunt, vt in eximiam diuinorum myſteriorum claritatem mentis aciem imbecillam intendant: ne fortè ingenti ſplendore offenſi oculos in terram coniiciant, cœleſtem doctrinam intueri nolentes. Sed aſſueſcant imaginem veritatis ſimplicis intueri, & ita animum purgantes aditum ſenſim aperiant ad alta ac fulgentia myſteria contemplanda. Qui ſunt ſceleribus aſtricti, & peſtilentibus flagitiorum labibus contaminati, cœleſtem ac ſublimem *1. Cor. 3.* *Pſa 24* *Eſa 28*

doctrinam contemnunt, & pro nihilo putãt.
Math. 7. Eam ob cauſam dicebat Chriſtus Deus noſter: Nolite dare ſanctum canibus, nec mittatis margaritas veſtras ante porcos. Et ſapientes Hebræorum præcipiebant, ne quis niſi ætate matura primum caput Geneſis, & Cantica canticorum, & primam ac vltimam Ezechielis viſionem attingeret, quoniã hæc difficilima erant intellectu, & excelſa Dei arcana continebant. Nec ſolùm fideles, ſed ij etiam, qui fuerunt expertes fidei, ſolo naturę & humanę Philoſophiæ lumine illuſtrati intellexerunt, non decere alta Dei arcana omnibus indifferenter explicari. Imò non eſſe miſteria cenſebant, quæ non eſſent occulta. Hinc effectum eſt, vt in templis ſuis Sphinges depingerent occulta ænigmata proponentes. Qua in re occulta eſſe Dei myſteria ſignificabant, quæ ſolùm illi poſſent contemplari, qui demiſſo lacte, cœleſti alerẽtur ambroſia. Eã ob cauſam magnus ille Pytagoras illuſtri ſapientiæ laude celebratus factus eſt magiſter ſilẽtij, nec arcana, de quibus inter paucos diſſerebat, mandare literis voluit, quibuſdam exceptis, quæ cũ ad vitæ exitum vocaretur, morientibus vocibus filiæ ſuæ Damæ commendauit. Hoc eius inſtitutum ij ſecuti ſunt, qui fuerunt Pytagorici vocati. Illud Lyſis ab Hipparco violatũ quæritur: in illud deniq; iuratos Ammonij diſcipulos Plotinũ & Herennium teſtatur Porphyrius: Id quod eleganter oſtendit Beſſarion in opere ſuo pro defenſione Platonis. Epictetus philoſophus aiebat: Ne loquaris multum inter ineruditos de ſpeculationibus, ſed fac aliquid ex ipſis ſpeculationibus: veluti in conuiuio ne dicas quo pacto oporteat comedere, ſed comede, vt oportet. Et alibi multis verbis prohibet difficilia arcana rudi populo oſtentare. Sed ex
1. Cor. 3 noſtris diuus Paulus Corinthijs imperfectis, ſolidum cibum negauit, quod Dionyſio Areopagitæ, alijſque excellenti ingenio & doctrina viris cõcedebat: de quibus ipſe aiebat:
1. Cor. 2 Sapientiam loquimur inter perfectos. Et ipſe Dionyſius diſcipulus eius inſtitutum eſſe ait, eccleſiæ firmiter obſeruatum, ne ſecretiora dogmata apertis literis, ſed voce tantum ijs, qui ritè eſſent initiati, communicarentur. Id volens diuina ſcriptura oſtendere hoc loco, ait ſacerdotes veſtes ſacras domi abſcõdere, ne illas populus tractaret, & contemneret.

Cumque compleſſet menſuras domus interioris. Expletis menſuris interiorum, transfert ſe ad exteriora menſuranda. Loquitur nunc propheta de menſura muri primi totum ædificiũ ambientis, Et ait: Eduxit me, nimirum ductor meus, per viam portæ, quæ reſpiciebat ad viã orientalem, quæ eſt prima porta huius ædificij, illis ſe primò offerẽs in primo muro, qui ex orientali parte ad templũ procedũt. Tres vti diximus, erant in quolibet muro portæ: cum autem tres eſſent muri, nouẽ erant portæ, tres ad oriẽtem, tres ad aquilonẽ, tres ad auſtrum. Cùm autẽ omnes hæ portæ apertæ eſſent, ita ſe inuicem reſpiciebant, vt qui eſſet in prima, videret ſecundam, & tertiam, & portam templi, atque ipſum templum: nam templum tres habeat portas murorum portis reſpondentes. Duodecim igitur erãt portæ quæ ad ipſum templum ingrediendum, aditũ præbebant, nouem in muris, & tres in ipſo tẽplo: præter portas thalamorum, cellularum, & reliquarum ædium. Hæ duodecim portæ præcipuę duodecim apoſtolorum imaginem gerebãt, per ipſorum enim fidem, & vitam, & prædicationem ingreſſi ſunt homines in eccleſiam Chriſti. Hi ſunt duodecim Chriſti diſcipuli præcipui, duodecim illæ portæ ſpiritualis Hieroſolymæ in terra militantis, de quibus ait in Apocalypſi diuus Ioannes: Et Apoc. 21
habebat, nimirum eccleſia murum magnũ & altum habentem portas duodecim, & angelos duodecim. Murum habet eccleſia catholica ingentem & excelſum, qua ad cœlum tendit, & omnes infidelium congregationes ſuperat dignitatis altitudine, & virtutum celſitate omnia eius dogmata ſublimia ſunt, & ad cœlum reſpicientia. Duodecim habet portas quia duodecim fuerunt tribus Iſrael, genus ſuum ducentes à duodecim patriarchis figuram duodecim apoſtolorum gerentibus. Erant in his duodecim portis angeli duodecim apoſtolorum coadiutores, ad electos in ſanctam ciuitatem inducendos. Pro angelis legunt non nulli angulos, ſed malè, cũ in græco ſit ἀγγέλους Et paulò pòſt & duodecim, inquit, portæ duodecim margaritæ ſunt. Margaritas & vniones vocat apoſtolos ob eximiã illorum claritatem, & admirabilem virtutum ſplendorem. Adumbratus etiam fuit numerus hic duodecim apoſtolorum in duodecim prophetis: & in duodecim fontibus aquarũ in Helim repertis, vbi erant & palmæ ſeptuaginta alios ſeptuaginta Chriſti diſcipulos adumbrantes. Et in duodecim lapidibus pretioſis Exod 15
rationalis ſacerdotis. In duodecim exploratoribus terræ promiſſionis. In duodecim lapi- Exod. 28
dibus altaris, quod Elias diuino amore inflã- Num. 13
matus conſtruxit. In duodecim viris, quos 3. Reg. 18
elegit Ioſue, vt duodecim lapides ex Iordane fluuio in terram promiſſionis aſportarent Ioſue. 4
alióſque duodecim ex terra ferrent ad fluuium, cum Iordanem ſe retrorſum conuertẽt, Hæbrei mirabiliter tranſierunt. Ioſue elegit Pſal. 113
duode

duodecim viros, qui non ſolùm nomine, ſed etiam facto fuit Ieſu Chriſti figura, qui duodecim diſcipulos elegit, quemadmodũ ipſe eis dicebat: Nonne ego vos duodecim elegi? *Ioan. 6* Et iterum: Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi *Ioan. 13* vos. Hi duodecim apoſtoli iecerunt duodecim lapides Iordanis in terrã promiſſionis, & duodecim terrę promiſſionis in Iordane: quia ex hoc mundo, qui fluuius eſt perpetuò fluẽs, & ad mare mortis tendẽs, res aliquas prophanas in ſacras trãſtulerũt: terrenas in cœleſtes, & humanas in diuinas commutarunt: contrà verò res ſacras, cœleſtes, & diuinas, ad prophanas, terrenas, & humanas attulerũt, vt terræ cœliq; conſortiũ in lege gratiæ factũ eſſe oſtenderẽt, quãdo mortuo Moyſe, mortua ſynagoga bonus Ieſus viros Iſraëlitas ad terrã promiſſam, hoc eſt ad beatitudinem duceret immortalem. Elegit Ioſue duodecim, qui eorum gererent imaginem, de quibus ait diuus *Luc. 6* Lucas: Elegit Ieſus duodecim, quos apoſtolos nominauit. Fuerũt autẽ duodecim apoſtoli in duodecim pueris Dauidis adũbrati, qui *2. Reg. 2* fortiter occubuerunt in prælio, ſed Dauid victoriã reportauit. Nam etſi duodecim apoſtoli mortui ſunt aduerſus mundi dolos pro Chriſti veritate certantes, vicit tamen Chriſtus apoſtolorum dominus, & per ipſos de *Simile.* mundo glorioſè triumphauit. Vt in mundo naturali per duodecim ſigna Zodiaci ſol cõficit curſum ſuum admirabili ordine & celeritate: ſic in mundo ſpirituali Chriſtus ſol iuſtitiæ per duodecim apoſtolos deducitur, qui eius fidem prædicauerũt, & ſanctum nomen eius per cunctas nationes celebrarunt: & per eos ipſe aſperrimã dæmonis tyrannidẽ euertit: & expulſis tenebris ingẽti ſplẽdore mundum illuſtrauit. Eſt autem Zodiacus circulus in ſphæra cœleſti duodecim continens ſigna, dictus à nomine græco Zoi, quod ſignificat vitã & ſubſtantiã, quoniam à vero ſole iuſtitiæ vitam habemus, & per illũ ſubſiſtimus: & vt ait diuus Paulus in Actis apoſtolorum, In ipſo, nimirũ Deo, viuimus, mouemur, & ſu- *Act. 17* mus. Vt dies artificialis fuit in duodecim horas diſtributus: ſic oportebat, vt dies gratiæ, & *Simile.* tempus lucis euangelicæ duodecim haberet apoſtolos, qui cœleſtis luminis claritatẽ per omnes orbis regiones propagarẽt, & falſorũ deorum cultum delerent. Et ne mundus apoſtolorum victoriam humanis viribus tribueret, eos elegit Deus, qui eſſent in mundo pauperes, inſipientes, & abiecti. Hoc quidem eſt, *1. Cor. 1* quod ait apoſtolus: Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, vt ea, quæ ſunt deſtrueret. Accedit ad hoc, quòd ea, ad quæ mittebantur apoſtoli, cœleſtia erant, nõ terrena, quam ob cauſam oportebat, miſſos ad illa ad cœlum aſpirare, non autem ad terram. Cùm autẽ pauperes ſpiritu in cœlum libentiùs & frequentiùs mentis oculos cõuciant, quàm ij, qui ad mundi diuitias auiditate incenſi rapiuntur, apertè oſtenditur, fuiſſe pauperes cõuenienter miſſos ad euangeliũ prędicandũ, non autem eos, qui diuitiis affluebant. Præterea quomodo erant paupertatem prædicaturi, qui mundi opibus abundabant? Non ſatis eſt intelligere vtilem eſſe virtutem & ſalutarem, eamque verbis elegantibus, & rationibus ſubtilibus, & ſententiis ſcripturarum ſuadere, ſi ille, qui eã vocibus prædicat, ab ea factis abhorret. Meliùs eam prædicat, qui eam ſeruat, quàm qui eam ſeruandam eſſe oſtendit, ſi illa præditus *Simile.* non eſt. Vt oues non herbam euomentes paſtoribus vtiliter oſtendunt, quantũ comederint, ſed cibum intus coquentes, & lactis copiam, ac lanã molliorẽ & ponderoſiorẽ producentes, & pinguedinẽ demonſtrantes: his enim rebus optimũ eſſe paſtum ſuum apertè oſtendunt: ſic concinatores non euomentes verba, & ſpeculationes ſubtiles oſtentantes, populo fructuoſè penitùs oſtẽdunt, præclarũ eſſe virtutum paſtum, & ſalutarem, & amplectendum, ſed intus virtutem coquentes & obſeruantes, cùm in ipſis virtutis actiones incũbunt, cùm lacte miſericordiæ affluunt, & velleribus charitatis, & ſe, & alios induunt, tunc planè oſtendunt, quantum in Chriſti lege profecerint, & quantum alij in ea debeant proficere: & ita auditorum animos factis potiùs, quàm verbis ad virtutem incitant & impellũt, nec ſolum eam amplectandã eſſe populo ſuadẽt, ſed perſuadẽt. Vtilia ſunt verba, ſed opera vtiliora. Timothæum hortatur diuus Paulus ad concinandum, ſed dicebat illi: Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac euangeliſtæ. Et poſtquam Titum ad mu- *2. Tim. 4* nus concionandi excitauit, ait illi: In omni- *Tit. 2* bus te ipſum præbe exemplum bonorũ operum. Et Chriſtus Deus noſter: Qui fecerit, inquit, & docuerit, hic magnus vocabitur in *Math. 5* regno cœlorum. Cùm igitur apoſtoli eſſent paupertatẽ ſpiritus prædicaturi, decebat eos pauperes ſpiritu eſſe. Sed hæc eorum paupertas mundum ſuperauit. Dedit illis Deus poteſtatem ſuper naturam, vt illam curarẽt, ſuper dæmones, vt eos expellerẽt, ſuper elemẽta, vt ipſa immutarent, ſuper mortem, vt eam contemnerent, & mortuos ad vitam reducerent, ſuper angelos, vt ſanctum corpus domini conſecrarent. Miſit Chriſtus apoſtolos *Simile.* ſuos quaſi ignis ſcintillas ſuas, vt ſicut ignis

in ſcintillis ſuis aſpicitur:ſic in eorum miraculis,& virtutibus,& ſapientia, diuina potentia agnoſcerctur. Piſcatores erant,ſed animas piſcabantur. De illis dixerat Deus per Ieremiā: Ecce ego mitto piſcatores multos,dicit dominus,& piſcabuntur eos Ideo illis Chriſtus aie bat:Venite poſt me,faciam vos fieri piſcatores hominum.Hi innumerabilem hominū multitudinem adduxerunt ad eccleſiam:quare portæ eccleſiæ dicuntur, & cùm ſint duodecim, per duodecim præcipuas huius ædificij oſtenſi Ezechieli portas meritò ſignificantur.

Iere.16.
Mat.4.

Et menſus eſt eam. Subaudi domum:de qua dixerat: Cúmque compleſſet menſuras domus interioris,Per domū intelligit totum ędificiū, quod iam fuerat ex parte interiore menſuratū,vt viſum eſt,nunc verò menſuratur ex parte exteriore.

Menſus eſt contra ventum orientalem. Totum hoc ædificiū erat muro circundatum,qui nunc menſuratur Hic murus erat quadratus, habēs ex parte orientis in logitudine quingentos calamos,totidem ex parte occidentis,æqualiter ex parte aquilonis, & auſtri, vt hoc loco ait propheta. Quatuor præcipui venti pro quatuor præcipuis orbis plagis accipiuntur. Calamus,vt capite quadrageſimo oſtēdimus, continet ſex cubitos, atque quælibet ex quatuor partibus muri quadrati complectitur quingētos calamos,ergo complectitur tria millia cubitorum:ſi enim quingentos ſexies numeraueris,inuenies ter mille.Cū autē ſint quatuor partes muri,apertè relinquitur concluſum,totum ædificium in toto ſuo ambitu duodecim millia cubitorum continere: quater enim tria millia duodecim millia conficiunt. Tot enim ſunt ſignati ex vnaquaque tribu Iſraelis. Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati, ex tribu Ruben duodecim millia ſignati,& ſic de cæteris tribubus à diuo Ioanne in Apocalypſi nominatis.

Apoc.7.

Per quatuor ventos menſus eſt murum. Recapitulatio eſt eorum, quæ dixerat:& eſt ſenſus: Ex omnibus quatuor partibus menſus eſt murum exteriorem totum ædificium cingentē.& quodlibet quadrum habebat quingentos calamos menſuræ in longitudine.Et quia ædificiū erat ex omni parte quadratum:ſubdit: Longitudinem quingentorū,& latitudinē quingentorum. Particula, cubitorum, quæ eſt in nonnullis codicibus, delenda eſt, quoniā non eſt in hebraico,nec in græco, nec in tranſlatione Paguini,nec aliorum. Et diuus Hieronymus aſſerit non eſſe hic ponendam:imo loco cubitorum,debet eſſe,calamorum. Et ita habent nonnulli codices correcti.

Diuidentem inter ſanctuarium & vulgi locum. Id eſt,qui murus exterior diuidebat ædificium ſanctum à loco prophano. Cingebat murus hic totum ædificiū,quod hic ſanctuarium ſiue ſanctum appellatur.Locus vulgi hoc loco nō accipitur pro atrio primo inter primū & ſecūdum murum,ſed pro loco prophano extra ædificiū.Murus hic,qui nunc inuentus eſt habere duodecim millia cubitorum in circuitu,erat primus,ſed fuit poſtremo menſuratus. Multi enim ſunt & nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi.Poſtquā diuinus vates penetrauit ſacrarium,reuerſus eſt ad exteriorem murū,vt eius menſurā perfectè contemplaretur. Oportet enim ad rerum externarum ſcientiam vtiliter & ſalubriter cōparandam, accedere priùs ad Dei ſacrarium,& mentis aciem perpurgatam ad Deum tollere,diuinique numinis amore inflammari.Nā qui fuerit impurus, flagitiorum maculis cōtaminatus,ſceleruḿq; vinculis aſtrictus,erit vera & ſalutari ſciētia deſtitutus. Eſt enim libro Sapientiæ mandatum:In maleuolā animam non introibit ſapientia,nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.Et Dauid cecinerat:A mandatis tuis intellexi.Et quāuis homo in nōnullas virtutū actiones incumbat,tamen ſi vel ſolo vno peccato mortifero aſtringitur, ad alta myſteria intuenda non facilè ſurgit. Vt auis & ſi pedem vnū ſolutū habeat, & alas expādat,ſi tamen vel ſolo vno pede ligata eſt, tota eſt ligata,& volare non poteſt: ſic homo licet ad eleemoſynam largiendam, & ad preces fundendas, & ad alia nonnulla bona facienda liber eſſe videatur, totus tamen ligatus eſt,& penitùs aſtrictus, ſi ſolo vno ſcelere lethali ligatur,eiuſque vinculo aſtringitur. Poteſt quidē multa ex ſe bona operari, ſed ei ad vitā æternā non proficientia, vt illis eam mereatur,cùm ſit in peccato mortifero,& dæmonis funibus ligatus.Oportet ſolutionē quærere,eaque impetrata,alas ꝑ andere, & per contemplationem, & amorem diuinum euolare in ſublime. Vera ſapientia eſt cum virtute cōiuncta:ſi verò abſque virtute eſt, ſcientia mūdi vocatur, & vt ait Apoſtolus, ſtultitia eſt apud Deum.Nihil eſt homine tetro,ſceleſtóque labiis coinquinato inſanius, nihil eo mentis tenebris circumfuſo ſtultius, nihil illo impiæ cupiditatis ſtimulis concitato dementius, etiamſi mundi ſcientia ſit magnopere inſtructus. Qui fieri poteſt, vt ſapiens ſit,qui ſeipſum perdit, qui neſcit veram quærere ſalutem, nec hoc puſillum temporis vitæ, quod illi datum eſt,placidè & tranquillè traducere: ſed ſemper turbulentis animi cōmotionibus agitatur,& aut inani formidine, aut peſtilenti ſolicitudine, aut effrænata cupiditate torquetur,

Mat.20.
Sap.1.
Pſa.11.
Simile.
1.Cor.3.

quæ tur? Vnde ait D. Ambroſius in epiſtola
quadam: Vbi ſapientia, ibi virtus animi, ibi
conſtantia & fortitudo. Et Lactantius Firmia
nus libro primo diuinarū inſtitutionum: Om-
nis ſapientia hominis in hoc vno eſt, vt Deū
cognoſcat, & colat. Sapiens eſt ille, qui non à
populi temerarij pendet iudicio, ſed in ſe om-
nia ſua poſita eſſe ducit, humanosq́ue caſus
virtute inferiores eſſe exiſtimat. Notum eſt il-
lud Biantis Prinenſis, inſignis philoſophi, qui
cum ſe fugæ mandaret cum ciuibus ſuis capta
patria, cæteriq́ue rerum pretioſarum ſarcinu-
lis onuſti diſcederent, admonitus à quodam
vt idem ipſe faceret. Ego verò, inquit, facio,
nam omnia bona mea mecū porto. In hac ſen
tentia erat Antiſthenes, qui aiebat, vt refert
Laërtius, ea paranda eſſe bona, quæ facto nau
fragio cū domino natarent. Sed hi non erant
verè ſapientes, cum eſſent fide deſtituti, & li-
cèt multa dicerent digna cognitu, & ſapientiā
laudibus efferrent, non tamen veram ſapien-
tiam mentis oculis intuebantur: Si enim eius
forma oculis cerneretur, mirabiles ſui amo-
res excitaret. Et multos arbitror ad eā peruen-
turos eſſe, niſi arbitrarentur ſe ad eā iam per-
Mat. 16. ueniſſe. Nos demus operam, vt ad eam perue-
niamus: Cōtemnamus humana, aſpiremus ad
diuina, vt ſummum illud bonū, ad quod crea-
ti ſumus, poſſimus adipiſci. Vt autem rerum
conditarum ſalutarem obtineamus ſcietiam,
accedamus prius ſupplices ad Dei ſacrarium,
ad propitiatorium, ad Chriſtum noſtrum ve-
1. *Ioan.* 2 rum Deum, qui eſt propitiatio noſtra, eum ar-
& 4. denter amemus, ad eum confugiamus, eū ſua
uiter amplectamur, & immortalitatis amore
inflammemur.

Annotationes ex Hæbreo in caput XLII.

*ET eduxit me in atrium exterius per viam du-
centem ad aquilonem.* Septuaginta habēt: Et
eduxit me in atrium exterius ad orientem, cō-
tra portam, quæ eſt ad aquilonem. Aduerte.
Qui eum ducebat, oriens eſt, eumq́ue ducebat
ad orientem. Semper Chriſtus nos ducit ad ſe-
ipſum. Ipſe eſt dux, & oriens. De eo dixit Mi-
chæas alloquens Bethlehem: Ex te enim exi-
Mich. 5. bit dux, qui regat populum meum Iſrael. Et
Zacharias propheta: Ecce vir, Oriens nomen
Mat. 2. eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit tem-
Zac. 6. plum domino. Et alter Zacharias: Viſitauit
nos Oriens ex alto. Per viam aquilonis calami
tas ſignificatur. Aſpicis igitur, Chriſtum nos
Luc. 1. ad ſeipſum ducere, etiam quando nos inci-
dere ſinit in ærumnas, & permittit, vt mœro-
ribus premamur. Vult enim, vt cum nos mo-
leſtijs viderimus laceratos, & ærumnarum
fluctibus concuſſos, & moleſtiarum copijs
vndique obſeſſos, confugiamus ad ipſum tan-
quam ad verum protectorem, ipſum inuoce-
mus, in eius miſericordia omnem ſpem no-
ſtram, omnem curam & cogitationem conſti-
tuamus. Ipſe enim ait: Inuoca me in die tribu-
lationis, & eruam te, & honorificabis me. Nos
igitur ingraueſcente rerum aduerſarum mo-
le, non debilitemur, & frangamur, exiſtimā-
tes eſſe nos à Deo penitùs derelictos, ſed ſpes
cum deſperatione confligat, eamque potenter
ſuperet, & ad Deum ſe erigat, ad orientem re-
ſpiciat, qui nos ducit ad orientem, hoc eſt ad
Chriſtum, qui nos ducit ad ſeipſum per viam
aquilonis, hoc eſt, per varias & acerbas cala-
mitates. Ipſe enim viros pietatem & iuſti-
tiam colentes per ærumnarum anguſtias ad
ſe ducit aliquando, vt illis gloriam immorta-
lem largiatur.

Porticus iuxta porticus triplici. Pagninus ha-
bet: Cubiculum contra faciem cubiculi in ter-
tijs cubiculis, inferiori, medio, & ſuperiore.
Pro porticu, ſeu vt Pagninus vertit, cubiculo
eſt in Hebraico אתיק attic, quæ dictio præter
alias ſignificationes angulum ſignificat. Eam
ob cauſam Thargum habet: Angulus ante an-
gulum. Deriuatur à verbo נתק nathac, quod
ſignificat diſſipare & euellere, vt apud Iob: Co *Iob.* 17
gitationes meæ diſſipatæ ſunt, torquentes cor
meum. Ac ſi diceret: Cùm dulces meæ cogita-
tiones eſſent in corde meo infixæ, & vis cala-
mitatum eas euelleret, ipſæ dum euellerentur,
cor meum etiam euellebant. Fœlix ille, à quo
non poſſunt piæ cogitationes conuelli, niſi ip-
ſum cor, in quo illæ inſitæ ſunt, conuellatur.
Poteſt etiam ex Hebræo verti ita locus ille:
Cogitationes meæ eradicatæ ſunt, poſſeſſio-
nes ſiue hæreditates cordis mei. Iarax enim, à
quo dictio hæc deriuatur, torquere ſignificat
& poſſidere, & hæreditare: ex quo efficitur, vt
pro eo quod noſter interpres dixit, torquen-
tes cor meum, poſſit transferri, poſſeſſiones
ſiue hæreditates cordis mei. Cogitationes re-
rum diuinarum, quibus eius animus oblecta-
batur, & in quibus diu verſatus fuerat, appel-
lat cordis ſui poſſeſſiones, & veluti patrimo-
nium & ſubſtantiam.

Et peribolus exterior ſecundum gazophylacia.
Peribolus eſt ambitus & lorica murorum:
pro quo in hebraico eſt גדר gadher, pro
quo Pagninus vertit parietem. Verbum he-
braicum gadhar ſignificat ſepire, circundare,
& parietem conſtruere. Vnde nomen hoc ſe-
pem ſignificat, & parietem, & clauſuram, &
maceriam, vt in Prouerbijs: Et maceria lapi-
dum deſtructa erat. Igitur peribolus hoc loco *Prou.* 24.
paries

paries erat & clauſtrum. Septuaginta tamen tranſtulerunt φλιὰ quod nomen limen ſignificat ſeu poſtem. Et Paulò pòſt pro peribolo habent τὸ φῶς quod nomen lucem ſignificat & lumen, quoniam huius ſancti ædificij paries eſt diuinæ gratiæ lumen, & ipſe gratiæ largitor, qui eſt lumen de lumine, ſplendor
Hebr.1. gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. Et lux illa ve
Ioan.1. ra, quæ illuminat omnem hominem venientẽ
Ioan.8. in hunc mundum, quæ de ſe ait Ego ſum lux mundi.

Et omnes introitus eorum, & ſimilitudines. Pro ſimilitudinibus eſt in Hebraico dictio משפט mixppat, à verbo שפט quod significat iudicare. vt apud Eſaiam, quinquageſimo nono. Nõ eſt qui iudicet verè. vel vt qui-
Eſa.59. dam in hebraico vertendum ait: Non eſt, qui ſe iudicet in veritate. Vnde nomen mixppat ſignificat iudicium, vt capite decimo octauo Deuteronomij Hoc erit iudicium ſacerdotũ à populo, & ab his, qui offerunt victimas. Sig
Deut.18. nificat etiam ius, legem, menſuram, normam diſpoſitionem ſimilitudinem. Ideo poterat locus ille Deuteronomij verti. Hoc erit ius ſacerdotum, vt capiant à populo, & ab immolantibus victimas. armum & ventriculum Quaſi dicat. Hoc poterunt ſacerdotes capere à populo iure ſuo. Id quod eſt apud Ieremiam Corripe me domine, veruntamen in iudicio, & non in furore verti poteſt. Caſtiga me Domine, veruntamen in menſura, non autem in furore. Pro iudicio enim eſt in hebraico hoc idem nomen. Ac ſi dicat. Cognoſco domine me acerbiſsima ſupplicia mereri, ſed tu non pro meritis, ſed iuxta miſericordiam tuam
Pſa.112. me punias, placatè & moderatè in me animaduerte Id etiam quod eſt in pſalmo, diſponit ſermones ſuos in iudicio, verti poterat. Diſponit verba ſua in menſura. Vel perpendit verba ſua ad normam. Vel menſurat verba ſua iuxta legẽ Vel metitur impẽſas ſuas in mẽſura. Ac ſi dicat, menſurat expenſas ſuas iuxta id quod habet, ſecundum facultates ſuas ita facit ſumptus Diſponit ſubſtantiã ſuam in mẽſura, vel in ſimilitudine quoad qualitatem, & in æqualitate quoad quantitatem. Cùm autẽ dictio hæc tot habeat ſignificationes, poteſt hic Ezechielis locus variè transferri. Pagninus habet. Et omnes exitus eorum, & ſecundum modos eorum. Alij pro ſimilitudinibus transferunt ſymmetrias. Poteſt verti. Omnes introitus eorum erant iuxta menſuras, & iuxta oſtia eorum, quæ erant in via reſpiciente ad auſtrum: Comparat gazophylacia, quæ erant ad orientem in ingreſsibus ſuis cum gazophilacijs, quæ erant ad meridiem. Eandẽ enim habebant mẽſuram, ſiue ſimilitudinem, ſiue ſymmetriam, ſiue diſpoſitionem, & eadem oſtia. Itaque magna erat in gazophylacijs equalitas, quia in eccleſia debet eſſe recta iuſtitia, quæ in æqualitate conſiſtit.

ARGVMEMTVM CAPITIS XLIII.

VIdit gloriam Dei in templum ingredientem, terramque luſtrantem, Perfidiam Iſraelitarum. commemorat, qui repudiato verbi Dei cultu Gentium idola coluerunt. Reuocat eos ad pœnitentiam, & virtum ſacrificandi deſcribit.

CAPVT XLIII.

ET duxit me ad portam quæ reſpicie A
bar ad viam orientalem. Et ecce
gloria Dei Iſrael ingrediebatur per viam
orientalem, & vox erat ei, quaſi vox
aquarum multarum, & terra ſplendebat
à maieſtate eius. Et vidit viſionem ſecun
dum ſpeciem, quam videram, quando *Sup 9.*
venit, vt diſperderet ciuitatem, & ſpe-
cies ſecundum aſpectum, quem videram
iuxta fluuium Chobar. Et cecidi ſu-
per faciem meam. Et maieſtas do- *Sup.1.*
mini ingreſſa eſt templum per viam
portæ, quæ reſpiciebat ad Orientem.
Et eleuauit me ſpiritus, & introduxit
me in atrium interius: & ecce repleta B
erat gloria domini domus. Et audiui
loquentem ad me de domo: & vir
ſtabat iuxta me. Et dixit ad me, fili
hominis, locus ſolij mei, & locus ve-
ſtigiorum pedum meorum, vbi habito
in medio filiorum Iſrael in æternum.
Et non polluent vltra domus Iſrael no-
men ſanctum meum ipſi & reges eorum
in fornicationibus ſuis, & in ruinis re-
gum ſuorum, & in excelſis. Qui fa-
bricati ſunt limen ſuum iuxta limen
meum, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos:
& murus erat inter me & eos: & pol-
luerunt nomen ſanctum meũ in abomi-
nationibus, quas fecerunt propter quod

conſumpſi eos in ira mea.

EXPLANATIO.

ET duxit me ad portam. Tribus ſuperioribus capitibus mandauit diuinus noſter vates literis ædificij menſuras, ordinem, & ſtructuram. Nunc narrat vidiſſe quippiam illuſtriſſimum & ampliſſimum, quod Dei gloriam repræſentabat, in idem ædificium per viā ingrediens orientalem. Hanc Dei gloriam vidit capite primo, & nono, & decimo, in viſione quatuor animalium, de qua illis capitibus diſſeruimus. Capite. 10. in ſignum incendij Hieroſolymæ dixit ſe vidiſſe virum è medio rotarū & animalium prunas accipiētem, quibus erat vrbs à Babylonijs penitùs cōburenda. Et paulò pòſt ait gloriam domini ſteriſſe in introitu domus domini orientalis, & in fine capitis vndecimi eam ait abſceſſiſſe de medio ciuitatis. Voluit Deus viſione illa ſignificare ſubſtractionem protectionis ſuæ à templo illo Hieroſolymæ terrenæ, quod erat ob Hebræorū ſcelera igni tradendum. Gloria illa Dei, quæ ex illo templo egreſſa eſt per portam orientalem, in hoc templum enim hoc diuerſum erat, vt diximus, ab illo, Exiuit in euerſione templi veteris, & rediuit in ędificatione tēpli noui. Egreſſa eſt à ſynagoga, & ingreſſa eſt in Eccleſiam: egreſſa eſt cum cæremoniarum vetuſtate, & ingreſſa eſt cum ſpiritus nouitate. Diſceſſit de perfidis Iudæis, cùm vetera tranſierunt, & illuſtrauit fideles Chriſtianos, cū noua facta ſunt omnia. Per quam portam egreſſa eſt, per eandem rediuit. Quare nemo debet de diuina miſericordia deſperare. Si abs te ablata eſt Dei miſericordia deſperare Si abs te ablata eſt Dei gratia, confuge ad ipſum Deum, vim lachrymarum pœnitentiæ profunde, dic cū propheta. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. Nullum locum prætermittas ad diuinam clementiam excitandā. Cognoſce labes & maculas tuas ex ſe inexpiabiles, deinde deteſtare illas, tam præterea ſpē omnem illas delendi, diuina pietate conſtitue, & ad ſanctum confeſſionis ſacramentum accede, & ita gratiam, quam amiſeras, conſequeris, & gloria domini, quæ abs te abſceſſerat, redidit. Sed oportet animam expiare, nam cum gratia ſit purum balſamum, purum etiam vas requirit. Et quia huiuſmodi erat Ezechiel, nullis mortiferis vitiorum labibus infectus, ſed animæ puritate decoratus, virtutumque præſidio munitus, duxit illum vir ille, qui templum menſurabat, ad portam, quæ reſpiciebat ad viam oriētalem, hoc eſt, quæ erat verſus orientem, vbi Dei gloriā mentis oculis aſpiceret. Hæc Dei gloria Chriſtus eſt, de quo dixerat Eſaias: Reuelabitur gloria domini, & videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri. Nam cùm iuxta Salamonis ſententiam filius ſapiēs ſit gloria patris, quātò magis filius Dei, qui eſt ipſa ſapientia, erit gloria Dei?

Sup. 10. — Eſa. 50. — Eſa. 40. — Prou. 10.

Et ecce gloria Dei Iſrael ingrediebatur. Id eſt, prælata quædam effigies, quæ Deū repræſentabat. Gratia Dei, quæ diſceſſerat reuertitur: nam Chriſtus mortuus eſt, ſed reſurrexit. Diſceſſit per migrationem à vita, reuertitur per reditum ad vitam. Exiit per portam Hieroſolymæ, & vt ait Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos, vt ſanctificaret per ſuum ſanguinē populum, extra portam paſſus eſt, at ædificat nouam ciuitatem, nouā Hieroſolymam, cōſtruit nouum templum, inſtituit catholicam Eccleſiam, ad quam ingreditur, in qua permanet, ex qua nunquam exibit, iuxta id quod ipſe ait: Ecce ego vobiſcū ſum omnibus dieb^9 vſque ad conſummationem ſeculi. Non ait: Ego vobiſcum, vt cum Lucifero in cœlo, cum Adam in paradiſo, cum Moyſe in ſynogoga, cum his enim & ſi fuit, non fuit tamē vſque ad cōſummationem ſæculi. At humanitate aſſumpta cū Eccleſia ſua erit perpetuò. Vt etiam id quod aſſumpſit, nunquam dimiſit, nunquam enim diuinitas dimiſit corpus, nec animam, etiam ſi anima fuerit à corpore ſeparata, ita nunquam Eccleſiam ſuam dimittet, quæ eſt corpus, cuius ipſe teſte Apoſtolo caput eſt. Eam ob cauſam voluit vocari Emanuel, hoc eſt nobiſcū Deus, qui ſemper nobiſcum erit. Non ſolùm ipſe ſemper durabit, ſed etiam nomē eius, cuius ſignificatio & veritas nunquam peribit. Ideo ait Ezechiel gloriam Dei in templum hoc ſibi oſtenſum introiſſe, ſed non ait inde exiuiſſe, & Eccleſiam ſuam repudiaſſe.

Hebr 13. — Mat. 28. — 1. Cor. 1. — Ephes. 4. — Eſa. 7.

Et vox erat ei quaſi vox aquarum multarum. Hoc eſt, ſonora erat valde, veluti cùm aquæ multæ cùm impetu illidunt rupibus Vult ſignificare diuinæ potentiæ magnitudinem. Capite etiam primo dixerat: Audiebam ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei. Videbantur enim Ezechieli animalia volare, aliſque ſonitū magnū efficere Hæc Dei vox ſignificabat vocem illam euangelicam, quæ in vniuerſo orbe terrarum intonuit, cùm Chriſtus priùs per ſemetipſum, deinde per Apoſtolos ſuos euangelium prædicauit. De ea vaticinatus eſt in hunc modum regius vates. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fine orbis terræ verba eorum, Et iterum: Vox domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit, dominus ſuper aquas multas. Hæ aquę multæ, in quibus audita fuit

Sup. 1. — Pſa. 18. — Rom. 10. — Pſal. 28.

fuit doctrina cœleſtis, ſunt populi multi, iuxta
Apoc.17. id quod ait Diuus Ioánes in Apocalypſi: Aquæ,
quas vidiſti populi ſunt, & Gentes, & linguæ.
Intonuit enim Chriſtus, quem Deum maie-
ſtatis vocat hoc loco propheta & habuit eius
vox tantam vim, vt dæmonia eijceret mortuos
ad vitam reduceret, dura hominum corda ad
fidem conuerteret. & veritatem magnificis
miraculis confirmaret. Eam ob cauſam ſubdit
Pſa.28. regius pſaltes: Vox domini in virtute, vox do-
mini in magnificentia. Hæc vox ſuper aquas
multas eas ex amaritudine idololatriæ ad ſua-
uitatem veri Dei cultus conuertit. Hæc in
Exo.15. deſerto Mara conuertit aquas amaras in dul-
Exo.17. ces, aquæ enim populi ſunt, & gentes. Hæ
1.Cor.10. ſunt aquæ quæ de petra ortæ ſunt: Petra au-
tem erat Chriſtus. qui verbo & ſanguine ſuo
infinitam genuit hominum multitudinem de
quibus ait Diuus Ioannes: Dedit eis poteſta-
Ioan.1. tem filios Dei fieri ijs qui credunt in nomine
ei°, qui non ex ſanguinibus, nec ex volunta-
te carnis, ſed ex Deo nati ſunt Hæ ſunt
Eſa.32. aquæ, de quibus ait Eſaias: Beati qui ſeminant
ſuper aquas. Hoc eſt, qui verbum Dei gen-
tibus prædicant. eiuſque doctrinam populo
annuntiant. Super has aquas Deus maieſta-
tis intonuit. cùm gentes conuocauit ad fidem,
ad ſolennem panegyrim, ad tranſlationem ar-
2.Re 6.7 cæ fœderis. hoc eſt ad triumphalem ingreſſum
4.Re 8. Eccleſiæ Dei in tabernaculum domini, quod
eſt cœlum. De hac Dei voce cecinerat diui-
nus pſaltes: Conturbatæ ſunt gentes, & incli-
Pſal.45. nata ſunt regna, dedit vocem ſuam, mota eſt
terra Vniuerſæ enim nationes obſtupuerunt,
& ſuccubuerunt. cùm intonuit vox euange-
lij & apoſtoli Chriſti fidem vbique prædica-
uerunt Tunc ſuccubuerunt principes, & hu-
miliata ſunt regna & mundus fuit ſuperatus,
non machinis pilas ſulphureas iaculantibus,
non armis humanis, & bellicis munitionibus.
Hæc enim hominum ſunt barbatorum &
immanium nihil propugnatori noſtro talibus
opus erat. Simplici voce ſua mundi tyrannos
proſtrauit. Arma inquit Apoſtolus, militiæ no-
2.Cor.10. ſtræ non carnalia ſunt ſed potentia Deo Hæc
Dei vox erat quaſi vox aquarum multarum,
quia aquæ multæ hoc eſt populi multi eun-
dem Chriſtum conſona voce laudibus extule-
runt Huic interpretationi fauet ſeptuagin-
ta tranſlatio ita habens Vox quaſi geminan-
tium multorum. Si diuinas literas diligenter
perſcruteris & vtriuſque teſtamenti volueris
memoriam replicare, videbis in ei appari-
tionibus ſonitum eius audiri. Deſcendente
Deo in montem Sinai ſonitus buccinæ paula-
Exo.19. tim creſcebat. Et cunctus populus videbat
Exo 20. lampades & audiebat voces, & ſonitum tubæ.

Dum cõplerentur dies pentecoſtes erant om-
nes diſcipuli pariter in eodem loco, & factus Act.2.
eſt repentè de cœlo ſonus tanquam aduenië-
tis ſpiritus vehementis, & repleuit totam do-
mum, vbi erant ſedẽtes Et hoc loco apud Eze-
chielem: Et vox erat ei quaſi vox aquarũ mul-
tarum.

Et terra ſplendebat à maieſtate eius Hoc eſt,
tanta erat eius lux, vt totam terram illuſtraret.
Videbantur animalia illa prophetæ tanto ſo-
nitu tonare tantaque claritate fulgere, vt terra
ipſa reſonare & micare videretur. Gerebat hic
ſplendor imaginem ſplendoris illius quo ful-
gebant iuſti tanquam ſcintillæ in arundineto Sap.3.
diſcurrentes, euangelicámque doctrinã mũdo
nuntiantes. Edebant enim admirãda facinora
omnem naturæ vim longè ſuperantia. Homi-
nes nullis literis humanis inſtructi, magnos
mundi philoſophos vincebant. pauci numero
nationes multitudine innumerabiles. infini-
tis oris diſiunctas, homines humili loco nati,
magnos terræ principes, in illuſtri mundi glo-
ria & dignitate conſtitutos. Omnes orbis ter-
rarũ regiones ſe voci euangelicæ vltrò ſubmi-
ſerunt, & miraculorum fulgoribus coruſcarũt. Pſa.45.
Hoc intuens animo regius vates canebat: e-
nite & videte opera domini, quæ poſuit prodi-
gia ſuper terram. Cùm homines eſſent erro-
rum tenebris circunfuſi, viderunt lucem euan-
gelicam. qua terra reſplẽduit De illa vaticina- Eſa.9.
tus eſt iis verbis Eſaias: Populus qui ambula-
bat in tenebris. vidit lucem magnam. habitã- Eſai.6.
tibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis
Et alibi cum admirabilem illã viſionẽ domini Ioan.12.
ſuper ſolium ſedentis. per quẽ Chriſtum intel-
ligebat, vt ex Diuo Ioanne colligitur. literis Ioan.1.
mãdaret dixit: Plena eſt omnis terra gloria ei°.
Et Ezechiel hoc loco Et terra ſplendebat à ma
ieſtate eius. Ac ſi diceret: Tota terra ſplendore
Chriſti illuſtrabatur Imò Chriſtus erat lux ve-
ra, quæ illuminat omnem hominem veniẽtẽ
in hunc mundum. Poteris per terram homines
intelligere. qui cùm abſque fide Chriſti eſſent
tenebræ. fuerunt eius fide illuminati, & in lucẽ
conuerſi. Id intelligens Apoſtolus aiebat in epi Ephe.5.
ſtola ad Epheſios: Eratis aliquando tenebræ,
nunc autem lux in domino. Et quoniam dia Epheſ.6.
bolus princeps eſt impiorũ appellatur ab eodẽ
Apoſtolo rector tenebrarum

Et vidi viſionem ſecundum ſpeciem, quã videra͂, quando venit vt diſperderet. Hoc eſt vidi viſio-
nem ſimilem viſioni illi quam vidi quando vir
indutus lineis venit, vt diſperderet Hieroſo-
lymã. Viſio illa incipit à capite octauo & pro-
tenditur vſque ad finem vndicimi nam capite
octauo oſtenditur cauſa euerſionis Hieroſo-
lymæ, nono deſcribitur ipſa euerſio, decimo

& vndecimo oſtẽditur diſceſsio gloriæ Domini à tẽplo & ciuitate. Nonnulli vertunt: Quãdo veni, vt diſperderem ciuitatem, hoc eſt, vt eam euertendam prędicerem. Pro quo ſeptuaginta verterunt. Quando ingrediebar, vt vngerem ciuitatem. Loquitur de deſignatione tau, de qua capite nono fuſe diſſeruimus, vel loquitur de vnctione & reſperſione ſanguinis occiſorum in ciuitatis euerſione.

Iuxta fluuium Chobar. Id eſt, & erat ſimilis viſioni, quam vidi iuxta fluuium Chobar, quam primo capite deſcripſi: Chobar fluuius eſt Babylonis, & vt ait diuus Hieronymus pondus ſignificat: Babel verò confuſionem, per quam mundus ſignificatur. Qui Babylonis ciues ſunt, & cultores, pondere peccati premuntur: qui verò ibi peregrinantur, & in cœleſtem patriam oculos conijciunt, nõ ſub põdere ſunt, ſed iuxta pondus: nam etſi labantur aliquando, citò tamen reſurgunt. & videntes ſe ab obſeruatione diuinæ legis declinare, peccatum ſuum confeſtim deplorant, ad confeſsionem confugiunt, & illud ſibi remitti ac condonari deprecantur. Eam ob cauſam ait Ezechiel: Cùm eſſem in fluuio, vel ſub fluuio ponderis, ſed iuxta fluuium Chobar. Prætereà quid grauius fluuio Babylonis. Quid grauius mundi fluminibus, de quibus dicitur in pſalmo,
Pſal. 136. Super flumina Babylonis, illic ſedimus & fleuimus, dùm recordaremur tui Sion. Si ſuper flumina ſedentes lugent, vel iuxta flumina, vt poteſt verti ex hebræo, quid eſt illis faciendum, qui ſub fluminibus demerſi iacent? Hebræi in Babiloniam adducti verſabantur in luctu, & perpetuis lamentis, & prædulcis patriæ deſiderio ex oculis ſuis ſuper fluminum aquas vim aquarum profundebant, vt flumina illa tributum lachrymarum ſuarum ad mare deferrent. Omnia, quæ in mundo ſunt, flumina ſunt, omnia fluunt & prætereunt, & ad mare mortis pertranſeunt: & vt ait diuus Pau-
1. Cor. 7. lus in prima ad Corinthios: præterit figura huius mundi. Nos etiã exules à Sione illa, de
Pſal. 64. qua ait regius vates: Te decet hymnus Deus in Sion, pro animi affectu, æternæque ciuitatis deſiderio ſuper flumina Babylonis ſedentes ingẽtem lachrymarum multitudinem fundamus. Non in flumina præcipitemur, non illis obruamur, ſed ſedeamus ſuper illa, ſeu iuxta illa, & lugentes, cœleſtem Sionem in memoria verſemur. O ſancta Sion, vbi totum ſtat, & nihil fluit, vbi omnia ſunt immortalia & æterna. Quis nos in Babyloniam deiecit, vt ſuper eius flumina vitam noſtram lachrymarum pane ſuſtentemus? Iuxta hæc flumina erat Ezechiel, cùm viſionem aſpexit animalium, ad quam ſe retulit hoc loco, iuxta fluuium Chobar. Chobar ſignificat etiam fortitudinem & potentiam, & quaſi filium, & quaſi frumẽtum. Fluuius eſt in terra Chaldæorum, quem nonnulli aiunt eſſe Euphratem, alij Aborram, de quo Ptolemæus & Strabo.

Et cecidi ſuper faciem meam. Non valens ferre tam eximiũ diuini maieſtatis ſplendorem. Sed non retrorſum cadit, ſed ſuper faciem ſuam, vt videat quo cadat. Vel ideo cecidit ſuper faciem ſuam, vt Deũ, quem in effigie illa glorioſa intelligebat, adoraret. Vel quia iuſtus quantò amplius de Deo intelligit, tantò profundiùs ſe humiliat & abijcit.

Et maieſtas Domini ingreſſa eſt templum per viam portæ, quæ reſpiciebat. Quemadmodum priùs egreſſa eſt per portam orientalẽ, ſic nũc Sup 10.
per eandem portam ingreditur. & 11.

Et leuauit me ſpiritus. Ceciderat ſuper faciem ſuam, & in dicebat ſubleuante: qui autem eum ſubleuauit, ſpiritus fuit. Per ſpiritum intelligit ſpiritum ſanctum: vel hunc virum qui eum ducebat, & ædificium menſurabat, qui erat Chriſtus, vt capite 40. oſtendimus. Qui cadit, indiget Chriſto erectore. Ipſe Ioan. 15.
enim ait: Sine me nihil poteſtis facere. Sed quia diuinus vates ceciderat per humilitatem Luc. 14.
fuit à Deo ſurſum erectus. Nam qui ſe humiliat, exaltabitur.

Et introduxit me in atrium interius. Vt me faceret intueri gloriã Domini, quæ illuc fuerat ingreſſa. Ducit nos Chriſtus ad interiora vt dediti ſpiritui, mentem reuocemus à ſenſibus cogitationem à mundi cõſuetudine ſeparemus, & centrum noſtrum in nobis ipſis hoc eſt Deũ intra cor noſtrũ inquiramus. Vt diuinũ lumen infundatur animæ noſtræ, oportet vt ipſa vt luna ad ſolem ſempiternum conuertatur, & propriè mens ſublimis fiat: mens autẽ propriè ſublimis fiet, ſi diuinam mentem quæſierit centrum ſui, ſenſuum autem deceptiones reliquerit. Si Deũ quæſierit, pulchritudinem ipſam quæret, ſi Deum inuenerit, ipſam inueniet ſapientiam, ſi Deũ habuerit, ipſum ſecum habebit ſempitẽrnam bonitatem. Recurrat ad fontem vitæ, & habebit vitam, Sed oportet relinquere quodammodò corpus, & in atriũ interius introduci. Hæc eſt vera philoſophia etiã ex mente Platonis, ſolutio animæ à corpore, & cõuerſio quædã ad interiora illa, quæ verè ſunt immortalia, & diuina, vt refert Alcinous in libro de doctrina Platonis.

Et ecce repleta erat gloria domini domus. Totum illud ædificiũ erat gloria domini illuſtratũ. Hæc domus eſt eccleſia catholica, de qua ait Apoſtolus: Vt ſcias, quomodo oporteat te in domo Dei conuerſari, quæ eſt eccleſia

Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Hoc templum ſum' nos, iuxta id quod ait diuus Paulus: *2.Cor.6.* Vos eſtis templum Dei viui. De hac Dei gloria Eccleſiam adimplente dixerat *Pſal. 71.* regius ac diuinus vates: Benedictum nomen maieſtatis eius in æternū: & replebitur maieſtate eius omnis terra. Cū ſcilicet Chriſtus apparuerit in carne, & per ſe ac Apoſtolos ſuos cūctas nationes ad veri Dei cultum perduxerit. Erat templum hoc repletū gloria domini: quia ſolus dominus nos replet. Mundi omnia, occupare animum noſtrū poſſunt, replere autē nō poſſunt. Vnde etſi homo mundi diuitijs, rerumq́ue omnium affluentibus copijs abundet, nunquam tamē illis erit impletus & quietus, donec in Chriſto ſatietur, & quieſcat. Id *Pſa.16.* ſentiens Dauid aiebat: Satiabor, cùm apparuerit gloria tua. Ac ſi diceret: Cùm te Domine fruar, cùm numen tuum ſanctiſſimum intuear, tunc omnibus gaudijs implebor, tunc verè ſatiabor, tunc ero omnibus bonis cumulatus, & in dulciſſima & inexplicabili tuæ diuinitatis viſione conquieſcam. Mundi voluptates & opes fallaces ſunt, finitæ, & celeriter interituræ, ideo animam immortalem, bonorum infinitorum capacem ſaturare & implere nequaquam poſſunt. At hoc intelligere illi nolunt, qui tenebras luci anteponunt, & inanibus bonorum ſimulachris deluſi vera & diuina bona deſpiciunt, & propter veræ pulchritudinis ignorantiam illi vanam ei ſpeciem præferunt, corporeas formas fluxas & caducas admirantur, atq; ardente amore proſequuntur. Sed aduerte. Aedificato hoc tēplo, de quo ait Ezechiel, apparuit gloria Domini replens totum ædificium, quemadmodum completum tabernaculum Moyſi fuit repletum gloria domini. Ita enim ait diuina ſcriptura in Exodo: *Exo.40.* Operuit nubes tabernaculum, & gloria domini impleuit illud. Hoc ideo factum eſſe exiſtimo, vt oſtēderet diuina ſcriptura omnia Moyſes & verba & facta intus quidem gloria Dei plena eſſe, exteriùs verò nube adoperta. De qua nube ibidem ſubiungitur: Non poterat Moyſes ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maieſtate Dei coruſcante. Erat tabernaculum illud Eccleſiæ figura, quæ erat gloria Dei illuſtranda. Sed erat hoc myſterium nube coopertum, & in lege gratiæ reuelandum. Sed ideo hoc Iudæi hodie non intelligunt, quia cùm in ſpiritu legis eximius ſit fulgor & ſplēdor, in litera verò magna caligo & obſcuritas, non ferunt eorum lippientes oculi legis claritatem, nec penetrant eius caliginem. Chriſtiani verò, quorum oculis verum lumen effulſit, vt reuelata facie gloriam Dei ſpeculari poſſint, in legis litera ſpiritū inueſtigare conātur.

Et audiui loquentem ad me de domo. Sed non dicit, quid audierit. Fortaſſe fuit ſermo ille vſqueadeo admirabilis, vt humanum ſuperaret intellectum: & ideo illum propheta non recēſet, vt eius indicet amplitudinem & admirabilitatem. Nonnulla ſunt, quæ maioribus laudibus efferimus, ſi ea ſilentio tranſeamus, quam ſi laudemus, eorum magnitudinem magis exprimimus, eam non exprimentes, quoniā eam inexplicabilem oſtendimus, quàm ſi eam explicaremus. Qua de re ea poteris videre, quæ diximus in noſtris in Eſaiam commentarijs, verba illa capitis ſexti explanantes: Seraphin *Eſa.6.* ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri. Duabus velabant faciem eius, &c. Ezechiel erat in atrio interiore, Deus autem loquebatur illi de domo, ſed eius verba ſilentio præterit: ea ſolùm exprimit, quæ ei dixit ductor ei', qui illi templum illud oſtendebat, qui cum eo tunc erant in atrio. Vel ille, qui locutus eſt prophetæ de domo, erat ipſe eius ductor, qui cum eo erat in atrio: & loquebatur de domo, non quòd eſſet intus domi, ſed quòd ſermo eius eſſet de illius domus ſtructura, menſuris, ordine, & myſterijs. Ac ſi diceret: Audiui loquentem mihi virum, qui mecum erat, & tractabat de ijs, quæ ad domum illam attinerēt. Volens autem Ezechiel hoc clarius ſignificare, ſubdit: Et vir, qui ſtabat iuxta me, dixit mihi, &c.

Locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſrael in æternū. Id eſt, templum hoc eſt locus throni mei, & hic habito in æternum. Hæc ſunt verba viri illius, qui Ezechielem ducebat, quæ planè oſtendunt eum eſſe Deum, nec mirum, cùm ille Chiſtus eſſet, qui verus eſt Deus. Diximus per templum hoc Eccleſiam ſignificari. Hic eſt locus ſolij Dei, de quo cecinit diuinus vates: *Pſa.75.* Factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Et iterum. Domine dilexi de- *Pſal.25.* corem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Vbi diuus Auguſtinus per hāc domum Eccleſiam Dei intelligit, cuius decorem in viris iuſtis ait eſſe. Hæc domus eſt vbi Chriſtus eſt, & erit ſemper, de qua hic ait: Vbi habito in æternum: de qua ait diuus Ioannes in Apocal. *Apoc.21.* Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Non intelligi hoc de terrena Hieroſolyma, nemo eſt, qui non videat, niſi ſit tenebris penitùs coopertus, cùm *Mat.23.* de ea dixerit ipſe Chriſtus: Relinquetur vobis domus veſtra deſerta: Et iterum. *Ioan.14.* Surgite, eamus hinc, & ſciamus eā fuiſſe à Romanis euerſam, & incendio cōmiſſam, & in cineres redactā, & totam illam regionē nunc à Turcis poſſeſſam. Quod autē ait hoc loco Deus ſe habitare

rare in medio filiorum Iſraelis,intelligitur de Chriſtianis:hi enim ſunt verè Iſraelitæ ſecũdum ſpiritum,vt alibi oſtendimus.

Et non poll. ent vltrà. Polluere nomen Dei hoc loco,eſt illud idolis tribuere,& verũ cultum ſoli Deo debitum ad falſorum deorum vanitates transf. rre.

In fornicationibus ſuis. Hoc eſt,in ſuis idololatriis.Sequitur:Et in ruinis Regum ſuorum, & in excelſis. Hoc eſt,in peccatis regum,quæ fuerũt eis cauſa ruinæ:& in locis ſublimibus, vbi idola collocabant, & ſuperſtitiones ſuas exercebant.

Qui fabricati ſunt limen ſuum iuxta limen meum. Hoc eſt, qui iuxta tẽplũ meum domos ſuas ædificabant, polluentes locum ſanctum Vel ſic:Coluerunt idola,& limen ſuum , hoc eſt,limen idolorum iuxta limẽ templi poſuerunt.Manaſſes enim in atriis tẽpli collocauerat idola,vt libro quarto Regum licet videre. Et ſuprà dixit Ezechiel cap octauo , idolum zeli in templo eſſe Vel ſic,& melius meo quidem iudicio.Qui cùm iuxta templum meum habitarent,poſtẽſque ſuos haberent iuxta poſtes meos,& murus duntaxat aulas ſuas à tẽplo meo diuideret , mei tamen obliuiſcebantur,& nomen meum polluẽtes veram fidẽ repudiabant. Eos Hieroſolymæ reges reprehẽdit,qui fuerunt idolorum cultores:non quòd iuxta templum habitarẽt.ſed quòd cùm iuxta illud habitarent,illud nõ intuebãtur,quin potiùs falſis diis aras cõſtituebant,quibus victimas immolabãt.Hinc colliges cęteris paribus grauiùs peccare monachũ,qui in monaſterio crimẽ admittit,quã laicũ in ſæculo. Et ſi ſint nõnulli monachi terris maculis contaminati, non ideo tamẽ vituperanda eſt religio,in qua viri iuſti pietatem & charitatem colentes vitã degunt,qui nõ in præmiis humanis ſpem poſuerunt terũ ſuarum , ſed Deo ſe in holocauſtum obtulerũt,& mũdi opes & vanitate pro nihilo putarunt Vt frugifer & amœnus hortus,plantis vtilibus & ſalutaribus conſitus nõ ideo eſt repudiandus & excidendus , quòd in illo vrtica quædam inter ſalutaria olera oriatur:ſic nec damnanda eſt religio,ſi inter viros ſapientia & virtute præſtantes quidam inueniatur voluptatibus deditus , aut ambitione cõtaminatus.In aula magnifica & ſumptuoſa eſt aliquando tegula quædã fracta, aut pinna deiecta , & nihilominus ædificium non relinquitur , nec ideo vituperatur, quin potiùs ob eius amplitudinem & magnificentiam laudibus effertur:ſic in monachali religione , quãuis quidã ſit fractus,& vitiis imbutus, ipſa tamẽ Dei aula eſt eximia & admirabilis,nec debet ob imbricem cõfractam relinqui,ſed corrigatur imbrex,aut alia loco eius ponatur , & ob eius virtute & morum puritatẽ laudetur. In aula illa glorioſa collegij Chriſti fractæ ſunt duæ tegulæ deliciares , nimirum Petrus Chriſtũ negando,& Iudas eum vendendo : at Petrus correctus eſt,Iudas autem cecidit penitùs,ſed pro hac tegula fuit alia collata,nempe Mathias , vt in Actis Apoſtolorum refert D. Lucas. Excidit vnus , & fuit loco eius conſtitutus alius. Nec quia Iudas fuit impius, debet Chriſti collegiũ vituperari , ſimiliter nec paradiſus terrenus, quòd in eo fuerit arbor ſciẽtiæ boni & mali , cuius pomo Dei præceptum violarũt primi noſtri parẽtes:erat enim in illo arbor vitæ , & ipſe amœnus erat & admirabilis , conſitus plantis ſalutaribus , pulchris,& excellentibus.

[Margin: 4. Re. 21. / Supr. 8. / Simile. / Simile. / Mat. 26 / Mar. 14. / Act. 1. / Geneſ. 2.]

Propter quod conſumpſi eos. Nempè in obſidione & euerſione Hieroſolymæ per Babylonios: vbi Iudæi fuerunt partim interfecti , partim captiui in Babiloniam abducti , vbi fuerunt calamitatibus oppreſſi.

Nunc ergo repellant procul fornicationem ſuam , & ruinas regum ſuorum à me : & habitabo in medio eorum ſemper. Tu autem fili hominis : oſtende domui Iſrael templum,& confundantur ab iniquitatibus ſuis : & metiantur fabricam.Et erubeſcant ex omnibus, quæ fecerunt : figuram domus , & fabricæ eius exitus & introitus , & omnẽ deſcriptionem eius , & vniuerſa præcepta eius, cunctúmque ordinem eius,& omnes leges eius oſtende eis.Et ſcribes in oculis eorum,vt cuſtodiant omnes deſcriptiones eius,& præcepta illius,& faciant ea. Iſta eſt lex domus, in ſummitate montis omnes fines eius, in circuitu ſanctum ſanctorum eſt : hæc eſt ergo lex domus. Iſtæ autem menſuræ altaris in cubito veriſſimo, qui habebat cubitum & palmum:in ſinu eius erat cubitus , & cubitus in latitudine : & definitio eius vſque ad labium eius : & in circuitu palmus vnus. Hæc quoque erat foſſa altaris : & de ſinu terræ vſque ad crepidinem nouiſſimam duo cubiti , & latitudo cubiti vnius. Et à crepidine minore vſque ad crepidinem maiorem quatuor cubiti , &

[Margin: C / D]

latitudo cubiti vnius. Ipſe autem ariel quatuor cubitorum: & ab ariel vſque ad ſurſum cornua quatuor Et ariel duodecim cubitorum in longitudine per duodecim cubitos latitudinis: quadrangulum æquis lateribus. Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius: & corona in circuitu eius dimidij cubiti, & ſinus eius vnius cubiti per circuitum: gradus autem eius verſus ad orientem.

Nunc ergo repellant procul Intuere Dei miſericordiam, qui eos, qui eo relicto idola coluerunt, & fraudes teterrimas concepetant, vocat ad pœnitentiam, vt illis peccata omnia cōdonet, & vitam æternam largiatur. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare lib 2. Paralip. dicēs:
2. Par. 30 Pius & clemens eſt Dominus Deus veſter: & non auertet faciem ſuā à vobis, ſi reuerſi fueritis ad eum. Et per hūc noſtrum Ezechielem
Sup. 18. dixit Deus cap decimooctauo. Nolo mortem morientis: dicit dominus Deus, reuertimini, & viuite.

Oſtende domui Iſrael templum, & confundantur ab iniquitatibus ſuis. Senſus eſt: Oſtēde Hebræis templū hoc, quod tibi oſtendo, illúdq; eis deſcribe, vt animo perſpiciāt, & memoria repetant, fuiſſe Salomonicū templū ab eorū ſcelera deletū, méq;, quem illi ob vana idola reliquerunt, eū eſſe, qui illis poſſum templum hoc, quod tibi oſtendo, largiri. Hoc facies, vt illi viſo hoc templo à te deſcripto intelligant, ſua flagitia in cauſa eſſe, vt tam magnifico & ſumptuoſo templo ſint deſtituti Non erit parum huius ædificij præmium, intelligere Iudæos ſcelera ſua, & flagrare huius templi videndi deſiderio: vt ad hoc animum purgent, & Eccleſiæ Chriſti amplitudinem & maieſtatem cognoſcant & colant

Et metiantur fabricam Vt eius magnitudo, & amplitudo, & magnificentia ſint illis perſpectæ & exploratæ Sed hoc potiùs referendum eſſe exiſtimo ad Eccleſiam, vt ſit ſenſus. Dent operam, vt templi futuri per hoc intellecti ſignificationē animo percipiāt: ſtudeāt illuſtria Eccleſiæ Catholicæ myſteria cōtemplari: quæ mentis oculis intuebuntur, ſi animos ſuos expiauerint; ſi enim peccati vetuſtatē exuerint, huius noui tēpli intelligent te prædicente, rationem Vt ipſi nouum ſint templum, oportet
Coloſ. 3. veterem hominem ſpoliare cum actibus ſuis,
Epheſ. 4. & induere nouum, iuxta diui Pauli ſententiā. Non intelligent huius templi arcana, non poterunt fabricam eius metiri, nec animo diuina Eccleſiæ ſacramenta complecti, ſi in ſua perfidia perſeuerauerint, & mortiferis impiorum facinorum labibus fuerint omnino corcorrupti, & deprauati.

Et vniuerſa præcepta eius Hoc eſt, quid debeant facere, & quando, & quomodo ſint victimas immolaturi. Sæpe tempore fit, vt quod plerúnque honeſtum haberi ſoleat, inueniatur non eſſe honeſtum eſt enim conſiderandum in omni re quid aptum ſit, & conſentaneum tempori & perſonæ, tum quid in dictis factíſque dedeceat Cùm Timantes immolatā Iphigeniam depingeret, & triſtem expreſſiſſet Calchantem, mœſtiorem Vlyſſem, mœſtiſſimum Menelaum, & oporteret triſtiorem eſſe eius patrem Agamemnonem, videns nō poſſe ſummum illum luctum penicillo imitari, caput mœſtiſſimi patris Agamemnonis velo obtexit. Non enim debebat eſſe in tabula aliquem, qui in luctu & dolore pater mortuæ Iphigeniæ non ſuperaret, Etſi tabula illa magna eſſet induſtria elaborata in oſtenſione luctus Græcorum, tamen vitium eſſe exiſtimauit inſignis pictor Timantes, pingere amicos ſummo ſqualore affectos maximóque dolore laceratos, vbi patrem non poſſet triſtiorem depingere. Si id, quod alio quin artificiū & ingenium pictura præſe fert, vitium eſt ob temporis ac loci circunſtantiā, quāto magis in vita, in moribus & factis? Si pictor quid deceat, quærit, ſi quid tempora petant, quid perſonis dignum ſit, conſiderat, quid faciendū eſt homini in rebus faciendis, in quibus debet decorum ſeruare, & delectu perquirere ex quibus eius pendet vita aut mors, gloria aut infamia? Per vniuerſa precepta intelliguntur hoc loco rerum faciendarum circunſtātiæ, & modus, & diſcretio, quam D. Bernardus in Cātica aurigam virtutum vocat: vbi etiam ait: Tolle diſcretionem, & virtus vitium erit.

Et omnes leges eius. Id eſt, omnia eius ſtatuta. Nonnulli per leges templi intelligunt eius deſcriptiones: alij eius cæremonias.

Et faciant ea. Id eſt, illis templū, diuinū cultū, præcepta & circunſtantias, & ſtatuta, & cæremonias oſtendes, vt hæc, omnia opere adimpleāt. Finis moralis philoſophiæ potiùs eſt facere, quàm ſcire, Quid tibi prodeſt definitionem virtutis percipere, ſi ipſam non habeas virtutem? Non in ſermone regnum Dei eſt, 1. Cor. 4.
inquit Apoſtolus, ſed in virtute. Et Ariſtoteles, Nō de virtute, inquit, ſcire ſat eſt, ſed enitendum eſt, ipſum habere. His, qui in virtutis actiones incubuerint, dicet Dominus. Ve- Mat. 25.
nite benedicti patris mei, percipite regnum,
quia

quia opera miſericordiæ impleuiſtis: Non dicet: Percipite regnum, quia ſcientia fuiſtis *Luc.19* inſtructi, ſed quia in bonis operibus fuiſtis verſati: Ideo nō ait. Diſcite, dū venio, ſed ne*Simile.* gotiamini, dū venio. Bona eſt ſcientia, ſed debet eſſe cum virtute copulata. Vt malum limeum ſolùm nō comeditur, ſed cum perdice, aut alio eiuſmodi cibo: ſic ſcientia per ſe ſola abſque virtute eſca eſt inutilis, at cum virtute miſta magnā affert vtilitatē, & virtutē reddit ſuauiorem & illuſtriorē. Negotia, ad quæ nos Deus inuitat, dicens: Negotiamini, dū venio, opera ſunt honeſta, & actiones virtutū Contemplatio actio etiam eſt, ſed mētis & intellectus. Quædam ſunt animæ, quædam corporis actiones, & ad vtraſque nos dominus inuitat. Ex his duobus generibus actionum reſultant duę vitę, actiua & contēplatiua, ex quarū miſtione efficitur & cōflatur mirabilis quædam compoſitio vita quædam euāgelica, & Chriſtiana ac ſublimis philoſophia. Ad has duas *Luc.12* vitas nos hortatur dominus, dicens: Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardētes in manibus veſtris. Per lumborum pręcinctionē, & præparationē ad labores intelligitur vita actiua, per lumē verò intellectus, & lucernas ardētes vita contemplatiua. Quæ duæ vitæ nomine Liæ & Rachelis ſignificantur. Lia enim idē eſt, quod videns Deum. Tertia vita ab iis duabus diſtincta & ſeparata, quæ eſt poſita in delicijs, & voluptatibus & flagitiis, nō hominis eſt, ſed bruti. Non enim dicēdus eſt homo, qui ducitur appetitu, qui eſt verecundiæ expers, qui diffluit illecebris, qui perturbationibus animi ſuccūmbit, qui virtutem ſpernit, & vitium ſectatur, qui cùm animum habeat, quò nihil eſt in vita præſtātius, nihil excelſius, ſic ſe abiicit & proſternit, vt mihi inter ſe ac inter quadrupedem aliquem putet intereſſe.

Iſta eſt domus in ſummitate montis. Hoc eſt, hæc eſt deſcriptio huius ædificij ſuper mōnte *Sup.10* fundati, vt viſum fuit capite quadrageſimo. Hoc ædificium ſuper montē ſitum, eſt Eccleſia catholica ſupra Chriſtum ædificata, quæ ædificium, & templum, & ciuitas appellatur. *Mat.5.* De ea ait apud Mathæum dominus: Non poteſt ciuitas abſcōdi ſupra montē poſita Mōs *Danie.2* eſt Chriſtus, de quo ait Daniel: Lapis, qui percuſſit ſtatuam, factus eſt mons magnus, & im*Eſai.2* pleuit vniuerſam terrā. Eum appellat Eſaias mōtem præparatum domus domini in vertice montium. Similiter & Michæas, ad quem *Mich.4* confluūt omnes gētes. Hoc eſt primū & præcipuū huius ciuitatis fundamentum, de quo *1.Cor.3* ait Apoſtolus: Fundamētū aliud nemo poteſt ponere, niſi id quod poſitū eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ait igitur Deus Ezechiēli. Hæc eſt deſcriptio, lex, & ratio huius ædificij, quod tibi in vertice montis ſitum oſtendo, vt totū ſit ſacroſanctum, nam omnes fines eius in circuitu ſunt ſanctæ, imò ſancta ſanctorum. Tanta ſanctitate eſt hoc templū refertum, vt totū cum ſuis terminis ſit ſanctū ſanctorū. In *Exo.16* tabernaculo Moyſi, & in tēplo Salomonis illa *3.Reg.6* duntaxat pars ſancta ſanctorum vocabatur, in qua erat arca & propitiatoriū, at in hoc templo nulla eſt pars, quæ nō poſſit ſanctū ſanctorū appellari. Intuere huius templi ſanctitatem & excellentiā. Poteris per tēplū hoc virginem ſacratiſſimā Dei genitricem intelligere, totā ſanctā totā pulchram, totam immaculatā, cui dixit in Cāticis ſponſus: Tota pulchra *Cant.4* es amica mea, & macula non eſt in te Hæc eſt templū domini, ſacrariū ſpiritus ſancti ædificium illud celeberrimū, de quo ſuprà dixerat *Sup.4* Ezechiel: Dimiſit me ſuper mōtem excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ędificiū ciuitatis. Cùm ciuitates oēs ſoluerent tributū, magna eſſet libertas, & eximiū priuilegiū, eſſe vitam, quæ illud nunquā redderet, ſed eſſet libera, & ab illo penitùs immunis. Eſſet hoc profectò ſignū magnæ nobilitatis, & amplitudinis, & gloriæ, præſertim ſi hac lege condita eſſet, vt eſſet in perpetuū libera. Omne genus humanū eſt in ſoluēdo tributo obnoxiū, eſt autē tributū hoc peccatum, in quo oēs generātur. Adæ præuaricatio nō ſolùm illi nocuit, ſed propagini, nec ſolùm ſibi acceptā à Deo ſanctitatē & iuſtitiā perdidit, ſed etiam nobis. Et inquinatus ille per inobedientiæ peccatū, mortē & peccatū in omne genus humanū transfudit, *Rom.5* dicente Apoſtolo: Per vnū hominem peccatū intrauit in mundū, & per peccatū mors, & ita in omnes homines mors pertrāſiit, in quo oēs peccauerunt. Hoc Adæ peccatū, quod origine vnū eſt, & propagatione, nō imitatione tranſfuſum omnibus, ineſt vnicuiq; proprium, per meritū vnius mediatoris domini noſtri Ieſu Chriſti, qui nos Deo recōciliauit in ſanguine *1.Cor.1* ſuo, factus nobis iuſtitia, ſanctificatio, & redēptio, tollitur in baptiſmi ſacramēto, vbi Chriſtum induimus, iuxta id quod ait Apoſtolus. *Gala.3* Quicūq; baptizati eſtis, Chriſtū induiſtis. Et quoniā omnes in peccato originali cōcipiūtur, dicebat diuinus pſal: Ecce enim in iniqui- *Pſa.50* tatibus conceptus ſum, & in peccatis cōcepit me mater mea. Et D. Paul.: Eramus natura fi- *Epheſ.2.* lij iræ. At admirabilis virgo Maria Dei genitrix tributū hoc nunquā tulit. Fuit hoc ſingulare quoddā priuilegiū, quod ei cōceſſit ſummus rex quoniā fuit genita, vt Deū ipſum generaret, & creata à Deo in tēpore, vt eū, qui eſt abſq; tempore conciperet. Ideo fuit abſque peccato concepta, quia eum erat conceptura,

qui hominum peccata deleret, de quo dicebat
Ioan.1 ſanctificatus Baptiſta: Ecce agnus Dei, ecce
qui tollit peccata mundi. Hæc eſt immacula
ta Dei genitrix, hæc eſt ciuitas illa immunita-
te ornata, quæ tale tributũ pendere nõ agno-
uit, de qua ita veluti ſtupefactus diuinus pſal-
Pſal 86 tes canebat: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas
Pſal 84 Dei. Et iterum: Benedixiſti domine terram
tuam, auertiſti captiuitatem Iacob. Peccatum
originale vocat captiuitatem Iacob. Hæc eſt
terra illa ſacerdotalis, quæ nullo erat obnoxia
Gene.47 tributo: Eſt in Geneſi diuinis literis mandatũ
totam terram Aegypti tributariã fuiſſe Pha-
raoni præter terrã ſacerdotalem. Ita permiſit
Deus, vt terris aliis tributo obnoxiis, ſola ſa-
cerdotis terra libera eſſet omnino. Chriſt' eſt
æternus ille ſacerdos, de quo ait Dauid: Tu es
Pſal.109 ſacerdos in æternum ſecũdum ordinem Mel-
Hebr.7 chiſedech: virgo autem ſanctiſſima Dei geni-
trix eſt eius terra, quæ fructũ tulit ipſum do-
minum æternum ſacerdotem, qui admirabi-
lia rerum ſanctiſſimarum myſteria nobis aper-
ruit, & fidem ac verã religionem per omnes
terrarũ regiones longè lateque propagauit,
noſtraque ſcelera ſacrificio ſui corporis ſacra
tiſſimi, & effuſione ſui ſanguinis pretioſiſſi-
mi expiauit, vt nos ad gloriã perduceret ſem-
piternam. Huius ſacerdotis terra eſt illa, quæ
nullum vnquã penitùs habuit peccatum, nec
originale, nec actuale. De illa ait Eccleſiaſti-
Eccle.51 cus: Liberaſti me domine ſecundum multitu-
dinem miſericordiæ tuæ. Fuit enim ab omni
culpa præſeruata. Hęc eſt virga egreſſa de ra-
dice Ieſſe, de qua flos ille aſcendit, qui ait: E-
go flos campi, & lilium conuallium. Ad hunc
Eſaiæ locum alludens Diuus Ambroſius, lo-
Eſai.11 quens de virgine Maria, ait: Hæc eſt virga, in
Cant.2 qua nec nodus originalis, nec cortex venia-
lis culpę fuit. Et glorioſus martyr Cyprianus:
O virgo iuſta & omni iuſtitia pleniſſima, cu-
ius conceptio ſingularis. Et beatus Hilarius:
O virgo benedicta ſuper omnes fœminas,
quæ angelos vincis puritate, quæ omnes ſan-
ctos ſuperas pietate. In ſacro cõcilio Triden-
tino in quinta ſeſſione, vbi dicitur & aſſeritur
omnes eſſe in peccato originali conceptos, in
fine decreti ſunt hæc verba literis mandata:
Declarat tamen hæc ipſa ſancta ſynodus, nõ
eſſe ſuæ intentionis comprehendere in hoc
decreto, vbi de peccato originali agitur, bea
tam & immaculatã virginẽ Mariã, Dei geni-
tricem. Hæc ibi. Hæc ſacratiſſima ſemper vir-
go eſt quaſi ædificium ciuitatis ſupra mõtem
ſitę, hoc eſt, ſupra genealogiã fundatæ patri-
archarum & regum, & prophetarum, & cæte-
Mat.1 rorum, quos numerat Diuus Mathæus, dicẽs:
Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid,
filij Abraham: Abrahã genuit Iſaac, Iſaac au-
tem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudã,
&c. De quibus omnibus orta eſt ſacroſancta
virgo Maria, de qua natus eſt Ieſus, qui voca-
tur Chriſtus. Ex multis lapidibus, & corbibus
terræ efficitur mõs, & ex multis patriarchis, &
regibus, & prophetis, & aliis fit genealogia.
Tota huius generis congeries mõs eſt admo-
dũ excelſus, ſuper quẽ eſt glorioſa Dei geni-
trix, illos omnes, à quibus originẽ ducit lon-
gè ſuperãs altitudine, puritate, ſãctitate, glo-
ria, & excellẽtia. Quare ab Ezechiele meritò
appellatur domus Dei, tota ſancta, imò tota
ſancta ſanctorum in ſummitate mõtis conſti-
tuta. Heua duxit tenebras, Maria lucem: Heua
mortem, Maria vitã: Heua culpã, Maria gra-
tiam. In Maria fuit inſtauratum, quod in He-
ua fuerat amiſſum. Qua in re voluit Deus ſa- *Simile.*
pientiã ſuã oſtẽdere. Si aurifex cõflauit & ef-
fecit vas quoddam pulchrum, ingenioſaque in-
duſtria elaboratum, cenſetur ingenioſus arti-
fex. Sed ſi fracto eo, aliud fecerit ex eadẽ ma-
teria, ex eodem auro multò elegãtius & illu-
ſtrius, tunc illũ ſolertiſſimũ artificẽ dicimus, *Geneſ.1*
ſummiſque laudibus efferimus. Sapiẽtiſſimus
ille opifex, ille aurifex cœleſtis in mũdi prin-
cipio vas cõflauit pulchrum & eximium, ni-
mirum Heuam, ſed vas hoc concuſſione ten-
tationis ſerpentis fuit vſqueadeò ruptum &
attritũ ob ſcelus perpetratum, vt ne vnã qui-
dem gratiæ guttã caperet. At diuinus cælator
& anaglyptes ex eadem maſſa, ex eadẽ carne
humana, ex ipſius Heuæ progenie fecit vas a-
liud multò excellentius & præſtãtius abſque
vlla comparatione, nempe virginẽ ſacratiſſi-
mam Mariam, vas diuinum & admirabile, vas
vitæ, plenũ gratia & ſanctitate, per quod ge-
nus inſtaurauit humanum. De ea ait Eccleſia-
ſticus: Vas admirabile opus excelſi. Ex quo *Eccle.43*
colligimus ſummã eſſe huius cœleſtis artifi-
cis ſapientiam, qui virginem ſacratiſſimã con-
didit, vt ex illa ipſe naſceretur, qui peccata de
leret, & hominibus errãtibus viã æternæ bea-
titudinis conſequendæ aperiret. Poteris lite-
ram hanc ita diſponere: Iſta eſt lex domus:
In ſummitate montis omnes fines eius, in cir-
cuitu ſanctũ ſanctorũ eſt. Ac ſi diceret: Hæc
eſt ratio huius ædificij. Omnes eius termini
erunt in montis faſtigio, & ſanctum ſancto-
rum erit intus ſitum in circuitu. Et hoc di-
ces filijs Iſraëlis, vt intelligãt ad huius ędificij
exẽplar cõſtruẽdũ eſſe futurũ ædificium. Tale
ædificiũ filij Iſraëlis nunquã cõfecerunt, nam
ſecundũ templum fuit multò minus: imò ip-
ſum templũ Salomonicum ad huius templi
magnificentiam non acceſſit. Sed confecit il-
lud Chriſtus Deus noſter, diuin' architectus,
qui

qui illud Ezechiëli oſtendebat. Quemadmo- *Exod.25.* dum Deus oſtendit Moyſi exemplar tabernaculi, quod erat in lege illa vetere conficiendũ, ita oſtendit Ezechiëli templum admirabile, eccleſiæ catholicæ, quod ipſe Deus erat in lege noua conſtructurus.

Iſta ſunt menſura altaris. Deſcripto templo deſcribit altare holocauſti, quod erat in templo, cuius altaris menſura erat cubitі veriſſimi habentis palmum ſupta cubitum vulgarem. Duplex erat cubitus, vnus prophanus, alter ſacer, quo vtebantur ſacerdotes in templo, & hic erat maior prophano, illúmque palmo vno excedebat. Qua de re capite quadrageſimo diſſeruimus.

In ſinu eius erat cubitus. Nimirum altaris. Sinum appellat fundamentum, quod erat eleuatũ ſuper terram, & huius eleuationis menſura erat cubitu vnius. Appellabatur ſinus, quia curuitatẽ habebat: & quia quemadmodũ ſinus, quæ in ea ponũtur, recipit, ita hæc baſis ea, quæ ſuper illa ſita erant. Hoc altare incipiebat à terra: & pars illa prima, quæ ſinus dicebatur, erat altitudinis cubiti vnius Super eam erat altera pars, quæ appellatur crepido minor, eſt autẽ crepido cuiuſque rei extremitas. Erat autem hæc crepido altitudinis duorum cubitorũ. Super crepidinẽ hanc erat altera crepido altitudinis quatuor cubitorum, crepido maior appellata. Super eã erat altare, quod appellatur ariel, aſcendens ſurſum quatuor cubitos Aliæ partes erant veluti baſes huius altaris, in cuius ſuperficie ſuperiore cremabatur holocauſtum. Et hoc altare terminabatur in quadã erectura, ſurſum eleuata, quæ appellatur labiũ, & erat vnius palmi. Et in quolibet altaris angulo erat cornu vnũ. His prælibatis accedamus ad literæ explanationẽ In ſinu eius erat cubitus. Hoc eſt, altaris baſis eleuabatur à terra ſurſum, eratq; eleuationis altitudo cubiti vnius. Sequitur: Et cubitus in altitudine. Id eſt, hoc fundamentum erat latius crepidine cubitum vnum: erat enim crepido anguſtior fundamento: & quo magis eleuabatur hoc opus, eò erat arctius, inſtar pyræ. Nam cũ per altare hoc intelligatur mens noſtra, in qua debet eſſe perpetuus ignis diuinæ charitatis, in quo nos ipſos Deo immolemus in perpetuum holocauſtũ, anima autem noſtra quantò altiùs tendit, tantò ſe magis vnit, cũ quærens, qui eſt ipſa vnitas, ideo hoc altare, quãtò excelſius extollitur, tantò ſe magis vnit & *Simile.* aſtringit. Et quemadmodũ ignis ſurſum tendens quærens ſuum centũ & locum, ſe aſtringit, & pyramidalem efficit figuram: ſic anima noſtra ſurſum ſe efferens, quærẽs Deũ centrũ ſuum, ſe vnit & coadunat: & veluti ignis eteatus quærit ignẽ illum increatum, de quo ait diuus Paulus, & fuerat in Deuteronomio li- *Deut.4* teris mandatum: Deus noſter ignis cõſumens *Hebr.12* eſt. Huius altaris menſuræ ſunt ornamenta virtutum, quæ accipiuntur in cubito veriſſimo, hoc eſt in fide catholica, per quam omniũ virtutũ opera quodãmodo menſurantur, ſine qua fide teſte Apoſtolo impoſſibile eſt placere Deo. *Hebr.11.*

Et definitio eius vſque ad labiũ. Id eſt, hoc altare incipiebat à pauimẽto, & ſurſum aſcẽdẽs ſe aſtringebat, & terminabatur eius altitudo in labio altaris, quod labiũ erat vnius palmi: & ſuperiorem ſuperficiem vndique cingebat.

Hæc quoque erat foſſa altaris. Hoc eſt, in ſuperficie ſuperiore altaris erat quædam foſſa, vbi cremabatur holocauſtum. Eſſe autem foſſam hanc in altitudine altaris, non autem in terra indicat tranſlatio ſeptuaginta habens: Altaris altitudo. Quantò anima noſtra ſe altiùs ad Deũ extulerit, tãtò profundiorẽ humilitatis foſſam habebit in ſeipſa. Eſt enim foſſa hæc in altari humilitas in anima, & propriæ fragilitatis cognitio, quæ hominem Deo gratum facit, ſicut ſuperbia infeſtum. Ideo ait Ec- *Eccle.10.* claſiaſticus: Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia.

Ipſe autem ariel. Ariel ſonat lucem Dei, ſeu leonem Dei, ſiue leonem fortem. Capite 29. Eſaiæ accipitur pro ciuitate Hieroſolyma, vbi *Eſai. 29.* erat altare holocauſti, hîc autẽ accipitur pro ipſo altari. Vocatur autẽ altare holocauſti ariel, quia veluti fortis leo carnes cõſumit, ita altare hoc victimas & holocauſta. Poteris per altare hoc in terra fixo, & ſurſum erecto crucẽ ſanctã intelligere, vbi pro nobis immolatus eſt Chriſtus, ſe hoſtiam deuouens, ac conſtituens. Hoc eſt ſummum noſtrũ holocauſtũ, quod igne diuini amoris flagrauit. In lignis illis combuſta eſt vnica phœnix flammis ſuæ charitatis incenſa Quando diſcipulis ſuis pedes lauit, & in vltima cœna admirabile eucha *Ioan.13.* riſtiæ ſacramentum inſtituit, & apud eos ſermonem illũ habuit amoris pleniſſimũ, quem diuus Ioannes copioſè literis mandauit, quid aliud faciebat diuina illa phœnix, quàm alias mouere, igniſque ardentes flammas erigere, quibus erat in crucis ara cremanda? Illic mortuus eſt dator vitæ, vt morte ſua mortem occideret: illic pepẽdit ipſa vita, vt nobis tribueret vitam: de qua fuerat in libro Deuterono- *Deut.28* mij prædictũ: Erit vita tua pendẽs ante te. Illis ſummus ſacerdos expirauit, vt vbi terminabatur eius labor, inciperet noſtra requies. Quid voluit diuina ſcriptura in libro Ioſue *Ioſu.10.* ſignificare, dicens, homicidã poſt mortẽ ſummi pontificis abſolutum ad patriam propriã

redire, niſi fore, vt genus humanum, quod ſibi
ob peccatum intulerat mortem, poſt Chriſti
ſummi ſacerdotis mortem à ſcelerum vincu-
lis abſolutum ad paradiſi poſſeſſionem perue
nit. Crux illa ſacratiſſima eſt arbor vitæ: eſt
Geneſ. 2. ſcala Iacob, quæ cœlos attingebat, cui domi-
Geneſ. 28 nus erat affixus, per quam ad regnum cœleſte
poſſumus aſcendere. Hæc eſt virga Aaronis,
Exo. 14. quæ mare diuiſit, & viam oſtendit ad verã pa-
triam promiſſionis, quę traducto Dei populo
3. Reg. 6 Ægyptios ſubuertit. Hæc eſt cithara Dauidis,
qua dæmones effugabat. Hæc eſt clauis illa
paradiſi, quæ cœlum aperuit. Nam cùm an-
teà clauſum eſſet, fuit ita diuinitùs per crucẽ
Act. 7. reſeratum, vt dicebat diuus Stephanus: Vi-
deo cœlos apertos. Id intelligens eximius ille
vates Eſaias intuens mentis oculis innocen-
tiſſimum agnum, dominum Ieſum eſſe ſuper
humerum crucem baiulaturum, inducit patrẽ
cœleſtem has voces emittentem: Dabo clauẽ
Eſa. 22. domus Dauid ſuper humerũ eius, & aperiet,
& non erit, qui claudat. Hæc domus regis
Dauidis eſt gloria cœleſtis, aula regis ſempi-
ternæ: clauis, qua aperitur, crux Chriſti eſt, quã
Gene. 22. pius Ieſus, verus Iſaac per cliuum montis Mo
riæ, ad locum tendens Caluariæ ſuis humeris
Mat 27. aſportauit. Illa fuit in montis vertice conſti-
Mar. 15. tuta, & Chriſti corpore ſacrata & glorioſa:
Luc. 23. ibique remanſit erecta tanquam ſingulare tro
Ioan. 19. phæum, & clariſſimum diuinæ pietatis monu
mentũ. In ea oblatus eſt filius Dei, quia ipſe
voluit. Illa eſt altare cæleſtis holocauſti, quod
Eſa. 53. fuit adumbratum in altari hoc, de quo hîc lo-
quitur Ezechiel. Altare hoc quatuor cornua
habebat, & crux alias ſimiliter quatuor: quo
rum duo tranſuerſa etſi viderentur manus
Chriſti tenere, ab ipſis tamen manibus tene-
Haba. 3. bantur. Ita enim ait Habacuc: Et cornua in
manibus eius Ipſe ſuſtentabat crucẽ, in qua
pro nobis immolabatur. Appellatur hoc alta-
re ariel, & ipſa crux ariel fuit, hoc eſt leo for-
tis, quia ipſa vicit mundũ Ea aduerſus hoſtes
tam animæ, quàm corporis munimur. Ea eſt
ſignum noſtrarum ſpiritualium & tempora-
lium victoriarũ. Ea eſt fortitudo noſtra: ea eſt
Chriſtianæ dignitatis pulcherrimum orna-
mentum, noſtræque ſalutis firmiſſimum præ-
4. Reg. 6. ſidium. Cùm filij prophetarum propè Iorda-
nem cæderent ligna ſecuribus, exilijt ferrum
ſecuris, & merſum eſt in flumine: ſed Eliſæus
lignum ſecuris accepit, & miſit in flumen, &
ferrum merſum ſtatim ſuper natauit: & rece-
perunt illud filij prophetarum. Non poterat
erui per ſe, venit Eliſæus; & accepto ligno il-
lud eruit. Nonne aſpicis crucis myſterium?
Erat mundi durities in profundo errorũ ſub-
merſa, iacebat grauis natura noſtra peccato
corrupta in ignorantiæ profunditate: hærebat
genus humanum in imo fluuij pondere pec-
cati grauatum propter lignum, in quo pecca-
uit Adam, propter primorum parentum trãſ-
greſſionem, & propter infinitatem ſcelerum:
venit cœleſtis Eliſæus Chriſtus Deus noſter,
& per lignum crucis erexit ferrum, extulit ho
minum genus, quod ſimile duro & graui fer-
ro in errorum profundo iacebat. Ita Tertul-
lianus, & poſt illum Cyrillus figuram hanc
interpretantur.

Et ariel duodecim cubitorum. Erat hoc altare
quadratum æquis lateribus. Locus crematio-
nis, qui erat in ſuperiore ſuperficie, erat duo-
decim cubitorum, ſed tota ſuperficies erat
quatuordecim: pars autẽ ſuperficiei circuniẽs
locum cremationis appellatur corona, quod
inſtar coronæ caput altaris redimiret: eratq;
dimidij cubiti craſſitudo eius. Diximus per
altare hoc intelligi mentẽ noſtram, quę debet
eſſe quadrata hoc eſt conſtans ac firma in vir-
tute. Per duodecim cubitos in loco crematio-
nis intelligitur inſtructio duodecim apoſto-
lorũ: & per quatuordecim cubitus in tota ſu-
perficie quatuordecim articuli fidei. Et per co
ronã intelligitur victoria, quam anima de ho-
ſtibus ſuis reportat, eorũ tentationibus reſi-
ſtens: & præmiũ, quo afficitur à Deo eius cer-
taminis inſpectore. In hoc altari debemus
propriã cõburere voluntatẽ igne illo, de quo
ait Chriſtus. Ignem veni mittere in terram, & Luc. 12.
quid volo, niſi vt accẽdatur. In huius animæ
foſſa eſt magna cogitationũ multitudo, quæ
vix poſſunt cohiberi. Vt enim fluuius aquarũ Simile.
rapidus & vehemẽs magna cũ difficultate de-
tinetur & impeditur: ſic fluuius cogitationũ
à fonte cordis manantium, vix poteſt coerce-
ri, ne aliqua fluat ex parte, nam obturata vna
exit per alteram. At ſi vir eſt animi fortitudi-
ne munitus, impetum inutiliũ cogitationum
continet & coercet, & ita ariel, hoc eſt leo for
tis eius animus vocatur. In hoc altari pro vi-
tulo debemus immolare ſuperbiæ tumorem,
pro ariete irã ferueſcẽtẽ extinguere, pro hirco
ſenſualitatis motum exurere, pro columbis &
turturibus cunctas cordis vanitates concide-
re. Hæ ſunt veræ victimæ igne charitatis exu-
ſtæ, & gladio obedientiæ occiſæ. Præcepit
Deus Abrahamo, vt filium ſuum Iſaac immo Gene. 22.
laret, ille autem cum occidere volens occidit
arietem. Iſaac incolume permanente. Iſaac
gaudium & riſum ſignificat. Vult Deus, vt car
nis voluptates occidamus, eáſque tanquã fi-
lios immolemus. Cùm autem gaudia & oble-
ctationes ſacrificamus Deo, non illa amitti-
mus, nam amittẽtes gaudia corporis, inuenie-
mus gaudia ſpiritus, iugulamus arietem falſã
volu

voluptatis, & inuenimus Iſaac diuinæ conſolationis. Aſpicis igitur per hoc altare holocauſti animã noſtrã ſignificari, in qua debet eſſe charitatis ignis, vbi nos ipſos immolem[us], & ſignificari ſanctam Chriſti crucem, in qua ipſe ſe obtulit in holocauſtũ, & diuinum ſacrificium. Foſſa altaris eſt humilitas Chriſti, quæ magnoperè apparuit in cruce, vel eſt humilitas in anima verè Chriſtiani, vel eſt cogitationum receptaculum.

Et ſinus eius vnius cubiti. Id eſt, fundamentum altaris erat vnius cubiti ſuper terrã, per quatuor latera.

Gradus autẽ eius verſi ad orientem. Ita vt qui aſcenderent ad immolandum, haberent oculos aduerſus templũ. Aduerte. Non explicat, quot ſint gradus, quibus aſcenditur ad holocauſtũ. Nam ad Chriſtum crucifixum variè tendunt homines, vt ſe cum illo crucifigant, alij per plures gradus, alij per pauciores. Ideo graduum numerus relinquitur incertus, vt etſi altiores aſcendamus, ſemper tamen in inferiorib[us] nos eſſe exiſtimemus, eamúſq; iuxta prophetæ ſententiam de virtute in virtu-
Pſal. 83 tem, donec videatur Deus in Sion. Hoc eſt in æterna fœlicitate.

Et dixit ad me, fili hominis hæc dicit dominus Deus: Hi ſunt ritus altaris, in quacunque die fuerit fabricatum, vt offeratur ſuper illud holocauſtum, &
F effundatur ſanguis. Et dabis ſacerdotibus & Leuitis, qui ſunt de ſemine Sadoch, qui accedunt ad me, ait dominus Deus: vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et aſſumens de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius, & ſuper quatuor angulos crepidinis, & ſuper coronã in circuitu, & mundabis illud, & expiabis. Et tolles vitulum, qui oblatus fuerit pro peccato, & combures eum in ſeparato loco domus extra ſanctuarium. Et in die ſecunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato, & expiabunt altare,
G ſicut expiauerunt in vitulo. Cumq́ue compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conſpectu domini: & mittent ſacerdotes ſuper eos ſal, & offerent eos in holocauſtum domino. Septem diebus facies hircum pro peccato cotidie, & vitulum de armento, & arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare, mundabunt illud: & implebunt manum eius. Expletis autem ſeptem diebus in die octaua, & vltrà facient ſacerdotes ſuper altare holocauſta veſtra: & quæ pro pace offerunt. Et placatus ero vobis: ait dominus Deus.

Et dixit ad me. Egit de altari ſacrificijs, nunc agit de ritibus ſacrificandi. Sequitur. Hi ſunt ritus altaris. Id eſt, hæ ſunt obſeruationes circa altare hoc cuſtodiendæ.

Qui ſunt de ſemine Sadoch. Sadoc idem eſt quod iuſtus, ſacerdos fuit in lege vetere, de quo ſupra locuti ſumus, cap. 40.

Vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Idem dixerat his verbis dominus in Leuitico: Immolabit vitulum coram domino: & of- Leui. 1
ferent filij Aaronis ſacerdotis ſanguinẽ eius fundentes per altaris circuitum. Hic vitulus pro populi peccato oblatus Chriſti imaginẽ gerebat: de quo dixerat Eſaias: Oblatus eſt, Eſa. 53
quia ipſe voluit. Ad illum locum Leuitici videtur alludere regius vates, quãdo in pſalmo inducit Chriſtum cum patre in hunc modum Pſa. 39
loquentẽ: Holocauſtomata & pro peccato nõ tibi placuerunt, tunc dixi: Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. Agebatur de ſacrificio, & quoniam liber Leuiticus plenus eſt ſacrificiorum, cœleſtia ſacramẽta ſpirantium, per caput libri intelligitur principiũ Leuitici, & ipſum primũ caput, vbi tractatur de vitulo pro mundi peccato immolãdo. Statim in libri frõtiſpicio agitur de Chriſto pro hominum ſceleribus ſacrificãdo. Intelligi autem pſalmũ illum de Chriſto, indicat D. Paulus in epiſtola ad Hebræos. Sunt tamen, qui Hebr. 10
per caput libri ſummam intelligãt totius ſcripturæ, vt ſit ſenſus: Si totã legis ſubſtãtiam in epitomen & compẽdium redegeris, totã eam inueniens locutam eſſe de me.

Et aſſumens de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius. Hoc eſt accipiẽs de ſanguine vituli immolati pones illud ſup quatuor cornua altaris. Hic eſt ſanguis Chriſti, qui quatuor crucis cornua tinxit, & quatuor mundi partes liberauit, & à dæmonis tyrãnide redemit. Nõ corruptibilib[us] auro & argẽto, inquit Apo-

ſtolorum princeps, redẽpti eſtis de vana ve-
1.Pet.1 ſtra cõuerſatione paternę traditionis, ſed pre-
tioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chri-
ſti & incontaminati. Et diuus Paulus in pri-
ma ad Corinthios: Empti enim eſtis pretio
1.Cor.6 magno. Et D. Ioannes in prima epiſtola ſua:
Sanguis Ieſu Chriſti filij Dei emũdat nos ab
1.Ioan.1 omni peccato. Hic Chriſti ſanguis quatuor al-
taris cornua decorans, quatuorque orbis ter-
ratũ oras eripiens, fuit per duodecim apoſto-
los prædicatus, qui ſunt duodecim cubiti hu-
ius altaris in lõgitudine, & in latitudine, quo-
niam mundum vniuerſum in longitudine &
Pſal.18 latitudine peragrarũt, & vt diuinus cecinerat
vates: In omnẽ terrã exiuit ſonus eorũ, & in
fines orbis terræ verba eorũ. Verùm vbi ædi-
tio noſtra habet: Et aſſumẽs de ſanguine eius,
& ponens, &c. habent ſeptuaginta: Et aſſumẽt
de ſanguine eius, nempe ſacerdotes, & ponẽt.
Eam ob cauſam poteſt hoc ita explanari: Aſ-
ſument de ſanguine eius pones ſuper qua-
tuor cornua eius, hoc eſt, aſſumendũ à ſacer-
dotib' dices, & ab illis ſuper quatuor cornua
altaris ponẽdũ. Vel ideo hoc ſanguine vnge-
batur altare, vt intelligeremus, debere nos
animam noſtram vngere memoria ſanguinis
Ieſu Chriſti, per piam & deuotam meditatio-
nem & compaſſionem, & ad ipſam animam
meritũ ſanguinis paſſionis, & mortis redem-
ptoris noſtri per ſancta ſacramẽta applicare.

*Et combures illum in ſeparato loco domus extra
ſanctuarium.* Hoc eſt non combureturt hic vi-
Leui.16 tulus domi, ſed in loco ſeparato à domo extra
Num.19 ſanctuarium. Eodem modo in libro Leuitici
& numerorũ præcepiſſe Deum legimus, vitu-
lũ pro peccato immolatũ extra caſtra aſpor-
Hebr.13 tari. Hæc loca interpretãs de Chriſto D. Pau-
lus in epiſtola ad Hebræos, Quorum anima-
lium inquit, infertur ſanguis pro peccato in
ſancta per pontificem, horũ corpora crema-
Mat. 21 bantur extra caſtra. Propter quod & Ieſus vt
ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum,
extra portam paſſus. Exeamus igitur ad eum
extra caſtra improperium eius portãtes: Hæc
ille Idem voluit ipſe Chriſtus Iudæis ſignifi-
care, quãdo narrauit illis parabolã de patre-
familias, qui vineã plãtauerat, miſitque filiũ
ſuum ad colonos, qui eum apprehenſum eie-
cerunt extra vineam, & occiderunt. Fuit enim
à ciuitate Hieroſolyma deiectus, & in monte
Caluariæ crucifixus, vbi diuini amoris incen-
dio flagrans, fuit vitulus cœleſtis in crucis al-
tari pro nobis immolatus. Sed & vnuſquiſq;
noſtrum vitulus eſſe debet totus immolatus
in cruce pœnitentiæ, extra ciuitatem mundi,
extra caſtra vanitatũ, & deliciarũ, extra ina-
nes hominum opiniones, & dimicationes, &
cupiditates. Ad hoc nos hortatur Apoſto-
lus in epiſtola ad Romanos, dicens: Obſecro Rom. 12
vos fratres per miſericordiã Dei, vt exhibea-
tis corpora veſtra hoſtiã viuentem, ſanctam,
Deo placentem, rationabile obſequiũ veſtrũ.
Rationabile obſequium appellat humanum
ſacrificiũ, cum homo ſeipſum immolat Deo,
ei ſeruiens & obtemperans. Græcè enim eſt,
latriam logicin. Hoc eſt, non carnale ſacrifi-
cium vitulorum mortuorum, & animaliũ ir-
rationabilium, quemadmodum Iudæi olim
offerebant, ſed rationale & ſpirituale, nouæ
in Chriſto vitę ſacrificiũ, ſacrificare vos ipſos
viuẽtes & rationabiles. Id appellat hoſtiã vi-
uentem, & obſequium rationale. Ac ſi dice-
ret: non eſt neceſſe, vt occidatis vos ipſos, eſt
enim omnib' anima in cuſtodia corporis re-
tinenda, nec iniuſſu Dei eius creatore ex hac
vita decendendum, & vincula carceris fran-
genda, ne munus aſſignatum à Deo defugiſſe
videamini, ſed occidite impios appetitus, &
concupiſcentias deprauatas, contemnite vo-
luptates, coërcete vanas cogitationes, offerte
Deo animã & cor veſtrum, & ita mortui quò
ad carnem, & viui quo ad ſpiritum, eritis vi-
uum & rationale holocauſtũ. Hoc autem ob
ſecrabat Romanos Diuus Paulus dicens: Ob
ſecro vos fratres, quibus verbis fraternam e-
ius charitatem, & profundã animi ſubmiſſio-
nem oſtendebat. Et ne aliquis exiſtimare ſa-
tis eſſe præbere Deo voluntatem, non autem
corpus, incipit à corporibus, indicãs non ſa-
tis eſſe Deũ colere intus per voluntatem, ſed
oportere corpora etiã illi immolare per bo-
norũ operũ ſacrificia, per pœnitẽtiã & carnis
mortificationem. Quibus verbis obiter oſtẽ-
dit antiquata eſſe & finita legis ſacrificia ani-
malium mortuorũ, quæ vmbra fuerant Chri-
ſti occidendi, qui morte ſua erat mortem oc-
ciſurus Nunc verò mortuo Chriſto, & eccle-
ſia conſtituta, & humana redemptione cele-
brata, ceſſaſſe iam vetera ſacrificia, quoniam
apparente veritate neceſſe eſt vmbras & figu
ras diſparere. Oportet autem rationabile ob-
ſequium, & ſacrificiũ, hoc eſt, nos ipſos Deo
immolare. Ita hunc diui Pauli locum Orige-
nes, & Photius, & alij nonnulli exponunt. Po-
teris nihilominus per obſequium rationabi-
le illud intelligere, quod eſt ad rationis nor-
mam directum, & rationabiliter factũ. Ita il-
lud interpretatur Auguſtinus libro decimo
de ciuitate Dei, & D. Hieronymus in ſcho-
liis: & Theophylactus in commentariis in il-
lum locum: & poſt eos diuus Thomas. Nam
non ſatis eſt bonum opus efficere, niſi illud
prudenter & rationabiliter efficias, & perſo-
næ, tẽporis, ac loci, ordinem & circunſtantias

obſerues iuxta id quod ait in prima ad Corin-
1.Cor.4. thios Apoſto.Omnia honeſtè,& ſecundum or-
dinem fiant in vobis.Hoc eſt,decenter,& ordi-
natè,& cum debitis circunſtantijs.

Et mittent ſacerdotes ſuper eos ſal. In Leuitico
ſunt hæc verba literis mandata:Quicqui d ob-
Leui.2. tuleris ſacrificij,ſale condies:Et apud Marcum
ait dominus:Omnis enim igne ſalietur,& om
Mar.11. nis victima ſale ſalietur.Et paulò pòſt:Habete
in vobis ſalem.Per ſalem ſapientia intelligi-
tur,& prudentia. Debemus nos Deo in holo-
cauſtum offerre & perpetuum ſacrificium,ſed
ſapienter & prudēter,vt paulò antè dicebam,
iuxta id quod citabā ex Apoſtolo:Rationabi
le ſit obſequium veſtrum. Omnes virtutum a-
ctiones debent eſſe, cum prudentia cōiunctæ.
Rom.12. Cōquerentibus ciuibus Iericho,& apud pro-
phetam Eliſæum ſterilitatem aquarum regio-
4.Reg.2. nis illius lamentantibus dixit diuinus vates:
Afferte mihi vas nouum,& mittite in illud ſa-
lem.Et ſale illo aquas reddidit dulces. Aquæ
illæ ſteriles , ſunt quædam Moſaicæ ſanctio-
nes,quarum ſuperficies,ſi literam tantùm ſpe
ctes,nihil habere videtur,quod legētem ædi-
ficet,nihil,quod illum oblectet. At ſi cùm ad
legis lectionem acceſſeris,cor nouum attule-
ris,ſale ſapientiæ refertum,in litera occidēte
ſpiritum inuenies viuificantem:& id quod ſte-
rile tibi & amarum videbatur , in ſuauitatem
& dulcedinem conuertetur. Videbis enim ver
ba illa ſpirare diuina nouæ legis ſacramenta,
& bonorum,quæ erant ventura,imaginē geſ-
ſiſſe.

Septem diebus facies hircum. Hoc eſt ſacrifi-
cabis hircum.Sequitur:Et vitulum de armen-
to Ex Hebraico poteſt verti:Et vitulū filiū bo
uis.Sequitur. Et arietem de pecoribus imma-
culatos.Dictio,immaculatos refertur ad hir-
cum & vitulum & arietem. Vitulus eſt corpus
proprium,hircus portio ſenſitiua, aries ratio,
quæ ductrix eſt operum animæ ,ſicut ouium
ductor eſt aries. Omnia hæc debemus Deo
immolare ſeptē diebus,hoc eſt,toto vitæ ſpa-
tio,numerus enim ſeptenarius totum tempus
pœnitentiæ deſignat.Hi ſunt ſeptem dies,qui-
bus ad ſpiritualem circūciſionem peruenitur.
Et quibus ſeptem illis donis ſpiritus ſancti ab
Eſaia capite vndecimo numeratis ornati,per-
Eſai. 11. ueniemus ad diem octauum,ad reſurrectionē
vitæ,ad montem æternæ hæreditatis, de quo
dicitur in lib.Exodi:Introduces eos & planta-
bis in monte hæreditatis tuæ,firmiſſimo habi-
Exo. 15. taculo tuo,quod operatus es domine. Ibi re-
quieſcent,qui hìc tempore ſeptenario ſeipſos
Deo obtulerint & immolauerint,& vt ait Chri
ſtus apud Mathæum:Tunc fulgebunt iuſti ſi-
Mat. 13. cut ſol in regno patris eorum.

Et implebunt manum eius. Nimirùm altaris.
Vt manu capimus oblata , ita altare capiebat
ea,quæ in eo immolanda ponebantur. Vel ſic,
Filij Iſraelis implebunt manum ſacerdotis im-
molantis. Nam populus animalia ſacerdoti
miniſtrabat Vel ſic:Sacerdotes implebunt ma-
num ſuam carnibus ſacrificiorum.In nonnul-
lis enim codicibus pro implebunt manū eius,
eſt ad marginem implebunt manum ſuam Et
Septuaginta habent : Et implebunt manus eo-
rum,ſiue ſuas.

Et quæ pro pace offerunt Præcantes vt pacem
obtineant.Vel gratias agentes pro pace obtē-
ta.Ex hebraico verti poteſt: pacificas hoſtias
veſtras Solebant quondā veteres , cùm pacem
& tranquillitatem cōſequebantur,hoſtias Deo
offerre,quæ dicebantur pacificæ, ad animi gra
titudinem pro tam eximio beneficio oſtendē- Exo. 24.
dam.De ijs oſtiis pacificis loquitur diuina ſcri & 32.
ptura capite vigeſimo quarto, & trigeſimo ſe- Leui. 3.
cundo Exodi Et capite tertio,& ſeptimo Leui- & 7.
tici Et capit. 35 libri ſecundi Paralipomenon. 2.Pal.35.
Et alijs in locis.

Annotationes ex Hebræo in caput XLIII.

ET *in ruinis regum ſuorum.* Non contamina-
bitur nomen meū ait Deus in peccatis He
bræorum & regum ipſorū Eorū peccata rui-
nas appellat.In Hebraico pro ruinis eſt פגרי
pighre,à verbo פגר quod ſignificat ruere,de-
fatigari,& laſſum eſſe,vt primo Regū 30. Sub-
ſtiterant enim ducenti,qui laſſi tranſire non po 2.Re.20.
terant torrentem Beſor Inde deriuatur nomē
hoc pegher quod laſſitudinem ſignificat & rui
nam,quam ſignificationem ſecutus eſt noſter
interpres.Significat etiam hoc nomē cadauer,
vt apud Eſaiam : Quaſi cadauer putridum Et Eſa.14.
Numerorum quartodecimo : Veſtra cadauera Num. 14.
iacebunt in ſolitudine. Hac ratione ducti Pa-
gninus & Brixianus vertunt: In cadaueribus
regum ſuorum. Videtur alludere diuinus va-
tes ad reges Amon & Manaſſen , qui fuerunt 4.Re 21.
iuxta templum ſepulti in hortis ſuis : & cada- 2.Pa. 33.
ueribus ſuis ſacra polluerunt. Quicquid enim
tunc attingebat cadauer, pollutum manere di-
cebatur iuxta legis cæremonias , vt conſtat ex
Leuitico & Deuteronomio.Poteris per ruinas Leui.11.
intelligere cædes , quas principes & magnates Deut.14.
Iudæorum inſerebant innocentibus Huic in-
terpretationi fauet verſio ſeptuaginta , ita ha-
bens:Non contaminabit vltrà domus Iſraelis
nomen meum ſanctum , ipſi & duces eorum
in fornicatione ſua , & in homicidijs ducum
ſuorum. Pro in ruinis vertunt ἐν τοῖς φόνοις.
hoc eſt,in homicidijs

ARGVMENTVM CAPITIS XLIIII.

Oſtendit diuinus vates, quæ templi porta ſit clauſa. Iubetur populi flagitia reprehendere. Explicat, qui ſint ad templi miniſterium admittendi, qui verò reprobandi. Deſcribit ſacerdotum officium, qui tanta debent eſſe animi puritate & magnitudine muniti, tam firma rerum humanarum tolerantia roborati, tam validis virtutum mœnibus vndique ſepti, vt nullis tentationum oppugnationibus vincantur, nullis hoſtium machinis expugnentur.

CAPVT XLIIII.

A ET conuertit me ad viam portæ ſanctuarij exterioris, quæ reſpiciebat ad orientem: & erat clauſa. Et dixit dominus ad me: Porta hæc clauſa erit, & non aperietur: & vir non tranſibit per eam, quoniam dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam: eritque clauſa principi. Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panẽ coram domino. Per viam portæ veſtibuli ingredietur, & per viam eius egredietur. Et adduxit me per viam portæ aquilonis in conſpectu domus: & vidi: & ecce impleuit gloria domini domum domini. Et cecidi in faciem meam: & dixit ad me dominus: Fili hominis pone cor tuũ, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi omnia, quæ ego loquor ad te de vniuerſis cæremoniis domus domini, & de cunctis legibus eius. Et pones cor tuum in
B vijs templi, per omnes exitus ſanctuarij: & dices ad exaſperantem me domum Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael, eò quòd inducitis filios alienos incircuncifos corde, & incircũciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo, & polluant domum meam: & offertis panes meos, adipem & ſanguinem, & diſſoluiſtis pactum meum in omnibus ſceleribus veſtris: & non ſeruaſtis præcepta ſanctuarij mei: & poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in ſanctuario meo vobis metipſis. Hæc dicit dominus Deus: Omnis alienigena incircunciſus corde, & incircunciſus carne non ingredietur ſanctuarium meum, omnis filius alienus, qui eſt in medio filiorum Iſrael.

EXPLANATIO.

ET *conuertit me.* Nimirùm ductor meus. Locutus fuit de templo & de altari holocauſti nunc loquitur de eius oblationibus. Templum & atrium intra tertium murũ, quod erat intimum in quo erat ipſum templum: totum hoc appellabatur ſanctuarium, ſed templum dicebatur ſanctuarium interius, atrium verò ſanctuarium exterius quia erat extra templũ. Ait igitur ſe fuiſſe conuerſum ad viam portæ orientalis atrij interioris quod atrium appellabatur ſanctuarium exterius: quæ quidem porta clauſa erat

Porta hæc clauſa erit, & non aperietur. Capite ſuperiore dictum fuit, ingreſſum fuiſſe dominum per portam hanc. Et quoniam gloria domini per eam introierat nemo poterat ingredi per illam Oportebat eſſe portam illam magno affectam honore, & ingente veneratione, quæ tanta dignitate & excellentia erat ornata, vt Deus dignaretur per illam introire. Et licèt porta hæc omnibus eſſet clauſa, poterat tamẽ princeps ingredi per eam. & in ea ſedere: ideo ait: Eritque clauſa principi Ac ſi dicat: Erit clauſa ad vſum principis: omnibus alijs clauſa erit, præterquam ipſi: ille enim eam clauſam habebit Sed quis non videt, portam hanc in domo Dei perpetuò clauſam, per quam ſolus Deus ingreſſus & egreſſus eſt eſſe ſacratiſſimam Dei genitricẽ Mariam perpetua virginitate præditam in cuius vtero virgineo Deus humanam carnem ex puriſſimis eius ſanguinibus aſſumpſit per quam egreſſus eſt Chriſtus naſcens in mundo illa in virginitate ſua permanente? Diuus Hieronymus explicans hunc locum per hanc portam ſemper clauſam, hanc ſacratiſſimam ſemper virginem Mariam intelligit. In eadem ſententia eſt diuus Ioannes Chryſoſtomus in homilia de Ioanne Baptiſta, & beatus Ambroſius epiſtola 81. & ſanctus Cyprianus de ſymbolo apoſtolorum: & diuus Auguſtinus tomo decimo ſermone ſecundo natiuitatis domini. & ſermone quartodecimo eiuſdem feſti: & Damaſcenus libro quarto, capite quintodecimo: & Euſebius Emiſſenus de natiuitate domini homilia prima: & multi alij doctores. Eſt igitur hæc porta abſque

abſque dubio Dei genitrix virgo, ex qua natus eſt Ieſus, qui ſe hominibus oſtendit, & cõmunicauit, & cum illis conuerſatus eſt. Ita de illo prædixerat Baruc propheta: Hic eſt
Baruc. 3. deus noſter, & nõ æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Pro hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Hæc ille. Porta hæc clauſa, per quam ille ingreſſus eſt, Maria eſt ſemper virgo, princeps autem hic, qui per eam ingreſſus & egreſſus eſt, ipſe Chriſtus eſt Deus noſter, quẽ Eſaias principẽ pacis appel-
Eſa. 8. lat, & diuus Ioãnes in Apocalypſi principem
Apo. 1. regum terræ. Hæc eſt porta illa orientalis, in quã ingreſſus eſt oriẽs ille, de quo dixerat Za-
Zacha. 6 charias propheta: Ecce vir: Oriẽs nomen eius:
Ioan. 8. per quã egreſſa eſt lux illa, quæ de ſe ait: Ego ſum lux mũdi. In arca Noë erat quædã ianua,
Geneſ. 6. qua ingrederetur lux, quæ ſplenderet, nõ autem aqua, quæ obrueret. Hæc arca imago fuit eccleſiæ catholicæ iuxta Origenis ſententiã, quem hac in re ſecutus eſt diuus Hieronymus, & viri alij ſapientia præſtantes. Ianua huius arcæ virgo eſt Dei genitrix, per quã in eccleſiam ingreditur claritas gratiæ, qua ſalui ſumus, ſed nõ aqua culpæ, qua ſubmergamur. Hanc habet naturam vitrea feneſtra ob materiam tranſlucidam, vt lucem recipiat, non autem aquam, nec puluerem, ob diaphanitatem capax eſt claritatis, ob ſoliditatem impenetra-
Simile. bilis, & aquarum expultrix. Et quemadmodum ſol per vitream feneſtram ingreditur, & egreditur ſine ipſius vitri corruptione, ſic ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter in ſacratiſſimo virginis vtero fuit admirabiliter conceptus, & ex ea natus abſq; ipſius virginis fractione, manſit enim virgo in partu, & poſt partum, quemadmodum ante partum. Hæc eſt, de qua
Eſa. 7. dixerat Eſaias: Ecce virgo concipiet, & pa-
Math. 1. riet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel: hoc eſt nobiſcum Deus. Hæc porta clauſa eſt in æternum ſecũdum virginitatem, ſed aperta ſecũdum charitatem: illa eſt enim, per cuius merita & interceſſionem viri iuſti æternum gloriæ templum ingrediuntur. De
Pſal. 117. ea cecinit diuinus pſaltes: Hæc porta domini, iuſti intrabunt per eam: hoc eſt per eius
Ruth 4. meritum & interceſſionem. Hæc eſt porta, in qua factum eſt matrimonium inter Booz & Ruth, hoc eſt inter Chriſtum & eccleſiam.
2. Reg. 18 Iuxta hanc portam ſedens Dauid audiuit ſaluum eſſe exercitum ſuum, & mortuum hoſtẽ ſuum Abſolonem. Eam ob cauſam Ieremias
Ierem. 7. has voces emiſit: Sta in porta domus domini. Hæc eſt porta, cui appropinquans filius
Luca 2. Dei mortuum ſuſcitauit. Nam ideo genus humanum, quod per peccatum mortuum erat, & ad vitam redut, quia filius Dei humanam aſſumpſit naturam, ex vtero virginis tanquam *Pſal. 18.*
ſponſus de thalamo ſuo proceſſit, & exultauit vt gigas ad currendã viam, à ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſq; ad ſummũ eius. Hæc eſt porta, de qua ait diuus Ioannes in Apocalypſi: Vidi, & ecce oſtium aper- *Apoc. 4.*
tum in cœlo. Aperta eſt porta hæc per charitatem, vt eius precibus & meritis nos intromitteret ad cœlum: ſed clauſa per virginitatem, vt eſſet omni puritate prædita, & ab omni corruptione penitùs reſeruata. Si Habacuc in lacum leonũ deferens Danieli pran- *Danie. 13*
diũ ingreſſus & egreſſus eſt, nõ apertis oſtiis, ſed clauſis, quomodo beatiſſima Dei genitrix non poſſet ſaluis clauſtris pudoris concipere, & parere, cùm eius filius ſit ipſe Deus, factus homo? Natus eſt ſol de ſtella, ſol qui occaſum neſcit, ſtella, quæ ſemper rutilat & micat. Quemadmodum ſydus radiũ profert abſque *Simile.*
ſui corruptione, ſic beata Maria filium peperit abſque virginalis pudicitiæ amiſſione. Vt ad- *Simile.*
ueniente nocte multa ſydera apparẽt in cœlo ab oriente ad occaſum tẽdentia, ſed paruo lumine rutilantia, in aurora verò ſole aduentante apparet ſtella fulgentiſſima, quæ Lucifer, & ſtella matutina, & ſydus auroræ ſolem præcedens appellatur: ſic poſt peccatum Adæ adueniẽte nocte culpæ aſtra multa apparuerũt: nimirum Abel, Enoch, Noe, Abraham, & cæteri patriarchæ & prophetæ, ſed omnia hæc aſtra paruo gratiæ lumine micabant. At temporis plenitudine aduentante, quo erat pater filium ſuum miſſurus vt mundum vniuerſum diuino ſplendore illuſtraret, ſolem illum iuſtitiæ Chriſtum Deum noſtrum, apparuit virgo ſacratiſſima, ſtella illa matutina, pulcherrima, aurora illa fulgentiſſima, quæ attulit diuinum ſolẽ, quæ noctis diſpulit tenebras, & admirabilem lucem gratiæ ſecũ aſportauit. Hæc eſt mater & virgo, quæ verbum peperit intacta, aurora illa, de qua eſt in Canticis literis man- *Cant. 2.*
datũ. Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens. Extulit eam Deus, quia ipſa ſe humiliauerat: iuxta id quod ipſa cecinit: De- *Luc. 1.*
poſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Virgo eſt & humilis. Audis virginẽ, audis humilem. Si non potes virginitatẽ humilis imitari, imitare humilitatem virginis, nec dubites de eius virginitate, qui de eius humilitate nõ dubitas. Rubus eſt ardens, ſed ſeipſum non *Exo. 3.*
cõburens. Vt verbũ abſq; corruptione cordis *Simile.*
cõcipitur, & procedit, quin potius cordis corruptio perfecti verbi cõceptionem non patitur: ſic Chriſtus, qui verbum eſt patris, de quo ait diuus Ioannes: In principio erat verbum, *Ioh. 1.*

& ver

& verbum erat apud Deum:& Deum erat ver-
bum: ſine matris corruptione conceptus, & in
lucem editus fuit. Cùm caro ita fuerit à ver-
bo ſumpta, vt eſſet caro verbi Dei, æquũ erat,
vt abſque matris corruptione conciperetur.
Vnde in quodam Epheſini cõcilij ſermone le-
gitur. Quæ parit carnem putam, à virginitate
ceſſat: ſed quia natum eſt in carne verbũ, Deus
cuſtodiuit virginitatẽ, ſeipſum oſtendens per
hoc verbum: nec enim noſtrum verbum cùm
paritur, corrumpit mẽtem, nec Deus verbum
ſubſtantialem partem eligens, peremit virgi-
nitatẽ. Et D. Auguſtinus, Fas, inquit, non erat,
vt per eius aduẽtum violaretur integritas, qui
venerat ſanatũ corrupta. Ait Innocentius ter-
tius vir omni ſapientia & nobilitate præſtãti,
pontifex maximus, & refert diuus Antoninus
quarta parte theologali, fuiſſe quondam Ro-
mæ templum paci dedicatum, quod Gentes il-
læ à fide alienatæ æternum eſſe exiſtimabant,
quòd dixiſſet Apollo fore, vt nunquam rue-
ret, niſi cùm virgo quædam pareret inuiolata
virginitate permanente. Cùm autem illæ hoc
fieri poſſe non crederent, ædificium illud tem
plum perpetuitatis appellarunt. At nocte illa,
qua Chriſtus natus eſt, corruit templum illud,
& fuit funditus euerſum, quia ſcilicet virgo
Dei genitrix filium tunc peperit permanens
intacta. Refert etiam eodem loco diuus Anto-
ninus citans diuum Thomam, in ſepulchro cu
iuſdam Gentilis, qui ante aduentum Chriſti
migrauerat è vita, fuiſſe ſub capite defuncti in
uentam laminam, in qua erant hæc verba li-
teris exarata: Chriſtus naſcetur de virgine
Maria, & credo in eum: O ſol iterum me vide-
bis Conſtantini & Hyrenæ temporibus. Et ita
euenit: nam imperium obtinere Conſtantino
quodam filio Hyrenæ, qui multos poſt annos
à Conſtantino Maximo imperauit, fuit ſepul-
chrum illud reſeratum, & lamina hæc reper-
ta. In pſalmo, vbi nos habemus iuxta verſionẽ
*Pſa.*109. ſeptuaginta: Ex vtero ante luciferum genui
te: poteſt eſſe, ſi verba verbis ex hebraico in
latinum ſermonem reddideris: Ab vtero auro
Mat. 22. ræ tibi ros generationis tuæ. Loquitur cœle-
*Mar.*12. ſtis pater cũ filio ſuo vnigenito Chriſto Deo
Luc 20. noſtro, vt ipſe Chriſtus apud euangeliſtas te-
*Hebr.*1. ſtatur: & diuus Paulus in epiſt. ad Hebræos: &
1.*Cor.*15. in prima ad Corinth. Et diuus Petrus in Actis
*Act.*2. Apoſt. Ait igitur filio: Ab vtero auroræ, hoc
eſt, à ventre virginis ſanctiſſimæ tibi ô Chriſte
Simile. eſt corpus generatum. Vt enim terræ vapor
vi ſolis fertur in ſublime, atque ibi ſub auro-
ra concretus conuertitur in rorem, qui deci-
dens terram reddit fertilem & læta: ſic puriſ-
ſimus ſanguis virginis glorioſæ Mariæ virtu-
te ſpiritus ſancti, verum influens ſine vlla vi-
rilis ſeminis commiſtione concreuit in cor-
pus Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui editus in
lucem, terram gaudio affecit, & generi huma-
no ſpiritualem fœcunditatem tribuit, vt vbe-
res virtutum fructus produceret. Id mentis
oculis intuens Eſaias Chriſti conceptum &
ortum ex vtero virgineo cum rore ijs verbis
comparauit: Rorate cœli deſuper, & nubes
pluant iuſtum, aperiatur terra, & germinet ſal *Eſa.* 45.
uatorem. Aſpicis igitur Chriſtum Deum no-
ſtrum puritatis amatorem ex puriſſima virgi-
ne natum fuiſſe. Ille, qui potuit ad diſcipulos
ingredi, ab illiſque egredi ianuis clauſis, vt ſa- *Ioan.*20.
crum teſtatur Euangelium, potuit ex virginis
vtero exire pura virginitate permanẽte. Et li-
cet euangelium ſilentio pertranſeat, eſt tamen
piè credendum illum priùs matri, quàm diſci-
pulis apparuiſſe, ad eamq; fuiſſe foribus clau-
ſis ingreſſum. Sol cùm primùm oritur, apparet
in monte altiore, eundémque radiis illuſtrat,
poſteà alijs locis claritatem ſuam oſtendit: ita
ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter, ex cuius ſplẽ
dore procedit alius ſplendor, de quo ait per
diuinum ſuum vatem cœleſtis pater. Vobis ti- *Mala.* 4.
mentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ:
in reſurrectione ſua priùs apparuit ſacratiſſi-
mæ virgini Mariæ, quam affecit gaudio inerra
bili, montémque illum illuſtrauit, omnes alios
montes celſitudine, virtute & charitate vincẽ-
tem, ipſoſque angelos puritate ſuperantẽ. Ea
eſt mons ille ſublimis, ex quo iuxta Daniëlis *Dani.*2.
oraculum abſciſſus eſt lapis ſine manibus, qui
vniuerſum orbẽ terrarũ adimpleuit: quoniam
ex ea genitus eſt Chriſtus abſque virili opere,
ſed ſpiritus ſancti virtute, qui eſt lapis ille, quẽ
reprobauerunt ædificantes, qui factus eſt in ca
put anguli, qui ideo dicitur totam terram ad- *Pſal.*117.
impleuiſſe, quia fuit eius ſanctiſſimũ nomen *Mala.*21.
per cunctas nationes fama celebratum. Cùm
igitur ſanctiſſima Dei genitrix virgo ſit ob exi
miam ſanctitatẽ mons omnium altiſſimus, il-
li priùs ſol iuſtitiæ ſummus & ſempiternus in
die reditus ſui ad vitã pulcherrimus apparuit,
& poſteà multis alijs, quemadmodũ diuinæ li-
teræ cõteſtantur. Et vt verbis vtar diuinæ ſcri
pturæ, refulſit ſol in clypeos aureos & æreos, & 1.*Mal.*6.
reſplẽduerunt mõtes ab eis. Sed priùs Oriens
illuſtrauit portam hanc orientalẽ clauſam in
æternũ: hoc eſt, Mariã ſemper virginẽ, de qua
hoc loco loquitur Ezech. Poteris per hãc por-
tam clauſam ante Chriſti aduentũ ſacrã intel *Eſa.*5.
ligere ſcripturã, quã Eſaias librum ſignatũ vo
cat: ſed eam Chriſtus reſerauit, vt D. Ioannes *Apoc.*5.
in Apocal. multis verbis teſtatur. Ipſe eſt enim
agnus ille, qui librum ſeptem ſigillis ſignatũ, *Luc.*24.
quem nemo aperire poterat, aperuit: de quo
aiebant duo diſcipuli. Nonne cor noſtrum ar-
deus

dens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas? De eo ait eodem capite diuus Lucas: Tunc aperuit illis ſenſum, nempè diſcipulis ſuis, vt intelligerent ſcripturas. Præterea poteris per portam hanc intelligere cœli ianuam vſque ad Chriſtum clauſam quam ipſe Chriſtus claue crucis ſuæ aperuit: quam ob cauſam dixit in Actis, diuus Stephanus: Video cœlos apertos. Et de diuo Petro ait in iiſdem Actis diuus Lucas: Vidit cœlum apertum, & deſcendens vas quoddam velut linteum magnum. Et quamuis locus hic Ezechielis omnes has interpretationes recipiat, exiſtimo tamen illarum primam præſtantiorem eſſe, aliáſque non eſſe cum ea conferendas: continet enim ſententiam pietatis pleniſſimam, &
quam plurimis ſanctorum patrum teſtimonijs
Act.7. confirmatam. Voluit abſque dubio diuinus va-
Act.10. tes per hāc portam perpetuò clauſam Dei genitricis Mariæ virginitatem perpetuam prædicere, eámque monumentis nunquam interituris conſignare.

Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panem coram domino. Princeps poterit in templo comedere partem ſúam ſacrificij & oblationis, quā hîc diuinus vates intelligit per panem, ſiue ſit panis, ſiue quis alius cibus. Intelligitur locus ille Leuitici: Sacerdotes ſancti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen eius: incenſum enim
Leu. 21. Domini & panes Dei ſui offerunt. Sed quoniam per hunc principem Chriſtus intelligitur, poteris per panem hunc euangelicam intelligere doctrinam, quam ipſe Chriſtus comedit, & alijs tradidit comedendam, docens alios, & id, quod docebat efficiens. Ad huius panis conuiuium nos inuitat ipſe Dominus,
Luc.14. dicens: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos: & miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent. At ſi nos ad eam accedere recuſamus, ille ad nos venit di-
Apoc.3. cens in apocal. apud Ioannem: Ecce ſto ad oſtium, & pulſo, ſi quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo. Intuere obſecro Dei noſtri bonitatem: inuitat nos ad ſe. cum autem eius cœnam contemnimus, ipſe nos quærit, & cordis noſtri fores pulſat, vt nobiſcum cœnet: Ipſe autem ſecum fert dulces epulas, & excellentes dapes. O admirabilem Dei noſtri pietatem, ô ſingularem ſaluatoris noſtri clementiam. De hoc admirabili conuiuio ea poteris videre, quæ capite quadrageſimoprimo diximus, verba illa explanantes: Hæc eſt
Sup.41. menſa coram Domino.

Per viam veſtibuli portæ ingredietur, & per viā eius egredietur. Quicunque in templum ingrediebantur per vnam portam, debebant egredi per aliam præter principem, qui vna & eadē porta ingrediebatur, & egrediebatur. Qua de re infrà diſſeremus capit. 46. Chriſtus ingreditur in templum vt eos illuc ducat, qui per ſe introire non poſſunt & egreditur ad quærendos alios quos illuc etiam adducat. Eodē modo per ſcalam Iacob angeli aſcendebāt & deſ- Gen. 28.
cendebant: ad quærendos alios.

Et ecce impleuit gloria Domini domum Domini. Hoc eſt, res illa admirabilis, fulgētiſſima & illuſtriſſima, quæ Dei gloriam repræſentabat, impleuerat totum templū. Voluit ſignificare, fore, vt Chriſti ſplendor totā Eccleſiam illuſtraret. Tempore ſynagogæ fuit aliqua oſtenſio gloriæ domini, ſed adueniente Chriſto omnis illa gloria diſparuit: non quòd eſſet in nihilum
redacta, ſed quia tanta fuit Chriſti charitas, vt Simile.
cōparatione eius illa alia non appareret: Quēadmodum adueniente claro & ſplendido ſole lux ſtellarum nōn apparet: ſic adueniente Chriſto, & coruſcante euangelio, ceſſauit legis veteris ſplendor. Cùm enim accedit perfectum, deſtruitur quod eſt imperfectum.

Et cecidi in faciem meam. Nempe ex humilitate & animi demiſſione: non enim ſe dignum eſſe exiſtimabat qui tantam gloriam intueretur. Vel cecidit perterritus viſa tanta maieſtate. Semper cadit in faciem ſuam, nunquam retrorſum. Qua de re alibi diſſeruimus.

Et dixit ad me Dominus. Pro domino eſt in hebraico iehouah, nomen Dei tetragrammaton quod ſoli conuenit Deo. Deum vocat virum illum, qui templum illud cōſtruxit, illudque oſtendebat: nec mirum, cum vir ille Chri-
ſtus eſſet, vt cap. quadrageſimo copiosè oſten- Sup.40.
dimus.

Pone cor tuum, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi. Priuſquā ei dicat, vt videat, & audiat, eum hortatur, vt cor apponat: parum enim ei prodeſſet videre & audire niſi cor apponeret. Cor apponere eſt oculos mentis aperire, eiúſque aures præbere diligenter aduertere, & animū ad harū rerum contemplationē cum bona
intentione dirigere. Ideo Chriſtus ait: Qui ha- Luc.8.
bet aures audiēdi audiat. Aures animi, & cordis oculos quærebat ſine quibus parū prodeſt oculos & aures corporis habere. Impij Iudæi Chriſtum videbant & audiebant ſed quia non apponebāt cor ad illum, minimè cōuerſi ſunt: quin potiùs nefandas ei intulerunt manus, eūque in diſcrimen capitis impiè vocarunt.

De vniuerſis ceremonijs domus Domini, & de cunctis legibus eius. Non ſolùm volo, vt cæremonias intelligas & ſerues, ſed quod maius eſt, leges bene viuendi, quæ ſunt diuina præcepta. Perfectio eſt, pręcepta Dei, & bonas cære-

monias cuſtodire,ſed contemnere præcepta & euangelica conſilia, totam autem religionem velle conſtituere in cæremonijs,impium eſt,& hominum parum conſiderate cogitantium, ipſaque religione intemperanter abutentium. Vt virga recta in manu iudicis ſignũ eſt iuſtitiæ rectæ: ſic rectæ cæremoniæ, ſigna ſunt rectæ religionis. & quemadmodũ vituperandus eſt iudex,qui cùm ſit iniuſtus,totam dignitatẽ ſuam in rectitudine virgæ conſtituit, ferẽs manu virgam rectam, intus autem conſcientiam obliquam: ſic ille improbandus eſt, qui cæremoniarum ſpecie gloriatur,ab earum rectitudine non diſcedens,in illiſque totam religionis ſubſtantiam ponens, cùm tamen intus ſit ſceleribus inquinatus,omnique religione deſtitutus. Huiuſmodi homines vocat Chriſtus

Mat. 23. ſepulchra dealbata,quæ foris apparent hominibus ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorũ,& omni ſpurcitia, quoniã hi nullã veræ religionis,germanæ æque iuſtitiæ ſolidam expreſſamque ſubſtantiã tenent,vmbra ſolùm & ſignis quibuſdam exterioribus vtũtur. Tota eorum vita nihil aliud eſt,quàm externa dealbatio,intus autem tetra ac fœda vitioſitas.

Oportet virtutem colere,& veram religionem cuſtodire,& præter id vti vtilibus,& honeſtis, & pulchris cæremonijs. Vt enim arboris cor-

Simile. tex,etſi fructum non proferat,illum tamẽ ornat & ſuſtentat: ſic cæremoniæ,licèt non in illis ſubſtantia conſiſtit religionis, eam tamen decorant & conſeruant. Quam ob cauſam qui religionem profitemur,non debemus cæremonias aſpernari. Vt mali perſici exterius come-

Simile. dimus, interiorem verò nucleum duro cortice coopertũ foras proijcimus: ſic laici noſtra comedunt exteriora,interiora verò non curant, quia nec ea vident,nec intelligunt, ſed cæremonijs noſtris rectè diſpoſitis ædificãtur. Nos verò etſi vtrunque colere debeamus, interius tamen pluris æſtimemus,quoniã etſi dura mali perſici nux foris proijciatur,illa tamen præſtantior eſt & excellẽtior carnoſo pomo,quoniam ſemen eſt,vnde procedit plãta, quæ perſica mala producit. Cùm enim arbor caduca ſit,producit ex ſe ſemen, quo arborem generet ſui ſimilem,vt quæ ſe non poteſt perpetuò ſeruare indiuiduo ſe ſaltem conſeruet in ſpecie. Et hoc modo ita efficiente natura ſui perpetuitatẽ promittit. Ex quo efficitur, vt ſi quis ſemen aliquod integrum comedat, non illud dentibus terens,nunquam illud digerat in ſtomacho,non vult enim natura, vt ſemen illud ingrum digerat,quod ipſa ad perpetuitatẽ ſpeciei produxit.

Et pones cor tuum in vijs templi. Id eſt, omnes vias templi,quas tibi oſtẽdi,conſidera,in animo verſa,& memoria repete,quoniam Eccleſiæ ſpirant ſacramenta. Fortaſſe ponere cor in vijs templi,eſt obſeruare,ne aliquis per hæreſim egrediatur ab Eccleſia néve hæreticus aliquis ſe inter catholicos intromittat,vt eos corrumpat dogmate aliquo peſtilente. Vel eſt diligenter attendere,ne indigni ad ſacerdotium admittantur. Id autem ad præſules pertinet eccleſiaſticos. Vel ſic: Intuere omnes vias templi per omnes exitus illius,& videbis multos Gẽtiles à fide alienos,& ſceleribus imbutos ingredi in loca ſancta, in quæ non licet niſi ſacerdotibus introire. Reprehendit Deus Iudæos quòd cum Gentilibus haberent communicationem contra id quod illis præceperat in lege,vt conſtat ex. 34. capite Exodi: & quòd eos Exo. 34.
ad intimum templi ſui admiſiſſent,cùm ingredi non poſſent niſi in primum atrium. Hanc exiſtimo eſſe germanam huius loci 3. interpre- 3. Reg. 8.
tationem.

Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra. Id eſt, hactenus ô Iſraelitæ nefanda ſcelera perpetraſtis,cum alienigenas introduxeritis in templũ, qui illud irriderent, & permittentibus vobis idolis ſuis polluerent,ibique deteſtanda flagitia committerent. Nolite amplius vos ipſos vitijs contaminare, ceſſate à criminibus,nolite materiã præparare incẽdio futuro. Sunt enim, qui ſcelera cumulant ſceleribus propter ſpem impunitatis, quæ ſunt maximæ illecebræ peccãdi. Eã ob cauſam quos ipſa virtus in officio retinere nõ poteſt,in magnitudine pœnæ ſcelere ſeparari debent. Nihil periculoſius impunitate,quoniã ad deteriora inuitat. Ideo aiebat Eccleſiaſticus: Non adijcias peccatũ ſuper peccatum,& ne dicas: Miſeratio Dei magna eſt. Et Ecclc. 5.
Eſaias, væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis,& quaſi vinculũ plauſtri peccatum. Eſai. 5.

Incircumciſos corde, & incircumciſos carne. Aſpicis hîc apertè duplicem eſſe circuncisionẽ,alteram corporis,alteram animi.

Et offertis panes meos. Loquitur de panibus propoſitionis,quos ſacerdotes in templo offerebant. De illis ait ita Deus in Exodo: Pones ſuper menſam panes propoſitionis in cõſpectu meo ſemper. Vel per panes intelligit om- Exo. 25.
ne oblationũ genus,ſiue carnes eſſent,ſiue panes,ſiue fructus. Solet enim diuina ſcriptura nomine panis cibos oẽs ſignificare, vt alibi oſtẽdimus. Nõ ideò Deus reprehẽdit Hebræos ſacerdotes,quòd ei offerrẽt panes, ſed quòd illos in mortifera peccati efferrẽt. Polluentes Dei tẽplũ,in illudque admittentes Gentes à fide alienas,atque diuina iura violãtes Deo ex more panes offerebãt. Eodẽ modo non prohibet Deus Chriſtianos ſacerdotibus ſacrũ facere,& miſſam celebrare,cùm etſi ſacrificiũ hoc gratiſſimum,

tiſſimum,ſed illis prohibet ne ad altare acce-
dant cum mortiferi criminis cõſcientia. Ideo
1.Cor.11 ait Apoſtolus. Quicunque manducauerit pa-
nem,& biberit calicem domini indignè, reus
erit corporis & ſanguinis domini Si Deus le-
gis veteris ſacerdotes reprehẽdit,quòd cõta-
minati nefario ſcelere panẽ ꝓpoſitionis of-
ferebãt, qui erat vmbra quædã ſancti eucha-
riſtiæ ſacramẽti, quãto maiore reprehenſio-
ne digni erunt nouæ legis ſacerdotes,ſi flagi-
tiis peſtilẽtibus aſtricti miſſam celebrauerint
& ſacramẽtum corporis & ſanguinis domini
noſtri Ieſu Chriſti cõfecerint. Non enim pa-
nem propoſitionis offerunt, ſed panem viuũ,
Ioan.6 qui de cœlo deſcendit,non vmbram, ſed ve-
ritatem,non falſam imaginem cibi, ſed eum,
qui ait: Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis
meus verè eſt potus Facta autem cõſecratio-
Ioan.6 ne non remanet in ſacramẽto hoc forma ſub
ſtantialis panis,ſed in corpus Chriſti conuer-
titur. ſicque admirabilis trãſubſtãtiatio, & ſub
qualibet parte hoſtię cõſecratæ eſt tot' Chri-
ſtus verus Deus & verus homo. Hoc ſanctiſſi-
mũ ſacramentũ,quatenus in eo Chriſti paſſio
repræſentatur, qua ſe,vt ait in epiſtola ad E-
Ephes.5 pheſios D. Paulus,obtulit hoſtiã Deo, ratio
nem habet ſacrificij,& verũ eſt ſacrificiũ qua-
tenus verò traditur gratia inuiſibilis, habet
rationem ſacramenti,& verũ eſt ſacramentũ,
ad quod nec ſacerdotes, nec laici cum con-
ſcientia lethalis flagitij accedere debent.

Et polluiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in ſanctuario meo vobiſmetipſis. Hoc eſt, conſtitui-
ſtis cuſtodes & miniſtros obſeruationum me-
arum in templo, homines Gẽtiles ob vtilita-
tem veſtram. Non aduertitis ſintne mundi an
immundi,dummodo vobis ſeruiant,& ad cõ-
modum veſtrum reſpiciãt. Anteponebãt pro-
priam vtilitatem Dei obſequio & honori, vt
valerẽt,cùm dicat Salomõ in prouerbiis: Fili
honora dominum,& valebis. Aliud exiſtima-
Proue.7 bant eſſe cõmodum,aliud virtutẽ,exiſtiman-
tes poſſe commodum eſſe abſque virtute,qua
in re grauiter errabãt. Peruertũt mortales ea,
quæ ſunt fundamẽta naturæ, cùm vtilitatem
ab honeſtate ſeiungũt. Qui enim fieri poteſt,
vt ſit vtile,quod perniciem ſecum affert ſem-
piternam? Quod honeſtum eſt, id certè vtile,
quod autem honeſtum non eſt, id vtile, vt ſit,
effici non poteſt,aduerſante & repugnãte na-
tura. Sed ex vtilibus illud eſt præſtãtius,quod
2.Mac.4 eſt communius. Vnde in libro Machabæorũ
ſecũdo,capite quarto ſcriptum legimus. Cõ-
munem vtilitatẽ apud te vniuerſæ multitudi-
nis conſidera. Vel ſic: Poſuiſtis in templo ho-
mines,qui viderent,vtrum mea præcepta cu-
ſtodiuntur, vobiſmetipſis, hoc eſt ob vtilita-
tem veſtram,vt ex illis,qui præcepta mea nõ
ſeruarent,pecunias extraheretis.

Omnis filius alienus, Hoc eſt,idolorum cul-
tor.

Sed & leuitæ, qui longè receſſerunt C
à me in errore filiorum Iſrael, & erra-
uerunt à me poſt idola ſua, & portaue-
runt iniquitatem ſuam, erunt in ſan-
ctuario meo æditui, & ianitores porta-
rum domus, & miniſtri domus. Ipſi
mactabunt holocauſta & victimas po-
puli,& ipſi ſtabunt in conſpectu eorum,
vt miniſtrent eis. Pro eo quòd miniſtra-
uerunt illis in conſpectu idolorum ſuo-
rum,& facti ſunt domui Iſrael in offen-
diculum iniquitatis. Idcirco leuaui ma-
num meam ſuper eos, ait dominus
Deus: & portauerunt iniquitatem ſuam.
Et non appropinquabunt ad me, vt D
ſacerdotio fungantur mihi, nec acce-
dent ad omne ſanctuarium meum iux-
ta ſancta ſanctorum: ſed portabunt
confuſionem ſuam, & ſcelera ſua, quæ
fecerunt. Et dabo eos ianitores domus
in omni miniſterio eius, & vniuerſis,
quæ fient in ea. Sacerdotes autem & le-
uitæ filij Sadoch, qui cuſtodierunt cære-
monias ſanctuarij mei,cùm errarent filij
Iſrael à me,ipſi accedent ad me, vt mi-
niſtrent mihi: & ſtabunt in conſpectu
meo,vt offerant mihi adipem & ſangui-
nem, ait dominus Deus. Ipſi ingredien-
tur ſanctuarium meum, & ipſi accedent
ad menſam meam, vt miniſtrent mihi,
& cuſtodiant cæremonias. Cumque in- E
gredientur portas atrij interioris, veſti-
bus lineis induentur, nec aſcendet ſuper
eos quicquam laneum, quando mini-
ſtrant in portis atrij interioris, & in-
trinſecus. Vittæ lineæ erunt in capiti-
bus eorum, & feminalia linea erunt in Al. femoralia.
lumbis eorum, & non accingentur in
ſudore.

Sed & leuitæ qui longè receſſerunt à me. Om-
nes ſacerdotes erant leuitæ, hoc eſt de tribu
Leui,ſed non omnes leuitæ aucti erãt ſacer-
dotio.

dotio. Nunc loquitur de leuitis ſacerdotibus,
qui cùm populus incideret in idololatriā, etiā
corruerunt, & idola coluerunt. Eam ob cau-
ſam ait Deus, eos ampliùs nō eſſe ſacerdotio
functuros, ſed futuros eſſe cuſtodes & ianito
res, non enim merebātur munus ſacerdotale,
exercere, ſed officia infima, qualia erant cuſto-
dum & ianitorum. Debent enim ſacerdotes
indui iuſtitia, & puritate, iuxta id quod ait ſcri
Pſal.131. pturā. Sacerdotes tui induantur iuſtitia. Et il
Eſai 52. lud: Mundamini, qui fertis vaſa domini. At hi
ſacerdotes legem Dei neglexerunt, ſéq; vitijs
cōtaminauerant, de quibus dixerat Deus per
Sup. 22. Ezechielem cap. 22. Sacerdotes eius cōtēpſe-
runt legem meam, & polluerunt ſanctuaria
mea, inter ſanctum & prophanum nō habue-
runt diſtantiam.

Et portauerunt iniquitatem ſuam. Hoc eſt fue
runt ob flagitia ſua puniti. Portare iniquitatē
eſt luere pœnas ſceleris Hebraiſmus eſt in di
uinis literis ſatis frequens.

Ipſi mactabant holocauſta & victimas populi.
Hi ſacerdotes ſceleribus imbuti, quādo popu
lus à me defecit, & vana coluit idola, miniſtra
bant ei ſacrificātes falſis dijs holocauſta & vi-
ctimas, quas populus dæmoniis offerebat. Nō
ſolùm populi idololatriam non vituperarūt,
ſed illi adhæſerunt: Quidam codices habent:
Mactabunt. Et tunc erit ſenſus: Non exerce-
bunt munus orandi, & ſacrificandi, ſed ſo-
lùm occidendi victimas, quod eſt inter omnia
infimum.

Idcirco leuaui manum meam ſuper eos. Hoc eſt,
eam ob cauſam eos grauiter puniui. De hoc
hebraiſmo alibi diſſeruimus.

Sacerdotes autē leuitæ filij Sadoch. Sadoch idē
eſt quod iuſtus, & re vera fuit Sadoch nomine
& factis. Hic fuit in ſummo ſacerdotio conſti-
tutus abiecto Abiathare, cùm regnum obtine
ret Salomon, vt licet videre tertio libro Re-
3. Reg. 3. gum. Aſpicis hoc loco in tēplo Ezechielis re-
probatos fuiſſe ſacerdotis filios Heli, & appro
batos filios Sadoch, quoniā futurū erat, vt in
Eccleſia catholica reprobatis legis veteri ſa-
cerdotibus, eligerentur ſacerdotes euāgelici,
filij Sadoch, hoc eſt filij Chriſti, qui fuit verus
Sadoch, verus iuſtus, cuius ille antiquus ima-
ginem gerebat. Hic eſt iuſtus ille, de quo dixit
Zacharias propheta: Ecce rex tuus venit tibi
Zach. 9. iuſtus & ſaluator. Fuit enim Chriſtus rex & ſa
cerdos, quā ob cauſam fuit in Melchiſedech
rege Salē & ſacerdote altiſſimi adumbratus.
Pſal. 109 De quo cecinit diuinus pſaltes: Tu es ſacer-
dos in æternum ſecūdum ordinem Melchiſe-
dech. Sacerdotis officiū eſt diuinis ſanctæ re-
ligionis myſteriis, rerúmq; ſalutariū ſcientia
homines inſtruere, eorúmque ſcelera ſacri-
ficio expiare, ac ad Deum pro illis ... de-
re precationes. Regis autem officium eſt rem-
publicam rectè gubernare, eámque iuſtitia &
pace conſeruare, & ab hoſtibus tueri. Hæc mu
nera in ſolo Chriſto perfecta, & omnibus nu
meris abſoluta reperiūtur. Hæc intuēs D. Pau
lus in epiſtola ad Hebræos hunc pſalmogra- Hebr. 7.
phi locum de Chriſto interpretatur. Huius di-
uini ſacerdotis filij appellantur verè Chriſtia Ioan. 1.
ni, iuxta id quod ait D. Ioānes: Quotquot au
tem eum receperūt, dedit eis poteſtatem filios
Dei fieri. In morte Heli & Abiatharis, & cōſti
tutiōe Samuelis & Sadoch voluit Deus oſtē-
dere antiquandum eſſe & penitùs finiendum,
legis veteris ſacerdotium, & euāgelicum cō-
ſtituendū, quod eodē modo de regno fuit in
reprobatione Saulis, & electione Dauidis adū
bratum. Cùm enim mutaretur teſtamentum,
oportebat mutari ſacerdotiū, vt iam non eſſet
ſacerdotiū temporale, ſed æternum. Id ſigni- Pſal. 109.
ficare volēs diuina ſcriptura ait, Chriſti ſacer
dotium fuiſſe iuramento confirmatum, vt in-
dicaret æternum fore, dicens in pſalmo: Iura-
uit dominus, & nō pœnitebit eū, tu es ſacer-
dos in æternum ſecundū ordinem Melchiſe-
dech. Aaronis autem ſacerdotiū, quoniā erat
commutandum, non fuit iureiurando conſti-
tutum.

Ipſi accedent ad menſam meam. Hæc eſt men-
ſa illa, de qua dictū fuit cap. 41. Hæc eſt men-
ſa coram domino. Sup. 41.

Veſtibus lineis induentur. Signū, vt definiunt
philoſophi, eſt quod aliud ſenſui, aliud intel-
lectui repræſentat. Veſtis illa ſacerdotalis re-
præſentabat ſenſui eſſe lineā & candidam, ſed
intellectus iudicabat eam animi candorem ſi-
gnificare. Eodem modo Chriſtiani ſacerdotes
in Eccleſiis lineis veſtibus ſuperinduuntur, a-
nimi puritatem, quæ in ſacerdotibus requiri-
tur, ſignificātibus. Et quoniā Chriſtianus po- 1. Pet. 2.
pulus eſt, vt ait Diuus Petrus, genus electum,
regale ſacerdotiū, gens ſancta, populus acqui
ſitionis, oportet Chriſtianos omnes veſtibus Coloſſ. 3.
candidis indui, expoliantes, iuxta Diui Pauli
ſententiam, veterem hominem cū actibus ſuis
& induentes nouum. Audiamus eundem A-
poſtolum dicentem: Induimini dominum Ie-
ſum Chriſtum. Et alibi: Induite vos ſicut ele- Rom. 6.
cti Dei, ſancti, & dilecti viſcera miſericordiæ Coloſſ. 3.
humilitatem, modeſtiam, patientiam. Id dixe
rat his verbis Eſaias: Induere veſtimētis gloriæ Eſai. 52.
tuæ Ieruſalem. Vt in cœleſtem patriam ingre-
diamur, ijs veſtibus albis indui debemus. Vi-
ginti quatuor ſeniores, quos vidit Diuus Ioā- Apoc. 4.
nes in cœlo in thronis ſedentes, erant, veſti
mētis albis circumamicti, & illi ſimiliter, qui Apoc. 7.
ſtabant ante thronum in conſpectu agni, qui

palmas manu tenentes diuinum numen pleno ore laudabant.

Vitta linea Id eſt mitræ,ſiue thyaræ. Per has vittas albas habẽdas in capite ſignificatur cãdor ſapientiæ in intellectu,vel gratiarũ corona iuxta Diuum Hieronymum. Vnde dicitur
Sap. 3. in libro Sapientiæ. Iuſti accipient diadema ſpeciei de manu domini.

Et feminalia linea. Per quæ ſignificatur cõti-
Exo. 28. nentiæ virtus. Hæc tria, nempe veſtes lineæ, vittæ lineæ, & feminalia, iuſſa ſunt fieri ſacerdotibus, vt conſtat ex capite vigeſimooctauo libri Exodi.

Et non accingentur in ſudore. Id eſt, non accingentur adeò arctè & ſtrictè, vt grauentur labore & ſudore Vel ſic, accingant ſe ſacerdotes, ſed non cùm ſudauerint, ne veſtes ſacerdotes coinquinentur ſudore. Volebat Deus, vt veſter illæ, quibus animi puritas ſignificabatur, puræ eſſent, & ab omni macula ſeruatæ.

Cumque egredientur atrium exterius ad populum, exuent ſe veſtimentis ſuis, in quibus miniſtrauerant, & reponent ea in gazophylacio ſanctuarij, & veſtient ſe veſtimentis aliis: & non ſanctificabũt populum in veſtibus ſuis. Caput autem ſuum non radent, nec comam nutrient, ſed tondentes attondent capi-
F ta ſua. Et vinum non bibet omnis ſacerdos, quando ingreſſurus eſt atrium inte-
Leuit. 21 rius. Et viduam & repudiatam non accipient vxores, ſed virgines de ſemine domus Iſrael. Sed & viduam, quæ fuerit vidua à ſacerdote, accipient: & populum meum docebunt quid ſit inter ſanctum & pollutum: & inter mundum & immundum oſtendent eis. Et cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudiciis meis, & iudicabunt. Leges meas & præcepta mea omnibus ſolẽnitatibus meis cuſtodient, & ſabbata mea ſanctificabũt. Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur, niſi ad patrem & matrem, filium & filiam, fratrem & ſororem, quæ alterum virum non habuerit: in quibus
G contaminabuntur. Et poſtquam fuerit emundatus, ſeptem dies numerabuntur ei, & in die introitus ſui in ſanctuarium ad atrium interius, vt miniſtret mihi in ſanctuario, offeret pro peccato ſuo, ait dominus Deus. Non erit autem eis hæreditas: ego hæreditas eorum: & poſ- Deut. 19.
ſeſſionem non dabitis eis in Iſrael: ego Num. 18
enim poſſeſſio eorum. Victimam & pro peccato & pro delicto ipſi comedent: & omne votum in Iſrael ipſorum erit. Et primitiua omnium primoge- Exod. 22.
nitorum, & omnia libamenta ex omnibus, quæ offeruntur, ſacerdotum erunt. Et primitiua ciborum veſtrorum dabitis ſacerdoti, vt reponat benedictionem domui ſuæ. Omne mor- Leui. 22.
ticinum & captum à beſtia de auibus & de pecoribus, non comedent ſacerdotes.

Cùmque egredientur atrium exterius. Subaudi, ex atrio interiore. Totũ hoc fuit ſuprà ex- Sup. 17.
poſitum, cap. 42.

Non ſanctificabunt populum in veſtibus ſuis. Id eſt, non exibunt in veſtibus ſacerdotalibus ad benedicendum populo, ſed in veſtibus cõmunibus

Caput autem ſuum non radent, nec comam nutrient. Hoc eſt, habebunt capillos, ſed tonſos & mutilatos. Non erant compti capilli, nec madentes cincinnorũ fimbriæ. Id autẽ, quod eſt capite octauo Numerorum ſcriptum, vbi Num. 8.
Deus præcepit ſacerdotibus radere pilos, intelligitur de pilis corporis, non autem de pilis capitis. Per capillos capitis intelliguntur opes. Vult Deus ſignificare, poſſe ſacerdotes habere neceſſaria, ſed non ſuperflua. Opus eſt ſuperuacanea reſecare. Audiant Diuum 1. Tim. 6
Paulum dicentem: Habentes alimenta, & quibus tegamur, ijs contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli In libro Numerorum Num. 18.
ſunt hæc verba literis mãdata, quę Deus dixit ſacerdotibus: In terra eorum nihil poſſidebitis, nec habebitis partẽ inter eos, ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Iſrael. Et paulò pòſt: Nihil aliud poſſidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in vſus eorum & neceſſaria ſeparaui. Et in hoc eodem capite apud noſtrum Ezechielem: Non erit autem eis hæreditas, ego hæreditas eorum. Non nego poſſe ſacerdotes Chriſtianos diuitias habere, ſed ita eas habere debẽt, vt ſolùm

neceſſa

neceſſaria ſumãt: cætera debent inter pauperes, & Chriſtianæ pietatis atque religionis opera diſtribuere Hoc eſt enim præſulum officium, vt & ſpiritualiter, & corporaliter ouibus prouideant. Sed væ illis, qui clauem arculæ theſauri nemini audent tradere, ſed in brachio portãt, claues autem animarum aliis ſacerdotibus committunt indoctis & flagitioſis. Nõ tamẽ me fugit, multos eſſe ſacerdotes & antiſtites in eccleſia catholica, præcipuè in noſtra hac Luſitania, quia mundi vanitatibus neglectis veram colũt pietatem, diuini cultus amatores, viſcerib' miſericordiæ erga pauperes induti, religionem patroni, humilitate cõſpicui, ſapientia inſignes, ſancto fidei zelo ardentes, & diuina charitate flagrantes.

Vinum non bibet omnis ſacerdos, quando ingreſſurus eſt in atrium interius. Hoc habetur
Leui.10 Leuitici capite decimo. Si tanta ſobrietas & abſtinentia requirebatur in ſacerdotibus legis veteris, quãtò maior requiretur in ſacerdotibus nouæ legis, vbi maior eſt puritas & excellentia.

Et viduam, & repudiatam Id eſt, non ducẽt vxorem, niſi virginẽ. Hoc habetur capite. 21.
Leui.21 Leuitici. Sacerdotes nouæ legis non accipiẽt ſynagogam, quæ à Chriſto receſſit, & fuit ab illo repudiata.

Et cum fuerit controuerſia, ſtabunt in iudiciis meis. Sacerdotes ſententiam ferebant de rebus ad legem Dei pertinẽtibus. Vnde ait Aggæus propheta: Interroga ſacerdotes legem.
Agg.2 Et Malachias: Labia ſacerdotis cuſtodiunt
Mala.2 ſciẽtiam Cùm inter Iudæos erat aliqua controuerſia, veniebãt ad ſummum ſacerdotem, qui vocatis aliis ſacerdotibus diſſenſionẽ dirimebat. Illud autem, quod ille iudicabat, firmiter tenebatur. In libro Deuteronomij ſunt
Deut.17 hæc verba literis teſtata. Si difficilè & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, inter ſanguinem & ſanguinem, cauſam & cauſam, lepram & lepram, & iudicum inter portas tuas videris iudicium variare, ſurge, & aſcende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus: venieſque ad ſacerdotes Leuitici generis, & iudicem, qui fuerit illo tẽpore, quæreſque ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies, quod dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius: ſequeriſque ſententiã eorum, nec declinabis ad dexteram, nec ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolẽs obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis moriatur homo ille. Hæc ibi. Aſpicis apertè in ſynagoga nõ oẽs cauſas, ſed difficiliores fuiſſe ad ſummum ſacerdotem relatas, & ſupremum illud iudicium ſenatum ſacerdotum habuiſſe, ſed vnum eſſe ſummum iudicem, nimirum ſummum ſacerdotẽ, qui authoritate ſua ſententiam ferebat, à quo nulla penitùs erat appellatio. Nã alioquin nulla fuiſſet in republica illa pax, nulla tranquillitas, nulla firmitudo, nulla concordia. Ex quo ſequeretur, vt citò rueret, & in ſe diuiſa ſubitò deſolaretur:
nã iuxta Dei noſtri ſententiã: Omne regnum Mat. 12
in ſe diuiſum deſolabitur. Neceſſe fuit ad il- Luc.11
lius reipublicæ conſeruationem eſſe vnũ caput, vnum iudicem ſupremum, vnum ſummũ pontificem, qui difficiles cauſas iudicaret, à quo nemo poſſet appellare. Si Deus ſynagogæ prouidit, tribuens ei vnum pontificẽ maximum, qui vltimam ferret ſententiam, ne tota corrueret reſpublica illa, qui fieri poterat, vt Eccleſiæ nõ prouideret, quã ſuo ſanguine acquiſiuit, quam admirabili amore proſequitur, pro qua vitam in crucis ara profudit? Thronus ille antiquus cathedræ Apoſtolicæ imaginem gerebat, & ſupremus ille ſacerdos & iudex, ſummum noſtrum põtificem adumbrabat, vniuerſalem totius Eccleſiæ paſtorem & magiſtrum, ad quem pertinet controuerſias de fide & religione componere & defini-
re. Si nauis abſq; nauclero gubernari nõ po- Similia.
teſt, ſi humanum corpus abſque capite non Mar. 4.
exiſtit, ſi ouile abſque paſtore direptioni cõ- & 6.
mittitur, ſi ciuitas abſque gubernatore euerti- Epheſ. 1.
tur, & ad excidium & vaſtitatem vocatur, qui Coloſſ. 1.
fieri poteſt, vt Eccleſia catholica ſit nauclero, Ioan. 1
capite, paſtore, & gubernatore deſtituta: cùm Mat. 5.
ſit nauis, & corpus, & ouile, & ciuitas ſuper montem ſita, vt literæ diuinæ teſtamenti. Eſt igitur confitendum & profitendum, Romanum pontificem, qui re vera eſt immediatus Chriſti vicarius, & Petri Apoſtolorum principis ſucceſſor, & totius Eccleſiæ caput, habere ſupremam in Dei Eccleſia poteſtatẽ & authoritatem: ad ipſumque eſſe maiores & difficiliores cauſas deferendas, vt ipſe eas definiat, & quæſtiones dirimat, & abſoluat. Hoc aſſerit apertè. Anacletus epiſtola prima de oppreſſione Epiſcoporum. Tertia autem epiſtola de patriarchis & primatibus hęc verba literis mandauit: Sacroſancta Romana & Apoſtolica Eccleſia non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo Domino Saluatore noſtro primatum obtinuit, & eminentiam poteſtatis ſuper vniuerſas Eccleſias, ac totum Chriſtiani populi gregem aſſecuta eſt. Euariſtus, Ad ſedem, inquit, Apoſtolicam tanquam ad caput ſunt dubia referenda. Idem aſſerunt Sixtus primus & Eleutheri' ad eccleſias ſcribẽtes Gallicanas. Pius primus in epiſt ad omnes Eccleſias, Victor in epiſtola ad Theophilũ, Zepherinus in

fertur præceps in contumeliam, quem leuitas ſeditioſum, perfidia hæreticum reddidit, quem cæca & dominandi, & nomen inter impios conſequendi cupiditas ad reipublicæ perniciē exagitauit, qui vniuerſam Dei eccleſiam deſiderauit ad excidium & vaſtitatē vocare. Hi, & qui eum ſequuntur iudicium ſacerdotum præſertim ſummi pontificis aſpernantur, cum dicat hoc loco Deus per Ezechielem, Cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudiciis meis, & iudicabunt, &c

Et ſabbata mea ſanctificabunt Non ait: Et ſabbata veſtra, ſed, & ſabbata mea ſanctificabunt. Loquitur de legis nouæ feſtiuitatibus, *Eſa. 1.* de legis autem veteris feſtiuitatibus ait apud Eſaiam: Calēdas veſtras, & ſolēnitates veſtras odiuit anima mea. Non erant durante lege feſta illa mala, ſed erant ceſſatura enūtiato euāgelio, erantque Deo moleſta ob Iudæorū impietatē. At ſi hodie in noſtris feſtis nō Dei honorē, ſed noſtrā quæſierimus voluptatē, & vanā lætitiā, ſolēnitates ipſas, quòd in nobis eſt, maculabimus, Deoq; vſq; adeò odibiles reddemus, vt dicat nobis: Calēdas veſtras & ſolēnitates veſtras odiuit anima mea. Ad eas poteſt *Thren. 1.* referri id, quod ait in Lamētis Ieremias: Viderūt eā hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius. Tunc hoſtes animæ, hoc eſt, dæmones ſabbata noſtra ſubſannāt, cùm nos in illis nō Deo iuſto, *Luc. 2.* ſed noſtro appetitui deprauato paremus. In *Simile.* huiuſmodi feſtiuitatibus amittimus puerū Ieſum, & pro lætitia miſeriā cōparamus. Qui in feſtiuitatibus tēpus terūt in choreis & tripudiis, & ludis aliis, diēq; in vanis ſuis gaudiis cōſumūt, vt parū remaneat ad miſſę ſacrificiū, & ad cōcionē euangelicā audiendā, pulpā & *Simile.* muſculū vorant, & in appetitū ſuorū conſumunt, oſſa autem cultui diuino relinquūt. Vt qui amicū inuitat ad prandiū, debet cibos ad inuitati guſtū præparare, nō ad ſuū, nā ſi conuiua dulcibus dapibus delectetur, ipſe verò eas conficiat acres & ſalſas, quia illas ita appetit, manet ipſe ſatisfactus, amicus vero illepidus, nullū cōuiuii ſentiens guſtū, nullā ſuauitatem: ſic in diuorū feſtis, in quibus Deū veluti ad prandiū inuitamus, opus eſt, vt eas eſcas conficiamus, quæ illi ſint grata, non aūt vano noſtro appetitui iucūdæ, nam ſi illum ludis ad mundi illecebras & impietates excitantibus, quibus noſter oblectatur appetitus, honorare voluerimus, manebit ille eſuriens, nos autem ſaturi. Faciunt homines in diuorum feſtis tripudia, thyaſos, ſaltatriculas humeris vectas, pungunt & feriunt tauros in circo, vt ſtimulis incitati irritentur ad curſum, & ad occidendos homines exagitentur Deniq; eos faciunt ludos, ea exhibent ſpectaculo, quibus ipſi oculos reficiunt, ſed quibus Deus minimè delectatur. Quātò melius eſſet dies feſtos in cultu diuino, eleemoſynis, precationibus, & aliis huiuſmodi operibus piis tranſigere, quàm in ludis Chriſtiano populo indecentibus. Non damno populi ſpectacula etiam ad corporis oculos recreandos pertinētia, dummodò ſint honeſta & moderata, ſed ea velim à principibus & præſulibus Chriſtianis prohiberi, quæ vanā & impiam ſapiunt Gentilitatem à vero Dei cultu abhorrentia, & ad turpes illecebras incitantia.

Et ad mortuum hominem non ingredietur. Intuere quanta in veteris legis ſacerdotibus puritas requirebatur, vt intelligas quanto maiorem eā debeāt habere nouæ legis ſacerdotes, qui nō ſolùm debent ab omni maleficio abſtinere, ſed etiā mentem ipſam, & omnem animi cogitationē puram integrámque ſeruare Per mortuos eos intellige, qui ſunt ſceleribus aſtricti, qui ob mortiferum peccatum mortui appellantur De his ait dominus. Di- *Mat. 8.* mitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Præcipit Deus ſacerdotibus, ne mortuos tangant, hoc eſt, ne impiorū hominū vtātur familiaritate. Vt enim molaris dens vnus corruptus *Simile.* alios contactu corrumpit: ſic nefarius homo impietate ſua alios inficit & perdit. Id intelligens diuinus vates aiebat: Beatus vir, qui non *Pſa. 1.* abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit: & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Et diuus Paulus in prima ad Corin- *1. Cor. 5.* thios: Modicum fermentū totam maſſam corrumpit. Et Chriſtus Deus noſter: Cauete à *Luc. 12.* fermento phariſæorum Et alibi: Attendite à *Mat. 7.* falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.

Niſi ad patrem & matrem. Videtur locus hic repugnare loco illi Leuitici, Ad omnem *Leui. 21.* mortuum non ingredietur, omnino, ſuper patre quoque ſuo & matre nō contaminabitur. At nulla eſt inter hæc duo loca repugnantia, nam Leuiticus loquitur de ſummo ſacerdote, Ezechiel autem hic de ſacerdotibus.

Et poſtquam fuerit emundatus. Id eſt, ſi ſacerdos ſe mortui contactu polluerit aqua expiationis ſe mundabit, vt eſt libro Numerorum *Num. 8.* mādatum Et ſeptē diebus nō poterit ingredi ſanctuarium, quibus tranſactis ingredietur.

Non erit autem eis hæreditas, ego hæreditas eorum. Id eſt, ſacerdotes non habebunt hæreditatem, nam ego, inquit Deus, ero eis hæreditas. Hoc eſt, oblatis mihi ſuſtentabūtur Omnes tribus Iſraelis habebāt in terra promiſſionis poſſeſſiones & hæreditates præter tribum Leui, quæ erat tribus ſacerdotum. Qua de

re vide Deuteronomium 18 & Numero 18.
Deut.18. & Diuum Paulum in prima ad Corinthios.
Num.18 Nam qui altari ſeruiebant,eo ſeipſos ſuſten-
1. Cor.9. tabant. Poterant nihilominus ſacerdotes lo-
ca quædam poſſidere ad habitandum,& peco-
Ioſue.21. ra alenda,vt videre licet in libro Ioſue, & a-
Infra.48 pud hunc noſtrum Ezechielem capite vlti-
mo,non autem hæredi atem more aliarũ tri-
buum.

Victimam & pro peccato & pro delicto come-
Num.18 *dent* Nimirũ ſacerdotes. Ita præceperat Deus
Deut.18. libro numerorũ capite decimo octauo,& deu
Oſe.4. teronomij decimo octauo Per Oſeam etiam
ait Deus loquens de ſacerdotibus: Peccata po
puli mei comedent. Ac ſi dicat,Sacerdotes co-
medent victimas oblatas pro peccato à popu-
lo meo Solet diuina ſcriptura hoſtiam obla-
tam pro peccato peccatum vocare. Ita intelli-
2. Cor.5. gitur id, quod ait in ſecunda ad Corinthios
D. Paulus:Eum, qui non nouerat peccatum,
pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur
iuſtitia Dei in ipſo. Quaſi dicat:Deus pater fi-
lium ſuum vnigenitũ,qui peccatũ nõ fecerat,
fecit pro nobis ſacrificiũ pro peccato, vt nos
Rom.8 per ipſum iuſti eſſemus. Et in epiſtola ad Ro-
manos:Deus filium ſuum mittens in ſimilitu
dinẽ carnis peccati,& de peccato dãnauit pec
catũ in carne, vt iuſtificatio legis impleretur
in nobis. Damnauit Deus peccatũ de peccato,
ſiue per peccatum,hoc eſt per Chriſtũ, qui ſe
hoſtiam conſtituit pro peccato. Primaſius ta-
men epiſcopus Vticenſis ita hunc locũ inter-
pretatur:De carne,quæ in nobis ante ſeruie-
bat peccato,vicit peccatũ nõ peccando,quem
admodũ ſi quis de Barbaris vincat Barbaros,
Vel ſic,de peccato Iudæorum,qui occiderunt
Heb.2. dominum,peccatum diaboli, quo hominem
implicuerat,condemnauit, ſicut ad Hebræos
ſcriptum eſt: Vt per mortem deſtrueret eum,
qui habebat mortis imperium. Et rectè mors
peccatum dicitur,quã de peccato conſtat eſſe
generatam. Hæc ille

Et omne votum in Iſrael ipſorum erit. Id eſt,
omne quod ex voto obtulerint filij Iſraelis,
Num.18 erit ſacerdotum. Ita dictum fuerat libro Nu-
merorum

Et primitiua omnium primogenitorum. Id eſt,
omnia primitiua,quæ ſunt primogenita.

Vt reponat benedictionem domui ſuæ. Hoc eſt,
vt ſacerdos his donis domum ſuam impleat.
Benedictio in diuinis literis idem aliquando
1.Re.25. eſt quod donum Nam primo Regum ſcriptũ
legimus,petiiſſe Dauidem à Nabale per nun-
tios ſuos,vt mitteret ei benedictionem. Signi-
ficat etiam ſufficientiam rerum, & eſt ſenſus.
Omnes hæ oblationes erunt ſacerdotũ, vt ha
beant domi neceſſaria familiæ ſuæ.

Omne morticinum. Hoc etiam habetur cap.
14. Deuteronomij & 17. atque 22. Leuitici. Deut.14
Morticinum dicitur id, quod eſt ſuffocatum, Leui.17.
vel morbo extinctũ abſque ſanguinis effuſio- & 22.
ne. Eos repellit Deus, qui in ſanguine ſuo,
hoc eſt,peccato ſuo mortui ſunt, & qui à be-
ſtiis,hoc eſt,à dæmonibus capiuntur, de qui-
bus beſtiis id poteſt intelligi, quod dicitur in
pſalmo. Ne tradas beſtiis animas confiten- Pſal.73.
tes tibi.

Annotationes ex hebræo in CAP. XLIIII.

ERitque clauſa principi:princeps ipſe ſedebit in
ea. Septuaginta habẽt: Et erit clauſa,quia
dux hic ſedebit in ea. Hic eſt dux ille, de quo
ait Michæas propheta Ex te enim exibit dux, Mich.5.
qui regat populũ meum Iſrael Pagninus ha- Matt.2.
bet:eritque clauſa principis,principis erit,ille
manebit in ea Ac ſi diceret, Porta hæc ſemper
clauſa erit illius principis, qui verè eſt prin-
ceps, & ipſe nouem menſes in eius ſacratiſſi-
mo vtero manebit. De principe illo Ioquitur, Mat.28.
qui de ſe ait, Data eſt mihi omnis poteſtas
in cœlo & in terra. Huius principis imagi-
nem gerebat Dauid, cui dixit Deus, vt eſt in
primo Paralipomenon ſcriptum: Tu paſces 1.Par.11
populum meum Iſrael,& tu eris princeps ſu-
per eum. Hũc qui habet æternũ principatum
appellat D.Petrus principem paſtorum, & D. 1.Pet.5.
Ioannes principem regum terræ, & Ezechiel Apoc.1.
principem principem, hoc eſt, nomine & re
principatũ habentẽ. Thargum ita vertit hunc
locum:Eritque cauſa,erit principis, princeps
ipſe ſedebit in ea. Poterat rectè transferri, e-
ritque clauſa principi principum, ipſeque ſe-
debit in ea In Hebraico pro principe eſt
נשיא naſi,à verbo נשא naſa,quod ſigni-
ficat extollere, & eleuare, quod princeps in
ſublime efferatur,& ſup alios eleuetur. In li- Gene.23
bro Gene.ſcriptũ legimus,dixiſſe filios Heth
Abrahamo:Princeps Dei es apud nos,vbi pro
principe eſt nomẽ hoc. Volentes eũ magnum
principẽ appellare,principẽ Dei appellant, ea
enim quæ Dei ſunt,magna quippe ſunt. Et quo-
niam proprium eſt principis parcere ſubiectis
veniam ſuppliciter petentibus, ſignificat ver-
bum hoc parcere,& condonare, & propitium
eſſe. Significat etiam recipere, & ita accipitur
cap.4.Geneſis, vbi Deus dixit Caino dolore Gene.4.
preſſo,quòd Deus ad Abelũ fratrem ſuum, &
ad munera eius reſpexiſſet:Nõne ſi benè ege-
ris,recipies Subaudi, mercedem à Deo. Vbi
pro recipies eſt in hebraico verbum hoc naſa,
Quã ob cauſam verti poterat locus ille: Nõ-
ne ſi bene egeris, erit parcere Ac ſi dicat. Si
pœnitentiam egeris, & in virtutum actio-
nes

nes incubueris, parcet tibi Deus, condonabit tibi peccatum tuũ, eritq; tibi propitius. Tharghum habet: Nõnè ſi rectè feceris, remittentur tibi opera tua? Sin autem non benefeceris, ad diem iudicij peccatum tuũ reſeruatur.
Oſe.1 Illud etiam, quod ait apud Oſeam Deus: Non addam vltra miſereri domui Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum: poterat verti: Non addam vltrà miſereri domus Iſraëlis, ſed in vniuerſum eos à facie mea tollam. Pro obliuiſcar enim eſt in hebraico verbũ, quod poteſt eſſe naſa, vel naxa. naxa ſignificat obliuiſci, naſa præter alia ſignificat tollere, & extollere. Loquebatur Deus illic de decem tribubus Iſraëlis, quæ fuerant captæ ab Aſſyrijs, & à Samaria abductæ, ad quam præter pauens nunquã redierũt. Sed quoniã verbũ hoc noſtrum naſa parcere ſignificat, vertit Ionathas Chaldæus: Non addam vltrà miſereri Iſraelitarum, ſed ſi conuerſi fuerint, parcendo parcã eis. Poterat verti. Non miſerebor ampliùs Iſraëlitarũ, ſed eleuabo ſuper eos inimicos, qui ſcilicet illos affligant, & in perpetua ſeruitute contineant. Ab hoc verbo Naſa deriuatur nomen ſeath, quod ſignificat excellentiam, honorem, & dignitatẽ. Id quod nos ha-
Gene.49 bemus in Geneſi: Prior in donis, maior in imperio, vertit Pagninus: Excellentia, dignitas, & excellentia fortis. Qui locus poterat verti: Excellentia dignitatis, excellentia fortitudinis. Per excellentiam dignitatis intelligitur ſacerdotium, per excellentiam fortitudinis regnũ. Eſt igitur ſenſus: Tibi ô Ruben debebatur ſacerdotiũ & regnum cùm ſis primogenitus, ſed quia inſtar aquæ celeriter labentis fluxiſti, non coërcens libidinem, neutrum conſequeris. Et ita factum eſt, nam ex Ruben primogenito nec ſacerdotes deſcenderunt, nec reges, quin potiùs ſacerdotium fuit tranſlatum ad Leui, & regnum ad Iudam. Et quoniam primogenitus, qui donis his priuabatur, dicebatur priuari primogenitura, vertit Onchel° Paraphraſtes Chaldæus locũ illũ in hunc modũ: Tu accepturus eras partes tres, primogenituram ſcilicet, & ſacerdotiũ, & regnum, ſed quia ſecurus es voluntatem tuam ſicut aqua effuſa, non proficies, nec accipies portionem ſuperexcreſcentẽ. Hęc Paraphraſtes, qui reſpexit potiùs ad ſenſum, quàm ad verba. Hunc eundem ſenſum ſequitur diuus Hieronymus in quęſtionibus ſuper Geneſim.
Exo.4 Diuus Ambroſius de benedictionibus patriarcharum per Ruben primogenitũ, qui quoniam patrẽ ſuum affecit iniurijs, priuatus fuit regno & ſacerdotio, intelligit populum Iudaicum quẽ Diuus vocabat filium ſuũ primo genitum, qui quoniam Deum vulnerauit, in eum contumelias iecit, eumq́ue cruci affixit fuit deiectus, & ab eo regnum & ſacerdotiũ meritò ablatum. Eodem modo Eucherius & Iſidorus per Ruben populum Iudaicum interpretantur. Deriuatur etiam ab hoc verbo nomen naſi, quod principem ſignificat, & rem excelſam, principatum ſuper alias obtinentem, quo vſus eſt hoc loco Ezechiel.

Errauerunt à me poſt idola. Septuaginta habent: Cùm erraret Iſrael à me poſt cogitationes ſuas. Ita enim pro poſt idola tranſtulerũt: *ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων.* Turpes & inanes cogitationes idola eſſe aſſeuerarunt.

Non accingentur in ſudore. Pro in ſudore eſt in hebraico ביזע baiazah. Nomen iezach ſudorem ſignificat, & laborem, vt Geneſis tertio: In ſudore vultus tui veſceris pane tuo Ac ſi dicat, in labore magno, ſolet enim vul- *Genſ. 34*
tus ſudorẽ emittere in magno aliquo labore. Eſt igitur ſenſus: Non erunt nimis arctæ ſacerdotum veſtes, ne cum labore accingentur. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta, ita habens, *οὐ περιζώσονται βίᾳ.* Hoc eſt, non accingentur violenter, ſeu cum violentia. Quidam exiſtimant verba hæc eſſe in hunc modum intelligenda: Non ſe accingãt ſacerdotes in locis, vbi præcipuè ſudor ſolet erumpere, veluti in axillis & pudendis Ionathas Chaldæus habet: Non accingẽt ſe ſuper lumbos ſuos: ſed ſuper cor ſuum. Ac ſi diceret: Media illa corporis parte ſe accingẽt, vbi cor humanum ſitum eſt. Pagninus vertit: Nõ accingent ſe poſt ſudorem. Ac ſi dicat: Accingent ſe ſacerdotes, ſed non poſtquam ſudor eruperit, ne veſtes ſacerdotales coinquinentur.

Non erit autem eis hæreditas: ego hæreditas eorum In nonnullis codicibus particula, non, notata eſt obelo, tanquam nõ ſit de textu, ſed addita aliunde, eamq́ue ob cauſam iugulandam eſſe cenſent, & delendam. In hebraico certè talis particula non eſt, nec in tranſlatione Complutenſi, quæ ita habet: Erit autẽ eis hæreditas, ego hæreditas eorũ. Vt ſit ſenſus: Hæreditatem quidẽ habebunt ſacerdotes: ſed hęreditas hæc nõ erit terrena, ſed diuina: ego enim ſum hęreditas eorũ Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta ita habens: Et erit eis hæreditas ego dominus, ego dñs hæreditas eorum. & Pagnini ita vertẽtis: Erit ſacerdotium eis in hæreditatẽ, ego hęreditas eorum. Vbi vides eum non poſuiſſe particulã, non. Sed etſi addatur hæc particula, non poſſunt tamen verba hæc ad eandem reduci intelligentiam, vt ſit ſenſus: Non erit ſacerdotibus hæreditas terrę, inſtar aliarum tribuũ ſed

dominus oblationes illis ſuppeditans, eis pro hæreditate ſufficiet.

ARGVMENTVM CAPITIS XLV.

AGit de diuiſione terræ poßidendæ, ab ea diuerſa, quæ facta fuit tempore Ioſue: nam ex tota terra promißionis quatuor portiones ſeparantur, quarum prima deputatur templo & ſacerdotibus, altera leuitis, tertia ciuitati, quarta principatum obtinenti. Exhortatur principes, vt ſtudeant clauum regni firmiter tenere, & in magnis etiam fluctibus gubernacula reipublicæ rectè tractare: ne opinionibus inflati, in erroribus intolerandis verſentur, ad idq́; inducantur ſuperbia, vt iura diuina & humana peruertant, propter eam, quam multi ſibi opinionis errore fingunt dignitatem. Nihil enim debet principibus magis eſſe in optatis, nihil antiquius, nihil præſtabilius, quam Deum ardenti amore amplecti, rectam iuſtitiam colere, & ad certam eius normam omnes ſuas actiones dirigere.

CAPVT XLV.

A CVmq́ue cœperitis terram diuidere ſortitò, ſeparate primitias domino, ſanctificatum de terra longitudine vigintiquinque millia, & latitudine decem millia: ſanctificatum erit in omni termino eius per circuitum. Et erit omni ex parte ſanctificatum quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum: & quinquaginta cubitis in ſuburbana eius per gyrum. Et à menſura iſta menſurabis longitudinem viginti quinque millium, & latitudinem decem millium, & in ipſo erit templum, ſanctúmque

B ſanctorum. Sanctificatum de terra erit ſacerdotibus miniſtris ſanctuarij, qui accedunt ad miniſterium domini. Et erit eis locus in domos, & in ſanctuarium ſanctitatis. Vigintiquinque autem millia longitudinis, & decem millia latitudinis erunt leuitis, qui miniſtrant domui. Ipſi poſſidebunt viginti gazophylacia. Et poſſeſſionem ciuitatis dabitis quinque millia latitudinis, & longitudinis vigintiquinque millia ſecundum ſeparationem ſanctuarij omni domui Iſrael. Principi quoque C

hinc & inde in ſeparationem ſanctuarij, & in poſſeſſionem ciuitatis contra faciem ſeparationis ſanctuarij, & contra faciem poſſeſſionis vrbis, à latere maris vſque ad mare, & à latere orientis vſque ad orientem: longitudinem autem iuxta vnamquanque partem à termino occidentali vſque ad terminum orientalem. De terra erit ei poſſeſſio in Iſrael: & non depopulabuntur vltrà principes populum meum, ſed terram dabunt domui Iſrael: ſecundum tribus eorum. Hæc dicit dominus Deus: Suf- D

ficiat vobis principes Iſrael: iniquitatem & rapinas intermittite, & iudicium & iuſtitiam facite, ſeparate confinia veſtra à populo meo, ait dominus Deus. Statera iuſta, & ephi iuſtum, & batus iuſtus erit vobis. Ephi & batus æqualia, & vnius menſuræ erunt, vt capiat decimam partem corbatus, & decimam partem cori ephi: iuxta menſuram cori Exo. 30.b

erit æqua libratio eorum. Siclus autem Leu. 27.c

viginti obolos habet: porrò viginti ſicli, Num. 3.g

& vigintiquinque ſicli, & quindecim ſicli mnam faciunt.

EXPLANATIO.

CVmq́; cœperitis terram diuidere ſortitò. Ita vt quilibet habeat ſuam ſortem & partẽ, ſeparabitis portionẽ domino, eritq́ue ſancta. Hoc eſt ſeparabitis terram ſacerdotibus domino ſeruiẽtibus, quæ erit ſancta. Portionem ſacerdotum appellat primitias domino, & quippiam ſanctificatum, quoniam ſacerdotes erant cultui diuino dedicati. Explicans autem Deus quantitatem terræ ſacerdotum ait, debere habere in longitudine viginti quinque millia calamorum, in latitudine autem decem millia.

Et erit omni ex parte ſanctificatum quingentos per quingentos. Hoc eſt, ex hac ſacerdotũ terra accipietur ſpatium quoddam quadratum pro templo ædificando, & habebit quodlibet latus huius ſpatij quingentos calamos. Hæc erit quantitas muri exterioris totum ædificiũ cingentis. Cùm calamus vnus contineat ſex

cubitos

cubitos,& quodlibet quadrum quingētos oc-
cupet calamos, apertè oſtenditur quodlibet
quadrum tria millia cubitorum occupare. Cū
autem quater tria millia efficiant duodecim
millia neceſſariò concluditur totum hoc ædi-
ficium duodecim millia cubitorum in exterio
re ſuperficie occupare. Qua de re capite 40 diſ
ſeruimus. Id autem quod ait fore ſpatium hoc
ex omni parte ſanctificatū indicat templi re-
uerentiam,& ſacerdotum ſanctitatem de qui-
Exo.19. bus dicitur in Exodo: Sacerdotes qui accedūt
Pſal.64. ad dominum ſanctificentur. De templo autem
dicitur in pſalmo: Sāctum eſt templum tuum,
mirabile in æquitate.

Et quinquaginta cubitos in ſuburbana eius.
Id eſt & erit extra ædificium hoc ſuburbium
quoddam cingens totum illud in quo ſubur-
bio nulla erit domus nulla arbor, ſed erit ve-
luti circus quidam in templi reuerentiam: qui
circus habebit in latitudine cubitos quinqua-
ginta per gyrum. Per hunc enim numerum ſi-
gnificatur ſpiritualis libertas,& priuilegia eo-
rum, qui templo Dei ſeruiunt, iubileus enim
Leui.25. quinquagenario numero deputatur, vt conſtat
Num.36. ex libro Leuitici & Numerorum. Pro ſuburba
no habent ſeptuaginta ſpatium, hoc eſt atrium
vacuum.

Et à menſura iſta. Hoc eſt, prope hanc terrā
menſuratam, dedicatam ſacerdotibus, alia pro
Leuiticis portio menſurabitur, habens in lon-
gitudine viginti mille calamos, & in latitudi-
ne decem mille.

Et in ipſo erit templum. Id eſt, in ſpatio men-
ſurato pro ſacerdotibus ædificabitur templū.
Aſpicis ſacerdotes, qui de templo edebant de-
Num.18. bere iuxta templum habitare. Quod perpende
pro præſulum reſidentia. In libro etiam Nume
rorum dicebat Deus ſacerdotibus & Leuitis:
Excubate in cuſtodia ſanctuarij. Vt ianitor,
cui claudendi & recludēdi demandata eſt cura
ad ianuam debet aſſiſtere, & nauis gubernator
ad ianuam ſedere: ſic præſul in eccleſia ſua
Ioan.10. abſque dubio debet reſidere,& oues ſuas præ-
ſentia, doctrina & vitæ exemplo paſcere. Quis
non videt hæc munera præſentiam requirere
perſonalem? Si bonus paſtor tenetur vitam
ſuam pro ouibus ſuis ponere, qui fieri poteſt,
vt ob lucrum ſuum, aut voluptatem, aut ob
metum temporalis cuiuſdam periculi poſſit
ab eccleſia ſua diſcedere & oues ſuas in peri-
Ioan.20. culo relinquere? Petro dixit Deus: Paſce oues
meas. Non dixit: Deuora eas, eſto dominus
earum, tonde illas, ſed paſce eas. Vbi vides
prælati eccleſiaſtici munus paſcere eſſe & ope-
rari. Id voluit dominus ſignificare, cùm mittēs
Luc.10. diſcipulos ſuos concionatum non dixit: Meſ-
ſis quidem multa, præſules autem pauci, ſed
operarij autem pauci. Operarios eos vocat,
non dominos otioſos. Vnde diuus Paulus in 1.Tim.3
epiſtola prima ad Timothæum. Qui, deſide-
rat: Non dicit bonam dignitatem, bonas diui-
tias, bonas delicias, bonos reditus. ſed bonum
opus ſeu laborem. Et in primo ad Theſſaloni- 1.Theſ.5.
cenſes. Rogamus vos fratres vt noueritis eos,
qui laborant inter vos,& præſunt vobis in do-
mino,& monent vos, vt habeatis illos abun-
dantiùs in charitate propter opus illorum. Et 2.The.3.
in ſecunda ad eoſdem: Si quis non vult opera-
ri nec manducet. Vide quemadmodum opus Geneſ.2.
& laborem præſulum commendet. In ſecundo
Geneſis capite ſcriptum legimus adduxiſſe
Deum animalia ad Adam, vt videret quid vo-
caret ea. Si Deus volebat, vt Adam animalia
cognoſceret, quod eſſet præpoſitus illis, quid
reſpondebunt paſtores qui oues ſibi commiſ-
ſas nec vident nec cognoſcunt, nec curant? Aſ-
picis igitur apertè neceſſariam eſſe corpora-
lem reſidentiam paſtoribus ad laborem officij
exercendum. In concilio Lateranenſi ſan-
citum eſt, ne eccleſiaſticum miniſterium com-
mittatur niſi ei, qui reſidere in loco, & curam
eccleſiæ per ſeipſum valeat exercere. Quam
ob cauſam arctiſſimè ibi inhibetur, ne quis
duas parœcias, quibus per ſe reſidere non poſ-
ſit, valeat retinere, nec fructus earum perci-
pere. Quando diuus Paulus in epiſtola pri- 1.Tim.3.
ma ad Timothæum dixit, præſulem vnam ſo-
lam vxorem poſſe habere, quibus verbis pro-
hibet bigamum ordinari, inhibet etiam eum
plures vſurpare eccleſias. Ita locum illum di-
uus Ambroſius in libro de dignitate ſacerdo-
tali interpretatur. At nunc quot ſunt, qui plu-
res habent eccleſias, plura beneficia incompa-
tibilia? Filij Heli ſacerdotis rapina paſceban- 1.Reg.1.
tur, nam cum aliquis victimam immolaret,
veniebat puer, dum carnes coquerentur, &
mittebat fuſcinulam tridentem in ollam aut
lebetem & quicquid extollebat fuſcinula, ca-
piebat ſibi ſacerdos. Ex quo efficiebatur,
vt multi moleſtia affecti à ſacrificijs domi-
ni deſiſterent. Eodem modo nunc non-
nulli ſacerdotes multa beneficia incompati-
bilia fuſcinula & harpagine multorum den-
tium ſeu vncinorum capiunt, & illa omnia
connectunt: & falſa ratione ad ſummum
pontificem relata ea comedunt & poſſident
ad reditus & diuitias reſpicientes, animas au-
tem ſubditorum parum curantes. Vt impiæ
mulieres, quæ vt pariunt, infantulos expo- Simile.
nunt, & vt aiunt vulgò fortunæ committunt,
vt alieno lacte nutriantur, aut pereant, de-
bent graui ſupplicio puniri: ſic præſules, qui
vt liberiùs ſe dedant voluptatibus, eccleſias

ſuas alijs committunt curandas, vt aliena alātur doctrina, aut penitùs destituantur, grauiſſimum crimen incurrũt, cuius debitas pœnas domino perſoluent: ijs enim aliquando magnas eccleſias committunt, qui imperiti ſunt, & indigni. Vt qui primò muſicam fidium diſcunt, lyras nonnullas perdunt & obterunt: ſic non ſine populi detrimento eccleſias curandas accipiunt, qui ad tam graue miniſteriũ indocti accedunt & ignaui. Quare eccleſiaſtici præſules reſidere debent, & eccleſias ſuas iuſtè & ſapienter regere. Multa ſunt concilia, quæ hoc præcipiunt, multa ſummorum pontificum decreta quæ ideo non connumero, quia penè ſunt innumerabilia. Sed ſi volueris ſanctorum doctorum authoritates videre, hanc veritatẽ apertè conteſtantes, lege Auguſtinum in libro de paſto. Gregoriũ Nazianzenum in oratione de ſtatu epiſcopali, Hieronymum in epiſtola ſecunda ad Oceanum, Ambroſium & Gregorium in paſtoralibus, Chryſoſtomum in libris de ſacerdotio, Bernardum ſermone ſeptuageſimo ſeptimo in Cantica. Poſt quos omnes fuit hoc etiam decretum in ſancto cõcilio Tridentino ſeſſione 6. in decreto de reformatione, & ſeſſione. 13. in decreto etiam de reformatione.

Similia.

Et poſſeſſionẽ ciuitatis dabitis Hoc eſt ſeparabitis terræ portionem ciuitati condendæ, ipſiusque miniſtris & ſeruitoribus. Habebit autẽ hæc portio quinque millia calamorũ in latitudine, & vigintiquinque millia in longitudine: quæ longitudo erit æqualis longitudini terræ ſacerdotum. Ideo ait: Secundum ſeparationem ſanctuarij. Ac ſi diceret: quemadmodũ in portione ſeparata ſacerdotibus, in qua debet eſſe ſanctuarium. Vel ſecundum ſeparationem ſanctuarij, hoc eſt è regione portionis ſacerdotum & leuitarum.

Principi quoque hinc & inde in ſeparationem ſanctuarij. Id eſt, dabitis etiam principi portionem & terram ex vtraque parte ſanctuarii, ita vt ſeparetur à ſanctuario: ſitque iuxta portionem ſacerdotem templo ſeruientiũ, & iuxta portionem ciuitatis. Habebitque hæc principis portio duo latera, vnum ad orientem, alterum ad occidentem ita diſpoſita, vt portiones ſacerdotum & leuitarum cum templo & vrbe ſint in medio conſtitutæ. Oſtendit hic locus debere principes ſacerdotibus, rebuſque eccleſiaſticis fauere, eaſque vndique protegere & ſeruare, & legi Dei obedire. Ideo illis præcipiebat Deus, vt deſcriptũ ſibi haberent deuteronomium legis.

Deut. 17.

A latere maris vſque ad mare. Hoc eſt parte occidentali porrigetur ad occidentem. Hoc mare eſt mediterraneũ, quod eſt ad occidentẽ reſpectu Hieroſolymæ. Vult ſignificare tantã eſſe latitudinem portionis principis verſus orientem & verſus occidentem, quanta eſt latitudo trium aliarum portionum. Pro à latere maris vſque ad mare tranſtulit Paguinus. Ab angelo occidentali vſque ad occidentem.

Sufficiat vobis. Subauditur portio veſtra. Exhortatur principes Iſraëlis: ac ſi dicat illis. Nolite iniuriam ſubditis inferre, eorumque diuitias ſubripere, & in gurgitẽ vanitatis profundete. Eò enim adducuntur nonnulli principes, vt eos iuſtitiæ capiat obliuio, cùm fuerint facibus cupiditatis incitati: vos autem date operam, ne quicquam inferatis domum præter memoriam nominis ſempiternam. Veſtra iuſtitia & ſapientia regnum illuſtrate, & ad ſummam amplitudinem perducite. De regibus auaris & iniuſtis dixerat anteà. Principes eius in medio illius quaſi lupi rapientes prædam: ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & auarè ſectando lucra. Alcamenes cuidam percontanti quo pacto quis regnum optimè ſeruare poſſet, Si lucrum, inquit, non magnifecerit. Et Ageſilaus dicebat, principis eſſe, non delicijs, ſed temperantia & fortitudine priuatis hominibus antecellere. Et quoniam principum eſt iuſtè ac rectè iudicare, ait illis Deus: Iudicium & iuſtitiam facite. Hoc eſt, ad iuſtitiæ normam omnia dirigite. Idem eſt quærere iudicium, vt apud Eſaiã: Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo. Accipitur aliquando iudicium pro damnatione, vt in teſtimonio illo Chriſti apud Ioannem: Procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerint, in reſurrectionem iudicij: Aliquando pro punitione, vt in Exodo, vbi ait Deus: Educam exercitum & populum meum, filios Iſrael de terra Aegypti per iudicia maxima: hoc eſt, puniendo maximè Aegyptios. Vbi ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt cum vltione. Significat etiam iudicium ipſum officium ſeu adminiſtrationem iuris, præſertim cum connectitur cum iuſtitia: vnde facere iudicium & iuſtitiam, eſt rectè & iuxta verum & æquum ius iudicare: quomodo accipitur hoc loco, & libro ſecundo Regum 8. Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiam omni populo: & alijs in locis. Illud eſt hoc loco aduertendum, in hac diuiſione priùs factam eſſe mentionem ſacerdotum, quàm principis: quoniam in eccleſia Chriſti in ſpiritualibus reges ſubijciuntur ſacerdotibus, illis peccata ſua confitentes, & ab illis abſolutionem eorum, & alia Chriſti ſacramenta recipientes, eoſque magnoperè venerantes. Habent quidem reges terræ vinculi poteſtatem: poſſunt enim homines nefarios in car

Sup. 22.

Eſai. 1.

Ioan. 5.

Exo. 7.

2. Reg. 8.

in carcerē conijcere, eóſq; ab illis abſoluere.
Verùm eorum vincula corporea ſunt tantùm:
ſacerdotum autem vincula ipſam animam at-
tingunt, atque ad cœlum vſque perueniunt,
poſſunt enim animas ligare & abſoluere, &
quæ confecerint in terra, erunt rata in cœlo,
& à Deo cōfirmata. Ita enim illis dixit Deus.
Ioan. 20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis,
& quorum retinueritis, retēta ſunt. Vide quid
Mat. 16. Chriſtus dixerit Diuo Petro: Quodcúnque
ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœ
Mat. 18. lis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit
ſolutum in cœlis. Quæ verba poſtea Apoſto-
lus dixit apud Mathæum. In 3. libro de ſacer-
dotio ait ita Chryſoſtomus: Sacerdotium qui
dem tantò eſt regno excellentius, quantū ſpi-
ritus & carnis interuallum eſſe poteſt. Ambro
ſius in lib. de dignitate ſacerdotali hæc verba
ſcripta reliquit: Si regum fulgori cōpares ſa
cerdotem, & principum diademati, longè erit
inferior rex, quàm ſi plumbi metallū cum au-
ri cōpares fulgore, quippe cùm videas regum
colla & principum ſubmitti genibus ſacerdo-
tum, & exoſculatis eorum dextris orationi-
bus eorum credunt ſe communiri. Aſpicis
igitur altiores eſſe ſacerdotes regibus & prin
cipibus in rebus animam concernentibus. At
in rebus prophanis reges nō ſubijciuntur ſa-
cerdotibus. Nec verū eſt, quod dicere poſſunt
nonnulli fuiſſe Hebræorum reges à ſacerdo-
tibus electos, quales fuerunt Saul & Dauid,
nam neuter eorū fuit à ſacerdote aliquo ele-
ctus, & in regia dignitate conſtitutus, ſed à
Deo, etiā ſi electio illa fuerit à ſacerdote publi
cè oſtēſa, ſi fortaſſe Samuel erat ſacerdos. Fuit
quidē electio illa à Deo, ſed vnctio fuit à Sa-
1. Re. 10. muele ex Dei præcepto miniſtraliter celebra-
ta, vt lib. 1. Regū diuinæ literæ teſtātur, vbi ad
literā hæc ſunt verba: Tulit Samuel lenticu-
lam olei, & effudit ſuper caput Saulis, & deo-
ſculatus eſt eum, & ait: Ecce vnxit te dominus
ſuper hæreditatem tuam in principē. Et paulò
1. Reg. 16 poſt oſtēſo Saule dixit Samuel populo: Cer-
tè videtis quem elegit dominus. Dauid etiam
à Deo fuit electus, non à Samuele. Et licet hi
duo reges fuiſſent electi à Samuele, nō inde ſe
quitur, fuiſſe eos electos à ſacerdote, nam Sa-
muel propheta fuit, & vir ſummi ſapiētia & iu
ſtitia præſtans, ſacerdos autē, vt mea fert opi
nio, non fuit, tametſi multi eum fuiſſe ſacer-
dotem arbitrentur. Lege vtrunq; teſtamentū,
nuſquam inuenies eum fuiſſe ſacerdotē. Imò
Diuus Auguſtinus libro quæſtionum veteris
& noui teſtamenti, quæſt. quadrageſima ſexta
eos aſſerit in errore verſari, qui dicūt eum au-
ctum ſacerdotio fuiſſe. Quam ſententiā Ioan
nes Arboreus in ſua Theoſophia non ſolùm
ſequitur, ſed grauiter defendit. Et quamuis ſa-
cerdos fuerit Samuel, nunquam tamen inue-
nies ei Saulem aut Dauidem in temporalibus
paruiſſe, nec vllum Hebræorū regem quo ad
ea fuiſſe ſubditum ſacerdotibus, quatenus ſa-
cerdotes erant, etiam ſi Samueli & alijs, qua-
tenus iuſti, & ſapiētes erāt, & Dei nūtij parere
tenerentur in rebus iuſtis & à Deo præceptis.
At hoc non erat ſacerdotibus obtēperare, ſed
Deo. Habent enim reges in temporalibus ſu-
periorem neminem, etiam ſi in ſpiritualibus
ſacerdotibus ſubijciantur. Quam ob cauſam
hoc loco ſacerdotes illis præponūtur. Et quo-
niam diſtincta ſunt munera ſacerdotū, & eo-
rum, qui rempublicam in tēporalibus gerunt
gubernandam, ideo hoc loco diſtinguūtur eo-
rum portiones. Moyſes primus Hebræorum
princeps, lumine diuinæ gratiæ illuſtratus
Aaroni ſacerdoti ſpiritualia demandauit, ſibi
tēporalia gubernāda reliquit. Romulus pri- *Exo. 28.*
mus Romanorū rex naturali ſplēdore illumi-
natus inſtituit ſacra quædā, quæ cōficerentur
à ſacerdotibus, eos in ijs, quæ ad religionem
cōcernebant, præficiens, ſibi aūt regni guber-
naculū reliquit, exiſtimans difficilimū eſſe re-
gno ſimul & ſacerdotio ſatisfacere. Authores
ſunt Marcus Varro, Dionyſius Halicarnaſ-
ſæus, Antonius Sabellicus, Blondus Forli-
uienſis, & alij. Sacerdotis munus eſt religione,
& rerum diuinarum doctrina populum im-
buere, eius peccata ſacramentis expiare, &
pro illo ad Deum pias crebráſque precatio-
nes fundere. Regis autem munus eſt iuſtitiā
ſeruare, eorū, qui ſe in ipſius tutelam tradide-
rint ſalutem & pacem tueri, & tandem viros
laude dignos præmio afficere, impios verò
iuxta ſcelerū quantitatem & qualitatem pu-
nire. Quemadmodum cum brachij, quod vul- *Simile.*
nere habebas traiectum, adeptus es ſanitatē,
aut febrem ob nimiam ciborum abundātiam
vigentē expuliſti, fuiſtìque ad priſtinā digni-
tatem reſtitutus, apertis ſignis oſtendiſti, ro-
buſtam ac fortem te habere naturam, ſiquidē
cum eſſet ab ægritudine oppugnata expugna-
ta tamen non fuit, ſed te ad priſtinū reduxit
vigorem, ſic etſi multos videas delinquentes
ex iuſtitia puniri, & vita priuari, ſuorúmque
flagitiorum pœnas debitas variè perſoluere,
debes tamē intelligere, validum eſſe, & vigo-
re ac fortitudine roboratum corpus reipubli-
cæ, quoniam vitijs reſiſtit, ac malefica, quæ
ſunt peſſima ægritudinum genera expellit, &
in ſceleratos animaduertit, coërcens eos iuſti-
tiæ rigore & ſeueritate. Hoc tū fit, cùm prin-
ceps rectè gubernat, cùm bonis fauet, noxios
aūt caſtigat, cùm fert opē patriæ, ſuccurrit cō-
muni ſaluti, intercludit omnes ſeditionum
vias,

vias quò fit, vt & ſacerdotes & ciuitatẽ tueatur. Eam ob cauſam eius portio tres alias portiones, nempe ſacerdotum, Leuitarum, & vrbis ex vtraque parte continet in medio. Sed quoniam non eas rectè tuebitur, ſi cupiditatis diuitiarũ ſtimulis agitatus aliena diripuerit, præcipit ei Deus hoc loco, vt ſit portione ſua contentus, dicens: Sufficiat vobis principes Iſrael.

Statera iuſta, & ephi iuſtũ, & batus iuſtus erit vobis. Statera inſtrumentum eſt, quo res ponderantur, ephi eſt menſura aridorũ, batus mẽſura liquidorum. Omnia hæc debent eſſe
Prou. 11. iuſta & æqualia. Nam, vt in Prouerbijs Salo-
Prou. 20. mon: Statera doloſa abhominatio eſt apud Deum. Et iterum: Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrunque abominabile eſt apud
Leui. 19. Deum. In libro Leuitici ſunt hæc verba literis mandata: Nolite iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura: ſtatera iuſta, & æqua ſint põdera, iuſtus modius, æquuſque ſextarius. Et ſi hæc de ponderibus & menſuris intelligantur ad literam, tamen exiſtimo eſſe præcipuè ad iuſtitiam & æquitatem, & animi iudicium referẽda. Oportet iuſtitiã, quæ in æqualitate conſiſtit, ſeruare, & res omnes iuſta ſtatera metiri. Qui fluxa pro æternis eligunt, apud quos maioris ponderis ſunt incerta & caduca, quàm certa & immortalia, falſam habent iudicij bilãcem, & mendaces ſunt in ponderibus ſuis. Diuitiæ, magiſtratus, mundi honores, & voluptates, & cætera huiuſmodi, quæ decepti mortales magnifaciunt, in Salomonis mortalium ſapientiſſimi ſtatera nullius ſunt ponderis, nullius pretij, vana ſunt, & ipſa vanitas. Vnde ipſe ait: Vanitas vanitatum,
Eccle. 1. & omnia vanitas. Id dixerat anteà ijs verbis eius pater in pſalmo: Veruntamen vani filij ho-
Pſa. 61. minum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Vbi Euthymius per ſtateras intelligit iudicia, dicens: Corrupta eſt in mortalibus iudicij ſedes, quoniam eligunt inſtabilia pro ſtabilibus, & mala pro bonis. Verùm ex hebraico poſſunt hæc ita transferri. Certè vani filij hominis, mendaces filij viri, in ſtateras ſi aſcendant, ipſi pariter leuiores erunt vanitate. Per filios hominis conſuetudine linguæ hebrææ homines intelligit obſcuros, & infimo loco natos, per filios autem viri viros nobiles & illuſtri laude celebratos. Et ita ſenſus: Tanta eſt mortalium vanitas, vt non ſolùm ignobiles & plebeij, ſed etiam clari & in hominum celebritate verſati, ſunt vſqueadeò futiles & leues, vt ſi omnes in vnum collecti cum ipſa vanitate ponantur in bilance, præponderet vanitas ipſa, & illi tanquam leuiores ſurſum efferantur.

Siclus autem. Agit de iuſto pondere pecuniæ. Exod. 30.
Qua de re vide caput trigeſimũ Exodi, & 27. Leui. 27.
Leuitici, & 3. Numerorum. Num. 3.

Et hæc ſunt primitiæ, quas tolletis: ſex- E
tam partem ephi de coro frumenti, & ſextam partem ephi de coro hordei. Menſura quoque olei, batus olei decima pars cori eſt, quia decem bati implent corum. Et arietem vnum de grege ducentorum de his, quæ nutriunt Iſrael in ſacrificium, & in holocauſtum, & in pacifica, ad expiandum pro eis, ait dominus Deus. Omnis populus terræ tenebitur primitiis his principi in Iſrael. Et ſuper principem erunt holocauſta, & ſacrificium, & libamina in ſolennitatibus, & in calendis, & in ſabbatis, in vniuerſis ſolennitatibus domus Iſrael. Ipſe faciet
pro peccato ſacrificium, & holocauſtum F
& pacifica ad expiandum pro domo Iſrael. Hæc dicit dominus Deus: In primo menſe, vna menſis ſumes vitulum de armento immaculatum, & expiabis ſanctuarium. Et tollet ſacerdos de ſanguine, quod erit pro peccato, & pones in poſtibus domus, & in quatuor angulis crepidinis altaris, & in poſtibus portæ atrij interioris. Et ſic facies in ſeptima menſis pro vnoquoque, qui ignorauit, & errore deceptus eſt, & expiabis pro domo. In primo menſe, quarta decima die menſis vobis paſchæ ſolennitas, ſeptem diebus azyma comedentur. Et fa- G
ciet princeps in die illa pro ſe, & pro vniuerſo populo terræ vitulum pro peccato. Et in ſeptem dierum ſolennitate faciet holocauſtum domino ſeptem vitulos, & ſeptem arietes immaculatos ſeptem diebus: & pro peccato hircum caprarum. Et ſacrificium ephi per arietem faciet: & olei hin per ſingula ephi. Septimo menſe, quinta decima die menſis in ſolennitate faciet, ſicut ſuprà dicta ſunt per ſeptem dies, tam pro peccato, quàm pro holocauſto, & in ſacrificio, & in oleo.

Deut. 18. *Et hæ ſunt primitiæ.* In libro Deuteronomij
præceperat Deus dari primitias, hoc autem lo-
Leu. 12. co explicat eorum quantitatem. In libro Leuiti-
Num. 8. ci. & in libro Numerorũ præceptum erat à
Deo literis mandatum, vt filij primogeniti ex-
pletis diebus purgationis deferrẽtur ad tẽplũ,
vbi domino pro illis offerretur agnus annicu-
lus & pullus columbæ ſeu turtur, aut ſaltẽ par
turturum, aut pullorum columbarũ ab iis, qui
ob inopiam agnum offerre non poterãt. Quã
Luc. 2. ob cauſam ſacratiſſima virgo Dei genetrix ob
paupertatem ſuam nõ agnum obtulit, ſed par
turturum aut duos pullos columbarum. Sed
quid dico? imò agnum illum obtulit immacu-
Ioan. 1. latum, de quo aiebat ſanctificatus Baptiſta: Ec-
ce agnus Dei ecce qui tollit peccata mũdi. He-
bræi Deo filios primogenitos offerebant, ve-
luti primitias fructuũ ſuorũ nos intentiones
noſtras, quæ in nobis ſunt primogenitæ, illi of-
feramus. Priuſquam aggrediamur opus ali-
quod, tribuamus Deo intentionẽ & volunta-
tẽ, & poſteà opus ipſum Sunt quidẽ nonnulli,
qui in bonis operibus intentionem ſeparant à
Deo, eã illi præcipiunt & mundo dedunt Deũ
ipſum non curant ſed hominibus ſolùm place-
re deſiderant Quã ob cauſam in virtutis actio-
Simila. nẽ non ad ipſam virtutem reſpiciunt ſed ad e-
ius ſpeciem ſimiles pictoribus qui ad imagi-
nũ calores & vmbras potius attendunt quàm
ad ſubſtantiã & cùm interiora cõtemnant, in
exprimendis exterioribus omnes ingenij vires
profundunt & quanto magis intuentium ocu-
los decipiunt, tanto excellentiores iudicantur.
Vult Deus vt primogenita, hoc eſt cogitatio-
nes & intentiones ei offeramus. & cũ illis ag-
nũ, id eſt manſuetudinem, & pullum colũbæ,
aut turturẽ hoc eſt veram animi contritionem
& puritatem quoniam hæc volatilia vtuntur
gemitu pro cantu & puritatem quandam refe-
runt. Non vult Deus offerri ſibi canes latran-
tes hoc eſt homines qui alios lædant conui-
ciis & maledictis nec leones rugientes & cru-
deles nec lupos rapaces, nec ſues in libidinis
volutabro iacentes nec talpas quæ cæcitate af-
fectæ intra terram cõmorantur. Non vult of-
ferri ſibi vitia, nec homines illius implicatos,
ab eis deſiſtere nolẽtes Virtute oblectatur, &
animi candore, & viros virtute præditos dili-
git, qui nõ ſolùm ei opera, ſed operũ primiti-
as, & primogenita offerre conãtur. qui eũ ani-
mo quærũt qui ad illũ ſeipſos extollunt qui
totã illi intentionẽ tribuunt & in eo meditan-
Eccle. 6. tur Ideo aiebat Eccleſiaſticus Cogitatũ tuum
Prou. 23. habe in præceptis ei: Et Deus per Salomonẽ
Simile. in Prouerbiis: Præbe fili mei cor tuũ mihi. He-
liotropium herba eſt ſolaris, ſic dicta, quòd ſe
circu agat cum ſole, eius ortum manè ſpectat,
eiuſque curſum ſequitur, ad illum folia ver-
tens, at radicẽ nunquam mutat, ſemper eã ha-
bet in terra defixam, ſic multi ſolem iuſtitiæ
Chriſtũ Deum noſtrum ſequi volentur, ſed fo-
lijs & apparentiis cũ radicem, hoc eſt intẽtio-
nem habeant intra terram, vbi eſt eorum the-
ſaurus iuxta id quod ait dominus: Vbi eſt the- Mat. 6.
ſaurus tuus ibi & cor tuum Cor habent in ter-
ra fixum & intentionẽ in rebus terrenis & ca-
ducis locatã Hi etſi Deo opera videantur tri-
buere operũ tamen primitias illi nequaquam
tribuunt, folijs eum quærũt animo autem ad-
hærẽt terræ, & radicẽ deorſum immittunt Se-
dent, & non ambulãt qui ſceleribus aſtringũ-
tur. Ita enim ait pſalmiſta: Nõ enim qui operã-
tur iniquitatem, in vijs eius ambulauerũt. Ho- Pſal. 118.
rum animus nõ Deum quærit quin potiùs vt
verbis vtar Salomonis. Cor iniqui inquirit ma-
la Contra vero vt vapores graues virtute ſolis
extolluntur a terra quærentes ipſum ſolem ſe- Prou. 27.
que cõdenſantes in nubes lucidas volitãt poſt Simile.
illum: ſic multi ex terra ex affectibus terrenis
exurgunt & Chriſtum quærentes fiunt nubes
illæ fulgidæ, de quibus aiebat Eſaias: Qui
ſunt hi qui vt nubes volant? Itaque vt helio- Eſa. 60.
tropium & vapor ſolem quærunt ſed variè, nã
harum rerum altera non eleuatur a terra alte-
ra eleuatur ſic multi Deum quærunt, quorum
quidam non extollunt cor ad Deum nec ad il-
lum dirigunt intentionem alij verò totos ſe il-
li tradunt à terra ſurſum eleuati Hi non ſolũ
exteriùs ſed interiùs Deo largiuntur, nõ ſolũ
opus, ſed intentionem non ſolùm fructum ſed
primitias.

Sextam partem ephi de coro frumenti. Ephi cõ-
tinet tres modios corus verò triginta batus
eandem cõtinet menſurã, quam ephi ſed ephi
eſt aridorum, batus vero liquidorum.

In ſacrificium, & in holocauſtum, & in pacifica.
Holocauſtum erat totum combuſtum. pacifi-
cum erat oblatio, cuius vna pars cremabatur,
altera erat ſacerdotis alia verò offerentis quæ
pro pace fiebat ſacrificium omnes oblationes
Deo factas in vniuerſum comprehendebat, &
virtutes etiam quaſcunque amplectebatur.

Princip. Iſraelis. Princeps Iſraelis hoc loco
accipitur pro ſummo ſacerdote & eſt ſenſus.
Has primitias tenebitur omnis populus in
principem ſacerdotum conferre. Sunt qui per Eſai. 9.
principem hoc loco eũ intelligant quẽ Eſaias Apoc. 1.
principem pacis appellat & D. Ioannes princi-
pem regum terræ, qui vt in titulo crucis oſten-
ditur rex eſt Iudeorum hoc eſt confitentium
& credentium. qui de ſe ait in libro pſalmorũ:
Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Pſal. 2.
Sion montem ſanctum eius.

Et

Et ſuper principes erunt holocauſta, & ſacrificium, & libamina. Hoc eſt, ſummi pontificis principis ſacerdotum intereſt offerre Deo ſacrificia. Vel vt alij dicunt, facere ſumptus & impenſas in ſacris faciendis Libamina erant obblationes rerum liquidarum. Sed quoniam vt modò dicebamus, per principem intelligũt nonnulli Chriſtum, hoc etiam poteſt ad illũ referri. Ipſe eſt, qui ſe pro nobis holocauſtum conſtituir, quoniam legis veteris holocauſta per ſe Deo nõ placebant. Ipſe enim airin pſalmo conferens cum patre ſermonem: Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi, holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti, tunc dixi: Ecce venio.

Pſa. 39.

In ſolennitatibus. Hoc eſt, in paſchate, pentecoſte, & ſcenophegia In calẽdis, hoc eſt in nouilunijs, in ſabbatis, hoc eſt in omnibus diebus feſtis, ob inſigne aliquod factum celebrabantur, ſiue ſint ſabbata, ſiue quælibet alia feſta: In his ſolennitatibus magni ſumptus in vſum ſacrificiorum erogabantur à principe ſacerdotum, quam ob cauſam ei tribuebantur primitiæ.

In primo menſe. Nimirum Martio, qui à Iudæis Niſan appellabatur. Qua de re capite primo deſerimus.

Vna menſis. Id eſt, prima die menſis. Ita vna ſabbati, id eſt prima die ſabbati, quæ eſt dies dominica. Ita intelligitur illud Lucæ: Vna ſabbati valde diluculo venerunt ad monumentũ. Hoc eſt, die dominica fulgente aurora.

Luc. 24.

Sumes vitulum de armento immaculatum Alloquitur ſacerdotem, qui erat templum expiaturus ſanguine vituli, qui non eſſet domi nutritus, ſed in grege & armẽto, nullámque corporis haberet maculam. Vide quanta munditiesin hoc vitulo requiratur. Significant hoc loco literæ diuinæ puritatẽ, quæ in ſacrificijs Deo oblatus requiritur. Sed ſi eas altiùs ſpectare volueris, ſublimiorem inuenies intelligentiã. Vt enim odoriferũ trifoliũ primo viſu delectat, & ſuauem aliquẽ ex ſe mittit odorẽ ſed quãtũ magis manibus teritur, tantò ſuauiùs fragat, & maiorem odorem reddit: ſic diuina verba etſi in aperto orationis argumẽto, & in ſententia, quæ primo apparet, ſuauitatẽ quandam ſpirant, ſi ea tamen attentiùs tractaueris, & aditum aperueris ad alta myſteria cõtemplanda, multò admirabiliorem & ſuauiorẽ odoris fragrantiam emittent Tractemus igitur, & manibus teramus verba hæc, & recõditam ſententiã ſcrutemur. Vitulus hic pro peccato oblatus, cuius ſanguis erat labes noſtras expiatur. Chriſtus eſt, verus Deus noſter, cuius meminit diuina ſcriptura primo capite Leuitici, dicens. Immolabitque vitulum corã domino, vt offerãt filij Aaron ſacerdotis ſanguinem eius, fundentes per altaris circuitũ. Et dixerat anteà: Maſculum immaculatum afferet ad placandum ſibi dominum. Ideo dicitur immaculatus, quia iuxta Eſaiæ vaticiniũ, Iniquitatem nõ fecit, nec fuit dolus in ore eius. Quẽ locum Diuus Petrus in prima epiſtola ſua de Chriſto interpretatur. Et ad hoc alludens D. Ioãnes in prima etiam epiſtola ait: Scitis, quia ille apparuit, vt peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſt. Eam etiam ob cauſam dicitur de armento, quia nullo fuit peccati iugo preſſus. Vel de armento dicitur, quia fuit de grege patriarcharum, quem Diuus Mathæus vocat filium Dauidis, filium Abraham. Hic eſt vitulus ſaginatus lacte ſacratiſſimæ virginis, pro filij prodigi ſalute occiſus, opprobrijs affectus, & cruel tandem crudeliter affixus. De eo loquitur apud Lucam ipſe Chriſtus In parabola illa, in qua ita patrẽ inducit loquentem. Adducite vitulũ ſaginatum, & occidite, & mãducemus, & epulemur. Ipſe Deus pater ait apud Eſaiam: Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Et de illo ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos: Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illũ. Ideo ait: Occidite, & mãducemus, & epulemur. O cibũ diuinum, ô epulas cœleſtes. Huius vituli carne paſcimur, eius ſanguinẽ ſumimus, & conuiuiũ hoc cotidie celebratur. Ipſe diuinus vitulus de ſe ait: Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus, qui mãducat meã carnẽ, & bibit meũ ſanguinẽ, in me manet, & ego in illo O admirabile euch. ariſtiæ ſacramẽtum, ô panẽ viuũ, ô epulas cœleſtes, ô ſuaues ac diuinas delicias noſtras, & verè diuinũ nutrimentum. Adducite, inquit pater, vitulũ ſaginatũ, & occidite, & mãducemus. Ipſe Deus, qui ſalutẽ peccatoris eſuriebat, in eius cõuerſione dicitur manducare & epulari Cõuertere igitur ô peccator ad Deũ tuũ, vt ſalrẽ Deum ipſum ſaties, & ſalute tua eius deſideriũ expleas. Nonne audis vocẽ: Quid facis? Cur in peccato permanes? Cur nõredis ad patrẽ: O dementes nos ipſos? Intelligimus Dei bonitatẽ, perſpicimus & exploramus eius clementiã, & auditis eius verbis pietate pleniſſimis adhuc moramur? Adhuc nõ currimus ad illum? Eamus ô fratres chariſſimi, feſtinemus & properemus, & tanquam filij prodigi ad Dei miſericordiam, ad patris clemẽtiã ſupplices cõfugiamus. Quid q̃rimus in mundo, qui nos ad perdẽdũ quærit? Spectat nos Deus, imò vocat vt nobis vitã tribuat, nos verò fugimus ab illo vocat nos mũdus, vt interficiat, & ad illũ cõfugimus. Quærimus vitam in domo mortis, & lætitiã in valle miſeriæ. O ignorantiã noſtram, ô cæcitatem de- lo-

Simile.

Leuit. 1.

Eſa. 9.

1. Pet. 2.

1. Ioan. 3.

Mat. 1.

Luc. 15.

Eſa. 53.

Rom. 8.

Ioan. 6.

Luc. 15.

deplorãdam. Vt ſanguis ſagitta veneno infe-
Simile. cta corruptus cõfugit ad cor, ab eo remediũ
quærens: ſed cùm primùm cor attingit, gignit
interitum, & quærẽs vitam, inuenit mortem:
ſic qui calamitatibus preſſi ad mundum con-
fugiunt, in eo remedium quærentes, inueniũt
mortem, vbi vitam inuenire putabant. Vitam
in mortis domicilio quærunt, & exiſtimantes
ſe eſſe medecinam inuenturos, æternã ſibi per-
niciem machinantur. Nos verò confugiamus
Ioan.11 ad eum, qui ait: Ego ſum reſurrectio & vita:
curramus ad fontem remedij, properemus ad
Chriſtum, qui nos in crucis ara expectat, vbi
ſe pro nobis hoſtiam conſtituit, vt in morte
ſua nos à morte noſtra liberaret. Vitulus in
monte Caluariæ occiſus occidit mortẽ, vt nos
in cœleſti mõte diuinæ viſionis, in domicilio
beatorũ ſempiterno poſſumus viuere & qui-
eſcere, vitamque placidiſſimam, & bonorum
omnium pleniſſimam traducere: De huius vi-
tuli cæde loquitur hoc loco Ezechiel.

*Et tollet ſacerdos de ſanguine, quod erit pro pec-
cato, & ponet in poſtibus. &c.* Hoc eſt, accipiet
ſacerdos ex ſanguine vituli pro peccato im-
molati & aſperget illo poſtes templi, & qua-
tuor angulos extremæ oræ altaris, & poſtes
porta atrij illius, in quo ſitum eſt templũ. Hic
eſt ſanguis agni paſchalis, qui in poſtibus &
Exo 12 ſuperliminatib᷑ domorũ poſitus filios Iſraë-
Hebr.9 lis eripuit in Aegypto. Hic eſt ſanguis Chri-
ſti Dei noſtri, per quẽ introiuit ſemel in ſan-
cta, æterna redemptione inuẽta, cuius imagi-
nẽ gerebat ſãguis agni paſchalis, & vituli im-
maculati, & ſãguis ille, quo fuit aſperſum ta-
bernaculũ. Nã vt ait in epiſtola ad Hebræos
Exo 24 D. Paulus, Omnia penè ſecundũ legẽ in ſan-
Hebr.9 guine mundabãtur, & ſine ſanguinis effuſio-
ne non fiebat remiſſio, quia futurum erat, vt
Chriſti ſanguis nos à maculis noſtris expia-
ret, & ſcelera omnia deleret. Id intuẽs D. Ioã-
Apoc.1 nes has voces emiſit: Lauit nos à peccatis no-
ſtris in ſanguinie ſuo. Et quoniã hoc nõ fuit
in vna duntaxat orbis terræ parte, ſed in om-
nibus quatuor mundi plagis, dixit hoc loco
Ezechiel, eſſe ſanguinem hunc in quatuor an-
gulis crepidinis altaris ponendum.

Pro vnoquoque, qui ignorauit. Sæpè enim ob
errorem, in quo verſamur, incidimus in flagi-
tia. Id intuẽs diuinus ſpaltes canebat: Delicta
quis intelligit, ab occultis meis munda me, &
Pſal.18 ab alienis parce ſeruo tuo. Et alibi. Delicta
iuuẽtutis meæ, & ignorãtias meas ne memine
ris. Nemo eſt enim, qui poſſit errata omnia
perſpicere, qui in tantis tenebris nihil offen-
dat, quẽ ſce'us aliquod ſpecie virtutis nõ ali-
quãdo decipiat. Fraudibus vtitur diabolus, &
2.Cor.11 vt ait Apoſtol᷑, trãsfigurat ſe in angelũ lucis.

In primo menſe, quarta decima die menſis. Lo-
quitur de paſchæ oblationibus: incipiebat
enim paſcha quarta decima die lunæ, vt hoc
loco, & in lib. Exodi literæ diuinæ teſtantur.
Et quoniã in hoc feſto comedebatur agnus, *Exo.12*
appellabatur agnus ille etiã paſcha, qui Chri
ſtũ adumbrabat. Ideo ait D. Paulus in epiſto-
la 1 ad Corinthios. Paſcha noſtrum immola-
tus eſt Chriſtus. Imò panis azimus, qui come- *1.Cor.5*
debatur in ſolẽnitate illa, paſcha quoque vo-
cabatur. Sed propriè paſcha erat ſolẽnitas il-
la à Deo in exitu Iſraëlis cõſtituta, quãdo an-
gelus trãſiens occidebat Aegyptiorũ primo-
genitos, relinquens Hebræos incolumes, &
quando Hebræi ipſi ex Aegypto tranſierunt.
Quã ob cauſam feſtũ illud vocatũ eſt paſcha,
quod idem eſt quod tranſitus. Cùm autem ex
Aegypto, ex hoc mundo tranſimus ad veram
promiſſionis patriã, paſcha celebramus. Ideo
cùm in die feſto reſurrectionis dominicæ alij
aliis inuicem bonũ paſcha precamur, neſciẽ-
tes fortaſſe quid dicãt, bonũ ex hac vita tran-
ſitum, bonum phaſe, bonam denique mortem
ſibi mutuò precantur. Cùm paſcha idem ſit,
quod phaſe, phaſe autem trãſitum ſignificet,
tranſitus aũt ſit mors, apertè oſtẽditur, paſcha
bonum ſibi inuicem precãtes bonã ſibi mor-
tem precari. Et rectè quidem: nam quæ poteſt
eſſe ſolennior feſtiuitas, quã à pœna tempo-
rali ad gloriam proficiſci ſempiternã? Pretio- *Pſal.115*
ſa, inquit propheta, in cõſpectu Domini mors
ſanctorum eius. Et beatus Ioãnes in Apocal. *Apoc.14*
Beati mortui, qui in Domino moriuntur. A-
ſpicis igitur paſcha tranſitum ſignificare. Ad
hanc ſignificationem alludit diuus Ioannes
dicens: Ante diem feſtum paſchæ, ſciens Ie- *Mat.12*
ſus quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc
mundo ad patrem, cùm dilexiſſet ſuos, qui e-
rant in mundo, in finem dilexit eos. In verbo,
tranſiret, innuit paſcha tranſitum ſignificare:
in quo tranſitu erat agnus innocens Chriſtus
Deus noſter ad patrẽ trãſiturus. Celebraba-
tur enim Iudæorum paſcha, & occidebatur a-
gnus paſchalis, quo tempore paſſus eſt Chri- *Ioan.12*
ſtus. Sed dices fortaſſe: Qui fieri poteſt, vt e-
uãgelia cohæreãt, cùm dicat Matheus, Chri-
ſtum manducaſſe prima die azymorum, hoc
eſt, prima die ſolẽnitatis paſchæ, Ioannes au-
tem afferat fuiſſe id ante diem feſtum paſchæ? *Ioan. 13*
Huius quæſtionis facilis eſt reſpõſio. Hebræi
incipiebant ſolennitates ſuas ſtatim poſt pri-
mas veſperas: cùm autẽ anno illo ſolennitas
paſchæ incideret in diem veneris, incœpit fe-
ſtũ die Iouis poſt veſperas. Et quoniã eo tem-
pore nẽpe nocte diei Iouis, quãdo iam ſolen-
nitas incœperat, agnus paſchalis manduca-
batur, ait Matheus, Chriſtum die feſto paſchæ
agnum

agnum mãducaſſe Scripſit enim hebraicè, reſpexitque ad Hebræorum morem Ad D. Ioãnes, qui græcè ſcripſit, & ad Græcorum & Latinorum reſpexit conſuetudinem qui diẽ incipiunt poſt mediam noctem, dixit hoc fuiſſe ante feſtum paſchæ, qui dies feſtus erat dies Veneris Licet enim feſtum inciperet poſt primas veſperas feriæ quintæ, tamẽ à die ſequẽte denominabatur Ita enim eſt in lib Exodi de agni paſchalis immolatione memoriç proditum: Erit agnus abſq; macula, maſculus, anniculus, immolabit; vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperam, aut vt alij vertunt: inter veſperas, nimirum primas & ſecundas. Vbi Paraphraſtes Chaldæus habet: Inter duos ſoles, ſeu inter duo lumina, hoc eſt, inter occaſum ſolis, & principium noctis. Cùm ſol occidit, abſceditque à noſtro horizonte, dicitur occaſus ſolis, ſed adhuc remanet in aëre claritas quædam ſolis, donec incubat nox atra, & tunc occidit lumen. Vnde ſpatium illud poſt occaſum ſolis ante occaſum luminis & claritati, dicitur ſpatium inter duos ſoles ſeu inter duo lumina, & ita ait occidendũ eſſe agnũ inter occaſum ſolis, & principiũ noctis, quo tempore iuxta euangeliſtas Chriſtus paſcha manducauit. Paraphraſis tamẽ chaldaica Complutenſis, qua ego vtor, non habet inter duos ſoles, ſed ad veſperam, cum editione vulgata. Itaque Mathæus & Ioannes idem dicunt, ſed diuerſis verbis, ambo cohærent & cõgruunt: ambo aiunt Chriſtum cum diſcipulis ſuis paſcha comediſſe die Iouis veſpere iam facto: quod tẽpus dies feſtus iam vocabatur, & prima dies azymorũ iuxta Hebræos, & ante diẽ feſtũ paſchæ iuxta Græcos & Latinos. Et quoniam non ſolùm ſolennitas ipſa, & agnus paſchalis vocabatur paſcha, ſed etiam panis azymus, & quicquid manducabatur in ſolennitate illa, ait D. Ioannes Iudæos feria ſexta non introiſſe in prætorium, ne contaminarentur, ſed manducarent paſcha. Vbi per paſcha, quicquid tunc manducabatur, intelligitur. Nõ me fugit, alios aliter hunc nodũ ſoluiſſe: ſed hãc exiſtimo eſſe germanam & veram huius loci ſolutionem & explanationem. Nec eſt dicendum vllam eſſe inter Mathæum & Ioannem repugnantiam: id enim quod literis mandarunt, ambo viderunt, præſentes enim fuerunt vltimæ cœnæ, & teſtes oculati ea, quæ de cœna illa ſcribunt, proprijs oculis aſpexerunt. Diuus Lucas ea, quæ ab Apoſtolis accepit, ſicut tradiderunt ei, qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis, literis mãdauit, vt ipſe in euangelij ſui exordio teſtatur. Marcus verò, quæ à Petro didicerat, rogatus à diſcipulis ſcripſit. Authores ſunt Clemens in ſexto diſpoſitionum libro, apud Euſebium libro 2. eccleſiaſticæ hiſtoriæ, cap 1. Et Papias apud eundem eodem lib & capite: & libro 3. capite vltimo Et Origenes l. . commentariorum in Mathæum, eodem Euſebio referẽte libro .cap. 8. Et Euſebius ipſe lib. . cap. 4. Hieronymus de viris illuſtribus in vita D. Marci. Irenæus lib. 3. aduerſus hæreſes, cap. I. & alij propè infiniti: Itaq; licet Lucas & Marcus audita referant dirigente eos ſpiritu ſancto, Mathæus tamen & Ioannes ea perpetuis conſignarunt monumentis, quæ ſuis oculis conſpexerunt.

Exo. 12.

Ioan. 18

Luc. 1

Et faciet princeps. Id eſt, & offeret princeps. Sequitur: In die illa hoc eſt, quartadecima die menſis

Septem vitulos, & ſeptem arietes. Hi erant immolandi ſingulis diebus ſpatio ſeptem dierũ. Hi ſunt martyres, qui vitulũ illũ ſecuti ſunt, qui pro nobis oblatus eſt, & arietẽ illũ, quem Abrahã immolauit Voluerũt enim pro Chriſto mortem commutare, vt tali morte immortalitatem conſequerentur. Rapiebãtur martyres ad ſupplicium, & eorum animæ à vinculis corporum euolantes in æternas mãſiones domus Dei ingrediebãtur, gratia illuſtratæ, virtutúmque ornamentis munitæ. Leuit. 1. Gen. 22.

Et ſacrificiũ ephi per vitulũ Id eſt, toties offeret epham, quot erunt vituli & arietes: quot autem ephas obtulerit, tot offeret menſuras olei. Ephi, vt diximus, ſeu epha menſura erat aridorũ: hîc aũt accipitur pro ſimilæ mẽſura: eſt autẽ ſimila tritici farina pura & delicata.

Et olei hin. Hin menſura erat illius temporis, & vt nonnulli putant, tertia pars bati.

Septimo menſe. Id eſt, in feſto tabernaculorũ fient oblationes, quemadmodum in feſto paſchæ. Quis autem ſit menſis ſeptimus, diximus capite primo.

Annotationes ex hebræo in CAPVT XLV.

Separate confinia veſtra. In hebraico eſt Separate גרשׁתיכם gerux othecem à verbo גרשׁ garax, quod ſignificat proijcere, & eijcere: vt Exodi 34. Ego ipſe eijciam ante faciem tuam Amorrhæum. Vnde eius deriuatiuum ſignificat cõfinium, & limitem, quòd ſit in fine proiectum à re ipſa. Quam ſignificationẽ ſecutus eſt, & rectèqu dẽ, noſter interpres, Significat etiam tributum, quòd ſit ſuper populum proiectum. Quam ſignificationẽ ſequitur Rabbi Dauid ita hũc locũ vertens: Separate tributa veſtra à populo meo. Et Pagninus: Aufette angarias veſtras à populo meo. Et Exo. 34.

Brixia

Brixianus: Separate exactiones veſtras à populo meo. Alij vertunt. Separate proiecta veſtra: hoc eſt, iniuſta tributa, quę in populum proijcitis. A verbo hoc deriuatur etiam nomen gerex, quod fructum ſignificat, qui virtute ſolis & lunæ germinat & maturescit citiùs ſolito: quòd eum ſol & luna foras eijciant Benedicens Moyſes terræ Ioſeph, dixit: De benedictione domini terra eius, de pomis cœli, & rore, atque abyſſo ſubiacēte: de pomis fructuum ſolis & lunæ. Ac ſi diceret: Benedicta ſit à Domino terra Ioſeph ob delicias cœli, ob rorem delicatiſſimū, quo supernè irrigabitur, & ob abyſſum, hoc eſt, ob fontes aquarū è terra ſcaturientium & erumpentiū: & ob fructus optimos, qui ſolent citò produci, & ad maturitatē peruenire beneficio caloris ſolis, & humiditate lunæ. Huiuſmodi fructus fert terra, quæ eſt à parte orientis verſus meridiē, nō quæ ad radices montis eſt verſus ſeptentrionē, quæ ſolem habet tranſuerſum. Vbi fructus tardiùs producuntur, & difficiliùs matureſcunt

Dent. 33

Siclus autem viginti obolos habet. Pro ſiclo eſt in hebraico xecel, à verbo xacal, quod ſignificat ponderare. Nomen eſt nummi antiquiſſimi: de quo dicitur in Gene. Terra, quā poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet. Continebat ſiclus viginti obolos, vt conſtat ex hoc loco, & ex cap. trigeſimo Exo. Sed hoc intelligitur iuxta virorum doctorum ſententiam de ſiclo templi: nam ſiclus, quo in tēplo vtebantur ſacerdotes, conſentiente Ioſepho quatuor habebat drachmas, quarum quælibet quinque obolos continebat. Siclus autem vulgaris, & prophanus duas tantùm habebat drachmas, & ex conſequente decem obolos.

Gen. 23.
Exod. 30.

Pro vnoquoque qui ignorauit, & errore deceptus eſt Pro ignorauit eſt in hebraico. שגה xogheh, à verbo שגה quod ſignificat errare, vt eap. 6 Iob: Si quid fortè ignorauit, inſtituite me. Significat etiam diſcedere, vt in pſalmo: Spreuiſti omnes diſcedētes à iudicijs tuis. Quod poterat verti: Conculcaſti omnes errantes à conſtitutionibus tuis. Significat quoque delectari, vt Prouerbiorū quinto: In amore eius delectare iugiter. Pro quo nōnulli vertunt: In amore eius errabis iugiter. Nimia enim occupatio in vxoris amore homīnē ſeparat à diuino cultu, rerúmq; cœleſtium cōtemplatione. Ab hoc verbo deriuatur xeghoth, quod nomē errores ſignificat, & delicta ignoranter admiſſa, vt in pſalmo: Delicta quis intelligit: Seu vt alij vertūt: Ignorātias quis intelliget? Alterum nomen ab hoc verbo deductū eſt xiggaion, quod eſt in titulo pſalmi ſeptimi, pro quo æditio vulgata habet pſalmū, dicens. Pſalmus Dauid, quem cantauit Domino, &c Et rectè quidē, nam tranſlatio ſeptuaginta habet ita: ψαλμὸς τῷ δαβίδ. Pro xiggaion habet pſalmum. Pro quo D. Hieronymus tranſtulit ignorationem, quomodo etiā tranſtulerat Symmachus & Aquila teſte Reuclino. Et rectè quidem, compoſuit enim Dauid pſalmum hunc aduerſus Saulē, aſſerens ſe neſcire quicquam omnino, quo aduerſus ſe incitatum regis furorē mereretur. Hoc nomine in plurali vſus eſt Habacuch, dicens: Oratio Habacuch pro ignorantijs Ac ſi diceret: Hęc eſt oratio, quā habuit Habacuch ad Deū, ne ſuis popularibus impuraret ignorantias, nec eos in babylonica captiuitate penitus relinqueret. Sed quoniam eius primitiuum delectari ſignificat, vertunt nonnulli inſcriptionē pſalmi illius. Oblectatio ſiue iucunditas Dauidis: fuit enim iucundus pſalmus hic, & gaudio plenus. Alij dicunt eſſe nomen cantus: ita ab inſtrumento muſico appellari. Alij cantatū fuiſſe hunc pſalmū ad numeros cuiuſdā vulgaris cantilenæ, cuius Initium erat xiggaion. Ex omnibus his expoſitionibus ea mihi valde arridet, quæ ex xiggaion ignorantiam intelligit, tam ipſius nominis ratione, quòd verbum xagah ignorare ſignificet, tum quòd pulchrè conſonet argumēto pſalmi, quo Dauid negat ſe agnoſcere peccatum ſibi à Saule obiectum. Cùm igitur verbū hoc varias habeat ſignificationes, varie transferri poteſt locus hic Ezechielis. Pro eo enim, quod vulgaris editio habet Pro vnoquoque qui ignorauit, verti poteſt: Pro vnoquoque diſcedente, nempe à via Dei. Vel pro vnoquoque delinquente. Vel pro vnoquoque ſibi complacente. Vel pro vnoquoque ſe vanè delectante.

Iob 6.
Pſa. 118.
Pſal. 5.
Pſal. 18.
Pſal. 7.
Habac. 3

ARGVMEMTVM CAPITIS XLVI.

AGit de ſacrificijs ſabbatorum & calendarum, & de principis oblatione. Docet quibus templi portis ingredi oporteat, & egredi: & quæ principis dona durent ad annum duntaxat remiſſionis, quæ verò perpetuitatem promittant, vigeántque memoria omnium ſæculorum. Loquitur de ſacerdotum officio, & de nonnullis nouæ legis ſacramētis, quæ immenſus ille Deus, mundi conditor ac cōſeruator inſtituit, vt ſuam erga nos admirabilem charitatem ſignificaret.

CAPVT XLVI.

HÆc dicit dominus Deus: Porta atrij interioris, quæ reſpicit ad orientem, erit clauſa ſex diebus, in quibus opus fit: die autem ſabbati aperietur: ſed

& in die calendarū aperietur. Et intrabit princeps per viam veſtibuli portæ deforis: & ſtabit in limine portæ: & facient ſacerdotes holocauſtum eius, & pacifica eius: & adorabit ſuper limen portæ, & egredietur: porta autem non claudetur
B vſque ad veſperam. Et adorabit populus terræ ad oſtium portæ illius in ſabbatis & in calendis coram Domino. Holocauſtum autem hoc offeret princeps domino: in die ſabbati ſex agnos immaculatos, & arietem immaculatum. Et ſacrificium ephi per arietem: in agnis autem ſacrificium, quod dederit manus eius: & olei hin per ſingula ephi. In die autem calendarum vitulum de armento immaculatum: & ſex agni, & arietes immaculati erunt. Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem faciet ſacrificium: de agnis autem ſicut inuenerit manus eius: & olei hin per ſingula ephi.

EXPLANATIO.

P*Orta atrij interioris.* Loquitur de porta oriē
tali muri tertij, quæ erat atrij ſacerdotum,
vbi templum erat ædificatū: quæ porta clau-
ſa erat ſex diebus laboris, ſeptimo autem die,
quādo ſabbatum erat & requies, aperiebatur,
& ſimiliter calendarū die, hoc eſt, die ſeptimo
menſis, qui apud Hebræos feſtus erat. Deſcri-
bit loca, quæ adeunda erāt pro ratione dierū
feſtorum. Hæc oriētalis porta, ſex diebus clau
ſa, ſed ſabbato aperienda, eſt diuina ſcriptura,
quæ reſpicit ad orientem, hoc eſt ad Chriſtū.
Zach.6. de quo ait Zacharias: Oriens eſt nomen eius
Dicitur autem reſpicere ad Chriſtum, quia de
eo loquitur ille eſt eius ſcopus. Ipſe enim ait
Ioan.5. apud Ioannē: Scrutamini ſcripturas, quia ipſæ
ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me. Fuit
aūt clauſa porta hæc ſex diebus laboris, de
Exo.23. quibus dixit Deus: ſex diebus operaberis, hoc
eſt, toto legis tempore. Erat enim lex illa labo
Act.15. ris plena, de qua ita ait in Actis diuus Petrus.
Quid tentatis Deum, imponere iugum ſuper
ceruices diſcipulorum, quod nec patres noſtri
nec nos portare potuimus? Fuit autem aperta
ſabbato, hoc eſt, tēpore gratiæ, & quietis ani-
Mat.11. marum, cum Chriſtus dixit: Venite ad me
omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego re
ficiā vos: & inuenietis requiem animabus ve-
ſtris. De diuina ſcriptura ante aduētum Chri- *Psa.117.*
ſti dixit Dauid: Tenebroſa aqua in nubibus
aëris. Nubes prophetæ ſunt, & diuinarum lite
rarū ſcriptores, de quibus ait Eſaias. Qui ſunt *Esa.60.*
hi, qui vt nubes volāt? Aqua tenebroſa eſt do-
ctrina obſcura, quæ erat in his nubibus tene-
bris cooperta. Nulla enim mētis acies tā per-
ſpicax eſſe poterat, quæ per ſe Deū in diuina
ſcriptura latentē perciperet, ſublimia eius ar-
cana penetrando. Id voluit ipſe Deus ſignifi-
care, cùm veniēs ad Moyſen legē laturus, mō- *Exo.19.*
tem Horebū nube cooperuit denſa, & Moyſi *Exo.34.*
faciem obtexit velo, & Salomonicum tem- *2.Cor.3.*
plū obſcura nebula impleuit, & arcam fœde- *3.Reg.8.*
ris velo iuſſit cooperire. At Chriſtus dei fi- *Exo.40.*
lius, ſplendor gloriæ, & figura ſubſtātiæ eius, *Hebr.1.*
ipſa diuinas literas explicauit. Qua de re ali-
bi diſſeruimus. Poteris per hāc portā intellige
re paradiſi ianuā, quæ toto tēpore legis vete-
ris fuit clauſa, & poſt Chriſti mortem aperta:
ipſe enim dixit latroni Hodie mecū eris in pa *Luc.23.*
radiſo. Hæc cœlorū porta aperta fuit ſabbato,
hoc eſt, tēpore gratiæ, & in neomenia, in feſto
calendarū, quod erat in nouilunio. Tēpus gra
tiæ feſtum eſt, & noua luna, quādo omnia in
nouata ſunt, de quo tēpore dixerat regius ac
diuinus vates: Cātate domino canticū nouū, *Psal.95.*
cātate domino omnis terra. Feſtiuitatē enim
legis antiquæ tempus gratiæ adūbrabat. Ideo *Coloss.2.*
ait in epiſto ad Coloſſ. D. Paulus: Nemo vos
iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei fe-
ſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorū, quæ ſunt vm
bra futurorū. Hæc cœli porta nobis etiā dum
in terris vitā degimus, clauſa eſt, quod expli-
care volens Ezech ait: Erit clauſa ſex diebus,
in quibus opus fit. Tēpus vitæ noſtræ tempus
laboris appellatur. Homo enim, vt dicitur in *Iob 5.*
lib. Iob, naſcitur ad laborē, ſed aperitur por-
ta hæc iuſtis in morte, qui ea æternā ingrediū
tur beatitudinē. Hæc eſt porta illa, de qua ait
diuinus pſaltes: Hæc eſt porta domini, iuſti in *Psal.117.*
trabunt per eā. Et quoniā ſempiterna requies
appellatur ſabbatiſmus, iuxta id quod ait D.
Paulus in epiſtola ad Hebræos: ideo ait Eze-
chiel eam ſabbato aperiri, & ſolennitate neo-
meniæ, quando viri ſancti è corporum vincu-
lis euolantes nouam vitam ingrediuntur, vbi
æuo ſempiterno in cœleſti patria oblectan-
tur. Mundus hic eſt veluti venter quidam na-
turæ, in quo ſumus, quamdiu hic vitam degi-
mus, quo autē die migramus à vita, naſcimur,
& tunc viuere incipimus: vnde mors ſancto-
rum natale eorum dicitur. Duo ſunt vteri al-
ter matris, alter naturæ, egredientes ab vtero
matris ingredimur vterū naturæ, & exeuntes
ab vtero naturæ, atque in lucem editi, vitā ve-
tā adipiſcimur, quā nec caſus poteſt eripere,
nec

nec inuidia labefactate, nec vetuſtas vlla cõ-
ſumere. Qui enim in gratia moriũtur, aut ſta-
tim conſequuntur æternã beatitudinẽ, ſi pur-
gati diſcedũt, aut in purgatorium relegãtur,
donec purgati ad gloriã trãſferãtur immor-
talem. Poteris per portã hanc rerum diuina-
rum cõtemplationem intelligere, quæ nobis
clauſa eſt, quãdo diebus laboris, hoc eſt exte-
rioribus occupationibus deſtinemur, præſer-
tim ſi hi labores ſunt opera ſeruilia, hoc eſt
peccata, his enim occupati à cœleſtiũ myſte-
riorum contemplatione impedimur, & ab ar-
canis diuinarũ literarum intelligendis retar-
damur Sin autẽ quieſcimus, & ſcelera relin-
quimus, aperitur nobis porta cœleſtis phi-
loſophiæ, & diuinæ ſapientiæ, qua præce-
ptrice poſſumus alta myſteria cõtẽplari, & in
trãquillitate vitã traducere, cupiditatũ ardo-
re reſtincto, affert enim diuinarũ rerum cõ-
templatio pacẽ animo, eumque ſuauitate re-
ficit, & cõcordia quadã placat & lenit Et in
Pſal.38 hac trãquillitate incenditur animus igne illo
charitatis, de quo dicebat diuinus pſaltes: In
meditatiõe mea exardeſcet ignis Et vt ait D.
2.Cor.3 Paulus in ſecũda ad Corinthios: Reuelata fa-
cie gloriã domini ſpeculantes in eandẽ ima-
ginẽ transformamur à claritate in claritatẽ,
tanquam à domini ſpiritu Hæc eſt admirabi-
lis illa requies, ad quã ſpirabat Dauid dicẽs:
Pſal.54 Quis dabit mihi pẽnas ſicut columbæ, & vo-
labo, & requieſcam. Ideo ait Ezechel, portã
hanc ſabbato aperui, cùm ad mentis quietem
accedimus, & exterioribus, quę diſtrahũt, re-
lictis, interiorem animi ſecuritatẽ quærimus,
qua Deũ inuenire poſſimus, & in eius ſuaui-
tate conquieſcamus. Hic eſt admirabilis ſab-
batiſmus, & præclara neomenia, cùm anima
diuinæ contemplationi dedita alitur ad æter-
nitatem cœleſtem, & nouitate vitæ, nouilunio
puritatis à ſole iuſtitiæ illuſtratur. Alioquin
qui ſceleribus imbutus, & vitiis obſtinatus
ad hanc acceſſerit contemplationẽ, perniciẽ
Exo.19 ſibi fortè comparabit, eſt enim in libro Exo-
di literis mandatum eſſe lapidibus interficien-
dam beſtiam, quæ mõtem tetigerit, per quem
Prou.25 contemplationis altitudo ſignificatur Et in
Prouerbiis ait Salomon: Qui ſcrutator eſt
maieſtatis, obruetur à gloria.
Sed & in die calendarum aperietur. Primus
dies menſis erat dies calendarũ, & appellaba-
tur neomenia, hoc eſt nouilunium: nam apud
Hebræos ſemper menſis incipiebat à nouilu-
nio, eratque dies ille ſolennis. De quo dicitur
Pſal.80 in pſalmo: Buccinate in neomenia tuba, in in-
ſigni die ſolennitatis veſtræ.
Et facient ſacerdotes holocauſtum eius. Hoc
eſt, offerent ſacerdotes holocauſtum prin-
cipis. Princeps illud ſacerdotibus offerebat,
illi autem Deo.
Adorabit ſuper limen portæ. Id eſt, princeps
incuruabit ſe apud limen portæ adorando
Deum.
Ad oſtium portæ illius. Id eſt, ad ingreſſum il-
lius portæ orientalis.
Sex agnos immaculatos. Hoc eſt, integros &
mũdos abſque labe, & corporis defectu. Lo-
cutus fuerat de ſacrificio principis, nũc expli-
cat numerũ & puritatẽ immolandorum. Pro
ſex diebus laboris offeret ſex agnos immacu-
latos. Inſinuat omnia principis opera imma-
culata eſſe debere, & Deo oblata. Offeret etiã
arietẽ, qui oues ducit, hoc eſt intellectũ, iuxta
id, quod ait Apoſtolus in ſecunda ad Corin- 2.Cor.10
thios: In captiuitatem redigentes intellectum
in obſequium Chriſti. Poſteà ait, offerendum
eſſe vitulũ de armento, hoc eſt domandũ eſſe
appetitum, & continentiæ fræno coërcendũ, Gala.6
vt iuxta Apoſtoli ſententiam: Stigmata domi- 2.Cor.4
ni Ieſu in corpore noſtro portemus. Ipſe e-
nim in ſecunda ad Corinthios, Sẽper, inquit,
mortificationem Ieſu Chriſti in corpore no-
ſtro circunferentes, vt & vita Ieſu manifeſte-
tur in corporibus noſtris. Et iungenda eſt ſi-
mila, quæ eſt pura & exquiſita farina, hoc eſt,
oratio, quæ eſt animi refectio, cui addendum
eſt oleum miſericordiæ erga pauperes. Et ita
manet abſolutũ principis ſacrificium, ſi fue-
rit cũ oleo clemẽtiæ & miſericordiæ cõditũ,
& decoratum. Nihil eſt tam regiũ, tãt illuſtre,
quàm miſereri afflictorum, opem ferre ſup-
plicibus, excitare iacentes, occidẽtibus opitu-
lari, contrà verò nihil tam abiectũ, quàm ad
ſummum principatum acerbitatem & imma-
nitatẽ adiungere. Nihil eſt in principe lauda-
bilius placabilitate & clementia, quam tum
approbandam dicimus, cùm adhibetur ſeue-
ritas, ita iuſtitia exigente, ſine adminiſtrari
reſpublica non poteſt.
Et ſacrificium ephi per arietem. Hoc eſt, cum
quolibet ariete offeret epham ſimilæ, quot
fuerint arietes, tot erunt ephæ farinæ puriſ-
ſimæ.
*In agnis autem ſacrificium, quod dederit ma-
nus eius, &c.* Sẽſus eſt: Cùm obtulerit agnos,
offeret tot ephas, quot manus eius dare po-
terit iuxta eius arbitrium & facultatẽ. Quòd
autẽ ephas farinæ obtulerit, tot hin olei offe-
ret. Epha ſeu ephi & hin, vt diximus menſuræ
erant illius temporis.
Sex agni & arietes. In margine eſt, & aries, &
ita habent nonnulli codices correcti. Paulò
antè loquens de ſabbati holocauſto dixerat:
Sex agnos immaculatos, & arietem imma-
culatum. Eodem modo erat in calendis, ſed

offerebatur præter hæc omnia vitulus de armento immaculatus.

Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem. Hoc eſt, cùm obtulerit vitulum, offeret etiam menſuram ephæ, & ſimiliter cùm obtulerit arietem. Quot fuerint vituli & arietes, tot erunt ephæ.

Sicut inuenerit manus eius. Hoc eſt, pro eius facultate & arbitrio.

Cumq́ue ingreſſurus eſt princeps, per
C viam veſtibuli portæ ingrediatur, & per eandem viam exeat. Et cùm intrabit populus terræ in conſpectu domini in ſolennitatibus: qui ingreditur per portam aquilonis, vt adoret, egredietur per viam portæ meridianæ, porrò qui ingreditur per viã portæ meridianæ, egrediatur per viam portæ aquilonis, non reuertetur per viam portæ, per quam ingreſſus eſt: ſed è regione illius egredietur. Princeps autem in medio eorum erit cum ingredientibus ingredietur, &
D cum egredientibus egredietur. Et in nundinis & ſolennitatibus erit ſacrificium ephi per vitulum, & ephi per arietem: in agnis autem erit ſacrificium, ſicut inuenerit manus eius, & olei hin per ſingula ephi. Cùm autem fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum, aut pacifica voluntaria domino, aperietur ei porta, quæ reſpicit ad orientem, & faciet holocauſtum ſuum, & pacifica ſua, ſicut fieri ſolet in die ſabbati: & egredietur, claudeturq́ue porta, poſtquam exierit. Et agnum eiuſdem anni immaculatum faciet holocauſtum cotidie domino: ſemper manè faciet illud. Et faciet ſacrificium ſuper eo cara manè manè ſextam partem ephi: & de oleo tertiam partem hin, vt miſereatur ſimilæ: ſacrificium domino legitimum, iuge atque perpetuum. Faciet agnum & ſacrificium, & oleum cara manè, manè holocauſtum ſempiternum.

Cumq́; ingreſſurus eſt princeps. Explicat per quas portas tẽpli ingredi egrediq́; oporteat.

Cùm intrabit populus terræ in conſpectu domini in ſolennitatibus. Tres erant ſolennitates præcipuæ, nempe paſcha, ſcenophegia, & pentecoſte, quas his intelligit, de quibus agitur cap. 23 Leuitici. *Leui. 23*

Non reuertetur per viã portæ per quam ingreſſus eſt. Qui eadem porta redit, qua ingreſſus eſt, retro aſpicit, & rei illi, ad quam acceſſerat, terga vertit. Præcipiebat Deus vt qui templũ adibat, & vſque ad portam ſancti ſanctorũ accedebat per aliã egrederetur portã, ne propitiatorio terga verteret, cùm exiret. Sunt nonnulli, qui calamitatũ anguſtiis preſſi ad Deũ cõfugiunt, pias ad illum fundentes precationes, & ad Chriſtum Deũ noſtrum, quem Deus propoſuit propitiatorem per fidẽ in ſanguine ipſius, vt ait Deus Paulus, qui eſt propitiatio *Rom. 3* pro peccatis noſtris, vt ait D. Ioannes, ſupplices accedunt, *1. Ioan. 2* eiuſque diuinam miſericordiã vocibus lamentabilibus implorant. At remedio impetrato Deũ ipſum relinquũt, & ab eo declinantes præbent terga fugæ, & cùm deberent beneficij memoriã colere obſeruãtia perpetua, illius penitùs obliuiſcũtur. Vt qui aqua *Simile.* indigent, ſe conferunt in fontẽ, oculos in eũ dirigẽtes, ſed hauſta aqua, & plena hydria reuertũtur, fontiq́; terga vertũt: ſic multi periculis cincti, & ærũnis vndique oppugnati ad fontẽ miſericordiæ cõfugiũt, ſed aqua remedij impetrata, fontem illum aquæ viuę contẽnunt, qui ait apud Ieremiam. Me dereliquerunt *Ierem. 2* fontem aquæ viuæ. Cùm verſarentur in gemitu & calamitate, abſtraxerũt ſe à peccato, fecerũt pia vota Deo, & ad virtutũ montẽ feſtinauerũt: ſed erepti à periculo reſpexerũt retro, & ad priſtina ſcelera redierũt. Deberẽt quidem vltrà procedere, & retrò nõ aſpicere. Id voluit Deus ſignificare præcipiẽs egrediẽ*Gene. 19*tibus à Sodomorum ciuitate ne retro reſpice*Luc. 9*rent, & mittentibus manum ad aratrum, ne oculos leuarẽt poſt terga. Id intuens D. Paulus in epiſtola ad Philippẽſes aiebat: Quę qui*Philip. 3*dem retro ſunt, obliuiſcens, ad ea vero, quæ ſunt priora, extendens meipſum, ad deſtinatũ perſequor, ad brauiũ supernę vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Oportet igitur ſeruare perpetuam *Pſal. 83* in recta viuendi ratione cõſtantiam, & vt verbis vtar regij vatis, ire de virtute in virtutem, donec videatur Deus in Siõ. Sed quoniam ob humanã fragilitatem non poſſumus ſemper Deum contemplari, & opus eſt contẽplationem & orationem interdũ intermittere, & corpori neceſſaria quærere, præcipit Deus, vt ita hoc fiat, ne illi terga vertamus. Id volens diuinus noſter vates oſtendere, ait iuſſiſſe Deum, ne qui ad templum per portã auſtralem ingrederentur, per eandem redirent, ſed per aquilonarem, & è conuerſo.

Princeps

Princeps autem in medio eorum erit. Princeps in medio debet eſſe omnibus conſulens, vt cor in medio corporis, vt ſol in medio planetarum, vt centrum in medio ſphæræ, vt ſignū in medio ſcopi.

Similia.

Vt in nundinis. Hoc eſt in diebus feſtis. Poteris per nundinas mercaturam & negotiationem ſpiritualem intelligere, de qua illud intelligitur apud Lucam: Negotiamini, dum venio.

Luc 19.

Spontaneum holocauſtum. Ideo holocauſtum hoc dicitur ſpontaneum, quia ad illud faciendū nullo iure tenebatur Vel omne ſacrificiū dicitur ſpontaneum, quia ſponte fieri debet, non coactè. Ideo aiebat Dauid: Volūtariè ſacrificabo tibi domine. Et Chriſtus Deus noſter: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro, quem qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa, quæ habet, & emit agrum illum. Optimum eſt pro Chriſto comparando, teipſum relinquere, & vendere omnia, quæ habes, ſed quoniam hoc debet eſſe libenter, apponūtur hæc verba: Et præ gaudio illius. Eodem modo Eſaias: Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris.

Pſal.53. *Mat.13.* *Eſa.12.*

Aperietur ei porta, quæ reſpicit ad orientem. Hoc eſt, porta orientalis, quæ ſex diebus laboris erat clauſa, aperietur, cùm princeps fecerit holocauſtum ſpontaneum, aut pacifica voluntaria, quemadmodum ſolet in die ſabbati aperiri. Itaq; etiā in profeſtis & diebus laboris erit feſtum, cū princeps holocauſtū voluntarium immolauerit. Permittebat Deus tot feſta, vt ipſe laudaretur &, homines requiem ſuis laboribus interponerēt. Optimi ſunt honeſti labores, ſed omnia debet ratione quadā omnium motionū moderatrice temperari: nā nimij & continui labores obſunt magis quā proſunt Eſt interdū laboribus miſcēda quies, illiſque interponenda honeſta quædam oblectatio. Nam ſi omnis lætitia denegetur naturæ, in nullàque humanitatis iucunditate verſetur homo, nequaquam labores poterit ferre, ſed illis penitùs obruetur. Non conſiſtit. beata vita in ludo & ioco, ſed in virtutum actionibus, at quoniam perpetuum laborem ferre nō poſſumus, ceſſatione opus eſt aliquādo. Non eſt tibi quidē viuendū, vt ludas, hoc enim ſtultum eſt & puerile, ſed ludere aliquādo honeſtè, vt ſerias res gerere poſſis, fuit ſemper ſapientium virorum ſententia conceſſum. Hoc aſſeruit grauis ille Anacharſis, quē hac in re citat & ſequitur Ariſtoteles in decimo ethicorum. Hæc eſt diui Auguſtini ſentētia in ſecundo de muſica, quē ſequitur diuus Thomas in ſecunda ſecundæ quæſtione. 168. Arundo non creſcit abſq; nodis: erigitur ſurſum geniculatim, & in nodo tantiſper quieſcit: & poſtea iterum ſurgit, & ſurſum tendit. Genicula illa & internodia ſunt veluti quietes, & à laboribus ceſſationes. Naſcitur ex radice calamus, diffunditq; herbeſcentem viriditatē, quæ nixa fibris ſtirpiū ſurſum creſcit, culmóque geniculato ſurſum erigitur, & creſcens efficit nodum, in quo quieſcit, deinde iterum ſurgit, & laborat. Eodem modo nos oportet dare operam virtuti, & illud cum labore ad veram laudem directū iter dirigere: ſed vt illud tolerare poſſimus, debemus internodia quædam efficere, in quibus à laboribus interdum ceſſ mus, & ſeruato decore quieſcamus. Sed ſumus ſtatim aſcenſuri, & reuerſuri ad laborem, ne ſi fuerimus turpi otio dediti, vincat voluptas rationē, & falſis delicijs, quæ celeriter decidunt, & defloreſcunt, capiamur. Vt inculta terra gignit tribulos & ſentes: ſic homo otioſus impias gignit cogitationes, & ſcelera nefaria producit. Vult Deus, ne vitam deſidia & inutili ſilentio trāſeamus, veluti pecora, quæ natura terræ prona, ventriq;, obedientia finxit. In labore, dixit Deus Adamo, comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in libro Iob ſcriptū legimus: Homo naſcitur ad laborem: Et diuus Paulus, Si quis, inquit, non vult operari, nō māducet. Et diuus Hieronymus: Nullus labor durus, nullū tēpus longū videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur Et Pittachus apud Raphaëlem Volaterranū: Totius honeſti dux, & fundamentū continentiæ, labor in primis eſt Et Heſiodus apud Stobæum: Per labores virtus incedit. Et Plato: Breues virtutis labores æterna voluptas ſequitur. Quò fit vt viri ſapientes laborent, etiā cum à labore ceſſare videntur. Notū eſt illud Scipionis Aphricani, nūquam ſe minus otioſum eſſe, quàm cum otioſus, nec minus ſolū, quā cùm ſolus eſſet. Sed quoniā relaxare animum poſſumus, dummodò caueamus intemperantiam, & meminerimus verecūdiæ dedit Deus ſabbata & alia feſta, quibus eum laudibus efferemus, & poſſemus cultui diuino vacare, atque laboribus noſtris honeſtam quietem & lætitiam interponere.

Simile. *Simile.* *Geneſ.3.* *Iob.15.* *2.Theſ.3.*

Claudeturque porta. Hoc erat in holocauſto ſpontaneo & pacificis, tunc enim claudebatur porta, cùm primum princeps exibat. In ſabbatis verò & calendis non claudebatur porta vſque ad veſperas.

Cata mane. Hoc eſt, iuxta manè. Ac ſi dicat: Singulis diebus manè. Loquitur de ſacrificio quod cotidie tempore auroræ fiebat. Eſt enim tempus hoc precibus & ſacrificiis aptū. Cùm rex Dauid eſſet ab hominum cœtu ſepa

ratus ob regis Saulis inſidias,& ab eo in deſertas & incultas ſolitudines pulſus, vbi pietatẽ alebat in diuino lumine contẽplando, aiebat:
Pſal. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Et alibi:
Pſal. 5. Quoniã ad te orabo domine manè, exaudies vocem meam. Et ſubdit ſtatim: Manè aſtabo tibi, & videbo. Ac ſi dicat: Tempore matutino aſſiſtam ſupplex miſericordiæ tuæ, & erectis in cœlum oculis incuebor, dum mihi calamitatibus preſſo opem tuleris. Et iterũ:
Pſal. 87. Manè oratio mea præueniet te.

Faciet agnum. Hoc eſt, offeret agnum. Eodem modo facere bouem eſt illud immolare, aut parare ad immolandum: quo tropo vtitur ſacra ſcriptura tertio Regũ 18. Vnde Macro-
3. Reg. 18 bius Aurelius libro tertio Saturnaliũ enarrãs illud Vergilij: Cùm faciam vitula, &c. hæc verba literis mandauit: Vitula dixit pro vitulatione, quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiã facti ſuperiùs expreſſimus. Cùm faciã vitula, id eſt, cùm faciam rem diuinam non oue, non capra, ſed vitula. Tanquam dicat: Cùm vitulam pro frugibus ſacrificauero.

Hæc dicit dominus Deus: Si dederit princeps donum alicui de filijs ſuis, hæreditas eius filiorum ſuorum erit: poſſi-
F debunt eam hæreditariè. Si autem dederit legatum de hæreditate ſua vni ſeruorum ſuorum, erit illius vſque ad annum remiſſionis, & reuertetur ad principem: hæreditas autem eius filiis eius erit. Et non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de poſſeſſione eorum: ſed de poſſeſſione ſua hæreditatem dabit filiis ſuis: vt non diſpergatur populus meus vnuſquiſque à poſſeſſione ſua. Et introduxit me per ingreſſum, qui erat ex latere portæ in gazophylacia ſanctuarij ad ſacerdotes, quæ reſpiciebant ad aquilonem. & erat ibi locus vergens ad occidentem. Et dixit ad me: Iſte eſt locus, vbi coquent ſacerdotes pro peccato, & pro delicto: vbi coquent ſacrificium, vt non offerant in atrio exte-
G riore, & ſanctificetur populus. Et eduxit me in atrium exterius: & circunduxit me per quatuor angulos atrij, & ecce atriolum erat in angulo atrij, atriola ſingula per angulos atrij. In quatuor angulis atrij, atriola diſpoſita: quadraginta cubitorum per longum, & triginta per latum menſuræ vnius quatuor erat. Et paries per circuitum ambiens quatuor atriola: & culinæ fabricatæ erant ſubter porticus per gyrum. Et dixit ad me: Hæc eſt domus culinarum, in qua coquent miniſtri domus domini victimas populi.

Si dederit princeps donum alicui de filijs ſuis. Locutus eſt de principe, nunc de eius hæredibus loquitur. Senſus eſt: Si princeps aliquid in filios ſuos contulerit, ipſi illud habebunt in perpetuum, ea portio ſemper eorum erit in perpetuam hæreditatem. Sin autẽ dederit aliquid ſeruis, illud habebunt ſerui vſq; ad tempus, nimirũ vſque ad annum remiſſionis, hoc eſt vſque ad annum iubilei, qui erat anno quinquageſimo, in quo omnia ad priorem
dominum reuertebantur, vt conſtat ex Leui- Leui. 25.
tico. Poteſt hoc referri ad annum ſeptimum, & 17.
qui appellabatur annus remiſſionis, vt cõſtat ex libro Deuteronomij. Itaq; filij habebunt firmã proprietatẽ, ſerui autẽ vſum duntaxat, vel fructum pro tempore. Nã vt ait apud Ioau-
nem Chriſtus Deus noſter: Seruus non ma- Ioan. 8.
net in domo in æternum, filius autẽ manet in æternũ. Filij Dei ſunt illi, de quibus ait diuus Ioannes: Quotquot autem eum receperunt,
dedit eis poteſtatem, filios Dei fieri. Impij Ioan. 1.
verò ſerui vocantur nequam, & ſerui peccati: iuxta illud euangelicum: Serue nequã omne
debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me, &c. Mat. 18.
& illud: Qui facit peccatum, ſeruus eſt pecca- Ioan. 8.
ti. Id intelligens diuus Paulus aiebat in epi-
ſtola ad Galatas: Quoniam autem eſtis filij Gala. 4.
Dei, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem abba pater. Itaque iam nõ eſt ſeruus, ſed filius, quod ſi filius, & hæres per Deum. Eſt autem hæc hæreditas gloria æterna, quam iuſti obtinent, qui filij Dei ſunt: impiis autem dantur ad tempus bona tẽporalia, quæ illis in morte auferuntur, quoniam ſunt ſerui. Quare mundi diuitiæ non ſunt verè in bonis connumerandæ, quoniam nullam habent firmitudinem, nullam perpetuitatem, & ab impiis hominibus ſæpenumerò poſſidentur.

Et non accipiet princeps de hæreditate populi, &c. Per hæreditatem bona immobilia intelliguntur, per poſſeſſionẽ verò mobilia. Aſpicis non eſſe principem dominum ſubſtantiæ populi: Imò debet ſubditos defendere & protegere veluti iuſtitia quædam animata, & lex viua. Et ita debet conſeruare populum, vt videatur

potiùs

potiùs populus à principe nutriri, quàm princeps à populo ſubſtentari, aduerte obſecro. In toto hoc capite Ezechiel agit de principe, ſed nuſquam ei adulatur, imò eum monet, & ex Dei parte præcipit, ne quid accipiat violenter ex populi hæreditate & poſſeſſione. Principem ad virtutem hortatur, nõ autem illi blanditur. At multorum hominum videbis ſcripta principũ ſuæ ætatis laudibus referta, etiam ſi videant eorum voluntatem ſolutam, virtutem verò alligatam. Eſt quidem virtus principum laudanda, nã vt aqua humore ſuo arborem educat atque cõfirmat, & facit adoleſcere, & fructus vberes producere: ſic laus auget & alit aliquãdo virtutẽ, eamq́; pulchriorem & ſublimiorem reddit. *Simile.* Hac ſimilitudine vſus eſt Pindarus, à qua depromptum eſt tritũ illud & antiquum prouerbium. Virtus laudata creſcit. Aut fortaſſe fuit ſimilitudo à prouerbio deducta. Poſſumus itaque principum rectè facta laudibus efferre, & perpetuis conſignare monumẽtis, nõ aũt omnes eorũ actiones ſiue pias, ſiue impias indifferenter & ſine delectu admirari, & adulari, & laudib⁹ extollere. Hoc enim eorũ eſt ꝓpriũ, qui ficto amore principũ fauorem & gratiã captare & aucupari concupiſcunt. Quin potiùs illi, quorũ intereſt eos monere, non debent neceſſariam veritatẽ ſilentio trãſire, ſeruato tamẽ illis honore & decore, ſed eorũ ſcelera, ſi in ea inciderint, leniter, ſed grauiter & ſapiẽter reprehendere. Alexandrum Magnum, ſcriptũ legimus eiecisse ab aula ſua quẽdam philoſophũ, cuius familiaritate vſus diu fuerat, quòd eum nunquam reprehendiſſet. Interrogatus enim à philoſopho, cur eum dimitteret, & à cõſuetudine ſua longiùs propelleret, Quia, inquit aut errores & defectus meos intelligis, aut non intelligis, ſi eos non intelligis, es inſipiens, ſin autem intelligis, adulator, qui me nunquam eorum admonuiſti. Ideo familiaritati tuæ nuntium remitto, quia eius conſuetudinẽ repudio, qui aut ignorãtia laborat, aut adulationibus vtitur. Oportet magnos principes ſapiẽtibus illis familiariter vti qui illis veritatem dicant. Vides igitur opus eſſe ſapientibus labentem principem ad decus excitare, errãtẽ ab errore deducere, eius flagitia reprehẽdere, ei denique ſuadere optimum eſſe *Simile.* portum pereunti mutationem conſilij, & impij propoſiti reuocationem. Sed hoc agant moderatè ſimiles legibus, quæ hortantur, reprehendunt, prohibent, & præcipiunt, ductæ non iracundia, ſed æquitate, non impetu, ſed moderatione. Interrogatus Antiſthenes philoſophus cur magnates voce ſuppreſſa reprehenderet, & non queribunda, reſpondit veſpas itidem ſonum, haud magnũ aliis excitare, aculeum tamen acerrimum habere. Diuus *Gala. 6* Paulus in epiſtola ad Galatas ita ait: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Si quilibet homo incidens in flagitia eſt leniter & modeſtè reprehendendus, quantò magis princeps, qui eſt in ſublimi dignitate conſtitutus? Aſpicis hoc loco iuſtum ac ſapientem Ezechiẽlem de principe loqui, ſed nec illi aſſentari, nec in eum irruere, & contumeliam iacere. Monet illum, & Dei nomine præcipit, ne ſubditos ſpoliet, cũ non ſit opum populi dominus, ſed eius rector & conſeruator, cuius eſt, commoda ſuorum defendere, nõ diuellere, omnes eadem æquitate continere, gerere perſonã regni, ſuſtinere decus, ſeruare leges, iura deſcribere, & omnium gubernationem fidei ſuæ commiſſam meminiſſe. Debentur principi tributa, quibus poſſit ſuſtentari, dignitatem ſuam tueri, regnum in pace & iuſtitia regere, & aduerſus hoſtes protegere & conſeruare. Ideo ait di- *Rom. 13* uus Paulus: Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui victigal victigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Vbi perpende, non dixiſſe Apoſtolum: Date tributa, ſed reddite, inſinuans non eſſe tributum donationem gratis datam, ſed opus iuſtitiæ principi debitum. Id dixerat anteà iis verbis Chriſt⁹ Deus noſter: & Reddite quæ ſunt *Mat. 22* Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. At non licet principi ſubditorum diuitias diripere, ac *Simile.* ſi eſſet earum dominus. Vt ſol illuminat lunam, quæ abſq; illo nullã emitteret claritatem, quoniã omnem lucẽ ſuam accipit à ſole, ſic princeps fauore ſuo ſubditũ illuſtrat, qui abſque principis beneuolentia in obſcuritate iaceret, nulloq; ſplendore micaret. Videmus enim in eum omnium oculos eſſe coniectos, quem princeps proſequitur fauore, eumq́; in hominum celebritate verſari, quem princeps laudibus extollit. Solet enim populus principem imitari. Quo fit, ſi princeps iuſtus ſit & pius, populus iuſtitiã colat & pietatẽ, ſin aũt iniuſtus & impius, populus plerũque ſe ſceleribus imbuat & contaminet. Nunquã ſubditi ſe tot flagitijs inquinarẽt, niſi eſſent ad morum corruptelam exemplo ſceleratorũ principum incitati.

Et introduxit me per ingreſſum. Nimirum ductor meus.

Iſte eſt locus, vbi coquent ſacerdotes. Non vult Deus ſacrificia cruda, virtutes crudas, veritates crudas. Vult vt omnia hæc in aqua moleſtiæ ſale prudentiæ, & igne charitatis concoquantur.

Pro delicto, & pro peccato. Hoc eſt pro ſcelere de induſtria perpetrato, & pro peccato ignoranter admiſſo. Huic interpretationi fauet trãſlatio Septuaginta habẽs: Pro delicto, & pro ignorantia. Quidam per delictum intelligunt crimen omiſſionis, per peccatum verò crimen commiſſionis.

Vt non efferant in atrium exterius, & ſanctificetur populus. Codices correcti habent: Vt nõ efferant in atriũ exterius. Senſus eſt: Sacerdotes coquent intus ſacrificia, ne exeũtes foras populum attingant, qui contactu ſacerdotum ſanctis veſtibus indutorum ſanctus cenſebitur. Vult Deus ſignificare non eſſe impuris hominibus alia Dei arcana oſtendenda. Qua de re capite quadrageſimo ſecundo diſſeruimus.

Et eduxit me in atrium exterius. Hoc atrium erat inter ſecundum murum & tertium, quod exterius appellatur reſpectu interioris, quod erat intra murum tertium, vt ſupra oſtendimus capite. 40.

Menſura vnius quatuor erant. Id eſt, vnumquodque illorum quatuor atriolorũ ſeu gazophylaciorum vnius atque eiuſdẽ erat menſuræ. Longitudo vnius aliorum etiam erat longitudo, ſimiliter & latitudo.

Subter porticus per gyrum. Per porticus intelligit foramina, & ſtructuras quaſdam apertas in parte muri ſuperiore, vbi imponebantur ollæ, ſub quibus erant alia foramina ad ignẽ ſubiiciendum. Per has culinas, vbi victimæ miniſtrabantur, intelliguntur oratoria, vbi ſacerdotes debẽt Deo ſe ipſos offerre, & dona pro hominũ peccatis, quoniã põtifex ex hominibus aſſumptus, vt ait Apoſtolus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deũ, Hebr. 5 vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis.

Annotationes ex Hebræo in caput XLVI.

CVM *autem fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum.* Septuaginta pro ſpõtanea habent ὁμολογίαν, hoc eſt, confeſſionem. Tunc enim princeps holocauſtum Deo offert, cùm ad pœnitẽtiæ ſacramentum à Deo inſtitutum accedens de peccatis ſuis verè confitetur, & demiſſo ac contrito animo ſolutionem quærit à ſacerdote, eſt enim animus deiectus, ac ob ſceleris admiſſi conſcientiam debito dolore confractus, illudq́ue confitens, gratũ ſa- Pſa. 50 crificium. Ita namque ait diuinus vates: Sacrificiũ Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies: Fuiſſe autem pœnitentiæ ſacramentum à Chriſto inſtitutum, indicant apertè hæc ipſius verba ad Petrũ directa: Tibi dabo claues regni cœ- Mat. 16 lorum & quodcũque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Mat. 18 Tum ad alios apoſtolos: Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo. Et poſt reſurrectionẽ ad eoſdem: Accipite ſpiritũ ſan- Ioan. 20 ctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. Vult Deus animorum ægritudinibus mederi, & in peccatores conferre ſalutem, ſed in ea conferenda ſacerdotis vtitur miniſterio, vt ille veluti ſpiritualis medicus adhibeat medicinã. Sed oportet ægrum ei vulnus oſtendere, qui eſt à Chriſto medicus conſtitutus. Qui enim fieri poteſt, vt medicus vulneri medeatur, quod ægrotus oſtendere erubeſcit, & Simile. indicare non vult? Vt qui intus habet ſuper abũdãtes, bilis, aut phlegmatis, peſtiferos humores ſtomacho grauiter nocẽtes, ſi vomuerit, leuabitur ægritudine: ſic qui terra flagitia concepit, & ſcelera mortifera admiſit, oportet ea euomere, & ſui ipſius accuſatorem exiſtere, ſi voluerit ſanitatem obtinere, ſin autem de illis confiteri noluerit, intus vrgebitur, & peſtilente criminum humore ſuffocabitur. Quare neceſſe eſt ſacramentum hoc pœnitentiæ adire, & de propriis peccatis confiteri. Hoc enim erit holocauſtum Deo gratiſſimum. Vnde Septuaginta pro ſpontaneo holocauſto verterunt confeſſionem holocauſtum. Verùm in Hebraico pro ſpontaneo eſt נדבה nedhauah, à verbo נדב nadhau, quod ſignificat ſpõte aliquid elargiri aut offerre, vt in Exodo. Ab omni homine, qui of- Exod. 25 fert vltroneus, accipietis eas. In Hebraico totum hoc, qui offert vltroneus, eſt vnum verbum, nempe nadhau. Et poterat locus ille ita etiam Latinè reddi: Ab omni homine, cuius cor ſponte offert oblationem, eam accipietis. Inde deriuatur nomen nadhiu, quod ſignificat rem ſpõtaneam, & liberalem, & principẽ, ita à liberalitate appellatum. Hoc nomine Eſa. 32 vtitur Eſaias capite trigeſimo ſecundo, vbi cõmunis editio habet: Princeps verò ea, quæ digna ſunt principe, & cogitabit, & ipſe ſuper duces ſtabit. Quæ verba poterãt in hunc modum verti ex Hebræo: Liberalis autẽ liberalia cogitat, & ob liberalia facta ad magnam dignitatem euehitur. Id quod dicitur in pſalmo: Spiritu principali confirma me, verti po- Pſa. 50 teſt: Spiritu liberali, ſeu ſpontaneo cõfirma me. Spiritum ſpõtaneum vocat vim illam ſpiritus ſancti, qua animus noſter muniť ſe à vo

lupta

luptatibus ſponte abducit, perturbationes li-
ber coërcet,& Dei voluntatem promptus læ-
tuſque amplectitur. Quòd ſi legamus ſpiritu
liberali ſeu munifico, idem ſenſus manebit, ſi
quidem vis illa efficit, vt ſe animus noſter li-
berè Deo tribuat. At ſi cômunē verſionē ſe-
quamur, quam ſequi debemus, quoniā omni-
bus aliis meritò anteponitur, per ſpiritū prin-
cipalem debemus ſpiritū ſanctū intelligere,
qui eam ob cauſam dicitur ſpiritus principa-
lis ſiue regius, quia animū, in quo habitat, re-
git, eſtq; eius princeps,& dux,& protector, &
liberator. Diuus Hieronymus vertit: Spiri-
tu potenti. Fœlix. Spiritu munifico. Quæ
omnia in eandem coincidunt ſententiam. Qui
enim verè princeps eſt fortis debet eſſe, &
munificus, & ſubditos ſuos tueri,& amplifi-
care, & ad eximiam amplitudinem perduce-
re. Vbi nos habemus in libro Iob: Abſtulit
Iob.15 quaſi ventus deſiderium meum, pro deſide-
rio meo eſt in Hebraico hoc idem nomen,
ideo verti poterat locus ille: Abſtulit quaſi
ventus præcipuum meum, ſiue principē meū,
hoc eſt, animam, quæ in me præcipua eſt. Et
quoniam non ei abſtulerat ventus animam
quo ad ſubſtantiam, ſed quo ad deſiderium,
ideo interpres noſter pro anima, ſiue princi-
pe, ſiue præcipua, rectè tranſtulit deſiderium.
Sed quoniam nomen hoc principatum etiam
ſignificat, poterat quoque verti locus ille:
Rapuit quaſi ventus principatum meum. Ac-
ſi diceret: Quemadmodum ventus paleas fa-
cilè rapit,& ſtipulas longè propellit; ſic Deus
omnes meas diuitias,& potentiam, & hono-
res, quibus apud homines valebam, repentè
à me abſtulit, quæ omnia Deo ita volente
penitùs euanuerunt. Ita enim paraphraſis
Chaldaica locum illum interpretatur. Id
etiam, quod ait pſalmographus: Pluuiam vo-
luntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ,
poterat quoque verti: Pluuiam liberalem
Pſal.674 aut copioſam deſtillabis domine hæreditati
tuæ. Hæreditatem Dei vocat Hebræorum
populum, quem Deus tanquam agrum hære-
ditarium ſumpſerat excolendum, ſuiſque mi-
ſericordiæ imbribus copioſis irrigandū. Po-
teris per pluuiam volūtariam eam intellige-
re, quæ eſt tempeſtiua, & ab hominibus deſi-
derata. Vel dicitur voluntaria, quoniam eam
Deus voluntariè tribuit, vel munifica, quoniā
illā ex magnificētia ſua largitur, vel quia co-
pioſa eſt. Hæc pluuia copioſa eſt cœleſtis do-
ctrina, qua Deus irrigat verè Iſraëlitas, hoc
eſt, fideles Chriſtianos. Eſt enim catholic⁹ po-
pulus hæreditas illa, de qua dicebat Deus pa-
Pſal.2 ter filio ſuo vnigenito. Poſtula à me, & dabo
tibi gentes hæreditatē tuā, & poſſeſſionē tuā

terminos terræ. Sed hæc pluuia cœleſtis, hæc
euangelica doctrina in torrentes excreſcens
caſtra hoſtium euertit, hæreditatem verò Dei
ſalubriter irrigat & fœcundat. Cùm autē di-
ctio nedhauab, qua hîc vtitur Ezechiel, om-
nia hæc habeat ſignificata, poteſt hic Eze-
chielis locus variè trāsferri. Noſter interpres
habet: Cùm aūt fecerit princeps ſpōtaneū ho
locauſtum. Septuaginta: Si autē fecerit prin-
ceps cōfeſſionem holocauſtum Pagninus ſe-
quitur communem editionem. Poterit locus
hic ita rectè trāsferri. Porrò cū princeps libe-
rale fecerit holocauſtū. Ac ſi dicat. Nō ſolùm
ſabbatis & calendis aperietur principi Orië-
talis porta, ſed etiam diebus profeſtis, ſi in il-
lis munificum domino obtulerit ſacrificium.

*Semper manè faciet illud, & ſacrificium faciet
ſuper eo cata manè manè.* Loquitur de ſacrifi-
cio quodam, quod erat cotidie non veſpere,
ſed manè faciēdum, illudque appellat imma-
culatum, & poſteà faciendum eſt ait ex ſimi-
la, quæ eſt farina tritici puriſſima. Ego exiſti-
mo diuinum vatē reſpexiſſe hoc loco ad ſan-
ctum Euchariſtiæ ſacramentum, quod men-
tis oculis diuino lumine luſtratis intuebatur
eſſe tempore gratiæ in eccleſia futurum. Et Eſa 53
quia in eo Chriſtus realiter, cōtinetur, appel-
lat illud agnum immaculatū, de quo dixerat
Eſaias: Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non a-
peruit os ſuum, ſicut ouis ad occiſionē duce-
tur,& quaſi agnus coram tondente ſe obmu-
teſcet. Et D. Ioānes baptiſta: Ecce agnus Dei Ioan.1
ecce qui tollit peccata mundi. Et D. Ioannes
euangeliſta in Apocalypſi Et vidi: & ecce in Apoc.5
medio throni & quatuor animalium, & in
medio ſeniorū agnū ſtantē tāquam occiſum.
habentem cornua ſeptē,& oculos ſeptē, qui
ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem ter-
ram. Et quoniā materia huius ſacramenti eſt
panis, ait eſſe ex ſimila conficiēdum. Et quo-
niam ſanctum miſſę ſacrificiū manè celebra-
tur, nō veſpere, ait eſſe ſemper manè faciēdū.
Agnus paſchalis & māna fuerunt duæ huius
altiſſimi ſacramenti figuræ, de quibus nūc E-
zechiel mentionē agit, alludēs per agnū im-
maculatum ad agnum paſchalē,& per ſimilā
ad manna. Huic interpretationi fauet verſio,
cui diuus Hieronymus adiecit commentaria,
quæ ita habet: Et ſacrificium ſiue manna fa-
ciet ſuper eo manè. Verbum hoc manna ad-
didit diuus Hieronymus meo quidē iudicio
ex Symmachi editione, quæ quidem hoc loco
mirabilis eſt,& myſterium redemptionis hu-
manæ per Chriſtum Ieſum, qui in hoſtia con-
ſecrata continetur, mirabiliter explanat. E-
rat quidē manna pānis ille, quo fuerunt filij Exo.16
Iſraëlis in deſerto nutriti, de quo cecinit re- Num.11

gius ac diuinus vates: Pluit illis manna ad
Pſal.77. manducandum, panem cœli dedit eis, panem angelorum manducauit homo Cœleſtis autẽ
Ioan 6. panis, quẽ nos manducamus, Chriſtus eſt, de ſe ipſo dicens: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi, ſi quis mãducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, & panis, quem ego dabo caro mea eſt pro mundi vita. Solitus eſt Deus nos ijs rebus à pernicie liberare, quibus inci-
Gene. 2. dimus in perniciem. A ligno ſcientiæ boni &
& 3. mali ortum eſt peccatũ, & à ligno crucis, gratiæ reſtitutio, vt qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur. Aquis diluuij mundus pe-
Gene.7. rijt, aquis baptiſmi inſtauratus fuit, dicente domino. Niſi quis renatus fuerit ex aqua. &
Ioan. 3. ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Somnijs fuit Ioſeph venditus & abiectus, ſomnijs fuit in excelſa dignitate conſtitutus.
Gen. 37. Per cibum ingreſſa eſt mors dicente domino:
Gene 41. Quocunque die comederis ex eo, morte mo-
Gene. 2. rieris, per cibum ingreditur vita, dicente ipſa
& 3. vita: Qui manducat me, & ipſe viuet propter
Ioan.6. me: Hic eſt panis, qui de cœlo deſcendit. qui manducat hunc panem, viuet in æternum.
De hoc pane cœleſti, de hoc diuino ſacramẽto loquitur in præſenti Ezechiel dicens: Et mãna faciet ſuper eo. Septuaginta pro manna habent *θυσίαν* quæ dictio hoſtiã ſignificat, quoniam in hoſtia conſecrata iam nõ eſt panis, ſed Chriſti corpus, panis enim in corpus ſubſtan-
Mat. 26. tialiter cõuertitur, ipſe enim Chriſtus ait: Hoc
Mar.14. eſt corpus meum. Vbi autem Chriſti corpus
Luc.22. eſt, ibi eſt eius ſanguis, eius anima, eius diui-
1.Cor.11. nitas. Itaq; in hoſtia conſecrata totus Chriſtus eſt verus Deus & verus homo, ſimiliter & in calice, ſed ſub accidentibus ſine ſubiecto exi-
Eſa.45. ſtentibus abſconditus. Id intuens ſpiritu prophetiæ Eſaias has voces emiſit. Verè tu es Deus abſconditus Et noſter Ezechiel: Semper manè faciet illud, &c.

Vſque ad annum remiſsionis. Pro remiſſionis eſt in hebraico, דרור deror, quæ dictio & re-
Leui.25. miſſionem ſignificat, & libertatem, vt in Leuitico: Sanctificabis annum quinquageſimũ, & vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. Vbi pro remiſſione poteris vertere libertatẽ. Vnde hirundo apud Hebræos hoc nomine appellatur quòd liberè in hominum domicilijs ædificet In anno libertatis omnes viri ſapientes, virtutumque ornamentis exculti, qui nunc ſceleratorum principatui ſubijciuntur, veram libertatem conſequentur. Hoc erit tempore illo vltimo, quo mortui ad vitam reuocabuntur, & Chriſtus venerit ad iudicium exercẽdum. Tunc multi ex illis, qui nunc ſunt ad ſublimem euecti dignitatem, & in hominum celebritate verſantur, in ſempiternam ignominiam, & acerbiſſima tormenta deijcientur, contra verò multi, qui modò ſunt ſerui, abiecti, inopes, & nulla denique mundi gloria inſignes, obtinebunt tunc gloriam immortalem, & qui iuſtitiam in terra coluerunt, & charitate flagrarunt, æternam in cœlis amplitudinem conſequentur. Cùm Chriſtus de Luc.21.
ſignis vniuerſalis iudicij apud diſcipulos ſuos diſſeruiſſet, addidit: His autem fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra. Non eſt redemptio niſi præcedat captiuitas, cùm autem aduentante mundi fine appropinquet iuſtorum redemptio, apertè concluditur, eos antea captiuos fuiſſe, & ex conſequenti vitam hanc eſſe eorum captiuitatem. Id animo percipiens diuinus vates canebat: Conuerte domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in Pſa.125.
auſtro. Tunc erit iubileus iuſtorum, & annus remiſſionis atque veræ libertatis. Pro anno remiſſionis vertit Pagninus annum libertatis.

In quatuor angulis atrij atriola diſpoſita. Pro diſpoſita eſt in hebraico קטרות cethuroth, à verbo catar, quod ſignificat ſuffire, dolore, diſponere, & ligare. Quare poterat etiam verti locus hic: In quatuor angulis atrij erãt atriola ligata, & ita tranſtulit Pagninus. Ac ſi diceret: Erant atriola coniuncta & inter ſe colligata in quatuor angulis atrij. Significare autẽ verbum hoc ligare, indicat locus ille Geneſis: Gene.38.
In ipſa effuſione infantium vnus protulit manum, in qua obſtetrix ligauit coccinum. Significare autem ſuffire ſeu ſacrificare indicat locus ille Eſaiæ, Qui ſacrificauerũt ſuper mon- Eſa.65.
tes, & ſuper colles, &c. Et illud quarti Regum, Vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebãt ei 4.Re.18.
incenſum. Ideo quidam vertunt atriola fumoſa. Hoc eſt, atriola, in quibus fumus ſacrificiorum apparebat. Poteſt verti: Atriola ſuffimentorum, ſeu ſacrificiorum.

ARGVMENTVM CAPITIS XLVII.

Intuetur aquas è templo fluentes, doctrinam euangelicam, & Apoſtolorum conciones ſignificantes, qua omnes terrarum oras irrigarunt, & mortalium animos ad æternitatem aluerunt. His aquis irrigati mortales, immortales fructus ferunt. Abſoluitur hoc capite diuiſio terræ Iſraeliticæ, quæ fuit capite quadrageſimo quinto inchoata.

CAPVT XLVII.

ET conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ egrediebantur ſubter limen

limen domus ad orientem: facies enim domus reſpiciebat ad orientem: aquæ autem deſcēdebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris. Et eduxit me per viam portæ aquilonis. Et conuertit me ad viam foras portam exteriorem, viam quæ reſpiciebat ad orientem: & ecce aquæ redundantes à latere dextro. Cùm egrederetur vir ad orientem, qui habebat funiculum in manu ſua, & menſus eſt mille cubitos, & traduxit me per aquam vſque ad talos. Rurſúmque menſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad genua: & menſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad renes, Et menſus eſt mille torrentem, quem non potui pertranſire, quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non poteſt tranſuaderi. Et
B dixit ad me: Certè vidiſti fili hominis. Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cúmque me conuertiſſem: ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte. Et ait ad me. Aquæ iſtæ, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti, intrabunt mare, & exibunt, & ſanabuntur aquæ. Et omnis anima viuens, quæ ſerpit, quocunque venerit torrens, viuet: & erunt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ, ſanabuntur: & viuent omnia, ad quæ venerit torrens. Et ſtabunt ſuper illa piſcatores: ab Engaddi vſque ad Engalim ſiccatio ſagenarum erit: plurimæ ſpecies erunt piſcium eius, ſicut piſces maris magni, multitudinis nimiæ.

EXPLANATIO.

ET *conuertit me.* Nimirum ductor meus, Quaſi dicat Vir ille, qui mihi ædificium oſtendebat, conuertit me ab atrio exteriore, vbi erat domus culinarum, in quibus victimæ coquebantur, ad portam templi, ex qua egrediebantur aquæ veluti fontis ſcaturientis. Fluebant quidem hæ aquæ ex limine & oſtio ſancti ſanctorum, & declinabāt ad latus dextrum per partem meridionalem: egredientibus enim è templo manebat latus eius dextrum ad meridiē. Aquæ verò fluebāt ad orientem: nam porta præcipua templi, vt diximus, erat ad orientem. Fluebant autem aquæ per templum & per eius porticum, vnde veniebāt ad atriū exterius, ſemper verſus oriētem, quò frons templi vergebat. Hic fluuius è limine ſanctuarij ſcaturiens, & fluens longiſſimè, eſt doctrina euangelica per totum orbem diffuſa, quæ omnes nationes ad veri Dei cultum reuocauit. De illa ait Eccleſiaſticus: Aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum. Et regius vates: Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. Et Ioël propheta: Et erit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum. Aſpicis quàm apertè Ioel de hoc fonte locutus ſit, qui erat e templo domini fluxurus: & de eius aquis quibus erant homines rigandi, & ad vitam beatam alendi. De illis ait ita Zacharias: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Hæ aquæ ſunt conciones euangelicæ, & cœleſtis Chriſti doctrina, & perenne atque amœnum diuinarum literarum flumen. Manabat autem ab oſtio & limine ſanctuarij, quia exordium habuit à Chriſto ſaluatore noſtro, qui eſt limen & porta ſanctuarij, hoc eſt oſtium cœli, & via, & veritas, & vita. Ipſe de ſe ait: Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Tu verò mentis oculis intuere excellentem ordinem, pulchramque diuinæ diſpenſationis diſpoſitionem. Deſcripſit diuinus vates templum: nunc verò mirabilem fluuium ab illo manentem: quoniā futurum erat, vt cōſtitueretur eccleſia Chriſti, & inde viuificæ ſalutareſque aquæ euangelicæ doctrinæ, & baptiſmi, & gratiæ, à Chriſto productæ per eam deriuarentur, & fluerent. Sed non exeunt è templo niſi porta ad orientem reſpiciente, nec fluunt per templum latere ſiniſtro, ſed dextro, quia ad Chriſtum tendunt, qui eſt oriens cœleſtis, qui viſitauit nos oriens ex alto, & vitia deteſtantur per ſiniſtram ſignificata, virtutes autem quærunt, quæ per dextram intelliguntur.

Eccle.15. Pſal.22. Ioel.3. Zach.3. Ioan.14. Ioan.10. Luc.1.

Et eduxit me per viam portæ aquilonis. Eductus eſt propheta ad orientem, ſed per aquilonem: quoniam ad ſplendorem virtutum, & diuinarum

narum rerum contemplationem ſolet Deus.
ſuos adducere per afflictiones & calamitates
nomine aquilonis ſignificatas.

Cum egrederetur vir. Quis ſit vir hic diximus
cap.40.

Et menſus eſt mille cubitos. Nempe huius riui in
longitudinem, vbi aquę altitudo tam parua
erat, vt talos non excederet: at poſtea profun-
da erat, deinde profundior, & tandem profun-
diſſima: non enim poterat vadari Hæc eſt diui-
na ſcriptura, quæ nonnullis in locis eſt adeò
aperta, & perſpicua, vt quilibet eam poſsit va-
do tranſire, alijs autem difficilis eſt alijs diffi-
cilior alijs verò difficilima tantæ profundita-
tis, vt per ſe nemo eam poſſit pedibus traijce-
re niſi ſit diuino adiutus fauore & cœleſti quo
4.Reg.2. dam lumine illuſtratus. Quartò libro Regum
eſt proditum memoriæ, aſcendiſſe Eliam in
cœlum & pallium ſuum diſcipulo ſuo Eliſæo
reliquiſſe: quo ipſe Eliſæus profundas Iorda-
nis aquas pertranſiuit. Abſque pallio illo fie-
ri non poterat vt aquæ traijcerentur pedibus,
at pallio munitus potuit eas Eliſæus ſiccis pe-
dibus tranſuadere Elias idem eſt quod Deus
dominus Quis eſt Deus dominus, verus Deus,
& verus homo, niſi Chriſtus redemptor no-
ſter? Hic aſcendens in cœlum pallium ſuum
diſcipulis ſuis reliquit, quo poſſent ſacram
ſcripturam intelligere, eiúſque profundas
aquas penetrare. Hoc pallium eſt cœleſtis
ſapientia cum diuina gratia coniuncta: eſt cha-
1.Pet.4. ritas illa, de qua ait diuus Petrus. Charitas ope
rit multitudinem peccatorum. Vide quàm ad-
mirabile ſit pallium hoc, quod ſcelerum tegit
Mat.22. multitudinem Hæc eſt veſtis illa, de qua ait
Chriſtus: Amice quomodo huc intraſti non ha
bens veſtem nuptialem? O diuinum tegumen-
rum, ô veſtes glorioſas. De iis dixerat Eſaias:
Eſa.52. Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem. Et
quoniam qui præditus eſt charitate, eſt Deo
ipſo indutus, ait diuus Paulus in epiſtola ad
Romanos: Induimini dominum Ieſum Chri-
Rom.13. ſtum. Cùm igitur diuinarum literarum fluuius
ſit multis in locis profundiſſimus, ego autem
non poſſim præ ingenij imbecillitate tranſire,
te precor ſumme Deus, vt tuæ gratiæ & ſapien
tiæ pallium mihi porrigas, quo valeam Iorda-
nis aquas ſecurus traijcere & alta tui numinis
arcana penetrare. Fluuius ille Iordanis, & hic,
quem vidit Ezechiel ab oſtio templi manan-
tem, etſi reipſa duo eſſe videantur ſententia ta-
men & vero intellectu idem ſunt. Illud eſt hoc
loco aduertendum, Ezechielem eò altiorem
fluuium hunc inueniſſe, quo amplius illum
menſuraret: quanto enim plus euangelium
legimus, tanto plura in eo, & altiora myſteria
intelligimus. In eo refugium, & conſolatio-
nem, & fortitudinem, & ſapientiam inueni-
mus, & arma, quibus valeamus dæmonem,
eiúſque ſatellites ſuperare Eſt enim euange-
lium torrens ille, ex quo Dauid quinque lim- 1.Reg.17.
pidiſſimos lapides eduxit, vt ſuperbum Go-
liam interficeret, quorum vno blaſphemũ oc-
cidit, & Philiſtæos ſuperauit. Lapides torrentis
ſunt authoritates ſanctæ ſcripturæ: Golias eſt
dæmon. Philiſtæi ſunt hæretici dæmonis mi-
niſtri. Exiuit flumen hoc à Sione, iuxta id
quod vaticinatus fuerat Eſaias: De Sion exibit Eſa.2.
lex, & verbum domini de Ieruſalem, ibi enim
incœpit euangelium prædicari, ſed poſteà fuit
per totam Paleſtinam, & regiones circumia-
centes diuulgatum, & tandem propagatum in
omnibus terrarum finibus, vt iam non dice-
retur notus in ſola Iudæa Deus, & in Iſraele Pſal.75.
magnum nomen eius ſed eius nominis cogni-
tio ſic omnes Gentium oras peragraret, vt nõ
ſolùm homines manſueti, & ſcientia exculti,
ſed etiam barbari & immanes relicta feritate,
& repudiato idolorum cultu, Chriſtum eſſe
crederent totius orbis effectorem & modera-
torem, & ſanguine ſuo mundum redemiſſe,
hominúmque ſcelera expiaſſe. De fluuio hoc
ait per Eſaiam Deus: Ponam in deſerto viam, Eſa.43.
& in inuio flumina. Et rurſum: Effundam a- Eſa.45.
quas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam.
Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum,
& benedictonem meam ſuper ſtirpem tuam.
Et noſter Ezechiel toto hoc capite de fluuio
hoc vaticinatur. Dicens autem eum pro-
greſſu creuiſſe, fuiſſéque profundiorem, vo-
luit fidei & euangelij incrementa indica-
re.

Et menſus eſt mille torrentem. Id eſt, menſura-
uit torrentem illum cubitis mille, quem non
potuit vadare, quia ita creuerant aquæ, vt
niſi natando tranſuadari non poſſet. Innuit
magnam diuinarum literarum profundita-
tem.

certè vidiſti Monet prophetam, vt ea, quæ
vidit alta mente cogitet, & diligẽter memoria
repetat, quòd ſint myſterijs pleniſſima. Senſus
eſt: Porrò aſpexiſti quemadmodum fons egre-
diens ex oſtio ſanctuarij creuerit in fluuium
magnum & impermeabilem, in dies profun-
diorem. Et perpende myſterium hoc.

*Ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex
vtraque parte.* Significat amœnitatem & ferti-
litatem, & vberrimorum fructuum abundan-
tiam, quæ erat ex euangelica doctrina produ-
cenda. Per ligna homines ſignificantur, per
eorum poma virtutum fructus. Cõparari homi
nes arboribus incidat locus ille pſalmographi:

Tunc

Pſa. 95. Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum à facie Domini, quia venit. *Mat. 3.* Et illud Euangelij: Securis ad radicem arboris poſita eſt: omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur.

Aquæ iſtæ, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis. Hoc eſt, hæ aquæ, quæ ex oſtio ſanctuarij egredientes fluunt verſus orientem, ſuoque curſu vehementi trahunt arenas, eriguntque tumulos earũ in alueo ſuo, & deſcendunt ad planitiem ſolitudinis, ingredientur mare mortuum, & exibunt ab eo, cuius maris aquæ huius fluminis ingreſſu ſanabũtur. Eius ingreſſu quę priùs erant amara, dulceſcent, & quæ priùs mortua erant, reuocabuntur ad vitam: medetur enim Euangelium publicanis, meretricibus, & peccatoribus. Sabulum ſignificat arenã: & quoniam Iordanis fluuius ſolet tumulos arenæ efficere, intelligunt per tumulos Sabuli Iordanem: vt ſit ſenſus: Aquæ hæ, quæ fluunt ad Iordanem, poſteà in mare mortuum introibunt. Mare mortuum eſt quidam lacus Iudææ dictus Aſphaltites, in quo nullus eſt piſcis: imò nihil in eo viuum reperitur: vnde mortuum vocatur. Præterea nihil in eo *Similia.* mergitur, & obruitur, ſed omnia natant, & in aquæ apparent ſuperficie. Quam ob cauſam illi comparantur, qui nullum abſcondunt ſecretum, ſed omnia reſerant, & in lucem prodeunt. Eſt lacus hic magnus: nullis fluctibus agitatus: quam ob rem cum illo conferuntur, qui in tranquillitate vitam degunt, nullis calamitatibus preſſi, nullis ærumnarum fluctibus concitati. De eo vide Ariſtotelem libro ſecundo Meteorologicorum, capite tertio, Plinium libro quinto, Iuſtinum libro trigeſimonono, Solinum capite quadrageſimooctauo, Cornelium Tacitum, & alios. Iordanis fluuius ingreditur in hoc mare mortuum, & ſuauitatem ſuam amittit, quemadmodum Hypanis fluuius Scithiæ, qui miram habet dulcedinem, donec miſceatur ei exiguus fons quem Herodotus vocat Exampæum, qui ſua amaritudine totum Hypanium corrumpit. Dixit autem Ezechiel fore, vt fluuius hic egrediens de templo ingrederetur in mare mortuum, illudque dulce redderet & viuũ, & ab illo egrederetur. Idem euenire cernitur Rhodano, qui fertur per Lemanum ſiue Loſanum lacum, exitque ab eo fluens verſus Lugdunum nobilem vrbem, totiuſque Galliæ celebre emporium, vbi ego eum vidi: & inde in mare mediterraneum erumpit. Sunt, qui dicant voluiſſe Ezechiëlem ſignificare, hunc fluuium in Iordanem intraturum, & ita in mare mortuum. Alij autem voluiſſe innuere, ingreſſurum eſſe fluuium hunc per ſe in mare mortuum abſque ingreſſu in Iordanem, & ita aquas maris ſanaturum. Sed neutrum videtur prima facie cum veritate cohęrere: nã nec per ſe, nec per Iordanem talis fluuius ingreſſus eſt vnquam mare illud, nec illius maris mortui aquæ vnquam ſanatæ fuerunt, quin potiùs Iordanis aquas inficiunt. Imò nec erit vnquam templũ aliquod Hieroſolymæ, à quo talis fluuius egrediatur: cùm aſſerat Aggæus propheta, nullum iam futurum eſſe templum Iudæorum, & *Agg. 2.* illud quod conditum fuit ab Hebræis poſt reditum a Babylonica captiuitate, fuiſſe vltimũ & nouiſſimum. Ex quo conſtat, totum huius loci ſenſum eſſe ſpiritualem, & hunc ſpiritũ eſſe verum & literalem intellectum. Ille enim eſt literalis & germanus ſenſus, quem Spiritus ſanctus præcipuè intendit exprimere, ſiue ſit vulgatus, & in aperta orationis ſuperficie eluceſcat, ſiue ad interiorem & arcanam ſententiam traducatur. Quare per fluuium hunc è templo fluentem, Baptiſmum, & alia ſacramenta, & gratiam, & CHRISTI euangelium in ſenſu hiſtorico & literali intelligimus, & per mare mortuum peccatorẽ mortiferis ſceleribus inquinatum. Et ſi infidelis ſit omni flagitiorum genere contaminatus, & ob crimina peſtilentia mortuus, tamen ſi fuerit aquis baptiſmi ablutus, & euangelica doctrina irrigatus recipiet ſalutem & vitam, & virtutum fructus feret vberrimos & lætiſſimos. Qui anteà vitiorum erat vorago, lacus fœtidus, & mare mortuum & amarum, vbi nihil erat vitæ, nihil gratiæ, nihil veræ dulcedinis, in fluuium ſuauem, & ſalutarem, & amœnũ, & piſcibus abundantem conuertetur. Qui turbulentis & concitatis animi permotionibus agitabatur, ſeque ſcelerum miniſtrũ præbebat, & errorum tenebris coopertus lucem pro nihilo putabat, recepta fide & charitate vitam placidè & tranquillè traducet, in virtutum actiones incumbet, & diuinæ gratię radijs illuminatus tanquam in ſpeculo puro poterit imaginem veritatis intueri, & cœleſtia myſteria aſtris ſplendidiora contẽplari. Hæc admirabilis mutatio illi proueniet ex aquis manantibus ab oſtio ſancti ſanctorum, hoc eſt, à Chriſto porta cœli per ſanctum ſanctorum ſignificati. Eſt enim perſpicuum per ſanctum ſanctorum intelligi cœlum, vt multis verbis oſtendit in epiſtola ad Hebræos diuus *Hebr. 9.* Paulus. Has aquas, hæc diuina ſacramenta vidit Ezechiel fluere per latus dextrum, hoc eſt, per IESV Chriſti crucifixi vulnus lanceæ, qua fuit eius dextrum latus percuſſum. Nam ex Chriſti latere, vt diuus teſtatur Auguſtinus, Eccleſiæ ſacramenta fluxerunt. Vel

ideo

ideo ait has aquas per latus dextrum fluiſſe, quia ad eos perueniunt, qui in die iudicij ad dexteram ponentur, iuxta id quod dicitur in Euangelio: ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autem à ſiniſtris. Exiſtimo tamen, diuinum vatem ad dextrum Chriſti latus reſpexiſſe. Ad has cœleſtes aquas nos ipſe Dominus apud Ioannem ijs verbis inuitat: Si quis ſitit, veniat ad me & bibat. Hic eſt qui dixerat apud Eſaiam: Omnes ſitientes venite ad aquas. Et ipſe Eſaias ſpiritu prophetico afflatus aiebat: Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. Erat in eius corde fons gratiæ & miſericordiæ, qui per quinque fontes, hoc eſt, per quinque vulnera erumpebat. Quid aliud ſunt illa quinque vulnera, quàm admirabiles fontes miſericordiæ? Præſertim vulnus lateris, ex quo exiuit ſanguis & aqua, vt ſanguine redimeremur, aqua lauaremur. O fontem ſingularem aquam & ſanguinem manantem ô aquas ſalutares ex tali fonte fluentes, ô diuina Eccleſia ſacramenta ex latere Chriſti dextro egredientia: & totum vniuerſum orbem terrarum rigantia? De ijs aquis dixit Zacharias propheta: Et erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouiſſimum. Ac ſi diceret: Tempore gratiæ egredientur Hieroſolyma aquæ præſtantes vitam bibentibus quæ aquæ ſunt conciones euangelicæ, Chriſti doctrina & ipſum Chriſti Euangelium, & eccleſiæ ſacramenta, quæ omnia, quia multa ſunt, non aqua, ſed aquæ appellantur, quæ totum orbem habilitabilem alluent, ab oriente ad occidentem. Id prædixerat his verbis Eſaias: Repleta eſt terra ſcientia Domini ſicut aquæ maris operientis. Ac ſi diceret: Tempore Euangelij replebitur terra ſcientia Domini: erit enim cognitio Chriſtiani nominis extenſa, veluti aqua maris omnia tegens.

Mat. 25.
Ioan. 7.
Eſai 55.
Iſa. 12.
Ioan. 19.
Zach. 14.
Iſa. 11.

Et deſcendunt ad plana deſerti. Per hunc deſertum intelligunt nonnulli planitiem, vbi erat mare Tyberiadis: & aiunt fluuium hunc partim influxiſſe in mare illud Tyberiadis partim in mare mortuum, & deinde in mare mediterraneum ad occidentem. Huic opinioni fauet Hebræorum ſententia: aſſerunt enim fluuium hunc fuiſſe in duas partes diuiſum, quarum vna fluebat verſus orientẽ altera verſus occidentem. Nos diuiſionem hanc amplectimur, ſed eam multò aliter explanamus. Per hos duos amnes ſub vno principio intelligimus eccleſiam orientalem & eccleſiam occidentalem ſub vno paſtore, ſub vno ſummo pontifice vniuerſali rectore & magiſtro. Et quamuis duæ ſint Eccleſię loco & ſitu, fide tamen, & religione, & ſacramentis vna eſt Eccleſia catholica, cuius vniuerſalis paſtor eſt pōtifex maximus, iuxta id quod ore ſuo Dominus dixit: Erit vnũ ouile, & vnus paſtor. Ioan. 10.

Et omnis anima viuens, quæ ſerpit. Hoc eſt, omne viuens quod ſine pedibus mouetur, habebit vitam, ſi fuerit hac aqua nutritum. Per viuentia, quæ abſque pedum miniſterio mouentur piſces intelligit quod ſtatim explicat, dicens: Et erunt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ. Lacus amarus vt diximus homo eſt infidelis, qui ante baptiſmum mare mortuum eſt abſque piſcibus: hoc eſt, abſque virtutum fructibus. Et poſt baptiſmũ & Euangelium receptum eius opera nomine piſcium ſignificata erunt viua ipſe que erit virtutum ornamentis excultus, & ab omni ſuperſtitione ſeuocatus. Poteris per piſces homines intelligere in lacu hoc eſt, in mundo habitantes.

Et ſanabuntur, & viuent omnia, ad quæ venerit torrens. At multi ſanari nolunt, de quibus ait Deus per Ieremiam. Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata. Iere. 15.

Et ſtabunt ſuper illa piſcatores. Vt ſcilicet capiant piſces. Hi ſunt euangelici concionatores quibus dictum eſt: Faciam vos fieri piſcatores hominum. De his dixerat Deus per Ieremiam: Ecce ego mittam piſcatores multos, & piſcabuntur eos. Matt. 4. Iere. 16.

Ad Engaddi vſque ad Engalim. Id eſt, iuxta lacum illum ſiccabuntur retia piſcatorum à termino vno vſque ad alterũ. Engaddi eſt vbi lacus finitur. Engalim verò vbi lacus incipit. Loci ſunt iuxta mare mortuum ex diui Hieronymi ſententia, alter in principio, alter in fine.

In littoribus autem eius, & in paluſtribus non ſanabuntur, quia in ſalinas dabuntur. Et ſuper torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum: non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per ſingulos menſes afferet primitiua, quia aquæ eius de ſanctuario egredientur: & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. Hæc dicit Dominus Deus: Hic eſt terminus, in quo poſſidebitis terram in duodecim tribus Iſrael: quia Ioſeph duplicem funiculum habet. Poſſidebitis autem eam ſinguli æquè vt frater ſuus: ſuper quam leuaui manum meam, vt darem patribus veſtris Pſal. 16. Gen. 48.

ſtris:& cadet terra hæc vobis in poſſeſſionem.

In littoribus autē eius, & in paluſtribus Hoc eſt, in locis cœnoſis, & paluſtribus prope hūc locum non ſanabuntur aquę ab amaritudine, ſed ad ſalem reſeruabuntur. Loquitur de reprobis, quos cœnoſos vocat & paludoſos, qui nullis ſalutaribus aquis, nulla euangelica doctrina volunt dulceſcere & ſanari, ſed indies inſolētiores & peſtilentiores redduntur. Nulla aliorum facta illis grata ſunt, maledictis & vocibus querelarum plenis viros iuſtos & iniuſtos nullo habito diſcrimine violant, aliorúmque vitam reprehendētes, ſuā haud quaquam curant. His dicebat Salomon in prouer-

Prou. 4. bijs: Remoue à te os prauum, & detrahētia la-

1 Cor. 6. bia ſint procul à te. Et Diuus Paulus in prima ad Corinthios, Nec maledici, inquit, nec rapaces regnum Dei poſſidebunt. Vt gallina

Simile. dum roſtri ictu domus pauimentum ſordibus inquinatū ſcrutatur, eſcam quærēs, ſi adamātem, aut ſmaragdum, aut gemmam aliā pretioſam reperit, reijcit, & contemnit, ſin autem inuēnit vermiculū, aut vile milij granū, illud læta eligit, & accipit: ſic detractor vitas aliorum inquirit & inueſtigat, ſi eorum præclara facta reperit, ſilentio pertranſit, reijcit, contēnit, ſin autem inuenit flagitium aliquod, aut erratum quanuis leue ei inquirenti occurrit, illud accipit geſtiens, vt eius autorem vocibus vulneret, & lædat. Vita maledicorum eſt in aliorum vitas conferre maledicta, obijcere errantibus crimina, pergere in cōuicia, inurere illis ignominiæ notam, eorum ſplendorem maculis aſpergere. Nulla in eorū ore eſt dulcedo, nulla ſuauitas, ſed instar maris mortui ſalſedine & amaritudine pleni vitam in aliorū vituperatione traducunt. Hæ ſunt immundæ limoſæque paludes, quarum aquæ nō dulceſcunt. Et quoniā hi impij & maledici homines finem infœliciſſimū habere ſolent, dicuntur reſeruari ad ſalis cōdimentum, vt nos miſerum eorum excidium intuentes ſale prudētiæ condiamur. Eam etiā ob cauſam arbitror fuiſſe vxorem Loth nōn lignum aut lapidē,

Gen. 19. ſed in ſalem conuerſam. Vnde ait Salomon in

Prou. 19. Prouerbijs: Peſtilente flagellato ſtultus ſa-

Prou. 21. pientior erit. Erudiunt enim multos infœliciſſimi ſceleratorū caſus, eorúmque miſerabilia exempla. Proſunt nobis flagitioſi homines, quia nos condiunt exemplorum ſale, & quia nos calamitatibus oppugnant, & exercent ad patientiam. Eam ob cauſam reliquit Deus ſemper infideles aliquos in terra promiſſionis, vt Dei populum exercerent, nobiſque tentationes eadē ratione reliquit, vt in virtute & patientia exerceremur, poſſimúſque dicere cum Apoſtolo: Gloriamur in tribulationibus.

Non deſluet folium ex eo. Viros iuſtitia & Chri- *Rom. 5.*
ſtiana religione præſtātes cum arboribus cōparat fœcundis iuxta dulces ſalutariū aquarum fluuios ſatis, pulcherrimos fructus, & illos quidem tempeſtiuos ferentibus, virentibus omni tempore, nullóſque æſtus formidantibus. Nam qui iuſtitiam colunt & pietatem, & charitatis flagrant ſtudio, aquiſque diuinarum literarum irrigantur, hi admirabiles virtutum fructus producunt, ex quibus vera gloria efflorescit. Et quæcunque eis accidunt, illi vertunt in bonum, quo nihil eſt illis antiquius, nihil magis in optatis. Cum enim ſint ea mēte, quam veritas & ratio præſcribit, omnia humana moderatè & placatè ferunt animum ad ea transferentes, quibus ſecundæ res ornantur, aduerſæ adiuuantur. Speciem gloriæ deſpiciunt collectam ex vanis ſplendoris inſignibus, mundi opes breues, fugaces, & caducas exiſtimant, verum decus in virtute, Chriſtiana religione, & diuini numinis imitatione conſiſtere abſque dubio credunt. Id voluit pſalmographus verbis *Pſal. 1.*
illis oſtēdere, quibus virū beatū deſcribit: Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet. Et ſubdit ſtatim: Et omnia quæcúnque faciet, proſperabuntur. Ac ſi dicat: Et fructus edit, qui non pereunt, quoniam illi omnia vertuntur in vtilitatem, ſiue proſperis rebus, & ad voluntatem fluentibus vtatur, ſiue rerum aduerſarū ictibus oppugnetur. Id quod Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos his *Rom. 8.*
verbis aſſeruit: Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ijs, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Sed hoc impij homines non ſolum non intelligunt, ſed nē ſuſpicantur quidem. Viris pijs & iuſtis diuitiæ ſunt inſtrumenta miſericordiæ, inopia autem & egeſtas cauſa humilitatis, bona valetudo vires illis ſuppeditat ad ferendos labores, ægrotatio verò materiam illis miniſtrat patientiæ. In dignitate excelſa conſtituti ſunt fœlices, quoniā iuſtitiā exercent in æquabilitate conſiſtentem, abiecti *Matt. 5.*
verò, & ſceleratorum tyrannide preſſi, bea- *Simile.*
ti, quoniam perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: Vt calor naturalis in eo, qui rectè valet, habetque ſanam & robuſtam complexionem, omnia concoquit alimenta, in bonúmque digerit ſanguinem: ſic qui Deum diligit, eiuſque amore inflammatur, quicquid

acci

accidit, beuè vertit,& ita digerit, vt ei coope-
retur in bonū.Id autem quod ait Dauid de li-
gno plantato ſecus decurſus aquarum,ait etiā
Iere.17. Ieremias capite 17.

Quia aqua eius de ſanctuario egredientur. Hoc
eſt,ideo arbores erunt fructuoſæ,quia de ſan
Iaco.1. ctuario,hoc eſt de cœlo venientes ad eas aquæ
gratiæ,quibus irrigabuntur.Omne datum op
timū,ait Diuus Iacobus,& omne donū perfe-
ctum deſurſum eſt,deſcendens à patre lumi-
1.Cor.4. num.Et Diuus Paulus, Quid, inquit, habes,
quod non acceperis? Omnes homines arbo-
res ſunt,ſed quidā aquis gratiæ rigantur, qui-
dam verò ſteriles ſunt, nullis aquis cœleſti-
bus irrigati,quoniā nec illi eas quærunt, nec
illis digni ſunt. Sed nec ideo dicendum eſt,
non eſſe in illis imaginem Dei, quòd Dei gra
Simile. tiā non habeant.Vt enim cùm aurum fundi-
tur,& cuditur moneta,non manet in auro fer-
rū formæ,ſed eius character, & inſignia im-
preſſa,ſic in anima noſtra à Deo creata, non
Simile. manet idē Deus per gratiā,ſed eius imago. Si
cymbalum funditur,non manet in eo argilla
typi ſiuè formæ,eiuſque ſubſtātia,ſed literarū
characteres,qui in ipſa forma ſculpti, eodem
modo in cuiuſlibet hominis anima licet ſit
imago Dei,non autē neceſſe eſt,vt ſit per gra-
tiā ipſe Deus.Nec eſt anima hominis ex ſub-
ſtantia Dei facta,nā ſubſtantia Dei eſt pror-
ſus incommutabilis,anima autē hominis cō-
Geneſ.1. mutabilis.Nō ait diuina ſcriptura:Fecit Deus
hominem de ſubſtantia ſua,ſed ad imaginem
& ſimilitudinem ſuam. Qua de re vide Au-
guſtinum libro.ſeptimo de Geneſi ad literam,
Chryſoſtomum in explanatione capitis ſe-
cundi Geneſis, Tertullianum aduerſus Mar-
cionem, Ioannem Arboreum libro primo
ſuæ Theoſophiæ. Qui omnes, & alij infiniti
aſſerunt non eſſe animam noſtram ex ſub-
ſtantia Dei factam, vt Carpocrates impiè aſ-
ſerebat, neceſſe eſſe, in ea Deum per gra-
tiam exiſtere, quòd in ea ſit imago quædam
ipſius.

*Et erunt fructus eius in cibum, & folia eius in
medicinam.* Fructus virorū iuſtorū ſunt virtu-
tes,folia verò ſunt cæremoniæ. Non ſolùm
virtutes proſunt, ſed etiam bonæ cæremoniæ
cū virtutibus coniunctæ. Virtutes ſunt cibi a-
nimi excellentes,quibus,homo alitur ad æter
nitatem, cæremoniæ autem ſunt folia confe-
Simile. rentia ſalutarē medicinā.Et quēadmodū folia
licèt non ferant fructus, eos tamen ſuſtentāt,
& arborē ornant,ſic licèt in cæremonijs nō ſit
per ſe religionis ſubſtantia, conducunt tamē
ad religionis ſubſtantiam conſeruandam, &
ad pulchrum vitæ Chriſtianæ ornamentum.
Simile. Arundines in vineis ſeu ligna vites ſubſtātia

non ferunt vuas,ſed ſuſtinēt,ſepes in agro ar-
boribus conſito nō nutrit plantas, ſed ſeruat:
ſic cæremoniæ rectè inſtitutæ non ſunt ipſæ
quidē per ſe ipſa religio, ſed ad eam ornan-
dam & conſeruandā mirum in modum con-
ducunt. Diuus Dionyſius capite primo de
Cœleſti hierarchia ait diuina manifeſtari ho
minibus ſub aliquibus ſimilitudinibus ſe ſen-
ſui obijcientibus, animum, ad intellectiua e-
leuantibus. Cùm autē cæremoniæ ſe offerant
oculis,mouent quidē animos,& homines ex-
citant ad Dei obſequium, quod non ſolùm
interioribus actibus, ſed etiam exterioribus
profitentur.At ſi cæremoniæ fuerint charita-
te ſeiunctæ,tegentes ſcelera ſpecie ſanctitatis
ad hoc factæ,vt virtutem ſimulent, & flagitia
cooperiant,& homines decipiant, non modò
non proſunt ad vitam immortalem habenti-
bus illas, ſed interitum illis æternum machi-
nantur. Huiuſmodi erat phariſæorum iuſti-
tia,,in oſtentatione conſiſtens, non in propo-
ſiti rectitudine, folia tantùm habebat & exte-
riores apparentias, ſed nullum pietatis fru-
ctum, nullam interiorem puritatem, nullam
germanā virtutem. Id intuens dominus dixit
diſcipulis ſuis: Niſi abundauerit iuſtitia ve-
ſtra pluſquam ſcribarum & phariſæorum, Mat.5.
non intrabitis in regnum cœlorum. Nomen
tantùm virtutis vſurpabant, quid ipſa vale-
ret, neſciebant. Vtinam non eſſent hodie
multi,qui iuſtitia phariſaica glorientur.
Olim induebantur homines vili fuſtanico tho
race, cum limbis & fimbrijs manicarū ſericis
& bombycinis pretioſis foris apparentibus.
Intus latebat vile, foris apparebat pretioſum.
Hæc antiqua indumenti conſuetudo mutata
eſt apud nonnullos ex corpore ad animam.
Intētiones impię fimbrijs extremitatibusque
virtutum ornantur, & corda fuſtanica ſcele-
ribus imbuta bombycinis ſignis, & eximiæ
ſanctitatis fuco extrinſecus muniuntur. Folia Mat.7.
pulchra habent,ſed nullum fructum. Ideo di-
cebat dominus: Omnis arbor, quæ non facit
fructum bonū, excidetur, & in ignem mitte-
tur. Excidetur eius vita, eius lætitia non ſo-
lùm corporis,ſed animæ,ſeparabitur infœlix
arbor à cœtu beatorum,& in ignem relegabi-
tur æternum. Eſt enim hypocrita arbor ſecus
viam folijs ornata, fructu autem deſtituta,
quæ areſcet in æternum. Id volens Chriſtus
ſignificare, videns ficulneam ſecus viam ve- Mat.21.
nit ad eam,& nihil in ea inueniens præter fo- Mar.11.
lia,ait illi:Nunquam ex te fructus naſcatur in
æternum. Et areſacta eſt continuò ficulnea:
Huiuſmodi folia viriditatem habent, non
vtilitatem. Quare ab his arboribus,de quibus
hoc loco agit Ezechiel, penitùs diſcrepabant,
quæ

quæ fructum habebant in cibum, & folia in medicinam, erant enim iuxta fluuium gratiæ, & euangelicæ doctrinæ ſatæ, & Chriſti aquis irrigatæ, quibus floreſcentes amœniſſima folia & vberrimos fructus producebant. De harum aquarum fluuio arboribus fructiferis & ſalutaribus ex vtraque parte circundato ait Diuus Ioannes in Apocalypſi: Et oſtendit mihi fluuium aquæ viuæ, ſplendidum tanquã cryſtallum, procedentem de ſede Dei, & agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium. Lignum poſuit pro lignis ſeu arboribus, vtens ſingulari pro plurali more ſcripturarum. Vult ſignificare eſſe fluuium illum arboribus fœcundiſſimis ornatum & amœnũ, quæ perpetuò lætiſſimos fructus ferebant, & frondibus vmbriferis & ſalutaribus ad vitam animarum conducentibus tegebantur. Ezechiel ait fluuium hunc egredi à ſanctuario: Ioannes autem à ſede Dei, quod reipſa idem eſt, per ſanctuarium enim, vt ex Diuo Paulo depromptimus in epiſtola ad Hebræos, cœlum intelligitur, quod ſedes Dei dicitur, iuxta id quod ipſe per Eſaiam iis verbis teſtatur: Cœlum ſedes mea eſt, & nos in oratione dominica: Pater noſter, qui es in cœlis Chriſtianos, qui exuberante donorum Dei effuſione, & euangelij fluuio aluntur, de quo ait Dauid: Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ Dei, appellat Ezechiel arbores pomiferas perpetuò virentes, Ioannes autem arbores viuas ſeu vitæ, edentes duodecim fructus per ſingulos menſes, atque ſeipſos duodecim Apoſtolorum doctrina, & vita gratiæ recreantes. Ex vtraque parte, hinc & inde ſunt arbores fluuio cœleſti irrigatæ, quia ex vtroque populo Iudaico & Gentilicio multi fidem & baptiſmum receperunt, & flumine donorum cœleſtium ſuſtentantur. Ex his duobus populis, qui anteà diſſidebant, conflat Chriſtus eccleſiam ſuam, eos in vna fide & charitate, & in vno populo Chriſtiano coniungens. Hoc intuens Diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios de Chriſto loquens, veritatem hanc literis in hunc modum mandauit: Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum & medium parietem maceriæ, ſoluens inimicitias in carne ſua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos conderet in ſemetipſo in vnum nouum hominem, faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo. Aſpicis igitur Gentium & Iudæorum inimicitias fuiſſe ſolutas per Chriſtũ, & ex duobus populis diuerſorum rituum & cultuum fuiſſe vnum Chriſtianum populũ conflatum. Quam ob cauſam ait diuinus noſter vates eſſe fluuium euangelij ex vtraque parte arboribus fructiferis einctum, hoc eſt, ex Gẽtibus & Iudæis fidẽ recipientibus, quos Chriſtus traxit ad veram dignitatem. Nam qui in illum non credunt, in perpetua ignominia, & dedecore volutantur.

Apoc. 22. *Hebr. 9.* *Iſai. 66.* *Mat. 6.* *Pſal. 45* *Epheſ. 2.*

Hic eſt terminus, in quo poſſidebitis terrã. Capite quadrageſimoquinto incœpit propheta diuidere terram Iſraeliticam, & interpoſitis quibuſdam incidentibus diuiſionem illam intermiſit, ad quam nunc perficiendam reuertitur. Et priuſquam terrã diuidat per ſortes, diſtinguit eius terminos ex omni parte, orientali, occidentali, aquilonari, & meridiana.

In duodecim tribus Iſrael. Iacob habuit duodecim filios, ex quibus fuerunt duodecim tribus productæ. Sed tribus Leui, quæ erat ſacerdotalis, non connumeratur inter tribus, quia non habebat ſortem & hæreditatẽ more aliarum tribuum, ſed templo ſeruiebat, quam ob cauſam populus ei alimẽta ſuppeditebat. Habebat quidẽ portionem ſuam, ſed ab aliis longè diuerſam, vt capite quadrageſimo quinto oſtendimus. Nihilominus tamen præter hanc tribum ſunt duodecim aliæ tribus, quoniam duo filij Ioſeph, Manaſſes & Ephraim duas tribus cõſtituerunt. Id voluit Ezechiel ſignificare, dicens: Quia Ioſeph duplicem funiculum habet, hoc eſt duplicẽ hæreditatẽ & portionem, nam diuiſio terræ fiebat funiculis per agros à menſoribus extentis. Hoc explicat clariùs paraphraſtes Chaldæus ita habẽs: Ioſeph recipiet duas partes Ephraim vnam, & Manaſſes alteram. Fuiſſe autem terram funiculis diuiſam indicat locus ille pſalmographi: Eiecit à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis. *Gene. 48* *Pſal. 77.*

Super quam leuaui manum meam, vt darem patribus veſtris. Hoc eſt, quã patribus veſtris promiſi. Leuare manũ meam hebraiſmus eſt pro promittere, de quo alibi diſſeruimus. Promiſiſſe autem terram illam Hebrais indicant diuinæ literæ capite duodecimo Geneſis, & vigeſimoquarto & vigeſimoſexto, & capite vndecimo epiſtola Pauli ad Hebræos, & multis aliis in locis, ad quæ alludit locus hic. *Gene. 12. & 24. 26. Hebr. 11*

Hic eſt autem terminus terræ: ad plagam ſeptentrionalem, à mari magno via Hethalon venientibus Sedada, Emath, Berotha, Sabarim, quæ eſt inter medium Damaſci, & confinium Emath, domus Thichon, quæ eſt iuxta terminũ Auran.

Et erit terminus à mari vſque ad atrium Enon terminus Damaſci, & ab aquilone ad aquilonem terminus Emath: plaga ſeptentrionalis. Porrò plaga orientalis de medio Auram, & de medio Damaſci, & de medio Galaad, & de medio terræ Iſrael Iordanis diſterminans ad mare orientale, metiemini plagam orientalem. Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades: & torrens vſque ad mare magnum: & hæc eſt plaga ad meridiem auſtralis. Et plaga maris, mare magnum à confinio per directum, donec venias Emath: hæc eſt plaga maris. Et diuidetis terram iſtam vobis per tribus Iſrael: & mittetis eam in hæreditatem vobis, & aduenis, qui acceſſerint ad vos, qui genuerint filios in medio veſtrum: & erunt vobis ſicut indigenæ inter filios Iſrael: vobiſcum diuident poſſeſſionem in medio tribuum Iſrael. In tribu autem quacunque fuerit aduena, ibi dabitis poſſeſ-
2 ſionem illi, ait dominus Deus.

Hic eſt autem terminus terræ. Diuiſio terræ promiſſionis in tribus locis ſacræ ſcripturæ
Nu. 34. deſcribitur, primò à Moyſe in libro Numerorum, cap. 34. ſecundò à Ioſue libro ſuo cap.
Ioſue. 15. 15. tertiò hoc loco Illud eſt ſciẽdum, diuiſionem hanc ab Ezechiele factam æqualem eſſe, & ab aliis diuerſam, nam licet poſt reditum à ſeruitute Babylonica pleríque Iudæi eſſent ex tribu Iuda, & Bẽiamin, & Leui, nam aliæ tribus quæ captiuæ abductæ fuerant ab Aſſyriis, nunquam redierunt, præter paucos earũ, qui antea ad munitiſſimam Hieroſolymam confugerant, & nonnullos qui poſteà ab Aſſyria fugerunt, tamen inter omnes tribus æqualiter hic diſtribuuntur portiones.

A mari magno via Hethalon venientibus Sadada. Hoc eſt, à mari Mediterraneo pergentibus per viam Ethalon in Sadada, Emath, &c. Nomina ſunt oppidorum ſitorum in confinio terræ Iſraeliticæ ex parte aquilonari. Diuus Hieronymus ait Emath eſſe ciuitatem illam, quæ poſteà dicta fuit Epiphania.

De medio Auran, & de medio Damaſci. Id eſt de confinio inter Auran & Damaſcum. Ac ſi diceret: Terminus orientalis eſt per confinium horum locorum.

Diſterminans ad mare orientale. Hoc eſt, ad mare mortuum, de quo paulò antè diſſeruimus quod eſt ad orientẽ reſpectu Hieroſolymæ, cùm mare mediterraneum ſit ad occidentem.

Plaga autem auſtralis. Nunc dimittit terminum, qui eſt ad meridiem à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades, hoc eſt vſque ad Cades, vbi fuerunt aquæ contradictionis, vt in libro Numerorum mandatum. Thamar teſte Diuo Hyeronymo vrbs eſt in ſolitudine, quæ poſteà fuit Palmita nuncupata. Num. 20.
Cades locus erat in deſerto, vbi exceſſit è vita Maria ſoror Moyſi: Et ait Diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis: monſtrari ibi ſuo tempore Mariæ ſepulchrum. Ibi Moyſes rupe percuſſa aquam dedit populo ſitienti, ſed ad illam peccauit. Nam cùm filij Iſraëlis ſiti laborarent, verſi in ſeditionem has voces aduerſus Moyſem & Aaronem emiſerunt: Quare nos de Aegypto eduxiſtis in Num. 20.
locum hunc peſſimum, qui ſeri non poteſt, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec mala granata, inſuper & aquam non habet ad bibendum? Moyſes autem & Aaron dimiſſa multitudine ingreſſi in tabernaculum fœderis corruerunt proni in terram, ad dominum ijs verbis clamantes: Audi domine Deus huius populi clamorem, & aperi eis theſaurum tuum, fontem aquæ viuæ, vt extincta ſiti à maledictis deſiſtant. Et apparuit gloria domini ſuper eos, locutúſque eſt dominus Moyſi, dicens: Tolle virgam, & congrega populum tu, & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cúmque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumenta eius. Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in conſpectu domini, ſicut præceperat ei, cõgregata multitudine ante petram, dixitque eis. Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquã poterimus elicere. Cúq; eleuaſſet Moyſes manum, percutiens virga bis ſilicẽ, egreſſę ſunt aquæ copioſiſſimæ, quibus poſſent & homines & iumenta ſitim ſedare & extinguere. Dixitque dominus ad Moyſem & Aaronem: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filiis Iſraëlis, non introducetis hos populos in terra, quam dabo eis. Hæc eſt aqua cõtradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſraëlis cõtra dominũ, & ſanctificatus eſt in eis. Sed de hiſtoria hactenus. De ijs aquis cecinit regius pſaltes: Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abyſſo multa. Pſal. 77.
Et paulò poſt: Percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt. Et alibi

Conuer

Conuertit petram in ſtagna aquarũ, & rupes
Pſal.113 in fontes aquarum. Quæro eſt, qua in re peccauerit Moyſes. Quidã aiunt illum eò in crimine incidiſſe, quòd hæſitauerit, poſſetne aqua manare ex rupe illa. Huic opinioni aſtipulatur diuus Auguſtinus libro ſextodecimo contra Fauſtum Manichæum, vbi ait: Arguitur Moyſes voce diuina, quòd eius fides ad aquam de petra eliciendam titubauerit, quod ei cum peccato Petri poteſt eſſe cõmune, qui in mediis fluctibus ſimili fidei defectu titubauerit. Et explanans verba illa pſalmographi.
Pſal.105 Et vexatus eſt Moyſes propter eos qui exacerbauerunt ſpiritum eius, & diſtinxit in labiis ſuis: Quid eſt, inquit, diſtinxit? Quaſi illud non poſſet Deus facere, qui tanta iam fecerat, vt aqua de petra proflueret. Dubitanter enim petram virga percuſſit: ideo hoc miraculum diſtinxit à cæteris, in quibus nõ dubitauerat. Hæc ille: quibus ait Moyſem de verbis Dei dubitaſſe. Alij putant nõ dubitaſſe Moyſem de verbis Dei, ſed exiſtimaſſe nõ eſſe eum daturum aquã populo tam duro & indomito, non quod non poſſet, ſed quòd ingrati & ſcelerati homines non mererẽtur tale miraculum videre. Inter quos eſt Lyranus, qui locum illum Numerorum explanans ait: Licèt non dubitauerit de potentia Dei, quin poſſet illud, dubitauit tamẽ de effectu, ne impediretur propter malitiam populi. Vides duas opiniones: vnam exiſtimantium Moyſem dubitaſſe de Dei potentia, alteram credentiũ eum non de Dei potẽtia dubitaſſe, ſed de miraculi effectu ob populi maleficia. Eſt alia opinio arbitrantiũ nec Moyſem nec Aaronẽ dubitaſſe de miraculo, aut eius effectu, peccaſſe tamen, non quod aliqua in re dubitauerint, ſed quod Dei præcepto non paruerint: Præceperat enim illis Deus, vt petræ coram populo loquerentur, quæ aquarum affluentiam ſtatim produceret, ex ſolo verbo abſque virgæ percuſſione, vt eſſet hoc nouum quoddam miraculum, & clariſſimũ diuinæ potentiæ ſignum: non enim adhuc ſimile factũ fuerat. At illi non ſunt locuti cum petra, ſed eam Moyſes bis virga percuſſit. Qua in re Deo non obtemperarunt, eamq́; ob cauſam in crimen inciderunt. Non enim videtur veriſimile, Moyſem non crediſſe domino, & de verbis eius dubitaſſe. Nec obſtat id, quod illis dixit ſtatim Deus: Quia non credidiſtis mihi, &c. nam credere accipitur pro obedire, vt in
Pſal.118 pſalmo. Quia mandatis tuis credidi, & multis aliis in locis diuinarũ literarũ. Hæc eſt tertia & vltima opinio, quę eſt ſatis probabilis & veriſimilis. At ex tribus nullã exiſtimo eſſe cõtẽnendã: ſed quę verior ſit ingenuè fateor me ignorare: quã ob cauſam nihil audeo aſſerere. Illud ſcio fuiſſe hoc in Cades, de quo loco ait Ezechiel hoc loco: Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades.

Vſque ad mare magnum. Hoc eſt, mediterraneum: ad differentiam maris mortui, & maris Galilææ.

Et plaga maris. Id eſt, plaga occidentalis, quoniam mare eſt ad occidentem reſpectu Hieroſolymæ.

Et mittetis eam in hæreditatem vobis & aduenis. Per aduenas intelligit proſelytos, qui ex Gentilitate ad Iudaiſmum conuertebantur. Hi priuſquam fidem recepiſſent, appellabantur hoſpites & aduenæ, recepta verò fide vocabantur Iudæi, licèt non ex genere, ex lege tamen. Tota hæc terra Iſraëlitica, de qua hîc loquitur Ezechiel, eccleſiã Chriſti adumbrabat, quæ erat à Gentibus & Iudæis poſſidenda. Eam ob cauſam ait fore in hæreditatẽ Iudæis & Gentilibus, qui ab Hebræis aduenæ vocabantur. Et quoniam Epheſij Chriſti fidẽ receperant, licèt Gentiles eſſent, iam tamen non exteri in Eccleſia, ſed ciues ſimul cũ Iudæis in Chriſtum credentibus dicebantur.
Quam ob cauſam illis ita ait diuus Paulus: Iã Epheſ.2
non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorũ, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto. Sunt quidem omnes, dum in hoc ſæculo vitam degunt, hoſpites & peregrini, ſi vita hæc fluxa cum æterna comparetur. Mundus enim hic carcer eſt & exilium electorũ, propria autem patria in cœlo eſt, cuius deſiderio tenentur, ad quam ex hac lachrymarũ valle ſuſpiriis ab imo pectore eductis, & lamentabilibus vocibus aſpirant. At ſi Gentilitatem idololatriæ deditam cum Chriſtiana religione veritatis pleniſſima conferre volueris, inuenies abſque dubio, eos qui ex infidelitate ad Chriſti fidem conuertuntur, eſſe reuera Eccleſiæ militantis ciues, & domeſticos Dei, iuxta diui Pauli ſententiam, atque ſpe Eccleſiam triumphantem poſſidere, à qua quidem re ipſa ſeparati peregrinãtur. Id intuẽtes animo antiqui patres fide & ſapientia præſtãtes terram repromiſſionis pro nihilo putabant, ad cœleſtem autem patriam, veram promiſſionis terrã deſiderio & amore incenſi rapiebantur. Expectabant enim ciuitatem æternis fundamẽtis munitam, cuius artificem & conditorem Deum eſſe credebant. De iis ait in hunc modum in epiſtola ad Hebræos diuus
Paulus: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti Hebr.11
nõ acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas

aſpiciẽtes & ſalutantes, & cõfitentes quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Ad hoc alludens diuinus pſaltes has flebiles voces ad

Pſal. 38 Deum emittebat: Exaudi orationem meam, Domine, & deprecationem meã, auribus percipe lachrymas meas. Ne ſileas, quoniam aduena ſum ego apud te, & peregrin⁹, ſicut om-

1. Par. 29 nes patres mei. Quam ſententiã repetit libro primo Paralipomenon. Vnde beatus Petrus in epiſtola ſua prima, Petrus, inquit, Apoſto-

1. Pet. 1 lus Ieſus Chriſti electis, aduenis diſperſionis Ponti, &c. Et rurſus: Chariſſimi obſecro vos

1. Petr. 2 tanquã aduenas & peregrinos. Viri enim pietate inſignes in terra vt hoſpites & peregrini ætatem traducunt, & ex hac vita ita diſcedunt tanquam ex hoſpitio, non tanquam ex domo, intelligentes commorandi illis Deum diuerſorium dediſſe, nõ habitandi domiciliũ, eſſe autem in cœlo permanentem ſempiternamq́; ciuitatem conſtitutam. Nunquam enim tanta in hac vita conati fuiſſent, quæ ad æternitatis memoriam pertinerent, niſi mentis oculis æternitatem ad ſe attinere perſpexiſſent. Quis enim perpetuos ſummoſq́ue labores ſuſciperet, ſi exiſtimaret fore, vt eius gloria iiſdẽ finibus quibus vita, eſſet vnquam terminanda? At ſapientum animus ita ſe erigit, & immortalitatẽ proſpicit, vt certiſſime credat, cùm ex ceſſerit è vita, tum deniq; victurũ eſſe & gloriam immortalem conſecuturum. Aſpicis igitur viros fide & charitate præſtãtes in hac vita diuerſa ratione peregrinantes eſſe, & ciues, & ex conſequente loca diuinarum literarũ, quæ inter ſe diſtare & diſcrepare videbantur, quæ eos aliquãdo aduenas & peregrinos appellãt, aliquando ciues & domeſticos, non ſolùm nõ repugnare, ſed etiã ſummo inter ſe conſenſu cohærere.

In tribu autem quacunque fuerit aduena. Nolebat Dominus proſelitos habere per ſe portionem & tribum ſeparatam, ſed ſimul cũ Hebræis in tribu, in qua reperti eſſent, habitare, vt nulla inter Gentium & Iudæorum populũ eſſet diuiſio, cùm vtrique eandem profiterentur fidem & religionem. Ipſe enim dominus apud Ieremiam: Ego ſcio cogitationes, quas

Iere. 29 ego cogito ſuper vos, ait Dominus: cogitationes pacis, & non afflictionis. Et per E-

Eſa. 57 ſaiam: Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longè eſt, & qui propè eſt. Vnde

Epheſ. 2 diuus Paulus ad Epheſios: Veniens euangelizaui pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pacem his qui propè: quoniam per ipſum acceſſum habemus ambo in vno ſpiritu ad patrem.

Annotationes ex Hebræo in caput XLVII.

ET traduxit me per aquam vſque ad talos. Pro vſque ad talos eſt in hebræo: ימאבס ימ me apheſaim D. ctio hæc terminos ſignificat & fines, vt in pſalmo. Dabo tibi gentes Pſal. 2 in hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Qua ratione ducti vertunt nonnulli: Et tranſire me fecit per aquas terminorum, ſeu extremorum. Ac ſi diceret Traduxit me per aquas, quæ plantas pedis non excedebat; quæ quidem plantæ termini ſunt, & extrema corporis humani. Paraphraſis chaldaica habet: Trãſire me fecit per aquas talorum. Hoc eſt, quæ ad talos duntaxat pertingebãt. Septuaginta pro aqua vſq; ad talos trãſtulerunt: ὕδωρ ἀφαιρέσεως. Pro quo diuus Hieronymus vertit: aquam remiſſionis. Fluuium hunc vocant aquam remiſſionis, quia imaginem gerebat baptiſmi, in quo peccata omnia remittuntur: & baptizatus Chriſtũ induit. Ita enim ait Apoſtolus: Qu cunque in Gal. 3 Chriſto Ieſu baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Et quoniam, niſi quis induerit Chriſtum, non poterit animæ ſalutẽ obtinere, ait Chriſtus Deus noſter: Niſi quis renatus fuerit ex Ioan. 3 aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Quæ verba de baptiſmo, & de aqua vera & naturali, quæ eſt in neceſſitate baptiſmi, intelliguntur: vt apertè indicat ſanctum Conciliũ Tridentinũ, ſeſſione ſeptima, canone ſecundo de baptiſmo: vbi ſub anathemate prohibet, ne quis verba illa Domini noſtri Ieſu Chriſti ad metaphoram aliquam detorqueat. Et licèt diuus Hieronym⁹ rectè verterit, nam nomen hoc remiſſionem ſignificat, & vindicationem, & libertatẽ, verti tamen poterat locus hic: Aqua ſeparationis. Et ita habet tranſlatio Complutenſis. Sed eadem eſt ſententia, quoniam per baptiſmum, vbi peccata omnia remittuntur, ſeparantur homines à paganiſmo, & à peccato, & in Chriſti populum aſcribuntur, & gratiam recipiunt. Fortaſſe id intelligitur per aquas vſque ad talos, ſeu per aquas talorum: nam aqua baptiſmi ab infirma fomitis infectione, & ab originali peccato emundat. Talia ſunt oſſa iuxta calcaneũ exuberãtia. Vnde veſtis talaris ea dicitur, quæ ad talos vſq; deſcendit, qualis erat Ioſeph, de qua ſcriptũ legimus. Nudauerũt eũ tunica ta- Gene. 32 lari. Eã ob cauſam per talos terrenæ ſordes ſignificãtur, quę baptiſmo abluũtur. Et quãuis per gratiã, quæ in baptiſmate cõfertur, reat⁹ originalis peccati remittitur, & totũ id tollitur, quod verã, & propriã peccati rationẽ habet

manet tamen in baptizatis concupiſcentia & fomes, quæ vt verbis vtar ſacroſanctæ ſyn. Tridentinæ in ſeſſione 5. in decreto de peccato originali, cum ad agonem relicta ſit, nocere non conſentientibus, & vtiliter per Chriſti Ieſu gratiam repugnantibus non valet, quinimò qui legitimè certauerit, coronabitur.

Aqua iſta, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti Septuaginta habent: Et aqua hæc, quæ egreditur in Galilæam, quæ eſt ad orientem, & quæ deſcēdit in Arabiam. Vbi vides eos per tumulos ſabuli intelligere Galilæam, & per plena deſer. ti Arabiam.

Et erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam In Hebraico pro ad medicinam eſt לתרופה lithruphah, à verbo רף ruph, quod ſignificat conterere. Vnde nomen hoc contritionem ſignificat. Quare poterat verti locus hic: Et folia eius ad contritionē. Quod magnopere cohæret cum editione vulgata, eſt enim contritio ſalutaris animæ medicina. Poteris per contritionem intelligere vulnus, ſeu aliquam corporis fracturam, & tunc erit ſenſus, & folia eius proderunt ad vulnera ſananda. Ideo vertit Pagninus: Et folium eius ad
Iere. 8. fractionem ſanandam vtile. Accipi aūt contritionē pro vulnere indicat locus ille Ieremiæ: Et ſanabant contritiones filiæ populi mei.

Et torrens vſque ad mare magnum. Pro torrēte eſt in hebraico נחלה nachalah, quæ dictio torrentem abſque dubio ſignificat, vt in
Pſal. 123. pſalmo: Torrentem pertrāſiuit anima noſtra. Seu vt poteſt etiam verti ex hebræo: Torrens
Pſal. 15. pertranſiuit ſuper animam noſtram, Significat etiam hæreditatem, vt in pſalmo: Et enim hæreditas mea præclara eſt mihi. Hæc eſt hæreditas, quam pater dedit filio ſuo domino noſtro, à qua dæmonem impium tyrannum depulit, quam ſibi, patríque vindicauit. Significat præterea exercitum. Vnde id, quod
Pſal. eſt in pſalmo: Torrentes iniquitatis conturbauerunt me. vertitur à nonnullis: Exerci-
Pſal. 5. tus iniquorum conturbauerunt me. Hinc deriuatur dictio nechiloth, qua vtitur pſalmographus in titulo quinti pſalmi, pro qua diuus Hieronymus in tranſlatione ſua ſecundum hebraicam veritatem vertit hæreditates, dicens: Victori pro hæreditatibus pſalmus Dauid. Septuaginta autem tranſtulerunt, ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης pro quo editio vulgata habet, Pro ea, quæ hæreditatem conſequitur. At ſi diligenter aduertetis, in idem ferè coincidunt hæ duæ verſiones. Refertur enim titulus hic ad eccleſiam, quæ per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum hæreditatem conſequitur, nō ſolùm gratiæ in hac vita, ſed etiam gloriæ in altera, nam vt verbis vtar diui Pauli: Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiri- Rom. 8.
tui noſtro, quòd ſumus filij Dei ſi autem filij, & hæredes, hæredes quidē Dei, cohæredes autem Chriſti. Idē autem ſignificatur iis verbis. Pro hæreditatibus, nimirū quas eccleſia Chriſti conſequitur. Vel pro Chriſtianis, qui ſunt Dei hæreditates. Felix præter hæc ait, poſſe verti: Pro cōgregationibus. Vel, ſuper torrentes Et rectè quidem, dedicatur enim pſalmus hic victori, hoc eſt Chriſto, pro hominū congregationibus Deum patrem in cruce oranti, ac de acerbiſſimis dolorū calamitatūq; torrē-
tibus bibenti. Ipſe enim eſt ille, de quo ait re- Pſa. 190.
gius vates: De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Verbo bibendi pœnarum & afflictionū perpeſſio ſignificatur, nomine verò viæ, vita hæc caduca intelligitur. Volēs igitur ſignificare diuinus pſaltes fore, vt Chriſtus dolores perferret acerbiſſimos, inauditiſque calamitatibus premeretur; illū prædixit è torrēte potaturū, nō ex quibuſcūq; aquis, ſed ex turbidis & concitatis, quales ſunt aquæ torrentis tēpore ſæuientis procellæ, vt his verbis vim & magnitudinē dolorū, contumeliarū, & tormentorū exprimeret, & deniq; turbulētas afflictionū aquas, quas ille erat pro nobis exhauſturus. Sed quoniam non vnus tantū fuit
Chriſti dolor, ſed multi varij, ideo Dauid Pſal- Pſal 5.
mo quinto, in quo Chriſtum vndique afflictū induxit ad Deū patrem pro nobis preces fundentem, hanc fixit ſcriptionem. Victori ſuper torrentibus, pſalmus Dauid. Nonnulli ex Hebræis aiunt, nomē hoc nechiloth nomē fuiſſe muſici cuiuſdam inſtrumenti olim inſignis nunc etiam ſibi ipſis ignoti: Qui ex hoc nihil habēt præter coniecturā. Et quoniā nihil apud eos ſibilū apū ſignificat, conijciunt ita dictum eſſe inſtrumentū hoc ab apū ſono, quē imitabatur. Per victorē verò intelligunt cātorum & citharœdorū magiſtrum, vt ſit ſenſus: Carmen hoc Dauidis traditum fuit præfecto citharœdorum, vt ad inſtrumentū nechiloth decantaretur. Alij Hebræi verrunt: Victori ſuper exercitus, Pſalmus Dauid. Et per exercitus intelligunt apum copias ſuſurrantes, quarum ſonum inſtrumentum hoc muſicum imitabatur. Alij ex iiſdem per exercitus intelligūt Iſraelitarum copias aduerſus Gentium exercitum pugnātes, pro quibus huius carminis cātor preces ad dominū fundēbat. Hæ ſunt tres Iudæorū opiniones, quæ præter id quòd repunt humi, nihilq; habēt ſublime, nihil myſterij, ſolùm duenntur coniecturis, probabilibus illis quidem, parum efficacibus tamen, vt craſſum obiectumque Iudæorum ingeniū in diuinarum literarum interpretatione poſſis

Nn 3

cognoſcere. Paraphraſis Chaldaica excelſiùs ſe erexit, & ad Meſſiam reſpiciens pro hæreditatibus, ſeu torrentibus, ſeu congregationibus tranſtulit: Super choros, vt ſit ſenſus: Carmen hoc dedicatur Chriſto, qui mundi victor ſedet ad dexteram patris ſuper omnes angelorum choros. Et ſi explanatores in tam varias ſententias diſtrahantur, ea tamen, quam ſeptuaginta interpretes ſignificarūt, quam ſequitur noſtra communis tranſlatio, quam editionem vulgatam appellant, mihi videtur præſtantior, & ad pſalmi propoſitum accommodatior. Ita enim habet: In finem pro ea, quæ hæreditatem conſequitur, pſalmus Dauid. Cuius hic eſt ſenſus. Hic pſalmus inſpiratus Dauid dedicatur & dirigitur in finem, hoc eſt, ad Chriſtum, qui finis eſt, quò tendere debent omnes noſtri cogitatus, ſermones, & actiones. Et canitur pro eccleſia catholica, quæ ſalutis hæreditatem conſequitur, quoniam in eum credit, qui eſt finis. Hic eſt ille, de quo ait
Rom. 10. D. Paulus: Finis legis Chriſtus eſt ad iuſtitiam omni credenti. Cùm enim finis cuiuſcúque bonæ legis ſit bonos facere ciues: bonitas autem apud Deum ſit ſupernaturalis, quam opera legis veteris per ſe præſtare non poterant, fuit Chriſtus proprius illius legis finis, qui in ea prænuntiatus & figuratus, futurus erat authori ipſius bonitatis & iuſtitiæ. Ideo ait Apoſtolus Chriſtum eſſe finem legis ad iuſtitiam, hoc eſt, ad conſecutionem veræ iuſtitiæ, eſſéque ipſius legis perfectionem. Vnde ait ipſe dominus: Non veni ſoluere legem,
Mat. 5. ſed adimplere. Et D. Paulus ad Romanos:
Rom. 8. Quod impoſſibile erat lege, &c. Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum, vt iuſtifica-
Gal. 3. tio legis impleretur in nobis. Et ad Galatas: Lex pædagogus noſter fuit Eſt igitur Chri-
Mat. 11. ſtus finis legis, hoc eſt, conſummatio ac perfectio, quia lex & prophetæ vſque ad Ioannem. Chriſtus autem ita legem pro omnibus credituris adimpleuit, vt iam nemini ad iuſtificationem lege vetere opus ſit. Cùm ergo Chriſtus ſit legis conſummatio, & ad illum omnia in lege ferātur, ſitq́ue finis, quò omnia noſtra tendere debent, meritò ſeptuaginta interpretes in hoc pſalmo, & in multis aliis præfixerunt hunc titulum εἰς τὸ τέλος, hoc eſt, in finem. Et hic addiderunt, Pro ea, quæ hæreditatem conſequitur, quæ eſt eccleſiæ periphraſis. Et rectè quidem, nam verbum hoc nachal, à quo dictio hæc deriuatur, abſq; dubio hæreditatem conſequi ſignificat.

Quare poterat locus hic Ezechielis verti: Et hæreditas vſque ad mare magnum.

ARGVMENTVM CAPITIS XLVIII. ET VLTIMI.

Deſcripta terra ſancta diuiſione ſuperiore capite eiuſque terminis deſignatis in quatuor orbis partibus præcipuis, deſcribit nunc omnium tribuum ſortes, tribuens vnicuique ſuam partem & portionem. Et ita vltimam manum ſuis viſionibus imponit.

ET hæc nomina tribuum à finibus a- A
quilonis iuxta viam Hethalon pergentibus Emath, atrium Enam terminus Damaſci ab aquilone iuxta viam Emath: & erit ei plaga orientalis mare, Dan vna. Et à termino Dan à plaga orientali vſque ad plagam maris, Aſer vna: & ſuper terminum Aſer à plaga orientali vſque ad plagam maris, Nephtali vna. Et ſuper terminum Nephtali, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Manaſſe vna. Et ſuper terminum Manaſſe, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Ephraim vna. Et ſuper terminum Ephraim à plaga orientali vſque ad plagam maris, Ruben vna. Et ſuper terminum Ruben à plaga orientali vſque ad plagam maris, Iuda vna. Et ſuper terminum Iuda, à plaga orientali vſque ad plagam maris erunt primitiæ quas ſeparabitis viginti quinque millibus calamis latitudinis & longitudinis, ſicuti ſingulæ partes à plaga orientali vſque ad plagam maris: & erit ſanctuarium in medio eius. Primitiæ, quas ſeparabitis domino: longitudo viginti quinque millibus, & latitudo decem millibus. Hæ autem erunt primitiæ ſanctuarij ſacerdotum ad aquilonē longitudinis viginti quinque millia, & ad mare latitudinis decem millia: ſed & ad orientem latitudinis decem millia, & ad meridiem viginti quinque millia, & erit ſanctuarium domini in medio eius. Sacerdotibus ſanctuarium erit de filiis Sadoch, qui cuſtodierunt cæremonias meas: & nō errauerunt, cum errarēt filij Iſrael, ſicut errauerūt & Leuitæ. Et erunt primi

primitiæ de primitiuis terræ ſanctum ſanctorum iuxta terminum leuitarum.

EXPLANATIO.

Et hæc nomina tribuum. Hoc eſt, hæc ſunt nomina tribuū Iſraëlis, quæ ſunt hæreditatē in terra ſancta accepturæ. Prima eſt tribus Dan, ſecunda Aſer tertia Nephthalim, quarta Manaſſes, quinta Ephraim, ſexta Ruben, ſeptema Iuda, octaua Beniamin, nona Simeon, decima Iſachar, vndecima Zabulon duodecima Gad. Inter eas nō numeratur tribus Leui, quia erat ſacerdotalis, de qua ca. 45. & 47. diſſeruimus. Diuiſio terræ facta inter has tribus habebat longitudinem ab oriente ad occidentem, & latitudinem ab aquilone ad meridiem. Diuidit terram inter ſeptē tribus: deinde loquitur de primitiis ſacerdotum & leuitarum, & deſcribit templum, & vrbem, & principis portionem: poſteà reuertitur ad tribus, & numerat eas quinq; quas omiſerat. Incipit autem à tribu Dan, cuius portio & terra erat in extremo à parte aquilonis Per æqualitatem portionum tribuum intelligit iuſtitiā & æqualitatē, quæ in eccleſia Chriſti eſſe debet apud principes & iudices. De ea dicitur in libro Sapientiæ: Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. Interrogatur rex Ageſilaus vtra eſt præſtātior, iuſtitia an fortitudo. Nulla, inquit, fortitudinis eſt vtilitas, niſi adſit iuſtitia: imò ſi iuſti oēs eſſemus, nequaquam indigeremus fortitudine. Cùm autem non oēs ſint iuſti, & varia ſint hominum merita, agit hoc loco propheta de numeris calamorum, per quos intelligit meritorum vniuſcuiuſque quantitatem, quā gubernatores omnes ſunt conſideraturi, vt ius ſuum vnicuique tribuāt.

Iuxta viam Hethalon, pergentibus Emath Hethalon & Emath oppida ſunt, quorum meminit capite ſuperiore.

Et erit ei plaga orientalis mare, Dan vna. Id eſt plaga ſortium, de quibus loqui incipio, incipit ab oriente, & erit mare: hoc eſt terminabitur in mari Mediterraneo, per quod occidēs deſignatur: erat enim mare ad occidentem reſpectu Hieroſolymæ. Nam ita erant omnes ſortes diſpoſitæ, vt in longitudine ab oriente in occidentem extenderentur. Prima autem ſors erit tribus Dan, quæ eſt in vltima procedendo à templo ad aquilonem. Omniū horum verborum hæc eſt paraphraſis. Hæc ſunt nomina tribuum, quæ ſunt hæreditatem capturæ: In extrema parte ad aquilonem ad latus viæ, qua venitur ab Hethalon vſque ad Emath, & iuxta atriū Euan, & terminum Damaſci ad partē mundi aquilonarē in confinio Emath, incipiendo à limite orientali, & procedēdo ad limitē occidentalē, qui terminatur in mari mediterraneo: eſt portio tribus Dan.

Erunt primitiæ, quas ſeparabitis. Id eſt, ex vna parte erunt portiones ſeptem tribuum, ex altera portiones quinque tribuum: in medio autem ſeparabitis portionem quandam inter ſeptem tribus & quinque, quæ portio ſit potioris terræ: quam ob cauſam nomine primitiarum intelligitur: quę deputabitur ſacerdotibus, & leuitis, & ciuitati, & principi. Hæc autem portio nomine primitiuarum ſignificata habebit viginti quinque mile calamos in latitudine: in lōgitudine verò æqualis erit terræ aliarum portionum. De hac quantitate diſſeruimus capite quadrageſimo quinto. Vt autem hoc apertiùs intelligeretur, opus eſſe duxi hanc deliniare figuram.

A plaga orientali vſque ad plagam maris. Hoc eſt ab oriente vſque ad occidentem. Sequitur: Et erit ſanctuarium in medio eius. Id eſt, erit templum in medio terræ ſacerdotum.

Primitiæ, quas ſeparabitis domino. Repetit partem poſſeſſionis ſacerdotũ: & ait hanc ſacerdotum portionem habere in longitudine ab oriente ad occidentem vigintiquinq; mile calamos, & in latitudine decem mile. Et eodem modo ſe habet portio leuitarum, occupat enim alios vigintiquinque mile calamos in longitudine, & alios decem mile in latitudine: portio verò ciuitatis habet in longitudine eoſdem vigintiquinque mile calamos, & in latitudine quinque mile. Inde fit, vt hæ tres portiones efficiant vnum quadratũ, quod in longitudine habet vigintiquinque mile calamos, totidem autem in latitudine: nam decem mile ſacerdotum, & decem mile leuitarum, cum quinque mile ciuitatis efficiunt vigintiquinque mile. Sed hæ tres partes, nempe ſacerdotum, leuitarum, & vrbis habẽt ex vtraque parte portionẽ principis, ex oriente, & occidente. Quò fit vt hæ quatuor partes ſimul iunctæ efficiunt vnam portionẽ, quæ à meridie ad aquilonem occupet vigintiquinque mile calamos, ſed ab oriẽte ad occidentem multò plures, nempe tot, quot habet quælibet portio cuiuſcunque tribus: vt licet in figura & deſcriptione videre. Quid autem ſit calamus, diximus capite 40.

De filiis Sadoch. Huius Sadoch meminit ſuprà, capite 43. Sadoch ſignificat iuſtum: & rectè illi conueniebat hoc nomen, cũ eſſet ſummus ſacerdos, qui debet eſſe iuſtitia munitus. Per hunc Sadoch Chriſtus ſignificatur ſummus ſacerdos, per cuius filios intelliguntur

Zach. 3 noui teſtamenti ſacerdotes De hoc ſacerdo-

Zach. 6 te ait Zacharias, Oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem magnum. Et rurſus: Ecce vir, Oriens nomen eius, & ædificauit templum domino, & erit ſacerdos ſuper ſolio ſuo. Hinc vox illa diui Pauli in epiſtola ad He-

Hebr. 4 bræos: Habentes Ieſum pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem.

Et erunt primitiæ de primitiuis terræ. Id eſt, ex portionibus præcipuis terræ ſanctæ erit ſacerdotib⁹ præcipua. Dabitur illis terra melior & ſalubrior, & in cuius meditulio erit tẽplum, quod hic ſanctum ſanctorum appellatur. In codicibus correctis eſt: Et erunt eis, nimirum ſacerdotibus.

Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotum vigintiquinque millia longitudinis, & latitudinis decem millia. Omnis longitudo vigintiquinque millium, & latitudo decem millium. Et non venundabunt ex eo, nec mutabunt, nec transferentur primitiæ terræ, quia ſanctificatæ ſunt domino. Quinque millia autem, quæ ſuperſunt in latitudine per vigintiquinque millia, prophana erunt vrbis in habitaculum, & in ſuburbana, & erit ciuitas in medio eius. Et hæ menſuræ eius, ad plagam ſeptentrionalem quingenta & quatuor millia: & ad plagam meridianam quingenta & quatuor millia, & ad plagam orientalem quingenta & quatuor millia, & ad plagam occidentalem quingenta & quatuor millia. Erunt autem ſuburbana ciuitatis C ad aquilonem ducenta quinquaginta, & ad meridiem ducenta quinquaginta, & ad orientem ducenta quinquaginta, & ad mare ducenta quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit in longitudine ſecundum primitias ſanctuarij decem millia in orientem, & decem millia in occidentem erunt ſicut primitiæ ſanctuarij, & erunt fruges eius in panes his, qui ſeruiunt ciuitati. Seruientes autem ciuitati operabuntur ex omnibus tribubus Iſrael. Omnes primitiæ vigintiquinque millium, per vigintiquinque millia in quadrum, ſeparabuntur in primitias ſanctuarij, & in poſſeſſionem ciuitatis. Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omni parte primitiarum ſanctuarij, & poſſeſſionis ciuitatis è regione vigintiquinque millium primitiarum vſque ad terminum orientalem: ſed & à mari è regione vigintiquinque millium vſque ad terminum maris: ſimiliter in partibus principis erit. Et erunt primitiæ ſanctuarij, & ſanctuarium templi in medio eius. De poſſeſſione autem leuitarum, & de poſſeſſione ciuitatis in medio partium principis erit: inter terminum Iuda, & inter terminum Beniamin, & ad prin-

cipem

cipem pertinebit:

Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotum vigintiquinque millia. Subaudi erunt. Deſcribit leuitarum portionem, ſacerdotum finibus vicinam: quam nec ſacerdotibus, nec leuitis vendere, aut commutare licebat, cùm eſſet domino dedicata. Hinc deſumpta ſunt decreta rerum eccleſiæ, præſertim immobilium alienationem prohibentia. Illud eſt hoc loco aduertendum, præcipuam tertæ partem dari ſacerdotibus & leuitis: quoniam qui Deo ſeruiunt, adeóque precationes pro populo fundũt, docent, concionantur, & ſacramenta miniſtrant, alendi ſunt & ſuſtentãdi, & honore magno afficiendi. Id intelligens diuus Paulus aiebat in
1.Tim.5. prima ad Timothæum: Quid benè præſunt presbyteri, duplici honore digni habeãtur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit
Deut.25. enim ſcriptura: Non alligabis os boui triturãti.
1.Cor.9. Dignus eſt operarius mercede ſua. Et in prima ad Corinthios: Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte
Deut.25. gregis non manducat: Nunquid ſecundum ho
Mat. 10. minem hæc dico? An & lex hæc non dicit?
Luc. 10. Non alligabis os boui triturãti. Et Chriſtus Deus noſter in euangelio, Dignus eſt, inquit, operarius mercede ſua. Aſpicis quanti debeat euãgelicus concionator æſtimari. Sed debet
Simile. ille auditores cohortari ad virtutem ardenter, à vitijs reuocare acriter, & quod in ſe fuerit, ad lachrymas commouere. Vt Marcus Antonius populum Romanum potuit dicendo tenere, & hominum cœtus ad lachrymas excitare, cùm illis Cæſaris beneficia in eos collata reduceret in memoriam, eiuſque veſtem oſtẽderet ſanguine plena: quo ita commouit, vt homicidas, qui Cæſari vitam ferro eripuerant, è ciuitate pellerent, longiusque proijcerent: ſic concionator det operam, vt auditores moueat ad fletum, narrans illis beneficia à Chriſto accepta, illisque acerbiſſima eius tormenta oſtendens, quemadmodum pro illis fuerit vulneratus, ſpinea corona circundatus, cruci crudeliter affixus, vbi pro illis innocens agnus ſanguinem fudit, & doloribus preſſus, vulneribus traiectus expirauit. Quibus rebus conetur perſuadere populo, vt longiùs expellat non Caſſium & Brutum Cæſaris interfectores, ſed ſcelera & ſtagitia. Noſtra enim peccata Chriſtum occiderunt: quoniam pro ipſis mortuus eſt: dicente Eſaia: Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: atteri
Eſai.53. tus eſt propter ſcelera noſtra. Et Paulò poſt inducit idem propheta Deum patrem ita aientem: Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. cum. Vnde diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, Traditus eſt, inquit, propter delicta noſtra. Et in prima ad Corinthios. Chriſtus Rom.4.
mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum
ſcripturas. 1.Cor.15.

Quinque milia autem, quæ ſuperſunt in latitudine per vigintiquinque millia. Tota illa portio ſacerdotum, leuitarum, & ciuitatis habebat in latitudine vigintiquinque millia calamorum: Sacerdotum portio habebat decem millia, leuitarum alia decem millia, ciuitatis quinque millia. Ait igitur: Numeratis portionibus ſacerdotum & leuitarum, ex tota portione, quæ habet vigintiquinque millia in latitudine, ſuperſunt quinque millia. Quæ efficiunt in latitudinem portionis ciuitatis per vigintiquinque millia longitudinis.

Prophana erant vrbis. Portio ciuitatis in tres partes erat diſtributa, nempe in ciuitatem, & in eius ſuburbana & in agros: quæ omnes ideo dicuntur prophanæ, quia erant laicorum vſibus deputatæ: non quòd eſſent immundæ, ſed quòd in illis quilibet poſſet habitare. Nomen pro quo latinus interpres tranſtulit ſuburbana, ſignificat propriè locum planum, arboribus ædificiiſque vacuum, qui Latinè dicitur circus Luſitanè verò reſſio.

Et erat ciuitas in medio eius. Hoc eſt, in medio huius portionis, quæ inter portionem leuitarum, & portionem Beniamin.

Hæ menſuræ eius. Subaudi ciuitatis.

Ad plagam ſeptentrionalem quingenta & quatuor millia. Hoc eſt, limes aquilonaris huius vrbis habebit calamos quatuor mille & quingentos: totidem limes auſtralis, & ſimiliter de alijs limitibus, nempe orientali & occidentali. Itaque tota vrbs occupabit in ambitu decẽ & octo mille calamos: & ex conſequente centum & octo mille cubitos, quilibet enim calamus, vt capite 40. diximus ſex cubitos continebat. Erat ciuitas hæc quadrata æquis lateribus cõtinens in quolibet latere quatuor mille & quingentos calamos. Cùm autem tota illa portio, in qua ſita erat ciuitas, haberet in latitudine quinque mille calamos apertè oſtenditur, vrbem ipſam non impleret totam portionem, ſuperetãt enim quingenti calami, nempe ducenti & quinquaginta ex vna parte ciuitatis, quæ erat ad aquilonem, & alij ducenti & quinquaginta ex altera parte quæ erat ad meridiem. Et hæc duo ſpatia appellabantur ſuburbana: de quibus ſtatim ſubdit. Erunt autem ſuburbana ciuitatis ad aquilonem ducenti quinquaginta, & ad meridiem ducenti quinquaginta, & ad illas partes, nimirum oriẽtis & occidẽtis

totidem. Sed finitis his ducentis & quinquaginta ex parte orientis, & occidentis, incipiebant agri miniſtrorum ciuitatis. Hinc colliges quantò ſit maius ſuburbanum ciuitatis templi ſuburbano: nam ſuburbanum ciuitatis continebat ex qualibet parte ſeu quadro ducentos & quinquaginta calamos, templi verò ſuburbanum quinquaginta tantùm cubitos, vt ſupra oſtendimus capite quadrageſimo. Eſt autem ciuitas hæc vna & quadrata, (Sup. 40.) quoniam in eccleſia debet eſſe vnitas animorum, cum ſit vnitas in fide & ſacramentis. Vnde ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: (Epheſ. 4.) Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma. Per quadraturam verò intelligitur perfectio, quæ debet eſſe inter fideles, quoniã in architectura ſapientes artifices primas ſemper quadraturæ tribuerunt. Et quatuor etiam latera æqualia quatuor euangelia ſignificantur & quatuor mundi partes, ex quibus erant multi ad eccleſiam venturi, & euangelium recepturi: & quatuor illæ virtutes, quæ cardinales dicuntur. Quæ quatuor quanquam inter ſe colligata atque implicata ſunt, tamen ex ſingulis certa officiorum genera oriuntur. In has quatuor virtutes magni philoſophi, honeſti naturam vimque diuiſerunt. Prima eſt prudentia, in qua ineſt veri indagatio, & inuentio: altera iuſtitia, qua ſocietas hominum inter ſe ipſos, & contractuum firmitudo continetur: tertia fortitudo pro veritate pugnatrix, quæ in rerum externarum deſpicientia, & in rebus magnis & arduis, pleniſque laborum & periculorum gerendis perſpicitur: quarta temperantia, quæ in ornatu vitæ & modeſtia, & animi commotionum ſedatione conſiſtit. Hi ſunt quatuor fontes ex quibus ſapientes cæteras morales virtutes manare teſtantur.

Et ad mare. Hoc eſt, ad occidentem: quoniã, vt diximus, mare mediterraneum ad occidentem eſt reſpectu Hieroſolymæ. Tota ciuitas cũ ſuburbanis ab aquilone ad meridiem habebat in latitudine vt diximus, quinque mille calamos, & totidem à parte orientis & occidentis. Sed cũ portio illa ciuitatis haberet in longitudine viginti quinque mile calamos, manebant viginti mile, decem mile ex oriente & alij decẽ mile ex occidente. Hæc autem duo ſpatia erãt deſtinata ijs, qui ſeruient ciuitati. Et quoniam hæ duæ partes erant è regione terræ leuitarum & ſacerdotum quam appellat primitias ſanctuarij, ideo ait: Quod autem reliquum fuerit in longitudine ſecundum primitias ſanctuarij, decem millia ad orientem, & decẽ millia ad occidentem.

Et erunt fruges eius. Id eſt, fruges huius terræ ijs deputabuntur qui ſunt muros vrbis inſtauraturi, eiuſque ruinas reſarturi. Deſcribit ciuitatem quandam perfectam, omnibus numeris abſolutam. Per hanc ciuitatem eccleſia catholica ſignificatur, de qua cecinit regius vates: (Pſal. 86.) Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Quid poterat eſſe ei glorioſius, quàm eſſe non vano hominum artificio, ſed Dei ſapientia conſtructã, ab eo gubernatam, eius ſacramentis munitam, habere ipſius Dei cognitionem, & fidem, & charitatem, & cæteras virtutes? Nihil illi poterat eſſe præſtantius, nihil commodatius hominum memoriæ ſempiternæ. Eius optimates nimirũ apoſtoli mundum luſtrarunt, & gentes impias à vana & peſtilente ſuperſtitione ad caſtiſſimũ diuini numinis cultum, pleniſſimámque veritatis religionem traduxerunt. Hi fuerunt huius ciuitatis fundamenta iacta ſuper Chriſtum præcipuum fundamentum, qui virtutum montes appellantur: de quibus dixit regius pſaltes: Fundamenta eius in montibus ſanctis. (Pſal. 86.) Vt excelſi ac magnifici templi teſtudo eſt ſuper columnas firmata, (Similé.) columnæ autem ſuper baſes, baſes verò ſuper petram: (1. Cor. 10.) ſic vita Chriſtiana debet eſſe ſuper virtutes fundata, virtutes autem ſuper bonas intentiones, bonæ autem intentiones ſuper illam petram, de qua ait Apoſtolus: Petra autem erat Chriſtus. Itaque Chriſtus eſt præcipuum & primum huius ciuitatis fundamentum: de quo ait diuus Paulus: Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod (Mat. 16.) poſitum eſt quod eſt Chriſtus Ieſus. Non negat tamen eſſe alia fundamenta, nimirum apoſtolos quorum princeps fuit beatus Petrus, de quo dixit Chriſtus: Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam. (Eſa. 16. Eſa. 26. Eſa. 62.) De hac eccleſia, de hac ciuitate dixit Eſaias: Vrbs fortitudinis noſtræ, ſaluator ponetur in ea murus & antemurale. Et rurſum: (Iere. 31.) Ecce ſaluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius cum illo: (Apoc. 21.) & vocabunt eos populus ſanctus redemptus à domino tu autem vocaberis ciuitas quæſita, & non derelicta. Et Ieremias: Ecce dies venient, dicit dominus, & ædificabitur ciuitas domini. De ea ait in Apocalypſi diuus Ioannes: Vidi ciuitatem ſanctam, Ieſuralem nouam, deſcendentem de cœlo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Sed ciuitas hæc, quam vidit diuus Ioannes, etſi eccleſia ſit non tamen loco illo ab apoſtolo deſcribitur, vt militans in exilio ſed vt triumphans in patria: & poteſt de vtraque intelligi, quoniam nonnulla ibi dicuntur, quæ poſſunt vtrique accommodari. Dicitur autem eccleſia deſcendere de cœlo non locali motu, ſed emanatione: quia omne datũ optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, (Iaco. 1.) deſcendens à patre luminum. Ezechiel etiam hoc loco de eccleſia militante præcipuè loquens nonnulla obiter miſcet, quæ ad

cœlo

eccleſiam triumphantem referuntur. Sed ſtatim redit ad militantem in terra, de qua loqui erat præcipuum eius inſtitutum Eam appellat
Pſal. 45. ciuitatē: de qua cecinerat regius pſaltes: Fluminis imperus lætificat ciuitatem Dei. De ea
Mat. 5. ait Chriſtus Deus noſter: Non poteſt ciuitas
Hebr. 11. abſcondi ſupra montem poſita. Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cœleſtem, & multorum millium angelorum frequentiam. Explicans autem quid per hanc admirabilem ciuitatē intelligeret, ſubdit: Et eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis: Eccleſiam catholicam vocant montem Sionem, quoniam ſublimis eſt, & Deum in ſublimitate contemplatur. Sion enim ſpeculam ſonat. Vocat etiam illam ciuitatem Hieroſolymam cœleſtem, quoniam in ea pax viget ſpiritus, Ieruſalem enim idem eſt quod viſio pacis, & dicitur cœleſtis, quoniam à cœlo deſcendit, & à Deo eſt conſtituta, eiúſque ſapientia gubernata. Hæc eſt eccleſia apoſtolorum, & aliorum, qui primò Chriſti fidem receperunt, quos diuus Paulus appellat primitiuos, quorum nomina ait in cœlo ſcripta
Luc. 10. eſſe, dicente domino illis: Gaudete, quòd uomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis Nec mireris, ſi eccleſia quæ fuit per templum intellecta, per ciuitatem etiam intelligatur, nam cùm in eccleſia duplex ſit principatus, & duplex poteſtas, altera ad ſpiritualia pertinens, altera ad temporalia, ſpiritualis deſignatur propriè per templum, temporalis verò per ciuitatem & terræ diuiſinem, etiam ſi hæc aliquando miſceantur, nam vtrunque eſt à Deo, & ſub eccleſia continetur.

Seruientes autem ciuitati. Hoc eſt, Aſſumentur ex omnibus tribubus apti homines, qui ſeruiant ciuitati. Vult ſignificare nullum eſſe hominem nec infimo loco natum, nec in illuſtri dignitate conſtitutum, nec egeſtate laborantem, nec diuitiis affluentem, qui ſe debeat ab eccleſiæ miniſterio excuſare. Hæc ſeruitus honor eſt, & ſeruire Deo regnare.

Omnes primitiæ viginti quinque millium. Epilogus eſt menſuræ ſpatij continentis portionem ſacerdotum, Leuitarum, & vrbis. Quæ portio ſimul iuncta, vt diximus, eſt viginti quinque millium calamorum in quadro.

Quod autem reliquum fuerit, principis erit. Deſcribit principis portionē, quæ latitudine viginti quinque millia calamorum continebat, quemadmodum ſpatium trium portionū, de quibus modò loquebatur. Nā principis portio tam ex parte orientis, quàm occidētis has tres portiones æqualiter cingebat. Ait igitur: Quod reliquū fuerit tam ad orientē, quàm ad occidētem ex parte primitiarū ſanctuarij, hoc eſt ex parte portionum ſacerdotum, leuitarū, & ciuitatis, erit principis, vt in figura licet videre. Extenditur autem portio principis à latere orientali harum trium portionum vſque ad terminum orientalem totius terræ Iſraeliticæ, & à parte occidentali vſque ad mare mediterraneum. Datur autem ei hæc portio, vt iuſtitiam exerceat, & regnum protegat & tueatur. Vt autem hoc efficiat, eſt eos puniturus, qui ſe ſceleribus cōtaminauerint, & in rep. publica violanda terra facinora conceperint, eos verò prœmiis affecturus, qui virtutem coluerint, in eaque veram dignitatē collocauerint. Et quia hoc abſque ſapientia efficere non porit, ait diuina ſcriptura in lib. Sapientiæ. Diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis. Sapiē. 6.

A mari vſque ad terminum maris. Hoc eſt, à latere occidētali vſque ad littus maris, vbi terra ſancta terminatur.

De poſſeſſione autem leuitarū. Poſſeſſio principis, in cuius medio eſt portio ſacerdotum, & leuitarum, & vrbis, erit inter tribū Iuda, & tribum Beniamin. Terminabatur portio principis ex parte aquilonis ad ſortē Iuda, & ex parte auſtri ad ſortem Beniamiu. Et eodē modo terminantur tres dictæ portiones.

Et reliquis tribubus à plaga orientali vſque ad plagam occidentalem, Beniamin vna. Et contra terram Beniamin à plaga orientali vſque ad plagam occidentalem, Simeon vna. Et ſuper terminum Simeonis à plaga orientali vſque ad plagam occidentalem, Iſachar vna. Et ſuper terminum Iſachar à plaga oriētali vſque ad plagam occidentalem Zabulon vna. Et ſuper terminum Zabulōn à plaga orientali vſque ad plagam maris Gad vna. Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri in meridiem: & erit ſimilis de Thamar vſque ad aquas contradictionis in Cades, hæreditas contra mare magnum. Hæc eſt terra, quam mittetis in ſortem tribubus Iſrael, & hæ partitiones earum, ait dominus Deus. Et hi egreſſus ciuitatis. A plaga ſeptentrionali quingentos & quatuor millia menſurabis. Et portæ ciuitatis omnibus Iſrael: portæ tres à ſeptentrione, porta Ruben vna, porta Iuda vna, D

porta Leui vna. Et ad plagam orientalē quingentos & quatuor millia: & portæ tres, porta Ioſeph vna, porta Beniamin vna, porta Dan vna. Et ad plagam meridianam quingentos & quatuor millia metieris, & portæ tres, porta Simeonis vna, porta Iſachar vna, porta Zabulon vna. Et ad plagam occidentalem quingentos & quatuor millia, & portæ eorū tres porta Gad vna, porta Aſer vna, porta Nephthali vna, per circuitum decem & octo millia. Et nomen ciuitatis ex illa die: dominus ibidem.

Et reliquis tribubus. Locutus fuit de portione ſeptem tribuum, poſtea de portionibus ſacerdotum, Leuitarum, vrbis, & principis, nunc redit ad quinque tribus, quæ reſtabant, & loquitur priùs de tribu Beniamin, cuius portio erat proxima portioni ciuitatis: Secunda portio eſt Simeonis, tertia Iſachar, quarta Zabulon, quinta Gad.

Beniamin vna. Subauditur, erit portio, ſiue poſſeſſio.

Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri. Poſt terminum terræ Gad erit finis terræ promiſſionis pro parte meridionali de Thamar vſq; ad aquas contradictionis Cades, vbi terra Iſraëlitica finitur. Illud eſt hoc loco aduertendū Gad ſignificare tentationem, Thamar verò palmam: vnde ciuitas illa quondam nomine Thamar fuit poſtea Palmira authore diuo Hieronymo ob palmarum multitudinem vocata. Sumus enim à tentatione deuicta ad palmā victoriæ venturi, & ex palma ad aquas cōtradictionis tranſituri vſque ad cades, quod ſignificat ſanctitatem. Debemus enim vincere tentationes, & victoriæ præmium de animæ hoſtibus reportantes nō ſumus traditituri nos ipſos deſidiæ & ſocordiæ, exiſtimantes eſſe nos iam perpetuam ſecuritatem conſecutos, tendimus enim à Thamar vſque ad Gad, hoc eſt, à victoria vnius tentationis ad alterā tentationem, & ad aquas contradictionis, vt cū alijs tentationibus pugnemus. Sed beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Quare oportet poſt victoriam metuere & vigilare, & verba illa ſancti Iob memoria repetere: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Et illa: Cūctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea. Hoc intelligens D. Pau. Timothæū ſuum ita alloquebatur. Hoc præceptū commēdo tibi fili Timothæe ſecundū præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonā militiā. Et in ſecunda ad Corinthios: In carne, inquit, ambulantes non ſecundū carnem militamus, nam arma militiæ noſtræ nō carnalia ſunt, ſed potētia Deo ad deſtructionē munitionum A ſpicis igitur vitā noſtrā bellum eſſe perpetuū, & poſt victoriam aquas nobis offerri nouarū tentationū, quas ſumus ſuperaturi, vt Cades, hoc eſt ſanctitate conſequamur. Eodem modo filij Iſraelis poſt victoriā de Aegyptijs mirabiliter reportatam venerūt ad Mara, quæ ex amaritudine nomen accepit, ſed poſt Mara venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes dulcium aquarū, & ſeptuaginta palmæ. Nos igitur ne terreamur, ſi poſt victoriam in tētationis amaritudinem incidamus, quoniam verū paſcha facientes azyma cum amaritudinibus comedebant, & tētatio parit probationē, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Nam poſt Mara perueniemus ad palmas victoriæ, & ad optatam animi refectionē, & dulcium aquarum ſuauitatem. Profectique de Elim caſtrametati ſunt ad mare. Quod certè mirabile videtur, cum enim mare rubrum tranſiſſent, & aquas Mara & Elim, quomodo iterū iuxta mare tabernacula fixerunt? Sed permiſit illud ita Deus vt intelligeremus, etiam poſt dulcē animæ refectionem, & ſuaues triumphorū epulas apparere nobis mare aliquando, & præterita diſcrimina nobis ante oculos obuerſari.

Iaco. 1.
Iob. 7.
Iob. 14.
1. Tim. 1.
2. Cor. 10.
Exo. 15.
Exod 15.
Exod. 12.
Num. 9.
Rom. 5.
Num. 33.

Hæreditas contra mare magnum. Hoc eſt, & portio tribus Gad propagatur vſque ad mare mediterraneum, quod reſpectu maris mortui, & maris Galilææ magnum appellatur.

Et hi egreſſus ciuitatis. Id eſt, & hę ſunt portæ vrbis. Deſcribitur ciuitas, quæ erat ædificanda in quadrato æquilatero, cuius latera erant verſus quatuor præcipuas mundi partes diſponēda. Quodlibet latus occupabat longitudinem quatuor millium quingentorum calamorum, & tres portas à tribus familijs ſeu tribubus denominatas. Cū antē latera eſſent quatuor, aperte oſtenditur, portas eſſe duodecim, tres ad aquilonem, tres ad orientem, tres ad meridiem, tres ad occidentem. Quia futurum erat, vt cōſtitueretur eccleſia, ad quam ex omnibus quatuor mundi partibus multi venirent, iuxta id, quod eſt apud D. Lucam: Et venient ab oriēte & occidente, ab aquilone & auſtro. Id intuens mente Dauid aiebāt: Memor ero Raab, & Babylonis, ſcientiū me. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopū, hi fuerunt illic. Per Raab intelligitur Aegyptus, ab Aegypto ſege fratre Danai ita denominata, vt ait Manethō Aegyptius in libro de regibus Aſſyriorum, per

Luc. 13.
Pſal. 86.

per Babylonem vrbs illa celebris,quam Semiramis incredibili magnitudine extruxit , vt ait Archilochus in libro de temporibus quæ euerſa fuit per Cyrum & Darium, qui annis duob⁹ ſimul regnarunt,deinde ſolus Cyrus , vt aſſerit Metaſthenes Perſa in libro de iudicio temporum.Per alienigenas poſſunt intelligi cultores Italiæ.fuit enim regio illa poſſeſſa in principio à gente Phœnicia & Saga ſub Iano,vt ait Portius Cato in Originibus , & poſteà eam coluerunt Græci & Arcades alienigenæ,vt ait Myrſilus Lesbius in libro de origine Poſſunt etiam per alienigenas intelligi Philiſtæi, quoniam ſic eos Hebræi vocare ſolebant Eſt igitur loci illius ſenſus:Intra Eccleſiam meam,inquit De⁹, non ſolùm gentem vnam concludam ſed multas & varias:memor enim ero Aegyptiorum & Babyloniorum . quos afferam ad Eccleſiam meam,qui me ſcient cum me anteà nō cognouiſſent.Et non ſolùm hi ſed etiam Palæſtini, & Tyri ,& Aethiopes hi in Eccleſia mea inuenientur quam ex omnibus gentibus & populis cō gregabo. Vnde Eſaias primitiuam Eccleſiam

Eſai. 60. in hunc modum alloquitur : Leua in circuitu oculos tuos & vide:Omnes iſti cōgregati ſunt, venerunt tibi Filij tui de longe venient & filiæ tuæ de latere ſurgent,tunc videbis . & afflues, & admirabitur & dilatabitur cor tuum quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris fortitudo gentium venerit tibi Quibus verbis hominum multitudinem quos ad Eccleſiam concurſuros eſſe mentis oculis intuebatur, prædixit Per has duodecim portas duodecim intelliguntur Apoſtoli quorum doctrina multi ingreſſi ſunt in eccleſiam Et quoniam Apoſtoli trinitatis ſanctiſſimæ myſterium nunciabant ideo tres portæ in vnoquoque latere conſtituuntur. Fortaſſe ideo in quolibet latere tria erant oſtia quia tres habitabilis orbis partes Africa,Aſiâ,Europa erant ad Eccleſiam venturæ. Eam ob cauſam aiunt nonnulli dixiſſe Ieremiam: Terra terra terra audi verbum Dei. Ter ter am ideo exiſtimant nominaſſe, vt Africam , Aſiam , Europam ſignificaret Sciebat

Iere.22. enim ſpiritu prophetiæ fore , vt omnibus ex his partibus multi fidem reciperent quos De⁹ præſciebat eſſe virtutem amplexuros Nihilominus tamen Dei præſcientia non tollit liberum arbitrium vt alibi oſtendimus Qua de re ea poteris videre.quæ grauiter & eleganter literis mandauit in libro ſuo de libero arbitrio Ioannes Sepulueda . qui Sapientia ſua admirabili dicendi copia Cordubam patriam ſuam illuſtrem ad ſummam amplitudinem perduxit.

Porta Leui vna. Leui faciebat tribum , ſed non ſortem , ideo portam habebat in ciuitate ſuo nomine vocatam,etiamſi in terræ diſtributione portionem inſtar aliarum tribuum non habuerit. Ioſeph autem fecit duas tribus quo ad portiones & partitiones , ſed vnam tantùm quo ad iura ciuitatis, ideo duas ſortes habuit, vnam verò portam.

Et nomen ciuitatis ex illa die: Dominus ibidem. Hoc eſt Et ciuitas hæc,quam ſpiritū prophetico futurā eſſe perſpicio. vocabitur ex die , qua fuerit conſtituta· Dominus ibidem In ea nanque erit dominus in perpetuum non ſolū per eſſentiam,potentiam,& præſentiam,ſed etiam per paticularem ſuorum beneficiorum influētiam & fidei.ſpei atque charitatis abundantiā. In hac ciuitate , in hac Eccleſia catholica , eſt Deus & erit vſque ad mundi finem . ipſe enim ait : Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque vſque ad cōſummationem ſæculi Secu-

Mat. 28. rè igitur cum Dauide poſſumus concinere. In Deo faciemus virtutem,& ipſe ad nihilum rediget inimicos noſtros De Iudæorum ſynago-

Pſal. 59. ga dixit dominus apud Marhæum. Relinquetur vobis domus veſtra deſerta Et apud Ioan-

Mat. 32. nem:Surgite eamus hinc. At Eccleſiæ ſuæ perpetuam promiſit præſentiam,perpetuum præſidium,quā ob cauſam Emanuel,hoc eſt no-

Ioan. 14. biſcū Deus appellatur. Nobiſcū eſt vt Chriſt⁹ hoc eſt vt Deus & homo in admirabili eucha-

Eſai. 7. riſtiæ ſacramēto,vbi erit omnibus diebus vſque ad mūdi conſummationem,in illa munda oblatione,de qua ipſe dixerat per diuinum vatem Malachiam.In omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda,quia magnum eſt nomen meū in gentibus,dicit dominus exercituū. Hunc Malachiæ locum intelli-

Mala. 1. gunt & interpretantur de ſancto euchariſtiæ ſacramento Irenæus libro quarto cōtra Valentinum:Iuſtinus martir in dialogo cū Triphone:Cyprianus libro cōtra Iudæos,cap.16.Euſebius Cæſarienſis libro primo euāgelicæ demonſtrationis,capite ſexto & vltimo : Hieronymus in eundem Malachiam.Auguſtinus libro:18.de ciuitate Dei,cap.35.& lib.19.ca.23. Chryſoſtomus tomo 6.pſegmate 2. cōtra Iudæos:Theodoretus in commentarijs in Malachiam:Damaſcenus lib. 4 de orthodoxa fide cap 14.R.Samuel cap.10. Nec mireris ſi Iudæus hic R.Samuel locū illū de ſancto euchariſtiæ ſacramēto exponat, nā R. Moyſes Hadarſan in pſalmum. 36.R Simeō in libro qui inſcribitur inueſtigatio ſecretorū, & R. Barachias in cōmentarijs in eccleſiaſtē.& R.Ionathas in libro collectionum,qui omnes fuerūt Iudæi & ante aduentū Chriſti cogitationes ſuas literis mandarunt,aſſeruerūt apertiſſimè fore,vt tempore Meſſiæ eſſet ſacramentū quod-

dam admirabile, in quo panis & vinum in corpus & ſanguinem Meſſiæ tranſmutarentur. Et quoniam in hoc ſanctiſſimo ſacramento eſt Chriſtus verus homo, & verus Deus noſter, & hoc excellentiſſimum ſacramentum ſemper erit in Eccleſia, ait hoc loco Ezechiel: Et nomē ciuitatis ex illa die: Dominus ibidem. Eſt etiā nobiſcum vt caput noſtrum influens in membra inſtinctu & inſpiratione. Eſt enim eccleſia

Eph.1. & 4. & 5. Coloſſ.1.

corpus, cuius caput Chriſtus eſt, nos autem membra: vt Diuus Paulus multis in locis teſtatus. Nobiſcum eſt vt pater, & præceptor, vt cōſolator. Nobiſcum eſt præſidio, & ſpiritu ſuo.

Ioan.14.

Ipſe eccleſiæ ſuæ ſpiritus ſancti aſſiſtentiā promiſit, dicens: Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum. Magna profectò conſolatio, & admirabilis Dei noſtri clemētia, qui eccleſiæ ſuæ promiſit nunquam ſe eſſe eam derelicturum. Id intuens mentis oculis diuinus ille vates Eſaias, cui ipſe Deus arcana ſua referebat, eccleſiam ipſam alloquens has voces emiſit: Eris corona gloriæ in manu domini, & diadema re

Eſai 62.

gni in manu Dei tui, non vocaberis vltrà derelicta, & terra tua non vocabitur amplius deſolata. Id aſſerebat Chriſtus diſcipulis ſuis, di

Ioan.14.

cens. Non vos relinquam orphanos. Qui fieri poteſt, vt miſericors pater filios ſuos deſereret, quos ſanguine ſuo pro illis in crucis amprofuſo genuit, vt illis nece ſua vitam tribueret, morte ſua eos ad immortalitatem, & pœna ſua eos ad gloriam ſempiternam perduceret, & ex mūdi colluuie ereptos in angelorum ſocietate, in cœtu beatorum collocaret? Quapropter memoriā tanti beneficij colamus perpetua beneuolentia, & admirabili obſeruantia, nunquam huius diuinæ pietatis memoria in nobis moriatur, quin potiùs omnis ſit nobis ætas ad immenſa diuini numinis erga nos beneficia prædicanda atque recolēda. Ipſe nobis celebrem ciuitatem conſtituit, in qua eri

Ephes.2. Cant.2. Cant.3.

mus ciues ſanctorū, & domeſtici Dei, fundati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum, quæ ciuitas eſt ſancta mater eccleſia, eius dilecta ſponſa, & columba, pro qua ipſe vt nos redimeret, eius amore inflammatus vitā profundere non recuſauit, cuius amoris memoriam poſteritas alet, ipſaque æternitas ſemper intuebitur. Nos igitur tanti redemptoris amore incenſi ad ipſum aſpiremus, & cordis deſideria erigamus. Auertamur à rebus mortalib⁹

Similitudo.

& fluxis, ad bona autem immortalia & ſempiterna conuertamur. Luna cùm decreſcit, conuertit ſui arcus aperturam ad terram deorſum tergū autem verſus cœlum ſurſum, & ita tēdit in defectum & decurſum, emittens ſenſim lumen ſuum, donec fit ſilens, & lumine penitus priuata, contrà vero cum creſcit, cōuertit aperturam ſui arcus ad cœlum ſurſum, dorſum autem deorſum verſus terrā, & ita paulatim progreditur creſcendo, donec tota eſt plena, & ſplendido lumine illuſtrata: Sic anima cùm deficit in perfectione ſpirituali, & tēdit in decurſum, vertit oſtium & aperturā ſui deſiderij ad mundum, & amore ducta rerum caducarū terram quærit, auertens ſe à bono incommutabili ad res commutabiles. Et quandiu ita tendit in defectū, amittit Chriſtianæ dignitatis ſplēdorem, donec maneat nō ſolùm priuata lumine gratiæ, ſed etiam cæca in intellectu, & penitus obſcura, denſiſque tenebris cooperta.

Pſa. 81. Rom.1. Ephes. 4.

Neſcierunt, ait diuinus pſaltes, nec intellexerunt, in tenebris ambulant. Et Diuus Paulus: Obſcuratum eſt inſipiēs cor eorum. Et rurſum: Non ambuletis, ſicut Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum. At cùm anima creſcit in vita ſpirituali, vertit tergum mundo, fugit eius vanitates, illecebras, delicias, & fallacias & ſui arcus apertionem conuertit ad Deum, & ita progreditur proficiens, recipiens in dies claritatē, donec repletur non ſolùm lumine gratiæ, ſed gloriæ. Itaque quantò occupatiorem aliquem videris in deſiderijs terræ, & in negotijs rerū caducarū & inutilium, tantò magis eum deficere intellige in Chriſtiana perfectione, contrà verò quantò feruentiùs eū videris ad cœleſtia aſpirare, tantò ampliùs eū proficere cognoſce. Quare nos vt proficiamus, vt gratiæ ſplēdore illuſtremur, erigimus ſurſum verſus Deum aperturas cordium noſtrorū, mittamus ad eum deſideria noſtra, vitam illam æternam appetamus, qua nulla eſt beatior, nulla præſtātior, nulla bonis omnibus affluentior. Si voluerimus alte ſpectare, & vitam illam immortalem mentis oculis contueri, nec ſermonibus vulgi dabim⁹ nos ipſos, nec in præmijs humanis ſpem ponemus rerum noſtrarum, ſed Deū aduertiſſimè diligemus, & ipſe Dei amor, quo flagrauerimus, nos ducet ad veram dignitatē.

Pſal. 83.

Et ita ibimus, vt verbis vtar diuini vatis, de virtute in virtutem, donec videatur Deus in Siō, donec eo, in ciuitate permanente fruamur. Sed ciuitatem illam ſempiternam non obtinebim⁹, niſi huius ciuitatis fuerimus ciues, de qua loquitur in præſenti Ezechiel. Hæc eſt eccleſia catholica, hæc eſt ſancta Dei ciuitas in terra, hæc eſt vera Hieroſolyma, hæc eſt fideliū congregatio, quam noſter diuinus vates viſu intellectus diuina luce illuſtrati perſpexit, & capite hoc deſcripſit, in qua ipſe Deus habitat, & vſque ad mundi conſummationem ſemper habitabit, nam nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.

Annotationes ex Hebræo in caput XLVIII. & vltimum.

A *Finibus aquilonis iuxta viam Hethalon.* Tranſlatio ſeptuaginta habet: ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, Hoc eſt, à principio. Magna inter has duas tranſlationes videtur eſſe repugnātia: nā vna aſſerit eſſe hoc à finibus aquilonis, altera à principio. Sed ſi rectè perpenderis, videbis nullam inter eas eſſe diſtantiam, nullā cōtrarietatem, ſed ſummum conſenſum, & maximā concordiā. Dictio hebraica קצה eatſeh, qua hic vtitur Ezechiel, extremitatem ſignificat: at tam extremum eſt principiū, quàm finis. Eadē via eſt proficiſcentibus Roma Florentiam: ac proficiſcentibus Florentia Romam. Id autem, quod in via hac ratione vna eſt principiū, ratione altera finis eſt. Id quod eſt in Exo. ſcri-
Exod. 37. ptum. Poſuit eos, nimirum cherubinos, ex vtraque parte propitiatorij. cherub vnū in ſummitate vnius partis, & cherub alterum in ſummitate partis alterius: poterat etiā verti: Poſuit eos in duabus extremitatibus propitiatorij, cherub vnū in vna extremitate, alterum in altera. Pro ſummitate enim eſt in hebraico
Habac. 2 dictio hæc eatſeh. Et etiam vtitur Habacuh cap. 2. pro qua latinus interpres vertit: concidiſti. Ita enim habet. Cogitabat confuſionem domui tuæ, concidiſti populos multos. Et rectè quidem, eſt enim dictio hæc deriuata à verbo eatſah, quod ſignificat conſidere, ſuccidere, & diripere. Illo autem loco Habacuch prophetæ poteſt eſſe & verbum, & nomen. Alloquitur diuinus vates Nabuchodonoſorem, in quem iis verbis inuehitur, ac ſi diceret: Conſilium cepiſti ô immaniſſime tyranne, quod cedet in cōfuſionem familię tuæ, de trucidandis populis multis. Vbi Ionathas Chaldæus habet: Diripuiſti populos multos. Sed quoniam poteſt eſſe nomen, poterat rectè quidē locus ille ita verti: Conſilium iniſti confuſionis plenū domui tuæ in extremitatibus populorum multorum: Ac ſi diceret: Impia cogitaſti, & pernicioſa domui tuæ, quoniā eam ſpoliis aliatū regionum implere cupiuiſti, quam ob cauſam perueniet ignominia tua vſque ad orbis terrarum fines, ſeu extremitates. Conſilium immane cogitaſti, & optimi conſilij fontes aperire noluiſti.

Sacerdotibus ſanctuariū erit de filiis Sadoch. Pro ſanctuario eſt in hebraico המקדש hamecaddas, à verbo קדש cadhas, quod ſignificat ſanctificare & pręparare. Vnde dictio hæc mecaddas ſanctuariū ſignificat: quā ſignificationē ſecut⁹ eſt noſter interpres. Significat etiā ſanctificatū. Cùm autē apud Hebræos adiectiuum ſingularis numeri pro plurali aliquando ponatur, verterūt ſeptuaginta τοῖς ἱερεῦσι τοῖς ἡγιασμένοις. Hoc eſt ſacerdotibus ſanctificatis. Et ita etiam vertit Pagninus: vt ſit ſenſus: Hæc portio erit ſacerdotibus ſanctificatis, à filijs Sadoch genus ſuum ducentibus. Hoc verbo vtitur diuina ſcriptura libro 1.
Regum, vbi Samuel ait: Sanctificamini, & venite mecum, vt immolem. Sanctificauit ergo Iſai, & filios eius, & vocauit eos ad ſacrificiū. 1. Reg. 1
Sed quoniam verbum hoc non ſolùm ſanctificare ſignificat, ſed etiam præparare, poterat etiam verti locus ille: Præparate vos, & venite mecum ad prandium victimæ pręparauit igitur Iſai, & filios eius, illoſq; ad victimæ epulas inuitauit Quare locus hic Ezechielis verti ita poterat: Sacerdotibus ex filiis Sadoch erit parata, nempe portio hæc. Noſter autem interpres tranſtulit ſanctuarium, per quod intelligit templum, in medio portionis ſacerdotum ex filiis Sadoch ædificatū, quod erat ipſis ſacerdotibus commiſſum.

Et nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem. Pro domino eſt in hebraico יהוה Iehouah, nomen Dei tetragrammaton, quod Hebræi vocant ineffabile: non enim illud proferre audent ſed ſcriptum inuenientes loco eius proferūt adonai, aut Elohim. Apud Hebræos verbum haiah ſignificat eſſe: & eſt deductum ab hoc nomine Iehouah, quod aiunt Dei eſſentiam ſuo modo ſignificare. Deus enim eſt qui eſt, & qui non ſolùm eſt, ſed eſt ſuum eſſe: eſſe enim non eſt accidens in Deo, ſed ſubſiſtens veritas: nec eſt aliud eſſentia in Deo, quàm ſuum eſſe, ſua namq; eſſentia eſt ſuum eſſe. Nam quicquid habet eſſe, & non eſt ſuum eſſe, eſt eius per participationem. & non per eſſentiam, cùm autem Deus ſit non per participationem, ſed per eſſentiam, ſitque ens, imò primum ens, à quo omnia entia procedunt, apertè concluditur, eum eſſe ſuum eſſe. Fieri non poteſt, vt aliquid ſit ſua eſſentia, quin ſit ſuum eſſe, atqui Deus eſt ſua eſſentia, eſt igitur ſuum eſſe. Si enim non eſſet ſuum eſſe, non eſſet ens per eſſentiam: quo nihil poſſet dici abſurdius, nihil indignius. Hebræi antiqui, qui Chriſtum præceſſerunt, aſſeruerūt in ſcriptis ſuis, quæ poſteritati cōmendarūt, cōtineri hoc nomine myſteriū ſacroſanctæ trinitatis: cōſtat enim quatuor ex literis, nēpe י iod, quæ ſignificat principium, ה he, quæ ſignificat eſſe, ו vau, quæ ſignificat nexum & amorē, & ה in fine: per, iod intelligitur pater, qui eſt principiū abſq; principio, per, he, filius, per quē omnia, quæ facta ſunt, eſſe cœperūt, per vau, cōiunctionem copulatiuam, intelligitur Spiritus Sanctus, qui eſt amor & nexus vtriuſque, qui à patre filioque proce

procedit. Geminatur, he, propter duplicem naturã, quæ eſt in Chriſto, per primum ה natura diuina intelligitur, per ה poſtremũ natura humana Et appellabant Hebræi illi veteres hoc nomẽ expoſitũ, quia illud per hoc nomen exponebant אב בן ורוח הקדש. Hoc eſt pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Explanantes autẽ hoc clariùs aiebant, hanc eſſe nominis Iehouah explicationẽ. Pater deus eſt, Filius, Deus eſt, Spiritus ſanctus, deus eſt, trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate Totum hoc explicabãt quadraginta literis, ex quibus vnum quippiam cõficiebant, quod admirabile vocabant Et hoc eſt nomen quadraginta literarũ apud antiquos Iudæos celeberrimum, quod exponebat nomen Iehouah ineffabile:
Pſal. 8 de quo dixerat regius vates: Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra Nam vbi nos habemus Domine, eſt in hebraico Iehouah, quod nomen nulli vnquã creaturæ, ſed ſoli Deo tributum eſt: vbi nos autẽ habemus Dominus noſter, eſt adonai, quòd Deo ſolet tribui & hominibus. Voluit diuinus vates his duobus nominibus duas in Chriſto naturas ſignificare, diuinam & humanã quarũ myſterium, vt oſtendimus in nomine Iehouah continetur cum ſacroſanctæ trinitatis myſterio. Hæc autẽ ſcriptura nominis Dei יהוה dicebatur vrim, & thummim, hoc eſt, illuminationes & perfectiones, quòd ex huius trinitatis intellectu mens illuminetur & perficiatur Et quoniã capite 28. Exodi, vbi nos habemus. Pones in rationali iudicij doctrinã & veritatem, pro doctrinam & veritatem eſt in hebraico vrim & thummim, aiunt nonnulli viri docti eſſe in rationali illi Aaronis ſcriptum hoc nomẽ Iehouah, quę ſcriptura dicebatur vrim & thummim. Et quoniã nomen hoc יהוה quatuor tantùm literas habet, venerabantur antiqui numerum quaternariũ: ex quo effectum, eſt vt multi per ipſum ſoliti eſſent iurare. Vnde Macrobius in ſomniũ Scipionis, Quaternarium, inquit, Pythagorici adeò quaſi ad perfectionem animæ venerantur, vt ex eo iuſiurandi religionẽ ſibi fecerint: eſt enim perſpi-
Exod. 28 cuũ Pythagoricos habuiſſe aliquã legis Moyſi cognitionem. Et quoniam antiqui Gentium poëtæ audierant, in lege illa Deum appellari Iehouah, finxerunt Deũ quendã ſuum, quem vocarent Iouem, deductum à Iehouah, quem decepti erroris opinione mortales Saturni filium eſſe, & inter deos principatum obtinere arbitrabantur. Sed ille, quem Iouem Gentes appellabãt, principiũ habuit & finem: noſter autem Iehouah nec principiũ habuit, nec finẽ habebit: ille enim ſolus eſt, qui habet eſſe omnino perfectum. Nulla res habens aliquid extra ſeipſam eſt omnino perfecta, atqui noſtrum eſſe habet aliquid extra ſeipſum, nõ eſt igitur noſtrum eſſe omnino perfectũ. Huius ratiocinationis aſſumptio perſpicua eſt, cùm videamus apertè, deeſſe nobis aliquid ex noſtro eſſe, quod iam præteriit & fluxit, & quod adhuc futurum eſt. Cùm autem diuinum eſſe ſimul totum ſit, cuius nihil præterit, cui nihil addendũ ſit, perfectiſſimũ eſt, numeriſq; omnibus abſolutiſſimum. Omnia humana quæ iuſta ſunt & pulchra cum Dei iuſtitia & pulchritudine comparata nec iuſta ſunt, nec pulchra, imò nec ſunt, quoniã per participationem ſunt. Omnia iuſta Deum eſſe iuſtiſſimũ teſtantur, pulchra pulcherrimũ, excelſa altiſſimum, dulcia dulciſſimum, fortia fortiſſimũ, bona optimum integra integerrimum. Ipſe eſt veluti vox quædam naturę, quoniam eum omnia creata ſuo modo loquuntur, & laudibus efferunt Ipſe eſt verus Deus, verus Iehouah, totius vniuerſi conditor & conſeruator, qui in ciuitate ſua, de qua hîc ait Ezech. hoc eſt, in Eccleſia hac militante habitat, quæ appellatur Dominus ibidem. Sed quoniã ciuitas hæc à diuino noſtro vate quadrata deſcribitur, admirabili quadam æqualitate diſpoſita, ideo per eam cœleſtem illam ciuitatẽ poſſumus intelligere, in qua nulla eſt nequitia, nulla calamitas: in qua illi requieſcunt, qui ſe hîc à corporis contagio ſeuocarunt, totoſque ſeſe ad Chriſti imitationem contulerunt. In eam aperuerunt ſibi aditũ omnes illi, qui præſtantibus ingeniis in vita humana diuina ſtudia coluerunt, & omnes denique hi, qui fide muniti, & ſpe roborati ex hac vita in charitate migrarũt. Illic nullo dolore preſſi, nullis tenebris circũfuſi, nulla deformitate maculati, ſed cœleſti gaudio affecti, admirabili ſplẽdore illuſtrati, eximia pulchritudine muniti, ſummũ illum cœli terræq; gubernatorẽ aſpiciunt, ſempiternam pulchritudinem intuẽtur, & inauditorum bonorum affluentia cumulati diuino numine fruuntur. Omnia, quæ in hoc ſæculo videmus, caduca ſunt & mobilia, non tam in noſtris cõſiliis poſita, Deo ita permittente, quàm in mundi temeritate: quorũ non tam facultatem vnquam & copiã viri ſapientes putarunt expetendam; quàm in vtẽdo rationem, & in carendo patientiam. Omnia fluunt & pereunt, & nos cũ illis, medioque ſpatio frangimur & corruimus, & priùs in ipſo curſu obruimus, quàm portum conſpiciamus. Mors nos in curſu à tergo inſequẽs nec opinãtes aſſequitur, & à lateribus aliquãdo, atq;
à fronte inuadit. Vt vaſa fictilia æquè ſunt Simile.
obnoxia periculo, ſiue ſint noua, ſiue diuturna:

na:ſic homines æqualiter ſunt mortales, & interitus periculis expoſiti,ſiue ſint adoleſcẽtes,& in ætate florẽte,ſiue ſint ſenes,& ætate progreſsi. Si in figulinam ingreſſus videris menſam fictilibus vaſis refertam,quibuſdam recentibus,quidã verò antiquis, alijs magnis,alijs autem paruis,& à figulo quæſieris, quod ex illis eſt priùs frangendum:illud reſpõdere poterit,quod priùs ceciderit in terram:ita ex hominibus ille priùs excedet è vita,nõ qui fuerit antiquior,ſed qui priùs fuerit delapſus in terram,qui ſepulchrum priùs tetigerit. Quid aliud eſt ſæculũ hoc,quàm figulina quædã,uos autem quid aliud ſumus, quàm vaſa quædã fictilia? Id intuens regius

Pſal. 2. vates aiebat: Tanquam vas figuli confringes

Eſa. 30. eos. Et Eſaias: Comminuetur,ſicut conteri-

2.Cor.4. tur lagena figuli. Et diuus Paulus in ſecunda ad Corinthios. Habemus theſaurũ hunc in

Apoc. 1. vaſis fictilibus. Et diuus Ioannes in Apoca-

Simile. lypſi. Tanquam vas figuli confringentur. Vt qui faciunt iter,de ſolis occaſu aliquãdo nõ cogitant: & eos nox opprimit incautos: ſic mors multos aggreditur de illa minimè cogitãtes. At in æterna ciuitate nulla mors eſt,

Simile. nullus interitus,nullus dolor, ſed vita, immortalitas,& gaudiũ. Quemadmodũ in vaſe hederæ,vt aiunt,aqua retinetur,vinum verò effunditur, & ſenſim elabitur: ſic in hac vita permanet dolor,amittitur gaudium:qui locus quietis & trãquillitatis plenus eſſe videtur,in eo turbulentæ calamitatũ procellæ interdũ exiſtunt. Fœlices illi,qui mundi fugiunt familiaritatem,qui falſas eius cõtemnunt voluptates,qui incertas ac fluxas non amplectuntur diuitias,ne cum ipſis pereuntibus pereant, & à deceptrice Babylone decipiantur. Beati,qui hoc vas hederæ,qui mundum hunc relinquunt, & ad cœleſtem illam patriam incenſi charitate rapiũtur. Ibi nulla eſt triſtitia,nulla moleſtia,ſed ſumma ſecuritas,cœleſtiũmque voluptatum abundantia. Illa eſt ciuitas ſuperna, quæ nec caſu eripi-

Heb. 13. tur,nec ruina labefactatur, nec vetuſtate vlla cõſumitur. Hic nõ habemus ciuitatem

Apoc.21. manentẽ,ſed futurã inquirimus:quã deſcribit diuus Ioannes in Apocalypſi: in qua, vt verbis illius vtar, abſterget Deus omnẽ lachrymã ab oculis ſanctorum: & mors vltrà non erit,nec luctus, nec clamor, nec dolor erit vltrà. Eius murũ ait ex iaſpide eſſe,vt firmitatẽ ſignificet in Eccleſia triumphantem nunquã marceſcentẽ,ipſam verò ciuitatẽ aurum mũdũ ſimile vitro mundo, vt inſinuet, tantum in ea eſſe diuinæ cognitionis ſplẽdorem,tam admirabilibu diuinæ claritatis radijs micare,vt aurum puriſsimũ inſtar lucidiſsimi vitri meritò appelletur. O ciuitatem cœleſtem,quam præparauit Deus diligẽtibus ſe,ô patriam tutam,pulchram,tranquillam,abſque varietate & mutatione,vbi nullus eſt aduerſarius oppugnans,nullus timor torquẽs,ſed eximia pax,& perfectus ac perpetuus amor. Ibi dies eſt æternus, ibi Deus cernitur facie ad faciẽ: & hoc vitæ cibo, his præcellentibus dapibus anima abſque vllo defectu ſatiatur. O vitã felicem, ô regnũ verè beatum,ô Hieroſolymã ſupercœleſtem, quis mihi cõcedetet,vt ad te è corporis vinculis ſolutus euolarem, & angelorũ ſociatus choris Deo meo ſuaues perennẽſq; hym

nos concinerem de canticis Sionis. Nam in Pſa.136.

hoc exilio,vbi teneor deſiderio tui, vbi ſedeo ſuper flumina Babylonis,ob tui recordationẽ vim lachrymarũ profundẽs, vbi ipſa flumina exitus aquarũ,quas deducunt oculi mei,tanquam meorũ deſideriorũ tributum ferũt ad mare interius,quò mũdi omnia tẽdunt,qui fieri poteſt,vt hymnos canã gloriæ cœleſtis? Quomodo cantabimus canticũ do

mini in terra aliena? Si oblitus fuero tui Ieru Pſa. 136.

ſalẽ ſuperna,obliuiſcatur,& dediſcat pſallere dextera mea: adhæreat lingua mea faucibus meis,ſi nõ meminero tui. Hæc recorda

tus ſum,effundẽs in me animã meam: illam Pſal.41.

deſiderij doloriſque magnitudine cõtractã quodammodo dilato,ſperans fore,vt tu me Deus refugiũ meum ab hoc triſti exilio ad patriam dulciſsimã aliquãdo reuoces. Cùm doloris acerbitate angor,hæc vna cõſolatio animũ meum debilitatũ ſuauiſsima tui nominis recordatione ſuſtentat. Quam ob cauſam cũ regio diuinóque vate has voces emit

to: Memor ero tui de terra Iordanis & Her Pſal.41.

monij à monte modico. Vtinam mihi in hac lachrymarũ valle tui nominis memoria nũquã excidat ex animo,ſed ſemper mihi ante mentis oculos bonitas tua verſetur. Vtinam pectus meum ſit oratorium quoddã, vbi tu Chriſte ſancte ſis perpetuò ſculptus,& aurea imago tua ſit in terreo altari cordis mei collocata,vt te ſemper intuear,& ardẽter amẽ, te ipſo delecter,& tanta ſit amoris vis & flãma,vt me trãsformet in te à claritate in claritatẽ. Vtinã optatus ille dies mihi claceſcat quo mihi aditus pateat ad æternũ cœlitum domiciliũ: vt in iuſtitia appaream in cõſpe

ctu tuo,& ſatier,cũ apparuerit gloria tua: vt Pſal.16.

admirabilibus voluptatibus cumulatus non iam per ænigmata,ſed facie ad faciẽ vultum tuum pulcherrimũ intuear,& in iucundiſsima ſuauiſsimaq; tui ſanctiſsimi numinis viſione requieſcam. Ex hac vita diſcedã tanquam ex hoſpitio, non tanquã è domo:cõ-

morandi enim nobis Domine diuerſorium, non habitandi locum dediſti.O ſplendidum diem,cùm ex hoc miſerabili exilio diſcedã, cùm ad illud mentium beatarum cõcilium, ſi me Deus ob miſericordiã ſuam illuc perduxerit,ad illam ſanctorum ciuitatem, Eccleſiámque triumphantem proficiſcar, niſi optatum iter mea peccata præpediant. Ibi Deum ipſum aſpiciam,eóſque videbo, qui humana contemnentes diuinæ charitatis ſtudio flagrauerunt,& ad cœleſtia atque diuina ardenter aſpirarunt. Ne me deſeras Deus meus,refugium meum, ſpes mea: ne me vnquam in manibus appetitus mei derelinquas.Fac me quærere te ipſum, quærenti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Vtinam te inueniam,téque in patria cœleſti perfruar in æternum,cum his, qui præſentem vultum tuum cernunt, illúdque ſummum & incircunſcriptum lumen intuentur, illámque incolunt ciuitatem,cuius tu Deus ſanctiſsime conditor es,& habitator,de qua ait hoc loco diuinus tuus vates: & nomen ciuitatis ex illa die:Dominus ibidem. Habetis à me candidi lectores in profundum Ezechielem commentaria, mea quidem ſententia,exigua, nec ingenio & doctrina perpolita,nec tanti vatis maieſtati reſpondentia.Sed cùm in omni genere officij pluris facienda ſit animi voluntas, quàm muneris magnitudo, in eam ſententiam facile adducor, vt credam, eſſe vos mihi veniam daturos,quoniam etſi eruditioni veſtræ minimè ſatisfacero,dedi tamen operam, omnémque meam curam & cogitationem eò contuli, vt illi ſatisfacerem: atque vt mearum literarum fructum aliquem non omnino contendentem afferrem, omni ſtudio, & animi impetu eſſe mihi enitendum exiſtimaui.

LAVS DEO.

FINIS.

HI SVNT AVTORES, QVI IN HIS COMMENTARIIS citantur.

A.

AVguſtinus.
Ambroſius.
Athanaſius.
Aegeſippus.
Anacletus.
Antoninus.
Arnobius.
Albertus Magnus.
Alexander de Ales.
Albertus Pighius.
Alphonſus a Caſtro.
Antonius Sabellicus.
Andreas Fuluius.
Ariſtoteles.
Aquila.
Aelianus.
Alcinous.
Aſconius Padianus.
Ariſtobolus.
Alexander Aphrodiſeus.
Apuleius.
Aulus Gellius.
Apollonius Thianeus.
Alcaus.
Athineus.
Aeſchilus.
Archilochus.

B.

Baſilius Magnus.
Bernardus.
Beda.
Boëtius.
Beroſus Chaldeus.
Beſsarion.
Baptiſta Fulgoſus.
Budaus.
Blondus Flauius.

C.

Clemens Alexandrinus.
Cyprianus.
Cyrillus.
Caſsiodorus.
Callimachus.
Chryſologus.
Clarius Brixianus.
Cælius Rodiginus.
chalcidius.
Crinitus.
Cicero.

D.

Dionyſius Areopagita.
Didymus.
Durandus.
Didacus à Payua.
Diogenes Laertius.
Diocles Cariſtius.
Dioſcorides.
Dion Chryſoſtomus.
Diodorus Siculus.
Demoſthenes.
Democritus.
Diogenianus.
Dionyſius Halicarnaſaus.

E.

Euſebius Caſarienſis.
Euſebius Emiſenus.
Epiphanius.
Ephrem.
Euariſtius.
Eleutherius.
Euchetius.
Euthymius.
Euripides.
Epimenides.
Epictetus.
Eutropius.

F.

Felix.
Fecinus.
Franciſcus Forrerius.
Fabius Pictor.

G.

Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Niſſenus.
Gregorius papa.
Gratianus.
Gennadius.
Gaudentius Merula.
Gabriel Biel.
Gaſper Caſſalius.
Galenus.

H.

Hieronymus.
Hilarius.
Heſychius Hieroſolymitanus.
Hugo cardinalis.
Hugo de ſancto Victore.
Hieronymus Cſerius.
Hieronymus ab oleaſtro.
Hermippus.
Homerus.
Herodotus.
Hammonius.
Herodianus.
Heratius.
Hechataus.
Hippocrates.
Hermolaus Barbarus.
Hiſtoria tripartita.

I.

Ireneus.
Ignatius.
Iuſtinus martyr.
Ioannes Chryſoſtomus.
Innocentius tertius.
Iulius primus.
Ioannes Damaſcenus.
Iuuslius.
Iſidorus.
Ioannes Roffenſis.
Ioannes Eckius.
Ioannes Caſsianus.
Ioannes Annias Viterbienſis.
Ioannes Soarius.
Ioannes Arboreus.
Ioſephus Flauius.
Ioannes Monachus.
Ioannes Sepulueda.
Iamblicus.
Iuſtinus hiſtoricus.
Iulius Solinus.
Iuuenalis.
Ionathas Chaldeus.

L.

Leo papa.
Lactantius Firmianus.
Leonardus Aretinus.
Lyſias.

M.

Melchiades.
Marcellus.
Martinus Ledeſmius.
Martinus Cantrapetrenſis.
Maximus epiſcopus.
Marcus Varro.
Macrobius Aurelius.
Myrſilus Lesbius.
Manethon Aegyptius.
Metaſthenes Perſa.

N.

Nicolaus Damaſcenus.
Nicolaus Lyranus.
Nicephorus.
Numenius Pythagoricus.

O.

Origenes Adamantius.
Ouidius.
Orpheus.
Onchelus Chaldaeus.

P.

Paulus Oroſius.
Paulus Burgenſis.
Primaſius Vticenſis.
Petrus Lombardus.
Photius.
Proſper.
Politianus.
Plato.
Plinius.
Pierius Valerianus.
Plutarchus.
Proclus Platonicus.
Pyndarus.
Perſius.
Pſeuſippus.
Philo Platonicus.
Pſellus.
Picus Mirandulanus.
Ptolomeus.
Phauorinus.
Philoponus.
Petrarcha.
Pomponius Mela.
Palmerinus Florentinus.
Petrus Apianus.
Porphyrius.

Q.

Quintius.
Quintilianus.
Quintus Curtius.

R.

Rupertus abbas.
Richardus de ſancto Victore.
Rauelinus.
Raphael Volaterranus.
R.Dauid Cimhi.
R.EleZer.
R.Dauid.
R.Ioſeph.
R.Moſes Hadarſan.
R.Simeon.
R.Barathias.
R.Ionah.
R.Achilas.
R.Ionathas.
R.Moſes Aegyptius.
R.Salomon.
R.Abraham Peruſol.
R.Samuel.

S.

Septuaginta interpretes.
Sanctes Paguinus.
Sixtus primus.
Symmachus.
Syrianus.
Seuerianus.
Strabus.
Strabo.
Stobaus.
Seneca.
Straton.
Simplicius.
Sextus Aurelius.
Suidas.
Silius Italicus.
Sophonius.
Saluſtius.
Seruius.
Stephanus coſmographus.
Suetonius Tranquillus.

T.

Theodoretus.
Theophilus Alexandrinus.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Theleſphorus.
Thomas Caietanus.
Theodorus, Antiochenus.
Theopilactus.
Triſmegiſtus.
Titus Liuius.
Theodorus Metoclides.
Theopraſtus.
Triphon.
Theocritus.
Theodotio.

V.

Victorinus.
Victor.
Vincentius.
Vegetius.
Vergilius.
Valerius Maximus.
Valerius Italicus.

X.

Xenophon.

Z.

Zepherinus.
Zenodotus.
Zeglerius.

Prater hos autores citantur multa ſentẽtia horum philoſophorum qui ſequuntur.

Antiſthenes.
Anaxagoras.
Archidamus.
Alcamenes.
Anacharſis.
Aechilus.
Arceſilas.
Antimachus.
Bias Prianenſis.
Chilo Lacedemonius.
Crates Thebanus.
Diogenes Cynicus.
Demas orator.
Empedocles.
Epicharnus.
Herillus.
Heraclitus.
Hecatheus.
Lyſander.
Menedemus philoſophus.
Pythagoras.
Parmenides.
Periander.
Pherecidas Syrus.
Pittacus.
Pontius Sannites.
Secundus.
Simonides.
Socrates.
Solon Salaminius.
Timon.
Themiſtocles.

INDEX AVTORITATVM SACRAE SCRIPTVRAE QVAE AB autore in hoc opere declaratæ ſunt, præter alias quæ ſparſim citantur, in quo A Primam columnam, B verò ſecundam ſignat.

Geneſis.

1 In principio creauit Deus cœlum & terram. 24.b
1 Terra erat inanis & vacua. 6.a
1 Producant aquæ reptile animæ viuentis. ibidem.
1 Fecit Deus firmamentum. 29.a 356.b
1 Vidit Deus cuncta, quæ fecerat. 32.b
1 Septimo die requieuit Deus ab opere, quod patrarat. 60.b 238.b
1 Fiat firmamentum in medio aquarũ. 95.a
1 Fiat lux, & facta eſt lux. 166.a
1 Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. 234.a
1 Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi.
1 Factum eſt veſpere & mane dies vnus. 336.a
1 Spiritus domini ferebatur ſuper aquas. 434.a
2 In quocunque die comederis ex eo, morte morieris. 3 .a 395.b
2 Tulit dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſo. 329.b
2 Plantauerat autem dominus Deus paradiſum voluptatis à principio. 301.a
2 Nomen fluuij tertij Tigris, ipſe vadit contra Aſsyrios. 302.a
2 Fluuius egrediebatur de loco voluptatis. 480.a
3 Adã in paradiſo conſtitutus peccauit. 9.b
3 Collocauit Deus ante paradiſum voluptatis Cherubim.
3 Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. 326.b
3 Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ 446.b, 450.a
3 In labore comedes omnibus diebus vitæ tuæ. 549.b
3 In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. 535.b
3 Inimicitias ponam inter te & mulierem.
3 Eritis ſicut dij ſcientes bonum & malũ. 102.b
4 Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius. 23.a 160.a 247.a
4 Egreſſus Cain a facie domini. 82.a 3 4.b
4 Si malè egeris, ſtatim in foribus peccatũ tuum aderit. 97.a
4 Adam verò cognouit vxorẽ ſuam. 333.a
4 Iſte cœpit inuocare nomẽ domini. 250.a
4 Nonne ſi bene egeris, recipies? 294.a 534 b
4 Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniã merear. 381.b
4 Omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur. 447.a
6 Adducam aquas diluuij ſuper terrã. 6.b
9 Videntes filij Dei filias hominum, quòd eſſent pulchræ. 175.a
6 Bitumine linies extrinſecùs & intrinſecùs. 522.b
6 Omnis caro corruperat viã ſuam. 406.a
7 Te vidi iuſtum coram me in generatione hac. 8.
9 Ponã arcũ meum in ſignũ fœderis. 10.b
9 Arcũ meum ponã in nubibus cœli. 33.a
9 Dilatet Deus Iaphet 287.b
10 Ipſe cœpit potens eſſe in terra. 374.a
11 Deſcendit autem dominus, vt videret ciuitatem. 293.b
12 Egredere de terra tua, & de cognatione tua 49 .a
13 Erat Abraham diues valde. 27.b
13 Dabo terram hanc ſemini tuo in ſempiternum. 100.a
14 Da mihi animas & ſupellectilem tu capito. 23.a
14 Leuo manũ meã ad dominũ Deũ. 40 .b
15 Filius domus meæ. 145.a
15 Ego merces tua magna nimis 493.b
16 Si fortè ſaltem ex ea ſuſcipiã filios. 145.a
16 Cũq; inueniſſet ea angelus domini. 3 3 a
17 Ego dominus omnipotens, ambula corã me. 134.a
18 Deſcendam, & videbo. 293 b
19 Conuerſa eſt in ſtatuam ſalis. 501 a
21 Viſitauit dominus Saram 114 b
21 Agar errabat in ſolitudine. 187.b 386.a
21 Abit Iſaac ad Abimelech Regem Palæſtinorum. 310.a
21 Vidit Sarah Iſmaelẽ ludentem cũ Iſaac. 194 a
22 Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes. 157.b. 250.a

22 Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum.304.a
2 Habitauit autem Ephron in medio filiorum Heth.297.b
23 Terra quam poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet.545.a
23 Princeps Dei es apud nos.554.b
25 Tenuit plantam fratris ſui Eſau.229.a
27 Sume arma tua.
27 Det tibi Deus de rore cœli, & de pingue dine terræ.309.b
28 Vidit Iacob ſcalam.518.a.563 b
29 Profectus ergo Iacob venit in terram Orientalem, 301.b
29 Ecce Rachel veniebat cum ouibus patris ſui.5.b
31 Scrutatus es omnem ſupellectilē meam. 153.b
31 Noluitque Iacob confiteri ſocero ſuo, quòd fugeret 441.a
31 Furatus eſt cor Laban Syri.315.b
35 Hæc eſt titulus monumēti Rachel.314.a
35 Non vocaberis vltra Iacob 82.b
37 Miſerunt eum in ciſternam veterem.85.a
37 Nudauerunt eum tunica talari.464.b
38 Quare diuiſa eſt ꝑpter te maceria.164.b
38 In ipſa effuſione infantium vnus protulit manum 554.
39 Ioſeph habitauit inter Aegyptios.8.a
4 Confiteor peccatum meum. 144.a
42 Neſciebant enim quod intelligeret Ioſeph.
42 En ſanguis eius exquiritur.67.b
43 Non videbitis faciem meam, niſi fratrem veſtrum adduxeritis.
45 Non ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph. 93.b
46 Omnes animæ domus Iacob quæ ingreſſæ ſunt in Aegyptum.84.b
48 Deo tibi partem vnā extra fratres tuos. 58 b
49 Vaſa iniquitatis bellantia.111.b
49 Non auferetur ſceptrum de Iuda. 201.b 252.a 258.b
49 Ipſe erit expectatio gentiū. 257.b.550.a
49 Congregamini, vt annunciem, quæ ventura ſunt vobis.112.b 299.b
49 Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael.313.a
49 Aſſer pinguis panis eius.315.b
49 Fiat Dan coluber in via.412.b.19.b
49 Prior in donis, maior in imperio. 535.a
50 Poſt mortem meam deus viſitabit vos. 255.a

Exodus.

1 Surrexit in terra rex nouus in Aegypto. 2 12.a
3 Solue calciamentum de pedibus tuis. 184.b.18.b
3 Locus in quo ſtas, terra ſancta eſt.434 b
3 Apparuit ei Deus in flamma ignis de medio rubi 11.a
3 Ego ſum, qui ſum.292.b.291 b
3 Rubus ardebat, ſed non comburebatur. 106.a
3 Ego ſum Deus Abraham.192.b
4 Filius meus primogenitus Iſrael. 82.b. 235.a
5 Quis eſt dominus? neſcio dominū.348.b
5 Operibus luti & paleatum. 157.b
7 Educam exercitum, & populum meum filios Iſrael.538.b
8 Abominationes Aegyptiorum immolabimus?4 .b
10 Indurauit Deus cor Pharaonis.170.b
11 A primogenito Pharaonis, qui ſedit in ſolio eius.105.b
12 Habebitiſque hunc diem im monumentum cultui ſempiterno.11 b
12 Menſis hic vobis principium menſium primus erit.3.a
12 Erit agnus abſque macula maſculus anniculus.544.a
13 Armati aſcenderunt filii Iſrael de terra Aegypti.198.b
13 Erit quaſi ſignum in manu tua.58.a
14 Nec vnus quidē ſuperfuit ex eis.6.b
15 Deſcenderunt in profundum quaſi lapis.
15 Abyſſi operuerunt eos.308.a (14 .b
15 Introduces eos, & plātabis in monte hæreditatis tuæ.145.b
15 Cantemus domino, glorioſè enim magnificatus eſt in nobis.441.a
16 Vbi erant palmæ.504.b
17 Manus habebat ad Deum leuatas. 439.b
18 Eruit me de gladio Pharaonis.330.b
19 Et nubes denſiſſima operuit cœlū. 10 b
19 Veniam ad te in caligine nubis. 28.a
19 Sacerdotes qui accedunt ad dominum, ſanctificentur.537.a (219.b
20 Ego ſum domin⁹ Deus tuus, fortis.108.
20 Nō habebis deos alienos corā me. 175.a
20 Viſitans iniquitatē patrū in filios. 10 a
24 Fac ſecundū exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.131.a
27 Duo cherubim ſuper propitiatorium. 239.b
25 Ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas.531 b
25 Et faciam mihi ſanctuarium.86 b
26 Cortinæ ſibi iungentur mutuò.227.a
28 Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem.576 a
30 Et deprecabitur Aaron ſuper cornu altaris

ris ſemel per annum in ſanguinē.522 b
31 Cuſtodiant filij Iſrael ſabbatum 311 b
32 Quieſcat domine ira tua,& eſto placabilis.371.b
32 Dimitte me, vt iraſcatur furor meus. 270.b
32 Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.194.a
32 Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis,dele me de libro,quem ſcripſiſti. 157 a 124.a
33 Non videbit me homo,& viuet.39.a
33 Non potes videre faciem meam.33.b
33 Si tu non ipſe præcedas, non educas nos de loco iſto. 155.b
34 Ego ipſe eiiciam ante faciem tuā Amorrhæum.544.a
34 Dominator dominus miſerator & clemens.219.b
34 Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias.8.b
37 Poſuit Deus ex vtraque parte propitiatorium.575.a

Leuiticus.

1 Immolabitque vitulum coram domino. 519.b 542.a
8 Doctrina & veritas.61.b
9 Nolite facere iniquum aliquid in iudicio in regula,in pondere & menſura.540.a
11 Immundum ne comederitis.8.b
15 Sanctificabis annum quinquageſimum. 554.a
16 Omne opus non facietis in eo.353.a
18 Cuſtodite leges meas ac iudicia,quæ faciens homo viuet in eis.384.a
18 Iuxta morē regionis Chanaan, ad quam ego.190.a
19 Statera iuſta, & æqua ſint pondera.21.a
19 Non eris criminator nec ſuſurro in populo.214.a
19 Nolite conuerti ad idola 275.a
21 Ad omnem mortuum non ingredietur omnino.533.b
26 Euaginabo poſt vos gladium.85.a

Numeri.

1 Conſtitues eos ſuper tabernacula. 522. a
11 Nūquid manus domini inualida eſt?33.b
14 Qui viſitas peccata patrū in filios.112.
14 Non intrabitis terrā,ſuper quam leuaui manum meam.237.a
14 Murmurauerunt cōtra Moyſem, & contra Aaron.400.b
14 Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. 521.b
27 Prouideat dominus Deus ſpiritū omnis carnis hominum.389.b
17 Recedite à tabernaculis hominū impiorum.223.
18 In terra eorum nihil poſſidebitis. 530. b
19 Excubate in cuſtodia ſanctuarij.537.a
19 Vas non habens operculum nec ligaturam deſuper immundum erit.498 b
20 Quare nos de Aegypto eduxiſtis in locū hunc peſſimum?562.b
21 Extulit Moyſes ſerpentem æneum.239.b
24 Orietur ſtella ex Iacob.254.b
29 In holocauſtum ſempiternum.321.b
31 Colligeris ad populum tuum.339.a
33 Profectique de Elim caſtrametati ſunt ad mare.

Deuteronomium.

1 Sediſtis in Cades Barne.106.a
1 Vrbes ſunt magnæ & ad cœlum vſque munitæ.357.b
1 Date ex vobis viros ſapientes & gnaros. 389.b
4 Deus tuus ignis cōſumens eſt.14.a.517.b 167.b.267.b
4 Non in ſolo pane viuit homo.144.b
4 Audi percepta & iudicia, quæ ego doceo te.384.a
6 Erunt verba mea in corde tuo.58.a
6 Dominum Deum tuum adorabis.119.a
6 Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo.277.b
6 Dominum Deum tuum timebis.465 a
6 Diliges proximum tuum ſicut teipſum. 500.b
10 Deus perſonam non recipit.397.b
10 Circuncidite præputium cordis veſtri. 327.b
11 Venient ſuper eum trieres & Romani. 321.b
15 Non obdurabis cor tuum.71.a
16 Non poteris immolare phaſe in qualibet vrbium tuarum 49[illegible].b
16 Non accipies perſonam nec munera 463 b
17 Si difficile & ambiguum apud te iudiciū eſſe perſpexeris.531 a
21 Si mulierem pulchram poſt bellū victis hoſtibus 327.b
22 Videbit quod infirmata ſit manus.322. a
22 Deferent ſigna virginitatis ad ſeniores vrbis,qui in porta ſunt.304.a
22 Non indueris veſtimento, quod ex lana lineoque confectum eſt.267.a
22 Glorificantes me glorificabo.83.b
25 Non alligabis os boui trituranti.569.a
25 Non habebis in ſacculo diuerſa pondera.313.a
25 Pro menſura peccati erit plagarum modus.120.b

28 Erit vita tua pendens ante te.214.b 517.b
30 Elige vitam,vt & tu viuas.277 b
31 Scio enim cogitationes eius.233.a
31 Irritum faciat fœdus,quod pepigi cum eo.451 b
32 Apparuit dominus de monte Pharan. 13 b
32 Concreſcat in pluuia doctina mea.62.b 247 b
32 Ego occidam, & ego viuere faciam.96.b
32 Mihi vindictam & ego retribuam. 299.b
32 Fel draconum vinum eorum.343 b
33 Innudationes maris quaſi lac ſugent. 74 a
33 De pomis fructuum ſolis ac lunæ, de vertice antiquorum montium 301.b
33 Habitabit Iſrael confidenter ſolus, oculus Iacob in terra frumenti & vini. 395.b
33 De benedictione domini terra eius, de pomis cœli 545.a

Ioſue.

2 Non remanſit in nobis ſpiritus.453.b
4 Duodecim quoque lapides quos de Iordanis alueo ſumpſerant, poſuit Ioſue in Galgalis.504.b
6 Septem ſacerdotes ſeptem buccinis clangebant ante arcam fœderis.381.a
39 Timete Deum, & ſeruite ei corde perfecto.465.b

Iudices.

4 Siſara princeps exercitus Iabin.360.a
5 Clypeus & haſta apparuerunt.185 a
5 Cor meum dilexit principes Iſrael. 203. b
7 Madian autẽ,& Amalech,& omnes orientales populi fuſi iacebant.4.a
9 Ierunt ligna,& vnxerũt ſuper ſe regem. 87.b
12 Poſui animam meam in manu mea.

Ruth.

4 Aſcendit ergo Booz ad portam, & ſedit ibi.524.a.

I. Regum.

1 Fuit vir vnus de Ramathain Sophim. 371.b
2 Deus ſcientiarum dominus eſt, ipſi præparantur cogitationes.334.a
2 Sterilis peperit plurimos.447.a
3 Sermo domini erat pretioſus in diebus illis.401.a
9 Panis defecit in ciſtariis noſtris.322.b
9 Filius vnius anni erat Saul.145.a
9 Saul querens aſinas pergit ad videntem. 325.b
10 Sedebit iuxta lapidem cui nomen eſt Ezel.322.b
10 Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput Saulis.
13 Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſtiim.314.a
13 Saul duos annos regnauit.2. a
15 Lugebat Samuel Saulem 315 a
16 Non iuxta intuitum hominum ego iudico.137.b
16 Sanctificamini, & venite mecum. 576.b
17 Paſcebam patris mei gregem.391.a
17 Non concidat cor cuiuſquã in eo 453.b
17 Miſit Dauid manum ſuam in perã. 153.b
19 Et ambulabat ingrediens, & prophetabat.8'b
19 Poſuit animam ſuam in manu ſua.57.b
20 Subſtiterãt enim ducenti, qui laſſi tranſire non poterant. 521.b
20 Filius mortis.145.a
21 Fuerunt vaſa puerorum ſanctã 115.a
24 Non faciã hanc rem domino meo Chriſto domini. 314 a
26 Erit mihi Dauid ſeruus ſempiternus. 311.b

Secundus Regum.

1 Ibi abiectus eſt clypeus fortium.334.a 285.a
3 Diuiſit dominus inimicos meos coram me.364.a
4 Non enim quæram ſanguinẽ eius de manu veſtra.63 b
6 Quaſi nudetur vnus de ſcurris.85 a
7 Inuenit ſeruus cor ſuum 7.a
7 Suſcitabo ſemen tuum poſt te.141.a.310.a 456 b
8 Banahaias autem filius Ioiadæ erat ſuper Ceretim & Phaletim.302.b
8 Percuſſus eſt Moab, & menſus eſt eos funiculo.376.a
8 Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiam omni populo 538 b
12 Quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen domini 414.a
17 Obtulerunt ei ſtratoria & tapetia. 376.b
17 Auertiſti faciem tuam à me, factus ſum conturbatus.102 a
20 Leuauit manum ſuam cõtra regẽ. 248.b

Tertius Regum.

6 Fecit in templo feneſtras obliquas.471.b
7 Fecit mare fuſile. 476 a
8 Sit cor noſtrum perfectum cum domino Deo noſtro.383 a
8 Audi domine hymnum & orationẽ,quam ſeruus tuus orat.490.a
8 Ambulemus in decretis eius.193.a
13 Quia non obediens fuiſti ori domini 85 b

13 Altare altare hæc dicit dominus. 139.b
15 Ambulauit in via patris ſui 383.a
18 Vſquequo claudicatis in duas partes? 415.b

Quartus Regum.

2 Currus Iſrael & auriga eius. 57 a
5 Egreſſi latrunculi quidam de Syria captiuam duxerunt puellam.
6 Et vltra non venerunt latrunculi Syriæ. 82.b
14 Vidit dominus afflictionem afflictionis Iſrael. 85.b
16 Ambulauit in via regum Iſrael. 1 9.a
17 Noluerunt ſeruire domino Deo ſuo. 190 a
17 Fecerunt ſibi ſtatuas. 313 b
18 Vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum. 5 4 b
18 Ipſe diſſipauit excelſa, contriuit ſtatuas. 314 a
19 Venit angelus domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum 115 b
23 Melchon abominatio filiorum Ammon. 237.a
23 Subleuabit Euilmerodach rex Babylonis caput Ioacin 248.b

1. Paralipomenon.

11 Paſces populum meum Iſrael. 534.b

2. Paralipomenon.

13 Congregati ſunt ad eum viri vaniſſimi. 85.a
15 Vos ergo confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ. 100 a
17 Ambulauit in viis Dauid patris ſui. 383.a
26 Luſtrabit filios ſuos in igne. 243 a
14 Abſtulit Ioſias cunctas abominationes. 103.a. 237.a

Eſdræ primus.

2 Voluerunt omnia illa ſcribere. 158 a
8 Prædicaui ieiunium iuxta fluuium Ahaba. 371.b
10 Separamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. 8.b

Secundus Eſdræ, qui dicitur Neemias.

9 In tribulationis tempore clamauerunt ad te domine. 98.a

Tobias.

1 Per captiuitatem deuenit cum vxore ſua & filio in ciuitatem Niniuem. 8.a
3 Cùm iratus fueris, miſericordiam facies. 11 b
3 Hoc habet pro certo omnis, qui colit te, quod vita eius es. 392.a
4 Superbia nunquàm in tuo ſenſu aut in tuo verbo. 193.a
12 Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna. 371 b
13 Confitemini domino filiis Iſraëlis. 91.a

Iudith.

4 Scitote quoniam exaudiet dominus preces veſtras, ſi manentes permanſeritis in ieiuniis. 171.b
9 Humilium & manſuetorum domine ſemper tibi placuit deprecatio. 489.a

Heſter.

6 Iuſſitque ſibi afferri hiſtorias & annales. 344 b
7 Aman ſuſpenſus eſt patibulo, quod parauerat Mardochæo. 252.b
13 Cùm plurimis gentibus imperarem, & vniuerſum orbem, &c. 239 a

Iob.

1 Dominus dedit, dominus abſtulit. 404.a
1 Nudus egreſſus ſum de vtero matris meę, nudus reuertar illuc 454.a
1 Habitauitque in terra Hus. 8.a
3 Non venit in conſpectu eius omnis hypocrita. 472.b
5 Per diem incurrent tenebras. 52.b
5 Homo naſcitur ad laborem. 196.b 546.b
5 Paruulum occidit inuidia. 232.a. 295.b
6 Fratres mei præterierunt me ſicut torrens. 93.b
6 Si quid fortè ignoraui, inſtituite me. 545.a
7 Sicut mercenarij dies eius. 475.a
7 Militia eſt vita hominis ſuper terrã. 73.b 540.a. 572.a
7 Dies mei velociùs tranſierunt. 262.a
7 Ecce nunc in puluere dormiam 376.a
9 Qui facit arcturum & Orionem. 261.b
10 Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. 522.a (ris me. 173.a. 316.a
10 Memento domine, quòd ſicut lutum fece-
12 Interroga iumenta, & docebunt te. 499.b
12 Qui mutat cor principum, & decipit eos.
13 Et vidit oculus meus, & audiuit auris mea. 2.b
13 Manum tuam longè fac à me. 251.b
13 Homo fugit velut vmbra. 160.b
13 Homo natus de muliere breui viuens tempore. 326.a
14 Cunctis diebus quibus nunc milito expecto, donec veniat immutatio mea. 572.a
14 Donec optata veniat ſicut mercenarij dies eius 35.a
14 Homo quaſi flos egreditur & conteritur. 40.a

14 Baltheum regum diſſoluit.93 b
15 Abſtulit quaſi ventus deſiderium meum. 553.a
15 Quid te eleuat cor tuum. 324 a
16 In nihilũ redacti ſunt omnes artus mei.
16 Terra ne operias ſanguinẽ meum.261 a
17 Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt. 507.b
17 Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.
19 Pereo, & quaſi auulſæ arboris abſtulit ſpem meam 426.b
19 Credo quòd redemptor meus viuit. 426.a
19 Auris audiens beatificat me. 346 b
19 Manus domini tetigit me.251.b.106.a
20 Deuorauit eum ignis, qui non ſuccenditur.106.b
20 Gaudium hypocritæ ad iuſtar puncti. 156.b
20 Nec vltra intuebitur eum locus ſuus. 454.a
21 Ducũt in bonis dies ſuos,& in puncto ad inferuum deſcendunt.196 a
23 Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam.2.b
24 Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium.361.b
29 Super illos ſtillabat eloquium meum. 247.b
30 Frater fui draconum,& ſocius ſtruthionum.8.a
31 Per ſingulos gradus meos pronũtiabo illum.468.b
34 Deus regnare faciet hominem hypocritam propter peccata populi.389 b
36 Quis poterit ſerutari vias domini.122 b
37 Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus 261.b
40 Virtus illius in vmbilico ventris eius. 183.a
41 Portas vultus eius quis aperiet.498.b
41 Filius arcus.145.a
41 Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ 291.b

Pſalmi.

1 Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum. 8.b. 139.a. 69.b.183.a 228.a
1 Et in lege domini voluntas eius 55.b
1 Et in cathedra peſtilentiæ nõ ſedit. 333.a 106.a
1 Et erit tanquam lignum,quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarũ.174 b.559.b 418.a
1 Non reſurgunt impij in iudicio. 216.a 458.b
1 Et in via peccatorum non ſtetit.413.a
2 Ego autem cõſtitutus ſum rex ab eo.15.b 210.a.414.b.257.b
2 Apprehendite diſciplinam.68.b.77.b
2 Prædicans præceptum eius.201.b
2 Aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtũ eius.334.a
2 Et nunc reges intelligite.388.a
2 Tunc loquetur ad eos in ira ſua.400.b
2 Poſtula à me.& dabo tibi gentes hæreditatem tuam.553.a
2 Tanquam vas figuli conſtringes eos. 577.a
3 Exaudiuit me de mõte ſancto ſuo.534.b
4 Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine.160.a.2.249.
5 Quoniam ad te orabo domine manè, exaudies vocem meam.550.a
5 Pro ea quæ hæreditatem conſequitur. 565.a
6 Laboraui in gemitu meo,lauabo per ſingulas noctes lectum meum.246.b
7 Arcum ſuum tetendit,& parauit illum. 115.a
7 Niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrabit.251.b
7 Exurge domine in ira tua, & exaltare. 300.b.152.a
7 Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.252.b.442.a
7 Pſalmus Dauid, quem cantauit domino. 545.a
8 Domine dominus noſter quam admirabile eſt nomẽ tuum. 586.a.245.b.399.b
8 Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum.7 a.500.a
8 Quid eſt homo, quod memor es eius. 282.b
8 Minuiſti eum paulominus ab angelis. 124.b
9 Iudicabit orbem terrarum in æquitate. 493.a
9 Cognoſcetur dominus iudicia faciens. 300.b.127.a
9 Oculi eius in pauperem reſpiciunt.105.a
9 Inclinabit ſe & cadet, cum dominatus fuerit.·20.b
9 Parauit in iudicio thronum ſuum. 120.b
9 Laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ.161.b
9 Patiẽtia pauperum non peribit in finem. 244.a
9 Increpaſti gentes,& periit impius. 254.b 311.a
9 Contere brachiũ peccatoris & maligni. 351.b
9 Periit memoria eorum cum ſonitu.349.b

9 Laud

9 Laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ.379.a
9 Non eſt Deus in conſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius omni tempore. 445.a
10 Oculi domini in pauperem reſpiciunt. 160.b
10 Pluet ſuper peccatores laqueos. 278.b 285.a
10 Ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra. 446.a
10 Cogitauerunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire.452.a
10 Iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit. 478 a
11 Nunc exurgam, dicit dominus 453.b
11 Argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum.447 a
11 Eloquia domini eloquia caſta. 267.b
11 In circuitu impij ambulant.174.a
12 Vſquequo auertis faciem tuam à me? 160.a
12 Nequando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum.244.a
13 Dixit inſipiens in corde ſuo: nõ eſt Deus. 348.b
13 Nonne cognoſcent omnes, qui operantur iniquitatem.83.a
14 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? 330.b
15 Prouidebam dominum in conſpectu meo ſemper.12.b.72.b
15 Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi. 565.a
15 Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum. 88.b
16 Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terrã. 21.a.148.a.2.b
16 Igne me examinaſti, ſicut examinatur argentum.106.b.212.a
16 Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.216.b
16 Eripe animam meam ab impio 251.a
16 Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam. 366 b
16 Satiabor cum apparuerit gloria tua. 512.a
17 Quoniam tu populum humilem ſaluum facies 263.a
17 In te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum.4.b
17 Inclinauit cœlos, & deſcendit. 32. a 128.b
17 Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi.57 a
17 Vt lutum platearum delebo eos. 95.a
17 Eripies me de contradictionibus populi. 118.a
17 Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris 278.a
17 Miſit de ſummo, & accepit me.284.b
17 Tenebroſa aqua in nubibus aeris.357.a 546.a (445.b
17 Commota eſt, & contremuit terra.87.b
18 Iuſtitiæ domini rectæ.522.a
18 Cœli enarrant gloriam dei.29.a. 239.a
18 In omnem terram exiuit ſonus eorum. 17.b 245.b 29.b.459.b
18 Exultauit vt gigas ad currendam viam. 27.b
18 Iudicia domini vera.54 a
18 Ab alienis parce ſeruo tuo.271.b
18 Delicta quis intelligit?543.a
18 Tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.524 b
19 Mittat tibi auxilium de ſancto.86.a.434.b 334.b (344.a
19 Memor ſit omnis ſacrificij tui 219.b
20 Poſuiſti domine ſuper caput eius coronã de lapide pretioſo 73 b
20 Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis.106.a
21 Salua me ab ore leonis. 366.b
22 Dominus regit me, nihil mihi deerit. 390 a.394 a
22 Super aquam refectionis educauit me. 367.b.415.a
22 Paraſti in conſpectu meo menſam. 494.b
22 Vt inhabitem in domo domini in longitudinem dierum 405.a
22 In loco paſcuæ ibi me collocauit 395.b
22 Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt 339.b
22 Impinguaſti in oleo caput meum. 184.a
22 Non timebo mala, quoniam tu mecum es. 74 a
23 Domini eſt terra & plenitudo eius.48.a 440.b
23 Attollite portas principes veſtras.324.b
23 Quis aſcendet in montẽ domini aut quis ſtabit in monte ſancto eius 330.b
24 Propter nomen tuum domine propitiaberis peccato meo.414.a
24 Vias tuas domine demonſtra mihi. 478.a
24 Firmamentum eſt dominus timentibus eum.49.b.465 b
25 Non ſedi cum cõcilio vanitatis. 8.b 106 b
25 Ne perdes cum impijs Deus animã meã. 121.a
25 Proba me Deus, & tenta me.272.b
26 Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? 390 a
26 Dum appropriãt ſuper me nocẽtes. 420.a

26 Cre-

26 Credo videre bona domini in terra viuẽtium. 109.b.71.b.5.b.158.b
26 Abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum 105.a
26 Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo 4.a
27 Qui loquuntur pacẽ cum proximo ſuo, mala autem in cordibus ſuis.154.b
27 Deus meus ne ſileas à me, nequando taceas à me.308 b.364.b
27 Da illis ſecundum opera eorum.493.a
28 Vox domini ſuper aquas, deus maieſtatis intonuit.510.a
28 Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia.509.b.178.b.29 b
28 Vox domini confringens cedros.355.b
28 Deus meus illis vt rotam.147.a
29 Ego dixi in abundantia mea: non mouebor in æternum.202.b
29 Ira in indignatione eius,& vita in voluntate eius.83.b.221.b.
30 Eſto mihi in deum protectorem, & in domum refugii.[illegible].b
30 Viriliter agite,& confortetur cor veſtrum. 382.b
31 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. 149.a
31 Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina 44.a
32 Verbo domini cœli firmati ſunt 37.b
32 Ipſe dixit & facta ſunt.364.b
33 Pſalmus Dauid cum mutaret vultum. 77.b
33 Diuites eguerunt,& eſurierunt. 366 b
33 Iuxta eſt dominus iis,qui tribulato ſunt corde.203.a (166 a
33 Vultus autem domini ſuper facientes mala. 66.a
35 Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. 158.b
35 Apud te eſt fons vitæ.14.b
36 Noli æmulari in malignantibus.[illegible].b
36 Subditus eſto domino,& ora eum.489.a
36 Spera in domino,& fac bonitatem.,03.a 401.b
36 Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſuper cedros Libani. 298.b.40.b 212.a
36 Reuela domino viam tuam.174 a
36 Cùm ceciderit non collidetur.64.a
36 Gladium euaginauerunt peccatores. 407.b
37 Qui tribuunt mala pro bonis 48.a
37 Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum.97.a 167.a 331.b
37 Dereliquit me virtus mea,& lumen oculorum meorum.125.a
38 Concaluit cor meum intra me.19.a
38 Vniuerſa vanitas omnis homo viuens. 8 b.295.b
38 Ne ſileas,quoniã aduena ſum ego apud te.98 a
38 In meditatione mea exardeſcit ignis. 547.a
39 In capite libri ſcriptum eſt de me. 50.b 15.b.124.a
39 Eduxit me de lacu miſeriæ,& de luto fæcis.42.b.443.b
39 Cor meum dereliquit me 71.a
39 Iuſtitiam tuam nõ abſcõdi à corde meo. 20 .b
39 Exaudiuit preces meas ,& eduxit me de lacu miſeriæ.10[illegible].a
39 Beatus vir,cuius eſt nomen domini ſpes eius.182 b.362.b
39 Sacrificium & oblationem noluiſti. 521.a
39 Holocauſtomata pro peccato non tibi placuerunt.519 b
41 Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum.7 .b
41 Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.92 b
41 Abyſſus abyſſum inuocat.110.a.308.a
41 Quando veniam,& apparebo ante faciẽ tuam?476.b
41 Hæc recordatus ſum,& effudi in me animam meam.577.b
41 In te inimicos noſtros ventilabimus cornu.367.a
43 Manu tua Gentes diſperdidit,& plantaſti eos 4[illegible]2.a
44 Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. 471.[illegible]84 a
44 Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij.43[illegible].b 420 a
44 Virga directionis virga regni tui. 5. b. 429.b
44 Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.381.b
44 Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſimè.350 a
44 Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis.319.b
44 Obliuiſcere populum tuum ,& domum patris tui.182.b
44 Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. 182.b
45 Cõturbatæ ſunt gentes,& inclinata ſunt regna.510 a
45 Non timebis dũ turbabitur terra,& trãſferẽtur mõtes in cor maris.241 a.115.b
45 Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ Dei. 415.a.433.a.456.a

45 Venite, & videte opera domini, quæ fecit prodigia ſuper terram. 447.b 510.b
46 Omnes gentes plaudite manibus. 255.a 467.b
46 Aſcendit deus in iubilatione. 15.b 239.b
46 Quoniam dii fortes terræ vehementer eleuati ſunt.285.b
47 In ſpiritu vehementi cōteres naues Tharſis.37.a
48 Hæc via illorum ſcandalum ipſis.35.a
48 Homo cùm in honore eſſet, non intellexit.171.b.233.b
48 Relinquent alienis diuitias ſuas.270.a
48 Cùm interierit, non ſumet omnia. 298.b 361.a
48 Sicut oues in inferno poſiti ſunt. 361.b
48 Frater non redimet, redimet homo.522.b
49 Deus deorum dominus locutus eſt.281.b
49 Inuoca me in die tribulationis, & eruam te.507.a
49 Ex Sion ſpecies decoris eius.282.b
49 Si videbas furem, currebas cum eo. 35.a
49 Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuā. 21.a.96.b
50 Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ.164.b.121.a.183.b
50 Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. 476.a.552.a
50 Peccatum meum contra me eſt ſemper. 96.b
50 Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritū rectum innoua in viſceribus meis. 145.a.415.b
50 Redde mihi lætitiam ſalutaris tui.509.a
50 Spiritu principali confirma me.552.b
51 Propterea Deus deſtruet te in finem euellet té, & emigrabit te 309.b.425.a
51 Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei. 143.a
51 Quaſi nouacula acuta feciſti dolum. 81.a
52 Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis.389.b
53 Voluntariè ſacrificabo tibi.559.a
54 Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ? 19.a.547.a
54 Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.92.b
54 Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.218.b.288.a
54 Iniquitas & labor in medio eius. 288.a
54 Iacta ſuper dominum curam tuam. 332.b
54 Cor meum conturbatum eſt in me. 47.a
55 In me ſunt Deus vota tua, quæ reddā laudationes tibi.198.b
56 Paratum cor meum Deus paratum cor meum. 241.a
56 Sub vmbra alarum tuarum ſperabo. 211.b
56 Filij hominum, dentes eorum arma & ſagittæ.374.a
56 Lingua eorum gladius acutus.498.b
56 In vmbra alarum tuarum ſperabo.19.b
57 Lauabit manus ſuas in ſanguine peccatoris.498.a
57 Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ.480.b
57 Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam. 252.a. 74.a
59 Moab olla ſpei meæ.137.b
59 In deo faciemus virtutem.573.b
61 Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. 404.a
61 Veruntamen vani filij hominum. 52.a 540.a
62 Deus deus meus ad te de luce vigilo. 550.a
62 In nomine tuo leuabo manus meas. 409.b
62 Introibunt in inferiora terræ.360.b
62 Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam.309.a
63 Exacuerunt vt gladium linguas ſuas. 498.b
64 Te decet hymnus Deus in Sion. 234.a 511.a
64 Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate.537.a
64 Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. 410.a
65 Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo. 166.a
65 Tranſiuimus per ignem & aquam. 11.a 306.b
69 Lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate. 252.a
67 Aſcendiſti in altū, accepiſti captiuitatem. 16.a
67 Aethiopia præueniet manus eius Deo. 35.a
67 Mirabilis Deus in ſanctis ſuis. 86.b
67 Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie dei.160.a
67 Similiter eos qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris.292.b
67 Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus. 398.a. 552.b
67 Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ,481.a
68 Saluum me fac Deus.284.b
68 Intrauerunt aquæ vſque ad animam meā. 10,b.183.b
68 Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum.178.b
68 Ne auertas faciem tuā à puero tuo. 131.b

68 Dele-

68 Deleantur de libro viuẽtium.158.b 124.a 163.b
68 Obſcurentur oculi eorũ ne videãt.343.b
68 Operui in ieiunio animam meam.371.b
68 Non me demergat tẽpeſtas aquæ. 418.b
69 Diſſipa gentes,quæ bella volunt. 220.a
70 Quantas oſtendiſti mihi domine tribulationes multas & malas.308.b
70 Introibimus in potentias domini.486.a
71 Deus iudicium tuum regi da,& iuſtitiam tuam filio regis.316.b.412.b
71 Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis.142.a.5.b
71 Deſcendet ſicut pluuia in vellus.248.a
71 Et dominabitur à mari vſque ad mare. 259.b
71 Benedictum nomen maieſtatis eius in æternum.512.a
72 Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo.111.a
72 Tranſierunt in affectum cordis.88.b
72 Quia zelaui ſuper iniquos,pacem peccatorum videns.113 a
72 Velut ſomnium ſurgentiũ domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.113.b
72 Perdidiſti omnes,qui fornicantur abs te. 186 a
72 Deiecisti eos,dum alleuarentur. 327.a 352.a
72 Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram?400.b
72 Mihi adhærere Deo bonum eſt.420.a
73 Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi.84.b
73 Tu confregiſti capita draconis.327.a 336.a.446 b
73 Tu ſiccaſti fluuios Ethan.349.b
73 Tu confirmaſti in virtute tua mare.6.b
73 Deus autem noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem.15.b.210.b
73 Leua manus tuas in ſuperbias eorum. 409.b
74 Liquefacta eſt terra,& omnes qui habitant in ea,ego confirmaui columnas eius.479.a
74 Calix in manu domini vini meri plenus miſto.279.a
74 Dixi iniquis:nolite iniquè agere.53.a
75 Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius.154 a.372.b
75 Terra tremuit,& quieuit.87.b
75 Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.406.b
75 Et factus eſt in pace locus eius. 484.b 512.b
76 Vox tonitrui tui in rota.65.b
76 Et dixi:nunc cœpi,hæc mutatio dexteræ excelſi.243.b
77 Eiecit à facie eorum gentes.561 b
77 Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos.562 b
77 Spiritus vadẽs & nõ rediens.43.a.423.b
77 In ſculptilibus ſuis ad æmulationem eũ prouocauerunt.108.a
78 Nos autem populus eius,& oues paſcuæ eius.396.b
78 Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris. 409 a
79 Viſita vineam iſtam. 522.b
79 Vineam de Aegypto tranſtuliſti.176.b
79 Qui ſedes ſuper Cherubim.116 b
79 Deus virtutum conuerte nos.451.b
80 Dimiſi eos ſecundũ deſideria cordis eorũ, ibunt in adinuentionibus ſuis. 170.b
80 413.a
Buccinate in neomenia tuba.547.a
80 Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum.173.b
80 Dilata os tuum & implebo illud. 48.b
81 Neſcierunt nec intellexerũt.110.b.381.b
82 Cogitauerũt aduerſus ſanctos ſuos.105.a
82 Deus meus pone illos vt rotam.147.b
82 Imple facies eorũm ignominia.278.b
82 Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ. 33 a
83 Ibunt de virtute in virtutem. 20.b.195.b
83 Beatus vir,cuius eſt auxiliũ abs te. 468.a
83 Aſcẽſiones in corde ſuo diſpoſuit. 145.a
84 Benedixiſti domine terram tuam. 555.a 409.a
84 Auertiſti captiuitatem Iacob.443.b
84 Audiam quid loquatur in me dominus Deus.431.b
84 Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt.68.b.5.b
86 Fundamenta eius in montibus ſanctis. 458.b
86 Homo natus eſt in ea,& ipſe fundauit eã altiſſimus.15.b
86 Memor ero Raab & Babylonis ſcientium me.
86 Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.515.a 411.b.467.b
86 Diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.134.a
87 Manè oratio mea præueniet te.550.a
87 Nũquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis?309.b
87 Pauper ſum ego & in laboribus à iuuentute mea.75 b
88 Exardeſcet ſicut ignis ira tua.11.a
88 Thronus eius ſicut ſol in cõſpectu meo. 30.b

88 Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ domine.84.a
88 Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint.96.b. 114.b
88 Miſericordia & veritas præcedent faciẽ tuam.122.a
88 Viſitabo in virga iniquitates eorum.191.a 438 a
88 Prophanaſti in terra ſanctuarium eius. 271.a
88 Quis eſt homo, qui viuet & non videbit mortem.198.a
89 Si autem in potentatibus octoginta anni.293.a
89 Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.312.a
90 Cũ ipſo ſum in tribulatione.8.a.244.b
90 Scuto circundabit te veritas eius.211.b
90 Liberauit me de laqueo venantium & à verbo aſpero.197.b 374.b
91 Quàm magnificata ſunt opera tua domine.31.b
92 Dominus regnauit decorem indutus eſt. 124.b
92 Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam.14.b
93 Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis. 398.b 434.b
94 Hodie ſi vocem eius audieritis.143.b
94 Quadraginta annis proximus fui generationi huic.95. a 240.a
94 Quibus iuraui in ira mea.295.a
95 Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum à facie domini.557.a
95 Cantate domino canticum nouum. 188.b 416.a.
96 Dominus regnauit exultet terra, lætẽtur inſulæ multæ.446.b
96 Montes ſicut cera fluxerunt à facie domini.386.b
96 Qui diligitis dominum odite malum. 403.a
96 Ignis ante ipſum præcedet. 446 b
97 Notum fecit dominus ſalutare ſuũ. 65.a
97 Flumina plaudent manibus,ſimul mõtes exultabunt.255.a
97 Viſita vineam iſtam.283.a
98 Dominus regnauit, iraſcantur populi. 486.a
98 Deus tu propitius fuiſti eis, & vleiſcens, &c.173.b
99 Introite portas eius in confeſſione.474.a
100 Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrauit.228.b
101 Vt ſolueret filios interremptorũ. 145.a
101 Reſpexit in orationem humilium. 489.a
101 Potum meum cum fletu miſcebam. 133.b
103 Dies mei ſicut vmbra declinauerunt. 326.a.293.b
103 Benedic anima mea dominum. 231.b
102 Homo ſicut fœnum, Dies eius ſicut vmbra.40.a
102 Recordatus eſt, quoniam puluis ſumus. 144 b
102 Beati qui memores ſunt mandatorum eius.357.b
103 In omni loco dominationis eius benedic anima mea dominum.454.a
103 Qui facit angelos ſuos ſpiritus.130.b
103 Et panis cor hominis confirmet.77.a
104 Omne firmamentum panis contriuit. 77.a
104 Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me.154.a
104 Nolite tangere chriſtos meos 334.a
104 Quem conſtituit dominus dominum domus ſuæ.408.a
105 Immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis.187 a
105 Quis loquetur potentias domini. 496.a
106 Eripuit eos de interitionibus eorum. 233 a
108 Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ.272.a
108 Genua mea infirmata ſunt à ieiunio. 371.b
109 De torrente in via bibit 565.b
109 Ex vtero ante luciferum genui te. 525.a
109 Tu es ſacerdos in æternum. 15 b.124.b 515.a
110 Initium ſapientiæ timor domini. 136.a 116.b
110 Memoriam fecit mirabilium ſuorum. 433.a 78.a
110 Magna opera domini exquiſita in omnes voluntates eius.495.a
111 Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis.471.a
111 Diſperſit,dedit pauperibus. 81.b.217.b
111 Iucundus homo, qui miſeretur & commodat.144.b 198.a
111 Gloria & diuitiæ in domo eius.305.a
111 In memoria æterna erit iuſtus.251.b
111 Diſpoſuit ſermones ſuos in iudicio. 508.a
112 Qui habitare facit ſterilẽ in domo.212.b
112 A facie domini mota eſt terra.87.b
113 Oculos habent,& non videbunt.460.b
113 Conuertit petrã in ſtagna aquarũ 563.a
pericula inferni inuenerunt me 4 b
114 Placebo domino in regione viuorum. 310.a.192 b

113 Conuertere anima mea in requiem tuam 73.a.443.b
115 Pretioſa in cõſpectu domini mors ſanctorum eius.138.b.543.b
115 Calicem ſalutaris accipiam.279.b
115 Omnis homo mendax.54.b
115 Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi.399.a
117 Circundederunt me ſicut apes.47.b
117 Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes.313.a.478.a
117 Hæc dies, quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea.372.a.357.a
117 Hæc porta domini iuſti intrabunt per eam.524.a.478.b
118 Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini.382.b.139.a
118 Adhæſit pauimento anima mea.173.a.46.a.13.b
118 Os meum aperui & attraxi ſpiritum.48.a
118 Declaratio ſermonum tuorum illuminat.465.b
118 Lucerna pedibus meis verbũ tuum.54.b
118 Anima mea in manibus meis ſemper.57.b
118 In corde meo abſcondi eloquia tua.58.a
118 Portio mea domine dixi cuſtodire legẽ tuam.58.b
118 A mandatis tuis intellexi.61.b.506.b
118 Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.92.b.16.a
118 Reuela oculos meos.226.a
118 Deduc me in ſemitam mandatorũ tuorum.115.b
118 Auerte oculos meos ne videant vanitatem.237.a
118 Lex domini immaculata cõuertens animas.421.b
118 Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas.373.b
118 Funes peccatorum circumplexi ſunt me.376.a
118 Leuaui manus meas ad mandata tua.409.b
118 Non enim qui operantur iniquitatem in viis eius ambulauerunt.541.b
118 Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis.545.a
118 Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum.451.b
118 Tunc non confundar cùm proſpexero in omnibus mandatis tuis.471.a
118 Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.476.b
118 Principium verborum tuorum veritas.480.a
118 Latum mandatum tuum nimis.496.a
118 Quia mandatis tuis credidi.563.a
118 Cantabiles mihi erãt iuſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.187.b
120 Leuaui oculos meos in montes.383.b
121 Stantes erant pedes noſtri.500.b.17.b 143.b
121 Et abundantia in turribus tuis.202.a
121 Hieroſalem quæ ædificatur vt ciuitas.459.a
122 Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis.334.b
123 Cùm iraſceretur furor eorum.384.b
123 Torrentem pertranſiuit anima noſtra.565.a
123 Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.19.a
124 Dominus in circuitu populi ſui.467.a.211.b
125 Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent.477.a
126 Niſi dñs cuſtodierit ciuitatẽ, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.11.b.467.a
126 Non confundetur, cùm loquetur inimicis ſuis in porta.504.a
129 Apud dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.192.b
129 Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.75.b
131 Sacerdotes tui induantur iuſtitia.473.a 529.a
131 Elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi.245.b.414.b
131 Hæc requies mea in ſæculũ ſæculi.333.a
131 Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum.210.b
136 Super flumina Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus.6.a.400.b.454.a
137 In conſpectu angelorum pſallam tibi.125.a
137 Excelſus dominus, & humilia reſpicit.212.a
138 Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam.353.b
138 Intellexiſti cogitationes meas de lõgè 408.a
138 Super inimicos tuos tabeſcebam.420.b
138 Mirabilis facta eſt ſciẽtia tua ex me.13.b
139 Vir linguoſus non dirigatur in terra.498.b
140 Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labiis meis.498.b
140 Et non communicabo cum electis eorum.776.a
141 Periit fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam.104.
142 In me turbatum eſt cor meum.419.b

143 Homo

143 Homo vanitati ſimilis factus eſt. 205.b 316 a
143 Qui docet manus meas ad præliũ 05 a
144 Et miſerationes eius ſuper omnia opera eius 184.a.11.b
144 Regnum meum regnum omnium ſeculorum.141.a
146 Ædificans Hieruſalem dominus diſperſiones Iſraelis congregabit. 140. b. 456.b
147 Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea ſtabit ſpiritus eius, & fluent aquæ, 81.a. 477.a.364.b
148 Præceptum poſuit & non præteribit. 88 a
149 Et filiæ Sion exultentin rege ſuo. 210.b

Prouerbia.

1 Initium Sapientiæ timor domini. 236.a
1 Proſperitas ſtultorum perdet eos. 201 a
1 Auerſio paruulorũ interficiet eos.121.b. 405.a
1 Vocaui,& renuiſtis.304.a
3 Lignum vitæ eſt iis qui apprehenderint eam.418 b. 79 b
3 Ipſe deludet illuſores 170.a
4 Via impiorum tenebroſa.96.a
4 Remoue à te os prauum 265.a
5 Iniquitates ſuæ capiunt impium.3.b
5 In amore eius delecta te iugiter. 545.a
6 Liga eam in corde tuo iugiter.58.a
6 Sex ſunt quæ odit Deus.129.b
6 Vitæ verò via & correptio & caſtigatio. 379 a
7 Leo rugiens, & rurſus eſuriens princeps impius.230 b
7 Fili honora dominum,& valebis.128 a
7 Neſcit, quod ad vincula ſtultus trahatur. 299 a
8 Ludens in orbem terratum.1 .a
8 Qui in me peccauerit, lædet animã ſuã. 272.b
8 Ego diligentes me diligo.277.b
8 Deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum.
9 Sapientia propoſuit menſam.491.b
10 In multiloquio nõ deerit peccatũ. 498.b
10 Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem.479.a
10 Statera doloſa abominatio eſt apud Deum 540.a
10 Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis.380.a
10 Argentum electum lingua iuſti.267.b
10 Verba impiorum inſidiantur ſanguini. 230.a
10 Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet.449.b
11 Qui ambulat fraudulenter reuelat arcana.214 a
11 Fructus iuſti lignum vitæ 418.a
12 Verte impios,& non erunt.254.b
13 Qui parcit virgæ odit filium ſuum. 99.a
13 Aſtutus omnia agit cum conſilio. 307.b
13 Redemptio animæ viri diuitiæ ſuæ. 473.b
14 Qui miſeretur pauperis beatus erit.197.a
14 Putredo oſſium eſt inuidia.369.b
14 Errent qui operantur malum.363.b
14 Extrema gaudij luctus occupat.346.a
15 Per miſericordiam & fidem purgantur peccata.43.
15 Mẽs iuſti meditabitur obedientiã. 241.a
15 Melius eſt parũ cũ timore domini,quàm triſtari.269.b
15 Impius cum in profundum venit peccatorum,contemnet 450.b
16 Reuela domino opera tua.67.b.174.a
16 In hilaritate vultus regis vita.388.a
17 Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.161.a
18 Iuſtus prior eſt accuſator ſui.215.b
18 Mors & vita in manibus linguæ.498.b 106.a
19 Fœneratur domino,qui miſeretur pauperis. 102.b.197.a
19 Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit 296.b.559 a
20 Pondus & pondus,menſura & menſura, vtrunque abominabile eſt apud Deum. 46 .a 540.a
20 Melius eſt nomen bonum,quàm diuitiæ multæ. 5.b
20 Miſericordia & veritas cuſtodiũt regem. 388 a 219.a
21 Non eſt prudentia,non eſt ſapientia, nõ eſt conſilium contra dominum.
21 Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis.1 7.a
23 Præbe mihi fili mi cor tuum. 77.b
23 Ne comedas cum homine inuido 232.a
24 Cùm ceciderit inimicus tuus,ne gaudeas. 9 .a
24 Et maceria lapidum deſtructa eſt. 507.b
24 Septies in die cadit iuſtus.447.a
25 Qui ſcrutator eſt maieſtatis, obruetur a gloria.547.a
27 Cor iniquitit mala.541.b
28 Iuſtus quaſi leo confidens.47.a
28 Regnãtibus impijs ruina hominũ. 130.a
29 Homo qui blandis fictiſque verbis loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus ſuis.153.b
29 Qui cuſtodit legem,beatus eſt.224.a
29 Rex iuſtus eriget terram.388.a

30 Leo fortiſſimus beſtiarum.366.b
31 Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo. 185.b

Eccleſiaſtes.

1 Vanitas vanitatum,& omnia vanitas. 161.b.327.a.540.a
1 Ecce vniuerſa vanitas & afflictio ſpiritus. 401.b
1 Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus.434.a
2 Riſum reputaui errorem 337.a
3 Omnia pergunt ad vnũ locum, de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur.454 a
7 Melius eſt à ſapiente corripi, quàm ſtultorum laude decipi.379.a
10 Cor ſapientis in dextera eius.241.a
10 Sapientis oculi in capite eius.22 a 148.a
12 Deum time,& mandata eius ſerua, hoc eſt enim omnis homo.400.b

Cantica.

1 Oſculetur me oſculo oris ſui.68 b
1 Meliora ſunt vbera tua vino.
1 Oleum effuſum nomen tuum.85 a
1 Trahe me poſt te 43.a.382.b
2 Capite nobis vulpes paruulas.156 a
2 Ego flos campi & lilium conuallium. 210.b 515.a
2 Sub vmbra illius, quem deſideraueram, ſedi 282 b
2 Oſtende mihi faciẽ tuam, ſonet vox tua in auribus meis 451 b
3 Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum quaſi virgula fumi 174 a
3 Introducam illum in domũ matris meæ. 261.b
3 En lectulum Salomonis, ſexaginta fortes ambiunt illud 339.b
3 Lectulũ fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani 479.b
4 Turris Dauid ex qua mille clypei pendent 30 .b
4 Impetu currunt de Libano 415.a
4 Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te 515 b
5 Anima mea liquefacta eſt.
5 Quo abijt dilectus tuus?201.a
8 Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum. 22 a 517.b
8 Fortis vt mors dilectio 72.b
8 Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem 284 b

Sapientia.

1 Hoc quod continet omnia,ſcientiam habet vocis.12 b
1 Sentite de domino in bonitate.167.a
1 Deus mortem non fecit.221.b
1 Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. 229.b.256.b
2 Spes impij quaſi lanugo.472 a
1 Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictũ. 471.b
1 In maleuolam animam non intrabit ſapientia.504.b
2 Tranſiuit vita noſtra tanquam veſtigium nubis.40 a
2 Excæcauit eos malitia eorum.110.b
3 Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt.5 a
3 Iudicabunt nationes,dominabuntur populis.448.b
3 Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.510.b
4 Inuidia diaboli intrauit mors in orbem terrarum.182.b 358.b
4 Raptus eſt,ne malitia mutaret intellectũ eius 218.a
5 Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra. 260 b
5 Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam.376.b
5 Nos nati continuò deſiuimus eſſe.130.b
5 Sol intelligẽtiæ nõ eſt ortus nobis.151.b
5 Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarum iactãtia quid cõtulit nobis? 96.a. 291 b
5 Stabunt iuſti in magna conſtantia. 248.a
5 Laſſati ſumus in via iniquitatis,ambulauimus vias difficiles.
6 Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. 376 b
6 Si delectamini ſceptris & regnis ò reges populi,diligite ſapientiam 316.b
6 Iudiciũ duriſſimũ his,qui præſunt. 170.b
6 Nec cum inuidia tabeſcente iter habebo. 3 8.b
7 Speculum ſine macula 178.b
9 Mitte domine ſapientiam de cœlis. 37 b
9 Deprimit terrena inhabitatio ſenſum. 325.b
10 Deſcenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum.4 b
13 Vani ſunt homines, in quibus nõ ſubeſt ſcientia.12.b
16 Ingrati ſpes tanquam hyemalis glacies. 231.b
16 Homo per malitiã occidit animã ſuam. 253 a
17 Iniqui vinculis tenebrarũ, & longæ noctis compediti 3.b

Eccleſiaſticus.

1 Aqua ſapientiæ ſaluaris potauit eos. 168.b

1 Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis 53.a.317.b
2 Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei.247.a
2 Væ duplici corde.167.a
2 Cunctæ viæ hominis doloris & ærumnæ plenæ ſunt.326 a
2 Reſpicite,& ſcitote, quia nullus ſperanit in domino,& derelictus eſt 382.b
3 Cor ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus.241.a
3 Cor durum malè habebit.44 b
3 In māſuetudine opera tua perfice. 392.a
3 Aqua extinguit ignem,& eleemoſyna reſiſtit peccato.197.a
3 Quantò maior es, humilia te in omnibus. 502.a
4 Stultus complicat manus ſuas 106 a
5 Noli anxius eſſe in diuitiis.269.b
5 Ne adiicias peccatum ſuper peccatum. 527.b
6 Cogitatum tuum habe in præceptis Dei. 541.a
7 Humilia valde ſpiritum tuum.323 b 193.a
7 Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te.275 b
7 Ne deſis plorantibus in conſolatione. 295.a
7 Vindicta carnis impij ignis & vermis. 450.a
8 Vidi impios ſepultos 266.b
8 Multos perdidit aurum & argentum. 102.a.404.a
10 Initium omnis peccati eſt ſuperbia. 193. a 474.a
10 Quid ſuperbis terra & cinis.323.b
10 Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia 193.a
10 Qualis rector eſt ciuitatis, tales & habitantes in ea 213 b
10 Memoriam ſuperborum perdidit Deus, 298.b
10 Rex inſipiens perdet populum 324 b
12 Non cognoſcetur in bonis amicus. 94.a
12 Verba ſapientium ſicut ſtimuli.381.a
13 Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. 228.b
14 Rigabo hortum plantationis.477.a
15 In medio eccleſiæ aperuit os eius.
15 Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum. 183.b
15 Deus ab initio cōſtituit hominem,& poſuit in manu conſilij ſui.341.b
16 Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum.423.a.493.a
20 Sapientia abſcondita & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque.461.a
22 Fidem poſſide cum amico in paupertate eius 208.b
22 Mortuum lamenteris, quòd ſit luce priuatus.289.a
24 Et ſic in Sion firmata ſum.228.a
24 Quaſi platan' exaltata ſum iuxta aquas. 358.a
24 Et radicaui in populo honorificato. 185.a
24 Quaſi mirrha electa dedi ſuauitatē odoris 318.a
29 Vir bonus fidē faciet eum proximo ſuo. 208.a
31 Beatus vir qui poſt aurū non abiit.269.a
32 Rectorem te poſuerunt noli extolli. 380 b
33 Multam malitiam docuit otioſitas.85.b 196.b
33 Præcordia fatui quaſi rota carri.171 a
33 Væ qui prædaris, nonne ipſe prædaberis. 442.a
34 Hoc ſecundum hoc viſio ſomniorum. 40 b
36 Glorifica manum, & brachium dextrum 441.a
37 Non obliuiſcaris amici tui animo tuo. 191.b
38 Fili in mortuū produc lachrymas. 290.a
40 Subſtantiæ impiorum ſicut fluuius ſiccabuntur.355.b
43 Tempeſtas aquilonis & cōgregatio ſpiritus.10 b
43 Vas admirabile opus excelſi 516.b
51 Liberaſti me domine ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ.516.a

Eſaias.

1 Audite cœli, auribus percipe terra. 406.a
1 Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autē ſpreuerunt me.82.b.385.b
1 Heu cōſolabor ſuper hoſtibus meis, vindicabor de inimicis meis 84.a
1 Niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen.90 b
1 Conuertam manum meam ad te.106.a
1 Quid facietis in die viſitationis.114 b
1 Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum 189 a
1 Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.121.a 299.a.364 b
1 Neomeniam,& ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram.239.a
1 Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis 266.a
1 Populo graui iniquitate, ſemini nequam.

1 Excoquam ad purũ ſcoriam tuam. 267.b
1 Laboraui ſuſtinens. 287 a
1 Si me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. 339.b. 386.b
1 Vulnus & liuor & plaga tumens non eſt curata, 451.b
1 A planta pedis vſque ad caput non eſt in eo ſanitas 393 a
1 Auferte malum cogitationũ veſtrarum. 327.b
1 Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea 347 b. 533.a
1 Cum extenderitis manus veſtras, auertã oculos meos à vobis. 487.b
1 Blaſphemauerunt ſanctum Iſraël.
1 Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo. 538.b
2 Et non leuabit gens contra gentem gladium. 82.b
2 Super omne quod viſu pulchrũ eſt. 213.b
2 Docebit nos vias ſuas. 188.a
2 De Sion exibit lex & verbum domini de Ieruſalem 100 b. 283.b 411.b
2 Erit in nouiſſimis diebus præparatus mõs domus domini. 210 b
2 Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces.
2 Dies domini ſuper omnes cedros Libani.
2 Exaltabitur dominus ſolus in illa die. 300 b
2 Humiliabitur altitudo virorum. 375.a
3 Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te ſeducunt. 154 b
3 Dabo pueros principes eorum 279.b
3 Exaltabitur dominus exercituum in iudicio. 300.b
4 In die illa erit germen domini in magnificentia. 399 b. 456 b
5 Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem. 154.b
5 Væ qui opus Dei non reſpicitis. 12.b
5 Nobiles interierunt fame. 77.a
5 Iratus eſt furore dominus in populum ſuum 178 b
5 Vinea domini exercituum domus Iſraël eſt. 176.b
5 Mutauerunt ius 201 b
5 Plantauit vineam electam 266 a
5 Nubibus mandabo ne pluant ſuper eos. imbrem 147 b
5 Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. 328.b
5 Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. 527.b
5 Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus. 464.a
6 Audite audientes, & nolite intelligere. 108.b
6 Seraphim ſtabãt ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri. 513.b
6 Excæca cor populi huius.
6 Væ mihi quia tacui 63.b 367.a
7 Et vocabitur nomen eius Emanuel 524.a
8 In manu forti erudiuit me. 106.a
8 Congregamini populi, & vincemini. 99.b
8 Voca nomen eius accelera. 28.a
8 Erit vobis in ſanctificationem. 438 a
8 Erit extẽſio alarũ eius implens latitudinẽ terræ tuæ ô Emanuel. 440.b. 204.b
8 Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis. 284 b
9 Alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim. 262 a
9 Principatus eius ſuper humerũ eius. 50.b
9 Princeps pacis. 82.b
9 Multiplicabitur eius imperium. 141.a
9 Succendetur in denſitate ſaltus. 248.a
9 Peribit ſapientia à ſapientibus 350.a
9 Super ſolium Dauid ſedebit. 395.a
9 Iugum oneris eius & virgam humeri eius.
9 Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. 510.b
9 Declinauit ad terram, & eſuriet. 418.a
10 Si fuerit populus tuus Iſrael quaſi arena maris. 90.b
10 Væ qui condunt leges iniquas. 201.b
10 Væ Aſſur virga furoris mei. 300.b
11 Congregauit filios Iſrael. 140.b
11 Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius. 210.a
11 Vitulus & leo & ouis ſimul morabuntur. 366.b
11 Et volabunt in humeris Philiſtiim. 376.a
11 Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium. 434 b
12 Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. 515.a 185.a
13 Onus Babylonis. 150.a. 204 a
13 Dominus exercituum præcepit militiæ belli. 512.a
13 Cœlum turbabo, & mouebitur terra. 441 b
13 Stellæ cœli & ſplẽdor earum non expandent lumen. 368 b
13 Vlulæ in ædibus eius 233.a
13 Erit Babylõ illa glorioſa in regnis. 449 b
14 Contriuit dominus baculum impiorum. 94 b 99.a
14 Perdam Babylonis nomen. 261.a
14 Abietes quoque lætati ſunt ſuper te. 338.a

14 Aſcendam ſuper altitudinem nubium. 191 b
14 Veruntamen ad infernum detraheris ad profundum laci.308 b
14 Detracta eſt ad inf[e]ros ſupbia tua 329.a
14 Ero ſimilis altiſſimo 330 a
14 Et tu vulneratus es,ſicut & nos.316.b
16 Auferetur gloria Moab.298.b
16 Sic erunt filiæ Moab in tranſcenſu Arnon 105.b
17 Auferetur lætitia & exultatio de Carmelo 306.b
16 Super hoc plorabo in fletu Iazer. 31[illegible].a
17 In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ 364.a
18 In vaſis papyri ſuper aquas 153 b
19 Onus Ægypti.332.b
19 Ciuitas ſolis vocabitur vna.351.a
19 Super nubem leuem 190.b
21 Pone ſpeculatorem,& quæcunque viderit,annuntiet.264.a
21 Auferetur gloria Cedar.2[illegible]8.b
21 Repleti ſunt lumbi mei dolore.315.a
21 Surgite principes arripite clypeum 334.a
21 Filius areæ meæ.
22 Vocabit dominus Deus exercituum in illa die ad fletum.370.a
22 Erit quaſi pater habitantium in Ieruſalem.378.a
22 Recedite,amarè flebo.347 a
22 Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius.518 a
22 Quaſi pilam mittet te Deus in terram latam 147.b
23 Vlulate naues maris.37 a.88.a
23 De terra Cetim reuelatum eſt eis 321.b
24 Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.503.b
25 Et faciet dominus exercituum in monte hoc conuiuium.494.b
26 Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, ſaluator ponetur in ea murus, & antemurale. 304 b
26 Cotrui,cùm audirem 39 a
26 Cùm fecero iudicia tua in terra, iuſtitiā diſcent. 48 b
26 Voco ab oriente iuſtum.459.a
29 Viuent mortui tui,interfecti m[ei] reſurgent.426.a
26 A facie tua cōcepimus, & parturiuimus. 17.a
27 In die illa viſitabit dominus in gladio ſuo duro leuiathan.3[illegible]6.a
27 Et occidet cetum,qui in mari eſt.343 a
27 In die illa occidet dominus cetū 367.a
28 Erit dominus exercituum corona gloriæ.104.a
28 Ponam iudiciū in pondere. 120.b.461.b
28 Quem docebit dominus ſcientiā? 503.b 167 a
28 Vexatio dat intellectum auditui. 168.a. 198 a
28 Ecce ego mitto in fundamentis Sion lapidem 33 a
29 Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum longè eſt à me.44[illegible].a
29 Arguentē in porta ſupplantabant. 460 b
29 Peribit ſapientia à ſapientibus [illegible].b
30 Loquimini nobis placentia.[illegible]53.b
30 In ſilētio & ſpe erit fortitudo tua. 443.a
30 Lux ſolis erit ſimpliciter ſicut lex ſeptem dierum 447.a
31 Væ qui deſcendunt in Ægyptum. 319.a
32 Beati qui ſeminatis ſuper aquas multas. 251.a
32 Erit opus iuſtitiæ pax.257.a
33 Reſpice Sion ſolennitatem ciuitatis noſtræ.314.b 145.b
33 Tabernaculum quod nequaquam tranſferri poteſt.413.a
33 Domine miſerere noſtri,te enim expectauimus.381.b
33 Dominus iudex noſter,dominus legifer noſter.210 b
33 Dominus rex noſter ipſe ſaluabit nos. 1 .b
34 Inebriatus eſt in cœlo gladiꝰ meꝰ. 486.a
34 Erit cubile draconum 2 6.a
34 Orientur in diebus eius ſpinæ & vrticæ. 348.a
35 Deus ipſe veniet,& ſaluabit nos.16.a
35 Confortate manus diſſolutas.100 a
35 Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo 212.b
35 Conuertentur,& venient in Sion cū laude, & lætitia ſempiterna ſuper caput eorum.4[illegible]7.b
36 Ecce cōcidit ſuper baculum arundineū. 359.b
37 Ponam circulum in naribus tuis. 4 7.b
40 Omnes ſitientes venite ad aquas.62.a
40 Vox clamantis in deſerto,parate via domini.96.a
40 Super montem excelſum aſcende tu qui euangelizas Sion 6[illegible].b
40 Reuelabitur gloria domini 5[illegible].b
40 Omnis caro fœnū, & omnis gloria eius quaſi flos agri.40 a. 48 b.298 b
40 Rectas facite ſemitas Dei noſtri.18.a
40 Sicut paſtor gregem ſuum paſcet 393.a
40 Ecce Deus veſter,ecce dominus Deus in fortitudine veniet. 53 b
41 Taceant ad me inſulæ.63[illegible].b
42 Firmans terram.95.a

42 Vt educeretes de cõclusione vinctũ. 103.a
42 Gloriam meam alteri non dabo 324.b
42 Calamum quassatum, nõ cõteret, & linũ fumigans non extinguet. 364 a.4 .b
42 Ecce seruus meus, suscipiam eum. 67.b
42 Sicut vir præliator suscitabo zelũ. 178.b
42 Legem eius insulæ expectabant 451.b
43 Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas .b 16.a
43 Ecce ego facio noua. 88.a
43 Ponam in deserto aquam 5 6.b
44 Effundam aquam super sitientẽ. 556.b
44 Qui dico Cyro: pastor meus es. 229 a
44 Deleui vt nubẽ iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua. 7 .b
45 Verè tu es Deus absconditus. 58.a 55 .a
45 Portas ferreas conteram 298 a
45 Ego gloriosos terræ humiliabo 29 .a
45 Mihi curuabitur omne genu. 349 b 211.b
45 Ego dñs, & non est alius amplius. 226.a
45 Rorate cœli de super, & nubes pluãt iustum, aperiatur terra. 521.b
45 Faciens pacem, & creans malum. 167.b
45 Hæc dicit dominus Deus Christo meo Cyro. 12.b
45 Ipse ædificauit ciuitatem meam. 456.b
46 Consilium meum stabit, & voluntas mea fiet. 35.b 188.b
46 Memẽtote istud, & fundamini. 133.a
46 Præuaricatores redite ad cor. 13. b. 21.a 295.b
47 Sede in puluere virgo filia Babylõ. 320.b
47 Sta cum multitudine maleficiorum tuorum. 28 .a
48 Propter me ego faciam, vt non blasphemer 450 a
48 Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis. .b
49 Dedi te in lucem gentium. 65 a. 550.a. 211.a. 258 a
49 Dixit Sion: reliquit me dominus. 57 b
49 Reges videbunt, & cõsurgent principes. 35 a 131.b
49 Magnum tibi est, vt voceris puer meus.
46 In vacuum laboraui. 287.a
50 Speret in nomine domini, & innitatur super Deum suum 339.b
51 Lex à me exibit, & iudiciũ meum 188.a
51 Attẽdite ad petrã, vnde excisi estis. 2 4 b
51 Nũquid tu dñe percussisti superbũ? 3 7 a
52 Quàm pulchri super montes pedes annũciantium, & prædicantium pacem. 218.b 432.a
52 Parabit dominus brachiũ suum in oculis omnium gentium 421.b
52 Ablatus est populus meus gratis 413.b
52 Mũdamini, qui fertis vasa domini. 529.a
52 Induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalẽ ciuitas sancta 133.a. 529 b. 183 a
53 Quis credidit auditui nostro, & brachiũ domini cui reuelatum est 421.b
53 Oblatus est, quia ipse voluit 555 a 15.b
53 Verè dolores nostros ipse tulit, & lãguores nostros ipse portauit. 391.a. 191.b
53 Tanquam ouis ad occisionẽ ductus est. 87.b
53 Abscissus est de terra viuentium. 109.b
53 Scient in infirmitatem. 253.a
53 Si posuerit pro peccato animã suam, videbit semen longæuum. 2 .b
53 Quasi agnus coram tondente sic obmutescet. 7 .b
53 Vidimus eum, & non erat aspectus 119.a
53 Generationem eius quis enarrabit? 124.b 420.a
5 Præcedet vos dominus, & congregabit vos 156.b
53 Propter scelus populi mei percussi eum 54 .b
53 Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. 569.a
54 In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te 45 .b
54 Lauda sterilis, quæ nõ paris. 212.b. 430.a
54 Ad punctũ in modico dereliqui te. 222.a
55 Omnes sitientes venite ad aquas 220.b
55 Montes & colles cantabunt coram vobis laudem. 255.a
55 Ecce testem populis meis dedi te 258.a
55 Erit dominus nominatus in signum æternum 118.a
55 Venite emite absque argento, 206.b
55 Inclinate aurem vestrã, & venite ad me. 411 .b
56 Canes muti non valentes latrare. 274.a
57 Mare mare feruens, quod quiescere non potest. 4 b
57 Viri misericordiæ colliguntur. 329.b
57 Creauit fructum labiorum pacem. 142.a 164.a
58 Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam 378, b. 81 a
58 Frange esurienti panem tuum. 21 .b
59 Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum. 198.a
59 Et aporiatus est, quia non est qui occurreret 4 9 b
59 Peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis 451.b
59 Et veniet Sion redemptor. 4 2.a
59 Non est qui iudicet verè. 258 a
60 Ambulabunt gẽtes in lumine tuo 3 .a

6 Qui

60 Qui ſunt hi, qui vt nubes volant. 168.b 541.b
60 Leua in circuitu oculos tuos, & vide. 468 a
62 Eris corona gloriæ in manu domini. 574.a
63 Vbi eſt qui adduxit eos de mari cum paſtoribus ſuis 229.a
64 A facie tua montes defluent. 386 b
64 Non eſt domine qui inuocet nomen tuũ. 157.a
64 Abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos. 451.b
65 Tota die expandi manus meas ad populum non credentem. 90.b
65 Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis. 404 b
65 Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora 188.b. 416 a
65 Lupus & agnus paſcentur ſimul. 262.a
66 Cœlum ſedes mea eſt. 16 b. 151.b
66 Ecce dominus in igne veniet. 116 b
66 Sicut cœli noui & terra noua. 139.b
66 Vermis eorum non morietur. 361 b
66 Tenentes ſagittam in Italiam. 373.b

Ieremias.

1 Ne timeas à facie eorum, quia tecum ego ſum. 4 b
1 Virgam vigilantem ego video 92 b
1 Vt euellas, & deſtruas, & diſperdas. 394.b
1 Ab aquilone pādetur omne malum 440.a
1 Ollam ſuccenſam ego video. 10.a
2 Me dereliquerunt fontẽ aquæ viuæ 14 b 221.b
2 Deſperabimus, poſt cogitationes noſtras ibimus 382 b
2 Elongauerũt ſe à me patres veſtri. 280.a
2 Tranſite ad inſulas Cetim. 321 b
2 Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquã turbidam? 336.a
2 Vide vias tuas in conualle. 418 b
3 Introducam vos in Sion, & dabo vobis paſtores ſecundum cor meum. 316 b
3 Iuſtificabit animã ſuam auerſatrix Iſrael. 276.a
3 Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ 401.a
3 Tu fornicata es cum amatoribus multis. 220 b. 185.a
4 Malum ego adduco ab aquilone 10.b
4 Laua à malitia cor tuum. 241.a. 417 a
4 Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas 328.a
4 Vſquequo morabũtur in te cogitationes. noxiæ 317.b
5 Indurauerunt facies ſuas ſuper petram. 243.a
5 Negauerunt dominum, & dixerunt. 90.b
6 Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta. 189 a
6 Ambulantes fraudulenter vt æs & ferrũ. 201 b 272.a
6 Ambulate in via bona. 398.b (45 a
7 Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo.
7 Ne obſiſtas mihi. 157.a
7 Quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Ieruſalem. 306 b
7 Vt faciant placentas reginæ cœli. 253.a
8 Vox clamoris filiæ populi mei 71.b
9 Ego ſum dominus, qui facio miſericordiam. 11.b
9 Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum 92.b. 115.a
9 Aſcendit mors per feneſtras noſtras. 472.b
9 Extenderunt linguam ſuam arcum mendacij. 498.b
10 Ipſe eſt rex viuens, & rex ſempiternus. 311 b
10 Corripe me domine, veruntamen in iudicio & non in furore. 508.a
11 Mittamus lignum in panem eius. 179.b
11 Ego quaſi agnus manſuetus. 328.a
14 Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt. 304.a
15 Ignis ſuccenſus eſt à furore meo. 127.b 231 a
15 Infirmata eſt quæ peperit ſeptem. 212.b
15 Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me. 271.a
15 Non eſt anima mea ad populum iſtum. 276.b
15 Sume calicem vini furoris huius. 279.a
15 Laboraui rogãs, & diſperdam eos. 187.a
16 Seruietis diis alienis die ac nocte. 101.b
16 Ecce ego mitto piſcatores multos. 505.a
16 Ad te gentes venient ab extremis terræ. 350.a
17 Maledictus homo, qui confidit in homine. 339.a
17 Recedentes à te domine, in terra ſcribentur 158.b
18 Non peribit lex à ſacerdote. 103 b
18 Surge, deſcende in domum figuli. 41.b
19 Ecce venient dies, dicit dominus, & viſitabo ſuper omnem. 328.a
20 Et miſit eum in neruũ, quod erat in porta Beniamin. 4.b
21 Succendam ignem in ſaltum eius. 248.a
22 Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus in manu dextera mea. 333.b

22 Omnes paſtores tuos paſcet ventus.401 a
22 Nolite flere mortuum, nec lugeatis.92.b
23 Non mittebam eos, & ipſi currebãt 44 a
23 Auferam ſuper eos mala, annum viſitationis.114 b
3 Cœlum & terram ego impleo.353 b
3 Væ paſtoribus qui diſpergunt, & dilacerant gregem 391.a
23 Ecce dies venient, dicit dominus, & ſuſcitabo Dauid germẽ iuſtum, & regnabit rex.356.a 456.b
25 Ponam eos in ſtuporem, & in ſibilum, & in ſolitudines ſempiternas.309.a
26 Noli ſubtrahere verbum, ſi fortè audiãt. 46.b
30 Seruiẽt domino Deo ſuo, & Dauid regi ſuo, quem ſuſcitabo eis.431 a
31 Creauit dominus nouum ſuper terram 49.b
31 In charitate perpetua dilexi te 277 b
31 Caſtigaſti me domine, & eruditus ſum.5.a
31 Feriam domui Iſrael & domui Iuda teſtamentum nouum 187 b
31 Propitiabor iniquitati eorum 75.b
32 Congregabo eos de vniuerſis terris. 140 b.410.b
32 Verterũt ad me terga, & nõ facies 280.a
48 Ablata eſt lætitia & exultatio de Carmelo 104 b
48 Quaſi aquila volabit.204.b
48 Maledictus qui prohibet gladiũ ſuum à ſanguine.380.a
48 Omne caput caluitium, & omnis barba raſa erit.290 a
48 Cor meum ad Moab quaſi tibia reſonabit.315.a
49 Poſt hæc reuerti faciam fugiẽtes & captiuos 299.a
49 Extendet alas ad Moab 204 b
49 Periit conſilium à filiis.103 b
50 Recedite de medio Babylonis, & de medio Chaldæorum egredimini.8 b
Thren.1. Viderunt eam hoſtes, & deriſerũt ſabbata eius.533.a
Thre.1 Hoſtes eius quieti ſunt.302.a
Thre.1. Facta eſt quaſi vidua domina gentium.133.b
Thre 2. Peccatum peccauit Ieruſalẽ, propterea inſtabilis facta eſt 147.b
Thre.2 Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta.164.b
Thre.2. Defecerunt præ lacrhymis oculi mei 476.b
Thre 2. Plauſerunt ſuper te manibus tranſeuntes per viam.255.a
Thre.2. Cogitauit dominus diſſipare murũ filiæ Sion.305.a
Thre.2. Mouerunt capita ſuper filias Ieruſalem.305.b
Thre.2. Proiecit de cœlo in terram inclytam Iſrael 331.b
Thre.3. Inundauerunt aquæ ſuper caput meum.175.b
Thre.3. Oculus meus deprædatus eſt animam meam in cũctis filiabus vrbis meæ. 305.b
Thre.3. Inundauerunt aquæ ſuper caput meum.285.b
Thre.3. Leuemus corda noſtra cũ manibus ad dominum 489.b
Thre.3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam te prouocauimus.489 b
Thre.3. Miſit in renes meos filias pharetræ ſuæ.145.a
Thre.4 Saphiro pulchriores.30 b
Thre.4. Paruuli petierunt panem, & non fuit, qui frangeret eis 77.a
Thre.4. Manus mulierum miſericordium coxerunt.83 a
Thre.4. Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis.104.b
Thre 4. Ad te quoq; perueniet calix.279.a
Thre 4 Facies ſacerdotum non erubuerunt.249.a
Thre.5. Propter montem Sion, qui diſperiit.419.a
Thre 5. Conuerte nos domine ad te & conuertemur.423.

Baruch.

2 Statuam illis teſtamentum alterum ſempiternum.188 a.411 b
3 Hic eſt Deus noſter, & non extimabitur alius aduerſus eum.504.a
4 In ira Dei ad iracundiam prouocaſtis dominum.147.a

Daniel.

2 Abſciſſus eſt lapis de mõte ſine manibus 525 b
2 Vidit Nabuchodonoſor ſomnium, & cõterritus eſt ſpiritus eius 498.a
2 Lapis qui percuſſit ſtatuam.5 5.a
3 Ecce ego video quatuor viros ſolutos ambulantes in medio ignis 7 b
3 Regnum eius, regnũ ſempiternum. 141.a
4 Peccata tua eleemoſynis redime 43.a
4 Poteſtas eius poteſtas ſempiterna.318.b
7 Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt.50.b
7 Cor eius datum eſt ei 2.b
7 Sine manu conteretur.443.a
9 Propter temetipſum inclina Deus aurem tuam.489.b
9 Vir deſideriorum es.182.b

10 Vir

10 Vir deſiderium intellige.41.b
10 Nec vnguento vnctus ſum. 34.b
11 Stabit in terra inclyta.149.b
12 Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt.163 b
12 Qui docti fuerint fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti. 451.a 188 b
12 Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.357.a
13 Flens reſpexit ad cœlum Suſanna.7.b

Oſæas.

1 Obliuione obliuiſcar eorum.249.a 335.a
1 Congregabuntur filij Iſrael,& filij Iuda pariter 140.b
2 Sepiam viam tuam ſpinis.64.a
2 Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.64.b
2 Dicam non populo meo populus meus es.65.a
2 In tribulatione ſua manè conſurgent ad me.169.a
2 Sponſabo te mihi in fide 186.a
2 Miſerebor eius,qui fuit abſque miſericordia.213 a
2 Ceſſare faciam omne gaudium eius.239.a
2 Vadam,& reuertar ad virum meum priorem.244 b
2 Argentum multiplicaui ei,& aurum, quæ fecerunt Baal.102 a 186 b
3 Poſt hæc reuertentur filij Iſrael.397.a
4 Populus meus in ligno ſuo interrogauit. 179.b
4 Non viſitabo ſuper filias veſtras,cùm fuerint fornicatæ 19 .a
4 Maledictum & mendacium & homicidium & furtum & adulterium.126 b
4 Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius 285.a
4 Gloriam eorum in ignominiam commutabo.199 a
4 Quoniam tu ſcientiam repuliſti, repellam & ego te 391.a
4 Comedent & non ſaturabuntur.418.a
4 Peccata populi mei comedent 534.a
5 Victimas declinaſtis in profundum.[illegible]2.a
5 Clangite buccina in Gabaah, tuba in Rama.381 a
6 Miſericordiam volo & non ſacrificium. 189 a
8 Aurum ſuum & argentum ſuum fecerunt idola.102.a
8 Quaſi aquila ſuper domum domini.204.b
8 In gutture tuo ſit tuba.381.a
8 Ipſi regnauerunt, & non ex me 389.b
8 In aranearum telis erit vitulus Samariæ. 452.b
9 Propter malitiam & inuentionem eorum de domo mea eijciam eos.180.a
10 Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. 154.b
10 Loquuntur verba viſionis inutilis. 260 a
10 Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis.364.b
11 Ex Aegypto vocaui filium meum. 253.a 82 b
11 Cœpit gladios de ciuitatibus eius.155.a
11 In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis.244 b 39[illegible].b
12 Viſitatio domini ſuper Iacob 95.a
12 In manibus prophetarũ aſſimilatus ſum. 153 a
12 Chanaan in manu eius ſtatera doloſa. 206.a
12 Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis.31[illegible].b
13 Perditio tua ex te Iſrael, tantummodo in me auxilium tuum.42 b
13 Conſolatio ablata eſt ab oculis meis. 75.b
13 Saturati ſunt,& eleuauerunt cor ſuum. 194.a

Ioel.

2 Dies nubis caliginis & tenebrarum. 10.b
2 Inter veſtibulum & altare plorabũt ſacerdotes miniſtri domini. 11[illegible].b 391.a
2 Conuertimini ad me in toto corde veſtro. 371.b 246.b 143.b
2 Venit dies domini quia prope eſt dies tenebrarum.346.a
2 Effundam de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnem 452.b
3 Conſurgant,& aſcendant gẽtes in vallem Ioſaphat. 426.a
3 Stillabunt montes dulcedinem,& colles fluent lac.554.b

Amos.

1 Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non cõuertam eũ.112.a 447.a 295.b
1 Mittam ignem in domum Azabel. 238.a
2 Perijt fuga à veloce 103.b
3 Viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.96.b
3 Leo rugiet,quis non timebit? 178 b
5 Odio habuerunt corripientem in porta. 460.b
5 Portaſtis tabernaculum Moloch.10[illegible].b
5 Leuo ſuper vos planctum domus Iſrael. 370.b [illegible]39.b
5 Si obtuleritis holocauſtomata,munera veſtra non ſuſcipiam.189.a
5 Odi & proieci feſtiuitates veſtras.239.a
7 Ecce dominus ſtans ſuper murum litum, & trulla cementarij in manu eius 5.a

7 In Bethel non adijeias vltrà vt prophetes, quia ſanctificatio regis eſt.
8 Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum. 290.a
8 Emittam famem in terram, & non famem panis 418.a

Abdias.

1 Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum. 204.b 211.b
1 Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiã de monte Eſau 403.a

Ionas.

1 Surge & vade in Niniuem ciuitatem grandem. 41.b
1 Fugit à facie domini 72.a

Michæas.

1 Oſtendit malum à domino. 167.b
1 Super hoc plangam & vlulabo, quia deſperata eſt plaga eius. 427.a
2 Aſcendit enim pandens iter ante eos. 16.a 239.b
3 Si quis non dederit in ore ipſorum quippiam. 334.b
3 Oſſa eorum confregerunt. 139.a
4 Regnauit dominus ſuper eos in mõte Sion. 141.a 241.b
4 Mons domus domini in vertice montium. 515.a
5 Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores. 400.b 229.a
5 Perire faciam ſculptilia tua. 349.b
5 Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſrael 534.b
6 Nunquid iuſtificabo ſtateram impiã, & ſaccoli pondera doloſa? 113.b
7 Deponet iniquitates noſtras, & proijciet in profundum maris. 6.b
7 Iram domini portabo, quia peccaui ei. 280.a

Nahum.

1 Liber viſionis Nahum. 219.b
1 Indignatio eius effuſa eſt tãquã ignis. 11 a
2 Non audietur vltra vox nunciorum ſuorũ. 153 a
2 Reddidit dominus ſuperbiam Iacob, ſicut ſuperbiam Iſrael. 105.a
3 Intra in lutum, & calca ſubigens. 71.a
3 Comedet te ignis. 232.a
5 Omnis qui viderit te, reſiliet à te. 307.b

Habacuch.

2 Iuſtus ex fide viuit.
3 Cogitaſti confuſionem domui tuæ, conciſiſti populos multos. 387.b 575.a
3 Oratio Habacuch pro ignorantijs. 545.b
3 Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. 83.b
3 Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ. 293.b
3 Altitudo manus ſuas leuauit. 375.a
3 Aſpexit & diſſoluit gentes, & contriti ſunt montes ſæculi. 387 a
3 Ibi abſcondita eſt fortitudo eius. 411.b
3 Et cornua in manibus eius. 518.a

Sophonias.

1 Et corpora eorum ſicut ſordes 174.b
1 In igne enim cœli deuorabitur omnis terra. 278.b
2 Extendet manum ſuam ſuper aquilonem. 158.a
1 Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum. 300.b
3 Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ. 100.a
3 Lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem. 305.b 430.b
3 Effundam indignationem meam 409.a

Aggæus.

1 Factum eſt verbum domini in manu Aggæi. 106.a
1 Seminaſtis multum & intuliſtis parum. 55.b
2 Interroga ſacerdotes legem. 278.b 531.a
2 Quis in vobis eſt relictus, qui vidit domũ iſtam in gloria ſua prima. 412.a

Zacharias.

2 Ego ero eis murus igneus in circuitu. 467.a 390 a 304.b
2 Ecce vir & in manu eius funiculus menſorum. 459.b
3 Ecce ego adducam ſeruum meum orientem. 136.a
3 Oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem magnum. 568.a
4 Ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius. 429.b
5 Ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ. 332.b
6 Ecce vir, oriens nomen eius. 196.b 568.a 524.a
6 Hæc eſt amphora egrediens, & dixit. 148.a
6 Qui egrediuntur in terram aquilonis requieſcere fecerunt ſpiritum meum. 434.a
7 Cor ſuum poſuerunt vt adamantem. 44.b
9 Tu in ſanguine teſtamenti emiſiſti vinctos. 188 b 308.b
9 Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalẽ. 75.b 305.b
10 Viſitauit dominus exercituum gregem ſuum. 22 b 283.a 393.b

10 Sibilabo eis,& congregabo illos, quoniã redemi eos.394 a
11 O paſtor & idolum 148.a
11 Aperi Libane portas tuas.205.b
11 Succiſus eſt ſaltus munitus 248.a
11 Vnam vocaui decorem, alteram vocaui funiculum.262.a
11 Vlula abies,quia cecidit cedrus.358.a
11 Ego ſuſcitabo paſtorem,qui derelictum non cuſtodit.389.b
12 Effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum.216.a
13 In die illa erit fons patẽs domui Dauid. 14.b.151.b.415.a
13 Percutiam paſtorem & diſpergẽtur oues gregis.170.b.214.a
14 Et conſeretur manus eius ſuper manum proximi.145.b
14 Erit dominus rex ſuper vniuerſam terrã. 430 a

Malachias.

1 Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. 170.b
1 Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus. 433 a
1 In omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda 573 b
2 Pactum vitæ & pacis fuit cum eo.142 a
2 Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam. 391.a.278.b.531.a
3 Ego dominus,& non mutor 78.a.59.a
3 Et purgabit filios Leui.1[illegible].a
3 Ipſe enim quaſi ignis conflans. 177.b 267.b
4 Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ.2[illegible].b.142.b
4 Ego mittã vobis Eliam prophætam, antequam veniat dies domini 4[illegible]2.b

1. Machabæorum.

5 Concluſi ſunt ab eo in turribus.103.a
6 Reſulſit ſol in clypeos aureos.285.b
10 Stola ſancta induit ſe Ionathas.155 a

2. Machabæorum.

2 Quæ gens non hæreditauit regnum eius. 409 a

Matthæus.

1 Liber generationis Ieſu Chriſti 51.a. 55.a
1 Filij Dauid,filij Abrahãm.542.b
1 Ioſias autem genuit Iechoniam 8.a
1 Vocabis nomen eius Ieſum.16 a
1 Ecce virgo concipiet, & pariet filium, 524.a
2 Ecce magi ab oriente venerunt.1[illegible]2.b
2 Turbatus eſt rex Herodes, & tota Hieroſolyma cum illo. 57.a
2 Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorũ 430.b
2 Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſrael 507.a. 534.b
2 Et tu Bethleem terra Iuda nequaquã minima es.[illegible]6.a
3 Cœli aperti ſunt ſuper eum 7.b
3 Iam ſecuris ad radicẽ arboris poſita eſt. 1.5.a
3 Pœnitentiam agite.246.a.488.
3 Ventilabrum in manu domini.340 b
4 Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.62.a.506.a
4 Non in ſolo pane viuit homo,ſed in omni verbo,quod procedit ab ore Dei. 144.b
4 Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerutes,119.a
4 Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant.194.a
4 Quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunauit.194 b.370 b
4 Vidit duos fratres, Simonem qui vocabatur Petrus,& Andream fratrem eius. 337.a.338 b
5 Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam.5 b 243.b.441 a.559.a
5 Beati eſtis, cùm maledixerint vobis homines 41.a
5 Beati pacifici.91.a.130.a
5 Beati pauperes ſpiritu.189.a.102.a.195.b 199.a.178 b
5 Beati mites,quoniam ipſi poſſidebunt terram.158.b
5 Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.178.b.197.b 217.a
5 Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolabũtur.349.a 477.a
5 Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.415.b,172.b
5 Vos eſtis ſal terræ.72.b 181.a.387.b
5 Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.505 b 55 b
5 Vos eſtis lux mundi. 188.b
5 Non accendunt lucernam, & ponunt eã ſub modio.379 b
5 Sic luceat lux veſtra, vt videant opera bona veſtra 41[illegible].a
5 Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.515.a.571.a
5 Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. 766.a
5 Qui dixerit fratri ſuo rach 85.a
5 Si quis te percuſſerit in vna maxilla,

præbe

præbe ei alteram.299.b
5 Diligite inimicos veſtros.403 a
5 Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquá ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum 560.b
6 Attendite ne iuſtitiá veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. 52 .a 222 b
6 Conſiderate volatilia cœli.13.b
6 Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum. 13.b 4 1 b
6 Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes.26 .b 22.b
6 Quærite primũ regnum Dei,& iuſtitiam eius. (:0 a
6 Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ.
6 Tu autẽ cùm ieiunas,vnge caput tuum. 118.b 195.a
6 Si oculus tuus fuerit ſimplex,totum corpus lucidum erit 148.a
6 Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra.
6 Et ne nos inducas in tentationem.214 b
6 Te autem faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. 357.b
6 Sanctificetur nomen tuum.414.a
6 Amen dico vobis,receperunt mercedem ſuam 512 b
6 Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. 404.a
7 Attendite à falſis prophetis,qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium. 266 b 156.b 9.a 395 a
7 Quo iudicio iudicaueritis iudicabimini. 104 a
7 Aſſimilatur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram.164.b
7 Nolite ſanctum date canibus,nec margaritas proijciatis ante porcos 106.b
7 Omnis arbor quæ non facit fructũ bonum excidetur 179.b.560.b
7 In qua menſura menſi fueritis,eadem remetietur vobis.197 b
7 Omnis qui audierit verba mea hæc,& fecerit ea, aſſimilabitur viro ſapienti. 432.
7 Lata porta & ſpatioſa eſt, quæ ducit ad perditionem.440.a
7 Intrate per anguſtam portam.248.a
8 Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. 71.b 533.
8 Factáque eſt tranquillitas magna 87.b
8 Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos.196.b.156.a 102.b
9 Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? 138 a
9 Cùm tranſiret Ieſus vidit hominem ſedentem in telonio.183.a
9 Et ſurgens ſecutus eſt eum. a
10 Timete eum,qui poteſt corpus & animá perdere in gehennam.165.b
10 Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. 5.b 397.b
10 Qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit. 0 a
10 Ecce ego mitto vos ſicut oues inter lupos.47.a.338.b
10 Non veni pacem mittere, ſed gladium. 330.a
10 Qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me,non eſt me dignus.247.a
10 Nolite portare virgam 339.a
10 Nolite timere eos,qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. 163.b
11 Cùm audiſſet Ioannes in vinculis opera Chriſti 4.b
11 Cõfiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. 492
11 Diſcite a me,quia mitis ſum, & humilis corde.178.b 119.b.193 b
11 Beatus, qui non fuerit ſcandalizatus in me.127.a
11 Venite ad me omnes,qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. 332.d 333.a.399 a.495.a
12 Sic erit filius hominis in corde terræ. 241.a.315.b
12 Volumus à te ſignum videre.166 b
12 Omne regnum in ſeipſo diuiſum deſolabitur 531 b.130 a
12 Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.
12 In his duobus mãdatis vniuerſa lex pendet,& prophetæ.496.a
13 Simile eſt regnum cœlorum ſagenę miſſæ in mare.486.a.15 b
13 Inuenta autem vna margarita,abijt.48.a
13 Venit inimicus, & ſuperſeminauit zizania. 96 b
13 Aliud cecidit inter ſpinas.348.a
13 Simile eſt regnum cœlorũ theſauro abſcondito in agro 413.a
15 Egreſſus inde Ieſus ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis.307 a
15 Cor eorum longè eſt à me.71.a
15 De corde enim exeunt malæ cogitationes.415.b
16 Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum.193.b.18.a 370.b
16 Quem dicunt homines eſſe filium hominis.

minis. 39.b
16 Caro & ſanguis non reuelabit tibi 93.b
16 Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis. 422.b 223.a
16 Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. 17.b 371.b
16 Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi 391.b
16 Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. 497.a 480.a 431.b
16 Quodcunque ligaueritis ſuper terram, erit ligatum in cœlis. 539.a
16 Tibi dabo claues regni cœlorum 551.a
17 Et transfiguratus eſt ante eos. 128.
17 Et ecce apparuerũt illis Moyſes & Helias cum eo loquentes. 486.b
18 Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli. 193.b
18 Quoties peccauerit in me frater meus, & dimittam ei? vſque ſepties? 447.a
18 Nõ ſolùm ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. 382.b
18 Serue nequam omne debitum dimiſi tibi. 510 b
18 Quicunque ſe humiliauerit ſicut paruulus hic. 502.a
19 Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te 9.b 27.b
19 Niſi efficiamini ſicut paruulus iſte. 49.a
19 Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnũ cœlorum. 357.b. 196.a
19 Omnis qui reliquerit aliquid propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit 197 a
19 Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 471.a 384.a 257.b
19 In regeneratione cũ ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim. 448.b
20 Ite vos in vineam meam. 13 b
20 Quid ſtatis hîc tota die ocioſi? 197.a 85.b
20 Simile eſt regnum cœlorum homini regi. 178 b
20 Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum. 279.b
20 Scitis quia principes gentium dominantur illis. 380 b
20 Dic vt ſedeãt hi duo filij mei vnus ad dexteram, alter ad ſiniſtram tuam 381.b
20 Voca operarios, & redde illis mercedem ſuam. 412 b
20 Multi enim ſunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. 422.b
21 Ecce rex tuus venit tibi manſuetus. 73.b
21 Eiecit de templo ementes & vendentes. 496.a
22 Amice quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? 556.a 133.a
22 Verax es, & viam Dei in veritate doces. 226.b
22 Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. 266.b 551.b 428.a
22 Multi ſunt vocati, pauci verò electi. 486.a
22 Dicite inuitatis: ecce prandium meum paraui. 495.a
22 Diliges proximum tuum ſicut teipſum. 500.b
22 In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. 496.a
23 Quoties volui cõgregare filios tuos, quẽadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſub alis, & noluiſti 90.b 201.a 452 a
23 Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. 491.a 109.a
23 Ieruſalem Ieruſalẽ quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui miſſi ſunt ad te. 121 a 288 b
23 Implete menſuram patrum veſtrorum. 220 a
23 Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter. 388.a
23 Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ. 472.b
24 Quoniam abũdabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. 451.a
24 De die autem illa & hora nemo ſcit, nec angeli cœlorum 448.a
24 Erit enim tunc tribulatio magna. 81.b
25 Vigilate, quia neſcitis diem nec horam. 26.b
25 Vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua. 101.b
25 Quod vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis. 198.a
25 Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua. 127.a
26 Hoc eſt corpus meum. 77.b
26 Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti. 188 b
26 Percutiam paſtorem, & diſpergẽtur oues 214.b
27 Et egreſſus intrò ſedebat cum miniſtris, vt videret finem 8.b
27 Habebat autem tunc vinctum inſignem. 265.a
27 Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 291.a 198.b
27 Et abiens laqueo ſe ſuſpendit. 9.b
27 Monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, quæ dormierant, ſurrexerunt.

runt.310.a 327.b
28 Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.534 b
28 Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationē ſæculi. 371.b 116.b 573 b 509.b

Marcus.

1 Vox clamantis in deſerto.14.b
1 Non veni vocare iuſtos,ſed peccatores ad pœnitentiam.346.a
2 Vidit Leui Alphæi ſedētem ad telonium. 1.a
4 Sic eſt regnum Dei quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in terram, & dormiat.468
8 Miſereor ſuper turbam hanc.11.b
8 Quidam ex eis ex longè venerunt 71.b
9 Bonum eſt tibi debilem intrare in vitam æternam.361 b
9 Hoc genus dæmoniorum, in nullo poteſt exire niſi in oratione & ieiunio. 371.a
9 Omnis victima ſale ſalietur.521.a
13 Cùm videritis abominationem deſolationis.103.a
14 Simon dormis? 380.a
16 Exprobrauit incredulitatē eorū, & duritiam cordis.45.a
16 Aſſumptus eſt in cœlum.133.a
16 Valde manè vna ſabbatorum veniunt ad monumentum.336 a
16 Prædicate euangelium omni creaturæ. 482.b

Lucas.

1 Miſſus eſt Gabriel angelus ad Mariam. 68 a 185.a
1 Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri.11.b
1 Vox clamantis in deſerto 14 b
1 Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ 50.a
1 Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.83.b
1 Benedictus dominus Deus Iſrael,quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuę 114.b
1 Suſcepit Iſrael puerum ſuum 114 b
1 Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſæculo ſunt prophetarum eius. 121.a
1 Ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. 12[illegible].b
1 Dabit illi dominus Deus ſedem Dauid patris eius.141.a
1 Fuit in diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos quidam.305.b
1 Erexit cornu ſalutis nobis 342.b
1 Vocabis nomen eius Ieſum.396 a
1 Regnabit in domo Iacob in æternum. 430.b
1 Viſitauit nos oriens ex alto.456.b 507.a
2 Non erat ei locus in diuerſorio.32.a 87.a
2 Homo iuſtus & timoratus.59.b
2 Ecce poſitus eſt hic in ruinā, & in reſurrectionem multorum.117.b 296.b
2 Nunc dimittis ſeruum tuum domine. 259.a
2 Tuam ipſius animam pertranſiuit gladius. 339.b
2 Gloria in excelſis Deo.402.a
2 Par turturum,aut duos pullos columbarū. 41 a
2 Fili quid feciſti nobis ſic?533.a
3 Facite fructus dignos pœnitentiæ. 225 a
5 Vidit publicanum nomine Leui ſedentem Ad telonium 1.a
5 Non veni vocare iuſtos,ſed peccatores. 488.a
6 Elegit Ieſus duodecim,quos Apoſtolos nominauit.505.a
7 Pedes eius lachrymis abluit. 89.b
7 Cum appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus ferebatur.524.a
8 Aliud ſemen cecidit ſuper terram.[illegible]4[illegible].b
8 Qui habet aures audiendi audiat.148.b
8 Aliud ſemen cecidit ſecus viam.446 a
9 Nemo mittens manum ad aratrū,& reſpiciens retro,aptus eſt regno Dei.10.a
10 Angelus cecidit de cœlo.9.b
10 Miſericordia motus acceſſit ad eum 11.b
10 Porrò vnum eſt neceſſarium.93.b
10 Nolite portare ſacculum nec perā. 102.a
10 Deſignauit dominus alios ſeptuaginta duos.116.b
10 Gaudete,quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.124.a 571.a 363.b
10 Nolite portare calciamenta.184.b
10 Hoc fac,& viues.237.b
10 Homo quidam deſcendebat à Ieruſalem in Iericho.363.b
10 Mitto vos ſicut agnos inter lupos. 338.a
10 Qui vos audit,me audit.420.b
10 Meſſis quidem multa,operarij autem pauci.537.a
10 Dignus eſt operarius mercede ſua. 569.a
11 Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuū in pace ſunt omnia, quæ poſſidet. 439.a
11 Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.424.a 54.b 58 a
11 Omne regnum in ſeipſo diuiſum deſolabitur.139.a 531.b
11 Petite & dabitur vobis.489.b
12 Ignem veni mittere in terram,& quid volo niſi vt accēdatur. 23 b 127.b 447.b 177 b
12 Nolite timere puſillus grex.47.a 465 b

12 Attendite à fermento phariſæorum. 533.b 156.b
12 Facite vobis ſacculos, qui non veteraſcũt. 197.b
12 Seruus qui cognouerit voluntatem domini, & non fecerit, vapulabit multis. 141.b
12 Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. 515.a
13 Ieruſalem Ieruſalem, quę occidis prophetas. 88 a
14 Qui ſe exaltat humiliabitur, qui ſe humiliat exaltabitur. 89 b 1·9.b 163.a
14 Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos 526.a
15 Vidit illum pater ipſius, & miſericordia motus eſt. 11.b
15 Gaudium erit in cœlis ſuper vno peccatore. 147 b 383.b
15 Omnia bona ſua diſſipauerat. 582.b
15 Ouem perditam quæſiuit ibidem.
15 Adducite vitulum ſaginatum, & occidite. 542.b
16 Redde rationem villicationis tuæ. 51.a
16 Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. a 7.b
16 Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in infernum 372 a 449 a
17 Regnum Dei intra vos eſt. 413.a
18 Solus Deus bonus eſt. 192.b
18 Nõ eſt voluntas patris, vt pereat vnus ex his puſillis 383.b
19 Negotiamini dum venio. 515.a 50.b
19 Videns ciuitatem fleuit ſuper illam. 51.b 76 a 92 b 252 b
19 Eò quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ. 14 b
19 Domus mea domus orationis vocabitur. 490.a
19 Quicũque voluerit inter vos maior eſſe, ſit veſter miniſter 501.a
21 In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. 44.a
21 Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum. 368 b
21 Reſpicite & leuate capita veſtra, quia appropinquat redemptio veſtra. 554 b
22 Ecce Satanas expetiuit vt cribraret vos. 408 a
23 Hodie mecum eris in paradiſo. 549.b
24 Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via? 23.b 526.a
24 Quid turbati eſtis, & cogitationes veſtras aſcendunt, &c 165 b
24 Vna autem ſabbati valde diluculo. 336.a
24 Interpretabatur ipſis omnia, quæ de ipſo erant ſcripta. 343.a
24 Sic oportuit pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis. 384.a

Ioannes.

1 In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ. 14.b 25.a 38.b
1 Et factum eſt verbum domini ad Ioannẽ. 2.b
1 Ille erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum 27.a 341.b
1 De plenitudine eius nos omnes accepimus. 19.a
1 Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 178.b 41.b 1·7.a 541 a
1 Securis ad radicem arboris poſita eſt. 79.b
1 Vox clamantis in deſerto. 6.a
1 Verbum caro factum eſt. 184.b
1 Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. 274.b 410.b
1 Mundus eum non cognouit. 336.b
1 Lex per Moſem data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt 345.a
1 Tu es filius Dei, tu es rex Iſrael. 430.b
1 Omnia per ipſum facta ſunt. 459.a
3 Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto. 7.a 564.b
3 Nemo aſcendit ad cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo. 26.a
3 Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. 31.b 80.b
3 Non miſit Deus filium ſuum vt iudicet mundum. 33.a
3 Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. 214.b 239.b
3 Spiritus vbi vult ſpirat 424.b
4 Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. 414.b 336.b 337.a
5 Non quæro voluntatem meam. 30.b
5 Erat Hieroſolymis probatica piſcina. 24 b
5 Scrutamini ſcripturas. 50.a 343.a 546.a
5 Quomodo vos poteſtis credere, quia gloriam ab inuicem accipitis. 112 b
5 Pater non iudicat quenquam. 25 .b
5 Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me. 443.a
5 Venit hora, & nunc eſt, quando omnes qui ſunt in monumentis, audient vocem filij

filij Dei. 425.b
5 Procedent qui bona fecerunt iu reſurre-ctionem,vitæ.338.b
6 Ego ſum panis viuus,qui de cœlo deſcendi.554.a
6 Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum.77.
6 Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem,in me manet,& ego in eo.78.a
6 Operamini cibum,qui non perit.206.b
6 Qui manducat me,viuet propter.211.a 554.a
6 Nemo venit ad me,niſi pater meus traxerit eum.423.b
6 Caro mea vere eſt cibus. 496. b. 542.b. 528.a
7 Si quis ſitit,veniat ad me,& bibat 556 b
7 Qui credit in me,ſicut dicit ſcriptura,flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. 183.b
8 Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. 113.a
8 Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris.155 b.28.a
8 Ego & pater vnum ſumus.34.b
8 Qui eſt ex Deo,verba Dei audit.54 b
8 Vos ex parte diabolo eſtis 182.a 274.b
8 Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite.182 b
8 Abraham exultauit vt videret diem meũ, vidit,& gauiſus eſt. 285. b.357.a 372.b
8 Ego ſum lux mundi.342.b.356.q
8 Ille homicida erat ab initio.301.b
8 Bene dicimus nos,quia Samaritanus es,& dæmonium habes.198.a
8 Seruus non manet in domo in æternum 550.b
9 Vade,& laua in natatorio Siloë.476.a 27.a
10 Fiet vnum ouile,& vnus paſtor.431.b
10 Ego ſum paſtor bonus.389.391.b
10 Et non rapiet eas quiſquã de manu mea 5.a
10 Ego ſum oſtium.133.b.200.b
10 Ego veni vt vitam habeant, & abundantiùs habeant.122.a.469.a
10 Bonus paſtor ponit animam ſuam pro ouibus ſuis.538.a
11 Ego ſum reſurrectio & vita. 384. b.155.b 134.b
11 Cùm eſſet pontifex anni illius prophetauit.2.b
11 Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit.166 b
11 Lazare veni foras.428.a
12 Qui amat animam ſuam,perdet eam.92.a
12 Nunc iudicium eſt mundi.126.b
12 Princeps huius mũdi eiicietur foras 336.a
12 Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit.410. a
13 Ante diem feſtum paſchæ ſciens Ieſus quia venit hora eius 543.b
13 Niſi lauero, non habebis partem mecũ. 18.b.501.a
13 Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.132.b
13 Cœpit lauare pedes eorum. 517.b.378.b
13 Mandatum nouum do vobis.416.a
13 Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. 505.a
14 Ego ſum via,veritas,& vita.28.b,469.a 187.b.200.b
14 Sermonem quem audiſtis,non eſt meus 30.a
14 Pater maior me eſt.397.a.34.b
14 Nemo venit ad patrem niſi per me 43.a
14 Non turbetur cor veſtrum.47.a.465.b
14 Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit,& pater meus diliget eum.58.a
14 Surgite eamus hine.512.b.109.a
14 Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.431.a.142.a.129 b
14 In domo patris mei manſiones multæ ſunt.448.b
14 Non vos relinquam orphanos.574.a
14 Ego rogabo patrem & alium paracletũ dabit vobis 574.a
15 Vos teſtimonium perhibebitis de me,quia ab initio mecum eſtis.2.a
15 Qui manet in me,& ego in eo.13.b 179.b
15 Vos non eſtis de hoc mundo.335.b
15 Hoc eſt præceptum meum,vt diligatis inuicem.500.b
15 Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint.489.b
15 Sine me nihil poteſtis facere.511.b
16 Modicum & videbitis me.61.a
16 Non nouerunt patrem nec me.76.b
16 Triſtitia veſtra conuertetur in gaudium. 169.a.348 b
16 Expedit vobis,vt ego vadam.132.b
17 Ego te glorificaui ſuper terram.122.a
17 Opus conſummaui, quod dediſti mihi. 19.b
18 Erat autem cum eis Petrus.9.a
18 Regnum meum non eſt de hoc mundo. 75.b
18 Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum.279.a
19 Conſummatum eſt.485.a
19 Vnus militum lãcea latus eius aperuit, & continuò exiuit ſanguis & aqua.7.a 556.b

556.b.128.a
20 Stetit Ieſus in medio diſcipulorũ, & dixit eis:pax vobis.<.b.130.a
20 Dominus meus & Deus meus.30.a
20 Accipite ſpiritũ ſanctum,quorum remiſeritis peccata, remittentur eis. 539.a. 552 b
21 Hic eſt qui ſupra pectus domini in cœna recubuit.34 b
21 Paſce oues meas.61.b.390.a.497.a
21 Petre amas me.408.a

Acta Apoſtolorum.

1 Videntibus illis eleuatus eſt.133.a
1 Nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. 108 a
2 Et apparuerunt ſuper illos diſpertitæ linguæ tanquam ignis.11.a
2 Dum complerentur dies pentecoſtes. 510.b
2 Factus eſt de repente ſonus de cœlo tanquam venientis ſpiritus vehementis. 59.a
2 Iudæi quoque & proſeliti, Cretes & Arabes.302.b
3 Pœnitemini,& conuertemini 384.a
7 Video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei 7.b 5 9 a
7 Dura ceruice & incircumciſi cordibus. 317 b
9 Saule Saule quid me perſequeris? 404.b
13 Dedit illis Saul filium Cis virum de tribu Beniamin in annis quadraginta.2.a
17 In ipſo viuimus,mouemur,& ſumus. 130.b

Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Romanos.

1 Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.12.a.461.b
1 Obſcuratum eſt inſipiens cor eorũ. 27.a. 91.b.403.a
1 Tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum. 170.b
1 Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas 311.b
1 Mutauerunt gloriã incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis,& volucrum & quadrupedum.325.a
1 Repleti omni iniquitate,malitia, fornicatione.445.a
2 Secundum duritiam tuam,& impœnitẽs cor tuum.71.a
2 Deus reddet vnicuique ſecundum opera ſua.133.
2 Non vos metipſos defendentes.199.b
2 Non eſt apud Deum acceptio perſonarum.460.a
2 Qui alium doces, teipſum non doces, 445.a
3 Propoſuit eum Deus propitiatorem per fidem.33.a.548.b
3 Ex operibus legis nõ iuſtificatur omnis caro.238.a
3 Per legem cognitio peccati.238.b
4 Traditus eſt propter delicta noſtra,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.238.b
5 Gloriamur in tribulationibus. 98.a.5.a. 348.b
5 Iuſtificati ex fide pacẽ habeamus. 208.b
5 Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris.416.a
5 Per vnum hominem peccatum intrauit in mundũ,& per peccatũ mors.515.b
6 An neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum? 113.a
6 In nouitate vitæ ambulemus.139.a
9 Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis.
6 Stipendia peccati mors.365.a
6 Liberati à peccato ſerui factis iuſtitiæ. 391 a
7 Concupiſcentiam neſciebam, niſi mihi lex diceret:non concupiſces.
7 Lex quidem ſancta.241.b
7 Infœlix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius?428 b
8 Si ſecundum carnem vixeritis,moriemini.2.a.477.b
8 Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? 57.b.211.a
8 Sapientia carnis inimica eſt Deo. 106.a
8 Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinẽ carnis peccati.116.a
8 Non ſecundum carnem ambulemus.139.a
8 Scimus quoniã diligẽtibus Deum omnia cooperantur in bonum.277.b.559.b
8 Prudentia carnis mors eſt.318.b
8 Si filij & hæredes,hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.371.a
8 Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu. 393.a
8 Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro.565.b
8 Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis tradidit illum.542.b
8 Et de peccato damnauit peccatũ. 534.a
8 Omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc.485.a
9 Optabam ipſe ego anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.1.8 b.157.a
9 Quem vult Deus indurat.150.b

6 Non enim omnes qui ex circunciſione ſunt Iſraelitæ.395 b
10 Sic in hoc tempore reliquiæ ſecuudum electionem gratiæ.90.b
10 Finis legis Chriſtus eſt.566.a.117.b 129.a
10 Quomodo credent ei,quem non audierunt.462.a
10 Noli altum ſapere,ſed time.440.b
11 Non ex operibus,alioquin gratia iam nō gratia.515 a
11 Cæcitas ex parte contigit in Iſrael.451.b
12 Sicut in vno corpore multa membra habemus.435.a
12 Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem 520.a.477.b
13 Rationabile ſit obſequium veſtrū. 521 a
12 Nolite confirmari huic ſæculo 469.a.
13 Curam carnis ne feceritis in deſiderijs. 477 b
13 Reddite omnibus debita.551.b 422.b
13 Induimini dominum Ieſum Chriſtum. 181.a 529 b
14 Omne quod non eſt ex fide, peccatū eſt. 208.b 341.b
15 Debemus firmiores imbecillitates infirmiorum ſuſtinere 92 a
15 Deus autem pacis cōterat Satanā. 480.a

Epiſtola prima ad Corinthios.

1 Chriſtus factus eſt nobis ſapientia, iuſtitia & ſanctificatio.15 2.396.a.478 a
1 Quæ ſtulta ſunt mūdi elegit Deus.338.a
1 Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidē ſcandalum,gentibus autem ſtultitiam.465 b
2 Sapientiam loquimur inter perfectos. 524.a
2 Spiritus omnia ſcrutatur , etiā profunda dei.225 a
3 Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi.503.b
3 Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti. 94 b
3 Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum.317.b
3 Fundamentum aliud nemo poteſt ponere,niſi quod poſitum eſt.432 a
3 Vt ſapiens architectus fundamētum poſui 460.a
4 Quid vultis in virga veniam ad vos,an in charitate 99 a
4 Laboramus operantes manibus noſtris 273.a
4 Quid habes,quod non acceperis ? 336.b
4 Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Dei. 497.a
5 Si is qui frater nominatur , & fornicator aut auarus.9.a
5 Paſcha noſtrū immolatus eſt Chriſtus. 543.b
5 Modicum fermentū totam maſſam corrumpit.333.b
6 Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt.13.b. 487.b
6 Glorificate & portate Deum in corpore veſtro.18 b
6 Empti enim eſtis pretio magno. 94.b. 318.a
6 Qui vtuntur hoc mundo , tanquam non vtantur.360.b
6 In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros.171.b
6 Præterit figura huius mundi. 40.b.511.a
6 Circunciſio nihil eſt,& præputium nihil eſt.238.a
8 Scientia inflat,charitas ædificat 236.a. 330.b
9 Sic pugno non quaſi aerem verberās.27. a.181 b
9 Væ mihi,ſi non euangelizauero.63.b
9 Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo 170 b
9 Diſpenſatio mihi cred ta eſt 497.a
9 Quis milit.t ſuis ſtipēdijs vnquā. 569.a
9 Omnibus omnia factus ſum.135.a
9 Sic currite,vt comprehendatis.10 a
10 Omnes mare tranſierunt, & omnes ſub Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari.6.b
10 Si nos vtique iudicaremus,non vtique à domino iudicaremur.216.b
10 Petra autem erat Chriſtus.291.b
10 Vide Iſraelem ſecundum carnem. 396.a
10 Vnus panis & vnū corpus multi ſumus. 435.a
10 Quicunque manducauerit,& biberit calicem domini indignè.528.a
12 Alijs per ſpiritum datur prophetia.2.b
13 Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate.39 a
13 Charitas non quærit quæ ſua ſunt. 59.a
13 Charitas non inflatur , non eſt ambitioſa.74 b
13 Si habuero omnem fidem,ita vt montes transferam.422.b.47 a
15 Corrūpunt bonos mores colloquia praua.9.a
15 Ego ſum minimus Apoſtolorum.49.b
15 Primus homo de terra terrenus 400.a
15 Non ego autem,ſed gratia Dei mecum. 407.a
15 Caro & ſanguis regnū Dei non poſſidebunt.

bunt.450.a
15 Alia claritas ſolis, alia claritas lunę.464.a
15 Sicut portauimus imaginẽ terreni, portemus imaginem cœleſtis.469.b
16 Salutate in oſculo ſancto.5.b
16 Non dormiamus ſicut cæteri.25.b

Epiſtola ſecunda ad Corinthios.

1 Sicut ſocij paſſionũ eſtis, ſic eritis & conſolationum.371.a
1 Hæc eſt gloria noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ 472.a
1 Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis.11.b.45.b.83.b.243.b
3 Epiſtola noſtra vos eſtis.143.a
3 Litera occidit, ſpiritus viuificat.200.a
3 Vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. 393.b.437.b
3 Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis.406.b
3 Reuelata facie gloriam domini ſpeculantes, in eandem imaginem tranformamur.13.b
4 Licet is qui foris eſt, noſter homo corrũpatur.370.b
4 Semper mortificationem domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore noſtro circunferentes 547.b
4 Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere.406.b
5 Dum ſumus in corpore, peregrinamur à domino 98.a
5 Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit.534 a
5 In hoc ingemiſcimus habuationem noſtram.
6 Nolite iugum ducere cum infidelibus. 9.a
6 Per arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris. 74 b
6 Vos eſtis templum Dei viui.456 a
6 Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.453.b
8 Scitis gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, qui cùm diues eſſet, &c.76.a
10 Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt. 181.b
10 Satanas transfigurat ſe in angelum lucis. 156 b
10 Inſtantia mea cotidiana, & ſolicitudo omnium eccleſiarum.273.a
10 In captiuitatem redigẽtes intellectum in obſequium Chriſti.547.b
11 Transfigurat ſe in angelum lucis.54.a
12 Placeo mihi in infirmitatibus meis.392 a
12 Quis infirmatur, & ego nõ infirmor.74.b
13 Ideo princeps iuſtitiam colit & exercet, & prudentia munitur.5.b

Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Galatas.

1 Continuo non acquieui carni & ſanguini.63 b
1 Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem 379.a
2 Qui videbantur columnæ eſſe, mihi dextras dederunt 33.b
2 Nec aliquando fuimus in ſermone adulationis.154.
2 Ex operibus legis non iuſtificatur omnis homo.238 a
3 Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato.238 a.
3 Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum manifeſtum eſt. 384.b
3 Non dicitur in ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in vno 412.b
3 Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis 564.b
3 Lex pædagogus noſter fuit.566.a
4 Timeo vos, ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis 288.a
4 Miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege.318.a.357.a
4 Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ.427.b 457 b
4 Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra.550.b
5 In Chriſto Ieſu nec circuncíſio aliquid valet, nec præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur.208 b
5 Modicum fermentũ totam maſſam corrumpit.275.b
5 Non efficiamini inanis gloriæ cupidi. 131.a
5 Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.328.a
5 Spiritu ambulate 385.a
5 Vos in libertatẽ vocati eſtis fratres.393.a
5 Qui autem ſunt Chriſti, carnẽ ſuam crucifixerunt.17.a 477 b
6 Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti 5.a
6 Ego ſtigmata domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo porto.117.b
6 Alter alterius onera portate.28.
6 Dum tempus habemus, operemur bonũ 474.b
6 Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto 551.b

Ad Epheſios.

1 Benedictus Deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti.409.a
2 Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnũ 80.b 339.b.429.b
2 Vos eſtis cines ſanctorum, & domeſtici Dei fundati ſupra fundamentum.432.a
2 Vos qui aliquando eratis longè, facti eſtis propè.456.a
3 Iam non eſtis hoſpites & aduenæ.563.b
4 Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis.116.b
4 Renouamini ſpiritu mentis veſtræ.225.b
4 Deponite vos ſecundum priſtinam conuerſationem hominem veterem.327.b
4 Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma. 570.a
5 Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.336.a
5 Creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus.435.a
6 Gladius acutus verbum Dei.339.b
6 Induite vos armaturam Dei.181.b.446.a
6 Rectores tenebrarum harum.336.a

Ad Philippenſes.

1 Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.42.a. 485.b
2 Omnia facite ſine murmurationibus & hæſitationibus.8.a
2 Exinaniuit ſemepiſum formam ſerui accipiens.59.a.211.b
2 In ſimitudinis hominem factus, & habitu inuentus vt homo.107.a
2 Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem.17.a.502.a
3 Conuerſatio noſtra in cœlis eſt.17.a.445.b 211.a
3 Quæ quidem retrò ſunt, obliuiſcẽs. 19.a 501.a.418.b
4 Dominus propè eſt, nihil ſoliciti ſitis. 332.b
4 Quorum nomina ſunt in libro vitæ. 363.b

Ad Coloſſenſes.

1 In Chriſto Ieſu ego laboro. 17.a
1 Pacificans per ſanguinem crucis eius. 141.b
2 Nemo vos iudicet in cibo aut potu. 546.b
3 Quæ ſurſum ſunt, quærite.22.a.492.b
3 Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.83.a
3 Mortificate auaritiam, quæ eſt idolorum ſeruitus.101.a
3 Explicantes veterem hominem cum actibus ſuis.226.b.400.
3 Induite vos ſicut electi Dei.529.b
3 Super omnia autem charitatem habete. 487.b

Ad Theſſalonicenſes prima.

4 Non contriſtemini de dormientibus, ſicut cæteri qui ſpem non habent. 328.b
5 Dies domini ſicut fur in nocte, ita veniet. 448.a

Ad Theſſalonicenſes ſecunda.

2 Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. 443.a
2 Filius perditionis.443.a
3 Si quis non vult operari, non manducet. 549.b

Ad Timothæum prima.

1 Finis præcepti eſt charitas 470.a
2 Vult omnes homines ſaluos fieri. 289.a. 221.b.369.a
3 Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe.390.b
3 Domus Dei columna & firmamẽtum veritatis.408.b
3 Qui epiſcopatum deſirat, bonum opus deſiderat.537.b
3 Vt ſcias quomodo te oporteat in domo Dei conuerſari.456.a
4 Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina.346.a.391.a
5 Peccantes coram omnibus argue.391.a
5 Qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni habentur.569.a
6 Radix omnium malorum eſt cupiditas. 112.b
6 Qui diuites fieri volunt in hoc mundo, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli.195.b.197.b
6 Habentes alimenta, & quibus tegamur, iis contenti ſimus.530.b.269.b

Ad Timothæum ſecunda.

2 Vt reſipiſcant à diaboli laqueis.4.a
2 Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. 473.a
2 Si ſuſtinebimus, & cõregnabimus 370.b
3 Qui piè volunt viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. 5.b.379 b.
3 Multi ſpeciem pietatis habẽtes, virtutem eius abnegantes.9.a.266.b
3 Omnis ſcriptura diuinitùs inſpirata vtilis eſt docendum.279.a
4 Tu verò vigila, in omnibus labora, opus

fac

ſae euangeliſtæ.17 a
4 In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſti tiæ.473.a.321.b
4 Prædica verbum,inſta opportunè.264 q
4 Erit tempus,cùm ſuam doctrinam non ſuſtinebunt 451.a

Epiſtola ad Titum.

1 Cretenſes ſemper mendaces.155 b
3 Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,ſed ſecũdum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. 1.b
3 Apparuit benignitas & humanitas ſalua toris noſtri Dei.31.b

Epiſtola ad Philemonem.

1 Sine conſilio tuo nihil volui facere.

Epiſtola ad Hebræos.

1 Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius.87.b
1 Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus. 335.a
2 Vt per mortem deſtrueret eum,qui habe bat mortis imperium.543.a
4 Non habemus pontificem, qui nõ poſſit compati infirmitatibus noſtris 74.a
4 Feſtinemus ingredi in illam requiẽ.181.b
4 Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius 39.b.582.b
5 Cum lachrymis & clamore valido. 51.b. 477.a
7 Lex nihil ad perfectum adduxit. 238.a. 356 b
9 Vbi eſt enim teſtamẽtũ, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris.188.b.35 .a
9 Peramplius & perfectius tabernaculum non manu factum, & cæt. ſed per proprium ſanguinem,&c.483.a
9 Omnia penè in lege ſecundum ſanguinẽ mundabantur.543.a
10 Lex vmbram habet futurorum bonorũ. 189.a.91.a
10 Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem 381.b
10 Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatẽ Dei viuentis.571.a
11 Alij verò ludibria & verbera experti. 4.b
11 Alongè eas aſpiciẽtes & ſalutantes.158.b
11 Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. 238.a.208.b
11 Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium. 483.a
11 Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti. 563.b
12 Quem diligit dominus caſtigat. 191.b. 5 a 243 b
12 Curramus ad propoſitum nobis certamen.72.b.142.b.384.b
12 Remiſſas manus,& ſoluta genua erigite. 18.a.100.a
12 In diſciplina perſeuerate .20.a
13 Non habemus hic ciuitatem manentem.

Iacobi apoſtoli epiſtola.

1 Peccatum cum conſummatum fuerit,generat mortem.116.a.425.b 365 a
1 Eſtote factores verbi,non auditores tantùm 19.a.58.b
1 Beatus vir qui ſuffert tentationem.73.b
1 Accipiet coronam vitæ.177.b
1 Sit omnis homo velox ad audiendũ,tardus autem ad loquendum.498.d
1 Omne datum optimum,& omne donum perfectum de ſurſum eſt.560.a
2 Fides ſine operib⁹ mortua eſt.19.a.421.b
2 Iudicium ſine miſericordia ei qui non fecerit miſericordiam.184.a.178.b
2 Videtis quòd ex operibus iuſtificatur homo.423.a
3 Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio.154.b
4 Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.11.a.231.a
4 Amicitia huius mundi inimica eſt Deo. 277.b

Epiſtola prima Petri apoſtoli.

1 Non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis.15.a 94.b.328.a.520.a
1 Vt probatio fidei veſtræ multò pretioſior ſit auro.231.b
2 Conuerſi eſtis nunc ad paſtorem animarum veſtrarum.396.b
2 Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter dominum.427.b
4 Tempus eſt vt incipiat iudicium à domo Dei.120.a
4 Charitas operit multitudinem peccatorum.133 a.556.a
5 Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam 11 a
5 Sobrij eſtote,& vigilate.73 a
5 Tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.174.a.391.b
5 Humiliamini ſub potente manu Dei.
5 Omnem ſolicitudinem veſtram proijciẽtes in deum.331.b

Epiſtola ſecunda Petri.

2 A quo quis ſuperatus eſt,huius ſeruus eſt. 113.a

Epiſtola prima Ioannis. apoſtoli.

1 Sanguis Ieſu Chriſti filij Dei emundat nos.529.a
2 Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris,

33.a.548.b
2 Mundus tranſit, & concupiſcentia eius. 82.b
2 Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt 40 a
2 Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo.128.a
3 Qui non diligit, Manet in morte. 129.b. 341.b
3 Qui odit fratrẽ ſuũ, homicida eſt. 403.a
4 Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet.13.b
4 Miſit Deus filium ſuum propitiationem. 192 a
4 Qui non diligit fratrem ſuum, quem videt.197.b
4 Perfecta charitas foras mittit timorem. 455.b
4 Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.387.b
5 Mundus totus poſitus eſt in maligno. 151.a.326.b
5 Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo.281.b

Epiſtola tertia Ioannis apoſtoli.

1 Cooperatores ſumus veritatis 58.b

Epiſtola Iudæ.

1 Væ illis qui in viam Cain abierunt.358.b

Apocalypſis beati Ioannis apoſtoli.

1 Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. 8.b.277.b
1 Ego ſum alpha & omega.1 7.a
1 Vidi in medio ſeptem candelabrorum ſimilem filio hominis 124.b
2 Tanquam vas figuli cõfringentur.577.a
2 Eſto fidelis vſque ad mortem.208.b
2 Memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam.2 7 b
3 Nomen habes quòd viuas, & mortuus es. .b
3 Collirio vnge oculos tuos.4 .a
3 Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. 130.a 184.b.2 6.b
3 Ego quos amo, arguo & caſtigo. 19 .a. 24 .b
3 Ecce ſto ad oſtium & pulſo 223.a
4 Poſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in cœlo.7 a 524.b
5 Vicit leo de tribu Iuda.15.b.54.a
5 Qui aperit & nemo claudit. 50.a
5 Ecce in medio throni & quatuor animalium.553.b
7 Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati. 116.b
7 Hi ſunt qui venerũt de tribulatione magna.169.a
8 Audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cœli.204.b
8 Væ væ væ habitantibus in terra.97.b
8 Septem angeli qui habebant ſeptem tubas.435 b
10 Et iris in capite eius 10 b
12 Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim ſtellarum 183.a
14 Hi empti ſunt ex hominibus.94.b.
14 Beati mortui qui in domino moriuntur. 543 b. 38.b
17 Aquæ quas vidiſti, populi ſunt.284.b 355.b
18 Fugite popule meus de medio Babylonis.181.a
18 Quantum glorificauit ſe, & in delicijs fuit.362 a
20 Et libri aperti ſunt.51 a
20 Qui non eſt ſcriptus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis 124.a
20 Hæc eſt mors ſecunda.165.a
21 Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.415.a 206.b.184 b
21 Erunt in ſtagno ardente ignis.216.a
21 A Deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.303.b
21 Ecce tabernaculũ Dei cum hominibus. 433 b
21 Qui loquebatur mecum, habebat mẽſuram arundineam auream.462.a
21 Ciuitas in quadro poſita eſt.466.b
21 Et habebat ciuitas hæc murum magnum & altum 467 b
21 Vidi ciuitatem ſanctam Ieruſalem nouam 570.b
21 Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorum.57 a
22 Qui in ſordib⁹ eſt, ſordeſcat adhuc. 65.b
22 Qui audit dicat veni. 180.a
22 Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.422.b

Explicit index autoritatum ſacræ ſcripturæ.

RERVM MEMORABILIVM ET HEBRAISMORVM, AC SENTENtiarum omnium in ijs commentarijs obſeruatu dignarum, index abſolutiſſimus. Numerus indicat paginam, A priorem columnam, B poſteriorem.

AAron & Moyſes in quo peccauerunt apud aquas contradictionis.563.a cum ſequentibus.
Aaron in ſpiritualibus, Moyſes in temporalibus præfecti erant.539.b
Aaronis veſtes quæ fuerint.135.a
Aaronis filij combuſti fuerunt 277.b
Aaronis pietas & feruor.1 7.a
Aaronis ſacerdotium fuit abrogatũ. 529 a.b
Aaronis virga fuit crucis figura 518.a
Abrahami ſacrificium explicatur.518.b
Abraham muſcas abigere quid ſit.22.a
Abſalonis nomine noſter appetitus ſignificatur.27.b & 28.a
Abſalõ capillis ſuſpẽſus quid ſignificet. 81.b
Abſalonis interitus.81.b
Abiathar fuit de ſummo ſacerdotio deiectus.478.a
Abſconditi appellantur iuſti. 83.a
Abſtinentia laudatur.194.a b
Abyſſus eſt aquarum multitudo.308.a
Abyſſi nomine calamitas ſignificatur 308.a
Abyſſus quid ſit.356.a b
Abietis nomine quid ſignificetur 358 a
Abimelech ideſt quod pater meus rex 310 a
Abimelech nomenclatura regum Paleſtinæ. (310 a
Acteonis fabula 161.a
Acates quid ſignificet. 37.b
Academicorum ſecta 317.b
A commentarijs, quid ſit.344.b
Achæi regis Lydiæ interitus.360.b
Acus nauigatoriæ natura.72 b
Acceptio perſonarum non eſt apud Deum 460.a 419.a
Acceptio perſonarum reprehenditur. 347.b 463.a b 464.a
Actionum altera eſt animæ, altera corporis. 515.a
Adam quo menſe, & quo die fuit creatus, 3.a (5 .a
Adam quare ſibi nomen non impoſuit. 51.b
Adam dormiens fuit Chriſti figura. 1 3 a
Adam non fuit in paradiſo creatus 329 b
Adam tegebat peccatum ſuum. 15.b
Aduentus Chriſti in mundum.31 b
Aduentus Chriſti in miſericordia.122.a
Aduentus Chriſti duo, primus in humilitate, ſecundus in maieſtate. 126.b 127.a
Adamantis natura. 4.b 5.a 44.b 57.a
Adamas virum iuſtum ſignificat.ibidem.
Adonis qui fuerit. 111.a.b 112 b
Adulator deſcribitur.161.a 153.b 154.a
Adulator ſignificatur melle.154.a
Adulator comparatur ſpeculo.154.a
Adulatio pernicioſa 153 a b 379.a
Adulationes ſunt cantus ſyrenarum. 154.a
Adhærens Deo vnus ſpiritus eſt.130.b
Aegyptios omnes captiuos fuiſſe quid ſignificet. 4.a
Aegyptij per caput bouis intelligebant laborem.132.a
Aegypti nomine mundus ſignificatur.229.a
Aegypti rex vocatur draco.336.a
Aethiopia vbi ſit.346.b
Aelamitæ qui ſint, & vnde vocantur.372.b
Aeris natura.459.b
Aeris & ſtanni nomine ſignificatur hypocryſis.266.a
Aeneus quare fuit ſerpens Moſi. 18.b 459.b
Aequalitas vera quæ ſit.464.a 464.a b
Aequitas eligenda eſt.5 b
Aequitas Dauidis.144 a
Aetæ regis hiſtoria.6 . a
Aenigma quid ſit 204.a
Aedificia impiorum terrena ſunt 159.b
Aetas aggrauat peccatum 166.a
Aeternitas Dei 291 b
Aeternum quid ſignificet in ſcriptura.200.a
Afflictionis vtilitas 24.b 45.b 74 290.b 97.a 169 a 168.b 278.b 326.b
Affectus & paſſiones cadũt in ſapientẽ. 289.b
Affectus nimius vituperatur.495.a
Affectus noſtri nomine pedum ſignificãtur. 500 b
Affectus diuerſi deſcribuntur 42.b
Agnus occiſus Chriſtum adumbrabat.553.b 116.b 117.a
Agnus dicitur Chriſtus ibidem.& 76.b
Agnus paſchalis figura euchariſtiæ.
Alæ ſignificant Dei verba.17 b
Alarum nomine virtutes ſignificantur. 17.b
Alæ ſignificant contemplationem 19.a
Alæ duæ ſunt intellectus & affectus. 29.b
Altare holocauſti oleo vngebatur.184.a

Altare holocauſti fuit crux Chriſti.517.b
Alimentum animæ quod ſit.206.b
Alexander vocatus Nabuchodonoſor.310.b
Alexandri magni crudelitas.310 b 311.a
Alexander tẽplum Dei veneratus eſt.311.a
Alexandri Apophthegma.323.b
Alexandri interitus.260.a.b
Alexandri edictum.345.b
Alexandria emporium Aegypti.350.b
Alchimia cœleſtis.440.b
Albanorum hominum natura.359.a
Amor proprius obtenebrat mentẽ.21.a 151.b
Amor proprius.92.a
Amor Dei ignis eſt.13.a
Amor Dei & mũdi maximè differunt. 277.b
Amores duo cõſtituerũt duas ciuitates. 92.a
Amor mundi deſcribitur.ibidem.& 495.a
Amor comparatur chryſolito.139 b
Amor Dei eſt aditus ad cœlum.278.a
Amor deordinatus reprehenditur.495.a.b
Amor ligat.144.b
Amicus fictus eſt torrente comparatur. 94.a
Amicus fictus ſimilis eſt vmbræ.94.a
Amicus deſcribitur.94.a
Amicus mundi eſt inimicus Dei.128.a
Amici non poſſunt eſſe nefarij.276.a
Amicus eſt alter idem.347.a
Amicitia cognoſcitur ex aduerſitate 94.a
Amicitia euertitur adulatione.161.b
Amicitia inter impios eſſe non poteſt. 276.a
Amicitia ficta.ibidem.
Amicitia cum quibus habenda.147.a
Amicitia quid ſit.347.a
Ambulare in mandatis quid ſit.384.b
Ambulare quot modis accipiatur.
Ambulare in veritate quid ſit.226.a
Amorrhæus dicitur pater Iudæorum. 192.a
Ammon ciuitas Arabiæ 295.a
Amedæi Sabaudiæ encomium.102.b
Amon ſonat populum mœroris.285 b
Animalia ſancta quid ſignificent.14.a.b
Animalia Ezechiëlis imitari debemus.17.a.b
Animal Ezechiëlis quare viſum fuerit numero quaternario.17.b 18.a
Animalia Ezechiëlis diuerſa ſunt ab animalibus Apocalypſis.17.b
Animalculi ephemeri natura.267.a
Animæ mors quæ ſit.2.a 216.a 425.b
Animam portare in manibus quid ſit.57.b
Anima accipitur pro homine.84 b
Animarum immortalitas.161.b 233.b
Anima noſtra altare dicitur.518.a
Animam eſſe immortalem etiam philoſophi cognouerunt.162.a b
Animæ alimentum.206.b
Animum poſtulat à nobis Deus. 347.a b
Animus a ſenſibus reuocandus eſt. 511.b
Anima noſtra cum luna comparatur.311.b
Annus quo menſe olim incipiebat.2.a
Annus à nouilunio incipiebat. 3.a
Annus iubilei quando incipiebat. 458.a
Annus remiſſionis quis ſit.554.a b
Annus apud Iudæos triplex. 458.a
Anaxagoras conſtituit duo principia.6.a
Angelorum ordines ſunt nouem.14.a b
Angelorum fœlicitas.330.a
Angeli appellantur ignis.330.b
Angeli peccatum.331.a
Angelis malis dona naturæ manſerunt. 331.a
Angeli ſunt nuntij Dei. 353.a
Angelus quid ſignificet.353.a
Antichriſti impietas & interitus. 442.a 451 a
Antichriſtus erit de tribu Dan.442 b
Antichriſti vita & mors.436.b 442.b
Antichriſti membra & ſectatores.436.a b
Antichiſto dabitur angelus.443.a
Antichriſti nomina.436 a 441.a
Antichriſti prædicatio quãdiu durabit.448.a
Antichriſti ſepultura.449.a
Antiſthenis apohthegma.551.a b
Andreæ & Petri vocatio.337.a b
Apoſtoli quibus armis erant induti.47.a b
Apoſtoli vocantur nubes.247.b
Apoſtolorum gloria.420.a
Apoſtoli vocantur columnæ. 479.a
Apoſtoli omnibus in rebus figurati.504.b
Apoſtolorum numerus 504.b 505.a
Apoſtoli quare pauperes electi.505.b
Aperire os quid ſit.41.a
Aperienda ſunt peccata in confeſſione. 65.b
Apollo cur pingebatur puer.131.b
Apoſiopeſis figura.215.b
Appetitus domandi ſunt.547.b
Appetitus latrones ſunt.291.b
Aquilonis nomine quid intelligitur.10.b 489.a
Aquæ quid ſignificent.510.a 367.b 415.a
Aquæ ſignificant calamitates.4.a 10.b 308.a
Aqua gratiam ſignificat.185.a
Aquæ nomine ſiguificatur doctrina 62.b
Aquæ ſignificationes variæ.183.b 356.a b
Aquilæ natura & acceptiones.132.b 204.a b
Aquilæ inſtauratio.143.a
Arcus cœli in nubibus quid ſignificet 10.b 35.a
Arbor Iſmaëlis eſt crux Chriſti.46.a
Arbor vitæ crux Chriſti eſt.46.a 210.b 518.a
Arbor dicitur homo.179.b 206.b
Arma ſpiritualia deſcribuntur. 73 a b 488.b
Arca Noë fuit figura eccleſiæ.
Arca teſtamenti adumbrabat eccleſiã. 142.a

Arca fœderis velo cooperta quid ſignificet. 546.b
Aries & vinea bellica inſtrumenta.306.a
Arcus Romæ 306.a
Arſacidæ dicebantur reges Perſarum. 310.a
Aradus inſula.316.a
Arabia triplex eſt.320.a
Arbitrij liberi motus.422.a
Architectus dicitur Chriſtus.460.a
Arcana Dei non ſunt facile reſerãda. 503.b
Ariel eſt anima noſtra.5 8.b
Ariel quid ſit.517.b
Arrogantis deſcriptio.146.b
Ariel figura crucis.5 8 a
Arietis nomine quid intelligatur.521.a
Argus plenus oculis quid ſit. 17.a
Argentum quid ſignificet 267.b
Aſcenſio Chriſti.108.a 132.b
Aſcendere ſuper labium quid ſit.145.b
Aſſueri regis æquitas.344 b
Aſylum noſtrum Deus eſt.9.b cum ſequen.
Aſſyrij nomine intelligitur dęmon.358.a
Aſſyrij euerſi à Chaldæis.359.b
Aſſyrij nomine intelligitur Lucifer.364.a
Aſſyriorum regnum.429.a
Aſperitas præſulum vitanda.3 8.a
Aſcendere cogitationes quid ſit.438.b
Attritio poteſt eſſe abſque gratia.424.b
Audire idẽ aliquãdo quod intelligere.148.b
Audire verbum Dei nolunt impij.87.b
Aures cordis quæ dicantur 148.a
Auditores concionatorum.387.a
Audiendi ſenſus eſt principium cognitionis. 462.a
Auarus nunquam ſatiatur.101.b
Auaritia peſſima.265.a
Auro probatur homo.102.a
Auri nomine intelligitur ſcientia diuina. 462 a
Auerſio à Deo peſſima.121.b
Aurora dicitur virgo Maria.524.b

B

Baal gentium idolum colebatur à multis ex Iudęis.108.b
Baal quomodo appelletur.109.b
Baal eſt nomen vniuerſale ad omnia idola, ſed accipitur pro idolo particulari. 108.b
Babylonis ſitus deſcribitur.123.b
Babylon appellatur mons peſtifer.123.b
Babylon metropolis Chaldææ.150 b
Babylon fuit à Semiramide condita.150.b
Babylonis deſcriptio.213.b
Babylon eſt mundus.132.b
Babylonis pondus grauiſſimum.5 1.a
Babylon eſt ciuitas, Babylonia tota regio. 150. b
Babylonia quid ſignificet.5.b
Babylonia eſt regio Aſiæ maioris.150.b
Babylonia vnde dicta.150.b
Baptiſta Ioãnes erat lucerna ardẽs & lucẽs. 23.b
Baptiſmi figuræ.6.a.b cum ſequente.
Baptiſmus adumbratus in circũſione. 200.a
Baculus Iacob crucem Chriſti adumbrat. 284 b
Bætica eſt pars Hiſpaniæ.
Baſan eſt regio trans Iordanem. 316.a
Balaam vaticinium exponitur.321.a
Beatitudo in quo conſiſtit.38.a
Beatitudinis variæ opiniones.317.a
Beatitudines euangelicæ deſcribũtur.478.b
Benefacere debemus etiam ingratis. 46.b 47.a
Beneficientia amplectenda.ibidem.
Benoni filius doloris mei.145.a
Beniamin filius dextræ.145.a
Byblis inſula.322 a
Binarius eſt imperfectus numerus.17.b
Bifariam ſumus in Deo.130.b cum ſequen.
Bona opera debent igne torreri.23.a
Bona opera facta in gratia æternam gloriã merentur. 222.b
Bona opera quomodo mortificantur. 221.b cum ſequente.
Bona opera mortificata reuiuiſcunt.222.b
Bouis caput ſymbolum laboris. 131.a
Boues in vaſibus Salomonis quid ſignificauerint.132 a
Bouis nomine labor intelligitur.132.a
Bouis nomine quid intelligatur.394 b
Brachium domini dicitur Chriſtus.421.b
Brutus Romanus intellexit terram eſſe matrem noſtram 454.a
Bucephali proprietas.352.a

C

Cadere retrorſum quid ſit. 19.b
Caduceum Mercurij iuſtitiam deſignabat. 5.b
Caducei Mercurij interpretatio.5.b
Cæſares & Auguſti dicebantur imperatores Romani.3 0.a
Cęremoniæ & ſacrificia legis veteris nõ durebant niſi vſque ad Chriſtum. 311.b
Cæremoniæ legis ceſſarunt.200.a 416.a cũ ſequentibus.
Cęremoniæ eccleſiæ vtiles & ſalutares. 472. a.b.527.a
Cæcitas infidelium oſtenditur. 109.b 110.a
Cæcitas cordis.148.a.b
Cæcitas multorum deploranda.151.a.b
Cæcitatis noſtræ cauſa non eſt Deus. 452.a
Cæcitas Sedechiæ quid ſignificet.26.b
Caiphas prophetauit, ſed non fuit vere propheta.2.b

Capti-

Captiuitas eſt duplex, nempe corporis & animæ.3.b
Captus eſt omnis ſceleratus.381.b
Captiuitas animi deſcribitur.364.a
Captiuitas Babylonica mundi ſcelera ſignificat.15.a
Captiuitas Babylonica quæ fuerit.457.b
Cain malè diuidebat.23.a.347 a
Cain munera quare Deus non reſpexit.23.a
Caluinus hæreticus noſtri temporis.427.a
Caluini hæreſis & impietas.77.a.100.b
Calumnia damnatur.270 a
Calix Babylonis quid ſit.279 b
Calix Ioſeph in ſacco Beniamin quid ſignificet.279.b (278.b
Calicem bibere eſt calamitates ſuſtinere.
Calamitas fructuoſa eſt 98.a 74.a
Calamitatis vtilitas. 173 b. 172. b. cum ſequentibus 348.b.349.a
Calamitas quibus rebus ſignificetur.369.a
Calamitas animum obnubilat.452.a
Caluariæ mons fuit locus orationis.23 a
Cameli natura.367.b
Candelabrum aureum quid ſignificet.430.a
Cantharidis natura. 368 a (367.a
Caput leonis ſymbolum eſt inundationis.
Caput nudare erat doloris ſignum 290.a
Caput draconis eſt peccatum originale. 6.a
Caput tondere quid ſignificet.81.a
Caput eccleſiæ Chriſtus eſt.25.b
Capillis quid ſignificetur.81.a
Carthago colonia Tyri.303.b
Carbunculus quid ſit.135.b
Caro inimica eſt animæ.477.b
Caro capitur pro homine.248.b
Caro coercēda eſt vt equus effrænat*.370 b
Caro caſtiganda & crucifigenda eſt.477.b
Caro eadem & viua eſt,& mortua.477.b
Cardinalium virtutum definitiones.14.a b
Caſtigatio nos ducit in Dei cognitionē.98.a
Caſtigatio Dei miſericordia eſt.222.a
Cauſa & effectus in rebus naturalibus & ſpiritualibus.487.b (171.a
Cauſa prima omniū cauſarū eſt Deus.223.a
Caudam nigram habentia guſtanda nō eſſe, ſymbolum erat Pythagoræ.156 b
Celebritas & nobilitas generis vtilis.380.a
Cedrus accipitur pro homine potente.356.a
Ceterhæi qui ſint.302 a b
Centrum noſtrum Deus eſt 511.b.418.a
Centrum ſuum omnia appetūt.511.b.418.a
Ceti & draconis nomine quid ſignificetur. 367.a
Cecropidæ dicebātur reges Athenienſium. 310.a
Cethæa mater Iudæorum cur dicatur 174.b 19‥a
Cham filij & ſucceſſores.318.a.b
Character baptiſmi indelebilis 117.a
Charitas in hac vita non eſt ſine fide.471.a
Charitas dicitur aurum.285 a
Charitas fraternitatis explicatur.500.b
Charitas dicitur pallium 133.a.112 a
Charitatis officium eſt vnire.487.b
Chaldæorum imperium quondam diuiſum ab Aſſyriis poſtea coniunctum.359.b
Cherub quid ſit.131.b
Cherubim in arca ſunt duo teſtamenta. 142.a.b
Cherubim tegebant propitiatorium.116.b
Cherub idem eſt quod ſcientiæ plenitudo. 486.a
Chobar fluuius quomodo vocetur nunc 6.a
Chobar baptiſmum deſignat.6.a
Chobar quid ſignificet.514.b. cū ſequente.
Chriſtus eſt verus Deus & verus homo.15. a.396.b
Chriſtus quare cōparatur Samaritano.11.b
Chriſtus ſignificatur quatuor animalibus.15. a.eum ſequentibus.
Chriſtus nos redemit à Babylonica captiuitate.15.a
Chriſti incarnatione fuerunt terrena cum cœleſtibus coniuncta.15.a
Chriſtus eſt rex.15 b.16.a
Chriſtus dicitur leo.15.b
Chriſtus dicitur vitulus.15.b
Chriſtus figuratus fuit in Melchiſedech.15.b
Chriſtus dicitur aquila.15.b.16.a
Chriſti aſcenſio. ibidem.
Chriſti incarnatio.16.b
Chriſti paſſio.16.b
Chriſti reſurrectio.16.b
Chriſtus aſcendit in cœlum.16.b
Chriſti celeritas in mundi redemptione.18.a
Chriſtus eſt finis noſter.22.a
Chriſtus debet eſſe ſcopus noſter.22.a.72 b
Chriſti amor erga nos.23.a
Chriſtus eſt caput eccleſiæ.25.b
Chriſtus Deus eſt.29.b.30.a
Chriſti humanitas.30.a
Chriſti paupertas.32.a.196.b
Chriſtus cur natus eſt in paupertate.32.a
Chriſti amor erga Ioānem euangeliſtā.35.a
Chriſtus peccata noſtra tollit.43.b
Chriſtum ſemper debemus intueri.72.b
Chriſtus protector noſter.72.b
Chriſti triumphus.75 b
Chriſtus redemptor animarum.75 b
Chriſtus eſt agnus.116.a
Chriſtus eſt frumentum.77.b.78.a
Chriſtus eſt vera pax.82.b
Chriſtus duas habet naturas,diuinam & humanam.306.b

Chri

Chriſtus ſacerdos.116.a.124.b.15.b.516.a 521.a
Chriſtus eſt tau 116.b
Chriſtus eſt finis legis 17.b
Chriſto ſignati ſaluantur.116.b
Chriſtus eſt ſignum.117.b
Chriſti manſuetudo.117.b
Chriſti natiuitas 121.a
Chriſti regnum 141.a.b.124.b
Chriſtus ad quid venit.127 b
Chriſtus eſt arbor vitæ.121.a
Chriſtus fuit multis in rebus figuratus. 133. b. 53 a
Chriſtus eſt oſtiũ,paſtor,propitiatio. 133.b
Chriſtus vocatur oriens.136.b.399.b
Chriſtus eſt propitiator noſter. 124.a 548.b
Chriſtus in medio diſcipulorum.147 b
Chriſtus venit.151.a.411.b cum ſequente.
Chriſtum ſequi debemus. 151.b
Chriſtus promiſſus in lege 209.
Chriſtus ſcopus prophetarum.210.b.342.b 413 a
Chriſtus flos campi.210.a
Chriſtus eſt diuina circumferentia.211.b
Chriſti humilitas.211.b
Chriſtus paſtor.396 b.313 a
Chriſtus lapis.313.a.428.a
Chriſtus eſt agnus. 328.a
Chriſtus,Meſſias,vnctus,idem.333.a
Chriſtus eſt ſol,lux,ſplendor 342.b.356.b cum ſequentibus.
Chriſtus vocatur ſeruus patris 431 a
Chriſtus æqualis patri ſecundum diuinitatem. 97 a
Chriſtus minor patre ſecundum humanitatem.397.a
Chriſti amor erga homines.399.a
Chriſtus dicitur germen.399.b
Chriſtus eſt lignum vitæ 418 a
Chriſtus dicitur manus domini 421 b
Chriſtus dicitur brachium domini. ibidem.
Chriſtus dicitur Dauid 431.a
Chriſtus dicitur tabernaculum.433.b
Chriſtus vocatur vir.459.a.b
Chriſtus quare in ſpecie æris apparuit.459.b
Chriſtus quare vt architectus apparuit Ezechieli.460.a
Chriſtus iuſtus.460 a.463.a
Chriſtus plorauit. 477.a
Chriſtus ſacerdos.519.a.15.b.516.a
Chriſtus comparatur phœnici. 517.b
Chriſtum quęrere debemus in ſacra ſcriptura.546.a
Chriſtus eſt patrocinium noſtrum 548.b
Chriſtus piſcator eſt.337.a.b
Chriſtus eſt pax noſtra.484.b
Chriſtus eſt princeps pacis.484.b
Chriſtiana philoſophia quæ.38.a
Chriſtiani populi dignitas.521.b.530 a.b
Chryſolitus lapis.36.b 139.a
Ciconiæ proprieta 122 b
Ciconia eſt ſymbolum pietatis.123.a
Cidaris pertinebat ad pontificem.355.b
Cicutæ natura 378 b.379.a
Cinis eſt omnis homo 41.a
Cineris memoria vtilis.118 b.204.b
Circis fabula.172.a
Circuncisio non conferebat gratiam ex opere operato.131.b
Circuncisio ceſſauit.128 a
Circunſtantiæ conſiderandæ ſunt.514.b
Ciuitas Dei eſt eccleſia catholica.134.a
Ciuitas ſanguinum quæ ſit 164.b
Ciuitas Ezechielis quid ſignificet 455.b
Ciuitas in monte eſt eccleſia 456 a.b
Citium patria Zenonis.321 a
Cyprus inſula 421 a
Cyrus dictus fuit Nabuchodonoſor.310.a
Cyrus Hebræos reſtituit.310.b
Cyrus & Darius regnauerunt in Chaldæa. 310.b
Cyri ſucceſſores 310 b
Claua Herculis quid ſignificet.16.b
Clementia laudatur.229.a.b. 547.b
Claues regni cœlorum habet ſummus pontifex 497.a
Cæna eſt euangelium.495.a
Cœli quomodo dicantur aperti viris iuſtis. 7.a.b
Contemplatio nomine alarum ſignificatur. 18.b
Contemplatio eſt locus paſcuæ.94.a
Contemplationis vis & laus.18.b 494.b
Concionatoris firmitudo & munus.135 a.b 345 b
Cõcionator quando debet concionari.43.b. 44 a
Concionum auditores varij.4`9 a
Concionatoris officium.41 b.48.a 51 b
Concio diui Petri admirabilis.199.b
Concionator euãgelicus qualis eſſe debeat. 47.a. 18 .a.379 a.b
Concionator dicitur architectus.460 a
Cõfeſſionis ſacramẽtalis dignitas. 50. a. 51.a
Confeſſionis vtilitas.145.a.186 a.476.a.b
Conſolatio Dei admirabilis.59 b
Conſolatur Deus pios.7.b
Contemptus diuitiarum.67 b
Contritio quid ſit.91.b.424.a
Confugiendum ad Deum.103 b
Conſuetudo cum impijs indiget cautela. 423 b
Conſuetudo mala quàm periculoſa ſit. 110.a

Conſi

Conſilium eſt oculus futurorum.307.b
Conſilium bonum & malum 137.a
Conſiliarius qualis eſſe debeat.208.a
Commotio animę temperata laudabilis eſt. 296.b
Congratulãdum amicis quando licet. 347.a
Communis verſionis excellentia. 325.b 553.a
Congregare eſt officium Chriſti.430.b
Conformari mundo non debemus. 469.a 397.b
Conſtantini magni laus & deuotio.490.b
Conſtantia per palmam ſignificatur.494.a
Conſtantia in virtute deſcribitur.548.b 20.a.b
Condeſirationis vtilitas 514 b
Concordia eligenda.5.b.128.a 95.b
Concordia reipublicæ vtilis.129.a
Columnæ vocantur apoſtoli 479.a
Colũna ignis quid ſignificauerit.155.b.(21.a
Cognoſcere ſeipſum magna perfectio.20.b
Cognoſce teipſum apohthegma admirabile poſitum in foribus templi.21.a
Cognitio noſtri neceſſaria.40.b.381.b.251.b
Cognitio naturalis incipit ab extrinſeco. 461.a
Cor noſtrum terra dicitur.23.b
Cor hominis durius eſt adamante.44 b
Cordis perturbatio declinanda.47.a.46.b
Cordis durities.69.a
Cor & animum petit à nobis Deus.347.a.b
Cor impij eſt mappa mundi.70.a
Cor noſtrum eſt fornax.91.b
Cor hominis eſt prunarium.136.b
Cor carneum & lapideum.143.a.b
Cor multas habet ſignificationes.241.a
Cor dare Deo debemus.541 a.b.277.b
Cor terræ dicitur ſepulchrum.315.b
Cor quid ſignificet.35.b
Cor futari quid ſit 315.b
Cor matis eſt medium eius.326.a
Cor nouum & ſpiritus nouus quid ſit 415.b
Corda hominum ſolus Deus nouit.137.a
Cor durum petræ comparatur.144.b
Corona victoriæ duplex.473.a
Corona vitæ quæ ſit 473.a.72.b
Coronæ nomine quid ſignificetur.190.a
Corona iuſtitiæ quid ſit.473.a
Coram domino hebraiſmus eſt.374.b
Corporis epitheta.427.b
Corpus quomodo græcè dicatur.427.b
Cogitationes oſtendere quid ſit.145.b
Cogitationes noſtræ ſunt occultæ diabolo. 137.b
Cogitationes noſtras cognoſcit ſæpè diabolus per exteriora noſtra.137.b
Cogitationes malæ declinandæ.138.a
Cogitationũ & deliberationũ ordo.367.b
Cornu quid ſignificet.367.b
Cratis Thebani paupertas.326.a
Cretenſes qui ſint.302 b
Creta dicitur hodie Candia.302.a
Creaturæ nos ducũt ad creatorẽ.12 a.461.b
Creaturæ quatenus creaturæ omnes ſunt bonæ.32.b
Chryſtalli nomine quid ſignificetur.29.a
Crocodili natura & prouerbium.352 a
Crœſus Lydorum rex ditiſſimus.356.b
Crux eſt baculus Iacob 284 b
Crux Chriſti eſt arbor vitæ.46.a.518.a
Crucis figuræ.214.b
Crucis Chriſti myſterium.483.a (118.a
Crux Chriſti fuit multis in rebus figura.
Crucis vis & poteſtas.518 a.cũ ſequentibus.
Crudelitas vituperatur.228.b 252.a
Cubitus ſacer maior erat prophano.462.b
Cupiditas reprehenditur.101.b.269.a
Currus igneus Eliſæi quid ſignificet.23.b
Currus nomine ſignificatur vir iuſtus.23.b

D

Dare alicui manum eſt ſe ei committere. 109.a
Dare manus multa ſignificat 33.b
Dagon cecidit coram arca teſtamenti.8.a
Dauid ſanguinis effuſor nõ ædificauit templum,ſed Salomon pacificus 141.b
Dauid vincẽs Goliam Chriſtum adumbrauit.153.a
Dauid figura fuit Chriſti.221.a.43'.b
Dauid plorauit cædem Saulis.315.
Dauidis æquitas.344 b
Dalila eſt Philautia.151.b
Dalmatiæ ſpecus admirabilis.260.b
Daniel ſonat iudicium Dei.287.b
Damnare ex ſolo rumore illicitum 293.b
Damaſcus ciuitas Syriæ metropolis.319.b
Damnatorum pœnæ 361.b
Darij miſerabilis interitus.363.a
Deus vnus eſt.93.b 461 b
Deus conſolatur pios,quos mundus affligit. 7.b.445 b
Deus eſt aſylum noſtrum 9.b
Deus quomodo definitur ab Empedocle.12.a
Deus quomodo definitur à Secundo.12.a
Deus immobilis omnia mouet.13.a
Dei eſſentiam in hac vita non videmus. 38.a.b
Dei eſſentiam vtrũ viderit Moyſes & Paulus.38 b
Dei pietas & miſericordia explicantur.45.a 221.b.69.a
Deus punit,vt ſaluet.45.b
Dei recordatio eſt calamitatum leuamen. 45.b

Deus

Deus deijcit, vt extollat, mundus extollit, vt deijciat. 52.a
Dei ira in obſtinatos. 78.b
Deus quos diligit, caſtigat 72.a
Deus eſt ſummum bonum, & ſummè diffuſiuum ſui ipſius. 78.a
Deus eſt ens per ſe, & vnum. 93.b 192.b
Deus monas eſt. 93.b 226.a
Deus miſeretur noſtri, etiam quando nos punit. 96.b
Deus non mutatur. 84.a 178.a
Deus iratum ſe oſtēdit aduerſus eos, quibus non iraſcitur. 105.a
Deus quare igne incenſus apparuit. 107.a
Deus eſt zelotes. 108.a
Deus eſt vbique. 109.a 353.b
Deus per ſceptrum ſignificabatur. 101.b
Deus à propitiatorio recedens quid ſignificet. 117.b
Dei nomina. 125.b
Deo adhęrens vnus ſpiritus eſt. 130.b
In Deo bifariam ſumus. 130.b
Deus eſt ille, in quo idem eſt intelligere, intellectus, & quod intelligitur. 130.b
Deus eſt ſphæra. 131.b
Deus ſolus cognoſcit corda hominum. 137.b
Deus non eſt actor mali culpæ, eſt tamen actor mali pœnæ 167.b
Deus nos caſtigat, vt eũ cognoſcamus. 168.a
Dei miſericordia immenſa. 169.a
Deus permittit vt decipiantur, ſed non decipit. 170.b
Deus eſt prima cauſa. 223.a 171.a
Deus eſt ſimilis ſoli. 173.
Deus eſt ſimilis ſpeculo. 178.b
Deus curat dilectos amaris potionibus. 191.a
Deus ſolus per ſe bonus eſt. 192.b
Deus ſolus per ſe viuit. 192.b
Deus eſt fons vitæ, & ens per ſe. 192.b
Deus eſt prima vita, & prima bonitas. 193.b
Dei permiſſio vocatur actio. 214.b
Deus moram non facit. 221.b
Deus qualiter vult pœnam noſtram. 221.b
Deus non præcipit impoſſibilia 225 b
Deorum falſorum multitudo. 225.b
De⁹ eſt infinitus, & incōprehēſibilis. 226.a.b
Deus alterum fecit nouum mundum. 238.b
Deus elegit populum Iudaicum. 239.b
Deus quomodo dicatur plorare & ingemiſcere. 234.b
Dei amor deſcribitur. 277.b
De⁹ ex iuſtitia cognoſcitur, & laudatur. 301.a
Deus quid ſit. 277.b 511.b
Dei amor eſt aditus ad cœlum. 178.a
Deus quomodo dicitur laborare. 237.a
Dei voluntas duplex eſt. 288.b
Dei voluntas quando impletur. 289.a
Dei æternitas. 291.b
Dei prouidentia. 297.b
Dei gloria quærenda, non mundi. 299.a
Dij Gentilium vnde originē traxerint. 325.b
Deus ſolus veram tribuit quietem. 332.b
Dei auxilium in confugiētes ad illum. 345.b
Dei iuſtitia magna. 83.b
Deus animum & cor noſtrum à nobis petit. 328.a
Deus potius volūtatem reſpicit quàm opus. 347 a
Dei facies eſt eius præſentia. 353.b
Deus quomodo dicitur præſens. 353.b
Deus eſt centrum noſtrum. 418.a
Deus ex noſtris malis elicit bona. 440.b
Dei myſteria non ſunt cuilibet effutienda. 503.b
Deus eſt ignis increatus. 517.b
Deus nec fallit, nec fallitur. 170.a 171.a
Deus quomodo cognoſcatur per creaturas. 12.a 461.a
Deus eſt ſaturitas deſiderij noſtri. 512.a
Dei amor & mundi maximè differunt. 277.b
Deo & mundo ſimul ſeruire nōn poſſumus. 451.b
Dedali ſtatuæ admirabiles ſeipſas mouētes. 9.a b
Deſiderium bonum coronatur. 198.b
Deſiderium cœleſtis patriæ deſcribitur. 41.a
Deſiderij noſtri ſaturitas Deus eſt. 512.a
Deucalion quid ſignificet. 44.b
Deuorare populum quid ſit. 83.a
Dęmon piſcator eſt. 337.a.b cum ſequente.
Dæmonis currus eſt homo impius. 110.b
Dæmonis in piſcādo aſtutia & malitia. 338.a
Dæmon Aſſyrij nomine intelligitur. 358.a 364.b
Deploranda ſunt mundi flagitia. 119.a
Deuotionis feruor. 127.b
Deuotio Conſtantini magni. 490.b
Defendere ſe quis poteſt. 299.b
Defendere capitur pro vleiſci. 299.b
Defenſio non prohibetur, ſed vindicta. 300.a
Detrahere impium. 271 b 265.a
Detractio nefaria res eſt. 344.a
Detractor reprehenditur. 498.b
Decem tribus captæ fuerunt ab Aſſyriis, duæ à Chaldæis. 359.b
Deliberatio neceſſaria eſt. 367 a
Delicię vituperantur. 488.a 496 a
Deſperatio. 382.a cum ſequentib. 502.b
Denarius numerus ad perfectionem pertinet. 471.b
Delphinus cum boue quid ſignificat. 182.a
Diuina ſcriptura reuelatione percipitur. 126.a
Diuina ſapientia. 27.a

Diuitiæ

Diuitiæ mundi ſunt contemnedæ.17.b 195.b 196.a 348.a
Diuitias cœleſtes attulit Chriſtus.75.b
Diuitiæ ſunt idola.101.a 195.b 196.a.b
Diuitiarum periculum.102.a 195.b
Diuitiæ recònditæ amittuntur.217.b
Diuitiæ mundi incertæ.259 a.b
Diuitiæ cur ſpinis comparentur.348.a
Diuitiæ obcæcant.147.b
Diuitiarum periculum.556.b 404.a
Diuitiæ veræ quæ ſint.439.a
Diſſoluere manus eſt cadere animo & timere.100.a
Dilatare os qui ſignificet.48.a b
Diſpenſator eſt homo ſuorum bonorũ 101.a
Diabolus eſt princeps impiorum.136.a
Diabol' dicitur comedere peccatores. 206.b
Diabol' nõ videt cogitationes noſtras.138 b
Diabolus ſæpe cognoſcit cogitationes noſtras.138.b
Diabolus eruere vult oculos noſtros dextros.152 a
Diabolus eſt autor impij conſilij 228 a
Diſtrahens multitudo obcæcat.152.a
Didonæ fontis natura 1 4.b
Dilecti Dei amaris potionibus curãtur.191.a
Dilectio Dei.277.b
Diligenda eſt vxor.289.a.b
Diſplicentia eſt de ratione cõtritionis. 91.b
Dies quarta quid ſignificet.357.a
Dies iudicij deſcribitur.368 b
Dies domini qui ſit.372.b cum ſequentibus.
Dies nouiſſimi qui ſiur.399.a.b
Dianæ ſacerdotes.379 b
Diligentia in paſtore neceſſaria.389 b
Dignitas ſacerdotalis.473.a
Difficilia ſunt quæ præclara. 494.b
Diſpenſatio theſauri meritorum Chriſti & ſanctorum pertinet ad papam 497.a
Dionyſij & Democlis hiſtoria 501 b
Dionyſij tyranni apophthegmata.353.a b
Differentia militantis & triumphantis Eccleſiæ 487.a
Doctrina euangelica cur margaritæ comparatur.58 a
Doctrina & veritas in rõnali ſacerdotis. 61.b
Doctrina nomine aquæ ſignificatur.63 a
Domini manus Chriſtus eſt.401.b
Domini manus idem eſt quod ſpiritus prophetiæ 34.a 21 b
Domini manus accipitur pro diuina conſolatione.59.b 10?.a.b
Dominator terræ Chriſtus eſt.76.b
Dominica dies cur ſabbato ſucceſſerit. 239.a
Domini brachium Chriſtus eſt.411.b
Dolor contritionis duplex eſt. 91.b
Doctoris [illegible] 135 .b
Doctrina ſignificatur per clauem 130.b
Doctrina dicitur pluuia.247.b 368.a.b
Dormire in otio deteſtabile eſt. 197.a
Doloris ſignum erat olim nudare caput, ac pedes.290.a
Dolorem leniunt lachrymæ. 289.b
Doloris ſigna quæ erant olim.320.b
Dona naturæ mauſerunt in angelis malis. 331.a
Doli mundi. 360.a
Draco ſeptem capitum quid ſignificet. 26.b
Draco iuxta Mineruam quid ſignificet. 27.a
Draco quid in diuinis literis ſignificet. 343.a.b 494.a
Durities humani cordis deſcribitur. 45.a 49 a 87.b 143.b
Durities cordis compararur petræ.143.b
Dux noſter eſt Chriſtus.76.b
Duodecim Apoſtoli multis in rebus figurati fuerunt.504 b

E

Eccleſia catholica vna eſt, cuius caput Chriſtus eſt.25.b
Eccleſia comparata eſt ſagenæ miſſæ in mare 25.b
Eccleſia ſimilis eſt rotæ 25.b
Eccleſia ſimilis eſt mari.25.b
Eccleſia catholica eſt ciuitas dei.134.a
Eccleſia quid ſit.141.a 435.a
Eccleſiæ nomina & epitheta.417.b 141.a
Eccleſia eſt Chriſti regnum.14.a
Eccleſia vnica eſt.141.b
Eccleſia Romana catholica, eſt regnum Dauid domus Iacob 69.b
Eccleſia eſt mons magnus.2 0.b
Eccleſia ſancta Romana catholica quibus rebus comparetur.304.b
Eccleſia dicitur Sion.414 b
Eccleſia eſt terra beatorum.417.b
Eccleſia catholica eſt ædificata ſuper Petrũ, cui' ſucceſſor eſt ſummus põtifex. 432.a b
Eccleſia appellatur tabernaculum 433.a
Eccleſia eſt ciuitas rigata aquis ſpiritus ſancti 433.b
Eccleſiæ caput eſt Chriſtus.5.a
Eccleſia catholica fuit figurata in tẽplo Ezechielis 456.b
Eccleſia fuit adumbrata in ciuitate Ezechielis.456.a
Eccleſia eſt ciuitas.456.a 570 b
Eccleſia quomodo appellatur.456.a
Eccleſia eſt conſtructa per Chriſtum.456.a b
Eccleſia nunquam peribit.457 a
Eccleſia duplex eſt, altera militans, altera triumphans.457 a
Eccleſiæ firmitas.457.a
Eccleſiæ triumphantis & militãtis differẽtia. 48 b

485.b cum ſequentibus.
Eccleſiæ & templa ſunt à tempore Apoſtolorum.490 a
Eccleſiæ ædificatæ à Conſtantino.490.b
Eccleſiarum multitudo tempore Conſtantini.490.b
Eccleſia eſt fundata ſuper Petrum, & Petrus ſuper Chriſtum 515 b
Eccleſia dicitur deſcendere de cœlo.571.a
Eccleſia eſt ſponſa Chriſti.574 a
Eccleſia eſt columba & dilecta.574.a
Eccleſia eſt vera Hieroſolyma. 74 b
Eccleſia incœpit in Iudæa 200.b
Editionis uulgatæ excellētia 553 a 325.b
Edom idem eſt quod terrenus.402.b
Effectus diuinitatis.30.a
Electrum quid ſit.12 a.b.34.a.b
Electro Dei bonitas comparatur.13.b
Electri natura.13.b
Elati ſunt pinnacula & faſtigia.11.a
Elementa mundum ſuſtentantia ſunt euangeliſtæ.15.b
Eleemoſyna eſt facienda cū iudicio. 198.a
Eleemoſynæ encomium.81.a.102.b.196.b 2 6.a.117.a
Eleemoſyna deſcribitur.197.a b 198.a
Eliſæi verſi ſunt Titus & Veſpaſianus.90 b
Eliſæus fuit figura Chriſti.518.b
Elohim nomen Dei eſt 124 b.175.a
Elohim quid ſignificet.124 b
Elohim ſignificat Deū,angelos,iudices,magnates.124.b.cum ſequente.
Elohim ſignificat Deum vt punit.125.a
Elias & Enoch venturi ſunt.452.a
Elias aſcendens in cœlum Chriſtum adumbrauit.132.b
Electio Dei erga Apoſtolos.338.a
Elcana cuias erat.375.b
Eliſij campi in extrema Hiſpania.162.b
Eliſiis campis immortalitatē animarum ſignificabant gentiles.162.b
Eliſij campi vbi fuerint.162.b
Elamitæ ſunt Perſæ,ita vocati ab Elam,filio Sem.372.b
Empedocles litem & amicitiā conſtituit pro principiis.6.a.
Emanuel quare vocatus ſit Chriſtus 509.b
Ens per ſe ſolus Deus eſt.192.b
Aeneus quare fuerit ſerpens Moſi.459.b
Epimenidis carmē ab Apoſtolo citatū.155.b
Ephrata idem eſt quod fructifera.146 a
Epiſtolæ Salomonis erant Tyri ſeruatæ tēpore Ioſephi.303.b
Eruere nobis oculos nititur diabolus.27.a
Eſſentiam diuinam in hac vita nemo videt. 39.a.b
Eſſentiam Dei vtrū viderint Moſes & Paulus.39.b
Ethan idem eſt quod fortitudo.17.a.349.b
Aeternum quid ſignificet in ſacra ſcriptura. 220.a
Euangeliſtę quatuor in quatuor animalibus deſignati. 14.b.15.b
Euangeliſtarum numerus quibus in rebus deſignatus.14.b
Euangelica doctrina cur margaritæ comparetur.37.a
Euangelici concionatoris officiū.181.b.41.b 48.a.47.a.51.b.378.b
Euangeliū in lege vetere promiſſum. 188.b
Euāgelium longius propagatum quàm lex vetus 188.a
Euāgelium eſt lex libertatis ſpiritus. 427. b
Euangelium Chriſti eſt fœdus pacis:432.a
Euangelium eſt prandium 495.a
Euangelij vis & prædicatio.510.b
Euangelij vox quæ ſit.510.a
Euangelica doctrina ſignificata per fluuium egredientem de templo.555.b
Euangelium eſt ſpiritus legis veteris.200.a
Euchariſtiæ ſanctum & admirabile ſacramentum.77.a.b
Euchariſtiæ ſacramenti veritas oſtenditur. 77.b
Euchariſtiæ ſacramentum fuit adumbratum in agno paſchali.200.a
Euchariſtia ſignificata per menſam.596.a
Euchariſtiæ ſacramenti myſteria. 496.b. 528. 74.a
Euerſio Hieroſolymæ deſcribitur.76.a
Euerſio Hieroſolymæ fuit in feſto paſchæ Iudæorum.76.a
Euaginare gladium hebraicè quid ſit.85.a
Extollit mundus,vt deiiciat.52 b
Extendere manum ſuper aliquem, eſt illum punire.93.a
Exemplū regis,principis,& præſulis,quanti momenti ſit.213 b
Excelſus dicebatur locus idolorum.242.b
Exteriora ducunt ad interiora.498.b
Exiliū & peregrinatio eſt vita noſtra. 563.b cum ſequentibus.

F

Facies accipitur pro ira & terrore.160.a
Facies accipitur pro fauore.160.a
Faciei ſignificata.160.a
Faciem auertere eſt oſtēdere ſe eſſe iratum. 166.b
Faciem ponere in aliquē hebraicè,ſignificat aduerſus eū calamitatē prædicere. 160. b
Faciem oſtendere alicui eſt illi fauere.46.a
Faciem abſcondere ab aliquo, eſt illum cōtemnere.451.b

Facies

Facies Dei eſt eius præſentia.353.b
Facere priùs eſt qu àm docere.55.b
Facere nobiliùs eſt quàm docere.445.a
Facere iudicium & iuſtitiam quid ſit. 216.b
Facere iudicium in aliquo, eſt eum punire. 350.b
Fama bona comparatur cum odorifero vnguento.85.a
Familiaritas cum quibus ſit habenda.147.a. 228.b
Fama eſt oleum effuſum 85.a
Fama eſt Pegaſus equus alatus.75.a
Fama naſcitur ex labore 85 b.306.a
Famæ ſuæ debet quis conſulere & prouidere.193.b
Fama iuſtorum eſt perpetua.287 b.288.a
Familiaritas ſceleratorum fugienda eſt.8.b. 147 a 228 b 533 b 272 b
Familiaritas iuſtorum amplectenda eſt. 8.b. 92.b 228.b
Familiaritas habẽda eſt cum ſapiẽtibus.24.a
Fames verbi Dei 417 b
Fames in obſidione Hieroſolymæ 83.a
Fatum non eſt 223.a cum ſequentibus.
Fataliter omnia euenire falſum eſt. 224 a b
Fœlicitas mundi eſt ſomnium.79.a
Feræ & bruta vocantur ſcelerati homines. 172 a
Feſtinandum eſt,ſed lentè 18.a
Feneſtræ tẽpli obliquę quid ſignificẽt.471.b
Feſtiuitates Iudæorum quomodo non placebant Deo.239 a
Feſtiuitates noſtræ quomodo celebrandæ ſunt.533.a cum ſequentibus.
Ficum cur Deus areſecit.215.b
Ficus folium eſt excuſatio peccati 215.b
Fides ſine operibus mortua eſt. 19.a.423.a
Fides antiquorum patrum veteris teſtamẽti & noſtra vna & eadem eſt.197.b. 438.b
Fides eſt proximo ſeruanda.208.a
Fides eſt etiam perfidis ſeruanda.208.a
Fides quomodo ſit ſeruanda.208.a.b
Fidei acceptiones & ſignificata.208.b
Fidem colebant Romani Gentiles.208.b
Fides qualis eſſe debeat.422.b
Fides quomodo infundatur.462 a
Fides quare dicitur porta.464.b cum ſequẽtibus.
Fides poteſt eſſe ſine charitate.461.a.b
Fides deſcribitur.483.a
Fides non eſt in æterna beatitudine. 483.b
Fiducia in Deo,& non in homine.339.a.b
Figuræ Chriſti.153.a.239.b
Filij ſignificata varia.145.a
Filius viri ſignificat nobilem,filius hominis abiectum.52.b
Filius eſt gloria patris.59.a
Filius multa ſignificat.145.a
Filij Dei qui ſint.175.a.550.b
Filij Dei qui filias hominis acceperunt,qui ſint.175.a
Filius eius quis dicitur, cuius opera imitatur.182.a
Filiarum nomine intelliguntur oppida & villæ.192 a.351 b.305.b
Filius non punietur pro patre,nec econuerſo,quomodo intelligatur.219.b 220.a
Filios proprios in honorem idolorum immolabant Iudæi 243.a
Filij flagitioſi obſcurant gloriam patris & maiorum ſuorum 147.b
Filij Amon idem eſt quod Amonitæ. 295. a
Filius regni dicitur,qui in eo natus eſt.295.a
Filius hominis cur ſe Chriſtus appellauerit. 39 b
Filius hominis ſignificat hominẽ abiectum. 39.b.40.a
Filium Labyrinthi Dedali, eſt cognitio ſui. 21.a
Firmitudo & cõſtantia deſcribuntur. 548.b. 10 a
Firmamentum quid ſignificet.19 a
Fletus moderatus aliquando vtilis.289.b
Fleuit Chriſtus,& fleuerunt ſancti.119.a
Fletus immoderatus & muliebris reprehenditur.289.b
Fletus Iſraelitarum in morte Iacob.60.a
Flumina Babylonis quid ſignificent. 511 a.b
Fluuius egrediens de templo eſt doctrina euangelica.555 b
Fons paradiſi deſignabat baptiſmum.6 b
Fontis Germaniæ natura mirabilis.45.a
Fontis Dodonæ natura.154.b
Fons Galilææ admirabilis.476.b
Fornicatio accipitur pro idolorum cultu. 243.a
Fortitudo eſt claua Herculis.16.b
Fortitudo Hebræorum dicebatur eorũ templum 292 a
Fornices & arcus Romani.306.a
Forcipes templi erant ex auro.379.b
Fragilis eſt mundi proſperitas.29 .b
Fragilitas & imbecillitas humana deſcribuntur.392 b
Fraudes ſceleratorum deſcribuntur.47.a
Frumentum accipitur pro gratia.417.b
Funes impiorum quid ſint 376.a
Fugere à facie Dei quid ſit.353.b
Fulguris nomine intelligitur calamitas.14.b
Fulminis natura.208 a
Futura contingentia ſunt hominibus occulta.48.b
Furiæ apud poetas erant terrores ex conſcientia peccatorum.147.a.288.a

Furari

Putari cor alicuius quid ſit.315.b
Fundamentum quid ſignificet 346 b

G

Gabriel angelus figuratus in ſeruo Abraham.185 a
Galilæa ſignifie it reuolutionem 66.a
Gerionis Hiſpanorum regis hiſtoria explicatur.27.a
Gẽtiliũ cœcitas in colẽdis diis.325.a 465.a
Gentilium & Iudæorum differentia.163 b
Gentilium libri bonam habent aliquando doctrinam.365.a.b
Generis amplitudo vtilis.380 b
Generatio qua Christus nos genuit explicatur 420 b
Geometria quid doceat.464 b
Geometriæ encomium 367 b
Gladium tenere & vibrate quid ſit.37.b
Gladius eſt verbum Dei 37 b
Gladium nudare quid ſit.85.a
Gladius Dei eſt exercitus, quo Deus ferit quos vult.251 b
Gladium inebriare quid ſit.386.a
Gladius quid ſignificet.340 a
Gloria inanis eſt tinea 22.a
Gloria vera non eſt vituperanda 22.b
Gloria eſt honeſtatis præmium, & virtutis ſplendor.22 b
Gloria humana quomodo pōt appeti. 23.a
Gloriam acquirimus, cùm eam contemnimus.299.a
Gloria mundi periculoſa.89.b
Gloria virtutum.135.b
Gloria humana faciẽ amittitur.271 b
Gloria veri & ſolida radices agit.271 b
Gloria mundi fallax. 299.a. cum ſequentibus.305.a
Gloria Dei quærenda eſt,non mundi.299 a
Gloria vera ab intus 472 a
Gloria inanis vitanda eſt 193.b
Gog & Magog quid ſignificent. 436.b cum ſequentibus.
Gog nomine intelligitur Antichriſtus, & Magog eius ſequaces.436.b
Goti qui ſiut.436 b
Gloriæ interitus quid ſignificet.556 b
Gratia vtrum detur ex operibus.422.a.b
Gratia eſt purum balſamum 509.a
Gratia eſt veluti anima animæ.28 b
Gratia abſcedit, ſed non redit niſi per Deũ. 358.b
Gradus virtutum & meritorum.468.a.b
Gradus incipientium,proficientium,& perfectorum.468.a.cum ſequentibus.
Graue onus eſt iniquitas.399.a
Gratiani imperatoris edictum.402.a
Græcia regio eſt Europæ elegantium artium quondam mercatura.318.a
Græcorum calamitas.242.a
Guſtanda non ſunt nigram caudam habentia.156 b
Gubernator rei publicæ debet eſſe ſapiens. 316.b.cum ſequentibus.
Gula improbatur.193.b. cum ſequentibus.
Gula quid ſit.317.a

H

Habitare poſſunt pij inter impios.8 a.b
Haſta Saulis quid ſignificet 221.a
Hæretici abutuntur intemperanter eloquentia & ſcripturæ ſacræ lectione.100.b
Hæretici noſtri temporis cōparati cum Nebuzardan 78.b
Hæreticorum ebrietas & libido.100 b
Hæretici noſtri temporis reprehenduntur. 246 a.cum ſequentibus.
Hæreſis 382.a
Hæreticus vitandus.394.b
Hæreticorum impudentia 571 a
Hæreticorum noſtri tẽporis inſania 423.b
Hæretici ſunt membra Antichriſti 437.a
Hæreticorum noſtri tẽporis impietas.497.a cum ſequentibus
Hebræi gentes apoſtatrices vocantur. 44.a
Hebræi idola coluerunt 44.b
Hebraiſmus ſolet Dei appellare ea,quę magna ſunt 7 b
Hebraizare impium eſt.432.a
Hebræorum infimum ingenium in lege explicanda.432 a
Heua duxit tenebras,Maria lucem.516.b
Heua ex Adã eſt Eccleſia ex Chriſto, 153 a
Heraclitus & Empedocles aiebant ignem eſſe Deum.243.a
Herculis labores 296.b
Hercules erat apud gentiles idea virtutis. (296 b
Hedem quid ſignificet 301.a
Pertinacij piſcis natura 201.b cũ ſequẽtib⁹.
Hieroſolyma cœleſtis deſcribẽda eſt in corde 70.a
Hieroſolyma quare dicebatur olla. 138 b. 285 b
Hieroſolymæ euerſio 144.a
Hieroſolyma dicitur ſaltus agri meridiani. 248.a cum ſequentibus.
Hieroſolyma dicebatur porta populorum. 304.a
Hieroſolymæ celebritas.304.a
Hieroſolyma eſt Eccleſia 353 b
Hieroſolyma eſt in quarto climate.439.b
Hieronymi ab Oleaſtro encomium 125 5
Hieronymi Oſorij eloquentia admirabilis. (275 a
Hiperbole figura.357 b
Hiſpania dicitur Thubal 318.a
Hiſpania eſt in tres partes diſtributa, Tarra

conem, Luſitaniam, & Bethicam. 318.b
Hipanis fluuius corumpitur aquis Ex ampæi fontis 9 a
Hypocriſis fugienda. 22.a
Hypocriſis deſcribitur 109.b.22 a. cum ſequentibus 266.b.267.a
Hypocriſis cum nemore vmbrifero comparatur 22.b
Hypocrita eſt ſimilis ſtruthiocamelo 28 a
Hypocrita deteſtabilis. 28 a
Hypocrita cõparatur vulpi & viperæ 156.a
Hypocrita deſcribitur. 266 b cum ſequentibus. 156 a cum ſequentibus.
Hypocritæ vitandi 395.a
Hypocriſis quid ſit. 471.b.560 b. cum ſequẽtibus.
Hypocriſis reprehenditur. 540 a cum ſequẽtibus 450.a
Hypocritæ & vani homines organorũ pulſatoribus & nautis comparantur 22 a
Hypocrita miluo comparatur 28 a
Hypoſtaſis vna in Chriſto. 106.b
Hydra eſt inuidia. 296.b
Hydriæ Eliæ quid ſignificent. 476.b
Hydriæ ſignificant corpora vana. 4 a
Hyacinthus lapis cum aere mutatur. 135 a
Homo ſine baptiſmo eſt terra vacua & inanis 6.a
Homo eſt microcoſmos id eſt paruus mundus 13.b.482 b
Homo ex cognitione ſui venit in cognitionem Dei. 13 b
Homini proprium quid 16.b
Homo eſt ad imaginem & ſimilitudinẽ Dei creatus 30 b
Homo quare dicitur ad imaginem Dei. 31.a
Homo eſt arbor inuerſa. 202.a.42.a. cum ſequentibus.
Homo in corpore eſt anicula in cauea, quæ regionem ſuam deſiderat 42.a
Homines quare dicantur facti à Deucalione 45 a
Homo pius comparatur cum acu nauigatoria 70 b
Homo cum arbore cur comparatur. 179.b. 89.b.180 a
Homines inſenſibiliores inſenſibilibus. 87.b cum ſequentibus.
Homo ciuis eſt. 118.b
Hominis miſeria & fragilitas. 119 b
Hominis nobilitas 121 a.269 a
Hominem ſubijcere ſe peccato indignum eſt. 121 a
Homo impius iumentum appellatur. 171.b
Homo cum Deo comparatus non dicitur viuus. 192 b
Homo dicitur ab humo, & quare. 197.a
Hominis ſtultitia & perturbatio. 207.a
Homo operatur liberè. 222.b.225.b
Hominem comedere eſt crudelẽ eſſe. 325 b
Hoĩs compoſitio & excellentia. 269.a.100.a
Homo natus ad amandum Deum. 278.a
Homo eſt ipſa vanitas. 193.a b
Homo idem eſt quod fragilis. 326.a
Hominis imbecillitas. 316.a.b
Homines comparantur piſcibus. 337.a
Homines ſcelerati vocantur bruta. 339.a. 400 a
Homines vani cum paleis cõparãtur 340.b
Homo appellatur anima 381.a. cum ſequẽtibus.
Homo dicitur anima vtens corpore. 381.a.b
Hominis munus. 381.b
Homo impius dicitur fera. 400 a
Homo vnde deriuatur 4-0 b
Homines qui vocentur. 410.a
Homo vocatur ſepulchrum 428.b
Homo quare dicitur omnis creatura. 482.b
Hominis definitio explicatur. 502.a.b
Homo vas eſt figuli. 577.a
Homo non dicitur qui eſt indoctus & incultus. 316.b
Holocauſtum eſt carnem noſtram caſtigare. 477.b
Horæ canonicæ ſunt antiquiſſimæ. 491.b
Hoſpites ſumus ſuper terram. 58.a
Humana contemnere debemus, & ad cœleſtia aſpirare. -7.b
Humilitas vtilis ad intelligendam ſacram ſcripturam. 263.a
Humilitas deſcribitur. 49.a. cum ſequentibus. 264.a. cum ſequentibus.
Humilitas Chriſtiana. 119.a. cum ſequentibus.
Humilitas ficta damnatur. 119.
Humilitas amplectenda. 312.a
Humilitas eſt goſſipium virtutum. 212.a
Humilitas eſt cithara. 212.a
Humilis eligi debet in præſulem. 39. a. cum ſequentibus.
Humilitatis excellentia. 502.a

I

Iacob non fuit mentitus, cùm ſe dixit eſſe filium primogenitum Iſaac. 170.a
Iacob tenuiſſe manu plantam pedis Eſau quid ſignificet. 29.a
Iacob quare dicitur oculus. 395.
Ianiculus mons à Iano denominatus. 321.b
Iahel mundi tenet imaginem 360.a
Iaphet filij & ſucceſſores. 318.a. cum ſequentibus.
Ianus quare deſcribatur bifrons. 27.
Icari caſus explicatur. 19.a
Icarus & Phaethon ſe extollẽtes perierunt. 17.b

17.b
Idola noſtra ſunt ea, quæ relicto Deo colimus.109.b
Idola ſunt flagitia, quæ admittimus.88.b
Idololatria appellatur fornicatio 91 b
Idolum dicitur abominatio.102.b
Idola dicuntur offenſiones oculorum.237.b
Idolorum inuentio.108.b
Idolum dicitur præſul inſenſibilis.148.a
Idola dicuntur immunditiæ.154.b
Idolum appellatur in diuinis literis vanitas.174 b
Idola appellantur ſordes.215.b
Idololatria Iudæorum oſtenditur.243.a
Idololatria Gentilium & Iudæorũ deſcribitur.281.a
Ieſus fuit adſibratus in Dauide.396.a.397.a
Ieſus idem eſt quod ſaluator.16.a
Iehouah nomen Dei ineffabile.39.a
Iehouah nomen Dei cognitũ quodammodo fuit à nonnullis Gentilibus.575.b
Iehouah nomen Dei admirabile explicatur.575.b.cum ſequentibus.
Ieremiæ labores 287.b
Ierichu vaſtatio quid ſit.39.b
Ierichu mundum ſignificat.397 a
Ieiunium laudatur 194.a cum ſequentibus.
Ieiunium quadrageſimale ſemper fuit in Eccleſia à tempore Apoſtolorum.195.b
Ieiunia ſunt ſalutaria.170.b.cum ſequẽtibus.
Ieiunij encomium.370.b.371 b
Ignis accipitur pro calamitate.11.a.131.a
Ignis ardens & non comburens quid ſignificet.11.a
Ignis qui deſcendit inter Apoſtolos quid ſignificet.11.a
Ignis ſignificat amorem.23.a.b
Igne torreri quid ſit 23.a
Ignis rubi amorem ſignificat.23.a
Ignis ſignificat diuinitatem 23.b
Ignis quid ſignificet.127 b 446 b
Ignis calamitatis non purgat 168 b
Ignis ſignificata.176.b cum ſequentibus.
Ignis alienus ardens in thuribulo eſt amor mundi ardens in corde 278.a
Ignis ſignificat inuidiam.232.a.cum ſequentibus.
Ignis erat Deus Chaldæorum 243.a
Ignoratio noſtri eſt cauſa malorum noſtrorum.21.a
Ignoratio ſui eſt prauitatis cauſa.41.a.b
Ignorãtes nõ ſentiũt pondus peccati. 330.a
Impetus ſpiritus, & impetus carnis deſcribuntur.23 a
Impij non habent tempus.2.a
Impij mortui ſunt.2.a
Impiorum vita mors eſt.2.a
Impiorum familiaritas euitanda.8.b.9.a
Impij à ſeipſis abſunt.21.a
Impij guſtum habent deprauatum.54.a
Impius abſque Dei gratia reſurgere à peccato mortali non poteſt 42.a.b.
Impius poteſt ad Dei gratiam præparare, 42 a.b
Impius eſt deceptor.47.b
Impij ſunt furentes & inſani 52.b
Impij homines cum feris comparantur.47.b
Impij non ſunt apud ſe 69 a
Impius fugit à Deo.70.a 280 a
Impij comparantur cum myrica.88.b
Impij obexcæcantur 93.b
Impij nihil habent ſuum.94.b
Impius omnis eſt ſeruus peccatorum ſuorum.113 a
Impiis nõ oſtẽdit Deus alta myſteria. 166.b
Impij ſoli ſunt.193 a
Impij quare iuſtos videre nequeant. 367 b
Impij cum ſepulchris comparantur.428.a
Impij ſunt tenebræ.336.a
Impius captiui eſt. 381.b
Impius & flagitioſus non dicendus eſt homo.515 a
Impij polluũt quod in ſe eſt nomen domini. 413.a cum ſequentibus.
Impius nullam habet vitam.218.b
Impius perit inuentione, quam ad alios perdendos inuenerat.252.a
Imago Dei eſt in homine nõ ſolùm ſecundũ animam, ſed etiam ſecũdum corpus.30.b
Imago Dei eſt in angelis.30.b
Imago Dei eſt in homine.31.a
Imagines ſanctorũ venerari debemus.306.b
Imago Dei eſt etiam in peccatoribus.560.a
Immortalitas animarum declaratur. 176.b. cum ſequentibus.
Immundus eſt vipera.296.b
Immutabilis eſt Deus.86.a
Imperatoris Adriani anulus.307.b
Inæqualitas ſeminarium eſt detractionum. 464.a
Inanis gloria damnatur.522.a.191.b.29.b
Inconſtantia fugienda eſt.20 b
Inconſtans comparatur ſtateræ.20.b
Inconſtans comparatur Chamęleonti.20 b
In corde alicuius rei eſſe idem eſt quod eſſe intra illam 315.b
In Deo idem eſt intelligere, & intellectus, & quod intelligitur..30.b
Indulgẽtiarũ theſaurus eſt in Eccleſia.493.a
Indulgentiæ ſunt ſalutares.499.a.292.b
In Deo biſariam ſumus.130.b.cum ſequentibus.
Indurare & polluere dicitur Deus permiſſiuè.542.a

R.r 2.

Iudurare Deum cor quomodo intelligatur. 171 a
In æternum quid ſignificet. 311.b
Infernus dicitur lacus.308 b
Infernus dicitur mors ſecunda.216.a
Infernus dicitur terra nouiſſima.308.b. cum ſequentibus.
Inferni nomina.309.a.360.b.362.a
Infernus dicitur terra mortuorũ & obliuionis.309.b
Inferni notitiam habuerunt multi ex Gentilibus.365.a
Infidelis peccator eſt ornatus aliquibus virtutibus moralibus 341.b
Ingenium humanum per ſe non ſufficit ad ſacram ſcripturam intelligendam.49.b
In Galilæa quare Chriſtus apparuit diſcipulis poſt reſurrectionem.66 a
Iniuria ſceleratorum conducit ad gloriam iuſtorum.474.a
Iniquitas eſt graue pondus 267.a.b
Iniquus omnis eſt ignorans 113 a
In nouo teſtamento interceſſit mors Chriſti.189.a
In nouo teſtamẽto promittur vita æterna & bona cœli, in vetere verò bona terræ.189 a
Innocentiæ & pœnitentiæ diſcrimen.384.a
In medio conſiſtit virtus. 147.b
Inſania & amentia impiorum deſcribitur. 52.b
Inſenſibiles ſunt impij. 87.b
Inſultare calamitatibus afflictorũ impium eſt.252.a.cum ſequentibus.
Inſtabilitas & inconſtantia vituperantur. 174.a.b
Inſtabilitas procedit ex peccato 147.b
Inſtabilitas mundi deſcribitur.305.a
Inſtans non eſt tempus.415.a
Intentio noſtra debet in cœlum dirigi.22.a
Intentio eſt oculus.22.a
Intentio tribuenda eſt Deo.541.a b
In tẽtationibus ad Deũ confugiendũ. 199.b
In tres ætates Hebræi mundum diuidebant. 311.b
Interior gloria eſt p̃ſtãtior exteriore. 472.a
Inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur.31.b
Inuidia eſt deteſtabilis. 295.b.cum ſequentibus.
Inuidia quid ſit, & quàm pernicioſa. 232. cũ ſequentibus.296.
Inuidus eſt tormentum ſui ipſius.232.b
Inuidia eſt imago inferni 296 a
Inuidia deſcribitur. 295.b.cum ſequentibus.
Inuidia filiorũ Iacob vendidit Ioſeph.a 96.b
Inuidia fera peſſima.296.b
Inuidus deſcribitur.295.b.cum ſequentibus.
Inuidia vituperatur.358.b.cum ſequentibus.
Inuidus cum ciconia & noctua comparatur. 158.b
In veritate ambulare quid ſit.225.a
Ioſias fregit idolorum ſtatuas 88.b
Ioſiæ regis virtus 2.a
Ioannes Baptiſta erat lucerna ardens & lucens.23 b
Ioannis euangeliſtæ dignitas & amplitudo, 34.b.cum ſequentibus.
Ioannes euãgeliſta dilectus à Chriſto. 35.a
Ioannes euangeliſta quare dicitur aquila 35.a
Iannis Roffenſis laus.432.b
Ionathæ figura explicatur 353.b.354 a.b
Ionas figura fuit Chriſti.153.a
Ioannis Sepuluedæ encomium 573 b
Iubileus quo menſe incipiat 480 a
Iubileus erat anno quinquageſimo.99.b
Iubilei anno omnia erant libera 458.a
Iob iuſtus inter iniuſtos habitauit.8.a
Ioſeph dominatum fuiſſe Aegypto quid ſignificet.129.a
Ioſeph figura Chriſti.505.a.
Iouis flagitia.325.a
Ira Dei in contumaces 37.a
Ira hominis perturbati deſcribitur. 129.b
Ira magna Dei eſt eam non oſtendere.191.a 105.a
Iris ſignificat diuinam miſericordiam. 11.b
Iris diuerſorum colorum quid ſignificet. 33.a
Iſmael & Agar quid ſignificent.140.b.141. a
Iſraëlitæ veri ſunt Chriſtiani.332.b
Iſrael eſt duplex 433.b
Iſraëlitæ ſecundum carnem & ſecũdum ſpiritum.395.b
Italia dicebatur olim Citim.322.b
Italus vocatus fuit Citim.321.b
Italia dicta Oenotria.321.b
Italiæ inſulæ quæ ſint 321.a
Iugum Chriſti ſuaue.398.b
Iudæi impij appellantur filij diaboli.274.b
Iudæorum ſcelera 264.a
Iudæorum vanitas & cæcitas. 75.a. cum ſequentibus.
Iudæorum perfidia.44.b
Iudicare ſumitur pro inſtruere.264.a
Iudæa eſt in medio terræ. 439.b.440.a 440.a
Iudæorum error.91 a
Iudæorum crudelitas.121.b
Iudæorum pertinacia.127.b
Iudæorum impietas.144.a
Iudæos reliquit Deus.144.a.cum ſequentibus.
Iudæi legem Dei non habent, ſed membranam legis.189.b

Iudai

Iudaizare in diuinis literis impium eſt.213.a
Iudæi in Babylonica captiuitate idola colebant.243.a
Iuda confeſſionem ſignificat.145.b
Iudæi nonnulli in Ægypto fuerunt cultores idolorum.275.a
Iudæa dicitur terra viuentium 310.a
Iudæi appellantur filij teſtamẽti Dei. 352.a
Iudaizantes vituperantur.343.a
Iudæorum reprobatio.386.a
Iudaicus populus fuit figuratus in Eſau. 384.b.cum ſequentibus.
Iudæi cur turbati ſunt aduẽtu Chriſti.431.a
Iudæorũ interpretatio vana & falſa. 447.b
Iudæi cæci quare dicuntur progenies viperarum.31.b
Iudæ deſperatio.181.a
Iudæ regnum, & Iſrael regnum quid ſignificent.429.a
Iudææ periphraſis eſt vmbilicus terræ.439.b
Iunius dicitur à Iunioribus.355.b
Iudicis incorrupti munus.63.a
Iudex quando dicitur æqualis.464.a cum ſequentibus.
Iudex iuſtus comparatur cum ciconia. 50.b
Iudicium quid ſignificet.338.b
Iudicium facere quid ſit.21 .b
Iupiter & Saturnus quare ſint cõiũcti.317.a
Iulij Cæſaris inſolentia.325.a
Iuſtitia neceſſaria ad pacẽ conſeruandã. 5.b
Iuſtitiæ encomium.63.a
Iuſtitia Dei magna.84 a
Iuſtitia quid ſit.56.b.cum ſequentibus.
Iuſtitia nos ducit in cognitionem Dei. 98.a
Iuſtitia qualis eſſe debeat 123 a
Iuſtitiæ miniſtri quales eſſe teneantur.123.a
Iuſtitia accipitur pro virtute in communi. 222 b
Iuſtitiam & iudicium facere quid ſit. 216.b
Iuſtitia capitur pro gradu pœnitẽtiæ. 216.b
Iuſtitia Dei exultant iuſti.252.a
Iuſtitiæ diuinæ ſeueritas in malos Dei gloriam illuſtrat.441.a.cum ſequentibus.
Iuſtificatio noſtra quid ſit.423.a
Iuſtificatio appellatur lex 201 a.187.b
Iuſtificatio eſt peccatorum remiſſio & ſanctificatio.43.a
Iuſti viri in manu Dei ſunt.5.a
Iuſti comparãtur aſtris in cœlo collocatis, quæ in pelago apparent.25.a
Iuſti ſunt ſimiles totis.28.b.15.a
Iuſti cadunt, ſed non retrorſum.39.a.b
Iuſti omnia habent 94 b
Iuſtus eſt rubus qui ardebat, & non comburebatur 1 7 a
Iuſti iudices cõparantur cum ciconijs. 50.b
Iuſtus eſt in Deo per gratiã, nobilius quàm in ſe 130.b
Iuſti in Deo per charitatem dicuntur ſpiritus 130 b
Iuſti nomen non amittit qui ſtatim per pœnitentiam reſurgit.173 a
Iuſti non ſeparantur à Chriſto 211.b
Iuſti habẽt Deum pro circunferẽtia. 170.a
Iuſti appellantur filij Dei 2 5 a
Iuſtus comparatur palmæ.296 b.454 a
Iuſti regis officium.330.a
Iuſtis omnia cooperantur in bonum. 559.b
Iuſtos cũ iniuſtis cur Deus occidat 248 a.b
Iuſtus comparatur adamanti 57.a

L

Labor ſignificatur per bouem.132.a
Laboris encomiũ.273.a.85.a.cum ſequenti.
Laboris vtilitas.559.a.b
Labor magnus eſt iniquitas.288.a
Labyrinthus Dedali explicatur.21.a
Lachrymis inſtaurandi ſumus.143.a
Lachrymarum vis.92.b
Lachrymarum vtilitas.119.a 476.a.b
Lachrymæ placant dolorem.289 b
Lachrymas cur Chriſtus fuderit ſuper Ieruſalem.149.a
Lacus accipitur pro ſepulchro.308.b
Lacus accipitur pro inferno.309.a
Lædens alium, ſeipſum lædit, nõ alium.81.a
Lætari aliorũ calamitatibus impiũ eſt.153.a
Laminæ qui ſint.343.b
Lamina in pectore ſacerdotis quid ſignificet 30.a
Lapis quid ſignificet.313.a.cum ſequente.
Laqueus venantium eſt auaritia.197.b
Latro prima hora vitæ ſuæ ſaluatus eſt. 2.a
Lateres ſunt corda noſtra.69.a
Laurus non percutitur fulmine.208.b
Lauare pedes quid ſignificet.500.b
Leuitas in reprehendendo laudatur. 151.b
Leo quid ſignificet.494.a.b
Leonis caput cũ claua quid ſignificet.130.b
Leonis caput ſymbolũ inundationis. 367.a
Leonem non eſſe in republica alendũ quid ſit.171 b
Leonis vigilantia.62.b
Leonis nomine olim ſignificabatur præſul. 62.b
Leo ſignificat regem.15.b
Leuare manum quid ſit 266.b.248.b
Leuare faciem vel caput alicuius, eſt illum honorare 147.a
Lex cur ignea dicitur.23.b
Lex cur data fuit in caligine.31.a
Lex vetus vmbram habet.91.a
Lex continebat figuras.91.a b
Legis & euangelij differentia 143.b
Lex appellatur iuſtificatio.187.b
Lex vet' erat figura & vaticiniũ nouæ 187.b

Lex vetus erat antiquanda, & antiquata eſt. 187.b
Lex noua lex gratiæ promiſſa in lege vetere. 187.b. cum ſequentibus.
Lex teſtamentorum eſt, vt ſecundum deroget primum 188.b
Lex vetus erat ceſſatura. 189.a cum ſequentibus.
Lex quibus nominibus appelletur in diuinis literis. 190 a
Lex vetus eſt litera, lex noua ſpiritus. 200 a
Legis veteris opera per ſe non iuſtificabant. 238.a
Legis veteris præcepta quomodo dicuntur non bona. 241 b
Legum vtilitas. 168.b 463.b
Leges dicuntur fundamenta. 346.a
Lex vetus dabátne vitam animæ, an corporis. 84.b
Lex eſt regula iuſta. 463.b
Legiſperitorum inæqualitas. 463 a
Libanus vocatur templũ Salomonis & quare 2 5.b
Liber Sapientiæ eſt Salomonis. 3.b
Liberum arbitrium cooperatur gratiæ. 66.b
Liberum arbitriũ defenditur. 143.b. 223.a. 533.a
Libertas vera quæ ſit. 94 b
Libido inuitatur gula. 100.b
Liber vitæ quis ſit. 124. .364 a
Liber conſcientiæ quis ſit. 1.a
Libellus repudij in lege vetere dabatur. 218.a
Libertas ſpiritus quæ ſit. 393.
Libertas eſt magna, ſeruire Deo. 427.b
Libertas hæreticorum eſt carnalis 42 .b
Libertas chriſtiana & euangelica ſpiritualis eſt. 4 8.a
Libertas Chriſtiana non eſt carnalis. 458.a
Libya eſt Africa 318 a. 346.b
Lignum quid ſignificet. 248.a b
Lignorũ nomine homines intelligũtur. 76.a
Lignum vitæ quid ſignificet. 418 a
Ligni varia ſignificata. 179.a
Litera eſt lex, ſpiritus euangelium. 200.a
Linguæ igneæ ſuper apoſtolos quid ſignificent 23 b
Lingua prophetæ eſt calamus Dei. 381.b
Lingua refrænanda eſt. 495.b
Linguæ effrænatæ damna. 498.b
Longinquitas temporis per palmam ſignificatur. 49 b
Loth filiarum ſtuprum 297.b
Luciferi ſuperbia. 3 1.b
Lucifer fuit eminens inter alios angelos. 3 0.a
Luciferi peccatum in quo fuit. 330.a
Luctus Iacob orationẽ ardẽtem ſignificat. 270.b
Ludere in diuinis literis ſignificat adorare idola. 93 b
Luna quomodo patiatur eclypſim. 347.b
Luna dicebitur regina cœli. 52.
Lunæ nomine intelligitur princeps ſæcularis. 399 a
Luſitanorum ſacerdotes honeſtiſſimi. 315.a
Luſitaniæ reges inuictiſſimi & Chriſtianiſſimi in proœmio.
Lutheri impietas & hæreſis deteſtãda. 192.b 193.a. 43.a
Lutherus vult Chriſti gratiam labefactare. 43.a
Lutheri error. 49 a. 100 b 437.a. 497 b
Lutherus & Caluinus ſunt Epicurei & milites Veneris 00.b 4 4.b 4 .a
Lutheranorum phreneſis & inſania. 101.a
Lutheri prauitas. 19 b 195.a
Lutherus ſectam Epicuri renouauit. 195.a
Lutherus hæreticus reprehenditur. 222.b. 225.b 46.b
Lutherus deſcribitur. 532.b. 236.b
Lutheranorum impudentia & impietas. 2 7.b
Lutheri error & voracitas. 381. a. cum ſequẽtibus
Lutherani ſunt Epicurei, & cultores Bacchi. 37 .a
Lutherana hæreſis eſt captiuitas Babylonica. 133.a
Lutheranorum perfidia confutatur. 427.b
Lutheri impudentia, & obſtinatio. 458 a
Lutheri & Caluini impietas 491 a.b
Lutherani peiores ſunt Gentilibus 491.b
Lutheri ſuperbia. 02 b
Lydia eſt in Aſia minore. 346.b. 3 8 a
M
Magi Orientales quibus ex regionibus venerint, & vnde fuerint. 3 0.a
Magnorum Orientalium liberalitas. 02.b
Magnates deſignantur per montes. 88.a
Magnetis natura admirabilis. 30.a
Maius menſis dictus à Maioribus 355.a
Mala ſine bonis eſſe non poſſunt. 3 b
Nanna fuit figura ſancti ſacramenti 553 b
Manna in arca teſtamenti eſt verbum Dei in anima. 5 a
Manaſſes regis impietas 1.a
Manaſſes fuit crudeliſſimus 121.a
Manaſſes ob calamitates fuit ad Deum cõuerſus. 422.b
Manticæ duæ Aeſopi explicantur. 21 a
Manus domini prophetia, eſt. 458.b 421 b
Manus domini quid ſignificet. 106.a

Manus

Manus dare hebraiſmus eſt multa ſignificaus.33.b.106.a
Manuum nomine opera intelliguntur.58.a
Manus domini accipitur pro conſolatione. 1[illegible].a.159.b
Manus accipitur pro bono opere.107.b
Manus plenæ ſanguine quid ſignificét 121.a
Manũ alicu. dare,eſt ſe illi cõmittere. 209 a
Manum alicui porrigere, eſt eum in amicitiam recipere.209 a
Manum leuare eſt vehementer percutere. 236.b
Manum leuare eſt promittere.236.b
Manum leuare quid ſit.236.b
Manus Chriſti mundum creauerunt. 397.a
Manum extendere eſt punire.402.b
Manum leuare pro iurare frequens eſt in literis diuinis.409 b
Manu domini intelligitur Chriſtus.421.b
Manum ponere ſuper aliquem,eſt illum affligere.480 a
Manus quid ſignificet 441 a
Mappa mundi eſt cor impij.70 a
Marci Antonij eloquentia 162.a
Mare fuſile & luteris quid ſignificet. 476.a
Mare Galilææ eſt mundus 337.a
Margaritæ ſunt apoſtoli.134.a
Margaritarum natura.334.a
Maria virgo Dei genitrix fuit figurata in Rebecca.185.a
Maria virgo eſt gratiæ imperatrix.185 a
Mariæ virginis excellentia.134.a.b.cum ſequentibus.524.a.b
Maria ſemper virgo & ciuitas libera. 515.b 516.a
Maria virgo templum dicitur. 515.b.516.a
Maria virgo fuit concepta ſine peccato originali 515.b.516.a
Mariæ virginitas.515.b.516.a
Mariæ virginis genealogia.516.a
Mariæ virginis puritas.524.a. cũ ſequẽtibus.
Mars cur pingebatur indutus tunica adamãtina.390.a
Martio menſe fuit mundus creatus.3.b
Martius mẽſis principium anni fuit olim. 3.a
Martini Ledeſmij laus.497.b
Martini Cantapetrenſis laus.125.b
Mathias fuit electus loco Iudæ.513.b
Mathæus quo tempore fuit ad Chriſtum conuerſus.2.a.b
Medium eſt optimum.147.a.b
Medium eligendum eſt.5.b.397.b
Mediocritas laudabilis.464.b
Meduſa eſt otioſitas.85.b
Meloch idolum deſcribitur.187.a
Mel prohibitum lege adulatorem ſignificat. 154 a
Melanchon reprehenditur.222.a
Membra impiorum ſunt arma quibus animas ſuas vulnerant.253.b
Membra iuſtorum ſunt inſtrumenta ſuæ ſalutis.253.a
Menſium nomina apud Iudæos.3.b
Memoria vtilis & inutilis.418.b
Memphis eſt ciuitas Aegypti.349.b
Menſa eſt doctrina euangelica.495.a
Menſura templi diuerſa à menſura prophana.462 b
Meridies ſignificat proſperitatem.489.a
Meritum ex operibus.412 b
Meriti vocabulũ eſt in diuinis literis.423 a
Merita compenſantur.493.a
Mercatoris officium 214 a
Meſſias eſt verus Deus.396.a
Meſſiam veniſſe oſtendit lex.151.a
Meſſias iam venit.159 a
Metonymia figura.171 b
Militia eſt exercitus ſtellarum.353.b
Militia eſt vita noſtra.71.a.b.cum ſequente.
Militare debemus ſemper 71 a.b
Minerua quid ſignificet.17.a
Mineruam quare dixerunt fuiſſe virginem. 53.a.317.b
Minotaurus eſt deprauatus appetitus.21 b
Miſericordia Dei ſignificatur per ſplendorẽ in nube lucentem 11.b
Miſericordia Dei infinita eſt 11.b
Miſericordia Dei oſtenditur 33.a.46.a
Miſeretur noſtri Deus,cum nos punit.96.b
Miſericordiæ diuinæ magnitudo 83 b
Miſericordia Dei eſt infinita.111.b.122.a 169 a.381 b
Miſericordia quare comparatur oleo. 184.a
Miſericordia quid ſit.366.b
Miſericordiæ opera extolluntur.184.a.216. a.b.217.a.229.a
Miſeria & fragilitas mundi deſcribuntur. 296 b.297.a.b
Miſſæ ſacrificium admirabile.118.a.b
Miſſæ ſacrificium figuratum in lege.553.b
Miracula cur Deus nõ fecit coram Herode, & aliis huiuſmodi.166.b
Miracula ſua edebat Chriſtus coram iis,qui erant ſumpturi vtilitatem ex illis.166.b
Moab eſt vrbs Arabiæ vocata Areopolis. 297 b
Moab cur dicitur olla ſpei.137.b
Moad idem eſt quod à patre.297.b
Modicum eſt quicquid in terra eſt 61.a
Modicum quare ſepties ponitur in euãgelio Ioannis.61.a
Momentaneæ ſunt mundi diuitiæ.160.b
Mons dicitur Chriſtus.515.a
Mons Oliueti quomodo vocabatur 123.b

Montium nomine quid ſignificetur.88.a
Montis oliueti templum vnde Chriſtus aſcendit in cœlum.133.a
Monachi intelliguntur per ſtellas.369.a
Monachi apoſtatæ deſcribuntur.369.a
Monachi peccatum vtrum ſit grauius peccato laici.513.a
Monaſteria comparantur ſtagnis.337.b
Mors triplex eſt.163.b
Mors animæ quæ ſit.1.a
Mors quotuplex ſit 316.a.b
Mors inopinata.576.b
Mors eſt ſtipendium peccati.225.a
Mors & vita quæ ſint.309.b
Mors immatura non accidit iuſto.312.b
Mortem non fecit Deus.221.b
Mors quomodo accipitur.365.a
Mortis memoria vtilis.75.a.88.b 326.b
Mors iniquis terribilis eſt, non iuſtis.485.a
Mori in Aegypto, & ſepeliri ibi quid ſit.61.a
Mortuus per peccatum ſurgit per pœnitentiam.215.a
Mortuorũ nomine qui ſignificentur.533.b
Mortui ſunt plorandi.297.a
Moralis philoſophiæ finis eſt operari.514.b
Motus liberi arbitrij concurrit iuſtificationi.422.a
Moſoch eſt Cappadocia.373.b
Moueri ærumnis aliorum debemus.315.a
Moyſes & Paulus vtrum viderint Dei eſſentiam.39.a.b
Moyſi & Pauli differentia.143.b
Moyſi mors fuit deplorata, non autem Ioſue mors.329.a
Moyſes dicitur angelus.353.a
Mulier capta quid ſignificet.327.b
Mundus eſt liber quidam.112.b
Mundus quid ſit.13.a.b
Mundi opes & diuitiæ ſunt incertæ.260.b
Mundi opes & honores ſunt vmbræ.260.b 363.a
Mũdi fabrica ſcit ſuo modo laudare deũ.13.a
Mundi machina Deum oſtendit.112.a
Mundi gloria cum plumis cõparatur.201.a
Mundo ſimul & Deo ſeruire non poſſumus. 415.b
Mundus eſt muſica quædam, & admirabilis armonia.13.a
Mundus eſt relinquendus.128.a
Mundi elementa ipſum ſuſtentantia quæ ſint 14.b.15.a
Mundus eſt crudelis in ſuos.278.a
Mundus eſt mare agitatum.62.a
Mundi amicitia damnatur.128.a
Mundi fallacia deſcribitur. 52.b 62.a.360.a
Mundi opes paruæ ſunt.67.b
Mundi vanitas.356.b.346.a 327 a
Mundus eſt terra viuentium.309.b
Mundi gloria tranſit.81.b
Mundus dicitur Iericho.460.a
Mundus eſt ſimilis ludo calculorum 151.a
Mundi paruitas 67.b
Mundi amor deſcribitur.277.b.cum ſequentibus.
Mundi gloriæ contemptus.88.b
Mundus dicitur Babylon 332.b
Mundi viciſſitudines & varietates 260.a.b 304.b.305.a 446 a
Mundus eſt rota plauſtrorum.304.b
Mundi gloria fallax.298.b 299 a
Mundum alterum fecit Deus.238 b
Mundus eſt emporium vniuerſale 328 a
Mundi qualitas conſideranda eſt.304.b
Mundus eſt onus laborum.332.b
Mundus deſcribitur.336.b.337.a.482.b
Mundi inconſtantia.362.b
Mundi proſperitas falſa.298.b.299.a
Mundo conformari quid ſit.469.b
Mundum diuidebant Hebræi in tres ætates. 31.b
Mundos tres poſuerunt nonnulli. 482. a. cum ſequentibus.
Mundus eſt poſitus in maligno.495.b
Mundus eſt ſepulchrũ peccatorum. 488.a.b
Mundus fugiendus eſt,496.a 543.a
Mundi opes ſunt flumina Babylonis.511.a
Mundi opes non ſatiant animam noſtram. 512.a
Mundus eſt venter naturæ.546.b
Mundus carcer eſt & exilium.563.b
Mundi flagitia ſunt deploranda.519.a
Mundi lætitia fallax eſt.161.b
Mundus quo menſe fuit creatus.3.a
Munera non ſunt accipienda à iudice.63.a
Murus eccleſiæ eſt Deus.467.a
Murus eſt vir iuſtus pro alijs orans.280.b
Muſica eſt humana ſocietas bene ordinata. 257.a
Muſica eſt mundi machina.13.a
Mutare fortitudinem quid ſit.452.b
Mutari quomodo dicitur Deus.84.a
Myſteria Dei non ſunt cuique manifeſtanda.503.b
Myſteria magna iuxta aquas.6.a

N

Naas idem eſt quod ſerpens.152 a
Naas qui oculos eruere volebat Galaaditis, diabolus eſt.152.a
Naas quid ſignificet 26.b
Nabuchodonoſore diabol' ſignificatur.6.b
Nabuchodonoſores dicebantur reges Babyloniæ.310 a
Nabuchodonores vocabantur omnes principes inſolentes.310.b 342 a
Nabucodonoſor dicebatur gladi' Dei.369.a

Narciſſi fabula explicatur.331.b
Natiuitas Chriſti in deſcriptione orbis cur facta fuerit.t22.a
Natura eſt veluti liber plen⁹ diuinitate.12.a
Nefarij vocantur paruuli.129.b
Negatio ſui quid ſit 28.a
Neptuni & Mineruæ controuerſia.134 b cum ſequentibus.
Nihil eſt inuectum ſimul & perfectum 338. a
Nili inundatio.367.a
Niniue fuit Metropolis Aſſyriorum 359.b
Ninus filius Beli patrem ſuum retulit in Deum.109.a
Nobilitas vera non in genere,ſed in virtute conſiſtit.18:.a
Nobilitas vera quæ ſit.274 b
Noctua ſuper caput leonis quid ſignificet. 367 a
Noë iuſtus inter iniuſtos habitauit.8.a
Noë filij & ſucceſſores.318.a
Nomina impiorum aliquando non proferuntur 364.a
Nomina Dei quæ ſint.125.b
Non vltrà quid ſignificet.311.b
Noua lex,nouum ſacerdotium,noua terra, nouum cœlum,nouus mundus. 188. a. b. 422.a.cum ſequentibus.
Nouum canticum, noua lux euãgelij.188.b
Nouum teſtamentum eſt æternum. 201. a. cum ſequentibus.
Nouum teſtamentum promiſſum fuit in lege vetere.201.a
Noui & veteris teſtamẽti differentia.261.a.b
Nouum teſtamẽtum eſt plenum pacis.432.a
Nouiſſimi dies qui ſint.299.a b
Nubes lucida virtutum nos vehit in cœlum. 107.b.
Nubes ſignificat afflictionem.33.b
Nubes quæ ſuſcepit Chriſtum in aſcẽſione, lucida erat.108.a
Nubes quid ſignificet.128.b
Nubes Dei præſentiam deſignabat.128.b
Nubes accipitur pro exercitu.346.a
Nubecula quam vidit Elias Petrum adumbrabat 62 b.cum ſequentibus.
Nudare pedes ſignum erat olim doloris, & luctus.290.b
Numi Antonij Pij ſepulturę declaratio.229.b
Numi Traiani ſcripturæ explicatio.230.b
Numerus ternarius perfectus eſt & quaternarius 60.b.cum ſequentibus.
Numeri ſeptenarij perfectio & encomium. 60.b.cum ſequentibus.
Numerus binarius non eſt perfectè numerus.17.b
Numeri quarternarij encomium.17.b

O

Obcæcatio impiorum deſcribitur.93.b
Obſtinatio & impœnitentia.112 a
Octaua dies ſolennis.239.a
Octo beatitudines deſcribuntur.478.b
Oculis nihil pretioſius in corpore.27.a
Oculorum excellentia.26. a. cum ſequentibus.
Oculi cæci à natiuitate liti luto quid ſignificent.27.a
Oculi intellectus qui dicãtur priuati. 148 a
Oculus accipitur pro intentione.148.a
Oculi accipiũtur pro gratia & fauore. 105.a
Oculos nobis vult diabolus eruere.152 a
Oculus quid ſignificet.395 b
Oculis plenum corpus rotarum quid ſignificet. 26.a
Officium ſacerdotum & prophetarum.73.b 74.a
Ohola & Oholiba dicuntur Iudæa & Samaria.27 .a
Olla incenſa ſignificat calamitatem.10.b
Oliua eſt ſymbolum pacis,ideo magni æſtimata.142.b
Oleum viduæ Eliſæi explicatur.107.a
Oleum pro miſericordia accipitur.184.a
Opera intelligũtur per manus.
Opera extolluntur laudibus. 19. a. cum ſequentibus.238.a
Opera commendantur 58.b
Opera cum verbis debent eſſe coniuncta 61.b. 62.a.cum ſequentibus.
Opera bona nos euehunt in cœlum.107.b
Opera miſericordiæ commendantur. 215.b cum ſequentibus.
Opera mortua & mortificata quomodo differant. 222.b
Opera legis veteris non iuſtificabant. 238.a
Opera noſtra bona in lethali peccato virũ mereantur gratiam.422.a
Opera noſtra bona quid mereantur.422.a
Opera bona reuiuiſcunt.222.b
Opera noſtra bona facta in gratia merentur vitam æternam.122.a.b
Opera vtiliora ſunt verbis.505.b
Opes mundi ſunt imagines.70.a
Opes mundi ſunt vmbræ.70.a
Opes mundi non ſatiant nos.112.b
Ophir vbi ſit 36.b
Opitulari miſeris quando ſit laudibile. 290.a.b
Oppida & villæ dicuntur filiæ.305. b.cũ ſequentibus.
Opum abundantia & potentia periculoſa. 358.a
Oratio Aaronis Deum placauit.157.a
Orationes noſtræ quãdo non exaudiuntur. 68.b
Oratio eſt portus tutus.589.a.b

Orationis vtilitas,& vis 489.a.b
Orationis locus fuit etiam in lege vetere. 490.a cum ſequentibus.
Orationis virtus.157.a
Orationis ſuauitas intelligitur per th^m.214.a
Oriens dicitur Chriſtus.507 a
Oſſa arida ſignificant peccatores.421.a
Oſtia oraculi de lignis oliuarũ miſericordiæ opera commendant 184.a
Oſtium cœli eſt Chriſtus.76.a
Oſtium Iani clauſum tempore Auguſti. 82.b
Otioſitas malorum cauſa.85 b
Otium deteſtandum quale ſit.273.a
Otium turpe deſcribitur.196.b cum ſequentibus.
Otio dormire reprehenditur.197.a

P

Pallidus cur ſit qui timet 353 a
Palilogia figura quid ſit.139.b
Pallium Eliæ eſt diuina gratia. 133.a 556 a
Palmæ vis.196.b (493.b
Palma quid ſignificet. 473.a 475.a 494.a
Palmæ comparatur iuſtus.196.b
Panis eſt verbum Dei.77.a
Panes propoſitionis offerebantur à ſacerdote.527.b
Papa ſummam habet autoritatem.531.b cum ſequentibus.
Papa rectè concedit indulgentias.490.a
Papa eſt verus Chriſti vicarius,& in vniuerſum orbem habet primatum.408.b
Parabola duplex eſt.146.b
Parabola quid ſit.146.b 215.a
Parcere nomini quid ſit.414.a
Parietem perfodere quid ſit.80.a
Particula vltrà,quid ſignificet. 307.a 82.b 511.b
Paſtor eſt Chriſtus.315.a
Paſtoris clementia.229.a.b
Paſtoris Chriſtiani munus.61.b 62.a
Paſtores & præſules debent eſſe ſapientes. 316.b.cum ſequen.
Paſtor malè viuens homicida eſt 384.b
Paſtores inſignes quatuor.391.a
Paſtoris officium.37.b
Paſtoris cura & diligentia neceſſaria.389.b
Paſcha quid ſignificet.542.a cum ſequentibus.
Paſchalis agnus,figura ſanctiſſimi ſacramenti.201.a
Patria noſtra cœlum eſt.158.b
Patriarchæ fuerunt ante Chriſtum.342.b
Patres antiqui quare voluerunt ſepeliri in Iudæa 310 a
Patientia eſt nobis neceſſaria.244.a
Paupertas Chriſti fuit prædicata à prophetis.75.b
Paupertas Chriſti.196.b
Paupertas laudabilis & vtilis. 295.b cum ſequentibus.269.b
Paupertas ſpiritus extollitur.196.a
Paupertas ſpiritus eſt clauis aperiens cœlũ. 196.a
Pauperes ſunt Dei famuli.198.a
Paupertas apoſtolorũ vicit mundum. 505.b
Pax eſſe non poteſt,vbi deeſt æqualitas.5.b
Pax eligenda eſt.5.b
Pax magna fuit,quãdo Chriſt^9 nat^9 eſt. 81.b
Pax animi beatitudo quædam eſt. 95.a
Pace nihil in ciuitate vtilius.95.b
Pacem docuit Chriſtus in terra,& ad hoc venit.127.b
Pax deſcribitur.127 b cũ ſequentibus.129.b 142.a cum ſequentibus.
Pax & bellum , concordia & diſcordia ſimul eſſe debent.127 b cum ſequentibus.
Pax cum Deo,bellum cum mundo.1 7.b
Pax Chriſtiana.141.b 142.a.b
Pax ſpiritualis laudatur.141.a
Pax mundi 141.a
Pax etiam à Gentilibus colebatur.142.b
Pax duorum populorum in vna eccleſia explicatur. 429.b 430.a
Pax commendatur.432.a
Peccata noſtra diuidunt nos à Deo.68.b
Peccatum accipitur aliquãdo pro pœna peccati.97.a 111.a
Peccatum accipitur pro oblatione pro peccato.116.a 534.a
Peccatum in diuinis literis quid ſignificet. 116.a
Peccata non ſunt æqualia.120.b
Peccatũ non eſt ens,ſed priuatio entis.121.a
Peccato nihil vilius.121.a
Peccator eſt ſeruus peccati.113 a
Peccata, hominum adinuentiones dicuntur. 173.b
Peccata ſignificãtur nomine parietis. 159.a.b
Peccatum mors eſt. 216.a. cum ſequentibus.
Peccatũ ſignificatur nomine ſanguinis. 121.a
Peccata noſtra ſunt arma,quibus nos Turcæ vincunt.153.b
Peccatum vitium ſit omnis actio infidelis. 341.b
Peccatum eſt cauſa mortis æternæ.365.a
Peccatum mortale,ſimile eſt fulmini.425.b
Peccati grauitas oſtenditur.427.a
Peccare humanum eſt, perſeuerare in peccato diabolicum.434.b
Peccator eſt cibus diaboli.446.b
Peccatum quomodo accipiatur. 534 a
Peccatum generat mortem.2.a
Pectus & dextrum brachium in lege quid ſignificat.61.b

Pedes nudare ſignũ erat olim luctus. 190.b
Pedes ſignificant affectiones. 18.b.41.a 184.b 500.b
Pedes erecti quid ſignificent.18.a
Pes ſymbolum eſt vitiorum.219.a
Pedes Chriſti quid ſignificent. 80.b
Pedes coloratos hyacintho habere, eſt eſſe affectione in cœleſtibus.185.a
Pegaſi hiſtoria explicatur.85.a
Peluſium eſt ciuitas Aegypti.350.b
Peregrinatio eſt vita noſtra.97.b
Perillus perijt tauro æneo à ſe inuẽto. 252.b
Permiſſio Dei actio vocatur.214.b
Perire dicitur quis, quo ad ſcelera.311.a
Perire impium quid ſit.254.b
Perire legem à ſacerdote quid ſit.104.a
Periculum vitæ deſcribitur.326.a
Perſequẽs iuſtũ, ſeipſum perſequitur. 121.b
Perſecutio non eſt infœlicitas.5.a
Perſeuerantiæ laus.20.a
Perſona in diuinis quid ſit.282.a
Perſona ſuper hypoſtaſim quid addat. 597.a
Perſia eſt regio Orientalis delicijs affluens.
Perturbatio cordis fugienda 47.a (318.a
Petra Chriſtus eſt.202.a
Petrus vt fieret paſtor, mare reliquit.62.a
Petrus cathedrã Romæ conſtituit.407.b
Petra percuſſa aquam dedit.143.b
Petri concio admirabilis 199.a
Petri & Andreæ vocatio.338.a cum ſequentibus.
Petrus & Andreas columnæ eccleſię. 338.b
Petrus eccleſiæ caput.407.b cum ſequentibus.
Petrus fundamentum eccleſiæ eſt.570.b
Petri vocatio.62.a.b
Petræ comparatur cor durum.143.b
Pharao volebat filios Iſraëlis occidere in partu.26.b
Pharao nomenclatura regum Aegypti.310.a
Pharao quare dicebatur draco & leo. 367.a
Phatures regio eſt in Aegypto.350 b
Philautia eſt Dalila.151.b
Philautia fugienda.21 a
Philautia eſt remora piſcis.27.b
Philoſophia Chriſtiana quæ ſit.317.b
Philoſophia vera quæ ſit.53.b 511.b
Philoſophia multa deprompſerunt à lege Dei 60 b
Phœnitiæ mons eſt Libanus.316.a
Philiſtium, fuit ciuitas quædã vocata, poſteà Aſcalon 300.b
Piliſtæa & Paleſtina idem eſt.300.b
Picturæ & imagines cordis impij. 88.b 89.a
Pietas Aronis.157.a
Pietatis ſymbolum ciconia. 122.b cum ſequentibus.
Pietas Dei. 56 b
Pietas diuina magna.84.a
Pij viri appellantur abſconditi.83.a
Pij in terra degentes cœlum incolunt.293.a
Pij poſſunt inter impios habitare.8.a
Pignus & depoſitum reddere quando ſit vtile.216.a
Pigmęi qui ſint.318.a
Pilos radere qui ſit.530.b
Pingue capitur pro excellente.319.b
Piſcatores duo ſunt in mundi mari 341.a
Piſcatores hominũ ſunt concionatores, non diuitiarum.337.b
Piſcatores cur Deus elegerit.338.a
Piſcator dicitur Chriſtus.337.a
Piſcator dicitur dęmon.337.a
Placentula quid ſignificet.3 3.b
Plato docuit vnum eſſe principium 461.b
Plato in lege Dei fuit verſatus.162.a
Plato fuit Homerus philoſophorum.137.b
Plaudere ſuper femur, eſt oſtendere ſignum doloris.254.a
Plaudere manu ad manum quid ſignificet. 255.b cum ſequentibus.
Plorare mortem animæ laudabile eſt.92.a.b
Plorare mortuos pium eſt.328.b
Plorare & ingemiſcere quomodo dicatur Deus.254.b
Plumæ vanitatis proijciendæ ſunt in locum cineris.204.b 205.a
Pluuia pro doctrina accipitur. 268.b cum ſequentibus.398.a
Pœnitentiæ ſacramentum admirabile.501.a
Pœnitentia peccatoris neceſſaria.488.a
Pœnitentiæ vis 216.a 220.b
Pœnitentia ſecunda tabula poſt naufragiũ. 384.a
Pœna duplex eſt.288.b
Pœna conſideratur dupliciter.220.a
Pœnitentia eſt ex lege naturæ 247.a
Polieratis regis Samiæ occaſus.360.a.b
Polypi natura.359.a
Ponderibus duobus vti quare in lege fuerit prohibitum.21.a
Pondus peccati non ſentiunt impij.132 b
Ponere in caput alicuius flagitia eſt illum punire.145.b
Ponere cor in vijs quid ſit.527 b
Ponere eſt diuina miſericordia.197.b 198.a
Ponere animam in manibus, eſt obijcere vitam periculo.57.b
Pontifex maximus rectè concedit indulgentias.490 b
Pontifex maximus ſummam habet authoritatem.531.b cum ſequentibus.
Populus principem imitatur.551.b (438.a
Populus Iſraëliticus cum oliua comparatus.

popu

Populus Iſraëliticus appellatur filiꝰ Dei.2<3.a
Populus Chriſtianus fuit adumbratus in Iacob.384.a.b.cum ſequentibus.
Populus Iudaicus fuit adumbratus in Eſau. 384.a.b.cum ſequentibus.
Porta Orientalis quid ſignificat.546.b
Porta Orientalis clauſa eſt virgo Dei genitrix.523.b
Porta accipitur pro fortitudine.304.a
Portæ inferni quæ ſint 304.a
Portas poſſidere quid ſit.304.a
Portare animā in manibus,[eſt verſari in periculo.57 b
Portæ nom.ne quid ſignificetur.904.a.b
Portæ eccleſiæ multæ ſunt.467.b.cum ſequentibus.
Porta cæli dicitur virgo Maria.524 a.b
Porta clauſa in templo erat virgo maria. 525.b
Porta clauſa ī tēplo eſt ſacta ſcriptura. 525.b
Porta clauſa in templo quid ſit.525.b 526.a
Potentia exit aliquādo in ſupe.biam. 352.a
Potentia periculoſa 145.a 353 b
Potentia debet ſubiici ſapientiæ.367.a
Potentia dicitur cornu.342.b
Poteſtas eſt duplex in eccleſia 571.a
Poteſtas ſpiritualis,& poteſtas corporalis in eccleſia 571 a
Præceptum de amore quare dicitur nouum. 416.a.b. (277.b
Præceptum charitatis maximum & primum.
Præmeditata mala minus feriunt.307.b
Præſul qualis eſſe debeat. 61.b.62.a.394.b 493 b
Præſules multi in eccleſia excellentes. 273.a
Præſul debet eſſe in medio.5.b
Præſul diligens eſt murus eccleſiæ.438.b
Præſul debet eſſe currus & auriga.37.b,
Præſul debet eſſe ſpeculator.37.b
Præſulis officium & munus.61.b 62.a 264.a.b.389 b.390.a.394.a
Præſules ſunt baſes cum leonibus ſculptis. 62.b
Præſules qui non concionantur fures dicuntur 273.a.272.b
Præſulis clementia.213.b.229.a
Præſul dicitur feneſtra.472.b
Præſcientia diuina vocatur liber. 124.a
Præmio & pœna gubernatur reſpublica. 224.a.463.a
Primum mobile alios cœlos mouet.289.b
Prima gratia non eſt operum remuneratio. 493.a
Principia ab aliquibus aſſerta.6.a
Prima cauſa Deus eſt.171.a
Principis Chriſtiani officium.37.b.213.b
Princeps vocatur paſtor.229.a
Principis pietas & clementia.229.a
Principis munus & officiū.229.a.cum ſequētibus. 37.b. 61.b. 5.b. 61.b. & ſequenti. 264.a.b
Princeps impiorum eſt diabolus.336.a
Principis ſapientis vtilitas.317.a
Princeps dicitur fundamentum.346.b
Principum ruina.360 a.363.a.b
Princeps debet eſſe in medio.397.b
Princeps quare cōparatur cū Cherub. 493.b
Principes dicuntur columnæ.479.a
Principis diligentia & cura.493.b
Principis & præſulis iuſtitia & miſericordia 493.b
Principis præmium erga bonos,& pœna erga malos 493.b
Princeps qualis eſſe debet.493.b.cum ſequētibus.557 b
Principum vita eſt plena laborum.501.a.b
Princeps non eſt dominus ſubſtantiæ populi.550.b
Princeps & præſul debent eſſe ſapiētes.316.a cum ſequentibus
Principis iuſtitia.:24 a
Præparatio ad gratiam.41.a
Probaticæ piſcinæ motus ſignificat calamitatem.24.b
Prodigi reprehenduntur.216.b
Prometheus quare dicitur creator hominū. 318.b
Prophetæ vocabantur nuntij.:82.a
Prophetæ dicebantur videntes. 2.b. 259.b 235.b
Prophetæ appellātur nubes.546.b
Prophetæ ſigno viſibili aliquādo vaticinabantur 429.b
Prophetarum vaticinia ſunt de Chriſto. 343.a
Propheta appellatur os domini.235.b
Prophetæ officium.157.a.cum ſequentibus.
Prophetia quid ſit.2.b.7.b 99.b.294.a
Propheta intelligit quæ dicit.2.b
Propitiatio pro peccatis noſtris Chriſtus eſt. 548.b
Propitiator noſter eſt Chriſtus 548.b
Propitiatorium Chriſtum adumbrabat.486 a
Profuſio & prodigalitas & ſuperfluitas vituperantur.
Prolepſis figura quæ ſit 3.a
Proſopopœia frequēs in diuinis literis.324.b
Proſperitas mundi eſt hæreda Ionæ.40.a
Proſperitas & fœlicitas mūdi ſunt imagines & picturæ & ſimulachra.88.b
Proſperitas terræ eſt nouerca virtutū. 101.b
Proſperitas impiorū ſimilis eſt ſomnio. 113.b
Proſpesitas periculoſa.205.a. cum ſequentibus 450.b.348.b

Proſperitas mundi fallax & inanis. 298.b eum ſequentibus. 312.b
Proſperitas vnius, eſt calamitas alterius. 304 b.eum ſequentibus.
Prudentia carnis eſt pernicioſa 317.a.b
Prouerbium quid ſit. 115 b
Prouidentia Dei.297.b
Puella tradita Naaman Syro eſt anima.29.b
Pulchritudo corporis periculoſa eſt. 185.b
Punitionis vtilitas.168.b.169.a
Punitur vnuſquiſq; ob propria peccata.216.a
Puniri vnum pro alio quomodo intelligatur 220.a
Punitur quis pro quantitate & qualitate criminum.271.a
Purgatorij locus.547.a
Pythagoræ præceptum 367.a
Pythagoras erat mag ſter ſilentij.504.a
Pythagoræ dictum,homines mutari in bruta,quomodo intelligatur.171.b
Pythagoræ ſymbolum declaratur.209.a
Pythagoræ apoph.hegma explicatur. 213.b

Q

Quadrageſimale ieiunium fuit inſtitutum ab Apoſtolis.194.a
Quadragenarius numerus ſignificat afflictionem.484.b
Quadratum corpus laudabile.467.a
Quadratura in architectura ; rimas habet. 17.b 467.a
Quadratura ſignificat perfectionem. 570.a
Quarta dies quid ſignificet. 357.a
Quaternarius numerus perfectus. 17.b. 60.b.317.a
Quatuor flumina paradiſi deſignabãt euangeliſtas.14.b
Quatuor euangeliſtæ ſunt quatuor elemẽta mundum nouum ſuſtentantia..4.b 15.a
Quatuor euangeliſtæ ſunt quatuor flumina paradiſi.14.b
Quatuor animalia Ezechielis vnum erant. 15.a.13 3.b.cum ſequentibus.
Quatuor hominum generationes. 32.b. cũ ſequentibus.
Quies animi eſt fœlicitas quædam.95.a
Quies eſt vacatio à laboribus.273.a
Quies miſcenda eſt laboribus.549.a
Quietem veram ſolus Deus tribuit.533.a
Quinquagenarius numerus quid ſignificet. 537.a

R

Rapacitas eſt expellenda ex vrbe.213.a
Ratio & fides ſunt duę ſtellæ nautarũ. 465.a
Rationale ſacerdotis deſcribitur.61.b
Rationale obſequium quid ſit.520.b
Rebecca fuit figura virginis Mariæ.185.a
Reformari in nouitate ſpiritus quid ſit.143.a
Regere al os difficile eſt.391.b
Regnum Chriſti eſt æternum.141.a
Regnum quomodo appelletur fœlix.431.a
Regnum Iudæorum fuit in duo regna diuiſum.147.b
Regula Leſbia quid ſit.463.b
Religio eſt puella Iſraëlita.352.b
Religiones non ſunt vituperandæ.213 a
Reliquiæ Iudæorum ſaluandæ.90.b
Reliquiæ ſanctorum honorãdæ ſunt. 2 4.a
Remora piſculus, qui nauem ſiſtit, eſt propria voluntas.17.b
Remoræ natura admirabilis.27.b
Renouatio ſpiritus 41.a
Repentina mala videntur grauiora.307.b
Reprehenſoris officium.379.a.b.390.a
Reprobi & improbi differentia. 32.b. eum ſequentibus.
Requies animi inquirenda.33.b
Reſpicere in aliquem eſt illi ſauere.16 b
Reſpublica priuata iuſto gubernatore in tenebris dicitur eſſe.431.a
Reſpublica duobus regiminibus gubernatur. 79.b.eum ſequentibus
Reſurrectio corporum oſtenditur. 426.a. cũ ſequentibus.
Rete diaboli os habet apertum, ſed exitum difficilem.337.b
Rex appellatur clypeus.285.a b 334 a
Rex dicitur græce baſileus.346.b.285.a
Rex appellatur ſemur & baſileus. 285.a
Regis officium. 344.b.390 a.b
Reges vngebãtur,& dicebãtur Chriſti.334.a
Regis ſublimitas.213.b
Rex qualis eſſe debeat.330.a.529.a.539.b
Regum & ſacerdotum differentia.513.a.cũ ſequentibus.
Reges non ſunt ſubditi ſacerdotibus in temporalibus.539.b
Rex intelligitur per medullam cedri.210.a
Rex & ſacerdos vngebantur.16.a
Rex eſt Chriſtus.257 b.cum ſequentibus.
Rhomataim erant duę ciuitates 375.b
Romana eccleſia eſt catholica & vniuerſalis.25 b
Romana Eccleſia eſt turris Dauidis.371.b
Romanæ Eccleſiæ fides illibata. 407.a.cum ſequentibus.
Romanus pontifex eſt ſucceſſor beati Petri, & toti Eccleſiæ paſtor.407.b.cũ ſequẽtib.
Romanus põtifex eſt verus Chriſti vicarius, & in vniuerſum orbẽ tenet primatũ.408.a
Romani antiqui Gentiles dixerunt animam eſſe immortalem.162.b
Rota viua laboris eſt vita noſtra.293.a
Rota in medio rotæ quid ſit.15 a.b (17.b
Rotarũ nomine viri iuſti ſignificatur. 15.a.b

Rotæ quas vidit Ezechiel, quare erant quatuor. 25. a
Rota quare comparatur viſioni maris. 25. b
Rotunditas laudatur. 483. a

S

Sabaa vbi ſit. 220. a
Sabbati feſtum mutatum in diem dominicam 218. b
Sacerdotis officium 539 b 529. a. b
Sacerdotis dignitas. 473 a 519. a
Sacerdos conſecrat vt Dei miniſter 489 b
Sacerdotis peccata non impediunt ſacramenti effectum 496. b
Sacerdotes omnes erãt leuitæ, ſed nõ omnes leuitæ erant ſacerdotes. 524. b
Sacerdotum & regũ differentia 538 b. cum ſequentibus.
Sacerdotium Aaronicum antiquatũ & abiectum fuit. 519. b
Sacerdotum inſtitia. 529 a
Sacerdotis & præſulis præſtantia. 61. b
Sacerdos nõ debet obliuiſci legis diuinę. 31 a
Sacerdos miniſtrat ſacramenta gratiã conferentia. 118. a
Sacerdotis poteſtas 118 a
Sacerdos etiam ſceleratus conficit ſacramẽtum. 118. a
Sacerdos ſceleratus prodeſt alijs, ſibi autem nocet. 118 a
Sacerdotis puritas magna eſſe debet. ibidẽ.
Sacerdos grauiùs peccat quàm laicus. 121. b
Sacerdotiũ Chriſti nobilius ſacerdotio Aaronis. 124 a. cum ſequentibus.
Sacerdotes Dianæ. 379. b
Sodoch idem eſt quod iuſtus. 519 a
Sacra ſcriptura multos habet ſenſus. 394. b
Sacræ ſcripturæ difficultas. 48. a. 45. b. cum ſequentibus.
Sacræ ſcripturæ encomium. 54 b
Sacræ ſcripturæ profunditas. 56. a. b
Sacra ſcriptura mons eſt 171. b
Sacramenta ſunt riui Eccleſiæ. 415. a
Sacramenta Eccleſiæ gratiam cõferũt 77. b
Sacramentum euchariſtiæ in lege figuratũ. 553 b
Sacramenta cur ſeptem ſint. 435. a
Sacramenti euchariſtiæ veritas. 77. b
Sacramentum euchariſtiæ cur appellatur ſacrificium. 528 a
Sacramentum confeſſionis. 51 a 286 a 476. a
Sacrificia carnalia quatenus talia erãt, & per ſe Deo non placebant. 189 a
Sacrificia veteris legis non in æternũ duratura. 201. a
Sacrificia veteris legis manent iuxta ſpiritũ. 201. a. cum ſequentibus.
Sacrificia & ceremonię veteris legis vſq; ad Chriſtum erant. 311. b
Sal quid ſignificet. 521. a
Sal quare dicantur præſules 378. b
Sali comparatur concionator, & quare. 181. a
Salomon fuit figura Chriſti 141. a. cum ſequentibus. 485. a
Salomon idem eſt quod pacificus. 141. b
Salomonis epiſtolæ ad regem Tyri, ſeruabãtur à Tyriis tempore Ioſephi. 181. b. 303. b
Saluiare appellatur Chriſtus. In proœmio.
Samaria fuit ad fidem Chriſti cõuerſa. 198. a
Samaritana mulier fuit admirabilis auicula. 415. b
Samuel fuit iuſtus & propheta non autem ſacerdos. 539 a
Sanctificari nomen domini quid ſit. 414. b
Sanctiſſimæ trinitatis vna eſt voluntas. 30. b
Sanctuarium dicitur templum 86 b. 291. a
Sanctum, ſanctuarium, ſanctificatio, quid ſint 435. a
Sanctorum communio quid ſit 435. a
Sanctum Sanctorum quid ſignificet. 483. b
Sãguis accipitur aliquãdo pro morte, aliquãdo pro vita 63. b
Sanguis quid ſignificet. 119. a. 121. a
Sanguis ſignificat peccatum. 121. a
Sanguis & aqua ex latere Chriſti quid ſignificent. 125 b
Sanguis Chriſti fuit clauis paradiſi. 237 b
Sanguis Chriſti 292. b
Sanguis eius ſuper caput eius, hebraiſmus eſt. 381. b cum ſequentibus.
Sanguis Chriſti pretium. 520. a
Sanguinem requirere de manu alicui' quid ſignificet 63. a. b
Sanguinis acceptiones in ſacris literis. 63. a. b
Sanguinum viri vocantur homicidæ. 121. a
Sanguinum ciuitas ea dicitur, vbi regnat crudelitas. 264. b
Samarmons vbi ſit. 315. b
Samſon dormiens in ſinu Dalilæ quid ſignificet. 26. b
Samſon fuit Chriſti figura. 39. b
Sapientia diuina comparatur auro. 462 b
Sapientia comparatur igni & ſplendori. 24. a
Sapientia depromitur ex fonte diuinæ ſapiẽtiæ. 27. a
Sapientia cibus eſt ſuauiſſimus. 48. b
Sapientia vera quæ ſit. 53 a. 317. a. b
Sapientia vera carent infideles. 53. a. 317. b 507. a
Sapientia eſt diuinum aurum. 130. a
Sapientia mundi ignorantia eſt. 317. a
Sapientia & potentia debent copulari. 317. a
Sapientia huius mundi ſtultitia eſt. 326. b
Sapientes laudantur. 316 a. cum ſequẽtibus.
Sapiẽs virtute prædit' multos illuſtrat. 24. a

Sapi-

Sapientes eligendi ſunt ad reipublicæ guber nationem 316 a.cum ſequentibus.
Sapientiæ fons eſt Chriſtus.317.b
Sapientia vera eſt cum virtute cōiūcta.506 b
Sapphiri gemma ſplendida 30.b
Sapphirus lapis quid ſignificet. 124 a
Saturitas periculoſa.193.b cum ſequentibus.
Saul & Dauid non fuerunt electi in reges à ſacerdote,ſed à Deo. 539.a
Saulis ſcyphus & haſta quid ſignificēt. 211.a
Saulis mortem plorauit Dauid. 315.a
Scala Iacob erat Chriſti incarnatio.. 5.a
Scala Iacob figura fuit crucis.518 a
Scala Iacob eſt via ad cœlum.46.a
Scalæ Iacob interpretatio.15.
Sceleratus omnis eſt inſanus.506.
Scelera ſunt labores & furiæ 288 a
Scelera ſunt arma,quibus impij trucidātur. 247.a.b
Scelera deploranda ſunt.92.b
Scelera noſtra aduerſus nos pugnant.97.a
Sceptrum quare eſt abſque folijs.391.a
Sceptri nomine quid ſignificetur 110.b
Sceptrum non fuit ablatum à Iuda in Chaldæa.267.a b
Scylluri Scythæ apophthegma 130.a
Sciphus Saulis quid ſignificet 221.a
Scientia nonnullos inſtruit, quos non illuminat. 235.b
Scientia abſque charitate inflat 236.a
Scientia neceſſaria præſuli. 391.a
Scientia abſcondita inutilis eſt 461 a
Scientia debet communicari.461.a
Scientia debet eſſe cū virtute copulata.514.b
Sciſſio veli templi ſignificauit patere aditū ad cœlum per mortem Chriſti.483 a
Scopus prophetarum eſt Chriſtus. 34.b
Scopus noſter Chriſtus eſſe debet.70.b
Scripturæ ſacræ difficultas.49.a.cum ſequētibus.
Scriptura ſacra multos ſenſus habet. 394.b
Scripturæ ſacræ encomium.54 a.b
Scripturæ ſacræ profunditas.546.a.b
Sciptura diuina mons eſt, quò impius non debet accedere.1-1.b
Scripti qui ſint in libro vitæ.158 b
Sæculū eſt ſpeculum rerum inuiſibiliū. 12.a
Securis quid ſignificet.115.a
Sedochias oculis priuatur. .b (bus.
Sedere qd ſignificet.105 b 106.a,cū ſequēti-
Sedere ſignificat conſuetudinem & familiaritatem.8.b
Sedere in peccatis quid ſit.434.b.
Sedes doloris eſt cor.289.b
Seir mons in terra Edom.297.b
Seir idem eſt quod piloſus.497.b.402.b
Seir mons ¿dumææ.402.b
Sem filij Noe filij & ſucceſſores.318.a cum ſequentibus.
Sempiternum in literis diuinis quid ſignificet.201.a
Sennacherib intetitus.155 b
Senarius numerus pertinet ad mundi creationem,471 b
Senario numero ſignificātur creaturę.462.b
Senex debet præſtare conſilio.103.b
Senectutis apex eſt conſilium 104.a
Senſus ſunt portæ intellectus 461.b
Septenarius numerus quid ſignificet. 295.b
Septenarij numeri myſteria 435 a.b
Septenarius numerus multitudinem ſignificat.112.a
Septem ſapientes Græciæ iniuſto titulo hoc nomen poſſederunt.53 a (117.a
Septuaginta & duo fuerūt diſcipuli Chriſti
Septuaginta duo quare fuerint diſcipuli domini.116.b.117.a
Sepulchrum Chriſti eſt arca teſtamenti.88.a
Sepeliri dicitur colligi & congregari 338.b
Sequi Chriſtum debemus.27 b
Sequi Chriſtum quid ſit.27.a
Sequi Chriſtum fœlicitas eſt.155.b
Sarcaſmus figura.100 a
Serpens quem extulit Moyſes,Chriſtum adūbrabat,ideo æneus erat.18 b
Serpens eſt ſymbolum prudentiæ.307.b
Serpens æneus figura crucis Chriſti 214.b. 459.b
Serpentiū nomine intelliguntur impij.171.b
Setubal ciuitas condita à Tubal.349.a
Setubal ciuitas Luſitaniæ antiquiſſima cincta muro iaſpidio admirabili 319.a
Seruitus babylonica eſt impietas.140 b
Seruit⁹ miſerrima eſt ſeruire peccatis.427.b
Seruire Deo ſimul & mundo nemo poteſt. 415.b
Si particula ponitur pro non.295.a
Sidon vrbs Fœniciæ.316.a.332.a
Siene vrbs vbi ſit ſita.340.a
Signati à Chriſto ſalutem conſequuntur. 116.b.117.a.b
Signati litera thau quare vitam habeāt.ibid.
Signum doloris & luctus olim erat caput nudare.290.a
Signum quid ſignificet.529 b
Signa doloris quæ erant olim.320 b
Silari fluuij natura.45.a
Siloe ſacramentū cōſeſſionis ſiguiabat. :7.a
Siloe quid ſignificet.476.a
Simandri regis ſepulchrum.590.a
Sion dicitur mons altus.245 a.b
Sionis nomine intelligitur Eccleſia.245.b
Smaragd⁹ inſignis gēma quid ſignificet.33.a
Smaragdus eſt anima noſtra.138.a

Socrates duas eſſe vias aĩarum aſſeruit.163.a
Socratis encomium.317.b
Socrates ſapientiam nõ ſeparabat à virtute. So376.b
Sol,lux,& ſplẽdor gloriæ eſt Chriſtus. 342.b
Solis & lunæ & cœli obſcuritas quid ſignifi-cet.368.b
Solis nomine intelligitur princeps Eccleſia-ſticus.369.a
Sol obedinit Ioſue,auaritia non 196.b
Sol quod ſignũ tenuit in mũdi creatione. 3.a
Solonis dictum de præmio & pœna.324.a
Solonis apophthegma.363.a.360.b
Solitudo vtilis 64.b
Soluere calciamenta de pedibus,eſt mortife-ras labes deponere.18.b
Sophim ſignificat ſpeculatores.176 a
Spatium ſeptuaginta annorum dicitur æter-(num.309.a
Spes in Deo figenda.38 ..a
Speculum cogitationis noſtræ.41.a
Speculatoris & cõcionatoris officium. 378.a 61.b cum ſequentibus.264.a
Specus Dalmatiæ admirabilis.:60.b
Spicas cur Deus præcepit igne torreri.23.a.b
Spiritus appellatur ab Heſiodo amor.6.a
Spiritus ſanctus apparuit in ſpecie columbæ & ignis.126.b
Spiritus ſanctus in ſuis operationibus liber eſt 425 b
Spiritus ſancti operationes.424 b.425.a
Spiritus ſanctus dicitur fluuius.433.b
Spiritus quid ſignificet.434.a
Sphinges quare in templis gentilium pinge-rentur.504 a
Spolia fortium quæ ſunt.439.a
Spontaneum holocauſtum quid ſit.549 a
Stare ſuper pedes quid ſit.4 : .b
Stare in gladiis quid ſit 385.b.
Statera iuſta quæ ſit. 40.a
Statio quid ſit 313 b.
Statuę Dedali fugiebãt,niſi cõſtrĩgerẽtur.9.a
Statua ſalis vxoris Loth quid ſignificet. 20.a
Statua ſalis permanſit vſque ad Eccleſiæ tempus 20 a
Statua vxoris Loth cur ex ſale fuit.20.a
Statuæ Nabuchodonoſoris ĩterpretatio. 123.a
Statuæ accipiuntur pro trophæis.306.a
Statuæ ſignificationes.306.a
Statuæ cur ponerentur olim.306.a
Statua Titi Liuij quare claudebatur os.364.b
Stellarũ nomine intelligũtur monachi.369.a
Stater quid ſit.74 b
Stillare ſiue pluere idẽ eſt quod docere.247.b
Stoici conſtituerunt duo principia hilem & Deum.6.a
Stoicorum opinio de inſenſibilitate repre-henditur.289.b
Stuprum filiarum Loth.297.b
Subditi regem imitantur 256.b.257 a
Subtilitas nimia vituperatur. 126 a
Summi pontificis titulus.380.b
Sũmi põtifices ſunt ſucceſſores Petri. 407.a
Summus põtifex eſt caput Eccleſiæ 497.a b
Summus pontifex habet claues regni cœlo-rum.497.a
Summi pontificis authoritas.459.a.b
Superbus deſcribitur.193.a.291.a
Superbia eſt centrum iniquitatis.193.a
Superbia deteſtabilis.212.a.271.b
Superbiæ & humilitatis diſcrimen.263.a
Superbia eſt perniciosa 323.b.50:.b
Superbia Luciferi.291 b
Superbiæ officium.323.b
Superbia regis Tyri.324 b
Superbi ſunt inſipientes.331 b
Superbia obcæcat 531.b
Superbia eſt initiũ oĩs peccati. 193.a.474.a
Superbis reſiſtit Deus, humilibus autem dat gratiam.11 a.231.a
Superhumerale copulari rõnali quid ſit.61.b
Supplicium noſtrum qño velit Deus. 221.b
Suſanna mirabiliter liberatur.287.b
Synagogæ abiectio.112.a
Synagoga eſt Agar errans in ſolitudine. 187.b. 86.a
Synagogæ & Eccleſiæ differentia.212 b
Synagoga antiqua dicitur populus horifica-tus.228.a cum ſequentibus.
Synecdoche figura.18 ; .b 205.b
Syria Sonat elationem.29 .b

T

Tabernaculum Moyſi quid figurabat. 482.b
Tabernaculi deſcriptio,ibidem.
Tabernaculum figura fuit Eccleſiæ.518.a
Tabula Augusti Cæſaris.363.a
Tacere ad Deum quid ſit 452.b
Tamorlani crudelitas.369 a.b
Tamorlanus appellabat ſe iram Dei. 369.b
Tamorlani victoriæ 369 a b
Tartarorum pœnæ.301.b
Tau litera quid ſignificabat. 124.a. cum ſe-quentibus.
Tau mortem ſignificat.118.a
Temman regio eſt in terra Gebalitica. 300.a
Temperantia laudatur.269.b
Templum cõcordiæ in mõte Palatino.142.b
Templum pacis in via ſacra.142.b
Templum appellabatur ſanctuariũ, & glo-ria imperij Iudæorum.291.a
Templus Ezechielis admirabile.455.b
Templum Ezechiẽlis diuerſum à templo Sa-lomonis,& à ſecundo templo.455.b
Templi Salomonis ſtructura.108.a
Templi deſcriptio.466.a.b. cũ ſequentibus.

Templum Salomonis figura eccleſiæ. 191.b 26 b
Templum Dei dicitur vir iuſtus,& ſanctuarium.86.b
Templi inæqualitas quid ſignificet.4^5.a
Templum fuit domus orationis.489.a
Templum perpetuitatis ruit in Chriſti natiuitate 516.a
Templum dicebatur Libanus.205 b
Tempus quid ſit.1 a b
Tempus impii non habent.2.a
Tempus quomodo numeretur 2.b
Tentationes diaboli 71.b
Tentationes ſunt machinæ & munitiones inferni.4.b
Tentation s Chriſti.119.a
Tentatio duplex.41.a
Tentauit Heuam diabolus per gulam.193.b
Tentatio vtilis.11.b.72.a
Ternarius eſt primus numerus. 10.a
Terræ vmbilicus eſt periphraſis Iudææ. 4 9 b
Terræ parua quantitas.67 a
Terra eſt punctum,& centrum mundi.67.b
Terra viuentium quæ eſt 309.b.19.b
Terræ bona dat nobis Deus, cum ei ſeruimus.84.a
Terra eſt villica Dei.84.a
Terra non eſt patria,ſed exilium.87.b
Terræ nomine cœlum intelligitur 158.b
Terra promiſſionis nunquam tota fuit poſſeſſa à filijs Iſraelis.217.a
Terra viuentium dicitur Iudæa.110.a
Terra viuentium quid ſignificet. 372.a
Terra promiſſionis dicitur terra.Dei 44 .a cum ſequentibus.
Terra eſt mater noſtra.454.a
Terrena cum cœleſtibus fuerunt coniuncta in Chriſti incarnatione 15.a
Terreni homines.97.b
Terræ nomine intelligitur Iudæa.356.b
Teſtamẽtum nouum fuit in vetere promiſſum 200 b 204.a
Teſtamenti noui & veteris differentia. 54.b 352 b.351.a
Teſtamenti noui præſtantia 54.b 201 a b
Teſtamentũ nouum abrogauit vetus. 188.a cum ſequentibus
Teſtamentum nouum fuit confirmatũ ſanguine Chriſti 188 b
Teſtamentum nouum fuit inclusum in vetere.342.b
Teſtamentorum natura 353.a
Teſtamentum nouum eſt pactum ſempiternum.201 a
Teucria hodie dicitur Turcia.319.a
Taphni ciuitas Aegypti.250.b
Tharſis in diuinis literis quid ſignificet.
Tharſis variæ ſignificationes.146.b
Theſaurus verarum opum in cœlis eſt.195.b. 196.a
Theſaurus diuitis cum liene comparatur. 101 b
Theſaurum diuitiarum facere debemus in cœlo 195.b. 96.a
Theſaurus meritorum Chriſti & ſanctorum eſt in eccleſia 489 b 490.a
Thimantis pictoris conſideratio.514.b
Thubal eſt Hiſpania 318.a.373.b
Thubal inſtruxit Hiſpanos.3 8 a
Thubal primus Hiſpanorum rex.318.b
Thubal prima Hiſpaniæ ciuitas 218.b
Tobiæ cœcitatis allegoria 97.a
Tigris fluuius.301.a b
Timor bonus eſt. 465 b cum ſequentibus.
Timor eſt ſeta introducens linum amoris. 465.b
Timor dicitur porta.461 b
Titus & Veſpaſianus poſuerunt vaſa templi Salomonis in templo pacis.142.b
Traiani dictum 101.b
Transfiguratio Chriſti.486.a
Tranquillitas animæ.332.b
Tranquillitas mentis qualis eſſe debet. 290.a
Tranquillitas perpetua non eſt in mundi rebus 260 b
Tribulatio vtilis.4.b 5.a 8.a
Tribulationis commodum 507 b
Tributa regibus debentur 551.b
Triginta millia deorum colebant Gentiles. 326 a
Trinitatis myſterium eluxit in mundi conſtitutione 6.b
Trinitas fuit ab Ezechiele perſpecta. 31.a. cum ſequentibus.
Trinitatis ſanctæ myſterium. 281.b 388.a. 467.b
Triſmegiſti laus 428 b
Triumphus Chriſti in ingreſſu Hieroſolymæ.149.a b
Troia ita denominata à Troo.319 a
Troia quædam euerſa in Luſitania iuxta Setubalum 318.b
Tubæ ſignificant preces & orationes.4.a
Tubæ ductiles Moyſi conciones ſignificabant 181 a
Turci quare nos vincunt.96 b.439.a
Turci ſunt ex Scythia.436.b
Turcorum interitus.437.a.449.a.b
Turrium & murorum nomine qui intelliguntur.305.a
Tyranni ſunt membra Antichriſti.369 b
Tyranni ſignificantur per aquilam & babe-

rum.213.a
Tyrannus comparatur cum leone.366.b
Tyranni vocantur venatores.374.a
Tyrus metropolis Fœniciæ 303.b
Tyrus vocabatur quondam Sarrac. 303.b
Tyrus deſcribitur.3 3.b
Tyrus fuit ad Chriſti fidem conuerſa.305.b
Tyri euerſio.310.b.307.a.311.b
Tyrus fuit bis euerſa.310.b
Tyrus colonia Sidonis,& Carthago Tyri. 332.a

V

Vanitas vituperatur. 204. a. 205. b. cum ſequentibus.
Vani homines ſimiles ſunt conchiliis.323.b
Varietas mundi.346.a
Vas quid ſignificat in diuinis literis.115.b
Vaſis ſignificata.123.a.b. cum ſequentibus.
Vas multa ſignificat.153 a.b
Vaticinium triſte & criminatorium appellatur onus.150.a
Venatores vocantur tyranni.374.a
Venator nõ accipitur in bonã partem.374.b
Venatorum nomine quid ſignificetur.374.a
Ventus turbo & procella, ſignificãt calamitates.11.b
Ventus eſt proſperitas mundi.312.b
Verbum domini capitur pro prophetia. 8.a
Verbum Dei Chriſtus eſt.38.b
Verbum Dei appellatur Dei filius, etiam ab antiquis Gentilibus.38.b
Verbum Dei eſt opifex mundi.38.b
Verbum Dei dicitur gladius.37.b.350.a
Verba Dei ſunt dulciſſimæ dapes.64.a
Verborum Dei vis & excellentia.64.a
Verbum Dei fauus Samſonis.64.a
Verba Dei ſunt mirabiles reliquiæ.54.b
Verbi Dei meditatio.55 b
Verbum Dei habere debemus in corde & in manibus. 58 a.b
Verba Dei ſunt arma, quibus debemus dæmones ſuperare 58.b
Verbum ſignificat quãcunque rem.15.a
Verbum Dei quomodo nominetur.424.a
Verbi Dei vis admirabilis.424.a
Verbum Dei quid ſignificet.424.a
Verbum Dei dicitur buccina.381.a
Veritas ad voluntatem aliquando refertur. 226.b
Veritatem facere eſt candidè operari. 226.a
Veritas diligenda eſt.390.b
Veritas duplex eſt.226.b
Veritas quid ſit.226.b
Veſtes Aaronis.124.a.135.a
Via vitæ arcta eſt,mortis lata.488.a
Via accipitur pro viuendi ratione.413.a
Via vna ad beatitudinem.478.b
Viæ multæ ad beatitudinem 477.b. cum ſequentibus.
Videre viſiones Dei hebraiſmus eſt 7.b
Videre accipitur pro delectari.166.a
Vigilare debemus.26.b
Vigilare eſt proprium præſulis.62.b
Vigilantia paſtoris deſcribitur.62.b
Villæ & oppida dicuntur filiæ. 305. b. cum ſequentibus
Villa empta quid ſignificet. 495. a. cum ſequentibus.
Villicus iniquus quare laudetur.218.a
Villicus & diſpenſator eſt homo ſuorum bonorum.101.
Vinea appellata eſt domus Iſraëlis.176.b
Vincens vitia vinci non poteſt.4.b.
Vindicta & vltio prohibetur. 299 b. cum ſequentibus.
Vindicta prohibetur, non autem defenſio. 30 .a
Vipera hypocritam ſignificat.156.a
Vir iuſtus comparatur adamanti.4.b.5.a
Vir iuſtus in manu Dei eſt.57.b
Viros pios affligere impium eſt.156.a
Viri iuſti margaritis comparantur.134.a
Vir pius aqua dicitur.367.b
Virga furoris Dei dicitur Sennacherib. 251.a
Virga Aaronis eſt crux Chriſti.518.a
Virgæ acceptiones & ſignificata.99.a 339.b
Virginitas Mariæ oſtenditur.524.a.b.5 . 5 a
Virtus eſt mons excelſus.20.a
Virtus potens eſt.48.a
Virtutis vis & poteſtas.48.a
Virtus eſt cibus animæ 112.b
Virtus comparatur lauro.208.a
Virtutes intelliguntur per aromaticos pulueres 214.a
Virtus ſolida debet eſſe.267.a
Virtus eximia quæ.290.a
Virtus abſque charitate non eſt perfecta. 309.a.341.b
Virtus quæ dicitur perfecta.341.b
Virtus eſt ordo amoris.341.a
Virtus ſplendet,348.a
Virtute muniti ſplendorem habent & magnitudinem.347.b.348.a
Virtute nihil ſublimius.3 8.a
Virtus cum nobilitate coniuncta.380.b
Virtus perfecta eſſe nõ poteſt ſine fide.433.a
Virtus eſt excelſa.445.b
Virtus vera quæ ſit 444 b.cum ſequentibus.
Virtutem prędicare non ſat eſt,ſed opus eſt eam habere.105.b
Virtute præditi calamitatibus premũtur,4.b
Virtutis laus in actione conſiſtit.89.a
Virtus laudata creſcit.551.a

Virtutum cardinalium definitiones.14.a
Virtus magnas habet cōtradictiones. 296. b
Videns dicitur propheta.2.b 259.b
Viſio appellatur prophetia.2.b
Viſio ſine diſtantia eſſe non poteſt. 151.b
Viſitatio in diuinis literis quid ſignificet. 114 b
Viſitare aliquem eſt eum punire.96.b. 438 a
Viſitare quid ſignificet. 114 b.122.b
Vita actiua & contemplatiua.19.b 515.a
Vita Christiana comparatur cum funābulo. 26.b
Vitæ ſolitariæ laus 64.b
Vita noſtra eſt peregrinatio.97.b.98.a
Vita noſtra deambulatio eſt.139.a
Vita triplex eſt.156 a
Vita humana ludo pilæ ſimilis eſt. 173.a
Vita eſt quædam rota viua laboris.354.b
Vita promiſſa in lege eſt vita æterna.237.b
Vita noſtra ſcala eſt 357.b
Vita promiſſa in lege ſitne corporis an animæ.384.b
Vita iuſtorum breuis,ſed gloria longa. 312.b
Vita noſtra militia eſt. 340 a 475.a. 488.a.b
Vita æterna quare merces appellatur. 422.b
Vita noſtra fluuius eſt.427.a
Vita hominis plena eſt laboribus.475.a
Vittæ ſeu mitræ nomine quid ſignificetur. 530 a
Vitio nihil vilius.348.a
Vitia appellantur beſtiæ.398.a
Vitulus immolatus in lege fuit Chriſti figura.519.b. 520 b
Vitulus debet eſſe vnuſquiſque.510.b
Vituli & hirci nomine quid ſignificetur.521.a
Vitulus pro peccato immolatus Chriſti imaginem gerebat.541.a.b
Viuere incipiunt peccatores, cùm ſe ad pœnitentiam conuertunt.2.b
Viuere per ſe ſolus Deus dicitur 191.b
Viuere dicuntur iuſti,mori impij 310.a
Viuere per ſe eſt ſolius Dei.192.b
Viuo ego,mos eſt iurandi Dei.192 b
Viuus non dicitur homo cum Deo comparatus.202.b
Vlyſſes quare nō fuerit mutat⁹ in beſtiā.84.b
Vltio diuina fulmini comparatur.10.b,11.a
Vltima ætas quæ ſit.292.b
Vltimum iudicium deſcribitur. 368 b.369.a
Vltrà non ſemper deſignat perpetuitatē.82.b cum ſequentibus.
Vltrà quid ſignificet. 307.a.311 .b
Vnctus Meſſias & Chriſtus idem 334.a
Vnctio cineris in capite die cineris quid ſit. 118.b
Vnitas eſt quædam Dei imago.93.b
Vnio verbi facta fuit in perſona.397.a
Vnum vnit,multa diſtrahunt 93.b
Vnus idem quod primus.356 a
Vocatio Apoſtolorum mirabilis.338.b
Vocatio gentium.64.b.65.a.258.a
Volucrum nomine quid ſignificetur. 446.b
Voluntas antecedens & conſequens in Deo. 221.b
Voluntas Dèi duplex eſt 288.b.289.a
Voluntas Dei quomodo impleatur.ibidem.
Voluntatem noſtrā potiùs quàm opes reſpicit Deus.347.a.b
Voluntas propria eſt catena.381.b
Vrbs præcipua dicebatur mater, oppida verò filiæ 305.b.cum ſequentibus.
Vrias ferens literas vt occideretur,ſynagogæ imaginem gerebat.151 a
Vrſi Eliſæi ſunt Titus & Veſpaſianus.90.b
Vſura prohibetur.218.a.cum ſequentibus.
Vſura ſimilis aſpidi.218.a.b
Vt,particula aliquando non eſt cauſalis, ſed conſecutiua.264.b
Vtilitas communis præponenda eſt propriæ. 391.a
Vtilitas non ſeiungitur ab honeſtate. 528.a cum ſequentibus.
Vulpes hypocritam ſignificat.156.a
Vulpes vafrum hominem ſignificat.156.a
Vulcani inſidiæ.325.a
Vxor diligenda eſt 289.a
Vxorē dimittere in lege permittebatur.218.a

Z

Zelus pro ira aliquando accipitur.278.b
Zelus pro amore aliquando capitur. 278.b cum ſequentibus
Zodiacus quid ſignificet.505.a
Zona ſapphirina quid ſignificet. 124.a. cum ſequentibus.

FINIS.